

श्रीपद्ममहापुराणम्

THE PADMAMAHĀPURĀṆAM

भूमि खण्ड स्वर्ग खण्ड ब्रह्म खण्ड पाताल खण्ड

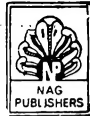

लेमराज श्री कृष्णदासेन सम्पादितस्य मुम्बई श्री वेंकटेश्वरस्टोम मुद्रणालयेन प्रकाशितस्य पुनर्मुद्रणम्

श्रीपद्ममहापुराणम्

THE PADMAMAHĀPURĀṆAM

द्वितीय भाग : [भूमि :: स्वर्ग :: ब्रह्म :: पाताल]
देहलीस्थेन प्रो० डा० चारुदेवशास्त्रिणा प्रणीतया भूमिकया सनाथितम्
नागशरणसिंहसम्पादितश्लोकानुक्रमण्या च संहितम्

N A G P U B L I S H E R S

11-A/U.A. (POST OFFICE BUILDING) JAWAHARNAGAR, DELHI-7.

*This publication has been brought out with the financial assistance from
the Government of India, Ministry of Education & Culture.*

© NAG PUBLISHERS

1. 11A/U.A. (Post Office Bldg.) JAWAHARNAGAR, DELHI-7
2. 8A/U.A. 3, JAWAHARNAGAR, DELHI-110007
3. JALALPURMAFI (Chunar, Mirzapur), U.P.

With Introduction, Verse-Index and Textual Corrections

1984

PRICE : Rs. 215.00 (Set of four Vols.)

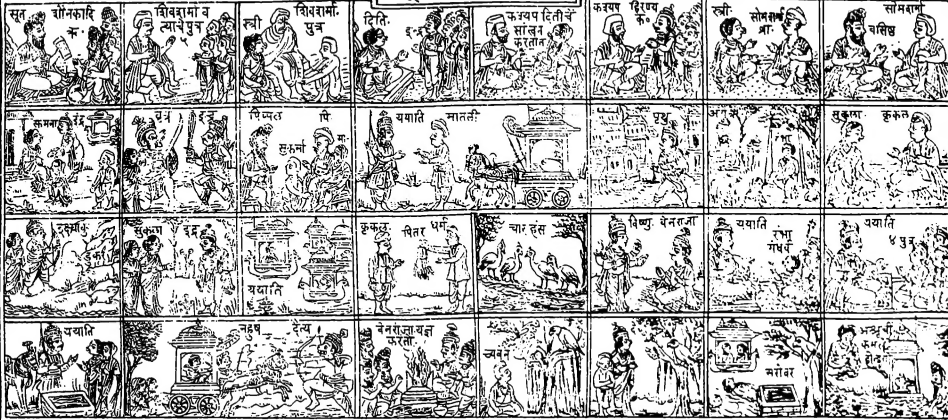
(PRINTED IN INDIA)

Published by Nag Sharan Singh for Nag Publishers, Jawahar Nagar, Delhi-7
Text printed at Gian Offset Printers, 308/2, Shahzada Bagh, Dayabasti Delhi-35 and
Introduction and Index at Amar Printing Press, 8/25, Vijay Nagar, Delhi - 9

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे द्वितीयं भूमिखण्डं प्रारभ्यते ॥

भूमिखंडाची चित्रे.

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ऋषय ऊचुः ॥ शृणुसूतमहाभागसर्वतत्त्वार्थकोविद ॥ संदेहमागतविद्वन्दारुणबुद्धिनाशनम् ॥ १ ॥ केचित्पेठंतिप्रह्लादपुराणेषु
द्विजोत्तमाः ॥ पंचवर्षान्वितेनापिकेशवःपरितोषितः ॥ २ ॥ देवासुरकथंप्राप्तेहरिणासहयुध्यति ॥ निहतोवासुदेवेनप्रविष्टोवैष्णवीतनुम् ॥ ३ ॥ सूतउवा-
च ॥ कश्यपेनपुराज्ञातंकृतंव्यासेनधीमता ॥ ब्रह्मणाकथितंपूर्वव्यासस्याग्नेस्त्वयंप्रभोः ॥ ४ ॥ तमेवंहिप्रवक्ष्यामिभवतामग्रतोद्विजाः ॥ संदेहकारणंजातं
छिन्नदेवेनवेधसा ॥ ५ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुसूतमहाभागब्रह्मणापरिभाषितम् ॥ प्रह्लादस्ययथाजन्मपुराणेष्वन्यथाश्रुतम् ॥ ६ ॥ जातमात्रःसर्वसुखै-
ष्णवमार्गमाश्रितः ॥ महाभागवतश्रेष्ठःप्रह्लादोदेवपूजितः ॥ ७ ॥ विष्णुनासहयुद्धायसपुत्रःसंगरंगतः ॥ निहतोवासुदेवेनप्रविष्टोवैष्णवीतनुम् ॥ ८ ॥ सृ-
ष्टिभावंशृणुष्वत्वमस्यैवचमहात्मनः ॥ संगरंप्राप्यपुत्राद्यैर्विष्णुनासहवीर्यवान् ॥ ९ ॥ प्रविष्टोवैष्णवंतेजःसंप्राप्यस्वेनतेजसा ॥ पुराकल्पेमहाभागयथाजातः
सवीर्यवान् ॥ १० ॥ वृत्तांतंतस्यवीरस्यप्रवक्ष्यामिसमासतः ॥ पश्चिमेसागरस्यांतद्वारकानामवेपुरी ॥ ११ ॥ सर्वऋद्धिसमायुक्तास-
र्वसिद्धिसमान्विता ॥ तस्यामास्तेसदादेवयोगज्ञोयोगवित्तमः ॥ १२ ॥ शिवशर्मेतिविख्यातोवेदशास्त्रार्थकोविदः ॥ तस्यापिपंचपुत्रास्तु
बभूवुःशास्त्रकोविदाः ॥ १३ ॥ यज्ञशर्मावेदशर्माधर्मशर्मातथैवच ॥ विष्णुशर्मांमहाभागोनूनंतत्कर्मकोविदः ॥ १४ ॥ पंचमःसो-
मशर्मेतिपितृभक्तिपरायणः ॥ पितृभक्तिविनाचैवधर्ममन्यद्विजोत्तमाः ॥ १५ ॥ नविदंतिमहात्मानस्तद्भावेनतुभाविताः ॥ तेषांतुभ-
क्तिंसंपश्यच्छिवशर्माद्विजोत्तमः ॥ १६ ॥ चिनयामासमेधावीनिष्कपिष्येसुरोत्तमान् ॥ पितृभक्तेषुयोभावोनैतेषांमनसिस्थितः ॥ १७ ॥
यथाजानाम्यहंचाथकरिष्येबुद्धिपूर्वकम् ॥ विष्णोश्चैवप्रसादात्सर्वसिद्धिर्विभूवह ॥ १८ ॥ सद्वाचंचितयामासअंजनार्थद्विजोत्तमाः ॥ उपायंत्राह्मणश्रेष्ठस्त-
पस्तेजसःकिल ॥ १९ ॥ चकारसोप्युपायज्ञोमाययाब्रह्मवित्तमः ॥ तेषामग्रेततोव्याजंशिवशर्माव्यदर्शयत् ॥ २० ॥ महताज्वररोगेणमृतामातावि-
दर्शिता ॥ तैस्तुदृष्टामृतामातापितरंवाक्यमब्रुवन् ॥ २१ ॥ यथावयममहाभागगर्भोदरेप्रवर्द्धिताः ॥ कलेवरंपरित्यज्यस्वयमेवगताक्षयम् ॥ २२ ॥ अ-
पहायगतासेयंस्वर्गेतातकिमुच्यते ॥ शिवशर्मांपरिभवंपुत्रंभक्तिपरायणम् ॥ २३ ॥ यज्ञशर्माणमाहूयइत्युवाचद्विजोत्तमः ॥ शिवशर्मांवाच ॥ अनेनापिसु-
तीक्ष्णेनशस्त्रेणनिशितेनवै ॥ २४ ॥ विच्छिद्यांगानिसर्वाणि यत्रतत्रक्षिपस्वह ॥ तत्कृतंतेनपुत्रेणयथादेशःश्रुतःपितुः ॥ २५ ॥ समायातःपुनःपश्चात्पित-

१ स्तुवंति पा० । २ प्रह्लादस्य च संवादमृषेर्नारायणस्य च पा० । प्रह्लादस्ययथाजन्मपुराणेष्वन्यथाश्रुतम् पा० । ३ स वसुधां पा० । ४ भावम् इ० पा० । ५ युयुधे पा० । ६ निष्क-
पिष्ये द्विजोत्तमान् इ० पा० । ७ सर्वसिद्धो पा० । ८ अस्या पा० ।

प० पु०

॥ १ ॥

रंवाक्यमब्रवीत् ॥ यथादिष्टं त्वया तात तत्सर्वकृतवानहम् ॥ २६ ॥ समादिशमान्यञ्चकार्यकारणमद्यच ॥ तच्च सर्वकरिष्यामि दुर्जयं दुर्लभं पितः ॥ २७ ॥
 तमाज्ञाय महाभागं पितृभक्तं सच द्विजः ॥ निश्चयं परमं ज्ञात्वा द्वितीयस्य विंचितयन् ॥ २८ ॥ वेदशर्माणमाहूय गच्छत्वममशासनात् ॥ स्त्रियावि
 नानशक्रो मिस्थातुं कंदर्पमोहितः ॥ २९ ॥ मायया दर्शितानारीसर्वसौभाग्यसंपदा ॥ एनामानयवत्सत्वं ममार्थैकृतनिश्चयः ॥ ३० ॥ एवमुक्तस्तथा प्रा
 ह करिष्ये तव सुप्रियम् ॥ पितरंतं नमस्कृत्य तासु वाचगतस्ततः ॥ ३१ ॥ त्वां देविया च ते तातः कामवाणप्रपीडितः ॥ अतस्त्वं जरया युक्ते प्रसादसुमुखी भ
 व ॥ ३२ ॥ भजत्वं चारुसर्वांगि पितरं मम सुंदरि ॥ एवमाकर्णितं तस्य मायया वेदशर्माणः ॥ ३३ ॥ रुयुवाच ॥ जरया पीडितस्यापि नैवेच्छामि कदाचन ॥
 स श्रेष्ठममुखरोगस्य व्याधिग्रस्तस्य सांप्रतम् ॥ ३४ ॥ शिथिलस्यापि चार्तस्य तस्य वृद्धस्य संगमम् ॥ भवंतं रंतुमिच्छामि करिष्ये तव सुप्रियम् ॥ ३५ ॥
 भवंतं रूपसौभाग्यैर्गुणरत्नैरलंकृतम् ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नं दिव्यरूपमहौजसम् ॥ ३६ ॥ किं करिष्यसि तातेन वृद्धेन शृणुमानद ॥ ममांगभोगभावे
 न सर्वप्राप्त्यसि दुर्लभम् ॥ ३७ ॥ यद्यत्त्वमिच्छसे विप्रतद्ददामिन संशयः ॥ एतद्वाक्यं महच्छ्रुत्वा अप्रियं पापसंकुलम् ॥ ३८ ॥ वेदशर्मोवाच ॥
 अधर्मयुक्तं ते वाक्यमयुक्तं पापमिश्रितम् ॥ नेदृशं मां वदेदं विपितृभक्तिमना गतम् ॥ ३९ ॥ पितुरर्थसमायातस्त्वामहं प्रार्थये शुभे ॥ अन्यदेवं न वक्तव्यं
 भजत्वा पितरं मम ॥ ४० ॥ यद्यत्त्वमिच्छसे देवि त्रैलोक्ये स चराचरम् ॥ तत्तद्ददामि न संदेहो देव राज्याधिकं शुभे ॥ ४१ ॥ रुयुवाच ॥ एवं समर्थो दातुमे
 पितुरर्थं यदा भवान् ॥ तदामे दर्शयाद्यैव संद्रांस्त्वं समहेश्वरान् ॥ ४२ ॥ दातुमेवं समर्थोसि दुर्लभं सांप्रतं किल ॥ किं ते बलं महाभाग दर्शयस्व
 त्वमात्मनः ॥ ४३ ॥ वेदशर्मोवाच ॥ पश्य पश्य बलं देवि प्रभावं तपसो मम ॥ मया हूताः समायाता इन्द्राद्याः सुरसत्तमाः ॥ ४४ ॥ वेदशर्माणमूचु
 स्ते किं कुर्मो हि द्विजोत्तम ॥ यमेवमिच्छसे विप्रतं ददामो न संशयः ॥ ४५ ॥ वेदशर्मोवाच ॥ यदि देवाः प्रसन्नामि प्रसादसुमुखा यदि ॥ ददंतु विमलां भक्तिं पा
 दयोः पितुरेव मे ॥ ४६ ॥ एवमस्तु सुराः सर्वे यथा यातास्तथा गताः ॥ तमुवाच तथा हृष्टा हृष्टं ते तपसो बलम् ॥ ४७ ॥ देवैस्तु नास्ति मे कार्यं यदि दातुमिहे
 च्छसि ॥ यन्मानयसि गुर्वर्थं तत्कुरुष्व मम प्रियम् ॥ ४८ ॥ देहित्वं स्वं शिरो विप्रस्वहस्तेन निवृत्त्य वै ॥ वेदशर्मोवाच ॥ धन्यो ह मद्यसंजातो मुक्तश्चैव न
 ण त्रयात् ॥ ४९ ॥ स्वशिरो देवि दास्यामि गृह्यतां गृह्यतां शुभे ॥ शितेन तीक्ष्णधारेण शस्त्रेण द्विजसत्तमः ॥ ५० ॥ निकृत्य स्वं शिरश्चाथ दत्तं तस्यै प्रहस्य च ॥
 रुधिरेण प्लुतं साच परिगृह्य गतामुनिम् ॥ ५१ ॥ ॥ रुयुवाच ॥ त्वार्थे प्रेषितं विप्रपुत्रेण वेदशर्मा ॥ एतच्छिरःसंगृहाण निकृत्तं चात्मनात्मनः ॥ ५२ ॥

१ ततो हृष्टा इ० पा० । सा स्त्रीति शेषः ।

भू० खं० द्वि०

अ० १

॥ १ ॥

उत्तमांगप्रदत्तपितृभक्तेन तेन ते ॥ तवार्थे द्विजशार्दूलमामेवंपरिशुष्वै ॥ ५३ ॥ तस्य तैर्भ्रातृभिर्दण्डसाहसं वेदशर्मणः ॥ वेपितांगत्वमापन्नास्तेवभूवुः
 परस्परम् ॥ ५४ ॥ मृतानो धर्मसाध्वीसामातास्तस्य समाधिना ॥ अयमेव महाभागः पितुरर्थं मृतः शुभः ॥ ५५ ॥ धन्यो यं धन्यतां प्राप्स्यति पितुरर्थं
 कृतं शुभम् ॥ एवं संभाषितं तैस्तु भ्रातृभिः पुण्यचारिभिः ॥ ५६ ॥ समाकर्ण्य द्विजो वाक्यं ज्ञात्वा भक्तिपरायणम् ॥ निकृत्तं च शिरस्तेन पुत्रेण वेदशर्म
 णा ॥ ५७ ॥ धर्मशर्माणमाहाथशिर एतत्प्रगृह्यताम् ॥ ५८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे शिवशर्मचरिते प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ सूत उवाच ॥ तदा दायमहा
 त्मा सौ निर्जगाम त्वरान्वितः ॥ पितृभक्त्या तपोभिश्च सत्यार्जववलेन सः ॥ १ ॥ धर्ममाकृष्ट्वांश्चैव धर्मशर्मा ततस्तदा ॥ समाकृष्टस्तु वै धर्मस्तपसा तस्य
 धीमतः ॥ २ ॥ धर्मशर्माणमाया तद्दं वचनमब्रवीत् ॥ कस्मात्त्वया समाहूतो धर्मशर्मन्समागतः ॥ ३ ॥ तन्मे कथय कार्यं त्वत्करोमि न संशयः ॥ धर्म
 शर्मो वाच ॥ यद्यस्ति गुरुशुश्रूषाय दिनिष्ठाऽचलं तपः ॥ ४ ॥ तेन सत्येन मे धर्मवेदशर्मा स जीवतु ॥ धर्म उवाच ॥ दमशौचेन सत्येन तपसा तव सुव्रत ॥ ५ ॥
 पितृभक्त्या तव भ्राता वेदशर्मा महाभुजः ॥ पुनरेव महात्मा सौ जीवनं चल भिष्यति ॥ ६ ॥ तपसानेन तुष्टोऽस्मि पितृभक्त्या महामते ॥ वरं वरय भद्रं ते दुर्ल
 भं धर्मवित्तमैः ॥ ७ ॥ एवमाकर्णितं तेन सुवाक्यं धर्मशर्मणा ॥ वैवस्वतं महात्मानं समुवाच महायशः ॥ ८ ॥ देहि मे त्वचलां भक्तिं पितुः पादाङ्गणे पुनः ॥
 धर्मैरति तथामोक्षं सुप्रसन्नो यदामम ॥ ९ ॥ तमुवाच ततो धर्मो मत्प्रसादाद्भविष्यति ॥ एवमुक्ते महावाक्ये वेदशर्मा तदोत्थितः ॥ १० ॥ प्रसुप्तवन्महाप्राज्ञो
 धर्मशर्माणमब्रवीत् ॥ कसादेवी गता भ्रातः कसतातो भवेदिति ॥ ११ ॥ समासेन समाख्यातं यथा पित्रा नियोजितः ॥ समाज्ञायत तोहृष्टो धर्मशर्मा तम
 ब्रवीत् ॥ १२ ॥ ममाद्यैव महाभाग शिरसा जीवितेन च ॥ संमुखी भवैव भ्रातः कोन्यो मे त्वाद्दृशो भुवि ॥ १३ ॥ भ्रातरं चैव माभाष्य उत्सुकः पितरंप्राति ॥
 गमनाय मतिं च क्रेत्रात्रा च धर्मशर्मणा ॥ १४ ॥ द्रवेतौ तु गतौ तत्र पितरं हृष्टमानसौ ॥ द्वाभ्यां तत्र समास्थाय शिवशर्माणमुत्तमम् ॥ १५ ॥ धर्मशर्मा तदोवाच पित
 रं दीप्तिं सयुतम् ॥ ममाद्यैव महाभाग तपसा जीवितेन च ॥ १६ ॥ वेदशर्मा समानीतस्तं पुत्रं प्रगृह्णाण भोः ॥ शिवशर्मा ततो हृष्टो भक्तिं विज्ञाय तस्य च ॥ १७ ॥ न किंचि
 दब्रवीत् तं तु पुनश्चित्तामुपेयिवान् ॥ पुरतो विनयेनापि वर्तमानं महामतिम् ॥ १८ ॥ विष्णुशर्माणमाभापीद्वत्समेव च नं कुरु ॥ इन्द्रलोकं व्रजस्वाद्य तस्मादान
 यचा मृतम् ॥ १९ ॥ अनया कान्तया सार्द्धं स्थातुमिच्छामि सांप्रतम् ॥ सागराद्यत्समुत्पन्नमृतं व्याधिनाशनम् ॥ २० ॥ साधुनेच्छति मामेपायथैनां तुलामभ्यहम् ॥
 तथा कुरुष्व शीघ्रं त्वमन्यथान्यं प्रयास्यति ॥ २१ ॥ वृद्धं ज्ञात्वा वमन्येत इयं बाला सुहृदि ॥ अद्य देव्यानया सार्द्धं प्रियया भुवनत्रये ॥ २२ ॥ निर्दोषो व्याधिनि

१ तेजसा तव विप्रेन्द्र गृहादेनं यमस्य च ॥ वेदशर्माणमानीतं स्वं पुत्रं प्रति गृह्यताम् ॥ १० पाठांतरम् । २ पातुम् इ० पा० । ३ नाशं याति जय मद्य यथा नीरुग्भवाम्यहम् । इ० पा० ।

५० पु०

॥ २ ॥

मुक्तोयथातातभवाम्यहम् ॥ तथाकुरुष्वमेवत्समद्रक्तोसियदाभुवि ॥ २३ ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यं पितुस्तस्य महात्मनः ॥ विष्णुश्मार्तदोवाच पितरं
दीप्ततेजसम् ॥ २४ ॥ सर्वमेतत्करिष्यामि भवतः सुखमुत्तमम् ॥ एवमाभाष्य धर्मात्मा विष्णुश्मामिहामतिः ॥ २५ ॥ पितरं तं नमस्कृत्य पुनः कृत्वा प्रक्षिण
म् ॥ बलेन महता सोपित पसानियमेन च ॥ २६ ॥ अंतरिक्षगतश्चासीद्द्रच्छमानस्य धीमतः ॥ समहावायुवेगेन ऐंद्रं संप्रति गच्छति ॥ २७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमि
खंडे शिवशर्मचरिते द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ प्रस्थितस्तेन मार्गेण प्रविष्टो गगनांतरे ॥ सहष्टो देवदेवेन सह स्रक्षेण धीमता ॥ १ ॥ उद्यमं
तस्य वैज्ञात्वा च केविभ्रं सुराधिराट् ॥ मेनिकांतामुवाचे दंगच्छत्वं मम शासनात् ॥ २ ॥ समाचरस्वा स्य शीघ्रं गत्वा विभ्रं सुमध्यमे ॥ अस्यैव विप्रवर्यस्य पुत्र
स्य शिवशर्मणः ॥ ३ ॥ तथा कुरुष्व भद्रं ते यथानायाति मे गृहम् ॥ एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं मेनिका प्रस्थिता त्वरात् ॥ ४ ॥ सूत उवाच ॥ रूपौदार्यगुणोपेता
सर्वालंकारभूषिता ॥ नंदनस्य वनस्यांते दोलायांसमुपस्थिता ॥ ५ ॥ सुस्वरेण प्रगायंती गीतं वीणां स्वरोपमम् ॥ तेन दृष्टा विशालाक्षी च तुराचारुलोच
ना ॥ ६ ॥ व्यवसार्थततो ज्ञात्वा तस्या विभ्रमनुत्तमम् ॥ इंद्रेण प्रेषिता चैषान च भद्रकरा भवेत् ॥ ७ ॥ एवं ज्ञात्वा जगामाथ स त्वरेण द्विजोत्तमः ॥ तथा दृष्ट्वा
पृष्टः कया स्य सिमहामते ॥ ८ ॥ विष्णुश्मार्तदोवाच मेनिकां कामचारिणीम् ॥ इंद्रलोकं प्रयास्यामि पितुरर्थं त्वरान्वितः ॥ ९ ॥ मेनिका विष्णुश्मार्
णं प्रत्युवाच प्रियं पुनः ॥ कामवाणैः प्रभिन्ना हं त्वामद्य शरणं गता ॥ १० ॥ रक्षस्व द्विजशार्दूलयदि धर्ममिहेच्छसि ॥ यावद्धित्वं मया दृष्टः कामाकुलितचे
तसा ॥ ११ ॥ कामानलेन संदग्धा तावदेव न संशयः ॥ संप्रांता कामसंतप्ता प्रसादसुमुखो भव ॥ १२ ॥ विष्णुश्मार्तवाच ॥ चरित्रं देवदेवस्य विदि
तं मे वरानने ॥ भवत्याश्च प्रजानामिनाहं चैतादृशः शुभे ॥ १३ ॥ भवत्यास्ते जसारूपैरन्ये मुह्यंति शोभने ॥ विश्वामित्रादयो देवि पुत्रोऽहं शिव
शर्मणः ॥ १४ ॥ योगसिद्धिगतस्यापि तपःसिद्धस्य चावले ॥ कामादयो महादोषा आदावेव विनिर्जिताः ॥ १५ ॥ अन्यं भज विशालाक्षि इंद्रलो
कं ब्रजाम्यहम् ॥ एवमुक्त्वा जगामाथ त्वरितो द्विजसत्तमः ॥ १६ ॥ निष्फला मेनका जाता पृष्टा देवेन वज्रिणा ॥ विभीषां दर्शयामास नानारूपान् पुनः
पुनः ॥ १७ ॥ यथानलेन संदग्धा स्तृणानां संचयाद्विजाः ॥ भस्मीभूता भवन्त्येव तथा तास्ता विभीषिकाः ॥ १८ ॥ विप्रस्य ते जसा तस्य पितृभक्तस्य सत्त
माः ॥ प्रलयं गतास्तु घोरास्तादारुणा भीषिका द्विजाः ॥ १९ ॥ सविभ्रान् दर्शयामास सहस्राक्षः पुनः पुनः ॥ तेजसानाशयद्विप्रः स्वर्कायेन महायशाः ॥ २० ॥

भू० खं० द्वि०

अ० २

॥ २ ॥

एवंविघ्नान्वहंस्तस्यइंद्रस्यापिमहात्मनः ॥ नाशयामासमेधावीतपसस्तेजसापिवा ॥ २१ ॥ नष्टेषुतेषुविघ्नेषुदारुणेषुमहत्सुच ॥ ज्ञात्वातस्यकृतात्विघ्नान्द्वारुणान्भीषणाकृतीन् ॥ २२ ॥ अथक्रुद्धोमहातेजाविष्णुश्मार्द्रिजोत्तमः ॥ इंद्रं प्रतिमहाभागोरगरक्तांतलोचनः ॥ २३ ॥ इंद्रलोकादहंचेद्रंपातयिष्यामि नान्यथा ॥ निजधर्मैरतस्याद्ययोविघ्नंतुसमाचरेत् ॥ २४ ॥ तस्यदंडंप्रदास्यामि योवैहत्यात्सहन्यते ॥ एवमन्यंकरिष्यामि देवानां पालकं पुनः ॥ २५ ॥ एवंसमुद्यतोविप्रइंद्रनाशायसत्तमः ॥ तावदेवसमायातोदेवेंद्रः पाकशासनः ॥ २६ ॥ भोभोविप्रमहाप्राज्ञतपसानियमेनच ॥ दमेनसत्यशौचाभ्यां त्वत्समो नास्तिचापरः ॥ २७ ॥ अनयापितृभक्त्यातेजितोहृदैवतैः सह ॥ ममापराधंत्वंसर्वंक्षंतुमर्हसि सत्तम ॥ २८ ॥ वरंवरयभद्रंतेदुर्लभंचददाम्यहम् ॥ विष्णुश्मार्तदोवाचदेवराजंतथागतम् ॥ २९ ॥ विप्रतेजोमहेंद्रेद्रअसह्यंदेवदैवतैः ॥ पितृभक्तस्यदेवेशदुःसहंसर्वथाविभो ॥ ३० ॥ तेजोभंगोनकत्तं व्योव्राह्मणानां महात्मनाम् ॥ पुत्रपौत्रैः समस्तैस्तुब्रह्मविष्णुहरान्पुनः ॥ ३१ ॥ नाशयतेनसंदेहोयदिरुष्टाद्रिजोत्तमाः ॥ नागच्छेद्यद्भवानद्यतदाराज्यमनुत्तमम् ॥ ३२ ॥ आत्मतपःप्रभावेनान्यस्मैत्वंमहात्मने ॥ दातुकामस्तुसंजातोरोपपूर्णंनक्षुपा ॥ ३३ ॥ भवानद्यसमायातोवरंदातुमिहेच्छसि ॥ अमृतं देहि देवेंद्रपितृभक्तितथाचलाम् ॥ ३४ ॥ एवंविधंवरं देहियदितुष्टोसि शत्रुहन् ॥ एवंददामि पुण्यं ते वरं चामृतसंयुतम् ॥ ३५ ॥ एवमाभाष्यतं विप्रममृतं दत्तवान्स्वयम् ॥ सकुंभं दत्तवांस्तस्मै प्रीयमाणेन चात्मना ॥ ३६ ॥ अचलाते भवेद्विप्रभक्तिः पितरि सर्वदा ॥ एवमाभाष्यतं विप्रं विस्मयचसहस्रहृत् ॥ ३७ ॥ प्रसन्नोभूच्चतद्व्याविप्रतेजःसुदुःसहम् ॥ विष्णुश्मार्ततो गत्वा पितरं वाक्यमब्रवीत् ॥ ३८ ॥ तात इन्द्रात्समानां तममृतं व्याधिनाशनम् ॥ अनेनापिमहाभागर्नारुजोभयसर्वदा ॥ ३९ ॥ अमृतं न त्वमद्यैव परांतृप्तिमवाप्नुहि ॥ एतद्राक्यं महच्छ्रुत्वा शिवश्मार्तमुत्स्यहि ॥ ४० ॥ सुतान्सर्वान्समाहृत्य प्रार्थमाणेन चेतसा ॥ पितृभक्ताः सुतायूयं मद्राक्यपरिपालकाः ॥ ४१ ॥ वरंवृणुध्वंसुग्रीताः पुत्रकादुर्लभं भुवि ॥ एवमाभाषितं तस्य शुश्रुवुः सर्वसंमताः ॥ ४२ ॥ ते सर्वंतुसमालोच्यपितरंप्रत्यथाब्रुवन् ॥ अस्माकं जीवतान्मातागतायाममदिरम् ॥ ४३ ॥ नीरुजाभवनाद्देवी प्रसादात्तवमुग्रता ॥ भवान्पिता इयं माता जन्मजन्मांतरं पितः ॥ ४४ ॥ वयंसुता भवेमेतिसर्वेषु पुण्यकृतस्तथा ॥ शिवश्मोवाच ॥ अद्यैवापिमृतामाता भवतां पुत्रवत्सला ॥ ४५ ॥ जीवमानासु ह्यष्टासा एष्यते नात्र संशयः ॥ एवमुक्ते शुभे वाक्ये ऋषिणा शिवशर्मणा ॥ ४६ ॥ तेषां माता समायाता प्रहृष्टा वाक्यमब्रवीत् ॥ एतदर्थं समुत्पन्नं सुवीर्यतनयं सुतम् ॥ ४७ ॥ नराः सत्पुत्रमिच्छंति कुलवंशप्रभावकम् ॥ स्त्रियो लोके महभागाः स पुण्याः पुण्यवत्सलाः ॥ ४८ ॥ सुतमिच्छंति सर्वत्र पुण्यांगं पुण्यसाधकम् ॥ कुक्षियस्यागतो गर्भः सुपुण्यः परिवर्त

५० पु०
॥ ३ ॥

ते ॥ ४९ ॥ पुण्यान्पुत्रान्प्रसूयेतसानारीपुण्यभागिनी ॥ कुलाचारंकुलाधारंपितृमातृप्रतारकम् ॥ ५० ॥ विनापुण्यैः कथंनारीसंप्राप्नोतिसुतोत्तमम् ॥ नजानेकी
दृशैः पुण्यैरेवभर्तासुपुण्यभाक् ॥ ५१ ॥ संजातोधर्मवीर्योपिधर्मात्माधर्मवत्सलः ॥ यस्यवीर्यान्मयाप्राप्तायुयंपुत्रास्ततोधिकाः ॥ ५२ ॥ एवंपुण्यप्रभावोयंभ
वंतःपुण्यवत्सलाः ॥ ममपुत्रास्तुसंजाताःपितृभक्तिपरायणाः ॥ ५३ ॥ अहोलोकेषुपुण्यैश्चसुपुत्रःपरिलभ्यते ॥ एकैकशोधिकाःपंचमयाप्राप्तामहाशयाः ॥ ५४ ॥
यज्वानःपुण्यशीलाश्चतपस्तेजःपराक्रमाः ॥ एवंसंवर्धितास्तेतुतयामात्रापुनःपुनः ॥ ५५ ॥ हर्षेणमहताविष्टाःप्रणेमुर्मातरंसुताः ॥ पुत्राऊचुः ॥ सुपुण्यैः
प्राप्यतेमातासन्मातासुपिताकिल ॥ ५६ ॥ भवतीपुण्यकृन्मातानोभाग्यैस्तुप्रवर्तिता ॥ यस्यागर्भोदरंप्राप्यसुपुण्यैश्चप्रवर्द्धिताः ॥ ५७ ॥ जन्मजन्म
नित्वंमातापिताचैवभविष्यथः ॥ पितोवाच ॥ शृणुध्वंमामकाःपुत्राःसुवरंपुण्यदायकम् ॥ ५८ ॥ मायितुष्टेसुताभोगाननुभुंजंतुचाक्षयान् ॥ पुत्राऊचुः ॥
यदितातप्रसन्नोसिस्वरंदातुमिहेच्छसि ॥ ५९ ॥ अस्मान्प्रेषयगोलोकंवैष्णवंदाहवर्जितम् ॥ पितोवाच ॥ गच्छध्वंवैष्णवंलोकंयूयंविगतकल्मषाः ॥ ६० ॥
मत्प्रसादात्तपोभिश्चपितृभक्त्यानयास्वया ॥ एवमुक्तेतुतेनापिसुवाक्येऋषिपाततः ॥ ६१ ॥ शंखचक्रगदापाणिर्गरुडाहृढआगतः ॥ सपुत्रंशिवशर्मण
मित्युवाचपुनःपुनः ॥ ६२ ॥ सपुत्रेणत्वयाद्यैवजितोभक्त्यास्मि वैद्विज ॥ पुत्रैःसार्द्धं समागच्छचतुर्भिःपुण्यकारिभिः ॥ ६३ ॥ अनयाभार्ययासार्द्धंपुण्ययाप
तिकाभ्यया ॥ शिवशर्मोवाच ॥ अमीगच्छंतुपुत्रामेवैष्णवंलोकमुत्तमम् ॥ ६४ ॥ कंचित्कालंतुनेष्यामिभूमौवैभार्ययासह ॥ अनेनापिसुपुत्रेणअंत्येनसोमशर्म
णा ॥ ६५ ॥ एवमुक्तेऽनुभेवाक्येऋषिणासत्यभाषिणा ॥ तानुवाचाथदेवेशःसुपुत्राश्छिवशर्मणः ॥ ६६ ॥ गच्छंतुमोक्षदंलोकंदाहप्रलयवर्जितम् ॥ एव
मुक्तेततोविप्राश्चत्वारःसत्यचेतसः ॥ ६७ ॥ विष्णुरूपधराःसर्वेवभूवुस्तत्क्षणादपि ॥ इंद्रनीलसमावर्णैःशंखचक्रगदाधराः ॥ ६८ ॥ सर्वाभरणसोभाग्या
विष्णुरूपामहौजसः ॥ हारकंकणशोभाढचारत्नमालाभिर्शोभिताः ॥ ६९ ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाःशास्तेजोज्वालाभिरावृताः ॥ प्रविष्टावैष्णवंकायंपश्यतः
शिवशर्मणः ॥ ७० ॥ दीपंदीपायथायांतितद्वल्लीनामहामते ॥ गतास्तेवैष्णवंधामपितृभक्त्याद्विजोत्तमाः ॥ ७१ ॥ प्रभावंतुप्रवक्ष्यामिसुसत्यंसोमशर्म
णः ॥ ७२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेशिवशर्मोपाख्यानेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ सूतउवाच ॥ गतेपुतेपुगोलोकंवैष्णवंतमसःपरम् ॥ शिवशर्मामहाप्रा
ज्ञःकनिष्ठवाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ सोमशर्मन्महाप्राज्ञवर्षितुर्भक्तितत्परः ॥ अमृतस्यमहाकुंभंरक्षदत्तंमयाधुना ॥ २ ॥ तीर्थयात्रां
प्रयास्यामिअनयाभार्ययासह ॥ एवमस्तुमहाभागकरिष्येरक्षणंशुभम् ॥ ३ ॥ कुंभंदत्वासमेधावीतस्यहस्तेमहात्मनः ॥ दशवर्षंप्रमाणंतुतपस्ते

भू०खै०दि०
अ० ३

॥ ३ ॥

पेनिरंतरम् ॥ ४ ॥ कुंभरक्षतिधर्मात्मादिवारात्रमतद्रितः ॥ पुनःसहिसमायातःशिवशर्माहायशाः ॥ ५ ॥ मायांकृत्वामहाप्राज्ञोभार्य
 यासहतं सुतम् ॥ कुष्ठरोगातुरोभूत्वातस्यभार्याचतादृशी ॥ ६ ॥ मांसपिंडोपमौजातौद्विवैतोमाययाकृतौ ॥ संनिधितस्यघोरस्यविप्रस्यसोमशर्म
 णः ॥ ७ ॥ समागतौहितौदृष्ट्वासर्वतोहिसुदुःखितौ ॥ कृपयापरयाविष्टःसोमशर्माहायशाः ॥ ८ ॥ तयोःपादनमस्कृत्यभक्त्यानमितकंधरः ॥ भवाद्
 शौनपश्यामितपसाभिसमन्वितम् ॥ ९ ॥ गुणत्रातैःसुपुण्यैश्चकिमिदंवातितंत्वयि ॥ दासवदेवताःसर्वावर्ततेसर्वदातव ॥ १० ॥ आदेशंप्राप्यविप्रं
 कृष्टास्तेजसातव ॥ तवांगेकेनपापेनगदोयंवेदनान्वितः ॥ ११ ॥ संजातोब्राह्मणश्रेष्ठतन्मेकथयकारणम् ॥ इयंपुण्यवतीमातामहापुण्यापतिव्रता ॥ १२ ॥
 याहिभर्तृप्रसादेनत्रैलोक्यंकर्तुमिच्छति ॥ साकथंदुःखमाप्नोतिकिंनस्तितपसःफलम् ॥ १३ ॥ रागद्वेषौपरित्यज्यविविधेनापिकर्मणा ॥ याचशुश्रूषते
 कांतंदेववद्भूवत्सला ॥ १४ ॥ साकथंदुःखमाप्नोतिकुष्ठरोगंसुदुःखदम् ॥ शिवशर्मावाच ॥ माशुचस्त्वंमहाभागभुज्यतेकर्मजंफलम् ॥ १५ ॥ नरेण
 कर्मयुक्तेनपापपुण्यमयेनहि ॥ शोधनंचकुरुष्वत्वमुभयोरोगयुक्तयोः ॥ १६ ॥ शुश्रूषणंमहाभागयदिपुण्यमिहेच्छसि ॥ एवमुक्तेशुभेवाक्येसोमशर्मा
 महायशाः ॥ १७ ॥ शुश्रूषांवाकरिष्यामियुवयोःपुण्ययुक्तयोः ॥ मयापापेनदुष्टेनकृपणेनद्विजोत्तम ॥ १८ ॥ किंकर्तव्यमिहाद्यैवयोगुरुंनहिपूजयेत् ॥ एव
 माभाष्यदुःखाद्वातयोर्दुःखेनदुःखितः ॥ १९ ॥ श्रेष्ठममूत्रपुरीषंचउभयोःपर्यशोधयत् ॥ पादप्रक्षालनंचक्रेअंगसंवाहनंतथा ॥ २० ॥ स्नानस्थाना
 दिकंसोपितयोर्भक्त्यान्वितःस्वयम् ॥ द्वावेतौहियुगविप्रःसोमशर्माहायशाः ॥ २१ ॥ तीर्थनयतिधर्मात्मास्क्रंधमारोप्यसत्तमः ॥ द्वावेतौहिस्वहस्तेन
 स्नापयित्वातुमंगलैः ॥ २२ ॥ सुमंत्रैर्वेदविज्ञैवस्नानस्यविधिपूर्वकम् ॥ तर्पणंचपितृणांतुदेवतानांतुपूजनम् ॥ २३ ॥ द्वाभ्यामपिसधर्मात्मासकारयति
 नित्यशः ॥ स्वयंहोमंददात्यग्नौपचत्यन्नमनुत्तमम् ॥ २४ ॥ संज्ञापयतिमुप्रीतौद्वावेतौचमहागुरू ॥ शय्यासनेचतौविप्रःप्रस्थापयतिनित्यशः ॥ २५ ॥
 वस्त्रपुष्पादिकंसर्वताभ्यांनित्यंप्रयच्छति ॥ तांबूलंवहुगंधाढ्यमुभयोरर्पयेत्सतु ॥ २६ ॥ सोमशर्माहाभागस्ताभ्यामपिचपूरयेत् ॥ मूलंपयःसुभक्ष्या
 यंनित्यमेवददात्यसौ ॥ २७ ॥ तयोस्तुवांछितंनित्यंसोमशर्माहायशाः ॥ अनेनक्रमयोगेननित्यमेवप्रसादयेत् ॥ २८ ॥ सोमशर्मासुधर्मात्मा
 पितरौपरिपूजयेत् ॥ सोमशर्माणमाहूयपिताकुत्सतिनिदुरः ॥ २९ ॥ निदितौर्निदुरैर्वाक्येस्ताडयेन्मुनिसन्निधौ ॥ कृतकार्यैकृतेपुण्येनित्यमेवसुतेपु
 नः ॥ ३० ॥ नकृतंशोभनंमह्यंत्वयैवकुलपांसन ॥ एवंनानाविधैर्वाक्यैर्निदुरैर्दुःखदायकैः ॥ ३१ ॥ अताडयदंडवातैःशिवशर्मासदातुरः ॥ एवंकृतेपिध

प० पु०
॥ ४ ॥

मात्मानैवकुप्यतिकर्हिचित् ॥ ३२ ॥ मनसावचसाचैवकर्मणात्रिविधेनच ॥ संतुष्टःसर्वदासोपिपितरंपरिपूजयेत् ॥ ३३ ॥ तद्वत्ससोमशर्मावैमातरंचदि
नेदिने ॥ यज्ज्ञात्वाशिवशर्माचचरितंस्वीयमीक्षते ॥ ३४ ॥ अमृतंमत्कृतेचापिआनीतंविष्णुशर्मणा ॥ पुण्ययुक्तःसधर्मात्मापितृभक्तिपरःसदा ॥ ३५ ॥
एवंबहुतिथेकालेशतसंख्येगतेसति ॥ शिवशर्मापितस्यैवभक्तिदृष्ट्वाविचिंत्यवै ॥ ३६ ॥ मयावैपूर्वमित्युक्तंमुपुत्रयज्ञसंज्ञकम् ॥ मातृखंडानिमान्पुत्रयत्र
तत्रक्षिपस्वहि ॥ ३७ ॥ मद्राक्ष्यंपालितंतेनकृतानमातरिकृपा ॥ एतत्स्वल्पतरंदुःखंनिर्जीविघातमिच्छतः ॥ ३८ ॥ साहसंतुकृतंतेनपुत्रेणवेदशर्मणा ॥
अस्याधिकमहंमन्येतोऽयंचलतेनच ॥ ३९ ॥ निमेषमात्रमेवापिसाहसंकारयेत्पुनः ॥ अपरंसत्यसंपन्नंप्रभावंतपसःपुनः ॥ ४० ॥ नित्यंसमारा
धनेपिअधिकंचास्यदृश्यते ॥ तस्मादस्यपरीक्षाचसमयेतपसःकृता ॥ ४१ ॥ भक्तिभावात्तथासत्यात्रैवपुत्रःप्रणश्यति ॥ माययाचानिजांगेऽपिकुष्ठरोगो
निर्दाशितः ॥ ४२ ॥ श्लेष्ममूत्रमलानांचघृणानैवकरोतिच ॥ व्रणान्विशोधयेन्नित्यंस्वहस्तेनमहायशाः ॥ ४३ ॥ पादसंवाहनंदद्याच्छौचंचैवमहामतिः ॥
दुःसहंवचनंमह्यंदारुणंसहतेसदा ॥ ४४ ॥ भर्त्सनेताडनेचैवसदाभीष्टप्रवाचकः ॥ एवंदुःखसमाचारोममपुत्रोमहामतिः ॥ ४५ ॥ दुःखानांसागरंमन्ये
बहुक्लेशैस्तुक्लेशितः ॥ अपनेष्याम्यहंदुःखंविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ ४६ ॥ विचार्यमनसाविप्रःशिवशर्माहामतिः ॥ पुनर्मायांचकाराथकुंभादपहृतंप
यः॥४७॥पश्चात्तंचसमाहूयसोमशर्माणमब्रवीत् ॥ तवहस्तेमयादत्तममृतंव्याधिनाशनम् ॥ ४८ ॥ तन्मेशीघ्रंप्रयच्छस्वयथापानंकरोम्यहम् ॥ येननीरुग्भ
वाम्यद्यप्रसादाद्विष्णुशर्मणः ॥ ४९ ॥ एवमुक्तेतदावाक्येऋषिणाशिवशर्मणा ॥ समुत्थायत्वरायुक्तःसोमशर्माकमंडलुम् ॥ ५० ॥ तंचरिक्तंततोदृष्ट्वाहमृ
तेनविनाकृतम् ॥ कस्यपापस्यैवैकमेकनमेविप्रियंकृतम् ॥ ५१ ॥ इतिचिंतापरोभृत्वासोमशर्मासुदुःखितः ॥ पितुरग्रेचवृत्तांतंकथयिष्याम्यहंयदा॥५२॥
ततःकोपंप्रयास्येतगुरुम्व्याधिपीडितः ॥ सुचिरंचिंतयित्वातुसोमशर्माहामतिः ॥ ५३ ॥ यदिमेसत्यमस्तीतिगुरुशुश्रूषणंयदि ॥ तपस्तप्तमया
पूर्वनिर्व्वलीकेनचेतसा ॥ ५४ ॥ दमशौचादिभिःसत्यंधर्ममेवप्रपालितम् ॥ तदाघटोऽमृतयुतोभवत्वेपनसंशयः ॥ ५५ ॥ यावदेवमहाभाग
श्चितयित्वाविलोकयेत् ॥ तावच्चासृतपूर्णस्तुपुनरेवाभवद्वटः ॥ ५६ ॥ तंदृष्ट्वाहर्षसंयुक्तःसोमशर्माहमायशाः ॥ गत्वागुरुंनमस्कृत्यकुं
भमादायसत्वरम्॥५७॥गृहाणत्वंपितृश्वेभंपयःकुंभंसमागतम् ॥ पानंकुरुमहाभागगदान्मुक्तोभवाचिरम् ॥ ५८ ॥ एतद्राक्ष्यंमहापुण्यंसत्यधर्मार्थंकुंभपुनः॥
शिवशर्मासुतस्यापिश्रुत्वाचमधुराक्षरम्॥५९॥ हर्षेणमहताविष्टद्वचनमब्रवीत्॥६०॥इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेशिवशर्मापाख्यानेचतुर्थोऽध्यायः॥२॥

भू०खं०दि०
अ० ४

॥ ४ ॥

शिवशर्मोवाच ॥ तपसादमशौचाभ्यांशुशुश्रूषयातथा ॥ भक्त्याभावेनतुष्टोस्मितवाद्यचमुपुत्रक ॥ १ ॥ त्यंजामिवैकृतंरूपंमत्तःसुखमवाप्नु
 हि ॥ एवमुक्त्वासुतंविप्रोदर्शयामासतांतनुम् ॥ २ ॥ यथापूर्वस्थितौतौतुतथासदृष्टवान्गुरू ॥ दीप्तिमंतौमहात्मानौसूर्यविबोपमावुभौ ॥ ३ ॥ नना
 मपादौसद्गत्याउभयोस्तुमहात्मनोः ॥ ततःसुतंसमामंत्र्यहर्षेणमहतान्वितः ॥ ४ ॥ विष्णोःप्रसादाद्धर्मात्माभार्ययासहकेशवम् ॥ जगामनिजपुण्यैश्चयो
 गाभ्यासेनसत्तमः ॥ ५ ॥ प्रविष्टोवैष्णवंधामसमुनिर्दुर्लभंपदम् ॥ नत्वन्यैःप्राप्यतेपुण्यैस्तपोभिर्मुक्तिर्दपदम् ॥ ६ ॥ विष्णोस्तुचितैर्नन्यासध्यानज्ञानैःस्तवैस्त
 था ॥ नदानैस्तीर्थयात्राभिर्दृश्यतेमधुसूदनः ॥ ७ ॥ समाधिज्ञानयोगेनदृश्यतेपरमंपदम् ॥ महायोगैर्यथाविप्रःप्रविष्टोवैष्णवीतनुम् ॥ ८ ॥ स्मृतवाच ॥
 ततस्तत्रतपस्तेपेसोमशर्माहाद्युतिः ॥ अश्मलोष्टसमंमेनेकांचनंभूषणंपुनः ॥ ९ ॥ जिताहारःसधर्मात्मानिद्रयापरिवर्जितः ॥ ससर्वान्विषयांस्त्यक्त्वा
 एकांतमपिसेवते ॥ १० ॥ योगासनसमारूढोनिराशोनिःपरिग्रहः ॥ तस्यवेलासुसंप्राप्तामृत्युकालस्यवैतदा ॥ ११ ॥ आगतादानवाविप्रंसोमश
 र्माणमंतिके ॥ मृत्युकालेतुसंप्राप्तेप्राणयात्राप्रवर्तिनः ॥ १२ ॥ शालिग्रामेमहाक्षेत्रेऋषीणांमानवर्द्धने ॥ केचिद्दंतिवैदेत्याःकेचिद्दंति
 दानवाः ॥ १३ ॥ एवंविदोमहाशब्दःकर्णरंभ्रंगतस्तदा ॥ तस्यैवविप्रवर्त्यस्यमुचिरात्सोमशर्मणः ॥ १४ ॥ ज्ञानध्यानविलग्नस्यप्रविष्टं दैत्यजंभयम् ॥
 तेनध्यानेनतस्यापिदैत्यभीत्यैववैतदा ॥ १५ ॥ सत्वरंचैवतत्प्राणागतास्तस्यमहात्मनः ॥ दैत्यभयेनसंयुक्तःसहिमृत्युवशंगतः ॥ १६ ॥ तस्मादैत्यगृ
 हेजातोहिरण्यकशिपोःसुतः ॥ देवासुरेमहायुद्धेनिहतश्चक्रपाणिना ॥ १७ ॥ युद्धचमानेनतेनापिप्रह्लादेनमहात्मना ॥ सुदृष्ट्वासुदेवत्वंविश्वरूपसम
 न्वितम् ॥ १८ ॥ योगाभ्यासेनपूर्वेणज्ञानमासीन्महात्मनः ॥ सस्मारपूर्वकंसर्वचरितांशिवशर्मणः ॥ १९ ॥ प्रागहंसोमशर्माख्यःप्रविष्टोदानवीतनुम् ॥
 अस्मात्कायात्कदापुण्यंकेवलंधामउत्तमम् ॥ २० ॥ प्रदास्यामिमहापुण्यैर्ज्ञानाख्यैर्माक्षिदायकम् ॥ समरोत्त्रियमाणेनप्रह्लादेनमहात्मना ॥ २१ ॥ एवंचि
 ताकृतापूर्वथूयतांद्विजसत्तमाः ॥ एवंतुचसमाख्यातंसर्वसंदेहनाशनम् ॥ २२ ॥ ॥ स्मृतवाच ॥ प्रह्लादेनिहतेसंख्येदेवदेवेनचक्रिणा ॥ रुग्देकमलासानु
 हतपुत्राचकामिनी ॥ २३ ॥ प्रह्लादस्यतुयामाताहिरण्यकशिपोःप्रिया ॥ प्रह्लादस्यमहाशोकैर्दिवारात्रोप्रशोचति ॥ २४ ॥ पतिव्रतामहाभागाकमला
 नामतत्प्रिया ॥ रोदमानादिवारात्रौनारदस्तामुवाचह ॥ २५ ॥ माशुचस्त्वंमहाभागेपुत्रार्थपुण्यभागिनि ॥ निहतोवासुदेवेनतवपुत्रःसमेप्यति ॥ २६ ॥
 धूयःस्वलक्षणेपेतस्त्वत्सुतश्चमहामतिः ॥ प्रह्लादेतिचवैनामपुनरस्यभविष्यति ॥ २७ ॥ विहीनश्चासुरैर्भविर्देवत्वेनसमन्वितः ॥ इंद्रत्वेमोदतेभद्रेसर्व

५० पु०

॥ ५ ॥

देवैर्नैमस्कृतः ॥ २८ ॥ सुखीभवमहाभागतेनपुत्रेणवैसदा ॥ नप्रकाश्यात्वयादेविसुवार्तेयंचकस्यचित् ॥ २९ ॥ कर्तव्यमज्ञानभावैःसुगोप्यंकुरुत्वंसदा ॥
एवमुक्त्वागतोविप्रोनारदोमुनिसत्तमः ॥ ३० ॥ कमलायाश्चोदरेतुजन्मास्यानुत्तमपुनः ॥ प्रह्लादेतिचवैनमतस्याख्यानंमहात्मनः ॥ ३१ ॥ वाल्यंभा
वंगताविप्राःकृष्णमेवव्यचिंतयत् ॥ नरसिंहप्रसादेनदेवराजोभवेद्विवि ॥ ३२ ॥ देवत्वंलभ्यचैवासावैद्रपदमनुत्तमम् ॥ मोक्षयास्यतिज्ञानात्मावैष्णवंधा
मचोत्तमम् ॥ ३३ ॥ असंख्यातामहाभागाःसृष्टेर्भावाद्यनेकशः ॥ मोहएवंनकर्तव्योज्ञानवद्विर्महात्मभिः ॥ ३४ ॥ एतद्वःसर्वमाख्यातंयथापृष्टंद्विजोत्तमाः ॥
अन्यंपृच्छमहाभागसंदेहंतेभिनइयहम् ॥ ३५ ॥ विजयंदेवतानांतुदानवानांमहत्क्षयम् ॥ कृतंहिदेवदेवेनस्थापितंभुवनत्रयम् ॥ ३६ ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥
इन्द्रत्वंकस्यसंजातंदेवानांशब्दधारकम् ॥ केनदत्तंत्वमाचक्ष्वविस्तराद्विजसत्तम ॥ ३७ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ विस्तरेणप्रवक्ष्यामिइन्द्रत्वयेनसत्तमः ॥
प्राप्तएषमहाभागोयथापुण्यतमेनच ॥ ३८ ॥ हतेषुतेषुदैत्येषुसमस्तेषुमहाहवे ॥ अतिनष्टेषुपापेषुगोविंदेनमहात्मना ॥ ३९ ॥ ततोदेवाःसगंधर्वांनागा
विद्याधरास्तथा ॥ संप्रोचुर्माधवंसर्वेवद्वप्रांजलयस्ततः ॥ ४० ॥ भगवन्देवदेवेशहृषीकेशनमोस्तुते ॥ विज्ञापयामहेत्वावैतत्सर्वमवधार्यताम् ॥ ४१ ॥ शा
स्तागोप्ताचपुण्यात्माअस्माकंकुरुकेशव ॥ राजानंपुण्यधर्माणत्वमिंद्रलोकेशासनम् ॥ ४२ ॥ त्रैलोक्यस्यप्रजादेवयमाश्रित्यसुखंलभेत् ॥ ॥ वासुदेव उ
वाच ॥ ममलोकेमहाभागावैष्णवेनसमान्वितः ॥ ४३ ॥ तेजसाब्राह्मणश्रेष्ठश्चिरकालंनिवासितः ॥ तस्यकालःप्रपूर्णश्चममलोकेमहात्म
नः ॥ ४४ ॥ वसतस्तस्यविप्रस्यमद्रक्तस्यसुरोत्तमाः ॥ तेजसावैष्णवेनैवभवतांपालकोहिंसः ॥ ४५ ॥ भविष्यतिसधर्मात्मासचधर्मानुरंजकः ॥
पालकोधारकश्चैवसचब्राह्मणसत्तमः ॥ ४६ ॥ भविष्यतिसधर्मात्माभवतांत्राणकारणात् ॥ अदित्यास्तनयश्चैवसुव्रताख्योमहामनाः ॥ ४७ ॥
महाबलोमहावीर्यःसर्वइंद्रोभविष्यति ॥ सूत उवाच ॥ एवंव्रान्सदेवेशोदत्वादेवेभ्यउत्तमम् ॥ ४८ ॥ देवाविजयिनःसर्वेविष्णुनासहसत्तमाः ॥ कश्यपंपि
तरंहृष्टुंमत्तरंचततोगताः ॥ ४९ ॥ प्रणेमुस्तेमहात्मानउभावैतोसुखासनौ ॥ ऊचुःप्रांजलयःसर्वेहंपेणमहतान्विताः ॥ ५० ॥ युवयोश्चप्रसादेनदेवत्वंहि
गतावयम् ॥ हर्षेणमहताविष्टोदेवान्वाक्यमुवाचसः ॥ ५१ ॥ कश्यप उवाच ॥ यूयंवैसत्यधर्मेणवर्तमानाःसदैवहि ॥ आवयोश्चप्रसादेननपसश्चप्र
भावतः ॥ ५२ ॥ प्राप्तवंतोभवंतस्तुदेवत्वंचाक्षयंपदम् ॥ वरमेवदाम्येपां बहुप्रीतिसमान्विताः ॥ ५३ ॥ अमरानिर्जराश्चैवअक्षयाश्चभविष्यथ ॥ सर्वका
मसमुद्घार्थाःसर्वसिद्धिसमान्विताः ॥ ५४ ॥ देवानागाश्चगंधर्वांमत्प्रसादान्महासुराः ॥ विष्णुरुवाच ॥ वरंवरयभद्रंतेदेवमातर्यंशस्मिन् ॥ ५५ ॥ मन
साचेप्सितंसर्वतत्तेदद्विसुनिश्चितम् ॥ अदितिरुवाच ॥ पूर्वपुत्रवतीभूताप्रसादात्तवमाधव ॥ ५६ ॥ अमरानिर्जराःसर्वेअक्षयाःपुण्यवत्सलाः ॥ अर्मापु

भू०खं०द्वि०

अ० ५

॥ ५ ॥

त्रामयालब्धाः श्रूयतां मधुसूदन ॥ ५७ ॥ सुतरां त्वंच गोविंद सर्वकामसमृद्धिदः ॥ मम गभैर्वसंश्चैव भवांश्च मम नंदनः ॥ ५८ ॥ त्वया पुत्रेण नित्यं च य-
 थानं दामिकेशव ॥ एवमहोदयं नाथ पूरयस्व मनोरथम् ॥ ५९ ॥ वासुदेव उवाच ॥ भवत्या देवकार्यार्थं गंतव्यं मानुषीं तनुम् ॥ तदा हंतव गभैर्वै वा संया-
 स्यामि निश्चितम् ॥ ६० ॥ युगेद्वादशके प्राप्ते भूभारहरणाय वै ॥ जमदग्नि सुतो देविरामो नाम द्विजोत्तमः ॥ ६१ ॥ प्रताप तेजसा युक्तः सर्वैश्च त्रवधाय च ॥ तव
 पुत्रो भविष्यामि सर्वशस्त्रभृतां वरः ॥ ६२ ॥ सप्तविंशतिके प्राप्ते त्रेताख्ये तु तथा युगे ॥ रामो नाम भविष्यामि तव पुत्रः पतिव्रते ॥ ६३ ॥ पुनः पुत्रो भवि-
 ष्यामि तवैव शृणु पुण्यधे ॥ अष्टाविंशतिके प्राप्ते द्वापरांते युगे तदा ॥ ६४ ॥ सर्वदैव्य विनाशार्थं भूभारहरणाय च ॥ वासुदेवाख्यस्ते पुत्रो भविष्यामि न सं-
 शयः ॥ ६५ ॥ इदानीं कुरु कल्याणि मद्राक्ष्यं धर्मसंयुतम् ॥ सर्वलक्षणसंपन्नं सत्यधर्मसमन्वितम् ॥ ६६ ॥ सर्वज्ञं सर्वदेव विपुत्रमुत्पाद्य सुंदरम् ॥ इंद्रत्वं तस्य
 दास्यामि इंद्रः सोऽपि भविष्याति ॥ ६७ ॥ एवं संभाषितं श्रुत्वा महाहर्षं समन्विता ॥ देवदेव प्रसादेन इंद्रः पुत्रो भविष्याति ॥ ६८ ॥ एवमस्तु महाभाग तव
 वाक्यं करोम्यहम् ॥ ततस्ता देवताः सर्वा जग्मुः स्वस्थानमेव हि ॥ ६९ ॥ हरिणा सह ते सर्वे निरातंका मुदान्विताः ॥ मृत उवाच ॥ अदितिः कश्यपं प्रा-
 ह ऋतुं प्राप्य मनस्विनी ॥ ७० ॥ भगवन्दीयतां पुत्रः सुरेंद्रपदभोजकः ॥ चिंतयित्वा क्षणं विप्रस्तामुवाच मनस्विनीम् ॥ ७१ ॥ एवमस्तु महाभागे तव
 पुत्रो भविष्याति ॥ त्रैलोक्यस्यापि कर्ता स यज्ञभोक्ता स एव च ॥ ७२ ॥ तस्याः शिरसि सत्यस्य स्वहस्तं च द्विजोत्तमः ॥ तपश्च चारते जस्वी सत्यधर्मसम-
 न्वितः ॥ ७३ ॥ सुव्रतो नाम ते जस्वी विष्णुलोके वसेत्सदा ॥ तस्य पुण्यक्षये जाते विष्णुलोका द्विजोत्तमाः ॥ ७४ ॥ पतनं कर्म वशतस्ततस्तस्य द्विजोत्तमाः ॥
 पुण्यगर्भगतो विप्रः अदित्यास्तु महातपाः ॥ ७५ ॥ इंद्रत्वं भोक्तुं कामार्थं सत्यपुण्येन कर्मणा ॥ गर्भं दधारसा देवी पुण्येन तपसा किल ॥ ७६ ॥ तपस्ते पे निरा-
 लस्या वनवासंगता सती ॥ दिव्यं वर्षं शतं यातं तपस्यां देवमातरि ॥ ७७ ॥ तपंत्यथ तपस्तीं ब्रुं दुष्करं देवतासुरैः ॥ ततः सा तपसा तेन ते जसा च प्रभान्विता ॥
 ॥ ७८ ॥ सूर्ये ते जः प्रतीकांश द्वितीय इव भास्करः ॥ शुशुभे सा यथा दीप्ता परमं ध्यानमास्थिता ॥ ७९ ॥ रूपेणाधिकं तां याता तपसस्ते जसा तदा ॥ तपो ध्यानं परासा च
 वायुभक्षा तपस्विनी ॥ ८० ॥ अधिकं शुशुभे देवी दक्षस्य तनया तदा ॥ सिद्धाश्च रूपयः सर्वे देवाश्चापि महौजसाः ॥ ८१ ॥ स्तुवंति तां महाभागां रक्षंति च सुतप-
 राः ॥ पूर्णं वर्षं शते तस्या विष्णुस्तत्र समागतः ॥ ८२ ॥ तामुवाच महाभागामादितं तपसा न्विताम् ॥ देवि गर्भः सुसंपूर्णः सृत्तिका लः प्रवर्तते ॥ ८३ ॥ तवैव त-
 पसा पुष्टस्ते जसा च प्रवर्द्धितः ॥ अद्यैव गर्भमेतत् त्वं मुंच मुंच यज्ञस्विनि ॥ ८४ ॥ एवमाभाष्य देवेशः स जगाम स्वकं गृहम् ॥ अमृतपुत्रं सा देवी काले प्राप्ते महोदये ॥ ८५ ॥

५० पु०

॥ ६ ॥

सापुत्रं दीति संयुक्तं द्वितीयमिव भास्करम् ॥ सुभगं चारुसर्वाङ्गं सर्वलक्षणसंयुतम् ॥ ८६ ॥ चतुर्बाहुं महाकायं लोकपालं सुरेश्वरम् ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णचक्रपद्म
सुहस्तकम् ॥ ८७ ॥ चंद्रविंबानुकारेण वदनेन महामतिः ॥ राजमानं महाप्राज्ञं तेजसा वैष्णवेन च ॥ ८८ ॥ अन्यैश्च लक्षणैर्दिव्यैर्दिव्यभावैरलंकृतम् ॥ सर्वलक्षणसंपूर्णं
चंद्रास्यं कमलक्षणम् ॥ ८९ ॥ आजगमुस्ते त्रयो देवाऋषयो वेदपारगाः ॥ गंधर्वाश्च ततो नागाः सद्भावे द्याधरास्तथा ॥ ९० ॥ ऋषयः सप्त ते दिव्याः पूर्वापरमहौज
सः ॥ अन्ये च मुनयः पुण्याः पुण्यमंगलदायिनः ॥ ९१ ॥ आजगमुस्ते महात्मानो हर्षनिर्भरमानसाः ॥ तस्मिन्नाते महाभागे भगवंतो महौजसि ॥ ९२ ॥ आजगमुर्दे
वताः सर्वे पर्वतास्तुत पस्विनः ॥ क्षीराद्याः सागराः सर्वे नद्यश्चैव तथा मलाः ॥ ९३ ॥ प्रीतिमंतस्ततः सर्वे ये चान्ये हि चराचराः ॥ मंगलैस्तु महोत्साहं चक्रुः सर्वे सुरे
श्वराः ॥ ९४ ॥ न नृतुश्चाप्सरः संधागंधर्वाललितं जगुः ॥ वेदमंत्रैस्ततो देवा ब्राह्मणा वेदपारगाः ॥ ९५ ॥ स्तुवन्ति तं महात्मानं सुतं वै कश्यपस्य च ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च रु
द्रश्च वेदाश्चैव समागताः ॥ ९६ ॥ सांगोपांगैश्च संयुक्तास्तस्मिन्नाते महौजसि ॥ त्रैलोक्ये यानि सत्त्वानि पुण्ययुक्तानि सत्तम ॥ ९७ ॥ समागतानि तत्रैव तस्मिन्नाते महौ
जसि ॥ मंगलं च क्रिरे सर्वे गीतपुण्यैर्महोत्सवैः ॥ ९८ ॥ हर्षेण निर्भराः सर्वे पूजयन्तो महौजसः ॥ ब्रह्माद्याश्च त्रयो देवाः कश्यपोऽथ बृहस्पतिः ॥ ९९ ॥ चक्रिरे नाम कर्माणित
स्यैव हि महात्मनः ॥ वसुदत्तोति विख्यातो वसुदेति पुनस्तव ॥ १०० ॥ आखंडलेतितन्नामरुत्वात्नामते पुनः ॥ मघवांश्च विडौजास्त्वं पाकशासन इत्यपि ॥ १०१ ॥
शक्रः वहि विख्यात इन्द्रश्चैव तिते सुतः ॥ इत्येतानि च नामानि तस्यैव च महात्मनः ॥ १०२ ॥ चक्रुश्च देवताः सर्वाः संतुष्टा हृष्टमानसाः ॥ स्नानं तु कारयामासुः संस्का
राणि महासुराः ॥ १०३ ॥ विश्वकर्माणमाहूय ददुराभरणानि च ॥ तानि पुण्यानि दिव्यानि तस्मै ते तु महात्मने ॥ १०४ ॥ जाते तस्मिन् महाभागे देवराज महात्मनि ॥
एवं सुदंततः प्रापुः सर्वे देवामहौजसः ॥ १०५ ॥ पुण्येति थौ तथा ऋक्षे सुमुहूर्ते महात्माभिः ॥ इन्द्रत्वे स्थापितो देवैराभिषिक्तः सुमंगले ॥ १०६ ॥ प्राप्तं मे द्रुपदतेन प्रसादा
त्तस्य च क्रिणः ॥ तपश्चकार तेजस्वी वसुदत्तः सुरेश्वरः ॥ १०७ ॥ उग्रेण तेजसा युक्तो वज्रपाशांकुशायुधः ॥ १०८ ॥ मृत उवाच ॥ उग्रं स मस्तंतपसः प्रभावं विलोक्य शु
क्रो निजगादगाथां ॥ लोकेषु को न्योन भविष्यतीति यथा हि चायं च सुदर्शनीयः ॥ १०९ ॥ विष्णोः प्रसादान्न परो महात्मा संप्राप्तमैश्वर्यमिहैव दिव्यम् ॥ ११० ॥
अनेन तु ल्योन भविष्यतीति लोकेषु चान्यस्तपसोऽग्रवीर्यः ॥ १११ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे देवासुरेन्द्राभिषेको नाम पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ मृत उ
वाच ॥ कश्यपस्य च भार्या न्यादनुर्नामत पस्विनी ॥ पुत्रशोकेन संतप्ता संप्राप्ता दिति मंदिरम् ॥ १ ॥ रोदमाना प्रणम्यैव पादपद्मयुगंतदा ॥ दुःखेन महता
प्राप्ता दितिस्तां प्रत्यबोधयत् ॥ २ ॥ दिति रूवाच ॥ तवैव हि महाभागे किमिदं रोदकारणम् ॥ पुत्रिण्यश्चैकपुत्रेण लोके नार्यो भवन्ति वै ॥ ३ ॥ भवतीं शनपुत्राणां गु

भू० खं० द्वि०

अ० ६

॥ ६ ॥

णिनामपिभामिनि ॥ मातात्वमसिकल्याणिशुभादीनामहात्मनाम् ॥ ४ ॥ कस्माद्दुःखं त्वयाप्राप्तमेतन्मेकारणंवद ॥ हिरण्यकशिपूराजाहिरण्याक्षोमहाब-
 लः ॥ ५ ॥ यस्याः पुत्रौमहात्मानौमहाबलपराक्रमौ ॥ कस्माद्दुःखं महजातंतस्माच्चैवसखेवद ॥ ६ ॥ आख्याहिकारणंसर्वयस्माद्रोदिपिसांप्रतम् ॥ एवमाभाष्यतां
 देवीं विरराममनस्विनी ॥ ७ ॥ दनुरुवाच ॥ पश्यपश्यमहाभागेसप्तन्याश्चमनोरथम् ॥ परिपूर्णकृततेनदेवदेवेनचक्रिणा ॥ ८ ॥ यथापूर्ववरोदत्तोद्वदित्येदेवि
 विष्णुना ॥ तथेदानींचपुत्रायतस्यादत्तोवरोमहान् ॥ ९ ॥ कश्यपाद्रिश्रुतोजातस्त्रैलोक्यपालकः सुतः ॥ इंद्रत्वंतस्यवैदत्तंतवपुत्राद्रिहृत्यच ॥ १० ॥ मनोरथैस्तुसं-
 पूर्णाअदितिः सुखवर्द्धिनी ॥ कनीयान्वसुदत्तश्चतस्याः पुत्रश्चसंप्रति ॥ ११ ॥ ऐंद्रंपदंसुदुष्प्राप्यंदेवैः सार्द्धंभुनक्तिच ॥ दितिरुवाच ॥ कस्मात्पदात्पारि-
 भ्रष्टोममपुत्रोमहामतिः ॥ १२ ॥ अन्येचदानवादेत्यास्तेजोभ्रष्टाः कथंसखे ॥ तस्यत्वंकारणं ब्रूहि विस्तरेणयशस्विनि ॥ १३ ॥ तामाभाष्यदितिर्वाक्यं विर-
 रामसुदुःखिता ॥ दनुरुवाच ॥ देवाश्चदानवाः सर्वेसक्रोधाः संगरंगताः ॥ १४ ॥ तत्रयुद्धंमहजातंदैत्यसंक्षयकारकम् ॥ देवैश्चविष्णुनायुद्धेममपुत्रानिपाति-
 ताः ॥ १५ ॥ तथैवतवपुत्रास्तेदेवदेवेनचक्रिणा ॥ वनेगतान्यथासिंहोद्रावयेत्स्वेनतेजसा ॥ १६ ॥ तथातेमामकाः पुत्रानिहताः शङ्खपाणिना ॥ कालनेमिमु-
 खंसैन्यंदुर्जयंससुरासुरैः ॥ १७ ॥ नाशितंमर्दितंसर्वद्रावितंविकलीकृतम् ॥ स्वैरर्चिर्भिर्यथावह्निस्तृणानिज्वालयेदने ॥ १८ ॥ तथादैत्यगणान्सर्वात्रिदं-
 हत्येवकेशवः ॥ ममपुत्राभृतादेविवहुशस्तवनंदनाः ॥ १९ ॥ वह्निप्राप्ययथासर्वेशलभायांतिसंक्षयम् ॥ तथातेदानवाः सर्वेहरिप्राप्यक्षयंगताः ॥ २० ॥ ए-
 वमेतंहिवृतांतंदितिः शुश्रावदारुणम् ॥ दितिरुवाच ॥ वज्रपातोपमंभद्रेवदस्येवंकथंमम ॥ २१ ॥ एवमाभाष्यतां देवीमृच्छितानिपपातह ॥ हाहाकष्टमिदं
 जातंवहुदुःखंप्रतापकम् ॥ २२ ॥ रुरोदकरुणंसाथपुत्रशोकसुपीडिता ॥ तां दृष्ट्वासमुनिश्रेष्ठउवाचवचनंशुभम् ॥ २३ ॥ मारोदिपिचभद्रंतेनैवंशोचंतित्वद्रि-
 धाः ॥ सत्त्ववंतोमहाभागेलोलोभमोहेनवर्जिताः ॥ २४ ॥ कस्यपुत्राहिसंसारकेस्यदेवीसुवांधवाः ॥ नास्तिकस्येहकेनापितत्सर्वथ्ययतांप्रिये ॥ २५ ॥
 दक्षस्यापिसुतायूयंसुन्दर्यश्चैवमामकाः ॥ भवतीनामहंभर्ताकिमनापूरकः शुभे ॥ २६ ॥ योजकः पालकश्चवरक्षकोन्मिवगानने ॥ कस्मा-
 द्रैरंकृतंरुरैरसुरैरजितात्मभिः ॥ २७ ॥ तवपुत्रामहाभागेसत्यधर्मविवर्जिताः ॥ तेनदोषेणतेसर्वंतवदोषेणवैशुभे ॥ २८ ॥ निहतावा-
 सुदेवेनदैवतैस्तुनिपातिताः ॥ तस्माच्छोकोनकर्तव्यः सत्यमोक्षविनाशनः ॥ २९ ॥ शोकोहिनाशयेत्पुण्यक्षयात्पुण्यस्यनश्याति ॥ तस्माच्छोकंपरि-
 त्यजविग्रहूपंवरानने ॥ ३० ॥ आत्मदोषप्रभावेनदानवामरणंगताः ॥ देवानिमित्तभूताश्चनाशिताः स्वेनकर्मणा ॥ ३१ ॥ एवंज्ञात्वामहाभागेसमागच्छ

प० पु०

॥ ७ ॥

सुखंप्रति ॥ एवमुक्त्वामहायोगीतांप्रियांदुःखभागिनीम् ॥ ३२ ॥ विषादाच्चनिवृत्तौसौविरराममहामतिः ॥ ३३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेदेवासुरेदिति
विलापोनामषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ दितिरूवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयानाथसर्वमेवेनसंशयः ॥ भर्तृस्नेहंपरित्यज्यगतासापत्न्यजं द्विज ॥ १ ॥ अभिमानेनदुःखे
नमानभंगेनसत्तम ॥ महादुःखेनसंतप्ताकरिष्येप्राणमोचनम् ॥ २ ॥ ॥ कश्यपउवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामियथाज्ञांतिर्भविष्यति ॥ नकःकस्यभवेत्पु
त्रो नमातानपिताशुभे ॥ ३ ॥ नभ्रातावांधवःकस्यनचस्वजनवांधवाः ॥ एवंसंसारसंबंधोमायामोहसमन्वितः ॥ ४ ॥ स्वयमेवपितादेविस्वयंमाताथवांध
वाः ॥ स्वयंस्वजनवर्गश्चस्वयंधर्मःसनातनः ॥ ५ ॥ आचारेणनरोदेविमुखित्वमुपजायते ॥ अनाचारेणपापेननाशंयातितथाधुवम् ॥ ६ ॥ क्रूरयोनि
प्रयात्येवंनरोदेविनसंशयः ॥ कर्मणासत्यहानेनमहापापेनमोहितः ॥ ७ ॥ रिपुत्वेवर्ततेमर्त्यःप्राणिर्नानित्यसंस्थितः ॥ रिपवस्तस्यवर्तन्तेयत्रतत्रनसं
शयः ॥ ८ ॥ ॥ मैत्रेणवर्ततेमर्त्योयदालोकेप्रियेशुभे ॥ तदातस्यभवत्येवमित्राःसर्वत्रभामिनि ॥ ९ ॥ कृपिकारोयदादेविछत्रंजीजंसंस्थितम् ॥ यादृशं
तुभवत्येवतादृशंफलमश्नुते ॥ १० ॥ तथातवचपुत्रैश्चसाधुभिःस्पर्धितंसह ॥ कर्मणस्तस्यतत्प्राप्तंफलंभुंक्ष्वसुसंस्थितम् ॥ ११ ॥ तवपुत्रामहा
भागेतपःज्ञातिविवर्जिताः ॥ तेनपापेनतेसर्वेपतितावैमहत्पदात् ॥ १२ ॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छमुंचदुःखंसुखंतथा ॥ कस्यपुत्राश्चमित्राणिकस्यस्वजन
वांधवाः ॥ १३ ॥ आत्मकर्मानुसारेणसुखंजीवंतिजंतवः ॥ परार्थेचित्तंदेवितत्वज्ञानेनपंडिताः ॥ १४ ॥ नकुर्वन्तिमहात्मानोव्यथमेवेनसंशयः ॥ पंच
भूतात्मकंकायंकेवलसंधिजर्जरम् ॥ १५ ॥ आत्ममित्रंकृतंतेनसर्वदेविमुखाशया ॥ आत्मानाममहापुण्यःसर्वगःसर्वदर्शकः ॥ १६ ॥ सर्वसिद्धिस्तुसर्वा
त्मासात्विकःसर्वसिद्धिदः ॥ एवंसर्वमयोदेविभ्रमत्येकोनिरञ्जनः ॥ १७ ॥ भ्रमतानिर्जनेयेनमूर्तिमंतोद्विजोत्तमाः ॥ चत्वारोदृशिताःपुण्यामूर्तिमंतोमहा
जसः ॥ १८ ॥ पंचमःश्वसनश्चैवपूर्वाणामित्रमेवच ॥ अथोआत्मासमायातोज्ञानसाहाय्यमेववा ॥ १९ ॥ सतान्दृष्ट्वामहात्मावैज्ञानमात्मासमब्रवीत् ॥ ज्ञानप
श्यामीपंचमंत्रयंतःपरस्परम् ॥ २० ॥ एतान्गत्वाब्रवीहिद्वयंयुक्तंइतिपृच्छह ॥ ज्ञानंवाक्यंपरंश्रुत्वासायंतस्यमहात्मनः ॥ २१ ॥ तदाहात्मानमाराध्य
मेतैःकिंतेप्रयोजनम् ॥ तत्त्वतोब्रूहिमेदेवसदाशुद्धोसिसर्वदा ॥ २२ ॥ आत्मोवाच ॥ एतेपंचमहाभागारूपवंतोमनस्विनः ॥ गत्वासंदर्शया
म्येनानाभाष्येज्ञानश्रूयताम् ॥ २३ ॥ भव्यानेतान्प्रवक्ष्यामिपंचमीगतिमागतान् ॥ दूतत्वंगच्छभोज्ञानकुशलोदूतकर्मणि ॥ २४ ॥
॥ ज्ञानमुवाच ॥ त्वमात्मच्छृणुमेवाक्यंसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ एतेषांसंगतिस्तातकार्यानिवत्त्वयाकदा ॥ २५ ॥ पंचानामपिशुद्धात्मत्रका

भू० खं० ॥ ६

अ० ७

॥ ७ ॥

यैशुभमिच्छता ॥ भवतःसंगतिमोहइच्छत्येषमहामते ॥ २६ ॥ ॥ आत्मोवाच ॥ एतेपांसंगतिज्ञानकस्माद्वारयतेभवान् ॥ तन्मेत्वंकारणं
 हियाथातथ्येनपंडित ॥ २७ ॥ ज्ञानमुवाच ॥ एतेपांसंगमात्रात्तुमहदुःखंभविष्यति ॥ दुःखमूलाहिपंचैवशोकसंतापकारकाः ॥ २८ ॥ एवमस्तुम
 हाप्राज्ञकरिष्येवचनंतव ॥ ज्ञानमाभाष्यसद्वात्माध्यानेनसहसंगतः ॥ २९ ॥ कश्यपउवाच ॥ ततःपंचैवेतत्राद्राक्षुरात्मानमेवतम् ॥ बुद्धिमूढःसमाह
 यसंगच्छात्मानमेवहि ॥ ३० ॥ दूतत्वंकुरुकल्याणिअस्माकमात्मनासह ॥ पंचतत्त्वमहात्मानोविश्वस्यधारकाःशुभाः ॥ ३१ ॥ भवतोमैत्रिमिच्छंतिइत्या
 भाष्यमहामतिम् ॥ गत्वाबुद्धेत्वयाकार्यकर्तव्यंनइतोब्रज ॥ ३२ ॥ एवमस्तुमहाभागकरिष्येकार्यमुत्तमम् ॥ एवमाभाषितेपांगत्वाऽऽहात्मानमे
 वतम् ॥ ३३ ॥ अहंबुद्धिर्महाभागभवंतंसमुपागता ॥ दूतत्वेमहतांपार्श्वात्तेपांत्वंवचनंशृणु ॥ ३४ ॥ भवन्मैत्रांसिमिच्छंतिअक्षयांपंचआत्मकाः ॥ कुरुमै
 त्रीमहाप्राज्ञजहिध्यानंसुदूरतः ॥ ३५ ॥ ध्यानमुवाच ॥ नकर्तव्यंत्वयाचात्मत्रैतेपांवैसमागमम् ॥ एपांसंसर्गमात्रेणमहदुःखंभविष्यति ॥ ३६ ॥ मयाज्ञा
 नेनहीनस्त्वंकथंकर्मकरिष्यति ॥ एवमेवनकर्तव्यंतेपांचैवसमागमम् ॥ ३७ ॥ गर्भवासंनयिष्यतिभवंतंनान्यथाविभो ॥ ज्ञानेनैवमयाहीनोअज्ञानंयास्य
 सिधुवम् ॥ ३८ ॥ एवमुक्त्वातमात्मानंविस्तराममहामतिम् ॥ ततस्तामागतांबुद्धिमात्माप्रोवाचनिश्चितः ॥ ३९ ॥ ज्ञानध्यानौमहात्मानौमैत्रिणौममशो
 भनौ ॥ तत्रयानंनमेयुक्तंतद्बुद्धेर्किंकरोम्यहम् ॥ ४० ॥ एवंश्रुत्वाततोबुद्धिस्तेपांपार्श्वेयशस्विनी ॥ समाचष्टसमग्रंतत्कथनंज्ञानध्यानयोः ॥ ४१ ॥
 ततस्तेपंचकाःसर्वेआत्मानंप्रतिजग्मिरे ॥ मैत्रीमेवप्रतीच्छामोभवतोनित्यमेवहि ॥ ४२ ॥ यस्माच्छुद्धोसिलोकेशतस्मात्त्वासमुपागताः ॥ स्वयमे
 वविचार्यैवउत्तरंनःप्रदीयताम् ॥ ४३ ॥ आत्मोवाच ॥ यूयंपंचैवसंप्राप्तामममैत्रंतामिच्छथ ॥ स्वीयंगुणंप्रभावंचकथयंतुममाग्रतः ॥ ४४ ॥ भूमिरुवाच ॥
 सर्वकार्यस्यसंस्थानंचर्ममांससमन्वितम् ॥ अस्थिमूलदृढत्वंमेनखलोमसमन्वितम् ॥ ४५ ॥ प्रभावोहिमहाप्राज्ञकायमध्यममेवहि ॥ नासिकागमनोगंधस्समे
 भृत्योमहामनाः ॥ ४६ ॥ आकाशउवाच ॥ अहमाकाशकःप्राप्तोममकायेप्रभावकम् ॥ श्रूयतामभिधास्यामिपरब्रह्मस्वरूपिणम् ॥ ४७ ॥ वाह्यांतरावका
 शश्चशून्यस्थानेवसाम्यहम् ॥ तत्रामात्यौतुकर्णौमैश्रवणार्थप्रतिष्ठितौ ॥ ४८ ॥ वायुरुवाच ॥ पंचरूपेणतिष्ठामिकरोम्येवंशुभाशुभम् ॥ चर्मकायेस्थि
 तोमात्यःरूपशंसंश्रयतेगुणम् ॥ ४९ ॥ ॥ तेजउवाच ॥ कायेसंस्थःसदानित्यंपाकयोगंकरोम्यहम् ॥ सवाह्याभ्यंतरंसर्वद्रव्याद्रव्यंप्रदर्शये ॥ ५० ॥ शुक्रं
 मजातथालालाएवंत्वक्संधिसंस्थितम् ॥ रुधिरंप्रेषयाम्येवकायमध्येस्थितोस्म्यहम् ॥ ५१ ॥ तत्रनेत्रावमात्यौमेद्रव्यलब्धिप्रसाधकौ ॥ एवमयातमव्यापा
 रस्तवाग्रेकथितःपरः ॥ ५२ ॥ सुपोषयाम्यहंनित्यममृतेनकलेवरम् ॥ एवमेतत्रव्यापारःकायपत्तनकेप्रिये ॥ ५३ ॥ अमात्यंसनांविद्धिरसास्वादकरी

५० पु०

॥ ८ ॥

पराम् ॥ नासिकोवाच ॥ सुगंधेनपरांपुष्टिकायस्यापिकरोम्यहम् ॥ ५४ ॥ दुर्गंधंतुपरित्यज्यकायेगंधंप्रदर्शये ॥ बुद्धियुक्तामहाभागतस्याभावेनभावि
ता ॥ ५५ ॥ स्वाभिकार्यायकायेस्मिन्नहंतिष्ठामिनिश्चला ॥ गंधंममगुणंविद्धिद्विविधंयत्प्रवर्तितम् ॥ ५६ ॥ श्रवणाऊचतुः ॥ कार्याकार्यादिकंशब्दलोकै
रुक्तंशुभाशुभम् ॥ शृणुयावःस्वकायस्थौसत्यासत्येप्रियाप्रिये ॥ ५७ ॥ शब्दोहिमेगुणःप्रोक्तोर्ममव्यापारमेवहि ॥ योजयामिनसंदेहोयदाबुद्धिःप्रपूरयेत् ॥ ५८ ॥
त्वगुवाच ॥ पंचरूपात्मकोवायुः शरीरेस्मिन्व्यवस्थितः ॥ ५९ ॥ सबाह्याभ्यंतरेचेष्टातिषांजानामितत्त्वतः ॥ शीतोष्णमातपवर्षवायोःस्फुरणमेवच ॥
॥ ६० ॥ सर्वजानामिसंस्पर्शसंगच्छेष्मादिकंनृणाम् ॥ स्पर्शएवगुणोमह्यमेतत्सत्यंवदाम्यहम् ॥ ६१ ॥ एवंहितेसमाख्यातोमयाव्यापारएवहि ॥ नेत्रे
ऊचतुः ॥ संसारेयानिरूपाणिभव्याभव्यानिसत्तम ॥ ६२ ॥ यदाप्रेरयतेबुद्धिस्तदापश्यावनान्यथा ॥ वसावः कायमध्येवैरूपंगुणमिहावयोः ॥ ६३ ॥
एवंव्यापारसंबंधःकायमध्येमहामते ॥ जिह्वोवाच ॥ बुद्धियुक्ताअहंतातरसभेदान्विचारये ॥ ६४ ॥ क्षारमम्लादिकंसर्वनीरसंस्वादुचितये ॥ व्यापा
रेणअनेनापिनित्ययुक्तावसाम्यहम् ॥ ६५ ॥ इन्द्रियाणांहिसर्वेषांबुद्धिरेपाप्रणायकः ॥ एवंपंचसमायातानींद्रियाणिप्रियेशृणु ॥ ६६ ॥ स्वीयानियानिकर्माणि
कथयंतिपुनःपुनः ॥ अथबुद्धिःसमायातातमुवाचमहामतिम् ॥ ६७ ॥ मद्विहीनोयदाकायस्तदानश्यतिनान्यथा ॥ तस्मात्त्वमांसमास्थायवर्त्तयस्व
महामते ॥ ६८ ॥ अथकर्मसमायातमात्मानमिदमब्रवीत् ॥ अहंकर्ममहाप्राज्ञतवपार्थसमागतम् ॥ ६९ ॥ त्वांप्रेषयाम्यहंतेनपथायेनेहगच्छसि ॥ एवमा
कर्ण्यतत्सर्वमात्माप्रोवाचतान्प्रति ॥ ७० ॥ यूयंपंचात्मकैर्युक्ताःसर्वसाधारणाःकिल ॥ कस्मान्मैत्रंसमिच्छंतितत्रपंचात्मकंप्रति ॥ ७१ ॥ त्रुवंतुकारणं
सर्वममाग्रेसर्वमेवतत् ॥ पंचात्मकाऊचुः ॥ अस्मत्संगप्रसंगेनपिंडमेवप्रजायते ॥ ७२ ॥ तस्मिन्पिण्डेमहाबुद्धेभवान्वसतिसुत्रतः ॥ तिष्ठामोहित्रयंसंवप्र
सादात्तवतत्रहि ॥ ७३ ॥ एतस्मात्कारणान्मैत्रमिच्छामस्तवनित्यशः ॥ आत्मोवाच ॥ एवमस्तुमहाभागाभवतांप्रियमेवच ॥ ७४ ॥ करिष्येनात्रसंदे
होमैत्रं हि प्रीतिकारणात् ॥ वार्यमाणोमहाभागोज्ञानेनापिमहात्मना ॥ ७५ ॥ ध्यानेनचमहात्मासौतेपांसंगतिमागतः ॥ सतेःप्रमोहितस्तत्रगगद्रेपादिभि
स्तदा ॥ ७६ ॥ पंचतत्त्वसमायुक्तःकायित्वंगतवान्प्रभुः ॥ यदागर्भसमायातोविष्टामृत्रसमाकुले ॥ ७७ ॥ दुर्गधेपिच्छिलावतंपनितस्तेःसंसंयुनः ॥
अंगेनव्याकुलीभूतः पंचात्मकानुवाचसः ॥ ७८ ॥ भोभोःपंचात्मकाःसर्वेशृणुध्वंचनंमम ॥ भवतांसंप्रसंगेनमहादुःखेनमोहितः ॥ ७९ ॥ तत्रास्मिन्पि
च्छिलेघोरेपतितोहिमहाभये ॥ पंचात्मकाऊचुः ॥ तावत्संस्थीयतराजन्यावद्भ्रमः प्रपूरयेत् ॥ ८० ॥ पश्चात्त्रिगमनंतैवैभविष्यतिनसंशयः ॥ अस्माकंहि

भू०खं०दि०

अ० ७

॥ ८ ॥

भवान्स्वामीकायदेशेव्यवस्थितः ॥ ८१ ॥ राज्यमेवंप्रकर्तव्यंसुखभोक्ताभविष्यति ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाआत्मादुःखेनपीडितः ॥ ८२ ॥ गंतुमिच्छन्नसौ
 तस्मात्पलायनपरोभवत् ॥ ८३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेदेवासुरेशरीरकथनं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ कश्यपउवाच ॥ सगर्भेव्याकुलोजातःखिद्यमा
 नोदिनेदिने ॥ दुःखाक्रांतोहिधर्मात्मासर्वपीडाभिपीडितः ॥ १ ॥ अधोमुखस्तुगर्भस्थोमोहजालेनबधितः ॥ आधिव्याधिसमाक्रांतोहाहाभूतोविचेतनः ॥
 ॥ २ ॥ दुःखेनमहताविष्टोज्ञानमाहप्रपीडितः ॥ आत्मोवाच ॥ तववाक्यंमहाप्राज्ञानकृतंतुमयातदा ॥ ३ ॥ ध्यानेनवार्थमाणोपिपतितोमोहसंकटे ॥ त
 स्माद्रक्षमहाप्राज्ञगर्भवासात्सुदारुणात् ॥ ४ ॥ ज्ञानमुवाच ॥ मयात्वंवारितोह्यात्मकृतंवाक्यंनचैवमे ॥ पंचात्मकैर्महाक्रूरैः पातितोगर्भसंकटे ॥ ५ ॥
 इदानीं गच्छत्वंध्यानंतस्मात्संप्राप्त्यसेसुखम् ॥ गर्भवासाद्भविष्यस्तेमोक्षएव न संशयः ॥ ६ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाज्ञात्वाज्ञानस्यतत्त्वताम् ॥ ध्यानमाहूयप्रोवाच
 श्रूयतांवचनंमम ॥ ७ ॥ त्वामहंशरणंप्राप्तो ध्यानमार्गक्षनित्यशः ॥ एवमस्तुमहाप्राज्ञध्यानमाहमहामतिम् ॥ ८ ॥ एतद्वाक्यंततःश्रुत्वाआत्मावैध्यानमागतः ॥
 ध्यानेनहिसमंगर्भेसंस्थितोमोहवर्जितः ॥ ९ ॥ यदाध्यानंगतोह्यात्माविस्मृतंगर्भजंभयम् ॥ सद्भाभ्यांसहितस्तत्रआत्मा मोहविनाकृतः ॥ १० ॥ चिंतय
 त्रेवै नित्यमात्मकंसुखमेवाहि ॥ इतोनिष्क्रांतमात्रस्तुत्यजेपंचात्मकंवपुः ॥ ११ ॥ एवंचित्तयतेनित्यंगर्भवासगतःप्रभुः ॥ सृत्तिकालेतुसंप्राप्तेप्राजापत्ये
 वरानने ॥ १२ ॥ वायुनाचलितोगर्भःप्राणेनापिवलीयसा ॥ योनिर्विकासमायातिचतुर्विंशांगुलंतदा ॥ १३ ॥ पंचविंशांगुलेगर्भस्तेनपीडाविजायते ॥
 एवंसंपीडयमानस्तुमूर्च्छयामूर्च्छितःप्रिये ॥ १४ ॥ पतितोभूमिभागेतुज्ञानध्यानसमन्वितः ॥ प्राजापत्येनदिव्येनवायुनासपृथक्कृतः ॥ १५ ॥ भूमिसं
 स्पर्शमात्रेणज्ञानध्यानेतुविस्मृते ॥ संसारबंधसंदिग्धआत्माप्रियतयास्थितः ॥ १६ ॥ गुणदोषसमाक्रांतोमहामोहसमन्वितः ॥ खानपा
 नादिकंसर्वमिच्छत्येवदिनेदिने ॥ १७ ॥ एवंसंपुण्यमाणस्तुआत्मापंचात्मकैःसह ॥ व्यापितोहीन्द्रियैःसर्वैर्विषयैःपापकारिभिः ॥ १८ ॥ बांधवानांसमोहेन
 भार्यादीनांतथैवच ॥ आकुलव्याकुलोदेविजायतेचदिनेदिने ॥ १९ ॥ महामोहेनसंदिग्धोमोहजालगतःप्रभुः ॥ केवतेनयथावद्धःशकुलोजालबंधनेः ॥ २० ॥
 चलितुंनैवशक्नोस्ति तथात्मासीत्प्रबधितः ॥ मोहजालैस्तुतैःसर्वैर्दृढबंधैस्तुबधितः ॥ २१ ॥ एवमादिप्रपंचेनव्यापितोव्यापकेनाहि ॥ ज्ञानविज्ञानविभ्रष्टो
 रागद्वेषादिभिर्हतः ॥ २२ ॥ कामेनपीडयमानस्तुकोथेनैवतथैववा ॥ प्रकृत्याकर्मणावद्धोमहामृढोव्यजायत ॥ २३ ॥ सूतउवाच ॥ एवंमृढोयदात्मासौ
 कामक्रोधवशंगतः ॥ लोभरागादिभिःसर्वैर्व्यापृतस्तैर्दुरात्मभिः ॥ २४ ॥ इयंभार्याह्ययंपुत्रइदंमित्रमिदंगृहम् ॥ एवंसंसारजालेनमहामोहेनबधितः ॥ २५ ॥

प० पु०

॥ ९ ॥

पुत्रशोकादिभिर्दुःखैर्विविधैराकुलस्तदा ॥ जरयाव्याधिभिश्चैवसंग्रस्तश्चाधिभिस्तथा ॥ २६ ॥ एवमात्मासंप्रतप्तोदुःखमोहैःसुदारुणैः ॥ अभिमानै
मानभंगैर्नानादुःखैश्चखंडितः ॥ २७ ॥ वृद्धत्वेनतथादेविश्वलत्वेनपीडितः ॥ दुःखैर्चितयतेनित्यंहाहाभूतोविचेतनः ॥ २८ ॥ रात्रौ
स्वप्नान्प्रपश्येतदिवाचैतन्यवर्जितः ॥ वैकल्येनतथांगानांव्याप्तोदेविदिनेदिने ॥ २९ ॥ संसारभ्रममाणेनवैराग्यंतत्रदंशितम् ॥ निःशंकंवंधुहीनं
चप्रशांतंतुष्टमेवच ॥ ३० ॥ तमुवाचतदात्मावैकामक्रोधविवर्जितम् ॥ कोभवाग्नग्रूपेणकथंमित्रैर्नलज्जसे ॥ ३१ ॥ यत्रलोकाःस्त्रियोवृद्धाद्यु
वत्योमातरस्तथा ॥ एतासांहिगतोमध्येनविभेषिअनावृतः ॥ ३२ ॥ वीतरागउवाच ॥ कोह्यत्रनग्राह्येतननग्रास्मीतिवैकदा ॥ सुसंवद्धस्त्व
मेवापिपरिधानसमन्वितः ॥ ३३ ॥ ननग्रास्मिकदादिव्यभवाग्नग्रःप्रदृश्यते ॥ इंद्रियार्थवशेवर्तीमर्यादापर्विर्जितः ॥ ३४ ॥ आत्मोवाच ॥ पुरुष
स्यकाहिमर्यादातामाचक्ष्वचमुव्रत ॥ विस्तरेणमहाप्राज्ञयदिजानासिनिश्चितम् ॥ ३५ ॥ वीतरागोमहाप्राज्ञस्तमुवाचमहामतिः ॥ सुस्थैर्यंभजतेचित्तं
सुखदुःखेषुनित्यदा ॥ ३६ ॥ क्लेशितंसर्वभावैश्चतेषुतेषुपरित्यजेत् ॥ अथलज्जांप्रवक्ष्यामिमनोयानिर्विशत्यलम् ॥ ३७ ॥ मयाद्येवंकर्त
व्यंनग्नःस्थानविवर्जितः ॥ पश्चात्तापेसुसंलीनःसालज्जापरिकथ्यते ॥ ३८ ॥ कस्यलज्जाप्रकर्तव्याद्वितीयोनास्ति सर्वदा ॥ एकश्चपुरुषोदिव्यःकस्यार्कचि
न्ननाशयेत् ॥ ३९ ॥ अथलोकान्प्रवक्ष्यामियेतव्यापरिकीर्तिताः ॥ यथाकुलालकश्चेकृमृत्पिण्डंचनिधापयेत् ॥ ४० ॥ भ्रामयित्वातुमूत्रेणनानाभेदान्प्र
काशयेत् ॥ भांडानांतुसहस्राणिस्वेच्छयामतिसंस्थितः ॥ ४१ ॥ तथायंसृजतेयातानानारूपाणिनान्यथा ॥ पश्चाद्विनाशमायांतियेनकेनापिहेतुना ॥ ४२ ॥
सर्वदेवस्थितायेचयेलोकाश्चसनातनाः ॥ तेषालज्जाप्रकर्तव्यानावर्ततेहितेभुवि ॥ ४३ ॥ आकाशवायुतेजांसिपृथ्वीचापश्चपंचमः ॥ अमीलोकाःप्रकाशं
तेयेचसर्वत्रसंस्थिताः ॥ ४४ ॥ सत्त्वानामंगदेशेषुपंचैतेपुसुसंस्थिताः ॥ सर्वत्रैवचवर्ततेकस्यलज्जाविधीयते ॥ ४५ ॥ स्त्रीणारूपंप्रवक्ष्यामिश्रयतांतातसां
प्रतम् ॥ यथाघटसहस्रेषुसोदकेषुविराजते ॥ ४६ ॥ एकश्चंद्रोहिसर्वत्रभवांस्तद्वद्विराजते ॥ गतोजंतुसहस्रेषुमोहचक्रेमहात्मवान् ॥ ४७ ॥ स्थावरेषुचस
र्वेषुजंगमेषुतथाभवान् ॥ योनिद्वारेणपापेनमायामोहमयेनवै ॥ ४८ ॥ कुचाभ्यांचनितंवाभ्यांवयसाचविराजते ॥ हन्मांसस्याधिकावृद्धिर्दृष्टाचात्रनसं
शयः ॥ ४९ ॥ पतनायचलोकानांमोहरूपंविदर्शितम् ॥ नभवत्येवसानारीयात्वयापरिकीर्तिता ॥ ५० ॥ लीलायाकुरुतेधाताविनोदायसदान्मनः ॥ यथा
नार्यास्तथापुंसोजीवःसर्वत्रसंस्थितः ॥ ५१ ॥ कुचयोनिविहीनायेजीवन्मुक्ताःसदेवहि ॥ नरस्तुपुरुषःप्रोक्तोनारीप्रकृतिरुच्यते ॥ ५२ ॥ रमतेतनवं
सर्द्धनमुक्ताहिकदाचन ॥ भवान्प्रकृतिसंयुक्तःपुरुषेषुप्रदृश्यते ॥ ५३ ॥ कःकस्यकुरुतेलज्जामेवंज्ञात्वासुखं व्रज ॥ वृद्धास्त्रियंप्रवक्ष्यामिसदावृद्धावरान्

धू०खं०दि०

अ० ८

॥ ९ ॥

ने ॥ ५४ ॥ त्वचाजर्जरतायातायस्याप्यंगेवरानने ॥ श्वेतैश्चैव तथा केशैः पलितैश्च समाकुला ॥ ५५ ॥ बलहीनाथदीनापिव्यापितावल्लिनातदा ॥ नेयंवृद्धा
 भवेन्नारीपरंवृद्धाच कथ्यते ॥ ५६ ॥ एतस्यालक्षणं प्रोक्तं युवतीप्रवदाम्यहम् ॥ ज्ञानेन वर्द्धते नित्यं जीवपार्थसमाश्रिता ॥ ५७ ॥ सुमतिर्नामसंप्रोक्तासा वृद्धा
 युवतीति च ॥ नारीपुरुषलोकेषु सर्वदैवप्रतिष्ठिता ॥ ५८ ॥ लज्जातस्याः प्रकर्तव्या अन्यच्चैव वदाम्यहम् ॥ मातरं वै प्रवक्ष्यामि या त्वया परिकीर्तिता ॥ ५९ ॥
 प्राणिनामंगदेशेषु सदैव चेतनास्थिता ॥ परज्ञानप्रदाया च सा प्रज्ञा परिकथ्यते ॥ ६० ॥ प्रज्ञामाता समाख्याता प्राणिनां पालनाय सा ॥ संस्थिता सर्वलोकेषु
 पोषणाय हिताय वा ॥ ६१ ॥ सुमतिर्नाम या प्रोक्ता सा माता परिकथ्यते ॥ संसारद्वारमार्गाणि यानि रूपानि नित्यशः ॥ ६२ ॥ भवंति मातरो ह्येता बहुदुःखप्रद
 शिकाः ॥ मातृरूपं समाख्यातमन्यत्किं ते वदाम्यहम् ॥ ६३ ॥ आत्मोवाच ॥ भवान्को हि समायातो मम संतापनाशकः ॥ विस्तरेण समाख्याहि स्वरूपमा
 त्मनः स्वयम् ॥ ६४ ॥ वीतराग उवाच ॥ यस्मात्कामानि वर्तते निराशाः सर्व एव ते ॥ यदुष्टत्वात्प्रपश्यति कर्माण्येतानि नान्यथा ॥ ६५ ॥ यत्समीपं
 हिनायाति आशाचैव कदाचन ॥ क्रोधो लोभस्तथा मोहो यद्रयात्प्रलयंगताः ॥ ६६ ॥ वीतरागोऽस्मि भद्रं तैर्विवेको मम बांधवः ॥ आत्मोवाच ॥ कीदृशोऽसौ
 तव भ्राता विवेको नाम नामतः ॥ ६७ ॥ तस्यैवं लक्षणं ब्रूहि भ्रातुरात्मन एव च ॥ वीतराग उवाच ॥ तस्यैव लक्षणं रूपं न वदामि न वाग्रतः ॥ ६८ ॥
 भ्रातुस्तस्य महाभाग आह्वानं च करोम्यहम् ॥ भो भो विवेके मे भ्रातरा वयोस्त्वं वचः शृणु ॥ ६९ ॥ एहो हि सुमहाभाग मम स्नेहान्महामते ॥ कश्यप उवाच ॥ शां
 तिक्षमाभ्यां संयुक्तो भार्याभ्यां च समागतः ॥ ७० ॥ सर्वदृक् सर्वगो व्यापी सर्वतत्त्वपरायणः ॥ संदेहानां च सर्वपां योरिषु ज्ञानवत्सलः ॥ ७१ ॥ धारणाधीश्च द्रे
 पुच्यौ तस्यैव हि महात्मनः ॥ तस्य योगः सुतो ज्येष्ठो मोक्षो यस्य महागुरुः ॥ ७२ ॥ निर्मलो निरहंकारो निराशो निष्परिग्रहः ॥ सर्ववेलाप्रसन्नात्मा गतद्रं द्रो महा
 मतिः ॥ ७३ ॥ स विवेकः समायातो गुणरत्नैर्विभूषितः ॥ यस्यामात्यौ महात्मानौ धर्मसत्यौ महामती ॥ ७४ ॥ क्षमाशांति समायुक्तः स विवेकः समागतः ॥
 वीतरागमुवाच देमाहूतो हं समागतः ॥ ७५ ॥ तद्भातः कारणं सर्वं कथ्यतां हि ममाग्रतः ॥ यमाश्रित्य त्वया दैवकृतमाह्वानमेव मे ॥ ७६ ॥ वीतराग उवाच ॥
 पुमान्स्थितो यः पुरतो महापाशैर्नियंत्रितः ॥ मोहस्य बाणैः संभ्रांतः संसारस्य च बंधनैः ॥ ७७ ॥ सर्वस्य व्यापकः स्वामी अयमात्मा ममैव च ॥ पंचतत्त्वैः समावि
 ष्टो ज्ञानध्यानविवाजितः ॥ ७८ ॥ पृच्छतामेनमात्मानं भवांस्तत्त्वेषु पंडितः ॥ वीतराग वचः श्रुत्वा विवेको वाक्यमब्रवीत् ॥ ७९ ॥ विवेक उवाच ॥ सुखेन
 स्थीयते देव भवता विवशनायक ॥ आगते त्वयि संसारे किं किं भुक्तं सुखं स्वयम् ॥ ८० ॥ आत्मोवाच ॥ गर्भवासो महद्दुःखमसह्यं दारुणं मया ॥ भुक्तमेव महाप्रा

५० पु०

॥ १० ॥

ज्ञानहीनेनवैसदा ॥ ८१ ॥ देहेपिज्ञानविभ्रष्टःसोहंजातोह्यनेकधा ॥ बाल्यावस्थांगतेनाथकृत्याकृत्यंकृतंमया ॥ ८२ ॥ तारुण्येनकृताक्रिडाभुक्ताभा
र्याह्यनेकशः ॥ वार्धकंप्राप्यसंततःपुत्रशोकादिभिस्तथा ॥ ८३ ॥ भार्यादीनांवियोगैस्तुदग्धोऽस्म्यहमहर्निशम् ॥ दुःखैरनेकसंवर्णैःसंतप्तोऽस्मिदिनेदि
ने ॥ ८४ ॥ दिवारात्रौमहाप्राज्ञनर्विदामिमुखंकचित् ॥ एवंदुःखैःसुसंततःकिंकरोमिमहामते ॥ ८५ ॥ तमुपायंवदस्वैवमुखंविदामियेनवै ॥ अस्मात्संसा
रजालौषान्मोचयद्यसुखंवनत् ॥ ८६ ॥ विवेकउवाच ॥ भवाञ्छुद्धोसिनिर्द्वन्द्वोह्यपापोसिजगत्पते ॥ एनंगच्छमहात्मानंवीतरागंसुखप्रदम् ॥ ८७ ॥
निःसंशयंत्वयादृष्टंनगमाचारवर्जितम् ॥ सुखप्रदर्शकोह्येषसर्वसंतापनाशकः ॥ ८८ ॥ एवमाकर्ण्यशुद्धात्मावीतरागंगतःपुनः ॥ तमुवाचश्वसन्दीनःश्रूयतां
वचनंमम ॥ ८९ ॥ मुखंविदामियेनाहंतंमार्गममदर्शय ॥ एवमस्तुमहाप्राज्ञकरिष्येवचनंतव ॥ ९० ॥ पुनर्गच्छविवेकंहिसुखवार्ताकृतात्वया ॥ सुख
मार्गस्यवैवक्तातवएषभविष्यति ॥ ९१ ॥ वीतरागेणपुण्येनप्रेषितोगतवान्प्रभुः ॥ तमुवाचमहात्मानंविवेकंशुद्धसत्तमम् ॥ ९२ ॥ सुखंमेदर्शयत्वांहि
वीतरागेणप्रेषितः ॥ भवच्छरणमापन्नोरक्षसंसारदारुणात् ॥ ९३ ॥ विवेकउवाच ॥ ज्ञानंगच्छमहाप्राज्ञसतेसर्ववादिष्यति ॥ आत्मातथोक्तःसंप्राप्तोयत्रज्ञा
नंप्रतिष्ठितम् ॥ ९४ ॥ भोभोज्ञानमहातेजःसर्वभावप्रदर्शक ॥ शरणंत्वामहंप्राप्तःसुखमार्गंप्रदर्शय ॥ ९५ ॥ ज्ञानमुवाच ॥ भृत्योहंतवल्लोकेऽतत्त्वंमवि
त्सिनमुव्रत ॥ मयाध्यानेनवैपूर्ववारितस्त्वंपुनःपुनः ॥ ९६ ॥ पंचात्मकानांसंगेनआपदंप्राप्तवान्भवान् ॥ ध्यानंगच्छमहाप्राज्ञसतेदातासु
खस्यच ॥ ९७ ॥ ज्ञानेनप्रेषितोह्यात्माध्यानमाश्रित्यसंस्थितः ॥ सुखमत्यंतसिद्धंचध्यानंमेदर्शयस्वह ॥ ९८ ॥ भवच्छरणमायातंमामे
वंपरिरक्षय ॥ एवंसंभाषितंतस्यध्यानमाकर्ण्यतद्वचः ॥ ९९ ॥ तमुवाचपुनश्चापितमात्मानंप्रहृष्टवान् ॥ नैवत्याज्योऽस्म्यहंतानसर्वकर्मसुनि
श्चितः ॥ १०० ॥ त्वयैववीतरागेणविवेकेनसदैवहि ॥ ध्यानयुक्तोभवस्वत्वमात्मानमवलोकय ॥ १०१ ॥ आत्मवांस्त्वंस्थिरोभूत्वानिरातंकोविक
ल्पितः ॥ यथादीपोनिवातस्थःकज्जलंवमतेस्थिरः ॥ २ ॥ तथादोषान्प्रज्वलित्वानिर्वाणंहिप्रयास्यति ॥ एकांतस्थोनिराहारोमिताशीभवसर्वदा ॥ ३ ॥
निर्द्वंद्वःशब्दसंहीनोनिश्चलोह्यासनेस्थितः ॥ आत्मानमात्मनाध्यायन्ममैवस्थिरबुद्धिना ॥ ४ ॥ प्राप्स्यसेपरमंस्थानंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ १०५ ॥ इति श्रीप
द्मपुराणेभूमिखंडेऽध्यात्मवर्णनेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ कश्यपउवाच ॥ एवंसंवीधितस्तत्रआत्माध्यानादिकैस्तदा ॥ त्यक्तुकामःसतत्कार्यपंचान्मकंसबुद्धि
मान् ॥ १ ॥ निमित्तान्येवपश्यैवप्राप्यतांस्तान्प्रयातिसः ॥ विहायकार्यनिरलक्ष्यंपतितनैवपश्यति ॥ २ ॥ सहवर्द्धितयोन्यास्ति संवेद्यःप्राणदेहयोः ॥ धनपु
त्रकलत्रैश्चसंवंधःकेनहेतुना ॥ ३ ॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छकैर्व्यमाभजसुप्रिये ॥ अयमेवपरं ब्रह्मअयमेवसनातनः ॥ ४ ॥ अयमात्मस्वरूपेणदेत्यदेवपुसंस्थि

भू०सं०दि०

अ० ९

॥ १० ॥

तः ॥ अयं ब्रह्मा अयं रुद्रो ह्ययं विष्णुः सनातनः ॥ ५ ॥ अयं सृजति विश्वानि अयं पालयते प्रजाः ॥ संहर्त्येष धर्मात्मा धर्मरूपी जनार्दनः ॥ ६ ॥ अनेनोत्पादिता दे-
वादानवाश्चैव सुप्रिय ॥ देवाश्चाधर्मनिर्मुक्ता धर्महीनाः सुतास्तव ॥ ७ ॥ धर्मार्थं भाधवस्यांगं सर्वदेवैश्च पालितम् ॥ धर्मचर्चितये देवि धर्मचैव तु पालयेत् ॥ ८ ॥
तस्य विष्णुः सधर्मात्मा सर्वदेवप्रसादवान् ॥ धर्मेण वर्तिता देवाः सत्येन तपसा किल ॥ ९ ॥ येषां विष्णुः प्रसन्नो वै धर्मस्तैरिह पालितः ॥ विष्णोः कायमिदं धर्मस-
त्यंहृदयमेव च ॥ १० ॥ यस्तौ पालयते नित्यं तस्य विष्णुः प्रसीदति ॥ दूषयेद्यः सत्यधर्मौ पापमेव प्रपालयेत् ॥ ११ ॥ तस्य विष्णुः प्रकुप्येत नाशयेदतिवैर्य-
वान् ॥ वैष्णवैः पालितं धर्मतपः सत्येन संस्थितैः ॥ १२ ॥ तेषां प्रसन्नो धर्मात्मारश्मैर्वंकरोति च ॥ तव पुत्रादनोः पुत्राः संहिकेयास्तथैव च ॥ १३ ॥ अधर्मे-
णापि पापेन वर्तिताः पापचेतसः ॥ सूदिता वा सुदेवेन समरेचक्रपाणिना ॥ १४ ॥ यो सावात्मा मया प्रोक्तः पूर्वमेव तवाग्रतः ॥ सोऽयं विष्णुर्न संदेहो धर्मात्मा सर्वपा-
लकः ॥ १५ ॥ दैत्यकायेषु यः स्वस्थः पापमेव समास्थितः ॥ जग्निवान् दानवान् देवि स च कुद्धो महामतिः ॥ १६ ॥ सत्राद्याभ्यंतरे भूत्वा तव पुत्रानि पातिताः ॥ येन चो-
त्पादिता देविते नैव विनिपातिताः ॥ १७ ॥ नैषां मोहस्तु कर्तव्यो भवत्यावचनं शृणु ॥ पापेन वर्तते यो सोऽस एव निधनं व्रजेत् ॥ १८ ॥ तस्मान्मोहं परित्यज्य सदा धर्म-
समाश्रयाः ॥ इति रूपाच ॥ एवमस्तु महाभाग करिष्ये वचनं तव ॥ १९ ॥ कश्यपं च मुनिं श्रेष्ठमेव माभाष्य दुःखिता ॥ संवोधिता सामुनिना दुःखं संत्यज्य संस्थिता २० ॥
इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे देवासुरेदितिसंवोधनं नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ततस्ते दानवाः सर्वे हिरण्यकशिपूत्तराः ॥ युद्धाद्रग्रास्तु किंकुयुर्व्य-
वसाय महामते ॥ १ ॥ विस्तरेणापिनो ब्रूहि ते पां वृत्तमनुत्तमम् ॥ श्रोतुमिच्छामहे सर्वे त्वत्तो वै सांप्रतं द्विज ॥ २ ॥ मृत उवाच ॥ भयारणात्तु न सर्वे बलहीनास्तु-
वैतदा ॥ गतदर्पाः सुदुःखाता दैत्यास्ते पितरंगताः ॥ ३ ॥ भक्त्या प्रणम्य ते सर्वे स मृचुः कश्यपं तदा ॥ दानवा ऊचुः ॥ भवद्भार्यात्समुत्पत्तिरस्माकं द्विज-
सत्तम ॥ ४ ॥ देवतानां महाभाग दानवानां तथैव च ॥ वयं च दानवाः सर्वे बलवीर्यपराक्रमाः ॥ ५ ॥ उपायज्ञाः सुधीराश्च उद्यमेन समन्विताः ॥ वयं तु बह-
वस्तात देवास्त्वल्पास्तथैव च ॥ ६ ॥ कथं जयंति ते सर्वे वयं भग्नमहाहवात् ॥ तत्किं वै कारणं तात बलतेजः समन्विताः ॥ ७ ॥ मत्तनागसहस्राणामेकक-
स्य महामते ॥ बलमस्ति च दैत्यस्य नास्ति देवेषु तादृशम् ॥ ८ ॥ जयश्च दृश्यते तात देवेष्वेव महाहवे ॥ तत्सर्वकथयस्वैव संशयं छेत्तुमर्हसि ॥ ९ ॥ कश्यप-
उवाच ॥ शृणुष्वं पुत्रकाः सर्वे जयस्यापि च कारणम् ॥ यस्माद्विदेवताः सर्वे समरे जयिनो भवन् ॥ १० ॥ वीर्यनिर्वापकस्तातो माताक्षेत्रमिदं सदा ॥ धा-
रणे पालने चैव पोषणे च यथैव हि ॥ ११ ॥ किंकुर्याद्विषमार्थं तु पिता पुत्रे च वै तथा ॥ अत्र प्रधानं कर्मैव मामेवं बुद्धिराश्रिता ॥ १२ ॥ द्वैविध्यं कर्मसंबंधं पापपु-
ण्यसमुद्भवम् ॥ सत्यमेव समाश्रित्य क्रियते धर्म उत्तमः ॥ १३ ॥ तपो ध्यानं समायुक्तं तारणाय हितं सुताः ॥ पतनाय पातकं प्रोक्तं सर्वदेवेन संशयः ॥ १४ ॥

१० पु०

॥ ११ ॥

वलेनपरिवारेणआभिजात्येनपुत्रकाः ॥ पुण्यहीनस्यपुंसोवैतद्वलंकलायते ॥ १५ ॥ उन्नतागिरिदुर्गेषुवृक्षाःसंतिसुपुत्रकाः ॥ पतंतिवातवेगेनसमूला
स्तुघनास्तथा ॥ १६ ॥ सत्यधर्मविहीनास्तेतथायांतियमक्षयम् ॥ साधारणःप्राणिनांचधर्मेषुपुत्रकाः ॥ १७ ॥ येनसंतरतेजंतुरिहचैवपरत्रच ॥ त
द्युष्माभिः परित्यक्तं सत्यं धर्मसमन्विता ॥ १८ ॥ अधर्ममास्थितं पुत्रायुष्माभिः सत्यवर्जितैः ॥ सत्यधर्मतपोभ्रष्टाः पतितादुःखसागरे ॥ १९ ॥ देवाश्च
सत्यसंपन्नाः श्रेयसाचसमन्विताः ॥ तपःशान्तिदमोपेताः सुपुण्याः पापवर्जिताः ॥ २० ॥ यत्र सत्यं च धर्मश्च तपः पुण्यं तथैव च ॥ यत्र विष्णुर्हृषीकेशो
जयस्तत्र प्रदृश्यते ॥ २१ ॥ तेषां सहायः संभूतो वासुदेवः सनातनः ॥ तस्माज्जयंति ते देवाः सत्यधर्मसमन्विताः ॥ २२ ॥ सहायेन वलेनैव पौरुषेण तथैव च ॥
भवंतः किल वै पुत्रास्तपःसत्यविवर्जिताः ॥ २३ ॥ यस्य विष्णुः सहायश्च तपश्चैव वलं तथा ॥ तस्यैव च जयो ह्येति धर्मविदो विदुः ॥ २४ ॥ ययं धर्मविहीना
स्तु तपःसत्यविवर्जिताः ॥ ऐंद्रं पदं वलेनैव प्राप्तवंतश्च पूर्वतः ॥ २५ ॥ तपोविना महाप्राज्ञा धर्मेण यशसा विना ॥ बलदर्पगुणैः पुत्रानप्राप्य मैन्द्रकंपदम् ॥ २६ ॥
प्राप्याप्यैंद्रं पदं पुत्रास्ततो भ्रष्टा भवन्ति हि ॥ तस्माद्ययं प्रकुर्वतु तपःपुत्राः समन्विताः ॥ २७ ॥ अविरोधेन संयुक्ता ज्ञानध्यानसमन्विताः ॥ वैरं चैव न कर्तव्यं
केशवेन समंकदा ॥ २८ ॥ एवं विधाय दापुत्राय ययं धन्या भविष्यथ ॥ परासिद्धिं तदा सर्वे प्रयास्यथ न संशयः ॥ २९ ॥ एवं संभाषितास्ते तु कश्यपेन महात्मना ॥
समाकर्ण्य पितुर्वाक्यं दानवास्ते महौजसः ॥ ३० ॥ प्रणम्य कश्यपं भक्त्या समुत्थाय त्वरान्विताः ॥ सुमंत्रं च क्रिरेदैत्याः परस्परसमाहिताः ॥ ३१ ॥ हिरण्य
कशिपू राजा तातुवाचाथ दानवान् ॥ तपश्चैव करिष्यामो दुष्करं सर्वदायकम् ॥ ३२ ॥ हिरण्याक्षस्तदोवाच करिष्येदारुणं तपः ॥ ततो वलेन त्रैलोक्यं ग्रहीष्ये नात्र
संशयः ॥ ३३ ॥ रणे निर्जित्य गोविंदं तमिमं पापचेतसम् ॥ व्यापाद्य देवताः सर्वाः पदमैंद्रं त्रजाम्यहम् ॥ ३४ ॥ बलिरुवाच ॥ एवं न युज्यते कर्तुं युष्माभिर्दिति जेश्वराः ॥
विष्णुना सह यद्वैरं तद्वैरं नाशकारणम् ॥ ३५ ॥ दानधर्मेस्तथा पुण्येस्तपो भिर्यज्ञा जने ॥ तमाराध्य हृषीकेशं मुखं गच्छेति मानवाः ॥ ३६ ॥ हिरण्यकशिपुरुवा
च ॥ अहमेवं न करिष्ये हरे राराधनं कदा ॥ स्वभावं तु परित्यज्य शत्रुसेवा प्रचर्यते ॥ ३७ ॥ मरणादधिकं तं तु मानयंति हि पांडिताः ॥ विष्णोः सेवान
वैकार्या मया चान्यैश्च दानवैः ॥ ३८ ॥ तमुवाच महात्मानं बलिः पितामहं पुनः ॥ धर्मशास्त्रेषु यद्वदं मुनिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ ३९ ॥ राजनीतियुतं मंत्रं शत्रो
श्चैव प्रधानतः ॥ हीनमात्मानमाज्ञाय रिपुं तं बलिनंतथा ॥ ४० ॥ तस्य पार्श्वे प्रगत्वैव जयकालं प्रतिक्षयेत् ॥ दीपच्छायां समाश्रित्य न मोक्षमिति सर्वदा ॥ ४१ ॥
स्नेहं दशागतं प्रेक्ष्य दीपस्यापि महाबलम् ॥ प्रकाशं याति वेगेन तमश्च वर्द्धते पुनः ॥ ४२ ॥ तथा प्रसादयेच्छत्रः स्नेहं निर्दिश्य तत्त्वतः ॥ स्नेहं कृत्वा सुरैः सार्द्धं
धर्मभावाः सुरद्विषः ॥ ४३ ॥ पूर्वमुक्तं सुमंत्रं तु मुनिना कश्यपेन हि ॥ तेन मंत्रेण राजेंद्रं कुरुकार्यं स्वमात्मवन् ॥ ४४ ॥ तस्य न द्रचनं श्रुत्वा प्राह दैत्यः प्रताप

भू० ख० द्वि०

अ० १०

॥ ११ ॥

वान् ॥ पौत्रनेवकरिष्येहंमानभंगंतात्मनः ॥ ४५ ॥ अन्येचवांधवाःसर्वेतमूचुर्नयपंडितम् ॥ बलिनोक्तंचयत्पुण्यदेवतानांप्रियंकरम् ॥ ४६ ॥
 शक्रमानकरंप्रोक्तदानवानांभयंकरम् ॥ करिष्यामोवयंसर्वेत्तपएवमनुत्तमम् ॥ ४७ ॥ तपसानिर्जित्यदेवान्हरिष्यामःस्वकंपदम् ॥ एवमामंत्र्यतेसर्वे
 निराकृत्यबलितदा ॥ ४८ ॥ विष्णोःसार्द्धमहावैरंहदिकृत्वामहासुराः ॥ तपश्चक्रुस्ततःसर्वेगिरिदुर्गेषुसानुषु ॥ ४९ ॥ एवंप्रदानवाःसर्वेत्यक्तरागाः
 सुनिश्चिताः ॥ कामक्रोधविहीनाश्चनिराहाराजितकुमाः ॥ ५० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेदैत्यतपश्चर्यावर्णननामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ऋषयउचुः ॥
 सर्वज्ञेनत्वयाप्रोक्तदैत्यदानवसंगरम् ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामःसुव्रतस्यमहात्मनः ॥ १ ॥ कस्यपुत्रोमहाप्राज्ञःकस्यगोत्रसमुद्भवः ॥ कितपस्तस्य
 विप्रस्यकथमाराधितोहरिः ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ कथाप्रज्ञाप्रभावेनपूर्वमेवयथाश्रुता ॥ तथाविप्राःप्रवक्ष्यामिसुव्रतस्यमहात्मनः ॥ ३ ॥ चरितंपावनं
 दिव्यंवैष्णवंश्रेयआवहम् ॥ भवतामग्रतःसर्वविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ ४ ॥ पूर्वकल्पेमहाभागाःसुश्रेष्ठपापनाशने ॥ रेवार्तरिसुपुण्येचर्तार्थेवामनंसंज्ञके ॥ ५ ॥
 कौशिकस्यकुलेजातःसोमशर्माद्रिजोत्तमः ॥ सतुपुत्रविहीनस्तुबहुदुःखसमन्वितः ॥ ६ ॥ दारिद्रेणसदुःखेनसर्वदैवप्रपीडितः ॥ पुत्रोपायंधनस्यापिदि
 वारात्रौप्रार्चितयेत् ॥ ७ ॥ एकदातुप्रियातस्यसुमनानामसुव्रता ॥ भर्तारंचितयोपेतमथोमुखमलक्षयत् ॥ ८ ॥ समालोक्यतदाकांतंमुवाचतपस्वनी ॥ दुःख
 जालैरसंख्यैस्तुतवाचित्तंप्रार्थितम् ॥ ९ ॥ व्यामोहेनप्रमूढोसित्यजचिंतामहामते ॥ ममदुःखंसमाचक्ष्वस्वस्थोभवसुखंव्रज ॥ १० ॥ नास्तिचिंतासमं
 दुःखंकायशोषणमेवहि ॥ यश्चिंतांत्यज्यवर्तेतससुखेनप्रमोदते ॥ ११ ॥ चिंतायाःकारणंविप्रकथयस्वममाग्रतः ॥ प्रियावाक्यंसमाकर्ण्यसोमशर्माब्रवीत्प्रि
 याम् ॥ १२ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ इच्छयार्चितंभद्रंचिंतादुःखस्यकारणम् ॥ तत्सर्वतुप्रवक्ष्यामिश्रुत्वाचैवावधार्यताम् ॥ १३ ॥ नजानेकेनपापेनधन
 हीनोस्मिसुव्रते ॥ तथापुत्रविहीनश्चएतदुःखस्यकारणम् ॥ १४ ॥ सुमनोवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामिसर्वसंदेहनाशनम् ॥ स्वरूपमुपपदेश्म्यसर्ववि
 ज्ञानदर्शनम् ॥ १५ ॥ लोभःपापस्यबीजंहिमोहोमूलंचतस्यहि ॥ असत्यंतस्यवैस्कंधोमायाशाखासुविस्तरा ॥ १६ ॥ दंभकोटिल्यपत्राणिकुबुद्ध्या
 पुष्पितःसदा ॥ अनृतंतस्यसौगंधंफलमज्ञानमेवच ॥ १७ ॥ छद्मपाखंडचौर्येऽप्याःक्रूराःकूटाश्चपापिनः ॥ पक्षिणोमोहवृक्षस्यमायाशाखासमाश्रिताः ॥ १८ ॥
 अज्ञानंसुफलंतस्यरसोऽधर्मःफलस्यहि ॥ तृष्णोदकेनसंवृद्धाऽथद्धातस्यद्रवःप्रिया ॥ १९ ॥ अधर्मसुरसस्तस्यउत्कटोमधुरायते ॥ यादृशैश्चफलैश्चैवसुफलोलो
 भपादपः ॥ २० ॥ अस्यच्छायांसमाश्रित्ययोनरःपरितुष्यते ॥ फलानितस्यचाश्रातिसुपक्वानिदिनेदिने ॥ २१ ॥ फलानांतुरसेनापिअधर्मेणतुपालितः ॥

प० पु०

॥ १२ ॥

ससंतुष्टोभवेन्मर्त्यः पतनायाभिगच्छति ॥ २२ ॥ तस्माच्चितां परित्यज्य पुमाँल्लोभनं कारयेत् ॥ धनपुत्रकलत्राणां चिंतामेकां न कारयेत् ॥ २३ ॥ यो हि वि
द्वान्भवेत्कांतमूर्खाणां पथमेति हि ॥ मूर्खश्चित्तयते नित्यं कथमर्थममेव हि ॥ २४ ॥ सुभार्यामिह विदामिकथं पुत्रानहं लभे ॥ एवं चित्तयते नित्यं दिवारात्रौ वि
मोहितः ॥ २५ ॥ क्षणमेकं प्रपश्येत् चिंतामप्येव हत्सुखम् ॥ पुनश्चैतन्यमायाति महादुःखेन पीडयते ॥ २६ ॥ चिंतामोहौ परित्यज्य अनुवर्तस्व च द्विज ॥ संसा
रेनास्ति संबंधः केन सार्धमहामते ॥ २७ ॥ मित्राश्च वांधवाः पुत्राः पितृमातृसभृत्यकाः ॥ संबंधिनो भवंत्येव कलत्राणि तथैव च ॥ २८ ॥ सोमशर्मो वाच ॥
संबंधः कीदृशो भद्रे तथा विस्तरतो वद ॥ येन संबंधिनः सर्वे धनपुत्रादि वांधवाः ॥ २९ ॥ ॥ सुमनो वाच ॥ ऋणसंबंधिनः केचित्केचिद्व्यासापहारकाः ॥
लाभप्रदा भवंत्येके उदासीनास्तथापरे ॥ ३० ॥ भेदैश्च तुभिर्जायंते पुत्रमित्रस्त्रियस्तथा ॥ भार्यापिताचमाताचभृत्याः स्वजनवांधवाः ॥ ३१ ॥ स्वेनस्वेन हि जायं
ते संबंधिन न हीतले ॥ न्यासापहारभावेन यस्य येन कृतं भुवि ॥ ३२ ॥ न्यासस्वामी भवेत्पुत्रो गुणवान् रूपवान् भुवि ॥ येनैवापहृतं न्यासं तस्य गोहेन संशयः ॥ ३३ ॥
न्यासापहरणादुःखं सदत्वादारुणं गतः ॥ न्यासस्वामी सुपुत्रो भूभ्यासापहारकस्य च ॥ ३४ ॥ गुणवान् रूपवान् श्वैव सर्वलक्षणसंयुतः ॥ भक्तिरुदयं स्तस्य पु
त्रो भूत्वा दिने दिने ॥ ३५ ॥ प्रियवाङ्मधुरो रोगी बहुस्नेहं विदर्शयन् ॥ स्वयंद्रव्यं समुद्रद्व्यर्पति मुत्पाद्य चोत्तमाम् ॥ ३६ ॥ यथा येन प्रदत्तं स्याद्व्यासस्य हरणा
त्पुरा ॥ दुःखमेव महाभागदारुणं प्राणनाशनम् ॥ ३७ ॥ तादृशं तस्य सौहृद्यात्पुत्रो भूत्वा महागुणैः ॥ अल्पायुपस्तथा भूत्वा मरणं चोपगच्छति ॥ ३८ ॥
दुःखं सदत्वा प्रयात्येवं भूत्वा भूत्वा पुनः पुनः ॥ यदाहा पुत्रपुत्रेति प्रलापं हि करोति सः ॥ ३९ ॥ तदाहास्यं करोत्येव कस्य पुत्रो हि कः पिता ॥ अनेनापहृतं न्यासं
मदीयस्योपकारणम् ॥ ४० ॥ द्रव्यापहरणेनापि न मे प्राणा गताः किल ॥ दुःखेन महता चैव असह्येन च वै पुरा ॥ ४१ ॥ तथा दुःखं प्रदत्वा हं द्रव्यमुद्गृह्य चो
त्तमम् ॥ गंतास्मि भूभृशं चाद्यकस्याहं सुत ईदृशः ॥ ४२ ॥ न चैष मे पिता पुत्रः पूर्वमेव न कस्यचित् ॥ पिशाचत्वं मया दत्तमस्यैवेति दुरात्मनः ॥ ४३ ॥ एवमु
क्त्वा प्रयात्येवं तं प्रहस्य पुनः पुनः ॥ प्रयात्यनेन मार्गेण दुःखं सदत्वा सुदारुणम् ॥ ४४ ॥ एवं न्यासं समुद्धृतं पुत्राः कांतं भवंति वै ॥ संसारदुःखबहुलादृश्यं ते
यत्र तत्र च ॥ ४५ ॥ ऋणसंबंधिनः पुत्रान् प्रवक्ष्यामि तवाग्रतः ॥ ४६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे सुव्रतोपाख्याने एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ सुमनो वाच ॥
ऋणसंबंधिनं पुत्रं प्रवक्ष्यामि तवाग्रतः ॥ ऋणं यस्य गृहीत्वा यः प्रयाति मरणं किल ॥ १ ॥ अर्थदाता सुतो भूत्वा भ्राता चाथ पिता प्रिया ॥ मित्ररूपेण वत्तं न अति
दुष्टः सदैव सः ॥ २ ॥ गुणैर्नैव प्रपश्येत् स क्रूरो निदुराकृतिः ॥ जल्पते निदुरं वाक्यं सदैव स्वजनेषु च ॥ ३ ॥ मिष्टं मिष्टं समश्नानि भोगान् भुंजति नित्यशः ॥ द्यू
तकर्मरतो नित्यं चौरकर्मणि सस्पृहः ॥ ४ ॥ गृहद्रव्यं बलादुक्तं वार्यमाणः सकुप्यति ॥ पितरं मातरं चैव कुत्सते च दिने दिने ॥ ५ ॥ द्रावकस्त्रासकश्चैव बहु निदुरज

भू० खं० द्वि०

अ० ११

॥ १२ ॥

लपकः ॥ एवंभुक्त्वाथतद्द्रव्यं सुखेन परितिष्ठति ॥ ६ ॥ जातकर्मादिभिर्बाल्येद्रव्यं गृह्णातिदारुणः ॥ पुनर्विवाहसंवेधान्नानाभेदैरनेकधा ॥ ७ ॥ एवंसं
 जायतेद्रव्यमेवमेतद्ददात्यपि ॥ गृहक्षेत्रादिकंसर्वममैवाहिनसंशयः ॥ ८ ॥ पितरं मातरं चैवाहिनस्येवदिनेदिने ॥ सुखं डैर्मुंशलैश्चैवसर्वपातैः सुदारुणैः ॥ ९ ॥
 मृते तु तस्मिन्पितरि मातर्यैवातिनिष्ठुरः ॥ निःस्नेहो निष्ठुरश्चैव जायते नात्र संशयः ॥ १० ॥ श्राद्धकर्माणि दानानि न करोति कदैवसः ॥ एवंविधाश्चैव पुत्राः
 प्रभवन्ति महीतले ॥ ११ ॥ रिपुं पुत्रं प्रवक्ष्यामि तवाग्रे द्विजपुंगव ॥ बाल्ये वयसि संप्राप्ते रिपुत्वे वर्तते तदा ॥ १२ ॥ पितरं मातरं चैव क्रीडमानो हिताडयेत् ॥
 ताडयित्वा प्रयात्येव प्रहस्यैव पुनः पुनः ॥ १३ ॥ पुनरायाति संव्रतः पितरं मातरं प्रति ॥ सक्रोधो वर्तते नित्यं कुत्सते च पुनः पुनः ॥ १४ ॥ एवं संवर्तते नि
 त्यैवैरकर्मणि सर्वदा ॥ पितरं मारयित्वा च मातरं च ततः पुनः ॥ १५ ॥ प्रयात्येवं सदुष्टात्मा पूर्ववैरातु भावतः ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि यस्मात्संभवेति प्र
 यम् ॥ १६ ॥ जातमात्रः प्रियं कुर्याद्बाल्ये लालनक्रीडनैः ॥ वयः प्राप्य प्रियं कुर्यान्मातृपित्रोरनन्तरम् ॥ १७ ॥ भक्त्या संतोषयेन्नित्यं तावुभौ परितोपयेत् ॥
 स्नेहेन वचसा चैव प्रियं संभाषणेन च ॥ १८ ॥ मृते गुरौ समाज्ञाय स्नेहेन रुदते पुनः ॥ श्राद्धकर्माणि सर्वाणि पिंडदानादिकां क्रियाम् ॥ १९ ॥ करोत्येव सदुःखा
 र्त्तस्तेभ्यो यात्रां प्रयच्छति ॥ ऋणत्रयान्वितः स्नेहाद्गुं जापयति नित्यशः ॥ २० ॥ यस्मात्संभवेत्कांतप्रयच्छति न संशयः ॥ पुत्रो भूत्वा महाप्राज्ञः अनेन विधि
 ना किल ॥ २१ ॥ उदासीनं प्रवक्ष्यामि तवाग्रे प्रियं संप्रतम् ॥ उदासीनेन भावेन सदैव परिवर्तते ॥ २२ ॥ ददाति नैव गृह्णाति न च कुप्यति तु प्याति ॥ नो वा ददाति सं
 त्यज्य उदासीनो द्विजोत्तम ॥ २३ ॥ तवाग्रे कथितं सर्वं पुत्राणां गतिरीदृशी ॥ यथा पुत्रस्तथा भार्या पिता माता धर्वाः ॥ २४ ॥ भृत्याश्चान्ये समाख्याताः पशवस्तुर
 गास्तथा ॥ गजामहिष्यो दासाश्च ऋणसंवेधिनस्त्वमी ॥ २५ ॥ गृहीतं न ऋणं तेन आवाभ्यां तु न कस्यचित् ॥ न्यासमेवं न कस्यापि कृतं वै पूर्वजन्मनि ॥ २६ ॥ धारयावो
 न कस्यापि ऋणं कांतं शृणुष्वहि ॥ न वै रमस्ति केनापि पूर्वजन्मनि वैकृतम् ॥ २७ ॥ आवाभ्यां हि न विप्रेन्द्र न त्यक्तं हितं थापते ॥ एवं ज्ञात्वा शमं गच्छत्यजिं चित्तमनर्थ
 कीम् ॥ २८ ॥ कस्य पुत्राः प्रिया भार्या कस्य स्वजनवांधवाः ॥ हृतं न चैव कस्यापि नैव दत्तं त्वया पुनः ॥ २९ ॥ कथं हि धनमायाति विस्मयं व्रजमा धव ॥ प्राप्तं व्यमेव यत्रै
 व भवेद्द्रव्यं द्विजोत्तम ॥ ३० ॥ अनायासेन हस्ते हितस्यैव परिजायते ॥ यत्नेन महता चैव द्रव्यं रक्षति मानवः ॥ ३१ ॥ ब्रजमानो ब्रजत्येव धनं तत्रैव तिष्ठति ॥
 एवं ज्ञात्वा शमं गच्छजिं चित्तमनर्थकीम् ॥ ३२ ॥ कस्य पुत्राः प्रिया भार्या कस्य स्वजनवांधवाः ॥ कः कस्य नास्ति संसारो असंवेधाद्भिजोत्तम ॥ ३३ ॥
 महामोहेन संमूढा मानवाः पापचेतसः ॥ इदं गृहमयं पुत्रइमानायां ममैवाहि ॥ ३४ ॥ अनृतं दृश्यते कांतं संसारस्य हि वंधनम् ॥ एवं संवेधितो दिव्याभार्याया प्रिय
 या तदा ॥ ३५ ॥ पुनः प्राह प्रिया भार्या सुमनां ज्ञानवादिनीम् ॥ सोमशर्मो वाच ॥ सत्यमुक्तं त्वया भद्रं सर्वसं देहनाशनम् ॥ ३६ ॥ तथापि वंशमिच्छति सा

प० पु०

॥ १३ ॥

धवः सत्यपंडिताः ॥ यथापुत्रस्य मेचिताधनस्य च तथाप्रिये ॥ ३७ ॥ येन केनाप्युपायेन पुत्रमुत्पादयाम्यहम् ॥ सुमनोवाच ॥ पुत्रेण लोकाञ्जयति पुत्रस्ता-
रयते कुलम् ॥ ३८ ॥ सत्पुत्रेण महाभाग पिता माता च जंतवः ॥ एकः पुत्रो बरो विद्वान्बहुभिर्निगुणैस्तु किम् ॥ ३९ ॥ एकस्तारयते वंशमन्ये संतापकारकाः ॥ पूर्वमे-
व मया प्रोक्तमन्ये संबंधगामिनः ॥ ४० ॥ पुण्येन प्राप्यते पुत्रः पुण्येन प्राप्यते कुलम् ॥ सुगर्भः प्राप्यते पुण्यैस्तस्मात्पुण्यं समाचर ॥ ४१ ॥ जातस्य मृतिरे-
वास्ति जन्म एव मृतस्य च ॥ सुजन्म प्राप्यते पुण्यैर्मरणं तु तथैव च ॥ ४२ ॥ सुखं धनचयः कांतमुज्यते पुण्यकर्मभिः ॥ सोमशर्मोवाच ॥ पुण्यस्याचरणं ब्रूहि
तथा जन्मान्यपि प्रिये ॥ ४३ ॥ सुपुण्यः कीदृशो भद्रेवदपुण्यस्य लक्षणम् ॥ सुमनोवाच ॥ आदौ पुण्यं प्रवक्ष्यामि यथा पुण्यं श्रुतं मया ॥ ४४ ॥ पुरुषो वा-
थवानारीयथानित्यं च वर्तते ॥ यथा पुण्यैः समाप्नोति कीर्तिं पुत्रान्प्रियान् धनम् ॥ ४५ ॥ पुण्यस्य लक्षणं कांतं सर्वमेव वदाम्यहम् ॥ ब्रह्मचर्येण सत्येन म-
खपंचकवर्तनैः ॥ ४६ ॥ दानेन नियमैश्चापि क्षमाशौचेन वल्लभ ॥ अहिंसया सुशक्त्या च अस्तेयेनापि वर्तनैः ॥ ४७ ॥ एतैर्दशभिरंगैस्तु धर्ममेवं प्रपूरयेत् ॥
संपूर्णो जायते धर्मो प्राप्ते भोगो यथोदरे ॥ ४८ ॥ धर्मसृजति धर्मात्मा त्रिविधेनैव कर्मणा ॥ तस्य धर्मः प्रसन्नात्मा पुण्यमेवं तु प्रापयेत् ॥ ४९ ॥ यं यं चिंतयते
प्राज्ञस्तंतं प्राप्नोति दुर्लभम् ॥ सोमशर्मोवाच ॥ कीदृज्मूर्तिस्तु धर्मस्य कान्यंगानि च भाभिनि ॥ ५० ॥ प्रीत्या कथय मे कांतिं श्रोतुं श्रद्धाप्रवर्तते ॥ सुमनो-
वाच ॥ लोके धर्मस्य वैमूर्तिः कैटघ्नान् द्विजोत्तम ॥ ५१ ॥ अदृश्यवर्त्मसंस्त्यात्मानं दृष्टो देवदानवैः ॥ अत्रिर्वंशे स मुत्पन्नोऽनमूयात्मजो द्विजः ॥ ५२ ॥
तेन दृष्टो महाधर्मो दत्तात्रेयेण वै सदा ॥ द्वावेतौ तु महात्मानौ कुर्वाणौ तप उत्तमम् ॥ ५३ ॥ धर्मेण वर्तमानौ तौ तपसा च वलेन च ॥ इंद्राधिकेन रूपेण प्रशस्तेन भ-
विष्यतः ॥ ५४ ॥ दशवर्षसहस्रंतौ यावत्तु वनसंस्थितौ ॥ वायुभक्षौ निराहारौ संजातौ शुभदर्शनौ ॥ ५५ ॥ दशवर्षसहस्रंतु तावत्कालं तपो जितम् ॥ सुसा-
ध्यमानयोश्चैव तत्र धर्मः प्रदृश्यते ॥ ५६ ॥ पंचाग्निः साध्यते द्वाभ्यां तावत्कालं द्विजोत्तम ॥ त्रिकालं साधितं तावन्निराहारं कृतं तथा ॥ ५७ ॥ जलमध्ये स्थि-
तौ तावद्दत्तात्रेयो यतिस्तथा ॥ दुर्वासास्तु मुनिश्चेष्टस्तपसा चैव कार्षितः ॥ ५८ ॥ धर्मं प्रति स धर्मात्मा चुक्रोध मुनिपुंगवः ॥ क्रुद्धे सति महाभाग तस्मिन् मुनिव-
रेतदा ॥ ५९ ॥ अथ धर्मः समायातः स्वरूपेण च वैतदा ॥ ब्रह्मचर्यादिभिर्युक्तस्तपोभिश्च स बुद्धिमान् ॥ ६० ॥ सत्यं ब्राह्मणरूपेण ब्रह्मचर्यं तथैव च ॥ तप-
स्तु द्विजवर्यास्ति दमः प्राज्ञो द्विजोत्तमः ॥ ६१ ॥ नियमस्तु महाप्राज्ञो दानमेव तथैव च ॥ अग्निहोत्रस्वरूपेण दत्तात्रेयं हि समागताः ॥ ६२ ॥ क्षमाशांतिस्त-
थालंजाचारिणां च ह्यकल्पना ॥ एताः सर्वाः समायाताः स्त्रीरूपास्तु द्विजोत्तम ॥ ६३ ॥ बुद्धिः प्रज्ञा दया श्रद्धा मेधा सत्कृतिः शांतयः ॥ पंचयज्ञा-
स्तथा पुण्याः सांगवेदास्तु ते तदा ॥ ६४ ॥ स्वस्वरूपधराश्चैव ते सर्वे सिद्धिमागताः ॥ अश्याधानादयः पुण्या अश्वमेधादयस्तथा ॥ ६५ ॥ रूपल-

भू० खं० द्वि०

अ० १२

॥ १३ ॥

वण्यसंयुक्ताः सर्वाभरणभूषिताः ॥ दिव्यमाल्यांबरधरादिव्यगंधानुलेपनाः ॥ ६६ ॥ किरीटकुंडलोपेतादिव्याभरणभूषिताः ॥ दीप्तिमंतः सुरूपास्ते तेजो
 ज्वालाभिरावृताः ॥ ६७ ॥ एवं धर्मः समायातः परिवारसमन्वितः ॥ यत्र तिष्ठति दुर्वासाः क्रोधनः कालवत् तथा ॥ ६८ ॥ धर्म उवाच ॥ कस्मात्कोपः कृतो विप्र
 भवांस्तपस्समन्वितः ॥ क्रोधो हि नाशयेच्छ्रेयस्तप एव न संशयः ॥ ६९ ॥ सर्वनाशकरस्तस्मात्क्रोधं तत्र विवर्जयेत् ॥ स्वस्थो भवद्विज श्रेष्ठ उक्त्वा पतः फ
 लम् ॥ ७० ॥ दुर्वासा उवाच ॥ भवान्कोहिसमायात एतैर्द्विजवरैः सह ॥ संतनार्यः प्रतिष्ठंति सुरूपाः समलंकृताः ॥ ७१ ॥ कथयस्व ममाग्रैस्त्वं विस्तरेण महा
 मते ॥ धर्म उवाच ॥ अयं ब्राह्मणरूपेण सर्वतेजः समन्वितः ॥ ७२ ॥ दंडहस्तः सुप्रसन्नः कमंडलुधरस्तथा ॥ तवाग्रे ब्रह्मचर्यो यस्य सोऽयं पश्य समागतः ॥ ७३ ॥
 अन्यं पश्य स्ववैत्वं च दीप्तिमंतं द्विजोत्तम ॥ कपिलं पिंगलाक्षं च सत्यमेतं द्विजोत्तम ॥ ७४ ॥ तादृशं पश्य धर्मात्मनैश्च देवसमप्रभम् ॥ यत्तपो हित्व य
 विप्रसर्वदेवसमाश्रितम् ॥ ७५ ॥ एतं पश्य महाभाग तव पार्श्वसमागतम् ॥ प्रसन्नवाग्दीप्ति युक्तः सर्वजीवदयापरः ॥ ७६ ॥ दम एव तथा यं ते यः पोषयति सर्व
 दा ॥ जटिलः कर्कशः पिंगोद्विज इति त्रीन् महाप्रभुः ॥ ७७ ॥ नाशको हि स पापानां खड्गहस्तो द्विजोत्तम ॥ अभिशंतां महापुण्यो नित्यक्रिया समन्वितः ॥ ७८ ॥
 नियमस्तु समायातस्तव पार्श्वे द्विजोत्तम ॥ अनिर्मुक्तो महादीप्तः शुद्धस्फटिकसन्निभः ॥ ७९ ॥ पयः कमंडलुकरो दंतकाष्ठधरो द्विजः ॥ शौच एव समायातो
 भवतः सन्निधाविह ॥ ८० ॥ अति साध्वी महाभाग सत्यभूषणभूषिता ॥ सर्वभूषणशोभां गीशु श्रूयेयं समागता ॥ ८१ ॥ अति धीरा प्रसन्नांगी गौरी प्रहसितान
 ना ॥ पद्महस्ता इयं चात्री पद्मनेत्रा सुपद्मिनी ॥ ८२ ॥ दिव्यैराभरणैर्युक्ता क्षमा प्राप्ता द्विजोत्तम ॥ अति शान्ता सुप्रतिष्ठा बहुमंगलसंयुता ॥ ८३ ॥ दिव्यरत्न
 कृताशोभा दिव्याभरणभूषिता ॥ तव शांतिर्महाप्राज्ञज्ञानरूपा समागता ॥ ८४ ॥ परोपकारकरणा बहुस्त्यसमाकुला ॥ मितभाषा सदैवा सौ अकल्पा
 ते समागता ॥ ८५ ॥ प्रसन्ना साक्षमा युक्ता सर्वाभरणभूषिता ॥ पद्मासना सुरूपा साक्ष्यामवर्णां यशस्विनी ॥ ८६ ॥ अहिंसेयं महाभाग भवंतं तु समागता ॥
 तप्तकांचनवर्णा गीरक्तांबरविलासिनी ॥ ८७ ॥ सुप्रसन्ना सुमंत्रा च यत्र तत्र न पश्यति ॥ ज्ञानभावसमाक्रांता पुण्यहस्ता तपस्विनी ॥ ८८ ॥ मुक्ताभरणशो
 भाढ्यानिर्मला चारुहासिनी ॥ इयं श्रद्धा महाभाग पश्य पश्य समागता ॥ ८९ ॥ बहुबुद्धि समाक्रांता बहुज्ञान समाकुला ॥ सुभोगा सत्करूपा सा सुस्थिता
 चारुमंगला ॥ ९० ॥ सर्वेष्टध्यानसंयुक्ता लोकमाता यशस्विनी ॥ सर्वाभरणशोभाञ्चापीनश्रोणिपयोधरा ॥ ९१ ॥ गौरवर्णा समायाता माल्य
 वस्त्राविभूषिता ॥ इयं मेधामहाप्राज्ञ तवैव परिसंस्थिता ॥ ९२ ॥ हंसचंद्रप्रतीकाशमुक्ताहारविलंबिनी ॥ सर्वाभरणमंभूपा सुप्रसन्ना मनस्विनी ॥ ९३ ॥

५० पु०
॥ १४ ॥

श्वेतवस्त्रेणसर्वांताशतपत्रंशयेकृतम् ॥ पुस्तककरापंकजस्थाराजमानासदैवहि ॥ १४ ॥ एषाप्रज्ञामहाभागभाग्यवंतंसमागता ॥ लाक्षारसस
मावर्णासुप्रसन्नासदैवहि ॥ १५ ॥ पीतपुष्पकृतामालाहारकेयूरभूषणा ॥ मुद्रिकाकंकणोपेताकर्णकुण्डलमंडिता ॥ १६ ॥ पीतेनवास
सादेवसिदैवपरिराजते ॥ त्रैलोक्यस्योपकारायपोषणयाद्वितीयका ॥ १७ ॥ यस्याःशीलंद्रिजश्रेष्ठसदैवपरिकीर्तितम् ॥ सेयंदथासुसंप्राप्तातवपा
श्वेद्विजोत्तम ॥ १८ ॥ इयंवृद्धमहाप्राज्ञभावभार्यातपस्विनी॥मममाताद्विजश्रेष्ठधर्मोहंतवसुव्रत ॥ १९ ॥ इतिज्ञात्वाशमंगच्छमामेवंपरिपालय ॥ २० ॥ दुर्वा
साउवाच ॥ यदिधर्मःसमायातोमत्सर्मापंतुसांप्रतम् ॥ १०० ॥ एतन्मेकारणं ब्रूहि किंतेधर्मकरोम्यहम् ॥ धर्मउवाच ॥ कस्मात्कुद्धोसि विप्रेन्द्र किमेतैर्विप्रि
यंकृतम् ॥ १०१ ॥ तन्मेत्वंकारणं ब्रूहि दुर्वा सोयदिमन्यसे ॥ ॥ दुर्वासाउवाच ॥ येनाहंकुपितोदेवतदिदंकारणं शृणु ॥ १०२ ॥ दमशौचैः सुसंक्लेशैः
शोधितं कायमात्मनः ॥ लक्षवर्षप्रमाणवैतपश्चर्यामयाकृता ॥ १०३ ॥ एवंपश्यसि मामेवंदयातेन प्रवर्तते ॥ तस्मात्कुद्धोस्मि तेद्यैवशापमेवंददाम्यहम् ॥ १०४ ॥
एवंश्रुत्वा तदा तस्य तमुवाच महामतिः ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ मयिनष्टे महाप्राज्ञलोको नाशं समेप्यति ॥ १०५ ॥ दुःखमूलमहंतातनिकर्शामि भृशं द्विज ॥ सौख्यं पश्चा
दहं ददामि दिसत्यं न मुंचति ॥ १०६ ॥ पापोयं सुखमूलस्तु पुण्यं दुःखेन लभ्यते ॥ पुण्यमेवं प्रकुर्वाणः प्राणी प्राणान्विमुंचति ॥ १०७ ॥ महत्सौख्यं ददाम्येवं
परत्र च न संशयः ॥ ॥ दुर्वासाउवाच ॥ सुखेन आप्यते तेन परंदुःखं प्रपद्यते ॥ १०८ ॥ तत्तु मर्त्यः परित्यज्य अन्येनापि प्रभुज्यते ॥ तत्सुखं को विजानाति नि
श्चयनैव पश्यति ॥ १०९ ॥ तच्छ्रेयो नैव पश्यामि अन्याद्यहिकृतं तव ॥ येन कायेन क्रियते भुज्यते नैव तत्सुखम् ॥ ११० ॥ अन्येन क्रियते क्लेशमन्येनापि प्र
भुज्यते ॥ तत्सुखं को विजानाति चान्यायं धर्ममेव वा ॥ १११ ॥ अन्येन क्रियते क्लेशमन्येनापि सुखं पुनः ॥ भुनक्ति पुरुषो धर्मं तत्सर्वं श्रेयसायुतम् ॥ ११२ ॥
पुण्यं चैव अनेनापि अनेन फलमश्नुते ॥ क्रियमाणं पुनः पुण्यमन्येन परिभुज्यते ॥ ११३ ॥ तत्सर्वं हि सुखं प्रोक्तं यत्तथायस्य लक्षणम् ॥ धर्मशास्त्रोदितं चैव कृतं
सर्वत्र नान्यथा ॥ ११४ ॥ येन कायेन कुर्वति तेन दुःखं सहन्ति ते ॥ परत्र तेन भुंजति अनेनापि तथैव च ॥ ११५ ॥ इति ज्ञात्वा स धर्मात्मा भवान्समवलोकयेत् ॥
यथाचौरामहापापाः स्वकायेन सहति ते ॥ ११६ ॥ दुःखेन दारुणं तीव्रं तथा सुखं कथं न हि ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ येन कायेन पापाश्च संचरन्ति हि पातकम् ॥ ११७ ॥
तेन पीडां सहंत्येव पातकस्य हितं त्वलम् ॥ दंडमेकं परं दण्डं धर्मशास्त्रेषु पंडितैः ॥ ११८ ॥ तंधर्मपूर्वकं विद्धि एतैर्यायेस्त्वमेव हि ॥ दुर्वासाउवाच ॥ एवं न्यायं न
मन्येहं तथैव शृणु धर्मराट् ॥ ११९ ॥ शापत्रयं प्रदास्यामि कुद्धोहंत वनान्यथा ॥ धर्मउवाच ॥ यदा कुद्धो महाप्राज्ञ मामेव हि क्षमस्व च ॥ १२० ॥ नैव क्षमसि वि
प्रेन्द्र दासी पुत्रा हि मांकुरु ॥ राजानं तु प्रकर्तव्यं चांडालं च महामुने ॥ १२१ ॥ प्रसादमुमुखो विप्रप्रणतस्य सदैव हि ॥ दुर्वासाश्च ततः कुद्धो धर्मं चैव शापह ॥ १२२ ॥

भू० खं० द्वि०
अ० १२

॥ १४ ॥

दुर्वासा उवाच ॥ राजा भवत्वं धर्माद्यदासी पुत्रश्च नान्यथा ॥ गच्छ चांडालयोनि च धर्मत्वं स्वेच्छया व्रज ॥ १२३ ॥ एवं शापत्रयं दत्त्वा गतो सौ द्विजसत्त-
 मः ॥ अनेनापि प्रसंगेन दृष्टो धर्मः पुरा किल ॥ १२४ ॥ सोमशर्मा उवाच ॥ धर्मस्तु कीदृशो जातस्तेन शप्तो महात्मना ॥ तद्रूपं तस्य मे ब्रूहि यदि जानासि भामिनि ॥ १२५ ॥
 सुमनो वाच ॥ भरतानां कुले जातो धर्मो भूत्वा युधिष्ठिरः ॥ विदुरो दासीपुत्रस्तु अन्यैश्चैव वदाम्यहम् ॥ १२६ ॥ यदाराजा हरिश्चंद्रो विश्वामित्रेण कर्पितः ॥ तदा चांडा-
 लतां प्राप्तः सहि धर्मो महामतिः ॥ १२७ ॥ एवं कर्मफलं भुक्तं धर्मेणापि महात्मना ॥ दुर्वाससो हि शापाद्वै सत्यमुक्तं तवाग्रतः ॥ १२८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे सोम-
 शर्माख्याने सोमशर्मसुमनासंवादे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ सोमशर्मा उवाच ॥ लक्षणं ब्रह्म चर्यं सत्यतन्मे विस्तरतो वद ॥ कीदृशं ब्रह्म चर्यं च यदि जानासि भामिनि ॥ १ ॥
 सुमनो वाच ॥ नित्यं सत्ये रतिर्यस्य पुण्यात्मा तुष्टिं त्रां व्रजेत् ॥ ऋतौ प्राप्ते व्रजेन्नारीं स्वीयां दोषा विवर्जितः ॥ २ ॥ स्वकुलस्य सदाचारं कदानैव विमुञ्चति ॥ एतदेव
 समाख्यातं गृहस्थस्य द्विजोत्तम ॥ ३ ॥ ब्रह्मचर्यं मया प्रोक्तं गृहिणामुत्तमं किल ॥ यतीनां तु प्रवक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु ॥ ४ ॥ दमस्य समायुक्तः पापाद्वा-
 तस्तु सर्वदा ॥ भार्यासंगं वर्जयित्वा ध्यानज्ञानप्रतिष्ठितः ॥ ५ ॥ यतीनां ब्रह्मचर्यं च समाख्यातं तवाग्रतः ॥ तप एव प्रवक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु ॥ ६ ॥ आ-
 चारेण प्रवर्तते कामक्रोधविवर्जितः ॥ प्राणिनामुपकाराय संस्थित उद्यमावृतः ॥ ७ ॥ तप एवं समाख्यातं सत्यमेवं वदाम्यहम् ॥ परद्रव्येष्वलोलुप्त्वं परस्त्रीपु-
 तथैव च ॥ ८ ॥ दृष्ट्वा मतिर्नयस्य स्यात्सत्यः परिकीर्तितः ॥ दानमेव प्रवक्ष्यामि येन जीवंति मानवाः ॥ ९ ॥ आत्मसौख्यं प्रतीच्छेद्यः स इहैव परव्रवा ॥ अत्र
 स्यापि महादानं सुखस्यैव ध्रुवस्य वा ॥ १० ॥ ग्रासमात्रं तथा देयं शुधार्ताय न संशयः ॥ दत्ते सति महत्पुण्यममृतं सोऽनुते सदा ॥ ११ ॥ दिने दिने प्रदानं व्ययं यथा
 विभवसंभवम् ॥ तृणं शय्यां च वचनं गृहच्छायां सुशीतलम् ॥ १२ ॥ भूमिपस्तथा चाग्रं प्रियवाक्यमनुत्तमम् ॥ आसनं वचनालापं कौटिल्येन विवर्जित-
 म् ॥ १३ ॥ आत्मनो जीवनाथार्थानित्यमेव करोति यः ॥ देवान्पितॄन्समभ्यर्च्य एवं दानं ददाति यः ॥ १४ ॥ इहैव मोदते सैव परव्रहितं यवच ॥ अवध्यं दिवसं
 यो वै दानाध्ययनकर्मभिः ॥ १५ ॥ प्रकुर्यान्मातुषो भूत्वा स देवो नात्र संशयः ॥ नियमं च प्रवक्ष्यामि धर्मसाधनमुत्तमम् ॥ १६ ॥ देवानां ब्राह्मणानां च पूजाम्
 भिरतो हि यः ॥ नित्यं नियमसंयुक्तो दानव्रतेषु सुव्रतः ॥ १७ ॥ उपकारेषु पुण्येषु नियमोऽयं प्रकीर्तितः ॥ क्षमारूपं प्रवक्ष्यामि श्रूयतां द्विजसत्तम ॥ १८ ॥ परा-
 क्रोशं हि संश्रुत्य ताडिते सति केनचित् ॥ क्रोधं च वैषम्यं चेतुताडितान् हिताडयेत् ॥ १९ ॥ सहिष्णुः स्यात्स धर्मात्मानं हिरागं प्रयाति च ॥ समश्नाति परं सौख्य-
 मिह चासुव्रवापि च ॥ २० ॥ एवं क्षमा समाख्याता शौचमेवं वदाम्यहम् ॥ सवाह्याभ्यंतरे यो वै शुद्धो रागविवर्जितः ॥ २१ ॥ स्नानाचमनकैरेव व्यवहरेण वर्तते ॥
 शौचमेवं समाख्यातमहिंसां तु वदाम्यहम् ॥ २२ ॥ तृणमपि विना कार्यं छेत्तव्यं न विजानता ॥ अहिंसा निरतो भूयाद्यथात्मनितथापरे ॥ २३ ॥ शांतिमेव प्र-

प० पु०
॥ १५ ॥

क्ष्यामिशांत्यासुखंसमश्नुते ॥ शांतिरेवप्रकर्तव्याक्लेशत्रैवपरित्यजेत् ॥ २४ ॥ भूतवैरं विसृज्यैवमनएवंप्रकारयेत् ॥ एवंशांतिःसमाख्याताअस्तेयंतुवदाम्य
हम् ॥ २५ ॥ परस्वन्नैवहर्तव्यंपरजायातथैवच ॥ मनोभिर्वचनैःकार्यैर्मनएवंप्रकारयेत् ॥ २६ ॥ दममेवप्रवक्ष्यामि तवाग्रेद्विजसत्तम ॥ दमनादिंद्रियाणां
वैमनसोपिविकारिणः ॥ २७ ॥ औद्धत्यं नाशयेत्तेषांसचैतन्योवशीतदा ॥ शुश्रूषांतुप्रवक्ष्यामिधर्मशास्त्रेषुयादृशी ॥ २८ ॥ पूर्वाचार्यैर्यथाप्रोक्तातामेवंप्र
वदाम्यहम् ॥ वाचादेहेनमनसागुरुकार्यं प्रसाधयेत् ॥ २९ ॥ जायतेऽनुग्रहोयत्रशुश्रूषासानिगद्यते ॥ सांगोधर्मःसमाख्यातस्तवाग्रेद्विजसत्तम ॥ ३० ॥
अन्यच्चतेप्रदक्ष्यामिश्रोतुमिच्छसियत्पते ॥ ईदृशेचापिधर्मेतुवर्ततेयोनरःसदा ॥ ३१ ॥ संसारेतस्यसंभूतिःपुनरेवंनजायते ॥ स्वर्गगच्छतिधर्मेणसत्यंस
त्यंवदाम्यहम् ॥ ३२ ॥ एवंज्ञात्वामहाप्राज्ञधर्ममेवब्रजस्वाहि ॥ सर्वहिप्राप्यतेकांतयदसाध्यंमहीतले ॥ ३३ ॥ धर्मप्रसादतस्तस्मात्कुरुवाक्यंममैवाहि ॥
भार्यायास्तुवचःश्रुत्वासोमशर्मासुबुद्धिमान् ॥ ३४ ॥ पुनःप्रोवाचतांभार्यासुमनाधर्मवादिनीम् ॥ ३५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायां
भूमिखंडेऐंद्रेसुमनोपाख्यानेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ सोमशर्मावाच ॥ एवंविधंमहापुण्यंधर्मव्याख्यानमुत्तमम् ॥ कथंजानासिभद्रेत्वंकस्माच्चेवत्वयाश्रु
तम् ॥ १ ॥ सुमनोवाच ॥ भार्गवाणांकुलेजातःपितामममहामते ॥ च्यवनोनाप्रविख्यातःसर्वज्ञानविशारदः ॥ २ ॥ तस्याहंप्रियकन्यावैप्राणादापिचवल्गभा ॥
यत्रयत्रव्रजत्येषतीर्थारामेषुसुव्रत ॥ ३ ॥ सभासुचमुनीनांतुदेवतायतनेषुच ॥ तेनसार्द्धंव्रजाम्येकाक्रीडमानासदैवाहि ॥ ४ ॥ कौशिकान्वयसंभूतोवेद
शर्माभहामतिः ॥ पितुर्ममसखादैवादटमानःसमागतः ॥ ५ ॥ दुःखेनमहताविष्टश्चित्तयानोमुहुर्मुहुः ॥ समागतंमहात्मानंतमुवाचपितामम ॥ ६ ॥ भ
वंतंदुःखसंतप्तमितिजानाभिसुव्रत ॥ कस्माद्दुःखीभवाज्जातस्तस्मात्त्वंकारणंवद ॥ ७ ॥ एतद्वाक्यंततःश्रुत्वाच्यवनस्यमहात्मनः ॥ तमुवाचमहात्मानं
पितरंममसुव्रतः ॥ ८ ॥ वेदशर्मासहप्राज्ञसर्वबुद्धिःखस्यकारणम् ॥ ममभार्यामहासाध्वीपातिव्रत्यपरायणा ॥ ९ ॥ अपुत्रासाहिसंजाताममवंशोनविद्यते ॥
एतत्तेकारणंप्रोक्तंप्रश्रितोस्मियतस्त्वया ॥ १० ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तः कश्चित्सिद्धःसमागतः ॥ ममपित्रातथातेनह्युत्थायवेदशर्मणा ॥ ११ ॥ द्वाभ्या
मपिचसिद्धोसौपूजितोभक्तिपूर्वकैः ॥ उपहारैस्सभोज्यात्रैर्वचनैर्मधुराक्षरैः ॥ १२ ॥ द्वाभ्यामन्तर्गतंपृष्टंपूर्वोक्तंचयथात्वया ॥ उभौतौप्राज्ञधर्मात्मासस
खंपितरंमम ॥ १३ ॥ धर्मस्यकारणंसर्वमयोक्तंतेतथाकिल ॥ धर्मेणप्राप्यतेपुत्रोयनंधान्यंतथास्त्रियः ॥ १४ ॥ ततस्तेनकृतंधर्मसंपूर्णवेदशर्मणा ॥ त
स्माद्दर्मात्सुसंजातंमहत्सौख्यंसपुत्रकम् ॥ १५ ॥ तेनसंगप्रसंगेनममैपमतिनिश्चयः ॥ यथाकांततवप्रोक्तंमयैवचपरंशुभम् ॥ १६ ॥ तस्माच्छ्रुतंमहासि
द्धात्सर्वसंदेहनाशनम् ॥ विप्रधर्ममयाश्रित्यअनवर्तस्त्वमवर्तता ॥ १७ ॥ सोमशर्मावाच ॥ धर्मेणकीदृशोऽयन्धर्मवेवदस्त्वमे ॥ अथयोर्यज्जगत्तिनःसुखं

भू० ख० द्वि०
अ० १४

॥ १५ ॥

हिवदस्वमे ॥ १८ ॥ सुमनोवाच ॥ सत्यशौचक्षमाशांतितीर्थपुण्यादिकैस्तथा ॥ धर्मश्चपालितोयेनतस्यमृत्युंवदाम्यहम् ॥ १९ ॥ रोगोनजायतेतस्य
 नचपीडाकलेवरे ॥ नश्रमोवैनचगलानिर्नचस्वेदोभ्रमस्तथा ॥ २० ॥ दिव्यरूपधराभूत्वागंधर्वाब्राह्मणास्तथा ॥ वेदपाठसमायुक्तागीतज्ञानविशारदाः ॥ २१ ॥
 तस्यपार्थसमायातिस्तुतिं कुर्वतिचातुलाम् ॥ स्वस्थोहिआसनेयुक्तोदेवपूजारतः किल ॥ २२ ॥ तीर्थचलभतेप्राज्ञः स्नानार्थधर्मतत्परः ॥ अश्रयगरेच
 गोस्थानेदेवतायतनेषु च ॥ २३ ॥ आरामेचतडागेचयत्राश्वत्थोवटस्तथा ॥ ब्रह्मवृक्षंसमाश्रित्यश्रीवृक्षंचतथापुनः ॥ २४ ॥ अश्वस्थानंसमाश्रित्यगजस्था
 नगतोनरः ॥ अशोकंचूतवृक्षंचसमाश्रित्ययदास्थितः ॥ २५ ॥ संनिधौब्राह्मणानांचराजवेष्टमगतोथवा ॥ रणभूमिसमाश्रित्यपूर्वयत्रमृतोभवेत् ॥ २६ ॥
 मृत्युस्थानानिपुण्यानिकेवलंधर्मकारणम् ॥ गोघ्रहंतुमुसंप्राप्यतथाचामरकटकम् ॥ २७ ॥ शुद्धधर्मकरोनित्यधर्मतोधर्मवत्सलः ॥ एवंस्थानंसमाप्नोति
 यदामृत्युंसमाश्रितः ॥ २८ ॥ मातरंपश्यतेपुण्यपितरंचनरोत्तमः ॥ भ्रातरंश्रेयसायुक्तगन्धर्वस्वजनवांधवम् ॥ २९ ॥ वंदीजनैस्तथापुण्यैः
 स्तूयमानंपुनःपुनः ॥ पापिष्ठनैवपश्येतमातृपित्रादिकंपुनः ॥ ३० ॥ गीतंगायतिगंधर्वाः स्तुवंतिस्तावकाःस्तवैः ॥ मंत्रपाठैस्तथाविप्रामाताश्वेदे
 नपूजयेत् ॥ ३१ ॥ पितास्वजनवर्गाश्चधर्मात्मानंमहामातिम् ॥ एवंदूताःसमाख्याताःपुण्यस्थानानितेविभो ॥ ३२ ॥ प्रत्यक्षान्पश्यतेदृष्टान्हास्य
 स्नेहसमाविलान् ॥ नचस्वप्नेनमोहेनक्लृदयुक्तेननैवसः ॥ ३३ ॥ धर्मराजोमहाप्राज्ञोभवंतंतुसमाह्वयेत् ॥ एह्येहित्वंमहाभागयत्रधर्मःसतिष्ठ
 ति ॥ ३४ ॥ तस्यमोहोनचभ्रातिर्नगलानिःस्मृतिविभ्रमः ॥ जायतेनात्रसंदेहःप्रसन्नात्मासतिष्ठति ॥ ३५ ॥ ज्ञानविज्ञानसंपन्नःस्मरन्देवंजनार्दनम् ॥ तैः
 सार्द्धैतुप्रयात्येवंसंतुष्टोदृष्टमानसः ॥ ३६ ॥ एकत्वंजायतेतत्रत्यजतःस्वंकलेवरम् ॥ दशमद्वारमाश्रित्यआत्मातस्यसगच्छति ॥ ३७ ॥ शिविकान्तस्य
 आयातिहंसयानंमनोहरम् ॥ विमानमेवचायातिहयोवागजउत्तमः ॥ ३८ ॥ छत्रेणध्रियमाणेनचामरैर्व्यजनैस्तथा ॥ वीज्यमानःसपुण्यात्मापुण्यैरेवंसमं
 ततः ॥ ३९ ॥ गीयमानस्तुधर्मात्मास्तूयमानस्तुषण्डितैः ॥ बंदिभिश्चारणैर्दिव्यैर्ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ ४० ॥ साधुभिःस्तूयमानस्तुसर्वसौख्यसमन्वितः ॥
 यथादानप्रभावेनफलमाप्नोतितत्रसः ॥ ४१ ॥ आरामवाटिकामध्येसप्रयातिसुखेनवै ॥ अप्सरोभिःसमाकीर्णोदिव्याभिमर्गलैर्युतः ॥ ४२ ॥ देवैःसंस्तूय
 मानस्तुधर्मराजंप्रपश्यति ॥ देवाश्चधर्मसंयुक्ताजग्मुःसंमुखमेवतम् ॥ ४३ ॥ एह्येहिर्वैमहाभागभुंक्ष्वभोगान्मनोनुगान् ॥ एवंसपश्यतेधर्मसौम्यरूपंमहाम
 तिम् ॥ ४४ ॥ स्वस्यपुण्यप्रभावेनभुंक्तेचस्वर्गमेवसः ॥ भोगक्षयात्सधर्मात्मापुनर्जन्मप्रयातिवै ॥ ४५ ॥ निजधर्मप्रसादात्सकुलपुण्यंप्रयातिवै ॥ ब्राह्मण
 स्यसुपुण्यस्यक्षत्रियस्वतथैवच ॥ ४६ ॥ धनाढ्यस्यसुपुण्यस्यवैश्यस्यैवमहामते ॥ धर्मेणमोदतेतत्रपुनःपुण्यंकरोतिसः ॥ ४७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंच

५० पु०

॥ १६ ॥

पंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेऐन्द्रेसुमनोपाख्यानेचतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥ सोमशर्मोवाच ॥ पापिनांमरणभेद्रीकीदृशैर्लक्षणैर्युतम् ॥ तन्मेत्वंविस्तराद्ब्र-
ह्मिदिज्ञानासिभामिनि ॥ १ ॥ सुमनोवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामितस्मात्सिद्धाच्छ्रुतमया ॥ पापिनांमरणेकांतयादृशंलिगमेवच ॥ २ ॥ महापातकि-
नांचैवस्थानंचेषांवादाम्यहम् ॥ विष्णुत्रामेव्यसंयुक्तांभूमिपापसमन्विताम् ॥३॥ सताप्राप्यसुदुष्टात्माप्राणान्दुःखेनमुंचति ॥ चांडालभूमिसंप्राप्यमरणया-
तिदुःस्थितः ॥ ४ ॥ गर्दभाचरितांभूमिवेश्यागेहंसमाश्रितः ॥ कल्पपालगृहंगत्वानिधनायोपगच्छति ॥ ५ ॥ अस्थिचर्मनखैःपूर्णमाश्रितंपापकिल्बि-
षैः ॥ तांप्राप्यचसदुष्टात्माभृत्युयातिमुनिश्चितम् ॥ ६ ॥ अन्यांपापसमाचारांप्राप्यभृत्युसगच्छति ॥ अथचेष्टांप्रवक्ष्यामिदूतानांतुतमिच्छताम् ॥ ७ ॥
भैरवान्दारुणान्चोरानतिकृष्णान्महोदरान् ॥ पिंशाक्षान्पीतनीलांश्चअतिश्वेतान्महोदरान् ॥ ८ ॥ अत्युच्चान्विकरालांश्चशुष्कमांसवसोपमान् ॥ रौद्रदंष्ट्रा-
न्करालांश्चसिंहास्यान्सर्पहस्तकान् ॥ ९ ॥ सतान्दृष्ट्वाप्रकंपेतखिद्यतेचमुहुर्मुहुः ॥ शिवांसनादवद्दोरांन्महारावांन्महामते ॥ १० ॥ मुंचतिदूतकाः
सर्वेकर्णमूलेतुतस्यहि ॥ गलेपाशैःप्रबद्धातेकर्णिवद्धातथोदरे ॥ ११ ॥ समाधृष्यनिपात्यतेहाहेतिवदतेमुहुः ॥ प्रियमाणस्ययाचेष्टातामेवंप्रवदाम्य-
हम् ॥ १२ ॥ परद्रव्यापहरणंपरभार्याविडम्बनम् ॥ ऋणंपरस्यसर्वस्वंगृहीतंयत्तुपापिभिः ॥ १३ ॥ पुनर्नैवप्रदत्तंहिलोभास्वादविमोहतः ॥ अन्यदेवं
महापापंकुप्रतिग्रहमेवच ॥ १४ ॥ कंठमायांतितेसर्वेप्रियमाणस्यतस्यच ॥ यानिकानिचपापानिपूर्वमेवकृतानिच ॥ १५ ॥ आयांतिकंठमूलंते
महापापस्यनान्यथा ॥ दुःखमुत्पादयंत्येतेकफवधेनदारुणम् ॥ १६ ॥ पीडाभिर्दारुणाभिस्तुकंठोपपुरायते ॥ रोदतेकंपतेऽत्यर्थमातरंपितरं
पुनः ॥ १७ ॥ स्मरतेभ्रातरंतत्रभार्यापुत्रान्पुनःपुनः ॥ पुनर्विस्मरणयातिमहापापेनमोहितः ॥ १८ ॥ तस्यप्राणानगच्छंतिवहुपीडासमाकु-
लाः ॥ पततेकंपतेचैवमूर्च्छतेचपुनःपुनः ॥ १९ ॥ एवंपीडासमायुक्तोदुःखंभुंक्तेतिमोहितः ॥ तस्यप्राणाःसुदुःखेनमहाकष्टैःप्रचालिताः ॥ २० ॥ अ-
पानमार्गमाश्रित्यशृणुकांतप्रयातिते ॥ एवंप्राणीमहामुखोलोभमोहसमन्वितः ॥ २१ ॥ नीयतेयमदूतैस्तुतस्यदुःखंवदाम्यहम् ॥ २२ ॥ इति श्रीपद्मपु-
राणेभूमिखंडेऐन्द्रेसुमनोपाख्यानेपापमरणविवक्षानामपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ सुमनोवाच ॥ अंगारसंचयेमागंघृप्यमाणोहिनीयते ॥ दह्यमानःसदुष्टा-
त्माचेष्टमानःपुनःपुनः ॥१॥ यत्रातपोमहातीव्रोद्वादशादित्यतापितः ॥ नीयतेतेनमागैणसंतप्तःसूर्यरश्मिभिः ॥ २॥ पर्वतेष्वेवदुग्धुच्छायाहीनेपुटुर्मतिः ॥
नीयतेतेनमागैणक्षुधातृष्णाप्रपीडितः ॥ ३ ॥ सदूतैर्हन्यमानस्तुगदाखड्गैःपरश्वधैः ॥ कशाभिस्ताड्यमानस्तुनिंद्यमानस्तुदूतकैः ॥४॥ ततःशीतमयेमागं

भू०खं०दि०

अ० १५

॥ १६ ॥

वायुनासेव्यतेपुनः ॥ तेनशीतेनदुःखीसभूत्वायातिनसंशयः ॥५॥ आकृष्यमाणोदूतैस्तुनानादुर्गेषुनीयते ॥ एवंपापीसदुष्टात्मादेवब्राह्मणनिन्दकः ॥ ६ ॥
 सर्वपापसमाचारोनीयतेयमकिंकरैः ॥ यमपश्यतिदुष्टात्माकृष्णांजनचयोपमम् ॥ ७ ॥ तमुग्रदारुणंभीमंभीमदूतैःसमावृतम् ॥ सर्वव्याधिसमाकीर्णं
 चित्रगुप्तसमन्वितम् ॥ ८ ॥ आरूढमहिषंदेवंधर्मराजंद्रिजोत्तम ॥ दंष्ट्राकरालमत्युग्रंतस्यास्यंकालसंनिभम् ॥ ९ ॥ पीतवासंगदाहस्तरक्तगंधा
 नुलेपनम् ॥ रक्तमाल्यकृताभूषणगदाहस्तंभयंकरम् ॥ १० ॥ एवंविधंमहाकायंयमपश्यतिदुर्मतिः ॥ तदृष्ट्वासमनुप्राप्तंसर्वधर्मबहिष्कृतम् ॥ ११ ॥ य
 मःपश्यतितंदुष्टंपापिष्टंधर्मकंटकम् ॥ शासयेत्तुमहादुःखैःपीडाभिरुसुद्रलैः ॥ १२ ॥ यावद्युगसहस्रांतंतावत्कालंप्रपच्यते ॥ नानाविधेचनरकेपच्यते
 चपुनःपुनः ॥ १३ ॥ नारकीयातिवैयोनिकृमिकोटिषुपापकृत् ॥ अमेध्येपच्यतेनित्यंहाहाभूतोविचेतनः ॥ १४ ॥ मरणंचसपापात्माएवंयातिसुनिश्चित
 म् ॥ एवंपापस्यसंयोगंभुंक्तेचैवसुदुर्मतिः ॥ १५ ॥ पुनर्जन्मप्रवक्ष्यामिआसुयोनियुयातिच ॥ शुनांयोनिशतंप्राप्यभुंक्तेवैपातकंपुनः ॥ १६ ॥
 व्याघ्रोभवतिदुष्टात्मासर्भीयातिवैपुनः ॥ मार्जारशूकरीयोनिसर्पयोनितथैवच ॥ १७ ॥ नानाभेदासुसर्वासुतिर्यशुचपुनःपुनः ॥ पापपक्षिपुसंयातिअ
 न्यासुमहतीषुच ॥ १८ ॥ चांडालभिल्लयोनिचपुलिर्दीयातिपापकृत् ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंपापिनांजन्मचैवहि ॥ १९ ॥ मरणेशृणुकांतत्वंचेष्टांतेपां
 सुदारुणाम् ॥ पापपुण्यसमाचारस्तवाग्रेकथितोमया ॥२०॥ अन्यदेवंप्रवक्ष्यामिदिप्रच्छसिमानद ॥ २१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेपंचाशत्सह
 स्रसंहितायामैन्द्रेसुमनोपाख्यानेपापपुण्यविवक्षानामपोडशोऽध्यायः ॥१६॥ सोमशर्मावाच ॥ सर्वदेविसमाख्यातंधर्मसंस्थानमुत्तमम् ॥ कथंपुत्रमहंविद्यां
 सर्वज्ञंशुणुसंयुतम् ॥ १ ॥ वदत्वंमेमहाभागेयदिजानांसिसुव्रते ॥ दानधर्मादिकंभद्रेपरत्रेहनसंशयः ॥ २ ॥ सुमनोवाच ॥ वसिष्ठंगच्छधर्मज्ञं
 तंप्राथम्यमहासुनिम् ॥ तस्मात्प्राप्स्यसिदैवपुत्रंधर्मज्ञंधर्मवत्सलम् ॥ ३ ॥ मृतउवाच ॥ एवमुक्तेतयावाक्येसोमशर्माद्रिजोत्तमः ॥ एवंकरिष्येकल्याणि
 तववाक्यंसंशयः ॥ ४ ॥ एवमुक्त्वाजगामाशुसोमशर्माद्रिजोत्तमः ॥ वसिष्ठंसर्ववैतारंदिव्यंतंतपतांवरम् ॥ ५ ॥ गंगातीरेस्थितंपुण्यमाश्रमस्थंद्रिजो
 त्तमम् ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णंद्वितीयमिवभास्करम् ॥६॥ राजमानंमहात्मानंत्रह्मण्यंचद्रिजोत्तमम् ॥ भक्त्याप्रणम्यविप्रेशंदंडवच्चपुनःपुनः ॥७॥ तमुवा
 चमहातेजाब्रह्मसुनुरकल्मषः ॥ उपाविशासनेपुण्येसुखेनसुमहामते ॥८॥ एवमुक्त्वासयोर्योऽद्रिःपुनःप्राहृतपोधनम् ॥ गृहेपुत्रेपुतेवत्सदारभृत्येपुसर्वदा ॥९॥
 क्षेममस्तिमहाभागपुण्यकर्मसुचाग्रिषु ॥ निरामयोसिचांगेषुधर्मपालयसेसदा ॥१०॥ एवमुक्त्वामहाप्राज्ञःपुनःप्राहसुशर्मणम् ॥ किंकरोमिप्रियंकार्यमुपि
 यंतोद्रिजोत्तम ॥ ११ ॥ एवंसंभाषितविप्रंविररामसकुंभजः ॥ तस्मिन्नुक्तेमहाभागेवसिष्ठेमुनिपुंगवे ॥ १२ ॥ सहोवाचमहात्मानंवसिष्ठंतपतांवरम् ॥

५० पु०

॥ १७ ॥

भगवद्भूयतावाक्यसुप्रसन्नेनचेतसा ॥ १३ ॥ यदिमेसुप्रियंकार्यत्वयैवमुनिपुंगव ॥ ममप्रश्रुतार्थसंदेहंविच्छेदयद्विजोत्तम ॥ १४ ॥ दारिद्र्यचंकेनपापेनपुत्र
सौख्यं कथंनहि ॥ एतन्मेतंशयंतातकस्मात्पापाद्दस्वमे ॥ १५ ॥ महामोहेनसंमुग्धः प्रिययाबोधितोद्विज ॥ तयाहंप्रेषितस्तातवपार्थसमातुरः ॥ १६ ॥
तत्सर्वहिसमाचक्ष्वसर्वसंदेहनाशकम् ॥ मुक्तिदाताभवस्वत्वममसंसारबंधनात् ॥ १७ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ पुत्रामित्राण्यथभ्राताअन्येस्वजनबांधवाः ॥
पंचभेदास्तुसंभेदात्पुरुषस्यभवंतिते ॥ १८ ॥ तेतेसुमनयाप्रोक्ताः पूर्वमेवतवाग्रतः ॥ ऋणसंवन्धिनः सर्वेतेकुपुत्राद्विजोत्तम ॥ १९ ॥ पुत्रस्यलक्षणंपुण्यं
वाग्रेप्रवदाम्यहम् ॥ पुण्यप्रसक्तोयस्यात्मासत्यधर्मरतःसदा ॥ २० ॥ शुद्धिविज्ञानसंपन्नस्तपस्वीवाग्विदांवरः ॥ सर्वकर्मसुसंधीरोवेदाध्ययनतत्परः ॥
॥ २१ ॥ ससर्वशास्त्रवेत्ताचदेवब्राह्मणपूजकः ॥ याजकःसर्वयज्ञानांदातात्यागीप्रियंवदः ॥ २२ ॥ विष्णुध्यानपरोनित्यंशांतोदांतःसुहृत्सदा ॥
पितृमातृपरोनित्यंसर्वस्वजनवत्सलः ॥ २३ ॥ कुलस्यतारकोविद्वान्कुलस्यपरिपोषकः ॥ एवंगुणैश्चसंयुक्तःसपुत्रःसुखदायकः ॥ २४ ॥
अन्येसंवन्धसंयुक्ताःशोकसंतापदायकाः ॥ एतादृशेनकिंकार्यंफलहीनेनतेनच ॥ २५ ॥ आयांतियांतितेसर्वेतापंदत्वासुदारुणम् ॥ पुत्ररूपेणते
सर्वेसंसारेद्विजसत्तम ॥ २६ ॥ पूर्वजन्मकृतंपुण्यंयत्त्वयापरिपालितम् ॥ तत्सर्वहिप्रवक्ष्यामिश्रयतामद्भुतंपुनः ॥ २७ ॥ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥
भवाच्छूद्रोमहाप्राज्ञपूर्वजन्मनिनान्यथा ॥ कृषिकर्त्ताज्ञानहीनोमहालोभेनसंयुतः ॥ २८ ॥ एकभार्यासदाद्वेपीबहुपुत्रोह्यदत्तवान् ॥ धर्मनैववि
जानासित्यनैवपरिश्रुतम् ॥ २९ ॥ दाननैवत्वयादत्तंशास्त्रेनैवप्रतिश्रुतम् ॥ कृतानैवत्वयातीर्थेयात्राचैवमहामते ॥ ३० ॥ एवंकृतंत्वयाविप्रकृ
षिमार्गपुनःपुनः ॥ पशूनांपालनंसर्वगवांचैवद्विजोत्तम ॥ ३१ ॥ महिषीणां तथाश्वानांपालनंचपुनःपुनः ॥ एवंपूर्वकृतंकर्मत्वयैवद्विजसत्तम
॥ ३२ ॥ विपुलंचधनंतद्वल्लोभेनपरिसंचितम् ॥ तस्यव्ययंसुपुण्येननकृतंतुत्वयाकदा ॥ ३३ ॥ पात्रेदानंनदत्तंतुदृष्ट्वादुर्बलमेवच ॥ कृपां
कृत्वानदत्तंतुभवताधनमेवच ॥ ३४ ॥ गोमहिष्यादेकंसर्वपशूनांसंचितंत्वया ॥ विक्रीयचधनंविप्रसंचितंविपुलंत्वया ॥ ३५ ॥ तक्रंघृतंतथाक्षीरविक्रयित्वा
ततोदधि ॥ दुष्कालंचितितंविप्रमोहितोविष्णुमायया ॥ ३६ ॥ कृतंमहार्घमेवात्रअन्नब्राह्मणसत्तम ॥ निर्दयेनत्वयादानंनदत्तंतुकदाचन ॥ ३७ ॥ देवानां
पूजनंविप्रभवतानकृतंकदा ॥ प्राप्यपर्वाणिविप्रेभ्योद्रव्यंनचसमर्पितम् ॥ ३८ ॥ आर्द्धकालंतुसंप्राप्यश्रद्धयानकृतंत्वया ॥ भार्यावदानेनेसाध्वीदिनमेनंस
मागतम् ॥ ३९ ॥ श्वशुरस्यआर्द्धकालःश्वश्वैवमहामते ॥ त्वंश्रुत्वातद्वचस्तस्यागृहंत्यक्त्वापलायसे ॥ ४० ॥ धर्ममार्गेनदृष्टंतेश्रुतंनैवकदात्वया ॥ लो

भू०खं०दि०

अ० १७

॥ १७ ॥

भोमातापिताभ्रातालोभःस्वजनबांधवाः ॥ ४१ ॥ पालितलोभमेवैकं त्यक्त्वा धर्मसदैव हि ॥ तस्माद्दुःखी भवात्तातोदरिद्रेणातिपीडितः ॥ ४२ ॥ दिनेदिने
 महातृष्णाहृदयेते प्रवर्द्धते ॥ यदायदा गृहे द्रव्यं वृद्धिमायाति ते तदा ॥ ४३ ॥ तृष्णया दह्यमानस्तु तया त्वं वह्निरूपया ॥ रात्रौ वा सुप्रसुप्तस्तु निश्चितो हि प्रचिं
 तसि ॥ ४४ ॥ दिनं प्राप्य महामोहं व्यापितोसि सदैव हि ॥ सहस्रं लक्षं मेकोटिः कदा अर्बुदमेव च ॥ ४५ ॥ भविष्याति कदा खर्वो निखर्वश्चाथ मे गृहे ॥ एवं सहस्रं ल
 क्षं च कोटिरर्बुदमेव च ॥ ४६ ॥ खर्वो निखर्वः संजातस्तृष्णानैव प्रगच्छति ॥ तव कार्यं परित्यज्य वृद्धिमायाति सर्वदा ॥ ४७ ॥ नैव दत्तं तु तं विप्रभुक्तं नैव कदा त्व
 या ॥ खनि तं भूमिमध्ये तु क्षिप्तं पुत्रानजानते ॥ ४८ ॥ अन्यमेव सुपायं तु द्रव्यागमनकारणात् ॥ कुरुपे सर्वदा विप्रलोकान् पृच्छसि वृद्धिमान् ॥ ४९ ॥ खनित्र
 मंजनवां दधातुवादमतः परम् ॥ पृच्छमानो भ्रमस्येकस्तृष्णया परिमोहितः ॥ ५० ॥ स्पर्शं चित्तं यसे नित्यं कल्पान् सिद्धिप्रदायकान् ॥ प्रवेशं विवराणां तु चित्तमा
 नः सुपृच्छसि ॥ ५१ ॥ तृष्णानलेन दग्धेन सुखं नैव प्रगच्छसि ॥ तृष्णानलेन संदीप्तो हाहा भूतो विचेतनः ॥ ५२ ॥ एवं मुग्धोसि विप्रेन्द्रगतस्त्वं कालवश्यता
 म् ॥ दारापुत्रेषु तद्द्रव्यं पृच्छमानेषु वै त्वया ॥ ५३ ॥ कथितं नैव वृत्तांतं प्राणांस्त्यक्त्वा गतो यमम् ॥ एवं सर्वं मया ख्यातं वृत्तांतं तव पूर्वकम् ॥ ५४ ॥
 अनेन कर्मणा विप्रनिर्धनोसि दरिद्रवान् ॥ संसारे यस्य सत्पुत्रा भक्तिमंतः सदैव हि ॥ ५५ ॥ सुशालिज्ञानसंपन्नाः सत्यधर्मरताः सदा ॥ संभवंति गृहे तस्य यस्य
 स्य विष्णुः प्रसीदति ॥ ५६ ॥ धनं धान्यं कलत्रं तु पुत्रपौत्रमनंतकम् ॥ सभुंक्ते मर्त्यलोके वै यस्य विष्णुः प्रसन्नवान् ॥ ५७ ॥ विनाविष्णोः प्रसादेन दारापुत्रा
 न्न चाप्नुयात् ॥ सुजन्मचकुलं विप्रतद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ५८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे ऐन्द्रे मुमनोपाख्याने सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ सोमशर्मोवाच ॥
 पूर्वजन्मकृतं पापं त्वया ख्यातं च मे मुने ॥ शूद्रत्वेन तु विप्रेन्द्रमयैव परिर्वर्जितम् ॥ १ ॥ विप्रत्वं हि मया प्राप्तं तत्कथं द्विजसत्तम ॥ तत्सर्वकारणं ब्रह्मज्ञानविज्ञान
 पंडित ॥ २ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ यत्त्वया चेष्टितं पूर्वकर्म धर्माश्रितं द्विज ॥ तदहं संप्रवक्ष्यामि श्रूय नायादिमन्यसे ॥ ३ ॥ ब्राह्मणः कश्चिद नवः सदाचारः
 सुपंडितः ॥ विष्णुभक्तस्तु धर्मात्मानित्यं विष्णुपरायणः ॥ ४ ॥ यात्राव्याजेन तीर्थानां भ्रमत्येकः समेदिनीम् ॥ अटमानः समायातस्तव गेहं महाम
 तिः ॥ ५ ॥ याचितं स्थानमेकं वै वासार्थं द्विजसत्तम ॥ तवैव भार्यया दत्तं त्वया च सहपुत्रकैः ॥ ६ ॥ एयता मे यतां ब्रह्मन् सुखेन सुगृहे मम ॥ वैष्णवं
 ब्राह्मणं पुण्यमित्युवाच पुनः पुनः ॥ ७ ॥ सुखेन स्थीयतामत्र गृहोयं तव सुव्रत ॥ अद्य धन्योऽस्म्यहं पुण्यमद्य तीर्थमहंगतः ॥ ८ ॥ अद्य ती
 र्थं फलं प्राप्तं तवाभिद्वयदर्शनात् ॥ गवां स्थानं वरं पुण्यं निवासाय निवेदितम् ॥ ९ ॥ अंगं संवाहनं कृत्वा पादौ चैव प्रमादितौ ॥ क्षालितौ च पुनस्तोयैः स्नातः
 पादौ दकेन हि ॥ १० ॥ सद्यो घृतं दधिक्षीरमन्नं तं क्रमं प्रदत्तवान् ॥ तस्मै च ब्राह्मणायैव भवानित्यं महात्मने ॥ ११ ॥ एवं संतोषितो विप्रस्त्वया च स

५० पु०

॥ १८ ॥

हभार्यया ॥ पुत्रैःसार्धमहाभागवैष्णवोज्ञानपंडितः ॥ १२ ॥ अथप्रभातेसंप्राप्तोदिनेपुण्येसुभाग्यदे ॥ आषाढस्यतुशुद्धस्यैकादशीपापनाशनी ॥ १३ ॥ तस्मिन्दिनेसुसंप्राप्तासर्वपातकनाशिनी ॥ यस्यादेवोहृषीकेशोयोगनिद्राप्रगच्छति ॥ १४ ॥ तांप्राप्यचततोलोकास्तत्यजुर्बुद्धिपंडिताः ॥ गृहस्यसर्व कर्माणिविष्णुध्यानरताद्विज ॥ १५ ॥ उत्सवंपरमंचक्रुर्गीतमंगलवादनैः ॥ स्तुवंतिब्राह्मणाःसर्वेवेदैःस्तोत्रैःसुमंगलैः ॥ १६ ॥ एवमहोत्सवंप्राप्यसचब्राह्म णसत्तमः ॥ तस्मिन्दिनेस्थितस्तत्रसंप्राप्तसमुपोषणम् ॥ १७ ॥ एकादश्यास्तुमाहात्म्यं पठितंब्राह्मणेनवै ॥ भार्यापुत्रैःसुतैःसार्द्धंश्रुतंधर्ममनुत्तमम् ॥ १८ ॥ श्रुतेतस्मिन्महापुण्येभार्यापुत्रैस्तुप्रेरितः॥संसर्गादस्यविप्रस्यव्रतमेतत्समाचर ॥ १९ ॥ तदाकर्ण्यमहद्वाक्यंसर्वपुण्यप्रदायकम् ॥ व्रतमेतंकरिष्यामिइति निश्चितमानसः ॥ २० ॥ भार्यापुत्रैःसमंगत्वानद्यांस्नानंकृतंत्वया ॥ हृष्टेनमनसाविप्रपूजितोमधुसूदनः ॥ २१ ॥ सर्वोपहारैःपुण्यैश्चगंधधूपादिभिस्तथा ॥ रात्रौजागरणंकृत्वानृत्यगीतादिभिस्तथा ॥ २२ ॥ ब्राह्मणस्यप्रसगेननद्यांस्नानंपुनःकृतम् ॥ पूजितोदेवदेवेशःपुष्पधूपादिमंगलैः॥ २३ ॥ भक्त्याप्रणम्यगो विंदंस्नापयित्वापुनःपुनः ॥ निर्वापंतादृशंदत्तंब्राह्मणायमहात्मने ॥ २४ ॥ भक्त्याप्रणम्यतंविप्रदत्तातस्मैसुदक्षिणा ॥ कृतवान्पारणंविप्रपुत्रैर्भार्यादि भिःसमम् ॥ २५ ॥ प्रेषितोभक्तिपूर्वेणसद्भावेनत्वयैवसः ॥ एवंव्रतंसमाचीर्णत्वयावैद्विजसत्तम ॥ २६ ॥ संगत्याब्राह्मणस्यैवविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ भवान्ब्राह्मणतांप्राप्तःसत्यधर्मसमन्वितः ॥ २७ ॥ तस्यव्रतस्यभावेनत्वयाप्राप्तमहत्कुलम् ॥ भूसुराणांमहाप्राज्ञंसत्यधर्मसमाविलम् ॥ २८ ॥ तस्मैतु ब्राह्मणायैववैष्णवायमहात्मने ॥ श्रद्धयासत्यभावेनदत्तमन्नंसुसंस्कृतम् ॥ २९ ॥ तस्यदानस्यभावेनमिष्टान्नमुपातिष्ठति ॥ महामोहैःप्रमुग्धोहितृष्णयाव्या पितंमनः॥ ३० ॥ पूर्वजन्मनितेविप्रअर्थमेवप्रसंचितम्॥नदत्तंब्राह्मणेभ्योहिदीनेष्वन्येषुवैत्वया॥ ३१ ॥ दारेषुपुत्रलोभेनप्रियमाणेनवैतदा ॥ तस्यपापस्यभावे नदारिद्र्यंतामुपाविशत्॥ ३२ ॥ पुत्रलोभंपरित्यज्यस्नेहंत्यक्त्वाप्रदूरतः॥अपुत्रवान्भवाजातस्तस्यपापस्यवैफलम् ॥ ३३ ॥ सुपुत्रंचकुलंविप्रधनधान्यवर स्त्रियः॥ सुजन्ममरणचैवसुभोगाःसुखमेवच ॥ ३४ ॥ राज्यंस्वर्गश्चमोक्षश्चयद्यदुर्लभमेवच ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णोश्चैवमहात्मनः ॥ ३५ ॥ तस्मादारा प्यगोविन्दंनारायणमनामयम्॥ प्राप्स्यसित्वंपरंस्थानंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ३६ ॥ सुपुत्रत्वंधनंधान्यंसुभोगान्सुखमेवच ॥ पूर्वजन्मकृतंसर्वयत्त्वयापरिचोष्टि तम् ॥ ३७ ॥ तन्मयाकथितंविप्रतवाग्रेपरिनिष्ठितम् ॥ एवंज्ञात्वामहाभागनारायणपरोभव ॥ ३८ ॥ ब्रह्मात्मजेनापिमहानुभावःसविप्रवर्यःपरिवोधि तोहि ॥ हर्षेणयुक्तःसमहानुभावोभक्त्यावासिष्ठंप्रणिपत्यतत्र ॥ ३९ ॥ आमंज्यविप्रंसजगामगेहंतांप्राप्यभार्यासुमनांप्रहर्षः ॥ सर्वहिंवृत्तमपूर्वचोष्टितेनैव

भू०खं०दि०

अ० १८

॥ १८ ॥

विप्रेणतवप्रसादात्॥४०॥भद्रेवसिष्ठेनविकाशनीतमद्यैवमोहं परिनाशितमे॥आराधयिष्येमधुसूदनंहियास्यामिमोक्षं परमंपदं तत् ॥४१॥आकर्ण्यवाक्यं परमं
 महांतं सुमंगलं मंगलदायकंहि॥हर्षेण युक्ता तमुवाच कांतपुण्योसि विप्रेण विबोधितोऽसि॥४२॥इति श्रीपद्मपुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखंडे ऐन्द्रे सुमनो
 पाख्यानने अष्टादशोऽध्यायः॥१८॥सूत उवाच ॥ सोमशर्मा महाप्राज्ञः सुमनसा सहसत्तमः॥कपिलासंगमे पुण्ये रेवतीरे सुपुण्यदे॥१॥स्नात्वा तत्र समेधावीत तर्पयि
 त्वा सुरान्पितॄन् ॥ तपस्तेषु शांतात्मा जपन्ना रायणं शिवम् ॥ २ ॥ द्वादशाक्षरमंत्रेण ध्यानयुक्तो महामनाः ॥ तस्यैव देवदेवस्य वासुदेवस्य सुव्रतः ॥ ३ ॥ आसने
 शयने याने स्वप्ने पश्यतिकेशवम् ॥ सदैव निश्चलो भूत्वा कामक्रोधविजितः ॥ ४ ॥ साचसाध्वी महाभागा पतिव्रतपरायणा ॥ सुमना कांतमेवापि शुश्रूषतित
 पो न्वितम् ॥ ५ ॥ ध्यायमानस्य तस्यापि विघ्नैः संदर्शितं भयम् ॥ सर्पा विपोत्वणाः कृष्णास्तत्र यांति महात्मनः ॥ ६ ॥ पार्श्वे ते तप्यमानस्य तस्य ते सोमश
 र्मणः ॥ सिंहव्याघ्रगजाट्टाभयमेवं प्रचक्रिरे ॥ ७ ॥ वेतालाराक्षसाभूताः कूष्मंडाः प्रेतभैरवाः ॥ भयं विदर्शयंत्येते दारुणं प्राणनाशनम् ॥ ८ ॥ नानाविधा
 महाभीमाः सिंहस्तत्र समागताः ॥ दंष्ट्राकरालवक्राश्च जगर्जुश्चातिभैरवम् ॥ ९ ॥ विष्णोर्ध्यानात्सधर्मात्मानच चालमहामतिः ॥ महाविघ्नैः सुसंखण्डैश्चालितो
 मुनिपुंगवः ॥ १० ॥ एवं चलते ध्यानात् सोमशर्मा द्विजोत्तमः ॥ झंझावातैश्च शस्त्रेण महावृष्ट्या सुपीडितः ॥ ११ ॥ भंभारावमहाभोमः सिंहस्तत्र समागतः ॥
 तं दृष्ट्वा भयवित्रस्तः सस्मार नृहरिं द्विजः ॥ १२ ॥ इन्द्रनीलप्रतीकाशं पीतवस्त्रं महौजसम् ॥ शंखचक्रधरं देवंगदापंकजधारिणम् ॥ १३ ॥ महामौक्तिकहा
 रेण इंदुवर्णानुकारिणा ॥ कौस्तुभेनापिरत्नेन द्योतमानं जनार्दनम् ॥ १४ ॥ श्रीवत्सां केन दिव्येन हृदयं यस्य राजते ॥ सर्वाभरणशोभां गंशतपत्रनिवेशणम् ॥
 १५ ॥ सुस्मितास्यं सुप्रसन्नं रत्नदामाभि शोभितम् ॥ आजमानं हृषीकेशं ध्यानं तेन कृतं ध्रुवम् ॥ १६ ॥ त्वमेव शरणं कृष्णशरणागतवत्सल ॥ नमोस्तु दे
 वदेवाय किमेभं करिष्यति ॥ १७ ॥ यस्योदरे त्रयो लोकाः सप्तचान्ये महात्मनः ॥ शरणं तस्य प्रविष्टास्मिन्कास्तं भयं ममेव हि ॥ १८ ॥ यस्माद्रयाः प्रव
 त्तैते कृत्यादिकमहाबलाः ॥ सर्वभयप्रहर्तारं तमस्मि शरणं गतः ॥ १९ ॥ पातकानां तु सर्वेषां दानवानां महाभयम् ॥ रक्षको विष्णुभक्तानां तमस्मि शरणं गतः ॥
 २० ॥ वृंदारकाणां सर्वेषां दानवानां महात्मनाम् ॥ योगतिः कृष्णभक्तानां तमस्मि शरणं गतः ॥ २१ ॥ अभयोभयनाशाय पापनाशाय ज्ञानवान् ॥ एकं
 श्वेद्रस्वरूपेण तमस्मि शरणं गतः ॥ २२ ॥ व्याधीनां नाशकायैव यौ पथस्वरूपवान् ॥ निरामयोनिरानंदस्तमस्मि शरणं गतः ॥ २३ ॥ अचलश्चालयेद्धो
 कानपापो ज्ञानमेव च ॥ तमस्मि शरणं प्राप्नोभयं किमेकरिष्यति ॥ २४ ॥ साधूनां चापि सर्वेषां पालको यो ह्यनामयः ॥ पातिविश्वं च विश्वात्मा तमस्मि शरणं

प० पु०
॥ १९ ॥

तः ॥ २५ ॥ योमेमृगेंद्ररूपेणभयं दर्शयतेऽग्रतः ॥ तमहंशरणंप्राप्तो नरसिंहं नमाम्यहम् ॥ २६ ॥ मदमतो महाकायो वनहस्तिः समागतः ॥ गजलीलागतिं
देवं शरणागतवत्सलम् ॥ २७ ॥ गजास्यं ज्ञानसंपन्नं सपाशांकुशधारिणम् ॥ कालास्यं गजतुंडं च शरणं सुगतोऽस्म्यहम् ॥ २८ ॥ हिरण्याक्षप्रहृतारं वारा
हं शरणं गतः ॥ वामनं तं प्रपन्नोऽस्मि शरणागतवत्सलम् ॥ २९ ॥ ह्रस्वास्तु वामनाः कुब्जाः प्रेताः कूष्माण्डादयः ॥ मृत्युरूपधराः सर्वे दर्शयन्ति भयं मम ॥ ३० ॥ अ
मृतं तं प्रपन्नोऽस्मि किं भयं मे करिष्यति ॥ ब्रह्मण्यो ब्रह्मदो ब्रह्मा ब्रह्मज्ञानमयो हरिः ॥ ३१ ॥ शरणं तं प्रपन्नोऽस्मि भयं किं मे करिष्यति ॥ अभयो यो हि जगतो भीतिघ्नो
भीतिदायकः ॥ ३२ ॥ भयरूपं प्रपन्नोऽस्मि भयं किं मे करिष्यति ॥ तारकः सर्वलोकानां नाशकः सर्वपापिनाम् ॥ ३३ ॥ तमहं शरणं प्राप्नो धर्मरूपं जनार्दनम् ॥ सु
रारण्यो हिरण्यवपुर्द्वारयतेऽद्भुतम् ॥ ३४ ॥ शरणं तस्य गतास्मि सदा गतिरयं मम ॥ झंझावातो महाचंडो वपुर्दूयति मे भृशम् ॥ ३५ ॥ शरणं तं प्रपन्नोऽस्मि स
दा गतिरयं मम ॥ अतिशीतं चातिवर्षा आतपस्तापदायकः ॥ ३६ ॥ एषां रूपेण यो देवस्तस्याहं शरणं गतः ॥ कालरूपा अमी प्राप्ता भयदाममचालकाः ॥ ३७ ॥
एषां शरणं प्रपन्नोऽस्मि हरेः स्वरूपिणां सदा ॥ ३८ ॥ यं सर्वदेवं परमेश्वरं हि निष्कलं ज्ञानमयं प्रदीपम् ॥ वदंति नारायणमादिसिद्धं सिद्धेश्वरं तं शरणं प्रपद्ये ॥ ३९ ॥
इति ध्यायन्स्तु वन्नित्येकेशं वक्त्रे शनाशनम् ॥ भक्त्या तेन समानीतस्तदात्महृदये हरिः ॥ ४० ॥ उद्यमं विक्रमं तस्य सदृशो मशर्मणः ॥ आविर्भूय हृत्पीके
शस्तमुवाच प्रहृष्टवान् ॥ ४१ ॥ सोमशर्मन् महाप्राज्ञ श्रूयतां भार्यया सह ॥ वासुदेवोऽस्मि विप्रेन्द्रवर्यं याचय सुव्रत ॥ ४२ ॥ तेनोक्तो हि स विप्रेन्द्र उन्मील्य नयन
द्वयम् ॥ दृष्ट्वा विश्वेश्वरं देवं धनश्यामं महोदयम् ॥ ४३ ॥ सर्वाभरणशोभां सर्वार्थुधसमन्वितम् ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नं पुंडरीकनिभेक्षणम् ॥ ४४ ॥ पतिं
वाससायुक्ते राजमानं सुरेश्वरम् ॥ वैनतेयसमारूढं शंखचक्रगदाधरम् ॥ ४५ ॥ ब्रह्मादीनां सुधातारं जगतोऽस्य महायशः ॥ विश्वस्यास्य सदातीतं रूपातीतं ज
गद्गुरुम् ॥ ४६ ॥ हर्षेण महता विष्टो दंडवत्प्रणिपत्य तम् ॥ श्रिया युक्तं भासमानं सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ ४७ ॥ वद्धांजलिपुटो भूत्वा तया सुमनया सह ॥ जय
जयेत्युवाचैनं जयमाधवमानद ॥ ४८ ॥ जययोगीशयोगीन्द्रजयनागांगशायन ॥ यज्ञांगजययज्ञेशजयशश्वतसर्वग ॥ ४९ ॥ जयसर्वेश्वरानंतयज्ञरूपनमोऽ
स्तुते ॥ जयज्ञानवतां श्रेष्ठजयत्वं ज्ञाननायक ॥ ५० ॥ जयसर्वदसर्वज्ञजयत्वं सर्वभावन ॥ जयजीवस्वरूपेश महाजीवनमोस्तुते ॥ ५१ ॥ जयप्रज्ञादप्रज्ञां
गजयप्राणप्रदायक ॥ जयपापघ्नपुण्येशजयपुण्यपतेहरे ॥ ५२ ॥ जयज्ञानस्वरूपेश ज्ञानगम्याय तेनमः ॥ जयपद्मपलाशाक्षपद्मनाभाय तेनमः ॥ ५३ ॥
जयगोविंदगोपालजयशंखधरामल ॥ जयचक्रधराव्यक्तव्यक्तरूपाय तेनमः ॥ ५४ ॥ जयविक्रमशोभांगजयविक्रमनायक ॥ जयलक्ष्मीविलासांगनमो देवद

ध्रु० खं० द्वि०
अ० १९

॥ १९ ॥

यायते ॥ ५५ ॥ जयविक्रमशोभांगजयउद्यमदायक ॥ जयउद्यमकालायउद्यमायनमोनमः ॥ ५६ ॥ जयउद्यमशक्तायउद्यमत्रयधारक ॥ गुह्योद्यमप्रवृत्ता
 यतस्मैधर्मायतेनमः ॥ ५७ ॥ नमोहिरण्यरेतायतस्मैतेजायतेनमः ॥ अतितेजःस्वरूपायसर्वतेजोमयायच ॥ ५८ ॥ दैत्यतेजोविनाशायपापतेजोहराय
 च ॥ गोब्राह्मणहितार्थायनमोस्तुपरमात्मने ॥ ५९ ॥ नमोस्तुहुतभोक्त्रेचनमोहव्यवहायते ॥ नमःकव्यवहायैवस्वधारूपायतेनमः ॥ ६० ॥ स्वाहारू
 पाययज्ञायपौवनायनमोनमः ॥ नमस्तेशार्द्धहस्तायहरयेपापहारिणे ॥ ६१ ॥ सदसच्चोदनायैवनमोविज्ञानशालिने ॥ नमोवेदस्वरूपायपावनायन
 मोनमः ॥ ६२ ॥ नमोस्तुहरिकेशायसर्वक्लेशहरायते ॥ केशवायपरायैवनमस्तेविश्वधारिणे ॥ ६३ ॥ नमःकृपाकरायैवनमोहर्षम
 यायते ॥ अनंतायनमोनित्यंशुद्धायक्लेशनाशिने ॥ ६४ ॥ आनंदायनमोनित्यंशुद्धायकेवलायते ॥ रुद्रैर्नमितपादायविरचिनमितायते ॥ ६५ ॥
 सुरासुरेंद्रनमितपादपद्मायतेनमः ॥ नमोनमःपरेशायअजितायामृतात्मने ॥ ६६ ॥ क्षीरसागरवासायनमःपद्माप्रियायते ॥ ॐकारायचशुद्धायअचला
 यनमोनमः ॥ ६७ ॥ व्यापिनेव्यापकायैवसर्वव्यसनहारिणे ॥ नमोनमोवराहायमहाक्रूरमायतेनमः ॥ ६८ ॥ नमोवामनरूपायनृसिंहायमहात्मने ॥ नमो
 रामायदिव्यायसर्वक्षत्रवधायच ॥ ६९ ॥ सर्वज्ञानायमत्स्यायनमोरामायतेनमः ॥ नमःकृष्णायशुद्धायनमोम्लेच्छप्रणाशिने ॥ ७० ॥ नमःकपिलविप्रा
 यहयग्रीवायतेनमः ॥ नमोव्यासस्वरूपायनमःसर्वमयायते ॥ ७१ ॥ एवंस्तुत्वाहृषीकेशंतमुवाचजनार्दनम् ॥ गुणानांतुपरंपारंब्रह्मवेत्तिनपावन ॥ ७२ ॥
 नचैवस्तोतुंसर्वज्ञस्तथारुद्रःसहस्रदह् ॥ वक्तुंकोहिसमर्थस्तुकीदृशीमेमतिर्विभो ॥ ७३ ॥ निगुणंसगुणंस्तोत्रंमयैवतवकेशव ॥ क्षमशब्दापशब्दमेतवदा
 सोस्मिसुव्रत ॥ ७४ ॥ जन्मजन्मनिलोकेशदयामेकुरूपावन ॥ ७५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिसंक्षेपेऽष्टासुमनोपाख्यानेएकोन
 विंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ हरिरूवाच ॥ तपसानेनपुण्येनसत्येनानेनतेद्विज ॥ स्तोत्रेणपावनेनापितुष्टोस्मिन्नियतांवरः ॥ १ ॥ वरंदक्षिमहाभागयत्तेमन
 सिवर्तते ॥ यंयमिच्छसिकामंत्वंतंततेपूरयाम्यहम् ॥ २ ॥ सोमशर्मावाच ॥ प्रथमदेहिमेकृष्णवरमेकंसुवाञ्छितम् ॥ सुप्रसन्नेनमनसायद्यस्तिमुदयाम
 म ॥ ३ ॥ जन्मजन्मांतरंप्राप्यतवभक्तिकरोम्यहम् ॥ दर्शयस्वपरंस्थानमचलंमोक्षदायकम् ॥ ४ ॥ स्ववंशतारकंपुत्रंदिव्यलक्षणसंयुतम् ॥ विष्णुभक्ति
 परंनित्यंममवंशप्रधारकम् ॥ ५ ॥ सर्वज्ञंसर्वदंदांतंप्रस्तेजःसमन्वितम् ॥ देवब्राह्मणलोकानांपालकंपूजकंसदा ॥ ६ ॥ देवमित्रंपुण्यभावंदातारंज्ञानप
 ङितम् ॥ देहिमेईदृशंपुत्रंदारिद्र्यहरकेशव ॥ ७ ॥ भवत्वेवंनसंदेहोवरमेनंवृणोम्यहम् ॥ हरिरूवाच ॥ एवमस्तुद्विजश्रेष्ठभविष्यतिनसंशयः ॥ ८ ॥ मत्प्रसा

५० पु०

॥ २० ॥

दात्सुपुत्रस्तुतवर्षप्रतारकः ॥ भोक्ष्यसित्वं वरान्भोगान्दिव्यांश्चमातृषानिह ॥ ९ ॥ समालोक्य परं सौख्यं पुत्रसंभवजं शुभम् ॥ यावज्जीवसि विप्रत्वं तावद्दुःखं न पश्यसि ॥ १० ॥ दाता भोक्ता गुणग्राही भविष्यसि न संशयः ॥ सुतीर्थैर्मरणं चापि यास्यसि त्वं परांगतिम् ॥ ११ ॥ एवं वरं हरिर्दत्त्वा स प्रियाया द्विजाय सः ॥ अंतर्धानं गतो देवः स्वप्रवत्परिदृश्यते ॥ १२ ॥ तदा सुमनसा युक्तः सोमशर्मा द्विजोत्तमः ॥ सुतीर्थैः पावने तस्मिन्नेवातीरे सुपुण्यदे ॥ १३ ॥ अमरकं टके विप्रो दानं पुण्यं करोति सः ॥ गते बहुतरे काले तस्य वै सोमशर्मणः ॥ १४ ॥ कपिलरेव योऽसौ गेहान्नान्कृत्वा स निर्गतः ॥ दृष्टवान्पुरतो विप्रः श्वेतमेकं हि कुंजरम् ॥ १५ ॥ सुप्रभं सुंदरं दिव्यं सुमदं चारुलक्षणम् ॥ नानाभरणशोभां गवहुलक्ष्म्या समन्वितम् ॥ १६ ॥ सिंदूरैः कुंकुमैस्तस्य कुंभस्थले विराजिते ॥ कर्णनीलोत्पलयुतं पताकादंडसंयुतम् ॥ १७ ॥ नागोपरिस्थितो दिव्यः पुरुषो दृढसुप्रभः ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नः सर्वाभरणभूषितः ॥ १८ ॥ दिव्यमाल्यांवरधरो दिव्यगंधानुलेपनः ॥ सुसौम्यसोमवत्पूर्णच्छत्रचामरसंयुतम् ॥ १९ ॥ नागारूढं प्रयातंतं पुनः पश्यति सत्तमः ॥ सिद्धचारणगंधर्वैः स्तूयमानं सुमंगलम् ॥ २० ॥ स गजं सुंदरं दृष्ट्वा पुरुषं दिव्यलक्षणम् ॥ व्यतर्कयत्सोमशर्मा विस्मया विष्टमानसः ॥ २१ ॥ कोऽयं प्रयाति दिव्यांगः पंथानं प्राप्य सुव्रतः ॥ एवं चितयतस्तस्य यावद्ब्रह्म समाप्तवान् ॥ २२ ॥ प्रविशंतं गृहद्वारं देवरूपं मनोहरम् ॥ हर्षेण महता विष्टः सोमशर्मा द्विजोत्तमः ॥ २३ ॥ स्वगृहं प्रति धर्मात्मा त्वरमाणः प्रयाति च ॥ गृहद्वारं गतो यावत्तावत्तं तु न पश्यति ॥ २४ ॥ पतितान्येव पुष्पाणि सौहृद्यानि महामतिः ॥ दिव्यानि वासयुक्तानि प्रांगणे द्विजसत्तमः ॥ २५ ॥ चंदनैः कुंकुमैः पुण्यैः सुगंधैस्तु विलेपितम् ॥ स्वकीयं प्रांगणं दृष्ट्वा दूर्वाक्षतसमन्वितम् ॥ २६ ॥ स एव विस्मया विष्टश्चितयानः पुनः पुनः ॥ ददर्श सुमनां प्राज्ञो दिव्यमंगलसंपदम् ॥ २७ ॥ ॥ सोमशर्मा वाच ॥ केन दत्तानि दिव्यानि एतान्याभरणानि च ॥ शृंगारं रूपसौभाग्यं वस्त्रालंकारभूषणम् ॥ २८ ॥ तन्मे त्वं कारणं भद्रे कथय स्वाविशंकिता ॥ एवं संभाष्यतां भार्या विररामा द्विजोत्तमः ॥ २९ ॥ सुमनोवाच ॥ शृणु कान्त समायातः कश्चिद्देववरोत्तमः ॥ श्वेतनागसमारूढो दिव्याभरणभूषितः ॥ ३० ॥ दिव्यगंधानुलिप्तांगो दिव्याश्चर्यसमन्वितः ॥ न जाने को हि देवो सौविप्रगंधर्वसेवितः ॥ ३१ ॥ स्तूयमानः समायातो देवगंधर्वचारणैः ॥ योषितः पुण्यरूपाब्जारूपशृंगारसंयुताः ॥ ३२ ॥ सर्वाभरणशोभाढ्याः सर्वाः पूर्णमनोरथाः ॥ ताभिः सह समक्षमे पुरुषेण महात्मना ॥ ३३ ॥ चतुष्कंप्रतिरंजैः सर्वशोभा समन्वितम् ॥ तत्राहमासने पुण्ये स्थापिता ब्राह्मणैः किल ॥ ३४ ॥ वस्त्रालंकारभूषांमे ददुस्ते सर्व एवाहि ॥ वेदमंगलगीतैस्तु शास्त्रगीतैश्च पुण्यदैः ॥ ३५ ॥ अभिषिक्तास्मितैः सर्वैरंतर्धानं पुनर्गताः ॥ मामेवंपरितः सर्वे पुनरुचुर्द्विजोत्तम ॥ ३६ ॥ तव गेहं वयं सर्वे वासिष्यामः स देवाहि ॥ शुचिर्भव

भू० सं० द्वि०

अ० २०

॥ २० ॥

सुकल्याणिभर्त्रासार्द्धसदैवहि ॥ ३७ ॥ एवमुक्त्वागताःसर्वेएवंदृष्टमयैवहि ॥ तयायत्कथितंवृत्तंसमाकर्ण्यमहामतिः ॥ ३८ ॥ पुनश्चितांप्रपन्नोऽसौकिमि
 दंदेवनिर्मितम् ॥ विचिन्तयित्वाथतदासोमशर्माहमतिः ॥ ३९ ॥ ब्रह्मकर्मणिसंयुक्तःसाधर्म्यधर्मसुत्तमम् ॥ तस्माद्ब्रह्ममहाभागादधारव्रतशालिनी ॥ ४० ॥
 तेनगर्भेणसादेवीअधिकंशुशुभेतदा ॥ संदीप्तपुत्रसंयुक्ततेजोज्वालासमन्विता ॥ ४१ ॥ साहिजज्ञेचतपसातनयंदेवसन्निभम् ॥ अंतरिक्षेततोनेदुंदेवदुंदुभय
 स्तदा ॥ ४२ ॥ शंखान्दध्मुर्महादेवागंधर्वाललितंजगुः ॥ अप्सरसस्तथासर्वाननृतुस्तस्तदाकिल ॥ ४३ ॥ अथब्रह्मासुरैःसार्द्धसमायातोद्विजोत्तमः ॥
 चकारनामदस्यैवसुव्रतेतिसमाहितः ॥ ४४ ॥ नामकृत्वाततोदेवाजगुःसर्वेमहौजसः ॥ गतेषुतेषुदेवेषुसोमशर्मासुतस्यच ॥ ४५ ॥ जातकर्मादिकंक
 र्मचकारद्विजसत्तमः ॥ जातेपुत्रेमहाभागेसुव्रतेदेवनिर्मिते ॥ ४६ ॥ तस्यगेहेमहालक्ष्मीर्धनधान्यसमाकुला ॥ गजाश्चमहिषीगावःकांचनरत्नमेवच ॥ ४७ ॥
 यथाकुबेरभवनंशुशुभेधनसंचयैः ॥ तत्सोमशर्मणोगेहेतथैवपरिराजते ॥ ४८ ॥ ध्यानपुण्यादिकंकर्मचकारद्विजसत्तमः ॥ तीर्थयात्रांगतोविप्रोनाना
 पुण्यसमाकुलः ॥ ४९ ॥ अन्यानियानिपुण्यानिदानानिद्विजसत्तमः ॥ चकारतत्रमेधावीज्ञानपुण्यसमन्वितः ॥ ५० ॥ एवंसाधयतेधर्म
 पालयेच्चपुनःपुनः ॥ पुत्रस्यजातकर्मादिकर्माणिद्विजसत्तमः ॥ ५१ ॥ विवाहंकारयामासहर्षेणमहताकिल ॥ पुत्रस्यपुत्राःसंजाताःसगुणालक्षणा
 न्विताः ॥ ५२ ॥ सत्यधर्मतपोपेतादानधर्मरताःसदा ॥ सतेपांपुण्यकर्माणिशोमशर्माचकारह ॥ ५३ ॥ पौत्राणांतुमहाभागस्तेपांसुखेनमोदते ॥
 सर्वसौख्यंचसंभुज्यजरोगविवर्जितः ॥ ५४ ॥ पंचविंशाब्दिकोयद्वत्तद्वत्कार्यंतुतस्यहि ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशःसोमशर्माहमतिः ॥ ५५ ॥
 साचापिशुशुभेदेवीसुमनापुण्यमंगलैः ॥ पुत्रपौत्रैर्महाभागादानव्रतैश्चसंयमैः ॥ ५६ ॥ अतिभातिविशालाक्षीपुण्यैःपतिव्रतादिभिः ॥ तारुण्येनसमायुक्तायथा
 षोडशवार्षिकी ॥ ५७ ॥ मोदमानौमहात्मानौदंपतीचारुमंगलौ ॥ हर्षेणचसमायुक्तौपुण्यात्मानौमहोदयौ ॥ ५८ ॥ एवंतयोस्तुवृत्तांतंपुण्याचारसमन्वितम् ॥
 सुव्रतस्यप्रवक्ष्यामिव्रतचर्याद्विजोत्तमाः ॥ ५९ ॥ यथातेनसमाराध्यनारायणमनामयम् ॥ ६० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडे
 ऐन्द्रेसुमनोपाख्यानेसुव्रतोत्पत्तिर्नामविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ सूतउवाच ॥ एकदाव्यासदेवोऽसौब्रह्माणंजगतःपतिम् ॥ सुव्रताख्यानकंसर्वपप्रच्छातीववि
 स्मितः ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ लोकात्मैल्लोकविन्यासदेवदेवमहाप्रभो ॥ सुव्रतस्याथचरितंश्रोतुमिच्छामिसंप्रतम् ॥ २ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पाराशर्यमहा
 भागश्च्युतांपुण्यसुत्तमम् ॥ सुव्रतस्यसुविप्रस्यतपश्चर्यासमन्वितम् ॥ ३ ॥ सुव्रतोनाममेधावीवाल्यादपिसंचितयन् ॥ गभेंनारायणंदेवंदृष्टवान्पुरुषोत्तमम् ॥ ४ ॥

५० पु०
॥ २१ ॥

सपूर्वकर्माभ्यासेनहरेर्ध्यानगतस्तदा ॥ शंखचक्रधरं देवं पद्मनाभं सुपुण्यदम् ॥ ५ ॥ ध्यायते चिंतयेत्सोहिगीते ज्ञाने प्रपाठने ॥ एवं देवं हरिं ध्यायन्सदैव
द्विजसत्तमः ॥ ६ ॥ क्रीडत्येवं सदा र्द्धिभैः सार्द्धं च बालकोत्तमः ॥ बालकानां स्वकं नाम हरे श्वैव महात्मनः ॥ ७ ॥ चकार स हि मेधावी पुण्यात्मा पुण्यवत्सलः ॥
समाह्वयति वै मित्रं हरे नाम्नामहामतिः ॥ ८ ॥ भो भोः केशव एहो हि एहि माधव चक्रधृक् ॥ क्रीडस्व च मया सार्धं त्वमेव पुरुषोत्तम ॥ ९ ॥ सममेवं प्रगंतव्यमावा
भ्यामधुमूदन ॥ एवमेव समाह्वानं नाम भिश्च हरेर्द्विजः ॥ १० ॥ क्रीडने पठने हास्ये शयने गीत प्रेक्षणे ॥ याने च ह्यासने ध्याने मंत्रे ज्ञाने सुकर्मसु ॥ ११ ॥ पश्यत्येवं
वदत्येवं जगन्नाथं जनार्दनम् ॥ स ध्यायते तमेकं हि विश्वनाथं महेश्वरम् ॥ १२ ॥ तृणे काष्ठे च पापाणे शुष्के सार्द्धे हि केशवम् ॥ पश्यत्येवं स धर्मात्मा
गोविंदं कमलक्षणम् ॥ १३ ॥ आकाशे भूमि मध्ये तु पर्वतेषु वनेषु च ॥ जले स्थले च पापाणे जीवेष्वेव महामतिः ॥ १४ ॥ नृसिंहं पश्यते विप्रः सुव्रतः
सुमना सुतः ॥ बालक्रीडां समासाद्य रमत्येवं दिने दिने ॥ १५ ॥ गीतैश्च गायते कृष्णं सुरागैर्मधुराक्षरैः ॥ तालैर्लयसमायुक्तैः सुस्वरैर्मूर्च्छेनान्वि
तैः ॥ १६ ॥ सुव्रत उवाच ॥ ध्यायति वेदविदुषः स तत्सुरारियस्यांगमध्ये सकलं हि विश्वम् ॥ योगेश्वरं सकलपापविनाशनं च ब्रजामिशरणं मधुमूदन
स्य ॥ १७ ॥ लोकेषु यो हि सकलेष्वनुवर्तते यो लोकाश्च यस्मिन्निवसति सर्वं ॥ दोषैर्विहीनमखलैः परमेश्वरं तत्स्यैव पादयुगलं स तत्तं मामि ॥ १८ ॥
नारायणं गुणनिधानमनंतवीर्यवेदांतशुद्धमतयः प्रपठति नित्यम् ॥ संसारसागरमनंतमगाधदुर्गमुत्तारणार्थं मखिलं शरणं प्रपद्ये ॥ १९ ॥ यो
गोद्रमानससरोवरराजहंसं शुद्धं प्रभावमखिलं स तत्तं हि यस्य ॥ तस्यैव पादयुगलं विमलं विशालं दीनस्य मेऽसुरारिपोकुरुतस्य रक्षाम् ॥ २० ॥ ध्यायेऽ
खिलस्य भुवनं स्वपतिं च देवं दुःखांधकारदलनार्थं मिहैव चंद्रम् ॥ लोकस्य पालनकृते परिणीतधर्मसत्यान्वितं सकललोकगुरुं सुरेशम् ॥ २१ ॥ गायाम्यहं सुरगीतकतालमानैः श्रीरंगमेकमनिशं भुवनस्य देवम् ॥ अज्ञाननाशकमलं च दिने शततुल्यमानं दं दं मखिलं महिमासमेतम् ॥ २२ ॥ संपूर्णमे
वममृतस्य कलानिधानं तं गीतकौशलमनन्यरसैः प्रगाये ॥ युक्तं स्वये गकरणैः परमार्थं दृष्टिं श्वंसं पश्यति चराचरमेव नित्यम् ॥ २३ ॥ पश्यति
नैव यमिहाथ सुपापलोकास्तं केशवं शरणमेव मुपैति नित्यम् ॥ २४ ॥ कराभ्यां वाद्यमानस्तु तालं तालसमन्वितम् ॥ गीतेन गायते कृष्णं बालकः सह मोदते ॥
॥ २५ ॥ एवं क्रीडारतो नित्यं बालभावेन वै तदा ॥ सुव्रतः सुमना पुत्रो विष्णुध्यानपरायणः ॥ २६ ॥ क्रीडमानं प्राह माता सुव्रतं चारुलक्षणम् ॥ भोजनं कुरु
मेव तस्य शुधात्वां परिपीडयेत् ॥ २७ ॥ तामुवाच पुनः प्राज्ञः सुमना मातरं पुनः ॥ महामृतेन तृप्तोऽस्मि हरिध्यानरसेन वै ॥ २८ ॥ भोजनासनमारुढो मिष्टमंत्रं
प्रपश्यति ॥ इदमंत्रं स्वयं विष्णुरात्मा ह्यंत्रं समाश्रितः ॥ २९ ॥ आत्मरूपेण यो विष्णुरनेनात्रेन तृप्यतु ॥ क्षीरसागरसंवासो यस्यैव परिसंस्थितः ॥ ३० ॥

श्रु० ख० द्वि०
अ० २१

॥ २१ ॥

जलेनानेनपुण्येनतृप्तिमायातुकेशवः ॥ तांबूलचंदनैर्गंधैरेभिःपुष्पैर्मनोहरैः ॥ ३१ ॥ आत्मस्वरूपेणतृप्तस्तृप्तिमायातुकेशवः ॥ शयनेयातिधर्मात्मातदा
कृष्णंप्रचितयेत् ॥ ३२ ॥ योगनिद्रान्वितंकृष्णंतमहंशरणगतः ॥ भोजनाच्छादनेष्वेवमासनेशयनेद्विजः ॥ ३३ ॥ चिंतयेद्वासुदेवंतंतस्मैसर्वप्रकल्प
येत् ॥ तारुण्यंप्राप्यधर्मात्माकामभोगान्विहायैव ॥ ३४ ॥ सयुक्तःकेशवध्यानेवैडूर्यपर्वतोत्तमे ॥ यत्रसिद्धेश्वरंलिङ्गवैष्णवंपापनाशनम् ॥ ३५ ॥ रुद्रमो
कारसंज्ञं च ध्यात्वा चैव महेश्वरम् ॥ ब्रह्मणावर्द्धितं देवं नमदादक्षिणे तटे ॥ ३६ ॥ सिद्धेश्वरं समाश्रित्य तपोभावं व्यचिंतयत् ॥ ३७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पंच
पंचाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखंडे ऐन्द्रे सुमनोपाख्याने एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ व्यास उवाच ॥ प्रश्नमेकं महाभाग करिष्ये सांप्रतं वद ॥ त्वयैव पूर्वमुक्तं हि सुव्र
तं च प्रतीश्वरम् ॥ १ ॥ पूर्वाभ्यासेन संध्यायन्नारायणमनामयम् ॥ कस्यां ज्ञात्यां समुत्पन्नः सुव्रतः पूर्वजन्मनि ॥ २ ॥ तन्मे त्वं सांप्रतं ब्रूहि कथमाराधितो हरिः ॥
अनेनापि स देवेश कोयं पुण्यसमाविलः ॥ ३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वैदिशेनगरे पुण्ये सर्वक्राद्धि समाकुले ॥ तत्र राजा महातेजाऋतध्वज सुतोवली ॥ ४ ॥ तस्यात्म
जो महाप्राज्ञो रुक्मभूषण विश्रुतः ॥ संध्यावलीतस्य भार्या धर्मपत्नी यशस्विनी ॥ ५ ॥ तस्यां पुत्रं समुत्पाद्य स आत्मसदृशं ततः ॥ तस्य धर्मागदं नाम चकार नृ
पनंदनः ॥ ६ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नः पितृभक्तिपरायणः ॥ रुक्मांगदस्य तनयो योयं भगवतां वरः ॥ ७ ॥ पितुः सौख्याय येनापि मोहिन्येतु शिरोददे ॥ वैष्णवे
न च धर्मेण पितृभक्त्या तु तस्य हि ॥ ८ ॥ सुप्रसन्नो हृषीकेशः सकाये वैष्णवं पदम् ॥ नीतस्तु सर्वधर्मज्ञो वैष्णवः सात्वतां वरः ॥ ९ ॥ धर्मागदो महाप्राज्ञः प्रज्ञा
ज्ञानविशारदः ॥ तत्रस्थो वै महाप्राज्ञो धर्मो सौधर्मभूषणः ॥ १० ॥ दिव्यान्मनोनुगान्भोगान्मोदमानः प्रभुं जति ॥ पृणं युगसहस्रान्ति धर्मो वै धर्म
भूषणः ॥ ११ ॥ तस्मात्पदात्परिभ्रष्टो विष्णोश्चैव प्रसादतः ॥ सुव्रतो नाम मेधावी सुमनानंदवर्द्धनः ॥ १२ ॥ सोमशर्मस्य तनयः श्रेष्ठो भगवतां
वरः ॥ तपश्च कारमेधावी विष्णुध्यानरोभवत् ॥ १३ ॥ कामक्रोधादिकान्दोषान्परित्यज्य द्विजोत्तमः ॥ संयम्य चेन्द्रियं वर्गितपस्तेपे निरंतरम्
॥ १४ ॥ वैडूर्यपर्वतश्रेष्ठे सिद्धेश्वरस्य सन्निधौ ॥ एकीकृत्य मनश्चायं संयोज्य विष्णुना सह ॥ १५ ॥ एवं वर्षशतं स्थित्वा ध्यानेनास्य महा
त्मनः ॥ सुप्रसन्नो जगन्नाथः शंखचक्रगदाधरः ॥ १६ ॥ तस्मै वरं ददा वन्यं सलक्ष्म्या सह केशवः ॥ भोभोः सुव्रतधर्मात्मन्बुध्यस्व विबुधां
वर ॥ १७ ॥ वरं वरय भद्रं ते कृष्णोऽहं ते समागतः ॥ एवमाकर्ण्य मेधावी विष्णोर्वाक्यमनुत्तमम् ॥ १८ ॥ हृषणं महता विष्टो दृष्ट्वा देवं जनार्दनम् ॥ व
द्वां जलिपुटो भूत्वा प्रणाममकरोत्तदा ॥ १९ ॥ सुव्रत उवाच ॥ संसारसागरमतीव महासुदुःखजालोर्मिभिर्विविधमोहचयैस्तरंगैः ॥ संपूर्णमस्ति निजदो

५० पु०
॥ २२ ॥

पगुणैस्तुप्राप्तस्तस्मात्समुद्धरजनार्दनमाशुदीनम् ॥ २० ॥ कर्माबुदेमहतिगर्जतिवर्षतीवविद्युच्छतोच्छसतिपातकसंचयैर्मे ॥ मोहांधकारपटलैर्ममनास्ति
दृष्टिर्दानस्यतस्यमधुसूदनदेहिहस्तम् ॥ २१ ॥ संसारकाननघनंबहुदुःखवृक्षैः संसेव्यमानमपिमोहमयैश्चसिंहैः ॥ संदीप्तमस्तिकरुणावहुवह्नितेजःसंत
प्यमानमनिशंपरिपाहिकृष्ण ॥ २२ ॥ संसारवृक्षमतिजीर्णमपीहउच्चमायासुकंदकरुणावहुदुःखशाखम् ॥ जायादिसंगच्छदनंफलितंमुरारेतत्राधिरूढपाति
तंभगवन्हिरक्ष ॥ २३ ॥ दुःखानलैर्विविधमोहमयैःसुधूमैःशोकैर्वियोगमरणांतिकसन्निभैश्च ॥ दग्धोस्मि कृष्णसततंममदेहिमोक्षज्ञानांबुदेःसमभिपिचसदेव
मांत्वम् ॥ २४ ॥ घोरान्धकारपटलेमहतीवर्गतेसंसारनाम्निपातितंसततंहिकृष्ण ॥ त्वंसत्कृपोममहिदीनभयातुरस्यतस्माद्विरज्यशरणंतवआगतो
स्मि ॥ २५ ॥ त्वामेवयेनियतमानसभावयुक्ताध्यायंतिज्ञानमनसापदवीलभंते ॥ नत्वैवपादयुगलंचमहासुपुण्यंयदेवकिन्नरगणाःपरिचिंतयंति ॥ २६ ॥
नान्यंयदामिनभजामिनचिंतयामित्वत्पादपद्मयुगलंसततंनमामि ॥ कामंत्वमेवममपूरयमेद्यकृष्णदूरेणयातुममपातकसंचयस्ते ॥ २७ ॥ दासोस्मिदेवतव
किंकरजन्मजन्मत्वत्पादपद्मयुगलंसततंस्मरामि ॥ २८ ॥ यदिकृष्णप्रसन्नोसिदेहिमेसुवरंप्रभो ॥ मन्मातापितरौकृष्णसकायोमंदिरेनय ॥ २९ ॥
आत्मनश्चमहादेवमयासहनसंशयः ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ एवंतेपरमंकार्यंभविष्यतिनसंशयः ॥ ३० ॥ तस्यतुष्टोहृषीकेशोभक्त्यातस्यप्रतोपितः ॥
प्रयातौवैष्णवंलोकंदाहप्रलयवर्जितौ ॥ ३१ ॥ सुव्रतेनसमतौद्रौसुमनासोमशर्मकौ ॥ यावत्कल्पद्रयंप्राप्तंतावत्सुव्रतोद्विजः ॥ ३२ ॥ बुभुजेबुभुजेदि
व्याल्लोकांश्चैवमहामते ॥ देवकार्यार्थमत्रैवकाश्यपस्यगृहंपुनः ॥ ३३ ॥ अवतीर्णोमहाप्राज्ञोवचनात्तस्यचक्रिणः ॥ ऐंद्रपदंहियोभुंक्तेविष्णोश्चवप्रसादतः
॥ ३४ ॥ वसुदत्तेतिविरुयातःसर्वदेवैर्नमस्कृतः ॥ ऐंद्रपदंहियोभुंक्तेसांप्रतंवासवोदिवि ॥ ३५ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंसृष्टिसंबंधकारणम् ॥ अन्यदेवंप्रवक्ष्या
मियदेवपरिपृच्छसि ॥ ३६ ॥ व्यासउवाच ॥ धर्माद्भद्रोमहाप्राज्ञोरुक्माद्भद्रसुतोवली ॥ आद्यैकृतयुगेजातःसृष्टिकालेसवासवः ॥ ३७ ॥ तत्कथंदेवदेवेश
अन्योधर्माद्भद्रोभुवि ॥ अन्योरुक्माद्भद्रोराजाकिंचार्थत्रिदशाधिपः ॥ ३८ ॥ एतन्मेसंशयंजातंतद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ ब्रह्मोवाच ॥ हंननेकथयिष्यामिसर्वसंदे
हनाशनम् ॥ ३९ ॥ देवस्यलीलासृष्ट्यर्थेवर्ततेद्विजसत्तम ॥ यथावाराश्वपक्षाश्चमासाश्चक्रतवोयथा ॥ ४० ॥ संवत्सराश्चमनवस्तथायानियुगाःपुनः ॥ पश्चा
त्कल्पःसमायातित्रजाम्येवंजनार्दनम् ॥ ४१ ॥ अहमेवमहाप्राज्ञमयियांतिचराचराः ॥ पुनःसृजतियोगात्मापूर्ववद्विद्वमेवहि ॥ ४२ ॥ पुनरहंपुनर्वदाःपुनस्तेदे
वताद्विजाः॥तथाभूपाश्चेतसर्वेस्वचरित्रसमाविलाः॥४३॥प्रभवन्तिमहाभागविद्वांस्तत्रनमुह्यति ॥ पूर्वकल्पेमहाभागोयथारुक्मांगदोनुपः ॥ ४४ ॥ तथाधर्मांग

धू०ख०दि०
अ० २२

॥ २२ ॥

दशार्थसंज्ञातः ख्यातिमान्दिजः ॥ रामादयो महाप्राज्ञा यथातिर्नहुषस्तथा ॥ ४५ ॥ मन्वादयो महात्मानः प्रभवन्तिलयन्ति च ॥ ऐन्द्रपदं प्रभुं जन्ति राजानो धर्मतत्पराः ॥ ४६ ॥ यथा धर्मागदो वीरः प्रभुं जतिमहत्पदम् ॥ एवं वेदाश्च देवाश्च पुराणाः स्मृतिपूर्वकाः ॥ ४७ ॥ एतत्सर्वमाख्यातं तवाग्रे द्विजसत्तम ॥ चरितं सुव्रतस्याथ पुण्यं सुगतिदायकम् ॥ ४८ ॥ अव्यक्तं तु महाभाग प्रब्रवीमि तवाग्रतः ॥ ४९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखंडे ऐन्द्रसुव्रतोपाख्यानं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ऋषय उचुः ॥ विचित्रैर्ये कथापुण्या धन्या यशोविधायिनी ॥ सर्वपापहरा प्रोक्ता भवता वदतां वर ॥ १ ॥ सृष्टिसंबन्धमेतन्नस्तद्भवान्बलुमर्हति ॥ पूर्वमेव यथा सृष्टिर्विस्तरात्सूतनन्दन ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ विस्तरेण प्रवक्ष्यामि सृष्टि संहार कारणम् ॥ श्रुतमात्रेण यस्यापि नरः सर्वज्ञात्तत्र जेतु ॥ ३ ॥ हिरण्यकश्यपेनापि व्यापितं भुवनत्रयम् ॥ तपसाराध्य ब्रह्माण्वरं प्राप्ते सुदुर्लभम् ॥ ४ ॥ तस्माद्देवान् महाभागादमरत्वं तथैव च ॥ देवाँल्लोका न्संख्याप्य प्रभुत्वं स्वयमर्जितम् ॥ ५ ॥ ततो देवाः सगंधर्वा मुनयो वेदपारगाः ॥ नागाश्च किन्नराः सिद्धा यक्षाश्चैव तथा परे ॥ ६ ॥ ब्रह्माणं तु पुरस्कृत्य जग्मुर्नारा यणं प्रभुम् ॥ क्षीरसागरसंस्तुं योगनिद्रां गतं प्रभुम् ॥ ७ ॥ तं संवोध्य महास्तोत्रैर्देवाः प्राञ्जलयस्तथा ॥ संवुद्धे सति देवेशे वृत्तं तस्य दुरात्मनः ॥ ८ ॥ आचक्षुर्महाप्राज्ञ समाकर्ण्य जगत्पतिः ॥ नृसिंहरूपमास्थाय हिरण्यकशिपुं व्यहन् ॥ ९ ॥ पुनर्वा राह रूपेण हिरण्याक्षो महाबलः ॥ उद्धृता वसुधा पुण्या असुरोघाति तस्तदा ॥ १० ॥ अन्याश्च घातयामास दानवान् योरदर्शनान् ॥ एवं चैते पुनरप्युदानवेषु महत्सु च ॥ ११ ॥ अन्येषु ते पुनरप्युदिति पुत्रेषु वै तदा ॥ पुनः स्थानेषु प्राप्तेषु देवेषु च महत्सु च ॥ १२ ॥ यज्ञेष्वेव प्रवृत्तेषु सर्वेषु धर्मकर्मसु ॥ सुस्थेषु सर्वलोकेषु सादिति दुःखपीडिता ॥ १३ ॥ पुत्रशोकेन संतप्ता हाहा भूता विचेतना ॥ भर्तारं सूर्यसंकाशं तपस्तेजः समन्वितम् ॥ १४ ॥ दातारं च महात्मानं भर्तारं कश्यपं तदा ॥ भक्त्या प्रणम्य विप्रेन्द्रतमुवाच महामतिम् ॥ १५ ॥ भगवन्नष्टपुत्रा हंकृता देवेन चक्रिणा ॥ दैतेया दानवाः सर्वे देवैश्चैव निपातिताः ॥ १६ ॥ पुत्रशोकानलेनाहं संतप्ता मुनिसत्तम ॥ ममानंदकरं पुत्रं सर्वतेजो हरं विभो ॥ १७ ॥ सुबलं चारुसर्वांगं देवराज समप्रभम् ॥ बुद्धिमंतं सुसर्वज्ञं ज्ञातारं सर्वपीडितम् ॥ १८ ॥ तपस्तेजः समायुक्तं सबलं चारुलक्षणम् ॥ ब्रह्मण्यं ज्ञानवैतारं देवब्राह्मणपूजकम् ॥ १९ ॥ जेतारं सर्वलोकानां ममानंदकरं द्विज ॥ सर्वलक्षणसंपन्नं पुत्रं मे देहित्वं विभो ॥ २० ॥ एवमाकर्ण्य वै तस्याः कश्यपो वाक्यमुत्तमम् ॥ कृपाविष्टमनास्तुष्टोदुःखिताया द्विजोत्तम ॥ २१ ॥ तामुवाच महाभाग कृपणादिनमानसाम् ॥ तस्याः शिरसि संन्यस्य स्वहस्तं भावतत्परः ॥ २२ ॥ भविष्यति महाभागे यादृशो वांछितः सुतः ॥ एवमुक्त्वा जगामासैमिरुगिरिवरोत्तमम् ॥ २३ ॥ तपस्तेपे निरालंबः साधयन् परमव्रतः ॥ एतस्मिन्नंतरे सा तु दधार गभसुत्तमम् ॥ २४ ॥ सादितिः सर्वधर्मज्ञा चारु कर्मा मनस्विनी ॥ शतवर्षप्रमाणं सा शुचिस्वांतावभूवह ॥ २५ ॥ तया वै

५० पु०
॥ २३ ॥

जनितः पुत्रो ब्रह्मतेजः समन्वितः ॥ अथ कश्यप आयातो हर्षेण महतान्वितः ॥ २६ ॥ चकार नाम मेधावीतस्य पुत्रस्य सत्तमः ॥ बलमित्यब्रवीत् पुत्रं नाम तः स
दृशो महान् ॥ २७ ॥ एवं नाम चकाराथ ब्रतवंधं चकार सः ॥ प्राह पुत्रमहाभाग ब्रह्मचर्यं प्रसाधय ॥ २८ ॥ एवमेवं करिष्यामि तव वाक्यं द्विजोत्तम ॥ वेदस्याध्य
यनं कुर्याद्ब्रह्मचर्येण सत्तम ॥ २९ ॥ एवं वर्षशतं सार्धं गतं तस्य तपस्यतः ॥ मातुः समक्षमायातस्तपस्तेजः समन्वितः ॥ ३० ॥ तपो वीर्यमयं दिव्यं ब्रह्म
चर्यमहात्मनः ॥ दितिः पश्यति पुत्रस्य हर्षेण महतान्विता ॥ ३१ ॥ तमुवाच महात्मानं बलं पुत्रं तपस्विनम् ॥ मेधाविनं महात्मानं प्रज्ञाज्ञानविशारदम् ॥ ३२ ॥
त्वयि जीवति मेधाविन् प्रजीवन्ति सुतामम ॥ हिरण्यकशिपाद्यास्ते ये हताश्चक्रपाणिना ॥ ३३ ॥ वैरं साधय मेव त्स जहि देवा त्रिपुत्रणे ॥ सादनुस्तमुवाचे दंबलं
पुत्रं महाबलम् ॥ ३४ ॥ आदाविन्द्रं हि देवेंद्रं द्रुतं सुदय पुत्रक ॥ पश्चाद्देवानि पात्यं तां ततो गरुडवाहनः ॥ ३५ ॥ तयो राकर्ण्य सा देवी अदितिः पतिदेवता ॥
दुःखेन महता विष्टा पुत्रमिद्रमभाषत ॥ ३६ ॥ दितिः पुत्रो महाकायो वर्द्धते ब्रह्मतेजसा ॥ देवानां हि वधार्थाय तपस्तेपे निरंजने ॥ ३७ ॥ एवं जानीहि देवेशय
दिक्षेममिहेच्छसि ॥ एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं समातुः पाकशासनः ॥ ३८ ॥ चिंतामवाप दुःखेन महतीं देवराट् तदा ॥ महाभयेन संत्रस्तश्चिन्तयामास वैततः ॥ ३९ ॥
कथमेनं हनिष्यामि देवधर्मविदूषकम् ॥ इति निश्चित्य देवेशो बलस्य निधनं प्रति ॥ ४० ॥ एकदा हि बलः सोपि संध्यां सिंधुमाश्रितः ॥ कृष्णाजिने
न दिव्येन दंडकाष्टेन राजितः ॥ ४१ ॥ अमलेनापि पुण्येन ब्रह्मचर्येण तेन सः ॥ सागरस्योपकंठे तं संध्यासनमुपागतम् ॥ ४२ ॥ जपमानं सुज्ञां
तं तददृशे पाकशासनः ॥ वज्रेण तेन दिव्येन ताडितो दितिनंदनः ॥ ४३ ॥ बलं निपतितं दृष्ट्वा गतसत्त्वं गतं भुवि ॥ हर्षेण महता विष्टो देवराणमुमुदे
तदा ॥ ४४ ॥ एवं निपात्य तं दैत्यं दितिनंदनमेव च ॥ राज्यं च कारधर्मात्मा सुखेन पाकशासनः ॥ ४५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पंचपचाशत्सहस्र
संहितायां भूमिखंडे बलदैत्यवधो नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ मृत उवाच ॥ हतं श्रुत्वा दितिः पुत्रं सुबलं बलमेव च ॥ रुदितं करुणं कृत्वा हाहा
कष्टं भृशं मम ॥ १ ॥ एवं सुकरुणं कृत्वा बहुकालं तपस्विनी ॥ सागता कश्यपं कान्तं तमुवाच यशस्विनी ॥ २ ॥ तव पुत्रो महापाई द्रुःसुगणे
श्वरः ॥ सागरोपगतं दृष्ट्वा बलं मे ब्रह्मलक्षणम् ॥ ३ ॥ वज्रेण घातयामास संध्यामारुतमेव हि ॥ एवं श्रुत्वा ततः कुड्रो मरीचिनयस्नदा ॥ ४ ॥ को
धेनमहता विष्टः प्रजज्वालेव वह्निना ॥ अवलुंच्य जटामेकां शुच्यं ग्रासं द्विजोत्तमः ॥ ५ ॥ इंद्रस्यैव वधार्थाय पुत्रमुत्पादयाम्यहम् ॥ नस्मात्कुंडात्समुत्पन्नो
हुताशनमुखादपि ॥ ६ ॥ कृष्णां जनचयोपेतः पिंगाक्षो भीषणाकृतिः ॥ दंष्ट्राकरालवक्त्रांतो जगतां भयदायकः ॥ ७ ॥ महाचर्वरि को घोराः खड्गचर्म
धरः ॥ सर्वान्नेत्रमानीयोऽप्यनेनोपमो नृपः ॥ ८ ॥ नवाच कश्यपं विप्रमादेनाममदीयताम् ॥ कस्मादुत्पादितो विप्रभयनाकारणवद ॥ ९ ॥ तमहं

भू० ख० द्वि०
अ० २४

॥ २३ ॥

साधयिष्यामिप्रसादात्तवसुव्रत ॥ कश्यपउवाच ॥ अस्यामनोरथंपुत्रपूरयस्वममैवहि ॥ १० ॥ अदित्यास्त्वंमहाप्राज्ञजहिईंद्रदुरात्मकम् ॥ निहतेदेवरा
 जोहिऐंद्रपदंप्रभुंक्ष्वच ॥ ११ ॥ एवतेनसमादिष्टःकश्यपेनमहात्मना ॥ वृत्रस्तुउद्यमंचक्रेतस्येंद्रस्यवधायच ॥ १२ ॥ धनुर्वेंद्रस्यचाभ्यासंसचक्रेपौरुषा
 न्वितः ॥ बलंवीर्यं तथाक्षात्रंतेजोधैर्यंसमन्वितम् ॥ १३ ॥ दृष्ट्वाहितस्यैदृत्यस्यसहस्राक्षोभयातुरः ॥ उपार्यंचितितंतस्यवृत्रस्यापिदुरात्मनः ॥ १४ ॥ वधा
 र्थेदेवदेवेनसमाहूयमहामुनीन् ॥ सप्तर्षीन्प्रेषयामासवृत्रंदैत्येश्वरंप्रति ॥ १५ ॥ भवंतस्तत्रगच्छंतुयत्रवृत्रःसतिष्ठति ॥ संधिंकुर्वंतुवैतेनसार्द्धमममुनी
 श्वराः ॥ १६ ॥ एवतेनसमादिष्टासुनयःसप्ततेतदा ॥ वृत्रासुरंततःप्रोचुःसहस्राक्षप्रचालिताः ॥ १७ ॥ सख्यंकर्तुंप्रयच्छेत्सक्रियतांदैत्यसत्तम ॥ ऋषयः
 सप्ततत्त्वज्ञाउचुर्वृत्रंमहाबलम् ॥ १८ ॥ सहस्राक्षोमहाप्राज्ञोभवतासहसत्तम ॥ मैत्रमिच्छतिवैकर्तुंतत्कथंनकरोपिकिम् ॥ १९ ॥ अर्धमैंद्रपदंवीरसत्त्वंभुं
 क्ष्वसुखेनवै ॥ वर्तत्वद्धेनइंद्रस्तुअसुरादेवतास्तथा ॥ २० ॥ सुखंवर्तंतुतेसर्वेवैरचैवविमृज्यवै ॥ वृत्रउवाच ॥ यदिस्त्येनदेवेद्रोमैत्रमिच्छतिसत्तमः ॥ २१ ॥
 सत्यमाश्रित्यचैवार्हकरिष्येनात्रसंशयः ॥ छद्मचैवंपुरस्कृत्यइंद्रोद्रोहंसमाचरेत् ॥ २२ ॥ तदाकिंक्रियतेविप्राहत्यर्थेप्रत्ययंहिकिम् ॥ ऋषयस्त्विद्रमाचख्यु
 रित्यर्थप्रत्ययंवद ॥ २३ ॥ तन्नस्त्वंसत्यतांब्रूहियदिसख्यमिहेच्छसि ॥ इंद्रउवाच ॥ यद्यस्त्येनवर्तामिभवाद्भिःसहछद्मना ॥ २४ ॥ ब्रह्महत्यादिकैःपापै
 र्लिप्येहंनान्नसंशयः ॥ तेवृत्रंदैत्यनाथंतंपुनरूचुर्महौजसः ॥ २५ ॥ ब्रह्महत्यादिकैःपापैर्लिप्येहंनान्नसंशयः ॥ इत्युवाचमहाप्राज्ञत्वामेवंसपुरंदरः ॥ २६ ॥
 एतेनप्रत्ययेनापिसख्यंकुरुमहामते॥वृत्रउवाच ॥ भवतांशिष्टमार्गेणसत्येनानेनतस्यच॥२७॥मैत्रमेवंकरिष्यामि तेनसार्द्धं द्विजोत्तमाः ॥ वृत्रमिंद्रस्यसंस्थानं
 नीतंब्राह्मणपुङ्गवैः ॥ २८ ॥ इन्द्रस्तमागतंदृष्ट्वावृत्रमित्रार्थमुद्यतः ॥ सिंहासनात्समुत्थायअर्धमादायसत्वरः॥२९॥ददौतस्मैसधर्मात्मावृत्रायद्विजसत्तम॥
 अर्धभुंक्ष्वमहाप्राज्ञऐंद्रमेतन्महत्पदम् ॥ ३० ॥ वर्तितव्यंसुखेनापिआवाभ्यांदैत्यसत्तम ॥ एवंविश्वासयन्दैत्यंवृत्रमैत्रेणवैतदा ॥ ३१ ॥ गतेषुतेषुविप्रेषुस्वस्थानं
 द्विजसत्तम ॥ छिद्रंपश्यतिदुष्टात्मावृत्रस्यापिसदैवहि ॥ ३२ ॥ सावधानत्वमिंद्रोपिदिवारात्रोर्प्रचितयेत् ॥ तस्यच्छिद्रंनपश्येत्तवृत्रस्यापिमहात्मनः ॥ ३३ ॥
 उपार्यंचितयामासतस्यैववधहेतवे ॥ रंभासंप्रेषितातेनमोहयस्वमहामुरम् ॥ ३४ ॥ येनकेनाप्युपायेनयथाहत्वालेभसुखम् ॥ तथाकुरुष्वकल्याणिसंमो
 हायसुराद्विषः ॥ ३५ ॥ वनंपुण्यंमहादिव्यंपुण्यपादपसेवितम् ॥ बहुवृक्षफलोपेतंमृगपक्षिसमाकुलम् ॥ ३६ ॥ विमानमंदिरेर्दिव्यैःसर्वत्रपरिशोभितम् ॥
 दिव्यगंधर्वसंगीतंभ्रमराकुलितंसदा ॥ ३७ ॥ कोकिलानारुतैःपुण्यैःसर्वत्रमधुरायतैः ॥ शिखिसारंगनादैश्चसर्वत्रसुसमाकुलम् ॥ ३८ ॥
 दिव्यैस्तुचंदनैर्वृक्षैःसर्वत्रसमलंकृतम् ॥ वापीकुंडतडाभैश्चजलपूर्णैर्मनोहरैः ॥ ३९ ॥ कमलैःशतपत्रैश्चपुष्पितैःसमलंकृतम् ॥ देवगं

धर्वसंसिद्धैश्चरणैश्चैकत्रैः ॥ ४० ॥ मुनिभिः शुशुभेदिव्यैर्दिव्योद्यानवरेण च ॥ अप्सरोगणसंकीर्णनानाकौतुकमंगलैः ॥ ४१ ॥ हेमप्रा
सादसंवाधंदंडच्छत्रैश्चामरैः ॥ कलशैश्चपताकाभिः सर्वत्र समलंकृतम् ॥ ४२ ॥ वेदध्वनिसमाकीर्णगीतध्वनिसमाकुलम् ॥ एवं नंदनमासाद्य
सारभाचारुहासिनी ॥ ४३ ॥ अप्सरोभिः समंतत्र क्रीडत्येवं विलासिनी ॥ सूत उवाच ॥ एकदा तु सवृत्रो वै कालाकृष्टो गतो वनम् ॥ ४४ ॥ कतिभिर्दान
वैः सार्द्धमुदयापरयायुतः ॥ अलक्ष्ये भ्रमते पार्श्वतस्यैव च महात्मनः ॥ ४५ ॥ देवराजोऽपि विप्रेन्द्राच्छिद्रान्वेषी द्विषां किल ॥ सहिवृत्रो महाप्राज्ञो विश्वस्तः सर्व
कर्मसु ॥ ४६ ॥ इन्द्रमित्रं परं जानन्भयं चक्रे न तस्य सः ॥ भ्रममाणो वनं पश्येत्सर्वत्र परमं शुभम् ॥ ४७ ॥ सुरम्यं कौतुकवनं वनितागणसंकुलम् ॥ चंदनस्यापि वृ
क्षस्य छायां शीतां सुपुण्यदाम् ॥ ४८ ॥ समाश्रित्य विशालाक्षी रं भातत्र प्रदीव्यति ॥ सखाभिस्तु महाभागा दोलारूढाय शस्विनी ॥ ४९ ॥ गायते सुस्व
रंगीतं सर्वविश्वप्रमोहनम् ॥ तत्र वृत्रः समायातः कामाकुलितमानसः ॥ ५० ॥ दोलारूढां समालोक्य रं भां चारुसुलोचनाम् ॥ ५१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पंच
पंचाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखंडे वृत्रवंचनं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ सूत उवाच ॥ इयं हि कागायति चारुलोचना विलासभावेः परिविश्वमेव ॥ अतीव वा
ला शुशुभे मनोहरा संपूर्णभावेः परिमोहयेज्जनम् ॥ १ ॥ दृष्ट्वा सरं भां कमलायताक्षीं पीनस्तनीं चंचितकुंकुमांगीम् ॥ पद्माननां कामगृहं ममैषा नो वारतिश्चारु
मनोहरयम् ॥ २ ॥ संपूर्णभावां परिरूपयुक्तां कामांगीशिला मतिशीलभावाम् ॥ यास्याम्यहं वश्यमिहैव अस्यामनोभवेनाद्यहैव प्रेषितः ॥ ३ ॥ इतीव दै
त्यः सुविचिंतयान्वितः कामेन मुग्धो बहुकालो दितः ॥ समातुरस्तत्र जगाम स त्वरमुवाच तां दीनमनाः सुलोचनाम् ॥ ४ ॥ कस्यासि वासुंदरि केन प्रेषिता किं ना
मते पुण्यतमं वदस्व मे ॥ तवैव रूपेण महातितेजसा मुग्धोऽस्मि शालेममवश्यं तां व्रज ॥ ५ ॥ एवमुक्ता विशालाक्षी वृत्रं कामाकुलं प्रति ॥ अहं रं भां महाभाग
क्रीडार्थं वनमुत्तमम् ॥ ६ ॥ सखासिार्थं समायातानंदनं वनमुत्तमम् ॥ त्वंतु को वा किमर्थं हि मम पार्श्वं समागतः ॥ ७ ॥ वृत्र उवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामि यो
हं बाले समागतः ॥ हुताशनात्समुत्पन्नः कश्यपस्य सुतः शुभे ॥ ८ ॥ सखा हं देवदेवस्य इन्द्रस्यापि वरानने ॥ ऐंद्रपदं वरारोहे अर्धमेभुक्तिमागतम् ॥ ९ ॥ अ
हं वृत्रः कथं देवि मामेवं न तु विदसि ॥ त्रैलोक्यं वशमायातं तस्यैव वरवर्णिनि ॥ १० ॥ अहं शरणमायातः कामाद्रक्षवरानने ॥ भजस्व मां विशालाक्षिका मेनाकु
लितं प्रिये ॥ ११ ॥ रं भोवाच ॥ वशगाहंत वैवाद्यभविष्यामिन संशयः ॥ यं यं वदाम्यहं वीर तंतं कार्यं त्वयैव हि ॥ १२ ॥ एवमस्तु महाभागे तंतं सर्वकरो
म्यहम् ॥ एवं संबंधं कृत्वा तया सह महाबलः ॥ १३ ॥ तस्मिन्नेन महापुण्ये रे मे दानव सत्तमः ॥ तस्या गीतेन नृत्येन हास्येन ललितेन च ॥ १४ ॥ अतिमुग्धो
यदा तेन्यश्मनस्याः मरते न च ॥ तमवाच महाभागं वृत्रं दानवसत्तमम् ॥ १५ ॥ सुरापानं कुरुष्वेह पिबस्व मधुमाधवीम् ॥ ताम्रवाच विशालाक्षी रं भां शशि

निभाननाम् ॥ १६ ॥ पुत्रोहं ब्राह्मणस्यापिवेदेदांगपारगः ॥ सुरापानं कर्षभद्वेकरिष्यामि विनिर्दिष्टम् ॥ १७ ॥ तयातुरं भयादेव्याप्रीत्यादत्तासुराहठात् ॥
 तस्यादाक्षिण्यभावेन सुरापानं कृतं तदा ॥ १८ ॥ अतविमुग्धं सुरयाज्ञानभ्रष्टोयदाभवत् ॥ तदंतरे सुरेन्द्रेण वज्रेण निहतस्तदा ॥ १९ ॥ ब्रह्महत्या
 दिकैः पापैः सलिलो वृत्रहा ततः ॥ ब्राह्मणास्तु ततः प्रोचुरिन्द्रपापं कृतं त्वया ॥ २० ॥ अस्माद्वाक्यात्तु विश्वस्तो वृत्रो नाम महाबलः ॥ हतो
 विश्वासभावेन एवं पापं त्वया कृतम् ॥ २१ ॥ इन्द्र उवाच ॥ येन केनाप्युपायेन हंतव्यो रिः सदैव हि ॥ देवब्राह्मणहं तारं यज्ञानां धर्मकं टकम् ॥ २२ ॥ निहतं दान
 वंदुष्टं त्रैलोक्यस्यापि नायकम् ॥ तदर्थं कुपिता यूयमेतद्व्यायस्य लक्षणम् ॥ २३ ॥ विचारमेवं कर्तव्यं भवद्भिर्द्विजसत्तमाः ॥ पश्चात्कोपं प्रकर्तव्यमन्यायं
 मर्चित्यताम् ॥ २४ ॥ एवं संबोधिता विप्रा इन्द्रेणापि महात्मना ॥ ब्रह्मादिभिः सुरैः सर्वैर्बोधितास्ते च सत्तमाः ॥ २५ ॥ जग्मुः स्वस्थानमेवाहिनिहते धर्मकं
 टके ॥ २६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वृत्रासुरवधो नाम पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ सूत उवाच ॥ तं पुत्रं निहतं श्रुत्वा सादिति दुःस्वर्पाडिता ॥ पुत्रशोकेन
 तेनैव संदग्धा द्विजसत्तमाः ॥ १ ॥ पुनरुच्चेमहात्मानं कश्यपं मुनिपुंगवम् ॥ इन्द्रस्यापि सुदुष्टस्य वधार्थं द्विजसत्तम ॥ २ ॥ ब्रह्मतेजोमयं तीव्रं दुःसहं सर्वदेवतेः ॥
 पुत्रैकं दीयतां कांतमुप्रिया हं यदा विभो ॥ ३ ॥ कश्यप उवाच ॥ निहतौ बलवृत्रौ च मम पुत्रौ महाबलौ ॥ अघमाश्रित्य देवेन इन्द्रेणापि दुरात्मना ॥ ४ ॥ तस्यैव च
 वधार्थाय पुत्रमेकं ददाम्यहम् ॥ वर्षाणां तु शतैकं त्वं शुचिर्भव्यशस्त्रिभिः ॥ ५ ॥ एवमुक्ता स योगीन्द्रो हस्तं शिरसि वै तदा ॥ दत्त्वा दित्या सहैवासांगतो मेरुतपोव
 नम् ॥ ६ ॥ तपस्तपापसादेवी तपोवननिवासिनी ॥ शुचिष्मती सदा भूत्वा पुत्रार्थां द्विजसत्तम ॥ ७ ॥ ततो देवः सहस्राक्षो ज्ञात्वा उद्यममेव च ॥ दित्याश्चैव महा
 भागं अंतरप्रेक्षकोऽभवत् ॥ ८ ॥ पंचविंशोऽब्दिको भूत्वा देवराट् देवतोपमः ॥ ब्राह्मणस्य च रूपेण तस्याश्चांतिकमागतः ॥ ९ ॥ स तां प्रणम्य धर्मात्मा मातरं तपसा
 न्विताम् ॥ तयोक्तस्तु सहस्राक्षो भवान्को द्विजसत्तम ॥ १० ॥ तामुवाच सहस्राक्षः पुत्रोऽहं तव शोभने ॥ ब्राह्मणो वेदविद्वांश्च धर्मजानामि भामिनि ॥ ११ ॥ तपस
 स्तवसाहाय्यं करिष्ये नात्र संशयः ॥ शुश्रूषति स तां देवीं मातरं तपसान्विताम् ॥ १२ ॥ तमिंद्रं सानजानाति आगतं दुष्टकारिणम् ॥ धर्मपुत्रं विजानाति शुश्रूषतं दि
 नेदिने ॥ १३ ॥ अंगं स वाहये देव्याः पादौ प्रक्षालयेत्ततः ॥ पत्रं मूलं फलं तत्र वल्कलाजिनमेव च ॥ १४ ॥ ददात्येवं स धर्मात्मा तस्यैदित्यै सदैव हि ॥ भक्त्या संतो
 षिता तस्य संतुष्टा तमभाषत ॥ १५ ॥ पुत्रे जाते महापुण्ये इन्द्रे च निहते सति ॥ कुरु राज्यं महाभाग पुत्रेण मम देवकम् ॥ १६ ॥ एवमस्तु महाभागे ते प्रसादाद्भविष्य
 ति ॥ तस्याश्चैवांतरं प्रेप्सुरभवत्पाकज्ञानः ॥ १७ ॥ अने वर्षे शते चास्या ददर्शांतरमच्युतः ॥ अकृत्वा पादयोः शौचं दितिः शयनमाविशत् ॥ १८ ॥ शय्यां ति
 सा शिरः कृत्वा मुक्तकेशातिविह्वला ॥ निद्रामाहारयामास तस्याः कुक्षिप्रविश्य ह ॥ १९ ॥ वज्रपाणिस्ततो गर्भसप्तधा तं न्यकुंतत ॥ वज्रेण तीक्ष्णधारेण रुरोद उद

प० पु०

॥ २६ ॥

रेस्थितः ॥ २० ॥ सगर्भस्तत्रविम्रेन्द्राद्रहस्तगतेनवै ॥ रोदमानं महागर्भतमुवाच पुनः पुनः ॥ २१ ॥ शतक्रतुर्महातेजामारोदीरित्यभाषत ॥ सप्तधाकृतवाञ्छकस्तं
गर्भोदिति जपुनः ॥ २२ ॥ एकैकं सप्तधाच्छित्त्वारुदमानं स देवराट् ॥ एवं वै मरुतो जातास्ते तु देवामहोजसः ॥ २३ ॥ यथा इद्रेण ते प्रोक्ता बभूवुर्नामाभिस्ततः ॥
अतिवीर्यमहाकायास्तीव्रतेजः पराक्रमाः ॥ २४ ॥ एको नावै बभूवुस्ते पंचाशन्मरुतस्ततः ॥ मरुतो नाम ते ख्याता इन्द्रमेव समाश्रिताः ॥ २५ ॥ भूतानामेव स
वैषारोचयंति गणं महत् ॥ निकायेषु निकायेषु हरिः प्रादात्प्रजापतिः ॥ २६ ॥ क्रमशस्तानिराज्यानि पृथुपूर्वाणि तानि वै ॥ स देवः पुरुषः कृष्णः सर्वव्यापी जग
द्गुरुः ॥ २७ ॥ तपो जिष्णुर्महातेजाः सर्वे एकः प्रजापतिः ॥ पर्जन्यः पावकः पुण्यः सर्वात्मा सर्व एवाहि ॥ २८ ॥ तस्य सर्वमिदं पुण्यं जगत्स्थावरजंगमम् ॥
भूतसर्गमिमं सम्यग्जानतो द्विजसत्तम ॥ २९ ॥ नावृत्तिभयमस्तीह परलोकभयंकुतः ॥ इमां सृष्टिं महापुण्यां सर्वपापहरां शुभाम् ॥ ३० ॥ यः शृणोति नरो
भक्त्या सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ सहिधन्यश्च पुण्यश्च स हि सत्यसमन्वितः ॥ ३१ ॥ यः शृणोति इमां सृष्टिं स याति परमांगतिम् ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा विष्णुलोकं
स गच्छति ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे मरुदुत्पत्तिर्नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ सूत उवाच ॥ स प्रभुः सर्वलोकेशो ह्यभिपिच्यत तो नृपम् ॥ पृथुं
वेन स्य तनयं सर्वराज्ये महाप्रभुम् ॥ १ ॥ महाबाहुं महाकायं यथेन्द्रं च सुरेश्वरम् ॥ क्रमेणापिततो ब्रह्माराज्यानि च विचार्य वै ॥ २ ॥ यद्यस्यापि भवेद्योग्यं दातुं
दुपचक्रमे ॥ वृक्षाणां ब्राह्मणानां च ग्रहक्षणां तथैव च ॥ ३ ॥ सोमं राज्ये सोमं धर्मं च तपसां च महामतिः ॥ धर्माणां धर्मं यज्ञानां पुण्यानां पुण्यतेजसाम् ॥ ४ ॥
अपां मध्ये तथा देवंतीर्थानां हितं यथैव च ॥ वरुणं सोमं विष्यैव रत्नानां च द्विजोत्तम ॥ ५ ॥ अन्येषां सर्वयक्षाणां राज्ये वै श्रवणं पुनः ॥ विष्णुमेव महाप्राज्ञमादित्यानां
पितामहः ॥ ६ ॥ राज्ये संस्थापयामास जनताहितहेतवे ॥ सर्वेषामेव पुण्यानां दक्षमेव प्रजापतिम् ॥ ७ ॥ समर्थं सर्वधर्मज्ञं प्रजापतिगणेश्वरम् ॥ प्रह्लादं सर्वधर्म
ज्ञं सहिराज्येन रूपयत् ॥ ८ ॥ दैत्यानां दानवानां च विष्णुतेजः समन्वितम् ॥ यमं वैवस्वतं धर्मं पैत्र्ये राज्ये अभिपिच्य च ॥ ९ ॥ यक्षराक्षसभूतानां पिशाचोरगस
पिणाम् ॥ योगिनीनां च सर्वासां वैतालानां महात्मनाम् ॥ १० ॥ कंकालानां हि सर्वेषां कूष्माण्डानां तथैव च ॥ पार्थिवानां च सर्वेषां गिरिशं शूलपाणिनम् ॥ ११ ॥
पर्वतानां हि सर्वेषां हिमवतं महागिरिम् ॥ नदीनां च तडागानां वापिकानां तथैव च ॥ १२ ॥ कुंडानां कूपराज्ये हि दिव्येषु च सुरेश्वरः ॥ सागरं स्थापितं पुण्यं सर्वार्थ
मनुत्तमम् ॥ १३ ॥ गंधर्वाणां तु सर्वेषां राज्ये पुण्ये तथैव च ॥ चित्ररथं ततो ब्रह्म अभिपिच्य सुरेश्वरः ॥ १४ ॥ नागानां पुण्यवीर्याणां वासुकिं च तमुत्तमः ॥ सर्पाणां
तु तथा राज्ये अभिपिच्य सतक्षकम् ॥ १५ ॥ वारणानां ततो राज्ये ऐरावतमसि च त ॥ अश्वानां चैव सर्वेषां सुचैः श्रवसमेव च ॥ १६ ॥ पक्षिणां चैव सर्वेषां विनते यमथापि

भू० खं० द्वि०

अ० २७

॥ २६ ॥

सः ॥ मृगाणांचततोरज्येब्रह्मासिंहमथादिशत् ॥ १७ ॥ गोवृषंतुगवांमध्येअभिषिच्यप्रजापतिः ॥ वनस्पतीनांसर्वेषांपुंशमेवपितामहः ॥ १८ ॥ एवराज्यानि
 र्वाणिसंस्थाप्यचपितामहः ॥ दिशापालांस्ततोब्रह्मास्थापयामाससत्तमः ॥ १९ ॥ वैराजस्यतथापुत्रंपूर्वस्यादिशिसत्तमः ॥ सुधन्वानंदिशःपालंराजानंसोभ्य
 षिंचत ॥ २० ॥ दक्षिणस्यामहात्मानंकर्दमस्यप्रजापतेः ॥ पुत्रंशंखपदंनामराजानंसोभ्यार्षिंचत ॥ २१ ॥ पश्चिमायांतथाब्रह्मावरुणस्यप्रजापतेः ॥ पुत्रंचपुष्करं
 नामसोभ्यार्षिंचतप्रजापतिः ॥ २२ ॥ उत्तरस्यादिशिब्रह्मानलकूवरमेवच ॥ एवंचैवाभ्यार्षिंचच्चदिवपालान्समहौजसः ॥ २३ ॥ यैरियंपृथिवीसर्वा
 सप्तद्रीपासप्ततना ॥ यथाप्रदेशमद्यापिधर्मेणप्रतिपाल्यते ॥ २४ ॥ पृथुश्चैवमहाभागःसोभिषिक्तोनराधिपः ॥ राजसूयादिभिःसर्वैरभिषिक्तोमहामत्सैः ॥ २५ ॥
 विधिनावेददृष्टेनराजराज्येमहीपतिः ॥ चाक्षुषेनाग्निसंपुण्येअतीतेचमहौजसि ॥ २६ ॥ मन्वंतरेमहाभागदेवपुण्यहितैपिणि ॥ ततोवैवस्वतायैवमनवेरा
 ज्यमादिशत् ॥ २७ ॥ विस्तरंचापिव्याख्यास्येपृथोश्चैवमहात्मनः ॥ यदिमामेवविप्रेन्द्रशुश्रूषासिअतंद्रितः ॥ २८ ॥ एतदेवमधिष्ठानंमहत्पुण्यंप्रकीर्ति
 तम् ॥ सर्वेष्वेवपुराणेषुएतद्विनिश्चितंसदा ॥ २९ ॥ पुण्यंयज्ञस्यमायुष्यंस्वर्गवासकरंशुभम् ॥ धन्यंपवित्रमायुष्यंपुत्रदंवृद्धिदायकम् ॥ ३० ॥ यःशृ
 णोतिनरोभक्त्याभावध्यानसमन्वितः ॥ अश्वमेधफलंतस्यजायतेनात्रसंशयः ॥ ३१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेराज्याभिषे
 कोनामसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ विस्तरेणसमाख्याहिजन्मतस्यमहात्मनः ॥ पृथोश्चैवमहाभागश्रोतुकामावयंपुनः ॥ १ ॥ राज्ञाते
 नयथादुग्धाइयंधात्रीमहात्मना ॥ पुनर्देवैश्चपितृभिर्मुनिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ २ ॥ यथादैत्यैश्चनारैश्चयथायक्षैर्यथाद्रुमैः ॥ शैलैश्चपिशाचैश्चगंधर्वैःपुण्यक
 र्मभिः ॥ ३ ॥ ब्राह्मणैश्चतथासिद्धैराक्षसैर्भीमविक्रमैः ॥ पूर्वमेवयथादुग्धाअन्यैश्चसुमहात्मभिः ॥ ४ ॥ तेषामेवहिंसर्वेषांविशेषंपात्रधारणम् ॥ क्षीरस्यापिपि
 धिंब्रूहिविशेषंचमहामते ॥ ५ ॥ वेनस्यापिनृपस्यैवपाणिरेवमहात्मनः ॥ ऋषिभिर्मथितःपूर्वसकस्मादिहकारणात् ॥ ६ ॥ कुद्धश्चैवमहापुण्यैःसूतपुत्रवदस्व
 नः ॥ विचित्रैर्यथापुण्यासर्वपापप्रणाशिनी ॥ ७ ॥ श्रोतुकामामहाभागतृप्तिर्नैवप्रजायते ॥ ८ ॥ सूत उवाच ॥ वैन्यस्यहिपृथोश्चैवतस्यविस्तरमेवच ॥ ८ ॥
 जन्मवीर्यतथाक्षेत्रंपौरुषंद्विजसत्तमाः ॥ प्रवक्ष्यामियथासर्वचरित्रंतस्यधीमतः ॥ ९ ॥ शुश्रूषध्वंमहाभागामामेवंद्विजसत्तमाः ॥ अभक्तायनवक्तव्यमश्रद्धा
 यशठायच ॥ १० ॥ सुमूर्खायसुमोहायकुशिण्यायतथैवच ॥ श्रद्धाहीनायकूटायसर्वनाशायमाद्विजाः ॥ ११ ॥ अन्यथापठतेयोहिनिरयंचप्रयातिहि ॥ भवतो
 भावसंयुक्ताःसत्यधर्मपरायणाः ॥ १२ ॥ भवतामग्रतःसर्वचरित्रंपापनाशनम् ॥ संप्रवक्ष्याम्यशेषेणशृणुध्वंद्विजसत्तमाः ॥ १३ ॥ स्वर्ग्ययज्ञस्यमायुष्यंधन्यंवेदे

५० पु०

॥ २६ ॥

असंमितम् ॥ रहस्यमृषिभिः प्रोक्तं प्रवक्ष्यामि द्विजोत्तमाः ॥ १४ ॥ यश्चेनं कीर्तयेन्नित्यं पृथोर्वैन्यस्य विस्तरम् ॥ ब्राह्मणेभ्यो नमस्कृतवानसो चेत्कृता
कृतम् ॥ १५ ॥ सप्तजन्मार्जितं पापं श्रुतमात्रेण नश्यति ॥ ब्राह्मणो वेदविद्वांश्च क्षत्रियो विजयी भवेत् ॥ १६ ॥ वैश्यो धनसमृद्धः स्याच्छूद्रः सुखमवाप्नुयात् ॥
एवं फलं समाप्नोति पठनाच्छ्रवणादपि ॥ १७ ॥ पृथोर्जन्मचरित्रं च पापनाशनम् ॥ धर्मगोप्ता महाप्राज्ञो वेदशास्त्रार्थको विदः ॥ १८ ॥ अत्रिर्वंशसमुत्प
न्नः पूर्वमत्रिसमः प्रभुः ॥ स्रष्टा सर्वस्य धर्मस्य अंगो नाम प्रजापतिः ॥ १९ ॥ य आसीत्तस्य पुत्रो वैवेनो नाम प्रजापतिः ॥ धर्ममेव परित्यज्य सर्वदेवप्रवर्तते ॥ २० ॥
मृत्योः कन्या महाभाग सुनीधाना मनामतः ॥ तां तु अंगो महाभागः सुनीधामुपयेमिवान् ॥ २१ ॥ तस्यामुत्पादयामास वेनं धर्मप्रणाशनम् ॥ मातामहस्य दो
षेण वेनः कालात्मजात्मजः ॥ २२ ॥ निजधर्मपरित्यज्य अधर्मनिरतो भवत् ॥ कामाच्छोभान्महायो हात्पापमेव समाचरत् ॥ २३ ॥ वेदाचारमयं धर्मपरित्यज्य नरा
धिपः ॥ अन्ववर्तत पापेन मदमत्सरमोहितः ॥ २४ ॥ वेदाध्यायं विना लोके प्रावर्तत तदाजनाः ॥ निःस्वाध्यायवष्टकाराः प्रजास्तस्मिन् प्रजापतौ ॥ २५ ॥
प्रवृत्तं न पपुः सोमं हुतं यज्ञेषु देवताः ॥ इत्युवाच स दुष्टात्मा ब्राह्मणान् प्रति नित्यशः ॥ २६ ॥ नाध्येत व्यनहोत व्यनदेयं दानमेव च ॥ न यष्ट्यनहोत व्यमितित
स्य प्रजापतेः ॥ २७ ॥ आसीत्प्रतिज्ञाकुरेयं विनाशे प्रत्युपस्थिते ॥ अहमिज्यश्च यष्टाच यज्ञश्चेति पुनः पुनः ॥ २८ ॥ मयियज्ञाविधातव्या मयि होतव्यमित्य
पि ॥ इत्यब्रवीत्सदावेनो ह्यहं विष्णुः सनातनः ॥ २९ ॥ अहं ब्रह्मा अहं रुद्रो मित्र ईश्वरः सदागतिः ॥ अहमेव प्रभोक्ता च हव्यं कव्यं न संशयः ॥ ३० ॥ अथ ते मुन
यः क्रुद्धा वेनं प्रति महाबलाः ॥ ऊचुस्ते संगताः सर्वे राजानं पापचेतनम् ॥ ३१ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ राजा हि पृथिवीनाथः प्रजापालयते सदा ॥ धर्ममूर्तिः स राजेन्द्र त
स्माद्धर्मो हिरक्षयेत् ॥ ३२ ॥ वयं दीक्षां प्रवेक्ष्यामो यज्ञे द्वादशवर्षिकीम् ॥ अधर्मं कुरुमायगै नैष धर्मः सतांगतिः ॥ ३३ ॥ कुरुधर्ममहाराज सत्यं पुण्यं समाच
र ॥ प्रजाहं पालयिष्यामि इति ते समयः कृतः ॥ ३४ ॥ तांस्तथा ब्रुवतः सर्वान्महर्षीन् ब्रवीत्तदा ॥ वेनः प्रहस्य दुर्बुद्धि रिममर्थमनर्थकम् ॥ ३५ ॥ वेन उवाच ॥
स्रष्टा धर्मस्य कश्चान्यः श्रोतव्यं कस्य वामया ॥ श्रुतवीर्यतपः सत्यमया वाकः समो भुवि ॥ ३६ ॥ प्रभवत्सर्वभूतानां धर्माणां च विशेषतः ॥ संमृदानं विदुर्न
भवन्तो मां विचेतसः ॥ ३७ ॥ इच्छन्दहेयं पृथिवीं प्लावयेयं जलैस्तथा ॥ द्यां भुवं चैव रुंधेयं नात्र कार्या विचारणा ॥ ३८ ॥ यदानं शक्यते मोहादवलं पात्र
पार्थिव ॥ अपनेतुं तदावेनं ततः क्रुद्धामहर्षयः ॥ ३९ ॥ विस्फुरन्तं तदावेनं बलाद्ब्रूत तोरुपा ॥ वेनस्य तस्य सव्योरुं ममं धुजां तमन्ववः ॥ ४० ॥ कृष्णां जन
चयोपेतमतिद्वस्वं विलक्षणम् ॥ दीर्घां स्यं च विरूपाक्षं नीलकंठं च कवचैः समम् ॥ ४१ ॥ लज्जोदरं व्यूढकर्णमतिभीतं दुरोदरम् ॥ ददृशुस्ते महात्मानो निपीदित्युत्पन्नं

श्रु० सं० द्वि०

अ० २८

॥ २६ ॥

मराश्चपुलिंदाश्चयेचान्ये म्लेच्छजातयः ॥ ४४ ॥ पापाचारास्तु ते सर्वे तस्मादंगात्प्रजज्ञिरे ॥ अथ ते ऋषयः सर्वे प्रसन्नमनसस्ततः ॥ ४५ ॥ गतकल्मषमेवंतं
जातं वेनं नृपोत्तमम् ॥ ममंथुर्दक्षिणं पाणिं तस्यैव च महात्मनः ॥ ४६ ॥ मथिते तस्य पाणौ तु संजातं स्वेदमेवाहि ॥ पुनर्ममंथुस्ते विप्रा दक्षिणं पाणिमेव च ॥ ४७ ॥
सुकरात्पुरुषो जज्ञे द्वादशादित्यसन्निभः ॥ तप्तकांचनवर्णो गोदिव्यमाल्यां वरावृतः ॥ ४८ ॥ दिव्याभरणशोभां गोदिव्यगंधानुलेपनः ॥ मुकुटेनार्कवर्णेन
कुंडलाभ्यां विराजते ॥ ४९ ॥ महाकायो महाबाहू रूपेणाप्रतिमो भुवि ॥ खड्गबाणधरो धन्वी कवची च महाप्रभुः ॥ ५० ॥ सर्वलक्षणसंपन्नः सर्वालंकारभूषणः ॥
तेजसारूपभावेन सुवर्णेन श्रमहामतिः ॥ ५१ ॥ दिवि इंद्रो यथा भाति भुवि विनात्मजस्तथा ॥ तस्मिं ज्ञाते महाभागे देवाश्च ऋषयो मलाः ॥ ५२ ॥ उत्सवं च क्रिरे
सर्वे वेनस्य तनयं प्रति ॥ दीप्यमानः स्ववपुषा साक्षादग्निरिवोज्ज्वलः ॥ ५३ ॥ आद्यमाजगवं नाम धनुर्गृह्य महावरम् ॥ शरान् दिव्यांश्चरक्षार्थं कवचं च महाप्रभ
म् ॥ ५४ ॥ जाते सति महाभागे पृथ्वीं वीरे महात्मानि ॥ संप्रहृष्टानि भूतानि स मस्तानि द्विजोत्तम ॥ ५५ ॥ सर्वतीर्थानि तोयानि पुण्यानि विविधानि च ॥
तस्याभिषेके विप्रेन्द्राः सर्वे एव प्रतस्थिरे ॥ ५६ ॥ पिता महाद्यादेवास्तु भूतानि विविधानि च ॥ स्थावराणि चराण्येव अभ्यर्पि च नराधिपम् ॥ ५७ ॥ महा
वीरं प्रजापालं पृथुमेव द्विजोत्तम ॥ पृथुर्वैन्यो राजराज्ये अभिगम्य चराचरैः ॥ ५८ ॥ देवैर्विप्रेस्तथा सर्वैरभिषिक्तो महामनाः ॥ राज्ञां समधि राज्येवै
पृथुर्वैन्यः प्रतापवान् ॥ ५९ ॥ तस्य पित्रा प्रजाः सर्वाः कदा नैवानुरंजिताः ॥ तेनानुरंजिताः सर्वासु मुदिरे सुखेन वै ॥ ६० ॥ अनुरागात्तस्य वीरस्य नाम राजे
त्यजायत ॥ प्रयातस्य सुवीरस्य समुद्रस्य द्विजोत्तम ॥ ६१ ॥ आपस्तस्तं भिरे सर्वाभ्यात्तस्य महात्मनः ॥ दुर्गमार्गं विलोप्यैव सुमार्गं पर्वताददुः ॥ ६२ ॥
ध्वंजभंगं न च कुस्ते गिरयः सर्वे एव ते ॥ अकृष्टपच्यो पृथिवी सर्वत्र कामधेनवः ॥ ६३ ॥ पर्जन्यः कामवर्षा च वेदयज्ञान्महोत्सवान् ॥ कुर्वति ब्राह्मणाः सर्वे क्षत्रियाश्च
तथापरे ॥ ६४ ॥ सर्वकामफलावृक्षास्तस्मिंश्चासति पार्थिवे ॥ न दुर्भिक्षं न च व्याधिर्ना कालमरणं नृणाम् ॥ ६५ ॥ सर्वे सुखेन जीवन्ति लोका धर्मपरायणाः ॥
तस्मिंश्चासति दुर्धर्षैराजराजे महात्मानि ॥ ६६ ॥ एतस्मिन्नेव काले तु यज्ञे पैतामहे शुभे ॥ सूतसूत्यां समुत्पन्नः सौम्ये हनि महात्मानि ॥ ६७ ॥ तस्मिन्नेव महा
यज्ञे जज्ञे प्राज्ञोऽथ मागधः ॥ पृथोः स्तवार्थं तौ तत्र समाहूतौ महर्षिभिः ॥ ६८ ॥ सूतस्य लक्षणं वक्ष्ये महापुण्यं द्विजोत्तमाः ॥ शिखामूत्रेण संयुक्तो
वेदाध्ययनतत्परः ॥ ६९ ॥ सर्वशान्तिार्थं वेत्ता सावग्रिहोत्रमुपासते ॥ दानाध्ययनसंपन्नो ब्रह्माचारपरायणः ॥ ७० ॥ देवानां ब्राह्मणानां च पूजना
भिरतः सदा ॥ याचकस्तावकैः पुण्यैर्वेदमंत्रैर्यजेत्किल ॥ ७१ ॥ ब्रह्माचारपरो नित्यं संबंधं ब्राह्मणैः सह ॥ एवं समागधो जज्ञे वेदाध्ययनवर्जितः ॥ ७२ ॥

प० पु०
॥ २७ ॥

बंदिनश्चारणाः सर्वे ब्रह्माचारविवर्जिताः ॥ ज्ञेयास्ते च महाभागाः स्तावकाः प्रभवन्ति ते ॥ ७३ ॥ स्तवनार्थमुभौ सृष्टौ निपुणौ सूतमागधौ ॥ तावूचुर्क
पयः सर्वे स्तूयतामेष पार्थिवः ॥ ७४ ॥ कर्मैतदनुरूपं च यादृशो यं नराधिपः ॥ तावूचतुस्तदा सर्वास्तानृषीन्वंदिमागधौ ॥ ७५ ॥ आवादेवानृषींश्चैव प्रीण
यावः स्वकर्मभिः ॥ न चास्य विद्वे वै कर्म न तथालक्षणं यज्ञः ॥ ७६ ॥ कर्मणा येन कुर्यावः स्तोत्रमस्य महात्मनः ॥ जानीवस्तत्र विप्रेन्द्रा अविज्ञातगुणस्याहि ॥ ७७ ॥
भविष्ये स्तैर्गुणैः पुण्यैः स्तोतव्यो येन रोत्तमः ॥ कृतवान्यानि कर्माणि पृथुरेव महायज्ञाः ॥ ७८ ॥ ऊचुस्ते मुनयः सर्वे गुणान् दिव्यान् महात्मनः ॥ सत्यवाञ्छा
नसंपन्नो बुद्धिमान् स्यात्तविक्रमः ॥ ७९ ॥ सदाशूरो गुणग्राही पुण्यवांस्त्यागवान्गुणी ॥ धार्मिकः सत्यवादी च यज्ञानां याजकोत्तमः ॥ ८० ॥ प्रियवाकस्त्य
वादी च धान्यवान् धनवान्गुणी ॥ गुणज्ञः सगुणग्राही धर्मज्ञः सत्यवत्सलः ॥ ८१ ॥ सर्वगः सर्ववेत्ता च ब्रह्मण्यो वेदवित्सुधीः ॥ प्रज्ञावान्सुस्वरश्चैव वेदवेदांगपा
रगः ॥ ८२ ॥ धाता गोप्ता प्रजानां सविजयी समरांगणे ॥ राजसूयादिकानां तु यज्ञानां राजसत्तमः ॥ ८३ ॥ आहर्ता भूतले चैकः सर्वधर्मसमान्वितः ॥ एते गुणा
अस्य चाग्निभविष्यंति महात्मनः ॥ ८४ ॥ ऋषिभिस्तौ नियुक्तौ तौ कुर्वाणौ सूतमागधौ ॥ गुणैश्चैव भविष्येत्स्तोत्रं तस्य महात्मनः ॥ ८५ ॥ तदा प्रभृतिवैलो
काः स्तवैस्तुष्टामहामते ॥ पुरतश्च भविष्यंति दातारः स्तावनेर्गुणैः ॥ ८६ ॥ ततः प्रभृतिलोके स्मिन्स्तवेषु द्विजसत्तमाः ॥ आशीर्वादाः प्रयुज्यन्ते नेपां द्रविणमु
त्तमम् ॥ ८७ ॥ सूताय मागधायैव बंदिने च महोदयम् ॥ चारणाय ततः प्रादात्तैलं गदेशु उत्तमम् ॥ ८८ ॥ पृथुः प्रसादाद्धर्मात्मा हहयदेशं मेव च ॥ रेवातारं
पुरं कृत्वा स्वनाम्नानृपनंदनः ॥ ८९ ॥ ब्राह्मणेभ्यो द्विजश्रेष्ठे यजन्दाता पृथुः पुरा ॥ सर्वज्ञं सर्वदातारं धर्मवीर्यनरोत्तमम् ॥ ९० ॥ तं ददृशुः प्रजाः सर्वा मुनय
श्च तपोमलाः ॥ ऊचुः परस्परं पुण्या एष राजामहामतिः ॥ ९१ ॥ देवादीनां वृत्तिदाता अस्माकं च विशेषतः ॥ प्रजानां पालकश्चैव वृत्तिदाहि भविष्य
ति ॥ ९२ ॥ इयं धात्री महाप्राज्ञा उर्वरी जं पुरा किल ॥ जीवनाथं प्रजाभिस्तु ग्रासयित्वा स्थिराभवत् ॥ ९३ ॥ ततः पृथुं द्विजश्रेष्ठ प्रजाः समभिदुद्रुवुः ॥
विधत्स्वेति सुवृत्तिं नो मुनीनां वचनं तदा ॥ ९४ ॥ ग्रासयित्वा तदन्नानि पृथ्वीजाता सुनिश्चला ॥ भयं प्रजानां सुमहत्सदृशं राजसत्तमः ॥ ९५ ॥
महर्षि वचनात्सोपि प्रगृह्य सशरंधनुः ॥ अभ्यधावत्वेगेन पृथ्वीं कुद्धो नराधिपः ॥ ९६ ॥ कौजरूपमास्थाय भयात्तन्यतु मेदिनी ॥ वनं पुद्ग
र्गदेशेषु गुप्ता भूत्वा च चारसा ॥ ९७ ॥ न पश्यति महाप्राज्ञः कुरूपं द्विजसत्तमाः ॥ आचक्षुर्महाप्राज्ञं कुंजरं रूपमास्थिता ॥ ९८ ॥ ततः कुंजररूपां नामभि
दुद्राव पार्थिवः ॥ तादृशमाना च सा तेन निशितैर्मार्गैस्ततः ॥ ९९ ॥ हरिरूपं समास्थाय पलायनं पराभवत् ॥ हररूपं समास्थाय अभिदुद्राव पार्थिवः ॥ १०० ॥

भू० खं० द्वि०
अ० २८

॥ २७ ॥

सोतिऋद्धोमहाप्राज्ञोरोषारुणसुलोचनः ॥ सुवाणैर्निशितैस्तीक्ष्णैराजधानसमेदिनीम् ॥ १०१ ॥ आकुलव्याकुलाजातावाणाघातहतातदा ॥ माहिपंरूपमा
 स्थायपलायनपराभवत् ॥ १०२ ॥ अभ्यधावतवेगेनवाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ सागौर्भूत्वाद्विजश्रेष्ठास्वर्गमेवगताध्रुवम् ॥ १०३ ॥ ब्रह्मणःशरणंप्राप्ताविष्णोश्चै
 वमहात्मनः ॥ रुद्रादीनांचदेवानांत्राणस्थानंनविंदति ॥ १०४ ॥ अलभंतीभृशंत्राणवैन्यमेवान्विंदत ॥ तस्यपार्श्वपुनःप्राप्तावाणघातसमाकुला
 ॥ १०५ ॥ वद्धांजलिपुटाभूत्वातंपृथुंवाक्यमब्रवीत् ॥ त्राहित्राहीतिराजेंद्रसाराजानमभाषत ॥ १०६ ॥ अहंधात्रीमहाभामसर्वाधारावसुंधरा ॥ निह
 तायांमयिनृपनिहतंलोकसप्तकम् ॥ १०७ ॥ कृतांजलिपुटाभूत्वापूज्यालोकैस्त्रिभिःसदा ॥ उवाचचैनंराजानमवध्यास्त्रीसदानृप ॥ १०८ ॥ स्त्रीणांव
 धेमहत्पापंदृष्टमस्तिद्विजोत्तमैः ॥ गवांवधेमहत्पापंदृष्टमस्तिद्विजोत्तमैः ॥ १०९ ॥ मयाविनामहाराजकथंधारयसेप्रजाः ॥ अहंयदास्थिराराजंस्तदालो
 काश्चराचराः ॥ ११० ॥ स्थिरत्वंयातितेसर्वेस्थिरीभूतायदाह्वहम् ॥ मांविनातुडमेलोकाविनश्येयुश्चराचराः ॥ १११ ॥ ततःप्रजाविनश्येयुर्ममनाशेस
 मागते ॥ कथंधारयिताचासिप्रजाराजन्मयाविना ॥ ११२ ॥ मयिलोकाःस्थिराराजन्मयेदंधार्यंतेजगत् ॥ मद्विनाशेविनश्येयुःप्रजाःसर्वानसंशयः ॥ ११३ ॥
 नमामर्हसिवैहंतुंश्रेयश्चेत्त्वंचिकीर्षसि ॥ प्रजानांपृथिवीपालशृणुदेववचोमम ॥ ११४ ॥ उपायैश्चमहाभागसुसिद्धियांत्युपक्रमाः ॥ समालोक्यह्युपायंत्वंप्र
 जायेनधरिष्यति ॥ ११५ ॥ मांहत्वात्वंमहाराजन्धारणेपालनेसदा ॥ पोषणेचमहाप्राज्ञमाद्विनाहिकथंनृप ॥ ११६ ॥ धरिष्यसिप्रजांचेमांकोपयच्छत्व
 मात्मनः ॥ अन्नमयीभविष्यामिधरिष्यामिप्रजामिमाम् ॥ ११७ ॥ अहंनारीअवध्याचप्रायश्चितीभविष्यसि ॥ अवध्यांतुस्त्रियंप्राहुस्तिर्यग्योनिगताम
 पि ॥ ११८ ॥ विचार्यैवंमहाराजनधर्मत्यक्तुमर्हसि ॥ एवंनानाविधैर्वाक्यैरुक्तोधान्यानराधिपः ॥ ११९ ॥ कोपमेनंमहाराजत्यजदारुणमेवहि ॥ प्रसन्नेत्वयि
 राजेंद्रतदास्वस्थाभवाम्यहम् ॥ १२० ॥ एवमुक्तस्तयाराजापृथुर्वैन्यःप्रजापतिः ॥ तामुवाचमहाभागांधरित्रीद्विजसत्तमाः ॥ १२१ ॥ इति श्रीपद्मपु
 राणेभूमिखंडेपृथुपाख्यानेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ पृथुरुवाच ॥ हतेचैवमहापापेएकस्मिन्पापचारिणि ॥ लोकाःसुखेनजीवंतिसाधवःपुण्यदर्शिनः ॥ १ ॥
 तस्मादेकंप्रहर्तव्यंपापिष्टंपापचेतनम् ॥ तस्मात्त्वांहिहनिष्यामिसर्वसत्त्वप्रणाशिनीम् ॥ २ ॥ त्वयाबीजानिसर्वाणिलुप्तान्येतानिसांप्रतम् ॥
 त्रासंकृत्वास्थिरीभूत्वाप्रजांहत्वाक्रयास्यासि ॥ ३ ॥ हतेपापेदुराचारेसुखंजीवंतिसाधवः ॥ तस्मात्पापंप्रहंतव्यंसत्यमेवंनसंशयः ॥ ४ ॥ पालितव्यंप्रयत्ने
 नयस्माद्धर्मःप्रवर्द्धते ॥ भवत्यातुमहत्पापंप्रजासंक्षयकारकम् ॥ ५ ॥ एकस्यार्थेनयोहन्त्यादात्मनोवापरस्यवा ॥ लोकोपतापकंहत्वानभवेत्तस्य
 पातकम् ॥ ६ ॥ सुखमेष्यंतिवहवोयस्मिस्तुनिहतेशुभे ॥ वसुधेनिहतेदुष्टेपातकंनोपपातकम् ॥ ७ ॥ प्रजानिमित्तंत्वामेवहनिष्यामिनसंशयः ॥ यदिमेपुण्यसं

१० पु०

॥ २८॥

युक्तवचनं न करिष्यति ॥ ८॥ जगतोऽस्य हि तार्थाय साधुचैव वसुंधरे ॥ हनिष्ये त्वां शितैर्वाणेर्मद्राक्यात्तु पराङ्मुखीम् ॥ ९ ॥ स्वीयेन तेजसा चैव पुण्यात्रैलो
क्यवासिनीम् ॥ प्रजाचैव धरिष्यामि धर्मेणापिन संश्रयः ॥ १० ॥ मच्छासनं समास्थाय धर्मयुक्तं वसुंधरे ॥ इमाः प्रजा आज्ञायामे संजीवयस देवहि ॥ ११ ॥
एवं मे शासनं भद्रे अद्यार्हिकं करिष्यसि ॥ ततः प्रीतोऽस्मि ते नित्यं गोपायिष्यामि सर्वदा ॥ १२ ॥ त्वामेवाहिनं संदेहान्ये चैव नृपोत्तमाः ॥ धेनुरूपेण सा पृथ्वी वा
णाचित कलेवरा ॥ १३ ॥ उवाचे दंपृथुर्वै न्यधर्मधारमहामतिम् ॥ धरण्युवाच ॥ तवादेशं महाराज सत्यपुण्यार्थं संयुतम् ॥ १४ ॥ प्रजानि मित्तमत्यर्थविधा
स्यामि न संशयः ॥ उद्यमेनापि पुण्येन उपायेन नरेश्वर ॥ १५ ॥ समारंभाः प्रसिद्धांति पुण्याश्चैवाप्युपक्रमाः ॥ उपायं पश्य राजेंद्र येन त्वं सत्यवान्भवेः ॥ १६ ॥
धारयेथाः प्रजाश्चेमायेन सर्वाः प्रवर्द्धये ॥ संलग्नाश्चोत्तमावाणाममागिते शिलाशिताः ॥ १७ ॥ समुद्धरस्व यं राजं च्छल्यंति भृशमेव ते ॥ समांकुरु महाराज
तिष्ठेन्मायि यथापयः ॥ १८ ॥ सूत उवाच ॥ धनुषो मेघेण तां छैलान्नाना रूपान्गुरुस्तथा ॥ उत्सारयंस्ततः सर्वां समरूपां चकार सः ॥ १९ ॥ तदा प्रभृति ते
शैलवृद्धिमा पुद्भिर्जोत्तमाः ॥ तस्या अंगात्स्वयं वाणान्स्वकीयान्नृप नंदनः ॥ २० ॥ समुद्धृत्य ततो वै न्यः प्रीतेन मनसा तदा ॥ गतांश्च कंदराश्चैव वाणाघातैः
समीकृताः ॥ २१ ॥ एवं पृथ्वीं समां सर्वां चकार पुण्यवर्द्धनः ॥ समीकृत्य महाभागो वत्संतस्याव्यकल्पयत् ॥ २२ ॥ मनुस्वार्यं भुवं पूर्वं परिचिंत्य पुनः पुनः ॥
अतीतिष्वसर्वेषु मन्वन्तरेषु सत्तमाः ॥ २३ ॥ विषमत्वं गताभूमिः पंथानां सीचि कुत्रचित् ॥ समानि विषमाण्येवं स्वयमासि द्विजोत्तमाः ॥ २४ ॥ पूर्वमनोश्चाधुपम्य
प्राते चैवांतरे तदा ॥ जाते पूर्ववि सर्गे च विषमे च धरा तले ॥ २५ ॥ ग्रामाणां च पुराणां च पत्तनानां तथैव च ॥ देशानां क्षेत्रपन्नानां मर्यादानि हि दृश्यते ॥ २६ ॥ कृपि
नैव न वाणिज्यं न गोरक्षा प्रवर्तते ॥ नानृतं भाषते कश्चिन्नलोभो न च मत्सरः ॥ २७ ॥ नाभिमानं च वै पापं न करोति कदा किल ॥ वैवस्वतस्य संप्राप्ते अंतरे द्विजसत्त
म ॥ २८ ॥ वै न्यस्य संभवात् पूर्वप्रजानामेव संभवः ॥ इमाः प्रजा द्विजाः सर्वानि वासं समरोचयन् ॥ २९ ॥ क्वचिद्भूमौ गिरौ क्वापि नदी तीरेषु वै तदा ॥ कुंजेषु सर्वतीर्थेषु सा
गरस्य तटेषु च ॥ ३० ॥ निवासं च क्रिरे सर्वाः प्रजाः पुण्येन वै तदा ॥ तासामाहारः संजातः फलमूलमधुस्तथा ॥ ३१ ॥ महता कृच्छ्रेण तासामाहारश्च द्विजोत्तमाः ॥
पृथुर्वै न्यः समालोक्य प्रजानां कष्टमेवाहि ॥ ३२ ॥ स्वार्थं भुवो मनुर्वत्सः कल्पितस्तेन भूभुजा ॥ स्वपाणिः कल्पितस्तेन पात्रमेवं महामते ॥ ३३ ॥ स पृथुः पुरुषाग्रोदु
दोहवसुधांतदा ॥ सर्वस्य मयं क्षीरं स सर्वांश्च गुणान्वितम् ॥ ३४ ॥ तेन पुण्येन चाग्नेन सुधा कल्पेन ताः प्रजाः ॥ तृप्तिं यंति देवान् प्रजाः पितॄन्मनथा पगन् ॥ ३५ ॥
प्रसादात् तस्य वै न्यस्य सुखं जीवन्ति ताः प्रजाः ॥ देवेभ्यश्चापि तुभ्यश्च दत्त्वा चान्नं प्रजास्ततः ॥ ३६ ॥ ब्राह्मणेभ्यो विंशेऽपेण अतिथिभ्यस्तथैव च ॥ पश्चादुन्तंति
पुण्यास्ताः प्रजाः सर्वा द्विजोत्तमाः ॥ ३७ ॥ यज्ञेऽन्ये यजंत्येव तर्पयंति जनार्दनम् ॥ तेन चाग्नेन देवैर्ज्ञातृभिर्गच्छंति देवताः ॥ ३८ ॥ पुनर्वंति पर्जन्यः प्रोपि

भू० स्व० द्वि०

अ० २९

॥ २८ ॥

तोमाधवेनच ॥ तस्मात्पुण्यामहौषध्यःसंभवतिसुपुण्यदाः ॥ ३९ ॥ सस्यजातानिसर्वाणिपृथुर्वैन्यःप्रजापतिः ॥ तेनात्रेनप्रजाःसर्वावर्ततेद्यापिनित्य
 शः ॥ ४० ॥ ऋषिभिश्चैवमिलितैर्दुग्धाचेयंवसुंधरा ॥ पुनर्विप्रैर्महाभाग्यैःसत्यवाद्भिःसुरैस्तथा ॥ ४१ ॥ सोमोवत्सस्वरूपोभृदोग्धादेवगुरुःस्वयम् ॥
 ऊर्जक्षीरपयःकल्पयेनजीवंतिचामराः ॥ ४२ ॥ तेषांसत्येनपुण्येनसर्वेजीवंतिजंतवः ॥ सत्यपुण्येप्रवर्ततेऋषिदुग्धावसुंधरा ॥ ४३ ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिय
 श्मदुग्धाइयंधरा ॥ पितृभिश्चपुरावत्सविधिनायेनवैतदा ॥ ४४ ॥ सुपात्रंराजतंकृत्वास्वधाक्षीरंसुधान्वितम् ॥ परिकल्प्ययमंवत्संदोग्धाचांतकएवसः ॥ ४५ ॥
 नागैःसर्पैस्ततोदुग्धातक्षकंवत्समेवच ॥ अलाबुपात्रमादायविषंक्षीरंद्विजोत्तमाः ॥ ४६ ॥ नागानांतुतथादोग्धाधृतराष्ट्रःप्रतापवान् ॥ सपांनागाद्विजश्रेष्ठा
 स्तेनवर्ततिचातुलाः ॥ ४७ ॥ नागावर्ततितेनापिह्यत्युग्रेणद्विजोत्तमाः ॥ विषेणघोररूपेणसर्पाश्चैवभयानकाः ॥ ४८ ॥ तेनैववर्तयंत्युग्रामहाकायामहाबलः ॥
 तदाहारास्तदाचारास्तद्वीर्यास्तत्पराक्रमाः ॥ ४९ ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामियथादुग्धावसुंधरा ॥ असुरेर्दोर्जनैःसर्वैःकल्पयित्वाद्विजोत्तमाः ॥ ५० ॥ पात्रमत्रात्र
 सदृशमायससंवर्कमिकम् ॥ क्षीरंमायामयंकृत्वासर्वांरातिविनाशनम् ॥ ५१ ॥ तेषामभूत्सवैवत्सोविरोधःप्रतापवान् ॥ ऋत्विग्निर्मूर्द्धादैत्यानांमधुदोग्धा
 महाबलः ॥ ५२ ॥ तयाहिमाययादैत्याःप्रवर्ततेमहाबलाः ॥ महाप्रज्ञामहाकायामहातेजःपराक्रमाः ॥ ५३ ॥ तद्वलपौरुषंतेपांतेनजीवंतिदानवाः ॥ तयैतेमाययाद्या
 पिसर्वमायाद्विजोत्तमाः ॥ ५४ ॥ प्रवर्ततेमितप्रज्ञास्तेतदेषामिदंबलम् ॥ तथातुदुग्धायक्षैःसासर्वाधारासुमेदिनी ॥ ५५ ॥ इतिशुश्रुमविप्रेन्द्राःपुराकल्पेमहात्म
 भिः ॥ अंतर्धानमयंक्षीरमयस्पात्रेसुविस्तरे ॥ ५६ ॥ वैश्रवणोमहाप्राज्ञस्तदावत्सःप्रकल्पितः ॥ मणिधरस्यापितापुण्यःप्राज्ञोबुद्धिमतावरः ॥ ५७ ॥ दोग्धा
 रजतनाभस्तुतस्याश्वासीन्महामतिः ॥ सर्वज्ञःतवंधर्मज्ञोयक्षराजसुतोवली ॥ ५८ ॥ अष्टबाहुर्महातेजाद्विशीर्षःसुमहातपाः ॥ यक्षावर्ततेतेनापिसर्वेदेवाद्विजो
 त्तमाः ॥ ५९ ॥ पुनर्दुग्धाइयं पृथ्वीराक्षसैश्चमहाबलैः ॥ तथाचैपापिशाचैश्चसातुरैर्दग्धवारिभिः ॥ ६० ॥ उत्प्लुतंनृकपालंतंशावपात्रमयःकृतम् ॥ सुप्रजां
 भोक्तुकामास्तेतीव्रकोपपराक्रमाः ॥ ६१ ॥ दोग्धारजतनाभस्तुतेषामासीन्महाबलः ॥ सुमालीनामवत्सश्चशोणितंक्षीरमेवच ॥ ६२ ॥ रक्षांसियातुधानाश्चापिशा
 चाश्चमहाबलाः ॥ यक्षास्तेनचजीवंतिभूतसङ्गाश्चदारुणाः ॥ ६३ ॥ गंधर्वैरप्सरोभिश्चपुनर्दुग्धावसुंधरा ॥ कृत्वावत्संसुविद्रांसंतेश्चचित्रथपुनः ॥ ६४ ॥ दु
 दुहुःपद्मपात्रेतुर्गार्धवर्गीतसंकुलम् ॥ सुरुचिर्नामगंधर्वस्तेषामासीन्महामतिः ॥ ६५ ॥ दोग्धापुण्यतमश्चैवतस्याश्चद्विजसत्तमाः ॥ शुचिगीतंमहात्मानः
 सुक्षीरंदुदुहुस्तदा ॥ ६६ ॥ गंधर्वास्तेनजीवंतिअन्याश्चाप्सरस्तथा ॥ पर्वतैश्चमहापुण्येर्दुग्धाचेयंवसुंधरा ॥ ६७ ॥ रत्नानिविविधान्येवओपधीश्वरतो
 पमाः ॥ वत्सश्चैवमहाभागोहिमवान्परिकल्पितः ॥ ६८ ॥ मेरुदोग्धाचसंजातःपात्रंकृत्वातुशैलजम् ॥ तेनक्षीरेणसंवृद्धाःशैलाःसर्वेर्महौजसः ॥ ६९ ॥ पु

५० पु०

॥ २९ ॥

नदुग्धामहावृक्षैः पुण्यैः कल्पद्रुमादिभिः ॥ पालाशं पात्रमानिन्युश्छिन्नदग्धप्ररोहणम् ॥ ७० ॥ शालोदुदोहपुष्पाङ्गः पुष्कोवत्सोभवत्तदा ॥ गुह्यकैश्चरणैः सि
द्धैर्विद्याधरणैस्तदा ॥ ७१ ॥ दुग्धाचेयंसर्वधात्रीसर्वकामप्रदायिनी ॥ यंयमिच्छंतियेलोकाः पात्रवत्सविशेषणैः ॥ ७२ ॥ तैस्तेस्तेषां ददात्येव क्षीरं सद्भावमीदृ
शम् ॥ इयं धात्री विधात्री तु इयं श्रेष्ठा वसुंधरा ॥ ७३ ॥ सर्वकामदुग्धाधेनुरियं पुण्यैरलंकृता ॥ इयं ज्येष्ठा प्रतिष्ठा तु इयं सृष्टिरिषं प्रजा ॥ ७४ ॥ पावनी पुण्यदा पुण्या
सर्वसस्यप्ररोहिणी ॥ चराचरस्य सर्वस्य प्रतिष्ठा योनिरेव च ॥ ७५ ॥ महालक्ष्मीरियं विद्यासर्वविश्वमयी सदा ॥ सर्वकामदुग्धादोग्रीसर्वबीजप्ररोहिणी ॥ ७६ ॥ स
र्वेषां श्रेयसां माता सर्वलोकधरा इयम् ॥ पंचानामपि भूतानां प्रकाशरूपमेव च ॥ ७७ ॥ आसीदियं समुद्रांता मेदिनी ति परिश्रुता ॥ मधुकैटभयोः कृत्स्ना मेदसा सम
भिप्लुता ॥ ७८ ॥ तेनेयं मेदिनी नाम प्रोच्यते ब्रह्मवादिभिः ॥ ततोऽभ्युपगमात्प्राज्ञपृथोर्वैन्यस्य सत्तमाः ॥ ७९ ॥ दुहितृत्वमनुप्राप्ता देवी पृथ्वीति चोच्यते ॥ तेन रा
ज्ञाद्विजश्रेष्ठाः पालितेयं वसुंधरा ॥ ८० ॥ ग्रामाधारं गृहाणां च पुरपत्तनमालिनी ॥ सस्याकरवती स्फीता सर्वतीर्थमयी द्विजाः ॥ ८१ ॥ एवं वसुमती देवी सर्वलो
कमयी सदा ॥ एवं प्रभावो राजेंद्रः पुराणे परिपठ्यते ॥ ८२ ॥ पृथुर्वैन्यो महाभागः सर्वकर्मप्रकाशकः ॥ यथा विष्णुर्यथा ब्रह्मा यथा रुद्रः सनातनः ॥ ८३ ॥ न
मस्कार्यास्त्रयो देवा देवाद्यैर्ब्रह्मवादिभिः ॥ ब्राह्मणैर्ऋषिभिः सर्वैर्नमस्कार्यो नृपोत्तमः ॥ ८४ ॥ वर्णानामाश्रमाणां यः स्थापकः सर्वलोकधृक् ॥ पार्थिवैश्च महा
भागैः पार्थिवत्वमिहेप्सुभिः ॥ ८५ ॥ आदिराजो नमस्कार्यः पृथुर्वैन्यः प्रतापवान् ॥ धनुर्वेदार्थिभिर्यो धैः सदैव जयकांक्षिभिः ॥ ८६ ॥ नमस्कार्यो महाराजो
वृत्तिदाता महीभृताम् ॥ एवं पात्रविशेषाश्चमयाख्याता द्विजोत्तमाः ॥ ८७ ॥ वत्सानां सुविशेषाश्च दोग्धूणां भवदग्रतः ॥ क्षीरस्यापि विशेषतु यथोदितं हि भू
भुजा ॥ ८८ ॥ समाख्यातं तथा ग्रे च भवतां वैयथार्थतः ॥ धन्यं यशस्यमारोग्यं पुण्यं पापप्रणाशनम् ॥ ८९ ॥ पृथोर्वैन्यस्य चरितं यः शृणोति द्विजोत्तमाः ॥ तस्य भा
गीरथी स्नानमहं न्यहनि जायते ॥ ९० ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा विष्णुलोकं प्रयाति सः ॥ ९१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखंडे पृथूपारख्यानप
कोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ यो सौ वेनस्त्वया ख्यातः पापाचारेण वर्तितः ॥ तस्य पापस्य कावृत्तिः किं फलं प्राप्तवान् द्विज ॥ १ ॥ चरित्रं तस्य
वेन स्य समाख्या हियथापुरा ॥ विस्तरं विदां श्रेष्ठत्वं न एतन्महामते ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ चरित्रं तस्य वेन स्य वै न्यस्यापि महात्मनः ॥ प्रवक्ष्यामि सुपुण्यं च यथान्यायं
श्रुतं पुरा ॥ ३ ॥ जाते पुत्रे महाभागस्तस्मिन् पृथौ महात्मनि ॥ विमलत्वं गतो राजधर्मत्वं गतवान् पुनः ॥ ४ ॥ महापापानि सर्वाणि अर्जितानि नराधमैः ॥ तीर्थ
संगप्रसंगेन तेषां पापं प्रयाति च ॥ ५ ॥ सतां संगमात्प्रजायेत पुण्यमेव न संशयः ॥ पापानां तु प्रसंगेन पापमेव प्रजायते ॥ ६ ॥ संभाषादर्शनात्स्पर्शादासनाद्भोजनात्कि
ल ॥ पापिनां संगमाच्चैव किल्विषं परिसंचरेत् ॥ ७ ॥ तथा पुण्यात्मकानां च पुण्यमेव प्रसंचरेत् ॥ महातीर्थप्रसंगेन पापाः शुच्यंति नान्यथा ॥ ८ ॥ पुण्यांगतिप्रया

भू० सं० द्वि०

अ० ३०

॥ २९ ॥

न्त्येतेनिर्दूताशेषकल्मषाः ॥ ऋषयञ्जुः ॥ तत्कथंयांतितेपापाःपरासिद्धिद्विजोत्तम ॥ १ ॥ तन्नोविस्तरतोब्रूहिश्रोतुंश्रद्धाप्रवर्तते ॥ १० ॥ सूतउवाच ॥
 लुब्धकाश्चमहापापाःसंजातादासधीवराः ॥ रेवाचयमुनागंगास्तासामभिसंस्थिताः ॥ ११ ॥ ज्ञानतोज्ञानतःस्नात्वासंकीर्णतश्चवैजले ॥ महानद्याःप्रसंगे
 नतेयांतिपरमांगतिम् ॥ १२ ॥ दासत्वंपापसंघातंपरित्यज्यव्रजंति ॥ पुण्यतोयप्रसंगाच्चद्वापुताःसर्वएवते ॥ १३ ॥ महानद्याःप्रसंगाच्चअन्यासानैवसत्त
 माः ॥ महापुण्यजनस्यापिपापंनश्यतिपापिनाम् ॥ १४ ॥ प्रसंगाद्दर्शनात्पुनर्दर्शनात्त्रकार्याविचारणा ॥ अत्रार्थैश्चयतेविप्राइतिहासोऽघनाशनः ॥ १५ ॥
 तंवोअद्यप्रवक्ष्यामिबहुपुण्यप्रदायकम् ॥ कश्चिदस्तिमृगव्याधःसुलोभास्योमहावने ॥ १६ ॥ श्वभिर्वागुरिजालैश्चधनुर्वाणैस्तथैवच ॥ मृगान्घातयतेनि
 त्यंपिज्ञितास्वादलंपटः ॥ १७ ॥ एकदातुसुदुष्टात्मावाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ श्वभिःपरिवृतोदुर्गवर्नंविध्यस्यवैगतः ॥ १८ ॥ मृगान्कुरुन्वराहांश्वभीतान्मू
 दितवान्वहून् ॥ रेवातीरंसमासाद्यकश्चिच्छफरघातकः ॥ १९ ॥ शफरान्मूदयित्वासनिर्जगामवहिर्जलात् ॥ मृगव्याधस्यलोभस्यभयत्रस्ताततोमृगी
 ॥ २० ॥ जीवत्राणपरासार्ताभीताचलितचेतना ॥ त्वरमाणापलायंतीरेवातीरंसमाश्रिता ॥ २१ ॥ श्वभिश्चचालितासातुवाणघातक्षतातुरा ॥ श्वसन
 स्यापिवेगेनसुलोभोमृगघातकः ॥ २२ ॥ पृष्ठएवसमायातिपुरतोयातिसामृगी ॥ दृष्टवांस्तांशफरहावाणपाणिःसमुद्यतः ॥ २३ ॥ धनुरानम्यवेगेनअनुरु
 ध्यचतामृगीम् ॥ तावलुब्धकलोभास्यःश्वभिःसार्द्धसमागतः ॥ २४ ॥ नहंतव्यामदीयेयंमृगयांमिसमागता ॥ तस्यवाक्यंसमाकर्ण्यमीनहामांसलंपटः
 ॥ २५ ॥ बाणमुमोचदुष्टात्मातामुद्दिश्यमहाबलः ॥ निहतामृगलुब्धेनवाणेननिशितेनच ॥ २६ ॥ प्रमृतासामृगीतत्रवाणाभ्यांपापचेतसोः ॥ श्वभिर्दत्तैः
 समाक्रांतात्वरमाणापपातसा ॥ २७ ॥ शिखराच्चद्वेपुण्येरेवायाःपापनाशने ॥ श्वानश्चत्वरमाणास्तेपतिताविमलेद्वेदे ॥ २८ ॥ मृगव्याधोवदत्ये
 वंधीवरंक्रोधमूर्च्छितः॥मदीयेयंमृगीदुष्टकस्माद्वाणैर्हतात्वया ॥ २९ ॥ तमुवाचपुनःसोऽपिमीनहामृगघातकम् ॥ मदीयेयंनसंदेहोअवलितप्रभापसे ॥ ३० ॥
 युध्यमानौततस्तौतुद्वावेतौतुपरस्परम् ॥ क्रोधलोभान्महाभागौपतितौविमलेजले ॥ ३१ ॥ तस्मिन्कालेमहापर्ववर्ततेगतिदायकम् ॥ अमावास्यासमा
 योगंमहापुण्यफलप्रदम् ॥ ३२ ॥ वेलायांपतिताःसर्वेपर्वणस्तस्यसत्तम ॥ जपध्यानविहीनास्तेभावसत्यविवर्जिताः ॥ ३३ ॥ तीर्थस्नानप्रसंगेनमृगीश्वा
 चसलुब्धकः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तास्तेगताःपरमांगतिम् ॥ ३४ ॥ तीर्थानांचप्रभावेनसतांसंगाद्विजोत्तमाः ॥ नाशयेत्पापिनांपापंदहेदग्निरिवेधनम् ॥ ३५ ॥ सू
 तउवाच ॥ तेषामेवांहिसंसर्गाद्विपीणांचमहात्मनाम् ॥ संभापादर्शनान्नष्टंरूपंशस्त्रेववृत्तस्यच ॥ ३६ ॥ वेनस्यकल्मषंनष्टंसतांसंगात्पुराकिल ॥ अत्युग्रपुण्य
 संसर्गात्पापंनश्यतिपापिनाम् ॥ ३७ ॥ अत्युग्रपापिनांसंगात्पापमेवप्रसंचरेत् ॥ मातामहस्यदोषेणसंलिप्तोवेनएवसः ॥ ३८ ॥ ऋषयञ्जुः ॥ मातामह

प० पु०

॥ ३० ॥

स्यकोदोषस्तनोविस्तरतोवद ॥ समृत्युः सचवैकालः सयमोधर्मएवच ॥ ३९ ॥ नहिंसकोहिकस्यापिपदेतस्मिन्प्रतिष्ठितः ॥ चराचराश्चयेलोकाः स्वकर्म
वशवर्तिनः ॥ ४० ॥ जीवतिचम्रियतेचभुंजंत्येवंस्वकर्मभिः ॥ पापाः पश्यन्ति तपोरतिषां कर्मविपाकतः ॥ ४१ ॥ निरयेषु च सर्वेषु कर्मणैर्वसुपुण्यवान् ॥
योजयेत्ताडयेत्सूतयमएषादिनेदिने ॥ ४२ ॥ सर्वेष्वेवसुपुण्येषु कर्मस्वेवंसपुण्यवान् ॥ योजयत्येवधर्मात्मातस्यदोषोनदृश्यते ॥ ४३ ॥ समृत्योः
केनदोषेणपापीविनस्त्वजायत ॥ सूतउवाच ॥ समृत्युः शासकोनित्यं पापानां दुष्टचेतसाम् ॥ ४४ ॥ वर्ततेकालरूपेणतेपां कर्मविमृश्याति ॥ दुष्कृतकर्म
यस्यापिकर्मणातेनघातयेत् ॥ ४५ ॥ तस्यपापंविदित्वासांनयत्येवंहितंयमः ॥ सुकृतात्मा लभेत्स्वर्गकर्मणासुकृतेनवै ॥ ४६ ॥ योजयत्येपतान्सर्वान्मृत्युरेवसु
दूतकैः ॥ महतासौख्यभावेनगीतमंगलकारिणा ॥ ४७ ॥ दानभोगादिभिश्चैवयोजयेच्चकृतात्मकान् ॥ पीडाभिर्विविधाभिश्चकेशैः काष्ठैश्चदारुणैः ॥ ४८ ॥
त्रासेत्ताडयेद्विप्रांसक्रोधोमृत्युरेवतान् ॥ कर्मण्येवंहितस्यापिन्यापारः परिवर्तते ॥ ४९ ॥ मृत्योश्चापिमहाभागलोभात्पुण्यात्प्रजायते ॥ सुनीधानाम
वैकः शसंजतेषामहात्मनः ॥ ५० ॥ पितुः कर्मविमृश्यैवकीडमानासदैवसा ॥ प्रजानां शास्तिकर्तारं पुण्यपापनिरीक्षणम् ॥ ५१ ॥ सातुकन्यामहाभागा
सुनीधानामतस्यसा ॥ रममाणान्प्राप्तासखीभिः परिवारिता ॥ ५२ ॥ तत्रापश्यन्महाभागं गंधर्वतनयंवरम् ॥ गीतकोलाहलस्यापिसुशंखनामसातदा ॥ ५३ ॥
ददर्शः गरुडगंतपथं तं सुमहत्तपः ॥ गीतविद्यासुसिद्धचर्यध्यायमानं सरस्वतीम् ॥ ५४ ॥ तस्योपघातमेवासौ साचकारदिनेदिने ॥ सुशंसः क्षमतेनित्यंगच्छ
गच्छेति सोब्रवीत् ॥ ५५ ॥ प्रेषितानैव गच्छेत्साविघ्नमेव समाचरेत् ॥ तेनाप्युकासाहिकुद्धाताडयत्तपसिस्थितम् ॥ ५६ ॥ तामुवाच ततः क्रुद्धः सुशंसः क्रोधमू
र्च्छितः ॥ दुष्टेपापसमाचारेकस्माद्विप्रस्त्वयाकृतः ॥ ५७ ॥ ताडनात्ताडनंदुष्टेन कुर्वन्ति महाजनाः ॥ आकुष्टानैव कुप्यन्ति इति धर्मस्य संस्थितिः ॥ ५८ ॥ त्व-
याहंघातितः पापेन दोषस्तपसान्वितः ॥ एवमुक्त्वा स धर्मात्मा सुनीथां पापचारिणीम् ॥ ५९ ॥ विरराममहाक्रोधाज्ज्ञात्वानारीं निवर्तितः ॥ ततः सा पापमोहाद्वा
बाल्याद्वा तमिहैवच ॥ ६० ॥ समुवाच महात्मानं सुशंसं तपसिस्थितम् ॥ त्रैलोक्यवासिनां तातोममैव परिघातकः ॥ ६१ ॥ असतोघातयेन्नित्यं सत्यान्सपरिपाल
येत् ॥ नैव दोषो भवेत्तस्य महापुण्येन वर्तयेत् ॥ ६२ ॥ एवमुक्त्वा गता सा तु पितरं वाक्यमब्रवीत् ॥ मया हि ताडितस्तात गंधर्वतनयोवने ॥ ६३ ॥ तपस्तपस्तदेकां
तेकामक्रोधविवर्जितः ॥ समा मुवाच धर्मात्मा क्रोधरागसमन्वितः ॥ ६४ ॥ ताडयेन्नैव ताडनं क्रोशं तनैव क्रोशयेत् ॥ इत्युवाच समां तात तन्मेत्वं कारणं वद ॥ ६५ ॥

भू० खं द्वि
अ० ३०

॥ ३० ॥

१ प्रयोजयेत् इ० पा० परं तस्य सत्त्वे पूर्ववाक्येन कथंचिदर्थसंगतिर्भवति । प्रकृतपाठे तु वर्तमानकालिकत्वमार्थम् । प्रजायत इति पाठे त्वदभाव मार्ष इति ध्येयम् । संगततपुनरपेक्षनासंगतिश्च
इत्यने । २ प्रजायत इ० पा० प्रजायत इ० पा० ।

एवमुक्तः सर्वमृत्युः सुनीथाद्विजसत्तमाः ॥ किंचिन्नोवाच धर्मात्मा प्रश्रुत्य तत्ततः ॥ ६६ ॥ वनं प्राप्ता पुनः सा हि सुशंखो यत्र संस्थितः ॥ करापातैस्ततो दौष्ट्या द्वा-
तितस्तपतां वरः ॥ ६७ ॥ सुशंखस्ताडितो विप्रामृत्योश्चैव हि कन्यया ॥ ततः क्रुद्धो महातेजाः शशाप तनुमध्यमां ॥ ६८ ॥ निर्दोषो हियतो दुष्टे त्वयैव परिताडितः ॥
अहमत्र वनेन संस्थस्तस्माच्छापं ददाम्यहम् ॥ ६९ ॥ गार्हस्थ्यं च समास्थाय सह भर्त्राय दाशृणु ॥ पापाचारमयः पुत्रो देवब्राह्मणानंदकः ॥ ७० ॥ सर्वपापरतो दुष्टे
त्वगर्भे भविष्यति ॥ एवं शप्त्वा गतः सोऽपि तप एव समाश्रितः ॥ ७१ ॥ गते तस्मिन् महाभागे सा सुनीथा गृहं गता ॥ समाचष्ट महात्मानं पितरं तप्तमानसा ॥ ७२ ॥
यथा शप्ता तदा तेन गंधर्वतनयेन सा ॥ तत्सर्वं संश्रुतं तेन मृत्युना परिभाषितम् ॥ ७३ ॥ कस्मात्कृतस्त्वया पातस्तपतिदोषवर्जिते ॥ युक्तं नैव कृतं पुत्रिसत्य-
स्यैव हि ताडनम् ॥ ७४ ॥ एवमाभाष्य धर्मात्मा मृत्युः परमदुःखितः ॥ भूवसहितस्तस्यादिष्टमेवं विचिंतयन् ॥ ७५ ॥ सूत उवाच ॥ अत्रिपुत्रो महातेजा
अंगो नाम प्रतापवान् ॥ एकदा तु गतो विप्रानंदं प्रति सद्विजः ॥ ७६ ॥ तत्र दृष्ट्वा देवराजं तं मिदं पाकशासनम् ॥ अप्सरसांगणैर्युक्तं गंधर्वैः किन्नरैस्तथा ॥ ७७ ॥
गीयमानं गीतगैश्च सुस्वरैः सप्तकैस्तथा ॥ वीज्यमानं सुगंधैश्च व्यजनैः सर्व एव सः ॥ ७८ ॥ योऽपि द्वा रूपा युक्ताभिश्चामरैर्हंसगामिभिः ॥ छत्रेण हंसवर्णेन चंद्रवि-
बानुकारिणा ॥ ७९ ॥ राजमानं सहस्राक्षं सर्वाभरणभूषितम् ॥ कामक्रीडागतं देवं दृष्ट्वा नमितौजसम् ॥ ८० ॥ तस्य पार्श्वे महाभागां पौलोमीं चारुमंगलाम् ॥
रूपेण तेजसा चैव तपसा च यशस्विनीम् ॥ ८१ ॥ सौभाग्येन विराजंतीं पातिव्रत्येन तां सतीम् ॥ तया सह सहस्राक्षः सरमेनंदने वनं ॥ ८२ ॥ तस्य लीलां समालो-
क्य अंगश्चैव द्विजोत्तमः ॥ धन्यो वै देवराजोऽयमीदृशैः परिवारितः ॥ ८३ ॥ अहोऽस्य तपसो वीर्ययेन प्राप्तं महत्पदम् ॥ यदाममेदृशः पुत्रः सर्वलोकप्रधारकः ॥
८४ ॥ भवेत्तदामहत्सौख्यं प्राप्स्यामीह न संशयः ॥ इति चिंता परो भूत्वा त्वरमाणो गृहागतः ॥ ८५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वनोपाख्याने त्रिंशो-
ऽध्यायः ॥ ३० ॥ सूत उवाच ॥ अथ त्वं गोमहातेजा दृष्ट्वा इन्द्रस्य संपदम् ॥ भोगं चैव विलासं च लीलां तस्य महात्मनः ॥ १ ॥ कथं मे इन्द्रसदृशः पुत्रः स्याद्वर्मसं-
युतः ॥ चिंतयित्वा क्षणं चैव अंगो धर्मभृतां वरः ॥ २ ॥ स्वकं गेहं समायातः सत्त्वं सत्यतत्परः ॥ अत्रिप्रच्छ पितरं प्रणतो नम्रकंधरः ॥ ३ ॥ कोऽयं पुण्यः समाचारै-
रिदं त्वं भुंजते महत् ॥ कस्य पुण्यस्य वै पुंष्टिः किंकृतं कर्म कीदृशम् ॥ ४ ॥ कीदृशं तप एतस्य कमाराधितवान् पुरा ॥ एतन्मे विस्तरेण त्वं ब्रूहि सत्यवतां वरः ॥ ५ ॥ अ-
त्रिरूवाच ॥ साधुसाधु महाभाग यद्येवं प्रच्छसे मयि ॥ चरित्रमिन्द्रस्य वत्सतन्मे निगदतः शृणु ॥ ६ ॥ सुव्रतो नाम मेधावी पुरा ब्राह्मणसत्तमः ॥ तेन कृष्णो हृषीके-
शस्तपसा चैव तोषितः ॥ ७ ॥ पुण्यगर्भपुनः प्राप्तो ह्यदित्याः कश्यपात्किल ॥ विष्णोश्चैव प्रसादेन सुरराजो बभूव ह ॥ ८ ॥ अंग उवाच ॥ कथं मिन्द्रसमः पुत्रोऽयमस्या-

५० पु०
॥ ३१ ॥

तुव्रवत्सल ॥ तदुपायसमाचक्ष्वभवाञ्ज्ञानवतावरः ॥ ९ ॥ अत्रिरुवाच ॥ समासेनैव तस्यैव सुव्रतस्य महात्मनः ॥ चरित्रमखिलं पुण्यं निशामय महाम
ते ॥ १० ॥ यथा सुव्रतमेधावीपुराराधितवान्हिरम् ॥ तस्य भावं च भक्तिचक्ष्यानं चैव महात्मनः ॥ ११ ॥ समालोक्य जगन्नाथोदत्तवान्मैहत्पदम् ॥ संप्रेक्ष्य सर्वभो
गाढ्यत्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ १२ ॥ विष्णोश्चैव प्रसादाच्च पदं धुंके त्रिलोकधृक् ॥ एवमेतत्सर्वमाख्यातामिन्द्रस्यापि विचेष्टितम् ॥ १३ ॥ भक्त्या तुष्यति गोविंदो भावध्या
नेन सत्तम ॥ सर्वददाति तुष्टात्मा भक्त्या संतोषितो हरिः ॥ १४ ॥ तस्मादाराध्य गोविंदं सर्वदं सर्वसंभवम् ॥ सर्वज्ञं सर्ववेत्तारं सर्वेषां पुरुषं वरम् ॥ १५ ॥ तस्मात्प्रा
प्त्यसि सर्वं त्वं यद्यदिच्छसि नंदन ॥ १६ ॥ सुखस्य दाता परमार्थदाता मोक्षस्य दाता जगतां हिनाथः ॥ तस्मात्तमाराधय गच्छ पुत्रसंप्राप्त्यसे इन्द्रसमं हि पुत्रम्
॥ १७ ॥ आकर्ण्य वाक्यं परमार्थयुक्तमुक्तं महात्मा ऋषिणाहितेन ॥ संगृह्य तत्त्वं वचनस्य तस्य प्रणम्य तं शाश्वतमभ्ययात्स ॥ १८ ॥ आमंत्र्य चांगः पितरं म
हात्मा ब्रह्मात्मजं ब्रह्मसमानमेव ॥ संप्राप्तवान्मैरुगिरिस्तु शृंगंतं कांचनैरत्नमयैः समेतम् ॥ १९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखंडे वनोपा
ख्याने एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ सूत उवाच ॥ नानारत्नैः सुदीप्तांगो हाटकैनापि सर्वतः ॥ राजमानो गिरिश्च प्रोयथा सूर्यः स्वरश्चिभभिः ॥ १ ॥ छाया मशोकांसं
प्राप्य शीतलां सुखदायिनीम् ॥ ध्यायंति योगिनः सर्वे उपविष्टा दृढासने ॥ २ ॥ रुचित्तपंतिमुनयः कचिद्वायंति किन्नराः ॥ संतुष्टा ऋषिगंधर्वा विनातालकरा
विलाः ॥ ३ ॥ तालमानलये लीनाः स्वरैः सप्तभिरन्वितैः ॥ मूर्च्छं नारत्नसंयुक्तैर्व्यक्तैर्गीतं मनोहरम् ॥ ४ ॥ तस्मिन् चैव पर्वतश्रेष्ठे चंदनच्छायसंश्रिताः ॥ गंधर्वा गी
ततत्त्वज्ञा गीतं गायंति तत्पराः ॥ ५ ॥ नृत्यंति योषितस्तत्र देवानां पर्वतोत्तमे ॥ पापहा पुण्यदो दिव्यः सुश्रेयसां प्रदायकः ॥ ६ ॥ वेदध्वनिः समधुरः श्रुयते पर्व
तोत्तमे ॥ चंदनाशोकपुन्नगैः शालैस्तालैस्तमालकैः ॥ ७ ॥ वटैस्तु मेघसंकाशैराजते पर्वतोत्तमः ॥ संतानकैः कल्पवृक्षैर्भापादपसंकुलैः ॥ ८ ॥ नगंद्रो
भांति सर्वत्र नाकवृक्षैः सुपुष्पितैः ॥ नानाधातुसमाकीर्णो नानारत्नचयों गिरिः ॥ ९ ॥ नानाकौतुकसंयुक्तो नानामंगलसंयुतः ॥ वेदवृंदैः सुसंजुष्टो ह्यप्सरोगण
संकुलः ॥ १० ॥ ऋषिभिर्मुनिभिः सिद्धैर्गंधर्वैः परिभातिसः ॥ गजैश्चाचलसंकाशैः सिंहनादैर्विराजते ॥ ११ ॥ शरभैर्मत्तशार्दूलैर्मृगधूर्तैरलंकृतः ॥ वापी
कूपतडागैश्च संपूर्णैर्विमलदकैः ॥ १२ ॥ हंसकारंडवाकीर्णैः सर्वत्र परिशोभते ॥ कनकोत्पलैश्च श्वेतैश्च रक्तोत्पलैर्विराजते ॥ १३ ॥ नदीस्रवणसंवाते विमले
श्रोदकैस्तथा ॥ शालतालैश्च रूपैश्च सगजैः स्फाटिकैस्तथा ॥ १४ ॥ विस्तीर्णैः कांचनैर्दिव्यैः सूर्यवाह्निसमप्रभैः ॥ शिलातलैश्च संपूर्णः शैलराजो विराजते
॥ १५ ॥ विमानैर्देवतानां च प्रासादैः पर्वतोत्तमैः ॥ हंसचंद्रप्रतीकांशैर्हंसदंडैरलंकृतः ॥ १६ ॥ कलशैश्चामोरैर्युक्तैः प्रासादैः परिशोभितः ॥ नानागुणप्रमुदित
देववृंदैश्च शोभितः ॥ १७ ॥ देववृंदैरनेकैश्च गंधर्वैश्च आरण्येस्तथा ॥ सर्वत्र राजते पुण्यामेरुगिरिर्वरोत्तमः ॥ १८ ॥ तस्माद्ब्रह्मा महापुण्यापुण्यतो यामहानदी ॥

भू० खं० द्वि०
अ० ३१

॥ ३१ ॥

प्रसूतापुण्यतीर्थाद्व्याहंसपद्मैःसमाकुला ॥ १९ ॥ मुनिभिःसेव्यमानासाक्रुषिसैधैर्महानदी ॥ एवंगुणगिरिश्रेष्ठपुण्यकौतुकमंगलम् ॥ २० ॥ अंगश्चात्रि
 सुतःपुण्यःप्रविवेशमहासुनिः ॥ गंगातीरेसुपुण्येचएकांतेचारुकंदरे ॥ २१ ॥ तत्रोपविश्यमेधावीकामक्रोधविवर्जितः ॥ सर्वेन्द्रियाणिसंयम्यहृषीकेशंमनोगत
 म् ॥ २२ ॥ ध्यायमानःसधर्मात्माकृष्णंक्लेशापहंप्रभुम् ॥ आसनेशयनेयानेध्यानेचमधुसूदनम् ॥ २३ ॥ नित्यंपश्यतियुक्तात्मायोगयुक्तोजितेन्द्रियः ॥ चराचरेषु
 जीवेषुतेषुपश्यतिकेशवम् ॥ २४ ॥ आर्द्रेषुचैवशुष्केषुसर्वेष्वन्येषुसद्विजः ॥ एवंवर्षशतंजातंतप्यमानस्यतस्यच ॥ २५ ॥ समालोक्यजगन्नाथ
 श्रृङ्गपाणिर्द्विजोत्तमम् ॥ बहुविघ्नान्सुघोरांश्चदर्शयत्येवमित्यशः ॥ २६ ॥ तेजसातस्यदेवस्यनृसिंहस्यमहात्मनः ॥ निरातंकःसधर्मात्मादहत्यग्नि
 रिवेधनम् ॥ २७ ॥ नियमैःसंयमैश्चान्यैरुपवासैर्द्विजोत्तमः ॥ क्षायमाणस्तुसंजातोदीप्यमानःस्वतेजसा ॥ २८ ॥ सूर्यपावकसंकाशस्त्वंगएवंप्रदृश्य
 ते ॥ एवंतपःसुनिरतंध्यायमानंजनार्दनम् ॥ २९ ॥ आविर्भूयाब्रवीद्देवोर्वरंवरयमानद ॥ तंचदृष्ट्वाहृषीकेशमंगःपरमनिर्वृतः ॥ ३० ॥ तुष्टाव
 प्रणतोभूत्वावासुदेवंप्रसन्नधीः ॥ ३१ ॥ अंगउवाच ॥ त्वंगतिःसर्वभूतानांभूतभावनपावन ॥ भूतात्मासर्वभूतेशनमस्तुभ्यंगुणात्मने ॥ ३२ ॥
 गुणरूपायगुह्यायगुणातीतायतेनमः ॥ गुणायगुणकत्रैचगुणाढ्यायगुणात्मने ॥ ३३ ॥ भवायभवकत्रैचभक्तानांभवहारिणे ॥ भवोद्भवायगुह्यायनमो
 भवविनाशिने ॥ ३४ ॥ यज्ञाययज्ञरूपाययज्ञेशायनमोनमः ॥ यज्ञकर्मप्रसंगासनमःशंखधरायच ॥ ३५ ॥ नमोनमोहिरण्यायनमोरथांगधारिणे ॥
 सत्यायसत्यभावायसर्वसत्यमयायच ॥ ३६ ॥ धर्मायधर्मकत्रैचसर्वकत्रैचतेनमः ॥ धर्मागायसुवीरायधर्माधारायतेनमः ॥ ३७ ॥ नमःपुण्यायपु
 यद्गुपुत्रायमहात्मने ॥ मायामोहविनाशायसर्वमायाकारायते ॥ ३८ ॥ मायाधरायमूर्तायत्वमूर्तायनमोनमः ॥ सर्वमूर्तिधरायैवशंकरायनमोनमः ॥ ३९ ॥
 ब्रह्मणेब्रह्मरूपायपरब्रह्मस्वरूपिणे ॥ नमस्तेसर्वधाम्नेचनमोधामधरायच ॥ ४० ॥ श्रीमतेश्रीनिवासायश्रीधरायनमोनमः ॥ क्षीरसागरवासायचामृतायच
 नमः ॥ ४१ ॥ महौषधायघोरायमहाप्रज्ञापरायच ॥ अक्रूरायप्रमेध्यायमेध्यानांपतयेनमः ॥ ४२ ॥ अनंतायह्यशेषायचानघायनमोनमः ॥ आक
 शस्यप्रकाशायपक्षिरूपायतेनमः ॥ ४३ ॥ हुतायहुतभोक्त्रेचहवीरूपायतेनमः ॥ बुद्धायबुधरूपायसदाबुद्धायतेनमः ॥ ४४ ॥ नमोहव्यायव
 व्यायस्वधाकारायतेनमः ॥ स्वाहाकारायशुद्धायह्यव्यक्तायमहात्मने ॥ ४५ ॥ व्यासायवासवायैववसरूपायतेनमः ॥ वासुदेवायविश्वायवह्निरू
 पायतेनमः ॥ हरयेकेवलायैववामनायनमोनमः ॥ ४६ ॥ नमोनृसिंहदेवायसत्त्वपालायतेनमः ॥ ४७ ॥ नमोगोविंदगोपायनमएकाक्षरायच ॥ नमः
 सर्वाक्षरायैवहंसरूपायतेनमः ॥ ४८ ॥ त्रितत्त्वायनमस्तुभ्यंपंचतत्त्वायतेनमः ॥ पंचविंशतितत्त्वायतत्त्वाधारायवैनमः ॥ ४९ ॥ कृष्णायकृष्ण

प० पु०
॥ ३२ ॥

रूपाय लक्ष्मीनाथाय तेनमः ॥ नमः पद्मपलाशाय आनंदाय पराय च ॥ ५० ॥ नमो विश्वंभरायैव पापनाशाय वै नमः ॥ नमः पुण्यसुपुण्याय सत्यधर्माय ते
नमः ॥ ५१ ॥ नमो नमः शाश्वतव्ययाय नमो नमः संचनभो मयाय ॥ श्रीपद्मनाभाय महेश्वराय नमामिते केशवपादपद्मम् ॥ ५२ ॥ आनंदकंदकमला
प्रियवासुदेव सर्वेश ईशमधुसूदन देहि दास्यम् ॥ पादौ नमामितव केशव जन्मजन्मकृपांकुरुष्व मम शांतिदशं स्वपाणे ॥ ५३ ॥ संसारदारुणहुताशनतापदग्धं
पुत्रादिवंधुमरणैर्वहुशोकतापैः ॥ ज्ञानांबुदेन मम प्रावय पद्मनाभ दीनस्य मच्छरणरूप भवस्वनाथ ॥ ५४ ॥ एवंस्तोत्रं समाकर्ण्य त्वंगस्यापि महात्मनः ॥
दर्शयित्वा स्वकं रूपं धनं श्यामं महौजसम् ॥ ५५ ॥ शंखचक्रगदापाणिं पद्महस्तं महाप्रभुम् ॥ वै न ते यस्माद्रूढात्मा रूपं प्रदर्शितम् ॥ ५६ ॥ सर्वाभरणशोभां
हारकंकणकुंडलैः ॥ राजमानं परं दिव्यं निर्मलं वनमालया ॥ ५७ ॥ अंगस्याग्रे हृत्पीकेशः शोभमानमहत्प्रभः ॥ श्रवितां केन पुण्येन कौस्तुभेन जना
र्दनः ॥ ५८ ॥ दर्शयित्वा स्वकं देहं सर्वदेवमयो हरिः ॥ स उवाच महात्मानं तं मंगमृषि सत्तमम् ॥ ५९ ॥ भो भो विप्र महाभाग श्रूयतां वचनं शुभम् ॥ मेघगंभीर
घोषेण समाभाष्य द्विजोत्तमम् ॥ ६० ॥ तपसानेन तुष्टोऽस्मि वरं वरय शोभनम् ॥ तुष्यमाणं हृत्पीकेशं तं दृष्ट्वा कमलापातिम् ॥ ६१ ॥ दीप्यमानं
विराजंतं विश्वरूपं जनेश्वरम् ॥ पादांबुजद्वयं तस्य प्रणम्य च पुनः पुनः ॥ ६२ ॥ हर्षेण महता विष्टस्तमुवाच जनार्दनम् ॥ दासोऽहं तव देवेश शं
खचक्रगदाधर ॥ ६३ ॥ वरं मे दातु कामो सिद्धे हित्वं वं शंजं सुतम् ॥ दिवि शक्रो यथाऽऽभाति सर्वतेजः समन्वितः ॥ ६४ ॥ तादृशं देहि मे पुत्रं सर्वलोकस्वरक्ष
कम् ॥ सर्वदेवप्रियं देवब्रह्मण्यं धर्मपंडितम् ॥ ६५ ॥ दातारं ज्ञानसंपन्नं धर्मतेजः समन्वितम् ॥ त्रैलोक्यरक्षकं कृष्णं सत्यधर्मानुपालकम् ॥ ६६ ॥ यज्वनामुत्त
मं चैकं शूरं त्रैलोक्यभूषणम् ॥ ब्रह्मण्यं वेदविद्वांसं सत्यसंधं जितेंद्रियम् ॥ ६७ ॥ अजितं सर्वजे तारं विष्णुतेजः समप्रभम् ॥ वैष्णवं पुण्यकर्तारं पुण्यजं पुण्यल
क्षणम् ॥ ६८ ॥ ज्ञांतं तु तपसोपेतं सर्वशास्त्रविशारदम् ॥ वेदज्ञं योगिनां श्रेष्ठं भवतां गुणसंनिभम् ॥ ६९ ॥ ईदृशं देहि मे पुत्रं दातु कामो यदा वरम् ॥ श्री
वासुदेव उवाच ॥ एभिर्गुणैः समोपेतस्तव पुत्रो भविष्यति ॥ ७० ॥ अत्रिंशस्य वै धर्ता विश्वस्यास्य महामते ॥ तेजसाय शसा पुण्यैः पितरं चोद्धरिष्य
ति ॥ ७१ ॥ उद्धरिष्यति यः सत्यैः पितरं च पितामहम् ॥ भवान्यास्यति मे स्थानं तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ७२ ॥ इत्युक्त्वा देवदेवेशस्तमं प्रति सद्भिज्ज ॥ कस्य
चित्पुण्यवीर्यस्य पुण्यां कन्यां विवाहय ॥ ७३ ॥ तस्यामुत्पादय सुतं शुभं पुण्यावहा प्रियम् ॥ स भविष्यति धर्मात्मा मत्प्रसादान्महामते ॥ ७४ ॥ सर्वज्ञः सर्ववे
त्ता च यादृशो वा छितस्तस्वया ॥ एवं वरं ततो दत्त्वा अंतर्धानं गतो हरिः ॥ ७५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे श्रीमत्सिद्धेवनोपाख्याने अंगवरप्रदानं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

धू० सं० ॥ ३२ ॥
अ० ३२

॥ ३२ ॥

ऋषयञ्जुः ॥ शशाङ्गधर्वपुत्रेण सुशंखेन महात्मना ॥ तस्य शापात्कथं जाता किं किं कर्मकृतं तथा ॥ १ ॥ सालेभे कीदृशं पुत्रं तस्य शापाद्विजो-
 त्तम् ॥ सुनीथायाश्चरितं त्वं नो विस्तरतो वद ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ सुशंखेनापितेनैव सा शप्तातनुमध्यमा ॥ पितुः स्थानं गता सा तु सुनीथा दुःखपी-
 ङिता ॥ ३ ॥ पितरं चात्मनश्चैव चरितं च प्रकाशितम् ॥ श्रुतवान्सोपि धर्मात्मा मृत्युः सत्यवतांवरः ॥ ४ ॥ तामुवाच सुनीथा तु सुतांशुः सा महात्मना ॥
 भवत्यादुष्कृतं पापं धर्मतेजः प्रणाशनम् ॥ ५ ॥ कस्मात्कृतं महाभागे सुशान्तस्य हि ताडनम् ॥ विरुद्धं सर्वलोकस्य भवत्यापरि कल्पितम् ॥ ६ ॥ कामक्रोध-
 विहीनं तं सुशान्तं धर्मवत्सलम् ॥ तपो मार्गे विलीनं च परब्रह्मणि संस्थितम् ॥ ७ ॥ तमेव चातयेद्यो वै तस्य पापं शृणुष्व हि ॥ पापात्मा जायते पुत्रः कित्ति पलभते
 बहु ॥ ८ ॥ ताडितं ताडयेद्यो वै कोशं तं कोशयेत्पुनः ॥ तस्य पापं सर्वभुंक्ते ताडितस्य न संशयः ॥ ९ ॥ सर्वशान्तः स जितात्मा ताडयन्तं ताडयेत् ॥
 निर्दोषं प्रति येनापिताडनं च कृतं सुते ॥ १० ॥ पश्चान्मोहेन पापेन निर्दोषं पिचताडयेत् ॥ निर्दोषं प्रति येनापि ह द्रोणः क्रियते वृथा ॥ ११ ॥ निर्दोषं ताडयेत्प-
 श्चान्मोहात्पापेन केनचित् ॥ स पापी पापमाप्नोति निर्दोषस्य शरीरजम् ॥ १२ ॥ निर्दोषो धातयेत्तं वै ताडितं पापचेतसम् ॥ पुनरुत्थाय वेगेन साहसात्पापचे-
 तनम् ॥ १३ ॥ पापकर्तुं श्रयत्पापं निर्दोषं प्रति गच्छति ॥ ताडनं नैव तस्माद्वै कार्यं दोषवतोऽपि च ॥ १४ ॥ दुष्कृतं च महत्पुत्रित्वेव परिपालितम् ॥
 शप्तातेनापि याद्यैव तस्मात्पुण्यं समाचर ॥ १५ ॥ सतां संगं समासाद्य सदैव परिवर्तय ॥ योगध्यानेन ज्ञानेन परिवर्तय नंदिनि ॥ १६ ॥ सतां संगो महापुण्यो बहु-
 श्रेयोविधायकः ॥ बाले पश्य सुदृष्टांतं सतां संगस्य यद्गूढम् ॥ १७ ॥ अपां संस्पर्शनात्पानात्स्नानात्तत्र महाधियः ॥ मुनयः सिद्धिमायां निवाद्याभ्यंतरं शा-
 लिताः ॥ १८ ॥ शुचिष्मन्तो भवन्त्येते लोकाः सर्वे चराचराः ॥ आपः शान्ताः सुशीताश्च मृदु गात्राः प्रियंकराः ॥ १९ ॥ निर्मलारसवत्यश्च पुण्यवीर्यामलापहाः ॥
 तथा संतस्त्वया ज्ञेयानिषेव्याश्च प्रयत्नतः ॥ २० ॥ यथा वह्निप्रसंगाच्च मलं त्यजति कांचनम् ॥ तथा सतां हि संसर्गात्पापं त्यजति मानवः ॥ २१ ॥ सत्यवह्निः
 प्रदीप्तश्च प्रज्वलेत्पुण्यतेजसा ॥ सत्येन दीप्ततेजास्तु ज्ञानेनापि सुनिर्मलः ॥ २२ ॥ अत्युष्णो ध्यानभावेन अस्पृश्यः पापजैर्नरैः ॥ सत्यवह्नेः प्रसंगाच्च पापं सर्वं विन-
 श्यति ॥ २३ ॥ तस्मात्सत्यस्य संसर्गः कर्तव्यः सर्वथा त्वया ॥ पापभारं परित्यज्य पुण्यमेवं समाश्रय ॥ २४ ॥ सूत उवाच ॥ एवं पित्रा सुनीथा सा दुःखि-
 ता प्रतिबोधिता ॥ नमस्कृत्य पितुः पादौ गता सानिर्जनं वनम् ॥ २५ ॥ कामं क्रोधं परित्यज्य बाल्यभावं तपस्विनी ॥ मोहद्रोहौ च मार्गां च त्यक्त्वा एकांतमास्थि-
 ता ॥ २६ ॥ तस्याः सख्यः समाजमुः क्रीडार्थं लीलया न्विताः ॥ तां ददृशुर्विशालाक्ष्यः सुनीथां दुःखभागिनीम् ॥ २७ ॥ ध्यायन्तीं चित्तयानां तामृचुश्चितापरा-

प० पु०
॥ ३३ ॥

यणाः ॥ कस्माच्चित्तसिभद्रेत्वमनयाचितयान्विता ॥ २८ ॥ तन्नोवैकारणं ब्रूहि चिंतादुःखप्रदायिनी ॥ एकैवसार्थकीचिंताधर्मस्यार्थे विचिंत्यते ॥ २९ ॥
द्वितीयासार्थकाचिंतायोगिनां धर्मनादिनी ॥ अन्यानिरर्थिकाचिंतातानैव परिकल्पयेत् ॥ ३० ॥ कायनाशकरीचिंताबलतेजःप्रणाशिनी ॥ नाशयेत्सर्वं
सौख्यं तुरूपहानिनिदर्शयेत् ॥ ३१ ॥ तृष्णा मोहं तथा लोभमेतांश्चिंताहिं प्रापयेत् ॥ पापमुत्पादयेच्चिंताचिंतिताचदिनेदिने ॥ ३२ ॥ चिंता व्याधिप्रका
शायनरकायप्रकल्पयेत् ॥ तस्माच्चिंतां परित्यज्य चानुवर्तस्वशोभने ॥ ३३ ॥ अर्जितं कर्मणा पूर्वस्वयमेव नरेण तु ॥ तदेव भुंक्तेऽसौ जंतुर्ज्ञानवान्ना विचिंत
येत् ॥ ३४ ॥ तस्माच्चिंतां परित्यज्य सुखदुःखादिकं वद ॥ तासां तद्वचनं श्रुत्वा सुनीथा वाक्यमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहिता
यां भूमिखंडे वेनोपाख्याने सुनीथाचरितं नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ सूत उवाच ॥ यथाशस्तावने पूर्वसुखं खेन महात्मना ॥ तासु सर्वसमाख्यातं सखीष्वेव विचे
ष्टितम् ॥ १ ॥ आत्मनश्च महाभागादुःखेनातिप्रपीडिता ॥ २ ॥ सुनीथोवाच ॥ अन्यच्चैव प्रवक्ष्यामि सख्यः शृण्वंतु सांप्रतम् ॥ २ ॥ मदीयरूपसंपत्तिवयः
सगुणसंपदः ॥ विलोक्यतातश्चिंतात्मा संजातो मम कारणात् ॥ ३ ॥ देवेभ्यो दातु कामोऽसौ मुनिभ्यस्तु महायशः ॥ मां च हस्ते विगृह्यैव सर्वांश्चाक्यमुदाहरत्
॥ ४ ॥ गुणयुक्ता सुतावाला ममेयं चारुलोचना ॥ दातु कामोऽस्मि भद्रं वो गुणिने सुमहात्मने ॥ ५ ॥ मृत्योर्वाक्यं ततो देवाः क्रपयः शुश्रुवुस्तदा ॥ तमृचुर्भापमा
णं ते देवा इन्द्रपुरोगमाः ॥ ६ ॥ तव कन्या गुणाढ्येयं शीलानां परमो निधिः ॥ दोषेणैकेन संदुष्टाः पिशापेन तेन वै ॥ ७ ॥ अस्यामुत्पत्स्यते पुत्रो यस्य वीर्या
त्पुमान्किल ॥ भविता समहापापी पुण्यवंशविनाशकः ॥ ८ ॥ गंगातोयेन संपूर्णः कुंभ एव प्रहस्यते ॥ सुराया विन्दुना लितो मद्यकुम्भः प्रजायते ॥ ९ ॥
पापस्य पापसंसर्गात्कुलं पापि प्रजायते ॥ आरनालस्य वै बिंदुः क्षीरमध्ये प्रयाति चेत् ॥ १० ॥ पश्चान्न शयते क्षीरमात्मरूपं प्रकाशयेत् ॥ तद्वद्विनाशयेदं शं
पापः पुत्रो न संशयः ॥ ११ ॥ अनेनापि हि दोषेण तवेयं पापभागिनी ॥ अन्यस्मै दीयतां गच्छ देवैरुक्तः पितामह ॥ १२ ॥ देवैश्चापि संगंधैर्वैष्णविभिश्च
महात्मभिः ॥ तैश्चापि संपरित्यक्तः पितामेदुःखपीडितः ॥ १३ ॥ ममान्ये चापि स्वीकारं न कुर्वति हि स जनाः ॥ एवं पापमयं कर्म मया चैव पुगाकृतम् ॥ १४ ॥
संतप्तादुःखशोकेन वने वसमाश्रिता ॥ तप एव चरिष्यामि करिष्ये कायशोपणम् ॥ १५ ॥ भवतीभिः सुपृष्टा हं कार्यकारणमेव हि ॥ मम चित्तानुगं कर्म
मया तद्वः प्रकाशितम् ॥ १६ ॥ एवमुक्त्वा सुनीथा समृत्योः कन्यायशस्विनी ॥ विरराम च दुःखार्ता किंचिन्नोवाच वै पुनः ॥ १७ ॥ सख्य उचुः ॥ दुःखमे
व महाभागेत्यजकायविनाशनम् ॥ नास्तिकस्य कुले दोषो देवैः पापं समाश्रितम् ॥ १८ ॥ जिह्ममुक्तं पुरा तेन ब्रह्मणा हरसंनिधौ ॥ देवैश्चापि संहित्यक्तो ब्रह्मापूज्य

भू० खं० द्वि०
अ० ३४

॥ ३३ ॥

तमोभवत् ॥ १९ ॥ ब्रह्महत्याप्रयुक्तोसौदेवराजोपिपश्यभोः ॥ देवैःसार्धमहाभागैल्लोक्यंपरिभुंजति ॥ २० ॥ गौतमस्याप्रियांभार्यामहल्यांगतवान्पु
 रा ॥ परदाराभिगामीसदेवत्वेपरिवर्तते ॥ २१ ॥ ब्रह्महत्यापमंकर्मदारुणंकृतवान्हरः ॥ ब्रह्मणस्तुकपालेनचाद्यापिपरिवर्तते ॥ २२ ॥ देवानमंतितं
 देवमृषयोवेदपारगाः ॥ आदित्यःकुष्ठसंयुक्तैल्लोक्यंचप्रकाशयेत् ॥ २३ ॥ लोकानमंतितंदेवंदेवाद्याःसचराचराः ॥ कृष्णोभुंक्तेमहाशापंभागवणेकृतंपु
 रा ॥ २४ ॥ गुरुभार्यागतश्चंद्रःक्षयीतेनप्रजायते ॥ भविष्यतिमहातेजाराजराजःप्रतापवान् ॥ २५ ॥ पांडुपुत्रोमहाप्राज्ञोधर्मात्मासयुधिष्ठिरः ॥ गुरो
 श्वैववधार्थायअनृतंसवदिष्यति ॥ २६ ॥ एतेष्वैवमहत्पापंवर्ततेचमहत्सुच ॥ वैगुण्यंकस्यवैनास्तिकस्यनास्तिकचलांछनम् ॥ २७ ॥ भवतीस्त्वल्पदो
 षेणविलिप्तासिवरानने ॥ उपकारंकरिष्यामस्तवैववरवर्णिनि ॥ २८ ॥ तवांगेयेगुणाःसंतिसत्यस्त्रीणांयथाशुभे ॥ अन्यत्रापिनपश्यामस्तान्गुणांश्चारुलो
 चने ॥ २९ ॥ रूपमेवगुणःस्त्रीणांप्रथमंभूषणंशुभे ॥ शीलमेवद्वितीयंचतृतीयंसत्यमेवच ॥ ३० ॥ आर्जवत्वंचतुर्थंचपंचमंधर्ममेवहि ॥ मधुर
 त्वंततःप्रोक्तंपष्ठमेववरानने ॥ ३१ ॥ शुद्धत्वंसप्तमंवालेअंतर्वाह्येपुयोपिताम् ॥ अष्टमंहिपितुर्भावःशुश्रूषानवमंकिल ॥ ३२ ॥ सद्भिष्णुर्दशमंप्रोक्तरति
 श्वैकादशंतथा ॥ पातिव्रत्यंततःप्रोक्तद्वादशंवरवर्णिनि ॥ ३३ ॥ तैस्त्वंसंभूषितावालेमाविभेपिवरानने ॥ येनोपायेनतेभतांभविष्यतिमुधमंधृक् ॥ ३४ ॥
 तमुपायंप्रपश्यामस्तवार्थंवयमेवहि ॥ तामूचुस्तावराःसख्योमात्वंवैसाहसंकुरु ॥ ३५ ॥ सूतउवाच ॥ एवमुक्तासुनीथासापुनरुच्येसखीस्तुताः ॥ कथय
 ध्वंममोपायंयेनभतांभविष्यति ॥ ३६ ॥ तामूचुस्तावरानायोरंभाद्याश्चारुलोचनाः ॥ रूपमाधुर्यंसंयुक्ताभवतीभूतिवर्द्धनी ॥ ३७ ॥ ब्रह्मज्ञापेनसंभीताव
 यमत्रसमागताः ॥ तांप्रोचुश्चविशालाक्षीमृत्योःकन्यांसुलोचनाम् ॥ ३८ ॥ विद्यामेकांप्रदास्यामःपुरुषाणांप्रमोहिनीम् ॥ सर्वमायाविदांभद्रेसर्वभद्रप्रदायिनी
 म् ॥ ३९ ॥ विद्यावलंततोदद्युस्तस्यैताःसुखदायकम् ॥ ययंमोहयितुंभद्रेइच्छस्येवंसुरादिकम् ॥ ४० ॥ तंतंसद्योमोहयवाइत्युक्तासातथाकरोत् ॥ विद्यायांहि
 सुसिद्धायांसासुनीथासुनादिता ॥ ४१ ॥ भ्रमत्येवंसखीभिस्तुपुरुषान्साविपश्यति ॥ अटमानागतापुण्यंनंदनंवनमुत्तमम् ॥ ४२ ॥ गंगार्तिरितेतोदद्वात्राह्मणं
 रूपसंयुतम् ॥ सर्वलक्षणसंपन्नंमूर्यतेजःसमप्रभम् ॥ ४३ ॥ रूपेणाप्रतिमंलोकैर्द्वितीयमिवमन्मथम् ॥ देवरूपमहाभागंभाग्यवंतंसुभाग्यदम् ॥ ४४ ॥ अनौपम्यं
 महात्मानंविष्णुतेजःसमप्रभम् ॥ वैष्णवंसर्वपापघ्नंविष्णुतुल्यपराक्रमम् ॥ ४५ ॥ कामक्रोधविहीनंतमत्रिवंशविभूषणम् ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वासुरूपंतपसांस्वरूपंदिव्यप्र
 भावंपरितप्यमानम् ॥ पप्रच्छरंभांसुसखींसरागाकोयंदैविष्टःप्रवरोमहात्मा ॥ ४७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

१ ऋषि सतीत्वं दृढता सप्तमं सादृशेऽष्टमम् ॥ नवमं मंगलं गानं दशमं व्यवसायिता ॥ एकादशं तथा स्त्रीणां कामाधिक्यं प्रकीर्तितम् ॥ मधुरं वचनं प्रोक्तं द्वादशं वरवर्णिनि ॥ इति पाठः पुस्तकांतरं
 परिपठ्यते । २ सखी विप्रवर इति पाठांतरम् ।

प० पु०

॥ ३४ ॥

रंभोवाच ॥ ब्रह्मा अव्यक्तसंभृतस्तस्माज्ज्ञेप्रजापतिः ॥ अत्रिर्नामसधर्मात्मातस्यपुत्रोमहामनाः ॥ १ ॥ अंगोनामअयंभद्रेनंदनंवनमागतः ॥ इंद्रस्यसं
पदं दृष्ट्वालीलातेजसमुत्तमाम् ॥ २ ॥ कृतास्पृहाअनेनापि इंद्रस्यसदृशेपदे ॥ ईदृशोहियदापुत्रोममस्याद्धर्मसंयुतः ॥ ३ ॥ सुश्रेयोमेभवेज्जन्मयशः
कीर्तिसमान्वितम् ॥ आराधितोऽहर्षिकेशस्तपोभिर्नियमैस्तथा ॥ ४ ॥ सुप्रसन्नेहर्षिकेशेवरयाचितवानयम् ॥ इंद्रस्यसदृशं पुत्रं विष्णुतेजः पराक्रमम् ॥ ५ ॥
वैष्णवं सर्वपापघ्नं देहि मे मधुसूदन ॥ दत्तवान्सतदापुत्रमादृशं सर्वधारकम् ॥ ६ ॥ तदाप्रभृतिविप्रेन्द्रः पुण्याकन्यां प्रपश्यति ॥ यथा त्वंचारुसर्वांगीतथायं परि
पश्यति ॥ ७ ॥ एनं गच्छ वरारोहे अस्मात्पुत्रो भविष्यति ॥ पुण्यात्मा पुण्यधर्मज्ञो विष्णुतेजः पराक्रमः ॥ ८ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं तथा हं पृच्छिता त्वया ॥ अयं भर्ता
भवत्यहो भवेदेवनसंशयः ॥ ९ ॥ सुशंसस्यापियः शापो वृथा सोऽपि भविष्यति ॥ अस्माज्जाते महाभागे पुत्रे धर्मप्रचारिणि ॥ १० ॥ भविष्यसि सुखी भद्रे सत्यं सत्यं
वदाम्यहम् ॥ सुक्षेत्रे कृषिकारस्तु बीजं वपति तत्परः ॥ ११ ॥ स तथा भुंजते देवियथा बीजं तथा फलम् ॥ अन्यथानैव जायेत तत्सर्वसदृशं भवेत् ॥ १२ ॥ अयमे
ष महाभागस्तपस्वी पुण्यवीर्यवान् ॥ अस्य वीर्यात्समुत्पन्नो अस्यैव गुणसंपदा ॥ १३ ॥ युक्तः पुत्रो महातेजाः सर्वदेहभृतां वरः ॥ भविष्यति महाभागो युक्त
त्मा योगतत्त्ववित् ॥ १४ ॥ एवं हि वाक्यं तु निश्चिन्त्य बालारं भाप्रियोक्तं शिवदायकं तत् ॥ विचिंत्य बुद्धये ह सुनीथया तदा तत्त्वार्थमेतत्परि सत्यमेवाहि ॥ १५ ॥
इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने पंचविंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ सुनीथोवाच ॥ सत्यमुक्तं त्वया भद्रे एवमेतत्करोम्यहम् ॥ अनया विद्यया विप्रमोहायि
ष्यामि नान्यथा ॥ १ ॥ साहाय्यं देहि मे पुण्यं येन गच्छामि सांप्रतम् ॥ एवमुक्ता तयारं भ्राता मुवाच मनस्विनीम् ॥ २ ॥ कीदृग्ददामि साहाय्यं तत्त्वं कथय भा
मिनि ॥ दूतत्वं गच्छ मे भद्रे एतं प्रति सुसांप्रतम् ॥ ३ ॥ एवमुक्ता तया तातुरं भां प्रति सुलोचनाम् ॥ एवमेव प्रतिज्ञातं रंभया देवयोपिता ॥ ४ ॥ करिष्ये तव सा
हाय्यमादेशो मम दीयताम् ॥ स द्रावेन विशालाक्षी रूपयौवनशालिनी ॥ ५ ॥ मायया दिव्यरूपा सा संवभूव वरानना ॥ रूपेणाप्रतिमालोके मोहयंती जगत्र
यम् ॥ ६ ॥ मेरोश्चैव महापुण्ये शिखरे चारु कंदरे ॥ नानाधातु समाकीर्णे नानारत्नोपशोभिते ॥ ७ ॥ देववृक्षैः समाकीर्णैश्च बहुपुष्पोपशोभिते ॥ देववृंदसमा
कीर्णैर्गंधर्वाप्सरसेविते ॥ ८ ॥ मनोहरे सुरम्ये च शीतच्छाया समाकुले ॥ चंदनानामशोकानां तरूणां चारुहासिनी ॥ ९ ॥ दोलायां सा समाकूटा सर्वशृङ्गारशो
भिता ॥ कौशेयेन सुनीलेन राजमाना वरानना ॥ १० ॥ बंधूकपुष्पवर्णेन कंचुकेन द्विजोत्तम ॥ सर्वांगसुंदरी बालावीणातालकराविला ॥ ११ ॥ गायमाना व
रंगीतं सुस्वरं विश्वमोहनम् ॥ ताभिः परिवृता बालासखीभिः सुमनोहरा ॥ १२ ॥ अंगस्तु कंदरे पुण्ये एकांते ध्यानमास्थितः ॥ कामक्रोधविहीनस्तु ध्यायमा

भू० स्व० द्वि०

अ० ३६

॥ ३४ ॥

नोजनार्दनम् ॥ १३ ॥ सश्रुत्वासुस्वरंगीतं मधुरं सुमनोहरम् ॥ तालमानक्रियोपेतं सर्वसत्त्वविकर्षणम् ॥ १४ ॥ ध्यानाच्चालतेजस्वीमायागी
 तेन मोहितः ॥ समुत्थायासनात्तूर्णवीक्षमाणो मुहुर्मुहुः ॥ १५ ॥ जगाम तत्र वेगेन मायाचलितमानसः ॥ दोलासंस्था विलोक्यैव वीणादंडकरा
 विलाम् ॥ १६ ॥ हसमानां सुगार्यं तीर्णं चंद्रनिभाननाम् ॥ मोहितस्तेन गीतेन रूपेणापि महायशाः ॥ १७ ॥ तस्यालावण्यभावेन मन्मथस्य
 शराहतः ॥ आकुलव्याकुलज्ञानऋषिपुत्रो द्विजोत्तमः ॥ १८ ॥ प्रलपत्यतिमोहेन जृम्भते च पुनः पुनः ॥ स्वेदः कंपोथ संतापस्तस्या जायत तत्क्षणात् ॥ १९ ॥
 मुह्यन्निवमहामोहैर्गान्धर्वचलितमानसः ॥ वेपमानस्ततस्त्वंगोद्वयमानः समागतः ॥ २० ॥ तामालोक्य विशालाक्षीं मृत्युकन्यां यशस्विनीम् ॥ अथोवाच महा
 त्मा स सुनीथां चारुहासिनीम् ॥ २१ ॥ कात्वं कस्य वरारोहे सखीभिः परिवारिता ॥ केन कार्येण संप्राप्ता केन त्वंप्रेषिता वनम् ॥ २२ ॥ तवांगं सुंदरं सर्वमत्र भाति
 महावने ॥ समाचक्ष्व ममाद्यैव प्रसादसुमुखी भव ॥ २३ ॥ मायामोहेन संमुग्धस्तस्याः कर्मन विदति ॥ मार्गणैर्मन्मथस्यापि परिविद्धो महामुनिः ॥ २४ ॥
 एवं विधं महद्वाक्यं समाकर्ण्य महामतेः ॥ नोवाच किंचित्साविप्रं समा लोक्य सखीमुखम् ॥ २५ ॥ रंभां च प्रेरयामास सुनीथां सञ्ज्ञया सखीम् ॥ समुवाच ततो रं
 भासादरं तं द्विजं प्रति ॥ २६ ॥ इयं कन्या महाभागा मृत्योश्चापि महात्मनः ॥ सुनीथाख्याप्रसिद्धेयं सर्वलक्षणसंपदा ॥ २७ ॥ पतिमन्विच्छतीति तालाधर्मवंतं
 तपोनिधिम् ॥ शान्तं दातुं महाप्राज्ञं वेदविद्याविशारदम् ॥ २८ ॥ एवं विधं महद्वाक्यं समाकर्ण्य महामुनिः ॥ तामुवाच ततस्त्वंगोरंभामप्सरसां वराम् ॥ २९ ॥
 मया चाराधितो विष्णुः सर्वविश्वमयो हरिः ॥ तेन दत्तो वरो मद्वां पुत्राख्यः सर्वसिद्धिदः ॥ ३० ॥ तन्निमित्तमहं भद्रे सुतार्थनित्यमेव च ॥ कस्यचित्पुण्यवैर्यस्य
 कन्यामेकां प्रार्थितये ॥ ३१ ॥ सदैवाहं न पश्यामि सुभार्या सत्यमीदृशीम् ॥ इयं धर्मस्य वैकन्या धर्माचारावरानना ॥ ३२ ॥ मामेवं हि भजत्वे पायदिकान्तमि
 हेच्छति ॥ यं यमिच्छेदियं वालातं ददामिन संशयः ॥ ३३ ॥ अदेयं देयमित्याह अस्याः संगमकारणात् ॥ एकमेवं त्वया देयं श्रूयतां द्विजसत्तम ॥ ३४ ॥
 ॥ रंभोवाच ॥ विप्रैर्द्रव्यं शृणुष्वेह प्रतिज्ञां वच्मि सांप्रतम् ॥ एषानैव त्वया त्याज्या धर्मपत्नी तवैव हि ॥ ३५ ॥ अस्यादोषो गुणो नैव ग्राह्य एव त्वया कदा ॥
 इत्यर्थे प्रत्ययं विप्रप्रत्यक्षं परिदर्शय ॥ ३६ ॥ स्वहस्तं देहि विप्रं द्रस्य प्रत्ययकारकम् ॥ एवमस्तु मया दत्तो ह्यस्याहस्तो न संशयः ॥ ३७ ॥ ॥ सूत उवाच ॥
 एवं संबंधिकं कृत्वा सत्यप्रत्ययकारकम् ॥ गांधर्वेण विवाहेन सुनीथामुपयेमिवान् ॥ ३८ ॥ तस्मै दत्त्वा सुनीथां तारं भाहृष्टेन चेतसा ॥ सातां चामंत्रयि
 त्वावै गता गेहं स्वकं पुनः ॥ ३९ ॥ प्रहृष्टचेतसः सख्यः स्वस्थानं परिजगिरे ॥ गता सुता सुसर्वासु सखीषु द्विजसत्तमः ॥ ४० ॥ रेमेत्वं गस्तया सार्धं

प० पु०
॥ ३५ ॥

प्रिययाभार्ययासह ॥ तस्यामुत्पाद्यतनयसर्वलक्षणसंयुतम् ॥ ४१ ॥ चकारनामतस्यैववेनाख्यतनयस्याहि ॥ बबुधेसमहातेजाःसुनीथातनयस्तदा ॥ ४२ ॥ वेदशास्त्रमधीत्यैवधनुर्वेदंगुणान्वितम् ॥ सर्वासामपिमेधावीविद्यानांपारमेयिवान् ॥ ४३ ॥ अंगस्यतनयोवेनःशिष्टाचारेणवर्तते ॥ सवेनोब्राह्मणश्रेष्ठःक्षत्राचारपरोभवत् ॥ ४४ ॥ दिविचंद्रोयथाभातिसर्वतेजःसमन्वितः ॥ भात्येवंतुमहाप्राज्ञःस्वबलेनपराक्रमैः ॥ ४५ ॥ चाक्षुषस्यांतरेप्राप्तैवैवस्वतसमागते ॥ प्रजापालंविनालोकेप्रजाःसीदतिसर्वदा ॥ ४६ ॥ ऋषयोधर्मतत्त्वज्ञाःप्रजाहेतोस्तपोधनाः ॥ व्यर्चितयन्महीपालधर्मज्ञंसत्यपंडितम् ॥ ४७ ॥ तंवेनमेवददृशुःसंपन्नलक्षणैर्युतम् ॥ प्राजापत्येपदेपुण्येअभ्यर्षिचन्द्रिजोत्तमाः ॥ ४८ ॥ अभिषिक्तेमहाभागेत्वंगपुत्रेतदानृपे ॥ तेप्रजापतयःसर्वेजग्मुश्चैवपोवनम् ॥ ४९ ॥ गतेषुतेषुसर्वेषुवेनोराज्यमकारयत् ॥ सूतउवाच ॥ सासुनीथासुतंहृद्वासर्वराज्यप्रसाधकम् ॥ ५० ॥ विशंकतेप्रभावेनशापात्तस्यमहात्मनः ॥ ममपुत्रोमहाभागोधर्मत्राताभविष्यति ॥ ५१ ॥ इत्येवंचितयेन्नित्यंपूर्वपापाद्विशंकिता ॥ धर्मागानिसुपुण्यानिसुताग्रेपरिदर्शयेत् ॥ ५२ ॥ सत्यभावादिकान्पुण्यान्गुणान्सर्वैप्रकाशयेत् ॥ इत्युवाचसुतंसाहिअहंधर्मसुतासुत ॥ ५३ ॥ पितातेधर्मतत्त्वज्ञस्तस्माद्धर्मसमाचर ॥ इत्येवंबोधयेन्नित्यं पुत्रंवेनंतदासती ॥ ५४ ॥ मातापित्रोस्तयोर्वाक्यंप्रजायुक्तंप्रपालयेत् ॥ एवंवेनःप्रजापालःसंजातःक्षितिमंडले ॥ ५५ ॥ सुखेनजीवतेलोकःप्रजाधर्मेणरंजिताः ॥ एवंपराज्यप्रभावंतुवेनस्यापिमहात्मनः ॥ ५६ ॥ धर्मभावाःप्रवर्ततेतस्मिच्छासतिपार्थिवे ॥ ५७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्याने पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ एवंवेनस्यचैवासीत्सृष्टिरेवमहात्मनः ॥ धर्माचारंपरित्यज्यकथंपापमतिर्भवेत् ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ ज्ञानविज्ञानसंपन्नामुनयस्तत्त्ववेदिनः ॥ शुभाशुभंवदंत्येवंतन्नस्यादिहचायथा ॥ २ ॥ तप्यमानेनतेनापिसुखंसेनमहात्मना ॥ दत्तःशापःकथंविप्रानयथावच्चजायते ॥ ३ ॥ वेनस्यपातकाचारंसर्वमेववदाम्यहम् ॥ तस्मिच्छासतिधर्मज्ञेप्रजापालेमहात्मनि ॥ ४ ॥ पुरुषःकश्चिदायातच्छ्रद्धालिगधरस्तदा ॥ नप्ररूपोमहाकायः शिरोमुंडोमहाप्रभः ॥ ५ ॥ मार्जनींशिखिपत्राणांक्षयांसहिधारयन् ॥ गृहीतंपानपात्रंतुनालिकेरमयंकरे ॥ ६ ॥ पठमानोह्यसच्छास्त्रेवैदधर्मविदूषकम् ॥ यत्रवेनोमहाराजस्तत्रायातस्त्वरान्वितः ॥ ७ ॥ सभायांतस्यवेनस्यप्रविवेशसपापवान् ॥ तंहृद्वासमनुप्राप्तंवेनःप्रश्रंतदाकरोत् ॥ ८ ॥ भवान्कोहिसमायातईदृग्रूपधरोमम ॥ सभायांवर्तमानस्यपुरःकस्मात्समागतः ॥ ९ ॥ कोवैपःकितुतेनामकोधर्मःकमेतेवद् ॥ कोवेदस्तेकआचारः कितपःकाप्रभावना ॥ १० ॥ किंज्ञानंकःप्रभावस्तेकितसत्यंधर्मलक्षणम् ॥ तत्त्वंसर्वसमाचक्ष्वममाग्रेसत्यमेवच ॥ ११ ॥ श्रुत्वावेनस्यतद्वाक्यंपापोवाक्य

भू०खं०दि०
अ० ३७

॥ ३५ ॥

मुदाहरत् ॥ पातकउवाच ॥ करोष्येववृथाराज्यमहामूढोनेसंशयः ॥ १२ ॥ अहंधर्मस्यसर्वस्वमहंपूज्यतमोसुरैः ॥ अहंज्ञानमहंसत्यमहंधातास
नातनः ॥ १३ ॥ अहंधर्मअहंमोक्षःसर्वदेवमयोह्यहम् ॥ ब्रह्मदेहात्समुद्भूतःसत्यसंधोऽस्मिनान्यथा ॥ १४ ॥ जिनरूपंविजानीहिसत्यधर्मकलेवरम् ॥
मौमेवहिप्रधावंतियोगिनोज्ञानतत्पराः ॥ १५ ॥ वेनउवाच ॥ तवैवकीदृशं कर्म किंतेदर्शनमेवच ॥ किमाचारोवदस्वैहिइत्युक्तंतेनभूभुजा ॥ १६ ॥ पातक
उवाच ॥ अर्हतोदेवतायत्रनिर्ग्रथोदृश्यतेगुरुः ॥ दयाचैवपरोधर्मस्तत्रमोक्षःप्रदृश्यते ॥ १७ ॥ दर्शनेस्मिन्नसंदेहआचारान्प्रवदाम्यहम् ॥ यजनंयाजनं
स्तिवेदाध्ययनमेवच ॥ १८ ॥ नास्तिसंध्यातपोदानंस्वधास्वाहाविवर्जितम् ॥ हव्यकव्यादिकंनास्तिनैवयज्ञादिकाक्रिया ॥ १९ ॥ पितृणांतर्पणंनास्ति
नातिथिर्वैश्वदेविकम् ॥ क्षपणस्यवरापूजाअर्हतोध्यानमुत्तमम् ॥ २० ॥ अयंधर्मसमाचारोजैनमार्गेप्रदृश्यते ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंनिजधर्मस्यलक्षणम् ॥ २१ ॥
वेनउवाच ॥ वेदप्रोक्तोयथाधर्मोयत्रयज्ञादिकाःक्रियाः ॥ पितृणांतर्पणंश्राद्धं वैश्वदेवंनदृश्यते ॥ २२ ॥ नदानंतपएवास्तिकास्तेधर्मस्यलक्षणम् ॥ वदसत्यं
माग्रेतुदयाधर्मंचकीदृशम् ॥ २३ ॥ पातकउवाच ॥ पंचतत्त्वप्रवृद्धोयंप्राणिर्नाकायएवच ॥ आत्मावायुस्वरूपोयंतेषांनास्तिप्रसंगता ॥ २४ ॥ यथाजलेषुभूतानाम
पिसंगमवेहितम् ॥ जायतेबुद्बुदाकारंतद्भूतसमागमः ॥ २५ ॥ पृथ्वीभावोरजःस्थस्तुचापस्तत्रैवसंस्थिताः ॥ ज्योतिस्तत्रप्रदृश्येतसुवायुर्वर्ततेत्रिपुर २६ आका
शमावृणोत्पश्चाद्बुद्बुदत्वंप्रजायते ॥ अप्सुमध्येप्रभात्येवसुतेजोवर्तुलंवरम् ॥ २७ ॥ क्षणमात्रंप्रदृश्येतक्षणात्रैवचदृश्यते ॥ तद्भूतसमायोगःसर्वत्रपरिदृश्य
ते ॥ २८ ॥ अंतकालेप्रयात्यात्मापंचपंचसुर्यातिते ॥ मोहमुग्धास्ततोमर्त्यावर्ततेचपरस्परम् ॥ २९ ॥ श्राद्धंकुर्वतिमोहेनक्षयाहेपितृतर्पणम् ॥ कास्ते
मृतःसमश्रातिकीदृशोऽसौनृपोत्तम ॥ ३० ॥ किंज्ञानंकीदृशंकार्यकेनदृष्टंवदस्वनः ॥ मिष्टान्नंभोजयित्वाचतृप्तायांतिचब्राह्मणाः ॥ ३१ ॥ कस्यश्राद्धंप्रदी
येतसातुश्रद्धानिरर्थिका ॥ अन्यदेवंप्रवक्ष्यामिवेदानां कर्मदारुणम् ॥ ३२ ॥ यदातिथिर्गृहेयातिमहोक्षंपचतेद्विजः ॥ अजंवाराजराजेंद्रातिथिपरिभोजयेत् ॥ ३३ ॥
अश्वमेधमखेअश्वंगोमेधेवृषमेवच ॥ नरमेधेनरंराजन्वाजपेयेतथाह्यजान् ॥ ३४ ॥ राजसूयेमहाराजप्राणिर्नाघातनंबहु ॥ पुंडरीकेगजंहन्याद्गजमेधेऽथकुं
जरम् ॥ ३५ ॥ सौत्रामण्यांपशुंमेध्यंमेधमेवप्रदृश्यते ॥ नानारूपेषुसर्वेषुभूयतांनृपनंदन ॥ ३६ ॥ नानाजातिविशेषाणांपशूनांघातनंस्मृतम् ॥ यच्चापि
दीयतेदानंकिंतदानस्यलक्षणम् ॥ ३७ ॥ ज्ञेयंतदन्नमुच्छिष्टंक्रियतेभूरिभोजनम् ॥ अत्यंतदोषहीनास्तान्हिसंतियन्महामखे ॥ ३८ ॥ तत्रकिंदृश्यतेध

१ अहं पूज्यतमश्चरैः इति-अहं पूज्यतमःसुरैः इ० च पा० । २ ममरूपंविध्यायति इ० पा० । ३ कीदृशोधर्मः इ० पा० । ४ कर्मकारणम् इ० पा० । ५ हन्यादित्यत्रसंबंधः । प्रदृश्यते इत्यस्य
संबंधंभू इतीत्यध्याहारेण संबधः ।

प० पु०

॥ ३६ ॥

मैः किंफलं तत्र भूपते ॥ पशूनां मारणं यत्र निर्दिष्टं वेदपंडितैः ॥ ३९ ॥ तस्माद्विनष्टधर्मं च न पुण्यं मोक्षदायकम् ॥ दयां विना हि यो धर्मः स धर्मो विफलायते ॥ ४० ॥
जीवानां पालनं यत्र तत्र धर्मो न संशयः ॥ स्वाहाकारः स्वधाकारस्तपः सत्यं नृपोत्तम ॥ ४१ ॥ दयाहीनं चापलं स्यात्त्रास्ति धर्मस्तु तत्र हि ॥ एते वेदानवेदाः स्फु-
र्दया यत्र न विद्यते ॥ ४२ ॥ दयादानपरो नित्यं जीवमेव प्ररक्षयेत् ॥ चांडालोऽप्यथ शूद्रो वा स वै ब्राह्मण उच्यते ॥ ४३ ॥ ब्राह्मणो निर्दयो यो वै पशुघातपरायणः ॥
स वै सुनिर्दयः पापी कठिनः क्रूरचेतनः ॥ ४४ ॥ वंचकैः कथितो वेदो यो वेदो ज्ञानवर्जितः ॥ यत्र ज्ञानं भवेन्नित्यं तत्र वेदः प्रतिष्ठति ॥ ४५ ॥ दयाहीनेषु वेदेषु विप्रेषु च महा-
मते ॥ नास्ति सत्यं क्रिया तत्र वेदविप्रेषु वै तदा ॥ ४६ ॥ वेदानवेदाराजं ब्राह्मणः सत्यवर्जिताः ॥ दानस्यापि फलं नास्ति तस्माद्दानं न दीयते ॥ ४७ ॥ यथा-
श्राद्धस्य वै चिह्नं तथा दानस्य लक्षणम् ॥ जिनस्यापि च यद्धर्मभुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ ४८ ॥ तवाग्रेऽहं प्रवक्ष्यामि बहु पुण्यप्रदायकम् ॥ आदौ दया प्रकर्तव्या-
शांतभूतेन चेतसा ॥ ४९ ॥ आराधयेद्ददादेवं जिनं येन चराचरम् ॥ मनसा शुद्धभावेन जिनमेकं प्रपूजयेत् ॥ ५० ॥ नमस्कारः प्रकर्तव्यस्तस्य देवस्य नान्य-
था ॥ मातापित्रोस्तु वै पादौ कदानैव प्रवंदयेत् ॥ ५१ ॥ अन्येषामपि कावार्तां श्रूयतां राजसत्तम ॥ वेन उवाच ॥ एते विप्राश्च आचार्या गंगाद्याः सरितस्तथा-
॥ ५२ ॥ वर्दंति पुण्यतथानि बहु पुण्यप्रदानि च ॥ तत्किं वदस्व सत्यं मे यादि धर्ममिहैच्छसि ॥ ५३ ॥ पातक उवाच ॥ आकाशाद्वैमहाराज मेघावर्पति वै जल-
म् ॥ भूमौ हि पर्वतेष्वेवं सर्वत्र पतितं जलम् ॥ ५४ ॥ स आह्लाव्य ततस्तिष्ठेद्दयां सर्वत्र भावयेत् ॥ नद्यः पापप्रवाहास्तु तासु तीर्थं श्रुतं कथम् ॥ ५५ ॥
जलाशयामहाराज तडागाः सागरास्तथा ॥ पृथिव्याधारकाश्चैव गिरयोऽश्मराशयः ॥ ५६ ॥ नास्त्येतेषु च वै तीर्थं जलेर्जलदमुत्तमम् ॥ स्ना-
ने यदा महत्पुण्यं कस्मान्मत्स्येषु वै नाहि ॥ ५७ ॥ दृष्ट्वा स्नानेन वै सिद्धिर्माणाः शुद्ध्यन्ति नान्यथा ॥ यत्र जिनस्तत्र तीर्थं तत्र धर्मः सनातनः ॥ ५८ ॥ तपो-
दानादिकं सर्वं पुण्यं तत्र प्रतिष्ठितम् ॥ ५९ ॥ एको जिनः सर्वमयो नृपेन्द्र नास्त्येव धर्मपरमं हितं तीर्थम् ॥ अयं तुलाभः परमस्तु तस्माद्द्विचयस्त्वनित्यं सुसु-
खो भविष्यति ॥ ६० ॥ विनिर्द्यधर्मसकलं स वेदं दानं स पुण्यं परयज्ञरूपम् ॥ पापस्वभावैर्वहुबोधितो नृपस्त्वं गस्य पुत्रेभ्युवितेन पापिना ॥ ६१ ॥ इति श्रीप-
द्मपुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखंडे वेनोपाख्याने सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ सूत उवाच ॥ एवं संवोधितो वेनः पापभावं गतः किल ॥ पुरुषेण तेन-
जैनेन महापापेन मोहितः ॥ १ ॥ नमस्कृत्य ततः पादौ तस्यैव च दुरात्मनः ॥ वेदधर्मपरित्यज्य सत्यधर्मादिकां क्रियाम् ॥ २ ॥ सुयज्ञानां निवृत्तिः स्याद्भेदानां-
हितथैव च ॥ पुण्यशास्त्रमयो धर्मस्तदानैव प्रवर्तितः ॥ ३ ॥ सर्वपापमयो लोकः संजातस्तस्य शासनात् ॥ नैव यागाश्च वेदाश्च धर्मशास्त्रार्थमुत्तमम् ॥ ४ ॥

भू० सं० द्वि०

अ० ३८

॥ ३६ ॥

नदानाध्ययनं विप्रस्तस्मिन्नासति पार्थिवे ॥ एवं धर्मप्रलोपो भून्महत्पापं प्रवर्तितम् ॥ ५ ॥ अंगेन वार्यमाणस्तु अन्यथा कुरुते भृशम् ॥ नननामापितुः पादौ
मातुश्चैव दुरात्मवान् ॥ ६ ॥ सनकस्यापि विप्रस्य अहमेकः प्रतापवान् ॥ पित्रानिवार्यमाणश्च मात्राचैव दुरात्मवान् ॥ ७ ॥ न करोति शुभं पुण्यं तीर्थदानादि
कंकदा ॥ आत्मभावानुरूपं च बहुकालं महायज्ञाः ॥ ८ ॥ पुनः सर्वैर्विचार्यैवं कस्मात्पापी व्यजायत ॥ अंगप्रजापतेः पुत्रो वंशलाञ्छनमागतः ॥ ९ ॥ पुनः प्रच्छध
मात्मा सुतां मृत्योर्मेहात्मनः ॥ कस्य दोषात्समुत्पन्नो वदसत्यं मम प्रिये ॥ १० ॥ सुनीथो वाच ॥ पूर्वमेव स्ववृत्तांतां मात्मपुण्यं च नंदिनी ॥ समाचष्ट च अंगाय मम
दोषान्महामते ॥ ११ ॥ बाल्ये कृतं मया पापं सुशंखस्य महात्मनः ॥ तपसि संस्थितस्यापि नान्यत्किंचित्कृतं मया ॥ १२ ॥ शप्ताहं कुप्यतां तेन दुष्टा ते संत
तिर्भवेत् ॥ इति जाने महाभाग ते नार्यं दुष्टांगतः ॥ १३ ॥ समाकर्ण्य महातेजास्तया सह वनं ययौ ॥ गते तस्मिन् महाभागे सभार्यं च वने तदा ॥ १४ ॥ सप्तैते
ऋषयस्तत्र वेन पार्श्वगतास्तथा ॥ समाहूय ततः प्रोचुरंगस्य तनयं प्रति ॥ १५ ॥ ऋषय उचुः ॥ मावेन साहसं कार्षीः प्रजापालो भवानिह ॥ त्वया सर्वमिदं
लोकं त्रैलोक्यं संचराचरम् ॥ १६ ॥ धर्मे चैव महाभाग सकलं हि प्रतिष्ठितम् ॥ पापकर्म परित्यज्य पुण्यं कर्म समाचर ॥ १७ ॥ एवमुक्ते पुते ज्वेव प्रहसन्वाक्यमब्र
वीत् ॥ वेन उवाच ॥ अहमेव परो धर्मो ह मेवार्हः सनातनः ॥ १८ ॥ अहं धाता अहं गोप्ता अहं वेदार्थ एव च ॥ अहं धर्मो महापुण्यो जैन धर्मः सनातनः ॥ १९ ॥
मामेव कर्मणा विप्रभजध्वं धर्मरूपिणम् ॥ ऋषय उचुः ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्यास्त्रयो वर्णा द्विजातयः ॥ २० ॥ सर्वेषामेव वर्णानां श्रुतिरेषा सनातनी ॥
वेदाचारेण वर्तते तेन जीवांति जंतवः ॥ २१ ॥ ब्रह्मवंशात्समुद्भूतो भवान् ब्राह्मण एव च ॥ पश्चाद्वाजापृथिव्याश्च संजातः कृतविक्रमः ॥ २२ ॥ राजपुण्ये
न राजेन्द्र सुखं जीवांति वै द्विजाः ॥ राज्ञः पापेन नश्यति तस्मात्पुण्यं समाचर ॥ २३ ॥ समाहृतस्त्वया धर्मः कृतश्चापि नराधिप ॥ त्रेतायुगस्य कर्मां पिद्वा परस्य त
थानिह ॥ २४ ॥ कलेश्चैव प्रवेशंतु वर्तयिष्यंति मानवाः ॥ जैन धर्मसमाश्रित्य सर्वेषां प्रमोहिताः ॥ २५ ॥ वेदाचारं परित्यज्य पापं यास्यंति मा
नवाः ॥ पापस्य मूलमेवैवै जैन धर्मन संशयः ॥ २६ ॥ अनेन मुग्धाराजेन्द्र महामोहेन पातिताः ॥ मानवाः पापसंघातास्तेषां नाशाय नान्यथा ॥ २७ ॥
भविष्यत्येव गोविंदः सर्वपापापहारकः ॥ स्वेच्छारूपं समासाद्य संहारिष्यति पातकात् ॥ २८ ॥ पापेषु संगते ज्वेवं म्लेच्छनाशायैव पुनः ॥ कल्किरेव स्वयं
देवो भविष्यति न संशयः ॥ २९ ॥ व्यवहारं कलेश्चैव त्यज पुण्यं समाश्रय ॥ वर्तयस्व हि सत्येन प्रजापालो भवस्व हि ॥ ३० ॥ वेन उवाच ॥ अहं
ज्ञानवतां श्रेष्ठः सर्वज्ञा तं मया इह ॥ योऽन्यथा वर्तते चैव सदंड्यो भवति ध्रुवम् ॥ ३१ ॥ अत्यर्थं भाषमाणं तं राजानं पापचेतनम् ॥ कुपितास्ते महा
त्मानः सर्वे वै ब्रह्मणः सुताः ॥ ३२ ॥ कुपिते ज्वेव विप्रेषु वेनो राजा महात्मसु ॥ ब्रह्मशापभयात्तेषां वल्मीकिं प्रविवेश ह ॥ ३३ ॥ अथ ते मुनयः क्रुद्धा वेनं पश्यं

प० पु०

॥ ३७ ॥

तिसर्वतः ॥ ज्ञात्वाप्रनष्टं भूपतं वल्मीकस्थं सुसांप्रतम् ॥ ३४ ॥ बलादानिन्युस्तं विप्राः क्रूरं तं पापचेतनम् ॥ दृष्ट्वा च पापकर्माणं मुनयः सुसमाहिताः ॥ ३५ ॥
 सव्यं पार्श्वं भूमं धुस्ते भूपस्य जातमन्यवः ॥ तस्माज्जातो महाद्वस्वो नीलवर्णो भयंकरः ॥ ३६ ॥ वर्चरोरक्तेन त्रस्तुवाण पाणिर्धनुर्धरः ॥ सर्वेषामेव पापानां नि
 षादानां बभूव ह ॥ ३७ ॥ धातापालयिताराजाम्लेच्छानां तु विशेषतः ॥ तं दृष्ट्वा पापकर्माणं मृषयस्तु महामते ॥ ३८ ॥ ममं धुर्दक्षिणं पार्श्वं वेन
 स्यापि महात्मनः ॥ तस्माज्जातो महात्मा स येन दुग्धावसुंधरा ॥ ३९ ॥ पृथुर्नाम महाप्राज्ञो राजराजो महाबलः ॥ तस्य पुण्यप्रसादाच्च वेनो धर्मार्थको
 विदः ॥ ४० ॥ चक्रवर्तिपदं भुक्त्वा प्रसादात्तस्य चक्रिणः ॥ जगाम वैष्णवं लोके तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ४१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनो
 पारुयानेऽष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ कथं वेनो गतः स्वर्गं पापं त्यक्त्वा प्रदूरतः ॥ तन्नो विस्तरतो ज्ञापि वदसत्यवतां वर ॥ १ ॥ सूत उवाच ॥
 ऋषीणां पुण्यसंसर्गात्संवादाच्च द्विजोत्तम ॥ कायस्य मथनात्पापो वहिस्तस्य विनिर्गतः ॥ २ ॥ पश्चाद्देनः स पुण्यात्मा ज्ञानं लेभे च शाश्वतम् ॥ रेवायाद
 क्षिणे कूले तपश्चचार स द्विजाः ॥ ३ ॥ तृणविन्दोऽर्क्षे चैव आश्रमे पापनाशने ॥ वर्षाणां तु शतं सार्प्रं कामक्रोधविवर्जितः ॥ ४ ॥ तस्योग्रतपसा देवः शंख
 चक्रगदाधरः ॥ प्रसन्नो भून्महाभागानिष्पापस्य नृपस्य वै ॥ ५ ॥ उवाच च प्रसन्नोऽस्मि ब्रियतां वर उत्तमः ॥ वेन उवाच ॥ यदि देव प्रसन्नोऽसि देहि मे वरमु
 त्तमम् ॥ ६ ॥ अनेनापिशरीरेण गंतुमिच्छामि त्वत्पदम् ॥ पित्रा सार्धं महाभागमात्रा चैव सुरेश्वर ॥ तवैव तेजसा देव तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ७ ॥ श्रीवासुदे
 व उवाच ॥ कगतोऽसौ महामोहो येन त्वं मोहितो नृप ॥ लोभेन मोहयुक्तेन तमो मार्गे निपातितः ॥ ८ ॥ वेन उवाच ॥ यन्मे पूर्वकृतं पापं तेनाहं मोहितो विभो ॥
 अतो मां सुद्वरास्मात्त्वं पापाच्चैव सुदारुणात् ॥ ९ ॥ प्रजतव्यमथोपश्रुत्तं तद्वदनुग्रहाद्विभो ॥ भगवानुवाच ॥ साधुभूपमहाभाग रापतेनाशमागतम् ॥ १० ॥
 शुद्धोसितपसा च त्वं ततः पुण्यं वदाम्यहम् ॥ पुरा वै ब्रह्मणा तात पृष्टो हं भवता यथा ॥ ११ ॥ तस्मै यदुदितं वत्स तत्ते सर्वं वदाम्यहम् ॥ एकदा ब्रह्मणा व्यानस्थि
 तेन नभिपंकजे ॥ १२ ॥ प्रादुरासत दातस्य वरदानाय सुव्रत ॥ तेन पृष्टं महत्पुण्यं स्तोत्रं पापप्रणाशनम् ॥ १३ ॥ वासुदेवाभिधानं च सुगतिप्रदमिच्छता ॥
 स्तोत्राणां परमं तस्मै वासुदेवाभिधं महत् ॥ १४ ॥ सर्वसौख्यप्रदं नृणां पठतां जपतां सदा ॥ उपादिशं महाभाग विष्णुप्रीतिकरं परम् ॥ १५ ॥ विष्णु उवाच ॥
 एतत्सर्वजगद्व्याप्तं मया त्वव्यक्तमूर्तिना ॥ अतो मां मुनयः प्राहुर्विष्णुं विष्णुपरायणाः ॥ १६ ॥ वसंतियत्र भूतानि वसत्ये पुच्यो विभुः ॥ स वासुदेवो विज्ञेयो वि
 द्भिरहमादरात् ॥ १७ ॥ संकर्षति प्रजाश्चातिह्य व्यक्ताय तो विभुः ॥ ततः संकर्षणो नामा विज्ञेयः शरणागतैः ॥ १८ ॥ इति तैत्तिरीयसंहितायां श्रीमद्भागवतस्य अष्टादशोऽध्यायः ॥

भू० खं० द्वि०

अ० ३९

॥ ३७ ॥

म्यया ॥ प्रद्युम्नोहं बुधैस्तस्माद्विज्ञेयोस्मि सुतार्थिभिः ॥ १९ ॥ अत्र लोके विना चे शौ सवै शौ हर के शवौ ॥ निरुद्धो हं योगवलात्र केनातो निरुद्धवत् ॥ २० ॥ विश्वा
 ख्यो हं प्रतिजगज्ज्ञानविज्ञानसंयुतः ॥ अहमित्यभिमानाच्च जाग्रच्चितासमाकुलः ॥ २१ ॥ तैजसो हं जगच्चेष्टामयश्चन्द्रियरूपवान् ॥ ज्ञानकर्मसमुद्रिक्तः स्वप्ना
 वस्थांगतो ह्यहम् ॥ २२ ॥ प्राज्ञो हं मधिदेवात्मा विश्वाधिष्ठानगोचरः ॥ सुषुप्तावास्थितो लोकादुदासीनो विकल्पितः ॥ २३ ॥ तुरीयो हं निर्विकारी गुणावस्था
 विवर्जितः ॥ निर्लिप्तः साक्षिवद्विश्वाप्रतिविवितविग्रहः ॥ २४ ॥ चिदाभासश्चिदानंदश्चिन्मयश्चित्स्वरूपवान् ॥ नित्योक्षरो ब्रह्मरूपो ब्रह्मब्रह्मवैवहि
 माम् ॥ २५ ॥ भगवानुवाच ॥ इत्युक्त्वा तं दर्धे विष्णुः स्वरूपं ब्रह्मणेपुरा ॥ सोपि ज्ञात्वा जगद्व्याप्तिकृतात्मा समभूत्क्षणात् ॥ २६ ॥ राजंस्त्वमपिशुद्धा
 त्मा पृथोर्जन्मन एव च ॥ तथाप्याराधय विभुं स्तोत्रेणानेन सुव्रत ॥ २७ ॥ तुष्टो विष्णुस्तमभ्याह वरं वरयमान द ॥ वेन उवाच ॥ सुगतिं देहि मे विष्णो दुष्कृता
 त्तारय स्वमाम् ॥ २८ ॥ शरणं त्वां प्रपन्नोऽस्मि कारणं वद सद्गतेः ॥ विष्णुरुवाच ॥ पूर्वमेव महाभाग त्वं गेनापि महात्मना ॥ २९ ॥ अहं माराधितस्तेन त
 स्मै दत्तो वरो मया ॥ प्रयास्यसि महाभाग वैष्णवं लोकमुत्तमम् ॥ ३० ॥ कर्मणास्वेन विप्रेन्द्र पुण्येन नृप नंदन ॥ आत्मार्यं त्वं महाभाग वरमेव प्रयाचय ॥ ३१ ॥
 शृणु वेन महाभाग वृत्तांतं पूर्वसंभवम् ॥ तव मात्रे पुरा दत्तः शापः क्रुद्धेन भूपते ॥ ३२ ॥ सुशंखेन सुनीथायै बाल्ये पूर्वमहात्मना ॥ ततस्त्वंगेव रोदत्तो मयैव वि
 दितः त्मात्मा ॥ ३३ ॥ त्वांसमुद्धर्तुं कामेन सुपुत्रस्ते भविष्यति ॥ एवमुक्त्वा तु पितरं तवाहं गुणवत्सल ॥ ३४ ॥ भवदंगात्समुद्धृतः करिष्ये लोकपालनम् ॥
 दिवीन्द्रो ह्यिथाभाति तथाहं भूतले स्थितः ॥ ३५ ॥ आत्मा वै जायते पुत्र इति सत्यवती श्रुतिः ॥ अतस्त्वं सुगतिं वत्सल भिष्यसि वरान्मम ॥ ३६ ॥ गत्य
 र्थमात्मनो राजन्दानमेकं समाचर ॥ यस्त्वां पातकरूपो हं सुनीथायाः परंतप ॥ ३७ ॥ अब्रुवन्नरूपेण कर्तुं त्वां तु विधर्मगम् ॥ अन्यथा तु सुशंखस्य वाक्यमे
 वान्यथा भवेत् ॥ ३८ ॥ अतो विधिर्निषेधश्च ह्यहमेव नृपोत्तम ॥ कर्मानुरूपफलदो बुद्धयतीतो गुणाग्रहः ॥ ३९ ॥ दानमेव परं श्रेष्ठं दानं सर्वप्रभावकम् ॥
 तस्माद्दानं ददस्व त्वं दानात्पुण्यं प्रवर्तते ॥ ४० ॥ दानेन नश्यते पापं तस्माद्दानं ददस्व हि ॥ अश्वमेधादिभिर्यज्ञैर्यजस्वनृपसत्तम ॥ ४१ ॥ भूमिदानादि
 कंदानं ब्राह्मणेभ्यो ददस्व वै ॥ सुदानात्प्राप्यते भोगः सुदानात्प्राप्यते यशः ॥ ४२ ॥ सुदानाज्जायते कीर्तिः सुदानात्प्राप्यते सुखम् ॥ दानेन स्वर्गमाप्नो
 ति फलं तत्र भुनक्ति च ॥ ४३ ॥ दत्तस्यापि सुदानस्य श्रद्धायुक्तस्य सत्तम ॥ काले प्राप्ते व्रजे तीर्थपुण्यस्यापि फलं त्विदम् ॥ ४४ ॥ पात्रभूताय विप्राय श्रद्धापूर्तेन चेत
 सा ॥ यो ददाति महादानं मयि भावं निवेश्य च ॥ ४५ ॥ तस्याहं सकलं दद्मि न सार्थं यमिच्छति ॥ वेन उवाच ॥ कालं दानस्य मे ब्रूहि कीदृक्कालस्य लक्ष

प० पु०

३८ ॥

णम् ॥ ४६ ॥ तीर्थस्यापिचयद्रूपपात्रस्यापिसुलक्षणम् ॥ दानस्यापिजगन्नाथविधिविस्तरतोवद ॥ ४७ ॥ प्रसादसुमुखोभूत्वादयामेयादिवर्त्तते ॥
॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ दानकालं प्रवक्ष्यामि नित्यं नैमित्तिकं नृप ॥ ४८ ॥ काम्यं चान्यं महाराज चतुर्थं प्रापकं पुनः ॥ सूर्योदयस्य वेलायां पापं नश्य
तिसर्वतः ॥ ४९ ॥ अंधकाराधिकाघोरानराणां शकारकाः ॥ दिवि सूर्यो ममांशोऽयं तेजसां कल्पितो निधिः ॥ ५० ॥ तस्यैव तेजसादग्धाभस्मतां यांति किल्बिषाः ॥
उदयंतं ममांशं यो दृष्ट्वा दत्ते तु वार्यपि ॥ ५१ ॥ तस्यैकिकथ्यते भूपनित्यं पुण्यविवर्द्धनम् ॥ संप्राप्तायां सुवेलायां तस्यां पुण्यकरो नरः ॥ ५२ ॥ स्नात्वाभ्यर्च्योपेतुन्दे
वान् दानदाता भवेत् पुनः ॥ यथाशक्ति प्रभावेन श्रद्धापूतेन चेतसा ॥ ५३ ॥ अन्नं पयः फलं पुष्पं वस्त्रं तांबूलभूषणम् ॥ हेमरत्नादिकं चैव तस्य पुण्यमनंतकम् ॥ ५४ ॥
मध्याह्ने तु ततो राजन्नपराह्णे तथैव च ॥ मामुद्दिश्य च यो दद्यात्तस्य पुण्यमनंतकम् ॥ ५५ ॥ खाद्यपानादिकं मिष्टलेपनं गंधकुंकुमम् ॥ कर्पूरादिकमेवापि वस्त्रा
लंकारसंयुतम् ॥ ५६ ॥ अविच्छिन्नं ददात्येवं भोगसौख्यप्रदायकम् ॥ नित्यकालो मया ख्यातो दानपूजार्थिनां शुभः ॥ ५७ ॥ अथातः संप्रक्ष्यामि नैमित्तिक
मनुत्तमम् ॥ त्रिकालेष्वपि दातव्यं दानमेव न संशयः ॥ ५८ ॥ शून्यं दिनं न कर्तव्यमात्मनो हितमिच्छता ॥ यस्मिन्काले प्रदत्तं हि किंचिद्दानं नराधिप ॥ ५९ ॥
तत्प्रभावान्महाप्राज्ञो बहुसा मर्थ्यसंयुतः ॥ धनाढ्यो गुणवान्प्राज्ञः पंडितोऽपि विचक्षणः ॥ ६० ॥ पक्षमासं दिनं यावन्न दत्तं वै यदाशनम् ॥ तमेव वारयाम्येव भ
क्ष्याच्चैव नरोत्तमम् ॥ ६१ ॥ स्वमलं भक्षितं चैव अदत्त्वा दानमुत्तमम् ॥ उत्पादयाम्यहं रोगं सर्वभोगनिवारणम् ॥ ६२ ॥ तेषां कायेष्वसंतुष्टो बहुपीडाप्रदाय
कम् ॥ मंदानलेन संयुक्तं च रसं तापकारकम् ॥ ६३ ॥ त्रिकालेषु न दत्तं यैर्ब्राह्मणेषु सुरेषु च ॥ स्वयमश्रातिमिष्टं तु तेन पापमहत्कृतम् ॥ ६४ ॥ प्रायश्चित्ते
नरोद्रेण तमेवं परिशोधयेत् ॥ उपवासैर्महाराजकायशोषकरादिकैः ॥ ६५ ॥ चर्मकारो यथा चर्मकुंडस्थोऽपि गनिघृणः ॥ शोधयेच्च कपायैश्च तच्चर्मस्फोटये
द्यथा ॥ ६६ ॥ तथा हं पापकर्तारं शोधयामि न संशयः ॥ औषधीनां सुयोगाच्च कपायैः कटुकैर्धुवम् ॥ ६७ ॥ उष्णोदके च संतापे वैद्यरूपेण नान्यथा ॥ अन्ये
भुंजन्ति तस्योग्रभोगान् पुण्यान्मनोनुगान् ॥ ६८ ॥ किं करोति स मर्थश्च न दत्तं दानमुत्तमम् ॥ महता पापारूपेण तमेवं परितापये ॥ ६९ ॥ नित्यकालम्ययदा
नमात्मार्यपापिभिर्यथा ॥ न दत्तं राजराजैर्द्रव्यश्रद्धापूतेन चेतसा ॥ ७० ॥ तथा ताञ्जारयाम्येतानुपायैर्दोरुणैः किल ॥ वासुदेव उवाच ॥ नैमित्तिकं तथा कालं
पुण्यं चैव तवाग्रतः ॥ ७१ ॥ प्रवक्ष्यामि नरश्रेष्ठ सुबुद्ध्या शृणु तत्परः ॥ अमावास्यामहाराजपौर्णमासी तथैव च ॥ ७२ ॥ यदा भवति संक्रांतिर्व्यंती पातो न
रेश्वर ॥ वैधतिश्च यदा प्रोक्तयदा एकादशी भवेत् ॥ ७३ ॥ महामाघी तथा पाढी वैशाखी कार्तिकी तथा ॥ अमासो मसमायोगे मन्वादिषु युगादिषु ॥ ७४ ॥

भू० सं० द्वि०

अ० ३९

॥ ३८ ॥

गजच्छायातथाप्रोक्तापितृक्षयातथैवच ॥ एतेनैमित्तिकाःख्यातास्तवाग्रेनृपसत्तम ॥ ७५ ॥ एतेषुदीयतेदानंतस्यदानस्ययत्फलम् ॥ तत्फलंतुप्रवक्ष्या-
 मिश्रयतानृपसत्तम ॥ ७६ ॥ मामुद्दिश्यनरोभक्त्याब्राह्मणायप्रयच्छति ॥ तस्याहंनिर्विकल्पेनप्रयच्छामिनसंशयः ॥ ७७ ॥ गृहंसौख्यमहाराजस्वर्ग-
 मोक्षादिकंबहु ॥ काम्यंकालंप्रवक्ष्यामिदानस्यफलदायकम् ॥ ७८ ॥ व्रतानामेवसर्वेषांदेवादीनांतथैवच ॥ दानस्यपुण्यकालंतुसंप्रोक्तंद्विजसत्तमैः ॥ ७९ ॥ आ-
 भ्युदयिकमेवापिकालंवक्ष्यामितेनृप ॥ मैखानामेवसर्वेषांवैवाहिकमनुत्तमम् ॥ ८० ॥ पुत्रस्यजातमात्रस्यचौलमौज्यादिकंतथा ॥ प्रासादध्वजदेवानांप्राप्ति-
 ष्टादिककर्मणि ॥ ८१ ॥ वापीकूपतडागानांगृहवास्तुमयनृप ॥ तदाभ्युदयिकंप्रोक्तंमातृणांयत्रपूजनम् ॥ ८२ ॥ तस्मिन्कालेददेहानंसर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥
 आभ्युदयिकएवायंकालःप्रोक्तोनृपोत्तम ॥ ८३ ॥ अन्यच्चैवप्रवक्ष्यामिपापपीडानिवारणम् ॥ मृत्युकालेचसंप्राप्तैक्षयंज्ञात्वानरोत्तम ॥ ८४ ॥ तत्रदानंप्र-
 दातव्यंयममार्गसुखप्रदम् ॥ नित्यनैमित्तिकाःकालाःकाम्याभ्युदयिकास्तथा ॥ ८५ ॥ अंत्यःकालोमहाराजसमाख्यातस्तवाग्रतः ॥ एतेकालाःसमा-
 ख्याताःस्वकर्मफलदायकाः ॥ ८६ ॥ तीर्थस्यलक्षणंराजन्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ सुतीर्थानामियंगंगाभातिपुण्यासरस्वती ॥ ८७ ॥ रेवाचयमुनातापी-
 तथाचमेण्वतीनदी ॥ सरयूर्धर्षरावेणासर्वपापप्रणाशिनी ॥ ८८ ॥ कावेरीकपिलाचान्याविशालाविश्वतारणी ॥ गोदावरीसमाख्यातातुंगभद्रानरोत्तम ॥ ८९ ॥
 पाषाणांभीतिदानित्यंभीमरथ्याप्रपठ्यते ॥ देविकाकृष्णगंगाचअन्याःसरिद्वरोत्तमाः ॥ ९० ॥ एतासांपुण्यकालेषुसंतितीर्थान्यनेकशः ॥ ग्रामेवायदिवार-
 ण्येनद्यःसर्वत्रपावनाः ॥ ९१ ॥ तत्रतत्रप्रकर्तव्याःस्नानदानादिकाःक्रियाः ॥ यदानज्ञायतेनामतासांतीर्थस्यसत्तमाः ॥ ९२ ॥ नामोच्चारंप्रकुर्वीतविष्णुती-
 र्थमिदंनृप ॥ तीर्थस्यदेवतातद्रहमेवसंशयः ॥ ९३ ॥ मामेवमुच्चरेद्योवैतीर्थेदेवेषुसाधकः ॥ तस्यपुण्यफलंजातंमन्नामन्नानृपनंदन ॥ ९४ ॥ अज्ञातानां
 सुतीर्थानांदेवानानृपसत्तम ॥ स्नानेदानेमहाराजमन्नामहिसमुच्चरेत् ॥ ९५ ॥ तीर्थानामेवराजेंद्रधात्राधात्र्यइमाःकृताः ॥ सिंधवःसर्वपुण्यानांसर्वस्थाःक्षितिमंड-
 ले ॥ ९६ ॥ यत्रतत्रप्रकर्तव्यंस्नानदानादिकंनृप ॥ अक्षयंकलमाप्रोतिसुतीर्थानांप्रसादतः ॥ ९७ ॥ तीर्थरूपामहापुण्याःसागरासप्तएवच ॥ मानसाद्यास्तथारा-
 जन्तरस्यश्चप्रकीर्तिताः ॥ ९८ ॥ निर्झराःपल्वलाःप्रोक्तास्तीर्थरूपानसंशयः ॥ स्वल्पानद्योमहाराजतासुतीर्थप्रतिष्ठितम् ॥ ९९ ॥ खातेष्वेवंचसर्वेषुवर्ज-
 यित्वाचकूपकम् ॥ पर्वतास्तीर्थरूपाश्चमेवाद्याश्चमहीतले ॥ १०० ॥ यज्ञभूमिश्चयज्ञश्चअग्निहोत्रयथास्थितः ॥ आद्रभूमिस्तथाशुद्धादेवशालातथापुनः ॥ १०१ ॥
 होमशालातथाप्रोक्तावेदाध्ययनवेड्मच ॥ गृहेषुपुण्यसंयुक्तंगोस्थानंवैरमुत्तमम् ॥ १०२ ॥ सोमपायीभवेद्यत्रतीर्थतत्रप्रतिष्ठितम् ॥ आरामोयत्रवैपुण्योअश्वत्थो

प० पु०
॥ ३९ ॥

यत्रतिष्ठति ॥ १०३ ॥ ब्रह्मवृक्षोभवेद्यत्रवटवृक्षस्तथैवच ॥ अन्येचवन्यसंस्थानेतत्रतीर्थप्रतिष्ठितम् ॥ १०४ ॥ एतेतीर्थाःसमाख्याताःपितामातातथैवच ॥
पुराणपठयतेयत्रगुरुर्यत्रस्वयंस्थितः ॥ १०५ ॥ सुभार्यातिष्ठतेयत्रतत्रतीर्थनसंशयः ॥ सुपुत्रस्तिष्ठतेयत्रतत्रतीर्थनसंशयः ॥ १०६ ॥ एतेतीर्थाःसमाख्या
ताराजवेइमतथैवच ॥ वेनउवाच ॥ पात्रस्यलक्षणंब्रूहियस्मैदेयंसुरोत्तम ॥ १०७ ॥ प्रसादसुमुखोभूत्वाकृपयामममाधव ॥ वासुदेवउवाच ॥ शृणुराजन्म
हाप्राज्ञपात्रस्यापिसुलक्षणम् ॥ १०८ ॥ यस्मैदेयंसुदानंश्चद्रापूतैर्मात्मभिः ॥ ब्राह्मणंसुकुलोपेतंवेदाध्ययनतत्परम् ॥ १०९ ॥ शांतंदांतंतपोयुक्तं
शुक्लमेवविशेषतः ॥ प्रज्ञावंतंज्ञानवंतंदेवपूजनतत्परम् ॥ ११० ॥ सत्यवंतंमहापुण्यं वैष्णवंज्ञानपंडितम् ॥ धर्मज्ञंमुक्तलौल्यं चपाखंडैस्तुविवर्जितं
॥ १११ ॥ एवंपात्रंसमाख्यातमन्यदेवंवदाम्यहम् ॥ एवमेतैर्गुणैर्युक्तंस्वमृपुत्रंनरोत्तमम् ॥ ११२ ॥ एतंपात्रंविजानीहिदुहितुस्तनयंततः ॥ जामा
तरंमहाराजभावरैतैश्चसंयुतम् ॥ ११३ ॥ गुरुंचदीक्षितंचैवपात्रभूतंनरोत्तम ॥ एतान्येवमुपात्राणिदानयोग्यानि सत्तम ॥ ११४ ॥ वेदाचारसमो
पेतस्तृप्तिर्नैवचगच्छति ॥ वर्जयेत्किलतंविप्रंतथाकाणं सुधूर्तकम् ॥ ११५ ॥ अतिकृष्णंमहाराजकपिलंपरिवर्जयेत् ॥ कर्कटाक्षंसुनीलंचक्ष्यावदन्तंवि
वर्जयेत् ॥ ११६ ॥ नीलदंतंतथाराजन्पीतदंतंतथैवच ॥ गोम्रंसुकृष्णदंतंचवर्बर्चातिपांशुलम् ॥ ११७ ॥ हीनांगमधिकंगंचकुष्ठिनंकुनखंतथा ॥ दुश्
माणंमहाराजखल्वाटंपरिवर्जयेत् ॥ ११८ ॥ अन्यायेपुरतायस्यजायाविप्रस्यकस्यच ॥ तस्मैदानंनदातव्यंयदिव्रह्मसमोभवेत् ॥ ११९ ॥ स्त्रीजितायनदा
तव्यंशाखारंडेमहामते ॥ व्याधितायनदातव्यंमृतभोजिषुभूपते ॥ १२० ॥ चोरायचनदातव्यंसयद्यत्रिसमोभवेत् ॥ अतृप्तायनदातव्यंशावंतुपरिवर्ज
येत् ॥ १२१ ॥ अतिस्तब्धायनोदेयंशठायचविशेषतः ॥ वेदशास्त्रसमायुक्तःसदाचरिणवर्जितः ॥ १२२ ॥ आर्द्धदानेचराजेंद्रनेवयुक्तःकदाभवेत् ॥
अथदानंप्रवक्ष्यामिसफलंपुण्यदायकम् ॥ १२३ ॥ कालतीर्थमुपात्राणांश्रद्धायोगात्प्रजायते ॥ नास्तिश्रद्धासमंपुण्यंनास्तिश्रद्धासमंसुखम् ॥ १२४ ॥ ना
स्तिश्रद्धासमंतीर्थसंसारेप्राणिनानृपांश्रद्धाभावेनसंयुक्तोमामेवंपरिसंस्मरेत् ॥ १२५ ॥ पात्रहस्तेप्रदातव्यंस्वलपमेव नृपोत्तम ॥ एवंविधस्यदानस्याविधयुक्त
स्ययत्फलम् ॥ १२६ ॥ अनंतंतदवाप्नोतिमत्प्रसादात्सुखीभवेत् ॥ १२७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥
॥वेनउवाच॥नित्यदानफलंदेवत्वत्तःपूर्वमयाश्रुतम्॥नैमित्तिकस्यदानस्यदत्तस्यापिहियत्फलम्॥१॥तत्फलमेसमाचक्ष्वत्वत्प्रसादात्प्रयत्नतः॥महातृप्ति
नगच्छामिश्रोतुंश्रद्धाप्रवर्तते॥२॥॥विष्णुवाच॥नैमित्तिकंप्रवक्ष्यामिदानमेव नृपोत्तम॥महापर्वणिसंप्राप्तेयेनदानानिश्रद्धया॥३॥सत्पा

भू०खं०द्वि०
अ० ४०

॥ ३९ ॥

त्रेभ्यः प्रदत्तानितस्य पुण्यफलं शृणु ॥ गजरथं प्रदत्ते यो ह्यश्वं चापि नृपोत्तमः ॥ ४ ॥ स च भृत्यैस्तु संयुक्तः पुण्यदेशे नृपोत्तमः ॥ जायते हि महाराज मत्प्रसादात्तसं-
 शयः ॥ ५ ॥ राजा भवति धर्मात्मा ज्ञानवान् च लवान् सुधीः ॥ अजेयः सर्वभूतानां महातेजाः प्रजायते ॥ ६ ॥ महापर्वणिसंप्राप्ते भूमिदानं ददाति यः ॥ गोदानं वा म-
 हाराज सर्वभोगपतिर्भवेत् ॥ ७ ॥ ब्राह्मणाय सुपुण्याय दानं दद्यात्प्रयत्नतः ॥ महादानानियोदद्यात्तीर्थं पर्वणि पात्रवित् ॥ ८ ॥ तेषां चिह्नं प्रवक्ष्यामि भूपति-
 त्वं प्रजायते ॥ तीर्थपर्वणिसंप्राप्ते गुप्तदानं ददाति यः ॥ ९ ॥ निधीना मांशुसंप्राप्तिरक्षरापरिजायते ॥ महापर्वणिसंप्राप्ते तीर्थेषु ब्राह्मणाय च ॥ १० ॥ सुचै-
 लं च महादानं कांचनेन समन्वितम् ॥ पुण्यफलं प्रवक्ष्यामि तस्य दानस्य भूपते ॥ ११ ॥ जायते बहवः पुत्राः सुगुणा वेदपारगाः ॥ आयुष्मंतः प्रजावंतो यशः-
 पुण्यसमन्विताः ॥ १२ ॥ विपुलाश्चैव जायन्ते रूफालक्ष्मीर्महामते ॥ सौख्यं चलभते पुण्यं धर्मवान् परिजायते ॥ १३ ॥ महापर्वणिसंप्राप्ते तीर्थं गत्वा प्रय-
 त्तः ॥ कपिलां कांचनीं दद्याद्ब्राह्मणाय महात्मने ॥ १४ ॥ तस्य पुण्यं प्रवक्ष्यामि दानस्य च महामते ॥ कपिलादो महाराज सर्वसौख्यान् प्रभुं जति ॥ १५ ॥
 यावद्ब्रह्मा प्रजैर्विस्तृता वत्तिष्ठति तत्र सः ॥ महापर्वणिसंप्राप्ते अलंकृत्य च गांतदा ॥ १६ ॥ कांचनेनापि संयुक्तां वस्त्रालंकारभूषणैः ॥ तस्य दानस्य राजेन्द्र फ-
 लभोगं वदाम्यहम् ॥ १७ ॥ विपुला जायते लक्ष्मीर्दानभोगसमाकुला ॥ सर्वविद्यापतिर्भूत्वा विष्णुभक्तो भवेत्किल ॥ १८ ॥ विष्णुलोके वसेन्मर्त्यो याव-
 त्तिष्ठति मेदिनी ॥ तीर्थं गत्वा तु यो दद्याद्ब्राह्मणाय विभूषणम् ॥ १९ ॥ भुक्त्वा तु विपुलान् भोगानि न्द्रेण क्रीडते सह ॥ महापर्वणिसंप्राप्ते वस्त्रं च द्विजपुंगवे ॥ २० ॥
 दत्त्वा ब्रह्ममिसंयुक्तं पात्रे श्रद्धासमन्वितः ॥ मोदते स तु वैकुण्ठे विष्णुतुल्यपराक्रमः ॥ २१ ॥ स वस्त्रं कांचनं दत्त्वा द्विजाय परिश्रान्तये ॥ स्वेच्छया अग्रिसदृशो वै-
 कुण्ठे स वसेत्सुखी ॥ २२ ॥ सुवर्णस्य सुकुम्भं च घृतेन परिपूरयेत् ॥ पिधानं रौप्यं कर्तव्यं वस्त्रहारीरलंकृतम् ॥ २३ ॥ पुष्पमालान्वितं कुर्याद्ब्रह्ममूत्रेण शोभि-
 तम् ॥ प्रतिष्ठितं वेदमंत्रैस्तं संपूज्य महामते ॥ २४ ॥ उपचारैः पवित्रैश्च षोडशैः परिपूजयेत् ॥ स्वलंकृत्य ततो दद्याद्ब्राह्मणाय महात्मने ॥ २५ ॥ षोडशै-
 वततो गावः सवस्त्राः कांस्यदोहनाः ॥ कुंभयुक्ताश्च चत्वारो दक्षिणां च सकांचनाम् ॥ २६ ॥ तथा द्वादशकागावो वस्त्रालंकारभूषणाः ॥ पृथग्भूता यवि प्रा-
 यदा तव्यानां त्रसंशयः ॥ २७ ॥ एवमादीनि दानानि अन्यानि नृप नंदन ॥ तीर्थकालं सुसंप्राप्य विप्रैः प्रावसथमेव च ॥ २८ ॥ श्रद्धाभावेन दातव्यं
 बहु पुण्यकरं भवेत् ॥ विष्णुरुवाच ॥ विष्णुमुद्दिश्य दानं कामनापरिकल्पितम् ॥ २९ ॥ तस्य दानस्य भावेन भावनापरिभावितः ॥ तादृक्फलं सम-
 श्रातिमानुषो नात्र संशयः ॥ ३० ॥ अभ्युदयं प्रवक्ष्यामि यज्ञादिषु प्रवर्तते ॥ तेन दानेन तस्यापि श्रद्धया च द्विजोत्तम ॥ ३१ ॥ प्रज्ञावृद्धिं समाप्नोति न च दुः-

१० पु०
॥ ४० ॥

संप्रविंदति ॥ भोगान्भुनक्तिधर्मात्माजीवमानस्तुतांप्रतम् ॥ ३२ ॥ ऐंद्रास्तुभुंक्तेभोगान्सदातादिव्यांगतिगतः ॥ स्वकुलंनयतेस्वर्गकल्पानांचसहस्र
कम् ॥ ३३ ॥ एवमाभ्युदयंप्रोक्तंप्राप्ततेषुवदाम्यहम् ॥ कायस्यचक्षयंज्ञात्वाजरयापरिपीडितः ॥ ३४ ॥ दानंतेनप्रदातव्यमाशांकस्यनकारयेत् ॥
मृतेचमयिमेपुत्राअन्येस्वजनवांधवाः ॥ ३५ ॥ कथमेतेभविष्यतिमांविनासुहृदोमम ॥ तेषामोहात्प्रमुग्धोवैनददातिसर्किचन ॥ ३६ ॥ मृत्युंप्रयातिमो
हात्मारुदंतिमित्रवांधवाः ॥ दुःखेनपीडिताःसर्वमायामोहेनपीडिताः ॥ ३७ ॥ संकल्पयंतिदानानिमोक्षंवैचितयंतिच ॥ तस्मिन्मृतेमहाराजमायामोहेगतेस
ति ॥ ३८ ॥ विस्मरंतिचदानानिलोभात्मानोददंतिन ॥ योसौमृतोमहाराजयमपथंसुदुःखितः ॥ ३९ ॥ तृषाक्षुधासमाक्रांतोबहुदुःखैःप्रपीडितः ॥ तस्माद्दानंप्रदात
व्यंस्वयमेवनसंशयः ॥ ४० ॥ कस्यपुत्राश्चपौत्राश्चकस्यभार्यानृपोत्तम ॥ संसारेनास्तिकःकस्यतस्माद्दानंप्रदीयते ॥ ४१ ॥ ज्ञानवताप्रदातव्यंस्वयमेवनसंश
यः ॥ अन्नंपानंचतांबूलमुदकंकाचनंतथा ॥ ४२ ॥ गुग्मंवल्लंचछत्रंचस्वयमेवनसंशयः ॥ जलपात्राण्यनेकानिसोदकानिनृपोत्तम ॥ ४३ ॥ वाहनानिवि
चित्राणियानान्येवमहामते ॥ नानागंधान्सकपूर्वरंयमपथंसुखप्रदे ॥ ४४ ॥ उपानहौप्रदातव्येयदीच्छेद्विपुलंसुखम् ॥ एतैर्दानैर्महाराजयमपथंसुखेनवै ॥ ४५ ॥
प्रयातिमानवोराजन्मदूतैरलंकृतम् ॥ ४६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ वेनउवाच ॥ पुत्रोभार्याकथंतीर्थपिता
माताकथंवद ॥ गुरुश्चैकथंतीर्थतन्मेविस्तरतोवद ॥ १ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ अस्तिवाराणसीरम्यांगंगायुक्तामहापुरी ॥ तस्यांवसतिवैश्यैकःकृकलोना
मनामतः ॥ २ ॥ तस्यभार्यामहासाध्वीपतिव्रतपरायणा ॥ धर्माचारपरानित्यंसवैपतिपरायणा ॥ ३ ॥ सुकलानामपुण्यांगीसुपुत्राचारुमंगला ॥ सत्यं
वदासदाशुद्धाप्रियाकाराप्रियप्रिया ॥ ४ ॥ एवंगुणैःसमायुक्तासुभगाचारुकारिणी ॥ सवैश्यउत्तमोनाधर्मज्ञोज्ञानवान्गुणी ॥ ५ ॥ पुराणेथ्रोतधर्मंचसदा
श्रवणतत्परः ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेनबहुपुण्यप्रदायकम् ॥ ६ ॥ श्रद्धयानिर्गतोयात्रांतीर्थानांपुण्यमंगलाम् ॥ ब्राह्मणानांप्रसंगेनसार्थवाहेनतेनच ॥ ७ ॥
प्रस्थितोधर्ममार्गतुतमुवाचपतिव्रता ॥ पतिस्नेहेनसंमुग्धाभर्तारंवाक्यमब्रवीत् ॥ ८ ॥ सुकलोवाच ॥ अहंतेधर्मतःपत्नीसहपुण्यकराप्रिय ॥ पतिमार्ग
प्रतीक्ष्याहंपतिदेवंयजाम्यहम् ॥ ९ ॥ कदानैवमयात्याज्यंसामीप्यंतेद्विजोत्तम ॥ तवच्छायांसमाश्रित्यकरिष्येधर्ममुत्तमम् ॥ १० ॥ पतिव्रताख्यंपापघ्नं
नारीणांगतिदायकम् ॥ पुण्यस्त्रीकथ्यतेलोकेयास्यात्पतिपरायणा ॥ ११ ॥ युवतीनांपृथक्तीर्थविनाभर्तुर्नशोभते ॥ सुखदेनास्तिवैलोकेस्वर्गमोक्षप्रदा
यकम् ॥ १२ ॥ सव्यंपादंचभर्तुश्चप्रयागंविद्विषत्तम ॥ वामंचपुष्करंतस्ययानारीपरिकल्पयेत् ॥ १३ ॥ तस्यपादोदकस्नानात्तत्पुण्यं

भू०खं०दि०
अ० ४१

॥ ४० ॥

१ मुगां सवत्सां भूमिं च फलानि विविधानि च ॥ ६० ॥

२ सौभाग्या ६० ॥ १ ॥ ३ सव्यं दक्षिणवामयोः इति कोशात्सव्यं दक्षिणमिति शब्दम् ।

परिजायते ॥ प्रयागपुष्करसमंस्नानंस्त्रीणानसंशयः ॥ १४ ॥ सर्वतीर्थमयोभर्तासर्वपुण्यमयःपतिः ॥ मत्नानांयजनात्पुण्यंयद्वैभवतिदीक्षिते ॥ १५ ॥
 तत्फलंसमवाप्नोतिसेवयाभर्तुरेवाहि ॥ गयादीनांसुतीर्थानांयात्रांकृत्वाहियद्भवेत् ॥ १६ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिभर्तुःशुश्रूषणादापि ॥ समासे
 नप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥ १७ ॥ नास्त्यासांहिपृथग्धर्मःपतिशुश्रूषणंविना ॥ तस्मात्कांतसहायंतेकुर्वाणासुखदायिनी ॥ १८ ॥ तवच्छायांस
 माश्रित्यआगमिष्यामिनान्यथा ॥ विष्णुरुवाच ॥ रूपंशीलंगुणंभक्तिसमालोक्यवयस्तथा ॥ १९ ॥ सौकुमार्यंविचार्यैवंकृकलःसपुनःपुनः ॥ यद्येवंहिनयि
 ष्यामिदुर्गमार्गमुदुःखदम् ॥ २० ॥ रूपनाशोभवेच्चास्याःशीतातपविलोडनात् ॥ पद्मगर्भप्रतीकाशमस्याश्वांगंप्रवर्णकम् ॥ २१ ॥ झंझावातेनशीतेनकृष्णवर्ण
 भविष्यति ॥ पंथाःकर्कशसुग्रावापादौचास्याःसुकोमलौ ॥ २२ ॥ एष्यतेवेदनांतीव्रामथोगंतुंनचक्ष्मा ॥ क्षुत्तृष्णाभिपरीतांगीकीदृशीयंभविष्यति ॥ २३ ॥
 वामांगीममचस्थानंसुखस्थानंव्रानना ॥ ममप्राणप्रियानित्यंनित्यंधर्मस्यचाश्रयः ॥ २४ ॥ नाशमेतियदाबालाममनाशोभवेदिह ॥ इयमेजीविकानित्य
 मियंप्राणस्यचेत्श्वरी ॥ २५ ॥ ननयिष्येवनंतीर्थमेकश्चैवाप्यहंव्रजे ॥ चितयित्वाक्षणंनूनंकृकलेनमहात्मना ॥ २६ ॥ तस्यचित्तानुगोभावस्तथाज्ञातोनुपो
 त्तम् ॥ पुनरुच्चेमहाभागाभर्तारंप्रस्थितंतदा ॥ २७ ॥ अनवानैववैत्याज्यापुरुषैःशृणुसत्तम ॥ मूलमेवंहिधर्मस्यपुरुषस्यमहामते ॥ २८ ॥ एवंज्ञा
 त्वामहाभागमामेवंनयसांप्रतम् ॥ विष्णुरुवाच ॥ श्रुत्वासर्वहितेनापिप्रियायाभापितंवहु ॥ २९ ॥ प्रहस्यैववचोब्रूतेतामेवंकृकलःपुनः ॥ नेवत्याज्याभ
 वेद्भार्याप्राताधर्मेणवैप्रिये ॥ ३० ॥ येनभार्यापरित्यक्तासुनीताधर्मचारिणी ॥ दशांगधर्मस्तेनापिपरित्यक्तोवरानने ॥ ३१ ॥ तस्मात्त्वामेवभद्रतेनैवत्य
 क्ष्येकदाप्रिये ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमाभाष्यतांभार्यासंबोध्यचपुनःपुनः ॥ ३२ ॥ तस्याअज्ञातमात्रेणससार्थेनसमंगतः ॥ गतेतस्मिन्महाभागेकृकलेपु
 ण्यकर्माणि ॥ ३३ ॥ देवकर्मसुवेलायांकालेपुण्येशुभानना ॥ नैवपश्यतिभर्तारंकृकलंनिजमंदिरे ॥ ३४ ॥ समुत्थायत्वरायुक्तारुदमानासुदुःखिता ॥
 वयस्यानृच्छतेभर्तुर्दुःखशोकाधिपीडिता ॥ ३५ ॥ युष्माभिर्बामहाभागादृष्टोसौकृकलोमम ॥ प्राणेश्वरेगतःक्वापिभवंतोममवांधवाः ॥ ३६ ॥ यदिदृष्टो
 महाभागाःकृकलोममांप्रतम् ॥ भर्तारंपुण्यकर्तारंसर्वज्ञंसत्यपंडितम् ॥ ३७ ॥ कथयंतुमहात्मानंयदिदृष्टोमहामतिः ॥ तस्यास्तद्रापितंश्रुत्वातामू
 चुस्तेमहामतिम् ॥ ३८ ॥ धर्मयात्राप्रसंगेननाथस्तेकृकलःशुभे ॥ तीर्थयात्रांचकारासौकस्माच्छोचसिसुव्रते ॥ ३९ ॥ साधयित्वामहातीर्थपुनरेष्यति
 शोभने ॥ एवमाश्वासितासाचपुरुषैराप्तकारिभिः ॥ ४० ॥ पुनर्गेहंगताराजन्सुकलाचारुभाषिणी ॥ रुरोदकरुण्डुःखंसुकलापिपरायणा ॥ ४१ ॥ यावदा

५० पु०

॥ ४१ ॥

यातिमेभर्ताभूमौस्वप्स्यामिस्तरे ॥ घृततैलंनभोक्ष्येहृदधिशीरंतथैवच ॥ ४२ ॥ लवणंचपरित्यक्तंतथातांबूलमेवच ॥ मधुरंचतथाराजंस्त्यक्तंशु
डादिकंतथा ॥ ४३ ॥ एकाहारानिराहारातावत्स्थानसंशयः ॥ यावच्चागमनंभर्तुःपुनरेवभविष्यति ॥ ४४ ॥ एवंदुःखान्विताभूत्वाएकवेणीधरा
पुनः ॥ एककंचुकसंवीतामलिनाचवभूवसा ॥ ४५ ॥ मलिनेनापिवस्त्रेणएकेनैवस्थितापुनः ॥ हाहाकारंप्रमुंचंतीनिःश्वसंतीसुदुःखिता ॥ ४६ ॥ वियोगा
नलसंदग्धाकृष्णांगीमलधारिणी ॥ एवंदुःखसमाचारासुकृशापिवह्लातदा ॥ ४७ ॥ रोदमानादिवारात्रौनिद्रालेभेनवैनिशि ॥ क्षुधानंविंदते
राजन्दुःखेनविदलीकृता ॥ ४८ ॥ अथसख्यःसमायाताःपप्रच्छुःसुकलांतदा ॥ सुकलेचारुसर्वांगिकस्माद्रोदिपिसंप्रति ॥ ४९ ॥ ततस्त्वंकारणंब्रूहिदुः
खस्यास्यवरानने ॥ सुकलोवाच ॥ समांत्यक्त्वागतोभर्ताधर्मार्थधर्मतत्परः ॥ ५० ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेनअटतेमेदिनीततः ॥ मांत्यक्त्वासगतःस्वामीनि
दोषांपापवर्जिताम् ॥ ५१ ॥ अहंसाध्वीसमाचारासदापुण्यापतिव्रता ॥ मांत्यक्त्वासगतोभर्तातीर्थसाधनतत्परः ॥ ५२ ॥ तेनाहंदुःखितासख्योवियोगेना
तिपीडिता ॥ जीवनाशोवरंश्रेष्ठोवरंवैविषभक्षणम् ॥ ५३ ॥ वरमग्निप्रवेशश्चवरंकायविनाशनम् ॥ नारींप्रियांपरित्यज्यभर्तायातिसुनिधुरः ॥ ५४ ॥ भर्तु
त्यागोवरंनैवप्राणत्यागोवरंसखि ॥ वियोगंनसमर्थोहंसहितुंनित्यदारुणम् ॥ ५५ ॥ तेनाहंदुःखितासख्योवियोगेनापिनित्यशः ॥ सख्यऊचुः ॥ तीर्थया
त्रांगतोभर्तापुनरेष्यतितेपतिः ॥ ५६ ॥ वृथाशोषयसेकायंवृथाशोकंकरोपिवै ॥ वृथात्वंतप्यसेवालेवृथाभोगान्परित्यजेः ॥ ५७ ॥ पिवस्वपानंमुंश्चवत्
स्वप्रदत्तंहिपूर्वकम् ॥ कस्यभर्तासुताःकस्यकस्यस्वजनवांधवाः ॥ ५८ ॥ कःकस्यनास्तिसंसारसंबंधःकेनचैवहि ॥ भक्ष्यतेभुज्यतेवालेसंसारस्यहितत्फ
लम् ॥ ५९ ॥ मृतेप्राणिनिकोश्रातिकोहिपश्यतितत्फलम् ॥ पीयतेभुज्यतेवालेतत्संसारतःफलम् ॥ ६० ॥ सुकलोवाच ॥ भवतीभिःप्रयुक्तंयत्तत्र
स्यद्वेदसंमतम् ॥ यातुभर्तुःपृथग्भूतातिष्ठत्येकासदैवहि ॥ ६१ ॥ पापभूताभवेन्नारीतानमन्यतिसज्जनाः ॥ भर्तुःसार्धसदासख्योदृष्टोवेदेपुसर्वदा ॥ ६२ ॥
संबंधःपुण्यसंसर्गाज्जायतेनात्रसंशयः ॥ नारीणांचसदातीर्थभर्ताशास्त्रेषुपठ्यते ॥ ६३ ॥ तमेवावाहयेन्नित्यंवाचाकायेनकर्मभिः ॥ मनसापूजयेन्नित्यंभाव
सत्तेनतत्परा ॥ ६४ ॥ भर्तुःपार्श्वमहातीर्थदक्षिणांगसदैवहि ॥ तमाश्रित्ययदानारीगृहस्थापरिवर्तयेत् ॥ ६५ ॥ यजतेदानपुण्यैश्चतस्यदानस्ययत्फ
लम् ॥ वाराणस्यांचगंगायांयत्फलंनचपुष्करे ॥ ६६ ॥ द्वारकायांचचावन्त्यांकंदारेशाशिभूषणे ॥ लभतेनैवसानारीयजमानासदाकिल ॥ ६७ ॥ तादृशं
फलमेवंसानप्राप्तोतिकदासखि ॥ सुमुखंपुत्रसौभाग्यंस्नानंदानंचभूषणम् ॥ ६८ ॥ वस्त्रालंकारसौभाग्यरूपतेजःफलंसदा ॥ यशःकीर्तिमवाप्नोतिगुणंच
वरवर्णिनी ॥ ६९ ॥ भर्तुःप्रसादात्सर्वंचलभतेनात्रसंशयः ॥ विद्यमानेयदाकांतेअन्यधर्मकरोति ॥ ७० ॥ निष्फलंजायतेतस्याःपुंश्चलीपरिकथ्यते ॥

भू०खं०दि०

अ० ४१

॥ ४१ ॥

नारीणायौवनरूपमवतारस्मृतं ध्रुवम् ॥ ७१ ॥ एकस्यापि हि भर्तुश्च तस्यार्थे भूमिमंडले ॥ सुपुत्रा सुयशानारी परिकथ्येत वै सदा ॥ ७२ ॥ तुष्टे भर्तुरित्सारे
 दृश्या नारी न संशयः ॥ पतिहीना भवेन्नारी भवेत्सा भूमिमंडले ॥ ७३ ॥ कुतस्तस्याः सुखरूपं यशः कीर्तिः सुता भुवि ॥ सुदौर्भाग्यं महदुःखं संसारे परिभुज्यते ॥
 ॥ ७४ ॥ पापभागा भवेत्सा च दुःखाचारा सद्वै हि ॥ तुष्टे भर्तुरित्तस्यास्तु तुष्टाः सर्वाश्च देवताः ॥ ७५ ॥ तुष्टे भर्तुरितुष्यंति ऋषयो देवमानवाः ॥ भर्ता
 नाथो गुरुर्भर्ता देवता देवतैः सह ॥ ७६ ॥ भर्ता तीर्थश्च पुण्यश्च नारीणां नृप नंदन ॥ शृंगारं भूषणं रूपं वर्णं सौगंधमेव च ॥ ७७ ॥ कृत्वा सातिष्ठते
 नित्यं वर्जयित्वा सुपर्वसु ॥ शृंगारैर्भूषणैः सा तु शुशुभे सा यदा पतिः ॥ ७८ ॥ पत्या विना भवत्येवं क्षीरं सर्पमुखे यथा ॥ भर्तुरर्थं महाभागा सुव्रताचारुमं
 गला ॥ ७९ ॥ गते भर्तुरियानारी शृंगारं कुरुते यदि ॥ रूपं वर्णं च तत्सर्वं श्वरूपेण जायते ॥ ८० ॥ वदंति भूतले लोकाः पुंश्चलीयं न संशयः ॥ त
 स्माद्भर्तुर्वियुक्ता यानार्याः शृणु न भूतले ॥ ८१ ॥ इच्छंत्या वै महासौख्यं भवितव्यं कदाचन ॥ सुजायायाः परो धर्मो भर्ता शास्त्रे पुर्णयते ॥ ८२ ॥
 तस्माद्देशाश्च तो धर्मो न त्याज्यो भार्यया किल ॥ एवं धर्मं विजाना भि कथं भर्ता परित्यजेत् ॥ ८३ ॥ इत्यर्थे श्रूयते सख्य इति हासः पुरातनः ॥ सुदेवाया
 श्च चरितं सुपुण्यं पापनाशनम् ॥ ८४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने सुकलाचरित एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ सख्य उचुः ॥ सुदेवाका
 त्वया प्रोक्ता किमाचारा वदस्व नः ॥ त्वया प्रोक्तं महाभागे वदनः सत्यमेव च ॥ १ ॥ सुकलो वाच ॥ अयोध्यायां महाराजः स आसीद्भर्मकोविदः ॥ मनुपुत्रो म
 हाभागः सर्वधर्मार्थतत्परः ॥ २ ॥ इक्ष्वाकुर्नाम सर्वज्ञो देवब्राह्मणपूजकः ॥ तस्य भार्या सदा पुण्या पतिव्रत परायणा ॥ ३ ॥ तया सार्द्धं यजेद्यज्ञं तीर्थानि विवि
 धानि च ॥ वेदराजस्य वीरस्य काशीस्य महात्मनः ॥ ४ ॥ सुदेवानामवैकन्या सत्याचार परायणा ॥ उपयमे महाराज इक्ष्वाकुस्तां महीपतिः ॥ ५ ॥
 सुदेवाचारु सर्वांगी सत्यव्रत परायणा ॥ तया सार्द्धं सवैराजजनानां पुण्यनायकः ॥ ६ ॥ सरमे नृपशार्दूलो नित्यं च प्रिययातया ॥ एकदा तु महाराजस्तया सार्द्धं
 वनं ययौ ॥ ७ ॥ गंगारण्यं समासाद्य मृगयां क्रीडते सदा ॥ सिंहां हत्वा वराहां श्वगजांश्च महिषांस्तथा ॥ ८ ॥ क्रीडमानस्य तस्याग्रे वराहश्च समागतः ॥ बहुशूक
 रयूथेन पुत्रपौत्रैरलंकृतः ॥ ९ ॥ एकाच शूकरी तस्य प्रिया पार्श्वे प्रतिष्ठिता ॥ वराहैः शूकरैस्तस्य तमेव परिवारिता ॥ १० ॥ दृष्ट्वा च राजा जेद्रेन्दुर्जयं मृगया
 रतम् ॥ पर्वताधारमाश्रित्य भार्यया सह शूकरः ॥ ११ ॥ तिष्ठत्येकः सुर्वार्येण पुत्रान्पौत्रान्गुरूंश्चिद्विशून् ॥ ज्ञात्वा ते पां महाराज मृगाणां कदनं महत् ॥ १२ ॥
 तातु वाच सुतान्पौत्रान्भार्या तां च सह शूकरः ॥ कोशलाधिपतिर्वीरो मनुपुत्रो महारुचः ॥ १३ ॥ क्रीडते मृगयां कांते मृगान्संहरते बहून् ॥ समादृष्ट्वा महाराज ए

५० पु०
॥ ४२ ॥

प्यतेनात्रसंशयः ॥ १४ ॥ अन्येषां लुब्धकानामेनास्ति प्राणभयं भुवम् ॥ मम रूपं नृपो दृष्ट्वा क्षमामैव करिष्यति ॥ १५ ॥ हर्षेण महता विष्टो बाणपाणिर्धनुर्द्ध-
रः ॥ श्वभिर्युक्तो महातेजालुब्धकैः परिवारितः ॥ १६ ॥ प्रिये करिष्यते घातं ममाप्येवं संशयः ॥ १७ ॥ शूकयुवाच ॥ यदा यदा पश्यसि लुब्धकान् बहून्महावने-
कांतसमायुधान् बहून् ॥ एतैस्तु पुत्रैर्मम पौत्रकैः समदूरं भुवोयासि पलायमानः ॥ १८ ॥ त्यक्त्वा सुधैर्यं बलपौरुषं महन् महाभयेनापि विषण्णचेतनः ॥ दृ-
ष्ट्वा नृपेन्द्रं पुरुषोत्तमोत्तमं करोषि किं कातवदस्वकारणम् ॥ १९ ॥ तस्यास्तु वाक्यं सनिश्म्य कोल उवाच तां शूकरराज उत्तरम् ॥ यदर्थं भीतोऽस्मि सुलुब्धका-
प्रिये दृष्ट्वा गतो दूरं निश्म्य शूकरान् ॥ २० ॥ सुलुब्धकाः पापकराः शठाः प्रिये कुर्वन्ति पापं गिरिदुर्गकंदरे ॥ सदैव दुष्टा बहुपापचितका जाताश्च सर्वे परिपापिनां-
ल्ले ॥ २१ ॥ तेषां हि हस्तान्मरणाद्विभेमि मृतोऽपि यास्यामि पुनश्च पापम् ॥ दूरं गिरिपर्वतकंदरं च ब्रजामिकांति अपमृत्युभीतः ॥ २२ ॥ अयं हि पुण्यो-
रनाथ आगतो विश्वाधिकः केशरूपभूषः ॥ युद्धं करिष्ये समरे महात्मना सार्द्धं प्रिये पौरुषविक्रमेण ॥ २३ ॥ जेष्यामि भूषं यदि स्वेन तेजसा भोक्ष्या-
मि कीर्तिं त्वत्पुत्रं पृथिव्याम् ॥ तेनाहतो वीरवरेण संगरे यास्यामि लोकं मधुसूदनस्य ॥ २४ ॥ ममांगभूतेन पलेन मे दसा नृपतिं परायास्यति भूमिनाथः ॥
तस्मा भविष्यति सुलोकदेवता अस्मादयं चागतो ब्रजपाणिः ॥ २५ ॥ अस्यैव हस्तान्मरणं यदा भवेत्लाभश्च मे सुंदरि कीर्तिरुत्तमा ॥ तस्माद्यशो भूमि तले जगत्रये
ब्रजामिलोकं मधुसूदनस्य ॥ २६ ॥ नैवं भीतोऽस्मि लुब्धोऽस्मि गतो हं गिरिसानुषु ॥ पापाद्भीतो गतः कांतिधर्मदृष्ट्वा स्थितो ह्यहम् ॥ २७ ॥ न जाने पातकं पूर्वमन्यजन्मानि-
चा जेतम् ॥ येनाहं शौकर्योनिं गतो हं पापसंचयात् ॥ २८ ॥ क्षालयिष्याम्यहं घोरं पूर्वापातकसंचयम् ॥ बाणोदकैर्महाघोरैः सुतीक्ष्णैर्निशितैः शतैः ॥ २९ ॥
पुत्रान्पौत्रान्स्तु वाराहिकन्याकुटुंबबालकम् ॥ गिरिं गच्छ गृहीत्वा तु मम मोहमिमं त्यज ॥ ३० ॥ मम स्नेहं परित्यज्य हरिरेषमागतः ॥ अस्य हस्तात्प्रयास्या-
मितद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ३१ ॥ दैवेनापि ममाद्यैव स्वर्गद्वारमनुत्तमम् ॥ उद्धाटितं कपाटं तु यास्यामि सुमहादिवम् ॥ ३२ ॥ सुकलोवाच ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य शू-
करस्य महात्मनः ॥ उवाच तत्प्रियासख्यः सीदमानांतरा तदा ॥ ३३ ॥ शूकयुवाच ॥ यस्मिन् यूथे भवान्स्वामी पुत्रपौत्रैरलंकृतः ॥ मित्रैश्च भ्रातृभिश्चैव अन्यैः
स्वजनबांधवैः ॥ ३४ ॥ त्वयैवालंकृतो यूथो भवता परिशोभते ॥ त्वां विनायं महाभाग कीदृग्यूथो भविष्यति ॥ ३५ ॥ तवैव स्ववलेनापि गर्जमानाश्च शूकराः ॥
विचरन्ति गिरौ कांततनयाममबालकाः ॥ ३६ ॥ कंदान्मूलान्मुभक्षन्ति निर्भयास्तव तेजसा ॥ दुर्गेषु वनकुंजेषु ग्रामेषु नगरेषु च ॥ ३७ ॥ न कुर्वन्ति भयं तीव्रं सिं-
हानामिह पर्वते ॥ मनुष्याणां महाबाहो पालितास्तव तेजसा ॥ ३८ ॥ त्वया त्यक्ता अमी सर्वे बालकाममदारकाः ॥ दीनाश्चैवाकुलाश्चैव भविष्यन्ति विचेतनाः ॥ ३९ ॥

भू० खं द्वि०
अ० ४२

॥ ४२ ॥

नित्यमेव सुखं वर्तमानं गत्वा पश्यन्ति बालकाः ॥ पतिहीना यथानारीशो भते नैव शोभना ॥ ४० ॥ अलंकृता यथा दिव्यैरलंकारैः सकांचनैः ॥ परिच्छदैर-
 त्रवस्त्रैः पितृमातृसहोदरैः ॥ ४१ ॥ श्वश्रुश्वशुरकैश्चान्यैः पतिहीनान् भाति सा ॥ चंद्रहीना यथारात्री पुत्रहीनं यथा कुलम् ॥ ४२ ॥ दीपहीनं यथा गेहं नैव भाति क-
 दाचन ॥ त्वां विना यन्तथा यूथो नैव शोभेत मानद ॥ ४३ ॥ आचारेण विना मर्त्यो ज्ञानहीनो यतिर्यथा ॥ मंत्रहीनो यथाराजा तथा नैव शोभते ॥ ४४ ॥ कैवर्ते-
 न विना नौवासं पूर्णां परिसागरे ॥ न भात्येवं यथा सार्थः सार्थवाहेन वै विना ॥ ४५ ॥ सेनाध्यक्षेण च विना यथा सैन्यं न भाति च ॥ त्वां विना वै तथा सैन्यं शूकराणां
 हामते ॥ ४६ ॥ दीनो भविष्यति तथा वेदहीनो यथा द्विजः ॥ मयि भारं कुटुंबस्य विनिवेश्य प्रगच्छसि ॥ ४७ ॥ मरणं सुलभं ज्ञात्वा का प्रतिज्ञा तवेदशी ॥ त्वां
 विना हं न शक्नोमि धर्तुं प्राणान् प्रियेश्वर ॥ ४८ ॥ त्वयैव सहितास्वर्गं भूमिं वाथ महामते ॥ नरकं वापि भोक्ष्यामि सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ ४९ ॥ त्वं वा पुत्रांस्तु
 पौत्रांस्तु गृहीत्वा यूथमुत्तमम् ॥ आवां ब्रजावयूथे शूदुर्गमेवं सुकंदरम् ॥ ५० ॥ जीवितव्यं परित्यज्य रणाय परिगम्यते ॥ तत्र को दृश्यते लाभो मरणे वदसां
 प्रतप्तम् ॥ ५१ ॥ वाराह उवाच ॥ वीराणां त्वं न जानासि सुधर्मं शृणु सां प्रतप्तम् ॥ युद्धार्थिना हि वीरेण वीरं गत्वा प्रयाचितम् ॥ ५२ ॥ देहि मे यो धनं संख्येयुद्धार्य हं समागतः ॥
 परेण याचितं युद्धं न ददाति यदानरः ॥ ५३ ॥ कामालो भाद्रया द्वापि मोहाद्वा शृणु वल्लभे ॥ कुंभीपाके तु नरके वसेद्युगसहस्रकम् ॥ ५४ ॥ क्षत्रियाणां
 परोधमो युद्धं देयं न संशयः ॥ तद्युद्धं दीयमाने नरणभूमि गते न वै ॥ ५५ ॥ निर्जितं तु परं तत्र यशः कीर्तिं प्रभुं जते ॥ सवाहतो युध्यमानः पोरुषेणाति-
 निर्भयः ॥ ५६ ॥ वीरलोकमवाप्नोति दिव्यान्भोगान् प्रभुं जते ॥ यावद्वर्षसहस्राणां विशत्येकां प्रिये शृणु ॥ ५७ ॥ वीरलोके वसेत्तावदेवाचारैर्महीयते ॥ मनुपुत्रः
 समायात अयं वीरो न संशयः ॥ ५८ ॥ संग्रामं याचमानस्तु युद्धं देयं मया ध्रुवम् ॥ युद्धातिथिः समायातो विष्णुरूपः सनातनः ॥ ५९ ॥ सत्कारो युद्धरूपेण कर्त-
 व्यश्च मया शूभे ॥ शूकर्युवाच ॥ यदा युद्धं त्वया देयं राज्ञे चैव महात्मने ॥ ६० ॥ ततो हं पौरुषं कांतं पश्यामि तव कीदृशम् ॥ एवमुक्त्वा प्रियां पुत्रान् समाहूय त्व-
 रान्विता ॥ ६१ ॥ उवाच पुत्रका यूयं शृणु ध्वं वचनं मम ॥ युद्धातिथिः समायातो विष्णुरूपः सनातनः ॥ ६२ ॥ मया तत्र प्रगंतव्यं यत्रायं हि गमिष्यति ॥ यावत्ति-
 ष्ठातिवैनाथो भवतां प्रतिपालकः ॥ ६३ ॥ यूयं गच्छत वै दूरं दुर्गगिरिगुहामुखम् ॥ सुखं जीवत मे वत्सावर्जयित्वा सुलुब्धकान् ॥ ६४ ॥ मया तत्रैव गंतव्यं यत्रैव
 हि गमिष्यति ॥ भवतां श्रेष्ठो यत्राता यूथरक्षां करिष्यति ॥ ६५ ॥ एते पितृव्यकाः सर्वे भवतां त्राणकारकाः ॥ दूरं प्रयातवै सर्वे मां विहाय सुपुत्रकाः ॥ ६६ ॥ पुत्रा-
 ऊचुः ॥ अयं हि पर्वत श्रेष्ठो बहुमूलफलोदकः ॥ भयं तु कस्य वै नास्ति सुखं जीवनमस्ति वै ॥ ६७ ॥ युवाभ्यां हि अकस्माद्वै ददुस्तं भयं करम् ॥ तन्नो हि कारणं मातव-

प० पु०

॥ ४३ ॥

दसत्यमिहैवहि ॥ ६८ ॥ शूकर्युवाच ॥ अयं राजामहारौद्रः कालरूपः समागतः ॥ क्रीडते मृगया लुब्धो मृगान्दत्वावहून्वने ॥ ६९ ॥ इक्ष्वाकुर्नाम दुर्धर्षो मनु-
पुत्रो महाबलः ॥ संहरिष्यति कालोऽयं दूरं यातुमुपुत्रकाः ॥ ७० ॥ पुत्रा ऊचुः ॥ मातरं पितरं त्यक्त्वा यः प्रयाति स पापधीः ॥ महारौद्रं सुषोऽरं तु नरकं प्रति पद्यते ॥ ७१ ॥
मातुः पुण्यं पयः पीत्वा पुष्टो भवति निर्घृणः ॥ मातरं पितरं त्यक्त्वा यः प्रयाति सुदुर्वलः ॥ ७२ ॥ पूयं नरकमेतीह कृमिदुर्गंधसंकुलम् ॥ मातुस्तस्मान्नयास्यामो-
गुरुं त्यक्त्वा इहैव च ॥ ७३ ॥ एवं विषादः संजातस्तेषां धर्मार्थसंयुतः ॥ व्यूहं कृत्वा स्थिताः सर्वे बलतेजः समाकुलाः ॥ ७४ ॥ साहसोत्साहसं पन्नाः पश्यं-
ति नृपनंदनम् ॥ नदंतः पौरुषैर्युक्ताः क्रीडमाना वने तदा ॥ ७५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वनोपाख्याने सुकलाचरित्रे द्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥
सुकलोवाच ॥ एवं ते शूकराः सर्वे युद्धाय समुपस्थिताः ॥ पुरःस्थितस्य ते राज्ञो ह्यवतस्थुश्च लुब्धकाः ॥ १ ॥ महावराहो राजेंद्रगिरिसानुं समाश्रि-
तः ॥ महता यूथभावेन व्यूहं कृत्वा प्रतिष्ठति ॥ २ ॥ कपिलः स्मृलपीनांगो महादंष्ट्रो महासुखः ॥ दुःसहः शूकरो राजन्गजं ते चातिभैरवम् ॥ ३ ॥
तानपश्यन्महाराजः शालतालवनाश्रयान् ॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वामनुपुत्रः प्रतोपवान् ॥ ४ ॥ गृह्यतां शूरवाराहो विध्यतां बलदर्पितः ॥ एवमाभाष्य-
तान्वीरो मनुपुत्रः प्रतोपवान् ॥ ५ ॥ अथ ते लुब्धकाः सर्वे मृगयामदमोहिताः ॥ संनद्धसंज्ञिताः सर्वे श्वभिः सार्द्धं प्रजग्मिरे ॥ ६ ॥ हर्षेण महता वि-
ष्टो राजराजो महाबलः ॥ अश्वाहूढः सुसैन्येन चतुरंगेण संयतः ॥ ७ ॥ भृगातीरं स्मरन्मातामेरौ गिरिवरोत्तमे ॥ रत्नधातुसमाकीर्णे नानावृक्षैरलंकृ-
ते ॥ ८ ॥ सुकलोवाच ॥ यो बलधाम मरीचिचयकरनिकरमयप्रोत्तमोऽप्युच्चम् ॥ गगनमेव संप्राप्तो नानागचरितशोभोगिरिराजोभाति ॥ ९ ॥ यो-
जनबलविमलगंगाप्रवाहसमुच्चरत्तीरवीचीतरंगभैरुमुक्ताफलसदृशैर्निर्मलांबुकणैः ॥ सर्वत्र प्रक्षालितधवलतलशिलातलोगिरीन्द्रः सुश्रियायुक्तः ॥ १० ॥
देवैश्चारणकिन्नरैः परिवृतो गंधर्वविद्याधरैः सिद्धैरप्सरसांगणैर्मुनिजनैर्नागैर्द्रविद्याधरैः ॥ श्रीखंडेर्वहुचंदनैस्ससरलैः शालैस्तमालैर्गिरिर्द्रुक्षैर्वरसिद्धिदायकधनेः-
कल्पद्रुमैः शोभते ॥ ११ ॥ नानाधातुविचित्रवैनानारत्नविचित्रितैः ॥ विमानैः कांचनैर्दंडैः कलत्रैरुपशोभते ॥ १२ ॥ नालिकेरवने दिव्यैः पूगवृक्षैर्विराज-
ते ॥ दिव्यपुन्नागबकुलैः कदलीखंडमंडितैः ॥ १३ ॥ पुष्पकैश्चंपकैरद्रिः पाटलैः केतकैस्तथा ॥ नानावल्लीवितानैश्च पुष्पितैः पद्मकैस्तथा ॥ १४ ॥ नाना-
वृक्षैः सुपुष्पैश्च नानावृक्षैरलंकृतः ॥ दिव्यवृक्षैः समाकीर्णैः स्फाटिकस्य शिलातलैः ॥ १५ ॥ योगियोगीन्द्रसंसिद्धैः कंदरांतर्निवासिभिः ॥ निझैरश्वरम्यैश्च बहु-
स्रवणैर्गिरिः ॥ १६ ॥ नदीप्रवाहसंल्लेष्टैः संगमैरुपशोभते ॥ ह्रदैश्च पल्लवैः कुडैर्निर्मलोदकधारिभिः ॥ १७ ॥ गिरिराजो विभात्येकः सानुभिः सह संस्थितैः ॥

१ एवं देव्यं च संजातं तेषां धर्मार्थसंयुतम् । इ० पा० । २ पुनागैर्वरसिद्धिदायकधनेः इ० पा० ।

भू० खं० द्वि०

अ० ४३

॥ ४३ ॥

शरभैश्चैवशार्दूलैर्मृगयूथैरलंकृतः ॥ १८ ॥ महामतैश्चमातर्गैर्महिषैरुरुभिःसदा ॥ अनेकैर्दिव्यभावैश्चगिरिराजोविभातिसः ॥ १९ ॥ अयोध्याधिपतिर्वीर
 इक्ष्वाकुर्मनुनन्दनः ॥ तयासुभार्ययायुक्तश्चतुरंगबलेनच ॥ २० ॥ पुरतोऽलुब्धकायातिशूराःश्वानश्चशीघ्रगाः ॥ यत्रास्तेशूकरःशूरोभार्ययासहितोव
 ली ॥ २१ ॥ बहुभिःशूकरैर्गुप्तोऽगुरुभिःशिशुभिस्ततः ॥ मेरुभूमिसमाश्रित्यगंगातीरसमततः ॥ २२ ॥ सुकलोवाच ॥ तामुवाचवराहस्तुसुप्रियांहर्षसंयु
 तः ॥ प्रियेपश्यसमायातःकोशलाधिपतिर्वली ॥ २३ ॥ मामुद्दिश्यमहाप्राज्ञोमृगयांकडितेनृपः ॥ युद्धमेवकारिष्यामिसुरासुरप्रहर्षकम् ॥ २४ ॥ अथभू
 पोमहतिजावाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ सुदेवांसत्यधर्मागीतामुवाचप्रहर्षितः ॥ २५ ॥ पश्यप्रियेमहाकोलंगर्जमानंमहाबलम् ॥ परिवारसमायुक्तंदुःसहंमृगवा
 तिभिः ॥ २६ ॥ अद्यैवाहंनृप्यामिसुबाणैर्निशितैःप्रिये ॥ मामेवहिमहाशूरोयुद्धायसमुपाश्रयेत् ॥ २७ ॥ एवमुक्त्वाप्रियोभार्यालुब्धकान्वाक्यमब्रवी
 त् ॥ यथाशूरोमहाशूराःप्रेषयध्वं हिशूकरम् ॥ २८ ॥ अथतेप्रेषिताःशूरावलतेजःपराक्रमाः ॥ गर्जमानाःप्रधावन्तिवलतेजःपराक्रमाः ॥ २९ ॥
 कोलंप्रतिगताःसर्वेवायुवेगेनसांप्रतम् ॥ विष्यन्तिवाणजालैस्तेनिशितैर्वनचारकाः ॥ ३० ॥ नानाशस्त्रैरथास्त्रैश्चवाराहंवीररूपिणम् ॥ ३१ ॥ सुकलोवाच ॥
 पतन्तिवाणतोमराविमुक्तालुब्धकैःशरायनागिरिंप्रवर्षिणोयथातथाधरांतरे ॥ हतोद्वेगप्रहारिभिःसर्जितस्ततस्तथाशतैस्तुयूथपालकःसकोलःसंलग्न
 तः ॥ ३२ ॥ स्वपुत्रपौत्रवांधवैःपरांश्चसहरेत्सवैपतन्तिस्वदंष्ट्रयाहताहवेऽवलुब्धकाः ॥ पतन्तिपादहस्तकाःस्थितस्यवेगभ्रामणेःसलुब्धगर्जमेवतंवराहोऽ
 पश्यदागतम् ॥ ३३ ॥ स्वतेजसाविनाशितंमुखाग्रदंष्ट्रयाहतं ॥ गतःसयत्रभूपतिःसवांछतेनसंगरम् ॥ ३४ ॥ इक्ष्वाकुनाथंसुमहत्प्रसन्नसंज्ञास्यकुक्षः
 सहिशूकरेशः ॥ युद्धं वनेवांछति तेन सार्द्धं मिक्ष्वाकुणा संग्रहर्षयुक्तः ॥ ३५ ॥ वाराहःपुनरेवयुद्धकुशलःसंवांछतेसंगरेतुंडाग्रेणसुतीक्ष्णदंतनखैःकुद्धोऽध
 शोभयन् ॥ हुंकारोच्चारगर्वात्प्रहरतिविमलंभूषितंतंचराजश्चात्वाविष्णुपराक्रमंमनुसुतस्त्वानन्दरोमांचितः ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वाशूकरपौरुषंयमतुलंमेनेपति
 वराहोदेवारिमनसाविचिन्त्यसहस्रवाराहरूपेणवै ॥ संप्रेक्ष्यैवमहाबलं बहुतरंगुक्तं त्वरेवार्णसेन्यंकोलविनाशनायसहस्रासंगृह्यसंगृह्यताम् ॥ ३७ ॥ प्रो
 ताश्चवारणारथाश्चवेगवत्तराःसुबाणखड्गधारिणोभुशुंडिभिश्चमुद्गरैः ॥ सपाशपाणिःलुब्धकानंदतितत्रतत्परानिवारितोनतिष्ठतोहयागजाश्चयद्गताः ॥ ३८ ॥
 क्वचित्क्वचित्रदृश्यतेक्वचित्क्वचिदृश्यतेक्वचिद्वयंप्रदर्शयेत्क्वचिद्वयान्प्रमर्दयेत् ॥ ३९ ॥ मर्दयित्वाभटान्वीरान्वाराहोरणदुर्जयः ॥ शब्दंचकार
 दुर्धर्षक्रोधारुणविलोचनः ॥ ४० ॥ कोशलाधिपतिर्वीरस्तंदृष्ट्वारणदुर्जयम् ॥ युध्यमानंमहाकायमुचंतंमेघवत्स्वनम् ॥ ४१ ॥ गर्जतिसमरंविचरतिविल
 सतिवीरान्स्वतेजसाधीरः ॥ तडिदिवमुखेषुदंष्ट्रातस्यविभात्युल्लसत्येव ॥ ४२ ॥ मनुपुत्रस्तथादृष्ट्वाकोलंचनिशितैःशरैः ॥ प्रतिभिन्नमेकैकंशस्त्राहतंचव

५० पु०

॥ ४४ ॥

धुभिः ॥ ४३ ॥ नरपतिरुवाचसैन्याः किमिह नृहंतु ओजसाशूराः ॥ युध्यन्तत्र निशितैर्बाणैस्तीक्ष्णैरेनेनापि ॥ ४४ ॥ समाकर्ण्य ततो वाक्यं कुद्धस्या
पिमहात्मनः ॥ ततस्ते सैनिकाः सर्वैर्युद्धाय समुपस्थिताः ॥ ४५ ॥ अनेकैर्भटसाहस्रैर्वनेतं समरे स्थितम् ॥ दिक्षु सर्वासु संहत्य विभिदुःशूकरं रणे ॥ ४६ ॥
विद्धश्चैश्चित्ताबाणजालैः सुयोधैश्च संग्रामभूमौ विशालैः ॥ कचिच्चक्रपातैः कचिद्भ्रजपातैर्हंतं दुर्जयसंगरे तं महार्तैः ॥ ४७ ॥ ततः पौरुषैः क्रोधयुक्तः सकोलः सुवि
च्छिद्यपाशात्रणे प्रस्थितः सः ॥ महाशूकरैः सार्धं मेव प्रयातस्ततः शोणितस्यापि धाराभिषिक्तः ॥ ४८ ॥ करोति प्रहारं चतुर्देन वीरहयानां द्विपानां च चिच्छेद
वीरः ॥ स्वदंष्ट्राग्रभागेन तीक्ष्णेन वीरान्पदातीन् हि संपातयेद्द्रोषभावेः ॥ ४९ ॥ जघानास्यशुङ्गजस्यापिरुष्टो भटान् हतान् पादनखैस्तुह्यष्टः ॥ ५० ॥ तत
स्ते शूकराः सर्वे लुब्धकाश्च परस्परम् ॥ युयुधुः संगरं कृत्वा क्रोधारुणविलोचनाः ॥ ५१ ॥ लुब्धकैश्च हताः कोलाः कोलैश्चापि सुलुब्धकाः ॥ निहताः पतिता भू
मौक्षतजेनापि सारुणाः ॥ ५२ ॥ जीवंत्यक्त्वा हताः कोलैर्लुब्धकाः पतितारणे ॥ मृताश्च शूकरास्तत्र श्वानः प्राणांश्च तत्पुत्रजुः ॥ ५३ ॥ यत्र यत्र मृता भूमौ प
तिता मृगघातकाः ॥ बहवः शूकराराज्ञा खड्गपातैर्निपातिताः ॥ ५४ ॥ कतिनष्टा हताः कोलाभीता दुर्गेषु संस्थिताः ॥ कुंजेषु कंदरांतेषु गृहंतेषु नृपो
त्तम ॥ ५५ ॥ लुब्धकाश्च मृताः केचिच्छिन्ना दंष्ट्राग्रसूकरैः ॥ प्राणांस्त्यक्त्वा गताः स्वर्गखंडशोविदलीकृताः ॥ ५६ ॥ वागुराः पाशजालाश्च कुटकाः पंजरा
स्तथा ॥ नाड्यश्च पतिता भूमौ यत्र तत्र समंततः ॥ ५७ ॥ एकोदयितया सार्धं वाराहः परितिष्ठति ॥ पौत्रकैः पंचसप्तभिर्युद्धार्थं वलदार्पितः ॥ ५८ ॥ तमुवा
च तदा कांतं शूकरं शूकरीपुनः ॥ गच्छ कांतमया सार्द्धं मे भिस्तु बालकैः सह ॥ ५९ ॥ प्राह प्रीतो वराहस्तं विवस्तां सुप्रियामिति ॥ कृगच्छामि प्रभग्नो हं स्था
नं नास्ति महीतले ॥ ६० ॥ मायिनष्टे महाभागे कोलयूथं विनश्यति ॥ द्वयोश्चासिहयोर्मध्ये जलं पिबति शूकरः ॥ ६१ ॥ द्वयोः शूकरयोर्मध्ये सिंहां नैवापि व
त्यपः ॥ एवं शूकरजातीषु दृश्यते बलमुत्तमम् ॥ ६२ ॥ तदहं नाशयाम्येव यदा भग्नो ब्रजाम्यहम् ॥ जाने धर्ममहाभागे बहु श्रेयोविधायकम् ॥ ६३ ॥
कस्माच्छोभाद्रयाद्वापि युध्यमानः प्रणश्यति ॥ रणतीर्थं परित्यज्य सस्यात्पापी न संशयः ॥ ६४ ॥ निशितं शस्त्रसंयुहं दृष्ट्वा हर्षप्रगच्छति ॥ अवगाह्या मरीसिं
धुंतीर्थं पारं प्रगच्छति ॥ ६५ ॥ सयाति वैष्णवलोकं पुरुषांश्च समुद्धरेत् ॥ समायांतं च तदहं कथं भग्नो ब्रजामिवै ॥ ६६ ॥ योधनं शस्त्रसंकीर्णं प्रवीरानन्ददा
यकम् ॥ दृष्ट्वा प्रयाति संहृष्टस्तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ ६७ ॥ पदे पदे महत्त्वान्न भगीरथ्याः प्रजायते ॥ रणाद्भग्नो गृहं याति यो लोभाच्च प्रिये शृणु ॥ ६८ ॥
मातृदोषं प्रकाशेत्स्त्रीजातः परिकथ्यते ॥ अत्र यज्ञाश्च तीर्थाश्च अत्र देवामहौजसः ॥ ६९ ॥ पश्यति कौतुकं कति मुनयः सिद्धचारणाः ॥ त्रैलो

१ विवस्तां व्यसनाकुलां दुःखार्तामित्यर्थः ।

भू० खं० दि०

अ० ४३

॥ ४४ ॥

कथं वतते तत्रयत्र वीरप्रकाशनम् ॥ ७० ॥ समराद्रग्रं प्रपश्यति सर्वे त्रैलोक्यवासिनः ॥ शपति निर्वृणं पापं प्रहसन्ति पुनः पुनः ॥ ७१ ॥ दुर्गतिं दर्शयेत्
 स्यधर्मराजो न संशयः ॥ सम्मुखः समरे युद्धे स्वशिरोऽशीर्षं तं पिबेत् ॥ ७२ ॥ अश्वमेधफलं भुंक्ते इन्द्रलोकं प्रगच्छति ॥ यदा जयति संप्रामे
 शत्रून् चूरो वरानने ॥ ७३ ॥ तदा प्रभुं जते लक्ष्मीनां भोगान्न संशयः ॥ यदा तत्रत्यजेत् प्राणान् सम्मुखः सन्निराश्रयः ॥ ७४ ॥ स गच्छे
 त्परमं स्थानं देवकन्यां प्रभुं जते ॥ एवं धर्मविजानामि कथं भगवन्नाम्यहम् ॥ ७५ ॥ अनेन समरे युद्धं करिष्ये नात्र संशयः ॥ मनोऽपुत्रेण धीरेण राजा इक्ष्वा
 कुणा सह ॥ ७६ ॥ डिभान् गृहीत्वा याहि त्वं सुखं जीव वरानने ॥ तस्य श्रुत्वा वचः प्राह बद्धा हंतव्यं वधैः ॥ ७७ ॥ स्नेहमानसं सख्यैश्चरति क्रीडनकैः प्रिय ॥
 पुरतस्ते सुतैः सार्द्धं प्राणांस्त्यक्ष्यामि मानद ॥ ७८ ॥ एवमेतौ सुसंभाष्य परस्परं हि तैषिणौ ॥ युद्धाय निश्चितौ भूत्वा समा लोकयतोरिपून् ॥ ७९ ॥ कोशल
 धिपतिं वीरं तमिक्ष्वाकुं महामतिम् ॥ ८० ॥ यथैव मेघः परिगर्जते दिवि प्रावृट् सुकाले पुतटित्प्रकाशैः ॥ तथैव संगर्जति कांतया समं समाह्वये द्वाजवरं सुराग्रैः ॥ ८१ ॥
 तं गर्जमानं ददृश मेहात्मा वाराहमेकं पुरुषार्थयुक्तम् ॥ ससार अश्वस्य जवेन युक्तः स सम्मुखं तस्य नृवीरधीरः ॥ ८२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्या
 ने सुकलाचरित्रे त्रयश्वत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ सुकलोवाच ॥ स्वसैन्यं दुर्धरं दृष्ट्वा निर्जितं दुर्धरेण तम् ॥ चुकोपभूपतिः क्रूरं दुःसहं शूकरं प्रति ॥ १ ॥
 धनुरादाय वेगेन वारणं कालानलोपमम् ॥ तस्याभिमुखमेवासौ हयेनाभिससारसः ॥ २ ॥ स यदा नृपतिहयपृष्ठगतं वरपौरुषयुक्तमभिग्रहणम् ॥ परिपश्य
 ति शूकरयूथपतिः प्रगतोऽभिमुखं रणभूमितले ॥ ३ ॥ निशितेन शरेण हतो हियदा नृपतेर्हयपादतले प्रगतः ॥ तमिहैव विलंघ्य च वेगमनाः प्रखरेण जवेन च को
 लवरः ॥ ४ ॥ व्यथितस्तुरगः सकिरिः किटिनानहियाति क्षितौ संहिवेद्वगतिः ॥ तुरगः पतितोऽभिवितुंडहतो लघुस्यं दनमेव गतो नृपतिः ॥ ५ ॥ सहिगर्ज
 ति शूकरजातिरवैरथ संस्थितकोशलेन जवैः ॥ गदयानिहतः किल भूपतिनारणमध्यगतः सहियूथपतिः ॥ ६ ॥ परित्यज्य तनुं च स्वकां हितदागता एव हरेर्गृह
 मेव वरम् ॥ ७ ॥ कृत्वा हि युद्धं समरे हितेन राज्ञा समं शूकरराजराजः ॥ पपात भूमौ च हतो यदा तु ववर्षिरे देववराः सुपुष्पैः ॥ ८ ॥ तस्योर्ध्वगः पुष्पचयः सुजातः
 संतानकानामिव सौरभश्च ॥ संकुकुमेश्च दनवृष्टिमेव कुर्वति देवाः परित्युज्यमानाः ॥ ९ ॥ विमृश्यमानः सहितेन राज्ञा चतुर्भुजः सोऽपि वभूव राजन् ॥ दिव्यां
 बरोभूषणदिव्यरूपः स्वतेजसा भाति दिवा कस्यथा ॥ १० ॥ दिव्येन यानेन दिवं गतो यदा सुपुज्यमानः सुरराजदेवैः ॥ गंधर्वराजः स वभूव भूयः पूर्वस्वर्कं कायमि
 ह वै हित्वा ॥ ११ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने सुकलाचरित्रे चतुश्वत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ सुकलोवाच ॥ अथ ते लुब्धकाः
 सर्वे शूकरं प्रति जग्मरे ॥ शूराश्च दारुणाः प्राप्ताः पाशहस्ताश्च भीषणाः ॥ १ ॥ चतुरश्वततो डिभान् कृत्वा स्थित्वा च शूकरी ॥ कुटुंबेन समं कांतं

प० पु०
॥ ४५ ॥

हतं दृष्ट्वा महावे ॥ २ ॥ भर्तुर्मेचितितं प्राप्तमृषिदेवैश्च पूजितः ॥ गतः स्वर्गमहात्मा सौर्वीर्येणानेन कर्मणा ॥ ३ ॥ अनेनापि पथायास्ये
स्वर्गं भर्त्ता सतिष्ठति ॥ तया सुनिश्चितं कृत्वा पुत्रान् प्रतिविंचितितम् ॥ ४ ॥ यदा जीवंति मेवालाश्च त्वारोवंशधारकाः ॥ भवत्यस्य सुविरस्य
कोलस्यापि महात्मनः ॥ ५ ॥ केनोपायेन पुत्रान्वैरक्षायुक्तान् करोम्यहम् ॥ इति चिंता पराभूत्वा दृष्ट्वा पर्वतसंकटम् ॥ ६ ॥ तत्र मार्गं सुविस्तीर्णं निष्कासाय प्र
यास्यते ॥ तया सुनिश्चितं कृत्वा पुत्रान् प्रतिविंचितितम् ॥ ७ ॥ तातुवाच महाराज पुत्रान् प्रतिसुमोहितान् ॥ यावत्तिष्ठाम्यहं पुत्रास्तावद्गच्छत शीघ्रगाः ॥ ८ ॥ ते
षां मध्ये सुतो ज्येष्ठः कथं यास्यामि मातरम् ॥ संत्यज्य जीवलोभाच्च धिक्मेमातः सुजीवितम् ॥ ९ ॥ पितृवैरंकरिष्यामि साधयिष्ये रणे रिपून् ॥ गृहीत्वा त्वंकनी
यसो भ्रातृन् च्छीन्दुर्गकंदरम् ॥ १० ॥ पितरं मातरं त्यक्त्वा यो याति हि स पापधीः ॥ नरकं च प्रयात्येव कृमिकोटि समाकुलम् ॥ ११ ॥ तमुवाच सुदुःखार्ता त्वांत्य
क्त्वा हं कथं सुत ॥ संयास्यामि महापापात्रयोगच्छंतु मे सुताः ॥ १२ ॥ कनीयसस्त्रयस्त्वेव गतागिरिव नांतरम् ॥ तौ जग्मतूरणभुवंतेषामेव सुपश्यताम् ॥ १३ ॥
तेजसा सुबलेनापि गर्जतौ च पुनः पुनः ॥ अथ तेलुब्धकाः शूराः संप्राप्ता वातरंहसः ॥ १४ ॥ पथातेनापि दुर्गेण त्रयस्ते प्रेषितानृप ॥ तिष्ठतः स्मपथं रूढा द्विवितौ
जननी सुतौ ॥ १५ ॥ लुब्धकाश्च ततः प्राप्ताः खड्गबाणधनुर्धराः ॥ प्रजब्रुवन्तो मरैस्तीक्ष्णैश्चैश्च मुशलैस्ततः ॥ १६ ॥ मातरं पृष्ठतः कृत्वा तनयो युध्यते सतेः ॥
दंष्ट्रयानिहताः केचित्केचित्तु डेनघातिताः ॥ १७ ॥ संजघान खुराग्रैश्च शूराश्च पतितारणे ॥ युयुधेशूकरः संख्येदृष्टो राज्ञामहात्मना ॥ १८ ॥ पितुः सकाशाच्छूरो
यमिति ज्ञात्वा स सम्मुखः ॥ बाणपाणिर्महातेजामनुसूनुः प्रतापवान् ॥ १९ ॥ निशितेनापि बाणेन अर्द्धचंद्रानुकारिणा ॥ राज्ञाहतः पपातोर्व्याविद्धोरस्को महा
त्मना ॥ २० ॥ ममारसहसा भूमौ पपात सहिशूकरः ॥ पुत्रमोहं परंप्राप्ता तस्योपरि गतास्वयम् ॥ २१ ॥ तया च निहताः शूरास्तुंडघातैर्महीतले ॥ निपेतुं लुब्ध
काः शूराः कतिनष्टा मृतानृप ॥ २२ ॥ द्रावयंतीमहत्सैन्यं दंष्ट्रया सूकरीततः ॥ यथा कृत्वा स मुद्गूता महाभयविधायिका ॥ २३ ॥ तमुवाच ततो राज्ञी देवराज
सुतोपमम् ॥ अनयानिहतं राजन्महत्सैन्यं तवैवाहि ॥ २४ ॥ कस्मादपेक्षे साकं ततन्मे त्वं कारणं वद ॥ तामुवाच महाराजो नाहं हन्मि इमांस्त्रियम् ॥ २५ ॥ महा
दोषं प्रिये दृष्ट्वा वधे देवतैः किल ॥ तस्मान्न घातयेन्नारीं प्रेषयेहं न कंचन ॥ २६ ॥ अस्यावधनिमित्तायें पापाद्विभेमि सुंदरि ॥ एवमुक्त्वा तदा राजा वि
रराम महीपतिः ॥ २७ ॥ लुब्धकोऽज्ञोऽज्ञो नाम ददृशे स तु सूकरीम् ॥ कुर्वती कदंते पादुः सहा सुभटैरपि ॥ २८ ॥ आविव्याध सुवेगेन बाणेन निशितेन
हि ॥ संलग्नेन तु बाणेन शोणितेन परिपुता ॥ २९ ॥ शोभमाना त्वरां प्राप्ता वीरश्रिया समाकुला ॥ तुंडेनापिहतः संख्ये ज्ञाज्ञरः स तया पुनः ॥ ३० ॥

भू० सं० द्वि०
अ० ४५

॥ ४५ ॥

१ श्वानश्च इ० पा० । २ भार्गवो नाम इति, भार्गवेनाम इति, भृगुवो नाम इति पाठान्तपणि ।

पतमानेनेतेनापिझाईरेणतदाहता ॥ खड्गेननिशितेनापिपपातविदलीकृता ॥ ३१ ॥ श्वसमानारणेनापिमूर्च्छनाभिपरिपुता ॥ दुःखेनमहताविष्टा
 जीवमानामहीतले ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ सुकलोवाच ॥ श्वसं
 तींशूकरींदृष्ट्वापतितांपुत्रवत्सलाम् ॥ सुदेवाकृपयाविष्टागत्वातांदुःखितांप्रति ॥ १ ॥ अभिषिच्यमुखंतस्याःशीतलेनोदकेनच ॥ पुनःसर्वांगमेवा
 पिदुःखितारणशालिनीम् ॥ २ ॥ पुण्येनशीततोयेनसाउवाचाभिषिचतीम् ॥ उवाचमानुषींवाचंसुस्वरंनृपतिप्रियाम् ॥ ३ ॥ सुखंभवतुतेदेविअ
 भिषिक्तात्वयायदि ॥ संपर्कादर्शनात्तेद्यगतोमेपापसंचयः ॥ ४ ॥ तदाकर्ण्यमहद्वाक्यमद्भुताकारसंयुतम् ॥ चित्रमेतन्मयादृष्टंकृतंतेऽनाम
 यंवचः ॥ ५ ॥ पशुजातिमतीचेयंसौष्टवंभाषतेस्फुटम् ॥ स्वरव्यंजनसंपन्नंसंस्कृतमुत्तमंमम ॥ ६ ॥ हर्षेणविस्मयेनापिकृत्वासाहसमुत्तमम् ॥ तत्रस्थासा
 महाभागातंपतिवाक्यमब्रवीत् ॥ ७ ॥ पश्यराजन्नपूर्वेयंसंस्कृतंभाषतेमहत् ॥ पशुयोनिगताचेयंयथावैमानुषोवदेत् ॥ ८ ॥ तदाकर्ण्यततोराराजासर्व
 ज्ञानवतांवरः ॥ अद्भुतमद्भुताकारंयन्नदृष्टंश्रुतंमया ॥ ९ ॥ तामुवाचततोराराजासुदेवांसुप्रियांतदा ॥ पृच्छचैनांशुभांकांतिकाचेयंतुभविष्यति ॥ १० ॥
 श्रुत्वातुनृपतेर्वाक्यंसापप्रच्छचसूकरीम् ॥ काभविष्यसित्वंभद्रेचित्रंतेदृश्यतेवहु ॥ ११ ॥ पशुयोनिगतात्वंवैभाषसेमानुषंवचः ॥ सौष्टवंज्ञानसंपन्नं
 वदमेपूर्वचेष्टितम् ॥ १२ ॥ भर्तुश्चापिमहाराजभटस्यास्यमहात्मनः ॥ कोयंधर्मोमहावीर्योगतःस्वर्गपराक्रमैः ॥ १३ ॥ आत्मनश्चस्वभर्तुश्चसर्वपूर्वानु
 गंवद ॥ एवमुक्त्वामहाभागविररामनृपप्रिया ॥ १४ ॥ शूकर्युवाच ॥ यदिपृच्छसिमांभद्रेममास्यचमहात्मनः ॥ तत्सर्वंतेप्रवक्ष्यामिचरितंपूर्वचेष्टित
 म् ॥ १५ ॥ अयमेषमहाप्राज्ञोगंधर्वोगीतपंडितः ॥ रंगविद्याधरोनामसर्वशास्त्रार्थकोविदः ॥ १६ ॥ मेरुगिरिवरश्रेष्ठचारुकंदरनिर्झरम् ॥ तमाश्रित्यमहा
 तेजाःपुलस्त्योमुनिसत्तमः ॥ १७ ॥ तपश्चचारतेजस्वीनिर्व्यलीकेनचेतसा ॥ विद्याधरस्तत्रगतःस्वेच्छयासमहाप्रभो ॥ १८ ॥ तमाश्रित्यगिरिश्रेष्ठगीत
 मभ्यसतेतदा ॥ स्वरतालसमोपेतंसुस्वरंचारुहासिनि ॥ १९ ॥ गीतंश्रुत्वामुनिस्तस्यध्यानाच्चलितमानसः ॥ गायंतंतमुवाचेदंगीतविद्याधरंप्रति ॥ २० ॥
 भवद्गीतेनदिव्येनदेवासुद्व्यंतिनान्यथा ॥ सुस्वरेणसुपुण्येनतालमानेनपंडित ॥ २१ ॥ लययुक्तेनभावेनमूर्च्छनासाहितेनच ॥ मेमनश्चलितंध्यानाद्गीतेना
 नेनसुव्रत ॥ २२ ॥ इदंस्थानंपरित्यज्यअन्यस्थानंरजस्वतत् ॥ गीतविद्याधरउवाच ॥ आत्मज्ञानसमंगीतमन्यस्थानंरजामिकिम् ॥ २३ ॥ दुःखंददे
 नकस्यापिसुखदोनृषुसर्वदा ॥ गीतेनानेनदिव्येनसर्वास्तुष्यंतिदेवताः ॥ २४ ॥ शंभुश्चापिसमानीतोगीतध्वनिरतोद्विज ॥ गीतंसर्वरसंप्रोक्तंगीतमानंददा

५० पु०

॥ ४६ ॥

यकम् ॥ २५ ॥ शृंगाराद्यारसाः सर्वे गीतेनापि प्रतिष्ठिताः ॥ शोभाभायांति गीतेन वेदाश्च त्वारुत्तमाः ॥ २६ ॥ गीतेन देवताः सर्वास्तोषमायांति नान्यथा ॥ तदेवं निन्दसे गीतं मामेवं परिचालये ॥ २७ ॥ अन्यायोऽयं महाभाग तवैव हृदयते ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ सत्यमुक्तं त्वयाद्यैव गीतार्थं बहु पुण्यदम् ॥ २८ ॥ शृणु त्वं मामेवं वाक्यं मानं त्यज महामते ॥ नाहं गीतं प्रकुत्सामि गीतं वंदामि नान्यथा ॥ २९ ॥ विद्याश्च तद्देशैवेता एकीभावेन भावदाः ॥ प्राणिनां सिद्धिमायांति मनसानि श्वलेन च ॥ ३० ॥ तपश्च तद्वन्मंत्राश्च सुसिद्धं च त्वेकचितया ॥ हृषीकाणां महावर्गश्च पल्लोमसंमतः ॥ ३१ ॥ विषयेष्वेव सर्वेषु नयत्यात्मानमुच्चकैः ॥ चालयित्वा मनस्तस्माद्व्यानादेव न संशयः ॥ ३२ ॥ यत्र शब्दं न रूपं च युवती नैव तिष्ठति ॥ मुनयस्तत्र गच्छन्ति तपःसिद्धयर्थमेव हि ॥ ३३ ॥ अयं गीतः पवित्रस्ते बहु सौख्यप्रदायकः ॥ न पश्येमवयं वीरतिष्ठामो वनसंस्थिताः ॥ ३४ ॥ अन्यत्स्थानं प्रयाहि त्वं नो वावयं व्रजामहे ॥ गीतविधाधर उवाच ॥ इन्द्रियाणां वलं वर्गं जितयेन महात्मना ॥ ३५ ॥ सजयी कथ्यते योगी स च वीरः स साधकः ॥ शब्दं श्रुत्वाथ वा दृष्ट्वा रूपमेवं महामते ॥ ३६ ॥ चलते नैव यो ध्यानात्स धीरस्तपसाधकः ॥ भवांस्तु ते जसाहीन इन्द्रियैर्विजितो यतः ॥ ३७ ॥ स्वर्गोपि नास्ति सामर्थ्यमग गीतस्य धर्षणे ॥ वर्जयंति वनं सर्वे हीनवीर्या न संशयः ॥ ३८ ॥ अयं साधारणो विप्रवन्द्यो न संशयः ॥ देवानां सर्वजीवानां यथा ममतथा तव ॥ ३९ ॥ कथं गच्छाम्यहं त्यक्त्वा वनमेव मनुत्तमम् ॥ यूयं गच्छन्तु तिष्ठन्तु यद् व्यतत्तु नान्यथा ॥ ४० ॥ एवमाभाष्य तं विप्रं गीतविद्याधरस्तदा ॥ समाकर्ण्य ततस्तेन मुनिना तस्य उत्तरम् ॥ ४१ ॥ चितया मासमेधावी किं कृत्वा सुकृतं भवेत् ॥ क्षमां कृत्वा जगमाथ अन्यत्स्थानं द्विजोत्तमः ॥ ४२ ॥ तपश्च चारुधर्मा योगासनगतः सदा ॥ कामं क्रोधं परित्यज्य मोहं लोभं तथैव च ॥ ४३ ॥ सर्वेन्द्रियाणि संयम्य मनसा सममेव च ॥ एवं स्थितस्तदा योगी पुलस्त्यो मुनिस्ततः ॥ ४४ ॥ सुकलोवाच ॥ गते तस्मिन् महाभागे पुलस्त्ये मुनिपुंगवे ॥ कालादिष्टेन तेनापि गीतविद्याधरेण च ॥ ४५ ॥ चितितं सुचिरं कालं न दृष्टोयं भयान्मम ॥ क्व गतस्तिष्ठते वापि कुरुते किं कथंचनः ॥ ४६ ॥ ज्ञात्वा पद्मात्मजसु तमेकां तव न शालिनम् ॥ गतो वराहरूपेण तस्याश्रममनुत्तमम् ॥ ४७ ॥ आसनस्थं महात्मानं तेन जोज्ज्वाला समाविलम् ॥ दृष्ट्वा च कारुण्येन भनं स्य विप्रस्य भामिनि ॥ ४८ ॥ धर्षयेन्नियतं विप्रं तुंडाग्रेण कुचेष्टया ॥ पशुं ज्ञात्वा महाराज क्षमते तस्य दुष्कृतम् ॥ ४९ ॥ मूत्रयेत् पुरतः कृत्वा विष्टां च कुरुते ततः ॥ नृन्यते क्रीडते तत्र पतति प्रोचलेत् पुनः ॥ ५० ॥ पशुं ज्ञात्वा परित्यक्तो मुनिना तेन भूपते ॥ एकदा तु तथा याते तेन रूपेण वै पुनः ॥ ५१ ॥ अट्टाट्टा हासेन पुनर्हास्य भवं कृतं तदा ॥ रोदनं च कृतं तत्र गीतं गायति सुस्वरम् ॥ ५२ ॥ तथा तमागतं विप्रो गीतविद्याधरं नृप ॥ चेष्टितं तस्य वै दृष्ट्वा घोणिरेप भवेन्न हि ॥ ५३ ॥ ज्ञात्वा तस्य तु वृत्तांतं मामेवं परिचालयेत् ॥ पशुं ज्ञात्वा मया त्यक्तो दुष्ट एष मुनिर्घृणः ॥ ५४ ॥ एवं ज्ञात्वा महात्मानं गंधर्वाधममेव हि ॥ चुकोप मुनिशार्दूलस्तं शशा

भू० सं० द्वि०

अ० ४६

॥ ४६ ॥

पमहामतिः ॥ ५५ ॥ यस्माच्छूकररूपेणमामेवंपरिचालयेः ॥ तस्माद्भ्रजमहापापपापयोर्नितुशौकरीम् ॥ ५६ ॥ शसस्तेनापिविप्रेणगतोदेवंपुरंदरम् ॥
 तमुवाचमहात्मानंकंपमानोवरानने ॥ ५७ ॥ शृणुवाक्यंसहस्राक्षतवकार्यकृतंमया ॥ तपएवहिर्कुर्वन्सन्दारुणमुनिपुंगवः ॥ ५८ ॥ तस्मात्तपःप्रभा
 वात्तुचालितःशोभितोमया ॥ शसस्तेनास्मिविप्रेणदेवरूपंप्रणाशितम् ॥ ५९ ॥ पशुयोर्निगंतंशक्रमामेवंपरिरक्षय ॥ ज्ञात्वातस्यसवृत्तांतंगीतविद्याधरस्य
 च ॥ ६० ॥ तेनसार्धंगतश्चंद्रस्तंमुनिपर्यभाषत ॥ दीयतामनुग्रहोनाथसिद्धिज्ञोसिद्धिजोत्तम ॥ ६१ ॥ क्षम्यतांमुनिवर्यास्मिन्क्रियतांशापमोक्षणम् ॥
 इतिसंप्रार्थितोविप्रोमहेंद्रेणाहृष्टधीः ॥ ६२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ वचनात्तवदेवेशक्षंतव्यंचमयापिहि ॥ भविष्यतिमहाराजमनुपुत्रोमहाबलः ॥ ६३ ॥
 इक्ष्वाकुर्नामधर्मात्मासर्वधर्मानुपालकः ॥ तस्यहस्ताद्यदामृत्युरस्यैवचभविष्यति ॥ ६४ ॥ तदैषवैस्वकंदेहंप्राप्स्यतेनात्रसंशयः ॥ एतत्तेसर्ववृत्तां
 तंशूकरस्यनिवेदितम् ॥ ६५ ॥ आत्मनश्चप्रवक्ष्यामिपत्यासार्धंशृणुष्वहि ॥ मयाचपातकंधोरंकृतंयत्पापयापुरा ॥ ६६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
 भूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचारित्र्येष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ सुकलोवाच ॥ सुदेवाचारुसर्वांगीतामुवाचाथमूकरीम् ॥ पशुयोर्निगता
 त्वंहिकथंवदसिसंस्कृतम् ॥ १ ॥ एवंविधंमहाज्ञानंकस्माद्भूतंवदस्वमे ॥ कथंजानासिवैभर्तुश्चरित्रमात्मनःशुभे ॥ २ ॥ शूकयुवाच ॥ प
 शोर्भवेनमोहेनमुष्टाहंवरवर्णिनि ॥ निहताखड्गबाणैश्चपतितारणमूर्धनि ॥ ३ ॥ मूर्च्छयाभिपरिक्लिन्नाज्ञानहीनावरानने ॥ त्वयाभिपिकायेनाहंपुण्यहस्ते
 नसुंदरि ॥ ४ ॥ पुण्योदकेनशीतेनतवहस्तगतैनवै ॥ अभिषिक्तेहिमेकायेमोहोन्मोहोविहायमाम् ॥ ५ ॥ यथाविनाशंतेजोभिरंधकारःप्रयातिसः ॥ तथा
 तवाभिषेकेनममपापंगतंशुभे ॥ ६ ॥ प्रसादात्तवचार्वांगिलब्धंज्ञानंपुरातनम् ॥ पुण्यांगतिंप्रयास्यामिइतिज्ञातंमयाशुभे ॥ ७ ॥ श्रूयतामभिधास्यामिपू
 र्ववृत्तांतमात्मनः ॥ यत्कृतंतुमयाभद्रेपापयादुष्कृतंबहु ॥ ८ ॥ कलिगारुख्येमहादेशेऽश्रीपुरंनमपत्तनम् ॥ सर्वसिद्धिसमाकीर्णंचतुर्वर्णेनपेवितम् ॥ ९ ॥
 वसतिस्माद्रिजःकोपिवसुदत्तइतिश्रुतः ॥ ब्रह्माचारपरोनित्यंसत्यधर्मपरायणः ॥ १० ॥ वेदवेत्ताज्ञानवेत्ताशुचिमान्गुणवान्धनी ॥ धनधान्यसमाकीर्णः
 पुत्रपौत्रैरलंकृतः ॥ ११ ॥ तस्याहंतनयाभद्रेसोदरैःस्वजनबांधवैः ॥ अलंकारैस्तुशृंगारैर्भूषितास्मिवरानने ॥ १२ ॥ सुदेवानाममेतातश्चकारसमहा
 मतिः ॥ तस्याहंदयितानित्यंपितुश्चापिमहामते ॥ १३ ॥ रूपेणाप्रतिमाजातासंसारेनास्तितादृशी ॥ रूपयौवनगर्वेणमत्ताहंचारुहासिनी ॥ १४ ॥ अहं
 कन्यासुरूपवैसर्वालंकारशोभिता ॥ मांचदृष्टाततोलोकाःसर्वस्वजनवर्गकाः ॥ १५ ॥ मामेवंयाचमानास्तेविवाहार्थेवरानने ॥ याचिताहंद्विजैःसर्वैर्नंददा
 तिपितामम ॥ १६ ॥ स्नेहाच्चैवमहाभागसुमोहसमहामतिः ॥ नदत्ताहंतदातेनपित्राचैवमहात्मना ॥ १७ ॥ संप्राप्तंयौवनंबालेमयिभावसमन्वितम् ॥ रूपं

मेतादृशं दृष्ट्वा मम माता सुदुःखिता ॥ १८ ॥ पितरं मे उवाचाथ कस्मात्कन्या न दीयते ॥ त्वं कस्मै सुद्विजायै ब्राह्मणाय महात्मने ॥ १९ ॥ देहि कन्यां महाभा
 गसंप्राप्तायौ वनं त्वयम् ॥ वसुदत्तो द्विजश्रेष्ठः प्रत्युवाच द्विजोत्तमः ॥ २० ॥ मातरं मे महाभागे श्रूयतां वचनं मम ॥ महामोहेन मुग्धोऽस्मि सुताया वरवर्णिनि ॥
 ॥ २१ ॥ यो मे गृहस्थो विप्रो वै भविष्यति शुभे शृणु ॥ तस्मै कन्यां प्रदास्यामि जामात्रे तु न संशयः ॥ २२ ॥ मम प्राणप्रिया चैषा सुदेवानां संशयः ॥ एवमूचे म
 दर्थे स वसुदत्तः पिता मम ॥ २३ ॥ कौशिकस्य कुले जातः सर्वविद्याविशारदः ॥ ब्राह्मणानां गुणैर्युक्तः शीलवान् गुणवान् बुद्धिः ॥ २४ ॥ वेदाध्ययनसंपन्नं पठ
 मानं हि सुस्वरम् ॥ भिक्षार्थं द्वारमायां तं पितृमातृविवर्जितम् ॥ २५ ॥ तं दृष्ट्वा समनुप्राप्तं रूपं वीक्ष्य महामतिः ॥ तं प्रोवाच पिता एवं को भवान् वै भविष्यति ॥
 ॥ २६ ॥ किं तेनामकुलं गोत्रमाचारं वदसांप्रतम् ॥ समाकर्ण्य पितुर्वाक्यं वसुदत्तमुवाच सः ॥ २७ ॥ कौशिकस्यान्वये जातो वेदवेदांगपारगः ॥ शिवशर्मैति
 मेनामपि तृमातृविवर्जितः ॥ २८ ॥ संति मे भ्रातरश्चान्ये च त्वारो वेदपारगाः ॥ एवं कुलं समाख्यातमाचारः कुलसंभवः ॥ २९ ॥ एवं सर्वं समाख्यातां पितरं शि
 वशर्मणा ॥ शुभे लग्नेतिथौ प्राप्तेन क्षत्रे भगदैवते ॥ ३० ॥ पित्रा दत्तास्मि सुभगे तस्मै विप्राय वैतदा ॥ पितृगेहे वसाम्येका तेन सार्धं महात्मना ॥ ३१ ॥ नैव शु
 श्रूषितो भर्ता मया स पापया तदा ॥ पितृमातृसुद्रव्येण गर्वेणापि प्रमोहिता ॥ ३२ ॥ अंगसंवाहनं तस्य न कृतं हि मया कदा ॥ रतिभावेन स्नेहेन वचनेन मया शुभे ॥
 ॥ ३३ ॥ क्रूरबुद्ध्या हि दृष्टो सौ सर्वदा पापयामया ॥ पुंश्चलीनां प्रसंगेन तद्भावं हि गता शुभे ॥ ३४ ॥ मातापित्रोश्च भर्तुश्च भ्रातृणां हितमेव च ॥ न करोम्य
 हमेवापि यत्र यत्र गम्यहम् ॥ ३५ ॥ एवं मे दुष्कृतं दृष्ट्वा शिवशर्मा पतिर्मम ॥ स्नेहाच्छुश्रुवर्गस्य मम भर्ता महामतिः ॥ ३६ ॥ न किंचिद्भक्तिमां सोपि श
 मते दुष्कृतं मम ॥ वार्यमाणा कुटुंबेन अहमेवं सुपापिनी ॥ ३७ ॥ तस्य शीलं विदित्वा ते सा धुत्वं शिवशर्मणः ॥ पिता माता च मे सर्वं मम पापेन दुःखिताः ॥ ३८ ॥
 भर्ता मे दुष्कृतं दृष्ट्वा स्वगृहान्निर्गतो बहिः ॥ तं देशं ग्राममेनं च परित्यज्य गतस्ततः ॥ ३९ ॥ गते भर्तारि मे तातः संजातांश्चितयान्वितः ॥ मम दुःखेन दुःखा
 त्मा यथारोगेण पीडितः ॥ ४० ॥ मम माता उवाचैनं भर्तारं दुःखपीडितम् ॥ कस्माच्चित्तयसे कां तव ददुःखं ममाग्रतः ॥ ४१ ॥ वसुदत्त उवाचैनं मातरं मम
 नंदने ॥ सुतां त्यक्त्वा गतो विप्रो जामाता शृणु वल्लभे ॥ ४२ ॥ इयं पापसमाचारानिर्घृणा पापचारिणी ॥ अनया हि परित्यक्तः शिवशर्मा महामतिः ॥ ४३ ॥
 समस्तस्य कुटुंबस्य दाक्षिण्येन महामतिः ॥ ममायं सद्विजः कांति सुदेवा नैव भाषते ॥ ४४ ॥ वसते सौम्यभावेन नैव निदति कुत्सति ॥ सुदेवां पापसंचारां स
 वै पांडितबुद्धिमान् ॥ ४५ ॥ भविष्यति त्वयि दुष्टा सुदेवा कुलनाशिनी ॥ अहमेनां परित्यज्य ब्रजामि गृहवासिनि ॥ ४६ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ अद्य ज्ञातं त्वया
 कांतसुताया गुणदूषणम् ॥ तव मोहेन स्नेहेन नष्टेयं शृणु सांप्रतम् ॥ ४७ ॥ तावद्विलाडयेत्पुत्रं यावत्स्यात्पंचवार्षिकः ॥ शिक्षाबुद्ध्या सदा कांतपुनर्मो

हेनपोषयेत् ॥ ४८ ॥ स्नानाच्छादनकेर्भक्ष्यैर्भोज्यैःपेयैर्नसंशयः ॥ गुणेषुयोजयेत्कांतसद्विद्यासुचतंसुतम् ॥ ४९ ॥ गुणशिक्षार्थनिर्मोहःपिताभवति
 सर्वदा ॥ पालनेपोषणेकांतसंभोहःपरिजायते ॥ ५० ॥ सगुणंनवदेत्पुत्रंकुत्सयेच्चदिनेदिने ॥ काठिन्यंचवदेन्नित्यंचनैःपरिपीडयेत् ॥ ५१ ॥ यथाहि
 साधयेन्नित्यंसुविद्याज्ञानतत्परः ॥ अभिमानेच्छलेनापिपार्यंत्यक्त्वाप्रदूरतः ॥ ५२ ॥ नैपुण्यंजायतेनित्यंविद्यासुचगुणेषुच ॥ माताचताडयेत्कन्यां
 स्तुषांश्चशूर्विताडयेत् ॥ ५३ ॥ गुरुश्चताडयेच्छिष्यंततःसिध्यंतिनान्यथा ॥ भार्याचताडयेत्कांतअमात्यंनृपतिस्तथा ॥ ५४ ॥ हयंचताडयेद्धीरो
 गर्जमात्रोदिनेदिने ॥ शिक्षाबुद्ध्याप्रसिध्यंतिताडनात्पालनाद्विभो ॥ ५५ ॥ त्वयेयंनशितानाथसर्वदैवसंशयः ॥ सार्धमुब्राह्मणेनापिभवताशिवश
 र्मणा ॥ ५६ ॥ निरंकुशाकृतागेहेतेननष्टमहामते ॥ तावद्विधारयेत्कन्यांगृहेकांतवचःशृणु ॥ ५७ ॥ अष्टवर्षान्वितायावत्प्रवर्णनैवधारयेत् ॥ पितुर्गे
 हस्थितापुत्रीयत्पापंहिप्रकुर्वती ॥ ५८ ॥ उभाभ्यामपितृत्पापंपितृभ्यामपिर्विदति ॥ तस्मान्नधार्यतेकन्यासमर्थानिजमंदिरे ॥ ५९ ॥ यस्यदत्ताभवे
 त्साचतस्यगेहेप्रपोषयेत् ॥ तत्रस्थासाधयेत्कांतसगुणंभक्तिपूर्वकम् ॥ ६० ॥ कुलस्यजायतेकीर्तिःपितासुखेनजीवति ॥ तत्रस्थाकुरुते
 पापंतत्पापंभुंजतेपतिः ॥ ६१ ॥ तत्रस्थावर्द्धतेनित्यंपुत्रैःपौत्रैःसदैवसा ॥ पिताकीर्तिमवाप्नोतिसुतायाःसुगुणैःप्रिय ॥ ६२ ॥ तस्मा
 न्नधारयेत्कांतगेहेपुत्रींसभर्तुकाम् ॥ इत्यर्थेश्रूयतेकांतइतिहासोभविष्यति ॥ ६३ ॥ अष्टविंशतिकेप्राप्तेयुगेद्वापरकेमहान् ॥ उग्रसे
 नस्यवीरस्ययदुज्येष्ठस्ययत्प्रभो ॥ ६४ ॥ चरित्रंतेप्रवक्ष्यामिशृणुष्वैकमनाद्विज ॥ ६५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवनोपारुया
 नेसुकलाचरित्रेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ माथुरेविषयेरम्येमथुरायांनृपोत्तमः ॥ उग्रसेनेतिविख्यातोयादवःपरवीरहा ॥ १ ॥ सर्व
 धर्मार्थतत्त्वज्ञोवेदज्ञःश्रुतवान्बली ॥ दाताभोक्तागुणग्राहीसद्गुणावेतिभूषितः ॥ २ ॥ राज्यंचकारमेधावीप्रजाधर्मेणपालयेत् ॥ एवंसचमहातेजाउग्रसेनःप्र
 तापवान् ॥ ३ ॥ वैदर्भेविषयेपुण्येसत्यकेतुःप्रतापवान् ॥ तस्यकन्यामहाभागापद्माक्षीकमलानना ॥ ४ ॥ नाम्नापद्मावतीनामसत्यधर्मपरायणा ॥
 सातुस्त्रीणांगुणैर्युक्ताद्वितीयेवसमुद्रजा ॥ ५ ॥ वैदर्भीशुशुभेराजन्स्वगुणैःसत्यकारणैः ॥ माथुरउग्रसेनस्तुउपयेमेसुलोचनाम् ॥ ६ ॥ तयासहमहाभागसुखरेमे
 प्रतापवान् ॥ अतिप्रीतोगुणैस्तस्यास्तयासहसुखीभवेत् ॥ ७ ॥ तस्याःस्नेहेनप्रीत्याचंसमुग्धोमाथुरेश्वरः ॥ पद्मावतीमहाभागातस्यप्राणाप्रियाभवत् ॥ ८ ॥
 तयाविनानबुभुजेतयासहप्रकीडयेत् ॥ तयाविनानसेवेतपरमंसुखमेवसः ॥ ९ ॥ एवंप्रीतिकरौजातौपरस्परमनुत्तमौ ॥ स्नेहवंतौद्विजश्रेष्ठसुखसंप्रीतिदा
 यकौ ॥ १० ॥ पत्युकेतुश्चराजेंद्रःसस्मारसपद्मावतीम् ॥ स्वसुतांतामहाभागोमातातस्याःसुदुःखिता ॥ ११ ॥ सद्गुतान्प्रेषयामासवैदर्भोमथुरांप्रति ॥ उग्रसेनंनृवीरेंद्रं

प० पु०

॥ ४८ ॥

सादरेणद्विजोत्तम ॥ १२ ॥ उग्रसेनमहाराजसदूतोवाक्यमब्रवीत् ॥ विदर्भाधिपतिर्वीरोभक्त्यास्नेहेननन्दयन् ॥ १३ ॥ आत्मनःकुशलं ब्रूतेभवतांपरिपृच्छति ॥ सत्यकेतुर्महाराजत्वमेवंपरिपृष्टवान् ॥ १४ ॥ दर्शनायप्रेषयस्वसुतांपद्मावतीमम ॥ यदि त्वंमन्यसेनाथप्रीतिस्नेहं हितस्यच ॥ १५ ॥ प्रेषयस्वमहाभागांप्रियांप्रीतिकरांतव ॥ औत्कण्ड्येनमहाराजससोत्कण्ठेनवर्तते ॥ १६ ॥ समाकर्ण्यततोवाक्यमुग्रसेनो नृपोत्तमः ॥ प्रीत्यास्नेहेनतस्यापिसत्यकेतोर्महात्मनः ॥ १७ ॥ दाक्षिण्येनचविप्रेन्द्रप्रेषयामासभूपतिः ॥ पद्मावतींप्रियांभार्यामुग्रसेनःप्रतापवान् ॥ १८ ॥ प्रेषितानेनराजेंद्रगतापद्मावतीस्विकम् ॥ पूर्वगृहंसतीसातुमहाहर्षेणसंकुला ॥ १९ ॥ पितृपूर्वकुटुंबंतुददृशेचारुमंगला ॥ पितुःपादौननामाथाशिरसासत्यतत्परा ॥ २० ॥ आगतायामहाराजापद्मावत्यांद्विजोत्तम ॥ हर्षेणमहताविष्टोविदर्भाधिपतिर्नृपः ॥ २१ ॥ वार्द्धितादानमानैश्वर्यसालंकारभूषणैः ॥ पद्मावतीमुखेनापिपितुर्गेहंप्रवर्तते ॥ २२ ॥ सखीभिःसहितासातुनिःशंकापरिवर्तते ॥ रमतेसातदातत्रयथापूर्वतथैवच ॥ २३ ॥ गृहेवनेतडागेपुप्रासादेचतथैवसा ॥ पुनर्वालेवभूतासानिर्लज्जासंप्रवर्तते ॥ २४ ॥ निःशंकावर्ततेविप्रसखीभिःसहसर्वदा ॥ पतिव्रतामहाभागाहर्षेणमहतान्विता ॥ २५ ॥ सुखंतुपितृगेहस्यदुर्लभंश्वशुरेगृहे ॥ एवंज्ञात्वातदारिरेकदाईदृग्भविष्यति ॥ २६ ॥ अनेनमोहभावेनक्रीडालुब्धावरानना ॥ सखीभिःसहितानित्यंवनेपूषवनेतदा ॥ २७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेऽष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ एकदातुमहाभागगतासापर्वतोत्तमे ॥ रमणीयवनंदृष्ट्वाकदलीखंडमंडितम् ॥ १ ॥ शालेस्तालेस्तमालैश्चनलिकैरेस्तथोत्कटैः ॥ पूगीफलैर्मातुलिंगैरिर्गैश्चारुजंबुकैः ॥ २ ॥ चंपकैःपाटलैःपुण्यैःपुष्पितैःकुटुंबैर्वटैः ॥ अशोकवकुलोपेतनानावृक्षैरलंकृतम् ॥ ३ ॥ पर्वतंपुण्यवंतंतंपुष्पितैश्चनगोत्तमैः ॥ सर्वत्रदृश्यतेरम्योनानाधातुसमाकुलः ॥ ४ ॥ तडागंसर्वतोभद्रंपुण्यतोयेनपरितम् ॥ कमलैःपुष्पितैश्चान्यैःसुगंधैःकनकोत्पलैः ॥ ५ ॥ श्वेतोत्पलैर्विभासंतरक्तोत्पलसुपुष्पितैः ॥ नीलोत्पलैश्चकहारैर्हंसैश्चजलकुटुंबैः ॥ ६ ॥ पक्षिभिर्जलजैश्चान्येनानाधातुसमाकुलः ॥ तडागंसर्वतःशुभ्रनानापक्षिगणैर्युतम् ॥ ७ ॥ कोकिलानांरुतैःपुण्यैःसुस्वरैःपरिशोभितः ॥ मधुराणां तथाशब्दैःसर्वत्रमधुरागने ॥ ८ ॥ षट्पदानांसुनादेनसर्वत्रपरिशोभते ॥ एवंविधिगिरिरम्यतदेववनमुत्तमम् ॥ ९ ॥ तडागंसर्वतोभद्रंदृशेन्नृपनंदिनी ॥ वैदर्भाक्रीडमानासासखीभिःसहितातदा ॥ १० ॥ समालोक्यवनंपुण्यंसर्वत्रकुसुमाकुलम् ॥ चापल्येनप्रभावेनस्त्रीभावेनचलीलया ॥ ११ ॥ पद्मावतीसरस्तरिसखीभिःसहितानदा ॥ जलक्रीडासमालीनाहसतेगायतेपुनः ॥ १२ ॥ रममाणाचसातस्मिन्स्तस्मिन्सरसिभामिनी ॥ एवंविप्रतदासातुमुखेनपरिवर्तयेत् ॥ १३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ गोभिलोनामवैदेत्योभृत्योवैश्रवणस्यच ॥ दिव्येनापिविमानेनसर्वभोगपरिप्लुतः ॥ १४ ॥ यातिचाकाशमार्गेणगोभिलोदैत्यसत्तमः ॥ तेनदृष्टाविशा

भू० खं द्वि०

अ० ४८

॥ ४८ ॥

लाक्षवैदर्भीनिर्भयातदा ॥ १५ ॥ सर्वयोषिद्वरासाहिउग्रसेनस्यवैप्रिया ॥ रूपेणाप्रतिमालोकेसर्वांगेषुविराजते ॥ १६ ॥ रतिर्वैमन्मथस्यापि किंवापीयं
 हरिप्रिया ॥ किंवापिपार्वतीदेवीशचीकिंवाभविष्यति ॥ १७ ॥ यादृशीदृश्यतेचेयनारीणांप्रवरोत्तमा ॥ अन्यापिईदृशीनास्तिद्वितीयाक्षितिमंडले ॥ १८ ॥
 नक्षत्रेषुयथाचंद्रःसंपूर्णोभातिशोभनः ॥ गुणरूपकलाभिस्तुतथाभातिवरानना ॥ १९ ॥ पुष्करेषुयथाहंसस्तथेयंचारुहासिनी ॥ अहोरूपमहोभावअ
 स्यास्तुपरिदृश्यते ॥ २० ॥ काकस्यशोभनावालाचारुवृत्तपयोधरा ॥ व्यमृशद्गोभिलोदैत्यःपद्मावतीवराननाम् ॥ २१ ॥ चिंतयित्वाक्षणंविप्रकाक
 स्यापिभविष्यति ॥ ज्ञानेनमहताज्ञात्वावैदर्भीतिनसंशयः ॥ २२ ॥ दयिताउग्रसेनस्यपतिव्रतपरायणा ॥ आत्मवलेनतिष्ठतीदुःप्राप्यापुरुषैरपि ॥ २३ ॥
 उग्रसेनोमहामूर्खःप्रेषितायेनवैवरा ॥ पितुर्गेहमियंवालासतुभाग्येनवर्जितः ॥ २४ ॥ अनयाविनासर्जवेचकथंकूटमातिःसदा ॥ किंवानपुंसकोराजा
 एनांयोहिपरित्यजेत् ॥ २५ ॥ तांदृष्ट्वासतुकामात्मासंजातस्तत्क्षणादपि ॥ इयंपतिव्रतावालादुष्प्राप्यापुरुषैरपि ॥ २६ ॥ कथंभोक्ष्याम्यहंगत्वाकामो
 मामतिपीडयेत् ॥ अभुक्त्वैनांयदायास्येतत्स्यान्मृत्युर्ममैवहि ॥ २७ ॥ अद्यैवहिनसंदेहोयतःकामोमहाबलः ॥ इतिचिंतापरोभूत्वागोभिलोमनसै
 क्षत ॥ २८ ॥ कृत्वामायामयंरूपमुग्रसेनस्यभूपतेः ॥ यादृशस्तूग्रसेनश्चसांगोपांगोमहानृपः ॥ २९ ॥ गोभिलस्तादृशोभूत्वागत्याचस्वरभापया ॥
 यथावस्त्रोयथावेशोवयसाचतथापुनः ॥ ३० ॥ दिव्यमाल्यांवरधरोदिव्यगंधानुलेपनः ॥ सर्वाभरणशोभांगोयादृशोमाधुरेश्वरः ॥ ३१ ॥ भूत्वाथतादृशोदे
 त्यउग्रसेनमयस्तदा ॥ माययापरयायुक्तोरूपलावण्यसंपदा ॥ ३२ ॥ पर्वताग्रेअशोकस्यच्छायामाश्रित्यसंस्थितः ॥ शिलातलस्थोदुष्टात्मावीणादंडेनवी
 रकः ॥ ३३ ॥ सुस्वरंगायमानस्तुगीतंविश्वप्रमोहनम् ॥ तालमानक्रियोपेतंसतस्वरविभूषितम् ॥ ३४ ॥ गीतंगायतिदुष्टात्मातस्यारूपेणमोहितः ॥ पर्वता
 ग्रेस्थितोविप्रहर्षेणमहतान्वितः ॥ ३५ ॥ सखीमध्यगतासातुपद्मावतीवरानना ॥ शुश्रुवेसुस्वरंगीतंतालमानलयान्वितम् ॥ ३६ ॥ कोऽयंगायतिधर्मा
 त्मामहत्सौख्यप्रदायकम् ॥ गीतंहिसत्क्रियोपेतंसर्वभावसमान्वितम् ॥ ३७ ॥ सखीभिःसहितागत्वाऔत्सुक्येननृपात्मजा ॥ अशोकच्छायामाश्रित्यविमलेसु
 शिलातले ॥ ३८ ॥ ददर्शभूपवेषेणगोभिलंदानवाधमम् ॥ पुष्पमालांवरधरंदिव्यगंधानुलेपनम् ॥ ३९ ॥ सर्वाभरणशोभांगंपद्मावतीपति
 व्रता ॥ मधुरेशःसमायातःकदार्धमंपरायणः ॥ ४० ॥ ममनाथोमहात्मावैराज्यंत्यक्त्वाप्रदूरतः ॥ यावद्विचिंतयेत्साचतावत्पापेनतेनसा
 ॥ ४१ ॥ समाहूतातुराभूयएहिहत्वाहिप्रियेमम ॥ चकिताशंकितासाचकथंभर्तासमागतः ॥ ४२ ॥ लज्जितादुःखिताजाताअथःकृत्वाततोमुसम् ॥
 अहंपापादुराचारानिःशंकापरिवर्तिता ॥ ४३ ॥ कोपमेवंमहाभागःकरिष्यातिनसंशयः ॥ यावद्विचिंतयेत्साचतावत्तेनापिपापिना ॥ ४४ ॥

५० पु०

॥ ४९ ॥

समाहूतातुरीभूयएह्येहित्वंममप्रिये ॥ त्वयाविनाकृतोदेविप्राणान्धर्तुवरानने ॥ ४५ ॥ नहिशक्रोम्यहंकांतेजीवितंप्रियमेवच ॥ तवस्नेहेनलुब्धोस्मित्वां
त्यक्त्वानोत्सहेभृशम् ॥ ४६ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ एवमुक्तागतपश्यत्सुमुखंलज्जयान्विता ॥ समालिङ्ग्यततोदैत्यःसर्तीपद्मावर्तितदा ॥ ४७ ॥ एकांतंतुसमा
नीतासुभुक्ताइच्छयाततः ॥ दैत्येनगोभिलेनापिसत्यकेतोःसुतातदा ॥ ४८ ॥ सुकलोवाच ॥ मुष्कस्थानेस्यसंकेतंनार्विदतवरानना ॥ स्ववस्त्रंसापरि
गृह्यशंकितादुःखिताह्वभूत् ॥ ४९ ॥ सासक्रोधावचःप्राहगोभिलंदानवाधमम् ॥ कस्त्वंपापसमाचारोनिघृणोदानवाकृतिः ॥ ५० ॥ शप्तुकामासमुद्यु
क्तादुःखेनाकुलितेक्षणा ॥ वेपमानातदाराजन्दुःखभारेणपीडिता ॥ ५१ ॥ ममकांतच्छलेनैवत्वयागत्यदुरात्मवन् ॥ नाशितंधर्ममेवाग्र्यंपातिव्रत्यमनुत्त
मम् ॥ ५२ ॥ सुस्वरंरुदितंकृत्वाममजन्मत्वयाहृतम् ॥ पश्यमेवलमत्रैवशापंदास्येसुदारुणम् ॥ ५३ ॥ एवंसंभाषमाणातंशप्तुकामातुगोभिलम् ॥ ५४ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ सुकलोवाच ॥ तस्यास्तुवचनंश्रुत्वागोभिलोवाक्यमब्रवी
त् ॥ भवतीशप्तुकामासिकस्मान्मेकारणवद ॥ १ ॥ केनदोषेणलितोस्मियस्मात्त्वंशप्तुमुद्यता ॥ गोभिलेनामदैत्योस्मिपौलस्त्यस्यभटःशुभे ॥ २ ॥
दैत्याचारेणवर्तामिजानेविद्यामनुत्तमाम् ॥ वेदशास्त्रार्थवेत्तास्मिकलासुनिपुणःपुनः॥ ३ ॥ एवंसर्वविजानामिदैत्याचारंशृणुष्वमे ॥ परस्वंपरदारांश्चवलाट्टं
जामिनान्यथा ॥ ४ ॥ वयंदैत्याःसमाकर्ण्यदैत्याचारेणसांप्रतम् ॥ वर्त्तामोज्ञानिभावेनसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ५ ॥ ब्राह्मणानांहिच्छिद्राणिविपश्यामोदिनेदिने॥
तेषांहितपसोनाशंविभ्रैःकुर्मोनसंशयः ॥ ६ ॥ छिद्रंप्राप्यवयंदेविनाशयामोनसंशयः ॥ ब्राह्मणाभूयतांभद्रेदेवयज्ञवरानने ॥ ७ ॥ नाशयामोवयंयज्ञान्धर्म
यज्ञंसंशयः ॥ सुब्राह्मणान्परित्यज्यदेवंनारायणंप्रभुम् ॥ ८ ॥ पतिव्रतांमहाभागांसुमतिभर्तृतत्पराम् ॥ दूरेणापिपरित्यज्यतिष्ठामोनात्रसंशयः ॥ ९ ॥
तेजोदेविसुविप्रस्यहरेश्चैवमहात्मनः ॥ नार्याःपतिव्रतायाश्चसोढुंदैत्याश्चनक्षमाः ॥ १० ॥ पतिव्रताभयेनापिविष्णोःसुब्राह्मणस्यच ॥ नश्यंतिदानवाः
सर्वेदूरंराक्षसपुंगवाः ॥ ११ ॥ अहंदानवधर्मेणविचरामिमहीतलम् ॥ कस्मात्त्वंशप्तुकामासिममदोषोविचार्यताम् ॥ १२ ॥ पद्मावत्युवाच ॥ ममधर्मःसु
कायश्चत्वयैवपरिनाशितः ॥ अहंपतिव्रतासाध्वीपतिकामातपस्विनी ॥ १३ ॥ स्वमार्गेसंस्थितापापमाययापरिनाशिता ॥ तस्मात्त्वामप्यहंदुष्ट
आधक्ष्यामिनसंशयः ॥ १४ ॥ गोभिलउवाच ॥ धर्ममेवप्रवक्ष्यामिभवतीयादिमन्यते ॥ अग्निच्छिद्राह्मणस्यापिश्रूयतांनृपनंदिनि ॥ १५ ॥ जुह्वन्देवद्विका
लंयोनत्यजेदग्निमादिरम् ॥ सचाग्निहोत्रीभवतियजत्येवादिनेदिने ॥ १६ ॥ अन्यच्चैवंप्रवक्ष्यामिभृत्यधर्मवरानने ॥ मनसाकर्मणावाचाविशुद्धोऽपिनित्य

१ शुकपुवाच इति, ब्राह्मण्युवाच इति च पा० ।

भू०खं०दि०

अ० ५०

॥ ४९ ॥

शः ॥ १७ ॥ नित्यमादेशकारीयः पश्चात्तिष्ठति चाग्रतः ॥ सभृत्यः कथ्यते देवि पुण्यभागी न संशयः ॥ १८ ॥ यः पुत्रो गुणवान् ज्ञाता पितरं पालयेच्छुभः ॥ मात
 रं च विशेषेण मनसा कायकर्मभिः ॥ १९ ॥ तस्य भागी रथी ह्यनमहं हनि जायते ॥ अन्यथा कुरुते यो हि स पापी यात्र संशयः ॥ २० ॥ अन्यच्चैवं प्रवक्ष्यामि प
 तिव्रतमनुत्तमम् ॥ वाचा सुमनसा चैव कर्मणा शृणु भामिनि ॥ २१ ॥ शुश्रूषां कुरुते यो हि भर्तुं श्वेदने दिने ॥ तुष्टे भर्तुरिया प्रीतान् त्यजेत् क्रोधनं पुनः ॥ २२ ॥
 तस्य दोषं न गृह्णाति ताडिता तुष्यते पुनः ॥ भर्तुः कर्मसु सर्वेषु पुरतस्तिष्ठते सदा ॥ २३ ॥ साचापिकथ्यते नारी पतिव्रतपरायणा ॥ पतितोपि पिता पुत्रैर्वहुदोषसम
 न्वितः ॥ २४ ॥ कस्मादपि च न त्याज्यः कुष्ठितः कुधितोऽपि वा ॥ एवं पुत्राः शुश्रूषंति पितरं मातरं किल ॥ २५ ॥ तेषांति परमं लोकं तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ एवं हि स्वा
 मिनं ये वै उपाचरंति भृत्यकाः ॥ २६ ॥ पत्युर्लोकं प्रयात्येते प्रसादात् स्वामिनस्तदा ॥ अग्निं नैव त्यजेद्विप्रो ब्रह्मलोकं प्रयाति सः ॥ २७ ॥ अग्नि त्यागकरो विप्रो वृषली
 पतिरुच्यते ॥ स्वामिद्रोही भवेद्भृत्यः स्वामित्यागां न संशयः ॥ २८ ॥ अग्निं च पितरं चैव न त्यजेत् स्वामिनं शुभे ॥ सदा विप्रः सुतो भृत्यः सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ २९ ॥
 परित्यज्य प्रगच्छंति तेषांति नरकार्णवम् ॥ पतितं न्याधितं देवि विकलं कुष्ठिनं तथा ॥ ३० ॥ सर्वकर्मविहीनं च गतं वित्तादिसंचयम् ॥ भर्तारं न त्यजेन्नारी यदि श्रेय
 इहेच्छति ॥ ३१ ॥ त्यक्त्वा कांतं ब्रजेन्नारी अन्यत्कार्यमिहेच्छति ॥ सामतापुंश्चलीलोकं सर्वधर्मवहिष्कृता ॥ ३२ ॥ गते भर्तुरिया ग्रामभोगं शृंगारमेव च ॥
 लौल्याच्च कुरुते नारी पुंश्चलीवदते जनः ॥ ३३ ॥ एवं धर्मविजाना भवेद्दशास्त्रैश्च संमतम् ॥ दानवाराक्षसाः प्रेता धात्रा मृष्टाय दादितः ॥ ३४ ॥ तत्रेह
 कारणं सर्वप्रवक्ष्यामि न संशयः ॥ ब्राह्मणादानवाश्चैव पिशाचाश्चैव राक्षसाः ॥ ३५ ॥ धर्मार्थसकलं प्रोक्तमधीतं तैस्तु सुंदरि ॥ विंदंति सकलं सर्वे आचरंति न दा
 नवाः ॥ ३६ ॥ विधिहीनं प्रकुर्वंति दानवा ज्ञानवर्जिताः ॥ अन्यायेन ब्रजं त्येते मानवा विधिवर्जिताः ॥ ३७ ॥ तेषां शासनहेत्वर्थं कृता एते पि नान्यथा ॥ विधि
 हीनं प्रकुर्वंति ये हि धर्मनराधमाः ॥ ३८ ॥ तान्वयं शासयामो वै दंडेन महता किल ॥ भवत्यादारुणं कर्म कृतमेव सुनिर्घृणम् ॥ ३९ ॥ गार्हस्थ्यं च परित्यज्य अत्रा
 याता किमर्थतः ॥ वदस्येवं सुखेनापि अहं हि पतिदेवता ॥ ४० ॥ कर्मणानास्तितद्वृष्टं पतिदेवत्यमेव ते ॥ भर्तारं तं परित्यज्य किमर्थं त्वमिहा गता ॥ ४१ ॥ शृंगारं
 भूषणं वैषंकृत्वा तिष्ठसि निर्घृणा ॥ किमर्थं हि कृतं पापे कस्य हेतोर्वदस्व मे ॥ ४२ ॥ निःशंका वत्सं स चापि प्रमत्ता गिरिकानने ॥ मया त्वं साधिता पापादंडेन महता शृणु
 ॥ ४३ ॥ अधर्मचारिणी दुष्टा पतित्यक्त्वा समागता ॥ कास्ति ते पतिदेवत्वं दर्शय त्वं ममाग्रतः ॥ ४४ ॥ भवती पुंश्चली नाम यया त्यक्तः स्वकः पतिः ॥ पृथक्छय्य
 यदानारी तदा सा पुंश्चलीमता ॥ ४५ ॥ योजनानां शतैकस्य सोन्तरेण प्रवर्तते ॥ कास्ति ते पतिदेवत्वं पुंश्चल्याचारचारिणी ॥ ४६ ॥ निर्लज्जे निर्घृणे दुष्टे किमेव द

१ विप्रः अग्निम्, सुतः पितरम्, भृत्यः स्वामिनं न त्यजेदिति योजना ।

२ कृतपातकसंचयम् इ० पा० । ३ धात्रा इ० शेषः ।

प० पु०

॥ ५० ॥

सिसंमुखी ॥ तपसःकास्तितेभावःकृतेजोबलमेवच ॥ ४७ ॥ दर्शयस्वममाद्यैवबलवीर्यपराक्रमम् ॥ पद्मावत्युवाच ॥ स्नेहेनापिसमानीताश्रूयतामसु
राधम ॥ ४८ ॥ भर्तुर्गैहादहंपित्राकास्तेतत्रचपातकम् ॥ नैवकामात्रलोभाच्चनमोहात्रचमत्सरात् ॥ ४९ ॥ आगताहंपतित्यक्तापतिभावेनमंस्थिता ॥
भर्तुरूपच्छलेनापित्वयैवपरिवंचिता ॥ ५० ॥ भवतंमाधुरंज्ञात्वागताहंसम्मुखंत्व ॥ मायाविनयदाजानेत्वाभेवंदानवाधम ॥ ५१ ॥ एकेनहुंकृतेनैवभ
स्मीभूतंकरोम्यहम् ॥ गोभिलउवाच ॥ चक्षुर्हीनानपश्यातिमानवाःशृणुसांप्रतम् ॥ ५२ ॥ धर्मनेत्रविहीनात्वंकथंजानासिमामिह ॥ यदातेभावउत्पन्नःपि
तुर्गेहंप्रतिशृणु ॥ ५३ ॥ पतिध्यानंपरित्यज्यमुक्ताध्यानेनत्वंतदा ॥ ज्ञाननेत्रंतदानघंस्फुटंचहृदयेतव ॥ ५४ ॥ कथंमांत्वंविजानासिज्ञानचक्षुर्हताभुवि ॥
कस्यामातापिताभ्राताकस्याःस्वजनवांधवाः ॥ ५५ ॥ सर्वस्थानेपतिर्ह्येकोभार्यायास्तुनसंशयः ॥ इत्युक्त्वाहिप्रहस्यैवगोभिलोदानवाधम ॥ ५६ ॥ न
भयंविद्यतेतेऽद्यममापिशृणुपुंश्चलि ॥ किंभवेत्तवशापेनवृथैवपरिकंपसे ॥ ५७ ॥ ममगेहंसमाश्रित्यभुंक्ष्वभोगान्मनोऽनुगान् ॥ पद्मावत्युवाच ॥ गच्छ
पापसमाचारकिंत्वंवदसिनिर्घृणः ॥ ५८ ॥ सतीभावेनसंस्थास्मिपतिव्रतपरायणा ॥ धक्ष्यामित्वांमहापापयद्येवंतुवादिष्यसि ॥ ५९ ॥ एवमुक्त्वातथैकां
तेनिपसादमहीतले ॥ दुःखेनमहताविष्टांतामुवाचसगोभिलः ॥ ६० ॥ तवोदरेमयान्यस्तंस्ववीर्यसुकृतंशुभे ॥ तस्मादुत्पत्स्यतेपुत्रस्त्रैलोक्यशोभका
रकः ॥ ६१ ॥ एवमुक्त्वाजगामाथगोभिलोदानवस्तदा ॥ गतेतस्मिन्दुराचारेदानवेपापचारिणि ॥ ६२ ॥ दुःखेनमहताविष्टानुपकन्यारुरोदह ॥ ६३ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरितेपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ गतेतस्मिन्दुराचारेगोभिलेपापचेतसि ॥ पद्मावतीरु
रोदाथदुःखेनमहतान्विता ॥ १ ॥ तस्यास्तुरुदितंश्रुत्वासख्यःसर्वाद्विजोत्तम ॥ पप्रच्छुस्ताराजकन्यांताःसर्वाश्चवराननाः ॥ २ ॥ कस्माद्रोदिपिभद्रंते
कथयस्वहिचेष्टितम् ॥ क्वगतोऽसौमहाराजोमाधुराधिपतिस्तव ॥ ३ ॥ येनत्वंहिसमाहूताप्रियेत्युक्त्वावदस्वनः ॥ ताउवाचसुदुःखेनरोदमानापुनःपुनः॥ ४ ॥
तयाआवेदितंसर्वयजातदोषसंभवम् ॥ ताभिर्नीतापितुर्गेहैवपमानासुदुःखिता ॥ ५ ॥ मातुःसमक्षंतस्यास्तुआचचक्षुस्तदास्त्रियः ॥ समाकर्ण्यततोदे
वीगतासाभर्तुमांदिरम् ॥ ६ ॥ भर्तारंश्रावयामासमुतावृत्तांतमेवहि ॥ समाकर्ण्यततोराजामहादुःखीअजायत ॥ ७ ॥ यानाच्छादनकंदत्वापरिवारसम
न्विताम्॥मथुराप्रिषयामासगतासाप्रियमांदिरम्॥८॥सुतादोषंसमाच्छाद्यपितामाताद्विजोत्तम॥असेनस्तुधर्मात्मापद्मावतींसमागताम्॥९॥सहृद्वासुमुदेचा
शुउवाचेदंवचःपुनः॥त्वयाविनानशक्तोस्मिजीवितुंहिवरानने॥१०॥बहुप्रभासिमेप्रीतागुणशीलैस्तुसर्वदा ॥ भक्त्यासत्येनतेकांतेपतिदेवत्येकगुणे॥११॥
समाभाष्यप्रियांभार्यापद्मावतींनरेश्वरः ॥ तयासार्धसंवैरेभ्यसेनोत्तमः॥१२॥ववृधेदारुणोगर्भःसर्वलोकभयप्रदः ॥ पद्मावतीविजानातितस्यगर्भस्य

भू०खं०दि०

अ० ५१

॥ ५० ॥

कारणम् ॥ १३ ॥ स्वोदरेवर्द्धमानस्यचित्तयतीदिवानिशम् ॥ अनेनाकिमुजातेनलोकनाशकरेणवै ॥ १४ ॥ अनेनापिनमेकार्यदुष्टपुत्रेणसांप्रतम् ॥ औषधीं
पृच्छतेसातुगर्भपातस्यसर्वतः ॥ १५ ॥ नारीमहौषधींसाहिर्विंदतीचदिनेदिने ॥ गर्भस्यपातनायैवउपायाबहुशःकृताः ॥ १६ ॥ ववृधेदारुणोगर्भःसर्वलो
कभयंकरः ॥ तामुवाचततोगर्भःपद्मावतीचमातरम् ॥ १७ ॥ कस्मात्त्वव्यथसेमातरौषधीभिर्दिनेदिने ॥ पुण्येनवर्द्धतेचायुःपापेनारुपंतुजीवितम् ॥ १८ ॥
आत्मकर्मविपाकेनजीवतिचप्रियंतिच ॥ आमगर्भाःप्रयांत्यन्येअपक्वास्तुमहीतले ॥ १९ ॥ जातमात्राप्रियंतेऽन्येकतितेयौवनान्विताः ॥ बालावद्वाश्चतरु
णाआयुषेवशातांगताः ॥ २० ॥ सर्वैकर्मविपाकेनजीवतिचप्रियंतिच ॥ ओषध्यामंत्रदेवाश्चनिमित्ताःस्युर्नसंशयः ॥ २१ ॥ मामेवहिनजानासिभवतीयाहशो
ह्यहम् ॥ दृष्टःश्रुतस्त्वयापूर्वकालनेमिर्महाबलः ॥ २२ ॥ दानवानामहर्षीर्यस्त्रैलोक्यस्यभयप्रदः ॥ देवासुरेमहायुद्धेहतोहंविष्णुनापुरा ॥ २३ ॥ साधयितुंच
तद्वैरमागतोऽस्मितवोदरम् ॥ साहसंचश्रमंमातर्मांकुरुष्वदिनेदिने ॥ २४ ॥ एवमुक्त्वाद्रिजश्रेष्ठमातरंविररामसः ॥ मातोद्यमंपरित्यज्यमहादुःखादभूत्त
दा ॥ २५ ॥ दशाब्दाश्चगतायावत्तावद्दृष्टिमवाप्तवान् ॥ पश्चाज्ज्ञेमहातेजाःकंसोभूत्समहाबलः ॥ २६ ॥ येनसंत्राप्तितालोकास्त्रैलोक्यस्यनिवा
सिनः ॥ योहतोवासुदेवेनगतोमोक्षंनसंशयः ॥ २७ ॥ एवंश्रुतंमयाकांतभविष्यंतुभविष्यति ॥ पुराणेष्वेवसर्वेषुनिश्चितंकथितंतव ॥ २८ ॥ पितृगेहेस्थि
ताकन्यानाशमेवंप्रयातिसा ॥ गृहावासायमेकांतकन्यामोहंनकारयेत् ॥ २९ ॥ इमांदुष्टांमहापापांपरित्यज्यस्थिरोभव ॥ प्राप्तव्यंतुमहापापंदुःखंदारुण
मेवच ॥ ३० ॥ लोकेश्रेयःकरंकांततद्गुंक्ष्वत्वंमयासह ॥ शूकयुवाच ॥ एतद्वाक्यंसुमंत्रंतुश्रुत्वासहिद्रिजोत्तमः ॥ ३१ ॥ त्यागेमतिचकारासोसमाहूताह्य
हंतदा ॥ सकलंवस्त्रशृंगारंमदत्तंशुभेऽशृणु ॥ ३२ ॥ तवैवदुर्नयैर्विप्रैःशिवशर्माद्रिजोत्तमः ॥ गतोवैमतिमान्दुष्टेकुलदुष्टप्रचारिणि ॥ ३३ ॥ यत्रतेतिष्ठ
तेभर्ततित्रगच्छनसंशयः ॥ तवयद्वाचतेस्थानंयथादिष्टंतथाकुरु ॥ ३४ ॥ एवमुक्त्वामहाभागेपितृमातृकुटुंबकैः ॥ परित्यक्तागताशीघ्रंनिर्लज्जाहंवरा
ने ॥ ३५ ॥ नलभाम्यहमेवापिवासस्थानंसुखंशुभे ॥ भर्त्सयंतिचमांलोकाःपुंश्चलीयंसमागता ॥ ३६ ॥ अटमानागतादेशात्कुलमानेनवर्जिता ॥ देशेगु
र्जरकेपुण्येसौराष्ट्रेशिवमंदिरे ॥ ३७ ॥ वनस्थलेतिविख्यातंनगरंवृद्धिसंकुलम् ॥ अतीवपीडितादेविक्षुधयाहंतदाऽशृणु ॥ ३८ ॥ कर्परांहिकरेगृह्यभिर्साथं
मुपचक्रमे ॥ गृहिणांद्वारदेशेषुप्रविशामिसुदुःखिता ॥ ३९ ॥ ममरूपंविपश्यंतिलोकाःकुत्सतिभामिनि ॥ नददंतेचमेभिक्षांपापाचैर्यंसमागता ॥ ४० ॥
एवंदुःखसमाहारादारिद्र्यपरिपीडिता ॥ अटंत्याचमयाहृष्टंगृहमेकमनुत्तमम् ॥ ४१ ॥ तुंगप्राकारसंवेष्टंवेदशालासमन्वितम् ॥ वेदध्व
निसमाकीर्णबहुविप्रसमाकुलम् ॥ ४२ ॥ धनधान्यसमाकीर्णदासीदासैरलंकृतम् ॥ प्रविवेशगृहंरम्यंलक्ष्मीसुदितमेवतत् ॥ ४३ ॥ तद्गृहंसर्वतोभद्रंत

५० पु०

॥ ५१ ॥

स्यैवशिवशर्मणः ॥ भिक्षादेहीत्युवाचाथसुदेवादुःखपीडिता ॥ ४४ ॥ शिवशर्मार्थशुश्रावभिक्षाशब्दद्विजोत्तमः ॥ मंगलानामवैभार्यालक्ष्मीरूपांश्वरानाम् ॥ ४५ ॥ तांहसम्प्राहधर्मात्माशिवशर्मामहामतिः ॥ इयंहिदुर्वलाप्राप्ताभिक्षार्थद्वारमागता ॥ ४६ ॥ समाहूयप्रियेचैनादेहित्वंभोजनंशुभे ॥ कृपयापरयाविष्टाज्ञात्वामांतुसमागताम् ॥ ४७ ॥ प्रोवाचमंगलाकांतंदास्यामिप्रियभोजनम् ॥ एवमुक्त्वाचभर्तारंमंगलामंगलान्विता ॥ ४८ ॥ पुनर्मांभोजयामासमिष्टान्नेनसुदुर्वलाम् ॥ मासुवाचसधर्मात्माशिवशर्मामहामुनिः ॥ ४९ ॥ कात्वमत्रसमायाताकस्यवाभ्रमसेजगत् ॥ केनकार्येणसर्वत्रकथयस्वममाग्रतः ॥ ५० ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंभर्तुश्चैवमहात्मनः ॥ स्वरेणलक्षितःकांतोमयावैपापयातदा ॥ ५१ ॥ ब्रीडयाधोमुखीजातादृष्टोभर्तायिदामया ॥ मंगलाचारुसर्वगीभर्तारमिदमब्रवीत् ॥ ५२ ॥ काचेयंहिसमाचक्ष्वत्वाहृद्वाहिविलज्जति ॥ कथयस्वप्रसादेनकाचएवाभविष्यति ॥ ५३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ मंगलेश्वर्यतांवाक्यंयदिपृच्छसिसंप्रतम् ॥ यदर्थहित्वयापृष्टंतन्निबोधवरानने ॥ १ ॥ इयंहिसंप्रतंप्राप्तावरकाभिक्षुरूपिणी ॥ वसुदत्तस्यविप्रस्यसुतेयंचारुलोचने ॥ २ ॥ सुदेवानामभद्रेयंममजायाप्रियासदा ॥ केनापिकारणेनैवदेशंत्यक्त्वासमागता ॥ ३ ॥ ममदुःखेनदग्धेयंविद्योगेनवरानने ॥ मांज्ञात्वातुसमायाताभिक्षुरूपेणतेगृहम् ॥ ४ ॥ एवंज्ञात्वात्वयाभद्रेआतिथ्यंपरिशोभितम् ॥ कर्त्तव्यंनचसंदेहइच्छंत्याममसुप्रियम् ॥ ५ ॥ भर्तुर्वाक्यंनिश्चयैवमंगलापतिदेवता ॥ हर्षेणमहताविष्टास्वयमेवसुमंगला ॥ ६ ॥ स्नानाच्छादनभोज्यंचमचक्रेवरानने ॥ रत्नकांचनयुक्तैश्चाभरणैश्चपतिव्रता ॥ ७ ॥ अहंहिभूषिताभद्रेतयैवपतिकाम्यया ॥ तयाहंभूषितादेविमानस्त्वनैश्चभोजनैः ॥ ८ ॥ भर्त्राहंमानितादेविजातंदुःखमनंतकम् ॥ ममोरसिमहातीव्रसर्वप्राणविनाशनम् ॥ ९ ॥ तस्यामानोमयादृष्टोदुःखमात्मगतंतथा ॥ चिंतामेदारुणाजाताययाप्राणाव्रजंतिमे ॥ १० ॥ कदापिवचनंदत्तंनमयापापयाशुभम् ॥ अस्यैवविप्रवर्यस्यआचरंत्याचदुष्कृतम् ॥ ११ ॥ पादप्रक्षालनंनैवअंगसंवाहनंनहि ॥ एकांतंनमयादत्तंतस्यैवहिमहात्मनः ॥ १२ ॥ संभाषांकथमस्यैवकारिष्येपापनिश्चया ॥ रात्रौचैवतदातत्रपतितादुःखसागरे ॥ १३ ॥ एवंहिचिंतमानायाःस्फुटितंहृदयंमम ॥ गताःप्राणास्तदाकार्यंपरित्यज्यवरानने ॥ १४ ॥ तत्रदूताःसमायाताधर्मराजस्यैवतदा ॥ वीराश्चदारुणाःक्रूरागदाचक्रासिधारिणः ॥ १५ ॥ तैस्तुवद्धामहाभागेशृंगलैर्दृढबंधनैः ॥ नीतायमपुरंतैस्तुरुदमानासुदुःखिता ॥ १६ ॥ मुद्गरैस्ताड्यमानाहंदुर्गमागैर्णपीडिता ॥ भर्त्स्यमानायमस्याग्रेतैस्तत्राहंप्रवेशिता ॥ १७ ॥ दृष्टाहंयमराजेनसक्रोधेनमहात्मना ॥ अंगारसंचयेक्षिताक्षितानरकसंच

भू०खं०द्वि०

अ० ५२

॥ ५१ ॥

द्रोण्यापरिक्षिताकरम्भवालुकोपरि ॥ २० ॥ असिपत्रैश्चसंछिन्नाजलमंत्रेणवाहिता ॥ कूटशाल्मलिबुक्षेष्टुक्षितातेनमहात्मना ॥ २१ ॥ पूयशोणितवि
 ष्ठायांपतिताकृमिसंकुले ॥ सर्वेषुनरकेष्वेवंक्षिताहृत्पनंदिनि ॥ २२ ॥ पीडायुक्तेषुतत्रिषुतेनैवापिमहात्मना ॥ करपत्रैःपाटिताहंशक्तिभिस्ताडिताभृ
 शम् ॥ २३ ॥ अन्येष्वेवनरकेषुपातितानृपनंदिनि ॥ योनिगतैषुक्षितास्मिपतितादुःखसंकटे ॥ २४ ॥ धर्मराजेनतेनाहंनरकेषुनिपातिता ॥ बलुनीयोनि
 मासाद्यभुक्तदुःखंसुदारुणम् ॥ २५ ॥ गताहंकौष्टकीयोनिंशुनीयोनिंपुनर्गता ॥ सकुटुर्दाचमार्जारीमाखुयोनिंगताह्यहम् ॥ २६ ॥ एवंयोनिविशेषेषुपापयो
 निषुतेनच ॥ क्षितास्मिधर्मराजेनपीडितासर्वयोनिषु ॥ २७ ॥ तेनैवाहंकृताभूमौशूकरीनृपनंदिनि ॥ तवहस्तेमहाभागेसंतितीर्थान्यनेकशः ॥ २८ ॥ तेनो
 दकेनसितास्मित्वयैववरवर्णानि ॥ ममपापंगतंदेविप्रसादात्तवसुंदरि ॥ २९ ॥ तवैवतेजःपुण्येनजातंज्ञानंवरानने ॥ इदानींमामुद्धरस्वपतितानंरकसं
 कटे ॥ ३० ॥ यदानोद्धरसेदेविपुनर्यास्यामिदारुणम् ॥ नरकंचमहाभागेत्राहिमांदुःखभागिनीम् ॥ ३१ ॥ गताहंपापभावेनदीनाहंचनिराश्रया ॥ सु
 देवोवाच ॥ किंकृतं हिमयाभद्रेसुकृतं पुण्यसंभवम् ॥ ३२ ॥ येनाहमुद्धरेत्वावैतमेत्वंवदसांप्रतम् ॥ ३३ ॥ शूकयुवाच ॥ अयंराजामहाभागइक्ष्वाकुर्मनु
 नंदनः ॥ ३४ ॥ विष्णुरेपमहाप्राज्ञोभवतीश्रीर्हिनान्यथा ॥ पतिव्रतामहाभागापतिव्रतपरायणा ॥ ३५ ॥ त्वंसतीसर्वदाभद्रेसर्वतीर्थमयीप्रिया ॥
 देविसर्वमयीनित्यंसर्वदेवमयीसदा ॥ ३६ ॥ महापतिव्रतालोकएकात्वनृपतेःप्रिया ॥ ययाशुश्रूषितोभर्ताभवत्याहिअहर्निशम् ॥ ३७ ॥ एकस्यदिवसस्या
 पिपुण्यं देहिवरानने ॥ पतिशुश्रूषितस्यापियदिमेकुरूपेप्रियम् ॥ ३८ ॥ मममातापितात्वंवैत्वंमेगुरुःसनातनः ॥ अहंपापादुराचाराअसत्याज्ञानव
 र्जिता ॥ ३९ ॥ मामुद्धरमहाभागेभीताहंयमताडनैःसुकलोवाच ॥ एवंश्रुत्वातयाप्रोक्तंसमालोक्यनृपंतदा ॥ ४० ॥ किंकरोमिमहाराजएपाकिंवदतेपशुः ॥
 इक्ष्वाकुर्वाच ॥ एनांदुःखांवराकींविपापयोनिंगतांशुभे ॥ ४१ ॥ समुद्धरस्वपुण्यैस्त्वंमहच्छ्रेयोभविष्यति ॥ एवमुक्तावरानारीसुदेवाचारुमंगला ॥ ४२ ॥
 उवाचैकाब्दपुण्यंतेमयादत्तंवरानने ॥ एवमुक्तेनवाक्येनतयादेव्याहितत्क्षणात् ॥ ४३ ॥ रूपयौवनसंपन्नादिव्यमालाविभूषिता ॥ दिव्यदेहाचसंभूतातेजोव्वा
 लासमावृता ॥ ४४ ॥ सर्वभूषणशोभाढयानारत्नैश्चशोभिता ॥ संजातादिव्यरूपासादिव्यगंधानुलेपना ॥ ४५ ॥ दिव्यविमानमारूढाअंतरिक्षंगतासती ॥
 तामुवाचततोराज्ञीप्रणतानतकंधरा ॥ ४६ ॥ स्वस्त्यस्तुतेमहाभागेप्रसादात्तवसुंदरि ॥ ब्रजामिपातकान्मुक्तास्वर्गपुण्यतमंशुभम् ॥ ४७ ॥ प्रणम्यैवं
 गतास्वर्गसुदेवाश्रयुसत्तम ॥ एतत्तेसर्वमाल्यातंसुकलायानिवेदितम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेसुदेवास्वर्गरोहणं
 मद्भिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ सुकलोवाच ॥ एवंधर्मश्रुतंप्रवैपुराणेषुतदामया ॥ पतिहीनाकथंभोगंकरिष्येपापनिश्चया ॥ १ ॥ कांतेनतुविना

५० पु०
॥ ५२ ॥

तेन जीवकायेन धारये ॥ ॥ विष्णुवाच ॥ एवमुक्त्वा परं धर्मपतिव्रतमनुत्तमम् ॥ २ ॥ तास्तु सख्यो वरानार्यो हर्षेण महतान्विताः ॥ श्रुत्वा धर्मपरं पुण्यं नारीणां
तिदायकम् ॥ ३ ॥ स्तुवंति तां महाभागां सुकलां धर्मवत्सलाम् ॥ ब्राह्मणाश्च सुराः सर्वे पुण्यस्त्रियो नरोत्तम ॥ ४ ॥ तस्याध्यानं प्रकुर्वति पतिकामप्रभावतः ॥ अत्य
र्थदृढतामिन्द्रः सुविचिंत्य सुरेश्वरः ॥ ५ ॥ सुकलायाः परं भावं सुविचार्या मरेश्वरः ॥ चालयेधैर्यमस्याश्च पतिसिंहं न संशयः ॥ ६ ॥ सस्मारमन्मथं देवत्वरमाणः सुराधि
पः ॥ पुष्पचापं संगृह्य मीनकेतुः समागतः ॥ ७ ॥ प्रियया च तया युक्तो रत्याष्टमहाबलः ॥ बद्धां जलिपुटो भूत्वा सहस्राक्षमुवाच सः ॥ ८ ॥ कस्मादहं त्वयानाथ अधु
ना संस्मृतो विभो ॥ आदेशो दीयतां मे द्यसर्वं भावेन मानद ॥ ९ ॥ इन्द्र उवाच ॥ सुकलेयं महाभागा पतिव्रतपरायणा ॥ शृणुष्व कामदेव त्वंकुरु साहाय्यमुत्तमम् ॥ १० ॥
निष्कर्षय महाभागां सुकलां पुण्यमंगलाम् ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य शक्रस्य तमथाब्रवीत् ॥ ११ ॥ एवमस्तु सहस्राक्षकरिष्यामि न संशयः ॥ साहाय्यं देव देवेश तव
कौतुककारणात् ॥ १२ ॥ एवमुक्त्वा महातेजाः कंदर्पो मुनिदुर्जयः ॥ देवाञ्जैतुं समर्थोऽहं स मुनी नृपि सत्तमान् ॥ १३ ॥ किंपुनः कामिनीं देवयस्या अंगेन वैवलम् ॥
कामिनीनामहं देव अंगेषु निवसाम्यहम् ॥ १४ ॥ भाले कुचे पुने त्रेषु कचा त्रेषु च सर्वदा ॥ नाभौ कट्यां पृष्ठदेशे जघने योनिमंडले ॥ १५ ॥ अधरे दंतभागेषु क
क्षार्याहिन संशयः ॥ अंगेष्वेवं प्रत्यंगेषु सर्वत्र निवसाम्यहम् ॥ १६ ॥ नारीमम गृहं देव सदा तत्र वसाम्यहम् ॥ तत्र स्थः पुरुषान्सर्वान्मारयामि न संशयः ॥ १७ ॥
स्वभावेनावलादेव संतप्तमम मार्गणैः ॥ पितरं मातरं दृष्ट्वा अन्यं स्वजनवाधवम् ॥ १८ ॥ सुरूपं सगुणं देवमम वाणाहतासती ॥ चलते नात्र संदेहो विपाकं नैव चिंत
येत् ॥ १९ ॥ योनिः स्पंदे तनारीणां स्तनाग्रौ च सुरेश्वर ॥ नास्ति धैर्यं सुरेशानं सुकलां नानाशयाम्यहम् ॥ २० ॥ इन्द्र उवाच ॥ पुरुषो हं भविष्यामि रूपवान्गुण
वान्धनी ॥ कौतुकार्थमिमां नारीं चालयामि मनोभव ॥ २१ ॥ नैव कामात्त्र संत्रासात्त्र वालीभात्र कारणात् ॥ नैव मोहात्त्र वैक्रोधात्सत्यं सत्यं रतिप्रिय ॥ २२ ॥
कथं मे दृश्यते तस्यामहं सत्यं पतिव्रतम् ॥ निष्कर्षिष्य इतो गत्वा भवन्मोहोत्र कारणम् ॥ २३ ॥ एवं कामं च संदिश्य जगाम सुरराट् स्वयम् ॥ आत्मा विवृति संभू
तोरूपवान्गुणवान् स्वयम् ॥ २४ ॥ सर्वाभरणशोभाः सर्वभोगसमन्वितः ॥ भोगलीला समाकीर्णः सर्वदौदार्यसंयुतः ॥ २५ ॥ यत्र सातिष्ठते देवी कृकलस्य
प्रियानृप ॥ आत्मलीलां स्वरूपं च गुणं भावं प्रदर्शयेत् ॥ २६ ॥ नैव पश्यति सा तंतु पुरुषं रूपं संपदम् ॥ यत्र यत्र जेतसाहित तत्र तां पश्यते नृप ॥ २७ ॥ सा भिला
षेण मनसा तमेव परिपश्यति ॥ कामचेष्टां सहस्राक्षोऽदर्शयत् सर्वभावकैः ॥ २८ ॥ चतुष्पथे पथेतीर्थे यत्र देवी प्रयाति सा ॥ तत्र तत्र सहस्राक्षस्तामेव परिपश्य
ति ॥ २९ ॥ इंद्रेण प्रेषिता दूता सुकलां प्रति सागता ॥ सुकलां सुमहाभागां प्रत्युवाच प्रहस्य वै ॥ ३० ॥ अहो सत्यमहो धैर्यमहो कांतिरहो क्षमा ॥ अस्या रूपेण सं

भू० खं० द्वि०
अ० ५३

॥ ५२ ॥

सारेनास्तिनारीवरानना ॥ ३१ ॥ कात्वंभवसिकल्याणिकस्यभार्याभविष्यसि ॥ यस्यत्वंसगुणाभार्यासधन्यःपुण्यभाग्भुवि ॥ ३२ ॥ तस्यास्तुवचनंश्रु
 त्वातामुवाचमनस्विनी ॥ वैश्यजात्यांसमुत्पन्नोऽधर्मात्मासत्यवत्सलः ॥ ३३ ॥ तस्याहंहिप्रियाभार्यासत्यसंधस्यधीमतः ॥ कृकलस्यापिवैश्यस्यसत्य
 मेववदामिते ॥ ३४ ॥ ममभर्तासधर्मात्मातीर्थयात्रांगतःसुधीः ॥ तस्मिन्गतेमहाभागेममभर्तोरिसंप्रति ॥ ३५ ॥ अतिक्रान्ताःशृणुष्वत्वंत्रयश्रै
 वापिवत्सराः ॥ ततोहंदुःखिताजाताविनातेनमहात्मना ॥ ३६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातामात्मवृत्तांतमेवते ॥ भवतीपृच्छतेमांकाभविष्यतिवद
 स्वमे ॥ ३७ ॥ सुकलायावचःश्रुत्वादृत्याआभाषितंपुनः ॥ मामेवंपृच्छसेभद्रेतत्तेसर्ववदाम्यहम् ॥ ३८ ॥ अहंतवांतिकंप्राप्ताकार्याथैववरवर्णि
 नि ॥ श्रूयतामभिधास्यामिश्रुत्वाचैवावधार्यताम् ॥ ३९ ॥ गतस्तेनिर्गुणोभर्तात्वात्यक्त्वातुवरानने ॥ किंकरिष्यसितेनापिप्रियावातकरेण
 च ॥ ४० ॥ यस्त्वांत्यक्त्वागतःपापीसाध्याचारसमन्विताम् ॥ किंवासतेगतोवालेतत्रजीवतिवैमृतः ॥ ४१ ॥ किंकरिष्यतितेनैवंभवतीखिद्यनेवृ
 था ॥ कस्मान्नाशयतेचांगदिव्यहेमसमप्रभम् ॥ ४२ ॥ वाल्येवयसिसंप्राप्तेमानवोनचविंदाति ॥ एकंसुखंमहाभागेवालक्रीडांविनाशुभे ॥ ४३ ॥ वार्द्धकेदुःखसं
 प्राप्तिर्जराकार्यप्रहिंसयेत् ॥ तारुण्येभुज्यतेभोगःसुखात्सर्वोवरानने ॥ ४४ ॥ यावत्तिष्ठतितारुण्यंतावदुजंतिमानवाः ॥ सुखभोगादिकंसर्वस्वेच्छयारमणे
 नरः ॥ ४५ ॥ यावत्तिष्ठतितारुण्यंतावद्वेगान्प्रभुंजते ॥ वयस्यपिगतेभद्रेतारुण्येकिंकरिष्यति ॥ ४६ ॥ संप्राप्तेवार्द्धकेदेविकिंचित्कार्यनासिध्यति ॥
 स्थविराश्वितयेत्रित्यंसुखकार्यनगच्छति ॥ ४७ ॥ पयस्यपिगतेवालेक्रियतेसेतुबंधनम् ॥ तादृशोयंभवेत्कायस्तारुण्येतुगतेशुभे ॥ ४८ ॥ तस्मादुंक्ष्व
 सुखेनापिपिवस्वमधुमाधवीम् ॥ कामवाणादहंत्यंगंतवेमेचारुलोचने ॥ ४९ ॥ अयमेकःसमायातःपुरुषोरूपवान्गुणी ॥ अयंहिपुरुषव्याघ्रःसर्वज्ञोऽगुण
 वान्धनी ॥ ५० ॥ तवार्येनित्यसंयुक्तःस्नेहेनवरवर्णिनि ॥ सुकलोवाच ॥ वाल्यनास्त्यपिजीवस्यतारुण्यंनास्तिजीविते ॥ ५१ ॥ वृद्धत्वंनास्तिचैवास्यस्व
 यंसिद्धःसुसिद्धिदः ॥ अमरोनिर्जरोव्यापीसुसिद्धःसर्ववित्तमः ॥ ५२ ॥ अकामःकामदोलोकेआत्मरूपेणवर्तते ॥ यथागेहस्यसंस्थानंतथाकायस्यदृश्यते ॥
 ॥ ५३ ॥ यथावार्द्धकिनाकायस्तथासूत्रेणमंदिरम् ॥ अनेककाष्ठसंचातेनानादारुसमुच्चयैः ॥ ५४ ॥ मृत्तिकयोदकेनापिसमंतात्परिणामयेत् ॥ लिपितं
 लेपकैःकाष्ठचित्रंभवतिचित्रकैः ॥ ५५ ॥ प्रथमंरूपमायातिगृहंसूत्रेणसूत्रितम् ॥ पुष्पांतिचस्वयंतत्तुलेपनाद्वैदिनेदिने ॥ ५६ ॥ बायुनादोलितंनित्यं
 गृहंचमलिनायते ॥ मध्यमोवर्तुतःकालोगृहस्यपरिकथ्यते ॥ ५७ ॥ रूपहानिर्भवेत्तस्यगृहस्वामीविलेपयेत् ॥ स्वेच्छयाचगृहस्वामीरूपवत्त्वंनयेद्गृहम् ॥
 ॥ ५८ ॥ तारुण्यंतस्यगेहस्यदूतिकेपरिकथ्यते ॥ काष्ठसंचैश्चर्जीर्णत्वंबहुकालैःप्रयातिसः ॥ ५९ ॥ स्थानभ्रष्टाःप्रजार्यतेमूलाग्रेप्रचलंतिते ॥ नसहे

१० पु०

॥ ५३ ॥

छेपनाभारमाधारेणप्रतिष्ठाते ॥ ६० ॥ एतद्गृहस्यवार्द्धक्यंकथितंशृणुदूतिके ॥ पतमानंगृहं दृष्ट्वा गृहस्वामीपरित्यजेत् ॥ ६१ ॥ गृहमन्यप्रवेशा
यप्रयात्येवहिसत्वरम् ॥ तथाबाल्यंचतारुण्यंनृणांवृद्धत्वमेवच ॥ ६२ ॥ सवाल्येबालरूपश्चज्ञानहीनंप्रकारयेत् ॥ चित्रयेत्कायमेवापिवस्त्रालंकारभूषणैः
॥ ६३ ॥ लेपनैश्चंदनैश्चान्यैस्तांबूलप्रभवादिभिः ॥ कायस्तरुणतायातिअतिरूपोविजायते ॥ ६४ ॥ बाह्याभ्यंतरमेवापिरसैःसर्वैःप्रपोषयेत् ॥ तेनपो
षणभावेनपरिपुष्टःप्रजायते ॥ ६५ ॥ जायतेमांसवृद्धिस्तुरसैश्चापिनवोत्तमा ॥ यांतिविस्तरतांसाजन्नंगान्याप्यायितान्यापि ॥ ६६ ॥ प्रत्यंगानिरसैश्चै
वस्वंस्वरूपंप्रयातिवै ॥ दंताधरौस्तनौबाहूकटिपृष्ठमुखउभे ॥ ६७ ॥ हस्तपादतलौतद्गृह्णद्विद्वंस्प्रतिपेदिरे ॥ उभाभ्यामापितान्येववृद्धिमायांतितानिवै
॥ ६८ ॥ अंगानिरसमांसाभ्यांसुरूपाणिभवंतिते ॥ तैःस्वरूपैर्भवेन्मर्त्योऽसवद्धश्चदूतिके ॥ ६९ ॥ सुरूपःकथ्यतेमर्त्योलोकेकेनप्रियोभवेत् ॥ विष्टा
मूत्रस्यवैकोशःकायएषचदूतिके ॥ ७० ॥ अपवित्रशरीरोयंसदास्रवतिनिर्घृणः ॥ तस्यकिंवर्ण्यतेरूपंजलबुद्बुदवच्छुभे ॥ ७१ ॥ यावत्पं
चाशद्वर्षाणितावात्तिष्ठतिवैदृढः ॥ पश्चाच्चजायतेहानिस्तस्यैवापिदिनेदिने ॥ ७२ ॥ दंताःशिथिलतायांतिथालालायतेमुखम् ॥ चक्षु
भ्यामपिपश्येन्नकर्णाभ्यांनशृणोतिच ॥ ७३ ॥ गतिकर्तुंनशक्नोतिहस्तपादैश्चदूतिके ॥ अक्षमोजायतेकायोजराकालेनपीडितः ॥ ७४ ॥
तद्रसःशोषमायातिजराग्नितापशोषितः ॥ अक्षमोजायतेदूतिकेनरूपत्वमिष्यते ॥ ७५ ॥ यथाजीर्णगृहंयातिक्षयमेवंनसंशयः ॥ तथासं
क्षयमायातिवार्द्धकेतुकलेवरम् ॥ ७६ ॥ ममरूपंसमायातवर्णस्येवंदिनेदिने ॥ केनाहंरूपसंयुक्ताकेनरूपत्वमिष्यते ॥ ७७ ॥ यथाजीर्णगृहं
यातिकेनासौपुरुषोऽली ॥ यस्यार्थमागतादूतिभवतीकेनशंसति ॥ ७८ ॥ किमुचैवत्वयादृष्टममांगेवदसांप्रतम् ॥ तस्यांगादिहहीनंचदूति
नास्त्यधिकंतथा ॥ ७९ ॥ यथात्वंचतथासौवैतथाहंनान्नसंशयः ॥ कस्यरूपंनविद्येत रूपवान्नास्तिभूतले ॥ ८० ॥ उच्छ्रायाःपतनांताश्चनगास्तुगिरयःशु
भे ॥ कालेनपीडितायांतिद्वद्भूताश्चनान्यथा ॥ ८१ ॥ अरूपोरूपवान्दिव्यआत्मासर्वगतःशुचिः ॥ स्थावरेष्वेवसर्वेषुजंगमेषुचदूतिके ॥ ८२ ॥ एका
निवसतेशुद्धोषट्षेकंयथोदकम् ॥ घटनाशात्प्रयात्येकमेकत्वंत्वंनबुध्यसे ॥ ८३ ॥ पिंडनाशादयंचात्माएकरूपोविजायते ॥ एकंरूपंमयादृष्टंसंसारैव
सतांसदा ॥ ८४ ॥ एवंवदस्वतंज्ञात्वायस्यार्थमिहचागता ॥ दर्शयस्वअपूर्वमेयदिभोक्तुमिहेच्छसि ॥ ८५ ॥ व्याधिनापीड्यमानस्यकफेनापिबृत्तस्य
च ॥ अंगाद्विचलनेशोणःस्थानभ्रष्टोभिजायते ॥ ८६ ॥ अंगसंधिषुसर्वासुपलत्वंचांतरंगतः ॥ एकतोनाशमायातिस्वंदिरूपंपरित्यजेत् ॥ ८७ ॥ विष्टा

भू०ख०द्वि०

अ० ५३

॥ ५३ ॥

कृमयोवानसंशयः ॥ ८९ ॥ सकृमिःकुरुतेस्फोटकंडूचपरिदारुणाम् ॥ व्यथामुत्पादयेद्युकासर्वांगपरिचालयेत् ॥ ९० ॥ नखाग्रैर्घृष्यमाणासाकंडूःशांता
 प्रजायते ॥ तद्रक्तैश्चशृणुष्वैवसुरतस्यनसंशयः ॥ ९१ ॥ भुंजत्येवरसान्मर्त्यैःसुभिक्षान्पिबतेपुनः ॥ वायुनातेनप्राणेनपाकस्थानंप्रणीयते ॥ ९२ ॥ यद्
 क्तंप्राणिभिर्दूतिपाकस्थानंगतंपुनः ॥ सर्वतत्पिहितंतत्रवायुर्वैपातयेन्मलम् ॥ ९३ ॥ सारभूतोरसस्तत्रतद्रक्तश्चप्रजायते ॥ निर्मलःशुद्धवीर्यस्तुब्रह्मस्था
 नंप्रयातिच ॥ ९४ ॥ आकृष्टःससमानेननीतस्तेनापिवायुना ॥ स्थानंनलभतेवीर्यंचंचलत्वेनवर्तते ॥ ९५ ॥ प्राणिनांहिकपालेषुकृमयःसंतिपंचवै ॥
 द्रावेतौकर्णमूलेतुनेत्रस्थानेततःपुनः ॥ ९६ ॥ कनिष्ठांगुलिमानेनरक्तपुच्छाश्चदूतिके ॥ नवनीतस्यवर्णेनकृष्णपुच्छानसंशयः ॥ ९७ ॥ तेषांनामापिभद्रे
 त्वमत्तोनिगदितंशृणु ॥ पिंगलीशृंखलीनामद्रौकमीकर्णमूलयोः ॥ ९८ ॥ चपलःपिप्पलश्चैवद्रावेतौनासिकाग्रयोः ॥ शृंगलीजंगलीचान्यौनेत्रयोरंतरस्थि
 तौ ॥ ९९ ॥ कृमीणांशतपंचाशत्तादृग्भूतानसंशयः ॥ भालांतेवस्थिताःसर्वैराजिकायाःप्रमाणतः ॥ १०० ॥ कपालरोगिणःसर्वेविकुर्वितिनसंशयः ॥
 केशद्रयमुखेतस्यविद्यतेशृणुदूतिके ॥ १०१ ॥ प्राणिनांसंक्षयविद्धितत्क्षणेहिनसंशयः ॥ स्वस्थानेसंस्थितस्यापिप्राजापत्यस्यवैमुखे ॥ १०२ ॥ तद्दीर्यरसरूपे
 णपततेनात्रसंशयः ॥ मुखेनपिबतेवीर्यतेनमत्तःप्रजायते ॥ १०३ ॥ तालुमध्यप्रदेशेचंचंचलत्वेनवर्तते ॥ इडाचपिंगलानाडीसुषुम्नाख्याचसंस्थिता ॥ १०४ ॥
 सुबलेनापितस्यैवनाडिकाजालपंजरे ॥ कामकंडूभवेद्वृत्तिसर्वेप्राणिनांकिल ॥ १०५ ॥ पुंसश्चस्फुरतेर्लिङ्गनार्यायोनिश्चदूतिके ॥ स्त्रीपुंसौसंप्रमत्तौतुव्रजतः
 संगमततः ॥ १०६ ॥ कायेनकायसंपृष्टिर्मैथुनेनहिजायते ॥ क्षणमात्रमुलंकायेपुनःकंडूश्चातदृशी ॥ १०७ ॥ सर्वत्रदृश्यतेदूतिभावएवंविधःकिल ॥ व्रजत्व
 मात्मनःस्थानेनैवास्त्यत्रअपूर्वता ॥ १०८ ॥ अपूर्वनास्तिमेकिंचित्करोम्येवनसंशयः ॥ १०९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिसंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेविप
 चाशक्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ विष्णुरुवाच॥ एवमुक्तागतादूतीतयासुकलयातदा ॥ समासेनसुसंप्रोक्तमवधार्यपुरंदरः ॥ १ ॥ तदर्थंभाषितंतस्याःसत्यधर्मसम
 न्वितम् ॥ आलोच्यसाहसंयैज्ञानमेवपुरंदरः ॥ २ ॥ ईदृशं हि वदेत्काहिनारीभूत्वा महीतले ॥ योगैरूपं सुसंशिष्टं न्यायोदेः शालितं वचः ॥ ३ ॥ पवित्रेयमहाभागासत्य
 रूपानसंशयः ॥ त्रैलोक्यस्यसमस्तस्यधुरंधर्तुर्भवेत्क्षमा ॥ ४ ॥ एतदर्थंविचार्यैवजिष्णुःकंदर्पमब्रवीत् ॥ त्वयासहगमिष्यामिद्रुंतांकृकलप्रियाम् ॥ ५ ॥
 प्रत्युवाचसहस्राक्षमन्मथोबलदर्पितः ॥ गम्पतांतत्रदेवेश्यत्रास्तेसापतिव्रता ॥ ६ ॥ मानवीर्यबलधैर्यैतस्याःसत्यपतिव्रतम् ॥ गत्वाहंनशयिष्यामिकियन्मा
 त्रासुरेश्वर ॥ ७ ॥ समाकर्ण्यसहस्राक्षोवचनंमन्मथस्यच ॥ भोभोगंशृणुष्वत्वमधिकंभाषितंमुधा ॥ ८ ॥ सुदृढासत्यवीर्येणसुस्थिराधर्मकर्मभिः ॥ सुक

५० पु०

॥ ५४ ॥

लेयमजेयावैतत्रतेपौरुषं नहि ॥९॥ इत्याकर्ण्यततःकुद्धोमन्मथास्तिवन्दमब्रवीत् ॥ ऋषीणां देवतानां च बलं मया प्रणाशितम् ॥१०॥ अस्यावलं कियन्मात्रं
भवताममकथ्यते ॥ पश्यतस्तव देवेशनाशयिष्यामि तां स्त्रियम् ॥११॥ नवनीतं यथा चाग्नेस्तेजो दृष्ट्वा द्रवञ्जयेत् ॥ तथेमां द्रावयिष्यामि स्वेन रूपेण तेज
सा ॥१२॥ गच्छतत्रमहत्कार्यं सुपैर्यं सांप्रतं ध्रुवम् ॥ कस्मात्कुत्ससि मे ते जस्त्रैलोक्यस्य विनाशनम् ॥१३॥ विष्णुरुवाच ॥ आकर्ण्य वाक्यं तु मनोभ
वस्य एतामसाध्यां तव कामजाने ॥ धैर्यं समुद्यम्य च पुण्य देहां पुण्येन पुण्यां बहु पुण्यचाराम् ॥१४॥ पश्यामि ते पौरुषमुग्रवीर्यमितोहि गत्वा तु धनुष्मता
वै ॥ तेनापि सार्धं प्रजगाम भूयोरत्याच दूत्या च पतिव्रतांताम् ॥१५॥ एकसु पुण्यां स्वगृहस्थितां तां ध्यानेन पत्युश्चरणे निधुक्ताम् ॥ यथा सुयोगी प्रविधाय
चित्तं विकल्पहीनं न च कल्पयेत् ॥१६॥ अत्यद्भुतं रूपमनंतं तेजोयुतं चकाराथ सती प्रमोहम् ॥ नलिं चितं भोगयुतं महात्मा झषध्वजश्चैव पुरंदरश्च ॥१७॥
दृष्ट्वा सुलीलं पुरुषं महांतं चरंतं मेवं परिकामभावम् ॥ जाया हि वैश्यस्य महात्मनस्तु मेनेन सारूप्यं युतं गुणज्ञम् ॥१८॥ अंभो यथा पद्मदले गतं वै प्रयाति मुक्ताफ
लकस्य कीर्तिम् ॥ तद्वत्स्वभावः परिसत्ययुक्तो जज्ञे च तस्यास्तु पतिव्रतायाः ॥१९॥ अनेन दूती परिप्रेषिता पुरायामां युवत्याह गुणज्ञमेनम् ॥ लीलास्वरू
पं बहुधात्मभावं मेषसर्वं परिदर्शयेच्च ॥२०॥ ममैव कालं प्रवलं विचिंत्या गतो हि मेकांतगुणैश्च सत्स्वलः ॥ रत्यासमेतस्तु कथं च जीवेत् सत्याश्मभारेण प्रमर्दित
श्च ॥२१॥ ममापि भावं परिगृह्य कांतो जीवेत् कियान्वापि सुबुद्धियुक्तः ॥ शून्यो हि कायो मम चास्ति सद्यश्चेष्टा विहीनो मृतकल्प एव ॥२२॥ कायस्य ग्रा
मस्य प्रजाः प्रनष्टाः सुविक्रियाख्यं परिगृह्य कर्म ॥ ममाधिकेनापि समं सुकांतं स उद्धृष्टो भामनयश्च कामः ॥२३॥ यदा मृतो बलवान् हर्षयुक्तः स्वयं दृशा वै परि नृ
त्यमानः ॥ तथा अनेनापि प्रभाषयेद्भुतं यो मां हि वां च्छत्यपि भोक्तुं कामः ॥२४॥ एवं विचार्यैव तदामहासती सत्याख्य रज्ज्वा दृढवद्वचेतना ॥ गृहं स्वकीयं प्र
विवेश सा तदा तत्तस्य भावं नियमेन वेत्तुम् ॥२५॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने सुकलाचरित्रे चतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५४॥ विष्णुरुवाच ॥
भावं विदित्वा सुरराट् च तस्याः प्रोवाच कामं पुरतः स्थितं सः ॥ न चास्ति शक्या स्मरते जयाय सत्यात्मक ध्यानमुदांशिता सती ॥१॥ धर्माख्य चापं स्वकरे गृही
त्वा ज्ञानाभिधानं वरमेव वाणम् ॥ योद्धुं रणे संप्रति संस्थिता सती वीरो यथा दर्पितवीर्यभावः ॥२॥ जिगीषयेयं पुरुषार्थमेव त्वमात्मनः कुरुषे पौरुषं तु ॥ त्वां
मद्यजेतुं समरे स मर्यादाव्यमेवं तद्वै ह वै चिंत्यम् ॥३॥ दग्धोऽपि पूर्वत्वमिहैव शंभुना महात्मना तेन समं विरोधम् ॥ कृत्वा फलं तस्य विकर्मणश्च ज्ञातोऽस्य नगः
स्मरसत्यमेव ॥४॥ यथा त्वया कर्मकृतं पुरा स्मर फलं तु प्राप्नोतु तथैव तत्र ॥ सुकुत्सितां यो निमवाप्स्यसि ध्रुवं साध्या नया सार्धमिहैव कथ्यसे ॥५॥ ये ज्ञानवंतः

१ उत्पद्यं सांप्रतं ध्रुवम् ।

२ देवा न जेतुं समरे समर्थाः ३० पा० ।

भू० खं द्वि०

अ० ५५

॥ ५४ ॥

पुरुषाजगत्रयैरंप्रकुर्वन्तिमहात्मभिः समम् ॥ भुंजन्ति ते दुष्कृतमेव तत्फलं दुःखान्वितं रूपविनाशनं च ॥ ६ ॥ व्याघ्रपुष्यआवांतु ब्रजावकाम एनां परित्यज्य सतीं प्र
 युज्य ॥ सत्याः प्रसंगेन पुरामया तुलब्धं फलं पापमयं त्वसह्यम् ॥ ७ ॥ त्वमेव जानासि चरित्रमेतच्छतोस्मि तेनापि च गौतमेन ॥ जातं त्वमेव पवृषणः सदा ह्यहं भवान्गतो
 मांतु विहाय तत्र ॥ ८ ॥ तेजः प्रभावो ह्यतुलः सतीनां धाता समर्थः सहितुं न सूर्यः ॥ सुकुत्सितं रूपमिदं तुरक्षेत् पुरा नु स्या सुनिना हि शतम् ॥ ९ ॥ निरुध्य सूर्यं परि वेग
 वंतमुद्यंतमेवं प्रभया सुदीप्तम् ॥ भर्तुश्च मृत्युं परिवाधमानं मांडव्यशपस्य च कौंडिनस्य ॥ १० ॥ अत्रेः प्रिया सत्यपतिव्रता तया स्वपुत्रतां देवत्रयं हिनीतम् ॥
 न किंपुरामन्मथ ते श्रुतं सदा संस्कारैर्युक्ताः प्रभवन्ति सत्यः ॥ ११ ॥ सावित्री नाम्नीद्युमत्सेनपुत्री नीतं प्रियं सा पुनरानिनाय ॥ यमादिहैवाश्वपतेः सुपुत्रं सती त्व
 मेवं परिसंश्रुतं च ॥ १२ ॥ अग्नेः शिखांकः परिसंस्पृशेद्वैतरेद्विकः सागरमेव मूढः ॥ गले तु वद्धा सुशिलां भुजाभ्यां को वा सतीं वश्यति वीतरागाम् ॥ १३ ॥ उक्ते
 तु वाक्ये बहुनीतियुक्ते इंद्रेण कामस्य सुशिक्षणार्थम् ॥ आकर्ण्य वाक्यं मकरध्वजस्तु उवाच देवं द्रमथैनमेव ॥ १४ ॥ काम उवाच ॥ तवातिदेशादहमागतो वै
 धैर्यं सुहृत्त्वं पुरुषार्थमेव ॥ त्यक्त्वा तदर्थं परिभाषसे मां निःसत्त्वरूपं बहुभीतियुक्तम् ॥ १५ ॥ व्याघ्रिदृश्यास्यामि यदा सुरेशस्याल्लोकमप्येवममकीर्तिनाशः ॥
 ऊढं करोमानविहीन एव सर्वे विद्वन्त्यनयाजितं माम् ॥ १६ ॥ ये वै जिता देवगणाश्च दानवाः पूर्वमुनीन्द्रास्तपसः प्रयुक्ताः ॥ हास्यं करिष्यंति ममापि सद्यो नायां
 जितो मन्मथ एष भीमः ॥ १७ ॥ तस्मात्प्रयास्यामि त्वयैव सार्धं मस्याचलं मानमतः सुरेश ॥ तेजश्च धैर्यं परिणाशयिष्ये कस्माद्रवानत्र विभेति शक ॥ १८ ॥
 संवोच्य चैवं स सुराधिनाथं चापंगृहीतं सशरं सुपुष्पम् ॥ उवाच क्रीडां पुरतः स्थितां तां विधाय मायां भवतीं प्रयातु ॥ १९ ॥ वैश्यस्य भार्या सुकलां सुपुण्यां सत्ये
 स्थितां धर्मविदां गुणज्ञाम् ॥ इतो हि गत्वा कुरुकार्यमुक्तं सा हाव्यरूपं च प्रिये सखे शृणु ॥ २० ॥ क्रीडां समाभाष्य ततो मनो भवस्त्वं ते स्थितां प्रीतिमथाह्वयत्पुनः ॥
 कार्यं भवत्याममकार्यमुत्तममेतां सुस्नेहैः परिभावयत्वम् ॥ २१ ॥ इंद्रं हि दृष्ट्वा सुकला यथा भवस्त्वेनातु गाचारुविलोचने यम् ॥ तस्तेः प्रभावे गुणवाक्ययुक्ते
 नैव स्ववश्यं च प्रिये सखे शृणु ॥ २२ ॥ भो भोः सखे साधय गच्छ शीघ्रं मायामयं नंदनं रूपयुक्तम् ॥ पुष्पोपयुक्तं च फलप्रधानं धुष्टं रुतैः कोकिलपट्टपदानाम् ॥ २३ ॥
 आहूय वीरं मकरंदमेव सायनं स्वादुगुणैरुपेतम् ॥ सहानिलाद्यैर्नजकर्मयुक्तैः संप्रणयित्वा पुनरेव कामम् ॥ २४ ॥ एवं समादिश्य महत्ससैन्यं त्रैलोक्यसंमोहकरं
 तु कामः ॥ चक्रे प्रयाणं सुरराज सार्धं मोहनायैव महासतीं ताम् ॥ २५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने सुकलाचरित्रे पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥
 ॥ ५५ ॥ विष्णु रुवाच ॥ तस्याः सत्यविनाशाय मन्मथः स सुराधिपः ॥ प्रस्थितः सुकलां तर्हि सत्यो धर्ममथाब्रवीत् ॥ १ ॥ पश्य धर्ममहाप्राज्ञ मन्मथस्य विचेष्टितम् ॥

प० पु०

॥ ५५ ॥

तवार्थमात्मनश्चैवपुण्यस्यापिमहात्मनः ॥ २ ॥ विसृजामिमहास्थानंवास्तुरूपंमुखोदयम् ॥ सत्याख्यंचसुप्रियाख्यंसुदेवाख्यंगृहोत्तमम् ॥ ३ ॥ तमेवनाशये
द्रत्वाकामएषप्रमत्तधीः ॥ रिपुरुपःसुदुष्टात्माअस्माकंहिनसंशयः ॥ ४ ॥ पतिस्तपोधनोविप्रःसुसतीयापतिव्रता ॥ सुसत्योभूपतिर्धर्ममगेहानसंशयः ॥ ५ ॥
यत्राहंवृद्धिसंपुष्टस्तत्रवासोहितेभवेत् ॥ तत्रपुण्यंसमायातिश्रद्धयासहक्रीडते ॥ ६ ॥ क्षमाज्ञांत्यासमायुक्ताआयातिमममंदिरम् ॥ यथासत्योदमश्चैवदया
सौहृदमेवच ॥ ७ ॥ प्रज्ञायुक्तःसनिर्लोभोयत्राहंतत्रसंस्थितः ॥ शुचिःस्वभावस्तत्रैवअमीचममबांधवाः ॥ ८ ॥ अस्तेयमप्यहिंसाचतितिक्षावृद्धिरे
वच ॥ ममगेहेसमायाताधन्यतांशृणुधर्मराट् ॥ ९ ॥ गुरुणांचापिशुश्रूषाविष्णुर्लक्ष्म्यासमावृतः ॥ मद्देहंतुसमायांतिदेवाश्चाग्निपुरोगमाः ॥ १० ॥ मोक्ष
मार्गंप्रकाशेद्योज्ञानोदीक्ष्यासमन्वितः ॥ एतैःसार्धवसाम्येवसतीषुधर्मवत्सुच ॥ ११ ॥ साधुष्वेतेषुसर्वेषुगृहहृत्पुमेसदा ॥ उक्तेनापिकुटुंबेनवसाम्येवत्वया
सह ॥ १२ ॥ ससत्वाःसाधुरुपास्तेवेधसामेगृहीकृताः ॥ संचरामिमहाभागस्वच्छेदेनचलीलया ॥ १३ ॥ ईश्वरश्चजगत्स्वामीत्रिनेत्रोवृषवाहनः ॥ ममगे
हेस्वरूपेणवर्ततेशिवयायुतः ॥ १४ ॥ तदिदंसंसृतेःसारंगृहहृत्पमहेश्वरम् ॥ सदनंशंकरेत्याख्यंनानाशितंमन्मथेनवै ॥ १५ ॥ विश्वामित्रमहात्मानंतपंतंतपउ
त्तमम् ॥ मेनकांहिसमाश्रित्यकामोयंजितवान्पुरा ॥ १६ ॥ सतीपतिव्रताहल्यागौतमस्यप्रियाशुभा ॥ सुसत्याच्चालितातेनमन्मथेनदुरात्मना ॥ १७ ॥
मुनयःसत्यधर्मज्ञानानास्त्रियःपतिव्रताः ॥ मद्गृहास्ताइमाःसर्वादीपिताःकामवाद्भिना ॥ १८ ॥ दुर्धरोदुःसहोव्यापीयोतिसत्येषुनिदुरः ॥ मामेवंपश्यतेनित्यंक्र
सत्यःपरितिष्ठति ॥ १९ ॥ समांज्ञात्वासमायातिबाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ नानाशयेन्मद्गृहंपापोवीतिहोत्रैश्चनामकैः ॥ २० ॥ पापलेशाश्चयेकूराअन्येपाखंडसंश्रयाः ॥
तेतुबुद्ध्याऽहिताःसर्वसत्यगेहंविशंतिहि ॥ २१ ॥ सेनाप्यक्षैरसत्यैस्तुच्छन्नानातेनसाधितः ॥ पातयेददयेद्देहंपापःशस्त्रैर्दुरात्मभिः ॥ २२ ॥ मामेवंताडयेत्पा
पोमहाबलमनोभवः ॥ अस्यधाम्नाप्रदग्धोहंशून्यतांहिब्रजामिवै ॥ २३ ॥ नूतनंगृहमिच्छामिस्त्रियाख्यंपतिभूपतिम् ॥ कृकलस्यापिपुण्यस्याप्रियेयांशिवमं
गला ॥ २४ ॥ तद्गृहंसुकलाख्यंमेदग्धुंपापःसमुद्यतः ॥ अयमेपसहस्राक्षःकामेनसहितोवली ॥ २५ ॥ कामस्यकारणात्कस्मात्पूर्ववृत्तंनान्विंदाति ॥
अहल्यायाःप्रसंगेनमेषोपस्थोव्यजायत ॥ २६ ॥ पौरुषंहिमुनेर्देष्टासत्याश्चैवप्रधर्षणात् ॥ नष्टःकामस्यदोषेणसुरराट्त्रसंस्थितः ॥ २७ ॥ भुक्तवान्दारु
णंशांपंदुःखेनमहतान्वितः ॥ कृकलस्यप्रियामेनांसुकलापुण्यचारिणीम् ॥ २८ ॥ एषहंतुसहस्राक्षउद्यतःकामसंयुतः ॥ यथाचंद्रेणनायातिकामएषत
थाकुरु ॥ २९ ॥ धर्मराजमहाप्राज्ञभवान्मतिमतांवरः ॥ ॥ धर्मराजउवाच ॥ ॥ ऊनंतेजःकरिष्यामिकामस्यमरणंतथा ॥ ३० ॥ एकोपायो
मयादृष्टस्तमिहैवप्रपश्यतु ॥ प्रज्ञाचैषामहाप्राज्ञाशकुनिरूपचारिणी ॥ ३१ ॥ भर्तुरागमनंपुण्यंशब्देनाख्यातुस्त्रेयतः ॥ शकुनस्यप्रभावेनभर्तु

भू० सं० द्वि०

अ० ५६

॥ ५५ ॥

आगमनेनच ॥ ३२ ॥ दुष्टैर्नष्टानभूयेतस्वस्थचित्तानसंशयः ॥ प्रज्ञासंप्रेषितातेनगतासासुकलागृहम् ॥ ३३ ॥ प्रकुर्वतीमहच्छन्दं दृष्टदेवैवसाव
 भौ ॥ पूजितामानिताप्रज्ञाधूपदीपादिभिस्तदा ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणमुकलापृच्छत्किमेवाचवदेन्मम ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ भर्तुश्चागमनं ब्रूतेतवैवसुभगेस्थि
 रा ॥ ३५ ॥ दिनसप्तकमध्येसआगमिष्यतिनान्यथा ॥ ३६ ॥ इत्येवमाकर्ण्यसुमंगलं वचः प्रहर्षयुक्तासहसावभूव ॥ धर्मज्ञमेकंसगुणं हि कांतं शकुनात्प्रदिष्टं
 हिसमागतंतम् ॥ ३७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने सुकलाचरित्रे षट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ विष्णुरुवाच ॥ क्रीडासतीरूपधराप्रभृत्वा
 गेहंगताचारुपतिव्रतायाः ॥ तामागतांसत्यस्वरूपयुक्तासासादरं वाक्यमुवाच धन्या ॥ १ ॥ वाक्यैः सुपुण्यैः परिपूजितासाउवाच क्रीडासुकलां विहस्य ॥
 मायानुगं विश्वमोहनं सतीप्रत्युत्तरं सत्यप्रमेययुक्तम् ॥ २ ॥ ममापि भर्ता प्रवले गुणज्ञो धीरः स विद्यो महिमाप्रयुक्तः ॥ त्यक्त्वा गतः पापतरां सुपुण्यो मामेव
 नाथः शृणु पुण्यकीर्तिः ॥ ३ ॥ वाक्यैस्तु पुण्यैरबलास्वभावादाकर्ण्य सर्वसुकलासमुक्तम् ॥ संशुद्धभावांच विचिंत्य चाह कस्माद्गतः सुंदरितेऽद्य नाथः ॥ ४ ॥
 विहाय ते रूपमतीव सत्यमाचक्ष्व सर्वभवती सुभर्तुः ॥ ध्यानोपयुक्ता सकलं करोति सखि स्वरूपगृहमागता मे ॥ ५ ॥ क्रीडावभाषे शृणु सत्यमेतं चरित्रं भावं
 मम भर्तुरस्य ॥ अहंप्रियेयस्य सदैव युक्तायमिच्छते तं प्रति सात्वयामि ॥ ६ ॥ कर्तुः सुपुण्यं वचनं सुभर्तुर्ध्यानोपयुक्ता सकलं करोमि ॥ एकांतशिलासगु ॥
 नुरूपाशु श्रूषयैकस्तमिहैव देवि ॥ ७ ॥ मम पूर्वविपाकोऽयं संप्रत्येव प्रवर्तते ॥ यतस्त्यक्त्वागतो भर्ता मामेवं मंदभागिनीम् ॥ ८ ॥ सखेन धारये जीवं स्वकीय
 कायमेव च ॥ पत्याहीनाः कथं नार्यः सुजीवंति च निर्वृणाः ॥ ९ ॥ रूपशृंगारसौभाग्यं सुखं संपन्नान्यथा ॥ नारीणां हि महाभागो भर्ता शास्त्रे पुगीयते ॥ १० ॥
 तया सर्वसमाकर्ण्य दुक्तं क्रीडया तदा ॥ सत्यभावं विदित्वा सामेने संभाषितं तदा ॥ ११ ॥ विश्वस्ता सामहाभागा सुकलापतिदेवता ॥ तामुवाच पुनः सर्वमात्मचे
 ष्टानुगं वचः ॥ १२ ॥ समासेन समाख्यातं पूर्ववृत्तांतमात्मनः ॥ यथा भर्ता गतो यात्रां पुण्यसाधनतत्परः ॥ १३ ॥ आत्मदुःखं सुसत्यं च तपपवमनस्त्वानि ॥
 बोधिता क्रीडया सा तु समाश्वास्य पतिव्रता ॥ १४ ॥ सूत उवाच ॥ एकदा तु तया प्रोक्तं क्रीडया सुकलां प्रति ॥ सत्पश्य वनं सौम्यं दिव्यवृक्षैरलंकृतम् ॥ १५ ॥
 तत्र त्रीर्थं परंपुण्यमस्ति पातकनाशनम् ॥ नानावल्लीवितानैश्च सुपुष्पैः परिशोभितम् ॥ १६ ॥ आवाभ्यामपि गंतव्यं पुण्यहेतोर्वरानने ॥ समाकर्ण्य तया सा
 हस्रसुकलामायया तदा ॥ १७ ॥ प्रविश वनं दिव्यं नंदनोपममेव सा ॥ सर्वतु कुसुमोपेतं कोकिलाशतनादितम् ॥ १८ ॥ गीयमानं सुमधुरैर्नादैर्मधुकरैरपि ॥ कूजद्भिः
 पक्षिभिः पुण्यैः पुण्यध्वनिसमाकुलम् ॥ १९ ॥ चंदनादिकवृक्षैश्च सौरभैश्च विराजितम् ॥ सर्वभोगैः सुसंपूर्णमाधव्यामाधवेन वै ॥ २० ॥ रचितं मोहनायैव सुकलायाश्च

५० पु०

॥ ५६ ॥

कारणात् ॥ तयासाधैप्रविष्टासातद्रनंसर्वभावनम् ॥ २१ ॥ ददर्शसौख्यदंपुण्यमायाभावनंविंदति ॥ वीक्षमाणावनंदिव्यंतयासहजनेश्वर ॥ २२ ॥ शक्रोपिचाभ्यया
त्तत्रदेवमूर्तिविराजितः ॥ तयादूत्यासमंप्राप्तः कामस्तत्रसमागतः ॥ २३ ॥ सर्वभोगपतिर्भूत्वाकामलीलासमाकुलः ॥ काममाहसमाभाष्यएषासासुकुलागता
॥ २४ ॥ प्रहरस्वमहाभागक्रीडायाः पुरतःस्थिताम् ॥ मायाकृत्वासमानीतां क्रीडयातवसनिधौ ॥ २५ ॥ पौरुषंदर्शयाद्यैवयद्यस्ति कुरुनिश्चितम् ॥ कामउवाच ॥
आत्मरूपंदर्शयस्वचतुरंलीलयान्वितम् ॥ २६ ॥ येनाहंप्रहराम्येतांपंचबाणैः सहस्रहृक् ॥ इन्द्रउवाच ॥ क्वास्तेतेपौरुषंमूढयेनलोकंविडंबसे ॥ २७ ॥ म
माधारपरोभूत्वायोद्धुमिच्छसिंप्राप्तम् ॥ कामउवाच ॥ तेनापिदेवदेवेनमहादेवेनशूलिना ॥ २८ ॥ पूर्वमेवहतरूपंममकायोनिविद्यते ॥ इच्छाम्यहंयदा
नारीहंतुंशृणुष्वसंप्राप्तम् ॥ २९ ॥ पुंसांकायंसमाश्रित्यआत्मरूपंप्रदर्शये ॥ पुमांसंवासहस्राक्षनार्याः कार्यंसमाश्रये ॥ ३० ॥ पूर्वदृष्टायदानारीतामेवपरि
चितयेत् ॥ चिंत्यमानस्यपुंसस्तुनार्यारूपंपुनःपुनः ॥ ३१ ॥ अदृष्टंतुसमाश्रित्यपुंसमुन्मादयाम्यहम् ॥ तथाप्युन्मादयाम्येवंनारीरूपंपनसंशयः ॥ ३२ ॥
संस्मरणात्स्मरोनामममजातंसुरेश्वर ॥ तादृङ्वातादृशोरंगवस्तुरूपंसमाश्रये ॥ ३३ ॥ आत्मतेजःप्रकाशेनवाध्यवाधकतांव्रजेत् ॥ नारीरूपंसमाश्रि
त्यधीरंपुरुषंप्रमोहयेत् ॥ ३४ ॥ पुरुषंतुसमाश्रित्यभावयामिसुयोपितम् ॥ रूपहीनोस्मिहेइंद्रअस्मद्रूपंसमाश्रयेत् ॥ ३५ ॥ तवरूपंसमाश्रित्यतांसाधये
यथेप्सिताम् ॥ एवमुक्त्वासदेवेंद्रकार्यंतस्यमहात्मनः ॥ ३६ ॥ सखासौमाधवस्यापिसमाश्रित्यसुमायुधः ॥ ३७ ॥ तामेवहंतंकुसुमायुधोपिसाध्वींसुपुण्यांकुकल
स्यभार्याम् ॥ समुत्सुकस्तिष्ठतिबाणलक्षंतस्याश्चक्रायंनयनैर्विलोक्य ॥ ३८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेसप्तपंचाशत्तमोऽ
ध्यायः ॥ ५७ ॥ विष्णुरुवाच ॥ क्रीडाप्रयुक्तासुवनंप्रविष्टापैश्यस्यभार्यासुकलासुतन्वी ॥ ददर्शसर्वगहनंमनोरमंतामेवपप्रच्छसखांसतीसा ॥ १ ॥ अर
ण्यमेतत्प्रवरंसुपुण्यंदिव्यंसखेकस्यमनोभिरामम् ॥ सिद्धंसुकामैः प्रवरैः समस्तैः पप्रच्छहर्षात्सुकलासखांताम् ॥ २ ॥ क्रीडोवाच ॥ एतद्रनंदिव्यगुणैः प्र
युक्तंसिद्धस्वभावैः परिभावेन ॥ पुष्पाकुलंकामफलोपयुक्तंविपश्यसर्वमकरध्वजस्य ॥ ३ ॥ एवंवाक्यंततः श्रुत्वाहर्षेणमहतान्विता ॥ समालोक्यमहद्भुतंका
मस्यचदुरात्मनः ॥ ४ ॥ वायुनानीयमानंतंसमाग्रातिनसौरभम् ॥ वातिवायुः स्वभावेनसौरभेणसमान्वितः ॥ ५ ॥ तद्वाणोविशतेनासांयथातथा
सुलीलया ॥ सागंधंनैवगृह्णातिपुष्पाणांचवरानना ॥ ६ ॥ नचास्वादयतेसातुसुरसान्तामहासती ॥ ससखकामदेवस्यरममाणोविनिर्जितः ॥ ७ ॥
लजितः पराङ्मुखोभूत्वाध्वं पपातलवच्छदैः ॥ फलेभ्योहिमुपकेभ्यः पुष्पमंजरिसंस्कृतः ॥ ८ ॥ लवरूपोपतद्ममौरसस्त्वपतयाजितः ॥ मकरंदः सु
दीनात्माफलाद्भूमिततः पुनः ॥ ९ ॥ भक्ष्यतेमक्षिकाभिश्चयथामृतोरेणेतथा ॥ मक्षिकाभक्ष्यमाणस्तुप्रवाहेनप्रयातिसः ॥ १० ॥ मंदंमंदंप्रयात्येवतंहसं

भू० सं० द्वि०

अ० ५८

॥ ५६ ॥

तिचपक्षिणः ॥ नानारुतैः प्रचलंति सुखमानंदनिर्भरैः ॥ ११ ॥ प्रीत्याशकुनयस्तत्रवनमध्यनगास्थिताः ॥ सुकलयाजितो ह्येपनिम्रं पंथानमाश्रितः ॥ १२ ॥
 प्रीत्यासमेतारतिः कामभार्यागत्वा ब्रवीत्सामुकलां विहस्य ॥ स्वस्त्यस्तु ते स्वागतमेव भद्रैरमस्व प्रीत्यानयनाभिरामम् ॥ १३ ॥ ते रूपमिष्टमलमिद्रस्या
 पिमहात्मनः ॥ यदेष्टं ते तदा ब्रूहि समानेन संशयः ॥ १४ ॥ सूत उवाच ॥ वदंत्यौ ते स्त्रियौ हृद्वाश्रुत्वोवाच सुभाषितम् ॥ रतिं प्रतिगृहीत्वा मे गतो भर्ता महां
 तिः ॥ १५ ॥ यत्र मे तिष्ठते भर्ता तत्राहं पति संयुता ॥ तत्र कामश्च मे प्रीतिरयं कायो निराश्रयः ॥ १६ ॥ द्वे अप्युक्तं समाकर्ण्य रतिप्रीती विलज्जिते ॥ ब्रीडमाने गते ते द्वे
 यत्र कामो महाबलः ॥ १७ ॥ ऊचतुस्तं महावीरमिद्रकायसमाश्रितम् ॥ चापमाकर्षमाणं तं नेत्रलक्ष्यं महाबलम् ॥ १८ ॥ दुर्जयेयं महाप्राज्ञं त्यज पौरुषमात्मनः ॥ पति
 काममहाभागा पतिव्रता सदैव सा ॥ १९ ॥ काम उवाच ॥ अनया लोक्यते रूपमिद्रस्यास्य महात्मनः ॥ यदि देवितदा चाहं हनिष्यामि न संशयः ॥ २० ॥ अथ वेपथरो दे
 वो महारूपः सुराधिपः ॥ स तयानुगतस्तूर्णं परयालीलया तदा ॥ २१ ॥ सर्वभोगसमाकीर्णः सर्वावाभरणशोभितः ॥ दिव्यमाल्यां वरधरो दिव्यगंधानुलेपनः ॥ २२ ॥
 तयारत्यासमायातो यत्रास्ते पतिदेवता ॥ प्रत्युवाच महाभागां सुकलां सत्यचारिणीम् ॥ २३ ॥ पूर्वदूती समक्षं ते प्रीत्या च प्रहिता मया ॥ कस्मात्त्र मन्यसे भद्रे भ
 जंतं त्वामिहागतम् ॥ २४ ॥ सुकलोवाच ॥ रक्षायुक्तास्मि भद्रं ते भर्तुः पुत्रैर्महात्मभिः ॥ एकाकिनी सहायैश्च नैव कस्य भयं मम ॥ २५ ॥ शूरैश्च पुरुपाकरैः
 सर्वत्र परिरक्षिता ॥ नातिप्रस्तावयेत्कुं व्यग्रा कर्मणि तस्य च ॥ २६ ॥ यावत्प्रस्यंदते नेत्रं तावत्कालं महामते ॥ भवान्न लज्जते कस्माद्रममाणो मया सह ॥ २७ ॥
 भवान्को हिसमायातो निर्भयो मरणादपि ॥ इन्द्र उवाच ॥ त्वामेवं हि प्रपश्यामि वनमध्ये समागताम् ॥ २८ ॥ समाख्यातास्त्वया शूरा भर्तुं श्रतनयाः पुनः ॥
 कथं पश्याम्यहं तावद्दर्शयस्व ममाग्रतः ॥ २९ ॥ सुकलोवाच ॥ सनिजसकलवर्गस्याधिपत्ये निवेश्य धृतिमतिगतिबुद्ध्याख्यं स्तुतं सन्यस्य सत्यम् ॥
 अचलसकलधर्मानित्ययुक्तो महात्मा मदनसबलधर्मात्मा सदा मां जुगोप ॥ ३० ॥ मामेवं परिरक्षते दमगुणैः शौचैस्तु धर्मः सदा सत्यं पश्य समागतं मम पुरः शां
 तिक्षमाभ्यायुतम् ॥ बोधश्चातिमहाबलः पृथुयशायो मां मुंचेत्कदा वद्वहं दृढबंधनैः स्वगुणजैः सांनिध्यमेव गतः ॥ ३१ ॥ रक्षायुक्ताः कृताः सर्वे सत्याद्या मम सांप्र
 तम् ॥ धर्मलाभादिकाः सर्वे दमबुद्धिपराक्रमाः ॥ ३२ ॥ मामेवं हि प्ररक्षंति किमां प्रार्थयसे बलात् ॥ को भवान्निर्भयो भूत्वा दूत्या सार्धं समागतः ॥ ३३ ॥ सत्यं ध
 र्मस्तथा पुण्यं ज्ञानाद्याः प्रबलास्तथा ॥ मम भर्तुः सहायाश्च ते मां रक्षंति वेदमनि ॥ ३४ ॥ अहरं क्षायुतानित्यं दमशांतिपरायणा ॥ न मां जेतुं समर्थश्च अपि साक्षा
 च्छचीपतिः ॥ ३५ ॥ यदि वामन्मथो वापि समागच्छति वीर्यवान् ॥ दंशितां सदा सत्यं सत्यकेनैव नान्यथा ॥ ३६ ॥ निरर्थकास्तस्य बाणा भविष्यंति न संशं

प० पु०

॥ ५७ ॥

यः ॥ त्वामेवंहिहनिष्यंतिधर्मादयोमहाभटाः ॥ ३७ ॥ दूरंगच्छपलायत्वमत्रमातिष्ठसांप्रतम् ॥ वार्यमाणोयदातिष्ठेर्भस्मीभूतोभविष्यसि ॥ ३८ ॥ भर्त्रा
विनानिरीक्षेतममरूपंयदाभवान् ॥ यथादारुदहेदग्निस्तथाधक्ष्यामिनान्यथा ॥ ३९ ॥ एवंश्रुत्वासेहस्राक्षोमन्थस्यापिसम्मुखम् ॥ पश्यपौरुषमेतस्यायु
ध्यस्वनिजपौरुषैः ॥ ४० ॥ यथागतास्तथासर्वेमहाशापभयातुराः ॥ स्वंस्वंस्थानंमहाराजइन्द्राद्याःप्रययुस्तदा ॥ ४१ ॥ गतेषुतेषुसर्वेषुसुकलासापतिव्र
ता ॥ स्वगृहंपुण्यसंयुक्तापतिध्यानेनचागता ॥ ४२ ॥ स्वगृहंपुण्यसंयुक्तंसर्वतीर्थमयंतदा ॥ सर्वयज्ञमयंराजन्तंप्राप्तापतिदेवता ॥ ४३ ॥ इति श्रीपद्मपु
राणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कृकलःसर्वतीर्थानिसाधयित्वागृहंप्रति ॥ प्रस्थितःसार्थवाहेनमहा
नंदसमन्वितः ॥ १ ॥ एवंचितयतेनित्यंसंसारःसफलोमम ॥ तृप्ताःस्वर्गप्रयास्यंतिपितरोमनान्यथा ॥ २ ॥ तावत्प्रत्यक्षरूपेणवद्धातस्यपितामहान् ॥
पुरतस्तस्यसंभूतेनहितेपुण्यमुत्तमम् ॥ ३ ॥ दिव्यरूपोमहाकायःकृकलंवाक्यमब्रवीत् ॥ तवतीर्थफलंनस्तिश्रममेववृथाकृथाः ॥ ४ ॥ स्वयं
संतोषमाप्नोषिन्हितेपुण्यमुत्तमम् ॥ एवंश्रुत्वाततोवैश्यःकृकलोदुःखपीडितः ॥ ५ ॥ भवान्कःसंवदस्येवंकस्माद्वद्धाःपितामहाः ॥ केनदोषप्रभा
वेनतन्मेत्वंकारणंवद ॥ ६ ॥ कस्मात्तीर्थफलंनस्तिममयात्राकथंनहि ॥ सर्वमेवसमाचक्ष्वयदिजानासिसंस्फुटम् ॥ ७ ॥ धर्मउवाच ॥ पूतां
पुण्यतमांस्वीयांभार्यात्यक्त्वाप्रयातियः ॥ तस्यपुण्यफलंसर्ववृथाभवतिनान्यथा ॥ ८ ॥ धर्माचारपरांपुण्यांसाधुव्रतपरायणाम् ॥ पतिव्रतर
तांभार्यासुगुणांपुण्यवत्सलाम् ॥ ९ ॥ तामेवापिपरित्यज्यधर्मकार्यंप्रयातियः ॥ वृथातस्यकृतःसर्वोधर्मोभवतिनान्यथा ॥ १० ॥ सर्वाचारपराभव्याधर्म
साधनतत्परा ॥ पतिव्रतरतानित्यंसर्वदाज्ञानवत्सला ॥ ११ ॥ एवंगुणाभवेद्भार्यायस्यपुण्यामहासती ॥ तस्यगेहेसदादेवास्तिष्ठंतित्तमहौजसः ॥ १२ ॥
पितरोगेहमध्यस्थाःश्रेयोबांछंतितस्यच ॥ गंगाद्याःपुण्यनद्यश्चसागरास्तत्रनान्यथा ॥ १३ ॥ पुण्यासतीयस्यगेहेवर्ततेसत्यतत्परा ॥ तत्रयज्ञाश्चगावश्चक्र
ष्यस्तत्रनान्यथा ॥ १४ ॥ तत्रसर्वाणितीर्थानिपुण्यानिविविधानिच ॥ भार्यायोगेनतिष्ठंतिसर्वाण्येतानिनान्यथा ॥ १५ ॥ पुण्यभार्याप्रयोगेनगार्हस्थ्यंसं
प्रजायते ॥ गार्हस्थ्य्यात्परमोधर्मोद्वितीयोनास्तिभूतले ॥ १६ ॥ गृहस्थस्यगृहःपुण्यःसत्यपुण्यसमन्वितः ॥ सर्वतीर्थमयोवैश्यसर्वदेवसमन्वितः ॥ १७ ॥
गार्हस्थ्यंचसमाश्रित्यसर्वैजीवंतिजंतवः ॥ तादृशनैवपश्यामिअन्यमाश्रममुत्तमम् ॥ १८ ॥ मंत्राग्निहोत्रेदेवाश्चसर्वधर्माःसनातनाः ॥ दानाचाराःप्रवर्तते
यस्यपुंसश्चैवगृहे ॥ १९ ॥ एवंयोभार्यायाहीनस्तस्यगेहंवनायते ॥ यज्ञाश्चैनसिध्यंतिदानानिविविधानिच ॥ २० ॥ भार्याहीनस्यपुंसोपिनसिध्यतिम

भू०खं०दि०

अ० ५९

॥ ५७ ॥

हाव्रतम् ॥ धर्मकर्माणिसर्वाणिपुण्यानिविविधानिच ॥ २१ ॥ नास्तिभार्यासमंतीर्थधर्मसाधनहेतवे ॥ शृणुष्वत्वंगृहस्थस्यनान्योधर्मोजगत्रये ॥ २२ ॥
 यत्रभार्यागृहंतत्रपुरुषस्यापिनान्यथा ॥ ग्रामेवाप्यथवारण्येसर्वधर्मस्यसाधनम् ॥ २३ ॥ नास्तिभार्यासमंतीर्थनास्तिभार्यासमंमुखम् ॥ नास्तिभार्यास
 मंपुण्यतारणायहितायच ॥ २४ ॥ धर्मयुक्तासंतीर्थात्यक्त्वायासिनराधम ॥ गृहधर्मपरित्यज्यक्वास्तेधर्मस्यतेफलम् ॥ २५ ॥ तयाविनायदातीर्थं
 श्राद्धदानंकृतंत्वया ॥ तेनदोषेणैवबद्धास्तवपूर्वपितामहाः ॥ २६ ॥ भवांश्चैरोद्धामीचौरायेस्तुमुक्तसुलोलुपैः ॥ त्वयादत्तस्यश्राद्धस्यअन्नमेवंतयाविना ॥
 ॥ २७ ॥ सुपुत्रःश्रद्धयायुक्तःश्राद्धदानंददातियः ॥ भार्यादत्तेनपिडेनतस्यपुण्यंवदाम्यहम् ॥ २८ ॥ यथाऽमृतस्यपानेननृणांतृप्तिर्हिजायते ॥ तथापि
 तृणांश्राद्धेनसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ २९ ॥ गार्हस्थ्यस्यचधर्मस्यभार्याभवतिस्वामिनी ॥ त्वयैपावंचितामूढचौरकर्मकृतंवृथा ॥ ३० ॥ अमीपितामहाश्चौरा
 येभुंक्तंतुतयाविना ॥ भार्यापचितिचेदन्नस्वहस्तेनामृतोपमम् ॥ ३१ ॥ तदन्नमेवभुंजतिपितरोहृष्टमानसाः ॥ तेनैवतृप्तिमायांतिसंतुष्टाश्चभवंतिते ॥ ३२ ॥
 तस्माद्भार्याविनाधर्मःपुरुषस्यनसिध्यति ॥ नास्तिभार्यासमंतीर्थपुंसांसुगतिदायकम् ॥ ३३ ॥ भार्याविनाचयोधर्मःसएवविफलोभवेत् ॥ ३४ ॥ इति श्रीप
 द्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानसुकलाचरित्रएकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ कृकलउवाच ॥ कथंमेजायतेसिद्धिःकथंपितृविमोचनम् ॥ एतन्मेविस्मरेणा
 पिधर्मराजवदाधुना ॥ १ ॥ धर्मउवाच ॥ गच्छगेहंमहाभागत्वाविनादुःखमाचरत् ॥ संवोधयत्वंसुकलांस्वपत्नीधर्मचारिणीम् ॥ २ ॥ श्राद्धदानंगृहंगत्वा
 तस्याहस्तेनवैकुरु ॥ स्मृत्वापुण्यानितीर्थानियजस्वत्वंसुरोत्तमान् ॥ ३ ॥ तीर्थयात्राकृतासिद्धिस्तवचैवभविष्यति ॥ भार्याविनातुयोलोकेधर्मसाधितु
 मिच्छति ॥ ४ ॥ सगार्हस्थ्यंविश्लोष्यैवएकाकीविचरेद्वनम् ॥ विफलोजायतेलोकेतंनमन्यंतिदेवताः ॥ ५ ॥ यज्ञाःसिद्धितदायांतियदास्याद्ब्रुहि
 णीगृहे ॥ एकाकीसप्तमर्थोऽनधर्मार्थसाधनायच ॥ ६ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमुक्त्वाचतर्वैश्यंगतोधर्मोयथागतम् ॥ कृकलोपिसधर्मा
 त्मास्वगृहंप्रतिप्रस्थितः ॥ ७ ॥ स्वगृहंप्राप्यमेधावीदृष्ट्वातांचपतिव्रताम् ॥ सार्थवाहेनतेनापिस्वस्थानंप्राप्यबुद्धिमान् ॥ ८ ॥ तयासमाग
 तंदृष्ट्वाभर्तारंधर्मकोविदम् ॥ कृतंसुमंगलंपुण्यंभर्तुरागमनेतदा ॥ ९ ॥ समाचष्टसधर्मात्माधर्मस्यापिविचेष्टितम् ॥ समाकर्ण्यमहाभागभर्तुर्वाक्यंसुदाव
 हम् ॥ १० ॥ धर्मवाक्यंप्रशस्याथअनुमेनेचतंतथा ॥ विष्णुरुवाच ॥ अथोसकृकलोवैश्यस्तयासार्थसुपुण्यकम् ॥ ११ ॥ चकारश्रद्धयाश्राद्धंदेवतागृह
 संस्थितः ॥ पितरोदेवगंधर्वाविमानैश्चसमागताः ॥ १२ ॥ तुष्टुस्तौमहात्मानौदंपतीसुनयस्तथा ॥ अहंचापितथाब्रह्मादेव्यायुक्तोमहेश्वरः ॥ १३ ॥ सर्वे

५० पु०
॥ ५८ ॥

देवाःसगंधर्वाविमानैश्चसमागताः ॥ अहमेवततोब्रह्मादेव्यायुक्तोमहेश्वरः ॥ १४ ॥ सर्वदेवाःसगंधर्वास्तस्याःसत्येनतोषिताः ॥ उचुश्चतौमहात्मानौधर्मज्ञौस
त्यपंडितौ ॥ १५ ॥ भार्ययासहभद्रंतेवरंवरयसुव्रत ॥ कृकलउवाच ॥ कस्यपुण्यप्रसंगेनतपसश्चसुरोत्तमाः ॥ १६ ॥ सभार्यायवरंदातुंभवंतोहिंसमाग
ताः ॥ इंद्रउवाच ॥ एषासतीमहाभागसुकलाचारुमंगला ॥ १७ ॥ अस्याःसत्येनतुष्टाःस्मदातुकामावरंतव ॥ समासेनतुत्तप्रोक्तंपूर्ववृत्तांतमेवच ॥ १८ ॥
तस्याश्चरितमाहात्म्यंश्रुत्वाभर्तासहर्षितः ॥ तयासहसधर्मात्माहर्षव्याकुललोचनः ॥ १९ ॥ ननामदेवताःसर्वाउवाचचपुनःपुनः ॥ यदितुष्टामहाभागान्ना
योदेवाःसनातनाः ॥ २० ॥ अन्येचऋषयःपुण्याःकृपांकृत्वाममोपरि ॥ जन्मजन्मनिदेवानांभक्तिमेवंकरोम्यहम् ॥ २१ ॥ धर्मसत्यरतिःस्यान्मेभवताहिप्र
सादतः ॥ पश्चाद्विवेण्वलोकंसभार्यश्चापितामहैः ॥ २२ ॥ गंतुमिच्छाम्यहंदेवायदितुष्टामहौजसः ॥ देवाउचुः ॥ एवमस्तुमहाभागसर्वमेवभविष्यति ॥ २३ ॥
पुष्पवृष्टिततश्चकुस्तयोरुपरिभूपते ॥ जगुर्गीतमहापुण्यंललितंसुस्वरंततः ॥ २४ ॥ गंधर्वागीततत्त्वज्ञाननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ततोदेवाःसगंधर्वाःस्वंस्वं
स्थानंनृतुत्तम ॥ २५ ॥ वरंदत्वाप्रजमुस्तेस्तूयमानाःपतिव्रताम् ॥ नारीतीर्थसमाख्यातमन्यत्किंचिद्वदामिते ॥ २६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंपुण्याख्यान
मनुत्तमम् ॥ यःशृणोतिनरोराजन्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २७ ॥ श्रद्धयाशृणुतेनारीसुकलाख्यानमुत्तमम् ॥ सौभाग्येनतुसत्येनपुत्रपौत्रैर्नमुच्यते ॥ २८ ॥
मोदतेधनधान्येनसहभर्त्रासुखीभवेत् ॥ पतिव्रताभवेत्साचजन्मजन्मनिनान्यथा ॥ २९ ॥ ब्राह्मणोवेदविद्वान्शस्त्रत्रियोविजयीभवेत् ॥ धनधान्यंभवेच्चैवै
श्यगेहेनसंशयः ॥ ३० ॥ धर्मज्ञोजायतेराजन्सदाचारःसुखीभवेत् ॥ शूद्रःसुखमवाप्नोतिपुत्रपौत्रैःप्रवर्धते ॥ ३१ ॥ विपुलाजायतेलक्ष्मीर्धनधान्यैरलंकृ
ता ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेपण्डितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ वेनउवाच ॥ भार्यातीर्थसमाख्या
तंसर्वतीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ पितृतीर्थसमाख्याहिपुत्राणांतारणंपरम् ॥ १ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुरुक्षेत्रेमहाक्षेत्रेकुंडलोनामब्राह्मणः ॥ सुक
र्मानामसत्पुत्रःकुंडलस्यमहात्मनः ॥ २ ॥ गुरुतस्यमहावृद्धौधर्मज्ञौशास्त्रकोविदौ ॥ द्वावेतौतुमहात्मानौजरयापरिपीडितौ ॥ ३ ॥ तयोःशुश्रूष
णंचक्रेभक्त्याचपरयाततः ॥ धर्मज्ञोभावसंयुक्तोअर्हर्निशमनारतम् ॥ ४ ॥ तस्माद्वेदानधीतेसपितुःशास्त्राण्यनेकशः ॥ सर्वाचारपरोदक्षो
धर्मज्ञोज्ञानवत्सलः ॥ ५ ॥ अंगसंवाहनंचक्रेगुर्वोश्चस्वयमेवसः ॥ पादप्रक्षालनंचैवस्नानभोजनकींक्रियाम् ॥ ६ ॥ भक्त्याचैवस्वभावेनतद्व्याचि
तन्मयोभवेत् ॥ मातापित्रोश्चराजेंद्रउपचर्याप्रकारयेत् ॥ ७ ॥ सूतउवाच ॥ तद्वर्तमानकालेतुभवन्नृपसत्तम ॥ पिप्पलोनामवैविप्रःकश्यपस्यमहात्म
नः ॥ ८ ॥ तपस्तेपेनिराहारीजितात्माजितमत्सरः ॥ दयादानदमोपेतःकामंक्रोधंविजित्यसः ॥ ९ ॥ दशारण्यगतोधीमाञ्ज्ञानज्ञातिपरायणः ॥ सर्व

भू०खं०दि०
अ० ६१

॥ ५८ ॥

द्रियाणिसंयम्यतपस्तेपेमहामनाः ॥ १० ॥ तपःप्रभावतस्तस्यजंतवोगतविग्रहाः ॥ वसंतिसुयुगेतत्रएकोदरगताइव ॥ ११ ॥ तत्तपस्तस्यमुनयो
 दृष्ट्वाविस्मयमाययुः ॥ नेदृशंकेनचित्तसंयथासौतप्यतेमुनिः ॥ १२ ॥ देवाश्चैन्द्रप्रमुखाःपरंविस्मयमाययुः ॥ अहोअस्यतपस्तीव्रंशमश्वेन्द्रियसं
 यमः ॥ १३ ॥ निर्विकारोनिरुद्धगः कामक्रोधविवर्जितः ॥ शीतवातातपसहोधराधरइवस्थितः ॥ १४ ॥ विपयेविमुखोधीरोमनसोतीतसंग्रहम् ॥
 नशृणोतियथाशब्दंकस्यचिद्विजसत्तमः ॥ १५ ॥ संस्थानंतादृशंगत्वास्थित्वाएकाग्रमानसः ॥ ब्रह्मध्यानमयोभूत्वासानंदमुखपंकजः ॥ १६ ॥ अहम्
 काष्ठमयोभूत्वानिश्चेष्टोगिरिवत्स्थितः ॥ स्थाणुवदृश्यतेचासौसुस्थिरोधर्मवत्सलः ॥ १७ ॥ तपःकृष्टशरीरोतिथ्रस्त्रावाननमूयकः ॥ एवंवर्षसहस्रे
 कंसंजातंतस्यधीमतः ॥ १८ ॥ पिपीलिकाभिर्वह्नीभिःकृतंमृद्भारसंचयम् ॥ तस्योपरिमहाकायंवलमीकंनिजमंदिरम् ॥ १९ ॥ वल्मीकोदरमध्यस्थो
 जडीभूतइवस्थितः ॥ सएवंपिप्पलोविप्रस्तपतेसुमहत्तपः ॥ २० ॥ कृष्णसर्पस्तुसर्वत्रवेष्टितोद्विजसत्तमः ॥ तमुग्रतेजसंविप्रंप्रदंशतिविपोल्वणाः ॥ २१ ॥
 संग्राप्यगात्रमर्माणिविषंतस्यनभेदयेत् ॥ तेजसातस्यविप्रस्यनागाःशांतिमथागमन् ॥ २२ ॥ तस्यकायात्समुद्भूताअर्चिषोदीप्तेतेजसः ॥ नानारू
 पाःसुबहुशोदृश्यंते च पृथक्पृथक् ॥ २३ ॥ यथावह्नेःखरतरास्तथाविधानरोत्तमः ॥ यथामेघोदरेमूर्यःप्रविष्टोभातिरश्मिभिः ॥ २४ ॥ वल्मीकस्य
 स्तथाविप्रःपिप्पलोभातितेजसा ॥ सर्पादंशतिविप्रंतंसक्रोधादंशनैरपि ॥ २५ ॥ नभिर्दंतिचदंष्ट्राग्राह्यंभित्त्वानृपोत्तमः ॥ एवंवर्षसहस्रेकंतपआचरत
 स्ततः ॥ २६ ॥ गतंतुंराजराजेंद्रमुनेस्तस्यमहात्मनः ॥ त्रिकालंसाध्यमानस्यशीतवर्षातपान्वितः ॥ २७ ॥ गतःकालोमहाराजपिप्पलस्यमहात्मनः ॥
 तद्वच्चवायुभसंतुकृतंतेनमहात्मना ॥ २८ ॥ त्रीणिवर्षसहस्राणिगतानितस्यतप्यतः ॥ तस्यमूर्ध्नि ततोदेवैःपुष्पशृष्टिःकृतापुरा ॥ २९ ॥ ब्रह्मज्ञो
 सिमहाभागधर्मज्ञोसिनसंशयः ॥ सर्वज्ञानमयोऽसित्वंसंजातःस्वेनकर्मणा ॥ ३० ॥ ययंत्वंवाञ्छसेकामंतंतंप्राप्स्यसिनान्यथा ॥ सर्वकामप्रासिद्धस्त्वं
 स्वतएवभविष्यसि ॥ ३१ ॥ समाकर्ण्यमहद्वाक्यंपिप्पलोपिमहामनाः ॥ प्रणम्यदेवताःसर्वाभक्त्यानमितकंधरः ॥ ३२ ॥ हर्षेणमहताविष्टोवचनं
 प्रत्युवाचसः ॥ इदंविश्वंजगत्सर्वममवश्यंयथाभवेत् ॥ ३३ ॥ तथाकुरुष्वदेवेन्द्राविद्याधरोभवाम्यहम् ॥ एवमुक्त्वासमेधावीविररामनृपोत्तमः ॥ ३४ ॥
 एवमस्त्वितितेप्रोचुद्विजश्रेष्ठंसुरास्तदा ॥ दत्त्वावरंमहाभागजमुस्तस्मैमहात्मने ॥ ३५ ॥ गतेपुतेपुदेवेषुपिप्पलोद्विजसत्तमः ॥ ब्रह्मण्यंसाधयेन्नित्यं
 विश्ववश्यंप्रर्चितयेत् ॥ ३६ ॥ तदाप्रभृतिराजेंद्रपिप्पलोद्विजसत्तमः ॥ विद्याधरपदंलब्ध्वाकामगामीमहीयते ॥ ३७ ॥ एवंसपिप्पलोविप्रोविद्याधर
 पदंगतः ॥ संजातोदेवलोकेशःसर्वशस्त्रविशारदः ॥ ३८ ॥ एकदातुमहातेजाःपिप्पलःपर्यर्चितयत् ॥ विश्ववश्यंभवेत्सर्वममदत्तोवरोत्तमः ॥ ३९ ॥

प० पु०
॥ ५९ ॥

तदर्थप्रत्ययंकर्तुमुद्यतोद्विजपुंगवः ॥ यथंचितयंतंकर्तुतंतंहिवशमानयेत् ॥ ४० ॥ एवंसप्रत्ययेजतेमनसापर्यकल्पयत् ॥ द्वितीयोनास्तिवैलोकेमत्स
मःपुरुषोत्तमः ॥ ४१ ॥ सूतउवाच ॥ एवंहिकल्पमानस्यपिप्पलस्यमहात्मनः ॥ ज्ञात्वामानसिकंभावंसारसस्तमुवाचह ॥ ४२ ॥ सरस्तीरगतोराज
न्सुस्वरं व्यंजनान्वितम् ॥ स्वनंसौष्ठवसंयुक्तमुक्तवान्पिप्पलंप्रति ॥ ४३ ॥ कस्मादुद्ग्रहसेगर्वमेवंत्वंपरमात्मकम् ॥ सर्ववश्यात्मिकींसिद्धिनाहंमन्येतवै
वहि ॥ ४४ ॥ वश्यावश्यमिदंकर्मअर्वाचीनंप्रशन्यते ॥ पराचीनंनजानासिपिप्पलत्वंहिमूढधीः ॥ ४५ ॥ वर्षाणांतुसहस्राणि यावव्रीणित्वयातपः ॥
समाचीर्णततोर्गर्वकुरुषोर्केमुधाद्विज ॥ ४६ ॥ कुंडलस्यसुतोधीरःसुकर्मानामयःसुधीः ॥ वश्यावश्यंजगत्सर्वतस्यासीच्छृणुसांप्रतम् ॥ ४७ ॥
अर्वाचीनंपराचीनंसवैजानातिबुद्धिमान् ॥ लोकेनास्तिमहाज्ञानीतत्समःशृणुपिप्पल ॥ ४८ ॥ नकुंडलस्यपुत्रेणसदृशस्त्वंसुकर्मणा ॥ नदत्तं
तेनवैदानंनज्ञानंपरिचितितम् ॥ ४९ ॥ हुतयज्ञादिकंकर्मनकृतंतेनवैकदा ॥ नगतस्तीर्थयात्रायांनंचवह्नेरुपासनम् ॥ ५० ॥ सकदाकृतवान्वि
प्रधर्मसेवार्थमुत्तमम् ॥ स्वच्छंदचारीज्ञानात्मापितृमातृसहसदा ॥ ५१ ॥ वेदाध्ययनसंपन्नःसर्वशास्त्रार्थकोविदः ॥ यादृशंतस्यवैज्ञानंवाल्स्यापिसुक
र्मणः ॥ ५२ ॥ तादृशंनास्तितेज्ञानंवृथात्वंगर्वमुद्ग्रहे ॥ पिप्पलउवाच ॥ कोभवान्पक्षिरूपेणमामेवंपरिकुत्सयेत् ॥ ५३ ॥ कस्मान्निदसिमेज्ञानंपरा
चीनंतुकीदृशम् ॥ तन्मेविस्तरतोब्रूहित्वयिज्ञानंकथंभवेत् ॥ ५४ ॥ अर्वाचीनगतिंसर्वीपराचीनस्यसांप्रतम् ॥ वदत्वमंडजश्रेष्ठज्ञानपूर्वसुविस्तरम् ॥ ५५ ॥
किंवाब्रह्माचविष्णुश्चकिंवारुद्रोभविष्यसि ॥ ॥ सारसउवाच ॥ ॥ नास्तितेतपसोभावःफलंनास्तिचतस्यतु ॥ ५६ ॥ त्वयानपरितप्तस्यतपसः
सांप्रतंशृणु ॥ कुंडलस्यापिपुत्रस्यवालस्यापियथागुणः ॥ ५७ ॥ तथातेनास्तिवैज्ञानंनैपरिज्ञातंतत्पदम् ॥ इतो गत्वापिपृच्छत्वंममरूपंद्रिजो
त्तम ॥ ५८ ॥ सवदिष्यतिधर्मात्मासर्वज्ञानंतवैवहि ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमाकर्ण्यतत्सर्वसारसेनप्रभाषितम् ॥ ५९ ॥ निर्जगामसवेगेनदशारण्यंमहाश्रम
म् ॥ ६० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेनोपाख्यानेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुंडलस्याश्रमंगत्वास्त्यधर्मसमाकुलम् ॥
सुकर्माणंततोद्विजपितृमातृपरायणम् ॥ १ ॥ शुश्रूषंतंमहात्मानंगुरुसत्यपराक्रमम् ॥ महारूपंमहातेजंमहाज्ञानसमाकुलम् ॥ २ ॥ मातापित्रोःपदांतेतमुप
विष्टंददर्शतः ॥ महाभक्त्यान्वितंशांतंसर्वज्ञानमहानिधिम् ॥ ३ ॥ कुंडलस्यापिपुत्रेणसुकर्मणामहात्मना ॥ आगतंपिप्पलंदृष्ट्वाद्धारदेशेमहामतिम् ॥ ४ ॥
आसनात्तूर्णमुत्थायअभ्युत्थानंकृतंपुनः ॥ आगच्छत्वंमहाभागविद्याधरमहामते ॥ ५ ॥ आसनंपाद्यमर्चंचददौतस्मैमहामतिः ॥ निर्विघ्नोऽसिमहाप्रा

धू०खं०द्वि०
अ० ६२

॥ ५९ ॥

जकुशलेनप्रवर्त्तसे ॥ ६ ॥ निरामयंचपप्रच्छपिप्पलंतं समागतम् ॥ यस्मादागमनं तेद्यत्तत्सर्वप्रवदाम्यहम् ॥ ७ ॥ वर्षाणांच सहस्राणि त्रीणि यावत्स्वया
 तपः ॥ तप्तमेव महाभाग सुरेभ्यः प्राप्तवान्वरम् ॥ ८ ॥ वश्यत्वं च त्वया प्राप्तं कामचारस्तथैव च ॥ तेन मत्तो न जानासि गर्वमुद्रहसे वृथा ॥ ९ ॥ दृष्ट्वा ते चे
 ष्टितं सर्वसारसेन महात्मना ॥ ममाभिधानं कथितं मम ज्ञानमनुत्तमम् ॥ १० ॥ पिप्पल उवाच ॥ यो सौ मां सारसो विप्र स रित्तिरिप्रयुक्तवान् ॥ सर्वज्ञानं वदेन्मां
 हिसतुकः प्रभुराश्वरः ॥ ११ ॥ सुकर्मावाच ॥ भवंतमुक्तवान्यो वै सरित्तिरितुसारसः ॥ ब्रह्माणं त्वं महाज्ञानं तं विद्धि परमेश्वरम् ॥ १२ ॥ अन्यत्किं पृच्छ
 से ब्रूहि तमेवं प्रवदाम्यहम् ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमुक्तः स धर्मात्मा सुकर्मानुपनंदन ॥ १३ ॥ पिप्पल उवाच ॥ त्वयि वदं जगत्सर्वमिति शुश्रुम भूतले ॥ तन्मे
 त्वंकौतुकं विप्रदर्शयस्व प्रयत्नतः ॥ १४ ॥ पश्य कौतुकमेवाद्यत्वं वदस्यावश्यकारणम् ॥ तमुवाच स धर्मात्मा सुकर्मापिप्पलं प्रति ॥ १५ ॥ अथ स स्मार
 वे देवान् सुकर्माप्रत्ययाय वै ॥ इंद्राद्या लोकपालाश्च देवाश्चाग्निपुरोगमाः ॥ १६ ॥ समागताः समाहूतानां विद्याधरास्तथा ॥ सुकर्माणं ततः प्रोचुर्देवाश्चा
 ग्निपुरोगमाः ॥ १७ ॥ कस्मात्स्मृतास्त्वया विप्र ततोर्थकारणं वद ॥ सुकर्मावाच ॥ अयमेव सुसंप्राप्तो विद्याधरो हि पिप्पलः ॥ १८ ॥ मामे
 वं भाषते विप्र वदस्यावश्यत्वकारणम् ॥ प्रत्ययार्थं समाहूता अस्त्यैव च महात्मनः ॥ १९ ॥ स्वं स्वं स्थानं प्रगच्छ ध्वमित्युवाच सुरान् प्रति ॥ तमृचुस्तेन तो
 देवाः सुकर्माणं महामतिम् ॥ २० ॥ अस्माकं दर्शनं विप्र न मोघं जायते वरम् ॥ वरं वरय भद्रं ते मनसा यद्विरोचते ॥ २१ ॥ तत्ते दज्ज्ञानसंदेहस्त्वे
 न मृचुः सुरोत्तमाः ॥ भक्त्या प्रणम्य तान् देवान्ययाचे स द्विजोत्तमः ॥ २२ ॥ अचलां दत्त देवेन्द्राः सुभक्तिभावसंयुताम् ॥ मानापि त्रिश्वमेनित्यंतद्वै वरमनु
 त्तमम् ॥ २३ ॥ पितृभ्यो वैष्णवं लोकं प्रयात्वे तद्गुरोत्तमम् ॥ तदन्माता च देवेश वरमन्यनयाचये ॥ २४ ॥ ॥ देवा उचुः ॥ पितृभक्तोऽसि विप्रैर्दत्त भक्त्या तव व
 र्यद्विज ॥ सुकर्माभ्युत्पत्ता वाक्यं प्रीत्या युक्ता सदैव ते ॥ २५ ॥ एवमुक्त्वा गता देवाः स्वलोकं नृपनंदन ॥ सर्वमैश्वर्यमेतेन तस्य त्रिपरिदर्शितम् ॥ २६ ॥ दृष्टं तु पि
 प्लेनापि कौतुकं च महाद्भुतम् ॥ तमुवाच स धर्मात्मा पिप्पलं कुंडलात्मजम् ॥ २७ ॥ अर्वाचीनं त्विदं रूपं पराचीनं च कीदृशम् ॥ प्रभावमुभयोश्चैव वदस्व
 वदतां वर ॥ २८ ॥ ॥ सुकर्मावाच ॥ पराचीनस्य रूपस्य लिंगमेव वदामि ते ॥ येन लोकाः प्रमोदंते इंद्राद्याः सचराचराः ॥ २९ ॥ अयमेव जगन्नाथः सर्वगो
 व्यापकः प्रभुः ॥ अस्य रूपं न दृष्टं हि केनाप्येवाहियोगिना ॥ ३० ॥ श्रुतिरेव दत्ते वं तं वक्तुं शक्तिरेव सा ॥ अपाणि पादनासश्च अकर्णो मुखवर्जितः ॥ ३१ ॥
 सर्वपश्यति वेकं कृतत्रैलोक्यवासिनाम् ॥ तेषामुक्तमकर्णश्च शृणोति सुसाक्ष्यदः ॥ ३२ ॥ गतिहीनो ब्रजेत्सोपि स हि सर्वत्र दृश्यते ॥ पाणिहीनोऽपि गृह्णाति

५० पु०
॥ ६० ॥

पादहीनः प्रधावति ॥ ३३ ॥ सर्वत्र दृश्यते विप्रव्यापकः पादवार्जितः ॥ यं न पश्यति देवेन्द्रा मुनयस्तत्त्वदर्शिनः ॥ ३४ ॥ स च पश्यति तान्सर्वान्सत्यासत्यपदे
स्थितान् ॥ व्यापकं विमलं सिद्धं सिद्धिदं सर्वनायकम् ॥ ३५ ॥ यं जानाति महायोगी व्यासो धर्मार्थकोविदः ॥ तेजोमूर्तिः स चाकाशमेकवर्णमनंत
कम् ॥ ३६ ॥ तदेतन्निर्मलं रूपं श्रुतिराख्यातिनिश्चितम् ॥ व्यासश्चैव हि जानाति मार्कण्डेयश्च तत्पदम् ॥ ३७ ॥ अर्वाचीनं प्रवक्ष्यामि शृणुष्वैकग्रमानसः ॥
यदा संहत्य भूतात्मा स्वयमेकः प्रगच्छति ॥ ३८ ॥ अप्सु शय्यां समास्थाय शेषभोगासनस्थितः ॥ तमाश्रित्य स्वपित्येको बहुकालं जनार्दनः ॥ ३९ ॥
जलांधकारसंतप्तो मार्कण्डेयो महासुनिः ॥ स्थानमिच्छन्स योगात्मानिर्विण्णो भ्रमणेन सः ॥ ४० ॥ भ्रममाणः सदृशे शेषपर्यंकशायिनम् ॥ सूर्यकोटिप्रतीका
शं दिव्याभरणभूषितम् ॥ ४१ ॥ दिव्यमाल्यां वरधरं सर्वव्यापिनामीश्वरम् ॥ योगनिद्रांगतं कांतं शंखचक्रगदाधरम् ॥ ४२ ॥ एकानारी महाभागा कृष्णांज
नचयोपमा ॥ दंष्ट्राकरालवदना भीमरूपा द्विजोत्तम ॥ ४३ ॥ तयोक्तो सौमुनिश्चेष्टो माभैरिति महासुनिः ॥ पद्मपत्रं सुविस्तीर्णं पंचयोजनमायतम् ॥ ४४ ॥
तस्मिन्पत्रे महादेव्या मार्कण्डेयो निवेशितः ॥ केशवे सति सुप्ते पिनास्त्यत्र च भयं तव ॥ ४५ ॥ तामुवाच स योगीन्द्रः कात्वं भवसि भामिनि ॥ अस्मिन्विनिर्जिते
चैकाभवती परिबृंहिता ॥ ४६ ॥ पृष्ठैर्वमुनिना देवी सादरं प्राह भूसुर ॥ नागभोगां कपर्यं के सयः स्वपितिकेशवः ॥ ४७ ॥ अस्याहं वैष्णवी शक्तिः कालरा
त्रिरीहोच्यते ॥ मामेवं विद्विषि प्रेद्रं सर्वमायासमन्विताम् ॥ ४८ ॥ महामायापुराणेषु जगन्मोहाय कथ्यते ॥ इत्युक्त्वा सागत देवी अंतर्धानं हि पिप्पलः ॥ ४९ ॥
देव्यामनुगतायां तु मार्कण्डेयस्य पश्यतः ॥ तस्य नाभ्यां समुत्पन्नं पंकजं हाटकप्रभम् ॥ ५० ॥ तस्माज्जज्ञे महातेजा ब्रह्मालोकपितामहः ॥ तस्माद्विजज्ञिरे लोकाः
सर्वे स्थावरजंगमाः ॥ ५१ ॥ इंद्राद्या लोकपालाश्च देवाश्चाग्निपुरोगमाः ॥ अर्वाचीनं स्वरूपं तु दर्शितं हि मयानृप ॥ ५२ ॥ अर्वाचीनं स्वरूपोऽयं पराचीनो
निराश्रयः ॥ यदा सदृश्येत्कार्यकायरूपा भवति ते ॥ ५३ ॥ ब्रह्माद्याः सर्वलोकाश्च अर्वाचीना हि पिप्पल ॥ अर्वाचीना अमी लोका ये भवन्ति जगत्रये ॥ ५४ ॥
पराचीनः स भूतात्मा यं सुपश्यति योगिनः ॥ मोक्षरूपं परं स्थानं परं ब्रह्म स्वरूपकम् ॥ ५५ ॥ अव्यक्तमक्षरं हंसं शुद्धं सिद्धिसमन्वितम् ॥ पराचीनस्य यद्वृषं
विद्याधरतवाग्रतः ॥ ५६ ॥ सर्वमेव मया ख्यातमन्यत्किं ते वदाम्यहम् ॥ ५७ ॥ पिप्पल उवाच ॥ कस्मादेतन्महाज्ञानमुद्धतं तव सुव्रत ॥ ५८ ॥ अर्वाचीनं ग
तिं विद्वान्पराचीनं गतिं तथा ॥ त्रैलोक्यस्य परं ज्ञानं त्वय्येवं परिवर्तते ॥ ५९ ॥ तपसो नैव पश्यामि परां निष्ठां हि सुव्रत ॥ यजनं याजनं तीर्थतपो वा कृतवान
सि ॥ ६० ॥ तत्प्रभावदस्वैवं केन ज्ञानं तवाखिलम् ॥ सुकर्मो वाच ॥ तप एव न जानामि न कृतं कायशोषणम् ॥ ६१ ॥ यजनं याजनं वापि न जाने तीर्थसाधन
म् ॥ नमयासाधितं ध्यानं पुण्यकालं सुकर्मजम् ॥ ६२ ॥ स्फुटमेकं प्रजानामि पितृमातृप्रभृजन्म ॥ उभयोरपि हस्तेन मातापित्रोस्तु नित्यशः ॥ ६३ ॥ पाद

भू० खं द्वि०
अ० ६२

॥ ६० ॥

प्रक्षालनं पुण्यं स्वयमेव करोम्यहम् ॥ अंगसंवाहनं स्नानं भोजनादिकमेव च ॥ ६३ ॥ त्रिकाले ध्यानं संलीनः साधयामि दिने दिने ॥ पादोदकं तयोश्चैव मातापित्रो
 दिने दिने ॥ ६४ ॥ भक्तिभावेन विदामि पूजयामि सुभावतः ॥ गुरुमेजीवमानौ तु यावत्कालं हि पिप्पल ॥ ६५ ॥ तावत्कालं हि मेलाभो ह्यतुल्यं प्रजायते ॥ त्रि
 कालं पूजयाम्येतौ शुद्धभावेन चेतसा ॥ ६६ ॥ स्वच्छंदलीलासंचारी वर्ताम्येव हि पिप्पल ॥ किमेचान्येन तपसा किमेकायस्य शोषणैः ॥ ६७ ॥ किमेसु तीर्थया
 त्राभिरन्यैः पुण्यैश्चासंप्रतम् ॥ मखानामेव सर्वेषां यत्फलं प्राप्यते द्विज ॥ ६८ ॥ तत्फलं तु मया दृष्टं पितुः शुश्रूषणादपि ॥ मातुः शुश्रूषणं तद्वत्पुत्राणां गतिदाय
 कम् ॥ ६९ ॥ सर्वकर्मसु सर्वस्वसारभूतं जगत्रये ॥ पुत्रस्य जायते लोको मातुः शुश्रूषणादपि ॥ ७० ॥ पितुः शुश्रूषणे तद्वन्महत्पुण्यं प्रजायते ॥ तत्र गंगा
 या तीर्थं तत्र पुष्करमेव च ॥ ७१ ॥ यत्र माता पिता तिष्ठेत् पुत्रस्यापि न संशयः ॥ अन्यानि तत्र तीर्थानि पुण्यानि विविधानि च ॥ ७२ ॥ भवंत्येतानि पुत्रस्य पितुः शुश्रू
 षणादपि ॥ पितुः शुश्रूषणात्तस्य दानस्य तपसः फलम् ॥ ७३ ॥ सत्पुत्रस्य भवेद्विप्रः अन्यधर्मः श्रमायते ॥ पितुः शुश्रूषणात्पुण्यं पुत्रः प्राप्नोत्यनुत्तमम् ॥ ७४ ॥ स्व
 कर्मणस्तु सर्वस्वमिहैव च परत्र च ॥ जीवमानौ गुरुत्वे तौ स्वमातापितरौ तथा ॥ ७५ ॥ शुश्रूषते सुतो भूत्वा तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ देवास्तस्यापि तु पुण्यं तिष्ठतः प्रयः
 पुण्यवत्सलाः ॥ ७६ ॥ त्रयो लोकास्तु तु पुण्यं तिष्ठति पितुः शुश्रूषणादिह ॥ मातापित्रोस्तु यः पादौ नित्यमेव हि क्षालयेत् ॥ ७७ ॥ तस्य भागी रथी स्नानमहन्यहानि
 जायते ॥ पुण्यैर्मिष्टान्नपानैर्यः पितरं मातरं तथा ॥ ७८ ॥ भक्त्या भोजयते नित्यं तस्य पुण्यं वदाम्यहम् ॥ अश्वमेधस्य यज्ञस्य फलं पुत्रस्य जायते ॥ ७९ ॥ तां ब्रू
 षेच्छादनैश्चैव पानैश्चाशनकैस्तथा ॥ भक्त्या चात्रेन पुण्येन गुरुयेनाभिपूजितौ ॥ ८० ॥ सर्वज्ञानी भवेत्तोऽपि यशः कीर्तिमवाप्नुयात् ॥ मातरं पितरं दृष्ट्वा ह
 र्पात्संभाषयेत्सुतः ॥ ८१ ॥ निधयस्तस्य संतुष्टास्तस्य गेहे वसति ॥ गावः सौहृद्यमायाति पुत्रस्य सुखदाः सदा ॥ ८२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वनोपाख्याने
 मातृपितृतीर्थमाहात्म्ये द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ सुकर्मो वाच ॥ तयोश्चापि द्विजश्रेष्ठ मातापित्रोश्च स्नातयोः ॥ पुत्रस्यापि हि सर्वांगे पतन्त्यं बुकणाय
 दा ॥ १ ॥ सर्वतीर्थसमं स्नानं पुत्रस्यापि सुजायते ॥ पतितं विकलं वृद्धमशक्तं सर्वकर्मसु ॥ २ ॥ व्याधितं कुष्ठिनं तातं मातरं च तथा विधाम् ॥ उपाच
 रतियः पुत्रस्तस्य पुण्यं वदाम्यहम् ॥ ३ ॥ विष्णुस्तस्य प्रसन्नात्मा जायते नात्र संशयः ॥ प्रयाति वैष्णवं लोकं यदप्राप्य हि योगिभिः ॥ ४ ॥ पितरो विकलौ
 दीनौ वृद्धावैतौ गुरुसुतः ॥ महागदेन संप्राप्तौ परित्यजति पापधीः ॥ ५ ॥ पुत्रो नरकमाप्नोति दारुणं कृमिसंकुलम् ॥ वृद्धाभ्यां च समादृतौ गुरुभ्या
 मिह सांप्रतम् ॥ ६ ॥ न प्रयाति सुतो भूत्वा तस्य पापं वदाम्यहम् ॥ विष्टाशी जायते मृदो ग्रामग्रीणि न संशयः ॥ ७ ॥ यावज्जन्म स हस्तं तु पुनः

५० पु०
॥ ६१ ॥

आचाभिजायते ॥ पुत्रगेहेस्थितौवृद्धौमाताचजनकस्तथा ॥ ८ ॥ अभोजयित्वातावन्नस्वयमत्तिचयःसुतः ॥ मूत्रंविष्टांसंभुंजीतयावजन्मस
हस्रकम् ॥ ९ ॥ कृष्णसर्पोभवेत्पापीयावजन्मशतद्वयम् ॥ मातरंपितरंवृद्धमवज्ञायप्रवर्त्तते ॥ १० ॥ ग्रहोपिजायतेदुष्टोजन्मकोटिशतैरपि ॥ तावेतौ
कुत्सतेपुत्रःकटुकैर्वचनैरपि ॥ ११ ॥ सचपापीभवेद्वायःपश्चादुक्षःप्रजायते ॥ मातरंपितरंपुत्रोयोर्नैन्येतदुष्टधीः ॥ १२ ॥ कुंभीपाकवसेत्तावद्यावद्युग
सहस्रकम् ॥ नास्तिमातृसमंतीर्थपुत्राणांचपितुःसमम् ॥ १३ ॥ तारणायहितायैवइहैवचपरत्रच ॥ तस्मादहंमहाप्राज्ञपितृदेवंप्रपूजये ॥ १४ ॥ मातृदेवं
सर्वदेवयोगयोगीतथाभवम् ॥ मातृपितृप्रसादेनसंजातंज्ञानमुत्तमम् ॥ १५ ॥ त्रिलोकीयंसमस्तातुसंयाताममवश्यताम् ॥ अर्वाचीनगतिंजानेदेवस्या
स्यमहात्मनः ॥ १६ ॥ वासुदेवस्यतस्यैवपराचीनामहामते ॥ सर्वज्ञानंसमुद्भूतंपितृमातृप्रसादतः ॥ १७ ॥ कोनपूजयतेविद्वान्पितरंमातरंतथा ॥ सांगो
पांगैरधीतैस्तैःश्रुतिशास्त्रसमन्वितैः ॥ १८ ॥ वेदैरपिचकिंविप्रपितायेननपूजितः ॥ मातानपूजितायेनतस्यवेदानिरर्थकाः ॥ १९ ॥ यज्ञैश्चतपसाविप्र
किंदानैःकिंचपूजनैः ॥ प्रयातितस्यवैफल्यंनमातायेनपूजिता ॥ २० ॥ नपितापूजितोयेनजीवमानोगृहेस्थितः ॥ एषपुत्रस्यैवधर्मस्तथातीर्थनरेष्विह
॥ २१ ॥ एषपुत्रस्यैवमोक्षस्तथाजन्मफलंशुभम् ॥ एषपुत्रस्यैवयज्ञोदानमेवनसंशयः ॥ २२ ॥ पितरंपूजयेन्नित्यंभक्त्याभावेनतत्परः ॥ तस्यजातंसम
स्तंतद्यदुक्तंपूर्वमेवहि ॥ २३ ॥ दानस्यापिफलंतेनतीर्थस्यापिनसंशयः ॥ यज्ञस्यापिफलंप्राप्तमातायेनाप्युपासिता ॥ २४ ॥ पितायेनसुभक्त्याचिनित्य
मेवाप्युपासितः ॥ तस्यसर्वासुसंसद्वायज्ञाद्याःपुण्यदाःक्रियाः ॥ २५ ॥ एतदर्थसमाज्ञातंधर्मंशास्त्रंश्रुतंमया ॥ पितृभक्तिपरोनित्यंभवेत्पुत्राहिपिप्पल ॥
॥ २६ ॥ तुष्टेपितरिसंप्राप्तंयदुराज्ञापुण्यसुखम् ॥ रुष्टेपितरिचप्राप्तंमहत्पापंपुराशृणु ॥ २७ ॥ रुरुणापौरवेणापिपित्राशप्तेनभूतले ॥ एवंज्ञानंमयाचातं
द्वारेवतौयदुपासितौ ॥ २८ ॥ एतयोश्चप्रसादेनप्राप्तंफलमुत्तमम् ॥ २९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवनोपाख्यानेमातापितृतीर्थमाहात्म्येत्रिपष्टितमो
ऽध्यायः ॥ ६३ ॥ पिप्पलउवाच ॥ पितुःप्रसादभावाद्वैयदुनासुखमुत्तमम् ॥ कथंप्राप्तंसुभुक्तंचतन्मेविस्तरतोवद ॥ १ ॥ कस्मात्पापप्रभावंचरुर्भुक्ते
द्विजोत्तम ॥ सकलंविस्तरेणापिवदमेकुंडलात्मज ॥ २ ॥ सुकर्मावाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामिचरित्रंपापनाशनम् ॥ नहुपस्यसुपुण्यस्यययातेश्चमहा
त्मनः ॥ ३ ॥ सोमवंशात्प्रभूतोहिनहुषोमेदिनीपतिः ॥ दानधर्माननेकांश्चकारह्यतुलनापि ॥ ४ ॥ मखानामश्वमेधानामियाजशतमुत्तमम् ॥ वाजपे
यशतंचापिअन्यान्यज्ञाननेकधा ॥ ५ ॥ आत्मनःपुण्यभावेनइंद्रलोकमवापसः ॥ पुत्रधर्मगुणोपेतंप्रजापालंचकारसः ॥ ६ ॥ ययातिसत्यसंपन्नधर्मवीर्यम

१ दृष्टोऽपि ६० पा० । २ न नमस्याति पापधीः ६० पा० ।

भू०सं०द्वि०
अ० ६४

॥ ६१ ॥

हामतिम् ॥ ऐंद्रपदंगतोराराजतस्यपुत्रःपदेस्वके ॥७॥ ययातिःसत्यसंपन्नःप्रजाधर्मेणपालयेत् ॥ स्वयमेवप्रपश्येत्सप्रजाकर्माणिनान्यपि ॥८॥ याजयामा
 सधर्मज्ञःश्रुत्वाधर्ममनुत्तमम् ॥ यज्ञतीर्थादिकंसर्वदानपुण्यंचकारसः ॥९॥ राज्यंचकारमेधावीसत्यधर्मेणवैतदा ॥ यावदशीतिसहस्राणिवर्षाणांनृपनंदनः ॥१०॥
 तावत्कालंगतंतस्यययातेस्तुमहात्मनः ॥ तस्यपुत्राश्चत्वारस्तद्वीर्यबलविक्रमाः ॥११॥ तेषांनामानिवक्ष्यामिशृणुष्वेकाग्रमानसः ॥ तस्यासीज्येष्ठ
 पुत्रस्तुरुर्नममहाबलः ॥१२॥ पुरुर्नामद्वितीयोऽभूत्कुरुश्चान्यस्तृतीयकः ॥ यदुर्नामसधर्मात्माचतुर्थोऽनृपतेःसुतः ॥१३॥ एवंचत्वारःपुत्राश्चययातेस्तुम
 हात्मनः ॥ तेजसापौरुषेणापिपितृतुल्यपराक्रमाः ॥१४॥ एवंप्राज्यंकृतंतेनधर्मेणापिययातिना ॥ तस्यकीर्तिर्यशोभावस्त्रैलोक्येप्रचुरोभवत् ॥१५॥
 विष्णुरुवाच ॥ एकदातुद्रिजश्रेष्ठोनारदोब्रह्मनंदनः ॥ ऐंद्रलोकंगतोराराजन्द्रपुंचैवपुरंदरम् ॥१६॥ सहस्राक्षस्ततोपश्यदुताशनसमप्रभम् ॥ देवोविप्रसमा
 यांतंसर्वज्ञज्ञानपंडितम् ॥१७॥ पूजितंमधुपर्काद्यैर्भक्तयानमितकंधरः ॥ निवेश्यचासनेपुण्येपप्रच्छमुनिपुंगवम् ॥१८॥ इंद्रउवाच ॥ कस्मादागमनंतेय
 किमर्थमिहचागतः ॥ किंतेहिसुप्रियंविप्रकरोम्यद्यमहामुने ॥१९॥ नारदउवाच ॥ देवराजकृतंसर्वभक्त्यायच्चप्रभाषितम् ॥ संतुष्टोऽस्मिमहाप्राज्ञ
 प्रश्नोत्तरंवदाम्यहम् ॥२०॥ महीलोकात्सुसंप्राप्तःसांप्रतंतवमंदिरम् ॥ त्वामन्वेष्टुंसमायातोदृष्ट्वानाहुपमेवच ॥२१॥ इंद्रउवाच ॥ सत्यधर्मेणकोराजाप्रजाः
 पालयतेसदा ॥ सर्वधर्मसमायुक्तःश्रुत्वाज्ञानवान्गुणी ॥२२॥ पृथिव्यामस्तिकोराजवेदज्ञोब्राह्मणप्रियः ॥ ब्रह्मण्येवेदविच्छूरोयज्वादातासुभक्तिमा
 न् ॥२३॥ नारदउवाच ॥ एभिर्गुणैस्तुसंयुक्तोऽनहुपस्यात्मजोवली ॥ यस्यसत्येनवीर्येणसर्वलोकाःप्रतिष्ठिताः ॥२४॥ भवादृशोहिभूलोकैययाति
 न्हुपात्मजः ॥ भवान्स्वर्गैश्चैवास्तिभूतलेभूतिवर्धनः ॥२५॥ पितुःश्रेष्ठोमहाराजह्यश्वमेधशतंतथा ॥ वाजपेयशतंचक्रेययातिःपृथिवीपतिः ॥२६॥
 दत्तान्यनेकरूपाणिदानानितेनभक्तितः ॥ गवांलक्षसहस्राणिगवांकोटिशतानिच ॥२७॥ कोटिहोमांश्चकारायलक्षहोमांस्तथैवच ॥ भूमिदानादिदाना
 निब्राह्मणेभ्योददाच्चयः ॥२८॥ सर्वयेनस्वरूपंहिधर्मस्यपरिपालितम् ॥ एवंगुणैःसमायुक्तोययातिन्हुपात्मजः ॥२९॥ वर्षाणांतुसहस्राणिअशीतिर्नृ
 पसत्तमः ॥ राज्यंचकारसत्येनयथादिविभवानिह ॥३०॥ सुकर्मावाच ॥ एवमाकर्ण्यदेवेंद्रोनारदात्समुनीश्वरात् ॥ समालोच्यसमेधावीसंभीतोधर्म
 पालनात् ॥३१॥ शतयज्ञप्रभावेननहुपोहिपुरामम् ॥ ऐंद्रपदंगतोवीरोदेवराजोभवत्पुरा ॥३२॥ शचीबुद्धिप्रभावेनपदभ्रष्टोव्यजायत ॥ तादृशोयं
 महाराजःपितुस्तुल्यपराक्रमः ॥३३॥ प्राप्स्यतेनात्रसंदेहःपदमैंद्रनसंशयः ॥ येनकेनाप्युपायेनतंभूपदिवमानये ॥३४॥ इत्येवांचितयामासतस्मा
 द्जीतःसुरेश्वरः ॥ भूपालस्यनृपश्रेष्ठययातेःसुमहद्वयात् ॥३५॥ तमानेतुंततोदूतंप्रेषयामासदेवराट् ॥ नहुपस्यविमानंतुसर्वकामसमन्वितम् ॥३६॥

प० पु०
॥ ६२ ॥

साराधिमातलिनामविमानेनसमन्वितम् ॥ गतोहिमातलिस्तत्रयत्रास्तेनहुषात्मजः ॥ ३७ ॥ प्रहितःसुरराजेनसमानेतुमहामतिम् ॥ सभायांवर्त्तमान
स्तुयथाइंद्रःप्रशोभते ॥ ३८ ॥ तथाययातिर्धर्मात्मास्वसभायांविमलजते ॥ तमुवाचमहात्मानंराजानंसत्यभूषणम् ॥ ३९ ॥ साराधिदेवराजस्यभृशुरा
जन्वचोमम ॥ प्रहितोदेवराजेनसकाशंतवसांप्रतम् ॥ ४० ॥ यद्ब्रूतेदेवराजस्तुतत्सर्वसुमनाःकुरु ॥ आगंतव्यंत्वयादेवऐंद्रलोकंहिनान्यथा ॥ ४१ ॥
पुत्रेराज्यंविमुज्यैवकृत्वाचांतेष्टिमुत्तमाम् ॥ इलोरामाहातेजावसतेनहुषात्मज ॥ ४२ ॥ पुरुषरवामहावीर्योविप्रचित्तिर्महामनाः ॥ शिविवंसतितत्रै
वमनुरिक्ष्वाकुभूपतिः ॥ ४३ ॥ सगरानाममेधावीनहुषश्चापंतातव ॥ ऋतवीर्यःकृतज्ञश्चशंतनुश्चमहामनाः ॥ ४४ ॥ भरतोयुवनाश्चश्चकार्तवीर्यो
रेश्वरः ॥ यज्ञानाहृत्यबहुधामोदंतोदिविभूतः ॥ ४५ ॥ अन्येचैवतुराजानोयज्ञकर्मसुतत्पराः ॥ सर्वेतेदिविचेद्रेणमोदंतेस्वेनकर्मणा ॥ ४६ ॥ त्वंपु
नःसर्वधर्मज्ञःसर्वधर्मेषुसंस्थितः ॥ शक्रेणसहमोदस्वस्वर्गलोकेमहीपते ॥ ४७ ॥ ययातिरुवाच ॥ किंमयातत्कृतंकर्मयेनमय्यार्थितातव ॥
इंद्रस्यदेवराजस्यतत्सर्वमेवदस्वच ॥ ४८ ॥ मातलिरुवाच ॥ यदशीतिसहस्राणिवर्षाणांहित्वयानृप ॥ दानपुण्यादिकंकर्मयज्ञैस्तुपरिसाधि
तम् ॥ ४९ ॥ दिवंगच्छमहाराजकर्मणास्वेनभूपते ॥ सखित्वंदेवराजेनकुरुगच्छमुरालयम् ॥ ५० ॥ पंचात्मकंशरीरंचभूमौत्यजमहामते ॥
दिव्यरूपंसमास्थायभुंक्ष्वभोगान्मनोनुगान् ॥ ५१ ॥ यथायथाकृताभूमौयज्ञादानंतपश्चते ॥ तथातथास्वर्गभोगाःप्रार्थयंतेनरेश्वर ॥ ५२ ॥ यया
तिरुवाच ॥ येनकायेनसिध्येतसुकृतंदुष्कृतंभुवि ॥ मातलेतत्कथंत्यक्त्वागच्छेच्छोकमुपार्जितम् ॥ ५३ ॥ मातलिरुवाच ॥ यत्रैवोपार्जितंकायं
पंचात्मकमिदंनृप ॥ तत्तत्रैवपरित्यज्यदिव्येनैवव्रजंतितम् ॥ ५४ ॥ इतरेमानवाःसर्वेपापपुण्यप्रसाधकाः ॥ तेऽपिकायंपरित्यज्यअधऊर्ध्वंव्रजं
तिवै ॥ ५५ ॥ ययातिरुवाच ॥ पंचात्मकेनकायेनसुकृतंदुष्कृतंनराः ॥ उत्पाद्यैवप्रयांत्येवअधऊर्ध्वंतुमातले ॥ ५६ ॥ कोविशेपोहिधर्मज्ञभूमौकायं
परित्यजेत् ॥ पापपुण्यप्रभावाद्द्वैकायस्यपतनंभवेत् ॥ ५७ ॥ दृष्टांतोदृश्यतेसूतप्रत्यक्षंमर्त्यमंडले ॥ विशेपंनैवपश्यामिपापपुण्यस्यचाधिकम् ॥ ५८ ॥
सत्यधर्मादिकंकर्मयेनकायेनमानवः ॥ समर्जयतिवैमर्त्यस्तंकस्माद्विप्रसर्जयेत् ॥ ५९ ॥ आत्माकायश्चद्विवेतौमित्ररूपावुभावापि ॥ कायमित्रंपरित्यज्यआ
त्मायातिसुनिश्चितः ॥ ६० ॥ मातलिरुवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाराजन्कायंत्यक्त्वाप्रयातिसः ॥ संबंधोनास्तितेनापिसमंकायेनचात्मनः ॥ ६१ ॥ यस्मा
त्पंचत्वरूपोऽयंसंधिजर्जरितःसदा ॥ जरयापीड्यमानस्तुव्याधिभिर्दूषितःसदा ॥ ६२ ॥ जरादोषैःप्रभग्नोऽसौअत्रस्थातुंसनेच्छति ॥ आकुलज्याकुलो

भू०खं०दि०
अ० ६४

॥ ६२ ॥

भूत्वाजीवस्त्यक्त्वाप्रयातिसः ॥ ६३ ॥ सत्येनधर्मपुण्यैश्चदानैर्नियमसंयमैः ॥ अश्वमेधादिभिर्यज्ञैस्तीर्थैः संयमनैस्तथा ॥ ६४ ॥ सुपुण्यैः सुकृ
 तैश्चान्यैर्जनैवप्रधार्यते ॥ पातकैश्चमहाराजद्रवतेकायमेवसा ॥ ६५ ॥ ययातिरुवाच ॥ कस्माज्जरासमुत्पन्नाकस्मात्कार्यप्रपीडयेत् ॥ ममविस्तरतस्त्वं
 चवक्तुमर्हसिस्तम ॥ ६६ ॥ मातलिरुवाच ॥ हंततेवर्णयिष्यामिजरायाः परिकारणम् ॥ यस्माच्चैयंसमुद्भूताकायमच्येनृपोत्तम ॥ ६७ ॥ पंचभूतात्मकः
 कायोविषयैः पंचभिः श्रितः ॥ यदात्मात्यजतेराजन्सकायः परिधृष्यते ॥ ६८ ॥ वह्निनादीप्यमानस्तुसरसोज्ज्वलतेनृप ॥ तस्माद्विजायतेधूमोधूमान्मेघाश्च
 जज्ञिरे ॥ ६९ ॥ मेवादापः प्रवर्ततेअद्भ्यः पृथ्वीप्रकल्पते ॥ जलमायातिसाध्वीसायथानारीरजस्वला ॥ ७० ॥ तस्मात्प्रजायतेगंधोगंधाद्रसोनृपोत्तम ॥
 रसात्प्रभवतेचात्रमन्नाच्छुक्रंनसंशयः ॥ ७१ ॥ शुक्राद्विजायतेकायः कुरूपः कायएवच ॥ यथापृथ्वीसृजेद्रंध्रात्रसैश्वरतिभूतले ॥ ७२ ॥ तथाकायश्चरेन्न
 त्परसाधारोहिसर्वशः ॥ गंधश्चजायतेतस्माद्रंध्राद्रसोभवेत्पुनः ॥ ७३ ॥ तस्माज्जमेमहावह्निर्दृष्टांतंपश्यभूपते ॥ यथाकाष्ठाद्रवेद्राह्निः पुनः काष्ठंप्रकाशये
 त् ॥ ७४ ॥ कायमच्येरसादग्निस्तद्देवप्रजायते ॥ तत्रसंचरतेनित्यंकायंपुष्णातिभूपते ॥ ७५ ॥ यावद्रसस्यचाधिक्यंतावज्जीवः प्रशांतिमान् ॥ चरि
 त्वातादृशंवह्निः क्षुधारूपेणवर्तते ॥ ७६ ॥ अन्नमिच्छत्यसौतीव्रः पयसाचसमन्वितम् ॥ प्रदानंलभतेचात्रमुदकंचापिभूपते ॥ ७७ ॥ शोणेतंचरतेवह्निस्त
 द्द्वीर्यंनसंशयः ॥ यक्ष्मरोगोभवेत्तस्मात्सर्वकायप्रणाशकः ॥ ७८ ॥ रसाधिक्यंभवेद्राजन्नथवह्निः प्रशाम्यति ॥ रसेनपीड्यमानस्तुज्वररूपोभिजाय
 ते ॥ ७९ ॥ ग्रीवापृष्ठकर्टिपायुंसर्वास्वेवतुसंधिषु ॥ आरुध्यतिष्ठतेवह्निः कायेवह्निः प्रवर्तते ॥ ८० ॥ तस्याऽधिक्यंचरेन्नित्यंकायंपुष्णातिसर्वतः ॥ रस
 स्तुबंधमायातिबलरूपोभवेत्तदा ॥ ८१ ॥ अतिरिक्तोबलेनैववीर्यान्मर्माणिचालयेत् ॥ तेनैवजायतेकामः शल्यरूपोभवेन्नृप ॥ ८२ ॥ सकामाग्निः समा
 ख्यातोबलनाशकरोनृप ॥ मैथुनस्यप्रसंगेनविनाशत्वंकलेवरे ॥ ८३ ॥ नारींचसंश्रयेत्प्राणीपीडितः कामवह्निना ॥ मैथुनस्यप्रसंगेनमृच्छितः कामकर्शितः
 ॥ ८४ ॥ तेजोहीनोभवेत्कायोबलहानिश्चजायते ॥ बलहीनोयदास्याद्वैदुर्बलोवह्निनेरितः ॥ ८५ ॥ सवह्निः प्रचरेत्कायेऽशोणितंशुक्रमेवच ॥ शुक्रशोणित
 योर्नाशाच्छून्यदेहोभिजायते ॥ ८६ ॥ अतीवजायतेवायुः प्रचंडोदारुणाकृतिः ॥ विवर्णोऽदुःखसंतप्तः शून्यबुद्धिस्ततोभवेत् ॥ ८७ ॥ दृष्टाश्रुतातुयानारीत
 चित्तोभ्रमतेसदा ॥ तृप्तिर्नजायतेकायेलोलुपंचित्तवर्त्मनि ॥ ८८ ॥ विरूपश्चसुरूपश्चध्यानान्मध्यप्रजायते ॥ बलहीनोयदाकामीमांसशोणितसंक्षया
 त् ॥ ८९ ॥ पलितंजायतेकायेनाशितेकामवह्निना ॥ तस्मात्संजायतेकामीबृद्धोभूत्वादिनेदिने ॥ ९० ॥ सुरतेचित्ततेनारीयथावाद्धुंपिकोनरः ॥
 तथातथाभवेद्धानिस्तेजसोऽस्यनरेश्वर ॥ ९१ ॥ तस्मात्प्रजायतेकायोनाशरूपंसमृच्छति ॥ अग्निः प्रजायतेभूयोजरारूपोनसंशयः ॥ ९२ ॥ प्राणिनाक्षय

प० पु०
॥ ६३ ॥

रूपेणज्वरोभवतिदारुणः ॥ स्थावराजंगमाःसर्वेज्वरेणपरिपीडिताः ॥ ९३ ॥ नाशमायातितेसर्वेबहुपीडाप्रपीडिताः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमन्यत्किंते
वदाम्यहम् ॥ ९४ ॥ एवमुक्तोमहाराजोमातल्लिवाक्यमब्रवीत् ॥ ९५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थकथनेचतुःषष्टितमोऽ
ध्यायः ॥ ६४ ॥ ययातिरुवाच ॥ धर्मस्यरक्षकःकायोमातलेचात्मनासह ॥ नाकमेषनप्रयातितन्मेत्वंकारणंवद ॥ १ ॥ मातलिरुवाच ॥ पंचानामपि
भूतानांसंगतिर्नास्तिभूपते ॥ आत्मनासहवर्ततेसंगत्यानैवपंचते ॥ २ ॥ सर्वेषांतत्रसंघातःकायग्रामेप्रवर्तते ॥ जरयापीडिताःसर्वेस्वस्वस्थानंप्रयाति
ते ॥ ३ ॥ यथारसाधिकापृथ्वीमहाराजप्रकल्पिता ॥ रसैःक्लिन्नाततःपृथ्वीमृदुर्व्यातिभूपते ॥ ४ ॥ भिद्यतेपिपीलिकाभिर्भूमिपिकाभिस्तथैवच ॥ छि
द्राण्येवप्रजायतेवल्मीकाश्चमहोदराः ॥ ५ ॥ तद्वत्कायेप्रजायतेगंडमालाविचर्चिकाः ॥ कृमिभिर्भिद्यमानश्चकायएषनरोत्तम ॥ ६ ॥ गुल्मास्तत्रप्रजायं
तेसद्यःपीडाकरास्तदा ॥ एभिर्दौषैःसमायुक्तःकायोयंनहुपात्मज ॥ कथंप्राणसमायोगादिव्यातिनरेश्वरा ॥ ७ ॥ कायेपार्थिवभागोऽयंसमानार्थप्रतिष्ठितः ॥ नका
यःस्वर्गमायातियथापृथ्वीतथास्थितः ॥ ८ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंदोषौषैःपार्थिवस्ययः ॥ ९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थमाहा
त्म्येपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ययातिरुवाच ॥ पापात्पततिकायोयंधर्माच्चशृणुमातले ॥ विशेषंनचपश्यामिपुण्यस्यापिमहीतले ॥ १ ॥ पुनःप्रजा
यतेकायोयथाहितनपुरा ॥ कथमुत्पद्यतेदेहस्तन्मेविस्तरतोवद ॥ २ ॥ मातलिरुवाच ॥ अथनाराकिणांपुंसामधर्मादेवकेवलात् ॥ क्षणमात्रेणभूतेभ्यः
शरीरमुपजायते ॥ ३ ॥ तद्वद्धर्मेणचैकेनदेवानामौषपादिकम् ॥ सद्यःप्रजायतेदिव्यंशरीरंभूतसारतः ॥ ४ ॥ कर्मणाव्यतिमिश्रेणयच्छरीरंमहात्मनाम् ॥
तद्रूपपरिणामेनविज्ञेयंहिचतुर्विधम् ॥ ५ ॥ उद्भिजाःस्थावराज्ञेयास्तृणगुल्मादिरूपिणः ॥ कृमिकीटपतंगद्याःस्वदेजानामदेहिनः ॥ ६ ॥ अंडजाःपक्षिणःस
र्वेसर्पानकाश्चभूपते ॥ जरायुजाश्चविज्ञेयामानुषाश्चतुष्पदाः ॥ ७ ॥ तत्रसिक्ताजलैर्भूमिर्भूतेऽष्मविपाचिता ॥ वायुनाधम्यमानाचक्षेत्रेवीजंप्रपद्यते ॥ ८ ॥
यथाउत्तानिबीजानिसंसिक्तान्यंभसापुनः ॥ उपगम्यमृदुत्वंचमूलभावंव्रजंतिच ॥ ९ ॥ तन्मूलादंकुरोत्पत्तिरंकुरात्पर्णसंभवः ॥ पर्णान्नलंततःकांडंकांडाच्चप्रभ
वःपुनः ॥ १० ॥ प्रभवाच्चभवेत्क्षीरंक्षीरात्तंदुलसंभवः ॥ तंदुलाच्चततःपक्वाभवंत्योपपद्यस्तथा ॥ ११ ॥ यवाद्याःशालिपर्यताःश्रेष्ठाःसप्तदशस्मृताः ॥ ओषध्यः
फलसाराख्याःशेषाःक्षुद्राःप्रकीर्तिताः ॥ १२ ॥ एताल्नामर्दिताश्चमुनिभिःपूर्वसंस्कृताः ॥ शूषोल्बलपात्राद्यैःस्थालिकोदकवह्निभिः ॥ १३ ॥ पडिधा
हिस्वभेदेनपरिणामंव्रजंतिताः ॥ अन्योन्यरससंयोगादनेकस्वादतांगताः ॥ १४ ॥ भक्ष्यंभोज्यंपेयलेह्यंचोप्यंस्वाद्यंचभूपते ॥ तासांभेदाःषडंगाश्चमधुराद्या
श्चपट्टणाः ॥ १५ ॥ तदत्रापिदकवलेग्रामैर्भुक्तंचदेहिभिः ॥ अन्नमूलाशयेसर्वप्राणान्स्थापयतिक्रमात् ॥ १६ ॥ अपर्कंभुक्तमाहारसंवायुःकुरुतेद्विधा ॥ स

भू०खं०दि०
अ० ६६

॥ ६३ ॥

प्रविश्यान्नमध्येचपक्कं कृत्वा पृथग्गुणम् ॥१७॥ अग्नेरुर्ध्वं जलं स्थाप्य तदग्रं च जलोपरि ॥ जलस्याधः स्वयं प्राणः स्थित्वाग्निधमते शनैः ॥१८॥ वायुना धम्यमा
 नोऽग्निरत्युष्णं कुरुते जलम् ॥ तदन्नमुष्णयोगेन समं तात्पच्यते पुनः ॥ १९ ॥ द्विधा भवति तत्पक्कं पृथक्किट्टं पृथग्रसः ॥ मलैर्द्वादशभिः किट्टंभिर्द्वादहाद्वहिर्ब्रजे
 त् ॥२०॥ कर्णाक्षिनासिकाजिह्वा दंतोष्ठप्रजनं गुदा ॥ मलान्म्रवेदथस्वेदो विण्मृत्रं द्वादशस्मृताः ॥२१॥ हृत्पद्मे प्रतिवद्धाश्च सर्वनाडयः समंततः ॥ तासां मुखे
 पुतंसूक्ष्मं प्राणः स्थापयते रसम् ॥२२॥ रसेन तेन तानाडीः प्राणः पूरयते पुनः ॥ संतर्पयति तानाडयः पूर्णदेहं समंततः ॥२३॥ ततः सनाडी मध्यस्थः शरीरेणोष्मणा
 रसः ॥ पच्यते पच्यमानश्च भवेत्पाकद्वयं पुनः ॥२४॥ त्वग्मांसास्थिमज्जा मेदो रुधिरं च प्रजायते ॥ रक्ताल्लोमानि मांसं च केशाः स्नायुश्च मांसतः ॥२५॥ स्नायोर्मज्जा तथा
 स्थीनि वसामज्जास्थि संभवा ॥ मज्जाकारेण वै कल्यंशुक्रं च प्रसवात्मकम् ॥ २६ ॥ इति द्वादशशान्तस्य परिणामाः प्रकीर्तिताः ॥ शुक्रं तस्य परिणामः शुक्रादे
 हस्य संभवः ॥२७॥ ऋतुकाले यदा शुक्रं निदोषं योनिं संस्थितम् ॥ तदा तद्वायुसंस्पृष्टं स्त्रीरक्तेनैकतां व्रजेत् ॥ २८ ॥ विसर्गकाले शुक्रस्य जीवः कारणसंयुतः ॥
 नित्यं प्रविशते योनिं कर्मभिः स्वैरनियंत्रितः ॥ २९ ॥ शुक्रस्य सहरक्तस्य एकाहात्कललं भवेत् ॥ पंचरात्रेण कलले बुद्बुदत्वं ततो भवेत् ॥ ३० ॥ मांसत्वं मा
 समात्रेण पंचधा जायते पुनः ॥ ग्रीवाशिरश्चस्कंधश्च पृष्ठवंशस्तथोदरम् ॥ ३१ ॥ पाणीपादौ तथा पाश्र्वा कटिर्गात्रं तथैव च ॥ मासद्वयेन पर्वाणि क्रमशः संभ
 वंति च ॥ ३२ ॥ त्रिभिर्मसैः प्रजायते शतशोऽङ्गुरसं धयः ॥ मासैश्चतुर्भिर्जायते अंगुल्यादियथाक्रमम् ॥ ३३ ॥ मुखं नासा च कर्णा च मासे जायंति पंचभिः ॥
 दंतपंक्तिस्तथा जिह्वा जायते तु नखाः पुनः ॥ ३४ ॥ कर्णयोश्च भवेच्छिद्रं पण्मासाभ्यंतरे पुनः ॥ पायुर्मेढ्रमुपस्थं च शिश्नश्चाप्युपजायते ॥ ३५ ॥ संधयो य
 च गात्रेषु मासैर्जायंति सप्तभिः ॥ अंगप्रत्यंगसंपूर्णं शिरः केशसमन्वितम् ॥ ३६ ॥ विभक्ता वयस्वरूपं पुनर्मासाष्टमे भवेत् ॥ पंचात्मकसमायुक्तः परिपक्वः स
 तिष्ठति ॥ ३७ ॥ मातुराहारवीर्येण पर्द्धिधेन रसेन च ॥ नाभिसूत्रनिबद्धेन वर्द्धते स दिने दिने ॥३८॥ ततः स्मृतिलभे जीवः संपूर्णोऽस्मिच्छरीरके ॥ सुखं दुःखं वि
 जानाति निद्रां स्वप्नं पुराकृतम् ॥ ३९ ॥ मृतश्चाहं पुनर्जातो जातश्चाहं पुनर्मृतः ॥ नाना योनि स हस्त्राणि मया दृष्टान्यनेकधा ॥ ४० ॥ अधुना जातमात्रोऽहं प्रात
 संस्कार एव च ॥ ततः श्रेयः करिष्यामि येन गर्भेन संभवः ॥ ४१ ॥ गर्भस्थश्चित्तयत्येवमहंगर्भाद्विनिःसृतः ॥ अध्येष्यामि परं ज्ञानं संसारविनिवर्तकम्
 ॥ ४२ ॥ अवश्यं गर्भदुःखेन महता परिपीडितः ॥ जीवः कर्मवशादास्ते मोक्षोपायं विचिंतयेत् ॥ ४३ ॥ यथागिरिवराक्रांतः कश्चिद्दुःखेन तिष्ठति ॥ तथा
 जरायुणा देही दुःखं तिष्ठति दुःखितः ॥ ४४ ॥ पतितः सागरे यद्बहुः खमास्ते समाकुलः ॥ गर्भोदकेन सित्कांस्तथास्ते व्याकुलात्मकः ॥ ४५ ॥ लोहकुंभे यथा

५० पु०
॥ ६४ ॥

न्यस्तः पच्यते कश्चिदग्निना ॥ गर्भकुंभेतथाक्षितः पच्यते जठराग्निना ॥ ४६ ॥ सूचीभिरग्निवर्णाभिर्भिन्नगात्रो निरंतरम् ॥ यदुःखं जायते तस्य तद्गर्भेष्टगु
णं भवेत् ॥ ४७ ॥ गर्भवासात्परं वासं कर्षेनैवास्ति कुत्रचित् ॥ देहिनांदुःखमतुलं सुधोरमपि संकटम् ॥ ४८ ॥ इत्येतद्गर्भदुःखं हि प्राणिनां परिकीर्तितम् ॥
चरस्थिराणां सर्वेषामात्मगर्भानुरूपतः ॥ ४९ ॥ गर्भात्कोटिगुणापीडा योनियंत्रिणी पीडनात् ॥ संमूर्च्छितस्य जायेत जायमानस्य देहिनः ॥ ५० ॥
इक्षुवत्पीड्यमानस्य पापमुद्गरपेषणात् ॥ गर्भात्त्रिष्कममाणस्य प्रबलैः सृतिवायुभिः ॥ ५१ ॥ जायते सुमहदुःखं परित्राणं न विदति ॥ यंत्रेण पी
ड्यमानाः स्युर्निःसाराश्च यथेक्षवः ॥ ५२ ॥ तथा शरीरं योनिस्थं पात्यते यंत्रपीडनात् ॥ अस्थिमद्वर्तुलाकारं स्नायुबंधनवोष्टितम् ॥ ५३ ॥ रक्तमां
सवसालिप्तं विण्मूत्रद्रव्यभाजनम् ॥ केशलोमनखच्छत्रं रोगाय तनमुत्तमम् ॥ ५४ ॥ वदनैकमहाद्वारं वाक्षाष्टकभूषितम् ॥ ओष्ठद्वय
कपाटं तु दंतजिह्वा गलान्वितम् ॥ ५५ ॥ नाडीस्वेदप्रवाहं च कफपित्तपरिप्लुतम् ॥ जराशोकसमाविष्टं कालवक्त्रानले स्थितम् ॥ ५६ ॥
कामक्रोधसमाक्रांतं श्वसनैश्चोपमर्दितम् ॥ भोगतृष्णातुरंगुणद्वेषवानुगम् ॥ ५७ ॥ सवर्णितांगप्रत्यंगं जरायुपरिवेष्टितम् ॥ संकटेनाविविक्तेन योनि
मार्गेण निर्गतम् ॥ ५८ ॥ विण्मूत्ररक्तसिक्तांगं पट्कौशिकसमुद्भवम् ॥ अस्थिपंजरसंघातं ज्ञेयमस्मिन्कलेवरे ॥ ५९ ॥ शतत्रयं शताधिकं पंचपेशीशता
निच ॥ सार्धाभिस्तिष्ठति ॥ च्छत्रं समं ताद्रोमकोटिभिः ॥ ६० ॥ शरीरं स्थूलसूक्ष्माभिर्दृश्यादृश्याभिरंतरतः ॥ एताभिर्मांसनाडीभिः कोटिभिस्तत्समान्वितम् ॥ ६१ ॥
प्रस्वेदमशुचिं ताभिरंतरस्थं च तेनाहि ॥ द्वात्रिंशदृशनाः प्रोक्ता विंशतिश्च नखाः स्मृताः ॥ ६२ ॥ पित्तस्य कुडवं ज्ञेयं कफस्यार्धाढकं तथा ॥ वसायाश्च पलाः पं
चतर्धं फलकस्य च ॥ ६३ ॥ पंचाब्जं पलाज्ञेयाः पलानि दशमेदसः ॥ पलत्रयं महारक्तं मज्जारक्तञ्चतुर्गुणम् ॥ ६४ ॥ शुक्रार्धकुडवं ज्ञेयं तदधं देहिनां वलम् ॥
मांसस्य चैकं पिंडेन पलसाहस्रमुच्यते ॥ ६५ ॥ रक्तं पलशतं ज्ञेयं विण्मूत्रं चाप्रमाणतः ॥ इति देहगृहेराजन्वासः स्यान्नित्र्यमात्मनः ॥ ६६ ॥ अशुद्धं च विशुद्धस्य
कर्मबंधविनिर्मितम् ॥ शुक्रशोणितसंयोगाद्देहः संजायते क्वचित् ॥ ६७ ॥ नित्यं विण्मूत्रसंयुक्तस्तेनायमशुचिः स्मृतः ॥ यथा वै विष्टया पूर्णः शुचिः सातवर्हिर्ध
टः ॥ ६८ ॥ शौचेन शोध्यमानोऽपि देहो यमशुचिर्भवेत् ॥ यंप्राप्यातिपवित्राणि पंचगव्यहर्वापि च ॥ ६९ ॥ अशुचित्वं प्रयांत्याशु देहो यमशुचिस्ततः ॥ हृद्या
न्यप्यन्नपानानि यंप्राप्य सुरभीणि च ॥ ७० ॥ अशुचित्वं प्रयांत्याशु कोऽन्यः स्यादशुचिस्ततः ॥ हेजनाः किं न पश्यन्वयत्रियातिदिनेदिने ॥ ७१ ॥ देहानुगोमलः श्रुति
स्तदाधारः कथं शुचिः ॥ देहः संशोध्यमानोऽपि पंचगव्यकुशांबुभिः ॥ ७२ ॥ घृष्यमाण इवांगारो निर्मलत्वं न गच्छति ॥ स्रोतांसि यस्य सततं प्रवहंति गिरि

भू० खं० द्वि०
अ० ६६

॥ ६४ ॥

व ॥ ७३ ॥ कफमूत्राद्यमशुचिः सदेहः शुध्यते कथम् ॥ सर्वाशुचिनिधानस्य शरीरस्य न विद्यते ॥ ७४ ॥ शुचिरेकप्रदेशोऽपि शुचिर्न स्याद्वदतेऽपि वा ॥ दिवावायदि
 वारात्रौ मृतो यैः शोच्यते करः ॥ ७५ ॥ तथापि शुचिभाङ्गस्यान्नविरज्यति तेन राः ॥ कायो यमग्र्यधूपाद्यैर्यत्नेनापि सुसंस्कृतः ॥ ७६ ॥ न जहाति स्वभावां हि श्व
 पुच्छमिव ना मितम् ॥ तथा जात्यैव कृष्णोर्णान् शुक्ला जातु जायते ॥ ७७ ॥ संशोध्यमाना पितृभावे न्मूर्तिर्न निर्मला ॥ जिघ्रन्नपि स्वदुर्गंधं पश्यन्नपि मलं स्वक
 म् ॥ ७८ ॥ न विरज्यति लोकोऽयं पीडयन्नपि नासिकाम् ॥ अहोमोहस्य माहात्म्यं येन व्यामोहितं जगत् ॥ ७९ ॥ जिघ्रन्नपि स्वकान्दोषान् कायस्य न विरज्य
 ते ॥ स्वदेहस्य विगंधेन विरज्येत न यो नरः ॥ ८० ॥ विरागकारणं तस्य किमन्यदुपादिश्यते ॥ सर्वमेव जगत्पूतं देहमेवाशुचिः परम् ॥ ८१ ॥ यन्मलावयवस्व
 शाच्छुचिरप्यशुचिर्भवेत् ॥ गंधलेपापनोदायशौचं देहस्य कीर्तितम् ॥ ८२ ॥ द्वयस्यापयसात्पश्चाद्भावशुद्ध्या विशुद्धयति ॥ गंगातोयेन सर्वेण मृद्धारैर्गा
 त्रलेपनैः ॥ ८३ ॥ मर्त्यो दुर्गंधदेहो सौ भावदुष्टो न शुध्यति ॥ तीर्थस्नानैस्तपोभिश्च दुष्टात्मानं च शुध्यति ॥ ८४ ॥ स्वमूर्तिः क्षालिता तीर्थेन शुद्धिमाधिगच्छति ॥
 अंतर्भावप्रदुष्टस्य विशतोऽपि हुताशनम् ॥ ८५ ॥ न स्वर्गो नापवर्गश्च देहनिर्दहनं परम् ॥ भावशुद्धिः परं शौचं प्रमाणं सर्वकर्मसु ॥ ८६ ॥ अन्यथा लिङ्ग्यते कां
 ताभावेन दुहितान्यथा ॥ मनसा भिद्यते वृत्तिरभिन्नेष्वपि वस्तुषु ॥ ८७ ॥ अन्यथैव सती पुत्रां चित्तयेद न्यथापतिम् ॥ यथा यथा स्वभावस्य महाभाग उदाहृत
 म् ॥ ८८ ॥ परिष्वक्तोऽपि यद्वायुर्भावहीनानं कारयेत् ॥ नाद्याद्विधिवन्नाद्यं रस्यानि सुरभीणि च ॥ ८९ ॥ अभावेन नरस्तस्माद्भावः सर्वत्र कारणम् ॥ चित्तं शोधय
 यत्नेन किमन्यैर्वाह्यशोधनैः ॥ ९० ॥ भावतः शुचिः शुद्धात्मा स्वर्गमोक्षं च विदति ॥ ज्ञानामलां भसापुंसः स वै राग्यमृदापुनः ॥ ९१ ॥ अविद्यारागविष्णु
 त्रलेपो न इयेद्विशोधनैः ॥ एवमेतच्छरीरं हि निःसर्गादशुचिर्विदुः ॥ ९२ ॥ विद्यादसारिणः सारं कदलीसारसन्निभम् ॥ ज्ञात्वैवं दोषवदेहं प्राज्ञः शिथिलीभवे
 त् ॥ ९३ ॥ सोऽतिक्रामति संसारं दृढग्राहो वतिष्ठति ॥ एवमेतन्महाकण्ठं जन्मदुःखं प्रकीर्तितम् ॥ ९४ ॥ पुंसामज्ञानदोषेण नानाकर्मवशेन च ॥ गर्भस्थ
 स्य मतिर्योसीत्सा जातस्य प्रणश्यति ॥ ९५ ॥ सुमूर्च्छितस्य दुःखेन योनिर्यत्र निपीडनात् ॥ बाह्येन वायुना चास्य मोहसंगेन देहिनाम् ॥ ९६ ॥ स्पृष्ट
 मात्रस्य घोरेण ज्वरः समुपजायते ॥ तेन ज्वरेण महता महामोहः प्रजायते ॥ ९७ ॥ समूढस्य स्मृतिभ्रंशः शीघ्रं संजायते पुनः ॥ स्मृतिभ्रंशात्तत्तत्स्य पूर्वकर्मव
 शेन च ॥ ९८ ॥ रतिः संजायते तत्स्य जंतोस्तत्रैव जन्मनि ॥ रक्तो मूढश्च लोको यमकायैः संप्रवर्तते ॥ ९९ ॥ न चात्मानं विजानाति न परं च देवतम् ॥ न
 शृणोति परं श्रेयः स च क्षुरपि नेक्षते ॥ १०० ॥ समेपथि शनैर्गच्छन् स्वलतीव पदपदे ॥ सत्यैर्बुद्धौ न जानाति बोध्यमानो बुधैरपि ॥ १०१ ॥ संसारोक्ति

१ अध्यात्मसारिणः सारम् इ० पा० । २ स्वापं सुप्तो न जहाति बोध्यमानो बुधैरपि ॥ इ० पा० ।

५० पु०
॥ ६५ ॥

इयतेतेननरोलोभवशानुगः ॥ गर्भस्मृतेरभावेचशास्त्रमुक्तंशिवेनच ॥ १०२ ॥ तदुःखकथनार्थायस्वर्गमोक्षप्रसाधकम् ॥ येनतस्मिच्छिवेज्ञातेधर्मका
मार्थसाधने ॥ १०३ ॥ नकुर्वत्यात्मनःश्रेयस्तदत्रमहद्भुतम् ॥ अव्यक्तैन्द्रियबुद्धित्वाद्बाल्येदुःखमहत्पुनः ॥ १०४ ॥ इच्छन्नपिनशक्रोतिवक्तुंकर्तुनसत्कृ
ती ॥ दंतजन्ममहदुःखलौल्येनवायुनातथा ॥ १०५ ॥ बालरोगैश्वविधैःपीडाबालग्रहरपि ॥ तृड्बुभुशापरीतांगःक्वचित्तिष्ठतिगच्छति ॥ १०६ ॥
विण्मूत्रभक्षणाद्यंचमोहाद्बालःसमाचरेत् ॥ कौमारःकर्णवेधेनमातापित्रोश्चताडनैः ॥ १०७ ॥ अक्षराध्ययनाद्यैश्चदुःखंगुर्वादिशासनात् ॥ प्रमत्तेन्द्रियवृ
त्तेश्चकामरागप्रपीडिनः ॥ १०८ ॥ रोगार्दितस्यसततंकुतःसौख्यंरहित्यौवने ॥ ईर्ष्यासुमहदुःखमोहादुःखंप्रजायते ॥ १०९ ॥ तत्रस्यात्कुपितस्यैवर
गोदुःखायकेवलम् ॥ रात्रौनविंदतेनिद्राकामाग्निपीरस्वेदितः ॥ ११० ॥ दिवावापिकुतःसौख्यमर्थोपार्जनंचितया ॥ स्त्रीर्ष्यायासितदेहस्ययेपुंसःशुक्रविं
दवः ॥ १११ ॥ नतेसुखायमंतव्याःस्वेदजाइवविंदवः ॥ कृमिभिस्ताड्यमानस्यकुष्ठिनःपामरस्यच ॥ ११२ ॥ कंडूयनाग्नितापेनयत्सुखंस्त्रीषुतद्विदुः॥यादृशं
मन्यतेसौख्यमर्थोपार्जनंचितया ॥ ११३ ॥ तादृशंस्त्रीषुगंतव्यमधिकेनैवविद्यते ॥ मर्त्यस्यवेदनासैवयाविनाचित्तिनिर्वृतिः ॥ ११४ ॥ ततोऽन्योन्यपुराप्राप्तमते
सैवान्यथाभवेत् ॥ तदेवंजरयाग्रस्तमामयाव्यपिनप्रियम् ॥ ११५ ॥ अपूर्ववत्समात्मानंजरयापरिपीडितम् ॥ यःपश्यन्नविरज्येतकोन्यस्तस्मादचेत
नः ॥ ११६ ॥ जराभिभूतोपिजंतुःपत्नीपुत्रादिवांधवैः ॥ अशक्तत्वाद्गुराचारैर्भृत्यैश्चपरिभूयते ॥ ११७ ॥ नधर्ममर्थकामंचमोक्षंचजरयायुतः ॥ शक्तः
साधयितुंतस्माद्युवाधर्मसमाचरेत् ॥ ११८ ॥ वातापित्तकफादीनावैषम्यं व्याधिरुच्यते ॥ वातादीनांसमूहेनदेहोयंपरिकीर्तितः ॥ ११९ ॥ त
स्माद्व्याधिमयंज्ञेयंशररिमिदमात्मनः ॥ वाताद्यव्यतिरिक्तत्वाद्वाद्याधीनांपंजरस्यच ॥ १२० ॥ रोगैर्नानाविधैर्यातिदेहीदुःखान्यनेकधा ॥ तानिचस्वात्मवेद्या
निकिमन्यत्कथयाम्यहम् ॥ १२१ ॥ एकोत्तरंमृत्युशतमस्मिन्देहप्रतिष्ठितम् ॥ तत्रैकःकालसंयुक्तःशेषाश्चांगंतवःस्मृताः ॥ १२२ ॥ यत्त्विहांगंतवःप्रो
क्तास्तेप्रशाम्यंतिभेषजैः ॥ जपहोमप्रदानैश्चकालमृत्युर्नशाम्यति ॥ १२३ ॥ यदिवापमृत्युर्नस्याद्रिपास्वादादशंकितः ॥ नचात्तिपुरुषस्तस्मादपमृत्यो
र्विभेतिः ॥ १२४ ॥ विविधाव्याधयस्तत्रसर्पाद्याःप्राणिनस्तथा ॥ विषाणिचाभिचाराश्चमृत्योर्द्वाराणिदेहिनाम् ॥ १२५ ॥ पीडितंसर्वरोगाग्रैरपिधन्वं
तरिःस्वयम् ॥ स्वस्थीकर्तुंनशक्रोतिकालप्राप्तंनचान्यथा ॥ १२६ ॥ नौषधंनतपोदानंनमातानचवांधवाः ॥ शकुर्वन्तिपरित्रातुंनरंकालेनपीडितम् ॥ १२७ ॥
रसायनतपोजाप्ययोगसिद्धैर्महात्मभिः ॥ अवांतरितशान्तिःस्यात्कालमृत्युमवाप्नुयात् ॥ १२८ ॥ जायतेयोनिकीटेषुमृतःकमेवशात्पुनः ॥ देहभेदेनयः

भू०ख०दि०
अ० ६६

॥ ६५ ॥

पश्येद्वियोगं कर्मसंक्षयात् ॥ १२९ ॥ मरणं तद्विनिर्दिष्टं न नाशः परमार्थतः ॥ महातमः प्रविष्टस्य छिद्यमानेषु मर्मसु ॥ १३० ॥ यदुःखं मरणे जन्तोर्न
 तस्येहोपमाक्वचित् ॥ हातातमातः कांतेति क्रंदत्येवं सुदुःखितः ॥ १३१ ॥ मंडूक इव सपेण ग्रस्यते मृत्युना जगत् ॥ बांधवैः सपरित्यक्तः प्रियैश्च परिवारितः
 ॥ १३२ ॥ निःश्वसन् दीर्घमुष्णं च मुखेन परिशुष्यता ॥ खट्वायां परिवृत्तो हि मुह्यते च सुदुर्मुहुः ॥ १३३ ॥ संमूढः क्षिपतेत्यर्थं हस्तपादावितस्ततः ॥
 खट्वातो वांछते भूमिभूमेः खट्वापुनर्महीम् ॥ १३४ ॥ विवशस्त्यक्तलज्जश्च मूत्रविष्टानुलेपितः ॥ याचमानश्च सलिलं शुष्ककंठो घृतालुकः ॥ १३५ ॥ चित्त
 यानः स्ववित्तानि कस्यैतानि मृते मयि ॥ यमदूतैर्नीयमानः कालपाशेन कर्षितः ॥ १३६ ॥ म्रियते पश्यतामेवं गलधुरुधुरायते ॥ जीवस्तृणजलैकेव देहादेहं
 विशेत्कमात् ॥ १३७ ॥ प्राप्नोत्युत्तरमंगं च देहं त्यजति पूर्वकम् ॥ मरणात्प्रार्थनादुःखमधिकं हि विवेकिनाम् ॥ १३८ ॥ क्षणिकं मरणे दुःखमनंतं प्रार्थनाकृ
 तम् ॥ जगतां पतिरर्थित्वा द्विष्णुर्वामनतांगतः ॥ १३९ ॥ अधिकः को परस्तस्माद्योनया स्थिति लाघवम् ॥ ज्ञातं मये दमधुना मृत्योर्भवंति यद्गुरुः ॥ १४० ॥
 न परं प्रार्थयेद्दूयस्तृष्णा लाघवकारणम् ॥ आदौ दुःखं तथामध्ये दुःखमंतं च दारुणम् ॥ १४१ ॥ निसर्गात्सर्वभूतानामिति दुःखपंगरा ॥ वर्तमानान्यती
 तानि दुःखान्येतानि यानि तु ॥ १४२ ॥ न नरः शोचयेज्जन्मन विरज्यति तेन वै ॥ अत्याहारान्महदुःखमल्पाहारात्तदंतरम् ॥ १४३ ॥ जुष्टे भोजने कंठो
 भोजने च कुतः सुखम् ॥ क्षुधा हि सर्वरोगाणां व्याधिः श्रेष्ठतमः स्मृतः ॥ १४४ ॥ संच्छांतौ पथलेपेन क्षणमात्रं प्रशम्यति ॥ क्षुब्धाधि वेदनातीव्रानिः
 शेषवलकृतनी ॥ १४५ ॥ तथाभिभूतो म्रियते यथा न्यैव्याधिभिर्नरः ॥ तद्रसेपि हि किं सौख्यं जिह्वाग्रपरिवर्तिनः ॥ १४६ ॥ तत्क्षणादर्थकालेन कंठे
 प्राप्य निवर्तते ॥ इति क्षुब्धाधितप्तानामन्नमोषवत्स्मृतम् ॥ १४७ ॥ न तत्सुखाय मंतव्यं परमार्थेन पंडितैः ॥ मृतोपमश्च यः शेते सर्वकार्यविवर्जितः ॥
 ॥ १४८ ॥ तत्रापि च कुतः सौख्यं तमसा चोदितात्मनः ॥ प्रवोषेपि कुतः सौख्यं कार्येषूपहतात्मनः ॥ १४९ ॥ कृपिवाणिज्यसेवाद्यगोरक्षादिपरश्रमेः ॥
 प्रातर्मूत्रपुरीषाभ्यां मध्याह्ने क्षुत्पिपासया ॥ १५० ॥ तृप्ताः काम्येन वाच्यं ते निद्रयानि शिजंतवः ॥ अर्थस्योपाजने दुःखं दुःखमर्जितरक्षणे ॥ १५१ ॥
 नाशे दुःखं व्यये दुःखमर्थस्यैव कुतः सुखम् ॥ चौरैर्भ्यः सलिलेभ्योऽग्रेः स्वजनात्पार्थिवादिपि ॥ १५२ ॥ भयमर्थवतान्ति मृत्योर्देहभृतामिव ॥ खेयथापक्षि
 भिर्मार्गसंभ्रम्यते श्वापदैर्भुवि ॥ १५३ ॥ जले च भक्ष्यते मत्स्ये स्तथा सर्वत्र वित्तवान् ॥ विमोहयंति संपत्सु वारयंति विपत्सु च ॥ १५४ ॥ खेदयंत्यर्जने काले कदार्थाः
 स्युः सुखावहाः ॥ प्रागर्थपतिरुद्विग्नः पश्चात्सर्वार्थानेः स्पृहः ॥ १५५ ॥ तयोर्थपतिरुद्विग्नः स्त्रीसुखी मन्येर्विरक्तधीः ॥ वसंतग्रीष्मतापेन दारुणं वर्षपवसु ॥ १५६ ॥

१ साकाम्यौषधलाभेन इ० पा० । २ हेमन्ते शिशिरे दुःखं ग्रीष्मे तापश्च दारुणः ॥ प्रावृष्यत्यल्पवृष्टिभ्यां कालेऽप्येवं कुतः सुखम् ॥ इ० पा० ।

प० पु०
॥ ६६ ॥

वातातपेनवृष्ट्याचकालेप्येवंकुतःसुखम् ॥ विवाहविस्तरेदुःखंतद्भभौद्रहनेपुनः ॥ १५७ ॥ सूतिवैषम्यदुःखैश्चदुःखंविष्टादिकर्मभिः ॥ दन्ताक्षिरो
गेपुत्रस्यहाकर्णिककरोम्यहम् ॥ १५८ ॥ गावोनष्टाःकृषिर्भग्नभार्याचप्रपलायिता ॥ अमीप्राधूर्णिकाःप्राप्ताभयंमेशसिनोग्रहान् ॥ १५९ ॥ बाला
पत्याचमेभार्याकःकरिष्यतिरंधनम् ॥ विवाहकालेकन्यायाःकीदृशश्चवरोभवेत् ॥ १६० ॥ एतच्चिताभिभूतानांकुतःसौख्यंकुटुंबिनाम् ॥ १६१ ॥ कुटुंबचिताकु
लितस्यपुंसःश्रुतंचशीलंचगुणाश्चसर्वे ॥ अपक्वकुंभेनिहिताइवापःप्रयांतिदेहेनसमंविनाशनम् ॥ १६२ ॥ राज्येपिहिकुतःसौख्यंसंधिविग्रहचितया ॥ पुत्राद
पिभयंयत्रतत्रसौख्यंहिकीदृशम् ॥ १६३ ॥ स्वजातीयाद्रयंप्रायःसर्वेषामिवदेहिनाम् ॥ एकद्रव्याभिलाषित्वाच्छुनामिवपरस्परम् ॥ १६४ ॥ नप्रविश्य
अनंकश्चिन्नृपःख्यातोस्तिभूतले ॥ निखिलंयस्तिरस्कृत्यसुखंतिष्ठतिनिर्भयः ॥ १६५ ॥ युद्धेबाहुसहस्रंहिपातयामासभूतले ॥ श्रीमतःकार्तवीर्यस्यऋपि
पुत्रःप्रतापवान् ॥ १६६ ॥ ऋषिपुत्रस्यरामस्यरामोदशरथात्मजः ॥ जघानवीर्यमतुलमूर्ध्वगंसुमहात्मनः ॥ १६७ ॥ जरासंधेनरामस्यतेजसानाशितं
रशः ॥ जरासंधस्यभीमेनतस्यापिपवनात्मजः ॥ १६८ ॥ हनुमानपिसूर्येणविक्षिप्तःपतितःक्षितौ ॥ निवातकवचान्सर्वदानवान्वलदपितान् ॥ १६९ ॥
तवानर्जुनःश्रीमान्गोपालैःसविनिर्जितः ॥ सूर्यःप्रतापयुक्तोऽपिमेवैःसंछाद्यतेकाचित् ॥ १७० ॥ क्षिप्यतेवायुन्ममेघोवायोर्वीर्यनगैर्जितम् ॥ दह्यतेवह्निना
शैलःसवाह्निःशाम्यतेजले ॥ १७१ ॥ तज्जलंशोष्यतेसूर्येस्तेसूर्याःसहवारिणा ॥ त्रैलोक्येनसमस्ताश्चनश्यंतिब्रह्मणोदिने ॥ १७२ ॥ ब्रह्मापिप्रदिशैःसार्धं
मुःसंह्रियतेपुनः ॥ परार्धद्वयकालांतेशिवेनपरमात्मना ॥ १७३ ॥ एवंनैवास्तिसंसारैर्यज्ञैःसर्वोत्तमंबलम् ॥ विहायैकंजगन्नाथंपरमात्मानमव्ययम् ॥ १७४ ॥
ज्ञात्वासातिशयंसर्वमतिमानंविषर्जयेत् ॥ एवंभूतेजगत्यस्मिन्कःसुरःपंडितोपिवा ॥ १७५ ॥ नह्यस्ति सर्ववित्कश्चिन्नृवाभूखोपि सर्वतः ॥ यावद्यस्तुवि
जानातितावत्तत्रसंपडितः ॥ १७६ ॥ समाधानेतुसर्वत्रप्रभावःसदृशःस्मृतः ॥ वित्तस्यातिशयत्वेनप्रभावःकस्यचित्काचित् ॥ १७७ ॥ दानवैर्निर्जितादे
वास्तेदेवैर्निर्जिताःपुनः ॥ इत्यन्योन्यांश्चितोलोकोभाग्यैर्जयपराजयैः ॥ १७८ ॥ एवंवल्लयुगंराज्ञांप्रस्थमात्रांबुभोजनम् ॥ यानंशय्यासनंचैवशेषंदुःखायके
वलम् ॥ १७९ ॥ सप्तमेचापिभवनेखट्वामात्रपरिग्रहः ॥ उदकुंभसहस्रेभ्यःक्लेशायासप्रविस्तरः ॥ १८० ॥ प्रत्यूषेतूर्यनिघोषःसमंपुरनिवासिभिः ॥ राज्ये
भिमानमात्रंहिममेदंवाद्यतेगृहे ॥ १८१ ॥ सर्वमाभरणंभारःसर्वमालेपनमलम् ॥ सर्वप्रलपितंगीतंनृत्यमुन्मत्तचेष्टितम् ॥ १८२ ॥ इत्येवंराज्यसंभोगैःकुतः
सौख्यंविचारतः ॥ नृपाणांविग्रहचिंतावान्योन्यविजिगीषया ॥ १८३ ॥ प्रायेणश्रीमदालेपाब्रह्मपाद्यामहानृपाः ॥ स्वर्गप्राप्तानिपतिताःकःश्रियाविंदते

सू०खं०द्वि०
अ० ६६

॥ ६६ ॥

सुखम् ॥ १८४ ॥ स्वर्गोपिचकुतःसौख्यं दृष्ट्वा दीप्तां पराश्रियम् ॥ उपर्युपरि देवानामन्योन्यातिशयस्थिताम् ॥ १८५ ॥ नरैः पुण्यफलं स्वर्गं मूलच्छेदे
 न भुज्यते ॥ न चान्यत्क्रियते कर्मसोऽत्र दोषः सुदारुणः ॥ १८६ ॥ छिन्नमूलतरुर्ग्रहद्विषसैः पतति क्षितौ ॥ पुण्यस्य संक्षयात्तद्विपतंति दिवौकसः
 ॥ १८७ ॥ सुखाभिलाषनिष्ठानां सुखभोगादिसंप्लवैः ॥ अकस्मात्पतितं दुःखं कष्टं स्वर्गोदिवौकसाम् ॥ १८८ ॥ इति स्वर्गेऽपि देवानां नास्ति सौख्यवि-
 चारतः ॥ क्षयश्च विषयासिद्धौ स्वर्गे भोगाय कर्मणाम् ॥ १८९ ॥ तत्र दुःखं महत्कष्टं नरकाग्निषु देहिनाम् ॥ घोरैश्च विविधैर्भविर्वाङ्मनःकायसंभवैः
 ॥ १९० ॥ कुठारच्छेदं नतीव्रं लंकलानां च तक्षणम् ॥ पर्णशाखाफलानां च पातश्च डेनवायुना ॥ १९१ ॥ उन्मूलनाद्गदाभिश्च गजैरन्यैश्च देहिभिः ॥
 दावाग्निहिमशोपैश्च दुःखं स्थावरजातिषु ॥ १९२ ॥ तद्द्रुजंगसर्पाणां क्रोधे दुःखं च दारुणम् ॥ दुष्टानां घातनं लोके पाशेन च निबन्धनम् ॥ १९३ ॥ अकस्मा-
 ज्जन्ममरणं कीटानां च मुहुर्मुहुः ॥ सरीसृपनिकायानामेवं दुःखान्यनेकधा ॥ १९४ ॥ पशूनामात्मशमनं दंडताडनमेव च ॥ नासावेधेन संत्रासः प्रतोदेन
 सुताडनम् ॥ १९५ ॥ वेत्रकाष्ठादिनिगडैरं कुशेनांगबन्धनम् ॥ भावेन मनसा क्लेशैर्भिक्षायुवादिपीडनम् ॥ १९६ ॥ आत्मयुथवियोगैश्च बलाघ्नयनबन्धने ॥
 पशूनां संतिकायानामेवं दुःखान्यनेकधा ॥ १९७ ॥ वर्षाशीतातपादुःखं मुकष्टं ग्रहपक्षिणाम् ॥ क्लेशमानातिकायानामेवं दुःखान्यनेकधा ॥ १९८ ॥
 गर्भवासे महद्दुःखं जन्मदुःखं तथानृणाम् ॥ सुशाल्यदुःखं चाज्ञानं कौमारेण युरुशासनम् ॥ १९९ ॥ यौवने कामरागाभ्यां दुःखं चैवेर्ष्यापुनः ॥ कृपिवाग्निज्यसे
 वाद्यैर्गौरक्षादिकर्मभिः ॥ २०० ॥ वृद्धभावे च जरया व्याधिभिश्च प्रपीडनात् ॥ मरणे च महद्दुःखं प्रार्थनायां ततोधिकम् ॥ २०१ ॥ राजाग्निजलदाघातचोर-
 शत्रुभयं महत् ॥ अर्थस्यार्जनरक्षायां भयं नाशे व्यये पुनः ॥ २०२ ॥ कार्पण्यं मत्सरोदम्भो धनाधिक्ये भयं महत् ॥ अकार्ये संप्रवृत्तिश्च दुःखानि धनिनां स-
 दा ॥ २०३ ॥ भृत्यवृत्तिः कुसीदं च दासत्वं परंतत्रता ॥ इष्टानिष्टाभियोगश्च संयोगश्च सहस्रशः ॥ २०४ ॥ दुर्भिक्षं दुर्भगत्वं च मृत्वं च दरिद्रता ॥ अधरो-
 त्तरभागश्च नारकं राजविक्रमम् ॥ २०५ ॥ अन्योन्याभिभवदुःखमन्यान्त्यतो भयं महत् ॥ अन्योन्याच्च प्रकोपश्च राज्ञो दुःखं महीभृताम् ॥ २०६ ॥ अनित्यतात्र-
 भावानां कृतकाम्यस्य देहिनः ॥ अन्योन्यमर्मभेदाच्च अन्योन्यकरपीडनात् ॥ २०७ ॥ लुब्धाश्च पापभेदेन अन्योन्यस्य च भक्षणम् ॥ इत्येवमादिभिर्दुःखैः स्वैर्य-
 स्माद्रीतं चराचरम् ॥ २०८ ॥ निरयादिमनुष्यांतं तस्मात्सर्वैत्यजैर्दुःखः ॥ स्कंधात्स्कंधेन यन्भारं विश्रामं मन्यते यथा ॥ २०९ ॥ तद्वत्सर्वमिदं लोके दुःखं
 दुःखेन शाम्यति ॥ अन्योन्यातिशयोपेताः सर्वदा भोगसंप्लवाः ॥ २१० ॥ धर्मक्षयाच्च देवानां दिवि दुःखमवास्थितम् ॥ नाना योनिसहस्रेषु संभवः पुण्यसंक्षया

५० पु०

॥ ६७ ॥

त ॥ २११ ॥ रोगाश्चविविधाकारादेवल्लोकेऽपिसंस्मृताः ॥ यज्ञस्यहिशिराश्छिन्नमश्विभ्यांसंधितं पुनः ॥ २१२ ॥ तेनदोषेणयज्ञस्यशिरोरोगःसदैवाहि ॥
मार्तंडभानोःकुष्ठं चवरुणस्यजलोदरम् ॥ २१३ ॥ पूष्णोदशनवैकल्यंभुजस्तंभःशचीपतेः ॥ सुमहान्क्षयरोगश्चसोमस्यपरिकीर्तितः ॥ २१४ ॥ ज्वरश्चसुमहानासी
दक्षस्यापिप्रजापतेः ॥ कल्पेकल्पेचदेवानांमहतामपिसंक्षयः ॥ २१५ ॥ परार्धद्वयकालांतब्रह्मणश्चाप्यनित्यता ॥ दक्षस्यदुहितांपौत्रांब्रह्माकामितवा
न्युनः ॥ २१६ ॥ क्रोधेनचंजयादिर्वीयोगज्ञांशतवान्प्रभुः ॥ कामक्रोधौस्थितौयत्रतत्रदोषास्तदात्मकाः ॥ २१७ ॥ दुःखानिचसमस्तानिसंस्थितानिनसं
शयः ॥ विशीर्णजन्ममरणंसर्वांशित्वंहविर्भुजः ॥ २१८ ॥ स्त्रीर्विधःकामसक्तिश्चसारथ्यं पांडवेवले ॥ रुद्रेणत्रिपुरंदग्धं दक्षयज्ञोविनाशितः ॥ २१९ ॥ स्कंद
स्यजन्मवैशुक्रात्क्रीडादीनांसहस्रशः ॥ एवंत्रयोपिरागाद्यैर्दोषैर्देवाःसमन्विताः ॥ २२० ॥ एभ्यःपरःप्रभुःशांतःपरिपूर्णःसमुक्तिदः ॥ एवमेतज्जगत्सर्वमन्यो
न्यातिशयेस्थितम् ॥ २२१ ॥ दुःखैराकुलितंज्ञात्वा निर्वेदं परमं व्रजेत् ॥ निर्वेदाच्चविरागःस्याद्विरागाज्ज्ञानसंभवः ॥ २२२ ॥ ज्ञानेनतत्परंज्ञानंशिवंमु
क्तिमवाप्नुयात् ॥ समस्तदुःखनिर्मुक्तस्वस्थात्मासमुखीतदा ॥ २२३ ॥ सर्वज्ञःपरिपूर्णश्चमुक्तइत्यभिधीयते ॥ मातलिरुवाच ॥ एतत्तेसर्व
माख्यातंयत्त्वयापरिपृच्छितम् ॥ २२४ ॥ धर्माधर्मविवेकोहिसर्वज्ञानसमुद्भवः ॥ इन्द्रलोकेप्रगंतव्यदेवराजस्यशासनात् ॥ २२५ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृमातृतीर्थमाहात्म्येष्टदृष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ययातिरुवाच ॥ अस्मद्भाग्यप्रसंगेनभवतोदर्शनंमम ॥
संजातंशक्रसंवाहएतच्छ्रेयोममातुलम् ॥ १ ॥ मानवामर्त्यलोकेचपापंकुर्वीतिदारुणम् ॥ तेषांकर्मविपाकंचमातलेवदसांप्रतम् ॥ २ ॥ मातलिरुवाच ॥
श्रूयतामभिधास्यामिपापाचारस्यलक्षणम् ॥ श्रुतेसतिमहज्ज्ञानमत्रलोकेप्रजायते ॥ ३ ॥ वेदनिंदांप्रकुर्वीतिब्रह्माचारस्यकुत्सनम् ॥ महापातकमेवापि
ज्ञातव्यंज्ञानपंडितैः ॥ ४ ॥ साधूनामपिसर्वेषांयःपीडाहिसमाचरेत् ॥ महापातकमेवापिप्रायश्चित्तेनहिब्रजेत् ॥ ५ ॥ कुलाचारंपरित्यज्यअन्याचारंव्रजतिच ॥
एतच्चपातकंघोरंकथितंकृत्यवेदिभिः ॥ ६ ॥ मातपित्रोश्चयोनिंदांताडनंभगिनीषुच ॥ पितृस्वसृनिंदनंचतदेवपातकंध्रुवम् ॥ ७ ॥ संप्राप्तेथाद्रकालेपिपं
चक्रोशांतरेस्थितम् ॥ जामातरंपरित्यज्यतथाचदुहितुःसुतम् ॥ ८ ॥ स्वसारंचैवस्वस्त्रीयंपरित्यज्यप्रवर्तते ॥ कामात्क्रोधाद्भयाद्वापिअन्यंभोजयतेयदा ॥ ९ ॥
पितरोनैवभुंजतिदेवाश्चैवभुंजते ॥ एतच्चपातकंतस्यपितृघातसमंकृतम् ॥ १० ॥ दानकालेपिसंप्राप्तेआगतेब्राह्मणेकिल ॥ भूरिदानंपरित्यज्यकतिभ्यो
हिप्रदीयते ॥ ११ ॥ एकस्मैदीयतेदानमन्येभ्योपिनीदीयते ॥ एतच्चपातकंघोरंदानभ्रंशकरंस्मृतम् ॥ १२ ॥ यजमानगृहेसेवासंस्थितान्ब्राह्मणान्निजान् ॥

१ चंडिकां देवीम् । २ पा० । ३ स्त्रियाः पूतनायाः वधः । ४ आद्धे विभं व्रजति ये ५ पा० ।

भू०खं०द्वि०

अ० ६७

॥ ६७ ॥

परित्यज्यहियदानं नदानस्यचलक्षणम् ॥ १३ ॥ समाश्रितं हियं विप्रं धर्माचारसमन्वितम् ॥ सर्वोपायैः सुपुण्यैस्तं सुदानैर्बहुभिर्नृप ॥ १४ ॥ नगणयेन्मूर्खं वि-
द्वांसं पोष्यो विप्रः सदा भवेत् ॥ सर्वैः पुण्यैः समायुक्तं सुदानैर्बहुभिर्नृप ॥ १५ ॥ तं समभ्यर्च्य विद्वांसं प्राप्तं विप्रस्य दार्हयेत् ॥ तं हित्य क्त्वा ददेद्दानं मन्यस्मै ब्राह्मणा-
य वै ॥ १६ ॥ दत्तं हुतं भवेत्तस्य निष्फलं नात्र संशयः ॥ ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रश्चापि चतुर्थकः ॥ १७ ॥ पुण्यकालेषु सर्वेषु संश्रितं पूजयेद्ब्रजम् ॥ मूर्खं वा-
पि हि विद्वांसं तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ १८ ॥ अश्वमेधस्य यज्ञस्य फलं तस्य प्रजायते ॥ कस्माद्विकारणाद्वा जञ्छक्यं प्राप्य न कारयेत् ॥ १९ ॥ अन्यो विप्रः समा-
यातस्तत्कालं श्राद्धकर्मणि ॥ उभौ तौ पूजयेत्तत्र भोजनाच्छादनैस्ततः ॥ २० ॥ तांबूलदक्षिणाभिश्च पितरस्तस्य हर्षिताः ॥ श्राद्धभुक्ता यदा तव्यं सदादानं
च दक्षिणा ॥ २१ ॥ नददेच्छ्राद्धकर्ता योगो हत्यादिसमं भवेत् ॥ द्वावेतौ पूजयेत्तस्माच्छ्राद्धं नृपसत्तम ॥ २२ ॥ निर्द्धनत्वं प्रभावाद्भैतमेकं हि प्रपूजयेत् ॥
व्यतीपातेऽपि संप्राप्ते वैधृतौ च नृपोत्तम ॥ २३ ॥ अमावास्यां तथा राजन्क्षयाहे परपक्षके ॥ श्राद्धमेवं प्रकर्तव्यं ब्राह्मणादित्रिवर्णकैः ॥ २४ ॥ यज्ञे तथा महाराज-
ऋत्विजश्च प्रकारयेत् ॥ तथा विप्राः प्रकर्तव्याः श्राद्धदानाय सर्वदा ॥ २५ ॥ अविज्ञातः प्रकर्तव्यो ब्राह्मणो नैव जानता ॥ यस्यापि ज्ञायते वंशः कुलं त्रिपुरूपं त-
था ॥ २६ ॥ आचारश्च तथा राजस्तं विप्रं सन्निमंत्रयेत् ॥ कुलं ज्ञायते यस्य आचारेण विचारयेत् ॥ २७ ॥ श्राद्धदाने प्रकर्तव्ये विशुद्धो मूर्ख एवा हि ॥ अविज्ञा-
तो भवेद्दिप्रो वेदवेदांगपारगः ॥ २८ ॥ श्राद्धदानं प्रकर्तव्यं तस्माद्विप्रं निमंत्रयेत् ॥ आतिथ्यं तु प्रकर्तव्यं पूर्वैर्नृपसत्तम ॥ २९ ॥ अन्यथा कुरुते पापी स याति
नरकं ध्रुवम् ॥ तस्माद्विप्रः प्रकर्तव्यो दाने श्राद्धे च पर्वसु ॥ ३० ॥ आदौ परीक्षयेद्दिप्रं श्राद्धदाने प्रकारयेत् ॥ नाश्रितं तस्य वेगे हृषितरो विप्रवर्जिताः ॥ ३१ ॥
शापं दत्त्वा ततो याति श्राद्धाद्विप्रविवर्जितात् ॥ महापापी भवेत्सोऽपि ब्रह्मणः सदृशो यदि ॥ ३२ ॥ पौत्राचारं परित्यज्य यो वर्तेत नरोत्तम ॥ महापापी
स विज्ञेयः सर्वधर्मवहिष्कृतः ॥ ३३ ॥ येत्यजंति शिवाचारं वैष्णवं भोगदायकम् ॥ निंदति ब्राह्मणं धर्मविज्ञेयाः पापवर्द्धनाः ॥ ३४ ॥ येत्यजं-
ति शिवाचारं शिवभक्तान्द्रिषंति च ॥ हरिं निंदति ये पापा ब्रह्मद्वेषकराः सदा ॥ ३५ ॥ आचारं निंदका ये ते महापातककृत्तमाः ॥ आद्यं पूज्यं परं ज्ञा-
नं पुण्यं भागवतं तथा ॥ ३६ ॥ वैष्णवं हरिं वंशं वा मत्स्यं वा कूर्मं मेव च ॥ पादं वा ये पूजयंति ते पात्रे यो वदाम्यहम् ॥ ३७ ॥ प्रत्यक्षं तेन वेदेव-
पूजितो मधुसूदनः ॥ तस्मात्प्रपूजयेज्ज्ञानं वैष्णवं विष्णुवल्लभम् ॥ ३८ ॥ देवस्थाने च नित्यं वैष्णवं पुस्तकं नृप ॥ तस्मिन् प्रपूजिते विप्रपूजितः कमलापतिः ॥ ३९ ॥
असंपूज्य हरं ज्ञानं ये गायंति लिखंति च ॥ अज्ञायत तत्प्रयच्छंति शृण्वंस्तु चारयंति च ॥ ४० ॥ विक्कीडंति च लोभेन कुज्ञाननियमेन च ॥ असंस्कृतप्रदेशेषु यथेष्टं

प० पु०
॥ ६८ ॥

स्थापयति च ॥ ४१ ॥ हरिज्ञानयथाक्षेमप्रत्यक्षाच्चप्रकाशयेत् ॥ अर्धातेचसमर्थश्चयः प्रमादं करोति च ॥ ४२ ॥ अशुचिश्चाशुचौ स्थानेयः प्रवक्ति शृणोति च ॥ इति सर्वसमासेन ज्ञाननिंदासमं स्मृतम् ॥ ४३ ॥ गुरुपूजामकृतैव वयः शाल्वं श्रोतुमिच्छति ॥ न करोति च शुश्रूषामाज्ञाभंगं च भावतः ॥ ४४ ॥ नाभिन्दति तद्रावयमुत्तरं प्रयच्छति ॥ गुरुकर्मणि साध्ये च तदुपेक्षां करोति च ॥ ४५ ॥ गुरुमार्तमशक्तं च विदेशं प्रस्थितं तथा ॥ अरिभिः परिभूतं वायः संत्यजति पापकृत् ॥ ४६ ॥ पठमानं पुराणं तु तस्य पापं वदाम्यहम् ॥ कुंभीपाके वसेत्तावद्यावद्विद्राश्चतुर्दश ॥ ४७ ॥ पठमानं गुरुं यो हि उपेक्षयति पापधीः ॥ तस्यापि पातकं घोरं चिरं न रकदायकम् ॥ ४८ ॥ भार्यापुत्रेषु मित्रेषु यश्चावज्ञां करोति च ॥ इत्येतत्पातकं ज्ञेयं गुरुनिन्दासमं महत् ॥ ४९ ॥ ब्रह्महास्वर्णस्तेयी च सुरापी गुरुतल्पगः ॥ महापातकिनश्चेतत्संयोगी च पंचमः ॥ ५० ॥ क्रोधाद्देवाद्भ्रातृभ्रातृह्यणस्य विशेषतः ॥ मर्माति कृन्तको यश्च ब्रह्मघ्नः स प्रकीर्तितः ॥ ५१ ॥ ब्राह्मणं यः समाहूय याचमानमर्कितं च न ॥ पश्चात्तास्तीति यो ब्रूयात्स च वै ब्रह्महानृप ॥ ५२ ॥ यस्तु विद्याभिमानेन निस्तेजयति वै द्विजम् ॥ उदासीनं स भामध्ये ब्रह्महासप्रकीर्तितः ॥ ५३ ॥ मिथ्यागुणैरथात्मानं न यत्युत्कर्षतां पुनः ॥ गुरुं विरोधयेद्यस्तु स च वै ब्रह्महास्मृतः ॥ ५४ ॥ क्षुत्पातसदेहानामन्नभोजनमिच्छताम् ॥ यः समाचरते विघ्नं तमाहुर्ब्रह्मघातकम् ॥ ५५ ॥ पिशुनः सर्वलोकानां रंभ्रान्वेषणतत्परः ॥ उद्वेजनकरः क्रूरः स च वै ब्रह्महास्मृतः ॥ ५६ ॥ देवद्विजगवांश्चामिषूषं पूर्वदत्तां हरेत्तु यः ॥ प्रनष्टामपि कालेन तमाहुर्ब्रह्मघातकम् ॥ ५७ ॥ द्विजवित्तापहरणं यासेन समुपार्जितम् ॥ ब्रह्महत्यासमं ज्ञेयं तस्य पातकमुत्तमम् ॥ ५८ ॥ अग्निहोत्रं परित्यज्य पंचयज्ञाय कर्मणि ॥ मातापित्रोर्गुरुणां च कूटसाक्ष्यं च यश्चरेत् ॥ ५९ ॥ अप्रियं शिवभक्तानामभक्ष्याणां च भक्षणम् ॥ वने निरपराधानां प्राणिनां च प्रमारणम् ॥ ६० ॥ गवां गोष्ठे वने चाग्नेः पुरे ग्रामे च दीपनम् ॥ इति पापानि घोरानि सुरापानसमानितु ॥ ६१ ॥ दीनसर्वस्वहरणं परस्त्रीगजवाजिनाम् ॥ गोभूरजतवस्त्राणामोषधीनां रसस्य च ॥ ६२ ॥ चंदनागुरुकूर्पूरकस्तूरीपट्टवाससाम् ॥ परं न्यासापहरणं रुक्मस्तेयसमं स्मृतम् ॥ ६३ ॥ कन्यायावरयो ग्याया अदानं सदृशे वरे ॥ पुत्रमित्रकलत्रेषु गमनं भगिनीषु च ॥ ६४ ॥ कुमारी साहसं घोरमंत्यजस्त्रीनिषेवणम् ॥ सवर्णायाश्च गमनं गुरुतल्पसमं स्मृतम् ॥ ६५ ॥ महापातकतुल्यानि पापान्युक्तानि यानितु ॥ तानि पातकं संज्ञानितं न्यूनमुपपातकम् ॥ ६६ ॥ द्विजायार्थं प्रतिज्ञाय न प्रयच्छति यः पुनः ॥ तत्र विस्मरते विप्रस्तुल्यं तदुपपातकम् ॥ ६७ ॥ द्विजद्रव्यापहरणं मर्यादाया व्यतिक्रमम् ॥ अतिमानातिकोपश्च दांभिकत्वं कृतव्रता ॥ ६८ ॥ अन्यत्राविषयासक्तिः कार्पण्यं शास्त्रमत्सरम् ॥ परदाराभिगमनं साध्वीकन्याभिदूषणम् ॥ ६९ ॥ परिवित्तिः परिवेत्ता यथा च परिविद्यते ॥ तयोर्दानं च कन्यायास्तयो

१ सुद्वयः इति, सुद्वयः इति च पा० । २ पुस्तन्यासापहरणम् इ०, हस्तन्यासापहरणम् इ० च पा० । ३ अत्यंतविषयासक्तिः इ० पा० । ४ मांघविस्तरम् इ० पा० ।

भू० सं० द्वि०
अ० ६७

॥ ६८ ॥

रेवचयाजनम् ॥ ७० ॥ पुत्रमित्रकलत्राणामभवेस्वामिनस्तथा ॥ भार्याणांचपरित्यागःसाधूनांचतपस्विनाम् ॥ ७१ ॥ गवांक्षत्रियवैश्यानांस्त्रीशूद्राणां
 चचातनम् ॥ शिवायतनवृक्षाणांपुण्यारामविनाशनम् ॥ ७२ ॥ यःपीडामाश्रमस्थानामाचरेदल्पकामपि ॥ तद्वृत्त्यपरिवर्गस्यपशुधान्यवनस्य
 च ॥ ७३ ॥ कर्षधान्यपशुस्तेयमयाज्यानांचयाजनम् ॥ यज्ञारामतडागानांदारापत्यस्यविक्रयः ॥ ७४ ॥ तीर्थयात्रोपवासानां व्रतानांचसुकर्मणाम् ॥
 स्त्रीधनान्युपजीवंतिस्त्रीभगात्यंतजीविता ॥ ७५ ॥ स्वधर्मविक्रयेद्यस्तुअधर्मवर्णतेनरः ॥ परदोषप्रवादीचपरच्छिद्रावलोककः ॥ ७६ ॥ परद्रव्याभि
 लाषीचपरदारावलोककः ॥ एतेगोघ्नसमानाश्चज्ञातव्यानृपनंदन ॥ ७७ ॥ यःकर्तासर्वशस्त्राणांगोहर्तागोश्वविक्रयी ॥ निर्दयोऽतीवभृत्येषुपशूनांदम
 कश्चयः ॥ ७८ ॥ मिथ्याप्रलदतेवाचमाकर्णयतिरःपरैः ॥ स्वामिद्रोहीगुरुद्रोहीमायावीचपलःशठः ॥ ७९ ॥ योभार्यापुत्रमित्राणिवालवृद्धकृशातुरान् ॥ भृत्यान्
 तिथिवंधूंश्चत्यक्त्वाश्रातिबुभुक्षितान् ॥ ८० ॥ येतुमृष्टंसमश्रितिनोवांच्छंतददंतिच ॥ पृथक्पाकीसविज्ञेयोब्रह्मवादिपुगर्हितः ॥ ८१ ॥ नियमान्स्वय
 मादाययेत्यजंत्यजितेंद्रियाः ॥ प्रव्रज्यागमितायैश्चसंयुक्तायेचमद्यपैः ॥ ८२ ॥ येचापिक्षयरोगार्तांगापिपासाक्षुधातुराम् ॥ नपालयंतियत्नेनतेगोघ्नानार
 काःस्मृताः ॥ ८३ ॥ सर्वपापरतायेचचतुष्पात्क्षेत्रभेदकाः ॥ साधून्विप्रान्गुरुंश्चैवयश्चाहिप्रताडयेत् ॥ ८४ ॥ येताडयंत्यदोपांचनारांसाधुपदेस्थिताम् ॥
 आलस्यवद्धसर्वांगोयःस्वपितिसुदुर्मुहुः ॥ ८५ ॥ दुर्वलांश्चनृपुष्पंतिनष्टान्प्रान्वेपयतिच ॥ पीडयंत्यतिभारेणसक्षतान्वाहयतिच ॥ ८६ ॥ सर्वपापरताये
 चसंयुक्तायेचभुंजते ॥ भग्नार्गीक्षतरोगार्तांगोरूपांचक्षुधातुराम् ॥ ८७ ॥ नपालयंतियत्नेनतेजनानारकाःस्मृताः ॥ वृषाणांवृषणौयेचपापिष्ठायातयंतिच ॥
 ॥ ८८ ॥ बाधयंतिचगोवत्सान्महानारकिणोनराः ॥ आशयासमनुप्राप्तंशुभ्रपाश्रमपीडितम् ॥ ८९ ॥ येचातिथिनमन्यंतैतेवैरिरयगामिनः ॥ अनायंविकलं
 दीनबालंवृद्धंभृशतुरम् ॥ ९० ॥ नानुकंपंतियेमूढास्तेयांतिनरकाणर्वम् ॥ अजाविकोमाहिपिकोयःशूद्रावृषलीपतिः ॥ ९१ ॥ शूद्रोविप्रस्यक्षत्रस्ययआचा
 रेणवर्तते ॥ शिल्पिनःकारवोवैद्यास्तैथादेवलकानराः ॥ ९२ ॥ भृतकामात्यकर्माणःसर्वैरनिरयगामिनः ॥ यश्चोदितमतिक्रम्यस्वेच्छयाआहरेत्करम् ॥
 ॥ ९३ ॥ नरकेषुसपच्येतयश्चदंडंवृथानयेत् ॥ उत्कोचकैरधिकृतैस्तैस्करैश्चप्रपीड्यते ॥ ९४ ॥ यस्यराज्ञःप्रजाराज्येषच्यतेनरकेषुसः ॥ योद्विजाःप्रतिगृह्णति
 नृपस्यपापवर्तिनः ॥ ९५ ॥ प्रयांतितेपिघोरेषुनरकेषुनरसंशयः ॥ पारदारिकचौराणांयत्पापं पार्थिवस्यच ॥ ९६ ॥ भवत्यरक्षतोघोरोराज्ञस्तस्यपरिग्रहः ॥

१ पुण्यारामविनाशनम् इ० पा० । २ शूद्रात्परतरस्य च इ० पा० । ३ अधर्म विक्रयाद्यस्तु इ० पा० । ४ ब्रगर्वांचितायै इ० पा० । ५ नियुजति बलाच्च प्रेषयति च इ० पा० । ६ यमाकारा
 नृपध्वजाः इ० पा० । ७ पापकारकपापानां यत्पापं पार्थिवस्य च ॥ तेनभीतानृपःकुर्वतिप्रजानां परितनग्रहम् ॥

प० पु०
॥ ६९ ॥

अचौरचौरवद्यश्चौरंचाचौरवत्पुनः॥९७॥अविचार्यनृपःकुर्यात्सोऽपि वै नरकं व्रजेत् ॥ घृततैलान्नपानादिमधुमांससुरासवम् ॥९८॥ गुडेक्षुशरीशाकादिदधि
मूलफलानिच॥तृणकाष्ठपुष्पपत्रकांस्यभाजनमेवच ॥ ९९ ॥ उपानच्छत्रकटकशिबिकामासनमृदु ॥ ताम्रसीसंत्रपुकांस्यंशंखाद्यंचजलोद्भवम् ॥ १०० ॥
वादित्रैवेणुवंशाद्यंगृहोपस्करणानिच ॥ ऊर्णाकार्पासकौशेयंगपद्मोद्भवानिच॥१०१॥ तूलंसूक्ष्माणिवस्त्राणियेलोभेनहरंतिच ॥ एवमादीनिचान्यानिद्रव्या
णिविविधानिच ॥ १०२ ॥ नरकेषुद्रुतंगच्छेदपहृत्याल्पकान्यापि ॥ यद्वातद्वापरद्रव्यमपिसर्षपमात्रकम् ॥ १०३ ॥ अपहृत्यनरोयातिनरकेनात्रसंशयः॥
बह्वल्पकाद्यपितथापरस्यममताकृतम् ॥ १०४ ॥ अपहृत्यनरोयातिनरकेनात्रसंशयः ॥ एवमाद्यैर्नरःपापैरुत्क्रांतिसमनंतरम् ॥ १०५ ॥ शरीरघात
नार्थायपूर्वाकारमवाप्नुयात् ॥ यमलोकं व्रजंत्येते शरीरस्थायमाज्ञया ॥ १०६ ॥ यमदूतैर्महाघोरैर्नयमानाःसुदुःखिताः ॥ देवतिर्यङ्मनुष्याणामधर्मनि
यतात्मनाम् ॥ १०७ ॥ धर्मराजःस्मृतःशास्तासुघोरैर्विविधैर्वधैः ॥ विनयाचारयुक्तानांप्रमादान्मलिनात्मनाम् ॥ १०८ ॥ प्रायश्चित्तैर्गुरुःशास्तान
चतैरक्षयतेयमः ॥ पारदारिकचौराणामन्यायव्यवहारिणाम् ॥ १०९ ॥ नृपतिःशासकःप्रोक्तःप्रच्छन्नानांचधर्मराट् ॥ तस्मात्कृतस्यपापस्यप्रायश्चित्तंस
माचरेत् ॥ ११० ॥ नाभुक्तस्यान्यथानाशःकल्पकोटिशतैरपि ॥ यःकरोतिस्वयंकर्मकारयेद्भानुमोदयेत् ॥ १११ ॥ कायेनमनसावाचातस्यचाधोगतिःफल
म् ॥ इतिसंक्षेपतःप्रोक्ताःपापभेदास्त्रिधाधुना ॥ ११२ ॥ कथ्यतेगतयश्चित्रानराणांपापकर्मणाम् ॥ एतत्तेनृपतेधर्मफलंप्रोक्तंमुविस्तरात् ॥ ११३ ॥ अन्यत्किं
तेप्रवक्ष्यामितिन्मेब्रूहि नरोत्तम ॥ अधर्मस्यफलंप्रोक्तं धर्मस्यापि वदाम्यहम् ॥ ११४ ॥ इत्युक्त्वा मातलिस्तत्रराजानंसर्ववत्सलम् ॥ तस्मिन्धर्मप्रसंगेन इत्या
ख्यातं महात्मना ॥ ११५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेबेनोपाख्यानेपितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेसप्तषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ययातिरुवाच ॥ अधर्मस्य
फलंसूतश्रुतंसर्वमयाविभो ॥ धर्मस्यापि फलं ब्रूहि श्रोतुं कौतूहलं मम ॥ १ ॥ मातलिरुवाच ॥ अथ पापैरिमेयांति यमलोकंचतुर्विधाः ॥ संत्रासजननघोरवि
वशाःसर्वदेहिनः ॥ २ ॥ गर्भस्थैर्जायमानैश्चवालैस्तरुणमध्यमैः ॥ पुंस्त्रीनपुंसकैर्वृद्धैर्यातव्यं जंतुभिस्ततः ॥ ३ ॥ शुभाशुभफलंतत्रदेहिनांप्रविचार्यते ॥
चित्रगुप्तादिभिःसर्वैर्मध्यस्थैःसर्वदर्शिभिः ॥ ४ ॥ नतेत्रप्राणिनःसंतियेनयांति यमक्षयम् ॥ अवश्यं हि कृतंकर्मभोक्तव्यंतद्विचारितम् ॥ ५ ॥ येतत्रशुभक
र्माणःसौम्यचित्तादयान्विताः ॥ तेनरायांतिसौम्येनपथायमनिकेतनम् ॥ ६ ॥ यःप्रदद्याच्चविप्राणामुपानत्काष्ठपादुके ॥ सविमानेनमहतासुखंयातियमा
लयम् ॥ ७ ॥ छत्रदानेनगच्छंतिपथासाध्रेणदेहिनः ॥ दिव्यवस्त्रपरीधानायांतिवस्त्रप्रदायिनः ॥ ८ ॥ शिबिकायाःप्रदानेनविमानेनसुखंव्रजेत् ॥ सुखासन

भू०खं०दि०

अ० ६८

॥ ६९ ॥

प्रदानेन सुखं याति यमालयम् ॥ ९ ॥ आरामकर्ता छाया सुशीतला सुसुखं व्रजेत् ॥ याति पुष्पकयानेन पुष्पारामप्रदायिनः ॥ १० ॥ देवाय तनकता च यतनामाश्रम
 स्य च ॥ अनाथमण्डपानां च क्रीडन्याति गृहोत्तमैः ॥ ११ ॥ देवाग्निगुरुविप्राणां मातापित्रोश्च पूजकः ॥ १२ ॥ विप्रेषु दीनेषु गुणान्वितेषु यच्छ्रद्धया स्वल्पमपि
 प्रदत्तम् ॥ तत्सर्वकामान्समुपैति लोके श्राद्धे च दानं प्रवदति संतः ॥ १३ ॥ श्रद्धादानेन विज्ञेयमपि बालाग्रमात्रकम् ॥ यत्पात्रादि चतुष्टयं श्रद्धाते पुंसदामम् ॥
 १४ ॥ श्रद्धायते सदा तस्माच्छ्रद्धायास्तत्फलं भवेत् ॥ गुणान्वितेषु दीनेषु यच्छ्रद्धया स्वस्थान्यपि ॥ १५ ॥ सप्रयातिसर्वकामं स्थानपैतामहं नृप ॥ श्रद्ध
 यायेन विप्राय दत्तां कणिमात्रकम् ॥ १६ ॥ सस्यादिव्यतिथिर्भूपदेवानां कीर्तिवर्धनः ॥ तस्माच्छ्रद्धान्वितैर्देयं तत्फलं भवति ध्रुवम् ॥ १७ ॥ इति श्रीपद्म
 पुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने मातृपितृतीर्थवर्णने ययातिचरित्रेऽष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ मातलिरुवाच ॥ अथ धर्माः शिवेनोक्ताः शिवधर्मा गमोत्तमाः ॥ ज्ञे
 या बहुविधास्ते च कर्मयोगप्रभेदतः ॥ १ ॥ हिंसादिदोषनिर्मुक्ताः क्लेशायासविवर्जिताः ॥ सर्वभूतहिताः शुद्धाः सूक्ष्मायासमहत्फलाः ॥ २ ॥ अननंशास्वाक
 लिताः शिवमूलैकसांश्रिताः ॥ ज्ञानध्यानसुषुप्ताद्व्याः शिवधर्माः सनातनाः ॥ ३ ॥ धारयंति शिवं यस्माद्धारयंति शिवभाषितैः ॥ शिवधर्माः स्मृतास्तस्मात्सं
 साराणवतारकाः ॥ ४ ॥ तथा हिंसाक्षमासत्यं ह्रीः श्रद्धेन्द्रियसंयमः ॥ दानमिज्यातपो दानं दशकं धर्मसाधनम् ॥ ५ ॥ अथ न्यस्तेः समस्ते वा शिवधर्मैरनुष्ठितैः ॥
 शिवैकरस्य संप्राप्तैर्गतिरेकैव कल्पिता ॥ ६ ॥ यथाभूः सर्वभूतानां स्थानं साधारणं स्मृतम् ॥ तत्तथा शिवभक्तानां तुल्यं शिवपुरं स्मृतम् ॥ ७ ॥ यथेह सर्वभूता
 नां भोगाः सातिशयाः स्मृताः ॥ नानापुण्यविशेषेण भोगाः शिवपुरे तथा ॥ ८ ॥ शुभाशुभफलं चापि भुज्यते सर्वदेहिभिः ॥ शिवधर्मस्यैकैकस्य फलं तत्रोपभु
 ज्यते ॥ ९ ॥ यस्य यादृग्भवेत्पुण्यं श्रद्धापात्रविशेषतः ॥ भोगाः शिवपुरे तस्य ज्ञेयाः सातिशयाः शुभाः ॥ १० ॥ स्थानप्राप्तिः परं तुल्या भोगाः शांतिमयाः
 स्थिताः ॥ कुर्यात्पुण्यं महत्तस्मान्महाभोगजिगीषया ॥ ११ ॥ सर्वातिशयमेवैकं भावितं च सुरोत्तमैः ॥ आत्मभोगाधिपत्यं स्याच्छिवः सर्वजगत्पतिः ॥ १२ ॥
 केचित्तत्रैवमुच्यंते ज्ञानयोगरतानराः ॥ आवर्तते पुनश्चान्ये संसारे भोगतत्पराः ॥ १३ ॥ तस्माद्विमुक्तिमिच्छंस्तु भोगासक्तिं च वर्जयेत् ॥ विरक्तः शांतचित्ता
 त्मा शिवज्ञानमवाप्नुयात् ॥ १४ ॥ ये चापीशान्यहृदयाय जंतींशं प्रसंगतः ॥ तेषामपि ददातीशः स्थानं भावानुरूपतः ॥ १५ ॥ तत्रार्चयंति ये रुद्रं सकृदुच्छि
 ब्रकल्मषाः ॥ तेषां पिशाचलोकेषु भोगानीशः प्रयच्छति ॥ १६ ॥ संतप्तादुःखभारेण भ्रियंते सर्वदेहिनः ॥ अन्नदः पुण्यदः प्रोक्तः प्राणदश्चापि सर्वदः ॥ १७ ॥
 तस्मादन्नप्रदानेन सर्वदानफलं भवेत् ॥ त्रैलोक्ये यानिरन्तानि भोगस्त्रीवाहनानि च ॥ १८ ॥ अन्नदानप्रदः सर्वमिहामुत्र फलं भवेत् ॥ यस्यान्नपानपुष्टांगः कुरु
 ते पुण्यसंचयम् ॥ १९ ॥ अन्नप्रदातुस्तस्यार्थकर्तुं धर्मसंशयः ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां देहः परमसाधनम् ॥ २० ॥ स्थितिस्तस्यान्नपानाभ्यामतस्तत्स

५० पु०

॥ ७० ॥

वसाधनम् ॥ अन्नप्रजापतिः साक्षादन्नविष्णुः शिवः स्वयम् ॥ २१ ॥ तस्मादन्नसमंदानं न भूतं न भविष्यति ॥ त्रयाणामपिलोकानामुदकं जीवनं स्मृतम् ॥ २२ ॥
पवित्रमुदकं दिव्यं शुद्धं सर्वरसायनम् ॥ अन्नपानाश्वगोवस्त्रशय्यासूत्रासनानि च ॥ २३ ॥ प्रेतलोके प्रशस्तानि दानान्यष्टौ विशेषतः ॥ एवं दानविशेषेण धर्म-
राजपुरं नरः ॥ २४ ॥ यस्माद्याति सुखेनैव तस्माद्भूमौ समाचरेत् ॥ येषु नः क्रूरकर्माणः पापादानविवर्जिताः ॥ २५ ॥ भुंजते दारुणं दुःखं नरके नृप नंदन ॥
तथा सुखं प्रभुं जंति दानकर्तार एव तु ॥ २६ ॥ तेषां तु संभवेत्सौख्यं कर्मयोगरतात्मनाम् ॥ अप्रमेयगुणैर्दिव्यैर्विमानैः सर्वकामकैः ॥ २७ ॥ असंख्यैस्तत्पुरं-
व्याप्तं प्राणिनामुपकारकैः ॥ सहस्रसोमदिव्यं वासूर्यतेजः समप्रभम् ॥ २८ ॥ रुद्रलोकमिति प्रोक्तमशेषगुणसंयुतम् ॥ सर्वेषां शिवभक्तानां तत्पुरं परिकीर्तित-
म् ॥ २९ ॥ रुद्रक्षेत्रे मृतानां च जंगमस्थावरात्मनाम् ॥ अप्येकदिवसं भक्त्या यः पूजयति शंकरम् ॥ ३० ॥ सोऽपि याति शिवस्थानं किं पुनर्वहुशोचयन् ॥ वै-
ष्णवाविष्णुभक्ताश्च विष्णुध्यानपरायणाः ॥ ३१ ॥ तेऽपि गच्छन्ति वैकुण्ठे समीपं देवचक्रिणः ॥ ब्रह्मवादी च धर्मात्मा ब्रह्मलोकं प्रयाति सः ॥ ३२ ॥ पुण्यकर्ता सु-
पुण्येन पुण्यलोकं प्रयाति च ॥ तस्मादीशे सदा भक्तिभावयेदात्मनात्मनि ॥ ३३ ॥ हरौ वापि महाराज युक्तात्मा ज्ञानवान् स्वयम् ॥ तस्मात्सर्वविचारेण भा-
वदोषविचारतः ॥ ३४ ॥ एवं विष्णुप्रभावेन विशिष्टेनापि कर्मणा ॥ नरः स्थानमवाप्ये तद्देशं भावानुरूपतः ॥ ३५ ॥ इत्येतदपरं प्रोक्तं श्रीमच्छिवपुराणमहत् ॥
देहिनां कर्मनिष्ठानां पुनरावर्तकं स्मृतम् ॥ ३६ ॥ ऊर्ध्वं शिवपुराज्ञैर्यै वैष्णवलोकमुत्तमम् ॥ वैष्णवामानवायांति विष्णुध्यानपरायणाः ॥ ३७ ॥ ब्रा-
ह्मणा ब्रह्मलोकं तु सदाचारानरोत्तमाः ॥ प्रयाति यज्विनः सर्वपुरांतां तत्त्वकोविदाः ॥ ३८ ॥ ऐन्द्रलोकं तथा याति क्षत्रिया युद्धशालिनः ॥ अन्ये च पुण्यकर्तारः
पुण्यलोकान् प्रयाति ते ॥ ३९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने पितृतीर्थे ययातिचरिते एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥
॥ मातलि रुवाच ॥ यमपीडां प्रवक्ष्यामि महातीव्रां सुदारुणाम् ॥ भुंजति पापिनः सर्वे क्रूरास्ते ब्रह्मघातकाः ॥ १ ॥ क्वचित्पापाः प्रपच्यन्ते तीव्रेण करिपा-
ग्निना ॥ क्वचित्सहैर्वृकैर्व्याघ्रैर्दशैः कटैश्च दारुणैः ॥ २ ॥ क्वचिन्महाजलौकोभिः क्वचिदाजगरैः पुनः ॥ मक्षिकाभिश्च रौद्राभिः क्वचित्सर्पैर्विपोल्वणैः ॥ ३ ॥
मत्तमातंगयूथैश्च वलोत्कृष्टैः प्रमाथिभिः ॥ पंथानमुल्लिखद्भिश्च तीक्ष्णशृंगमहावृषैः ॥ ४ ॥ महाशृंगैश्च महिषैर्दुष्टगात्रप्राधकैः ॥ डाकिनीभिश्च रौद्राभिर्वि-
करालैश्च राक्षसैः ॥ ५ ॥ व्याधिभिश्च महाधोरैः पीड्यमाना व्रजन्ति ते ॥ महातुलांसमाहूढा दह्यमाना दवानले ॥ ६ ॥ महावेगप्रधूतास्ते महाचंडेन वायुना ॥
महापापाणवर्षेण भिद्यमानाश्च सर्वतः ॥ ७ ॥ पतद्भिर्वज्रनिघोषैरुल्कापातैश्च दारुणैः ॥ प्रदीप्तांगारवर्षेण हन्यमाना व्रजन्ति ते ॥ ८ ॥ महतापांसुवर्षेण दूय-

भू० सं० द्वि०

अ० ७०

॥ ७० ॥

माणायमंगताः ॥ येनराःपापकर्माणःपापंभुजंतिदारुणम् ॥ ९ ॥ एवंपापविशेषेणपापिष्ठाःपापकारकाः ॥ नरकंप्रतिभुजंतिबहुपीडासमाकुलम् ॥ १० ॥
 एतत्तेसर्वमाख्यातंविवेकंपुण्यपापयोः ॥ अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामिधर्मशास्त्रमनुत्तमम् ॥ ११ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थवर्णनेयया
 तिचरित्रेसप्ततितमोऽध्यायः॥७०॥ ययातिरूवाच ॥ यत्त्वयासर्वमाख्यातंधर्मोधर्ममनुत्तमम् ॥ शृण्वतोऽथममश्रद्धापुनरेवप्रवर्तते॥१॥ देवानालोकसंस्था
 नांवदसंख्याःप्रकीर्तिताः ॥ यस्यपुण्यप्रसंगेनयेनप्राप्तंचमातले ॥ २ ॥ ॥ मातलिरूवाच ॥ योगयुक्तंप्रवक्ष्यामिपसायदुपार्जितम् ॥ देवानालोकसंस्था
 नंसुखभोगप्रदायकम् ॥ ३ ॥ धर्मभावंप्रवक्ष्यामिआयासैरार्जितंप्रुथक् ॥ उपरिष्ठाञ्चलोकानांस्वरूपंचाप्यनुक्रमात् ॥ ४ ॥ तत्रापृगुणमैश्वर्यपार्थिवंपिशिता
 शिनाम् ॥ तस्मात्सद्योगतानांचनराणांतत्समंस्मृतम् ॥ ५ ॥ रंक्षसांपोडशगुणंपार्थिवानांचतद्विधम् ॥ एवंनिरवशेषंचयच्छेषकुलतेजसाम् ॥ ६ ॥
 गंधर्वाणांचवायव्ययाक्षंसकलंस्मृतम् ॥ पांचभौतिकमिंद्रस्यचत्वारिंशद्गुणमहत् ॥ ७ ॥ सोमस्यमानसदिव्यंविश्वेशंपांचभौतिकम् ॥ सौम्यंप्रजापती
 शानामहंकारगुणाधिकम् ॥ ८ ॥ चतुष्पाष्टिगुणंब्राह्मणैर्धर्मैश्वर्यमुत्तमम् ॥ विष्णोःप्राधानिकंतंत्रमैश्वर्यंब्रह्मणःपदम् ॥ ९ ॥ श्रीमच्छिवपुरेदिव्येऐश्वर्यस
 र्वकामिकम् ॥ अनंतगुणमैश्वर्यंशिवस्यात्मगुणमहत् ॥१०॥ आदिमध्यांतरहितविशुद्धतत्त्वलक्षणम् ॥ सर्वावभासकंमूक्षममनोपम्यंपरात्परम् ॥ ११ ॥
 सुसंपूर्णजगद्वेषपशुपाशाविमोक्षणम् ॥ योयत्स्थानमनुप्राप्तस्तस्यभोगस्तदात्मकः ॥ १२ ॥ विमानंतत्समानंचभवेदीशप्रसादतः॥ नानारूपाणिताराणां
 दृश्यंतेकोटयस्त्विमाः॥ १३ ॥ अष्टविंशतिरेवंतेसंदीप्ताःसुकृतात्मनाम् ॥ येकुर्वन्तिनमस्कारमीश्वरायक्वचित्क्वचित् ॥ १४ ॥ संपर्कात्कौतुकाहोभात्तद्वि
 मानंलभंतिते ॥ नामसंकीर्तनाद्वापिप्रसंगेनशिवस्ययः॥१५॥कुर्याद्वापिनमस्कारंनतस्यविलयोभवेत् ॥ इत्येतागतयस्तत्रमहत्त्यःशिवकर्मणि ॥१६॥कर्म
 णाभ्यंतरेणापिपुंसामीशानभावतः ॥ प्रसंगेनापियेकुर्युःशंकरस्मरणंनराः ॥ १७ ॥ तैर्लभ्यंतत्त्वतुलंसौख्यंकिंपुनस्तत्परायणैः ॥ विष्णुचिंतांप्रकुर्वन्तिव्या
 नेनगतमानसाः ॥ १८ ॥ तेयांतिपरमंस्थानंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ शैवंचवैष्णवंरूपमेकरूपंनरोत्तमम् ॥ १९ ॥ द्वयोश्चअंतरंनास्तिएकरूपमहात्मनोः ॥
 शिवायविष्णुरूपायशिवरूपायविष्णवे ॥ २० ॥ शिवस्यहृदयंविष्णुर्विष्णोश्चहृदयंशिवः ॥ एकमूर्तिस्त्रयोदेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ २१ ॥ त्रयाणामंत
 रंनास्तिगुणभेदाःप्रकीर्तिताः ॥ शिवभक्तोसिराजेंद्रतथाभागवतोसिवै ॥ २२ ॥ तेनदेवाःप्रसन्नास्तेब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ सुप्रीतावरदाराजन्कर्मणस्तवसु
 व्रत ॥ २३ ॥ इंद्रदेवात्समायातःसन्निधौतवमानद ॥ ऐंद्रमेनंपदंयाहिपश्चाद्ब्राह्मणमहेश्वरम् ॥ २४ ॥ वैष्णवंचप्रयाहित्वंदाहप्रलयवर्जितम् ॥ अनेनापिपि

१ बहुद्वारं षोडशकुलं पार्थिवात्पंचतद्विधा ॥ एकं निरवशेषं च इ० पा० । चतुर्द्वारं षड्शकलं पार्थिवं बाह्यतो द्विधा ॥ इ० च पा० । २ जगद्धेतु इ० पा० । ३ मनसा वाचा इ० पा० ।

५० पु०

॥ ७१ ॥

मानेनदिव्येनसर्वगामिना ॥ २५ ॥ दिव्यमूर्तिरतोभुङ्क्वदिव्यभोगान्मनोरमान् ॥ समारुह्यविमानं त्वं पुष्पकं सुखगामिनम् ॥ २६ ॥ सुकर्मोवाच ॥
 एवमुक्त्वा द्विजश्रेष्ठमौनवान्मातलिस्तदा ॥ राजानं धर्मतत्त्वज्ञं ययातिं नहुषात्मजम् ॥ २७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने मातापितृतीर्थं यया
 तिचरित्रे एकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ पिप्पलउवाच ॥ मातलेश्वचः श्रुत्वा स राजानं नहुषात्मजः ॥ किंचकारमहाप्राज्ञस्तन्मे विस्तरतो वद ॥ १ ॥ सर्व
 पुण्यमयी पुण्याकथेयं पापनाशिनी ॥ श्रोतुमिच्छाम्यहं प्राज्ञं नैव तृप्यामि सर्वदा ॥ २ ॥ सुकर्मोवाच ॥ सर्वधर्मभृतां श्रेष्ठो ययातिर्नृपसत्तमः ॥
 तमुवाचागतं दूतं मातलिं शक्रसारथिम् ॥ ३ ॥ ययातिरुवाच ॥ शरीरं नैव त्यक्ष्यामि गमिष्येन दिवं पुनः ॥ शरीरेण विना दूतपार्थिवेन न संशयः ॥ ४ ॥ यद्य
 प्येवं महादोषाः कायस्यैव प्रकीर्तिताः ॥ पूर्वचापि समाख्यातं त्वया सर्वगुणागुणम् ॥ ५ ॥ नाहं त्यक्ष्ये शरीरं वै नागमिष्ये दिवं पुनः ॥ इत्याचक्ष्व इतो गत्वा देवदे
 वं पुरंदरम् ॥ ६ ॥ एकाकिना हि जीवेन कायेनापि महामते ॥ नैव सिद्धिं प्रयात्येवं सारिकमिहैव हि ॥ ७ ॥ नैव प्राणं विना का योजीवः कायं विना न हि ॥
 उभयोश्चापि मित्रत्वं नाप्येनाशमिंद्रन ॥ ८ ॥ यस्य प्रसादभावाद्द्वै सुखमश्रातिकेवलम् ॥ शरीरस्याप्ययं प्राणो भोगानन्यान् मनोनुगान् ॥ ९ ॥ एवं ज्ञात्वा
 स्वर्गभोग्यं न भोज्यं देवदूतक ॥ संभवंति महादुष्टा व्याधयो दुःखदायकाः ॥ १० ॥ मातले किल विपाच्चैव जरादोपात्प्रजायते ॥ पश्य मे पुण्यसंयुक्तं कार्यं पोड
 श्वार्पिकम् ॥ ११ ॥ जन्मप्रभृतिमेकायः शतार्धाब्दं प्रयाति च ॥ तथा पितृतनोभावः कायस्यापि प्रजायते ॥ १२ ॥ मम कालो गतो दूतअब्दाप्रन्तं त्यमनुत्तमम् ॥
 यथा षोडशवर्षस्य कायः पुंसः प्रशोभते ॥ १३ ॥ तथा मे शोभते देहो बलवीर्यसमन्वितः ॥ नैव श्रानिर्न मेहानिर्न श्रमो व्याधयो जरा ॥ १४ ॥ मातले मम काये
 पि धर्मोत्साहेन वर्द्धते ॥ सर्वाभृतमयं दिव्यमौषधं परमौषधम् ॥ १५ ॥ पापव्याधिप्रणाशार्थं धर्मार्थं हि कृतम्पुरा ॥ तेन मे शोधितः कायो गतदो
 षस्तु जायते ॥ १६ ॥ हृषीकेशस्य संध्यानं नामोच्चारणमुत्तमम् ॥ एतद्रसायनं दूतनित्यमेवं करोम्यहम् ॥ १७ ॥ तेन मे व्याधयो दोषाः पापाद्याः प्रलयं
 गताः ॥ विद्यमाने हि संसारे कृष्णनाम्नि महौषधे ॥ १८ ॥ मानवामरणं याति पापव्याधिप्रपीडिताः ॥ नापि वंति महामृदाः कृष्णनामरसाय
 नम् ॥ १९ ॥ तेन ध्यानेन ज्ञानेन पूजाभावेन मातले ॥ सत्येन दानपुण्येन मम कायो निरामयः ॥ २० ॥ पापद्वेष्टामयाः पीडाः प्रभवन्ति शरीरेणः ॥
 पीडाभ्यो जायते मृत्युः प्राणिनां त्रसंशयः ॥ २१ ॥ तस्माद्धर्मः प्रकर्तव्यः पुण्यसत्याश्रयैर्नरैः ॥ पंचभूतात्मकः कायः शिरासंधिविजर्जरः ॥ २२ ॥ एवं संधीकृतो
 मर्त्यो हि मकारिव टंकणैः ॥ तत्र भाति महानग्निर्द्वातुरेव चरः सदा ॥ २३ ॥ शतखंडमये विप्रयः संधत्ते स बुद्धिमान् ॥ हरेर्नाम्ना च दिव्येन सौभाग्येनापि पिप्पल ॥ २४ ॥

भू० खं० द्वि
अ० ७२

॥ ७१ ॥

पंचात्मकाहियेखंडाः शतसंधिविजर्जराः ॥ तेनसंधारिताः सर्वेकायोधातुसमोभवेत् ॥ २५ ॥ हरेः पूजोपचारेण ध्यानेन नियमेन च ॥ सत्यभावेन दानेन नृत्नः का
 यो विजायते ॥ २६ ॥ दोषान् इत्येति कायस्य व्याधयः शृणुमातले ॥ बाह्याभ्यंतरशौचं हि दुर्गंधनिर्वजायते ॥ २७ ॥ शुचिस्ततो भवेत्सूतप्रसादात्तस्य च किं
 णः ॥ नाहं स्वर्गमिष्यामि स्वर्गमत्र करोम्यहम् ॥ २८ ॥ तपसा चैव भावेन स्वधर्मेण महीतलम् ॥ स्वर्गरूपं करिष्यामि प्रसादात्तस्य च क्रिणः ॥ २९ ॥ एवं ज्ञा
 त्वा प्रयाहित्वं कथयस्व पुरंदरम् ॥ सुकर्मो वाच ॥ समाकर्ण्य ततः सूतो नृपतेः परिभाषितम् ॥ ३० ॥ आशीर्भिरभिनंद्याथ आमंत्र्य नृपतिं गतः ॥ सर्वनिवेदयामास
 इंद्राय च महात्मने ॥ ३१ ॥ समाकर्ण्य सहस्राक्षो ययाते स्तुतमहात्मनः ॥ तस्याथार्चितयामासनयनार्थं दिवं प्रति ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वनोपा
 ख्याने मातापितृतीर्थे ययातिचरिते द्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ पिप्पल उवाच ॥ गते तस्मिन् महाभागे दूतं द्रस्य वै पुनः ॥ किंच कारसधर्मात्मा ययातिनंदुपा
 त्मजः ॥ १ ॥ सुकर्मो वाच ॥ तस्मिन् गते देववरस्य दूते संचितयामासनं रेंद्रमृतुः ॥ आहूय दूतान् प्रवरान्सत्वरंधर्मार्थयुक्तं वच आदिदेश ॥ २ ॥ गच्छंतु दूताः
 प्रवराः पुरोत्तमे देशे शुद्धीपेष्वखिलेषु लोके ॥ कुर्वंतु वाक्यं मम धर्मयुक्तं व्रजंतु लोकाः सुपथा हरेश्च ॥ ३ ॥ भावैः सुपुण्यैरमृतोपमानैर्ध्यानैश्च ज्ञानैर्यजनैस्तपोभिः ॥
 यज्ञैश्च दानैर्मधुसूदनैकमर्चंतु लोका विषयान्विहाय ॥ ४ ॥ सर्वत्रपश्यंतु सुरारिमेकं शुष्केषु चाद्रिष्वपि स्थावरेषु ॥ अभ्रेषु भूमौ सचराचरेषु स्वीयेषु कायेष्वपि
 जीवरूपम् ॥ ५ ॥ देवं तमुद्दिश्य ददंतु दानमातिथ्यभावाः परिपेत्रिकैश्च ॥ नारायणदेववरं यजध्वं दोषैर्विमुक्ता अचिराद्भविष्यथ ॥ ६ ॥ यो मामेकं वाक्यमिदं व
 मानवो लोभाद्रिमोहादपि नैव कारयेत् ॥ सज्ञास्य तां यास्यति निर्धृणो ध्रुवं ममापि चौरो हियथानि कृष्टः ॥ ७ ॥ आकर्ण्य वाक्यं नृपतेः श्रुताः संहृष्टभावाः सक
 लांच पृथ्वीम् ॥ आचल्युरेवं नृपतेः प्रणीतमादेशं भावं सकलप्रजासु ॥ ८ ॥ विप्रादिमर्त्या अमृतं सुपुण्यमानीतमेवं भुवितेन राज्ञा ॥ पिबंतु पुण्यं परिवैष्णवा
 ख्यं दोषैर्विहीनं परिणाममिष्टम् ॥ ९ ॥ श्रीकेशवं क्लेशहरं वरेण्यमानं दहृपं परमार्थमेवम् ॥ नामामृतं दोषहरं सुराज्ञा आनीतमस्त्येव पिबंतु लोकाः ॥ १० ॥ सख
 द्भपाणिमधुसूदानख्यं तं श्रीनिवासं सगुणं सुरेशम् ॥ नामामृतं दोषहरं सुराज्ञा आनीतमस्त्येव पिबंतु लोकाः ॥ ११ ॥ श्रीपद्मनाथं कमलेशं च आधाररूपं जगतां म
 हेशम् ॥ नामामृतं दोषहरं सुराज्ञा आनीतमस्त्येव पिबंतु लोकाः ॥ १२ ॥ पापापहं व्याधिनाशरूपमानंदं ददानवदैत्यनाशनम् ॥ नामामृतं दोषहरं सुराज्ञा
 आनीतमस्त्येव पिबंतु लोकाः ॥ १३ ॥ यज्ञांगरूपं चरथांगपाणिपुण्याकरं सौख्यमनंतरूपम् ॥ नामामृतं दोषहरं सुराज्ञा आनीतमस्त्येव पिबंतु लोकाः ॥ १४ ॥
 विश्वाधिवासं विमलविरामं रामाभिधानं रमणं सुरारिम् ॥ नामामृतं दोषहरं सुराज्ञा आनीतमस्त्येव पिबंतु लोकाः ॥ १५ ॥ आदित्यरूपं तमसां विनाशं व
 धं स्यनाशं मतिपंकजानाम् ॥ नामामृतं दोषहरं सुराज्ञा आनीतमस्त्येव पिबंतु लोकाः ॥ १६ ॥ नामामृतं सत्यमिदं सुपुण्यमधीत्य यो मानवा विष्णु

५० पु०

॥ ७२ ॥

भक्तः ॥ प्रभातकालेनियतोमहात्मासयातिमुक्तिनहिकारणं च ॥ १७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेषितृतोर्थवर्णनेययातिचरिते
त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ सुकर्मोवाच ॥ दूतास्तुग्रामेषुवदंतिसर्वेदोपेपुदेशेष्वथपत्तनेषु ॥ लोकाःशृणुष्वनृपतेस्तदाज्ञासर्वप्रभावैर्हरिमर्चयं
तु ॥ १ ॥ दानैश्चयज्ञैर्बहुभिस्तपोभिर्धर्माभिलाषैर्यजनैर्मनोभिः ॥ ध्यायंतुलोकामधुसूदनंतुआदेशमेवंनृपतेस्तुतस्य ॥ २ ॥ एवंसुपुष्टसकलंतुपुण्यमा
कर्ण्यतंभूमितलेषुलोकैः ॥ तदाप्रभृत्येवयजंतिविष्णुंध्यायंतिगायंतिजपंतिमर्त्याः ॥ ३ ॥ वेदप्रणीतैश्चसुसूक्तमंत्रैःस्तोत्रैःसुपुण्यैरमृतोपमानैः ॥
श्रीकेशवंतद्गतमानसास्तेब्रतोपवासैर्नियमैश्चदानैः ॥ ४ ॥ विहायदोषाप्तिजकायाचित्वागुद्भवान्प्रेमरताःसमस्ताः ॥ लक्ष्मीनिवासंजगतांनिवासंश्री
वासुदेवंपरिपूजयति ॥ ५ ॥ इत्याज्ञातस्यभूपस्यवर्ततेक्षितिमंडले ॥ वैष्णवेनापिभावेनजनाःसर्वेयजंति ॥ ६ ॥ नामभिःकर्मभिर्विष्णुंयजंतेज्ञा
नकोविदाः ॥ तद्व्यानास्तद्व्यवसिताविष्णुपूजापरायणाः ॥ ७ ॥ यावद्भूमंडलं सर्वयावत्तपतिभास्करः ॥ तावद्विमानवालोकाःसर्वेभागवतावभुः ॥ ८ ॥
विष्णोर्ध्यानप्रभावेनपूजास्तोत्रेणनामतः ॥ आधिव्याधिविहीनास्तेसंजातामानवास्तदा ॥ ९ ॥ वीतशोकाश्चपुण्याश्चसर्वेचैवतपोधनाः ॥ संजातावैष्ण
वाविप्रप्रसादात्तस्यचक्रिणः ॥ १० ॥ आमयैश्चविहीनास्तेदोषैरौषैश्चवर्जिताः ॥ सर्वैश्चर्यसमापन्नाःसर्वरोगविवाजिताः ॥ ११ ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यसं
जातामानवास्तदा ॥ अमराःनिर्जराःसर्वेधनधान्यसमन्विताः ॥ १२ ॥ मर्त्याविष्णुप्रसादेनपुत्रपौत्रैरलंकृताः ॥ तेषामेवमहाभागगृहद्वारेपुनित्य
दा ॥ १३ ॥ कल्पद्रुमाःसुपुण्यास्तेसर्वकामफलप्रदाः ॥ सर्वकामदुधागावःसंचितामणयस्तथा ॥ १४ ॥ संतितेपांगृहेपुण्याःसर्वकामप्रदायकाः ॥
अमरामानवाजाताःपुत्रपौत्रैरलंकृताः ॥ १५ ॥ सर्वदोषविहीनास्तेविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ सर्वसौभाग्यसंपन्नाःपुण्यमंगलसंयुताः ॥ १६ ॥ सुपुण्या
दानसंपन्नाज्ञानध्यानपरायणाः ॥ नदुर्भिक्षंनचव्याधिर्नोकालमरणंनृणाम् ॥ १७ ॥ तस्मिंश्शासतिधर्मज्ञेययातौनृपतौतदा ॥ वैष्णवामानवाःसर्वेवि
ष्णुव्रतपरायणाः ॥ १८ ॥ तद्व्यानास्तद्गताःसर्वेसंजाताभावतत्पराः ॥ तेषांगृहाणिदिव्यानिपुण्यानिद्विजसत्तम ॥ १९ ॥ पताकाभिःसुशुक्ला
भिःशंखयुक्तानितानिवै ॥ गदांकितध्वजाभिश्चनित्यंचक्रांकितानिच ॥ २० ॥ पद्मांकितानिभासंतेविमानप्रतिमानिच ॥ गृहाणिभित्तिभागेषुचि
त्रितानिमुचित्रकैः ॥ २१ ॥ सर्वत्रगृहद्वारेषुपुण्यस्थानेषुसत्तमाः ॥ वनानिसंतिदिव्यानिशाद्वलानिशुभानिच ॥ २२ ॥ तुलस्याचद्विजश्रेष्ठतेपुकेशवर्मदि
दिरैः ॥ भासंतेपुण्यदिव्यानिगृहाणिप्राणिनांसदा ॥ २३ ॥ सर्वत्रवैष्णवोभावोमंगलोवहुदृश्यते ॥ शंखशब्दाश्चभूलोकेमिथःस्फोटयैःसखे ॥ २४ ॥ श्रू
यंतेतत्रविप्रेन्द्रदोषपापविनाशकाः ॥ शंसत्वास्तिकपद्मानिगृहद्वारेषुभित्तिषु ॥ २५ ॥ विष्णुभक्त्याचनारीभिलिखितानिद्विजोत्तम ॥ गीतरागसुवर्णैश्च

मू०खं०दि०

अ० ७४

॥ ७२ ॥

मूर्च्छनातानसुखैः ॥ २६ ॥ गायंतिकेशवंलोकाविष्णुध्यानपरायणाः ॥ २७ ॥ हरिंमुरारिं प्रवदंतिकेशवंप्रीत्याजितं माधवमेव चान्ये ॥ श्रीनारसिंहं
 कमलेक्षणंत गोविंदमेकं कमलापतिं च ॥ २८ ॥ कृष्णं शरण्यं शरणं जपति रामं च जप्यैः परिपूजयंति ॥ दंडप्रणामैः प्रणमंति विष्णुं तद्विद्यानयुक्ताः परवैष्णवा
 स्ते ॥ २९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने मातापितृतीर्थवर्णने ययातिचरित्रे चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ सुकर्मोवाच ॥ विष्णुकृष्णं
 हरिरामं मुकुंदं मधुसूदनम् ॥ नारायणं विष्णुरूपं नारसिंहं तमच्युतम् ॥ १ ॥ केशवं पद्मनाभं च वासुदेवं च वामनम् ॥ वाराहं कमठं तस्यैह पंकजं सुराधिप
 म् ॥ २ ॥ विश्वेशं विश्वरूपं च अनंतमनर्घं शुचिम् ॥ पुरुषं पुष्कराक्षं च श्रीधरं श्रीपतिं हरिम् ॥ ३ ॥ श्रीनिवासं पीतवासं माधवं मोक्षदं प्रभुम् ॥ इत्येवं हि स मु
 च्चारं नामभिर्मानवाः सदा ॥ ४ ॥ प्रकुर्वन्ति नराः सर्वे बालवृद्धाः कुमारिकाः ॥ स्त्रियो हरिं सुगार्यति गृहकर्मरताः सदा ॥ ५ ॥ आसने शयने याने ध्याने वच
 सिमाधवम् ॥ क्रीडमानास्तथा बाला गोविंदं प्रणमंति ते ॥ ६ ॥ दिवारात्रौ सुमधुरं वृत्तिं हरिनामच ॥ विष्णुचारो हि सर्वत्र श्रूयते द्विजसत्तम ॥ ७ ॥ वैष्णवेन प्रभावे
 न मर्त्या वर्तन्ति भूतले ॥ आसादकलशग्रेषु देवतायतनेषु च ॥ ८ ॥ यथासूर्यस्य विवानितथा चक्राणि भाति च ॥ वैकुण्ठे दृश्यते भावस्तद्भावं जगतीतले ॥ ९ ॥
 तेन राजाकृतं विप्रपुण्यं चापि महात्मना ॥ विष्णुलोकस्य समतां तथानीतं महीतलम् ॥ १० ॥ नहुपस्यापि पुत्रेण वैष्णवेन ययातिना ॥ उभयोर्लोकयो
 र्भावमेकीभूतं महीतलम् ॥ ११ ॥ भूतलस्यापि विष्णोश्च अंतरं नैव दृश्यते ॥ विष्णुचारं तु वैकुण्ठे यथा कुर्वन्ति वैष्णवाः ॥ १२ ॥ भूतलतादृशो चारं प्रकुर्वन्ति च
 मानवाः ॥ उभयोर्लोकयोर्विप्र एकभावः प्रदृश्यते ॥ १३ ॥ जरारोगभयं नास्ति मृत्युहीनानरावभुः ॥ दानभोगप्रभावश्च अधिको दृश्यते भुवि ॥ १४ ॥ पुत्रा
 णां तु सुखं पुण्यमधिकं पौत्रजं नराः ॥ प्रभुं जति सुखेनापि मानवा भुवि सत्तम ॥ १५ ॥ विष्णोः प्रसाददानेन उपदेशेन तस्य च ॥ सर्वव्याधिविनिर्मुक्ता मानवा वै
 ण्णवाः सदा ॥ १६ ॥ स्वर्गलोकप्रभावो हि कृतो राज्ञा महीतले ॥ पंचविंशप्रमाणेन वर्षाणि नृपसत्तम ॥ १७ ॥ गेर्दहीनानराः सर्वज्ञानध्यानपरायणाः ॥
 यज्ञदानपराः सर्वदेवाभावाश्च मानवाः ॥ १८ ॥ उपकाररताः पुण्याधन्यास्ते कीर्तिभाजनाः ॥ सर्वधर्मपरा विप्रविष्णुध्यानपरायणाः ॥ १९ ॥ राजा तेनोप
 दिष्टास्ते सजाता वैष्णवा भुवि ॥ विष्णुरुवाच ॥ श्रूयतां नृपशार्दूलचरित्रं तस्य भूपते ॥ २० ॥ सर्वधर्मपरो नित्यं विष्णुभक्तश्च नाहुपि ॥ अब्दानां तत्र लक्षं
 हितस्याप्येवं गतं भुवि ॥ २१ ॥ नूतनो दृश्यते कायः पंचविंशद्विको यथा ॥ पंचविंशद्विको भाति रूपेण वयसा तदा ॥ २२ ॥ प्रबलः प्राढिसंपन्नः प्रसादात्
 स्य च क्रिणः ॥ मानुषा भुवमास्थाय यमं नैव प्रयाति ते ॥ २३ ॥ रागद्वेषविनिर्मुक्ताः क्लेशपाशविजिताः ॥ सुखिनो दानपुण्यैश्च सर्वधर्मपरायणाः ॥ २४ ॥

१ कविलं च ६० पा० । २ श्रीदं श्रीशं श्रीनिवातं सुमोक्षं मोक्षदं प्रभुम् । ३ प्रणमंति हरिं नार्यैः ६० पा० । ४ स्वर्गलोकतिरस्कारः कृतो राज्ञा महीतले । ६० पा० । ५ वेदविज्ञा ६० पा० ।

५० पु०

॥ ७३ ॥

विस्तारं तेजनाः सर्वे संतत्यापि गतानृप ॥ यथा दूर्वावटाश्चैव विस्तारं याति भूतले ॥ २५ ॥ तथा ते मानवाः सर्वे पुत्रपौत्रैः प्रविस्तृताः ॥ मृत्युदोषविहीनास्ते चिरं जीवंति वैजनाः ॥ २६ ॥ स्थिरकायाश्च सुखिनो जरारोगविर्वर्जिताः ॥ पंचविंशान्दिकाः सर्वे न राह्यंति भूतले ॥ २७ ॥ सत्याचारपराः सर्वे विष्णुध्यानपरायणाः ॥ एवं सर्वे च मर्त्यास्ते भ्रसादात्तस्य चक्रिणः ॥ २८ ॥ संजाता मानवाः सर्वे दानभोगपरायणाः ॥ मृतो न श्रूयते लोके मर्त्यः कोपिनरोत्तम ॥ २९ ॥ शोकैर्नैव प्रपश्यंति दोषे नैव प्रयाति ते ॥ यद्रूपं स्वर्गलोकस्य तद्रूपं भूतलस्य च ॥ ३० ॥ संजातं मानवश्रेष्ठप्रसादात्तस्य चक्रिणः ॥ विभ्रष्टाय मद्रूतास्ते विष्णुद्रूतैश्च ताडिताः ॥ ३१ ॥ रुदमाना गताः सर्वे धर्मराजं परस्परम् ॥ तत्सर्वं कथितं दूतैश्चेष्टितं भूपतेस्तुतैः ॥ ३२ ॥ अमृत्युभूतलं जातं दानभोगेन भास्करे ॥ नहुषस्यात्मजेनापिकृतं देवययातिना ॥ ३३ ॥ विष्णुभक्तेन पुण्येन स्वर्गं रूपं प्रदाशितम् ॥ एवमाकर्णितं सर्वधर्मराजेन वैतदा ॥ ३४ ॥ धर्मराजस्तदा तत्र दूतैर्भ्यः श्रुतविस्तरः ॥ चिंतयामास सर्वार्थं श्रुत्वा नृपचेष्टितम् ॥ ३५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने मातापितृतीर्थवर्णने ययातिचरित्रे पंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ सुकर्मोवाच ॥ सौरिर्दूतैस्तथा सर्वैः सह स्वर्गं गमामसः ॥ द्रष्टुं तत्र सहस्राक्षं देववृंदैः समावृतम् ॥ १ ॥ धर्मराजं समायां तं ददर्श सुरराट् तदा ॥ समुत्थाय त्वरायुक्तो दत्वा चार्धमनुत्तमम् ॥ २ ॥ प्रपच्छागमनं तस्य कथय स्वममाग्रतः ॥ समाकर्ण्य महद्वाक्यं देवराजस्य भाषितम् ॥ ३ ॥ धर्मराजोऽब्रवीत्सर्वं ययातिश्चरितं महत् ॥ धर्मराज उवाच ॥ श्रूयतां देवदेवेश्यस्मादागमनं मम ॥ ४ ॥ कथयाम्यहमत्रापि येनाहमागतस्तव ॥ नहुषस्यात्मजेनापि विष्णवेन महात्मना ॥ ५ ॥ वैष्णवाश्च कृतामर्त्या ये वसंति महीतले ॥ वैकुण्ठस्य समं रूपं मर्त्यलोकस्य वैकृतम् ॥ ६ ॥ अमरमानवा जाता जरारोगविर्वर्जिताः ॥ पापमेव न कुर्वन्ति असत्यं न वदंति ते ॥ ७ ॥ कामक्रोधविहीनास्ते लोभमोहविर्वर्जिताः ॥ दानशीलामहात्मानः सर्वे धर्मपरायणाः ॥ ८ ॥ सर्वधर्मेः समर्चति नारायणमनामयम् ॥ तेन वैष्णवधर्मेण मानवा जगतीतले ॥ ९ ॥ निरामया वीतशोकाः सर्वे च स्थिरयौवनाः ॥ दूर्वावटायथा देवविस्तारं याति भूतले ॥ १० ॥ तथा ते विस्तरं प्राप्ताः पुत्रपौत्रैः प्रपौत्रकैः ॥ तेषां पुत्रैः प्रपौत्रैश्च वंशाद्रंशांतरंगताः ॥ ११ ॥ एवं हि वैष्णवः सर्वो जरामृत्युविर्वर्जितः ॥ मर्त्यलोकः कृतस्तेन नहुषस्यात्मजेन वै ॥ १२ ॥ पदभ्रष्टोऽस्मि संजातो व्यापारेण विर्वर्जितः ॥ एतत्सर्वं समाख्यातं मम कर्म विनाशनम् ॥ १३ ॥ एवं ज्ञात्वा सहस्राक्षलोकस्यास्य हितं कुरु ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यथा पृष्टोऽस्मि वै त्वया ॥ १४ ॥ एतस्मात्कारणादिद्रव्यागतस्तव सन्निधौ ॥ इंद्र उवाच ॥ पूर्वमेव मया दूत आगमाय महात्मनः ॥ १५ ॥ प्रेषितो धर्मराजेन्द्रदूतेनास्यापि भाषितम् ॥ नाहं स्वर्गं सुखस्यार्थं नागमिष्ये दिवं पुनः ॥ १६ ॥ स्वर्गरूपं करिष्यामि सर्वतद्रूपमिदं लम् ॥ इत्याचक्षे भूपालः प्रजापाल्यं करोति सः ॥ १७ ॥ तस्य धर्मप्रभावेन भीतिस्तित्थामि सर्वदा ॥ धर्म उवाच ॥ येन केनाप्युपायेन तमानयसु भूपतिम् ॥ १८ ॥

भू० सं० द्वि०

अ० ७६

॥ ७३ ॥

देवराजमहाभागयदीच्छसिममप्रियम् ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यधर्मस्यापिसुराधिपः ॥ १९ ॥ चित्तयामासमेधावीसर्वतत्त्वेनभूपते ॥ कामदेवंसमाह्वयगंधर्वा
 श्वपुरंदरः ॥ २० ॥ मकरंदंरतिदेवआनिनायमहामनाः ॥ तथाकुरुतवैय्यंयथाऽऽगच्छतिभूपतिः ॥ २१ ॥ यूयंगच्छन्तुभूलोकंमयादिष्टानसंशयः ॥
 ॥ कामउवाच ॥ युवयोस्तुप्रियंपुण्यंकरिष्यामिनसंशयः ॥ २२ ॥ राजानंपश्यमांचैवस्थितंचैवसमायुधि ॥ तथेत्युक्त्वागताःसर्वेयत्रराजासनाहुपिः ॥ २३ ॥
 नटरूपेणतेसर्वेकामाद्याःकर्मणाद्विज ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैवतेचऊचुःसुनाटकम् ॥ २४ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाययातिःपृथिवीपतिः ॥ सभांचकारमेधावी
 देवरूपांसुपंडितैः ॥ २५ ॥ समायातः स्वयंभूपोज्ञानविज्ञानकोविदः ॥ तेषांतुनाटकंराजापश्यमानःसनाहुपिः ॥ २६ ॥ चरितंवामनस्यापिउत्पत्तिं
 विप्ररूपिणः ॥ रूपेणाप्रतिमालोकेसुस्वरंगीतमुत्तमम् ॥ २७ ॥ गायमानाजराजान्नार्यारूपेणवैतदा ॥ तस्यागीतविलासेनहास्येनललितेनच ॥ २८ ॥
 मधुरालापतस्तस्यकंदर्पस्यचमायया ॥ मोहितस्तेनभावेनदिव्येनचरितेनच ॥ २९ ॥ वलेश्वैवयथारूपंविंध्यावल्यायथापुरा ॥ वामनस्ययथारूपंचके
 मारोथतादृशम् ॥ ३० ॥ सूत्रधारःस्वयंकामोवसंतःपारिपार्श्वकः ॥ नटीवैपथराजाताक्षारतिर्दृष्टवल्हभा ॥ ३१ ॥ नेपथ्यांतश्चरीराजन्सातस्मिन्नृत्यक
 मणि ॥ मकरंदोमहाप्राज्ञःक्षोभयामासभूपतिम् ॥ ३२ ॥ यथायथापश्यतिनृत्यमुत्तमगीतंसमाकर्णतिसक्षितीशः ॥ तथातथामोहितवान्सभूपतिंनटीप्रणी
 तेनमहानुभावः ॥ ३३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थययातिचरित्रेपद्मसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ सुकमांवाच ॥ कामस्यगीत
 लास्येनहास्येनललितेनचमोहितोराजराजेंद्रोऽनटरूपेणपिप्पला ॥ १ ॥ कृत्वामृत्पुंरूपंचसराजानहुपात्मजः ॥ अकृत्वापादयोःशौचमासनेउपविष्टवान् ॥ २ ॥
 तदंतरंतुसंप्राप्यसंचचारजनृपम् ॥ कामेनापिनृपश्रेष्ठइंद्रकार्यकृतंहितम् ॥ ३ ॥ निवृत्तेनाटकेतस्मिन्गतेपुतेपुभूपतिः ॥ जराभिभूतोधर्मात्माकामसं
 सक्तमानसः ॥ ४ ॥ मोहितःकाममोहेनविह्वलोविकलेंद्रियः ॥ अतीवमुग्धोधर्मात्माविषयेऽपवाहितः ॥ ५ ॥ एकदानुगतोराजामृगयाव्यसनातुरः ॥
 वनेचक्रीडतेसोपिमोहरागवशंगतः ॥ ६ ॥ सरसंक्रीडमानस्यनृपतेश्वमहात्मनः ॥ मृगश्वकःसमायातश्चतुःशृंगोह्यनोपमः ॥ ७ ॥ सर्वांगसुंदरोराजन्हेमरूपतनू
 रुहः ॥ रत्नज्योतिःसुचित्रांगोदर्शनीयोमनोहरः ॥ ८ ॥ अभ्यधावत्सवेगेनवाणपाणिर्धनुर्द्धरः ॥ इत्यमन्यतमेधावीकोपिदैत्यःसमागतः ॥ ९ ॥ मृगेणचसते
 नापिदूरमाकर्षितोतनृपः ॥ गतःसरथवेगेनश्रमेणपरिखेदितः ॥ १० ॥ वीक्षमाणस्यतस्यापिमृगश्चांतरधीयत ॥ सपश्यतिवनंतत्रनंदनोपममद्भुतम् ॥ ११ ॥
 चारुवृक्षसमाकीर्णभूतपंचकशोभितम् ॥ गुरुभिश्चंदनैःपुण्यैःकदलीखंडमंडितैः ॥ १२ ॥ वकुलाशोकपुंनागैर्नालिकेरैश्चतिदुकैः ॥ पूगीफलैश्चसर्जैःकुसुदैः

१ विप्लव इ० पा० । २ रसरूपो बभूव इ० पा० ।

३ रत्नमालिः सुचित्रांगः इ० पा० । ४ सव्यमानं मरुद्गणः इ० पा० ।

५० पु०

॥ ७४ ॥

सप्तपर्णकैः ॥ १३ ॥ पुष्पितैः कर्णिकारैश्चनानावृक्षैः सदाफलैः ॥ पुष्पितामोदसंयुक्तैः केतकैः पाटलैस्ततः ॥ १४ ॥ वीक्षमाणो महाराजदर्शसरउत्तमम् ॥
पुण्योदकेन संपूर्णविस्तीर्णपंचयोजनम् ॥ १५ ॥ हंसकारंडवाकीर्णजलपक्षिनादितम् ॥ कमलैश्चापिमुदितं श्वेतोत्पलविराजितम् ॥ १६ ॥ रक्तोत्पलैः शो-
भमानं हाटकोत्पलमंडितम् ॥ नीलोत्पलैः प्रकाशितं कलहारैरतिशोभितम् ॥ १७ ॥ मत्तैर्मधुकरैश्चापि सर्वत्र परिनादितम् ॥ एवं सर्वगुणोपेतं दर्शसरउत्त-
मम् ॥ १८ ॥ पंचयोजनविस्तीर्णदशयोजनदीर्घकम् ॥ तडागं सर्वतोभद्रं दिव्यभावैरलंकृतम् ॥ १९ ॥ रथवेगेन संखिन्नः किंचिच्छ्रमनिपीडितः ॥ निपसा-
दतटे तस्य चूतच्छायां सुशीतलाम् ॥ २० ॥ स्नात्वा पीतजलं शीतपद्मसौगंध्यवासितम् ॥ सर्वश्रमोपशमनममृतोपममेव तत् ॥ २१ ॥ वृक्षच्छाये तस्त-
स्मिन्नुपविष्टेन भूता ॥ गीतध्वनिः समाकर्णगीयमानो यथा तथा ॥ २२ ॥ यथा स्त्री गायते दिव्या तथा यं श्रयते ध्वनिः ॥ गीतप्रियो महाराज एव चित्तां परांगतः
॥ २३ ॥ चित्ताकुलस्तु धर्मात्मा यावच्चिंतयतेक्षणम् ॥ तावन्नारीवराकाचित्पीनश्रोणीपयोधरा ॥ २४ ॥ नृपतेः पश्यतस्तस्य वने तस्मिन्समागता ॥ सर्वाभरण-
शोभां गीशीलक्षणसंपदा ॥ २५ ॥ तस्मिन्वने समायाता नृपतेः पुरतः स्थिता ॥ तामुवाच महाराजः काहिकस्य भविष्यसि ॥ २६ ॥ किमर्थं हि समायाता तन्मे त्वं
कारणं वद ॥ पृष्टा सती तदा तेन न किंचिदपि पिप्पल ॥ २७ ॥ शुभाशुभं च भूपालं प्रत्युचोच द्वरानना ॥ प्रहस्यैव गता शीघ्रं वीणादंडकराञ्जला ॥ २८ ॥ विस्मये-
नापि राजेन्द्रो महता व्यापितस्तदा ॥ मया संभाषिता चेयं मानं ब्रूते स्म सोत्तरम् ॥ २९ ॥ पुनश्चितां समापेदेययातिः पृथिवीपतिः ॥ यो वै मृगो मया दृष्टः श्रुतः शृंगः सुवर्ण-
कः ॥ ३० ॥ तस्मान्नारी स सुद्धृता तत्सत्यं प्रतिभाति मे ॥ मायारूपमिदं सत्यं दानवानां भविष्यति ॥ ३१ ॥ चितयित्वा क्षणं राजाययातिर्नेहु पात्मजः ॥ यावच्चिंतयते
राजा तावन्नारी महावने ॥ ३२ ॥ अंतर्धानं गता विप्रप्रहस्य नृपनंदनम् ॥ एतस्मिन् तरे गीतं सुस्वरं पुनरेव तत् ॥ ३३ ॥ शुश्रुवे परमं दिव्यं मूर्छेनातानसंयुतम् ॥ जगाम
सत्वरं राजयत्रगीतध्वनिर्महान् ॥ ३४ ॥ जलं तेषुष्करं चैव सह ब्रह्मदलमुत्तमम् ॥ तस्योपरिवरानारीशीलरूपगुणान्विता ॥ ३५ ॥ दिव्यलक्षणसंपन्ना दिव्याभरणभू-
षिता ॥ दिव्यैर्भाविः प्रभात्येका वीणादंडकराविला ॥ ३६ ॥ गायंती सुस्वरं गीतं तालमानलयान्विता ॥ तेन गीतप्रभावेन मोहयंती चराचरान् ॥ ३७ ॥ देवा-
न्मुनिगणान्सर्वान् दैत्यान् गंधर्वकिन्नरान् ॥ तां दृष्ट्वा स विशालाक्षीरूपतेजोपशालिनीम् ॥ ३८ ॥ संसरिनास्ति चैवान्यानारी दृशी चराचरे ॥ पुरानटो जरायुक्तो
नृपतेः कायमेव हि ॥ ३९ ॥ संचारितो महाकामस्तदा सोऽप्रकटो भवत् ॥ घृतं स्पृष्ट्वा यथा वह्नीरश्मिवात्सं प्रजायते ॥ ४० ॥ तां च दृष्ट्वा तथा कामस्तत्कायात्प्र-
कटोऽभवत् ॥ मन्मथाविष्टचित्तोऽसौ तां दृष्ट्वा चारुलोचनाम् ॥ ४१ ॥ ईदृशपानदृष्टामेयुवती विश्वमोहिनी ॥ चितयित्वा क्षणं राजा कामसंस्तुमानसः ॥ ४२ ॥

१ जलते पुष्कले चैव महत्सदनमुत्तमम् ॥ ४० पा० ।

भू० सं० द्वि०

अ० ७७

॥ ७४ ॥

तस्याः सविरहेणापिलुब्धोभूत्पतिस्तदा ॥ कामाग्निनादह्यमानः कामज्वरेण पीडितः ॥ ४३ ॥ कथं स्यान्मम चैवेयं कथं भावो भविष्यति ॥ यदा मां गृहते वा
 लापद्मा स्यात्पद्मलोचना ॥ ४४ ॥ यदीयं प्राप्यते तर्हि सफलं जीवितं भवेत् ॥ एवं विचिंत्य धर्मात्मा ययातिः पृथिवीपतिः ॥ ४५ ॥ तामुवाच वरारोहः कात्वं कस्यपि
 वा शुभे ॥ पूर्वदृष्टादुयानारी सा दृष्टापुनरेव च ॥ ४६ ॥ तां प्रच्छ स धर्मात्मा काचेयं तव पार्श्वगा ॥ सर्वैकथय कल्याणि अहं हिनहुपात्मजः ॥ ४७ ॥ सोमवंश
 प्रसूतो हं सप्तद्वीपाधिपः शुभे ॥ ययातिर्नाम मे देवि स्यात्तो हं भुवनत्रये ॥ ४८ ॥ तव संगमने चेत्तो भावमेवं प्रवांच्छते ॥ देहि मे संगमं भद्रे कुरु सुप्रिय मे वहि ॥ ४९ ॥
 ययं हि वांछसे भद्रे तद्ददामि न संशयः ॥ दुर्जयेनापि कामेन हतो हं वरुणि ॥ ५० ॥ तस्मात्त्राहि सुदीनं मां प्रपन्नं शरणं तव ॥ राज्यं च सकलामुर्वीं शरीरमपि चा
 त्मनः ॥ ५१ ॥ संगमे तव दास्यामि त्रैलोक्यमिदमेव ते ॥ तस्य राज्ञो वचः श्रुत्वा सा स्त्री पद्मनिभानना ॥ ५२ ॥ विशालां स्वसखीं प्राह ब्रूहि राजानमागतम् ॥
 नाम चोत्पत्तिस्थानं च पितरं नातरं शुभे ॥ ५३ ॥ ममापि भावमेकाग्रमस्याग्रे च निवेदय ॥ तस्याश्च वांछितं ज्ञात्वा विशाला भूपतिस्तदा ॥ ५४ ॥ उवाच मधु
 रालापैः श्रूयतां नृप नंदन ॥ विशालो वाच ॥ काम एष पुरादग्धो देवदेवेन शंभुना ॥ ५५ ॥ रुरोद सारति दुःखाद्रत्रांहीनापि सुस्वरम् ॥ अस्मिन् सरसिराजं द्र
 सारति न्येव सत्तदा ॥ ५६ ॥ तस्य प्रलापमेवं सा सुस्वरं करुणान्वितम् ॥ समाकर्ण्य ततो देवाः कृपया परयान्विताः ॥ ५७ ॥ संजाताराजराजेंद्रं शंकरं वाक्यम
 भुवन् ॥ जीवयस्व महादेव पुनरेव मनो भवम् ॥ ५८ ॥ वराकीर्त्य महाभाग भर्तृहीना हि कीदृशी ॥ कामेनापि समायुक्ता मस्मत्प्रेहात्कुरुष्व हि ॥ ५९ ॥ त
 च्छुत्वा च वचः प्राह जीवयामि मनो भवम् ॥ कायेनापि विहीनो यं पंचवाणो यनो भवः ॥ ६० ॥ भविष्यति न संदेहो माधवस्य सखा पुनः ॥ दिव्येनापि शरीरेण
 वर्तयिष्यति नान्यथा ॥ ६१ ॥ महादेव प्रसादाच्च मीनकेतुः स जीवितः ॥ आशीर्भिरभिनन्द्य देव्याः कामं नरोत्तम ॥ ६२ ॥ गच्छ कामप्रवर्तस्व प्रियया सह नित्य
 शः ॥ एवमाह महातेजाः स्थितिं संहारकारकः ॥ ६३ ॥ पुनः कामः सरः प्रातो यत्रास्ते दुःखितारतिः ॥ इदं कामसरोराजं नृतिरत्र सुसंस्थिता ॥ ६४ ॥ दग्धसति म
 हाभागे मन्मथे दुःखं धर्पिता ॥ रत्याः कोपात्समुत्पन्नः पावको दारुणा कृतिः ॥ ६५ ॥ अतीव दग्धातेनापि सारतिमोहमूर्छिता ॥ अश्रुपातं मुमोचाथ भर्तृहीना
 नरोत्तम ॥ ६६ ॥ नेत्राभ्यां हि जले तस्याः पतिता अश्रुविदवः ॥ तेभ्यो जातो महाशोकः सर्वसौख्यप्रणाशकः ॥ ६७ ॥ जरापश्चात्समुत्पन्ना अश्रुभ्यां नृपसत्त
 म ॥ वियोगो नाम दुर्मेधास्तेभ्यो जज्ञे प्रणाशकः ॥ ६८ ॥ दुःखसंतापको चोभौ जज्ञाते दारुणौ तदा ॥ मूर्च्छानामततो जज्ञे दारुणा मुखनाशिनी ॥ ६९ ॥ शो
 काज्ज्ञे महाराज कामज्वरोऽथ विभ्रमः ॥ प्रलापो विह्वलश्च उन्मादो मृत्युरेव च ॥ ७० ॥ तस्याश्च अश्रुविदुभ्यो जज्ञे रविश्चनाशकाः ॥ रत्याः पार्श्वे
 समुत्पन्नाः सर्वे तापां गधारिणः ॥ ७१ ॥ मूर्तिमंतो महाराज सद्भावगुणसंयुताः ॥ काम एष समायातः केनाप्युक्तं तदानृप ॥ ७२ ॥ महानंदेन संयुक्ता दृष्ट्वा कामं समाग

५० पु०

॥ ७५ ॥

तम् ॥ नेत्राभ्यामश्रुपूर्णाभ्यां पतितता अश्रुविदवः ॥ ७३ ॥ अप्सु मध्ये महाराजचापल्याज्जिरे प्रजाः ॥ प्रीतिर्नाम तदा जज्ञे ख्यातिर्ज्ञानरोत्तम ॥ ७४ ॥
तेभ्योजज्ञे महानंदशांतिश्चान्यानृपोत्तम ॥ जज्ञाते द्वे शुभे कन्ये सुखसंभोगदायिके ॥ ७५ ॥ लीलाक्रीडामनोभावसंयोगस्तु महावृष ॥ रत्यास्तु वामने त्राद्वै
आनंदादश्रुविदवः ॥ ७६ ॥ जलातिपति ताराजस्तस्माज्ज्ञे सुपंकजम् ॥ तस्मात्सुपंकजा जाता इयं नारी वरानना ॥ ७७ ॥ अश्रुविंदुमतीनामरतिपुत्री
नरोत्तम ॥ तस्याः प्रीत्या सुखं कृत्वा नित्यं वत्से समीपगा ॥ ७८ ॥ सखीभावस्वभावेन संहृष्टा सर्वदा शुभा ॥ विशालानाममेख्यातं वरुणस्य सुतानृप ॥ ७९ ॥
अस्याश्चातिप्रवर्तामिस्नेहात्स्निग्धास्मि सर्वदा ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातमस्याश्चात्मन एव ते ॥ ८० ॥ तपश्च चारराजेद्रपतिकामावरानना ॥ राजो
उवाच ॥ सर्वमेव त्वया ख्यानं मया ज्ञातं शुभे शृणु ॥ ८१ ॥ मामेवं हि भजत्वे पारतिपुत्री वरानना ॥ यमेपात्रां च्छते बाला तत्सर्वं तु ददाम्यहम् ॥ ८२ ॥
तथा कुरुष्व कल्याणियथामेव इयतां व्रजेत् ॥ विशालोवाच ॥ अस्या व्रतं प्रवक्ष्यामि तदा कर्णय भूपते ॥ ८३ ॥ पुरुषं यौवनोपेतं सर्वज्ञं वीरलक्षणम् ॥
देवराजसमं राजन्धर्माचारसमन्वितम् ॥ ८४ ॥ तेजस्विनं महाप्राज्ञं दातारं यज्विनां वरम् ॥ गुणानां धर्मभावस्य ज्ञातारं पुण्यभाजनम् ॥ ८५ ॥ लोक
इंद्रसमं राजन्मुयज्ञैर्धर्मतत्परम् ॥ सर्वैश्वर्यसमोपेतं नारायणमिवापरम् ॥ ८६ ॥ देवानां सुप्रियं नित्यं ब्राह्मणानामतिप्रियम् ॥ ब्रह्मण्यं वेदतत्त्वज्ञं
त्रैलोक्ये ख्यातविक्रमम् ॥ ८७ ॥ एवं गुणैः समुपेतं त्रैलोक्येन प्रपूजितम् ॥ सुमतिं सुप्रियं कांतं मनसा वरमीप्सति ॥ ८८ ॥ ययातिरुवाच ॥ एवं गुणैः
समुपेतं विद्वि मामिह चागतम् ॥ अस्यानुरूपो भर्ता हंसृष्टो धात्रानसंशयः ॥ ८९ ॥ विशालोवाच ॥ भवंतं पुण्यसंवृद्धं जने राजजगत्रये ॥ पूर्वो
क्ता ये गुणाः सर्वमयोक्ताः संति ते त्वयि ॥ ९० ॥ एकेनापि च दोषेण त्वामेपाहिनमन्यते ॥ एपमे संशयो जातो भवान्विष्णुमयो नृप ॥ ९१ ॥ ययातिरुवाच ॥
समाचक्ष्व महादोषं यमेपा नानुमन्यते ॥ तत्त्वेन चारुसर्वांगी प्रसादसुमुखी भव ॥ ९२ ॥ विशालोवाच ॥ आत्मदोषं न जानासि कस्मात्त्वं जगतीपते ॥ जर
या व्यासकायस्त्वमनेनेयं न मन्यते ॥ ९३ ॥ एवं श्रुत्वा महद्वाक्यमप्रियं जगतीपतिः ॥ दुःखेन महता विष्टस्तामुवाच पुनर्नृपः ॥ ९४ ॥ जरादोषो न मे भद्रे सं
सर्गात्कस्यचित्कदा ॥ समुद्धूतं ममांगैर्वैतं न जाने जरागमम् ॥ ९५ ॥ यं यं हि वांछते चैपात्रैलोक्ये दुर्लभं शुभे ॥ तमस्यैदातु कामो हं त्रियतां वर उत्तमः ॥ ९६ ॥
विशालोवाच ॥ जराहीनो यदास्यास्त्वं तदा ते सुप्रिया भवेत् ॥ एतद्विनिश्चितं राजस्त्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ ९७ ॥ श्रुतिरेवं वदेद्राजन्पुत्रे भ्रातरि भृत्यके ॥ जरासंक्रा
म्यते यस्य तस्यांगे परि संचरेत् ॥ ९८ ॥ तारुण्यं तस्य वै गृह्यतस्मै दत्त्वा जरां पुनः ॥ उभयोः प्रीति संवादः सुरुच्या जायते शुभः ॥ ९९ ॥ यथात्मदानपुण्यस्य कृपया
यो ददाति च ॥ फलं राजन्हितं तस्य जायते नात्र संशयः ॥ १०० ॥ दुःखेनोपाजितं पुण्यमन्यस्मै हि प्रदीयते ॥ सुपुण्यं तद्वेत्तस्य पुण्यस्य फलमश्नुते ॥ १०१ ॥

भू० खं० द्वि०

अ० ७७

॥ ७५ ॥

पुत्राय दीयतारजस्तस्मात्तारुण्यमेव च ॥ प्रष्टुं ह्येव समागच्छ सुंदरत्वेन भूपते ॥ १०२ ॥ यदा त्वमिच्छसे भोक्तुं तदा त्वं कुरु भूपते ॥ एवमाभाष्य सा भूपविशाला
 विरामह ॥ १०३ ॥ सुकर्मो वाच ॥ एवमाकर्ण्य राजेंद्रो विशालामवदत्तदा ॥ राजो वाच ॥ एवमस्तु महाभागे करिष्ये वचनं तव ॥ १०४ ॥ कामास
 क्तः समूढस्तु ययातिः पृथिवीपतिः ॥ गृहं गत्वा समाहूय सुतान्वाक्यमुवाच ह ॥ १०५ ॥ तुरुं पुरुं कुरुं राजाय दुंच पितृवत्सलम् ॥ कुरुध्वं पुत्रकाः सौख्यं यूयं
 हिममशासनात् ॥ १०६ ॥ पुत्रा उचुः ॥ पितृवाक्यं प्रकर्तव्यं पुत्रैश्चापिशुभाशुभम् ॥ उच्यतां तात तच्छीघ्रं कृतं विद्धि न संशयः ॥ १०७ ॥ एवमाकर्ण्य त
 द्वाक्यं पुत्राणां पृथिवीपतिः ॥ आचक्षे पुनस्तेषु हर्षेणाकुलमानसः ॥ १०८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने मातापितृतीर्थवर्णने ययातिचरित्रे सप्त
 सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ययातिरुवाच ॥ एकेन गृह्यतां पुत्रा जरा मे दुःखदायिनी ॥ धीरेण भवतां मध्ये तारुण्यं मम दीयताम् ॥ १ ॥ स्वकीयं हि महाभागाः
 स्वरूपमिदमुत्तमम् ॥ संततं मानसं मे द्यास्त्रियां सक्तं सुचंचलम् ॥ २ ॥ भाजनस्थायथा आपआवर्त्तयति पावकः ॥ तथामे मानसं पुत्राः कामानलमुचालित
 म् ॥ ३ ॥ एको गृह्णातु मे पुत्रा जरां दुःखप्रदायिनीम् ॥ स्वकंददातु तारुण्यं यथा कामं चराम्यहम् ॥ ४ ॥ यो मे जरापसरणं करिष्यति सुतोत्तमः ॥ स च मे भो
 क्ष्यते राज्यं धनुर्वैशं धरिष्यति ॥ ५ ॥ तस्य सौख्यं सुसंपत्तिर्धनं धान्यं भविष्यति ॥ विपुला संततिस्तस्य यशः कीर्तिर्भविष्यति ॥ ६ ॥ पुत्रा उचुः ॥ भवा
 न्धर्मपरो राजन् प्रजाः सत्येन पालकः ॥ कस्मात्ते हीदृशो भावो जातः प्रकृतिचापलः ॥ ७ ॥ राजो वाच ॥ आगतानर्तकाः पूर्वपुरं मे हि प्रनर्तकाः ॥ तेभ्यो मे काम
 संमोहे जातो मोहश्च ईदृशः ॥ ८ ॥ जरया व्यापितः कायो मन्मथा विष्टमानसः ॥ संवभूव सुत श्रेष्ठाः कामेनाकुलव्याकुलः ॥ ९ ॥ काचिद्दृष्टमयानां रीदिव्यरू
 पावरानना ॥ मया संभाषिता पुत्राः किंचिन्नोवाच मे सती ॥ १० ॥ विशालानाम तस्याश्च सखी चारुविचक्षणा ॥ सामामाह शुभं वाक्यं मम सौख्यप्रदायक
 म् ॥ ११ ॥ जराहीनो यदा स्यात्स्वं तदा ते सुप्रिया भवेत् ॥ एवमंगीकृतं वाक्यं तयोक्तं गृहमागतः ॥ १२ ॥ मया जरापनोदार्थं तदेवं समुदाहृतम् ॥ एवं ज्ञात्वा
 प्रकर्तव्यं मत्सुखं हि सुपुत्रकाः ॥ १३ ॥ तुरुं रुवाच ॥ शरीरं प्राप्य ते पुत्रैः पितुर्मातुः प्रसादतः ॥ धर्मश्चक्रियते राजञ्छरीरेण विपश्चिता ॥ १४ ॥ पित्रोः शुभ्र
 षणं कार्यं पुत्रैश्चापि विशेषतः ॥ न च यौवनदानस्य कालोऽयं मे नराधिप ॥ १५ ॥ प्रथमे वयसि भोक्तव्यं विषयं मानवैर्नृप ॥ इदानीं तन्न कालोऽयं तत्ते तव सांप्रत
 म् ॥ १६ ॥ जरां तात प्रदत्वा वै पुत्रे तात महद्भूताम् ॥ पश्चात्सुखं प्रभोक्तव्यं न तु स्यात्तव जीवितम् ॥ १७ ॥ तस्माद्वाक्यं महाराज करिष्ये नैवेते पुनः ॥ एवमा
 भाषत नृपं तुरुज्यैष्ठसुतस्तदा ॥ १८ ॥ तुरो वाक्यं तु तच्छ्रुत्वा कुद्धो राजा बभूव सः ॥ तुरुं शशाप धर्मात्मा क्रोधेनारुणलोचनः ॥ १९ ॥ अपध्वस्तस्त्व
 याऽऽदेशो ममायं पापचेतन ॥ तस्मात्पापी भवस्व त्वं सर्वधर्मबाहिष्कृतः ॥ २० ॥ शिखया त्वं विहीनश्च वेदशास्त्रविवर्जितः ॥ सर्वाचारविहीनस्त्वं भविष्यसि

प० पु०

॥ ७६ ॥

नसंशयः ॥ २१ ॥ ब्रह्मप्रस्त्वंदेवदुष्टःसुरापःसत्यवर्जितः ॥ चंडकर्मप्रकर्तात्वंभविष्यसिनराधमः ॥ २२ ॥ सुरालीनःक्षुधीपापीगोघ्नश्चत्वंभविष्यसि ॥ दु
श्चर्मासुक्तकच्छश्चब्रह्मद्वेषानिराकृतिः ॥ २३ ॥ परदाराभिगामीत्वंमहाचंडःप्रलंपटः ॥ सर्वभक्षश्चदुर्मैधाःसदात्वंचभविष्यसि ॥ २४ ॥ सगोत्रारमसेना
रींसर्वधर्मप्रणाशकः ॥ पुण्यज्ञानविहीनात्माकुष्ठवांश्चभविष्यसि ॥ २५ ॥ तवपुत्राश्चपौत्राश्चभविष्यतिनसंशयः ॥ ईदृशाःसर्वपुण्यभ्राम्लेच्छाःसुकलुपीकृ
ताः ॥ २६ ॥ एवंतुरुंसुशस्वैवयदुंपुत्रमथाब्रवीत् ॥ जरावैधायरस्वहभुंक्ष्वराज्यमकंटकम् ॥ २७ ॥ बद्धाञ्जलिपुटोभूत्वायदूराजानमब्रवीत् ॥ यदुरुवाच ॥ जराभारं
नशक्रोमिवोदुंतातकृपांकुरु ॥ २८ ॥ शीतमध्वाकदन्नंचवयोर्ताताश्चयोपितः ॥ मनसःप्रातिकूल्यंचजरायाःपंचहेतवः ॥ २९ ॥ जरादुःखंनशक्रोमिनवेव
यसिभूपते ॥ कःसमर्थोहिवैधर्तुक्षमस्वत्वममाधुना ॥ ३० ॥ यदुंकुद्धोमहाराजःशशापद्विजनंदन ॥ राज्याहोन्नचतेवंशःकदाचिद्वैभविष्यति ॥ ३१ ॥ व
लतेजःक्षमाहीनःक्षात्रधर्मविवर्जितः ॥ भविष्यतिनसंदेहोमच्छासनपराङ्मुखः ॥ ३२ ॥ यदुरुवाच ॥ निर्दोषोहंमहाराजकस्माच्छतस्त्वयाधुना ॥ कृपां
कुरुष्वदीनस्यप्रसादसुमुखोभव ॥ ३३ ॥ राजोवाच ॥ महादेवःकुलेतेवैस्वांशेनापिहिपुत्रक ॥ करिष्यतिविसृष्टिचतदापूतंकुलंतव ॥ ३४ ॥ यदुरुवाच ॥
अहंपुत्रोमहाराजनिर्दोषःशापितस्त्वया ॥ अनुग्रहोदीयतामियदिमेवतत्तदेया ॥ ३५ ॥ राजोवाच ॥ योभवेज्ज्येष्ठपुत्रस्तुपितुर्दुःखापहारकः ॥ राज्यदायं
सुभुक्तेचभारवोढाभवेत्सहि ॥ ३६ ॥ त्वयाधर्मनप्रवृत्तमभाष्योमिनसंशयः ॥ भवतानाशिताज्ञामेमहादंडेनधातिनः ॥ ३७ ॥ तस्मादनुग्रहोनास्तियथे
ष्टंचतथाकुरु ॥ यदुरुवाच ॥ यस्मान्मेनाशितंराज्यंकुलंरूपंत्वयानृप ॥ ३८ ॥ तस्मादुष्टोभविष्यामितववंशपतिर्नृप ॥ तववंशेभविष्यतिनानाभेदास्तु
क्षत्रियाः ॥ ३९ ॥ तेषांग्रामान्सुदेशांश्चस्त्रियोरत्नानियानिवै ॥ भोक्ष्यतिचनसंदेहोअतिचंडामहाबलः ॥ ४० ॥ ममवंशात्समुत्पन्नास्तुरुष्काम्लेच्छरूपि
णः ॥ त्वयायेनाशिताःसर्वेक्षताःशापैःसुदारुणैः ॥ ४१ ॥ एवंवभाषेराजानयदुःकुद्धोनृपोत्तम ॥ अथकुद्धोमहाराजःपुनश्चैवंशशापह ॥ ४२ ॥ मत्प्र
जानाशकाःसर्वेवंशजास्तेशृणुष्वहि ॥ यावच्चंद्रश्चसूर्यश्चपृथ्वीनक्षत्रतारकाः ॥ ४३ ॥ तावन्लेच्छाःप्रपक्ष्यतेकुंभीपाकिचरौरवे ॥ कुरुंदृष्टाततोवालंक्रोड
मानंसुलक्षणम् ॥ ४४ ॥ समाह्वयतितराजानसुतंनृपनंदनम् ॥ शिशुंज्ञात्वापरित्यक्तःसकुरुस्तेनवैतदा ॥ ४५ ॥ शर्मिष्ठायाःसुतंपुण्यंतंपूरुंजगदी
श्वरः ॥ समाह्वयवभाषेचजरामेगृह्यतांपुनः ॥ ४६ ॥ भुंक्ष्वराज्यमयादत्तंसुपुण्यंहतकंटकम् ॥ पूरुरुवाच ॥ राज्यंदेवेनभोक्तव्यपित्राभुक्तंयथातव ॥ ४७ ॥
त्वददेशंकरिष्यामिजरामेदीयतांनृप ॥ तारुण्येनममाद्यैवभूत्वासुंदररूपदृक् ॥ ४८ ॥ भुंक्ष्वभोगान्सुकर्माणिविपयासक्तचेतसा ॥ यावदिच्छामहाभाग

भू०खं०दि०

अ० ७८

॥ ७६ ॥

विहरस्वतयासह ॥ ४९ ॥ यावज्जीवाम्यहंतातजरंतावद्धराम्यहम् ॥ एवमुक्तस्तुतेनापिपूरुणाजगतीपतिः ॥ ५० ॥ हर्षेणमहताविष्टस्तं पुत्रं प्रत्यु
 वाचसः ॥ यस्माद्रत्सममाज्ञावैनहताकृतवानिह ॥ ५१ ॥ तस्मादहंविधास्यामिबहुसौख्यप्रदायकम् ॥ यस्माज्जरागृहीतामेदत्तं तारुण्यकं स्वक
 म् ॥ ५२ ॥ तेनराज्यं प्रभुंश्चत्वंमयादत्तंमहामते ॥ एवमुक्तःसुपुरुश्चतेनराज्ञामहीपते ॥ ५३ ॥ तारुण्यं दत्तवानस्मैजग्राहास्माज्जरांनृप ॥ ततः
 कृतेविनिमयेवयसोस्तातपुत्रयोः ॥ ५४ ॥ तस्माद्बुद्धतरःपुरुःसर्वांगेषुव्यदृश्यत ॥ नूतनत्वंगतेराजायथापोडशवार्षिकः ॥ ५५ ॥ रूपेणम
 हताविष्टोद्वितीयाइवमन्मथः ॥ धनूराज्यंचछत्रंचव्यजनंचासनंगजम् ॥ ५६ ॥ कोशंदेशंवलंसर्वचामरंस्यंदनंतथा ॥ ददौतस्यमहाराजःपूरोश्चै
 वमहात्मनः ॥ ५७ ॥ कामासक्तश्चधर्मात्मातानारीमनुचितयन् ॥ तत्सरःसागरप्रख्यंकामाख्यंनहुपात्मजः ॥ ५८ ॥ अश्रुविंदुमतीयत्रज
 गामलघुविक्रमः ॥ तांद्द्वानुविशालाक्षींचारूपीनपयोधराम् ॥ ५९ ॥ विशालांचमहाराजःकंदर्पाकृष्टमानसः ॥ राजोवाच ॥ आगतोऽ
 स्मिमहाभागेविशालेचारुलोचने ॥ ६० ॥ जरात्यागःकृतोभेद्रेतारुण्येनसमन्वितः ॥ युवाभृत्वासमायातोभवत्वेपाममाधुना ॥ ६१ ॥ ययं
 हिवांछतेचैपातंतदज्ञिनसंशयः ॥ ॥ विशालोवाच ॥ यदाभवान्समायातोजरान्दुष्टांविहायच ॥ ६२ ॥ दोषेणैकेनलितोसिभवंतंनैवमन्यते ॥ ॥ राजो
 उवाच ॥ ममदोषंवदस्वत्वंयदिजानासिनिश्चितम् ॥ ६३ ॥ तंतुदोषंपरित्यक्ष्येगुणरूपंनसंशयः ॥ ६४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमाता
 पितृतीर्थवर्णनेययातिचरितेष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ विशालोवाच ॥ शर्मिष्ठास्यवैभार्यादेवयानीवरानना ॥ सौभाग्यंतत्रवैदृष्टमन्यथानास्ति
 भूपते ॥ १ ॥ तत्कथंत्वंमहाभागअस्याःकार्यवशोभवेः ॥ सपत्नजेनभावेनभवान्भर्ताप्रतिष्ठितः ॥ २ ॥ ससर्पांसिमहाराजभूतलेचंदनंयथा ॥ सर्पश्चैवे
 ष्टितोराजन्महाचंदनएवहि ॥ ३ ॥ तथात्वंवैष्टितःसर्पैःसपत्नीनामसंज्ञकैः ॥ वरमग्निप्रवेशश्चाशिलाग्रात्पतनंवरम् ॥ ४ ॥ रूपतेजःसमायुक्तंसपत्नीस
 हितंप्रियम् ॥ नवरंतादृशंकांतंसपत्नीविपसंयुतम् ॥ ५ ॥ तस्मात्रमन्यतेकांतंभवंतंगुणसागरम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ देवयान्यानमेकार्यंशर्मिष्ठयावरा
 नने ॥ ६ ॥ इत्यर्थपश्यमेकोशंसत्वधर्मसमन्वितम् ॥ अश्रुविंदुमत्युवाच ॥ अहंराज्यस्यभोक्त्रीचतवकायस्यभूपते ॥ ७ ॥ यद्यद्ब्रह्महंभूपतस्तत्कार्यंत्व
 याधुवम् ॥ इत्यर्थेममदेहिस्त्वंकरंत्वंधर्मवत्सल ॥ ८ ॥ बहुधर्मसमोपेतंचारुलक्षणसंयुतम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ अन्यभार्यानिर्विदामित्वाविनावरवर्णिनि ॥ ९ ॥
 राज्यंचसकलामुर्वीममकायंवरानने ॥ सकोशंभुंश्चचार्विगणपदत्तःकरस्तव ॥ १० ॥ यदेवभापसेभद्रेतदेवंतुकरोम्यहम् ॥ अश्रुविंदुमत्युवाच ॥ अनेना

५० पु०

॥ ७७ ॥

पिमहाभागतवभार्याभवाम्यहम् ॥ ११ ॥ एवमाकर्ण्यराजेन्द्रोहर्षव्याकुललोचनः ॥ गांधर्वेणविवाहेनययातिः पृथिवीपतिः ॥ १२ ॥ उपयेमेसुतांपुण्यामन्म
थस्यनरोत्तम ॥ तयासाद्धेमहात्मावैरमतेनृपनंदनः ॥ १३ ॥ सागरस्यचतीरेषुवनेषूपवनेषुच ॥ पर्वतेषुचरम्येषुसरित्सुचतयासह ॥ १४ ॥ रमतेराज
राजेन्द्रस्तारुण्येनमहीपतिः ॥ एवंनिशितहस्त्राणिगतानिनिरतस्यच ॥ १५ ॥ भूपस्यतस्यराजेन्द्रययातिस्तुमहात्मनः ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवंतयामहा
राजोययातिर्मोहितस्तदा ॥ १६ ॥ कंदर्पस्यप्रपंचेनईंद्रस्याथेमहामते ॥ सुकर्मोवाच ॥ एवंपिप्पलराजासौययातिः पृथिवीपतिः ॥ १७ ॥ तस्यामोह
नकामेनरतेनललितेनच ॥ नजानातिदिनंरात्रिमुग्धः कामस्यकन्यया ॥ १८ ॥ एकदामोहितंभूपययातिकामनंदिनी ॥ उवाचप्रणतंनम्रवंशगंचारुलो
चना ॥ १९ ॥ ॥ अश्रुविंदुमत्युवाच ॥ संजातंदोहदंकांततन्मेकुरुमनोरथम् ॥ अश्वमेधमखश्रेष्ठंयजस्वपृथिवीपते ॥ २० ॥ ॥ राजोवाच ॥ एवम
स्तुमहाभागेकरोमितवसुप्रियम् ॥ समाहूयसुतश्रेष्ठंराज्यभोगेविनिःस्पृहम् ॥ २१ ॥ समाहूतःसमायातोभक्तयानमितकंधरः ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वाप्रणाममक
रोत्तदा ॥ २२ ॥ तस्याःपादौननामाथभक्तयानमितकंधरः ॥ आदेशोदीयताराजन्येनाहूतःसमागतः ॥ २३ ॥ किंकरोमिमहाभागदासस्तेप्रणतोस्मि
च ॥ ॥ राजोवाच ॥ अश्वमेधस्ययज्ञस्यसंभारंकुरुपुत्रक ॥ २४ ॥ समाहूयद्विजान्पुण्यानृत्विजोभूमिपालकान् ॥ एवमुक्तोमहातेजाःपूरुःपरमधा
र्मिकः ॥ २५ ॥ सर्वचकारसंपूर्णयथोक्तं तुमहात्मना ॥ तयासार्धसजग्राहसुदीक्षाकामकन्यया ॥ २६ ॥ अश्वमेधयज्ञवाटेदत्वादानान्यनेकधा ॥ ब्राह्मणे
भ्योमहाराजभूरेदानमनंतकम् ॥ २७ ॥ दीनेषुचविशेषेणययातिः पृथिवीपतिः ॥ यज्ञातेचमहाराजस्तामुवाचवराननाम् ॥ २८ ॥ अन्यत्तेसुप्रियंवाले
किंकरोमिवदस्वमे ॥ तत्सर्वदेविकर्तास्मिसाध्यासाध्यवरानने ॥ २९ ॥ सुकर्मोवाच ॥ इत्युक्तातेनसारज्ञाभूपालंप्रत्युवाचह ॥ जातोमेदोहदोराजस्त
त्कुरुष्वममानय ॥ ३० ॥ इंद्रलोकंब्रह्मलोकंशिवलोकंतथैवच ॥ विष्णुलोकंमहाराजद्रष्टुमिच्छामिसुप्रियम् ॥ ३१ ॥ दर्शयस्वमहाभागयदहंसुप्रियात
व ॥ एवमुक्तस्तयाराजातामुवाचससुप्रियाम् ॥ ३२ ॥ साधुसाधुवरारोहेपुण्यमेवप्रभापसे ॥ स्त्रीस्वभावाच्चचापल्यात्कौतुकाच्चवरानने ॥ ३३ ॥ यत्तवो
क्तंमहाभागेतदसाध्यांवेभातिमे ॥ तत्साध्यंपुण्यदानेनयज्ञेनतपसापिच ॥ ३४ ॥ अन्यथानभवेत्साध्यंयत्त्वयोक्तंवरानने ॥ असाध्यंतुभवत्यावेभापितं
पुण्यमिश्रितम् ॥ ३५ ॥ मर्त्यलोकाच्छरीरेणअनेनापिचमानवः ॥ श्रुतोदृष्टोमेद्यापिगतःस्वर्गसुपुण्यकृत् ॥ ३६ ॥ ततोऽसाध्यंवरारोहेयत्त्वयाभापि
तंमम ॥ अन्यदेवकरिष्यामिप्रियंतेतद्वदप्रिये ॥ ३७ ॥ देव्युवाच ॥ अन्यैश्चमातुपैराजन्नसाध्यंस्यान्नशयः ॥ त्वयिसाध्यंमहाराजसत्यंसत्यंवदाम्यह

भू०ख०दि०

अ० ७९

॥ ७७ ॥

म् ॥ ३८ ॥ तपसायशसाक्षात्रैर्दानैर्यज्ञैश्चभूपते ॥ नास्तिभवाद्दशश्चान्योमर्त्यलोकेचमानवः ॥ ३९ ॥ क्षात्रंवलंसुतेजश्चत्वयिसर्वप्रतिष्ठितम् ॥ तस्मादे
 वंप्रकर्तव्यंमत्प्रियंनहुषात्मज ॥ ४० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवैवोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेएकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥
 पिप्पलउवाच ॥ कामकन्यायदाराजाउपयेमेद्विजोत्तम ॥ किंचक्रातेतदातेद्वेपूर्वभार्येसुपुण्यके ॥ १ ॥ देवयानीमहाभागाशर्मिष्ठावार्धपर्वणी ॥
 तयोश्चरित्रंतत्सर्वकथयस्वममाग्रतः ॥ २ ॥ सुकर्मोवाच ॥ यदानीताकामकन्यास्वगृहंतेनभूभुजा ॥ अत्यर्थंस्पर्धतेसातुदेवयानीमनास्विनी ॥ ३ ॥
 तस्यार्थेतुसुतौशतौक्रोधेनाकुलितात्मना ॥ शर्मिष्ठांचसमाहूयशब्दचक्रेयशस्विनी ॥ ४ ॥ रूपेणतेजसादानैःसत्यपुण्यव्रतैस्तथा ॥ शर्मिष्ठादे
 वयानीचस्पर्धतेस्मृतयासह ॥ ५ ॥ दुष्टभार्वतयोश्चापिसाऽज्ञासीत्कामजातदा ॥ राज्ञेसर्वतयाविप्रकथितंतत्क्षणादिह ॥ ६ ॥ अथक्रुद्धोमहाराजः
 समाहूयाब्रवीद्यदुम् ॥ शर्मिष्ठावध्यतांगत्वाशुक्रपुत्रीतथापुनः ॥ ७ ॥ सुप्रियंकुरुमेवत्सयदिश्रेयोहिमन्यसे ॥ एवमाकर्ण्यतत्तस्यपितुर्वाक्यंयदुस्त
 दा ॥ ८ ॥ प्रत्युवाचनृपेन्द्रंतपितरंप्रतिमानद ॥ नाहंतुघातयेतातमातरौदोषवर्जिते ॥ ९ ॥ मातृघातेमहादोषःकथितोवेदपंडितैः ॥ तस्माद्घातं
 महाराजएतयोर्नकरोम्यहम् ॥ १० ॥ दोषाणांतुसहस्रेणमानालिप्तायदाभवेत् ॥ भगिनीचमहाराजदुहिताचतथापुनः ॥ ११ ॥ पुत्रैर्वाभ्रातृभिश्चै
 वनैववध्याभवेत्कदा ॥ एवंज्ञात्वामहाराजमातरौनैवघातये ॥ १२ ॥ यदोर्वाक्यंतदाश्रुत्वारजाक्रुद्धोवभूवह ॥ शशापतंसुतंपश्चाद्ययातिःपृथिवी
 पतिः ॥ १३ ॥ यस्मादाज्ञाहतात्वद्यत्वयापापिसमोपिहि ॥ मातुरंशंभजस्वत्वमंच्छापकलुपीकृतः ॥ १४ ॥ एवमुक्त्वायदुंपुत्रंययातिःपृथिवीपतिः ॥
 पुत्रंशंत्वामहाराजस्तथासार्द्धमहायशाः ॥ १५ ॥ रमतेसुखभोगेनविष्णोर्ध्याननेनतत्परः ॥ अश्रुर्विदुमतीसाचतेनसार्द्धमुलोचना ॥ १६ ॥ बुभुजे
 चारुसर्वांगीपुण्यान्भोगान्मनोनुगान् ॥ एवंकालोगतस्तस्यययातिस्तुमहात्मनः ॥ १७ ॥ अक्षयानिर्जराःसर्वाअपरास्तुप्रजास्तथा ॥ सर्वेलोकामहाभा
 गविष्णुध्यानपरायणाः ॥ १८ ॥ तपसासत्यभावेनविष्णोर्ध्याननेनपिप्पल ॥ सर्वेलोकामहाभागसुखिनःसाधुसेवकाः ॥ १९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखं
 डेवैवोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेऽशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ सुकर्मोवाच ॥ यथेन्द्रोसौमहाप्राज्ञःसदाभीतोमहात्मनः ॥ ययातेर्विक्रमं
 दृष्ट्वादानपुण्यादिकंबहु ॥ १ ॥ मेनकांप्रेषयामासअप्सरांदूतकर्मणि ॥ गच्छभद्रेमहाभागेममादेशंवदस्वहि ॥ २ ॥ कामकन्यामितोगत्वदेवराजव
 चोवद ॥ येनकेनाप्युपायेनराजानंत्वमिहानय ॥ ३ ॥ एवंश्रुत्वागतासाचमेनकातत्रप्रेषिता ॥ समाचष्टतत्सर्वदेवराजस्यभाषितम् ॥ ४ ॥ एवमुक्ता

५० पु०

॥ ७८ ॥

गतास्यचमेनकातत्प्रचोदिता ॥ गतायांमेनकायांतुरतिपुत्रीमनस्विनी ॥ ६ ॥ राजानंधर्मसंकेतंप्रत्युवाचयशस्विनी ॥ राजंस्त्वयाहमानीतासत्यवा
क्येनवैपुरा ॥ ६ ॥ स्वकरश्चांतरेदत्तोभवनंचसमाहृता ॥ यद्यद्वदाम्यहंराजंस्तत्तत्कार्यं हि वै त्वया ॥ ७ ॥ तदेवं हित्वया वीरिनकृतं भाषितं मम ॥ त्वामे
वंतुपरित्यक्ष्येयास्यामि पितृमंदिरम् ॥ ८ ॥ राजोवाच ॥ यथोक्तं हित्वया भद्रे तत्ते कर्तानसंशयः ॥ असाध्यंतुपरित्यज्यसाध्यं देवि वदस्व मे ॥ ९ ॥ अश्रु
विंदुमत्युवाच ॥ एतदर्थं महीकांतभवानिहमयावृतः ॥ सर्वलक्षणसंपन्नः सर्वधर्ममन्वितः ॥ १० ॥ सर्वसाध्यमिति ज्ञात्वा सर्वधर्तारमेव च ॥ कर्तारं सर्व
धर्माणाम् स्रष्टारं पुण्यकर्मणाम् ॥ ११ ॥ त्रैलोक्यसाधकं ज्ञात्वा त्रैलोक्येऽप्रतिमं च वै ॥ विष्णुभक्तमहं जाने वैष्णवानां महावरम् ॥ १२ ॥ इत्याशयामयाभर्ता भ
वानंशीकृतः पुरा ॥ यस्य विष्णुप्रसादोऽस्ति स सर्वत्र परिब्रजेत् ॥ १३ ॥ दुर्लभनास्ति राजेंद्र त्रैलोक्ये स चराचरे ॥ सर्वेष्वेव सुलोकेषु विद्यते तव सुव्रत ॥ १४ ॥
विष्णोश्चैव प्रसादेन गगने गतिरुत्तमा ॥ मर्त्यलोकं समासाद्य त्वयैव वसुधाधिप ॥ १५ ॥ जरापलितहीनास्तु मृत्युहीना जनाः कृताः ॥ गृहद्वारेषु सर्वेषु मर्त्या
नां च न रर्षभ ॥ १६ ॥ कल्पद्रुमा अनेकाश्च त्वयैव परिकल्पिताः ॥ येषां गृहेषु मर्त्यानां मुनयः कामधेनवः ॥ १७ ॥ त्वयैव प्रेपिताराजन्स्थिरीभूताः सदा कृ
ताः ॥ सुखिनः सर्वकामैश्च मानवाश्च त्वया कृताः ॥ १८ ॥ गृहेकमध्ये साहस्रकुलीनानां प्रदृश्यते ॥ एवं वंशविवृद्धिश्च मानवानां त्वया कृता ॥ १९ ॥ यमस्या
पि विरोधेन इन्द्रस्य च नरोत्तम ॥ व्याधिपापविहीनस्तु मर्त्यलोकस्त्वया कृतः ॥ २० ॥ स्वतेजसाहंकारेण स्वर्गरूपं तु भूतलम् ॥ दर्शितं हि महाराज त्वत्समो
नास्ति भूपतिः ॥ २१ ॥ नरो नैव प्रमूतो हि नोत्पत्स्यति भवादृशः ॥ भवंति मित्यहं जाने सर्वधर्मप्रभाकरम् ॥ २२ ॥ तस्मान्मया कृतो भर्ता वदस्वैवं ममाग्र
तः ॥ नर्ममुक्त्वानृपेन्द्र त्वं वदसत्यं ममाग्रतः ॥ २३ ॥ यदि ते सत्यमस्तीह धर्ममस्ति नराधिप ॥ देवलोकेषु मे नास्ति गगने गतिरुत्तमा ॥ २४ ॥ सत्यं त्व
क्त्वा यदा च त्वं नैव स्वर्गं गमिष्यसि ॥ तदा कूटं तव चोभविष्यति न संशयः ॥ २५ ॥ पूर्वकृतं हि यच्छ्रेयोभस्मीभूतं भविष्यति ॥ राजोवाच ॥ सत्यमुक्तं त्वया
भद्रे साध्यासाध्यं न चास्ति मे ॥ २६ ॥ सर्वसाध्यं सुलोकं मे सुप्रसादाज्जगत्पते ॥ स्वर्गं देवियतो नैमित्तं मे कारणं शृणु ॥ २७ ॥ आर्गंतुं न दास्यंति लोकं मत्पु
त्रं देवताः ॥ ततो मे मानवाः सर्वे प्रजाः सर्वा वरानने ॥ २८ ॥ मृत्युयुक्ता भविष्यंति मया हीनानसंशयः ॥ गंतुं स्वर्गं न वांच्छामि सत्यमुक्तं वरानने ॥ २९ ॥
॥ देव्युवाच ॥ लोकान्दृष्ट्वा महाराज आगमिष्यसि वै पुनः ॥ पूरयस्व ममाद्य त्वं जातां श्रद्धां महातुलाम् ॥ ३० ॥ ॥ राजोवाच ॥ सर्वमवकारि
ष्यामि यत्त्वयोक्तं न संशयः ॥ समालोक्य महातेजा ययातिर्न हुपात्मजः ॥ ३१ ॥ एवमुक्त्वा प्रियाराजा चिंतयामास वै तदा ॥ अंतर्जलचरो
मत्स्यः सोऽपि जालेन बध्यते ॥ ३२ ॥ मरुत्समानवेगोऽपि मृगः प्राप्नोति बंधनम् ॥ योजनानां सहस्रस्थमाभिपंवीक्षते खगः ॥ ३३ ॥ सकंठ

भू० सं० द्वि०

अ० ८१

॥ ७८ ॥

लग्नपाशं च न पश्येद्दैवमोहितः ॥ कालः समविषमकृत्कालः सन्मानहानिदः ॥ ३४ ॥ परिभावकरः कालो यत्र कुत्रापि तिष्ठतः ॥ नरं करोति
 दत्तारं याचितारं च वै पुनः ॥ ३५ ॥ भूतानि स्थावरादीनि दिवि वायुदिवा भुवि ॥ सर्वकलयते कालः कालो ह्येक इदं जगत् ॥ ३६ ॥ अनादिनिधनो धाता जग
 तः कारणं परम् ॥ लोकान्कालः स पचति वृक्षे फलमिवाहितम् ॥ ३७ ॥ नमंत्रानतपोदानं मित्राणि न बांधवाः ॥ शक्नुवंति परित्रातुं नरं कालेन पीडितम् ॥ ३८ ॥
 त्रयः कालकृताः पाशाः शक्यं तेनातिवर्तितुम् ॥ विवाहो जन्म मरणं यदायत्र तु येन च ॥ ३९ ॥ यथा जलधरा व्योम्नि भ्राम्यते मातरि श्वना ॥ तथेदं कर्म युक्तेन का
 लेन भ्राम्यते जगत् ॥ ४० ॥ सुकर्मो वाच ॥ कालोऽयं कर्म युक्तस्तु योनैः समुपासितः ॥ कालस्तु प्रेरयेत्कर्मनतं कालः करोति सः ॥ ४१ ॥ उपद्रवाघात
 दोषाः सर्पाश्च व्याधयस्ततः ॥ सर्वैर्कर्मैर्नियुक्तास्ते प्रचरन्ति च मानुषे ॥ ४२ ॥ सुखस्य हेतवो ये च उपायाः पुण्यमिश्रिताः ॥ ते सर्वैर्कर्मैर्नियुक्तान् पश्येयुः शुभा
 शुभम् ॥ ४३ ॥ कर्मदाय दिवा लोके कर्मसंबंधि बांधवाः ॥ कर्माणि चोदयन्ती ह पुरुषं सुखदुःखयोः ॥ ४४ ॥ सुवर्णैरजतं वापि यथा रूपं विनिश्चितम् ॥ तथानि
 बध्यते जंतुः स्वकर्मणि वशानुगः ॥ ४५ ॥ पंचैतानीह सृज्यंते गर्भस्थस्यैव देहिनः ॥ आयुः कर्म च वित्तं च विद्यानिधनमेव च ॥ ४६ ॥ यथा मृतपिंडतः कर्ता
 कुरुते यद्यदिच्छति ॥ तथा पूर्वकृतं कर्म कर्तारमनुगच्छति ॥ ४७ ॥ देवत्वमथ मानुष्यं पशुत्वं पक्षिता तथा ॥ तिर्यक्त्वं स्थावरत्वं च प्राप्य ते च स्वकर्म
 भिः ॥ ४८ ॥ स एव तत्तथा भुंक्ते नित्यं विहितमात्मना ॥ आत्मनाविहितं दुःखं चात्मनाविहितं सुखम् ॥ ४९ ॥ गर्भं शय्यामुपादाय भुंजते पूर्वदेहिकम् ॥ सं
 त्यजन्ति स्वकर्म कर्मन क्वचित् पुरुषा भुवि ॥ ५० ॥ बलेन प्रज्ञया वापि समर्थाः कर्तुं मन्यथा ॥ सुकृतान्युपभुंजन्ति दुःखानि च सुखानि च ॥ ५१ ॥ हेतुं प्राप्य नरो नि
 त्यं कर्मबंधैस्तु बध्यते ॥ यथा धेनुसहस्रेषु वत्सोर्विदंति मातरम् ॥ ५२ ॥ तथा शुभाशुभं कर्म कर्तारमनुगच्छति ॥ उपभोगादृते यस्य नाश एव न विद्यते ॥ ५३ ॥
 प्राक्तनं बंधनं कर्म कोन्यथा कर्तुं मर्हति ॥ सुशीघ्रमपि धावंतं विधानमनुधावति ॥ ५४ ॥ शेते सह शयानेन पुरा कर्म यथा कृतम् ॥ उपतिष्ठति तिष्ठंतं गच्छंतं मनु
 गच्छति ॥ ५५ ॥ करोति कुर्वतः कर्मच्छायेवानुविधीयते ॥ यथा छाया तपो नित्यं सुसंबद्धौ परस्परम् ॥ ५६ ॥ तद्वत्कर्मचकर्ता च सुसंबद्धौ परस्परम् ॥
 ग्रहारोगाविषाः सर्पाः शाकिन्यो राक्षसास्तथा ॥ ५७ ॥ पीडयन्ति नरं पश्चात्पीडितं पूर्वकर्मणा ॥ येन यत्रोपभोक्तव्यं सुखं वा दुःखमेव वा ॥ ५८ ॥ स तत्र बद्धार
 ज्ज्वा वै बलद्वैवेन नीयते ॥ दैवः प्रभुर्हि भूतानां सुखदुःखोपपादने ॥ ५९ ॥ अन्यथा चित्यते कर्मजाग्रता स्वपतापि वा ॥ अन्यथा स तथा प्राज्ञदेव एव जिघांसति ॥
 ॥ ६० ॥ शस्त्राग्निविषदुर्गैर्भ्यो रक्षितव्यं च रक्षति ॥ अरक्षितं भवेत्स त्त्यंतं देवैर्देवरक्षितम् ॥ ६१ ॥ देवेन नाशितं यत्तु तस्य रक्षान दृश्यते ॥ यथा पृथिव्यां बीजा

५० पु०
॥ ७९ ॥

निर्जानिचधनानिच ॥ ६२ ॥ तथैवात्मनिकर्माणि तिष्ठन्ति प्रभवन्ति च ॥ तैलक्षयाद्यथादीपो निर्वाणमधिगच्छति ॥ ६३ ॥ कर्मक्षयात्तथा जंतुः शरीरात्राशमृच्छति ॥ कर्मक्षयात्तथा मृत्युस्तत्त्वविद्विद्रुदाहृतः ॥ ६४ ॥ विविधाः प्राणिनस्तस्य मृत्योरो गश्चेतवः ॥ तथाममविपाकोऽयं पूर्वकृतस्य नान्यथा ॥ ६५ ॥ संप्राप्तो नात्र संदेहः स्त्रीरूपोऽयं न संशयः ॥ क्रमेणैव समायाता नाटकानटनतं काः ॥ ६६ ॥ तेषां संगप्रसंगेन जरा देहं समाश्रिता ॥ सर्वकर्मकृतं मन्येयम्येसं भावितं ध्रुवम् ॥ ६७ ॥ तस्मात्कर्मप्रधानं च उपायाश्च निरर्थकाः ॥ पुरा वै देवराजेन मदर्थे दूतसत्तमः ॥ ६८ ॥ प्रेषितो मातलिर्नामनकृतं तस्य तद्वचः ॥ तस्य कर्मविपाकोऽयं दृश्यते सांप्रतं मम ॥ ६९ ॥ इति चिंता परो भूत्वा दुःखेन महता न्वितः ॥ यद्यस्या हि वचः प्रीत्या न करोमि हि सर्वथा ॥ ७० ॥ सत्यधर्मा बुभावे तौ यास्यतस्तौ न संशयः ॥ सदैवं च समायातं यद्दृष्टं मम कर्मणा ॥ ७१ ॥ भविष्यति न संदेहो देवो हि दुरतिक्रमः ॥ एवं चिंता परो भूत्वा ययातिः पृथिवी पतिः ॥ ७२ ॥ कृष्णकृष्णपहं देवं जगाम शरणं हरिम् ॥ ध्यात्वा न त्वा ततः स्तुत्वा मनसामधुसूदनम् ॥ ७३ ॥ त्राहि मां शरणं प्राप्तस्त्वामहं कमलाप्रिय ॥ ७४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने मातापितृतीर्थवर्णने ययातिचरित्रे एकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ सुकर्मावाच ॥ एवं चिंतयते यावद्राजा परमधार्मिकः ॥ तावत्प्रोवाच सा देवी रतिपुत्री वरानना ॥ १ ॥ किमु चिंतयसे राजंस्त्वमिहैव महामते ॥ प्रायेणापि स्त्रियः सर्वाश्च पलाः स्युर्न संशयः ॥ २ ॥ नाहं चापल्यभावे न त्वामेवं प्रविचालये ॥ नाहं हि कारयाम्यद्य भवत्पार्श्वे नृपोत्तम ॥ ३ ॥ अन्यस्त्रियो यथा लोके च पलत्वा द्रवन्ति च ॥ अकार्यं राजराजेंद्र लोभान्मोहाच्च लपटाः ॥ ४ ॥ लोकानां दर्शनार्थैव जाता श्रद्धाममोरसि ॥ देवानां दर्शनं पुण्यं दुर्लभं हि सुमानुषैः ॥ ५ ॥ तेषां च दर्शनं राजन्कारयामि वदस्व मे ॥ दोषपापकरं यत्तु मत्संगादिह चेद्भवेत् ॥ ६ ॥ एवं चिंतयसे दुःखं यथान्यः प्राकृतो जनः ॥ महाभयाद्यथाभीतो मोहगते गतो यथा ॥ ७ ॥ त्यज चिंतां महाराज न गंतव्यं त्वया दिवि ॥ येन ते जायते दुःखं तन्न कार्यं मया कदा ॥ ८ ॥ एवमुक्तस्तथाराजा तमुवाच वराननाम् ॥ चिंतितं यन्मया देवितच्छृणुष्व हि सांप्रतम् ॥ ९ ॥ मानभंगो मया दृष्टो नैव स्वस्वमनःप्रिये ॥ मयि स्वर्गगते कति प्रजादीना भविष्यति ॥ १० ॥ त्रासयिष्यति दुष्टात्मा यमस्तु व्याधिभिः प्रजाः ॥ त्वया साधु प्रयास्यामि स्वर्गलोकं वरानने ॥ ११ ॥ एवमाभाष्य तं राजा समाहूय सुतोत्तमम् ॥ पूरुतं सर्वधर्मज्ञं जरायुक्तं महामतिम् ॥ १२ ॥ एहो हि सर्वधर्मज्ञ धर्मजानां सिनिश्चितम् ॥ ममाज्ञया हि धर्मात्मन् धर्मः संपालितस्त्वया ॥ १३ ॥ जरा मे दीयतां तात तारुण्यं गृह्यतां पुनः ॥ राज्यं कुरु मे देवं सकोशं बलवान्मम ॥ १४ ॥ आसमुद्रां प्रभुं स्वत्वरत्नपूर्णं वसुंधराम् ॥ मया दत्तां महाभाग स ग्रामं वनपत्तनाम् ॥ १५ ॥ प्रजानां पालनं पुण्यं कर्तव्यं च सदानघ ॥ दुष्टानां शासनं नित्यं साधूनां परिपाल

भू० खं० द्वि०
अ० ८२

॥ ७९ ॥

नम् ॥ १६ ॥ कर्तव्यं च त्वया वत्स धर्मशास्त्रप्रमाणतः ॥ ब्राह्मणानां महाभागविधिनापि स्वकर्मणा ॥ १७ ॥ भक्त्या च पालनं कार्यं यस्मात्पूज्या जगत्रये ॥
 पंचमेतत्तमेघस्येकोऽंशं पश्य विपश्चितः ॥ १८ ॥ बलं च नित्यं संपूज्यं प्रसादधनभोजनैः ॥ चारचक्षुर्भवस्वत्वं नित्यं दानपरो भव ॥ १९ ॥ भवस्वनियतो
 मंत्रे सदा गोप्यः सुपंडितैः ॥ नियतात्मा भवस्वत्वं मागच्छ मृगयां सुत ॥ २० ॥ विश्वासः कस्य नो कार्यः स्त्रीषु कोशे महाबले ॥ पात्राणां त्वंतु सर्वेषां
 कलानां कुरु संग्रहम् ॥ २१ ॥ यजयज्ञैर्हर्षकिंशं पुण्यात्मा भव सर्वदा ॥ प्रजानां कंटकांस्सर्वान्मर्दयस्व दिनेदिने ॥ २२ ॥ प्रजानां वांछितं सर्वं परं यस्व
 दिनेदिने ॥ प्रजासौख्यं प्रकर्तव्यं प्रजाः पोषय पुत्रक ॥ २३ ॥ स्वको वंशः प्रकर्तव्यः परदारेषु माकृथाः ॥ मतिं दुष्टां परस्वे पुपूर्वान् न चेहि स
 र्वदा ॥ २४ ॥ वेदानां हि सदा चिंता शास्त्राणां हि च सर्वदा ॥ कुरुष्वैवं सदा वत्स शस्त्राभ्यासरतो भव ॥ २५ ॥ संतुष्टः सर्वदा वत्स स्वशय्यानि रतो भव ॥ गज
 स्य वाजिनोभ्यां संस्यं दनस्य च सर्वदा ॥ २६ ॥ एवमादिश्यंतं पुत्रमाशीर्भिरभिनंद्य च ॥ स्वहस्तेन च संस्थाप्य करं दत्तं स्वमायुधम् ॥ २७ ॥ स्वांजरांतु
 समागृह्य दत्त्वा तारुण्यमस्य च ॥ गंतुकामस्ततः स्वर्गं ययाति पृथिवीपतिः ॥ २८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने मातापितृतीर्थवर्णने यया
 तिचरित्रे द्वयशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ सुकर्मो वाच ॥ समाहूय प्रजाः सर्वां द्रीपानां वसुधाधिपः ॥ हर्षेण महता विष्टदं वचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ इंद्रलोके
 ब्रह्मलोकं रुद्रलोकमतः परम् ॥ वैष्णवं सर्वपापघ्नं प्राणिनां गतिदायकम् ॥ २ ॥ ब्रजाम्यहं न संदेहो ह्यनया सह सत्तमाः ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्च प्रजा
 मम ॥ ३ ॥ सुखेनापि सकुटुंबैः स्थातव्यं तु महीतले ॥ पूरुरेप महाभागो भवतां पालकस्त्वह ॥ ४ ॥ स्थापितोऽस्ति मया लोकाराजाधीरः स दंडकः ॥ एव
 मुक्तास्तुताः सर्वाः प्रजाराजानमब्रुवन् ॥ ५ ॥ श्रूयते सर्वे देवपुराणेषु नृपोत्तम ॥ धर्म एव यतो लोके न दृष्टः केन वेपुरा ॥ ६ ॥ दृष्टोऽस्माभिरसौ धर्मा दशां
 गः सत्यवल्गुभः ॥ सोमवंशसमुत्पन्नो न ह्युपस्य महागृहे ॥ ७ ॥ हस्तपादमुखैर्युक्तः सर्वाचारप्रचारकः ॥ ज्ञानविज्ञानसंपन्नः पुण्यानां च महानिधिः ॥ ८ ॥
 गुणानां हि महाराज आकरः सत्यपंडितः ॥ कुर्वति च महाधर्मसत्यवंतो महौजसः ॥ ९ ॥ तर्धैर्मदृष्टवंतः स्मभवंतं कामरूपिणम् ॥ भवंतं कामकर्तारं
 मीदृशं सत्यवादिनम् ॥ १० ॥ कर्मणा त्रिविधेनापि वयं त्यक्तुं न शक्नुमः ॥ यत्र त्वंतं व्रगच्छामः सुखं पुण्यमेव च ॥ ११ ॥ नरकेऽपि भवान्यत्र वयं तत्र
 न संशयः ॥ किं दारैर्धनभोगैश्चर्किर्जीवैर्जीवितेन च ॥ १२ ॥ त्वां विना सुमहाराज तेन नास्त्यत्र कारणम् ॥ त्वयैव सह राजेन्द्र वयं यास्याम नान्यथा ॥ १३ ॥
 एवं श्रुत्वा वचस्तां प्रजानां पृथिवीपतिः ॥ हर्षेण महता विष्टः प्रजावाक्यमुवाच ह ॥ १४ ॥ आगच्छंतु मया सार्द्धं सर्वे लोकाः सुपुण्यकाः ॥ नृपो रथं समारुह्य तया

५० पु०
॥ ८० ॥

वैकामकन्यया ॥ १५ ॥ रथेनहंसवर्णेनचंद्रविंबानुकारिणा ॥ चामरैर्व्यजनैश्चापिवीज्यमानोगतव्यथः ॥ १६ ॥ केतुनातेनपुण्येनशुभ्रेणापिमहीयसा ॥ शोभमानोयथादेवोदेवराजःपुरंदरः ॥ १७ ॥ ऋषिभिःस्तूयमानस्तुवंदिभिश्चारणैस्तथा ॥ प्रजाभिःस्तूयमानश्चययातिर्नहुषात्मजः ॥ १८ ॥ प्रजाःसर्वास्ततोयानैःसमायातानरेश्वरम् ॥ गजैरश्वैरथैश्चान्यैःप्रस्थिताश्चदिवंप्रति ॥ १९ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चान्येपृथग्जनाः ॥ सर्वेचवैष्णवालोकाविष्णुध्यानपरायणाः ॥ २० ॥ तेषांतुकेतवःशुक्लाहेमदंडैरलंकृताः ॥ शंखचक्रांकिताःसर्वेसदंडाःसपताकिनः ॥ २१ ॥ प्रजावृंदेषुभासंतेपताकामारुतेरिताः ॥ दिव्यमालाधरास्सर्वेशोभितास्तुलसीदलैः ॥ २२ ॥ दिव्यचंदनदिग्धांगादिव्यगंधानुलेपनाः ॥ दिव्यवस्त्रकृताशोभादिव्याभरणभूषिताः ॥ २३ ॥ सर्वेलोकाःसुरूपास्तेराजानमुपजग्मिरे ॥ प्रजाशतसहस्राणिलक्षकोटिशतानिच ॥ २४ ॥ अर्धंखर्वसहस्राणितेजनाःप्रतिजग्मिरे ॥ तेतुराज्ञासमंसर्वेवैष्णवाःपुण्यकारिणः ॥ २५ ॥ विष्णुध्यानपराःसर्वेजपदानपरायणाः ॥ सुकर्मोवाच ॥ एवंप्रस्थिताःसर्वेहर्षेणमहतान्विताः ॥ २६ ॥ पूरुंपुत्रंमहाराजस्वराज्येपरिषिच्यतम् ॥ ऐंद्रलोकंजगामाथययातिःपृथिवीपतिः ॥ २७ ॥ तेजसातस्यपुण्येनधर्मेणतपसातदा ॥ तेजनाःप्रस्थिताःसर्वेवैष्णवलोकमुत्तमम् ॥ २८ ॥ ततोदेवाःसगंधर्वाःकिन्नराश्चारणास्तथा ॥ सहितादेवराजेनआगताःसंमुखंतदा ॥ २९ ॥ तस्यैवापिनृपेद्रस्यपूजयंतोनृपोत्तमम् ॥ इंद्रउवाच ॥ स्वागतंतेमहाराजममगेहंसमाविश ॥ ३० ॥ अत्रभोगान्प्रभुंक्ष्वत्वंदिव्यान्कामान्मनोऽनुगान् ॥ राजोवाच ॥ सहस्राक्षमहाप्राज्ञतवपादांबुजद्वयम् ॥ ३१ ॥ नमस्करोम्यहंदेवब्रह्मलोकंजगाम्यहम् ॥ देवैःसंतूयमानश्चब्रह्मलोकंजगामहम् ॥ ३२ ॥ पद्मयोनिर्महातेजाःसार्धमुनिवरैस्तदा ॥ आतिथ्यंचचकारास्यपाद्यार्घादिसुविष्टरैः ॥ ३३ ॥ उवाचविष्णुलोकंहिप्रयाहित्वंस्वकर्मणा ॥ एवमाभाषितेधात्राजगामशिवमंदिरम् ॥ ३४ ॥ चक्रेआतिथ्यपूजांचउमयासहशंकरः ॥ तस्यैवापिनृपेद्रस्यराजानमिदमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ कृष्णभक्तोसिराजेंद्रममापिसुप्रियोभवान् ॥ ततोययातेराजेंद्रवसत्वंमममंदिरम् ॥ ३६ ॥ सर्वान्भोगान्प्रभुंक्ष्वत्वंदुःखप्राप्यान्हिमानुषैः ॥ अंतरंनास्तिराजेंद्रममविष्णोर्नसंशयः ॥ ३७ ॥ योसौविष्णुस्वरूपेणसर्वैरुद्रोन्नसंशयः ॥ योरुद्रोविद्यतेराजन्सचविष्णुःसनातनः ॥ ३८ ॥ उभयोरंतरंनास्ति तस्माच्चैववदाम्यहम् ॥ विष्णुभक्तस्यपुण्यस्यस्थानमेवददाम्यहम् ॥ ३९ ॥ तस्मादत्रमहाराजस्थातव्यंहित्वयानघ ॥ एवमुक्तःशिवेनापिययातिहंरिवल्लभः ॥ ४० ॥ भक्त्याप्रणम्यदेवेशंशंकरंनतकंधरः ॥ एतत्सर्वमहदेवत्वयोक्तमिहसांप्रतम् ॥ ४१ ॥ युवयोरंतरंनास्ति एकामूर्तिर्द्विधाभवत् ॥ वैष्णवंगंतुमिच्छामिपादौतवनमाम्यहम् ॥ ४२ ॥ एवमस्तुमहाराजगच्छलोकंतुवैष्णवम् ॥

१ सयमास्ते ३० पा० । २ तस्य नृपेद्रस्य पूजयंतस्तं नृपेद्रं पूजयंत इति कर्मणि षष्ठी । ३ त्रिधा ३० पा० ।

भू० सं० द्वि०
अ० ८३

॥ ८० ॥

समादिष्टः शिवेनापि प्रतस्थेव सुधाधिपः ॥ ४३ ॥ पृथ्वीशस्तेर्महापुण्यैर्वैष्णवैर्विष्णुवल्लभैः ॥ नृत्यमानैस्ततस्तैस्तु पुरतस्तस्य भूपतेः ॥ ४४ ॥ शंखशब्दैः सुपा-
 पत्रैः सिंहनादैः सुपुष्कलैः ॥ जगामनिःस्वनैराजापूज्यमानः सुचारणैः ॥ ४५ ॥ सुस्वरेर्गीयमानस्तु पाठकैः शास्त्रकोविदैः ॥ गायंति पुरतस्तस्य गंधर्वांगीतत-
 त्पराः ॥ ४६ ॥ ऋषिभिः स्तूयमानश्च देववृन्दैः समन्वितैः ॥ अप्सरोभिः सुरूपाभिः सेव्यमानः सनाहुभिः ॥ ४७ ॥ गंधर्वैः किन्नरैः सिद्धैश्चारणैः पुण्यमंगलैः ॥
 साधैर्विद्याधरैराजामरुद्भिर्वसुभिस्तथा ॥ ४८ ॥ रुद्रैश्चादित्यवर्गैश्च लोकपालैर्दिगीश्वरैः ॥ स्तूयमानो महाराजस्त्रैलोक्येन समंततः ॥ ४९ ॥ ददृशे वैष्णवं
 लोकमनौपम्यमनामयम् ॥ विमानैः कांचनैराजन्सर्वशोभा समाविलैः ॥ ५० ॥ हंसकुन्दैर्दुधवल्लैर्विमानैरुपशोभितैः ॥ प्रासादैः शतभौमैश्च मेरुमंदरसं-
 निभैः ॥ ५१ ॥ शिखरैरुल्लिखद्भिश्च स्वव्योमहाटकान्वितैः ॥ जाज्वल्यमानैः कलशैः शोभते सुपुरोत्तमम् ॥ ५२ ॥ तारागणैर्यथाकाशं तेजः प्रिया प्रकाशते ॥
 प्रज्वलते जोज्वालाभिलोचनैरिव लोकते ॥ ५३ ॥ नानारत्नैर्हरेलोकैः प्रहसद्दशनैरिव ॥ समाह्वयति तान् पुण्यान् वैष्णवान् विष्णुवल्लभान् ॥ ५४ ॥ ध्वजव्याजेन
 राजेंद्रचलिताग्रैः सुपल्लवैः ॥ श्वसनांदोलितैस्तैश्च ध्वजाग्रैश्च मनोहरैः ॥ ५५ ॥ हेमदंडैश्च घंटाभिः सर्वत्र समलंकृतम् ॥ सूर्यतेजः प्रकाशे श्वगोपुराट्टालकै-
 स्ततः ॥ ५६ ॥ गवाक्षैर्जालमालैश्च वातायनमनोहरैः ॥ प्रतोलीनां प्रकाशैश्च प्रकारैर्हमरूपकैः ॥ ५७ ॥ तोरणैः सुपताकाभिर्नानाशब्दैः सुमंगलैः ॥ कल-
 शाग्रैश्चक्रांबुवैरिव विवस्मप्रभैः ॥ ५८ ॥ सुभोगैः शतकक्षैश्च निर्जलांबुदसन्निभैः ॥ दंडच्छत्रसमाकीर्णैः कलशैरुपशोभितैः ॥ ५९ ॥ प्रावृट्कालांबुदाका-
 रैर्मदिरैरुपशोभितैः ॥ कलशैः शोभमानैस्तैर्ऋक्षैर्द्यौरिव भूतलम् ॥ ६० ॥ दंडजालपताकाभिर्ऋक्षजालसमप्रभैः ॥ तादृशैः स्फाटिकाकारैः कांतिशंखेन्दु-
 सन्निभैः ॥ ६१ ॥ हेमप्रासादसंवाधैर्नानाधातुमयैस्ततः ॥ विमानैर्बुद्धसंख्यैः शतकोटिसहस्रकैः ॥ ६२ ॥ सर्वभोगयुतैश्चैव शोभते हरिपत्तनम् ॥ यैः समारा-
 धितो देवः शंखचक्रगदाधरः ॥ ६३ ॥ ते प्रसादात्तस्य ते पुनिवसन्ति गृहेषु च ॥ सर्वपुण्येषु दिव्येषु भोगाढ्येषु च मानवाः ॥ ६४ ॥ वैष्णवाः पुण्यकर्माणो निधृता-
 शेषकल्मषाः ॥ एवं विधैर्गृहैः पुण्यैः शोभितं विष्णुमंदिरम् ॥ ६५ ॥ नानावृक्षैः समाकीर्णवने श्वंदनशोभितैः ॥ सर्वकामफलैराजन्सर्वत्र समलंकृतम् ॥ ६६ ॥
 वापीकुंडतडागैश्च सारसैरुपशोभितैः ॥ हंसकारंडवाकीर्णैः कलहारैरुपशोभितैः ॥ ६७ ॥ शतपत्रैर्महापद्मैः पद्मोत्पलविराजितैः ॥ कनकोत्पलवर्णैश्च सरो-
 भिश्च विराजते ॥ ६८ ॥ वैकुण्ठं सर्वशोभाढ्यं देवोद्यानैरलंकृतम् ॥ दिव्यशोभा समाकीर्णैर्वैष्णवैरुपशोभितम् ॥ ६९ ॥ वैकुण्ठं ददृशे राजामोक्षस्थानमनुत्तम-
 म् ॥ देववृन्दैः समाकीर्णययातिर्नहुषात्मजः ॥ ७० ॥ प्रविवेश पुरं रम्यं सर्वदा हविर्वर्जितम् ॥ ददृशे सर्वकृशं नारायणमनामयम् ॥ ७१ ॥ विमानैरुपशो-

५० पु०
॥ ८१ ॥

भंतं सर्वाभरणशालिनम् ॥ पीतवासंजगन्नाथं श्रीवत्सांकं महाद्युतिम् ॥ ७२ ॥ वैनतेयसमारूढं श्रिया युक्तं परात्परम् ॥ सर्वेषां दिवलोकानां योगतिः परमे
श्वरः ॥ ७३ ॥ परमानंदरूपेण कैवल्येन विराजते ॥ सेव्यमानं महालोकैः सुपुण्यैर्वैष्णवैर्हरिम् ॥ ७४ ॥ देववृद्धैः समार्कीर्णगंधर्वगणसेवितम् ॥ अप्सरोभि
र्महात्मानंदुःखक्लेशापहं हरिम् ॥ ७५ ॥ नारायणं नामाथस्वपत्न्या सह भूपतिः ॥ प्रणे सुमानवाः सर्वैर्वैष्णवामधुसूदनम् ॥ ७६ ॥ गताये वैष्णवाः सर्वे सह रा
ज्ञामहामते ॥ पादांबुजद्वयं तस्य नेमुर्भक्त्या महामते ॥ ७७ ॥ प्रणमंतं महात्मानं राजानं दीप्ति तेजसम् ॥ तमुवाच हृषीकेशस्तुष्टोऽहं तव सुव्रत ॥ ७८ ॥ वरं व
रय राजेंद्रयत्ते मनसि वर्तते ॥ तत्ते ददाम्यसंदेहं मद्रक्तोसि महामते ॥ ७९ ॥ राजोवाच ॥ यदि त्वं देव देवेश तुष्टोसि मधुसूदन ॥ दासत्वं देहि स तत्मात्मन
श्च जगत्पते ॥ ८० ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमस्तु महाभाग मम भक्तो न संशयः ॥ लोकमम महाराज स्थातव्यमनया सह ॥ ८१ ॥ एवमुक्तो महाराजो
ययातिः पृथिवीपतिः ॥ प्रसादात्तस्य देवस्य विष्णुलोकं प्रसाधितम् ॥ ८२ ॥ निवसत्येष भूपालो वैष्णवलोकमुत्तमम् ॥ ८३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
भूमिखण्डे वेनोपाख्याने पितृतीर्थवर्णने ययातिचरित्रे ययातिः स्वर्गारोहणं नाम त्र्यंशोऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ सुकर्मोवाच ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं चरित्रं
पापनाशनम् ॥ पुत्राणां तारकं दिव्यं बहुपुण्यप्रदायकम् ॥ १ ॥ प्रत्यक्षं दृश्यते लोके ययातिचरितं श्रुतम् ॥ पूरुणां समहद्राज्यं दुर्गतिं गतवांस्तुरुः ॥ २ ॥
पितृप्रसादात्कोपाञ्जयथाजातं तथा पुनः ॥ पुत्राणां तारकं पुण्यं यशस्यं धनधान्यदम् ॥ ३ ॥ शापयुक्ता विमौचो भौतुरुश्च यदुरेव च ॥ पितृमातृसमं ना
स्ति अभीष्टफलदायकम् ॥ ४ ॥ साभिलाषेण भावेन पिता पुत्रं समाह्वयेत् ॥ माता च पुत्रपुत्रेति तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ ५ ॥ समाहूतो यथा पुत्रः प्रया
ति मातरं प्रति ॥ यो याति हर्षसंयुक्तो गंगान्नानफलं लभेत् ॥ ६ ॥ पादप्रक्षालनं यस्तु कुरुते च महायशः ॥ सर्वतीर्थफलं भुंक्ते प्रसादात्तु तयोः सुतः ॥
॥ ७ ॥ अंगसंवाहनाच्चान्यदश्वमेधफलं लभेत् ॥ भोजनाच्छादनं स्नानं गुरुयः पोषयेत् सुतः ॥ ८ ॥ पृथ्वीदानं समं पुण्यं तत्पुत्रे हि प्रजायते ॥ सर्वतीर्थ
मयी गंगा तथा माता न संशयः ॥ ९ ॥ बहुपुण्यमयः सिधुर्यथालोके प्रतिष्ठितः ॥ अस्मिं लोके पिता तद्वत्पुराणकवयो विदुः ॥ १० ॥ सुकर्मोवाच ॥ अंशते
क्रोशते यस्तु पितरं मातरं पुनः ॥ स पुत्रो न रंक्यातिरौ रवारुण्यं न संशयः ॥ ११ ॥ मातरं पितरं वृद्धौ गृहस्थो यो न पोषयेत् ॥ स पुत्रो न रंक्यातिवेदनां प्राप्नुयाद्भुव
म् ॥ १२ ॥ कुत्सते पापकर्ता योगुरुः पुत्रः सुदुर्मतिः ॥ निष्कृतिर्नैव हृष्टा वै पुराणैः कविभिः कदा ॥ १३ ॥ एवं ज्ञात्वा ह्यहं विप्रपूजयामि दिने दिने ॥ मातरं
पितरं नित्यं भक्त्या नमिष्ये कंधरः ॥ १४ ॥ कृत्याकृत्यं वदेच्चैव समाह्वयगुरुमम ॥ तत्करोम्यविचारेण शक्त्या स्वस्य च पिप्पल ॥ १५ ॥ तेन मे परमं ज्ञानं संजातं
गतिदायकम् ॥ एतयोश्च प्रसादेन संसारे परिवर्तते ॥ १६ ॥ यच्च किंचित्प्रकुर्वति मानवा भुवि संस्थिताः ॥ गृहस्थस्तदहं जानेयच्च स्वर्गं प्रवर्तते ॥ १७ ॥ ना

भू० सं० द्वि०
अ० ८४

॥ ८१ ॥

गानांचइहस्थोपिचारंजानामिपिप्पल ॥ एतयोश्चप्रसादाच्चत्रैलोक्यंममवश्यंताम् ॥ १८ ॥ गतंविद्याधरश्रेष्ठभवानर्चतुमाधवम् ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवं
 चोदितस्तेनपिप्पलोहिस्वकर्मणा ॥ १९ ॥ आनम्यतंद्विजश्रेष्ठंलज्जितोऽपिदिवंययौ ॥ सुकर्मासोऽपिधर्मात्मागुरुंशुश्रूषतेनृप ॥ २० ॥ एतत्तेसर्वमा
 रूपांतपितृतीर्थानुगमया ॥ अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामिवदवेनमहामते ॥ २१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थमाहात्म्यवर्णनंनामचतुर
 शीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ वेनउवाच ॥ भगवन्देवदेवप्रसादाच्चममत्वया ॥ भार्यातीर्थसमारूपांतपितृतीर्थमनुत्तमम् ॥ १ ॥ मातृतीर्थंहृषीकेश
 बहुपुण्यप्रदायकम् ॥ प्रसादसुमुखोभूत्वागुरुतीर्थवदस्त्वमे ॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ कथयिष्याम्यहंराजगुरुतीर्थमनुत्तमम् ॥ सर्वपापहरंप्रोक्तंशिष्या
 णांगतिदायकम् ॥ ३ ॥ शिष्याणांपरमंपुण्यधर्मरूपंसनातनम् ॥ परंतीर्थंपरंज्ञानंप्रत्यक्षफलदायकम् ॥ ४ ॥ यस्यप्रसादाद्राजेंद्रइहैवफलमश्नुते ॥ पर
 लोकेसुखंभुंक्तेयशःकीर्तिमवाप्नुयात् ॥ ५ ॥ प्रसादाद्यस्यराजेंद्रगुरोश्चैवमहात्मनः ॥ प्रत्यक्षंदृश्यतेशिष्यैस्त्रैलोक्यंसंचराचरम् ॥ ६ ॥ व्यवहारंचलो
 कानामाचारंनृपनंदन ॥ विज्ञानंविंदतेशिष्योमोक्षंचैवप्रयातिच ॥ ७ ॥ सर्वेषामेवलोकानांयथासूर्यःप्रकाशकः ॥ गुरुःप्रकाशकस्तद्वच्छिष्याणांगतिरु
 त्तमा ॥ ८ ॥ राजावेवप्रकाशेच्चसोमोराजानृपोत्तम ॥ तेजसासाधयेत्सर्वमधिकारंचराचरम् ॥ ९ ॥ गृहप्रकाशयेदीपःसमूहंनृपसत्तम ॥ तेजसानाशये
 त्सर्वबंधकारंधनाविलम् ॥ १० ॥ अज्ञानतमसाव्याप्तशिष्यंद्योतयतेगुरुः ॥ शिष्यप्रकाशउदयोत्तरुपदेशैर्महामते ॥ ११ ॥ दिवाप्रकाशकःसूर्यःशशी
 राजौप्रकाशकः ॥ गृहप्रकाशकोदीपस्तमोनाशकरःसदा ॥ १२ ॥ राजौदिवागृहस्यांतेगुरुःशिष्यंसदेवहि ॥ अज्ञानारूढतमस्तस्यगुरुःसर्वप्रणाशयेत् ॥ १३ ॥
 तस्माद्गुरुःपरंतीर्थंशिष्याणामवनीपते ॥ एवंज्ञात्वाततःशिष्यःसर्वदातंप्रपूजयेत् ॥ १४ ॥ गुरुपुण्यमयंज्ञात्वात्रिविधेनापिकर्मणा ॥ इत्यर्थेभूयते
 विप्रइतिहासःपुरातनः ॥ १५ ॥ सर्वपापहरःप्रोक्तश्च्यवनस्यमहात्मनः ॥ भार्गवस्यकुलेजातश्च्यवनोमुनिसत्तमः ॥ १६ ॥ तस्यार्चितासमुत्पन्नाएकदातुनृपो
 त्तम ॥ कदाहंज्ञानसंपन्नोभविष्यामिमहीतले ॥ १७ ॥ दिवारात्रौप्रचितंतेसंज्ञानार्थमुनिसत्तमः ॥ एवंतुंचितमानस्यमतिरासीन्महात्मनः ॥ १८ ॥
 तीर्थयात्रांप्रयास्यामिअभीष्टफलदायिनीम् ॥ गृहक्षेत्रादिसंत्यज्यभार्यापुत्रंधनंततः ॥ १९ ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेनअटतेमेदिनीतदा ॥ लोमानु
 लोमयात्रांसंगंगायाःकृतवानृष ॥ २० ॥ सतद्वन्नर्मदायाश्चसरस्वत्यामुनीश्वरः ॥ गोदावर्यादिसर्वासांनदीनांसागरस्यच ॥ २१ ॥ अन्येषांसर्वती
 र्थानांक्षेत्राणांचनृपोत्तम ॥ देवानांपुण्यलिंगानांयात्राव्याजेनसोऽब्रमत् ॥ २२ ॥ ब्रममाणस्यतस्यापितीर्थेषुपरमेषुच ॥ कायश्चनिर्मलोजातःसूर्यैतेजः

५० पु०

॥ ८२ ॥

समप्रभः ॥ २३ ॥ च्यवनःकाशतेदीप्त्यापूतात्मानेनकर्मणा ॥ भ्रममाणःसमायातःक्षेत्राणामुत्तमंतदा ॥ २४ ॥ नर्मदादक्षिणेकूलेनाम्राअमरकटकम् ॥
ददर्शसुमहालिंगं सर्वेषांगतिदायकम् ॥ २५ ॥ नत्वास्तुत्वातुसंपूज्यसिद्धनाथंमहेश्वरम् ॥ ज्वालेश्वरंततोदृष्ट्वाहृष्टाचाप्यमरेश्वरम् ॥ २६ ॥ ब्रह्मेशंकपि
लेशंचमार्कंडेश्वरमुत्तमम् ॥ एवंयात्रांततःकृत्वाओंकारंसमुपागतः ॥ २७ ॥ वटच्छायांसमाश्रित्यशीतलंश्रमनाशिनीम् ॥ सुखेनसंस्थि
तोविप्रश्च्यवनोभृशुनंदनः ॥ २८ ॥ तत्रस्वनंसशुश्रावसमुक्तंपक्षिणातदा ॥ दिव्यभाषासमायुक्तंज्ञानविज्ञानसंयुतम् ॥ २९ ॥ शुकश्चएकस्तत्रास्ते
बहुकालप्रजीवकः ॥ कुंजलोनामधर्यात्माचतुःपुत्रःसभार्यकः ॥ ३० ॥ आसंस्तस्यहिपुत्राश्चचत्वारःपितृनंदनाः ॥ तेषांनानामिराजेंद्रकथ
यिष्येतवाग्रतः ॥ ३१ ॥ ज्येष्ठस्तुउज्ज्वलेनामद्वितीयस्तुसमुज्ज्वलः ॥ तृतीयोविज्वलेनामचतुर्थश्चकर्पिजलः ॥ ३२ ॥ एवंपुत्रास्तुचत्वारःकुंजल
स्यमहामते ॥ शुकस्यतस्यपुण्यस्यपितृमातृपरायणाः ॥ ३३ ॥ भ्रमंतिगिरिकुंजेषुद्वीपेषुचसमाहिताः ॥ भोजनार्थंतुसंक्षुब्धाःक्षुधयापरिपीडिताः ॥ ३४ ॥
स्वोदरस्थांक्षुधांसौम्यफलैरमृतसन्निभैः ॥ अमृतस्वादुतोयेनशमयंतिनृपोत्तम ॥ ३५ ॥ फलंपक्वंरसालंतुआहारार्थंसुपुत्रकाः ॥ दत्त्वाफलानिदंपत्न्यो
निक्षिपंतिप्रयत्नतः ॥ ३६ ॥ मातुरर्थेमहाभागाभक्तिभावसमान्विताः ॥ तुष्टाआहारमुत्पाद्यभक्षयंतिपठंतिच ॥ ३७ ॥ तत्रक्रीडारताःसर्वेविलसंतिरमं
तिच ॥ संध्याकालंसमाज्ञायपितुरंतिकमुत्तमम् ॥ ३८ ॥ आयांतिभक्ष्यमादायगुर्वर्थंतुप्रयत्नतः ॥ पश्यतस्तस्यविप्रस्यच्यवनस्यमहात्मनः ॥ ३९ ॥
आगतास्त्वंडजाःसर्वेपितुर्नीडंसुशोभनम् ॥ पितरंमातरंचोभौप्रणेमुस्तेमहामते ॥ ४० ॥ ताभ्यांभक्ष्यंसमासाद्यउपतस्थुस्तयोःपुरः ॥ सर्वेसंभाषिताः
पित्रामानितास्तेसुतोत्तमाः ॥ ४१ ॥ मात्राचकूपयाराजन्वचनैःप्रीतिसंमितैः ॥ पक्षवातेनशीतिनमातापित्रोश्चतेतदा ॥ ४२ ॥ तेषामाप्यायनंतौद्वौच
क्रातेपक्षिणौनृप ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैवद्वौभ्यामपिसुपुत्रकान् ॥ ४३ ॥ तैश्चदंतंसुसंपृष्टमाहारममृतोपमम् ॥ तावैवहिसुसंप्रीतिचक्रातेद्विजसत्
म ॥ ४४ ॥ पिबतोनिर्मलंतोयंतीर्थकोटिसमुद्भवम् ॥ स्वस्थानंतुसमाश्रित्यसुखसंतुष्टमानसौ ॥ ४५ ॥ चक्रातेचकथांदिव्यांसुपुण्यांपापनाशिनी
म् ॥ विष्णुरुवाच ॥ पित्रातुकुंजलेनापिपृष्टउज्ज्वलआत्मजः ॥ ४६ ॥ क्वगतोऽस्यद्यपुत्रत्वंकिमपूर्वत्वयापुनः ॥ तत्रदृष्टंश्रुतंपुण्यंतन्मेकथयनंदन
॥ ४७ ॥ कुंजलस्यपितुर्विक्रयंसमाकर्ण्यसउज्ज्वलः ॥ पितरंप्रत्युवाचायभक्त्यानमितकंधरः ॥ ४८ ॥ प्रणाममकरोन्मूर्ध्नाकथांचक्रमेनोहराम् ॥
उज्ज्वलउवाच ॥ पुक्ष्द्वीपेमहाभागनित्यमेवव्रजाम्यहम् ॥ ४९ ॥ महताउद्यमेनापिआहारार्थमहामते ॥ पुक्ष्द्वीपेमहाराजसंदिदेशानेकशः ॥ ५० ॥

भू०सं०दि०

अ० ८५

॥ ८२ ॥

पर्वताःसरिदुद्यानवनानिचसरांसिच ॥ ग्रामाश्चपत्तनाश्चान्येसुप्रजाभिःप्रमोदिताः ॥ ५१ ॥ सदासुखेनसंतुष्टालोकादृष्टावसंतिते ॥ दानपुण्य
 जपोपेताःश्रद्धाभावसमन्विताः ॥ ५२ ॥ पूक्षद्वीपेमहाराजआसीत्पुण्यमतिःसदा ॥ दिवोदासस्तुधर्मात्मातत्सुतासीदनूपमा ॥ ५३ ॥ गुणरू
 पसमायुक्तासुशीलाचारुमंगला ॥ दिव्यादेवीतिविख्यातारूपेणाप्रतिमाभुवि ॥ ५४ ॥ पित्राविलोकितासातुरूपतारुण्यमंगला ॥ प्रथमेवयसि
 साचवर्त्ततेचारुमंगला ॥ ५५ ॥ सतादृष्ट्वादिवोदासोदिव्यादेवीसुतातदा ॥ कस्मैप्रदीयतेकन्यासुवरायमहात्मने ॥ ५६ ॥ इतिचिंतापरो
 भूत्वासमालोक्यनरोत्तमः ॥ रूपदेशस्यराजानंसमालोक्यमहीपतिः ॥ ५७ ॥ चित्रसेनमहात्मानंसमाहूयनरोत्तमः ॥ कन्याददौमहात्मासौ
 चित्रसेनायधीमते ॥ ५८ ॥ तस्याविवाहकालेतुसंप्राप्तेसमयेनृप ॥ मृतोसौचित्रसेनस्तुकालधर्मेणवैकिल ॥ ५९ ॥ दिवोदासस्तुधर्मात्माचितयामासभूप
 तिः ॥ सुब्राह्मणान्समाहूयपप्रच्छनृपनंदनः ॥ ६० ॥ अस्याविवाहकालेतुचित्रसेनोदिवंगतः ॥ अस्यास्तुकीदृशंकर्मभविष्यतिवदंतुमे ॥ ६१ ॥ ब्राह्म
 णाञ्जुः ॥ विवाहोदृश्यतेराजन्कन्यायास्तुविधानतः ॥ पतिर्मृत्युंप्रयात्यस्यानोचेत्संगं करोतिच ॥ ६२ ॥ महाधिव्याधिनाग्रस्तस्त्यागंकृत्वाप्रयातिच ॥
 प्रवाजितोभवेद्राजन्धर्मशास्त्रेषुदृश्यते ॥ ६३ ॥ अनुद्राहितायाःकन्यायाउद्राहःक्रियतेबुधैः ॥ नस्याद्रजस्वलायावदन्यःपतिर्विधीयते ॥ ६४ ॥ विवाहंतु
 विधानेनपिताकुर्यान्नसंशयः ॥ एवंपराजन्समादिष्टधर्मशास्त्रंबुधैर्जनैः ॥ ६५ ॥ विवाहःक्रियतामस्याइत्युचुस्तेद्विजोत्तमाः ॥ दिवोदासस्तुधर्मात्माद्विजवा
 क्यप्रणोदितः ॥ ६६ ॥ विवाहाथैमहाराजउद्यमंकृतवानृप ॥ पुनर्दत्तातुदानेनदिव्यादेवीद्विजोत्तमा ॥ ६७ ॥ रूपसेनायपुण्यायतस्मैराज्ञेमहात्मने ॥
 मृत्युधर्मगतोराजाविवाहेतुमहीपतिः ॥ ६८ ॥ यदायदामहाभागदिव्यादेव्याश्चभूपतिः ॥ भर्ताचम्रियतेकालेप्राप्तेलग्नस्यसर्वदा ॥ ६९ ॥ एकविंशतिभर्तारः
 कालेकालेमृताःपितः ॥ ततोराजामहादुःखीसंजातःख्यातविक्रमः ॥ ७० ॥ समालोच्यसमाहूयसमामंत्र्यसमंत्रिभिः ॥ स्वयंवरेमहाबुद्धिचकारपृथिवीप
 तिः ॥ ७१ ॥ पूक्षद्वीपस्यराजानःसमाहूतामहात्मना ॥ स्वयंवरार्थमाहूतास्तथातेधर्मतत्पराः ॥ ७२ ॥ तस्यास्तुरूपसंसुगंधाराजानोमृत्यु
 नोदिताः ॥ संग्रामंचक्रिरेमृदास्तेमृताःसमरांगणे ॥ ७३ ॥ एवंप्रतातक्षयोजातःक्षत्रियाणामहात्मनाम् ॥ दिव्यादेवीसुदुःखार्तागतासावनकंदरम् ॥ ७४ ॥
 रुरोदकरुणंबालादिव्यादेवीमनास्विनी ॥ एवंप्रतातमयादृष्टमपूर्वतत्रवैतदा ॥ ७५ ॥ तन्मेसुविस्तरंताततस्याःकथयकारणम् ॥ ७६ ॥ इति श्रीपद्म
 पुराणेभूमिखंडेवनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनोपाख्यानेपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ कुंजलउवाच ॥ तस्यास्तुचेष्टितंवत्सदिव्यादेव्यावदाम्यहम् ॥

५० पु०
॥ ८३ ॥

पूर्वजन्मकृतं सर्वतन्मेनिगदतः शृणु ॥ १ ॥ अस्ति वाराणसी पुण्यानगरी पापनाशिनी ॥ तस्यामास्ते महाप्राज्ञः सुवीरो नामनामतः ॥ २ ॥ वै
श्यजात्यां समुत्पन्नो धनधान्यसमाकुलः ॥ तस्य भार्या महाप्राज्ञचित्रानामसुविश्रुता ॥ ३ ॥ कुलाचारं परित्यज्य अनाचारेण वर्तते ॥ न मन्यते
हि भर्तारं स्वैरवृत्त्या प्रवर्तते ॥ ४ ॥ धर्मपुण्यविहीना तु पापमेव समाचरेत् ॥ भर्तारं कुत्सते नित्यं नित्यं च कलहप्रिया ॥ ५ ॥ नित्यं परगृहे वा
सो भ्रमते सा गृहे गृहे ॥ परच्छिद्रं समापश्येत् स दादुष्टाच प्राणिषु ॥ ६ ॥ सा धुनिं दापरादुष्टासदाहास्यकराचसा ॥ अनाचारं महापापां ज्ञात्वा वीरिण
निदिता ॥ ७ ॥ सतां त्यक्त्वा महाप्राज्ञ उपयेमे महामतिः ॥ अन्यैश्चैवैष्यैकन्यां तया सह प्रवर्तते ॥ ८ ॥ धर्माचारेण पुण्यात्मा सत्यधर्ममतिः
सदा ॥ निरस्ता तेन सा चित्रा प्रचंडा भ्रमते महीम् ॥ ९ ॥ दुष्टानां संगतिं प्राप्तानराणां पापिनां सदा ॥ दूतीकर्मचकाराथ साते पापापनिश्चया ॥ १० ॥
गृहभंगं च काराथ सा धूनां पापकारिणी ॥ सार्धं नारीं समाहूय पापवाक्यैः सुलोभयेत् ॥ ११ ॥ धर्मभंगं च काराथ वाक्यैः प्रत्ययकारकैः ॥ सा धूनां सा
स्त्रियं चित्रा अन्यस्मै प्रतिपादयेत् ॥ १२ ॥ एवं गृहशतं भग्नं चित्रया पापनिश्चयात् ॥ संग्रामं सामहादुष्टाऽकारयत्पतिपुत्रकैः ॥ १३ ॥ मनांसि चालयेत्पापापु
रुषाणां स्त्रियः प्रति ॥ अकारयत्संग्रामं यमग्रामविवर्धनम् ॥ १४ ॥ एवं गृहशतं भंक्त्वा पश्चात्सानि धनंगता ॥ शासिता यमराजेन बहुदंडैः सुनंदन ॥ १५ ॥
अभोजयत्सुनरकान्नौ रवांस्तरणेः सुतः ॥ पाचिता रौरवे चित्रा चित्राः पीडाः प्रदर्शिताः ॥ १६ ॥ यादृशं क्रियते कर्म तादृशं परिभुज्यते ॥ तया गृहशतं भग्नं चि
त्रया पापनिश्चयात् ॥ १७ ॥ तत्तत्कर्म विपाकोऽयं तया भुक्तो द्विजोत्तम ॥ यस्माद्गृहशतं भग्नं तस्माद्दुःखं प्रभुं जति ॥ १८ ॥ विवाहसमये प्राप्ते देवं च पाकतां
गतम् ॥ प्राप्ते विवाहसमये भर्ता मृत्युं प्रयाति च ॥ १९ ॥ यथा गृहशतं भग्नं तथा वरशतं मृतम् ॥ स्वयं वरेत दावत्स विवाहे चैकं विंशतिः ॥ २० ॥ दिः यादे
व्यामयाख्यातं यथामे पृच्छितं त्वया ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं तस्याः पूर्वविचेष्टितम् ॥ २१ ॥ उज्ज्वल उवाच ॥ दिव्या देव्यास्त्वया ख्यातं यत्पूर्वं पूर्वविचेष्टितम् ॥
तथा पापं कृतं घोरं गृहभंगं ख्यमेव च ॥ २२ ॥ पुष्कद्वीपस्य भूपस्य दिवो दासस्य वै सुता ॥ केन पुण्यप्रभावेण तया प्राप्तं महाकुलम् ॥ २३ ॥ एतन्मे संशयं
तात तदेतत्प्रब्रवीतु मे ॥ एवं पापसमाचाराकथं जाता नृपात्मजा ॥ २४ ॥ कुंजल उवाच ॥ चित्रायाश्चेष्टितं पुण्यं तत्सर्वं प्रवदाम्यहम् ॥ श्रूयतामुज्ज्वल सुतचि
त्रया यत्कृतं पुरा ॥ २५ ॥ भ्रममाणो महाप्राज्ञः कश्चित्सिद्धः समागतः ॥ कुचैलो वस्त्रहीनश्च संन्यासी स च दंडधृक् ॥ २६ ॥ कौपीनेन समायुक्तः पाणिपात्रो
दिगंबरः ॥ गृहद्वारं समाश्रित्य चित्रायाः परिसंश्रितः ॥ २७ ॥ समीचीनं सर्वमुंडस्तु विजितात्मा जितेंद्रियः ॥ निराहारो जिताहारः सर्वतत्त्वार्थदर्श

धू० खं० द्वि०
अ० ८६

॥ ८३ ॥

कः ॥ २८ ॥ दूराध्वानपरिश्रान्तआतपाकुलमानसः ॥ श्रमेणखिद्यमानश्चतृषाक्रान्तःसुपुत्रक ॥ २९ ॥ चित्राद्वारंसमाश्रित्यच्छायामाश्रित्यसं
 स्थितः ॥ तयादृष्टमहात्मासचित्रयाश्रमपीडितः ॥ ३० ॥ सेवांचकेचचित्रासातस्यैवसुमहात्मनः ॥ पादप्रक्षालनंकृत्वादत्त्वाआसनमुत्तमम् ॥ ३१ ॥
 आस्यतामासनेतातमुखेनापिसुकोमले ॥ क्षुधापनोदनार्थं हिभुज्यतामन्नमुत्तमम् ॥ ३२ ॥ स्वेच्छयापरितुष्टश्शीतलंसलिलंपिव ॥ एवमुक्त्वातथाकृत्वादेव
 वत्पूज्यतंसुत ॥ ३३ ॥ अंगसंवाहनंकृत्वनानाशितश्रमएवच ॥ तयोक्तोहिमहात्मासभुक्त्वापीत्वाद्विजोत्तम ॥ ३४ ॥ एवंसंतोषितःसिद्धस्तयातत्त्वार्थदर्शकः ॥
 संतुष्टःसर्वधर्मात्मार्षिचित्कालंस्थिरोभवत् ॥ ३५ ॥ स्वेच्छयासगतोविप्रोमहायोगीयथागतम् ॥ गतेतस्मिन्महाभागेसिद्धेचैवमहात्मनि ॥ ३६ ॥ सा
 चित्रामरणप्राप्तास्वकर्मवशमागता ॥ शसिताधर्मराजेनमहादंडैःसुदुःखदैः ॥ ३७ ॥ साचित्रानरकंप्राप्तावेदनात्रातदायकम् ॥ भुंक्तेदुःखंमहाराजसावैयुग
 सहस्रकम् ॥ ३८ ॥ भोगांतेतुपुनर्जन्मसंप्राप्तंमानुषस्यच ॥ पूर्वसंपूजितःसिद्धस्तयापुण्यवतांवरः ॥ ३९ ॥ तस्यकर्मविपाकोयंप्राप्तापुण्यवतांकुले ॥ क्ष
 त्रियाणांमहाराज्ञोदिवोदासस्यैवगृहे ॥ ४० ॥ दिव्यादेवीचतत्रामजातंतस्यानरोत्तम ॥ साहिदत्तवतीचात्रंपानंपुण्यंमहात्मने ॥ ४१ ॥ तस्यदानस्यसाभुं
 क्तमहत्पुण्यफलोदयम् ॥ पिवतेशीतलंतोर्यमिष्टान्नंचभुनाक्तिवै ॥ ४२ ॥ दिव्यान्भोगान्प्रभुंजानावर्ततेपितृमंदिरे ॥ सिद्धस्यास्यप्रभावाच्चराजकन्याव्यजा
 यत ॥ ४३ ॥ पापकर्मप्रभावाच्चगृहभंगान्महीपते ॥ विधवात्वंभुंजतेसादिव्यादेवीसुपुत्रक ॥ ४४ ॥ एतत्तेसर्वमारुप्रातंदिव्यादेव्याविचेष्टितम् ॥ अन्यत्कि
 न्तेप्रवक्ष्यामिपयत्त्वंपृच्छसिमामिह ॥ ४५ ॥ उज्ज्वलउवाच ॥ कथंसामुच्यतेशोकान्महादुःखाद्वदस्वमे ॥ सास्याच्चकीदृशीवालांमहादुःखेनपीडिता ॥ ४६ ॥
 तत्सुखंकीदृशंतस्माद्विपाकश्चभविष्यति ॥ एतन्मेसंशयंतातसांप्रतंछेतुमर्हसि ॥ ४७ ॥ कथं सालभतेमोक्षंतंचोपायंवदस्वमे ॥ एकाकिनीमहाभागामहारण्ये
 प्ररोदिति ॥ ४८ ॥ विष्णु उवाच ॥ पुत्रवाक्यंमहच्छ्रुत्वाक्षणेकंविचिंत्यतः ॥ प्रत्युवाचमहाप्राज्ञःकुंजलःपुत्रकंप्रति ॥ ४९ ॥ शृणुवत्समहाभागसत्यमेतद्वदाम्य
 हम् ॥ पापयोनितुसंप्राप्यपूर्वकर्मसमुद्भवम् ॥ ५० ॥ तिर्यक्त्वेनचमेज्ञानंनष्टंसंप्रतिपुत्रक ॥ अस्यवृक्षस्यसंगाच्चप्रयतस्यमहात्मनः ॥ ५१ ॥ रेवायाश्च
 प्रसादेनविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ येनसालभतेज्ञानंमोक्षस्थानंनिवर्तते ॥ ५२ ॥ उपदेशंप्रवक्ष्यामिमोक्षमार्गमनुत्तमम् ॥ यास्यतेकल्मपांमुक्तायथाहेमहुता
 शनात् ॥ ५३ ॥ शुद्धं चजायतेवत्ससंगाद्वह्नेःस्वरूपवत् ॥ हरेर्ध्यानान्महाप्राज्ञशीघ्रंतस्यमहात्मनः ॥ ५४ ॥ जपहोमव्रतात्पापंनाशंयातिहिपापिनाम् ॥ मदं
 त्यजेद्यथानागोभयात्तिसहस्यसर्वदा ॥ ५५ ॥ नामोच्चारणकृष्णस्यतत्प्रयातिहिहिकलिवपम् ॥ तेजसावेनतेयस्यविषहीनाइवोरगाः ॥ ५६ ॥ ब्रह्महत्यादिकाः
 पापाःप्रलयंयातिनान्यथा ॥ नामोच्चारणतस्यापिचक्रपाणेःप्रयातिते ॥ ५७ ॥ यदानामशतंपुण्यमघराशिर्विनाशनम् ॥ साजपेतस्थिराभूत्वाकामक्रोधविव

१० पु०

॥ ८४ ॥

जिता ॥ ५८ ॥ सर्वेन्द्रियाणिसंयम्य आत्मज्ञानेन गोपयेत् ॥ तस्य ध्यानप्रविष्टा सा एकभूता समाहिता ॥ ५९ ॥ सा जपेत्परमं ज्ञानं तदा मोक्षं प्रयाति च ॥
तन्मनास्तत्पदे लीना योगयुक्ता यदा भवेत् ॥ ६० ॥ उज्ज्वल उवाच ॥ वदता तत्परं ज्ञानं परमं ममाप्रतम् ॥ पञ्चाङ्गान् ब्रतं पुण्यं नाम्नां शतमिहैव च ॥ ६१ ॥
कुञ्जल उवाच ॥ परं ज्ञानं प्रवक्ष्यामि यन्न दृष्टुं केनचित् ॥ श्रूयतां पुत्रकैवल्यं केवलं मलवर्जितम् ॥ ६२ ॥ सूत उवाच ॥ यथा वीथौ निवातस्थो निश्चलो वायुवर्जितः ॥
प्रज्वलन्नाशयेत्सर्वमंधकारं महामते ॥ ६३ ॥ तद्ब्रह्मोपविहीनात्मा भवत्येव निराश्रयः ॥ निराशो निर्मलो वत्स न भिन्नरिपुः कदा ॥ ६४ ॥ न शोको न च हर्षश्च
न लोभो न च मत्सरः ॥ एको विषादहर्षैश्च सुखदुःखैर्विमुच्यते ॥ ६५ ॥ विषयैश्चापि सर्वैश्चन्द्रियाणिसंहरेत् ॥ तदा स केवलो जातः केवलत्वं प्राप्नोति ॥ ६६ ॥
अग्निकर्मप्रसंगेन दीपस्तैलं प्रशोषयेत् ॥ वत्याधारेण राजेन्द्रनिःसंगो वायुवर्जितः ॥ ६७ ॥ कज्जलं वमते पश्चात्तैलस्यापि महामते ॥ कृष्णासौ दृश्यते रेखादी
पस्याग्रे महामते ॥ ६८ ॥ स्वयमाकृष्यते तैलं तेजसानिर्मलो भवेत् ॥ कायवर्तिस्थितस्तद्वत्कर्मतैलं प्रशोषयेत् ॥ ६९ ॥ विषयान्कज्जलीकृत्य प्रत्यक्षं
संप्रदर्शयेत् ॥ जनयेन्निर्मलो भूत्वा स्वयमेव प्रकाशयेत् ॥ ७० ॥ क्रोधादिभिः क्लेशसंज्ञैर्वायुभिः परिवर्जितः ॥ निःस्पृहो निश्चलो भूत्वा तेजसा स्वयमुज्ज्वले
त् ॥ ७१ ॥ त्रैलोक्यं पश्यते सर्वस्वस्थानस्थः स्वतेजसा ॥ केवलज्ञानरूपोऽयं मया ते परिकीर्तितः ॥ ७२ ॥ ध्यानं तस्य प्रवक्ष्यामि द्विविधं तस्य च क्रिणः ॥
केवलज्ञानरूपेण दृश्यते ज्ञानचक्षुषा ॥ ७३ ॥ योगयुक्ता महात्मानः परमार्थं परायणाः ॥ यं पश्यन्ति विनिद्रास्तु यत्तपः सर्वदर्शकम् ॥ ७४ ॥ हस्तपादाविहीनं च स
र्वत्र परिगच्छति ॥ सर्वगृह्णाति त्रैलोक्यं स्थावरजगमसुतं ॥ ७५ ॥ नासा मुखविहीनस्तु प्रातिजक्षति पुत्रक ॥ अकर्णः शृणुते सर्वं सर्वसाक्षी जगत्पतिः ॥ ७६ ॥
अरूपो रूपसंबद्धः पंचवर्णवर्णगतः ॥ सर्वलोकस्य यः प्राणः पूजिताः स चराचरैः ॥ ७७ ॥ अजिह्वो वदते सर्ववेदशास्त्रानुगमसुतः ॥ अत्वचः स्पर्शनं चापि सर्वेषां
मेव जायते ॥ ७८ ॥ सदानंदो विरक्तात्मा एकरूपो निराश्रयः ॥ निर्जरो निर्ममो न्यायी स गुणो निर्ममो भलः ॥ ७९ ॥ अवश्यः सर्ववश्यात्मा सर्वदः सर्ववित्तमः ॥
तस्य धातान चैवास्ति सर्वैः सर्वमयो विभुः ॥ ८० ॥ एवं सर्वमयं ध्यानं पश्यते यो महात्मनः ॥ स याति परमं स्थानममूर्तममृतोपमम् ॥ ८१ ॥ द्वितीयं तु प्र
वक्ष्यामि अस्य ध्यानं महात्मनः ॥ मूर्ताकारं तु साकारं निराकारं निरामयम् ॥ ८२ ॥ ब्रह्माण्डं सर्वमतुलं वासितं यस्य वासना ॥ स तस्माद्वासुदेवो ति उच्यते
ममनंदन ॥ ८३ ॥ वर्षमाणस्य मेघस्य यद्गर्जतस्य तद्भवेत् ॥ सूर्यतेजःप्रतीकांशं चतुर्बाहुंसुरेश्वरम् ॥ ८४ ॥ दक्षिणे शोभते शंखो हेमरत्न
विभूषितः ॥ सूर्यविंसमाकारं चक्रं पद्मप्रतिष्ठितम् ॥ ८५ ॥ क्रौमोदकी गदा तस्य महासुराविनाशिनी ॥ वामे च शोभते वत्सदस्ते तस्य महात्मनः ॥ ८६ ॥

भू० ख० द्वि०

अ० ८६

॥ ८४ ॥

महापद्मसुगंधाब्जतस्यदक्षिणहस्तगम् ॥ शोभमानःसदेवास्तेसायुधःकमलाप्रियः ॥ ८७ ॥ कंबुग्रीववृत्तमास्यंपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ राजमानंहृषीके
 शंदशनैरत्नसन्निभैः ॥ ८८ ॥ गुडाकेशःसन्तियस्यअधरोविद्रुमाकृतिः ॥ शोभतेपुंडरीकाक्षःकिरीटनापिपुत्रक ॥ ८९ ॥ विशालेनापिरूपेणकेशवस्तु
 सुवर्चसा ॥ कौस्तुभेनाकितेनैवराजमानोजनार्दनः ॥ ९० ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशकुंडलाभ्यांप्रभातिच ॥ श्रीवत्सांकेनपुण्येनसर्वदाराजतेहरिः ॥ ९१ ॥
 केयूरकंकणैर्हारैर्मौक्तिकैर्ऋक्षसन्निभैः ॥ वपुषाभ्राजमानस्तुविजयोजयतांवरः ॥ ९२ ॥ भ्राजतेसोपिगोविंदोहेमवर्णेनवाससा ॥ मुद्रिकारत्नयुक्ताभिरंगु
 लीभिर्विराजते ॥ ९३ ॥ सर्वायुधैःसुसंपूर्णैर्दिव्यैराभरणैर्हरिः ॥ वैनतेयसमारूढोलोककर्ताजगत्पतिः ॥ ९४ ॥ एवंतंध्यायतेनित्यमनन्यमनसानरः ॥
 मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ९५ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंध्यानमेवजगत्पतेः ॥ व्रतंचैवप्रवक्ष्यामिसर्वपापनिवारणम् ॥ ९६ ॥ इति श्रीपद्म
 पुराणेभूमिखंडेवनोपाख्यानेगुरुतीर्थवर्णनेषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ कुंजलउवाच ॥ व्रतभेदान्प्रवक्ष्यामियैर्यैश्चाराधितोहरिः ॥ जयाचाविजयाचैव
 जयंतीपापनाशिनी ॥ १ ॥ त्रिपृषावंजुलीचान्यातिलदग्धातथापरा ॥ अलंडाचारकन्याचमनोरथोसुपुत्रक ॥ २ ॥ एकादश्यास्तुभेदाश्चसंतिपुत्र
 अनेकधा ॥ अशून्यशयनंचान्यजन्माष्टमीमहाव्रतम् ॥ ३ ॥ एतैर्व्रतैर्महापुण्यैःपापंदूरंप्रयातिच ॥ प्राणिनानात्रसंदेहःसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ४ ॥ कुंज
 लउवाच ॥ स्तोत्रंतस्यप्रवक्ष्यामिपापराशिविनाशनम् ॥ सुपुत्रशतनामाख्यंनराणांगतिदायकम् ॥ ५ ॥ तस्यदेवस्यकृष्णस्यशतनामाख्यमुत्तमम् ॥
 संप्रत्येवप्रवक्ष्यामिचच्छृणुष्वसुतोत्तम ॥ ६ ॥ विष्णोर्नामशतस्यापिऋषिच्छंदोवदाम्यहम् ॥ देवंचैवमहाभागसर्वपापविशोधनम् ॥ ७ ॥ विष्णोर्नामश
 तस्यापिऋषिब्रह्माप्रकीर्तितः॥ओंकारोदेवताप्रोक्तश्छंदोनुष्टुप्तथैवच ॥ ८ ॥ सर्वकामिकसंसिद्धयैर्मोक्षचविनियोगकः ॥ अस्यविष्णोःशतनामस्तोत्रस्य ॥ ब्र
 ह्माऋषिः॥विष्णुर्देवता॥अनुष्टुप्छंदः॥सर्वकामसमृद्धयर्थसर्वपापक्षयार्थेविनियोगः॥९॥नमाम्यहंहृषीकेशंशेखंमधुसूदनम् ॥ सूदनंसर्वदेत्यानांनारायण
 मनामयम् ॥ १० ॥ जयंतंविजयंकृष्णमनंतंवामनंततः ॥ विष्णुविश्वेश्वरंपुण्यंविश्वाधारंसुरार्चितम् ॥ ११ ॥ अनर्घत्वचहंतांरंरसिंहंश्रियःप्रियम् ॥ श्री
 पतिंश्रीधरंश्रीदंश्रीनिवासंमहोदयम् ॥ १२ ॥ श्रीरामंमाधवंमोक्षक्षमारूपंजनार्दनम् ॥ सर्वज्ञंसर्ववेत्तारंसर्वदंसर्वनायकम् ॥ १३ ॥ हरिसुरारिगोविंदं
 ज्ञानाभंप्रजापतिम् ॥ आनंदंज्ञानसंपन्नंज्ञानदंज्ञाननायकम् ॥ १४ ॥ अच्युतंसबलचंद्रंचक्रपाणिंपरावरम् ॥ युगाधारंजगद्योनिंब्रह्मरूपंमहेश्वरम् ॥ १५ ॥
 मुकुंदंतंसुवेकुंठमेकरूपंजगत्पतिम् ॥ वासुदेवंमहात्मानंब्रह्मण्यंब्राह्मणप्रियम् ॥ १६ ॥ गोप्रियंगोहितंयज्ञंयज्ञार्गंयज्ञवर्द्धनम् ॥ यज्ञस्यापिसुभोक्तावि

प० पु०
॥ ८५ ॥

दवेदांगपारगम् ॥ १७ ॥ वेदज्ञवेदरूपतं विद्यावासं सुरेश्वरम् ॥ अव्यक्तं तं महाहंसं शंखपाणिं पुरातनम् ॥ १८ ॥ पुरुषं पुष्कराक्षं तु वाराहं धरणीधरम् ॥ प्रद्युम्नं कामपालं च व्यासं व्यालं महेश्वरम् ॥ १९ ॥ सर्वसौख्यं महासौख्यं मोक्षं च परमेश्वरम् ॥ योगरूपं महाज्ञानं योगिनां गतिदं प्रियम् ॥ २० ॥ सुरारिं लोकपालं तं ब्रह्मस्तं गदाधरम् ॥ गुहावासं सर्ववासं पुण्यवासं महाभुजम् ॥ २१ ॥ वृन्दानाथं बृहत्कार्यपावनं पापनाशनम् ॥ गोपीनाथं गोपसखं गोपालं गोगणाश्रयम् ॥ २२ ॥ परात्मानं परार्थांशं कपिलं कार्यमानुषम् ॥ नमामि निश्चलं नित्यं मनोवाक्कायकर्मभिः ॥ २३ ॥ नाम्नां शतेनापि सुपुण्यकर्तायः स्तौति कृष्णं मनसा स्थिरेण ॥ स्यात्तिलोक्तं मधुसूदनस्य विहाय लोकां निहपुण्यपूतः ॥ २४ ॥ नाम्नां शतं महापुण्यं सर्वपातकशोधनम् ॥ जपेदन्यमनसा ध्यायेद्ब्रह्म न समन्वितम् ॥ २५ ॥ नित्यमेव नरः पुण्यैर्गंगास्नानफलं लभेत् ॥ तस्मात्तु सुस्थिरो भूत्वा समाहितमना जपेत् ॥ २६ ॥ त्रिकालं च जपेन्मर्त्यो नित्यतो नित्यमेव स्थितः ॥ अश्वमेधफलं तस्य जायते नात्र संशयः ॥ २७ ॥ एकादश्यामुपोष्यैव पुरतो माधवस्य यः ॥ जागरे प्रजपेन्मर्त्यस्तस्य पुण्यं वदाम्यहम् ॥ २८ ॥ पुंडरीकस्य यज्ञस्य फलमाप्नोति मानवः ॥ तुलसीसंनिधौ स्थित्वा मनसा योजपेन्नरः ॥ २९ ॥ राजसूयफलं भुंक्ते वर्षेणापि च मानवः ॥ शालग्रामशिलायत्रयत्रद्वारावती शिला ॥ ३० ॥ उभयोः संनिधौ जाप्यं कर्तव्यं सुखमिच्छता ॥ बहुसौख्यं प्रभुर्कैव कुलानां शतमेव च ॥ ३१ ॥ एकेन चाधिकं मर्त्य आत्मना सह तारयेत् ॥ कार्तिकेस्नानकर्तायः पूजयेन्मधुसूदनम् ॥ ३२ ॥ यः पठेत्प्रयतः स्तोत्रं प्रयाति परमां गतिम् ॥ माघस्नानीह रीतिं पूज्य भक्त्या च मधुसूदनम् ॥ ३३ ॥ ध्यायेच्चैव हृषीकेशं जपेद्वाथ शृणोति वा ॥ सुरापानादिकं पापं विहाय परमं पदम् ॥ ३४ ॥ विना विघ्नं नरः पुत्रसं प्रयाति जनार्दनम् ॥ श्राद्धकालिहियो मर्त्यो विप्राणां भुंजतां पुरः ॥ ३५ ॥ योजपेच्च शतं नाम्नां स्तोत्रं पातकनाशनम् ॥ पितरस्तुष्टिमायां तितृप्तायां ति परां गतिम् ॥ ३६ ॥ ब्राह्मणो वेदविद्वान्स्यात्क्षत्रियो विदते महीम् ॥ धनऋद्धिप्रभुं जीतवैश्यो जपति यः सदा ॥ ३७ ॥ शूद्रः सुखं प्रभुं क्ते च ब्राह्मणत्वं च गच्छति ॥ प्राप्य जन्मांतरं तस्य वेदविद्यां प्रविदति ॥ ३८ ॥ सुखदं मोक्षदं स्तोत्रं जप्तव्यं च न संशयः ॥ केशवस्य प्रसादेन सर्वसिद्धो भवेन्नरः ॥ ३९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे विनोपाख्याने गुरुतीर्थवर्णने चरित्रे सप्तार्शीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ कुंजल उवाच ॥ व्रतं स्तोत्रं महाज्ञानं ध्यानं चैव सुपुत्रक ॥ मया ख्यातं तवाग्रैर्विष्णोः पापप्रणाशनम् ॥ १ ॥ एवं चतुष्टयं साहियदा पुण्यं समाचरेत् ॥ प्रयाति वैष्णवं लोकं देवानामपि दुर्लभम् ॥ २ ॥ इतो गत्वा व्रतं तस्य दिव्यां देवीं प्रबोधय ॥ अशून्यशयनं नाम व्रतं राजं वदस्व ताम् ॥ ३ ॥ समुद्धर महापापाद्वा जकन्यां यशस्विनीम् ॥ त्वया पुष्टं मया ख्यातं पुण्यदं पापनाशनम् ॥ ४ ॥ गच्छ गच्छ महाभाग इत्युक्त्वा विरराम सः ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ उज्ज्वलोप्येव मु

भू० ख० द्वि०
अ० ८८

॥ ८५ ॥

कस्तुसपित्राकुंजलेनहि ॥ ५ ॥ प्रणम्यपादौधर्मात्मातापित्रोर्महामतिः ॥ जगामत्वरितोराजन्प्रक्षद्वीपंसउज्ज्वलः ॥ ६ ॥ तंगिरिसर्वतोभद्रनानाधातुस
 माकुलम् ॥ नानारत्नमयैस्तुंगैःशिखरैरुपशोभितम् ॥ ७ ॥ नानाप्रवाहसंपूर्णैरुदकैरुज्ज्वलेनृपा ॥ नद्यःसन्तिस्वच्छनीरास्तस्मिन्निरिवरोत्तमे ॥ ८ ॥ किन्नरास्तत्र
 गायन्तिगंधर्वाःसुस्वरैर्नृपा ॥ अप्सरोभिःसमाकीर्णदेववृद्धैरुपावृतम् ॥ ९ ॥ सिद्धचारणसंघुष्टुमनिवृद्धैरलंकृतम् ॥ नानापक्षिनिनादैश्चसर्वत्रपरिनादितम् ॥ १० ॥ एवं
 गिरिसमासद्यउज्ज्वलोलुघुविक्रमः ॥ सुस्वरेणापिसाकन्यागिरौतस्मिन्प्ररोदिति ॥ ११ ॥ रोह्यमाणांसप्राज्ञोवचनंचेदमब्रवीत् ॥ कात्वंभवसिकल्याणिकस्मा
 द्रोदिपिसांप्रतम् ॥ १२ ॥ कमाश्रितामहाभागेकेनतेविप्रियंकृतम् ॥ समाचक्ष्वममाद्यैवसर्वेदुःखस्यकारणम् ॥ १३ ॥ दिव्यादेव्युवाच ॥ विपाकाहिमहाभा
 गकर्मणाममसांप्रतम् ॥ इहतिष्ठामिदुःखेनैवैधव्येनसमान्विता ॥ १४ ॥ भवान्कोहिमहाभागकृपयाममपीडितः ॥ पक्षिरूपधरोवत्ससोत्सवंपरिभापते ॥ १५ ॥ एव
 माकर्ण्यतत्सर्वभाषितंराजकन्यया ॥ अहंपक्षिमहाभागेकृपयातवपीडितः ॥ १६ ॥ पक्षिरूपधरोभद्रेनाहंसिद्धो न ज्ञानवान् ॥ रुदमानांमहालापेर्भवतीहृष्ट
 वानिह ॥ १७ ॥ ततःपृच्छाम्यहंदेविवदमेकारणंत्वह ॥ पितुर्गृहेयथावृत्तात्मवृत्तांतमेवाहि ॥ १८ ॥ तयानिवेदितंसर्वयथासंख्येनदुःखदम् ॥ समा
 सेनसमाकर्ण्यउज्ज्वलस्तुमहामनाः ॥ १९ ॥ तामुवाचमहापक्षीदिव्यादेवीसुदुःखिताम् ॥ यथाविवाहकालेतेभर्तारोमरणंगताः ॥ २० ॥ स्वयंवराणिमत्तं
 तेक्षयंयाताश्चक्षत्रियाः ॥ एतत्तेचेष्टितंसर्वमयापितरिभापितम् ॥ २१ ॥ अन्यजन्मकृतंकर्मतवपापंसुलोचने ॥ ममपित्राममाग्रेतुकृपयापरिभापित
 म् ॥ २२ ॥ तेनदोषेणसंपुष्टालिप्ताजातावरानने ॥ एतावत्कारणंसर्वतातेनपरिभापितम् ॥ २३ ॥ पूर्वकर्मविपाकंतुभुंक्ष्वत्वंचसमाश्वस ॥ एवसाभापि
 तंतस्यश्रुत्वाकन्योउज्ज्वलस्यतत् ॥ २४ ॥ प्रत्युवाचमहात्मानंब्रुवंतंपक्षिणंपुनः ॥ प्रणतादीनयावाचाकुरुपक्षिन्कृपांमम ॥ २५ ॥ कथयस्वप्रसादेन
 तस्यपापस्यनिष्कृतिम् ॥ प्रायश्चित्तंसुपुण्यंचममपातकशोधनम् ॥ २६ ॥ येनब्रजाम्यहंपुण्यंविशुद्धाधौतकल्मषा ॥ प्रायश्चित्तंमहाभागवदमेत्वंप्रसा
 दतः ॥ २७ ॥ उज्ज्वलउवाच ॥ तवार्थं तुमहाभागेपितरंपृष्टवानहम् ॥ समाख्यातमतःपित्राप्रायश्चित्तमनुत्तमम् ॥ २८ ॥ तत्त्वंकुरुमहाभागेसर्वपातकशो
 धनम् ॥ ध्यायस्वहिहृषीकेशंशतनामजपस्वच ॥ २९ ॥ भवज्ञानपरानित्यंकुरुव्रतमनुत्तमम् ॥ अशून्यशयनंपुण्यंव्रतंपापप्रणाशकम् ॥ ३० ॥ समा
 चष्टसधर्मात्मासर्वज्ञानप्रकाशकम् ॥ ज्ञानंस्तोत्रं व्रतंध्यानंविष्णोश्चैवमहात्मनः ॥ ३१ ॥ विष्णुरुवाच ॥ तस्मात्साहिप्रजग्राहसंस्थितानिर्जनेव
 ने ॥ सर्वद्वंद्वविनिर्मुक्तासंजातातपसिस्थिता ॥ ३२ ॥ व्रतंचक्रेजिताहारानिराधारासुदुःखिता ॥ कामक्रोधविहीनासावर्गसंयम्यनित्यशः ॥ ३३ ॥

५० पु०

॥ ८६ ॥

इंद्रियाणामहाराजमहामोहंनिरस्यसा ॥ अन्देचतुर्थेकप्राप्तेसुप्रसन्नो जनार्दनः ॥ ३४ ॥ तस्यैवरदातुकामश्चायातोवरनायकः ॥ तस्यैसंदर्शयामासस्वरूपं
वरदः प्रभुः ॥ ३५ ॥ सूतउवाच ॥ इंद्रीलघनश्यामंशंखचक्रगदाधरम् ॥ सर्वाभरणशोभाढ्यपद्महस्तंमहेश्वरम् ॥ ३६ ॥ बद्धांजलिपुटा
भूत्वावेपमानानिराश्रया ॥ उवाचगद्वेर्वाक्यैः प्रणतामधुसूदनम् ॥ ३७ ॥ तेजसातवदिव्येनस्थातुंशक्रोमिनैवहि ॥ दिव्यरूपोभवेः कस्त्वंकृपया
ममचाग्रतः ॥ ३८ ॥ कथयस्वप्रसादेनकिमत्रतवकारणम् ॥ सर्वमेवप्रसादेनप्रब्रवीहिमहामते ॥ ३९ ॥ देवमेवंविजानामितेजसाहंगितैस्तव ॥
ज्ञानहीनाजगन्नाथनजानेरूपनामनी ॥ ४० ॥ किंब्रह्मावाभवान्विष्णुः किंवाशंकरएवाहि ॥ एवमुत्काप्रणम्यैवंदंडवद्धरणींगता ॥ ४१ ॥ तामुवाचजगन्नाथः
प्रणतांराजनंदिनीम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ त्रयाणामपिदेवानामंतरंनस्तिशोभने ॥ ४२ ॥ ब्रह्मासमर्चितोयेनशंकरोवावरानने ॥ तेनाहमर्चितो नित्यं
नात्रकार्याविचारणा ॥ ४३ ॥ एतौममाभिन्नतरौनित्यंचापित्रिरूपवान् ॥ अहंहिपूजितौयैश्चतावेतौतैःसुपूजितौ ॥ ४४ ॥ अहंदेवोऽहंकीशःकृपयातवचा
गतः ॥ स्तवेनानेनपुण्येनव्रतेननियमेनच ॥ ४५ ॥ संजाताकल्मषैर्हीनावरंवरयशोभने ॥ दिव्यादेव्युवाच ॥ विजयस्वहृषीकेशःकृपयातवचा
क ॥ ४६ ॥ नमामिचरणद्वंद्वमासुद्धरसुरेश्वर ॥ वैरंमेदातुकामोऽसिचक्रपाणेप्रसीदमे ॥ ४७ ॥ आत्मपादयुगस्यापिभक्तिंदेहिममानघ ॥ दर्शयस्वजगन्नाथ
मोक्षमार्गंनिरामयम् ॥ ४८ ॥ दासत्वंदेहिंवैकुण्ठयदितुष्टो जनार्दन ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवमस्तुमहाभागगेच्छनिर्धूतकल्मषा ॥ ४९ ॥ वैष्णवंपरमंलोकं
दुर्लभंयोगिभिःसदा ॥ गच्छगच्छपरंलोकंप्रसादान्ममसांप्रतम् ॥ ५० ॥ एवमुक्तेततोवाक्येमाधवेनमहात्मना ॥ दिव्यादेवीअभूदिव्यासूर्यतेजःसमप्र
भा ॥ ५१ ॥ पश्यतां सर्वलोकानां दिव्याभरणभूषिता ॥ दिव्यमालान्वितासाचदिव्यहारविलंबिनी ॥ ५२ ॥ गतासंवैष्णवलोकंदाहप्रलयवर्जितम् ॥ पुनः
पक्षीसमायातःस्वगृहंहर्षसंयुतः ॥ ५३ ॥ तत्सर्वकथयामासपितरंप्रतिसत्तमः ॥ ५४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थच्यवनचरित्रेऽष्टा
शीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुंजलस्तुसुतंवाक्यंसमुज्ज्वलमथाब्रवीत् ॥ भवान्कथयभोःपुत्रकिमपूर्वंतुदृष्टवान् ॥ १ ॥ तन्मेकथयसुप्री
तःश्रोतुकामोऽस्मिसांप्रतम् ॥ एवमादिश्यतंपुत्रंरिरामसकुंजलः ॥ २ ॥ पितरंप्रत्युवाचाथविनयावनतस्तुतः ॥ समुज्ज्वलउवाच ॥ हिमवतंतनगश्रेष्ठं
देववृंदसमन्वितम् ॥ ३ ॥ आहारार्थंप्रगच्छामिभवतश्चात्मनःपितः ॥ पश्यामिकौतुकंतत्रनदृष्टंनश्रुतंपुरा ॥ ४ ॥ प्रदेशमृषिगणाकीर्णमप्सरोभिःप्रशो
भितम् ॥ बहुकौतुकशोभाढ्यमंगल्यमंगलयुतम् ॥ ५ ॥ बहुपुण्यफलोपेतैर्वैर्नानाविधैस्ततः ॥ अनेककौतुकभरैर्मनसःपरिमोहनम् ॥ ६ ॥ तत्र

१ व्यास इ० पा० । २ भवार्णवात् इ० पा० । ३ एष एवास्ति मे कामः इ० पा० ।

भू० सं० द्वि०

अ० ८९

॥ ८६ ॥

षमयातातअपूर्वमानसांतिके ॥ बहुहंसैःसमाकीर्णोहंसएकःसमागतः ॥ ७ ॥ एवंकृष्णामहाभागअन्येतत्रसमागताः ॥ सितेतरेश्चुपादैरन्यतःशुक्लवि
 ग्रहाः ॥ ८ ॥ तादृशास्तेचनीलावैअन्येशुभ्रामहामते ॥ चतस्रस्तत्रवैनार्योरौद्राकाराविभीषणाः ॥ ९ ॥ दंष्ट्राकरालसंकूराऊर्ध्वकेश्योभयान
 काः ॥ पश्चात्तास्तुसमायातास्तास्मिन्सरसिमानसे ॥ १० ॥ कृष्णाहंसास्तुसंज्ञातामानसेतातमत्पुरः ॥ विभ्रांताःपरितश्चान्येनस्नातास्तत्रमानसे ॥ ११ ॥
 जहसुस्ताःस्त्रियस्तातहास्यैरट्टाट्टदारुणैः ॥ तस्मात्सराद्विनिःक्रांतोहंसएकोमहातनुः ॥ १२ ॥ पश्चात्रयोविनिःक्रांतास्तैश्चाहंसमुपेक्षितः ॥ याताआ
 काशमार्गेणविवदंतःपरस्परम् ॥ १३ ॥ तास्तुस्त्रियोमहाभीमाःसमंतात्परिवभ्रमुः ॥ विंध्यस्यशिखरेपुण्येवृक्षच्छायासुपक्षिणः ॥ १४ ॥ निपण्णास्तत्रतेस
 वेदग्धादुःखैःसुदारुणैः ॥ तेषांसुवीक्षमाणानांभिष्टएकःसमागतः ॥ १५ ॥ मृगान्सपीडयित्वातुवाणपाणिर्धनुर्द्धरः ॥ शिलातलंसमाश्रित्यनिपसादमुखे
 नवे ॥ १६ ॥ पश्चाद्ब्रिल्लीसमायाताअन्नमादायसोदकम् ॥ स्वंप्रियंवीक्षतेराज्ञासुदितैर्लक्षणेयुतम् ॥ १७ ॥ अन्यादृशंसमावीक्ष्यस्वकांतंतेजसावृतम् ॥
 दिव्यतेजःसमाक्रांतंयथासूर्यदिविस्थितम् ॥ १८ ॥ नरमन्यंपरिज्ञायतंपरित्यज्यसाययौ ॥ व्याधउवाच ॥ एह्येहित्वंप्रियेचात्रकस्मान्मांस्त्वंनपश्य
 सि ॥ १९ ॥ क्षुधयापीड्यमानोहंत्वामहंचावलोकये ॥ तस्यवाक्यंसमाकर्ण्येशोभ्रंव्याधीसमागता ॥ २० ॥ भर्तुःपार्श्वसमासाद्यविस्मितासाभव
 त्तदा ॥ कोर्यतेजःसमाचारोदेवोयमांसमाह्वयेत् ॥ २१ ॥ तमुवाचततोव्याधीभर्तारंदीप्ततेजसम् ॥ अत्राकितेकृतंवीरभवान्कोदिव्यलक्ष
 णः ॥ २२ ॥ सूतउवाच ॥ एवमाभाषितोव्याध्याव्याधःप्रियामभाषत ॥ अहंतेवल्लभःकांतिभवतीचममप्रिया ॥ २३ ॥ कस्मात्त्वंमानंजानासि
 कथंशंकाप्रवर्तते ॥ क्षुधयापीड्यमानेनपयश्चाभ्रंप्रतीक्ष्यते ॥ २४ ॥ व्याधुवाच ॥ बर्बरःकृष्णवर्णश्चरत्ताक्षःकृष्णकंचुकः ॥ ईदृशश्चास्तिमेभर्तासर्वस
 त्वभयंकरः ॥ २५ ॥ भवान्कोदिव्यदेहस्तुप्रियेत्युक्त्वासमाह्वयेत् ॥ एपमेसंशयोजातोवदसत्यंममाग्रतः ॥ २६ ॥ कुलंनामस्वकंग्रामंकीडांलिङ्गंमुतं
 ताम् ॥ समाचष्टप्रियाग्रेतुतस्याःप्रत्ययहेतवे ॥ २७ ॥ प्रत्युवाचस्वभर्तारंसंव्याधीहृष्टमानसा ॥ कस्मात्तेईदृशःकायःश्वेतकंचुकधारकः ॥ २८ ॥ क
 थंजातःसमाचक्ष्वममाश्चर्यंप्रवर्तते ॥ एवंसंपृच्छमानस्तुभार्ययामृगघातकः ॥ २९ ॥ सूतउवाच ॥ प्रत्युवाचततःश्रुत्वातांप्रियांप्रश्रयान्विताम् ॥ नर्मदाउ
 त्तरेकूलेसंगमश्चास्तिमुव्रते ॥ ३० ॥ आतपेनाकुलोजीवोममजातोतिमुप्रिये ॥ अस्मिन्वैसंगमेकांतिश्रमश्रांतोहिसत्वरः ॥ ३१ ॥ गतःस्नात्वाजलंपीत्वा
 पश्चाद्चाहंसमागतः ॥ तदाप्रभृतिमेकायईदृशस्तेजसावृतः ॥ ३२ ॥ संजातोवस्त्रसंयुक्तःकंचुकःशुभ्रतांगतः ॥ पूर्वोक्तलिङ्गसंस्थानैःकुलैःस्थानेनैवैतथा ॥ ३३ ॥
 स्वंप्रियंलक्षयित्वातुज्ञात्वापुण्यस्यसंभवम् ॥ प्रत्युवाचाथभर्तारंसंगमममदर्शय ॥ ३४ ॥ तवपश्चात्प्रदास्यामिभोजनंपानंसंयुतम् ॥ इत्युक्तःप्रिययाव्या

प० पु०
॥ ८७ ॥

धःसत्तरेणजगामह ॥ ३५ ॥ संगमोदशितस्तेनततोप्रेपापनाशनः ॥ समुद्धीनामहाभागपक्षिणोलघुविक्रमाः ॥ ३६ ॥ तथासाध्वययुःसर्वैरेवासंगममुत्तमम् ॥ तेषांतुवक्षिमाणानांपक्षिणांममपश्यतः ॥ ३७ ॥ तथाहिस्नापितोभर्तापुनःस्नाताहिंसास्वयम् ॥ दिव्यदेहधरौचोभौदिव्यकांतिसमन्वितौ ॥ ३८ ॥ संजातौपक्षिणांश्रेष्ठदिव्यवस्त्रानुलेपनौ ॥ दिव्यमालांबरधरौदिव्यगंधानुलेपनौ ॥ ३९ ॥ वैष्णवंयानमासाद्यमुनिगंधर्वपूजितौ ॥ गतौतौवैष्णवंलोकंवैष्णवैःपरिपूजितौ ॥ ४० ॥ स्तूयमानौमहात्मानौदंपतीदृष्टवानहम् ॥ व्रजंतौस्वर्गमार्गेणकूजंतेपक्षिणस्तथा ॥ ४१ ॥ तीर्थराजंपरंदृष्ट्वाहर्षव्यक्ताक्षरैस्तदा ॥ चत्वारःकृष्णहंसास्तेसंगमेपापनाशने ॥ ४२ ॥ स्नात्वावैभावशुद्धास्तेप्राप्ताउज्ज्वलतांपुनः ॥ स्नात्वापीत्वाजलंतेतुपुनर्वहिर्विनिर्गताः ॥ ४३ ॥ तावत्यस्ताःस्त्रियःकृष्णामृतास्तत्स्नानमात्रतः ॥ कंदमानाविचेष्टंयोहाहाकारविकंपिताः ॥ ४४ ॥ यमलोकंगतास्तास्तुतातदृष्टामयातदा ॥ उद्धीनास्तुततोहंसाःस्वस्थानंप्रतिजग्मिरे ॥ ४५ ॥ एवंप्रतामयादृष्टंप्रत्यक्षंकथितंतव ॥ कृष्णपक्षामहाकायाधार्तराष्ट्रास्तुताःस्त्रियः ॥ ४६ ॥ कथयस्वप्रसादेनकेभविष्यंतिवैपितः ॥ निर्गतान्मानसान्मध्याद्धार्तराष्ट्रान्वदस्वमे ॥ ४७ ॥ केभविष्यंतितेतातकथयत्वंतुसांप्रतम् ॥ कस्मात्सुकृष्णतांप्राप्ताहंसाःशुद्धाश्रतेपुनः ॥ ४८ ॥ संजातास्तत्क्षणात्तातकस्मान्मृतास्तुताःस्त्रियः ॥ एवमेसंशयस्तातसंजातोदारुणोदृढि ॥ ४९ ॥ छेतुमर्हसिअद्यैवभवाज्ञानाविचक्षणः ॥ प्रसादसुमुखोभूत्वाप्रणतस्यसदैवमे ॥ ५० ॥ एवंप्रभाष्यपितरंविररामसमुज्ज्वलः ॥ ततःप्रवक्तुमरेभेसशुकुंजलाभिधः ॥ ५१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवनापाख्याननेगुरुतीर्थवर्णनेच्यवनचरित्रेएकोनवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ सूतउवाच ॥ एवमाकर्ण्यतत्सर्वसमुज्ज्वलस्यभाषितम् ॥ कुंजलःसहिधर्मात्माप्रत्युवाचसुतंप्रति ॥ १ ॥ कुंजलउवाच ॥ संप्रवक्ष्याम्यहंतातश्रूयतांस्थिरमानसः ॥ सर्वसंदेहविध्वंसंचरित्रंपापनाशनम् ॥ २ ॥ इंद्रलेकेप्रवृत्तेसंवादोदेवकौतुकः ॥ सभायांतस्यदेवस्यइंद्रस्यापिमहात्मनः ॥ ३ ॥ देवद्रुंसेहस्राक्षंनारदस्त्वरितंययौ ॥ समागतंसहस्राक्षःमूर्यतेजःसमप्रभम् ॥ ४ ॥ तंदृष्ट्वाहर्षमायातःसमुत्थायमहामतिः ॥ ददावर्चंचपाद्यंचभक्त्याप्रणतमानसः ॥ ५ ॥ वद्धांजलिपुटोभूत्वाप्रणाममकरोत्तदा ॥ आसनेकामलेपुण्ये विनिवेश्यद्विजोत्तमम् ॥ ६ ॥ पप्रच्छप्रणतोभूत्वाश्रद्धयापरंयायुतः ॥ कस्माच्चान्नागमनंतेऽद्यकारणंवदसांप्रतम् ॥ ७ ॥ इत्युक्तोदेवराजेनप्रत्युवाचमहामुनिः ॥ भवंतंद्रष्टुमायातःपृथिव्यास्तुपुरंदरः ॥ ८ ॥ स्नात्वापुण्यप्रदेशेषुतीर्थेषुचसुश्रद्धया ॥ देवान्पितृन्समभ्यर्च्यदृष्ट्वातीर्थान्यनेकशः ॥ ९ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्त्वयापृच्छितंपुरा ॥ देवद्रुउवाच ॥ दृष्टानिपुण्यतीर्थानिसुक्षेत्राणित्वयामुने ॥ १० ॥ कितीर्थप्राप्यमुच्येतब्रह्मब्रह्महृत्यया ॥ सुरापोमुच्यतेपापाद्गोप्त्रोद्देमापहारकः ॥ ११ ॥ स्वामिन्द्रोहान्महाभागनारीदंताकथंसुखी ॥ नारदउवाच ॥ यानिकानिचतीर्थानिगयादीनिमुरेश्वर ॥ १२ ॥

भू० खं० दि०
अ० ९०

॥ ८७ ॥

तेषानैवप्रजानाभिविशेषपापनाशनम् ॥ सुपुण्यानिमुदिव्यानिपापघ्नानिसमानिच ॥ १३ ॥ सर्वाण्येवसुतीर्थानिजानाम्यहंपुरंदर ॥ अविशेषंविशेषंनैव
 जानामिसंप्रतम् ॥ १४ ॥ प्रत्येयंक्रियतां देवतीर्थानांगतिदायकम् ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंनारदस्यमहात्मनः ॥ १५ ॥ समाहूतानिचंद्रेणतीर्थानिभूग
 तानिच ॥ मूर्तिवतीनिदिव्यानि समायातानिशासनात् ॥ १६ ॥ बद्धांजलीनिदिव्यानिभूषितानिभूषणैः ॥ दिव्यांवराणिस्निग्धानितेजोवन्तिचसुव्रत ॥
 ॥ १७ ॥ स्त्रीपुंसोश्चस्वरूपाणिकृतानिचविशेषतः ॥ हेमचंदनकाशानिदिव्यरूपधराणिच ॥ १८ ॥ मुक्ताफलस्यवर्णेनप्रभासंतिनरेश्वर ॥ तत्तत्कांचन
 वर्णानिसारुण्यानिचतत्रवै ॥ १९ ॥ कतिशुक्लसुपीतानिप्रभावंतिसभांतरे ॥ कानिपद्मनिभान्येवमूर्तिवतीनितानितु ॥ २० ॥ मूर्यतेजःप्रकाशानितडितेजः
 समानिच ॥ पावकाभानिचान्यानिप्रभासंतिसभांतरे ॥ २१ ॥ सर्वाभरणशोभाञ्चैःप्रशोभन्तेनरेश्वर ॥ हारकंकणकैयूरमालाभिस्तुसुचंदनैः ॥ २२ ॥
 दिव्यचंदनदिग्धानिसुरभीणिगुरुणिच ॥ कमंडलुकराण्येवआयातानिसभांतरे ॥ २३ ॥ गंगाचनर्मदापुण्याचंद्रभागासरस्वती ॥ देविकाविंशिकाकु
 ञ्जाकुंजलामंजुलाश्रुता ॥ २४ ॥ रंभाभानुमतीपुण्यापाराचैवसुवर्वा ॥ शोणाचसिंधुसौवीराकावेरीकपिला तथा ॥ २५ ॥ कुमुदावेदनदीपुण्यासुपु
 ण्याचमहेश्वरी ॥ चर्मण्वतीतथाख्यातालोपाचान्यासुकौशिकी ॥ २६ ॥ सुहंसिहंसपादाचहंसवेगामनोरथा ॥ सुरुथास्वारुणावेणाभद्रवेणासुपद्मिनी ॥ २७ ॥
 नाहलीसुमरीचान्यापुण्याचान्यापुलिदिका ॥ हेमामनोरथादिव्याचंद्रिकावेदसंक्रमा ॥ २८ ॥ ज्वालाहुताशनीस्वाहाकालाचैवकर्पिजला ॥ स्वधांचसु
 कलालिंगागंभीराभीमवाहिनी ॥ २९ ॥ देवद्रीचीवीरवाहालक्षहोमाअचापहा ॥ पाराशरीहेमंगर्भासुभद्रावसुपुत्रिका ॥ ३० ॥ एतानद्योमहापुण्यामू
 र्तिमत्योनरेश्वर ॥ सर्वाभरणशोभाढ्याःकुंभहस्ताःसुपूजिताः ॥ ३१ ॥ प्रयागःपुष्करश्चैवअर्धदीपोमनोरथा ॥ वाराणसीमहापुण्याब्रह्महत्याव्यपो
 हिनी ॥ ३२ ॥ द्वारावतीप्रभासश्चअवंतीनैमिपस्तथा ॥ चंडकश्चमहारत्नोमहेश्वरकलेश्वरौ ॥ ३३ ॥ कलिजरोब्रह्मक्षेत्रंमाथुरोमानवाहकः ॥ मायाकांती
 तथाण्यानिदिव्यानिविधानिच ॥ ३४ ॥ अष्टपट्टिःसुतीर्थानिनदीनांशतकोटयः ॥ गोदावरीमुखाःसर्वाःसमायातास्तदाज्ञया ॥ ३५ ॥ द्रीपानां
 तुसमस्तानिसुतीर्थानिमहांतिच ॥ मूर्तिलिंगधराण्येवसहस्राक्षंसुरेश्वरम् ॥ ३६ ॥ समाजमुःसमस्तानितदादेशकराणिच ॥ प्रणमुर्देवदेवेशंनतशीर्षा
 णिसर्वशः ॥ ३७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ तैःप्रोक्तैस्तुमहातीर्थैर्देवराजंयशस्विनम् ॥ कस्मात्त्वयासमाहूतादेवदेववदस्वनः ॥ ३८ ॥ ब्रूहिनःकारणंस

१ प्रत्यक्षम्-इ० पा० । २ हंसचंद्रप्रकाशानि- इ० पा० । ३ घोणा च इ० पा० । ४ वाहिनी सरया चान्या इ० पा० । ५ स्वधा सुकाला कालिगा गंभीरा हिमवाहिनी ॥ इ० पा० । ६ देवद्री इ०
 पा० । ७ वेदगर्भा हेमवेणा सुपुंड्रकी इ० पा० । ८ सर्वतीर्थमनोरमः । इ० पा० । ९ चंडकश्च इ० पा० ।

५० पु०

॥ ८८ ॥

वैनमस्तुभ्यंसुराधिप ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यं देवराजोभ्यभाषत ॥ ३९ ॥ कः समर्थो महातीर्थो ब्रह्महत्यां व्यपोहितुम् ॥ गोवधाख्यं महापापं स्त्रीविधाख्यमनुत्तमम् ॥ ४० ॥ स्वामिद्रोहाच्च संभूतं सुरापानाच्च दारुणम् ॥ हेमस्ते या तत्थाजातं गुरुर्निदासमुद्भवम् ॥ ४१ ॥ भूणहत्यां महाघोरां नाशयेत्कः समर्थवान् ॥ राजद्रोहान्महापापं बहुषीडाप्रदायकम् ॥ ४२ ॥ मित्रद्रोहात्तथा चान्यदन्यद्विश्वासघातकम् ॥ देवभेदं तथा चान्याल्लिङ्गभेदमतः परम् ॥ ४३ ॥ ॥ वृत्तिच्छेदं च विप्राणां गोप्रचारप्रणाशनम् ॥ आगारदहनं चान्यद्ब्रह्मदीपनकं तथा ॥ ४४ ॥ षोडशैते महापापा अगम्यागमनं तथा ॥ स्वामित्यागात्समुद्भूतं रणस्थानात्पलायनात् ॥ ४५ ॥ एतानि नाशयेत्को वै समर्थस्तीर्थोत्तमः ॥ समर्थो भवतां मध्ये प्रायश्चित्तं विना ध्रुवम् ॥ ४६ ॥ पश्यतां देवतानां च नारदस्य च पश्यतः ॥ ब्रुवंतु सर्वे संचित्य विचार्यैवं मुनिश्चितम् ॥ ४७ ॥ एवमुक्ते शुभे वाक्ये देवराज्ञामहात्मना ॥ संमन्यतीर्थराजेन प्रोचुः शक्रं सभागतम् ॥ ४८ ॥ ॥ तीर्थान्युचुः ॥ श्रूयतामभिधास्यामो देवराजनोस्तुते ॥ संतिवै सर्वतीर्थानि सर्वपापहराणि च ॥ ४९ ॥ ब्रह्महत्यादिकान्यांश्च त्वया प्रोक्तान् सुरेश्वर ॥ महाघोरान्सुदीप्तांश्च नाशितुं नैव शक्नुमः ॥ ५० ॥ प्रयागः पुष्करश्चैव अर्धतीर्थमनुत्तमम् ॥ वाराणसी महाभागसमर्थापापनाशिनी ॥ ५१ ॥ महापातकनाशार्थं च त्वारोमि तविक्रमाः ॥ उपपातकनाशार्थं च त्वारोमि तविक्रमाः ॥ ५२ ॥ सृष्टाधात्रा च देवं द्रुपुष्कराद्यामहाबलाः ॥ एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं तीर्थानां सुरा इततः ॥ ५३ ॥ हर्षेण महता विष्टस्तेषां स्तोत्रं चकार सः ॥ ५४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च यवनचरित्रे नवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ कुंजलज्वाला ॥ ब्रह्महत्याभिभूतस्तु सहस्राक्षो यदापुरा ॥ गौतमस्य प्रियासंगादगम्यागमनं महत् ॥ १ ॥ संजातं पातकं तस्य त्यक्तो देवैश्च ब्राह्मणैः ॥ सहस्राक्षस्तपस्तेपे निरालंबो निराश्रयः ॥ २ ॥ तपो ते देवताः सर्वा ऋषयो यक्षकिन्नराः ॥ देवराजस्य पूजार्थं मभिपेक्षं प्रचक्रिरे ॥ ३ ॥ देशं मालवकं नीत्वा देवराजं सुतोत्तम ॥ चक्रे स्नानं महाभागकुंभैरुदकपूरितैः ॥ ४ ॥ स्नापितुं प्रथमं नीतो वाराणस्यां स्वयंततः ॥ प्रयागे तु सहस्राक्षं अर्घ्यं तीर्थे ततः पुनः ॥ ५ ॥ पुष्करेण महात्मा सौ स्नापितः स्वयमेवाहि ॥ ब्रह्मादिभिः सुरैः सर्वैर्मुनिवृद्धैर्द्विजोत्तम ॥ ६ ॥ नागैर्वृक्षैर्नागसर्पैर्गर्ध्वैस्तु सकिन्नरैः ॥ स्नापितो देवराजस्तु वेदमंत्रैः सुसंस्कृतः ॥ ७ ॥ मुनिभिः सर्वपापघ्नैस्तस्मिन्काले द्विजोत्तम ॥ शुद्धे तस्मिन् महाभागे सहस्राक्षे महात्मनि ॥ ८ ॥ ब्रह्महत्या गता तस्य अगम्यागमनं तथा ॥ ब्रह्महत्या ततो नष्टा अगम्यागमनेन च ॥ ९ ॥ पापेन तेन घोरेण सार्द्धं मिद्रस्य भूतले ॥ मुप्रसन्नः सहस्राक्षस्तीर्थेभ्यो हिवरंददौ ॥ १० ॥ भवंतस्तीर्थराजानो भविष्यथ न संशयः ॥ मत्प्रसादात्पवित्राश्च यस्मादहं विमोक्षितः ॥ ११ ॥ सुघोरात्किल्बिषादत्र युष्माभिविर्मलैरहम् ॥ एव तेभ्यो वरं दत्त्वा मालवाय वरंददौ ॥ १२ ॥ यस्मात्स्वयामलं

भू० स्व० द्वि०

अ० ९१

॥ ८८ ॥

मेऽद्याविधृतं श्रमदायकम् ॥ तस्मात्त्वमन्नपानैश्च धनधान्यैरलंकृतः ॥ १३ ॥ भविष्यसिनसंदेहो मत्प्रसादान्नसंशयः ॥ सुदुःकालैर्विना त्वंतुभ
 विष्यसि सुपुण्यवान् ॥ १४ ॥ एवं तस्मै वरं दत्त्वा देवराजः पुरंदरः ॥ क्षेत्राणि सर्वतीर्थानि देशो मालवकस्तथा ॥ १५ ॥ आखंडलेन सार्द्धं ते स्व
 स्थानं प्रति जग्मिरे ॥ ॥ मृत उवाच ॥ तदा प्रभृति चत्वारः प्रयागः पुष्करस्तथा ॥ १६ ॥ वाराणसी चार्थतीर्थप्राप्ताराजत्वमुत्तमम् ॥ १७ ॥
 कुंजल उवाच ॥ अस्ति पंचालदेशेषु विदुरो नाम क्षत्रियः ॥ तेन मोहप्रसंगेन ब्राह्मणो निहतः पुरा ॥ १८ ॥ शिखासूत्रविहीनस्तु तिलकेन विवर्जितः ॥ भिक्षार्थं
 मटते सोऽपि ब्रह्मघ्नो हंसमागतः ॥ १९ ॥ ब्रह्मघ्नाय सुरापाय भिक्षाचारं प्रदीयताम् ॥ गृहेष्वेवं समस्तेषु भ्रमते याचते पुरा ॥ २० ॥ एवं सर्वेषु तीर्थेषु अटित्वैव
 समागतः ॥ ब्रह्महत्यानतस्यापि प्रयाति द्विजसत्तम ॥ २१ ॥ वृक्षच्छायां समाश्रित्य दह्यमानेन चेतसा ॥ संस्थितो विदुरः पापो दुःखशोकसमन्वितः ॥ २२ ॥
 चंद्रशर्मा ततो विप्रो महामोहेन पीडितः ॥ न्यवसन् मागधे देशे गुरुघातकरश्च सः ॥ २३ ॥ स्वजनैर्बधुवर्गैश्च परित्यक्तो दुरात्मवान् ॥ सहितः त्रसमायातो यत्रा
 सौ विदुरः स्थितः ॥ २४ ॥ शिखासूत्रविहीनस्तु विप्रलिंगैर्विवर्जितः ॥ तदा सौ पृच्छितस्तेन विदुरेण दुरात्मना ॥ २५ ॥ भवान्कोहिसमायातोः दुर्भगो दग्ध
 मानसः ॥ विप्रलिंगविहीनस्तु कस्मात्त्वं भ्रमसे महीम् ॥ २६ ॥ विदुरेणोक्तमात्रस्तु चंद्रशर्मा द्विजाधमः ॥ आचष्टे सर्वमेवापि यथा पूर्वकृतं स्वकम् ॥ २७ ॥
 पातकं च महाघोरं वसताच गुरोर्गृहे ॥ महामोहगतेनापि क्रोधेनाकुलितेन च ॥ २८ ॥ गुरोर्घातः कृतः पूर्वतेन दग्धोऽस्मि सांप्रतम् ॥ चंद्रशर्मा च वृत्तांतमुक्त्वा सर्वमपृ
 च्छत ॥ २९ ॥ भवान्कोहिसुदुःखात्मा वृक्षच्छायां समाश्रितः ॥ विदुरेण समासेन आत्मपार्ष्णिविदितम् ॥ ३० ॥ अथ कश्चिद्विजः प्राप्तस्नुतीयः श्रमकर्मितः ॥ वेदशर्म
 तिवैनमवदुःपातकसंशयः ॥ ३१ ॥ द्वाभ्यामपि सुसंपृष्टः को भवान्दुःखिताकृतिः ॥ कस्माद्भ्रमसि वै पृथ्वीं वदभावं त्वमात्मनः ॥ ३२ ॥ वेदशर्मा ततः सर्वमात्मचे
 दितमेव च ॥ कथयामास ताभ्यां वैद्वग्म्यागमनंकृतम् ॥ ३३ ॥ धिक्कृतः सर्वलोकैश्च अन्यैः स्वजनवांधवैः ॥ तेन पापेन संलितो भ्रमाम्येवं महीमिमाम् ॥ ३४ ॥
 वंजुलो नाम वैश्यो यः सुरापायी समागतः ॥ सगोभ्रंश्च विशेषेण तैश्च पृष्टो यथापुरा ॥ ३५ ॥ तेन आवेदितं सर्वपातकं यत्पुरा कृतम् ॥ तेराकर्णितमन्यैश्च सर्वतः स्य प्रभा
 पितम् ॥ ३६ ॥ एवं चत्वारः पापिष्ठा एकस्थानं समागताः ॥ कः कस्यापि न संपर्कभोजनाच्छादनेन च ॥ ३७ ॥ करोति च महाभागवाती चक्रुः परस्परम् ॥ न विंशत्या
 सने चैकै न स्वपंत्येकं संस्तरे ॥ ३८ ॥ एवं दुःखसमाविष्टानां तीर्थेषु वैगताः ॥ तेषां तु पापकाघोरानन्यं तित्ति च नंदन ॥ ३९ ॥ सामर्थ्यनास्ति तीर्थानां महापातक
 नाशने ॥ विदुराद्यास्ततस्ते तु गताः कालं जरंगिरिम् ॥ ४० ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थच्यवनचरित्रे एकनवतितमोऽध्यायः ॥ ११ ॥

१ विदुरः ३० पा० कुत्रचित्सुस्तको सर्वत्र विदुरशब्दः । २ मित्रघ्नश्च विशेषेण ३० पा० ।

५० पु०

॥ ८९ ॥

कुंजलउवाच ॥ कालंजरसमासाद्यनिवसंतिसुदुःखिताः ॥ महापापैस्तुसंदग्धाहाभूताविचेतनाः ॥ १ ॥ तत्रकश्चित्समायातःसिद्धश्चैवमहायशः ॥ तेनपृष्टाः
सुदुःखातीर्भवन्तःकेनदुःखिताः ॥ २ ॥ सतैःप्रोक्तोमहाप्राज्ञःसर्वज्ञानविशारदः ॥ तेषांज्ञात्वामहापापंकृपांचकेसुपुण्यभाक् ॥ ३ ॥ सिद्धउवाच ॥ अमासोमसमा
योगेप्रयागःपुष्करश्चयः ॥ अर्धतीर्थतृतीयंतुवाराणसीचतुर्थकाः ॥ ४ ॥ गच्छतुतत्रवैयूर्यचत्वारःपातकाविलाः ॥ गंगांभसिपदास्नातास्तदामुक्ताभविष्यथ ॥ ५ ॥
पातकेभ्योनसंदेहोनिर्मलत्वंगमिष्यथ ॥ आदिष्टास्तेनवैसर्वेप्रणेषुस्तंप्रयत्नतः ॥ ६ ॥ कालंजरात्ततोजग्मुःसत्त्वरंपापपीडिताः ॥ वाराणसीसमासाद्यस्नात्वाचै
वद्विजोत्तमाः ॥ ७ ॥ प्रयागंपुष्करंचैवअर्धतीर्थतुसत्तम ॥ अमासोर्मसंप्राप्यजग्मुस्तेचमहापुरीम् ॥ ८ ॥ विदुरश्चंद्रशर्माचवेदशर्मातृतीयकः ॥ वैश्योवज्जुलकश्चै
वसुरापःपापचेतनः ॥ ९ ॥ तस्मिन्पर्वणिसंप्राप्तेस्नातागंगांभसिद्विज ॥ स्नानमात्रेणमुक्तास्तुगोवधायैश्चकिल्विषैः ॥ १० ॥ ब्रह्महत्यागुरुहत्यासुरा
पानादिपातकैः ॥ लिप्तानितानितीर्थानिपरिभ्रमंतिमेदिनीम् ॥ ११ ॥ पुष्करोअर्धतीर्थस्तुप्रयागःपापनाशनः ॥ वाराणसीचतुर्थीतुलिप्तापापैर्द्विजोत्त
म ॥ १२ ॥ कृष्णत्वंपेदिरेसर्वेहंसरूपेणवभ्रमुः ॥ सर्वेष्वेवसुतीर्थेषुस्नानंचक्रुर्द्विजोत्तमाः ॥ १३ ॥ कृष्णत्वंनैवगच्छेततेपांपापेनचागतम् ॥ सुतीर्थे
पुमहाराजस्नाताःसर्वेषुवैपुनः ॥ १४ ॥ ययंतीर्थप्रयांत्येतसर्वेतीर्थाद्विजोत्तम ॥ हंसरूपेणवैयातितैःसाद्धेतुसुदुःखिताः ॥ १५ ॥ भार्याःपातकरूपाश्चभ्र
मंतिपरितस्तथा ॥ अष्टपष्टिसुतीर्थानिहंसरूपेणवभ्रमुः ॥ १६ ॥ तैःसाद्धैसुमहाराजमहातीर्थैःसमंपुनः ॥ मानसंचागतास्तेचपातकाकुलमानसाः ॥
॥ १७ ॥ तत्रस्नातामहाराजनजहातिचपातकः ॥ लज्जयाविष्टमनसामानसोहंसरूपधृक् ॥ १८ ॥ संजातःकृष्णकायस्तुयत्वंवेदएवाप्पुरा ॥
रेवातीरंततोजग्मुर्नृतरंपापनाशनम् ॥ १९ ॥ कुञ्जायाःसंगमेतेतुसुरसिद्धनिपेविते ॥ स्नानमात्रेणमुक्तास्तेपापेभ्योद्विजसत्तम ॥ २० ॥ विहायवर्ण
मवैतंसुकृतंप्रतिजग्मिरे ॥ ययंतीर्थप्रयांत्येतैहंसाःस्नानंप्रचक्रमुः ॥ २१ ॥ जहसुस्ताःस्त्रियोदृष्ट्वापातकंनैवगच्छति ॥ तोयानलेनकुञ्जायाःपातकं
वरमेवच ॥ २२ ॥ भस्मावशेषंसंजातंतदामृतास्तुताःस्त्रियः ॥ ब्रह्महत्यागुरोर्हत्यासुरापानागमागमाः ॥ २३ ॥ भस्मीभूतास्तुसंजातारेवायाःकुञ्ज
याहताः ॥ तास्तुहतामहाभागयामृतास्तुसरित्ते ॥ २४ ॥ अष्टपष्टिसुतीर्थानांहंसरूपेणतानितु ॥ साद्धैहंसःसमायातोविद्धितंत्वंतुमानसम् ॥ २५ ॥
चत्वारःकृष्णहंसाश्चतेपांनामानिमेथ्यु ॥ प्रयागःपुष्करश्चैवअर्धतीर्थमनुत्तमम् ॥ २६ ॥ वाराणसीचतुर्थीचचत्वारःपापनाशनाः ॥ ब्रह्महत्याभिभूता
निचन्वाग्निपिचभ्रमुः ॥ २७ ॥ तीर्थान्येतानिदुःखेनतीर्थेषुचमदामते ॥ नगंतपातकंघोरंतेपांतुभ्रमतांसुत ॥ २८ ॥ कुञ्जायाःसंगमेशुद्धाविमुक्ताः

भू०खं०दि०

अ० ९२

॥ ८९ ॥

कित्विषात्किल ॥ तीर्थानामेव सर्वेषां पुण्यानामिह संमतः ॥ २९ ॥ राजाप्रयागः संजात इन्द्रस्य पुरतः किल ॥ तावद्भूर्जतु तीर्थानियावद्रेवानदृश्य
 ते ॥ ३० ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां विनाशाय प्रतिष्ठिता ॥ कैपिलासंगमे पुण्ये रेवायाः संगमे तथा ॥ ३१ ॥ मेघनादसमायोगे तथा चैवोरुसंगमे ॥ महापुण्याम
 हाधन्यरेवासर्वत्र दुर्लभा ॥ ३२ ॥ साचोकरिभृगुक्षेत्रे नर्मदा कुञ्जसंगमे ॥ दुःप्राप्यामानैर्वैरामाहिष्मत्यां सुरोत्तमैः ॥ ३३ ॥ विटकासंगमे पुण्या श्रीकण्ठेभ्य
 गलेश्वरे ॥ सर्वत्र दुर्लभरेवासुरपुण्यसमाकुला ॥ ३४ ॥ तीर्थमाता महादेवी अवराशि विनाशिनी ॥ उभयोः कूलयोर्मध्ये यत्र तत्र सुखीनरः ॥ ३५ ॥
 अश्वमेधफलं भुंक्ते स्नानेनैकेन मानवः ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यत्स्वयापरिपृच्छितम् ॥ ३६ ॥ सर्वपापापहं पुण्यं गतिदं चापि शृण्वताम् ॥ एवमुक्त्वा महाप्रा
 ज्ञतृतीयपुत्रमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थे च्यवनचरित्रे द्विनिवर्तितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ कुंजल उवाच ॥ किं विज्वा
 लत्वया दृष्टमपूर्वभ्रमतामहीम् ॥ आश्चर्येण समायुक्तं तन्मे कथय सुव्रत ॥ १ ॥ इतः प्रयासिकं देशमाहारार्थं तु सोऽग्रमी ॥ यद्यदृष्टं त्वया चित्रं समाख्याहि सुतो
 त्तम ॥ २ ॥ विज्वाल उवाच ॥ अस्ति मे रूगिरेः पृष्ठे आनंदनाम काननम् ॥ दिव्यवृक्षैः समाकीर्णफलपुष्पमयैः सदा ॥ ३ ॥ देववृंदैः समाकीर्णमुनिसिद्धसम
 न्वितम् ॥ अप्सरोभिः सुररूपाभिर्गंधर्वैः किन्नरैरंगैः ॥ ४ ॥ वार्षाकूपतडागैश्च नदीप्रस्रवणैस्तथा ॥ आनंदकाननं पुण्यं दिव्यभावैः प्रभासते ॥ ५ ॥ वि
 मानैः कोटिसंख्याभिर्हंसकुंदैर्दुसन्निभैः ॥ गीतकोलाहलैरम्यैर्मध्वनिनिनादितम् ॥ ६ ॥ पटपदानां निनादेन सर्वत्र मधुरायते ॥ चंदनैश्च तृक्षैश्च चंपकैः पु
 ण्पितैर्वृतम् ॥ ७ ॥ नानावृक्षैः प्रभात्येव मानंदवनमुत्तमम् ॥ नानापक्षिनिनादेन बहुकोलाहलान्वितम् ॥ ८ ॥ एवमानंदनं दृष्टं मया तत्र सुशोभनम् ॥ विम
 लंचसरस्तात शोभते सागरोपमम् ॥ ९ ॥ संपूर्णपुण्यतोयेन पद्मसौगंधिकैः शुभैः ॥ जलजैस्तु समाकीर्णहंसकारंडवान्वितम् ॥ १० ॥ एवमासीत्सर
 स्तस्य सुमध्वेकाननस्य हि ॥ देवगंधर्वसंवाधैर्मुनिवृंदैरलंकृतम् ॥ ११ ॥ किन्नरोगंधर्वैश्चरणैश्च सुशोभते ॥ तत्राश्चर्यमया दृष्टं कुंजात न शक्यते
 ॥ १२ ॥ विमानेनापि दिव्येन कलशैरुपशोभते ॥ छत्रदंडपताकाभीराजमानेन सत्तमम् ॥ १३ ॥ सर्वभोगाविलेनापि गीयमानेन च किन्नरैः ॥ गंधर्वैरप्यप
 सरोभिश्च शोभमानोऽथ सुव्रत ॥ १४ ॥ स्तूयमानो महासिद्धऋषिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ रूपेणाप्रतिमो लोके न दृष्टस्तदृशः क्वचित् ॥ १५ ॥ सर्वाभरणशोभां
 गोदिव्यमालाविशोभितः ॥ महारत्नकृता मालायस्योरसि विराजते ॥ १६ ॥ तत्समीपे स्थिता चैकानारी दृष्टा वरानना ॥ हेमहारैश्च मुक्तानां वलयैः कंकणै
 र्युता ॥ १७ ॥ दिव्यवस्त्रैश्च गंधैश्च चंदनैश्चारुलेपनैः ॥ स्तूयमानो गीयमानः पुरुषस्तत्र चागतः ॥ १८ ॥ रतिरूपा वरारोहापीनश्रोणिपयोधरा ॥ सर्वाभ

५० पु०

॥ ९० ॥

रणशोभांगीतादृशीरूपसंपदा ॥ १९ ॥ द्विवेतौतौमयादृष्टौविमानेनापिचागतौ ॥ रूपलावण्यमाधुर्यौसर्वशोभासमाविलौ ॥ २० ॥ समुत्तीर्णौविमानात्तावागतौसरसोन्तिके ॥ स्नातौतातमहात्मानौस्त्रीपुंसौकमलेक्षणौ ॥ २१ ॥ प्रगृह्यतौमहाशस्त्रौदंपतीतुपरस्परम् ॥ तादृशौचशवौतत्रपतितौसरसस्तटे ॥ २२ ॥ प्रभासेतेतदातौतुस्त्रीपुंसौकमलेक्षणौ ॥ रूपेणापिमहाभागतादृशावेवतौशवौ ॥ २३ ॥ देवरूपोपमस्तातयथापुंसस्तथाशवः ॥ यथारूपंहितस्यापितादृशस्तत्रदृश्यते ॥ २४ ॥ यथारूपंतुभार्यायास्तथाशवोद्वितीयकः ॥ स्त्रीशवस्यतुयन्मांसंशस्त्रेणोत्कृत्यसाततः ॥ २५ ॥ भक्षतेतस्यमांसानिरक्ताधुतानितानितु ॥ पुरुषोभक्षतेतद्रच्छवमांसंसमातुरः ॥ २६ ॥ क्षुधयापीड्यमानौतौभक्षेतेपिशितंतयोः ॥ यावत्तृप्तिंसमायातौतावन्मांसंप्रभक्षितम् ॥ २७ ॥ सरस्यथजलंपीत्वामांसंजातौसुखितौपितः ॥ कियत्कालंस्थितौतत्रविमानेनगतौपुनः ॥ २८ ॥ अन्येद्वेतुस्त्रियौतातमयादृष्टेचतत्रवै ॥ रूपसौभाग्यसंपन्नेतेस्त्रियौचारुलक्षणे ॥ २९ ॥ ताभ्यांप्रभक्षितंमांसंयदातातमहावने ॥ प्रहसेतेतदातेद्रेहास्यैरट्टाट्टकैः पुनः ॥ ३० ॥ भक्षतेचस्वमांसानितावेतौपरिनित्यशः ॥ कृत्वास्नानादिकंमांसंपश्यतोममतत्रहि ॥ ३१ ॥ अन्येस्त्रियौमहाभागरौद्राकारसमन्विते ॥ दंष्ट्राकरालवदनेतत्रैवातिविभीषणे ॥ ३२ ॥ ऊचतुस्तौतदातेतुदेहिदेहीतिवैपुनः ॥ एवंदृष्टंमयातातवसतावनसंनिधौ ॥ ३३ ॥ नित्यमुत्कीर्यभक्ष्येतेतौद्वौतुमांसमेवच ॥ जायेतेचसुसंपूर्णौकायौचशवयोःपुनः ॥ ३४ ॥ नित्यमुत्तीर्यतावेवंतेचाप्यन्येचवैपितः ॥ कुर्वतिसदृशींचेषां पूर्वोक्तंममपश्यतः ॥ ३५ ॥ एतदाश्चर्यसंजातंदृष्टंतातमयातदा ॥ भवतापृच्छितंतातदृष्टमाश्चर्यमेवच ॥ ३६ ॥ मयाख्यातंतवाग्रेवैसर्वसंदेहकारणम् ॥ कथयस्वप्रसादाच्चप्रीयमाणेनचेतसा ॥ ३७ ॥ विमानेनागतोयोसौस्त्रियासाद्धैद्विजोत्तम ॥ दिव्यरूपधरोयस्तुसकस्तुकमलेक्षणः ॥ ३८ ॥ काचनारिमहाभागमहामांसंप्रभक्षति ॥ सकश्चाप्यागतस्तातसाचैवाभ्येत्यभक्षति ॥ ३९ ॥ प्रहसेतेतदातेद्रेस्त्रियौतातवदस्वनः ॥ ऊचतुस्तौतथाचान्येदेहिदेहीतिवापुनः ॥ ४० ॥ तेद्वेत्वंमेसमाचक्ष्वमहाभीषणकेस्त्रियौ ॥ एतन्मेसंश्रयंतातच्छेत्तुमर्हसिसुव्रत ॥ ४१ ॥ एवमुक्त्वामहाराजविररामसचांडजः ॥ एवंपृष्टस्तृतीयेनविज्वलेनात्मजेनसः ॥ ४२ ॥ प्रोवाचसर्ववृत्तान्तंच्यवनस्यापिशृण्वतः ॥ ४३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवनोपाख्यानेगुरुतीर्थंच्यवनचरित्रेऽत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ कुंजलज्वाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामितत्सर्वकारणंसुत ॥ यस्मात्तौतादृशौजातौस्वमांसपरिभक्षकौ ॥ १ ॥ सर्वत्रकारणंकर्मशुभाशुभंनसंशयः ॥ पुण्येनकर्मणापुत्रनरःसौख्यंप्रभुंजति ॥ २ ॥ दुष्कृतंभुंजतेचात्रपापयुक्तेनकर्मणा ॥ सूक्ष्मवर्त्मविचा

धू० सं० दि०

अ० ९४

॥ ९० ॥

यैवंशास्त्रज्ञानेनचक्षुषा ॥ ३ ॥ स्थूलधर्मप्रदद्वैवसुविचार्यपुनःपुनः ॥ समारभेन्नरःकर्ममनसानिपुणेनच ॥ ४ ॥ समूर्तिकारकःशिल्पीरसमावर्त्तयेद्यथा ॥
 अग्रेश्चतेजसापुत्रज्वालाभिश्चसमंततः ॥ ५ ॥ द्रवीभूतोभवेद्धातुर्वीह्निनातापितःशनैः ॥ यादृशंवत्सभक्ष्यंतुरसपक्वंनिषेच्यते ॥ ६ ॥ तादृशंजायते
 वत्सरूपंचैवनसंशयः ॥ यादृशंक्रियतेकर्मतादृशंपरिभुज्यते ॥ ७ ॥ कर्मएवप्रधानंयद्वर्षारूपेणवर्त्तते ॥ क्षेत्रेषुयादृशंवीजंवपतेकृषिकारकः ॥ ८ ॥ तादृशं
 भुंजतेताताफलमेवनसंशयः ॥ यादृशंक्रियतेकर्मतादृशंपरिभुज्यते ॥ ९ ॥ विनाशहेतुःकर्मास्यसर्वेकर्मवशावयम् ॥ कर्मदायादकालोकेकर्मसंवांधिवां
 धवाः ॥ १० ॥ कर्माणिचोदयंतीहपुरुषंसुखदुःखयोः ॥ सुवर्णरजतंवापियथारूपंनिषिच्यते ॥ ११ ॥ तथानिषिच्यतेजंतुःपूर्वकर्मवशानुगः ॥ पंचैतानी
 हृदयतेगर्भस्थस्यैवदेहिनः ॥ १२ ॥ आयुःकर्मचवित्तंचविद्यानिधनमेवच ॥ यथामृत्पिण्डकंकर्ताकुरुतेयद्यदिच्छति ॥ १३ ॥ तथाकर्मकृतंचैवकर्तारं
 प्रतिपद्यते ॥ देवत्वमथमानुष्यंपशुत्वंपक्षितांतथा ॥ १४ ॥ तिर्यक्त्वंस्थावरत्वंवायातिजंतुःस्वकर्मभिः ॥ सएवतुतथाभुक्तेनित्यंविहितमात्मनः ॥ १५ ॥
 आत्मनाविहितंदुःखमात्मनाविहितंसुखम् ॥ गर्भशय्यामुपादायभुंजतेपूर्वदेहिकम् ॥ १६ ॥ पूर्वदेहकृतंकर्मनकश्चित्पुरुषोत्तमः ॥ बलेनप्रज्ञयावापिस
 मर्थःकर्तुमन्यथा ॥ १७ ॥ स्वकृतान्येवभुंजतिदुःखानिचसुखानिच ॥ हेतुतःकारणैर्वापिसोहंकारेणवाध्यते ॥ १८ ॥ यथाधेनुसहस्रेषुवत्सोर्विंदतिमा
 तरम् ॥ तद्वच्छुभाशुभंकर्मकर्तारमनुगच्छति ॥ १९ ॥ उपभोगादृतेयस्यनाशएवनाविद्यते ॥ प्राक्तनबंधनंकर्मकोन्यथाकर्तुमर्हति ॥ २० ॥ सुशीघ्रमनु
 धावंतंविधानमनुधावति ॥ शोभतेसंनिपातेनयथाकर्मपुराकृतम् ॥ २१ ॥ उपतिष्ठतितिष्ठंतगच्छतमनुगच्छति ॥ करोतिकुर्वतःकर्मच्छायेवानुवि
 धीयते ॥ २२ ॥ यथाछायातपोनित्यंसुसंबद्धौपरस्परम् ॥ उपसर्गाहिविषयाउपसर्गाजरादयः ॥ २३ ॥ पीडयंतिनरंपश्चात्पीडितंपूर्वकर्म
 णा ॥ येनयत्रोपभोक्तव्यंदुःखवासुखमेवच ॥ २४ ॥ सतत्रबद्धारज्ज्वेववलाहेवेननीयते ॥ देवंप्राहुश्चभूतानांसुखदुःखोपपादनम् ॥ २५ ॥
 अन्यथाकर्मतश्चित्यंजाग्रतःस्वपतोपिवा ॥ अन्यथाह्यद्यतेदैवंबध्यतेचजिषांसति ॥ २६ ॥ शस्त्राग्निविषदुर्गेभ्योरक्षितव्यंसुरक्षति ॥ यथापृथि
 व्यांजीवानिवृक्षगुल्मतृणान्यपि ॥ २७ ॥ तथैवात्मनिकर्माणितिष्ठंतप्रभवन्तिच ॥ तैलक्षयाद्यथादीपोनिर्वाणमधिगच्छति ॥ २८ ॥ कर्म
 क्षयात्तथाजंतोःशरीरंनाशमृच्छति ॥ कर्मक्षयात्तथामृत्युस्तत्त्वविद्विरुदाहृतम् ॥ २९ ॥ विविधाःप्राणिनारोगाःस्मृतास्तेषांचहेतवः ॥ तस्मात्त
 त्वप्रधानस्तुकर्मएवहिप्राणिनाम् ॥ ३० ॥ यत्पुराक्रियतेकर्मतदिहैवप्रभुज्यते ॥ यत्त्वयादृष्टमेवापिपृच्छितंतातसांप्रतम् ॥ ३१ ॥ तस्यार्थ

प० पु०

॥ ९१ ॥

तुमया प्रोक्तं भुंजते तौ हिंसां प्रतम् ॥ आनंदेकानने दृष्टं तयोः कर्म सुदारुणम् ॥ ३२ ॥ तयोश्चेष्टां प्रवक्ष्यामि शृणु वत्स प्रभाषतः ॥ कर्मभूमिरियं तात अन्याभो
 गार्थभूमयः ॥ ३३ ॥ सर्गादीनां महाप्राज्ञता सुगत्वा सुभुंजति ॥ सूत उवाच ॥ चौलदेशे महाप्राज्ञः सुबाहुर्नामभूमिपः ॥ ३४ ॥ रूपवान्गुणवान्धीरः पृथि
 व्यानां स्तिता दृशः ॥ विष्णुभक्तो महाप्राज्ञो विष्णुवानां च सुप्रियः ॥ ३५ ॥ कर्मणां त्रिविधेनापि प्रध्यायन्मधुसूदनम् ॥ अश्वमेधादिकान्यज्ञान्यजेत सक
 ला नृप ॥ ३६ ॥ पुरोधास्तस्य चैवास्ति जैमिनिर्नाम ब्राह्मणः ॥ सचाहूय सुबाहुं तमिदं वचनमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ राजन्देहि सुदानानियैः सुखं तु प्रभुं ज्यत ॥
 दानैस्तु तरेते लोकान् दुर्गान् प्रेत्यगतो नरः ॥ ३८ ॥ दानेन सुखमाप्नोति यशः प्राप्नोति शाश्वतम् ॥ दानेन चातुला कीर्तिर्जायते मृत्युमंडले ॥ ३९ ॥ यावत्की
 र्तिः स्थिता चात्र तावत्कर्ता दिवं वसेत् ॥ तदानंदुष्करं प्राहुर्दातुं नैव प्रशक्यते ॥ ४० ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन दातव्यं मानवैः सदा ॥ सुबाहुरुवाच ॥ दानाच्च त
 पसो वापि द्वयोर्मध्ये सुदुष्करम् ॥ ४१ ॥ किं वामहत्फलं प्रेत्य तन्मे ब्रूहि द्विजोत्तम ॥ जैमिनि रुवाच ॥ दानाद्ब्रह्मदुष्करतरं पृथिव्यामस्ति किंचन ॥ ४२ ॥ रा
 जन्प्रत्यक्षमेवैकं दृश्यते लोकसाक्षिकम् ॥ परित्यज्य प्रियां प्राणान् धनार्थं लोभमोहिताः ॥ ४३ ॥ प्रविशंति नरालोके समुद्रमटवीं तथा ॥ सेवामन्ये प्रपद्यंते
 श्ववृत्तिरितियास्थिताः ॥ ४४ ॥ हिंसाप्रायां बहुक्लेशां कृपिंचैव तथापुरा ॥ तस्य दुःखार्जितस्यापि प्राणेभ्योऽपि गरीयसः ॥ ४५ ॥ अर्थस्य पुरुषव्याघ्रपरि
 त्यागः सुदुष्करः ॥ विशेषतो महा राजतस्य न्यायाजितस्य च ॥ ४६ ॥ श्रद्धया विधिवत्प्रात्रेदत्तस्यातो न विद्यते ॥ श्रद्धाधर्ममुतादेवापावर्त्तनी विश्वता
 रिणी ॥ ४७ ॥ सा वित्री प्रसवित्री च संसारार्णवतारिणी ॥ श्रद्धया साध्यते धर्मो महाद्विन्नार्थराशिभिः ॥ ४८ ॥ निष्किंचनास्तु मुनयः श्रद्धाधर्मादिवंगताः ॥
 संति दानान्यनेकानि नानाभेदैर्नृपोत्तम ॥ ४९ ॥ अन्नदानात्परं नास्ति प्राणिनां गतिदाकयम् ॥ तस्मादन्नं प्रदातव्यं पयसा च समन्वितम् ॥ ५० ॥ मधुरेणा
 पि पुण्येन वचसा च समन्वितम् ॥ नास्त्यन्नात्तु परं दानमिह लोके परत्र च ॥ ५१ ॥ तारणाय हि तौ यैव सुखसंपत्तिहेतवे ॥ श्रद्धया विधिवत्प्रात्रे निमलनापि चे
 तसा ॥ ५२ ॥ अन्नैकस्य प्रदानस्य फलं भुंक्ते भवेन्नरः ॥ ग्रासाद्वासं प्रदातव्यं मुष्टिप्रस्थं न संशयः ॥ ५३ ॥ अक्षयं जायते तस्य दानस्यापि महाफलम् ॥ न च
 प्रस्थं न वा मुष्टिं न रस्य हिन संभवेत् ॥ ५४ ॥ अनास्ति कस्य प्रभावेन पर्वणि प्राप्यमानवः ॥ श्रद्धया ब्राह्मणं चैकं भक्त्या चाैव प्रभोजयेत् ॥ ५५ ॥ एकस्यापि प्र
 धानस्य अन्नस्यापि प्रजेश्वर ॥ जन्मांतरं सुसंप्राप्य नित्यं चान्नं भुंजति ॥ ५६ ॥ पूर्वजन्मनियदत्तं भक्त्या पात्रे सकृन्नरैः ॥ जन्मांतरं सुसंप्राप्य नित्यमेव भुन
 क्ति च ॥ ५७ ॥ अन्नदानं प्रयच्छंति ब्राह्मणेभ्यो हि नित्यशः ॥ मिष्टान्नपानं भुंजति ते नरा अन्नदायिनः ॥ ५८ ॥ अन्नमेव वदंत्येतत्क्रपयो विदपारगाः ॥ प्राण
 भूतं न संदेहममृताद्वि स मुद्भवम् ॥ ५९ ॥ प्राणास्तेन प्रदत्ता हि येन चान्नं समापिंतम् ॥ अन्नदानं महा राजदेहित्वं तु प्रयत्नतः ॥ ६० ॥ एवमाकर्ण्य वै राजा जैमि

भू० खं० द्वि०

अ० ५९

॥ ९१ ॥

नेस्तुमहात्मनः ॥ पुनःपप्रच्छतंविप्रंजैमिनिज्ञानपंडितम् ॥ ६१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेशुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेचतुर्नवतित
 मोऽध्यायः ॥ १४ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ स्वर्गस्यमेगुणान्ब्रह्मसांप्रतद्विजसत्तम ॥ एतत्सर्वद्विजश्रेष्ठकरिष्यामिस्वभाविकम् ॥ १ ॥ जैमिनिरुवाच ॥
 नंदनादीनिरम्याणिदिव्यानिविविधानिच ॥ तत्रोद्यानानिपुण्यानिसर्वकामयुतानिच ॥ २ ॥ सर्वकामफलैर्वृक्षैःशोभनानिसमंततः ॥ विमानानिसुदिव्यानिसे
 वितान्यप्सरोगणैः ॥ ३ ॥ सर्वत्रैवविचित्राणिकामगानिविशानिच ॥ तरुणादित्यवर्णानिमुक्ताजालांतराणिच ॥ ४ ॥ चंद्रमंडलगुप्ताणिहेमशय्यासना
 निच ॥ सर्वकामसमृद्धाश्चसर्वदुःखविवर्जिताः ॥ ५ ॥ नराःसुकृतिनस्तेषुविचरंतियथाभुवि ॥ नतत्रनास्तिकायांतिनस्तेनानाजितेद्रियाः ॥ ६ ॥
 ननुशंसानपिशुनानकृतप्रानमानिनः ॥ सत्यास्तपःस्थिताःशूरादयावंतःक्षमापराः ॥ ७ ॥ यज्वानोदानशीलाश्चतत्रगच्छंतितेनराः ॥ नरोगोनजरामृ
 त्युर्नेशोकोनहिमातपो ॥ ८ ॥ नतत्रक्षुत्पिपासाचकस्यष्टानिनंविद्यते ॥ एतेचान्येचवहवोगुणाःस्वर्गस्यभूपते ॥ ९ ॥ दोषास्तत्रैवयेसीतताःशृणुष्वच
 सांप्रतम् ॥ शुभस्यकर्मणःकृत्स्नफलंतत्रैवभुज्यते ॥ १० ॥ नचात्रक्रियतेभूयःसोत्रदोषोमहान्मृतः ॥ असंतोपश्चभवतिदृष्ट्वादीप्तांपरांश्रियम् ॥ ११ ॥
 सुखध्यातमनस्कानांसहसापतनंतथा ॥ इहयत्क्रियतेकर्मफलंतत्रैवभुज्यते ॥ १२ ॥ कर्मभूमिरियंराजन्फलभूमिरसौस्मृता ॥ सुबाहुरुवाच ॥ महान्त
 स्तुइमेदोपास्त्वयास्वर्गस्यकीर्तिताः ॥ १३ ॥ निदोषाःशाश्वतोयेन्येतांस्त्वंलोकान्वदद्विज ॥ जैमिनिरुवाच ॥ आब्रह्मसदनादेवदोषाःसंतचिवैनृप
 ॥ १४ ॥ अतएवाहिनेच्छंतिस्वर्गप्राप्तिमनीषिणः ॥ आब्रह्मसदनादूर्ध्वतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ १५ ॥ शुभंसेनातनंज्योतिःपरंब्रह्मेतितद्विदुः ॥ नतत्रमू
 ढागच्छंतिपुरुषाविपयात्मकाः ॥ १६ ॥ दंभमोहभयद्रोहक्रोधलोभैरभिद्रुताः ॥ निर्ममानिरहंकारानिर्द्वैद्वास्संयतेद्रियाः ॥ १७ ॥ ध्यानयोगरताश्चैवत
 त्रगच्छंतिसाधवः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयन्मांत्वंपतिपृच्छसि ॥ १८ ॥ एवंस्वर्गगुणंश्रुत्वासुबाहुःपृथिवीपतिः ॥ तमुवाचमहात्मानंजैमिनंवदतां
 वरम् ॥ १९ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ नाहंस्वर्गमिष्यामिनचैवेच्छाम्यहंमुने ॥ यस्माच्चपतनंप्रोक्तंतत्कर्मनकरोम्यहम् ॥ २० ॥ दानमेकंमहाभागनाहं
 दास्येकदाध्रुवम् ॥ दानाच्चफललोभाच्चतस्मात्पततिवैनरः ॥ २१ ॥ इत्येवमुक्त्वाधर्मात्मासुबाहुःपृथिवीपतिः ॥ ध्यानयोगेनदेवेशंयजिष्येकमलापि
 यम् ॥ २२ ॥ दाहप्रलयसंवर्जविष्णुलोकंब्रजाम्यहम् ॥ जैमिनिरुवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाभूपसर्वश्रेयःसमाकुलम् ॥ २३ ॥ राजानोधर्मशीलाश्च
 महायज्ञैर्यजंति ॥ सर्वदानानिदीयंतयज्ञेषुनृपनंदन ॥ २४ ॥ आदावन्नंतुयज्ञेषुवस्त्रंतावूलमेवच ॥ कांचनंभूमिदानंचगोदानंप्रददंतिच ॥ २५ ॥ सुय
 ज्ञैर्वैष्णवलोकंतेप्रयांतिनरोत्तमाः ॥ दानेनतृप्तिमायांतिसंतुष्टाःसंतिभूमिपाः ॥ २६ ॥ तपस्विनोमहात्मानोनित्यमेवंयजंति ॥ सुभिक्षायाचयित्वातु

स्वस्थानंतुसमागताः ॥ २७ ॥ भिक्षार्थतस्यभागानिप्रकुर्वीतचभूपते ॥ ब्राह्मणायविभागैकंगोप्रासंतुमहामते ॥ २८ ॥ सुपार्श्ववर्तिनांचैकंप्रयच्छंतितपो
धनाः ॥ तस्यान्नस्यप्रदानेनफलंभुजंतिमानवाः ॥ २९ ॥ क्षुधातृषाविहीनास्तेविष्णुलोकं व्रजंतिवै ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रदेहिन्यायार्जितंधनम् ॥ ३० ॥
दानाज्ज्ञानंततःप्राप्यज्ञानात्सिद्धिप्रयास्यति ॥ यइदंशृणुयान्मर्त्यःपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ ३१ ॥ तस्यसर्वार्थसिद्धिःस्यात्पापंसर्वविलीयते ॥ विमुक्तः
सर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिसंक्षेपेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेपंचनवातितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ सुबाहु
रुवाच ॥ कीदृशैःकर्मभिःप्रेत्यगच्छतिनरकंनराः ॥ स्वर्गतुकीदृशैःप्रेत्यतन्मेत्वंवक्तुमर्हसि ॥ १ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ब्राह्मण्यंपुण्यमुत्सृज्ययेद्विजालोभमोहि
ताः ॥ कुकर्माण्युपजीवंतितेवैनिरयगामिनः ॥ २ ॥ नास्तिकाभिन्नमर्यादाःकंदर्पविषयोन्मुखाः ॥ दांभिकाश्चकृतप्राश्नतेवैनिरयगामिनः ॥ ३ ॥ ब्राह्मणेभ्यः
प्रतिश्रुत्यनप्रयच्छंतियेधनम् ॥ ब्रह्मस्वानांचहतारोनरानिरयगामिनः ॥ ४ ॥ पुरुषाःपिशुनाश्चैवमानिनोऽनृतवादिनः ॥ असंबद्धप्रलापाश्चतेवैनिरयगामिनः ॥ ५ ॥
येपरस्वापहतारःपरदूषणसूचकाः ॥ परस्त्रीगामिनोयेचतेवैनिरयगामिनः ॥ ६ ॥ प्राणिनांप्राणहिंसायांयेनरानिरताःसदा ॥ परनिंदास्तायेवैतेवैनिरयगा
मिनः ॥ ७ ॥ सुकूपानांतडागानांप्रपानांचपरंतप ॥ सरसांचैवभेत्तारोनरानिरयगामिनः ॥ ८ ॥ विपर्यस्यंतियेदाराच्छिन्नभृत्यातिथीस्तथा ॥ उत्सन्न
पितृदेवेज्यानरानिरयगामिनः ॥ ९ ॥ प्रव्रज्यादूषकाराज्येचैवाश्रमदूषकाः ॥ सखीनांदूषकाश्चैवतेवैनिरयगामिनः ॥ १० ॥ आद्यंपुरुषमीशानंसर्वलोक
महेश्वरम् ॥ नचिंतयंतियेविष्णुतेवैनिरयगामिनः ॥ ११ ॥ प्रयाजानांमखानांचकन्यानांसुहृदांतथा ॥ साधूनांचगुरुणांचदूषकानिरयगामिनः ॥ १२ ॥ काष्ठैर्वांशं
कुभिर्वापिशून्यैरश्मभिरिववा ॥ येमार्गानुपरुंधंतितेवैनिरयगामिनः ॥ १३ ॥ सर्वभूतेष्वविश्वस्ताःकामेनातस्तथैवच ॥ सर्वभूतेषुजिह्वाश्चतेवैनिरयगामि
नः ॥ १४ ॥ आगतान्भोजनार्थंतुब्राह्मणान्वृत्तिकर्शितान् ॥ प्रतिषेधंचकुर्वंतितेवैनिरयगामिनः ॥ १५ ॥ क्षेत्रवृत्तिगृहच्छेदंप्रीतिच्छेदंचयेनराः ॥ आशाच्छे
दंप्रकुर्वंतितेवैनिरयगामिनः ॥ १६ ॥ शस्त्राणांचैवकर्तारःशल्यानांधनुषांतथा ॥ विकेतारश्चराजेंद्रनरानिरयगामिनः ॥ १७ ॥ अनार्थविक्रव्दंदिनरोगार्तं
वृद्धमेवच ॥ नानुकंपंतियेमूढास्तेवैनिरयगामिनः ॥ १८ ॥ नियमान्पूर्वमादाययेपश्चादजितेंद्रियाः ॥ अतिक्रामंतिचांचल्यात्तेवैनिरयगामिनः ॥ १९ ॥
इत्येतेकथिताराजन्नरानिरयगामिनः ॥ स्वर्गलोकस्यगंतारोयेजनास्तान्निबोधमे ॥ २० ॥ सत्येनतपसाक्षांत्यादानेनाध्ययनेनच ॥ येषर्ममनुवर्ततेतेनराः
स्वर्गगामिनः ॥ २१ ॥ येषचहोमपराध्यानदेवतार्चनतत्पराः ॥ आददानामहात्मानस्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ २२ ॥ शुचयश्चशुचौदेशवासुदेवपरायणाः ॥ पठंतिवि
ष्णुंनार्थतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ २३ ॥ मातापित्रोश्चशुश्रूषायिकुर्वंतिसदादृताः ॥ वर्जयंतिदिवास्वप्नतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ २४ ॥ सर्वहिंसानिवृत्ताश्चसाधुसंगा

श्वयेनराः ॥ सर्वस्यापिहितेयुक्तास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ २५ ॥ सर्वलोभनिवृत्ताश्चसर्वसाहाश्वयेनराः ॥ सर्वस्याश्रयभूताश्चेतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ २६ ॥ शु-
 श्रूषाभिस्तपोभिश्चगुरुणांमानदानराः ॥ प्रतिग्रहनिवृत्तायेतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ २७ ॥ सहस्रपरिवेष्टारस्तथैवचसहस्रदाः ॥ त्रातारश्चसहस्राणांतेनराःस्व-
 र्गगामिनः ॥ २८ ॥ भयात्पापात्तपाच्छोकादारिद्र्यव्याधिकशितान् ॥ विमुञ्चतिचयेजंतूस्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ २९ ॥ आत्मस्वरूपवन्तश्चयौवनस्थाश्च
 भारत ॥ यैवैजितेंद्रियाधीरास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३० ॥ सुवर्णस्यचदातारोगवांभूमेश्चभारत ॥ अन्नानांवाससांचैवतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३१ ॥ येया-
 चिताःप्रहृष्यतिप्रियंदत्वावदतिच ॥ त्यक्तदानफलेच्छाश्चेतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३२ ॥ निवेशनानांधान्यानानराणांचपरंतप ॥ स्वयमुत्पाद्यदातारःपुरु-
 षाःस्वर्गगामिनः ॥ ३३ ॥ द्विषतामपियेदोषान्नवदंतिकदाचन ॥ कीर्तयंतिगुणान्येचतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३४ ॥ येपरेषांश्रियंदृष्ट्वानवितप्यंतिमत्सरा-
 त् ॥ प्रहृष्टाश्चाभिनंदंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३५ ॥ प्रवृत्तौचनिवृत्तौचश्रुतिशास्त्रोक्तमेवच ॥ आचरंतिमहात्मानस्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३६ ॥ येनरा-
 णांवचोवकुंनजानंतिचविप्रियम् ॥ प्रियवाक्यैकविज्ञातास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३७ ॥ येनामभागान्कुर्वतिक्षुत्तृष्णाश्रमपीडिताः ॥ हंतकारस्यकर्तारस्तेनराः-
 स्वर्गगामिनः ॥ ३८ ॥ वापीकृतडागानांप्रपानांचैववेश्मनाम् ॥ आरामाणांचकर्तारस्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३९ ॥ असत्येष्वपियेत्याक्रजवोनार्जवेष्वापि ॥
 रिपुष्वपिहितायेचतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४० ॥ यस्मिन्कास्मिन्कुलेजाताबहुपुत्राःशतायुषः ॥ सानुक्रोशाःसदाचारास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४१ ॥ कुर्वत्य-
 वंध्यदिवसंधर्मेणेकेनसर्वदा ॥ व्रतंगृह्णतिनित्यंतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४२ ॥ आक्रोशंतस्तुवंतंचतुल्यंपश्यतिनराः ॥ शांतात्मानोजितामानस्तेनराः-
 स्वर्गगामिनः ॥ ४३ ॥ येचापिभयसंत्रस्तान्ब्रह्मणांश्चतथास्त्रियः ॥ सार्थान्वापरिरक्षंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४४ ॥ गंगायांपुष्करेतीर्थगयायांचविशेषतः ॥
 पितृपिंडप्रदातारस्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४५ ॥ नवशेचेंद्रियाणांचयेनराःसंयमस्थिताः ॥ त्यक्तलोभभयक्रोधास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४६ ॥ यूकाम-
 त्कुण्ठदंशदीन्येजंतूस्तुदतस्तनुम् ॥ पुत्रवत्परिरक्षंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४७ ॥ अज्ञानाच्चयथोक्तेनविधिनासंचयतिच ॥ सर्वद्वंद्वसहालोकेतेनराःस्व-
 र्गगामिनः ॥ ४८ ॥ येपूताःपरदारांश्चकर्मणामनसागिरा ॥ रमयंतिनसत्त्वस्थास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४९ ॥ निंदितानिनकुर्वति कुर्वतिविहितानिच ॥
 आत्मशक्तिविजानंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ५० ॥ एवंचैकथितंसर्वमयातत्त्वेनपार्थिव ॥ दुर्गतिःसद्गतिश्चैवप्राप्यतेकर्मभिर्यथा ॥ ५१ ॥ नरःपरेषांप्रति-
 कूलमाचरन्प्रयातिधोरनरकंसुदारुणम् ॥ सदानुकूलस्यनरस्यजीविनःसुखावहामुक्तिरदूरसंस्थिता ॥ ५२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवैवोपाख्यान-
 गुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेष्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ कुंजलज्जवाच ॥ एवमाकर्ण्यतारंजामुनिनाभापितातदा ॥ धर्माधर्मगतिसर्वांतमुनिसमभ-

प०पु०
॥ ९३ ॥

षत ॥ १ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ सोहं धर्मकरिष्यामिसोहंपुण्यद्विजोत्तम ॥ वासुदेवजगद्योनिर्यजिष्येनितरामुने ॥ २ ॥ होमेन तु जपेनैव पूजयेन्मधु सूदनम् ॥ यद्वायज्ञंतपस्तप्त्वा विष्णुलोकंसभूषतिः ॥ ३ ॥ पूजितः सर्वकामेश्चाप्रसाप्तान्सत्वरमुदा ॥ गते तस्मिन् महालोके देवदेवं पश्यति ॥ ४ ॥ क्षुधाजातामहाती व्रातृष्णा चातिप्रवर्तते ॥ तयोश्चापिमहाप्राज्ञजीवपीडाकराबहु ॥ ५ ॥ राजापि प्रियया सार्द्धं क्षुधा तृष्णा प्रपीडितः ॥ न पश्यति हृषीकेशंदुःखेन महतान्वितः ॥ ६ ॥ मृत उवाच ॥ एवं सदुःखितो राजा प्रियया सह संतप्तः ॥ आकुल्या कुलो जातः पीडितः क्षुधया भृशम् ॥ ७ ॥ इत्येतं श्रुत्वा वैश्वदेवो ब्रवीत् ॥ सर्वाभरणशोभांगो वस्त्रचंदनभूषितः ॥ ८ ॥ पुष्पमालाप्रशोभांगो हारकुंडलकंकणैः ॥ रत्नदीप्तिप्रशोभांगः प्रययौ समहीपितः ॥ ९ ॥ एवमुःख समाचारः स्तूयमानश्चापठकैः ॥ दुःखशोकसमाविष्टः स्वप्रियां वाक्यमब्रवीत् ॥ १० ॥ विष्णुलोकमहंप्राप्तस्त्वया सह सुशोभने ॥ ऋषिभिः स्तूयमानोऽपि विमानेनापि भामिनि ॥ ११ ॥ कर्मण किं मे चेयं क्षुधा तीव्रप्रवर्द्धते ॥ विष्णुलोकंच सं प्राप्य न दृष्टो मधुसूदनः ॥ १२ ॥ तत्किं हि कारणं भद्रे न भुञ्जिमहत्फलम् ॥ कर्मणाथ निजेनापि तद्दुःखं प्रवर्त्तते ॥ १३ ॥ सर्वश्रुत्वा च तद्वाक्यं राजानमिदमब्रवीत् ॥ १४ ॥ भार्योवाच ॥ सत्यमुक्तत्वा राजा ज्ञात्स्ति धर्मस्य वैफल्यम् ॥ वेदशास्त्रपुराणेषु ये पठन्ति च ब्राह्मणाः ॥ १५ ॥ दुःखशोकौ विधूयेह सर्वदोषैः प्रमुच्यते ॥ नामोच्चारेण देवस्य विष्णोश्चैव सुचक्रिणः ॥ १६ ॥ पुण्यात्मानो महाभाग अध्यायमाना जनार्दनम् ॥ त्वयैवाराधितो देवः शंस्य च क्रमदाधरः ॥ १७ ॥ अत्रादिदानं विभ्रेभ्यो न प्रदत्तं द्विजोदितम् ॥ फलं तस्य प्रजानामिन दृष्टो मधुसूदनः ॥ १८ ॥ क्षुधामेवाधते राजंस्तृष्णा चैव प्रशोषयेत् ॥ कुंजल उवाच ॥ एवमुक्तस्तु प्रियया राजा चित्तकुलोद्विग्नः ॥ १९ ॥ ततो दृष्ट्वा महापुण्यमाश्रमं श्रमनाशनम् ॥ दिव्यवृक्षसमाकीर्णं तडागैरुपशोभितम् ॥ २० ॥ वापीकुंडतडागैश्च पुण्यतोयप्रपूरितैः ॥ हंसकारंडवाकीर्णं हारैरुपशोभितम् ॥ २१ ॥ आश्रमः शोभते पुत्रमुनिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ दिव्यवृक्षसमाकीर्णं मृगव्रातैश्च शोभितम् ॥ २२ ॥ नाना पुष्पसमाकीर्णं हृद्यगंधसमाकुलम् ॥ द्विजसिद्धैः समाकीर्णं मृषिशिष्यैः समाकुलम् ॥ २३ ॥ योगयोगेंद्रसंघुष्टं देववृदैरलंकृतम् ॥ कदलीवनसंबाधैः सुफलैः परिशोभितम् ॥ २४ ॥ नाना वृक्षसमाकीर्णं सर्वकामसमन्वितम् ॥ श्रीखंडैश्चारुगंधैश्च सुफलैः शोभितं सदा ॥ २५ ॥ एवं पुण्यं समाकीर्णं ब्रह्मलक्ष्मणायुतम् ॥ स सुबाहुस्ततो राजा तथा सुप्रियया सह ॥ २६ ॥ प्रविवेश महापुण्यं तद्वनं सर्वकामदम् ॥ भासमानो दिशः सर्वायत्रास्ते सूर्यसंनिभः ॥ २७ ॥ राजमानो महादीप्त्या परया सूर्यसंनिभः ॥ योगासनसमारूढो योगपट्टेन संवृतः ॥ २८ ॥ वामदेवः ऋषिष्ठेयो विष्णवानां वरस्तथा ॥ ध्यायमानो हृषीकेशं शु

भू०स्व०द्वि०
अ० ९७

॥ ९३ ॥

किमुक्तिप्रदायकम् ॥ २९ ॥ वामदेवं महात्मानं तं दृष्ट्वा मुनिसत्तमम् ॥ त्वरं गत्वा प्रणम्यैव सराजा प्रियया सह ॥ ३० ॥ वामदेवस्ततो दृष्ट्वा प्रणतं राजसत्त
 मम् ॥ आशीर्भिरभिनन्द्यैव राजानं प्रिययान्वितम् ॥ ३१ ॥ उपवेश्यासने पुण्ये सुबाहुं राजसत्तमम् ॥ आसनादिततः पादैरर्घ्यपूजादिभिस्तथा ॥ ३२ ॥
 मुनिना पूजितो भूयः प्रियया सह चागतः ॥ अथ पप्रच्छ राजानं महाभाग वतोत्तमम् ॥ ३३ ॥ वामदेव उवाच ॥ त्वामहं विष्णुधर्मज्ञं विष्णुभक्तं नरोत्त
 मम् ॥ जाने ज्ञानेन राजेन्द्र दिव्येन चोलभूमिपम् ॥ ३४ ॥ निरामयश्चागतोऽसि ताक्षर्यया भार्यया सह ॥ राजोवाच ॥ निरामयश्चागतोऽस्मि प्राप्तो विष्णोः
 परंपदम् ॥ ३५ ॥ मया हि परया भक्त्या देवदेवो जनार्दनः ॥ आराधितो जगन्नाथो भक्तिप्रीतः सुरेश्वरम् ॥ ३६ ॥ कस्मात्पश्याम्यहं तात न देवं कम
 लापतिम् ॥ क्षुधामेवाधते तात तृष्णातीव सुदारुणा ॥ ३७ ॥ ताभ्यां शान्तिं न गच्छाव सुखं विदाव नैव च ॥ एतन्मे कारणं दुःखं संजातं मुनिसत्तम ॥ ३८ ॥
 तन्मे त्वं कारणं ब्रूहि प्रसादात् सुमुखो भव ॥ वामदेव उवाच ॥ त्वं तु भक्तोऽसि राजेन्द्र श्रीकृष्णस्य सदैव हि ॥ ३९ ॥ आराधितस्त्वया भक्त्या परया मधुमदनः ॥
 भक्त्योपचारैः स्नानाद्यैर्गन्धपुष्पादिभिस्तथा ॥ ४० ॥ न पूजितोऽयं नैवेद्यैः फलैश्च जगतां पतिः ॥ दशमीं प्राप्य राजेन्द्र त्वयैव च सदाकृतम् ॥ ४१ ॥
 एकभक्तं न दत्तं तु ब्राह्मणाय सुभोजनम् ॥ एकादशीं तु संप्राप्य न कृतं भोजनं त्वया ॥ ४२ ॥ विष्णुमुद्दिश्य विप्राय न दत्तं भोजनं त्वया ॥ अन्नं चामृतं रूपेण पृथि
 व्यां संस्थितं सदा ॥ ४३ ॥ अन्नदानं विशेषेण कदादत्तं न हित्वया ॥ ओषध्यश्च महाराज नानाभेदास्तुताः शृणु ॥ ४४ ॥ कटुतिक्तकपायाश्च मधुराम्लाश्च शा
 रकाः ॥ हिंवाद्योपस्कराः सर्वे नानारूपाश्च भूपते ॥ ४५ ॥ अमृता जज्जिरे सर्वा ओषध्यः पुष्टिहेतवः ॥ अन्नमेव सुसंस्कृत्य ओषधयश्च जनान्वितम् ॥ ४६ ॥ दे
 वेभ्यो विष्णुरूपेभ्य इति संकल्प्य दीयते ॥ पितृभ्यो विष्णुरूपेभ्यो हस्ते च ब्राह्मणस्य हि ॥ ४७ ॥ अतिथिभ्यस्ततो दत्त्वा परिजनं प्रभोजयेत् ॥ स्वयंतु भुंजते
 पश्चात्तदन्नममृतोपमम् ॥ ४८ ॥ प्रेत्य दुःखं न चैवास्तितस्य सौख्यं तु भूपते ॥ ब्राह्मणाः पितरो देवाः क्षेत्ररूपाश्च भूपते ॥ ४९ ॥ यथा हि कर्पकः कश्चित्सुकृपिं
 कुरुते सदा ॥ तदन्नमर्त्यः कृषिं कुर्यात्क्षेत्रे विप्रास्य केनृप ॥ ५० ॥ स्वभावलांगलेनापि श्रद्धाशस्त्रेण भेदयेत् ॥ वृषभैः तु मर्तौ नित्यं बुद्धिश्चैव तपस्तथा ॥ ५१ ॥
 सत्यज्ञानां भवतीति श्रद्धात्मा तु प्रतोदकः ॥ विप्रनामि महाक्षेत्रे न मस्कारैर्विसर्जयेत् ॥ ५२ ॥ स्फोटयेत्कल्मषं नित्यं कृपिको हियथानृप ॥ क्षेत्रस्य उद्यमे
 युक्तो विष्णुकामः प्रसादयेत् ॥ ५३ ॥ तद्ब्रह्माक्षयैः शुभैः पुण्यैर्विप्रांश्चापि प्रसादयेत् ॥ पर्वतीर्थास्तिकालश्च धनरूपो भिवर्षणे ॥ ५४ ॥ वतुकामो
 भवेत्क्षेत्री ततः क्षेत्रे प्रवापयेत् ॥ तद्ब्रह्म प्रसन्नाय विप्राय परिदीयते ॥ ५५ ॥ क्षेत्रस्य उत्तवीजस्य यथा क्षेत्री प्रभुंजते ॥ फलमेव महाराज तथा दाता भु
 नक्ति च ॥ ५६ ॥ प्रेत्य चात्रैव नित्यं च तृप्तो भवति नान्यथा ॥ ब्राह्मणाः पितरो देवाः क्षेत्ररूपान संशयः ॥ ५७ ॥ मानवानां महाराज वापिताः प्रददति च ॥

५० पु०

॥ ९४ ॥

फलमेवंसंदेहोयादृशंतादृशंभुवम् ॥ ५८ ॥ कटुकादिनजायेतराजन्मधुरएवच ॥ तद्वच्चमधुराख्याच्चनजायेत्कटुकःपुनः ॥ ५९ ॥ यादृशंवपतेबीजंतादृशं
फलमश्नुते ॥ नवापयतियःक्षेत्रंनसंभुजतितत्फलम् ॥ ६० ॥ तद्वाद्रिप्राश्चदेवाश्चपितरःक्षेत्ररूपिणः ॥ दर्शयंतिफलंराजन्दत्तस्यापिनसंशयः ॥ ६१ ॥ यादृशं
हिकृतंकर्मत्वयैवचशुभाशुभम् ॥ तादृशंभुंक्ष्वैराजन्नन्यथातन्नजायते ॥ ६२ ॥ नपुरादेवविप्रेभ्यःपितृभ्यश्चकदाचन ॥ मिष्टान्नपानमेवापिदत्तंसुमनसात
दा ॥ ६३ ॥ सुभोज्यैर्भोजनेर्मृष्टैर्मधुरैश्चोष्यपेयकैः ॥ सुभक्ष्यैरात्मनाभुक्तंकस्मैदत्तंनचत्वया ॥ ६४ ॥ स्वशरीरंत्वयापुष्टमत्रैरमृतसन्निभैः ॥ यस्मा
त्कृतंमहाराजतस्मात्क्षुधाप्रवर्तते ॥ ६५ ॥ कर्मैवकारणंराजन्नराणांसुखदुःखयोः ॥ जन्ममृत्य्वोर्महाभागभुंक्ष्वतत्कर्मणःफलम् ॥ ६६ ॥ पूर्वेषिचमहा
त्मानोदिवंप्राप्ताःस्वकर्मणा ॥ पुनःप्रयाताभूलोकंकर्मणःक्षयकालतः ॥ ६७ ॥ नलोभगीरथश्चैवविश्वामित्रोयुधिष्ठिरः ॥ कर्मणैवहिसंप्राप्ताःस्वर्गंराजन्स्व
कालतः ॥ ६८ ॥ दिष्टंहिप्राक्तनंकर्मतेनदुःखंसुखंलभेत् ॥ तदुल्लंघयितुराजन्कःसमर्थोपिहीश्वरः ॥ ६९ ॥ अथतस्मान्नृपश्रेष्ठस्वर्गतस्यापितेऽभवत् ॥ क्षु
त्तृष्णासंभवोवेगस्ततोदुष्टंहिकर्मते ॥ ७० ॥ यदितेक्षुत्प्रतीकारोह्यभीष्टोत्पसत्तम् ॥ तद्वत्वाभुंक्ष्वकायंस्वमानंदारण्यसंस्थितम् ॥ ७१ ॥ तवचेयंमहा
राज्ञीक्षुत्क्षामातीवदृश्यते ॥ सुबाहुरुवाच ॥ कियत्कालमिदंकर्मकर्तव्यंप्रिययासह ॥ ७२ ॥ तन्मेब्रूहिमहाभागानुग्रहोदृश्यतेकदा ॥ कस्यदानेनकिंपु
ण्यद्रव्यस्यसुनिसत्तम् ॥ ७३ ॥ तत्प्रब्रूहिमहाप्राज्ञयदितुष्टोसिसंप्रतम् ॥ वामदेवउवाच ॥ अन्नदानान्महासौख्यमुदकस्यमहामते ॥ ७४ ॥ भुंजंतिम
र्त्याःस्वर्गवैपीडयंतैनेवपातकैः ॥ यदादानंनदत्तंतुभवेदपिहिमानवैः ॥ ७५ ॥ मृत्युकालेपिसंप्राप्तेदानंसर्वेददतिच ॥ आदावैवप्रदातव्यमन्नंचोदकसंयुत
म् ॥ ७६ ॥ सुच्छत्रोपानहौदद्याजलपात्रंसुशोभनम् ॥ भूमिसुकांचनंधेनुमष्टौदानानियोऽर्पयेत् ॥ ७७ ॥ स्वर्गेनजायतेतस्यक्षुधातृष्णादिसंभवः ॥ क्षु
धानवाधतेराजन्नदानात्सतृप्तिमान् ॥ ७८ ॥ तृष्णातीव्रानहिस्याद्वैतृप्तोभवतिसर्वदा ॥ पादुकायाःप्रदानेनच्छत्रदानेनभूपते ॥ ७९ ॥ छायामाप्रोति
दातावैवाहनंचनृपोत्तम ॥ उपानहप्रदानेनअन्यदेवंवदाम्यहम् ॥ ८० ॥ भूमिदानान्महाभागसर्वकामानवाप्नुयात् ॥ गोदानेनमहाराजसैःपुष्टोभवेत्सदा ॥ ८१ ॥
सर्वान्भोगान्प्रभुंजानःस्वर्गलोकेवसेन्नरः ॥ तृप्तोभवतिवैदातागोदानेननसंशयः ॥ ८२ ॥ नीरुजःसुखसंपन्नःसंतुष्टस्तुधनान्वितः ॥ कांचनेनसुवर्णस्तुजाय
तेनात्रसंशयः ॥ ८३ ॥ श्रीमांश्चरूपवांस्त्यागीरंन्नभोक्ताभवेन्नरः ॥ मृत्युकालेतुसंप्राप्तेतिलदानंप्रयच्छति ॥ ८४ ॥ सर्वभोगपतिर्भुत्वाविष्णुलोकं
प्रयातिसः ॥ एवंदानविशेषेणप्राप्यतेपरमसुखम् ॥ ८५ ॥ गोदानंभूमिदानंतुअन्नोदकेचैवत्वया ॥ जीवमानेनराजेंद्रनदत्तंब्राह्मणायवै ॥ ८६ ॥ मृत्युका

भू०खं०दि०

अ० ९७

॥ ९४ ॥

लेपिनोदत्ततस्मात्क्षुधाप्रवर्तते ॥ एतत्तेकारणं प्रोक्तं जातं कर्म वशानुगम् ॥ ८७ ॥ यादृशं तु कृतं कर्म तादृशं परिभुज्यते ॥ सुबाहुर्वाच ॥ कथं क्षुधाप्रशां
 तिमेप्रयाति सुनिस्तम् ॥ ८८ ॥ अनया शोषितः कायो ह्यतीव परिदृश्यते ॥ क्षुधार्पति द्विजश्रेष्ठ प्रायश्चित्तं वदस्व नौ ॥ ८९ ॥ कर्मणश्चास्य घोरस्य यथा
 शांतिर्भवेन्मम ॥ वामदेव उवाच ॥ प्रायश्चित्तं न चैवास्ति ऋते भोगान्नृपोत्तम ॥ ९० ॥ कर्मणोस्य फलं सर्वं भवान्स्वस्थः प्रभोक्ष्यति ॥ यत्र ते पतितः कायः प्रिया
 याश्चैव भूपते ॥ ९१ ॥ युवाभ्यां हि प्रगन्तव्यमिति श्रैव न संशयः ॥ उभाभ्यामपि भोक्तव्यं कायमक्षयमेव तत् ॥ ९२ ॥ स्वं स्वं राजन्नसंदेहस्त्वया वै प्रिययास
 ह ॥ राजोवाच ॥ कियत्कालं प्रभोक्तव्यं मयैवं प्रिययासह ॥ ९३ ॥ तदादि शमहाभागप्रमाणं तद्वचोमम ॥ वामदेव उवाच ॥ वासुदेव महास्तोत्रं महापात
 कनाशनम् ॥ ९४ ॥ यदा त्वं श्रोष्यसे पुण्यं तदा मोक्षं प्रयास्यसि ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं गच्छ राजन् प्रभुं ह्वहि ॥ ९५ ॥ एवं श्रुत्वा ततो राजा भार्यया सह वै पुनः ॥
 स्वशरीरस्य वै मांसं भक्षते प्रिययासह ॥ ९६ ॥ नित्यमेव महाप्राज्ञ तद्वत्पूर्णं भवेद्बुधः ॥ नित्यं प्रभक्षते राजा राज्ञी तस्य च पुत्रक ॥ ९७ ॥ यथा यथा च राजा च भक्षते
 च कलेवरम् ॥ हस्ते ते वै सदानार्यौ तयोर्भार्यवदाम्यहम् ॥ ९८ ॥ प्रज्ञासार्द्धं महासाध्वी च रित्रं तस्य भूपते ॥ हास्यं हि कुरुते नित्यं तस्य श्रद्धानपायिनी ॥
 ॥ ९९ ॥ प्रज्ञया प्रियमाणेन न दत्तं श्रद्धयान्वितम् ॥ ब्राह्मणेभ्यः सुसंकल्प्य अन्नमुद्दिश्य वैष्णवे ॥ १०० ॥ एवं स भक्षते मांसं स्वस्य कायस्य नित्यदा ॥ यो
 षिदप्यात्मकार्यं चरसैश्चामृतसन्निभैः ॥ १०१ ॥ ततो वर्षं शतं ते तु वामदेवं महासुनिम् ॥ स्मृत्वा स गर्हयामास आत्मानं प्रति सुव्रत ॥ १०२ ॥ न दत्तं पितृदेवभ्यो
 ब्राह्मणेभ्यः कदा मया ॥ न दत्तं मतिथिभ्यो हि वृद्धेभ्यश्च विशेषतः ॥ १०३ ॥ दीनेभ्यो हि न दत्तं च कृपया चातुराय च ॥ एवं स भुङ्क्ते स्वं मांसं गर्हयन् नीयकर्म च
 ॥ १०४ ॥ एवं स्वमांसं भुञ्जानं सुबाहुं प्रिययासह ॥ हस्ते च तदा दृष्ट्वा प्रज्ञाश्रद्धाचद्वेस्त्रियौ ॥ १०५ ॥ तस्य कर्म विपाकस्य शुभात्मा हसते नृप ॥ मम संगप्रसंगेन
 न दत्तं पापचेतन ॥ १०६ ॥ प्रज्ञा च वचने स्ते स्तुराजानं हसते पुनः ॥ क्वगतोसौ महामोहो येन त्वं मोहितो नृप ॥ १०७ ॥ लोभेन मोहयुक्तेन तमो गतेन निपात्यते ॥
 तत्रापति त्वामामैव पतितं दुःखसंकटे ॥ १०८ ॥ दानमार्गं परित्यज्य लोभमार्गं गतो नृप ॥ भार्यया सह भुङ्क्ते त्वं व्यापितः क्षुधया भृशम् ॥ १०९ ॥ एवं तं हसते प्रज्ञा
 सुबाहुं प्रिययान्वितम् ॥ एतद्विचारं सर्वतयोर्हासस्य पुत्रक ॥ ११० ॥ भक्ष्यमाणस्य भूपस्य देहं स्वं दुःखिते तदा ॥ उच्यते हि देहीति याच्यमानः स देव
 हि ॥ १११ ॥ क्षुधा तृष्णामहाप्राज्ञ भीमरूपे भयानके ॥ पयसामि श्रितं भक्षयामाचेते नृपतीश्वरम् ॥ ११२ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यत्त्वया परिपृच्छितम् ॥
 अन्यत्किं ते प्रवक्ष्यामि तद्वदस्व महामते ॥ ११३ ॥ विज्वल उवाच ॥ वासुदेवाभिधानं तत्स्तोत्रं कथय मे पितः ॥ येन मोक्षं ब्रजे द्राजा तद्विष्णोः परमं पदम् ॥
 ॥ ११४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये चरित्रे सप्तमवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ सूत उवाच ॥ एवमुक्ते शुभे वाक्ये वि

१० पु०

॥ ९५ ॥

ज्वलेनमहात्मना ॥ कुंजलोवदतांश्रेष्ठःस्तोत्रं पुण्यमुदैरयत् ॥ १ ॥ ध्यात्वानत्वाहर्षकिंशंसर्वकेशविनाशनम् ॥ सर्वश्रेयःप्रदातारं हरेःस्तोत्रमुदीरितम् ॥ २ ॥ वासुदेवाभिधानंतत्सर्वश्रेयःप्रदायकम् ॥ मोक्षद्वारंमुखोपेतं शांतिदं पुष्टिबर्द्धनम् ॥ ३ ॥ सर्वकामप्रदातारं ज्ञानदं ज्ञानवर्द्धनम् ॥ वासुदेवस्य यत्स्तोत्रं विज्वलाय प्रकाशितम् ॥ ४ ॥ वासुदेवाभिधानं चाप्रमेयं पुण्यवर्द्धनम् ॥ सोवगम्यपितुः सर्वविज्वलः पक्षिणां वरः ॥ ५ ॥ तत्र गंतं प्रचक्रामपितुः पृष्टंतदानृप ॥ एवं गंतं कृतमतिविज्वलं ज्ञानपारगम् ॥ ६ ॥ उवाच पुत्रं धर्मात्मा उपकारसमुद्यतम् ॥ ७ ॥ कुंजल उवाच ॥ पुत्र तस्य महज्जाने पातकं भूपतेः शृणु ॥ यतो गत्वा पठस्व त्वं सुवाहो श्रोतुं शृण्वतः ॥ ८ ॥ यथा यथा श्रोष्यति स्तोत्रमुत्तमं तथा तज्ज्ञानमयो भविष्यति ॥ श्रीवासुदेवस्य न संशयो वै तस्य प्रसादात्सुशिवं मयोक्तम् ॥ ९ ॥ आर्चय स गुरुं पश्चादुड्डीय लघु विक्रमः ॥ आनंदकाननं पुण्यं संप्राप्तो विज्वलस्तदा ॥ १० ॥ वृक्षच्छायां समाश्रित्य उपविष्टो मुदान्वितः ॥ समालोक्य स राजानं विमानेनागतं पुनः ॥ ११ ॥ एष्यत्यसौ कदाराजमुवाहुः प्रियया सह ॥ पातकान्मोचयिष्यामि स्तोत्रेणानेनैकदा ॥ १२ ॥ तावद्विमानः संप्राप्तः किंकिणीजालमंडितः ॥ घंटारवसमाकीर्णो वीणावेणुसमान्वितः ॥ १३ ॥ गंधर्वस्वरसंघुष्टश्चाप्सरोभिः समान्वितः ॥ सर्वकामसमृद्धस्तु अन्नोदकविवर्जितः ॥ १४ ॥ तस्मिन् याने स्थितो राजा मुवाहुः प्रियया सह ॥ समुत्तीर्णो विमानात्समुत्ताक्ष्य प्रियया सह ॥ १५ ॥ शस्त्रमादाय तीक्ष्णं तु यावत्कृतं ततश्च वम् ॥ तावद्विज्वलेनापि समाह्वानं कृतं तदा ॥ १६ ॥ भो भोः पुरुष शार्दूलदेवोपमभवानिदम् ॥ करोति निर्घृणं कर्म नृशंसैर्न च शक्यते ॥ १७ ॥ कर्तुं पुरुष शार्दूलकोऽयं विधिविपर्ययः ॥ दुष्कृतं साहसं कर्म निघं लोकेषु सर्वदा ॥ १८ ॥ वेदाचारविहीनं तु कस्मात्प्रार्थयन्निह ॥ तन्मे त्वं कारुण्यं सर्वकथय स्वयथा तथा ॥ १९ ॥ इत्येवं भाषितं तस्य विज्वलस्य महात्मनः ॥ समाकर्ण्य महाराजः स्वप्रियां वाक्यमब्रवीत् ॥ २० ॥ प्रिये वर्षशतं भुक्तं मये दंपापकर्मणा ॥ कदान भाषितं केन यथायं परिभाषते ॥ २१ ॥ ममैव पीडयमानस्य भुक्षया हृदयं प्रिये ॥ निर्गतं चांतसुकं कांतिं शांतिं च ते प्रवर्तते ॥ २२ ॥ यावदस्य श्रुतं वाक्यं सर्वदुःखस्य शांतिदम् ॥ तावच्चित्तं समाह्लादो वर्तते चारुहासिनि ॥ २३ ॥ कोयं देवो नु गंधर्वः सहस्राक्षो भविष्यति ॥ मुनीनां स्याद्भवः सत्यं यदुक्तं मुनिनापुरा ॥ २४ ॥ एवमाभाषितं श्रुत्वा प्रियस्यानंतरं प्रिया ॥ राजानं प्रत्युवाच आभार्यापतिपरायणा ॥ २५ ॥ सत्यमुक्तं त्वयानाथ इदमाश्चर्यमुत्तमम् ॥ यथा ते वर्तते कांतममचित्ते तथा पुनः ॥ २६ ॥ पक्षिरूपधरः कोऽयं पृच्छते हितकारिवत् ॥ एवमाभाषितं श्रुत्वा प्रियायाः पृथिवीपतिः ॥ २७ ॥ बद्धांजलिपुटो भूत्वा पक्षिरूपं वाक्यमब्रवीत् ॥ सुवाहु रुवाच ॥ स्वागतं ते महाप्राज्ञ पक्षिरूपधरः प्रभो ॥ २८ ॥ शिरसाभार्याया साद्धं तव पादां

भू० ख० द्वि०

अ० ९८

॥ ९५ ॥

बुजद्वयम् ॥ नमस्करोम्यहंपुण्यमस्तुनस्त्वत्प्रसादतः ॥ २९ ॥ भवान्कःपक्षिरूपेणपुण्यमेवंप्रभाषते ॥ यादृशंक्रियतेकर्मपूर्वदेहेनसत्तम ॥ ३० ॥ सुकृतंदु-
 ष्कृतंवापितदिहैवप्रभुष्यते ॥ अयतेनात्मकंभूतंस्याग्रेचनिवेदितम् ॥ ३१ ॥ यथोक्तंकुंजलेनापिपेत्रापूर्वंश्रुतंतथा ॥ कथयस्वात्मवृत्तान्तंभवान्कोमां
 प्रभाषते ॥ ३२ ॥ सुबाहुंप्रत्युवाचेदंवाक्यंपक्षिरस्तदा ॥ विज्वलवाच ॥ शुकजात्यांसमुत्पन्नःकुंजलेनाममेपिता ॥ ३३ ॥ तस्याहंविज्वलोनामतृतीयस्तु
 सुतेष्वहम् ॥ नाहंदेवेनगंधर्वोचसिद्धोमहाभुज ॥ ३४ ॥ नित्यमेवप्रपद्यामिकर्मचैवंसुदारुणम् ॥ कियत्कालंमहत्कर्मसाहसाकारसंयुतम् ॥ ३५ ॥ करिष्य
 सिमहाराजतन्मेकथयसांप्रतम् ॥ सुबाहुरुवाच ॥ वासुदेवाभिधानंयत्पूर्वमुक्तंहिब्राह्मणैः ॥ ३६ ॥ श्रोष्याम्यहंयदाभद्रगतिंस्वांप्राप्नुयांतदा ॥ पुण्यात्मना
 भाषिष्वैमुनिनासंयतात्मना ॥ ३७ ॥ तदाहंपातकान्मुक्तोभविष्यामिनसंशयः ॥ विज्वलउवाच ॥ तवार्थेपृच्छितस्तत्तातस्तेनमेकथितंचयत् ॥ ३८ ॥ त-
 तेद्याहंप्रवक्ष्यामिशाश्वतंसृणुसत्तम ॥ ३९ ॥ ॐ अस्यश्रीवासुदेवाभिधानस्य स्तोत्रस्यनारदऋषिरनुष्टुप्छंदः ॐकारोदेवता सर्वपातकनाशनाथंचतुर्वर्ग-
 साधनाथंचजपेविनियोगः ॥ ॐ नमोभगवतेवासुदेवायइतिमंत्रः ॥ पावनंपरमंपुण्यंवेदज्ञंवेदमंदिरम् ॥ विद्याधारंभवाधारंप्रणवंवैनमाम्यहम् ॥ ४० ॥ नि-
 रावासंनिराकारंसुप्रकाशंमहोदयम् ॥ निर्गुणंगुणसंवर्द्धनमामिप्रणवंपरम् ॥ ४१ ॥ महाकांतंमहोत्साहंमहामोहविनाशनम् ॥ आचिन्वंतंजगत्सर्वगुणाती-
 तंनमाम्यहम् ॥ ४२ ॥ भातिसर्वत्रयोभूत्वाभूतानांभूतिवर्द्धनः ॥ अभैर्यंभिक्षुसंवर्द्धनमामिप्रणवंशिवम् ॥ ४३ ॥ गायत्रीसामगायंतंगीतंगी-
 तप्रियंशुभम् ॥ गंधर्वगीतभोक्तारंप्रणवंप्रणमाम्यहम् ॥ ४४ ॥ विचारंवेदरूपंतंयज्ञस्थंभक्तवत्सलम् ॥ योनिंसर्वस्यलोकस्यओंकारंप्रणमाम्यहम् ॥ ४५ ॥
 तारकंसर्वभूतानांनौरूपेणविराजितम् ॥ संसारार्णवमग्नानांनमामिप्रणवंहरिम् ॥ ४६ ॥ सर्वलोकेषुवसतेएकरूपेणनैकधा ॥ धामकैवल्यरूपेण
 मामिप्रणवंशिवम् ॥ ४७ ॥ सूक्ष्मंसूक्ष्मतरंशुद्धंनिर्गुणंगुणनायकम् ॥ वर्जितंप्राकृतैर्भावैर्वैदस्थानंनमाम्यहम् ॥ ४८ ॥ देवदैत्यवियोगेश्वर्वर्जितं
 तुष्टिभिःसदा ॥ देवैश्चयोगिभिर्ध्यैयंतमोंकारंनमाम्यहम् ॥ ४९ ॥ व्यापकंविश्ववैतारंविज्ञानंपरमंशुभम् ॥ शिवंशिवगुणंशांतवंदंप्रणवमी-
 श्वरम् ॥ ५० ॥ यस्यमायांप्रविष्टास्तुब्रह्माद्याश्चसुरासुराः ॥ नविंदंतिपरंशुद्धंमोक्षद्वारंनमाम्यहम् ॥ ५१ ॥ आनंदकंदायविशुद्धबुद्ध्येशुद्धायहं
 सायपरावराय ॥ नमोऽस्तुतस्मैगणनायकायश्रीवासुदेवायमहाप्रभाय ॥ ५२ ॥ श्रीपांचजन्येनविराजमानंरविप्रभेणापिसुदर्शनेन ॥ गदाब्जकेनापिवि-

५० पु०
॥ ९६ ॥

राजमानं प्रभुं सदैवं शरणं प्रपद्ये ॥ ५३ ॥ यं वेदगुह्यं सगुणं गुणानामाधारभूतं सचराचरस्य ॥ यं सूर्यवैश्वानरतुल्यतेजसंतं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ५४ ॥ क्षुधा
निधानं विमलं सुरूपमानंदमानेन विराजमानम् ॥ यं प्राप्य जीवति सुरादिलोकस्तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ५५ ॥ तमो घनानां स्वकरैर्विनाशं करोति नित्यं परिकर्म
हेतुः ॥ उद्द्योतमानं रविदीप्ततेजसंतं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ५६ ॥ यो भाति सर्वत्र रविप्रभावैः करोति शोषं चरसंददाति ॥ यः प्राणिनां मंतरगः स वायुस्तं वासुदेवं शरणं
प्रपद्ये ॥ ५७ ॥ स्वेच्छानुरूपेण स देवदेवो विभर्ति लोकान्सकलान्महीपान् ॥ संतारणेनौरिव वर्तते यस्तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ५८ ॥ अंतर्गतो लोकमयः स देवपच
त्यसौ स्थावरजंगमानाम् ॥ स्वाहा मुखो देवगणस्य हेतुस्तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ५९ ॥ रसैः सुपुण्यैः सकलैः सहैव पुष्पाति सौम्यो गुणदश्वलोके ॥ अन्नानियो
निर्मलतेजसैव तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ६० ॥ अस्त्येव सर्वत्र विनाशहेतुः सर्वाश्रयः सर्वमयः स सर्वः ॥ विनाहृषीकैर्विषयान् प्रभुं क्ते तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ६१ ॥ जी
वस्वरूपेण विभर्ति लोकांस्ततः स्वमूर्तान्सचराचरांश्च ॥ निःकेवलोज्ञानमयः सुशुद्धस्तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ६२ ॥ दैत्यांतकदुःखविनाशमूलं शांतं परं
शक्तिमयं विशालम् ॥ यं प्राप्य देवा विनयं प्रयाति तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ६३ ॥ सुखं सुखांतं सुखदं सुरेशं ज्ञानार्णवं तं मुनिपं सुरेशम् ॥ सत्याश्रयं सत्यगुणो
पविष्टं तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ६४ ॥ यज्ञां गुरुं परमार्थरूपं मायान्वितं मापति मुं प्रपुण्यम् ॥ विज्ञानमेकं जगतां निवासं तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ६५ ॥ अंभोधि
मध्ये शयनं हितस्य नागां गभोगेशयनं विशाले ॥ श्रीपादपद्मद्वयमेव तस्य तद्वासुदेवस्य नमामि नित्यम् ॥ ६६ ॥ पुण्यान्वितं शंकरमेवानित्यं तीर्थं रनेकैः परिसे
व्यमानम् ॥ तत्पादपद्मद्वयमेव तस्य श्रीवासुदेवस्य अधापहंतम् ॥ ६७ ॥ पादांबुजं रक्तमहोत्पलाभमं भोजसलिलं जयोपयुक्तम् ॥ अलंकृतं नूपुरमुद्रिकाभिः श्री
वासुदेवस्य नमामि नित्यम् ॥ ६८ ॥ देवैः सुसिद्धैर्मुनिभिः सदैव नुतं सुभक्त्या उरगाधिपैश्च ॥ तत्पादपदं केरुहमेव पुण्यं श्रीवासुदेवस्य नमामि नित्यम् ॥ ६९ ॥
यस्यापि पादांभसि मज्जमानाः पूता दिवं याति विकल्मषास्ते ॥ मोक्षं लभंते मुनयः सुतुष्टास्तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ७० ॥ पादोदकं तिष्ठति यत्र विष्णोर्गंगादिती
र्थानि स देवतत्र ॥ पिबंति यद्यापि स पापदेहास्ते यांति शुद्धाः सुगृहं सुरारैः ॥ ७१ ॥ पादोदकेनाप्यभिषिच्यमाना उग्रैश्च पापैः परिलिप्तदेहाः ॥ ते यांति मुक्तिं पर
मेश्वरस्य तस्यैव पादौ सततं नमामि ॥ ७२ ॥ नैवेद्यमात्रेण सुभक्षितेन सुचक्रिणस्तस्य महात्मनस्तु ॥ श्रीवाजपेयस्य फलं लभंते सर्वार्थयुक्ताश्च नरा भवंति ॥ ७३ ॥
नारायणं तं नरकाधिनाशं मायाविहीनं सकलं गुणजम् ॥ यं ध्यायमानाः सुगतिं प्रयाति तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ७४ ॥ यो वेद्यस्त्वृषिसिद्धाचारणगणैर्देवैः सदा
पूज्यते यो विश्वस्य विमृष्टिहेतुकरणे ब्रह्मादिदेवप्रभुः ॥ यः संसारमहार्णवे निपतितस्त्योद्धारको वत्सलस्तस्यैवापि नाम्यहं सुचरणो भक्त्या वरोपावनी ॥ ७५ ॥

भू० ख० द्वि०
अ० ९८

॥ ९६ ॥

योहोमस्त्रमंडपेसुरगणैः श्रीवामनः सामगः सामोद्गीतकुतूहलः सुरगणैस्त्रैलोक्यएकः प्रभुः ॥ कुर्वतनयनेक्षणैः शुभकरैर्निष्पापतांतद्वलेस्तस्याहंचरणारविंदयु
 गलंवदेपरंपावनम् ॥ ७६ ॥ राजंतं द्विजमंडलेमखमुखेब्रह्माश्रियाशोभितं दिव्येनापिसुतेजसाकरमयं यंचंद्रनीलोपमम् ॥ देवानांहितकाम्ययासुतनुजं वैरोच
 नस्यापितं याचंतं मदीयतां त्रिपदकंवदेप्रभुवामनम् ॥ ७७ ॥ तंद्रष्टुं रविमंडलेमुनिगणैः संप्राप्तवतं दिवं चंद्राकांस्तमयांतरोकेलपदासंच्छादयंतं तदा ॥ तस्यै
 वापिसुचक्रिणः सुरगणाः प्रापुर्लंसांप्रतं काये विश्वविकोशकेतमतुलं नैमिप्रभोर्विक्रमम् ॥ ७८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च
 वनचरित्रेऽष्टनवतितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥ विष्णुरुवाच ॥ स्तोत्रं पवित्रं परमं पुराणं पापापहं पुण्यमयं शिवं च ॥ धन्यं सुसूक्तं परमं सुजाप्यं निश्म्यराजासमुखीव
 भूव ॥ १ ॥ गतासुतृष्णाक्षुधयासमेता देवोपमो भूमिपतिर्बभूव ॥ भार्या च तस्यापि विभाति रूपैर्युक्ता बुभौषापविबन्धमासौ ॥ २ ॥ देवः सुदेवैः परिवारि
 तो सौविप्रैः सुसिद्धैर्हरिभक्तियुक्तैः ॥ आगत्य भूपंगतकल्मषं तं श्रीशंखचक्राब्जगदासिधतां ॥ ३ ॥ श्रीनारदो भार्गवव्यासपुण्याः समागतस्तत्र मृकंडमूनुः ॥
 वाल्मीकिनामा मुनिर्विष्णुभक्तः समागतो ब्रह्मसुतो वसिष्ठः ॥ ४ ॥ गगोमहात्मा हरिभक्तियुक्तो जावालिरैभ्यावथ कश्यपश्च ॥ आजगुरे ते हरिणा समेता विष्णुप्रि
 या भागवतां वरिष्ठाः ॥ ५ ॥ पुण्याः सुधन्या गतकल्मपास्ते हरेः सुपादां बुजभक्तियुक्ताः ॥ श्रीवासुदेवं परिवार्य तस्थुः स्तुवति भूपं विविधप्रकारैः ॥ ६ ॥ देवाश्च सर्वे
 हुतभुङ्क्नुस्वाश्च ब्रह्मा हरिश्चापि सुदिव्यदेव्यः ॥ गायंति दिव्यं मधुरं मनोहरं गंधर्वराजादिमुगायनाश्च ॥ ७ ॥ सुवेदयुक्तैः परमार्थसंमितैः स्तवैः सुपुण्यैर्मुनयः स्तुवं
 ति ॥ दृष्ट्वा पतिं भूपतिमेव देवो हरिर्वभाषे वचनं मनोहरम् ॥ ८ ॥ वरं यथेष्टं वरयस्व भूपते ददाम्यहं ते परितोपितो यतः ॥ हरेस्तुवाक्यं सनिश्म्य राजा दृष्ट्वा सुरा
 रिव दमानमग्रे ॥ ९ ॥ नीलोत्पलाभं सुरवातिनं प्रभुं तं शंखचक्रासिगदाप्रधारिणम् ॥ श्रिया समे तं परमेश्वरं तं रत्नोज्ज्वलं कंकणहारभूषितम् ॥ १० ॥ रविप्रभं दे
 वगणैः सुसेवितं महार्घहाराभरणैः सुभूषितम् ॥ सुदिव्यगंधैर्वरलेपनैर्हरि सुभक्तिभावैरवर्णांगतो नृपः ॥ ११ ॥ दंडप्रणामैः सततं नमामजयेति वाचाथमहानृ
 पस्तदा ॥ दासोऽस्मि भृत्योऽस्मि पुरः सते सदा भक्तिनजानेन च भावमुत्तमम् ॥ १२ ॥ जायान्वितं मामिह चागतं हरे प्रपाहि वै त्वां शरणं प्रपन्नम् ॥ धन्यास्तु ते माधव
 मानवा द्विजाः सदैव ते ध्यानमनो विलीनाः ॥ १३ ॥ समुच्चरंतो भवमाधवेति प्रयाति वैकुण्ठमितः सुनिर्मलाः ॥ तवैव पादां बुजनिर्गतं पयः पुण्यं तथा ये शिरसा वहं
 ति ॥ १४ ॥ समस्ततीर्थोद्भवतोय आप्नुतास्ते मानवा यांति हरेः सुधाम ॥ १५ ॥ नास्ति योगो न मे भक्तिर्ज्ञानं नास्ति न मे क्रिया ॥ कस्य पुण्यस्य संगेन वरं मया प्रय
 च्छसि ॥ १६ ॥ हरिरुवाच ॥ वासुदेवाभिधानं यन्महापातकनाशनम् ॥ भवता विज्वलात्पुण्याच्छ्रुतं राजन् विज्वलमपः ॥ १७ ॥ तेन त्वं मुक्तिं भागी च संजातो नात्र सं

प० पु०

॥ ९७ ॥

शयः॥ ममलोके प्रभुंश्च त्वं दिव्यान्भोगान्मनोनुगान् ॥१८॥ राजोवाच ॥ यदि देववरो देयो मम दीनस्य वै त्वया ॥ विज्जलाय प्रयच्छ त्वं प्रथमं वरमुत्तमम् ॥१९॥
 ॥ हरिरुवाच ॥ विज्जलस्य पिता पुण्यः कुंजलो ज्ञानमंडितः ॥ वासुदेव महास्तोत्रं नित्यं पठति भूपते ॥ २० ॥ पुत्रैः प्रियासमेतोऽसौ मम गेहं प्रयास्यति ॥
 एतत्तु जपते स्तोत्रं सदा दास्याम्यहं फलम् ॥ २१ ॥ एवमुक्ते शुभे वाक्ये राजा केशवमब्रवीत् ॥ इदं स्तोत्रं महापुण्यं सफलं कुरु केशव ॥ २२ ॥ हरिरुवाच ॥
 कृते युगे महाराजयदास्तोष्यंति मानवाः ॥ तदामोक्षं प्रयास्यंति तत्क्षणाद्वा त्रसंशयः ॥ २३ ॥ त्रेतायां मासमात्रेण षड्भिर्मासैस्तु द्वापरे ॥ वर्षेणैकेन च कलौ ये
 जपंति च मानवाः ॥ २४ ॥ स्वर्गं प्रयांति राजेन्द्र वैष्णवं गतिदायकम् ॥ त्रिकालमेककालं वा स्नातो जपति ब्राह्मणः ॥ २५ ॥ यं यं तु वांछते कामं स तस्य भविष्यति ॥
 क्षत्रियोजयमाप्नोति धनधान्यैरलंकृतः ॥ २६ ॥ वैश्यो भविष्यति श्रीमान्मुखी शूद्रो भविष्यति ॥ अंत्यजं श्रावयेद्यो यं पापान्मुक्तो भविष्यति ॥ २७ ॥ श्राव
 को नरकं घोरं कदाचिन्नैव पश्यति ॥ मम स्तोत्रं प्रसादाच्च सर्वसिद्धो भविष्यति ॥ २८ ॥ ब्राह्मणैर्भोज्यमानैश्च श्राद्धकाले पठिष्यति ॥ पितरो वैष्णवं लोकं तृप्ताया
 स्यंति भूपते ॥ २९ ॥ तर्पणातिजपं कुर्याद्ब्राह्मणो वाथ क्षत्रियः ॥ पिबंति चामृतं तस्य पितरो हृष्टमानसाः ॥ ३० ॥ होमेषु यज्ञमध्ये च भावाज्जपति मानवः ॥
 तत्र विघ्नान्जायंते सर्वसिद्धिर्भविष्यति ॥ ३१ ॥ विषमे दुर्गं संस्थाने हिंस्त्रया प्रस्य संकटे ॥ चौराणां संकटे प्राप्ते तत्र स्तोत्रमुदीरयेत् ॥ ३२ ॥ तत्र शांतिर्म
 हाराज भविष्यति न संशयः ॥ अन्येष्वेव सुभव्येषु राजद्वारे गते नरे ॥ ३३ ॥ वासुदेवाभिधानस्य अयुतं जपते नरः ॥ ब्रह्मचर्येण संस्नातः क्रोधलो भविवर्जितः ॥ ३४ ॥
 तिलतंडुलकैर्होमं दशांशमाज्यमिश्रितम् ॥ वासुदेवं प्रपूज्यैव दद्यात्प्रयतमानसः ॥ ३५ ॥ श्लोकं प्रति ततो देयं होमं ध्यानेन मानवैः ॥ तेषां सुभृत्यवान् नित्यं पार्थ
 नेव त्यजाम्यहम् ॥ ३६ ॥ कलौ युगे सुसंप्राप्ते स्तोत्रे दास्यं प्रयास्यति ॥ वेदभंगप्रसंगेन यस्य कस्य न दीयते ॥ ३७ ॥ सर्वकामसमृद्धार्थः स चैव हि भविष्यति ॥
 एवं हि सफलं स्तोत्रं मया भूपकृतं शृणु ॥ ३८ ॥ ब्रह्मणानिर्मितं तेन जप्तं रुद्रेण वै पुरा ॥ ब्रह्महत्याविनिर्मुक्त इन्द्रो मुक्तश्च कित्त्वपात् ॥ ३९ ॥ देवाश्च रूपयोगुह्याः सिद्ध
 विद्याधरामराः ॥ नागैस्तु शूजितं स्तोत्रमापुः सिद्धिर्मान्नीप्सिताम् ॥ ४० ॥ पुण्यो धन्यः सर्वदा तापुत्रवान् हि भविष्यति ॥ जपिष्यति मम स्तोत्रं नात्र कार्या विचार
 णा ॥ ४१ ॥ आगच्छ त्वं स्त्रिया सार्धं मम स्थानं नृपोत्तम ॥ हस्तावलंबनं दत्तं हरिणा तस्य भूपते ॥ ४२ ॥ निदुर्दुभयस्तत्र गंधर्वाललितं जगुः ॥ ननु तु आप्सरः श्रेष्ठाः
 पुष्पवृष्टिप्रचक्रिरे ॥ ४३ ॥ देवाश्च ऋषयः सर्वे वेदस्तोत्रैः स्तुवंति ते ॥ ततो ददियत यासां जगाम नृपतिर्हरिम् ॥ ४४ ॥ तं स्तुयमानं सुरसिद्धसंघैः स विज्जलः पश्यति ह
 एमानसः ॥ समागतस्तिष्ठति यत्र वै पिता माता च वेगेन महाप्रभावः ॥ ४५ ॥ इति श्रीपद्म० भू० खंडे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थे च्यवनचरित्रे नवनवतितमोऽध्यायः ९९ ॥

भू० खंडे

अ० ९९

॥ ९७ ॥

॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ नर्मदायास्तटेरग्येवदेतिष्ठतिवैपिता ॥ विज्वलोऽपि स मायातः पितरं प्रणिपत्य सः ॥ १ ॥ वासुदेवाभिधानस्य स्तोत्रस्यापि महाम
 तिः ॥ समाचष्टे स धर्मात्मा हिमानं पितुः पुरः ॥ २ ॥ यथा विष्णुः समागत्य ददौ तस्मै वरं शुभम् ॥ तत्सर्वकथयामास सुप्रसन्नेन चेतसा ॥ ३ ॥ कुंजलो
 पिचवृत्तांतं समाकर्ण्य स भूपतेः ॥ हर्षेण महता विष्टः पुत्रमालिङ्ग्य विज्वलम् ॥ ४ ॥ आह पुण्यं कृतं त्वत्स्वयाराज्ञे महात्मने ॥ उपकारं महापुण्यं वासुदेवस्य
 कीर्तनात् ॥ ५ ॥ एवमाभाष्य तं पुत्रमाशीर्भिरभिनंद्य च ॥ पुत्रं देवसमोपेतं स्तुत्वा चैव पुनः पुनः ॥ ६ ॥ स्थितः सरित् तटे रग्ये च्यवनस्योपपश्यतः ॥ एतत्ते
 सर्वमाख्यातं तेषां वृत्तं महात्मनाम् ॥ ७ ॥ वैष्णवानां महाराज अन्यर्त्तिके त्वेव दाम्यहम् ॥ वेन उवाच ॥ अमृतं शंखपात्रेण पानार्थं मम चापितम् ॥ ८ ॥ तस्मात्क
 स्थनच श्रद्धापातुं मत्स्यं भूतले ॥ उत्तमं वैष्णवं ज्ञानं पानानामिह सर्वदा ॥ ९ ॥ त्वयैवं कथ्यमानस्य पानेन तृप्तिर्न जायते ॥ श्रोतुं हि देवदेवेश मम श्रद्धाविवर्द्धते
 ॥ १० ॥ कथयस्व प्रसादान्मे कुंजलस्यापि चेष्टितम् ॥ महात्मना किमुक्तं च चतुर्थं तनयं प्रति ॥ ११ ॥ तत्त्वं सुविस्तरादेव कृपया कथयस्व मे ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
 श्रूयतामभिधास्यामि चरित्रं कुंजलस्य च ॥ १२ ॥ बहु श्रेयः समायुक्तं चरित्रं च्यवनस्य च ॥ इदं पुण्यं नरश्रेष्ठ आख्यानां पापनाशनम् ॥ १३ ॥ यः शृणोति
 नरो भक्त्या गोसहस्रफलं लभेत् ॥ १४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे शततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ सूत
 उवाच ॥ देवदेवो ह्येषीकेशस्त्वं गपुत्रं नृपोत्तमम् ॥ समाचष्टमहाश्रेय आख्यानां पापनाशनम् ॥ १ ॥ श्रूयतामभिधास्यामि चरित्रं श्रेयदायकम् ॥ द्विज
 स्यापिचवृत्तांतं कुंजलस्य महात्मनः ॥ २ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुंजलश्चापि धर्मात्मा चतुर्थं पुत्रमेव च ॥ समाहूय मुदा युक्त उवाचैनं कपिं जलम् ॥ ३ ॥ किंतु पु
 त्रत्वया दृष्टमपूर्वकथयस्व मे ॥ भोजनार्थं तु यासित्वमिति कस्मिन्सुतोत्तम ॥ ४ ॥ तदा चक्षुमहाभाग यादृष्टं सुपुण्यदम् ॥ कपिं जल उवाच ॥ यच्च तात
 त्वया पृष्टमपूर्वप्रवदाम्यहम् ॥ ५ ॥ यन्न दृष्टं श्रुतं केन कस्मात्रैव श्रुतं मया ॥ तदिहैव प्रवक्ष्यामि श्रूयतामधुना पितः ॥ ६ ॥ शृण्वंतु भ्रातरः सर्वे मातस्त्वं शृणु
 सांप्रतम् ॥ कैलासः पर्वतश्चेष्टो धवलश्चंद्रसन्निभः ॥ ७ ॥ नानाधातुसमाकीर्णो नानावृक्षोपशोभितः ॥ गंगाजलैः शुभैः पुण्यैः क्षालितः सर्वतः पितः ॥ ८ ॥
 नदीनां तु सहस्राणि दिव्यानि विविधानि च ॥ यस्मात्तात प्रसूतानि जलानि विविधानि च ॥ ९ ॥ तडागानि सहस्राणि सोदकानि महागिरौ ॥ नद्यः संति विशालिन्यो
 हंससारससेविताः ॥ १० ॥ तस्मिन् चिखरिणां श्रेष्ठे पुण्यदाः पापनाशनाः ॥ वनानि विविधान्येव पुष्पितानि फलानि च ॥ ११ ॥ नानावृक्षोपयुक्तानि हरितानि शुभा
 नि च ॥ किन्नराणां गणैर्युक्तं श्वाप्सरोभिः समाकुलः ॥ १२ ॥ गंधर्वचारणैः सिद्धैर्देववृद्धैः सुशोभितः ॥ दिव्यवृक्षवनोपेतो दिव्यभावेः समाकुलः ॥ १३ ॥ दिव्यगंधैः
 सुशोभाज्जनानारत्नसमन्वितः ॥ शिलाभिः स्फटिकस्यापि शुक्लाभिस्तु सुशोभनः ॥ १४ ॥ सूर्यतेजोमयोरारजं स्तेजोभिस्तु समाकुलः ॥ चंदनैश्चारुगंधैश्च कुले

५० पु०
॥ ९८ ॥

नीलपुष्पकैः ॥ १५ ॥ नानापुष्पमयैर्वृक्षैः सर्वत्र समलंकृतः ॥ पक्षिणां सुनिनादैश्च दिव्यानां मधुरायते ॥ १६ ॥ षट्पदानां निनादैश्च वृक्षौघैर्मधुरायते ॥ रुतैश्च को
किलानां तु शोभते सवनोगिरिः ॥ १७ ॥ गणकोटि समाकीर्णतत्रास्ति शिवमंदिरम् ॥ अंशुभिर्धवलं पुण्यं पुण्यराशि शिलोच्चयम् ॥ १८ ॥ सिंहैश्च गर्जमानैश्च से
रिभैः कुंजरैस्ततः ॥ दिग्गजानां सुघोषैश्च शब्दितं च समंततः ॥ १९ ॥ नानामृगैः समाकीर्णं शाखामृगगणकुलम् ॥ मयूरकेकाघोषैश्च गृहासु च विनादि
तम् ॥ २० ॥ कंदरैर्लेपनैः कूटैः सानुभिश्च विराजितम् ॥ नानाप्रस्रवणोपेतमोषधीभिर्विराजितम् ॥ २१ ॥ दिव्यं दिव्यगुणं पुण्यं पुण्यधाम समाकुलम् ॥ सेवितं
पुण्यलोकैश्च पुण्यराशि महागिरिम् ॥ २२ ॥ पुलिंदं भिल्लकोलैश्च सेवितं पर्वतोत्तमम् ॥ विकटैः शिखरैः कोटैरद्विराजः प्रकाशते ॥ २३ ॥ अन्यैर्नानाविधैः पु
ण्यैः कौतुकैर्मंगलैः शुभैः ॥ गंगोदकप्रवाहैश्च महाशब्दं प्रसृज्यते ॥ २४ ॥ शंकरस्य गृहं तत्र कैलासं गतवानहम् ॥ तत्राश्रयं मया दृष्टं यन्न दृष्टं कदा श्रुतम् ॥ २५ ॥
श्रूयतामभिधास्यामि तात सर्वं मया दितम् ॥ शिखराद्विराजस्य मेरोः पुण्यान्महोदयात् ॥ २६ ॥ हिमक्षीरसुवर्णस्तु प्रवाहः पतते भुवि ॥ गंगायाश्च महाभाग
रंहसाघोषभूषितः ॥ २७ ॥ कैलासस्य शिरः प्राप्य तत्र विस्तरतांगतः ॥ दशयोजनमानेन तत्र गंगाद्वदो महान् ॥ २८ ॥ महातोयेन पुण्येन विमलेन विराजते ॥
सर्वतोभद्रतां प्राप्नोमहाहंसैः प्रशोभते ॥ २९ ॥ सामोच्चारेण पुण्येन दिव्येन मधुरेण च ॥ हंसास्तत्र प्रकूजं तिसरस्तेन विराजते ॥ ३० ॥ तस्य तीरे शिलायां वै हिम
कन्यामहामते ॥ आसीनामुक्ते केशां तारूपद्रविणशालिनी ॥ ३१ ॥ दिव्यरूपसुसंपन्ना सुगुणा दिव्यलक्षणा ॥ दिव्यालंकारभूषा च तस्यास्तीरे विराज
ते ॥ ३२ ॥ न जाने गिरिराजस्य तनया वामहोदधेः ॥ नोवास्ति ब्रह्मणः पत्नी सावास्वाहा भविष्यति ॥ ३३ ॥ इंद्राणीवामहाभागारोहिणीवा भविष्यति ॥
इंद्रशीरूपसंपत्तिर्बुवती नानंदश्यते ॥ ३४ ॥ अन्यासांच सुदिव्यानां नारीणां तात सर्वथा ॥ यादृशं रूपं संप्राप्तं भावं गुणशीलं प्रदश्यते ॥ ३५ ॥ अप्सरसां कदना
स्ति तादृशं रूपलक्षणम् ॥ यादृशं तु मया दृष्टं तदंगं विश्वमोहनम् ॥ ३६ ॥ शिलापदे समासीना दुःखेनापि समाकुला ॥ रुदते सुस्वरैर्वाला अनेकैः स्वजनैर्विना ॥ ३७ ॥
अश्रूणि मुंचमाना सा सुक्ताभानि बहूनि च ॥ निर्मलानि सरस्य त्रपंत्येव महामते ॥ ३८ ॥ विंदवो मौक्तिकाभास्ते निपतंति महोदके ॥ तेभ्यो भवंति पद्मानि हृद्या
निसुरभीणि तु ॥ ३९ ॥ पद्मानि जज्ञिरे तेभ्यो नेत्राश्च भ्यो महामते ॥ गंगां भसितरं त्येव असंख्यातानि तानि तु ॥ ४० ॥ पतितानि सुहृद्यानि रंहसाथानि तानि तु ॥
गंगाप्रवाहमध्येतु हंसवृद्धैः सुसेविते ॥ ४१ ॥ भागीरथ्याः प्रवाहस्तु तस्मात्स्थानाद्विनिर्गतः ॥ कैलासशिखरं प्राप्य रत्नाख्यं चारु कंदरम् ॥ ४२ ॥ वर्तते तोयपूर्णं
स्तु योजनद्वयविस्तृतः ॥ हंसवृद्धसमाकीर्णो जलपक्षि समाकुलः ॥ ४३ ॥ नानावर्णविशेषाणि संति पद्मानि तत्र च ॥ प्रवाहे निर्मले तात मुनिवृद्धनिषेविते ॥ ४४ ॥

धृ० सं० द्वि०
अ० १०१

॥ ९८ ॥

अश्रुभ्योयानिजातानिप्रभातेकमलानितु ॥ गंगोदकप्लुतान्येवसौरभाणिमहातिच ॥ ४५ ॥ प्रतरन्तिप्रवाहेतुनिर्भलेजलपूरिते ॥ मध्येमध्यमुहंसैश्चजलपाक्षि
 निनादिते ॥ ४६ ॥ सूतउवाच ॥ रत्नाख्येतुगिरौतस्मिन्नत्रेश्वरमहेश्वरः ॥ देवदैत्यसुपूज्योपितिष्ठतेतातसर्वदा ॥ ४७ ॥ तत्रदृष्टोमयातातकाश्चित्पुण्यमयो
 मुनिः ॥ जटाभारसमाकांतोनिर्वासादंडधारकः ॥ ४८ ॥ निराधारोनिराहारस्तपसातीवदुर्बलः ॥ कृशांगोऽप्यस्थिसंघातस्त्वचामात्रेणवेष्टितः ॥ ४९ ॥
 भस्मोद्धूलितमात्राणिसर्वांगानिमहात्मनः ॥ शुष्कपत्राणिभक्षेतशीर्णानिपतितानिच ॥ ५० ॥ शिवभक्तिसमार्सनोदुराधारोमहातपाः ॥ अश्रुभ्योयानिजा
 तानिपद्मानिसुरभीणिच ॥ ५१ ॥ गंगातोयात्समानंयदेवदेवंप्रपूजयेत् ॥ रत्नेश्वरंमहाभागोगीतनृत्यविशारदः ॥ ५२ ॥ गायतेनृत्यतेतस्यद्वारस्थस्त्रिपुरद्विपः ॥
 मठमागत्यधर्मात्मारोदतेसुस्वरैरपि ॥ ५३ ॥ एतदृष्टंमयातातअपूर्ववदतावर ॥ कथयस्वप्रसादान्मेयदित्वंवेत्तिकारणम् ॥ ५४ ॥ साकानारीमहाभागा
 कस्मात्तातप्ररोदिति ॥ कस्मात्सदेवपुरुषोदेवमचंन्महेश्वरम् ॥ ५५ ॥ तन्मेत्वंविस्तराद्ब्रूहि सर्वसंदेहकारणम् ॥ एवमुक्तोमहाप्राज्ञःकुंजलोपिसुतेनहि ॥ ५६ ॥
 कपिंजलेनप्रोवाचविस्तराच्छृण्वतोमुनेः ॥ ५७ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रएकाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥
 कुंजलउवाच ॥ सर्ववत्सप्रवक्ष्यामियत्त्वयोक्तंममाधुना ॥ उभयोर्देवनंयत्तुयस्माज्जातंद्विजोत्तम ॥ १ ॥ एकदातुमहादेवीपार्वतीप्रमदोत्तमा ॥ क्रीडमाना
 महात्मानमीश्वरंवाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥ ममोरसिमहादेवजातंमहत्सुदोहदम् ॥ दर्शयस्वममाग्नेत्वंकाननंकाननोत्तमम् ॥ ३ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ एवम
 स्तुमहादेविनंदनंदेवसंकुलम् ॥ दर्शयिष्यामि ते पुण्यं द्विजसिद्धिनिपेवितम् ॥ ४ ॥ एवमाभाष्यतां देवीं तया सह गणैस्ततः ॥ संगंतुमुत्सुको देवो नंदनं वनमेव
 तु ॥ ५ ॥ सर्वगंसुंदरं दिव्यपृष्ठमाभरणैर्युतम् ॥ घंटा मालाभिसंयुक्तं किंकिणी जालमालिनम् ॥ ६ ॥ चामरैः पट्टसूत्रैश्च मुक्तामाला सुशोभितम् ॥ हंसचंद्र
 प्रतीकांशंवृषभंचारुलक्षणम् ॥ ७ ॥ समारूढो महादेवो गणकोटि समावृतः ॥ नंदिभृंगिमहाकालस्कंदचंडमनोहराः ॥ ८ ॥ वीरभद्रोगणेशश्च पुष्प
 दंतो मणीश्वरः ॥ अतिबलः सुबलो नाम मेघनादो घटावहः ॥ ९ ॥ घंटाकर्णश्च कालिंदः पुलिंदो वीरबाहुकः ॥ केशरी किंकरो नाम चंडहासः प्रजाप
 तिः ॥ १० ॥ एते चान्ये च बहवः सनकाद्यास्तपोबलाः ॥ गणैश्च कोटि संख्यातैः स शिवः परिवारितः ॥ ११ ॥ नंदनं वनमेवापि सेवितं देवकिन्नरैः ॥ प्रविषे
 श महादेवो गणैर्देव्या समन्वितः ॥ १२ ॥ दर्शयामास देवेशो गिरिजायै सुशोभनम् ॥ नानापादपसंपन्नं बहुपुष्पसमाकुलम् ॥ १३ ॥ दिव्यरं
 भावनाकीर्णं पुष्पवद्भिस्तु चंपकैः ॥ मल्लिकाभिः सुपुष्पाभिर्मालतीजालसंकुलम् ॥ १४ ॥ नित्यं पुष्पितशाखाभिः पाटलानां वनोत्तमैः ॥ राजमानं

५०५०

॥ ९९ ॥

महावृक्षैश्चंदनैश्चारुगंधिभिः ॥ १५ ॥ देवदारुवनैर्जुष्टुंगवृक्षैःसमाकुलम् ॥ सरलैर्नालिकेरैश्चतद्रत्नपूगीफलद्रुमैः ॥ १६ ॥ खर्जूरपनसैर्दिव्यैः
फलभारावनामितैः ॥ परिमलोद्गारसंयुक्तैर्गुरुवृक्षसमाकुलम् ॥ १७ ॥ अम्रितेजःसमाभासैःसप्तपर्णैःसुशोभितम् ॥ राजवृक्षैःकदंबैश्चपुष्पशोभान्वितं
सदा ॥ १८ ॥ जंबूनिंबमहावृक्षैर्मातुलिंगैःसमाकुलम् ॥ नारंगैःसिंधुवारैश्चप्रियालैःशालतिंदुकैः ॥ १९ ॥ उदुंबरैःकपित्थैश्चजंबूपादपशोभितम् ॥ लकुचैः
पुष्पसौगंधैःस्फुटनागैःसमाकुलम् ॥ २० ॥ चूतैश्चफलराजाद्यैर्नीलैश्चैवघनोपमैः ॥ नीलैःशालवनैर्दिव्यैर्जालानांतुवनैस्ततः ॥ २१ ॥ तमालैस्तुविशालैः
श्वसेवितंतपनोपमैः ॥ शोभितंनंदनंपुण्यंशिवेनपरिदर्शितम् ॥ २२ ॥ शोभितंचद्रुमैश्चान्यैःसर्वैर्नीलवनोपमैः ॥ सर्वकामफलोपेतैःकल्याणफलदाय
कैः ॥ २३ ॥ कल्पद्रुमैर्महापुण्यैःशोभितंनंदनंवनम् ॥ नानापक्षिनिनादैश्चसंकुलंमधुरस्वरैः ॥ २४ ॥ कोकिलानारुतैःपुण्यैरुद्रपुष्टमधुकारिभिः ॥ मकरं
दविलुब्धानांपक्षिणारुतनादितम् ॥ २५ ॥ नानावृक्षैःसमार्कणानामृगगणायुतम् ॥ वृक्षेभ्योविविधैःपुष्पैस्सौगंधैःपतितैर्भुवि ॥ २६ ॥ साचभूर्राजते
पुत्रपूजितेवसुगंधिभिः ॥ तत्रवाप्योमहापुण्याःपद्मसौगंधनिर्मलाः ॥ २७ ॥ तोयैस्ताःपूरिताःपुत्रहंसकारंडसेविताः ॥ तडागैःसागरप्रख्यैस्तोयसौ
गंधपूजितैः ॥ २८ ॥ नंदनंभातिसर्वत्रगणैरप्सरसांमहत् ॥ विमानैःकलशैःशुभ्रैर्हैमदंडैःसुशोभनैः ॥ २९ ॥ नंदनोषनराजस्तुप्रासादैस्तुसुधान्वितैः ॥
यत्रतत्रप्रभात्येवकिन्नराणामहागणैः ॥ ३० ॥ गंधर्वैरप्सरोभिश्चसुररूपाभिर्द्विजोत्तमा ॥ देवतानांविनोदैश्चमुनिवृद्धैःसुयोगिभिः ॥ ३१ ॥ सर्वत्रशुशुभेपु
ण्यसंस्थानंनंदनस्यच ॥ ३२ ॥ एवंसमालोक्यमहानुभावोभवःसुदेव्यासहितोमहात्मा ॥ श्रीनंदनंपुण्यवतानिवासंसुखाकरंशांतिगुणोपपन्नम् ॥ ३३ ॥ आ
दित्यतेजःसमतेजसांगणैःप्रभातिवैरिमाभिर्जातरूपः ॥ ३४ ॥ पुष्पैःफलैःकामगुणोपपन्नःकल्पद्रुमो नंदनकाननोपि ॥ ३५ ॥ एवंविधंपादपराजमेवसर्वीक्ष्यदेवीचशि
वंबभाषे ॥ अस्याभिधानंकथयस्वनाथसर्वस्यपुण्यस्यनगस्यपुण्यम् ॥ ३६ ॥ तेजस्विनां सूर्यवरःसमंतात्सदेवदेवींचशिवोवभाषे ॥ शिवउवाच ॥ अस्यप्र
तिष्ठामहतीशुभारूपादेवेषुमुख्योमधुसूदनश्च ॥ ३७ ॥ नदीषुमुख्यासुरनिम्नगापिविसृष्टिकर्तापियथैवधाता ॥ सुखावहानांचयथासुचंद्रोभूतेषुमुख्याचयथै
वपृथ्वी ॥ ३८ ॥ नगैर्द्राजोहियथानगानांजलाशयेष्वेवयथासमुद्रः ॥ महौषधीनामिवदेविचात्रंमहीधराणांहिमवान्यथैव ॥ ३९ ॥ विद्यासुमध्यंचयथात्म
विद्यालोकेषुसर्वेषुयथानरैर्द्रः ॥ तथैवमुख्यस्तरुराजएषसर्वातिथिर्देवपतेःप्रियोयम् ॥ ४० ॥ श्रीपावंत्युवाच ॥ गुणानुशंभोममकीर्तयस्ववृक्षाधिपस्यास्यशु
भांसुपुण्यान् ॥ आकर्ण्यदेवोवचनंनभाषेदेव्यास्तुसर्वसुतरोर्हितस्य ॥ ४१ ॥ यथंकल्पयतिमुपुण्यदेवादेवोपमादेववराश्चकांते ॥ तंतंहितेभ्यःप्रददाति

१ लवंगैश्चसमाकुलम् ६० पा० । २ पिप्पलेः ६० पा० । ३ तंतंहितेभ्यःप्रददाति तेभ्यःफलाद्रसानां स च वृक्ष एकः ६० पा० ।

भू०खं०दि०

अ० १०२

॥ ९९ ॥

वृक्षः कल्पद्रुमो नामवरिष्ठ एषः ॥ ४१ ॥ अस्माच्च सर्वे प्रभवन्ति पुण्यादुःप्राप्यमत्रैव तपोधिकास्ते ॥ जीवाधिकं रत्नमयं सुदिव्यं देवास्तु भुञ्जन्ति महाप्रधानाः ॥ ४२ ॥
 शुश्रावदेवी वचनं शिवस्य आश्चर्यं भूतं मनसा विचिन्त्य ॥ तस्यानुमत्या परिकल्पितं च स्त्रीरत्नमेकं सुगुणं सुरूपम् ॥ ४३ ॥ सर्वाङ्गरूपां सुगुणां सुरूपान् तस्मा
 त्सुवृक्षाद्विरिजाप्रलेभे ॥ विश्वस्य मोहाय यथोपविष्टा सा हाय्यरूपामकरध्वजस्य ॥ ४४ ॥ क्रीडानिधानं सुखासिद्धिरूपं सर्वोपपन्ना कमलायताक्षी ॥ पद्माननापद्मक
 रासुपद्माचामीकरस्यापि यथा समूर्तिः ॥ ४५ ॥ प्रभासुतद्वद्विमलसुतेजालीलासुतेजाश्च सुकुञ्चितस्ते ॥ प्रलंबकेशाः परिसूक्ष्मवद्धाः पुष्पैः सुगंधैः परिलेपि
 ताश्च ॥ ४६ ॥ प्रबद्धकुंतादृढकेशैर्विभातिसारूपवरेणवाला ॥ सीमंतमार्गे च मुक्ताफलानां मालाविभात्येव यथातरूणाम् ॥ ४७ ॥ सीमंतमूले तिलकं सुदेव्या
 यथोदितोदैत्यगुरुः स तेजाः ॥ भालेषु पद्मे मृगनाभिपद्मसमुत्थतेजः प्रकरैर्विभाति ॥ ४८ ॥ सीमंतमूले तिलकस्य तेजः प्रकाशयेद्रूपश्रियं सुलोके ॥ केशेषु मुक्ता
 फलके च भाले तस्याः सुशोभां विकरोति नित्यम् ॥ ४९ ॥ यथा सुचंद्रः परिभाति भासासारम्य चेष्टे विभाति तद्वत् ॥ संपूर्णचंद्रोऽपि यथा विभाति ज्योत्स्नावितानेन
 हिमांशुजालः ॥ ५० ॥ तस्यास्तु वक्रं परिभाति तद्वच्छोभाकरं विश्वविशारदं च ॥ हिमांशुरेवापि कलंकयुक्तः संक्षीयते नित्यं कलाविहीनः ॥ ५१ ॥ संपूर्णम
 स्त्येव सदैव हृष्टं तस्यास्तु वक्रं परिनिष्कलंकम् ॥ गंधविकाशं कमलेस्वकीयं ततः समालोक्य सुखं न लेभे ॥ ५२ ॥ पद्मानना सर्वगुणोपपन्ना मदीयभावैः परिनि
 र्मितेयम् ॥ गंधं स्वकीयं तु विपश्य पद्मं तस्यामुखाद्वाति जगत्समीरः ॥ ५३ ॥ लज्जाभियुक्तः सहसा बभूव जलं समाश्रित्य सदैव तिष्ठति ॥ कतिमतिनियत
 बुद्ध्या सुधियो वदंति सुमदनृपतेः कोशं समुद्रकलाभिः ॥ ५४ ॥ सुवरदशनरत्नैर्हास्यलीलाभियुक्ता अरुणधरविंशो भमानस्तु आस्यः ॥ ५५ ॥ सुभ्रूः सुना
 सिका तस्याः सुकर्णौ रत्नभूषितौ ॥ हेमकांतिसमोपेतौ कपोलौ दीप्ति संयुतौ ॥ ५६ ॥ रेखात्रयं प्रशोभेत ग्रीवायां परिसंस्थितम् ॥ सौभाग्यशीलं शृंगारैस्तिष्ठो
 रेखाद्वैवहि ॥ ५७ ॥ सुस्तनौ कठिनौ पीनौ वर्तुलाकारसन्निभौ ॥ तस्याः कंदर्पकलशावभिषेकाय कल्पितौ ॥ ५८ ॥ अंसावतीव शोभेते सुसमोमानसान्वि
 तौ ॥ सुसुजौ वर्तुलौ श्लक्ष्णौ सुवर्णौ लक्षणा न्वितौ ॥ ५९ ॥ सुसमौ करपद्मौ तु पद्मवर्णौ सुशीतलौ ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नौ पद्मस्वस्तिकसंयुतौ ॥ ६० ॥
 सरलाः पद्मसंयुक्ता अंगुल्यस्तु न खान्विताः ॥ नखानि च सुतीक्ष्णानि जलबिंदुनिभानि च ॥ ६१ ॥ पद्मगर्भप्रतीकाशो वर्णस्तदंगसंभवः ॥ पद्मगंधाचसर्वांगे पद्मेव
 भाति भामिनी ॥ ६२ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नानगकन्यासु शोभना ॥ रक्तोत्पलनिभोपादौ सुश्लक्ष्णौ चातिशोभनौ ॥ ६३ ॥ रत्नज्योतिः समाकारानखाः पादाग्र
 संभवाः ॥ यथोद्दिष्टं च शास्त्रेषु तथा चांगेषु दृश्यते ॥ ६४ ॥ सर्वाभरणशोभां गीहारकं कणनूपुरा ॥ मेखलाकटिसूत्रेण कांचीनादेन राजते ॥ ६५ ॥ नीले

५० पु०

॥१००॥

नपट्टवस्त्रेणपरांशोभांगताशुभा ॥ कंचुकेनापिदिव्येनसुरक्तेनगुणान्विता ॥ ६६ ॥ पार्वतीकल्पिताद्वाद्गुणप्राप्तामहोदयम् ॥ कल्पद्रुमान्मुदलेभेशंक
रंवाक्यमब्रवीत् ॥ ६७ ॥ यथोक्ततुत्वायादेवतथादृष्टोमयाद्रुमः ॥ यादृशंकल्प्यतेभावस्तादृशंपरिदृश्यते ॥ ६८ ॥ सूतउवाच ॥ अथसाचारुसर्वांगीतयोःपा
श्चसमेत्यच ॥ पादांबुजंननामाथसाभक्त्याभवयोस्तदा ॥ ६९ ॥ उवाचवचनंस्निग्धंदृढंहारिचसातदा ॥ कस्मात्सृष्टात्वयानाथमातवंदस्वकारणम् ॥ ७० ॥
श्रीदेव्युवाच ॥ वृक्षस्यकौतुकाद्वावान्मयावैप्रत्ययःकृतः ॥ सद्यःप्राप्तंफलंभद्रेभवतीरूपसंपदा ॥ ७१ ॥ अशोकसुंदरीनामालोकेख्यातिप्रयास्यासि ॥ सर्व
सौभाग्यसंपन्नामपुत्रीनसंशयः ॥ ७२ ॥ सोमवंशेषुविख्यातोयथादेवःपुरंदरः ॥ नहुषोनामराजेंद्रस्तवनाथोभविष्यति ॥ ७३ ॥ एवंदत्त्वावरंतस्यैजगाम
गिरिजागिरिम् ॥ कैलासंशंकरेणापिमुदापरमयायुता ॥ ७४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेऽधिकशततमोऽ
ध्यायः ॥ १०२ ॥ कुंजलउवाच ॥ अशोकसुंदरीजातासर्वयोषिद्वरातदा ॥ रेमेसुनंदनेपुण्येसर्वकामगुणान्विते ॥ १ ॥ सुरूपाभिःसुकन्याभिर्देवानांचारुहा
सिनी ॥ सर्वान्भोगान्प्रभुंजानागीतनृत्यविचक्षणा ॥ २ ॥ विप्रचित्तेःसुतोहुंडोरौद्रस्तीव्रश्चसर्वदा ॥ स्वेच्छाचारोमहाकामीनंदनंप्रविवेशह ॥ ३ ॥ अशोकसुं
दरीदृष्ट्वासर्वालंकारसंयुताम् ॥ तस्यास्तुदर्शनादैत्योविद्वःकामस्यमार्गणैः ॥ ४ ॥ तामुवाचमहाकायःकात्वंकस्यासिवाशुभे ॥ कस्मात्त्वंकारणाच्चात्रआग
तासिवनोत्तमम् ॥ ५ ॥ अशोकसुंदर्युवाच ॥ शिवस्यापिसुपुण्यस्यसुताहंशृणुसांप्रतम् ॥ स्वसाहंकार्तिकेयस्यजननीगोत्रजापिमे ॥ ६ ॥ शालभावेनसंप्राप्ताली
लयानंदनंवनम् ॥ भवान्कोहिकिमर्थंतुमामेवंपरिपृच्छति ॥ ७ ॥ हुंडउवाच ॥ विप्रचित्तेःसुतश्चाहंगुणलक्षणसंयुतः ॥ हुंडेतिनाम्नाविख्यातोवलवीर्य
मदोद्धतः ॥ ८ ॥ दैत्यानामप्यहंश्रेष्ठोमत्समोनास्तिराक्षसः ॥ देवेषुमर्त्यलोकेषुतपसायशसाकुले ॥ ९ ॥ अन्येषुनागलोकेषुधनभोगैर्वरानने ॥ दर्शनात्ते
विशालाक्षिहतःकंदर्पमार्गणैः ॥ १० ॥ शरणंतेह्यहंप्राप्तःप्रसादमुमुखीभव ॥ भवस्त्ववल्लभाभार्याममप्राणसमाप्रिया ॥ ११ ॥ अशोकसुंदर्युवाच ॥
श्रूयतामभिधास्यामिसर्वसंबंधकारणम् ॥ भवितव्यासुजातस्यलोकेस्त्रीपुरुषस्यहि ॥ १२ ॥ भवितव्यस्तथाभर्तास्त्रियायःसदृशोगुणैः ॥ संसारेलोकमा
गौर्यंशृणुहुंडयथाविधि ॥ १३ ॥ अस्त्येवकारणंचात्रयथातेनभवाम्यहम् ॥ सुभार्यादैत्यराजेंद्रशृणुष्वयतमानसः ॥ १४ ॥ वृक्षराजादहंजातायदाकाले
महामते ॥ शंभोर्भावसुसंगृह्यपार्वत्याकल्पिताह्यहम् ॥ १५ ॥ देवस्थानुमतेदेव्यासृष्टोभर्ताममैवाहि ॥ सोमवंशेमहाप्राज्ञःसधर्मात्माभविष्यति ॥ १६ ॥
जिष्णुजिष्णुसमोवीर्यैतेजसापावकोपमः ॥ सर्वज्ञःसत्यसंधश्चत्यागेवैश्रवणोपमः ॥ १७ ॥ यज्वादानपतिःसोपिरूपेणमन्मथोपमः ॥ नहुषोनामधर्मात्मा
गुणशीलमहानिधिः ॥ १८ ॥ देव्यादेवेनमेदत्तःख्यातोभर्ताभविष्यति ॥ तस्मात्सर्वगुणोपेतपुत्रमाप्स्यामिसुंदरम् ॥ १९ ॥ इन्द्रोपेन्द्रसमलोकेययातिज

भू०सं०दि०

अ० १०३

॥१००॥

नवल्लभम् ॥ लप्स्याम्यहंरणेधीरंतस्माच्छंभोः प्रसादतः ॥ २० ॥ अहंपतिव्रतावीरपरंभार्याविशेषतः ॥ अतस्त्वं सर्वथा हुंडत्यजप्रातिमितोव्रज ॥ २१ ॥
 प्रहस्यैववचोब्रूतेअशोकसुंदरीप्रति ॥ हुंडउवाच ॥ नैवयुक्तंत्वयाप्रोक्तंदेव्यादेवेनचैवहि ॥ २२ ॥ नहुषोनामधर्मात्मासोमवंशेभविष्यति ॥ भवती
 वयसाश्रेष्ठकनिष्ठोनसयुज्यते ॥ २३ ॥ कनिष्ठास्त्रीप्रशस्तातुपुरुषोनप्रशस्यते ॥ कदासपुरुषोभद्रेतवभर्ताभविष्यति ॥ २४ ॥ तारुण्ययौवनंचापिनाश
 मेवंप्रयास्यति ॥ यौवनस्यवलेनापिरूपवत्यःसदास्त्रियः ॥ २५ ॥ पुरुषाणांवल्लभत्वंप्रयातिवरवर्णिनि ॥ तारुण्यंहिमहामूलंयुवतीनांवरानने ॥ २६ ॥
 तस्याधारेणभुंजतिभोगान्कामान्मनोनुगान् ॥ कदासौभ्येष्यतेभद्रेआयोःपुत्रःशृणुष्वमे ॥ २७ ॥ यौवनंवर्ततेऽद्यैववृथाचैवभविष्यति ॥ गर्भत्वंचशिशु
 त्वंचकौमारंचनिशामय ॥ २८ ॥ कदासौयौवनोपेतस्तवयोग्योभविष्यति ॥ यौवनस्यप्रभावेनपिबस्वमधुमाधवीम् ॥ २९ ॥ मयासहविशालाक्षिरम
 स्वत्वंसुखेनैव ॥ हुंडस्यवचनंश्रुत्वाशिवस्यतनयापुनः ॥ ३० ॥ उवाचदानवेंद्रंतंसाध्वसेनसमन्विता ॥ अष्टाविंशतिकेप्राप्तेद्वापराख्येयुगेतदा ॥ ३१ ॥
 शेषावतारोधर्मात्मावसुदेवसुतोबलः ॥ रेवतस्यसुतादिव्यांभार्यासंचकरिष्यति ॥ ३२ ॥ सापिजातामहाभागकृताख्येहियुगोत्तमे ॥ युगत्रयप्रमाणेनसाहि
 ज्येष्ठाबलादपि ॥ ३३ ॥ बलस्यसाप्रियाजातारेवतीप्राणसंमिता ॥ भविष्यद्वापरेप्राप्तइहसातुभविष्यति ॥ ३४ ॥ मायावतीपुराजा
 तागंधर्वतनयावरा ॥ अपहृत्यनियम्यैवशंखरोदानवोत्तमे ॥ ३५ ॥ तस्याभर्तासमाख्यातोमाधवस्यसुतोबली ॥ प्रद्युम्नोनामवीरेशोया
 दवेश्वरनंदनः ॥ ३६ ॥ तस्मिन्युगेभविष्येतभाव्यंदृष्टंपुरातनैः ॥ व्यासादिभिर्महाभागैर्ज्ञानवद्भिर्महात्माभिः ॥ ३७ ॥ एवंहिदृश्य
 तेदैत्यवाक्यंदेव्यातदोदितम् ॥ मांप्रतिहिजगद्धात्र्यापुत्र्याहिमवतस्तदा ॥ ३८ ॥ त्वंतुलोभेनकामेनलुब्धोवदसिदुष्कृतम् ॥ किल्बिषेण
 समानुष्टेवंदशास्त्रविवर्जितम् ॥ ३९ ॥ यद्यस्यदिष्टमेवास्तिशुभंवाप्यशुभंदृढम् ॥ पूर्वकर्मात्सारेणतत्तस्यपरिजायते ॥ ४० ॥ देवानांब्राह्मणानांचवद
 नेयत्सुभाषितम् ॥ निःसरेद्यदिसत्यंतदन्यथानैवजायते ॥ ४१ ॥ मद्भाष्यादेवमाज्ञातंनहुपस्यापितस्यच ॥ समायोगंविचार्यैवंदेव्याप्रोक्तंशिवेन
 च ॥ ४२ ॥ एवंज्ञात्वाशर्मगच्छत्यजप्रातिमनःस्थिताम् ॥ नैवशक्तोभवान्दैत्यमेमनश्चालितुंश्रुवम् ॥ ४३ ॥ पतिव्रतादृढचित्तेसकोमेचालितुंक्षमः ॥
 महाशपेनधक्ष्यामिदोगच्छमहासुर ॥ ४४ ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंहुंडोवैदानवोबली ॥ मनसाचितयामासकथंभार्याभवेदियम् ॥ ४५ ॥ विंचित्य
 हुंडोमायावीअंतर्धानंसमागतः ॥ ततोनिष्क्रम्यवेगेनतस्मात्स्थानाद्विहायताम् ॥ अन्यस्मिन्दिवसेप्राप्तेमायांकृत्वातमोमयीम् ॥ ४६ ॥ दिव्यंमायाम

५० पु०

॥१०१॥

यंरूपंकृतानार्यास्तुदानवः ॥ माययाकन्यकारूपोबभूवममनंदन ॥ ४७ ॥ साकन्यापिवरारोहामायाहूपागमत्ततः ॥ हास्यलीलासमायुक्तायत्रास्तेभवनं
दिनी ॥ ४८ ॥ उवाचवाक्यंस्निग्धेजशोकसुंदरीप्रति ॥ कासिकस्यासिमुभगेतिष्ठसित्वंतपोवने ॥ ४९ ॥ किमर्थंक्रियतेबालिकामशोषणकंतपः ॥
तन्ममाचक्ष्वमुभगेकिंनिमित्तंसुदुष्करम् ॥ ५० ॥ तन्निशम्यशुभंवाक्यंदानवेनापिभाषितम् ॥ मायारूपेणछत्रेनसाभिलाषेणसत्वरम् ॥ ५१ ॥ आत्म
सृष्टिसुवृत्तांतंप्रवृत्तंतुयथापुरा ॥ तपसःकारणंसर्वसमाचष्टसुदुःखिता ॥ ५२ ॥ उपप्लवंतुतस्यापिदानवस्यदुरात्मनः ॥ मायारूपंनजानातिसौ
हृदात्कथितंतया ॥ ५३ ॥ ॥ हुंडउवाच ॥ पतिव्रतासिहेदेविसाधुव्रतपरायणा ॥ साधुशीलसमाचारासाधुचारामहासती ॥ ५४ ॥ अहंप
तिव्रताभद्रेपतिव्रतपरायणा ॥ तपश्चरामिसुभगेभर्तुरर्थेमहासती ॥ ५५ ॥ ममभर्ताहतस्तेनहुंडेनापिदुरात्मना ॥ तस्यनाशायवैधोरंतपस्यामिम
हत्तपः ॥ ५६ ॥ एहिमेस्वाश्रमेपुण्येगंगातीरेवसाम्यहम् ॥ अन्यैर्मनोहरैर्वाक्यैरुक्ताप्रत्ययकारकैः ॥ ५७ ॥ हुंडेनसखिभावेनमोहिताशिवनंदिनी ॥
समाकृष्टासुवेगेनमहामोहेनमोहिता ॥ ५८ ॥ आनीतात्मगृहंदिव्यमनौपम्यंसुशोभनम् ॥ मेरोस्तुशिखरेपुत्रवैडूर्याख्यंपुरोत्तमम् ॥ ५९ ॥ अस्तिसर्व
गुणोपेतंकांचनाख्यंमहाशिवम् ॥ तुंगप्रासादसंवाधैःकलशैर्दंडचामरैः ॥ ६० ॥ नानावृक्षसमोपेतैर्वनैर्नीलैर्धनोपमैः ॥ वापीकूपतडागैश्चनदीभिस्तु
जलाशयैः ॥ ६१ ॥ शोभमानंमहारत्नैःप्राकारैर्हेमसंयुतैः ॥ सर्वकामसमुद्धार्यसंपूर्णंदानवस्यहि ॥ ६२ ॥ ददृशेसापुरंरम्यमशोकसुंदरीतदा ॥ कस्यदे
वस्यसंस्थानंकथयस्वसखेमम ॥ ६३ ॥ सोवाचदानवेंद्रस्यदृष्टपूर्वस्यैवैतया ॥ तस्यस्थानंमहाभागेसोऽहंदानवपुंगवः ॥ ६४ ॥ मयात्वंतुसमानीता
माययावरवर्णिनि ॥ तामाभाष्यगृहंनीताज्ञातकौभंसुशोभनम् ॥ ६५ ॥ नानावेष्टमैःसमाजुष्टंकैलासशिखरोपमम् ॥ निवेश्यसुंदरीतत्रदोलायांकामपी
डितः ॥ ६६ ॥ पुनःस्वरूपीदैत्येंद्रःकामवाणप्रपीडितः ॥ करसंपुटमाव्र्यउवाचवचनंतदा ॥ ६७ ॥ यंयत्वंवांच्छसेभद्रेतंतदग्निनसंशयः ॥ भजमात्वं
विशालाक्षिभजंतंकामपीडितम् ॥ ६८ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ नैवचालयितुंशक्तोभवान्मांदानवेश्वरः ॥ मनसापिनवैधार्थमममोहंसमागतम् ॥ ६९ ॥ भवादृशैर्म
हापापैर्देवैर्वादानवाधमैः ॥ दुःप्राप्याहंनसंदेहोमावदस्वपुनःपुनः ॥ ७० ॥ स्कंदानुजासातपसाभिधुक्ताजाज्वल्यमानामहतारूपाच ॥ संहर्तुकामापरिदान
वंतंकालस्यजिह्वेवयथास्फुरंती ॥ ७१ ॥ पुनरुवाचसादेवीतमेवंदानवाधमम् ॥ उग्रकर्मकृतंपापचात्मनाशनहेतवे ॥ ७२ ॥ आत्मवंशस्यनाशायस्वजनस्या
स्यैवैतया ॥ दीप्तास्वगृहमानीतासुशिखाकृष्णवर्त्मनः ॥ ७३ ॥ यथाऽशुभःकूटपक्षीसर्वशोकैःसमुद्रतः ॥ गृहंतुविशतेयस्यतस्यनाशप्रयच्छति ॥ ७४ ॥
स्वजनस्यचसर्वस्यसधनस्यकुलस्यच ॥ सद्विजोनाशमिच्छेतविशत्येवयदागृहम् ॥ ७५ ॥ तथातेहृदंप्राप्तातवनाशंसमीहती ॥ पुत्राणांधनधान्यस्य

भू०खं०दि०

अ० १०३

॥१०१॥

तववंशस्यसांप्रतम् ॥ ७६ ॥ जीवकुलधनंधान्यपुत्रपौत्रादिकंतव ॥ सर्वतेनाशयित्वाहंयास्यामिचनसंशयः ॥ ७७ ॥ यथात्वयाहमानीताचरंतीपरमंतपः ॥ पतिका
 माप्रवांच्छंतीनहुषं चायुनंदनम् ॥ ७८ ॥ तथात्वांममभर्तानाशयिष्यतिदानव ॥ मन्निमित्तउपायोऽयं दृष्टोदेवेनवैपुरा ॥ ७९ ॥ सत्येयंलौकिकीगाथायां गायंति
 विदो जनाः ॥ प्रत्यक्षं दृश्यते लोकेन विंदति कुबुद्धयः ॥ ८० ॥ येन यत्र भोक्तव्यं यस्मादुःखमुखादिकम् ॥ स एव भुंजते तत्र तस्मादेवन संशयः ॥ ८१ ॥ कर्मणोस्य
 फलं भुंक्ते स्वकीयस्य महीतले ॥ यास्य सैनिरयस्थानं परदाराभिर्मानात् ॥ ८२ ॥ सुतीक्ष्णहिंसुधारंतु मुखं च विषदति ॥ अंगुल्यग्रेण कोपाय तथा मां विद्धि
 सांप्रतम् ॥ ८३ ॥ सिंहस्य संमुखं गत्वा क्रुद्धस्य गर्जितस्य च ॥ कोलुनातिमुखात्के शान्साहसाकारसंयुतः ॥ ८४ ॥ सत्याचारां दमोपेतां नित्यं तां तपसि स्थि
 ताम् ॥ निधनं चेच्छते यो वै स वै मां भोक्तुमिच्छति ॥ ८५ ॥ समर्णिकृष्णसर्पस्य जीवमानस्य सांप्रतम् ॥ गृहीतुमिच्छते सो हि यथा कालेन प्रेषितः ॥ ८६ ॥ भवां
 स्तु प्रेषितो मूढकालेन कालमोहितः ॥ तदा ते ईदृशी जाता कुमतिः किं पश्यसि ॥ ८७ ॥ ऋते तु आयुपुत्रेण समालोकयते हि कः ॥ अन्यो हि निधनं याति मम रूपा
 वलोकनात् ॥ ८८ ॥ एवमाभाषयित्वा तं गंगातीरं गता सती ॥ स शोका दुःखसंविभ्रानियतानियमान्विता ॥ ८९ ॥ पूर्वमाचरितं धोरं पतिकामनया तपः ॥
 तवनाशार्थमिच्छंती चरिष्ये दारुणं पुनः ॥ ९० ॥ यदा त्वानिहतं दुष्टं नहुषेण महात्मना ॥ निशितैर्वज्रसंकाशैर्बाणैराशीविषोपमैः ॥ ९१ ॥ रणे निपतितं पाप
 मुक्तकेशं लोहितम् ॥ गतामुंचप्रपश्यामि तदा यास्याम्यहं पतिम् ॥ ९२ ॥ एवं सुनियमं कृत्वा गंगातीरमनुत्तमम् ॥ संस्थिता हुं दनाशायनिश्चला शिवनं दि
 नी ॥ ९३ ॥ बह्वैर्यथादीप्तिमती शिखोज्ज्वला ते जोभियुक्ता प्रदहेत्सुलोकान् ॥ क्रोधेन दीप्ता विबुधेशु पुत्री गंगा तटे दुश्चरमाचरत्तपः ॥ ९४ ॥ कुंजल उवाच ॥ एव
 मुक्तामहाभाग शिवस्य तनया गता ॥ गंगां भसिततः स्नात्वा स्वपुरे कांचना ह्वये ॥ ९५ ॥ तपश्चचारतन्वं गंहिंडुस्य वधहेतवे ॥ अशोकसुंदरीवाला सत्येन च
 समन्विता ॥ ९६ ॥ हुंडोपि दुःखितो भूतः शापदग्धेन चेतसा ॥ चित्तया मास संतप्त अतीव वचनानलैः ॥ ९७ ॥ समाहूय अमात्यं तं कं पनाख्यमथा ब्रवीत् ॥
 समाचष्ट स वृत्तांतं तस्याः शापोद्भवं महत् ॥ ९८ ॥ शप्तोऽस्म्यशोकसुंदर्या शिवस्यापि सुकन्यया ॥ नहुषस्यापि मे भर्तुं स्तुवंतु हस्तान्मरिष्यसि ॥ ९९ ॥ नै
 व जातस्त्वसौ गर्भं आयोर्भार्या च गुर्विणी ॥ यथा सस्याद्वचलीकस्तु तस्याः शापस्तथा कुरु ॥ १०० ॥ कं पन उवाच ॥ अपहृत्य प्रियांतस्य आयोश्चापि समान
 य ॥ अनेनापि प्रकारेण तव शत्रुर्न जायते ॥ १०१ ॥ नोवा प्रपातयस्व त्वंगं भर्तुः स्याः प्रभीषणैः ॥ अनेनापि प्रकारेण तव शत्रुर्न जायते ॥ १०२ ॥ जन्मकालं
 प्रतीक्षस्व नहुषस्य दुरात्मनः ॥ अपहृत्य समानीय जहत्स्व पापचेतनम् ॥ १०३ ॥ एवं संमन्यते नापि कं पनेन सदानवः ॥ अभूत्सज्जमोपेतो नहुष
 स्य प्रणाशने ॥ १०४ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ऐलं पुत्रो महाभाग आयुर्नाम क्षितीश्वरः ॥ सार्वभौमः सधर्मात्मा सत्यव्रतपरायणः ॥ १०५ ॥ इंद्रोऽपेद्रसमो राजा

५० पु०
॥ १०२ ॥

तपसायशसावलैः ॥ दानयज्ञैः सुपुण्यैश्च सत्येन नियमेन च ॥ १०६ ॥ एकच्छत्रेण वैराज्यं च के भूपति सत्तमः ॥ पृथिव्यां सर्वधर्मज्ञः सोमवंशस्य भूषण
म् ॥ १०७ ॥ पुत्रं न विंदते राजा तेन दुःखी व्यजायत ॥ चित्तया मासधर्मात्मा कथं मे जायते सुतः ॥ १०८ ॥ इति चित्तां समापेदे आयुश्च पृथिवी
पातिः ॥ पुत्रार्थं परमं यत्नमकरोत्सु समाहितः ॥ १०९ ॥ अत्रिपुत्रो महात्मा वैदत्तात्रेयो महासुनिः ॥ क्रीडमानः स्त्रिया साद्धर्मदिरारुणलोचनः ॥ ११० ॥
वारुण्यामत्तधर्मात्मा स्त्रीवृद्धैश्च समावृतः ॥ अकेयुवति माधाय सर्वयोषिद्वरां शुभाम् ॥ १११ ॥ गायते नृत्यते विप्रः सुरांच पिबते भृशम् ॥ विनायज्ञोपवीतेन
महायोगीश्वरोत्तमः ॥ ११२ ॥ पुष्पमालाभिर्दिव्याभिर्मुक्ताहारपरिच्छदैः ॥ चंदनागुरुदिग्धांगो राजमानो मुनीश्वरः ॥ ११३ ॥ तस्याश्रमं नृपो गत्वा
तं दृष्ट्वा द्विजसत्तमम् ॥ प्रणाममकरोन्मूर्धादण्डवत्सु समाहितः ॥ ११४ ॥ अत्रिपुत्रः सधर्मात्मा समालोक्य नृपोत्तमम् ॥ आगतं पुरतो भक्त्या अथ ध्यानां समा
स्थितः ॥ ११५ ॥ एवं वर्षशतं प्राप्तं तस्य भूपस्य सत्तम ॥ निश्चलं शांतिमापन्नं मानसं भक्तितत्परम् ॥ ११६ ॥ समाहूय उवाचे दं किमर्थं क्लिश्यसे नृप ॥ ब्र
ह्माचारेण हीनोऽस्मि ब्रह्मत्वं नास्ति मे कदा ॥ ११७ ॥ सुरामांसं प्रलुब्धोऽस्मि स्त्रिया सक्तः सदैव हि ॥ वरदानेन मे शक्तिरन्यं शुश्रूष ब्राह्मणम् ॥ ११८ ॥ आयु
वाच ॥ भवादृशो महाभाग नास्ति ब्राह्मणसत्तमः ॥ सर्वकामप्रदाता वै त्रैलोक्ये परमेश्वरः ॥ ११९ ॥ अत्रिर्वंशो महाभागो विंदः परमेश्वरः ॥ ब्राह्मणस्य
स्वरूपेण भवान्वै गरुडध्वजः ॥ १२० ॥ नमोऽस्तु देवदेवेश नमोऽस्तु परमेश्वर ॥ त्वामहं शरणं प्राप्तः शरणागतवत्सल ॥ १२१ ॥ उद्धरस्व हृत्पकिं शमा
यां कृत्वा प्रतिष्ठसि ॥ विश्वस्थानां प्रजानां तु विद्वांसं विश्वनायकम् ॥ १२२ ॥ जानाम्यहं जगन्नाथं भवं तं मधुसूदनम् ॥ मामेवरक्ष गोविंद विश्वरूप नमो
स्तुते ॥ १२३ ॥ कुंजल उवाच ॥ गते बहुतिथे काले दत्तात्रेयो नृपोत्तमम् ॥ उवाच मत्तत्पेण कुरुष्व वचनं मम ॥ १२४ ॥ कपाले मे सुरादिहिपाचितं मां
सभोजनम् ॥ एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं सचायुः पृथिवीपातिः ॥ १२५ ॥ उत्सुकस्तु कपालेन सुरामाहृत्य वेगवान् ॥ पलं सुपाचितं चैवाच्छित्त्वा हस्तेन सत्वरम् ॥
॥ १२६ ॥ नृपेन्द्रः प्रददौ चापि दत्तात्रेयाय सत्तम ॥ अथ प्रसन्नचेताः स संजातो मुनिपुंगवः ॥ १२७ ॥ दृष्ट्वा भक्तिप्रभावं च गुरुशुश्रूषणं परम् ॥ समुवाच नृपे
न्द्रं तामयुं प्रणतमानसम् ॥ १२८ ॥ वरं वरय भद्रं ते दुर्लभं भुवि भूपते ॥ सर्वमेव प्रदास्यामि यं यमिच्छसि सांप्रतम् ॥ १२९ ॥ राजोवाच ॥ भवान्दाता वरं स
त्यं कृपया मुनि सत्तम ॥ पुत्रं देहि गुणोपेतं सर्वज्ञं गुणसंयुतम् ॥ १३० ॥ देववीर्यसुते जंच अजेयं देवदानवैः ॥ क्षत्रियैराक्षसैर्घोरैर्दानवैः किन्नरैस्तथा ॥ १३१ ॥
देवब्राह्मणसंभक्तः प्रजापालो विशेषतः ॥ यज्वादानपातिः शूरः शरणागतवत्सलः ॥ १३२ ॥ दाता भोक्ता महात्मा च वेदशास्त्रिषु पादितः ॥ धनुर्वेदेषु निपुणः

भू० सं० द्वि०
अ० १०३

॥ १०२ ॥

शास्त्रेषु च परायणः ॥ १३३ ॥ अनाहतमतिर्धीरः संप्रामेष्वापराजितः ॥ एवं गुणः सुरूपश्च यस्माद्वंशः प्रसूयते ॥ १३४ ॥ देहिपुत्रं महाभागममवंशप्र-
 धारकम् ॥ यदि चापि वरो देयस्त्वयामेकूपया विभो ॥ १३५ ॥ दत्तात्रेय उवाच ॥ एवमस्तु महाभाग तव पुत्रो भविष्यति ॥ गृहे वंशकरः पुण्यः सर्वजीवदया-
 करः ॥ १३६ ॥ एभिर्गुणैस्तु संयुक्तो वैष्णवांशेन संयुतः ॥ राजा च सार्वभौमश्च इन्द्रतुल्यो नरेश्वरः ॥ १३७ ॥ एवं खलु वरं दत्त्वा ददौ फलमनुत्तमम् ॥
 भूपमाहमहायोगी सुभार्यायै प्रदीयताम् ॥ १३८ ॥ एवमुक्त्वा विमृज्यैव तमायुं प्रणतं पुरः ॥ आशीर्भिरभिनन्द्यैव अंतर्द्वानमधीयत ॥ १३९ ॥ इति श्रीपद्म-
 पुराणे भूमिस्तंभे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे त्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ कुंजल उवाच ॥ गते तस्मिन् महाभागे दत्तात्रेये महासुनौ ॥
 आजगाम महाराज आयुश्च स्वपुरं प्रति ॥ १ ॥ इंदुमत्या गृहं दृष्ट्वा विवेश श्रियान्वितम् ॥ सर्वकामसमृद्धार्थं मिदं स्य सदनोपमम् ॥ २ ॥ राज्यं च क्रेतमेधा-
 वीयथा स्वर्गं पुरंदरः ॥ स्वर्भानुसुतया सार्द्धं मिदुमत्या द्विजोत्तम ॥ ३ ॥ सा च इंदुमती राज्ञी गर्भमापफलाशनात् ॥ दत्तात्रेयस्य वचनाद्विव्यतेजः समन्वित-
 म् ॥ ४ ॥ इंदुमत्या महाभाग स्वप्रदं दृष्टमनुत्तमम् ॥ रात्रौ दिवान्वितं तात वहुमंगलदायकम् ॥ ५ ॥ गृहांतरे विशंतं च पुरुषं सूर्यसन्निभम् ॥ मुक्तामाला-
 न्वितं विप्रं श्वेतवस्त्रेण शोभितम् ॥ ६ ॥ श्वेतपुष्पकृतामाला तस्य कंठे विराजते ॥ सर्वाभरणशोभां गौर्दिव्यगंधानुलेपनः ॥ ७ ॥ चतुर्भुजः शंसपाणि-
 र्गदाचक्रासिधारकः ॥ छत्रेण ध्रियमाणेन चंद्रविंबानुकारिणा ॥ ८ ॥ शोभमानो महातेजा दिव्याभरणभूषितः ॥ हारकंकणकेयूरनूपुराभ्यां विराजितः ॥ ९ ॥
 चंद्रविंबानुकाराभ्यां कुंडलाभ्यां विराजितः ॥ एवं विधो महाप्राज्ञो नरः कश्चित्समागतः ॥ १० ॥ इंदुमतीं समाहूय स्नापितापयसा तदा ॥ शंखेन क्षीरपूणे-
 न शशिचणेन भामिनी ॥ ११ ॥ रत्नकांचनवद्धेन संपूर्णेन पुनः पुनः ॥ श्वेतनागं सुरूपं च सहस्रशिरसं वरम् ॥ १२ ॥ ग्रहमणि युतं दीपं धामज्वालासमाकुलम् ॥
 क्षिप्तं तेन मुखं प्रति दत्तं मुक्ताफलं पुनः ॥ १३ ॥ कंठे तस्याः स देवेश इंदुमत्यामहायशाः ॥ पद्मं हस्ते ततो दत्त्वा स्वस्थानं प्रति जग्मिवान् ॥ १४ ॥ एवं विधं महा-
 स्वप्रंतया दृष्टुं सुतोत्तमम् ॥ समाचष्ट महाभागा आयुं भूमिपतीश्वरम् ॥ १५ ॥ समाकर्ण्य महाराजं श्रितयामास वै पुनः ॥ समाहूय गुरुं पश्चात्कथितं स्वप्न-
 मुत्तमम् ॥ १६ ॥ शौनकं सुमहाभागं सर्वज्ञं ज्ञानिनां वरम् ॥ राजोवाच ॥ अद्य रात्रौ महाभागमपत्न्या द्विजोत्तम ॥ १७ ॥ विप्रो गेहं विशन् दृष्ट्वा किमि-
 दं स्वप्नकारणम् ॥ शौनक उवाच ॥ वरो दत्तस्तु ते पूर्वदत्तात्रेयेण धीमता ॥ १८ ॥ आदिष्टं च फलं राज्ञां सुगुणं सुतहेतवे ॥ तत्फलं किं कृतं राजन्कस्मै त्व-
 निवेदितम् ॥ १९ ॥ सुभार्यायै मया दत्तमिति राज्ञो दितं वचः ॥ श्रुत्वोवाच महाप्राज्ञः शौनको द्विजसत्तमः ॥ २० ॥ दत्तात्रेयप्रसादेन तव गेहे सुतोत्तमः ॥ वैष्ण-

५० पु०

॥१०३॥

वांशेनसंयुक्तोभविष्यतिनसंशयः ॥ २१ ॥ स्वप्नस्यकारणंराजत्रेतेकथितंमया ॥ इन्द्रोपेंद्रसमःपुत्रोदिव्यवीर्योभविष्यति ॥ २२ ॥ पुत्रस्तेसर्वधर्मा
त्मासोमवंशस्यवर्द्धनः ॥ धनुर्वेदेचवेदेचसगुणोसौभविष्यति ॥ २३ ॥ एवमुक्त्वासराजानंशौनकेगतवान्गृहम् ॥ इषेणमहताविष्टोराजाभूत्प्रिययासह ॥ २४ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेचतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ ॥ कुंजलउवाच ॥ गतासानंदनवनंस
खीभिःसहक्रीडितुम् ॥ तत्राकर्ण्यमहद्वाक्यमप्रियंतुतदापितुः ॥ १ ॥ चारणानांसुसिद्धानांभाषतांहर्षणेनतु ॥ आयोगेहेमहावीर्योविष्णुतुल्यपरा
क्रमः ॥ २ ॥ भविष्यतिसुतश्रेष्ठोहुंढस्यांतंकरिष्यति ॥ एवंविधंमहद्वाक्यमप्रियंदुःखदायकम् ॥ ३ ॥ समाकर्ण्यसमायातापितुरग्रेनिवेदितम् ॥
समासेनतयातस्यपुरतोदुःखदायकम् ॥ ४ ॥ पितुरग्रेजगादाथपिताश्रुत्वासविस्मितः ॥ शापमशोकसुंदर्याःसस्मारचपुराकृतम् ॥ ५ ॥ एतस्याथै
तपस्तेपेसेयंचाशोकसुंदरी ॥ गर्भस्यनाशनायैवइंदुमत्याःसदानवः ॥ ६ ॥ विचक्रेउद्यमंदुष्टःकालाकृष्टोदुरात्मवान् ॥ छिद्रान्वेषीततोभूत्वाइंदुमत्या
स्तुनित्यशः ॥ ७ ॥ यदापश्यतितारांज्ञीरूपौदार्यगुणान्विताम् ॥ दिव्यतेजःसमायुक्तांरक्षितांविष्णुतेजसा ॥ ८ ॥ दिव्येनतेजसायुक्तांसूर्य
बिंबोपमांतुताम् ॥ तस्याःपार्श्वमहाभागरक्षणार्थस्थितःसदा ॥ ९ ॥ दूरात्सदानवोदुष्टस्तस्याश्वबहुदर्शयन् ॥ नानाविद्यामहोग्रांचभीषिकांसु
विभीषिकाम् ॥ १० ॥ गर्भस्यतेजसायुक्तांरक्षितांविष्णुतेजसा ॥ भयंनजायतेतस्यामनस्येवकदापुनः ॥ ११ ॥ विफलोदानवोजातउद्यमश्च
निरर्थकः ॥ मनीप्सितनैवजातहुंढस्यापिदुरात्मनः ॥ १२ ॥ एवंवर्षशतंपूर्णंपश्यमानस्यतस्यच ॥ प्रसूतासाहिपुत्रंचस्वर्भानोस्तनयातदा ॥ १३ ॥
रात्रावेवसुतश्रेष्ठतस्याःपुत्रोव्यजायत ॥ तेजसातीवभात्येषयथासूर्योनभस्तले ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ अथदासीमहादुष्टाकाचित्सूतिगृहागता ॥
अशौचाचारसंयुक्तामहामंगलवादिनी ॥ १५ ॥ तस्याःसर्वसमाज्ञायसहुंढोदानवाधमः ॥ दास्याअंगंप्रविश्यैवप्रविष्टश्चायुमादिरे ॥ १६ ॥ म
हाजनेप्रसुप्तेचनिद्रयातीवमोहिते ॥ तंपुत्रदेवगर्भाभमपहत्यबहिर्गतः ॥ १७ ॥ कांचनाख्यपुरेप्राप्तःस्वकीयेदानवाधमः ॥ समाहूयप्रियांभार्याविपुलां
वाक्यमब्रवीत् ॥ १८ ॥ वधस्वैनंमहापापंवालरूपंरिपुंमम ॥ पश्चात्सूदस्यवैहस्तेभोजनार्थंप्रदायताम् ॥ १९ ॥ नानाभेदैर्विभेदैश्चपाचयस्वदिनघृणम् ॥
सूदहस्तान्महाभागेपश्चाद्भक्ष्येनसंशयः ॥ २० ॥ वाक्यमाकर्ण्यतद्भर्तुर्विपुलाविस्मिताभवत् ॥ कस्मान्निर्घृणतांयातभर्ताममसुनिहुरः ॥ २१ ॥ सर्वलक्षण
संपन्नदेवगर्भोपमंसुतम् ॥ कस्यकस्मात्प्रभक्ष्येतक्षमाहीनःसुनिर्घृणः ॥ २२ ॥ इत्येवंचितयामासकारुण्येनसमान्विता ॥ पुनःपप्रच्छभर्तारंकस्माद्भक्ष्यसि

भू०खं०द्वि०

अ० १०५

॥१०३॥

बालकम् ॥ २३ ॥ कस्माद्भवसि संकुद्धोऽतीव निरपत्रपः ॥ सर्वमेकारणं ब्रूहि तत्त्वेन दनुजेश्वर ॥ २४ ॥ आत्मदोषं च वृत्तां तं समासेन निवेदितम् ॥ शापमशो
 कसुन्दर्याहुडेनापि दुरात्मना ॥ २५ ॥ तया ज्ञातं तु तत्सर्वकारणं दानवस्य वै ॥ वध्योऽयं बालकः सत्यं नो वा भर्ता मरिष्यति ॥ २६ ॥ इत्येवं प्रविचार्यैव विपु
 लाक्रोधमूर्च्छिता ॥ मेकलां तु समाहूय सैरं धीं वाक्यमब्रवीत् ॥ २७ ॥ जह्येनं बालकं दुष्टं मे कलेऽद्य महानसे ॥ सूदहस्ते प्रदेहि त्वं हुण्डभोजनहेतवे ॥ २८ ॥
 मेकला बालकं गृह्यसूदमाहूय चाब्रवीत् ॥ राजादेशं कुरुष्वापचस्वैनं हि बालकम् ॥ २९ ॥ एवमाकर्णितं तेन सूदेनापि महात्मना ॥ आदाय बालकं हस्ता
 च्छस्त्रमुद्यम्य चोद्यतः ॥ ३० ॥ एष वै देवदेवस्य दत्तात्रेयस्य तेजसा ॥ रक्षितस्त्वायु पुत्रश्च स जहास पुनः पुनः ॥ ३१ ॥ हसंतं तं समालोक्य समुदः कृपया
 न्वितः ॥ सैरं धीं च कृपायुक्ता सूदं तं प्रत्यभाषत ॥ ३२ ॥ नैष वध्यस्त्वया सूद शिशुरेव महामते ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नः कस्य जातः सुसत्कुले ॥ ३३ ॥ सूद उ
 वाच ॥ सत्यमुक्तं त्वया भद्रे वाक्यं वै कृपयान्वितम् ॥ राजलक्षणसंपन्नो रूपवान् कस्य बालकः ॥ ३४ ॥ कस्माद्द्रोक्ष्यति दुष्टात्मा हुं डोऽयं दानवाधमः ॥ येन वै रक्षि
 तो वंशः पूर्वमेव सुकर्मणा ॥ ३५ ॥ आपत्स्वपि स जीवेत दुर्गेषु नान्यथा भवेत् ॥ सिंधुवेगेन नीतस्तु वह्निमध्यगतोऽथवा ॥ ३६ ॥ जीवते नात्र संदेहो यश्च कर्मसहा
 यवान् ॥ तस्माद्विक्रियते कर्मधर्मपुण्यसमन्वितम् ॥ ३७ ॥ आयुष्मंतो न रास्तेन प्रवदंति सुखंततः ॥ तारकं पालकं कर्मरक्षते जाग्रते हितम् ॥ ३८ ॥ मुक्ति
 दं जायते नित्यं मैत्रस्थानप्रदायकम् ॥ दानपुण्यान्वितं कर्म प्रियवाक्यसमन्वितम् ॥ ३९ ॥ उपकारयुतं यश्च करोति शुभकृत्तदा ॥ तमेवरक्षते कर्मसर्वदेवन
 संशयः ॥ ४० ॥ अन्ययोर्निप्रयाति स्म प्रेरितः स्वेन कर्मणा ॥ किं करोति पिता माता अन्ये स्वजनवांधवाः ॥ ४१ ॥ कर्मणानि ह तोयस्तु न स्युस्तस्य चरक्षणे ॥
 सूत उवाच ॥ येनैव कर्मणा चैव रक्षितश्चायुर्नंदनः ॥ ४२ ॥ तस्मात्कृपान्वितो जातः सूदः कर्मवशानुगः ॥ सैरं धीं च तथा जाता प्रेरिता तस्य कर्मणा ॥ ४३ ॥
 द्वाभ्यामेव सुतश्चायोरक्षितश्चारुलक्षणः ॥ रात्रावेव प्रणीतोऽसौ तस्माद्देहान् महाश्रमे ॥ ४४ ॥ वशिष्ठस्याश्रमे पुण्ये सैरं ध्यापुण्यकर्मणा ॥ शुभे पर्णकुटीद्वारे त
 स्मिन्नेव महाश्रमे ॥ ४५ ॥ गतासास्वगृहं पश्चात्त्रिष्व्य बालकोत्तमम् ॥ एणं निपात्य सूदेन पाचितं मांसमेव हि ॥ ४६ ॥ भोजयित्वा सुदैत्यैर्द्रोहोद्दृष्टो भवत्तदा ॥
 शापमशोकसुन्दर्या मोघमेनेत दासुरः ॥ ४७ ॥ हर्षेण महता विष्टः स हुं डो दानवेश्वरः ॥ कुंजल उवाच ॥ प्रभाते विमले जाते वशिष्ठो मुनिसत्तमः ॥ ४८ ॥ बहिर्गतो हि धर्मा
 त्मा कुटीद्वारात् प्रपश्यति ॥ संपूर्णबालकं दृष्ट्वा दिव्यलक्षणसंयुतम् ॥ ४९ ॥ संपूर्णदुप्रतीकांशं सुदंरं चारुलोचनम् ॥ वशिष्ठ उवाच ॥ पश्यंतु मुनयः सर्वे यूयमागत्य
 बालकम् ॥ ५० ॥ कस्य केन समानीतं रात्रौ द्वा रां गणे मम ॥ देवगंधर्वगर्भाभं राजलक्षणसंयुतम् ॥ ५१ ॥ कंदर्पकोटि संकाशं पश्यंतु मुनयो मलम् ॥ महाकौ
 तुकसंयुक्ता हृष्टा द्विजवरास्ततः ॥ ५२ ॥ समपश्यन्तु तं तु आयोश्चैव महात्मनः ॥ वशिष्ठः स तु धर्मात्मा ज्ञानेनालोक्य बालकम् ॥ ५३ ॥ आयुपुत्रं समाज्ञातं

१० पु०
॥१०४॥

चरित्रेणसमन्वितम् ॥ वृत्तांतंतस्यदुष्टस्यदुष्टस्यापिदुरात्मनः ॥ ५४ ॥ कृपयाब्रह्मपुत्रस्तुसमुत्थायसुबालकम् ॥ कराभ्यामथगृह्णातियावद्विजोवरोत्त
मः ॥ ५५ ॥ तावत्पुष्पसुवृष्टिचचकुर्देवाःसुतोपरि ॥ ललितंसुस्वरंगीतजगुर्गंधर्वकिन्नराः ॥ ५६ ॥ ऋषयोवेदमंत्रैस्तुस्तुवंतिनृपनंदनम् ॥ वशिष्ठस्तंस
मालोक्यवरवैदत्तवांस्तदा ॥ ५७ ॥ नहुषेत्येवतेनामख्यातंलोकेभविष्यति ॥ हुषितोनेवतेनापिबालभविर्नराधिप ॥ ५८ ॥ तस्मान्नहुषतेनामदेवपूज्यो
भविष्यसि ॥ जातकर्मादिकं कर्म तस्य चक्रे द्विजोत्तमः ॥ ५९ ॥ व्रतदानं विसर्गं च गुरुशिष्यादिलक्षणम् ॥ वेदं चार्थीत्यसंपूर्णं षडंगं स पदक्रमम् ॥ ६० ॥
सर्वाण्येव च शास्त्राणि अधीत्य द्विजसत्तमात् ॥ वशिष्ठाच्च धनुर्वेदं सरहस्यं महामतिः ॥ ६१ ॥ शास्त्राण्यस्त्राणि दिव्यानि ग्राहमोक्षयुतानि च ॥ ज्ञानशास्त्रादिकं
न्यायराजनीतिगुणादिकान् ॥ ६२ ॥ वशिष्ठादायुःपुत्रश्च शिष्यरूपेण भक्तिमान् ॥ एवं स सर्वं निष्पन्नो नाहुषश्चाति सुंदरः ॥ ६३ ॥ वशिष्ठस्य प्रसादाच्च चाप
वाणधरो भवत् ॥ ६४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमहात्म्ये च्यवनचरित्रे पंचोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ कुंजलउवाच ॥ आयुभा
र्यामहाभागास्वर्भानोस्तनयासुतम् ॥ अपश्यंती सुबालं तं देवोपममनोपमम् ॥ १ ॥ हाहाकारं महत्कृत्वारुरोदवरवाणिनी ॥ केन मेलक्षणेपेतो हृतो
बालः सुलक्षणः ॥ २ ॥ तपसादानयज्ञैश्च नियमैर्दुष्करैः सुतः ॥ संप्राप्तो हि मया वत्सकष्टैश्च दारुणैः पुनः ॥ ३ ॥ दत्तात्रेयेण पुण्येन संतुष्टेन महात्मना ॥
दत्तः पुत्रो हृतः केन रुरोद करुणान्विता ॥ ४ ॥ हापुत्रवत्समेतातहा बालयुगमदिर ॥ कासिकेनापनीतो सिममशब्दः प्रदीयताम् ॥ ५ ॥ सोमवं
शस्य सर्वस्य भूषणो सिन संशयः ॥ केन त्वमपनीतो सिममप्राणैः समन्वितः ॥ ६ ॥ राजसुलक्षणे दिव्यैः संपूर्णः कमलेक्षणः ॥ केनाद्यापहतो वत्सः
किं करोमि क्लयाम्यहम् ॥ ७ ॥ स्फुटं जानाम्यहं कर्म ह्यन्यजन्मनियत्कृतम् ॥ न्यासनाशः कृतः कस्य तस्मात्पुत्रो हृतो मम ॥ ८ ॥ किं बाछलं कृतं
कस्य पूर्वजन्मनि पापया ॥ कर्मणस्तस्य वैदुःखमनुभुंजामि नान्यथा ॥ ९ ॥ रत्नापहारिणी जाता पुत्ररत्नं हृतं मम ॥ तस्माद्देवेन मे दिव्य अनौपम्य
गुणाकरः ॥ १० ॥ किं वा वितर्कितो विप्रः कर्मणस्तस्य वैफल्यम् ॥ प्राप्तं मयान संदेहः पुत्रशोका न्वितं भृशम् ॥ ११ ॥ किं वा शिशुविरोधश्च कृतो
जन्मांतरे मया ॥ तस्य पापस्य भुंजामि कर्मणः फलमीदृशम् ॥ १२ ॥ याचमानस्य चैवाग्नेवैश्वदेवस्य कर्मणः ॥ किं वा पिनापितं चान्नं व्याहृतीभिर्दु
तं द्विजैः ॥ १३ ॥ एवं सुदेवमानाच्च स्वर्भानोस्तनया तदा ॥ इंदुमतीमहाभागशोकेन करुणाकुला ॥ १४ ॥ पतिताम्राच्छिताशोकाद्रिह्वल
त्वं गतासती ॥ निःश्वासान्धुं च मानासां वत्सहीनायथा हि गोः ॥ १५ ॥ आयूराजासशोकेन दुःखेन महतान्वितः ॥ बालं श्रुत्वा हृतं तं तु धैर्यतत्याजपा

भू० सं० दि०
अ० १०६

॥ १०४ ॥

थिवः ॥ १६ ॥ तपसश्चफलं नास्ति नास्ति दानस्य वैफलम् ॥ यस्मादेवं हतः पुत्रस्तस्मात्नास्ति न संशयः ॥ १७ ॥ दत्तात्रेयः प्रसादेन वरं मे दत्तवा
 न्पुरा ॥ अजेयं च जयोपेतं पुत्रं सर्वगुणान्वितम् ॥ १८ ॥ तस्य वरप्रदानस्य कथं विघ्नो ह्यजायत ॥ इति चितापरो राजा दुःखितः प्रारुददृशम् ॥ १९ ॥
 इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे नाहुपाख्याने षडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥ कुंजलज्वाच ॥ अथासौ नारदः स्वर्गा
 दायुराजानमागतः ॥ आगत्य कथयामास कस्माद्वा जन्मप्रशोचसे ॥ १ ॥ पुत्राप्हरणं तेऽद्य क्षेमं जातं महामते ॥ देवादीनां महाराज एव ज्ञात्वा तु मां शुचः ॥ २ ॥ सर्व
 ज्ञः स गुणो भूत्वा सर्वविज्ञानसंयुतः ॥ सर्वकलामिसंपूर्ण आगमिष्यति ते सुतः ॥ ३ ॥ येनाप्यपहृतस्तेऽद्य बालो देवगुणोपमः ॥ आत्मगेहे महाराज कालो नीतो न संशयः
 ॥ ४ ॥ तस्याप्यंतं सर्वैकं तामहावीर्यो महाबलः ॥ स त्वामभ्येष्यते भूपति शिवस्य सुतया सह ॥ ५ ॥ इन्द्रोऽपेन्द्र समः पुत्रो भविष्यति स्वतेजसा ॥ इन्द्रत्वं भोक्ष्यते सोऽ
 पि निजैश्च पुण्यकर्मभिः ॥ ६ ॥ एवमाभाष्य राजानमायु देवर्षि सत्तमः ॥ जगाम सहसा तस्य पश्यतः सातु गस्यह ॥ ७ ॥ गते तस्मिन् महाभागे नारदे देवसंमिते ॥
 आयुरागत्य तां राज्ञीं तत्सर्वं विन्यवेदयत् ॥ ८ ॥ दत्तात्रेयेण यो दत्तः पुत्रो देववरोत्तमः ॥ सर्वैराज्ञि कुशल्यास्ते विष्णोश्चैव प्रसादतः ॥ ९ ॥ येनाप्यसौ हतः
 पुत्रः स गुणो मे वरानने ॥ शिरस्तस्य गृहीत्वा तु पुनरेवागमिष्यति ॥ १० ॥ इत्याह नारदो भद्रे माकृथाः शोकमेव च ॥ त्यज चैनं महामोहं कार्यधर्मविनाश
 नम् ॥ ११ ॥ भर्तुर्वाक्यं निशम्यैवं राज्ञी इंदुमती ततः ॥ हर्षेणापि समाविष्टा पुत्रस्यागमनं प्रति ॥ १२ ॥ यथोक्तं देवऋषिणा तत्तथैव भविष्यति ॥ दत्तात्रेय
 ण मे दत्तस्तनपो ह्यजरामरः ॥ १३ ॥ भविष्यति न संदेहः प्रतिभात्येन मे वाहि ॥ इत्येवं चिंतयित्वा तु ननाम द्विजपुंगवम् ॥ १४ ॥ नमोस्तु तस्मै परिसिद्धिदा
 य अत्रेऽसु पुत्राय महात्मने च ॥ यस्य प्रसादेन मया सुपुत्रः प्राप्तः सुधीरः सुगुणः सुपुण्यः ॥ १५ ॥ एवमुक्त्वा तु सा देवी विरराम सुदुःखिता ॥ आगमिष्यंतं मां ज्ञा
 य न हंपतं नयं पुनः ॥ १६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे नाहुपाख्याने सप्तोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥
 ॥ कुंजलज्वाच ॥ ब्रह्मपुत्रो महातेजा वशिष्ठस्तपतांवरः ॥ न हंपतं समाहूय इदं वचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ वनं गच्छ स्वशीघ्रेण वन्यमानय पुष्कलम् ॥ समाकर्ण्य मुने
 र्वाक्यं नहुषो वनमाययौ ॥ २ ॥ तत्र किंचित्सुवृत्तांतं शुश्राव नहुषो बलः ॥ अयमेव सधर्मात्मानहुषो नाम वीर्यवान् ॥ ३ ॥ आयोः पुत्रो महाप्राज्ञो बाल्यान्मा
 त्रावियोजितः ॥ अस्यैवातिवियोगेन आयुर्भायो प्ररोदति ॥ ४ ॥ अशोकसुंदरी तपेत्तपः परमदुष्करम् ॥ कदापश्यति सा देवी पुत्रमिदुमती शुभा ॥ ५ ॥
 नाहुषं नाम धर्मज्ञं हतपूर्वं तु दानवैः ॥ तपस्तेपे निरालंबा शिवस्य तनयावरा ॥ ६ ॥ अशोकसुंदरी बाला आयुः पुत्रस्य कारणात् ॥ अनेनापि कदासाहि संगता तु

५०५०
॥१०५॥

भविष्यति ॥ ७ ॥ एवंसांसारिकंवाक्यंदिविचारणभाषितम् ॥ शुश्रावसहिधर्मात्मानहुषोविभ्रमान्वितः ॥ ८ ॥ सगत्वावन्यमादायवाशिष्ठस्याश्रमंप्रति ॥
वन्यंनिवेद्यधर्मात्मावाशिष्ठायमहात्मने ॥ ९ ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वाभक्त्यानमितकंधरः ॥ तमुवाचमहाप्राज्ञवाशिष्ठतपतांवरम् ॥ १० ॥ भगवच्छ्रूयतां
वाक्यमपूर्वचारणेरितम् ॥ एषवैनहुषोनाम्नाआयुपुत्रोवियोजितः ॥ ११ ॥ मात्रासहसुदुःखैस्तुइंदुमत्याहिदानवैः ॥ शिवस्यतनयाबालात
पस्तेपेसुदुश्चरम् ॥ १२ ॥ निमित्तमस्यधीरस्यनहुषस्येतिवैगुरो ॥ एवमाभाषिततैस्तुतत्सर्वहिमयाश्रुतम् ॥ १३ ॥ कीसावायुःसधर्मात्माकासात्विंदुम
तीशुभा ॥ अशोकसुंदरीकासानहुषेतिकउच्यते ॥ १४ ॥ एतन्मेसंशयंजातंतद्वर्णाच्छेत्तुमर्हति ॥ अन्यःकोपिमहाप्राज्ञःकुत्रासौनहुषेतिक ॥ १५ ॥
तत्सर्वतातमेवहिकारणांतरमेवहि ॥ वशिष्ठउवाच ॥ आयुराजासधर्मात्मासप्तद्वीपाधिपोबली ॥ १६ ॥ भार्याइंदुमतीतस्यसत्यरूपायशस्विनी ॥ तस्या
मुत्पादितःपुत्रोभवान्वैगुणमंदिरम् ॥ १७ ॥ आयुनाराजराजेनसोमवंशस्यभूषणम् ॥ हरस्यकन्यासुश्रोणीगुणरूपैरलंकृता ॥ १८ ॥ अशोकसुंदरीनाम्ना
सुभगाचारुहासिनी ॥ तस्यहेतोस्तपस्तेपेनिरालंघतपोवने ॥ १९ ॥ तस्याभर्ताभवान्मृष्टोधात्रायोगेननिश्चितः ॥ गंगायास्तीरमाश्रित्यध्यानयोगस
माश्रिता ॥ २० ॥ हुंडश्चदानवेंद्रोयोदृष्ट्वाचैकाकिर्नीसतीम् ॥ तपसाप्रज्वलंतींचसुभगांकमलेक्षणाम् ॥ २१ ॥ रूपौदार्यगुणोपेतांकामवाणैःप्रपीडितः ॥
तांबभाषेतिकंगत्वाममभार्याभवेतंच ॥ २२ ॥ एवंसातद्वचःश्रुत्वातमुवाचतपस्विनी ॥ माहुंडसाहसंकार्पीर्माजल्पस्वपुनःपुनः ॥ २३ ॥ अप्राप्याहंत्व
यावीरपरभार्याविशेषतः ॥ दैवेनमेपुरासृष्टआयुपुत्रोमहाबलः ॥ २४ ॥ नहुषोनाममेधावीभविष्यतिनसंशयः ॥ देवदत्तोमहातेजाअन्यथात्वंकरिष्य
सि ॥ २५ ॥ ततःशांप्रदास्यायियेनभस्मीभविष्यसि ॥ एवमाकर्ण्यतद्राक्यंकामवाणैःप्रपीडितः ॥ २६ ॥ व्याजेनापिहतातेनप्रणीतानिजमंदिरं ॥ ज्ञा
त्वातयामहाभागशतोऽसौदानवाधमः ॥ २७ ॥ नहुषस्यैवहस्तेनतवमृत्युर्भविष्यति ॥ अजातेत्वयिसंजातावदसेत्वंयथैवतत् ॥ २८ ॥ सत्वमायुसुतो
वीरहृतोहुंडेनपापिना ॥ सूदेनराक्षितोदास्याप्रेषितोममचाश्रमम् ॥ २९ ॥ भवंतंवनमध्येचदृष्ट्वाचारणकिन्नरैः ॥ यत्तुवैश्रावितंवत्समयातेकथितंपुनः ॥
॥ ३० ॥ जहितंपापकर्तारंहुंडाख्यंदानवाधमम् ॥ नेत्राभ्यांहिप्रमुंचंतीमश्रूणिपरिमार्जय ॥ ३१ ॥ इतोगत्वाप्रपश्यत्वंगंगार्तीरंमहाबलम् ॥ निपात्य
दानवेंद्रंतंकारागृहात्समानय ॥ ३२ ॥ अशोकसुंदरीयाहितस्याभर्ताभवस्वहि ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंप्रश्रवस्यास्यहिकारणम् ॥ ३३ ॥ आभाष्यनहु
षोविप्रोवीरराममहामतिः ॥ ३४ ॥ आकर्ण्यसर्वमुनिनाप्रयुक्तमाश्चर्यभूतंसहिचिंत्यमानः ॥ तस्यांतमेकःपरिकर्तुकामआयोःसुतःकोपमथोचकार ॥ ३५ ॥
इति श्रीपद्मपुराणभूमिखंडेवेनोपाख्यानेयुक्तीथमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनाहुषाख्यानेऽष्टोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ कुजलउवाच ॥ प्रणिपत्यप्रसा

भू०खं०द्वि०
अ० १०८

॥१०५॥

यैववशिष्टतपतांवरम् ॥ आमंत्र्यनिर्जगामाथवाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ १ ॥ एणस्यमांसं सुविपाच्यभोजितं बालस्तयारक्षित एव बुद्ध्या ॥ आयोः सुपुत्रः सगुणः
 सुरूपो देवोपमो देवगुणैश्च युक्तः ॥ २ ॥ तेनैव मांसिनसुसंस्कृतेन मृष्टेन पक्वेन रसातुगेन ॥ तमेव दैत्यं परिभाष्य सूदोदुष्टमुहर्षेण व्यभोजयत्तदा ॥ ३ ॥ कुमुदेदा
 नवो मांसं रसस्वादुसमन्वितम् ॥ हर्षेणापि समाविष्टो जगामाशोकसुंदरम् ॥ ४ ॥ तामुवाच ततस्तत्तूष्कामोपहतचेतनः ॥ आयुपुत्रो मया भद्रे भक्षितः पति
 रेवते ॥ ५ ॥ मामेव भजचारिगर्भुं ध्वभोगान्मनो नुगान् ॥ किं करिष्यसितेन त्वं मानुषेण गतायुषा ॥ ६ ॥ प्रत्युवाच समाकर्ण्य शिवकन्या तपस्विनी ॥
 भर्ता मे दैवतैर्दत्तो अजरो दोषवर्जितः ॥ ७ ॥ तस्य मृत्युर्न वै दृष्टो देवैरपि महात्मभिः ॥ एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं दानवो दुष्टचेष्टितः ॥ ८ ॥ तामुवाच विशाला
 क्षी प्रहस्यैव पुनः पुनः ॥ अद्यैव भक्षितं मांसमायुपुत्रस्य सुंदरं ॥ ९ ॥ जातमात्रस्य बालस्य नहुषस्य दुरात्मनः ॥ एवमाकर्ण्य सा वाक्यं कोपं चक्रे सुदारुणम् ॥ १० ॥
 प्रोवाच सत्यसंस्था सा तपसा भाविता पुनः ॥ तप एव मया तप्तं मनसानियमेन वै ॥ आयुसुतश्चिरायुश्च सत्येनैव भविष्यति ॥ ११ ॥ इतो गच्छ दुराचार्य दिजीवितु
 मिच्छसि ॥ अन्यथा त्वामहं शप्स्ये पुनरेव न संशयः ॥ १२ ॥ एवमाकर्ण्य तंतस्याः सूदेन नृपतिं प्रति ॥ परित्यज्य महाराज एतामन्यां समाश्रय ॥ १३ ॥
 सूदेन प्रेषितो दैत्यः स हुंडः पापचेतनः ॥ निर्जगाम त्वरायुक्तः सस्वां भार्यां प्रियां प्रति ॥ १४ ॥ चेष्टितं नैव जानाति दास्यां सूदेन यत्कृतम् ॥ तस्यै निवेदितं सर्वं
 प्रियायै वृत्तमेव च ॥ १५ ॥ सूत उवाच ॥ अशोकसुंदरी सा च महता तपसा किल ॥ दुःखशोकेन संतप्ता कृशी भूता तपस्विनी ॥ १६ ॥ चितयंती प्रियं कांतं तं ध्याय
 ति पुनः पुनः ॥ किं न कुर्वति वै दैत्या उपायैर्विविधैरपि ॥ १७ ॥ उपायज्ञाः सदा बुद्ध्या उद्यमेनापि सर्वदा ॥ वर्तते दनुजश्रेष्ठानां भावैश्च सर्वदा ॥ १८ ॥ मायोपाये
 न योगेन हता हं पापिनापुरा ॥ तथा स चातितः पुत्रायोश्चैव भविष्यति ॥ १९ ॥ यं दृष्ट्वा दैवयोगेन भवितारमनामयम् ॥ उद्यमेनापि पश्येत् किं वानुश्रयति वानवा
 ॥ २० ॥ किं वा स उद्यमः श्रेष्ठः किं वा तत्कर्म जंफलम् ॥ भाविभावः कथं न श्येत्ततो वेदः प्रतिष्ठति ॥ २१ ॥ विशेषो भावितो देवैः सकथं चान्यथा भवेत् ॥ एवमेवं
 महाभागां चितयंती पुनः पुनः ॥ २२ ॥ किन्नरो विद्वरो नाम बृहद्दंशो महातनुः ॥ सनाभ्योर्धनरः कायः पक्षाभ्यां हि विवर्जितः ॥ २३ ॥ द्विभुजो वंशहस्तस्तु हारकं
 कणशोभितः ॥ दिव्यगंधानुलिप्तांगो भयंयासहचागतः ॥ २४ ॥ तामुवाच निरानंदां सुततां शंकरस्य हि ॥ किमर्थं चितसे देवि विद्वरं विद्विचाग
 तम् ॥ २५ ॥ किन्नरं विष्णुभक्तं मां प्रेषितं देवसत्तमैः ॥ दुःखमेवं न कर्तव्यं भवत्या नहुषं प्रति ॥ २६ ॥ हुंडेन पापचारेण वधार्थं तस्य धीमतः ॥ कृतमेवाखिलं कर्म
 हतश्चायुसुतः शुभे ॥ २७ ॥ स तु वैरक्षितो देवैरुपायैर्विविधैरपि ॥ हुंड एव विजानाति आयुपुत्रो हतो मया ॥ २८ ॥ भक्षितस्तु विशालाक्षि इति जानाति वै शुभे ॥
 भवतां श्रावयित्वा हि गतो सौ दानवोऽधमः ॥ २९ ॥ स्वेन कर्मविपाकेन पुण्यस्यापि महायशाः ॥ पूर्वजन्मार्जितेनैव तव भर्ता स जीवति ॥ ३० ॥ पुण्यस्यापि

लेनैवयेषामायुर्विनिर्मितम् ॥ स्वर्जितस्यमहाभागेनाशमिच्छतिघातकाः ॥ ३१ ॥ दुष्टात्मानोमहापापाः परतेजोविदूषकाः ॥ तेषां यशोविनाशार्थं प्रपञ्चतिदि-
नेदिने ॥ ३२ ॥ नानाविधैरूपायैस्ते विषशस्त्रादिभिस्ततः ॥ हंतुमिच्छन्ति तं पुण्यं पुण्यकर्माभिरक्षितम् ॥ ३३ ॥ पापिनश्चैव हुंदाद्यामोहनस्तं भनादिभिः ॥
पीडयन्ति महापापानां भेदैर्बलाविलैः ॥ ३४ ॥ सुकृतस्य प्रयोगेन पूर्वजन्मार्जितेन हि ॥ पुण्यस्यापि महाभागे पुण्यवन्तं सुरक्षितम् ॥ ३५ ॥ वैफल्यं याति
तेषां वै उपायाः पापिनां शुभे ॥ यत्र तंत्राणि मंत्राश्च शस्त्राणि विषबंधनाः ॥ ३६ ॥ रक्षयन्ति महात्मानं देवपुण्यैः सुरक्षितम् ॥ कर्तारो भस्मतां याति स वै
तिष्ठति पुण्यभाक् ॥ ३७ ॥ आयुः पुत्रस्य वीरस्य रक्षका देवताः शुभे ॥ पुण्यस्य संचयं सर्वं तेषां निधिमेव तु ॥ ३८ ॥ तस्माच्च रक्षितो वीरो न दुषोऽ-
लिनां वरः ॥ सत्येन तपसा तेन पुण्यैश्च संयमैर्दमैः ॥ ३९ ॥ माकृथादारुणं दुःखं मुच्यते शोकमकारणम् ॥ सहिजीवति धर्मात्मा मात्रापि नाविनावने ॥ ४० ॥
तपो वने वसत्येकः स्तपस्वि परिपालितः ॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञो धनुर्वेदस्य पारगः ॥ ४१ ॥ यथा शशी विराजते स्वकलाभिः स्वतेजसा ॥ तथा विराजते सोऽ-
पि स्वकलाभिः सुमध्यमे ॥ ४२ ॥ विद्याभिस्तु महापुण्यैस्तपोभिर्यशसा तथा ॥ राजते परवीरघ्नोऽरिपुहा सुखलभः ॥ ४३ ॥ हुं डं निहत्य दैत्यैर्द्रुत्वामेवं
हि प्रलप्स्यते ॥ त्वया साद्धैस्त्रियाश्चैव पृथिव्यामेकभूपतिः ॥ ४४ ॥ भविष्यति महायोगी यथा स्वर्गे तु वासवः ॥ त्वं तस्मात्प्राप्स्यते भद्रं सुपुत्रं वासवो-
पमम् ॥ ४५ ॥ ययातिनामधर्मज्ञं प्रजापालनतत्परम् ॥ तथा कन्याशतं चापि रूपादौ दार्यगुणान्वितम् ॥ ४६ ॥ यासां पुण्यैर्महाराज इन्द्रलोकं प्रयास्यसि ॥
इंद्रत्वं भोक्ष्यते देवि न दुषः पुण्यविक्रमः ॥ ४७ ॥ ययातिनामधर्मात्मा आत्मजस्ते भविष्यति ॥ प्रजापालो महाराजः सर्वजीवदयापरः ॥ ४८ ॥ तस्य पुत्रा-
स्तु च त्वारो भविष्यन्ति महौजसः ॥ बलवीर्यसमोपेता धनुर्वेदस्य पारगाः ॥ ४९ ॥ प्रथमश्चतुरर्नाम पुरुर्नाम द्वितीयकः ॥ उरुर्नाम तृतीयश्च चतुर्थो वीर्य-
वान्यदुः ॥ ५० ॥ एवं पुत्रा महावीर्यास्ते जस्विनो महाबलाः ॥ भविष्यन्ति महात्मानः सर्वतेजःसमन्विताः ॥ ५१ ॥ यदोऽश्वैः सुता वीराः सिंहतुल्यपराक्रमाः ॥
तेषां नामानि भद्रं ते गदतः शृणु सांप्रतम् ॥ ५२ ॥ भोजश्च भीमकश्चापि अंधकः कुञ्जरस्तथा ॥ वृष्णिर्नाम सुधर्मात्मा सत्याधारो भविष्यति ॥ ५३ ॥ पृष्ठस्तु
श्रुतसेनश्च श्रुताधारस्तु सप्तमः ॥ कालदंष्ट्रो महावीर्यः समरे कालजिह्वली ॥ ५४ ॥ यदोऽपुत्रा महावीर्या दवाख्यावरानने ॥ तेषां तु पुत्राः पौत्रास्ते भविष्यन्ति स-
हस्रशः ॥ ५५ ॥ एवं न दुषवंशो वैतवदेवि भविष्यति ॥ दुःखमेव परित्यज्य सुखेनानुप्रवर्तय ॥ ५६ ॥ समेप्यति महाप्राज्ञस्तव भर्ता शुभानने ॥ निहत्य
दानं वं हुं डं त्वामेवं परिणेष्यति ॥ ५७ ॥ दुःखजातानि सोष्णानि नेत्राभ्यां हि पतन्ति च ॥ अश्रूणि चेदुमत्याश्च संमार्जयति मानदः ॥ ५८ ॥ आयोश्च दुःख-

मुद्रत्यस्वकुलतारयिष्यति ॥ सुखिनपितरंकृत्वाप्रजापालोभविष्यति ॥ ५९ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातदेवानां कथनं शुभे ॥ दुःखं शोकं परित्यज्य सुखेन प
 रिवर्त्तय ॥ ६० ॥ ॥ अशोकसुन्दर्युवाच ॥ कदाह्येष्यति मे भर्ता विहितो देव तैर्यदि ॥ सत्यं वदस्व धर्मज्ञमसौ ख्यं विवर्द्धय ॥ ६१ ॥ ॥ विद्वर उवाच ॥ अ
 चिराद्द्रक्ष्यसि भर्तारं त्वमेवं शृणु सुन्दरि ॥ एवमुक्त्वा जगामाथ गंधर्वो विबुधालयम् ॥ ६२ ॥ अशोकसुन्दरी सा च तपस्ते प हितत्रैवै ॥ कामं क्रोधं परित्यज्य लोभं
 चापि शिवात्मजा ॥ ६३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थे च्यवनचरित्रे नाहुषाख्याने नवाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ ॥ कुंजल
 उवाच ॥ आमंत्र्य समुनीन् सर्वान्वशिष्टं तपतां वरम् ॥ समुत्सुको गंतुं कामो नहुषो दानवंप्रति ॥ १ ॥ ततस्ते मुनयः सर्वे वशिष्ठाद्यास्तपोधनाः ॥ आशीर्भिर
 भिनद्यैनमायुपुत्रं महाबलम् ॥ २ ॥ आकाशे देवताः सर्वा जगद्वै दुंदुभीन्मुदा ॥ पुष्पवृष्टिं प्रचक्रुस्तेन हुपस्य च मूर्धनि ॥ ३ ॥ अथ देवः सहस्राक्षः सुरैः सा
 र्वैः समागतः ॥ ददौ शस्त्राणि चास्त्राणि सूर्यतेजोपमानि च ॥ ४ ॥ देवेभ्यो नृपशार्दूलो जगृहेद्रिजसत्तम ॥ तानि दिव्यानि चास्त्राणि दिव्यरूपोपमो भवत् ॥ ५ ॥
 अथ ता देवताः सर्वाः सहस्राक्षमथाब्रुवन् ॥ स्यंदनो दीयतामस्मै नहुषाय सुरेश्वर ॥ ६ ॥ देवानां मतमाज्ञाय वज्रपाणिः स्वसारथिम् ॥ आहूय मातलितं तु आ
 दिदेश ततो द्विज ॥ ७ ॥ एनंगच्छ महात्मानमुद्धतां स्यंदनेन वै ॥ सध्वजेन महाप्राज्ञमायुजं समरोद्यतम् ॥ ८ ॥ सचोवाच सहस्राक्षं करिष्ये तव शासनम् ॥
 एवमुक्त्वा जगामाशु ह्यायुपुत्रं रणोद्यतम् ॥ ९ ॥ राजानं प्रत्युवाचैव देवराजस्य भाषितम् ॥ विजयी भव धर्मं ज्ञरथेनानेन संगरे ॥ १० ॥ इत्युवाच सहस्राक्षस्त्वा
 मे वनृपतीश्वर ॥ जहि त्वं दानवं संख्येतं हुंडं पापचेतनम् ॥ ११ ॥ समाकर्ण्य सराजेंद्रः सानंदपुलकोद्भ्रमः ॥ प्रसादाद्देवदेवस्य वशिष्ठस्य महात्मनः ॥ १२ ॥
 दानवं सुदीप्यामि समरे पापचेतनम् ॥ देवानां च विशेषेण मम मायापचारितम् ॥ १३ ॥ एवमुक्ते महाबाक्येन हुषेण महात्मना ॥ अथायातः स्वयंदेवः
 शंखचक्रगदाधरः ॥ १४ ॥ चक्राच्चक्रं समुत्पाट्य सूर्यविवोपमं महत् ॥ ज्वलता तेजसा दीप्तं सुवृत्तारं शुभावहम् ॥ १५ ॥ नहुषाय ददौ देवो हर्षेण महता
 किल ॥ तस्मै शूलं ददौ शंभुः सुतीक्ष्णं तेजसान्वितम् ॥ १६ ॥ तेन शूलवरेणासौ शोभते समरोद्यतः ॥ द्वितीयः शंकरश्चासौ त्रिपुरघ्नो यथाप्रभुः ॥ १७ ॥
 ब्रह्माखंडं तत्त्वान्त्रह्मावरुणः पाशमुत्तमम् ॥ चंद्रतेजःप्रतीकांशं शंखचक्रादमंगलम् ॥ १८ ॥ वज्रमिद्रस्तथा शक्तिं वायुश्चापं समार्गणम् ॥ आग्नेयास्त्रं
 तथा वह्निर्देवो तस्मै महात्मने ॥ १९ ॥ शस्त्राण्यस्त्राणि दिव्यानि बहूनि विविधानि च ॥ ददुर्देवामहात्मानस्तस्मै राज्ञे महौजसे ॥ २० ॥ ॥ कुंजल उवाच ॥
 अथायुसुतो वीरो देव तैः परिमानितः ॥ आशीर्भिरनंदितश्चापि मुनिभिस्तत्त्वेदिभिः ॥ २१ ॥ आरुरो हरं दिव्यं भास्वरं रत्नमालिनम् ॥ घंटारवैः प्रण
 दंतं क्षुद्रघंटा समाकुलम् ॥ २२ ॥ रथेन तेन दिव्येन शुशुभे नृपनंदनः ॥ दिवि मार्गे यथा सूर्यस्तेजसा स्वेन वै किल ॥ २३ ॥ प्रतपंस्तेजसा तद्ब्रह्मेत्यानां मस्तकेषु

सः ॥ जगामशीघ्रवेगेनयथावायुःसदागतिः ॥ २४ ॥ यत्रासौदानवःपापस्तिष्ठतेस्वबलैर्युतः ॥ तेनमातलिनासार्द्धवाहकेनमहात्मना ॥ २५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेदशधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११० ॥ कुंजलउवाच ॥ निर्गच्छमानेसमरायवीरेनहुषेहितस्मिन्सुरराजतुल्ये ॥ सकौतुकामंगलगतियुक्ताःस्त्रियस्तुसर्वाःपरिजमुरत्र ॥ १ ॥ देवतानांवराणार्योर्भाद्यप्सरस्तथा ॥ किन्नर्यःकौतुकोत्सुक्योजगुःस्वरेणसत्तम ॥ २ ॥ गंधर्वाणांतथानार्योरूपालंकारसंयुताः ॥ कौतुकायगतास्तत्रयत्रराजासतिष्ठाति ॥ ३ ॥ पुरंमहोदयंनमहुं डस्यापिदुरात्मनः ॥ नंदनोपवनैर्दिव्यैःसर्वत्रसमलंकृतम् ॥ ४ ॥ सप्तकक्षान्वितैर्गैःकलशैरुपशोभितः ॥ सपताकैर्महादंडैःशोभमानंपुरोत्तमम् ॥ ५ ॥ कैलासशिखराकारैःसोन्नतैर्दिव्यमास्थितैः ॥ सर्वोश्रयान्वितैर्दिव्यैर्भ्राजमानंपुरोत्तमम् ॥ ६ ॥ वनैश्चोपवनैर्दिव्यैस्तडागैःसागरोपमैः ॥ जलपूर्णैःसुशोभैस्तुपद्मैरक्तोत्पलान्वितैः ॥ ७ ॥ प्राकारैश्चमहारत्नैरट्टालकशतैरापि ॥ परिखाभिःसुपूर्णभिर्जलैःस्वच्छैःप्रशोभितम् ॥ ८ ॥ अन्यैश्चैवमहारत्नैर्गजाश्वैश्चविराजितम् ॥ सुनारीभिःसमाकीर्णपुरुषैश्चमहाप्रभैः ॥ ९ ॥ नानाप्रभावैर्दिव्यैश्चशोभमानंमहोदयम् ॥ राजश्रेष्ठोमहावीरोनहुषोददृशेपुरम् ॥ १० ॥ पुरप्रांतेवनंदिव्यदिव्यवृक्षैरलंकृतम् ॥ तद्विवेशमहावीरोनंदनंहियथाऽपरः ॥ ११ ॥ रथेनसहधर्मात्मातेनमातलिनासह ॥ प्रविष्टःसतुराजेंद्रोवनमच्येसरित्ते ॥ १२ ॥ तत्रतारूपसंयुक्तादिव्यानार्यैःसमागताः ॥ गंधर्वांगीततत्त्वज्ञाजगुर्गीतैर्नृपोत्तमम् ॥ १३ ॥ सूताश्चमागधाःसर्वेस्तुवंतिनृपोत्तमम् ॥ राजानमायुपुत्रंतंभ्राजमानंयथारविम् ॥ १४ ॥ शुश्रावगीतंमधुरंनहुषःकिन्नरैरितम् ॥ १५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेएकादशधिकशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥ कुंजलउवाच ॥ तदेवगानंचसुरांगनाभिर्गीतंसमाकर्ण्यचगीतकैर्ध्रुवैः ॥ समाकुलाचापिवभूवतत्रसांशुपुत्रीपरिचिंतयाना ॥ १ ॥ आसनात्तूर्णमुत्थायमहोत्साहेनसंयुता ॥ तूर्णगतावरारोहातपोभावसमन्विता ॥ २ ॥ तं दृष्ट्वादेवसंकाशंदिव्यरूपसमप्रभम् ॥ दिव्यगंधानुलिप्तांगंदिव्यमालाभिःशोभितम् ॥ ३ ॥ दिव्यैराभरणैर्वस्त्रैःशोभितंनृपनंदनम् ॥ दीप्तिमंतंयथासूर्यदिव्यलक्षणसंयुतम् ॥ ४ ॥ किंवादेवोमहाप्राज्ञोगंधर्वावाभविष्यति ॥ किंवानागसुतःसोयंकिंवाविद्याधरोभवेत् ॥ ५ ॥ देवेषुनैवपश्यामि कुतोयक्षेष्णुजायते ॥ अनयालीलयावीरःसहस्राक्षोपिजायते ॥ ६ ॥ शंभुरेपभवेत्किंवाकिंवाचायमनोभवः ॥ किंवापितुःसखामेस्यात्पौलस्त्योऽ

१ एतस्याग्नि-“निर्गच्छमानं मुनिदेववृद्धेर्दृष्टं नृपेन्द्रं बलवीर्यकोशम् ॥ इन्द्रोपमं विष्णुसमं सुसंख्ये वधाय दृढस्यसमुत्सुकं तम्” इति पाठो बह्वु पुस्तकेषूपलभ्यते-वरं क्रियादिसंघो नावगम्यते ।

यधनाधिपः ॥ ७ ॥ एवंसमार्चितयतीचयावत्तावत्त्वरूपगुणाधिपासा ॥ समेत्यरंभासुमहासखीभिरुवाचतांशंभुमुतांप्रहस्य ॥ ८ ॥ इति श्रीप
 द्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुपाख्यानेद्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥ रंभोवाच ॥ तपएतत्परित्यज्यकैवा
 लोकयसेशुभे ॥ तपसःक्षरणस्याद्वैपुरुषस्यापिचितनात् ॥ १ ॥ अशोकसुंदर्युवाच ॥ तपसिमेमनोलीनंनहुपस्यापिकाम्यया ॥ नमांचालयितुंशक्तदेवा
 सुरमहोरगाः ॥ २ ॥ एनंदद्वामहाभागेमेमनश्चलतेभृशम् ॥ रंतुमिच्छाम्यहंगत्वाएवमुत्सुकतांगतम् ॥ ३ ॥ एवंविपर्ययश्चासीन्मनसोमेवरावने ॥ तन्मे
 त्वंकारणंब्रूहियद्यस्तिज्ञानसुत्तमम् ॥ ४ ॥ आयुपुत्रस्यभार्याहंदेवैःसृष्टामहात्मभिः ॥ कस्मान्मेधावतेचेतउत्सुकंरंतुमेवच ॥ ५ ॥ रंभोवाच ॥ सर्वे
 ज्वेवमहाभागेदेहरूपेषुभामिनि ॥ वसत्यात्मास्वयंब्रह्मज्ञानरूपःसनातनः ॥ ६ ॥ यद्यपिप्रक्रियावद्वैरिंद्रियैरुपकारिभिः ॥ मोहपाशमयैर्वद्वस्तथासिद्धस्तु
 सर्वदा ॥ ७ ॥ प्रकृतिर्नैवजानातिज्ञानविज्ञानकींकलाम् ॥ अयंशुद्धश्चर्मज्ञात्मावेत्तिचसुंदरि ॥ ८ ॥ गच्छंत्यपिमनस्तापमेनंदद्वामहामतिम् ॥
 पापमेवंपरित्यज्यसत्यमेवंप्रधावति ॥ ९ ॥ भर्तायमायुपुत्रस्तेएतत्सत्यंनसंशयः ॥ अन्यंदद्व्याविशंकेतपुरुषंपापलक्षणम् ॥ १० ॥ एवंविधिःकृतोदेवैः
 सत्यपाशेनबंधितः ॥ यदस्याआयुपुत्रोपिभर्तृत्वमुपयास्यति ॥ ११ ॥ एवमाकर्णितंभद्रेआत्मनातंचसुंदरि ॥ तद्भावसत्यसंबंधंपरिगृह्यस्थितःस्वय
 म् ॥ १२ ॥ अन्यंभावंनजानातिआयुपुत्रंचविंदति ॥ प्रकृतिर्नैवतेदेविपतिंजानातिचागतम् ॥ १३ ॥ एवंज्ञात्वाप्रधानात्मातवाद्यैवंप्रधावति ॥ आत्मा
 सर्वंप्रजानातिआत्मादेवःसनातनः ॥ १४ ॥ अयमेपसवीरेंद्रोनहुपोनामवीर्यवान् ॥ तस्माद्वच्छतिचेतस्तेसत्यंसंबंधमिच्छते ॥ १५ ॥ ज्ञात्वाचायोःसु
 तंभद्रेअन्यंचैवनगच्छति ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंशाश्वतंत्वमनोगतम् ॥ १६ ॥ हुंढंहत्वामहाचोरंसमरेदानवाधमम् ॥ त्वानयिष्यतिस्वस्थानमायोश्चगृह
 मुत्तमम् ॥ १७ ॥ हृतोदैत्येनवीरेंद्रोनजपुण्येनशेषितः ॥ बाल्यात्प्रभृतिवीरेंद्रोवियुक्तःस्वजनेनवै ॥ १८ ॥ पितृमातृविहीनस्तुगतोवृद्धिमहावने ॥
 यास्यत्येवपितुर्गेहंत्वयैवसहसांप्रतम् ॥ १९ ॥ एवमाभापितंश्रुत्वारंभायाःशिवनंदिनी ॥ हर्षेणमहताविष्टातामुवाचसंसुद्रजाम् ॥ २० ॥ अयमेवससत्या
 त्माममभर्तासुवीर्यवान् ॥ मनोमेधावतेऽत्यर्थशोकाकुलितविह्वलम् ॥ २१ ॥ नास्तिचित्तसमोदेवोजानातिसुविनिश्चितम् ॥ सत्यमेतन्मयादृष्टंमुचित्रंचारुहा
 सिनि ॥ २२ ॥ मनोभवसमानंतुपुरुषंदिव्यलक्षणम् ॥ नधावतिमहाचेतएनंदद्वयाथासखि ॥ २३ ॥ तथानधावतेभद्रेपुंसमन्यंनमन्यते ॥ एनंगंतव्यमा
 वाभ्यांसखीभिर्गृहमेवहि ॥ २४ ॥ एवमाभाप्यसारंभागमनायोपचक्रमे ॥ गमनायोत्सुकांज्ञात्वानहुपस्यांतिकंप्रति ॥ २५ ॥ तामुवाचततोर्ंभा

१ एवं समालोकयंती बलरूपगुणान्वितम् ॥ समेत्य तं सखीभिस्तु रंभाद्याभिः स्थिताभवत् ॥ इ० पा० । २ मनः संरक्ष वे सखी पुरुषस्य विचिंतनात् इ० पा० । ३ समुद्रजां रंभामित्यर्थः ।

प० पु०
॥ १०८ ॥

कस्माद्देविनगम्यते ॥ सूत उवाच ॥ सख्याचरं भयासाद्धं नहुषं वीरलक्षणम् ॥ २६ ॥ तस्यातिकंसुसंप्राप्य प्रेषयामास तां सखीम् ॥ एनंगच्छ महाभागे
नहुषं देवरूपिणम् ॥ २७ ॥ कथयस्व कथामेतां तवार्थे आगतायतः ॥ रंभोवाच ॥ एवं सखिकरिण्यामिमुप्रियं तव सुव्रते ॥ २८ ॥ एवमु
क्त्वा गतारं भानुहर्षराजनंदनम् ॥ चापवाणधरं वीरं द्वितीयमिव वासवम् ॥ २९ ॥ प्रत्युवाच गतारं भासख्यावचनमुत्तमम् ॥ आयुपुत्रमहाभागं रंभं
समुपागता ॥ ३० ॥ शिवस्य कन्यया वीरतया हं परिप्रेषिता ॥ तवार्थं देवदेवेन देव्या देवेन वैपुरा ॥ ३१ ॥ भार्यारूपं वरं श्रेष्ठं सृष्टं लोकेषु दुर्लभम् ॥
दुःप्राप्यं तु नरश्रेष्ठं देवैस्ते द्रैस्तपोधनैः ॥ ३२ ॥ गंधर्वैः पन्नगैः सिद्धैश्चरैः पुण्यलक्षणैः ॥ स्वयमेव समायातं तवार्थं शृणु सांप्रतम् ॥ ३३ ॥ स्त्रीरत्नं
तन्महाप्राज्ञसंपूर्णपुण्यानिर्मितम् ॥ अशोकसुंदरीनाम तवार्थं तपसि स्थिता ॥ ३४ ॥ अत्यर्थं तु तपस्तप्तं भवं तमिच्छते सदा ॥ एवं ज्ञात्वा महाभाग भज
मानां भजस्व हि ॥ ३५ ॥ त्वामृते सा वरारोहा पुरुषं नैव याचते ॥ नहुषेण तयोक्तं तु श्रुत्वा वधारितं वचः ॥ ३६ ॥ प्रत्युत्तरं ददौ चाथ रंभे मे श्रूयतां वचः ॥ तत्तु सर्वं
विजानामि यत्त्वयोक्तं ममाग्रतः ॥ ३७ ॥ ममाग्रे कथितं पूर्ववशिष्टेन महात्मना ॥ सर्वमेव विजानामि अस्यास्तु तप उत्तमम् ॥ ३८ ॥ श्रूयतां कारणं भद्रे यथा
सौख्यं भविष्यति ॥ अहत्वादानं वहुं डं न गच्छामि वरांगनाम् ॥ ३९ ॥ सर्वमेतत्सुवृत्तांतमहं जानेत यैवा हि ॥ ममार्थं तव संभूतिस्तपश्च चरितं त्वया ॥ ४० ॥
मम भार्या न संदेहो भवती विधिना कृता ॥ ममार्थे निश्चयं कृत्वा तप आचरितं त्वया ॥ ४१ ॥ हता तस्मात्सुपापेन भवती नियमान्विता ॥ मृतिगृहादहं ते न दा
नवनाथमेन वै ॥ ४२ ॥ बालभावस्थितो देवि पितृमातृविना कृतः ॥ तस्मात्तं तु हनिष्यामि हुं डं वैदानवाय मम् ॥ ४३ ॥ पश्चात्त्वा मुपनेप्येऽहं वशिष्टस्याश्रमं
प्रति ॥ एवं कथय भद्रे ते रंभे मत्प्रियकारिणीम् ॥ ४४ ॥ एवं विसर्जिता तेन सत्वरं सा गता पुनः ॥ अशोकसुंदरी देवी कथयामास तस्य च ॥ ४५ ॥ समासेन त
था सर्वं भासाद्विजसत्तम ॥ अशोकसुंदरी सा तु अवधार्य सुभाषितम् ॥ ४६ ॥ नहुषस्य सुवीरस्य हर्षेण च समाचिता ॥ तस्यो तत्र तया साद्धं सुसख्यारं भयात
दा ॥ ४७ ॥ भर्तुश्च कीदृशं वीर्यमिति पश्यामि वै सदा ॥ ४८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वनोपाख्यानश्रुतिमहात्म्ये च्यवनचरित्रे नहुषाख्यानत्रयो
दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ कुंजल उवाच ॥ अथ ते दानवाः सर्वे हुं डस्य परिचारकाः ॥ नहुषस्यापि संवादं रंभया तु यथा श्रुतम् ॥ ११ ॥ आचक्षुश्च
दैत्यैर्द्रुहं डं सर्वं सुभाषितम् ॥ तमाकर्ण्य स चुक्रोध दूतं वाक्यमथाब्रवीत् ॥ २ ॥ गच्छ वीरममादेशां जानीहि पुरुषं हितम् ॥ संभाषते तया साद्धं पुरुषः शिवक
न्यथा ॥ ३ ॥ स्वामिनिर्देशमाकर्ण्य जगाम लघुदानवः ॥ विविक्तेन नहुषं वीरमिदं वचनमब्रवीत् ॥ ४ ॥ रथेन सा श्वसूतेन दिव्येन परितिष्ठसि ॥ धनुपादिव्यवाणेस्तु

भू० ख० द्वि०
अ० ११४

॥ १०८ ॥

सभायाहिभयंकरः ॥ ५ ॥ कस्यकेनतुकार्येणप्रेषितःकेनवैभवान् ॥ अनयारंभयातेऽद्यअन्ययाशिवकन्यया ॥ ६ ॥ किमुक्तंतत्स्फुटंसर्वकथयस्वममाग्रतः ॥
 हुंडस्यदेवमर्दस्यनविभेतिभवान्कथम् ॥ ७ ॥ एतन्मेसर्वमाचक्ष्वयदिजीवितुमिच्छसि ॥ सत्वरंगच्छमातिष्ठदुःसहोदानवाधिपः ॥ ८ ॥ नहुषउवाच ॥ योऽ
 सावायुर्वलीराजासतद्दीपाधिपःप्रभुः ॥ तस्यमांतनयंविद्धिसर्वदैत्यविनाशनम् ॥ ९ ॥ नहुषंनामविख्यातंदेवब्राह्मणपूजकम् ॥ हुंडेनापहृतंवाल्मेयस्वामि
 नातवदानव ॥ १० ॥ सेयंकन्याशिवस्यापिदैत्येनापहृतापुरा ॥ घोरंतपश्चरत्येषाहुंडस्यापिवधायक ॥ ११ ॥ योहमादौहृतोवालस्त्वयायःसूतिकागृ
 हात् ॥ दास्याअपिकरेदतःसूदस्यापिदुरात्मना ॥ १२ ॥ वधार्थंश्रूयतांपापसोहमद्यसमागतः ॥ अस्यापिहुंडदैत्यस्यदुष्टस्यपापकर्मणः ॥ १३ ॥ अन्यां
 श्वदानवान्वोरात्रयिष्येयमसादनम् ॥ मामेवंविद्धिपापिष्ठएवंकथयदानवम् ॥ १४ ॥ एवमाकर्ण्यतत्सर्वंनहुषस्यमहात्मनः ॥ गत्वाहुंडंसदुष्टात्माआचक्षेऽस्य
 भाषितम् ॥ १५ ॥ निशम्यतन्मुखाचूर्णचुक्रोधदितिजेश्वरः ॥ कस्मात्सूदेनपापेनतयादास्यानघातितः ॥ १६ ॥ सोयंवृद्धिसमायातोमयाव्याधिरुपेक्षितः ॥
 अथैनंघातयिष्यामिअनयाशिवकन्यया ॥ १७ ॥ आयोःपुत्रंखलंयुद्धेवाणैरेभिःशिलाशितैः ॥ एवंसंचितयित्वातुसारथिवाक्यमब्रवीत् ॥ १८ ॥ स्यंदनंयो
 जयस्वत्वंतुरगैःसाधुभिःशिवैः ॥ सेनाध्यक्षंसमाहूयइत्युवाचसमातुरः ॥ १९ ॥ सज्जतांममसैन्यंत्वंशूराग्नान्प्रकल्पय ॥ सारोहैस्तुरगान्योधान्पताकाच्छ
 त्रचामरैः ॥ २० ॥ चतुरंगवलमेऽद्ययोजयस्वहिसत्वरम् ॥ एवमाकर्ण्यतत्स्यहुंडस्यापिततोलेधुः ॥ २१ ॥ सेनाध्यक्षोमहाप्राज्ञःसर्वचक्रेयथाविधि ॥
 चतुरंगेनतेनासौवलेनमहतावृतः ॥ २२ ॥ जगामनहुषंवीरंचापवाणधरंरणे ॥ इंद्रस्यस्यंदनेयुक्तंसर्वशस्त्रभृतांवरम् ॥ २३ ॥ उद्यंतंसमरेवीरंदुरापदेवदान
 वैः ॥ पश्यतिगगनेदेवाविमानस्थामहौजसः ॥ २४ ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णद्वितीयमिवभास्करम् ॥ सूतउवाच ॥ अथतेदानवाःसर्वववृषुस्तंशरोत्तमेः
 ॥ २५ ॥ खड्गैःपाशैर्महाशूलैःशक्तिभिस्तुपरश्वधैः ॥ युयुधुःसंयुगेतेननहुषेणमहात्मना ॥ २६ ॥ संरब्धागर्जमानास्तेयथामेवागिरोत्था ॥ तद्विक्रमंसमालो
 क्यआयुपुत्रःप्रतापवान् ॥ २७ ॥ इंद्रायुधसमंचापंविस्फार्यसगुणस्वरम् ॥ वज्रस्फोटसमःशब्दश्चापस्यापिमहात्मनः ॥ २८ ॥ नहुषेणकृतोविप्रादानवानां
 भयप्रदः ॥ महतातेनवापेणदानवाःप्रचक्रंपिरे ॥ २९ ॥ कश्मलविप्लवद्वयाभग्नसत्त्वामहाहवे ॥ ३० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवनोपाख्यानेशुरुतीर्थ
 माहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेचतुर्दशधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ कुंजलउवाच ॥ ततस्त्वसौसंयतिराजमानःसमुद्यतश्चापधरोमहात्मा ॥
 यथैवकालःकुपितःसलोकान्संहर्तुमिच्छत्तथासुदानवान् ॥ १ ॥ महास्त्रजालैरवितेजतुल्यैःसुदीप्तिमद्भिर्निजचानदानवान् ॥ वायुर्यथोन्मूलयतीहपाद
 पांस्तथैवराजानिजचानदानवान् ॥ २ ॥ वायुर्यथामेवचयंचदिव्यंसंचालयेत्स्वेनबलेनतेजसा ॥ तथासराजाअसुरान्मदोत्कटाननाशयद्वाणवरेःसुती

५० पु०

॥१०९॥

क्षणेः॥३॥ नशेकुर्दानवाःसर्वेषाणवर्षमहात्मनः ॥ मृताःकेचिद्द्रुताःकेचित्केचिन्नष्टमहाहवात् ॥४॥ सूतउवाच ॥ महातेजमहाप्राज्ञमहादानवनाशनम् ॥
चुक्रोधहुंढोदुष्टात्मादृष्टान्तनृपनंदनम् ॥५॥ स्थितोगत्वेदमाभाष्यतिष्ठतिष्ठेतिचाहवे ॥ त्वामद्यचनयिष्यामिआयुपुत्रयमांतिकम् ॥ ६ ॥ नहुपउवाच ॥
स्थितोस्मिसमरेपश्यत्वामहंहंतुमागतः ॥ अहंत्वांतुहनिष्यामिदानवंपापचेतनम् ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वाधनुरादायवाणानग्निशिखोपमान् ॥ छत्रेणप्रियमाणे
नशुशुभेसोऽपिसंयुगे ॥ ८ ॥ इंद्रस्यसारथिदिव्यमातलिंवाक्यमब्रवीत् ॥ बाहयतुरथमेऽद्यहुंढस्यसम्मुखंभवान् ॥ ९ ॥ इत्युक्तस्तेनवीरेणमातलिर्लघु
विक्रमः ॥ तुरगांश्चोदयामासमहावातजवोपमान् ॥ १० ॥ उत्पेतुश्चततोवाहाहंसाइवयथावरे ॥ छत्रेणइंदुवर्णेनरथेनापिपताकिना ॥ ११ ॥ नभ
स्तलंतुसंप्राप्ययथासूयोंविराजते ॥ आयुपुत्रस्तथासंख्येतेजसाविक्रमेणतु ॥ १२ ॥ अथहुंढोरथस्थोऽपिराजमानःस्वतेजसा ॥ सर्वायुधैश्चसंयुक्तस्त
द्वद्वीरव्रतेस्थितः ॥ १३ ॥ उभयोर्वीरयोर्युद्धंदेवविस्मयकारकम् ॥ तदाआसीन्महाप्राज्ञदरुणर्भातिदायकम् ॥ १४ ॥ सुवाणैर्निशितैस्तीक्ष्णैःकंकपत्रैः
शिलीमुखैः ॥ हुंढेनताडितोराजासुबाह्वोरंतरेतदा ॥ १५ ॥ सुभालेपंचभिर्वाणैर्विद्धःकुद्धोऽभवत्तदा ॥ सविद्धस्तुतदावाणैरधिकंशुशुभेनृपः ॥ १६ ॥
सारुणःकरमालाभिरुदयंश्चदिवाकरः ॥ रुधिरेणतुदिग्धांगोहेमवाणैस्तनुस्थितैः ॥१७॥ सूर्यवच्छोभतेराजापूर्वकालस्यचावरे ॥ दृष्ट्वातुपोरुपंतस्यदानवं
वाक्यमब्रवीत् ॥ १८ ॥ तिष्ठतिष्ठक्षणदैत्यपश्यमेलाघवंपुनः ॥ इत्युक्त्वातुरणदैत्यजघानदशभिःशरैः ॥१९॥ मुखेभालेहस्तैनमूर्च्छितोनिपपातह ॥
पश्यमानैःसुरैर्दिव्यैरथोपरिमहाबलः ॥ २० ॥ देवैश्चचारणैःसिद्धैःकृतःशब्दःसुहर्षजः ॥ जयजयेतिराजेंद्रशंखान्दध्मुःपुनःपुनः ॥ २१ ॥ सकोलाहलशब्द
स्तुतुमलोदेवतेरितः ॥ कर्णरंध्रमाविवेशहुंढस्यमूर्च्छितस्यच ॥ २२ ॥ श्रुत्वासधनुरादायवाणमाशविपोपमम् ॥ स्थायतांस्थायतांयुद्धेनमृतोस्मिन्व
याहतः ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वापुनरुत्थायलाघवेनसमन्वितः ॥ एकविंशतिभिर्वाणैर्नहुपंचाहनत्पुनः ॥ २४ ॥ एकेनमुष्टिमय्येतुचतुर्भिर्बाहुमध्यतः ॥ चतु
र्भिश्चमहाश्वांश्चछत्रमेकेनतेनवै ॥ २५ ॥ पंचभिर्मातलिंविद्धारथनीडंतुसप्तभिः ॥ ध्वजदंडांत्रिभिस्तक्षिणैर्दानवःशिशिपत्रिभिः ॥ २६ ॥ आदा
नेतुनिदानंतुलक्षमोक्षंदुरात्मनः ॥ लाघवंतस्यसंहृष्टादेवताविस्मयंगताः ॥ २७ ॥ तस्यपौरुषमापश्यसराजादानवोत्तमम् ॥ शूरोसिंहकृतविद्योसिंथारो
सिरणपंडितः ॥ २८ ॥ इत्युक्त्वादानवंतंतुधनुर्विस्फार्यभूपतिः ॥ मार्गणेंद्रशभिस्तंतुविद्याधलघुविक्रमः ॥ २९ ॥ त्रिभिर्ध्वजंप्रचिच्छेदसपपातधरा
तले ॥ तुरगान्पातयामासचतुर्भिस्तस्यसायकैः ॥ ३० ॥ एकेनछत्रंतस्यापिचकर्तलघुविक्रमः ॥ दशभिःसारथिस्तस्यप्रेपितोयममंदिरम् ॥ ३१ ॥

१ अद्वत्ता नेव यास्यामि इ० पा० । २ युयुधे इ० पा० । ३ सर्वायुधास्त्रसंयुक्तस्तद्वत्सोऽप्यवरे स्थितः इ० पा० ।

भू०खं०दि०

अ० ११५

॥१०९॥

दंशनंदशभिश्छित्वाशरैश्चविदलीकृतः ॥ सर्वांगेषु च त्रिंशद्भिर्विव्याधदनुजेश्वरम् ॥ ३२ ॥ हताश्वो विरथो जातो बाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ अभ्यधावत्सवेगेन
 वर्षयन्निशितैः शरैः ॥ ३३ ॥ खड्गचर्मधरो दैत्यो राजानं तम धावत ॥ धावमानस्य हुंडस्य खड्गं चिच्छेद भूपतिः ॥ ३४ ॥ क्षुरप्रैर्निशितैर्वाणैश्चर्मचि
 च्छेद भूपतिः ॥ अथ हुंडः सदुष्टात्मा स मालोक्य समंततः ॥ ३५ ॥ जग्राह मुद्गरं तूर्णमुमोच लघुविक्रमः ॥ वज्रवेगं समायातं ददृशे नृपतिस्तदा ॥ ३६ ॥
 मुद्गरं स्वनवंतं चापातयदवरात्ततः ॥ दशभिर्निशितैर्वाणैः क्षुरप्रैश्च स्वविक्रमात् ॥ ३७ ॥ मुद्गरं पतितं दृष्ट्वा दशखण्डमयं भुवि ॥ गदामुद्यम्य वेगेन राजानम
 भ्यधावत ॥ ३८ ॥ खड्गेन तीक्ष्णधारेण तस्य बाहुं विचिच्छिदे ॥ सगदं पतितं भूमौ सागदं कटकान्वितम् ॥ ३९ ॥ महारावंततः कृत्वा वज्रस्फोटसं
 तदः ॥ रुधिरैणापि दिग्धांगो धावमानो महाहवे ॥ ४० ॥ क्रोधेन महता विष्टोऽग्रस्तुमिच्छति भूपतिम् ॥ दुर्निवार्यः समायातः पार्श्वतः स्य च भूपतेः ॥ ४१ ॥
 नहुषेण महाशक्त्या ताडितो हृदि दानवः ॥ पतितः सहसा भूमौ वज्राहत इवाचलः ॥ ४२ ॥ तस्मिन् दैत्ये गते भूमावितरे दानवा गताः ॥ विविशुः कति दु
 गेषु कति पातालमाश्रिताः ॥ ४३ ॥ देवाः प्रहर्षमाजग्मुर्गंधर्वाः सिद्धचारणाः ॥ हते तस्मिन् महापापेन नहुषेण महात्मना ॥ ४४ ॥ तस्मिन् हते दैत्यवरे महाह
 वे देवाश्च सर्वे प्रसुदं प्रलेभिरे ॥ तां देवरूपां तपसा प्रवर्द्धितां सायुधुत्रः प्रतिलभ्य हर्षितः ॥ ४५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहा
 त्म्ये च्यवनचरित्रे नहुषाख्याने पंचदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ ॥ कुंजल उवाच ॥ अशोकसुंदरीपुण्यारंभया सह हर्षिता ॥ नहुषं प्राप्य विक्रां
 तंतमुवाच तपस्विनी ॥ १ ॥ अहं ते धर्मतः पत्नी देवैर्दिष्टा तपस्विनी ॥ उद्राहय स्वमां वीरयदि धर्ममिहैच्छसि ॥ २ ॥ सदैव चिंतयमाना च त्वामहं तपसि
 स्थिता ॥ भवान् धर्मप्रसादेन मया प्राप्तो नृपोत्तम ॥ ३ ॥ नहुष उवाच ॥ मदर्थे नियता भद्रेयदित्वं तपसि स्थिता ॥ गुरोर्वाक्यान्मुहूर्तेन तव भर्ता भवा
 म्यहम् ॥ ४ ॥ अनयार्भया साद्धेमा वां गच्छावभामिनि ॥ समारोप्य रथे तां तु तारं भान्तुमनोरमाम् ॥ ५ ॥ तेनैव रथवर्येण वशिष्ठस्याश्रमं प्रति ॥ जगा
 म लघुवेगेन ताभ्यां सह महायशाः ॥ ६ ॥ तमाश्रमगतं विप्रं स मालोक्य प्रणम्य च ॥ तया साद्धेमहातेजा हर्षेण महतान्वितः ॥ ७ ॥ यथायुद्धे रणे जातं निहतो दानवाधमः ॥
 निवेदयामास सर्वं वशिष्ठाय महात्मने ॥ ८ ॥ वशिष्ठोऽपि स माकर्ण्य नहुषस्य विचेष्टितम् ॥ हर्षेण महता विष्ट आशीर्भिरभिनंदयत् ॥ ९ ॥ तियोल्लेखे शुभे प्राप्ते
 तयोस्तु मुनिपुंगवः ॥ विवाहं कारयामास अग्निब्राह्मणसन्निधौ ॥ १० ॥ आशीर्भिरभिनंदयामिथुनं प्रपितं पुनः ॥ मातरं पितरं पश्यद्भुतं गत्वामहामते ॥ ११ ॥
 त्वां च दृष्ट्वा हिते माता पिता सौतव सुव्रत ॥ हर्षेण वृद्धिमाप्नोतु पर्वणीव तु सागरः ॥ १२ ॥ एवं संप्रेषितो वीरो मुनिना ब्रह्मसूनुना ॥ तेनैव रथवर्येण जगाम लघुविक्रमः
 ॥ १३ ॥ नमस्कृत्य द्विजैर्द्रुतं गतो मातलिना तदा ॥ स्वपुरं पितरं द्रष्टुं तथैव च स्वमातरम् ॥ १४ ॥ सूत उवाच ॥ अप्सरामेनिकानामप्रेषिता दैवतैस्ततः ॥ आयोर्भा

प० पु०
॥११०॥

यांसुदुःखेनपतिताशोकसागरे ॥१५॥ तामुवाचमहाभागदेवीमिदुमतींप्रति ॥ मुंचशोकंमहाभागेतनयंपश्यसस्तुषम् ॥१६॥ निहत्यदानवंपापंतवपुत्रापहार
कम् ॥ समायांतंसभायांचवीराश्रियासमन्वितम् ॥१७॥ सुवृत्तंसंगरेतस्यनहुषेणयथाकृतम् ॥ तस्यैनिवेदयामासइंदुमत्यैचमेनिका ॥१८॥ मेनिकायावचः
श्रुत्वाहर्षेणमहतान्विता ॥ सखिसत्यं ब्रवीषित्वमित्युवाचसगद्गदम् ॥ १९ ॥ सामृतंसुप्रियंप्रोक्तंमनःप्रोत्साहकारकम् ॥ जीवादिकंमयादेयंत्वयिसर्वस्व
मेवहि ॥ २० ॥ एवमाभाष्यतां देवीराजानमिदमब्रवीत् ॥ तवपुत्रोमहाबाहुःसमायातोहिंसांप्रतम् ॥ २१ ॥ आख्यातिचमहाराजएवमेवैवाराप्सराः ॥
भर्तारमेवमाभाष्यविररामसुहर्षिता ॥ २२ ॥ समाकर्ण्यनृपेद्रस्तुतामुवाचप्रियांप्रति ॥ पुराप्रोक्तंमहाभागेमुनिनानारदेनाहि ॥ २३ ॥ पुत्रंप्रतिनकर्तव्यं
दुःखंराजंस्त्वयाकदा ॥ तंनिहत्यसुवीर्येणदानवंचैष्यतेसुतः ॥ २४ ॥ संजातंसत्यमेवैवमुनिनाभापितंपुरा ॥ अन्यथावचनंतस्यकथंदेविभविष्यति ॥ २५ ॥
दत्तात्रेयोमुनिश्रेष्ठःसाक्षादेवोभविष्यति ॥ शुश्रूषितस्त्वयादेविमयाचतपसापुरा ॥ २६ ॥ पुत्ररत्नंतेनदत्तंवैष्णवांशप्रधारकम् ॥ सदाहनिष्यतिपरंदान
वंपापचेतनम् ॥ २७ ॥ सर्वदैत्यप्रहर्ताचप्रजापालोमहाबलः ॥ दत्तात्रेयेणमेदत्तोवैष्णवांशःसुतोत्तमः ॥ २८ ॥ एवंसंभाष्यतां देवीराजाचेंदुमतीं तदा ॥
महोत्सवंततश्चक्रेपुत्रस्यागमनंप्रति ॥ २९ ॥ हर्षेणमहताविष्टोविष्णुंसस्मारवैपुनः ॥ ३० ॥ सर्वोपपन्नंसुरवर्गयुक्तमानंदरूपंपरमार्थमेकम् ॥ क्लेशापहं
सौख्यप्रदंनराणांसद्रैष्णवानामिहमोक्षदंपरम् ॥ ३१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवैष्णवाचार्यपाशुपतसंहितायां श्रीमद्भगवद्गीतायां अष्टादशोऽध्यायः ॥ ११६ ॥
कुंजलज्जवाच ॥ नहुषःप्रियायासार्द्धतयाचैवसरंभया ॥ ऐन्द्रेणापिसदिव्येनस्यंदनेनवरेणच ॥ १ ॥ नागाह्वयंपुरंप्रातः सर्वशो
भासमन्वितम् ॥ दिव्यैर्मंगलकैर्युक्तंभवनैरुपशोभितम् ॥ २ ॥ हेमतोरणसंयुक्तंपताकाभिरलंकृतम् ॥ नानावादित्रनादैश्वर्यादिचारणशोभितम् ॥ ३ ॥
देवहूपोपमैःपुण्यैःपुरुषैःसमलंकृतम् ॥ नारीभिर्दिव्यरूपाभिर्गजाश्वैःस्यंदनैस्तथा ॥ ४ ॥ नानामंगलशब्दैश्चवेदध्वनिसमाकुलम् ॥ गीतवादित्रश
ब्दैश्चवाणिषेणुस्वनैस्ततः ॥ ५ ॥ सर्वशोभासमाकीर्णविवेशसपुरोत्तमम् ॥ वेदमंगलघोषैश्चब्राह्मणैश्चैवपूजितः ॥ ६ ॥ ददृशेपितरंवीरोमातरंचसुपुण्य
काम् ॥ हर्षेणमहताविष्टःपितुःपादौननामसः ॥ ७ ॥ अशोकसुंदरीसातुतयोःपादौपुनःपुनः ॥ ननामभक्त्याभावेनउभयोःसावरानना ॥ ८ ॥ रंभाच
साननामाथप्रीतिंचैवाप्यदर्शयत् ॥ नमस्कृत्वासमाभाष्यस्वगुरुनृपनंदनः ॥ ९ ॥ अनामयंचपप्रच्छाभतरंपितरंप्रति ॥ एवमुक्तोमहाभागः सानंदपु
लकोद्गमः ॥ १० ॥ आयुरुवाच ॥ अद्यैवव्याधयोनघादुःखशोकाबुभोगतौ ॥ भवतोदर्शनात्पुत्रसुतुष्ट्याहृष्यतेजगत् ॥ ११ ॥ कृतकृत्योस्मि संजात

भू० खं० टि
अ० ११७

॥ ११० ॥

स्त्वयिजातेमहौजसि ॥ स्ववंशोद्धरणं कृत्वा अहमेव समुद्धृतः ॥ १२ ॥ इदमत्युवाच ॥ पर्वणि प्राप्य इदं स्तुते जोह्वामहोदधिः ॥ वृद्धिं याति महाभाग तथा हंतव
 दर्शनात् ॥ १३ ॥ वृद्धितास्मि सुहृष्टास्मि आनंदेन समाकुलाः ॥ दर्शनात्ते महाप्राज्ञ धन्या जातास्मि मानद ॥ १४ ॥ एवं संभाष्य तं पुत्रमालिङ्ग्य तनयोत्तमम् ॥ शिरश्चा
 ग्रायतस्यापि वत्सं धेनु र्यथा स्वकम् ॥ १५ ॥ अभिनंद्य सुतं प्राप्तं नहुषं देव रूपिणम् ॥ आशीर्भिश्चार्चय देवी पुण्या इदुमती तदा ॥ १६ ॥ सूत उवाच ॥ अथासौ
 मातरं पुण्यां देवीं मिदुमतीं सुतः ॥ कथयामास वृत्तांतं यथा हरणमात्मनः ॥ १७ ॥ स्वभार्यायास्तथोत्पत्तिं प्राप्तिं चैव महायशः ॥ हुंडेनापियथा युद्धं हुंडस्यापि नि
 पातनम् ॥ १८ ॥ समासेन समस्तं तदा ख्यातं स्वयमेव हि ॥ मातापित्रो र्यथा वृत्तं तयो रानंददायकम् ॥ १९ ॥ मातापितरा वाकर्ण्य पुत्रस्य विक्रमोद्यमम् ॥
 हर्षेण महता विष्टौ संजातौ पूर्णमानसौ ॥ २० ॥ नहुषो धनुरादाय इन्द्रस्य स्यंदनेन वै ॥ जिगाय पृथिवीं सर्वां सप्तद्वीपां सपत्तनाम् ॥ २१ ॥ पित्रे समर्पयामास वसु
 पूर्णां वसुंधराम् ॥ पितरं हर्षयन्नित्र्यं दानधर्मैः सुकर्मभिः ॥ २२ ॥ पितरं याजयामास राजसूयादिभिस्तदा ॥ महायज्ञैश्च दानैश्च ब्रतैर्नियमसंयमैः ॥ २३ ॥ सुदा
 नैर्यशसा पुण्यैर्यज्ञैः पुण्यमहोदयैः ॥ सुसंपूर्णौ कृतौ तौ तु पितरौ चायुसूनुना ॥ २४ ॥ अथ देवाः समागत्य नागा ह्वयं पुरोत्तमम् ॥ अभ्यर्पि च न्महात्मानं नहु
 षं वीरमर्दनम् ॥ २५ ॥ मुनिभिश्च सुसिद्धैश्च आयुना तेन भूभुजा ॥ अभिर्पिच्य स्वराज्ये तं समेतं शिवकन्यया ॥ २६ ॥ भार्या युक्तः स्वकायेन आयुराजा
 महायशः ॥ दिवं जगाम धर्मात्मा देवैः सिद्धैः सुपूजितः ॥ २७ ॥ ऐंद्रं पदं परित्यज्य ब्रह्मलोकं गतः पुनः ॥ हरलोकं जगामाथ मुनिभिर्देवपूजितः ॥ २८ ॥
 स्वकर्मभिर्महाराजः पुत्रस्यापि सुते जसा ॥ हरलोकं गतः पुण्यैर्निवसत्येव भूपतिः ॥ २९ ॥ पुरुषैः पुण्यकर्माख्यै रीदृशं पुण्यमुत्तमम् ॥ जनितव्यं महाभाग
 किमन्यैः शोककारकैः ॥ ३० ॥ यथा जातः सधर्मात्मानं नहुषः पितृतारकः ॥ कुलस्य धर्त्ता सर्वस्य नहुषो ज्ञानपंडितः ॥ ३१ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं चरित्रं त
 स्य भूपते ॥ अन्यत्किं ते प्रवक्ष्यामि वद पुत्रकर्पिं जल ॥ ३२ ॥ एवं विधं पुण्यमयं पवित्रं चरित्रमेतद्यशसा समेतम् ॥ आयोः सुतस्यापि शृणोति मर्त्यो भोगा
 न्सभुक्त्वैति पदं सुरारेः ॥ ३३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे देवोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे नहुषाख्याने सप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥
 ॥ कर्पिं जल उवाच ॥ गंगामुखे पुरा तात रोदमाना वरांगना ॥ नेत्राभ्यामश्रुविदूनि पतंतित च महाजले ॥ १ ॥ गंगामध्ये निमज्जति भवंतिकमलानि च ॥
 पुष्पाणि दिव्यरूपाणि सौगंधानि महाति च ॥ २ ॥ तस्यास्तात सुनेत्राभ्यां किमर्थं प्रपतति च ॥ गंगोदके महाभाग निर्मला अश्रुविदवः ॥ ३ ॥ आस्थिचर्मा वशे
 षस्तु जटा च रीधरः पुनः ॥ तानि सौगंधयुक्तानि पद्मानि विचिंनोति सः ॥ ४ ॥ हेमवर्णानि दिव्यानि नीत्वा शिवं समर्चयेत् ॥ साकानारी समाचक्ष्व स वाको हि महा
 मते ॥ ५ ॥ अर्चयित्वा शिवं सोऽथ कस्मात्पश्चात्प्रदेवति ॥ एतन्मे सर्वमाचक्ष्व यद्यहं वल्लभस्तव ॥ ६ ॥ कुंजल उवाच ॥ शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि वृत्तांतं देवानि मि

५० पु०
॥१११॥

तम् ॥ चरित्रं सर्वपापघ्नं विष्णोश्चैव महात्मनः ॥ ७ ॥ यो सौ हुं डो महावीर्यो न हुषेण हतोरणे ॥ तस्य पुत्रस्तु विख्यातो विहुं डस्तप आस्थितः ॥ ८ ॥ निहतं
पितरं श्रुत्वा सामात्यं सपरिच्छदम् ॥ आयु पुत्रेण वीरेण न हुषेण बलीयसा ॥ ९ ॥ तपस्तपति स क्रोधो देवान् हंतुं समुद्यतः ॥ पौरुषं तस्य दुष्टस्य तपसा वर्द्धितस्य
च ॥ १० ॥ जानंति देवताः सर्वा दुःसहं समरांगणे ॥ हुं डात्मजो विहुं डस्तु त्रैलोक्यं हंतुं मुद्यतः ॥ ११ ॥ पितुर्वैरं करिष्यामि हनिष्ये मानवान् सुरान् ॥
एवं समुद्यतः पापी देवब्राह्मणकंटकः ॥ १२ ॥ उपद्रवं समारेभे प्रजाः पीडयते च सः ॥ तस्यैव तेजसा दग्धा देवाश्चंद्रपुरोगमाः ॥ १३ ॥ शरणं देवदेवस्य जग्मुर्विष्णो
र्महात्मनः ॥ देवदेवं जगन्नाथं शंखचक्रगदाधरम् ॥ १४ ॥ ऊचुश्च पाहिनो नित्यं विहुं डस्य महाभयात् ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ वर्द्धतु देवताः सर्वाः सुमुखेन महे
श्वराः ॥ १५ ॥ विहुं डं नाशयिष्यामि पापिष्ठं देवकंटकम् ॥ एवमाभाष्य तान् देवान्मायां कृत्वा जनार्दनः ॥ १६ ॥ स्वयमेवास्थितस्तत्र नंदने सुमहायशाः ॥ मायाम
यंचकाराथस्त्रीरूपं च गुणान्वितम् ॥ १७ ॥ विष्णुमायामहाभागा सर्वविश्वप्रमोहिनी ॥ चकार रूपमतुलं विष्णोर्मायाप्रमोहिनी ॥ १८ ॥ विहुं डस्य वधार्थं रूप
लावण्यशालिनी ॥ कुंजल उवाच ॥ स देवानां वधार्थाय दिव्यमार्गं जगाम ह ॥ १९ ॥ नंदनां तैततो मायामपश्यदिति जेश्वरः ॥ तया विमोहितो दैत्यः काम
वाणकृतांतरः ॥ २० ॥ आत्मना शंनजानाति कालरूपं वारस्त्रियम् ॥ तां दृष्ट्वा न वहे मां रूपं द्रविणशालिनीम् ॥ २१ ॥ लुब्धो विहुं डः पापात्मा तामु
वाच वरांगनाम् ॥ कासिकस्य वरारोहे मम चित्तप्रमाथिनि ॥ २२ ॥ संगमं देहि मे भद्रेश्वर शश्वरानने ॥ संगमात्तव देवेश शयश्च दिच्छसि संप्रतम् ॥ २३ ॥
तत्तद्भिन्ना महाभागे दुर्लभं देवदानवैः ॥ मायोवाच ॥ मामेव भोक्तुमिच्छा चेदायमे देहि दानव ॥ २४ ॥ सप्तकोटि मितैश्चैव पुष्पैः पूजय शंकरम् ॥ कामो
दसं भवैर्दिव्यैः सौगंधैर्देव दुर्लभैः ॥ २५ ॥ तेषां पुष्पकृतां मालां मम कंठे तु दानव ॥ आरोपय महाभाग एतद्दायं देहि मे ॥ २६ ॥ तदा हुंसु प्रिया भार्या भवि
ष्यामि न संशयः ॥ विहुं ड उवाच ॥ एवं देवि करिष्यामि वरं दक्षिणयाचितम् ॥ २७ ॥ वनानि यानि पुण्यानि दिव्यानि दिति जेश्वरः ॥ अग्राममन्मथाविष्टो न च
पश्यति तं द्रुमम् ॥ २८ ॥ कामो दकाख्यं पप्रच्छ यत्र तत्र गतः स्वयम् ॥ कामो दाख्यद्रुमो नास्ति वदं त्येवं महाजनाः ॥ २९ ॥ पृच्छमानः सदुष्टात्कामवाणैः
प्रपीडितः ॥ पप्रच्छ भार्गवं गत्वा भक्त्या नमितकंधरः ॥ ३० ॥ कामो दकं द्रुमं शूहि कांतं पुष्पसमन्वितम् ॥ शुक्र उवाच ॥ कामो दः पादपो नास्ति योऽपि
देवास्ति दानव ॥ ३१ ॥ यदा साहसते चैव प्रसंगेन प्रहर्षिता ॥ तद्भासा जज्ञिरदैत्य सुगंधी निवराण्यापि ॥ ३२ ॥ सुमान्ये तानि दिव्यानि कामो दायान संश
यः ॥ हृद्यानि पीत पुष्पाणि सौरभेण युतानि च ॥ ३३ ॥ तेनाप्येकेन पुष्पेण यः समर्चति शंकरम् ॥ तस्येप्सितं महाकामं संपूरयति शंकरः ॥ ३४ ॥ अस्या
श्वरो दनादैत्यप्रभवंति न संशयः ॥ तादृशान्येव पुष्पाणि लोहितानि महान्ति च ॥ ३५ ॥ सौरभेण विना दैत्यते पांस्पर्शनं कारयेत् ॥ एवमाकर्णितं तेन वाक्यं

भू० सं० दि
अ० ११८

॥१११॥

शुक्रस्यभाषितम् ॥ ३६ ॥ उवाचसातुकुत्रास्तिकामोदाभृगुनंदन ॥ शुक्रउवाच ॥ गंगाद्वारेमहापुण्येमहापातकनाशने ॥ ३७ ॥ कामोदाख्यं पुरंतत्रनि
 मितं विश्वकर्मणा ॥ कामोदपत्तनेनारीदिव्यभोगैरलंकृता ॥ ३८ ॥ तथाचाभरणैर्भातिसर्वदेवैः सुपूजिता ॥ त्वया तत्रैव गंतव्यं पूजितं व्यावराप्तराः ॥ ३९ ॥
 उपायेनापि पुण्येन तां प्रहासयदानव ॥ एवमुक्त्वा तु योगीन्द्रः स शुक्रो दानवंप्रति ॥ ४० ॥ विरराम महातेजाः स्वकार्या योद्यतोऽभवत् ॥ ४१ ॥ इति श्रीपद्मपु
 राणे भूमिखंडे वनोपाख्याने गुरुतीर्थे च्यवनचरित्रे कामोदाख्याने षष्ठादंशे अधिकृतं तमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥ कर्पजल उवाच ॥ यस्याः प्रहसनात्तात सुहृद्धानि भ
 वंतितैः ॥ पुष्पाणि दिव्यगंधीनि दुर्लभा नि सुरासुरैः ॥ १ ॥ कस्मात्तु देवताः सर्वाः प्रवाञ्छन्ति महामते ॥ शंकरः सुखमायातिहास्यपुष्पैः सुपूजितः ॥ २ ॥ को गुणस्तस्य पु
 ष्पस्य तन्मे कथयिस्तरात् ॥ कामोदा सा भवेत्कातुकस्य पुत्री वरांगना ॥ ३ ॥ हास्यात्तस्या महाभाग सुपुष्पाणि भवन्ति च ॥ को गुणस्तत्कथां त्रिदिसकलां विस्त
 रेण च ॥ ४ ॥ कुंजल उवाच ॥ पुरा देवैर्महादैतैः कृत्वा सौहार्दमुत्तमम् ॥ ममं धुःसागरं क्षीरममृतार्थं समुद्यताः ॥ ५ ॥ मथनाद्देवदैत्यानां कन्यागत्रचतुष्टयम् ॥ वरुणेन द
 र्शितं पूर्वसोमेनैव तथा पुनः ॥ ६ ॥ पश्चात्संदर्शितं पुण्यममृतं कलशे स्थितम् ॥ कन्याचतुष्टयं पूर्वदेवानां हितमिच्छति ॥ ७ ॥ सुलक्ष्मीनां मसांचेकाद्वितीया वारु
 णी तथा ॥ ज्येष्ठानाम तथा ख्याता कामोदान्या प्रचक्षते ॥ ८ ॥ तासां मध्ये वराश्रेष्ठा पूर्वजाता महामते ॥ तस्मां ज्येष्ठेति विख्याता लोके पूज्या सदैव हि ॥ ९ ॥ वारुणी
 पानरूपा च पयःफेनसमुद्भवा ॥ अमृतस्य तरंगाच्च कामोदा ख्यावभूवह ॥ १० ॥ सोमो राजा तथालक्ष्मीर्जज्ञाते अमृतादपि ॥ त्रैलोक्यभूषणः सोमः संजातः शं
 करप्रियः ॥ ११ ॥ मृत्युरोगहरा जाता सुराणां वारुणी तथा ॥ ज्येष्ठा सुपुण्यदा जाता लोकानां हितमिच्छताम् ॥ १२ ॥ अमृतादुत्थिता देवी कामोदानाम
 पुण्यदा ॥ विष्णोः प्रीत्यै भविष्ये तु वृक्षरूपं प्रयास्यति ॥ १३ ॥ विष्णुप्रीतिकरी सा तु भविष्यति सदैव हि ॥ तुलसीनाम सा पुण्या भविष्यति न संशयः ॥ १४ ॥
 तया सह जगन्नाथोरमिष्यति न संशयः ॥ तुलस्याः पत्रमेकं योनीत्वा कृष्णाय दास्यति ॥ १५ ॥ मेनेतस्योपकाराणां किमस्मै च ददाम्यहम् ॥ इत्येवं च तथेति त्रि
 तयं तस्य प्रीतिकरो भवेत् ॥ १६ ॥ एवं कामोदानामासौ पूर्वजाता समुद्रजा ॥ यदा सा हसते देवी हर्षगद्गदभाषिणी ॥ १७ ॥ सौहृद्धानि सुगंधीनि सुखात्तस्याः
 पतन्ति वै ॥ अम्लानानि सुपुष्पाणि योग्यं गृह्णाति समुद्यतः ॥ १८ ॥ पूजयेच्छंकरं देवं ब्रह्माणं माधवं तथा ॥ तस्य देवाः प्रतुष्यन्ति यद्विच्छति ददन्ति तत् ॥ १९ ॥
 रोदित्येषा यदा सा च केन दुःखेन दुःखिता ॥ नेत्राश्रुभ्यो हितस्यास्तु प्रभवन्ति पतन्ति च ॥ २० ॥ तानि चैव महाभाग हृद्धानि सुमहांति च ॥ सौरभेण विना तैस्तु
 यः पूजयति शंकरम् ॥ २१ ॥ तस्य दुःखं च संतापो जायते नात्र संशयः ॥ पुष्पैस्तु तादृशैर्देवान्सकृदर्चति पापधीः ॥ २२ ॥ तस्य दुःखं प्रकुर्वन्ति देवास्तत्र न सं

५० पु०
॥११२॥

शयः ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं कामोदाख्यानमुत्तमम् ॥ २३ ॥ अथ कृष्णो विचिंत्यैव दृष्ट्वा विक्रमसाहसम् ॥ विहुं डस्यापि पापस्य उद्यमसाहसं तदा ॥ २४ ॥
नारदं प्रेषयामास मोहयै नंदुरासदम् ॥ नारदस्त्वथ संश्रुत्य वाक्यं विष्णोर्महात्मनः ॥ २५ ॥ गच्छमानं दुरात्मानं कामोदां प्रतिदानवम् ॥ गत्वा तमाह दै-
त्येन्द्रं नारदः प्रहसन्निव ॥ २६ ॥ कृयासि त्वंच दैत्येन्द्रसत्वरंच समातुरः ॥ सांप्रतं केन कार्येण कस्यार्थं केन नोदितः ॥ २७ ॥ ब्रह्मात्मजं नमस्कृत्य प्रत्युवाच कृ-
तांजलिः ॥ कामोदपुष्पाय मंहं प्रस्थितो द्विजसत्तम ॥ २८ ॥ तमुवाच सधर्मात्मा पुष्पैः किं ते प्रयोजनम् ॥ विप्रवय पुनः प्राह कार्यकारणमात्मनः ॥ २९ ॥
नंदनस्य वनोद्देशे काचिन्नारीवरानना ॥ तस्यादर्शनमात्रेण गतोऽहं कामवश्यताम् ॥ ३० ॥ तया प्रोक्तोऽस्मि विप्रेन्द्रपुष्पैः कामोदसंभवे ॥ पूजयस्व महादेवं
पुष्पैस्तु सप्तकोटिभिः ॥ ३१ ॥ ततस्ते सुप्रियाभार्या भविष्यामि न संशयः ॥ तदर्थं प्रस्थितोऽस्म्यद्यं कामोदाख्यं पुरं प्रति ॥ ३२ ॥ तामहं कामयिष्यामि सिंधु-
जां शृणु सांप्रतम् ॥ मनो ह्यसौ महाहासैर्हासयिष्याम्यहं पुनः ॥ ३३ ॥ प्रीता सती महाभागा हसिष्यति पुनः पुनः ॥ तद्वा स्यंगद्वंदं विप्रममकार्यं प्रवर्द्धनम् ॥ ३४ ॥
तस्माद्वा स्यात्पतिष्यंति दिव्यानि कुसुमानि च ॥ तैस्तु देवसुमाकांतं पूजयिष्यामि सांप्रतम् ॥ ३५ ॥ तेन पूजाप्रदाने न तु षोडास्यति मे फलम् ॥ ईश्वरः सर्वभूतेशः
शंकरो लोकभावनः ॥ ३६ ॥ नारद उवाच ॥ तत्र दैत्यनगं तव्यं कामोदाख्यं पुरोत्तमे ॥ विष्णुरस्ति सुमेधावी स वेदैत्यक्षयावहः ॥ ३७ ॥ येनोपायेन पुष्पा-
णिकामोदाख्यानिदानव ॥ तव हस्ते प्रयास्यंति तमुपायं वदाम्यहम् ॥ ३८ ॥ गंगातोयेषु दिव्यानि पतिष्यंति न संशयः ॥ बाहितानि जलैर्दिव्यैरागमिष्यंति
सांप्रतम् ॥ ३९ ॥ तानि त्वंतु प्रतिगृहाण सुहृद्यानि महांति च ॥ गृहीत्वा तानि पुष्पाणि साधयस्व मनीषितम् ॥ ४० ॥ नारदोदानवश्रेष्ठो मोहयित्वा ततः
पुनः ॥ ततश्च स तु धर्मात्मा चितयामास वै पुनः ॥ ४१ ॥ कथमश्रूणि सासुचं केनोपायेन दुःखिता ॥ चितयानस्य तस्यैवं क्षणवै नारदस्य च ॥ ४२ ॥
ततो बुद्धिः समुत्पन्ना कामोदाख्यं पुरंगतः ॥ ४३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वनोपाख्याने गुरुतीर्थे च्यवनचरित्रे कामोदाख्याने एकोनविंशत्यधिकशतत-
मोऽध्यायः ॥ १११९ ॥ कुंजल उवाच ॥ कामोदाख्यं पुरं दिव्यं सर्वदेवसमाकुलम् ॥ सर्वकामसमृद्धयर्थं मप्यन्नारदस्ततः ॥ १ ॥ कामोदाया गृहं प्राप्य प्रवि-
शद्ब्रिजोत्तमः ॥ कामोदां तु ततो दृष्ट्वा सर्वकामसमाकुलम् ॥ २ ॥ तया संपूजितो विप्रः सुवाक्यैः स्वागतादिभिः ॥ दिव्यासने समाहूढस्नापपच्छद्ब्रिजोत्तमः
॥ ३ ॥ सुखेन स्थीयते भद्रे विष्णुतेजः समुद्रवे ॥ अनामयं च पप्रच्छ आशीर्भिरभिनंद्यताम् ॥ ४ ॥ कामोदोवाच ॥ प्रसादाद्भवतां विष्णोः सुखेन वर्त-
याम्यहम् ॥ कथयस्व महाप्राज्ञ त्वं प्रश्नोत्तरकारणम् ॥ ५ ॥ महामोहः समुत्पन्नो मम गिमुनिपुंगव ॥ व्यापकः सर्वलोकानां मम गिति नाशकः ॥ ६ ॥
तस्मान्निद्रासमुत्पन्ना यथामर्त्यं सुवर्तते ॥ सुतया तु मया दृष्टः स्वप्नो वै दारुणो मुने ॥ ७ ॥ केनाप्युक्तं स मे तथैव पुरतो द्विजसत्तम ॥ अव्यक्तोऽसौ

१ तामहं मानयिष्यामि इ० पा० ।

भू० ख० द्वि०
अ० १२०

॥११२॥

दृषीकेशः संसारसगमिष्यति ॥ ८ ॥ तदा प्रभृतिदुःखेन व्यापिता हं महामते ॥ तन्मे त्वं कारणं ब्रूहि भवाञ्जानवतावरः ॥ ९ ॥ नारद उ-
 वाच ॥ वातिकः पैत्तिकश्चैव कफजः सान्निपातिकः ॥ स्वप्नः प्रवर्तते भद्रे मानवेषु न संशयः ॥ १० ॥ न जायते च देवेषु स्वप्नो निद्रा च सुंदरि ॥
 आदित्योदयवेलायां दृश्यते स्वप्न उत्तमः ॥ ११ ॥ सत्स्वप्नो मानवानां हि पुण्यस्य फलदायकः ॥ अन्यदेवं प्रवक्ष्यामि स्वप्नस्य कारणं शुभे ॥ १२ ॥ म-
 हावतां दोलने च चलत्यापो विरानने ॥ जुटंत्यंबुकणाः सूक्ष्मास्तस्मादुदकसंचयात् ॥ १३ ॥ बहिरेव पतन्त्येते निर्मलांबुकणाः शुभे ॥ पुनर्लंघयन्त्यां ये ते दृश्या-
 दृश्या भवन्ति वै ॥ १४ ॥ तद्वत्स्वप्नस्य वै भावः कथ्यते शृणु भामिनि ॥ आत्मा शुद्धो विरक्तस्तुरागद्वेषविवर्जितः ॥ १५ ॥ पंचभूतात्मकानां च मुपित्वैव सुनि-
 श्चलः ॥ षड्विंशति सुतत्त्वानां मध्ये चैष विराजते ॥ १६ ॥ शुद्धात्मा केवलोनित्यः प्रकृतेः संगतिगतः ॥ तद्भावैर्वायुरूपैश्च चलते स्थानतो यदा ॥ १७ ॥ आ-
 त्मनस्तेजसश्चैव प्रति तेजः प्रजायते ॥ अंतरात्मा शुभे नाम तस्यैव प्रकथ्यते ॥ १८ ॥ पयसश्च यथाभिन्ना भवन्त्यंबुकणाः शुभे ॥ आत्मनस्तु तथा तेज अंतरा-
 त्मा प्रकथ्यते ॥ १९ ॥ सहि पृथ्वीसवै वायुः स चाप्याकाश एव हि ॥ सवै तोयं स दीप्ये त एते पंच पुराकृताः ॥ २० ॥ आत्मनस्तेजसो भूता मलरूपामहात्मनः ॥
 तस्यापि संगतिं प्राप्ता एकत्वं हि प्रयाति ते ॥ २१ ॥ स्वात्मभावप्रदोषेण नाशयति विरानने ॥ तर्पिण्डमन्यमिच्छंति वारं वारं विरानने ॥ २२ ॥ तेषां क्रीडा वि-
 हारोयं सृष्टिसंबंधकारणम् ॥ उदकस्य तरंगस्तु जायते च विलीयते ॥ २३ ॥ पुनर्भूतिः पुनर्हानिस्तादृशस्य पुनः पुनः ॥ अपारूपस्य दृष्टांतं तद्वदेपां न संश-
 यः ॥ २४ ॥ आत्मान नश्यते देवितेजो वायुर्न नश्यति ॥ न नश्यतो धराकाशौ न नश्यंतीत्याप एव च ॥ २५ ॥ पंचैव आत्मना सार्द्धं प्रभवन्ति प्रयाति च ॥ आत्मा
 दयो ह्यमी भद्रे नित्यरूपान संशयः ॥ २६ ॥ पिण्ड एव प्रणश्ये त तेषां संजात एव च ॥ विषयाणां सुदोषैः सरागद्वेषादिभिर्हतः ॥ २७ ॥ प्राणोः प्रयाति वै पिण्डात् पंचपं-
 चात्मका द्विज ॥ पिण्डातिवसते आत्मा प्रतिरूपस्तु तस्य च ॥ २८ ॥ अंतरात्मा यथा चाग्नेः स्फुल्लिगस्तु प्रकाशते ॥ तथा प्रकाशमायाति दृश्यादृश्यः प्रजाय-
 ते ॥ २९ ॥ शुद्धात्मा च परं ब्रह्म सदा जागर्ति नित्यशः ॥ अंतरात्मा प्रवद्धस्तु प्रकृतेः श्रमहागुणैः ॥ ३० ॥ अन्नाहारेण संपुष्टैरंतरात्मा सुखं व्रजेत् ॥ सुसुखाज-
 यते मोहस्तस्मान्मनः प्रमुह्यति ॥ ३१ ॥ पश्चात्संजायते निद्रा तामसी लयवर्द्धिनी ॥ नाडीमार्गेण यः सूर्यो मेरुमुलं च गच्छति ॥ ३२ ॥ तदारात्रिः प्रजायते या-
 वन्नोदयते रविः ॥ विषयाधिकारैर्मुक्तस्तु अंतरात्मा प्रकाशते ॥ ३३ ॥ भावेस्तत्त्वात्मकानां तु पंचतत्त्वैः प्रपोषितैः ॥ पूर्वजन्मस्थितैः पिंडैरंतरात्मा प्रगृह्य-
 ते ॥ ३४ ॥ सयास्यति च वै स्थानमुच्चावचं महामते ॥ संसारं अंतरात्मा वै दोषैर्बद्धः प्रणीयते ॥ ३५ ॥ कार्यरक्षति जीवात्मा पश्चात्तिष्ठति मध्यगः ॥ उदानः

स्फुरतेतीव्रस्तस्माच्छब्दः प्रजायते ॥३६॥ शुष्काभस्त्रायथाश्वासं कुरुते वायुः पूरिता ॥ तद्वच्छब्दवशाच्छ्वासमुदानः कुरुते वलात् ॥३७॥ आत्मनस्तु प्रभा
 वेण उदानो बलवान् भवेत् ॥ एवं कायः प्रसुग्धस्तु मृतकल्पः प्रजायते ॥ ३८ ॥ ततो निद्रामहामाया तस्याङ्गेषु प्रयाति सा ॥ हृदिकंठे तथा चास्येनासिकाग्रे प्र
 तिष्ठति ॥ ३९ ॥ बाहू संकुच्य संतिष्ठेद्बुद्धतोनाभि मण्डले ॥ आत्मनस्तु प्रभावाच्च उदानो नाम मारुतः ॥ ४० ॥ प्रजायते महातीव्रो बलरोधं करोति सः ॥ यथा
 रज्ज्वा प्रबद्धस्तु दारुकी लघरः स्थितः ॥ ४१ ॥ तथा चात्मा सुसंलग्नः प्राणवायुर्न संशयः ॥ अंतरात्म प्रसक्तस्तु प्राणवायुः शुभानने ॥ ४२ ॥ बुद्धिबद्धो हितो भेदे
 अंतरात्मा प्रधावति ॥ पूर्वजन्मार्जितान्वासान् स्मृत्वा तत्र प्रधावति ॥ ४३ ॥ तत्र संस्थो महाप्राज्ञः स्वेच्छया रमते पुनः ॥ एवं नाना विधान् स्वप्नानं तरात्मा प्रप
 श्यति ॥ ४४ ॥ उत्तमांश्च विरुद्धांश्च कर्मयुक्तान् प्रपश्यति ॥ गिरींस्तथा सुदुर्गांश्च उच्चैश्चान् प्रपश्यति ॥ ४५ ॥ तदेव वातिकं विद्धि कफवत्तद्वदाम्यहम् ॥ जलं नदीं
 तडागं च पयः स्थानानि पश्यति ॥ ४६ ॥ अग्निं च पश्यते देवि बहु कांचनमुत्तमम् ॥ तदेव पित्तं कं विद्धि भाव्यं चैव वदाम्यहम् ॥ ४७ ॥ प्रभाते दृश्यते स्वप्नो
 भव्यो वा भव्य एव च ॥ कर्मयुक्तो वरारोहेलाभालाभ प्रकाशकः ॥ ४८ ॥ स्वप्नस्यापि अवस्थामेकाथिता वरवर्णिनि ॥ तद्भावं च वरारोहे विष्णोश्चैव भविष्य
 ति ॥ ४९ ॥ तन्निमित्तं त्वया दृष्टो दुःस्वप्नः स तु प्रेक्षितः ॥ ५० ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे कामोदाख्याने विंश
 धिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ कामोदोवाच ॥ न विदुर्देवताः सर्वाय स्यान्तरूपमेव च ॥ यस्मिंश्छीनस्तु सर्वोयं स चैकात्मा प्रकथ्यते ॥ १ ॥
 यस्य माया प्रपञ्चस्तु संसारः शृणु नारद ॥ कस्मात्प्रयातिसंसारं मम स्वामी जगत्पतिः ॥ २ ॥ पापैश्चापि सुपुण्यैश्च नरो बद्धस्तु कर्मभिः ॥ संसारं सरते
 विप्रहरिः कस्माद्भजेद्भद ॥ ३ ॥ नारद उवाच ॥ शृणु देवि प्रवक्ष्यामि यत्कृते तेन चक्रिणा ॥ भृगोरग्रे प्रतिज्ञातं यज्ञरक्षां करोम्यहम् ॥ ४ ॥ इन्द्रस्य वचना
 त्सद्योगतोऽसौ दानवैः सह ॥ योद्धुं विहाय गोविंदो भृगोश्चैव मखोत्तमम् ॥ ५ ॥ मत्संत्यक् कागते देवेषु च तैर्दानवोत्तमैः ॥ आगत्य ध्वंसितः सर्वः स यज्ञः पापचेतनः ॥ ६ ॥
 हरिं कुक्ष्ययोगीन्द्रः शशाप भृगुरेव तम् ॥ दशजन्मानि भुङ्क्ष्व त्वमच्छाप कलुषीकृतः ॥ ७ ॥ कर्मणः स्वस्य संभोगं संभोक्ष्यति जनार्दनः ॥
 तन्निमित्तं त्वया देवि दुःस्वप्नः परिबीक्षितः ॥ ८ ॥ इत्युक्त्वा तां गतो विप्रो ब्रह्मलोकं स नारदः ॥ कृष्णस्यापि सुदुःखेन दुःखिता सा भवत्तदा ॥ ९ ॥
 रुरोद करुणं बालाहा हेति वदती मुहुः ॥ गङ्गातीरोपाविष्टा सा जलांते शृणु नन्दन ॥ १० ॥ सुनेत्राभ्यां तथा श्रूणि दुःखेनापि प्रमुंचति ॥ तान्यश्रू
 णि प्रमुक्तानि गंगातोये पतंत्यपि ॥ ११ ॥ जले चैव निमज्जति तस्याश्वाप्यश्रुविंदवः ॥ संभवन्ति पुनस्तु तपन्नरूपाणि तानि च ॥ १२ ॥
 गंगातोये प्रफुल्लानि वाहितानि प्रयांति वै ॥ ददृशे दानवश्रेष्ठो विष्णुमायाप्रमोहितः ॥ १३ ॥ दुःखजानिनजानातिमुनिना कथितान्यपि ॥ हर्षेण महता

विष्टःपरिजमाहसोऽसुरः ॥ १४ ॥ पद्मेस्तुपुष्पितैःसोपिपूजयेद्विरिजाप्रियम् ॥ सप्तकोटिभिर्दैत्यैर्द्रोविष्णुमायाप्रमोहितः ॥ १५ ॥ अथ
 कुद्धाजगद्धात्रीशंकरंवाक्यमब्रवीत् ॥ पश्यैतस्यविकर्मत्वंदानवस्यमहामते ॥ १६ ॥ शोकोत्पन्नानिपद्मानिगंगातोयगतानिवै ॥ अयमेषप्रगृह्णा
 तिकामाकुलितचेतनः ॥ १७ ॥ पूजयेच्चापिदुष्टात्माशोकसंतापकारकैः ॥ दुःखजैःशोकजैःपुष्पैस्तैःसुश्रेयःकथंभवेत् ॥ १८ ॥ यादृशेनापिभावेन
 मामेवपरिपूजयेत् ॥ तादृशेनापिभावेनअस्यसिद्धिर्भविष्यति ॥ १९ ॥ सत्यध्यानविहीनोयंकामोदान्यस्तमानसः ॥ संजातःपापचारित्रो जहिदेवि
 स्वतेजसा ॥ २० ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंशंभोश्चैवमहात्मनः ॥ अस्यैवसंक्षयंशंभोकरिष्येतवशासनात् ॥ २१ ॥ एवमुक्ताततोदेवीतस्यापिवधकां
 क्षया ॥ वर्त्ततेहिविहुंडस्यवधोपायंयचितयत् ॥ २२ ॥ कृत्वामायामर्यरूपं ब्राह्मणस्यमहात्मनः ॥ पूजयेच्छंकरंनाथंसुपुष्पैःपारिजातजैः ॥ २३ ॥ स
 मेत्यदानवःपापोदिव्यांपूजांविनाशयेत् ॥ कामाकुलःसुदुःखार्तस्तद्रतोभावतत्परः ॥ २४ ॥ विष्णोश्चैवमहामायांपूर्वदृष्टांसदानवः ॥ सम्मारदान
 वःपापःकामबाणैःप्रपीडितः ॥ २५ ॥ तस्याःस्मरणमात्रेणकंदर्पेणबलीयसा ॥ विरहाकुलदुःखार्तोरोदतेहिमुहुर्मुहुः ॥ २६ ॥ कालाकृष्टःसदुष्टात्मा
 शोकजातानितानिसः ॥ परिगृह्यसमायातःपूजनार्थीमहेश्वरम् ॥ २७ ॥ देव्याकृतांहिपूजांचसुपुष्पैःपारिजातजैः ॥ तांनिर्णाड्यमुलोभेनशोकजैःपरिपूज
 येत् ॥ २८ ॥ नेत्राभ्यांतस्यदुष्टस्यविंदवस्तेऽश्रुसंभवाः ॥ अविरलास्ततोवत्सपतंतिलिंगमस्तके ॥ २९ ॥ देवीब्राह्मणरूपेणतमुवाचमहामते ॥ को
 भवान्पूजयेद्देवंशोकाकुलमनाःसदा ॥ ३० ॥ पतंत्यश्रूणिदेवस्यमस्तकेशोकजानिते ॥ अपवित्राणिमेवूहि एतमर्थममाग्रतः ॥ ३१ ॥ विहुंडउवाच ॥
 पूर्वदृष्टमयानारीसर्वसौभाग्यसंपदा ॥ सर्वलक्षणसंपन्नाकामस्यायतनंमहत् ॥ ३२ ॥ तस्यामोहेनसंदग्धःकामेनाकुलतांगतः ॥ तयाप्राक्तंहिसंभोगे
 देहिमेदायमुत्तमम् ॥ ३३ ॥ कामोदसंभवेःपुष्पैःपूजयस्वमहेश्वरम् ॥ तेषांपुष्पकृतांमालांममकंठेपरिक्षिप ॥ ३४ ॥ कोटिभिःसप्तसंख्यातैःपूजय
 स्वमहेश्वरम् ॥ तदर्थंपूजयाम्येवईश्वरंफलदायकम् ॥ ३५ ॥ कामोदसंभवेःपुष्पैर्दुर्लभैर्देवदानवैः ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ कृतेभावःकृतेध्यानंकृतेज्ञानं
 दुरात्मनः ॥ ३६ ॥ ईश्वरस्यापिसंबंधोनास्ति किंचित्त्वयैवहि ॥ कामोदायावररूपंकीदृशंवदसांप्रतम् ॥ ३७ ॥ कलध्यानिसुपुष्पाणितस्याहास्यो
 द्भवानिच ॥ विहुंडउवाच ॥ भावंध्यानंनजानामिनदृष्टासामयाकदा ॥ ३८ ॥ गंगातोयगतान्येवपरिगृह्णामिनित्यशः ॥ तैरहंपूजयाम्येकंशंकरं
 प्रवदाम्यहम् ॥ ३९ ॥ ममाग्रेकथितंविप्रशुक्लेणापिमहात्मना ॥ वचनात्तस्यदेवेशमर्चयामिदिनेदिने ॥ ४० ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयच्चपृष्टोस्मि
 सांप्रतम् ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ कामोदारोदनाजातैःपुष्पैस्तैर्दुःखसंभवेः ॥ ४१ ॥ लिंगमर्चयसेदुष्टप्रभातेनित्यमेवच ॥ यादृशेनापिभावेनपुष्पैश्चादृशैस्त्व

५० पु०

। ११४ ।

या ॥ ४२ ॥ अर्चितो देवदेवेशस्तादृशं फलमाप्नुहि ॥ दिव्यपूजां विनाश्यैवं शोकपुष्पैः प्रपूजसि ॥ ४३ ॥ असौ दोषस्तवैवाद्यसमुत्पन्नः सुदारुणः ॥ तस्माद्दण्डं प्रदास्यामि भुंक्ष्वस्वकर्मजं फलम् ॥ ४४ ॥ तस्यावाक्यं समाकर्ण्य कालकृष्टो वभाषताम् ॥ ररेदुष्टदुराचारममकर्मप्रदूषक ॥ ४५ ॥ हन्मि त्वामिह खड्गेन अनेनापि न संशयः ॥ इत्युक्त्वा ब्राह्मणं तं सनिशितं खड्गमाददे ॥ ४६ ॥ हंतुं कामः सदुष्टात्मा अभ्यधावतदानवः ॥ सा देवी विप्ररूपेण संकुद्धा परमेश्वरी ॥ ४७ ॥ स्वस्थानमागतं दृष्ट्वा हुंकारं विससर्ज ह ॥ तेन हुंकारेण पतितो दानवाधमः ॥ ४८ ॥ निश्चेष्टः कामरूपेण वज्राहत इवाच लः ॥ पतिते दानवे तस्मिन् सर्वलोके विनाशके ॥ ४९ ॥ लोकाः स्वास्थ्यंगताः सर्वे दुःखतापविवर्जिताः ॥ एतस्मात्कारणाद्दत्तसंसास्त्रं विप्रैः परिदेवति ॥ ५० ॥ गंगातीरे वरारोहा दुःखव्याकुलमानसा ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यत्त्वया परिपृच्छितम् ॥ ५१ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमुक्त्वा सुपुत्रं तं कुंजलो अंडजेश्वरः ॥ विरराम महाप्राज्ञः किञ्चिन्नोवाच भूपते ॥ ५२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे कामोदाख्याने एकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुंजलो धर्मपक्षी स इत्युक्त्वा तान् सुतान् प्रति ॥ विरराम महाप्राज्ञः किञ्चिन्नोवाच तान् प्रति ॥ १ ॥ वटाधः स्थो द्विजश्रेष्ठस्तमुवाच महाशुकम् ॥ को भवान्धर्मवक्ता हि पक्षिरूपेण वर्तते ॥ २ ॥ किंवा देवोऽथ गंधर्वः किंवा विद्याधरो भवान् ॥ कस्य शापादिमां प्राप्नोयौ निंकीरस्य पातकीम् ॥ ३ ॥ कस्मात्ते ईदृशं ज्ञानं वर्ततेऽतीन्द्रियं शुक ॥ सुपुण्यस्य तु कस्यापि कस्य वै तपसः फलम् ॥ ४ ॥ किंवा च्छत्रेण रूपेण अनेनापि महामते ॥ कस्त्वं सिद्धोऽसि देवो वा तन्मे कथय कारणम् ॥ ५ ॥ कुंजल उवाच ॥ भोः सिद्धत्वा महं जाने कुलं ते गोत्रमुत्तमम् ॥ विद्यां तपः प्रभावं च यस्माद्भूमिमेदिनीम् ॥ ६ ॥ सर्वं विप्रप्रवक्ष्यामि स्वागतं तव सुव्रत ॥ उपविश्यासने पुण्ये छायां श्रयशीतलाम् ॥ ७ ॥ अव्यक्तप्रभवो ब्रह्मा तस्माज्ज्ञे प्रजापतिः ॥ ब्राह्मणस्तु गुणैर्युक्तो भृगुर्ब्रह्मसमो द्विजः ॥ ८ ॥ भार्गवो नाम तस्यासीत्सर्वधर्मार्थतत्त्ववित् ॥ तस्यान्वये भवान्विप्रच्यवनः ख्यातिमान् भुवि ॥ ९ ॥ माहं देवो न गंधर्वो नाहं विद्याधरः पुनः ॥ यो हं विप्रप्रवक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु ॥ १० ॥ कश्यपस्य कुले जातः कश्चिद्ब्राह्मणसत्तमः ॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञः सर्वकर्मप्रकाशकः ॥ ११ ॥ विद्याधरोति विख्यातः कुलशीलगुणैर्युतः ॥ राजमानः श्रिया विप्रआचारैस्तपसा तदा ॥ १२ ॥ संवभूवुः सुतास्तस्य विद्याधरस्य ते त्रयः ॥ वसुशमो नाम शर्मार्धर्मशर्मा च ते त्रयः ॥ १३ ॥ तेषामहं धर्मशर्मा कनिष्ठो गुणवर्जितः ॥ वसुशर्माममभ्राता वेदशास्त्रार्थकोविदः ॥ १४ ॥ आचारेण सुसंपन्नो विद्यादिसुगुणैः पुनः ॥ नामशर्मामहाप्राज्ञस्तद्वत्त्वासीद्गुणाधिकः ॥ १५ ॥ अहमेको महाधूर्ध्वः संजातः शृणु सत्तम ॥ विद्यानामुत्तमं विप्रभावमर्थं शुभं कदा ॥ १६ ॥ न शृणोमि न वैयामि गुरुगेदमनुत्तमम् ॥ ततस्तु जनको मे तु मामेवं परिचितयेत् ॥ १७ ॥ धर्मशर्मेति पुत्रस्य नामास्य तु निरर्थकम् ॥ संजातः क्षितिमच्येतु न वि

धू० खं० द्वि०

अ० १२२

॥ ११४ ॥

द्रान्मेगुणाकरः ॥ १८ ॥ इतिसंचित्यधर्मात्मासुवाचसुदुःखितः ॥ व्रजपुत्रगुरोर्गेहंविद्यार्थपरिसाधय ॥ १९ ॥ एवमाकर्ण्यतत्तस्यपितुर्वा
 क्यंमयाशुभम् ॥ नाहंतातगमिष्यामिगुरोर्गेहंसुदुःखदम् ॥ २० ॥ यत्रवैताडनंनित्यंभ्रूभंगादिचक्रोशनम् ॥ अन्नंनदृश्यतेतत्रकर्मणाशृणुस
 त्तम् ॥ २१ ॥ दिवारात्रौननिद्रास्तिनास्तिमुखस्यसाधनम् ॥ तस्मादुःखमयंतातनयास्येगुरुर्मदिरम् ॥ २२ ॥ विद्याकार्यंकरिष्येनक्रीडार्थमहमु
 त्सुकः ॥ भोक्ष्येस्वप्स्येप्रसादात्तेकरिष्येक्रीडनंपितः ॥ २३ ॥ डिभैःसार्द्धंमुखेनापिदिवारात्रमतंद्रितः ॥ मामुवाचसधर्मात्मासूढंज्ञात्वासुदुः
 खितः ॥ २४ ॥ विद्याधरउवाच ॥ मापुत्रसाहसंकार्पीर्विद्यार्थमुद्यमंकुरु ॥ विद्ययाप्राप्यतेसौख्यंयशःकीर्तिस्तथातुला ॥ २५ ॥ ज्ञा
 नेस्वर्गश्चमोक्षश्चतस्माद्विद्यांप्रसाधय ॥ पूर्वसुदुःखमूलातुपश्चाद्विद्यासुखप्रदा ॥ २६ ॥ तस्मात्साधयपुत्रत्वंविद्यांगुरुगृहंव्रज ॥ पितुर्वाक्यमकुर्वाणोअ
 हमेवंदिनेदिने ॥ २७ ॥ यत्रयत्रस्थितो नित्यमर्थहानिकरोम्यहम् ॥ उपहासःकृतोलोकैर्ममविप्रप्रकुत्सनम् ॥ २८ ॥ ममलज्जासमुत्पन्नाजीवनाशकरी
 तदा ॥ विद्यार्थमुद्यतोविप्रकंगुरुंप्रार्थयाम्यहम् ॥ २९ ॥ इतिचिंतापरोजातोदुःखशोकसमाकुलः ॥ कथंविद्यामहंजानेकथंविदाम्यहंगुणान् ॥ ३० ॥ क
 थंमेजायतेस्वर्गःकथंमोक्षंव्रजाम्यहम् ॥ इत्येवंचितयन्विप्रवार्द्धक्यमगमंपुनः ॥ ३१ ॥ देवतायतनेदुःखीउपविष्टस्त्वहंकदा ॥ मद्राग्यैःप्रेरितःकश्चित्सि
 द्दएकःसमागतः ॥ ३२ ॥ निराश्रयोजिताहारःसदानंदस्तुनिःस्पृहः ॥ एकांतमास्थितोविप्रयोगयुक्तोजितेंद्रियः ॥ ३३ ॥ परब्रह्मणि संलंनो ज्ञान
 ध्यानसमाधिमान् ॥ तमहंसंश्रितोविप्रज्ञानरूपंमहामतिम् ॥ ३४ ॥ अहंशुद्धेनभावेनभक्त्यानामितकंधरः ॥ नमस्कृत्यमहात्मानंपुरतस्तस्यसंस्थितः ॥
 ॥ ३५ ॥ दीनरूपोद्वहंजातोमंदभाग्यस्तथापुनः ॥ तेनाहंपृच्छितोविप्रकस्माद्भवान्प्रशोचति ॥ ३६ ॥ केनाभिप्रायभावेनदुःखमेवभुनक्तिवै ॥ तेने
 त्युक्तोस्मि विप्रैर्द्रज्ञानिनायोगिनातदा ॥ ३७ ॥ सुमृदेनमयातस्यपूर्ववृत्तांतमेवाहि ॥ तमेवंश्रावितंसर्वसर्वज्ञत्वंकथंव्रजेत् ॥ ३८ ॥ एतदर्थमहादुःखी
 भवान्ममगतिःसदा ॥ सचोवाचमहात्मा मेसर्वज्ञानस्यकारणम् ॥ ३९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेद्राविंश
 त्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥ सिद्धउवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामिज्ञानरूपंतवाग्रतः ॥ ज्ञानस्यनास्तिवैदेहोहस्तौपादौचचक्षुषी ॥ १ ॥ नासा
 कर्णौनज्ञानस्यनास्तिचैवास्थिसंग्रहः ॥ केनदृष्टतुवैज्ञानंकानिलिंगानितस्यवै ॥ २ ॥ आकारैर्वर्जितंनित्यंसर्ववैतिससर्ववित् ॥ दिवाप्रकाशकःसूर्यो
 रात्रौप्रकाशयेच्छशी ॥ ३ ॥ गृहंप्रकाशयेद्दीपोलोकमप्येस्थिताभमी ॥ तत्पदेकैर्नैवाध्माहृश्यतेशृणुसत्तम ॥ ४ ॥ नविंदतिहिमूढास्तेमोहिताविष्णु
 मायया ॥ कायमध्येस्थितंज्ञानंध्यानदीप्तमनोपमम् ॥ ५ ॥ तत्पदेतनदृश्येतचंद्रसूर्यादिभिर्नच ॥ हस्तपादौविनाज्ञानमचक्षुःकर्णवर्जितम् ॥ ६ ॥ तस्य

1199611

१ अथापि नगद्वयः सदाशतं विद्वज्जन पथी हतः तेनेव च भवितुः" इति मृत्युं गतं शकं श्रुत्वा इति तृतीयादिकस्थेनार्थसंगतिरवधेया ।

अ० १२३

1199411

क्यैः संस्कृताक्षरसंयुतैः ॥ ३५ ॥ त्वाविनाकश्चमावत्सबोधयिष्यतिसांप्रतम् ॥ कथाभिस्तुविचित्राभिः पक्षिराजप्रसाद्यमाम् ॥ ३६ ॥ अस्मिन्सुनिर्जनोद्याने
 विहायक्वगतोभवान् ॥ केनदोषेणलितोस्मितन्मेकथयसांप्रतम् ॥ ३७ ॥ एवंविधैरहंवाक्यैः करुणैस्तैस्तुमोहितः ॥ एवमादिप्रलप्याहंशोकेनापिसुपीडि-
 तः ॥ ३८ ॥ मृतोहंतेनमोहेनतद्भावेनापिमोहितः ॥ मरणेयादृशोभावोमतिश्चासीच्चयादृशी ॥ ३९ ॥ तादृशेनापिभावेनजातोऽहं द्विजसत्तम ॥ गर्भवा-
 सोमयाप्राप्तो ज्ञानस्मृतिविधायकः ॥ ४० ॥ स्मृतं पूर्वकृतं कर्म स्वयमेव विचोष्टितम् ॥ मयापापेनमूढेन किंकृतं ह्यकृतात्मना ॥ ४१ ॥ गर्भयोगसमारूढः
 पुनस्तर्चितयाम्यहम् ॥ तेनमेनिर्मलं ज्ञानं जातं वै सर्वदंशकम् ॥ ४२ ॥ गुरोस्तस्य प्रसादाच्च प्राप्तं वै ज्ञानमुत्तमम् ॥ तस्य वाक्योदकैः स्वच्छैः कायस्य
 मलमेव च ॥ ४३ ॥ सवाह्याभ्यंतरं विप्रक्षालितं निर्मलं कृतम् ॥ तिर्यक्त्वं च मया प्राप्तं शुक्लजातिसमुद्भवम् ॥ ४४ ॥ शुक्लस्य च्यानभावेन मरणे समुपस्थि-
 ते ॥ तस्मिन्काले मृतो विप्रतद्भावेनापि भावितः ॥ ४५ ॥ तादृशोऽस्मिन् पुनर्जातः शुक्लरूपो महीतले ॥ मरणे यादृशो भावः प्राणिनां परिजायते ॥ ४६ ॥
 तादृशः स्युस्तु सत्त्वास्ते तद्रूपास्तत्परायणाः ॥ तद्गुणास्तत्स्वरूपास्ते भावभूता भवन्ति हि ॥ ४७ ॥ मृत्युकालस्य विप्रेन्द्रभावेनापिन संशयः ॥ अतुलं प्राप्तवा-
 ज्ञानमहमत्रमहामते ॥ ४८ ॥ तेन सर्वविषयामियद्भूतं यद्भविष्यति ॥ वर्तमानं महाप्राज्ञज्ञानेनापिमहामते ॥ ४९ ॥ सर्वविदाम्यहं ह्यत्र संस्थितोऽपि
 न संशयः ॥ तारणाय मनुष्याणां संसारे परिवर्तताम् ॥ ५० ॥ नास्ति तीर्थं गुरुसमं वंचच्छेदकरं द्विज ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं शृणु भार्गव नंदन ॥ ५१ ॥ यत्त्वय-
 पृच्छितं विप्रतत्ते सर्वं प्रकाशितम् ॥ स्थलजाच्चोदकात्सर्वं बाह्यं मलं प्रणश्यति ॥ ५२ ॥ जन्मान्तरकृतान्पापान्गुरुतीर्थं प्रणाशयेत् ॥ संसारतारणायै-
 व जंगमं तीर्थमुत्तमम् ॥ ५३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ शुक्ल एव महाप्राज्ञश्च यवनाय महात्मने ॥ तत्त्वं प्रकाशयित्वा तु विरराम नृपोत्तम ॥ ५४ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं जंग-
 मं तीर्थमुत्तमम् ॥ वरं वरय भद्रं ते यत्ते मनसि वर्तते ॥ ५५ ॥ वेन उवाच ॥ नार्ह राज्ञ्यस्य कामार्थं नान्यत्किंचित्प्रकामये ॥ सदेहो गंतुमिच्छामि तव कार्यं जनार्द-
 न ॥ ५६ ॥ एवं वरमहं मन्ये यदि दातुमिहेच्छसि ॥ विष्णुरुवाच ॥ यजत्वमश्वमेधेन राजसूयेन भूपते ॥ ५७ ॥ गोभूस्वर्णाम्बुधान्यानां कुरु दानं महामते ॥ दाना-
 न्नश्यति वै पापं ब्रह्मवध्यादिघोरकम् ॥ ५८ ॥ चतुर्वर्गस्तु दानेन सिद्धयत्येव न संशयः ॥ तस्माद्दानं प्रकर्तव्यं मासु दिश्य च भूपते ॥ ५९ ॥ यादृशेनापि भावे-
 न मासु दिश्य ददातियः ॥ तादृशं तस्य वै भावं सत्यमेवं करोम्यहम् ॥ ६० ॥ ऋषीणां दंशं नात्स्पर्शोद्भूतस्ते पापसंचयः ॥ आगमिष्यसि यज्ञांति मम देहं न सं-
 शयः ॥ ६१ ॥ एवमाभाष्य तं वृद्धं मंतर्द्धानं गतो हरिः ॥ ६२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे पंचाधिकपंचाशत्सहस्रसंहितायां विनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्य-
 संपूर्तिवर्णने च यवनचरित्रसमाप्तौ च त्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२३ ॥ सुत उवाच ॥ अंतर्द्धानं गते विष्णोर्वेनो राजामहामतिः ॥ क्व गतो देवदेवेश्च

५० पु०
॥११६॥

तिचिंतापरोऽभवत् ॥ १ ॥ हर्षेणमहताविष्टाश्चितयित्वानृपोत्तमः ॥ समाहूयनृपश्रेष्ठतंपृथुमधुराक्षरैः ॥ २ ॥ तमुवाचमहात्मानंहर्षेणमहतातदा ॥ त्वया
पुत्रेणभूलोकेतारितोस्मिसुपातकात् ॥ ३ ॥ नीतउज्ज्वलतावत्सर्वशोमेसांप्रतंपृथो ॥ मयाविनाशितोदोषैस्त्वयागुणैःप्रकाशितः ॥ ४ ॥ यजेहमश्वमेधेन
दास्येदानान्यनेकशः ॥ विष्णुलोकं ब्रजाम्यद्यसकायस्तेप्रसादतः ॥ ५ ॥ संभरस्वमहाभागसंभारांस्त्वनृपोत्तम ॥ आमंत्रयमहाभागब्राह्मणान्वेदपारगा
न् ॥ ६ ॥ एवंपृथुःसमादिष्टोवेनेनापिमहात्मना ॥ प्रत्युवाचमहात्मासवेनंपितरमादरात् ॥ ७ ॥ कुरुराज्यमहाराजभुङ्क्वभोगान्मनोनुगान् ॥ दिव्यान्वा
मानुषान्पुण्यान्यज्ञैर्यजजनार्दनम् ॥ ८ ॥ एवमुक्त्वाप्रणम्यैवपितरंज्ञानतत्परम् ॥ धनुरादायपृथ्वीशःसर्वाण्यत्नपूर्वकम् ॥ ९ ॥ आदिदेशभटान्सर्वान्धो
षध्वंभूतलेमम् ॥ पापमेवनकर्तव्यंकर्मणात्रिविधेनैव ॥ १० ॥ करिष्यंतिचयत्पापंआज्ञावेनस्यभूपतेः ॥ उल्लंघ्यवध्यतांसोहियास्यतेनात्रसंशयः ॥ ११ ॥
दानमेवप्रदातव्यंयज्ञैश्चैवजनार्दनम् ॥ यजध्वंमानवाःसर्वेत्तन्मनस्कावित्सराः ॥ १२ ॥ एवंशिक्षांप्रदत्वासौराज्यंभृत्येषुवेनजः ॥ निःक्षिप्यचगतो
विप्रास्तपसोर्थेतपोवनम् ॥ १३ ॥ सर्वान्दोषान्परित्यज्यसंयम्यविषयेन्द्रियान् ॥ शतवर्षप्रमाणंवैनिराहारोबभूवह ॥ १४ ॥ तपसातस्यवैतुष्टोब्रह्मापृथु
मुवाचह ॥ तपस्तपसिकस्मात्त्वंतन्मेत्वंकारणंवद ॥ १५ ॥ पृथुरुवाच ॥ वेनएषमहाप्राज्ञःपितामेकीर्तिवर्द्धनः ॥ समाचरातयःपापमस्यराज्येनरा
धमः ॥ १६ ॥ शिरश्छेत्ताभवत्पेषतस्यदेवोजनार्दनः ॥ अट्टैश्चमहाचक्रेहरिःशास्ताभवेत्स्वयम् ॥ १७ ॥ मनसाकर्मणावाचाकर्तुंवांछतिपातकम् ॥ तेषां
शिरांसिबुटचंतुफलंपक्कंयथाद्रुमात् ॥ १८ ॥ एतदेववरमन्येत्त्वत्तःशृणुसुरेश्वर ॥ प्रजानांदोषभावेननलिप्यतिपितामम् ॥ १९ ॥ तथाकुरुष्वदेवेशवरं
दातुंयदीच्छसि ॥ ददस्वउत्तमंकामंचतुर्मुखनमोऽस्तुते ॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एवमस्तुमहाभागपितातेपूततांगतः ॥ विष्णुनाशासितोवत्सपुत्रेणापित्व
यापृथो ॥ २१ ॥ एवंपृथुंसमुद्दिश्यवरंदत्वागतोविभुः ॥ पृथुरेवसमायातोर्राज्यकर्मणिंसंस्थितः ॥ २२ ॥ वैन्यस्यराज्येविप्रेन्द्राःपापंकश्चिन्नचाचरेत् ॥
यस्तुचितयतेपापंत्रिविधेनापिकर्मणा ॥ २३ ॥ शिरश्छेदोभवेत्तस्ययथाचक्रैर्निकृंतितः ॥ तदाप्रभृतिवैपापनैवकोपिसमाचरेत् ॥ २४ ॥ इत्याज्ञावर्ततेत
स्यवैन्यस्यापिमहात्मनः ॥ सर्वलोकाःसमाचारैःपरिवर्तंतिनित्यशः ॥ २५ ॥ दानभोगैःप्रवर्ततेसर्वधर्मपरायणाः ॥ सर्वसौख्यैःप्रवर्द्धतेप्रसादात्तत्स्थभूप
तेः ॥ २६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेचतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥ सुतउवाच ॥ वेनस्याज्ञांसुसंप्राप्यपृथुःपरमधार्मिकः ॥
संवभ्रेसर्वसंभाराब्रानापुण्याचृपात्मजः ॥ १ ॥ निमंत्र्यब्राह्मणान्सर्वान्नानादेशोद्भवानपि ॥ अथवेनइयाजासावश्वमेधेनभूपतिः ॥ २ ॥ दानान्यदाद्ब्राह्म
णेभ्योनानारूपाण्यनेकशः ॥ जगामवैष्णवलोकंसकायोजगतीपतिः ॥ ३ ॥ विष्णुनासहधर्मात्मानित्यमेवप्रवर्तते ॥ एतद्भःसर्वमाख्यातंचरित्रंतस्यभूप

भू०सं०दि०
अ० १२५

॥ ११६ ॥

ते ॥ ४ ॥ सर्वपापप्रशमनं सर्वदुःखविनाशनम् ॥ पृथुरेव सधर्मात्पाराजापृथ्वीप्रशसासति ॥ ५ ॥ त्रैलोक्येन समं पृथ्वीदुहोहनृपसत्तमः ॥ प्रजास्तुरं
 जितास्तेन पुण्यधर्मानुकर्मभिः ॥ ६ ॥ इतस्ते सर्वमाख्यातं भूमिखंडमनुत्तमम् ॥ प्रथमं सृष्टिखंडं दुद्वितीयं भूमिखंडकम् ॥ ७ ॥ भूमिखंडस्य माहृत्यं क
 थयिष्याम्यहंपुनः ॥ अस्य खंडस्य वैश्वेकैः शृणोति नरोत्तमः ॥ ८ ॥ दिनस्यैकस्य वै पापं तस्यैवैव प्रणश्यति ॥ योनरोभावसंयुक्तोऽप्यायं संशृणुते
 सुधीः ॥ ९ ॥ तस्य पुण्यं प्रवक्ष्यामि श्रूयतां द्विजसत्तमाः ॥ दत्तस्य गोसहस्रस्य ब्राह्मणेभ्यः सुपर्वाणि ॥ १० ॥ यत्फलं तत्प्रजायेत विष्णुस्तस्य प्रसीदति ॥
 अस्य पद्मपुराणस्य पठमानस्य नित्यशः ॥ ११ ॥ कलौ युगे तु विघ्नाश्च न जायते न रस्य वै ॥ व्यास उवाच ॥ कस्मात्कलौ न जायते शृण्वानस्य च पद्म
 ज ॥ १२ ॥ न रस्य पुण्ययुक्तस्य नाना विघ्नाः सुदारुणाः ॥ ब्रह्मोवाच ॥ मत्स्याप्यश्वमेधस्य यत्फलं परिकथ्यते ॥ १३ ॥ तत्फलं दृश्यते तात पुराणे
 पद्मसंज्ञके ॥ अश्वमेधमत्स्यः पुण्यः कलौ नैव प्रवर्तते ॥ १४ ॥ पुराणं चापि यत्तद्दशमेधसमं किल ॥ अश्वमेधस्य यत्पुण्यं स्वर्गमोक्षफलप्रदम् ॥ १५ ॥ न
 भुंजति नराः पापाः पापमार्गेषु संस्थिताः ॥ पुराणस्यास्य पुण्यस्य पद्मसंज्ञस्य सत्तम ॥ १६ ॥ अश्वमेधसमं पुण्यं न भुंजति कलौ नराः ॥ कलौ युगे नरैः पापैर्ग
 तव्यं नरकार्णवम् ॥ १७ ॥ कस्माच्छ्रोष्यंति तत्पुण्यं चतुर्वर्गप्रसाधनम् ॥ येन श्रुतमिदं पुण्यं पुराणं पद्मसंज्ञकम् ॥ १८ ॥ सर्वहिंसाधितं तेन
 चतुर्वर्गस्य साधनम् ॥ अश्वमेधादयो यज्ञास्तस्मान्नामहमते ॥ १९ ॥ कलौ युगे गताः स्वर्गसंवेदाः सांगसस्वराः ॥ यः कोपि सत्त्वसंपन्नः ३ द्वावा
 न्भगवत्परः ॥ २० ॥ श्रोतुमिच्छति धर्मात्मा स पुत्रो भार्यया सह ॥ श्रवणार्थं महाश्रद्धा पूर्वतस्तस्य प्रजायते ॥ २१ ॥ शृण्वानस्य न रस्यापि
 महाविघ्नो न संचरेत् ॥ अश्रद्धा जायते पूर्वपाठकस्य न रस्य च ॥ २२ ॥ लोभश्चाजायते तस्य शृण्वानस्य द्विजोत्तम ॥ प्रेषितो विष्णुदेवेन महामोहः ॥ दा
 रुणः ॥ २३ ॥ अकरोत्स विनाशं तु शृण्वतश्चास्य नित्यशः ॥ दूषकाः कुत्सकाः पापाः संभवन्ति दिने दिने ॥ २४ ॥ ज्ञातव्यं तु सुबुद्धेन विघ्नरूपं ममाधुना ॥
 संजातं दृश्यते व्यास तथा होमसमाचरेत् ॥ २५ ॥ वैष्णवैश्च महामंत्रैर्विष्णुसूक्तैः सुपुण्यदैः ॥ विष्णोरराटमंत्रेण सहस्रशीर्षकेन च ॥ २६ ॥ इदं विष्णुसु
 मंत्रेण आब्रह्मणे पुनः पुनः ॥ त्र्यंबकेन च मंत्रेण होममेवं समाचरेत् ॥ २७ ॥ बृहत्साम्रासुमंत्रेण द्वादशाक्षरकेन च ॥ यस्य देवस्य यो होमस्तस्य मंत्रेण होम
 येत् ॥ २८ ॥ अष्टोत्तरतिलाज्यैश्च पालाशैः समिधैरपि ॥ ग्रहाणामपि कर्त्तव्यं स्थापनं पूजनं द्विज ॥ २९ ॥ विघ्नेशं पूजयेत्तत्र शारदां च सुरेश्वरीम् ॥ जा
 तवेदं महामायां चंडिकां क्षेत्रनायकम् ॥ ३० ॥ तिलैश्च तंदुलैराज्यैस्तेषां मंत्रसमुद्यतैः ॥ एवं होमः प्रकर्त्तव्यो ब्राह्मणेभ्यो ददेद्धनम् ॥ ३१ ॥ 'यथा संभा

१ इयं ब्रह्मणी व्यासं प्रत्युक्तिः ।

५०५०
॥११७॥

विकांतातदक्षिणाधेनुसंयुताम् ॥ ततोविघ्नाःप्रणश्यतिपुराणसिद्धिमाप्नुयात् ॥ ३२ ॥ एवंकुरुतेयोहितस्यविघ्नवदाम्यहम् ॥ तस्यगिजायतेरोगोबहु
पीडाप्रदायकः ॥ ३३ ॥ भार्याशोकःपुत्रशोकोधनहानिःप्रजायते ॥ नानाविधान्महारोगान्भुङ्जतेनात्रसंशयः ॥ ३४ ॥ यस्यगेहेनास्तित्तत्तुपवासंस
माचरेत् ॥ एकादशीसुसंप्राप्यपूजयेन्मधुसूदनम् ॥ ३५ ॥ षोडशैश्वोपचारैश्चभावयुक्तेनचेतसा ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाद्यथावित्तानुसारतः ॥ ३६ ॥
केशवायततोदत्वासंकल्पंहविषान्वितम् ॥ स्वयंकुर्यात्ततःप्राज्ञोभोजनंसहवांधवैः ॥ ३७ ॥ पुत्रैस्तुभार्ययायुक्तस्ततःसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ पुराणसंहि
तापूर्णाश्रोतव्याधर्मतत्परैः ॥ ३८ ॥ चतुर्वर्गस्यवैसिद्धिर्जायतेतस्यनान्यथा ॥ सपादंलक्षमेकंतुब्रह्माख्यंपुष्करंशृणु ॥ ३९ ॥ कृत्युगेतुनिःपापाः
शृण्वंतिमनुजाद्विज ॥ लक्षस्यार्द्धततःकृत्स्नंपुराणपद्मसंज्ञकम् ॥ ४० ॥ श्लोकानांतुसहस्राभ्याद्वाभ्यामेवतथाधिकम् ॥ त्रेतायुगेतथाप्राप्तेयदाश्रोप्यं
तिमानवाः ॥ ४१ ॥ चतुर्वर्गफलंभुक्त्वातेयास्यंतिहरिपुनः ॥ द्वाविंशतिसहस्राणिसंहितापद्मसंज्ञिता ॥ ४२ ॥ द्वापरेकथिताविघ्नब्रह्मणापरमात्मना ॥
द्वादशैवसहस्राणांपद्माख्यासातुसंहिता ॥ ४३ ॥ कलौयुगेपाठिष्यंतिमानवाविष्णुतत्पराः ॥ एकोर्थश्चैकभावश्चतुर्ष्वपिप्रवर्तितः ॥ ४४ ॥ संहिता
स्वैवविघ्नैर्द्रोषाख्यानप्रविस्तरः ॥ द्वादशैवसहस्राणिनाशंयास्यंतिसत्तम ॥ ४५ ॥ कलौयुगेतुसंप्राप्तेप्रथमंहिभविष्यति ॥ भूमिखंडंनरःश्रुत्वासर्व
पापैःप्रमुच्यते ॥ ४६ ॥ मुच्यतेसर्वदुःखेभ्यःसर्वरोगैःप्रमुच्यते ॥ अन्यत्सर्वपरित्यज्यजपदानंतथाश्रुतम् ॥ ४७ ॥ श्रोतव्यंहिप्रयत्नेनपद्माख्यपापना
शनम् ॥ प्रथमंसृष्टिखंडंतुद्वितीयंभूमिखंडकम् ॥ ४८ ॥ तृतीयंस्वर्गखंडंचपातालंतुचतुर्थकम् ॥ पंचमंचोत्तरंखंडंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ ४९ ॥ यः
शृणोतिनरोभक्त्यापंचखंडान्यनुक्रमात् ॥ गोप्रदानसहस्रस्यमानबोलभतेफलम् ॥ ५० ॥ महाभाग्येनलभ्यंतेपंचखंडानिभूसुराः ॥ श्रुतानिमोक्षदा
निस्युःसत्यंसत्यंनसंशयः ॥ ५१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांविनोपाख्यानेपंचविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२५ ॥
समाप्तोऽयं भूमिखण्डो द्वितीयः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ रगेर्दुःखैःशत्रुभिश्च विमुक्तः सुखमाप्नुयात् ३० पा० ।

भू०खं०दि०
अ० १२५

॥११७॥

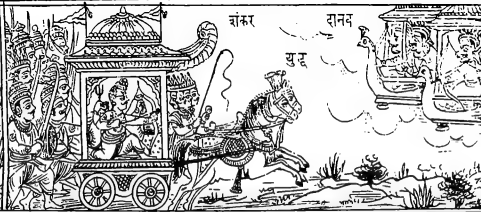
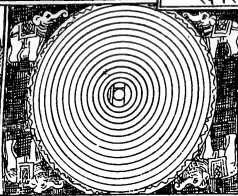
॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे द्वितीयं भूमिखण्डं समाप्तम् ॥

1

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे तृतीयं स्वर्गखण्डप्रारभ्यते ॥

स्वर्गखंडचित्र.

॥ ॐ नमोविघ्नहर्त्रे ॐ नमः श्रीमते ॥ नमामि गोविंदपदारविंदसर्देन्द्रावां दितमुत्तमाब्जम् ॥ जगज्जनानां हृदि संनिविष्टं महाजनैकायनमुत्तमोत्तमम् ॥ १ ॥ एक
 दासुनयः सर्वेष्वलञ्चलनसन्निभाः ॥ हिमवद्भासिनः सर्वैर्मुनयो विदपारगाः ॥ २ ॥ त्रिकालज्ञा महात्मानो नाना पुण्यसमाश्रयाः ॥ महेंद्राद्रिरता ये च ये च विध्यनिवा
 सिनः ॥ ३ ॥ येर्बुदारण्यनिरताः पुष्करारण्यवासिनः ॥ श्रीशैलैर्निरता ये च कुरुक्षेत्रनिवासिनः ॥ ४ ॥ धर्माख्यरता ये च दंडकारण्यवासिनः ॥
 जंबुमाग्नरता ये च ये च सत्यनिवासिनः ॥ ५ ॥ एते चान्ये च बहवः सशिष्यामुनयोऽमलाः ॥ नैमिषंसमुपायाताः शौनकेन्द्रहुमुत्सुकाः ॥ ६ ॥ तं पूजयित्वा
 विधिवत्तेन ते च सुपूजिताः ॥ आसनेषु विचित्रेषु बृहत्यादिषु यथाक्रमम् ॥ ७ ॥ शौनकेन प्रदत्तेषु आसीनास्ते तपोधनाः ॥ कृष्णाश्रिताः कथाः पुण्याः पर
 स्परमथाब्रुवन् ॥ ८ ॥ कथांतेषु तस्तेषां मुनीनां भावितात्मनाम् ॥ आजगाम महातेजाः सूतस्तत्र महाद्युतिः ॥ ९ ॥ व्यासशिष्यः पुराणज्ञो रोमहर्षण
 संज्ञकः ॥ तान् प्रणम्य यथान्यायं स तैश्चैवाभिपूजितः ॥ १० ॥ उपविष्टं यायोग्यं शौनकाद्यामहर्षयः ॥ व्यासशिष्यं सुखासीनं सूतं वै रोमहर्षणम् ॥ ११ ॥
 तं प्रच्छुर्महाभागाः शौनकाद्यास्तपोधनाः ॥ ऋषय ऊचुः ॥ पौराणिकमहाबुद्धे रोमहर्षणमुव्रत ॥ १२ ॥ त्वत्तु श्रुता महापुण्याः पुरा पौराणिकीः कथाः ॥ सां
 प्रतंच प्रवृत्ताः स्मकथायां सक्षणाहरेः ॥ १३ ॥ सर्वैर्पुंसां परोधर्मोऽयतो भक्तिरधोक्षजे ॥ पुनः पुराणमाचक्ष्व हरिवातां समन्वितम् ॥ १४ ॥ हरेरन्या कथा सूत इम
 शानसदृशी स्मृता ॥ हरिस्तीर्थस्वरूपेण स्वयं तिष्ठति तच्छ्रुतम् ॥ १५ ॥ तीर्थानां पुण्यदातृणां नामानि किल कीर्तय ॥ कुत एतत्समुत्पन्नं केन वा परिपाल्यते ॥ १६ ॥
 कस्मिन् विलयमभ्येति जगदेतच्चराचरम् ॥ क्षेत्राणिकानि पुण्यानि केच पुण्याः शिलोच्चयाः ॥ १७ ॥ नद्यश्च काः पराः पुण्या नृणां पापहराः शुभाः ॥ एतत्सर्वम्
 हाभागकथय स्वयं यथाक्रमम् ॥ १८ ॥ सूत उवाच ॥ साधुसाधु महाभागाः साधुपुष्टं तपोधनाः ॥ तं प्रणम्य प्रवक्ष्यामि पुराणं पद्मसंज्ञकम् ॥ १९ ॥ पाराशर्य
 परमपुरुषं विश्वेद्यैर्कयोनि विद्याधारविपुलमतिर्देवेदेवांतवेद्यम् ॥ शश्वच्छांतं स्वमतिविषयं शुद्धतेजो विशालं वेदव्यासविततयशसं सर्वदा हं नमामि
 ॥ २० ॥ नमो भगवते तस्मै व्यासायामिततेजसे ॥ यस्य प्रसादाद्भक्ष्यामि नारायणकथामिमाम् ॥ २१ ॥ प्रवक्ष्यामि महापुण्यं पुराणं पद्मसंज्ञितम् ॥ स
 हस्रं पंचपंचाशत् षडभिः खंडैः समन्वितम् ॥ २२ ॥ तत्रादावादि खंडस्याद्भूमि खंडंततः परम् ॥ ब्रह्मखंडं च तत्पश्चात्ततः पातालखंडकम् ॥ २३ ॥ क्रियाखंडं
 ततः ख्यातमुत्तरं खंडमस्ति मम् ॥ एतदेव महापद्ममुत्तमं यजगत् ॥ २४ ॥ तद्वृत्तांताश्रयं तस्मात्पाद्ममित्युच्यते बुधैः ॥ एतत्पुराणममलं विष्णुमाहा
 त्म्यमुत्तमम् ॥ २५ ॥ देवदेवो हरिर्यद्वै ब्रह्मणे प्रोक्तवानपुरा ॥ ब्रह्मा तन्नारदायाह नारदोऽस्मद्गुरोः पुरः ॥ २६ ॥ व्यासः सर्वपुराणानि सतिहासानि संहिताः ॥

१ नंदन इत्यपि पाठेऽस्ति । २ उत्तमाख्यमिति पाठः । ३ ज्ञानिनो इति पाठः । ४ पुण्याश्रमाश्रयाः इति पाठः । ५ वेदेकेति वा पाठः ।

प० पु०

॥ १ ॥

अध्यापयामासमुहुर्मासप्रियमात्मनः ॥ २७ ॥ तत्तेऽहंसंप्रवक्ष्यामिपुराणमतिदुर्लभम् ॥ यच्छ्रुत्वाब्रह्महत्यादिपापेभ्योमुच्यतेनरः ॥ २८ ॥ सर्वती
र्थाभिषेकंचलभतेऽशृणुतेहियः ॥ श्रद्धयापरयाभक्त्याश्रुतमात्रेणमुक्तिदः ॥ २९ ॥ अश्रद्धयापिशृणुतेलभतेपुण्यसंचयम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन
पद्मंश्रोत्रातिथीकुरु ॥ ३० ॥ तत्रादिसंखंडवक्ष्यामिपुण्यं पापविनाशनम् ॥ शृण्वंतुमुनयःसर्वेसशिव्यास्त्वत्रयेस्थिताः ॥ ३१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुरा
णेस्वर्गखंडेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ मृतउवाच ॥ आदिसर्गमहंतावत्कथयामिद्विजोत्तमाः ॥ ज्ञायतेयेनभगवान्परमात्मासनातनः ॥ १ ॥ सृष्टेषुप्रल
यादूर्ध्वनासीत्किंचिद्विजोत्तमाः ॥ ब्रह्मसंज्ञमभूदेकंज्योतिर्वैसर्वकारकम् ॥ २ ॥ नित्यंनिरंजनंशांतिनिर्मलंनित्यनिर्मलम् ॥ आनंदसागरंस्वच्छंयत्कां
शंतिमुसुक्ष्वः ॥ ३ ॥ सर्वज्ञज्ञानरूपत्वादंनंतमजमव्ययम् ॥ अविनाशिसदास्वच्छमच्युतंव्यापकंमहत् ॥ ४ ॥ सर्गकालेतुसंप्राप्तेज्ञात्वातंज्ञानरूपक
म् ॥ आत्मलीनंविकारंचतत्स्रष्टुमुपचक्रमे ॥ ५ ॥ तस्मात्प्रधानमुद्भूतंततश्चापिमहानभूत् ॥ सात्त्विकोराजसश्चैवतामसश्चत्रिधामहान् ॥ ६ ॥ प्रधानेना
वृतोह्येवत्वचाबीजमिवावृतम् ॥ वैकारिकस्तेजसश्चभूतादिश्चैवतामसः ॥ ७ ॥ त्रिविधोयमहंकारोमहत्तत्त्वादजायत ॥ यथाप्रधानेनमहान्महतासतथा
वृतः ॥ ८ ॥ भूतादिस्तुविकुर्वाणःशब्दतन्मात्रकंततः ॥ ससर्जशब्दतन्मात्रादाकाशंशब्दलक्षणम् ॥ ९ ॥ शब्दमात्रंतथाकाशंभूतादिःसममावृणोत् ॥ श
ब्दमात्रंतथाकाशंस्पर्शमात्रंससर्जह ॥ १० ॥ चलवानभवद्वायुस्तस्यस्पर्शोऽगुणोमतः ॥ आकाशंशब्दमात्रंतुस्पर्शमात्रंसमावृणोत् ॥ ११ ॥ ततोवायुवि
कुर्वाणोरूपमात्रंससर्जह ॥ ज्योतिरुत्पद्यतेवायोस्तद्रूपगुणमुच्यते ॥ १२ ॥ स्पर्शमात्रस्तुवैवायूरूपमात्रंसमावृणोत् ॥ ज्योतिश्चापिविकुर्वाणंसमात्रं
ससर्जह ॥ १३ ॥ संभवतिततोभांसिरसमात्राणितानितु ॥ रसमात्राणिचांभांसिरूपमात्रंसमावृणोत् ॥ १४ ॥ विकुर्वाणानिचांभांसिगंधमात्रंससर्जिरे ॥
तस्माज्जातामहीचेयंसर्वभूतगुणाधिका ॥ १५ ॥ ससंघातोयतस्तस्मात्तस्यगंधोऽगुणोमतः ॥ तस्मिंस्तस्मिंस्तुतन्मात्रात्तेनतन्मात्रतास्मृता ॥ १६ ॥ त
न्मात्राण्यविशेषाणिविशेषाःक्रमशोपराः ॥ भूततन्मात्रसर्गोयमहंकारात्तुतामसात् ॥ १७ ॥ कीर्तितस्तुसमासेनमुनिवर्यास्तपोधनाः ॥ तेजसार्नाद्रिया
ण्याहुर्देवावैकारिकादश ॥ १८ ॥ एकादशंमनश्चात्रकीर्तितंतत्त्वचित्तकैः ॥ ज्ञानेन्द्रियाणिपंचात्रपंचकमेन्द्रियाणिच ॥ १९ ॥ तानिवक्ष्यामि तेपांचकर्मा
णिकुलपावनाः ॥ श्रवणंत्वक्चक्षुर्जिह्वा नासिकाचैवपंचमी ॥ २० ॥ शब्दादिज्ञानसिद्ध्यर्थं बुद्धिद्युक्तानिपंचवै ॥ पायूपस्थंहस्तपादौकीर्तितावाक्चपं
चमी ॥ २१ ॥ विसर्गानंदनादानगत्युक्तिकर्मतत्स्मृतम् ॥ आकाशवायुतेजांसिसलिलपृथिवीतथा ॥ २२ ॥ शब्दादिभिर्गुणैर्विप्राः संयुक्ताजत्तरोत्तरे ॥

स्व० सं० तृ०

अ० २

॥ १ ॥

१. गुरुति पाठः । २. तत्रादिष्वहमित्यर्थः श्रद्धाः कश्चित्युत्पत्तेरनेहदयने । ३. आनंदमयपरंपृच्छमिति वा पाठोऽप्यस्ति । ४. प्रधानतस्त्वेनसमम् । ५० पा० ५. संघातोयमिति वा पाठोऽप्यस्ति ।

नानावीर्याः पृथग्भूतास्ततस्तेर्हतिविना ॥ २३ ॥ नाशकुवन्प्रजाः स्रष्टुमसमागत्यकृत्स्नशः ॥ समेत्यान्योन्यसंयोगं परस्परमथाश्रयात् ॥ २४ ॥ एकसं
 धास्सलक्ष्याश्चसंप्राप्यैक्यमशेषतः ॥ पुरुषाधिष्ठितत्वाच्चप्रधानानुग्रहेणच ॥ २५ ॥ महदादयोविशेषांताभंडमुत्पादयंतिते ॥ तत्क्रमेणविवृद्धंतुजलबुद्द
 वत्सदा ॥ २६ ॥ भूतेभ्योऽहंमहाप्राज्ञावृद्धंतदुदकेशयम् ॥ प्राकृतं ब्रह्मरूपस्यविष्णोः स्थानमनुत्तमम् ॥ २७ ॥ तत्राव्यक्तस्वरूपोसौविष्णुर्विश्वेश्वरः प्रभुः ॥ ब्रह्मरूपं
 समास्थायस्वयमेवव्यवस्थितः ॥ २८ ॥ स्वेदजां डमभूत्तस्यजराशुश्चमहीधराः ॥ गर्भादकंसमुद्राश्चतस्र्योभून्महदात्मनः ॥ २९ ॥ साद्विद्वीपसमुद्राश्चसज्यो
 तिलोकंसंग्रहः ॥ तस्मिन्नंडेभवत्सर्वसदेवासुरमानुषम् ॥ ३० ॥ अनादिनिधनस्यैवविष्णोर्नाभेः समुत्थितम् ॥ यत्पद्मं तद्धैमंडमभूच्छ्रीकेशेवच्छया ॥ ३१ ॥
 रजोगुणधरोदेवः स्वयमेवहरिः परः ॥ ब्रह्मरूपं समास्थायजगत्स्रष्टुं प्रवर्तते ॥ ३२ ॥ सृष्टंचपात्यनुयुगंयावत्कल्पविकल्पना ॥ नारसिंहादिरूपेणरुद्ररूपेण
 संहरत् ॥ ३३ ॥ स ब्रह्मरूपं विसृजन्महात्माजगत्समस्तं परिपातुमिच्छन् ॥ रामादिरूपंसतुगृह्णायातिवभूवरुद्रोजगदेतदनुम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीपा
 ञ्चमहापुराणेस्वर्गखंडेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ नदीनां पर्वतानांचनामधेयानिसर्वशः ॥ तथाजनपदानांचयेचान्येभूमिमाश्रिताः ॥ १ ॥
 प्रमाणंचप्रमाणज्ञपृथिव्याः किलसर्वतः ॥ निखिलेनसमाचक्ष्वकाननानिचसत्तम ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ पंचैमानिमहाप्राज्ञमहाभूतानिसंग्रहात् ॥ जग
 तीस्थानिसर्वाणिसमान्याहुर्मनीषिणः ॥ ३ ॥ भूमिरापस्तथावायुरग्निराकाशमेवच ॥ गुणोत्तराणिसर्वाणि ते पांभूमिः प्रधानतः ॥ ४ ॥ शब्दरूपशंश्चरू
 पंचरसोगंधश्चपंचमः ॥ भूमेरेतेगुणाः प्रोक्ताः ऋषिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ ५ ॥ चत्वारोऽप्युगुणाविप्रागंधस्तत्रनविद्यते ॥ शब्दः रूपशंश्चरूपंचतेजसोथगुणा
 स्त्रयः ॥ ६ ॥ शब्दः रूपशंश्चवायोस्तु आकाशेशब्दएवच ॥ एतेपंचगुणाविप्रामहाभूतेषुपंचसु ॥ ७ ॥ वर्ततेसर्वलोकेषुपेषुभूताः प्रतिष्ठिताः ॥ अन्यो
 न्यनातिवर्ततेसाम्यंभवतिवैतदा ॥ ८ ॥ यदातुविपरीभावावविशंतिपरस्परम् ॥ तदादेहैर्देहवंतोव्यतिरोहंतिनान्यथा ॥ ९ ॥ आनुपूर्व्याविनश्यतिजायं
 तेचानुपूर्वशः ॥ सर्वाण्यपरिमेयाणितदेषांरूपमैश्वरम् ॥ १० ॥ यत्रयत्रहिदृश्यंतेधावंतिपांचभौतिकाः ॥ तेषांमनुष्यास्तर्केणप्रमाणानिप्रचक्षते ॥ ११ ॥
 अचित्याः खलुयेभावास्तान्नतर्केणसाधयेत् ॥ सुदर्शनं प्रवक्ष्यामिद्वीपंतुमुनिपुंगवाः ॥ १२ ॥ परिमंडलोमहाभागाद्वीपोऽसौचक्रसंस्थितः ॥ नदीजलपरि
 च्छिन्नः पर्वतैश्चाग्निसन्निभैः ॥ १३ ॥ पुरैश्चविविधाकारैरम्यैर्जनपदैस्तथा ॥ वृक्षैः पुष्पफलोपेतैः संपन्नो धनधान्यवान् ॥ १४ ॥ लवणेनसमुद्रेणसमंतात्परि
 वारितः ॥ यथाहिपुरुषः पश्येदादर्शंमुखमात्मनः ॥ १५ ॥ एवं सुदर्शोद्वीपोऽहं दृश्यते चक्रमंडलः ॥ द्विरंशेपिप्पलस्तस्यद्विरंशेचशशोमहान् ॥ १६ ॥

१० पु०
॥ २ ॥

सर्वौषधिसमादायसर्वतःपरिवारितः ॥ आपस्ततोऽन्याविज्ञेयाःशेषःसंक्षेपउच्यते ॥१७॥ ऋषयउचुः ॥ उक्तोऽस्यचसंक्षेपोऽबुद्धिमन्विधिवत्त्वया ॥ तत्त्वज्ञश्चा
सिसर्वस्यविस्तरंस्मृतनोवद ॥१८॥ यावान्ध्रम्यवकाशोऽयं दृश्यतेऽशश्लक्षणे ॥ तस्यप्रमाणं प्रब्रूहिततोऽवश्यसिपिप्पलम् ॥१९॥ एवैतैः किल पृष्टः समूतोवाक्य
मथाब्रवीत् ॥ स्मृतउवाच ॥ प्रागायतामहाप्राज्ञाः षडेतेरत्नपर्वताः ॥२०॥ अवंगाढाद्युभयतः समुद्रौपूर्वपश्चिमौ ॥ हिमवान्हिमकूटश्चानिषधश्चनगोत्तमः ॥२१॥
नीलश्चवैडूर्यमयः श्वेतश्चशशिसन्निभः ॥ सर्वधातुपिनद्धश्चशृंगवान्नामपर्वतः ॥२२॥ एतेवैपर्वताविप्राः सिद्धचारणसेविताः ॥ तेषामंतरविष्कुंभोयोजनासिहस्र
शः ॥२३॥ तत्रपुण्याजनपदास्तानि वर्षाणिसत्तमाः ॥ वसंतितेपांसत्त्वानिनानाजातीनिसर्वशः ॥२४॥ इदंतुभारतं वर्षततोऽहमवतं परम् ॥ हिमकूटात्परंचैव हरिवर्ष
प्रचक्षते ॥२५॥ दक्षिणेन तु नीलस्यानिषधस्योत्तरेण च ॥ प्रागायतोमहाभागामाल्यवान्नामपर्वतः ॥२६॥ ततः परंमाल्यवतः पर्वतोऽगंधमादनः परिमंडलस्तयोर्भ
ध्ये मेरुः कनकपर्वतः ॥२७॥ आदित्यतरुणाभासो विधूमइव पावकः ॥ योजनानांसहस्राणि चतुरशीतिरुच्छ्रितः ॥२८॥ अधस्ताच्चतुरशीतियोजनानां द्विजोत्त
माः ॥ ऊर्ध्वमधश्चतिर्यक्चलोकानावृत्यतिष्ठति ॥२९॥ तस्य पार्श्वेष्वमीदृशीपाश्चत्वारः संस्थिता द्विजाः ॥ भद्राश्च केतुमालश्च जंबूद्वीपश्च सत्तमाः ॥३०॥ उत्तराश्चै
व कुरुवः कृतपुण्यप्रतिश्रयाः ॥ विहंगमुमुखोयस्तु सुपार्श्वस्यात्मजः किल ॥३१॥ सर्वैर्विचिंतयामास सौवर्णान् प्रेक्ष्य वायसान् ॥ मेरुरुत्तममध्यानामधमानां
च पक्षिणाम् ॥३२॥ अविशेषकरोयस्मात्समादेनंत्यजाम्यहम् ॥ तमादित्योनुपयंतिसततं ज्योतिषां वरः ॥३३॥ चंद्रमाश्च सनक्षत्रो वायुश्चैव प्रदक्षिणः ॥ सपर्व
तोमहाप्राज्ञादिव्यपुष्पसमान्वितः ॥३४॥ भवनैरावृतैः सर्वैर्जंबूनदमयैः शुभैः ॥ तत्र देवगणा विप्रा गंधर्वा सुरराक्षसाः ॥३५॥ अप्सरोगणसंयुक्ताः शैलेऽक्रांतिं सर्व
दा ॥ तत्र ब्रह्माचरुद्रश्च शक्रश्चापि सुरेश्वरः ॥३६॥ समेत्य विविधैर्यज्ञैर्यजंतोऽनेकदक्षिणैः ॥ तुंबुरुर्नारदश्चैव विश्वावसुर्हाहाहूहूः ॥३७॥ अभिगम्यामरश्रे
ष्ठस्तुवंति विविधैः स्तवैः ॥ सप्तर्षयो महात्मानः कश्यपश्च प्रजापतिः ॥३८॥ तत्र गच्छंति भद्रवः सदा पर्वणि पर्वणि ॥ तस्यैव मूर्धं न्युशानाकाव्योदैत्यैर्महीय
ते ॥३९॥ तस्यैहैमानिरत्नानितस्यैतेरत्नपर्वताः ॥ तस्मात्कुबेरो भगवांश्चतुर्थभागमश्नुते ॥४०॥ ततः कलांशं वित्तस्य मनुष्येभ्यः प्रयच्छति ॥ पर्वतस्यां
तरे दिव्यं सर्वं तु कुसुमैश्चितम् ॥४१॥ कर्णिकारवनं रम्यं शिलाजालसमुच्छ्रितम् ॥ तत्र साक्षात्पशुपतिर्दिव्यभूतैः समावृतः ॥४२॥ उमासहायो भगवान्
रमते भूतभावनः ॥ कर्णिकारमयीं मालां विभ्रदापादलं विनीम ॥४३॥ त्रिभिर्नैत्रैः कृतोदयो तस्त्रिभिः सूर्यैरिवोदितैः ॥ तमुग्रतपसः सिद्धाः सुव्रताः सत्यवादि
नः ॥४४॥ पश्यंति न हि दुर्बलैः शक्यो द्रष्टुं महेश्वरः ॥ तस्य शैलस्य शिखरात्क्षीरधाराद्विजोत्तमाः ॥४५॥ विश्वरूपात्पर्वरमिताभीमनिर्घातनिस्स्रवा ॥

१. प्रागादाः स्मृति पाठः । २. कश्चित्पुस्तके । ३. गणाः सर्वे इति वा पा० । ४. सर्वैर्इत्यपि पाठः । ५. पश्यतस्त्यान्तरे इत्यत्र पाठः ससाधुः । ६. त्रिपतितेति पाठांतरम् ।

स्व० सं० तृ०
अ० ३

॥ २ ॥

पुण्यापुण्यतमेर्जुष्टांगभागीरथीशुभा ॥४६॥ पुर्वतीचप्रवेगेनहृदेचंद्रमसःशुभे ॥ तथाह्युत्पादितःपुण्यःसह्रदःसागरोपमः ॥४७॥ तौधारयामासतदादुर्द्ध
 रांपर्वतैरपि ॥ शतंवर्षसहस्राणिशिरसेवपिनाकधृक् ॥४८॥ मेरोस्तुपश्चिमेपाद्वेकेतुमालोद्विजोतमाः ॥ जंबूखंडेतुतत्रैवमहाजनपदोद्विजाः ॥४९॥ आयु
 र्दशसहस्राणिवर्षाणांतत्रसत्तमाः ॥ सुवर्णवर्णाश्चनरास्त्रियश्चाप्सरसांसमाः ॥५०॥ अनामयावीतशोकानित्यंमुदितमानसाः ॥ जायतेमानवास्तत्रनि
 स्तसकनकप्रभाः ॥५१॥ गंधमादनशृंगेषुकुबेरःसहराक्षसैः ॥ संवृतोप्सरसांसवैमोदतेगुह्यकाधिपः ॥५२॥ गंधमादनपाश्वेत्तुपरेविगेतपातकाः ॥ ए
 कादशसहस्राणिवर्षाणांपरमायुषः ॥५३॥ तत्रकृष्णानराविप्रास्तैजोयुक्तामहाबलाः ॥ स्त्रियश्चोत्पलपत्राभाःसर्वाःसुप्रियदर्शनाः ॥५४॥ नीलोत्पल
 धरंश्चेतंश्चेताद्वैरण्यकंवरम् ॥ वर्षमैरावतंविप्रानानाजनपदावृतम् ॥५५॥ धनुर्खंडैःमहाभागाद्वेवर्षेदक्षिणोत्तरे ॥ इलावृतंमध्यगंतुपंचवर्षाणिचैवहि५६॥
 उत्तरोत्तरमेतेभ्योवर्षमुद्विच्यतेगुणैः ॥ आयुःप्रमाणमारोग्यंधर्मतःकामतोऽर्थतः ॥५७॥ समन्वितानिभूतानितेषुसर्वेषुसत्तमाः ॥ एवमेपामहाभागाःपर्व
 तैःपृथिवीचिता ॥५८॥ हेमकूटस्तुसुमहान्कैलासोनामपर्वतः ॥ तत्रवैश्रवणोदेवोगुह्यकैःसहमोदते ॥५९॥ अस्त्युत्तरेणकैलासमैनाकंपर्वतंप्रति ॥
 हिरण्यशृंगःसुमहान्दिव्योमणिमयोगिरिः ॥६०॥ तस्यपाश्वेमहदिव्यंशुभ्रकांचनवालुकम् ॥ रम्यविष्णुसरोनामयत्रराजाभगीरथः ॥६१॥ दृष्ट्वाभा
 गीरथीगंगामुवासवहुलाःसमाः ॥ यूपामणिमयास्तत्रक्षेत्राश्चापिहिरण्यमयाः ॥६२॥ तत्रेष्टातुगतःसिद्धिसहस्राक्षोमहायशः ॥ स्रष्टाभूतिपतिर्यत्रसर्वलो
 कैःसनातनः ॥६३॥ उपास्यतेतिगमतेजायत्रभूतःसमंततः ॥ नरनारायणौब्रह्मामनुःस्थाणुश्चपंचमः ॥६४॥ तत्रदिव्यात्रिपथगाप्रथमंतुप्रतिष्ठिता ॥
 ब्रह्मलोकादपाक्रांतासप्तधाप्रतिपद्यते ॥६५॥ वटोदकासानलिनीपार्वतीचसरस्वती ॥ जंबूनदीचसीताचगंगासिंधुश्चसप्तमी ॥६६॥ अंचित्यादिव्यसं
 ज्ञासप्रभावेश्चसमन्विता ॥ उपास्यतेयत्रसत्रंसहस्रयुगपर्यं ॥६७॥ दृष्ट्वाहृदयाचभवतितत्रतत्रसरस्वती ॥ एतादिव्याःसप्तगंगास्त्रिपुल्लोकेषुविश्रु
 ताः ॥६८॥ रक्षांसिवैहिमवतीहेमकूटेचगुह्यकाः ॥ सर्पानागाश्चनिपथेगोकर्णचतपोवनम् ॥६९॥ देवासुराणांसर्वेषांश्चेतःपर्वतमुच्यते ॥ गंधर्वानिप
 धेनित्यंनीलेब्रह्मर्षयस्तथा ॥७०॥ शृंगवांस्तुमहाभागादेवानांप्रतिसंचरः ॥ इत्येतानिमहाभागाःसप्तवर्षाणिभागशः ॥७१॥ भूतान्युपनिविष्टानि
 गतिमंतिध्रुवाणिच ॥ तेषामृद्धिर्बहुविधादृश्यतेदेवमानुषा ॥७२॥ अशक्यंपरिसंख्यातुंश्रद्ध्यातुविभूषिता ॥ यांतुपृच्छथमाविप्रादिव्यमेनांशशकृति
 म् ॥७३॥ पाश्वेऽशस्यद्वेवर्षेऽक्तयेदक्षिणोत्तरे ॥ कर्णेऽतुनागद्वीपश्चाक्षयपद्वीपएवच ॥७४॥ कर्णद्वीपशिलोविप्राःश्रीमान्मलयपर्वतः ॥ एतद्वितीयंद्री

१० पु०

॥ ३ ॥

पस्यदृश्यते शशिसंस्थितम् ॥ ७५ ॥ इति श्रीपाद्मेपुराणे स्वर्गखंडे तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ मेरोरथोत्तरं पश्चात्पूर्वमाचक्ष्वसूततः ॥ निखिलेन महाबुद्धिमा
ल्यवंतं च पर्वतम् ॥ १ ॥ सूत उवाच ॥ दक्षिणेन तु नीलस्य मेरोः पार्श्वे तथा उत्तरे ॥ उत्तराः कुरवो विप्राः पुण्याः सिद्धनिषेविताः ॥ २ ॥ तत्र वृक्षामधुफलानित्यपुष्पफलोप
गाः ॥ पुष्पाणि च सुगंधीनि रसवति फलमनेच ॥ ३ ॥ सर्वकामफलास्तत्र केचिद्व्याद्विजोत्तमाः ॥ अपरे क्षीरिणो नाम वृक्षास्तत्र द्विजोत्तमाः ॥ ४ ॥ प्रक्षे
तिसदाक्षीरं तत्र सर्वं मृतोपमम् ॥ वस्त्राणि च प्रसूयते फलेष्वाभरणानि च ॥ ५ ॥ सर्वाणि मयि भूमिः सूक्ष्मकांचनवालुकाः ॥ सर्वर्तुसुखसंस्पर्शानिष्कलाश्च तपोध
नाः ॥ ६ ॥ देवलोकच्युताः सर्वे जायत तत्र मानवाः ॥ शुक्लाभिजनसंपन्नाः सर्वसुप्रियदर्शनाः ॥ ७ ॥ मिथुनानि च जायते स्त्रियश्चाप्सरसोपमाः ॥ तेषां
क्षीरिणां क्षीरं पिवंत्यमृतसंनिभम् ॥ ८ ॥ मिथुनं जायते काले समं तां च प्रवर्द्धते ॥ तुल्यरूपगुणोपेतं समवेशं तथैव च ॥ ९ ॥ एकमेवानुरूपं चक्रवा
कसमं द्विजाः ॥ निरामयाश्च ते लोकानित्यं मुदितमानसाः ॥ १० ॥ दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च ॥ जीवति ते महाभागानचान्योन्यं जहत्युत ॥ ११ ॥
भारुडानामशकुनास्तीक्ष्णतुंडामहाबलाः ॥ तान्निर्हरंतीह मृतान् दरीषु प्राक्षिपंति च ॥ १२ ॥ उत्तराः कुरवो विप्राव्याख्यातास्ते समासतः ॥ मेरुपार्श्व
महं पूर्वप्रवक्ष्यामि यथा तथम् ॥ १३ ॥ तस्य मूर्द्धाभिषेकस्तु भद्राश्च स्य तपोधनाः ॥ भद्रशालवनं यत्र कालाग्राश्च महाद्रुमाः ॥ १४ ॥ कालाग्रास्तु म
हाभागानित्यं पुष्पफलाः शुभाः ॥ द्रुमाश्च योजनोत्सेधाः सिद्धचारणसेविताः ॥ १५ ॥ तत्र ते पुरुषाः श्वेतास्ते जोयुक्तमहाबलाः ॥ स्त्रियः कुमुदवर्णा
श्च सुंदर्यः प्रियदर्शनाः ॥ १६ ॥ चंद्रवर्णाश्च तुर्वर्णाः पूर्णचंद्रनिभाननाः ॥ चंद्रशीतलगात्राश्च नृत्यगीतविशारदाः ॥ १७ ॥ दशवर्षसहस्राणि तत्रा
युद्धिजसत्तमाः ॥ कालाग्रसपीतास्ते नित्यं संस्थितयौवनाः ॥ १८ ॥ दक्षिणेन तु नीलस्य निपथस्योत्तरेण तु ॥ सुदर्शनो नाम महान् जंबूवृक्षः सनात
नः ॥ १९ ॥ सर्वकामफलः पुण्यः सिद्धचारणसेवितः ॥ तस्य नाम्ना समाख्यातो जंबूद्वीपः सनातनः ॥ २० ॥ योजनानां सहस्रं च शतं च द्विजसत्तमाः ॥
तथामाल्यवतः शृंगेषु पूर्वांनुगांतकाः ॥ २१ ॥ योजनानां सहस्राणि पंचाशन्माल्यवान् द्विजाः ॥ महारजतसंकांशा जायंते तत्र मानवाः ॥ २२ ॥ ब्र
ह्मलोकच्युताः सर्वे सर्वे च ब्रह्मवादिनः ॥ तपस्तप्यंति ते दिव्यं भवंति ह्यर्च्यं रेतसः ॥ २३ ॥ रक्षणार्थं तु भूतानां प्रविशंति दिवाकरम् ॥ पष्टिस्तानि सहस्राणि प
ष्टिरेव शतानि च ॥ २४ ॥ अरुणस्याग्रतो यांति परिवार्य दिवाकरम् ॥ पष्टिर्वर्षसहस्राणि पष्टिरेव शतानि च ॥ २५ ॥ आदित्यतापतस्तास्ते विशंति
शशिमंडलम् ॥ २६ ॥ इति श्रीपाद्मेपुराणे स्वर्गखंडे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ वर्षाणां चैव नामानि पर्वतानां च सत्तमाः ॥ आचक्ष्व नो यथा तत्त्वं ये च पर्वत

१ यक्षरं निसृज्य क्षीरं तत्र चानृतोपमं मतिपाठोऽन्यत्र । २ निष्कला इति वा पाठः । ३ चक्रमेव संगम इति पाठोऽन्यत्र । ४ संज्ञास्ते इति वा पाठः । ५ भूतानीति वा पाठः ।

स्व० ख० तु०

अ० ४

॥ ३ ॥

वासिनः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ दक्षिणेनतु श्वेतस्यनिषधस्योत्तरेणतु ॥ वर्षैरमणकं नामजायंतेतत्रमानवाः ॥ २ ॥ शुक्लाभिजनसंपन्नाः सर्वेतेप्रिय
 दर्शनाः ॥ निःसपत्नाश्चतेसर्वेजायंतेतत्रमानवाः ॥ ३ ॥ दशवर्षसहस्राणिशतानिदशपंचच ॥ जीवंतितेमहाभागानित्यंमुदितमानसाः ॥ ४ ॥ दक्षिणेनतुनी
 लस्यनिषधस्योत्तरेणतु ॥ वर्षैरिण्मयनामयत्रहैरण्वतीनदी ॥ ५ ॥ येत्रचायंमहाप्राज्ञाः पक्षिरादपतगोत्तमः ॥ यज्ञातुगाविप्रवराधन्विनः प्रियदर्शनाः
 ॥ ६ ॥ महाबलास्तत्रजनाविप्रासुदितमानसाः ॥ एकादशसहस्राणिवर्षाणांतेतपोधनाः ॥ ७ ॥ आयुःप्रमाणंजीवंतिशतानिदशपंचच ॥ शृंगाणि
 चैववित्राणित्रीण्येवाद्विजपुंगवाः ॥ ८ ॥ एकंमणिमयंतत्रतथैकंरुक्ममद्भुतम् ॥ सर्वरत्नमयंचैकंभवनैरुपशोभितम् ॥ ९ ॥ तत्रस्वयंप्रभादेवी
 नित्यंवसतिशीडिनी ॥ उत्तरेणतुशृंगस्यसमुद्रांतेद्विजोत्तमाः ॥ १० ॥ वर्षैरेवावतं नामतस्माच्छृंगवतः परम् ॥ नतुतत्रमूर्यगतिर्जीर्यतेनचमान
 वाः ॥ ११ ॥ चंद्रमाश्चसनक्षत्रोऽन्योतिभूतइवावृतः ॥ पद्मप्रभाः पद्मवर्णाः पद्मपत्रनिभेक्षणाः ॥ १२ ॥ पद्मपत्रसुगंधाश्चजायंतेतत्रमानवाः ॥ अनि
 ष्पन्नानैष्टगंधानिराहाराजितेन्द्रियाः ॥ १३ ॥ देवलोकच्युताः सर्वे तथाविरजसोद्विजाः ॥ त्रयोदशसहस्राणिवर्षाणांतेद्विजोत्तमाः ॥ १४ ॥ आयुःप्रमाणं
 वंतिनराधार्मिकपुंगवाः ॥ क्षीरोदस्यसमुद्रस्यतथैवोत्तरतः प्रभुः ॥ १५ ॥ हरिस्तिष्ठतिवैकुण्ठः शकटेकनकामये ॥ अष्टचक्रंहितद्यानंभूतयुक्तंमनोजव
 म् ॥ १६ ॥ अग्निवर्णमहातेजोऽजोऽबूनदविभूषितम् ॥ सप्रभुः सर्वभूतानांविभुश्चद्विजसत्तमाः ॥ १७ ॥ संक्षेपेविस्तरंचैवकर्ताकारयितातथा ॥ पृथिव्यापस्तथाका
 शंवायुस्तेजश्चसत्तमाः ॥ १८ ॥ सयज्ञः सर्वभूतानामास्यंतस्यदुताशनः ॥ १९ ॥ इति श्रीप्राज्ञेमहापुराणेश्वर्गखंडेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ऋषय उचुः ॥
 यदिदंभारतंवर्षपुण्यपुण्यविधायकम् ॥ तत्सर्वनः समाचक्ष्वत्वंहिनोबुद्धिमान्मतः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अत्रतेकीर्तयिष्यामिर्वर्षभारतसुत्तमम् ॥
 प्रियमित्रस्यदेवस्यमनोर्वैवस्वतस्यच ॥ २ ॥ पृथोश्चप्राज्ञवैन्त्यस्यतथैश्वाकोर्महात्मनः ॥ ययातेरवरीपस्यमाधातुर्नहुपस्यच ॥ ३ ॥
 तथैवसुचुकुंदस्यकुवरोशीनरस्यच ॥ ऋषभस्यतथैलस्यनृगस्यनृपतेस्तथा ॥ ४ ॥ कुशिकस्यैवराजर्षेगांधैश्चैवमहात्मनः ॥ सोमस्यचैव
 राजर्षेर्दिलीपस्यतथैवच ॥ ५ ॥ अन्येषांचमहाभागाः क्षत्रियाणांबलीयसाम् ॥ सर्वेषामेवभूतानांप्रियंभारतसुत्तमम् ॥ ६ ॥ ततोवर्षप्रवक्ष्यामियथाश्रु
 तमहोद्विजाः ॥ महेंद्रोमलयः सद्यःशुक्तिमानृक्षवानपि ॥ ७ ॥ विच्यश्चपारियात्रश्चसत्तेतेकुलपर्वताः ॥ तेषांसहस्रशोविप्रापर्वतास्तेसमीपतः ॥ ८ ॥ अवि
 ज्ञाताः सारवंतोविपुलाश्चित्रसानवः ॥ अन्येतुयेपरिज्ञाताह्रस्वाह्रस्वोपजीविनः ॥ ९ ॥ आर्यम्लेच्छसर्धमाणस्तेमिश्राः पुरुषाद्विजाः ॥ नदीपिबंतिविमलांगारि

१ तत्रेति २ प्राज्ञ इति चात्रश्लोके पाठान्तरम् । २ विचित्राणीत्यापि पाठान्तरम् । ३ निष्टगंधा इति पाठोद्वयते । ४ वसतीति वा पाठः । ५ वः कीर्तयति वा पाठः । ६ श्वधर्मज्ञा इति वा पाठः ।

प० पु०

॥ ४ ॥

धुंसरस्वतीम् ॥ १० ॥ गोदावरीनर्मदांचवहूदांचमहानदीम् ॥ शतद्रुचंद्रभागांचयमुनांचमहानदीम् ॥ ११ ॥ दृषद्वतीवितस्तांचविपांस्वच्छबालुकाम् ॥
नदींवेत्रवतींचैवकृष्णांविणींचनिम्नगाम् ॥ १२ ॥ इरावतीवितस्तांचपयोष्णीदेविकामपि ॥ वेदस्मृतिवेदशिरांत्रिदिवांसिधुलाकामिम् ॥ १३ ॥ करीषि
णींचित्रवहांत्रिसेनांचैवनिम्नगाम् ॥ गोमतीधृतपापांचचंदनांचमहानदीम् ॥ १४ ॥ कौशिकींत्रिदिवांहृद्यानांचितारोहितारणीम् ॥ रहस्यांशतकुं
भांचसरयूंचद्विजोत्तमाः ॥ १५ ॥ चर्मण्वतींचित्रवतींहस्तिसोमांदिशंतथा ॥ इरावतींपयोष्णींचभीमांभीमरथीमपि ॥ १६ ॥ कावेरींचुलुकांचापितापींशत
मलामपि ॥ नीवारांमहितांचापिसुप्रयोगांतथानदीम् ॥ १७ ॥ पवित्रांकृष्णलांसिधुंवाजिनींपुरमालिनीम् ॥ पूर्वाभिरामांवीरांचभीमांमालावतीं
तथा ॥ १८ ॥ पलाशिनींपापहरांमहेंद्रांपटलावतीम् ॥ करीषिणीमसिक्नींचकुशचीरींमहानदीम् ॥ १९ ॥ मरुतांप्रवरामेनांहिमांधृतवतींतथा ॥ अनाव
तीमनुष्णांचसेव्यांकार्पांचसत्तमाः ॥ २० ॥ सदावीरामधृष्यांचकुशचीरांमहानदीम् ॥ रथचित्रांन्योतिरथांविश्वामित्रांकार्पिजलाम् ॥ २१ ॥ चंद्रांवह
फलींचैवकुचीरामंबुवाहिनीम् ॥ वैनदींपिंगलांवेणांतुंगवेगांमहानदीम् ॥ २२ ॥ विदिशांकृष्णवेणांचताम्रांचकापिलामपि ॥ धेनुंसकामांवेदस्वांहविःस्त्रा
वांमहापथाम् ॥ २३ ॥ शिप्रांचपिच्छलांचैवभारद्वाजींचनिम्नगाम् ॥ कौर्णिकींनिम्नगांशोणांबाहुदामथचंद्रमाम् ॥ २४ ॥ दुर्गामंतःशिलांचैवब्रह्ममेध्यां
दृषद्वतीम् ॥ परोक्षामथरोहींचतथाजंबूनदीमपि ॥ २५ ॥ सुनासांतमसांदासींसामान्यांवरणामसिम् ॥ नीलाधृतिकरींचैवपर्णांशांचमहानदीम् ॥ २६ ॥
मानवींवृषभांभासांब्रह्ममेध्यांदृषद्वतीम् ॥ एताश्चान्याश्चबहुलामहानद्योद्विजर्षभाः ॥ २७ ॥ सदानिरामयांकृष्णामंदगामंदवाहिनीम् ॥ ब्राह्मणींचमहा
गौरींदुर्गामपिचसत्तमाः ॥ २८ ॥ चित्रोत्पलांचित्ररथामतुलांरोहिणींतथा ॥ मंदाकिनींवैतरणींकोकांचापिमहानदीम् ॥ २९ ॥ शुक्तिमतीमनंगांच
तथैववृषसाह्वयाम् ॥ लोहित्यांकरतोयांचतथैववृषकात्वयाम् ॥ ३० ॥ कुमारीमृषितुल्यांचमारिषांचसरस्वतीम् ॥ मंदाकिनींसुपुण्यांचसर्वांगंगांचसत्त
माः ॥ ३१ ॥ विश्वस्यमातरःसर्वाःसर्वाश्चैवमहाफलाः ॥ तथानद्यःसुप्रकाशाःशतशोथसहस्रशः ॥ ३२ ॥ इत्येतासरितोविप्राःसमारुयातायथास्मृति ॥
अतऊर्द्धजनपदान्निबोधगदतोमम ॥ ३३ ॥ तत्रमेकुरुपांचालाःशाल्वमात्रेयजांगलाः ॥ शूरसेनाःपुलिंदाश्चबौधामालास्तथैवच ॥ ३४ ॥ मत्स्याः
कुंशद्वीःसौगंध्याःकुत्सपाःकाशिकोशलाः ॥ चेदिमत्स्यकरुषाश्चभोजाःसिंधुपुलिंदकाः ॥ ३५ ॥ उत्तमाश्चदशार्णाश्चमेकलाश्चोत्कलैःसह ॥ पंचालाःकोश
लाश्चैवनेकपृष्ठयुगंधराः ॥ ३६ ॥ बोधामद्राःकलिंगाश्चाकाशयोपरकाशयः ॥ जठराःकुपुराश्चैवसुदशार्णाःसुसत्तमाः ॥ ३७ ॥ कुंतयोर्वतयश्चैवतथैवापरकुं

१ वेणामिति वा पाठः । २ बालुकांचापि वार्पांशुविफलमपीति पाठो दृश्यते । ३ सर्वेति पाठोऽत्र वर्तते । ४ उपेन्द्रां बहुलामिति पाठः । ५ कृष्णवेणामिति पुस्तकत्रये पाठः । ६ कुशीला इ० पा० ।

स्व० ख० त०

अ० ६

॥ ४ ॥

तयः ॥ गोमंतामल्लकाः पुंज्ञाः विदर्भा नृपवाहिकाः ॥ ३८ ॥ अश्मकाः सोत्तराश्च गोपराष्ट्राः कनीयसः ॥ अधिराज्यकुशट्टाश्च मल्लराष्ट्राश्च केरलाः ॥ ३९ ॥
 मालवाश्चोपवास्याश्च चक्रावकालयाः शकाः ॥ विदेहामगधाः सञ्जामलजाविजयास्तथा ॥ ४० ॥ अंगारवाङ्गाः कर्लिगाश्च कुल्लोमानपवच ॥ मल्लाः सुदेष्णाः
 प्रह्लादामहिषाः शशकास्तथा ॥ ४१ ॥ बाहिकावाटधानाश्च अभीराः कालतोयकाः ॥ अपरांताः परांताश्च पंकलाश्च मंचंडिकाः ॥ ४२ ॥ अटवीशेखरा
 श्वमेरुभूताश्च सत्तमाः ॥ उपावृता नुपावृताः सुराष्ट्राः केकयास्तथा ॥ ४३ ॥ कुट्टाः परांतामाहेयाः कक्षाः सामुद्रनिष्कुटाः ॥ अंधाश्च बहवो विप्रा अंतर्गिर्यस्तथैव च
 ॥ ४४ ॥ वहिर्गिर्योगमलदामगधामालवार्धटाः ॥ सत्त्वतराः प्रावृषेयाः भार्गवाश्च द्विजर्षभाः ॥ ४५ ॥ पुंड्राभागाः किराताश्च सुदेष्णाभासुरास्तथा ॥ शकानिषादा
 निषधास्तथैवानर्तनैः ऋताः ॥ ४६ ॥ पूर्णलाः प्रीतिमत्स्याश्च कुंतलाकुशकास्तथा ॥ तरिग्रहाश्च शूरसेनाईजिकाः कल्पकारणाः ॥ ४७ ॥ तिलभागामसाराश्च मधु
 मत्ताः कुंदकाः ॥ काश्मीराः सिंधुसौवीराणां धारादर्शकास्तथा ॥ ४८ ॥ अभीसाराः कुंदुताश्च सौरिलावाहिकास्तथा ॥ दर्वाचमालवादर्वावातजामर
 थोरगाः ॥ ४९ ॥ बलरट्टास्तथा विप्राः सुदामानः मुमल्लिकाः ॥ बंधाकरीकाश्चैव कुलिदागंधिकास्तथा ॥ ५० ॥ वनायवोदशाः पार्श्वरोमाणः कुशवि
 दवः ॥ काच्छागोपालकच्छाश्च जांगलाः कुरुवर्णकाः ॥ ५१ ॥ किरातावर्णाः सिद्धावैदेहास्ताम्रलसिकाः ॥ औद्रम्लेच्छाः ससेरिद्राः पार्वतीयाश्च सत्त
 माः ॥ ५२ ॥ अथापरे जनपदादक्षिणामुनिपुंगवाः ॥ द्रविडाः केरलाः प्राच्यामूपिकावालमूपिकाः ॥ ५३ ॥ कर्णाटकामाहिषकाविकंधामूपिकास्तथा ॥
 शल्लिकाः कुंतलाश्चैव सौहृदानलकाननाः ॥ ५४ ॥ कौकुटकास्तथा बोलाः कोकणामणिवालकाः ॥ समंगाकनकाश्चैव कुंजरांगारमारिपाः ॥ ५५ ॥ च
 जिन्धुत्सवसंकेतास्त्रैवर्गमाल्यसेनयः ॥ व्यूढकाः कोरकाः प्रोष्टाः संवेगेधरास्तथा ॥ ५६ ॥ तथैव विद्यरुलिकाः पुलिदावल्वलैः सह ॥ मालवामलरा
 श्वैव तथैवापरवर्तकाः ॥ ५७ ॥ कुलिदाः कालदाश्चैव चंडकाः कुरटास्तथा ॥ मुशलास्तनवालाश्च सतीर्थापूतिमृजयाः ॥ ५८ ॥ अनिदायाः शिवाटाश्च
 तपनाः सूतपास्तथा ॥ ऋषिकाश्च विदर्भाश्च स्तंगनापरतंगकाः ॥ ५९ ॥ उत्तराश्च अपरे म्लेच्छा जनाहिमुनिपुंगवाः ॥ जवनाश्च सकांबोजादारुणाम्लेच्छ
 जातयः ॥ ६० ॥ सक्कुघ्टाः कुलट्याश्च हूणापारसिकैः सह ॥ स्तथैव रमणाश्चान्यास्तथा च दशमालिकाः ॥ ६१ ॥ क्षत्रियोपनिवेशाश्च वैश्यशूद्रकुलानि
 च ॥ शूराभीराश्च दरदाः काश्मीराः पशुभिः सह ॥ ६२ ॥ खांडीकाश्च तुषाराश्च अगगिरिगह्वराः ॥ आंद्रेयाः सभिरादाजास्तथैव स्तनपोषकाः ॥ ६३ ॥
 द्रोषकाश्च कर्लिगाश्च किरातानां च जातयः ॥ तोमराह्न्यमानाश्च तथैव करभंजकाः ॥ ६४ ॥ एते चान्ये जनपदाः प्राच्योदीच्यास्तथैव च ॥ उद्देशमात्रेण मया
 देशाः संकीर्तिता द्विजाः ॥ यथा गुणबलं चापि त्रिवर्गस्य महाफलम् ॥ ६५ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गसंक्षेपे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६॥ ॥ ऋषय उचुः ॥ ॥ भारतस्यास्य

प० पु०

॥ ५ ॥

वर्षस्य तथा हेमवतस्य च ॥ प्रमाणमायुषः सूतबलं चापि शुभाशुभम् ॥ १ ॥ अनागतमतिक्रान्तं वर्तमानं च सत्तम ॥ आचक्ष्वनो विस्तरेण हरिवर्षं तथैव च ॥ २ ॥
सूत उवाच ॥ चत्वारिंशत् वर्षं युगानि मुनिपुंगवाः ॥ कृतं त्रेताद्वापरं च त्रिष्यं च द्विजसत्तमाः ॥ ३ ॥ पूर्वकृतयुगं नाम तत् त्रेता युगं द्विजाः ॥ तत्पश्चाद्वापरं
चाथ तत्तस्तिष्यः प्रवर्तते ॥ ४ ॥ चत्वारिंशत्सहस्राणि वर्षाणि मुनिपुंगवाः ॥ आयुः संख्याकृतयुगे संख्याता हितपोधनाः ॥ ५ ॥ तथा त्रीणि सहस्राणि त्रेता
यामायुषो विदुः ॥ द्वे सहस्रे द्वापरे तु भुवि तिष्ठंति सांप्रतम् ॥ ६ ॥ तत्प्रमाणस्थितिर्ह्यस्ति तत्तिष्ये तु मुनिपुंगवाः ॥ गर्भस्थाश्च भ्रियंते तत्र तथा जाता भ्रियंति च ॥ ७ ॥
महाबलमहासत्त्वाः प्रज्ञायुगसमाचिताः ॥ प्रजायंते च जाताश्च शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ८ ॥ द्विजाः कृतयुगे विप्रबलिनः प्रियदर्शनाः ॥ प्रजायंते च जाताश्च मुन
यो वै तपोधनाः ॥ ९ ॥ महोत्साहमहात्मानो धार्मिकाः सत्यवादिनः ॥ प्रियदर्शा वपुष्मंतो महावीर्या धनुर्धराः ॥ १० ॥ वीरा हि युधिजायंते क्षत्रियाः शूरसं
मताः ॥ त्रेतायां क्षत्रियास्तावत्सर्वे वै चक्रवर्तिनः ॥ ११ ॥ सर्ववर्णाश्च जायंते सदैव द्वापरे युगे ॥ महोत्साहा वीर्यवन्तः परस्परवधैषिणः ॥ १२ ॥ तेजसां
धेनसंयुक्ताः क्रोधनाः पुरुषाः किल ॥ लुब्धाश्चानुतकाश्चैव तिष्ये जायंति भो द्विजाः ॥ १३ ॥ इष्यामानस्तथा क्रोधा माया सूया तथैव च ॥ तिष्ये भवंति भू
तानां रागो लोभश्च सत्तमाः ॥ १४ ॥ संक्षेपो वर्तते विप्रा द्वापरे युगमध्यग्रे ॥ गुणोत्तरं हेमवतं हरिवर्षं ततः परम् ॥ १५ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे सप्त
मोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ७ ॥ ऋषय उचुः ॥ ॥ जंबूखंडस्त्वया प्रोक्तो यथावदिह सत्तमः ॥ विष्कंभस्य च प्रब्रूहि परिमाणं हितत्त्वतः ॥ १ ॥ समुद्रस्य प्रमाणं च सम्यग
च्छिद्रदर्शनः ॥ शाकद्वीपं च नो ब्रूहि कुशद्वीपं च धार्मिकम् ॥ २ ॥ शाल्मलं चैव तत्त्वेन क्रौंचद्वीपं तथैव च ॥ सूत उवाच ॥ विप्राः सुबहवो द्वीपाः यैरिदं
संततं जगत् ॥ सप्तद्वीपान् प्रवक्ष्यामि शृणु ध्वं द्विजपुंगवाः ॥ ३ ॥ अष्टादश सहस्राणि योजनानि द्विजोत्तमाः ॥ पट्शतानि च पूर्णानि विष्कंभो जंबुपर्वतः ॥ ४ ॥
लवणस्य समुद्रस्य विष्कंभो द्विगुणः स्मृतः ॥ नानाजनपदाकीर्णो मणिविद्रुमचित्रितः ॥ ५ ॥ नैकधा तु विचित्रैश्च पर्वतैरुपशोभितः ॥ सिद्ध
चारणसंकीर्णैः सागरः परिमंडलः ॥ ६ ॥ शाकद्वीपं च वक्ष्यामि यथावदिह सत्तमाः ॥ शृणु ताद्यथान्यायं ब्रुवतो मम धार्मिकाः ॥ ७ ॥ जं
बुद्वीपप्रमाणेन द्विगुणः स द्विजर्षभाः ॥ विष्कंभेन महाभागाः सागरोऽपि विभागशः ॥ ८ ॥ क्षीरोदो मुनिशार्दूला येन स परिवारितः ॥ तत्र पुण्याजनपदास्त
त्र न भ्रियंते जनः ॥ ९ ॥ कुत एव हि दुर्भिक्षं माते जोयुताहिते ॥ शाकद्वीपस्य संक्षेपो यथावन्मुनिसत्तमाः ॥ उक्त एष महाभागाः किमन्यत्कथयामिव ॥ १० ॥
ऋषय उचुः ॥ शाकद्वीपस्य संक्षेपो यथावदिह धार्मिक ॥ उक्तस्त्वयामहाप्राज्ञ विस्तरं ब्रूहि तत्त्वतः ॥ ११ ॥ सूत उवाच ॥ तथैव पर्वता विप्राः
सप्तात्रमणिपर्वताः ॥ रत्नाकरास्तथानद्यस्तेषां नामानि वर्णये ॥ १२ ॥ अतीव गुणवत्सर्वतत्त्वं पृच्छथ धार्मिकाः ॥ देवर्षिगंधर्वयुतः प्रथमो मे रुरुच्यते ॥ १३ ॥ प्रागा

स्व० खं० तृ०

अ० ८

॥ ५ ॥

यतोमहाभागामेलयोनामपर्वतः ॥ ततोमेघाः प्रवर्तते प्रभवन्ति च सर्वशः ॥ १४ ॥ ततः परेण मुनयोजलधारो महागिरिः ॥ ततो नित्यमुपादत्ते वासवः परमज-
 लम् ॥ १५ ॥ ततो वर्षप्रभवति वर्षा काले द्विजोत्तमाः ॥ उच्चैर्गिरिरेव तको यत्र नित्यं प्रतिष्ठितम् ॥ १६ ॥ रेवती दिवि नक्षत्रं पितामहकृतो विधिः ॥ उत्तरेण
 तु विप्रेन्द्राः श्यामो नाम महागिरिः ॥ १७ ॥ नवमेघप्रभः प्रांशुः श्रीमानुज्ज्वलविग्रहः ॥ यतः श्यामत्वमापन्नाः प्रजासुदितमानसाः ॥ १८ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ॥ सुमहान्
 संशयोऽस्माकं प्रातोयं सूतयत्त्वया ॥ प्रजाः कथं सूतसम्यक् संप्राप्ताः श्यामतामिह ॥ १९ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ सर्वेष्वेव महाप्राज्ञा द्वीपेषु मुनिपुंगवाः ॥ गौरः कृष्ण
 श्वपतगस्तयो वर्षांतरो द्विजाः ॥ २० ॥ श्यामो यस्मात्प्रवृत्तो वै तस्मात् श्यामा गिरिः स्मृतः ॥ ततः परं मुनिश्रेष्ठा दुर्गशैलो महोदयः ॥ २१ ॥ केशरी केशरयुतो
 यतो वातः प्रवर्तते ॥ तेषां योजनविष्कंभो द्विगुणः प्रविभागशः ॥ २२ ॥ वर्षाणि तेषु विप्रेन्द्राः संप्रोक्तानि मनीषिभिः ॥ महामेरुर्महाकाशो जलदः कुमुदोत्तर-
 म् ॥ २३ ॥ जलधारो महाप्राज्ञः सुकुमार इति स्मृतः ॥ रेवतस्य तु कौमारः श्यामश्चमणिकांचनः ॥ २४ ॥ केशरस्याथ मौदाकी परेण तु महान् पुमान् ॥ परिवार्य
 तु विप्रेन्द्रा दैर्घ्यं द्वस्वत्वमेव च ॥ २५ ॥ जंबूद्वीपेन संख्यातस्तस्य मध्ये महाद्रुमः ॥ शाको नाम महाप्राज्ञाः प्रजास्तस्य सहानुगाः ॥ २६ ॥ तत्र पुण्या जनप-
 दाः पूज्यते तत्र शंकरः ॥ तत्र गच्छति सिद्धाश्च चारणा दैवतानि च ॥ २७ ॥ धार्मिकाश्च प्रजाः सर्वाः चत्वारो गतमत्सराः ॥ वर्णाः स्वकर्मनिरतान् च स्तेनोऽत्र दृश्य-
 ते ॥ २८ ॥ दीर्घायुषो महाप्राज्ञा जरा मृत्युविवर्जिताः ॥ प्रजास्तत्र विवर्द्धते वर्षास्विवसमुद्रगाः ॥ २९ ॥ नद्यः पुण्यजलास्तत्र गंगा च बहुधा गता ॥ सुकुमारी कु-
 मारी च शीता शीतोदका तथा ॥ ३० ॥ महानदी च भोवि प्रास्तथामणिजलानदी ॥ इक्षुवर्द्धनिका चैव नदी सुनिवराः स्मृता ॥ ३१ ॥ ततः प्रवृत्ताः पुण्योदानद्यः
 परमशोभनाः ॥ सहस्राणां शतान्येव यतो वर्षं ति वासवः ॥ ३२ ॥ नतासां नाम धेयानि परिस्मर्तुं तथैव च ॥ शक्यं ते परिसंख्यातुं पुण्यास्ता हि सरिद्रराः ॥ ३३ ॥
 ततः पुण्या जनपदाश्च त्वारोलोकविश्रुताः ॥ मृगाश्च मशकाश्चैव मानसामलकास्तथा ॥ ३४ ॥ मृगाश्च ब्रह्मभूयिष्ठाः स्वकर्मनिरता द्विजाः ॥ मशके पुतुरा जन्वा
 धार्मिकाः सर्वकामदाः ॥ ३५ ॥ मानसाश्च महाभागा वै श्यधर्मोपजीविनः ॥ सर्वकामसमायुक्ताः शूरा धर्मार्थनिश्चिताः ॥ ३६ ॥ शूद्रास्तु मलकान्तिं यं पुरुषा ध-
 र्मशीलिनः ॥ न तत्र राजा विप्रेन्द्रानदं डोन च दंडिकाः ॥ ३७ ॥ स्वधर्मेणैव धर्मज्ञास्ते रक्षति परस्परम् ॥ एतावदेव शक्यं तु तत्र द्वीपे प्रभाषितुम् ॥ ३८ ॥ एतदेव च श्रो-
 तव्यं शाकद्वीपे महौजसि ॥ ३९ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गोत्सङ्गोऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ उत्तरेषु च भोवि प्राद्वीपेषु थूयते कथा ॥
 एवं तत्र महाभागो ब्रुवतस्तन्निबोधत ॥ १ ॥ घृततोयः समुद्रोऽथ दधिर्मण्डोदको परः ॥ सुरोदसागरश्चैव तथान्यो दुग्धसागरः ॥ २ ॥ परस्परं द्विगुणाः सर्वे द्वीपा द्विज-

१ जलदोनामेति पाठः । २ सुकुमार इति पाठः । ३ शिवो लका । शिवोदकेति च पाठोऽन्तरम् ।

५० पु०
॥ ६ ॥

र्षभाः ॥ पर्वताश्चमहाप्राज्ञाःसमुद्रैःपरिवारिताः ॥ ३ ॥ गौरस्तुमध्यमेद्रीपेगिरिर्मनःशिलोमहान् ॥ पर्वतःपश्चिमेकृष्णोनारायणसखोद्विजाः ॥ ४ ॥ तत्र
रत्नानिदिव्यानिस्वयंरक्षतिकेशवः ॥ प्रसन्नश्चाभवत्तत्रप्रजानांन्यदधात्सुसम् ॥ ५ ॥ शरद्रीपेकुशस्तंबोमध्येजनपदस्यह ॥ संपूज्यतेशाल्मलिश्चद्रीपेशा
ल्मलिकेद्विजाः ॥ ६ ॥ क्रौंचद्रीपेमहाकौंचोगिरिरत्नचयाकरः ॥ संपूज्यतेभोविप्रेन्द्राश्चातुर्वर्ण्येनानित्यदा ॥ ७ ॥ गोमंतःपर्वतोविप्राःसुमहान्सर्वधातुकः ॥
यत्रनित्यंनिवसतिश्रीमान्कमललोचनः ॥ ८ ॥ श्लेक्षिभिःसंगतो नित्यं प्रभुर्नारायणोहरिः ॥ कुशद्रीपेतुविप्रेन्द्राःपर्वतोविदुर्मैश्वितः ॥ ९ ॥ सुना
माचमुदुर्ध्वोद्वितीयोहेमपर्वतः ॥ द्युतिमान्नामविप्रेन्द्रास्तृतीयःकुमुदोगिरिः ॥ १० ॥ चतुर्थःपुष्पवान्नामपंचमस्तुकुंशेशयः ॥ षष्ठोहरिगिरि
र्नामपडेतपर्वतोत्तमाः ॥ ११ ॥ तेषामंतरविष्कंभोद्विगुणःप्रविभागशः ॥ औद्रिदं प्रथमं वर्षद्वितीयं रेणुमंडलम् ॥ १२ ॥ तृतीयं सुरथं
नामचतुर्थं लंबनं स्मृतम् ॥ धृतिमत्पंचमं वर्षषष्ठं वर्षप्रभाकरम् ॥ १३ ॥ सप्तमं कापिलं वर्षसप्तैते वर्षलंबकाः ॥ एतेषु देवगंधर्वाः प्रजाश्च
मुदिताद्विजाः ॥ विहरन्ति रमते च न तेषु म्रियते जनः ॥ १४ ॥ न तेषु दस्यवः संति म्लेच्छजात्योपि वा द्विजाः ॥ गौरप्रायोजनः सर्वः सुकुमारश्च सत्तमाः ॥ १५ ॥ अवाशि
ष्टेषु सवेषु वक्ष्यामि द्विजपुंगवाः ॥ यथाश्रुतं महाप्राज्ञावर्ण्यते शृणुत द्विजाः ॥ १६ ॥ क्रौंचद्रीपेमहाभागाः क्रौंचो नाम महागिरिः ॥ क्रौंचात्परो वाम
नको वामनादंधकारकः ॥ १७ ॥ अंधकारात्परो विप्रामैनाकः पर्वतोत्तमः ॥ मैनाकात्परतो विप्रगोविंदोगिरिरुत्तमः ॥ १८ ॥ गोविंदात्परतश्चैव पुंडरीको
महागिरिः ॥ पुंडरीकात्परश्चापि प्रोच्यते दुंदुभिस्वनः ॥ १९ ॥ पुरस्ताद्विगुणस्तेषां विष्कंभो मुनिपुंगवाः ॥ देशास्तत्र प्रवक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु ॥ २० ॥
क्रौंचस्य कुशलो देशो वामनस्य मनोनुगः ॥ मनोनुगात्परो देश उष्णो नाम तपोधनाः ॥ २१ ॥ उष्णात्परः प्रावरकः प्रावरादंधकारकः ॥ अंधकारकदेशात्तु मुनि
देशः परः स्मृतः ॥ २२ ॥ मुनिदेशात्परश्चैव प्रोच्यते दुंदुभिस्वनः ॥ सिद्धचारणसंकीर्णो गौरः प्रायोजनः स्मृतः ॥ २३ ॥ एते देशाः समाख्याता देवगंधर्वसे
विताः ॥ पुष्करे पुष्करो नाम पर्वतो मणिरत्नवान् ॥ २४ ॥ तत्र नित्यं प्रसरति स्वयंदेवः प्रजापतिः ॥ पृथुं भासंति तं नित्यं देवाः सर्वे महर्षयः ॥ २५ ॥ वाग्भि
र्मनोनुकूलाभिः पूजयति द्विजोत्तमाः ॥ जंबूद्वीपात्प्रवर्तन्ते रत्नानि विविधानि च ॥ २६ ॥ द्वीपेषु तेषु सवेषु प्रजानां मुनि सत्तमाः ॥ विप्रानां ब्रह्मचर्येण सत्ये
न च दमेन च ॥ २७ ॥ आरोग्यायुष्प्रमाणाभ्यां द्विगुणं द्विगुणं ततः ॥ एते जनपदा विप्राद्वीपेषु तेषु सत्तमाः ॥ २८ ॥ उक्ता जनपदा येषु धर्मश्चैकः प्रवर्तते ॥
ईश्वरो दंडमुद्यम्य स्वयमेव प्रजापतिः ॥ २९ ॥ द्वीपानेतां न्युनिवरारक्षंस्तिष्ठति सर्वदा ॥ सरीजासशिबो विप्राः सपिता सपितामहः ॥ ३० ॥ गोपायति द्विजश्रे

१. कशेरु ३० पाठांतरम् । २. पूर्वभागशः । ३. पूर्वभागश इति च पाठांतरम् । ४. लवनमिति पाठः । ५. वर्षभावकाः इ० पा० । ६. पृथुं भासंति तं नित्यं इ० पाठांतरम् । ७. सविष्णुः सशिबो विप्रा इति वा पाठः ।

स्व० सं० तृ०
अ० ९

॥ ६ ॥

ष्टाः प्रजाः सद्भिर्जपेडिताः ॥ भोजनं चात्र विप्रेन्द्राः प्रजाः स्वयमुपस्थितम् ॥ ३१ ॥ सिद्धमेव महाभाग भुञ्जते तद्विदित्यदा ॥ ततः परं मेहाशैलो हृदयते लोक
 संस्थितिः ॥ ३२ ॥ चतुरस्रो महाप्राज्ञः सर्वतः परिमण्डलः ॥ तत्र तिष्ठति विप्रेन्द्राश्चत्वारो लोकसंमताः ॥ ३३ ॥ दिग्गजा हि मुनिश्रेष्ठा वामनैरावतांजनाः ॥
 सुप्रतीकस्तथाविप्राः प्रभिन्नकरटासुखाः ॥ ३४ ॥ तस्याहं परिमाणं संख्यातुमिह मुत्सहे ॥ असंख्यातः सुनित्यंहितिर्यगृद्धं मधस्तथा ॥ ३५ ॥ तत्र
 वैवायवो वातिदिग्भ्यः सर्वाभ्य एव च ॥ असंबंधा मुनिश्रेष्ठास्तान्निगृह्णति तद्विजाः ॥ ३६ ॥ पुष्करैः पद्मसंकाशैर्विकर्षति महाप्रभैः ॥ शतधा पुनरेवाश्रुतेता
 न्मुचति नित्यशः ॥ ३७ ॥ श्वसद्भिर्मुखनासाभ्यां दिग्गजैरिव मारुताः ॥ आगच्छति द्विजश्रेष्ठास्तत्र तिष्ठति वै प्रजाः ॥ ३८ ॥ यथोद्दिष्टं मया प्रोक्तं स निर्माण
 मिदं जगत् ॥ श्रुत्वेदं पृथिवीमानं पुण्यदं च मनोनुगमम् ॥ ३९ ॥ श्रीमान् स्तरति विप्रेन्द्राः सिद्धार्थः साधुसंमतः ॥ आयुर्वलं च कीर्त्तिश्च तस्य तेजश्च वर्द्धते ॥ ४० ॥
 यः शृणोति समाख्यातुं पर्वणीदं धृतव्रतः ॥ प्रीयते पितरस्तस्य तथैव चापिता महाः ॥ ४१ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ७ ॥
 ॥ ऋषय उचुः ॥ ॥ पृथिव्या हि परिमाणं संस्थानं सरितस्तथा ॥ त्वत्तः श्रुत्वा महाभाग अमृतं पीतमेव च ॥ १ ॥ तत्र भूमौ च तीर्थानि पावनानीति नः श्रुतम् ॥
 आचक्ष्वतानि सर्वाणि यथा फलकराणि च ॥ सविशेषं महाप्राज्ञ श्रोतुमिच्छामहे तव ॥ २ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ धन्यं पुण्यं महाख्यानं पृष्टमेव तपोधनाः ॥ य
 थामतिप्रवक्ष्यामि यथा योगं यथा श्रुतम् ॥ ३ ॥ पुरातनं प्रवक्ष्यामि देवर्षेणैरिदं स्याद्दि ॥ युधिष्ठिरेण संवादं शृणु तद्विजसत्तमाः ॥ ४ ॥ हृतराज्याः पांडुपुत्रा
 वने तस्मिन्महारथाः ॥ न्यवसंति महाभागाद्रौपद्या सह पांडवाः ॥ ५ ॥ अथापश्यन्महात्मानं देवर्षिं तत्र नारदम् ॥ दीप्यमानं श्रिया ब्राह्मया दीप्ताग्नि समतेज
 सम् ॥ ६ ॥ स तैः परिवृतः श्रीमान् भ्रातृभिः कुरुनंदनः ॥ दिवि भाति हि दीप्तौ जादे वैरिव शतक्रतुः ॥ ७ ॥ यथा च देवान् सावित्री याज्ञसेनी तथापतीन् ॥ न ज
 हौ धर्मतः पार्थान् मेरुमर्कप्रभायथा ॥ ८ ॥ प्रतिगृह्यतः पूजानारदो भगवानृषिः ॥ आश्वासयद्धर्मं पुत्रं युक्तरूपप्रियेण च ॥ ९ ॥ उवाच च महात्मानं ध
 र्मराजं युधिष्ठिरम् ॥ ब्रूहि धर्मं भृतां श्रेष्ठं किं प्रार्थयिष्ये हि ददामि ते ॥ १० ॥ अथ धर्मं सुतो राजा प्रणम्य भ्रातृभिः सह ॥ उवाच प्रांजलिर्वाक्यं नारदं देवसंभि
 तम् ॥ ११ ॥ त्वयितुष्टं महाभाग सर्वलोकाभिपूजितं ॥ कृतमित्येव मन्येहि प्रसादात्तव सुव्रत ॥ १२ ॥ यदित्वहमनुग्राह्यो भ्रातृभिः सहितोऽनघ ॥ संदेहं मे
 मुनिश्रेष्ठं हृत्स्थं त्वं छेत्तुमर्हसि ॥ १३ ॥ प्रदक्षिणां यः कुरुते पृथिवीं तीर्थं तत्परः ॥ किं फलं तस्य कात्स्न्येन तद्ब्रह्म न वक्तुमर्हसि ॥ १४ ॥ नारद उवाच ॥
 शृणु राजन्न वहितो दिलीपेन यथापुरा ॥ वसिष्ठस्य सकाशाद्वै सर्वमेतदुपश्रुतम् ॥ १५ ॥ पुरा भागीरथी तीरे दिलीपो राजसत्तमः ॥ धर्म्यं व्रतं समास्थाय न्यव

५० पु०
॥ ७ ॥

सन्मुनिवत्तदा ॥ १६ ॥ शुभेदेशे महाराजपुण्ये देवर्षिपूजिते ॥ गंगाद्वारे महातेजा देवगंधर्वसेविते ॥ १७ ॥ सपितृस्तर्पयामास देवाश्च परमद्युतिः ॥ ऋषींश्च
तर्पयामास विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ १८ ॥ कस्यचित्त्वथ कालस्य जपत्रे वमहामनाः ॥ ददर्श भूतसंकाशं वसिष्ठमुत्तमम् ॥ १९ ॥ पुरोहितं स तं दृष्ट्वा दीप्यमानमि
वाश्रिया ॥ प्रहर्षमतुलं भेविस्मर्य परमं ययौ ॥ २० ॥ उपस्थितं महाराजपूजयामास भारत ॥ सहिधर्मभृतां श्रेष्ठो विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ २१ ॥ शिरसा चार्घ्यमादा
य शुचिः प्रयतमानसः ॥ नामसंकीर्तयामास तस्मिन् ब्रह्मर्षि सत्तमे ॥ २२ ॥ दिलीपोऽहं तु भद्रं ते दासोऽस्मि तव सुव्रत ॥ तव संदर्शनादेव मुक्तो हं सर्वकिल्बिषैः ॥ २३ ॥
एवमुक्त्वा महाराज दिलीपो द्विपदां वरः ॥ वाग्यतः प्राजलिभूत्वा तूष्णीमासीद्युधिष्ठिर ॥ २४ ॥ तं दृष्ट्वा नियमेनाथस्वाध्यायेन च कर्षितम् ॥ दिलीपं नृपतिं श्रेष्ठमुनिः
प्रीतमना भवत् ॥ २५ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ॥ अनेन तव धर्मज्ञप्रश्रयेण दमेन च ॥ सत्येन च महाभाग
तुष्टोऽस्मि तव सर्वशः ॥ ११ ॥ यस्येदं शस्ते धर्मोऽयं पितरस्तारितास्त्वया ॥ तेन पश्यसि मां पुत्रयाज्यश्चासि ममानव ॥ २ ॥ प्रीतिर्मे वर्द्धते तेन ब्रह्महिर्निर्करवाणि ते ॥
यद्वक्ष्यसि नरश्रेष्ठ तस्य दातास्मि तेन च ॥ ३ ॥ ॥ दिलीप उवाच ॥ ॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञसर्वलोकाभिपूजित ॥ कृतमित्येव मन्येहियदहं दृष्टवान्प्रभुम् ॥ ४ ॥
यदित्वहमनुग्राह्यस्तव धर्मभृतां वर ॥ प्रक्षयामि ह तत्संसेदं ह तन्मे त्वं वक्तुमर्हसि ॥ ५ ॥ अस्ति मे भगवन्कश्चित्तीर्थे यो धर्मसंशयः ॥ तदहं श्रोतुमिच्छामि पृथक् स
कीर्तनं त्वया ॥ ६ ॥ प्रदक्षिणायः पृथिवीं करोति द्विजसत्तम ॥ किं फलं तस्य विप्रैर्यत्नमेव ब्रूहि तपोधन ॥ ७ ॥ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ॥ कथयिष्यामि तदहम्
पीणां मत्परायणम् ॥ तदेकाग्रमना स्तात शृणु तीर्थेषु यत्फलम् ॥ ८ ॥ यस्य हस्तौ च पादौ च मनश्चैव सुसंयतम् ॥ विद्यातपश्च कीर्तिश्च सतीर्थफलमश्नुते ॥ ९ ॥
प्रतिग्रहादुपावृत्तः संतुष्टो नियतः शुचिः ॥ अहंकारनिवृत्तश्च सतीर्थफलमश्नुते ॥ १० ॥ अकल्मको निराहारोऽलंघ्योऽहो जितेन्द्रियः ॥ विमुक्तः सर्वदो
षैर्यः सतीर्थफलमश्नुते ॥ ११ ॥ अक्रोधनश्च राजेंद्र सत्यशीलो दृढव्रतः ॥ आत्मोपमश्च भूतेषु सतीर्थफलमश्नुते ॥ १२ ॥ ऋषिभिः कृतवः प्रोक्ता देवेष्वपि
यथाक्रमम् ॥ फलं चैव यथा तत्त्वं प्रेत्य चेह च सर्वशः ॥ १३ ॥ न ते शक्यादरिद्रेण यज्ञाः प्राप्तुं महीपते ॥ बहूपकरणा यज्ञाना नासंभारा विस्तराः ॥ १४ ॥ प्रा
प्येते पार्थिवैरेते समृद्धैर्वा नरेः क्वचित् ॥ न निधनैर्न रणैरेकात्मभिरसाधनैः ॥ १५ ॥ यो दरिद्रैरपि विधिः शक्यः प्राप्तुं जनेश्वर ॥ तुल्यो यज्ञफलैः पुण्यैस्तं निवो
धमहीपते ॥ १६ ॥ ऋषीणां परमं गुह्यमिदं धर्मभृतां वर ॥ तीर्थो भिगमनं पुण्यं यज्ञैरपि विशिष्यते ॥ १७ ॥ अनुपोष्य त्रिरात्राणि तीर्थां भिगमनेन च ॥ अद
त्वाकांचनं गंश्वदरिद्रो नाम जायते ॥ १८ ॥ अग्निष्टोमादिभिर्ब्रह्मैरिष्टा विबुधदक्षिणैः ॥ न तत्फलमवाप्नोति तीर्थां भिगमनेन यत् ॥ १९ ॥ नृलोके देवलो

१ श्रीते त्वयि न सिद्धा च सर्वलोकाभिपूजिते हति पाठः ।

स्व० ख० तृ०
अ० ११

॥ ७ ॥

कस्यतीर्थत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ पुष्करतीर्थमासाद्यदेवदेवसमो भवेत् ॥ २० ॥ दशकोटिसहस्राणितीर्थानां वैमहीपते ॥ सान्निध्यं पुष्करेये पात्रिसंध्यं सूर्य
 वंशज ॥ २१ ॥ आदित्यावसवोरुद्राः साध्याश्च समरुद्राणाः ॥ गंधर्वाप्सरसश्चैव तत्र सन्निहिताः प्रभो ॥ २२ ॥ यत्र देवास्तपस्तप्त्वा देव्या ब्रह्मर्षयस्तथा ॥
 दिव्ययोगमहाराजपुण्येन महता द्विजाः ॥ २३ ॥ मनसाप्यभिकामस्य पुष्कराणि मनीषिणः ॥ पूर्यते सर्वपापानि नाकपृष्ठे च पूज्यते ॥ २४ ॥ अस्मिन् स्ती
 र्थे महाभाग नित्यमेवापिता महः ॥ उवास परमप्रीतो देवदानवसंमतः ॥ २५ ॥ पुष्करेषु महाभाग देवाः सर्षिपुरोगमाः ॥ सिद्धिं परामिकां प्राप्ताः पुण्येन महता
 चिताः ॥ २६ ॥ तत्राभिषेकं यः कुर्यात्पितृदेवाचने रतः ॥ अश्वमेधाद्दशगुणं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ २७ ॥ अप्येकं भोजयेद्विप्रं पुष्करारण्यमाश्रितः ॥
 तेनैति पूजितां लोकान् ब्रह्मणः स दने स्थितान् ॥ २८ ॥ सायं प्रातः स्मरेद्यस्तु पुष्कराणि कृतांजलिः ॥ उपस्पृष्टं भवेत्तेन सर्वतीर्थेषु पार्थिव ॥ २९ ॥ जन्मप्र
 भृतियत्पापं स्त्रियोवापुरुषस्य वा ॥ पुष्करे गतमात्रस्य सर्वमेव प्रणश्यति ॥ ३० ॥ यथासुराणां सर्वेषामादिस्तु मधुमूदनः ॥ तथैव पुष्करो राजन्तीर्थानां
 मादिरुच्यते ॥ ३१ ॥ उद्धाद्वादशवर्षाणि पुष्करे नियतः शुचिः ॥ क्रतून् सर्वानवाप्नोति ब्रह्मलोकं च गच्छति ॥ ३२ ॥ यस्तु वर्षशतं पूर्णमग्निहोत्रमुपाश्रुते ॥
 कार्त्तिकीवावसेदं कां पुष्करे सममेव तत् ॥ ३३ ॥ दुष्करं पुष्करे गंतुं दुष्करं पुष्करे तपः ॥ दुष्करं पुष्करे दानं वस्तुं चैव सुदुष्करम् ॥ ३४ ॥ त्रीणि तृंगाणि शु
 ब्राणि त्रीणि प्रसवणानि च ॥ पुष्कराण्यादितीर्थानि निविद्यस्तत्र कारणम् ॥ ३५ ॥ उद्धाद्वादशवर्षाणि नियतो नियताशनः ॥ समुक्तः सर्वपापेभ्यो सर्वकृतुफलं
 लभेत् ॥ ३६ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे पुष्करतीर्थमाहात्म्यवर्णनं नाम एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्तो जं
 मार्गं समाविशेत् ॥ जंबुमार्गं समाविश्य पितृदेवार्षिपूजितम् ॥ १ ॥ अश्वमेधमवाप्नोति विष्णुलोकं च गच्छति ॥ तत्रोप्यरजनीः पंचर्षपकाले शुवन्नरः ॥ २ ॥
 नदुर्गतिमवाप्नोति सिद्धिं चाप्नोत्यनुत्तमाम् ॥ जंबुमार्गादुपावृत्तो गच्छेत्तुदुलिकाश्रमम् ॥ ३ ॥ नदुर्गतिमवाप्नोति स्वर्गलोके च पूज्यते ॥ अगस्त्याश्रममासा
 द्य पितृदेवाचने रतः ॥ ४ ॥ त्रिरात्रोपैषितो राजन्नग्निष्टोमफलं लभेत् ॥ शाकवृत्तिः फले वापि कौमारं विदते परम् ॥ ५ ॥ कन्याश्रमं समासाद्य श्रीपुण्ड्रो
 कपूजितम् ॥ धर्मारण्यं हितत्पुण्यमाद्यं च पार्थिवर्षम् ॥ ६ ॥ यत्र प्रविष्टमात्रो वै पापेभ्यो विप्रमुच्यते ॥ अर्चयित्वा पितृन् देवान् प्रयतो नियताशनः ॥ ७ ॥ स
 र्वकामसमृद्धस्य ज्ञस्य फलमश्नुते ॥ प्रादक्षिण्यं ततः कृत्वा ययाति पतनं व्रजेत् ॥ ८ ॥ हयमेधस्य ज्ञस्य फलमाप्नोति तत्र वै ॥ महाकालमतोगच्छेन्नियतो
 नियताशनः ॥ ९ ॥ कोटितीर्थेषु स्पृश्य हयमेधफलं लभेत् ॥ ततो गच्छेत्तथर्मे ज्ञस्थानं तीर्थमुमापते ॥ १० ॥ नाम्नाभद्रवटं नाम त्रिपुरलोकं पुविश्रुतम् ॥

१ षड्काले शुवन्नरः इति पाठः ससाधुः ।

१० पु०
॥ ८ ॥

तत्राभिम्यचे शानंगोसहस्रफलं भवेत् ॥ ११ ॥ महादेवप्रसादाच्चगणपत्यमवाप्नुयात् ॥ समृद्धमसपत्नं तु श्रिया युक्तं नरोत्तम ॥ १२ ॥ नर्मदां तु समासाद्य नदीं
त्रैलोक्यविश्रुताम् ॥ तर्पयित्वा पितृन् देवान्निष्ठो मफलं भवेत् ॥ १३ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ वसिष्ठे
नदिलीपाय कथितं तीर्थमुत्तमम् ॥ नर्मदेति च विख्यातं पापपर्वतदारणम् ॥ १ ॥ भूयश्च श्रोतुमिच्छामि तन्मे कथय नारद ॥ नर्मदायाश्च माहात्म्यं वसिष्ठोक्तं
द्विजोत्तम ॥ २ ॥ कथमेषामहापुण्यानदी सर्वत्र विश्रुता ॥ नर्मदानामविख्याता तन्मम ब्रूहि नारद ॥ ३ ॥ नारद उवाच ॥ नर्मदा सरितां श्रेष्ठा सर्वपापप्र
णाशिनी ॥ तारयेत् सर्वभूतानि स्थावराणि चराणि च ॥ ४ ॥ नर्मदायास्तु माहात्म्यं वसिष्ठोक्तं मया श्रुतम् ॥ तदेतद्धिमहाराज सर्वहिकथयामि ते ॥ ५ ॥
पुण्याकनखले गङ्गा कुरुक्षेत्रे सरस्वती ॥ ग्रामे वायदेवारण्ये पुण्या सर्वत्र नर्मदा ॥ ६ ॥ त्रिभिः सारस्वतं तोयं सप्तहि न तु या मुनम् ॥ सद्यः पुनाति गंगेयं दर्शना
देव नार्मदम् ॥ ७ ॥ कर्लिगदेशे पश्चाद्ध्वं पर्वतेऽमरकंटके ॥ पुण्या च त्रिषु लोकेषु रमणीयामनोरमा ॥ ८ ॥ स देवासुरगंधर्वाऋषयश्च तपोधनाः ॥ तपस्तप्त्वा
महाराज सिद्धिं च परमांगताः ॥ ९ ॥ तत्र स्नात्वा महाराज नियमस्थोजितेन्द्रियः ॥ उपोष्य रजनीमेकां कुलानां तारयेच्छतम् ॥ १० ॥ जनेश्वरे नरः स्नात्वा पिंडं
दत्वा यथाविधि ॥ पितरस्तस्य तृप्यंति यावदाभूतसंष्ट्रवम् ॥ ११ ॥ पर्वतस्य समं तात्तु रुद्रकोटिः प्रतिष्ठिता ॥ स्नानं यः कुरुते तत्र गंधमाल्यानुलेपनम् ॥ १२ ॥
प्रीता तस्य भवेत् सर्वारुद्रकोटिर्न संशयः ॥ पर्वते पश्चिमस्य तिस्र्यं देवो महेश्वरः ॥ १३ ॥ तत्र स्नात्वा शुचिर्भूत्वा ब्रह्मचारी जितेन्द्रियः ॥ पितृकार्यं तु कु
र्वीत विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ १४ ॥ तिलोदके न तत्रैव तर्पयेत् पितृदेवताः ॥ आसप्तमं कुलं तस्य स्वर्गेतिष्ठति पांडव ॥ १५ ॥ षष्ठिवर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीय
ते ॥ अप्सरोगणसंकीर्णो दिव्यस्त्रीपरिवारितः ॥ १६ ॥ दिव्यगंधानुलिप्तश्च दिव्यालंकारभूषितः ॥ ततः स्वर्गात् परिभ्रष्टो जायते विपुले कुले ॥ १७ ॥
धनवानदानशीलश्च धार्मिकश्चैव जायते ॥ पुनः स्मरति तत्तीर्थं गमनं तत्र कुर्वते ॥ १८ ॥ तारयित्वा कुलशतरुद्रलोके सगच्छति ॥ योजनानां शतं साग्रं श्रूय
ते सरिदुत्तमा ॥ १९ ॥ विस्तारेण तुराजेन्द्रयोजनद्वयमंतरम् ॥ षष्ठितीर्थसहस्राणि षष्टिकोट्यस्तथैव च ॥ २० ॥ पर्वतस्य समं तात्तु तिष्ठत्यमरकंट
के ॥ ब्रह्मचारी शुचिर्भूत्वा जितक्रोधो जितेन्द्रियः ॥ २१ ॥ सर्वहिंसानिवृत्तश्च सर्वभूतहिते रतः ॥ एवं सर्वसमाचारः क्षेत्रपालोऽपि ब्रजेत् ॥ २२ ॥ तस्य पु
ण्यफलं राजन् शृणुष्व अहो हि मे ॥ शतवर्षसहस्राणां स्वर्गमेवेदं तपांडव ॥ २३ ॥ अप्सरोगणसंकीर्णो दिव्यस्त्रीपरिवारितः ॥ दिव्यगंधानुलिप्तश्च दि
व्यालंकारभूषितः ॥ २४ ॥ ऋडिते देवलोके तु देवतैः सह मोदते ॥ ततः स्वर्गात् परिभ्रष्टो राजा भवति वीरवान् ॥ २५ ॥ गृहं सलभते चैव नानारत्न

स्व० सं० पु०
अ० १३

॥ ८ ॥

विभूषितम् ॥ स्तंभैर्मणिमयैर्दिव्यैर्वज्रवैडूर्यभूषितैः ॥ २६ ॥ आलेख्यसहितं दिव्यं दासीदाससमन्वितम् ॥ मत्तमातंगशब्दैश्च हयानां द्विषितेन च ॥ २७ ॥ क्षुब्धतेतस्य तद्द्वारमिदं स्य भवनं यथा ॥ राजराजेश्वरः श्रीमान्सर्वस्त्रीजनवल्लभः ॥ २८ ॥ तस्मिन् गृहेऽपि त्वातु कीडाभोगसमन्वितः ॥ जीवेद्वर्षशतं साग्रं सर्वरोगविवर्जितः ॥ २९ ॥ एवं भोगो भवेत्तस्य यो मृतो मरकटके ॥ अग्निप्रवेशे यजले तथा चैव अनाशने ॥ ३० ॥ अनिवर्तिका गतिस्तस्य पर्वतस्यां वरेयथा ॥ पतनं पतते यस्तु स नरो मानवाधिपः ॥ ३१ ॥ कन्यास्त्रीणि सह स्नापि एकैकस्यापि चापरे ॥ तिष्ठति भवने तस्य प्रेषणं प्रार्थयति च ॥ ३२ ॥ दिव्यभोगसमुत्पन्नः क्रीडते कालमक्षयम् ॥ पृथिव्या मासमुद्रायामादृशो नैव जायते ॥ ३३ ॥ यादृशो यं नरश्चेष्टपर्वते मरकटके ॥ कोटितीर्थं तु विज्ञेयं पर्वतस्य तु पश्चिमे ॥ ३४ ॥ रुद्रो जालेश्वरो नाम त्रिपुल्लोकेषु विश्रुतः ॥ तस्य पिण्डप्रदानेन संध्योपासनकर्मणा ॥ ३५ ॥ पितरो दशवर्षाणि तपितास्तु भवति ते ॥ दक्षिणे नर्मदायास्तु कपिलाख्यामहानदी ॥ ३६ ॥ सरलार्जुनसंच्छन्नानां तिद्वरे व्यवस्थिता ॥ अस्ति पुण्या महाभागा त्रिपुल्लोकेषु विश्रुता ॥ ३७ ॥ तत्र कोटिशतं साग्रं तीर्थानां तु युधिष्ठिर ॥ पुराणे श्रूयते राजन् सर्वकोटिगुणं भवेत् ॥ ३८ ॥ तस्यास्तीरे तु ये वृक्षाः पतिताः कालपर्ययात् ॥ नर्मदातोयसंयुक्तास्ते पियांति परांगतिम् ॥ ३९ ॥ द्वितीया तु महाभाग विशल्यकरणा शुभा ॥ तत्र तीरे नरः स्नात्वा विशल्यो भवति क्षणात् ॥ ४० ॥ तत्र देवगणाः सर्वे सकिन्नरमहोरगाः ॥ यक्षराक्षसगंधर्वाः ऋषयश्च तपोधनाः ॥ ४१ ॥ सर्वे समागतास्तत्र पर्वतेऽमरकटके ॥ तैश्च सर्वैः समागम्य मुनिभिश्च तपोधनैः ॥ ४२ ॥ नर्मदासंश्रिता पुण्या विशल्या नामनामतः ॥ उत्पादिता महाभागा सर्वपापप्रणाशिनी ॥ ४३ ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन् ब्रह्मचारी जितेंद्रियः ॥ उपोष्य रजनीमिकां कुलानां तारयेच्छतम् ॥ ४४ ॥ कपिला च विशल्या च श्रूयते राजसत्तम ॥ ईश्वरेण पुराणोक्ता लोकानां हितकाम्यया ॥ ४५ ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन् अश्वमेधफलं लभेत् ॥ अनशनं तु यः कुर्यात्तस्मिन् तीर्थे नराधिप ॥ ४६ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा इंद्रलोकं स गच्छति ॥ नर्मदायां तुराजेंद्रपुराणे यच्छ्रुतं मया ॥ ४७ ॥ तत्र तत्र नरः स्नात्वा अश्वमेधफलं लभेत् ॥ येष संस्तु तरे कूले इंद्रलोकं वसति ते ॥ ४८ ॥ सरस्वत्यां च गंगार्यां नर्मदायां युधिष्ठिर ॥ समं दानं च स्नानं च यथा मे शंकरो ब्रवीत् ॥ ४९ ॥ परित्यजति यः प्राणान् पर्वते मरकटके ॥ वर्षकोटिशतं साग्रं मिद्रलोकं महीयते ॥ ५० ॥ नर्मदायां जलं पुण्यं फेनोर्मिसमलंकृतम् ॥ पवित्रं शिरसा वंद्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ५१ ॥ नर्मदा सर्वपुण्या च ब्रह्महत्यापहारिणी ॥ अहोरात्रोपवासेन मुच्यते ब्रह्महत्याया ॥ ५२ ॥ एवं पुण्या चरम्या च नर्मदा पांडुनंदन ॥ त्रयाणामपि लोकानां पुनात्येषामहानदी ॥ ५३ ॥ वटेश्वरे महापुण्ये गंगाद्वारे तपोवने ॥

प० पु०
॥ ९ ॥

एतेषु सर्वस्थानेषु येर्दिताः संशितव्रताः ॥ श्रूयते दशगुणं पुण्यं नर्मदो द्रास संगमे ॥ ५४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखण्डे त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥
॥ नारद उवाच ॥ ॥ नर्मदा तु नदी श्रेष्ठा पुण्या पुण्यतमा त्रिषु ॥ मुनिभिस्तु महाभागैर्विभक्ता धर्मकांक्षिभिः ॥ १ ॥ यज्ञोपवीतमात्राणि प्रविभक्तानि पांडव ॥
तेषु स्नात्वा तुराजेंद्र सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २ ॥ जलेऽवरंचयतीर्थं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ तस्योत्पत्तिकथयतः शृणु पांडवनंदन ॥ ३ ॥
पुरा मुनिगणाः सर्वे सेंद्राश्चैव मरुद्गणाः ॥ स्तुवंति ते महात्मानं देवदेवं महेश्वरम् ॥ ४ ॥ स्तुवमानास्तु संप्राप्ता यत्र देवो महेश्वरः ॥ विज्ञापयंति
देवेश सेंद्राश्चैव मरुद्गणाः ॥ भयोद्विग्नान् विरूपाक्षपरित्रायस्वनः प्रभो ॥ ५ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ स्वागतं तु मुनिश्रेष्ठाः किमर्थं मिह चागताः ॥ किं
दुःखं को नु संतापः कुतो वा भयमागतम् ॥ ६ ॥ कथय च महभाग एतदिच्छामि वेदितुम् ॥ एवमुक्तास्तुरुद्रेणा कथयन्नमितव्रताः ॥ ७ ॥ ऋष
य ऊचुः ॥ अपि घोरो महावीर्यो दानवो बलदर्पितः ॥ बाणो नामेति विख्यातो यस्य वै त्रिपुरं पुरम् ॥ ८ ॥ गगने तु वसद्दिव्यं भ्रमते तस्य ते जसा ॥ तस्माद्भी
ता विरूपाक्षत्वामेव शरणं गताः ॥ ९ ॥ त्रायस्वमहतो दुःखा देवत्वं हि परा गतिः ॥ एवं प्रसादं देवेश सर्वेषां कर्तुमर्हसि ॥ १० ॥ येन देवाः सुप्रसन्नाः सुख
मेधंति शंकर ॥ परानिर्वृतिमायां तितत्प्रभो कर्तुमर्हसि ॥ ११ ॥ ॥ देव उवाच ॥ ॥ एतत्सर्वं करिष्यामि माविषादं करिष्यथ ॥ अचिरेणैव कालेन कुर्याद्युष्म
त्सुखा वहम् ॥ १२ ॥ आश्वासयित्वा तान् सर्वान् नर्मदा तटमास्थितः ॥ चिंतयामास सर्वे शस्तद्वधं प्रति पांडव ॥ १३ ॥ कथं केन प्रकारेण हंतव्यं त्रिपुरो म
या ॥ एवं संचिंत्य भगवान् नारदं स्मरते तदा ॥ स्मरणादेव संप्राप्तो नारदः समुपस्थितः ॥ १४ ॥ नारद उवाच ॥ आज्ञापय महादेव किमर्थं संस्मृतो ह्यहम् ॥
किं कार्यं तु मया देव कर्तव्यं कथय स्वमे ॥ १५ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ गच्छ नारद तत्रैव यत्र तत्रिपुरं पुरम् ॥ बाणस्य दानवेन्द्रस्य शीघ्रं गच्छाथ तत्कुरु ॥ १६ ॥
भर्तारो देवताभाश्च स्त्रियश्चाप्सरसोपमाः ॥ तासां वै ते जसा विप्रभ्रमते त्रिपुरं दिवि ॥ १७ ॥ तत्र गत्वा तु विप्रेंद्रमत्र मन्यं प्रचोदय ॥ देवस्य वचनं श्रुत्वा मुनि
स्त्वरितविक्रमः ॥ १८ ॥ स्त्रीणां हृदयनाशाय प्रविष्टस्तं पुरं प्रति ॥ शोभते तत्पुरं दिव्यं नानारत्नोपशोभितम् ॥ १९ ॥ शतयोजनविस्तीर्णं ततो द्विगुण
मायतम् ॥ ततः पश्यति तत्रैव बाणं तु बलदर्पितम् ॥ २० ॥ मालाकुंडलकेयूरैर्मुकुटेन विराजितम् ॥ हाररत्नैश्च संछन्नं चंद्रकांतिविभूषितम् ॥ २१ ॥
ललनास्तस्य रत्नाढ्याः नराः कनकमंडिताः ॥ उत्थितो नारदं दृष्ट्वा दानवैर्द्रोमहाबलः ॥ २२ ॥ ॥ बाण उवाच ॥ ॥ स देवार्पिः स्वयं प्राप्नोम द्रुहं प्रति संप्रति ॥ अर्षपाद्यं
यथान्यार्यं कियतां द्विजसत्तम ॥ २३ ॥ चिरात्समागतो विप्रस्थीयतामिदमासनम् ॥ एवं सभावयित्वा तु नारदं समुपस्थितम् ॥ २४ ॥ तस्य भार्या महादेवी अनोप

स्व० ख० तृ०
अ० १४

॥ ९ ॥

म्यातुनामतः ॥ २४ ॥ ॥ अनौपम्योवाच ॥ ॥ भगवन्मानुषे लोके देवास्तुप्यतिकेन वै ॥ ब्रतेन नियमेनापि दानेन तपसाथवा ॥ २५ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ ति
 लधेनुचयोदद्याद्वाहणे वेदपारगे ॥ ससागरानवद्वीपादत्ताभवति मेदिनी ॥ २६ ॥ ॥ सूर्यकोटिप्रतीकाशो विमानैः सर्वकामिकैः ॥ मोदते चाक्षयकालमुचिरं
 कृतज्ञासनः ॥ २७ ॥ ॥ आम्नातककपित्थानिकदलीवनमेव च ॥ कदंबचंपकाशोका अनेकविविधद्रुमाः ॥ २८ ॥ ॥ अष्टमीचचतुर्थीचद्वादशीच तथा उभे ॥
 संक्रांतिर्विषुवंचैव दिनच्छिद्रमुलं तथा ॥ २९ ॥ ॥ पुण्यान्येतानि सर्वाणि उपवासंति याः स्त्रियः ॥ तासां तु धर्मयुक्तानां स्वर्गवासो न संशयः ॥ ३० ॥ ॥ कलि
 कालात्तु निर्मुक्ताः सर्वपापविवर्जिताः ॥ उपवासरताना र्यो नोपसर्पतितापसाः ॥ ३१ ॥ ॥ एवं श्रुत्वा तु सुश्रोणियथेष्टं कर्तुमर्हसि ॥ नारदस्य वचः श्रुत्वा राज्ञी वचन
 मब्रवीत् ॥ ३२ ॥ ॥ प्रसादं कुरु विप्रेन्द्र दानं शृण्वथेप्सितम् ॥ सुवर्णमणिरत्नानि वस्त्राण्यभरणानि च ॥ ३३ ॥ ॥ तत्ते दास्याम्यहं विप्रयज्ञान्यदपि दुर्लभम् ॥
 प्रतिगृह्णद्भिजश्रेष्ठ प्रीयेतां हरिश्चंकरौ ॥ ३४ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ अन्यस्मै दीयतां भद्रे क्षीणवृत्तिश्च यो द्विजः ॥ वयं तु शीलसंपन्ना भक्तिस्तुक्रियते
 मया ॥ ३५ ॥ ॥ एवं तासां मनो हृत्वा सर्वासां मुपदिशुवा ॥ जगाम भरत श्रेष्ठ स्वकीयं स्थानकं पुनः ॥ ३६ ॥ ॥ अत्राकृष्टमनास्तास्तु अन्यत्र गतमानसाः ॥ पु
 रिच्छिद्रं समुत्पन्नं वाणस्य तु महात्मनः ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ यन्मां पृच्छ
 सिकौ ते यतत्रिबोधचतच्छृणु ॥ एतस्मिन्नंतरे रुद्रो नर्मदा तटमास्थितः ॥ १ ॥ ॥ नाम्नाहरे इव रंस्थानं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ तस्मिन् स्थाने महादेव
 श्रितयस्त्रैपुरं वधम् ॥ २ ॥ ॥ गङ्गादीवमंदरं कृत्वा गुणं कृत्वा तु वासुकिम् ॥ स्थानं कृत्वा तु वैशाखं विष्णुं कृत्वा शरोत्तमम् ॥ ३ ॥ ॥ अग्रे चार्धं प्रतिष्ठाप्य सुखे
 वायुः समर्पितः ॥ हयाश्च चतुरो वेदाः सर्वदेवमयं रथम् ॥ ४ ॥ ॥ चक्रगोचाश्विनो देवा वक्षं च क्रधरः स्वयम् ॥ स्वयमिन्द्रश्च पाति बाणैर्वैश्रवणः स्थितः ॥ ५ ॥
 यमस्तु दक्षिणे हस्ते वामे कालस्तु दारुणः ॥ चक्राणामारके न्यस्ता गंधर्वा लोके विश्रुताः ॥ ६ ॥ ॥ प्रजापती रथश्रेष्ठे ब्रह्मा चैव तु सारथिः ॥
 एवं कृत्वा तु देवेशः सर्वदेवमयं रथम् ॥ ७ ॥ ॥ सोतिष्ठतस्था भूतो हि स हस्त्रं परिवत्सरान् ॥ यदा त्रीणि समेतानि अंतरिक्षचराणि च ॥ ८ ॥ ॥ त्रिपुरा
 णि त्रिशूल्येन तदा तानि बिभेद सः ॥ शरः प्रचोदितस्तत्र रुद्रेणा त्रिपुरं प्रति ॥ ९ ॥ ॥ अष्टतेजास्त्रियोजा तावलेतेषां न्यशीर्यत ॥ उत्पाताश्च पुरे तस्मिन् प्रादुर्भूता स
 हस्रशः ॥ १० ॥ ॥ त्रिपुरस्य विनाशाय कालरूपो भवत्तदा ॥ अट्टहासं प्रमुञ्चंति रूपैः काष्ठमयास्तथा ॥ ११ ॥ ॥ निमेषोन्मेषणं चैव कुर्वति चित्रकर्मणा ॥
 स्वप्ने पश्यंति चात्मानं रक्तांबरविभूषितम् ॥ १२ ॥ ॥ स्वप्ने पश्यंति ते चैवं विपरीतानि यानि तु ॥ एतान् पश्यति उत्पातांस्तत्र स्थाने तु ये जनाः ॥ १३ ॥ ॥ तेषां वलं

५० पु०
॥ १० ॥

चबुद्धिश्चरक्रोधेननाशितम् ॥ संवर्तकोनामवायुयुगांतप्रतिमोमहान् ॥ १४ ॥ समीरितोनलश्रेष्ठज्ज्वालागेषुबाधते ॥ ज्वलंतिपादपास्तत्रपततिशिशिरा
णिच ॥ १५ ॥ सर्वतद्व्याकुलीभूतहाहाकारमचेतनम् ॥ भ्रमोद्यानानिसर्वाणिक्षिप्रतुप्रज्वलंतिच ॥ १६ ॥ तेनैवदीपितंसर्वज्वलतेविशिशैःशिशैः ॥
द्रुमाभारामगंडानिगृहाणिविविधानिच ॥ १७ ॥ दशदिक्षुप्रवृत्तोयंसमिद्धोहव्यवाहनः ॥ ततैःशिलाःप्रमुंचंतिदिशोदशविभागशः ॥ १८ ॥ शिखा
सहस्रेत्युग्रैःप्रज्वलंतिहुताशनैः ॥ सर्वकिंशुकसंप्रस्यज्वलितं दृश्यतेपुरम् ॥ १९ ॥ गृहाद्वाहंतरेनैवगंतुं धूमैश्चशक्यते ॥ हरकोपानलादग्धकंदमानंसुदुः
खितम् ॥ २० ॥ प्रदीप्तसर्वतोदिक्षुदह्यतेत्रिपुरंपुरम् ॥ प्रासादशिखराग्राणिविशिरीर्यतिसहस्रशः ॥ २१ ॥ नानारत्नविचित्राणिविमानान्यप्यनेकधा ॥ गृहा
णिचैवर्म्याणिदह्यंतेदीप्तिवह्निना ॥ २२ ॥ बाधतेद्रुमखंडेषुजनस्थानेतथैवच ॥ देवागारेषुसर्वेषुप्रज्वलंतेज्वलंत्यापि ॥ २३ ॥ सीदंतिचानलस्पृष्टाः
कंदंतिविविधैस्वरैः ॥ गिरिकूटनिभास्तत्रदृश्यंतंगारराशयः ॥ २४ ॥ स्तुवंतिदेवदेवेशं परित्रायस्वमांप्रभो ॥ अन्योन्यंचपरिष्वज्यहुताशनप्रपीडिताः ॥ २५ ॥
दह्यंतेदानवास्तत्रशतशोथसहस्रशः ॥ हंसकारंडवाकीर्णानलनिंसहपंकजा ॥ २६ ॥ दह्यंतेनलदग्धानिपुरोद्यानानिदीपिकाः ॥ अम्लानैःपंकजै
श्छन्नाविस्तीर्णांयोजनैःशतैः ॥ २७ ॥ गिरिकूटनिभास्तत्रप्रासादादरत्नभूषिताः ॥ पतंत्यनलनिर्दग्धानिस्तोयाजलदाइव ॥ २८ ॥ सहस्रीवालवृद्धेषुगोषुपक्षिषुवा
जिषु ॥ निर्दयोदहतेवह्निर्हरकोपेनप्रेरितः ॥ २९ ॥ सपत्नीकाश्चैवसुप्ताःसंसुप्तावहवोजनाः ॥ पुत्रमालिङ्ग्यतेगाढं दह्यंतेत्रिपुरारिणा ॥ ३० ॥ अथतस्मिन्पु
रेदीप्तेस्त्रियश्चाप्सरसोपमाः ॥ अग्निज्वालाहतास्तत्रपतंतिधरणीतले ॥ ३१ ॥ काचिद्वालाविशालाक्षीमुक्तावालिबिभूषिता ॥ धूमेनाकुलितासातुप्रति
बुद्धाशिखादिता ॥ ३२ ॥ सुतंसंचित्यमानासापतिताधरणीतले ॥ काचित्सुवर्णवर्णाभानीलरत्नैर्विभूषिता ॥ ३३ ॥ धूमेनाकुलितासातुपतिताधरणी
तले ॥ अन्यागृहीतहस्तातुसखीदहतिबालकैः ॥ ३४ ॥ अनेनदिव्यरूपान्यादृष्टामदविमोहिता ॥ शिरसाप्रांजलिं कृत्वाविज्ञापयतिपावकम् ॥ ३५ ॥
यदित्वमिच्छसेवैरंपुरुषेष्वपकारिषु ॥ स्त्रियःकिमपराध्यतेगृहपजरकोकिलाः ॥ ३६ ॥ पापनिर्दयनिर्लज्जकस्तेकोपस्त्रियोपरि ॥ नदाक्षिप्यंनतेलज्जान
सत्यंशोचवर्जितः ॥ ३७ ॥ अनेकरूपवर्णाभ्याउपलभ्यावदस्वह ॥ कित्वयानश्रुतंलोकेअवध्याःसर्वयोषितः ॥ ३८ ॥ किंतुतुभ्यंयुगलद्वयेतेदहनरुषदं
नंप्रति ॥ नकारुण्यंदयावापिदाक्षिण्यंवास्त्रियोपरि ॥ ३९ ॥ दयाकुर्वंतिम्लेच्छापिदहनप्रेक्ष्ययोषितः ॥ म्लेच्छानामपिकष्टोसिदुर्निवार्योद्वेगचेतनः ॥ ४० ॥
पतेचैवयुगास्तुभ्यंदहनोत्सादनंप्रति ॥ आसामपिदुराचारस्त्रीणांकिंविनिपातसे ॥ ४१ ॥ दुष्टनिघृणनिर्लज्जहुताशनमदभाग्यक ॥ निराशस्त्वंदुराचार

स्व० सं० तृ०
अ० १५

॥ १० ॥

बालानदहसिनिर्देय ॥ ४२ ॥ एवं प्रलपमानास्ताजल्पमानाबहुस्वरम् ॥ अन्याः क्रोशन्ति संकुडाबालशोकेन मोहिताः ॥ ४३ ॥ दहते निर्दयो वह्निः संकुद्रः
 सर्वशत्रुवत् ॥ पुष्करिण्यां जले ज्वालाकूपेष्वपि तथैव च ॥ ४४ ॥ अस्मान् संदह्यन्ते च्छत्वाङ्गतिं प्रापयिष्यसि ॥ एवं प्रलपतां तासां वह्निर्वचनमब्रवीत् ॥ ४५ ॥
 ॥ वैश्वानर उवाच ॥ ॥ स्ववशो नैव युष्माकं विनाशं तु करोम्यहम् ॥ अहमादेशकर्ता वैनाहं कर्ता स्म्यनुग्रहम् ॥ ४६ ॥ अत्र क्रोधसमाविष्टो विचरामि हृच्छया ॥
 ततो बाणो महातेजास्त्रिपुरं वीक्ष्य दीपितम् ॥ ४७ ॥ आसनस्थो ब्रवीदेष महर्देव विनाशितः ॥ अल्पसारे दुराचारे रीश्वरस्य निवेदितः ॥ ४८ ॥ अपरीक्ष्य ह्यहं
 दग्धः शंकरेण महात्मना ॥ नान्यः शत्रुस्तु माहं तु वज्रं यित्वा महेश्वरम् ॥ ४९ ॥ उत्थितः शिरसा कृत्वा लिङ्गं त्रिभुवनेश्वरम् ॥ निर्गतः स पुरद्वारात् परित्यज्य सुहृत्स्व
 यम् ॥ ५० ॥ रत्नानि सुविचित्राणि स्त्रियो नानाविधास्तथा ॥ गृहीत्वा शिरसालिङ्गं न्यस्तं नगरमंडले ॥ ५१ ॥ स्तुवते देवदेवेशं त्रैलोक्याधिपतिं शिवम् ॥ हरत्वया
 हं निर्दग्धो यदि वध्योऽसि शंकर ॥ ५२ ॥ त्वत्प्रसादान् महादेव मामेलिङ्गं विनश्यतु ॥ अर्चितं हि महादेव भक्त्या परमया सदा ॥ ५३ ॥ त्वया यद्यपि वध्योऽहं मामेलिङ्गं वि
 नश्यतु ॥ प्राप्य मे तन्महादेव त्वत्पादग्रहणं मम ॥ ५४ ॥ जन्मजन्म महादेव त्वत्पादानिरतोऽहम् ॥ तोटकच्छं दसा देवं स्तुत्वा तु परमेश्वरम् ॥ ५५ ॥ ओं शिवशंकर सर्व
 कराय नमो भवभीम महेश शिवाय नमः ॥ कुसुमायुधदेहविनाशकरं त्रिपुरांतकं राधकचूर्णकर ॥ ५६ ॥ प्रमदाप्रियकामविभक्तनमो हिनमः सुरसिद्धिगणैर्नामि
 तः ॥ हयवानरसिंहगजैर्द्रमुखैरतिह्रस्वसुदीर्घमुखैश्च गणैः ॥ ५७ ॥ उपलब्धुमशक्यतरैरसुरैर्व्यथितो न शरीरशतैर्बहुभिः ॥ प्रणतो भगवन् बहुभक्तिमतांचल
 चंद्रकलाधरं देवनमः ॥ ५८ ॥ सहपुत्रकलत्रकलापधनैः सततं जयदेहि अनुस्मरणम् ॥ व्यथितोऽस्मि शरीरशतैर्बहुभिर्गमिताद्यमहानरकस्य गतिः ॥ ५९ ॥
 न निवर्तति यन्मम पापगतिः शुचिकर्मविशुद्धमपित्यजति ॥ अनुकंपति दिग्भ्रमति भ्रमति भ्रम एष कुबुद्धिनिवारयति ॥ ६० ॥ यः पठेत् तोटकं दिव्यं प्रयतः शुचि
 मानसः ॥ बाणस्यैव यथारुद्रस्तस्यैव वरदो भवेत् ॥ ६१ ॥ इमं स्तवं महादिव्यं श्रुत्वा देवो महेश्वरः ॥ प्रसन्नस्तुत दातृस्य स्वयं देवो महेश्वरः ॥ ६२ ॥ ईश्वर
 उवाच ॥ न भेतव्यं त्वया वत्स सौवर्णोतिष्ठ दानव ॥ पुत्रपौत्रसपत्नीनां भार्याभृत्यजनैः सह ॥ ६३ ॥ अद्य प्रभृति बाणत्वमवध्यस्त्रिदशैरपि ॥ भूयस्तस्य वरोदतो
 देवदेवेन पांडव ॥ ६४ ॥ अक्षयश्चाव्ययो लोके विचचार हनिर्भयः ॥ ततो निवारयामास रुद्रः सप्तशिखंतथा ॥ ६५ ॥ तृतीयं राक्षितं तस्य शंकरेण महात्मना ॥
 भ्रमते गगने नित्यं रुद्रतेजः प्रभावतः ॥ ६६ ॥ एवं तु त्रिपुरं दग्धं शंकरेण महात्मना ॥ ज्वालामालाप्रदीपं तु पतितं धरणीतले ॥ ६७ ॥ एकं निपातितं तस्य श्री
 शैले त्रिपुरांतके ॥ द्वितीयं पातितं तत्र पर्वते मरकटके ॥ ६८ ॥ दग्धे तु त्रिपुरे राजरुद्रकोटिः प्रतिष्ठिता ॥ ज्वलंतं पातितं तत्र तने ज्वालेऽश्वरः स्मृतः ॥ ६९ ॥

५० पु०

॥ ११ ॥

ऊर्ध्वेनप्रस्थितातस्यदिव्याज्वालादिवंगता ॥ हाहाकारस्तदाजातोसदेवासुरकिंनरान् ॥ ७० ॥ तंशरस्तंभयेद्रुद्रोमाहेश्वरपुरोत्तमे ॥ एवंव्रजेतयस्त
स्मिन्पर्वतेमरकंटके ॥ ७१ ॥ चतुर्दशभुवनानिसुभुक्त्वापांडुनंदन ॥ वर्षकोटिसहस्रतुविंशत्कोट्यस्तथापराः ॥ ७२ ॥ ततोमहीतलंप्राप्यराजाभवति
धार्मिकः ॥ पृथिव्यामेकच्छत्रेणभुक्तेनास्त्यत्रसंशयः ॥ ७३ ॥ एषपुण्योमहाराजसर्वतोमरकंटकः ॥ चंद्रसूर्योपरागेषुगच्छेद्योमरकंटकम् ॥ ७४ ॥ अ
श्वमेधादशगुणप्रवदातिमनीषिणः ॥ स्वर्गलोकमवाप्नोतिहृद्वातत्रमहेश्वरम् ॥ ७५ ॥ संनिहत्यागमिष्यतिराहुप्रस्तेदिवाकरे ॥ तदेवनिखिलपुण्यपर्वतेमर
कंटके ॥ ७६ ॥ पुंडरीकस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ तत्रज्वालेश्वरोनामपर्वतेमरकंटके ॥ ७७ ॥ तत्रस्नात्वादिव्यांतियेमृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥ ज्वा
लेश्वरेमहाराजयस्तुप्राणान्परित्यजेत् ॥ ७८ ॥ चंद्रसूर्योपरागतुभक्त्यापिशृणुतत्फलम् ॥ अमरानामदेवास्तेपर्वतेमरकंटके ॥ ७९ ॥ रुद्रलोकमवा
प्नोतियावदाभूतसंप्लवम् ॥ अमरेश्वरस्यदेवस्यपर्वतस्यतटेजले ॥ ८० ॥ कोटिशक्रपिमुख्यास्तेतपस्तप्यंतिमुव्रताः ॥ समंताद्योजनंराजन्क्षेत्रंचामरकंटक
म् ॥ ८१ ॥ अकामोवासकामोवानर्मदायांशुभेजले ॥ स्नात्वासुच्येतपापेभ्योरुद्रलोकंसगच्छति ॥ ८२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेहापुराणेस्वर्गखंडेपंचदशोऽध्या
यः ॥ १५ ॥ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ पृच्छंति ते महात्मानो नारदं हि महाजनाः ॥ युधिष्ठिरपराः सर्वे ऋषयश्च तपोधनाः ॥ १ ॥ आख्याहि भगवन्स्तथ्यं कावेरीसंगमे
महत् ॥ लोकानांचिह्निताया अस्माकं च विबुद्धये ॥ २ ॥ सदापापरतायेतुनरादुष्कृति कारिणः ॥ मुच्यंते सर्वपापेभ्यो गच्छंति परमं पदम् ॥ एतदिच्छामि विज्ञा
तुं भगवन्वक्तुमर्हसि ॥ ३ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ शृणु त्वं संहिताः सर्वे युधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ अत्रकृत्वा महायज्ञं कुबेरः सत्यविक्रमः ॥ इदं तीर्थं मनुप्राप्य साम्राज्यादधिको
भवत् ॥ ४ ॥ सिद्धिप्राप्तो महाराज तन्मे निगदतः शृणु ॥ कावेरी नर्मदां यत्र संगता लोकविश्रुताम् ॥ ५ ॥ तत्र स्नात्वा शुचिर्भूत्वा कुबेरः सत्यविक्रमः ॥ तपस्त
प्यति यक्षेन्द्रो दिव्य वर्षशतं महत् ॥ ६ ॥ तस्य तुष्टो महादेवः प्रदद्याद्रमुत्तमम् ॥ भोभोयक्ष महासत्त्ववरं ब्रूहि यत्सितम् ॥ ब्रूहि कार्ययथेष्टं तु यद्गमनसि
वर्त्तते ॥ ७ ॥ ॥ कुबेर उवाच ॥ ॥ यदि तुष्टो सिद्धे देवेश्यदिदेशो वरो मम ॥ आदि कृच्चैव सर्वेषां यक्षाणामपि भवेत् ॥ ८ ॥ कुबेरस्य वचः श्रुत्वा तुष्टो देवो महेश्व
रः ॥ एवमस्तु ततश्चोक्त्वा तत्रैवांतरधीयत ॥ ९ ॥ सोऽपि लब्धवरो यक्षः शीघ्रं यक्षकुलंगतः ॥ पूजितः सर्वयक्षेन्द्रैरभिषिक्तस्तु पार्थिवः ॥ १० ॥ कावेरीसंगमं
तत्र सर्वपापप्रणाशनम् ॥ येन रानाभिजानंति वंचितास्ते न संशयः ॥ ११ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन तत्र स्नायीत मानवः ॥ कावेरीच महापुण्यानर्मदाच महान
दी ॥ १२ ॥ तत्र स्नात्वा तुराजं द्रव्यैर्हृषभ च्वजम् ॥ अश्वमेधफलं प्राप्य रुद्रलोकं महीयते ॥ १३ ॥ अग्निप्रवेशं कुयांश्च कुयांश्च दानाशनम् ॥
अनिवर्तिका गतिस्तस्य यथा मे शं करो ब्रवीत् ॥ १४ ॥ सेव्यमानो वरस्त्रीभिर्मोदते दिविरुद्रवत् ॥ षष्टि वर्षसहस्राणि षष्टि कोट्यस्तथापरे ॥ १५ ॥

स्व० सं० तु०

अ० १६

॥ ११ ॥

मोदतेरुद्रलोकस्थोयत्रयत्रैवगच्छति ॥ पुण्यक्षयात्परिभ्रष्टोराजाभवतिधार्मिकः ॥ १६ ॥ भोगवान्धर्मशीलश्चमहांश्चैवकुलोद्भवः ॥ तत्रपीत्वाजलं
 म्यक्चांद्रायणफलंलभेत् ॥ १७ ॥ स्वर्गगच्छति तेमर्त्यायेपिबंतिजलंशुभम् ॥ गंगायमुनयोर्मध्येयत्फलंयातिमानवाः ॥ १८ ॥ कावेरीसंगमेस्नात्वातत्फलं
 तस्यजायते ॥ एवंतुतस्यराजेंद्रकावेरीसंगममहत् ॥ पुण्यमहत्फलं तत्रसर्वपापप्रणाशनम् ॥ १९ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेऽध्यायः ॥ १६ ॥
 ॥ नारदउवाच ॥ ॥ उत्तरेनमंदाकूलेतीर्थयोजनविस्तृतम् ॥ पत्रेश्वरतिविरुधातंसर्वपापहरंपरम् ॥ १ ॥ तत्रस्नात्वा नरोराजन्दैवतैः सहमोदते ॥ पं
 चवर्षसहस्राणि क्रीडतेकामरूपधृक् ॥ २ ॥ गर्जनंतुततोगच्छेद्यत्रमेघउपस्थितः ॥ इंद्रजिन्नामसंप्राप्तंतस्यतीर्थप्रभावतः ॥ ३ ॥ मेघरावंततोगच्छे
 द्यत्रमेघाभिगर्जितम् ॥ मेघनादोगणस्तत्रवरसंपन्नतांगतः ॥ ४ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रब्रह्मावर्तमितिस्मृतम् ॥ तत्रसंनिहितोब्रह्मानित्यमेवयुधिष्ठिर ॥ ५ ॥
 तत्रस्नात्वातुराजेंद्रब्रह्मलोकमहीयते ॥ ततोंगारेश्वरेतीर्थेनियतोनियमाशनः ॥ ६ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मारुद्रलोकंसगच्छति ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रकपि
 लातीर्थमुत्तमम् ॥ ७ ॥ तत्रस्नात्वा नरोराजन्गोप्रदानफलंलभेत् ॥ कांचीतीर्थंततोगच्छेदेवर्षिगणसेवितम् ॥ ८ ॥ तत्रस्नात्वा नरोराजन्गोलोकंसम
 वाप्नुयात् ॥ ततोगच्छेत्तुराजेंद्रकुंडलेश्वरमुत्तमम् ॥ ९ ॥ तत्रसंनिहितोरुद्रस्तिष्ठतेउमयासह ॥ तत्रस्नात्वातुराजेंद्रअवध्यास्त्रिदशैरापि ॥ १० ॥ पिप्पलेश्वरं
 ततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनम् ॥ तत्रगत्वातुराजेंद्ररुद्रलोकमहीयते ॥ ११ ॥ ततोगच्छेत्तुराजेंद्रविमलंविमलेश्वरम् ॥ तत्रदेवशिखारम्याईश्वरेणनिपा
 तिता ॥ १२ ॥ तत्रप्राणान्परित्यज्यरुद्रलोकमवाप्नुयाम् ॥ ततःपुष्करिणीं गच्छेत्तत्रस्नानंसमाचरेत् ॥ १३ ॥ स्नानमात्रेनस्तत्रइंद्रस्यार्द्धासनंलभेत् ॥
 नर्मदासारितांश्चेष्टारुद्रदेहाद्विनिःसृता ॥ १४ ॥ तारयेत्सर्वभूतानिस्थावराणिचराणिच ॥ सर्वदेवातिदेवेनईश्वरेणमहात्मना ॥ १५ ॥ कथिताऋषिसंघे
 भ्योह्यस्माकंचविशेषतः ॥ मुनिभिः संस्तुताह्येषानर्मदाप्रवरानदी ॥ १६ ॥ ॥ रुद्रदेहाद्विनिष्क्रांतालोकानांहितकाम्यया ॥ सर्वपापहरानित्यंसर्वप्राणि
 नमस्कृता ॥ १७ ॥ संस्तुतादेवगंधर्वैरप्सरोभिस्तथैवच ॥ नमःपुण्यजलेआद्येनमःसागरगामिनि ॥ १८ ॥ नमोस्तुतेऋषिगणैः शंकरदेहानिःसृते ॥
 नमोस्तुतेधर्मवृत्तेवराननेनमोस्तुतेदेवगणैकवदिते ॥ १९ ॥ नमोस्तुतेसर्वपवित्रपावनेनमोस्तुतेसर्वजगत्सुपूजिते ॥ यश्चेदंपठतेस्तोत्रंनित्यंशुद्धेनमान
 वः ॥ २० ॥ ब्राह्मणोवेदमामोतिक्षत्रियोविजयीभवेत् ॥ वैश्यस्तुलभतेलाभंशूद्रश्चैवशुभांगतिम् ॥ २१ ॥ अन्नार्थीलभतेह्यन्नस्मरणादेवनित्यशः ॥
 नर्मदांसंव्यतेनित्यंस्वयंदेवोमहेश्वरः ॥ तेनपुण्यानदीज्ञेयाब्रह्महत्यापहारिणी ॥ २२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेऽध्यायः ॥ १७ ॥
 ॥ नारदउवाच ॥ ॥ तदाप्रभृतिब्रह्माद्याऋषयश्चतपोधनाः ॥ सेवंतेनर्मदांराजन्कामक्रीधविवर्जिताः ॥ १ ॥ तस्मिन्निपतितंदृष्ट्वाशूलं देवस्यभूतले ॥ तस्य

५०५०
॥ १२ ॥

पुण्यं समाख्यातं शंकरेण महात्मना ॥ २ ॥ शूलभेदेति विख्यातं तीर्थं पुण्यतमं महत् ॥ तत्र स्नात्वा त्र्यम्बकं देवं गोसहस्रफलं लभेत् ॥ ३ ॥ त्रिरात्रं कारयेद्यस्तु
तस्मिन्तीर्थे नराधिप ॥ अर्चयित्वा महादेवं पुनर्जन्मन विद्यते ॥ ४ ॥ भीमेश्वरं ततो गच्छेन्नमो देवेश्वरमुत्तमम् ॥ आदित्येश्वरं महापुण्यं तथाऽऽज्यमधुना स
ह ॥ ५ ॥ मल्लिकेश्वरमभ्यर्च्य पर्याप्तं जन्मनः फलम् ॥ वरुणेश्वरं ततः पश्येन्नाराजेश्वरमुत्तमम् ॥ ६ ॥ सर्वतीर्थफलं तस्य र्पचायतनदर्शनात् ॥ ततो गच्छेत्
राजेंद्रयुद्धं वैयत्रसाधितम् ॥ ७ ॥ कोटितीर्थं तु विख्यातमसुराय त्रयोपिताः ॥ यत्र ते निहता राजानन्दानवाबलदर्पिताः ॥ ८ ॥ तेषां शिरांसि गृह्यं ते निहतास्ते
समागताः ॥ तैस्तु संस्थापितो देवः शूलपाणिर्महेश्वरः ॥ ९ ॥ कोटिर्विनिहता तत्र तेन कोटीश्वरः स्मृतः ॥ दर्शनात् तस्य तीर्थस्य सदेहः स्वर्गमावहेत् ॥ १० ॥
तदा इद्रेण क्षुद्रत्वाद्वज्रक्रीलेन यंत्रितः ॥ तदा प्रभृति लोकानां स्वर्गमर्त्वा निवारितम् ॥ ११ ॥ स घृतं श्रीफलं दत्त्वा दत्त्वा चांते प्रदक्षिणम् ॥ सर्वतः सह देवेन शिरसा दौ
यधारयेत् ॥ सर्वकामेन संपूर्णो राजा भवति पांडव ॥ १२ ॥ मृतोरुद्रत्वमाप्नोति न चेह जायते पुनः ॥ स्वर्गं गत्वा ततो राज्ञ्यं कृत्वा गत्य ततो दिवम् ॥ १३ ॥
महादेवं तोषास्य त्रयोदश्यां हि मानवः ॥ स्नातमात्रेण रस्तत्र सर्वं यज्ञफलं लभेत् ॥ १४ ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्रतीर्थं परमशोभनम् ॥ नराणां पापना
शाय अगस्त्येश्वरमुत्तमम् ॥ १५ ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन्मुच्यते ब्रह्महत्याया ॥ कार्तिकस्य तु मासस्य कृष्णपक्षचतुर्दशी ॥ १६ ॥ घृतेन स्नापयेद्देवं स
माधिस्थो जितेंद्रियः ॥ एकं विशकुलोपेतो न मुच्येद्देश्वरात्पदात् ॥ १७ ॥ धेनेवोपानहं च त्रयथा दद्याच्च कंबलम् ॥ भोजनं चैव विप्राणां सर्वं कोटिगुणं
भवेत् ॥ १८ ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्रविस्तवमनुत्तमम् ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन्संसासनगतिर्भवेत् ॥ १९ ॥ नर्मदादक्षिणे कूले तीर्थं शक्रस्य विश्रुतम् ॥
उपोष्य राज्ञीमेकां स्नानं तत्र समाचरेत् ॥ २० ॥ स्नानं कृत्वा यथा न्यायमर्चयेत्तु जनार्दनम् ॥ गोसहस्रफलं तस्य विष्णुलोकं स गच्छति ॥ २१ ॥ ऋषितीर्थं
ततो गच्छेत्सर्वपापहरं नृणाम् ॥ स्नातमात्रेण रस्तत्र शिवलोके महीयते ॥ २२ ॥ नारदस्य च तत्रैव तीर्थं परमशोभनम् ॥ स्नातमात्रेण रस्तत्र गोसहस्रफलं
लभेत् ॥ २३ ॥ देवतीर्थं ततो गच्छेद्ब्रह्मणानिर्मितं पुरा ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन्ब्रह्मलोकं महीयते ॥ २४ ॥ अमरकंटकं ततो गच्छेदमरस्थापितं पुरा ॥
स्नातमात्रेण रस्तत्र गोसहस्रफलं लभेत् ॥ २५ ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्रवामनेश्वरमुत्तमम् ॥ तत्र वामनकंदह्वा सुच्यते ब्रह्महत्याया ॥ २६ ॥ ऋषितीर्थं तु
तोगच्छेद्दीशाने शं पुमान्ध्रुवम् ॥ वटेश्वरं ततो दृष्ट्वा पर्याप्तं जन्मनः फलम् ॥ २७ ॥ भीमेश्वरं ततो गच्छेत्सर्वव्याधि विनाशनम् ॥ स्नातमात्रेण रस्तत्र सर्व
दुःखात्प्रमुच्यते ॥ २८ ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्रवारणेश्वरमुत्तमम् ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन्सर्वदुःखात्प्रमुच्यते ॥ २९ ॥ सोमतीर्थं ततो गच्छेत्पश्येच्चंद्रमनु

१ दीपधारकः इति पाठोत्तरम् । २ यानि चोपानहौ छत्रं दद्याच्च घृतं कांचनमिति पाठः ।

स्व० सं० तृ०
अ० १८

॥ १२ ॥

तमम् ॥ तत्रस्नात्वातरोराजन्भक्त्यापरमयायुतः ॥ ३० ॥ तत्क्षणादिव्यदेहस्थः शिषवन्मोदतेचिरम् ॥ षष्टिवर्षसहस्राणि शिषलोकेमहीयते ॥ ३१ ॥
 ततोगच्छेतराजेंद्रांपगलेश्वरमुत्तमम् ॥ अहोरात्रोपवासेनत्रिरात्रफलमाप्नुयात् ॥ ३२ ॥ तस्मिंस्तीर्थेतुराजेंद्रकपिलायः प्रयच्छति ॥ यावंतितस्यारोमाणितत्प्र
 सूतकुलस्यच ॥ ३३ ॥ तावद्द्वर्षसहस्राणिरुद्रलोकेमहीयते ॥ यस्तुप्राणपरित्यागंतत्रकुर्यान्नराधिप ॥ ३४ ॥ अक्षयंमोदतेकालंयावच्चंद्रदिवाकरो ॥ नर्मदातटमाश्र
 त्यतिष्ठंतियेतुमानवाः ॥ ३५ ॥ तेमृताः स्वर्गमायांतितथासुकृतिनोयथा ॥ सुरभिकेइवरंगछेत्रारकंकोटिकेइवरम् ॥ ३६ ॥ गंगावतरणे तत्रदिनेपुण्यो
 नसंशयः ॥ नंदीतीर्थेततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ ३७ ॥ तुष्यतेतंतुनंदीशः सोमलोकेमहीयते ॥ ततोद्वीपेइवरंगच्छेद्व्यासतीर्थेतपोवनम् ॥ ३८ ॥ निव
 र्तितापुरातत्रव्यासभीतामहानदी ॥ हुंकारितातुव्यासेनदक्षिणेनततो गता ॥ ३९ ॥ प्रदक्षिणंतुयः कुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप ॥ व्यासस्तस्यभवेत्प्रीतो
 वांछितंलभतेफलम् ॥ ४० ॥ सूत्रेणवेष्टयेद्यस्तुदीप्तदेवंसवेदिकम् ॥ क्रीडतेह्यक्षयंकालंयथारुद्रस्तथैवसः ॥ ४१ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रंएरंडीतीर्थमु
 त्तमम् ॥ संगमेतुनरः स्नात्वासुच्यतेसर्वपातकैः ॥ ४२ ॥ एरंडीत्रिषुलोकेषु विख्यातापापनाशिनी ॥ अथवाश्वयुजेमासेशुक्लपक्षस्यचाष्टमी ॥ ४३ ॥
 शुचिर्भूत्वानरः स्नात्वासोपवासपरायणः ॥ ४४ ॥ ब्राह्मणंभोजयेदेकंकोटिर्भवतिभोजिता ॥ एरंडीसंगमेस्नात्वाभक्तिभावानुरंजितः ॥ ४५ ॥ शुक्तिंकां
 शिरसिस्थाप्यअवगाह्यचवैजलम् ॥ नर्मदोदकसंमिश्रमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः ॥ ४६ ॥ प्रदक्षिणंतुयः कुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप ॥ प्रदक्षिणीकृतातेनसप्तद्वी
 पावसुंधरा ॥ ४७ ॥ ततःसुवर्णतिलकेस्नात्वादत्वाचकांचनम् ॥ कांचनेनविमानेनरुद्रलोकेमहीयते ॥ ४८ ॥ ततःस्वर्गच्युतःकालाद्राजाभवतिवीर्यवा
 न् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रंइधुनद्यास्तुसंगमम् ॥ ४९ ॥ त्रैलोक्येविश्रुतंदिव्यंतत्रसंनिहितः शिवः ॥ तत्रस्नात्वातरोराजन्गणपत्यमवाऽऽप्नुयात् ॥ ५० ॥ स्कं
 दतीर्थेततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनम् ॥ आजन्मनःकृतंपापंस्नानमात्राद्व्यपोहति ॥ ५१ ॥ आगिरसंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ गोसहस्रफलंतस्यरुद्र
 लोकेमहीयते ॥ ५२ ॥ लंगलतीर्थेततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनम् ॥ तत्रगत्वातुराजेंद्रस्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ ५३ ॥ सप्तजन्मकृतैःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥
 वटेश्वरंततोगच्छेत्सर्वतीर्थमनुत्तमम् ॥ ५४ ॥ तत्रस्नात्वातरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ संगमेइवरंततोगच्छेत्सर्वपापहरंपरम् ॥ ५५ ॥ तत्रस्नात्वातरो
 राज्यंलभतेनात्रसंशयः ॥ भद्रतीर्थसमासाद्यदानंद्यात्तुयोनरः ॥ ५६ ॥ तस्यतीर्थप्रभावेणसर्वकोटिगुणंभवेत् ॥ अथनारीभवेत्कापितत्रस्नानंसमाचरे
 त् ॥ ५७ ॥ गौरीतुल्याभवेत्सातुहंद्रयातिनसंशयः ॥ अंगारेइवरंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ ५८ ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्ररुद्रलोकेमहीयते ॥ अंगा

५० पु०
॥ १३ ॥

रक्यांचतुर्थ्यास्तुन्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ ५९ ॥ अक्षयंमोदतेकालंमुरारिकृतशासनः ॥ अयोनिर्गमेस्नात्वा नपश्येद्योनिर्मादिरम् ॥ ६० ॥ पांडवेश्वरकंगत्वा
स्तानंतत्रसमाचरेत् ॥ अक्षयंमोदतेकालमवध्यस्तुसुरासुरैः ॥ ६१ ॥ विष्णुलोकंततोगत्वाकडिभोगसमाचितः ॥ तत्रभुक्त्वामहाभोगान्मर्त्यैराजाभि
जायते ॥ ६२ ॥ कंबोतिकेइवरंगच्छेत्स्तानंतत्रसमाचरेत् ॥ उत्तरायणेतुसंप्राप्तेयदिच्छेत्तस्यतद्भवेत् ॥ ६३ ॥ चंद्रभागांततोगच्छेत्स्तानंतत्रसमाचरेत् ॥
स्तातमात्रोनरस्तत्रसोमलोकेमहीयते ॥ ६४ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रतीर्थंशक्रस्यविश्रुतम् ॥ पूजितंदेवराजेनदेवैरपिनमस्कृतम् ॥ ६५ ॥ तत्रस्नात्वा नरो
राजन्दानंदत्वाचकांचनम् ॥ अथवानीलवर्णाभंवृषभयःसमुत्सृजेत् ॥ ६६ ॥ वृषभस्यतुरोमाणितत्प्रसूतिकुलेषुच ॥ तावद्वर्षसहस्राणिनरोहरपुरेवसे
त् ॥ ६७ ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोराजाभवतिवीर्यवान् ॥ अश्वानांश्वेतवर्णानांसहस्रेषुनराधिप ॥ ६८ ॥ स्वामीभवतिमर्त्येषुतस्यतीर्थप्रभावतः ॥ ततो
गच्छेतराजेंद्रब्रह्मावर्त्तमनुत्तमम् ॥ ६९ ॥ तत्रस्नात्वा नरोराजंस्तर्पयेत्पितृदेवताः ॥ उपोष्यरजनीमेकां पिंडं दत्वा यथाविधि ॥ ७० ॥ कन्यागतेयथाऽ
दित्येअक्षयंसंचितंभवेत् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रकपिलातीर्थमुत्तमम् ॥ ७१ ॥ तत्रस्नात्वा नरोराजन्कपिलायःप्रयच्छति ॥ संपूर्णापृथिवीं दत्वा यत्फलं तद
वाप्नुयात् ॥ ७२ ॥ नर्मदेश्वरं परं तीर्थं न भूतं न भविष्यति ॥ तत्रस्नात्वा नरोराजन्नश्वमेधफलं लभेत् ॥ ७३ ॥ तत्रसर्वगतोराजापृथिव्यामभिजायते ॥ सर्व
लक्षणसंपूर्णः सर्वव्याधिविवर्जितः ॥ ७४ ॥ नार्मदीयोत्तरेकूलेतीर्थं परमशोभनम् ॥ आदित्याय तनं रम्यमीश्वरेण तु भावितम् ॥ ७५ ॥ तत्रस्नात्वा तुराजें
द्रदानंदत्वाचशक्तिः ॥ तस्यतीर्थप्रभावेण दत्तं भवति चाक्षयम् ॥ ७६ ॥ दरिद्राव्याधिता ये तु ये च दुष्कृतकर्मणः ॥ मुच्यंते सर्वपापेभ्यः सूर्यलोकं प्रयाति
च ॥ ७७ ॥ माघमासे तु संप्राप्ते शुक्लपक्षस्य सप्तमीम् ॥ वसेदायतने यस्तु निरात्मा योजितेन्द्रियः ॥ ७८ ॥ न जायते व्याधितश्च काले धोवधिरस्तथा ॥ सुभगो
रूपसंपन्नः स्त्रीणां भवति वल्लभः ॥ ७९ ॥ इदं तीर्थं महापुण्यं मार्कंडेयेन भाषितम् ॥ ये प्रयाति नराजेंद्रवंचितास्ते न संशयः ॥ ८० ॥ मासे श्वरंततोगच्छेत्स्तानंतत्र
समाचरेत् ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रस्वर्गलोके मवाप्नुयात् ॥ ८१ ॥ मोदते सर्वलोके स्थो यावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ततः समीपतः स्थित्वानागे इवरंतपो वनम् ॥ ८२ ॥
तत्रस्नात्वा तुराजेंद्रशुचिर्भूत्वासमाहितः ॥ बहुभिर्नागकन्याभिः क्रीडते कालमक्षयम् ॥ ८३ ॥ कुबेरभवनं गच्छेत्कुबेरो यत्र संस्थितः ॥ काले इवरं परं तीर्थं
कुबेरो यत्र तोषितः ॥ ८४ ॥ यत्र स्नात्वा तुराजेंद्र सर्वसंपदमाप्नुयात् ॥ ततः पश्चिमतोगच्छेन्मरुतालयमुत्तमम् ॥ ८५ ॥ तत्रस्नात्वा तुराजेंद्रशुचिर्भू
त्वासमाहितः ॥ कांचनं तु ततो दद्याद्ब्रह्मक्षत्तया तु बुद्धिमान् ॥ ८६ ॥ पुष्पकेण विमानेन वायुलोकं स गच्छति ॥ मम तीर्थं ततोगच्छेन्माघमासे युधिष्ठि

स्व० सं० पु०
अ० १८

॥ १३ ॥

र ॥ ८७ ॥ कृष्णपक्षेचतुर्दश्यांस्नानं तत्र समाचरेत् ॥ नक्तं भोज्यं ततः कुर्यान्नृगच्छेद्योनि संकटम् ॥ ८८ ॥ अहल्यातीर्थं ततो गच्छेत्स्नानं तत्र समाचरेत् ॥
 स्नातमात्रेण रस्तत्र अप्सरोभिः प्रमोदते ॥ ८९ ॥ पारमेश्वरे तपस्तप्त्वा अहल्यामुक्तिमागमत् ॥ चैत्रमासे तु संप्राप्ते शुक्लपक्षे त्रयोदशी ॥ ९० ॥ कामदे-
 वदिने तस्मिन् ब्रह्मल्यां तु प्रपूजयेत् ॥ यत्र तत्र समुत्पन्नो न रस्तत्र प्रियो भवेत् ॥ ९१ ॥ स्त्रीवृद्धभो भवेच्छ्रीमान् कामदेव इवापरः ॥ अयोध्यां तु समासाद्य ती-
 र्थं शक्रस्य विश्रुतम् ॥ ९२ ॥ स्नातमात्रेण रस्तत्र गोसहस्रफलं लभेत् ॥ सोमतीर्थं ततो गच्छेत्स्नानं मात्रं समाचरेत् ॥ ९३ ॥ स्नातमात्रेण रस्तत्र सर्वपा-
 पेः प्रमुच्यते ॥ सोमग्रहे तुराजेंद्रपापक्षयकरं भवेत् ॥ ९४ ॥ त्रैलोक्यविश्रुतं राजन् सोमतीर्थं महाफलम् ॥ यस्तु चांद्रायणं कुर्यात् तस्मिंस्तीर्थेन राधिप ॥ ९५ ॥
 सर्वपापविशुद्धात्मा सोमं लोकं स गच्छति ॥ अग्निप्रवेशे तु जलेप्यथ वापि ह्यनाशने ॥ ९६ ॥ सोमतीर्थे मृतो यस्तु नासौ मर्त्ये भिजायते ॥ स्तंभतीर्थं ततो गच्छे-
 त्सनानं तत्र समाचरेत् ॥ ९७ ॥ स्नातमात्रेण रस्तत्र सोमलोके महीयते ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्रविष्णुतीर्थं मनुत्तमम् ॥ ९८ ॥ योधनीपुरं विख्यातं विष्णुतीर्थं म-
 नुत्तमम् ॥ असुरायो धितास्तत्र वासुदेवेन कोटिशः ॥ ९९ ॥ तत्र तीर्थं समुत्पन्नं विष्णुः प्रीतो भवेदिह ॥ अहारात्रोपवासेन ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥ १०० ॥ ततो-
 गच्छेत्तराजेंद्रतापसे श्वरमुत्तमम् ॥ अमोहकामिति ख्यातं पितृन्यस्तत्र तपयेत् ॥ १०१ ॥ पौर्णमास्यां मावास्यां श्राद्धं कुर्याद्यथाविधि ॥ तत्र स्नात्वा
 नरो राजन् पितृपिंडं तु दापयेत् ॥ १०२ ॥ गजरूपाः शिलास्तत्र तोयमध्ये प्रतिष्ठिताः ॥ तस्मिंस्तु दापयेत् पिंडं वैशाखे तु विशेषतः ॥ १०३ ॥ तृप्यंति पितर-
 स्तावद्यावत्तिष्ठति मेदिनी ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्रसिद्धेश्वरमनुत्तमम् ॥ १०४ ॥ तत्र गत्वा तुराजेंद्रगणपत्यं तिकं व्रजेत् ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्रलिंगोद्वज्रजना-
 र्दनः ॥ १०५ ॥ तत्र स्नात्वा तुराजेंद्रविष्णुलोके महीयते ॥ नर्मदादक्षिणे कूले तीर्थं परमशोभनम् ॥ १०६ ॥ कामदेवः स्वयं तत्र तपस्तप्यत्यसौ महान् ॥
 दिव्यं वर्षसहस्रं तु शंकरं पर्युपासते ॥ १०७ ॥ समाधिपर्वदग्धस्तु शंकरेण महात्मना ॥ श्वेतपर्वोपमश्चैव हुताशः शुक्लपर्वणि ॥ १०८ ॥ एते दग्धास्तु ते-
 सर्वे कुसुमेश्वरसंस्थिताः ॥ दिव्यवर्षसहस्रेण तुष्टस्तेषां महेश्वरः ॥ १०९ ॥ उमया सहितो रुद्रस्तेषां तुष्टो वरप्रदः ॥ विमोक्षयित्वा तान् सर्वां ब्रह्मदा तटमा-
 स्थितान् ॥ ११० ॥ तस्य तीर्थं प्रभावेण पुनर्देवत्वमागतः ॥ त्वत्प्रसादान् महादेव तीर्थं च भवतु उत्तमम् ॥ १११ ॥ अर्धयोजनविस्तीर्णं तीर्थं दिक्षु समंततः ॥
 तस्मिंस्तीर्थेनः स्नात्वा उपवासपरायणः ॥ ११२ ॥ कुसुमायुधरूपेण रुद्रलोके महीयते ॥ वैश्वानरे यमेनैव कामदेवेन वा यवे ॥ ११३ ॥ तपस्तप्त्वा तु
 राजेंद्र तत्रैव च पुरागतैः ॥ अंधोनस्य समीपे तु नातिदूरे तु तस्य वै ॥ ११४ ॥ स्नानं दानं च तत्रैव भोजनं पिंडपातनम् ॥ अग्निवेशे जले वापि अथ वापि अना-

१० पु०

॥ १४ ॥

शने ॥ ११५ ॥ अनिवर्तिकागतिस्तस्यमृतस्याप्यर्द्धयोजने ॥ त्रैयं वकेण तोयेन स्नापयेन्नरपुंगवः ॥ ११६ ॥ अंधोनमूलेदत्वातुपिंडं चैव यथाविधि ॥
पितरस्तस्य तृप्यंति यावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ ११७ ॥ उत्तरायणे तु संप्राप्ते तत्र स्नानं करोति यः ॥ पुरुषोवापि स्त्रिवापि वसेदायतने शुचिः ॥ ११८ ॥ सिद्धेश्व
रस्य देवस्य प्रभाते पूजनान्नरः ॥ सतांगतिमवाप्नोति न तां सर्वैर्भहामलैः ॥ ११९ ॥ यदा च तीर्थकालेन रूपवानमुभयोर्भवेत् ॥ मर्त्ये भवति राजा सा वाससु
द्रांतगोचरे ॥ १२० ॥ क्षेत्रपालं न पश्येच्च दंडपालं महाबलम् ॥ वृथा तस्य भवेद्यात्राहट्टाकर्णकुंडलम् ॥ १२१ ॥ एतत्तीर्थफलं ज्ञात्वा सर्वदेवाः समागताः ॥
मुंचंति पुष्पवृष्टिस्तु वंति कुसुमेश्वरम् ॥ १२२ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ भार्गवे शततो गच्छेद्रत्नया
यत्र च विष्णुना ॥ हुंकारितास्तु देवेन दानवाः प्रलयंगताः ॥ १ ॥ तत्र स्नात्वा तुराजेंद्र सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ शुक्लतीर्थस्य चोत्पत्तिं शृणु त्वं पांडु नंदन ॥ २ ॥
हिमवाच्छिखरे रम्ये नानाधातुविचित्रिते ॥ तरुणादित्यसंकाशे तप्तकांचनसंनिभे ॥ ३ ॥ वज्रस्फटिकसोपाने चित्रपट्टाशिलातले ॥ जांबूनदमये दिव्येना
नापद्मोपशोभिते ॥ ४ ॥ तत्रासीनं महादेवं सर्वज्ञं प्रभुमव्ययम् ॥ लोकानुग्राहकं शांतं गणवृंदैः समावृतम् ॥ ५ ॥ स्कंदं नदिमहाकालैर्वीरभद्रगणादिभिः ॥
उभया सहितं देवं मार्कंडेः परिपृच्छति ॥ ६ ॥ देवदेव महादेव इन्द्रकामादिसंस्तुत ॥ संसारभवभीतो हंसुखोपायं ब्रवीहि मे ॥ ७ ॥ भगवन् भूतभ
व्येश सर्वपापप्रणाशनम् ॥ तीर्थानां परमं तीर्थं तद्वदस्व महेश्वर ॥ ८ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ शृणु विप्र महाभाग सर्वशास्त्रविशारद ॥ स्नाना
दिकुरु गच्छ त्वं ऋषिसंघैः स्तमावृतः ॥ ९ ॥ मन्वत्रियाज्ञवल्क्याश्च काश्यपश्चैव अंगिराः ॥ यमापस्तंबसंवर्ताः कात्यायनवृहस्पती ॥ १० ॥
नारदो गौतमश्चैव पृच्छंति धर्मकांक्षिणः ॥ गंगाकनखले पुण्या प्रयागं पुष्करं गया ॥ ११ ॥ कुरुक्षेत्रं तु पुण्यं च राहुयस्तो दिवाकरे ॥ दिवावा
यदिवारात्रौ शुक्लतीर्थं महाफलम् ॥ १२ ॥ दर्शनात्पुर्णानां चैव स्नानाद्व्यानात्तपो र्जनात् ॥ होमाश्चैवोपवासाश्च शुक्लतीर्थफलं महत् ॥ १३ ॥
शुक्लतीर्थं महापुण्यं नद्यांतु संव्यवास्थितम् ॥ चाणिक्योनाम राजर्षिः सिद्धिं तत्र समागतः ॥ १४ ॥ एतत्क्षेत्रं समुत्पन्नं योजनावृत्तिसंस्थितम् ॥ शु
क्लतीर्थं महापुण्यं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ १५ ॥ पादपात्रेण दृष्टेन ब्रह्महत्यां व्यपोहाते ॥ अहमत्र ऋषि श्रेष्ठ तिष्ठामि ह्युभया सह ॥ १६ ॥ वैशाखे विमले
मासि कृष्णपक्षे चतुर्दशी ॥ कैलासाच्चापि निर्गत्य तत्र संनिहितो ह्यहम् ॥ १७ ॥ देवकिन्नरगंधर्वाः सिद्धविद्याधरास्तथा ॥ गणाश्चाप्सरसो नागाः सर्वदेवाः समा
गताः ॥ १८ ॥ गगनस्थास्तु तिष्ठंति विमानैः सर्वकामकैः ॥ शुक्लतीर्थे तुराजेंद्र आगता धर्मकाक्षिणः ॥ १९ ॥ रजकेन यथावत् शुक्लं भवति वारिणा ॥

१ पुष्पोपशोभिते इति पाठः ।

स्व० सं० तु

अ० १९

॥ १४ ॥

आजन्मसंचितपापं शुक्लतीर्थे व्यपोहति ॥ २० ॥ स्नानदानमहापुण्यमार्कंडेऽपि सत्तम ॥ शुक्लतीर्थोत्तरतीर्थेन भूतनभविष्यति ॥ २१ ॥ पूर्ववयसिकर्मा
 णिकृत्वा पापानि मानवः ॥ अहोरात्रोपवासेन शुक्लतीर्थे व्यपोहति ॥ २२ ॥ तपसा ब्रह्मचर्येण यज्ञैर्दानेन वा पुनः ॥ देवदानेन याग्राष्ट्रे न साकृत्तु शतैरापि ॥ २३ ॥
 कार्तिकस्य च मासस्य कृष्णपक्षे च तुर्दशी ॥ घृतेन स्नापयेद्देवमुपोष्य परमेश्वरम् ॥ २४ ॥ एकविंशत्कुलोपेतो न च्यवेच्चैश्वरात्पदात् ॥ शुक्लतीर्थपरतीर्थं
 पिसिद्धनिषेवितम् ॥ २५ ॥ तत्र स्नात्वा ततो राजन् पुनर्जन्मन विद्यते ॥ स्नात्वा वै शुक्लतीर्थेऽपि अर्चयेद्दृषभध्वजम् ॥ २६ ॥ जागरं कारयेत्तत्र नृत्यगीतादि
 मंगलैः ॥ प्रभाते शुक्लतीर्थे तु स्नानं वै देवता चैनम् ॥ २७ ॥ आचार्यभोजयेत्पश्चाच्छिवव्रतपरः शुचिः ॥ भोजनं च यथाज्ञत्तया वित्तशास्त्रं न कारयेत् ॥ २८ ॥
 प्रदक्षिणं ततः कृत्वा शनैर्देवातिकं व्रजेत् ॥ एवं वै कुरुते यस्तु तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ २९ ॥ दिव्ययानसमारूढस्तूयमानाप्सरोगणैः ॥ शिवतुल्यबलोपेत
 स्तिष्ठत्याभूतसंप्लवम् ॥ ३० ॥ शुक्लतीर्थे तु यानारीददाति कनकं शुभम् ॥ घृतेन स्नापयेद्देवं कुमारं चाभिपूजयेत् ॥ ३१ ॥ एवं या कुरुते भक्त्या तस्याः पुण्य
 फलं शृणु ॥ मोदते देवलोकस्था या वदिद्राश्च तुर्दश ॥ ३२ ॥ अयने वा च तुर्दश्यां संक्रांतौ विषुवे तथा ॥ स्नात्वा तु सोपवासः स निर्जितात्मा समाहितः ॥ ३३ ॥
 दानं दद्याद्यथाज्ञत्तया प्रायेतां हरिश्चंकरौ ॥ शुक्लतीर्थप्रभावेण सर्वं भवति चाक्षयम् ॥ ३४ ॥ अनाथं दुर्गंतं विप्रं नाथवंतं तथापि वा ॥ उद्वाहयति यस्तीर्थं तस्य
 पुण्यफलं शृणु ॥ ३५ ॥ यावत्तद्गोमसंख्यातु तत्प्रसूतकुलेषु च ॥ तावद्द्वर्पसहस्राणि शिवलोके महीयते ॥ ३६ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे उनविंशो
 ऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॐ ॥ नारद उवाच ॥ ततस्तु नरकं गच्छेत्स्नानं तत्र समाचरेत् ॥ स्नातमात्रेण रस्तत्र नरकं तत्र पश्यति ॥ १ ॥ अस्य तीर्थस्य माहा
 त्म्यं शृणु त्वंपांडुनंदन ॥ तस्मिंस्तीर्थे तुराजेंद्रयान्यस्थीनि विनिक्षिपेत् ॥ २ ॥ विलयं यांति सर्वाणि रूपवान् जायते नरः ॥ गोतीर्थं तु ततो गच्छेद्दृष्ट्वा पापात्प्रमुच्य
 ते ॥ ३ ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्रकपिलातीर्थमुत्तमम् ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन् गोसहस्रफलं लभेत् ॥ ४ ॥ ज्येष्ठमासे तु संप्राप्ते च तुर्दश्यां विशेषतः ॥ तत्रोपो
 ष्य नरो भक्त्या कपिलायः प्रयच्छति ॥ ५ ॥ घृतेन दीपं प्रज्वाल्य घृतेन स्नापयेच्छिवम् ॥ स घृतं श्रीफलं दत्वा कृत्वा चातिप्रदक्षिणम् ॥ ६ ॥ घंटाभरण
 संयुक्तां कपिलायः प्रयच्छति ॥ शिवतुल्यो नरो भूत्वा न चेह जायते पुनः ॥ ७ ॥ अंगारकदिने प्राप्ते च तुर्ध्यां तु विशेषतः ॥ स्नापयित्वा शिवं भक्त्या ब्राह्मणे
 भ्यस्तु भोजनम् ॥ ८ ॥ अंगारकनवम्यां तु अमावस्यां तथैव च ॥ स्नापयेत्तत्र यत्नेन रूपवान् सुभगा भवेत् ॥ ९ ॥ घृतेन स्नापयेच्छिं गंपूजयेद्भक्ति
 द्विजान् ॥ पुष्पकेण विमानेन सह सैः परिवारितः ॥ १० ॥ शैवं पदमवाप्नोति नात्र चाभिगतं भवेत् ॥ अक्षयं मोदते कालं यथारुद्रस्तथैव च ॥ ११ ॥
 यदा तु कर्मसंयोगान्मर्त्यलोकमुपागतः ॥ राजा भवति धर्मिष्ठो रूपवान् जायते बली ॥ १२ ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्रकपितीर्थमनुत्तमम् ॥ तृणविदुः

प० पु०

॥ १५ ॥

धिर्नामशापदधोव्यवस्थितः ॥ १३ ॥ तस्यतीर्थप्रभावेनपापमुक्तोभवद्विजः ॥ ततो गच्छेतराजेंद्रगणेश्वरमनुत्तमम् ॥ १४ ॥ श्रावणेमासिसंप्रा-
तेकृष्णपक्षेचतुर्दशीम् ॥ स्नातमात्रेनस्तत्ररुद्रलोकेमहीयते ॥ १५ ॥ पितृणां तर्पणं कृत्वा मुच्यते च ऋणत्रयात् ॥ गणेश्वरसमीपे तु गंगावदनमु-
त्तमम् ॥ १६ ॥ अकामो वासकामो वा तत्र स्नात्वा तु मानवः ॥ आजन्म जनि तैः पापैर्मुच्यते नात्र संशयः ॥ १७ ॥ सर्वदा पर्वदिवसे स्नानं तत्र समाचरेत् ॥
पितृणां तर्पणं कृत्वा मुच्यते च ऋणत्रयात् ॥ १८ ॥ प्रयागे यत्फलं दृष्टं शंकरेण महात्मना ॥ तदेव निखिलं पुण्यं गंगाराहर्कसंगमे ॥ १९ ॥ तस्यैव पश्चिमे
स्थाने समीपेनातिदूरतः ॥ दशाश्वमेधिकं नाम त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ २० ॥ उपोष्य रजनीमेकं मासि भाद्रपदे तथा ॥ अमावस्यां नरः स्नात्वा ब्रजे द्वेयत्र शंक-
रः ॥ २१ ॥ सर्वदा पर्वदिवसे स्नानं तत्र समाचरेत् ॥ पितृणां तर्पणं कृत्वा अश्वमेधफलं भवेत् ॥ २२ ॥ दशाश्वमेधात्पश्चिमतो भृगुब्राह्मणसत्तमः ॥ दिव्यं
वर्षसहस्रं तु ईश्वरं पर्युपासत ॥ २३ ॥ वल्मीकावस्थितश्चासौ दक्षिणचनिकेतनम् ॥ आश्चर्यं च महाजातमुमायाः शंकरस्य च ॥ २४ ॥ गौरी तु पृच्छते देवं
कोयमत्र तु संस्थितः ॥ देवो वादानवो वाथ कथयस्व महेश्वर ॥ २५ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ भृगुर्नाम द्विजश्रेष्ठ ऋषीणां प्रवरो मुनिः ॥ ध्यायते मां समाधिस्थो वरं
प्रार्थयते प्रिये ॥ २६ ॥ तत्र प्रहासिता देवी ईश्वरं प्रत्यभाषत ॥ धूमावर्तशिखा जाता ततो व्यापिन तुष्यासि ॥ दुराराध्यो सितेन त्वं नात्र कार्या विचारिणा ॥ २७ ॥
देव उवाच ॥ ॥ न ज्ञायसे महादेवि अयं को धेनुचेष्टितः ॥ दर्शयामि यथा तथ्यं प्रियं ते च करोम्यहम् ॥ २८ ॥ स्मारितो देवदेवेन धर्मरूपो वृषस्तदा ॥ स्मरणादेव
देवस्य वृषः शीघ्रमुपस्थितः ॥ २९ ॥ प्राहासौ मानुषीं वाचमादेशो दीयतां प्रभो ॥ वल्मीकैश्छादितो विप्र एनं भूमौ निपातय ॥ ३० ॥ योगस्थस्तु ततो ध्यायं-
स्ततस्तेन निपातितः ॥ तत्क्षणात्क्रोधसंतप्तो हस्तगुल्फि स्रवान् वृषम् ॥ ३१ ॥ एवं संभाषमाणस्तु कुत्र गच्छसि भो वृष ॥ अद्य त्वामथ पाप्मानं प्रत्यक्षं
हन्म्यहं वृष ॥ ३२ ॥ धर्षितस्तु तदा विप्रो ह्यंतरिक्षं गतं वृषम् ॥ आकाशे प्रेक्षते भूप एतद्द्रुतमुत्तमम् ॥ ३३ ॥ ततः प्रहासिते रुद्रे ऋषिरेव्यवस्थितः ॥ तृतीयं लोचनं
दृष्ट्वा वैलक्ष्यात्पतितो भुवि ॥ ३४ ॥ प्रणम्य दंडवद्भूमौ स्तुवते परमेश्वरम् ॥ प्रणिपत्य भूतनाथं भवोद्भवं त्वामहं दिव्यरूपम् ॥ भवभीतो भुवनपते भूतविज्ञा
पयोकिंचित् ॥ ३५ ॥ त्वद्गुणनिकरान्वक्तुं शक्तो भवति मानुषो नाथ ॥ वासुकिरयं हि कदाचिद्भदनसहस्रं भवेद्यस्य ॥ ३६ ॥ भक्त्या तवापि शंकरभुवनपते
त्वत्स्तुतौ तु मुखरस्य ॥ वंद्यक्षमस्व भवन्प्रसीद मे तव चरणपतितस्य ॥ ३७ ॥ सत्त्वं रजस्तमस्त्वं स्थित्युत्पत्तौ विनाशने देव ॥ त्वां मुत्तवा भुवनपते भुवनेश्वर
नेव देवतं किंचित् ॥ ३८ ॥ यमनियमयज्ञदानैर्वेदाभ्यासावधारणोद्योगात् ॥ त्वद्भक्तेः सर्वमिदं नार्हति कलासहस्रांशेन ॥ ३९ ॥ उत्कृष्टरससायनसज्जां

स्व० सं० पु०

अ० २०

॥ १५ ॥

जनपादुकादिसिद्धिर्वा ॥ चिह्नानिभवत्प्रणतानां दृश्यत इह जन्मनि प्रकटम् ॥ ४० ॥ शाब्देन न मतिर्यद्यपि ददासि त्वं धर्ममिच्छतः दिव ॥ भक्तिर्भवच्छेदकरी
 मोक्षाय विनिर्मितानाथ ॥ ४१ ॥ परदारपरस्वरतं परिभवपरिदुःखशोकसंतप्तम् ॥ परवदनवीक्षणपरं परमेस्वरमापरित्राहि ॥ ४२ ॥ अलीकाभिमानदग्धं
 क्षणभंगुरविभवविलसितंदेव ॥ क्रूरंकुपथाभिमुखं पतितं मां त्राहि देवेश ॥ ४३ ॥ दीनेन्द्रियगणसाथैर्वैद्युजनेरेव पूरिता आशा ॥ तुच्छा तथा पिशंकरकिं मूढमां
 विडंबयसि ॥ ४४ ॥ तृष्णांहरस्वशीघ्रं लक्ष्मीमां देहि हृदयवासी नीनित्याम् ॥ छिंधिमदमोहपाशानुत्तारय मामहादेव ॥ ४५ ॥ करुणाभ्युदयं नाम स्तोत्रमि
 दं सिद्धिदं दिव्यम् ॥ यः पठति भक्तियुक्तस्तस्य तु तुष्येद्भगोर्यथा हि शिवः ॥ ४६ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ अहं तुष्टोस्मि ते विप्रवरं प्रार्थं
 यस्वेप्सितम् ॥ उभयासहितो देवो वरं तस्य हि दापयेत् ॥ ४७ ॥ ॥ भृगुरुवाच ॥ ॥ यदि तुष्टोसि देवेश यदि देयो यो वरो मम ॥ रुद्रवे
 दी भवे देवमेतत्संपादय स्वमे ॥ ४८ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ एवं भवतु विप्रेंद्रकोपस्थानं भविष्यति ॥ न पिना पुत्रयोश्चैव एकवाक्यं भविष्यति ॥ ४९ ॥
 तदा प्रभृति ब्रह्माद्याः सर्वे देवाः सकिन्नराः ॥ उपासंतो भृगोस्तीर्थं तुष्टो यत्र महेश्वरः ॥ ५० ॥ दर्शनात्तस्य तार्थस्य सद्यः पापात्प्रमुच्यते ॥ अवशाः स्ववशा
 अपि प्रियं ते तज्रजंतवः ॥ ५१ ॥ गुह्यातिगुह्यस्य गतिस्तेषां निःसंशया भवेत् ॥ एतत्क्षेत्रं सुविपुलं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ५२ ॥ तत्र स्नात्वा दिवं यांति ये
 मृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥ औपानहंत दाछत्रं देयमन्नं च कांचनम् ॥ ५३ ॥ भोजनं च यथा शक्त्या अक्षयं तस्य तद्भवेत् ॥ मृग्योपरागे यो दद्यादानं चैव यथेच्छया ॥ ५४ ॥
 तीर्थस्नानं तु यद्दानमक्षयं तस्य तद्भवेत् ॥ चंद्रमृग्योपरागेषु वृषोत्सर्गमनुत्तमम् ॥ ५५ ॥ न जानंति न रामूढा विष्णुमायाविमोहिताः ॥ नर्मदायां स्थितं दिव्यं
 वृषतीर्थं नराधिप ॥ ५६ ॥ भृगुतीर्थस्य माहात्म्यं यः शृणोति नरः सकृत् ॥ विमुक्तः सर्वपापेभ्यो रुद्रलोकं स गच्छति ॥ ५७ ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्रगौतमेस्वर
 मुत्तमम् ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन्नुपवासपरायणः ॥ ५८ ॥ कांचनेन विमानेन ब्रह्मलोकं गच्छति ॥ धौतपापं ततो गच्छेद्भौतं यत्र वृषेण तु ॥ ५९ ॥ नर्मदा
 यां स्थितं राजन्सर्वपातकनाशनम् ॥ तत्र तीर्थे नरः स्नात्वा ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥ ६० ॥ तस्मिन् तीर्थे महाराज प्राणत्यागं करोति यः ॥ चतुर्भुजस्त्रिजस्तु
 रुद्र तुल्यबलो भवेत् ॥ ६१ ॥ वसेत्कल्पायुतं सार्धं रुद्र तुल्यपराक्रमः ॥ कालेन महता प्राप्तः पृथिव्या मेकराट् भवेत् ॥ ६२ ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्रपरं डीतीर्थं
 मुत्तमम् ॥ प्रयागे यत्फलं दृष्टं मार्कण्डेयेन भाषितम् ॥ ६३ ॥ तत्फलं भूते राजन् स्नात्वा त्रस्तु मानवः ॥ मासि भाद्रपदे चैव शुक्लपक्षस्य चाष्टमीम् ॥ ६४ ॥
 उपोष्य रजनीमेकां तत्र स्नानं समाचरेत् ॥ यमदूतैर्न बाध्येत इन्द्रलोकं स गच्छति ॥ ६५ ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्रतीर्थं कनखलं महत् ॥ ६६ ॥ गुरुदेन तपस्तप्तं तस्मिन् स्तीर्थे न
 पप्रणाशनम् ॥ ६६ ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन्धनवान् रूपवान् भवेत् ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्रतीर्थं कनखलं महत् ॥ ६७ ॥ गुरुदेन तपस्तप्तं तस्मिन् स्तीर्थे न

५० पु०

॥ १६ ॥

राधिप ॥ विख्यातसर्वलोकेषु योगिनीतत्रतिष्ठति ॥ ६८ ॥ क्रीडते योगिभिः सार्धं शिवेन सह नृत्यति ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजनुरुद्रलोके महीयते ॥ ६९ ॥
ततो गच्छेतराजेंद्र ईश तीर्थमनुत्तमम् ॥ ईशस्तत्र विनिर्मुक्तो गत ऊर्ध्वनसंशयः ॥ ७० ॥ ततो गच्छेतराजेंद्र सिद्धो यत्र जनार्दनः ॥ वाराहं रूपमास्थाय अचित्यः
परमेश्वरः ॥ ७१ ॥ वराहतीर्थे नरः स्नात्वा द्वादश्यां तु विशेषतः ॥ विष्णुलोकमवाप्नोति नरकं तु न गच्छति ॥ ७२ ॥ ततो गच्छेतराजेंद्र सोम तीर्थमनुत्तम
म् ॥ पौर्णिमास्यां विशेषेण तत्र स्नानं समाचरेत् ॥ ७३ ॥ प्रणिपत्य च ईशानं वलिस्तस्य प्रसीदति ॥ हरिश्चन्द्रपुरं दिव्यमंतरिक्षे तु दृश्यते ॥ ७४ ॥ चक्रध्वजे
समावृत्ते सुप्ते नागारिके तने ॥ नर्मदा तोयवेगनरुरुक्छोपसेवितम् ॥ ७५ ॥ तस्मिन् स्थाने निवासं च विष्णुः शंकरमब्रवीत् ॥ द्वीपेश्वरे नरः स्नात्वा लभेद्बहु सुव
र्णकम् ॥ ७६ ॥ ततो गच्छेतराजेंद्र रुद्रकन्यां तु संगमे ॥ स्नातमात्रो नरस्तत्र देव्याः स्थानमवाप्नुयात् ॥ ७७ ॥ देवतीर्थं ततो गच्छेत्सर्वदेवनमस्कृतम् ॥ तत्र
स्नात्वा तुराजेंद्र दैवतैः सह मोदते ॥ ७८ ॥ ततो गच्छेतराजेंद्र शिखि तीर्थमनुत्तमम् ॥ तत्र वैदीयते दानं सर्वकोटिगुणं भवेत् ॥ ७९ ॥ अपरपक्षे अमावास्यां स्ना
नं तत्र समाचरेत् ॥ ब्राह्मणं भोजयेदकं कोटिर्भवति भोजिता ॥ ८० ॥ भृगु तीर्थं तुराजेंद्र तीर्थकोटिर्व्यवस्थिता ॥ अकामो वा सकामो वा तत्र स्नायीत मानवः ॥ ८१ ॥
अश्वमेधमवाप्नोति दैवतैः सह मोदते ॥ तत्र सिद्धमवाप्नोति भृगुस्तु मुनिपुंगवः ॥ अवतारः कृतस्तेन शंकरेण महात्मना ॥ ८२ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखं
डे विंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ततो गच्छेतराजेंद्र विहगेश्वरमुत्तमम् ॥ दर्शनात् तत्स्यराजेंद्र मुच्यते सर्वपातकैः ॥ १ ॥ ततो गच्छेतराजेंद्र
नर्मदेश्वरमुत्तमम् ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजनुरुद्रलोके महीयते ॥ २ ॥ अश्वतीर्थं ततो गच्छेत्स्नानं तत्र समाचरेत् ॥ सुभगो दर्शनीयश्च भोगवान् जायते नरः ॥ ३ ॥
पितामहं ततो गच्छेद्ब्रह्मणानिमित्तपुरा ॥ तत्र स्नात्वा नरो भक्त्या पितृपिंडं तु दापयेत् ॥ ४ ॥ तिलदर्भविमिश्रं तु दत्तं प्रदापयेत् ॥ तस्य तीर्थं प्रभावेण स
र्वभवाति चाक्षयम् ॥ ५ ॥ सावित्री तीर्थमासाद्य यस्तु स्नानं समाचरेत् ॥ विधूय सर्वपापानि ब्रह्मलोके महीयते ॥ ६ ॥ मनोहरं च तत्रैव तीर्थं परमशोभनम् ॥ तत्र
स्नात्वा नरो राजनुरुद्रलोके महीयते ॥ ७ ॥ ततो गच्छेतराजेंद्र मानस तीर्थमुत्तमम् ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजनुरुद्रलोके महीयते ॥ ८ ॥ ततो गच्छेतराजेंद्र क्रतु तीर्थ
मनुत्तमम् ॥ विख्यातं सर्वलोकेषु सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ९ ॥ यान् यान् प्रार्थयते कामान् पशुपुत्रधनानि च ॥ प्राप्नुयात्तानि सर्वाणि तत्र स्नात्वा नराधिप ॥ १० ॥ त
तो गच्छेतराजेंद्र त्रिदशद्योति विश्रुतम् ॥ तत्र ताऋषिकन्यास्तु तपस्तप्यंति सुव्रताः ॥ ११ ॥ भर्ता भवतु सर्वासामाश्वरः प्रभुरव्ययः ॥ प्रीतस्तेषां महादेवश्चन्द्र
पथरोहरः ॥ १२ ॥ विकृताननवीभत्सस्तच्च तीर्थमुपागतः ॥ तत्र कन्यामहाराज वराय परमेश्वरः ॥ १३ ॥ कन्याऋद्धिचयः सेवेत्कन्यादानं प्रयच्छति ॥
तीर्थं तत्र महाराज दशकन्येति विश्रुतम् ॥ १४ ॥ तत्र स्नात्वा च ये देवैः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ततो गच्छेतराजेंद्र स्वर्गविदुरिति श्रुतम् ॥ १५ ॥ तत्र स्नात्वा

स्व० सं० तृ०

अ० २१

॥ १६ ॥

नरोराजन् दुर्गातिचन पश्यति ॥ अप्सरेशततोगच्छेत्स्नानतत्र समाचरेत् ॥ १६ ॥ क्रीडतेनागलोकस्थोऽप्सरोभिः सह मोदते ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्र नरकं तीर्थमुत्तमम् ॥ १७ ॥ तत्र स्नात्वा र्चयेद्देवं नरकं च न गच्छति ॥ भारभूतं ततो गच्छेत्तु पवास परायणः ॥ १८ ॥ एतत्तीर्थं समासाद्य अवतारं तु शां भवम् ॥ अर्चयित्वा विरूपाक्षं रुद्रलोके महीयते ॥ १९ ॥ तस्मिंस्तीर्थे नरः स्नात्वा भारभूते महात्मनः ॥ यत्र तत्र मृतस्यापि ध्रुवंगाणे शरीरगतिः ॥ २० ॥ कार्तिकस्य तु मासस्य अर्चयित्वा महेश्वरम् ॥ अश्वमेधाच्छतगुणं प्रवर्द्धं तमनीषिणः ॥ २१ ॥ दीपकानां शतं कृत्वा घृतपूर्णं तु दापयेत् ॥ विमानैः सूर्यसंकाशैर्ब्रजते यत्र शंकरः ॥ २२ ॥ वृषभं यः प्रयच्छेत् शंखकुंदं दुस्तनिभम् ॥ वृषयुक्तेन यानेन रुद्रलोकं स गच्छति ॥ २३ ॥ चरुमेकं तु यो दद्यात् तस्मिंस्तीर्थे नराधिप ॥ पायसं मधुसंयुक्तं भक्ष्याणं विविधानि च ॥ २४ ॥ यथा शक्त्यनुराजेंद्र भोजयेत्सह दक्षिणम् ॥ तस्य तीर्थं प्रभावेण सर्वकोटिगुणं भवेत् ॥ २५ ॥ नर्मदाया जलं सिकत्वा अर्चयित्वा वृषध्वजम् ॥ दुर्गातिचन पश्यति तस्य तीर्थं प्रभावतः ॥ २६ ॥ एतत्तीर्थं समासाद्य यस्तु प्राणान्परित्यजेत् ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा ब्रजते यत्र शंकरः ॥ २७ ॥ जलप्रवेशं यः कुर्यात् तस्मिंस्तीर्थे नराधिप ॥ हंसयुक्तेन यानेन रुद्रलोकं स गच्छति ॥ २८ ॥ यावच्चंद्रश्च सूर्यश्च हिमवांश्च महोदधिः ॥ गंगाद्याः सरितो यावत्तावत्स्वर्गं महीयते ॥ २९ ॥ अनाशनं तु यः कुर्यात् तस्मिंस्तीर्थे नराधिप ॥ गर्भवासे तुराजेंद्र न पुनर्जायते नरः ॥ ३० ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्र अटवी तीर्थमुत्तमम् ॥ तत्र स्नात्वा नरोराजन् ईंद्रस्यार्द्धासनं लभेत् ॥ ३१ ॥ शृंग तीर्थं ततो गच्छेत् सर्वपापप्रणाशनम् ॥ तत्रापि स्नातमात्रस्य ध्रुवंगाणेश्वरी गतिः ॥ ३२ ॥ एरंडी नर्मदायाश्च संगमं लोकविश्रुतम् ॥ तत्र तीर्थं महापुण्यं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ३३ ॥ उपवासपरो भूत्वा नित्यं ब्रह्म परायणः ॥ तत्र स्नात्वा तुराजेंद्र मुच्यते ब्रह्म हृत्यया ॥ ३४ ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्र नर्मदादधिसंगमम् ॥ जमदग्निरिति ख्यातं सिद्धो यत्र जनार्दनः ॥ ३५ ॥ यत्रेद्वा बहुभिर्यज्ञैरिंद्रो देवाधिपो भवत् ॥ तत्र स्नात्वा नरोराजन् नर्मदादधिसंगमे ॥ ३६ ॥ त्रिगुणस्याश्वमेधस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥ पश्चिमोदधिसायुज्यं मुक्तिद्वारविघाटनम् ॥ ३७ ॥ तत्र देवाः संगंधर्वाः ऋषयः सिद्धचारणाः ॥ आराधयति देवेशं त्रिसंध्यं विमलेश्वरम् ॥ ३८ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मारुद्रलोके महीयते ॥ विमलेश्वरं परं तीर्थं न भूतं न भविष्यति ॥ ३९ ॥ तत्रोपवासं कृत्वा ये पश्यति विमलेश्वरम् ॥ सर्वपापविशुद्धात्मारुद्रलोकं व्रजति ॥ ४० ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्र के शिनी तीर्थमुत्तमम् ॥ तत्र स्नात्वा नरोराजन् उपवास परायणः ॥ ४१ ॥ उपोष्य रजनीं मेकानि यतो नित्यताशनः ॥ तत्र तीर्थं प्रभावेण मुच्यते ब्रह्म हृत्यया ॥ ४२ ॥ सर्वतीर्थाभिषेकं च यः पश्येत्सागरे श्वरम् ॥ योजनाभ्यंते रतिष्ठे दावर्तैः संस्थितः शिवः ॥ ४३ ॥ तद्दृष्ट्वा सर्वतीर्थानि दृष्टानि स्युर्न संशयः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो यत्र रुद्रः स गच्छति ॥ ४४ ॥ नर्मदासंगमं यावद्यावच्चामरकं टकम् ॥ तत्रांतरे महाराजन् तीर्थकोट्योदकस्थिताः ॥ ४५ ॥ तीर्थोतीर्थोदकं च

५० ५०

॥ १७ ॥

याक्राषिकोटिनिषेविता ॥ अग्निहोत्रैश्चदिव्यांशैःसर्वज्ञानपरायणैः ॥ ४६ ॥ सेवितास्तेनराजेंद्रंक्षितार्थप्रदायिकाः ॥ यश्चेद्वैपठेन्नित्यंशृणुयाद्वापिभक्ति
तः ॥ ४७ ॥ तंतुतीर्थानिसर्वाणिअभिषिंचतिपांडव ॥ नर्मदाचसदाप्रीताभवेद्वैनात्रसंशयः ॥ ४८ ॥ प्रीतस्तस्यभवेदुद्रोमार्कंडेयोमहासुनिः ॥ वंध्याचल
भतेपुत्रान्दुर्भंगासुभगाभवेत् ॥ ४९ ॥ कुमारिलभतेभर्तायच्चयोवाच्छतेफलम् ॥ तदेवलभतेसर्वनात्रकार्याविचारणा ॥ ५० ॥ ब्राह्मणोवेदमाप्नोतिक्ष
त्रियाविजयीभवेत् ॥ वैश्यस्तुलभतेधान्यंशूद्रःप्राप्नोतिसद्गतिम् ॥ ५१ ॥ मूर्खस्तुलभतेविद्यात्रिसंध्यःपठेन्नरः ॥ नरकंचनपश्येतवियोनिचनगच्छति
॥ ५२ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॐ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंचेत्यितराजन्मर्मदातीर्थमुत्तमम् ॥ पुरागंधर्व
कन्यानांशापजंभयमुत्त्वणम् ॥ १ ॥ नाशितंतन्महाराजरेवाजलकणाग्निना ॥ रेवाजलकणस्पृशान्मुक्तोभवतिमानवः ॥ २ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥
भगवन्बहुकन्याभिःशापोलंभिकथंकुतः ॥ कस्यापत्यानितास्तासानामर्किंकीदृशंवयः ॥ ३ ॥ कथंरेवाजलस्पृशाद्विपाकाच्छापसंभवात् ॥
विमुक्ताःकुत्रताःसस्तुःसर्वमेकथयप्रभो ॥ ४ ॥ नर्मदातीर्थमाहात्म्यंचमत्कारकरंभवेत् ॥ श्रवणादपिपापानांमलनाशनमुच्यते ॥ ५ ॥ नर्मदानर्मदाश
ब्दोयेनकेनचिदुच्यते ॥ तस्यस्याच्छाश्वतीमुक्तिर्यावदाचंद्रतारकम् ॥ ६ ॥ व्याहृतंभवतापूर्वरेवामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ तथापिचरितंसाधोयदेतत्तत्रिगद्य
ताम् ॥ ७ ॥ अथचोत्तमवार्तायासेवितव्यामनीषिभिः ॥ अतःपृच्छामिर्विप्रेरेवामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ इतिहासंवदविभोक्तन्यानांचरितोज्ज्वलम् ॥ ८ ॥
॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ श्रूयतांराजशार्दूलधर्मगर्भापराकथा ॥ यथारणिर्वीह्निगर्भाधर्मस्तुब्रह्मसूत्रिव ॥ ९ ॥ गंधर्वःशुकसंगीतिस्तस्यकन्याप्र
मोहिनी ॥ सुशीलस्यसुशीलाचसुस्वरास्वरवेदिनः ॥ १० ॥ सुताराचंद्रकांतस्यचंद्रिकासुप्रभस्यच ॥ इमानिवरनामानितासामप्सरसांनृप ॥ ११ ॥
कुमार्यःपंचसर्वास्तावयसासुभगाःपुनः ॥ भार्गतेचमिथस्तास्तुभगिन्यइवसर्वदा ॥ १२ ॥ चंद्रादिवनिष्क्रांताश्चंद्रिकाइवसोज्ज्वलाः ॥ चंद्राननाः
सुकेइयश्चचंद्रकांताइवोज्ज्वलाः ॥ १३ ॥ देवेष्वेताविलासिन्यःकौमुद्यःकैवेयिष्व ॥ लावण्यपिंडसंभृतादिव्यरूपामनोहराः ॥ १४ ॥ उद्भिन्नकु
चपद्मिन्यःकेतक्यइवमाधवे ॥ उत्पन्नयौवनैःकांतावल्लीवनपल्लवैः ॥ १५ ॥ हेमगौराश्वहेमाभाहेमाभरणभूषिताः ॥ हेमचंपकमालिन्योहेमछ
विसुवाससः ॥ १६ ॥ स्वरग्रामावलीहासुविविधामूर्च्छनासुच ॥ तालवाद्यविनोदेषुवेषुवीणाप्रवादने ॥ १७ ॥ मृदंगनादसंभिन्नलास्यम
ध्यलयेषुच ॥ चित्रादिषुविनोदेषुकलासुचविशारदाः ॥ १८ ॥ एवंब्रूताश्चताःकन्यासुसुदुःकीडनैर्वरेः ॥ पितृभिरालिताःसर्वाश्चैरुधनदालये ॥ १९ ॥
कोतुकदिकदापंचमिलित्वामासिमाधवे ॥ कन्यामंदारपुष्पाणिविचिन्वंत्योवनाद्गनम् ॥ २० ॥ गौरांसमाराधयितुंस्वरांगनाःकदाचिदच्छोदसरोवरंय

स्व० सं० तु०

अ० २२

॥ १७ ॥

युः ॥ हेमांबुजानिप्रवराणिताः पुनस्तस्मादुपादायवरोत्पलैः सह ॥ २१ ॥ वैडूर्यशुद्धस्फुटिकप्रकुट्टिमैस्नात्वा तु घट्टे परिधाय चांबरम् ॥ मौनेन च स्थंडिल
 पिण्डिकामर्थी सुवर्णमुक्ताभरणां विनिर्भसुः ॥ २२ ॥ सर्वाचितां चंदनगंधकुंडुमैरभ्यर्च्य गौरिवरपंकजादिभिः ॥ नानोपहारैः शुभभक्तिभाविता लास्यप्रयो
 गेन नृतुः कुमारिकाः ॥ २३ ॥ गंधर्वमाश्रित्य परंस्वरंततो गेयस्वभावध्वनिभिः समूर्छनम् ॥ एणीदृशस्ताः प्रजयुः कलाक्षरंतरप्रवृद्धगतिभिश्च सुस्वरम् ॥ २४ ॥
 तस्मिन्नुभावेरसवर्षहर्षकन्यास्वलं निर्भरचित्तवृत्तिषु ॥ अच्छोदतीर्थे प्रवरेत दागतः स्नातुं मुनेर्वेदनिधेः सुतो ग्रजः ॥ २५ ॥ रूपेण निःसीमतरो वराननः
 प्रफुल्लपद्मायतलोचनो युवा ॥ विस्तीर्णवक्षाः सुभुजोति सुंदरः श्यामच्छविः कामइवापरोहिंसः ॥ २६ ॥ स ब्रह्मचारी सुशिखो हि शोभते दंडेन युक्तो धनुं पवमन्म
 थः ॥ एणाजिनप्रावरणः समुद्रधृग् हेमाभमौ जीकटिमेखलः परः ॥ २७ ॥ तं हृद्वा ब्राह्मणं बालास्तास्तत्र सरसस्तटे ॥ जहृषुः कौतुकाविष्टा अयं नो भवि
 तातिथिः ॥ २८ ॥ संत्यक्तगीतनृत्यस्तास्तस्यालोकनलालसाः ॥ हरिण्योलुब्धकेनैव विद्धाः कामेन सायकैः ॥ २९ ॥ पश्य पश्यति जल्पंत्यो मुग्धाः
 पंचससंभ्रमम् ॥ तस्मिन्विप्रवरेयूनि कामदेवभ्रमं ययुः ॥ ३० ॥ पुनः पुनस्तमभ्यर्च्य नयनैः पंकजैरिव ॥ पश्चाद्विचारमारब्धमप्सरोभिः परस्परम् ॥ ३१ ॥
 यद्ययं कामदेवो हिरतिहीनः कथं भवेत् ॥ अंथावाह्याश्विनौ देवौ तावुभौ युगचारिणौ ॥ ३२ ॥ गंधर्वः किन्नरो वाथ सिद्धो वा कामरूपधृक् ॥ ऋषिपुत्रोऽथ वा
 कश्चित्कश्चिद्दामनुजोत्तमः ॥ ३३ ॥ अस्ति वा कश्चिदेवायं धात्रा सृष्टो हि नः कृते ॥ यथा भाग्यवतामर्थे निधानं पूर्वकर्मभिः ॥ ३४ ॥ तथास्माकं कुमारी
 णां गौर्यानीता वरोत्तमः ॥ करुणाजलकलोलब्धा दीर्घकृतचित्तया ॥ ३५ ॥ मया वृतस्त्वया चायं त्वया वृतस्तथानया ॥ एवं पंचसुकन्यासु वदंती पुनृपोत्त
 म ॥ ३६ ॥ श्रुत्वा तद्वचनं तत्र कृतमाध्याह्निकक्रियः ॥ चित्तयामास मे धार्वाकिकृत्वा सुकृतं भवेत् ॥ ३७ ॥ गाधिसंभवपराशरादयः कंडुदेवलमुखाश्च ये द्विजाः ॥
 तेऽपि योगिबलिनो विमोहिताः लीलाया तदबलाभिरद्भुतम् ॥ ३८ ॥ योऽपि तानयनतीक्ष्णसायकैर्भूलतामुदृढचापनिर्गतैः ॥ धन्विनामकरकेतुनाहतः कस्य नोप
 तति वामनो मृगः ॥ ३९ ॥ तावदेव न यथीर्विराजते तावदेव जनताभयं भवेत् ॥ तावदेव धृतचित्तताभृशं तावदेव गणनाकुलस्य च ॥ ४० ॥ तावदेव तपसः प्रगल्भ
 ता तावदेव शमसेवनं नृणाम् ॥ यावदेवल्लने क्षणासवैर्माद्यते द्रुतमर्देन पूरुषः ॥ ४१ ॥ मोहयंति मयं तिरागिण्योऽपि तः स्वललितैर्मनोहरैः ॥ मोदयंति मयं ति
 मामिमाधर्मरक्षणपरं हि स्वे गुणैः ॥ ४२ ॥ मां सरक्तमलभूत्रनिर्मितोऽपि तां वपुषि निगुणे शुचौ ॥ कामिनस्तु परिकल्प्य चारुतामाविशति सुविमूढचेतसः ॥ ४३ ॥

१ मुमामिति पाठः । २ अधायमश्विनौ देव इति पाठः । ३ आलोक्य हृदयेऽपि विप्रमेताद्विचिंतितम् ॥ ब्रह्मवी शगिरिज्ञादयः सुरा येऽपि सिद्धश्रुनयः पुरातनाः इति पाठांतरम् ।

दारुणाहिपरिकीर्तितांगनासाधुभिर्विमलबुद्धिभिर्बुधैः ॥ यावदेव न समीपगता इमास्तावदेव हि शृङ्खलाभ्यहम् ॥ ४४ ॥ समीपतस्य यावन्न आगच्छति वरस्त्रियः ॥
 वैष्णवेन प्रभावेण तावदन्तर्दधे द्विजः ॥ ४५ ॥ तस्य योगबलाद्भूषणतस्यादर्शनं तदा ॥ दृष्ट्वा तदद्भुतं कर्म वैष्णवब्रह्मचारिणः ॥ ४६ ॥ विप्रस्तनयना
 बालाकुङ्कुम्यङ्गवकातराः ॥ संक्रान्तनयनाः शून्याददृशुस्तादिशोदश ॥ ४७ ॥ ॥ कन्याऽञ्जुः ॥ ॥ इन्द्रजालं स्फुटं वेत्ति भार्या जानाति वापुनः ॥
 दृष्टोऽप्यदृष्टरूपो भूदित्यूचुस्ताः परस्परम् ॥ ४८ ॥ व्याप्तं च हृदयं तां तां तदैव विरहाग्निना ॥ ज्वलद्वावानलेनैव सुस्निग्धं सर्वकाननम् ॥ ४९ ॥
 त्यजेद्रजालिकां विद्यां कां तदर्शय सत्वरम् ॥ आत्मानं न हिते युक्तं प्राग्ग्रासे मक्षिकोपमम् ॥ ५० ॥ हा कष्टं दर्शितः कस्माद्वात्रा त्वं घटितः कुतः ॥ ज्ञातं म
 हानु संतापहेतुर्नः स्वविनिर्मितः ॥ ५१ ॥ कश्चित्ते निर्दयं चेत्तः कश्चिदस्मात्सुनोमतिः ॥ कश्चित्कूरोसि हे कांत कश्चिन्मुष्णासिनो मनः ॥ ५२ ॥ कश्चिन्नप्र
 त्ययोस्मात्सुकश्चिदस्मान्परीक्षसे ॥ कश्चिनिर्ममताशीलः कश्चिन्मायाविशारदः ॥ ५३ ॥ कश्चिन्नेति प्रवेष्टुं च वेत्ति विज्ञानलाघवम् ॥ कश्चिन्नेत्रकम
 णोपायं न जानासि कुतः पुनः ॥ ५४ ॥ कश्चिद्विनापराधं तु किमस्मात्सुप्रकुप्यसे ॥ कश्चिदुःखं न जानासि परेषां विप्रलंभनम् ॥ ५५ ॥ त्वद्दर्शनं विना न घाहृद
 येश्वरसांप्रतम् ॥ न जीवामोथ जीवामः पुनस्त्वद्दर्शनाशया ॥ ५६ ॥ वयं च नीयतां तत्र शीघ्रं यत्र गतो भवान् ॥ त्वद्दर्शनं हरो धाता व्यधान्मोदां कुराच्छिदाम् ॥
 ॥ ५७ ॥ सर्वथा दर्शनं देहि कारुण्यं भज सर्वथा ॥ पर्य्यतं न प्रपश्यंति कस्यचित् सुजना जनाः ॥ ५८ ॥ इत्थं विलप्यताः कन्याः प्रतीक्ष्य च बहुक्षणम् ॥ पितुर्भ
 याद्बह्वंगं तु शीघ्रमरेभिरेततः ॥ ५९ ॥ तत्प्रेमनिगडैर्बद्धा भृशं विरहविकृताः ॥ कथंचिद्वैर्यालम्ब्य ताः स्वं स्वं गृहमागताः ॥ ६० ॥ आगत्य पतिताः सर्वा मा
 तृणां तु समीपतः ॥ किमेतन्मातृभिः पृष्टाः कुतः कालात्ययो भवत् ॥ ६१ ॥ क्रीडंत्यः किन्नरीभिस्तु सार्द्धं संगतकं यदा ॥ संस्थितास्तेन न ज्ञातो दिव
 साच्छोदसरो वरे ॥ ६२ ॥ पथि श्रांता वयं मातः संतापस्तेन नस्तनौ ॥ मोहेन महता वक्तुं न केनाप्युत्सहामहे ॥ ६३ ॥ इत्युक्त्वा लुठितास्तत्र मणिभूमौ कुमारि
 काः ॥ आकारं गोपयंत्यस्तामुग्धा जल्पन्ति मातृभिः ॥ ६४ ॥ काचिन्नर्तयति क्रीडामयूरं न मुदा तदा ॥ न पाठयति तं कीरं पंजरे न्याकुतुहलात् ॥ ६५ ॥
 लालयेन्न कुलं नान्या नो लोपयति सारिकाम् ॥ अपरातां वसं मुग्धानैव खेलति सारिकाम् ॥ ६६ ॥ भेजिरे न विनोदं तारो मरे नैव मां दिरे ॥ ऊचिरे वां धवैनालं
 वीणावाद्यं न चकिरे ॥ ६७ ॥ कल्पद्रुमप्रसूनं यत्सर्वतज्जानलोपमम् ॥ मंदारकुसुमामोदिनपुष्पं धुरं मधु ॥ ६८ ॥ योगीन्येव ताः कन्यानां साग्रन्यस्तलोच
 नाः ॥ अलक्ष्य ध्यानं संतानाः पुरुषोत्तममानसाः ॥ ६९ ॥ चंद्रकांतमणिच्छेत्रे स्रवद्धारिणिकंदरे ॥ क्षणं वा तां यने स्थित्वा जलयंत्रगृहेक्षणम् ॥ ७० ॥
 रचयंति क्षणं शय्यादीर्घिकां भोजिनीदलैः ॥ वीज्यमानाः सखीभिस्ताः शीतलैर्नलिनोदलैः ॥ ७१ ॥ इत्थं युगसमारात्रि मनसं स्तावरास्त्रियः ॥ कथंचिद्धारणं

कृत्वाविहृलाःसञ्जराइव ॥ ७२ ॥ प्रातर्व्योममणिदृष्ट्वाभ्यन्तमानाःस्वजीवितम् ॥ विज्ञाप्यमातरंस्वास्वांगौरीपूजयितुंगताः ॥ ७३ ॥ स्नात्वातेनविधाने
 नपुष्पैर्धूपैस्तथापुनः ॥ विधायपूजनंदेव्यागार्यत्यस्तत्रताःस्थिताः ॥ ७४ ॥ एतस्मिन्नंतरेविप्रःस्नातुंसोपिसमागतः ॥ पितुराश्रमतस्तस्मादच्छोदेवस
 रोवरे ॥ ७५ ॥ मित्रं दृष्ट्वैवरात्र्यतिपद्मिन्निवकन्यकाः ॥ तत्फुल्लनयनाजातास्तंदृष्ट्वाब्रह्मचारिणम् ॥ ७६ ॥ गत्वातत्रैवताःकन्यासमीपंब्रह्मचारिणः ॥
 सव्यापसव्यबंधेनभुजपाशंचक्रिरे ॥ ७७ ॥ गतोसिप्रियपूर्वेयुगेतुमद्यनलभ्यते ॥ वृत्तस्त्वेतन्नमस्माभिर्नात्रतेस्तिविचारणा ॥ ७८ ॥ इत्युक्तोब्राह्म
 णःप्राहप्रहसन्बाहुपाशगः ॥ युष्माभिर्बुध्यतेभद्रमनुकूलंप्रियंवचः ॥ ७९ ॥ प्रथमाश्रमनिष्ठस्यकिंतुनश्येतमेवतम् ॥ विद्याभ्यसनशीलस्यनाभूत्पा
 रंगुरोःकुले ॥ ८० ॥ आश्रमेयत्रयोधर्मोरक्षणीयःसुपंडितैः ॥ विवाहोयमतोमन्येनधर्मइतिकन्यकाः ॥ ८१ ॥ आकर्ण्यविप्रवाक्यानिविप्रमूचुर्वरस्त्रियः ॥
 सकलध्वनिसोत्कंठयोकोकिलाइवमाधवे ॥ ८२ ॥ धर्मोदर्थोऽर्थतःकामःकामात्सुखफलोदयः ॥ इत्येवंनिश्चयज्ञास्तेवर्णयतिविपश्चितः ॥ ८३ ॥ सकामो
 धर्मबाहुल्यात्पुरतस्तेसमुत्थितः ॥ सेव्यतांविविधैर्भोगैःस्वच्छाभूमिरियंयतः ॥ ८४ ॥ श्रुत्वातद्वचनंतासांप्राहगंभीरयागिरा ॥ तथ्यंवोवचनांकिंतुममा
 प्यावश्यकंव्रतम् ॥ ८५ ॥ प्राप्यानुज्ञांगुरोःकुर्वेविवाहकर्मनान्यथा ॥ इत्युक्ताःपुनरुचुस्ताःस्फुटंमृदोसिसुंदर ॥ ८६ ॥ सिद्धौपधं ब्रह्मधियारसायनं
 सिद्धिर्निधिःसाधुकुलवरांगनाः ॥ मंत्रस्तथासिद्धरसश्चधर्मतोमुनेनिपेव्याःसुधियासमागताः ॥ ८७ ॥ कार्यनुदैवाद्यदिसिद्धिमागतंतास्मिन्नुपेक्षांनचर्या
 तिनीतिगाः ॥ यस्मादुपेक्षानपुनःफलप्रदातस्माद्ब्रदीर्घांकरणंप्रशस्यते ॥ ८८ ॥ विपादप्यमृतंप्राह्यममेध्यादापिकांचनम् ॥ नीचादप्युत्तमांविद्यांस्त्रीर
 तंदुष्कुलादपि ॥ ८९ ॥ सांद्रानुरागाःकुलजन्मानिर्मलाःस्नेहाद्रंचित्तासुगिरःस्वयंवराः ॥ कन्याःसुरूपाःखलुचारुयौवनाधन्यालभंतेऽन्नरास्तुनेतरे ॥ ९० ॥
 कवयंसुरसुंदर्यःकभवांस्तापसोवटुः ॥ दुर्घटस्यविधानेनमन्येधातैवपंडितः ॥ ९१ ॥ तस्मादस्मानिदानींतुस्वीकुर्यात्तमंगलंभवान् ॥ गांधर्वेणविवा
 हेनअन्यथानोपजीवनम् ॥ ९२ ॥ श्रुत्वावाक्यंततःप्राहब्राह्मणोधर्मवित्तमः ॥ भोगमृगाक्ष्यःकथंत्याज्योधर्मोधर्मधनैरैः ॥ ९३ ॥ धर्मश्चार्थश्चकामश्च
 मोक्षश्चैतच्चतुष्टयम् ॥ यथोक्तंफलदंज्ञेयंविपरीतंतुनिष्फलम् ॥ ९४ ॥ नाकालहं व्रतीकुर्यामतोदारपरिग्रहम् ॥ नक्रियाफलमाप्नोतिक्रियाकालं
 नवेत्तियः ॥ ९५ ॥ यतोधर्मविचारेस्मिन्प्रसक्तंमममानसम् ॥ तस्माच्छृणुतहेकन्यानसमीहिस्वयंवरम् ॥ ९६ ॥ एवंज्ञात्वाशयंतस्यसमीक्ष्यैव
 परस्परम् ॥ करात्करंविमुच्यथायजग्राह्यांश्चिप्रमोहिनी ॥ ९७ ॥ भुजोन्नयहृतुस्तस्यसुशीलासुस्वरातथा ॥ आलिलिगसुताराचवक्त्रंचुवातिचं
 द्रिका ॥ ९८ ॥ तथापिनिर्विकारोसौप्रलयानलसन्निभः ॥ शशापब्रह्मचारीताःक्रोधेनात्यंतमूर्छितः ॥ ९९ ॥ पिशाच्यइवमालंग्रातात्पिशाच्योभ

५० पु०

॥ १९ ॥

विष्यथा ॥ एवं तेनाशुशसास्तास्तंत्यक्त्वा पुरतःस्थिताः ॥ १०० ॥ किमेतच्चेदितं पापं ह्यनागसि विचेष्टया ॥ प्रियंकृतोऽप्रियंकृत्वाधिकत्वाधर्मकृतांतकम् ॥ १०१ ॥
अनुरक्तेषु भक्तेषु मित्रेषु द्रोहकारिणः ॥ पुंसलोकोभयोः सोख्यं नाशमेतीति नः श्रुतम् ॥ १०२ ॥ तस्मात्त्वमपि नः शापात्पिशाचोभवसत्वरम् ॥ इत्युक्त्वा
पिचतावालानिःश्वसंत्यः कुधाकुलाः ॥ १०३ ॥ तदेवान्योन्यसंरंभात्तस्मिन्सरसि पार्थिव ॥ ताः कन्याब्रह्मचारीच सर्वे पिशाच्यमागताः ॥ १०४ ॥ सपिशाचः
पिशाच्यस्ताः क्रंदमानाः सुदारुणम् ॥ क्षपयंति विषाकांस्तान् पूर्वोपात्तस्य कर्मणः ॥ १०५ ॥ स्वकाले प्रभवत्येव पूर्वोपात्तं शुभाशुभम् ॥ स्वच्छाया मिबदुवोरं
देवानामपि पार्थिव ॥ १०६ ॥ क्रंदंति पितरस्तासां मातरस्तत्र तत्र च ॥ भ्रातरश्चैव बालानां देवं हि दुरतिक्रमम् ॥ १०७ ॥ अत ऊर्ध्वं पिशाचास्ते आहारार्थं सुदुस्विताः ॥
इतस्ततश्च धावंतो वसंतिसरस्तटे ॥ १०८ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॐ नारद उवाच ॥ ॥ एवं बहुतिथे काले लोमशो
मुनिस्ततः ॥ आगतश्च महाभागस्तत्र यादृच्छिको मुनिः ॥ १ ॥ तं दृष्ट्वा ब्राह्मणं सर्वे पिशाचाः क्षुत्समाकुलाः ॥ धावंतो ह्यनुक्तकामास्ते मिलित्वा यूथवर्तिनः ॥ २ ॥
दह्यमानास्तु तीव्रिणतेजसालोमशस्य तु ॥ असमर्थाः पुरःस्था तु ते सर्वे दूरतःस्थिताः ॥ ३ ॥ तत्र पूर्वकर्मवलात्पिशाचः सह वै द्विजः ॥ समीक्ष्य लोमशं राजन्सा
ष्टांगं प्रणिपत्य च ॥ ४ ॥ उवाच स नृतांवाचं बद्धा शिरसि चांजलिम् ॥ महाभाग्योदये विप्रसाधूनां संगतिर्भवेत् ॥ ५ ॥ गंगादिपुण्यतीर्थेषु यो नरः स्नाति सर्व
था ॥ यः करोति सतां संगतयोः सत्संगमो वरः ॥ ६ ॥ गुरुणां संगमो विप्रदृष्टादृष्टफलो भुवि ॥ स्वर्गदोरो गहारी च किं तमोपहारो मतः ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वा क
थयामास पूर्ववृत्तांतं मद्भुतम् ॥ इमां गंधर्वकन्यास्तामुने सो हं द्विजात्मजः ॥ ८ ॥ सर्वे पिशाचरूपेण मिथः शापविमोहिताः ॥ दीनाननास्सुतिष्ठामस्तवाग्नेमु
निसत्तम ॥ ९ ॥ त्वदर्शनेन बालानां निस्तारो नो भविष्यति ॥ सूर्योदये तमस्तोमः किं नु लीयेत पुष्करे ॥ १० ॥ श्रुत्वैतल्लोमशो वाक्यं कृपाद्रीकृतमान
सः ॥ प्रत्युवाच महातेजा दुःखितं तं मुनेः सुतम् ॥ ११ ॥ मत्प्रसादाच्च सर्वेषां स्मृतिः संपदि जायताम् ॥ धर्मे च वर्तता येन मिथः शापो लयं न जेत ॥ १२ ॥
पिशाच उवाच ॥ महर्षे कथ्यतां धर्मो मुच्ये मये न किल्बिषात् ॥ नायं कालो विलंबस्य शापाग्निर्दार्ढ्यो यतः ॥ १३ ॥ ॥ लोमश उवाच ॥ ॥ मया सार्द्धं प्रकुर्वतुरे
वास्नानं विधानतः ॥ शापान् मोक्षयति वीरेवानान्यथानिष्कृतिर्भवेत् ॥ १४ ॥ शृणुष्व बहो विप्रपापनाशो ध्रुवं नृणाम् ॥ रेवास्नानेन जायेत इति मे निश्चि
तामतिः ॥ १५ ॥ सप्तजन्मकृतं पापं वर्तमानं च पातकम् ॥ रेवास्नानं दहेत्सर्वतूलराशिमिवानलः ॥ १६ ॥ प्रायश्चित्तं न पश्यंति यस्मिन् पापे पिशाचक ॥
तत्सर्वं नर्ददातो ये स्नानमात्रेण नश्यति ॥ १७ ॥ ज्ञानकृत्रमं दास्नानमतो मोक्षफला हि सा ॥ हिमवत्पुण्यतीर्थानि सर्वपापहराणि वै ॥ १८ ॥ इंद्रलोक
प्रदं हीदं निमित्तं ब्रह्मवादिभिः ॥ सर्वकामफलारेवामोक्षदा परिकीर्तिता ॥ १९ ॥ पापघ्नी पापहारिणी सर्वकामफलप्रदा ॥ विष्णुलोकदआप्तावोनामदः पाप

स्व० सं० पु०

अ० २३

॥ १९ ॥

नाशनः ॥ २० ॥ यामुनःसूर्यलोकायभवेदाद्भावउत्तमः ॥ सारस्वतोपविष्वसीब्रह्मलोकफलप्रदः ॥ २१ ॥ विशालफलदाप्रोक्ताविशालाहिपिशाच
 क ॥ पापेधनदवाग्निस्तुगर्भहेतुक्रियापहः ॥ २२ ॥ विष्णुलोकायमोक्षायनार्मदःपरिकीर्तितः ॥ सरयुगंडकीसिंधुश्चंद्रभागाचकौशिकी ॥ २३ ॥ ता
 पीगोदावरीभीमापयोष्णीकृष्णवेणिका ॥ कावेरीतुंगभद्राचअन्याश्चापिसमुद्रगाः ॥ २४ ॥ तामुरेवापराप्रोक्ताविष्णुलोकप्रदायिनी ॥ रेवातुप्राप्यतेपु
 ण्यैःपूर्वजन्मकृतैर्द्विज ॥ अपुनर्भवदंतत्रमज्जनमुनिपुत्रक ॥ २५ ॥ गायंतिदेवाःसततंदिविष्टारेवाकदाहंष्टिगताहिनोभवेत् ॥ स्नातानरायत्रनगर्भवेदनां
 पश्यंतितिष्ठंतिचविष्णुसन्निधौ ॥ २६ ॥ मज्जंतिथेप्रत्यहमत्रमानवारेवासुतोयेवहुपापकंचुकाः ॥ मज्जंतितेनोनिरयेषुधम्मंतःस्वर्गैतुतेचारुचरंतिदेव
 वत् ॥ २७ ॥ तीव्रैर्व्रतैर्दानतपोभिरध्वरैःसार्धविधात्रातुलयाधृतापुरा ॥ रेवापिशाचाशुतयोर्द्रयोरभूद्देवावरातत्रचमोक्षसाधिका ॥ २८ ॥
 ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यलोमशस्यपिशाचकाः ॥ तेनसार्द्धययुःशीघ्रंरेवामज्जनहेतवे ॥ २९ ॥ ततोदैवात्समुत्पन्नैरेवारोधसिमा
 रुतः ॥ तेषांप्रवाहस्पृष्टानांगत्रजलकणप्रदः ॥ ३० ॥ रेवाजलकणस्पृशात्पैशाच्यात्तेविमोचिताः ॥ तत्क्षणादिव्यवपुषःप्रशशंसुश्चनर्म
 दाम् ॥ ३१ ॥ ततोलोमशवाक्येनताश्चगंधर्वकन्यकाः ॥ परिणीताःसुखंतेनविप्रेणनर्मदातटे ॥ ३२ ॥ उवासमुचिरंकालंस्नानपानावगाहनेः ॥ अ
 चित्वानर्मदामत्रविष्णुलोकंगताश्चेत्ते ॥ ३३ ॥ एवंतेकथितोराजनूनर्मदागुणसंश्रयः ॥ इतिहासोमहापुण्यःश्रवणात्पापनाशनः ॥ ३४ ॥ इति श्रीपात्रे
 महापुराणेस्वर्गखंडेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ अथान्यानिनुतीर्थानिवासिष्टोक्तानिमेवद ॥ श्रुत्वायानिचपापानिविलयंयां
 तिनारद ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ शृणुष्वत्रहितीर्थानिवासिष्टोक्तानिपार्थिवाद्दक्षिणसिंधुमासाद्यब्रह्मचारीजितेंद्रियः ॥ २ ॥ अग्निष्टोममवाप्रोतिविमानं
 चाधिरोहति ॥ चर्मण्वर्तंसिमासाद्यनियतोनियताशनः ॥ ३ ॥ रंतिदेवाभ्यनुज्ञातोअग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ततो गच्छेतधर्मज्ञहिमवत्सुतमर्बुदम् ॥ ४ ॥
 पृथिव्यायत्रवैष्टिद्रंपूर्वमासीदयुधिष्ठिर ॥ तत्राश्रमोवासिष्टस्यत्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ ५ ॥ तत्रोप्यरजनीमेकांगोसहस्रफलंलभेत् ॥ पिमातीर्थमुपस्पृ
 श्यब्रह्मचारीनराधिपः ॥ ६ ॥ कपिलानानरव्याप्रशतस्यफलमाप्नुयात् ॥ ततो गच्छेतधर्मज्ञप्रभासंलोकविश्रुतम् ॥ ७ ॥ यत्रसन्निहितोनिर्त्यस्वयमे
 बहुताशनः ॥ देवतानांसुखंवीरअनलोनिलसारथिः ॥ ८ ॥ तस्मिंस्तीर्थंरेवस्नात्वाशुचिःप्रयतमानसः ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंप्राप्नोतिमान
 वः ॥ ९ ॥ ततो गत्वासरस्वत्याःसागरस्यचसंगमम् ॥ गोसहस्रफलंप्राप्यस्वर्गलोकेमहीयते ॥ १० ॥ दीप्यमानोऽग्निवात्रित्यंप्रभयाभरतर्षभ ॥ तीर्थैस्

१० पु०

॥ २० ॥

लिलराजस्यस्नात्वाप्रयतमानसः ॥ ११ ॥ त्रिरात्रमुषितस्तत्रतर्पयेत्पितृदेवताः ॥ विराजतियथासोमोवाजिमेधं चर्विदति ॥ १२ ॥ वरदानंततोगच्छेती
थैभरतसत्तम ॥ विष्णोर्दुर्वाससायत्रवरोदत्तोयुधिष्ठिर ॥ १३ ॥ वरदानेनरः स्नात्वागोसहस्रफलं भेत् ॥ ततोद्वारवर्ती गच्छेन्नियतो नियताशनः ॥ १४ ॥
पिंडारकेनरः स्नात्वा लभेद्बहुसुवर्णकम् ॥ १५ ॥ तस्मिंस्तीर्थे महाराजपद्मलक्षणलक्षिताः ॥ अद्यापिमुद्रादृश्यतेतदद्भुतमरिंदम ॥ १६ ॥ त्रिशूलं
कानिपद्मानिदृश्यते कुरुनंदन ॥ महादेवस्थसानिष्यंतत्रैवभरतर्षभ ॥ १७ ॥ सागरस्यचर्षिंधोश्चसंगमंप्राप्यभारत ॥ तीर्थैः सलिलराजस्यस्नात्वाप्रयत
मानसः ॥ १८ ॥ तर्पयित्वापितृन् देवानृषींश्चभरतर्षभ ॥ प्राप्नोति वारुणलोकं दीप्यमानः स्वतेजसा ॥ १९ ॥ शंकुकर्णेश्वरं देवमर्चयित्वायुधिष्ठिर ॥
अश्वमेधं दशगुणं प्रवर्दति मनीषिणः ॥ २० ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्य गच्छेत् भरतर्षभ ॥ तीर्थं कुरुवरश्रेष्ठ त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ २१ ॥ तिमीतिनाम्ना वि
ख्यातं सर्वपापप्रमोचनम् ॥ यत्र शक्रादयो देवा उपासन्ते महेश्वरम् ॥ २२ ॥ तत्र स्नात्वा चर्चयित्वा च रुद्रं देवगणैर्वृतम् ॥ जन्मप्रभृतिपापानि कृतानि नुदते न
रः ॥ २३ ॥ तिमिरत्रनरश्रेष्ठ सर्वदेवैरभिष्टुतः ॥ तत्र स्नात्वा नरश्रेष्ठ हयमेधमवाप्नुयात् ॥ २४ ॥ जित्वा तत्र महाप्राज्ञविष्णुनादितिनंदनम् ॥ पुरा शौचं कृ
तराजन् हत्वा देवतकंटकान् ॥ २५ ॥ ततो गच्छेत् धर्मज्ञवसुधाराभिष्टुताम् ॥ गमनादेव तस्यां हि हयमेधमवाप्नुयात् ॥ २६ ॥ स्नात्वा कुरुवरश्रेष्ठ प्र
यतात्मा तु मानवः ॥ तर्पयित्वा पितृन् देवानृषींश्च विष्णुलोकं महीयते ॥ २७ ॥ तीर्थं चापि परंतत्र वसूनां भरतर्षभ ॥ तत्र स्नात्वा चर्चयित्वा च वसूनां संमतो भवेत् ॥ २८ ॥
सिंधुतममिति ख्यातं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ तत्र स्नात्वा नरश्रेष्ठ लभेद्बहुसुवर्णकम् ॥ २९ ॥ ब्रह्मतुंगं समासाद्य शुचिः प्रयतमानसः ॥ ब्रह्मलोकं मवाप्नोति
सुकृती विरजानरः ॥ ३० ॥ कुमारिकाणां शक्रस्य तीर्थं सिद्धनिषेवितम् ॥ तत्र स्नात्वा नरश्रेष्ठ शक्रलोकं मवाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ रेणुकायाश्च तत्रैव तीर्थं दे
वनिषेवितम् ॥ स्नात्वा तत्र भवेद्विप्रो विमलश्चंद्रमा इव ॥ ३२ ॥ अथ पंचनदं गत्वा नियतो नियताशनः ॥ पंचयज्ञानवाप्नोति क्रमशो येतु कीर्तिताः ॥ ३३ ॥
ततो गच्छेत् धर्मज्ञभीमायाः स्थानमुत्तमम् ॥ तत्र स्नात्वा न योन्यां वै नरो भरतसत्तम ॥ ३४ ॥ देव्याः पुत्रो भवेद्वा जन्तु तत्र कुंडलविग्रहः ॥ गवांशतसहस्रस्य फ
लं चैवाप्नुयान् महत् ॥ ३५ ॥ गिरिकुंजं समासाद्य त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ पितामहं नमस्कृत्य गोसहस्रफलं भेत् ॥ ३६ ॥ ततो गच्छेत् धर्मज्ञविमलं तीर्थं मु
त्तमम् ॥ अद्यापि यत्र दृश्यते मत्स्याः सौवर्णराजताः ॥ ३७ ॥ तत्र स्नात्वा नरश्रेष्ठ वाजपेयमवाप्नुयात् ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा गच्छेत् परमिकांगतिम् ॥ ३८ ॥
इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ वितस्तां च समासाद्य संतर्प्य पितृदेवताः ॥ नरः फलमवाप्नोति वाजपेयस्य
भारत ॥ १ ॥ काश्मीरेष्वेव नागस्य भवन्तं तक्षकस्य च ॥ वितस्तां ख्यामिति ख्यातं सर्वपापप्रमोचनम् ॥ २ ॥ तत्र स्नात्वा नरो नृनवाजपेयमवाप्नुयात् ॥

स्व० सं० तु०

अ० २५

॥ २० ॥

सर्वेषां पविशुद्धात्मा गच्छेत्परमां गतिम् ॥ ३ ॥ ततो गच्छेत्तमलदं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ पश्चिमायां तु संचयाया सुपस्पृश्य यथाविधि ॥ ४ ॥
 चरुं सप्ताचिषे राजन्यथाशक्ति निवेदयेत् ॥ पितृणामक्षयदानं प्रवदंति मनीषिणः ॥ ५ ॥ गवां शतसहस्रेण राजसूयशतेन च ॥ अश्वमेधसहस्रेण श्रेयान् सप्ता
 चिषश्चरुः ॥ ६ ॥ ततो निवृत्तोरार्जेद्रुद्रा रूपदमथाविशेत् ॥ अभिगम्य महादेवमश्वमेधफलं लभेत् ॥ ७ ॥ मणिमंतं सप्तासाद्य ब्रह्मचारी समाहितः ॥
 एकरात्रोपितो राजन्नग्निष्टोमफलं लभेत् ॥ ८ ॥ अथ गच्छेत्तरार्जेद्रदेविकालो कविश्रुताम् ॥ प्रसूतिर्यत्र विप्राणां भूयते भरतर्षभ ॥ ९ ॥ त्रिशूलपाणेः स्थानं यत्रिषु लो
 केषु विश्रुतम् ॥ देविकायां नरः स्नात्वा अभ्यर्च्य च महेश्वरम् ॥ १० ॥ यथाशक्ति नरस्तत्र निवेद्य भरतर्षभ ॥ सर्वकामसमृद्धस्य यज्ञस्य लभेत्फलम् ॥
 ११ ॥ कामाख्यं तत्र रुद्रस्य तीर्थं देवर्षिं संमतम् ॥ तत्र स्नात्वा नरः क्षिप्रं सिद्धिमाप्नोति भारत ॥ १२ ॥ यजनं याजनं गत्वा तथैव ब्रह्मवालकम् ॥
 पुष्पन्यास उपस्पृश्य नशो चेन्मरणं ततः ॥ १३ ॥ अर्द्धं योजनविस्तारं पंचयोजनमायताम् ॥ एतावद्देविका माहुः पुण्यां देवर्षिं संमताम् ॥ १४ ॥ ततो गच्छेत्
 धर्मज्ञदीर्घसंज्ञं यथाक्रमम् ॥ यत्र ब्रह्मादयो देवाः सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ १५ ॥ दीर्घस्तत्र मुपासते दीक्षितानियतव्रताः ॥ गमनादेव राजेन्द्र दीर्घस्तत्र मरिंदम् ॥ १६ ॥
 राजसूयाश्वमेधाभ्यां फलं प्राप्नोति मानवः ॥ ततो विनाशनं गच्छेन्नियतो नियताशनः ॥ १७ ॥ गच्छंत्यंतीं हिताय त्रमेरु पृष्ठे सरस्वती ॥ चमसे च शिवोद्रे
 दे नागोद्रे दे च दृश्यते ॥ १८ ॥ स्नात्वा तु चमसोद्रे दे अग्निष्टोमफलं लभेत् ॥ शिवोद्रे दे नरः स्नात्वा गोसहस्रफलं लभेत् ॥ १९ ॥ नागोद्रे दे नरः स्नात्वा नागलो
 कमवाप्नुयात् ॥ शशयानं च राजेन्द्र तीर्थं सप्तासाद्य दुर्लभम् ॥ २० ॥ शशरूपं प्रातिच्छन्ना पुष्कराय त्रभारत ॥ सरस्वत्यां महाभाग अनुसंवत्सरं हिते ॥ २१ ॥
 स्नायते भरत श्रेष्ठ वृत्ता वै कार्त्तिकीं सदा ॥ तत्र स्नात्वा नरव्याघ्रद्योतं तेशिव वत्सदा ॥ २२ ॥ गोसहस्रफलं चैव प्राप्नुयाद्भरतर्षभ ॥ कुमारकोटिमासाद्य नियतः
 कुरुनंदन ॥ २३ ॥ तत्राभिषेकं कुर्वीत पितृदेवार्चने रतः ॥ गवामयुतमाप्नोति कुलं चैव समुद्धरेत् ॥ २४ ॥ ततो गच्छेत्तधर्मज्ञं रुद्रकोटिं समाहिताः ॥ पुरायत्र
 महाराजऋषिकोटिः समाहिता ॥ २५ ॥ वर्षेण च समाविष्टा देवदर्शनकांक्षया ॥ अहं पूर्वमहं पूर्वद्रक्ष्यामि वृषभध्वजम् ॥ २६ ॥ एवं संप्रस्थितारान् नृपयः
 किल भारत ॥ ततो योगीश्वरेणापि योगमास्थाय भूपते ॥ २७ ॥ तेषां मन्युप्रशान्त्यर्थं मृषीणां भावितात्मनाम् ॥ सृष्टा तु कोटिरुद्राणामृषीणामग्रतः
 स्थिता ॥ २८ ॥ मया पूर्वहरो हृष्टो ह्यति ते मे निरेष्टुथक् ॥ तेषां तुष्टो महादेवऋषीणामुग्रतेजसाम् ॥ २९ ॥ भक्त्या परमया राजन्वरं ते प्रापदत्तवान् ॥
 अद्य प्रभृति युष्माकं धर्मवृद्धिर्भविष्यति ॥ ३० ॥ तत्र स्नात्वा नरव्याघ्ररुद्रकोट्यां नरः शुचिः ॥ अश्वमेधमवाप्नोति कुलं चैव समुद्धरेत् ॥ ३१ ॥ ततो
 गच्छेत्तरार्जेद्रसंगमं लो कविश्रुतम् ॥ सरस्वत्यां महापुण्यमुपासीत जनार्दनम् ॥ ३२ ॥ यत्र ब्रह्मादयो देवाऋषयः सिद्धचारणाः ॥ अभिगच्छंति राजेन्द्र चैत्रशुक्ल

प० पु०
॥ २१ ॥

चतुर्दशीम् ॥ ३३ ॥ तत्रस्नात्वनरव्याघ्रविंदेद्रुसुवर्णकम् ॥ सर्वपापविशुद्धात्माशिवलोकंचगच्छति ॥ ३४ ॥ ऋषीणांयत्रसत्राणिसमाप्तानिनरा
धिप ॥ तत्रावसानमासाद्यगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ३५ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणस्वर्गखंडेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ७ ॥ नारदउवाच ॥ ततो गच्छेतरा
जेंद्रकुरुक्षेत्रमभिष्टुतम् ॥ पापेभ्योविप्रमुच्यंतेतद्गताःसर्वजंतवः ॥ १ ॥ कुरुक्षेत्रंमिष्यामिकुरुक्षेत्रेवसाम्यहम् ॥ यएवंसततंश्रूयात्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २ ॥
तत्रमासंवसेद्धीरःसरस्वत्यानराधिप ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवायत्रब्रह्मर्षिचारणाः ॥ ३ ॥ गंधर्वाप्सरसोयक्षाःपन्नगाश्चमहीपते ॥ ब्रह्मक्षेत्रंमहापुण्यमभिगच्छंति
भारत ॥ ४ ॥ मनसाप्यभिकामस्यकुरुक्षेत्रेयुधिष्ठिर ॥ पापानिविप्रणश्यंतिब्रह्मलोकंचगच्छति ॥ ५ ॥ गत्वाहिश्रद्धयायुक्तःकुरुक्षेत्रंकुरुद्रह ॥ वाजपेया
श्वमेध्याभ्यांफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ६ ॥ ततोमत्तर्णकराजन्द्वापालंमहाबलम् ॥ यवैसमाभिवाद्यैवगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ७ ॥ ततो गच्छेत्तधर्मज्ञविष्णोःस्था
नमनुत्तमम् ॥ सतर्तनामराजेंद्रयत्रसन्निहितोहरिः ॥ ८ ॥ तत्रस्नात्वाचट्टाचत्रिलोकप्रभवंहरिम् ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ॥ ९ ॥ ततः
पारिप्लवंगच्छेत्तीर्थत्रैलोक्यविश्रुत् ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ १० ॥ पृथिव्यांतीर्थमासाद्यगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ततःशाल्वकिर्नी
गत्वातीर्थसेवीनराधिप ॥ ११ ॥ दशाश्वमेधिकेस्नात्वातदेवलभतेफलम् ॥ संपर्पनीर्विसमासाद्यनागानांतीर्थमुत्तमम् ॥ १२ ॥ अग्निष्टोममवाप्नोतिनाग
लोकंचगच्छति ॥ ततो गच्छेत्तधर्मज्ञद्वारपालमतर्णकम् ॥ १३ ॥ तत्रोप्यरजनीमेकांगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ततःपंचनदंगत्वानिश्तो नित्यताशनः ॥ १४ ॥
कोटितीर्थमुपस्पृश्यहयमेधफलंलभेत् ॥ अश्विनीतीर्थमग्न्यरूपवानभिजायते ॥ १५ ॥ ततो गच्छेत्तधर्मज्ञवाराहंतीर्थमुत्तमम् ॥ विष्णुवा
राहरूपेणपुरायत्रस्थितोभवत् ॥ १६ ॥ तत्रस्थित्वानरव्याघ्रअग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ततो जयिन्यांराजेंद्रसोमतीर्थसमाविशेत् ॥ १७ ॥ स्ना
त्वाफलमवाप्नोतिराजसूयस्यमानवः ॥ एकहंसेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ १८ ॥ कृतशौचंसमासाद्यतीर्थसेवीकुरुद्रह ॥ पुंडरीकम
वाप्नोति कृतशौचोभवेच्चसः ॥ १९ ॥ ततोमुंजावटं नाममहादेवस्यधीमतः ॥ तत्रोप्यरजनीमेकांगणपत्यमवाप्नुयात् ॥ २० ॥ तत्रैवचम
हाराजजयांलोकपरिश्रुताम् ॥ स्नात्वाभिगम्यराजेंद्रसर्वकाममवाप्नुयात् ॥ २१ ॥ कुरुक्षेत्रस्यतद्द्वारंविश्रुतंभरतर्षभ ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्य
तीर्थसेवीसमावृतः ॥ २२ ॥ संस्मृतेपुष्कराणांतुस्नात्वाचर्चयितुं देवताः ॥ जामदग्न्येनराभेणआहूतेवैमहात्मना ॥ २३ ॥ कृतकृत्याभवे
द्राजत्रश्वमेधंचविदति ॥ ततो रामहृदंगच्छेत्तीर्थसेवीनराधिप ॥ २४ ॥ यत्ररामेणराजेंद्रतरसादोत्ततेजसा ॥ क्षत्रमुत्सार्यवीर्येणहृदाःपंच

१ राजसूयाश्वमेधाभ्यां । इति वा पाठः । २ सर्पिनदीम् वा पा० । ३ एकत्वंसे एकदिवसे पाठान्तरद्वयमत्र दृश्यते ।

स्व० सं० तु०
अ० २६

॥ २१ ॥

निषेविताः ॥ पूरयित्वानरव्याघ्ररुधिरणेतिनःश्रुतम् ॥ २५ ॥ पितरस्तर्पिताःसर्वे तथैवप्रपितामहाः ॥ ततस्तेपितरःप्रीताःराममूचुर्महीपते ॥ २६ ॥
 रामराममहाभागप्रीताःस्मृतवभार्गव ॥ अनयापितृभक्त्याचविक्रमेणचतेनय ॥ २७ ॥ वरंवृणीष्वभद्रंतेकिमिच्छसिमहामते ॥ एवमुक्तःसराजेंद्ररामःप्रवद
 तांवरः ॥ २८ ॥ अब्रवीत्प्रांजलिर्वाक्यंपितृनृसगगनेस्थितान् ॥ भवंतोयदिमेप्रीतायद्यनुग्राह्यतामपि ॥ २९ ॥ पितृप्रसादादिच्छेयंतपसाप्यायनंपुनः ॥
 यच्चरोपाभिभूतेनक्षत्रमुत्सादितंमया ॥ ३० ॥ ततश्चपापान्मुच्येर्ययुष्माकंतेजसाह्वहम् ॥ हृदाश्वतीर्थभूतामेभवेयुर्भुविविश्रुताः ॥ ३१ ॥ एतच्छ्रुत्वा
 शुभंवाक्यंरामस्यापितरस्तदा ॥ प्रत्यूचुःपरमप्रीतारामंतोषसमन्विताः ॥ ३२ ॥ तपस्तेवर्द्धतांभूयःपितृभक्त्याविशेषतः ॥ यच्चरोपाभिभूतेनक्षत्रमुत्सा
 दितंत्वया ॥ ३३ ॥ ततश्चपापान्मुक्तस्त्वंनिहतास्तेस्वकर्मणा ॥ हृदाश्वतवतीर्थत्वंगमिष्यतिनसंशयः ॥ ३४ ॥ हृदेष्वेतेषुयःस्नात्वापितृनुसंतर्पायिष्य
 ति ॥ पितरस्तस्यवैप्रीतादास्यतिभुविदुर्लभम् ॥ ३५ ॥ ईप्सितंमनसःकामंस्वर्गलोकंसंश्रुतम् ॥ एवंदत्त्वावरंराजनरामस्यापितरस्तदा ॥ आमंयभार्ग
 वंप्रीतास्तत्रैवांतर्दधुस्ततः ॥ ३६ ॥ एवंपरमहृदाःपुण्याभार्गवस्यमहात्मनः ॥ स्नात्वाहृदेषुरामस्यब्रह्मचारीशुभव्रतः ॥ ३७ ॥ राममभ्यर्च्यराजेंद्रल
 भेद्रहुसुवर्णकम् ॥ वंशमूलसमासाद्यतीर्थंसेवीकुरुद्रह ॥ ३८ ॥ स्ववंशमुद्धरेद्राजनस्नात्वावैवंशमूलके ॥ कायशोधनमासाद्यतीर्थंभरतसत्त
 म ॥ ३९ ॥ शरीरशुद्धिमाप्नोतिस्नातस्तस्मिन्नसंशयः ॥ शुद्धदेहस्तुसंयातिशुभांलोकाननुत्तमान् ॥ ४० ॥ ततो गच्छेतराजेंद्रतीर्थत्रैलोक्यदुर्लभम् ॥
 लोकायात्रोद्धृताःपूर्वविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ ४१ ॥ लोकोद्धारंसमासाद्यतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ स्नात्वातीर्थवरेराजनलोकानुद्धरतेस्वकान् ॥ ४२ ॥
 श्रीतीर्थंचसमासाद्यविंदतेश्रियमुत्तमाम् ॥ कपिलातीर्थमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः ॥ ४३ ॥ तत्रस्नात्वाचर्यित्वाचदेवानिहपितृस्तथा ॥ कपिलानां
 सहस्रस्यफलंविंदतिमानवः ॥ ४४ ॥ सूर्यतीर्थंसमासाद्यस्नात्वानियतमानसः ॥ अर्चयित्वापितृनुदेवानुपवासपरायणः ॥ ४५ ॥ अग्निष्टोमवाप्नोति
 सूर्यलोकंचगच्छति ॥ गवांभवनमासाद्यतीर्थंसेवीयथाक्रमम् ॥ ४६ ॥ तत्राभिपेकंकुर्वाणोगौसहस्रफललभेत् ॥ गंगातीर्थंसमासाद्यतीर्थंसेवीनराधि
 प ॥ ४७ ॥ केव्यांस्तीर्थेनरःस्नात्वालभतेवीर्यमुत्तमम् ॥ ततो गच्छेतराजेंद्रद्रापालंलवर्णकम् ॥ ४८ ॥ तस्यतीर्थेसरस्वत्यांयथेद्रस्यमहात्मनः ॥
 तत्रस्नात्वानरोराजन्नग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ४९ ॥ ततो गच्छेत्तथर्मज्ञब्रह्मवर्तेनराधिप ॥ ब्रह्मवर्तेनरःस्नात्वाब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ ५० ॥ ततो गच्छे
 तधर्मज्ञसुतीर्थकमनुत्तमम् ॥ यत्रसन्निहितानित्यंपितरोदैवतैःसह ॥ ५१ ॥ तत्राभिपेकंकुर्वीतपितृदेवाचैनेरतः ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिपितृलोकं

प० पु०
॥ २२ ॥

चगच्छति ॥ ५२ ॥ ततोऽन्यतीर्थधर्मज्ञसमासाद्यथाक्रमम् ॥ काशीश्वरस्यतीर्थेषु स्नात्वा भरतसत्तम ॥ ५३ ॥ सर्वव्याधिविनिर्मुक्तो ब्रह्मलोके महीयते ॥
मातृतीर्थचतत्रैव यस्नातस्य पार्थिव ॥ ५४ ॥ प्रजाविवर्द्धते राजन् स्वर्गंति समवाप्नुयात् ॥ ततः शीतवनं गच्छेन्नियतो न्यताशनः ॥ ५५ ॥ तीर्थं
तत्र महाराज महदन्यत्र दुर्लभम् ॥ पुनाति दर्शनादेव दंडेनैकं नराधिप ॥ ५६ ॥ केशानावप्यवैतस्मिन् प्रतो भवति भारत ॥ तत्र तीर्थवरं चान्यत्स्नातलो
कार्तिहं स्मृतम् ॥ ५७ ॥ तत्र विप्रानरव्याघ्रविद्वांसस्तत्र तत्पराः ॥ गतिं गच्छन्ति परमां स्नात्वा भरतसत्तम ॥ ५८ ॥ स्वर्णलोमापनयने तीर्थे भरतसत्तम ॥
प्राणायामैर्निर्हरन्ति स्वलोमानि द्विजोत्तमाः ॥ ५९ ॥ पूतात्मानश्च राजेन्द्र प्रयांति परमांगतिम् ॥ दशाश्वमेधिके चैव तस्मिन् स्तीर्थे महीयते ॥ ६० ॥ तत्र स्ना
त्वानरव्याघ्रगच्छन्ति परमांगतिम् ॥ ततो गच्छेत्त राजेन्द्र मानुषं लोकविश्रुतम् ॥ ६१ ॥ तत्र कृष्णामृगाराजन् व्याधेन शरपीडिताः ॥ विगाह्य तस्मिन् सर
सिमानुषत्वमुपागताः ॥ ६२ ॥ तस्मिन् स्तीर्थे नरः स्नात्वा ब्रह्मचारि समाहितः ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा स्वर्गलोके महीयते ॥ ६३ ॥ मानुषस्य तु पूर्वैर्णकोशमात्रं मही
यते ॥ आपगानामविख्यातानदीसिद्धनिषेविता ॥ ६४ ॥ इयमाकभोजनं तत्रयः प्रयच्छति मानवः ॥ देवान्पितॄन्समुद्दिश्य तस्य धर्मफलं महत् ॥ ६५ ॥
एकस्मिन् भोजिते विप्रैर्कोटिर्भवति भोजिता ॥ तत्र स्नात्वा चर्यित्वा च दैवतानि पितॄन्स्तथा ॥ ६६ ॥ उषित्वारजनीमेकामग्निष्टोमफलं लभेत् ॥ ततो गच्छे
त्त धर्मज्ञं ब्रह्मणः स्थानमुत्तमम् ॥ ६७ ॥ ब्रह्मानुस्वरमित्येवं प्रकाशं भुवि भारत ॥ तत्र सप्तर्षिर्कुंडेषु स्नातस्य भरतर्षभ ॥ ६८ ॥ केदारैश्चैव राजेन्द्र कपिलस्य
महात्मनः ॥ ब्रह्माणमभिगम्याथ शुचिः प्रयतमानसः ॥ ६९ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा ब्रह्मलोकं प्रपद्यते ॥ कपिलस्य केदारं समासाद्य सुदुर्लभम् ॥ ७० ॥
अंतर्धानमवाप्नोति तपसा दग्धकिल्बिषः ॥ ततो गच्छेत्त राजेन्द्र सर्वलोकविश्रुतम् ॥ ७१ ॥ कृष्णपक्षे चतुर्दश्यामभिगम्य वृषध्वज ॥ लभते सर्वकामान्
हि स्वर्गलोकं च गच्छति ॥ तिस्रः कोट्यश्च तीर्थानां प्रवरं कुरु नंदन ॥ ७२ ॥ रुद्रकोटी तथा कूपे ह्येतेषु च समंतकः ॥ इलास्पदं च तत्रैव तीर्थं भर
तसत्तम ॥ ७३ ॥ तत्र स्नात्वा चर्यित्वा च दैवतानि पितॄन्स्तथा ॥ नदुर्गंति मवाप्नोति वाजपेयं च विदति ॥ ७४ ॥ किं दाने च नरः स्नात्वा किं जपे च मही
यते ॥ अप्रमेयमवाप्नोति दानं यज्ञं तथैव च ॥ कलश्यां वाप्युपस्पृश्य श्रद्धधानो जितेंद्रियः ॥ ७५ ॥ अग्निष्टोमस्य यज्ञस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥ सरक
स्य तु पूर्वैर्ण नारदस्य महात्मनः ॥ ७६ ॥ कुरुश्रेष्ठ शुभं तीर्थं रामजन्मेति विश्रुतम् ॥ तत्र तीर्थे नरः स्नात्वा प्राणांश्चोत्सृज्य भारत ॥ ७७ ॥ नारदे
नाभ्यनुज्ञातो लोकानां प्रोति दुर्लभा न ॥ शुक्लपक्षे दशम्यां तु पुंडरीकं समाविशेत् ॥ ७८ ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन् पुंडरीकफलं लभेत् ॥ ततः

स्व० सं० दृ०
अ० २६

॥ २२ ॥

स्त्रिविष्टपंगच्छेत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ ७९ ॥ तत्रवैतरणीपुण्यानदीपापप्रमोचनी ॥ तत्रस्नात्वाचैयित्वाचशूलपाणिवृषध्वजम् ॥ ८० ॥
 सर्वपापविशुद्धात्मागच्छेतपरमांगतिम् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रफलकीवनमुत्तमम् ॥ ८१ ॥ तत्रदेवाःसदाराजन्फलकीवनमाश्रिताः ॥ तपश्चरन्तिवि-
 पुलंबदुवर्षसहस्रकम् ॥ ८२ ॥ दृष्टपानेनरःस्नात्वातर्पयित्वाचदेवताः ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंविंदातिमानवः ॥ ८३ ॥ तीर्थैचसर्वदे-
 वानांस्नात्वाभरतसत्तम ॥ गोसहस्रस्यराजेंद्रफलमाप्नोतिमानवः ॥ ८४ ॥ पाणिख्यातेनरःस्नात्वातर्पयित्वाचदेवताः ॥ अवाप्तुतेराजसूयम्
 पिलोकंचगच्छति ॥ ८५ ॥ ततोगच्छेत्तर्धर्मज्ञमिश्रकलोकविश्रुतम् ॥ तत्रतीर्थानिराजेंद्रमिश्रतानिमहात्मना ॥ ८६ ॥ व्यासेननृपशार्दूलद्विजार्थमिति
 नःश्रुतम् ॥ सर्वतीर्थेषुसस्नातिमिश्रकस्नातियोनरः ॥ ८७ ॥ ततोव्यासवनंगच्छेत्रियतो नित्यताशनः ॥ मनोजवेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ ८८ ॥ गत्वा
 मधुवर्नाचापिदेव्याः स्थानंनरः शुचिः ॥ तत्रस्नात्वाचैयदेवान्पितृंश्चनियतःशुचिः ॥ ८९ ॥ सदेव्यासमनुज्जातोगोसहस्रफलंलभेत् ॥ कौशिक्याःसंगमे
 यस्तुदृष्ट्याश्चभारत ॥ ९० ॥ स्नातोवैनित्यताहारःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ततोव्यासस्थलीनामयत्रव्यासेनधीमता ॥ ९१ ॥ पुत्रशोकाभितप्तेनदे-
 हत्यागायनिश्चयः ॥ कृतोदेवैश्चराजेंद्रपुनरुत्थापितस्तथा ॥ ९२ ॥ अभिगम्यस्थलीतस्यगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ऋणांतंकूपमासाद्यतिलप्रस्थंप्रदा-
 यच ॥ ९३ ॥ गच्छेतपरमांसिद्धिमृणैर्मुक्तोनेश्वर ॥ वेदीतीर्थेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ ९४ ॥ अहश्चमुदिनश्चैचद्वेतीर्थेनृपदुर्लभे ॥ तयोः
 स्नात्वा नरःश्रेष्ठसूर्यलोकमवाप्नुयात् ॥ ९५ ॥ मृगधूमंततोगच्छेत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ तत्ररुद्रपदेस्नात्वासमभ्यर्च्यचमानवः ॥ ९६ ॥ शूलपाणिं
 महात्मानमश्वमेधफलंलभेत् ॥ कोटितीर्थेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ ९७ ॥ अथवामनकंगत्वात्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ तत्रविष्णुपदेस्नात्वास-
 मभ्यर्च्यचवामनम् ॥ ९८ ॥ सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकमवाप्नुयात् ॥ कुलंपुनेनरःस्नात्वापुनातिस्वकुलंनरः ॥ ९९ ॥ पवनस्यहृदंगत्वामरुतांती-
 र्थमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वा नरव्याघ्रवायुलोकमहीयते ॥ १०० ॥ अमराणांहृदेस्नात्वासमभ्यर्च्यामराधिपम् ॥ अमराणांप्रभावेणस्वर्गलोकमहीयते ॥ १०१ ॥
 शालिहोत्रस्यराजेंद्रशालिसूर्येयथाविधि ॥ स्नात्वा नरवरःश्रेष्ठगोसहस्रफलंलभेत् ॥ १०२ ॥ श्रीकुंजचसरस्वत्यातीर्थभरतसत्तम ॥ तत्रस्नात्वा नरोरा-
 जन्नाग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ १०३ ॥ ततो नैमिषिकुंजचसमासाद्यसुदुर्लभम् ॥ ऋषयःकिलराजेंद्रनैमिषेयास्तपोधनाः ॥ १०४ ॥ तीर्थयात्रांपुरस्कृत्यकुरुक्षेत्रे
 गताःपुरा ॥ ततःकुंजःसरस्वत्यांकृतोभरतसत्तम ॥ १०५ ॥ ऋषीणामवकाशःस्याद्यथातुष्टिकरोमहान् ॥ तस्मिन्कुंजेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ १०६ ॥
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेऽष्टाध्याय ॥ २६ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ ततोगच्छेत्तर्धर्मज्ञकन्यातीर्थमनुत्तमम् ॥ कन्यातीर्थेनरःस्नात्वाअ-

प० पु०
॥ २३ ॥

प्रिष्टोमफलं भवेत् ॥ १ ॥ ततो गच्छेन्नरव्याघ्रब्रह्मणः स्थानमुत्तमम् ॥ तत्र वर्णावरः स्नात्वा ब्राह्मण्यं लभते नरः ॥ २ ॥ ब्राह्मणस्तु विशुद्धात्मा गच्छेत्
परमांगतिम् ॥ ततो गच्छेन्नरव्याघ्रसोमतीर्थमनुत्तमम् ॥ ३ ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन् सोमलोकमवाप्नुयात् ॥ सप्तसारस्वतं तीर्थं ततो गच्छेन्नराधिप ॥ ४ ॥
यत्र मंजकः सिद्धो ब्रह्मर्षिर्लोकविश्रुतः ॥ पुरा मंजकरो राजन् कुशाग्रेणेति विश्रुतम् ॥ ५ ॥ क्षतः किल करे राजन् तस्य शाकरसोन्नवत् ॥ सर्वैशाकरसं द
द्वाहर्षा विष्टो महातपाः ॥ ६ ॥ ननर्तकिल विप्रर्षिर्विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ ततस्तस्मिन् प्रनृत्तैवैस्थावरजंगमं चयत् ॥ ७ ॥ प्रनृत्तमुभयं वीरतेजसा तस्य
मोहितम् ॥ ब्रह्मादिभिस्ततो देवैर्ऋषिभिश्च तपोधनैः ॥ ८ ॥ विज्ञातो वै ऋषेरथैर्महादेवो नराधिप ॥ नायं नृत्येद्यथा देवतथा त्वं कर्तुमर्हसि ॥ ९ ॥ ततो दे
वो मुनिं दृष्ट्वा हर्षा विष्टेन चेतसा ॥ नृत्यं तमब्रवीच्चैनं स्थिराणां हितकाम्यया ॥ १० ॥ अहो महर्षे धर्मज्ञा किमर्थं नृत्यते भवान् ॥ हर्षं स्थानं किमर्थं वातवाद्यमु
निपुंगव ॥ ११ ॥ ऋषिरुवाच ॥ तपस्विनो धर्मपथस्थितस्याद्विजसत्तम ॥ किं न पश्यसि मे ब्रह्मन् क्षताच्छाकरसं सृतम् ॥ १२ ॥ यं दृष्ट्वा संप्रनृत्तो हं हर्षेण
महता वृतः ॥ तं प्रहस्या ब्रवीद्देव ऋषिरागेण मोहितम् ॥ १३ ॥ अहं तु विस्मयं विप्रं गच्छामीह पश्य माम् ॥ एवमुक्त्वानरं श्रेष्ठमहादेवेन वै तदा ॥ १४ ॥
अंगुल्यग्रेण राजं द्रस्वांगुष्ठस्ताडितो नय ॥ तस्य भस्मक्षता द्राजन् मुनिः सृतां हिमसंनिभम् ॥ १५ ॥ तं दृष्ट्वा ब्रीडितो राजन् समुनिः पादयोगतः ॥ नान्यं देवादहं
मन्येरुद्रात्परतरं भवत् ॥ १६ ॥ सुरासुरस्य जगतो गतिस्त्वमसि शूलधृक् ॥ त्वया सृष्टमिदं विश्वं त्रैलोक्यं संचराचरम् ॥ १७ ॥ त्वामेव भगवन् सर्वे प्राविशं
तियुगक्षये ॥ देवैरपि न शक्यस्त्वं परिज्ञातुं कुतो मया ॥ १८ ॥ त्वयि सर्वं शदृश्यं ते सुराः शक्रादयो नय ॥ सर्वस्त्वमसि लोकानां कर्ता कारयितान्वहम् ॥ १९ ॥
त्वत्प्रसादात्सुराः सर्वे मोदंतीहा कुतो भयाः ॥ एवं स्तुत्वा महादेवं स ऋषिः प्रणतो ब्रवीत् ॥ २० ॥ त्वत्प्रसादान्महादेव तपो मे न क्षरेत वै ॥ ततो देवः प्रहृष्टा
त्मा ब्रह्मर्षिं मिदमब्रवीत् ॥ २१ ॥ तपस्ते वर्द्धतां विप्रमत्प्रसादात्सहस्रधा ॥ आश्रमे चेहवत्स्यामि त्वया सार्द्धं महा मुने ॥ २२ ॥ सप्तसारस्वते स्नात्वा अ
चं यिष्याति ये तु माम् ॥ न तेषां दुर्लभं किंचिदिह लोके परत्र वा ॥ २३ ॥ गच्छेत्सारस्वतं चापि लोकं नास्त्यत्र संशयः ॥ एवमुक्त्वा महादेवस्तत्रैवांतरधी
यत ॥ २४ ॥ ततस्त्वौशनसं गच्छेत् त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ यत्र ब्रह्मादयो देवा ऋषयश्च तपोधनाः ॥ २५ ॥ कार्तिकेयश्च भगवान्नि संध्यां किल भारत ॥
सान्निध्यमकरोत्तत्र भार्गवप्रियकाम्यया ॥ २६ ॥ कपालमोचनं तीर्थं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ तत्र स्नात्वा नरव्याघ्रसर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २७ ॥ अग्नितीर्थं
ततो गच्छेत् स्नात्वा च भरतर्षभ ॥ अग्नि लोकमवाप्नोति कुलं चैव सुद्धरेत् ॥ २८ ॥ विश्वामित्रस्य तत्रैव तीर्थं भरतसत्तम ॥ तत्र स्नात्वा महाराज ब्राह्मण्य

स्व० सं० तु०
अ० २७

॥ २३ ॥

मभिजायते ॥ २९ ॥ ब्रह्मयोनिं समासाद्य शुचिः प्रयतमानसः ॥ तत्र स्नात्वा न रव्या भ्रम्रल्लोकं प्रपद्यते ॥ ३० ॥ पुनात्या सप्तमं चैव कुलं नास्त्यत्र संशयः ॥
 ततो गच्छेत्तराजं द्वितीयं त्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ ३१ ॥ पृथूदकमिति ख्यातं कार्तिकेयस्य वै नृप ॥ तत्राभिषेकं कुर्वीत पितृदेवार्चने रतः ॥ ३२ ॥ अज्ञानात्
 ज्ञानतो वापि स्त्रिया वा पुरुषेण वा ॥ यत्किंचिदशुभं कर्म कृतं मानुषबुद्धिना ॥ ३३ ॥ तत्सर्वं नश्यते तत्र स्नातमात्रस्य भारत ॥ अश्वमेधफलं चापि लभ
 ते स्वर्गमेव च ॥ ३४ ॥ पुण्यमाहुः कुरुक्षेत्रं कुरुक्षेत्रात्सरस्वतीम् ॥ सरस्वत्याश्च तीर्थानि तीर्थेभ्यश्च पृथूदकम् ॥ ३५ ॥ उत्तमे सर्व तीर्थानां यस्य स्तुत्यजे दात्म
 नस्तनुम् ॥ पृथूदके जप्य परो नैव संसरणं लभेत् ॥ ३६ ॥ गीतं सनत्कुमारेण व्यासेन च महात्मना ॥ वेदे च नियतं राजन्निभिर्गच्छेत् पृथूदकम् ॥ ३७ ॥ पृ
 थूदकात् पुण्यतमं नान्यतीर्थं नरोत्तम ॥ एतन्मेध्यं पवित्रं च पावनं च न संशयः ॥ ३८ ॥ तत्र स्नात्वा दिवं याति अपि पापकृतो जनाः ॥ पृथूदके नरं श्रेष्ठमाहुर्
 वंमनीषिणः ॥ ३९ ॥ मधुं स्रवं च तत्रैव तीर्थं भरतसत्तम ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन्गोसहस्रफलं लभेत् ॥ ४० ॥ ततो गच्छेन्नरं श्रेष्ठतीर्थं देव्या यथाक्रमम् ॥
 सरस्वत्यारुणायाश्च संगमं लोकविश्रुतम् ॥ ४१ ॥ त्रिरात्रोपोषितः स्नात्वा मुच्यते ब्रह्महत्यया ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यां फलं चैव समश्नुते ॥ ४२ ॥ पुनात्या
 सप्तमं चैव कुलं नास्त्यत्र संशयः ॥ अवकीर्णं च तत्रैव तीर्थं कुरुकुलोद्ग्रह ॥ ४३ ॥ विप्राणामनुकंपार्थं दर्भिणानिर्मितं पुरा ॥ व्रतोपनयनाभ्यां चाप्युपवासेन
 वा द्विजः ॥ ४४ ॥ क्रियामत्रैश्वर्यं युक्तो ब्राह्मणः स्यान्न संशयः ॥ क्रियामत्र विहीनोऽपि तत्र स्नात्वा नरं रप ॥ ४५ ॥ चीर्णव्रतो भवेद्विप्राहृष्टमे तत्पुरातनम् ॥
 समुद्राश्चापि चत्वारः समानीताश्च दर्भिणा ॥ ४६ ॥ तत्र स्नात्वा न रव्या भ्रम्रदुर्गातिमवाप्नुयात् ॥ फलानि गोसहस्राणां चतुर्णां विदत्ते च सः ॥ ४७ ॥
 ततो गच्छेत्तराजं द्वितीयं शतसहस्रकम् ॥ साहस्रकं च तत्रैव द्वितीये लोकविश्रुते ॥ ४८ ॥ उभयोर्हि नरः स्नात्वा गोसहस्रफलं लभेत् ॥ दानं वाप्युपवासे
 वा सहस्रगुणितो भवेत् ॥ ४९ ॥ ततो गच्छेत्तराजं द्ररेणुकातीर्थं मुत्तमम् ॥ तत्राभिषेकं कुर्वीत पितृदेवार्चने रतः ॥ ५० ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा अग्निष्टो
 मफलं लभेत् ॥ विमोचन उपस्पृश्य जितमन्युर्जितेन्द्रियः ॥ ५१ ॥ प्रतिग्रहकृतेः पापैः सर्वैः संपरिसुच्यते ॥ ततः पंचवटं गत्वा ब्रह्मचारी जितेन्द्रियः ॥ ५२ ॥
 पुण्येन महता युक्तः स्वर्गलोके महीयते ॥ यत्र योगीश्वरः स्थाणुः स्वयमेव वृषध्वजः ॥ ५३ ॥ तमचंयित्वा देवेशं गमना देवसि च्यति ॥ तैजसं वारुणं तीर्थं
 दीप्यते स्वेन तेजसा ॥ ५४ ॥ यत्र ब्रह्मादिभिर्देवैर्ऋषिभिश्च तपोधनैः ॥ सेनापत्ये च देवानामभिषिक्तोऽगुहस्तदा ॥ ५५ ॥ तैजसस्य तु पूर्वेषु कुरुती
 र्थं कुरुद्ग्रह ॥ कुरुतीर्थेन स्नात्वा ब्रह्मचारी जितेन्द्रियः ॥ ५६ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मारुद्रलोकं प्रपद्यते ॥ स्वर्गद्वारं ततो गच्छेन्नियतो नियताशनः ॥ ५७ ॥

अग्निष्टोममवाप्नोति ब्रह्मलोकं च गच्छति ॥ ततो गच्छेद नरकं तीर्थं सेवी नराधिप ॥ ५८ ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन् न दुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ तत्र ब्रह्मा स्वयं नित्यं देवैस्सह महीयते ॥ ५९ ॥ अध्यास्ते पुरुषव्याघ्रनारायणपरागमैः ॥ सान्निध्यं चैव राजेन्द्र रुद्रवेद्यां कुरुद्रह ॥ ६० ॥ अभिगम्य तु तां देवीं न दुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ तत्रैव च महाराज विश्वेश्वरमुमापतिम् ॥ ६१ ॥ अभिगम्य महादेवं मुच्यते सर्वकिल्बिषैः ॥ नारायणं चाभिगम्य पद्मनाभमरिंदम ॥ ६२ ॥ शोभमानो महाराज विष्णुलोकं प्रपद्यते ॥ तीर्थेषु सर्वदेवानां स्नातमात्रो नराधिप ॥ ६३ ॥ सर्वदुःखपरित्यक्तो द्योतते शिववत्सदा ॥ ततस्त्वस्थिपुरं गच्छेत् तीर्थं सेवी नराधिप ॥ ६४ ॥ पावनं तीर्थमासाद्य तर्पयेत्पितृदेवताः ॥ अग्निष्टोमस्य यज्ञस्य फलमाप्नोति भारत ॥ ६५ ॥ गंगाह्रदश्च तत्रैव कूपश्च भरतर्षभ ॥ तिस्रः कोऽवस्तु तीर्थानां तस्मिन् कूपे महीयते ॥ ६६ ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन् ब्रह्मलोकं प्रपद्यते ॥ आपगार्या नरः स्नात्वा अर्चयित्वा महेश्वरम् ॥ ६७ ॥ गतिं परामवाप्नोति कुलं चैव समुद्धरेत् ॥ ततः स्थाणुवटं गच्छेत् विष्णुलोकं पुविश्रुतम् ॥ ६८ ॥ तत्र स्नात्वा स्थितो रात्रिं रुद्रलोकमवाप्नुयात् ॥ बदरीणां वनं गच्छेद्वासिष्ठस्याश्रमं ततः ॥ ६९ ॥ बदरीभक्ष्यते यत्र त्रिरात्रोपोषितो नरः ॥ सम्यग् द्वादश वर्षाणि वदरां भक्षयेत्तु यः ॥ ७० ॥ त्रिरात्रोपोषितश्चैव भवेत्तु ल्यो नराधिप ॥ इन्द्रमार्गं समासाद्य तीर्थं सेवी नराधिप ॥ ७१ ॥ अहोरात्रोपवासेन स्वर्गलोकं महीयते ॥ एकरात्रं समासाद्य एकरात्रोपोषितो नरः ॥ ७२ ॥ नियतः सत्यवादी च ब्रह्मलोकं महीयते ॥ तथा गच्छेच्च राजेन्द्र तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ ७३ ॥ आदित्यस्याश्रमो यत्र तेजोराशेर्मात्मनः ॥ तस्मिन् स्तीर्थे नरः स्नात्वा पूजयित्वा विभावसुम् ॥ ७४ ॥ आदित्यलोकं व्रजति कुलं चैव समुद्धरेत् ॥ सोमतीर्थे नरः स्नात्वा तीर्थं सेवी कुरुद्रह ॥ ७५ ॥ सोमलोकमवाप्नोति नरो नास्त्यत्र संशयः ॥ ततो गच्छेत्तदधर्मं ज्ञदधी च स्य नराधिपः ॥ ७६ ॥ तीर्थं पुण्यतमं राजन् पावनं लोकविश्रुतम् ॥ यत्र सारस्वतो यातः सिद्धिं सतपसो निधिः ॥ ७७ ॥ तस्मिन् स्तीर्थे नरः स्नात्वा वाजपेयफलं लभेत् ॥ सारस्वतीं मतिं चैव लभते नात्र संशयः ॥ ७८ ॥ ततः कन्याश्रमं गत्वा नियतो ब्रह्मचर्यया ॥ त्रिरात्रमुपितो राजन्नुपवासपरायणः ॥ ७९ ॥ लभेत्कन्याशतं दिव्यं ब्रह्मलोकं च गच्छति ॥ ततो गच्छेत्तदधर्मं ज्ञतीर्थं संनिहितामपि ॥ ८० ॥ यत्र ब्रह्मादयो देवाः ऋषयश्च तपोधनाः ॥ मासि मासि स मेप्यंति पुण्ये नमहतां न्विताः ॥ ८१ ॥ सन्निहित्यामुपस्पृश्य राहुग्रस्ते दिवाकरे ॥ अश्वमेधशतं तेन इष्टं भवति शाश्वतम् ॥ ८२ ॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि जतरिक्षचराणि च ॥ उदपानाश्च विप्राश्च पुण्यान्यायतनानि च ॥ ८३ ॥ निःसंशयममावास्यां समेष्वंति नराधिप ॥ मासि मासि नरव्याघ्रसन्निहित्यां जनेश्वर ॥ ८४ ॥ तीर्थसत्रयना देवसन्निहिता भुवि विश्रुता ॥ तत्र स्नात्वा च पीत्वा च स्वर्गलोकं महीयते ॥ ८५ ॥ अमावास्यां तथा चैव राहुग्रस्ते दिवाकरे ॥ यः श्राद्धं कुरुते मर्त्यं

स्तस्यपुण्यफलंशृणु ॥ ८६ ॥ अश्वमेधसहस्रस्यसम्यगिष्टस्ययत्फलम् ॥ स्नातपवतदाम्रोतिश्राद्धं कृत्वाचमानवः ॥ ८७ ॥ यत्किंचिदुष्कृतकर्मोस्त्रि
यावापुरुषस्यवा ॥ स्नातमात्रस्यतत्सर्वेनश्यतेनात्रसंशयः ॥ ८८ ॥ पद्मवर्णेनयानेनब्रह्मलोकंसगच्छति ॥ अभिवाद्यततोनाम्नाद्वारपालंमैचक्रुकम् ॥ ८९
गंगाह्रदश्चतत्रैवतीर्थंभरतसत्तम ॥ तत्रस्नानीतधर्मज्ञब्रह्मचारीसमाहितः ॥ ९० ॥ राजसूयाश्वमेधाभ्यांफलंविंदतिमानवः ॥ पृथिव्यांनैमिषंपुण्यमंतरि
क्षेचपुष्करम् ॥ ९१ ॥ त्रयाणामपिलोकानांकुरुक्षेत्रंविशिष्यते ॥ पांशवोपिकुरुक्षेत्रेवायुनातिसमीरिताः ॥ ९२ ॥ अपिदुष्कृतकर्मार्णनयतिपरमांगतिम् ॥
दक्षिणेनसरस्वत्यामुत्तरेणसरस्वतीम् ॥ ९३ ॥ येषसंतिकुरुक्षेत्रेतेवसंतित्रिविष्टपे ॥ कुरुक्षेत्रंगमिष्यामिकुरुक्षेत्रेवसाम्यहम् ॥ ९४ ॥ अप्येकांवाचमुत्सृज्य
स्वर्गलोकेमहीयते ॥ ब्रह्मवेद्यांकुरुक्षेत्रंपुण्यं ब्रह्मार्पितेवितम् ॥ ९५ ॥ तस्मिन्वसंतियेराजन्ततेशोच्याःकथंचन ॥ तरंडकारंडकयोर्यदंतरंरामहृदानांचमच
क्रुकस्यच ॥ एतत्कुरुक्षेत्रसमतपंचकंपितामहस्योत्तरवेदिरुच्यते ॥ ९६ ॥ इति श्रीपाद्मेहापुराणेस्वर्गखंडेसप्तविंशतिमोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ॥ नारदउ
वाच ॥ ॥ ततो गच्छेत्तधर्मज्ञधर्मतीर्थपुरातनम् ॥ यत्रधर्मा महाभागस्तत्त्वानुत्तमतपः ॥ १ ॥ तेनतीर्थकृतंपुण्यंस्वेननाम्नाचचिह्नितम् ॥ तत्रस्नान्त्वानरो
राजन्धर्मशीलःसमाहितः ॥ २ ॥ आसप्तमंकुलंचैवपुनीतेनात्रसंशयः ॥ ततो गच्छेत्तधर्मज्ञकलापवनमुत्तमम् ॥ ३ ॥ कृच्छ्रेणमहतागत्वातत्रस्नान्त्वासमाहि
तः ॥ अग्निष्टोममवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ॥ ४ ॥ सौगंधिकंवनंराजंस्ततो गच्छेत्तमानवः ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयश्चतपोधनाः ॥ ५ ॥ सिद्धचारणगं
धर्वाःकिन्नराःसमहोरागाः ॥ तद्वनंप्रविशन्नेवसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ६ ॥ ततोहिंसासरिच्छ्रेष्ठानदीनामुत्तमानदी ॥ पुक्षादेवीस्मृताराजन्महापुण्यासरस्वती
॥ ७ ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतवल्मीकान्निःसृतेजले ॥ अर्चयित्वापितृन्देवानश्वमेधफलंलभेत् ॥ ८ ॥ ईशानाध्युषितनामतत्रतीर्थसुदुर्लभम् ॥ पश्युण्य
त्रिपातेषुवल्मीकादितिनिश्चयः ॥ ९ ॥ कपिलानांसहस्रं चवाजिमेधंचर्विंदति ॥ तत्रस्नान्त्वानरव्याघ्रहृष्टमेतत्पुरातनैः ॥ १० ॥ सुगंधांशतकुंभांचपं
चयज्ञंचभारत ॥ अभिगम्यनरश्रेष्ठस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ११ ॥ त्रिशूलपात्रंतत्रैवतीर्थमासाद्यदुर्लभम् ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतपितृदेवांचनेरतः ॥ १२ ॥
गाणपत्यंचलभतेदेहंत्यक्त्वानसंशयः ॥ ततोराजगृहंगच्छेद्देव्याःस्थानंसुदुर्लभम् ॥ १३ ॥ शाकंभरीतिविख्यातात्रिषुलोकेषुविश्रुता ॥ दिव्यवर्षसहस्रं
चशाकेनकिलभारत ॥ १४ ॥ आहारंसाकृतवतीमासिमासिनराधिप ॥ ऋषयोभ्यागतास्तत्रदेव्याभक्तास्तपोधनाः ॥ १५ ॥ आतिथ्यंचकृतंतेपांशा
केनकिलभारत ॥ ततःशाकंभरीत्येवंनामतस्याःप्रतिष्ठितम् ॥ १६ ॥ शाकंभरीसमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः ॥ त्रिरात्रमुषितःशाकंभक्षयेन्नियतःशुचिः ॥ १७ ॥

५० पु०
॥ २५ ॥

शाकाहारस्य यत्सम्यग्वर्षे द्वादशभिः फलम् ॥ तत्फलं तस्य भवति देव्याश्चन्देन भारत ॥ १८ ॥ ततो गच्छेत्सुवर्णारुख्यं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ यत्र कृष्णः प्रसा-
दार्थं रुद्रमाराधयत्पुरा ॥ १९ ॥ वरांश्च सुवर्णं लभेदेवैरपि सदुल्लभान् ॥ उक्तश्च त्रिपुरघ्नेन परितुष्टेन भारत ॥ २० ॥ अपि चात्मा प्रियतरो लोके कृष्ण भवि-
ष्यति ॥ त्वमुल्लं च जगत्कृत्स्नं भविष्यति न संशयः ॥ २१ ॥ तत्राभिगम्य राजेन्द्र पूजयित्वा वृषच्च जम् ॥ अश्वमेधमवाप्नोति गाणपत्यं च विंदाति ॥ २२ ॥ धू-
मावर्तितं तो गच्छेत्त्रिरात्रमुषितो नरः ॥ मनसा प्रार्थितान् कामां लभते नात्र संशयः ॥ २३ ॥ देव्यास्तु दक्षिणार्धेन रथावर्त्तनराधिप ॥ तत्रागत्य तु धर्मज्ञश्च ह-
धानो जितेन्द्रियः ॥ २४ ॥ महादेव प्रसादेन गच्छेत्परमांगतिम् ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्य गच्छेत् भरतर्षभ ॥ २५ ॥ धरानाम महाप्राज्ञ सर्वपापप्रणाशिनीम् ॥
तत्र स्नात्वा नरव्याघ्रनशोचति नराधिप ॥ २६ ॥ ततो गच्छेत्प्ररव्याघ्रनमस्कृत्य महागिरिम् ॥ स्वर्गद्वारेण तत्तुल्यगंगाद्वारं न संशयः ॥ २७ ॥ तत्राभिपे-
कं कुर्वीत कोटितीर्थे समाहितः ॥ लभते पुण्डरीकं तु कुलं चैव समुद्धरेत् ॥ २८ ॥ उप्यैकारं जनीत तत्र गोसहस्रफलं लभेत् ॥ सप्तगंगेत्रिगंगेच शक्रावर्त्तं च तर्प-
येत् ॥ २९ ॥ देवान्पितॄंश्च विधिवत्पुण्यलोके महीयते ॥ ततः कनखले स्नात्वा त्रिरात्रोषितो नरः ॥ ३० ॥ अश्वमेधमवाप्नोति स्वर्गलोकां च गच्छति ॥ कपि-
लावटं तु गच्छेत्तीर्थं सेवी नराधिप ॥ ३१ ॥ उप्यैकारं जनीत तत्र गोसहस्रफलं लभेत् ॥ नागराजस्य राजेन्द्र कपिलस्य महात्मनः ॥ ३२ ॥ तीर्थं कुरुवर श्रेष्ठ-
सर्वलोकेषु विश्रुतम् ॥ तत्राभिषेकं कुर्वीत नागतीर्थे नराधिप ॥ कपिलानां सहस्रस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥ ३३ ॥ ततो ललितकां गच्छेच्छतनोस्तीर्थं मुत्तमम् ॥
तत्र स्नात्वा नरो राजन्न दुर्गेति मवाप्नुयात् ॥ ३४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मे महापुराणे स्वर्गखण्डे षष्ठाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ६ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ ततो गच्छेत्
राजेन्द्र कालिदीतीर्थं मुत्तमम् ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन्न दुर्गेति मवाप्नुयात् ॥ १ ॥ पुष्करे तु कुरुक्षेत्रे ब्रह्मावर्त्तं पृथुदके ॥ अविमुक्ते सुवर्णारुख्ये यत्फलं लभते
नरः ॥ २ ॥ तत्फलं समवाप्नोति यमुनायां नरोत्तम ॥ स्वर्गभोगेति रागो वै येषां मनसि वर्तते ॥ ३ ॥ यमुनायां विशेषेण स्नानदानेन सत्तम ॥ आयुरारो-
ग्यसंपत्तारूपयौवनतागुणे ॥ ४ ॥ येषां मनोरथस्तैस्तु न त्याज्यं यमुनाजलम् ॥ ये विभ्यति नरकादेर्दोषं द्रव्याद्ये त्रसंति च ॥ ५ ॥ सर्वथा तैः प्रयत्नेन तत्र कार्यं निमज्ज-
नम् ॥ दारिद्र्यपापदौर्भाग्यपंकप्रक्षालनाय वै ॥ ६ ॥ ऋते वै या मुनन्तो र्येन चान्योस्ति युधिष्ठिर ॥ श्रद्धाहीनानि कर्माणि मतान्यर्थफलानि वै ॥ फलं
ददाति संपूर्णं या मुनस्नानमात्रतः ॥ ७ ॥ अकामो वा स कामो वा या मुने स लिले नृप ॥ इहामुत्र च दुःखानि मज्जनात्रैव पश्यति ॥ ८ ॥ पक्षद्वये यथा चन्द्रः क्षीयते वर्द्धते
तथा ॥ पातकं नश्यते तत्र स्नानात् पुण्यं विवर्द्धते ॥ ९ ॥ यथा न्यौ सुखमायाति रत्नानि विविधानि च ॥ आयुर्वित्तं कलत्राणि संपदः स भवन्ति च ॥ १० ॥ कामधेनुयं

स्व० सं० पु०
अ० २९

॥ २५ ॥

थाकामर्चितामणिर्विचिंतितम् ॥ ददाति यमुनास्नानं तद्रत्नसर्वमनोरथम् ॥ ११ ॥ कृते तपः परं ज्ञानं त्रितायां यजनं तथा ॥ द्वापरे च कलौ दानं कालिंदीसर्वदा
 शुभा ॥ १२ ॥ सर्वेषां सर्ववर्णानामाश्रमाणां च भूपते ॥ यासु नेमज्जनं धर्मधाराभिः सलुवर्षति ॥ १३ ॥ अस्मिन् वैभारते वर्षे कर्मभूमौ विशेषतः ॥ कालिंद्यस्ना
 यिनां नृणामिष्कलं जन्म कीर्तितम् ॥ १४ ॥ नैश्वर्यगगने यद्वज्राद्रेऽस्मायां तु मंडले ॥ तद्वज्रभाति सत्कर्म यमुनामज्जनं विना ॥ १५ ॥ व्रतेर्दानं स्तपो भिक्षु
 न तथा प्रीयते हरिः ॥ तत्र मज्जनमात्रेण यथाप्रीणाति केशवः ॥ १६ ॥ न समं विद्यते किंचित्तेजः सौरेण तेजसा ॥ तद्वज्रयमुनास्नानं समानाः क्रतुजाः क्रियाः ॥ १७ ॥
 प्रीतयेवासु देवस्य सर्वपापापनुत्तये ॥ कालिंद्यामज्जनं कुर्यात्स्वर्गलाभाय मानवाः ॥ १८ ॥ किं रक्षितेन देहेन सुपुष्टेन बलीयसा ॥ अध्रुवेण सुदेहेन यमु
 नामज्जनं विना ॥ १९ ॥ अस्थिस्तंभं स्नायुबंधं मांसक्षतजलेपनम् ॥ चर्मावनद्धदुर्गंधपूर्णमूत्रपुरीषयोः ॥ २० ॥ जराशोकविषद्व्यासं रोगमंदिरमातुरम् ॥
 रागमूलमनित्यं च सर्वदोषसमाश्रयम् ॥ २१ ॥ परोपकारपापार्तिपरद्रोहपरोषिकम् ॥ लोलुपं पिशुनं क्रूरं कृतघ्नं क्षणिकं तथा ॥ २२ ॥ निष्ठुरं दुर्धरं दु
 ष्टं दोषत्रयविदूषितम् ॥ अशुचि तापि दुर्गंधितापत्रयविमोहितम् ॥ २३ ॥ निसर्गतोऽधर्मरतं तृष्णाशतसमाकुलम् ॥ कामक्रोधमहालोभनरकद्वारसंस्थि
 तम् ॥ २४ ॥ कृमिवर्चस्तु भस्मादिपरिणामगुणावहम् ॥ इह कृशरीरं व्यर्थं हियमुनामज्जनं विना ॥ २५ ॥ बुद्धदाइवतोयेषु प्रत्यं डाइवपक्षिषु ॥ जायंते
 मरणाथैव यमुनास्नानवर्जिताः ॥ २६ ॥ अवैष्णवो हतो विप्रो हतं श्राद्धमपि षडकम् ॥ अब्रह्मण्यं हतं क्षत्रमनाचारहतं कुलम् ॥ २७ ॥ सदंभश्च हतो धर्मः क्रो
 धेनैव हतं तपः ॥ अट्टं च हतं ज्ञानं प्रमादेन हतं श्रुतम् ॥ २८ ॥ परभक्त्या हतानारी ब्रह्मचारी स्त्रियां हतः ॥ अदीप्ते ग्रौहतो होमो हता भक्तिः समायिका ॥ २९ ॥
 उपजीव्या हता कन्यास्वार्थे पाकक्रिया हता ॥ शूद्रभक्षो हतो योगः कृपणस्य हतं धनम् ॥ ३० ॥ अनभ्यासहता विद्या हतो ज्ञो धो विरोधकृत् ॥ जीवितार्थं हतं तीर्थं
 जीवितार्थं हतं व्रतम् ॥ ३१ ॥ असत्या च हता वाणी तथा पैशुन्यवादिनी ॥ परैर्कर्णगोहतो मंत्रो व्यग्रचित्तो हतो जपः ॥ ३२ ॥ हतमश्रोत्रिये दानं हतो लोकश्च
 नास्तिकः ॥ अश्रद्धया हतं सर्वयत्कृतं पारलौकिकम् ॥ ३३ ॥ इह लोके हतो नृणां दरिद्राणां यथानृप ॥ मनुष्याणां हतं जन्म कालिंदीमज्जनं विना ॥ ३४ ॥
 उपपातकसर्वाणि पातकानि महाति च ॥ भस्मीभवति सर्वाण्ययमुनामज्जनानृप ॥ ३५ ॥ वेपंते सर्वपापानियमुनायांगते नरे ॥ नाशके सर्वपापानां
 यदि स्नात्यंति वारिणि ॥ ३६ ॥ पावका इव दीप्यंते यमुनायां नरोत्तमाः ॥ विमुक्ताः सर्वपापेभ्यो मेघेभ्य इव चंद्रमाः ॥ ३७ ॥ आर्द्रशुष्कलघुस्थू
 लं वा ह्यमनः कर्मभिः कृतम् ॥ तत्र स्नानं दहेत्पापं पावकः समिधो यथा ॥ ३८ ॥ प्रामादिकं च यत्पापं ज्ञानाज्ञानकृतं च यत् ॥ स्नानमात्रेण नश्यत्ययमुनायां

५० पु०
॥ २६ ॥

नृपोत्तम ॥ ३९ ॥ निष्पापास्त्रिदिव्यातिपापिष्ठायातिशुद्धताम् ॥ संदेहो नात्र कर्तव्यः स्नानवैयमुनाजले ॥ ४० ॥ सर्वधिकारिणोऽत्र विष्णुभक्तौ तथानृप ॥ सर्वेषां सर्वदा देवीयमुनापापनाशिका ॥ ४१ ॥ एष एव परोमंत्र एतच्च परमंतपः ॥ प्रायश्चित्तं परंचैव यमुनास्नानमुत्तमम् ॥ ४२ ॥ नृणां जन्मांतराभ्यासात्कालिंदीमज्जनेमतिः ॥ अध्यात्मज्ञानकौशल्यं जन्माभ्यासाद्यथानृप ॥ ४३ ॥ संसारकर्दमालेपप्रक्षालनविशारदम् ॥ पावनं पावनानांच यमुनास्नानमुत्तमम् ॥ ४४ ॥ स्नातास्तत्र च ये राजन्सर्वकामफलप्रदे ॥ शुभांश्च भुजते भोगांश्चंद्रसूर्यग्रहोपमान् ॥ ४५ ॥ यमुनामोक्षदाप्रोक्तामथुरासंगतायदि ॥ मथुरायांच कालिंदीपुण्याधिकविबुद्धिनी ॥ ४६ ॥ अन्यत्र यमुनापुण्यामहापातकहारिणी ॥ विष्णुभक्तिप्रदा देवी मथुरासंगता भवेत् ॥ ४७ ॥ भक्तिभावेन संयुक्ता कालिद्यायदि मज्जयेत् ॥ कल्पकोटिसहस्राणिवसते सन्निधौ हरेः ॥ ४८ ॥ मुक्तिप्रयातिमनुजाः नूनं सारूप्येन वज्रिताः ॥ पितरस्तस्य तृप्यंतितृप्ताः कल्पशतैर्दिवि ॥ ४९ ॥ येषां तिनरराजन् यमुनासलिलं शुभम् ॥ पंचगव्यसहस्रैस्तु सेवितैः किंप्रयोजनम् ॥ ५० ॥ कोटितीर्थसहस्रैस्तु सेवितैः किंप्रयोजनम् ॥ तत्र दानं च होमश्च सर्वकोटिगुणं भवेत् ॥ ५१ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे ऊनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ अत्र ते वर्णयिष्यामि इति हासं पुरातनम् ॥ पुराकृतयुगे राजन्निषधेन गरेवरे ॥ १ ॥ आसीद्वैश्यः कुबेराभो नाम तोहे मकुंडलः ॥ कुलीनः सत्क्रियो देवद्विजपावकपूजकः ॥ २ ॥ कृषिवाणिज्यकर्ता सौविधिविक्रयविक्रयी ॥ गोघोटकमहिष्यादिपशुपोषणतत्परः ॥ ३ ॥ पयोदर्धनि तक्राणि गोमयानि तृणानि च ॥ काष्ठानि फलमूलानि लवणाद्रादिपिप्पली ॥ ४ ॥ धान्यानि शाकतैलानि वस्त्राणि विविधानि च ॥ धानूनि क्षुविकारांश्च विक्रीणीते सर्वदा ॥ ५ ॥ इत्थं नानाविधैर्वैश्य उपायैरपरेस्तथा ॥ उपार्जयामास सदा अष्टौ हाटककोटयः ॥ ६ ॥ एवमहाधनः सोऽहं कर्णपलितो भवत् ॥ पश्चाद्विचार्य संसारक्षणिकत्वं स्वचेतसि ॥ ७ ॥ तद्धनस्य षडंशेन धर्मकार्यं चकार सः ॥ विष्णोरायतनं च क्रेतुहंचक्रे शिवस्य च ॥ ८ ॥ तडागं तानयामास विपुलं सागरोपमम् ॥ वाप्यश्च पुष्करिण्यश्च बहुधा तेन कारिताः ॥ ९ ॥ वटाश्च ताम्रकं कोलजंबूनि वादिकानि च ॥ स्वसत्त्वेन तदा चक्रे तथा पुष्पवनं शुभम् ॥ १० ॥ उदयास्तमनया वदन्न पानं च कार सः ॥ पुराद्वहिश्चतुर्दिक्षु प्रपांचक्रेति शोभनाम् ॥ ११ ॥ पुराणेषु प्रसिद्धानि यानि दानानि भूपते ॥ ददौ तानि सधर्मात्मानि त्यं दानपरस्तदा ॥ १२ ॥ यावज्जीवकृते पापे प्रायश्चित्तमथाकरोत् ॥ देवपूजापरो नित्यं नित्यं चातिथिपूजकः ॥ १३ ॥ तस्येत्थं वर्तमानस्य संजातौ द्वौ सुतौ नृप ॥ तौ सुप्रसिद्धनामानौ श्रीकुंडलविकुंडलौ ॥ १४ ॥ तयोर्भूमिंश्च हंत्य क्वा

स्व० सं० तु०
अ० ३०

॥ २६ ॥

जगामतपसेवनम् ॥ तत्राराध्यपरदेवंगोविंदवरदंभुम् ॥ १५ ॥ तपःक्लिष्टशरीरोसौवासुदेवमनाःसदा ॥ प्राप्तःसवैष्णवलोकंयत्रगत्वानशोचति ॥ १६ ॥
अथतस्यसुतोर्राजन्महामानसमन्वितौ ॥ तरुणोरूपसंपन्नौधनगर्वेणगर्वितौ ॥ १७ ॥ दुःशीलव्यसनासक्तौधर्मकर्माद्यदर्शकौ ॥ नवाक्यंचागतौमातु
वृद्धानांविचर्नतथा ॥ १८ ॥ कुमार्गगोदुरात्मानौपितृभिन्ननिषेधकौ ॥ अधर्मनिरतौदुष्टौपरदाराभिगामिनौ ॥ १९ ॥ गीतवादित्रनिरतौवीणवेणुवि
नोदिनौ ॥ वारस्त्रीशतसंयुक्तौगायंतौचेरतुस्तदा ॥ २० ॥ चाटुकारजनैर्युक्तौविबोष्टीषुविशारदौ ॥ सुवेषौचारुवसनौचारुचंदनरूपितौ ॥ २१ ॥
तथासुगंधिमालाढयौकस्तूरीलक्ष्मलक्षितौ ॥ नानालंकारशोभाढ्यौमौक्तिकाहारहारिणौ ॥ २२ ॥ गजवाजिरथौधेनक्रीडंतौतावितस्तदा ॥ मधुपान
समायुक्तौपरस्त्रीरतिमोहितौ ॥ २३ ॥ नाशयंतौपितृद्रव्यंसहस्रंददतुःशतम् ॥ तस्थतुःस्वगृहेरम्येनित्यंभोगपरायणौ ॥ २४ ॥ इत्थंतुतद्धनंताभ्यां
विनियुक्तमसद्वचयैः ॥ वारस्त्रीविटशैलूषमल्लचारणवंदिषु ॥ २५ ॥ अपात्रेतद्धनंदत्तंक्षिप्तंजीविमिवोपरे ॥ नसत्पात्रेचतद्धत्तंनब्राह्मणमुखेदुतम् ॥ २६ ॥
नार्चितोभूतभृद्दिष्णुःसर्वपापप्रणाशनः ॥ उभयोरिवतद्द्रव्यमचिरेणक्षयंययौ ॥ २७ ॥ ततस्तौदुःखमापन्नौकार्पण्यंपरमंगतौ ॥ शोचमानौतुमुह्यंतौक्षु
त्पीडादुःखपीडितौ ॥ २८ ॥ तयोस्तुतिष्ठतोगेहेनास्तियद्भुज्येतदा ॥ स्वजनैर्वाधवैस्सर्वैःसेवकैरुपजीविभिः ॥ २९ ॥ द्रव्याभावेपरित्यक्तौचित्य
मानौततःपुरे ॥ पश्चाच्चौर्यसमारब्धंताभ्यांचनगरेनृप ॥ ३० ॥ राजतोलोकतोभीतौस्वपुरात्रिःसृतौतदा ॥ चक्रतुर्वनवासंतौसर्वपापुपपीडितौ ॥ ३१ ॥
जप्रतुःसततंमृदौशितैर्बाणैर्विषार्पितैः ॥ नानापक्षिवराहांश्वहरिणात्रोहितस्तथा ॥ ३२ ॥ शशकाञ्छलकान्गोधान्श्वापदांश्चेतरान्बहून् ॥ महा
बलौभिल्लसंगावाखेटकभुजौसदा ॥ ३३ ॥ एवमांसमयाहारोपापाहारोपरंतप ॥ कदाचिद्धरंप्राप्तोह्येकोन्यश्चवर्नगतः ॥ ३४ ॥ शार्दूलनहतोऽप्येष्टः
कनिष्ठःसर्पदंशितः ॥ एकस्मिन्निदिबसेराजन्पापिष्ठौनिधनंगतौ ॥ ३५ ॥ यमदूतैस्ततोबद्धौपापैर्नीतौयमालयम् ॥ गत्वाभिजगदुःसर्वतदूताःपापि
नावुभौ ॥ ३६ ॥ धर्मराजनरावेतावानीतौतवशासनात् ॥ आज्ञादिहिस्वभृत्येषुप्रसीदकरवामकिम् ॥ ३७ ॥ आलोच्यचित्रगुप्तेनतदादूताअगौ
यमः ॥ एकस्तुनीयतावीरनिरयंतीव्रवेदनम् ॥ ३८ ॥ अपरःस्थाप्यतांस्वर्गयंत्रभोगाह्वयुत्तमाः ॥ कृतांताज्ञाततःश्रुत्वादूतैश्चक्षिप्रकारिभिः ॥ ३९ ॥
निक्षिप्तोरौरवेधोरेयोऽप्येष्टोहिनराधिप ॥ तेषांदूतवरःकश्चिदुवाचमधुर्वचः ॥ ४० ॥ विकुण्डलमयासाद्धंमेहिस्वर्गददामि ॥ भुंक्स्वभोगान्सुदिव्यास्त्व
मर्जितान्त्वेनकर्मणा ॥ ४१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ७३ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ततोहृष्टमनाःसोथदूतंप्रच्छतं
पथि ॥ सदेहहृदिहृत्वातुविस्मयंपरमंगतः ॥ विचारयन्हृदिस्वर्गःकस्यहेतोःफलमम ॥ १ ॥ ॥ विकुण्डलउवाच ॥ ॥ हेदूतवरपृच्छामिसंशयंत्वा

१० पु०

॥ २७ ॥

महं परम् ॥ आवां जातौ कुले तुल्ये तुल्यं कर्म तथा कृतम् ॥ २ ॥ दुर्मृत्युरपि तुल्यो भूतुल्यो दृष्टो यमस्तथा ॥ कथं स नरके क्षिप्तस्तुल्यकर्म्माममाग्रजः ॥ ३ ॥
ममाभवत्कथं नाकमिति मे छिधि सञ्ज्ञयम् ॥ देवदूत न पश्यामिममस्वर्गस्य कारणम् ॥ ४ ॥ ॥ देवदूत उवाच ॥ ॥ मातापिता सुतो जायास्वसा भ्राता वि
कुण्डल ॥ जन्महेतोरियं संज्ञा ज्ञातोः कर्म्मोपभुक्तये ॥ ५ ॥ एकस्मिन्पादपेयद्रच्छकुनानां समागमः ॥ यद्यत्समीहितं कर्म कुरुते पूर्वभाविताः ॥ ६ ॥
तस्य तस्य फलं भुङ्क्ते कर्म्मणः पुरुषः सदा ॥ सत्यं वदामि ते प्रीत्या नरैः कर्म्म शुभा शुभम् ॥ ७ ॥ स्वकृतं भुज्यते वैश्यकाले काले पुनः पुनः ॥ एकः करोति कर्मा
णि एकस्तत्फलमश्नुते ॥ ८ ॥ अन्योनलिप्यते वैश्यकर्मणान्यस्य कुत्रचित् ॥ अपतन्नरके पापैस्तव भ्राता सुदारुणैः ॥ त्वंच धर्मेण धर्मज्ञस्वर्गं प्राप्नोषि शश्वतम् ॥ ९ ॥
॥ विकुण्डल उवाच ॥ आवाल्यान्मम पापेषु न पुण्येषु रतं मनः ॥ अस्मिन्मनिहेतुतदुष्कृतं हि कृतं मया ॥ १० ॥ देवदूत न जानामि सुकृतं कर्म चात्मनः ॥
यदि जानासि मत्पुण्यं तन्मे त्वंकृपया वद ॥ ११ ॥ ॥ देवदूत उवाच ॥ ॥ शृणु वैश्य प्रवक्ष्यामि यत्त्वया पुण्यमर्जितम् ॥ जानामि तदहं सर्वं न त्वं वेत्सि सु
निश्चितम् ॥ १२ ॥ हरि मित्र सुतो विप्रः सुमित्रो वेदपारगः ॥ आसीत्तस्याश्रमः पुण्यो यमुनादक्षिणेतटे ॥ १३ ॥ तेन सख्यं वने तस्मिन्स्तव जातं विशां वर ॥
तत्संगेन त्वया स्नातं माघ मासद्वयं तथा ॥ १४ ॥ कालिंदी पुण्यपानी ये सर्वपापहरे वरे ॥ तत्तीर्थं लोकविख्यातेनाम्ना पापप्रणाशने ॥ १५ ॥ एकेन सर्वपापे
भ्यो विमुक्तस्त्वं विशांपते ॥ द्वितीयमाघ पुण्येन प्राप्तः स्वर्गस्त्वयानघ ॥ १६ ॥ त्वंतत्पुण्यप्रभावेन मोदस्व सततं दिवि ॥ नरके पुतव भ्राता महतीं पापयात
नाम् ॥ १७ ॥ छिद्यमानोसि पत्रैश्च भिद्यमानस्तु मुद्गरैः ॥ चूर्ण्यमानः शिलापृष्ठे तस्मांगारेषु भर्जितः ॥ १८ ॥ इति दूतवचः श्रुत्वा भ्रातृदुःखेन दुः
खितः ॥ पुलकांकितसर्वांगो दीनो सौविनयान्वितः ॥ १९ ॥ उवाच तं देवदूतं मधुराणि पुणवचः ॥ मैत्री सप्तपदी साधो सतां भवति सत्फला ॥ २० ॥ मित्रभा
वं विंचित्य त्वं मामुपाकर्तुं महं सि ॥ ततो हि श्रोतुमिच्छामि सर्वं त्वं स्वमतो मम ॥ २१ ॥ यमलोके न पश्यंति कर्मणो केन मानवाः ॥ गच्छंति न रयं येन तन्मे त्वंकृपया
वद ॥ २२ ॥ ॥ देवदूत उवाच ॥ ॥ सम्यक्पृष्टं त्वया वैश्य नष्टपापोसि सांप्रतम् ॥ विशुद्धे हृदये पुंसां बुद्धिः श्रेयसि जायते ॥ २३ ॥ यद्यप्यवसरानास्ति म
म सेवा परस्य वै ॥ तथापि च तव स्नेहात्प्रवक्ष्यामि यथा मति ॥ २४ ॥ कर्मणामनसा वाचा सर्ववस्था सुसर्वदा ॥ परपीडां न कुर्वति न ते यांति यमालयम् ॥ २५ ॥
न वेदैर्न च दानैश्च न तपोभिर्न चाध्वरैः ॥ कथंचित्स्वर्गातिं यांति पुरुषाः प्राणिर्हिंसकाः ॥ २६ ॥ अहिंसा परमोधर्मो ह्यहिंसाैव परं तपः ॥ अहिंसा परमं दानमित्या
हुर्मनयः सदा ॥ २७ ॥ मशकान् सरीसृपान् दंशान् पृकाद्यान्मानवान्स्तथा ॥ आत्मोपम्येन पश्यंति मानवा ये दयालवः ॥ २८ ॥ तस्मांगारमयस्कीलमादं प्रेत
तरंगिणीम् ॥ दुर्गतिं नैव गच्छंति कृतांतस्य च तेनराः ॥ २९ ॥ भूतानि ये त्रिहंसंति जलस्थलचराणि च ॥ जीवनार्थं च ते यांति कालसूत्रं च दुर्गतिम् ॥ ३० ॥

स्व० सं० पु०

अ० ३१

॥ २७ ॥

अर्थासंभोजनास्तत्रपूयशोणितपापिनः ॥ मज्जन्तश्चवसापकेदद्यात्कीटैरपोमुलैः ॥ ३१ ॥ परस्परं वसापदतोष्णातिषाम्भीष्यन्वातिनः ॥ पततिकल्पा
 नेकांस्तेरुदंतोदारुणंरवम् ॥ ३२ ॥ कृमियोनिशतंगत्वास्थावराः स्युश्चिरंतुते ॥ ततोगच्छति ते कूरास्तिसर्यग्योनिशतेषुच ॥ ३३ ॥ पश्चाद्भ्रूतिजातापाः
 काणाः कुब्जाश्चपंगवः ॥ दरिद्राश्चांगहीनाश्चमातुषाः प्राणिहिंसकाः ॥ ३४ ॥ तस्माद्देइयपरज्जेहकर्मणामनसागिरा ॥ लोकद्वयसुखप्रेप्सुर्धर्मज्ञोनतदाचरेत् ॥ ३५ ॥
 लोकद्वयेनविंदतिसुखानिप्राणिहिंसकाः ॥ येनहिंसतिभूतानिनतेविभ्यतिकुत्रचित् ॥ ३६ ॥ प्रविशंतियथानद्यः समुद्रमृजुवक्रगाः ॥ सर्वैर्धर्माहिंसायां प्र
 विशतितथादृढम् ॥ ३७ ॥ सम्रातः सर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः ॥ अभयंयेनभूतेभ्योदत्तमत्रविशावर ॥ ३८ ॥ येनियोगांश्चशास्त्रोक्तान्धर्माधर्मविमि
 श्रितान् ॥ पालयतीहयेवैइयनतेयतियमालयम् ॥ ३९ ॥ ब्रह्मचारीगृहस्थश्चवानप्रस्थोयतिस्तथा ॥ स्वधर्मनिरताः सर्वेनाकपृष्ठेवसंतिते ॥ ४० ॥
 यथोक्तचारिणः सर्वैर्वर्णाश्रमसमान्विताः ॥ नराजितेन्द्रियायांतिब्रह्मलोकंतुशाश्वतम् ॥ ४१ ॥ इष्टापूर्तरतायेचपंचयज्ञरताश्चये ॥ दयान्विताश्चयेनित्यंने
 क्षंतितेयमालयम् ॥ ४२ ॥ इन्द्रियार्थनिवृत्तायेसमर्थावेदवादिनः ॥ अग्निपूजारतानित्यंतेविप्राः स्वर्गगामिनः ॥ ४३ ॥ अदीनवदनाः शूराः शत्रुभिः परिवे
 षिताः ॥ आह्वेषुविपन्नायेतेषांमार्गोदिवाकरः ॥ ४४ ॥ अनाथस्त्रीद्विजार्थेचशरणागतपालने ॥ प्राणांस्त्यजंतियेवैइयनच्यवंतिदिवस्तुते ॥ ४५ ॥
 पंग्वधवालबुद्धाश्चरोग्यनाथदरिद्रितान् ॥ येषुष्णतिसदावैइयतेमोदतिसदादिवि ॥ ४६ ॥ गांहृद्वापंकनिर्मप्रारोगमग्नद्विजंतथा ॥ उद्धरतिनरायेचते
 षालोकोश्वमेधिनम् ॥ ४७ ॥ गोप्रासंयेप्रयच्छंतियेशुश्रूषतिगाः सदा ॥ येनारोहंतिगोपृष्ठेतेस्वलोकनिवासिनः ॥ ४८ ॥ गर्तमात्रंतुयेचकुर्यत्रगौर
 तृषाभवेत् ॥ यमलोकमदृष्ट्वैवतेयांतिस्वर्गतिनराः ॥ ४९ ॥ अग्निपूजादेवपूजायुगपूजारताश्चये ॥ द्विजपूजारतानित्यंतेविप्राः स्वर्गगामिनः ॥ ५० ॥
 वापीकूपतडागादौधर्मस्यांतोनविद्यते ॥ पिबंतिस्वेच्छयायत्रजलस्थलचरास्तदा ॥ ५१ ॥ नित्यंदानपरः सोत्रकथ्यतेविबुधैरपि ॥ यथायथाचपा
 नीयंपिबंतिप्राणिनोभृशम् ॥ ५२ ॥ तथातथाऽक्षयः स्वर्गोधर्मबुद्ध्याविशावर ॥ प्राणिनांजीवनंवारिप्राणावारिणिसंस्थिताः ॥ ५३ ॥ नित्यस्नानेन
 पूयंतयेपपातकिनोनराः ॥ प्रातस्नानंहरैर्द्वैइयबाह्याभ्यंतरजंमलम् ॥ ५४ ॥ प्रातःस्नानेननिष्पापोनरोनिरयं व्रजेत् ॥ स्नानंविनातुयोभुक्तेमलाशीस
 सदानरः ॥ ५५ ॥ अस्नार्यायोनरस्तस्यविमुखापितृदेवताः ॥ स्नानहीनोनरः पापः स्नानहीनोनरोशुचिः ॥ ५६ ॥ अस्नार्यानरकंभुंतेपुंस्कीटा
 दिषुजायते ॥ येषुनःस्नोतसिस्नानमाचरंतीहपर्वणि ॥ ५७ ॥ तेनैव नरकंयांतिनजायंतेकुयोनिषु ॥ दुःस्वप्नादुपचितः श्वेदव्याभवंतिसर्वदा ॥ ५८ ॥

१० पु०

॥ २८ ॥

प्रातःस्नानेन शुद्धानां पुरुषाणां विशांवर ॥ तिलांश्च तिलपात्रांश्च तिलप्रस्थं यथाविधि ॥ ५९ ॥ दत्त्वा प्रेतपतेर्भूमौ न ब्रजं तिनराः क्वचित् ॥ पृथिवीं कांचनं
गांच दत्त्वा दानानि षोडश ॥ ६० ॥ गत्वानविनिवर्तते स्वर्गलोकाद्विकुण्डल ॥ पुण्यासु तिथिषु प्राज्ञोऽन्यतीपाते च संक्रमे ॥ ६१ ॥ स्नात्वा दत्त्वा च यत्किंचिन्नैवम
जतिदुर्गतौ ॥ नैवाक्रामंति दातारो दारुणरौरवं पथम् ॥ इह लोके न जायते कुले धनविवाजिते ॥ ६२ ॥ सत्यवादी सदा मौनी प्रियवादी च योनरः ॥ अक्रोधनः समाचारो
नातिवाद्यनसूयकः ॥ ६३ ॥ सदा दाक्षिण्यसंपन्नः सदा भूतदयान्वितः ॥ गोप्ता च परमर्माणो वक्ता परगुणस्थ च ॥ ६४ ॥ परस्वतुणमात्रं च मनसापिनयो
हरेत् ॥ न पश्यंति विशांश्चेष्ट ह्येते नरकयातनाम् ॥ ६५ ॥ परापवादी पाखंडः पापेभ्योऽपिमतोधिकः ॥ पच्यते नरके तावद्यावदाभूतसंभ्रवम् ॥ ६६ ॥ वक्ता पर
पवाक्यानां मतव्यो नरकागतः ॥ संदेहो न विशांश्चेष्ट पुनर्याति च दुर्गतिम् ॥ ६७ ॥ नतीर्थे न तपोभिश्च कृतप्रस्यास्ति निष्कृतिः ॥ सहते यातनां चोरांसनरो नरके
चिरम् ॥ ६८ ॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि तेषु मज्जति योनरः ॥ जितेंद्रियो जिताहारो न स यातियमालयम् ॥ ६९ ॥ नतीर्थे पातकं कुर्यान्न च तीर्थोपजीवनम् ॥ तीर्थे
प्रतिग्रहस्त्याज्यस्त्याज्यो धर्मस्य विक्रयः ॥ ७० ॥ दुर्जरं पातकं तीर्थे दुर्जरं प्रतिग्रहः ॥ तीर्थे च दुर्जरं सर्वमेतत्किं नरकं व्रजेत् ॥ ७१ ॥ सकृद्गंगां भसिस्नातः पूतो
गंगेयवारिणा ॥ न नरो नरकं याति अपि पातकरा शिक्नुत ॥ ७२ ॥ व्रतदानतपोयज्ञाः पवित्राणीतराणि च ॥ गंगां विद्वद्भिपिक्तस्य न समादितः श्रुतम् ॥ ७३ ॥
अन्यतीर्थसमांगं यो ब्रवीति नराधमः ॥ स याति नरकं वैश्यदारुणरौरवं महत् ॥ ७४ ॥ धर्मद्रव्यं ह्यपांवीजं वैकुण्ठचरणच्युतम् ॥ धृतं मूर्ध्नि महेशेन यद्गंगममलं
जलम् ॥ ७५ ॥ तद्ब्रह्मैव न संदेहो निर्गुणप्रकृतेः परम् ॥ तेन किं समतां गच्छेदपि ब्रह्मांडगोचरे ॥ ७६ ॥ गंगां गंगेति यो ब्रूयाद्भ्योजनानां शतैरपि ॥
नरो नरकं याति किं तया सदृशं भवेत् ॥ नान्येन दह्यते सद्यः क्रियानरकदायिनी ॥ ७७ ॥ गंगां भसिप्रयत्नेन स्नातव्यं तेन मानवैः ॥ प्रतिगृह्णन् वृत्तायः
प्रतिग्रहक्षमोऽपि सन् ॥ सांद्रजोद्योतते वैश्यतारारूपश्चरं दिवि ॥ ७८ ॥ गामुद्धरंति येषां काद्वये रक्षति च रोगिणः ॥ भ्रियंते गोमृहे ये च ते पानभसि
तारकाः ॥ यमलोके न पश्यंति प्राणायामपरायणाः ॥ ७९ ॥ अपि दुष्कृतकर्माणस्तैरेव हतकिल्बिषाः ॥ दिवसे दिवसे वैश्यप्राणायामास्तु षोडश ॥
अपि ब्रह्महणंसां क्षात्पुनंत्यहरहः कृताः ॥ ८० ॥ तपांसि यानि तप्यंते ब्रतानि नियमाश्च ये ॥ गोसहस्रप्रदानं च प्राणायामस्तु तत्समः ॥ ८१ ॥
अंघ्रिदुःकुशलेण मासे मासे नरः पिबेत् ॥ संवत्सरं शतं साग्रं प्राणायामस्तु तत्समः ॥ ८२ ॥ पातकं तु महद्वच्च तथा क्षुद्रोपपातकम् ॥ प्राणायामैः
क्षणात्सर्वभस्मसात्कुरुते नरः ॥ ८३ ॥ मातृवत्परदारान्न्ये मन्यते नरोत्तमाः ॥ न ते याति नरं श्रेष्ठकदाचिद्यमयातनाम् ॥ ८४ ॥ मनसापि परेषां
यः कलत्राग्निं न सेवते ॥ सहलोकद्वयेनास्ति तेन वैश्यधराधृता ॥ ८५ ॥ तस्माद्दम्भान्विनैस्त्याग्यं परदारोपसेवनम् ॥ नर्यति परदारस्तु नरकाने

स्व० सं० तु

अ० ३१

॥ २८ ॥

कविंशतिम् ॥ ८६ ॥ लोभोनजायतेयेषांपरदारेषुमानसे ॥ तेषांतिदेवलोकंतुनयमवैश्यसत्तम ॥ ८७ ॥ शश्वत्क्रोधानिदानेषुयःक्रोधेननजीयते ॥
 जितस्वर्गःसमंतव्यःपुरुषोऽक्रोधनोभुवि ॥ ८८ ॥ मातरं पितरं पुत्रआराधयतिदेववत् ॥ अप्राप्तेषाद्धकेकालेनयातिचयमालयम् ॥ ८९ ॥ पितुश्चा
 धिकभावेनयेचर्यतिगुरुंनराः ॥ भवंत्यतिथयोलोकेब्रह्मणस्तेविशांवर ॥ ९० ॥ इहचैवास्त्रियोधन्याःशीलस्यपरिरक्षणत् ॥ शीलभंगेचनारीणांयम
 लोकःसुदारुणः ॥ ९१ ॥ शीलंरक्ष्यंसदास्त्रीभिर्दुष्टसंगविवर्जनात् ॥ शीलेनहिपरःस्वर्गःस्त्रीणांवैश्यनसंशयः ॥ ९२ ॥ शूद्रस्यपाकयज्ञेननिषिद्धाचरणे
 नच ॥ दुर्गतिर्विहितावैश्यतस्यसानारकीगतिः ॥ ९३ ॥ विचारयंतियेशास्त्रवेदाभ्यासरताश्चये ॥ पुराणंसंहितायेचश्रावयतिपठंतिच ॥ ९४ ॥ व्याकुर्वति
 स्मृतियैचयेधर्मप्रतिबोधकाः ॥ वेदांतिषुनिषण्णायेतैरियंजगतीधृता ॥ ९५ ॥ तत्तदभ्यासमाहात्म्यैःसर्वैतेहतकिल्बिषाः ॥ गच्छंतिब्रह्मणोलोकंयत्रमोहो
 नविद्यते ॥ ९६ ॥ ज्ञानमज्ञाययोदयाद्वेदशास्त्रसमुद्भवम् ॥ अपिवेदास्तमर्चतिभवबंधविदारणम् ॥ ९७ ॥ श्रूयतामद्भुतंहेतद्रहस्यंवैश्यसत्तम ॥ समंतं
 धर्मराजस्यसर्वलोकामृतप्रदम् ॥ ९८ ॥ नयमंयमलोकंचनभूतान्घोरदर्शनान् ॥ पश्यंतिवैष्णवान्नंसत्यंसत्यंमयोदितम् ॥ ९९ ॥ प्राहास्मान्यमुना
 भ्रातासदैवाहिपुनःपुनः ॥ भवद्भिर्वैष्णवास्त्याज्यानतेस्युर्ममगोचराः ॥ १०० ॥ स्मरंतियेसकृद्भूताःप्रसंगेनापिकेशवम् ॥ तेविध्वस्ताखिलाघांघायांति
 विष्णोःपरंपदम् ॥ १०१ ॥ दुराचारोदुष्कृतोपिसदाचाररतोपियः ॥ भवद्भिःसदात्याज्योविष्णुंचभजतेनरः ॥ १०२ ॥ वैष्णवोयद्गृहेभुंक्तयेषांवैष्णवसं
 गतिः॥तेपिबःपरिवार्याःस्युस्तत्संगहतकिल्बिषाः॥ १०३ ॥ इत्थंवैश्यानुशास्त्यस्मान्देवोदंडधरःसदा ॥ अतो नोवैष्णवायांतिराजधानीयमस्यतु ॥ १०४ ॥
 विष्णुभक्तिंविनानृणांपापिष्ठानांविशांवर ॥ उपायोनास्तिनास्त्यन्यःसंतर्तुनरकांबुपिम् ॥ १०५ ॥ श्वपाकमपिनेक्षेतलोकेष्टवैश्यवैष्णवम् ॥ वैष्णवोवर्ण
 बाह्योपिपुनातिभुवनत्रयम् ॥ १०६ ॥ एतावतालमचनिर्हरणायपुंसांसंकीर्तनंभगवतोऽगुणकर्मनाम्नाम् ॥ विष्णुपुत्रमपचवान्यदजामिलोपिनारायणेति
 म्रियमाणइयायमुक्तिम् ॥ १०७ ॥ नरकेतुचिरंमग्नाःपूर्वैयेचकुलद्वये ॥ तदैवयांतिस्वर्गंयदाचर्तिमुदाहरिम् ॥ १०८ ॥ विष्णुभक्तस्ययेदासावैष्णवा
 न्नभुजश्चये ॥ तेतुक्रतुभुजावैश्यगतिंयांतिनिराकुलाः ॥ १०९ ॥ प्रार्थयेंद्रैष्णवस्यान्नप्रयत्नेनविचक्षणः ॥ सर्वपापविशुद्धचर्यतदभावेजलंपिबेत् ॥ ११० ॥
 गोविंदेतिजपन्मंत्रं कुत्रचिन्म्रियतेयदि ॥ सनरोनयमंपश्येत्तंचनेक्षामहेवयम् ॥ १११ ॥ सांगंसमुद्रंसध्यानंसक्रुपिःछंददैवतम् ॥ दीक्षयाविधिवन्मंत्रंजपेद्दे
 द्वादशाक्षरम् ॥ ११२ ॥ अष्टाक्षरंचमंत्रेशंयेजपंतिनरोत्तमाः ॥ तान्दृष्ट्वाब्रह्महाशुद्धचेद्भ्राजतोविष्णुवत्स्वयम् ॥ ११३ ॥ शंसिनश्चक्रिणोभूत्वाब्रह्माभ्यंतर

५० पु०

॥ २९ ॥

गामिनः ॥ वसंतिवैष्णवेलोकेविष्णुरूपेणतेनराः ॥ ११४ ॥ हृदिस्त्र्येजलेवाथप्रतिमास्थंडिलेपिच ॥ समभ्यर्च्यहरिंयांतिनरास्तद्वैष्णवंपदम् ॥ ११५ ॥
 अथवासर्वदापूज्योवासुदेवोमुमुक्षुभिः ॥ शालग्रामेमणौचक्रैवज्जकीटविनिर्मिते ॥ ११६ ॥ अधिष्ठानाहितद्विष्णोःसर्वपापप्रणाशनम् ॥ सर्वपुण्यप्रदंवैश्य
 सर्वेषामपिमुक्तिदम् ॥ ११७ ॥ यःपूजयेद्भरिचक्रेशालग्रामशिलोद्भवे ॥ राजसुयसहस्रेणतेनेष्टंप्रतिवासरे ॥ ११८ ॥ सदामनंतिवेदांताब्रह्मनिर्वाणमच्यु
 तम् ॥ तत्प्रसादोभवेन्नृणांशालग्रामशिलार्चनात् ॥ ११९ ॥ महाकाष्ठस्थितोवाह्निर्मसस्थानेप्रकाशते ॥ यथातथाहरिर्व्यापीशालग्रामेप्रकाशते ॥ १२० ॥
 अपिपापसमाचाराःकर्मण्यनधिकारिणः ॥ शालग्रामार्चकवैश्यनैवयातियमालयम् ॥ १२१ ॥ नतथारमतेलक्ष्म्यांनतथास्वपुरेहरिः ॥ शालग्राम
 शिलाचक्रेयथासरमतेसदा ॥ १२२ ॥ अग्निहोत्रंकृतंतेनदत्तापृथ्वीससागरा ॥ येनार्चितोहरिश्चक्रेशालग्रामशिलोद्भवे ॥ १२३ ॥ शिलाद्वादशभो
 वैश्यशालग्रामशिलोद्भवाः ॥ विधिवत्पूजितायेनतस्यपुण्यंवदामिते ॥ १२४ ॥ कोटिद्वादशलिंगैस्तुपूजितैःस्वर्णपंकजैः ॥ यत्स्याद्वादशकालेषु
 दिनेनैकेनतद्भवेत् ॥ १२५ ॥ यःपुनःपूजयेद्भक्त्याशालग्रामशिलाशतम् ॥ उपित्वासहरेलोकैचक्रवर्तीहजायते ॥ १२६ ॥ कामैःक्रोधैःप्रलोभैश्चव्याप्तो
 यत्रनराधमः ॥ सोपियातिहरेलोकंशालग्रामशिलार्चनात् ॥ १२७ ॥ यःपूजयेच्चर्गाविंशशालग्रामेमुदानरः ॥ आभूतसंप्लवंयावन्नसप्रच्यवतेदिवः ॥ १२८ ॥
 विनातीर्थैर्विनादानैर्विनायज्ञैर्विनामतिम् ॥ मुक्तिंयातिनरावैश्यशालग्रामशिलार्चनात् ॥ १२९ ॥ नरकंगर्भवासंचतिर्यक्त्वकृमियोनिताम् ॥ नया
 तिवैश्यपापोपिशालग्रामशिलार्चकः ॥ १३० ॥ दीक्षाविधानमंत्रज्ञोयश्चक्रेबलिमाहरिः ॥ गंगागोदावररिवानद्योमुक्तिप्रदाश्रयाः ॥ १३१ ॥ निवसंति
 हिताःसर्वाःशालग्रामशिलाजले ॥ नैवेद्यैर्विविधैःपुष्पैर्धूपदीपैर्विलेपनैः ॥ १३२ ॥ गीतवादित्रस्तोत्राद्यैःशालग्रामशिलार्चनम् ॥ कुरुतेमानवोयस्तुकलौ
 भक्तिपरायणः ॥ १३३ ॥ कल्पकोटिसहस्राणिरमतेसन्निधौहरेः ॥ लिंगैस्तुकोटिभिर्दृष्टैर्यत्फलंपूजितैस्तुतैः ॥ १३४ ॥ शालग्रामशिलायास्तुहोकेनाद्वा
 हितत्फलम् ॥ सकृदभ्यर्चितेलिंगेशालग्रामशिलोद्भवे ॥ १३५ ॥ मुक्तिंयातिमनुजानृनंसारुयेनवर्जिताः ॥ शालग्रामशिलारूपीयत्रतिष्ठतिकेश
 वः ॥ १३६ ॥ तत्रदेवाःसुरायक्षाभुवनानिचतुर्दश ॥ शालग्रामशिलार्यातुयःश्राद्धंकुरुतेनरः ॥ १३७ ॥ पितरस्तस्यतिष्ठंतितृप्ताःकल्पशतंदिवि ॥
 येषिवंतिनरानित्यंशालग्रामशिलाजलम् ॥ १३८ ॥ पंचगव्यसहस्रेस्तुसेवितैःकिंप्रयोजनम् ॥ कोटितीर्थसहस्रेस्तुसेवितैःकिंप्रयोजनम् ॥ १३९ ॥ तोयं
 यदिपिवेत्पुण्यंशालग्रामशिलांगजम् ॥ शालग्रामशिलायत्रतत्तीर्थयोजनत्रयम् ॥ १४० ॥ तत्रदानंचहोमंचसर्वकोटियुगंभवेत् ॥ शालग्रामशिलातोयं
 यःपिवेद्विदुनासमम् ॥ १४१ ॥ मातृस्तन्यंपुनर्नैवसपिवेद्विष्णुभावनरः ॥ शालग्रामसमीपेतुक्रोशमात्रंसमंततः ॥ १४२ ॥ कीटकोपियुतोयातिवैकुण्ठम्

स्व० सं० तृ०

अ० ३१

॥ २९ ॥

वनपरम् ॥ शालग्रामशिलाचक्रं यो दद्याद्दानमुत्तमम् ॥ १४३ ॥ भूचक्रं तेन दत्तं स्यात्स शैलवनकाननम् ॥ शालग्रामशिलाया यो मूल्यमुत्पादयेन्नरः ॥ १४४ ॥
 विक्रेता चानुमेतायः परीक्षासु च मोदते ॥ ते सर्वे नरकं यांति यावदाभूतसंघ्रवम् ॥ १४५ ॥ ततः सर्वजं ये द्वे इयं चक्रस्य क्रयविक्रयम् ॥ बहुनोक्तेन किं वै इयं कर्तुं
 व्यपापभीरुणा ॥ १४६ ॥ स्मरणं वा सुदेवस्य सर्वपापहरं हरिः ॥ तपस्तप्त्वनारोघोरमरण्ये नियतेन्द्रियः ॥ १४७ ॥ यत्फलं समवाप्नोति तत्र त्वागरुड
 ध्वजम् ॥ कृत्वा पिबद्गुः पापं नरो मोहसमन्वितः ॥ १४८ ॥ नयाति नरकं गत्वा सर्वपापहरं हरिम् ॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि पुण्यान्यायत नानि च ॥ १४९ ॥
 तानि सर्वाण्यवाप्नोति विष्णोर्नामानुकीर्तनात् ॥ देवं शार्ङ्गधरं विष्णुं ये प्रपन्नाः परायणाः ॥ १५० ॥ न तेषां यमसालोक्यं न ते स्युर्नरकौकसः ॥ वैष्णवः पुरुषो
 वै इयं शिवनिंदां करोति यः ॥ १५१ ॥ न विंदे द्वैष्णवं लोके स याति नरकं महत् ॥ उपोष्यैकादशीमिमां प्रसंगेनापि मानवः ॥ १५२ ॥ नयाति यातनां यामीमिति
 लोमशतः श्रुतम् ॥ नेह शं पावनां किंचिन्निषु लोकेषु विद्यते ॥ १५३ ॥ उभयं पद्मनाभस्य दिनं पातकनाशनम् ॥ तावत्पापानि देहे स्मिन् च संतीह विशां व
 र ॥ १५४ ॥ यावन्नोपवसेज्जंतुः पद्मनाभं दिनं शुभम् ॥ अश्वमेधसहस्राणि राजसूयशतानि च ॥ १५५ ॥ एकादश्युपवासस्य कलानां हतिषोडशीम् ॥ ए
 कादशोद्विष्टैः पापं यत्कृतं वै इयमानवैः ॥ १५६ ॥ एकादश्युपवासेन तत्सर्वं विलयं व्रजेत् ॥ एकादशीसर्मा किंचित् पुण्यं लोकेन विद्यते ॥ १५७ ॥ व्या
 जेनापि कृतायैस्तु वंशं यांति न भास्करे ॥ स्वर्गमोक्षप्रदा ह्येषा शरीरारोग्यदायिनी ॥ १५८ ॥ सुकलत्रप्रदा ह्येषा जीवत्पुत्रप्रदायिनी ॥ नगंगानगया वै इयं
 नकाशीनच पुष्करम् ॥ १५९ ॥ न चापि वैष्णवं क्षेत्रं तुल्यं हरिदिनेन तु ॥ यमुना चन्द्रभागान तुल्या हरिदिनेन तु ॥ १६० ॥ अनायासेन येनात्र प्रा
 प्यते वैष्णवं पदम् ॥ रात्रौ जागरणं कृत्वा समुपोष्य हरिर्दिने ॥ १६१ ॥ दशवैपैतुके पक्षे मातृके दशपूर्वजाः ॥ प्रियाया दशये वै इयं तानुद्धरति निश्चितम् ॥
 ॥ १६२ ॥ द्वेद्वसंगपरित्यक्तानां गारिकृतकेतनाः ॥ स्रग्मिणः पीतवसनाः प्रयांति हरिर्मंदिरम् ॥ १६३ ॥ बालत्वे यो वने वापि बाह्ये केवा विशां वर ॥ उपो
 ष्यैकादशीं नूनं नैति पापोति दुर्गतिम् ॥ १६४ ॥ उपोष्ये ह त्रिरात्राणि कृत्वा वार्ताथं मज्जनम् ॥ दत्वा हेमतिलाङ्गाश्च स्वर्गायां तीह मानवाः ॥ १६५ ॥
 तीर्थे स्नाति नये वै इयं दत्तं कांचनं च ये ॥ नैव तप्तं तपः किंचित् ते स्युः सर्वत्र दुःखिताः ॥ १६६ ॥ संक्षिप्य कथितं धर्मं नरकस्य निरूपणम् ॥ अद्भोः स
 र्वभूतेषु बाह्मनः कायकर्मभिः ॥ १६७ ॥ इन्द्रियाणां निरोधश्च दानं च हरिसेवनम् ॥ वर्णाश्रमक्रियाणां च पालनं विधितः सदा ॥ १६८ ॥ स्वर्गार्थी स वेदावै
 इयं तपोदानं न कीर्तयेत् ॥ यथाशक्ति तथा दद्यात्मानो हितकाम्यया ॥ १६९ ॥ उपानद्वस्त्रमन्त्रानि पत्रं मूलं फलं जलम् ॥ अवध्यं दिवसं कार्यं दद्रेणा
 पि वैश्यक ॥ १७० ॥ इह लोके परे चैव न दत्तं नोपतिष्ठते ॥ दातारो नैव पश्यंति तांतां वैयमयातनाम् ॥ १७१ ॥ दीर्घायुषो धनाढ्याश्च भवंतीह पुनः पुनः ॥

५० पु०
॥ ३० ॥

किमत्रबहुनोक्तेनयात्यधर्मेणदुर्गातिम् ॥ १७२ ॥ आरोहंतिदिवधर्मेनराःसर्वत्रसर्वदा ॥ १७३ ॥ तेनबालत्वमारभ्यकर्तव्यधर्मसंग्रहः ॥ इति ते
कथितं सर्वकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १७४ ॥ ॥ विकुण्डल उवाच ॥ ॥ श्रुत्वा त्वद्वचनं सौम्यप्रसन्नचित्तमेव मे ॥ गंगोदपापहंसद्यः पापहारिस्तां
वचः ॥ १७५ ॥ उपकर्तुं प्रियवक्तुं गुणो नैसर्गिकः सताम् ॥ शीतांशुः क्रियते केन शीतलो मृतमंडलः ॥ १७६ ॥ देवदूतततो ब्रह्मिकारुण्यान्मम पृच्छतः ॥ न
रकान्निष्कृतिः सद्यो भ्रातुर्मजायते कथम् ॥ १७७ ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा देवदूतोजगादह ॥ ध्यानं दृष्ट्वा क्षणं ध्यात्वा तन्मैत्रीरज्जुबंधनः ॥ १७८ ॥ यत्ते वैश्याष्टमे
पुण्यं त्वया जन्मनि सांचितम् ॥ तद्भावे दीयतां सर्वस्वगतस्य यदीच्छसि ॥ १७९ ॥ ॥ विकुण्डल उवाच ॥ ॥ किं तत्पुण्यं कथं जातार्कजन्मच पुरातनम् ॥
तत्सर्वकथ्यतां हतततो दास्यामि सत्वरम् ॥ १८० ॥ ॥ देवदूत उवाच ॥ ॥ शृणु वैश्यप्रवक्ष्यामि तत्पुण्यं च सहेतुकम् ॥ पुरामधुवने पुण्येऋषिरासच्चिशाकुनिः ॥
॥ १८१ ॥ तपोध्ययनसंपन्नस्तेजसां ब्रह्मणा समः ॥ जज्ञिरे तस्य रेवत्यां नवपुत्राग्रहा इव ॥ १८२ ॥ ध्रुवः शीलो बुधस्तारोज्योतिष्मानुतपंचमः ॥ अग्निहोत्ररता ह्येते गृ
हधर्मे पुरेभिरे ॥ १८३ ॥ निर्मोहो जितकामश्च ध्यानकोशो गुणाधिकः ॥ एते गृहविरक्ताश्च चत्वारो द्विजसूनवः ॥ १८४ ॥ चतुर्थोऽश्रममापन्नाः सर्वकामविनिस्पृहाः ॥
ग्रामैकवासिनः सर्वे निःसंगानिष्परिग्रहाः ॥ १८५ ॥ निराशानिष्प्रयत्नाश्च समलोष्टाश्मकांचनाः ॥ येन केनचिदाच्छन्ना येन केनचिदाशिताः ॥ १८६ ॥ सायं ग्रहास्त
थानित्यं विष्णुध्यानपरायणाः ॥ जितनिद्रा जिताहारा वातशीतसहिष्णवः ॥ १८७ ॥ पश्यन्तो विष्णुरूपेण जगत्सर्वचराचरम् ॥ चरन्तिलीलाया पृथ्वी तेन्यो
न्यमौ नमास्थिताः ॥ १८८ ॥ न कुर्वन्ति क्रियां कांचिदर्थमात्रं हियागिनः ॥ दृष्ट्वा नानासंदेहाश्चिद्विकारविशारदाः ॥ १८९ ॥ एवं ते तव विप्रस्य पूर्वमष्टम
जन्मनि ॥ तिष्ठतो मध्यदेशेषु पुत्रदारकुटुंबिनः ॥ १९० ॥ गेहं तावकमाजग्मुर्मध्याह्ने क्षुत्पिपासिताः ॥ वैश्वदेवांतरेकाले त्वया दृष्टा गृहांगणे ॥ १९१ ॥ स
गद्गदं साधुनेत्रं स हर्षं च स संभ्रमम् ॥ दंडवत्प्रणिपातेन बहुमानपुरःसरम् ॥ १९२ ॥ प्रणम्य चरणौ मूर्ध्नैः कृत्वा पाण्डियुगाञ्जलिम् ॥ तदा भिनन्दिताः सर्वे तया
सूनृतया गिरा ॥ १९३ ॥ अद्य मे सफलं जन्म जीवितं सफलं तथा ॥ अद्य विष्णुः प्रसन्नो मे सनाथो व्यास्मि पावनः ॥ १९४ ॥ धन्योऽस्म्यद्य गृहं धन्यं धन्या अद्य कु
टुंबिनः ॥ ममाद्यपि तरोधन्या धन्या गावः श्रुतं धनम् ॥ १९५ ॥ यद्दृष्टौ भवतां पादौ तापत्रयहरौ मया ॥ भवतां दर्शनं यस्माद्वन्यस्यैव हरेरिव ॥ १९६ ॥ एवं स
पूज्यं कृत्वा तु पादप्रक्षालनं तथा ॥ धृतं मूर्ध्नि विशांश्रेष्ठश्रद्धया परया तदा ॥ १९७ ॥ यत्र पादोदकं वैश्यश्रद्धया शिरसा धृतम् ॥ गंधपुष्पाक्षतैर्धूपैर्दीपैर्भावं
पुरःसरम् ॥ १९८ ॥ संपूज्य सुंदराग्नेन भोजिता यतस्तथा ॥ तृप्ताः परमहंसास्ते विश्रांता मदीरे निशि ॥ १९९ ॥ ध्यायंतश्च परंब्रह्मयज्ज्योतिज्योतिषामतम् ॥
तेषामातिथ्यं पुण्यं जातं यत्ते विशांश्वर ॥ २०० ॥ न तद्वक्त्रसद्वेषणवक्तुं शक्नोम्यहं खलु ॥ श्रुतानां प्राणिनः श्रेष्ठाः प्राणिनां मतिजीविनः ॥ २०१ ॥ मति

स्व० सं० तृ०
अ० ३१

॥ ३० ॥

मत्सुसुराः श्रेष्ठानेषु ब्रह्मजातयः ॥ ब्राह्मणेषु च विद्वांसो विद्वत्सुकृतबुद्धयः ॥ २०२ ॥ कृतबुद्धिषु कर्तारः कर्तृषु ब्रह्मवेदिनः ॥ अतएव सुपूज्यास्ते तस्मा
 च्छ्रेष्ठा जगत्रये ॥ २०३ ॥ तत्संगतिर्विशांश्रेष्ठमहापातकनाशिनी ॥ विश्रांता गृहिणो गेहे संतुष्टा ब्रह्मवेदिनः ॥ २०४ ॥ आजन्म संचितं पापं नाशयतीक्षणेन वै ॥
 संचितं यद्ब्रह्मस्थस्य पापमामरणातिकम् ॥ २०५ ॥ विनिर्दहतं तत्सर्वमेकरात्रोपि तोयति ॥ स्वभ्रात्रे देहितं पुण्यं नरकाद्येन मुच्यते ॥ २०६ ॥ इति दूतवचः शु
 त्वा ददौ पुण्यं सत्स्वरम् ॥ हृष्टेन चेतसा भ्रातानिरयात्तोपि निर्गतः ॥ २०७ ॥ देवैस्तु पुष्पवर्षेण पूजितौ च दिवंगतौ ॥ ताभ्यां संपूजितः सम्यग्गतो दूतो यथा
 गतः ॥ २०८ ॥ अखिलभुवनबोधे द्यूतस्य वाक्यं निगमवचनतुल्यं वैश्यपुत्रो निश्म्य ॥ स्वकृतसुकृतदानाद्वातरंतरारयित्वा सुरपतिवरलोकं तेन सार्द्धं
 जगाम ॥ २०९ ॥ इति हासमिर्मराजन्यः पठेच्छृणुयादपि ॥ सगोसहस्रदानस्य विशोको लभते फलम् ॥ २१० ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे एकत्रिंशो
 ऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ ततो गच्छेतरा जेंद्रमुगंधं लोकविश्रुतम् ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा ब्रह्मलोके महीयते ॥ १ ॥ रुद्रावर्तततो गच्छेत्तीर्थं सेवी
 नराधिप ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजस्वर्गलोके महीयते ॥ २ ॥ गंगायाश्च नरश्रेष्ठ सरस्वत्याश्च संगमे ॥ स्नातोऽश्वमेधमाप्नोति स्वर्गलोकं च गच्छति ॥ ३ ॥ तत्र
 कर्णदेस्नात्वा देवमभ्यर्च्य शंकरम् ॥ नदुर्गंतिमाप्नोति स्वर्गलोकं च गच्छति ॥ ४ ॥ ततः कुन्जाम्रकं गच्छेत्तीर्थं सेवी यथाक्रमम् ॥ गोसहस्रमाप्नोति
 स्वर्गलोकं च गच्छति ॥ ५ ॥ अरुंधतीवटं गच्छेत्तीर्थं सेवी नराधिप ॥ सामुद्रकमुपस्पृश्य त्रिरात्रोपोपितो नरः ॥ ६ ॥ गोसहस्रफलं विद्यात्स्वर्गलोकं च ग
 च्छति ॥ ब्रह्मावर्तततो गच्छेद्ब्रह्मचारी समाहितः ॥ ७ ॥ अश्वमेधमाप्नोति स्वर्गलोकं च गच्छति ॥ यमुनाप्रभवं गच्छेत्समुपस्पृश्य यामुनम् ॥ ८ ॥ अश्व
 मेधफलं लब्ध्वा ब्रह्मलोके महीयते ॥ दर्वीसंक्रमणं प्राप्य तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ ९ ॥ अश्वमेधमाप्नोति स्वर्गलोकं च गच्छति ॥ सिंधोश्च प्रभवं गत्वा सि
 ङ्गंधर्वं सेवितम् ॥ १० ॥ तत्रोष्यरजनीः पंचदद्याद्बहुसुवर्णकम् ॥ अथ देवीं समासाद्य नरः परमदुर्गमां ॥ ११ ॥ अश्वमेधमाप्नोति गच्छेच्चौशनसीं
 गतिम् ॥ ऋषिकुल्यां समासाद्य वसिष्ठं चैव भारत ॥ १२ ॥ वसिष्ठं समाति क्रम्य सर्ववर्णाद्विजातयः ॥ ऋषिकुल्यां नरः स्नात्वा ऋषिलोकं प्रपद्यते ॥ १३ ॥
 यदितत्र वसेन्मांसं शाकाहारो नराधिप ॥ भृगुतुंगं समासाद्य वाजिमेधफलं लभेत् ॥ १४ ॥ गत्वा वीरप्रमोक्षं च सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ कार्तिकमाघयोश्चैव तीर्थं
 मासाद्य दुर्लभम् ॥ १५ ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यां फलं प्राप्नोति पुण्यकृत् ॥ ततः संख्यां समासाद्य विद्यातीर्थं मनुत्तमम् ॥ १६ ॥ उपस्पृशेत्सविद्यानां सर्वासां
 पारंगो भवेत् ॥ महाश्रमे वसेद्वा त्रिसर्वपापप्रमोचने ॥ १७ ॥ एककालं निराहारो लोकान्सर्वसते शुभान् ॥ षष्ठकालोपवासेन मासमुच्यमहालये ॥ १८ ॥

प० पु०
॥ ३१ ॥

तीर्णस्तारयतेजंतुर्दशपूर्वाब्दशापरान् ॥ दृष्ट्वा माहेश्वरं पुण्यं परं सुरमस्कृतम् ॥ १९ ॥ कृतार्थः सर्वकृत्येषु न शोचेन्मरणकचित् ॥ सर्वपापविशुद्धा
त्मा विद्याद्रुसुवर्णकम् ॥ २० ॥ अथ वेतसिकां गच्छेत्पितामहनिषेविताम् ॥ अश्वमेधमवाप्नोति गतिं च परमां व्रजेत् ॥ २१ ॥ अथ सुंदरिकां तीर्थं प्राप्य सि
द्धिनिषेविताम् ॥ रूपस्य भागी भवति दृष्टमेतत्पुरातनैः ॥ २२ ॥ ततो ब्राह्मणिकां गत्वा ब्रह्मचारी समाहितः ॥ पद्मवर्णेन यानेन ब्रह्मलोकं प्रपद्यते ॥ २३ ॥
ततश्च नैमिषं गच्छेत्पुण्यं द्विजनिषेवितम् ॥ तत्रानित्यं निवसति ब्रह्मादेव गणैः सह ॥ २४ ॥ नैमिषं प्रार्थयानस्य पापस्यार्द्धं प्रणश्यति ॥ प्रविष्टमानस्तु नरः
सर्वपापात्प्रमुच्यते ॥ २५ ॥ तत्र मासं वसेद्दीर्घानैमिषे तीर्थं तत्परः ॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि नैमिषे तानि भारत ॥ २६ ॥ अभिषेकं तत्र कृत्वा नित्यं तोनिय
ताशनः ॥ राजसूयस्य यज्ञस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥ २७ ॥ पुनात्यासप्तमं चैव कुलं भरतसत्तम ॥ यस्त्यजेन्नैमिषे प्राणानुपवासपरायणः ॥ २८ ॥
समो देत्स्वर्गलोकस्थ एव माहुर्मनीषिणः ॥ नित्यं मेध्यं च पुण्यं च नैमिषं नृपसत्तम ॥ २९ ॥ गंगोद्भेदं समासाद्य त्रिरात्रोपोषितो नरः ॥ वाजपे
यमवाप्नोति ब्रह्मभूतो भवेत्सदा ॥ ३० ॥ सरस्वतीं समासाद्य तर्पयेत्पितृदेवताः ॥ सारस्वतेषु लोकेषु मोदते नात्र संशयः ॥ ३१ ॥ ततश्च बाहुदां गच्छे
त्तीर्थं सेवीनराधिप ॥ तत्रोष्य रजनीमेकां स्वर्गलोके महीयते ॥ ३२ ॥ देवसत्रस्य यज्ञस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥ ततश्च रजनीं गच्छेत्पुण्यां पुण्यजनेनैवृताम् ॥ ३३ ॥
पितृदेवांच नरतो वाजपेयमवाप्नुयात् ॥ विमलाशोकमासाद्य विराजति यथा शशी ॥ ३४ ॥ तत्रोष्य रजनीमेकां स्वर्गलोके महीयते ॥ गोप्रतारं ततो गच्छे
त्सरयूतीर्थमुत्तमम् ॥ ३५ ॥ यत्र रामो गतः स्वर्गं स भृत्यबलवाहनः ॥ गेहं त्यक्त्वा पुरारजं तस्य तीर्थं स्यते जसा ॥ ३६ ॥ रामस्य च प्रसादेन व्यवसा
याच्च भारत ॥ तस्मिंस्तीर्थे नरः स्नात्वा गोप्रतारेनराधिप ॥ ३७ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा स्वर्गलोके महीयते ॥ रामतीर्थे नरः स्नात्वा गोमत्यां कुरुनंदन ॥ ३८ ॥
अश्वमेधमवाप्नोति पुनाति स्वकुलं नरः ॥ शतसाहस्रकं तत्र तीर्थं भरतसत्तम ॥ ३९ ॥ तत्रोपस्पृशन् कृत्वा नित्यं तोनियनाशनः ॥ गोसहस्रफलं पुण्यमा
प्नोति भरतर्षभ ॥ ४० ॥ ततो गच्छेत्तथर्मज्ञ ऊर्ध्वस्थानमनुत्तमम् ॥ कोटितीर्थे नरः स्नात्वा अर्चयित्वा गुहं नृप ॥ ४१ ॥ गोसहस्रफलं विद्यात्तेजस्वी चापि
जायते ॥ ततो वाराणसीं गत्वा पूजयित्वा वृषच्वजम् ॥ ४२ ॥ कपिलानां ह्रदस्नात्वा राजसूयफलं लभेत् ॥ मार्कण्डेयस्य राजेन्द्र तीर्थमासाद्य दुर्लभम् ॥ ४३ ॥
गोमतीं गंगयोश्चैव संगमेलोका विश्रुते ॥ अग्निष्टोममवाप्नोति कुलं चैव समुदरेत् ॥ ४४ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ ॥
॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ॥ वाराणस्याश्च माहात्म्यं संक्षेपात्कथितं त्वया ॥ विस्तरेण मुने ब्रूहि तदा प्रीणाति मे मनः ॥ १ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ अत्रे
तिहासं वक्ष्यामि वाराणस्यायुगाश्रयम् ॥ यस्य श्रवणमात्रेण मुच्यते ब्रह्म हतया ॥ २ ॥ मेरुशृंगे पुरा देवमीशानं त्रिपुराद्विषम् ॥ देवासनगता देवी महादे

स्व० सं० पु०
अ० ३३

॥ ३१ ॥

वमपृच्छत ॥ ३ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ देवदेवमहादेवभक्तानामार्तिनाशन ॥ कथंत्वां पुरुषोदेवमचिरादेवपश्यति ॥ ४ ॥ सांख्ययोगस्तथाध्यानं
 कर्मयोगोयवेदिकः ॥ आयासबहुलालोकेयानिचान्यानिशंकर ॥ ५ ॥ येनविश्रान्तचित्तानांयोगिनां कर्मिणामपि ॥ दृश्योहिभगवान्मूर्ध्निःसर्वेषामथ
 देहिनाम् ॥ ६ ॥ एतद्ब्रह्मतन्मज्ञानं गूढं शक्रादिसेवितम् ॥ हिताय सर्वभूतानां ब्रह्मिकामाभिनाशनम् ॥ ७ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ अवाच्यमत्रविज्ञा
 नं ज्ञानमज्ञैर्बहिष्कृतम् ॥ वक्ष्येतवयथातत्त्वं यदुक्तं परमर्षिभिः ॥ ८ ॥ परं गृह्यतमं क्षेत्रं मम वाराणसीपुरी ॥ सर्वेषामेवभूतानां संसारार्णवतारिणी ॥ ९ ॥
 तत्र भक्त्या महादेवि मदीयं व्रतमास्थिताः ॥ निवसन्ति महात्मानः परं नियममास्थिताः ॥ १० ॥ उत्तमं सर्वतीर्थानां स्थानानामुत्तमं च यत् ॥ ज्ञानाना
 मुत्तमं ज्ञानमविमुक्तं परमम् ॥ ११ ॥ स्थानान्तरपवित्राणि तीर्थान्यायतनानि च ॥ इमं ज्ञानसंस्थितान्येव दिव्यभूमिगतानि च ॥ १२ ॥ भूलोकेनैव सं
 लग्नमन्तरिक्षे ममालयम् ॥ अमुक्तास्तत्र पश्यन्ति मुक्ताः पश्यन्ति चेतसा ॥ १३ ॥ इमं ज्ञानमेतद्विख्यातमविमुक्तमिति श्रुतम् ॥ कालो भूत्वा जगदिदं संहारम्य
 त्रसुंदरि ॥ १४ ॥ देवीदं सर्वगुह्यानां स्थानं प्रियतरं मम ॥ मद्रक्तास्तत्र गच्छन्ति मामेव प्रविशन्ति च ॥ १५ ॥ दत्तं जसंतं हुतं चेष्टं तपस्तप्तं कृतं च यत् ॥ ध्यानमध्ययनं
 ज्ञानं सर्वतत्राक्षर्यं भवेत् ॥ १६ ॥ जन्मान्तरसहस्रेषु यत्पार्ष्णपूर्वं संचितम् ॥ अविमुक्तं प्रविष्टस्य तत्सर्वं व्रजति क्षयम् ॥ १७ ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा
 श्वर्णसंकराः ॥ स्त्रियो म्लेच्छाश्च ये चान्ये संकीर्णाः पापयोनयः ॥ १८ ॥ कीटाः पिपीलिकाश्चैव ये चान्ये मृगपक्षिणः ॥ कालेन निधनं प्राप्ता अविमुक्तेवरा
 नने ॥ १९ ॥ चंद्रार्द्रमौलय रुक्महावृषभवाहनाः ॥ शिवेममपुरे देवि जायन्ते तत्र मानवाः ॥ २० ॥ नाविमुक्ते मृतः कश्चिन्नरकं याति किल्विपी ॥ ईश्वरानु
 गृहीता हि सर्वे याति परांगतिम् ॥ २१ ॥ मोक्षं मुदुल्लंभं मत्वा संसारं चातिभिषणम् ॥ अस्मिन्नाचरणौ भंक्त्वा वाराणस्यां वसेन्नरः ॥ २२ ॥ दुल्लंभा तप
 साचापि मृतस्य परमेश्वरि ॥ यत्र तत्र विपन्नस्य गतिः संसारमोक्षणी ॥ २३ ॥ प्रसादा जायते सम्यक्कर्मशैलं नदिनि ॥ अप्रवृद्धानपश्यन्ति ममायाविमो
 हिताः ॥ २४ ॥ विष्णुमूत्रे तसामध्ये ते वसन्ति पुनः पुनः ॥ हन्यमानोऽपि यो विद्वान् वसेद्विप्रशतैरपि ॥ २५ ॥ स याति परमं स्थानं यत्र गत्वानशोचति ॥
 जन्ममृत्युजरा मुक्तं परं याति शिवालयम् ॥ २६ ॥ अपुनर्मरणानां हि सा गतिर्मोक्षकाक्षिणाम् ॥ यां प्राप्य कृतकृत्यः स्यादिति मन्यन्ति पंडिताः ॥ २७ ॥
 न दानैर्न तपोभिश्च न यज्ञैर्नापि विद्यया ॥ प्राप्य ते गतिरुत्कृष्टा या विमुक्ते तुल्यते ॥ २८ ॥ नानावर्णा विवर्णाश्च बाडालाद्या जुगुप्सिताः ॥ किल्विपैः
 पूर्णदेहाश्च विशिष्टैः पातकैस्तथा ॥ २९ ॥ भेषजं परमं तेषामविमुक्तं विदुर्बुधाः ॥ अविमुक्तं परं ज्ञानमविमुक्तं परं पदम् ॥ ३० ॥ अविमुक्तं परं तत्त्वमवि
 मुक्तं परं शिवम् ॥ कृत्वा वै नैष्ठिकीं दीक्षामविमुक्ते वसन्ति ये ॥ ३१ ॥ तेषां तत्परमं ज्ञानं ददाम्यते परं पदम् ॥ प्रयागं नैमिषारण्यं श्रीशैलौथमहाव

५० पु०

॥ ३२ ॥

लम् ॥ ३२ ॥ केदारं भद्रकर्णतुंगया पुष्करमेव च ॥ कुरुक्षेत्रं भद्रकोटिर्नर्मदाप्रातः के श्वरी ॥ ३३ ॥ शालग्रामं च कुन्जाम्रं कोको सुखमनुत्तमम् ॥
प्रभासं विजये शानं गोकर्णं भद्रकर्णकम् ॥ ३४ ॥ एतानि पुण्यस्थानानि त्रैलोक्ये विश्रुतानि ह ॥ नयास्यंति परं तत्त्वं वाराणस्यायथा मृताः ॥ ३५ ॥
वाराणस्यां विशेषेण गंगा त्रिपथगामिनी ॥ प्रविष्टानां शयेत्पापं जन्मान्तरज्ञतेः कृतम् ॥ ३६ ॥ अन्यत्र सुलभा गंगा श्राद्धदानं तपो जपः ॥ व्रतानि स
र्वमेवेतद् वाराणस्यां सुदुर्लभम् ॥ ३७ ॥ जपे च जुहुयात्त्रितयं ददात्यर्चयेत्ते मरान् ॥ बायुभक्षश्च स तत्तं वाराणस्यां स्थितो नरः ॥ ३८ ॥ यदि पापो य
दि शठो यदिव धार्मिको नरः ॥ वाराणसीं समासाद्य पुनाति सकलं कुलम् ॥ ३९ ॥ वाराणस्यायि चैर्यंति महादेवं स्तुवंति वै ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तास्ते
विज्ञेया गणेश्वराः ॥ ४० ॥ अन्यत्र योगज्ञानाभ्यां संन्यासादथ वान्यतः ॥ प्राप्य ते तत्परं स्थानं सहस्रेणैव जन्मनाम् ॥ ४१ ॥ ये भक्ता देवदे
वि वाराणस्यां वसन्ति वै ॥ ते विदंति परं मोक्षमेकेनैव तु जन्मना ॥ ४२ ॥ यत्र योगस्तथा ज्ञानं मुक्तिरेकेन जन्मना ॥ अविमुक्तं तदा साद्य नान्य
दिच्छेत्तपो वनम् ॥ ४३ ॥ यतो मयाऽविमुक्तं तदविमुक्तं ततः स्मृतम् ॥ तदेव गुह्यं गुह्यानामेतद्विज्ञानमुच्यते ॥ ४४ ॥ ज्ञाना ज्ञानाभिनिष्ठानां परमानंदमि
च्छताम् ॥ यागतिर्विदिता सुभ्रुः सा विमुक्ते मृतस्य तु ॥ ४५ ॥ यानि चैवा विमुक्तस्य देहे दृष्टानि कृत्स्नज्ञः ॥ पुरी वाराणसी तेभ्यः स्थानेभ्योऽप्यधिका शु
भा ॥ ४६ ॥ यत्र साक्षात् महादेवो देहातिस्वयमीश्वरः ॥ व्याचष्टे तारकं ब्रह्मतत्रैव ह्यविमुक्तये ॥ ४७ ॥ यत्तत्परतरं तत्त्वमविमुक्तमिति श्रुतम् ॥ एकेन जन्मना दे
वि वाराणस्यां तदा मुयात् ॥ ४८ ॥ भ्रम्येनाभिमध्ये च हृदये चैव मूर्धनि ॥ यथा विमुक्तमादित्ये वाराणस्यां व्यवस्थितम् ॥ ४९ ॥ वरणायास्तथा चास्या मध्ये
वाराणसी पुरी ॥ तत्रैव संस्थितं तत्त्वं नित्यमेवं विमुक्तकम् ॥ ५० ॥ वाराणस्याः परं स्थानं न भूतं न भविष्यति ॥ यत्र नारायणो देवो महादेवो दिवीश्वरः ॥ ५१ ॥
तत्र देवाः सगंधर्वाः सयक्षोरगराक्षसाः ॥ उपासते र्यं स तत्तं देवदेवः पितामहः ॥ ५२ ॥ महापातकिनो देवि ये तेभ्यः पापकृत्तमाः ॥ वाराणसीं समासाद्य ते यां
ति परमांगतिम् ॥ ५३ ॥ तस्मान्मुमुक्षुर्नियतो वसेद्वै मरणांतकम् ॥ वाराणस्यां महादेवाज्ज्ञानं लब्ध्वा विमुच्यते ॥ ५४ ॥ किंतु विभ्राभविर्धंति पापोपह
तचेतसः ॥ ततो नैवाचरेत्पापं कायेन मनसा गिरा ॥ ५५ ॥ एतद्रहस्यं देवानां पुराणानां च सुव्रते ॥ अविमुक्ता श्रयं ज्ञानं न कश्चिद्वेत्ति तत्त्वतः ॥ ५६ ॥
नारद उवाच ॥ देवतानां मृषाणां च शृण्वतां परमोष्ठिनाम् ॥ देवदेवेन कथितं सर्वपापविनाशनम् ॥ ५७ ॥ यथानारायणः श्रेष्ठो देवानां पुरुषोत्तमः ॥ य
थे श्वराणां गिरिशः स्थानानामेतदुत्तमम् ॥ ५८ ॥ ये समाराधितो रुद्रः पूर्वस्मिन्नेकजन्मनि ॥ ते विदंति परं क्षेत्रमाविमुक्तं शिवालयम् ॥ ५९ ॥ कलिकल्मष
संभूताः पापमुपहृता मतिः ॥ न ते पाविदितुं शक्यं स्थानं तत्परमोष्ठिनः ॥ ६० ॥ ये स्मरंति सदा कालं वदंति च पुरीमिमाम् ॥ तेषां विनश्यति क्षिप्रमिहा सुव्रत

स्व० लं० नृ०

अ० ३३

॥ ३२ ॥

पातकम् ॥ ६१ ॥ यानि चेहप्रकुर्वति पातकानि कृता लयाः ॥ नाशयेत्तानि सर्वाणि देवः कालतनुः शिवः ॥ ६२ ॥ आगच्छेत्तदिदं स्थानं सेवितं मोक्षकांक्षिभिः ॥
 मृतानां च पुनर्जन्मनभूयो भवसागरे ॥ ६३ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वाराणस्यां वसेन्नरः ॥ योगीवाप्यथवा योगीपापी वा पुण्यकृत्तमः ॥ ६४ ॥ न लोकावचनात्पित्रो
 न चैव गुरुवादतः ॥ मातिर्न क्रमणीया स्यादविमुक्तगतिप्रति ॥ ६५ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणस्वर्गखंडे त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ॥ नारद उवाच ॥
 तत्रेदं विमलं लिङ्गमोकारं नाम शोभनम् ॥ यस्य स्मरणमात्रेण मुच्यते सर्वपातकैः ॥ १ ॥ एतत्परतरं ज्ञानं पंचायतनमुत्तमम् ॥ सेवितं मुनिभिर्निर्णितं वारा
 णस्यां विमोक्षणम् ॥ २ ॥ तत्र साक्षान्महादेवः पंचायतनविग्रहः ॥ रमते भगवान् रुद्रो जंतूनामपवर्गदः ॥ ३ ॥ एतत्पाशुपतं ज्ञानं पंचायतनमुच्यते ॥ तदे
 तद्विमलं लिङ्गमोकारं समुपस्थितम् ॥ ४ ॥ शान्त्यतीता तथा शान्तिर्विद्या चैवापरावरा ॥ प्रतिष्ठाच निवृत्तिश्च पंचात्मलिङ्गमैश्वरम् ॥ ५ ॥ पंचानामपि लिङ्गानां त्र
 ह्यादीनां समाश्रयम् ॥ ॐकारबोधकं लिङ्गं पंचायतनमुच्यते ॥ ६ ॥ संस्मरेद्दीश्वरं लिङ्गं पंचायतनमव्ययम् ॥ देहांते परमं ज्योतिरानंदं विशते बुधः ॥ ७ ॥ तत्र दे
 वर्षयः पूर्वे सिद्धा ब्रह्मर्षयस्तथा ॥ उपास्य देवमीशानमापुरंतः परंपदम् ॥ ८ ॥ मत्स्योदर्यास्तटे पुण्ये स्थानं गुह्यतमं शुभम् ॥ गोचर्ममात्रं राजेन्द्र ॐकारे
 श्वरमुत्तमम् ॥ ९ ॥ कृत्तिवासे श्वरं लिङ्गं मध्यमे श्वरमुत्तमम् ॥ विश्वेश्वरं तथोकारं कंदपं श्वरमेव च ॥ १० ॥ एतानि गुह्या लिङ्गानि वाराणस्यां युधिष्ठिर ॥
 न कश्चिदहजानाति विनाशं भोरनुग्रहात् ॥ ११ ॥ कृत्तिवासे श्वरस्यैव माहात्म्यं शृणु पार्थिव ॥ तस्मिन् स्थाने पुरादैत्यो हस्तीभूत्वा शिवांतिकम् ॥ १२ ॥
 ब्राह्मणा व्रह्मनुमाया तोयत्र नित्यमुपासते ॥ तेषां लिङ्गान्महादेवः प्रादुरासीत्त्रिलोचनः ॥ १३ ॥ रक्षणार्थं महादेवो भक्तानां भक्तवत्सलः ॥ हत्वा गजाकृतिं दै
 त्यं शूलेनावज्ञया हरः ॥ १४ ॥ वासस्तस्याकरोत्कृत्तिं कृत्तिवासे श्वरस्ततः ॥ तत्र सिद्धिं प्राप्ता मुनयो हि युधिष्ठिर ॥ १५ ॥ तेनैव च शरीरेण प्राप्तास्तत्पर
 मंपदम् ॥ विद्याविधेः श्वरारुद्राः शिवाये च प्रकीर्तिताः ॥ १६ ॥ कृत्तिवासे श्वरं लिङ्गं नित्यमाश्रित्य संस्थिताः ॥ ज्ञात्वा कलियुगं चोरमधर्मं बहुलं जनाः ॥ १७ ॥
 कृत्तिवासं न मुंचति कृतार्थास्तेन संशयः ॥ जन्मांतरसहस्रेण मोक्षो यत्राप्यतेन वा ॥ १८ ॥ एकेन जन्मना मोक्षः कृत्तिवासे त्रलभ्यते ॥ आलयं सर्वसिद्धानामेत
 त्स्थानं वदंति हि ॥ १९ ॥ गोपितं देवदेवेन महादेवेन शंभुना ॥ युगे युगे ह्यत्र दाता ब्राह्मणविदपारगाः ॥ २० ॥ उपासंते महात्मानं जपंति शतरुद्रियम् ॥
 स्तुवंति सततं देवं त्र्यंबकं कृत्तिवाससम् ॥ ध्यायंति हृदये देवं स्थाणुं सर्वांतरं शिवम् ॥ २१ ॥ गायंति सिद्धाः कलिगीतकानि वाराणसीं ये निवसंति विप्राः ॥
 तेषामथैकेन भवेद्विमुक्तिर्ये कृत्तिवासं शरणं प्रपन्नाः ॥ २२ ॥ संप्राप्य लोके जगतामभीष्टं सुदुर्लभं विप्रकुलेषु जन्म ॥ ध्याने समाधाय जपंति रुद्रं ध्यायंति चित्ते

५० पु०
॥ ३३ ॥

यतयोमहेशम् ॥ २३ ॥ आराधयतिप्रभुमीशितारं वाराणसीमध्यगतामुनीन्द्राः ॥ यजति यज्ञैरभिसंधिहीनाः स्तुवति रुद्रं प्रणमंति शंभुम् ॥ २४ ॥ नमो भवायाम
लयोगधाम्ने स्थाणुं प्रपद्ये गिरिशं पुराणम् ॥ स्मरामिरुद्रं हृदये निविष्टं जने महादेवमनेकरूपम् ॥ २५ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥
॥ नारद उवाच ॥ अथान्यत्तत्र वैलिङ्गकपर्दीश्वरमुत्तमम् ॥ स्नात्वा तत्र विधानेन तर्पयित्वा पितृन्नुप ॥ १ ॥ मुच्यते सर्वपापभ्यो मुक्तिं भुक्तिं च विदति ॥ पिशा
चमोचनं नाम तीर्थमन्यत्ततः स्थितम् ॥ २ ॥ तत्राश्वर्यमयो देवो मुक्तिदः सर्वदोषहं ॥ कश्चिद्वैत्यो जगाम देशादूर्लोधोरूपधृक् ॥ ३ ॥ मृगीमेकां भक्षयितुं कपर्दीश्वर
मुत्तमम् ॥ तत्र साभीतहृदया कृत्वा कृत्वा प्रदक्षिणम् ॥ ४ ॥ धावमाना सुसंभ्राता व्याघ्रस्य वशमागता ॥ तां विदार्थनखैस्तीक्ष्णैः शार्दूलः समहाबलः ॥ ५ ॥ जगाम
चान्यं विजनं देशं दृष्ट्वा मुनीश्वरात् ॥ मृतमात्राचसावालाकपर्दीशामृतो मृगी ॥ ६ ॥ अदृश्यत महाज्वालाव्योम्नि सूर्यसमप्रभा ॥ त्रिनेत्रानीलकंठा च शशां
का कितमूर्द्धजा ॥ ७ ॥ वृषाधिरूढा पुरुषैस्तादृशैरेव संवृता ॥ पुष्पवृष्टिं विमुञ्चति खेचरास्तत्समस्ततः ॥ ८ ॥ गणेश्वरीस्वयं भूत्वानदृष्टा तत्क्षणात्ततः ॥ दृष्ट्वा
तदाश्वर्यवरं प्रशशंसुः सुरादयः ॥ ९ ॥ तन्महेशस्य वैलिङ्गकपर्दीश्वरमुत्तमम् ॥ स्मृत्यैवाशेषपापौघातक्षिप्रमस्य विमुञ्चति ॥ १० ॥ कामक्रोधादयो दोषा
वाराणसीनिवासिनाम् ॥ विघ्नाः सर्वे विनश्यंतिकपर्दीश्वरपूजनात् ॥ ११ ॥ तस्मात्सदैव द्रष्टव्यं कपर्दीश्वरमुत्तमम् ॥ पूजितव्यं प्रयत्नेन स्तोतव्यं वैदिकैस्त
वैः ॥ १२ ॥ ध्यायतां चात्र नियतं योगिनां शांतचेतसाम् ॥ जायते योगसिद्धिः स्यात्पण्मासेन न संशयः ॥ १३ ॥ ब्रह्महत्यादयः पापा विनश्यन्त्यस्य पूज
नात् ॥ पिशाचमोचने कुण्डे स्नातः स्यात्प्रशमोयतः ॥ १४ ॥ तस्मिन्क्षेत्रे पुरा विप्रस्तपस्वी संशितव्रतः ॥ शंकुकर्ण इति ख्यातः पूजयामास शंकरम् ॥ १५ ॥
जजापरुद्रमनिशं प्रणवं ब्रह्मरूपिणम् ॥ पुष्पधूपादिभिस्तोत्रैः नमस्कृतैः प्रदक्षिणैः ॥ १६ ॥ उपोसीता त्रयो गात्मा कृत्वा दीक्षां तू नैष्ठिकीम् ॥ कदाचिदाग
तं प्रेतं पश्यति स्म क्षुधान्वितम् ॥ १७ ॥ अस्थिचर्मपि न द्वाग्गंनिश्च संतमुहुर्मुहुः ॥ तं दृष्ट्वा समुनिश्रेष्ठः कृपया परयायुतः ॥ १८ ॥ प्रोवाच को भवान् कस्मा
देशाद्देशमिमं श्रितः ॥ तस्मै पिशाचः क्षुधया पीड्यमानो ब्रवीद्वचः ॥ १९ ॥ पूर्वजन्मन्यहं विप्रो धनधान्यसमन्वितः ॥ पुत्रपौत्रादिभिर्युक्तः कुटुंबभरणोत्सु
कः ॥ २० ॥ न पूजिता महादेवा गावोऽप्यतिथयस्तथा ॥ न कदाचित्कृतं पुण्यमलंपवानलपमेव च ॥ २१ ॥ एकदा भगवान् देवो वृषभेश्वरवाहनः ॥ विश्वे
श्वरो वाराणस्यां दृष्टः स्पृष्टो नमस्कृतः ॥ २२ ॥ तदाचिरं कालेन पंचत्वमहमागतः ॥ न दृष्टं तन्महाघोरं मस्य सदनं मुने ॥ २३ ॥ पिपासया धुनाक्रांतो
न जानामि हिताहितम् ॥ यदि कंचित्समुद्धर्तुमुपायं पश्यसि प्रभो ॥ २४ ॥ कुरुष्व तं नमस्तुभ्यं त्वामहं शरणं गतः ॥ इत्युक्तः शंकुर्णोऽपि पिशाचमिदम

१ चपासीतत्र यो यामानिति पाठः ।

स्व० सं० दु०

अ० ३५

॥ ३३ ॥

ब्रवीत् ॥ २५ ॥ तादृशो न हिलोके स्मिन् विद्यते पुण्यकृतमः ॥ यत्त्वया भगवान्पूर्वहरो विधेः श्वरः शिवः ॥ २६ ॥ संस्पृष्टो विसोभूयः कोन्यस्त्वत्सदृशो
 भुवि ॥ तेन कर्मविपाकेन देशमेतं समागतः ॥ २७ ॥ स्नानं कुरुष्व शीघ्रं त्वमस्मिन् कुण्डे समाहितः ॥ येनेमां कुत्सिता योनिं क्षिप्रमेव प्रहास्यसि ॥ २८ ॥
 स एव मुक्तो मुनिना पिशाचो दयालुना दिववरं त्रिनेत्रम् ॥ स्मृत्वा कपर्दीश्वरमीशितारं च केसमाधाय मनो वगाहम् ॥ २९ ॥ तदा वगाढो मुनिसन्निधाने ममारदि
 व्याभरणोपपन्नः ॥ अदृश्यतां कप्रतिमो विमानिशशां कचिद्द्वीकृतचारुमौलिः ॥ ३० ॥ विभाति रुद्रैः सहिता दिविष्टैः समाभूतो योगिभिरप्रमेयैः ॥ सवाल
 खिल्यादिभिरर्धेनो यथोदये भातुरशेषदेवः ॥ ३१ ॥ स्तुवंति सद्वादि विदेव सयानृत्यंति दिव्याप्सरसो भिरामाः ॥ मुंचंति वृष्टिं कुसुमां बुमिश्रां गंधर्वविद्याधर
 किन्नराद्याः ॥ ३२ ॥ संस्तूयमानो यमुनीं द्रुसं चैरवाप्यबोधं भगवत्प्रसादात् ॥ समाविशन्मण्डलमेतदभ्यं त्रयीमयं यत्र विभाति रुद्रः ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वा विमुक्तं सपि
 शाचभूतं मुनिः प्रहृष्टो मनसामहे शम् ॥ विचिंत्य रुद्रं कविमेकमाग्रिप्रणम्य तुष्टाव कपर्दिनं तम् ॥ ३४ ॥ ॥ शंकुकर्ण उवाच ॥ ॥ कपर्दिनं त्वां परतः परस्ताद्वो
 तारमेकं पुरुषं पुराणम् ॥ ब्रजामि योगेश्वरमीप्सितारमादित्यमाग्रिकपिलाधिरूढम् ॥ ३५ ॥ त्वां ब्रह्मसारं हृदि संनिविष्टं हिरण्यमयं योगिनमादिमं तम् ॥ ब्रजा
 मिरुद्रं शरणं दिविष्टं महासुनिब्रह्ममयं पवित्रम् ॥ ३६ ॥ सहस्रपादा शिशिरो भियुक्तं सहस्ररूपं तमसः परस्तात् ॥ तं ब्रह्मपारं प्रणमामि शंभुं हिरण्यगर्भाधिपतिं
 त्रिनेत्रम् ॥ ३७ ॥ यत्र प्रसूतिर्जगतो विनाशो येनावृतं सर्वमिदं शिवेन ॥ तं ब्रह्मपारं भगवंतमीशं प्रणम्य नित्यं शरणं प्रपद्ये ॥ ३८ ॥ अलिङ्गमालोकविहीनरू
 पं स्वयं प्रभुं चित्पातिमेकरूपम् ॥ तं ब्रह्मपारं परमेश्वरं त्वां नमस्करिष्ये न यतोऽन्यदस्ति ॥ ३९ ॥ यं योगिनस्त्यक्तसर्वाजयोगालञ्चासमाधिपरमात्मभूताः ॥
 पश्यंति देवं प्रणतोऽस्मिन् नित्यं तं ब्रह्मपारं परमस्वरूपम् ॥ ४० ॥ न यत्र नामादिविशेषकृत्तिर्न संदृशोतिष्ठति यत्स्वरूपम् ॥ तं ब्रह्मपारं प्रणतोऽस्मिन् नित्यं स्वयं भु
 वं त्वां शरणं प्रपद्ये ॥ ४१ ॥ यद्वेदवाङ्मभिरताविदेहं स ब्रह्मविज्ञानमभेदमेकम् ॥ पश्यंत्यनेकं भवतः स्वरूपं तं ब्रह्मपारं प्रणतोऽस्मिन् नित्यम् ॥ ४२ ॥ यतः प्रधा
 ने पुरुषः पुराणो विभर्ति तेजः प्रणमति देवाः ॥ नमामि तं ज्योतिषि सन्निविष्टं कालं बृहंतं भवतः स्वरूपम् ॥ ४३ ॥ ब्रजामि नित्यं शरणं गुह्यं शंस्थानं प्रपद्ये गिरि
 शं पुराणम् ॥ शिवं प्रपद्ये हरिं मिदुमौलिपिनाकिनं त्वां शरणं ब्रजामि ॥ ४४ ॥ स्तुत्वैवं शंकुकर्णोऽपि भगवंतं कपर्दिनम् ॥ पपात दंडवद्भूमौ प्रोच्चरन् प्रणमं परम् ॥
 ॥ ४५ ॥ तत्क्षणात्परमं लिङ्गं प्रादुर्भूतं शिवात्मकम् ॥ ज्ञानमानंदमयं तं कोटिज्वालाग्नि सन्निभम् ॥ ४६ ॥ शंकुकर्णोऽयमुक्तात्मा तदात्मा सर्वगोमलः ॥ निलि
 त्ये विमले लिङ्गे तद्द्रुतमिवाभवत् ॥ ४७ ॥ एतद्रहस्यमाख्यातं माहात्म्यं ते कपर्दिनः ॥ न कश्चिद्वेत्ति तमसा विद्वानप्यत्र मुह्यति ॥ ४८ ॥ यद्वा
 शृणुयाम् नित्यं कथां पापप्रणाशिनीम् ॥ त्यक्त्वा पापविशुद्धात्मारुद्रसामीप्यमाप्नुयात् ॥ ४९ ॥ पठेच्च स ततः शुद्धो ब्रह्मपारं महास्तवम् ॥ प्रातर्मध्याह्नस

५० पु०
॥ ३४ ॥

मयेसयोगंप्राप्त्यात्परम् ॥ ५० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेवाराणसीमाहात्म्येपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ वाराणस्यां
हाराजमध्यमेशंपरात्परम् ॥ तस्मिन्स्थाने महादेवो देव्या सह महेश्वरः ॥ १ ॥ रमते भगवान्निर्त्यरुद्रैश्च परिवारितः ॥ तत्र पूर्ववृद्धीकेशो विश्वात्मा देव
की सुतः ॥ २ ॥ उवासवत्सरकृष्णः सदा पाशुपतेर्भुतः ॥ भस्मोद्धूलितसर्वांगोरुद्राध्ययनतत्परः ॥ ३ ॥ आराधयन् हरिः शंभुं कृत्वा पाशुपतं व्रतम् ॥ त
स्य ते बहवः शिष्याः ब्रह्मचर्यपरायणाः ॥ ४ ॥ लब्ध्वा तद्दनाज्ज्ञानं दृष्टवन्तो महेश्वरम् ॥ तस्य देवो महादेवः प्रत्यक्षं नीललोहितः ॥ ५ ॥ ददौ कृष्णस्य भगवा
न्वरदो वरमुत्तमम् ॥ यैर्चर्यति च गोविंदं मद्रक्ता विधिपूर्वकम् ॥ ६ ॥ तेषां तदैश्वरं ज्ञानमुत्पत्स्यति जगन्मयम् ॥ नमस्योऽर्चयितव्यश्च ध्यातव्यो मत्परैर्जनैः ॥ ७ ॥
भविष्यति न संदेहो मत्प्रसादाद्विजातयः ॥ येत्रद्रक्ष्यति देवेशं स्नात्वा देवं पिनाकिनम् ॥ ८ ॥ ब्रह्महत्यादिकं पापं तेषामाशु विनश्यति ॥ प्राणांस्त्यक्त्यं
तियेर्मत्याः पापकर्मरता अपि ॥ ९ ॥ तेषां तितत्परं स्थानं नात्र कार्या विचारणा ॥ धन्यास्तु खलु ते विज्ञामंदाकिन्यां कृतोदकाः ॥ १० ॥ अर्चयित्वा महा
देवं मध्यमेश्वरमीश्वरम् ॥ ज्ञानं दानं तपः श्राद्धं पिंडनिर्वपणं त्विह ॥ ११ ॥ एकैकशः कृतं कर्म पुनात्यासप्तमं कुलम् ॥ सन्निहत्या मुपस्पृश्य राहुग्रस्ते
दिवाकरे ॥ १२ ॥ यत्फलं लभते मर्त्यस्तस्माद्दशगुणं त्विह ॥ एवमुक्तं महाराज माहात्म्यं मध्यमेश्वरे ॥ यः शृणोति परं भक्त्या स याति परमं पदम् ॥ १३ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेवाराणसीमाहात्म्ये पंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ अन्यान्ये च महाराज तीर्थानि पावनानि तु ॥ वाराण
स्यां स्थितानीह संश्रुणुष्वयुधिष्ठिर ॥ १ ॥ प्रयागादधिकं तीर्थं प्रयागं परमं शुभम् ॥ विश्वरूपं तथा तीर्थं तालीर्थं मनुत्तमम् ॥ २ ॥ आकाशाख्यं महाती
र्थं तीर्थं चैवार्धं परम् ॥ सुनीलं च महातीर्थं गौरी तीर्थं मनुत्तमम् ॥ ३ ॥ प्राजापत्यं तथा तीर्थं स्वर्गद्वारं तथैव च ॥ जंबुके श्वरमित्युक्तं धर्माख्यं तीर्थं मुत्तमम् ॥ ४ ॥
गया तीर्थं परं तीर्थं तीर्थं चैव महानदी ॥ नारायणं परं तीर्थं वायु तीर्थं मनुत्तमम् ॥ ५ ॥ ज्ञान तीर्थं परं गुह्यं वाराहं तीर्थं मुत्तमम् ॥ यम तीर्थं यथा पुण्यं तीर्थं संमूर्ति
कं शुभम् ॥ ६ ॥ अग्नि तीर्थं महाराज कलशेश्वरमुत्तमम् ॥ नाग तीर्थं सोम तीर्थं सूर्य तीर्थं तथैव च ॥ ७ ॥ पर्वताख्यं महागुह्यं मणिकर्ण्यं मनुत्तमम् ॥
घटोत्कचं तीर्थं वरं श्री तीर्थं च पितामहम् ॥ ८ ॥ गंगा तीर्थं तु देवेशं ययाते स्तीर्थं मुत्तमम् ॥ कापिलं चैव सोमेशं ब्रह्म तीर्थं मनुत्तमम् ॥ ९ ॥ तत्र लिंगं पु
राणीयं स्थातुं ब्रह्मा यथागतः ॥ तदानीं स्थापयामास विष्णुस्तल्लिंगं मैश्वरम् ॥ १० ॥ तत्र स्नात्वा समागम्य ब्रह्मा प्रोवाच तं हरिम् ॥ मयानीति भर्तुं लिंगं क
स्मात् स्थापितवानसि ॥ ११ ॥ तमाह विष्णुस्त्वत्तोषिरुद्रे भक्तिर्दृढा मम ॥ तस्मात्प्रतिष्ठितं लिंगं नामा तव भविष्यति ॥ १२ ॥ भूतेश्वरं तथा तीर्थं तीर्थं

१ पुण्यं विद्यापरेश्वरम् ।

स्व० सं० तु०
अ० ३७

॥ ३४ ॥

धर्मेसमुद्रवम् ॥ गंधर्वतीर्थसुशुभंवाह्येतीर्थमुत्तमम् ॥ १३ ॥ दौर्वासिकं व्योमतीर्थचंद्रतीर्थयुधिष्ठिर ॥ चितांगदेश्वरतीर्थपुण्यं विद्याधरेश्वरम् ॥ १४ ॥
 केदारतीर्थमुग्राख्यं कालंजरमुत्तमम् ॥ सारस्वतं प्रभासं च रुद्रकर्णहृदं शुभम् ॥ १५ ॥ कोकिलाख्यं महातीर्थं तीर्थचैव महालयम् ॥ हिरण्यगर्भगोप्रे
 क्षतीर्थचैव मुत्तमम् ॥ १६ ॥ उपशांतं शिवं चैव व्याघ्रेश्वरमुत्तमम् ॥ त्रिलोचनं महातीर्थं लोकार्कचोत्तराह्वयम् ॥ १७ ॥ कपालमोचनं तीर्थं ब्रह्महत्या
 विनाशनम् ॥ शुक्रेश्वरं महापुण्यमानंदपुरमुत्तमम् ॥ १८ ॥ एवमादीनि तीर्थानि वाराणस्यां स्थितानि वै ॥ न शक्यं विस्तराद्भक्तुं कल्पकोटिशतैरपि १९ ॥
 इति श्रीपाद्मेहापुराणस्वर्गखंडे वाराणसीमाहात्म्ये सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ वाराणस्यां श्वमाहात्म्यं तस्यां तीर्थानि च प्रभो ॥
 कथितानि स मासेन तीर्थान्यन्यानि संश्रूणु ॥ १ ॥ ततो गयां समासाद्य ब्रह्मचारी समाहितः ॥ अश्वमेधमवाप्नोति गमनादेव भारत ॥ २ ॥ यत्राक्षय्यवटो ना
 म त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥ पितृणां तत्र वेदं तत्तमक्षयं भवति प्रभो ॥ ३ ॥ महानद्यामुपस्पृश्य तर्पयेत्पितृदेवताः ॥ अक्षयान् प्राप्नुयाद्भोक्तुं कुलं चैव समुद्ध
 रेत् ॥ ४ ॥ ततो ब्रह्मसरोजं छेद्ब्रह्मरूपं सेवितम् ॥ पुंडरीकमवाप्नोति प्रभातमिव शर्वरी ॥ ५ ॥ सरसि ब्रह्मणा तत्र यूपश्रेष्ठः समुच्छ्रितः ॥ यूपं प्रद
 क्षिणं कृत्वा वाजपेयफलं लभेत् ॥ ६ ॥ ततो गच्छेत्त राजेंद्रधेनुकं लोकं विश्रुतम् ॥ एकरात्रोपितो राजन् प्रयच्छेत्तिलधेनुकाम् ॥ ७ ॥ सर्वपापविशुद्धा
 त्मा सोमलोकं व्रजेद्भुवम् ॥ तत्र चिह्नं महाराज अद्यापि हि न संशयः ॥ ८ ॥ कपिलासहवत्सावै पर्वते विचरत्युतः ॥ सवत्सायाः पदान्यस्या दृश्यं ते दद्यापि
 भारत ॥ ९ ॥ तेषूपस्पृश्य राजेंद्रपदेषु नृपसत्तम ॥ यत्किंचिदं शुभं पापं तत्प्रणश्यति भारत ॥ १० ॥ ततो गृध्रवटं गच्छेत्स्थानं देवस्य शूलिनः ॥
 स्नायात्तु भस्मना तत्र संगम्य वृषभध्वजम् ॥ ११ ॥ ब्राह्मणेन भवेच्चोर्णव्रतं द्वादशवार्षिकम् ॥ इतरेषां तु वर्णानां सर्वपापं प्रणश्यति ॥ १२ ॥ गच्छेत्तत उ
 द्यंतं पर्वतं गीतनादितम् ॥ सावित्रं तु पदं तत्र दृश्यते भरतर्षभ ॥ १३ ॥ तत्र संस्थामुपासीत ब्राह्मणः संशितव्रतः ॥ उपास्ता हि भवेत्संस्थितेन द्वादशवार्षि
 की ॥ १४ ॥ यो निद्वारं च तत्रैव विश्रुतं भरतर्षभ ॥ तत्राभिगम्य मुच्येत पुरुषो यो नि संकटात् ॥ १५ ॥ शुक्लकृष्णाबुभौषक्षौ गयायां यो वसेन्नरः ॥ पुना
 त्या सप्तमं राजन् कुलं नास्त्यत्र संशयः ॥ १६ ॥ एष व्यावहवः पुत्राय ह्यप्येको गयां व्रजेत् ॥ यजेत वाश्वमेधेन नीलं वा वृषमुत्तमजेत् ॥ १७ ॥ ततः
 फल्गुं व्रजेद्वाजं स्तीर्थं सेवीनराधिप ॥ अश्वमेधमवाप्नोति सिद्धिं च परमां व्रजेत् ॥ १८ ॥ ततो गच्छेत्त राजेंद्रधर्मपृष्ठं समाहितः ॥ यत्र धर्मो महाराज नि
 त्यमास्ते युधिष्ठिर ॥ १९ ॥ धर्मं तत्राभिगम्य वाजिमेधफलं लभेत् ॥ ततो गच्छेत्त राजेंद्र ब्रह्मणस्तीर्थमुत्तमम् ॥ २० ॥ तत्राभिगम्य ब्रह्मण

प० पु०
॥ ३५ ॥

मर्चयेन्नियतव्रतः ॥ राजसूयाश्वमेधाभ्यांफलंप्राप्नोतिभारत ॥ २१ ॥ ततो राजगृहं गच्छेत्तीर्थं सेवीनराधिप ॥ उपस्पृश्य ततस्तत्र कक्षीवानिव
मोदते ॥ २२ ॥ यक्षिण्यानेत्यकंतत्र प्रागग्निपुरुषः शुचिः ॥ यक्षिण्यास्तु प्रसादेन मुच्यते ब्रह्महत्याया ॥ २३ ॥ मणिना गंततोगच्छेद्गोसहस्रफलं लभेत् ॥
नेत्यकं धुंजते यस्तु मणिना गस्यमानवः ॥ २४ ॥ दष्टस्याशीविषेणास्यनविषं कर्म ते नृप ॥ तत्रोप्यरजनीमेकां सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २५ ॥ ततोगच्छेत्
ब्रह्मर्षेणैतमस्य वनं नृप ॥ अहल्याया ह्रदे स्नात्वा ब्रजेत परमांगतिम् ॥ २६ ॥ अभिगम्य श्रियं राजन् विदतो श्रियमुत्तमाम् ॥ तत्रोदपानो धर्मज्ञः त्रिषु लोकेषु
विश्रुतः ॥ २७ ॥ तत्राभिषेकं कुर्वीत वाजिमेधमवाप्नुयात् ॥ जनकस्य तु राजर्षेः कूपसिद्धिदश पूजितः ॥ २८ ॥ तत्राभिषेकं कृत्वा च विष्णुलोकमवाप्नुयात् ॥
ततो विनाशनं गच्छेत्सर्वपापप्रमोचनम् ॥ २९ ॥ वाजिमेधमवाप्नोति सोमलोकं च गच्छति ॥ गंडर्की च समासाद्य सर्वतीर्थं जलोद्भवम् ॥ ३० ॥ वाजपेयमवा
प्नोति सूर्यलोकं च गच्छति ॥ ततो ध्रुवस्य धर्मज्ञसमाविश्य तपो वनम् ॥ ३१ ॥ गुह्यकेषु महाभाग मोदते नात्र संशयः ॥ कर्मदांतु समासाद्य नदीं सिद्धिनिषेविता
म् ॥ ३२ ॥ पुंडरीकमवाप्नोति सोमलोकं च गच्छति ॥ ततो विशालामासाद्य नदीं त्रैलोक्यविश्रुताम् ॥ ३३ ॥ अग्निष्टोममवाप्नोति स्वर्गलोकं च गच्छति ॥
अथ माहेऽवरीधारां समासाद्य नराधिप ॥ ३४ ॥ अश्वमेधमवाप्नोति कुलं चैव समुद्धरेत् ॥ दिवौ कसापुष्करिणीं समासाद्य नरः शुचिः ॥ ३५ ॥ नदुर्गतिमवा
प्नोति वाजपेयं च विदति ॥ अथ माहेशपदं गच्छेद्ब्रह्मचारी समाहितः ॥ ३६ ॥ माहेश्वरपदे स्नात्वा वाजिमेधफलं लभेत् ॥ तत्र कोटिस्तु तीर्थानां विश्रुता भरत
र्षभ ॥ ३७ ॥ कूर्मरूपेण राजेन्द्र असुरेण दुरात्मना ॥ द्वियमाणा हताराजन् विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ ३८ ॥ तत्राभिषेकं कुर्वीत तीर्थं कोट्यां नराधिप ॥ पुं
रीकमवाप्नोति विष्णुलोकं च गच्छति ॥ ३९ ॥ ततोगच्छेन्नरश्रेष्ठ स्थानं नारायणस्य च ॥ सदा सन्निहितो यत्र हरिर्वसति भारत ॥ ४० ॥ यत्र ब्रह्मादयो देवा
ऋषयश्च तपोधनाः ॥ आदित्यावसवोरुद्रा जनादं नमुपासते ॥ ४१ ॥ शालग्राम इति ख्यातो विष्णोरद्भुतकर्मणः ॥ अभिगम्य त्रिलोकेशं वरदं विष्णुमच्यु
तम् ॥ ४२ ॥ अश्वमेधमवाप्नोति विष्णुलोकं च गच्छति ॥ तत्रोदपानो धर्मज्ञः सर्वपापप्रमोचनः ॥ ४३ ॥ समुद्रास्तत्र चत्वारः कूपे सन्निहिताः सदा ॥ तत्रोपस्पृ
श्य राजेन्द्र नदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ ४४ ॥ अभिगम्य महादेवं वरदं विष्णुमव्ययम् ॥ विराजते यथा सोमऋणैर्मुक्तो युधिष्ठिर ॥ ४५ ॥ जातिस्मर उपस्पृ
श्य शुचिः प्रयतमानसः ॥ जातिस्मरत्वं प्राप्नोति स्नात्वा तत्र न संशयः ॥ ४६ ॥ वटेश्वरपुरं गत्वा अर्चयित्वा च के शवम् ॥ ईप्सितौ लभते लोका तु पवासात्र सं
शयः ॥ ४७ ॥ ततस्तु वामनं गत्वा सर्वपापप्रणाशनम् ॥ अभिवाद्य हरिं दिवं नदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ ४८ ॥ भरतस्याश्रमं गत्वा सर्वपापप्रमोचनम् ॥ कौशि
र्कं तत्र सेवेत महापातकनाशिनीम् ॥ ४९ ॥ राजसूयस्य यज्ञस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥ ततोगच्छेत्तर्धमज्ञं च पकारण्यमुत्तमम् ॥ ५० ॥ तत्रोप्यरजनीमेकां

स्व० सं० द०
अ० ३८

॥ ३५ ॥

गोसहस्रफलं भेत् ॥ अथ गोविंदमासाद्यतीर्थपरमसम्मतम् ॥ ५१ ॥ उपोष्य रजनमिकाममिष्टोमफलं भेत् ॥ तत्र विश्वेश्वरं दृष्ट्वा देव्या सह महापुति
 म् ॥ ५२ ॥ मित्रावरुणयोर्लोकान् प्राप्नुयाद्भरतर्षभ ॥ त्रिरात्रोपोषितस्तत्र अमिष्टोमफलं भेत् ॥ ५३ ॥ कन्यावसथमासाद्यनियतो नियताशनः ॥ मनोः
 प्रजापतेर्लोकानामोति भरतर्षभ ॥ ५४ ॥ कन्यायां ये प्रयच्छन्ति दानमप्यभिभारत ॥ तदक्षयमिति प्रादुर्ऋषयः संशितव्रताः ॥ ५५ ॥ निष्ठावासं समासाद्य त्रि
 षु लोकेषु विश्रुतम् ॥ अश्वमेधमवाप्नोति विष्णुलोकं च गच्छति ॥ ५६ ॥ ये तु दानं प्रयच्छन्ति निष्ठायाः संगमेनराः ॥ तेषां तिनरशार्दूलब्रह्मलोकमनामय
 म् ॥ ५७ ॥ तत्राश्रमो वसिष्ठस्य त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥ तत्राभिषेकं कुर्वाणो वाजपेयमवाप्नुयात् ॥ ५८ ॥ देवकूटं समासाद्य देवा विंशतिं गणसेवितम् ॥ अश्वमेध
 मवाप्नोति कुलं चैव समुदरेत् ॥ ५९ ॥ ततो गच्छेत्तराजेंद्रकौशिकस्य मुनेर्हृदम् ॥ यत्रासिद्धिं प्राप्तां प्राप विश्वामित्रोऽथ कौशिकः ॥ ६० ॥ तत्र मासं वसेद्दीरः कौ
 शिक्यां भरतर्षभ ॥ अश्वमेधस्य यत्पुण्यं तन्मासेनाधिगच्छति ॥ ६१ ॥ सर्वतीर्थं वरं चैव यो वसेत्तमहाह्वदम् ॥ न दुर्गं तिमवाप्नोति विद्याद्बहुसुवर्णकम् ॥ ६२ ॥
 कुमारमभिगम्याथ वीराश्रमनिवासिनम् ॥ अश्वमेधमवाप्नोति शक्रलोकं च गच्छति ॥ ६३ ॥ नान्दिन्यां च समासाद्य कूपं त्रिदशसेवितम् ॥ नरमेधस्य यत्पुण्यं
 तत्प्राप्नोति कुरुद्रह ॥ ६४ ॥ कालिकासंगमे स्नात्वा कौशिक्यारुणयोर्यतः ॥ त्रिरात्रोपोषितो विद्वान्सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ६५ ॥ उर्वशीतीर्थमासाद्य तथा
 सोमाश्रमं बुधः ॥ कुम्भकर्णाश्रमे स्नात्वा पूज्यते भुवि मानवः ॥ ६६ ॥ तथा कोकामुखे स्नात्वा ब्रह्मचारी समाहितः ॥ जातिस्मरत्त्वं प्राप्नोति दृष्टमेतत्पु
 रातनैः ॥ ६७ ॥ सकृन्नदीं समासाद्य कृतार्थो भवति द्विजः ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा स्वर्गलोकं च गच्छति ॥ ६८ ॥ ऋषभद्वीपमासाद्य सेव्यः कौचनिषूदनम् ॥
 सरस्वत्यामुपस्पृश्या विमानस्थो विराजते ॥ ६९ ॥ औद्यानकं महाराजतीर्थमुनिनिषेवितम् ॥ तत्राभिषेकं कुर्वीत सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ७० ॥ ब्रह्मतीर्थं समा
 साद्य पुण्यं ब्रह्मर्षिसेवितम् ॥ वाजपेयमवाप्नोति नरो नास्त्यत्र संशयः ॥ ७१ ॥ ततश्च पांसमासाद्य भागीरथ्यां कृतोदकः ॥ दंडार्पणं समासाद्य गोसहस्र
 फलं भेत् ॥ ७२ ॥ लाविटिकां ततो गच्छेत्पुण्यां पुण्यनिषेविताम् ॥ वाजपेयमवाप्नोति विमानस्थश्च पूज्यते ॥ ७३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मे महा
 पुराणे स्वर्गखंडे गयादितीर्थमाहात्म्यकथनं नाम अष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ अथ संख्यां समासाद्य सविद्यातीर्थमुत्तमम् ॥
 उपस्पृश्या नरो विद्वान् भवेन्नास्त्यत्र संशयः ॥ १ ॥ रामस्य च प्रसादेन तीर्थराजं कृतं पुरा ॥ तच्छोदित्यं समासाद्य विद्याद्बहुसुवर्णकम् ॥ २ ॥ कर्तो
 यां समासाद्य त्रिरात्रोपोषितो नरः ॥ अश्वमेधमवाप्नोति शक्रलोकं च गच्छति ॥ ३ ॥ गंगायास्त्वथ राजेंद्रसागरस्य च संगमे ॥ अश्वमेधं दशगुणं
 प्रवदंति मनीषिणः ॥ ४ ॥ गंगायास्तु परं द्वीपं प्राप्य यः स्नाति भारत ॥ त्रिरात्रोपोषितो राजन् सर्वकाममवाप्नुयात् ॥ ५ ॥ ततो वैतरणीं गत्वा नदीं

प० पु०
॥ ३६ ॥

पापप्रमोचनीम् ॥ विरजंतीर्थमासाद्यविराजतियथाशशी ॥ ६ ॥ प्रभावेचकुलं प्रुत्वासर्वपापं व्यपोहति ॥ गोसहस्रफलं लब्ध्वा पुनाति स्वकुलं नरः ॥ ७ ॥
शोणस्य ज्योतिरध्याश्वसंगमे निवसच्छुचिः ॥ तर्पयित्वा पितृन्देवानग्निष्टोमफलं लभेत् ॥ ८ ॥ शोणस्य नर्मदायाश्च प्रभवे कुरुपुंगव ॥ वंशगुल्मसु पस्पृ
श्यवाजिमेधफलं लभेत् ॥ ९ ॥ ऋषभं तीर्थमासाद्य कोशलायां नराधिप ॥ वाजिमेधमवाप्नोति त्रिरात्रोपोषितो नरः ॥ १० ॥ कोशलायां समासाद्य कालती
र्थमुपस्पृशेत् ॥ वृषभैकादशगुणं लभते नात्र संशयः ॥ ११ ॥ पुष्पवत्यामुपस्पृश्य त्रिरात्रोपोषितो नरः ॥ गोसहस्रफलं विद्यात्कुलं चैव समुदरेत् ॥ १२ ॥
ततो वदारं कातीर्थं स्नात्वा प्रयतमानसः ॥ दीर्घायुष्यमवाप्नोति स्वर्गलोकं च गच्छति ॥ १३ ॥ ततो महेंद्रमासाद्य जामदग्न्यनिषेवितम् ॥ रामतीर्थे
नरः स्नात्वा वाजिमेधफलं लभेत् ॥ १४ ॥ मतंगस्य तु केदारं तत्रैव भरतर्षभ ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन् गोसहस्रफलं लभेत् ॥ १५ ॥ श्रीपर्वतं समासाद्य न
दीतीरमुपस्पृशेत् ॥ अश्वमेधमवाप्नोति परांसिद्धिं च गच्छति ॥ १६ ॥ श्रीपर्वतं महादेवो देव्या सह महाद्युतिः ॥ न्यवसत्परमप्रीतो ब्रह्मा च त्रिदशैर्वृतः ॥ १७ ॥
तत्र देवहृदे स्नात्वा शुचिः प्रयतमानसः ॥ अश्वमेधमवाप्नोति परांसिद्धिं च गच्छति ॥ १८ ॥ ऋषभं पर्वतं गत्वा भांडेषु सुरपूजितम् ॥ वाजपेयमवाप्नोति
नाकपृष्ठे च मोदते ॥ १९ ॥ ततो गच्छेत् कावेरीं वृतामृत्सरसांगणैः ॥ तत्र स्नात्वा नरो राजन् गोसहस्रफलं लभेत् ॥ २० ॥ तत्र तीर्थं समुद्रस्य कन्यातीर्थमु
पस्पृशेत् ॥ तत्रोपस्पृश्य राजेंद्रसर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २१ ॥ अथ गोकर्णमासाद्य त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ समुद्रमध्ये राजेंद्रसर्वलोकनमस्कृतम् ॥ २२ ॥
यत्र ब्रह्मादयो देवासु नयश्च तपोधनाः ॥ भूतयक्षाऽपि शाचाश्च किन्नराः समहोरगाः ॥ २३ ॥ सिद्धचारणगंधर्वा मातुषाः पन्नगास्तथा ॥ सरितः सागराः शै
ला उपासंते उमापतिम् ॥ २४ ॥ तत्रेशानं समभ्यर्च्य त्रिरात्रोपोषितो नरः ॥ दशाश्वमेधमाप्नोति गाणपत्यं च विदति ॥ २५ ॥ उपोष्य द्वादशरात्रं कृ
तार्थं जायते नरः ॥ तस्मिन्नेव तु गायत्र्याऽस्थानं त्रैलोक्यं विश्रुतम् ॥ २६ ॥ त्रिरात्रमुपितस्तत्र गोसहस्रफलं लभेत् ॥ निदर्शनं च प्रत्यक्षं ब्राह्मणानां नरा
धिप ॥ २७ ॥ गायत्रीं पठते यस्तु यो निसंकरजो द्विजः ॥ गाथावागीतिकावाणीतस्य संपद्यते नृप ॥ २८ ॥ अब्राह्मणस्य पठतः सावित्रीतूपनश्यति ॥ संवर्त
स्य तु विप्रैर्षवापीमासाद्य दुर्लभम् ॥ २९ ॥ रूपस्य भागी भवति सुभगश्चाभिजायते ॥ ततो वेणां समासाद्य तर्पयेत् पितृदेवताः ॥ ३० ॥ मयूरहंससंयुक्तं वि
मानं लभते नरः ॥ ततो गोदावरीं प्राप्य नित्यासिद्धिनिषेवितम् ॥ ३१ ॥ गवामयमवाप्नोति वायुलोकं च गच्छति ॥ वेणायाः संगमे स्नात्वा वाजपेयफलं लभे
त् ॥ ३२ ॥ वरदासंगं स्नात्वा गोसहस्रफलं लभेत् ॥ ब्रह्मस्थूणां समासाद्य त्रिरात्रोपोषितो नरः ॥ ३३ ॥ गोसहस्रफलं विद्यात्स्वर्गलोकं च गच्छति ॥

१ भद्वियम् पाठान्तरम् ।

स्व० ख० तृ०
अ० ३९

॥ ३६ ॥

कुञ्जावनेसमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः ॥ ३४ ॥ त्रिरात्रोपोषितःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ ततोदेवहृदेस्नात्वाकृष्णवेणाजलोद्भवे ॥ ३५ ॥ ज्योति
 मात्रहृदेचैवतथाकन्याश्रमेनृप ॥ यत्रक्रतुशतैरिद्धादेवराजोदिवंगतः ॥ ३६ ॥ अग्निष्टोमशतविद्याद्रमनादेवतत्रतु ॥ सर्वदेवहृदेस्नात्वागोसहस्रफलंलभे
 त् ॥ ३७ ॥ जातिमात्रहृदेस्नात्वाभवेजातिस्मरोनरः ॥ ततोवार्पामहापुण्यापयोष्णींसरितावराम् ॥ ३८ ॥ पितृदेवार्चनरतोगोसहस्रफलंलभेत् ॥
 दंडकारण्यमासाद्यमहाराजउपस्पृशेत् ॥ ३९ ॥ शरभंगाश्रमंगत्वाशुकस्यचमहात्मनः ॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिपुनातिस्वकुलनरः ॥ ४० ॥ ततःसूर्या
 रकंगच्छेज्जमदग्निनिषेवितम् ॥ रामतीर्थनरःस्नात्वाविद्याद्रुमुवर्णकम् ॥ ४१ ॥ सप्तगोदावरींस्नात्वानियतोनियताशनः ॥ महापुण्यमवाप्नोतिदे
 वलोकंचगच्छति ॥ ४२ ॥ ततोदेवपथंगच्छेन्नियतोनियताशनः ॥ देवसत्रस्ययत्पुण्यतदवाप्नोतिमानवः ॥ ४३ ॥ तुंगकारण्यमासाद्यब्रह्मचारीजितेंद्रि
 यः ॥ वेदानध्यापयत्तत्रमुनीन्सारस्वतःपुरा ॥ ४४ ॥ तत्रवेदान्प्रणष्टांस्तुमुनेरांगिरसःसुतः ॥ उपविष्टोमहर्षीणामुत्तरीयेषुभारत ॥ ४५ ॥ ॐकारे
 णयथान्यायंसम्यगुच्चारितेनह ॥ येनयत्पूर्वमभ्यस्तंतस्यतत्समुपस्थितम् ॥ ४६ ॥ ऋषयस्तत्रदेवाश्चवरुणोग्निःप्रजापतिः ॥ हरिर्नारायणोदेवोमहादे
 वस्तथैवच ॥ ४७ ॥ पितामहश्चभगवान्देवैस्सहमहाद्युतिः ॥ भृगुनियोजयामासयाजनार्थेमहाद्युतिम् ॥ ४८ ॥ ततःसचक्रेभगवानृषीणांविधिवत्तदा ॥
 सर्वेषांपुनराधानंदेवहृष्टेनकर्मणा ॥ ४९ ॥ आज्यभागेनवैतत्रतर्पितास्तुयथाविधि ॥ देवास्त्रिभुवनंयाताऋषयश्चयथासुखम् ॥ ५० ॥ तदरण्यंप्रविष्टस्यतुं
 गकंराजसत्तम ॥ पापंविनश्यतेसद्यःस्त्रियावैपुरुषस्यवा ॥ ५१ ॥ तत्रमासंवसेद्धीरोनियतोनियताशनः ॥ ब्रह्मलोकंव्रजेद्राजन्पुनीतेचकुलंपुनः ॥ ५२ ॥
 मेधावनेसमासाद्यपितृदेवांश्चतर्पयेत् ॥ अग्निष्टोममवाप्नोतिस्मृतिमेधांचविदति ॥ ५३ ॥ तत्रकालंजरंगत्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ आत्मानंसाधयेत्तत्रगि
 रौकालंजरेनृप ॥ ५४ ॥ स्वर्गलोकेमहीयतनरोनास्त्यत्रंसंशयः ॥ ततोगिरिवरश्रेष्ठेचित्रकूटेविशंपते ॥ ५५ ॥ मंदाकिनींसमासाद्यनदींपापविमोचनीम् ॥
 अत्राभिषेककुर्वाणःपितृदेवार्चनेरतः ॥ ५६ ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिगतिंचपरमां व्रजेत् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रगुहस्थानमनुत्तमम् ॥ ५७ ॥ यत्रदेवो
 महासेनोनित्यंसन्निहितोनृप ॥ पुमांस्तत्रनरःश्रेष्ठगमनादेवसिच्यति ॥ ५८ ॥ कोटितीर्थेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्ययशः
 स्थानंव्रजेन्नरः ॥ ५९ ॥ अभिगम्यमहादेवंविराजतियथाशशी ॥ तत्रकूपोमहाराजविश्वतोभरतर्षभ ॥ ६० ॥ समुद्रायत्रचत्वारोनियसंतियुधि
 ष्ठिर ॥ ततोपस्पृश्यराजेंद्रकृत्वाचापिप्रदक्षिणम् ॥ ६१ ॥ नियतात्मानरःपूतोगच्छेत्परमांगतिम् ॥ ततोगच्छेत्कुरुश्रेष्ठशृंगवेरपुरंमहत् ॥ ६२ ॥

५० पु०
॥ ३७ ॥

यत्रतीर्णोमहाप्राज्ञो रामो दाशरथिः पुरा ॥ गंगायानुनरः स्नात्वा ब्रह्मचारी जितो द्वियः ॥ ६३ ॥ विधूतपाप्मा भवति वाजपेयं च विदति ॥ ततो मुंजवटं
गच्छेत्स्थानं देवस्य र्थीमतः ॥ ६४ ॥ अभिगम्य महादेवमभ्यर्च्य च नराधिप ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्य गाणपत्यमवाप्नुयात् ॥ ६५ ॥ ततो गच्छेत्तराजं
द्रप्रयागमृषिसंस्तुतम् ॥ यत्र ब्रह्मादयो देवादिशस्वसिदिगीश्वराः ॥ ६६ ॥ लोकपालाश्च सिद्धाश्च निरताः पितरस्तथा ॥ सनत्कुमारप्रमुखास्तथैव च
महर्षयः ॥ ६७ ॥ तथानागाः सुपर्णाश्च सिद्धाः शुकधरास्तथा ॥ सरितः सागराश्चैव गंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ ६८ ॥ हरिश्च भगवानास्ते प्रजापति
पुरस्कृतः ॥ तत्र त्रीण्यपि कुंडानि तयोर्मध्ये न जाह्नवी ॥ ६९ ॥ प्रयागात्समतीर्त्वा तां सर्वतीर्थं पुरस्कृता ॥ तपनस्य सुता तत्र त्रिषु लोकेषु वि
श्रुता ॥ ७० ॥ यमुना गंगया सार्द्धं संगता लोकभाविनी ॥ गंगायमुनयोर्मध्ये पृथिव्या जघनं स्मृतम् ॥ ७१ ॥ प्रयागं जघनस्यां तमुपस्थमृषयो विदुः ॥ प्रया
गं सुप्रतिष्ठानं कंबलाश्च तरावुभौ ॥ ७२ ॥ तीर्थभोगवती चैव वेदी प्रोक्ता प्रजापतेः ॥ तत्र वेदाश्च यज्ञाश्च मूर्त्तिमंतो युधिष्ठिर ॥ ७३ ॥ प्रजापतिमुपासंत ऋषय
श्च महानघाः ॥ यजंते क्रतुभिर्देवांस्तथा च क्रधरा नृप ॥ ७४ ॥ ततः पुण्यतमं नास्ति त्रिषु लोकेषु भारत ॥ प्रयागं सर्वतीर्थेभ्यः प्रभावेणाधिकं प्रभो ॥ ७५ ॥ श्र
वणात्तस्य तीर्थस्य नाम संकीर्तनादपि ॥ मूर्धकानमना द्वापि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ७६ ॥ तत्राभिषेकं यः कुर्यात्संगमे संशितव्रतः ॥ पुण्यं सुमहदा मोतिराजसू
याश्च मेधयोः ॥ ७७ ॥ एषा यजनभूमिर्हि देवानामपि तत्कथा ॥ दत्तं तत्रैव रूपमपि महद्भवति भारत ॥ ७८ ॥ न देववचनात्तातन लोकवचनादपि ॥ मतिरु
त्कमणीया ते प्रयागमरणं प्रति ॥ ७९ ॥ दशतीर्थं सहस्राणि षष्टिकोट्यस्तथा पराः ॥ येषां सान्निध्यमत्रैव कीर्तितं कुरुनंदन ॥ ८० ॥ चतुर्विधे च यत्पुण्यं सत्य
वादिषु चैव यत् ॥ स्नातएव तदा मोति गंगायामुनसंगमे ॥ ८१ ॥ ततो भोगवती नाम वासुके स्तीर्थं मुत्तमम् ॥ तत्राभिषेकं यः कुर्यात्तोऽवमेधमवाप्नुयात् ॥ ८२ ॥
तत्र हंसप्रपतनं तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ दशाश्वमेधिकं चैव गंगायाम् कुरुनंदन ॥ ८३ ॥ कुरुक्षेत्रं समा गंगायत्र तत्रावगाहिता ॥ विशेषेणैकं नखले प्रयागं परमं
महत् ॥ ८४ ॥ यद्यकार्यं शतं कृत्वा कृतं गंगावसेवनम् ॥ सर्वतत्तस्य गंगापोदहत्यग्निरिव धनम् ॥ ८५ ॥ सर्वदहतं गंगापस्तूलराशिं भवानलः ॥ सर्वकृत
युगे पुण्यं त्रेतायां पुष्करं स्मृतम् ॥ ८६ ॥ द्वापरे तु कुरुक्षेत्रं गंगालियुगे स्मृता ॥ पुष्करे तु तपस्तप्येद्दानं दद्यान्महा लये ॥ ८७ ॥ मलयत्वाग्निमारोहेद्भुगु
मेत्वनान्नम् ॥ पुष्करे तु कुरुक्षेत्रं गंगापोमध्यगेषु च ॥ ८८ ॥ सद्यस्तारयते जंतुः सप्तसप्तावरास्तथा ॥ पुनाति कीर्त्तिता पापं हृद्वा पुण्यं प्रयच्छति ॥ ८९ ॥ अ
वगाढाच पीत्वा च पुनात्यासप्तमं कुलम् ॥ यावदस्थिमनुष्यस्य गंगयाः स्पृशते जलम् ॥ ९० ॥ तावत्स पुरुषो राजन् स्वर्गलोके महीयते ॥ यथा पुण्यानि ती

स्व० सं० सू०
अ० ३९

॥ ३७ ॥

धानिपुण्यान्यायतनानिच ॥ ९१ ॥ उपास्यपुण्यलब्धाचभवतिपरलोकभाक् ॥ नगंगासदृशतीर्थनदेवःकेशवात्परः ॥ ९२ ॥ ब्राह्मणेभ्यःपरनास्ति एव
 माहपितामहः ॥ यत्रगंगामहाराजसदेशस्तत्रयोजनम् ॥ ९३ ॥ सिद्धक्षेत्रंचविज्ञेयंगंगातीरसमाश्रितम् ॥ इदं सत्यं द्विजातीनां साधूनां मानसेषु च ॥ ९४ ॥
 मुक्तिचैव जपेत्कर्णे शिष्टस्यानुगतस्य च ॥ इदं धर्म्यमिदं मेध्यमिदं स्वर्ग्यमिदं सुखम् ॥ ९५ ॥ इदं पुण्यतमं रम्यं पावनं धर्ममुत्तमम् ॥ महींशीर्षमिदं गुह्यं सर्वपाप
 प्रमोचनम् ॥ ९६ ॥ अर्धात्यद्विजमध्येच निर्मलत्वमवाप्नुयात् ॥ श्रीमत्स्वर्ग्यमहापुण्यं सप्तशतमनं शिवम् ॥ ९७ ॥ मेधाजननमर्थवैतीर्थवंशानुकीर्तनम् ॥
 अपुत्रो लभते पुत्रमधनो धनमाप्नुयात् ॥ ९८ ॥ महीं विजयते राजा वैश्यो धनमवाप्नुयात् ॥ शूद्रो यातीप्सितान् कामान् ब्राह्मणः पारगः पठन् ॥ ९९ ॥ यश्च
 दंशृणुयात्तित्यंतीर्थपुण्यं सदा शुचि ॥ जातिस्मरत्वमाप्नोति नाकपृष्ठे च मोदते ॥ १०० ॥ गम्यान् यपि चर्तार्थानि कीर्तितान्यगमान्यपि ॥ मनसाप्यभिगच्छेत् स
 वर्तार्थमनीषया ॥ १०१ ॥ एतानि वसुभिः साध्यैरादित्यैर्मरुदङ्गिभिः ॥ ऋषिभिर्देवकल्पैश्च कृतानि सुकृतैः पिभिः ॥ १०२ ॥ एवं त्वमपि कौरव्यविधिनानेन
 सुव्रत ॥ व्रजतीर्थानि नियतः पुण्यं पुण्येन वर्द्धते ॥ १०३ ॥ भावितैः करणैः पूर्वमास्ति कथा ह्युतिदर्शनात् ॥ प्राप्यंते तानि तीर्थानि सद्भिः शिष्टानुदांशि
 भिः ॥ १०४ ॥ नाकृतो नाकृतात्मा च नाशुचिर्न च तस्करः ॥ स्नाति तीर्थेषु कौरव्यनचक्रमतिर्नरः ॥ १०५ ॥ त्वया तु सम्यग् वृत्तेन नित्यं धर्मार्थदर्शनात् ॥
 पितरस्तर्पितास्तात सर्वे च प्रपितामहाः ॥ पितामहपुरोगाश्च देवाः सर्पिगणास्तथा ॥ १०६ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ त्वंच धर्मैण धर्मज्ञ नित्यमेवाभितोपिताः ॥ दि
 लीपकीर्तिमहतीं प्राप्स्यसे भुवि शाश्वतीम् ॥ १०७ ॥ नारद उवाच ॥ एवमुक्त्वा भ्यनुज्ञाप्य वसिष्ठो भगवानृषिः ॥ प्रीतः प्रीतेन मनसा तत्रैवांतरधीयता ॥ १०८ ॥
 दिलीपः कुरुशार्दूलशास्त्रतत्त्वार्थदर्शनात् ॥ वसिष्ठवचनाच्चैव पृथिवीमनुचक्रमे ॥ १०९ ॥ एवमेवामहाभागप्रतिष्ठाने प्रतिष्ठिता ॥ तीर्थयात्रामहापुण्यास
 र्वपापप्रमोचनी ॥ ११० ॥ अनेन विधिनायस्तु पृथिवीं पर्यटिष्यति ॥ अश्वमेधशतं साग्रं फलं प्रेत्यैष भोक्ष्यते ॥ १११ ॥ ततश्चाष्टगुणं पार्थ प्राप्स्यसे
 धर्ममुत्तमम् ॥ दिलीपः पार्थ नृपतिर्यथा पूर्वमवाप्तवान् ॥ ११२ ॥ नेता च त्वमृषीन् यस्मात्तस्मात्तेष्टगुणफलम् ॥ रक्षोगणविकीर्णानि ती
 र्थान्येतानि भारत ॥ ११३ ॥ नगतिर्विद्यते न्यस्य त्वामृते कुरु नंदन ॥ इदं देवर्षिचरितं सर्वतीर्थानुसंश्रितम् ॥ ११४ ॥ यः पठेत्कल्यमुत्थाय सर्वपापैः प्र
 मुच्यते ॥ ऋषिमुख्याः सदा यत्र वाल्मीकिस्त्वथ कश्यपः ॥ ११५ ॥ आत्रेयस्त्वथ कौण्डिन्यो विश्वामित्रोथ गोतमः ॥ असितो देवलश्चैव मार्कंडेयोथ गाल
 वः ॥ ११६ ॥ भरद्वाजस्य शिष्यश्च मुनिरुद्दालकस्तथा ॥ शौनकः सहपुत्रेण व्यासश्च तपतावरः ॥ ११७ ॥ दुर्वासाश्च मुनिश्रेष्ठो जाबालिश्च महातपाः ॥

प० पु०

॥ ३८ ॥

एतेऋषिवराः सर्वे त्वत्प्रतीक्ष्यास्तपोधनाः ॥ ११८ ॥ एभिः सह महाभाग तीर्थान्येतान्यनुव्रज ॥ प्राप्त्यसेमहर्तकीर्तियथाराजामहाभिषः ॥ ११९ ॥
यथाययातिर्धर्मात्मायथाराजापुह्रवाः ॥ तथा त्वंकुरुशार्दूलस्त्वेन धर्मेण शोभसे ॥ १२० ॥ यथा भगीरथो राजायथारामश्च विश्रुतः ॥ यथा वैवृत्रहास
वान्सप्तपत्नानदहतपुरा ॥ १२१ ॥ त्रैलोक्यं पालयामास देवरा इव गतज्वरः ॥ तथा शत्रुक्षयंकृत्वा त्वत्प्रजाः पालयिष्यसि ॥ १२२ ॥ स्वधर्मेणाजितासु
र्वीं प्राप्य राजीवलोचन ॥ ख्यातिं यास्यसि वीर्येण कार्त्तवीर्यानुनो यथा ॥ १२३ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ एवमाभाष्य राजानं नारदो भगवानृषिः ॥ अनु
ज्ञाप्य महाराजं तत्रैवांतरधीयत ॥ १२४ ॥ युधिष्ठिरोऽपि धर्मात्मा ऋषिभिः सह सुव्रतः ॥ जगामाखिल तीर्थानि सादरः पृथिवीपतिः ॥ १२५ ॥ मयोक्तामृ
षयः सर्वे तीर्थयात्राश्रया कथाम् ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि समुक्तः सर्वपातकैः ॥ १२६ ॥ मयोक्तमाखिलं तत्त्वं किं भूयः श्रोतुमिच्छथ ॥ ऋषीणां पुण्यकीर्तीनां
नावक्तव्यं ममास्ति वै ॥ १२७ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे नानाविधतीर्थकथनं नाम नवत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ एवमुक्ता
नितीर्थानि विष्णुदेवानि सुव्रताः ॥ एषामन्यतमासंगान्मुक्तो भवति मानवः ॥ १ ॥ तीर्थानुश्रवणं धन्यं धन्यं तीर्थनिषेवणम् ॥ पापराशिनिपाताय ना
न्योपायः कलौ युगे ॥ २ ॥ वासंकुर्यामहं तीर्थे तीर्थस्पर्शमहं तथा ॥ एवं यो नुदिनं ब्रूते स याति परमं महत् ॥ ३ ॥ पापानि तस्य नश्यन्ति तीर्थापनमात्रतः ॥
तीर्थानि खलु धन्यानि धन्यसेव्यानि सुव्रताः ॥ ४ ॥ तीर्थानां सेवना देवसेवितो भवति प्रभुः ॥ नारायणो जगत्कर्तानास्ति तीर्थोत्परंपदम् ॥ ५ ॥ ब्राह्मण
स्तुलसीचैव अश्वत्थस्तीर्थसंचयः ॥ विष्णुश्च परमेशानः सेव्य एव सदानृभिः ॥ ६ ॥ ब्राह्मणानां विशेषेण सेवनं मुनिपुंगवाः ॥ सर्वतीर्थो वगाहादेरधिकं वि
दुरग्रजाः ॥ ७ ॥ तस्माद्भिजपदंसाक्षात्सर्वतीर्थमयं शुभम् ॥ भजेतानुदिनं विद्वान्स्तत्र तीर्थाधिकं भवेत् ॥ ८ ॥ अश्वत्थस्य तुलस्यश्च गवांकुर्यात्प्रदाक्षिणम् ॥
सर्वतीर्थफलं प्राप्य विष्णुलोके महीयते ॥ ९ ॥ तस्माद्भुङ्कृतकर्माणि नाशयेत्तीर्थसेवनात् ॥ अन्यथानरकं याति कर्मभोगाद्विशम्यति ॥ १० ॥ पापिनां
नरके वासः सुकृतीस्वर्गमश्नुते ॥ तस्मात्पुण्यं निषेवेत तीर्थं खलु विचक्षणः ॥ ११ ॥ ॥ ऋषय उचुः ॥ ॥ श्रुतानि किल तीर्थानि समाहात्म्यानि सुव्र
त ॥ इदानीं श्रोतुमिच्छामि प्रयागस्य विशेषकम् ॥ १२ ॥ प्रयागं तु पुरा प्रोक्तं संक्षेपात् सूतयत्त्वया ॥ विशेषाच्छ्रोतुमिच्छामः सूतनः कथ्यतामिति ॥ १३ ॥
॥ सूत उवाच ॥ ॥ साधुपुष्टं महाभागाः प्रयागं प्रति सुव्रताः ॥ हंताहंतत्प्रवक्ष्यामि प्रयागस्योपवर्णनम् ॥ १४ ॥ मार्कंडेयेन कथितं यत्पुरा पांडुमून
वे ॥ भारते तु यदावृत्ते प्राप्तराज्ये पृथासुते ॥ १५ ॥ एतस्मिन् तरे राजा कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ भ्रातृशोकेन संतप्तः चिंतयंस्तु पुनः पुनः ॥ १६ ॥ आसी
दुयोधनो राजापकादशचमूपातिः ॥ अस्मान्संतप्य बहुशः सर्वे ते निधनं गताः ॥ १७ ॥ वासुदेवं समाश्रित्य पंचशेपास्तु पांडवाः ॥ कथं द्रोणं च भीष्मं च क

स्व० सं० तु०

अ० ४०

॥ ३८ ॥

णैवेवमहाबलम् ॥ १८ ॥ दुर्योधनचराजान्भ्रातृपुत्रसमन्वितम् ॥ राजानोनिहताःसर्वेयेचान्येशुरमानिनः ॥ १९ ॥ विनाराज्येनकर्तव्यकिभोगेर्जी
 वितेनवा ॥ भिक्षुमिति संचित्यराजाविह्वलतांगतः ॥ २० ॥ निश्चेद्यथनिरुत्साहःकिंचित्तिष्ठत्यधोमुखः ॥ लब्धसंज्ञोयदाराजाचितयानःपुनःपुनः॥ २१ ॥
 कंचरोविधिनायोगानियमंतीर्थमेववा ॥ येनादंशीप्रमामुच्येमहापातककिल्बिषात् ॥ २२ ॥ यत्रस्नात्वात्नरोयातिविष्णुलोकमनुत्तमम् ॥ कथंपृच्छा
 मिवैकृष्ण्येनेदंकारितंमहत् ॥ २३ ॥ धृतराष्ट्रकथंपृच्छेयस्यपुत्रशतंहतम् ॥ व्यासंकथमहंपृच्छेयस्यगोत्रक्षयःकृतः ॥ २४ ॥ एवंवैकुण्ठ्यमापन्नो
 भूपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ रुदंतःपांडवाःसर्वेभ्रातृशोकपरिपुताः ॥ २५ ॥ येचतत्रमहात्मानःसमेताःपांडवाश्चिताः ॥ कुंतीचद्रौपदीचैवयेचतत्रसमागताः॥ २६ ॥
 भूमौनिपतिताःसर्वेरोदमानाःसमंततः ॥ वाराणस्यांतुमार्कंडेस्तेनज्ञातोयुधिष्ठिरः ॥ २७ ॥ यथाविष्णुवमापन्नोरोदमानःसुदुःखितः ॥ अचिरेणैवकाले
 नमार्कंडेस्तुमहातपाः ॥ २८ ॥ हस्तिनापुरसंप्राप्तोराजद्वारेसतिष्ठति ॥ द्वारपालोपितं दृष्ट्वा राज्ञःकथितवान्दुतम् ॥ २९ ॥ त्वांद्रष्टुकामोमार्कंडो
 रेतिष्ठत्यसौमुनिः ॥ त्वरितो धर्मपुत्रस्तुद्वारमेत्याहतत्परः ॥ ३० ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ स्वागतंतेमहाप्राज्ञस्वागतंतेमहामुने ॥ अद्यमेसफ
 लंजन्मअद्यमेपावितंकुलम् ॥ ३१ ॥ अद्यमेपितरस्तुतास्त्वयिदृष्टेमहामुने ॥ सिंहासनउपस्थाप्यपादशौचार्यनादिभिः ॥ ३२ ॥ युधिष्ठिरोमहात्मावै
 पूजयामासंतमुनिम् ॥ ततस्तमूचेमार्कंडःपूजितोहंत्वयाविभो ॥ ३३ ॥ आख्याहि त्वरितोराजन्किमर्थं त्वरितंत्वया ॥ केनवाविष्णुर्विभूतःकथयस्वम
 माग्रतः ॥ ३४ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ अस्माकंचैवयदृत्तराज्यस्यार्थेमहामुने ॥ एतत्सर्वविदित्वातुभगवानिहचागतः ॥ ३५ ॥ ॥ मार्कंडे
 यउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्महाबाहोयत्रधर्मोव्यवस्थितः ॥ नैवदृष्टरणेपापंयुध्यमानस्यधीमतः ॥ ३६ ॥ किंपुराराजधर्मेणक्षत्रियस्यविशेषतः ॥
 तदेवंहृदयेकृत्वातस्मात्पापंनंचितयेत् ॥ ३७ ॥ ततोयुधिष्ठिरोराजाप्रणम्यशिरसामुनिम् ॥ पृच्छामित्वांमुनिश्चेष्टसदात्रैकाल्यदर्शनम् ॥ कथयस्वसमासे
 नमुच्येहंयेनकिल्बिषात् ॥ ३८ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्महाभागयन्मां पृच्छसिभारत॥ एदंतर्ल्यंचयोगंचतीर्थंचैवयुधिष्ठिर ॥ ३९ ॥ किंपुनत्रां
 ह्यणैःपुण्यैःकीर्तितंवैपुराविभो॥ प्रयागगमनंश्रेष्ठंनराणांपुण्यकर्मणाम्॥ ४० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गसंक्षेपेचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४० ॥ ॥ युधिष्ठिरउ
 वाच ॥ ॥ भगवन्श्रोतुमिच्छामिपुराकल्पेयथास्थितम्॥ कथंप्रयागगमनंनराणांतत्रकीदृशम्॥ १॥ मृतानांकागतिस्तत्रस्नातानांचैवकिंफलम् ॥ येवसंतिप्र
 यागेतुब्रूहि तेषांचकिंफलम् ॥ एतन्मेसर्वमाख्याहिपरंकोतुहलंहिमे ॥ २ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच॥ ॥ कथयिष्यामि तेवत्सनांयेष्टयश्चयत्फलम् ॥ पुराऋषीणां

स्व० सं० पु०

अ० ४२

॥ ३९ ॥

५० पु०

॥ ३९ ॥

विप्राणां कथ्यमानं मया श्रुतम् ॥ ३ ॥ आप्रयागात्प्रतिष्ठानाद्धर्मकीवासुकीहृदात् ॥ कंबलाश्वतरोनागोनागाश्वबहुमूलिकाः ॥ ४ ॥ एतत्प्रजापतिक्षेत्रं
विश्रुतम् ॥ अत्र नात्वा दिव्यातिथेः मृतास्ते पुनर्भवाः ॥ ५ ॥ तत्र ब्रह्मादयो देवारक्षाकुर्वन्ति संगताः ॥ अन्ये च बहवस्तीर्थाः सर्वपापप्रणाशनाः ॥ ६ ॥ स
क्याः कथितं राजन् बहुवर्षं शतैरपि ॥ संक्षेपेण प्रवक्ष्यामि प्रयागस्य च कीर्तनम् ॥ ७ ॥ षष्ठिर्धनुः सहस्राणि परिरक्षति जाह्नवा ॥ यमुना रक्षति सप्त
सप्तवाहनः ॥ ८ ॥ प्रयागं तु विशेषेण स्वयं रक्षति वासवः ॥ मंडलं रक्षति हरिर्देवैः सहसुसंमतम् ॥ ९ ॥ तं वटं रक्षते नित्यं शूलपाणिर्मेहेश्वरः ॥ स्थानं
वः सर्वपापहरं शुभम् ॥ १० ॥ अधर्मेण वृत्तोलोके नैव गच्छति तत्पदम् ॥ स्वल्पमल्पतरं पापं यदा तस्य नराधिप ॥ ११ ॥ प्रयागस्मरणस्य सव
संक्षयम् ॥ दर्शनात्तस्य तीर्थस्य नाम संकीर्तनादपि ॥ १२ ॥ मृत्तिकालभनाद्वापिनरः पापाद्विमुच्यते ॥ पंचकुंडानिराजेन्द्रयेषां मध्ये तु जाह्नवा ॥ १३ ॥
प्रयागे तु प्रविष्टस्य पापं क्षरति तत्क्षणात् ॥ योजनानां सहस्रेषु गंगां स्मरति योनरः ॥ १४ ॥ अपि दुष्कृतकर्मासौ लभते परमांगतिम् ॥ कीर्तनान्मुच्यते
भद्राणि पश्यति ॥ १५ ॥ अवगाह्य च पीत्वा च पुनात्यासप्तमकुलम् ॥ सत्यवादी जितक्रोधो अहिंसां परमास्थितः ॥ १६ ॥ धर्मानुसारी तत्त्वज्ञो गोत्र
रतः ॥ गंगायमुनयोर्मध्ये स्नातो मुच्यते किल्बिषात् ॥ १७ ॥ मनसा चिंतितान् कामान् सम्यक् प्राप्नोति पुष्कलान् ॥ ततो गत्वा प्रयागं तु
रक्षितम् ॥ १८ ॥ ब्रह्मचारी वसेन्मासं पितृदेवांश्च तर्पयेत् ॥ ईप्सितां लभते कामान् यत्र तत्राभिजायते ॥ १९ ॥ तपस्यसुता देवी त्रिषु लोकेषु विश्रुता ॥
गता महाभागाय मुनाय त्रिभिर्गंगा ॥ २० ॥ तत्र सन्निहितो नित्यं साक्षाद्देवो मेहेश्वरः ॥ दुष्प्रापं मानुषैः पुण्यं प्रयागं तु युधिष्ठिर ॥ २१ ॥ देवदानवगंधर्वा
चारणाः ॥ तत्रोपस्पृश्य राजेन्द्रस्वर्गलोके महीयते ॥ २२ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॐ ॥ मार्कण्डेय
शृणुराजन् प्रयागस्य माहात्म्यं पुनरेव तु ॥ यं गत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ १ ॥ आर्तानां च दरिद्राणां निश्चितव्यवसायिनाम् ॥ स्थानं मुक्ता
नाक्षयं तु कदाचन ॥ २ ॥ गंगायमुनमासाद्य यस्तु प्राणान् परित्यजेत् ॥ दीप्तकांचनवर्णाभे विमाने सूर्यवर्चसि ॥ ३ ॥ गंधर्वाप्सरसां मध्ये स्वर्गे
वः ॥ ईप्सितां लभते कामान् वदंति ऋषिपुंगवाः ॥ ४ ॥ सर्वरत्नमयैर्दिव्यैर्नानाध्वजसमाकुलेः ॥ वरांगनासमाकीर्णैर्मोदते शुभलक्षणेः ॥ ५ ॥
निर्घोषैः प्रसुप्तः प्रतिबुध्यते ॥ यावन्न स्मरते जन्मतावत्स्वर्गे महीयते ॥ ६ ॥ तत्र स्वर्गात्परिब्रष्टः क्षीणकर्मादिव श्रुतः ॥ हिरण्यरत्नसंपूर्ण
कुले ॥ ७ ॥ तदेव स्मरते तीर्थस्मरणात्तत्र गच्छति ॥ देशस्थो यदि वारण्ये विदेशे यदि वा गृहे ॥ ८ ॥ प्रयागं स्मरमात्रोऽपि यस्तु प्राणान् परित्यजेत्
कमान्नोति वदंति ऋषिपुंगवाः ॥ ९ ॥ सर्वकामफलावृत्ता महीयत्रादिरण्यमी ॥ ऋषयो मुनयः सिद्धाय त्रयो लोके प्रगच्छति ॥ १० ॥ श्रीसहस्र

केन्यास्तटेऽमुने ॥ मोदतेऽपिभिः सार्द्धं स्वकृतेनेह कर्मणा ॥ ११ ॥ सिद्धचारणं धर्मैः पूज्यते विविदैवतेः ॥ ततः स्वर्गात्परिभ्रष्टो जमुद्रा पपति भवे
 त् ॥ १२ ॥ ततः शुभानि कर्माणि चित्तयानः पुनः पुनः ॥ गुणवान् विदुस्तत्संपन्नो भवतीह न संशयः ॥ १३ ॥ कर्मणामनसा वाचा सत्यधर्मे प्रतिष्ठितः ॥ गंगायमु
 नयोर्मध्ये यस्तु दानं प्रयच्छति ॥ १४ ॥ सुवर्णमणिमुक्तां वा यदि धान्यं प्रतिग्रहम् ॥ स्वकार्येऽपि तृकार्ये वा देवताभ्यर्चनेऽपि वा ॥ १५ ॥ निष्फलं तस्य तत्तीर्थयाव
 त् तत्फलमश्नुते ॥ एवं तीर्थेन गृहीयात् पुण्यं ज्ञायतनेषु च ॥ १६ ॥ निमित्तेषु च सर्वेषु अप्रमत्तो द्विजो भवेत् ॥ कपिलापाटलावर्णा प्रयागेयः प्रयच्छति ॥ १७ ॥
 स्वर्णशृंगारौ प्यसुरांचैलकर्कटौ पयस्विनीम् ॥ प्रयागे श्रोत्रियसाधुं ग्राहयित्वा यथाविधि ॥ १८ ॥ शुद्धांबरधरं शांतधर्मज्ञं वैदपारगम् ॥ सागौस्तस्मै च दातव्या
 गंगायमुनसंगमे ॥ १९ ॥ वासांसि च महार्हाणि रत्नानि विविधानि च ॥ यावद्गोमाणितस्यागोः संतिगात्रेषु सत्तम ॥ २० ॥ तावद्दर्शसहस्राणि स्वर्गलोके मही
 यते ॥ यत्रासौ लभते जन्म सागौस्तत्राभिजायते ॥ २१ ॥ न च पश्यत्यसौ धोरं न रक्तं तेन कर्मणा ॥ उत्तरान्सकुलून् प्राप्य मोदते कालमक्षयम् ॥ २२ ॥
 गवांशतसहस्रेभ्यो दद्यादेकां पयस्विनीम् ॥ पुत्रान् दारान् तथा भृत्यान् गौरेकां प्रति तारयेत् ॥ २३ ॥ तस्मात्सर्वेषु दानेषु गोदानं तु विशिष्यते ॥
 दुर्गमे विषमे धोरे महापातकसंभवे ॥ गौरे वरक्षां कुरुते तस्माद्देया द्विजातये ॥ २४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेहापुराणे स्वर्गखंडे द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥
 ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ॥ यथा प्रयागस्य मुने माहात्म्यं कथितं त्वया ॥ तथा तथा प्रमुच्येह सर्वपापैर्न संशयः ॥ १ ॥ भगवन् केन विधिना गंतव्यं धर्मनिश्चयैः ॥
 प्रयागे यो विधिः प्रोक्तः तं मे ब्रूहि महामुने ॥ २ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ कथयिष्यामि ते वत्स तीर्थयात्राविधिक्रमम् ॥ योगच्छेत्त कुरु श्रेष्ठ प्रयागं
 देवसंयुतम् ॥ ३ ॥ बलीवर्दसमाहूढः शृणु तस्यापि यत्फलम् ॥ वसते नरके धोरं गवां क्रोधे सुदारुणे ॥ ४ ॥ सलिलंच न गृह्णाति पितरस्तस्य देहिनः ॥
 यस्तु पुत्रांस्तथा बालान् स्नापयेत्पाययेत् तथा ॥ ५ ॥ यथात्मनस्तथा सर्वान् दानं विप्रेषु दापयेत् ॥ ऐश्वर्यलोभान् मोहाद्वा गच्छेद्यानेन यो नरः ॥ ६ ॥
 निष्फलं तस्य तत्तीर्थं तस्माद्यानं परित्यजेत् ॥ गंगायमुनयोर्मध्ये यस्तु कन्यां प्रयच्छति ॥ ७ ॥ आपेण तु विधानेन यथाविभवसंभवम् ॥ न पश्य
 तियमं धोरं न रक्तं तेन कर्मणा ॥ ८ ॥ उत्तरान्सकुलून् त्वामोदते कालमक्षयम् ॥ पुत्रांस्तु दारौ लभते धार्मिकान्नयसंयुतान् ॥ ९ ॥ तत्र दानं प्रदातव्यं
 यथाविभवसंभवम् ॥ तेन तीर्थफलेनैव वर्द्धते नात्र संशयः ॥ १० ॥ स्वर्गेतिष्ठति राजेंद्र यावदाभूतसंष्ट्रवम् ॥ वटमूलं समाश्रित्य यस्तु प्राणान् परित्यजे
 त् ॥ ११ ॥ सर्वलोकानतिक्रम्य रुद्रलोकं च गच्छति ॥ तत्र ते द्वादशादित्यास्तपते रुद्रमाश्रिताः ॥ १२ ॥ निर्दहंति जगत्सर्वं वटमूलं न दह्यते ॥
 नष्टचंद्रार्कपवनं यदा चैकार्णवं जगत् ॥ १३ ॥ स्वपितृष्वेवैविष्णुर्जायमानः पुनः पुनः ॥ देवदानवगंधर्वं ऋषयः सिद्धचारणाः ॥ १४ ॥ सदासेवं

५० पु०
॥ ४० ॥

तितत्तीर्थगंगाधुनसंगमे ॥ तत्रगच्छतिराजेंद्रप्रयागेसंयुतचयत् ॥ १५ ॥ तत्रब्रह्मादयोदेवादिशैवदिगीश्वराः ॥ लोकपालाश्चसाध्याश्चपि
तरोलोकसंमताः ॥ १६ ॥ सनत्कुमारप्रमुखास्तथैवपरमर्षयः ॥ अंगिरप्रमुखाश्चैवतथाब्रह्मर्षयः परे ॥ १७ ॥ तथानागाश्चसिद्धाश्चसुपर्णाः खेचरा
श्चये ॥ सरितःसागराः शैलानागाविद्याधरास्तथा ॥ १८ ॥ हरिश्चभगवानास्तेप्रजापतिपुरस्कृतः ॥ गंगाधुनयोर्मध्येपृथिव्याजघनंस्मृ
तम् ॥ १९ ॥ प्रयागराजशार्दूलत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ ततःपुण्यतमं नास्तित्रिषुलोकेषुभारत ॥ २० ॥ श्रवणात्तस्यतीर्थस्यनामसंकीर्तनादपि ॥
मृत्तिकालंभनाद्वापिनरः पापात्प्रमुच्यते ॥ २१ ॥ तत्राभिषेकंयः कुर्यात्संगमेसंशितव्रतः ॥ तुल्यफलमवाप्नोतिराजसूयाश्वमेधयोः ॥ २२ ॥ नवेदव
चनात्तातनलोकवचनादपि ॥ मतिरुत्कमणीयातेप्रयागमनंप्रति ॥ २३ ॥ दशतीर्थसहस्राणिषष्टिकोव्यस्तथापराः ॥ येषांसात्रिध्यमत्रैवकीर्तना
त्कुरुनंदन ॥ २४ ॥ यागतिर्योगयुक्तस्यसदुत्थस्यमनीषिणः ॥ सागतिस्त्यजतःप्राणान्नगंगाधुनसंगमे ॥ २५ ॥ तेनजीवंतिलोकेस्मिन्त्रयत्र
युधिष्ठिर ॥ येप्रयागंनसंप्राप्तास्त्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ २६ ॥ एवंदृष्ट्वातुतत्तीर्थप्रयागंपरमंपदम् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यःशशांकहवराहुणा ॥ २७ ॥ कंव
लाश्वतरौनागौयमुनादक्षिणेतटे ॥ तत्रस्नात्वाचर्पीत्वाचमुच्यतेसर्वपातकैः ॥ २८ ॥ तत्रगत्वातुतत्स्थानंमहादेवस्यधीमतः ॥ नरस्तारयतेसर्वान्
दशतीर्तादृशपरां ॥ २९ ॥ कृत्वाभिषेकंतुनरःशोश्वमेधफलंलभेत् ॥ स्वर्गलोकमवाप्नोति यावदाभूतसंप्लवम् ॥ ३० ॥ पूर्वपार्श्वेतुगंगायांत्रिषुलोकेषुभारत ॥
कूपंचैवतुसामुद्रंप्रतिष्ठानंतुविश्रुतम् ॥ ३१ ॥ ब्रह्मचारीजितक्रोधस्त्रिरात्रंयदितिष्ठति ॥ सर्वपापविशुद्धात्मासोश्वमेधफलंलभेत् ॥ ३२ ॥ उत्तरेणप्रतिष्ठानाद्वा
गीरध्यास्तुपूर्वतः ॥ हंसप्रपतनं नामतीर्थत्रैलोक्याविश्रुतम् ॥ ३३ ॥ अश्वमेधफलं तस्मिन्नातमात्रस्यभारत ॥ यावच्चन्द्रश्चसूर्यश्चतावत्स्वर्गंमहीयते ॥ ३४ ॥ उर्व
शीषुलिनेरग्येविषुलेहंसपांडुरे ॥ सलिलैस्तर्प्येद्यस्तुपितृस्तत्रविमत्सरः ॥ ३५ ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिषष्टिवर्षशतानिच ॥ सेवतेपितृभिः सार्द्धंस्वर्गलोकंनरा
धिप ॥ ३६ ॥ पूज्यतेसततंतत्रऋषिगंधर्वकिन्नरैः ॥ ततःस्वर्गपरिभ्रष्टः क्षीणकर्म्मोदिवश्रुतः ॥ ३७ ॥ उर्वशीसहशीनांतुकन्यानांलभतेशतम् ॥ गवांशत
सहस्राणांभोक्ताभवतिभूमिष ॥ ३८ ॥ कांचीनूपुरशब्देनसुप्तोसोप्रतिबुध्यते ॥ भुक्त्वातुविषुलान्भोगांस्तत्तीर्थंलभतेपुनः ॥ ३९ ॥ कुशासनधरोनि
त्यनियतः संयतेंद्रियः ॥ एककालंतुभुजानोमासंभोगपतिर्भवेत् ॥ ४० ॥ सुवर्णालंकृतानांतुनारीणांलभतेशतम् ॥ पृथिव्यामासमुद्रायामहाभोगपति
र्भवेत् ॥ ४१ ॥ दशग्रामसहस्राणांभोक्ताभवतिभूमिषः ॥ धनधान्यसमायुक्तोदाताभवतिनित्यशः ॥ ४२ ॥ समुक्त्वाविषुलान्भोगांस्तत्तीर्थंस्मरते
पुनः ॥ जयन्त्यनन्देन्येभ्यस्तारिजिनेन्द्रियः ॥ ४३ ॥ जयन्त्यनन्देन्येभ्यस्तारिजिनेन्द्रियः ॥ ४४ ॥ जयन्त्यनन्देन्येभ्यस्तारिजिनेन्द्रियः ॥ ४५ ॥

स्व० सं० तु०
अ० ४३

॥ ४० ॥

॥ ४५ ॥ सुवर्णमणिमुक्ताढ्येकुलेभवतिरूपवान् ॥ ततोभोगवर्तीगत्या
 वासुकेरुत्तरेणतु ॥ ४६ ॥ दशाश्वमेधकंतत्रतीर्थतत्रापरंभवेत् ॥ कृत्वाभिषेकंतुनरःसोश्वमेधफलंलभेत् ॥ ४७ ॥ धनाढ्योरूपवान्दक्षोदाताभवतिधा
 र्मिकः ॥ चतुर्वेदेषुयत्पुण्यंसत्यवादिषुयत्फलम् ॥ ४८ ॥ अहिंसायांतुयोधर्म्मोऽगमनादिवतद्भवेत् ॥ कुरुक्षेत्रसमागंगायत्रतत्रावगाह्यते ॥ ४९ ॥ कुरुक्षेत्रा
 दशगुणायत्रसिंघासमागता ॥ यत्रगंगामहाभागवदुतीर्थतपोधना ॥ ५० ॥ सिद्धक्षेत्रंहितज्ज्ञेयनात्रकार्याविचारणा ॥ क्षितौतारयतेमर्त्यान्नागांस्तारय
 तेत्ययः ॥ ५१ ॥ दिवितारयतेदेवांस्तेनसात्रिपथास्मृता ॥ यावदस्थीनिगंगायान्तिष्ठंतितस्यदेहिनः ॥ ५२ ॥ तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ती
 र्थानांतुपरंतीर्थनदीनामुत्तमानदी ॥ ५३ ॥ मोक्षदासर्वभूतानांमहापातकिनामापि ॥ सर्वत्रसुलभागंगान्निष्ठुस्थानेषुदुर्लभा ॥ ५४ ॥ गंगाद्वारेप्रयागेचगं
 गासागरसंगमे ॥ तत्रस्नात्वादिर्वयांतियेमृतास्तेपुनर्भवाः ॥ ५५ ॥ सर्वेषांचैवभूतानांपापोपहतचेतसाम् ॥ गतिमन्वेषमाणानांनस्तिगंगासमागतिः ॥ ५६ ॥
 पवित्राणांपवित्रंयामंगलानांचमंगलम् ॥ महेश्वरशिरोभ्रष्टासर्वपापहराशुभा ॥ ५७ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्येत्रिचत्वारिंशोऽध्या
 यः ॥ ४३ ॥ ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रयागस्यमाहात्म्यंपुनरेवतु ॥ यच्छ्रुत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ॥ १ ॥ मानसनामतत्तीर्थगंगा
 यामुत्तरेतटे ॥ त्रिरात्रोपोषितोभूत्वासर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ २ ॥ गोभूहिरण्यदानेनयत्फलंप्राप्नुयान्नरः ॥ एतत्फलमवाप्नोतितत्तीर्थस्मरतेपुनः ॥ ३ ॥
 अकामोवासकामोवागंगायान्पोषयते ॥ मृतस्तुभवतिस्वर्गेनरकंचपश्यति ॥ ४ ॥ अप्सरोगणसंगीतैःसुप्तोसौप्रतिबुध्यते ॥ हंससारसयुक्तेनविमा
 नेनसगच्छति ॥ ५ ॥ बहुवर्षाणिराजेन्द्रपट्टसहस्राणिभुंजते ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टःक्षीणकर्मादिवश्रुतः ॥ ६ ॥ सुवर्णमणिमुक्ताढ्येजायतेसमहाकुले ॥ पटि
 तीर्थेसहस्राणिपटितीर्थंशतानिच ॥ ७ ॥ माघेमासिगमिष्यंतिगंगायमुनसंगमे ॥ गवांशतसहस्रस्यसम्यग्दत्तस्ययत्फलम् ॥ ८ ॥ प्रयागेमाघमासेतुज्यहं
 स्नानस्यतत्फलम् ॥ गंगायमुनयोर्मध्येपंचाग्निस्तुसाधयेत् ॥ ९ ॥ अहीनांगोह्यरोगश्चपंचेन्द्रियसमन्वितः ॥ यावन्तिरोमकूपाणितस्यगात्रस्यदेहिनः ॥ १० ॥
 तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोजंबूद्वीपपतिर्भवेत् ॥ ११ ॥ सधुक्त्वाविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थंभजतेनरः ॥ जलप्रवेशंयःकुर्या
 त्संगमेलोकविश्रुते ॥ १२ ॥ राहुग्रस्तोयथासोमोविमुक्तःसर्वपातकैः ॥ सोमलोकमवाप्नोतिसोमेनसहमोदते ॥ १३ ॥ पश्चिमवर्षसहस्राणिपश्चिमवर्षशता
 निच ॥ स्वर्गलोकमवाप्नोतिऋषिगंधर्वसेवितः ॥ १४ ॥ परिभ्रष्टस्तुराजेंद्रसमृद्धेजायतेकुले ॥ अधःक्षिरास्तुयोज्वालामूर्ध्वपादःपिबन्नरः ॥ १५ ॥ शतं

५० पु०
॥ ४१ ॥

वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥ परिभ्रष्टुराजेंद्रमग्निहोत्रीभवेन्नरः ॥ १६ ॥ भुक्त्वातुविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थंभजतेनरः ॥ यस्तुदेहंविर्कतित्वाशु-
निभ्यःप्रयच्छति ॥ १७ ॥ विहंगैरुपभुक्तस्यशृणुतस्यापियत्फलम् ॥ शतवर्षसहस्राणांसोमलोकेमहीयते ॥ १८ ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोराजाभवति
धार्मिकः ॥ गुणवान्तरूपसंपन्नोविद्वानसुप्रियदेहवान् ॥ १९ ॥ भुक्त्वातुविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थंभजतेपुनः ॥ यामुनेचोत्तरेकूलेप्रयागस्यतुदक्षिणे ॥ २० ॥
ऋणप्रमोचनं नामतीर्थं तत्परमं स्मृतम् ॥ एकरात्रोपितो भूत्वा ऋणैः सर्वैः प्रमुच्यते ॥ २१ ॥ सूर्यलोकमवाप्नोति अनृणां च सदा भवेत् ॥ २२ ॥ इति श्रीपाद्मे महा-
पुराणे स्वर्गखंडे प्रयागमाहात्म्ये चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ एतच्छ्रुत्वा प्रयागस्य यत्त्वया कीर्तनं कृतम् ॥ विशुद्धमेतद्धृदयं
प्रयागस्य च कीर्तनात् ॥ अनाशकफलं ब्रूहि भगवंस्तत्र कीदृशम् ॥ १ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ शृणुराजन् प्रयागे तु अनाशकफलं विभो ॥ प्राप्नोति पुरुषो धी-
मान् श्रद्धाधानश्च यादृशम् ॥ २ ॥ अहीनां गोविरो गश्च पंचेंद्रियसमन्वितः ॥ अश्वमेधफलं तस्य गच्छतस्तु पदे पदे ॥ ३ ॥ कुलानितारयेद्वा जन् दशपूर्वान्
दशापरान् ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यो गच्छेत् परमं पदम् ॥ ४ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ महाभागो सिधर्मज्ञदानं वदसि मे प्रभो ॥ अल्पेनैव प्रधानेन बहू-
न्धर्मानवाप्नुयात् ॥ ५ ॥ अश्वमेधस्तु बहुभिः सुकृतैः प्राप्यते इह ॥ एतन्मे संशयं ब्रूहि परं कौतूहलं हि मे ॥ ६ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ शृणुराजन् महा-
वीरयदुक्तं पद्मयोनिना ॥ ऋषीणां सन्निधौ पूर्वकथ्यमानं मया श्रुतम् ॥ ७ ॥ पंचयोजनविस्तीर्णं प्रयागस्य तु मंडलम् ॥ प्रविशंस्तस्य तद्रूमावश्वमेधं पदे
पदे ॥ ८ ॥ व्यतीतान् पुरुषान्सप्तभविष्यांश्च चतुर्दश ॥ नरस्तारयते सर्वान्यस्तु प्राणान् परित्यजेत् ॥ ९ ॥ एवं ज्ञात्वा तुराजेंद्र सदा श्रद्धापरो भवेत् ॥
अश्रद्धाणां पुरुषाः पापोपहतचेतसः ॥ न प्राप्नुवंति तत्स्थानं प्रयागं देवनिर्मितम् ॥ १० ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ स्नेहाद्वा द्रव्यलोभाद्वा ये तु कामवशं
गताः ॥ कथं तीर्थफलं तेषां कथं पुण्यमवाप्नुयुः ॥ ११ ॥ विक्रयं सर्वभांडानां कार्याकार्यमजानतः ॥ प्रयागे कागतिस्तस्य एवं ब्रूहि महामुने ॥ १२ ॥
॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ शृणुराजन् महागुह्यं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ मासं वसंस्तुराजेंद्र प्रयागे नियतं द्वयः ॥ १३ ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यः यथादिष्टं स्वयं भुवा ॥
शुचिस्तु प्रयतो भूत्वाऽर्हिसकः श्रद्धयान्वितः ॥ १४ ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यः स गच्छेत् परमं पदम् ॥ विश्रंभघातकानां तु प्रयागे शृणु तत्फलम् ॥ १५ ॥ त्रिका-
लमेव स्नायीत आहारं भैक्ष्यमाचरेत् ॥ त्रिभिर्मासैः प्रमुच्येत प्रयागात्तु न संशयः ॥ १६ ॥ प्रज्ञानेन तु यस्येह तीर्थयात्रादिकं भवेत् ॥ सर्वकामसमृद्धस्तु स्व-
र्गलोके महीयते ॥ १७ ॥ स्थानं सलभते नित्यं धनधान्यसमाकुलम् ॥ एवं ज्ञानेन संपूर्णः सदा भवति भोगवान् ॥ १८ ॥ तारिताः पितरस्ते न नरकात् प्रापि-

स्व० सं० तु०

अ० ४५

॥ ४१ ॥

तामहाः॥ धर्मानुसारेत्स्वहृष्टस्तोपुनःपुनः ॥ त्वत्प्रियार्थसमाख्यातं गुह्यमेतत्सनातनम् ॥१९॥ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ॥ अद्य मे सफलं जन्म अद्य मे स
 फलं कुलम् ॥ प्रीतोऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि दर्शनादेव ते द्यवै ॥ त्वद्दर्शनात्तु धर्मात्मनः सुतोऽहं सर्वपातकैः ॥२०॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ दिष्ट्या ते सफलं जन्म
 दिष्ट्या ते तारितं कुलम् ॥ कीर्तनाद्ब्रह्म ते पुण्यं श्रुतं पापप्रणाशनम् ॥२१॥ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ॥ यमुनायां तु किं पुण्यं किं फलं तु महासुने ॥ एतन्मे स
 र्वमाख्याहियथा दृष्टं यथा श्रुतम् ॥२२॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ तपनस्य सुता देवी त्रिषु लोकेषु विश्रुता ॥ समागता महाभागा यमुना यत्र निम्नगा ॥२३॥
 येनैव निःसृता गङ्गा तेनैव यमुना गता ॥ योजनानां सहस्रेषु कीर्तनात्पापनाशिनी ॥२४॥ ॥ तत्र स्नात्वा च पीत्वा च यमुनायां युधिष्ठिर ॥ कीर्तनाद्ब्रह्म ते पुण्यं
 दृष्ट्वा भद्राणि पश्यति ॥२५॥ ॥ अवगाढा च पीत्वा च पुनात्या सप्तमं कुलम् ॥ प्राणांस्त्यजति यस्तत्र सयाति परमांगतिम् ॥२६॥ ॥ अग्नितीर्थं मिति ख्यातं
 यमुनादक्षिणे तटे ॥ पश्चिमे धर्मराजस्य तीर्थं हरवरं स्मृतम् ॥२७॥ ॥ तत्र स्नात्वा दिवं याति ये मृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥ एवं तीर्थं सहस्राणि यमुनादक्षिणे तटे ॥२८॥
 उत्तरेण प्रवक्ष्यामि आदित्यस्य महात्मनः ॥ तीर्थं तु विरजं नाम यत्र देवाः सवासवाः ॥२९॥ ॥ उपासते स्म संध्यां तु नित्यं कालं युधिष्ठिर ॥ देवाः सेवंति तत्तीर्थं
 ये चान्ये विदुषो जनाः ॥३०॥ ॥ श्रद्धाधानपरो भूत्वा कुरुतीर्थाभिषेचनम् ॥ अन्ये च बहवस्तीर्थाः सर्वपापहराः शुभाः ॥३१॥ ॥ तेषु स्नात्वा दिवं याति ये मृता
 स्ते पुनर्भवाः ॥ गंगा च यमुना चैव उभे तु ल्य फले स्मृते ॥३२॥ ॥ केवलं श्रेष्ठभावेन गंगा सर्वत्र पूज्यते ॥ एवं कुरुष्व कौंतेय स्वर्गतीर्थाभिषेचनम् ॥३३॥ ॥ यावज्जी
 व कृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥ यस्त्विदं कल्युत्थाय पठते च शृणोति वा ॥३४॥ ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यः स्वर्गलोके च गच्छति ॥३५॥ ॥ इति श्रीपाद्मे महापु
 राणे स्वर्गखंडे यमुना महात्म्ये पंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४५॥ ॥ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ॥ श्रुतं मे ब्रह्मणा प्रोक्तं पुराणे पुण्यसंमितम् ॥ तीर्थानां
 तु सहस्राणि शतानि निधुतानि च ॥१॥ ॥ सर्वेषु पुण्याः पवित्राश्च गतिश्च परमा स्मृता ॥ पृथिव्यां नैमिषं पुण्यं मंतरिक्षे च पुष्करम् ॥२॥ ॥ प्रयागमपिलोका
 नां कुरुक्षेत्रं विशिष्यते ॥ सर्वाणि संपरित्यज्य कथमेकं प्रशंससि ॥३॥ ॥ अप्रमाणमिदं प्रोक्तं श्रद्धेयमनुत्तमम् ॥ गतिं च परमां दिव्यां भोगांश्चैव यथेप्सि
 तात् ॥४॥ ॥ किमर्थं मल्पयोगेन बहुधर्मं प्रशंससि ॥ एतं मे संशयं ब्रूहि यथा दृष्टं यथा श्रुतम् ॥५॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ॥ अश्रद्धेयं न वक्तव्यं प्रत्य
 क्षमपि तद्भवेत् ॥ नरस्य श्रद्धाधानस्य पापोपहतचेतसः ॥६॥ ॥ अश्रद्धाधनो ह्यशुचिर्दुर्मतिस्त्यक्तमंगलः ॥ एते पातकिनः सर्वे तेनेदं भाषितं मया ॥७॥ ॥ शृणु
 प्रयागमहात्म्यं यथा दृष्टं यथा श्रुतम् ॥ प्रत्यक्षं च परोक्षं च यथान्यत्संभविष्यति ॥८॥ ॥ यथैवान्यमया दृष्टं पुरा राजन्यथा श्रुतम् ॥ शास्त्रं प्रमाणं कृत्वा तु पूज्य
 तेषां योगमात्मनः ॥९॥ ॥ क्लिश्यते चापरस्तत्र नैव योगमवाप्नुयात् ॥ जन्मान्तरसहस्रेभ्यो योगोलभ्येत मानवैः ॥१०॥ ॥ यथा योगसहस्रेण योगोलभ्येत मान

मात्मजस्यवा ॥ सुहृदांचजपेत्कर्णेऽशिष्यस्यानुगतस्यवा ॥ १३ ॥ इदं धन्यमिदं स्वर्ग्यमिदं सेव्यमिदं शुभम् ॥ इदं पुण्यमिदं रम्यं पावनं धर्ममुत्तमम् ॥ १४ ॥
 महर्षिणा मिदं गुह्यं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ अधीत्य च द्विजोऽध्यायन्निर्मलत्वमवाप्नुयात् ॥ १५ ॥ यश्चेदं शृणुयान्नित्यं तीर्थपुण्यं सदाशुचिः ॥ जातिस्मरत्वं
 भतेनाकपृष्टे च मोदते ॥ १६ ॥ प्राप्य ते तानि तीर्थानि सद्भिः शिष्टार्थं दादृशेभिः ॥ स्नाहितीर्थेषु कौरव्यनचक्रमतिर्भव ॥ १७ ॥ त्वया तु सम्यक् पृष्टेन कथितं तु म
 या विभो ॥ पितरस्तारिताः सर्वे तारिताः अपितामहाः ॥ १८ ॥ प्रयागस्य तु सर्वे ते कलानां हतिषोडशीम् ॥ एवं ज्ञानं च योगं च तीर्थं चैव युधिष्ठिर ॥ १९ ॥
 बहुक्लेशेन युज्यते ततो यांति परांगतिम् ॥ प्रयागस्मरणाच्छोकः स्वर्गलोकां च गच्छति ॥ २० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणे स्वर्गखंडे प्रयागमाहात्म्ये सप्तच
 त्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ कथा सर्वा त्विदं प्रोक्ता प्रयागस्य महामुने ॥ एवं मे सर्वमाख्याहियथा च ममतारयेत् ॥ १ ॥ मार्कंडे
 य उवाच ॥ शृणुराजन् प्रवक्ष्यामि प्रोक्तं सर्वमिदं जगत् ॥ ब्रह्मा विष्णुस्तथेशानो देवता प्रभुरव्ययः ॥ २ ॥ ब्रह्मा सृजति भूतानि स्थावरं जगमंचयत् ॥ तान्ये
 तानि परोलोके विष्णुः पालयति प्रजाः ॥ ३ ॥ कल्पांते तत्समग्रं हि रुद्रः संहरते जगत् ॥ न ददाति च नाध्येति न कदाचिद्विनश्यति ॥ ४ ॥ ईश्वरः सर्वभूतानां
 यः पश्यति स पश्यति ॥ उत्तरेण प्रतिष्ठानादि दानां ब्रह्मातिष्ठति ॥ ५ ॥ महेश्वरो वटे भूत्वा तिष्ठते परमेश्वरः ॥ ततो देवाः सगंधर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ ६ ॥ रक्षं
 ति परमं नित्यं पापकर्म परायणान् ॥ ये तु चान्ये च तिष्ठंति न यांति परमांगतिम् ॥ ७ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ अप्याह मे यथा तत्त्वं यथैषां तिष्ठते श्रुतम् ॥ केन वा कार
 णेनैव तिष्ठंति लोकसंमताः ॥ ८ ॥ मार्कंडेय उवाच ॥ प्रयागे निवसंत्येते ब्रह्मा विष्णु महेश्वराः ॥ कारणं तु प्रवक्ष्यामि शृणु तत्त्वं युधिष्ठिर ॥ ९ ॥ पंचयोज
 नविस्तीर्णं प्रयागस्य तु मंडलम् ॥ तिष्ठंति रक्षणा र्थाय पापकर्मनिवारणाः ॥ १० ॥ तस्मिंस्तु स्वल्पकं पापं न रके पातयिष्यति ॥ एवं ब्रह्मा च विष्णुश्च प्रयागे
 समहेश्वरः ॥ ११ ॥ सप्तद्वीपाः समुद्राश्च पर्वताश्च महीतले ॥ तिष्ठंति त्रिष्यमाणाः श्रयावदाभूतसंभवम् ॥ १२ ॥ ये चान्ये व हवः सर्वे तिष्ठंति च युधिष्ठिर ॥ पृथिवी
 स्थानमारभ्य निर्मितं देवतैस्त्रिभिः ॥ १३ ॥ प्रजापतेरिदं क्षेत्रं प्रयागमिति विश्रुतम् ॥ एतत्पुण्यं पवित्रं च प्रयागं तु युधिष्ठिर ॥ १४ ॥ स्वराज्यं कुरुराजेंद्रा
 तृभिः सहितो भव ॥ १५ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणे स्वर्गखंडे प्रयागमाहात्म्येऽष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ भ्रातृभिः सहिताः सर्वे
 पांडवा धर्मनिश्चयाः ॥ ब्राह्मणेभ्यो नमस्कृत्वा गुरुदेवांस्त्वं यन् ॥ १ ॥ वासुदेवोऽपि तत्रैव क्षणेनाभ्यागतस्तदा ॥ पांडवैः सहितैः सर्वैः पूज्यमानः समाध
 वः ॥ २ ॥ कृष्णेन सहितैः सर्वैः पुनरेव महात्मभिः ॥ अभिषिक्तः स्वराज्ये तु धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ३ ॥ एतस्मिन्नंतरे चैव मार्कंडेयो महात्मवान् ॥ ततः स्व

५० पु०
॥ ४३ ॥

स्तीतिचोक्त्वावैक्षणादाश्रममागतः ॥ ४ ॥ युधिष्ठिरोपिधर्मात्माभ्रातृभिः सहितस्तुतः ॥ महादानंददौचाथधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ५ ॥ यस्त्विदंकल्पमु
त्थायपठतेवाशृणोतिवा ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ६ ॥ ॥ वासुदेवउवाच ॥ ममवाक्यंतु कर्तव्यं तव स्नेहाद्विभीम्यहम् ॥ नित्यं
यज्ञरतोभूत्वाप्रयागेविततज्वरः ॥ ७ ॥ प्रयागसंस्मरन्निर्त्यसहास्माभिर्भुविधिष्ठिरः ॥ स्वयंप्राप्त्यसिराजेंद्रस्वर्गलोकंतुशाश्वतम् ॥ ८ ॥ प्रयागमनुगच्छेद्वावसते
वापियोनरः ॥ सर्वपापविशुद्धात्मास्वर्गलोकंचगच्छति ॥ ९ ॥ प्रतिग्रहादुपावृत्तः सन्तुष्टोनेयतः शुचिः ॥ १० ॥ अहंकारनिवृत्तश्चसतीर्थफलमश्नुते ॥ अको
पनश्चराजेंद्रस्तस्यवादीदृढव्रतः ॥ आत्मोपमश्नूतेपुसतीर्थफलमश्नुते ॥ ११ ॥ ऋषिभिः क्रतवः प्रोक्तोदेवैश्चापियथाक्रमम् ॥ नहिशक्यादरिद्रेणयज्ञाः
प्राप्तुमहीपते ॥ १२ ॥ बहूपकरणोयज्ञोनानासंभारसंभ्रमः ॥ प्राप्यतेविविधैरर्थैः समृद्धैर्वानरैः क्वचित् ॥ १३ ॥ योदरिद्रैरपिबुधैः शक्यः प्राप्तुनरेश्वर ॥
ततोयज्ञफलैः पुण्यैस्तन्निबोधजनेश्वर ॥ १४ ॥ ऋषीणांपरमं गुह्यमिदं भरतसत्तम ॥ तीर्थाभिगमनं पुण्यं यज्ञैरपि विशिष्यते ॥ १५ ॥ दशकोटिसहस्राणित्रिं
शत्कोट्यस्तथापरे ॥ माघमासेतुगंगायांगमिष्यन्तिनरर्षभ ॥ १६ ॥ स्वस्थोभवमहाराजभुक्त्वा राज्यायमकंटकम् ॥ पुनर्द्रक्ष्यसिराजेंद्रयजमानोविशेषतः
॥ १७ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्यं नाम ऊनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ ॥ ऋषयउचुः ॥ ॥ भवताकथितं सर्वयत्तिक
चित्पृष्टमेवच ॥ इदानीमपिपृच्छामएकंवदमहामते ॥ १ ॥ एतेषांखलुतीर्थानांसेवनाद्यत्फलंलभेत् ॥ सर्वेषांकिलकृतवैकं कर्मकेनचलभ्यते ॥ २ ॥ एतन्नो
ब्रूहि सर्वज्ञकर्मैवंयदिवर्तते ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ कर्मयोगः किल प्रोक्तोवर्णानां द्विजपूर्वज्ञः ॥ ३ ॥ नानाविधोमहाभागास्तत्रचैकं विशिष्यते ॥ हरिभक्तिः कृताये
नमनसावचसागिरा ॥ ४ ॥ जितेतेन जितेतेन जितमेवन संशयः ॥ हरिरेवसमाराध्यः सर्वदेवेश्वरेश्वरः ॥ ५ ॥ हरिनाममहामंत्रैर्नश्येत्पापपिशाचकम् ॥ हरेः प्रदक्षिणं
कृत्वा सकृदप्यमलाशयाः ॥ ६ ॥ सर्वतीर्थसमाप्तावलंभंतेयन्न संशयः ॥ प्रतिमांचहरेर्दृष्ट्वा सर्वतीर्थफलंलभेत् ॥ ७ ॥ विष्णुनामपरं जप्त्वा सर्वमंत्रफलंलभेत् ॥ विष्णु
प्रसादतुलसीमात्रायाद्विजसत्तमाः ॥ ८ ॥ प्रचंडं विकरालं तद्यमस्यास्य न पश्यति ॥ सकृत्प्रणामी कृष्णस्य मातुः स्तन्यं पिबेन्नहि ॥ ९ ॥ हरिपादे मनोयेषति
भ्यो नित्यं नमोनमः ॥ पुलकसः श्वपचोवापियेचान्ये म्लेच्छजातयः ॥ १० ॥ तेपिबंद्यामहाभागाहरिपादैकसेवकाः ॥ किंपुनर्ब्राह्मणाः पुण्याभक्ताराजर्षयस्त
था ॥ ११ ॥ हरौ भक्तिविधायैव गर्भवासनं पश्यति ॥ हरेरेस्वनेरुचैर्नृत्यंस्तन्नामकृन्नरः ॥ १२ ॥ पुनातिभुवनं विप्रांगं गदिसलिलं यथा ॥ दर्शनात्स्पर्शनात्
स्य आलापादपिभक्तिः ॥ १३ ॥ ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्भुच्यतेनात्र संशयः ॥ हरेः प्रदक्षिणं कुर्वन्नुचैस्तन्नामकृन्नरः ॥ १४ ॥ करतालादिसंधानं सुस्वरंकलश

स्व० सं० तु०
अ० ५०

॥ ४३ ॥

विदितम् ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापतेनेवकरतालितम् ॥ १५ ॥ हरिभक्तिकथामुक्त्वाख्यायिकां शृणुयाच्चयः ॥ तस्यसंदर्शनादेष्टुतोभवतिमानवः ॥
॥ १६ ॥ किंपुनस्तस्यपापानामाशंकामुनिपुंगवाः ॥ तीर्थानांचपरतीर्थकृष्णनाममहर्षयः ॥ १७ ॥ तीर्थीकुर्वतजगतीं गृहीतंकृष्णनामयेः ॥
तस्मान्मुनिवराः पुण्यं नातः परतरविदुः ॥ १८ ॥ विष्णुप्रसादनिर्माल्यं मुक्त्वा धृत्याचमस्तके ॥ विष्णुरेव भवेन्मर्त्यो यमशोकविनाशनः ॥ १९ ॥
अर्चनीयो नमस्कार्यो हरिरिव संशयः ॥ ये महाविष्णुमव्यक्तं देवं वापिमहेश्वरम् ॥ २० ॥ एकीभावेन पश्यति तेन तेषां पुनुरुद्भवः ॥) तस्मादनादि
निधनं विष्णुमात्मानमव्ययम् ॥ २१ ॥ हरिंचैकंप्रपश्य च पूजय च्वंत थै वहि ॥ ये समानं प्रपश्यति हरिं वै देवतांतरम् ॥ २२ ॥ ते याति नरकांश्चोरां
व्रतां स्तुतु गणयेद्धरिः ॥ मूर्खत्वापडितं वा पिब्राह्मणं केशवप्रियम् ॥ २३ ॥ श्वपाकं वामोचयति नारायणः स्वयं प्रभुः ॥ नारायणात्परो नास्ति पापराशि
दवानलः ॥ २४ ॥ कृत्वा पिपातकं घोरं कृष्णनाम्नाविमुच्यते ॥ स्वयं नारायणो देवः स्वनाम्नि जगतां गुरुः ॥ २५ ॥ आत्मनोभ्यधिकां शक्तिं स्थाप
यामास सुव्रताः ॥ अत्र ये विवदन्ते वै आयास लघु दर्शनात् ॥ २६ ॥ फलानां गौरवाच्चापिते याति नरकं बहु ॥ तस्माद्द्वारौ भक्तिमास्थाय दूरि नाम परायणः
॥ २७ ॥ पूजकं पृष्ठतो रक्षेत्रामिनं वक्षसि प्रभुः ॥ हरिनाममहावज्रं पापपर्वतदारणे ॥ २८ ॥ तस्य पादौ तु सफलौ तदर्थं गतिशालिनौ ॥ तावैव धन्या
वाख्यातौ यौ तु पूजा करौ करौ ॥ २९ ॥ उत्तमांगमुत्तमांगं तद्वरौ नम्रे मेव यत् ॥ सा जिह्वा या हरिं स्तौति तन्मनस्तत्पदानुगम् ॥ ३० ॥ तानिलो मा
निचोच्यंते या नि तन्नाम्नि चोत्थितम् ॥ कुर्वति तच्च नेत्रांबु यदच्युतप्रसंगतः ॥ ३१ ॥ अहोलोका अति तरा दिवदो पेण वंचिताः ॥ नामोच्चारणमात्रेण मुक्तिदं
न भजंति वै ॥ ३२ ॥ वंचितास्ते च कलुषाः स्त्रीणां संगप्रसंगतः ॥ प्रतिष्ठति च लोमानिये पांनो कृष्णशब्देन ॥ ३३ ॥ ते मूर्खा हि कृतात्मानः पुत्रशोकादि विह्वलाः ॥
रूढति बहुलाला पैर्न कृष्णाक्षर कीर्तने ॥ ३४ ॥ जिह्वालंघ्यापिलो केस्मिन् कृष्णनाम जपे प्राहि ॥ लंघ्यापि मुक्ति सोपा नेंहेलयैव च्यवंति ते ॥ ३५ ॥ तस्माद्यत्नेन वै
विष्णुकर्मयोगेन मानवः ॥ कर्मयोगाच्चितो विष्णुः प्रसीदत्येव नान्यथा ॥ ३६ ॥ तीर्थोदप्यधिकं तीर्थं विष्णोर्भजनमुच्यते ॥ सर्वेषां खलु तीर्थानां स्थानपानाव
गाहनैः ॥ ३७ ॥ यत्फलं लभते मर्त्यस्तत्फलं कृष्णसेवनात् ॥ यजते कर्मयोगेन धन्या एव न राहरिम् ॥ ३८ ॥ तस्माद्रज्ज्वं मुनयः कृष्णं परममंगलम् ॥ ३९ ॥ इति
श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे विष्णुभक्तिप्रशंसनं नाम पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ॥ कर्मयोगः कथं सूतयेन चाराधितो हरिः ॥ प्रसीदति महाभाग
वदनो वदतांवर ॥ १ ॥ येनासौ भगवानीशः समाराध्यो मुमुक्षुभिः ॥ तद्ब्रह्माखिल लोकानां रक्षणं धर्मसंग्रहम् ॥ २ ॥ तं कर्मयोगं वदनः सूतमूर्तिमयस्तुतुयः ॥ इति
शुश्रुषु वो विप्रा भवदग्ने व्यवस्थिताः ॥ ३ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ एवमेव पुरा पृष्टो व्यासः सत्यवती सुतः ॥ ऋषिभिरग्नि संकाशैर्व्यासस्तानाहतच्छृणु ॥ ४ ॥

५० पु०

॥ ४४ ॥

॥ व्यासउवाच ॥ ॥ शृणुष्वमृषयः सर्वे वक्ष्यमाणं सनातनम् ॥ कर्मयोगं ब्राह्मणानामात्यंतिकफलप्रदम् ॥ ५ ॥ आम्नायसिद्धमखिलं ब्राह्मणार्थप्रदर्शितम् ॥ ऋषीणां शृण्वतां पूर्वमतुराह प्रजापतिः ॥ ६ ॥ सर्वव्याधिहरं पुण्यमृषिसंघैर्निषेवितम् ॥ समाहितधियो यूयं शृणुष्वंगदतोमम् ॥ ७ ॥ कृतोपनयनो वेदानधीर्यतद्विजोतमः ॥ गर्भाष्टमेऽष्टमे वाग्देस्वसूत्रोक्तविधानतः ॥ ८ ॥ दंडीचमेखलीसूत्रीकृष्णाजिनधरो मुनिः ॥ भिक्षाहारो गुरुहितो वीक्ष्यमाणो गुरोर्मुखम् ॥ ९ ॥ कार्पासमुपवीतार्थैर्निर्मितं ब्राह्मणापुरा ॥ ब्राह्मणानां त्रिवृत्सूत्रं कौशं वा वस्त्रमेव वा ॥ १० ॥ सदोपवीतीति चैव स्यात्सदा वद्धशिखोद्विजः ॥ अन्यथा यत्कृतं कर्म तद्भवत्ययथाकृतम् ॥ ११ ॥ वसेदविकृतं वासः कार्पासं वा कषायकम् ॥ तदेव परिधानीयं शुक्लं तात वसुत्तमम् ॥ १२ ॥ उत्तरं तु समावृत्तं वासः कृष्णाजिनं शुभम् ॥ अभावे गावयमपि रौरवं वा विधीयते ॥ १३ ॥ उद्धृत्य दक्षिणं बाहुं सव्यबाहौ समर्पितम् ॥ उपवीतं भवेन्नित्यं निवीतं कंठसज्जने ॥ १४ ॥ सव्यबाहुं समुद्धृत्य दक्षिणे तु धृतं द्विजाः ॥ प्राचीना वीतमित्युक्तं पित्र्ये कर्मण्योजयेत् ॥ १५ ॥ अत्र यागारे गवांगोष्ठे होमे तप्ये तथैव च ॥ स्वाध्याये भोजने नित्यं ब्राह्मणानां च सन्निधौ ॥ १६ ॥ उपासने गुरुणां च संच्ययोः साधुसंगमे ॥ उपवीतीति भवेन्नित्यं विधेरेष सनातनः ॥ १७ ॥ मौंजी त्रिवृत्समां श्लिष्टां कुर्याद्विप्रस्य मेखलाम् ॥ मुंजाभावे कुशेनाहुग्रैथिनैकेन वा त्रिभिः ॥ १८ ॥ धारयेद्वैणवपालाशौ दंडौ केशांतिकौ द्विजः ॥ यज्ञार्हवृक्षजं वाथ सौम्यमव्रणमेव च ॥ १९ ॥ सायं प्रातर्द्विजः संध्यामुपासीत समाहितः ॥ कामाच्छोभाद्रयान्मोहात्त्यक्तैर्नापतितो भवेत् ॥ २० ॥ अग्निकार्यं ततः कुर्यात्सायं प्रातः प्रसन्नधीः ॥ स्नात्वा संतर्पयेद्देवान् नृषीन् पितृगणांस्तथा ॥ २१ ॥ देवताभ्यर्चनं न कुर्यात्पुष्पैः पत्रैर्यवांबुभिः ॥ अभिवादनं शीलः स्यान्नित्यं वृद्धेषु धर्मतः ॥ २२ ॥ असावहं भोजनमेतिसम्यक् प्रणतिपूर्वकम् ॥ आयुरारोग्यसिद्धयर्थं तद्वादिपरिवर्जितः ॥ २३ ॥ आयुष्मान् भवसौम्येति वचोविप्रोऽभिवादने ॥ आकारश्चास्य नाम्नोतेवाच्यः पूर्वाक्षरमुतः ॥ २४ ॥ योनवेत्यभिवादस्य विप्रः प्रत्यभिवादनम् ॥ नाभिवाद्यः सविदुषायथाशूद्रस्तथैव सः ॥ २५ ॥ व्यत्यस्तपाणिना कार्यपादं संप्रहणं गुरोः ॥ सव्येन सव्यः स्पृष्टव्यो दक्षिणेन तु दक्षिणः ॥ २६ ॥ लौकिकं वैदिकं वापि तथाध्यात्मिकमेव वा ॥ अवाप्य प्रयतो ज्ञानं तं पूर्वमभिवादयेत् ॥ २७ ॥ नोदकं धारयेद्भैक्ष्यं पुष्पाणि समिधस्तथा ॥ एवं विधानि चान्यानि न देवार्थेषु कर्मसु ॥ २८ ॥ ब्राह्मणं कुशलं पुच्छेत्क्षत्रवंधुमनामयम् ॥ वैश्यं क्षेमं समागम्य शूद्रमारोग्यमेव च ॥ २९ ॥ उपाध्यायः पिता ज्येष्ठो भ्राता त्राता च भीतिः ॥ मातुलः श्वशुरश्चैव मातामहपितामहौ ॥ ३० ॥ वर्णश्रेष्ठः पितृव्यश्च पुंसोऽत्र गुरवः स्मृताः ॥ मातामातामही गुरवोऽपि तु मातुश्च सोदराः ॥ ३१ ॥

पा० १ चैवमहीपतिः ।

स्व० सं० वृ०

अ० ५१

॥ ४४ ॥

श्वश्रुः पितामहीज्येष्ठाधात्रीचगुरवः स्त्रियः ॥ ज्ञेयस्तु गुरुवर्गोऽयं मातृतः पितृतो द्विजाः ॥ ३२ ॥ अनुवर्तनमेतेषां मनोवाकायकर्मभिः ॥ गुरुन्तु ॥
 समुत्तिष्ठेदभिवाद्य कृतान्जलिः ॥ ३३ ॥ नैतैरुपविशेत्सार्द्धविवदेऽन्नात्मकारणात् ॥ जीवितार्थं अपि द्वेषाद्गुरुभिर्नैव भाषणम् ॥ ३४ ॥ उद्विक्तो
 पिगुणैरन्यैर्गुरुद्वेषी पतत्यधः ॥ गुरुणामपि सर्वेषां पंचपूज्याविशेषतः ॥ ३५ ॥ तेषामाद्यास्त्रयः श्रेष्ठास्तेषां मातासु पूजिता ॥ यो भावयति यासूते येन वि-
 द्योपदिश्यते ॥ ३६ ॥ ज्येष्ठो भ्राता च भर्ता च पंचैते गुरवः स्मृताः ॥ आत्मनः सर्वयत्नेन प्राणत्यागेन वा पुनः ॥ ३७ ॥ पूजनीयाविशेषेण पंचैते भूतिमिच्छताः ॥
 यावत्पिता च माता च द्वावेतौ निर्विकारिणौ ॥ ३८ ॥ तावत्सर्वपरित्यज्य पुत्रः स्यात्तत्परायणः ॥ पिता माता च सुप्रीतौ स्यातां पुत्रगुणैर्यदि ॥ ३९ ॥ सपुत्रः
 सकलं धर्मप्राप्त्या तत्तन कर्मणा ॥ नास्ति मातृसमं देवं नास्ति पितृसमो गुरुः ॥ ४० ॥ तयोः प्रत्युपकारोपिन कथं च न विद्यते ॥ तयोर्नित्यं प्रियं कुर्यात्कर्मणाम-
 नसागिरा ॥ ४१ ॥ न ताभ्यामननुज्ञातो धर्ममन्यं समाचरेत् ॥ वर्जयित्वा मुक्तिफलं नित्यं नैमित्तिकं तथा ॥ ४२ ॥ धर्मसारः समुद्दिष्टः प्रेत्या नंत फलप्रदः ॥
 सम्यगाराध्य वक्ता रं विमृष्टस्तदनुज्ञया ॥ ४३ ॥ शिष्यो विद्याफलं भुंक्ते प्रेत्य चापद्यते दिवि ॥ यो भ्रातरं पितृसमं ज्येष्ठं मूढो वमन्यते ॥ ४४ ॥ तेन दोषेण संप्रे-
 त्य निरयं घोरा मृच्छति ॥ पुंसां वर्त्मनि सृष्टेन पूज्यो भर्ता तु सर्वदा ॥ ४५ ॥ अपि मातरिलोके स्मिन्नुपकाराद्विगौरवम् ॥ मातुलंश्च पितृव्यांश्च शुरा नृ-
 त्विजो गुरुन् ॥ ४६ ॥ असावहमिति ब्रूयात्प्रत्युत्थायाभिवादयेत् ॥ अवाच्यो दीक्षितो नान्नायवीयानपियो भवेत् ॥ ४७ ॥ भो भवत्पूर्वकं त्वेन माभिभाषत ध-
 र्मे वित् ॥ अभिवाद्य श्वपूज्यश्च शिरसानम्य एव च ॥ ४८ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियाद्यैश्च श्रीकामैः सादरं सदा ॥ नाभिवाद्याश्च विप्रेण क्षत्रियाद्याः कथं च न ॥ ४९ ॥
 ज्ञानकर्मगुणोपेता यद्यप्येते बहुश्रुताः ॥ ब्राह्मणः सर्ववर्णानां स्वस्ति कुर्यादिति श्रुतिः ॥ ५० ॥ सवर्णेन सवर्णानां कार्यं मेवाभिवादनम् ॥ गुरुरग्निर्द्विजातीनां
 वर्णानां ब्राह्मणो गुरुः ॥ ५१ ॥ पतिरेको गुरुः स्त्रीणां सर्वत्राभ्यागतो गुरुः ॥ विद्याकर्मवयोर्वंशुर्वित्तं भवति पंचमम् ॥ ५२ ॥ मान्यस्थानानि पंचाहुः पूर्वपूर्वगुरुत्
 रात् ॥ पंचानां त्रिषु वर्णेषु भूयांसि बलवन्ति च ॥ ५३ ॥ यत्र स्युः सोऽत्र मानार्हः शूद्रोऽपि दशमो गतः ॥ पंथादेयो ब्राह्मणाय स्त्रियैराज्ञे विचक्षुषे ॥ ५४ ॥ वृद्धाय
 भारभग्नारोगिणे दुर्बलाय च ॥ भिक्षामाहृत्य शिष्टानां गृहेभ्यः प्रयतो न्वहम् ॥ ५५ ॥ निवेद्य गुरुवे श्रीयाद्वा ग्यतस्तदनुज्ञया ॥ भवत्पूर्वचरे द्वेक्ष्य सुपवी-
 ताद्विजोत्तमः ॥ ५६ ॥ भवन्मध्यं तुराज्यो वैश्यस्तु भवदुत्तरम् ॥ मातरं वा स्वसारं वा मातुर्वा भगिनीं निजाम् ॥ ५७ ॥ भिक्षेत भिक्षां प्रथमं याचैनं न विमा-
 नयेत् ॥ सजातीयगृहेष्वेव सार्ववर्णिकमेव वा ॥ ५८ ॥ भेक्ष्य स्यात्चरणं प्रोक्तं पतितादिविवर्जितम् ॥ वेदयज्ञैरहीनानां प्रशस्तानां स्वकर्मसु ॥ ५९ ॥ ब्रह्म-
 चार्यां हेरद्वैद्यं गृहेभ्यः प्रयतो न्वहम् ॥ गुरोः कुलेन भिक्षेत न ज्ञाति कुलबंधुषु ॥ ६० ॥ अलाभे त्वन्यगृहानां पूर्वपूर्वविवर्जयेत् ॥ सर्ववाचिचरे द्वाभं पूर्वोक्तानां

प० पु०
॥ ४५ ॥

मसंभवे ॥ ६१ ॥ नियम्यप्रयतोवाचंदिशस्त्वनवलोकयन् ॥ समाहत्यतुभैक्ष्यान्नंयावदर्थममायया ॥ ६२ ॥ भुंजीतप्रयतो नित्यं वाग्यतो
नन्यमानसः ॥ भैक्ष्येणवर्तयेन्नित्यं नैवेकाग्रो भवेद्व्रती ॥ ६३ ॥ भैक्ष्येणवर्तिनोवृत्तिरुपवाससमास्मृता ॥ पूजयेदशनं नित्यं मदाच्चैनमकुत्सयन् ॥ ६४ ॥
दृष्ट्वाहृत्प्रेमसीदेन्नप्रतिनंदेच्चसर्वशः ॥ अनारोग्यमनायुष्यमस्वार्थं चातिभोजनम् ॥ ६५ ॥ अपुण्यं लोकविद्विष्टं तस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥ प्राङ्मुखोन्नानि
भुंजीतसूर्याभिमुखमेववा ॥ ६६ ॥ नाद्यादुदङ्मुखो नित्यं विधिरुपसनातनः ॥ प्रक्षाल्यपाणिपादौ च भुंजानोद्विरुपस्पृशेत् ॥ ६७ ॥ शुद्धे देशे समा
सीनो भुक्त्वा च द्विरुपस्पृशेत् ॥ ६८ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे कर्मयोगकथनं नाम एकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ भुक्त्वा
पीत्वा च सुप्वाचस्नात्वारथ्योपसर्पणे ॥ ओष्ठावलोक्य कौस्पृष्ट्वा वासो विपरिधाय च ॥ १ ॥ रेतोमूत्रपुरीषाणामुत्सर्गे नृत्तभाषणे ॥ घृतिवत्वाऽध्ययनारंभे कास
श्चासागमे तथा ॥ २ ॥ चत्वरं वास्मशानं वा समाक्रम्य द्विजोत्तमः ॥ संध्ययोरुभयोस्तद्वदाचांतोप्याचमेत्पुनः ॥ ३ ॥ चंडालम्लेच्छसंभाषे स्त्रीशूद्रोच्छि
ष्टभाषणे ॥ उच्छिष्टं पुरुषं दृष्ट्वा भोज्यं चापि तथा विधम् ॥ ४ ॥ आचामेदं शुपाते वालोहितस्य तथैव च ॥ भोजने संध्ययोः स्नात्वा पीत्वा मूत्रपुरीषयोः ॥ ५ ॥
आगतो वाचमेत्सुस्वासकृत्सकृदथान्यतः ॥ अग्नेर्गवामथा लभेत्स्पृष्ट्वा प्रयतमेववा ॥ ६ ॥ स्त्रीणामथात्मनः स्पर्शं नीलीं वा परिधाय च ॥ उपस्पृशं जलं वार्तितृ
णं वा भूमिमेव च ॥ ७ ॥ केशानां चात्मनः स्पर्शं वा ससः स्खलितस्य च ॥ अनुष्णाभिरकेशाभिरदुष्टाभिश्च धर्मतः ॥ ८ ॥ शौचेऽप्युः सर्वदा चामेदासीनः प्रा
गुदङ्मुखः ॥ शिरः प्रावृत्त्यकंठं वा मुक्तकेशं शिखोपिवा ॥ ९ ॥ अकृत्वा पादयोः शौचं मार्गतोनशुचिर्भवेत् ॥ सोपानत्कोपानस्थो वानोष्णीषीचाचमेदुधः
॥ १० ॥ नचैव वर्षधाराभिर्नोतिष्ठन्नुद्धृतोदकैः ॥ नैकहस्तापितजलैर्विना सूत्रेणापुनः ॥ ११ ॥ नपादुकासनस्थो वा वाहिर्जनुरथापिवा ॥ नजल्पन्नह
सन्प्रेक्षन् शयानस्तल्प एव च ॥ १२ ॥ नाविक्षिताभिः फेनाद्यैरुपेताभिरथापिवा ॥ शूद्राशुचिकरोन्मुक्तैर्नक्षराभिस्तथैव च ॥ १३ ॥ नचैवांगुलि
भिः शब्दं कुर्वन्प्राणान्यमानसः ॥ नवर्णरसदुष्टाभिर्नचैव प्रदरोदकैः ॥ १४ ॥ नपाणिक्षुभिताभिर्वा नवहिर्गंध एववा ॥ हृद्वाभिः पूज्यते विप्रः कंठ्याभिः क्षत्रि
यः शुचिः ॥ १५ ॥ प्राशिताभिस्तथा वैश्यः स्त्रीशूद्रौ स्पर्शतो ततः ॥ अंगुष्ठमूलांतरतोरिखायां ब्राह्ममुच्यते ॥ १६ ॥ अंतरांगुष्ठदेशिन्यैः पितृणां तीर्थं मु
च्यते ॥ कनिष्ठा मूलतः पश्चात्प्राजापत्यं प्रचक्षते ॥ १७ ॥ अंगुल्यग्रं स्मृतं तदैवं तदेवार्षप्रकीर्तितम् ॥ मूलेन दैवमार्षस्यादाग्रं यमच्यतः स्मृतम् ॥ १८ ॥
तदेव सौमिकं तीर्थमेतज्ज्ञात्वा न मुह्यति ॥ ब्राह्मेणैव तु तीर्थेन द्विजो नित्यमुपस्पृशेत् ॥ १९ ॥ होमयेद्वाथ दैवेन ननु पित्र्येण वैद्विजाः ॥ त्रिःप्राश्नीयादपः पूर्वब्राह्मे

स्व० ख० पु०
अ० ५२

॥ ४५ ॥

णप्रयतस्ततः ॥ २० ॥ संमृज्यांशुष्टमूलेनसुखैसमुपस्पृशेत् ॥ अंशुष्ठानामिकाभ्यांस्तुस्पृशेन्नेत्रद्वयंततः ॥ २१ ॥ तर्जन्यंशुष्टयोगेनस्पृशेन्नासापुटद्वयम् ॥
 कनिष्ठांशुष्टयोगेनश्रवणेसमुस्पृशेत् ॥ २२ ॥ सर्वांसामथयोगेनहृदयंतुतनवा ॥ स्पृशेद्वेशिरसस्तद्वदंशुष्ठेनांसकद्वयम् ॥ २३ ॥ त्रिःप्राश्रीयाद्यदंभस्तुप्री-
 तास्तेनास्यदेवताः ॥ ब्रह्माविष्णुर्महेश्वभवंतीत्यनुशुश्रुम् ॥ २४ ॥ गंगाचयमुनाचैवप्रियेतेपरिमार्जनात् ॥ संस्पृष्टयोर्लोचनयोःप्रीयेतेशशिभास्क-
 रो ॥ २५ ॥ नास्त्यदक्षौप्रीयेतेस्पृशेन्नासापुटद्वयम् ॥ कर्णयोःस्पृष्टयोस्तद्वद्वीयेतेचानिलानलौ ॥ २६ ॥ संस्पृष्टेहृदयेचास्यप्रीयेतेसर्वदेवताः ॥ मूर्ध्नि-
 स्पर्शनादेकःप्रीतःसपुरुषोभवेत् ॥ २७ ॥ नोच्छिष्टंकुर्वतेवक्त्रेविषुषांगेलगतिः ॥ दंतवदंतलग्रेषुजिह्वास्पर्शंशुचिर्भवेत् ॥ २८ ॥ स्पृशेतिविदवःपादौयआचा-
 मयतःपरान् ॥ भूमिपांशुसमाज्ञेयानतैरस्पृश्यताभवेत् ॥ २९ ॥ मधुपर्कंचसोमेचतांबूलस्यचभक्षणे ॥ फलमूलेचक्षुदंढेनदोषप्राहवैमनुः ॥ ३० ॥ प्रचरंश्चा-
 न्नपानेषुद्रव्यहस्तोभवेन्नरः ॥ भूमौनिक्षिप्यतद्रव्यमाचम्याभ्युक्षयेत्तुतत् ॥ ३१ ॥ तैजसवैसमादाययद्युच्छिष्टोभवेद्विजः ॥ भूमौनिक्षिप्यतद्रव्यमाचम्या-
 भ्युक्षयेत्तुतत् ॥ ३२ ॥ यद्यद्रव्यंसमादायभवेदुच्छेषणान्वितः ॥ अनिधायैवतद्रव्यंभूमौत्वशुचितामियात् ॥ ३३ ॥ वस्त्रादिषुविकल्पःस्यात्तत्संस्पृ-
 श्याचमोदिह ॥ अरण्येनिर्जनेरात्रौचौरव्याघ्राकुलेपथि ॥ ३४ ॥ कृत्वामूत्रपुरीषंवाद्रव्यहस्तोतदुप्यति ॥ निधायदक्षिणेकर्णेब्रह्ममूत्रमुदङ्मुखः ॥ ३५ ॥
 अह्निपुर्याच्छकुन्मूत्रंरात्रौचेदक्षिणामुखः ॥ अंतर्धायमहींकाष्टैःपत्रैर्लोष्टृणनवा ॥ ३६ ॥ प्रावृत्यचशिरःपुर्याद्विष्णुमूत्रस्यविसर्जनम् ॥ छायाकूप-
 नदीगोष्ठचैत्यांभःपथिभस्मसु ॥ ३७ ॥ अग्नौचैवश्मशानेचविष्णुमूत्रंनसमाचरेत् ॥ नगोमयेनकांष्ठेवामहावृक्षेशशाद्वले ॥ ३८ ॥ नतिष्ठन्नचनिर्वासा-
 नचपर्वतमंडले ॥ नजीर्णदेवायतनेवल्मीकेनकदाचन ॥ ३९ ॥ नसत्सत्वेषुगतेषुनगच्छन्नसमाचरेत् ॥ तुपांगारकपालेपुराजमार्गेतथैवच ॥ ४० ॥
 नक्षेत्रेनविलेवापनितीर्थेनचतुष्पथे ॥ नोद्यानेपांसमीपेवानोपेरेनगैराशये ॥ ४१ ॥ नसोपानत्पादुकोवाच्छत्रीवानांतरिक्षके ॥ नचैवाभिमुखःस्त्रीपांशुरुत्रा-
 ह्णयोगेवाम् ॥ ४२ ॥ नदेवदेवालययोरपामपिकदाचन ॥ नज्योतींषिनिरीक्षन्वानवाप्रतिमुखोथवा ॥ ४३ ॥ प्रत्यादित्यंप्रत्यनलंप्रतिसोमंतथैवच ॥
 आहृत्यमृत्तिकांकूलाच्छेपगंधापकर्षणीम् ॥ ४४ ॥ कुर्यादंतंक्षितःशौचंविशुद्धैरुद्धतोदकैः ॥ नाहरेन्मृत्तिकांविप्रःपांशुर्लानसकर्ममाम् ॥ ४५ ॥ नमार्गा-
 न्नोपरादेशच्छौचशिष्टांपरस्यच ॥ नदेवायतनात्कुपाद्धाघ्नोचजलात्तथा ॥ ४६ ॥ उपस्पृशेत्ततोनित्यपूर्वोक्तेनविधानतः ॥ ४७ ॥ इति श्रीपद्मेमहापुरा-
 णेस्वर्गखंडेकर्मयोगकथनोद्विपचाशतमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एवंदंडादिभिर्युक्तःशौचाचारसमन्वितः ॥ आहृतोऽप्यापनं-
 कु

५० पु०
॥ ४६ ॥

याद्रीक्ष्यमाणोगुरोर्मुखम् ॥ १ ॥ नित्यमुद्यतपाणिः स्यात्साध्याचारः सुसंयतः ॥ आस्यतामिति चोक्तं सन्नासीताभिमुखं गुरोः ॥ २ ॥ प्रतिश्रवणसंभाषे-
यानोनसमाचरेत् ॥ आसीनोनचर्भुजानोनतिष्ठेन्नपराङ्मुखः ॥ ३ ॥ नीचैः शय्यासनंचास्यसर्वदागुरुसन्निधौ ॥ गुरोस्तु चक्षुर्विषयेन यथेष्टासनो भवेत् ॥ ४ ॥
नोदाहरेदस्य नाम परोक्षमपिकेवलम् ॥ नचैवास्यानुकुर्वीत गतिभाषणचोष्टितम् ॥ ५ ॥ गुरोर्यत्र परीवादो निर्दिष्टावापि प्रवर्तते ॥ कर्णौ तत्र पिधातव्यो गतव्यं
वाततो न्यतः ॥ ६ ॥ दूरस्थो नार्चयेदनेन कुद्रोनां तिकेस्त्रियः ॥ नचैवास्त्योत्तरं ब्रूयात् स्थितो नासीत सन्निधौ ॥ ७ ॥ उदकुंभं कुशान् पुष्पसमिधोऽस्याहरेत्स-
दा ॥ मार्जनं लेपनं नित्यमंगानां वैसमाचरेत् ॥ ८ ॥ नास्त्यनिर्माल्यशयनं पादुकोपानहावापि ॥ आक्रामेदासनंचास्यच्छायादीन्वाकदाचन ॥ ९ ॥ साधये-
दंतकाष्ठादील्लब्धंचास्मै निवेदयेत् ॥ अनापृच्छचन गतव्यं भवेत्प्रियहिते रतः ॥ १० ॥ नपादौ सारयेदस्य सन्निधाने कदाचन ॥ जृम्भितं हसितं चैव कठप्राव-
रणं तथा ॥ ११ ॥ वर्जयेत्सन्निधौ नित्यमंगस्फोटनमेव च ॥ यथाकालमधीयीत यावन्नविमना गुरुः ॥ १२ ॥ आसीनो धोगुरोः पार्श्वे सेवां च सुसमाहितः ॥
आसने शयने यानेनैव तिष्ठेत्कदाचन ॥ १३ ॥ धावन्तमनुधावेत गच्छन्तमनु गच्छति ॥ गोश्वोष्ट्रयानप्रासादे तथा धोविष्टेषु च ॥ १४ ॥ आसी-
तगुरुणा साद्धं शिलाफलकनौषु च ॥ जितेंद्रियः स्यात्स ततश्चात्मा क्रोधनः शुचिः ॥ १५ ॥ प्रयुंजीत सदा वाचं मधुराहितकारिणीम् ॥ गंधमाल्यं रसकल्पं
शुक्तिप्राणिर्विहिंसनम् ॥ १६ ॥ अभ्यंजनं जनोन्मर्दं च्छत्रधारणमेव च ॥ कामलोभं भयं निद्रां गीतवादित्रनर्तनम् ॥ १७ ॥ आतर्जनं परीवादं स्त्रीप्रेक्षालं भनं
तथा ॥ परोपघातं पैशुन्यं प्रयत्नेन विवर्जयेत् ॥ १८ ॥ उदकुंभं सुमनसो गोशकृन्मृत्तिकाकुशान् ॥ आहरेद्यावदन्नानि भैक्ष्यं चाहरहश्चरेत् ॥ १९ ॥ घृतं च
लवणं सर्ववर्ज्यं पथुं शितं च यत् ॥ अनृत्यदर्शी स ततं भवेद्भीतादिनिस्पृहः ॥ २० ॥ नादित्यं वैसमीहेतनाचरेदंतधावनम् ॥ एकांतमशुचिस्त्रीभिः शूद्राद्यैरभि-
भाषणम् ॥ २१ ॥ गुरुच्छिष्टं भेषजान्नं प्रयुंजीत न कामतः ॥ मलापकर्षणं स्नानं नाचरेद्विकदाचन ॥ २२ ॥ न कुर्यान्मानसं विप्रोगुरोस्त्यागे कथंचन ॥ मोहा-
द्वायदिवालोभात्त्यक्त्वा तु पतितो भवेत् ॥ २३ ॥ लौकिकं वैदिकं वापि तथा च्यात्मिकमेव वा ॥ आददीत यतो ज्ञानं ततं द्रष्टव्यं कदाचन ॥ २४ ॥ गुरोरप्यवल-
ितस्य कार्याकार्यमजानतः ॥ उत्पथप्रतिपन्नस्थनमैनुस्त्यागमब्रवीत् ॥ २५ ॥ गुरोर्गुरोसन्निहिते गुरुवद्वृत्तिमाचरेत् ॥ नत्वा भिसृष्टो गुरुणा स्वान्युरुन भिवा-
दयेत् ॥ २६ ॥ विद्यागुरुष्वेतदेवं नित्यावृत्तिषु योगिषु ॥ प्रतिषेधत्सु चाधर्माद्विर्तचोपदिशत्सु च ॥ २७ ॥ श्रेयःस्वगुरुवद्वृत्तिनित्यमेव समाचरेत् ॥ गुरुपुत्रेषु

स्व० सं० तृ०
अ० ५३

॥ ४६ ॥

दारेषुगुरोश्चैवस्वबंधुषु ॥ २८ ॥ बालैःसमानयेन्मान्याञ्छिष्टोवायदिकर्मणि ॥ अध्यापयन्गुरोःसुतुंगुरुवन्मानमर्हति ॥ २९ ॥ उत्सादनं चगात्राणां स्ना-
 पनोच्छिष्टभोजनः ॥ नकुयोद्धरुपुत्रस्यपादयोःशौचमेवच ॥ ३० ॥ गुरुवत्प्रतिपूज्याश्चसवर्णागुरुर्योषितः ॥ असवर्णाश्चसंपूज्याःप्रत्युत्थानाभि-
 वादनैः ॥ ३१ ॥ अभ्यंजनं स्नापनं चगात्रोत्सादनमेवच ॥ गुरुपत्न्या नकार्याणिकेशानांच प्रसाधनम् ॥ ३२ ॥ गुरुपत्नी तु युवतीनां भिवाद्या तु पादयोः ॥
 कुर्वीत वंदनं भूम्यामसावहमितिब्रुवन् ॥ ३३ ॥ विप्रोप्यपादग्रहणपूर्वकंचाभिवादनम् ॥ गुरुदारेषु कुर्वीत सतांधर्ममनुस्मरन् ॥ ३४ ॥ मा-
 तृष्वसामातुलानीश्वश्रुत्वापितृष्वसा ॥ संपूज्या गुरुपत्नीवत्समास्ता गुरुभार्यया ॥ ३५ ॥ भ्रातृभार्याश्चसंग्राह्यासवर्णाहन्यहन्यपि ॥ विप्रोप्यतू-
 पसंग्राह्याज्ञातिसंबंधियोषितः ॥ ३६ ॥ पितुर्भगिन्यामातुश्चजायस्यांचस्वसर्थापि ॥ मातृवद्भक्तिमातिष्ठेन्माताताभ्योगरीयसा ॥ ३७ ॥
 एवमाचारसंपन्नमात्मवंतमदांभिकम् ॥ वेदमध्यापयेद्धर्मपुराणांगानिनित्यशः ॥ ३८ ॥ संवत्सरोषितेशिष्ये गुरुज्ञानमनिर्दिशन् ॥ हरते-
 दुष्कृतंतस्यशिष्यस्यवसतो गुरुः ॥ ३९ ॥ आचार्यपुत्रः शुश्रूषुर्ज्ञानदोषार्मिकः शुचिः ॥ शक्तोन्नदोऽबुदः साधुरध्याप्यादशधर्मतः ॥ ४० ॥
 कृतकंठस्तथाऽद्भेहीमेधावी गुरुकृन्नरः ॥ आप्तः प्रियोथविधिवत्पडध्याप्याद्विजातयः ॥ ४१ ॥ एतेषु ब्राह्मणेदानमन्यत्रतुयथोचितम् ॥ आचम्यसं-
 यतो नित्यमधीयीत उदङ्मुखः ॥ ४२ ॥ उपसंगृह्यतत्पादौ वीक्ष्यमाणो गुरोर्मुखम् ॥ अधीष्वभोइतिब्रूयाद्विरामोऽस्त्वितिचाऽऽरमेत् ॥ ४३ ॥ प्राक्कू-
 लान्पर्युपासीतपवित्रैश्चैवपावकः ॥ प्राणायामैस्त्रिभिः पूतस्ततः ओंकारमर्हति ॥ ४४ ॥ ब्राह्मणः प्रणवं कुर्यादंतोपिविधिवद्विजाः ॥ कुर्यादध्यापनं नित्यं
 सत्रह्नांजलिपूर्वतः ॥ ४५ ॥ सर्वेषामेवभूतानांवेदश्चक्षुःसनातनः ॥ अधीयीताप्यर्थनित्यंब्राह्मण्याद्धीयतेन्यथा ॥ ४६ ॥ अधीयीतऋचो नित्यं शीराहु-
 त्यासदेवताः ॥ प्रीणाति तर्पयन्कालं कामैर्हूताः सदैवताः ॥ ४७ ॥ यजुष्यधीतेनित्यंतदध्याप्रीणातिदेवताः ॥ सामान्यधीतेप्रीणातिघृताहुतिभिरन्व-
 हम् ॥ ४८ ॥ अथर्वागिरसो नित्यमध्याप्रीणातिदेवताः ॥ धर्मांगानिपुराणानिमांसैस्तर्पयतेसुरान् ॥ ४९ ॥ प्रातश्चसायंप्रयतो नैत्यकंविधिमाश्रितः ॥
 गायत्रीसमधीयीतगत्वारण्यंसमाहितः ॥ ५० ॥ सहस्रपरमादिर्वींशतमध्यांशं दशावारम् ॥ गायत्रीवैजपेयस्त्रिजपयज्ञः प्रकीर्तितः ॥ ५१ ॥ गायत्रीचैव
 वेदांश्चतुलयातोलयत्प्रभुः ॥ एकतश्चतुरो वेदा गायत्रीचतथैकतः ॥ ५२ ॥ ओंकारमादितः कृत्वा व्याहृतीस्तदनंतरम् ॥ ततोधीयीतसावित्रीमेकाग्रः

५० पु०
॥ ३७ ॥

अद्वयान्वितः ॥ ५३ ॥ पुराकल्पेसमुत्पन्नाधुर्बुवःस्वःसनातनाः ॥ महाव्याहृतयस्तिस्त्रःसर्वाशुभनिवर्हणः ॥ ५४ ॥ प्रधानपुरुषःकालोविष्णुब्रह्महेश्वराः ॥ सत्त्वरजस्तमस्तिस्त्रःकमाद्व्याहृतयःस्मृताः ॥ ५५ ॥ अकारस्तत्परब्रह्मसावित्रीस्यात्तदुत्तरम् ॥ एषमंत्रोमहायोगःसारात्सारउदाहृतः ॥ ५६ ॥ योऽधीतेऽहन्यहन्येतां गायत्रीवेदमातरम् ॥ विज्ञायार्थब्रह्मचारीसयातिपरमांगतिम् ॥ ५७ ॥ गायत्रीवेदजननीगायत्रीलोकपावनी ॥ गायत्र्यानपरंजप्यमेतद्विज्ञायमुच्यते ॥ ५८ ॥ श्रावणस्यतुमासस्यपौर्णमास्याद्विजोत्तमाः ॥ आषाढ्याप्रोष्ठपद्यांवावेदोपाकरणंस्मृतम् ॥ ५९ ॥ यत्सूर्ययाम्यगमनंमासान्विप्रोर्द्धपंचमान् ॥ अधीयीतशुचौदेशेब्रह्मचारीसमाहितः ॥ ६० ॥ पुष्येतुच्छंदसांकुर्याद्विहिरुत्सर्जनंद्विजः ॥ मासिशुक्लस्यवाप्रातेपूर्वाह्निप्रथमेहनि ॥ ६१ ॥ छदांसिचद्विजोभ्यस्येच्छुक्लपक्षेतुवैद्विजः ॥ वेदांगानिपुराणानिकृष्णपक्षेषुमानवः ॥ ६२ ॥ इमान्नित्यमनध्यायानधीयानोविवर्जयेत् ॥ अध्यापनंचकुर्वाणोऽभ्यस्यन्नपिप्रयन्नतः ॥ ६३ ॥ कर्णश्रवेऽनिलेरात्रौदिवापांसुसमूहने ॥ विद्युत्स्तनितवर्षेषुमहोत्कानांचसंप्रवे ॥ ६४ ॥ अकालिकमनध्यायमेतेष्वाहप्रजापतिः ॥ एतानभ्युदितान्विद्याद्यदाप्रादुष्कृताग्निषु ॥ ६५ ॥ तदाविद्यादनध्यायमनृतौचाभ्रदर्शने ॥ निर्घातेभूमिचलनेज्योतिषांचोपसर्जने ॥ ६६ ॥ एतानकालिकान्विद्यादनध्यायानृतावपि ॥ प्रादुष्कृतेष्वग्निषुचविद्युत्स्तनितनिरुवने ॥ ६७ ॥ सज्योतिःस्यादनध्यायःशेपेरात्रौयथादिवा ॥ नित्यानध्यायएवस्याद्वापेपुनगरेषुच ॥ ६८ ॥ धर्मनैपुण्यकामानांप्रतिगंधेचनित्यशः ॥ अंतःशवगतेग्रामेवृषलस्यलचसन्निधौ ॥ ६९ ॥ अनध्यायोरुद्यमानेसमयेजलदस्यच ॥ उदकेचार्धरात्रेचविष्णुमंत्रंचविसर्जयन् ॥ ७० ॥ उच्छिष्टःश्राद्धभुक्चैवमनसापिनचितयेत् ॥ प्रतिगृह्यद्विजोविद्वानेकोद्विष्टस्यवेतनम् ॥ ७१ ॥ त्र्यहंकारयेद्ब्रह्मराज्ञोराहोश्चसूतके ॥ यावदेकान्ननिष्ठास्यात्तस्नेहालोपश्चतिष्ठाति ॥ ७२ ॥ विप्रस्यविदुषोदेहेतावद्ब्रह्मनकीर्तयेत् ॥ शयानःप्रौढपादश्चक्रत्वाच्चैवावसविथकाम् ॥ ७३ ॥ नाधीयीतामिषंजग्ध्वाशूद्रश्राद्धान्नमेवच ॥ नीहारेबाणशब्देचसंध्योरुभयोरपि ॥ ७४ ॥ अमावास्याचतुर्दश्योःपौर्णमास्यष्टमीषुच ॥ उपाकर्मणिचोत्सर्गेत्रिरात्रंक्षपणंस्मृतम् ॥ ७५ ॥ अष्टकासुअहोरात्रमृत्वंतासुचरात्रिषु ॥ मार्गशीर्षेतथापौषेमाघमासेतथैवच ॥ ७६ ॥ तिस्रोष्टकाःसमाख्याताःकृष्णपक्षेषुसूरिभिः ॥ श्लेष्मातकस्यच्छायायांशाल्मलेर्मधुकस्यच ॥ ७७ ॥ कदाचिदपिनाच्येयंकोविदारकपितृथयोः ॥ समानविद्येचमृततथासब्रह्मचारिणि ॥ ७८ ॥ आचार्यैस्तस्थितेचापित्रिरात्रंक्षपणंस्मृतम् ॥ छिद्राप्येतानिवि

स्व० सं० पु०
अ० ५३

॥ ३७ ॥

प्राणामनध्यायाः प्रकीर्तिताः ॥ ७९ ॥ हिंसंति राक्षसास्तेषु तस्मादेतान् विवर्जयेत् ॥ नैत्यकेनास्त्यनध्यायः संध्योपासनमेव च ॥ ८० ॥
 उपाकर्म्मणि होमंति होममध्ये तथैव च ॥ एकामृचमथैकं वायजुः सामानि वा पुनः ॥ ८१ ॥ नाष्टकाद्यास्वधीयीत मारुते चाभिधावति ॥ अनध्यायस्तु न गिषु
 नेति हासपुराणयोः ॥ ८२ ॥ न धर्मशास्त्रेष्वन्येषु सर्वाण्येतानि विवर्जयेत् ॥ एष धर्मः समासेन कीर्तितो ब्रह्मचारिणः ॥ ८३ ॥ ब्रह्मणाऽभिहितः पूर्वमृषीणां भावि
 तात्मनाम् ॥ योन्यत्र कुरुते यत्नमनधीत्यश्रुतिद्विजः ॥ ८४ ॥ स संमूढेन संभाष्यो वेदवाह्यो द्विजातिभिः ॥ न वेदपाठमात्रेण संतुष्टो भवेद्विजः ॥ ८५ ॥
 पाठमात्रावसानस्तु पंके गौरिव सीदति ॥ यो धीत्यविधिवद्देवदार्थं न विचारयेत् ॥ ८६ ॥ स संमूढः शूद्रकल्पः पात्रतानं प्रपद्यते ॥ यदित्वा त्यंतिकं
 वा संकर्तुमिच्छति वैशुरौ ॥ ८७ ॥ युक्तः परिचरेदेन माशरीरविमोक्षणम् ॥ गत्वा वनं च विधिवज्जुहुयाज्जातवेदसम् ॥ ८८ ॥ अधीयीत तथानित्यं ब्रह्मनिष्ठः
 समाहितः ॥ सावित्रीं शतरुद्रीयं वेदांतांश्च विशेषतः ॥ अभ्यसेत्स ततं युक्तो भिक्षाशनपरायणः ॥ ८९ ॥ एतद्विधानं परमं पुराणं वेदागमे सम्यगिहोदितं वः ॥
 पुरामहर्षिप्रवराभिपूतः स्वार्थं भुवो यन्मनुराह देवः ॥ ९० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे कर्मयोगकथनं नाम त्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ७३ ॥
 व्यास उवाच ॥ वेदं वेदौ तथा वेदान् वेदां गौनितथा द्विजाः ॥ अधीत्य चाधिगम्यार्थं ततः स्नायाद्विजोत्तमः ॥ १ ॥ गुरवे तु धनं दत्वा स्नायीत तदनुज्ञया ॥ तीर्थं
 व्रतो यथुक्तात्मा शक्तो वा स्नातुमर्हति ॥ २ ॥ वैष्णवीं धारयेद्यष्टिमे तं वा सस्तथोत्तरम् ॥ यज्ञोपवीतं द्रितयं सोदकं च कमंडलुम् ॥ ३ ॥ छत्रं चोष्णीपममलपादु
 के चाप्युपानहौ ॥ रौक्मे च कुंडले धार्यै कृत्तकेशेन खः शुचिः ॥ ४ ॥ अन्यत्र कांचनाद्विप्रो न रक्ताविभृयात्स्त्रजम् ॥ शुक्लांबरधरो नित्यं सुगंधः प्रियदर्शनः ॥ ५ ॥
 नजीर्णमलवद्भासा भवेद्वै विभवे सति ॥ न रक्तमुल्बणं चान्यधृतं वा सो न कुंडलम् ॥ ६ ॥ नोपानहौ स्त्रजं चाथ पादुके च प्रयोजयेत् ॥ उपवीतमलंकारं दर्शयन् कृ
 ष्णमाजिनम् ॥ ७ ॥ नापसव्यं परीदध्याद्वासो न विकृतं वसेत् ॥ आहरेद्विधिवद्धारान् सदृशान् आत्मनः शुभान् ॥ ८ ॥ रूपलक्षणं संयुक्तान् योनिदोषविर्जि
 तान् ॥ अपि तृगोत्रजं भवामन्यमानुषगोत्रजम् ॥ ९ ॥ आहरेद्ब्राह्मणो भार्याशीलशौचसमन्विताम् ॥ ऋतुकालाभिगामी स्याद्वा वत्पुत्रो भिजायते ॥ १० ॥
 वर्जयेत्प्रतिषिद्धानि प्रयत्नेन दिनानि तु ॥ षष्ठ्यष्टमीं पंचदशीं द्वादशीं च चतुर्दशीम् ॥ ११ ॥ ब्रह्मचारी भवेन्नित्यं तद्व्रजन्मत्रयाहनि ॥ आदधीत विवाहाग्निं जुहु
 याज्जातवेदसम् ॥ १२ ॥ एतानि स्नातको नित्यं पावनानि च पावयेत् ॥ वेदोदितं स्वर्कं कर्म्म नित्यं कुर्यादतं द्रितः ॥ १३ ॥ अकुर्वाणः पतत्याशु

पाठां०-१ चोत्सर्गे होमस्यांति । २ वेदांतांश्चतुरोप्यथ । ३ दर्भान् कृष्णाजिनं तथा । ४ अमातृगोत्रजं भवामसमानं तृगोत्रजम् ।

५० पु०

॥ ४८ ॥

नरकानतिभीषणान् ॥ अभ्यसेत्प्रयतो वेदं महायज्ञा न्नहापयेत् ॥ १४ ॥ कुर्याद्ब्रह्माणिकायां णि संध्योपासनमेव च ॥ सख्यं समाधिकैः कुर्यादुपेयादी
श्वरं सदा ॥ १५ ॥ दैवतान्यभिगच्छेत् कुर्व्याद्वाय्वाभ्युपपोषणम् ॥ न धर्मस्यापयेद्ब्रह्मप्रापयद्गृहयेदपि ॥ १६ ॥ कुर्वीतात्महितं नित्यं सर्वधू
तानुकंपकः ॥ वयसः कर्मणो र्यस्य श्रुतस्याभिजनस्य च ॥ १७ ॥ देशवाग्बुद्धिसारूप्यमाचरन् विचरेत्सदा ॥ श्रुतिस्मृत्युदितं सम्यक्साधु
भिर्यश्च सेवितः ॥ १८ ॥ तमाचारं निषेवेत नेहेतान्यत्र कर्हिचित् ॥ येनास्य पितरो याता येन याताः पितामहाः ॥ १९ ॥ तेन यायात्सतां मार्गं ते
न गच्छन्नुप्यति ॥ नित्यं स्वाध्यायशीलः स्यान्नित्यं यज्ञोपवीतवान् ॥ २० ॥ सत्यवादी जितक्रोधो लोभमोहविर्जितः ॥ सावित्रीजापनिरतः श्रा
द्धकृन्मुच्यते गृही ॥ २१ ॥ मातापित्रोर्हितेषु क्तो ब्राह्मणस्य हिते रतः ॥ दातायज्वादेव भक्तो ब्रह्मलोके महीयते ॥ २२ ॥ त्रिवर्गसेवी सततं देवानां च समचं
नम् ॥ कुर्यादहरहं नित्यं नमस्येत्प्रयतः सुरान् ॥ २३ ॥ विभागशीलः सततं क्षमायुक्तो दयालुकः ॥ गृहस्थस्तु समाख्यातो न गृहेण गृही भवेत् ॥ २४ ॥ क्ष
मादयाच विज्ञानं सत्यं चैव दमः शमः ॥ अध्यात्मनित्यता ज्ञानमेतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २५ ॥ एतस्मान्न प्रमाद्येत विशेषेण द्विजोत्तमः ॥ यथाशक्ति चरन् धर्म्मनि
दितानि विवर्जयेत् ॥ २६ ॥ विधूय मोहकलिलं लब्ध्वा योगमनुत्तमम् ॥ गृहस्थो मुच्यते वंशान्नत्र कार्या विचारणा ॥ २७ ॥ विर्गहितजयक्षेपहिंसा बंधधात्म
नाम् ॥ अन्यमन्युसमुत्थानां दोषाणां मर्षणक्षमा ॥ २८ ॥ स्वदुःखेष्वेव कारुण्यं परदुःखेषु सौहृदम् ॥ दयेति मुनयः प्राहुः साक्षाद् धर्मस्य साधनम् ॥ २९ ॥
चतुर्दशानां विद्यानां धारणा हि परार्थतः ॥ विज्ञानमिति तद्विद्याद्येन धर्मा विवर्धते ॥ ३० ॥ अधीत्य विधिवद्विद्यामर्थं चैवोपलभ्यते ॥ धर्मकार्याणि कुर्वीत ह्येतद्वि
ज्ञानमुच्यते ॥ ३१ ॥ सत्येन लोकं जयति सत्यं तत्परमं पदम् ॥ यथाभूता प्रमादं तु सत्यमाहुर्मनीषिणः ॥ ३२ ॥ दमः शरीरोपरतिः शमः प्रज्ञा प्रसादतः ॥ अध्यात्मम
क्षरं विद्यायत्र गत्वान शोचति ॥ ३३ ॥ यया स देवो भगवान्विद्यया विद्यते परः ॥ साक्षादेव हृषीकेशस्तज्ज्ञानमिति कीर्तितम् ॥ ३४ ॥ तन्निष्ठस्तत्परो विद्वान् नित्यम
क्रोधनः शुचिः ॥ महायज्ञपरो विप्रो लभते तदनुत्तमम् ॥ ३५ ॥ धर्मस्यायतनं यन्नाच्छरीरं परिपालयेत् ॥ नाहि देहं विना विष्णुः पुरुषैर्विद्यते परः ॥ ३६ ॥ नित्यं
धर्मार्थकामेषु युज्येत नियतो द्विजः ॥ न धर्मवर्जितं काममर्थं वामनसास्मरेत् ॥ ३७ ॥ सिद्धं प्रापि हि धर्मेण न त्वधर्मसमाचरेत् ॥ धर्मो हि भगवान् देवो गतिः सर्वेषु जं
तुषु ॥ ३८ ॥ भूतानां प्रियकारी स्यान्न परद्रोहकर्मधीः ॥ न वेद देवतानि दां कुर्व्यात्तैश्च न संवसेत् ॥ ३९ ॥ यस्त्विदमनियतो मर्त्यो धर्माध्यायं पठेच्छुचिः ॥

स्व० ख० तृ०

अ० ५४

॥ ४८ ॥

अथापयेच्छ्रावयेद्ब्रह्मलोकेमहीयते ॥ ४० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेचतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ नहि
 स्यात्सर्वभूतानि नानृतं वा वेदं त्वचित् ॥ नाहितं नाप्रियं वा चर्चनस्तेनः स्यात्कदाचन ॥ १ ॥ तृणं वायुं दिवा शकं मृदं वा जलमेव च ॥ परस्यापहरञ्जनं तु नरकं
 प्रतिपद्यते ॥ २ ॥ नराज्ञः प्रतिगृह्णीयात्तद्वात्पतितादपि ॥ न चान्यस्मादशक्तश्चेन्नृदिता नृवर्जयेद्दुःखः ॥ ३ ॥ नित्यं याचनको न स्यात्पुनस्तनैव याचयेत् ॥
 प्राणानपहरत्येवं याचकस्तस्य दुर्मतेः ॥ ४ ॥ न देवद्रव्यहारी स्याद्विशेषेण द्विजोत्तमः ॥ ब्रह्मस्ववानापहरेदापत्स्वपिकदाचन ॥ ५ ॥ न विपं विपमित्याहु
 ब्रह्मस्वं विपमुच्यते ॥ देवस्वं चापियत्नेन सदा परिहरेत्ततः ॥ ६ ॥ पुष्पं शाकोदकं काष्ठं तथामूलं फलं तृणम् ॥ अदत्तानि च न स्तेयं मनुः प्राह प्रजापतिः ॥ ७ ॥
 गृहीतव्यानि पुष्पाणि देवा चर्चनविधौ द्विजः ॥ नैकस्मादेवनियतमननुज्ञाय केवलम् ॥ ८ ॥ तृणं काष्ठं फलं पुष्पं प्रकाशं वै हरेद्दुःखः ॥ धर्मार्थकेवलं प्राहुरन्य
 थापतितो भवेत् ॥ ९ ॥ तिलमुद्रयवादीनां मुष्टिप्राग्वापथिस्थितैः ॥ क्षुधितैर्नान्यथा विप्राधर्मादिभिरिति स्थितिः ॥ १० ॥ न धर्मस्यापदेशेन पापं कृत्वा व्रतं
 चरेत् ॥ व्रतेन पापं व्यागुह्य कुर्वन्स्त्रीशूद्रदंभनम् ॥ ११ ॥ प्रेत्येह चेदृशो विप्रो गृह्यते ब्रह्मवादिभिः ॥ छद्मना चरितं यच्च व्रतं रक्षांसि गच्छति ॥ १२ ॥
 अलिङ्गीलं गिवेषेण शोषुत्तिमुपतिष्ठति ॥ सलिङ्गिनो हरेदेन स्तिर्यग्योनौ च जायते ॥ १३ ॥ याचनं यो निसं वंधं सहवासं च भाषणम् ॥ कुर्वाणः पतते नित्यं तस्मा
 द्यत्नेन वर्जयेत् ॥ १४ ॥ देवद्रोहं न कुर्वीत गुरुद्रोहं तथैव च ॥ देवद्रोहाद्गुरुद्रोहः कोटिकोटिगुणाधिकः ॥ १५ ॥ जनापवादो नास्ति कथं तस्मात्कोटिगु
 णाधिकम् ॥ गोभिश्च देवतैर्विप्रैः कृष्याराजोपसेवया ॥ १६ ॥ कुलान्यकुलतां याति यानि हीनानि धर्मतः ॥ कुविचारैः क्रियालोपैर्वैदानध्ययनेन च ॥ १७ ॥
 कुलान्यकुलतां याति ब्राह्मणाऽति क्रमेण च ॥ अनुतात्परादाय चित्ताऽभ्यस्य भक्षणान् ॥ १८ ॥ अगोत्रधर्मां चरणात्क्षिप्रं नश्यति वैकुलम् ॥ अश्रोत्रियेषु
 दानाच्च वृषेषु तथैव च ॥ १९ ॥ विहिताचारहीनेषु क्षिप्रं नश्यति वैकुलम् ॥ अधार्मिकैर्वृते प्राप्ते न व्याधि बहुले वसेत् ॥ २० ॥ शूद्राज्ये च न वसेत्प्राप्तं
 डजनैर्वृते ॥ हिमवाद्भिर्ध्ययोर्मध्यं पूर्वं पाश्चिमयोः शुभम् ॥ २१ ॥ मुक्त्वा समुद्रयोर्दंशनान्यत्र निवसेद्विजः ॥ कृष्णो वायत्र चरति मृगो नित्यं स्वभावतः ॥ २२ ॥
 पुण्यावाविश्रुतानद्यस्तत्रवानिवसेद्विजः ॥ अर्द्धकोशं न दीकूलं वर्जयेत्त्वादिजोत्तमः ॥ २३ ॥ नान्यत्र निवसेत्पुण्यं नात्यजग्रामसन्निधौ ॥ न संवसेत्त्रापति
 तैर्न चांडालैर्न पुत्सकैः ॥ २४ ॥ न मूर्खैर्न वालितैश्च नान्यैर्जायवसायिभिः ॥ एकशय्यासने पंक्तिर्भाडे पक्कात्रमिश्रणम् ॥ २५ ॥ यजनाध्यापने यो निस्त

७० पु०

॥ ४९ ॥

येवसहभोजनम् ॥ सहाध्यायस्तुदशमःसहयाजनमेवच ॥ २६ ॥ एकादशसमुद्दिष्टादोषाःसांकर्यसंस्थिताः ॥ समीपेचाप्यवस्थानात्पापसंक्रमतेनृ
णाम् ॥ २७ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसांकर्यपरिवर्जयेत् ॥ एकपंत्युपविष्टायैनस्पृशतिपरस्परम् ॥ २८ ॥ भस्मनाकृतमर्घ्यादानतेषांसंक्रोभवेत् ॥
अग्निनाभस्मनाचैवसलिलेनविलेखतः ॥ २९ ॥ द्वारेणस्तंभमार्गेणषड्भिःपंक्तिर्विभिद्यते ॥ नकुर्याच्छुष्कवैराणिविवादंनचपैशुनम् ॥ ३० ॥ परक्षेत्र्या
चरंतींनचाक्षीतकर्हिचित् ॥ नसंवसेत्सूचकेननकंवेमर्माणस्पृशेत् ॥ ३१ ॥ नसूर्यपरिवेषवानेंद्रचापंपराह्निकम् ॥ परस्मैकथयोद्विद्वान्शशिनंवाथका
चनम् ॥ ३२ ॥ नकुर्याद्विदुभिःसार्द्धंविरोधंबंधुभिस्तथा ॥ आत्मनःप्रतिकूलानिपरेषानंसमाचरेत् ॥ ३३ ॥ तिथिपक्षस्यनब्रूयान्नक्षत्राणिननिर्दि
शेत् ॥ नोदक्यामभिभाषेतनाशुचिंवाद्विजोत्तमः ॥ ३४ ॥ नदेवगुरुविप्राणांदीयमानंतुवारयेत् ॥ नचात्मानंप्रशंसेद्वापरनिंदांचवर्जयेत् ॥ ३५ ॥
वेदनिंदादेवनिंदांप्रयत्नेनविवर्जयेत् ॥ यस्तुदेवानृषींश्चैववेदान्वानिंदतेद्विजः ॥ ३६ ॥ नतस्यनिष्कृतिर्दृष्टाशास्त्रेष्विहमुनीश्वराः ॥ निंदयेद्वागुरुदेववेदं
वासोपबृंहणम् ॥ ३७ ॥ कल्पकोटिशतंसाग्रैरवेपच्यतेनरः ॥ तूष्णीमासीतनिंदायांनब्रूयात्किंचिदुत्तरम् ॥ ३८ ॥ कर्णोपिधायगंतव्यंनचैनमवलोकयेत् ॥
वर्जयेद्द्वैरहस्यानिपरेषांगर्हणंबुधः ॥ ३९ ॥ विवादंस्वजनैःसार्द्धंनकुर्याद्वैकदाचन ॥ नपापंपापिनांब्रूयादपापंवाद्विजोत्तमः ॥ ४० ॥ सत्येनतुल्योदो
षःस्यादसत्यादोषवान्भवेत् ॥ नृणामिथ्याभिज्ञस्तानांपतंत्यश्रूणिरोदनात् ॥ ४१ ॥ तानिपुत्रान्पशून्प्रतितेषामिथ्याभिज्ञसिनाम् ॥ ब्रह्महत्यामु
रापानेस्तेयेगुर्वगनागमे ॥ ४२ ॥ दृष्टवैशोधनंवृद्धैर्नास्तिमिथ्याभिज्ञसने ॥ नक्षेतोद्यतमादित्यंशशिनंवाऽनिमित्ततः ॥ ४३ ॥ नास्तंयांतंनवारि
स्थनोर्स्पृष्टंनमध्यगम् ॥ तिरोहितंसमीक्षेतनादशोद्यनुगामिनम् ॥ ४४ ॥ ननग्रास्त्रियमीक्षेतपुरुषंवाकदाचन ॥ नचमूत्रंपुरीपंवानचसंसृष्टमैशु
नम् ॥ ४५ ॥ नाशुचिःसूर्यसोमादीन्ग्रहानालोकयेद्बुधः ॥ नाभिभाषेतचपरमुच्छिष्टोवावगुंठितः ॥ ४६ ॥ नपश्येत्प्रेतसंस्पृशेन्नकुद्धस्यगुरोर्मु
खम् ॥ नतैलोदकयोश्चायांनैपंक्तिभोजनेसति ॥ ४७ ॥ नमुक्तबंधनंपश्येन्नोन्मत्तंनजमेववा ॥ नाश्रीयाद्धार्ययासार्द्धेनैनामीक्षेतचाश्रतीम् ॥ ४८ ॥
क्षुवर्तीजंभमाणांवानासनस्थायथामुखम् ॥ नोदकेचात्मनोरूपंशुभंवाशुभमेववा ॥ ४९ ॥ नलंघयेच्चमतिमान्नाधितिष्ठेत्कदाचन ॥ नशूद्राय
मतिदद्यात्कसरंपायसंदधि ॥ ५० ॥ नोच्छिष्टंवामधुघृतंनचकृष्णाजिर्नहविः ॥ नचैवास्मैवर्तत्रूयान्नचधर्मवदेद्बुधः ॥ ५१ ॥ नचक्रोधवशंगच्छेदंपरांगंच

स्व०सं०तु०

अ० ५५

॥ ४९ ॥

वज्रयेत् ॥ लोभेदभेतयाशाठ्यं ह्यसूयां ज्ञानकुत्सनम् ॥ ५२ ॥ ईर्ष्यामदंतथाशोकं मोहं च परिवर्जयेत् ॥ न कुर्यात्कस्यचित्पीडां सुतं शिष्यं तु ताडयेत् ॥ ५३ ॥
 न हीनानुपसेवेत न च तृष्णामतिः क्वचित् ॥ नात्मानं चावमन्येत दैन्यं यत्नेन वर्जयेत् ॥ ५४ ॥ न विशिष्टमसत्कुर्यात्त्रात्मानं वासनादुधः ॥ न नखेन लिखेद्भू-
 मिगां च संवेशयन्नहि ॥ ५५ ॥ न नदीषु न दीव्र्यात्पर्वतेषु च पर्वतान् ॥ आवासे भोजने वापिनत्यजेत्सहयायिनम् ॥ ५६ ॥ नावगाहेदपो न श्रोवाद्भिर्नातिव्रजेत्
 था ॥ शिरोभ्यां गावशिष्टेन तैलेनाङ्गनलेपयेत् ॥ ५७ ॥ न सर्पशस्त्रैः क्रीडेत्स्वानि खानिनं संस्पृशेत् ॥ रोमाणि च रहस्यानि नाशिष्टेन सह व्रजेत् ॥ ५८ ॥
 न पाणिपादवाङ्मनेत्रचापल्यं समुपाश्रयेत् ॥ न शिरोदरचापल्यं च श्रवणयोः क्वचित् ॥ ५९ ॥ न चाङ्गनखवाद्यैर्वैकुर्यात्त्रांजलिनापिवेत् ॥ नाभिहन्याज-
 लं पद्भ्यां पाणिना वा कदाचन ॥ ६० ॥ न शातयेदष्टिकाभिर्मूलानि च फलानि च ॥ न म्लेच्छभाषणं शिष्ये त्राकपेक्षपदासनम् ॥ ६१ ॥ न खभेदनमास्फो-
 टं छेदनं वा विलेखनम् ॥ कुर्याद्विमर्दनं धीमात्रा कस्मादेव निष्फलम् ॥ ६२ ॥ नोत्संगे भक्षयेद्द्रव्यं वृथा चेष्टान् चाचरेत् ॥ न नृत्ये दथवा गायेत्रवादि-
 त्राणि वा दयेत् ॥ ६३ ॥ न संहताभ्यां पाणिभ्यां कङ्कयेदात्मनः शिरः ॥ न लौकिकैस्तवैर्देवांस्तोपयेद्वाक्पतेरपि ॥ ६४ ॥ नाक्षैः क्रीडेन्न धावेत नाप्सु विष्णु-
 त्रमाचरेत् ॥ नोच्छिष्टैः संविशेन्नित्यं न नग्नः स्नानमाचरेत् ॥ ६५ ॥ न गच्छंस्तु पठेद्वापि न चैव स्वशिरः स्पृशेत् ॥ न दत्तैर्न खरोमाणि च्छिद्यत्सुप्तं न बोधये-
 त् ॥ ६६ ॥ नात्रालातपमासेव त्रेतधूमं विवर्जयेत् ॥ नैव स्वप्याच्छून्यगेहे स्वयं नोपानहौहरेत् ॥ ६७ ॥ नाकारणाद्वा निष्ठां विव्रवाहुभ्यां न दीतरेत् ॥
 न पादक्षालनं कुर्यात्पादेनैव कदाचन ॥ ६८ ॥ नाग्नौ प्रतापयेत्पादौ न कांस्ये धावयेदुधः ॥ नाभिप्रसारयेद्देवं ब्राह्मणान् गामथापि वा ॥ ६९ ॥ वाय्वाग्निनृप-
 विप्रान्वासूर्यं वा शशिनं प्रति ॥ अशुद्धः शयनं पानं स्वाध्यायं स्नानं भोजनम् ॥ ७० ॥ वहिर्निष्क्रमणं चैव न कुर्वीत कदाचन ॥ स्वप्रमथय न स्नानमुद्वर्तं भोजनं
 गतिम् ॥ ७१ ॥ उभयोः संध्ययोर्नित्यं मध्याह्ने चैव वर्जयेत् ॥ न स्पृशेत्पाणिनोच्छिष्टो विप्रो गो ब्राह्मणानलान् ॥ ७२ ॥ न चालनं पदावापिन देवप्रतिमां स्पृ-
 शेत् ॥ नाशुद्धोऽग्निं परिचरेन्न देवान् कीर्तयेदृषीन् ॥ ७३ ॥ नावगाहेदगाधां बुधावयेन्नाऽनिमित्ततः ॥ न वामहस्तेनोद्धृत्य पिबेद्भूक्रेण वा जलम् ॥ ७४ ॥ नोत्तरे-
 दनुपस्पृश्य नाप्सुरेतः समुत्सृजेत् ॥ अमेघ्यालिप्तमर्हवालो हितं वा विषाणि वा ॥ ७५ ॥ व्यतिक्रामेन्न स्रवंतीनाप्सु मेथुनमाचरेत् ॥ चैत्यवृक्षं न वेच्छिद्यान्ना-
 प्सुष्ठीवनमाचरेत् ॥ ७६ ॥ नास्थिभस्म कपालानि न केशान्न च कंटकान् ॥ तुषाङ्गारकरीष्वानाधितिष्ठेत्कदाचन ॥ ७७ ॥ न चाग्निं लंघयेद्दीमान् नो

५० पु०

॥ ५० ॥

पदध्यादधःकचित् ॥ नचैनंपादतःकुर्व्याच्छूषेणनधमेदुधः ॥ ७८ ॥ नवृक्षमवरोहेतनविसेताशुचिःकचित् ॥ अम्रोनचक्षिपेदग्निनाद्रिःप्रशमये
त्तथा ॥ ७९ ॥ सुहृन्मरणमात्रंवास्वयनश्चावयेत्परान् ॥ अपर्ण्यकूटपर्ण्यवाविक्रयेनप्रयोजयेत् ॥ ८० ॥ नवह्निमुखानिःश्वासैर्ज्वाल
येन्नाशुचिर्बुधः ॥ पुण्यस्थानोदकस्थानेसीमांतंवाहयेन्नतु ॥ ८१ ॥ नभिध्यात्पूर्वसमयमभ्युपेतंकदाचन ॥ परस्परंपशून्व्याघ्रानपक्षिणोनचयोधये
त् ॥ ८२ ॥ परवाधानकुर्वीतजलवातातपादिभिः ॥ कारयित्वासुकर्माणियुक्त्वापश्चात्तत्रचयेत् ॥ ८३ ॥ सायंप्रातर्गृहद्वारानुरक्षार्थपरिघट्टयेत् ॥ बहि
र्माल्यंसुगंधिवाभार्ययासहभोजनम् ॥ ८४ ॥ विगृह्यवादंकृत्वावाप्रवेशंचविवर्जयेत् ॥ नखादन्ब्राह्मणस्तिष्ठेन्नजल्पेद्वाहसेदुधः ॥ ८५ ॥ स्वमग्निचैवह
स्तेनस्पृशेन्नाप्सुचिरंवसेत् ॥ नपक्षकेणोपधमेन्नशूषेणचपाणिना ॥ ८६ ॥ मुखेनाग्निंस्मिंभीतमुखादग्निरजायत ॥ परस्त्रियंनभापेतनायाज्यंयाजयेद्बु
धः ॥ ८७ ॥ नैकश्चरेत्सदाविप्रःसमुदायंचवर्जयेत् ॥ नदेवायतनंगच्छेत्कदाचिद्वाऽप्रदक्षिणम् ॥ ८८ ॥ नपीडयेद्वावस्त्राणिनदेवायतनेस्वपेत् ॥ नैको
ध्वानंप्रपद्येतनाधार्मिकजनैःसह ॥ ८९ ॥ नव्याधिदूषितैर्वापिनशूद्रैःपतितेनवा ॥ नोपानद्वर्जितोवाथजलादिरहितस्तथा ॥ ९० ॥ नवर्त्मनिचित्तिंवा
ममतिक्रामेत्कचिद्विजः ॥ ननिंदेद्योगिनःसिद्धान्ब्रतितनोवाभर्तस्तथा ॥ ९१ ॥ देवतायतनंप्राज्ञादेवानांचैवसत्रिणाम् ॥ नाक्रामेत्कामतश्चायां
ब्राह्मणानांचगोरपि ॥ ९२ ॥ स्वांतुनाक्रामयेच्छायांपतितान्द्यैर्नरोगिभिः ॥ नांगारभस्मकेशादिष्वधितिष्ठेत्कदाचन ॥ ९३ ॥ वर्जयेन्मार्जनी
रेणुंस्नानवस्त्रचटोदकम् ॥ नभक्षयेदभक्ष्याणिनापेयंचपिवेद्विजः ॥ ९४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेश्वरंखंडेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ ७ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ ॥ नाद्याच्छूद्रस्यविप्रोन्नमोहाहायदिकामतः ॥ सशूद्रयोनिं ब्रजति यस्तुभुंक्ते त्वनापदि ॥ १ ॥ पण्मासान्योद्विजोभुंक्ते शूद्र
स्यान्नंविगर्हितम् ॥ जीवन्नेवभवेच्छूद्रोमृतःश्वाचाभिजायते ॥ २ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशंशूद्रस्यचमुनीश्वराः ॥ यस्यन्नेनोदरस्थेनमृतस्तद्योनिमाप्नु
यात् ॥ ३ ॥ राजांश्चर्वतंकांश्चर्षट्कांश्चर्मकारिणाम् ॥ गणांश्चगणिकांश्चपडंश्चवर्जयेत् ॥ ४ ॥ चक्रोपजीविरजकतस्करध्वजिनांतथा ॥
गांधर्वलोहकारांश्चमृतकांश्चविवर्जयेत् ॥ ५ ॥ कुलालचित्रकारांश्चापुंषेःपतितस्यच ॥ पौनर्भवच्छत्रिकयोरभिज्ञतस्यचैवहि ॥ ६ ॥
सुवर्णकारशैलूपव्याधवंध्यातुरस्यच ॥ चिकित्सकस्यचैवाग्रंभुंक्ष्यत्यादंडकस्यच ॥ ७ ॥ स्तेननास्तिकयोरन्नं देवतानिंदकस्यच ॥ सोमविक

स्व० सं० वृ०

अ० ५६

॥ ५० ॥

यिणश्चात्रंश्चपाकस्यविशेषतः ॥ ८ ॥ भाष्योजितस्यचैवात्रंयस्यचोपपत्तिर्गृहे ॥ उत्सृष्टस्यकदर्यस्यतथैवोच्छिष्टभोजिनः ॥ ९ ॥ पापी
 योत्रंचसंयात्रंशस्त्राजीवस्यचैवहि ॥ भीतस्यरुदितस्यान्नमवकुष्टपरिक्षतम् ॥ १० ॥ ब्रह्मद्विषःपापरुचेःश्राद्धान्नमृतकस्यच ॥ वृथापाकस्यचै
 वात्रंशावात्रंचातुरस्यच ॥ ११ ॥ अप्रजानांतुनारीणांकृतप्रस्यतथैवच ॥ कारुकात्रंविशेषेणशस्त्रविक्रयिणस्तथा ॥ १२ ॥ शौंडात्रंषाटिकात्रंच
 भिषजामन्नमेवच ॥ विद्वत्प्रजननस्यान्नंपरिवेत्रन्नमेवच ॥ १३ ॥ पुनर्भुवोविशेषेणतथैवादिषिषूपतेः ॥ अवज्ञातंचावधूतंसरोषविस्मयान्वितम् ॥ १४ ॥
 गुरोरपिनभोक्तव्यमन्नंसंस्कारवर्जितम् ॥ दुष्कृतहिमनुप्यस्यसर्वमन्नेव्यवस्थितम् ॥ १५ ॥ योयस्यान्नंसमश्रातिसतस्याश्रातिकिल्बिषम् ॥ अर्द्धकाकुलं
 मित्रंचगोपालोवाहनापितौ ॥ १६ ॥ एतेऽशूद्रेषुभोज्यान्नायश्चात्मानंनिवेदयेत् ॥ कुशीलवःकुंभकश्चक्षेत्रकर्मकएवच ॥ १७ ॥ एतेऽशूद्रेषुभोज्यान्नादृष्टा
 स्वल्पगुणंबुधैः ॥ पायसस्नेहपक्कंचगोरसश्चैवसक्तवः ॥ १८ ॥ पिण्याकंचैवतैलंचशूद्राद्वाह्यद्विजातिभिः ॥ वृताकंनालिकाशाकंकुसुंभंभस्मकंतथा ॥
 ॥ १९ ॥ पलांडुलशुनंशुक्तंनिर्यासंचैववर्जयेत् ॥ छत्राकंविड्ग्राहंचस्विन्नंपीयूषमेवच ॥ २० ॥ विलयंविमुखंचैवकोरैकाणिविवर्जयेत् ॥ गृजनं
 किंशुकंचैवकूष्माण्डंचतथैवच ॥ २१ ॥ उदुंबरमलाबुंचजग्ध्वापततिवैद्विजः ॥ तथाकृसरसंयावोपायसापूपमेवच ॥ २२ ॥ अनुपाकृतमांसंचदेवा
 न्नानिहवीपिच ॥ यवागंमातुलिगंचमत्स्यानप्यनुपाकृतान् ॥ २३ ॥ नीपंकपित्थंप्पुक्षंचप्रयत्नेनविवर्जयेत् ॥ पिण्याकंचोद्धतस्नेहदेवधान्यंतथैवच ॥ २४ ॥
 रात्रौचितिलसंबंधंप्रयत्नेनदधित्यजेत् ॥ नाश्रीयात्पयसातकंनाभक्ष्यानुपयोजयेत् ॥ २५ ॥ कृमिदुष्टंभावदुष्टंमृत्संसर्गंचवर्जयेत् ॥ कृमिकीटावपन्नंचसु
 हृत्छेदंचनित्यशः ॥ २६ ॥ श्वाघ्रातंचपुनःसिद्धंचंडालावेक्षितंतथा ॥ उदक्ययाचपतितैर्गवासंघ्रातमेवच ॥ २७ ॥ असंगतंपर्घ्युपितंपर्यस्ता
 न्नंचनित्यशः ॥ काकुकुक्कुटंसंस्पृष्टंकृमिभिश्चैवसंगतम् ॥ २८ ॥ मनुष्यैरप्यवघ्रातंकुष्ठिनारुस्पृष्टमेवच ॥ नरजस्वल्यादत्तंनपुंश्चल्यासुरोगयः ॥ २९ ॥
 मलवद्वाससावापिपरवासाथवर्जयेत् ॥ विवत्सायाश्चगोक्षीरमेपस्यानिदेशस्यच ॥ ३० ॥ आविकंसंधिनीक्षीरमपेयंमनुरन्नवीत् ॥ बलकंहंसदात्यूहंक
 लर्विकंशुकंतथा ॥ ३१ ॥ कुरुरंचचकोरंचजालपादंचकोकिलम् ॥ वायसान्त्वजरीटांश्चश्येनंशूद्रंतथैवच ॥ ३२ ॥ उलूकंचक्रवाकंचभासंपारावतं
 तथा ॥ कपोतंटिट्ठिभंचैवग्रामकुक्कुटमेवच ॥ ३३ ॥ सिंहंव्याघ्रंचमार्जारंश्चान्नसूकरमेवच ॥ शृगालंमर्कटंचैवगर्दभंनचभक्षयेत् ॥ ३४ ॥ नभक्षयेत्सर्प

५० पु०

॥ ५१ ॥

मृगाच्छिखिनोन्त्यान्वनेचरान् ॥ जलेचरान्स्थलचरान्प्राणिनश्चेतिधारणा ॥ ३५ ॥ गोधाकूर्मःशशःखड्गःसल्लकश्चेतिसत्तमाः ॥ भक्ष्यान्पंचनखात्रि
त्यमनुराहप्रजापतिः ॥ ३६ ॥ मत्स्यान्सश्लकान्भुंजीतमांसंरौरवमेवच ॥ निवेद्यदेवताभ्यस्तुब्राह्मणेभ्यश्चनान्यथा ॥ ३७ ॥ मयूरंतिस्तिरचैवकपोतचक
पिंजलम् ॥ वार्शीणिसंबकंभक्ष्यमीनंदंसेंपराजितम् ॥ ३८ ॥ शफरींसिंहतुंडंचतथापाठीनरोहितौ ॥ मत्स्याश्चैतेसमुद्दिष्टाभक्षणीयाद्विजोत्तमाः ॥ ३९ ॥
प्रोक्षितंभक्षयेदेषांमांसंचद्विजकाम्यया ॥ यथाविधिप्रयुक्तंचप्राणानामपिचात्यये ॥ ४० ॥ भक्षयेन्नैवमांसानिषेधभोजीनलिप्यते ॥ औपधार्यमशक्तो
वानिधोगाद्यज्ञकारणात् ॥ ४१ ॥ आमंत्रितश्चयःश्राद्धदैवेवामांसमुत्सृजेत् ॥ यावतिपशुरोमाणितावन्नरकमृच्छति ॥ ४२ ॥ अदेयंवाप्यपेयंवातथै
वास्पृश्यमेववा ॥ द्विजातीनामनालोक्यनित्यंमद्यमितिस्थितिः ॥ ४३ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमद्यनित्यंविवर्जयेत् ॥ पीत्वापततिकर्मभ्यस्त्वसंभाष्यो
भवेद्विजः ॥ ४४ ॥ भक्षयित्वाप्यभक्ष्याणिपीत्वाऽपेयान्यपिद्विजः ॥ नाधिकारीभवेत्तावद्यावत्तन्नजहात्यधः ॥ ४५ ॥ तस्मात्परिहरेन्नित्यमभक्ष्याणिप्रयत्नतः ॥
अपेयानिचविप्रोवैतथाचेद्यातिरौरवम् ॥ ४६ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेश्वरगर्गखंडेभक्ष्याभक्ष्यनियमोनामपट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ व्यासउ
वाच ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिदानधर्ममनुत्तमम् ॥ ब्रह्मणाभिहितंपूर्वमृषीणांब्रह्मवादिनाम् ॥ १ ॥ अर्थानामुचितंपात्रेश्रद्धयाप्रतिपादनम् ॥ दानंमित्यभिनिर्दि
ष्टंभुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ २ ॥ योददातिविशिष्टेभ्यःश्रद्धयापरयायुतः ॥ तद्विदत्तमहंप्रत्येकंशेषंकरिष्ये ॥ ३ ॥ नित्यंनैमित्तिकंकार्म्यंत्रिविधं
दानमुच्यते ॥ चतुर्थेविमलंप्रोक्तंसर्वदानोत्तमोत्तमम् ॥ ४ ॥ अहन्यहनिर्यात्किंचिदीयतेनुपकारिणे ॥ अनुद्दिश्यफलंतस्माद्ब्राह्मणायतुनित्यकम् ॥ ५ ॥
यत्तुपापोपज्ञांत्यर्थदीयतेविदुषांकरे ॥ नैमित्तिकंतदुद्दिष्टदानंसद्भिरनुत्तमम् ॥ ६ ॥ अपत्यविजयैश्वर्यसुखार्थयत्प्रदीयते ॥ दानंतत्कार्म्यमाख्यातमृ
षिभिर्धर्मचित्तकैः ॥ ७ ॥ यदीश्वरस्यप्रीत्यर्थंब्रह्मवित्सुप्रदीयते ॥ चेतसाधर्मयुक्तेनदानंतद्विमलंशिवम् ॥ ८ ॥ दानधर्मनिषेधेत्पात्रमासाद्यशक्ति
तः ॥ उपास्यतेतुतत्पात्रंयत्तारयतिसर्वतः ॥ ९ ॥ कुटुंबभुक्तिवसनादेयंयदतिरिच्यते ॥ अन्यथादीयतेयद्वैनतद्दानंफलप्रदम् ॥ १० ॥ श्रोत्रियायकुली
नायविनीतायतपस्विने ॥ व्रतस्थायदरिद्रायप्रदेयंभक्तिपूर्वकम् ॥ ११ ॥ यस्तुदद्यान्मर्हीभक्तयाब्राह्मणायाहिताग्रये ॥ सयातिपरमंस्थानंयत्रगतत्वांशो
चति ॥ १२ ॥ इधुभिः संयुताभूमियवगोधूमशालीनीम् ॥ ददातिवेदविदुषेयःसभूयोनजायते ॥ १३ ॥ गोचर्ममात्रामपिवायोभूमिसंप्रयच्छति ॥ ब्राह्म

पा०— १ प्राह प्रजापतिः । २ नवोगाद्यज्ञकारणात् । ३ तदोमिति । ४ तद्वि वित्तमहं ।

स्व० सं० पु०

अ० ५७

॥ ५१ ॥

पापहरिद्रायसर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ १४ ॥ भूमिदानात्परदानविद्यतेनेह किंचन ॥ अन्नदानेन तु तस्य विद्यादानं ततोधिकम् ॥ १५ ॥ यो ब्राह्मणाय ज्ञाताय
 शुचये धर्मशीलिने ॥ ददाति विद्यां विधिना ब्रह्मलोकं महीयते ॥ १६ ॥ दद्याद्दहरहः स्वर्णं श्रद्धया ब्रह्मचारिणे ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो ब्रह्मणः स्थानमाप्नुयात् ॥
 ॥ १७ ॥ गृहस्थाया ब्रह्मदानेन फलमाप्नोति मानवः ॥ अन्नमेवास्वदात्तव्यं दत्त्वाप्नोति परांगतिम् ॥ १८ ॥ वैशाख्या पूर्णमास्यां तु ब्राह्मणान्सप्तपंचवा ॥ उपो
 ष्य विधिना ज्ञातः शुचिः प्रयतमानसः ॥ १९ ॥ पूजयित्वा तिलैः कृष्णैर्मधुना च विशेषतः ॥ प्रीयतां धर्मराजे तियदामनसि वत्तं ॥ २० ॥ यावज्जीवं तु यत्पा
 पं तत्क्षणादेव नश्यति ॥ कृष्णाजिने तिलांकृत्वा हिरण्यं मधुसर्पिणी ॥ २१ ॥ ददाति यस्तु विप्राय सर्वतरति दुष्कृतम् ॥ घृतान्नमुदकुंभं च वैशाख्यां तु विशे
 षतः ॥ २२ ॥ निर्दिश्य धर्मराजाय विप्रेभ्यो मुच्यते भयात् ॥ सुवर्णं तिलयुक्तैस्तु ब्राह्मणान्सप्तपंचवा ॥ २३ ॥ तर्पयेद्दुदपात्रैस्तु ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥ मा
 यमासे तमिन्ने तु द्वादश्यां समुपोषितः ॥ २४ ॥ शुक्रांवरधरः कृष्णैस्तिलैर्हुत्वा हुताशनम् ॥ प्रदद्याद्ब्राह्मणेभ्यस्तु तिलानेव समाहितः ॥ २५ ॥ जन्मप्रभृ
 तियत्पापं सर्वतरति वैद्विजः ॥ अमावास्यामनुप्राप्य ब्राह्मणाय तपस्विने ॥ २६ ॥ यत्किंचिद्देवदेवेशं दद्याच्चोद्दिश्य केशवम् ॥ प्रीयतामीश्वरो विष्णुर्हृषी
 केशः सनातनः ॥ २७ ॥ सप्तजन्मकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥ यस्तु कृष्णचतुर्दश्यां स्नात्वा देवां पिनाकिनम् ॥ २८ ॥ आराधयेद्द्विजमुखेन तस्यास्तु
 पुनर्भवः ॥ कृष्णाष्टम्यां विशेषेण धार्मिकाया द्विजातये ॥ २९ ॥ स्नात्वाभ्यर्चय या न्यायं शतप्रक्षालनादिभिः ॥ प्रीयतां मे महादेवो दद्याद्द्रव्यं स्वकीय
 कम् ॥ ३० ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः प्राप्नोति परमांगतिम् ॥ द्विजैः कृष्णचतुर्दश्यां कृष्णाष्टम्यां विशेषतः ॥ ३१ ॥ अमावास्यां तथा भक्तैः पूजनीयस्त्रिवि
 क्रमः ॥ एकादश्यां निराहारो द्वादश्यां पुरुषोत्तमम् ॥ ३२ ॥ अर्चयेद्ब्राह्मणमुखे सगच्छेत्परमं पदम् ॥ एपातिथिर्वैष्णवी स्याद्वादशी शुक्लपक्षतः ॥ ३३ ॥
 तस्यामाराध्ययेद्देवं प्रयत्नेन जनार्दनम् ॥ यत्किंचिद्देवमीशानमुद्दिश्य ब्राह्मणे शुचौ ॥ ३४ ॥ दीयते विष्णुमेवापि तदनंतफलं स्मृतम् ॥ यो हि यां देवतामिच्छे
 त्समाराधयितुं नरः ॥ ३५ ॥ ब्राह्मणान् पूजयेद्यत्नात्स तस्यास्तोषयेत्ततः ॥ द्विजानां वपुरास्थाय नित्यं तिष्ठति देवताः ॥ ३६ ॥ पूज्यं ते ब्राह्मणालाभे प्रतिमादिषु
 तैः क्वचित् ॥ प्रतिमादिषु यत्नेन तस्मात्फलमभीप्सता ॥ ३७ ॥ द्विजेषु देवतानित्यं पूजनीया विशेषतः ॥ विभूतिकामः स तत्पूजयेद्दिपुरंदरम् ॥ ३८ ॥
 ब्रह्मवर्चसकामस्तु ब्रह्माणं ज्ञानकाममुक्तः ॥ आरोग्यकामो धरविं धनकामो हुताशनम् ॥ ३९ ॥ कर्मणां सिद्धिकामस्तु पूजयेद्देविनायकम् ॥ भोगकामस्तु श
 शिनं बलकामः समीरणम् ॥ ४० ॥ मुमुक्षुः सर्वसंसारतः प्रयत्नेनार्चयेद्दरिम् ॥ यस्तु योगं तथा मोक्षमन्विच्छेत् ॥ ज्ञानमैश्वरम् ॥ ४१ ॥ अर्चयेत्तविरूपाक्षं प्रयत्नेन सुरे
 श्वरम् ॥ येषां च्छंति महाभोगान् ज्ञानानि च महेश्वरम् ॥ ४२ ॥ ते पूजयन्ति भूतेशं केशवं चापि भोगिनः ॥ वारिदस्तुतिमाप्नोति जलदानं ततोधिकम् ॥ ४३ ॥

१० पु०

॥ ५२ ॥

तैलप्रदः प्रजामिष्टादीपदश्चक्षुरुत्तमम् ॥ भूमिदः सर्वमाप्नोति दीर्घमायुर्हिरण्यदः ॥ ४४ ॥ गृहदाताऽयं वैश्वमानिरूप्यदोरूपमुत्तमम् ॥ वासोदंष्ट्रसालोक्य
मन्त्रदोयानमुत्तमम् ॥ ४५ ॥ अन्नदाताऽश्रयं स्वेष्टांगो दोब्राह्मणविष्टपम् ॥ यानशय्याप्रदो भाय्यामैश्वर्यमभयप्रदः ॥ ४६ ॥ धान्यदः शाश्वतं तौख्यं ब्रह्मदो
ब्रह्मशाश्वतम् ॥ धान्यान्यपियथाशक्तिविप्रेषु प्रतिपादयेत् ॥ ४७ ॥ वेदविद्याविशिष्टेषु प्रेत्यस्वर्गसमश्नुते ॥ गवांचान्नप्रदानेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ४८ ॥
इधनानां प्रदानेन दीप्ताग्निर्जायते नरः ॥ फलमूलानि पानानि शाकानि विविधानि च ॥ ४९ ॥ प्रदद्याद्ब्राह्मणेभ्यस्तु मुदा युक्तः सदा भवेत् ॥ औषधं स्नेहमाहारं
रोगिणो रोगशान्ति ॥ ५० ॥ ददानो रोगरहितः सुखी दीर्घायुरेव च ॥ असिपत्रवनमार्गक्षुरधारा समन्वितम् ॥ ५१ ॥ तीक्ष्णतापंचतरतिष्ठत्रोपानत्प्रदो नरः ॥
यद्यदिष्टमं लोके यच्चास्यापोक्षितं गृहे ॥ ५२ ॥ तत्तद्गुणवते देयं तदेवाक्षयमिच्छता ॥ अयने विषुवच्चैव ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः ॥ ५३ ॥ संक्रांत्यादिषु कालेषु दत्तं
भवति चाक्षयम् ॥ प्रयागादिषु तीर्थेषु पुण्येष्वायतनेषु च ॥ ५४ ॥ दत्त्वा चाक्षयमाप्नोति नदीप्रस्रवणे पुच ॥ दानधर्मात्परो धर्मो भूतानां नेह विद्यते ॥ ५५ ॥ तस्मा
द्विप्राय दातव्यं श्रोत्रियाया द्विजातिभिः ॥ स्वर्गाय भूतिका मेन तथा पापोपशान्ति ॥ ५६ ॥ मुमुक्षुणा तु दातव्यं ब्राह्मणेभ्यस्तथा न्वहम् ॥ दीयमानं तु यो मोहाद्गोवि
प्राप्तिमुखेषु च ॥ ५७ ॥ निवारयत्यधर्मात्मातिर्यग्योनिं ब्रजेतसः ॥ यस्तु द्रव्यार्जनं कृत्वानाचयेद्ब्राह्मणान् सुरान् ॥ ५८ ॥ सर्वस्वमपहत्यै न राजाराष्ट्रात्प्रवास
येत् ॥ यस्तु दुर्भिक्षवेलायामत्रार्थं न प्रयच्छति ॥ ५९ ॥ श्रियमाणेषु विप्रेषु ब्राह्मणैः स तु गर्हितः ॥ न तस्मात्प्रतिगृह्णीयुः न वसेयुश्च तेन हि ॥ ६० ॥ आज्ञायित्वा स्व
काद्राष्ट्राद्राजातं विप्रवासेयेत् ॥ पश्चात्सद्भ्यो ददातीह स्वद्रव्यं धर्मसाधनम् ॥ ६१ ॥ सपूर्वाभ्याधिकः पापी नरके पच्यते नरः ॥ स्वाध्यायवंतो ये विप्रा विद्यावंतो जि
तेन्द्रियाः ॥ ६२ ॥ सत्यसंयमसंयुक्तास्तेभ्यो दद्याद्विजोत्तमाः ॥ प्रभुक्तमपि विद्वांसं धार्मिकं भोजयेद्विजम् ॥ ६३ ॥ न च मूर्खमवृत्तस्थं दशरात्रमुपोषितम् ॥ स
त्रिकृष्टमतिक्रम्य श्रोत्रियं प्रयच्छति ॥ ६४ ॥ स तेन कर्मणा पापी दहत्या सप्तमं कुलम् ॥ यदि स्यादधिको विप्रः शीलविद्यादिभिः स्वयम् ॥ ६५ ॥ तस्मै यत्ने
न दातव्यमतिक्रम्य च सन्निधिम ॥ योर्चितं प्रतिगृह्णीयाद्दद्यादचित्तमेव च ॥ ६६ ॥ तावुभौ गच्छतः स्वर्गं नरकं तु विपर्यये ॥ न वार्यपि प्रयच्छेत्तनास्तिके हेतु
कोपे च ॥ ६७ ॥ न पाखंडेषु सर्वेषु नावेदविदिधर्मवित् ॥ रूप्यं चैव हिरण्यं च गमश्च पृथिवीं तिलान् ॥ ६८ ॥ अविद्वान्प्रतिगृह्णीयाद्भस्मीभवति काष्ठवत् ॥
द्विजातिभ्यो धनं लिप्सेत्प्रशस्तेभ्यो द्विजोत्तमः ॥ ६९ ॥ अपिराजन्यं वैश्याभ्यां न तु शूद्रात्कथंचन ॥ वृत्तिसंकोचमन्विच्छेत्त्रेहेतधनविस्तरम् ॥ ७० ॥ धन
लोभे प्रसक्तस्तु ब्राह्मण्यदिवद्दीयते ॥ वेदानधीत्यसकलान्यज्ञांश्चावाप्य सर्वशः ॥ ७१ ॥ न तां गतिमवाप्नोति संतोषाध्यामवाप्नुयात् ॥ प्रतिग्रहं रुचिर्न स्याच्छ्र

स्व० ख० तृ०

अ० ५७

॥ ५२ ॥

ब्राह्मणसमाहरेत् ॥ ७२ ॥ स्थित्यर्थादधिकं गृह्णन् ब्राह्मणोपात्यधोगतिम् ॥ यस्तु याति न संतोषेन स स्वर्गस्य भाजनम् ॥ ७३ ॥ उद्वेजयति भूतानि यथा चौरस्त
 थेवसः ॥ गुरुभृत्याश्चोऽजिहीर्षुस्तर्पयन् देवतातिथीन् ॥ ७४ ॥ सर्वतः प्रतिगृह्णीयान्न तु तृप्येत्स्वयंततः ॥ एवं गृहस्थो युक्तात्मा देवतातिथिपूजकः ॥ ७५ ॥
 वर्तमानः संयतात्मा याति तत्परमं पदम् ॥ पुत्रेषु भार्यानि क्षिप्य गत्वारण्यं तु तत्त्ववित् ॥ ७६ ॥ एकाकी विचरेन्नित्यमुदासीनः समाहितः ॥ एषवः कथितो धर्म्मो
 गृहस्थानां द्विजोत्तमाः ॥ ज्ञात्वा तु तिष्ठेन्नित्यंतं थानुष्ठापयेद्विजान् ॥ ७७ ॥ इति देवमनादि मेकमीशं गृहधर्मेण समर्चयेदजस्रम् ॥ समतीत्य सर्वभूत
 यो निप्रकृतिं याति परं न याति जन्म ॥ ७८ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे गृहस्थधर्मे निर्णयो नाम सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ ७३ ॥
 ॥ व्यास उवाच ॥ ॥ एवं ग्रहाश्रमे स्थित्वा द्वितीयं भागमायुषः ॥ वानप्रस्थाश्रमं गच्छेत्सदारः साग्निरेव च ॥ १ ॥ निक्षिप्य भार्यां पुत्रेषु गच्छेद्भनमथा
 पिवा ॥ दृष्ट्वा पत्यस्य वापत्यं जर्जरीकृतविग्रहः ॥ २ ॥ शुक्लपक्षस्य पूर्वाह्णे प्रशस्ते चोत्तरायणे ॥ गत्वारण्यं नियमवांस्तपः कुर्यात्समाहितः ॥ ३ ॥ फल
 मूलानि पूतानि नित्यमाहारमाहरेत् ॥ यदाहारो भवेत्तेन पूजयेत्पितृदेवताः ॥ ४ ॥ पूजयेदंतिर्थं नित्यं स्नात्वा चाभ्यर्चयेत्सुरान् ॥ गृहादादाय चाश्रीयाद
 ष्ठीयासान्समाहितः ॥ ५ ॥ जटाश्च विभृत्यान्नित्यं नखरोमाणिनोत्सृजेत् ॥ स्वाध्यायं सर्वथा कुर्यान्नित्यं च्छेद्वाचमन्यतः ॥ ६ ॥ अग्निहोत्रं च नुहुयात्पंच
 यज्ञान्समाचरेत् ॥ उत्पन्नैर्विविधैर्मधैः शाकमूलफलेन वा ॥ ७ ॥ चीरवासा भवेन्नित्यं स्नायात्त्रिपवणं शुचिः ॥ सर्वभूतानुक्तं पश्रतिग्रहविवर्जितः ॥ ८ ॥
 दर्शने पौर्णमासे न यजेत नियतं द्विजः ॥ ऋत्विष्ट्याग्रयणे चैव चातुर्मास्यानिकारयेत् ॥ ९ ॥ उत्तरायणं चक्रमशो दक्षिणायनमेव च ॥ वासंतशारदैर्म
 ध्यैरुपन्नैः स्वयमाहृतैः ॥ १० ॥ पुरोडाशांश्च हूंश्चैव विधिवन्निर्वपेत्पृथक् ॥ देवताभ्यः पितृभ्यश्च दत्त्वा मेध्यतरंहविः ॥ ११ ॥ शेषं समुपशुंजी
 तलवणं च स्वयं कृतम् ॥ वर्जयेन्मद्यमांसानि भौमानि कैवकानि च ॥ १२ ॥ भूतृणं शष्पकं चैव श्लेष्मातकफलानि च ॥ न फालकृष्टमश्री
 यादुत्सृष्टमपिकेनचित् ॥ १३ ॥ न ग्रामजातान्यातोपि पुष्पाणि च फलानि च ॥ श्रावणेनैव विधिना वह्निपरिचरेत्सदा ॥ १४ ॥ न द्रुह्येत्सर्वं
 भूतानि निद्वेद्वेनिर्भयो भवेत् ॥ न नक्तं किंचिदश्रीयाद्वात्रौ ध्यानं परो भवेत् ॥ १५ ॥ जितेन्द्रियो जितक्रोधस्तत्त्वज्ञानविर्चितकः ॥ ब्रह्मचारी भवेन्नित्यं न पत्नीम
 पिसंश्रयेत् ॥ १६ ॥ यस्तु पत्न्या वनं गत्वा मैथुनं कामतश्चरेत् ॥ तद्व्रतं तस्य लुप्येत प्रायश्चित्तीयते द्विजः ॥ १७ ॥ तत्र योजायते गर्भो न सत्पृश्यो
 द्विजातिभिः ॥ न हि वेदेधिकारो स्य तदंशेऽप्येवमेवाहि ॥ १८ ॥ भूमौ शायति स ततः सा वित्री जप्यतत्परः ॥ शरण्यः सर्वभूतानां स द्विभागपरः सदा ॥ १९ ॥

१० पु०

॥ ५३ ॥

परिवादं मृषावादां निद्रालस्ये च वर्जयेत् ॥ एकाग्रिरनिकेतः स्यात्प्रोक्षितां भूमिमाश्रयेत् ॥ २० ॥ मृगैः सह च रेदांतस्तैः सहैव च संवसेत् ॥ शिलायां शर्करायां वा शयी
तसु समाहितः ॥ २१ ॥ सद्यः प्रक्षालको वा स्यान्माससंचयिकोऽपि वा ॥ षण्मासनिचयो वा पिसमानिचय एव वा ॥ २२ ॥ नक्तं चात्रं समश्रियाद्दिवा चाहृत्य शक्तिः ॥
चतुर्थकालको वा स्यात्किंवाप्यष्टमकालिकः ॥ २३ ॥ चांद्रायणविधानैर्वा शुक्ले कृष्णे च वर्जयेत् ॥ पक्षे पक्षे समश्रियाद्यवागुक्तथितां सकृत् ॥ २४ ॥ पुष्पमूलफलै
र्वांपिके वलैर्वर्तयेत्सदा ॥ स्वाभाविकैः स्वयंशीर्णैर्वैखानसमतो स्थितः ॥ २५ ॥ भूमौ वा परिवर्तते ततिष्ठेद्राप्रपदैर्दिनम् ॥ स्थानासनाभ्यां विहरेन्न कचिद्वैर्यमुत्सृजे
त् ॥ २६ ॥ ग्रीष्मे पंचतपाश्च स्याद्द्वर्षास्वभ्रावकाशिकः ॥ आर्द्रवासाश्चेहमेतत्क्रमशो वर्द्धयेत्तपः ॥ २७ ॥ उपरूपृशे त्रिषवर्णापितृदेवांश्च तर्पयेत् ॥ एकपादेन तिष्ठे
तमरीचिं वापि वेत्सदा ॥ २८ ॥ पंचाग्निधूमगो वा स्याद्दृष्मगः सोमपोऽपि वा ॥ पयःपिवेच्छुक्लपक्षे कृष्णपक्षे तु गोमयम् ॥ २९ ॥ शीर्णपर्णाशनो वा स्यात्कृच्छ्रैर्वा वर्त
येत्सदा ॥ योगाभ्यासरतश्च स्याद्बुद्ध्यायी भवेत्सदा ॥ ३० ॥ अथर्वशिरसोऽध्येता वेदांताभ्यासरतः ॥ यमान्सेवेतसततं नियमांश्चाप्यतं द्रितः ॥ ३१ ॥ कृष्णा
जिनीसोत्तरीयः शुक्लयज्ञोपवीतवान् ॥ अथ चाग्नीनसमारोप्य स्वात्मनि ध्यानतत्परः ॥ ३२ ॥ अनग्रिरनिकेतो वा मुनिर्भोक्षपरो भवेत् ॥ तापसेष्वेव विप्रेषु यात्रिकं
भैक्षमाहरेत् ॥ ३३ ॥ गृहमेधिषु चान्येषु द्विजेषु वनचारिषु ॥ ग्रामादाहृत्य चाश्रियादष्टौ ग्रासान्वने वसन् ॥ ३४ ॥ प्रतिगृह्य पुटेनैव पाणिना शकलेन वा ॥
विविधाश्चोपनिषद आत्मसंसिद्धये जपेत् ॥ ३५ ॥ विद्याविशेषान्सावित्रीं रुद्राध्यायं तथैव च ॥ महाप्रस्थानिकं वा सौकुर्व्यादनशनं तथा ॥ अग्निप्रवेशमन्यद्वा
ब्रह्मार्पणविधौ स्थितः ॥ ३६ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे वानप्रस्थाश्रमाचारधर्मां नामाष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ व्यास उवाच ॥
एवं वनाश्रमे स्थित्वा तृतीयं भागमायुषः ॥ चतुर्थं चायुषो भागं संन्यासेन नयेत्क्रमात् ॥ १ ॥ अग्नीनात्मनि संस्थाप्य द्विजः प्रव्रजितो भवेत् ॥ योगाभ्यासरतः
शांतो ब्रह्मविद्यापरायणः ॥ २ ॥ यदा मनसि संपन्नं वैराग्यं सर्ववस्तुषु ॥ तदा संन्यासमिच्छेन्न पतितः स्याद्विपर्यये ॥ ३ ॥ प्राजापत्यानि हृष्येष्टिमाग्नेयी
मथवापुनः ॥ दांतः शुक्लकषायो सौब्रह्माश्रममुपाश्रयेत् ॥ ४ ॥ ज्ञानसंन्यासिनः केचिद्वेदसंन्यासिनोऽपरे ॥ कर्मसंन्यासिनस्त्वन्ये त्रिविधाः परिकी
र्तिताः ॥ ५ ॥ यः सर्वत्र विनिर्मुक्तो निर्द्वंद्वश्चैव निर्भयः ॥ प्रोच्यते ज्ञानसंन्यासि आत्मन्येव व्यवस्थितः ॥ ६ ॥ वेदमेवाभ्यसेन्नित्यं निराशीर्नि
ष्परिग्रहः ॥ प्रोच्यते वेदसंन्यासी मुमुक्षुर्विजितेन्द्रियः ॥ ७ ॥ यस्त्वग्निमात्मसाकृत्वा ब्रह्मार्पणपरो द्विजः ॥ ज्ञेयः सकर्मसंन्यासी महायज्ञपराय
णः ॥ ८ ॥ त्रयाणामपि चेतोऽपान्ना नीत्वभ्यधिको मतः ॥ न तस्य विद्यते कार्यं न लिङ्गं वा विपश्चितः ॥ ९ ॥ निर्ममो निर्भयः शांतो निर्द्वंद्वः पूर्णभोजनः ॥

स्व० सं० तृ०

अ० ५९

॥ ५३ ॥

जीर्णकौपीनवासाः स्यान्नम्रोवाध्यानेतत्परः ॥ १० ॥ ब्रह्मचारीजिताहारोभ्रामादन्नसमाहरेत् ॥ अध्यात्मरतिरासीतनिरपेक्षोनिराशिषः ॥ ११ ॥
 आत्मनैवसहायेनसुस्वार्थविचरोदिह ॥ नाभिनन्देतमरणं नाभिनन्देतजीवनम् ॥ १२ ॥ कालमेवप्रतीक्षेतनिर्देशंभृतकोयथा ॥ नाध्येतव्यंनवतंव्यश्रोतव्यं
 कदाचन ॥ १३ ॥ एवंज्ञानपरोयोगीब्रह्मभूयायकल्पते ॥ एकवासाथवाविद्वान्कौपीनाच्छादनोपिवा ॥ १४ ॥ मुंडीशिखीवाथभवेत्त्रिदंडीनिष्प
 रियहः ॥ काषायवासाः सततंध्यानयोगपरायणः ॥ १५ ॥ ग्रामांतवृक्षमूलेवावसदेवात्येपिवा ॥ समःशत्रौतथाभिजेतथामानापमानयोः ॥ १६ ॥
 भैक्ष्येणवर्तयेन्नित्यंनैकाव्रादीभवेत्कञ्चित् ॥ यस्तुमोहेनवान्यस्मादेकाव्रादीभवेद्यतिः ॥ १७ ॥ नतस्यनिष्कृतिःकाचिद्धर्मशास्त्रेषुदृश्यते ॥ रागद्वेषवियु
 क्तात्मसमलोष्टाश्मकांचनः ॥ १८ ॥ प्राणिहंसानिवृत्तश्चमौनीस्यात्सर्वानिस्पृहः ॥ दृष्टिपूतंन्यसेत्पादंवल्लपूतंजलपिबेत् ॥ १९ ॥ सत्यपूतांवदेद्रा
 णीमनःपूतंसमाचरेत् ॥ नैकत्रनिवसेद्देशेवर्षाभ्योन्यत्रभिक्षुकः ॥ २० ॥ स्नात्वाशौचयुतो नित्यं कमंडलुकरःशुचिः ॥ ब्रह्मचर्यरतो नित्यंवनवासरतो
 भवेत् ॥ २१ ॥ मोक्षशास्त्रेषुनिरतोब्रह्मसूत्रीजितेंद्रियः ॥ दंभाहंकारनिर्मुक्तो निर्दापेऽन्यवर्जितः ॥ २२ ॥ आत्मज्ञानगुणोपेतो यदिमोक्षमवाप्नुयात् ॥
 अभ्यसेत्सततंदेवंप्रणवाख्यंसनातनम् ॥ २३ ॥ स्नात्वाचम्यविधानेनशुचिर्देवालयदिषु ॥ यज्ञोपवीतीशांतात्माकुशपाणिःसमाहितः ॥ २४ ॥ धौतका
 षायवसनोर्तस्मिच्छन्नतनूरुहः ॥ अधियज्ञंब्रह्मजपेदाधिदैविकमेवच ॥ २५ ॥ आध्यात्मिकंचसततंवेदान्ताभिहितंचयत् ॥ पुत्रेषुचाथनिवसन्नब्रह्मचारी
 यतिर्मुनिः ॥ २६ ॥ वेदमेवाभ्यसेन्नित्यंसयातिपरमांगतिम् ॥ अहिंसासत्यमस्तेयंब्रह्मचर्यतपःपरम् ॥ २७ ॥ क्षमादयाचसंतोपोव्रतान्यस्यविशेषतः ॥
 वेदांतज्ञाननिष्ठोवापंचयज्ञानसमाहितः ॥ २८ ॥ कुर्यादहरहःस्नात्वाभिक्षार्थेनैवतेनहि ॥ होममंत्रान्जपेन्नित्यंकालेकालसमाहितः ॥ २९ ॥ स्वाध्यायंचान्वहं
 कुर्यात्सावित्रीसंध्यार्जपेत् ॥ ध्यायीतसततंदेवमेकांतपरमेश्वरम् ॥ ३० ॥ एकाग्रवर्जयेन्नित्यंकार्मकोधंपरियहम् ॥ एकवासाद्विवासावाशिखीयज्ञोपवी
 तवान् ॥ कमंडलुकरोविद्वान्छिदंडोयातितत्परम् ॥ ३१ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेश्वरगण्डेयतिथर्मनिरूपणं नामैकोनपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥
 ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एवंत्वाश्रमनिष्ठानांयतीनानियतात्मनाम् ॥ भैक्ष्येणवर्तनंप्रोक्तंफलमूलैरथापिवा ॥ १ ॥ एककालंचरेद्भैक्ष्यंनप्रसज्येतविस्तरम् ॥
 भैक्ष्येप्रसक्तोहियतिर्विषयेष्वपि सज्जति ॥ २ ॥ सप्तागारंचरेद्भैक्ष्यमलाभेनपुनश्चरेत् ॥ गोदोहमात्रतिष्ठेत्कालंभिक्षुरधोमुखः ॥ ३ ॥ भिक्षेत्युक्त्वा स
 कृत्तूष्णीमादद्याद्वाग्यतःशुचिः ॥ प्रक्ष्याल्यपाणीपादौचसमाचम्ययथाविधि ॥ ४ ॥ आदित्यदर्शयित्वाग्रंभुंजीतप्राह्मुखो नरः ॥ हुत्वाप्राणाहुतीः

प० पु०

॥ ५४ ॥

पंचप्रासानद्यौसमाहितः ॥ ५ ॥ आनम्यदेवं ब्रह्माणं ध्यायेत् परमेश्वरम् ॥ आलुबुदारुपात्रे च मृन्मयैवैणवं तथा ॥ ६ ॥ चत्वारि यतिपात्राणि मनुराह प्रजा
पतिः ॥ प्राग्नात्रे मध्यरात्रे च पररात्रे तथैव च ॥ ७ ॥ संध्यासूक्तिविशेषेण चित्तये त्रित्यमीश्वरम् ॥ कृत्वा हृत्पद्मनिलये विश्वाख्यं विश्वसंभवम् ॥ ८ ॥ आत्मानं सर्व
भूतानां परस्तात्तमसः स्थितम् ॥ सर्वस्याधारमव्यक्तमानंदं स्योतिरव्ययम् ॥ ९ ॥ प्रधानपुरुषातीतमाकाशं दहनं शिवम् ॥ तदंतं सर्वभावानामीश्वरं ब्रह्मरूपि
णम् ॥ १० ॥ ओंकारं तैथवात्मानं समाप्य परमात्मानि ॥ आकाशे देवमीशानं ध्यायीताकाशमध्यगम् ॥ ११ ॥ कारणं सर्वभावानामानंदकैसमाश्रयम् ॥
पुराणपुरुषं विष्णुं ध्यायन्मुच्येत बंधनात् ॥ १२ ॥ यद्वा गुहादौ प्रकृतौ जगत्संमोहनालये ॥ विचिंत्य परमं व्योम सर्वभूतैककारणम् ॥ १३ ॥ जिवनं सर्वभू
तानां यत्र लोकः प्रलीयते ॥ आनंदं ब्रह्मणः सूक्ष्मं यत्पश्यति सुमुखः ॥ १४ ॥ तन्मध्ये निहितं ब्रह्म केवलं ज्ञानलक्षणम् ॥ अनंतं सत्यमीशानं विचिंत्यासी
तवाग्यतः ॥ १५ ॥ गुह्याद्गुह्यतमं ज्ञानं यतीनामेतदीरितम् ॥ यो वतिष्ठेत्सदानेन सोऽश्रुते योगमैश्वरम् ॥ १६ ॥ तस्माज्ज्ञानरतोनित्यमात्मविद्यापरा
यणः ॥ ज्ञानं समभ्यसेद्ब्रह्मयेन मुच्येत बंधनात् ॥ १७ ॥ मत्वा पृथक्त्वमात्मानं सर्वस्मादेव केवलम् ॥ आनंदमक्षरं ज्ञानं ध्यायेत्ततः परम् ॥ १८ ॥
यस्माद्भवंति भूतानि यज्ज्ञात्वा नेह जायते ॥ स तस्मादीश्वरो देवः परस्ताद्यो धितिष्ठति ॥ १९ ॥ यदंतरे तद्गमनं शाश्वतं शिवमव्ययम् ॥ यद्दंस्वपरोक्षस्तु
स देवः स्यान्महेश्वरः ॥ २० ॥ व्रतानि यानि भिक्षूणां तथैवायं व्रतानि च ॥ एकैकाति क्रमेणैव प्रायश्चित्तं विधीयते ॥ २१ ॥ उपेत्य च स्त्रियं कामात् प्रायश्चित्तं
समाहितः ॥ प्राणायामसमायुक्तं कुर्यात्सातं पनं शुचिः ॥ २२ ॥ ततश्चरेत्तनियमात् कृच्छ्रं संयतमानसः ॥ पुनराश्रममागम्य चरोद्भिक्षुरतंद्रितः ॥ २३ ॥
न धर्मयुक्तमनृतं हि न स्त्रीति मनीषिणः ॥ तथापि च न कर्तव्यः प्रसंगो ह्येष दारुणः ॥ २४ ॥ एकरात्रोपवासश्च प्राणायामशतं तथा ॥ उक्तानृतं प्रकर्तव्यं य
तिनाधर्मलिप्सुना ॥ २५ ॥ परमापद्रुतेनापि न कार्यं स्तेयमन्यतः ॥ स्तेयादभ्यधिकः कश्चिन्नास्त्यधर्म इति स्मृतिः ॥ २६ ॥ हिंसा चैवापरातृष्णाया च आत्मज्ञा
ननाशिका ॥ यदेतद्द्रविणं नाम प्राणा ह्येते बहिःश्वराः ॥ २७ ॥ स तस्य हरते प्राणान् यो यस्य हरते धनम् ॥ एवं कृत्वा सदुष्टात्मा भिन्नवृत्तो व्रतच्युतः ॥ २८ ॥
भूयो निर्वेदमापन्नश्चरोद्भिक्षुरतंद्रितः ॥ अकस्मादेव हिंसा तु यदि भिक्षुः समाचरेत् ॥ २९ ॥ कुर्यात्कृच्छ्राति कृच्छ्रं तु चांद्रायणमथापि वा ॥ स्कंदे तंद्रियदौ
र्वल्यः तस्त्रियं दृष्ट्वा यतिर्यदि ॥ ३० ॥ तेन धारयितव्या वै प्राणायामास्तु षोडश ॥ दिवा स्कंदे त्रिरात्रं स्यात्प्राणायामशतं बुधाः ॥ ३१ ॥ एकात्रे मधुमांसे
च न वशाद्देतथैव च ॥ प्रत्यक्षलवणे चोक्तं प्राजापत्यं विशोधनम् ॥ ३२ ॥ ध्याननिष्ठस्य सततं नश्यते सर्वपातकम् ॥ तस्मान्नारायणं ध्यात्वा तस्य ध्यान
परो भवेत् ॥ ३३ ॥ यद्ब्रह्मणः परं ज्योतिः प्रविष्टाक्षरमव्ययम् ॥ यो तस्मात्पारं ब्रह्म स विज्ञेयो महेश्वरः ॥ ३४ ॥ एष देवो महादेवः केवलः परमं शिवः ॥

स्व० सं० तृ०

अ० ६०

॥ ५४ ॥

तदेवाक्षरमद्वैततदानित्यं परंपदम् ॥ ३५ ॥ तस्मान्महीयते देवे स्वधामिज्ञानसंज्ञिते ॥ आत्मयोगात्परे तत्त्वे महादेवस्ततः स्मृतः ॥ ३६ ॥ नान्यदेवं महादेवाद्य
तिरिक्तं प्रपश्यति ॥ तमेवात्मानमन्वेति यः स याति परंपदम् ॥ ३७ ॥ मन्यंते ये स्वमात्मानं विभिन्नं परमेश्वरात् ॥ न ते पश्यंति तदेवं वृथा ते पां परिश्र
मः ॥ ३८ ॥ एकमेव परं ब्रह्म विज्ञेयं तत्त्वमव्ययम् ॥ स देवस्तु महादेवो नैतद्विज्ञाय बध्यते ॥ ३९ ॥ तस्माद्यते तनियतं यतिः संयतमानसः ॥
ज्ञानयोगरतः शान्तो महादेव परायणः ॥ ४० ॥ एषः कथितो विप्राय तीनामाश्रमः शुभः ॥ पितामहेन मुनिना विभुना पूर्वमीरितः ॥ ४१ ॥ ना
पुत्रशिष्ययोगिभ्यो दद्यादेवमनुत्तमम् ॥ ज्ञानं स्वयं भुवा प्रोक्तं यतिधर्माश्रयं शिवम् ॥ ४२ ॥ इति यतिनियमानामेतदुक्तं विधानं सुरवर परितोपे
यद्भवेदेकहेतुः ॥ न भवति पुनरेषामुद्भवो वा विनाशः प्रणिहितमनसो ये नित्यमेवाचरन्ति ॥ ४३ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे पष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥
सूत उवाच ॥ एवमुक्ता पुरा विप्रव्यासेनामिततेजसा ॥ एतावदुक्त्वा भगवान् व्यासः सत्यवती सुतः ॥ १ ॥ समाश्वास्य मुनीन् सर्वान् जगाम च यथागतम् ॥
भवद्भ्यस्तु मया प्रोक्तं वर्णाश्रमविधानकम् ॥ २ ॥ एवं कृत्वा प्रियो विष्णोर्भवत्येव न चान्यथा ॥ रहस्यं तत्र वक्ष्यामि शृणु तद्विजसत्तमाः ॥ ३ ॥ ये चात्र कथिता धर्मा
वर्णाश्रमनिबंधनाः ॥ हरिभक्ति कलां शांशमानान हिते द्विजाः ॥ ४ ॥ पुंसामेके ह वै साध्या हरिभक्तिः कलौ युगे ॥ युगांतरेण धर्मा हि सेवितव्या न रेण हि ॥ ५ ॥
कलौ नारायणं देवं यजते यः स धर्मभाक् ॥ दामोदरं हृषीकेशं पुरुहंतं सनातनम् ॥ ६ ॥ हृदि कृत्वा परं शांतं जितमेव जगत्त्रयम् ॥ कलिकालो रगादंशात् कि
त्विषात्कालकूटतः ॥ ७ ॥ हरिभक्तिमुधां पीत्वा उल्लंघ्यो भवति द्विजः ॥ किं जपैः श्रीहरेर्नाम गृहीतं यादिमानुषैः ॥ ८ ॥ किं स्नानैर्विष्णुपादां बुभुक्तेन
धायते ॥ किं ज्ञेन हरेः पादपद्मं येन धृतं हृदि ॥ ९ ॥ किं दानेन हरेः कर्मसभायां वै प्रकाशितम् ॥ हरेर्गुणगणान् श्रुत्वा यः प्रहृष्येत्पुनः पुनः ॥ १० ॥ समाधि
ना प्रहृष्टस्य सा गतिः कृष्णचेतसः ॥ तत्र विप्रकराः श्रोक्ताः पाखंडालापपेशलाः ॥ ११ ॥ नार्यस्तत्संगिनश्चापि हरिभक्तिविघातकाः ॥ नारीणां नयनादेशः
सुराणामपि दुर्जयः ॥ १२ ॥ स येन विजितो लोके हरिभक्तः स उच्यते ॥ माद्यति मुनयोऽप्यत्र नारीचरितलोलुपाः ॥ १३ ॥ हरिभक्तिः कुतः पुंसानां नारीभक्तिश्च
षां द्विजाः ॥ राक्षस्यः कामिनीविषाश्वरंतिजगति द्विजाः ॥ नराणां बुद्धिः कवलं कुर्वति स ततं हिताः ॥ १४ ॥ तावद्विद्या प्रभवति तावज्ज्ञानं प्रवर्तते ॥ तावत्सुनिर्म
लमेधा सर्वशास्त्रविधारिणी ॥ १५ ॥ तावज्जपस्तपस्तावत्तावतीर्थनिषेवणम् ॥ तावच्च गुरुश्रुता तावद्धितरणे मतिः ॥ १६ ॥ तावत्प्रबोधो भवति विवेकस्ताव
देव हि ॥ तावत्सतां सगुरुचिस्तावत्पौराणलालसा ॥ १७ ॥ यावत्सीमंतिनी लोलनयनादोलनं न हि ॥ जनोपरि पतेद्विप्राः सर्वधर्मविलोपनम् ॥ १८ ॥
तत्र ये हरिपादाब्जमधुलेऽप्रसादिताः ॥ तेषां न नारी लोलाक्षि क्षेपणं हि प्रभुर्भवेत् ॥ १९ ॥ जन्मजन्महृषीकेशसेवनयैः कृतं द्विजाः ॥ द्विजेदं तु हुतं बहो विरतिस्त

प० पु०

॥ ५५ ॥

त्रतत्रहि ॥ २० ॥ नारीणां किल किं नाम सौंदर्यं परिचक्षते ॥ भूषणानां च वस्त्राणां चाकचकयंत दुच्यते ॥ २१ ॥ स्नेहात्मज्ञानरहितं नारीरूपं कुतः स्मृतम् ॥
 पूयभूत्रपुरीषासृक्त्वद्भेदोऽस्थिवसान्वितम् ॥ २२ ॥ कलेवरं हितन्नाम कुतः सौंदर्यमत्र हि ॥ तदेवं पृथगाचित्यस्पृष्ट्वा स्नात्वा शुचिर्भवेत् ॥ २३ ॥ तैः सं-
 हितं शरीरं हि दृश्यते सुंदरं जनैः ॥ अहोतिदुर्दृशा नृणां दुर्दैवव्यतिताद्विजाः ॥ २४ ॥ कुचावृत्ते गेपुरुषो नारीबुद्धिप्रवर्तते ॥ कानारी वा पुमान्कोवा विचारे स-
 तिकिंचन ॥ २५ ॥ तस्मात्सर्वात्मना साधुनारीसंगं विवर्जयेत् ॥ को नाम नारीमासाद्य सिद्धिं प्राप्नोति भूतले ॥ २६ ॥ कामिनी कामिनीसंगि-
 गमित्यपि संत्यजेत् ॥ तत्संगाद्गौरवमिति साक्षादेव प्रतीयते ॥ २७ ॥ अज्ञाना लोलुपालोकास्तत्र देवेन वंचिताः ॥ साक्षान्नरककुण्डेऽस्मिन्नारी-
 योनौ पचेन्नरः ॥ २८ ॥ यत एवागतः पृथ्व्यां तस्मिन्नेव पुनारमेत् ॥ यतः प्रसरते नित्यं मूत्रं रेतो मलोत्थितम् ॥ २९ ॥ तत्रैव रमते लोकः कस्तस्मा-
 दशुचिर्भवेत् ॥ तत्रातिकष्टलोकेऽस्मिन्नहोदैवविडंबना ॥ ३० ॥ पुनः पुनारमेत् तत्र अहो निस्त्रपतानृणाम् ॥ तस्माद्विचारयेद्द्विमात्रा नारीदो-
 षगणान्बहून् ॥ ३१ ॥ मैथुनाद्बलहानिः स्यान्निद्रातितरुणायते ॥ निद्रया पहतज्ञानः स्वल्पायुर्जायते नरः ॥ ३२ ॥ तस्मात्प्रयत्नतो धी-
 मात्रा रीमृत्युमिवात्मनः ॥ पश्येद्गोविंदपादाब्जे मनोवैरमये दुधः ॥ ३३ ॥ इहामुत्र सुखं तद्विगोविंदपदसेवनम् ॥ विहाय को महामूढो नारीपादं हि सेव-
 ते ॥ ३४ ॥ जनार्दनं प्रिसेवा हि ह्यपुनर्भवदायिनी ॥ नारीणां यो निसेवा हि यो नि संकटकारिणी ॥ ३५ ॥ पुनः पुनः पतद्योनौ यत्र निष्पाचितो यथा ॥ पुन-
 स्तामेवाभिलषेद्विद्यादस्य विडंबनम् ॥ ३६ ॥ ऊर्ध्वबाहुरहं च्मि शृणु मे परमं वचः ॥ गोविंदे धेहि हृदयं योनौ यातना जुषि ॥ ३७ ॥ नारीसंगं परित्य-
 ज्य श्चापि परिवर्तते ॥ पदे पदश्वमेधस्य फलमाप्नोति मानवः ॥ ३८ ॥ कुलांगनादैवयोगाद्वा दृष्टाय दिनृणां सती ॥ पुत्रमुत्पाद्य स्तत्र तत्संगं परिवर्जये-
 त् ॥ ३९ ॥ तस्य तुष्टोजगन्नाथो भवत्येव न संशयः ॥ नारीसंगो हि धर्मज्ञैरसत्संगः प्रकीर्त्यते ॥ ४० ॥ तस्मिन्सति हरौ भक्तिः सुदृढा नैव जायते ॥ सर्वसं-
 गं परित्यज्य हरौ भक्तिसमाचरेत् ॥ ४१ ॥ हरिभक्तिश्च लोके त्रदुर्लभं भाहिमतामम् ॥ हरौ यस्य भवेद्भक्तिः सकृत्ताथो न संशयः ॥ ४२ ॥ तत्तदेवाचरेत् कर्म-
 हरिः प्रीणाति येन हि ॥ तस्मिन्स्तुष्टेजगत्तुष्टं प्रीणिते प्रीणितं जगत् ॥ ४३ ॥ हरौ भक्तिविना नृणां वृथा जन्म प्रकीर्तितम् ॥ ब्रह्मेशादि सुरास्यस्य जन्ते प्रीतिहेत-
 वे ॥ ४४ ॥ नारायणमनाव्यक्तं तं सेवेत को जनः ॥ तस्य मातामहाभागापिता तस्य महाकृती ॥ ४५ ॥ जनार्दनपदं दृढं हृदयेन धार्यते ॥ जनादं-
 नजगद्व्यंशरणागतवत्सल ॥ ४६ ॥ इतीरयति ये मर्त्या न ते पानिरये गतिः ॥ ब्राह्मणादि विशेषेण प्रत्यक्षं हरिरूपिणः ॥ ४७ ॥ पूजयेयुर्ध्याययोगं हरिस्ते

स्व० लं० व०

अ० ६१

॥ ५५ ॥

षांप्रसीदति ॥ विष्णुब्राह्मणरूपेणविचरेत्पृथिवीमिमाम् ॥ ४८ ॥ ब्राह्मणेनविनाकर्मसिद्धिप्राप्नोतिनैवहि ॥ द्विजपादांबुभक्त्यायेःपीत्वाशिरसिचापि
 तम् ॥ ४९ ॥ तर्पितापितरस्तेनआत्मापिकिलतारितः ॥ ब्राह्मणानांमुखेयेनदत्तंमधुरमर्चितम् ॥ ५० ॥ साक्षात्कृष्णमुखेदत्तंतद्वैभुंकेहरिःस्वयम् ॥ अहो
 तिदुर्लभालोकाप्रत्यक्षेकेशेवद्विजे ॥ ५१ ॥ प्रतिमादिषुसेवेतदभावेहितत्क्रिया ॥ ब्राह्मणानामधिष्ठानात्पृथ्वीधन्येतिगीयते ॥ ५२ ॥ तेषांपाणौचयदत्तं
 हरिपाणौतदर्पितम् ॥ तेभ्यःकृतान्नमस्कारात्तिरस्कारोहिपाप्मताम् ॥ ५३ ॥ मुच्यतेब्रह्महत्यादिपापेभ्योविप्रवन्दनात् ॥ तस्मात्सतांसमाराध्योब्राह्मणो
 विष्णुबुद्धितः ॥ ५४ ॥ क्षुधितस्यद्विजस्यास्येयत्किंचिदीयतेयादि ॥ प्रत्यपीपूषधाराभिःसिंचतेकल्पकोटिकम् ॥ ५५ ॥ द्विजतुंडमहाक्षेत्रमनूपरमकंट
 कम् ॥ तत्रचेदुप्यतेकिंचित्कोटिकोटिफलंभेत् ॥ ५६ ॥ सघृतंभोजनंचास्मैदत्त्वाकल्पंसमोदते ॥ नानामुमिष्टमन्नंयोददातिद्विजतुष्टये ॥ ५७ ॥ तस्य
 लोकामहाभोगाःकोटिकल्पांतमुक्तिदाः ॥ ब्राह्मणंचपुरस्कृत्यब्राह्मणेनानुकीर्तितम् ॥ ५८ ॥ पुराणंशृणुयान्नित्यंमहापापदवानलम् ॥ पुराणंसर्वतीयेषुती
 र्थंचाधिकमुच्यते ॥ ५९ ॥ यस्यैकपादश्रवणाद्धरिरेवप्रसीदति ॥ यथासूर्यवपुर्भूत्वाप्रकाशायचरेद्धरिः ॥ ६० ॥ सर्वेषांजगतामेवहरिरालोकहेतवे ॥ तथेवां
 तःप्रकाशायपुराणावयवोहरिः ॥ ६१ ॥ विचरोदिहभूतेषुपुराणंपावनंपरम् ॥ तस्माद्यदिहरेःप्रीतेरुत्पादेधीयतेमतिः ॥ ६२ ॥ श्रोतव्यमनिशंपुंभिःपुराणंकृष्ण
 रूपिणम् ॥ विष्णुभक्तेनशांतिनश्रोतव्यमपिदुर्लभम् ॥ ६३ ॥ पुराणाख्यानममलममलीकरणंपरम् ॥ यस्मिन्वेदार्थमाहृत्यहरिणाव्यासरूपिणा ॥ ६४ ॥
 पुराणनिर्मितंविप्रतस्मात्तत्परमोभवेत् ॥ पुराणेनिश्चितोपमार्थमर्थश्चेकेशःस्वयम् ॥ ६५ ॥ तस्मात्कृतेपुराणेहिश्रुतेविष्णुर्भवेदिति ॥ साक्षात्स्वयंहरिर्विप्रः
 पुराणंचतथाविधम् ॥ ६६ ॥ एतयोःसंगमासाद्यहरिरेवभवेन्नरः ॥ तथार्गगांबुसेकेननाशयेत्कलिवपंस्वकम् ॥ ६७ ॥ केशवोद्वरूपेणपापात्तारयते
 महीम् ॥ वैष्णवोविष्णुभजनस्याकांक्षीयदिवर्तते ॥ ६८ ॥ गंगांबुसेकममलममलीकरणंचरेत् ॥ विष्णुभक्तिप्रदादेवीगंगाभुविचगीयते ॥ ६९ ॥ विष्णु
 रूपाहिसांगलोकविस्तारकारिणी ॥ ७० ॥ ब्राह्मणेषुपुराणेषुगंगायांगोषुपिप्ले ॥ नारायणाधियापुंभिर्भक्तिःकार्याहहेतुकी ॥ ७१ ॥ प्रत्यक्षविष्णुरू
 पाहितत्वज्ञैर्निश्चिताअमी ॥ तस्मात्सततमभ्यर्च्योविष्णुभक्त्यभिलाषिणा ॥ ७२ ॥ विष्णोर्भक्तिविनानृणानिफलंजन्मउच्यते ॥ कालकालपयोर
 शिपापग्राहसमाकुलम् ॥ ७३ ॥ विषयामजनावर्तदुर्बोधफेनिलंपरम् ॥ महादुष्टजनव्यालमहाभीर्मभयानकम् ॥ ७४ ॥ दुस्तरंचतरंत्येवहरिभक्तिरि
 स्थिताः ॥ तस्माद्यतेतवैलोकोविष्णुभक्तिप्रसाधने ॥ ७५ ॥ किंसुखंलभतेजंतुसद्वातावाधारणे ॥ हरेरद्भुतलीलस्यलीलाख्याननेनसज्जते ॥ ७६ ॥ तद्वि
 चित्रकंथालोकेनानाविषयमिश्रिताः ॥ श्रोतव्यायदिवैनृणांविषयेसज्जतेमनः ॥ ७७ ॥ निर्वाणयदिवाचित्तश्रोतव्यातदपिद्विजाः ॥ हेलयाश्रवणाच्चापितस्य

प० पु०

॥ ५६ ॥

तुष्टोभवेद्भरिः ॥ ७८ ॥ निष्क्रियोपिदृषीकेशोनानाकर्मचकारसः ॥ शुश्रूषाणांहितार्थायभक्तानांभक्तवत्सलः ॥ ७९ ॥ नलभ्यतेकर्मणापिवाजपे
यशतादिना ॥ राजसूयायुतेनापियथाभक्त्यासलभ्यते ॥ ८० ॥ यत्पदंचेतसासेव्यसद्भिराचरितमुदुः ॥ भवान्धितरणेसारमाश्रयध्वंहरेःपदम् ॥ ८१ ॥ रे
रेविषयसंलुब्धाःपामरानिष्टुरानराः ॥ रौरवेहिकिमात्मानमात्मनापातयिष्यथ ॥ ८२ ॥ विनागोविंदसौम्यांश्रिसेवनंमागमिष्यति ॥ अनायासेनदुःखा
नांतरणंयदिवाञ्छथ ॥ ८३ ॥ भजध्वंकृष्णचरणावपुनर्भवकारणे ॥ कुतएवागतोमर्त्यःकुतएवपुनर्भवेत् ॥ ८४ ॥ एतद्विचार्यमतिमानाश्रयेद्धर्मसंग्र
हम् ॥ नानानरकसंपातादुत्थितोयादिपूरुषः ॥ ८५ ॥ स्थावरादितुलंघ्यायदिभाग्यवशात्पुनः ॥ मानुष्यंलभतेतत्रगर्भवासोतिदुःखदः ॥ ८६ ॥
ततःकर्मवशाज्जंतुर्यदिवाजायतेभुवि ॥ बाल्यादिवहुदोषेणपीडितोभवतिद्विजाः ॥ ८७ ॥ पुनर्यौवनमासाद्यदारिद्रेणप्रपीड्यते ॥ रोगेणगुरुणावापिअना
वृष्ट्यादिनातथा ॥ ८८ ॥ वार्द्धकेनलभेत्पीडामनिर्वाच्यामितस्ततः ॥ मनसश्चलनाद्याधेस्ततोमरणमाप्नुयात् ॥ ८९ ॥ नतस्मादधिकंदुःखंसंसरेप्यनु
भूयते ॥ ततःकर्मवशाज्जंतुर्यमलोकेप्रपीड्यते ॥ ९० ॥ तत्रातियातनांभुक्त्वापुनरेवप्रजायते ॥ जायतेम्रियतेजंतुम्रियतेजायतेपुनः ॥ ९१ ॥
अनाराधितगोविंदचरणेत्वीहशीदशा ॥ अनायासेनमरणंविनायासेनजीवनम् ॥ ९२ ॥ अनाराधितगोविंदचरणस्यनजायते ॥ धनंयदिभवेद्देहे
रक्षणत्तस्यार्थिकफलम् ॥ ९३ ॥ यदासौकृष्यतेयाम्यैर्दूतैःकिंघनमन्विष्यात् ॥ तस्माद्विजातिसत्कार्यद्रविणंसर्वसौख्यदम् ॥ ९४ ॥ दानंस्वर्ग
स्यसोपानंदानंकिंल्विषनाशनम् ॥ गोविंदभक्तिभजनंमहापुण्यविवर्द्धनम् ॥ ९५ ॥ बलंयदिभवेन्मर्त्येनवृथातद्व्ययंचरेत् ॥ हरेरग्रेनुत्यगीतं
कुर्यादेवमतद्रितः ॥ ९६ ॥ र्थकिंचिद्विद्यतेपुंसांतच्चकृष्णेसमर्पयेत् ॥ कृष्णार्पितंकुशलदमन्यार्पितमसौख्यदम् ॥ ९७ ॥ चक्षुर्भ्यांश्री
हरेरेवप्रतिमादिनिरूपणम् ॥ श्रोत्राभ्यांकलयेत्कृष्णगुणनामान्यहर्निशम् ॥ ९८ ॥ जिह्वाहारिपादांबुस्वादितव्यंविचक्षणैः ॥ घ्राणेनाप्रायगो
विंदपादाब्जतुलसीदलम् ॥ ९९ ॥ त्वचास्पृष्ट्वाहरेर्भक्तंमनसाध्यायतत्पदम् ॥ कृतार्थोजायतेजंतुर्नात्रकार्याविचारणा ॥ १०० ॥ तन्मना
हिभवेत्प्राज्ञस्तथास्यात्तद्गताशयः ॥ तमेवांतंभ्येतिलोकोनात्रकार्याविचारणा ॥ १०१ ॥ चेतसाचाप्यनुध्यातःस्वपदंयःप्रयच्छति ॥ नारायण
मनाद्यंतनंतंसेवेतकोजनः ॥ १०२ ॥ सततनियतचित्तोविष्णुपादारविंदवितरणमनुशक्तिप्रीतयेतस्यकुर्यात् ॥ नतिमतिरतिमस्यांप्रिद्वयेसंविदध्यात्सहि
खलुनरलोकेपूज्यतामाप्नुयाच्च ॥ १०३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवंयन्महिमालो

स्व० सं० वृ०

अ० ६२

॥ ५६ ॥

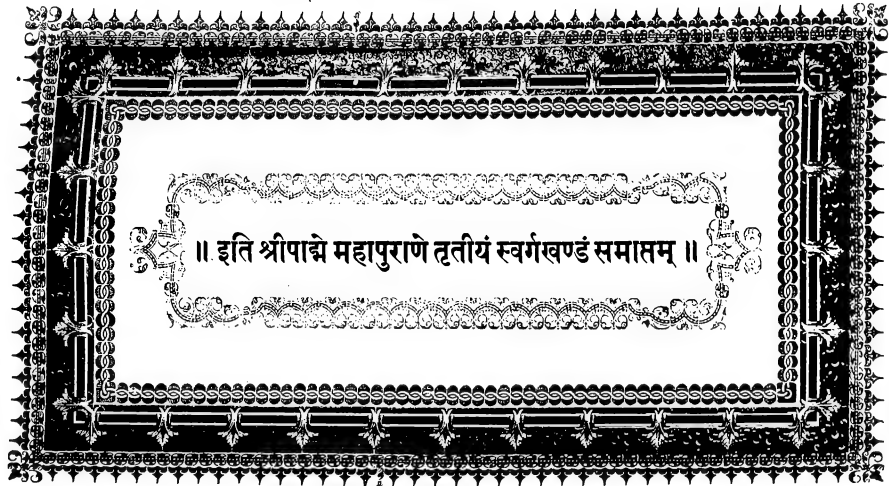
केलोकनिस्तारकारणम् ॥ तस्यविष्णोः परेशस्यनानाविग्रहधारिणः ॥ ११ ॥ एकंपुराणंरूपवैतत्रपात्रंपरमहत् ॥ ब्राह्मंमूर्धाहरेरेवहृदयंपद्मसंज्ञितम् ॥ २ ॥
 वैष्णवंदक्षिणोबाहुःशैवंवामोमहेशितुः ॥ ऊरूभागवतंप्रोक्तंनभिःस्यान्नारदीयकम् ॥ ३ ॥ मार्कंडेयंचदक्षाग्निर्वागोह्याग्नेयमुच्यते ॥ भविष्यंदक्षिणोजानु
 विष्णोरेवमहात्मनः ॥ ४ ॥ ब्रह्मवैवर्तसंज्ञंतुवामजानुरुदाहृतः ॥ लैंगहगुल्फकंदक्षंवाराहंवामगुल्फकम् ॥ ५ ॥ स्कांदपुराणलोमानित्वगस्यवामनंस्मृतम् ॥
 कौर्मपृष्ठसमाख्यातंमात्स्यमेदःप्रकीर्तितम् ॥ ६ ॥ मञ्जातुगारुडंप्रोक्तंब्रह्मांडमस्थिगीयते ॥ एवमेवाभवद्विष्णुःपुराणावयवोहरिः ॥ ७ ॥ हृदयंतत्रवैपाद्यं
 च्छुत्वामृतमश्नुते ॥ पाद्ममेतत्पुराणंतुस्वयंदेवोभवद्भरिः ॥ ८ ॥ यस्यैकाध्यायमध्याप्यसर्वैःपापैःप्रमुच्यते ॥ तत्रादिमंस्वर्गमिदंसर्वपाद्मफलप्रदम् ॥ ९ ॥
 स्वर्गखंडसमाकर्ण्यमहापातकिनोपिये ॥ मुच्यंतेतेपिपापेभ्यस्त्वचोर्जीर्णद्यथोरगाः ॥ १० ॥ अपिचेत्सुदुराचारःसर्वधर्मवहिष्कृतः ॥ आदिस्वर्गसमाकर्ण्य
 यत्फलंसमवाप्नुयात् ॥ ११ ॥ आदिस्वर्गमिदंश्रुत्वातत्फलंलभतेनरः ॥ मावेमासेप्रयागेतुस्नात्वाप्रतिदिनंनरः ॥ १२ ॥ यथापापात्प्रमुच्येततथाहिश्रव
 णाद्भवेत् ॥ दत्तातेनस्वर्णतुलादत्ताचैवधराखिला ॥ १३ ॥ कृतंवितरणंतेनद्रिद्रेयत्कृतमृणम् ॥ हरेर्नामसहस्राणिपठितानिह्यभीक्ष्णशः ॥ १४ ॥ सर्वे
 वेदास्तथाधीतास्तत्तत्कर्मकृतंतथा ॥ अध्यापकाश्चवहवःस्थापितावृत्तिदानतः ॥ १५ ॥ अभयंभयलोकेभ्योदत्तंतेनतथाद्रिजाः ॥ गुणवंतोज्ञानवंतो
 धर्मवंतोनोमानिताः ॥ १६ ॥ मेषकर्कटयोर्मध्येतोयंदत्तंशुशीतलम् ॥ ब्राह्मणार्थेगवार्थंचप्राणास्त्यक्ताश्चतेनहि ॥ १७ ॥ अन्यानिचसुकर्माणिकृतानितेन
 धीमता ॥ येनादिखंडंसदसिश्चुतंसंश्रावितंतथा ॥ १८ ॥ स्वर्गखंडंसमाधीत्यनानाभोगान्स्मश्नुते ॥ अंतःपुरगनारीणांसुखमुतःप्रबुध्यते ॥ १९ ॥
 किंकिणीरवसन्नादैस्तथामधुरभाषणैः ॥ इंद्रस्यार्थासनंभुक्तेइंद्रलोकेवसेच्चिरम् ॥ २० ॥ ततःसूर्यस्यभवनंचंद्रलोक्ततोव्रजेत् ॥ सतर्पिभवनोभोगान्भुक्त्वा
 यातिततोभ्रुवम् ॥ २१ ॥ ततश्चब्रह्मणोलोकंप्राप्यतेजोमयंवपुः ॥ तत्रैवज्ञानमासाद्यनिर्वाणंपरमृच्छति ॥ २२ ॥ सद्भिःसहवसेद्धीमान्सत्तीर्थेस्नानमा
 चरेत् ॥ कुर्यादेवसदालापसच्छास्त्रंशृणुयान्नरः ॥ २३ ॥ तत्रपात्रंमहाशास्त्रंसर्वान्नायफलप्रदम् ॥ स्वर्गखंडंचतन्मध्येमहापुण्यफलप्रदम् ॥ २४ ॥ भजध्वं
 गोविंदंनमतहरिमिकंसुरवरंगमिष्यध्वंलोकानतिविमलभोगानतितराम् ॥ शृणुध्वंहेलोकावदतहरिनामैकमतुलं यदीच्छावीचीनांसुखतरणमिष्टानिलभ
 त ॥ २५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणस्वर्गखंडेद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ संपूर्णमिदमादिखण्डापरनामकमादिस्वर्गखंडंस्वर्गखंडंवा ॥
 ॥ शुभमस्तु ॥ ॥ श्रीरस्तु ॥

॥ छ ॥

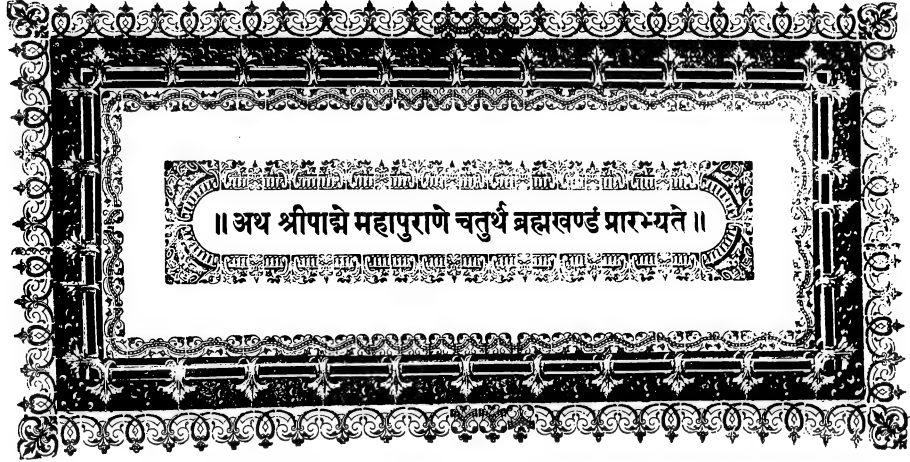
॥ छ ॥

॥ छ ॥

॥ छ ॥

॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे तृतीयं स्वर्गखण्डं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे चतुर्थ ब्रह्मखण्डं प्रारभ्यते ॥

ब्रह्मखंडाची चित्रे.

श्रीवेदव्यासाय नमः ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कलौ समागते सूतप्राणिनां केन कर्मणा ॥ उद्धारो वै भवेत्तस्मात्कथयस्व ममाग्रतः ॥ १ ॥ ॥ सूत उ
 वाच ॥ ॥ साधुसाधुमुनिश्रेष्ठपुण्यात्मनां वरो भवान् ॥ सर्वेषां च जनानां च शुभवाञ्छो निरंतरम् ॥ २ ॥ एतद्व्यासः पुराविप्रः सर्वज्ञः सर्वभूजितः ॥ पृष्टो जैमि
 निना तं स यदा हृत्पुण्यवैष्णव ॥ ३ ॥ दंडवत्प्राणिपत्यासौ व्यासं सर्वार्थपारगम् ॥ गुरुं सत्यवतीसूनुं पप्रच्छ मुनिपुंगवः ॥ ४ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ क
 लौ नृणां भवेत्केन मोक्षो वै कथयस्व मे ॥ अल्पेनापि च पुण्येन मर्त्याश्चाल्पायुषो यतः ॥ ५ ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ ॥ साधुसंगाद्भवेद्विप्रशास्त्राणां श्रवणं
 प्रभो ॥ हरिभक्तिर्भवेत्तस्मात्ततो ज्ञानं ततो गतिः ॥ ६ ॥ नरो च ते कथाभूमौ पापिष्ठाय जनाय वै ॥ वैष्णवी स तु विज्ञेयः पापिष्ठप्रवरो द्विजः ॥ ७ ॥ श्रीकृ
 णस्य कथां श्रुत्वाऽऽनंदी भवति वैष्णवः ॥ असत्यां तां तु यो ब्रूयाज्ज्ञेयः स पापिनां गुरुः ॥ ८ ॥ यस्मिन् यस्मिन् स्थले विप्रकृष्णस्य वर्तते कथा ॥ तस्मात्तस्माज्जग
 त्त्राथोयाति त्यक्त्वान कर्हि चित् ॥ ९ ॥ कृष्णस्य यः कथारंभे कुर्याद्विघ्नं न राधमः ॥ नरकान्निष्कृतिनां स्तिमन् च तं रशतावधि ॥ १० ॥ ये पुराणकथां श्रु
 त्वानि दंत्युपहसंतिवै ॥ तेषां करस्थानरकावहुक्लेशकराः सदा ॥ ११ ॥ जन्मांतरा जितं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥ श्रीकृष्णचरितं यो वै श्रोतुमिच्छां करो
 त्यपि ॥ १२ ॥ भक्त्या यो वै नरः कुर्यात् श्रीकृष्णचरितं तथा ॥ न जाने श्रवणे तस्य का गतिर्वा भविष्यति ॥ १३ ॥ ब्रह्महत्यादिकं पापं अकालं मरणं तथा ॥
 मुरापानं तथा स्तेयं सर्वं नश्यति पापिनः ॥ १४ ॥ पापं कृत्वा तु यो मर्त्यः पश्चात्पापं निवर्तयेत् ॥ तस्य पापं ब्रजेन्नाशमग्निना तूलराशिवात् ॥ १५ ॥
 श्रीकृष्णचरितं विप्रतिष्ठेद्वै पुस्तकं गृहे ॥ तस्य गृहसमीपं हि नायांति यमकिंकराः ॥ १६ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ वदति वैष्णवान्कां
 श्रवाञ्छाब्रूहि गुरो मम ॥ इदानीं तान् समाज्ञातुं तेषां माहात्म्यमुत्तमम् ॥ १७ ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ ॥ योनरो मस्तके भक्त्या वैष्णवांश्चिजलं
 द्विज ॥ करोति सेचनं पापी तीर्थस्नानेन तस्य किम् ॥ १८ ॥ साधुसंगं तु यः कुर्यात्क्षणं वा द्दक्षणां द्विज ॥ तस्य नश्यति पापानि ब्रह्महत्यामुखानि च ॥
 ॥ १९ ॥ यत्र यत्र कुले चैव एको भवति वैष्णवः ॥ कुलं तस्य यदा पापैर्युक्तं तन्मोक्षगामिवै ॥ २० ॥ हिंसादंभकामक्रोधवर्जिताश्चैव ये नराः ॥ लोभमो
 हपरित्यक्तज्ञेयास्ते वैष्णवा द्विज ॥ २१ ॥ पितृभक्ता दद्यायुक्ताः सर्वप्राणिहिते रताः ॥ अमत्सरा वैष्णवा ये विज्ञेयाः सत्यभाषिणः ॥ २२ ॥ विप्रभ
 क्तिरता ये च परस्त्रीषु न पुंसकाः ॥ एकादशी व्रतं रता विज्ञेयास्ते च वैष्णवाः ॥ २३ ॥ गार्ग्यतिहरिनामानि तु लसीमा ल्यधारकाः ॥ हर्यग्नि सलिलैः
 सिक्ता विज्ञेयास्ते च वैष्णवाः ॥ २४ ॥ श्रोत्रयोर्मस्तके येषां तुलस्याः पर्णमुत्तमम् ॥ कर्हिचिद्वश्यते विप्रविज्ञेयास्ते च वैष्णवाः ॥ २५ ॥ पाखंडसं

५० पु०

॥ १ ॥

गरहिताविप्रद्वेषविवर्जिताः ॥ सिंचेयुस्तुलसीयेचज्ञातव्यावैष्णवानराः ॥ २६ ॥ पूजयंतिहरिर्येचतुलस्याचार्ययंतिये ॥ कन्यादानरतायेचयेवैद्मति
धिपूजकाः ॥ २७ ॥ शृण्वंतिविष्णुचरितंविज्ञेयावैष्णवानराः ॥ यस्यगृहेसुप्रतिष्ठेत्शालग्रामशिलापिच ॥ २८ ॥ मार्जयंतिहरेःस्थानंपितृयज्ञप्रवर्तकाः ॥
जनेदीनेदयायुक्ताविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ २९ ॥ परस्वंब्राह्मणद्रव्यंपश्यंतिविषवच्चये ॥ हरिनैवेद्यंयंत्रंतिविज्ञेयावैष्णवाजनाः ॥ ३० ॥ वेदशास्त्रा
नुरक्तायेतुलसीवनपालकाः ॥ राधाष्टमात्रतरताविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ ३१ ॥ श्रीकृष्णपुरतोयेचदीपंयच्छंतिश्रद्धया ॥ परनिदानकुर्वंतिविज्ञेयास्ते
चवैष्णवाः ॥ ३२ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पृष्टो जैमिनिनाव्यासइत्युक्तःसयथाक्रमम् ॥ मयेदंकथ्यतेब्रह्मन्यत्प्रसंगाद्गुरोःश्रुतम् ॥ ३३ ॥ अध्यायंश्रद्धयायु
क्तंयेशृण्वंतिनरोत्तमाः॥सर्वपापविनिर्मुक्तायांतिविष्णोःपरंपदम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेव्यासजैमिनिसंवादेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ७ ॥
॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुशौनकवक्ष्यामिचान्यधर्मपुरातनम् ॥ व्यासजैमिनसंवादंश्रोतृणांपापनाशनम् ॥ १ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ कर्मणाहि
गुरोर्केनमंदिरंजगतीपतेः ॥ यातितत्कथयस्वाद्यनरःपापीचमेप्रभो ॥ २ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ श्रीकृष्णमंदिरेयोवैलेपनंकुरुतेनरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः
श्रांतोयातिहरेर्गृहम् ॥ ३ ॥ यश्चांबुलेपनंकुर्यात्संक्षेपाच्छृणुजैमिने ॥ तस्यपुण्यमहंवच्चिमंदिरंजगतीपतेः ॥ ४ ॥ तत्रयावंतिपश्यंतिरजांसिचद्विजो
त्तमाः॥तावत्कल्पसहस्राणिसवसेद्विष्णुमंदिरं ॥ ५ ॥ पुरासीदंडकोनाम्राचौरोलोकभयप्रदः ॥ ब्रह्मस्वहारीमित्रघ्नोयुगेद्वापरसंज्ञके ॥ ६ ॥ असत्यभापी
क्रूरश्चपरध्वजिमनेरतः ॥ गोमांसाशीसुरापश्वाखंडजनसंगभाक् ॥ ७ ॥ वृत्तिच्छेदीद्विजातीनांन्यासापहारकस्तथा ॥ शरणागतहंताचवेद्या
विभ्रमलोलुपः ॥ ८ ॥ एकदासद्विजश्रेष्ठकस्याचिद्विष्णुमंदिरम् ॥ जगामहरणार्थायविष्णोर्द्रव्यंसमूढधीः ॥ ९ ॥ अथद्वारिप्रविश्यासावांघ्रिःकदंम
संयुतः ॥ प्राच्छितःसकलंनिम्नेभूमौदेवगृहस्यच ॥ १० ॥ तेनैवकर्मणाभूमिर्निम्नरिक्ताबभूवह ॥ लोहस्यचशलाकाभ्यामुद्धाट्यत्वरंमुदा ॥ ११ ॥
प्रविवेशहरेर्गेहंवितानवरशोभितम् ॥ रत्नकांचनशीपाढ्यंपरिध्वस्तमहत्तमम् ॥ १२ ॥ नानाषुष्पसुगंधाढ्यंनानापात्रसमाकुलम् ॥ सुवा
सितस्यतैलस्यगंधेनपरिपूरितम् ॥ १३ ॥ अनेनहारकेणाथपर्य्येकमुमनोहरे ॥ शायितोराधयासार्द्धदृष्टःपीतांबरच्युतः ॥ १४ ॥ प्रणम्यराधिकानाथानि
ष्पापःसोभवत्तदा ॥ नेष्याम्यथननेष्यामिअनेनकिंभवेन्मम ॥ १५ ॥ सेवाकर्तुमशक्तोहंयतश्चोरोस्मिसर्वदा ॥ द्रव्येणकार्यमस्तीतितत्रेतुंकृतवान्म
नः ॥ १६ ॥ पातयित्वांशुकंभूमौकौशेयंकमलापतेः ॥ बवंधवस्तुजातंचपाणौकृत्वासकंपितः ॥ १७ ॥ विष्णोर्मायापतेश्चाथतानिसर्वाणिजैमिने ॥
कृत्वाशब्दमुद्योरंचपतितान्यथतानिवै ॥ १८ ॥ परित्यज्यसुनिद्रांचधावंतइतिकिञ्चहो ॥ आगताबहुशोलोकाश्चोरोद्रव्यंजवेनच ॥ १९ ॥ त्यक्त्वाधनंच

पा० १ सूतले ।

ब० सं० च०

अ० २

॥ १ ॥

चोरोपित्रस्तः किंचिज्जगामह ॥ दंशितः कालसर्पेण मृतो सौगतकिल्बिषः ॥ २० ॥ यमाज्ञया तस्य दूताः पाशमुद्वरपाणयः ॥ आगतास्तं समानेतुं दंष्ट्रिणश्चर्म
 वाससः ॥ २१ ॥ बर्बधुश्चर्मपाशेन निन्युर्दुर्गमवर्त्मना ॥ दृष्ट्वा तं शमनः क्रुद्धः प्रच्छसच्चिवंप्रति ॥ २२ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ अनेन किंकृतं कर्म
 पापं वा पुण्यमेव वा ॥ समूलं वदहे प्राज्ञ चित्रगुप्तममाग्रतः ॥ २३ ॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ सृष्टानियानि पापानि विधात्रा पृथिवीतले ॥ कृतान्यने
 न मूढेन सत्यमेतन्मयोदितम् ॥ २४ ॥ किंत्वा कर्णयलोके शसुकृतं चास्य वर्तते ॥ मन्ये हं यमुनाभ्रातः सर्वपापविलेपितम् ॥ २५ ॥ ॥ धर्मराज उ
 वाच ॥ ॥ किंपुण्यं वर्तते मात्यवदसारं ममांतिके ॥ श्रुत्वैवं तद्विधास्यामि यत्र योग्यो भवेदसौ ॥ २६ ॥ यमस्य वचनं श्रुत्वा स भयश्चित्रगुप्तकः ॥ कृत्वा ह
 स्तां जलं प्राह चात्मनः स्वामिने द्विज ॥ २७ ॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ हरणार्थं हरेर्द्रव्यं गतो सौपापि नावरः ॥ प्रोज्झितः कर्हमोराज नृपादयोर्द्वारतोह
 रे ॥ २८ ॥ बभूवलिप्ता सा भूमिर्विलच्छिद्रविवाजिता ॥ तेन पुण्यप्रभावेन निर्गतं पातकं महत् ॥ वैकुण्ठं प्रति योग्योऽसौ निर्गतस्तव दंडतः ॥ २९ ॥
 ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ श्रुत्वा स वचनं तस्य पीठं कनकनिर्मितम् ॥ ददौ तस्मै चोपविष्टस्तत्र पूज्यो यमेन सः ॥ ३० ॥ ननाम शिरसा तं वै प्रोवाच विनयान्वि
 तः ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ पवित्रं मंदिरं मेघपादयोस्तद्विरेणुभिः ॥ ३१ ॥ कृतार्थोऽस्मि कृतार्थोऽस्मि कृतार्थोऽस्मि न संशयः ॥ इदानीं गच्छ भो साधो ह
 रैर्मंदिरमुत्तमम् ॥ ३२ ॥ नानाभोगसमायुक्तं जन्म मृत्युनिवारणम् ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा धर्मराजोऽसौ स्यंदने स्वर्णनिर्मिते ॥ ३३ ॥
 राजहंसयुते दिव्ये तमारोप्य गतैनसम् ॥ समस्तसुखदं स्थानं प्रेषयामास चक्रिणः ॥ ३४ ॥ एवं प्रविष्टो वैकुण्ठे तत्र तस्थौ सुखं चिरम् ॥ लेपनं ये प्रकुर्वति भ
 त्त्या तु हरि मंदिरम् ॥ ३५ ॥ तेषां किं वा भविष्यति न जाने हं द्विजोत्तम ॥ यदंशुणुयाद्भक्त्या पठेद्यो वासमाहितः ॥ ३६ ॥ कोटिजन्मार्जितं पापं नश्य
 त्येव न संशयः ॥ ३७ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखंडे हरि मंदिरलेपनमाहात्म्यं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कार्त्तिके
 कस्य च माहात्म्यं ब्रूहि सूतममाग्रतः ॥ तद्वत्तस्य फलं किं वा दोषं किं तदकुर्वतः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पुरैकदा मुनिश्रेष्ठ व्यासं सत्यवतीसुतम् ॥ जेमि
 निः पृष्टवानेतदारेभे कथितं मुनिः ॥ २ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ तिलतैलमैथुन्यः शुभदे कार्त्तिकेत्यजेत् ॥ बहुजन्मकृतैः पापैर्मुक्तो याति हरं गृहम् ॥ ३ ॥
 मत्स्यं च मैथुन्यं यो वै कार्त्तिकेन परित्यजेत् ॥ प्रतिजन्म निःसमूढः शुकरश्च भवेद्भुवम् ॥ ४ ॥ कार्त्तिकेतुलसीपत्रैः पूजयेद्देवनादनम् ॥ पत्रे पत्रे श्वमे
 धस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥ ५ ॥ कार्त्तिके मुनिपुष्पैः पूजयेन्मधुसूदनम् ॥ देवानां दुर्लभं मोक्षं प्राप्नोति कृपया हरेः ॥ ६ ॥ कार्त्तिके मुनिशार्कं वै यो श्रा
 तिचनरोत्तमः ॥ संवत्सरकृतं पापं शक्येनैकेन नश्यति ॥ ७ ॥ फलं तस्य नरो श्रातिचार्जे यो वै हरिप्रिये ॥ प्रदत्त्वा तु हरं ब्रह्म नृजिनं कोटिजन्मजम् ॥ ८ ॥

५० पु०
॥ २ ॥

सुरसंसार्षिपायुक्तंदद्याद्योहरयेपिच ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तःसगच्छेद्धरिमंदिरम् ॥ १ ॥ कार्तिकेयोनरोदद्यादेकपद्महरावपि ॥ अंतविष्णुपदंगच्छे
त्सर्वपापविवर्जितः ॥ १० ॥ प्रातःस्नाननरोयोवैकार्तिकेश्रीहरिप्रिये ॥ करोतिसर्वतीर्थेषुयत्स्नात्वातत्फलंभवेत् ॥ ११ ॥ कार्तिकेयोनरोदद्यात्प्रदीपं
नभसिद्विजः ॥ विप्रहत्यादिभिःपापैर्मुक्तोगच्छेद्धरिगृहम् ॥ १२ ॥ मुहूर्तमपियोदद्यात्कार्तिकेप्रितयेहरेः ॥ दीपनभसिविप्रद्वेतास्मिस्तुष्टःसदाहरिः ॥ १३ ॥
योदद्याच्चगृहेदीपंकृष्णस्यसघृतद्विजः ॥ कार्तिकेचाश्वमेधस्यफलंस्याद्वेदिनेदिने ॥ १४ ॥ प्रदीपस्यचमाहात्म्यंविशेषमुच्यतेमया ॥ निशामयद्विजश्रेष्ठ
सेतिहासंसमाहितः ॥ १५ ॥ पूर्वत्रेतायुगेविप्रोवैकुण्ठोनामतःशुचिः ॥ यस्यसंगप्रभावेनमुक्तोभवातिपातकी ॥ १६ ॥ एकदाकार्तिकेसोपिप्रदीपंपुरतोहरेः ॥
दत्वागृहंगतोविप्रोघृतपूर्णद्विजर्षभः ॥ १७ ॥ सर्पिस्तत्स्वादितुचासुरागतोपिप्रदीपतः ॥ यावत्त्वादितुमारेभेचोधितोसौप्रदीपकः ॥ १८ ॥ मूषकोमिभयात्त
त्रवेगेनापिपलायितः ॥ आखोश्चसकलंपापंविनष्टंकृपयाहरेः ॥ १९ ॥ सर्पेणदंशितश्चासुःप्राणत्यागंचकारह ॥ ततोयमाज्ञयादूताःपाशमुद्वरपाणयः ॥ २० ॥
आगतास्तंसमानेतुंबबंधुश्चर्मरज्जुभिः ॥ यावन्नेतुंमनश्चकुःशंखचक्रगदाधराः ॥ २१ ॥ आगतागरूढारूढाविष्णुदूताश्चतुर्भुजाः ॥ विमानंगगनेचैव
राजहंसयुतंशुभम् ॥ २२ ॥ निर्मितंकनकैःशुद्धैःकामगंकृपयाहरेः ॥ पाशंछित्वाततोदूताःप्रोचुस्तेयमर्किकरान् ॥ २३ ॥ विष्णुभक्तोप्यसौमूढाव्यर्थतुंबंधनं
कृतम् ॥ गच्छच्चंशमनप्रेष्यायदिवांछास्तिजीवितुम् ॥ २४ ॥ श्रुत्वाप्रकांपेतास्तेवैपृच्छंतिविनयान्विताः ॥ केनपुण्यप्रभावेनयुष्माभिर्नीयतेपुरम् ॥ २५ ॥
असौविष्णोर्महापापीयूयंतद्वक्तुमर्हथ ॥ ॥ विष्णुदूताउचुः ॥ ॥ पुरतोवासुदेवस्यप्रदीपबोधनंकृतम् ॥ २६ ॥ तेनैवकर्मणादूतानयामोविष्णुमंदिरम् ॥
अनिच्छयापियःकुर्याद्विष्णोर्दीपस्यबोधनम् ॥ २७ ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंत्यक्त्वायातिहरेर्गृहम् ॥ भक्त्याप्रदीपंयोदद्यात्कार्तिकेतुहरोर्दिनेः ॥ २८ ॥
तस्यपुण्यंसमारुधातुंनशक्तोहरिणाविना ॥ घृतपूर्णप्रदीपंयोभक्त्यादद्याद्धरिगृहे ॥ २९ ॥ अश्वमेधसहस्रेणतस्यकिंवाप्रयोजनम् ॥ अश्वमेध
प्रकर्तार्यःस्वर्गयातिहरोर्दिने ॥ ३० ॥ कार्तिकेदीपदाताचसगच्छेद्धरिमंदिरम् ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वाततोदूतागतास्तेवैयथागताः ॥ ३१ ॥
विष्णुदूतारथेकृत्वागतास्तंविष्णुमंदिरम् ॥ विष्णुसान्निध्यएवास्यमन्वंतरशतंगतम् ॥ ३२ ॥ ततोमर्त्यैराजकन्याभूषकृपयाहरेः ॥ पुत्रपौत्रसमा
युक्ताचिरंभोगंचकारसा ॥ ३३ ॥ इतःपुनर्गतासातुगोलोकंहरिसेवया ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ भक्त्याश्रुणोतियोमर्त्योदीपमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ३४ ॥
सर्वपापविनिर्मुक्तःसयातिविष्णुमंदिरम् ॥ ३५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मसंख्येदीपदानमाहात्म्यंनामतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ७ ॥

ब्र० सं० च०

अ० ३

॥ २ ॥

शौनक उवाच ॥ ॥ जयन्त्याः सूतमाहात्म्यं कदासाक्रियते जनैः ॥ कथयस्व मायित्वं वैपोतः संसारसागरे ॥ १ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ शृणुष्विप्रप्रव
 क्ष्यामि यत्पृष्टो मुनिस्तम ॥ पुरा ब्रह्मानारदेन पृष्ट एतत्सुरालये ॥ २ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ जयन्त्याश्चैव माहात्म्यं कथयस्व पितामह ॥ यच्छ्रुत्वा हंगमिष्या
 मितद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ३ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ शृणुष्व वाहि तो विप्र तवाग्रे कथयाम्यहम् ॥ जयन्त्या उपवासेन विष्णुलोकं सगच्छति ॥ ४ ॥ स्मरणात्कीर्त
 नात्पापं सप्तजन्मार्जितं मुने ॥ जयंती दहते तच्च किंपुनः सोऽपवा सकृत् ॥ ५ ॥ जन्माष्टमी च नवमी चैत्रे मासि सितशुभा ॥ कृष्णा च तुर्दशी कुंभे मेषशुक्ला च तुर्दशी
 ॥ ६ ॥ दुर्गाष्टम्यां श्विने शुक्ला द्वादशी श्रवणान्विता ॥ महापुण्याश्च शुभदा जयन्त्यः षट्प्रकीर्तिताः ॥ ७ ॥ कृष्णजन्माष्टमी पूर्वाप्रसिद्धा पापनाशिनी ॥ क्रतुकोटि समा
 ह्येषा तीर्थानामयुतैः समा ॥ ८ ॥ कर्ता गवांसहस्रं तु यो ददाति दिने दिने ॥ तत्फलं समवाप्नोति जयन्त्यां समुपोषणे ॥ ९ ॥ हेमभारसहस्रं तु कुरुक्षेत्रे रविग्रहे ॥ तत्फलं
 समवाप्नोति जयन्त्यां समुपोषणे ॥ १० ॥ कृष्णाजिनसहस्राणि तिलधेनुशतानि च ॥ तत्फलं समवाप्नोति जयन्त्यां समुपोषणे ॥ ११ ॥ कन्याकोटि सहस्राणां दा
 ने भवति यत्फलम् ॥ तत्फलं समवाप्नोति जयन्त्यां समुपोषणे ॥ १२ ॥ ससागरा मीमांसा पृथ्वीं दत्त्वा यत्फलम् ॥ तत्फलं समवाप्नोति जयन्त्यां समुपोषणे
 ॥ १३ ॥ वार्षिकूपतडागादिकर्तव्यं देवता लये ॥ तत्फलं समवाप्नोति जयन्त्यां समुपोषणे ॥ १४ ॥ मातापित्रोर्गुरुणां च भक्तियुक्तः करोति यः ॥ तत्फलं सम
 वाप्नोति जयन्त्यां समुपोषणे ॥ १५ ॥ आपदाहरणार्थाय तीर्थं सेवाकृतात्मनाम् ॥ सत्यव्रतानां यत्पुण्यं जयन्त्यां समुपोषणे ॥ १६ ॥ गंगायां नर्मदायां यत्पु
 ण्यं सारस्वते जले ॥ स्नात्वा पुण्यमवाप्नोति जयन्त्यां समुपोषणे ॥ १७ ॥ यत्पुण्यं श्राद्धकर्तृणां पितृणामिदुःक्षये ॥ तत्फलं समवाप्नोति जयन्त्यां समुपो
 षणे ॥ १८ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ केन केन कृता पूर्वकथयस्व पितामह ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ कार्तवीर्येण कर्णेन कुमारैश्च धीमता ॥ १९ ॥ सगरेण दिलीपेन काकु
 स्थेन कृता पुरा ॥ भौतमेन च गार्ग्येण जामदग्न्येन धीमता ॥ २० ॥ वाल्मीकिना कृता पूर्वद्वौ पदे येन साधुना ॥ ददाति वांछितान् कामान् भद्रपस्यसिताष्टमी
 ॥ २१ ॥ प्राजापत्यं शंसुक्ता विज्ञेय मताष्टमी ॥ वर्षे वर्षे प्रकृत्या प्रीत्यर्थं चक्रपाणिनः ॥ २२ ॥ कोटिजन्मार्जितं पापं मुहूर्तेन विलीयते ॥ राज्ञो जागरणं
 कृत्वा निष्ठा पूर्वार्जितेन्द्रियः ॥ २३ ॥ गंधपुष्पादिनैवेद्यैः पूजनीयः पृथक् पृथक् ॥ एवं यः कुरुते विप्रजयंती समुपोषणम् ॥ २४ ॥ कोटिजन्मा
 र्जितं पापं ज्ञानतो ज्ञानतः कृतम् ॥ २५ ॥ प्रसादाद्देवकी सुनोर्यामाद्धेन विलीयते ॥ जयंतीति यि संप्राप्तो भुंजते येन राधया ॥ २६ ॥ त्रैलोक्यसंभवं पापं भुं
 जते तेन संशयः ॥ सागराद्यानि तीर्थानि मुक्तस्थानानि सर्वज्ञः ॥ २७ ॥ गृहेतिष्ठति सर्वाणि जयंती व्रतकारिणः ॥ तस्य सर्वाणि तीर्थानि देहेतिष्ठति देवता ॥ २८ ॥
 करोति यो नरो भक्त्यजयंतीं कृष्णवल्लभाम् ॥ नवेदेन पुराणेन मया दृष्टं महाशुने ॥ २९ ॥ तत्समं नाधिकं वापि कृष्णराधाष्टमी व्रतम् ॥ न करोति नरो भ

प० पु०

॥ ३ ॥

त्स्यासभवेत्कूरराक्षसः ॥ ३० ॥ योनरोऽश्रातिमूढात्माजयंतीवासरेद्विज ॥ महानरकमश्रातिथयाचहरिवासरे ॥ ३१ ॥ अतीतमागतंयस्तुकुलमेको
त्तरंशतम् ॥ पतेत्तुनरकेघोरेजयंत्याभोजनेनवै ॥ ३२ ॥ जयंतीबुधवारेचरोहिण्यासहितायदा ॥ भवेच्चसुनिशार्दूलकिंकृतैर्ब्रतकोटिभिः ॥ ३३ ॥ कृ
तेत्रेतायुगेचैवद्वापरेचकलयुगे ॥ कृतासम्यग्विधानेनजयंतीपापनाशिनी ॥ ३४ ॥ जागरेपद्मनाभस्यपुराणंपाठयेत्तुयः ॥ आजन्मोपार्जितंपापंदहतं
तूलराशिवत् ॥ ३५ ॥ यःशृणोतिनरोभक्त्यापुराणंहरिवासरे ॥ कोटिजन्मार्जितंतस्यपापंनश्यतितत्क्षणात् ॥ ३६ ॥ वासरेपद्मनाभस्यपूजयेद्वाचकं
मुने ॥ कुलकोटिसमुद्भृत्यविष्णुलोकेसंपूज्यते ॥ ३७ ॥ जयंत्यासुपवासेनयोनरोत्रपराङ्मुखः ॥ सर्वधर्मविनिर्मुक्तोयात्यसौनरकंध्रुवम् ॥ ३८ ॥ गंधपु
ष्पैश्चधूपैश्चघृतपूणेप्रदीपकैः ॥ पूजयेद्भक्तिभावैश्चदद्याद्रिप्रायदक्षिणाम् ॥ ३९ ॥ विधानेनयोविप्रजयंतीप्रकरोतिच ॥ नरोवैतारयेद्भक्त्यापुरुषानेक
विंशतिम् ॥ ४० ॥ नदौर्भाग्यंनवैधव्यंनभवेत्कलहोगृहे ॥ संततेर्नविरोधंचनपश्यतिधनक्षयम् ॥ ४१ ॥ बान्याश्चिकीर्षतेकामान्जयंतीसमुपोषकः ॥ तां
स्तान्प्राप्नोतिसकलान्विष्णुलोकंसगच्छति ॥ ४२ ॥ विष्णुभक्तिपरानित्यंजयंतीव्रतमानसाः ॥ तेधन्यास्तेकुलीनास्तेईश्वरास्तेचपंडिताः ॥ ४३ ॥
यानिकानिचतीर्थानिव्रतानिनियमानिच ॥ जयंतीवासरस्यैवकलानाहंतिपोडशीम् ॥ ४४ ॥ भाद्रैवैचोभयेपक्षेयःकरोतिसभार्यकः ॥ राधाकृष्णाष्टमीं
वत्सप्राप्नोतिहरिसन्निधिम् ॥ ४५ ॥ व्रतंचपुण्यकारंचयःकरोतिसदाहरेः ॥ सयातिविष्णोर्वैकुण्ठंजयंतीसमुपोषकः ॥ ४६ ॥ आचारहीनकुलभ्रष्टंकी
र्तिहीनकुयोनिजम् ॥ नाशयत्याशुपापंचजयंतीहरिवल्लभा ॥ ४७ ॥ मेरुतुल्यानिपापानिब्रह्महत्यादिकानिच ॥ सनिर्दहतिस्वाणिजयंत्यांसमुपोषकः ॥
॥ ४८ ॥ पुत्रार्थालभतेपुत्रंधनार्थालभतेधनम् ॥ मोक्षार्थालभतेमोक्षंजयंत्यांसमुपोषकः ॥ ४९ ॥ जयंतीकरणेचित्तंयेपांभवतितत्परम् ॥ यमोपि
शंकतेनित्यंतेयातिपरमांगतिम् ॥ ५० ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ कथयित्वानारदंतुययौसचयथागतः ॥ मयापिकथितंब्रह्मन्यत्पृष्टोहंत्वयामुने ॥ ५१ ॥ माहा
त्म्यंचजयंत्यायेशृण्वंतिभक्तिभावतः ॥ तेपियांतिपरंधामविमुक्ताःसर्वपातकैः ॥ ५२ ॥ पुराणवाचकंब्रह्मन्यंजयंतीव्रतिनंतथा ॥ येपश्यंतिनरापापास्तेयां
तिपरमंपदम् ॥ ५३ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेब्रह्मनारदसंवादेजयंतीव्रतमाहात्म्यंनामचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४॥७॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कथयस्व
महाप्राज्ञपुत्रहीनोजनोभवेत् ॥ कर्मणाकेनवैसूतपुत्रोभवतिकेनच ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एतत्पृष्टःपुराब्रह्मनारदेनमहात्मना ॥ सयदाहृतदातंचशृणु
ष्वमुनिपुंगव ॥ २ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ पितामहमहाप्राज्ञसर्वतत्त्वार्थपारग ॥ अपुत्रोवैभवेन्मर्त्यःकर्मणाकेनपद्मज ॥ ३ ॥ वंध्यास्त्रीवाभवेत्केनवृ
जिनेनममाग्रतः ॥ कथयशृण्वतोवैमेसर्वप्राणिहितेरत ॥ ४ ॥ दुहिताजायतेकेनकर्मणावानंपुसकः ॥ मृतवत्सोभवेत्केनमृतवत्सातिदुःखिता ॥

ब० ख० च०

अ० ५

॥ ३ ॥

केनपुण्येनभोब्रह्मन्पुनःपुत्रोभवेद्दद ॥ ५ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ कथयामिसमासेनसावधानेनतच्छृणु ॥ वृत्तांतं पृच्छसि त्ववैश्वर्यवतां विस्मयप्रदम् ॥ ६ ॥ पूर्वजन्मनियोमर्त्योवर्तनं ब्राह्मणस्य च ॥ हरेद्राहारयेदत्र पुत्रहीनो भवत्किल ॥ ७ ॥ इहजन्मनियोमर्त्यः पुराणश्रवणं हि च ॥ ससस्याभूमेर्दानं च कुर्याद्वै श्रद्धया न्वितः ॥ ८ ॥ धेनुं बहुगुणं हि मे वहुदुग्धांसदक्षिणाम् ॥ सुवर्णप्रतिमचिवत्स्य पुत्रो भवेद्भुवम् ॥ ९ ॥ पूर्वजन्मनियानारीपरवालकचातनम् ॥ करोति कपटेनैव वालहीना भवेद्भुवम् ॥ १० ॥ सौवर्णप्रतिमादानं यानारी श्रद्धयान्विता ॥ कुर्यात्पानं ब्राह्मणस्य भक्त्या वै चरणोदकम् ॥ ११ ॥ पुराणश्रवणं चैव दद्याद्वै बहुदक्षिणाम् ॥ बह्वपत्याजीववत्सा भवेन्नास्त्यत्र संशयः ॥ १२ ॥ जले निमग्नं बालं यो हृद्वायानसमुद्धरेत् ॥ इहजन्मन्यपुत्रो वै साऽपुत्री च भवेद्भुवम् ॥ १३ ॥ वृषभं चैव कूर्मं ङं ससुवर्णसवस्त्रकम् ॥ दद्याद्दानं ब्राह्मणस्य कुर्याद्वालव्रतं शुभम् ॥ १४ ॥ गौरीं कन्यां तथा कुर्यात्पुराणश्रवणं हि यः ॥ पुत्रो वै जायते तस्य सर्वपातकनाशनम् ॥ १५ ॥ पूर्वजन्मनियोमर्त्यो निराशं चातिथिं द्विज ॥ कुर्यात्क्रोधेन दंडं च पुत्रहीनो भवेद्भुवम् ॥ १६ ॥ ब्राह्मणं चातिथिं चैव कुर्याद्भक्त्या प्रपूजनम् ॥ अन्नदानं जलं चैव तथा देवालये शुभम् ॥ १७ ॥ पूर्वजन्मनियानारीभ्रूणहत्यां च यो नरः ॥ कुर्यात्सामृत्यत्सा च मृतवत्सो भवेद्भुवम् ॥ १८ ॥ यानारीस्वामिसहिता कुर्याच्च हरिवासरम् ॥ सुपुत्रा भवतु सुभगा भवेत्सा प्रतिजन्मनि ॥ १९ ॥ यो नरोगोधनं कुर्याच्छूद्रः कुर्याद्विमोहितः ॥ ब्राह्मणीहरणं वापि कर्मणा सनपुंसकः ॥ २० ॥ इदंतु वृजिनं कृत्वा पश्चात्पुण्यं करोति यः ॥ इह पुण्यप्रभावेन दुहिता जायते द्विज ॥ २१ ॥ आसीन्नेतायुगे राजा श्रीधरो नाम तो द्विज ॥ अपुत्रो धनवांस्तस्य जायते हि प्रभावती ॥ २२ ॥ व्यासं सकलशास्त्रज्ञं सर्वलोकहितैषिणम् ॥ आगतं चैव पप्रच्छ चापुत्रो हं कथं द्विज ॥ २३ ॥ उवाच नृपतेः श्रुत्वा वचनं विनया न्वितम् ॥ राज्ञा दत्ते च पीठे च निर्मिते कनकादिभिः ॥ २४ ॥ राजा राज्ञी तस्य पादौ धौ तं कृत्वा च हर्षितौ ॥ पीत्वा पादौ दंष्ट्रौ च सर्वपातकनाशनम् ॥ २५ ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ ॥ राजन् शृणुष्व यत्पृष्टमपुत्रो येन कर्मणा ॥ तवेयं राज्ञी चापुत्री चैकपत्नी व्रतस्तथा ॥ २६ ॥ पूर्वजन्मनि चंद्रस्त्वनाम्नावरतनुस्मृतः ॥ भार्या तवापि शुभ्रांगी नाम्ना वैशं करीस्मृता ॥ २७ ॥ एकदा पथि यातौ च नीचपुत्रं जलेपि च ॥ मग्नं दृष्ट्वा हेलया च गतौ संपंचतांगतः ॥ २८ ॥ बहुपुण्यप्रभावेन राज्ञी राजा गतौ युवाम् ॥ तेन कर्मविपाकेन युवयोर्न भवेत्सुतः ॥ २९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ इदानीं केन पुण्येन सुतो वै जायते प्रभो ॥ अपुत्रस्य मनुष्याणां जीवनं हि निरर्थकम् ॥ ३० ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ ॥ सवस्त्रं चैव कूर्मं ङं वृषभं ससुवर्णकम् ॥ देहि दानं ब्राह्मणस्य कुरुवालव्रतं तथा ॥ ३१ ॥ गौरीं कन्यां तथा देहि पुराणश्रवणं कुरु ॥ पुत्रो वै जायते तत्र सर्वपातकनाशनम् ॥ ३२ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इति श्रुत्वा ततो राजा व्यासोक्तं दानमुत्तमम् ॥ पुराणश्रवणं चैव चकार गतकिल्बिषः ॥ ३३ ॥ ततः पुत्रो वर्षमप्येव बभूव सर्वपूजितः ॥ अभूद्राजा सार्वभौमः सुंदरः कुल

प० पु०

॥ ४ ॥

नायकः ॥ ३४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यद्दंशृणुयाद्भक्त्याकरोतिदानमुत्तमम् ॥ अपुत्रालभतेपुत्रं संक्षेपात्कथितं मया ॥ ३५ ॥ भक्त्याश्रुत्वा तु यानारीकुर्याद्ब्राह्मणपूजनम् ॥ सुपुत्रासा भवेन्नित्यं शास्त्रोक्तविधिना द्विज ॥ ३६ ॥ सुवर्णरजतवस्त्रं पुष्पमाल्यं च चंदनम् ॥ यो दद्यात्पुस्तके भक्त्या सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ३७ ॥ पूर्वजन्मनियोमूढो ब्रह्मबालकघातकः ॥ तस्य क्रूरभवेत्पुत्रः सप्तजन्मार्तरे द्विजः ॥ ३८ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखंडे ब्रह्मनारदसंवादे कर्मविपाककथनं नाम पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ केन पुण्येन भो सुत वैकुण्ठं समवाप्स्यते ॥ तद्ददस्व शृण्वतो मे पोतो हि भवसागरे ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ साधुसाधुमुनिश्रेष्ठ सर्वमंगलकारक ॥ कथयामि समासेन शृण्वतां पापनाशनम् ॥ २ ॥ विष्णवे ब्राह्मणायैव मृदावेष्टमविनिर्मितम् ॥ यो वै दद्याद्द्विजश्रेष्ठ तस्य पुण्यं निशामय ॥ ३ ॥ विष्णुलोकैश्च सविप्रः सर्वपापविवर्जितः ॥ सौधवासी भवेन्नित्यं विष्णुलोकैः प्रपूज्यते ॥ ४ ॥ विष्णवे सौधगे हं यो दद्याद्ब्रह्मणाय च ॥ हरेर्त्रिकेतनं प्राप्य स्वर्गवासी भवेद्भुवम् ॥ ५ ॥ अंते विष्णुपुरं गत्वा युक्तः कोटिकुलैर्द्विज ॥ स्वर्णसौधे गृहे स्थित्वा कुर्याद्भोग्यं तथा सुखम् ॥ ६ ॥ ब्राह्मणस्थापने पुण्यं यद्वै भवति भो मुने ॥ संख्यां कर्तुं मशक्तस्तु तद्वेधाः सर्वकारकः ॥ ७ ॥ गणयंते रेणवश्चैव गणयंते वृष्टि विदवः ॥ न गणयंते विधात्राः पित्रहसंस्थापने फलम् ॥ ८ ॥ नारदेन पुरा ब्रह्मा पृष्टः संसारसंभवः ॥ वेधास्तं कथयामास तच्छृणुष्व महा मुने ॥ ९ ॥ पुरा सीद्धा परे ब्रह्मन् वारनारी सुशोभना ॥ सुकेशी हरिर्णिनेत्रा सुमध्याचारुहासिनी ॥ १० ॥ नाम्ना सा चंचला पांगीय यो देशांतरं कदा ॥ सर्वपापसमायुक्तानरके पातयंति च ॥ ११ ॥ संगेन सिंधुना कांक्षी जनान् देवालयं गता ॥ तत्र क्षणं सोपविष्टा तां ब्रूलभक्षणं कृतम् ॥ १२ ॥ शेषं चूर्णं सौधभित्तौ दत्त्वा निमग्नकुतूहलात् ॥ ततो गता जारकांक्षी धनार्थं नगरं प्रति ॥ १३ ॥ जारेण केनचित् सार्द्धं संकेतः सह सा कृतः ॥ संकेतं तु गता वेद्यावनं रात्रौ विमोहिता ॥ १४ ॥ संकेतं नागतो वै द्योव्यं किंष्टविलोकिता ॥ कथं कांतो नागतो मे संप्रप्याश्रयं भक्षितः ॥ १५ ॥ संकेतं न कथं हित्वा गतः किं कामविह्वलः ॥ अन्यथा ज्ञातया सार्द्धं मभिलाषी भवेत्किमु ॥ १६ ॥ परामृष्ये तद्व्यंतः कोटपालभयद्विज ॥ नगरं नागता सा हिरुद्धेलोकपथे तमैः ॥ १७ ॥ एतस्मिन् तरे व्याघ्रः कामरूपी बलात् शुधी ॥ प्रेषितः कालदेवेनाग्रसदा गत्य तां द्विज ॥ १८ ॥ ततस्तु यमुना प्रातुर्दृता स्ते भीमवर्षिणः ॥ आगता गिरिकूटांगाने तु तां पापकर्मणा ॥ १९ ॥ वक्रपादा वक्रमुखा उन्नासा बहुदंष्ट्रिणः ॥ चर्मरज्जुसुद्वरांश्च गृहीत्वा पांशुलां द्विज ॥ २० ॥ बंधयामासुरुन्मत्ता गणिकां च र्मरज्जुभिः ॥ शंखचक्रगदापद्मधारिणो वनमालिनः ॥ २१ ॥ प्रेषिता देवदेवेन तद्भक्तवत्सलेन च ॥ कृष्णजीमूतसंकाशाः स्फुरद्ददनर्पकाः ॥ २२ ॥ श्रेणीधराश्चारुनासा दिव्यकुण्डलधृतिताः ॥ ददशुः पथि गच्छंती विष्णुर्दृता महात्मनः ॥ २३ ॥ ॥ विष्णुर्दृता उज्जुः ॥ ॥ केयूरं

ब० सं० च०

अ० ६

॥ ४ ॥

विकृताकारालक्ष्यते कर्तुं राइव ॥ इमाविष्णोः प्रियतमानीत्वा कवचयोत्तमम् ॥ इदं वचनमाकर्ण्य ते पातितुं द्रुतं ययुः ॥ २४ ॥ अथ ते क्रोधसंपन्ना विष्णोर्दृष्टामहा
 बलाः ॥ जघ्रुस्ते संदेशहरान् यमस्य जगतः प्रभोः ॥ २५ ॥ चक्रादिशस्त्रसंघैश्च सूर्यकोटिसमप्रभैः ॥ कृतांतस्य भटाः सर्वैरुदंतस्ते पलायिताः ॥ २६ ॥
 यमं प्रोत्तुः स भीताश्च वृतांतं सकलं द्विज ॥ यमोपितत्कथां श्रुत्वा चित्रगुप्तमुवाच ह ॥ २७ ॥ ॥ धर्म उवाच ॥ ॥ केन पुण्येन भोर्मन्त्रिण्ये श्यासुक्तिसमागता ॥
 एतन्मे पृच्छतः सर्वकथय स्वयथा र्हतः ॥ २८ ॥ ॥ चित्रगुप्त उवाच ॥ ॥ तथा पापान्यर्जितानि जन्मतः सुबहून् यपि ॥ किंत्वा कर्णयलोको श्यादिस्यात् पुण्य
 मस्ति तत् ॥ २९ ॥ गणिकैकदा धर्मराज सर्वालंकारभूषिता ॥ काचित्पुर्णिजगमांशुजारकांक्षी धनार्थिनी ॥ ३० ॥ तत्र देवा लये तस्मिन् स्थित्वा तबूलभक्ष
 णं ॥ कृत्वा तच्छेषं पूर्णं तु ददौ भित्तौ तु कौतुकात् ॥ ३१ ॥ तेन पुण्यप्रभावेन गणिका गतपातका ॥ वैकुण्ठं प्रति सायाति निर्गता तव दंडतः ॥ ३२ ॥ ॥ सूत उ
 वाच ॥ ॥ इति श्रुत्वा ततो दूतायमोपिवचनं द्विज ॥ व्यापारे चान्यतश्चित्तं ददौ सा गणिकापि च ॥ ३३ ॥ आरूढास्यंदने दिव्ये राजहंसयुते तथा ॥ विष्णुलोकं
 ययौ सा च वेष्टिता विष्णुकिंकरैः ॥ ३४ ॥ श्रीविष्णोराज्ञया साथकुलकोटि युतापि च ॥ तस्यै सौधगृहे विप्रनानाभोगंचकार ह ॥ ३५ ॥ भक्त्या यो वै हरे र्गहे
 दद्याच्चूर्णं प्रयत्नतः ॥ पुण्यं किं वा भवेत्तस्य न जाने द्विजपुंगव ॥ ३६ ॥ भक्त्या ध्यायं पठेद्यो वै शृणोति सादरेण च ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो यात्य सौ हरिर्मदि
 रम् ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखंडे ब्रह्मनारदसंवादे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ॥ शौनक उवाच ॥ ॥ कथय स्वमहाप्राज्ञगोलोकं यातिकर्मे
 णा ॥ सुमते दुस्तरात्केन जनः संसारसागरात् ॥ राधायाश्चाष्टमीसूततस्यामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ १ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ ब्रह्माणं नारदो पृच्छत् पुरा चैतन्महा
 मुने ॥ तच्छृणुष्व समासेन पृष्टवान्स इति द्विज ॥ २ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ पितामह महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविदां वर ॥ राधाजन्माष्टमी तात कथय स्वममा
 ग्रतः ॥ ३ ॥ तस्याः पुण्यफलं किं वा कृतं केन पुराविभो ॥ अकुर्वतां जनानां हि किलिप्यं किं भवेद् द्विज ॥ ४ ॥ केनैव तु विधानेन कर्तव्यं तद्व्रतं कदा ॥ कस्माज्जाता च
 साराधा तन्मे कथय मूलतः ॥ ५ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ राधाजन्माष्टमी वित्स शृणुष्व सुसमाहितः ॥ कथयामि समासेन समग्रं हरिणा विना ॥ ६ ॥ कथितं
 तत्फलं पुण्यं न शक्नोत्यपि नारद ॥ कोटिजन्मार्जितं पापं ब्रह्महत्यादि कं महत् ॥ ७ ॥ कुर्वतिये सकृद्भक्त्या तेषां नश्यति तत्क्षणात् ॥ एकादश्याः सहस्रेण
 यत्फलं लभते नरः ॥ ८ ॥ राधाजन्माष्टमी पुण्यं तस्माच्छतगुणाधिकम् ॥ मेरुतुल्य सुवर्णनिदित्वा यत्फलमाप्यते ॥ ९ ॥ सकृद्राधाष्टमी कृत्वा तस्माच्छत
 गुणाधिकम् ॥ कन्यादानसहस्रेण यत्पुण्यं प्राप्यते जनैः ॥ १० ॥ वृषभानुसुताष्टम्या तत्फलं प्राप्यते जनैः ॥ गंगादिषु च तीर्थेषु स्नात्वा तु यत्फलं लभेत् ॥ ११ ॥
 कृष्णप्राणप्रियाष्टम्याः फलं प्राप्नोति मानवः ॥ एतद्व्रतं तु यः पापी हिलया श्रद्धयापि वा ॥ १२ ॥ करोति विष्णुसदनं गच्छेत्कोटिकुलान्वितः ॥ पुराकृ

प० पु०

॥ ५ ॥

तद्युगेवत्सवरनारीसुशोभना ॥ १३ ॥ सुमध्याहरिणीनेत्राशुभांगीचारुहासिनी ॥ सुकेशीचारुकर्णीचिनाम्नालीलावतीस्मृता ॥ १४ ॥ तयाव
हूनिपापानिकृतानिसुहृद्वानिच ॥ एकदासाधनाकांक्षिनीःसृत्यपुरतःस्वतः ॥ १५ ॥ गतान्यनगरंतत्रदृष्ट्वासुज्ञजनान्वहू ॥ राधाष्टमीव्रतपरानुसु
दरेदेवतालये ॥ १६ ॥ गंधपुष्पैर्धूपदीपैर्वस्त्रैर्नानाविधैःफलैः ॥ भक्तिभावेःपूजयंतोराधायामूर्तिमुत्तमाम् ॥ १७ ॥ केचिद्वायंतिनृत्यंतपठतिस्तवमुत्तमम् ॥
तालवेषेणमृदंगांश्चवादयंतिकेमुदा ॥ १८ ॥ तांस्तांस्तथाविधान्दृष्ट्वाकौतूहलसमन्विता ॥ जगामतत्समीपंसापप्रच्छविनयान्विता ॥ १९ ॥ भोभोः
पुण्यात्मानोयूयंकिंकुर्वतोमुदान्विताः ॥ कथयध्वंपुण्यवंतोमांश्चैवविनयान्विताम् ॥ २० ॥ तस्यास्तुवचनंश्रुत्वापरकार्यंहितेरताः ॥ आरोभिरेतदा
वक्तुं वैष्णवाव्रततत्पराः ॥ २१ ॥ राधाव्रतिनञ्जुः ॥ ॥ भाद्रेमासिसिताष्टम्यांजाताश्रीराधिकायतः ॥ अष्टमीसाद्यसंप्राप्तातां कुर्वामप्रयत्नतः ॥ २२ ॥
गोघातजनितं पापं स्तेयजं ब्रह्मघातजम् ॥ परस्त्रीहरणाच्चैव तथा च गुरुतल्पजम् ॥ २३ ॥ विश्वासघातजं चैव स्त्रीहत्याजनितं तथा ॥ एतानि नाशयत्या
शुकृतायाचाष्टमीनृणाम् ॥ २४ ॥ तेषां च वचनं श्रुत्वा सर्वपातकनाशनम् ॥ करिष्याम्यहमित्येव परामृष्य पुनः पुनः ॥ २५ ॥ तत्रैव व्रतिभिः सार्द्धं कृत्वा
साव्रतमुत्तमम् ॥ दैवात्सापंचतांयातासर्पघातेन निर्मला ॥ २६ ॥ ततो यमाज्ञया दूताः पाशमुद्ग्राहयन् ॥ आगतास्तां समानेतुं बंधुरतिकृच्छ्रतः ॥ २७ ॥
यदानेतुं मनश्चकुर्यमस्य सदने प्रति ॥ तदागता विष्णुदूताः शंखचक्रगदाधराः ॥ २८ ॥ हिरण्यं विमानं च राजहंसयुतं शुभम् ॥ छेदनं च क्रधाराभिः
पाशं कृत्वा त्वरान्विताः ॥ २९ ॥ रथे चारोपयामासुस्तां नारीं गतकिल्बिषाम् ॥ निन्युर्विष्णुपुरं ते च गोलोकारुख्यं मनोहरम् ॥ ३० ॥ कृष्णेन राधया तत्र
स्थिता व्रतप्रसादतः ॥ राधाष्टमीव्रतं तातयोन कुर्याच्च मूढधीः ॥ ३१ ॥ नरकान्निष्कृतिनां स्ति कोटिकल्पशतैरपि ॥ स्त्रियश्च यान कुर्वति व्रतमेतच्छु
भप्रदम् ॥ ३२ ॥ राधाविष्णोः प्रीतिकरं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ अंत्येयपुरीं गत्वा पतंति नरके चिरम् ॥ ३३ ॥ कदाचिज्जन्म चासाद्य पृथिव्यां विधवा ध्रुवम् ॥
एकदा पृथिवीवत्सदुष्टसंघैश्च ताडिता ॥ ३४ ॥ गौर्भूत्वा च भृशं दीना चाययौ साममातिकम् ॥ निवेदयामास दुःखं रुदंती च पुनः पुनः ॥ ३५ ॥ तद्वाक्यं
च समाकर्ण्य गतो हं विष्णुसंनिधिम् ॥ कृष्णे निवेदितं श्राव्यं पृथिव्या दुःखसंचयः ॥ ३६ ॥ तेनोक्तं गच्छ भो ब्रह्मन् देवैः सार्द्धं च भूतले ॥ अहं तत्रापि गच्छामि
पश्चात्सममगणैः सह ॥ ३७ ॥ तच्छ्रुत्वा सहितो देवैरागतः पृथिवीतलम् ॥ ततः कृष्णः समाहूय राधां प्राणगरीयसीम् ॥ ३८ ॥ उवाच वचनं देवि गच्छे
हं पृथिवीतलम् ॥ पृथिवीभारनाशाय गच्छ त्वं मर्त्यमंडलम् ॥ ३९ ॥ इति श्रुत्वा पिसाराधाप्यागता पृथिवीततः ॥ भाद्रेमासि सिते पक्षे अष्टमी
संज्ञिकेतिथौ ॥ ४० ॥ वृषभानोर्यज्ञभूमौ जाता साराधिका देवा ॥ यज्ञार्थं शोधितायां च दृष्टासा दिव्यरूपिणी ॥ ४१ ॥ राजानं दमनाभूत्वा तां

ब० सं० ५०

अ० ७

॥ ५ ॥

प्राप्यनिजमंदिरम् ॥ दत्तवान्महिषीं नीत्वा सा च तप्येपालयत् ॥ ४२ ॥ इति ते कथितं वत्स त्वया पृष्टं च यद्वचः ॥ गोपनीयं गोपनीयं गोपनीयं प्रय-
 त्तः ॥ ४३ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ य इदं शृणुयाद्भक्त्या चतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तश्चातिथ्यातिहरेर्गृहम् ॥ ४४ ॥ इति श्रीपाद्मे महापु-
 राणे ब्रह्मखंडे ब्रह्मनारदसंवादे श्रीराधाष्टमीमाहात्म्यं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ६३ ॥ ॥ शौनक उवाच ॥ ॥ समुद्रमथनं सूतपुराकस्मात्कृतं पुरो ॥
 हृदये कौतुकं जातं श्रोतुं मे वद चामरेः ॥ १ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ब्रह्मन्वच्चिमसमासेनासंधोर्मथनकारणम् ॥ दुर्वाससं द्रुसं वादमिति हासं शृणुष्व तत् ॥ २ ॥
 महातपामहातेजा दुर्वास इदं शिरांशजः ॥ ब्रह्मर्षिः प्रययौ स्वर्गमिन्द्रं द्रुपुं सचैकदा ॥ ३ ॥ तस्मिन् ददर्श काले तं गजारूढं शचीपतिम् ॥ दृष्ट्वा स्रजं पारिजातां ददौ त-
 स्मै महामुनिः ॥ ४ ॥ गृहीत्वा तां स्रजं चेंद्रो विन्यस्य गजमूर्धनि ॥ देवराट् प्रययौ ब्रह्मन्ससैन्यो नंदनं प्रति ॥ ५ ॥ हस्तीचादाय तां मालां छित्त्वा तु धरणी-
 तले ॥ चिक्षेप च महाक्रुद्धस्तमित्याह महामुनिः ॥ ६ ॥ त्रैलोक्यैकश्रिया युक्तो यस्मात्त्वमवमन्यसे ॥ तव त्रैलोक्यं श्रीर्नष्टा भवत्येव न संशयः ॥ ७ ॥ ततः श-
 क्रो जगामाशु सुप्तश्च स्वपुरं पुनः ॥ ददर्श जगतां माताचांतर्द्धानं गता स्वयम् ॥ ८ ॥ नष्टमंतर्द्धानं वत्यांतदा तस्यां जगत्रयम् ॥ क्षुत्पिपासान्विताः सर्वे चुकु-
 शुर्वैर्निरंतरम् ॥ ९ ॥ नववर्षुर्वारिवाहाः शुष्काश्चैव जलाशयाः ॥ सर्वे ते शाखिनः शुष्काः फलपुष्पविवर्जिताः ॥ १० ॥ क्षुत्पिपासादिताः सर्वे ब्रह्मणः सन्नि-
 धिययुः ॥ तं सर्वैकथयामासुः दुःखशोकं पितामहम् ॥ ११ ॥ देवानां वचनं श्रुत्वा धाता देवगणैः सह ॥ भृग्वादिमुनिभिश्चैव प्रययौ क्षीरसागरम् ॥ १२ ॥
 विष्णुं समर्थयामास क्षीराब्धेरुत्तरे तटे ॥ मंत्रमष्टाक्षरं वेधा जपन् ध्यायन् जगत्पतिम् ॥ १३ ॥ ततः प्रसन्ने भगवान् सर्वपांच दिवौकसाम् ॥ वैनतेयं स मारुद्वाचा ग-
 तः सदयः प्रभुः ॥ १४ ॥ पीतवस्त्रं चतुर्बाहुं शंखचक्रगदाधरम् ॥ दृष्ट्वा तं जगतामीशं पुंडरीकनिभेक्षणम् ॥ १५ ॥ विष्णुं भवोदधेः पोतं वनमालाविभूषि-
 तम् ॥ श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कमानं दाशु परिप्लुताः ॥ १६ ॥ तुष्टुजं यशस्वेन नमश्च कुर्वन् निरंतरम् ॥ १७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ वरं वृणीष्व भो देवाः कस्माद्य-
 यं समागताः ॥ वरदोऽस्मितद्वदतवो ददामि च नान्यथा ॥ १८ ॥ ॥ देवा उचुः ॥ ॥ कृपालो ब्रह्मशापेन संपद्भिर्न जगत्रयम् ॥ क्षुत्पिपासादि तं नाथ स देवा सुर-
 मानुषम् ॥ १९ ॥ रक्ष सर्वानि मौल्लोकान्याताः स्म शरणं तव ॥ २० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ इंदिरा ब्रह्मशापेन चातर्द्धानं गता सुराः ॥ २१ ॥ यस्याः कटाक्षमात्रे-
 ण जगदैश्वर्यं संयुतम् ॥ तदा यूयं सुराः सर्वे चोत्पाट्य स्वर्गं पर्वतम् ॥ २२ ॥ मंदरं च ध्वंसं कृत्वा संपराजेन वेष्टितम् ॥ कुरुध्वं मथनं देवाः सदैव त्याः क्षीरसागरम् ॥ २३ ॥
 तस्मादुत्पत्स्य तेलक्ष्मीर्जगन्माता च भोः सुराः ॥ तथा हृष्टा महाभागा भविष्यन्थ न संशयः ॥ २४ ॥ धारयाम्यहमेवाद्रिकूर्मरूपेण सर्वतः ॥ इत्युक्त्वा भगवान् विष्णुं-
 तर्द्धानं जगाम सः ॥ जग्मुः सुरासुराः सर्वे समुद्रमथनं द्विज ॥ २५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखण्डे समुद्रमथनोद्योगो नामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ६४ ॥

प० पु०

॥ ६ ॥

॥ सूतउवाच ॥ ॥ ततोमरगणास्तेचसंगंधर्वाःसदानवा ॥ उत्पाद्व्यमंदिरंशैलंचिक्षिपुःपयसानिधौ ॥१॥ ततःसनातनःश्रीमान्दयालुर्जगदीश्वरः ॥ अधार
याद्विरेमूर्लंकूमरूपेणपृष्ठतः ॥ २ ॥ अनंततत्रसंवेष्टयममंथुर्दुग्धसागरम् ॥ एकादश्यामध्यमानेचोद्भूतंप्रथमंद्भिज ॥ ३ ॥ कालकूटविषंतेतुहङ्गासर्वेप्रदुद्बुः ॥
ततस्तान्विदुतान्दङ्गाशंकरश्चोक्तवानिदम् ॥४॥ भोभोमरगणायूयंविषंकरुतमादरम् ॥ वारयिष्याम्यहंतूर्णकालकूटमहाविषम् ॥ ५ ॥ इत्युक्तापावतीना
थोध्यायन्नारायणंहादि ॥ महामंत्रसमुच्चार्यविषमादद्भ्यंकरम् ॥ ६ ॥ महामंत्रप्रभावेणविषंजीर्णगतमहत् ॥ अच्युतानंतगोविंदइतिनामत्रयंहरः ॥ ७ ॥
योजयेत्प्रयतोभक्त्याप्रणवाद्यंनमोक्तिकम् ॥ विषभोगाग्निजंतस्यनास्तिमृत्योर्भयंतथा ॥ ८ ॥ ततोहृष्टमनादेवाममंथुःक्षीरसागरम् ॥ ततोऽलक्ष्मीःसमुत्प
न्नाकालास्यारक्तलोचना ॥ ९ ॥ रूक्षपिंगलकेशाचजर्तीविभ्रतीतनुम् ॥ साचज्येष्टाब्रवीदेवान्किंकर्तव्यमयेतिवै ॥ १० ॥ देवास्तथानुवृत्तांचदेवीदुः
खस्यभाजनम् ॥ येषांनृणांगृहेदेवीकलहःसंप्रवर्तते ॥ ११ ॥ तत्रस्थानंप्रयच्छामोवसज्येष्टेशुभान्विता ॥ निष्ठुरंवचनंयेचवदंतियेनृतंनराः ॥ १२ ॥ सं
ध्यायांयेहिचाश्रंतिदुःखदातिष्ठतद्गृहे ॥ कपालकेशभस्मास्थितुषांगाराणियत्रतु ॥ १३ ॥ स्थानंज्येष्टतत्रतवभविष्यतिनसंशयः ॥ अकृत्वापादयोधौ
तंयेचाश्रंतिनराधमाः ॥ १४ ॥ तद्गृहेसर्वदातिष्ठदुःखदारिद्र्यायिनी ॥ बालुकालवर्णांगारैःकुर्वंतिदंतधावनम् ॥ १५ ॥ तेषांगृहेसदातिष्ठदुःखदाकलि
नासह ॥ छत्राकंश्रीफलंशिष्टंयेखादंतिनराधमाः ॥ १६ ॥ गृहेतेषांतवस्थानंज्येष्टेकलुपदायिनि ॥ तिलपिष्टमलाबुंयेगृजंनपोतिकादलम् ॥१७॥ कलंबुकं
पलांडुंयेचाश्रंतिपापबुद्धयः ॥ तेषांगृहेतवस्थानंभविष्यतिनसंशयः ॥ १८ ॥ गुरुदेवातिथीनांचयज्ञदानविवर्जितम् ॥ यत्रवेदध्वनिर्नास्तितत्रतिष्ठसदा
ऽशुभे ॥ १९ ॥ दंपत्योःकलहोयत्रपितृदेवार्चनंनवै ॥ दुरोदररतायत्रतत्रतिष्ठसदाशुभे ॥ २० ॥ परदाररतायत्रपरद्रव्यापहारिणः ॥ विप्रसज्जनवृद्धानां
यत्रपूजानविद्यते॥तत्रस्थानेसदातिष्ठपापदारिद्र्यायिनी ॥२१॥ इत्यादिश्यसुराज्येष्टांसर्वेषांकलिबल्लभाम् ॥ क्षीराब्धेमथनंचक्रुःपुनस्तेसुसमाहिताः ॥२२॥
इति श्रीपाद्मेहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेसमुद्रमथनंनमाननवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ऐरावतस्ततो जज्ञेतथैवोच्चैःश्रवाहयः ॥
धन्वंतरिःपारिजातःसुराभिश्चाप्सरोदयः ॥ १ ॥ ततःप्रभातसमयेद्वादश्यामुदितेरवौ ॥ उत्पन्नाश्रीर्महालक्ष्मीःसर्वलक्षणशोभिता ॥ २ ॥ ददृशुस्तांमहा
देवींमातरंधर्मदेवताः ॥ प्रहृष्टाःसर्वजंतूनांश्रीकृष्णहृदयालयाम् ॥ ३ ॥ लक्ष्मीभ्राताशीतरश्मिर्जातश्चसुधयाततः ॥ उत्पन्नासाहरेर्जायातुलसीलोक
पावनी ॥ ४ ॥ तंशैलंपूर्ववत्स्थाप्यपरिपूर्णमनोरथाः ॥ समेत्यमातरंस्तुत्वाजेपुःश्रीसूक्तमुत्तमम् ॥ ५ ॥ ततःप्रसन्नासादेवीसर्वांनुदेवानुवाचह ॥ वरं

ब्र० खं० च०

अ० १०

॥ ६ ॥

वृणीष्वंभद्रंवेवरदाहंसुरोत्तमाः ॥ ६ ॥ ॥ देवाऽऽबुः ॥ ॥ प्रसीदकमलेदेविसर्वमातर्हरिप्रिये ॥ त्वयाविनाजगच्छन्त्यंकुरुप्राणप्ररक्षणम् ॥ ७ ॥ इत्युक्ता
 सामहालक्ष्मीःप्राहनारायणप्रिया ॥ इदानीं सर्वजंतूनां प्राणरक्षां करोम्यहम् ॥ ८ ॥ ततो नारायणः श्रीमान्छंखचक्रगदाधरः ॥ आविर्भवसहसोदयालु
 र्जगदीश्वरः ॥ ९ ॥ ततस्तेतुष्टुबुद्धेःप्रणम्यजगतां पतिम् ॥ कृतान्जलिपुटाःप्रोक्षुःहर्षगद्गदभाषिणः ॥ १० ॥ गृहाणमातरं विष्णोमाहिर्षीं वल्लभां तव ॥ सं
 साररक्षणार्थाय लक्ष्मीमनपगामिनीम् ॥ यावत्प्रतिज्ञानोचक्रेतावत्प्राहेदिराहरिम् ॥ ११ ॥ ॥ लक्ष्मीरुवाच ॥ ॥ अविवाह्यकथं ज्येष्ठामलक्ष्मीमधुसूदन ॥
 तस्याः कनिष्ठां मानाथ विवाहं कर्तुमिच्छसि ॥ ज्येष्ठायां च स्थितायां वै कनिष्ठा परिणीयते ॥ १२ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ इति श्रुत्वा ततो विष्णुर्ददौ चोद्दाल
 काय च ॥ वेदवाक्यानु रूपेण ह्यलक्ष्मीं निजैः सह ॥ १३ ॥ ततो नारायणः श्रीमान् लक्ष्मीमंगी चकार ह ॥ ततः सुरगणाः सर्वे नमश्चक्रुः पुनः पुनः ॥ १४ ॥
 अथ ते चासुरान् सर्वान् जघ्नुः सर्वे वलाधिकाः ॥ सर्वे ते क्रदमानाश्च गताश्चैव दिशो दश ॥ १५ ॥ सुधां तत्सादितुं चक्रुर्देवाः पंक्ति यथाक्रमम् ॥ श्रीविष्णोराज्ञ
 या सर्वे चोक्षुः श्वेव परस्परम् ॥ १६ ॥ त्वंच देहित्वंच देहित्वंच देहीति चाब्रुवन् ॥ न शक्तोऽस्मि न शक्तोऽस्मि न शक्तोऽस्मीति चाब्रुवन् ॥ १७ ॥ ततो विष्णुः समु
 त्स्थौ स्त्रीरूपं च दधार ह ॥ चकार स्वर्णपात्रे तत् पीयूषं परिषेणम् ॥ १८ ॥ पीयूषभक्षणं राहु र्यावत्कुर्याद्विजोत्तम ॥ चंद्रमूर्यौ चोक्तवन्तौ राक्षसोऽसौ छला
 गतः ॥ १९ ॥ ततः क्रुद्धो जगन्नाथो जघान स्वर्णपात्रतः ॥ शिरस्तस्य पपातोर्व्यां केतुर्नाम्ना बभूव ह ॥ २० ॥ राहु केतू ततस्तूर्णगतौ तोभयविह्वलौ ॥ इदा
 नीं तद्दिने प्राते चंद्रमूर्यौ संयुज्यते ॥ २१ ॥ कुर्याद्वासे सैंहि केयस्तत्क्षणं दुर्लभं भवेत् ॥ सर्वगंगा समंतो यवेदव्यास समाद्विजाः ॥ २२ ॥ स्नानं वायसर्तौ र्थे योगंगाम्ना
 न फलं लभेत् ॥ दानमक्षयपुण्यं स्यात्कोटिजन्मार्जितं तथा ॥ २३ ॥ पापं नश्येत्समूलं च किंपुनः क्रतुकोटिभिः ॥ विद्यार्थी लभते विद्यां पुत्रार्थो पुत्रमाप्न्यते ॥ २४ ॥ मो
 क्षार्थं लभते मोक्षं मंत्रसिद्धिर्भवेद्भुवम् ॥ इति ते कथितं विप्रसमुद्रमथनं तु तत् ॥ २५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखण्डे सूतशौनकादिक संवादे समुद्रमथनं ना
 म दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ शौनक उवाच ॥ ॥ इदानीं श्रोतुमिच्छामि कथं स्वयथार्थतः ॥ हरिस्वरूपिणा साक्षाद्वेदव्यासेन शासित ॥ १ ॥ निरहंकारहे
 सूत लोका नुग्रहकारक ॥ केन स्यात्सुभगानारीपापिनी च सुदुर्भगा ॥ २ ॥ पतिप्रियां गेकेन स्याद्द्रुपिता च क्षुपोः सुधा ॥ केन वा जायते लक्ष्मीस्तन्मे ब्रूहि तपोध
 न ॥ ३ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ यदि पुण्यमिदं विप्रवृत्तं परमदुर्लभम् ॥ शृणुष्व भोः समासेन कथयामि विधानतः ॥ ४ ॥ आसीद्ब्रह्म श्रवराजा युगेद्वापरसंज्ञके ॥

प० पु०

॥ ७ ॥

सौराष्ट्रदेशवासीचवेदेदांगपारगः ॥ ५ ॥ भार्यातस्यचसंजातानाम्रासुरातिचंद्रिका ॥ तस्यांबभूवुःश्रीराज्ञःसप्तपुत्रामनोरमाः ॥ ६ ॥ ततोभिजातादुहितासुं
दरीसत्यवादिनी ॥ इयामबालाचविप्रैर्द्रनाम्नाप्रीतिकरीपितुः ॥ ७ ॥ अथैकदाश्यामबालासुवर्णसिकतासुच ॥ गृधैर्मनोहरैरैतैःसखिभिःक्रीडितुंमुदा ॥ ८ ॥
जगामनीपवृक्षस्यतलं परमदुर्लभम् ॥ एतस्मिन्नंतरेविप्रलक्ष्मीःसंसारतारिणी ॥ ९ ॥ लोकानांतीतिदासाथसमायातास्वयंपुरः ॥ धृत्वाचब्राह्मणीरूपं
लितांगीचभूसुर ॥ १० ॥ अखिलानांचलोकानांशास्त्राज्ञःक्षयंविना ॥ केषांक्षुद्रतराणांहिगृहेगच्छामिसांप्रतम् ॥ ११ ॥ ॥ इतिसंचित्यमनसागताराजनिकेत
नम् ॥ सुवर्णभित्तिभिर्युक्तंपताकाभिरलंकृतम् ॥ १२ ॥ सिंहद्वारमतिक्रम्यप्राहदौवारिकीर्तितः ॥ द्वारंजहिहिभोद्वारिनियुक्तेषुभलक्षणे ॥ १३ ॥ यामिवेगेनपश्या
मिराज्ञासुरातिचंद्रिकाम् ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यारत्नदंडकराचसा ॥ कोकिलावाक्यवन्मुक्तं परमहर्षमाययौ ॥ १४ ॥ द्वारनियुक्तोवाच ॥ किंमवहसेवृद्धेकःपति
स्तावकःपुनः ॥ आगतासिकथंकिंतेकार्य्यराज्ञ्याश्चदर्शने ॥ कस्मार्त्तिकब्रूहि विप्रेत्वं श्रोतुं कौतुहलं हि मे ॥ १५ ॥ ॥ वृद्धोवाच ॥ ॥ शृणु पोष्ये महाराज पत्न्यादंड
करेयदा ॥ श्रोतुं कौतुहलं तेस्तिमदागमनकारणम् ॥ १६ ॥ प्रसिद्धाकमलानाम्राचाहंप्राणेश्वरोमम ॥ भुवनेशइतिख्यातोनाम्नाद्वारवतीपुरी ॥ १७ ॥
तस्यावैवर्त्ततेपोष्येममप्राणेश्वरस्तनः ॥ आगताहंरत्नेवेत्रकेशृणुसकौतुकम् ॥ १८ ॥ ममागमनकार्य्यहिवर्च्मादानांतिवाग्रतः ॥ पुरासीद्वैश्यकुलजारा
ज्ञीतवचदुःखिनी ॥ १९ ॥ एकस्मिन्निदिवसेपोष्येपतिनाकलहःकृतः ॥ तयानार्याचदुःखिन्याततोवैभर्तृपीडिता ॥ २० ॥ वार्हिभूयद्रुतंगेहाद्रुदंतीचपुनःपु
नः ॥ तस्याश्वरोदनंश्रुत्वाचागताहंसमीपतः ॥ २१ ॥ अपृच्छंसर्ववृत्तांतंकथितोवैयथार्थतः ॥ तयाततोव्रतवरमुपदेशंदाम्यहम् ॥ २२ ॥ ममोपदे
शतःसवैचक्रेव्रतवरंमुदा ॥ तस्यप्रसादाद्भोद्वाःस्थेसंजातासुखिताचसा ॥ २३ ॥ कदाचिद्वैश्यकुलजापत्यामृत्योर्वशंगता ॥ समानेतुंततस्तौतुविहिता
खिलघातकौ ॥ २४ ॥ किंकरान्प्रेषयामासचंडाद्यान्धर्मराट्प्रभुः ॥ यमाज्ञयासमायातायमदूताभयंकराः ॥ २५ ॥ बद्धातौचर्मपाशेनलोहमुद्वरपाण
यः ॥ उद्यमंचक्रिरेगंतुंयमस्यशरणंप्रति ॥ २६ ॥ अत्रांतरेचलक्ष्म्यास्तेदूताविष्णुपरायणाः ॥ समानेतुंसमायाताःशंखचक्रगदाधराः ॥ २७ ॥ दृष्ट्वा
तथाविधांस्तांश्चयमदूताःपलायिताः ॥ लक्ष्मीदूतामहात्मानःस्वप्रकाशादयस्तथा ॥ २८ ॥ पाशंछित्त्वासमारोप्यराजहंसयुतेरथे ॥ जग्मुर्लक्ष्मीपुरं
सर्वेसहसाकाशवर्त्मना ॥ २९ ॥ यावद्द्वारंव्रतवरंकृत्वावैश्याचसातदा ॥ तावत्कल्पसहस्राणितस्थतुःकमलापुरे ॥ ३० ॥ पुण्यशेषस्यभोगार्थंजा
तोरानान्वयेधुना ॥ व्रतंचविस्मृतौद्रास्थेराजसंपत्तिगर्वितौ ॥ तस्माच्चतवतस्यापिचोपदेशार्थमागता ॥ ३१ ॥ ॥ द्वाःस्थोवाच ॥ ॥ केने

ब्र०खं०च०

अ० ११

॥ ७ ॥

वतुविधानेन वृद्धे व्रतवरंकृतम् ॥ कस्मिन्मासे व्रतं श्रेष्ठं देवताकाचपूज्यते ॥ ३२ ॥ एतन्मे पृच्छतो मातर्यथा वदन्तु मर्हसि ॥ ॥ कमलोवाच ॥ कार्त्तिके च व्यतिक्रान्तिमार्गशीर्षे समागते ॥ तस्मिन्मासे च भोपोष्ये वासरे गुरुसंज्ञके ॥ ३३ ॥ ततः पूर्वाह्णसमये सकलैर्व्रतिभिर्वृता ॥ नारायणेन सहितां लक्ष्मीं संपूजयेत्ततः ॥ ३४ ॥ मिष्टैः पायसयुक्तैश्च भुक्तैश्च खंडमिश्रितैः ॥ लक्ष्मीं संतोषयेत्प्रेष्येततः संप्रार्थयेदिदम् ॥ ३५ ॥ त्रैलोक्यपूजिते देविकमले विष्णु वल्लभे ॥ यथा त्वमचलाकृष्णेतथा भवमयि स्थिता ॥ ३६ ॥ ईश्वरीकमले देवि शरणं च भवानये ॥ नानोपहारद्रव्यैश्च लक्ष्मीमाज्ञाप्य तोषयेत् ॥ ३७ ॥ शास्त्रैश्च पूजयेद्देवीं महोत्सवसमन्विताम् ॥ ततो नैवेद्यशेषांश्च दत्वा ब्राह्मणसत्तमम् ॥ ३८ ॥ आत्मानं स्वपतिं पुत्रान् पोष्ये न्यानपिसेवकान् ॥ द्वितीये तु गुरोर्वारं विशेषं शृणु सुंदरि ॥ ३९ ॥ चित्रधूलीप्रशस्ते श्वभ्रातृगोधूमनिमित्तैः ॥ तोषयेत्कमलादेव्याः कुर्याद्वै भक्तिभावतः ॥ ४० ॥ तृतीये खंडसंयुक्तं दध्योदनं निवेदनम् ॥ शामाकशालिकासारैश्च तुर्थे पूजयेन्मुदा ॥ ४१ ॥ लक्ष्मीं देवीं प्रयत्नेन रत्नदंडकरेततः ॥ लक्ष्मीं देवीं प्रीतयेत्तु ब्राह्मणान् पूजयेद्देवैः ॥ ४२ ॥ वस्त्रालंकारभोग्यैश्च फलैर्नानाविधैस्तथा ॥ ॥ पोष्योवाच ॥ ॥ अत्रैव तिष्ठ भो वृद्धे राज्ञी सुरतिचंद्रिकाम् ॥ ४३ ॥ विज्ञाप्य त्वां नयिष्यामि माक्रोधं कुरु सत्तमे ॥ इत्युक्त्वा सा तु चार्वंगी गताराज्ञी समीपतः ॥ ४४ ॥ शिरस्यंजलिमाधाय पोष्या ब्रह्मन् समूलतः ॥ आरभ्य सांगपर्यंतं यदूचे कमलालया ॥ ४५ ॥ तत्सर्वं कथयामास राज्ञी सुरतिचंद्रिकाम् ॥ द्वारपालीवचः श्रुत्वा राज्ञी सुरतिचंद्रिका ॥ ४६ ॥ जगाम ब्राह्मणी पार्श्वं सगर्वा प्राह सुंदरी ॥ ॥ राह्युवाच ॥ ॥ वृद्धे ब्राह्मणि किं वृत्तं चोपदेशार्थं मागता ॥ ४७ ॥ कथय स्वचिरं महां भयंत्यक्वा यथा सुखम् ॥ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ तवानीति महद्वृत्तं गंतुमिच्छामि चंचला ॥ ४८ ॥ कथयिष्यामि किं दुष्टं व्रतं परमदुर्लभम् ॥ इदं रावासरे चाद्यचांडालेन करोष्वित् ॥ ४९ ॥ तद्दृष्टमपि कादुष्टे तद्देहगर्विते धुना ॥ तच्छ्रुत्वा ब्राह्मणी वाक्यं कोधसंरक्तलोचना ॥ ५० ॥ जरंती ब्राह्मणी चैव प्रहारं च चकार सा ॥ ततः सा कमलावृद्धा क्रंदमाना पलायिता ॥ ५१ ॥ क्रीडमाना ततः श्यामा ब्राह्मणी क्रन्दनध्वनिम् ॥ आगता स्याः समीपं तु श्रुत्वा बालातपोधना ॥ ५२ ॥ ॥ श्यामा बालोवाच ॥ ॥ वृद्धे व्यथेह शीकेन दत्ता तुभ्यं वदस्व मे ॥ तस्यावचनमाकर्ण्य शोकगद्गदया गिरा ॥ ५३ ॥ कमलाकाथितं सर्ववृत्तांतं द्विजसत्तम ॥ श्यामा बालाततः श्रुत्वा ब्रतं परमदुर्लभम् ॥ ५४ ॥ शास्त्रोक्तविधिना चक्रे सश्रद्धं च सभक्तितः ॥ त्रिवारे परिपूर्णं तु तुर्यं वारं समागते ॥ ५५ ॥ विवाहकर्मसंसिद्धं द्विजलक्ष्मीप्रसादतः ॥ श्रीसिद्धेश्वरदेवस्य नृपते भूषते जसः ॥ ५६ ॥ मालाधरो नाम सुतो गृहीत्वा तां गृहगतः ॥ अथ तस्यां गतायां तु ब्रह्मन् शृणुष्व कौतुकम् ॥ ५७ ॥ राज्ञी गृहे च

सर्वाणि स्थितानि सुबहूनि च ॥ द्रव्याणि क्रेन नीतानि न ज्ञातान्यपि भूमु ॥ ५८ ॥ निर्विक्ता बुद्धिहीना सा चान्न वस्त्रविर्जिता ॥ उपविष्टा च केनापि गतुं च दुहितु
 गृहम् ॥ ५९ ॥ प्रेषयामास भर्तारं किंचित्प्रार्थनहेतवे ॥ तस्य मालाधरस्यापि प्रामेच सरसी तटे ॥ ६० ॥ कालेन कियता विप्रप्रविवेश च कष्टतः ॥ त
 स्माजलं समानेतुं तस्यादास्यः समागताः ॥ तं दृष्ट्वा दुःखिनां श्रेष्ठं पप्रच्छुः सा तु कं पिता ॥ ६१ ॥ ॥ दास्य ऊचुः ॥ ॥ कस्त्वं कुतः समायातो मां सरक्त
 विवर्जितः ॥ रूक्षां गोरूक्षकेशश्च तत्सर्वं कथयस्व नः ॥ ६२ ॥ ॥ दरिद्रवाच ॥ ॥ इयामावाला पिता चाहं सौराष्ट्रनगरागतः ॥ कथ
 यच्च भो दास्यः इयामावाला समीपतः ॥ ६३ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य कौतूहल समन्विताः ॥ परस्परमुखाः सर्वा जहसुः स्वपुरंगताः ॥ ६४ ॥ इयामा
 वाला च कथितं सर्वं वृत्तं च भोद्विज ॥ श्रुत्वैतद्वचनं तासां प्रेषयामास सेवकां ॥ ६५ ॥ पुष्पतैलं दिव्य वस्त्रं च दनं पर्णवीटिकाम् ॥ घोटकं च तथा दत्त्वा पितरं प्र
 तिसुदरी ॥ ६६ ॥ गत्वा तथ सर्वे ते भृत्याः कृत्वा सुवेषमुत्तमम् ॥ इयामावाला गृहं निन्युर्देवराजगृहोपमम् ॥ ६७ ॥ इयामावाला ततश्चैव पितरं दुःखिनां वरम् ॥
 इयात्यन्तं सघृतं चैव भोजयामास यत्नतः ॥ ६८ ॥ तुर्येषु समतीतेषु दिवसेषु तपाधेन ॥ प्रेषयामास तं दत्त्वा गुप्तपात्रस्थितं धनम् ॥ ६९ ॥ ततः प्रविश्य स्व
 गृहे धनं पात्रान्तरस्थितम् ॥ ददृशौ गारनिचयं रुरोद भृशदुःखितः ॥ ७० ॥ दुहितुः सदनं यातुं निःसारगृहागतः ॥ तत्रैव सरसीकूले प्रविवेश च दुःखिनी ॥ ७१ ॥
 तथैनां च समानीतां यथास्याः प्राणवल्लभाम् ॥ तथैव पूजयामास मातुस्नेहात्पतिव्रता ॥ ७२ ॥ एतस्मिन् समये विप्रलक्ष्मी वासरमुत्तमम् ॥ इयामावाला
 कारयितुं मनश्चक्रे च मातरम् ॥ ७३ ॥ तस्यामाता दरिद्राणि भुक्त्वा वैकांतिकेपि च ॥ शावकानां तु चोच्छिष्टं लक्ष्मीकोपसमन्विता ॥ ७४ ॥ इंदिरायास्तु
 तीयानि वासराणि गतान्यपि ॥ चतुर्थं वासरे तां तत्कारयामास सा दृढम् ॥ ७५ ॥ आगतानगरं सा वैराज्ञी सुरतिचंद्रिका ॥ दृष्ट्वा गृहं तथा दिव्यमिंदिरायाः प्रसाद
 तः ॥ ७६ ॥ इयामावाला च विप्रेन्द्रकदाचित्समये पुनः ॥ मातुर्गृहं गता चाथ ऐश्वर्यस्य दिदृक्षया ॥ ७७ ॥ इयामावाला ततो दूराद् दृष्ट्वा संकुपिता च सा ॥ न प
 श्यामि मुखं तस्या इत्युक्त्वा लक्षिता स्थिता ॥ ७८ ॥ गत्वा गृहांतरालं च गृहीत्वा सैध्वं च सा ॥ आगता स्वगृहं किंचित् तूष्णीं लक्ष्मीसमाश्रितम् ॥ ७९ ॥ राजा
 स्वामी च पप्रच्छ तां सार्धं पतिदेवताम् ॥ किमानीतं त्वया कतिकथं स्वममाग्रतः ॥ ८० ॥ ॥ कांतो वाच ॥ ॥ राज्यसारं समानीतं दर्शयिष्यामि भोज
 ने ॥ इत्युक्त्वा सा तदा पार्कं कृत्वा चलवर्णा विना ॥ ८१ ॥ अन्नादिकं ततो दत्त्वा मालाधराय भूभुजे ॥ ततो मालाधरो राजा व्यजनं लवणवर्जितम् ॥ ८२ ॥ भुक्त्वा

वेयुष्यतां प्राप्नोराज्यसारं ददौ च सा ॥ तदा हृष्टमनराजा भोजनं कृतवान् द्विज ॥ ८३ ॥ प्रशंसं स च तानारीं धन्या धन्या इति ब्रुवन् ॥ एतद्व्रतं च यानारीन करो
 तिमहादरात् ॥ ८४ ॥ जन्मजन्मनिसानारीदरिद्रा दुर्भाभवेत् ॥ इदं वा शृणुयाद्भक्त्या पठेद्यो वा समाहितः ॥ ८५ ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तो लक्ष्मीलोकं लभे
 च सः ॥ इमां व्रतकथां यातुन श्रुत्वा क्रियते व्रतम् ॥ तस्या व्रतफलं चैव नश्यत्येव न संशयः ॥ ८६ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखण्डे सूतशौनकसंवादे
 एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ७३ ॥ ॥ शौनक उवाच ॥ ॥ केन पुण्येन भो सूत चान्येन गतपातकः ॥ नरो याति हरेः स्थानं तद्ब्रह्म स्वानुकंपया ॥ १ ॥
 ॥ सूत उवाच ॥ ॥ ब्राह्मणस्य धनैः प्राणान् प्राणैर्वापि द्विजोत्तम ॥ रक्षां करोति यो मर्त्यां विष्णुलोकं स गच्छति ॥ २ ॥ पुराराजा दीननाथो द्वापरे संज्ञके
 युगे ॥ आसीद पुत्रो बलवान् वैष्णवः स तु याजकः ॥ ३ ॥ एकदा गालवं राजा प्रच्छ विनयान्वितः ॥ केन पुण्येन जायेत पुत्रो वै करुणार्णव ॥ ४ ॥ वदस्व मुनि शार्दूल
 करिष्यामि तवाज्ञया ॥ येषं नृणां नास्ति सुतो जीवन् हि निरर्थकम् ॥ ५ ॥ गालव उवाच ॥ ॥ राजन् शृणुष्व अवहितो यत्पुष्टोऽस्मि तवाग्रतः ॥ कथयामि समासे
 न पुत्रस्योद्भवकारणम् ॥ ६ ॥ क्रतुं च न रमेधाख्यं कुरुष्व राजसत्तम ॥ तदा ते संततिः स्याद्वै सर्वलक्षणसंयुता ॥ ७ ॥ ॥ राजा उवाच ॥ ॥ न रमेधं महायज्ञं यज्ञानां
 प्रवरं द्विज ॥ कीदृशं न रमानीयं करिष्यामि गुरो वद ॥ ८ ॥ ॥ गालव उवाच ॥ ॥ सुंदरांगः सुवदनः समस्तशास्त्रविद्वेत् ॥ सत्कुले यदि जातः स
 तदा यज्ञाय कल्पते ॥ ९ ॥ अंगहीनः कृष्णवर्णो मूर्खो योग्यो भवेन्न हि ॥ इत्युक्ते गालवे विप्रस राजा मनोजेश्वरः ॥ १० ॥ प्रेयामास दूतांश्च कथयित्वा मुनेर्व
 चः ॥ द्रविणं बहुदत्त्वा च गालव प्रमुखान् द्विजान् ॥ ११ ॥ यज्ञार्थं वरयामास समस्तशास्त्रपारगान् ॥ ततो राजा ज्ञया दूताः देशं देशं मुदा गताः ॥ १२ ॥ ग्रामे
 ग्रामे द्विजश्रेष्ठपत्तने पिसमाहिताः ॥ कुत्रापि न प्राप्तं वंतो गता ज न पदंततः ॥ १३ ॥ नाम्ना दशपुरं विप्रकीर्णं गुणिभिर्द्विजैः ॥ यत्र नारीः सुकेशीश्च मृगशा
 वकचक्षुषः ॥ १४ ॥ दृष्ट्वा मुह्यति पुरुषाश्चंद्रमुख्यश्च ता यतः ॥ तस्मिन् पुरे मनोरम्ये कृष्णदेव इति द्विजः ॥ १५ ॥ आसीत् पुत्रैस्त्रिभिः सार्द्धं भार्यया च सुशी
 लया ॥ वैष्णवः प्रियवादी च विष्णुपूजारतः सदा ॥ १६ ॥ साग्निकः पितृभक्तश्च वैष्णवानां प्रियंकरः ॥ प्रार्थनां च कुरथते राज्ञो दूता द्विजोत्तमम् ॥ १७ ॥
 पुत्रदेहीति देहीति वद ब्राह्मणसत्तम ॥ नास्ति राज्ञो द्विजश्रेष्ठ पुत्रः संतापनाशनः ॥ १८ ॥ तदर्थं न रमेधाख्ये यज्ञे भवसदीक्षितः ॥ नेष्यामस्तव पुत्रं वैर्बलिदातुं
 महाकतौ ॥ १९ ॥ सुवर्णानां च तुल्यं ब्रह्म त्रय समाहितः ॥ सुखेन यदि दातव्यो नो पुत्रः पुत्रलालसात् ॥ २० ॥ तदा बलेन नेष्यामो राजा ज्ञाकारिणो वियम् ॥
 दूतानां वचनं श्रुत्वा ब्राह्मणौ शोकविह्वलौ ॥ २१ ॥ अभूतां विगतप्राणां विवसं शयमानसौ ॥ किं धनेन सुवर्णेन जीवनेनापि सद्गना ॥ प्रोवाचे देव चः सोपि ब्राह्म

प० पु०

॥ ९ ॥

णोराजपुरुषान् ॥ २२ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ यदिदूताः समानेतुं पुत्रं शोकतमोपहम् ॥ आगतानि श्वितं यूयं शृणुध्वं वचनं मम ॥ २३ ॥ स्थित्वा पृथिव्यां को भ्रष्टा राजा ज्ञाकर्तुं मिच्छति ॥ पुत्रं हित्वा किं तु यूयं वृद्धं मानयत द्विजम् ॥ २४ ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा दूताः क्रोधसमन्विताः ॥ बलात्कारेण तद्ग्रेहे सुवर्णानि च तत्पुत्रं ॥ २५ ॥ यदानेतुं मनश्च कुस्तं तु पुत्रं किल ते कुधा ॥ बद्धां जलिपुटो भूत्वा रुदन् प्रोवाच स द्विजः ॥ २६ ॥ पुत्राणां ज्येष्ठपुत्रमेहित्वा न्यपुत्रमुत्तमम् ॥ नयतेति वचो वक्तुं वक्रनायाति हे जनाः ॥ २७ ॥ द्विजस्य वचनं श्रुत्वा ब्राह्मणारुदतीं सतीम् ॥ प्रोचुर्दूताः कनीयां संपुत्रं देहीति सत्तमम् ॥ २८ ॥ तेषां मिति वचः श्रुत्वा ब्राह्मणभूमितस्तदा ॥ पपात वात्ययासाद्धरं भेवभृशदुःखिनी ॥ २९ ॥ मुद्वंसा समादाय मौलौ चाताडयद्वलात् ॥ कनिष्ठं मत्सुतं दूतानां पिदास्यामि सर्वथा ॥ ३० ॥ एतस्मिन् समये विप्रविप्रस्य मध्यमः सुतः ॥ प्रोवाच विनया विष्टः प्रणम्य पितरौ रुदन् ॥ ३१ ॥ माता यदि विपदं दद्यात्पित्रा विक्रीयते सुतः ॥ राजा हरति सर्वस्वं कस्तत्र पालको भवेत् ॥ ३२ ॥ इत्युक्त्वा तत्सुतो मूर्ध्ना प्रणम्य पितरौ सह ॥ दूतैर्जगाम त्वरितैराज्ञोऽस्य दीक्षितस्य च ॥ ३३ ॥ अथ तौ ब्राह्मणौ पुत्रविच्छेदं कृष्टमानसौ ॥ रुदित्वा च रुदित्वा च अंधभावं प्रजग्मतुः ॥ ३४ ॥ अथ ते पथ्य गच्छन्तं विश्वामित्रमुनेः किल ॥ आश्रमं शिष्ययुक्तं च सेवितं मृगशावकैः ॥ ३५ ॥ समुनी राजपुरुषान् हृद्वपि प्रच्छसादरम् ॥ केयूरं होतुं कुत्र गतायथा कावृत्तिरुच्यताम् ॥ ३६ ॥ ॥ राजदूता उचुः ॥ शृणुष्व आवहितो विप्रराज्ञः पुत्रो न जायते ॥ तदर्थं न रमेधा ल्येयज्ञे राजा सुदीक्षितः ॥ ३७ ॥ नयामस्तत्र वल्यर्थं मिमं ब्राह्मणपुत्रकम् ॥ इति ते पां वचः श्रुत्वा सविप्रः सदयो भवत् ॥ ३८ ॥ प्राणाममापि गच्छन्तु सुखी भवतु वालकः ॥ बालकार्थं द्विजार्थं च स्वाभ्यर्थं ये जना इह ॥ ३९ ॥ त्यजन्ति तृणवत् प्राणांस्ते षालोकाः सनातनाः ॥ विमृश्येति मुनिः स्वांति संप्रोवाच द्विजर्षभः ॥ ४० ॥ यज्ञे वलिसमादातुमिमं ब्राह्मणबालकम् ॥ हित्वा मानयथाथा शुद्ध्यं बालक उत्तमः ॥ ४१ ॥ संसारे जन्मसंप्राप्य न लब्धं सुखमत्र च ॥ अनेन बालकेनापि मरिष्यति कथं त्वयम् ॥ ४२ ॥ आगते स्मिन् गृहाद् दूताः पितरावस्य दुःखितौ ॥ हतभाग्यौ गतो नूनं यमस्येव गृहं प्रति ॥ ४३ ॥ एवं तस्य वचः श्रुत्वा दूताः प्रोचुरथ द्विजम् ॥ भूपालस्य विनाज्ञां वै दीननाथस्य भूसुर ॥ ४४ ॥ नेतुं त्वां पलितं प्राज्ञनेष्यामो हि कथं वयम् ॥ एवमुक्त्वा च ते दूता जग्मूराज्ञः पुरीतदा ॥ ४५ ॥ समुनिर्दूतसंघैश्च गतवान् यज्ञमंदिरम् ॥ राजानं कथयामासुर्दूता विप्रस्य चेष्टितम् ॥ ४६ ॥ तच्छ्रुत्वा शंकितमनाः प्रोवाचे देवचः सत्तमम् ॥ मुनेयद्यपि मे यज्ञे कृते पुत्रो भविष्यति ॥ ४७ ॥ बलिं विनापि भो ब्रह्मन्तदा विप्रसुतं नय ॥ ४८ ॥ ॥ मुनिरुवाच ॥ ॥ यज्ञे त्वया कृते राजन् महापुत्रो भविष्यति ॥ अत्र ते संशयो मा भूदमोच म

ब० ख० च०

अ० १२

॥ ९ ॥

पिदर्शनम् ॥ ४९ ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा राजा त्वत्तसहर्षकः ॥ चक्रे पूर्णाहुतिं यज्ञे समस्तैर्भुविभिः सह ॥ ५० ॥ अथातः समुनिः श्रेष्ठो ब्राह्मणस्य सुतं
 चतम् ॥ गृह्यदशपुराणानामनगरगतं वास्तदा ॥ ५१ ॥ भवनं तस्य गत्वा च उक्तवान् वचनं मुनिः ॥ गृहे त्वं तिष्ठसे विप्रतिष्ठा मिमृतवन्मुने ॥ ५२ ॥
 राजा बलेन मे पुत्रं नीतवान् किं करोम्यहम् ॥ पुत्रे गते च भो विप्रदं पत्योरावयोः पुनः ॥ ५३ ॥ गतानि चांधभावं वैक्रंदनैर्लोचनान्यपि ॥ अथासौ मुनिः शार्दूलः पु
 त्रं पश्यनयेति च ॥ ५४ ॥ उक्तवांस्तौ यदा विप्रब्राह्मणौ जातहर्षकौ ॥ पुत्राया कारणं कृत्वा गतावतौ वहिः क्षणात् ॥ ५५ ॥ मुनेर्वचनसिद्धित्वात् तत्क्षणलोच
 नंतयोः ॥ आलोकं तु गतं तूष्णं पुत्रस्य दर्शनादपि ॥ ५६ ॥ पुत्रस्य सुखपद्मं तौ लोचने रलसिंभैः ॥ पीत्वा मुनिं चिरंतं च नमस्कृत्य पुनः पुनः ॥ ५७ ॥ प्रो
 चतुर्वचनं विप्रब्राह्मणौ प्रियवादिनौ ॥ अहो मुने जीवदानमावयोः सुकृतं किल ॥ ५८ ॥ तयोरेव वचः श्रुत्वा समुनिः करुणार्णवः ॥ दत्त्वा शिपंचतौ विप्रजगाम
 निजमाश्रमम् ॥ ५९ ॥ मुनिः करगतं चैव कृत्वा विष्णोः परंपदम् ॥ तपस्तेपे महाभागो देवतैरपि दुर्लभम् ॥ ६० ॥ किंचित्काले गते विप्रतस्य राज्ञो भवत्सुतः ॥
 सुंदरो राजयोग्यश्च इंदुः क्षीरनिधाविव ॥ पुत्रो तस्ये सोऽपि विप्रराजा दत्त्वा धनानि वै ॥ ६१ ॥ बुभुजे देववद्भूम्यां विशोको जातकौतुकः ॥ विप्रान् पालयते य
 स्तु प्राणान् दत्त्वा धनान्यपि ॥ ६२ ॥ स याति विष्णुं भवनं पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ पठंति ये ब्रह्मन् यथा च शृण्वन्ति विप्रतः कथाम् ॥ ६३ ॥ आख्यानं श्लोकमेकं वा ग
 च्छंति विष्णुमंदिरम् ॥ ६४ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे सूतशौनकसंवादे ब्रह्मखंडे ब्राह्मणपालनं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ७४ ॥ ॥ शौनक उवाच ॥
 कृष्णजन्माष्टमी सूततस्यामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ कथयस्व महाप्राज्ञोद्धरस्व महाहर्षवात् ॥ १ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ कृष्णजन्माष्टमी ब्रह्मन् ब्रह्मन् ब्रह्मन् करोति यो
 नरः ॥ अंते विष्णुपुरं याति कुलकोटि युतो द्विज ॥ २ ॥ अष्टमी बुधवारे च सोमै चैव द्विजोत्तम ॥ रोहिणी ऋक्षसंयुक्ता कुलकोटि विमुक्तिदा ॥ ३ ॥ महापा
 तकसंयुक्तः करोति ब्रतमुत्तमम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तश्चांति याति हरेर्गृहम् ॥ ४ ॥ कृष्णजन्माष्टमी ब्रह्मन् ब्रह्मन् करोति नराधमः ॥ इह दुःखमवाप्नोति स प्रेत्य नरकं
 ब्रजेत् ॥ ५ ॥ न करोति च यानारी कृष्णजन्माष्टमी ब्रतम् ॥ वर्षे वर्षे तु समृद्धानरकं याति दारुणम् ॥ ६ ॥ जन्माष्टमी दिने यो वै नरोऽप्राति विमूढधीः ॥ महान
 रकमप्राति सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ ७ ॥ दिलीपेन पुरा पृष्टो वसिष्ठो मुनि सत्तमः ॥ तच्छृणुष्व महाप्राज्ञ सर्वपातकनाशनम् ॥ ८ ॥ दिलीप उवाच ॥ ॥ भा
 द्रेमास्यसिताष्टम्यां यस्यां जातोजनार्दनः ॥ तदहं श्रोतुमिच्छामि कथयस्व महामुने ॥ ९ ॥ कथं वा भगवान् जातः शंखचक्रगदाधरः ॥ देवकी जठरे विष्णुः
 किं कर्तुं केन हेतुना ॥ १० ॥ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ॥ शृणु राजन् प्रवक्ष्यामि कस्माज्जातोजनार्दनः ॥ पृथिव्यां त्रिदिवं त्यक्त्वा भवते कथम्यहम् ॥ ११ ॥ पुरा

प० पु०
॥ १० ॥

वसुंधराद्यासीत्कंसादिनृपपीडिता ॥ स्वाधिकारप्रमत्तेनकंसदूतेनताडिता ॥ १२ ॥ ऋदतीर्ऋदतीसातुययोधूर्णितलोचना ॥ यत्रतिष्ठतिदेवेशउमा
कांतोवृषध्वजः ॥ १३ ॥ कंसेनताडितानाथइतितस्मैनिवेदितुम् ॥ बाष्पवारीणिवर्षतिविवर्णासाविमानिता ॥ १४ ॥ ऋदंतीतांसमालोक्यको
पेनस्फुरिताधरः ॥ उमयासहितःसर्वैर्देववृंदैरनुव्रतः ॥ १५ ॥ आजगाममहादेवोविधातुभवनरूपा ॥ गत्वाचोवाचब्रह्माणं कंसध्वंसनहेतवे ॥ १६ ॥ उपा
यःमृज्यतांब्रह्मन्भवताविष्णुनासह ॥ ऐश्वर्यतद्वचःश्रुत्वागंतुंप्राहकृतात्मभूः ॥ १७ ॥ क्षीरोदेयत्रवैकुण्ठःसुप्तोस्तिभुजगोपरि ॥ हंसपृष्ठसमारुह्यहरे
रंतिकमाययौ ॥ १८ ॥ तत्रगत्वाचतंधातादेववृंदैर्हरादिभिः ॥ संयुक्तःस्तूयतेवाग्भिःकोमलंवाग्विदांवरः ॥ १९ ॥ नमःकमलनेत्रायहरयेपरमा
त्मने ॥ जगतःपालयित्रेचलक्ष्मीकांतनमोस्तुते ॥ २० ॥ इतितेभ्यःस्तुतिंश्रुत्वाप्रत्युवाचजनार्दनः ॥ देवान्कृष्टमुखान्सर्वान्भवद्विरागतंकथम् ॥ २१ ॥
॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ शृणुदेवजगन्नाथयस्मादस्माकमागतम् ॥ कथयामिपुरश्रेष्ठतदहंलोकभावन ॥ २२ ॥ शूलिदत्तवरोन्मत्तःकंसोराजादुरास
दः ॥ वसुधाताडितातेनकरघातेनपीडिता ॥ २३ ॥ वरंदत्वापुराप्यग्रेमाययातुप्रवंचितः ॥ भागिनेयंविनाशंभोमरणंभवितानमे ॥ २४ ॥ तस्माद्रच्छ
स्वयंदेवकंसंहंतुंदुरासदम् ॥ देवकीजठरेजन्मलब्ध्वागत्वाचगोकुलम् ॥ २५ ॥ ब्रह्मणाप्रेरितोदेवःप्रत्युवाचचशूलिनम् ॥ पार्वतींदिहिदेवेशअदंस्यित्वा
गमिष्यति ॥ २६ ॥ उमयारक्षयासार्द्धंशंखचक्रगदाधरः ॥ उद्दिश्यमथुरांचक्रेप्रयाणंकमलासनः ॥ २७ ॥ देवकीजठरेजन्मलेभेतत्रगदाधरः ॥
यशोदाकुक्षिमध्यास्तेशर्वाणीभृगलोचना ॥ २८ ॥ नवमासांश्वविश्रम्यकुक्षौनवदिनांतकान् ॥ भाद्रमास्यसितेपक्षेचाष्टमीसंज्ञकातिथिः ॥ २९ ॥ रो
हिणीतारकायुक्तारजनीधनघोषिता ॥ तस्यांजातोजगन्नाथःकंसारिवसुदेवजः ॥ ३० ॥ वैराटीनंदपत्नीचयशोदाजीजनत्सुताम् ॥ पुत्रंपद्मकरं
पद्मनाभंपद्मदलेक्षणम् ॥ ३१ ॥ तदाहर्षितुमारेभेदृष्ट्वाह्यानकदुंदुभिः ॥ कंसासुरभयत्रस्ताप्रोवाचदेवकीतदा ॥ ३२ ॥ वैराटीगच्छभोनाथसुतं
प्रत्यर्पितंकिल ॥ पुत्रंदत्वायशोदायैसुतांतस्याःसमानय ॥ ३३ ॥ तस्यावचःसमाकर्ण्यवसुदेवोपिदुःखितः ॥ अंकिकुमारमादायवैराट्यभिमुखं
ययौ ॥ ३४ ॥ यमुनाजलसंपूर्णातत्पथेमध्यवर्त्तनि ॥ आसीद्धोरामहादीर्घांगभीरोदकपूरभाक् ॥ ३५ ॥ एवंदृष्ट्वातटेस्थित्वायमुनामवलोकयन् ॥
वसुदेवोपिदुःखार्तोविललापातिचित्तया ॥ ३६ ॥ किंकरोमिक्कगच्छामिविधिनापिदिवंचितः ॥ कथमत्रगमिष्यामिवैराटीनंदमंदिरम् ॥ ३७ ॥
हरिणातत्रसानंदमाययावंचितःपिता ॥ क्षणमात्रंतटेस्थित्वायमुनामवलोकयन् ॥ ३८ ॥ तेनदृष्टापुनःसापिक्षणाज्जालुवहाभवत् ॥ तादृष्ट्वादृष्ट

ब्र० खं० च०
अ० १३

॥ १० ॥

उत्तस्थौप्रस्थानमकरोद्यथा ॥ ३९ ॥ मायांकृत्वाजगन्नाथःपितुरंकाजलेपतत् ॥ तंपुत्रंपतितंहङ्गाहाकृत्वासुदुःखितः ॥ ४० ॥ महोपायंपुनः
 कर्तुंविधिनातेनवंचितः ॥ त्राहिमांजगतांनाथमुत्तरक्षसुरोत्तम ॥ ४१ ॥ जनककंदितंहङ्गाकंसारिःकृपयामुदुः ॥ जलक्रीडांसमाचर्यपितुःकोडमगा
 त्पुनः ॥ ४२ ॥ यथातेनयदुश्रेष्ठोजगामनंदमंदिरम् ॥ सुतंदत्वायशोदायैसुतांतस्याःसमानयत् ॥ ४३ ॥ निजागारंततःप्राप्यपत्न्येप्रत्यर्पितासु
 ता ॥ देवकीचप्रसूतेतिवार्ताप्राप्तासुतारिणा ॥ ४४ ॥ आनेतुंप्रस्थितादूताःसुतंदुहितरंतदा ॥ आगत्यकंसदूतास्तेसुतानितुंप्रचक्रमुः ॥ ४५ ॥ बलदेनां
 समाकृष्यदेवकीवसुदेवयोः ॥ कंसदूतैर्गृहीत्वासाअर्पितातुसुरारये ॥ ४६ ॥ सधृत्वातांमहाराजःसभयोभूदुरासदः ॥ शुद्धकांचनवर्णाभांपूर्णैदुसहशान
 नाम् ॥ ४७ ॥ कंसोहसंतीतांहङ्गाविद्युत्स्फुरितलोचनाम् ॥ आदिदेशासुरश्रेष्ठोजहिनीत्वाशिलोपरि ॥ ४८ ॥ आज्ञालब्ध्वाऽसुरास्तेवैनिष्पेष्टुतांप्रवर्तिताः ॥
 विद्युच्छीघ्रतयागौरीजगामशंकरांतिकम् ॥ ४९ ॥ ॥ गौर्युवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामियत्रास्तेऽनुत्तमः ॥ नंदस्यनिलयेऽनुत्तमस्तवहंताऽसुरोत्त
 म ॥ ५० ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वातुसादेवीजगामनिजमंदिरम् ॥ श्रुत्वावाक्यंततोदेव्याःकंसोराजासुदुःखितः ॥ ५१ ॥ भगिनीपूतनामाह
 गच्छत्वंनंदमंदिरम् ॥ छद्मनातंसुतंहत्वागच्छतेवांच्छितंवहु ॥ ५२ ॥ दास्यामिशत्रुंहंतुंमेवजशीघ्रतरंशुभे ॥ आज्ञांप्राप्यराक्षसीसागोकुलाभिमुखं
 गता ॥ ५३ ॥ माययासुंदरीरूपाप्रविष्टातत्रगोकुले ॥ पयोधरेगरंसातुधृत्वाहंतुमुपागता ॥ ५४ ॥ पशुपानांगृहद्वारिप्रविष्टालक्षितेतिच ॥ गत्वांतरुत्था
 प्यशिशुंस्तनंदत्वापसद्व्रतिम् ॥ ५५ ॥ ततस्तुशकटंक्षिप्वातृणावर्तादिमर्दनम् ॥ कालीयदमनंकृत्वागतोमधुपुरींततः ॥ ५६ ॥ गत्वाकंसोहतःक्रूरः
 कंसमल्लानजीजयत् ॥ एतत्तेकथितंराजन्विष्णोर्जन्मदिनव्रतम् ॥ ५७ ॥ श्रुत्वापापानिनश्यंतिकुर्यात्किंवाभविष्यति ॥ यददंकुरुतेमर्त्याचनारीहरेर्ब्र
 तम् ॥ ५८ ॥ ऐश्वर्यमतुलंप्राप्यजन्मन्यत्रथेप्सितम् ॥ पूर्वविद्धानकर्तव्यातृतीयापाष्ठरेवच ॥ ५९ ॥ अष्टम्येकादशीभूताधर्मकामार्थवांच्छुभिः ॥ वर्ज
 यित्वाप्रयत्नेनसप्तमीसंयुताष्टमी ॥ ६० ॥ विनाऋक्षेपिकर्तव्यानवमीसंयुताष्टमी ॥ उदयेचाष्टमीकिंचित्सकलानवमीयदि ॥ ६१ ॥ सुहृत्तरोहिणीयुक्ता
 संपूर्णाचाष्टमीभवेत् ॥ अष्टमीबुधवारेणरोहिणीसहितायदि ॥ ६२ ॥ सोमेनैवभवेद्वाजन्किंकृतैर्व्रतकोटिभिः ॥ नवम्यासुदयार्त्तिकचित्सोमेसापिबुधेपिच ॥ ६३ ॥
 अपिवर्षशतेनापिलभ्यतेवानलभ्यते ॥ विनाऋक्षंनकर्तव्यानवमीसंयुताष्टमी ॥ ६४ ॥ कार्याविद्धापिसप्तम्यांरोहिणीसंयुताष्टमी ॥ कलाकाष्ठासुहृत्

प० पु०
॥ ११ ॥

पियदाकृष्णाष्टमीतिथिः ॥ ६५ ॥ नवम्यासैववाप्राज्ञासप्तमसंयुतानहि ॥ किंपुनर्बुधवारणसोमेनापिविशेषतः ॥ ६६ ॥ किंपुनर्नवमयुक्ताकुलकोट्यास्तुमु
क्तिदा ॥ पलवेधेनराजेन्द्रसप्तम्याअष्टमीत्यजेत ॥ ६७ ॥ सुरायाविंदुनास्पृष्टंगंगाभः कलशंयथा ॥ ॥ दिलीपउवाच ॥ ॥ केनचादौकृतंचेदंकेनवातत्प्रकाशितम् ॥
किंपुण्याकिंफलदेवकथयस्वमहासुने ॥ ६८ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ चित्रसेनोमहाराजामहापापपरोमहान् ॥ अगम्यागमनंकृत्वास्वर्णस्तेयंद्रिजस्य
च ॥ ६९ ॥ सुरायांचसदातृप्तोवृथामसिसदारतः ॥ एवंपापसमायुक्तो नित्यं प्राणिवधेरतः ॥ ७० ॥ चांडालैः पतितैः सार्द्धमालापसर्वदाकरोत् ॥ एतदेवं
विधोराजामृगयायामनोदधे ॥ ७१ ॥ अरण्येद्रीपिनंज्ञात्वावेष्टयित्वाचसर्वतः ॥ सावधानंभटान्सर्वान्वाक्यमेतदुवाचह ॥ ७२ ॥ अहमेवानिहमन्येनयो
न्योस्मिन्प्रहरिष्यति ॥ सवध्योनात्रसंदेहोव्याघ्रोराज्ञः पथाययौ ॥ ७३ ॥ सलज्जोपिततोरजाव्याघ्रं पश्चाज्जगामह ॥ अनेकक्लेशदुःखेनव्याघ्रंहंतुंसमाहि
तः ॥ ७४ ॥ क्षुत्पिपासाकुलक्लेशः संध्यायांयमुनातटे ॥ अष्टमीरोहिणीयुक्तातद्दिनंजन्मवासरम् ॥ ७५ ॥ इवः कन्यायमुनायविव्रतंचकुर्नराधिप ॥ नानोप
हारैर्द्रव्यैश्चधूपदीपैः सुशोभनैः ॥ ७६ ॥ गंधपुष्पंतथाद्रव्यंकुंकुमादिमनोहरम् ॥ अन्नं बहुगुणं दृष्ट्वाभोक्तुं तन्मानसंकुलम् ॥ ७७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ अत्रा
भावान्ममाद्याशुप्राणायास्यंतिनिश्चितम् ॥ ॥ स्त्रियञ्जुः ॥ ॥ जन्माष्टम्याहरेराजन्नभोक्तव्यंत्वयानघ ॥ ७८ ॥ गृध्रमांसंखरंकाकं गोमांसमन्नमेवच ॥
भुक्तवान्नात्रसंदेहोभोक्तेकृष्णजन्मनि ॥ ७९ ॥ किंकिच्छिद्रंनसंजातंसंसारेवसतानृणाम् ॥ येनदेहेस्थितेप्राणेजयंतीनकृतानृप ॥ ८० ॥ तत्राकृतोपवासस्य
शासनंयममदिरम् ॥ यद्वत्तंपितरो नित्यं न गृह्णति यथाविधि ॥ ८१ ॥ पितरः पातिताः सर्वे जयंत्यांभोजनेकृते ॥ इति श्रुत्वा ततो राजा व्रतंचकेनराधिप ॥ ८२ ॥
किंचित्पुष्पंकियद्रंघवंस्त्रां चानीयहर्षितः ॥ एतद्व्रतंसमायुक्तंतिथिभांतेचपारणम् ॥ व्रतस्यास्यप्रभावेणचित्रसेनोहरेर्गृहम् ॥ ८३ ॥ दिव्यविमानमारुह्यगत
वान्पितृभिः सह ॥ यत्फलमथुरांगत्वा दृष्ट्वा कृष्णमुखान्बुजम् ॥ ८४ ॥ तत्फलंप्राप्यतेपुंसाकृष्णजन्माष्टमीव्रतात् ॥ यत्फलंद्वारकांगत्वा दृष्ट्वेतिश्वरे
हरो ॥ तत्फलंप्राप्यतेदीनैः कृत्वा जन्माष्टमीव्रतम् ॥ ८५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेहरिजन्माष्टमीव्रतमाहात्म्यं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ॥
॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कथयस्वमहाप्राज्ञब्राह्मणस्यकृपार्णव ॥ माहात्म्यंसर्ववर्णानांश्रेष्ठस्यकृपयाचमे ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ब्राह्मणः
सर्ववर्णानांयुरवेद्विजोत्तम ॥ सर्वामराश्रयोज्ञेयः साक्षान्नारायणः प्रभुः ॥ २ ॥ कुर्यात्प्रणामंयोविप्रंहरिबुद्ध्यातुभ्रसुरम् ॥ भक्त्या तस्यद्रिजश्रेष्ठवर्द्धतेसंप
दादिकम् ॥ ३ ॥ ननमेद्राह्मणं दृष्ट्वा हिलयापिचगर्वितः ॥ छेदंनंतुतस्यशिरःकर्तुमिच्छेत्सदाहरिः ॥ ४ ॥ कृताप्यार्धविप्रयेद्विपतिपापयुद्धयः ॥ हरिर्द्विपं

प्र० सं० च०
अ० १४

॥ ११ ॥

तितेज्ञेयानिरयंतिदारुणम् ॥ ५ ॥ यःकर्तुं प्रार्थनां विप्रं पश्येत् कोपेन चागतम् ॥ कृतांतश्चक्षुषोस्तस्य तप्तसूर्वाद्वातिवै ॥ ६ ॥ कुरुते भूसुरं मूढो भर्त्स
 नं योनिराधमः ॥ यमदूतामुखे तस्य तप्तलोहं ददति च ॥ ७ ॥ येषां निकेतने भुंक्ते क्षमासुरो वै तपोधनः ॥ सुपर्वाणि स्वयंकृष्णो भुंक्ते तेषां निकेतने ॥ ८ ॥
 नश्यति सर्वपापानि द्विजहत्यादिकानि च ॥ कणमात्रं भजेद्यस्तु विप्रं प्रिसलिलं नरः ॥ ९ ॥ योनश्चरणौ धौतं कुर्याद्वस्तेन भक्तितः ॥ द्विजातेर्वचिसत्यं ते
 समुक्तः सर्वपातकैः ॥ १० ॥ पुत्रहीना च यानां रीमृतवत्सा च यांगना ॥ सपुत्रा जीवन्त्सासादि जपद्वाग्निसेवनात् ॥ ११ ॥ ब्रह्मांडेयानि तीर्थानि तानि तीर्थां
 निसागरे ॥ उदधौ यानि तीर्थानि तिष्ठंति द्विजपादयोः ॥ द्विजां प्रिसलिलैर्नित्यं सेचितं तस्य मस्तकम् ॥ १२ ॥ सस्नातः सर्वतीर्थेषु समुक्तः सर्वपातकैः ॥
 शृणु शौनक वक्ष्यामि माहात्म्यं पापनाशनम् ॥ १३ ॥ विप्रपादोदकस्याहमिति हासंतपोधन ॥ आसीत्पुरा द्विजश्रेष्ठ वैश्यवृत्तिपरायणः ॥ १४ ॥ शूद्रो भीमो
 द्वापरे च ब्रह्महत्यासहस्रकृत् ॥ निहुरः सर्वदा तुष्टः समहान् वैश्ययापुनः ॥ १५ ॥ शूद्राचारपरिभ्रष्टो भीमो सौगुरुतल्पगः ॥ प्रत्येकं वाच्यं कृतस्य दस्योः सं
 ख्यानविद्यते ॥ १६ ॥ पापानां मुनिशार्दूल भीमस्य दुष्टचेतसः ॥ एकदा स गतः कश्चिद्ब्राह्मणस्य निवेशनम् ॥ १७ ॥ गत्वा तंतस्य गेहात्तु द्रव्यं नेतुं मनोद
 धे ॥ तत्रोवास ब्राह्मणस्य बहिर्द्वारसमीपतः ॥ १८ ॥ दैन्ययुक्तं वचः प्राह क्षमासुरं संतपोधनम् ॥ भोस्वामिन् शृणु मे वाक्यं दयालु रिबमन्यते ॥ १९ ॥ क्षुधार्तो
 हं देहि चात्र प्राणायामस्य तिमेद्रुतम् ॥ २० ॥ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ क्षुधार्तं शृणु मे कश्चिद्वाक्यं कर्तुं न विद्यते ॥ पाकं मे तंडुलानि त्वं नीत्वा भुंक्ष्व यथा सुखम् ॥ २१ ॥
 नास्ति मे जनको माता नास्ति मनुः सहोदरः ॥ नास्ति जायामातृबंधुर्भृताः सर्वे विहाय माम् ॥ २२ ॥ तिष्ठाम्येको गृहेऽकर्माभाग्यहीनो तिथे हरिः ॥ एको मे वस
 तो चास्ति न जाने तद्विना किल ॥ २३ ॥ ॥ भीम उवाच ॥ ॥ मम कश्चिद्द्विजश्रेष्ठ नास्ति सेवां तवापि च ॥ शूद्रो हं निलये जात्या कृत्वा स्थास्यामि ते सदा ॥ २४ ॥
 ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा सानंदः क्षमासुरस्तदा ॥ पाकं विधाय तूर्णं स ददावन्नंतपोधन ॥ २५ ॥ सोऽपि हर्षसमायुक्तस्तस्थौ तत्र
 द्विजालये ॥ सेवां कुर्वन्नेह युक्तां भूसुरस्य मनोहराम् ॥ २६ ॥ अद्य श्वाहनिष्यामि द्रव्यमस्य ममापि च ॥ नेतुं यदा करिष्यामि नेष्या
 मि नात्र संशयः ॥ २७ ॥ परामृश्य च हृद्यंतः कृत्वा तस्य क्रियां वदेत् ॥ पादधौतादिकं चासौ शिरसागतपातकः ॥ २८ ॥ आचम्यां प्रिजलं दध्रेच्छद्यना
 प्रतिदिनं द्विजः ॥ एकदा हारकः कश्चिद्द्रव्यं नेतुं समागतः ॥ २९ ॥ उत्पात्र्य राजा वरं गतो सौतं द्रुहं तस्मै ॥ दृष्ट्वा भीमं प्रहारार्थं दंडहस्तः समागतः ॥ ३० ॥

प० पु०

॥ १२ ॥

हारलोमस्तकंतस्य छित्त्वा तूर्णपलायितः ॥ अथ तस्य भटा विष्णोः शंखचक्रगदाधराः ॥ ३१ ॥ समायातास्तथानेतुभीमंतं वीतकित्त्वियम् ॥ स्यंदनं चागतं
दिव्यं राजहंसयुतं द्विज ॥ ३२ ॥ तत्राहूढो ययौ विष्णोर्भवनं दुर्लभं किल ॥ माहात्म्यं भूमिदेवस्य मया ते तत्प्रकीर्तितम् ॥ शृणुयाद्योनरो भक्त्या तस्य पा
तकनाशनम् ॥ ३३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मसंहिते सूतशौनकासंवादे ब्राह्मणमाहात्म्यं नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ७४ ॥ ॥ शौनका उवाच ॥
कथयस्व महाभाग माहात्म्यं पापनाशनम् ॥ एकादश्याः फलं किं वा किलिषं स्यादकुर्वतः ॥ १ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ एकादश्यास्तु माहात्म्यं किमहं व
चमि सांप्रतम् ॥ श्रुत्वा चैकादशीनामयमदूताश्च शंकिताः ॥ २ ॥ भवति नात्र संदेहो सर्वप्राणिभयंकराः ॥ व्रतानां चैव सर्वेषां श्रेष्ठां चैकादशीं शुभाम् ॥ ३ ॥
उपोष्य जाग्रया द्विष्णोः कुर्याच्च मण्डनं महत् ॥ तुलसीदलैस्तु यो मर्त्यो हरिपूजां करोति वै ॥ ४ ॥ दले नैकेन लभते कोटियज्ञफलं द्विज ॥ अगम्या गमने चैव य
त्पापं समुदाहृतम् ॥ ५ ॥ तत्पापं याति विलयं चैकादश्यामुपोषणात् ॥ घृतपूर्णप्रदीपयो दद्याद्विष्णुदिने द्विज ॥ ६ ॥ अंते विष्णुपुरं याति तमोहत्वा स्वते
जसा ॥ धन्या जनपदास्ते वै धन्यः स च महीपतिः ॥ ७ ॥ हरोर्दिने यस्य राज्ञ्ये चैकादश्यामहोत्सवः ॥ नारायणस्य शयने पार्श्वस्य परिवर्त्तने ॥ ८ ॥ विशेषेण
प्रबोधि न्या निराहारा भवति ये ॥ मदंतिकेनानयध्वं प्राणिनः पुण्यभागिनः ॥ ९ ॥ अहर्निशं पितृपतिः समादिशति दूतकान् ॥ एकादशी जगन्नाथवल्लभा
पुण्यवर्धिनी ॥ १० ॥ विष्णुर्देहं दहत्येव तस्यामन्नस्य भक्षणे ॥ तेषां धिर्जीवनं संपत्तुर्दयै च वर्तनम् ॥ ११ ॥ येन्नम्रं प्रतिपापिष्ठाश्चैकादश्यां हि
विद्भुजः ॥ एकादश्यां द्विजश्रेष्ठ भुक्तिमाश्रित्य केवलम् ॥ १२ ॥ बहूनि विविधान्येव तिष्ठति दुरितानि च ॥ अमावास्यां यथा स्त्रीणां संगमे कलुषं महत् ॥ १३ ॥
एकादश्यां तथैवान्नभक्षणे वृजिनं भवेत् ॥ रोगिणश्च तथा खंजकासो दारकुष्ठकाः ॥ १४ ॥ भवति प्राणिनस्तैवैतस्यामन्नस्य भक्षणे ॥ ग्रामशूकरतां याति
दारिद्र्यं च प्रयाति वै ॥ १५ ॥ राजवद्वा द्विजश्रेष्ठ तस्यामन्नस्य भक्षणे ॥ संसारे यानि पापानि तानि विप्रहरोर्दिने ॥ १६ ॥ भुक्तिमाश्रित्य तिष्ठति जलभक्षण
माज्ञया ॥ कुर्वतां सर्वपापानि नरकान्निष्कृतिर्भवेत् ॥ १७ ॥ न निष्कृतिर्भवेन्नृणां भुंजतां च हरोर्दिने ॥ नरायावति चान्नानि भुंजते च हरोर्दिने ॥ १८ ॥ प्रत्यन्नं
च ब्रह्महत्याकोटिजं वृजिनं भवेत् ॥ पुनर्वचमि पुनर्वचमि श्रूयतां श्रूयतां नराः ॥ १९ ॥ न भोक्तव्यं न भोक्तव्यं न भोक्तव्यं हरोर्दिने ॥ गंगादिषु च तीर्थेषु स्नात्वा यत्फ
लमप्यते ॥ २० ॥ चंद्रमूर्त्यो परागे च चैकादश्यामुपोषितः ॥ अर्चित्वोत्पलमालाभिस्तस्यां च कमलापतिम् ॥ २१ ॥ विधिवत्पारणं कृत्वा न मातुर्गर्भं भाजनम् ॥
एकादश्यां हरेर्गेहं करोति मण्डनं द्विज ॥ २२ ॥ परमांगतिमासाद्यति श्रेष्ठे द्विष्णुनिकेतने ॥ एकादशीं समासाद्य निराहारा भवति ये ॥ २३ ॥ तेषां विष्णुपुरे शश्वज्जिवातो

ब्र० सं० च०

अ० १५

॥ १२ ॥

पिनसंशयः ॥ तुलसीभक्तिसंलीनमनोयेषाविराजते ॥ २४ ॥ तेयातिपरमंविष्णोःस्थानमेवनसंशयः ॥ परद्रव्येष्वभिरुचिर्येषांचैवनविद्यते ॥ २५ ॥
 संतुष्टमनसोयेपितेषांविष्णुपुरंध्रवम् ॥ दुर्भिक्षकालमासाद्यप्राणिभ्योयेनरोत्तमाः ॥ २६ ॥ ददत्यग्रंहरःसद्यतेषांचैवनसंशयः ॥ गवांद्विजानांत्राणाय
 स्वाभिनोयोषितस्तथा ॥ २७ ॥ प्राणान्मुंचंतियेमर्त्यांतेषांविष्णुपुरंध्रवम् ॥ प्राणिभिर्दशमीविद्वानचोपोष्याकदाचन ॥ २८ ॥ परिहार्यद्विजश्रेष्ठ
 दुर्जनस्यातिकंयथा ॥ अरुणोदयवेलायांदशमीसंगतायदि ॥ २९ ॥ तत्रोपोष्याद्वादशीस्यात्रयोदश्यांतुपारणम् ॥ दशमीशेषसंयुक्तोयदिस्यादरुणो
 दयः ॥ ३० ॥ वैष्णवेननकर्तव्यंतद्दिनैकादशीव्रतम् ॥ चतस्रोषटिकाःप्रातररुणोदयउच्यते ॥ ३१ ॥ यतीनांस्नानकालेयंगंगाभःसदृशःस्मृतः ॥
 अरुणोदयकालेतुदशमीयादिदृश्यते ॥ ३२ ॥ नतत्रैकादशीकार्याधर्मकामार्थनाशिनी ॥ स्वल्पांचदशमीविद्धांत्यजेदेकादशींभुजः ॥ ३३ ॥ सुरा
 विंदोस्तुसंपर्कात्घृतकुंभंत्यजेद्यथा ॥ संपूर्णैकादशीयत्रद्वादश्यांपुनरेवसा ॥ ३४ ॥ उत्तरायतिभिःकार्यापूर्वामुपवसेद्वही ॥ एकादशीकलायत्रद्वा
 दशीपरतो नचेत् ॥ ३५ ॥ तत्रक्रतुशतंपुण्यंत्रयोदश्यांतुपारणम् ॥ एकादशीविलुप्ताचेत्परतोद्वादशीयुता ॥ ३६ ॥ उपोष्याद्वादशीपूर्णांयदीच्छेत्प
 रमां गतिम् ॥ संपूर्णैकादशीयत्रप्रभातेपुनरेवसा ॥ ३७ ॥ सर्वैरोत्तराकार्यापरतोद्वादशीयादि ॥ एकादशीव्रतेयेषांमनःसंलीयतेनृणाम् ॥ ३८ ॥
 तेषांस्वर्गाहिवासाथयांति तेसदनंहरः ॥ एकादश्याःपरनास्तिपरलोकस्यसाधनम् ॥ ३९ ॥ बहुपापसमायुक्तःकरोतिहरिवासरम् ॥ सर्वपापविनिमु
 क्तःसयातिहरिमंदिरम् ॥ ४० ॥ पतिसहितायायोषित्करोतिहरिवासरम् ॥ सुपुत्रास्वामिसुभगायातिप्रेत्यहरेर्गृहम् ॥ ४१ ॥ योयच्छतिहरेरग्रेप्र
 दीपंभक्तिभावतः ॥ हरेर्दिनेद्विजश्रेष्ठपुण्यसंख्यानविद्यत ॥ ४२ ॥ यांगनाभर्तुंसहिताकुरुतेजागरंहरः ॥ हरेर्निकेतनेतिष्ठेच्चिरं पत्यासहद्विज ॥ ४३ ॥
 यत्किंचिद्धरयेवस्तुभक्त्यायच्छतिथोद्विज ॥ हरेर्दिनेतस्यपुण्यमक्षयंचैवसर्वदा ॥ ४४ ॥ पुरासीद्वल्लभोनामानगरेकांचनाह्वये ॥ धनेनपुष्कलेनापिरा
 जतेसधनेश्वरः ॥ ४५ ॥ तस्यप्रियामहारूपानाम्राहेमप्रभाद्विज ॥ गरीयान्मुखरस्तत्रबाधतेचकलेर्गुणः ॥ ४६ ॥ सासदाकलहंकुर्यात्पत्यासहतपो
 धन ॥ शश्वद्धरुजनान्कार्मभर्त्सनात्रीचभाषया ॥ ४७ ॥ पाकपात्रेसदाश्रीयात्गुप्तसैकांतिकेमला ॥ उच्छिष्टंगुरुजनेभ्यश्चदद्याद्विप्रतिवासरम् ॥ ४८ ॥
 जारेसदास्थितंचित्तमहंसाध्वीतिसावदेत् ॥ त्वामिनःकलहेर्ब्रह्मन्मनोद्वेगकरासदा ॥ ४९ ॥ एकदाचागतांहृद्वाचकारभर्त्सनांचताम् ॥ भर्तातस्याःप्र
 हारंचसर्वपापयुतांद्विज ॥ ५० ॥ सैवरोषसमायुक्तागतांशून्यगृहेतुवै ॥ सुप्ताज्ञातास्थिताकस्मिन्जलाब्रनचखादह ॥ ५१ ॥ दैवात्तत्रदिनेविष्णोः

प० पु०

॥ १३ ॥

पार्श्वस्यपरिवर्तनम् ॥ एकादशीव्रतंविप्रसर्वपापप्रणाशनम् ॥ ५२ ॥ ततःप्रभातेरजनीद्वादशीश्रवणान्विता ॥ आगतातत्रसानारीरोषनिर्भरमानसा ॥ ५३ ॥
 निराहारौकृतौद्रौचनिर्मलासावभूवह ॥ रात्रौचपंचतांयाताजयंतीवासरेद्विज ॥ ५४ ॥ यमाज्ञयाततद्वृताआगतास्तांतथाविधाम् ॥ नेतुंभयंकरास्ते
 चपाशुमुद्गरपाणयः ॥ ५५ ॥ बद्धानेतुंमनश्चक्रेकृतांतसदन्यदा ॥ तदागताविष्णुदूताःशंखचक्रगदाधराः ॥ ५६ ॥ छित्त्वापाशंततोदिव्यस्य
 दनेतांगतैनसम् ॥ तेवैचारोहयामासुनिर्मलांभवनंहरेः ॥ ५७ ॥ गतातैर्वैष्टितासाथदुर्लभंनिजैर्युग्मम् ॥ विष्णोर्दिवसमाहात्म्यंकथितंतद्विजर्षभ ॥ ५८ ॥
 अनिच्छयापियःकुर्यात्सयातिहरिमंदिरम् ॥ एकादश्यादिनेमर्त्योदीपंदातुंहरेर्गृहे ॥ ५९ ॥ गच्छेत्प्रतिपदंसोपिचाश्वमेधफलाधिकम् ॥ शृण्वंतिच
 पुराणानिपठंतिचहरेर्दिने ॥ प्रत्यक्षरंलभंतेतेकपिलादानजंफलम् ॥ ६० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेसूतशौनकसंवादेब्रह्मखंडेहरिवासरमाहात्म्यकथ
 नंनमपंचदशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ७३ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कर्मणाकेनभोःसूतचैनसांसंक्षयोभवेत् ॥ श्रीहरेश्चकृपाभूयात्तद्वदस्वानुकंपया ॥ १ ॥
 सूतउवाच ॥ ॥ शृणुशौनकवक्ष्यामिशृण्वतांपापनाशनम् ॥ येनविष्णोःकृपास्याद्वैवृजिनक्षयकारिणी ॥ २ ॥ पौर्णमास्यांतुयोविप्रभक्तिभावसम
 न्वितः ॥ कुर्यान्नानाविधानेनसपथ्यांश्रीजगद्भिः ॥ ३ ॥ कलुषंतस्यनश्येतकोटिजन्माजितंमुने ॥ तस्मिन्श्रीरमणस्यास्यकृपाजाताभवेद्भुवम् ॥ ४ ॥
 द्वादश्यामन्नदानंयोभक्त्याकुर्याद्विजातये ॥ तस्यनश्यंतिपापानितभांसीवारुणोदये ॥ ५ ॥ योनरःश्रीहर्तिकुर्यात्सपनंपयसाद्विज ॥ तत्प्रीतिःश्रीहरेःसद्यो
 द्वादश्यांशंकरादिभिः ॥ ६ ॥ मंत्रविनातुयोविप्रदद्याच्छ्रीहरयेकिल ॥ पापाणसदृशंशृण्वंदातायातिअधोगतिम् ॥ ७ ॥ क्षमासुरायचमूर्खायपापाणसदृशं
 तुयत् ॥ दद्याद्दानंनरोयोवैतस्यपुण्यंनविद्यते ॥ ८ ॥ विद्याहीनोद्विजोमोहादानंशुक्लातिमूढधीः ॥ कालानलंयथाजीर्णतेनसनिरयंत्रजेत् ॥ ९ ॥ यथादारुमयोह
 स्तीमृगश्चित्रमययथा ॥ विद्याहानोद्विजोविप्रत्रयस्तेनामधारकाः ॥ १० ॥ यथाध्वनिस्थितंवारिपवनकेंणशुद्धयति ॥ भक्त्यातुपापं दंष्ट्रयातस्यनश्यतिकल्म
 षम् ॥ ११ ॥ योनरश्चाश्विनेमासिसृष्टान्पूर्णमादिने ॥ दद्याच्छ्रीहरयेलाजान्क्रीडार्थंतुवराटिकाम् ॥ १२ ॥ भक्त्यायातिहरेःस्थानंपुनरावृत्तिवर्जितः ॥
 नदद्याद्योनरोमोहात्तस्मिन्नतुष्टिदोहरिः ॥ १३ ॥ वराटिकांयावर्तयोहरयेपौर्णिमादिने ॥ तावद्दिनंहरेःस्थानंचाश्विनेसंवसेद्भुवम् ॥ १४ ॥ करवोरपुरेह्यासी
 तपुराशूद्रोपिनिर्हयः ॥ कालद्विजोद्विजश्चेष्टनाम्नापापीभयंकरः ॥ १५ ॥ स्वकार्यनिरतःसोपिस्वामिकार्यंप्रणाशकः ॥ एकदापंचतांयातोयमद्वृताभयं
 कराः ॥ १६ ॥ आगतास्तंसमानेतुंयमस्यतुनिकेतनम् ॥ बद्धानिन्युश्वतंतद्वद्वाष्ट्रवान्सचिवंयमः ॥ १७ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ अस्यांकविद्यते

ब्र० सं० च०

अ० १६

॥ १३ ॥

मात्यकर्मापिचशुभाशुभम् ॥ कथयस्वसमूलं तु चित्रगुप्तविचक्षण ॥ १८ ॥ ॥ चित्रगुप्त उवाच ॥ ॥ असौ पापी दुराचारः स्वामिकार्यप्रणाशकः ॥ ना
 स्ति पुण्यं चानुमात्रं नरके परिपच्यताम् ॥ १९ ॥ शतमन्वन्तरं राजन्नागयोनौ च निधुरः ॥ पाषाणे जन्म चासाद्य गृहे स्थातुं निरंतरम् ॥ २० ॥ ॥ सूत उवा
 च ॥ ॥ तावत्कालं ततो विप्रनिरये स पपात ह ॥ ततोऽप्यमृतेन गयो नौ जातः सुदुःखितः ॥ २१ ॥ एकदा चाश्विने मासि मौर्यं मासीदिने द्विज ॥ लाजा
 न्वराटिकानां गोविलात्प्राक्षेपयद्बहिः ॥ २२ ॥ पतिता सा हरेरेपे पापमस्य स्वयं हरिः ॥ तूर्णं तु नाशयामास दयालुर्दुःखनाशकः ॥ २३ ॥ कदाचित्प्राप्तका
 लस्तु पंचत्वं स जगाम ह ॥ यमदूतास्तमानेतुं चागता बहुशो द्विज ॥ २४ ॥ बद्धानेतुं यदाचकुर्यमस्य सदनं प्रति ॥ तदा गता विष्णुदूताः शंखचक्रगदा
 धराः ॥ २५ ॥ पाशं छित्त्वारथे दिव्ये तमाशुगतकिल्बिषम् ॥ तत्र चारोपयामासुः यमदूताः पलायिताः ॥ २६ ॥ ततो निकेतनं विष्णोर्नागस्तैर्वैष्टितो ययौ ॥
 तत्र तस्थौ हरेरेपुनरावर्त्तिवर्जितः ॥ २७ ॥ भक्त्या यो हरये दद्यात्प्राज्ञां श्वसवृत्तां द्विज ॥ वराटिकां तस्य पुण्यं न जाने किं भवेद्भुवम् ॥ २८ ॥ य इमं शृणु
 याद्विप्रचाध्यायं पापनाशनम् ॥ तस्य न इर्यति पापानि श्रीहरेः कृपयापि च ॥ २९ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखंडे सूतशौनकसंवादे षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥
 ॥ शौनक उवाच ॥ ॥ विष्णुपादोदकं स्यापि माहात्म्यं पापनाशनम् ॥ कथयस्व महाप्राज्ञ स मूलं मे कृपाणं व ॥ १ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ समस्त पातक
 ध्वंसि विष्णुपादोदकं शुभम् ॥ कणमात्रं वहेद्यस्तु सर्वतीर्थफलं लभेत् ॥ २ ॥ विष्णुपादोदकं ब्रह्मन्स्पृशतः पापनाशनम् ॥ अकालमरणं नास्ति गंगास्नानफलं लभे
 त् ॥ ३ ॥ विष्णुपादोदकं पापीयः पिबेत् तस्य किल्बिषम् ॥ शरीरस्थं क्षयं याति कृतं ब्रह्मसंशयः ॥ ४ ॥ तुलसीपर्णं संयुक्तं विष्णुपादोदकं द्विज ॥ यो वहे
 च्छिरसा भक्त्या चांति याति हरेर्गृहम् ॥ ५ ॥ मेरुतुल्यसुवर्णानि दत्त्वा यत्फलमाप्नोति ॥ हरिपादोदकं स्पृष्ट्वा प्राप्य ते तत्फलं नरैः ॥ ६ ॥ धेनुकोटि सहस्रा
 णि यत्फलं लभते नरैः ॥ दत्त्वा पादोदकं स्पृष्ट्वा तत्फलं प्राप्य ते ध्रुवम् ॥ ७ ॥ यज्ञकोटि सहस्राणि कृत्वा यत्फलमाप्नोति ॥ हरिपादोदकं स्पृष्ट्वा तस्मात्कोटिगुणं
 नरैः ॥ ८ ॥ कोटिकन्याप्रदानेन यत्फलं लभ्यते जनैः ॥ विष्णुपादोदकं स्पृष्ट्वा फलं तस्माद्विजाधिकम् ॥ ९ ॥ दंतिकोटिप्रदानेन सप्तिकोटिप्रदानतः ॥ यत्फ
 लं लभते मर्त्यैः स्पृष्ट्वा पादोदकं हरेः ॥ १० ॥ दत्त्वा मर्त्यैः सप्तद्वीपांसं सत्यां यत्फलं लभेत् ॥ विष्णुपादोदकं स्पृष्ट्वा तस्माद्विप्राधिकं लभेत् ॥ ११ ॥ शृणु विप्र
 प्रवक्ष्यामि संक्षेपेणाधिकं किमु ॥ विष्णुपादोदकं स्पृष्ट्वा पापी याति हरेर्गृहम् ॥ १२ ॥ ॥ शौनक उवाच ॥ ॥ स्पृष्ट्वा पीत्वा पुराकेन प्राणिना प्रापि वै गृहम् ॥
 कथयस्व हरेः सूतममत्वं चानुकंपया ॥ १३ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ पुरात्रेतायुगे पापीनाम्राविप्रः सुदर्शनः ॥ जनार्दनदिने नित्यमश्रीयात्सद्विजो

प० पु०

॥ १४ ॥

त्तम ॥ १४ ॥ शास्त्रनिंदाकरोनित्यं व्रतनिंदाकरः सदा ॥ असावन्त्यनजानातिकेवलस्वोदरं विना ॥ १५ ॥ एकदा प्राप्तकालस्तु निधनं प्राप्तवान् द्विज ॥
यमदूताः समायाता बद्धानीतो यमालयम् ॥ १६ ॥ तं दृष्ट्वा यमुनाभ्रातां पप्रच्छ सचिं वरुणा ॥ भो मात्यचास्य यत्पुण्यं पापं वदसमूलतः ॥ १७ ॥ असौ विप्रो
महापापी क्रूरकर्मैव दृश्यते ॥ १८ ॥ ॥ चित्रगुप्त उवाच ॥ ॥ आकर्ण्य चास्य पापं पुण्यं नास्त्यणुमात्रकम् ॥ वासरे पिहरे नित्यमकरोद्भोजनं विभो ॥
॥ १९ ॥ वासरे कमलाभर्तुं श्वाश्रीयाद्यो नराधमः ॥ पुरीषं सोश्रीयाद्वा जन्मनिरयं याति दारुणम् ॥ २० ॥ मन्वंतरशतं देहिस्थानं तु निरयेष्यसुम् ॥ ग्रामको
डस्य यो नो हिततो जन्म भविष्यति ॥ २१ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ यमाज्ञायत तो विप्रतस्य दूतैर्भयं करैः ॥ पातितस्तु पुरीषे वै मन्वंतरशताधिकम् ॥ २२ ॥
ततो मुक्तो भवच्चासौ पृथिव्यां ग्रामसूकरः ॥ चिरं नरकमश्रीयाद्धरिवासरभोजनात् ॥ २३ ॥ ततो विप्रप्राप्तकालः पंचत्वं स जगाम ह ॥ काकयो नो पुनर्ज
न्मले भेसौ विभुजः सदा ॥ २४ ॥ एकस्मिन् दिवसे विप्रश्रीहरेश्चरणोदकम् ॥ द्वारदेशे स्थितं पीत्वा सर्वपापविवर्जितः ॥ २५ ॥ तस्मिन्नेवादिने काकः प
तितः शबरस्य च ॥ काले मृत्युदशां प्राप्नोष्याधेनवाय सोपि च ॥ २६ ॥ आगते स्यं दने दिव्ये राजहंसयुते शुभे ॥ आरुह्य बलिभुग्विप्रययौ सहरिमदिरम् ॥
॥ २७ ॥ पादोदकस्य माहात्म्यं ऋषितं पापनाशनम् ॥ यः शृणोति नरः पापी तस्य पापं विनश्यति ॥ २८ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मसंहसृतशौनक
संवादे चरणोदकमाहात्म्ये सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ॥ शौनक उवाच ॥ ॥ अगम्यागमनं सूतकुर्याद्यो वै विमोहितः ॥ तस्य शुद्धिर्भवेत्केन कथं स्वसमूल
तः ॥ १ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ अभिगच्छति चांडालीं श्वपार्कीं यो द्विजोत्तमः ॥ उपवासत्रयं कुर्यात् प्राजापत्यं च रेत्ततः ॥ २ ॥ स शिखं वपनं चैव दद्याद्भो
यमेव च ॥ यथार्थं दक्षिणां दत्त्वा शुद्धिमाप्नोति स द्विजः ॥ ३ ॥ क्षत्रियो वा पिचांडालं वैश्यो वा यदि गच्छति ॥ प्राजापत्यं सकृच्छ्रं च दद्याद्भो मिथुनद्वयम् ॥ ४ ॥
अनुगच्छति शूद्रो हि श्वपार्कीं च तपोधन ॥ चतुर्गोमिथुनं दद्यात् प्राजापत्यं व्रतं च रेत् ॥ ५ ॥ मातरं यदि वा गच्छेद्भगिनीं स्वसुतामपि ॥ वधूं च मोहितो ग
च्छेद्दक्षिणकृच्छ्राण्यथा च रेत् ॥ ६ ॥ चांद्रायणत्रयं कृत्वा दद्याद्भो मिथुनत्रयम् ॥ स शिखं वपनं कृत्वा पंचगव्यं पिबेत्ततः ॥ ७ ॥ हुते ह्यग्नौ तथाप्यत्र शुद्धयत्ये
वं तपोधन ॥ पितृदारांश्च द्विजश्रेष्ठ मातुश्च भगिनीं तथा ॥ ८ ॥ गुरुपत्नीं मातुलानीं भ्रातृभार्यां स्वगोत्रजाम् ॥ यदि गच्छति मोहेन प्राजापत्यद्वयं च रे
त् ॥ ९ ॥ चांद्रायणत्रयं ब्रह्मन् पंचगोमिथुनानि च ॥ विप्रेभ्यो दक्षिणां दद्याच्छुध्यते नात्र संशयः ॥ १० ॥ गांश्च गच्छति यो मूढ उपवासत्रयं च रेत् ॥ धेनुं दत्त्वा
तथा चात्र शुद्धयत्यत्र न संशयः ॥ ११ ॥ वेद्यां स्वरीं शूकरीं च कर्पितुं महिषीं द्विज ॥ आकंठतः समाक्षिप्य गोमयोदककर्म मे ॥ १२ ॥ तत्र तिष्ठेन्निराहारोन्निरात्रेणैव शु

ब्र० खं० चं०

अ० १८

॥ १४ ॥

दचति ॥ सशिवपनंकृत्वात्रिरात्रमुपवासयेत् ॥ १३ ॥ एकरात्रं जले स्थित्वा शुद्धचत्येवनसंशयः ॥ ब्राह्मणीं तु यदा गच्छेत्तयो नरः काममोहितः ॥ १४ ॥
 प्राजापत्यत्रयंकुर्याच्चान्द्रायणत्रयंतथा ॥ गोत्रयंतु तथा दद्याच्छुद्धचत्येव तपोधन ॥ १५ ॥ ब्राह्मणीपंचगव्यंतु पंचरात्रं पिवेद्विज ॥ गोद्वयंदक्षिणां दद्याच्छुद्धचत्यत्र न संशयः ॥ १६ ॥ परांगनायदा गच्छेत्कृच्छ्रं सातपथं चरेत् ॥ यथार्गला तथा योषितस्मात्तां परिर्वर्जयेत् ॥ १७ ॥ वर्णबाह्यां तथा नीचामनु गच्छेत्सकृन्नरः ॥ प्राजापत्यं चरेत्कृच्छ्रं शुद्धचत्येवन संशयः ॥ १८ ॥ अंगारसदशी योषित्सर्पिःकुंभसमः पुमान् ॥ तस्याः परिसरे ब्रह्मन्नस्था तव्यं कदाचन ॥ १९ ॥
 जरेण जनयेद्भ्रूयाचनारीकुलांतका ॥ त्याज्या सा सर्वथा ब्रह्मंस्तत्र दोषो न विद्यते ॥ २० ॥ याचनारी गृहाद्गच्छेत्त्यक्त्वा वधून्स्वकानपि ॥ नष्टा सा च कुलभ्रष्टानतस्याः संगमः पुनः ॥ २१ ॥ याचनारी यदा गच्छेन्मोहिता परपूरुषम् ॥ प्राजापत्यं चरेत्कृच्छ्रं पंचगव्यं पिवेत्ततः ॥ २२ ॥ गोद्वयंतु ततो दद्याच्छुद्धचत्येवन संशयः ॥ ब्राह्मणीवालिशा ब्रह्मन्मोहिता परपूरुषम् ॥ २३ ॥ यदा गच्छेत्तादात्याज्या जैनदौ पो न विद्यते ॥ योगच्छेद्ब्राह्मणीं विप्रभूसुरः काममोहितः ॥ गोति लांश्च तदा दद्याच्छुद्धचत्यत्र न संशयः ॥ २४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखंडे मृतशौनकसंवादे अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ७ ॥ ॥ मृतउवाच ॥ अज्ञानात्प्राश्यविष्मूत्रं सुरांसं स्पृश्यवा पुनः ॥ यथा शुद्धिर्भवेत्तेषां कथयामि शृणु द्विज ॥ १ ॥ प्राजापत्यद्वयंकुर्यात्तीर्थाभिगमनं मुने ॥ वृषैकादश गोदानं सशिवपनंततः ॥ २ ॥ गत्वा चतुष्पथं सर्वं प्राजापत्यव्रतंतथा ॥ गोद्वयंतु ततो दद्यात्पंचगव्यं पिवेत्ततः ॥ ३ ॥ ब्राह्मणाभोजयित्वा तु शुद्धचत्यत्र न संशयः ॥ चांडालां जलं चैव ज्ञानतोपि विपत्तिषु ॥ ४ ॥ यदि भुङ्क्ते नरः कश्चित्कृच्छ्रं चान्द्रायणं चरेत् ॥ सशिवपनंकृत्वा पंचगव्यंततः पिवेत् ॥ ५ ॥ एकद्वित्रिचतुर्गोविदेया द्विप्रेष्वनुक्रमात् ॥ वृषलां मृतकां न भोज्या ब्रह्मं जलं च वै ॥ ६ ॥ शूद्रोच्छिष्टं यदा भुंक्ते ज्ञानतो वा विपत्तिषु ॥ प्राजापत्यद्वयंकुर्याच्चान्द्रायणत्रयंतथा ॥ ७ ॥ गोद्वयंतु ततो दद्यात्पंचगव्यं पिवेद्विज ॥ हुत्वा ह्यग्नौ बहून्विप्रान् भोज्यशूद्रो भवेद्भुवम् ॥ ८ ॥ आसुनकुलमार्जारैरब्रंचेद्भक्षितं द्विज ॥ तिलदभौदकैः प्रोक्ष्य शुद्धचत्येवन संशयः ॥ ९ ॥ पलांडुलशुनं शिशुमलान्बुधं जनं पलम् ॥ भुंक्तो यो वै नरो ब्रह्मन्व्रतं चां द्रायणं चरेत् ॥ १० ॥ मद्यमांसप्रियं शूद्रं नीचकर्ममनुवर्त्तनैः ॥ तं शूद्रं वर्जयेद्विप्रश्च पाकमिव दूरतः ॥ ११ ॥ द्विजसेवानुरक्ता ये मद्यमांसविवर्जिताः ॥ दानस्वकर्मनिरतास्ते ज्ञेया वृषलोत्तमाः ॥ १२ ॥ अज्ञानाद्भुजते विप्रमृतके मृतके यदि ॥ गायत्रीदशभिर्षिः सहस्रैश्च शुचिर्भवेत् ॥ १३ ॥ सहस्रैः क्षत्रियश्चैव वैश्यः पंचसहस्रकैः ॥ पंचगव्यं भवेच्छूद्रो वृषलोपितपोधन ॥ १४ ॥ आर्ज्यंतु तोयं नीचस्य भांडस्थं दधियः पिवेत् ॥ अज्ञानतोपि यो वर्णः प्राजापत्यव्रतं चरेत् ॥ १५ ॥

५० पु०

॥ १५ ॥

दानबहुतरंदद्याच्छुद्धोद्यमोयथाविधि ॥ शूद्राणानोपवासोपिदानेनैवविशुद्ध्यति ॥ १६ ॥ सशिखंवपनंकुर्यादहोरात्रोपवासतः ॥ नीचैर्दंडादिभिश्चैवताडितोयोनरोद्विज ॥ १७ ॥ प्राज्ञापत्यव्रतंकुर्याच्चांद्रायणव्रतंतुवा ॥ सशिखंवपनंचैवपंचगव्यंपिबेत्ततः ॥ १८ ॥ गोद्वयंतुततोदद्यादमौचानादिकंहृतम् ॥ मद्यपानंगृहेविप्रज्ञानतोपियहच्छया ॥ १९ ॥ यदिभुक्तेनरःकश्चित्पात्यःसोपिकुलाग्नरः ॥ गोबीजहंतायोविप्रच्छेदकश्चदलस्यच ॥ २० ॥ स्वर्णस्तेयीभवेत्कृच्छ्रंराजापत्यत्रयंचरेत् ॥ सशिखंवपनंकृत्वापंचगव्यंतथापिबेत् ॥ २१ ॥ यथाविधिहुतंचामोदद्याद्धेनुत्रयंतथा ॥ तस्यभुक्तंजलंचैवग्राह्यस्याद्वैतपोधन ॥ २२ ॥ प्रातरुग्रहंतुचाश्रियात्र्यहंसायमयाचितम् ॥ त्र्यहंचैवतुनाश्रियात्प्राजापत्यमिदंव्रतम् ॥ २३ ॥ गोमूत्रंगोमयंक्षीरंदधिसर्पिःकुशोदकम् ॥ दिनद्वयंपिबेद्विप्रचैकरात्रमुपोषितः ॥ सर्वपापहरंकृच्छ्रंमुनेसांतपनंस्मृतम् ॥ २४ ॥ आसंत्र्यहंतुचैकैकंप्रातःसायमयाचितम् ॥ अद्यात्र्यहंचोपवसेदतिकृच्छ्रमिदंव्रतम् ॥ २५ ॥ प्रतित्र्यहंपिबेदुष्णंजलंक्षीरंघृतंद्विज ॥ सकृत्स्नायीतसकृच्छ्रंस्मृतंपापहरंमुने ॥ २६ ॥ अभोजनंद्वादशाहंकृच्छ्रंयंपापनाशनः ॥ पराकोनामविज्ञेयःप्रसिद्धश्चतपोधन ॥ २७ ॥ एकैकंवर्द्धयेत्पिंपडंशुक्रेकृष्णेचह्नासयेत् ॥ इंदुक्षयेनभुंजीतचांद्रायणव्रतंस्मृतम् ॥ २८ ॥ अश्रियाच्चतुरःप्रातःपिंडान्विप्रसमाहितः ॥ चतुरोस्तमितेचाकेशिशुचांद्रायणंस्मृतम् ॥ २९ ॥ कूष्माण्डपातीयानारीपंचगव्यंपिबेत्त्र्यहम् ॥ कूष्माण्डपंचकंदद्यात्समुवर्णसवस्त्रकम् ॥ तस्यावारितथाभक्तंग्राह्यस्याद्वैतपोधन ॥ ३० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेभूतशौनकसंवादेएकविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ सुकृतीकृतथाप्राहकृत्वासांसारसागरात् ॥ तरिष्यतिकलौसूततमोन्धकूपमंडुकाः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ राधाकृष्णप्रियेचौजैप्रातःस्नानंसमाचरेत् ॥ राधादामोदरंभक्तयाकुर्यात्पूजांसमाहिता ॥ २ ॥ त्यक्त्वामिषादिकंब्रह्मन्पतिसेवापरायणा ॥ सायाति श्रीहरेःस्थानंगोलोकार्ख्यंसुदुर्लभम् ॥ ३ ॥ राधादामोदराभ्यांयाधूपदीपंतुकार्तिके ॥ दद्यात्साभवनंविष्णोर्यातिवैत्यक्तपातकाः ॥ ४ ॥ योपिद्याकार्तिकेविप्रदद्याद्ब्रह्मनिकेतने ॥ राधादामोदराभ्यांतुवसेत्साश्रीहरेश्चिरम् ॥ ५ ॥ राधादामोदराभ्यांयापुष्पंमाल्यंसुवासितम् ॥ कार्तिकेमासिसादद्याद्यातिवैकुण्ठमंदिरम् ॥ ६ ॥ गंधंयाचापिनैवेद्यंदद्याद्देशंकरादिकम् ॥ राधादामोदराभ्यांसागच्छेद्वैविष्णुमंदिरम् ॥ ७ ॥ यत्किंचिद्यच्छतिब्रह्मन्कार्तिकेचादिजातये ॥ राधादामोदरप्रीत्येतस्याःपुण्याक्षयंभवेत् ॥ ८ ॥ यानारीकार्तिकेभक्त्याराधादामोदरंद्विज ॥ प्रातःसपर्यासायातिनकुर्व्यान्निरयंचिरम् ॥ ९ ॥ कदाचिजन्मभूमोसाविषवाप्रतिजन्मनि ॥ भवेच्चासाद्यपूर्व्वंचाप्रीयास्वामिनोपिच ॥ १० ॥ पुरात्रेतायुगेविप्रवृषलोनामशंकरः ॥ सौराष्ट्रदेशवासीच

ब्र० सं० च०

अ० २०

॥ १५ ॥

तस्यजायाकलिप्रिया ॥ ११ ॥ जाराकाक्षीसदानाम्नातृणवन्मन्यतेपतिम् ॥ असौपतिर्नमेयोग्योमेस्वामीपरपुरुषः ॥ १२ ॥ इतिमत्वासदा
 तस्मैचोच्छिष्टं तुददातिवै ॥ नीचसंगान्महामूढामथर्मांसंचत्तादह ॥ १३ ॥ स्वामिनोभर्त्सनांनित्यंकुर्यात्कामंतुनिष्ठुरा ॥ पादरज्जुर्भवे
 चासौकस्माद्वैनमृतापिच ॥ १४ ॥ मृतेतस्मिन्नहंभोगंकरिष्यामिहच्छया ॥ विचार्येतिहृदामूढाजारेणैकेनसातदा ॥ १५ ॥ अन्यदेशंगमिष्यावःसंकेतमक
 रोद्दिज ॥ सुप्तस्यस्वामिनोरात्रौचासिनातद्रूलंदिज ॥ १६ ॥ छित्वाजारकृतेसापिंसंकेतस्यस्थलंगता ॥ आगतंजारपुरुषंद्रीपिनाभक्षितंदिज ॥ १७ ॥
 दृष्ट्वासारोदनंकृत्वामूर्च्छितानिपपातह ॥ चिरादाश्वस्यसःमूढाकरुणं विललापह ॥ १८ ॥ ॥ कलिप्रियोवाच ॥ ॥ स्वकीयंस्वामिनंहत्वाचागता
 परपुरुषम् ॥ तंजारंस्वामिनंदैवात्शादूलोभक्षयन्मम ॥ किं करोमिक्वगच्छामि विधात्रावंचितास्म्यहम् ॥ १९ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ततःकलिप्रिया
 ब्रह्मन् आगतास्वगृहंप्रति ॥ लपनेस्वामिनोदत्त्वामुखंचविललापसा ॥ २० ॥ ॥ कलिप्रियोवाच ॥ ॥ हानार्थकिंकृतंकर्ममयाहंतातिदारुणम् ॥ कं
 लोकंवागमिष्यामिवदस्वामिन्मनागिरम् ॥ २१ ॥ भर्त्सनांतुयथाकामंकुर्याच्चहंसुनिदिता ॥ किंचिन्नवदसिस्वामिन्नेनोयन्मेनविद्यते ॥ २२ ॥
 ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ननामचरणेतस्यगतान्यनगरंप्रति ॥ तत्रप्रविष्टासायोपिहृष्टा पुण्यजनानवहून् ॥ २३ ॥ ऊर्जेस्नानपरान्प्रातर्नर्मदायांचवैष्णवान् ॥ तत्र
 नद्यांस्त्रियश्चापिराधामोदरंदिज ॥ २४ ॥ सपर्याचकृतांचैवशंखनादैर्महोत्सवैः ॥ गंधपुष्पैर्धूपदीपैर्वस्त्रैर्नानाविधैःफलैः ॥ २५ ॥ मुखवासेभंक्तियुक्ता
 दृष्ट्वासाविनयान्विता ॥ पप्रच्छब्रूतयुयमेकिमेतत्क्रियतेस्त्रियः ॥ २६ ॥ ॥ स्त्रियउचुः ॥ ॥ सर्वमासोत्तमेचोर्जेराधादामोदरौशुभौ ॥ पूजांकृत्वावयंमातः
 सर्वपापहरांशुभाम् ॥ २७ ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंनष्टंप्राप्तंनिकेतनम् ॥ सपय्यामामिपंत्यक्त्वाकृत्वासाचहरोर्दिने ॥ २८ ॥ निधनत्वंपौर्णमास्यांगतासानिभं
 लादिज ॥ किंकराश्चागतास्तृणैर्यमस्यनिलयंप्रति ॥ २९ ॥ नेतुंतांक्रोधसंयुक्ताववंधुश्चर्मरज्जुभिः ॥ तदागताविष्णुदूताविमानंस्वर्णनिर्मितम् ॥ ३० ॥
 शंखचक्रगदापद्मधारिणोवनमालिनः ॥ निजघ्नुश्चक्रधाराभिर्यमदूताःपलायिताः ॥ ३१ ॥ राजहंसयुतेविप्रविमानेस्वर्णनिर्मिते ॥ आरूढासागतातैस्तु
 वेष्टिताविष्णुमंदिरम् ॥ ३२ ॥ तत्रतस्थौचिरंभोगंकृत्वासावैयथेप्सितम् ॥ याकुर्यात्कार्तिकेविप्रराधादामोदरार्चनम् ॥ ३३ ॥ यातिपूजात्यक्तपापाद्ग्लोका
 ख्यंमनोहरम् ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्यायाचनारीसमाहिता ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंतस्यतस्याविनश्यति ॥ ३४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डे
 सूतशौनकसंवादेराधादामोदरपूजामाहात्म्यकथनं नामविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कथयस्वमुनेसूतसर्वमासोत्तमस्यच॥का

प० पु०

॥ १६ ॥

तिक्तस्यविधिसम्यङ्नियमान्वक्तुमर्हसि ॥ ११ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ आश्विनस्यद्विजश्रेष्ठपौर्णमास्यांसमाहितः ॥ कार्तिकस्यव्रतंकुर्याद्यावदुद्रोधिनीभवे
त् ॥ २ ॥ दिवाविप्रनरः कुर्यान्मलमूत्रमुदङ्मुखः ॥ भवेन्मौनीचसर्वज्ञरात्रौ चेद्दक्षिणामुखः ॥ ३ ॥ पथ्यंभसिचगोष्ठेषुदमशानेवल्मिकेद्विज ॥ कुर्यादुत्सर्ज
नंनैवव्रतीमूत्रपुरीषयोः ॥ ४ ॥ अत्युत्तमेषुस्थानेषुमलमूत्रंनकारयेत् ॥ (शुद्धांमृदं गृहीत्वाथवामं प्रक्षालयेत्करम् ॥ ५ ॥ अद्विर्मुदापिशुद्धचर्धपूर्व
विंशतिसंख्यया) ॥ एकालिगेयुदेपंचतथावामकरेदश ॥ ६ ॥ उभयोर्दशदातव्यापादयोश्चत्रिभेस्त्रिभिः ॥ मुखशुद्धिततः कुर्यात्संकल्पंस्नपनस्य
च ॥ ७ ॥ हृदिदामोदरंध्यात्वाङ्गमंमंत्रंततोवदेत् ॥ कार्तिकेहंकरिष्यामिप्रातःस्नानंजनार्दन ॥ ८ ॥ दामोदरस्यप्रीत्यर्थंराधयापापनाशनं ॥ नमः
पंकजनाभायश्रीकृष्णजलशायिने ॥ ९ ॥ नमस्तेराधयासार्द्धगृहाणार्घ्यप्रसीदमे ॥ स्नानंकुर्यात्ततोविप्रतिलकंतुयथाविधि ॥ १० ॥ ऊर्ध्वपुंड्रं
विहीनस्तुकिंचित्कर्मकरोति यः ॥ निष्फलंकर्मतत्सर्वसत्यमेतन्मयोच्यते ॥ ११ ॥ यच्छरीरंमनुष्याणामूर्ध्वपुंड्रंविनाकृतम् ॥ तद्दर्शनंनकर्त
व्यंहृद्वासूर्यनिरीक्षयेत् ॥ १२ ॥ ऊर्ध्वपुंड्रंमृदाशुभ्रंललाटेयस्यदृश्यते ॥ चांडालोपिविशुद्धात्मापूज्यएव न संशयः ॥ अच्छिद्रमूर्ध्वपुंड्रं तुये
कुर्वतिनराधमाः ॥ १३ ॥ तेषांललाटेसततंशुनःपादोनसंशयः ॥ प्रातःकालोदितंकर्मसमाप्यहरिवल्लभां ॥ १४ ॥ पूजयेद्रक्तितोविप्रतुलसीं
पापनाशिनीम् ॥ पौराणींतु कथांश्रुत्वाश्रीहरेःस्थिरमानसः ॥ १५ ॥ ततोविप्रव्रतीभक्त्यापूजयेत्तंयथाविधि ॥ परासनंपरात्रंचपरशय्यांपरांग
नाम् ॥ १६ ॥ सर्वदावर्जयेद्दिप्रकार्तिकेचविशेषतः ॥ सौवीरकंतथामापानामिषंचतथामधु ॥ १७ ॥ राजमाषादिकंनित्यंवर्जयेत्कार्तिकेव्रती ॥ जंवीरमा
मिषंचूर्णमंत्रंपर्युषितंद्विज ॥ १८ ॥ धान्येमसूरिकाप्रोक्तागवांदुग्धमनामिषम् ॥ लवणंभूमिजंविप्रप्राणयद्भूमामिषंखलु ॥ १९ ॥ द्विजक्रीतारसाः
सर्वेजलंचालपसरःस्थितम् ॥ ब्रह्मचर्यंतुर्यकालेपत्रावल्यांचभोजनम् ॥ २० ॥ कुर्याद्वैद्विजशार्दूलतैलाभ्यंगंचवर्जयेत् ॥ छत्राकंनालिकं हिंगुं पलांडुं पूतिका
दलम् ॥ २१ ॥ लशुनंमूलकंशिथुंतथैवतुंविकाफलम् ॥ कपित्थंचैववृताकंकूष्माण्डंकांस्यभोजनम् ॥ २२ ॥ द्विपाचितंमृतिकात्रंमत्स्यंशय्यांरजस्व
लम् ॥ द्विस्त्रिश्चात्रंस्त्रियःसंगंवर्जयेत्कार्तिकव्रती ॥ २३ ॥ धात्रीफलंगृहीत्वाप्रवौतत्सर्वदात्यजेत् ॥ कूष्माण्डेधनहानिः स्यात्तद्वृहत्यांनस्मरेद्धरिम् ॥ २४ ॥
पटोलेतुनवृद्धिः स्याद्वलहानिश्चमूलके ॥ कलंकीजायतेवित्त्वोतयंगोनिश्चनिंबुके ॥ २५ ॥ तालेशरीरनाशः स्यान्नारिकेलेचमुखता ॥ तुषीगोमांसतु

ब्र० सं० च०

अ० २१

॥ १६ ॥

ल्यास्याद्गोवर्धस्यात्कलिंदके ॥ २६ ॥ शिबीपापकराप्रोक्तापूतिकारब्रह्मपातिका ॥ वार्ताकियांसुतनाशःस्याच्चिरोगीचमापके ॥ २७ ॥ मांसिचबहु
 पापस्याद्गर्जयेत्प्रतिपदादिषु ॥ यत्किंचिद्गर्जयेद्योन्नंश्रीहरेप्रीतयेद्विज ॥ २८ ॥ तत्पुनर्भूसुरेदत्वाव्रतांति तस्य भोजनम् ॥ कार्तिकव्रतिनंविप्रयथोक्तका
 रिणंनरम् ॥ २९ ॥ यमदूताःपलायंतेसिंहद्वयायथागजाः ॥ श्रेष्ठविष्णुव्रतंविप्रतत्तुल्यानशतंमखाः ॥ ३० ॥ कृत्वाकृतुंव्रजेत्स्वर्गवैकुण्ठकार्तिकव्रती ॥
 यत्किंचिदुपकृतंविप्रमनोवाक्कायकर्मजम् ॥ ३१ ॥ दृष्ट्वातुविलयंयातिकात्किंव्रतिनंक्षणात् ॥ कार्तिकव्रतिनःपुण्यंब्रह्माचैवचतुर्मुखः ॥ ३२ ॥ नसमर्थोभ
 वेद्रक्तुंयथोक्तव्रतकारिणः ॥ यत्कृत्वाकलुषंस्वर्गजेद्रिपदशोदिशः ॥ ३३ ॥ क्वगच्छामिक्वतिष्ठामिकार्तिकव्रतिनोभयात् ॥ पौर्णमास्यांयथाशक्तिचात्रवस्त्रा
 दिकंद्विज ॥ ३४ ॥ दद्याद्वैश्रीहरेःप्रीत्यैब्राह्मणानपिभोजयेत् ॥ रात्रौजागरणंकुर्यान्नृत्यगीतादिभिर्व्रती ॥ यद्दंशृणुयाद्भक्त्यातस्यपापंप्रणश्यति ॥ ३५ ॥
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेषूतशौनकसंवादेब्रह्मखंडेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ माहात्म्यंब्रूहि सर्वज्ञशृण्वतांपापनाशनम् ॥ सर्वप्राणि
 हितार्थायतुलस्यानुकंपया ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ तुलस्याःपरिसरेयस्यकाननंतिष्ठतिद्विज ॥ गृहस्यतीर्थरूपत्वात्रायांति यमकिंकराः ॥ २ ॥
 तुलस्याःकाननंविप्रसर्वपापहरंशुभम् ॥ रोपयंतिनराःश्रेष्ठास्तेनपश्यंतिभास्करिम् ॥ ३ ॥ रोपणंपालनंसेवादशनंस्पृशनंतुयः ॥ कुर्यात्तस्यप्रनष्टंस्या
 त्सर्वपापंद्भिजोत्तम ॥ ४ ॥ कोमलैस्तुलसीपत्रैरर्चयंतिहरितुये ॥ कालस्यसदनंविप्रतेनयांतिमहाशयाः ॥ ५ ॥ गंगाद्याःसरितःश्रेष्ठाविष्णुब्रह्ममहेश्वराः ॥
 देवैस्तीर्थैःपुष्कराद्यैस्तिष्ठंतितुलसीदले ॥ ६ ॥ योयुक्तस्तुलसीपत्रैःपापीप्राणान्विमुञ्चति ॥ विष्णोर्निकेतनंयातिसत्यमेतन्मयोदितम् ॥ ७ ॥ तुल
 सीप्राप्तिकालितोयुक्तःपापशतैरपि ॥ विमुञ्चतिनरःप्राणान्सयातिहरिमन्दिरम् ॥ ८ ॥ योनरोधारयेद्विप्रतुलसीकाष्ठचंदनम् ॥ तस्याङ्गनस्पृशेत्पापं
 यातिपरमंपदम् ॥ ९ ॥ तुलसीकाष्ठमालांतुकण्ठस्थांवहतेतुयः ॥ अप्यशौचोप्यनाचारोभक्त्यायातिहरिर्गृहम् ॥ १० ॥ धात्रीफलकृतामालातुलसी
 काष्ठसंभवा ॥ दृश्यतेयस्यदेहेतुसवैभागवतो नरः ॥ ११ ॥ तुलसीदलजामालांकण्ठस्थांवहतेतुयः ॥ विष्णुच्छिष्टांविशेषेणसनमस्योदिवौकसा
 म् ॥ १२ ॥ यःपुनस्तुलसीमालांकण्ठेकृत्वाजनार्दनम् ॥ पूजयेत्पुण्यमाप्नोतिप्रतिपुष्पंगवायुतम् ॥ १३ ॥ धारयन्तिनयेमालांहैतुकाःपापबुद्ध्यः ॥
 नरकान्नवर्ततेदग्धाःकोपाग्निनाहरेः ॥ १४ ॥ नजह्यात्तुलसीमालांधात्रीमालांविशेषतः ॥ महापातकसंहर्त्राधर्मकामार्थदायिनीम् ॥ १५ ॥ स्पृशे
 चयानिलोमानिधात्रीमालाकलौनृणाम् ॥ तावद्दर्शसहस्राणिवसतेकेशबालये ॥ १६ ॥ निवेद्यकेशवेमालांतुलसीकाष्ठसंभवाम् ॥ बहतेयोनरोभक्त्यात

प० पु०

॥ १७ ॥

स्यवैनास्तिपातकम् ॥ १७ ॥ तुलसीकाष्ठमालातुप्रेतराजस्यदूतकाः ॥ दृष्टानश्यान्तिदूरेणवातोद्धृतयथादलम् ॥ १८ ॥ तुलस्यापिपिनेधात्र्या
इच्छायामुयोनरोत्तमः ॥ पिण्डं ददाति पितरो मुक्तिं यान्ति द्विजोत्तम ॥ १९ ॥ पाणौ मूर्ध्नि गले चैव कर्णयोश्च मुखे द्विज ॥ धात्रीफलं यस्तु पत्ते स विज्ञेयो ह
रिः स्वयम् ॥ २० ॥ धात्रीपत्रैः फलेर्विप्रश्चैव हरिं चाचयेद्विज ॥ कोटिजन्मार्जितं पापं पूजयानश्याति सकृत् ॥ २१ ॥ यज्ञादेवाश्च सुनयस्तीर्थानि का
र्तिके द्विज ॥ धात्रीवृक्षं समाश्रित्य तिष्ठन्ति कार्तिके सदा ॥ २२ ॥ धात्रीपत्रं कार्तिके च द्वादश्यां तुलसीदलम् ॥ चिनोतियो न रोगच्छेन्निरयं यातनामय
म् ॥ २३ ॥ धात्रीछायासु यो विप्रचात्रं भुनक्ति कार्तिके ॥ अन्नसंसर्गं जपापमावर्षतस्य नश्याति ॥ २४ ॥ तुलसीवनमध्ये च धात्रीमूले च कार्तिके ॥ कु
र्याद्वर्चनं विप्रवैकुण्ठयाति स ध्रुवम् ॥ २५ ॥ तुलसीमूलदेशेऽपि स्थितं वारिद्विजोत्तम ॥ गृह्णाति मस्तके भक्त्या पापीयाति हरिं गृहम् ॥ २६ ॥ तुल
सीपत्रमलितं यस्तोयां शिरसा वहत् ॥ सर्वतीर्थेषु स स्नातश्चाति याति हरिं गृहम् ॥ २७ ॥ पुरा कश्चिद्विजश्रेष्ठो द्वादश्यां परे भून्महासुने ॥ स्नात्वा कदा तुलस्यै स
वनं दत्वा गृहं गतः ॥ २८ ॥ आदित्यो वचसा नामा मर्तुं दृष्टव पुण्यतः ॥ तृषार्तो भक्षकः कश्चिदागतो बहुकल्मषः ॥ २९ ॥ तुलस्यामूलतस्तोयं पीत्वा
चासौ हताहसः ॥ त्वरया प्यागतो व्याधौ नाप्रायश्चासि मर्दनः ॥ ३० ॥ उवाच भुक्तं चात्रं च भुक्त्वा भग्नगतः किमु ॥ कृत्वामेपाकभाण्डस्थं चाग
तो हिंसकस्य ते ॥ ३१ ॥ विव्याध तं गतः प्राणनेतुं वै शमनाज्ञया ॥ आगताः किं कराः कुद्धाः पाशमुद्ररपाणयः ॥ ३२ ॥ बद्धानेतुं मनश्च कुरागता विष्णुकिं क
राः ॥ तदा छित्त्वा चर्मपाशं स्यन्दने तं मनो हरे ॥ ३३ ॥ तूर्णमारोहयामासुः पप्रच्छुर्विनयांश्चिताः ॥ तेषु पुण्येन भोः संतः केन वै नीयतेऽप्यसौ ॥ ३४ ॥ उचुस्ते सौ
पुराराजा पुण्यं बहुतरं कृतम् ॥ अकरोद्धरणं कांचित्सुदरीं चांगनामयम् ॥ ३५ ॥ अनेन चाहं सारजागतो वै शमनक्षयम् ॥ तत्र क्लेशं तु युष्माभिर्दत्तं वै
शमनाज्ञया ॥ ३६ ॥ ताम्रमय्यास्त्रियासार्द्धक्रीडां सुस्वाचकार सः ॥ तप्तायां लोहशय्याय विष्णुर्व्यंकर्मणानृप ॥ ३७ ॥ तप्तायां भीषणं तं संलो
हस्तं भयमाज्ञया ॥ ततः स्थितः समालिङ्ग्य भुक्त्वा दुःखचिरं नृपः ॥ ३८ ॥ सितः क्षारां बुधाराभिरन्यैर्वै शमनालये ॥ ततो नरकशेषे च पापयो नो मुहुर्मुहुः ॥ ३९ ॥
जन्मासाद्य चिरं दुःखमनुभूतं स्वकर्मणा ॥ तुलसीमूलकं वारिपीत्वा याति हरिं गृहम् ॥ ४० ॥ इदानीं तद्वचः श्रुत्वा गता दूता यथागताः ॥ तेन सार्द्धं विष्णुदूता गता
वेकुण्ठमादिरम् ॥ ४१ ॥ माहात्म्यं कथितं ब्रह्मन् तुलस्याः पापनाशनम् ॥ कुर्वीते सेवां ये भक्त्या न जाने किं भवेन्मुने ॥ ४२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखण्डे भूत
शौनकसंवादे तुलस्यामाहात्म्यं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॐ ॥ शौनक उवाच ॥ ॥ कथयस्व मुने सुतमाहात्म्यं कलुषक्षयम् ॥ शेषपंचदिन

ब० ख० ०१

अ० २२

॥ १७ ॥

स्थापिकार्तिकस्यानुकेपया ॥ १ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ शृणु शौनका यत्पृष्टमाहात्म्यं पापनाशनम् ॥ वक्ष्याम्यहं वै चोर्जस्य शेषपंचदिनस्य च ॥ २ ॥ व्रतानां
 मुनिशार्ङ्गलप्रवरं विष्णुपंचकम् ॥ तस्मिन् पूजयेद्भक्त्या श्रीहरिराधया सह ॥ ३ ॥ गंधपुष्पैर्धूपदीपैर्वै नानाविधैः फलेः ॥ सयाति विष्णुसदनं सर्वपापविवाजि
 तः ॥ ४ ॥ ब्रह्मचारी गृहस्थो वा वा न प्रस्थो वा यातिः ॥ न प्राप्नोति परं स्थानमकृत्वा विष्णुपंचकम् ॥ ५ ॥ सर्वपापहरं पुण्यं विख्यातं विष्णुपंचकम् ॥ तत्र स्ना
 नंतु यः कुर्यात्सर्वतीर्थफलं लभेत् ॥ ६ ॥ श्रीहरेः पुरतो विप्रतुलस्याश्च समापतः ॥ प्रदीपं संपिपापूषं दद्याद्यो भक्तिभावतः ॥ ७ ॥ न भसि श्रीहरेः प्रीत्येयाति स वि
 ण्णुमंदिरम् ॥ पापी याति हरेर्यामसत्यमेतन्मयोदितम् ॥ ८ ॥ स्नापयेच्चाच्युतं भक्त्या मधुक्षीरघृतादिभिः ॥ दद्यात्किं नो हरिः प्रीतस्तस्मै साधुजनाय वै ॥ ९ ॥
 नैवेद्यदेवदेवेशं परमात्रं निवेदयेत् ॥ तस्य पुण्यं प्रसंख्यातुं न शक्नोति चतुर्मुखः ॥ १० ॥ अर्चयित्वा हृषीकेशमेकादश्यां समाहितः ॥ निष्प्राप्य गोमयं सम्यक्
 मंत्रवत्समुपासते ॥ ११ ॥ गोमूत्रं मंत्रवद्भूयोद्वादश्यां प्राशयेद्भूती ॥ क्षीरं तथा त्रयोदश्यां चतुर्दश्यां तथा दधि ॥ १२ ॥ संप्राप्य पापशुद्धयर्थं लंघयित्वा चतुर्दिन
 म् ॥ पंचमेतु दिने स्नात्वा विधिवत् पूज्यं केशवम् ॥ १३ ॥ भोजयेद्ब्राह्मणान् भक्त्या तेभ्यो दद्याच्च दक्षिणाम् ॥ ततो नक्तं समश्रियात्पंचगव्यं सु
 मंत्रितम् ॥ १४ ॥ एवं कर्तुं शक्तो यः फलमूलं च भोजनम् ॥ कुर्याद्द्विष्यं वा विप्रयथो कति विधिना ह वै ॥ १५ ॥ श्रीहरेः पंचकं विप्रकुर्याद्य
 स्तुलसीदलेः ॥ पूजयेत्तं स विज्ञेयः स्वयं नारायणः प्रभुः ॥ १६ ॥ पुरा त्रेता युगे शूद्रो दस्यु वृत्तिपरायणः ॥ नाम्ना दंडकरो नित्यं धर्मनिंदां करोति यः ॥ १७ ॥
 असत्यभाषी मित्रप्रवेद्या विभ्रमलोलुपः ॥ ब्रह्मस्वहारी क्रूरश्च परस्त्रीगमनेरतः ॥ १८ ॥ शरणागतं हंता च पाखंडजनसंगभाक् ॥ गोमांसाशी
 सुरापश्च परनिंदाकरः सदा ॥ १९ ॥ विश्वासघातो ज्ञातीनां वृत्तिच्छेदी द्विजोत्तम ॥ दुष्टसर्वसमालोक्य तादृशं तद्ब्रह्मे द्विजः ॥ २० ॥ आगताज्ञातयः कुद्धास्त
 स्य पापपरायणम् ॥ ॥ ज्ञातय उज्जुः ॥ ॥ ररे मूढदुराचारविनाशं प्रतिनीयते ॥ या प्रतिष्ठां जिता पूर्वैरस्माकं निर्मले न्वये ॥ २१ ॥ इति कुद्धा द्विजश्रेष्ठ
 अपकीर्तिभयादपि ॥ पापिनां प्रवरं सर्वे तत्पुस्तं कुलादरम् ॥ २२ ॥ ततो गतो महारण्यं विनष्टां सिलवैभवः ॥ कुर्यात्स दस्युभिः सार्द्धं दस्युकर्म निरंत
 रम् ॥ २३ ॥ पथि प्रगच्छतः तिपांभयाद्विप्रनलादितुम् ॥ प्राप्तं किंचित् क्षुधात्तां स्तेगताश्चान्यस्थलं प्रति ॥ २४ ॥ तत्र प्रविष्टास्ते सर्वे दृष्ट्वा पुण्यजनान् बहून् ॥
 धात्रीमूले स्थितान् ब्रह्मन् वैष्णवान् द्रजसत्तमान् ॥ २५ ॥ सर्वे ते दस्यवो विप्रगता दंडकरोपि सः ॥ तेषां परिसरं गत्वा प्रणामं वैचकार ह ॥ २६ ॥ ॥ दंडक
 र उवाच ॥ क्षुधातोर्हं द्विजश्रेष्ठाः प्राणायास्यंति मे ध्रुवम् ॥ ददध्वं स्यादितुं किंचिद्युष्माकं शरणं गतः ॥ २७ ॥ आकर्ण्य वचनं तस्य चोचुस्ते धर्मतत्पराः ॥ स

प० पु०

॥ १८ ॥

र्वपापहरेत्वंचविख्यातेविष्णुपंचके ॥ २८ ॥ कथमब्रंखादितुंतेवांछात्वद्यहरेर्दिने ॥ विशेषेतेब्रह्मसंज्ञाकातेभवतिसांप्रतम् ॥ २९ ॥ सउवाचमुदाविप्रा
नाम्नादंडकरोप्यहम् ॥ सर्वपापसमायुक्तश्चोद्धारोमेकथंभवेत् ॥ ३० ॥ ऊरुस्तेवैव्रतंश्रेष्ठंकुरुष्वविष्णुपंचकम् ॥ विप्राणामाज्ञयाविप्रचकारविष्णुपंच
कम् ॥ ३१ ॥ सप्रेत्यचहरेःस्थानमारुह्यस्यंदनेवरे ॥ आसाद्यश्रीहरेरूपंतस्थौजन्मविवर्जितः ॥ ३२ ॥ यदंशृणुयाद्भक्त्याचाख्यानंपापनाशनम् ॥ को
टिजन्मार्जितंपापंतस्थनश्यतितत्क्षणात् ॥ ३३ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसूतशौनकसंवादेविष्णुपंचकमाहात्म्यंनामत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥
॥ शौनकउवाच ॥ विदुषांवरतत्त्वज्ञकथयस्वमहामते ॥ इदानीममदानानांमाहात्म्यंकमतोमुने ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ क्षितिदानंमुनिश्रेष्ठदानानामु
त्तममतम् ॥ येनकृतंवैतदानंसर्वदानफलमतम् ॥ २ ॥ क्षितिसस्यस्यांयोदद्याद्ब्राह्मणायद्विजोत्तम ॥ विष्णुलोकेसुखंभुंक्तेयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ३ ॥
पृथिव्यांजन्मचासाद्यसर्वभौमस्ततो नृप ॥ महींसर्वाचिरंभुक्त्वात्रजेद्वैश्रीहरेर्गृहम् ॥ ४ ॥ गोचर्ममात्रांभूमियःप्रयच्छतिद्विजातये ॥ सगच्छतिहरेर्गेहं
सर्वपापविवर्जितः ॥ ५ ॥ शतंगवोवृषश्चैकोयत्रतिष्ठंत्ययंत्रिताः ॥ गोचर्ममात्रांतांभूमिप्रवदंतिमहर्षयः ॥ ६ ॥ भूमिनेताभूमिदाताद्रौचापिस्वर्गगा
मिनौ ॥ ग्राह्याभूमिर्द्विजैःप्राज्ञैस्त्यक्त्वादानशतान्यपि ॥ ७ ॥ अज्ञानीभूसुरोयस्तुत्यजेद्रूपमिवमोहितः ॥ प्रतिजन्मन्यसौविप्रोभवेच्चात्यंतदुःखभाक् ॥ ८ ॥
अन्यतोयःसमासाद्यदद्याद्रूपमिद्विजातये ॥ तस्मैविप्रजगन्नाथोददातिपरमंपदम् ॥ ९ ॥ स्वदत्तांपरदत्तांचमेदिनीयोहरेर्द्विज ॥ युक्तःकोटिकुलैर्यातिनर
कंचातिदारुणम् ॥ १० ॥ हरेद्योवैमहींविप्रदेवब्राह्मणयोरपि ॥ नष्टानिष्कृतिस्तस्यकोटिकल्पशतैर्मुने ॥ ११ ॥ भूमियोपरदत्तांचरक्षतिक्षमापति
द्विज ॥ पुण्यंकोटिगुणंस्याद्वैतस्यदानंजनादपि ॥ १२ ॥ सप्तद्वीपांमहींदत्त्वायत्पुण्यंप्राप्यतेद्विज ॥ तत्पुण्यंप्राप्तुयान्मर्त्योधिर्नुयच्छन्द्विजातये ॥ १३ ॥
ददातिवृषभंयस्तुदरिद्रायकुटुंबिने ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोऽश्वलोकंसगच्छति ॥ १४ ॥ तिलप्रमाणंस्वर्णयोब्राह्मणायप्रयच्छति ॥ हरेर्निकेतनंयातिपुक्तः
कोटिकुलैरपि ॥ १५ ॥ योदद्याद्भजतंविप्रसाधवेभूसुरायवै ॥ प्राप्नोतिचंद्रलोकंचपिवेत्तत्रामृतंसदा ॥ १६ ॥ प्रवालमौक्तिकंचैवहीरकंचमणितथा ॥ योददा
तिद्विजश्रेष्ठस्वर्गलोकंसगच्छति ॥ १७ ॥ तुलापुरुषदानेनयत्पुण्यंलभतेजनः ॥ शालग्रामशिलांदत्त्वातस्मात्कोटिगुणंलभेत् ॥ १८ ॥ सप्तद्वीपांक्षितिद
त्त्वासशैलवनकाननाम् ॥ यत्पुण्यंलभतेतद्वैशालग्रामशिलाप्रदः ॥ १९ ॥ शालग्रामशिलांयोवैदद्याद्रूपमिसुरायच ॥ तेनविप्रप्रदत्तानिभुवनानिचतुर्दश
॥ २० ॥ तुलापुरुषदानंयःकरोतिद्विजपुंगव ॥ जनन्याश्चोदरेतस्यपुनर्जन्मनविद्यते ॥ २१ ॥ सालंकाराद्विजश्रेष्ठकन्यायच्छतियोनरः ॥ सगच्छेद्ब्रह्म

ब०खं०च०

अ० २४

॥ १८ ॥

सदनं पुनर्जन्मन विद्यते ॥ २२ ॥ कन्याविक्रयिणो नास्ति नरकात्रिभृतिः पुनः ॥ कन्यादानकृतो नास्ति स्वर्गादागमनं पुनः ॥ २३ ॥ उपानहो
 वातपत्रं यो ददाति द्विजातये ॥ प्रेत्य चेद्रपुरंगत्वा वसेत्कल्पचतुष्टयम् ॥ २४ ॥ वस्त्रं यच्छति यो दिव्यसाधवै वै द्विजातये ॥ स्वर्गे दिव्यां वरपरश्चरति ष्ठे
 द्विजोत्तम ॥ २५ ॥ धेनुं पुरातनीं यच्छेद्वस्त्रं च जरितं द्विज ॥ नूतनारजोवर्ती कन्यासंगच्छेन्निरयं तथा ॥ २६ ॥ कन्याविक्रयिणो ब्रह्मपश्येत्पुनः
 बुधः ॥ दृष्ट्वा चाज्ञानतो वापि कुर्यान्मातृदृष्टं दर्शनम् ॥ २७ ॥ फलदातानं रोगच्छेदिविचक्षितं द्विजोत्तम ॥ भुंक्ते कल्पसहस्राणि फलं तत्रामृतोपमम्
 ॥ २८ ॥ शाकं यच्छति यो मर्त्यो शिवस्य भवनं द्विज ॥ याति कल्पद्वयं भुंक्ते दुर्लभं पायसं सुरैः ॥ २९ ॥ घृतदोदधिदधैव तक्रदोदुग्धदस्तथा ॥
 विष्णोर्निकेतनं गत्वा सुधापानं करोति सः ॥ ३० ॥ गंधदः पुष्पदधैव मर्त्यो याति सुरालयम् ॥ तिष्ठेद्युगसहस्राणि गंधपुष्पविभूषितः ॥ ३१ ॥ श
 य्यादानं दानसारं ब्राह्मणाय ददाति यः ॥ स याति ब्रह्मसदनं पर्यकेशेरते चिरम् ॥ ३२ ॥ पीठदाता दीपदाता सर्वदुष्कृतवर्जितः ॥ स्वर्गे सिंहासने तिष्ठेज्ज्व
 लहीपावलीवृतः ॥ ३३ ॥ तांबूलं यो नरो दद्याद्भूमिं भुंक्ते खिलं सुखम् ॥ स्वर्गे देवांगनाक्रोडे सुतस्तांबूलमत्तिवै ॥ ३४ ॥ विद्यादानं दानवरं करोति यो न
 रोत्तमः ॥ प्रेत्य स सन्निधिं विष्णोस्तिष्ठेद्युगशतत्रयम् ॥ ३५ ॥ प्राप्य ज्ञानं ततस्तत्र दुर्लभं वै द्विजर्षभ ॥ दुर्लभं मोक्षमाप्नोति श्रीहरेः कृपया द्विज ॥ ३६ ॥ अ
 नाथं दुःखितं विप्रं पाठयेद्भैरवोत्तमः ॥ श्रीहरेर्भवनं याति पुनर्जन्मविवाजितः ॥ ३७ ॥ यो नरः पुस्तकं दद्याद्भक्तिश्रद्धासमन्वितः ॥ प्रतिवर्णं लभेत्पुण्यं क
 पिलाकोटिदानजम् ॥ ३८ ॥ मधुदोषगुडदधैव मर्त्यो याति क्षुसागरम् ॥ लवणप्रदो रोयाति वारुणलोकमेव च ॥ ३९ ॥ सर्वपापमेव दानानामंत्रवारिद्वि
 जोत्तम ॥ तत्त्वज्ञैर्मुनिभिः सर्वैः प्रवरैर्वै प्रकीर्तितम् ॥ ४० ॥ अत्र वारिद्विजं श्रेष्ठेन दत्तं महीतले ॥ तेन दत्तानि दानानि सर्वाणि च द्विजर्षभ ॥ ४१ ॥
 अन्नदो यो नरो विप्रप्राणदश्च प्रकीर्तितः ॥ तस्मात्समस्तदानानामन्नदोलभते फलम् ॥ ४२ ॥ यथा चात्रं तथा वारिद्विजं तुल्ये च प्रकीर्तिते ॥ वारिणा च विना
 चान्नं सिद्धं न स्याद्विजोत्तम ॥ ४३ ॥ क्षुधातृषाद्विजं व्याघ्रद्विजं तुल्ये प्रकीर्तिते ॥ अतश्चात्रं च तोयं च श्रेष्ठं प्रोक्तं बुधैरापि ॥ ४४ ॥ अन्नदानं क्षितौ ब्रह्मन्ये
 कुर्वति नरोत्तमाः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तं गच्छति हरिर्मंदिरम् ॥ ४५ ॥ यावन्त्यन्नानि भोवि प्रयच्छति क्षितिर्मंडले ॥ ब्रह्महत्याश्च तत्पुण्यं नश्यत्येव तपोधन
 ॥ ४६ ॥ यच्छतां चान्नदानानि शरीराणि च पातकम् ॥ गात्राणि गृह्णातां त्यक्त्वा सहसा याति शौनक ॥ ४७ ॥ अतः पापिष्ठचान्नानि गृह्णाति मनीषिणः ॥
 गृह्णाति मोहाद्ये मूढा भवति पापभागिनः ॥ ४८ ॥ कुर्याद्भूमिष्ठमुदकं चैकं भो द्विजसत्तम ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तो ब्रजेत्स हरिर्मंदिरम् ॥ ४९ ॥ प्रयत्नेन द्विजश्रेष्ठक

५० पु०
॥ १९ ॥

तव्योधनसंचयः ॥ संचितचघर्नब्रह्मदानकर्मणिविशिषेत् ॥ ५० ॥ रणतियेचकार्पण्याद्धनंतेचातिदुःखिनः ॥ अंतेसर्वधनंत्यक्वानिःस्वागच्छतिभो
मुने ॥ ५१ ॥ मानवायेसदादानंदत्वादत्तादरिद्रति ॥ दरिद्रास्तेनविज्ञेयानरलोकेमहेश्वराः ॥ ५२ ॥ परलोकेद्रिजव्याघ्रसाधुसंयमवर्जिते ॥ निर्दयेब
धुहीनेचनदत्तनोपतिष्ठते ॥ ५३ ॥ स्थितेधनेनरोयोवैनाश्रातिनददातिसः ॥ दरिद्रइवविज्ञेयःप्रेत्यनिश्वासमुत्सृजेत् ॥ ५४ ॥ तपसोपिचरं
दानंभोक्तंचतत्त्वदर्शिभिः ॥ अतोयत्राद्विजश्रेष्ठदानकर्मसमाचरेत् ॥ ५५ ॥ दातादानंनदद्याद्वैसमुत्सृज्यद्विजातये ॥ सयातिनिरयंघोरं
वैजंतुभयावहम् ॥ ५६ ॥ दानंदाताप्रतिग्राहीनस्मरेच्चनयाचते ॥ निरयेचोभयोर्वासोयावच्चंद्रद्विवाकरौ ॥ ५७ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानियानिवै
द्विजसत्तम ॥ तानिदानेनहन्यतेतस्माद्दानंसमाचरेत् ॥ ५८ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेचतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ॥
॥ शौनकउवाच ॥ ॥ श्रीपदंविष्णुचरितंसर्वोपद्रवनाशनम् ॥ सर्वपापक्षयकरंदुष्टग्रहनिवारणम् ॥ १ ॥ विष्णुसामिन्द्र्यदंचैवचतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ यः
शृणोतिनरोभक्त्याचतियातिहरेर्गृहम् ॥ २ ॥ नामोच्चारणमाहात्म्यंश्रूयतेमहद्भुतम् ॥ यदुच्चारणमात्रेणनरोयायात्परंपदम् ॥ ३ ॥ तद्वदस्वाधुनासूत
विधानंनामकीर्तने ॥ ॥ सूतउवाच ॥ शृणुशौनकवक्ष्यामिसंवादंमोक्षसाधनम् ॥ ४ ॥ नारदःपृष्टवान्पूर्वकुमारंतद्वदामिते ॥ एकदायमुनातीरेनिवि
ष्टंशांतमानसम् ॥ ५ ॥ सनत्कुमारंप्रच्छन्नारदोरचिताञ्जलिः ॥ श्रुत्वानानाविधान्धर्मान्धर्मव्यतिकरांस्तथा ॥ ६ ॥ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ योसौभगव
ताप्रोक्तोधर्मव्यतिकरोनृणाम् ॥ कथंतस्याविनाशःस्यादुच्यतांभगवत्प्रिय ॥ ७ ॥ श्रीसनत्कुमारउवाच ॥ ॥ शृणुनारदगोविंदप्रियगोविंदधर्मवित् ॥
यत्पृष्टंलोकनिमुक्तिकारणंतमसःपरम् ॥ ८ ॥ सर्वाचारविर्जिताःशठधियोब्रात्याजगद्वञ्चकादंभाहंकृतिपानपैशुनपराःपापाश्रयेनिद्राः ॥ ९ ॥
येचान्येधनदारपुत्रनिरताःसर्वेऽधमास्तेऽपिहिश्रीगोविंदपदारविंदशरणाःशुद्धाभवतिद्विज ॥ १० ॥ तमपिदेवकरंकरुणाकरस्थविरजंगममुक्तिकरंपरम् ॥
अतिचरंत्यपराधपराजनायइहतान्वपतिध्रुवनामहि ॥ ११ ॥ सर्वापराधकृदपिसुच्यतेहरिसंश्रयः ॥ हरेरप्यपराधान्यःकुर्याद्विपदपांसनः ॥ १२ ॥
नामाश्रयकदाचित्स्यात्तरत्येवसनामतः ॥ नाम्नोहिसर्वसुहृदोऽह्यपराधात्पतत्यधः ॥ १३ ॥ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ ॥ केतेपराधाविप्रेन्द्रनाम्नोभगवतःकृ
ताः॥ विनिर्मातिनृणांकृत्यंप्राकृतंज्ञानरयतिच ॥ १४ ॥ ॥ श्रीसनत्कुमारउवाच ॥ ॥ सतांनिदानाम्नःपरममपरार्धवित्तुतेयतःख्यातियांतंकथमुसहतेतद्वि
गरहाम् ॥ शुभस्यश्रीविष्णोर्यहहयुणनामादिसकलंधियाभिन्नंपश्येत्सखलुहरिनामादितकरः ॥ १५ ॥ गुरोरवज्ञाश्रुतिशस्त्रनिन्दनंतयार्थवादोहरि

ब० सं० च०
अ० २५

॥ १९ ॥

नाभिकल्पनम् ॥ नामापराधस्य हि पापबुद्धिर्न विद्यते तस्य यमैर्हि शुद्धिः ॥ १६ ॥ धर्मव्रतत्यागदुतादिसर्वशुभक्रियासाम्यमपि प्रमादः ॥ अश्रद्धानो वि-
 मुखोऽप्यशृण्वन्यश्चोपदेशः शिवनामापराधः ॥ १७ ॥ श्रुत्वापि नाममाहात्म्यं यः प्रीतिरहितोऽधमः ॥ अहंममादिपरमोनामिसोऽप्यपराधकृत् ॥ १८ ॥ एवं
 नारदशंकरेण कृपयामह्यमुनीनां परंप्रोक्तं नाम सुखावहं भगवतो वर्ज्यं सदा यत्नतः ॥ ये ज्ञात्वापि न वर्जयन्ति सहस्रानामोपराधान्दशकुद्रामातरमप्यभोजन-
 पराः खिद्यन्ति ते बालवत् ॥ १९ ॥ अपराधविमुक्तो हि नाम्निरजसं सदा चर ॥ नामैव तव देवैर्षेः सर्वैस्तेऽस्य तिनान्यतः ॥ २० ॥ श्रीनारद उवाच ॥ सनत्कु-
 मार प्रियसाहस्रानां विवेकवैराग्यविवर्जितानाम् ॥ देहप्रियार्थात्मपरायणानां मुक्तापराधाः प्रभवन्ति नः कथम् ॥ २१ ॥ श्रीसनत्कुमार उवाच ॥ जाते
 नामापराधे तु प्रमादे तु कथं च न ॥ सदा संकीर्तयन्नाम तदेकशरणो भवेत् ॥ २२ ॥ नामापराधयुक्तानां नामान्येव हरन्त्ययम् ॥ अविश्रान्तिप्रयुक्तानि तान्येवार्थकरा-
 णियत् ॥ २३ ॥ नामैकं यस्य चिह्नं स्मरणपथगतं तत्रोत्तमूलं गतं वा शुद्धं वाऽशुद्धवर्णं व्यवहितरहितं तारयत्येव सत्यम् ॥ तच्चेद्देहद्रविणजनितालोभपाखण्ड-
 मध्ये निक्षिप्तं स्यान्न फलजनकं शीघ्रमेवात्र विप्र ॥ २४ ॥ इदं रहस्यं परमं पुरा नारदशंकरात् ॥ श्रुतं सर्वैशुभहरमपराधनिवारकम् ॥ २५ ॥ विदु-
 र्विष्णुवभिधानं ये ह्यपराधपरानराः ॥ तेषामपि भवेन्मुक्तिः पठनादेव नारद ॥ २६ ॥ नामोमाहात्म्यमखिलं पुराणे परिगीयते ॥ ततः पुराण-
 मखिलं श्रोतुमर्हसिमानद ॥ २७ ॥ पुराणश्रवणे श्रद्धा यस्य स्याद्वा तत्तत्त्वहम् ॥ तस्य साक्षात्प्रसन्नः स्याच्छिवो विष्णुश्च सानुगः ॥ २८ ॥ यत्स्नान्ता-
 पुष्करेतीर्थप्रयागे सिंधुसंगमे ॥ तत्फलं द्विगुणं तस्य श्रद्धया वै शृणोति यः ॥ २९ ॥ येषं तंति पुराणानि शृण्वन्ति च समाहिताः ॥ प्रत्यक्षरं लभं-
 त्येते कपिलादानजं फलम् ॥ ३० ॥ अपुत्रो लभते पुत्रं धनार्थं लभते धनम् ॥ विद्यार्थो लभते विद्यां मोक्षार्थो मोक्षमाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ ये शृण्वन्ति पुराणानि
 कोटिजन्मा जितं खलु ॥ पापजालं तु ते हत्वा गच्छन्ति हरिर्मदिरम् ॥ ३२ ॥ पुराणवाचकं विप्रं पूजयेद्भक्तिभाषतः ॥ गोभृहिरण्यवस्त्रैश्च गंधपुष्पादिभिर्भु-
 ने ॥ ३३ ॥ कांस्यैर्विनिर्मितं पात्रं जलपात्रं मुदान्वितः ॥ कर्णकुण्डलकंचैव मुद्रिकां स्वर्णनिर्मिताम् ॥ ३४ ॥ आसनं तु तथा दद्यात्पुष्पमाल्यं तु चंदनम् ॥ ३५ ॥ दद्याद्योपुस्तकं भ-
 वित्तशास्त्रं न कुर्वीत दानं हीनफलं यतः ॥ ३६ ॥ पुराणं वाचयेद्भक्तिप्रसवकं मार्थसिद्धये ॥ सुवर्णं रजतं वस्त्रं पुष्पमाल्यं तु चंदनम् ॥ ३७ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखंडे सू-
 क्त्यासंगच्छेद्भक्तिमदिरम् ॥ कुर्वन्ति विधिना नेन संपूर्णं पुस्तकं च ये ॥ तेषां नामानि लिपेत्तच्चित्रगुप्तोर्वनाद्विज ॥ ३८ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखंडे सू-
 तशौनकसंवादे पंचविंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ७३ ॥ ॥ शौनक उवाच ॥ श्रोतुमिच्छामि ते प्राज्ञकथयस्व समूलकम् ॥ प्रतिज्ञापालने पुण्यं खंडने किं

प० पु०

॥ २० ॥

चकित्विषम् ॥ १ ॥ अनृतेऽपथे किं वा सत्ये किंचिद्भवेन्मुने ॥ दक्षिणं किं करं दत्त्वा कृपां कृत्वा कृपाणं ॥ २ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ शृणुष्व मुनि
शार्दूलकथयामि समूलतः ॥ वैष्णवानां त्वमग्न्योसि सर्वलोकहिते रतः ॥ ३ ॥ धेनूनां तु शतं दत्त्वा यत्कलं भते नरः ॥ तस्मात्कोटिगुणं पुण्यं प्रतिज्ञापालने
द्विज ॥ ४ ॥ प्रतिज्ञा खंडनान्मूढो निरयं याति दारुणम् ॥ शतमन्वंतरं यावत्पच्यते नात्र संशयः ॥ ५ ॥ ततोऽत्र जन्म चासाद्य निर्धनस्य निकेतने ॥ अत्र
वस्त्रैर्विहीनः स्याच्छेति चापि स्वकर्मणा ॥ ६ ॥ सत्येन शपथं कुर्याद्देवाग्निगुरुसन्निधौ ॥ तावद्दहति वै गात्रं विष्णोर्वै शो न लुप्यते ॥ ७ ॥ मिथ्यायां शपथे
विप्रा किमहं वच्मि सांप्रतम् ॥ शतमन्वंतरं विप्रानिरयं मिथ्यया किमु ॥ ८ ॥ निर्माल्यं श्रीहरेः स्पृष्ट्वा सत्येन मुनिपुंगव ॥ गृहीत्वा पुरुषान्सप्त पच्यते निरये
चिरम् ॥ ९ ॥ कदाचिज्जन्मसंप्राप्य कुप्री च प्रतिजन्मनि ॥ सत्येनैवं भवेद्विप्र अनृते वै किमुच्यते ॥ १० ॥ यो मर्त्यो दक्षिणं दत्त्वा करं तत्प्रतिपाल्यते ॥
तस्य प्राप्तिर्भवेत्कृष्णः सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ ११ ॥ करं दत्त्वा तु यो मर्त्यो वचनस्य च पालनम् ॥ तावन्न कुर्यात्पितरः प्राप्नुवंति च यातनाम् ॥ १२ ॥ स्व
यंतु मुनिशार्दूल निरयं चातिदारुणम् ॥ उद्धारं कोटिपुरुषैर्मृतो याति न संशयः ॥ १३ ॥ ॥ शौनक उवाच ॥ ॥ कृष्णप्राप्तिः पुरा कस्य करस्य प्रतिपा
लनात् ॥ दक्षिणस्य मुने ब्रूहि श्रोतुमिच्छामि सादरात् ॥ १४ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ पुरा किंचित्पुरेऽशूद्रो नाम्नासिद्धीरविक्रमः ॥ बह्वाशी पृथुलांग
श्वबहुवक्ता तिसुंदरः ॥ १५ ॥ धनवान्पुत्रवान्सभ्यो विद्वान्सर्वजनप्रियः ॥ विप्राणामतिथीनां च पूजकः सर्वदैवत ॥ १६ ॥ पितृभक्तो द्विजश्रेष्ठ प्र
तिज्ञापालकः सदा ॥ वाचां गुरुजनानां च पालको हरिसेवकः ॥ १७ ॥ एकदा सुंदरोगेहं शपचस्तस्य छद्मना ॥ प्राप्तो धृत्वा ब्राह्मणस्य रूपं वैतरुणः सुधीः ॥ १८ ॥
॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ शृणु मे वचनं धीरमम जायामृताशुभा ॥ किं करोमि क्व गच्छामि कथं यास्यामि कं पया ॥ १९ ॥ विवाहं योजनः कुर्याद्ब्राह्मणं
च विशेषतः ॥ किंच दानैः किंच तीर्थैः किं यज्ञैर्व्रतकोटिभिः ॥ २० ॥ इति श्रुत्वा त्वसौ विप्रो चोक्तवान् वीरविक्रमः ॥ शृणु मे वचनं ब्रह्मन् बालास्ति मम क
न्यका ॥ २१ ॥ यदिच्छाते भवेद्विप्रदास्यामि विधिपूर्वकम् ॥ नय मे दक्षिणं हस्तं दास्यामि चान्यथानहि ॥ २२ ॥ तस्यैतद्वचनं श्रुत्वा जग्राह द
क्षिणं करम् ॥ श्वपचो हर्षयुक्तो वै प्रोवाच वचनं त्विति ॥ २३ ॥ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ कृत्वा शुभक्षणं मद्यदेहि कन्यां शुभान्विताम् ॥ विर
लं वेदुर्विप्रं स्यादिति शास्त्रेषु निश्चितम् ॥ २४ ॥ ॥ वीरविक्रम उवाच ॥ ॥ तुभ्यं श्वः कन्यकां ब्रह्मन् दास्यामि नास्ति चान्यथा ॥ दक्षिणं च करं दत्त्वा
न कुर्यात्पुरुषाय मः ॥ २५ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ ब्राह्मणं कृष्णशर्माणं चाहूय कथयन्मुने ॥ पुरोहितमिदं सर्वं प्रोवाच सर्वविदं द्विज ॥ २६ ॥ कथं विप्रायते

ब्र० सं० च०

अ० २६

॥ २० ॥

कन्यांशूद्रायदातुमिच्छसि ॥ अज्ञातायाकुलीनायनददस्वविशेषतः ॥ २७ ॥ ऊचुस्तजातयःसर्वेजनकाद्यास्तपोधन ॥ अस्माकंवचनंतातशृणुष्व
 वीरविक्रम ॥ २८ ॥ नज्ञायतेकुलंयस्यदेशगोत्रधनंतथा ॥ शीलंव्यस्तस्यकन्यास्वजनैर्नचदीयते ॥ २९ ॥ सउवाचद्विजश्रेष्ठदत्तमेदक्षिणंकरम् ॥
 कदाचिदन्यथाकर्तुंनशक्नोमिचसर्वथा ॥ ३० ॥ इत्युक्त्वातान्सविप्रायकन्यांदातुंप्रचक्रमे ॥ दृष्ट्वेतिज्ञातयःसर्वेविस्मयमद्भुतंययुः ॥ ३१ ॥ सत्यंतद्वचनं
 श्रुत्वाशंखचक्रगदाधरः ॥ आविर्बभूवसहसाचारुहृद्गुरुडंमुने ॥ ३२ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ धन्यंतेचकुलंधर्मोधन्यस्तेजननीपिता ॥ धन्यंतेवच
 नंसत्यंधन्यंतेदक्षिणंकरम् ॥ ३३ ॥ धन्यंकर्मचतेजन्मत्रैलोक्येनैवविद्यते ॥ एवंचकर्मणासाधोचोद्धारंकुरुपेकुलम् ॥ ३४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवं
 ब्रुवतिश्रीकृष्णविमानंस्वर्णनिर्मितम् ॥ आगतंहरिगणैर्युक्तंसर्वत्रगरुडध्वजम् ॥ ३५ ॥ सर्वतस्यकुलंब्रह्मन्सश्वपाकपुरोहितम् ॥ रथेचारोपयामासशंख
 पद्मधरःस्वयं ॥ ३६ ॥ गृहीत्वातान्हरिःसर्वान्गतोवैकुण्ठमंदिरम् ॥ तत्रतस्थौचिरंतेचकृत्वाभोगंसुदुर्लभम् ॥ ३७ ॥ वचनंलंघयेद्यस्तुयस्तुवादक्षिणंकरम् ॥
 सकुलोनिरयंयातिसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ३८ ॥ तस्यात्रंतुजलंब्रह्मत्रग्राह्यंपितृदेवतैः ॥ त्यक्त्वाधर्मोर्गृहंतस्यभीत्यायातिद्विजोत्तम ॥ ३९ ॥ दत्त्वाशां
 योजनःकुर्यान्नैराश्यंचैवमूढधीः ॥ सस्वकान्कोटिपुरुषान्गृहीत्वानरकं व्रजेत् ॥ ४० ॥ वचनंलंघयेद्यस्तुधर्मस्तस्यविलंघति ॥ नृपाग्रितस्करैर्विप्रसत्यंसत्यं
 सुनिश्चितम् ॥ ४१ ॥ स्वर्गोत्तरमिमंसम्यक्श्रुत्वास्वर्गोत्तरंव्रजेत् ॥ जीवन्मुक्तस्त्विहामुत्रकृष्णार्ख्यंधामचोत्तमम् ॥ ४२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणे
 ब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेषाद्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ इति स्वर्गोत्तरापरनामकं ब्रह्मखण्डं संपूर्णं ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे चतुर्थ ब्रह्मखण्डं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे पंचमपातालखण्डप्रारभ्यते ॥

पातालखंडाचीं चित्रे.

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीकुलदेवतायै नमः ॥ श्रीगुरुचरणारविंदाभ्यां नमः ॥ नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ॥ देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ ॥ ऋषय उचुः ॥ ॥ श्रुतं सर्वमहाभामस्वर्गखंडं मनोहरम् ॥ त्वत्तोऽधुनावदायुष्मच्छ्रीरामचरितं हि नः ॥ २ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ अथैकदा धराधारं पृष्ठवान्भुजगेऽश्वरम् ॥ वात्स्यायनो मुनिवरः कथामेतां मुनिर्मलाम् ॥ ३ ॥ ॥ श्रीवात्स्यायन उवाच ॥ शेषाशेषकथास्त्वतो जगत्सर्गलयादिकाः ॥ भूगोलश्च लंगोलश्च ज्योतिश्च कविनिर्णयः ॥ ४ ॥ महत्तत्त्वादिमृष्टीनां पृथक् तत्त्वविनिर्णयः ॥ नानाराजचरित्राणिकथितानि त्वयानघ ॥ ५ ॥ सूर्यवंशभवनार्चाराज्ञाचारित्रमद्भुतम् ॥ तत्रानेकमहापापहरारामकृता कथा ॥ ६ ॥ तस्य वीरस्य रामस्य हयमेधकथा श्रुता ॥ संक्षेपतो मया तत्तत्स्तमिच्छामि सविस्तरम् ॥ ७ ॥ या श्रुता संस्मृता चोक्ता महापातकहारिणी ॥ चिंतितार्थप्रदात्री च भक्तचित्तप्रतोषदा ॥ ८ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ धन्योसि द्विजवर्ये त्वं यस्य ते मतिरीदृशी ॥ रघुवीरपदद्वंद्वमकरंदस्पृहावती ॥ ९ ॥ वदति मुनयः सर्वे साधूनां संगमं वरम् ॥ यस्मात्पापक्षयकरी रघुनाथकथा भवेत् ॥ १० ॥ त्वयामेनुग्रहः सृष्टो यद्रामः स्मारितः पुनः ॥ सुरासुराकिरीटौघमणिनीराजितांघ्रिकः ॥ ११ ॥ रावणारिकथावाद्धौमिशकोमादृशः कियान् ॥ यत्र ब्रह्मादयो देवामोहितान विदंत्यपि ॥ १२ ॥ तथापि भो मया तुभ्यं वक्तव्यं स्वीयशक्तैः ॥ पक्षिणः स्वगतिं श्रित्वा खेगच्छंति सुविस्तरे ॥ १३ ॥ चरितं रघुनाथस्य शतकोटिप्रविस्तरम् ॥ येषां वैयादृशी बुद्धिस्ते वदंत्येव तादृशम् ॥ १४ ॥ रघुनाथसती कीर्तिर्मंडुद्धिनिर्मली मसाम् ॥ करिष्यति स्वसंपर्कात्कनकं त्वनलो यथा ॥ १५ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा तं मुनिवरं ध्यानं स्तिमितलोचनः ॥ ज्ञानेनालोकयांचक्रे कथां लोकोत्तरां शुभाम् ॥ १६ ॥ गददस्वरसंयुक्तो महाहर्षाकितांगकः ॥ कथयामास विशदं कथां दाशरथेः पुनः ॥ १७ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ लंकेश्वरो विनिहते देवदानवदुःखदे ॥ अप्सरो गणवक्त्राञ्जचंद्रमः कांतिहर्तरि ॥ १८ ॥ सुराः सर्वे सुखं प्रापुर्निद्रप्रभृतयस्तदा ॥ सुखं प्राप्ताः स्तुतिं च क्रुदांसवत्प्रणतिगताः ॥ १९ ॥ लंकायां च प्रतिष्ठाप्य धर्मयुक्तं विभीषणम् ॥ सीतया सहितो रामः पुष्पकं समुपाश्रितः ॥ २० ॥ मुग्रीवहनुमत्सीतालक्ष्मणैः संयुतस्तदा ॥ विभीषणोपि सचिवैरन्वगाद्विरहोत्सुकः ॥ २१ ॥ लंकां सपश्यन् बहुधा भग्नप्राकारतोरणाम् ॥ दृष्ट्वाऽशोकवनं तत्र सीतास्थानं समुच्छ्रह ॥ २२ ॥ शिशपांस्तत्र वृक्षांश्च पुष्पितां कोरकैर्युतान् ॥ राक्षसीभिः समाकीर्णान् मृताभिर्हनुमद्रयात् ॥ २३ ॥ इत्थं सर्वविलोक्या शुरारामः प्रायात्पुरीं प्रति ॥ ब्रह्मादिदेवैः सहितः स्वीयस्वीयविमानकैः ॥ २४ ॥ देवदुंदुभिनिघोषाच्छृण्वच्छ्रोत्रसुखावहात् ॥ तथेवाप्सरसानृत्यैः पूज्यमानो रघूत्तमः ॥ २५ ॥ सीतायै दर्शयन् मार्गे तीर्थान्याश्रमवन्ति च ॥ मुनींश्च मुनिपुत्रांश्च मुनिपत्नीं पतिव्रताः ॥ २६ ॥ यत्र यत्र कृतावासाः पूर्वरामेण धीमता ॥ तान्सर्वान् दर्श

१० पु०
॥ १ ॥

यामासलक्ष्मणेनसमन्वितः ॥ २७ ॥ इत्येवदर्शयस्तस्यैरामोद्राक्षीत्स्वकांपुरीम् ॥ तस्याःपुनःसमीपेतुर्नदिग्रामंददर्शह ॥ २८ ॥ यत्रै
भरतोरजापालयन्धर्ममास्थितः ॥ भ्रातुर्वियोगजनितंदुःखचिह्नं बहन्वह ॥ २९ ॥ गतंशायीब्रह्मचारीजटावल्लसंयुतः ॥ कृशांगयाष्टिर्दुःखा
तःकुर्वन्नामकथांसुदुः ॥ ३० ॥ यवान्नमपिनोभुंक्तेजलं पिबतिनोमुहुः ॥ उद्यंतं सवितारं योनमस्कृत्य ब्रवीति च ॥ ३१ ॥ जगन्नेत्रसुरस्वामिन्दरमेदुष्कृतं
महत् ॥ मदर्थैरामचंद्रोपिजगत्पूज्योवनंययौ ॥ ३२ ॥ सीतयासुकुमारंग्यासेव्यमानोऽट्वांगितः ॥ यासीतापुष्पपथं केवृत्तमासाद्यदुःखिता ॥ ३३ ॥
यासीतारविसंतापंकदापिप्रापनोसती ॥ मदर्थं जानकीसाचप्रत्यरण्यं भ्रमत्यहो ॥ ३४ ॥ यासीताराजवृद्धैश्चनहृष्टान्यनेः कदा ॥ सासीताहृष्टयतेनूनकिरातेः
कालरूपिभिः ॥ ३५ ॥ यासीतामधुरं त्वग्रं भोजितानबुभुक्षति ॥ सासीताद्यवनस्थानि फलानि प्रार्थयत्यहो ॥ ३६ ॥ इत्येवमन्वहं सूर्यमुपस्थापयवदत्यदः ॥ प्रातः
प्रातर्महाराजो भरतो रामवल्लभः ॥ ३७ ॥ यश्चोच्यमानः सचिवैः समदुःखमुखैर्बुधैः ॥ नीतिज्ञैः शास्त्रनिपुणैरिति श्रोवाचतानृपः ॥ ३८ ॥ अमात्यादुर्भगमां
किंप्रव्रूतपुरुषाधमम् ॥ मदर्थं मेऽग्रजो रामो वनं प्राप्यावसीदति ॥ ३९ ॥ दुर्भगस्य मम प्रस्वाः पापमार्जनमादरात् ॥ करोमिरामचंद्रांश्चिस्मारंस्मारं सुमंत्रि
णः ॥ ४० ॥ धन्यासुमित्रासुतरां वीरसूः स्वपतिप्रिया ॥ यस्यास्तनूजो रामस्य चरणौ सेवतेऽन्वहम् ॥ ४१ ॥ यत्र ग्रामे स्थितो नूनं भरतो भ्रातृवत्सलः ॥ वि
लापंप्रकरोत्युच्चैस्तं ग्रामं सददर्शह ॥ ४२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेरघुनाथस्य भरतावासनं दिग्रामदर्शनो नाम प्रथ
मोऽध्यायः ॥ १ ॥ ४३ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ अथ तद्दर्शनोत्कण्ठाविह्वलीकृतचेतसा ॥ पुनः पुनः स्मृतो भ्राता भरतो धार्मिकाग्रणीः ॥ १ ॥ उवाच च
हनूमंतं बलवंतं समीरजम् ॥ प्रस्फुरद्दशनव्याजचन्द्रकांतिहतांधकः ॥ २ ॥ शृणु वीर हनूमंस्त्वं मद्भिर्भ्रातृनोदिताम् ॥ चिरंतनवियोगेन गद्गदीकृतविह्वला
म् ॥ ३ ॥ गच्छतं भ्रातरं वीरसमीरणतनूद्भव ॥ मद्वियोगकृशांगयाष्टिपुषो विभ्रतंहठात् ॥ ४ ॥ यो वल्लकलं परीधते जटाधत्ते शिरोरुहे ॥ फलानां भक्षणमपि
न कुर्याद्विरहातुरः ॥ ५ ॥ परस्त्रीयस्य माते वलोष्टवत्कांचनं पुनः ॥ प्रजाः पुत्रानिवोद्रेक्षेद्रांधवो मम धर्मवित् ॥ ६ ॥ मद्वियोगजदुःखाम्निज्वालादग्धकलेवर
म् ॥ मदागमनसंदेशपयोवृष्ट्याशुसिंचतम् ॥ ७ ॥ सीतया सहितं रामं लक्ष्मणेन समन्वितम् ॥ सुग्रीवादिकपींद्रैश्चरं सौभिः सविभीषणैः ॥ ८ ॥ प्राप्तां नि
वेदय सुखात् पुष्पासनसंस्थितम् ॥ येन मे सोऽनुजः शीघ्रं सुखमेति मदागमात् ॥ ९ ॥ इति श्रुत्वा ततो वाक्यं रघुवीरस्य धीमतः ॥ जगाम भरतावासनं दिग्रामं
निदेशकृत् ॥ १० ॥ गत्वा स नं दिग्रामं तु मंत्रिवृद्धैः सुसंयुतम् ॥ भरतं भ्रातृविरहक्लिन्नधीमान् सददर्शह ॥ ११ ॥ कथयंतं मंत्रिवृद्धा नाम चंद्रकथानकम् ॥

पा० सं० ५
अ० २

॥ १ ॥

तदीयपदपाथोजमकरंदसुनिर्भरः ॥ १२ ॥ नमश्चकारभरतंधर्ममूर्तियुतकिल ॥ विधात्रासकलांशेनसत्त्वेनैवविनिर्मितम् ॥ १३ ॥ तं दृष्ट्वाभरतः शीघ्रं
 प्रत्युत्थार्यकृतांजलिः ॥ स्वागतंचेतिहोवाचरामस्यकुशलंवद ॥ १४ ॥ इत्येवंवदतस्तस्यभुजोदक्षिणतोऽस्फुरत् ॥ हृदयाच्चगतः शोकोहर्षोऽप्युरिता
 ननः ॥ १५ ॥ विलोक्यतादृशंभूप्रत्युवाचकपीश्वरः ॥ निकटेहिपुरःप्रातंविद्धिरामंसलक्ष्मणम् ॥ १६ ॥ रामागमनसंदेशाश्रुतसिक्तकलेवरः ॥ प्रापय
 द्दर्शपूर्णहंसैस्त्रास्योनवेदयहम् ॥ १७ ॥ जगादममतन्नास्तियत्तुभ्यं दीयतेमया ॥ दासोऽस्मिजन्मपर्यंतंरामसंदेशहारकः ॥ १८ ॥ वसिष्ठोपिगृहीत्वार्थं
 मंत्रिवृद्धाःसुहार्षिताः ॥ जग्मुस्तेरामचंद्रंचहनुमद्वर्षिताध्वना ॥ १९ ॥ दृष्ट्वादूरात्समायांतंरामचंद्रमनोरमम् ॥ पुष्पकासनमध्यस्थंसतीतंसहलक्ष्मण
 म् ॥ २० ॥ रामोपिदृष्ट्वाभरतंपादचारेणसंगतम् ॥ जटावलकलकौपीनपरिधानसमन्वितम् ॥ २१ ॥ अमात्यान्भ्रातृवेषेणसमवेष्टाभ्रटाधरान् ॥ नित्यंतपः
 क्लिष्टतयाकृशरूपान्ददर्शह ॥ २२ ॥ रामोपिचिंतयामासदृष्ट्वावैतादृशंनृपम् ॥ अहोदशरथस्यायंराजराजस्यधीमतः ॥ २३ ॥ पुत्रःपदातिराया
 तिजटावलकलवेषभृत् ॥ नदुःखंतादृशमेऽन्यद्वनमध्यगतस्याहि ॥ २४ ॥ यादृशंमद्वियोगेनचैतस्यपरिवर्तते ॥ अहोपश्यतमेभ्राताप्राणात्प्रिय
 तमःसखा ॥ २५ ॥ श्रुत्वामानिकटेप्राप्तंमंत्रिवृद्धैःसुहार्षितैः ॥ द्रष्टुंमांभरतोऽभ्येतविसिद्धेनसमन्वितः ॥ २६ ॥ इतिब्रुवन्नरपतिःपुष्पकान्नभसोऽजणात् ॥
 विभीषणहनूमद्रक्षालक्ष्मणेनकृतादरः ॥ २७ ॥ यानादवतताराशुविरहात्किन्नमानसः ॥ भ्रातर्भ्रातःपुनर्भ्रातर्भ्रातर्भ्रातर्वदन्मुहुः ॥ २८ ॥ दृष्ट्वासमुत्तीर्णमि
 मंरामचंद्रंसुरैर्युतम् ॥ भरतोभ्रातृविरहक्लिन्नधीमान्ददर्शह ॥ हर्षांश्रुणिप्रसुंचंश्चदंडवत्प्रणनामह ॥ २९ ॥ रघुनाथोपितंदृष्ट्वादंडवत्पतितंभुवि ॥ उत्था
 प्यजगद्देवोभ्यांहर्षालोकसमन्वितः ॥ ३० ॥ उत्थापेतोपिहिभृशंनोदतिष्ठदुदन्मुहुः ॥ रामचंद्रपदांभोजग्रहणासक्तबाहुभृत् ॥ ३१ ॥ ॥ भरतउ
 वाच ॥ दुराचारस्यदुष्टस्यपापिनोमेकृपांकुरु ॥ रामचंद्रमहाबाहोकारुण्यात्करुणानिधे ॥ ३२ ॥ यस्तेविदेहजापाणिस्पर्शकूरममन्यत ॥ सएवचर
 णोरामवनेवभ्राममत्कृते ॥ ३३ ॥ इत्युक्त्वाश्रुमुखोदीनःपरिरभ्यपुनःपुनः ॥ प्रांजलिःपुरतस्तस्थौहर्षविह्वलिताननः ॥ ३४ ॥ रघुनाथस्तमनुजं
 परिष्वज्यकृपानिधिः ॥ प्रणम्यचमहामंत्रिमुख्यानापृच्छचसादरम् ॥ ३५ ॥ भरतेनसमंभ्रात्रापुष्पकासमास्थितः ॥ सीतांददर्शभरतोभ्रातृपत्नी
 मनिदिताम् ॥ ३६ ॥ अनसूयामिवात्रेःकिलोपासुद्रांघटोद्भुवः ॥ पतिव्रतांजनकजाममन्यतननामच ॥ ३७ ॥ मातृक्षमस्त्वयदपमयाकृतमबुद्धि
 ना ॥ त्वत्सदृश्यःपतिपराःसर्वपांसाधुकारिकाः ॥ ३८ ॥ जानक्यपिमहाभागादेवरंवीक्ष्यसादरम् ॥ आशीभिर्भयिषुज्याथसमपृच्छदनामयम् ॥ ३९ ॥

प० पु०

॥ २ ॥

विमानवरमाहूढास्तेसर्वेनभसोऽग्रे ॥ क्षणादालोकयांचक्रोनिकटेस्वपितुःपुरीम् ॥ ४० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्रमेधेशेषवा
त्स्यायनसंवादेरामराजधानीदर्शनोनामद्वितीयोऽध्यायः ॥ २॥७॥ शेषउवाच ॥ दृष्ट्वारामोराजधानींनिजलोकनिवासिनीम् ॥ जहर्षमतिमान्वीरश्चिरदर्श
नलालसः ॥ १ ॥ भरतोपिस्वकंमित्रंसुमुखंनगरंप्रति ॥ प्रेषयामाससचिवंनगरोत्सवसिद्धये ॥ २ ॥ ॥ भरतउवाच ॥ ॥ कुर्वंतुलोकास्त्वरितरंघुनाथा
गमोत्सवम् ॥ मंदिरंमंदिरैर्म्यंकृतकौतुकचित्रकम् ॥ ३ ॥ विपांसुकाराजमार्गांश्चंदनद्रवसंचिताः ॥ प्रसूनभरसंकुसाहृष्टपुष्टजनावृताः ॥ ४ ॥ विचित्र
वर्णध्वजभाचित्रिताखिलस्वांगणाः ॥ मेघागमेधनुरिवपश्यंत्वेववलीमुखाः ॥ ५ ॥ प्रतिगेहंतुलोकानांकारयंत्वगरूक्षणम् ॥ यद्धूमवीक्ष्यशिखिनोत्
त्यंकुर्वंतुलीलया ॥ ६ ॥ हस्तिनोममशैलाभानाधोरणसुयंत्रितान् ॥ विचित्रयंतुबहुशौगैरिकाद्युपधातुभिः ॥ ७ ॥ वाजिनाश्चित्रिताभूयःसुशोभंतुम
नोजवाः ॥ यद्वेगवीक्षणदेवगर्वत्यज्यतिस्वैर्हयः ॥ ८ ॥ कन्याःसहस्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषिताः ॥ गजोपरिसमारूढासुक्ताभिर्विकिरंतुच ॥ ९ ॥
ब्राह्मण्यःपात्रहस्ताश्चदूर्वाहारिद्रसंयुताः ॥ सुवासिन्योमहाराजंरामंनारीराजयंतुताः ॥ १० ॥ कौसल्यापुत्रसंयोगसंदेशविधुरासती ॥ हर्षप्राप्तोत्सुक
शातदीक्ष्णसुलालसा ॥ ११ ॥ इत्येवमादिरचनाःपुरशोभाविधायिकाः ॥ करोतुजनताहृष्टारामस्यागमनंप्रति ॥ १२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ इति
श्रुत्वाततोवाक्यंमुखोमंत्रवित्तमः ॥ प्रययौनगरींकर्तुंकृतकौतुकतोरणाम् ॥ १३ ॥ गत्वाथनगरींतावैमंत्रीतुसुमुखाभिधः ॥ ख्यापयामासलोकानां
रामागममहोत्सवम् ॥ १४ ॥ लोकाःश्रुत्वापुरींप्रातरंघुनाथंसुहर्षिताः ॥ पूर्वतदीयविरहत्यक्तभोगसुखादयः ॥ १५ ॥ ब्राह्मणावेदसंपन्नाःपवित्रादर्भ
पाणयः ॥ धौतोत्तरीयवलिताजग्मुःश्रीरघुनायकम् ॥ १६ ॥ क्षत्रियायेदूरतमाधनुर्वाणधरावराः ॥ संप्रामेवहुशोवीराजेतारोययुरप्यमुम् ॥ १७ ॥ वैश्या
धनसमृद्धाश्चमुद्राशोभितपाणयः ॥ शुभ्रवस्त्रपरीधानाभजिग्मुर्नरेश्वरम् ॥ १८ ॥ शूद्राद्विजेषुयेभक्ताःस्वीयाचारमुनिष्ठिताः ॥ वेदाचाररताये
वैतेऽपिजग्मुःपुरीपतिम् ॥ १९ ॥ येयेवृत्तिकरालोकाःस्वेस्वेकर्मण्यधिष्ठिताः ॥ स्वकंवस्तुसमादायययुःश्रीरामभूपतिम् ॥ २० ॥ इत्थंभूपतिसंदेशात्प्र
मोदाप्लवसंयुताः ॥ नानाकौतुकसंयुक्ताआजग्मुर्मनुजेश्वरम् ॥ २१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ रघुनाथोपि सकलैर्देवतैःस्वस्वयानगैः ॥ परीतःप्रविवेशो
च्चैःपुरीरचितमोहनाम् ॥ २२ ॥ प्लवंगाःप्लवनैर्युक्ताआकाशपथचारिणः ॥ स्वस्वशोभापरीतांगाश्चातुजग्मुःपुरोत्तमम् ॥ २३ ॥ पुष्पकादवरूढाशुनरया
नमथारुहत् ॥ सीतयासहितोरामःपरिवारसमावृतः ॥ २४ ॥ अयोध्यांप्रविवेशाथकृतकौतुकतोरणाम् ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णास्तुत्सवैःपरीभूषिताम् ॥ २५ ॥

१ रामइतिशेषः । २ रघुनाथकौतुकचित्रकाम्-३० पा० । ३ सुवासिः इत्यर्थः । ४ बहुकौतुकतोरणाम्-३० पा० । ५ स्वेस्वे कर्मण्यभिष्ठिताः-३० पा० ।

पा० ख० प०

अ० ३

॥ २ ॥

वीणापणवभेयोदिवादित्रैराहतैर्भृशम् ॥ शोभमानःस्तूयमानःसूतमागधवादिभिः ॥ २६ ॥ जयराघवरामेतिजयसूर्यकुलांगद ॥ जयदाशरथेदेवजयता
 छोकनायकः ॥ २७ ॥ इतिशृण्वच्छुभावाचंपौराणांहर्षितांगिनाम् ॥ रामदर्शनसंजातपुलकोद्रेदशोभिनाम् ॥ २८ ॥ प्रविवेशवरमार्गैरथ्याचत्वरभूषि
 तम् ॥ चंदनोदकसंसिक्तं पुष्पपल्लवसंयुतम् ॥ २९ ॥ तदापौरांगनाःकाश्चिद्भवाक्षविलमाश्रिताः ॥ रघुनाथस्वरूपेक्षाजातकामाअथाब्रुवन् ॥ ३० ॥ पौरा
 गनाउज्जुः ॥ ॥ धन्याअभूवन्वतभिल्लकन्यावनेषुयाराममुखारविंदम् ॥ स्वलोचनेंदीवरकैरथापिवन्स्वभाग्यसंजातमहोदयाइमाः ॥ ३१ ॥ धन्यंमुखंपश्य
 तवीरधाम्नःश्रीरामदेवस्यसरोजनेत्रम् ॥ यद्दर्शनंधातुमुखाःसुराअपिप्राप्तुमहद्भाग्ययुतावयंत्यहो ॥ ३२ ॥ एतन्मुखंपश्यतचारुहासंकिरीटसंशोभिनिजोत्तमां
 गम् ॥ बंधूकधिकारलसच्छविप्रदंतच्छदंविभ्रतमुच्चनासम् ॥ ३३ ॥ इतिगदितवतीस्ताःस्नेहभारेणरामानलिनदलसदृक्षेनैत्रपातैर्निरीक्ष्य ॥ निखिलगुरुरनून
 प्रेमभारंनृलोकंजननिगृहमियेषप्रोषितांगिनहृष्टः ॥ ३४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेपवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुनाथस्यपुरप्रवेशनं नामतृती
 योऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ भुजगाधीश्वरेशानधराभारधरक्षम ॥ शृण्वेकंसंशयंमह्यंकृपयाकथयस्वतम् ॥ १ ॥
 रघुनाथस्यगमनंवनंप्रतियदाह्यभूत् ॥ तदाप्रभृतिदेहेनास्थिताशून्येनचेतसा ॥ २ ॥ तद्विप्रयोगविधुराकृशदेहातिदुःखिता ॥ सुमुखान्मंत्रिणःश्रुत्वारघुनाथं
 समागतम् ॥ ३ ॥ कथंजहर्षेकिमभूत्कीदृशंतत्रचिह्नितम् ॥ रामचंद्रस्यसंदेशहर्तारंकिमुवाचसा ॥ ४ ॥ एतन्मेसंशयंछिधिरघुनाथगुणोदयम् ॥
 यथावच्छृण्वतेमह्यंकथयस्वप्रसादतः ॥ ५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ साधुपुष्टमहाभागद्विजवर्यपुरस्कृत ॥ तन्मेनिगदतःसाक्षाच्छृणुष्वैकमनाःकि
 ल ॥ ६ ॥ सावैतद्दर्शनांभोजच्युतरामागमामृतम् ॥ पीत्वापीत्वावभूवाहोस्यमितंगिनविह्वला ॥ ७ ॥ किमेस्वप्नोविमृष्टायाःकिवाभ्रमकरं वचः ॥ ममैव
 मंदभाग्यायाःकथंरामेक्षणंपुनः ॥ ८ ॥ बहुनातपसाकृत्वाप्राप्तोऽयंवैसुतःशिशुः ॥ केनचिन्ममपापेनविप्रयोगंगतःपुनः ॥ ९ ॥ सुमंत्रिंकुशली
 रामःसीतालक्ष्मणसंयुतः ॥ कथंमांस्मरतेवीरोवनचारीसुदुःखिताम् ॥ १० ॥ इतिसाविललापोच्चैरघुनाथस्मृतिगता ॥ ननिवेदनिजंकिंचित्परकीयंवि
 मोहिता ॥ सुमुखोपितथादृष्ट्वादुःखितांमातरंभृशम् ॥ ११ ॥ बीजयामासवासोत्रैःसंज्ञामापचसापुनः ॥ उवाचजननीसौम्यं वचोहर्षेकरंसुदुः ॥ १२ ॥ र
 घुनाथागमस्मारहृष्टांतांव्यदधात्पुनः ॥ मातर्विद्विग्दहंप्राप्तंरघुनाथंसलक्ष्मणम् ॥ १३ ॥ सीतयासहितंपश्यचाशीर्भिरभियुंक्ष्वच ॥ इतितथ्यं वचःश्रुत्वा
 सुमुखेनप्रभाषितम् ॥ १४ ॥ यादृशंहर्षमापेदेतादृशंवेदयहंनहि ॥ उत्थायचाजिरेप्राप्तारोमांचिततनूरुहा ॥ १५ ॥ हर्षविह्वलितांग्यश्रुमुंचंतीराममे

१ गवाक्षवलभीश्रिताः ६० पा० । २ प्रसाद्य ६० पा० । ३ सुमुखनाम्नो मंत्रिणः सकाशात् इत्यर्थः ।

५० पु०

॥ ३ ॥

क्षत ॥ तावत्सामोराजेंद्रोनरयानमधिश्रितः ॥ १६ ॥ प्रातःस्वमातुर्भवनंकेकेय्याःसुनयःपुरः ॥ केकेय्यपित्रपाभारनम्रारामपुरःस्थितम् ॥ १७ ॥ नोवाच
किंचिन्महतीर्चिताप्राप्तवतीमुहुः ॥ सूर्यवशच्चजोराभोमातरंवीक्ष्यलजिताम् ॥ १८ ॥ उवाचसात्वयंस्तांचवाक्यैर्विनयमिश्रितैः ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥
मातर्मयावर्गत्वा सर्वमाचरितंतथा ॥ १९ ॥ अधुनाकरवैकिंवात्सदाज्ञातो जनन्यहो ॥ मयान्यूनंकृतं नास्तिकथंमनिक्ष्यसेपुनः ॥ २० ॥ आशीर्भिरभिर्न
द्येनंभरतंमांचवीक्ष्य ॥ इतिश्रुत्वापितद्राक्यंसानव्रवदनानघ ॥ २१ ॥ ज्ञानैःज्ञानैःप्रत्युवाचरामगच्छस्वमालयम् ॥ रामोपिश्रुत्वावचनंजनन्याःपुरुषोत्त
मः ॥ २२ ॥ नमस्कृत्यययौगेहंमुमित्रायाःकृपानिधिः ॥ मुमित्रापुत्रसहितंरामंदृष्ट्वामहामनाः ॥ २३ ॥ चिरंजीवचिरंजीवह्याशीर्भिरितिचाभ्यधात् ॥
मातुश्चरामभद्रोपिचरणौप्राणिपत्यच ॥ २४ ॥ परिष्वज्यमुदायुक्तोजगादवचनंपुनः ॥ रत्नगर्भेममभ्रात्रकेनापिनकृतंतथा ॥ २५ ॥ यथायमकरोद्धीमा
न्यमदुःखापनोदनम् ॥ २६ ॥ रावणेनहतासीतामयायत्प्राप्यतेपुनः ॥ मातस्तत्सर्वमाविद्धिलक्ष्मणस्थविचेष्टितम् ॥ २७ ॥ दत्तामाशिषमागृह्याशि
रसायंमुमित्रया ॥ निजमातुश्चभवनंप्रययौविबुधैर्वृतः ॥ २८ ॥ मातरंवीक्ष्यहृषितांनिजदर्शनलालसाम् ॥ स्वयानादवरुह्याशुचरणावग्रहीद्धरिः ॥ २९ ॥ माता
तद्दर्शनोत्कंठाविह्वलीकृतमानसा ॥ परिष्वज्यपरिष्वज्यरामंमुदमवापसा ॥ ३० ॥ शरीरिरोमहर्षोभृद्गृहदावागभूत्तदा ॥ हर्षाश्रूणितुसोष्णानिप्रवाहंप्रापुरा
पदात् ॥ ३१ ॥ जननींवीक्ष्यविनयीताटकद्रयवर्जिताम् ॥ कराकल्पपदाकल्परहितांविभ्रतीतनुम् ॥ ३२ ॥ किंचित्स्वदर्शनाद्धृष्टांकृशांगीतांस
शोकभाक् ॥ दुःखस्यसमयोनायमितिमत्वाजगादताम् ॥ ३३ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ मातर्मयात्वच्चरणौचिरकालंनसेवितौ ॥ ततःक्षमस्वापरा
धंभाग्यहीनस्यैवमम ॥ ३४ ॥ येषुत्रामातापित्रोर्नशुश्रूषायांसमुत्सुकाः ॥ तेभंतव्याःपरामातःकीटकारेतसोभवाः ॥ ३५ ॥ किंकुर्वेजनकाज्ञातो
गतोवैदंडकंवनम् ॥ तत्रापित्वत्कृपापांगात्तीर्णोऽस्मिदुःखसागरम् ॥ ३६ ॥ रावणेनहतासीतालंकार्यागमितापुनः ॥ त्वत्कृपातोमयालब्धातंहत्वा
क्षसेश्वरम् ॥ ३७ ॥ सीतेयंत्वच्चरणयोःपतितावैपतिव्रता ॥ संभावयाशुचकितांत्वत्पादार्पितमानसाम् ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्राक्यंपादयोःपतितांस्तु
षाम् ॥ आशीर्भिरभियुज्यैर्नावभाषेतांपतिव्रताम् ॥ ३९ ॥ सीतेस्वपतिनासाद्धिचिरंविषसभाभिनि ॥ पुत्रौप्रसूयचकुलंस्वकंपावयपावने ॥ ४० ॥
त्वत्सदृश्यःपतिपराःपतिदुःखसुखानुगाः ॥ भवन्तिदुःखभागिन्योनहिस्त्यजगत्रये ॥ ४१ ॥ विदेहपुत्रिस्वकुलंत्वयापावितमात्मना ॥ रामपादान्जयुगुलमनु
यांत्यामहावनम् ॥ ४२ ॥ किंचित्रयत्पुमांसस्तुवैरिकोटिप्रभंजनाः ॥ येषांहेसतीभार्यास्वपतिप्रियवान्छिका ॥ ४३ ॥ इत्युक्त्वारघुनाथस्यभार्यामचितलो

पा० सं० पं०

अ० ४

॥ ३ ॥

चनाम् ॥ तूष्णीं बभूव हृषिताः प्रहृष्टस्वतनू रूहा ॥ ४४ ॥ अथ भ्रातास्य भरतः पित्रादत्तं निर्जमहत् ॥ राज्यं निवेदयामास रामचन्द्राय धीमते ॥ ४५ ॥ मंत्रिणस्ते प्र
 हृष्टा गङ्गादेवज्ञानं मंत्रकोविदान् ॥ आहूय सुमुहूर्तं तैः प्रचक्षुः परमादरात् ॥ ४६ ॥ शुभे मुहूर्ते सुदिने शुभनक्षत्रसंयुते ॥ अभिषेकं महाराज्ये कारयामास रुच्यताः ॥ ४७ ॥
 सप्तद्वीपवर्ती पृथ्वीव्याघ्रचर्मणि सुन्दरे ॥ लिखित्वोपरिराजेंद्रो महाराजो धितस्थिवान् ॥ ४८ ॥ तद्दिनादेव साधूनां मनांसि प्रमुदं ययुः ॥ दुष्टानां चित्तसो ग्लानिरभ
 वत्परतापिनाम् ॥ ४९ ॥ स्त्रियस्तु पतिभक्त्या च पतिव्रतपरायणाः ॥ मनसापिकदापापनाचरन्ति जनामुने ॥ ५० ॥ दैत्यादेवास्तथानागायक्षासुरमहोरगाः ॥
 सर्वे न्यायपथे स्थित्वारामाज्ञां शिरसादधुः ॥ ५१ ॥ परोपकरणे युक्ताः स्वधर्मं मुखनिवृत्ताः ॥ विद्याविनोदगमितादिनरात्रिक्षणाः शुभाः ॥ ५२ ॥ वातोपि
 मार्गसंस्थानां बलान्नाहरते महान् ॥ वासांस्यपितुसूक्ष्माणितत्रचौरकथानहि ॥ ५३ ॥ धनदो ह्यर्थिनां रामः कारुण्यश्च कृपानिधिः ॥ भ्रातृभिः सहितो नित्यं गुरु
 देवस्तु तिव्यधात् ॥ ५४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेः रघुवरस्य राज्याभिषेको नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ७ ॥
 ॥ शेष उवाच ॥ ॥ अथाभिषिक्तं रामं तु तृष्टुः प्रणताः सुराः ॥ रावणाभिषदैर्त्येन्द्रवधहर्षितमानसाः ॥ १ ॥ ॥ देवा ऊचुः ॥ ॥ जयदाशरथे सुरार्तिहं जय
 दानववंशदाहक ॥ जयदेववरांगनागणग्रहणव्यग्रकरारिदारक ॥ २ ॥ तव यद्नु जेंद्रनाशनं कवयो वर्णयितुं समुत्सुकाः ॥ प्रलये जगतां ततोऽपुनर्ग्रससेत्वं
 भुवने शलीला ॥ ३ ॥ जयजन्मजरदिदुःखकैः परिसुक्तप्रबलोद्धरोद्धर ॥ जयधर्मकरान्वयां बुधौकृतजन्मज्जरामराच्युत ॥ ४ ॥ तव देववरस्य नामाभि
 वेदं पापापपिते पवित्रिताः ॥ किमु साधुद्विजवर्यं पूर्वकाः सुतनुमानुपतामुपागताः ॥ ५ ॥ हरविंरिचिनुतं तव पादयोः युगलमीप्सितकामसमृद्धिदम् ॥ हृदि
 पवित्रयवादिकचिह्नितैः सुरचितं मनसा स्पृहयामहे ॥ ६ ॥ यदि भवान्न दधात्यभयं भुवो मदनमूर्तिरतिस्करकांतिभृत् ॥ सुरगणाहिकथं मुखिनः पुनर्न तु
 भवंति घृणामयपावन ॥ ७ ॥ यदा यदा स्मान्दनुजाहिदुःखदास्तदा तदा तदं भुवि जन्मभागभवेः ॥ अजो व्ययोपीशवरोपि सान्विभोस्वभावमास्थाय निर्जनि
 जाचितः ॥ ८ ॥ मृतमुधासहशैरपनाशनैः सुचरितैरवकीर्यमहीतलम् ॥ अमनुजैर्गुणशसिभिरीडितः प्रविशचाशु पुनर्हि स्वकं पदम् ॥ ९ ॥ अनादि राद्यो
 जरूपधारी हारी किरीटीमकरध्वजाभः ॥ जयं करोतु प्रसभं हतारिः स्मरारि संसेवितपादपद्मः ॥ १० ॥ इत्युक्त्वा ते सुराः सर्वे ब्रह्मैन्द्रप्रमुखा मुहुः ॥ प्रणम्य
 रिराशेन प्रीणितारघुनायकम् ॥ ११ ॥ इति स्तुत्याति संहृष्टो रघुनाथो महायशः ॥ प्रोवाच तान् सुरान् वीक्ष्य प्रणतान्नतर्कधरान् ॥ १२ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥
 सुरावृणुत मे यूयं वरं किंचित्सुदुर्लभम् ॥ यं कोपि देवोदनुजो नयस्यः प्राप्तादाय ॥ १३ ॥ ॥ सुरा ऊचुः ॥ ॥ स्वामिन् भगवतः सर्वप्राप्तमस्माभिरुत्तमम् ॥

५० पु०
॥ ४ ॥

यदयंनिहतःशत्रुस्माकंतुदशाननः ॥ १४ ॥ यदायदाऽसुरोस्माकंवाधांपरिदधातिभोः ॥ तदातदेतिकर्तव्यमेतावद्वैरिनाशनम् ॥ १५ ॥ तथेत्युक्त्वा
पुनर्वीरःश्रोवाचरघुनंदनः ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ सुराःशृणुतमद्वाक्यमादरेणसमन्विताः ॥ १६ ॥ भवत्कृतंमदीयैर्वैशुणैर्ग्रथितमद्भुतम् ॥ स्तोत्रं
पठिष्यतिमुहुःप्रातर्निशिसकृन्नरः ॥ १७ ॥ तस्यवैरिपराभूतिर्नभविष्यतिदारुणा ॥ नचदारिद्र्यसंयोगोनचव्याधिपराभवौ ॥ १८ ॥ मदीयचरणद्वे
भक्तिस्तेषांतुभूयसी ॥ भविष्यतिमुदायुक्तेस्वातिपुंसांतुपाठतः ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वासोऽभवत्पूर्णनिरदेवशिरोमणिः ॥ सुराःसर्वेप्रहृष्टास्तेययुर्लोकंस्वकं
स्वकम् ॥ २० ॥ रघुनाथोपिभ्रातृःतान्पालयंस्ततवद्बुधान् ॥ प्रजाःपुत्रानिवस्वीयाल्लालयल्लोकनायकः ॥ २१ ॥ यस्मिच्छासतिलोकानानाकालमरणंनृणाम् ॥
नरोगादिपराभूतिर्गृहेषुचमहीयसी ॥ २२ ॥ नेतिःकदापिदृश्येतवैरिजंभयमेवचावृक्षाःसदैवफलिनोमहीभूयिष्ठधान्यका ॥ २३ ॥ पुत्रपौत्रपरीवारसनाथीकृतजी
वनाः ॥ कांतासंयोगजसुखैर्निरस्तविरहकुमाः ॥ २४ ॥ नित्यंश्रीरघुनाथस्यपादपद्मकथोत्सुकाः ॥ कदापिपरनिंदासुवाचस्तेषांभवति ॥ २५ ॥ का
रवोपिकदापापनाचरंतिमनस्यहो ॥ रघुनाथकराघातदुःखशंकाभिर्शंसिनः ॥ २६ ॥ सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः ॥ लोकावभूतुःसततं
कारुण्यपरिपूरिताः ॥ २७ ॥ राज्यंप्राप्तमसापन्नंसमृद्धवलाहनम् ॥ ऋषिभिर्हृष्टपुष्टैश्चरम्यंहाटकभूपणैः ॥ २८ ॥ संपुष्टमिष्टापूर्तानांधर्माणानित्यक
र्तुभिः ॥ सदासंपन्नसस्यंचसुवसुक्षेत्रसंयुतम् ॥ २९ ॥ सुदेशंसुप्रजंस्वस्थंसुतृणंबहुगोधनम् ॥ देवतायतनानांचराजिभिःपरिराजितम् ॥ ३० ॥ सुपूर्णा
यत्रवैग्रामाःसुवित्तिर्विराजिताः ॥ सुपुष्पकृत्रिमोद्यानाःसुस्वादुफलपादपाः ॥ ३१ ॥ सपद्मिनीककासारायत्रराजंतिभूमयः ॥ सदंभानिम्नगायत्रनयत्रजं
नताक्वचित् ॥ ३२ ॥ कुलान्येवकुलीनानांवर्णानांधनानिच ॥ विभ्रभोयत्रनारीपुनविद्वत्सुचकहिंचित् ॥ ३३ ॥ नद्यःकुटिलगामिन्योनयत्रविपयेप्रजाः ॥
तमोयुक्ताःक्षिपायत्रर्वहुलेषुनमानवाः ॥ ३४ ॥ रजोयुजःस्त्रियोयत्रनाधर्मवहुलनराः ॥ धनैरनंधोयत्रास्तजनोनैवचभोजने ॥ ३५ ॥ अनयःस्यंदनोयत्र
नचवैराजपूरुषः ॥ दंडःपरशुकुदालवालव्यजनराजिषु ॥ ३६ ॥ आतपत्रेपुनान्यत्रकचित्क्रोधोपरोधजः ॥ अन्यत्राक्षिकवृदेभ्यःक्वचिन्नपरिदेवनम् ॥ ३७ ॥
आक्षिकाएवहृदयतेयत्रपाशकपाणयः ॥ जाड्यवातजलेष्वेवस्त्रीर्मध्याएवदुर्बलाः ॥ ३८ ॥ कठोरहृदयायत्रसीमंतिन्योनमानवाः ॥ औषधेष्वेवयत्रा
स्तिकुष्ठयोगोनमानवे ॥ ३९ ॥ वेधोयत्रसुरत्रेषुशूलंमूर्तिंकरेषुवै ॥ कंसःसात्विकभावोत्थोनभयात्कापिकस्यचित् ॥ ४० ॥ संज्वरःकामजोयत्रदारिद्र्यं

पा०खं०प०
अ० ५
॥ ४ ॥

१ ईतिः शलभमुषककोटकादिजं भयमित्यर्थः । २ शिल्पिनः । ३ यत्र जनता जनसमूहः सदंभा दंभसहिता न किञ्च निम्नगा नदी सदंभा निर्मलजलवतीत्यर्थः । ४ कृष्णपदोन्वित्यर्थः ।
५ वनंधः आंध्रपरहितः ओदनराहितश्च । ६ स्त्रीणां कटिभागाः ।

कलुषस्य च ॥ दुर्लभत्वं सदैवस्य सकृदेन च वस्तुनः ॥ ४१ ॥ इभाप्यप्रमत्ता वैयुद्धे वीच्योजलाशये ॥ दानहानिर्गजेष्वेव तीक्ष्णा एव हि कंटकाः ॥ ४२ ॥
 बाणेषु गुणविशेषो बंधोक्तिः पुस्तके दृढा ॥ स्नेहत्यागः खलेष्वेव न च वैस्वजने जने ॥ ४३ ॥ तद्देशपालयामास लालयच्छौलिताः प्रजाः ॥ धर्मसंस्थापय
 न्देशे दुष्टे दंडधरोपमः ॥ ४४ ॥ एवं पालयतो देशं धर्मेण धरणीतलम् ॥ सहस्रं च व्यतीयुर्वै वर्षाण्येकादशप्रभोः ॥ ४५ ॥ तत्र नीचजनाच्छ्रुत्वा सीताया अपम
 नताम् ॥ स्वाचर्चिर्दारजकतस्तां तत्याजरघूद्रहः ॥ ४६ ॥ पृथ्वीपालयमानस्य धर्मेण नृपतेस्तदा ॥ सीतां विरहितामेकां निदेशेन सुरक्षिताम् ॥ ४७ ॥
 कदाचित्संसदो मध्ये द्यासीनस्य महामतेः ॥ आजगाम मुनिश्रेष्ठः कुंभोत्पत्तिर्मुनिर्मान् ॥ ४८ ॥ गृहीत्वा धर्मसमुत्तस्थौ वासिष्ठेन समन्वितः ॥ जनताभिर्महारा
 जो वार्धिशोषकमागतम् ॥ ४९ ॥ स्वागतेन सुसंभाव्य प्रच्छतमनामयम् ॥ सुखोपविष्टं विश्रांतं वभापेरघुनंदनः ॥ ५० ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे
 शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे अगस्तिसमागमो नाम पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ इत्थं स्वागतं संतुष्टं ब्रह्मचर्यं तपोनिधिम् ॥ उवाच मतिमा
 न्वीरः सर्वलोकगुरुर्मुनिम् ॥ १ ॥ स्वागतं ते महाभाग कुंभयोने तपोनिधे ॥ त्वद्दर्शनेन सर्ववैपाविताः सकुटुंबकाः ॥ २ ॥ कच्चिन्मतिस्ते वेदेषु शास्त्रेषु परिवर्तते ॥
 त्वत्तपो विप्रकर्तव्येनास्ति भूमंडले क्वचित् ॥ ३ ॥ लोपासु द्रामहाभाग याचते धर्मचारिणी ॥ यस्याः पतिव्रता धर्मात्सर्वं भवति शोभनम् ॥ ४ ॥ अपिशंसमहा
 भाग धर्ममूर्ते कृपा निधे ॥ अलोलुपस्य किं कार्यं करवाणि मुनीश्वर ॥ ५ ॥ त्वत्तपो योगतः सर्वं भवति स्वेच्छया बहु ॥ तथापि मयि कृत्वैव कृपां शंस मुनीश्वर ॥ ६ ॥
 ॥ शेष उवाच ॥ इत्युक्तो लोकगुरुण राजराजेन धीमता ॥ उवाच रामं लोके शंविनीततरभापया ॥ ७ ॥ अगस्त्य उवाच ॥ स्वामिंस्त्ववमुदुर्द
 शं दर्शनं देवतैरपि ॥ मत्वा समागतं विद्धि राजराज कृपा निधे ॥ ८ ॥ हतस्त्वयारावणख्यस्त्वसुरलोककंटकः ॥ दिष्ट्याद्य देवाः सुखिनो दिष्ट्याराजा वि
 भीषणः ॥ ९ ॥ रामत्वद्दर्शनान्मेघगतं वै दुष्कृतं किल ॥ संपूर्णमिमेनः कोश आनंदेन सुरोत्तम ॥ १० ॥ इत्युक्त्वा सवभ्रवाशुतूष्णीं कुंभसमुद्भवः ॥ रामसंदर्शना
 द्वादविह्लुकीकृतमानसः ॥ ११ ॥ रामः प्रच्छतं भूयो मुनिज्ञानविशारदम् ॥ लोकातीतं भवद्भावि सर्वज्ञानासि सर्वतः ॥ १२ ॥ मुने कथय मे सर्वं पृच्छतो
 हि सुविस्तरम् ॥ कोसौ मया हतो यो हिरावणो विबुधा र्देनः ॥ १३ ॥ कुंभकर्णोपिकस्त्वपकाजातिर्वैदुरात्मनः ॥ देवो दैत्यः पिशाचो वारक्षसो वामहामु
 ने ॥ १४ ॥ सर्वमाख्याहि सर्वज्ञ सर्वज्ञानासि विस्तरात् ॥ अतः कथय मे सर्वं कृपां कृत्वा ममोपरि ॥ १५ ॥ इति श्रुत्वा ततो वाक्यं कुंभजन्मा तपोनिधिः ॥
 यत्पृष्टं पुरा जेन प्रवक्तुं तत्प्रक्रमे ॥ १६ ॥ राजन्मृष्टिकरो ब्रह्मापुलस्त्यस्तत्सुतोऽभवत् ॥ ततस्तु विश्रवा जज्ञे वेदविद्याविशारदः ॥ १७ ॥ तस्य पत्नी

प० पु०

॥ ५ ॥

द्वयंजातंपातिव्रत्यचरित्रभृत् ॥ एकामंदाकिनीनाम्नीद्वितीयकैकसस्मृता ॥ १८ ॥ पूर्वस्यांधनदोज्ज्वल्लोकपालविलासभृत् ॥ योसौशिर्वप्रसादेनलंका
वासमचीकरत् ॥ १९ ॥ विद्युन्मालिसुतायांतुपुत्रत्रयमभून्महत् ॥ रावणःकुंभकर्णश्चतथापुण्योविभीषणः ॥ २० ॥ राक्षस्युदरजन्मत्वात्संध्यासमय
संभवात् ॥ द्वयोरधर्मनिपुणामातिरासीन्महामते ॥ २१ ॥ एकदातुविमानेनपुष्पकेणसुशोभिना ॥ कांचनीयोपकल्पेनकिंकिणीजालमालिना ॥ २२ ॥
आरुह्यपितरौद्रष्टुप्रायाच्छोभासमन्वितः ॥ स्वर्गणैःसंस्तुतोभूत्वानानारत्नविभूषणैः ॥ २३ ॥ आगत्यपित्रोश्चरणेपतित्वाचिरमात्मजः ॥ हर्षविह
लितात्माचरोमांचिततनूरुहः ॥ २४ ॥ उवाचमेऽद्यसुदिनंमहाभाग्यफलोदयः ॥ यन्मेयुष्मत्पदौदृष्टौमहापुण्यददर्शनौ ॥ २५ ॥ इत्यादिभिःस्तुतिप
दैःस्तुत्वागान्मंदिरंस्वकम् ॥ पितरावपिसंहृष्टौपुत्रस्नेहाद्रभूवतुः ॥ २६ ॥ तंहृद्भारावणोधीमाञ्जगादनिजमातरम् ॥ कोऽयंपुमान्सुरोवाथयक्षोवाधनरो
त्तमः ॥ २७ ॥ योसौममपितुःपादौसन्निपेव्यगतःपुनः ॥ महाभाग्यनिधिःस्वीयैर्गणैःसुपरिवारितः ॥ २८ ॥ केनेदंतपसालब्धंविमानंवायुवेगधृक् ॥ उ
द्यानारामलीलादिविलासस्थानमुत्तमम् ॥ २९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजननीरोपविक्लवा ॥ उवाचपुत्रंविमनाःकिंचित्रेत्रविका
रिणी ॥ ३० ॥ रेपुत्रशृणुमद्वाक्यंवहुशिक्षासमन्वितम् ॥ एतस्यजन्मकर्मादिविचारचतुराधिकम् ॥ ३१ ॥ सपत्न्याममकुक्षिस्थंविधानंसमुपस्थितम् ॥
येनस्वमातुर्विमलंकुलमुज्ज्वलितंमहत् ॥ ३२ ॥ त्वंतुमत्कुक्षिजःकीटःपापःस्वोदरपूरकः ॥ यथास्त्रःस्वकंभारंजानातिनचतद्रुणम् ॥ ३३ ॥ तथात्वं
लक्ष्यसेज्जानांशियनासनभोगवान् ॥ सुतोगतःऋचिद्वष्टइत्येवतवसंभवः ॥ ३४ ॥ अनेनतपसालब्धंशिवसंतोषकारिणा ॥ लंकावासोमनेवेगंविमानंरा
ज्यसंपदः ॥ ३५ ॥ सुधन्याजननीत्वस्यसुभाग्यासुमहोदया ॥ यस्याःपुत्रोनिजगुणैर्लब्धवान्महतांपदम् ॥ ३६ ॥ इतिकुधाभापितमार्तयातयामात्रा
स्वयाऽऽकर्ण्यदुरात्मसत्तमः ॥ रोषंविधायात्मगतंपुनर्वचोजगादतानिश्चयभृत्तपःप्रति ॥ ३७ ॥ ॥ रावणउवाच ॥ ॥ जनन्याकर्णयव
चोममगर्वसमन्वितम् ॥ रत्नगर्भात्वमेवासित्यस्याःपुत्रास्त्रयोवयम् ॥ ३८ ॥ कोऽसौकीटःसधनदःऋतपःस्वल्पकंपुनः ॥ कालंका
कितुतद्राज्यंस्वल्पसेवकसंयुतम् ॥ ३९ ॥ मातःशृणुममोत्साहात्प्रतिज्ञांकरुणान्विते ॥ नकेनापिकृतांकत्रामहाभाग्येहिकैकसि ॥ ४० ॥ यद्यहंभुवनं
सर्ववशेनस्थापयामिवै ॥ तपोभिर्दुष्कृतैःकृत्वाब्रह्मसंतोषकारकैः ॥ ४१ ॥ अन्नोदकेसदात्यक्त्वानिद्रांकीडांतथापुनः ॥ चेतदापितुलोकस्यघातात्पापं
भवेन्मम ॥ ४२ ॥ कुंभकर्णोपिकृतवान्विभीषणसमन्वितः ॥ रावणेनसहआत्रेत्युक्त्वागाद्विरिकाननम् ॥ ४३ ॥ इति श्रीषष्पराणेपातालखंडेशेषवा
त्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरावणोत्पत्तिर्नामषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ६३ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ अथोग्रसतपोदैत्योदशवर्षसहस्रकम् ॥ चकारभानुम

पा० सं० पं०

अ० ६

॥ ५ ॥

क्षणाचपेय्यचूर्ध्वपदेस्थितः ॥ १ ॥ कुम्भकर्णोऽपिकृतवांस्तपःपरमदुश्चरम् ॥ विभीषणस्तुधर्मात्माचचारपरमतपः ॥ २ ॥ तदाप्रसन्नोभगवान्देवदेवः
 प्रजापतिः ॥ देवदानवयक्षादिमुकुटैःपरिसेवितः ॥ ३ ॥ ददौराज्यं च सुमहद्भुवनत्रयभास्वरम् ॥ वपुश्चकृतवाब्रम्यं देवदानवसेवितम् ॥ ४ ॥ तदासंतापि
 तोभ्राताधनदोधर्मबुद्धिमान् ॥ विमानंतुततोनीतंलंकाचनगरीहठात् ॥ ५ ॥ भुवनंतापितंसर्वदेवाश्चैवदिवोगताः ॥ हतवान्ब्राह्मणकुलंमुनीनामूलकृतं
 नः ॥ ६ ॥ तदातिदुःखितादेवाःसंद्राब्रह्माणमाययुः ॥ स्तुतिंचकुर्महात्मानोदंडवत्प्रणतिंगताः ॥ ७ ॥ तेतुष्टुबुःसुराःसर्वेवाग्भिरथ्याभिराहताः ॥ ततः
 प्रसन्नोभगवान्किंकरोमीतिचाब्रवीत् ॥ ८ ॥ ततोनिवेदयांचकुर्ब्रह्मणेविबुधाःपुरः ॥ दशग्रीवाच्चसंकष्टंतथानिजपराभवम् ॥ ९ ॥ क्षणंघ्वात्वाययौब्रह्मा
 कैलासंविदशैःसह ॥ तस्यशैलस्यपार्श्वेतुवैचित्र्येणसमाकुलाः ॥ १० ॥ स्थिताःसंतुष्टुर्देवाःशंभुंशक्रपुरोगमाः ॥ नमोभवायशर्वायनीलग्रीवायते
 नमः ॥ ११ ॥ नमःस्थूलायसूक्ष्मायबहुरूपायतेनमः ॥ इतिसर्वमुखेनोक्तावाणीमाकर्ण्यशंकरः ॥ १२ ॥ प्रोवाचनंदिनंदेवानानयेतिममांतिकम् ॥ एतस्मि
 न्नंतरंदेवाआहूतानंदिनाचते ॥ १३ ॥ प्रविश्यांतःपुरेदेवाददृशुर्विस्मितेक्षणाः ॥ ब्रह्मागत्यददशाथशंकरंलोकशंकरम् ॥ १४ ॥ गणकोटिसहस्रेस्तुसे
 वितंमोदशालिभिः ॥ नग्नैर्विरूपैःकुटिलैर्धूसरैर्विकटैस्तथा ॥ १५ ॥ प्रणिपत्याग्रतःस्थित्वासहदेवैःपितामहः ॥ उवाचदेवदेवेशंप्रियावस्थादिवौकसा
 म् ॥ १६ ॥ कृपांकुरुमहादेवशरणागतवत्सल ॥ दुष्टदैत्यवधार्थंत्वंसमुद्योगंविधेहिभोः ॥ १७ ॥ सोऽपितद्वचनंश्रुत्वादेन्यशोकसमन्वितम् ॥ विदशैःस
 हितैःसर्वैराजगामहरेःपदम् ॥ १८ ॥ तुष्टुर्भुवनयःसर्वेससुरोरगकिन्नराः ॥ जयमाधवदेवेशजयभक्तजनार्तिहन् ॥ १९ ॥ विलोकयमहादेवलोकयस्व
 स्वसेवकान् ॥ इत्युच्चैर्जगदुःसर्वदेवाःशर्वपुरोगमाः ॥ २० ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसुराधिनाथोदृष्ट्वासुरातिपरिचित्यविष्णुः ॥ जगाददेवाञ्जलदोक्षयागिरादुःखं
 तुतेषांप्रशमनयन्निव ॥ २१ ॥ भोब्रह्मशर्वैद्रपुरोगमामराःशृण्वंतुवाचंभवतांहितेरताम् ॥ जानेदशग्रीवकृतंभयंवस्तन्नाशयाम्यद्यकृतावतारः ॥ २२ ॥
 पुरीत्वयोध्यारविवंशजातैर्नृपैर्महादानमखादिसत्क्रियैः ॥ प्रपालिताभूतलमंडनीयाविराजतेराजतभूमिभागैः ॥ २३ ॥ तस्यांदशरथोराजानिरपत्यःत्रि
 यान्वितः ॥ पालयत्यधुनाराज्यंदिक्चक्रजयवान्विभुः ॥ २४ ॥ सतुर्व्याहप्यशृंगात्प्रार्थितात्पुत्रकाम्यया ॥ पुत्रेष्टयांविधिनायज्वामहाबलसमन्वि
 तः ॥ २५ ॥ ततोऽहंप्रार्थितःपूर्वतपसातेनभोःसुराः ॥ पत्नीश्रुतिसृष्टुप्रार्थित्याचतुर्धापिभवत्कृते ॥ २६ ॥ रामलक्ष्मणशत्रुघ्नभरताख्यासमन्वितः ॥ कर्तास्मि

प० पु०

॥ ६ ॥

रावणोद्धारसमूलबलवाहनम् ॥ २७ ॥ भवतोऽपिस्वकैरंशैरवतीर्यचरन्तिह ॥ ऋक्षवानररूपेणसर्वत्रपृथिवीतले ॥ २८ ॥ इत्युक्त्वाविररामाशुनभसीरि
तवाङ्मुने ॥ देवाःश्रुत्वामहद्राक्यंसर्वेसंहृष्टमानसाः ॥ २९ ॥ तेचक्रुर्गदितंयादृग्देवदेवेनधीमता ॥ स्वैःस्वैरंशैर्महीपूर्णाऋक्षवानररूपिभिः ॥ ३० ॥
योसौविष्णुर्महादेवोदेवानांदुःखनाशकः ॥ सत्वमेवमहाराजभगवान्कृतविग्रहः ॥ ३१ ॥ भरतोयंलक्ष्मणश्चशत्रुघ्नश्चमहामते ॥ तावकांशहृदशम्रीवोर्जनि
तश्चसुरार्दनः ॥ ३२ ॥ पूर्ववैरानुबन्धेनजानकीहृतवान्पुनः ॥ सत्वयानिहतोदैत्योब्रह्मराक्षसजातिमान् ॥ ३३ ॥ पुलस्त्यपुत्रोदैत्यैर्द्रुःसर्वलोकैककं
टकः ॥ पातितःपृथिवीसर्वासुखमापमहेश्वर ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणानांसुखंत्वद्यमुनीनांतापसंबलम् ॥ शिवानिसर्वतीर्थानिसर्वेयज्ञाःसुसंहिताः ॥ ३५ ॥
त्वयिराज्ञिजगत्सर्वसदेवासुरमानुषम् ॥ सुखंप्रेदेविश्वात्मजगद्योनेनरोत्तम ॥ ३६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्पृष्टोऽहंत्वयानघ ॥ उत्पत्तिश्चविपत्तिश्च
मयामत्यनुसारतः ॥ ३७ ॥ इत्थंनिश्मर्यादितंजेंद्रकुलानुकारिवातीमहापुरुषईश्वरईशिताच ॥ संरुद्धवाष्पगलदश्रुमुखारविंदोभूमौपपातसदसिप्रथितप्र
भावः ॥ ३८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरावणोत्पत्तिविपत्तिकथनंनमसत्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ७॥ ॥ शेषउवाच ॥
वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठकथापापप्रणाशिनी ॥ ब्रह्मण्यदेवदेवस्यसर्वधर्मेकरक्षितुः ॥ १ ॥ राजानंमूर्च्छितंदृष्ट्वाकुंभजन्मातपोनिधिः ॥ शनैःशनैःकरेणाशुपस्प
शांशुजगादच ॥ २ ॥ भोरामाश्वसिहिक्षिप्रंकिमर्थमवसीदसि ॥ भवान्दैत्यकुलच्छेतामहाविष्णुःसनातनः ॥ ३ ॥ भूतंभव्यंभवच्चैवजगत्स्थानुचरिण्णुच ॥
त्वद्वतेनास्तिसंचारीकिमर्थमिहमूर्च्छितः ॥ ४ ॥ श्रुत्वावाक्यंमहाराजःकुंभजन्मसमीरितम् ॥ उत्तस्थौविगलत्रेत्रवाष्पपूरितसन्मुखः ॥ ५ ॥ उवाचदीनदीनंचवि
स्पष्टाक्षरविस्तरम् ॥ त्रैपाभरनमन्मूर्तिर्ब्रह्मद्रोहपराङ्मुखः ॥ ६ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ अहोमेपश्यताज्ञानंविमूढस्यदुरात्मनः ॥ यद्ब्राह्मणकुलेरूढं
तवान्कामलोलुपः ॥ ७ ॥ महिलार्थेत्वहंविप्रवेदशस्त्रविवेकवान् ॥ हतवान्वाडवकुलंबुद्धिहीनोतिदुर्मतिः ॥ ८ ॥ इक्ष्वाकूणांकुलेजातुब्राह्मणोनदुरुक्तिभा
क् ॥ ईदृशंकुर्वताकर्ममयैतत्सुकलंकितम् ॥ ९ ॥ येब्राह्मणास्तुपुजाहर्दानसम्मानभोजनैः ॥ तेमयानिहताविप्राःशरसंघातसंहितैः ॥ १० ॥ काँछोकाचुग
मिष्यामिकुंभीपाकोपिदुःसहः ॥ नतादृशंतीर्थमस्तियन्मांपावयितुंक्षमम् ॥ ११ ॥ नयज्ञानतपोदानंनर्वाचैवव्रतादिकम् ॥ यत्तुवैब्राह्मणद्रोघधुर्ममपा
वनतारकम् ॥ १२ ॥ यैःकोपितंब्रह्मकुलंनरैर्निरयगामिभिः ॥ तेनरावदुशोदुःखंभोक्ष्यंतिनिरयंगताः ॥ १३ ॥ वेदामूलंतुधर्माणांवर्णांश्रमविवेकिनाम् ॥
तन्मूलंब्राह्मणकुलंसर्ववैदिकशास्त्रिनः ॥ १४ ॥ मूलच्छेत्तुर्मौद्धत्यात्कलोकानुभविष्यति ॥ किमद्यकरणीयंवेयेनमेहिशिवंभवेत् ॥ १५ ॥ ॥ शेष

पा०खं०पं०

अ० ८

॥ ६ ॥

उवाच ॥ ॥ विलपंतंभृशंरामंरजेंद्रंरघुपुंगवम् ॥ मायामनुष्यवपुषंकुंभजन्माब्रवीद्वचः ॥ १६ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ मविषादंमहाधरिंकुरा
 जन्महामते ॥ नतेब्राह्मणहत्यास्यादुष्टानानाशमिच्छतः ॥ १७ ॥ त्वंपुराणःपुमान्साक्षादीश्वरःप्रकृतेःपरः ॥ कर्ताहर्ताऽवितासाक्षीनिर्गुणःस्वेच्छया
 गुणी ॥ १८ ॥ सुरापोब्रह्महत्याकृत्स्वर्णस्तेयीमहायकृत् ॥ सर्वेत्वनामवादेनपूताःशीघ्रंभवंतिहि ॥ १९ ॥ इयंदेवीजनकजामहाविद्यामहा
 मते ॥ यस्याःस्मरणमात्रेणमुक्तायास्यतिसद्गतम् ॥ २० ॥ रावणोऽपिनवैदेत्योवैकुण्ठेतवसेवकः ॥ ऋषीणांशापतोऽवाप्तोदैत्यत्वंदनुजां
 तक ॥ २१ ॥ तस्यानुग्रहकर्तात्वंनतुहंताद्विजन्मनः ॥ एवंसंचिंत्यमाभूयोनिजंशोचितुमर्हसि ॥ २२ ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंरामःपरपुरंजयः ॥
 उवाचमधुरंवाक्यंगद्गदस्वरभाषितम् ॥ २३ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ पातकंद्विविधंप्रोक्तेज्ञाताज्ञातविभेदतः ॥ ज्ञातंयद्बुद्धिपूर्वहिअज्ञातंतद्विवर्जि
 तम् ॥ २४ ॥ बुद्धिपूर्वकृतंकर्मभोगेनैवविनश्यति ॥ नश्येदनुशयादन्यदिदंशास्त्रविनिश्चितम् ॥ २५ ॥ कुर्वतोबुद्धिपूर्वमेब्रह्महत्यांसुनिदिताम् ॥
 नमेदुःखापनोदायसाधुवादःसुसंमतः ॥ २६ ॥ प्रब्रूहितादृशंमह्यंयादृशंपापदाहकम् ॥ व्रतंदानंमर्खंकिंचित्तीर्थमाराधनमहत् ॥ २७ ॥ येनमेवि
 मलाकीर्तिर्लोकान्वैपावयिष्यति ॥ पापाचारात्कालुष्यान्ब्रह्महत्याहतप्रभान् ॥ २८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवतंतंरामंजगादसतपोनिधिः ॥
 सुरासुरनमन्मोलिमणिनीराजिताग्रिकम् ॥ २९ ॥ शृणुराममहावीरलोकानुग्रहकारक ॥ विप्रहत्यापनोदायतवयद्वचनंब्रुवे ॥ ३० ॥ सर्वसपापंत
 रतियोश्वमेधंयजेतवै ॥ तस्मात्त्वंयजविश्वात्मन्वाजिमेधेनशोभिना ॥ ३१ ॥ सप्ततुर्मेहीभर्त्रात्वयासाध्योमनीपिणा ॥ महासमृद्धियुक्तेनमहाबलसु
 शालिना ॥ ३२ ॥ सवाजिमेधोविप्राणांहत्यायाःपापनोदनः ॥ कृतवान्यंमहाराजोदिलीपस्तवपूर्वजः ॥ ३३ ॥ शतक्रतुःशतकृत्वाकृतूनांपुरुष
 भः ॥ पदमापामरावत्यादेवदैत्यसुसेवितम् ॥ ३४ ॥ मनुश्चसगरोराजामरुत्तोनहुषात्मजः ॥ एतेतेपूर्वजाःसर्वेयज्ञंकृत्वापदंगताः ॥ ३५ ॥
 तस्मात्त्वंकुरुराजेंद्रसमर्थोऽसिसमंततः ॥ आतरोलोकपालाभावरतेतवभावुकाः ॥ ३६ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यमुनेःसभाग्यवात्रपूतमोब्राह्मणपातभी
 तः ॥ प्रपच्छयागेसुमर्तिचिकीर्षन्विधिपुरावित्परिगीयमानः ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघु
 नाथस्यागस्त्योपदेशोनामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ कीदृशोश्चस्तत्रभाव्यःकोविधिस्तत्रपूजने ॥ कथंवाशक्यतेकर्तुंकेजेया
 स्तत्रवैरिणः ॥ १ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ गंगाजलसमानेनवर्णेनवपुषाशुभः ॥ कर्णेन्यामोमुखैरक्तःपीतःपुच्छेमुलक्षितः ॥ २ ॥ मनोवेगः

५० पु०

॥ ७ ॥

सर्वगतिरुच्चैःश्रवस्समप्रभः ॥ वाजिमेधेहयःप्रोक्तःशुभलक्षणलक्षितः ॥ ३ ॥ वैशाखपूर्णिमास्यांतु पूजयित्वायथाविधि ॥ पत्रंलिखित्वाभालेतुस्वना
मवलचिह्नितम् ॥ ४ ॥ मोचनीयःप्रयत्नेनरक्षकैःपरिरक्षितः ॥ यत्रगच्छति यज्ञाश्वस्तत्रगच्छेत्सुरक्षकः ॥ ५ ॥ यस्तंबलात्रिबभ्रातिस्ववीर्यबल
दर्पितः ॥ तस्मात्प्रसभमानेयःपरिरक्षाकरैर्हयः ॥ ६ ॥ कर्त्रातावत्सुविधिनास्थातव्यंनियमादिह ॥ मृगशृंगधरोभूत्वाब्रह्मचर्यसमन्वितः ॥ ७ ॥
व्रतंपालयमानस्ययावद्वर्षमतिक्रमेत् ॥ तावद्दीनांधकृपणाःपरितोष्याधनादिभिः ॥ ८ ॥ अन्नंतुबहुशोदेयंनवाभूरिमारिष ॥ यद्यत्प्रार्थयतेधीमां
स्तत्तदेवददातिहि ॥ ९ ॥ एवंप्रकुर्वतःकर्मयज्ञःसंपूर्णतांगतः ॥ करोतिसर्वपापानानाशनंरिपुनाशन ॥ १० ॥ तस्माद्भवान्समर्थोस्तिकरणेपाल
नेऽर्चने ॥ कृत्वाकीर्तिसुविमलांपावयान्याञ्जनामृष ॥ ११ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ विलोकयद्विजश्रेष्ठवाजिशालांममाधुना ॥ तादृशाःसंतिनो
वाश्वाःशुभलक्षणलक्षिताः ॥ १२ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यमगस्त्यःकरुणाकरः ॥ उत्तस्थौवीक्षमाणोयंयागार्हान्वाजिनःशुभान् ॥ १३ ॥ गत्वायतत्र
शालायांरामचंद्रसमन्वितः ॥ ददर्शांश्वान्विचित्रांगान्मनोवेगान्महाबलान् ॥ १४ ॥ अवनितलगताःकिंवाजिराजस्यवंश्याःकिमथरघुपतीनामेकतः
कीर्तिपिंडाः ॥ किमिदममृतराशिर्वाहरूपेणसिंधोर्मुनिरितिमनसोतर्विस्मयंप्रापपश्यन् ॥ १५ ॥ एकतःशोणदेहानांवाजिनांपंक्तिरुत्तमा ॥
एकतःश्यामकर्णांश्चकस्तूरीकांतिसप्रभाः ॥ १६ ॥ एकतःकनकाभाश्चवन्व्यतानीलवर्णिनः ॥ एकतःशयलैर्वर्णैर्विशिष्टैर्वाजिभिर्वृताः ॥ १७ ॥
एवंपश्यन्मुनिःसर्वान्कौतुकाविष्टमानसः ॥ ययावन्यत्रतान्द्रष्टुंयागयोग्यान्ह्यान्मुनिः ॥ १८ ॥ ददर्शतत्रशतशोवद्वांस्तादृशवर्णकान् ॥ दृष्ट्वा
विस्मयमापेदेसमुनिर्हर्षितांगकः ॥ १९ ॥ एकतःश्यामकर्णांश्चसर्वांगैःशीरसन्निभान् ॥ पीतपुच्छान्मुखेरक्ताञ्छुभलक्षणलक्षितान् ॥ २० ॥
निरीक्ष्यपरितोनघान्विमलनीरधारानिभान्मनोजवनशोभितान्विमलकीर्तिपुंजप्रभान् ॥ पयोनिधिविशोपकोमुनिरुवाचसंतिपतिविचित्रहयदर्शना
द्वृषितनेत्रवक्रप्रभः ॥ २१ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ हयमेधकृतौयोग्यान्वाहांस्तेबहुशःशुभान् ॥ पश्यतोनेत्रयोर्मैद्यतृतिर्नास्तिरवृत्त
म् ॥ २२ ॥ रामचंद्रमहाभागसुरासुरनमस्कृत ॥ यज्ञंकुरुमहाराजहयमेधंसुविस्तरम् ॥ २३ ॥ सुरपतिरिवसर्वान्यज्ञसंवाङ्करिष्यंस्तपनइवसुपवारं
तितोयंविशोष्यन् ॥ हतरिपुगणमुख्यसंपरायंविजित्यक्षितितलमुखभोगंकुर्विदंभूरिभाग ॥ २४ ॥ इत्येवंवाक्यवादेनपरितुष्टाखिलेन्द्रियः ॥ सर्वान्वैय
ज्ञसंभारानाजहारमनोहरान् ॥ २५ ॥ मुन्यन्वितोमहाराजःसरयूतीरमागतः ॥ सुवर्णलांगलैर्धूमिविचकर्ममहीयसीम् ॥ २६ ॥ विलिख्यधूमिवबहुशश्वतयो

पा० सं० ५०

अ० ९

॥ ७ ॥

प० पु०

॥ ८ ॥

पचत्ययं भुंक्ते केवलं स्वोदरं भरिः ॥ ५२ ॥ षष्ठ्यष्टम्योर्विशेषोत्पापतैलेमांसे सदैव हि ॥ चतुर्दश्यां तथा मायां त्यजेत् क्षुरमंगनाम् ॥ ५३ ॥ रजस्वलांसे षट्
वेतनाश्रियात्सहभार्यया ॥ एकवासानभुंजीत नभुंजीतोत्कटासने ॥ ५४ ॥ नाश्रुर्तीक्ष्णियमशेत तेजः कामो नरोत्तमः ॥ मुखेनोपधमेन्नाश्रिनग्रानेक्षितयो
षितम् ॥ ५५ ॥ नांघ्रीप्रतापयेदश्रौनवस्त्वशुचिनिक्षिपेत् ॥ प्राणिहिंसां न कुर्वीत नाश्रियात्संध्योर्द्रयोः ॥ ५६ ॥ नाचक्षीत धयंतीं गानं द्रचापं प्रदर्शयेत् ॥
नदिवोद्वृतसारं च भक्षयेद्दधिनो निशि ॥ ५७ ॥ स्त्रीधर्मिणीनां भिवादेन्नाद्यादात्तृप्तिरात्रिषु ॥ तौर्यंत्रिकप्रियो न स्यात्कां स्येपादौ न धावयेत् ॥ ५८ ॥ न धारये
दन्यभुंक्ते वासश्चोपानहावपि ॥ न भिन्नभाजने श्रीयान्नाश्रीतां व्रविदूषितम् ॥ ५९ ॥ संविशेन्नाद्रं चरणो नोच्छिष्टः कचिदाव्रजेत् ॥ शयानो वानचाश्रीयान्नो
च्छिष्टः संस्पृशेच्छिरः ॥ ६० ॥ न मनुष्यस्तुतिं कुर्यान्नात्मानमवमानयेत् ॥ अभ्युद्यतं न प्रणमेत् परमर्माणि नो वदेत् ॥ ६१ ॥ एवं गार्हस्थ्यमाश्रित्य वानप्र
स्थाश्रमं व्रजेत् ॥ सस्त्रीको वागतस्त्रीको विरज्येत ततः परम् ॥ ६२ ॥ इत्येवमादयो धर्मा गदिताः ऋषिभिस्तदा ॥ श्रुतारामेण महता सर्वलोकाहितैः पिणा ॥ ६३ ॥
इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्रमे धेसर्वधर्मापदेशो नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ इत्थं संश्रुण्व
तो धर्मान्वसंतः समुपास्थितः ॥ यत्र यज्ञक्रियादीनां प्रारंभः सुमहात्मनाम् ॥ १ ॥ दृष्ट्वा तं समर्थं धीमान् वसिष्ठः कलशोद्भवः ॥ रामं चंद्रमहाराजं
प्रत्युवाच यथोचितम् ॥ २ ॥ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ॥ रामचंद्रमहाबाहोसमयः पर्यभूतव ॥ हयो यत्र प्रमुच्येत यज्ञार्थं परिपूजितः ॥ ३ ॥ सामग्री
क्रियतां तत्र आहूय तां द्विजोत्तमाः ॥ करोतु पूजां भगवान् ब्राह्मणानां यथोचिताम् ॥ ४ ॥ दीनां धकूपणानां च दानं स्वांते समुत्थितम् ॥ ददातु विधिव
त्तेषां प्रतिपूज्या धिमान्य च ॥ ५ ॥ भवान् कनकसत्पत्न्या दीक्षितो व्रतं चर ॥ भूमिशायां ब्रह्मचारी वसुभोगविवर्जितः ॥ ६ ॥ मृगशृंगधरः कट्यां मेख
लाजिनदंडभृत् ॥ करोतु यज्ञसंभारं सर्वद्रव्यसमन्वितम् ॥ ७ ॥ इति श्रुत्वा मद्वाक्यं वसिष्ठस्य यथार्थकम् ॥ उवाच लक्ष्मणं धीमान् नार्थं परिबृंहितम् ॥ ८ ॥
॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ शृणु लक्ष्मण मद्वाक्यं श्रुत्वा तत्कुरु सत्वरम् ॥ हयमानययन्नेन वाजिमेधक्रियोचितम् ॥ ९ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ श्रुत्वा वाक्यं रघुपतेः
शब्दजिह्वलक्ष्मणस्तदा ॥ सेनापतिमुवाचे दं वचो विविधवर्णनम् ॥ १० ॥ ॥ लक्ष्मण उवाच ॥ ॥ वीराकर्णयमेव चः सुमधुरं श्रुत्वा त्वरातः पुनः कार्यतस्मिन् तत्तिपालमौ
लिमुकुटैः शृणु रामाज्ञया ॥ सेनाकालबलप्रभं जनबलप्रोद्यत्समर्थं गिर्नां सज्जां सद्रथहस्तिपत्तिमुहयारोहैर्विधेह्यन्विताम् ॥ ११ ॥ सजीयतां वायुजवा
स्तुरंगास्तरंगमालालितां प्रियाताः ॥ सदश्वचारेर्बहुं शस्त्रधारिभिः संरोहिता वैरिचलप्रहारिभिः ॥ १२ ॥ संलक्ष्य तां हस्तिनः पर्वताभाधारेणैः प्रासकुं ता

पा० ख० प०

अ० १०

॥ ८ ॥

प्रहस्तेः ॥ शूरेः सास्त्रैर्भूतिदानोपहाराः श्रीषाणस्ते सर्वशस्त्रास्त्रपूर्णाः ॥ १३ ॥ विततबहुसमृद्धिभ्राजमानारथामेपवनजवनवैर्वाजिभिर्भुज्यमानाः ॥ विवि
 धरिषु विनाशस्मारकैरायुधास्त्रैर्भूतबलभिविभागानीयतां सूतवृन्दैः ॥ १४ ॥ पत्तयः शतशोमह्यमार्यान्त्वस्त्राग्र्यपाणयः ॥ हयमेधाहंवाहस्यरक्षणे विततो
 यमाः ॥ १५ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्य लक्ष्मणस्य महात्मनः ॥ सेनानीः कालजिन्नामा कारयामास सज्जताम् ॥ १६ ॥ दशध्रुवकमंडितोलघुसुरोमशोभा
 न्वितो विविक्तगलशुक्तिभृद्विततकंठकोशेमणिः ॥ मुखे विशदकांतिधृत्त्वसितकांतिभृत्कर्णयोर्व्यराजतदाहयोर्धृतकराग्ररश्मिच्छटः ॥ १७ ॥ कैलासं
 शोभितमुखः स्फुरद्भविशोभितः ॥ मुक्ताफलानां मालाभिः शोभितो निर्ययो हयः ॥ १८ ॥ श्वेतातपत्ररचितः सितचामरशोभितः ॥ बहुशोभापरीतांगो नि
 र्ययो हयराट् ततः ॥ १९ ॥ अग्रतो मध्यतश्चैकैः पृष्ठतः सैनिकास्तथा ॥ देवाहरियथा पूर्वसेवते सेवनोचितम् ॥ २० ॥ अथ सैन्यं समाहूय सर्वमाज्ञापयत्तदा ॥
 हस्त्यश्चरथपादातवृन्दैः सुबहुसंकुलम् ॥ २१ ॥ ततस्ततः समेतानां सैन्यानां श्रूयते ध्वनिः ॥ ततो दुंदुभिनादो भूत्तस्मिन्पुरवरे तदा ॥ २२ ॥ तन्निनादेन शू
 राणां प्रियेण महता तदा ॥ कंपति गिरिः शृंगाणि प्रसादाविचलन्ति च ॥ २३ ॥ हे पारवो महानासीद्व्राजिनां मुह्यतां नृप ॥ रथांगघातसंघुष्टाधरासंचलतीवसा ॥
 ॥ २४ ॥ चलितैर्गजयूथैश्च पृथ्वीरुद्धा समन्ततः ॥ रजस्तु प्रचलत्तत्र जनां तर्द्धानमादधात् ॥ २५ ॥ निर्जगाम महासैन्यं छत्रैः संछाद्य भास्करम् ॥ सेना
 न्या कालजिन्नाम्राप्रेरितं जनसंकुलम् ॥ २६ ॥ गर्जतस्तलवीराग्र्याः कुर्वन्तोरणसंभ्रमम् ॥ रघुनाथस्य यागाय सज्जास्ते प्रययुर्मुदा ॥ २७ ॥ मृगमदमयमंगेष्वा
 गरागदधानाः कुसुमविमलमालाशोभितस्वोत्तमांगाः ॥ मुकुटकटकभूषाभूषितांगाः समस्ताः प्रययुरवनिनाथप्रेरितास्तेपि सर्वे ॥ २८ ॥ इत्येवं ते महारा
 जं ययुः सेनोचरावराः ॥ धनुर्धराः पाशधराः खड्गधाराः स्फुटक्रमाः ॥ २९ ॥ एवं शनैः शनैः प्राप्ते मण्डपं यागचिह्नितम् ॥ हयः खुरक्षत तलं भूमिं कुर्वन् भः पु
 वन् ॥ ३० ॥ रामो दृष्ट्वा हरिं प्राप्ते बहु संतुष्टमानसः ॥ वसिष्ठे प्रेरयामास क्रियाकर्तव्यतां प्रति ॥ ३१ ॥ वसिष्ठो राममाहूय स्वर्णपत्नीसमन्वितम् ॥ प्रयोगं का
 रयामास ब्रह्महत्यापनोदनम् ॥ ३२ ॥ ब्रह्मचर्यव्रतधरो मृगशृंगपरिग्रहः ॥ तत्कर्म कारयामास रामः परपुरंजयः ॥ ३३ ॥ प्रारेभे यागकर्माथि कुंडमण्डपसंमितम् ॥
 तत्राचार्यो भवद्दीमान्वेदशास्त्रविचारिवत् ॥ ३४ ॥ वसिष्ठो रघुनाथस्य कुलपूर्वगुरुमुनिः ॥ ब्रह्मस्तत्राचरद्ब्रह्मकर्मो गस्त्यस्तपोनिधिः ॥ ३५ ॥ वाल्मी
 किर्मुनिरध्वर्युमुनिः कण्वस्तु द्वारपः ॥ अष्टौ द्वाराणि तत्रासन्सतोरणशुभानिवै ॥ ३६ ॥ द्वारिद्वारिद्वयं विप्रब्राह्मणस्याधिर्मन्त्रवित् ॥ पूर्वद्वारिमुनिश्चेष्टो देव

१ धृतनरान्वरश्मिच्छटः-इ० पा० । २ कवलाशोभितमुखः-इ०, कलेशोभितमुखः-इ० च पा० । ३ गिर्यस्तुगाः-इ० पा० । ४ रथांगघातसंघुष्टा-इ० पा० । ५ सेनान्व
 स्तराः-इ० पा० । ६ रामं परपुरंजयम्-इ० पा० । ७ ब्राह्म कर्म-इ० पा० । ८ हे विप्र-व्रतस्यापनेत्यर्थः-

प० पु०
॥ ९ ॥

बलासितसंज्ञितौ ॥ ३७ ॥ दक्षिणद्वारिभूमानौकश्यपात्रीतपोनिधी ॥ पश्चिमद्वारिऋषभौजातूकण्योऽथजाजलिः ॥ ३८ ॥ उत्तरद्वारितुमुनीद्वौद्वितैक
ततापसौ ॥ एवंद्वारविधिं कृत्वावसिष्ठः कलशोद्भवः ॥ ३९ ॥ हयवर्यस्यसत्पूजाकर्तुमारभतद्विज ॥ सुवासिन्यः स्त्रियस्तत्रवासोलंकारभूषिताः ॥ ४० ॥ हरिद्रा
क्षतगंधाद्यैः पूजयामासुरचितम् ॥ नीराजनंततः कृत्वाधूपयित्वागुरुक्षणेः ॥ ४१ ॥ वर्षापनंततोवेद्याश्चकुस्तावाडवाज्ञया ॥ एवंसंपूज्यविमलेभालेचंदनचर्चि
ते ॥ ४२ ॥ कुंकुमादिकगंधाब्जे सर्वशोभासमन्विते ॥ बवंधभास्वरंपत्रंतसहाटकनिर्मितम् ॥ ४३ ॥ तत्रालिखदाशरथेः प्रतापबलमूर्जितम् ॥ सूर्यवंशध्वजो
धन्वाधिर्नुदीक्षागुरुर्गुरुः ॥ ४४ ॥ यदेवाः सासुराः सर्वे नमतिमणिमौलिभिः ॥ तस्यात्मजो वीरबलदर्पहारीरघूदहः ॥ ४५ ॥ रामचंद्रो महाभागः सर्वशूरशिरोम
णिः ॥ तन्माताकोसलनृपपत्नीगर्भसमुद्भवा ॥ ४६ ॥ तस्याः कुक्षिभवंतं रामः शत्रुक्षयंकरः ॥ करोतिहयमेधंवैब्राह्मणेन सुशिक्षितः ॥ ४७ ॥ रावणाभिधविप्रे
द्रवधपापापनुत्तये ॥ मोचितस्तेन वाहानां मुख्यो सौवाजिनां वरः ॥ ४८ ॥ महाबलपरीवारपरिखाभिः सुराक्षितः ॥ तद्रक्षकोस्तितद्राताशत्रुघ्नो लवणांतकः ॥ ४९ ॥
हस्त्यथरथपादातसेनासंघसमन्वितः ॥ यस्यराज्ञ इति श्रेष्ठोमानः स्यात्स्वबलोन्मदात् ॥ ५० ॥ वयंधनुर्धराः शूराः श्रेष्ठावयमिहोत्कटाः ॥ ते गृहंतु बला
द्वाहं रत्नमालाविभूषितम् ॥ ५१ ॥ मनोवेगं कामजवं सर्वगत्याधिभास्वरम् ॥ ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नो लीलयोहयम् ॥ ५२ ॥ शरासनविनिर्मुक्तवत्सदंतेः
शिलाशितैः ॥ ५३ ॥ इत्येवमादिविलिलेखमहासुनौद्रः श्रीरामचंद्रभुजवीर्यलसत्प्रतापम् ॥ शोभानिधानमतिचंचलवायुवेगं पातालभूतलविशेषगतिमु
मोच ॥ ५४ ॥ शत्रुघ्नमादिदेशाथरामः शस्त्रभृतां वरः ॥ याहिवाहस्यरक्षार्थं पृष्ठतः स्वैरगामिनः ॥ ५५ ॥ शत्रुघ्नगच्छवाहस्यमार्गं भद्रं भवेत्तव ॥ भवेतां
शत्रुविजयौ रिकुर्वणतेभुजौ ॥ ५६ ॥ येयोद्धारः प्रतिरगतास्ते त्वया वारणीयावाहं रक्षस्वकगुणगणैः संयुतः सन्महोर्व्याम् ॥ सुतान् प्रणान्विगतवसनान् भो
तभीतांस्तुनम्रांस्तान्माह्न्याः सुकृतकृतिनो येन शंसंति कर्म ॥ ५७ ॥ विरथाभयसंत्रस्ता येवदंति वयंतव ॥ ते त्वयानहिहंतव्याः शत्रुघ्नसुकृतैः पिणा ॥ ५८ ॥
योह्न्याद्रिमदं तं सुसंमर्गं भयातुरम् ॥ तावकोहंनुवाणं च सत्रज्यधर्मांगतिम् ॥ ५९ ॥ परस्वेचितवृत्तिं त्वं माकृथाः पारदारिके ॥ नीचेरतिनकुर्वीथाः सर्व
सद्गुणपूरितः ॥ ६० ॥ बुद्ध्यानां प्रेरणपूर्वमाकुर्वीथारणजय ॥ पूज्यपूजातिक्रमं त्वं माविधेदिदयान्वितः ॥ ६१ ॥ गां विप्रंचनमस्क्रुयं विष्णुवंधर्मसंयुतम् ॥
अभिव्यथयतो गच्छेत्तत्रासिद्धिमवाप्नुयाः ॥ ६२ ॥ विष्णुः सर्वेश्वरः साक्षी सर्वव्यापकदेहभृत् ॥ येतदीयामहाबाहोतद्रूपाविचरंति हि ॥ ६३ ॥ येस्मरंति

पा० खं० पं०
अ० १०

॥ ९ ॥

महाभैः सुसंभूतहाशोभतम् ॥ तमेतव्यामहाषेणुसमरूपारपूद्वह ॥ ६४ ॥ यस्यस्वीयोनपारङ्गोयस्यमित्रसमोरिपुः ॥ तेषैष्णवाः क्षणादेवपापिनं
पावयंति हि ॥ ६५ ॥ येषांप्रियं भागवतं येषां वैब्राह्मणाः प्रियाः ॥ वैकुण्ठत्प्रेषितास्तेऽत्रलोकपावनहेतवे ॥ ६६ ॥ येषां वक्रहरेर्नामहृदिविष्णुः सनातनः ॥
उदरोविष्णुर्नैवेद्यः सश्वपाकोपिवैष्णवः ॥ ६७ ॥ येषां विदाः प्रियतमानचंसारजं सुखम् ॥ स्वधर्मेनिरता ये च तान्नमस्कृर्विहान्वितान् ॥ ६८ ॥ शिवे वि
ष्णौ नवाभेदो न च ब्रह्ममहेशयोः ॥ तेषां पादरजः पूतं वहाम्यधविनाशनम् ॥ ६९ ॥ गौरीगंगामहालक्ष्मीर्यस्य नास्ति पृथक्तया ॥ तमेतव्यानराः सर्वे स्वर्गलो
कादिहर्गताः ॥ ७० ॥ शरणागत रक्षी च मानदानपरायणः ॥ यथाशक्ति हरेः प्रीत्यै स ज्ञेयो वैष्णवोत्तमः ॥ ७१ ॥ यस्य नाम महापापराशिं दहतिसत्त्वरम् ॥
तदीयचरणद्वन्द्वे भक्तिर्यस्य स वैष्णवः ॥ ७२ ॥ इन्द्रियाणि वशे येषां मनोपि हरिर्चितकम् ॥ तान्नमस्कृत्य पूयात्स ह्याजन्ममरणांतिकात् ॥ ७३ ॥ परस्त्रियं
त्वं करवालवत्त्यजन् भवेर्यं शोभूषणभूतिभूमिः ॥ एवममादेशमथाचरं श्रुतभेः परं धाम सुयोगमीडयम् ॥ ७४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवा
त्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेशशुभ्रशिक्षाकथनं नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ७५ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ एवमाज्ञाप्य भगवान्नामामित्रकर्मणः ॥ वीरानालोक
यन्भूयोजगादशुभयागिरा ॥ १ ॥ शशुभ्रस्य मम भ्रातुर्वीजरक्षाकरस्य वै ॥ को गता पृष्ठतो रक्षस्तन्निदेशप्रपालकः ॥ २ ॥ यः सर्ववीरान्प्रतिमुख्यमागता
न्विनिर्जयेन्मम भिदस्त्रसंघैः ॥ गृह्णात्वसौमेकरवीटकं तद्भूमौ यशःस्वंप्रथमं सुविस्तरम् ॥ ३ ॥ इत्युक्तवतिरामे तु पुष्कलोभरतात्मजः ॥ जग्राह वीटकं त
स्माद्रघुराजकरांजुजात् ॥ ४ ॥ स्वामिन्गच्छामि शशुभ्रं पृष्ठरक्षाकरोन्वहम् ॥ स ब्रह्मः सर्वशस्त्रास्त्रचापवाणधरः प्रभो ॥ ५ ॥ सर्वमद्याक्षितितलं त्वत्प्रता
पे विजेष्यते ॥ एते निमित्तभूता वैरामचंद्रमहामते ॥ ६ ॥ भवत्कृपातः सकलं ससुरासुरमानुषम् ॥ उपस्थितं प्रयुद्धाय तन्निपेक्षमोह्यहम् ॥ ७ ॥ सर्वस्वामी ज्ञास्यति
यन्मम विक्रमदर्शनात् ॥ एष गंतस्मि शशुभ्रं पृष्ठरक्षाप्रकारकः ॥ ८ ॥ एवं ब्रुवंतं भरतात्मजं स प्रस्तूय साध्वित्यनुमोदमानः ॥ शशंसत् सर्वान्कपिवीरमुख्यान्प्रभं
जनोद्धतमुखान्हरिः प्रभुः ॥ ९ ॥ भो हनूमन्महावीरशृणु मद्वाक्यमादृतः ॥ त्वत्प्रसादान्मया प्राप्तमिदं राज्यमकंटकम् ॥ १० ॥ सीतयाममसंयोगो भवा
ञ्जलधितरे ॥ चरितं तद्दरे वेद्मि सर्वतव कपीश्वर ॥ ११ ॥ त्वंगच्छ मम सैन्यस्य पालकः सन्ममाज्ञया ॥ शशुभ्रः सोदरो मद्यं पालनीयस्त्वहं यथा ॥ १२ ॥
यत्र यत्र मतिप्रंशः शशुभ्रस्य प्रजायते ॥ तत्र तत्र प्रबोद्धव्यो भ्राता मम महामते ॥ १३ ॥ इति श्रुत्वा मद्वाक्यं रामचंद्रस्य धीमतः ॥ शिरसा तत्समाधाय प्रणाम

१ प्रोषिताः-६० पा० । २ स्वर्गलोकादिहामराः-६० पा० । ३ परस्त्रियं वै कुरुमातृवत्त्वम्-६० पा० । ४ विनिर्जयेद्मद्वाक्यसंघैः-६० पा० । ५ शशुभ्रपृष्ठरक्षाकरोन्वहम्-६० पा० ।
६ सीतया मम संयोगो योऽभवज्जलधिर्नरः । तारितस्तद्बलं वेद्मि सर्वं तव कपीश्वर-६० पा० । ७ पालनीयस्त्वया इयः-६० पा० ।

५० पु०

॥ १० ॥

मकरोत्तदा ॥ १४ ॥ अगादिशन्महाराजो जाववंतं कपीश्वरम् ॥ रघुनाथस्यसेवायैकपिषूतमतेजसम् ॥ १५ ॥ अंगदोगवयोर्मैदस्तथादधिसुखः कपिः ॥
सुग्रीवः पुवगाधीशः शतवल्गुक्षिप्तौकपी ॥ १६ ॥ नीलोनलोमनोवेगोऽधिगतावनरांगजः ॥ इत्येवमादयोयूयंसजीभृताभवंतुभोः ॥ १७ ॥ सर्वैर्गजैः
सदशैश्चतस्रहटकभूषणैः ॥ कवचैः शशिरस्त्राणैर्भूषितायां तु सत्वरः ॥ १८ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ सुमंत्रमाहूय सुमंत्रिणं तदा जगाद रामो बलवीर्यशोभ
नः ॥ अमात्यमौलेवदके त्रयोऽयानराहयं पालयितुं समर्थाः ॥ १९ ॥ तदुक्तमेवमाकर्ण्य जगाद परवीरहा ॥ हयस्य रक्षणे योग्यान्चलिनो वनराधिपान् ॥ २० ॥
रघुनाथशृणुष्वैतावन्वीरान्सुसंहितान् ॥ धनुर्धरान्महाविद्यान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ॥ २१ ॥ प्रतापाश्रयं नीलरत्नं तथालक्ष्मीनिधिं नृपम् ॥ रिपुतापंचोग्रहयं
तथाशस्त्रविदं नृपम् ॥ २२ ॥ राजन्योसौ नीलरत्नो महावीरो रथाग्रणीः ॥ स एव लक्ष्मणश्चेतलक्ष्म्युच्येत निर्भयः ॥ २३ ॥ अक्षौहिणीभिर्देशभिर्यातुवाहस्य र
क्षणे ॥ दंशितैस्सशिरस्त्राणैर्मम बाहुभिरुद्धतैः ॥ २४ ॥ प्रतापाश्रयो ह्ययं चरिषु गर्वमशातयत् ॥ स व्यापसव्यवाणानां मोक्ता सर्वास्त्रवित्तमः ॥ २५ ॥ एषो
क्षौहिणिर्विशत्यायातुयज्ञहयावने ॥ सन्नद्धोरिपुना शाययुवाको दंडदंढभृत् ॥ २६ ॥ तथालक्ष्मीनिधिस्त्वेपयातु राजन्यसत्तमः ॥ यस्तपोभिः शतधूर्तिप्रसा
द्यास्त्राणि चाभ्यसत् ॥ २७ ॥ ब्रह्मास्त्रं पाशुपत्यास्त्रं गारुडं नागसंज्ञितम् ॥ मायूरं नाकुलं रौद्रं वैष्णवं मेघसंज्ञितम् ॥ २८ ॥ वज्रं पार्वतसंज्ञं च तथा वायव्यसंज्ञि
तम् ॥ इत्यादिकानामस्त्राणां संप्रयोगविशर्गवित् ॥ २९ ॥ स एष निजसैन्यानामक्षौहिण्यैकया युतः ॥ प्रयातु शूरमुकुटः सर्ववैरिप्रभंजनः ॥ ३० ॥ रिपु
तापोयमेवाद्यगच्छत्वश्रयो धनुर्भृताम् ॥ सर्वशस्त्रास्त्रकुशलो रिपुवंशदवानलः ॥ ३१ ॥ गच्छतात्सेनया बह्वचा चतुरंग समेतया ॥ शत्रुघ्नाज्ञां शिरस्येते दध
त्वद्यवलोत्कटाः ॥ ३२ ॥ उग्राश्चोपिमहाराजा तथा शस्त्रविदेष च ॥ सर्वैयां तु सुसंनद्धास्तव वाहस्य पालकाः ॥ ३३ ॥ इति भाषितमाकर्ण्य मंत्रिणः प्रजहर्ष
च ॥ आज्ञापयामास च तान् सुमंत्रकथितान्भटान् ॥ ३४ ॥ तेऽनुज्ञारं रघुनाथस्य प्राप्य मोदं प्रपेदिरे ॥ चिरकालं संपरायं वाञ्छन्तो युद्धदुर्मदाः ॥ ३५ ॥ सत्र
द्धाः कवचाद्यैश्च तथा शस्त्रास्त्रवर्तनैः ॥ ययुः शत्रुघ्नसंवांसं सीतापतिप्रणोदिताः ॥ ३६ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ अथोक्तऋषिणारामो विधिना पूजयत्क्रमात् ॥
आचार्यादीनृषीन्सर्वान्यथोक्तवरदाक्षिणैः ॥ ३७ ॥ आचार्याय ददौ रामो हस्तिनं पाटिहायनम् ॥ हयमेकं मनोवेगं रत्नमालाविभूषितम् ॥ ३८ ॥ पौरटं रथ
मेकं च मणिरत्नविभूषितम् ॥ चतुर्भिर्वाजिभिर्भुक्तं सर्वोपस्करसंयुतम् ॥ ३९ ॥ मणिलक्षं तु प्रत्यक्षं मुक्ताफलतुलाशतम् ॥ विद्रुमस्य तु लानां तु सहस्रं स्फु
टतेजसाम् ॥ ४० ॥ ग्राममेकं सुसंपन्नं नानाजनसमाकुलम् ॥ विचित्रस्य निष्पन्नं विविधैर्मदिरेवृतम् ॥ ४१ ॥ ब्रह्मणेऽपि तथेवादाद्धित्रेऽप्यश्वये

पा० सं० पं०

अ० ११

॥ १० ॥

ददौ ॥ ऋत्विभ्योभूरिशोदत्त्वाप्रणनामरघूत्तमः ॥ ४२ ॥ सर्वेतेविविधावाभिराशीर्भिरभिपूजिताः ॥ चिरंजीवमहाराजराजमचन्द्ररघूद्वह ॥ ४३ ॥
 कन्यादानंभूमिदानंगजदानंतथैवच ॥ अश्वदानंस्वर्णदानंतिलदानंसमौक्तिकम् ॥ ४४ ॥ अन्नदानंपयोदानमभयदानमुत्तमम् ॥ रत्नदानानिसर्वाणिविप्रे
 भ्यश्चादिशन्महान् ॥ ४५ ॥ देहिदेहिधनंदेहिमानेतिब्रूहिकस्यचिद् ॥ ददात्वन्नंददात्वन्नसर्वभोगसमन्वितम् ॥ ४६ ॥ इत्थंप्रावर्ततमखोरघुनाथस्यधी
 मतः ॥ सदक्षिणोद्विजवरैःपूर्णःसर्वशुभक्रियः ॥ ४७ ॥ अथरामातुजोगत्वामातरंप्रणनामह ॥ आज्ञापयाश्वरक्षार्थमेषगच्छामिशोभने ॥ ४८ ॥ त्वत्कृपा
 तोरिपुकुलंजित्वाशोभासमन्वितः ॥ आयास्यामिमहाराजैर्हयवर्षसमन्वितः ॥ ४९ ॥ ॥ मातोवाच ॥ ॥ पुत्रगच्छमहावीरशिवाःपंथानएवते ॥
 सर्वात्रिपुगणाञ्जित्वापुनरागच्छसन्मते ॥ ५० ॥ पुष्कलंपालयनिजप्रातृजंघर्मवित्तमम् ॥ महाबालिनमद्यापिबालकंलीलयायुतम् ॥ ५१ ॥ पुत्रगच्छ
 सिचेद्युक्तःपुष्कलेनशुभान्वितः ॥ तदाममप्रमोदःस्यादन्यथाशोकभागहम् ॥ ५२ ॥ इतिसंभाष्यमाणांस्वामातरंप्रत्युवाचसः ॥ त्वदीयचरणद्वंद्वंस्मर
 न्प्राप्स्यामिशोभनम् ॥ ५३ ॥ पुष्कलंपालयित्वाहंनिजांगमिवशोभने ॥ स्वनामसदृशंकृत्वापुनरेष्यामिमोदवान् ॥ ५४ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौवीरोरामंसम
 खमंडपे ॥ आसीनंमुनिवर्षात्र्यैर्यज्ञवेषधरंवरम् ॥ ५५ ॥ उवाचमतिमान्वीरःसर्वशोभासमन्वितः ॥ रामाज्ञापयरक्षार्थंहयस्यानुज्ञयातव ॥ ५६ ॥ रघु
 नाथोपेतच्छ्रुत्वाभद्रमस्त्वितिचाब्रवीत् ॥ बालंस्त्रियंप्रमत्तंत्वंमाहत्याःशस्त्रवर्जितम् ॥ ५७ ॥ तदालक्ष्मीनिधिप्रीताजानक्याजनकात्मजः ॥ प्रहस्यर्कि
 चिन्नयनेनतंयन्नाममब्रवीत् ॥ ५८ ॥ ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥ ॥ रामचंद्रमहाबाहोसर्वधर्मपरायण ॥ शत्रुघ्नंशिक्षयतथायथालोकोत्तरोभवेत् ॥ ५९ ॥
 कुलोचितंकर्मकुर्वन्नग्राचरितंतथा ॥ गच्छेत्सपरमंभामतेजोबलसमन्वितम् ॥ ६० ॥ त्वयाप्रोक्तंमहाराजब्राह्मणंनावमानयेत् ॥ पित्रातवहतोविप्रःपितृ
 भक्तिपरायणः ॥ ६१ ॥ त्वयापिसुमहत्कर्मकृतंलोकविगर्हितम् ॥ अवध्यांमहिर्लायस्त्वंहतवान्नियतंततः ॥ ६२ ॥ अग्रजोस्यमहाराजकृतवान्यंपराक्रम
 म् ॥ सनकेनकृतःपूर्वराक्षस्याःकर्णकर्तनम् ॥ ६३ ॥ एवंकरिष्यतिनृपःशत्रुघ्नःशिक्षयातव ॥ यदिनायंतथाकुर्यात्कुलस्यासदृशंभवेत् ॥ ६४ ॥ इत्यु
 क्तवंतंतरामःप्रत्युवाचहसन्निव ॥ मेघर्भरियावाचासर्ववाक्यविशारदः ॥ ६५ ॥ शृण्वंतुयोगिनःज्ञाताःसमदुःखसुखाःपुनः ॥ जानंत्यपारसंसारनिस्तार
 तरणादिकम् ॥ ६६ ॥ येज्ञूराःसमहेष्वासाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ तेचजानंतियुद्धस्यवार्त्तानंतुभवादृशाः ॥ ६७ ॥ प्ररोपतापिनोयैवैयेचोत्पथविसारि
 णः ॥ तेहंतव्यानुपैःसर्वैःसर्वलोकहितैषिभिः ॥ ६८ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसभासदस्तेसर्वस्मितंचकुररिंदमस्य ॥ कुंभोद्भवःपूजितमेनमश्वविमोचयामाससु

शोभितं हि ॥ ६९ ॥ इमं मंत्रं संमुच्चार्य वसिष्ठः कलशोद्भवः ॥ कराग्रेण स्पृशन्नश्वं मुमोच जयकाक्षया ॥ ७० ॥ वाजिन्यच्छयथालीलं सर्वत्र धरणीतले ॥
यागाथं मोचितो येन पुनरागच्छ सत्वरः ॥ ७१ ॥ अश्वस्तु मोचितः सर्वैर्भटैः शस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ परीतः प्रययौ प्राचीं दिशं वायुजवान्वितः ॥ ७२ ॥
प्रचचार बलं सर्वकंपयद्दरणीतलम् ॥ शेषोपि किंचिन्नतया फणया धृतवान्धुवम् ॥ ७३ ॥ दिशः प्रसेदुः परितः क्षमा तलं शोभयान्वितम् ॥ वायवस्तंतु शत्रुं
पृष्ठतो मंदगामिनः ॥ ७४ ॥ शत्रुप्रस्य प्रयाणायाभ्युद्यतस्य भुजोस्फुरत् ॥ दक्षिणः शुभमाशंसी जयाय च वभूवह ॥ ७५ ॥ पुष्कलः स्वगृहं रम्यं प्रविशे
समृद्धिमतः ॥ वितर्दिभिर्वलक्षाभिः शोभितं रत्नवेदिकम् ॥ ७६ ॥ तत्रापश्यन्निजां भार्यां पतिव्रतपरायणाम् ॥ किंचित्स्वदर्शनाद्बुद्धां भर्तृदर्शनलालसा
म् ॥ ७७ ॥ मुखारविंदेन च नागवल्लीदलं सुकंपूरयुतं च चर्वती ॥ नासाफलं तोयभवं महाधनं बाह्वोर्मृणालीसदृशोः सुकंकणे ॥ ७८ ॥ कुचौ तु मालूरफ
लोपमौ वरौ नितंबविं वरनीविशोभितम् ॥ पादौ तु लाकोटिधरौ सुकोमलौ दधत्यहो ऐक्षत सत्पतिस्वकम् ॥ ७९ ॥ परिरभ्य प्रियां धीरोगद्वंद्वस्वरभाषिणी
म् ॥ तदुरोजपरीरंभनिर्भरीकृतदेहकाम् ॥ ८० ॥ उवाच भद्रे गच्छामि शत्रुघ्नपृष्ठरक्षकः ॥ रामाज्ञया र्याज्ञमश्वं पालय त्रथ संयुतः ॥ ८१ ॥ त्वयामेमातरः
पूज्याः पादसंवाहनादिभिः ॥ तदुच्छिष्टं हि भुंजाना तत्कर्मकरणादरा ॥ ८२ ॥ सर्वाः पतिव्रतानार्या लोपा मुद्रादिकाः शुभाः ॥ नावमान्यास्त्वया भीरुस्वत
पो बलशोभिताः ॥ ८३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे हयमोचनपुष्कलभार्यासमागमो नाम एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥
॥ ॥ शेष उवाच ॥ इत्युक्तवन्तं स्वपतिर्वीक्ष्य प्रेम्णा सुनिर्भरम् ॥ प्रत्युवाच हसन्ती किंचिद्बद्धदभाषिणी ॥ १ ॥ नाथ ते विजयो भूयात्सर्वत्र रणमं
डले ॥ शत्रुघ्नाज्ञाप्रकर्तव्या हय रक्षायथा भवेत् ॥ २ ॥ स्मरणीया हि सर्वत्र सेविका त्वत्पदानुगा ॥ कदापि मानसं नाथ त्वत्तो नान्यत्र गच्छति ॥ ३ ॥ परमा
योधने कां तस्मर्तव्या हं न जातु चित् ॥ सत्यां मयितवस्वांति युद्धे विजय संशयः ॥ ४ ॥ पद्मनेत्र तथा कार्यमूर्मिलाद्यायथामम ॥ हास्यं नैव प्रकुर्वीत मां वीक्ष्य
करताडनैः ॥ ५ ॥ इयं पत्नी महाभारोः संग्रामे प्रपलायितुः ॥ कातराय हिंयुद्धं यतिशूराणां समयः कुतः ॥ ६ ॥ इत्येवं न हसंत्युच्चैर्यथामेदेव रागनाः ॥ तथा
कार्यमहाबाहोरामस्य हय रक्षणे ॥ ७ ॥ योद्धा त्वमादौ सर्वत्र परेयेत वपुष्ठतः ॥ धनुष्टंकारवधिराः क्रियंतां त्रालिनः परे ॥ ८ ॥ तव प्रोद्यत्करांभोजकरवाल
भियावलम् ॥ परेषां भवता त्क्षिप्रमन्योन्यभयव्याकुलम् ॥ ९ ॥ कुलं महदलं कार्यपारान्विजयता त्वया ॥ गच्छ स्वामिन् महाबाहो तव श्रेयो भवत्विवह ॥ १० ॥
इदं धनुर्गृहाणा शुभहस्तं विभूषितम् ॥ यस्य गजैतमाकर्ण्य वैरिवृद्धं भयातुरम् ॥ ११ ॥ इमौ ते त्विषुधीवीरवर्धयेतां शंयुथा भवेत् ॥ वैरि कोटि विनिष्पेषा

णकोटिसुपूरितौ ॥ १२ ॥ कवचं त्विदमाधेहि शरीरे कामसुन्दरे ॥ वज्रप्रभामहादीप्तिहतसंतमसंहृष्टम् ॥ १३ ॥ शिरस्त्राणं निजोत्तं सेकुरु कान्तमनो
 रमम् ॥ इमेव तं सेविश देमणिरत्नविभूषिते ॥ १४ ॥ इति सुविमलवाचं वीरपुत्रं प्रपश्यन्नयनकमलदृष्ट्या वीक्षमाणस्तदंगम् ॥ अधिगतपरिमादोभारतिः
 शत्रुजेतारणकरणसमर्थस्तां जगादातिवीरः ॥ १५ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ कांतिवत्स्वदसिमां तथा सर्वचराम्यहम् ॥ वीरपत्नी भवेत्कीर्तिस्तव कां
 तिमती भिषता ॥ १६ ॥ इति कांतिमती दत्तं कवचं मुकुटं वरम् ॥ धनुर्महेषु धीखड्गं सर्वजग्राह वीर्यवान् ॥ १७ ॥ परिधाय च तत्सर्वं बहुशोभासमन्वितः ॥
 शुशुभे तीव्रभटः सर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ १८ ॥ तमस्त्रशस्त्रशोभादृचं वीरमालाविभूषितम् ॥ कुंकुमागुरुकस्तूरीचंदनादिकचर्चितम् ॥ १९ ॥
 नानाकुसुममालाभिराजानुपीरशोभितम् ॥ नीराजयामास मुहुस्तत्र कांतिमती सती ॥ २० ॥ नीराजयित्वा बहुशः किरंती मौक्तिकैर्मुहुः ॥ गलदश्रुचलत्रे
 शपरीरे भेषति निजम् ॥ २१ ॥ दृढं सपरिरभ्यैतां चिरमाश्वासयत्तदा ॥ वीरपत्निकांतिमतिविरहं माकृथामम ॥ २२ ॥ एष गच्छामि सविधे तव भा
 मे पतिव्रते ॥ इत्युक्त्वा तानि जापत्नी रथमारुरुहे वरम् ॥ २३ ॥ तं प्रयांतं पतिं श्रेष्ठं नयनैर्निमिपोद्भितैः ॥ विलोकयामास तदा पतिव्रतपरायणा ॥ २४ ॥
 स ययौ जनकं द्रष्टुं जननीं प्रेमविह्वलाम् ॥ गत्वा पितरमं बांचवदं शिरस्तामुदा ॥ २५ ॥ मातापुत्रं परिष्वज्य स्वां कामारोपयत्तदा ॥ मुंचंती वाष्पनिचयं स्व
 स्त्यस्ति तजगादसा ॥ २६ ॥ पितरं प्राह भरतं रामो यज्ञकरः परः ॥ पालनी योलक्ष्मणेन भद्रद्रिश्चमहात्मभिः ॥ २७ ॥ आज्ञतोऽसौ जनन्याचपित्रार्हं पि
 तया गिरा ॥ ययौ शत्रुघ्नकटकं महावीरविभूषितम् ॥ २८ ॥ रथिभिः पत्तिभिर्वीरैः सदश्वैः सादिभिर्वृतः ॥ ययौ सुदारपूतं समहायज्ञहयाग्रणीः ॥ २९ ॥ ग
 च्छन्पांचालदेशं श्वकुहं श्वैवोत्तरान्कुरुन् ॥ दशार्णाभ्युविशालांश्च सर्वशोभासमन्वितः ॥ ३० ॥ तत्र तत्रोपशृण्वानोरधुवीर्यशोखिलम् ॥ रावणासुर
 घातेन भक्तक्षविधायकम् ॥ ३१ ॥ पुनश्च हयमेधादिकार्यमारभ्य पावनम् ॥ यशोवितन्वन्धुवने लोकात्रामोऽविताभयात् ॥ ३२ ॥ तेभ्यस्तुष्टोददौ हारा
 न्नानि विविधानि च ॥ महाधनानि वासांसि शत्रुघ्नः प्रवरो महान् ॥ ३३ ॥ सुमतिर्नाम तेजस्वी सर्वविद्याविशारदः ॥ रघुनाथस्य सचिवः शत्रुघ्नानुचरो
 वरः ॥ ३४ ॥ ययौ तेन महावीरो ग्रामाज्जनपदान्वहन् ॥ रघुनाथप्रतापेन कोपि हतवान्हयम् ॥ ३५ ॥ देशाधिपाये बहवो महाबलपराक्रमाः ॥ हस्त्यश्च रथ
 पादातचतुरंगसमन्विताः ॥ ३६ ॥ संपदो बहुशोनीत्वा मुक्तामाणिक्यसंयुताः ॥ शत्रुघ्नं हयरक्षार्थमागतं प्रणतामुहुः ॥ ३७ ॥ इदं राज्यं धनं सर्वसंपुत्रपशुवा
 धवम् ॥ रामचंद्रस्य सर्वहिनमदीयं रघुद्रह ॥ ३८ ॥ एवं तदुक्तमाकर्ण्य शत्रुघ्नः परवीरहा ॥ आज्ञां स्वांतत्र संज्ञाप्य ययौ तैः सहितः पथि ॥ ३९ ॥

प० पु०

॥ १२ ॥

एवंक्रमेणसंप्राप्तःशत्रुघ्नोदयसंयुतः ॥ अहिच्छत्रांपुरीं ब्रह्मत्रानाजनसमाकुलाम् ॥ ४० ॥ ब्रह्मद्विजसमाकीर्णानानारत्रविभूषिताम् ॥ सौवर्णैःस्फाटिकै
हर्म्यैर्गोपुरैःसमलंकृताम् ॥ ४१ ॥ यत्ररंभातिरस्कारकारिण्यःकमलाननाः ॥ दृश्यतेसर्वहर्म्यैर्बुललनालीलान्विताः ॥ ४२ ॥ यत्रस्वाचारल
लिताःसर्वभोगैकभोगिनः ॥ धनदातुचरायद्वत्थालीलासमन्विताः ॥ ४३ ॥ यत्रवीराधनुर्हस्ताःशरसंधानकोविदाः ॥ कुर्वन्तित्रराजानं
सुहृष्टसुमदाभिधम् ॥ ४४ ॥ एवंविधंददर्शासौनगरंदूतःप्रभुः ॥ पार्श्वेत्तस्यपुरश्रेष्ठमुद्यानंशोभयान्वितम् ॥ ४५ ॥ पुत्रागौर्नागचपैश्चतिलकैर्द
वदारुभिः ॥ अशोकैःपाटलैश्चतैर्मदारैःकोविदारकैः ॥ ४६ ॥ आम्रजंबुकदंबैश्चप्रियालपनसैस्तथा ॥ शालैस्तालैस्तमालैश्चमल्लिकाजातियूधि
भिः ॥ ४७ ॥ नीपैःकदंबैर्वकुलैश्चपकैर्मदनादिभिः ॥ शोभितंसददर्शाथशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ४८ ॥ हयोगतस्तद्वनमध्यदेशेतमालतालादिसुशोभि
तेवै ॥ ययौततःपृष्ठतएववीराधनुर्धरैःसेवितपादपद्मः ॥ ४९ ॥ ददर्शतत्रचित्तेदेवायतनमद्भुतम् ॥ इंद्रनीलैश्चवैडूर्यैस्तथामारकतैरपि ॥ ५० ॥
शोभितंसुरसेवार्हकैलासप्रस्थसन्निभम् ॥ जातरूपमयैःस्तभैःशोभितंसद्मनांवरम् ॥ ५१ ॥ दृष्ट्वातद्रघुनाथस्यभ्रातादेवालयंवरम् ॥ पप्रच्छसुम
तिस्वीयमंत्रिणंवदतांवरम् ॥ ५२ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ वदामात्यवरेर्दिकेकस्यदेवस्यकेतनम् ॥ कादेवतापूज्यतेत्रकस्यहेतोःस्थितानघ ॥ ५३ ॥
एवमाकर्ण्यसर्वज्ञोमंत्रविब्रजगादह ॥ शृणुष्वैकमनावीरयथावदिहसर्वज्ञः ॥ ५४ ॥ कामाक्षायाःपरंस्थानंविद्विष्वैकशर्मदम् ॥ यस्यादर्शनमात्रे
णसर्वसिद्धिःप्रजापते ॥ ५५ ॥ देवासुरास्तुयांस्तुत्वानत्वाप्राप्तंखिलाश्रियम् ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांदात्रीभक्तानुकंपिनी ॥ ५६ ॥ याचितासुमदेनात्रा
हिच्छत्रापतिनापुरा ॥ स्थिताकरोतिसकलंभक्तानांदुःखहारिणी ॥ ५७ ॥ तानमस्कुरुशत्रुघ्नसर्ववीराशिरोमणे ॥ नत्वाशुसिद्धिंप्राप्तोपिससुरासुरदुर्ल
भाम् ॥ ५८ ॥ इतिश्रुत्वाथतद्वाक्यंशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ पप्रच्छसकलांवार्ताभवान्याःपुरुषर्षभः ॥ ५९ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कोहिच्छत्रापतीराजासुमदः
कितपःकृतम् ॥ येनेयंसर्वलोकानांमातातुष्ट्रात्रसंस्थिता ॥ ६० ॥ वदसर्वमहामात्यनानार्थपरिवृंहितम् ॥ यथावत्त्वंहिजानासितस्माद्ब्रह्मदहामते ॥ ६१ ॥
सुमतिरुवाच ॥ ॥ हेमकूटोगिरिःपूतःसर्वदेवोपशोभितः ॥ तत्रास्तितीर्थविलमृषिवृंदसुसेवितम् ॥ ६२ ॥ सुमदोहितपस्तेपेहतमातृपितृप्रजः ॥ अरि
भिःसर्वसामंतैर्जगामतपसेहितम् ॥ ६३ ॥ वर्षाणित्रीणिसपदात्वेकेनमनसास्मरन् ॥ जगतांमातरंदध्यौनासाग्रस्तिमितेक्षणः ॥ ६४ ॥ वर्षाणित्रीणिशुष्का
णांपर्णानांभक्षणंचरन् ॥ चकारपरमुग्रंसतपःपरमदुश्चरम् ॥ ६५ ॥ अन्धानित्रीणिसलिलेशीतकालेममजसः ॥ ग्रीष्मेचचारपंचाग्नीप्रावृट्सुजलदोन्मु

१ तं सुपजानम्-इ०, तस्य यजानम् इ० च पा० । २ कैलासप्रस्थमवकिम्-इ० पा० । ३ विसर्गलोपः संधिश्चास्ती । प्राप्ताः अखिलां श्रियम् इति पदच्छेदः । ४ पूर्वम्-इ० पा० । ५ शिरसा स्पृशन्-इ० पा० ।

पा० सं० पं०

अ० १२

॥ १२ ॥

खः ॥ ६६ ॥ त्रीणि वर्षाणि पवनं संरुध्य स्वांत गोचरम् ॥ भवानीं संस्मरन्धीरो न च किंचन पश्यति ॥ ६७ ॥ वर्षे तु द्वादशे तीते दृष्ट्वैतत्परमंतपः ॥ विभाव्य
 मनसा तीव्रशक्तः पुरुषार्थं तं भयात् ॥ ६८ ॥ आदिदेश सकामं तु परिवारं परीवृतम् ॥ अप्सरोभिः सुसंयुक्ते ब्रह्मैन्द्रादिजयोद्यतम् ॥ ६९ ॥ गच्छ कामसखे महां प्रि
 यमाचर मोहन ॥ सुमदस्य तपो विप्रसमाचरयथा भवेत् ॥ ७० ॥ इति श्रुत्वा महद्वाक्यं तुरासाहः स्वयं प्रभुः ॥ उवाच विश्वविजये प्रौढगवोरवूद्रह ॥ ७१ ॥
 ॥ काम उवाच ॥ ॥ स्वामिन्कोऽसौ हि सुमदः किंतपः स्वल्पकं पुनः ॥ ब्रह्मादीनां तपो भंगं करोम्यस्य तु का कथा ॥ ७२ ॥ मद्वाण्डलनिर्भिन्नश्चंद्रस्तारांगतः पु
 रा ॥ त्वमप्यहल्यांगतवान् विश्वामित्रस्तु मे निकामम् ॥ ७३ ॥ चितां माकुरु देवेंद्र सेवके मयि संस्थिते ॥ एष गच्छामि सुमदं देवान्पालयमारिप ॥ ७४ ॥ एवमु
 क्त्वा कामदेवो हेमकूटं गिरिययौ ॥ वसंते न युतः सख्या तथैवाप्सरसांगणैः ॥ ७५ ॥ वसंतस्तत्र सकलान्वृक्षान् पुष्पफलैर्युताम् ॥ कोकिलान् पद्मपदश्रेण्यां पुष्टा
 नां शुचकार ह ॥ ७६ ॥ वायुः सुशीतलो वातिदक्षिणां दिशमाश्रितः ॥ कृतमालासरित्तीरलवंगकुसुमान्वितः ॥ ७७ ॥ एवं विधेव नेवृत्ते रं भानामाप्सरो
 वरा ॥ सखीभिः संवृता तत्र जगाम सुमदांतिकम् ॥ ७८ ॥ तत्रारभत गानं साकिन्नरस्वरशोभना ॥ मृदंगपणवानेकवाद्यभेदविशारदा ॥ ७९ ॥
 तद्गानमाकर्ण्य नराधिपो सौवसंतमालोक्य मनोहरं च ॥ तथान्यपुष्टारटितं मनोरमं चकार चक्षुः परिवर्तनं बुधः ॥ ८० ॥ तं प्रबुद्धं नृपं वीक्ष्य कामः पुष्पायु
 धस्त्वरन् ॥ चकार सत्वरं संयं धनुस्तत्पृष्ठतो नय ॥ ८१ ॥ एकाप्सरास्तत्र नृपस्य पादयोः संवाहनं नर्तितनेत्रपल्लवा ॥ चकार चान्यातुकटाक्षमो
 क्षणं चकार काचिद्दृशर्मणचेष्टितम् ॥ ८२ ॥ अप्सरोभिस्तथा कीर्णः कामविह्वलमानसः ॥ चित्तया मासमातिमाजितेन्द्रियशिरोमणिः ॥ ८३ ॥
 एतामेतपसो विप्रकारिण्योऽप्सरसांवराः ॥ शक्रेण प्रेषिताः सर्वाः करिष्यंति यथा तथम् ॥ ८४ ॥ इति संचिंत्य सुतपास्ता उवाच वरांगनाः ॥ कायूयंकु
 त्रसंस्थाः किं भवतीनां चिकीर्षितम् ॥ ८५ ॥ अत्यद्भुतं जातमहोयद्भवत्योक्षिणोचराः ॥ यास्तपोभिः सुदुष्प्राप्यास्तामेतपस आगताः ॥ ८६ ॥
 इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे कामाक्षोपाख्यानां नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ इति वाक्यं
 समाकर्ण्य सुमदस्य तपोनिधेः ॥ जगदुःकामसेनास्तरं भाव्यप्सरसो मुदा ॥ १ ॥ त्वत्तपोभिर्वयं कांतां प्राप्ताः सर्ववरांगनाः ॥ तासां यौवनसर्वस्वं भुंक्ष्वत्यजतपः
 फलम् ॥ २ ॥ इयं घृताची सुभगा चंपका भक्षरीरभृत् ॥ कर्पूरगंधललितं भुनक्तु त्वन्मुखामृतम् ॥ ३ ॥ एतां महाभाग सुशोभि विभ्रामां मनोहरां गीघन
 पीनसत्कुचाम् ॥ कांतोपभुंक्ष्वां शुनिजोग्रपुण्यतः प्राप्तां पुनस्त्वं त्यजदुःखजातम् ॥ ४ ॥ मामप्यनर्घ्याभरणोपशोभितां मंदारमालापरिशोभि
 वक्षसम् ॥ नानारताख्यानविचारचंचुरां दृढं यथा स्यात्परिरंभं कुरु ॥ ५ ॥ पिबामृतं मामकवक्त्रनिर्गतं विमानमारुह्य वरं मया सह ॥ सुमेरुशृंगं बहुपु

प० पु०

॥ १३ ॥

प्यसेवितसंप्राप्यभोगंकुरुस्तपःफलम् ॥ ६ ॥ तिलोत्तमायौवनरूपशोभितागृह्णातुतेमूर्धनितापवारणम् ॥ सुचामरौसंततधारयांकितौगंगाप्रवाहा
विवसुंदरोत्तम ॥ ७ ॥ शृणुष्वभोःकामकर्थांमनोहरांपिबामृतंदेवगणादिवाञ्छितम् ॥ उद्यानमासाद्यचर्चनदनाभिर्ध्वरांगनाभिर्विहरंकुरुप्रभो ॥ ८ ॥
इत्युक्तमाकर्ण्यमहामतिर्नृपोविचारयामासकुतोह्यपस्थिताः ॥ मयासुसृष्टास्तपसासुरांगनाःप्रत्यूहएवात्रविधेयमेषकिम् ॥ ९ ॥ इतिचिंतातुरोराजा
स्वातिसंचितयन्सुधीः ॥ जगादमतिमान्वीरःसुमदोदेवताङ्गनाः ॥ १० ॥ यूयंतुमचित्स्थाजगन्मातृस्वरूपकाः ॥ मयासंचित्यतेयाहिसापित्वद्रूपिणी
मता ॥ ११ ॥ इदंतुच्छंस्वर्गमुत्तंत्वयोक्तंसविकल्पकम् ॥ मत्स्वामिनीमयाभक्त्यासेवितादास्यतेवरम् ॥ १२ ॥ यत्कृपातोविधिःसत्यलोकंप्राप्तोमहान
भूत् ॥ सामेदास्यतिसर्वहिभक्तदुःखांतकारिणी ॥ १३ ॥ किंनंदनंकिंतुगिरिःकनकेनसुमण्डितः ॥ किंसुधास्वलपपुण्येनप्राप्यादानवदुःखदा ॥ १४ ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकामस्तुविविधैःशरैः ॥ प्राहरन्नरदेवस्यकर्तुंकिंचिन्नवैप्रभुः ॥ १५ ॥ कटाक्षैर्नृपुंरारावैःपरिरंभैर्विलोकनैः ॥ नतस्यचित्तंविभ्रांतंकर्तुं
शक्तावरांगनाः ॥ १६ ॥ गत्वायथागतंशक्रंजगदुर्धरधीर्नृपः ॥ तच्छ्रुत्वामघवाभीतःसेवामारभतात्मनः ॥ १७ ॥ अथनिश्चितमालोक्यपादपद्मेस्वर्के
ऽविका ॥ जितेंद्रियमहाराजंप्रत्यक्षाभूत्सुतोपिता ॥ १८ ॥ पंचास्यपृष्ठललितापाशांशुशधरावरा ॥ धनुर्बाणधरामाताजगत्पावनपावनी ॥ १९ ॥ तांवी
क्ष्यमातरंधीमान्सूर्यकोटिसमप्रभाम् ॥ धनुर्बाणमृणीपाशान्दधानांहर्षमाप्तवान् ॥ २० ॥ शिरसाबहुशोणत्वामातरंभक्तिभाविताम् ॥ हसंतींनिजदेहेषु
स्पृशंतींपाणिनामुहुः ॥ २१ ॥ तुष्टावभक्त्युत्कलितचित्तवृत्तिर्महामतिः ॥ गद्गदस्वरसंयुक्तःकंठकांगोपशोभितः ॥ २२ ॥ जयदेविमहादेविभक्तवृदैक
सेविते ॥ ब्रह्मरुद्रादिदेवैर्द्रसेवितांग्रियुगेनये ॥ २३ ॥ मातस्तवकलाविद्वमेतद्भातिचराचरम् ॥ त्वदृतेनास्ति सर्वतन्मातर्भेदेनमोस्तुते ॥ २४ ॥ मही
त्वयाऽऽधारशक्त्यास्थापिताचलतीहन ॥ सपर्वतवनोद्यानदिग्गजैरुपशोभिता ॥ २५ ॥ सूर्यस्तपतिखेतीक्ष्णैरंशुभिःप्रतपन्महीम् ॥ त्वच्छतयावसु
धासंस्थंरसंशृङ्खल्विमुंचति ॥ २६ ॥ अंतर्बहिःस्थितोवाहिल्लोकानांप्रकरोतुशम् ॥ त्वत्प्रतापान्महादेविसुरासुरनमस्कृते ॥ २७ ॥ त्वंविद्यात्वंमहामाया
विष्णोर्लोकैकपालिनः ॥ स्वशक्त्यामृजसीदत्त्वंपालयस्यपिमोहिनि ॥ २८ ॥ त्वत्तःसर्वेसुराःप्राप्यसिद्धिसुखमयंतिवे ॥ मांपालयकृपानाथेवंदिदेभक्त
वृष्टभे ॥ २९ ॥ रक्षमांसेवकंमातस्त्वदीयचरणारणम् ॥ कुरुमेवाञ्छितांसिद्धिमहापुरुषपूर्वजे ॥ ३० ॥ सुमतिरुवाच ॥ एवंतुष्टाजगन्मातावृणीष्ववर
मुत्तमम् ॥ उवाचभक्त्युमदंतपसाकृशदेहिनम् ॥ ३१ ॥ इत्येतद्वाक्यमाकर्ण्यप्रहृष्टःसुमदोनृपः ॥ वनेनिजहृत्तराज्यंहतदुर्जनकंटकम् ॥ ३२ ॥

पा० सं० प०

अ० १३

॥ १३ ॥

महेशीचरणद्वन्द्वभक्तिमव्यभिचारिणीम् ॥ प्रतिमुक्तिमुसंसारवारिधेस्तारिणीपुनः ॥ ३३ ॥ ॥ कामाक्षोवाच ॥ ॥ राज्यप्राप्तु
 हि सुमदसर्वत्रहतकंटकम् ॥ महिलारत्नसंजुष्टपादपद्मद्वयोभव ॥ ३४ ॥ तववैरिपराभूतिर्माभूयात्सुमदाभिध ॥ यदातुरावर्णहत्वारघु
 नाथोमहायशः ॥ ३५ ॥ करिष्यत्यश्वमेधं हि सर्वसंभारशोभितम् ॥ तस्य भ्रातामहावीरः शत्रुघ्नः परवीरहा ॥ ३६ ॥ पालयन् ह्यमायास्यत्य
 त्रवीरादिभिर्वृतः ॥ तस्मै सर्वसमर्प्य त्वं राज्यमृद्धं धनादिकम् ॥ ३७ ॥ पालयिष्यसि यो धैः स्वैर्धनुर्धारिभिर्रुद्रटैः ॥ ततः पृथिव्यां सर्वत्र भूमिष्यसि महा
 मते ॥ ३८ ॥ ततोरामं नमस्कृत्य ब्रह्मदेशादिसेवितम् ॥ मुक्तिं प्राप्स्यसि दुष्प्रापां योगिभिर्यमसाधनैः ॥ ३९ ॥ तावत्कालमिह स्थोऽस्येयावद्गमहया
 गमः ॥ पश्चात्त्वा तु समुद्रं गन्तास्मि परमं पदम् ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वा तदंघ्रिदेवी सुरासुरनमस्कृता ॥ सुमदोऽप्यहिच्छत्रायां शत्रून् हत्वानृपो भवत् ॥ ४१ ॥
 एष राजा समर्थोऽपि बलवान्न संयुतः ॥ न ग्रहीष्यति ते वाहं महामाया सुशिक्षितः ॥ ४२ ॥ श्रुत्वा प्राप्तं पुरीपाश्वं हयमेधहयोत्तमम् ॥ त्वांच सर्वमहाराजैः से
 वितं त्रिंशमहामतिम् ॥ ४३ ॥ सर्वदा स्यति सर्वज्ञ राजा सुमदनामधृक् ॥ अधुना तन्महाराज रामचंद्रप्रतापतः ॥ ४४ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ इति वृत्तं स
 माकर्ण्य सुमदस्य महायशः ॥ साधुसाध्विति चोवाच जहर्षमतिमान्बली ॥ ४५ ॥ अहिच्छत्रापातिः सर्वैः स्वर्गणैः परिवारितः ॥ सभायां सुखमास्ते यो बहुराज
 न्यसेवितः ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणावेदविदुषो वैश्याधनसमृद्धयः ॥ राजानं पथुं पासे तु सुमदं शोभयान्वितम् ॥ ४७ ॥ वेदविद्याविनोदेन न्यायिनो ब्राह्मणावराः ॥
 आशीर्वदन्ति तं भूषं सर्वलोकैर्करंक्षकम् ॥ ४८ ॥ एतस्मिन् समये कश्चिदागत्य नृपतिं जगौ ॥ स्वामिं ब्रजानेकस्यास्ति हयः पत्रधरोत्तिके ॥ ४९ ॥ तच्छ्रुत्वा से
 वकं श्रेष्ठं प्रेषयामास तत्वरः ॥ जानीहि कस्य राज्ञो यमश्चाममपुरातिके ॥ ५० ॥ गत्वा यसेवकस्तत्र ज्ञात्वा वृत्तांतमादितः ॥ निवेदयामास नृपं महाराज न्यसे
 वितम् ॥ ५१ ॥ स श्रुत्वा राजनाथस्य हयं नित्यमनुस्मरन् ॥ आज्ञापयामास जनं सर्वं राजा विशारदः ॥ ५२ ॥ लोकामदीयाः सर्वे यधनधान्यसमाकुलाः ॥
 तोरणादीनि गेहेषु मंगलानि सृजन्ति बह ॥ ५३ ॥ कन्याः सहस्रशो रम्याः सर्वा भरणभूषिताः ॥ गजोपरिसमारूढायां तु शत्रुघ्नं संमुखम् ॥ ५४ ॥ इत्यादि सर्वं
 आज्ञाप्य ययौ राजा स्वयंततः ॥ पुत्रपौत्रमहिष्यादिपरिवारसमावृतः ॥ ५५ ॥ शत्रुघ्नः सुमहामात्यैः सुभटैः पुष्कलादिभिः ॥ संयुतो भूषति वीरं ददर्श सुमदा
 भिधम् ॥ ५६ ॥ हस्तिभिः सादिसंयुक्तैः पत्तिभिः परतापनैः ॥ वाजिभिर्भूषितैर्वैरैः संयुतं वीरशोभितम् ॥ ५७ ॥ अथागत्य महाराजः शत्रुघ्नं नतवान्मुदा ॥
 धन्योऽस्मि कृतकृत्योऽस्मि सत्कृतं चकृतं वपुः ॥ ५८ ॥ इदं राज्यं गृहाणा शुमहाराजोपशोभितम् ॥ महामाणिक्यमुक्तादिमहाधनमुपूरितम् ॥ ५९ ॥ स्वामिं

प० पु०
॥ १४ ॥

श्चिरं प्रतीक्षेऽहं ह्यस्यागमनं प्राति ॥ कामाक्षाकथितं पूर्वजातं संप्रति तत्तथा ॥ ६० ॥ विलोकय पुरं ह्यंकुता र्थान्कुरु मानवान् ॥ पत्न्यास्मत्कुलं सर्वरामानु
जमही पते ॥ ६१ ॥ इत्युक्त्वारोहयामास कुंजरं चंद्रसुप्रभम् ॥ पुष्कलं च महावीरं तथा स्वयमथारुहत् ॥ ६२ ॥ भेरीपणवतूर्याणां वीणादीनां स्वनस्तदा ॥
व्यामोतिस्ममहाराजसुमदेन प्रणोदितः ॥ ६३ ॥ कन्याः समागत्य महानरं द्रेशुभ्रमिन्द्रादिकसेवितां प्रिम् ॥ करिस्थिता मौक्तिकवृंदसंघैर्वर्धायामासुरिनप्र
युक्ताः ॥ ६४ ॥ शनैः शनैः समागत्य पुरीमध्ये जनैर्मुदा ॥ वर्धापितो गृहं प्राप तोरणादिकभूषितम् ॥ ६५ ॥ हयस्तेन संयुक्तस्तथा वीरैः सुशोभितः ॥ राज्ञापु
रस्कृतो राजा शशुभ्रः प्रापमंदिरम् ॥ ६६ ॥ अर्षादिभिः पूजयित्वा रघुनाथा नुजंतदा ॥ सर्वसमर्पयामास रामचंद्राय धीमते ॥ ६७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेशुभ्रमिन्द्रादिच्छत्रापुरीप्रवेशो नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ अथ स्वागतं संतुष्टं शशुभ्रं
प्राह भूमिपः ॥ रघुनाथ कथां श्रेष्ठां शुश्रूषुः पुरुषर्षभः ॥ १ ॥ ॥ सुमद उवाच ॥ ॥ कचिदास्ते सुखं रामः सर्वलोकेशिरोमणिः ॥ भक्त रक्षावतारो यं ममानुग्रहका
रकः ॥ २ ॥ धन्या लोका इमे पुर्यारघुनाथ मुखां बुजम् ॥ येषि वंत्यनिशं चाक्षिपुटकैः परिमोदिताः ॥ ३ ॥ अर्थजातं मदीयं च नितरां पुरुषर्षभ ॥ कृतार्थं कु
लभूम्यादिवस्तुजातं महामते ॥ ४ ॥ कामाक्ष्याप्रसादो मे कृतः पूर्वदयाद्रया ॥ रघुनाथ मुखां भोजं द्रक्ष्येद्यसकुटुंबकः ॥ ५ ॥ इत्युक्त्वातिवीरितुसुमदे पार्थि
वोत्तमे ॥ सर्वतत्कथयामास रघुनाथ गुणोदयम् ॥ ६ ॥ त्रिरात्रं तत्र संस्थित्य रघुनाथा नुजः परम् ॥ गंतुं च कारधिषणां राज्ञा सह महामतिः ॥ ७ ॥ तज्ज्ञा
त्वासुमदः शीघ्रं पुत्रं राज्येभ्यषेचयत् ॥ शशुभ्रेन महाराज्ञा पुष्कलेनानुमोदितः ॥ ८ ॥ वासां सिवहुरत्नानि धनानि विविधानि च ॥ शशुभ्रसेवकेभ्यो सौ प्रादात्त
त्र महामतिः ॥ ९ ॥ ततो गमनमारेभं त्रिभिर्बहुवित्तमैः ॥ पत्तिभिर्वाजिभिर्नागैः सदशैरथकोटिभिः ॥ १० ॥ शशुभ्रः सहितस्तेन सुमदेन धनुर्भृता ॥
जगाम मार्गे विहसन्न रघुनाथ प्रतापभृत् ॥ ११ ॥ पयोष्णीतीरमासाद्य जगाम सहयोत्तमः ॥ पृष्ठतो नुययुः सर्वयोधा वैहय रक्षिणः ॥ १२ ॥ आश्रमान्विविधा
न्पश्यन्नृपाणां सुतपोभृताम् ॥ तत्र तत्र विशृण्वानोरघुनाथ गुणोदयम् ॥ १३ ॥ एषधीमान् हरिर्याति हरिणा परिरक्षितः ॥ हरिर्भिर्हरिभक्तैश्च हरिवर्यानुगैर्मु
हुः ॥ १४ ॥ इति शृण्वन्कुभावाचो मुनीनां परितः प्रभुः ॥ तुतो पभक्त्युत्कलितचित्तवृत्तिभृतां महान् ॥ १५ ॥ ददर्श चाश्रमं शुद्धं जनजंतुसमाकुलम् ॥
वेदध्वनिहतां शेषामंगलं शृण्वतानृणाम् ॥ १६ ॥ अग्निहोत्रहविर्धूमपवित्रितनभोखिलम् ॥ सुनिर्वर्णकृतानेकयागयूपसुशोभितम् ॥ १७ ॥ यत्र गावस्तुह
रिणा पालयंते पालनोचिताः ॥ मूषकानखनंत्यस्मिन्विडालस्य भयाद्विलम् ॥ १८ ॥ मयूरेन कुलेः सार्द्धं क्रीडंति फणिनो निशम् ॥ गजैः सिंहेर्नित्यमत्र स्त्री

पा० सं० पं०
अ० १४

॥ १४ ॥

यतेमित्रतांगतैः ॥ १९ ॥ एणास्तत्रत्यनीवारभक्षणेभुकृतादराः ॥ नभयंकुर्वतेकालाद्रक्षितामुनिवृंदकैः ॥ २० ॥ गावःकुंभसमोधस्कानंदिनीसमविप्र
 हाः ॥ कुर्वतिचरणोत्थेनरजसेलांपवित्रिताम् ॥ २१ ॥ मुनिवर्याःसमिन्पाणिपद्मैर्धर्मक्रियोचिताम् ॥ दृष्ट्वापप्रच्छसुमतिं सर्वज्ञराममंत्रिणम् ॥ २२ ॥
 ॥ शत्रुघ्न उवाच ॥ ॥ सुमतेकस्यसंस्थानंमुनेर्भातिपुरोगतम् ॥ निर्वैरिजंतुसंसेव्यंमुनिवृंदसमाकुलम् ॥ २३ ॥ श्रोण्यामिसुनिवार्तांचविदधामिप
 वित्रताम् ॥ निजंवपुस्तदीयाभिर्वातांभिर्वर्णनादिभिः ॥ २४ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंशत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ कथयामाससचिवोरघुनाथस्यधीमतः ॥ २५ ॥
 ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ च्यवनस्याश्रमंविद्विमहातापसशोभितम् ॥ निर्वैरिजंतुसंकीर्णमुनिपत्नीभिरावृतम् ॥ २६ ॥ योऽसौमहामुनिःस्वर्गवैद्ययोर्भा
 गमादधात् ॥ स्वायंभुवमहायज्ञेऽक्रमानविभेदनः ॥ २७ ॥ महामुनेःप्रभावोयंनकेनापिसमाप्यते ॥ तपोबलसमृद्धस्यवेदमूर्तिधरस्यह ॥ २८ ॥
 श्रुत्वारामानुजोवार्ताच्यवनस्यमहामुनेः ॥ सर्वपप्रच्छसुमतिंशक्रमानादिभंजनम् ॥ २९ ॥ ॥ शत्रुघ्न उवाच ॥ ॥ कदासौदस्रयोर्भागंचकारसुरपक्षिषु ॥
 किंकृतं देवराजेन स्वायंभुवमहामखे ॥ ३० ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ ब्रह्मवंशेऽतिविरूपातोमुनिर्भृगुरिति श्रुतः ॥ कदाचिद्गतवान्सायंसमिदाह
 रणंप्रति ॥ ३१ ॥ तदामखविनाशायदमनोराक्षसोवली ॥ आगत्योच्चैर्जगादेदंमहाभयकरं वचः ॥ ३२ ॥ कुत्रास्तिमुनिवंधुःसकुत्रतन्महिलानवा ॥ पुनःपुनरु
 वाचेदेवचोरोपसमाकुलः ॥ ३३ ॥ तदाहुतवहोज्ञात्वा राक्षसाद्वयमागतम् ॥ दर्शयामासतज्जायामंतर्वत्नीमनिदिताम् ॥ ३४ ॥ जहारराक्षसस्तांतुरुदंतीं कुररी
 मिव ॥ भृगोरक्षपतेरक्षरक्षनाथतपोनिधे ॥ ३५ ॥ एवं वदंतीमार्तांतांगृहीत्वानिरगाद्राहिः ॥ दुष्टोवाक्यप्रहारेण बोधयन्सभृगोःसतीम् ॥ ३६ ॥ ततोमहाभयवस्तोगर्भ
 श्रोदरमच्यतः ॥ पपातप्रज्वलन्नेत्रेवैश्वानरइवांगजः ॥ ३७ ॥ तेनोक्तंमात्राशुत्वंभस्मीभवसुदुर्मते ॥ नहि साध्वीपरामर्शकृत्वाश्रेयोऽधियास्यसि ॥ ३८ ॥
 इत्युक्तःसपपाताशुभस्मीभूतकलेवरः ॥ मातातदाभंकेनीत्वाजगामाश्रममुन्मनाः ॥ ३९ ॥ भृगुर्वह्निं कृतं सर्वज्ञात्वाकोपसमाकुलः ॥ शशापसर्वभक्षस्त्वं
 भवदुष्टारिसूचक ॥ ४० ॥ तदाशसोतिदुःखार्तो जग्राहं ध्याशुशुशुणिः ॥ कुरुमेतुग्रहंस्वामिन्कृपाणं वमहामते ॥ ४१ ॥ मयानृतं वचोभोत्या कथितं न गु
 रुद्रुहा ॥ तस्मान्ममोपरिकृपांकुरुधर्मशिरोमणे ॥ ४२ ॥ तदानुग्रहमायाच्च सर्वभक्षो भवाञ्छुचिः ॥ इत्युक्तवान्हुतभुजंदयाद्रोमुनितापसः ॥ ४३ ॥
 गर्भोच्च्युतस्यपुत्रस्यजातकर्मादिकं शुचिः ॥ चकारविधिवद्विप्रोदभं पाणिः सुमंगलः ॥ ४४ ॥ च्यवनाच्च्यवनं प्राहुः पुत्रं सर्वैतपस्विनः ॥ शनैःशनैःसववृ
 धेऽशुक्ले प्रतिपदिदुवत् ॥ ४५ ॥ सजगामतपःकर्तुरेवालोकैकपावनीम् ॥ शिष्यैःपरिवृतःसर्वैस्तपोबलसमन्वितैः ॥ ४६ ॥ गत्वातत्रतपस्तेपेवर्षाणामयुतं

प० पु०

॥ १५ ॥

महान् ॥ अंसयोः किंशुकौजातौ वल्मीकोपरिशोभितौ ॥ ४७ ॥ मृगा आगत्य तस्य गिकं दूविदधुरुत्सुकाः ॥ न किंचित्सहिजानातिदुर्वारतपसावृतः ॥ ४८ ॥
कदाचिन्मनुरुद्युक्तस्तीर्थयात्राप्रतिप्रभुः ॥ सकुटुंबोययौरेवांमहाबलसमावृतः ॥ ४९ ॥ तत्र सत्त्वात्त्वामहानद्यांसंतर्प्यपितृदेवताः ॥ दानानि ब्राह्मणेभ्यश्च
प्रादाद्विष्णुप्रतुष्टये ॥ ५० ॥ तत्कन्याविचरंतीसावनमध्ये इतस्ततः ॥ सखीभिः सहितारम्या तसहटकभूषणा ॥ ५१ ॥ तत्र हृद्वाथवल्मीकं महातरुमुशो
भितम् ॥ निमेषोन्मेषरहितं तेजः किंचिद्दर्शसा ॥ ५२ ॥ गत्वा तत्र शलाकाभिरतुददुधिरंस्त्रवत् ॥ दृष्ट्वा राज्ञो गजाखेदं प्रातवत्यतिदुःखिता ॥ ५३ ॥
नजनन्यै तथापित्रे शशंसाधेन विपुता ॥ स्वयमेवात्मनात्मानं साशुशोचभयातुरा ॥ ५४ ॥ तदा भूश्चलिताराजन्दिवश्चोल्कापपातह ॥ धूम्रादिशोभव
न्सर्वाः सूर्यश्चपरिवेपितः ॥ ५५ ॥ तदाराज्ञो हयानष्टाहस्तिनो बहवो मृताः ॥ धनं नष्टं रत्नयुतं कलहो भून्मिथस्तदा ॥ ५६ ॥ तदालोक्य नृपो भीतः
किंचिदुद्विग्नमानसः ॥ जनानपृच्छत्केनापि मुनये त्वपराधितम् ॥ ५७ ॥ पारंपर्येण तज्ज्ञात्वा स्वपुत्र्याः परिचेष्टितम् ॥ ययौ सुदुःखितस्तत्र समृद्धबलवा
हनः ॥ ५८ ॥ तंवैतपोनिधिं वीक्ष्य महता तपसा युतम् ॥ स्तुत्वा प्रसादयामास मुनिवर्यं दयां कुरु ॥ ५९ ॥ तस्मै तुष्टो जगाद अयं मुनिवर्यो महातपाः ॥ तवात्मजा कृ
तं सर्वमुत्पाताद्यमवेहितम् ॥ ६० ॥ तव पुत्र्यामहाराज चक्षुर्विस्फोटनं कृतम् ॥ बहुसुस्त्रावरुधिरं जानती त्वामुवाच न ॥ ६१ ॥ तस्मादियं महाभूपमद्वेदया यथा
विधि ॥ ततश्चोत्पातशमनं भविष्यति न संशयः ॥ ६२ ॥ तच्छ्रुत्वा दुःखितो राजा प्रज्ञाचक्षुषात्मजाम् ॥ ददौ कुलवयोरूपशीललक्षणं संयुताम् ॥ ६३ ॥
दत्ताय दानुपेण्यं कन्याकमललोचना ॥ तदोत्पाताः शमं याताः सर्वे मुनिरुपो दत्ताः ॥ ६४ ॥ राजा दत्त्वात्मजां तस्मै मुनये तपसां निधे ॥ प्रापस्त्वं नगरीं भूयो दुः
खितो र्यं दयायुतः ॥ ६५ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे च्यवनोपाख्यानं नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ७४ ॥
॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथ पिंः स्वाश्रमं गत्वा मानव्यासहभार्यया ॥ मुदं प्रापहताशेषपातको योगयुक्तया ॥ १॥ सामानवीतिं वरमात्मनः पतिं नेत्रेण दीनें जरसाग
तौ जसम् ॥ सिषेव एनं हरिमेधसोत्तमं निजेषु दार्जीकुलदेवतां यथा ॥ २॥ शुश्रूषतीस्वंपतिमिगितज्ञामहानुभावं तपसां निधिप्रियम् ॥ परां मुदं प्रापसती मनोहरा
शची यथाशक्य निषेवणोद्यता ॥ ३ ॥ चरणौ सेवते तन्वी सर्वलक्षणलक्षिताः ॥ राजपुत्रीसुंदरांगी फलमूलोदकाशना ॥ ४॥ नित्यं तद्वाक्यकरणे तत्परापूजने रता ॥
कालक्षेपं प्रकुरुते सर्वभूतहिते रता ॥ ५॥ विसृज्य कामदंभं च द्वेषलोभमर्षं मदम् ॥ अप्रमत्तोद्यतानित्यं च्यवनं समतोपयत् ॥ ६ ॥ एवं तस्य प्रकुर्वाणसेवां वा
क्वायकर्मभिः ॥ सहस्राब्दं महाराजसाचकामं मनस्यधात् ॥ ७ ॥ कदाचिद्देवभिषजावागतावाश्रमे मुनेः ॥ स्वागतं न सुसंभाव्यत योः पूजां च कारसा ॥ ८ ॥
शर्यातिकन्याकृतपूजनार्थपाद्यादिना तोषितचित्तवृत्ति ॥ तावूचतुःस्रहवशेन सुंदरो वरं वृणीष्वेति मनोहरांगीम् ॥ ९ ॥ तुष्टो तो वीक्ष्य भिषजो देवानां वरया

पा० खं० पं०

अ० १५

॥ १५ ॥

चने ॥ मतिचकारनृपतेःपुत्रीमतिमतांवरा ॥ १० ॥ पत्यभिप्रायमालक्ष्यवाचमूचेनृपात्मजा ॥ दत्तमेचक्षुषीपत्युर्यदितुष्टौयुवांसुरौ ॥ ११ ॥ इत्ये
 तद्वचनंश्रुत्वासुकन्यायामनोहरम् ॥ सतीत्वंचविलोकयेदमूचतुर्भिषजांवरो ॥ १२ ॥ त्वत्पतिर्यदिदेवानांभाग्यज्ञेदथात्यसौ ॥ आवयोरधुनाकुर्वंश्चक्षु
 षोःस्फुटदर्शनम् ॥ १३ ॥ च्यवनोप्योमितिप्राहभागदानेवरोजसोः ॥ तदाहृष्टावश्विनौतमूचतुस्तपतांवरम् ॥ १४ ॥ निमज्जतांभवानस्मिन्ह्रदसि
 द्धविनिर्मिते ॥ इत्युक्तोजरयाग्रस्तदेहोद्यमनिसंततः ॥ १५ ॥ ह्रदंप्रवेशितोश्विन्यांस्वयंचामज्जतांह्रदे ॥ पुरुषास्त्रयजस्तस्थुरपीच्यावनिताप्रियाः ॥ १६ ॥
 रुक्मस्रजःकुंडलिनस्तुल्यरूपाःसुवाससः ॥ तान्निरीक्ष्यवरारोहामुरुपान्मूर्यवर्चसः ॥ १७ ॥ अजानतींपतिसाध्वीह्यश्विनौशरणयौ ॥ दर्शयित्वापतिं
 तस्यैपातिव्रत्येनतोषितौ ॥ १८ ॥ ऋषिमामंयययतुर्विमानेनत्रिविष्टपम् ॥ यक्ष्यमाणेऋतौस्वीयभागकार्याशयायुतौ ॥ १९ ॥ कालेनभूयसाक्षामां
 कर्शितांव्रतचर्यया ॥ प्रेमगद्गदयावाचापीडितःकृपयाब्रवीत् ॥ २० ॥ तुष्टोऽहमद्यतवभामिनिमानदायाःशुश्रूषयापरमयाहृदिचैकभक्त्या ॥ योदेहिना
 मयमतीवसुहृत्स्वदेहोनावेक्षितःसमुचितःक्षपितुंमदर्थं ॥ २१ ॥ येमेस्वधर्मनिरतस्यतपःसमाधिविद्यात्मयोगविजिताभगवत्प्रसादाः ॥ तानेवतेमदनु
 सेवनयाऽविरुद्धान्दृष्टिंप्रपश्यवितराम्यभयानशोकान् ॥ २२ ॥ अन्येषुनर्भगवतोभुवउद्विजंभविस्त्रंसितार्थरचनाःकिमुरुक्मस्य ॥ सिद्धासिभुंक्ष्वविभ
 वान्निजधर्मदोहान्दिव्यान्नरैर्दुरधिगानृपविक्रियाभिः ॥ २३ ॥ एवंब्रुवाणमबलाखिलयोगमायाविद्याविचक्षणमवेक्ष्यगताधिरासीत् ॥ संप्रश्रयप्रणयविह्वल
 यागिरिषद्वीडाविलोकविलसद्भसिताननाह ॥ २४ ॥ ॥सुकन्योवाच ॥ ॥ राह्वतद्विजवृषैतदमोचयोगमायाधिपेत्वायिविभोतदवैमिभर्तः ॥
 यस्तेभ्यधायिसमयःसकृदंगसंगोभूयाद्दरीयसिगुणःप्रसवःसतीनाम् ॥ २५ ॥ तत्रैतकृत्यमुपाशिक्षयथोपदेशंयेनैपकर्शिततमोतिरिरंसयात्मा ॥ सिध्ये
 ततेकृतमनोभवधर्षितायादीनस्तदीशभवनंसदशंविचक्ष्व ॥ २६ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ प्रियायाःप्रियमन्विच्छंश्च्यवनोयोगमास्थितः ॥ विमानं
 कामगंराजंस्तर्ह्येवाविरचीकरत् ॥ २७ ॥ सर्वकामदुर्वरम्यंसर्वरत्नसमन्वितम् ॥ सर्वार्थोपचयोदकैर्मणस्तंभैरुपस्कृतम् ॥ २८ ॥ दिव्योपस्तरणोपेतंसर्वका
 लमुखावहम् ॥ पट्टिकाभिःपताकाभिर्विचित्राभिरलंकृतम् ॥ २९ ॥ स्रग्भिर्विचित्रमालाभिर्मंजुसिंजत्पडंभिः ॥ दुकूलक्षोमकौशेयैर्नानावस्त्रैर्विराजितम् ॥
 ॥ ३० ॥ उपयुंपरिविन्यस्तनिलयेषुपृथक्पृथक् ॥ क्लृप्तैःकशिपुभिःकांतंपर्यंकव्यजनादिभिः ॥ ३१ ॥ तत्रतत्रविनिक्षिप्तनानाशिल्पोपशोभितम् ॥ महामरक
 तस्थल्याजुष्टंविद्रुमवेदिभिः ॥ ३२ ॥ द्वाःसुविद्रुमदेहल्याभातंवज्रकपाटकम् ॥ शिखरौष्वद्रनीलेषुहेमकुम्भैराधिश्रितम् ॥ ३३ ॥ चक्षुष्मत्पद्मरागाग्र्यैर्वज्रभि

५० पु०

॥ १६ ॥

तिष्ठुनिर्मितैः ॥ जुष्टविचित्रवैतानैर्मुक्ताहारावलंबितैः ॥ ३४ ॥ हंसपारावतव्रातैस्तत्रतत्रनिकूजितम् ॥ कृत्रिमान्मन्यमानैस्तानधिरुह्याधिरुह्य च ॥ ३५ ॥
विहारस्थानविश्रामसंवेशप्राङ्गणजिरैः ॥ यथोपजोषरचितैर्विस्मापनमिवात्मनः ॥ ३६ ॥ एवंगृहप्रपश्यतीनातिप्रीतेनचेतसा ॥ सर्वभूताशयाभिज्ञः
स्वयंप्रोवाचतांप्रति ॥ ३७ ॥ निमज्ज्यास्मिन्देभीरुविमानमिदमारुह ॥ सुभ्रूर्भर्तुःसमादायवचःकुवलयेक्षणा ॥ ३८ ॥ सरजोविभ्रतीवासोवेणी
भूतांश्चमूर्द्धजान् ॥ अंगचमलपंकेनसंछन्नंशवलस्तनम् ॥ ३९ ॥ आविवेशसरस्तत्रमुदाशिवजलाशयम् ॥ सांतःसरसिवेश्मस्थाःशतानिदशक
न्यकाः ॥ ४० ॥ सर्वाःकिशोरवयसोददशोत्पलगंधयः ॥ तांदृष्ट्वाशीघ्रमुत्थायप्रोचुःप्रांजलयःस्त्रियः ॥ ४१ ॥ वयंकर्मकरीस्तुभ्यंशाधिनःकरवाम
किम् ॥ स्नानेनतामहाहरेणस्नापयित्वामनस्विनीम् ॥ ४२ ॥ दुकूलेनिर्मलेनूत्नेददुरस्यैचमानद ॥ भूषणानिपरार्थानिवरीयांसिद्युमंतिच ॥ ४३ ॥ अ
न्नसर्वगुणोपेतपानंचैवामृतासवम् ॥ अथादशैस्वमात्मानंस्त्रिगुणविरजोवरम् ॥ ४४ ॥ ताभिःकृतस्वस्त्ययनंकन्याभिर्वहुमानितम् ॥ हारेणचमहाहै
णरुचकेनचभूषितम् ॥ ४५ ॥ निष्कग्रीवंवलयिनंकणत्कांचननूपुरम् ॥ श्रोण्योरध्यस्तयाकांच्याकांचन्यावहुरत्नया ॥ ४६ ॥ सुभ्रुवासुदताशुक्ल
स्त्रिधापांगेनचक्षुषा ॥ पद्मकोशस्पृधानीलैरलकैश्चलसन्मुखम् ॥ ४७ ॥ यदासस्मारदयितमृपीणांवल्लभंपातिम् ॥ तत्रचास्तेसहस्रीभिर्यत्रास्तेसमुनीश्व
रः ॥ ४८ ॥ भर्तुःपुरस्तादात्मानंस्त्रीसहस्रवृत्तं तदा ॥ निशाम्यतद्योगगतिंसंशयप्रत्यपद्यत ॥ ४९ ॥ सतांकृतमलस्नानांविभ्राजंतीमपूर्ववत् ॥ आत्म
नोविभ्रतीरूपंस्वीतरुचिरस्तनीम् ॥ ५० ॥ विद्याधरीसहस्रेणसेव्यमानांसुवाससम् ॥ जातभावोविमानंतदारोहयदमित्रहन् ॥ ५१ ॥ तस्मिन्नलुप्त
महिमाप्रिययानुपक्तोविद्याधरीभिरुपचीर्णवपुर्विमाने ॥ बभ्राजउत्कचकुमुद्वनवानपीच्यस्ताराभिरावृतइवोडुपतिर्नभःस्थः ॥ ५२ ॥ तेनालोकपवि
हारकुलाचलेंद्रद्रोणीष्वनंगसखमारुतसौभगासु ॥ सिद्धैर्नुतोद्युधुनिपातशिवस्वनासुरेमेचिरंधनदवल्ललनावरूथी ॥ ५३ ॥ वैश्रभकेसुरवनेनंदनेपुष्प
भद्रके ॥ मानसेचैत्ररथ्येचसरेमेरामयारतः ॥ ५४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेराभाश्वमेधेच्यवनस्यतपोभोगवर्णनं नाम पं
चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एवंतयाक्रीडमानःसर्वत्रधरणीतले ॥ नाबुध्यतगतानब्दाच्छतसंख्यापरीमितात् ॥ १ ॥ त
तोज्ञात्वाथतद्विप्रःस्वकालपरिवर्तिनीम् ॥ मनोरथैश्चसंपूर्णास्वस्वप्रियतमांवराम् ॥ २ ॥ न्यवर्तताश्रमंश्रेष्ठं पयोष्णीतीरसंस्थितम् ॥ निर्वैजंतुजन
तासंकुलमृगसेवितम् ॥ ३ ॥ तत्रावसत्समुत्तपाःशिष्यैर्वेदसमान्वितैः ॥ सेवितांप्रियुगोनिर्त्यंततापपरमंतपः ॥ ४ ॥ कदाचिदथशर्यातिर्यडुमैच्छतदेवताः ॥

पा० ख० प०

अ० १६

॥ १६ ॥

तदाच्यवनमानेतुं प्रेषयामास सेवकान् ॥ ५ ॥ तैराहूतो द्विजवरस्तत्रागच्छन्महातपाः ॥ सुकन्यया धर्मपत्न्या स्वाचारपरिनिष्ठया ॥ ६ ॥ आगतं तं मुनिवरं
 पत्न्या पुञ्यामहायशाः ॥ ददशे दुहितुः पार्श्वं पुरुषं सूर्यवर्चसम् ॥ ७ ॥ राजा दुहितरं प्राह कृतपादाभिर्वदनाम् ॥ आशिषो न प्रयुजानो नातिप्रीतमना हव ॥
 ॥ ८ ॥ चिकीर्षितं ते किमिदं पतिस्त्वया प्रलभितो लोकनमस्कृतो मुनिः ॥ यात्वजराग्रस्तमसं मर्तपतिविहाय जारं भजसे सुमध्वगम् ॥ ९ ॥ कथं मतिस्ते
 ऽवगतान्यथा सतां कुलप्रसूतेः कुलदूषणं त्विदम् ॥ विभर्षिजारं यदपत्रपाकुलं पितुः स्वभर्तुः श्वन्यस्य धस्तमाम् ॥ १० ॥ एवं ब्रुवाणं पितरं स्मयमाना शुचिस्मि
 ता ॥ उवाच तात जामाता तवैष भृगुर्नन्दनः ॥ ११ ॥ शशंस पित्रे तत्सर्वं वयोरूपाभिलभनम् ॥ विस्मितः परमप्रीतस्तनयां परिष्वजे ॥ १२ ॥ सोमेनायाजय
 द्वीरं ग्रहं सोमस्य चाग्रहीत् ॥ असोमपोरप्यश्विनोऽश्व्यवनः स्वेन तेजसा ॥ १३ ॥ ग्रहं तु ग्राहयामास तपो बलसमन्वितः ॥ वज्रं गृहीत्वा शक्रस्तु हंतुं ब्राह्मणसत्त
 मम् ॥ १४ ॥ अपंक्तिपावनौ देवौ कुर्वाणं पंक्तिगोचरौ ॥ शक्रं वज्रधरं दृष्ट्वा मुनिः स्वहननोद्यतम् ॥ १५ ॥ हुंकारमकरोद्धीमान्स्तं भयामास तद्भुजम् ॥ इन्द्रः
 स्तब्धभुजस्तत्र दृष्टः सर्वैश्च मानवैः ॥ १६ ॥ कोपेन श्वसमानो हिर्यथामंत्रनियंत्रितः ॥ तुष्टावसमुनिं शक्रः स्तब्धबाहुस्तपोनिधिम् ॥ १७ ॥ अश्विभ्यां भा
 गदानं च कुर्वतं निर्भयांतरम् ॥ कथयामास भोः स्वामिन् दीयतामश्विनोर्बलिः ॥ १८ ॥ मयानवायै ते तात क्षमस्वाधं महत्कृतम् ॥ इत्युक्तः समुनिः कोपं जहौ
 तूर्णकृपानिधिः ॥ १९ ॥ इन्द्रो मुक्तभुजोऽप्यासीत्तदानीं पुरुषर्षभ ॥ एतद्वीक्ष्य जनाः सर्वे कौतुकाविष्टमानसाः ॥ २० ॥ शशंसु ब्राह्मणवलं ते तु देवादि दुर्लभ
 म् ॥ ततो राजा बहुधनं ब्राह्मणेभ्योऽददन्महान् ॥ २१ ॥ चक्रे चावभृथस्नानं यागांति शत्रुतापनः ॥ त्वया पृष्टं यदा चक्ष्वच्यवनस्य महोदयम् ॥ २२ ॥ समया
 कथितः सर्वस्तपो योगसमन्वितः ॥ नमस्कृत्वा तपोमूर्तिं मिमं प्राप्य जयाशिषः ॥ २३ ॥ प्रेषयत्वं स पत्नीं करामयज्ञे मनोरमे ॥ ॥ शेष उवाच ॥ एवं
 तु कुर्वतो वार्ताहयः प्रापाश्रमं प्रति ॥ २४ ॥ विदधद्वायुवेगेन पृथ्वीं खुरविलक्षिताम् ॥ दूर्वाङ्कुरान्मुखाग्रेण चरंस्तत्र महाश्रमे ॥ २५ ॥ मुनयो यावदादायदभौ
 न्नातुं गतानदीम् ॥ शत्रुघ्नः शत्रुसेनायास्तापनः शूरसंमतः ॥ २६ ॥ तावत्प्रापमुनेर्वासं च्यवनस्यातिशोभितम् ॥ गत्वा तदाश्रमे वीरो ददशं च्यवनं मुनि
 म् ॥ २७ ॥ सुकन्यायाः समीपस्थं तपोमूर्तिं निविस्थितम् ॥ बवं देचरणौ तस्य स्वाभिधांसमुदाहरन् ॥ २८ ॥ शत्रुघ्नो हंरघुपते भ्राता वाहस्यपालकः ॥ २९ ॥
 नमस्करोमि युष्मभ्यं महापापोपज्ञातये ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य जगदमुनिस्तप्तमः ॥ ३० ॥ शत्रुघ्नतव कल्याणं भूयान्नरवरर्षभ ॥ यज्ञं पालयमानस्य कीर्तिस्ते विपु
 ला भवेत् ॥ ३१ ॥ चित्रपद्मयतभो विप्रारामोपिमत्सकारकः ॥ यन्नामस्मरणादीनि कुर्वति पापनाशनम् ॥ ३२ ॥ महापातकसंयुक्ताः परदाररतानराः ॥

यन्नामस्मरणोद्युक्तामुक्तायातिपरांगतिम् ॥ ३३ ॥ पादपद्मसमुत्पन्नेरेणुनाम्रावसृतिभूत् ॥ तत्क्षणाद्गौतमार्थागीजातामोहनरूपधृक् ॥ ३४ ॥ मामकी
यस्यरूपस्यध्यानेनप्रेमनिर्भरा ॥ सर्वपातकराशिंसादग्ध्वाप्राप्तासुरूपताम् ॥ ३५ ॥ दैत्यायस्यमनोहारिरूपप्रधनमण्डले ॥ पश्यंतःप्रापुरेतस्यरूपंवि
कृतिवर्जितम् ॥ ३६ ॥ योगिनोऽध्याननिष्ठायेयं ध्यात्वायोगमास्थिताः ॥ संसारभयनिर्मुक्ताः प्रयाताः परमपदम् ॥ ३७ ॥ धन्योहमद्यरामस्यमुखंद्रक्ष्या
मिशोभनम् ॥ पयोदजलनेत्रांतं सुनसंसुधुसूत्रतम् ॥ ३८ ॥ साजिह्वारधुनाथस्यनामकीर्तनमादरात् ॥ करोतिविपरीतायाफणिनोरसनासमा ॥ ३९ ॥
अद्यप्राप्तंतपःपुण्यमद्यपूर्णांमनोरथाः ॥ यद्द्रक्ष्येरामचंद्रस्यमुखं ब्रह्मादिदुर्लभम् ॥ ४० ॥ तत्पादरेणुनास्वांगं पवित्रं विदधाम्यहम् ॥ विचित्रतरवार्ताभिः
पावथेरसनांस्वकाम् ॥ ४१ ॥ इत्यादिरामचरणस्मरणप्रबुद्धप्रेमव्रजप्रसृतगद्गदवागुदश्रुः ॥ श्रीरामचंद्ररघुपुंगवधर्मभूतैर्भक्तानुकंपकसमुद्धरसंसृतेर्मा
म् ॥ ४२ ॥ जल्पन्नश्रुकलापूर्णांमुनीनां पुरतस्तदा ॥ नाज्ञासीत्तत्रपारक्यं निजध्यानेन संस्थितः ॥ ४३ ॥ शत्रुघ्नस्तं मुनिं प्राह स्वामिन्मोखस
त्तमः ॥ कियतां भवता पादरजसासुपवित्रितः ॥ ४४ ॥ महद्भाग्यं रघुपतेर्यद्युष्मन्मानसांतरे ॥ तिष्ठत्यसौ महाबाहुः सर्वलोकसुपूजितः ॥ ४५ ॥ इत्यु
क्तः स परीवारः सर्वांगिपरिसंवृतः ॥ जगाम च्यवनस्तत्र प्रमोदहृदसंपुतः ॥ ४६ ॥ हनूमांस्तं पदायांतरामभक्तमवक्ष्यह ॥ शत्रुघ्नं निजगदासौवचो
विनयसंयुतः ॥ ४७ ॥ स्वामिन्कथयसित्वं चेन्महापुरुषसुंदरम् ॥ रामभक्तं मुनिवरं नयामि स्वपुरीमहम् ॥ ४८ ॥ इति श्रुत्वा महद्भाग्यं कपिवीरस्य शत्रुघ्नः ॥
आदिदेश हनूमंतं गच्छ प्रापय तं मुनिम् ॥ ४९ ॥ हनूमांस्तं मुनिं स्वीये पृष्ठ आरोप्य वेगवान् ॥ सकुटुंबं निनाया शुवायुः खड्गसर्वगः ॥ ५० ॥ आगतं तं मु
निं दृष्ट्वा रामो मतिमतांवरः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकं चक्रे प्रीतः प्रणयविह्वलः ॥ ५१ ॥ धन्योऽस्मिन् मुनिवर्यस्य दर्शनेन तवाधुना ॥ पवित्रितो मखो मद्यं सर्वसंभारसं
भृतः ॥ ५२ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य च्यवनो मुनिसत्तमः ॥ उवाच प्रेमनिर्भिन्नपुलकांगोतिनिर्वृतः ॥ ५३ ॥ स्वामिन्ब्रह्मण्यदेवस्य तव वाडवपूजनम् ॥ युक्तमेवम
हाराजधर्ममार्गप्ररक्षितुः ॥ ५४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्रमे धेच्यवनाश्रमे हयगमनो नाम षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥
॥ शेष उवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नश्च्यवनस्याथ दृष्ट्वाऽचित्यंतपोबलम् ॥ प्रशंशंसत् पोब्राह्मणं सर्वलोकैकवर्दितम् ॥ १ ॥ अहो पश्यत यो गस्यसिद्धिब्राह्मणस
त्तमे ॥ यः क्षणादेव दुष्प्रापं तद्विमानमचीकरोत् ॥ २ ॥ कर्मो गसिद्धिर्मे हती मुनीनाम मम लात्मनाम् ॥ कृतपोबलहीनानां भोगेच्छामनुजात्मनाम् ॥ ३ ॥
इति स्वगतमाशंसच्छत्रुघ्नश्च्यवनाश्रमे ॥ क्षणस्थित्वा जलपीत्वा सुखसंभोगमाप्तवान् ॥ ४ ॥ इयस्तस्याः पयोऽप्याख्यानाद्याः पुण्यजलात्मनः ॥ पयःपीत्वा
ययो मार्गैर्वायुवेगगतिर्मे हान् ॥ ५ ॥ यो धास्तन्निर्गमं दृष्ट्वा पृष्ठतोऽनुयुस्तदा ॥ इति तभिः पतिभिः केचिद्रथैः केचन वाजिभिः ॥ ६ ॥ शत्रुघ्नो मात्यवयं

सुमत्याख्येनसंयुतः ॥ पृष्ठतोनुजगामाशुरथेनहयशोभिना ॥ ७ ॥ गच्छन्वाजीपुरं प्रातोविमलाख्यस्यभूपतेः ॥ रत्नातटाख्यं चजनैर्हृदपुष्टैः समा
 कुलम् ॥ ८ ॥ ससेवकादुपश्रुत्यरघुनाथहयोत्तमम् ॥ पुरांतिकेदिसंप्राप्तंसर्वयोधसमन्वितम् ॥ ९ ॥ तदागजानांसत्पत्याचंद्रवर्णसमानया ॥ अश्वानाम
 युतेः सार्धैरथानां कांचनत्विषाम् ॥ १० ॥ सहस्रेणचसंयुक्तः शत्रुघ्नं प्रतिजग्मिवान् ॥ शत्रुघ्नं सनमस्कृत्यसर्वान्प्राप्तान्महारथान् ॥ ११ ॥ वसुकोशं धनं
 सर्वैराख्यंतस्मै निवेद्य च ॥ किं करोमीति राजा तं जगाद पुरतः स्थितः ॥ १२ ॥ राजा पितृस्वीयपदप्रणम्रंदोभ्यां दृढं संपरिपस्वजे महान् ॥ जगाम साकंतनये
 स्वराख्यं निक्षिप्य सर्ववहुधन्विभिवृतः ॥ १३ ॥ रामचंद्राभिधांश्रुत्वा सर्वश्रुतिमनोहरम् ॥ सर्वप्रणम्य तं वाहं दुर्बुधसुमहाधनम् ॥ १४ ॥ राजानं पूजयित्वा
 तु शत्रुघ्नः परया मुदा ॥ सेनया सहितोऽगच्छद्वाजिनः प्रुष्टतस्तदा ॥ १५ ॥ एवं सगच्छंस्तन्मागे पर्वताग्र्यं ददर्श ह ॥ स्फाटिकैः कानकैरौप्यैराजितं प्रस्थरा
 जिभिः ॥ १६ ॥ जलनिर्झरसंहरादं नानाधातुकभूतलम् ॥ गैरिकादिकसद्भातुलाक्षारंगविराजितम् ॥ १७ ॥ यत्र सिद्धांगनाः सिद्धैः संकीर्णं त्यक्तो भयाः ॥
 गंधर्वाप्सरसो नागा यत्र कीर्णं तिलीलया ॥ १८ ॥ गंगातरंगसंस्पृशंती तवायुनिपेवितम् ॥ वीणारणद्धं सशुककणसुंदरशोभितम् ॥ १९ ॥ पर्वतं वीक्ष्य
 शत्रुघ्न उवाच सुमतिं त्विदम् ॥ तदर्शनं समुद्धूतविस्मया विष्टमानसः ॥ २० ॥ कोऽयं महागिरिवरो विस्मापयति मे मनः ॥ महारजतसत्प्रस्थो मागे राजति मे
 ऽद्भुतः ॥ २१ ॥ अत्र किं देवता वा सो देवानां कीडनस्थलम् ॥ यदेतन्मनसः क्षोभं करोति श्रीतमुच्चयैः ॥ २२ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य जगाद सुमतिस्तदा ॥
 वक्ष्यमाणगुणागाररामचंद्रपदाब्जधीः ॥ २३ ॥ नीलोत्पलपर्वतो राजन् पुरतो भाति भूमिप ॥ मनोहरैर्महाशृङ्गैः स्फाटिकाग्रैः समंततः ॥ २४ ॥
 एनं पश्यंति नो पापाः परदाररतानराः ॥ विष्णोर्गुणगणान्येवैनमन्यंते न राधमाः ॥ २५ ॥ श्रुतिस्मृतिसमुत्थं ये धर्मसाद्रिः सुसाधितम् ॥ नमन्यं
 ते स्वबुद्धिस्थे हेतुवादाविचारणाः ॥ २६ ॥ नीलीविक्रयकर्तारो लाक्षाविक्रयकारकाः ॥ यो ब्राह्मणो घृतादीनि विक्रीणाति सुरापकः ॥ २७ ॥ कन्यां
 रूपेण संपन्नानंदयात्कुलशीलिने ॥ विक्रीणाति द्रव्यलोभात्पितापापेन मोहितः ॥ २८ ॥ पर्त्नीं दूषयते यस्तु कुलशीलवर्ती नरः ॥ स्वयमेवात्तिमधुरं बंधु
 भ्यो न ददाति यः ॥ २९ ॥ भोजने ब्राह्मणार्थं च पाकभेदं करोति यः ॥ कृत्स्नं पायसं वापि नार्थि न दापयेत्कुधीः ॥ ३० ॥ अतिथीनवमन्यंते सुयंतापादितापिता
 न् ॥ अंतरिक्षभुजो ये च ये च विश्वासघातकाः ॥ ३१ ॥ न पश्यंति महाराज रघुनाथपराङ्मुखाः ॥ असौ पुण्यो गिरिवरः पुरुषोत्तमशोभितः ॥ ३२ ॥ पवित्र
 यति सर्वा ब्रह्मदर्शने न मनोहरः ॥ अत्र तिष्ठति देवानां सुकुटैरर्चितां प्रिकः ॥ ३३ ॥ पुण्यवद्भिर्दर्शनार्हः पुण्यदः पुरुषोत्तमः ॥ श्रुतयोनेति नेतीति ब्रुवाणा न

५० पु०

॥ १८ ॥

विदितयम् ॥ ३४ ॥ यत्पादरजद्विदेवैष्टुग्यसुदुर्लभम् ॥ वेदांतादिभिरन्यैर्वाक्यैर्विदितयंबुधाः ॥ ३५ ॥ सोत्रश्रीमालीशैलेवसतेपुरुषोत्तमः ॥
आरुह्यतनमस्कृत्यसंप्रज्यसुकृतादिना ॥ ३६ ॥ नैवेद्यंभक्षयित्वावैभूषयामृतभुजः ॥ अत्राप्युदाहरंतीममितिहासपुरातनम् ॥ ३७ ॥ तंशृणुष्वमहा
राजसर्वाश्चर्यसमन्वितम् ॥ रत्नश्रीवस्यनृपतेर्यद्वृत्तंसकुटुंबिनः ॥ ३८ ॥ चतुर्भुजादिकंप्रातर्देवदानवदुर्लभम् ॥ आसीत्कांचीमहाराजपुरीलोकेषुविश्रुता ॥
॥ ३९ ॥ महाजनपरीवारसमृद्धबलवाहना ॥ यस्यावसंतिविप्राभ्याःषट्कर्मानिरताभृशम् ॥ ४० ॥ सर्वभूतहितेयुक्कारामभक्तिषुलालसाः ॥ क्षत्रियारण
कर्तारःसंग्रामेप्यपलायिनः ॥ ४१ ॥ परदारपरद्रव्यपरद्रोहपराङ्मुखाः ॥ वैद्याःकुसीदकृष्यादिवाणिज्यशुभवृत्तयः ॥ ४२ ॥ कुर्वन्तिरघुनाथस्यपदा
म्भोजेरतिंसदा ॥ शूद्राब्राह्मणसेवाभिर्गतरात्रिदिनान्तराः ॥ ४३ ॥ कुर्वन्ति कथनंरामरामेतिरसनयतः ॥ प्राकृताःकेपिनोपापंकुर्वन्तिमनसात्रवै ॥ ४४ ॥
दानंदयादमःसत्यंतत्रतिष्ठन्तिनित्यशः ॥ वदतेनपराबाधंवाक्यंकोपिनरोऽनघः ॥ ४५ ॥ नपारक्येधनेलोभंकुर्वन्तिनहिपातकम् ॥ एवंप्रजामहाराजरत्नश्री
वेणपाल्यते ॥ ४६ ॥ षष्ठांशंतत्रगृह्णातिनान्यंलोभविजितः ॥ एवंपालयमानस्यप्रजाधर्मेणभूपतेः ॥ ४७ ॥ गतानिबहुवर्षाणिसर्वभोगविलासिनः ॥
विशालाक्षीमहाराजएकदाब्रूचिवानिदम् ॥ ४८ ॥ पतिव्रतांधर्मपत्नीपतिव्रतपरायणाम् ॥ पुत्राजाताविशालाक्षिप्रजारक्षाधुरंधराः ॥ ४९ ॥ परीवारो
महान्मह्यवर्ततेविगतज्वरः ॥ हस्तिनोममशैलाभावाजिनःपवनोपमाः ॥ ५० ॥ रथाश्चसुहृदैर्युक्तावर्ततेममनित्यशः ॥ महाविष्णुप्रसादेनकिंचिन्न्यू
नंममास्तिन ॥ ५१ ॥ एवंमनोरथस्त्वेकस्तिष्ठतेमानसेमम ॥ परंतीर्थमयानाद्यकृतंपरमशोभने ॥ ५२ ॥ गर्भवासविरामायक्षमंगोविदशोभितम् ॥
वृद्धोजातोस्म्यहंतावद्वलीपलितदेहवान् ॥ ५३ ॥ करिष्यामिमनोहारितीर्थसेवनमाहृतः ॥ योनरोजन्मपर्यंतंस्वोदरस्यप्रपूरकः ॥ ५४ ॥ नकरोतिहरेः
पूजांसनरोगोवृषःस्मृतः ॥ तस्माद्गच्छामिभोभद्रेतीर्थयात्रांप्रतिप्रिये ॥ ५५ ॥ सकुटुंबःसुतेन्यस्यधुरंराज्यस्यनिर्भृताम् ॥ इतिव्यवस्यसंध्यायाह
रिष्यायन्निशांतरे ॥ ५६ ॥ अद्राक्षीत्स्वप्नमप्येकंब्राह्मणंतापसंव्रम् ॥ प्रातरुत्थायराजासौकृत्वासंध्यादिकाःक्रियाः ॥ ५७ ॥ सभ्रामंत्रिजनैःसार्द्धंसुखमासे
दिवान्महान् ॥ तावद्विप्रंददशांथतापसंकृशदेहिनम् ॥ ५८ ॥ जटावत्कलकौपीनधारिणंदंडपाणिनम् ॥ अनेकतीर्थसेवाभिःकृतपुण्यकलेवरम् ॥ ५९ ॥
राजातंवीक्ष्यशिरसाप्रणनाममहाभुजः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रहृष्टात्मानमदीपतिः ॥ ६० ॥ सुलोपविष्टंविश्रांतंप्रच्छविदितद्विजम् ॥ स्वामि
स्त्वहंशान्मेध्यगतंदेहस्यपातकम् ॥ ६१ ॥ महातःकृपणान्पातुंयातितद्वेहमादरात् ॥ तस्मात्कथयभोविप्रवृद्धस्यममसंप्रति ॥ ६२ ॥ कोदेवोगर्भना

पा०सं०पं०

अ० १७

॥ १८ ॥

शायकित्तीर्थचक्षर्मभवेत् ॥ यूर्यसर्वगताः श्रेष्ठाः समाधिध्यानतत्पराः ॥ ६३ ॥ सर्वतीर्थावगाहेन कृतपुण्यात्मनोमलाः ॥ यथावच्छृण्वतेमह्यं श्रद्धधानायावि
 स्तरात् ॥ ६४ ॥ कथयस्वप्रसादेन सर्वतीर्थविचक्षण ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ शृणुराजेंद्रवक्ष्यामियत्पृष्टं तीर्थसेवनम् ॥ ६५ ॥ कस्यदेवस्य कृपयाग
 र्भनिर्वारणं भवेत् ॥ सेव्यः श्रीरामचंद्रोसौ सारस्वरनाशकः ॥ ६६ ॥ पूज्यः स एव भगवान् पुरुषोत्तमसंज्ञकः ॥ नानापुयोंमया दृष्टाः सर्वपापक्षयंकराः ॥ ६७ ॥
 अयोध्यासरयूस्तापी तथा द्वारहरेः परम् ॥ अवंतीविमलाकांचीरेवासागरगामिनी ॥ ६८ ॥ गोकर्णहाटकाख्यं च हत्याकोटिविनाशनम् ॥ मल्लिकाख्यो महा
 शैलो मोक्षदः पश्यतां नृणाम् ॥ ६९ ॥ यत्रागेषु नृणां तोयं इयमां वानिर्मलं भवेत् ॥ पातकस्यापहारी दंमया दृष्टं तु तीर्थकम् ॥ ७० ॥ मया द्वा रवती दृष्टा सुरासुर
 निषेविता ॥ गोमतीयत्रवर्हति साक्षाद्ब्रह्मजलाशुभा ॥ ७१ ॥ यत्र स्वापोलयः प्रोक्तो मृतिमोक्ष इति श्रुतिः ॥ यस्यां संवसतां नृणां न कलिः प्रभवेत् क्वचित् ॥ ७२ ॥
 चक्रां कायत्रपापाणामानवा अपि चक्रिणः ॥ पशवः कीटपक्ष्याद्याः सर्वे च क्रशरीरिणः ॥ ७३ ॥ त्रिविक्रमो वसेद्यस्यां सर्वलोकैकपालकः ॥ सापुरीतु महापुण्ये
 र्मेया हृगोचरीकृता ॥ ७४ ॥ कुरुक्षेत्रमया दृष्टं सर्वहत्यापनोदनम् ॥ स्यमंतपंचकं यत्र महापातकनाशनम् ॥ ७५ ॥ वाराणसीमया दृष्टा विश्वनाथकृता ल
 या ॥ यत्रोपदिशते मंत्रतारकं ब्रह्मसंज्ञितम् ॥ ७६ ॥ यस्यां मृताः कीटपतंगभृंगाः पश्चादयो वा सुरयो न यो वा ॥ स्वकर्मसंभोगमुखविहाय गच्छंति कैलासमती
 तदुःखाः ॥ ७७ ॥ मणिकर्णित्तीर्थं त्रतीर्थं यस्यामुत्तरवाहिनी ॥ करोति संसृते र्वैधच्छेदं पापकृतामपि ॥ ७८ ॥ कपदिनः कुंडलिनः संप्रभूपाधरावराः ॥ गजचर्म
 परीधानावसति गतदुःखाः ॥ ७९ ॥ कालभैरवनामात्रकरोति यमशासनम् ॥ न करोति नृणां वार्तायमोदं डधरः प्रभुः ॥ ८० ॥ एतादृशीमया दृष्टा काशी
 विश्वेश्वराकिता ॥ अनेकान्यपि तीर्थानि मया दृष्टानि भूमिषु ॥ ८१ ॥ परमेकं महच्चित्रं यदृष्टं नीलपर्वते ॥ पुरुषोत्तमसांनिध्ये तत्र काप्यक्षिगोचरम् ॥ ८२ ॥
 इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे ब्राह्मणसमागमो नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ राजस्त्वं शृणुय
 दृष्टं नीलपर्वतसत्तमे ॥ यच्छ्रद्धधानाः पुरुषायांति ब्रह्मसनातनम् ॥ १ ॥ मया पर्यटता तत्र गतं नीलाभिधेगिरौ ॥ गंगासागरतोयेन क्षालितप्रांगणे सुदुः ॥ २ ॥
 तत्र भिल्ला मया दृष्टाः पर्वताग्रे धनुर्भूतः ॥ चतुर्भुजा मूलफले भक्ष्ये निर्वाहितकृमाः ॥ ३ ॥ तदा मे मनसि निप्रसंशयः सुमहानभूत् ॥ चतुर्भुजाः किमेते वै धनुर्बाण
 धरानराः ॥ ४ ॥ वैकुण्ठवासिनारूपं दृश्यते विजितात्मनाम् ॥ कथमेतैरुपालंघ्यं ब्रह्माद्यैरपि दुर्लभम् ॥ ५ ॥ शंखचक्रगदाशार्ङ्गपद्मोच्छसितपाणयः ॥ वनमा
 ला परीतांगा विष्णुभक्ता इवांतिके ॥ ६ ॥ संशयाविष्टचित्तेन मया पृष्टं तदा नृप ॥ यूर्यकेवतयुष्माभिर्लब्धं चातुर्भुजं कथम् ॥ ७ ॥ तदा तैर्वैदुहास्यं तु कृत्वा मां प्र

प० पु०

॥ १९ ॥

तिभाषितम् ॥ ब्राह्मणोयंनजानातिर्पिंडमाहात्म्यमद्भुतम् ॥ ८ ॥ इति श्रुत्वाऽवदं चार्हकः पिंडः कस्य दीयते ॥ तन्मम ब्रूत धर्मिष्ठाश्चतुर्भुजशरीरिणः ॥ ९ ॥ त
दामद्वाक्यमाकर्ण्य कथितं तैर्महात्मभिः ॥ सर्वतत्र तु यद्भुतं चतुर्भुजभवादिकम् ॥ १० ॥ ॥ किराता ऊचुः ॥ ॥ शृणु ब्राह्मण वृत्तांतमस्माकं पृथुकः शिशुः ॥
नित्यं जंबूफलादीनि भक्षयन्कीडया चरन् ॥ ११ ॥ एकदारममाणस्तु गिरिशृंगमनोरमम् ॥ समारोह शिशुभिः समं तात्परिवारितः ॥ १२ ॥ तदा
तत्र ददर्शाहं देवाय तनमद्भुतम् ॥ गारुत्मतादिमणिभिः खचितं स्वर्णभित्तिकम् ॥ १३ ॥ स्वर्कात्यातिमिरश्रेणीं दारयद्रविवद्भृशम् ॥ दृष्ट्वा विस्मयमापे
देकिमिदं कस्य वै गृहम् ॥ १४ ॥ गत्वा विलोकयामीति किमिदं महतां पदम् ॥ इति संचित्य गेहां तर्जगाम बहुभाग्यतः ॥ १५ ॥ ददर्श तत्र देवं शुं सुरासुरनम
स्कृतम् ॥ किराटहारकेयूरग्रैवेयाद्यैर्विराजितम् ॥ १६ ॥ मनोहरावतंसौ च धारयंतं सुनिर्मलौ ॥ पादपद्मे तु लसिकागंधमत्तपडं प्रिके ॥ १७ ॥ शंखच
क्रगदाशार्ङ्गपद्माद्यैर्मूर्तिसंयुतैः ॥ उपासितां प्रिं श्रीमूर्तिं नारदाद्यैः सुसेवितम् ॥ १८ ॥ केचिद्वायंति नृत्यंति हसंति परमाद्भुतम् ॥ प्रीणयंति महाराजं सर्वलो
कैकवंदितम् ॥ १९ ॥ हरिं वीक्ष्य मदीयोर्भस्तत्र संजग्मि वान्मुने ॥ देवास्तत्र विधायोच्चैः पूजां धूपादिसंयुताम् ॥ २० ॥ नैवेद्यं श्रीप्रियस्यायै कृत्वा नीराज
नंततः ॥ जग्मुः स्वस्वंगृहं राजन्कृपां पश्यंत आदरात् ॥ २१ ॥ महाभाग्यवशात्तेन प्राप्तं नैवेद्यसिक्थकम् ॥ पतितं ब्रह्मदेवाद्यैर्दुर्लभं सुरमातुषैः ॥ २२ ॥
तद्रक्षणं च कृत्वा यो श्रीमूर्तिमवलोक्य च ॥ चतुर्भुजत्वमाप्तं वै पृथुकेन सुशोभिना ॥ २३ ॥ तदा स्माभिर्युग्मं प्राप्नोति वालको वीक्षितो मुहुः ॥ चतुर्भुजत्वं संप्रा
प्तः शंखचक्रादिधारकः ॥ २४ ॥ अस्माभिः पृष्टमेतस्य किमेतज्जातमद्भुतम् ॥ तदा प्रोवाच नः सर्वान्वालकः परमाद्भुतम् ॥ २५ ॥ शिखराग्रे गतः पूर्व
तत्र दृष्टः सुरेश्वरः ॥ तत्र नैवेद्यसिक्थं तु मया प्राप्तं मनोहरम् ॥ २६ ॥ तस्य भक्षणमात्रेण कारणेन तु संप्राप्तम् ॥ चतुर्भुजत्वं संप्राप्तो विस्मयेन समान्वि
तः ॥ २७ ॥ तच्छ्रुत्वा तु वचस्तस्य सद्यः संप्राप्तविस्मयैः ॥ अस्माभिरप्यसौ दृष्टो देवः परमदुर्लभः ॥ २८ ॥ अत्रादिकं तत्र भुक्तं सर्वस्वादसमन्वितम् ॥
अयं चतुर्भुजजाता देवस्य कृपया पुनः ॥ गत्वा त्वमापि देवस्य दर्शनं कुरु सत्तम ॥ २९ ॥ भुक्त्वा तत्रात्रासिक्थं तु भवविप्रचतुर्भुजः ॥ त्वया पृष्टं यदा श्रूयंत
दुक्तं वाडवर्षभ ॥ ३० ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे ब्राह्मणोपदेशो नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥
इति श्रुत्वा तु तद्वाक्यं भिन्नानामहमद्भुतम् ॥ अत्याश्चर्यमिदं मत्वा प्रहृष्टो भवामित्युत ॥ १ ॥ गंगासागरसंयोगे स्नात्वा पुण्यकलेवरः ॥ शृंगमारुरुहे तत्र म
णिमणिमयचित्रितम् ॥ २ ॥ तत्रापश्यं महाराज देवं देवादिवंदितम् ॥ नमस्कृत्वा कृतार्थोऽहं जातो ब्रह्मप्राशननेन च ॥ ३ ॥ चतुर्भुजत्वं संप्राप्तः शंखचक्रादि
चित्रितम् ॥ पुरुषोत्तमदर्शनेन पुनर्गर्भमाविशम् ॥ ४ ॥ राजंस्त्वमापि तत्राशुगच्छनीलाभिर्धगिरिम् ॥ कृतार्थं कुरु चात्मानं गर्भे दुःखविषजितम् ॥ ५ ॥

पा० ख० प०

अ० १९

॥ १९ ॥

इत्याकर्ण्यवचस्तस्यवाडवाभ्यस्यधीमतः ॥ पप्रच्छहृष्टगात्रस्तुतीर्थयात्राविधिंमुनिम् ॥ ६ ॥ राजोवाच ॥ साधुविप्राभ्यहेसाधोत्वयाप्रो
 केममानव ॥ पुरुषोत्तममाहात्म्यंशृण्वतांपापनाशनम् ॥ ७ ॥ ब्रूहितीर्थयात्रायांविधिंश्रुतिसमन्वितम् ॥ विधिनाकेनसंपूर्णफलप्राप्तिर्नृणांभवे
 त् ॥ ८ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामितीर्थयात्राविधिंशुभम् ॥ येनसंप्राप्यतेदेवःसुरासुरनमस्कृतः ॥ ९ ॥ बलीपलितदेहोवायो
 वनेनान्वितोपिवा ॥ ज्ञात्वामृत्युमनिस्तीर्यहरिंशरणमाव्रजेत् ॥ १० ॥ तत्कीर्तनेतच्छ्रवणवेदनेतस्यपूजने ॥ मतिरेवप्रकर्तव्यानान्यत्रवनितादि
 षु ॥ ११ ॥ सर्वैश्वरमालोक्यक्षणायासुदुःखदम् ॥ जन्ममृत्युजरातीतंभक्तिवल्लभमच्युतम् ॥ १२ ॥ क्रोधात्कामाद्रयाद्वेपाहोभादंभान्नरःपुनः ॥
 यथाकथंदिद्विभजन्नसदुःखंसमश्नुते ॥ १३ ॥ सहरिर्जायतेसाधुसंगमात्पापवर्जितात् ॥ येषांकृपातःपुरुषाभवन्त्यसुखवर्जिताः ॥ १४ ॥ तेषाधवःशांतरागाःकाम
 लोभविवर्जिताः ॥ ब्रुवंतियन्महाराजतत्संसारनिवर्तकम् ॥ १५ ॥ तीर्थेषुलभ्यतेसाधूरामचंद्रपरायणः ॥ यद्दर्शनंनृणांपापराशिदाहाशुशुक्षणिः ॥ १६ ॥
 तस्मात्तीर्थेषुगंतव्यंनरैःसंसारभीरुभिः ॥ पुण्योदकेषुसततंसाधुश्रेणिविराजिषु ॥ १७ ॥ तानितीर्थानिविधिनादृष्टानिप्रहरंत्यवम् ॥ तंविधिंनृपशार्दूल
 कुरुष्वश्रुतिगोचरम् ॥ १८ ॥ विरागंजनयेत्पूर्वकलत्रादिकुटुंबके ॥ असत्यभूतंतज्ज्ञात्वाहरिंतुमनसास्मरेत् ॥ १९ ॥ क्रोशमात्रंतोगत्वारामरामेति
 चब्रुवन् ॥ तत्रतीर्थादिषुस्नात्वाक्षौरंकुर्याद्विधानवित् ॥ २० ॥ मनुष्याणांचपापानितीर्थानिप्रतिगच्छताम् ॥ केशानाश्रित्यतिष्ठंतितस्माद्रूपनमाच
 रेत् ॥ २१ ॥ ततोदंडंतुनिर्ग्रैथिकमंडलुमथाजिनम् ॥ बिभृयाल्लोभनिर्मुक्तस्तीर्थवेषधरोनरः ॥ २२ ॥ विधिनागच्छतांनृणांफलावासिर्विशेषतः ॥ तस्मा
 त्सर्वप्रयत्नेनतीर्थयात्राविधिंचरेत् ॥ २३ ॥ यस्यहस्तौचपादौचमनश्चैवसुसंहितम् ॥ विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफलमश्नुते ॥ २४ ॥ हरेकृष्णहरेकृष्ण
 भक्तवत्सलगोपते ॥ शरण्यभगवन्विष्णोमांपाहिबहुसंस्तुते ॥ २५ ॥ इतिब्रुवन्नसनयामनसाचहरिस्मरन् ॥ पादचारीगतिंकुर्यात्तीर्थप्रतिमहोदयः ॥ २६ ॥
 यांनेनगच्छन्पुरुषःसमभागफलंलभेत् ॥ उपानद्र्यांचतुर्थांशंगोयानेगोवधादिकम् ॥ २७ ॥ व्यवहतांतृतीयांशंसेवयाष्टमभागभाक् ॥ अनिच्छयात्रजंस्त
 त्रतीर्थमर्धफलंलभेत् ॥ २८ ॥ यथायथंप्रकर्तव्यातीर्थानामभियात्रिका ॥ पापक्षयोभवत्येवविधिदृष्ट्याविशेषतः ॥ २९ ॥ तत्रसाधून्नमस्कुर्यात्पादवर्द
 नसेवने ॥ तद्द्वाराहरिभक्तिर्हिप्राप्यतेपुरुषोत्तमे ॥ ३० ॥ इतितीर्थविधिःप्रोक्तःसमासेननविस्तरात् ॥ पूर्वविधिसमाश्रित्यगच्छत्वंपुरुषोत्तमम् ॥ ३१ ॥
 तुभ्यंतुष्टोमहाराजदास्यतेभक्तिमच्युतः ॥ यथासंसारनिर्वाहःक्षणादेवभविष्यति ॥ ३२ ॥ तीर्थयात्राविधिंश्रुत्वासर्वपातकनाशनम् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्य

१ जन्मदुःखजरातीतम्-इ० पा० । २ स हरिर्जायते-इ०, स हरिः प्राप्यते-इ० च पा० ।

३ अन्धादिपानेन ।

४ ययोक्तंभागफलमित्यर्थः ।

५० पु०
॥ २० ॥

उभेभ्यः पुरुषर्षभ ॥ ३३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य वदं चरणौ महान् ॥ तत्तीर्थदर्शनोत्सुक्यविह्वलीकृतमानसः ॥ ३४ ॥ आदिदे-
शनिजामात्यं मंत्रवित्तममुत्तमम् ॥ तीर्थयात्रेच्छया सर्वान्सहनेतुं मनोदधत् ॥ ३५ ॥ मंत्रिण्योरजनान्सर्वानादिशत्स्वमाज्ञया ॥ पुरुषोत्तमपादाब्जदर्शन-
प्रीतिहेतवे ॥ ३६ ॥ येमदीयेपुरेलोकायेचमद्वाक्यकारकाः ॥ सर्वेनिर्यातुमत्पुर्यामयासहनरोत्तमाः ॥ ३७ ॥ येतुमद्वाक्यमुल्लंघ्यस्थास्यन्ति पुरुषागृहे ॥
तेदं ड्यायमदंडेन पापिनोऽधर्महेतवः ॥ ३८ ॥ किं तेन सुतवृंदेन बाधवैः किं सुदुर्नयैः ॥ येनैतद्वृष्टः स्वचक्षुर्भ्यां पुण्यदः पुरुषोत्तमः ॥ ३९ ॥ सूकरीयूथवत्तेषां
प्रसूतिर्विदप्रभक्षिका ॥ येषां पुत्राश्च पौत्रावाहरिं न शरणंगताः ॥ ४० ॥ यो देवो नाममात्रेण सर्वान्पावयितुं क्षमः ॥ तं नमस्कुरुतः क्षिप्रं मदीयाः प्रकृति-
व्रजाः ॥ ४१ ॥ इति वाक्यं मनोहारिभगवद्गुणमुंफितम् ॥ प्रजहर्षमहामात्य उत्तमः सत्यनामधृक् ॥ ४२ ॥ हस्तिनं वरमारोप्य पटहेन व्यघोपयत् ॥ यदा
दिष्टं नृपेणे हतीर्थयात्रां समिच्छता ॥ ४३ ॥ गच्छंतु त्वरितालोकाराज्ञासहमहागिरिम् ॥ दृश्यतां पापसंहारी पुरुषोत्तमनामधृक् ॥ ४४ ॥ क्रियतां सर्वसंसारसा-
गरो गोष्पदं पुनः ॥ भूष्यतां शंखचक्रादिचिह्नैः स्वस्वतनुर्नरैः ॥ ४५ ॥ इत्यादि बोधयामास राजाज्ञादिष्टं दद्रुतम् ॥ सचिवैरधुनाथां प्रिध्याननिर्वारितश्रमः ॥ ४६ ॥
तच्छ्रुत्वा ताः प्रजाः सर्वा आनंदरससंभृताः ॥ मनोदधुः स्वनिस्तारे पुरुषोत्तमदर्शनात् ॥ ४७ ॥ निर्ययुर्ब्राह्मणास्तत्र शिष्यैः सह गुरुषेपिणः ॥ आशिषं वरदानाभ्यां
ददता भूमिंप्रति ॥ ४८ ॥ क्षत्रियाधन्विनो वीरवैश्यावस्तुक्रयाश्रिताः ॥ शूद्राः संसारनिस्तारहर्षितस्वीयविग्रहाः ॥ ४९ ॥ रजकाश्चर्मकाः शौद्राः किराताभि-
त्तिकारकाः ॥ सूचीवृत्त्याचजीवंतस्तांबूलक्रयकारकाः ॥ ५० ॥ तालवाद्यधरायेच ये चरंगोपजीविनः ॥ तैलविक्रयिणश्चैव वस्त्रविक्रयिणस्तथा ॥ ५१ ॥ सूताव-
दंतः पौराणीवातार्हर्षसमान्विताः ॥ मागधावंदिनस्तत्र निर्गता भूमिपाज्ञया ॥ ५२ ॥ भिषग्वृत्त्याचजीवंतस्तथा पाशककोविदाः ॥ पाकस्वादुरसाभिज्ञाहास्यवा-
क्यानुरंजकाः ॥ ५३ ॥ ऐंद्रजालिकविद्याभ्रास्तथावार्तासुकोविदाः ॥ प्रशंसंतो महाराजं निर्ययुः पुरमध्यतः ॥ ५४ ॥ राजापितत्रनिर्वर्त्य प्रातः संध्यादिकाः क्रियाः ॥
ब्राह्मणतापसश्रेष्ठमानिनायसुनिर्मलम् ॥ ५५ ॥ तदाज्ञायामहाराजो निर्जगाम पुराद्वहिः ॥ लोके रनुगतो राजावभौ चंद्रइवोडुभिः ॥ ५६ ॥ क्रोशमात्रं स गत्वाथ शौ-
रं कृत्वा विधानतः ॥ दंडकमंडलुं विभ्रन्मृगचर्म तथा शुभम् ॥ ५७ ॥ शुभवेषेण संयुक्तो हरिध्यानपरायणः ॥ कामक्रोधादिरहितमनो विभ्रन्महायशः ॥ ५८ ॥ तदा
दुंदुभयोभेयं आनकाः पणवास्तथा ॥ शंखवीणादिकाश्चैवाभ्यातास्तद्वादकैर्मुहुः ॥ ५९ ॥ जयदेवेश दुःखघ्न पुरुषोत्तमसंज्ञित ॥ दर्शयस्व तनुं मय्यवर्द्धतो
निर्ययुर्जनाः ॥ ६० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेरत्नग्रीवस्य तीर्थप्रयाणं नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥

पा० सं० ५०
अ० १९

॥ २० ॥

॥ सुप्रतिरुवाच ॥ ॥ अथप्रयातेभूपालेसर्वलोकसमन्विते ॥ महाभागैर्वैष्णवैश्चायकैःकृष्णकीर्तनम् ॥ १ ॥ शुश्रावासौमहाराजोमार्गे
गोविंदकीर्तनम् ॥ जयमाधवभक्तानांशरण्यपुरुषोत्तम ॥ २ ॥ मार्गेतीर्थान्यनेकानिकुर्वन्पश्यन्महोदयम् ॥ तापसब्राह्मणात्तेषामहिमानमथा
शृणोत् ॥ ३ ॥ विचित्रविष्णुवार्ताभिर्विनोदितमनानृपः ॥ मार्गेमार्गेमहाविष्णुगोपयामासगायकान् ॥ ४ ॥ दीनाधिकृपणानांचपंगूनांवासनो
चितम् ॥ दानंददौमहाराजोबुद्धिमान्विजितेन्द्रियः ॥ ५ ॥ अनेकतीर्थविरजमात्मानंभव्यतांगतम् ॥ कुर्वन्पश्यौस्वीयलोकैर्हरेरिध्यानपरायणः ॥ ६ ॥
नृपोगच्छन्ददशभिर्नर्दीपापप्रणाशिनीम् ॥ चक्रांकितप्रावयुतांमुनिमानसनिर्मलाम् ॥ ७ ॥ अनेकमुनिवृंदानां बहुश्रेणिविराजिताम् ॥ सारसादिपतत्री
णांकुजितैरुपशोभिताम् ॥ ८ ॥ दृष्ट्वापप्रच्छविप्राश्च्यंतापसंधर्मकोविदम् ॥ अनेकतीर्थमाहात्म्यविशेषज्ञानजुंभितम् ॥ ९ ॥ स्वामिन्केयनदीपुण्यामुनि
वृन्दनिषेविता ॥ करोतिममचित्तस्यप्रमोदभरनिर्भरम् ॥ १० ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यराजराजस्यधीमतः ॥ वक्तुं प्रचक्रमेविद्वांस्तीर्थमाहात्म्यमुत्तम
म् ॥ ११ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ गंडकीयंनदीराजन्सुरासुरनिषेविता ॥ पुण्योदकपरीवाहहतपातकसंचया ॥ १२ ॥ दर्शनान्मानसंपापंस्पर्शनात्क
र्मजंदहेत् ॥ वाचिकंस्वीयतोयस्यपानतःपापसंचयम् ॥ १३ ॥ पुरादृष्ट्वाप्रजानाथःप्रजाःसर्वाविप्रावनीः ॥ स्वगंडविमुपोनेकपापघ्नीसृष्टवानिमां ॥ १४ ॥
एनानदीयेपुण्योदांस्पृशंति सुतरंगिणीम् ॥ तेगर्भभाजनैवस्युरपिपापकृतोनराः ॥ १५ ॥ अस्यांभवायेचाइमानश्चक्रचिह्नैरलंकृताः ॥ तेसाक्षाद्भगवंतोहिस्व
स्वरूपधराःपराः ॥ १६ ॥ शिलांसंपूजयेद्यस्तुनित्यंचक्रयुतानरः ॥ नजातुसजनन्यावैजठरंसमुपाविशेत् ॥ १७ ॥ पूजयेद्योनरोधीमाञ्छालग्रामशिलां
वराम् ॥ तेनाचारवताभाव्यंदंभलोभवियोगिना ॥ १८ ॥ परदारपरद्रव्यविमुखेनररेणहि ॥ पूजनीयःप्रयत्नेनशालग्रामःसचक्रकः ॥ १९ ॥ द्वारवत्यांभवं
चक्रंशिलावैगंडकीभवा ॥ पुंसांक्षणाद्धरस्येवपापंजन्मशतार्जितम् ॥ २० ॥ अपिपापसहस्राणांकर्तातावन्नरोभवेत् ॥ शालग्रामशिलातोयंपीत्वापूतोभवे
त्क्षणात् ॥ २१ ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यःशूद्रोवेदपथिस्थितः ॥ शालग्रामंपूजयित्वागृहस्थोमोक्षमाप्नुयात् ॥ २२ ॥ नजातुचित्त्रियाकार्यंशालग्रामस्यपूज
नम् ॥ भर्तृहीनाथसुभगास्वर्गलोकहितैषिणी ॥ २३ ॥ मोहात्स्पृष्ट्वापिमहिलाजन्मशालगुणान्विता ॥ हित्वापुण्यसमूहंसासत्वरंनरकंत्रजेत् ॥ २४ ॥ स्त्री
पाणिमुक्तपुष्पाणिशालग्रामशिलोपरि ॥ पर्वराधिकपातानिवदंतिब्राह्मणोत्तमाः ॥ २५ ॥ चंदनविषसंकाशंकुसुमंवज्रसंनिभम् ॥ नैवेद्यकालकूटाभंभवेद्भ
गवतःकृतम् ॥ २६ ॥ तस्मात्सर्वात्मनात्याज्यःस्त्रियास्पर्शःशिलोपरि ॥ कुर्वतीयातिनरकंयावदिद्राश्चतुर्दश ॥ २७ ॥ अपिपापसमाचारोब्रह्महत्यायुतो

५० पु०
॥ २१ ॥

पिवा ॥ शालग्रामशिलातोयंपीत्वायाति परांगतिम् ॥ २८ ॥ तुलसीचंदनवारिशंखोपंथाचक्रकम् ॥ शिलाताम्रस्यपात्रंतुविष्णोर्नामपदामृतम् ॥ २९ ॥
पदामृतंतुनवभिः पापराशिप्रदाहकम् ॥ वदति मुनयः शान्ताः सर्वशालग्रामार्थकोविदाः ॥ ३० ॥ सर्वतीर्थपरिस्नानात्सर्वकृतसमर्चनात् ॥ पुण्यं भवति यद्वाज
न्विदोर्विदोस्तदुदुतम् ॥ ३१ ॥ शालग्रामशिलायत्रपूज्यते पुरुषोत्तमैः ॥ तत्र योजनमात्रं तु तीर्थकोटि समन्वितम् ॥ ३२ ॥ शालग्रामाः समाः पूज्याः समेषु
द्वितयं न हि ॥ विषमा एव संपूज्या विषमेषु त्रयं न हि ॥ ३३ ॥ द्वारावती भवंचक्रं तथा वेगंडकी भवम् ॥ उभयोः संगमो यत्र तत्र गंगा समुद्रगा ॥ ३४ ॥ रूक्षाः कुर्व
ति पुरुषानां युः श्रीवलवर्जितान् ॥ तस्मात्स्निग्धामनोहारिरूपिण्योददति श्रियम् ॥ ३५ ॥ आयुष्कामो नरो यस्तु धनकामो हियः पुमान् ॥ पूजयन् सर्वमा
प्रोति पारलौकिकमैहिकम् ॥ ३६ ॥ प्राणांतकाले पुंसस्तु भवेद्भाग्यवतो नृप ॥ वाचिनामहरेः पुण्यं शिलाद्विददति दंतिके ॥ ३७ ॥ गच्छत्सु प्राणमार्गेषु य
स्य विश्रंभतोपि चेत् ॥ शालग्रामशिला स्फूर्तिस्तस्य मुक्तिर्न संशयः ॥ ३८ ॥ पुरा भगवता प्रोक्तं मंजरीपायधीमते ॥ ब्राह्मणान्यासिनः स्निग्धाः शालग्राम
शिलास्तथा ॥ ३९ ॥ स्वरूपत्रितयं मह्यमेतद्विश्रितं मंडले ॥ पापिनां पापनिर्हारं कर्तुं धृतमुदं चता ॥ ४० ॥ निंदति पापिनो ये वा शालग्रामशिलां स
कृत् ॥ कुंभीपाके पचंत्याशु यावदाधृतं संप्लवम् ॥ ४१ ॥ पूजां समुद्यतं कर्तुं यो वारयति मूढधीः ॥ तस्य मातापिता वंधुवर्गानरकभागेनः ॥ ४२ ॥ यो वा
कथयति प्रेष्ठशालग्रामार्चनं कुरु ॥ सकृत्तार्थो न यत्याशु वैकुण्ठं स्वस्य पूर्वजान् ॥ ४३ ॥ अत्रैवोदाहरंतीमिति हासं पुरातनम् ॥ मुनयो वीतरागाश्च कामक्रोध
विवर्जिताः ॥ ४४ ॥ पुरा कीकटसंज्ञैवेदेशे धर्मविवर्जिते ॥ आसीत्पुल्कसजातीयो नरः शबरसंज्ञितः ॥ ४५ ॥ नित्यं जंतुवधोद्युक्तः शरासनधरो मुहुः ॥ ती
र्थप्रतियियासूनां बलाद्भरति जीवितम् ॥ ४६ ॥ अनेकप्राणिहत्याकृत्परस्वेनिरतः सदा ॥ सदारगादिसंयुक्तः कामक्रोधादिसंयुतः ॥ ४७ ॥ विचर
त्यनिशं भिमिव नेप्राणिवधं करः ॥ विषसं सक्तबाणाग्ररूढचापगुणोद्भुरः ॥ ४८ ॥ सकदापर्यटन्त्याधः प्राणिमात्रभयं करः ॥ कालं प्राप्तं न जानाते समीपेऽप्यु
ग्रमानसः ॥ ४९ ॥ यमदूतास्तु संप्राप्ताः पाशमुद्गरपाणयः ॥ ताम्रकेशादीर्पनसालंबं दृष्ट्वा भयानकाः ॥ ५० ॥ इयमालोहस्यनिगडाच्चित्रतोमोहका
रकाः ॥ बभ्रंतु पापिनं ह्येनं प्राणिमात्रभयं करम् ॥ ५१ ॥ कदाचिन्मनसानां प्राणिमात्रोपकारकः ॥ परदारपरद्रव्यपरद्रोहपरायणः ॥ ५२ ॥ एतस्य जिह्वा
महती महानिष्कासयाम्यतः ॥ एकोवदति चैतस्य चक्षुरुत्पाटयाम्यहम् ॥ ५३ ॥ एकोवदति चैतस्य करोकुंतामि पापिनः ॥ अन्योवदत्यहं कर्णो कर्तयामि दुरात्म
नः ॥ ५४ ॥ एवं वदतः सुभृशं दन्तेर्दन्तानि पीडकाः ॥ आगत्य तं दुरात्मानं सायुधास्तस्थुरुन्मदाः ॥ ५५ ॥ एकोऽतस्तदा सत्पुरुषं धृत्वा दशत्पदे ॥ सदृष्टमात्रः सहसा ग

पा० ख० पं०
अ० २०

॥ २१ ॥

तासुःपर्यजायत ॥६६॥ तदा तं लोहपाशेन बद्धा ते यमर्किकराः ॥ कशाभिस्ताडयामासुर्मुद्गरैः प्राहरन्कुथा ॥६७॥ अहो दुष्टदुरात्मस्त्वं कदाचिन्नाचरः शुभम् ॥ म
 नसापि यतस्त्वां वैक्षेप्यामो रोरवेषु च ॥६८॥ त्वरूमांसं वायसारो द्राभक्षयिष्यति वैकुथा ॥ आजन्मतस्तु भवतानकृतं हरिसेवनम् ॥६९॥ त्वया कलत्रपुत्राद्यादो
 हं कृत्वा सुपोषिताः ॥ न कदाचित्स्मृतो देवः पापहारी जनार्दनः ॥६०॥ तस्मात्त्वां लोहशंको वा कुंभी पाके च रोरवे ॥ धर्मराजाज्ञया सर्वे नेष्यामो बहुताडनैः ॥६१॥
 एवमुक्त्वा यदाने तु समेच्छन् यमर्किकराः ॥ तावत्प्राप्तो महाविष्णुचरणपञ्जरायणः ॥६२॥ यमदूतास्तदा दृष्ट्वा वैष्णवेन महात्मना ॥ पाशमुद्गरदंडादिदु
 ष्टायुधधरा गणाः ॥६३॥ पुलकसं लोहनिगडैर्बद्धा यातुं समुद्यताः ॥ बन्धबन्धप्रसच्छिन्धिभिन्धिभिन्धीति वादिनः ॥६४॥ तदा कृपालुस्तत्प्रेक्ष्य पद्मनाभ
 परायणः ॥ अत्यंतकृपया युक्तं चेत्तत्तत्र तदा करोत् ॥६५॥ असौ महादुष्टपीडां मायातुममसन्निधौ ॥ मोचयाम्यहमद्यैव यमदूतेभ्य एव च ॥६६॥ इति कृ
 त्वा मर्तितस्मिन् कृपायुक्तो मुनीश्वरः ॥ शालग्रामशिलां हस्ते गृहीत्वा स्य गतोऽतिके ॥६७॥ तस्य पादोदकं पुण्यं तुलसीदलमिश्रितम् ॥ मुखे विनिक्षिपन्क
 र्णैरामनामजजापह ॥६८॥ तुलसीमस्तके तस्य धारयामास वैष्णवः ॥ शिलां हृदि महाविष्णोर्धृत्वा प्राह सर्वेष्णवः ॥६९॥ गच्छंतु यमदूता वैयातना सुप
 रायणाः ॥ शालग्रामशिलास्पृशो दहतात्पातकं महत् ॥७०॥ इत्युक्तवति तस्मिन् नैव गणाविष्णोर्महाद्रुताः ॥ आययुस्तस्य सर्वे धे शिलास्पृशो द्रुता इ
 सः ॥७१॥ पीतवस्त्राः शंखचक्रगदापद्मविराजिताः ॥ आगत्य मोचयामासुर्लोहपाशादुरासदात् ॥७२॥ मोचयित्वा महापापकारकं पुलकसं नरम् ॥ ऊचुः
 किमर्थं बद्धोऽयं वैष्णवः पूज्यदेहभृत् ॥७३॥ कस्याज्ञा कारकायूर्यं यदधर्मप्रकारकाः ॥ मुंचंतु वैष्णवं त्वेन किमर्थं विधृतो ह्ययम् ॥७४॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य जग
 दुर्यमर्किकराः ॥ धर्मराजाज्ञया प्राप्ताने तु पापिनमुद्यताः ॥७५॥ नासौ कदाचिन्मनसा प्राणिमात्रोपकारकः ॥ प्राणिहत्या महापापकारी दुष्टशरीरभृत् ॥७६॥
 नृन्वहं स्तुतिर्यथात्रायां गच्छतोऽसौ यलुंठयत् ॥ परदाररतो नित्यं सर्वपापधिकारकः ॥७७॥ तस्मान्नेतुं वयं प्राप्ताः पापिनं पुलकसं नरम् ॥ भवद्विर्मोचितः
 कस्मादकस्मादागतैर्भटैः ॥७८॥ ॥ विष्णुदूता ऊचुः ॥ ॥ ब्रह्महत्यादिकं पापं प्राणिकोटिबोधवत् ॥ शालग्रामशिलास्पृशः सर्वदहाति तत्क्षणा
 त् ॥७९॥ रामेति नाम यच्छ्रोत्रे विश्रंभादां गतं यदि ॥ करोति पापसंदाहं तूळं बह्विकणो यथा ॥८०॥ तुलसीमस्तके यस्य शिलाहृदि मनोहरा ॥
 मुखे कर्णेथ वारामनाममुक्तस्तदैव सः ॥८१॥ तस्मादनेन तुलसीमस्तके विधृतापुरा ॥ श्रावितं रामनामा शुशिलाहृदि सुधारिता ॥८२॥ तस्मा

१ गंडक्याः-इ० पा० । २ एतत्पूर्वम्-“मुंचंतु वैष्णवं त्वेन किमर्थं विधृतो ह्ययम्” इ० पा० ।

३ जिगीषतं व्यलुंठयत्-इ० पा० । ४ ब्रह्महत्याकरो वास्तु प्राणिकोट्यपकारकः-इ० पा० ।

५ जपितम्-इ० पा० ।

५

प० पु०
॥ २२ ॥

त्पापसमूहोऽस्य दग्धः पुण्यकलेवरः ॥ यास्य ते परमं स्थानं पापिनायत्सु दुर्लभम् ॥ ८३ ॥ वर्षायुतं तत्र भुक्त्वा भोगान्सर्वमनोहरान् ॥ भोक्ते जन्मसंप्राप्य स
माराध्य जगद्गुरुम् ॥ ८४ ॥ प्राप्स्यते परमं स्थानं सुरासुरसु दुर्लभम् ॥ न ज्ञातो महिमा सम्यक्छिन्नायाः परमेष्ठिनः ॥ ८५ ॥ दृष्टास्पृष्टा चितावापि सर्वपापह
राक्षणात् ॥ इत्युक्त्वा विरताः सर्वे महाविष्णोर्गणमुदा ॥ ८६ ॥ याम्यास्ते किं करारान्ने कथयामासुरदुतम् ॥ वैष्णवो हर्षमापेदे रघुनाथ परायणः ॥ ८७ ॥
मुक्तोऽसौ यमपाशाच्च ग्रामेऽप्यति परं पदम् ॥ तदा जगाम विमलं किंकिणीजालमंडितम् ॥ ८८ ॥ विमानं देवलोकात्तु मनोहारि महाद्रुतम् ॥ तत्रारुह्य गतः स्वर्गमहापु
ण्यैर्निषेवितम् ॥ ८९ ॥ भोगान्भुक्त्वा सविपुलानां जगाम महीतलम् ॥ काश्चिज्जन्मसमासाद्य शुचिवाडवस्तु कुले ॥ ९० ॥ आराध्य जगतामीशं गतवान् परमं पदम् ॥
स पापी साधुसंगत्या शालग्रामशिलां स्पृशन् ॥ ९१ ॥ महापीडा विनिर्मुक्तो गतवान् परमं पदम् ॥ मया ते भित्तिराजन्गण्डकी चरितं महत् ॥ ९२ ॥ श्रुत्वा विमुच्य
ते पापैर्भुक्तिमुक्तिचिंदाति ॥ ९३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे रामाश्वमेधे शेषवात्स्यायनसंवादे गण्डकीमाहात्म्यं नाम विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ७४ ॥
॥ सुमतिरुवाच ॥ एतन्माहात्म्यमनुलं गंडक्याः कर्णगोचरम् ॥ कृत्वा कृतार्थमात्मानमन्यत नृपोत्तमः ॥ १ ॥ स्नात्वा तीर्थेऽपि तृणान् सर्वान् सं
तर्प्य जहृषेमहान् ॥ शालग्रामशिलापूजां कुर्वन्वाडववाक्यतः ॥ २ ॥ चतुर्विंशच्छिलास्तत्र गृहीत्वा स नृपोत्तमः ॥ पूजयामास प्रेम्णा च चंदनाद्युपचार
कैः ॥ ३ ॥ तत्र दानानि दत्त्वा च दीनां धेभ्यो विशेषतः ॥ गंतुं प्रचक्रमे राजा पुरुषोत्तमं दिशम् ॥ ४ ॥ एवं क्रमेण संप्राप्तो गंगासागरसंगमम् ॥ कृत्वा शिगो
चरं तं च ब्राह्मणं पृष्ट्वा मुदा ॥ ५ ॥ स्वामिन्वद कथं हरे नीलाख्यः पर्वतो महान् ॥ पुरुषोत्तमसंवासः सुरासुरनमस्कृतः ॥ ६ ॥ तदा श्रुत्वा महद्वाक्यं रत्नग्री
वस्य भूपतेः ॥ उवाच विस्मया विष्टो राजानं प्रति सादरम् ॥ ७ ॥ राजन्ने तत्स्थलं नीलपर्वतस्य नमस्कृतम् ॥ किमर्थं दृश्यते नैव महापुण्यफलप्रदम् ॥ ८ ॥
पुनः पुनरुवाच दंस्थलं नीलस्य भूभृतः ॥ कथं न दृश्यते राजन् पुरुषोत्तम वासभृत् ॥ ९ ॥ अत्र स्नातं भयासम्यगत्र भिक्षा शिगोचराः ॥ अनेनैव पथराजन्ना
रूढं पर्वतोपरि ॥ १० ॥ इति तद्वाक्यमाकर्ण्य विव्यमेधानसे नृपः ॥ नीलभूधरदर्शाय कुर्वन्नुत्कण्ठितमनः ॥ ११ ॥ उवाच तत्कथं विप्र दृश्येत पुरुषोत्तमः ॥
कथं वा दृश्यते नीलस्तदुपायं वदस्व नः ॥ १२ ॥ तदा वाक्यं समाकर्ण्य रत्नग्रीवस्य भूपतेः ॥ तापसो ब्राह्मणो वाक्यमुवाच नृपविस्मितः ॥ १३ ॥ गंगासा
गरसंयोगे स्नात्वा स्नाभिर्महीपते ॥ स्थातव्यं तावदेवात्र यावन्निलो न दृश्यते ॥ १४ ॥ गीयते पापहादेवः पुरुषोत्तमसंज्ञितः ॥ करिष्यते कृपामानुभक्तव
त्सलनामधृक् ॥ १५ ॥ त्यजत्यसौ नैवैभक्तान् देवदेवा शिरोमणिः ॥ अनेके रक्षिता भक्तास्तद्वायस्वमहामते ॥ १६ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य राजान्यथित

पा० सं० पं०
अ० २१

॥ २२ ॥

चेत्तसा ॥ स्नात्वागंगाब्धिसंयोगेततोशनमादधात् ॥ १७ ॥ करिष्यतिकृपांयहिदंशनेपुरुषोत्तमः ॥ पूजांकृत्वाशनंकुर्यामन्यथानशनंव्रतम् ॥ १८ ॥
 इतिकृत्वासनियमंगंगासागररोधसि ॥ गायन्हरिगुणग्राममुपवासमथाचरत् ॥ १९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ जयदीनदयाकरप्रभोजयदुःखापहमङ्गला
 ह्य ॥ जयभक्तजनार्तिनाशनकृतवर्ष्मत्रयदुष्टघातक ॥ २० ॥ अंबरीषमथवीक्ष्यदुःखितविप्रशापहतसर्वमङ्गलम् ॥ धारयन्निजकरोमुदर्शनंसंरक्षजठरा
 धिवासतः ॥ २१ ॥ दैत्यराजपितृकारितव्यथःशूलपाशजलवह्निपातनैः ॥ श्रीनृसिंहतनुधारिणात्वयारक्षितःसपदिपश्यतःपितुः ॥ २२ ॥ ग्राहवक्रप
 तिताम्रिसुद्रटंवारणेंद्रमातिदुःखपीडितम् ॥ वीक्ष्यसाधुकरुणार्द्रमानसस्त्वंगरुत्मतिकृतारुहक्रियः ॥ २३ ॥ त्यक्तपक्षिपतिरात्तचक्रकोवेगकंपयुतमालिकां
 वरः ॥ गीयसेसुभिरमुष्यनक्रतोमोचकःसपदिताद्विनाशकः ॥ २४ ॥ यत्रयत्रतवसेवकार्दनंतत्रतत्रवतदेहधारिणा ॥ पाल्यतेचभवतानिजःप्रभोपापहारीचरि
 तैर्मनोहरैः ॥ २५ ॥ दीननाथसुरमौलिहीरकाघृष्टपादतलभक्तवल्लभ ॥ पापकोटिपरिदाहकप्रभोदर्शयस्त्वनिजदर्शनंमम ॥ २६ ॥ पापकृद्यदिजनोयमागतो
 भानसेतवतथाहिदर्शय ॥ तावकावयमघौघनाशनंविस्मृतंनहिसुरासुरार्चितं ॥ २७ ॥ येवदंतितवनामनिर्मलंतेतरतिसकलापसागरम् ॥ संस्मृतिर्यदिकृता
 तदामयाप्राप्यतांसकलदुःखवारक ॥ २८ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एवंगायन्गुणान्नात्रोदिवावापिमहीपतिः ॥ क्षणमात्रंनविश्रांतोनिद्रामापनवेसुखम् ॥ २९ ॥
 गायन्गच्छन्गुणंस्तिष्ठन्वदत्येतदहर्निशम् ॥ दर्शयस्वकृपानाथस्वतनुंपुरुषोत्तम ॥ ३० ॥ एवंराज्ञःपंचदिनंगतंगंगाब्धिसंगमे ॥ तदाकृपाब्धिःकृपयाचिं
 तयामासगोपतिः ॥ ३१ ॥ असौराजामदीयेनगानेनविगतायकः ॥ पश्यतामामकीप्रेष्ठांसुरासुरनमस्कृताम् ॥ ३२ ॥ इतिसंचिंत्यभगवान्कृपापूरितमा
 नसः ॥ संन्यासिवेषमास्थाययथौराज्ञांतिकंविभुः ॥ ३३ ॥ तत्रगत्वामहाराजत्रिदंडियतिवेषधृक् ॥ भक्तानुकंपयाप्राप्तोवीक्षितस्तापसेनाहि ॥ ३४ ॥ अंन
 मोविष्णवेत्युत्तवानमश्चक्रेनृपोत्तमः ॥ अर्घ्यपाद्यासनैःपूजांचकारहीरमानसः ॥ ३५ ॥ उवाचभाग्यमतुल्यद्रव्यानक्षिगोचरः ॥ अतःपरंदास्यतेमेगोविंदोनि
 जदर्शनम् ॥ ३६ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंसंन्यासीनिजगादतम् ॥ राजञ्छृणुष्वकथितंममवाक्यविनिःसृतम् ॥ ३७ ॥ अहंज्ञानेनजानामिभूतंभव्यंभवच्चयत् ॥
 तस्मादहंब्रुवैकिंचिच्छृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ ३८ ॥ श्रोमध्याह्नैरहिर्दातादर्शनंब्रह्मदुल्लभम् ॥ पंचभिःस्वजनैःसाकंयास्यसेपरमंपदम् ॥ ३९ ॥ त्वमामात्यश्चमहि
 लातवतापसबाडवः ॥ पुरेतवकरंवाल्म्यःसाधुश्चतंतुवायकः ॥ ४० ॥ एतैःपंचभिरेतस्मिन्नीलिपर्वतसत्तमे ॥ यास्यसेब्रह्मदेवेंद्रवदितंसुरपूजितम् ॥ ४१ ॥
 इत्युक्त्वाऽहंइयतांप्राप्तोयतिःक्वापिनदृश्यते ॥ तदाकर्ण्यनृपोहर्षप्रापचाशुसविस्मयम् ॥ ४२ ॥ ॥ राजोवाच ॥ स्वामिन्कोसौसमागत्यसंन्यासीमां

५० पु०
॥ २३ ॥

यदूचिवान् ॥ नदश्यतेपुनःकुत्रगतोऽसौचित्तहर्षदः ॥ ४३ ॥ ॥ तापसञ्वाच ॥ राजंस्तवमहाप्रेम्णाकुष्टचित्तःसमभ्यगात् ॥ पुरुषोत्तमनामार्यस
र्वपापप्रणाशनः ॥ ४४ ॥ श्रौमध्याह्नेतवपुरोभविष्यतिमहान्गिरिः ॥ तमारुह्यहरिदङ्गाकृतार्थस्त्वभविष्यसि ॥ ४५ ॥ इतिवाक्यमुधापूरनाशितस्वां
तसंज्वरः ॥ हर्षयमापसन्पुत्रोब्रह्मापिनहिवेत्तितम् ॥ ४६ ॥ तदादुन्दुभयोनेदुर्विणापणवगोमुखाः ॥ महानंदस्तदाह्लासीद्राजराजस्यचेतसि ॥ ४७ ॥
गायन्हर्षिर्क्षणातिष्ठन्हेसञ्जल्पन्नुवन्नमन् ॥ आनंदं प्रापमुपनसर्वसंतापनाशनम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
संन्यासदर्शननामएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथसर्वदिनं नीत्वाहरिस्मरणकीर्तनैः ॥ रात्रौसुष्वापगंगायारोधस्त्युरुफलप्र
दे ॥ १ ॥ ददर्शस्वप्नमध्येतुसस्वात्मानंचतुर्भुजम् ॥ शंखचक्रगदापद्मशार्ङ्गकोदंडधारिणम् ॥ २ ॥ नृत्यंतं पुरुषोत्तमस्यपुरतःशर्वाददेवैःस
हश्रीमद्भिःस्वतनूयुतैररिगदांबूत्वाब्जहेत्यादिभिः ॥ विष्वक्सेनवरैर्गणैःसुतनुभिःश्रीशंसदोपासितंहृष्टाविस्मयमापलोकविषयंहर्षतथात्यद्भुतम्
॥ ३ ॥ ददत्तमनसोभीष्टं पुरुषोत्तमसंज्ञितम् ॥ आत्मानंचकृपापात्रमन्यतमहामातिः ॥ ४ ॥ इत्येवंस्वप्नविषयेददर्शनंनृपसत्तमः ॥ प्रातः
प्रबुद्धोविप्रायजगादस्वप्नमीक्षितम् ॥ ५ ॥ तच्छ्रुत्वादाडवोधीमान्कथयामासविस्मितः ॥ राजंस्त्वयासौदृष्टोयःपुरुषोत्तमसंज्ञितः ॥ ६ ॥ दास्यतेशं
खचक्रादिचिह्नितांस्वतनुंहरिः ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंरत्नग्रीवोमहामनाः ॥ ७ ॥ दापयामासदानानिदीनानांमानसोचितम् ॥ स्नात्वागंगाब्धिसंयोगेतर्प
यित्वापितृनुसरान् ॥ ८ ॥ गायन्हरिगुणग्रामंप्रत्यैक्षतचदर्शनम् ॥ ततोमध्याह्नसमयेदिविदुंदुभयोमुहुः ॥ ९ ॥ जघ्नुःसुरकराघातबहुशब्दसुशब्दिताः ॥
अकस्मात्पुष्पवृष्टिश्चवभूवन्पमस्तके ॥ १० ॥ धन्योसिनृपवर्यस्त्वंनीलंपद्माक्षिगोचरम् ॥ ११ ॥ शृणोतीति यदावाक्यंनृपोदेवप्रणोदितम् ॥ तदास
सूर्यकोटीनामधिकांतिधरोद्भुतः ॥ १२ ॥ राज्ञोक्षिगोचरोजातोनीलनामामहागिरिः ॥ राजतैःकानकैःशृंगैःसमंतात्परिराजितः ॥ १३ ॥ किमग्निः
प्रज्वलत्येषाद्वितीयःकिमुभास्करः ॥ किमयंवैद्युतःपुंजोह्यकस्मात्स्थिरकातिधृक् ॥ १४ ॥ तापसब्राह्मणोदङ्गानीलप्रस्थंसुशोभितम् ॥ राज्ञेनेवेदया
मासपपुण्योमहागिरिः ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वा नृपतिश्रेष्ठःशिरसाप्रणनामह ॥ धन्योस्मि कृतकृत्योस्मिनीलोमेदृष्टिगोचरः ॥ १६ ॥ अमात्योराजपत्नीच
करभ्वस्तंतुवायकः ॥ नीलदर्शनसंहृष्टावभूवुःपुरुषर्षभ ॥ १७ ॥ पंचैतेविजयेकालेनीलपर्वतमारुहन् ॥ महादुंदुभिनिर्घोषाच्छृण्वन्तोह्यमरैःकृता
न् ॥ १८ ॥ तस्योपरितनेऽश्वमेचित्रपादपरराजिते ॥ ददर्शहाटकाबद्धेदेवालयमनुत्तमम् ॥ १९ ॥ ब्रह्मागत्यसदापूजां करोतिपरमेश्वरः ॥ नेवेद्यंकुरुते

पा०खं०पं०
अ० २२

॥ २३ ॥

यत्रहरिसंतोषकारकम् ॥ २० ॥ दृष्ट्वाथतत्रविमलदेवायतनसुत्तमम् ॥ प्रविवेशपरीवारैःपंचभिःसहसंवृतः ॥ २१ ॥ तत्रदृष्ट्वाजातरूपेमहामणिविचि-
 त्रिते ॥ सिंहासनेविराजंतंचतुर्भुजमनोहरम् ॥ २२ ॥ चंडप्रचंडविजयजयादिभिरुपासितम् ॥ प्रणनामसपत्नीकोराजासेवकसंयुतः ॥ २३ ॥ प्रणम्यप-
 रमात्मानंमहाराजःसुरोत्तमम् ॥ स्नापयामासविधिवद्वेदोक्तैःस्नानमंत्रकैः ॥ २४ ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रतिनमनसानृपः ॥ चंदनेनविलिप्यैनंसुवस्त्रेवि-
 निवेद्यच ॥ २५ ॥ धूपमारार्तिकंकृत्वा सर्वस्वादुमनोहरम् ॥ नैवेद्यभगवन्मूर्त्यै न्यवेदयदथानृपः ॥ २६ ॥ प्रणम्यचस्तुतिचक्रेतापसब्राह्मणेनच ॥ यथा-
 मतिगुणग्रामयुंफितस्तोत्रसंचयैः ॥ २७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ एकस्त्वंपुरुषःसाक्षाद्भगवान्प्रकृतेःपरः ॥ कार्यकारणतोभिन्नोमहत्तत्त्वादिप्र-
 जितः ॥ २८ ॥ त्वन्नाभिकमलाज्ज्ञेब्रह्मासृष्टिविचक्षणः ॥ तथासंहारकर्ताचरुद्रस्त्वन्नेत्रसंभवः ॥ २९ ॥ त्वयाज्ञप्तःकरोत्यस्यविश्वस्यपरिचेष्टितम् ॥
 त्वत्तोजातंपुराणाद्यज्जगत्स्थास्तुचरिष्णुच ॥ ३० ॥ चेतनाशक्तिमाविश्यत्वमेनंचेतयस्यहो ॥ तवजन्मतुनास्त्येवनांतस्तवजगत्पते ॥ वृद्धिक्षयपरीणा-
 मास्त्वयिसंत्येवनोविभो ॥ ३१ ॥ तथापिभक्तक्षार्थधर्मस्थापनहेतवे ॥ करोषिजन्मकर्माणिह्यनुरूपगुणानिच ॥ ३२ ॥ त्वयामात्स्वंवपुर्धृत्वाशंसस्तु-
 निहतोसुरः ॥ वेदाःसुरक्षिताब्रह्मन्महापुरुषपूर्वज ॥ ३३ ॥ शेषोनवेत्तिमहितेभारत्यापिमहेश्वरी ॥ किमुतान्येमहाविष्णोऽमादृशास्तुकुबुद्धयः ॥ ३४ ॥
 मनसात्वांनचाप्राप्तिवागियंपरमेश्वरी ॥ तस्मादहंकथंत्वावैस्तोतुंस्यामीश्वरःप्रभो ॥ ३५ ॥ इतिस्तुत्वांसशिरसाप्रणाममकरोन्मुहुः ॥ गद्गदस्वरसंयु-
 क्तोरोमहर्षीकितांगकः ॥ ३६ ॥ इतिस्तुत्याप्रदृष्टात्माभगवान्पुरुषोत्तमः ॥ उवाचवचनंसत्यंराजानंप्रतिसार्थकम् ॥ ३७ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
 तवस्तुत्याप्रहर्षोभून्ममराजन्महामते ॥ जानीहित्वंमहाराजमांचप्रकृतितःपरम् ॥ ३८ ॥ नैवेद्यभक्षणंत्वंदिशीप्रंकुरुमनोहरम् ॥ चतुर्भुजत्वमासः-
 सनंगंतासिपरमंपदम् ॥ ३९ ॥ त्वत्कृतस्तुतिरत्नेनयोमांस्तोष्यतिमानवः ॥ तस्यापिदर्शनंदास्येभुक्तिमुक्तिवरप्रदम् ॥ ४० ॥ इत्येवंवचनंराजाश्रुत्वाभ-
 गवतोदितम् ॥ नैवेद्यभक्षणंचक्रेचतुर्भिःसहसेवकैः ॥ ४१ ॥ ततोविमानंसंप्राप्तंकिकिणीजालमंडितम् ॥ अप्सरोवृंदसंसेव्यंसर्वभोगसमान्वितम् ॥ ४२ ॥
 पुरुषोत्तमसंज्ञंचपश्यत्राजासधार्मिकः ॥ ववंदेचरणौतस्यकृपापात्रकृतात्मकः ॥ ४३ ॥ तदाज्ञयाविमानेसआरुह्यमहिलायुतः ॥ जगामपश्यतस्तस्य
 दिविवैकुण्ठमद्भुतम् ॥ ४४ ॥ मंत्रीधर्मपरोराज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः ॥ ययोसाकंविमानेनललनावृन्दसेवितः ॥ ४५ ॥ तापसब्राह्मणस्तत्रसर्वतीर्थावगा-
 हकः ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तोययो देवैर्विमानिभिः ॥ ४६ ॥ करंबोपिमहाराजगानपुण्येनदर्शनम् ॥ प्राप्तोययोसुरावासंसर्वदेवादिदुर्लभम् ॥ ४७ ॥ सर्वेप्र-

प० पु०
॥ २४ ॥

चलिताविष्णुलोकं परममद्भुतम् ॥ चतुर्भुजाः शंसचक्रगदापाथोजधारिणः ॥ ४८ ॥ सर्वमेधश्रियः शुद्धालसदंभोजपाणयः ॥ हारकेयूरकटकैर्भूषितांगाय
युर्दिवम् ॥ ४९ ॥ तद्विमानावलीहङ्गालोकैः प्रकृतिभिस्तदा ॥ दुन्दुभीनां तु निषोषस्तेः कृतः कर्णगोचरः ॥ ५० ॥ तदैको ब्राह्मणो ह्यासीद्विष्णुपादाब्जवल्
भः ॥ गतस्तद्विरहाकृष्टचेता जातश्चतुर्भुजः ॥ ५१ ॥ तच्चित्रं वीक्ष्य लोकास्ते प्रशंसन्तो महोदयम् ॥ गंगासागरसंयोगे स्नात्वाऽयुस्तं पुरं प्रति ॥ ५२ ॥
अहोभाग्यं भूमिपतेरत्नग्रीवस्य सन्मतेः ॥ जगामानेन देहेन तद्विष्णोः परमपदम् ॥ ५३ ॥ राजन्नसौ नीलगिरिः पुरुषोत्तमसत्कृतः ॥ यं वीक्ष्यैव ब्रजन्त्य
द्वा वैकुण्ठं परमायनम् ॥ ५४ ॥ एतन्नीलस्य माहात्म्यं यः शृणोति सभाग्यवान् ॥ यः श्रावयति लोकांश्चैतौ गच्छेतां परंपदम् ॥ ५५ ॥ एतच्छ्रुत्वा तु दुःस्व
प्नो नश्यति स्मृतिमात्रतः ॥ प्राति संसारनिस्तारं ददाति पुरुषोत्तमः ॥ ५६ ॥ यो सौ नीलाधिवासी च सरामः पुरुषोत्तमः ॥ सीतासाक्षान्महालक्ष्मीः सर्वकारण
कारणम् ॥ ५७ ॥ हयमेधं चरित्वा स लोकांश्चैवावापिष्यति ॥ यन्नाम ब्रह्म हत्यायाः प्रायश्चित्ते प्रदिश्यते ॥ ५८ ॥ इदानीं त्वद्वयः प्राप्तो नी
ले पर्वतसत्तमे ॥ पुरुषोत्तमदेवं त्वं नमस्कुरु महामते ॥ ५९ ॥ तत्र निष्पापिनो भूत्वा यास्यामः परमपदम् ॥ यस्य प्रसादाद्ब्रह्मो निस्तीर्णा भवसाग
रात् ॥ ६० ॥ एवं प्रवदतस्तस्य प्राप्तोऽथो नीलपर्वतम् ॥ वायुवेगेन पृथिवीं कुर्वन् संक्षुण्णमंडलम् ॥ ६१ ॥ तदाराजापितृपृष्ठचारी नीलाभिपं
गिरिम् ॥ प्राप्तो गंगाधिपसंयोगे स्नात्वा गात्पुरुषोत्तमम् ॥ ६२ ॥ स्तुत्वा नत्वा च देवेशं सुरासुरनमस्कृतम् ॥ जातं कृतार्थं मात्मानमन्यतः शशुहा ॥ ६३ ॥
इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्रमे धेनीलगिरिर्महिमवर्णनं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ७ ॥ शेष उवाच ॥ क्षणस्थित्वा तृणान्य
त्वाय यौवाजी मनोजवः ॥ वीरश्रेणीवृतः पत्रं भाले धृत्वा सचामरः ॥ १ ॥ शत्रुघ्ने न सुवीरेण लक्ष्मीनिधिनृपेण च ॥ पुष्कलेनोग्रवाहेन प्रतापाश्रयेण र
क्षितः ॥ २ ॥ ययौ पुरीं सचक्रां कां सुबाहुं परिरक्षिताम् ॥ अनेकवीरकोटीभीरक्षितो नुगतः प्रभो ॥ ३ ॥ तदा पुत्रोऽस्य दमनो मृगयामास्थितो महान् ॥ ददर्श
श्वं भालपत्रचंदनादिकचर्चितम् ॥ ४ ॥ विलोक्य सेवकं प्राह कस्याश्चामेक्षि गोचरः ॥ भाले पत्रं धृत्वा किं नु चामरं किं नु शोभनम् ॥ ५ ॥ इति राज्ञो वचः श्रुत्वा सेव
कः प्रययौ ततः ॥ यत्रासौ वर्तते राजा भालपत्रः सुशोभनः ॥ ६ ॥ गृहीत्वा तं केशं स घेरन्नमालाविभूषितम् ॥ निनाय चाग्नेधूपस्य सुबाहुकुलधारिणः ॥ ७ ॥ स प
त्रं वाचयामास सुंदराक्षरशोभितम् ॥ अयोध्याधिपतिश्चासीद्वाजराक्षरशोभितः ॥ ८ ॥ तस्यात्मजो राम भद्रः सर्वशूरशरोमणिः ॥ नान्योऽस्ति तत्समः पृथ्व्यां
धनुर्धरणविक्रमः ॥ ९ ॥ तेनासौ मोचितो वाजीचंदनादिकचर्चितः ॥ तं पालयति धर्मात्मा शत्रुघ्नः परवीरहा ॥ १० ॥ ये च शूरा वयं वीरा धनुर्हस्ता इमे वयम् ॥

पा० सं० पं०
अ० २३

॥ २४ ॥

तेऽहं तु बलाद्वाहरत्तमालाविभूषितम् ॥ ११ ॥ तंचमोक्षयति शत्रुघ्नः सर्ववीरशिरोमणिः ॥ अन्यथापादयोस्तस्य प्रणतिं यांतु धन्विनः ॥ १२ ॥ इत्यभिप्राय
 मालोक्य जगदनुपनंदनः ॥ राम एव धनुर्धारी न वयं क्षत्रियाः स्मृताः ॥ १३ ॥ ताते मेऽवस्थिते पृथ्व्यां कोऽयं गर्वो महान्भुवि ॥ प्राप्नोतु गर्वस्य फलं मम निमुक्त
 सायकैः ॥ १४ ॥ अद्य मे निशिता बाणाः शत्रुघ्नं किं शुक्रं यथा ॥ पुष्पितं विदधत् बद्धाक्षतावृतशरीरकम् ॥ १५ ॥ दारयंतुकपोलांश्च सायकममर्दतिनाम् ॥
 अश्वान्पश्यंतु शतशोरुधिरौघपरिपुतान् ॥ १६ ॥ पिबंतु योगिनीसंचारुधिराणि नृमस्तकैः ॥ शिवा भवंतु संतुष्टा मद्भिरिक्व्यभक्षणैः ॥ १७ ॥ पश्यंतु सुभ
 टास्तस्य मम बाहुबलं महत् ॥ कोदं डदं डनिमुक्ताः शरकोटीर्विमुंचतः ॥ १८ ॥ इत्थमुक्त्वामहीपस्यतनुजोदमनाभिधः ॥ स्वपुरं प्रेषयित्वा तं प्रहृष्टो भवदु
 द्रटः ॥ १९ ॥ सेनापतिमुवाचे दं सज्जीकुरु महामते ॥ सेनां परिमितां मद्द्वैरिव दं निवारणे ॥ २० ॥ सज्जां सेनां विधाया शुसंमुखोरणमंडले ॥ स्थितवान्याव
 दत्युग्रस्तावत्प्रासाहयानुगाः ॥ २१ ॥ कासौहयो महाराज्ञो भालपत्रेण चिह्नितः ॥ पप्रच्छुस्ते तु चान्योन्यमतिव्याकुलितामुहुः ॥ २२ ॥ तावद्दर्शपुरतः
 प्रतापाय्यः परंतपः ॥ सज्जीभूतं तु कटकं वीरशब्दनिनादितम् ॥ २३ ॥ तत्रावदंजनाः केचिन्नीतोऽश्वेनैव भूपते ॥ अन्यथा संमुखस्तिष्ठेत्कथं वीरो बलानुगः ॥ २४ ॥
 इत्याकर्ण्य प्रनापाय्यः प्रेषयामास सेवकम् ॥ सगत्वा तत्र पप्रच्छ कुत्राश्वोरामभूपते ॥ २५ ॥ केन नीतः कुतो नीतो रामं जानाति नो कुधीः ॥ यं शक्यं प्रमुखा
 देवा बलिमादाय सन्नताः ॥ २६ ॥ तस्य वै धर्मराजस्य कुपितं तु बलं महत् ॥ सर्वथा हि ग्रसिष्येत प्रणतिं चेन्नया स्यति ॥ २७ ॥ इत्थमुक्तं समाकर्ण्य तदाराममुतो ब
 ली ॥ तवै धिक्कारयामास वाग्जालेन सुदुर्मनाः ॥ २८ ॥ मयानीतो यज्ञहयः पत्रचिह्नाद्यलंकृतः ॥ ये शूरास्ते तु मां जित्वा मोचयंतु बलादिह ॥ २९ ॥ सेवकस्तद्वचः श्रु
 त्वा रोषपूर्णो हसन् यौ ॥ राज्ञे निवेदयामास यथा वदुः पवर्णितम् ॥ ३० ॥ तच्छ्रुत्वा रोषताम्राक्षः प्रतापाय्यो महाबलः ॥ ययौ योद्धुं राजपुत्रं महावीरपुरस्कृत
 म् ॥ ३१ ॥ रथेन कनकगिनचतुर्वाजिसुशोभिना ॥ सुकूबरेण सर्वास्त्रैरुत्तिनययौ बली ॥ ३२ ॥ धनुर्दंकारयामास महाबलसमन्वितः ॥ पुनः पुनर्जैहासो ज्ञेः
 कोपादुद्रमिताश्रुकः ॥ ३३ ॥ अश्ववाहा गजारूढाः खड्गोच्छसितपाणयः ॥ अन्वयुस्ते प्रतापाय्यं रोपपूर्णाकुलेक्षणम् ॥ ३४ ॥ हस्तिनः पत्तयश्चैव कोटिशः
 प्रधनोद्यताः ॥ चिरकालमभीप्संतोरणवीरेण कारितम् ॥ ३५ ॥ तदोद्यतं समाज्ञाय रिपुसैन्यं नृपात्मजः ॥ प्रत्युज्जगाम वीराय्यो महाबलपरीवृतः ॥ ३६ ॥ सन्न
 द्रः कवची खड्गी शरासनधरोयुवा ॥ लील्यैव ययौ योद्धुं मृगराजं जतामिव ॥ ३७ ॥ तदा योधाः प्रकुपिताः परस्परवधैषिणः ॥ छिधिभिर्धीतिभापतोरणकार्य
 विशारदाः ॥ ३८ ॥ पत्तयः पत्तिसंचेन गजारूढाश्चादिभिः ॥ रथा रूढा रथस्थैश्च वाहारूढाश्च संस्थितैः ॥ ३९ ॥ गजाभिन्ना द्विधा जाता हयाश्च द्विदलीकृताः ॥

प० पु०

॥ २५ ॥

अनेकैरमस्तिष्केमैदिनीपूरिताह्वत् ॥ ४० ॥ तदाप्रकुपितोराजाप्रतापाध्योमहाबलः ॥ स्वसैन्यकदनोद्युक्तराजपुत्रसमीक्ष्यच ॥ ४१ ॥ उवाचसारथिं
तत्रप्रापयाश्चान्यतोमम ॥ सैन्यस्यकदनासक्तोराजपुत्रोमहारथः ॥ ४२ ॥ अथवीरशिरोरत्नमितामिन्प्राप्तमजः ॥ ययौसंमुखमेवास्यप्रतापाध्यस्यवीर्यवा
न् ॥ ४३ ॥ सारथिःप्रापयामासप्रतापाध्यस्यवाजिनः ॥ यत्रासौदमनोवीरःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ४४ ॥ गत्वातमाह्वयामासराजपुत्रंरणोद्यतम् ॥ रथेपुरट
निर्णिकेतिष्ठन्कोदंडदंडभृत् ॥ ४५ ॥ रराजपुत्रकशिशोत्वयाबद्धोश्चसत्तमः ॥ नज्जातोसिमहाराजःसर्ववीरेंद्रसेवितः ॥ ४६ ॥ यस्यप्रतापदैत्येन्द्रोऽनशक्तः
सोढुमद्भुतं ॥ तस्यत्वंवाजिनंनीत्वागतोऽसिपुटभेदनम् ॥ ४७ ॥ मांजानीहिपुरःप्राप्तंकालरूपंतुवैरिणम् ॥ मुंचाश्वमर्भगच्छाशुबालक्रीडनकंकुरु ॥ ४८ ॥
कस्यात्मजस्त्वंकुत्रत्यःकथंनोऽदीर्घदाशिना ॥ धृतोऽवस्त्वथसंजाताघृणाममशिशोत्वयि ॥ ४९ ॥ इत्थमाकर्ण्यदमनःस्मितचक्रेमहामनाः ॥ उवाचचप्रता
पाध्यंतृणीकुर्वंश्चतद्वलम् ॥ ५० ॥ ॥ दमनउवाच ॥ ॥ मयाबद्धोबलादश्वोनीतःस्वपुटभेदनम् ॥ नार्पयिष्येद्यसप्राणःकुरुयुद्धंमहाबल ॥ ५१ ॥ त्वया
यदुक्तंवालस्त्वंगत्वाक्रीडनकंकुरु ॥ तन्मेपश्यमहाराजक्रीडनंरणमूर्धनि ॥ ५२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वासगुणंचापविधायसुभुंजांगजः ॥ शरा
णांशतमाधत्तप्रतापाध्यस्यवक्षसि ॥ ५३ ॥ संधायबाणशतकंशंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ तेनशंखनिनादेनकातराणांभयंह्वयत् ॥ ५४ ॥ ताडया
मासहृदयेवाणानांशतकेनसः ॥ प्रतापाध्यःप्रचिच्छेदलघुहस्तःसुपर्वणः ॥ ५५ ॥ सबाणच्छेदंनदृष्ट्वाकुपितोव्यसृजच्छरान् ॥ कंकपक्षान्वितांस्तीक्ष्ण
भल्लात्राजात्मजोबली ॥ ५६ ॥ आकाशेभुविमध्येचबाणादहशिरेऽञ्चिताः ॥ स्वनामचिह्नितास्तीक्ष्णधारापातसुशोभिताः ॥ ५७ ॥ शरास्तद्बाहुहृद
येलग्रावह्निक्कणान्वहून् ॥ सृजंतःकुर्वतेसैन्यदाहनंतदभून्महत् ॥ ५८ ॥ प्रतापाध्यःप्रकुपितस्तिष्ठतिष्ठेतिचब्रुवन् ॥ शरेणदशसंख्येवताडयामासमूर्ध
नि ॥ ५९ ॥ तेबाणाराजपुत्रस्यललाटेपरिनिष्ठिताः ॥ विराजंतेस्मचमुनेदशशाखास्तरोरिव ॥ ६० ॥ तेनबाणप्रहारेणविव्यथेनमहामनाः ॥ यष्टिकाप्र
हतोयद्वत्कुंजरःसप्तवर्षकः ॥ ६१ ॥ बाणान्धनुषिसंधायमुमोचत्रिशताच्छुभान् ॥ सुवर्णपुंखरचितान्महाकालानलोपमान् ॥ ६२ ॥ तेबाणास्तुप्रतापाध्य
वक्षोभित्वागताह्वयः ॥ शोणितक्तायथारामचंद्रभक्तिपराहसुखाः ॥ ६३ ॥ प्रतापाध्यःप्रकुपितःशरान्मुंचन्सहस्रशः ॥ अकरोद्विरथंमूर्तुसुबाहोस्तत्क्ष
णाद्भुतम् ॥ ६४ ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्द्राभ्याध्वजमशातयत् ॥ एकेनसारथेःकायाच्छिरोमह्यमपातयत् ॥ ६५ ॥ चतुर्भिस्ताडयामासतंसूनुं

पा०खं०पं०

अ० २३

॥ २५ ॥

१ अनेकैरमस्तिष्केमैदिनीपूरिताह्वत्-४० पा० । २ प्रापयस्व रथं मम-४० पा० । ३ महाबलो धीरशिरोमणिमूर्तो नृपात्मजः-४० पा० । ४ नीत्वागमयः पुटभेदनम्-४० पा० । ५ भूमुखांगजः-४० पा० ।
६ प्रतापाध्यवधायसः-४० पा० । ७ मनोऽपतयत्-४० पा० । ८ पष्टिवर्षकः-४० पा० ।

नृपतेः पुनः ॥ तत्क्षणाच्चापमेकेन गुणयुक्तं तु चिच्छिदे ॥ ६६ ॥ सौन्दर्यं समाहृत्य हय रत्न सुशोभितम् ॥ धनुः करे समादाय सज्यं चक्रे महामनाः ॥ ६७ ॥
 प्रत्युवाच प्रतापाय त्वया विक्रांतं मद्भुतम् ॥ पश्येदानीं पराक्रांतिं धनुषो मम सद्भट ॥ ६८ ॥ एवमुक्त्वा तु दमनो बाणान्दश समाददे ॥ चतुर्भिश्चतुरो
 बाह्वभिर्नायय मसादनम् ॥ ६९ ॥ चतुर्भिस्तिलशः कृतोरथश्चक्र समन्वितः ॥ एकेन हृदि विव्याध बाणेनैकेन सारथिम् ॥ ७० ॥ जगर्जं शंसमापूर्य
 शंस शब्द समन्वितः ॥ तत्कर्म पूजयामास साधु वीर महाबल ॥ ७१ ॥ इति विक्रांतमालोक्य प्रतापाय्योरुषान्वितः ॥ अन्यं रथं समास्थाय ययौ
 योद्धुं नृपात्मजम् ॥ ७२ ॥ उवाच वीर पश्य त्वं मम विक्रांतं मद्भुतम् ॥ इत्युक्त्वा शुभुमोचौ पाञ्चराणां शितपर्वणाम् ॥ ७३ ॥ शराः सर्वत्र दृश्यं
 तेषु जरेषु हयेषु च ॥ परब्रह्मेव सर्वत्र व्यासाश्चांतरगोचराः ॥ ७४ ॥ तं राजपुत्रं शितबाणकोटिभिर्व्याप्तं विधाया शुजगर्जविक्रमी ॥ संहर्षयन् स्वीयगणान्परान्म
 हान्कुर्वन् हृदा शून्यतमान्गतासुकान् ॥ ७५ ॥ सराजपुत्रः शितसायकव्रजैः संपूर्णमात्मानमवेक्ष्य रोषितः ॥ जग्राह शस्त्राणि दुरंतविक्रमो धनुश्च धुन्वन्भुजदंड
 योर्महान् ॥ ७६ ॥ चकर्त सर्वाण्यस्त्राणि शस्त्राणि च महाबलः ॥ रोषताम्रेक्षणो मुञ्चच्छरान्वैरिविदारिणः ॥ ७७ ॥ तच्छस्त्रजालं निर्धूय राजपुत्रो जगाद तम् ॥
 क्षमस्वैकं प्रहारं मे यदि शूरो सिमारिष ॥ ७८ ॥ यद्यनेन भवंतं वैरथाच्चेत्पातयामिन ॥ प्रतिज्ञां शृणु मे वीर मम गर्वेण निर्मिताम् ॥ ७९ ॥ वेदं निर्दंति ये मत्ता हेतु
 वादविचक्षणाः ॥ तेषां पापं ममैवास्तु नरकार्णवमजकम् ॥ ८० ॥ इत्युक्त्वा बाणमासाद्य कोदं डेकाल सन्निभम् ॥ ज्वालामालाकुलं तीक्ष्णं निषंगादुद्धृतं वर
 म् ॥ ८१ ॥ समुक्तो नृपवर्येण हृदि लक्ष्यीकृतः शरः ॥ जगाम तरसा तं वैकालं न लसत प्रभः ॥ ८२ ॥ प्रतापाय्यः शरं दृष्ट्वा स्वपातनसमुद्यतम् ॥ बाणान्धनुष्य
 था धत्त शरच्छेदाय वैशितान् ॥ ८३ ॥ सबाणः सर्वबाणांस्तांश्छिदन्मध्यत एव हि ॥ जगामैव प्रतापाय्य हृदयं धेयं संयुतम् ॥ ८४ ॥ संलग्नो हृदि नालीकः
 प्रविवेश तं दंतं रम् ॥ राजाकृतप्रहारस्तु पपात परणीतले ॥ ८५ ॥ मूर्च्छितं चेतनाहीनं रथोपस्थात्तं भुवि ॥ सारथिस्तं समादाया पोवाहरणमंडलात् ॥ ८६ ॥
 हाहा कारोमहानासीद्वलं भग्नं गतं ततः ॥ यत्र शत्रुघ्ननामा सौवीरकोटिपरीवृतः ॥ ८७ ॥ राजात्मजो जयं प्राप्य प्रतापाय्यं विजित्य सः ॥ प्रतीक्षां तु चकारास्य
 शत्रुघ्नस्य च भूपतेः ॥ ८८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे राजपुत्रयुद्धकथनं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥
 ॥ शेष उवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नस्तु कुधाविष्टो दंतान्दंते तैर्विनिष्पिषन् ॥ हस्तौ धुन्वन्लोलहानमपरं जिह्वा सकृत् ॥ १ ॥ पुनः पुनस्तान्पप्रच्छ केनाश्वीनीयते
 मम ॥ प्रतापाय्यः केन जितः सर्वशूरशिरोमणिः ॥ २ ॥ सेवकास्ते तदा प्रोचुर्दमनो नाम शत्रुघ्न ॥ सुबाहुजः प्रतापाय्यं जितवान्दयमाहरत् ॥ ३ ॥ इति

प० पु०
॥ २६ ॥

श्रुत्वाहयं नीतं दमनेन स्ववैरिणा ॥ आजगाम सवेगेन यत्राभूद्रणमंडलम् ॥ ४ ॥ तत्रापश्यत्सशत्रुघ्नो गजान्दीर्णकपोलकान् ॥ पर्वतानिवरक्तो देमजमानान्म
दोद्धतान् ॥ ५ ॥ हयास्तत्र निजारोहकर्तृभिः सहिताः क्षताः ॥ मृतावीरेण ददृशे शत्रुघ्नेन सुकोपिना ॥ ६ ॥ नरात्रयान् गजान् भगवान् विक्षमाणः स शत्रुहा ॥
अतीव चुकुपेयद्रुप्रलये प्रलयाणवः ॥ ७ ॥ पुरतो दमनं वीक्ष्य हयनेतारमुद्रटम् ॥ प्रतापाप्यस्य जेतारं तृणीकृत्य निजं बलम् ॥ ८ ॥ तदाराराज प्रत्युवाच यो धान्को
पाकुलेक्षणः ॥ कोसौ दमनजेताऽत्र सर्वशस्त्रास्त्रधारकः ॥ ९ ॥ यो वै राजसुतं वीरं रणकर्मविशारदम् ॥ जेष्यत्यस्त्रेण निर्भीतः स जीभूतो भवत्वयम् ॥ १० ॥
इति वाक्यं समाकर्ण्य पुष्कलः परवीरहा ॥ दमनं जेतुमुद्युक्तो जगदवचनं त्विदम् ॥ ११ ॥ स्वामिन्कायं दमनकः कृतेऽपरिमितं बलम् ॥ जेष्येह त्वत्प्रता
पेन गच्छाम्येषमहामते ॥ १२ ॥ सेवके मयि युद्धाय स्थिते कैर्नीयते हयः ॥ रघुनाथप्रतापो यस्य सर्वकृत्यं करिष्यति ॥ १३ ॥ स्वामिन्कृणु प्रतिज्ञां
मेतव मोदप्रदायिनीम् ॥ विजेष्ये दमनं युद्धे रणकर्मविचक्षणम् ॥ १४ ॥ रामचंद्रपदां भोजमध्वास्वादवियोगिनाम् ॥ यदघंतु भवेत्तन्मे दमनं न जयेय
दि ॥ १५ ॥ पुत्रो यो मातृपादान्यत्तीर्थं मत्वा तया सह ॥ विरुद्धयेत्तत्तमो महान् जये दमनं यदि ॥ १६ ॥ अद्य मद्राण निर्भिन्नमहोरस्को नृपांगजः ॥ अलं
करोतु प्रधने भूतलं शयने नहि ॥ १७ ॥ शेष उवाच ॥ इति प्रतिज्ञामाकर्ण्य पुष्कलस्य रघूद्रहः ॥ जहर्पचित्ते ते जस्वीनिदिदेशरणं प्रति ॥ १८ ॥ आज्ञ
प्तो सौ ययौ सैन्यैर्वहुभिः परिवारितः ॥ यत्रास्ते दमनो राजपुत्रः शूरकुलोद्भवः ॥ १९ ॥ दमनोपितमाज्ञाय ह्यागतं रणमंडले ॥ प्रत्युज्जगाम वीराग्र्यः स्वसैन्यप
रिवारितः ॥ २० ॥ अन्योन्यं तौ संमिलितौ रथस्थौ रथशोभिनौ ॥ समरेशक्रदैर्यौ किमुद्धार्थं रणमागतौ ॥ २१ ॥ उवाच पुष्कलस्तवैराजपुत्रं महाबलम् ॥
राजपुत्रदमनकमांजानीहिसमागतम् ॥ २२ ॥ सप्रतिज्ञं तु युद्धाय भरतात्मजमुद्रटम् ॥ पुष्कलेन स्वनाम्ना च लक्षितं विद्धि सत्तम ॥ २३ ॥ रघुनाथपदां
भोजनित्यसेवामधुव्रतम् ॥ त्वां जेष्ये शस्त्रसंधेन सजीभवमहामते ॥ २४ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य दमनः परवीरहा ॥ प्रत्युवाच हसन्वाग्मी निर्भयो हृष्टवि
क्रमः ॥ २५ ॥ सुबाहुपुत्रं दमनं पितृभक्तिहतायकम् ॥ विद्धि मामश्वनेतारं शत्रुघ्नस्य महीपते ॥ २६ ॥ जयो देवविभूतो यस्य स्यात् चालं करिष्यति ॥ स प्रा
प्तोति निरीक्षस्व बलं मे रणमूर्धनि ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वा स शरं चापं विधायाः कर्णं पूरितम् ॥ सुमोच वाणान्निशितान् वैरिप्राणापहारिणः ॥ २८ ॥ ते वाणास्त्वा
विलीभूताऽच्छादयामासु रंवरम् ॥ सूर्यभानुप्रभायत्रवाणच्छाया निवारिता ॥ २९ ॥ गजानां कंटभित्तयोधेलग्रासाय कसंततिः ॥ अलंकरोति धातुनरा
गा इव विचित्रिताः ॥ ३० ॥ पतितास्तत्र दृश्यते न रावाहा गजारथाः ॥ शरव्रततेन नृपतेः सुतेन परिताडिताः ॥ ३१ ॥ तद्विक्रान्तं समालोक्य पुष्कलः पर

पा० सं० १०

अ० २४

॥ २६ ॥

वीरहा ॥ शराणांछाययाव्यासंरणमंडलमीक्ष्यच ॥ ३२ ॥ शरासनेसमाधत्तवार्णवह्न्यभिर्मात्रितम् ॥ आचम्यसम्यग्विधिवन्मोचयामाससायकम् ॥ ३३ ॥
 ततोभिः प्रादुरभवत्तत्रसंग्राममूर्धनि ॥ ज्वालाभिर्विलिहन्त्योमप्रलयामिप्रिवोत्थितः ॥ ३४ ॥ ततोस्यसैन्यनिर्दग्धत्रासंप्रासंरणंगणे ॥ पलायनपरंजातं
 वह्निज्वालाभिपीडितम् ॥ ३५ ॥ छत्राणितुप्रदग्धानिचंद्राकाराणिधेन्विनाम् ॥ दृश्यंतेजातरूपाभकांतिधारीणितत्रह ॥ ३६ ॥ हयादग्धाः पलायंतेकेसरे
 पुचवैरिणाम् ॥ रथाअपिगतादाहंसुकूरसमान्विताः ॥ ३७ ॥ मणिमणिक्यरत्नानिवहंतः करभास्ततः ॥ पलायंतेदहनभूज्वालामालाभिपीडिताः ॥ ३८ ॥
 कुत्रचिदंतिनोदघाः कुत्रचिद्वयसादिनः ॥ कुत्रचित्पत्तयोदघावह्निदग्धकलेवराः ॥ ३९ ॥ शराः सर्वेनृपसुतप्रमुक्ताः प्रलयंगताः ॥ आशुशुक्षणिकीलाभि
 भस्मीभूताः समंततः ॥ ४० ॥ तदास्वसैन्येदग्धेचदमनोरोषपूरितः ॥ सर्वास्त्रवित्तच्छांत्यथैवारुणास्त्रमथाददे ॥ ४१ ॥ वारुणंवह्निशांत्यथैमुक्तंतेन
 महीभृता ॥ आप्लावयद्वलंतस्यरथवाजिसमाकुलम् ॥ ४२ ॥ रथाविप्लावितास्तोयेदृश्यंतेपरिपंथिनाम् ॥ गजाश्चापिपरिपुष्टाः स्वीयाः शांतिमुपा
 गताः ॥ ४३ ॥ वह्निश्चांतिमगमदग्धस्त्रपरिमोचितः ॥ शांतिमापबलंस्वीयंवह्निज्वालाभिपीडितम् ॥ ४४ ॥ कंपिताः शीततोयेनसीत्कुर्वतिचवैरिणा ॥
 करकावृष्टिभिः क्षितावायुनाचप्रपीडिताः ॥ ४५ ॥ तदास्ववलमालोक्यतोयपूरेणपीडितम् ॥ कंपितंक्षुभितंनष्टंवारुणेनविनिर्हृतम् ॥ ४६ ॥ तदा
 तिकोपताम्राक्षः पुष्कलोभरतात्मजः ॥ वायव्यास्त्रं समाधत्तधनुष्येकं महाशरम् ॥ ४७ ॥ ततोवायुर्महानासीद्वायव्यास्त्रप्रचोदितः ॥ नाशयामासवेगे
 नधनानीकमुपस्थितम् ॥ ४८ ॥ वायुनास्फालितानागाः परस्परसमाहताः ॥ अश्वाश्चसंहतान्योन्यंस्वस्वारोहसमान्विताः ॥ ४९ ॥ नराः प्रभंजनोद्भूता
 मुक्तकेशानिरोजसः ॥ पतंतोत्रसमक्षिप्तंतेवेतालाइवभूगताः ॥ ५० ॥ वायुनास्ववलंसर्वपरिभूतविलोक्यसः ॥ राजपुत्रः पर्वतास्त्रधनुष्येवंसमादधे ॥ ५१ ॥
 तदातुपर्वताः पेतुर्मस्तकोपरिपुच्यताम् ॥ वायुः संच्छादितस्तैस्तुनप्रचक्रामकुत्रचित् ॥ ५२ ॥ पुष्कलोव्रजसंज्ञंतुसमाधत्तशरासने ॥ वज्रेणकृत्तास्ते
 सर्वेजाताश्चितलशः क्षणात् ॥ ५३ ॥ वज्रंनगान्रजः शेषान्कृत्वावाणाभिर्मात्रितम् ॥ राजपुत्रोरासिप्रोच्चैः पपातस्वनवद्भृशम् ॥ ५४ ॥ सत्वाकुलितचेत
 स्कोहदिविद्धः क्षतोभृशम् ॥ विव्यथेबलवान्वीरः कश्मलं परमापसः ॥ ५५ ॥ तंवैकश्मलितं दृष्ट्वा सारथिन्यकोविदः ॥ अपोवाहरणात्तस्मात्कोशमा
 त्रंनरेन्द्रजम् ॥ ५६ ॥ ततोयोधाराजसूनोः प्रनष्टाः प्रपलायिताः ॥ गत्वापुरीसमाचख्युः कश्मलस्थंनृपात्मजम् ॥ ५७ ॥ पुष्कलोजयमाप्यैवंरणमूर्धनिध
 मंवित् ॥ नप्रहर्तुं पुनः शक्तोरघुनाथवचः स्मरन् ॥ ५८ ॥ ततोदुंदुभिनिर्घोषोजयशब्दोमहानभूत् ॥ साधुसाध्वितिवाचश्चाप्रवर्ततमनोहराः ॥ ५९ ॥

प० पु०
॥ २७ ॥

हर्षप्रापसशत्रुप्रोजयिनंवीक्ष्यपुष्कलम् ॥ प्रशशंससुमत्यादिमन्त्रिभिःपरिवारितः ॥ ६० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्व
मेधेपुष्कलविजयोनामचतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथवीक्ष्यभटान्निजान्नपौरुषधिरौघेणपरिभुतांगकान् ॥ सुखमापनवै
शुशोचतान्परिप्रच्छसुतस्यचोष्टितम् ॥ १ ॥ गदताखिलकर्मतस्यवैसकथंचाहरदश्ववर्यकम् ॥ कथयंतुपुनःकियद्वलंबतवीराःकतियोद्धुमाग
ताः ॥ २ ॥ अथशत्रुबलोन्मुखःकथंममवीरोदमनोरण्यधात् ॥ विजयंचविधायदुर्जयंकिलवीरंवतकोप्यशातयत् ॥ ३ ॥ इत्याकर्ण्यवचोराज्ञः
प्रत्यूचुस्तेस्यसेवकाः ॥ क्षतजेनपरिक्लिन्नगात्रवस्त्रादिधारिणः ॥ ४ ॥ राजन्नश्वंसमालोक्यपत्रचिह्नाद्यलंकृतम् ॥ ग्राहयामासगर्वेणतृणीकृत्यरघूत्त
मम् ॥ ५ ॥ ततोहयानुगःप्राप्तःस्वल्पसैन्यसमावृतः ॥ तेनसाकमभ्युद्धंतुमुलंरोहमर्षणम् ॥ ६ ॥ तंमूर्च्छितंततःकृत्वातवपुत्रःस्वसायकैः ॥
यावत्तिष्ठत्यथायातःशत्रुघ्नःस्वबलैर्वृतः ॥ ७ ॥ ततोयुद्धमहदभूच्छस्त्रास्त्रपरिवृंहितम् ॥ बहुशोजयमापेदेतवपुत्रोमहाबलः ॥ ८ ॥ इदानींते
नमुक्त्वास्त्रंशत्रुभ्रातृमूनुना ॥ मूर्च्छितःप्रधनेराजन्कृतोवीरःसुतस्तव ॥ ९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरोषशोकसमान्वितः ॥ स्थगितांगइवासी
त्ससमुद्रहवपर्वणि ॥ १० ॥ उवाचसेनाधिपतिरोषप्रस्फुरिताधरः ॥ दन्तैर्दंताँल्लिहन्नोष्ठंजिह्वायाशोककंशितः ॥ ११ ॥ सेनापतेकुरुष्वारा
न्ममसेनांतुसज्जिताम् ॥ योत्स्येरामस्यसुभटैर्ममपुत्रोपघातकैः ॥ १२ ॥ अद्याहंममपुत्रस्यदुःखदंनिशितैःशरैः ॥ पातयिष्येयदिह्येनंरक्षिता
पिमहेश्वरः ॥ १३ ॥ सेनापतिरिदंवाक्यंप्रोक्तंमुभुजभृपतेः ॥ निश्म्यचतथाकृत्वासजीभृतोभवत्स्वयम् ॥ १४ ॥ राज्ञेनिवेदयामाससज्जां
चतुरंगिणीम् ॥ सेनांशालबलप्रख्याहृतदुर्जनकोटिकाम् ॥ १५ ॥ श्रुत्वासेनापतेर्वाक्यंमुबाहुःपरवीरहा ॥ निर्जगामततोयत्रशत्रुघ्नःस्वसुतार्दनः॥१६॥
कुंजरेश्वमदोन्मत्तैर्हयैश्चापिमनोजवैः ॥ रथैश्चसर्वशस्त्रास्त्रपूरितैरिपुजेतुभिः ॥ १७ ॥ भूश्चकंपेतदातत्रसैन्यभारेणभूरिणा ॥ संमर्दःसुमहानासीत्तत्र
सैन्येविसर्पति ॥ १८ ॥ राजानंनिर्गतंहृद्भारथेनकनकांगिना ॥ शत्रुघ्नबलमुद्युक्तंसर्ववैरिप्रहारकम् ॥ १९ ॥ सुकेतुस्तस्यवैभ्रातागदायुद्धविशारदः॥
रथेनाश्वाजगामार्यसर्वशस्त्रास्त्रपूरितः ॥ २० ॥ चित्रांगस्तुसुतोराज्ञःसर्वयुद्धविचक्षणः ॥ जगामस्वरथेनाशुशत्रुघ्नबलमुन्मदम् ॥ २१ ॥ तस्यानुजो
विचित्राख्योविचित्ररणकोविदः ॥ ययोरथेनहैमेनभ्रातृदुःखेनपीडितः ॥ २२ ॥ अन्येशूरामहेष्वासाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ ययुर्तृपसमादिष्टाःप्रथमं

पा०खं०पं०
अ० २५

॥ २७ ॥

१ रामयन्त्रिव तच्छुकोच तान्-६० पा० । २ उद्धलालसाः-६०, युद्धमानसाः-६० च पा० । ३ सुमहत्-६० पा० । ४ शत्रुभ्रातृपुत्रकः-६० पा० । ५ इदानीं तेन मुक्ताब्जं महच्छृपतेःसुतः ।
मकरोत्सर्पचनं राजन्सर्ववैरैः क्षुत्सोभितम् ॥-६० पा० । ६ नरेभ्य-६० पा० । ७ पीडिता-६० पा० ।

वीरपूरितम् ॥ २३ ॥ राजासुबाहुःसरोषादागतःप्रधनांगणे ॥ विलोकयामाससुतंमूर्च्छितंशरपीडितम् ॥ २४ ॥ रथोपस्थस्थितंमृदंस्वसुतंदमनाभि
 धम् ॥ वीक्ष्यदुःखंसुहुःप्रापवीजयामासपल्लवेः ॥ २५ ॥ जलेनसिक्तःसंस्पृष्टोराज्ञाकोमलपाणिना ॥ संज्ञामापशनेर्वीरोदमनःपरमास्त्रवित् ॥ २६ ॥ उ
 त्थितःकथनुर्मोस्तिक्कपुष्कलइतोगतः ॥ संसज्यसमरंत्यक्त्वामद्ग्राणव्रणपीडितः ॥ २७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुबाहुःपुत्रभाषितम् ॥ परमंहर्षमापेदेप
 रिरभ्यसुतंस्वकम् ॥ २८ ॥ दमनोवीक्ष्यजनकंनृपंनम्रशिरोधरः ॥ पपातपादयोर्भक्त्याक्षतदेहोस्त्रराजिभिः ॥ २९ ॥ स्वसुतंरथसंस्थंतुविधायनृपतिः
 पुनः ॥ जगादसेनाधिपतिरणकर्मविशारदः ॥ ३० ॥ व्यूहंरचयसंग्रामेक्रौंचारुण्यंरिपुदुर्जयम् ॥ यमाविश्यजयेसैन्यंशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ ३१ ॥ तद्वाक्य
 माकर्ण्यसुबाहुभूपतेःक्रौंचारुण्यसद्व्यूहविशेषमादधात् ॥ यन्नोविशंतंसेहसारिपोगेणामहाबलाःशस्त्रसमूहधारिणः ॥ ३२ ॥ मुखेमुकेतुस्तस्यासीद्रलोचित्रां
 गसंज्ञकः ॥ पक्षयोरारजपुत्रोद्रौपुच्छेराजाप्रतिष्ठितः ॥ ३३ ॥ मध्येसैन्यमहत्तस्यचतुरंगैस्तुशोभितम् ॥ कृत्वान्यवेदयद्राज्ञेक्रौंचव्यूहविचित्रितम् ॥ ३४ ॥
 राजाहृष्टासुसन्नदंक्रौंचव्यूहंसुनिर्मितम् ॥ रणायस्वमर्तिचक्रेशत्रुघ्नकटकेस्थितैः ॥ ३५ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्रमधे
 सुबाहुसैन्यसमागमोनामपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नस्तद्रलं दृष्ट्वाभीषणाकृतिमेधवत् ॥ हस्त्यश्वरथपादातैर्वेदु
 भिःपरिवारितम् ॥ १ ॥ सुमर्तिप्रत्युवाचेदंवचोगंभीरशब्दयुक् ॥ नानावाक्यविचारज्ञैःपंडितैःपरिसेवितः ॥ २ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ सु
 मतेकस्यनगरंप्राप्तोमेहयसत्तमः ॥ बलमेतन्निरीक्षेहंपोदधितरंगवत् ॥ ३ ॥ कस्यैतद्रलमुद्धर्षचतुरंगसमान्वितम् ॥ पुरतोभातियुद्धाय
 समुपस्थितमादरात् ॥ ४ ॥ एतत्सर्वसमाचक्ष्वयथावत्पृच्छतोमम ॥ यज्ञात्वायुद्धसंस्थायैनिर्दिशामिस्वकान्भटान् ॥ ५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतिः
 शुभयुद्धिमान् ॥ उवाचवचनंप्रीतःशत्रुघ्नवैरितापनम् ॥ ६ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ चक्रांकानगरीराजन्वर्ततेसविधेशुभा ॥ यस्यांसंतिनराःपाप
 रहिताविष्णुभक्तितः ॥ ७ ॥ तस्याःपुर्याःपतिरयंसुबाहुर्धर्मवित्तमः ॥ तवायंपुरतोभातिपुत्रपौत्रसमावृतः ॥ ८ ॥ स्वदारानरितोनित्यंपरदारपराङ्मु
 खः ॥ विष्णोःकथास्यकर्णस्थानापराथंप्रकाशिनी ॥ ९ ॥ परस्त्वंनसमादत्तेपष्टांशादधिकंनृपः ॥ ब्राह्मणाविष्णुभक्त्यैवपूज्यंतेतेनधर्मिणा ॥ १० ॥
 नित्यंसेवारतोविष्णुपादपद्मभुव्रतः ॥ एषस्वधर्मनिरतःपरधर्मपराङ्मुखः ॥ ११ ॥ एतस्यबलतुल्यंहिनवीराणांबलंकचित् ॥ पुत्रस्यपतनंश्चत्वारोप
 शोकसमाकुलः ॥ १२ ॥ चतुरंगसमेतोयंयुद्धायसमुपस्थितः ॥ तवापिवीराबहवोलक्ष्मीनिधिसुखाभमून् ॥ १३ ॥ जेष्यंतिशस्त्रसंचेननिर्दिशाशुपरं
 हितान् ॥ शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वाप्रोवाचस्वभटान्वरान् ॥ १४ ॥ रणप्राप्तिभवोद्धर्षपूरपूरितमानसान् ॥ क्रौंचव्यूहोद्यराचितःसुबाहुपरिसैनिकैः ॥ १५ ॥

प० पु०

॥ २८ ॥

मुखपक्षस्थितायोधास्तान्कोभेत्स्यतिशस्त्रवित् ॥ यस्यभेदेनिजाशक्तियौवीरविजयोद्यतः ॥ १६ ॥ सगृह्णातुमदीयादिपाणिपद्माच्चवीटकम् ॥ तदाल
क्ष्मीनिधिर्वीरोजग्राहकौचभेदने ॥ १७ ॥ सर्वशस्त्रास्त्रविद्विरेबहुभिःपरिवारितः ॥ उवाचवचनंराजन्यास्येहंक्रौंचभेदने ॥ १८ ॥ भार्गवःपूर्वमेवासी
त्क्रौंचभेत्तातथाह्वहम् ॥ तथान्यवीरमावोचत्कोस्यसार्धगमिष्यति ॥ १९ ॥ पुष्कलःपृष्ठतस्तस्ययातुंचक्रेमतिंततः ॥ रिपुतापोनीलरत्नउग्राश्वीर
मर्दनः ॥ २० ॥ सर्वेशत्रुघ्नसंदेशाद्युस्तत्क्रौंचभेदने ॥ शत्रुघ्नोपिरथस्थश्चसर्वायुधपरःपरः ॥ २१ ॥ पृष्ठतोस्यपरीयायवहुभिःसैनिकैर्वृतः ॥ तदाप्र
चलितौदृष्टावन्योन्यवलवारिधी ॥ २२ ॥ प्रलयकर्तुमुद्युक्तौजगतःसुतरंगिणौ ॥ तदाभेर्यःसमाजघ्नुरुभयोःसेनयोर्दृढाः ॥ २३ ॥ रणभेर्यःशंखनादाःश्रू
यंतेतत्रतत्रह ॥ हेधंतेवाजिनस्तत्रगर्जतिद्विरदाभृशम् ॥ २४ ॥ हुंहुंकुर्वीतवीराग्र्यानदंतिरथनेमयः ॥ तत्रप्रकुपिताःशूराःसुबाहुबलदर्पिताः ॥ २५ ॥
छिधिभिर्धातिभाषंतोदृश्यंतेबहवोरणे ॥ एवंभूतेरणोद्युक्तेसैन्येशत्रुघ्नवरिणोः ॥ २६ ॥ मुखसंस्थंसुकेतुंतलक्ष्मीनिधिरुवाचह ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥ ॥ ज
नकस्यसुतविद्विलक्ष्मीनिधिरितिस्मृतम् ॥ २७ ॥ सर्वशस्त्रास्त्रकुशलंसर्वयुद्धविशारदम् ॥ मुंचाश्वरामचंद्रस्यसर्वदानवदंशितुः ॥ २८ ॥ नोचेन्मद्वाणमिभिर्भ्रो
यास्यसेयमसादनम् ॥ इतिब्रुवंतंवीराग्र्यंसुकेतुःसहसात्वरन् ॥ २९ ॥ सज्यंचापंविधायानुवाणान्मुंचन्तिथिरोभवत् ॥ तेवाणाःशितपर्वाणःस्वर्णपुंखाःसमं
ततः ॥ ३० ॥ दृश्यंतेव्यापिनस्तत्ररणमध्येसुदुर्भराः ॥ तद्वाणजालंतरसानिहत्यलक्ष्मीनिधिश्चापमथाततज्यम् ॥ विधायतस्योरसिवाणषट्कंमुमोचतीक्ष्णं
शितपर्वशोभितम् ॥ ३१ ॥ तद्वाणाःसुभुजभ्रातुर्हृदयंसंविदार्यच ॥ गतास्तेभुविदृश्यंतेरुधिराक्तामलीमसाः ॥ ३२ ॥ तद्वाणभित्रहृदयःसुकेतुःकोपपूरितः ॥
जघानशरविशत्यातीक्ष्णयानतपर्वया ॥ ३३ ॥ उभौवाणविभिर्त्रांगाबुभौक्षतजविषुतौ ॥ सैनिकैःपरिदृश्यंतेकिंशुकाविवपुष्पितौ ॥ ३४ ॥ मुंचंतौवाणकोटी
श्चसंदधंतौत्वराशरान् ॥ नकेनापिविलक्ष्येतेलघुहस्तौमहाबलौ ॥ ३५ ॥ कुंडलीकृतसज्जापौवर्षंतौवाणधारया ॥ नवांबुदाविवदिविशक्रनिर्देशकारिणौ ॥ ३६ ॥
तयोर्बाणागजान्वाहाव्रराञ्छूरान्विमस्तकान् ॥ कुर्वतःकेवलंहृष्टानचसंधानमोक्षयोः ॥ ३७ ॥ पृथिवीमुभटेःपूर्णासकिरीटैःसकुंडलैः ॥ धनुर्बाणकैरौरोषसं
दृष्टाधरयुग्मकैः ॥ ३८ ॥ तयोःप्रयुद्धचतोर्दंप्तिसर्वशस्त्रास्त्रवेदिनोः ॥ युद्धसमभवद्धोरदेवविस्मयपन्नमदत् ॥ ३९ ॥ समदोभवदत्यंतवीरकोटिविदारणः ॥ न
केनचित्क्वचिदृष्टंशरजालांतरैःश्वरम् ॥ ४० ॥ तस्मिंस्तुसमयेलक्ष्मीनिधिर्वीरिर्मर्दनः ॥ बाणाश्चापेसमाधत्तवसुसंख्यान्दृष्टान्छितान् ॥ ४१ ॥ चतुर्भि
स्तुरगान्वीरःसुकेतोरनयत्क्षयम् ॥ एकेनचजमत्युग्रचिच्छेदतरसाहसन् ॥ ४२ ॥ एकेनसारयेःकायाच्छिरोभूमावपातयत् ॥ एकेनचार्पसगुणमच्छिन

१. शत्रुघ्ननिवेशात् ।

पा० सं० पं०

अ० २६

॥ २८ ॥

द्रोणपुरितः ॥ ४३ ॥ एकेनहृदिविव्याधसुकेतोर्वेगवान्नृपः ॥ तत्कर्माद्भुतमुद्रीक्ष्यवीराविस्मयमाययुः ॥ ४४ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥
 महतीसगदाधृत्वायोदुकामोभ्युपेयिवान् ॥ ४५ ॥ तमायांतसमालक्ष्यगदायुद्धविशारदम् ॥ महत्यागदयायुक्तरथादवततारसः ॥ ४६ ॥ गदामादाय
 महतीसर्वायसविनिर्मिताम् ॥ जातरूपविचित्रांगीसर्वशोभापुरस्कृताम् ॥ ४७ ॥ लक्ष्मीनिधिर्भृशंकुद्धःसुकेतोर्वक्षसित्वरन् ॥ ताडयामासहृदयेगदां
 जग्राप्तिभ्रामम् ॥ ४८ ॥ गदयाताडितोवीरोनावपतमहामुने ॥ मदोन्मत्तोयथादंतीवाल्लेनस्त्रिभराहतः ॥ ४९ ॥ उवाचतंसवीराभ्योनृपलक्ष्मीनिधित
 दा ॥ सहस्वैकंप्रहरंमेयदिशूरःपरंतप ॥ ५० ॥ इत्युक्त्वाताडयामासललाटेगदामभृशम् ॥ गदयाताडितोभालेऽसृग्मन्कुपितोभृशम् ॥ ५१ ॥ मूर्ध्नि
 तंताडयामासगदयाकालरूपया ॥ सुकेतुरपितंस्कंधेताडयामासधर्मवित् ॥ ५२ ॥ एवंभृशंप्रकुपितौगदायुद्धविशारदौ ॥ गदायुद्धंप्रकुर्वाणौपरस्पर
 रजयौषिणौ ॥ ५३ ॥ अन्योन्याघातविमतौपरस्परवधोद्यतौ ॥ नकोपितत्रहीयेतनकोजीयेतसंयुगे ॥ ५४ ॥ मूर्ध्निभालेतथास्कंधेहृदिगात्रेषुसर्वतः ॥
 रुधिरौषपरिक्लिन्नौमहावलपराक्रमौ ॥ ५५ ॥ तदालक्ष्मीनिधिःकुद्धो गदामुद्यम्यवेगवान् ॥ जगामप्रबलंहंतुंहृदि राजानुजं वली ॥ ५६ ॥ तमायांतमथा
 लोक्ष्यस्वगदामहतीं दधत् ॥ ययौतंतरसाहंतुराजभ्रातावलद्वलम् ॥ ५७ ॥ गदांतेनविनिक्षिप्तांस्वकरेधृतवानयम् ॥ तथैवगदयातस्यहृदिजघ्नेमहा
 बलः ॥ ५८ ॥ स्वगदांतेनवैनीतांहृदालक्ष्मीनिधिनृपः ॥ बाहुयुद्धेनतंयुद्धमियेपवलवत्तमम् ॥ ५९ ॥ तदाराजानुजःकुद्धोबाहुभ्यामुपगृह्यतम् ॥ युयु
 धेसर्वयुद्धस्यज्ञातावीरिषुसत्तमः ॥ ६० ॥ तदालक्ष्मीनिधिस्तस्यहृदिजघ्नेस्वमुष्टिना ॥ तदातोपिशिरस्येनंमुष्टिमुद्यम्यचाहनत् ॥ ६१ ॥ मुष्टिर्भिव्रंस
 काशैस्तलस्फोटैश्चदारुणैः ॥ अन्योन्यंजघ्नतुःकुद्धौसंदष्टाभरपल्लवौ ॥ ६२ ॥ मुष्टीमुष्टिदंतादंतिकचाकचिनखानखि ॥ उभयोरभवद्युद्धंतुमुल्लरोमहर्ष
 णम् ॥ ६३ ॥ तदाप्रकुपितोभ्रातानृपतेश्वरणेनृपम् ॥ गृहीत्वाभ्रामयित्वाथपातयामासभूतले ॥ ६४ ॥ लक्ष्मीनिधिःकरेणृह्यतंनृपानुजमुच्चकैः ॥ भ्राम
 यित्वाशतगुणंजोपस्थेजघानतम् ॥ ६५ ॥ सतदापतितोभ्रमौसंज्ञांप्राप्यक्षणादनु ॥ तथैवभ्रामयामासव्योम्निवेगेनविक्रमी ॥ ६६ ॥ एवं
 प्रयुध्यमानौतौबाहुयुद्धंगतौपुनः ॥ पादेपादंकरेपाणिहृदिहृददनेमुखम् ॥ ६७ ॥ एवंपरस्परंश्छिद्यौपरस्परवधैषिणौ ॥ उभावपिपराकांताडुभाव
 पिमुमुच्छंतुः ॥ ६८ ॥ तद्वृद्धाविस्मयंप्राप्ताःप्रशशंसुःसहस्रशः ॥ धन्योलक्ष्मीनिधिर्भूषोधन्योराजानुजोवली ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपा
 तालखंडेऽशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेगदायुद्धनामषड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ चित्रांगःक्रौंचकंठस्थोरथस्थोवीर

५० पु०

॥ २९ ॥

शोभितः ॥ गाहयामासतत्सैन्यं वाराहइववारिधिम् ॥ १ ॥ धनुर्विस्फार्यसुदृढमेघनादिनादितम् ॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिणोऽपि विदाहकान् ॥ २ ॥
तद्बाणभिन्नसर्वाङ्गाः शरते सुभटाभृशम् ॥ सकिरीटतनुत्राणाः सन्ददृष्टशनच्छदाः ॥ ३ ॥ एवं प्रवृत्ते संग्रामेययौ योद्धुं सपुष्कलः ॥ मणिचित्रितमादाय चापं
वैरिप्रतापनम् ॥ ४ ॥ तयोः संगतयोरूपं दृश्यते तिमनोहरम् ॥ पुरातारकसंग्रामे स्कन्दतारकयो र्यथा ॥ ५ ॥ विस्फारयन् धनुः शीघ्रं सव्यसाचीतुपुष्कलः ॥
ताडयामास तं क्षिप्रं शरैः सन्नतपर्वभिः ॥ ६ ॥ चित्राङ्गोऽपि रूपाकांतः शरासनद्विषुच्छितान् ॥ दधद्रचमुच्चद्वहुशोरणमंडलमूर्धनि ॥ ७ ॥ नादानं न च संधानं
मोचनमथापि वा ॥ दृष्टं तावेव संहृष्टौ कुंडलीकृतचापिनौ ॥ ८ ॥ तदा सौपुष्कलः क्रुद्धः शराणां शतकेन तम् ॥ विव्याध वक्षःस्थलके महायोद्धारमुद्रतम् ॥ ९ ॥
चित्राङ्गस्तच्छरान्सर्वाश्चिच्छेदतिलशः क्षणात् ॥ ताडयामास चाङ्गेषु पुष्कलं शितसायकैः ॥ १० ॥ पुष्कलस्तद्रथं दिव्यभ्रामकास्त्रेण शोभिना ॥ न भसि
भ्रामयामास तद्द्रुतमिवाभवत् ॥ ११ ॥ भ्रांत्वामुहूर्तमात्रं तु सरथो हयसंयुतः ॥ स्थितिलेंभेतिकष्टेन संधृतोरणमंडले ॥ १२ ॥ सचास्य विक्रमं दृष्ट्वा
चित्राङ्गः कुपितो भृशम् ॥ उवाच पुष्कलं धीमान्सर्वास्त्रेषु विशारदः ॥ १३ ॥ चित्राङ्ग उवाच ॥ त्वया साधुकृतं कर्म सुभटैर्युधिसंमृतम् ॥ मद्रथो वाजिसं
युक्तो भ्रामितो न भसि क्षणम् ॥ १४ ॥ पराक्रमं समीक्षस्व ममापि सुभटे रितम् ॥ आकाशचारी तु भवान्भवत्त्वमरपूजितः ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वा स मुमोचास्त्रं
रणे परमदारुणम् ॥ धनुषा परमास्त्रज्ञः सर्वधर्मविदुत्तमः ॥ १६ ॥ तेन वाणेन संविद्धः खेव भ्रामपतंगवत् ॥ सरथः सहयः संख्ये सध्वजश्च सारथिः ॥ १७ ॥
भ्रांत्वा सरथवर्यं स्तुनभसि त्वरयान्वितः ॥ यावत्स्थितिं न लभते तावन्मुक्तोऽपरः शरः ॥ १८ ॥ पुनश्च परिव्रामरथः सूतसमन्वितः ॥ तत्कर्म वीक्ष्य पुत्रस्य
राज्ञो विस्मयमापसः ॥ १९ ॥ कथंचित्स्थितिं मप्याप पुष्कलः परवीरहा ॥ रथं जघान वाणैश्च स सूतहयमस्य च ॥ २० ॥ स भग्नस्य दनो वीरः पुनरन्यं समा
श्रितः ॥ सोऽपि भग्नः शरैराशुपुष्कलेन रणाङ्गणे ॥ २१ ॥ पुनरन्यं समास्थाय यावदायाति संमुखम् ॥ तावद्बभञ्ज निशितैः सायकैस्तद्रथं पुनः ॥ २२ ॥ एवं द
शरथा भग्नानुपतेगन्तमजस्य हि ॥ पुष्कलेन तु वीरेण महासंयुगशालिना ॥ २३ ॥ तदा चित्राङ्गकः संख्ये रथे स्थित्वा विचित्रिते ॥ आजगाम हवेगेन पुष्कलं प्र
तियोधितुम् ॥ २४ ॥ पुष्कलं पंचभिर्वाणैस्ताडयामास संयुगे ॥ तैर्वाणैर्निहतो त्यंतं विव्यथे भरतात्मजः ॥ २५ ॥ सक्रुद्धश्चापमुद्यम्य वाणान् दशशितान्म
हान् ॥ मुमोच हृदये तस्य स्वर्णपुंससुशोभितान् ॥ २६ ॥ ते वाणाः पपुरेतस्य रुधिरं बहुदारुणाः ॥ पीत्वापेतुः क्षितौ कूटसाक्षिणः पूर्वजा इव ॥ २७ ॥ तदा
चित्राङ्गकः क्रुद्धो भ्रामन् पंचसमाददे ॥ मुमोच भाले पुत्रस्य भरतस्य महौजसः ॥ २८ ॥ तैर्भ्राम्ये राहतः क्रुद्धः शरासनवरे शरम् ॥ दधत् प्रतिज्ञामकरोच्चित्राङ्गनि

१ क्षितिपत्रासुपे यथा-३० पा० । २ मन्यते-३० पा० । ३ यावत्स्थितिं स लभते-३० पा० ।

पा० खं० पं०

अ० २७

॥ २९ ॥

धनंप्रति ॥ २९ ॥ शृणुवीरममक्षिप्रप्रतिज्ञां त्वद्वाध्याश्रिताम् ॥ तज्ज्ञात्वासावधानेन योद्धव्यं च त्वया त्रहि ॥ ३० ॥ बाणेनानेन चेत्त्वविनकुर्वाप्राणवर्जितम् ॥
 सर्तांसि दूष्यवनितां शीलाचारसुशोभिताम् ॥ ३१ ॥ योलोकः प्राप्यते लोकेर्यमस्य सर्वशक्तिभिः ॥ सलोको मम वैभूयात्सत्यं मम प्रतिश्रुतम् ॥ ३२ ॥ इति
 श्रेष्ठवचः श्रुत्वा जहास परवीरहा ॥ उवाच मतिमान्वीरः पुष्कलं वचनं शुभम् ॥ ३३ ॥ मृत्युर्वै प्राणिनां भाव्यः सर्वत्रैव च सर्वदा ॥ तस्मान्मे निधने दुःखं नास्ति
 शूराशिरोमणे ॥ ३४ ॥ प्रतिज्ञाया कृतावीरत्वया वीरत्वशालिना ॥ सासत्येव पुनर्मेद्यश्रूयतां व्याहृतं महत् ॥ ३५ ॥ त्वद्वाणं मद्बोधोद्युक्तं न च्छिद्यादिकेदं
 हम् ॥ तदा प्रतिज्ञां शृणु मे सर्ववीराभिमानिनः ॥ ३६ ॥ तीर्थजिगमिषो यौ वै कुर्यात्स्वांतविखंडनम् ॥ एकादशीव्रतादन्यज्जानातिव्रतमुच्चकैः ॥ ३७ ॥
 तस्य पापं ममैवास्तु प्रतिज्ञापरिघातिनः ॥ इति वाक्यमुदीर्यैव तूष्णीं भूतो धनुर्दधे ॥ ३८ ॥ तदानेन निषंगात्स्वादुद्धृत्य सायकं वरम् ॥ कथयामास विशदं
 वाक्यं शत्रुवधावहम् ॥ ३९ ॥ ॥ पुष्कल उवाच ॥ ॥ यदि रामां प्रियुगुलं निष्कापट्येन चेतसा ॥ उपासितं मया तर्हि मम वाक्यमृतं भवेत् ॥ ४० ॥
 यदि त्वमहिलां भुक्त्वानान्यां जानामि चेतसा ॥ तेन सत्येन मे वाक्यं सत्यं भवतु संगरे ॥ ४१ ॥ इति वाक्यमुदीर्य शूबाणं धनुषि संधितम् ॥ कालानलोपमं वीर
 शिरश्छेदनाक्षिपत् ॥ ४२ ॥ तं वाणं मुक्तमालोक्य स तुराजसुतो बली ॥ बाणं शरासने धत्त तीक्ष्णं कालानलोपमम् ॥ ४३ ॥ तेन बाणेन संछिन्नो बाणः स्ववध
 उद्यतः ॥ हाहाकारो महानासोच्छिन्ने तस्मिच्छरे तदा ॥ ४४ ॥ परार्थं पतितं भूमौ पूर्वार्धफलं संयुतम् ॥ शिरोधरां च कर्तां शुपद्मनालमिव क्षणात् ॥ ४५ ॥
 तदा भूमौ पतंतं तु दृष्ट्वा तत्तस्य सैनिकाः ॥ हाहा कृत्वा भृशं सर्वे पलायनपरागताः ॥ ४६ ॥ पृथ्व्या तन्मस्तकं श्रेष्ठं सकिरीटं स कुंडलम् ॥ शुंभेर्तीव पतितं चंद्र
 विवं दिवो यथा ॥ ४७ ॥ तं वीक्ष्य पतितं वीरः पुष्कलो भरतात्मजः ॥ व्यगाहतव्यूहमिमं सर्ववीरैकशोभितम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेष
 वात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे चित्रांगवधो नाम सप्तविंशतितमोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ अथ पुत्रं स मालोक्य पतितं व्यसुमुद्धतम् ॥ विल
 लाप भृशं राजा सुतदुःखिनः दुःखितः ॥ १ ॥ मृद्भिर्न संताडयामास पाणिभ्यामिति दुःखितः ॥ कर्ममानो भृशं चाश्रूण्य मुचन्नयनाब्जयोः ॥ २ ॥ गृहीत्वा पतितं
 वक्रं चंद्रविचमनोरमम् ॥ पुष्कलेषु क्षतामृग्भिः क्लिन्नं कुंडलशोभितम् ॥ ३ ॥ कुटिलभ्रूयुगं श्रेष्ठं संप्रदाधरपल्लवम् ॥ संचुबन्मुखपद्मेन विलपन्नं दमव्री
 त् ॥ ४ ॥ हापुत्रवीरकथमुत्सुकचेतसं मां किं नेशसे विशदनेत्रयुगेन शूर ॥ किमद्विनोदकथयारहितस्त्वमेव रोषो दीधितुमनाः किल लक्ष्यसे च ॥ ५ ॥ वदपुत्र
 कथं मां त्वं प्रब्रूषेन हसन्पुनः ॥ अमृतैर्मधुरास्वादैर्विनोदयसि पुत्रक ॥ ६ ॥ शत्रुघ्नश्च गृहाण त्वं सितचामरशोभितम् ॥ स्वर्णपत्रेण शोभाढ्यंत्यजनिद्रामहा

प० पु०
॥ ३० ॥

मते ॥७॥ एषप्रतापविशदः प्रतापाभ्यः परंतपः ॥ धनुर्विभ्रतपुरोभातिपुष्कलः परवीरहा ॥ ८ ॥ एनं वारयसत्तीक्ष्णैर्बाणैः कोदंडनिर्गतैः ॥ कथं त्वं रणमध्ये वै शेषे
वीरविमोहितः ॥ ९ ॥ हस्तिनः पत्तयश्चैव रथाहूढाभयादिताः ॥ शरणांतां समायाति तानीक्षस्व महामते ॥ १० ॥ पुत्रत्वया विना सोढुं कथं शक्तोरणांगणे ॥
शत्रुघ्नसायकांस्तीक्ष्णांश्चंडकोदंडनिर्गतान् ॥ ११ ॥ अतो मातुत्वया हीनं कोवापालयितुं क्षमः ॥ यदि त्यक्ष्यसि निद्रां त्वं जयायाहं क्षमस्तदा ॥ १२ ॥ इत्थं वि-
लप्य सुभृशं तताडहृदयं स्वकम् ॥ बहुशः पाणिनाराजा पुत्रदुःखेन दुःखितः ॥ १३ ॥ तदा विचित्रदमनौ स्वस्वस्य दनसंस्थितौ ॥ पितुश्चरणयोर्न त्वा ऊचतुः सम-
योचितम् ॥ १४ ॥ राजन्नस्मासु जीवत्सु किदुःखं हृदितद्वद ॥ वीराणां प्रधने मृत्युर्वाञ्छितो जायते महान् ॥ १५ ॥ धन्यो यं वतचित्रांगो यो वीरभुवि शोभते ॥ स-
किरीटस्तु संदृष्टं दंतच्छदयुगः प्रभुः ॥ १६ ॥ कथया शुकिमद्यैव कुर्वस्ते कार्यमीप्सितम् ॥ शत्रुघ्नवाहिनीं सर्वान्हन्व आवामनाथिनीम् ॥ १७ ॥ अद्यैव पुष्कलं भ्रातुर्व-
धकारिणमाहवे ॥ पातया वीरथाञ्छित्वा शिरोमुकुटमंडितम् ॥ १८ ॥ त्यज शोकं सुदुःखार्तः कथं भासिमहामते ॥ आज्ञापयावां मानार्हं कुरुयुद्धे मतिं तथा-
॥ १९ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य पुत्रयोर्वीरमानिनोः ॥ शोकं त्यक्त्वा महाराजो युद्धाय मतिमादधात् ॥ २० ॥ तावपि प्रतियोद्धारं वाञ्छन्तौ रणदुर्मदौ ॥ जग्मतुः-
कटके शत्रोरनंतभटपूरिते ॥ २१ ॥ रिपुतापेन दमनोनीलरत्नेन चेतः ॥ युयुधातेरणे वीरौ प्रावृषीवलाहकौ ॥ २२ ॥ राजा कनकसद्भरथे मणिविचित्रिते ॥
रत्नकूबरशोभादयेतिष्ठंश्चापधरो वली ॥ २३ ॥ ययौ योद्धुं शत्रुघ्नं वीरकोटिगिरावृतम् ॥ तृणीकुर्वन् महावीरान् धनुर्विद्याविशारदान् ॥ २४ ॥ तं योद्धुमा-
गतं दृष्ट्वा सुबाहुं रोषपूरितम् ॥ पुत्रनाशनकुर्वन् सर्वसैन्यवधादिकम् ॥ २५ ॥ शत्रुघ्नपार्श्वं संचारी हनूमांस्तमुपाद्रवत् ॥ नखायुधो महानादं कुर्वन् मेघइवाह-
वे ॥ २६ ॥ सुबाहुस्तंहनू मंतमागच्छन्तं महारवम् ॥ उवाच प्रहसन् वाक्यं रोषपूरितलोचनः ॥ २७ ॥ क्व गतः पुष्कलो हत्वामत्पुत्रं रणमंडले ॥ पातयाम्यद्य-
तस्याशुशिरो ज्वलितकुंडलम् ॥ २८ ॥ कश्चिन्नो वाहपालः कचरामः कुतो भटः ॥ प्राणहंता रमायां तं पश्यंतु प्रधने तु माम् ॥ २९ ॥ इति तद्राक्ष्यमाकर्ण्य-
हनूमान्निजगादतम् ॥ शत्रुघ्नो लवणच्छेत्ता वर्तते सैन्यपालकः ॥ ३० ॥ सकथं प्रधने युध्येतेष्वेकेऽप्येस्थिते नृप ॥ मां विजित्य रणे तं च त्वंगं तासिनर-
र्षभ ॥ ३१ ॥ इत्युक्तं तंतरसा विव्याध दशसायकैः ॥ हृदि वानरमृत्युग्रं पर्वताभ्यामिव स्थितम् ॥ ३२ ॥ सवाणानागतांस्तांश्च गृहीत्वा कैरसं पटे ॥
चूर्णयामास तिलशः शितान्वैरिविदारणान् ॥ ३३ ॥ चूर्णयित्वा शरांस्तांस्तु निनदन् वनगर्जितैः ॥ पुच्छेनावेष्टयत् स्योच्चैरर्थनिन्ये महाबलः ॥ ३४ ॥ तदा-
तं नृपवयोसावाकाशे स्थित एव सः ॥ लांशुलताडयामास शिताग्रैः सायकैर्मुहुः ॥ ३५ ॥ सताडितस्तु पुच्छाग्नेशरैः सन्नतपर्वभिः ॥ सुमोचतद्रथं दिव्यं क-

१ उयुध बाणसाहस्रैर्ना प्रावृषि संनतो-३० पा० । २ कच्छदमले-३० पा० ।

पा० सं० पं०

अ० २८

॥ ३० ॥

नकेनविचित्रितम् ॥ ३६ ॥ समुक्तस्तेनतरसाशरैस्तीक्ष्णैर्जघानतम् ॥ हनूमंतंकपिवरंरोषसंपूरितेक्षणः ॥ ३७ ॥ हनूमान्बाणविच्छिन्नःसर्वत्ररुधिरा
 धृतः ॥ महारोषं समाधत्त नृपोपरिकपीश्वरः ॥ ३८ ॥ गृहीत्वा तस्य देहं भीरुर्ग्रहय समन्वितम् ॥ चूर्णयामास वेगेन तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३९ ॥ स्वरथं
 भज्यमानं तु दृष्ट्वा राजा त्वरन्चली ॥ अन्यर्थं समास्थाय युयुधे तं महाबलम् ॥ ४० ॥ पुच्छे मुखे थोरसि च भुजे चरणयोर्नृपः ॥ जघान शरं संधानकोविदः
 परमास्त्रवित् ॥ ४१ ॥ तदा क्रुद्धः कपिवरस्ताडयामास वक्षसि ॥ पादेनोत्पुत्य वेगेन राज्ञः सुभटशोभिनः ॥ ४२ ॥ स पदाग्रहतो भूमौ पपात किल मूर्च्छितः ॥
 मुखाद्गमन्नसूक्ष्मोष्णं श्वासपूरप्रवेपितः ॥ ४३ ॥ तदा प्रकुपितो त्यंतं हनूमान्प्रधनांगणे ॥ अश्वान्वीरान्गजांश्चापि चूर्णयामास वेगतः ॥ ४४ ॥ तदा मुके तु स्त
 द्धाता तथालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ उभावपि सुसन्नद्धौ युद्धाय समुपस्थितौ ॥ ४५ ॥ राजानं मूर्च्छितं दृष्ट्वा प्रपलाय्य गतानराः ॥ इतस्ततो वाणसंघैः क्षताः पुष्कलव
 र्षितैः ॥ ४६ ॥ तद्भज्यमानं स्ववलं वीक्ष्य राजा तमजोवली ॥ दमनः स्तंभयामास सेतुर्वाधिमेवोच्चलम् ॥ ४७ ॥ तदा तु मूर्च्छितो राजा स्वप्नमेकं ददर्श ह ॥ रणम
 ध्ये कपिवरप्रपदाघातताडितः ॥ ४८ ॥ रामचंद्रस्त्वयोध्यायां सरयूतीरमंडपे ॥ ब्रह्मणैर्याज्ञिकश्रेष्ठैर्वहुभिः परिवारितः ॥ ४९ ॥ तत्र ब्रह्मादयो देवास्तत्र
 ब्रह्मांडकोटयः ॥ कृतप्राञ्जलयस्तं वैस्तुवंति स्तुतिभिर्मुहुः ॥ ५० ॥ रामं श्यामं सुनयनं मृगशृंगपरिग्रहम् ॥ गार्यतिनारदाद्याश्च वीणोल्लसितपाण
 यः ॥ ५१ ॥ नृत्यं त्यप्सरसस्तत्र प्रवृत्ता चीमेन कादयः ॥ वेदामूर्तिधराभूत्वा उपतिष्ठति राघवम् ॥ ५२ ॥ यच्च किंचिद्वस्तु जातं सर्वशोभासमन्वितम् ॥ तस्य
 दातारमखिलं भक्तानां भोगदायकम् ॥ ५३ ॥ इत्येवमादि संपश्यन् अप्रसन्नं ज्ञामवापसः ॥ ब्रह्मशापहतज्ञानः किं दृष्टमिति वैवदन् ॥ ५४ ॥ उत्थाय प्रययौ
 पद्भ्यां शत्रुघ्नचरणं प्रति ॥ भृत्यकोटिपरीवारो रथकोटिपरीवृतः ॥ ५५ ॥ सुकेतुं तु समाहूय विचित्रं दमनं तथा ॥ युद्धं कर्तुं समुद्युक्तान् वारयामास धर्मवि
 त् ॥ ५६ ॥ उवाच तान् महाराजो धर्मात्मा धर्मसंयुतः ॥ भ्रातः पुत्रौ शृणु तमेवाक्यं धर्मसमन्वितम् ॥ ५७ ॥ मायुर्दं कुरुत क्षिप्रमनयस्तु महानभूत् ॥ यद्वा
 मचंद्रवाहं त्वमगृह्णादमनोजितम् ॥ ५८ ॥ एष रामः परं ब्रह्म कार्यकारणतः परम् ॥ चराचरजगत्स्वामी न मानुषवपुर्धरः ॥ ५९ ॥ एतद्विब्रह्म विज्ञानमधु
 ना ज्ञातवानहम् ॥ पुरासितां गशापेन हतज्ञानधनो नघाः ॥ ६० ॥ अहं पुरा तीर्थयात्रांगतस्तत्त्वविवित्सया ॥ तत्रानेकमया दृष्टा मुनयो धर्मवित्
 माः ॥ ६१ ॥ असितांगमुनिमहं गतवान् ज्ञातुमिच्छया ॥ तदा प्रोवाच मां विप्रः कृपां कृत्वा ममोपरि ॥ ६२ ॥ योऽसावयोध्याधिपतिः स परब्रह्म शब्दितः ॥
 तस्य याजानकी देवी साक्षात्साचिन्मयी स्मृता ॥ ६३ ॥ एनंतु योगिनः साक्षादुपासते यमादिभिः ॥ दुस्तरापा रसंसारवारिधिं संतितीर्षवः ॥ ६४ ॥

५० पु०

॥ ३१ ॥

स्मृतमात्रो महापापहारी सगरुडध्वजः ॥ यएनसेवते विद्वान्संसारंतरिष्यति ॥ ६५ ॥ तदाहमहसंविप्रं कोर्यं रामस्तु मातुषः ॥ केयं सा जानकी देवी हर्षशो
कसमाकुला ॥ ६६ ॥ अजन्मनः कथं जन्म अकर्तुः कृत्यमत्राकिम् ॥ जन्मदुःखजरातीतं कथयस्व सुनेम ॥ ६७ ॥ इत्युक्तवन्तं मां दुःखः
शशापसमुनीश्वरः ॥ अज्ञात्वा तत्स्वरूपं त्वं प्रतिब्रूषेम माधव ॥ ६८ ॥ एनं निंदसि रामं त्वं मातुषो यमिदं हसन् ॥ तस्मात्त्वं तत्त्वसंमूढो भविष्यस्यु
दरं भरिः ॥ ६९ ॥ तदाहंतस्य चरणव्यूहं स दयायुतः ॥ दृष्ट्वा मे विनयं मातुषा बोचत् करुणानिधिः ॥ ७० ॥ त्वं रामस्य मखे विप्रं करिष्यसि यदानृप ॥
तदाह नूमानं ॥ त्वां ताडयिष्यति वेगतः ॥ ७१ ॥ तदा त्वं ज्ञास्यसे राजानं न्यायास्व मनीषया ॥ पुराहमुक्तस्तेनैवं तद्दृष्ट्वा धुना मया ॥ ७२ ॥
यदा मां हनुमान्कुदस्ताडयामास वक्षसि ॥ तदाऽदर्शयमाना तं पूर्णब्रह्मस्वरूपिणम् ॥ ७३ ॥ तस्मादश्वं तु शोभादयमानं यत्तु महाबलाः ॥
धनानि चैव वासांसि राज्ञ्यं चेदं सैमर्षये ॥ ७४ ॥ रामं दृष्ट्वा कृतार्थः स्याम हं यज्ञेति पुण्यदे ॥ आनयंतु हयं मय्यं रोचते तु तदर्पणम् ॥ ७५ ॥ ॥ इति श्रीप
द्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे सुबाहुपराजयो नाम अष्टाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ ते तु तात वचः श्रुत्वा
हर्षिताः संप्रहारिणः ॥ तथेत्यूचुर्महाराजं रामदर्शनलालसम् ॥ १ ॥ ॥ पुत्रा ऊचुः ॥ ॥ राजन् भवत्पदांभोजान्नान्यं जानीमहे वयम् ॥ यत्तव स्वांततो जातं
तद्भवत्वद्यवेगतः ॥ २ ॥ अश्वोर्यनीयतां तत्र सितचामरभूषितः ॥ रत्नमालातिशोभाभ्यश्चंदनादिकचर्चितः ॥ ३ ॥ राज्यमाज्ञाफलं स्वामिन्कोशावहुस
मृद्ध्यः ॥ वासांसि सुमहाह्राणि सूक्ष्माणि सुगुणानि च ॥ ४ ॥ चंदनं चंद्रकंचैव वाजिनः सुमनोहराः ॥ हस्तिनस्तु मदीयं तारथाः कांचनकूवराः ॥ ५ ॥ विचि
त्रतरवर्णदिनानाभूषणभूषिताः ॥ दास्यः शतसहस्रं च दासाश्च सुमनोरमाः ॥ ६ ॥ मणयः सूर्यसंकाशा रत्नानि विविधानि च ॥ मुक्ताफलानि शुभ्राणि गजकुंभ
भवानि च ॥ ७ ॥ विद्रुमाः शतसाहस्रा यद्यद्गस्तु महोदयम् ॥ तत्सर्वं रामचंद्राय देहि राजन्महामते ॥ ८ ॥ सुतान् रत्नान्मन्त्रिकरात्रः सर्वानप्यभूषते ॥ क
थं न कुरुष्व राजंस्तदधीनं नृपासनम् ॥ ९ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ इति पुत्रवचः श्रुत्वा हर्षितोऽभ्रमहीपतिः ॥ उवाच च सुतान् शिरास्ववाक्यकरणोद्यता
न् ॥ १० ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ आनयंतु हयं सर्वे सन्नद्धाः शस्त्रपाणयः ॥ नानारथपरीवारास्ततो र्यास्ये नृपं प्रति ॥ ११ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ इति
राज्ञो वचः श्रुत्वा विचित्रोदमनस्तथा ॥ सुकेतुः समरे शूरा जग्मुस्तस्याज्ञोद्यताः ॥ १२ ॥ ते गत्वाथ पुरीं शूरा वाजिनं सुमनोरमम् ॥ सितचामरसंयुक्तं स्वर्ण
पत्राद्यलंकृतम् ॥ १३ ॥ रत्नमालाविभूषाभ्यश्चित्रपत्रेण शोभितम् ॥ विचित्रमणिभूषाभ्यं मुक्ताजालस्वलंकृतम् ॥ १४ ॥ रज्ज्वाधृतं महावीरिः पुर्वतः पृष्ठतो

१ मातः-३० पा० ।

२ महापतिम्-३० पा० ।

३ शस्त्रपाणिनाम्-३० पा० ।

४ दास्ये-३० पा० ।

पा० ख० ५०

अ० २९

॥ ३१ ॥

भटैः ॥ महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तेः सर्वशोभासमन्वितैः ॥ १५ ॥ सितातपत्रमस्योच्चैर्भातिमूर्धनिवाजिनः ॥ सुचामरद्वयं यस्य ध्रियते पुरतो मुखः ॥ १६ ॥
कृष्णागर्वादिधूपैश्च धूपितं वायुवेगिनम् ॥ राज्ञः पुरोनिनाया श्वहयमेधस्य सत्कृतोः ॥ १७ ॥ तमानीतं हयं दृष्ट्वा रत्नमालाविभूषितम् ॥ मनोजवं कामरूपं
जहर्षमतिमानृपः ॥ १८ ॥ जगाम पद्भ्यां शत्रुघ्नं राजचिह्नाद्यलंकृतः ॥ स्वपुत्रपौत्रैः संयुक्तो राजा परमधार्मिकः ॥ १९ ॥ ययौ कर्तुं धनानां ससद्वचयंचल
गामिनाम् ॥ एतद्दिनं श्वरं मत्वा दुःखदंसक्तचेतसाम् ॥ २० ॥ शत्रुघ्नं सददशार्थसितच्छत्रेण शोभितम् ॥ चामरैर्वीज्यमानं सवैकैः पुरतः स्थितैः ॥ २१ ॥
सुमतिपरिपुच्छं तं रामचंद्रकथानकम् ॥ भयवार्ताविनिर्मुक्तं वीरशोभास्वलंकृतम् ॥ २२ ॥ वीरैः कोटिभिराकीर्णं वांजिपालनकांक्षिभिः ॥ वानराणां सहस्रै
श्च समंतात् परिवारितम् ॥ २३ ॥ दृष्ट्वा शत्रुघ्नचरणौ प्रणनाम सपुत्रकः ॥ धन्यो ह मिति संहृष्टो वदन्नामैकमानसः ॥ २४ ॥ शत्रुघ्नस्तं प्रणयिनं दृष्ट्वा राजानमुद्भ
टम् ॥ उत्थायासनतः सर्वैर्भटैर्दोर्भ्यां ससस्वजे ॥ २५ ॥ दृढं संपूज्य राजा तं शत्रुघ्नं परवीरहा ॥ उवाच हर्षमापन्नो गद्गदस्वरयागिरा ॥ २६ ॥ ॥ सुवाहुरु
वाच ॥ ॥ अद्य धन्योऽस्मि स सुतः सकुटुंबः स वाहनः ॥ यद्युष्मच्चरणौ द्रक्ष्ये नृपकोटिभिरादितौ ॥ २७ ॥ अज्ञानिनामुतेनायं गृहीतो वाजिनां वरः ॥ दमने
नानयं त्वस्य क्षमस्व करुणानिधे ॥ २८ ॥ न जानाति रघूत्तं सर्वदेवाधिदैवतम् ॥ लीलायां विश्वस्रष्टारं हंतारमपि पालकम् ॥ २९ ॥ इदं राज्यं समृद्धांगं समृद्ध
बलवाहनम् ॥ इमे कोशाधनैः पूर्णा इमे पुत्रा इमे वयम् ॥ ३० ॥ सर्वे वयं रामनाथास्त्वदाज्ञाप्रतिपालकाः ॥ गृहाण सर्वसफलं न मे स्तिक्वचिदुन्मतम् ॥ ३१ ॥ का
सौहृन्मात्रामस्य चरणां भोजषट्पदः ॥ यत्प्रसादादहं प्राप्स्ये राजराजस्य दर्शनम् ॥ ३२ ॥ साधूनां संगमे किं किं प्राप्य तेन महीतले ॥ यत्प्रसादादहं मूढो ब्रह्म
शापमतीतरम् ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वा त्वद्यमहाराजं पद्मपत्रनिभक्षणम् ॥ प्राप्स्यामि जन्मनः सर्वफलं दुर्लभमत्र च ॥ ३४ ॥ मम तावद्गतं चायुर्न ह्युरामवियोगिनः ॥
स्वल्पमुर्वरितं तत्र कथं द्रक्ष्ये रघूत्तमम् ॥ ३५ ॥ मद्दं दर्शय तं रामं यज्ञकर्माविचक्षणम् ॥ यदंघ्रिजसा प्रतापशिलाभूता मुनिप्रिया ॥ ३६ ॥ काकः परंपदं प्राप्नो
यद्वाणस्पृशं नात्सवगः ॥ अनेके यस्य वक्राब्जं वीक्ष्य संख्येपदंगताः ॥ ३७ ॥ ये त्वस्य रघुनाथस्य नाम गृह्णन्ति सादराः ॥ तेषांति परमं स्थानं योगिभिर्यदि
चिंत्यते ॥ ३८ ॥ धन्या यो ध्यामवालोकायिराममुखपंकजम् ॥ स्वलोचनपुटैः पीत्वा सुखं याति महोदयम् ॥ ३९ ॥ इति संभाष्य नृपतिं वाहं राज्यधनानि च ॥
सर्वसमर्प्य चावोचत् किं करोस्मि महीपते ॥ ४० ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य राज्ञः परपुरंजयः ॥ प्रत्युवाचे तितं भूपर्वाङ्गी वाक्यविशारदः ॥ ४१ ॥ ॥ शत्रुघ्न
उवाच ॥ ॥ कथं राजा त्रिदंष्ट्रपूषेत्वं वृद्धो मम पूजितः ॥ सर्वैस्त्वदीयैः त्वद्वाज्यं दमनो विदधात् वयम् ॥ ४२ ॥ क्षत्रियाणामिदं कृत्यं यत्संग्रामविधायकम् ॥ सर्वरा

प० पु०

॥ ३२ ॥

ज्यंघनं चेदं प्रति या तु ममाज्ञया ॥ ४३ ॥ यथामेरघुनाथस्तु पूज्यो वा इमनसा सदा ॥ तथा त्वमपि मत्पूज्यो भविष्यसि महीपते ॥ ४४ ॥ भवान्
 न्तजो भवत्वद्यह्यस्यानुगमं प्रति ॥ सन्नद्धः कवची खड्गी गजाश्वरथसंयुतः ॥ ४५ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य शत्रुघ्नस्य महीपतिः ॥ पुत्रं राज्ञे भिषेच्यै
 व शत्रुघ्नेन सुपूजितः ॥ ४६ ॥ महारथैः परिवृतो निजं पुत्रं रणांगणे ॥ पुष्कलेन हतं भूपः संस्कृत्य विधिपूर्वकम् ॥ ४७ ॥ क्षणं शुशोचत तत्त्वज्ञो लो
 कदृष्ट्या महारथः ॥ ज्ञानेनानाशयच्छोकरघुनाथमनुस्मरन् ॥ ४८ ॥ सर्जीभूतोरथेतिष्ठन् महासैन्यसमावृतः ॥ आजगाम स शत्रुघ्नं महारथिपुरस्कृ
 तः ॥ ४९ ॥ राजा तमागतं दृष्ट्वा सर्वसैन्यसमन्वितम् ॥ गंतुं चकाराधिषणां हयवर्कस्य पालने ॥ ५० ॥ सोऽश्वो विमोचितस्तेन भाले पत्रेण चिह्नितः ॥ वा
 मावर्तभ्रमन् प्रायात्पौर्वाञ्जनपदान्बहून् ॥ ५१ ॥ तत्र तत्र त्यभूपालैर्महाशूराभिपूजितैः ॥ प्रणतिः क्रियते तस्य न कोपितमगृह्यत ॥ ५२ ॥ केचिद्वासां
 सिचित्राणि केचिद्राज्यं स्वकं महत् ॥ केचिद्धनं जनकं चेदिदानीं प्रणमंति तम् ॥ ५३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेश
 त्रुघ्नस्य सुबाहुना सहनिर्याणं नाम एकोनत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ २९ ॥ छ ॥ शेष उवाच ॥ अथ तेजःपुरं प्रातस्तुरगः पत्रशोभितः ॥ यस्यां पालयते रा
 जा प्रजाः सत्येन सत्यवान् ॥ १ ॥ अथ कोटिपरीवारो रघुनाथा नु जस्ततः ॥ हयानुगो ययौ तस्य पुरतः पुरधर्षणः ॥ २ ॥ तद्दृष्ट्वा नगरं रम्यं चित्रप्राकारशो
 भितम् ॥ कांचनैः कलशैस्तत्र परितः प्रतिभासितम् ॥ ३ ॥ देवाय तनसाहसैः सर्वतश्च विराजितम् ॥ यतीनां तु मठास्तत्र शोभन्ते यतिपुरिताः ॥ ४ ॥ बह्व्य
 त्रमहादेवी शिखिलोचनमूर्धगा ॥ हंसकारं डवाकीर्णामुनिवृंदनिषेविता ॥ ५ ॥ ब्राह्मणानां प्रत्यगारमग्निर्होत्रभवः पुनः ॥ धूमस्तत्र पुनात्यंगपातकाप्लुत
 मानसान् ॥ ६ ॥ उवाच सुमतिं राजा शत्रुघ्नः शत्रुतापनः ॥ तत्पुरप्रेक्षणोद्धूतहर्षविस्मितमानसः ॥ ७ ॥ ॥ शत्रुघ्न उवाच ॥ मंत्रिन्कथय कस्येदं पुरं मे
 ष्टिगोचरम् ॥ करोति मानसा द्वादधर्मेण प्रतिपालितम् ॥ ८ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य शत्रुघ्नस्य महीपते ॥ उवाच सुमतिः सर्वयथा तथम
 नुदत्तम् ॥ ९ ॥ सुमतिरुवाच ॥ शृणुष्वावहितः स्वामिन् वैष्णवस्य कथाः शुभाः ॥ याः श्रुत्वा मुच्यते पापाद्ब्रह्महत्या समादापि ॥ १० ॥ जीवन्मुक्तो वरी
 वर्तिरामांश्च्यं बुजषट्पदः ॥ सत्यवान्यज्ञयज्ञांगज्ञाताकर्ताऽविता महान् ॥ ११ ॥ धेनुं प्रसाद्य बह्वभिर्व्रतैर्यै प्रापतत्पिता ॥ ऋतं भारुष्योजगतिरुप्यातः पर
 मधार्मिकः ॥ १२ ॥ गौः प्रसन्ना ददौ पुत्रमनेकगुणसंस्कृतम् ॥ सत्यवर्तं सुशोभाब्धं तजानी हि नृपोत्तमम् ॥ १३ ॥ ॥ शत्रुघ्न उवाच ॥ को वा ऋतं भरोरा
 जा किमर्थं धेनुं पूजनम् ॥ कथं प्राप्तः सुतस्तस्य वैष्णवो विष्णुसेवकः ॥ १४ ॥ सर्वमेतत्समाक्ष्व वैष्णवस्य कथानकम् ॥ श्रुतं हरति जन्तूनां महापातक

पा० ख० प०

अ० ३०

॥ ३२ ॥

पर्वतम् ॥ १५ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहार्थकम् ॥ कथयामासविशदतदुत्पात्तिकथानकम् ॥ १६ ॥ ऋतंभरोनरपतिरनपत्यः
 पुराभवत् ॥ कलत्राणिबहून्यस्यनपुत्रं प्रापतेषुवै ॥ १७ ॥ तदाजाबालिनामानंमुनिर्देवादुपागतम् ॥ पप्रच्छकुशलोद्युक्तःसपुत्रोत्पात्तिकारणम् ॥ १८ ॥
 ॥ ऋतंभरउवाच ॥ ॥ स्वामिन्वच्यस्यमेवमहिपुत्रोत्पात्तिकरंवचः ॥ यत्कृत्वाजायतेऽपत्यंममवंशधरंवरम् ॥ १९ ॥ तंज्ञात्वाभवतोभव्यंप्रकुर्यानिश्चि
 तंवचः ॥ दानंव्रतंवातीर्थवामखंवासुनिसत्तम ॥ २० ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वाजगादमुनिसत्तमः ॥ सुतोत्पात्तिकरंवाक्यंप्रणतस्यसुतार्थिनः ॥ २१ ॥ अ
 पत्यप्राप्तिकामस्यसंत्युपायास्त्रयःप्रभो ॥ विष्णोःप्रसादोऽगोश्चापिशिवस्याप्यथवापुनः ॥ २२ ॥ तस्मात्त्वंकुर्वैपूजाधिर्नोदैवतनोर्नृप ॥ यस्याःपुच्छेमु
 खेशृंगेपृष्ठेदेवाःप्रतिष्ठिताः ॥ २३ ॥ सातुष्टादास्यतिक्षिप्रंवांछितं धर्मसंयुतम् ॥ एवंविदित्वागोपूजाविधेहित्वमृतंभर ॥ २४ ॥ योवैनित्यंपूजयतिगागे
 हेयवसादिभिः ॥ तस्यदेवाश्चपितरोनित्यंतृप्ताभवंतिहि ॥ २५ ॥ योवैगवाहिकंदद्यान्नियमेनशुभ्रव्रतः ॥ तेनसत्येनतस्यस्युःसर्वैर्पूर्णांमनोरथाः ॥ २६ ॥
 तृषितागौर्गृहेवद्वागेहेकन्यारजस्वला ॥ देवताचसनिर्माल्याहंतिपुण्यंपुराकृतम् ॥ २७ ॥ योवैगांप्रतिषिद्धचेतचरंतींस्वतृणनरः ॥ तस्यपूर्वंचपितरः
 कंपतेपतनोन्मुखाः ॥ २८ ॥ योवैयष्ट्याताडयतिधेनुंमर्त्योविमूढधीः ॥ धर्मराजस्यनगरंसयातिकरवर्जितः ॥ २९ ॥ योवैदंशान्वारयतितस्यपूर्वैर्ह्यधो
 गताः ॥ नृत्यंतितमत्सुतोह्यस्मांस्तारयिष्यतिभाग्यवान् ॥ ३० ॥ अत्रैवादाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ जनकस्यपुरावृत्तंधर्मराजपुरेद्रुतम् ॥ ३१ ॥
 एकदाजनकोराजयोगेनासून्तमत्यजत् ॥ तदाविमानंसंप्राप्तंकिंकिणीजालभूषितम् ॥ ३२ ॥ तदारुह्यगतोराजासेवकैरुद्धदेहवान् ॥ मार्गेजगामधर्म
 स्यसंयमिन्याःपुरोतिके ॥ ३३ ॥ तदानरककोटीषुपीड्यतेपापकारिणः ॥ जनकस्यांगपवनंप्राप्यसौख्यंप्रेदिरे ॥ ३४ ॥ निरयेदाहजापीडाजार्तेपांसु
 खकारिणी ॥ महादुःखंतदानघंजनकस्यांगवायुना ॥ ३५ ॥ तदातनिर्गतंदृष्ट्वाजतवःपापपीडिताः ॥ अत्यंतंचुक्रुशुभीतास्तद्वियोगमनिच्छवः ॥ ३६ ॥
 ऊचुस्तेकरुणावाचंमागच्छसुकृतिभिः ॥ त्वदंगवायुसंप्रशंस्तुखिनःस्यामपीडिताः ॥ ३७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजापरमधार्मिकः ॥ मानसेचित
 यामासकरुणापूरपूरितः ॥ ३८ ॥ चेन्मत्तःप्राणिनांसौख्यंभवेदिहतदापुनः ॥ अत्रैवचपुरेस्थास्येस्वर्गएवमनोरमः ॥ ३९ ॥ एवंकृत्वानुपस्तस्थौतत्रै
 वनिरयाग्रतः ॥ विदधत्प्राणिनांसौख्यमनुकंपितमानसः ॥ ४० ॥ तत्रधर्मस्तुसंप्राप्तोनिर्दयद्वारिदुःखदे ॥ कारयन्यातनास्तीव्रानानापातककारि

१ तंज्ञात्वा कथयामास त्वं यत्कुर्या निश्चितं वचः-इ० पा० । २ शिवतुष्टायावा पुनः-इ० पा० । ३ कृतार्थकाः-इ० पा० । ४ नृत्यंत्यःसुखंस्वादस्मान्-इ० पा० । ५ योगेन तनुमत्यजत्-इ० पा० ।
 ६ जाताशीतलकारिणी-इ० पा० । ७ निरयेऽपारदुःखदे-इ० पा० ।

प० पु०

॥ ३३ ॥

णाम् ॥ ४१ ॥ तदाददर्शराजानंजनकंद्वारिसंस्थितम् ॥ विमानेनमहापुण्यकारिणंदययायुतम् ॥ ४२ ॥ तमुवाचप्रेतपतिर्जनकंसहसन्निरा ॥ राज-
न्कुतस्त्वंसंप्राप्तःसर्वधर्मशिरोमणिः ॥ ४३ ॥ एतत्स्थानंपातकिनांदुष्टानांप्राणघातिनाम् ॥ नायांतिपुरुषाभूत्वाद्दृशाःपुण्यकारिणः ॥ ४४ ॥ अत्रायांति
नरास्तेवैयेपरद्रोहतत्पराः ॥ परापवादनिरताः परद्रव्यपरायणाः ॥ ४५ ॥ योवैकल्यंधर्मिष्ठंनिजसेवापरायणम् ॥ अपराधाद्वेतजह्यात्सनरोत्र
समाव्रजेत् ॥ ४६ ॥ मित्रवञ्चयतेयस्तुधनलोभेनलोभितः ॥ आगत्यात्रनरःपीडांमत्तःप्राप्नोतिदारुणाम् ॥ ४७ ॥ योरामंमनसावाचाक-
र्मणादंभतोपिवा ॥ द्वेषाद्वाचोपहासाद्धानस्मरत्येवमूढधीः ॥ ४८ ॥ तंवध्नामिपुनस्त्वेषुनिक्षिप्यश्रपयामिच ॥ यैःस्मृतोनरमानाथोनरककुशवार-
कः ॥ ४९ ॥ तावत्पापंमनुष्याणामंगेषुनृपतिष्ठति ॥ यावद्रामंनरसनाशृणातिकलिदुर्मतेः ॥ ५० ॥ महापापकराराजन्येभवंतिमहामते ॥ तानानयं-
तिममृत्यास्त्वादृशान्द्रुमक्षमाः ॥ ५१ ॥ तस्माद्रुच्छमहारजभुंक्ष्वभागाननेकशः ॥ विमानवरमारुह्यभुंक्ष्वपुण्यमुपार्जितम् ॥ ५२ ॥ इतिवाक्यंस-
माकर्ण्यधर्मराजस्यतत्पतेः ॥ उवाचधर्मराजानंकर्णपूरपूरितः ॥ ५३ ॥ ॥ जनकउवाच ॥ ॥ अहंगच्छामिनोनाथजीवानामनुकम्पया ॥ मदंगवा-
युनाह्येतेसुखंप्राप्ताःस्मसंस्थिताः ॥ ५४ ॥ एतामुंचसिचेद्राजन्सर्वान्नैरियस्थितान् ॥ ततोगच्छामिसुखितःस्वर्गपुण्यजनाश्रितम् ॥ ५५ ॥ ॥ जावालि-
रुवाच ॥ ॥ इतिवाक्यमथाश्रुत्यजनकंप्रत्युवाचसः ॥ प्रत्येकंनिर्दिशज्जीवान्निरयस्थाननेकशः ॥ ५६ ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ अयंमित्रकलत्रंवि-
श्वस्तमनुजग्मिवान् ॥ तस्मादेनंलोहशंकौवर्षायुतमपीपचम् ॥ ५७ ॥ पञ्चादेनंसूकराणायोनौनिक्षिप्यदोषिणम् ॥ मानुषेष्ववतार्योऽयंपटंछिह्नेन
चिह्नितः ॥ ५८ ॥ अनेनपरदाराश्वबलादालिगितामुहुः ॥ तस्मादयंपच्यतेत्ररौरवेःशतहायनम् ॥ ५९ ॥ अयंतुपरकीयंस्वमुपित्वाबुभुजे
कुधीः ॥ तस्मादस्यकरौछित्त्वापचेयंपूयशोणिते ॥ ६० ॥ अयंसायंतनेप्राप्तमतिथिंभुधयार्दितम् ॥ वाण्यापिनाकरोत्तस्यपूजनंस्वागतंनच
॥ ६१ ॥ तस्मादयंपातनीयस्तामिस्त्रेधनपूरिते ॥ भ्रमरैःपीडितोयतुयातनांशतहायनम् ॥ ६२ ॥ अयंतावत्परस्योच्चैर्निर्दाकुर्वन्नल-
ज्जितः ॥ अयमप्यशृणोत्कर्णप्रेरयन्बहुशस्तुताम् ॥ ६३ ॥ तस्मादिमावंधकूपेपतितोदुःखदुःखितौ ॥ अयंमित्रधुगुद्विष्टःपच्यतेरौरवे-
भृशम् ॥ ६४ ॥ तस्मादेतान्पापभोगान्कारयित्वाविमोचये ॥ त्वंगच्छनरशार्दूलपुण्यराशिबिधायकः ॥ ६५ ॥ ॥ जावालिरुवाच ॥ एवंसनिर्दिशजी-

१ स तं ददर्श-इ० पा० । २ तोये-इ० पा० । ३ येःस्मृतो वे रमानाथो नरककुशवारकः । ते मत्स्थानं विहायाशु वैकुण्ठं प्रयात्सवो ॥-इ० पा० । ४ इतो गच्छामि-इ० पा० । ५ एवं चिह्नित-इ० पा० । ६ इतःप्राक्-“सामन उवाच”-इ० पा०-इत्येते एकस्मिन्नुत्तरे ।

पा० ख० पं०

अ० ३०

॥ ३३ ॥

वांस्तृष्णीमासायकारिणः ॥ प्रोवाचरामभक्तोसौकरुणापूरितेक्षणः ॥ ६६ ॥ ॥ जनकउवाच ॥ ॥ कथंनिरयनिर्मुक्तिर्जीवानांदुःखिनांभवेत् ॥ तदाशुकथ
 यत्वंवैयत्कृत्वासुखमाप्नुयुः ॥ ६७ ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ नैभिराराधितोविष्णुर्नैभिस्तस्यकथाःश्रुताः ॥ कथंनिरयनिर्मुक्तिर्भवेद्वैपापकारिणाम् ॥ ६८ ॥
 यदित्वंमोचयस्येतान्महापापकरानपि ॥ तर्ह्यर्पयमहाराजपुण्यंतत्कथयामियत् ॥ ६९ ॥ एकदाप्रातरुत्थायशुद्धभावेनचेतसा ॥ ध्यातःश्रीरघुनाथोसौ
 महापापहराभिः ॥ ७० ॥ रामरामेति यच्चोक्तंत्वयाशुद्धेनचेतसा ॥ तत्पुण्यमर्पयैतेभ्योयेनस्यान्निरयाच्छ्रुतिः ॥ ७१ ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ एत
 च्छुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यधीमतः ॥ पुण्यंददौमहाराजआजन्मसमुपार्जितम् ॥ ७२ ॥ यदाजन्मकृतैःपुण्यैरघुनाथार्चनोद्भवैः ॥ एतेषानिरयान्मुक्तिर्भ
 वत्वन्नमनोरमा ॥ ७३ ॥ एवंकथयतस्तस्यजीवानिरयसंस्थिताः ॥ तत्क्षणान्निरयान्मुक्ताजातादिव्यवपुर्धराः ॥ ७४ ॥ ऊचुस्तेजनकंराजंस्त्वत्प्रसादाद्
 यंक्षणात् ॥ दुःखदान्निरयान्मुक्तायास्यामःपरमंपदम् ॥ ७५ ॥ तान्दृष्ट्वासूर्यसंकाशान्नरान्निरयनिःसृतान् ॥ तुतोपचित्तुमुभृशंसर्वभूतदयापरः ॥ ७६ ॥
 तेसर्वप्रययुर्लोकंदिवंदैवैरलंकृतम् ॥ जनकंतुप्रशंसंतोमहाराजंदयानिधिम् ॥ ७७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्य
 वदाख्यानेजनकेननरकस्थप्राणिमोचनंनामत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ अथतेषुप्रयातेषुनरकस्थेषुवैनुषु॥राजापप्रच्छकीनाशंसर्वध
 र्मविदांवरम् ॥ १ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ धर्मराजत्वयाप्रोक्तंयत्पातककरानराः ॥ आयातितवसंस्थानंनचधर्मकथारताः ॥ २ ॥ मदागमनमत्राभूत्के
 नपापेनधार्मिक ॥ तद्वैकथयसर्वमेपापकारणमादितः ॥ ३ ॥ इति श्रुत्वातुतद्वाक्यंयधर्मराजःपरंतप ॥ कथयामासतस्यैवंयमपुर्यागमंतदा ॥ ४ ॥ ॥ ध
 र्मराजउवाच ॥ ॥ राजंस्तवमहत्पुण्यंनैतादृक्स्यभूतले ॥ रघुनाथपदद्वंद्वमकरंदमधुव्रत ॥ ५ ॥ त्वत्कीर्तिस्वर्धुनीसर्वान्पापिनोमलसंयुतान् ॥ पुना
 त्तिपरमाद्वादकारिणीदुष्टतारिणी ॥ ६ ॥ तथापिपापलेशस्तेवर्ततेनृपसत्तम ॥ येनसंयमिनीपाइर्वमागतःपुण्यपूरितः ॥ ७ ॥ एकदातुचरंतींगांवारयामा
 सर्वैभवान् ॥ तेनपापविपाकेननिरयद्वारदर्शनम् ॥ ८ ॥ इदानींपापनिर्मुक्तोवहुपुण्यसमन्वितः ॥ भुंक्ष्वभोगान्सुविपुलान्निजपुण्याजितान्वहन् ॥ ९ ॥
 एतेषांकरुणावार्धिरघुनाथोसुखंहरन् ॥ संयमिन्यामहामाग्रेरयामासवैष्णवम् ॥ १० ॥ नागमिष्योयदित्वंवैमार्गेणानेनमुव्रत ॥ अभविष्यत्कथंतेषानिर
 यात्परिमोचनम् ॥ ११ ॥ त्वाद्दृशाःपरदुःखेनदुःखिताःकरुणालयाः ॥ प्राणिनांदुःखविच्छेदंकुर्वत्येवमहामते ॥ १२ ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥
 एवंवदंतंशमनंप्रणम्यसादिवंगतः ॥ दिव्येनसुविमानेनअप्सरोगणशोभिना ॥ १३ ॥ तस्माद्वावोऽग्निशंपूज्यामनसापिनगहंयेत् ॥ गहंयान्निरयंया

प० पु०
॥ ३४ ॥

तियावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥ १४ ॥ तस्मात्त्वंनृपतिश्रेष्ठगोपूजावैसमाचर ॥ सातुष्टादास्यतिक्षिप्रं पुत्रं धर्मपरायणम् ॥ १५ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥
तच्छ्रुत्वा धेनुपूजासंप्रच्छ कथमादरात् ॥ पूजनीयाप्रयत्नेन कीदृशं कुरुते नरम् ॥ १६ ॥ जाबालिः कथयामास धेनुपूजां यथाविधि ॥ प्रत्यहं विपिनगच्छे
चारणार्थं व्रतीतु गोः ॥ १७ ॥ गवेयवांस्तु संभोज्य गोमयस्थान् समाहरेत् ॥ भक्षणीयाय वास्ते तु पुत्रकामेन भूपते ॥ १८ ॥ सायदापि वते तोयं तदापेयं जलं शुचि ॥
सोच्चैः स्थाने यदातिष्ठेत्तदानीं चासनस्थितः ॥ १९ ॥ दंशान्निवारयेन्नित्यं यवसंस्वयमाहरेत् ॥ एवं प्रकुर्वतः पुत्रं दास्यते धर्मतत्परम् ॥ २० ॥ ॥ सुमति
रुवाच ॥ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य पुत्रकाम ऋतं भरः ॥ व्रतंचकार धर्मात्मा धेनुपूजां समाचरन् ॥ २१ ॥ प्रत्यहं कुरुते गावैव साद्येन तोपिताम् ॥ दंशान्य
वारयद्दीमान्यवभक्षकृतादरः ॥ २२ ॥ एवं धेनुं पूजयतो गतास्तु दिवसाचनाः ॥ वनमध्ये तु गार्दींश्च चरंतीं मकुतोभयाम् ॥ २३ ॥ एकदानृपतिस्तस्य वन
स्य श्रीनिरीक्षणे ॥ न्यस्तदृष्टिः सपरितो वभ्रामसकुतूहली ॥ २४ ॥ तदा गत्याहनद्वावैपंचास्यः काननांतरात् ॥ क्रोशंतीं बहुधा दीनां सिंहभारेण दुःखिता
म् ॥ २५ ॥ तदानृपः समागत्य विलोक्य निजमातरम् ॥ सिंहेन निहतां पश्यन्नुरोदाती वबिह्वलः ॥ २६ ॥ स दुःखितः समागत्य जाबालिमुनिसत्तमम् ॥
निष्कृतितस्य पप्रच्छ गोवैधस्य प्रमादतः ॥ २७ ॥ ॥ ऋतं भर उवाच ॥ स्वामिंस्त्वदाज्ञया धेनुं पालयन् वनमास्थितः ॥ कुतोप्यागत्य तां सिंहोजवाना
दृष्टिगोचरः ॥ २८ ॥ तस्य पापस्य निष्कृत्यैकिकरोमि त्वदाज्ञया ॥ कथं वा व्रतं संपूर्तिर्मम पुत्रप्रदायिनी ॥ २९ ॥ इत्युक्तं तं तं भूपं जगाद मुनिसत्तमः ॥
संत्युपायमहीपालपापस्यास्यापनुत्तये ॥ ३० ॥ ब्रह्मघ्नस्य कृतघ्नस्य सुरापस्य महेभ्यः ॥ प्रायश्चित्तानि वर्तते सर्वपापहराणि च ॥ ३१ ॥ कृच्छ्रैश्चाद्रा
यणे दानैर्व्रतैः सानियमैर्यमैः ॥ पापानि प्रलयं याति नियमादनुतिष्ठतः ॥ ३२ ॥ द्वयोश्च निष्कृतिर्नास्ति पापपुंजकृतोस्तयोः ॥ मत्यागो वधकर्तुं श्वनारायणवि
निंदितुः ॥ ३३ ॥ गवांथो मनसा दुःखं वाञ्छत्यथ मसत्तमः ॥ स याति निरयस्थानं यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥ ३४ ॥ योपि देवं हरिं निंदेत् सकृदुर्भाग्यवात्ररः ॥
स चापिनरकं पश्येत् पुत्रपौत्रपरीवृतः ॥ ३५ ॥ तस्माज्ज्ञात्वा हरिं निदन् गोषु दुःखं समाचरन् ॥ कदापि नरकान्मुक्तिं प्राप्नोति नरेश्वर ॥ ३६ ॥ अज्ञानप्राप्तगो
हत्याप्रायश्चित्तं तु विद्यते ॥ रामभक्तं तु धीमंतं याहित्व मृतुपणकम् ॥ ३७ ॥ सर्वैसमदृशः सर्वांश्छद्ममित्राणि पश्यति ॥ तुभ्यं कथिष्यति क्षिप्रं गोवधस्यास्य
निष्कृतिम् ॥ ३८ ॥ तस्य देशास्त्वमाक्रामंस्तेन निर्वासितः पुरा ॥ वैरिभावं परित्यज्य गच्छत्व मृतुपणकम् ॥ ३९ ॥ स यद्ब्रदिष्यति क्षिप्रं तत्कुरुष्व समा
हितः ॥ यथा त्वत्कृतपापस्य निष्कृतिर्हि भविष्यति ॥ ४० ॥ स तु तद्वचनं श्रुत्वा जगाम ऋतुपणकम् ॥ रामभक्तं रिपौ मित्रे समदृष्ट्या समंजसम् ॥ ४१ ॥

पा० ख० प०
अ० ३१

॥ ३४ ॥

सतस्मैकथयामासयजातंगोवधादिकम् ॥ तस्यपापस्यनिष्कृत्यैहोपायसोप्यर्चितयत् ॥ ४२ ॥ क्षणध्यात्वाथतराजाऋतुपर्णऋतंभरम् ॥ उवाचप्रहस
 न्वाक्यंबुद्धिमान्धर्मकोविदः ॥ ४३ ॥ कोहंराजन्मुनीनांवैपुःपुरतःशास्त्रवेदिनाम् ॥ तान्हित्वाकिंतुमांश्रातोमूर्खपंडितमानिनम् ॥ ४४ ॥ तवमय्यस्तिचे
 च्छुद्धातदार्किंचिद्वीम्यहम् ॥ शृणुष्वनरशार्दूलगदितंममसादरः ॥ ४५ ॥ भजश्रीरघुनाथंत्वंकर्मणामनसागिरा ॥ नैष्कापट्येनलोकेशतोपयस्वमहा
 मते ॥ ४६ ॥ सतुष्टोदास्यतेसर्वत्वद्धृदिस्थंमनोरथम् ॥ अज्ञानकृतगोहत्यापापनाशंकरिष्यति ॥ ४७ ॥ रामस्मरंस्त्वंधर्मात्मन्धेनुंपालयसत्तम ॥
 दत्त्वाद्रिजायकनकपापनिष्कृतिमाप्स्यासि ॥ ४८ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमृतंभरनृपस्तदा ॥ विधायरामस्मरणंपूतात्माव्रत
 माचरत् ॥ ४९ ॥ पूर्ववत्पालयन्धेनुंजगामविपिनंमहत् ॥ रामनामस्मरन्नित्यंसर्वभूतहितेरतः ॥ ५० ॥ तस्मैतुष्टातुसुरभिःप्रोवाचपरितोषिता ॥ राज
 न्वरयमत्तोवैवरंहृत्स्थंमनोरथम् ॥ ५१ ॥ तदाप्रोवाचवैराजापुत्रंदेहिमनोरमम् ॥ रामभक्तपितृरतंस्वधर्मप्रतिपालकम् ॥ ५२ ॥ तुष्टादत्त्वा
 वरंसापितस्मैराज्ञेसुतार्थिने ॥ जगामादर्शनंदेवीकामधेनुःकृपावती ॥ ५३ ॥ सकालेप्राप्तवान्पुत्रंवैष्णवंरामसेवकम् ॥ सत्यवत्संज्ञयायुक्तमकरोत्तत्रत
 त्पिता ॥ ५४ ॥ सत्यवंतंमुतंलब्ध्वापितृभक्तिपरंमहान् ॥ परमहर्षमापेदेशक्रतुल्यपराक्रमम् ॥ ५५ ॥ सराजाधार्मिकंपुत्रंप्राप्यहर्षेणनिभरः ॥ राज्यंत
 स्मिन्महन्न्यस्यजगामतपसेवनम् ॥ ५६ ॥ तत्राराध्यहर्षिकेशंभक्तियुक्तेनचेतसा ॥ निर्वृतपापःसंतनुरगाद्धरिपदंनृपः ॥ ५७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखं
 डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्रमेधेसत्यवदाख्यानेधेनुव्रतवर्णनंनानामेकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ सुमतिरुवाच ॥ अंसावपिनृपःसौम्यसत्यवान्नामविश्रुतः ॥
 निजधर्मेणलोकेशंरघुनाथमतोषयत् ॥ १ ॥ अस्मैतुष्टोरमानाथोददौभक्तिमचंचलाम् ॥ निजांश्रिपद्मेयजतांदुर्लभांपुण्यकोटिभिः ॥ २ ॥ नित्यंश्रीरघुन
 थस्यकथानकमनातुरः ॥ कुरुतेसर्वलोकानांपावनंकृपयायुतः ॥ ३ ॥ योनपूजयतेदेवंपुनाथंरमापतिम् ॥ सतेनताडयतेदंडैर्मस्यापिभयावहैः ॥ ४ ॥
 अष्टमाद्वत्सरादूर्ध्वमशीतिवत्सरोभवेत् ॥ तावदेकादशीसर्वैर्मानुषैःकारिताऽमुना ॥ ५ ॥ तुलसीवल्लभायस्यकदाचिद्यच्छिरोधराम् ॥ नमुंचतिरमानाथ
 पादपद्मस्युत्तमा ॥ ६ ॥ ऋषीणामपिपूज्योयमितरेषांकथंनहि ॥ रघुनाथस्मृतिप्रीतिर्धूतपाप्माहताशुभः ॥ ७ ॥ ज्ञात्वात्यंरामचंद्रस्यवाजिनंपरमाद्भु
 तम् ॥ आगत्यतुभ्यंसंदास्यत्येतद्वाज्यमकंटकम् ॥ ८ ॥ त्वयायद्गदितंराजंस्तत्तेकथितमुत्तमम् ॥ पुनःकिंपृच्छसेस्वामिन्नाज्ञापयकरोमिमतत् ॥ ९ ॥
 ॥ शेषउवाच ॥ ॥ गतोऽवस्तत्पुरांतस्तुनानाश्रयंसमन्वितः ॥ तंहृद्वाजनताःसर्वाराज्ञेगत्वान्यवेदयन् ॥ १० ॥ ॥ जनताजुः ॥ ॥ कोप्यइवःसि

५० पु०
॥ ३५ ॥

तवर्णेनगंगाजलसमेनवै ॥ भालेसौवर्णपत्रेणराजमानःसमागतः ॥ ११ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंरम्यंजनानांहृद्यमीरितम् ॥ ताःप्रत्याहहसन्भूपोज्ञायतांकस्यवै
हयः ॥ १२ ॥ ताश्चैनंकथयामासुःशत्रुघ्नेनप्रपालितः ॥ आयात्यश्वोमहीभर्तूरामस्यपुरमध्यतः ॥ १३ ॥ रामस्यनामसंश्रुत्वाद्वचक्षरंमुमनोरमम् ॥ जह
र्षचित्तेसुभृशंगद्वदस्वरचिन्हितः ॥ १४ ॥ मयायोध्यापतिर्नित्यंयोरामश्चिन्त्यतेहृदि ॥ तस्याङ्गःसहशत्रुघ्नःसमायातःपुरंमम ॥ १५ ॥ हनूमास्तत्ररा
माप्तिसेवाकर्ताभविष्यति ॥ कदाचिदपियोरामेनविस्मरतिमानसे ॥ १६ ॥ गच्छामियत्रशत्रुघ्नोयत्रमारुतनंदनः ॥ अन्येपियत्रपुरुषारामपादाब्जसेव
काः ॥ १७ ॥ अमात्यमादिदेशाथसर्वराजधनंमहत् ॥ गृहीत्वातुमयासार्द्धमागच्छत्वरयायुतः ॥ १८ ॥ यास्येहंरघुनाथस्यहयपालयितुंवरम् ॥ कर्तुंच
रामपादाब्जपरिचर्यामुदुर्लभाम् ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वानिर्जगामाथशत्रुघ्नंप्रतिसेनिकैः ॥ तावत्पुरीमथप्राप्तेरामभ्राताससेनिकः ॥ २० ॥ वीरागर्जतिप्रवला
रथाःसुनिनदंतिव ॥ जयशंखस्वनास्तत्रवेणुनादाश्चसर्वतः ॥ २१ ॥ आगत्यसत्यवान्राजामंत्रिभिःसुसमान्वितः ॥ चरणेप्रणिपत्यास्मैराज्यंप्रादान्महा
धनम् ॥ २२ ॥ शत्रुघ्नस्तंतुराजानंज्ञात्वाराममनुव्रतम् ॥ तद्राज्यंतस्यपुत्रायरुक्मनाम्नेददौमहत् ॥ २३ ॥ हनूमंतंपरीरभ्यसुवाहुंरामसेव
कम् ॥ अन्यान्वैरामभक्तांश्चपरिरभ्यमहायशाः ॥ २४ ॥ कृतार्थमिवचात्मानंमेनेसत्यसमान्वितः ॥ ननंदचेतसितदाशत्रुघ्नेनसमान्वितः ॥ २५ ॥ हय
स्तावद्गतोदूरंवरैःसुपरिरक्षितः ॥ शत्रुघ्नस्तेनभूपेनययौवीरसमान्वितः ॥ २६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्यवत्समाग
मोनामद्वाविंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॐ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ गच्छत्सुरथिवयेषुशत्रुघ्नादिषुभूरिषु ॥ महाराजेषुसर्वेषुपुत्रकोटियुतेषुच ॥ १ ॥ अकस्मादभवन्मा
गेतमःपरमदारुणम् ॥ यस्मिन्स्वीयोनपारक्योलक्ष्यतेज्ञातिभिर्नरैः ॥ २ ॥ रजसाव्यावृतंय्योमविद्युस्तनितसंकुलम् ॥ एतादृशेतुसंमदंमहाभयकरे
ततः ॥ ३ ॥ मेघावर्षतिरुधिरंपूयामेध्यादिकंवहु ॥ अत्याकुलावभूदुस्तेवीराःपरमवैरिणः ॥ ४ ॥ आकुलीकृतलोकेतुकिमिदंकिमितिस्थितिः ॥ त
मोव्याप्तानिलोकानांचक्षूंषिप्रथितौजसाम् ॥ ५ ॥ जहाराश्वंरावणस्यसुहृत्पातालसंस्थितः ॥ विद्युन्मालीतिविल्यातोराक्षसश्रेणिसंवृतः ॥ ६ ॥ काम
मेसुविमानेतुसर्वायसानिषोविणि ॥ आरूढोश्चतुर्वीराणांभयंकुर्वज्रहरह ॥ ७ ॥ सुहृत्तात्तमोनष्टमाकाशाविमलंबभौ ॥ वीराःशत्रुघ्नमुख्यास्तेप्रोचुःकुत्र
हयोस्तिषः ॥ ८ ॥ तेसर्वेहयराजंतुलोकयंतःपरस्परम् ॥ ददृशुर्नयदावाहंहाहाकारस्तदाभवत् ॥ ९ ॥ कुत्राश्वोहयमेधस्यकेननीतःकुबुद्धिना ॥ इतिवा
चमवोचंस्तेतावत्सदनुजेश्वरः ॥ १० ॥ ददृशुसुभटैःसर्वैरथस्थैःशौर्यशोभितैः ॥ विमानवरमारूढैराक्षसाध्यैःसमावृतः ॥ ११ ॥ दुसुर्खाविकरालास्या

पा०खं०पं०
अ० ३३

॥ ३५ ॥

लब्धं द्वाभयानकाः ॥ राक्षसास्तत्र दृश्यं ते सैन्यग्रासाय चोद्यताः ॥ १२ ॥ तदा तं वेदयामासुः शत्रुमंत्रवरोत्तमम् ॥ हयोनीतो न जानीमः स्वे विमानविला-
सिना ॥ १३ ॥ तमसा व्याकुलान्कृत्वा वीरानस्मान्समाययौ ॥ जग्राह नृपशार्दूलहयंकुरयथोचितम् ॥ १४ ॥ शत्रुघ्नस्तद्वचः श्रुत्वा महारोषमावृतः ॥
कोस्त्येष राक्षसो यो मे हयं जग्राह वीर्यवान् ॥ १५ ॥ विमानं तत्पतत्त्वद्यम् द्वाणव्रजनिर्हतम् ॥ पतत्त्वद्यशिरस्तस्य क्षुरप्रैर्मम वैरिणः ॥ १६ ॥ सजीर्यं तां र-
थाः सर्वैर्महाशस्त्रास्त्रपूरिताः ॥ यां तु तं प्रति संहर्तुं यो द्वा रोवाजिहारिणम् ॥ १७ ॥ इत्युक्त्वा रोषताम्राक्ष उवाच निजमंत्रिणम् ॥ नयानय विदं शूरं युद्धका-
र्यं विशारदम् ॥ १८ ॥ ॥ शत्रुघ्न उवाच ॥ ॥ मंत्रिन् कथय के योज्या राक्षसस्य वधोद्यताः ॥ महाशस्त्रा महेशूराः परमास्त्रविदुत्तमाः ॥ १९ ॥ कथया-
शुविचार्यैवं तत्करोमि भवद्वचः ॥ वीरान्कथय तस्यैवं योग्यान् सर्वास्त्रकोविदान् ॥ २० ॥ एतच्छ्रुत्वा तु सचिवः प्राह वाक्यं यथोचितम् ॥ वीराव्रणवरे योग्या-
न्दर्शयं स्तरसानतान् ॥ २१ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ जेतुं गच्छ तु तद्रक्षः समरो विजयोद्यतः ॥ महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तः पुष्कलः परतापनः ॥ २२ ॥ तथा
लक्ष्मीनिधिर्या तु शस्त्रसं वसमन्वितः ॥ करोतु तस्य यानस्य भंगं तीक्ष्णैः स्वसायकैः ॥ २३ ॥ हनूमान् धृष्टकर्मत्रराक्षसैर्यो धितुं क्षमः ॥ करोतु मुखपुच्छा-
भ्यां ताडनं रक्षसां प्रभो ॥ २४ ॥ वानरा अपि ये वीरा रणकर्म विशारदाः ॥ गच्छं तु ते खिला योऽनु तव वाक्यप्रणोदिताः ॥ २५ ॥ सुमदश्च सुबाहुश्च प्रतापाय्य-
श्च सत्तमाः ॥ गच्छं तु सायकैस्तीक्ष्णैस्तान्योद्धुराक्षसाधमान् ॥ २६ ॥ भवानपि महाशस्त्रपरिवारो रथस्थितः ॥ करोतु युद्धे विजयं राक्षसं हंतुमुद्यतः ॥ २७ ॥
एतन्मम मतराज न्येयोधास्तत्प्रमर्दनाः ॥ ते गच्छं तुरणेशूराः किमन्यैर्वहुभिर्भटैः ॥ २८ ॥ इत्युक्तवति वीराय्येऽमात्ये सुमति संज्ञिके ॥ शत्रुघ्नः कथयामास वीरा-
न्संग्रामकोविदान् ॥ २९ ॥ भो वीराः पुष्कलाद्याय सर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ ते वदंतु प्रतिज्ञां वैमत्पुरोराक्षसादने ॥ ३० ॥ कृत्वा प्रतिज्ञां विपुलां स्वपराक्रमशोभिनीम् ॥
गच्छं तुरणमप्येहि भवंतो वलसंयुताः ॥ ३१ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य शत्रुघ्नस्य महाबलः ॥ स्वां स्वां प्रतिज्ञां महतीं च कुरुस्ते तेजसान्विताः ॥ ३२ ॥ तत्रादौ पुष्कलो वी-
रः श्रुत्वा वाक्यं महीपतेः ॥ परमोत्साहसंपन्नः प्रतिज्ञां भूचिवानिमां ॥ ३३ ॥ ॥ पुष्कल उवाच ॥ शृणुष्व नृपशार्दूलमत्प्रतिज्ञां पराक्रमात् ॥ विहितां सर्वलोकानां
शृण्वतां परमाद्भुताम् ॥ ३४ ॥ चेन्न कुर्यां क्षुरप्रैस्तीक्ष्णैः कोदंडनिर्गतेः ॥ दैत्यं मूर्च्छां समाक्रांतं तीक्ष्णैः शकुलाननम् ॥ ३५ ॥ कन्यास्वभोक्तुर्यत्पापं यत्पा-
पं देवनिदने ॥ तत्पापं मम वैभूयाच्चेत्कुर्यात्स्ववचोऽनृतम् ॥ ३६ ॥ यदि मद्वाणनिभिन्नाः सैनिकाः सुमहाबलाः ॥ न पतंति महाराज प्रतिज्ञां तत्र मे शृणु ॥ ३७ ॥
विष्णुवीशयोर्विभेदयः शिवशक्तयोः करोत्यपि ॥ तत्पापं मम वैभूयाच्चेन्न कुर्यात्स्ववचः ॥ ३८ ॥ सर्वमद्वाक्यमित्युक्तरघुनाथपदांबुजे ॥ भक्तिर्मे निश्चला यास्तिसै-

प० पु०

॥ ३६ ॥

वसत्यं करिष्यति ॥ ३९ ॥ पुष्कलस्य प्रतिज्ञां तां श्रुत्वा लक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ प्रतिज्ञां व्यदधात्सत्यां स्वपराक्रमशोभिताम् ॥ ४० ॥ ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥
वेदानां निदनं श्रुत्वा आस्तेयो मौनिवन्नरः ॥ मानसे रोचयेद्यस्तु सर्वधर्मवाहिष्कृतः ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणो यो दुराचरो रसलाक्षादिविक्रयी ॥ विक्रीणातिचगामूढो
धनलोभेन मोहितः ॥ ४२ ॥ म्लेच्छकूपोदकं पीत्वा प्रायश्चित्तं तु नाचरेत् ॥ तत्पापं मम वैभूयादिसुखश्चेद्भवाम्यहम् ॥ ४३ ॥ तत्प्रतिज्ञामथा श्रुत्य हनूमा
व्रणकोविदः ॥ रामाग्रिस्मरणं कृत्वा प्रोवाच वचनं शुभम् ॥ ४४ ॥ मत्स्वामी हृदये नित्यं ध्येयं वैयोगिभिर्मुहुः ॥ यं देवाः सासुराः सर्वे न मंति माणि मौलिभिः ॥ ४५ ॥
रामः श्रीमानयोध्यायाः पतिर्लोकेश पूजितः ॥ तं स्मृत्वा यद्ब्रुवे वाक्यं तद्वै सत्यं भविष्यति ॥ ४६ ॥ राजन् कोयं लघुदैत्यो दुर्बलः कामगोस्थितः ॥ कथया शुभया का
र्यमेकेन विनिपातनम् ॥ ४७ ॥ मेरुदेवं द्रुसहितं लंगूलाग्रेण तोलय ॥ जलधिं शोषये सर्वसावर्तं वापि वाम्यहम् ॥ ४८ ॥ राज्ञः श्रीरघुनाथस्य जानक्याः कृपया म
म ॥ तन्नास्ति भूतले राजन्यदसाध्यं कदा भवेत् ॥ ४९ ॥ एतद्वाक्यं मया प्रोक्तं मृतं स्याद्यदि प्रभो ॥ तदैव रघुनाथस्य भक्तिदूरो भवाम्यहम् ॥ ५० ॥ यः
शूद्रः कपिलांगं वैपयो बुद्ध्यानुपालयेत् ॥ तस्य पापं ममैवास्तु चेत्कुर्यामनृतं वचः ॥ ५१ ॥ ब्राह्मणं गच्छते मोहाच्छूद्रः कामविमोहितः ॥ तस्य पापं ममैवास्तु चे
त्कुर्यामनृतं वचः ॥ ५२ ॥ यद्ब्राह्मणान्नरकं गच्छेत्स्पर्शनाच्चापिरौरसम् ॥ तां पिवेन्मदिरां यो वाजिह्वा स्वादेन लोलुपः ॥ ५३ ॥ तस्य यजायते पापं तन्ममैवा
स्तु निश्चितम् ॥ चेन्न कुर्यात्प्रतिज्ञां तं सत्यं रामकृपावलात् ॥ ५४ ॥ एवमुक्ते महावीर्योद्धारस्तरसायुताः ॥ चक्रुः प्रतिज्ञां महतीं स्वपराक्रमशालिनीम् ॥ ५५ ॥
शत्रुघ्नोऽप्यधात्तत्र प्रतिज्ञां पश्यतां नृणाम् ॥ साधुसाधुप्रशंसन्वैतावीर्यान् युद्धकोविदान् ॥ ५६ ॥ कथयामि पुरोवः स्वां प्रतिज्ञां सत्त्वशोभिताम् ॥ तच्छृण्वं
तु महाभाग युद्धोत्साहसमन्विताः ॥ ५७ ॥ चेत्तस्य शिर आहत्य पातयामि न सायकैः ॥ विमानाच्च कवंचाच्च भिन्नं छिन्नं च भूतले ॥ ५८ ॥ यत्पापं कूटसाक्षेण य
त्पापं स्वर्णचौर्यतः ॥ यत्पापं ब्रह्मनिंदायां तन्ममास्त्वद्यनिश्चयात् ॥ ५९ ॥ इति शत्रुघ्नसद्वाक्यं श्रुत्वा ते वीरपूजिताः ॥ धन्योसि राघव भ्रातः कस्त्वदन्यो परो भवे
त् ॥ ६० ॥ त्वया वै निहतो दैत्यो देवदानवदुःखदः ॥ लवणेनामलोके शमधुपुत्रो महाबलः ॥ ६१ ॥ कोयं वैराक्षसो दुष्टः कचास्य बलमल्पकम् ॥ करिष्ये शिक्षणा
देवतस्य नाशं महामते ॥ ६२ ॥ इत्युक्ता ते महावीराः सज्जिभूतारणांगणे ॥ प्रतिज्ञां स्मृतां कर्तुं ययुस्ते राक्षससुदा ॥ ६३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शे
षवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे वीरप्रतिज्ञाकथनं नाम त्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ शेपडवाच ॥ ॥ रथैः सदश्वैः शोभाद्भ्यैः सर्वशस्त्रास्त्रपूरितैः ॥
नानारत्नसमायुक्तैर्ययुस्ते राक्षसाधमम् ॥ १ ॥ तान् दृष्ट्वा कामगेयाने स्थितः प्रोवाच राक्षसः ॥ मेघगंभीरयावाचा तर्जया त्रिवभूरिशः ॥ २ ॥ मायां तु सुभयायो
द्धुगच्छंतु निजमंदिरम् ॥ मात्यजं तु स्वकान् प्राणात्र मोक्षयेवाजिनं वरम् ॥ ३ ॥ विदुन्मालीति विख्यातो रावणस्य सुहृत्सखा ॥ मत्सख्युः प्रेतभूतस्य निष्कृ

पा० खं० पं०

अ० ३४

॥ ३६ ॥

तिकर्तुमेयिवान् ॥ ४ ॥ कासौरामोयआहत्यसखायंरावणंगतः ॥ तस्यभ्रातापिकुत्रास्तेसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ५ ॥ तंहत्वानिष्कृतितस्यप्राप्स्योरामस्यचा
 नुजम् ॥ पिवन्रुधिरमुद्रतंकंठनालस्यबुद्धैः ॥ ६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्ययोधानांप्रवरोत्तमः ॥ पुष्कलोनिजगादैर्नवीर्यशौर्यसमन्वितम् ॥ ७ ॥
 ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ विकत्थनंनकुर्वतिसंग्रामेसुभटानराः ॥ पराक्रमंदर्शयतिनिजशस्त्रास्त्रवर्णैः ॥ ८ ॥ रावणोनिहतोयेनसमुद्दत्स्वजनैर्वृतः ॥ तस्य
 वाजिनमाहृत्यकुत्रगंतासिदुर्मद ॥ ९ ॥ पतिष्यसित्वंशत्रुघ्नवाणैःकोदंडनिर्गतैः ॥ त्वामत्स्यंतिशिवाभूमौपतितंप्राणवर्जितम् ॥ १० ॥ मागर्जदुष्टरामस्य
 सेवकेमयिसंस्थिते ॥ गर्जतिसुभटायुद्धेशत्रुजित्वामहोदयात् ॥ ११ ॥ ॥ शेपउवाच ॥ ॥ एवंब्रुवंतंतवीरपुष्कलंरणदुर्मदम् ॥ जघानशक्त्यासुभृशं
 हृदिराक्षससत्तमः ॥ १२ ॥ आयातंतामहाशक्तिमायसीकांचनाश्रिताम् ॥ चिच्छेदत्रिभिरत्युग्रैःशितैर्वाणैःसपुष्कलः ॥ १३ ॥ सात्रिधाद्यपतद्रूमो
 विशिखैर्निष्प्रभकृता ॥ पतंतीविरराजासौविष्णोःशक्तित्रयीवकिम् ॥ १४ ॥ तांछिन्नांशक्तिकांद्वाराक्षसःपरतापनः ॥ जग्राहशूलंतरसात्रिशिखलोहनि
 र्मितम् ॥ १५ ॥ तीक्ष्णाग्रंज्वलनप्रख्यंराक्षसेद्रोव्यमोचयत् ॥ आयातंतिलशश्वकेवाणैःपुष्कलसंज्ञितः ॥ १६ ॥ छित्त्वात्रिशूलंतरसारायवस्यहि
 सेवकः ॥ पुष्कलश्चापआधत्तवाणांस्तीक्ष्णान्मनोजवान् ॥ १७ ॥ तेवाणाहृदितस्याशुलग्नारागंवतासृजन् ॥ वैष्णवस्ययथास्वातिगुणाविष्णोर्मनो
 हराः ॥ १८ ॥ तद्वाणवेधदुःखार्तोविद्युन्मालीसुदुर्मदः ॥ जग्राहमुद्रंरघोरंपुष्कलंहंतुमुद्यतः ॥ १९ ॥ मुद्रःप्रहितस्तेनविद्युन्माल्यभिधेनहि ॥ हृदिलग्नो
 सृजच्छीघ्रंरुद्रमलंतदकारयत् ॥ २० ॥ मुद्रप्रहतोवीरःकंपमानःसवेपथुः ॥ पपातस्यंदनोपस्थेपुष्कलःशत्रुतापनः ॥ २१ ॥ उग्रदंष्ट्रेऽध्वनद्वातालक्ष्मी
 निधिमयोधयत् ॥ शस्त्रास्त्रैर्वेदुधामुक्तैर्वीरप्राणहर्तिकरैः ॥ २२ ॥ पुष्कलस्तत्क्षणात्प्राप्यसंज्ञाराक्षसमब्रवीत् ॥ धन्योसिराक्षसत्रेष्टमहीयांस्तेपराक्र
 मः ॥ २३ ॥ पश्येदानीममाप्युच्चैःप्रतिज्ञांशूरमानिताम् ॥ विमानात्पातयाम्यग्रभूमौत्वांशितसायकैः ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वानिशितंवाणंसमगृह्णादुरासद
 म् ॥ ज्वलंतमग्नितेजस्कंमहौदार्यसमन्वितम् ॥ २५ ॥ सयावत्तत्पतीकृतैर्विधत्तेस्वपराक्रमम् ॥ तावद्धृदिगतोऽत्युग्रस्तीक्ष्णधारःससायकः ॥ २६ ॥
 तेनवाणेनविभ्रातोभ्रमच्चित्तःसराक्षसः ॥ पपातकामगोपस्थाद्रूमोविगतचेतनः ॥ २७ ॥ उग्रदंष्ट्रेणवैहृष्टःपतमानोनिजाग्रजः ॥ गृहीत्वातंविमानांतांनिना
 यरिपुशंकितः ॥ २८ ॥ प्राहचारिमहारोषात्पुष्कलंवल्लिनावरम् ॥ मद्भातरंपातयित्वाकुत्रयास्यसिदुर्मते ॥ २९ ॥ मावैयुधिविनिर्जित्यगंतासिजयमुत्त
 मम् ॥ स्थितेमयितवस्वातेजयाज्ञाविनिवर्त्यताम् ॥ ३० ॥ एवंब्रुवंतंतरसाजघानदशभिःशरैः ॥ हृदयेतस्यदुष्टस्यरोपपूरितलोचनः ॥ ३१ ॥ सताडितो
 दशशरैःपुष्कलेनमहात्मना ॥ चुक्रोधहृदिदुर्बुद्धिस्तंहंतुमुपचक्रमे ॥ ३२ ॥ दंताग्निष्पिष्यसक्रोधोसुष्टिमुद्यम्यचाहनत् ॥ व्यनदद्रज्जनिर्घातपातशंकांसु

प० पु०
॥ ३७ ॥

जन्हदि ॥ ३३ ॥ मुष्टिनाभिहतोवीरः पुष्कलः परमास्त्रवित् ॥ नार्कपतविनिष्पेषं वांछंस्तस्य दुरात्मनः ॥ ३४ ॥ वत्सदंतान्महातीक्ष्णान्मुमोच हृदि सायकान् ॥
तैर्बाणैर्व्यथितो दैत्यस्त्रिशूलं तु समददे ॥ ३५ ॥ जाज्वल्यमानं त्रिशिखं बालमालातिभीषणम् ॥ लङ्गहदिमहावीरपुष्कलस्य तु दारुणम् ॥ ३६ ॥ मूर्च्छित-
तस्तेन शूलेन निहतो धन्वि सत्तमः ॥ कश्मलं परमं प्रातः पपात स्यन्दनोपरि ॥ ३७ ॥ मूर्च्छां प्रासतमाज्ञाय हनूमान्पवननात्मजः ॥ कोपव्याकुलितस्त्वां-
तो बभौषेत तं तुराक्षसम् ॥ ३८ ॥ कुत्र गच्छसि दुर्बुद्धे मयि योद्धरि संस्थिते ॥ त्वांहन्मि चरणाघातैर्वाजिहर्तारमागतम् ॥ ३९ ॥ एवमुक्त्वा महादैत्याञ्जघा-
न परसैनिकान् ॥ विमानस्था ब्रह्माग्नेण दारयन्नभसि स्थितः ॥ ४० ॥ लांगूलेनाहताः केचित्केचित्पादतलाहताः ॥ बाहुभ्यां दारिताः केचित्पवनस्य तनूभु-
वा ॥ ४१ ॥ नश्यंतिकेचिन्निहताः केचिन्मूर्च्छांति संहताः ॥ पलायंते पदाघातभयपीडाहतास्ततः ॥ ४२ ॥ अनेके निहतास्तत्र राक्षसाश्चातिदारुणाः ॥
छिन्नाभिन्नाद्विधा जाताः पवनस्य सुतेन वै ॥ ४३ ॥ कामगंतु विमानं तद्विन्नप्राकारतोरणम् ॥ हाहा कुर्वद्भिरसुरैः समं तात्परिवारितम् ॥ ४४ ॥ हनूमातिमहा-
शूरेक्षणभूमौ क्षणं दिवि ॥ इतस्ततः प्रहृष्येत कामयानं दुरासदम् ॥ ४५ ॥ यत्र यत्र विमानं तत्तत्र तत्र समीरजः ॥ प्रहरन्नेव हृष्येत कामरूपधरः कपिः ॥ ४६ ॥
एवं तदा कुलीभूते विमानस्थे महाजने ॥ उग्रदंष्ट्रस्तु दैत्यैर्द्रोह नूमांतमुपेयिवान् ॥ ४७ ॥ कपेत्त्वयामहत्कर्म कृतं यद्भटपातनम् ॥ क्षणं तिष्ठसि चेत्कुर्वेत्तव प्रा-
णवियोजनम् ॥ ४८ ॥ एवमुक्त्वा हनूमांतं प्रजघान सदुर्मतिः ॥ त्रिशूलेन सुतीक्ष्णेन ज्वलत्पावकं कान्तिना ॥ ४९ ॥ तदागतं त्रिशूलं च मुखे जग्राह वीर्य-
वान् ॥ चूर्णयामास सकलं सर्वलोहविनिर्मितम् ॥ ५० ॥ चूर्णयित्वा त्रिशूलं तदाय संदैत्यमोचितम् ॥ जघान तंच पेटाभिर्वह्नीभिर्हनुमान्बली ॥ ५१ ॥
स आहतः कपीन्द्रेण च पेटाभिरितस्ततः ॥ व्यथितो व्यसृजन्मायां सर्वलोकभयंकरीम् ॥ ५२ ॥ तदा तमोभवत्तीव्रं यत्र कोवानलक्ष्यते ॥ यत्र स्वीयोनपार-
क्यो विदामास जनान्बहून् ॥ ५३ ॥ शिलाः पर्वतशृंगाभाः पतन्ति सुभटोपरि ॥ ताभिर्हतास्तु ते सर्वे व्याकुला अथ जज्ञिरे ॥ ५४ ॥ विद्युतो विलसन्त्यत्र-
गर्जति जलदाघनम् ॥ वर्षति पूय रूधिरं मुंचति समलं जलम् ॥ ५५ ॥ आकाशात्पतमानानि कबंधानि बहूनि च ॥ दृश्यंते छिन्नशिर्षाणि स कुण्डलयुतानि च ॥
॥ ५६ ॥ नग्नाविरूपाः सुभृशं कीर्णकेशाः सुदुःखाः ॥ दृश्यंते सर्वतो दैत्या दारुणाभयकारिणः ॥ ५७ ॥ तदा व्याकुलितालोकाः परस्परभयाकुलाः ॥
पलायनपराजाता महोत्पातममंसत ॥ ५८ ॥ तदा शत्रुघ्न आयातोरथे स्थित्वा महायशाः ॥ श्रीरामस्मरणं कृत्वा चापे संधाय सायकान् ॥ ५९ ॥ तां-
मायां स विधूयाथ मोहनास्त्रेण वीर्यवान् ॥ शरधाराः किरन्त्योऽग्निव वर्षसमरे सुरम् ॥ ६० ॥ तदा दिशः प्रसेदुस्तारा विस्त्वपरिवेष्टवान् ॥ मेघायथागतं

पा० सं० प०
अ० ३४

॥ ३७ ॥

याताविद्युतःशांतिमागताः ॥ ६१ ॥ तदाविमानंपुरतोदृश्यतेराक्षसैर्युतम् ॥ छिधिभिर्भीतिभाषाभिर्व्याकुलं सुतरांमहत् ॥ ६२ ॥ बाणाश्चश-
तसाहस्राःस्वर्णपुंखैश्चशोभिताः ॥ पेतुर्विमानेनभसिस्थितेकामगमेमुहुः ॥ ६३ ॥ तदाभग्नंविमानंहिदृश्यतेनंतदुच्चकैः ॥ स्वपुरीखण्डमे-
कत्रभग्नंगमिवभूतले ॥ ६४ ॥ तदाप्रकुपितोदैत्योबाणान्धनुषिसंदधे ॥ तैर्बाणैर्विकिरत्रामभ्रातरंचाभिर्गर्जितः ॥ ६५ ॥ तेबाणाःशतशस्तस्य
लग्नावपुषिभूरिशः ॥ शोभामापुःशोणितौषान्वहंतस्तीक्ष्णवक्रिणः ॥ ६६ ॥ शत्रुघ्नःपरयाशक्त्यासंयुक्तोवायुदैवतम् ॥ अस्त्रंधनुषिचाधत्तराक्षसा-
नांप्रकम्पनम् ॥ ६७ ॥ तेनास्त्रेणविमानात्वात्पतन्तोमुक्तमूर्धजाः ॥ दृश्यंतेभूतवेतालसंघाद्वनभश्चराः ॥ ६८ ॥ तदस्त्रंरघुनाथस्यभ्रात्रामुक्तं
विलोक्यसः ॥ अस्त्रंचपाशुपत्यंसचापेधादनुजात्मजः ॥ ६९ ॥ ततःप्रवृत्तावेतालाभूताःप्रेतनिशाचराः ॥ कपालकर्तरीयुक्ताःपिवन्तःशोणितं
बहु ॥ ७० ॥ तैर्वैशत्रुघ्नवीराणांरुधिराणिपपुसुंदा ॥ जीवतामपिदुर्वाराःकर्तरीपाणिशोभिताः ॥ ७१ ॥ तदस्त्रंरघुनाथस्यसर्ववीरप्रभंजनम् ॥
मुमोचतन्निरासायचास्त्रंनारायणाभिधम् ॥ ७२ ॥ नारायणास्त्रंतात्सर्वान्वारयामासतत्क्षणात् ॥ तेसर्वेविलयंप्रापुर्निशाचरप्रणोदिताः ॥
॥ ७३ ॥ तदाकुद्धोनिशाचरीविद्युन्मालीसमाददे ॥ त्रिशूलंनिशितंघोरंशत्रुघ्नंहंतुमुत्त्वणम् ॥ ७४ ॥ शूलहस्तंसमायातंविद्युन्मालिनमाहवे ॥
सायकैःप्राहरत्तस्यभुजेत्वर्धंशशिप्रभैः ॥ ७५ ॥ तैर्बाणैश्चिन्नहस्तःशशिरसाहंतमुद्यतः ॥ हतोसियाहिशत्रुघ्नकस्त्वांजाताभविष्यति ॥ ७६ ॥ इतिश्रुवाणंत-
रसाचिच्छेदशितसायकैः ॥ मस्तकंतस्यबलिनःशूरस्यसहकुंडलम् ॥ ७७ ॥ तंछिन्नशिरसंहृद्वाज्रदंष्ट्रःप्रतापवान् ॥ मुष्टिनाहंतुमारेभेशत्रुघ्नंशूरसेवित-
म् ॥ ७८ ॥ शत्रुघ्नस्तुक्षुरप्रेणसायकेनाच्छिनच्छिरः ॥ प्रधावतोरणेवीरान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ॥ ७९ ॥ हतशेषाययुःसर्वैराक्षसानाथवर्जिताः ॥ शत्रु-
घ्नंप्रणिपत्याथददुर्वाजिनमाहृतम् ॥ ८० ॥ ततोवीणानिनादाश्चशंखनादाःसमंततः ॥ श्रूयंतेशूरवीराणांजयनादामनोहराः ॥ ८१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
पातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेविद्युन्मालिनामराक्षसपराजयोनामचतुर्दशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ शेषोऽवच ॥ ॥ प्रा-
प्यतंवाजिनंराजाशत्रुघ्नोराक्षसैर्हृतम् ॥ अत्यंतहर्षमापेदेपुष्कलेनसमन्वितः ॥ १ ॥ रुधिरैःसिक्तगात्रास्तेयोधालक्ष्मीनिधस्तथा ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तं
शशंसुर्महानृपम् ॥ २ ॥ हतेतस्मिन्महादैत्येविद्युन्मालिनिदुर्जये ॥ सुराःसर्वेभयंत्यक्त्वामुत्समापुसुंनेमहत् ॥ ३ ॥ नद्यस्तुविमलजातारविस्तुविमलोभ-
वत् ॥ वातावतुःसुगंधोदसिक्ताविमलशुष्मिणः ॥ ४ ॥ सन्नद्धास्तेमहावीरारथस्थाविमलंगकाः ॥ राजानमृशुस्तेसर्वेजयलक्ष्म्यासमन्विताः ॥ ५ ॥

प० पु०

॥ ३८ ॥

॥ वीराज्जुः ॥ ॥ दिष्ट्याह तस्त्वयादैत्यो विद्युन्मालीमहामते ॥ यद्गयात्रासमापन्नाः सुराः स्वर्गात्रिराकृताः ॥ ६ ॥ दिष्ट्याप्राप्तो महावाजीरघुनाथस्य शो
भनः ॥ दिष्ट्यागतासि सर्वत्र जयं तु क्षितिमंडले ॥ ७ ॥ स्वामिन्सु च त्विमं वाहं मनो वेगं मनोरमम् ॥ समयस्य विलंबो भावत्वत्र महामते ॥ ८ ॥ ॥ शेष
उवाच ॥ ॥ इति श्रुत्वा तु तद्वाक्यं वीराणां समयोचितम् ॥ साधुसाधु प्रशंस्यैतां मुमोच हयसत्तमम् ॥ ९ ॥ समुक्तश्चोत्तरामाशां विभ्रामाथ सुरक्षितः ॥ रथप
त्तिहयश्रेष्ठैः सर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ १० ॥ तत्र यद्भुतमेतस्य शत्रुघ्नस्य मनोहरम् ॥ वात्स्यायनशृणुष्वैतत्पापराशिप्रदाहकम् ॥ ११ ॥ रेवातीरमथ प्राप्नोति नृवं
दनिषेवितम् ॥ नीलरत्नसमूहस्य रसः किं तु पयोमिषात् ॥ १२ ॥ तांस्तान्मुनिवरान्सर्वान्प्रणम्य चूरसेवितः ॥ जगाम हय रत्नस्य पृष्ठतः कामगामिनः ॥ १३ ॥
गच्छंस्तत्राश्रमं जीर्णपलाशपर्णनिर्मितम् ॥ रेवायाजलकल्लोलैः सिक्तं पापहराश्रयम् ॥ १४ ॥ तं दृष्ट्वा सुमतिः प्राह सर्वज्ञं नयकोविदम् ॥ शत्रुघ्नः सर्वधर्मार्थकर्मकर्त
व्यकोविदः ॥ १५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ मां त्रिंशत्तयकस्यायमाश्रमः पुण्यदर्शनः ॥ विचारचतुरश्रेष्ठवदैतन्मम पृच्छतः ॥ १६ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥
इति वाक्यं समाकर्ण्य सुमतिः प्राह तं नृपम् ॥ विशदस्मै रयावाचा दर्शयन्नात्मसौहृदम् ॥ १७ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एतं दृष्ट्वा महाराज धूतपापावर्यं खलु ॥
भविष्यामो मुनिश्रेष्ठं सर्वशास्त्रपरायणम् ॥ १८ ॥ तस्मान्न त्वा तमापृच्छ सर्वतैकथयिष्यति ॥ रघुनाथपदांभोजमकरं दातिलो लुपः ॥ १९ ॥ नात्रात्वारण्यकं
ख्यातं रघुनाथांश्रिसेवकम् ॥ अत्युग्रतपसा पूर्णं सर्वशास्त्रार्थकोविदम् ॥ २० ॥ इति श्रुत्वा तु तद्वाक्यं धर्मार्थपरिवृंहितम् ॥ जगाम तमथो द्रष्टुं स्वल्पसेवकसं
युतः ॥ २१ ॥ हनूमान्पुष्कलो वीरः सुमतिर्मित्रिसत्तमः ॥ लक्ष्मीनिधिः प्रतापाश्रयः सुबाहुः सुमदस्तथा ॥ २२ ॥ एतैः परिवृतो राजा शत्रुघ्नः प्रापदाश्रमम् ॥ नम
स्कृतुं द्विजवरमारण्यकमुदारधीः ॥ २३ ॥ गत्वा तं तापसश्रेष्ठं नमस्कारमथाकरोत् ॥ सर्वैस्तैः सहितो वीरैर्विनयान्तकं धरैः ॥ २४ ॥ तान् दृष्ट्वा सन्नतान्सर्वाञ्छत्रु
घ्नप्रमुखान् ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रे फलमूलादिभिस्तदा ॥ २५ ॥ उवाच तान् नृपान्सर्वान्भवंतः कुत्र संगताः ॥ कथमत्र समायातास्तत्सर्ववदतानवाः ॥ २६ ॥
तच्छ्रुत्वा वाक्यमेतस्य मुनिवर्यस्य वाडव ॥ सुमतिः कथयामास वाक्यवादविचक्षणः ॥ २७ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ रघुवंशं नृपस्यायमश्ववैपाल्यतेऽखिलैः ॥
यागं करिष्यते वीरः सर्वसंभारसंभृतम् ॥ २८ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तेषां जगाद मुनि सत्तमः ॥ दंतकांत्या खिलं चोरैर्तमो निवारयन्निवा ॥ २९ ॥ ॥ आरण्यक उवाच ॥ ॥
कियागैर्विधिधैर्यैः सर्वसंभारसंभृतैः ॥ स्वल्पपुण्यप्रदैर्नृनक्षयिष्णुपददातृभिः ॥ ३० ॥ मूढो लोको हारित्यक्ता करोत्यन्यसमर्चनम् ॥ रघुवीरं रमानाथं
स्थिरैश्चर्यपदप्रदम् ॥ ३१ ॥ योनरैः स्मृतमात्रोपि हरते पापपर्वतम् ॥ तं मुक्त्वा छिद्यते मूढो यागयोगव्रतादिभिः ॥ ३२ ॥ अहो पश्यत मूढत्वं लोकानामिति

पा० सं० प०

अ० ३५

॥ ३८ ॥

वंचितम् ॥ सुलभं रामभजनं सुकृत्वा दुर्लभमाचरेत् ॥ ३३ ॥ सकमैर्योगिभिर्वापि चित्यते कामवर्जितैः ॥ अपवर्गप्रदं नृणां स्मृतमात्राखिलाचहम् ॥ ३४ ॥
 पुराहंतत्त्ववित्सायां ज्ञानिनं सुविचारयन् ॥ अगमं बहुतीर्थानितत्त्वं कोपिन मेऽदिशत् ॥ ३५ ॥ तदैकहिमहद्भाग्यात्प्राप्तवैलोमशं मुनिम् ॥ स्वर्गलोकात्स
 मायातंतीर्थेयात्राचिकीर्षया ॥ ३६ ॥ तमहंप्रणिपत्याथ पर्यपृच्छं महा मुनिम् ॥ महायुष्महायोगिसंसेवितपदद्वयम् ॥ ३७ ॥ स्वामिन्मयाद्यमानुष्यं प्राप्त
 मद्भुतदुर्लभम् ॥ संसारघोरजलर्षिकर्तव्यंतितीर्षुणा ॥ ३८ ॥ विचार्य कथय त्वं तद्व्रतं दानं जपोमखः ॥ देवोवाविद्यते यो वै संसृत्यं भो धितारकः ॥ ३९ ॥
 यज्ज्ञात्वा संसृतिं घोरं तरामित्वत्कृपाब्धितः ॥ तन्मे कथय योगेश सर्वशास्त्रार्थपारग ॥ ४० ॥ इति मद्वाक्यमाकर्ण्य जगाद मुनिस्तमः ॥ शृणुष्वैकमनावि
 प्रश्रद्धया परयायुतः ॥ ४१ ॥ संतिदानानि तीर्थानि व्रतानि नियमायमाः ॥ योगाय ज्ञास्तथानेकैर्वर्तते स्वर्गदायकाः ॥ ४२ ॥ परं गुह्यं प्रवक्ष्यामि सर्वपाप
 प्रणाशनम् ॥ तच्छृणुष्व महाभाग संसारां भोधितारकम् ॥ ४३ ॥ नास्ति कायनक्तव्यं न चाऽश्रद्धालवेषुनः ॥ निदकायशठायानि न देयं भक्तिवैरिणे ॥ ४४ ॥
 रामभक्ताय ज्ञाताय कामक्रोधवियोगिने ॥ वक्तव्यं सर्वदुःखस्य नाशकारकमुत्तमम् ॥ ४५ ॥ रामात्रास्ति परो देवो रामात्रास्ति परं व्रतम् ॥ न हिरामात्परो
 योगो न हिरामात्परो मखः ॥ ४६ ॥ तं स्मृत्वा चैव जप्त्वा च पूजयित्वा नरः परम् ॥ प्राप्नोति परमां मृद्धिं मेहिकामुष्मिकीं तथा ॥ ४७ ॥ संस्मृतो मनसा ध्यातः
 सर्वकामफलप्रदः ॥ ददाति परमां भक्तिं संसारां भोधितारिणीम् ॥ ४८ ॥ श्रुत्वा कोपि हि संस्मृत्य रामं याति परांगतिम् ॥ ये वेदशास्त्रनिरतास्त्वाहं शास्त्र
 किंपुनः ॥ ४९ ॥ सर्वेषां वेदशास्त्राणां रहस्यं ते प्रकाशितम् ॥ समाचरतथा त्वं वै यथा स्यात्ते मनीषितम् ॥ ५० ॥ एको देवो रामचंद्रो व्रतमेकं तदचनम् ॥
 मंत्रोप्येकश्च तन्नामशास्त्रं तद्वै चैव तत्स्तुतिः ॥ ५१ ॥ तस्मात्सर्वात्मनारामचंद्रं भज मनोहरम् ॥ यथा गोष्पदवत्तुच्छो भवेत्संसारसागरः ॥ ५२ ॥ श्रुत्वा
 मया तु तद्वाक्यं पुनः प्रश्नमकारिषम् ॥ कथं वा ध्यायते देवः कथं वा पूज्यते नरैः ॥ ५३ ॥ कथयस्व महाबुद्धिं सर्वज्ञमविस्तरात् ॥ यज्ज्ञात्वा हं कृतार्थः स्यां
 त्रिलोक्यां मुनिस्तम ॥ ५४ ॥ एतच्छ्रुत्वा तु मद्वाक्यं विचार्य स तु लोमशः ॥ कथयामास मे सर्वरामध्यानपुरःसरम् ॥ ५५ ॥ शृणुष्विदं वक्ष्यामि यत्पृष्टुं
 त्वयानघ ॥ यथा तु प्येद्रमानाथः संसारज्वरदाहकः ॥ ५६ ॥ अयोध्यानगरे रम्ये चित्रमंडपशोभिते ॥ ध्यायेत्कल्पतरोर्मूलं सर्वकामसमृद्धिदे ॥ ५७ ॥
 महामरकतस्वर्णनीलरत्नादिशोभितम् ॥ सिंहासनं चित्तहरं कांत्यातामि स्नानाशनम् ॥ ५८ ॥ तस्योपरि समासीनं रघुराजं मनोरमम् ॥ दूर्वादलड्याम तनुं
 देवदेवं द्रष्टुं जितम् ॥ ५९ ॥ राकायां पूर्णशीतां शुक्रांतिषिक्कां विवक्रिणम् ॥ अष्टमीचंद्रशकलसमभालाधिधारिणम् ॥ ६० ॥ नीलकुंतलशोभादयं किरीटमणि
 रंजितम् ॥ मकराकारसौंदर्यकुंडलाभ्यां विराजितम् ॥ ६१ ॥ विदुमच्छविस्तकातिरदच्छदविराजितम् ॥ तारापतिकराकारद्विजराजिमुशोभि

प० पु०

॥ ३९ ॥

तम् ॥ ६२ ॥ जपापुष्पाभयामाध्याजिह्वाशोभिताननम् ॥ यस्यांवसंतिनिगमाऋगाद्याःशास्त्रसंयुताः ॥ ६३ ॥ कंबुकातिधरग्रीवाशोभयासमलंकृ-
तम् ॥ सिंहवदुच्चकौस्तुभसौमसलौविभ्रतंवरम् ॥ ६४ ॥ बाहूदधानंदीर्घांगिकैर्यूरकटकांकितौ ॥ मुद्रिकाहीरशोभाभिर्भूषितौजानुलंबिनौ ॥ ६५ ॥ व-
क्षोदधानंविपुललक्ष्मीवासेनशोभितम् ॥ श्रीवत्सादिविचित्रांकैरंकितंसुमनोहरम् ॥ ६६ ॥ महोदरंमहानाभिंशुभकट्याविराजितम् ॥ कांच्यावैमणि-
मत्याचविशेषेणश्रियान्वितम् ॥ ६७ ॥ ऊरुभ्यांविमलाभ्यांवैजानुभ्यांशोभितंश्रिया ॥ चरणाभ्यांवज्ररेखायवांकुशसुरेखाया ॥ ६८ ॥ युताभ्यांयोगि-
ध्येयाभ्यांकोमलाभ्यांविराजितम् ॥ ध्यात्वास्मृत्वाचसंसारसागरतंवरंरिष्यसि ॥ ६९ ॥ तमेवपूजयन्नित्यंचंदनादिभिरिच्छया ॥ प्राप्नोतिपरमामृद्धि-
मैहिकामुष्मिकींपराम् ॥ ७० ॥ त्वयापृष्टंमहाराजरामस्यध्यानमुत्तमम् ॥ तत्तेकथितमेतद्वैसंसारजलधिंतर ॥ ७१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डे
शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेआरण्यकोपाख्यानेलोमशारण्यकसंवादोनामपंचत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुविप्रेन्द्रो-
लोमशात्परममहत् ॥ पुनःपप्रच्छतमृषिसर्वज्ञयोगिनावरम् ॥ १ ॥ ॥ आरण्यकउवाच ॥ ॥ मुनिश्रेष्ठवदैतन्मेपृच्छामित्वांमहामते ॥ गुरवःकृपया
युक्ताभाषंतेसेवकेखिलम् ॥ २ ॥ ॥ कोसौरामोमहाभागयोनित्यंध्यायतेत्वया ॥ तस्यकानिचरित्राणिवदस्वत्वंद्विजर्षभ ॥ ३ ॥ किमर्थमवतीर्णोसौकस्मान्मानु-
षतांगतः ॥ तत्सर्वकथयाशुत्वममसंशयनुत्तये ॥ ४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमुनेःपरमशोभनम् ॥ लोमशःकथयामासुरामचारित्र-
मद्भुतम् ॥ ५ ॥ ॥ लोकाग्निरयसंमग्राज्ञात्वायोगेश्वरेश्वरः ॥ कीर्तिप्रथयितुंलोकेययाचोरंतरिष्यति ॥ ६ ॥ एवंज्ञात्वादयावार्धिःपरमेशोमनोहरः ॥ अव-
तारंचकारात्रचतुर्धासंश्रियान्वितः ॥ ७ ॥ ॥ पुरात्रितायुगेप्राप्तेपूर्णांशोरधुनन्दनः ॥ सूर्यवंशेसमुत्पन्नोराजोराजीवलोचनः ॥ ८ ॥ सरामोलक्ष्मणसखःकाक-
पक्षधरोयुवा ॥ तातस्यवचनात्तौतुविश्वामित्रमनुव्रतौ ॥ ९ ॥ ॥ यज्ञसंरक्षणार्थंयाराज्ञादत्तौकुमारकौ ॥ दांतौधनुर्धरौवीरौविश्वामित्रमनुव्रतौ ॥ १० ॥
पथिप्रव्रजतोस्तत्रताटकानामराक्षसी ॥ संगताचवनेधरेतयोर्वैविचनकारणात् ॥ ११ ॥ ॥ ऋषेरनुज्ञयारामस्ताटकांयमयातनाम् ॥ प्रावेशयद्धनुर्वेदविद्या-
भ्यासेनराघवः ॥ १२ ॥ ॥ यस्यपादतलस्पर्शाच्छिलावासवयोगजा ॥ अहल्यागौतमवधूःपुनर्जातास्वरूपिणी ॥ १३ ॥ ॥ विश्वामित्रस्ययज्ञेतुमुपवृत्तेरघू-
तम् ॥ मारीचंचमुबाहुंचजघानपरमेषुभिः ॥ १४ ॥ ॥ ईश्वरस्यधनुर्भर्जनकस्यगृहेस्थितम् ॥ रामःपंचदशवर्षेणैवमथमैथिलीम् ॥ १५ ॥ ॥ उपयेमेवि-
वाहेनरम्यांसीतामयोनिजाम् ॥ कृतकृत्यस्तदाजातःसीतासंप्राप्यराघवः ॥ १६ ॥ ॥ ततोद्वादशवर्षाणिरेमेरामस्तयासह ॥ सप्तविंशतिमेवर्षेयौवराज्यमक-
ल्पयत् ॥ १७ ॥ ॥ राजानमयकेकेयीवरद्वयमयाचत ॥ तयोरेकेनरामस्तुससीतःसहलक्ष्मणः ॥ १८ ॥ ॥ जटाधरःप्रव्रजतुवर्षाणिहचतुर्दश ॥ भरतस्तुद्धि-

पा०खं०पं०

अ० ३६

॥ ३९ ॥

तीयेनयौवराज्याधिपेस्तुमे ॥ १९ ॥ जानकीलक्ष्मणसखरामंप्राव्राजयन्तृपः ॥ त्रिरात्रमुदकाहारश्चतुर्थेद्विफलाशनः ॥ २० ॥ पंचमेचित्रकूटे
 तुरामस्थानमकल्पयत् ॥ अथत्रयोदशेवर्षेपंचवट्यामहासुने ॥ २१ ॥ रामोविरूपयामासशूर्पणखानिशाचरीम् ॥ वनेविचरतस्तस्यजानक्या
 सहितस्यच ॥ २२ ॥ आगतोराक्षसस्तांतुहर्तुपापविपाकतः ॥ ततोमाघासिताष्टम्यामुहूर्तेवृंदसंज्ञिते ॥ २३ ॥ राघवाभ्यांविनासीतांजहारदशकं
 धरः ॥ तेनैवंद्विषमाणासाचक्रंदकुरीयथा ॥ २४ ॥ रामरामेतिमारक्षरक्षमारक्षसाहताम् ॥ यथाश्येनःक्षुधाक्रांतःक्रंदतीर्वर्तिकानयेत् ॥ २५ ॥ तथाकामवशं
 प्राप्तोरावणोजनकात्मजाम् ॥ नयत्येवंजनकजांजटायुःपक्षिराट्तदा ॥ २६ ॥ युयुधेराक्षसेंद्रेणसरावणहतोपतत् ॥ मार्गशुक्लवभ्यांतुवसंतीरावणाल
 ये ॥ २७ ॥ संपातेर्दशमेमासआचख्यौवानरेपुताम् ॥ एकादश्यामहेंद्राद्रेःपुष्पवेशतयोजनम् ॥ २८ ॥ हनूमात्रिशितस्यांतुलंकायांपर्यकालयत् ॥ त
 द्रात्रिशेषेसीतायादर्शनंहिहनूमतः ॥ २९ ॥ द्वादश्यांशिंशपावृक्षेहनूमान्पर्यवस्थितः ॥ तस्यांनिशायांजानक्याविश्वासायचसंकथा ॥ ३० ॥ अक्षा
 दिभिस्त्रयोदश्यांततोयुद्धमवर्तत ॥ ब्रह्मास्त्रेणचतुर्दश्यांबद्धःशक्रजिताकपिः ॥ ३१ ॥ वह्निनापुच्छयुक्तेनलंकायादहनंकृतम् ॥ पूर्णिमायामहेंद्राद्रौ
 पुनरागमनंकपेः ॥ ३२ ॥ मार्गासितप्रतिपदःपंचभिःपथिवासरैः ॥ पुनरागत्यपष्टेद्विध्वस्तंमधुवनंकिल ॥ ३३ ॥ सप्तम्यांप्रत्यभिज्ञानदानंसर्वानिवे
 दनम् ॥ अष्टम्युत्तरफल्गुन्यामुहूर्तेविजयाभिधे ॥ ३४ ॥ मर्च्यप्राप्तेसहस्रांशौप्रस्थानंगवस्यच ॥ रामःकृत्वाप्रतिज्ञांतुप्रयातोदक्षिणादिशम् ॥ ३५ ॥
 तीर्त्वाहंसागरमपिहनिष्येराक्षसेश्वरम् ॥ दक्षिणाशांप्रयातस्यसुग्रीवोप्यभवत्सखा ॥ ३६ ॥ वासरैःसप्तभिःसिंधोःस्कंधावारनिवेशनम् ॥ पौषशुक्लेप्रति
 पदस्तृतीयायावदंबुधेः ॥ ३७ ॥ उपस्थानंसैन्यस्यराघवस्यवभूवह ॥ विभीषणश्चतुर्थ्यांतुरामेणसहसंगतः ॥ ३८ ॥ समुद्रतरणार्थायपंचम्यामंत्र
 उद्यतः ॥ प्रायोपवेशनंचक्रेरामेदिनचतुष्टयम् ॥ ३९ ॥ समुद्रवरलाभश्चसंहोपायप्रदर्शनम् ॥ ततोदशम्यामारंभस्त्रयोदश्यांसमापनम् ॥ ४० ॥ चतु
 र्दश्यामुषेलाद्रौरामःसैन्यंन्यवेशयत् ॥ पौर्णमास्याद्वितीयांतंत्रिदिनैःसैन्यतारणम् ॥ ४१ ॥ तीर्त्वांतोयनिधिंरामोवानरेश्वरसैन्यवान् ॥ रुरोधचपुरिलंकां
 सीतार्थैसहलक्ष्मणः ॥ ४२ ॥ तृतीयादिदशम्यंतनिवेशश्चदिनाष्टकम् ॥ शुक्रसारणयोस्तत्रप्राप्तिरेकादशेदिने ॥ ४३ ॥ पौषासिताख्यद्वादश्यांसैन्यसं
 ख्यानमेवच ॥ शादूलेनकपींद्राणांसंहसारोपवर्णनम् ॥ ४४ ॥ त्रयोदश्याअमावास्यालंकायांदिवसैस्त्रिभिः ॥ रावणःसैन्यसंख्यानंरणोत्साहंतदाकरोत् ॥ ४५ ॥
 प्रययावंगदौदौत्यंमाघशुक्लाद्यवासरे ॥ सीतायाश्चततोभर्तुमैयामृद्धादिदर्शनम् ॥ ४६ ॥ माघद्वितीयादिदिनैःसप्तभिर्यौवदष्टमी ॥ रक्षसांवानराणांचयुद्ध

१ वृंदसंज्ञिते-३० पा० २ बर्हिकम्-३० पा० ३ विश्वास्तालापसंकथा-३० पा० ४ सिंधो रोधस्यारात्रिवेशनम्-३० पा० ५ सहोपायप्रतर्दनम्-३० पा० ६ सहसा सैन्यवर्णनम्-३० पा०

प० पु०
॥ ४० ॥

मासीचसंकुलम् ॥ ४७ ॥ माघशुक्लनवम्यां तुरात्राविंशजितारणे ॥ रामलक्ष्मणयोर्नागपाशबंधः कृतः किल ॥ ४८ ॥ आकुलेषु कपीशेषु निरुत्साहेषु सर्वशः ॥
नागपाशविमोक्षार्थं दशम्यां पवनोजपत् ॥ ४९ ॥ कर्णैस्वरूपं रामस्य गरुडागमनंततः ॥ एकादश्यां च द्वादश्यां धूम्राक्षस्य वधः कृतः ॥ ५० ॥ त्रयोदश्यां तु
तेनैव निहतः कं पनोरणे ॥ माघशुक्लचतुर्दश्यायावत्कृष्णादिवासरम् ॥ ५१ ॥ त्रिदिनेन प्रहस्तस्य नीलेन विहितो वधः ॥ माघकृष्णाद्वितीयायाश्चतुर्थ्यंतत्रिभि
र्दिनैः ॥ ५२ ॥ रामेण तु मुलेयुद्धे रावणो द्वावितोरणात् ॥ पंचम्या अष्टमीयावद्वावणेन प्रबोधितः ॥ ५३ ॥ कुंभकर्णस्तदाचक्रेऽभ्यवहारं चतुर्दिनम् ॥ कुंभकर्णो
दिनैः षडभिर्नवम्यास्तु चतुर्दशीम् ॥ ५४ ॥ रामेण निहतो युद्धे बहुवानरभक्षकः ॥ अमावास्यादिने शोकादवहारो बभूवह ॥ ५५ ॥ फाल्गुनादिप्रतिपदश्चतुर्थ्यं
तंचतुर्दिनैः ॥ विसंततु प्रभृतयो निहताः पंचराक्षसाः ॥ ५६ ॥ पंचम्याः सप्तमीयावदतिकायवधस्तथा ॥ अष्टम्या द्वादशीयावन्निहतौ दिनपंचकात् ॥ ५७ ॥
निकुंभकुंभावूर्ध्वतुमकराक्षस्त्रिभिर्दिनैः ॥ फाल्गुनासितद्वितीयायां दिने शक्रजिताजितम् ॥ ५८ ॥ तृतीयादिसप्तम्यंतं दिनपंचकमेव च ॥ ओषध्यानयनव्य
यादवहारो बभूवह ॥ ५९ ॥ ततस्त्रयोदशीयावद्दिनैः पंचभिर्दिनैः ॥ लक्ष्मणेन हतो युद्धे विख्यातचलपौरुषः ॥ ६० ॥ चतुर्दश्यां दशग्रीवो दीक्षां प्रापावहा
रतः ॥ अमावास्यादिने प्रायाद्युद्धाय दशकंधरः ॥ ६१ ॥ चैत्रशुक्लप्रतिपदः पंचमी दिनपंचकैः ॥ रावणे युद्धं च मानेतु प्रचुरोरक्षसां वधः ॥ ६२ ॥ चैत्रपष्ठ्या
ष्टमीयावन्महापाशार्थादिमारणम् ॥ चैत्रशुक्लनवम्यां तु सौमित्रैः शक्तिभेदनम् ॥ ६३ ॥ कोपाविष्टेन रामेण द्वावितो दशकंधरः ॥ द्रोणाद्रिरांजने येन लक्ष्मणार्थं
मुपाहृतः ॥ ६४ ॥ दशम्यामवहारो भूद्रात्रौ युद्धे तुरक्षसाम् ॥ एकादश्यां तुरामाय रथं मातलिसारथिः ॥ ६५ ॥ प्ररितो वासवेना जावर्पयामास भक्तिः ॥
कोपवानथ द्वादश्यायावत्कृष्णचतुर्दशी ॥ ६६ ॥ अष्टादशदिनैरामो रावणद्वैरथे वधीत् ॥ संग्रामे तु मुलेजाते रामो जयमवाप्तवान् ॥ ६७ ॥ माघशुक्लद्विती
यायाश्चैत्रकृष्णचतुर्दशीम् ॥ सप्ताशीतिदिनेष्वेवमध्यं पंचदशाहकम् ॥ ६८ ॥ युद्धावहारः संग्रामो द्वासप्ततिदिनान्यभूत् ॥ संस्कारो रावणादीनाममावस्या
दिने भवत् ॥ ६९ ॥ वैशाखादितिथौ रामउवासरणभूमिषु ॥ अभिपिक्तो द्वितीयायां लंकाराज्ये विभीषणः ॥ ७० ॥ सीताशुद्धिस्तृतीयायां देदेभ्यो वरलभ
नम् ॥ हत्वाचिरेण लंकेशं लक्ष्मणाग्रज एव सः ॥ ७१ ॥ गृहीत्वा जानकीं पुण्यां दुःखितारां क्षसेन तु ॥ आदाय परयाग्रीत्या जानकीं सन्यवर्तत ॥ ७२ ॥ वैशा
खस्य चतुर्थ्यां तुरामः पुष्पकमाश्रितः ॥ विहाय सानिवृत्तस्तु भूयोऽयोध्यां पुरीं प्राति ॥ ७३ ॥ पूर्णचतुर्दशे वपे पंचम्यां माधवस्य तु ॥ भरद्वाजाश्रमे रामः सगणः
समुपाविशत् ॥ ७४ ॥ नैदिग्रामे तु षष्ठ्यां स भरतेन समागतः ॥ सप्तम्यामभिपिक्तोऽसावयोध्यां रघूद्वहः ॥ ७५ ॥ दशैकाधिकमासांस्तु चतुर्दशाहानि

पा० सं० पं०
अ० ३६

॥ ४० ॥

१ उद्धविषम इत्यर्थः । २ ईद्वजितप्रशस्तत्र-० पा० । ३ अर्मांतमासगणनया सप्ताह्नीति दिनानि भवति । गौर्णमांतमासगणनया तावति न जायन्ते । अताग्रं शुक्लादिमास एव बोद्धव्यः ।

मेधिली ॥ उवासरामरहितारावणस्यनिवेशने ॥ ७६ ॥ द्विचत्वारिंशकेवर्षे रामो राज्यमकारयत् ॥ सीतायाश्च त्रयस्त्रिंशद्वत्सराश्च तदाभवन् ॥ ७७ ॥ सच
 तुर्दशवर्षातिप्रविश्यचपुरीं प्रभुः ॥ अयोध्यामुदितो रामो हत्वारवणमाहवे ॥ ७८ ॥ भ्रातृभिः सहितस्तत्र रामो राज्यमथाकरोत् ॥ राज्यं प्रकुर्वतस्तस्य पुरो
 धावदत्तावरः ॥ ७९ ॥ अगस्त्यः कुंभसंभूतिस्तमार्गन्तारयोः पतिम् ॥ तद्वाक्याद्रघुनाथो सौकरिष्यतिहयक्रतुम् ॥ ८० ॥ तस्यागमिष्यतिहयो ह्याश्रमे तव
 सुव्रत ॥ तस्य योधाः प्रमुदिता आयास्यन्ति तवाश्रमम् ॥ ८१ ॥ तेपामग्रे रामकथाः करिष्यसि मनोहराः ॥ तैः साकं त्वमयोध्यायांगतासि वैद्विजर्षभ ॥ ८२ ॥
 हृद्वाराममयोध्यायां पद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ तत्क्षणादेव संसारवार्धिनिस्तारवान्भव ॥ ८३ ॥ इत्युक्त्वामां मुनिवरो लोमशः सर्वबुद्धिमान् ॥ उवाच ते किं प्रष्टव्यं
 तदाहमवदंहितम् ॥ ८४ ॥ ज्ञातं त्वत्कृपया सर्वरामचारित्र्यमद्भुतम् ॥ त्वत्प्रसादादवाप्स्ये हरामस्य चरणां बुजम् ॥ ८५ ॥ मयानमस्कृतः पञ्चाङ्गगामस
 मुनीश्वरः ॥ तत्प्रसादान्मया वासं रामस्य चरणार्चनम् ॥ ८६ ॥ सोऽहं स्मरामिरामस्य चरणान्वहं मुहुः ॥ गायामि तस्य चरितं मुहुर्मुहुर्तद्व्रितः ॥ ८७ ॥
 पावयामि जनान् न्यागानेन स्वातहारिणा ॥ हृष्यामि तन्मुनेर्वाक्यं स्मरं स्मरं तदीक्षया ॥ ८८ ॥ धन्यो हं कृतकृत्यो हं स भाग्यो हं महीतले ॥ रामचंद्रपदांभो
 जदिदृक्षामे भविष्यति ॥ ८९ ॥ तस्मात्सर्वात्मनारामो भजनीयो मनोहरः ॥ वंदनीयो हि सर्वेषां संसारान्धितितीर्षया ॥ ९० ॥ तस्माद्युयं किमर्थं वै प्राप्ताः
 को वानराधिपः ॥ यागं करोति धर्मात्मा हयमेधं महाक्रतुम् ॥ ९१ ॥ तत्सर्वकथयं त्वत्र यातुवाहस्यपालने ॥ स्मरं तु रघुनाथां प्रिस्मृत्वा स्मृत्वा पुनः पुनः ॥ ९२ ॥
 इति वाक्यं समाकर्ण्य मुनेर्विस्मयमागताः ॥ रघुनाथं स्मरं तस्ते प्रोचुरारण्यकं मुनिम् ॥ ९३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रा
 माश्वमेधे लोमशारण्यकसंवादे रामचरित्रकथनं नाम षट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ ते पृष्टा मुनिवरेण रामचारित्र्यमद्भुतम् ॥ धन्यं
 सभायं मन्वानां प्रोचुरात्मानमादरात् ॥ १ ॥ ॥ जना ऊचुः ॥ ॥ पवित्रिता वयं सर्वे दर्शनेन तवाधुना ॥ यद्रामकथया स्मान् वै पावयस्य धुना जनान् ॥ २ ॥
 शृणुष्व वचनं तत्पर्यं भवान् ब्रह्मार्पितमः ॥ त्वया पृष्टं यदस्मभ्यं सर्वं तत्कथयामवै ॥ ३ ॥ अगस्त्यवाक्याच्छीरामो विप्रहत्यापनुत्तये ॥ यागं करोति सुमहा
 न्सर्वसंभारसंभृतम् ॥ ४ ॥ तं पालयानाः सर्ववै त्वदाश्रममुपागताः ॥ अश्वेन सहिता विप्रतज्जानीहि महामते ॥ ५ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य मनोहारिरसाय
 नम् ॥ अत्यंतं हर्षमापेदे ब्राह्मणो रामभक्तिमान् ॥ ६ ॥ अद्य मे फलितो वृक्षो मनोरथः श्रियान्वितः ॥ अद्य मे जननी धन्या जातं मां सुषुवेतुया ॥ ७ ॥ अद्य रा
 ज्यं मया प्राप्तं कंठकेन विविर्जितम् ॥ अद्य कोशः सुसंपन्नः अद्य देवाः सुतोषिताः ॥ ८ ॥ अग्निहोत्रफलं त्वद्य प्राप्तं मे हविषा दुतम् ॥ यद्द्रक्ष्ये रामचंद्रस्य चरणांभो

रुहोयुगम् ॥ ९ ॥ योनित्यं ध्यायते स्वाति अयोध्यायाः पतिः प्रभुः ॥ समेहगोचरो नूनं भविष्यति मनोहरः ॥ १० ॥ हनूमान्मांसमालिङ्ग्य प्रक्ष्यते कुशलं मम ॥
भक्तिमेमहर्ता दृष्ट्वा तोषं प्राप्स्यति सत्तमः ॥ ११ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य हनूमान्कपिसत्तमः ॥ जग्राह पादयुगलं मुनेरारण्यकस्य हि ॥ १२ ॥ स्वामिन् हनू-
मान्चिपपेंसेव कोहं पुरःस्थितः ॥ जानीहिरामदासस्य रेणुकल्पं सुनीश्वर ॥ १३ ॥ इत्युक्तवति तस्मिन् वै मुनिः परमहर्षितः ॥ आलिलिङ्गं हनूमांतरामभक्त्या
सुशोभितम् ॥ १४ ॥ उभौ प्रेमाविनिर्भन्नावुभावापि सुधाप्लवौ ॥ स्थगितौ चित्रलिखिताविव तत्र बभूवतुः ॥ १५ ॥ उपविष्टौ कथास्तत्र चक्रतुः सुमनोहराः ॥
रघुनाथपदाभोजप्रीतिनिर्भरमानसौ ॥ १६ ॥ हनूमास्तमुवाचे दंबचो विविधशोभनम् ॥ आरण्यकं मुनिवरं रामाभिधानिर्भूतम् ॥ १७ ॥ स्वामिन् त्रयं द-
शरथकुलहारां कुरोमहान् ॥ रामभ्राता महाशूरः शत्रुघ्नः प्रणमत्यसौ ॥ १८ ॥ लवणोयेन निहतः सर्वलोकभयंकरः ॥ कृताश्रमुत्थिनः सर्वमुनयः सुतपोध-
नाः ॥ १९ ॥ एष पुष्कलनामा त्वान्मत्युद्भटसेवितः ॥ येनाधुना महावीराजिताः समरमंडले ॥ २० ॥ जानीह्येनं बहुगुणं रामामात्यं महाबलम् ॥ प्राण-
प्रियं रघुपतेः सर्वज्ञं धर्मकोविदम् ॥ २१ ॥ सुबाहुरयमत्युग्रो वै रिवंशदवानलः ॥ रामपादाब्जरोलं वीनमति त्वां महायशाः ॥ २२ ॥ सुमदोऽप्येष पावत्याद-
त्तरामाभिसेवया ॥ प्रातोऽधुना सौ संसारवार्धिनिस्तरणमहत् ॥ २३ ॥ सत्यवानयमश्वयः प्रातमाश्रुत्य सेवकात् ॥ राज्यं निवेदयामास सत्त्वां प्रणमति शितौ ॥ २४ ॥
इति वाक्यं समाकर्ण्य समालिङ्ग्य समादरात् ॥ चकारारण्यकऋषिः स्वागतं फलकादिना ॥ २५ ॥ ते ह्येष्टास्तत्र वसतिं च कुर्मुनिवराश्रमे ॥ प्रात-
र्नित्यक्रियां कृत्वा रेवायति महोद्यमाः ॥ २६ ॥ नरयानमथारोप्य सेवकैः सहितं मुनिम् ॥ शत्रुघ्नः प्रापयामासा योध्यां रामकृतालयाम् ॥ २७ ॥ सदूराव्रगरीं-
दृष्ट्वा सूर्यवंशं नृपोपिताम् ॥ पदातिरभवद्वेगाद्रघुनाथदिदृक्षया ॥ २८ ॥ संप्राप्य नगरीं रम्यामयोध्यां जनशोभिताम् ॥ मनोरथसहस्रेण संरूढो रामदर्श-
ने ॥ २९ ॥ ददर्श तत्र सूर्यतीरं मंडपशोभितम् ॥ रामं दूर्वादलश्यामं कंजकांतिविलोचनम् ॥ ३० ॥ मृगशृंगकटोरम्यं धारयंतं श्रियान्वितम् ॥ ऋषिद्वंद्व्यास-
मुख्यैर्वृतं शूरैः सुसेवितम् ॥ ३१ ॥ भरतेन सुमित्रायास्तनूजेन परीवृतम् ॥ ददंतं दीनसंघेभ्यो दानानि प्रार्थितानि तम् ॥ ३२ ॥ विलोक्यारण्यकारुण्योऽसौ कृतार्थ इत्य-
मन्यत ॥ मल्लोचने पद्मदलसमाने रामलोकके ॥ ३३ ॥ अद्य मे सर्वशास्त्रस्य ज्ञातृत्वं बहुसार्थकम् ॥ येन श्रीराममाज्ञाय प्राप्तो योध्यापुरीमिमाम् ॥ ३४ ॥
इत्येवमादिवचनानि ब्रूहि न ह्येष्टो रामाभिदर्शनसुहृर्पितगात्रशोभी ॥ प्रायाद्रमे श्वरसमीपमगम्य मन्यैर्योगेश्वरैरपि विचारपरैः सुदूरम् ॥ ३५ ॥ धन्योऽहम्
य रामस्य चरणवल्लिगोचरो ॥ करिष्यामि वचोरम्यं वदन्नाम मे वक्ष्यन् ॥ ३६ ॥ रामोऽपि वाडवश्रेष्ठं ज्वलंतं स्वेन तेजसा ॥ तपोमूर्तिधरं वीक्ष्य प्रत्युत्थानम-
थाकरोत् ॥ ३७ ॥ रामचंद्रस्तस्वपादौ मुचिरं न तवान्महान् ॥ ब्रह्मण्यदेवपावित्र्यं कृतमद्य तनोमम ॥ ३८ ॥ इति वाक्यं वदंस्तस्य पादयोः पतितः प्रभुः ॥

मुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजिताग्रिकः ॥ ३९ ॥ प्रणतं तं नृपश्रेष्ठं वाडवेंद्रो महातपाः ॥ गृहीत्वा भुजयोर्मध्यमालिलिंगप्रियं प्रभुम् ॥ ४० ॥ कौसल्यात
 नयस्तं वाडवैर्मणिमयासने ॥ संस्थाप्य च पदोर्ध्वमंजलेनाक्षालयत् प्रभुम् ॥ ४१ ॥ पादावने जनोदंतु मस्तकेऽधाद्धरिः स्वयम् ॥ पवित्रितोद्यसगणः सकु
 टुवइति ब्रुवन् ॥ ४२ ॥ चंदनेन विलिप्याथ गांच प्रादात्पयस्विनीम् ॥ उवाच च चोरम्यं देवदेवेंद्रसेवितः ॥ ४३ ॥ स्वामिन्मखो मया वाजिमधसंज्ञः क्रिये
 तह ॥ सोयं त्वं चरणया तादद्य पूर्णो भविष्यति ॥ ४४ ॥ अद्य मे ब्रह्महृत्योत्थपापहानि करिष्यति ॥ अश्वमेधः क्रतुर्युष्मच्चरणेन पवित्रितः ॥ ४५ ॥
 इति वाक्यं ब्रुवाणं तं राजराजेंद्रसेवितम् ॥ आरण्यक उवाच देहं सन्माध्यागिरा मुनिः ॥ ४६ ॥ स्वामिंस्तव तु युक्तं हि वचो ब्रह्मण्यभूमिप ॥ त्वन्मूर्तयो महारा
 ज ब्राह्मणवेदपारगाः ॥ ४७ ॥ त्वं यदा ब्रह्मपूजादिशुभं कर्म करिष्यसि ॥ ततोऽखिलानृपा विप्रं पूजयिष्यन्ति भूमिप ॥ ४८ ॥ त्वयोक्तं यन्महाराज विप्रहत्या
 पनुत्तये ॥ यागं करोमि विमलं तत्तुहास्य करं वचः ॥ ४९ ॥ त्वन्नामस्मरणान्मूढः सर्वशास्त्रविजितः ॥ सर्वपापाब्धिमुत्तीर्य सगच्छेत्परमं पदम् ॥ ५० ॥
 सर्ववेदेतिहासानां सारार्थोऽयमिति स्फुटम् ॥ यद्गमनामस्मरणं क्रियते पापतारकम् ॥ ५१ ॥ तावद्गर्जति पापानि ब्रह्महत्यासमानि च ॥ नयावत्प्रो
 च्यते नाम रामचंद्रतव स्फुटम् ॥ ५२ ॥ त्वन्नामगर्जनं श्रुत्वा महापातककुंजराः ॥ पलायंते महाराजकुत्रचित्स्थानलिप्तया ॥ ५३ ॥ तस्मात्तव कथं
 हत्यामहापुण्यददर्शनं ॥ रामत्वत्सुकथां श्रुत्वा पूतः सद्यो भविष्यति ॥ ५४ ॥ मया पूर्वकृतयुगे गंगायास्तीरवासिनाम् ॥ ऋषीणां मुखतो वाक्यं श्रुतमे
 तत्पुराविदाम् ॥ ५५ ॥ तावत्पापभियः पुंसां कातराणां सुपापिनाम् ॥ यावन्नवदते वाचारा मनाममनोहरम् ॥ ५६ ॥ तस्माद्वन्योऽहमधुना मम संसृति
 नाशनम् ॥ सांप्रतं सुलभं रामचंद्रत्वदर्शनादभूत् ॥ ५७ ॥ इत्युक्तं वंते समुनिपूजयामास तत्रैव ॥ सर्वे मुनिजनाः साधुसाधुवाक्यमिति ब्रुवन् ॥ ५८ ॥
 शेष उवाच ॥ अत्याश्चर्यमभूत्तत्र तन्मे निगदतः शृणु ॥ वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठमरामभक्तिपरायण ॥ ५९ ॥ रामं दृष्ट्वा महाराजयादृशं ध्यानगोचरम् ॥ अत्यंतं
 हर्षमापन्नो जगदसमुनीश्वरान् ॥ ६० ॥ मुनीश्वराः संश्रुणुत मद्राक्यं सुमनोहरम् ॥ माह शः कोनभूलोके भविष्यति सुभाग्यवान् ॥ ६१ ॥ नास्ति मत्सदृ
 शः कोऽपि न जातो न भविष्यति ॥ यद्गमनं ब्रह्मो न त्वास्वागतं परिपृष्टवान् ॥ ६२ ॥ यत्पादपंकज रजःश्रुतिमृग्यं सदैव हि ॥ सोऽद्य मत्पादयोः पाथः पीत्वा पूतम
 मन्यत ॥ ६३ ॥ एवं प्रवदतस्तस्य ब्रह्मस्फोटो भवत्तदा ॥ निर्गतं तद्भवंते जो विवेश रघुनायके ॥ ६४ ॥ पश्यतां सर्वलोकानां सरयूतीरमंडपे ॥ सायुज्यमुक्ति

प० पु०

॥ ४२ ॥

संप्रापदुर्लभायोगिभिर्जनैः ॥ ६५ ॥ दिवितूर्यनिनादोभूद्रीणानादोभवत्तदा ॥ पुष्पवृष्टिः पपाताप्रेपश्यतांचित्रमद्भुतम् ॥ ६६ ॥ मुनयोप्येतदीक्षि
त्वाप्रशंसंतोमुनीश्वरम् ॥ कृताथैर्यमुनिश्रेष्ठोयद्रामवपुषीक्षितः ॥ ६७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्रमेधेआरण्यकमु
नेर्विष्णुलोकगमनं नाम सप्तत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ एतदाख्यानकं श्रुत्वा वात्स्यायन उदारधीः ॥ परमं हर्षमापेदे जगा
दच फणीश्वरम् ॥ १ ॥ ॥ वात्स्यायन उवाच ॥ ॥ कथां संश्रुण्वते महां तृप्तिनां स्ति फणीश्वर ॥ रघुनाथस्य भक्ता र्तिहारि कीर्तिकरस्य वै ॥ २ ॥ धन्य आ
रण्यको नाम मुनिर्वेदधरः परः ॥ रघुनाथं समालोक्य देहं तत्याज न श्वरम् ॥ ३ ॥ ततो राज्ञो हयः कुत्र गतः केन नियंत्रितः ॥ कथं तत्र रमानाथ कीर्तिर्जाता फणी
श्वर ॥ ४ ॥ सर्वं कथय मे तथ्यं सर्वज्ञोऽस्ति यतो भवान् ॥ धराधरवपुर्धारी साक्षात्स्य स्वरूपधृक् ॥ ५ ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य प्रहृष्टेनां
तरात्मना ॥ उवाच रामचारित्रं तत्तद्गुणकथोदयम् ॥ ६ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ साधुपृच्छसि विप्र परं रघुनाथगुणान्मुहुः ॥ श्रुतान् श्रुतवत्कृत्वा ते पुलो
लुपतां दधत् ॥ ७ ॥ ततो निरगमद्वाहः सैनिकैर्वहुभिर्वृतः ॥ रेवतीरे जनुज्जेतुमुनिवृंदनिषेविते ॥ ८ ॥ सेनाचरास्ततः सर्वे यत्र वाहस्ततस्ततः ॥ प्रसर्पति निरी
क्षतस्तन्मार्गैरणकोविदाः ॥ ९ ॥ बाजीगतो थरेवायाह्नदेगाधजलान्विते ॥ भालेस्वर्णभवं पत्रं धारयन् पूजितांगकः ॥ १० ॥ ततो जले मम जासौरामचंद्रहयो
वरः ॥ तदा सर्वे महाशूरास्तत्र विस्मयमागताः ॥ ११ ॥ तैः परस्परमेवोचे कथं हयसमागमः ॥ कोत्र गता जले वाहमानेतुं तं महोदयम् ॥ १२ ॥ इति यावत्समु
द्विग्रामं त्रयं ते परस्परम् ॥ तावद्भीरुशतैः सार्धं माजगाम रघोः पतिः ॥ १३ ॥ तान्सर्वान्विमनस्कान्सदृष्ट्वा शत्रुघ्नसंज्ञितः ॥ पप्रच्छ मेघगंभीरवाचा वीरशिरोम
णिः ॥ १४ ॥ किं स्थितं निखिलैरद्युष्माभिः संवशो जले ॥ कुत्राश्वोरघुनाथस्य स्वर्णपत्रेण शोभितः ॥ १५ ॥ जले किं विनिमग्नोऽसौ हतो वा केन मानिना ॥
तन्मे कथय तं शिप्रं कथं युर्यं विप्रो हिताः ॥ १६ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य राज्ञो रघुवरस्य हि ॥ कथयामासुस्तत्सर्वं वीराः शूरा शिरोमणि
म् ॥ १७ ॥ जनाडुजुः ॥ ॥ स्वामिन्वयं न जानीमो मुहूर्तं भवज्जले ॥ निमज्जत तोनायाह्नयस्तव मनोहरः ॥ १८ ॥ त्वमेव तत्र गत्वे मं वाहमानय वेगतः ॥
अस्माभिस्तत्र गंतव्यं त्वया सार्द्धं महामते ॥ १९ ॥ इति श्रुत्वा वचस्ते पांसैः निकानारं वृद्धहः ॥ खेदं प्राप जनान्पश्यञ्जलसं तरणोद्यतान् ॥ २० ॥ उवाच मंत्रि
मुख्यं स किं कर्तव्यमतः परम् ॥ कथं वाहस्य संप्राप्तिर्भविष्यति वदस्व तत् ॥ २१ ॥ केतव्यशूराः संयोज्या जले न्वेपयितुं हयम् ॥ कोवानयिष्यते वाहं केनोपायेन
तद्गद ॥ २२ ॥ इति राज्ञो वचः श्रुत्वा सुमतिर्मात्रिसत्तमः ॥ उवाच समये योग्यं शत्रुघ्नं हर्षयन्निव ॥ २३ ॥ स्वामिन्नस्ति तव श्रीमच्छक्तिरद्भुतकर्मणः ॥ पाता
लगमने शक्तिर्जलमध्यादिह स्फुटम् ॥ २४ ॥ अन्यच्च पुष्कलस्यापि शक्तिरस्ति महात्मनः ॥ इदं मतोपि रामस्य पादसेवा परस्य च ॥ २५ ॥ तस्माद्युयं

पा० सं० पं०

अ० ३८

॥ ४२ ॥

योगत्वाहयमानयतधुवम् ॥ यतोभवेद्वाहमेधोरधुनाथस्यधीमतः ॥ २६ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ स्वयंविवेशतोयां
 तर्हनुमत्पुष्कलान्वितः ॥ २७ ॥ यावज्जलंविवेशासौतावत्पुरमदृश्यत ॥ अनेकोद्यानशोभाढ्यममेयंपुटभेदनम् ॥ २८ ॥ तत्रमाणिक्यरचितेस्तेभस्वर्ण
 मयेहयम् ॥ बद्धंददर्शरामस्यस्वर्णपत्रसुशोभितम् ॥ २९ ॥ स्त्रियस्तत्रमनोहारिरूपधारिण्युत्तमाः ॥ सेवंतेसुंदरीमेकांपर्यंकेसुखमास्थिताम् ॥ ३० ॥
 तान्दृष्ट्वाताःस्त्रियःसर्वाःप्रावोचन्स्वामिनींप्रति ॥ एतेऽल्पवर्ष्मवयसोमांसपुष्टकलेवराः ॥ ३१ ॥ भविष्यंतितवश्रेष्ठमाहारस्यफलमहत् ॥ एतेपांशोणितं
 स्वादुपुरुषाणांगतायुषाम् ॥ ३२ ॥ एतद्वचःसमाकर्ण्यसेवकीनां वरांगना ॥ जहासकिंचिद्वदनंनर्तयंतीभ्रुवानघा ॥ ३३ ॥ तावत्रयस्तेसंप्राप्ताःसन्नाहश्री
 विशोभिताः ॥ शिरस्त्राणानिदधतःशौर्यवीर्यसमन्विताः ॥ ३४ ॥ तादृष्ट्वामहिलास्तत्रसौंदर्यश्रीसमन्विताः ॥ प्रोचुस्तेविस्मयंविप्रकिमिदंदृश्यतेमहत् ॥
 ॥ ३५ ॥ नमश्चकुर्महात्मानःसर्वदेववरांगनाः ॥ किरीटमणिविद्योतद्योतितांघ्रियुगास्ततः ॥ ३६ ॥ सातान्पप्रच्छपुरुषान्सर्वश्रेष्ठातुभामिनी ॥ केयूयम
 त्रसंप्राप्ताःकथंचापधरानराः ॥ ३७ ॥ मत्स्थलंसर्वदेवानामगम्यमोहनमहत् ॥ त्रप्राप्तस्यतुक्वापिनिवृत्तिर्नभवत्युत ॥ ३८ ॥ अश्वोऽयंकस्यराज्ञावैक
 थंचामरवीजितः ॥ स्वर्णपत्रेणशोभाढ्यःकथयंतुममाग्रतः ॥ ३९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वामोहनाचारसंयुतम् ॥ हनूमांस्तांप्रत्यु
 वाचगतभीःप्रहसन्निव ॥ ४० ॥ वयंवैकिंकराराज्ञस्त्रैलोक्यस्यशिखामणेः ॥ त्रिलोकीयंप्रणमतेसर्वदेवशिरोमणिम् ॥ ४१ ॥ रामभद्रस्यजानीहिहयमे
 धप्रवर्तितुः ॥ प्रमुंचवाहमस्माकंकथंबद्धोविराङ्गने ॥ ४२ ॥ वयंसर्वास्त्रुशलाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ नयिष्यामोबलाद्वाहंद्वातत्प्रतिरोधकान्
 ॥ ४३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुवङ्गस्त्रयवराङ्गना ॥ विवरस्थाप्रत्युवाचहसंतीवाक्यकोविदा ॥ ४४ ॥ मयानीतमिमंवाहनंकोमोचयितुंक्षमः ॥
 वर्षायुतेननिशितैर्वाणकोटिभिरुच्छिखैः ॥ ४५ ॥ परंरामस्यपादाब्जसेवकीकर्मकारिणी ॥ नग्रहीष्यामितद्वाहंराजराजस्यधीमतः ॥ ४६ ॥
 महानविनयोजातोममनेऽग्राःसुवाजिनः ॥ क्षमताद्रामचंद्रस्तच्छरण्योभक्तवत्सलः ॥ ४७ ॥ यूथंक्लिष्टास्तत्पुरुषाहयार्थतस्यरक्षितुः ॥ याचच्चं
 वरमप्राप्यदेवानामपिसत्तमाः ॥ ४८ ॥ यथामेमीवमत्युग्रंक्षमेतपुरुषोत्तमः ॥ ब्रीडांत्यक्त्वाखिलांयूयंवृणुष्वंवरमुत्तमम् ॥ ४९ ॥ तस्यावचः
 परंश्रुत्वाहनूमान्निजगादताम् ॥ रघुनाथप्रसादेनसर्वमस्माकमूर्जितम् ॥ ५० ॥ तथापियाचेवरमेकमुत्तमंविधेहितन्मेमनसःसमीहितम् ॥ भवेभवेनोरधुना
 यकःपतिर्वयंचतत्कर्मकराश्चकिंकराः ॥ ५१ ॥ एतद्वचनमाकर्ण्यपुवगस्यतदांगना ॥ उवाचवाक्यमधुरंप्रहस्यगुणपूजितम् ॥ ५२ ॥ भवद्भिःप्रार्थितं

॥ ४३ ॥

[illegible]

१ संकल्पते—इ० पा० ।

अ० ३९

॥ ४३ ॥

युतचित्तवृत्तिर्गायन्कलमधुरवाग्विचिकीर्षयोच्चैः ॥ उद्यत्कुचाभिरभितोवनिताभिरागाच्छोभानिधानवपुरुंदूतभीर्विवेश ॥ १७ ॥ काश्चित्तनुत्यविद्याभि
 स्तोपयंतिस्मशोभनम् ॥ काश्चिद्गानकलाभिश्चकाश्चिद्वाक्चतुरोचितैः ॥ १८ ॥ भूसंज्ञयापराःकाश्चित्तोपयामासुरुन्मदाः ॥ परिरंभणचातुर्यैस्तंदृष्टंवि
 दधुःस्त्रियः ॥ १९ ॥ ताभिःपुष्पोच्चयंकृत्वाभूषयामासताःस्त्रियः ॥ वाण्याकोमलयाशंसत्रेमेकामवपुर्धरः ॥ २० ॥ एवंप्रवृत्तेसमयेराजराजस्यधीमतः ॥
 प्रायात्तद्वनदेशंसहयःपरमशोभनः ॥ २१ ॥ तंस्वर्णपत्ररचितैकललाटदेशंगंगासमंघुसृणकुंकुमापिंजरांगम् ॥ गत्यासमंपवनवेगतिरस्करिण्यादृष्ट्वास्त्रियः
 परमकौतुकधामदेहम् ॥ २२ ॥ ऊचुःपतिकमलमध्यपिशंगवर्णास्ताम्राधरप्रतिभयाहताविद्रुमाभाः ॥ दंतव्रजप्रमितहास्यसुशोभिवक्त्राःकामस्यवाणनय
 नादिविमोहनाभाः ॥ २३ ॥ ॥ स्त्रियऊचुः ॥ ॥ कांतकोयंमहानर्वास्वर्णपत्रैकशोभितः ॥ कस्यवाभातिशोभाच्छोगृहाणस्वंबलादिमम् ॥ २४ ॥
 ॥ शेषउवाच ॥ ॥ तदुक्तंवचआकर्ण्यलीलालितलोचनः ॥ जग्राहहयमेकेनकरपद्मेनलीलया ॥ २५ ॥ वाचयित्वास्वर्णपत्रंस्पष्टवर्णसमान्वितम् ॥ ज
 हासमहिलामध्येजगादवचनंपुनः ॥ २६ ॥ ॥ रुक्मांगदउवाच ॥ ॥ पृथिव्यानांस्तिमेपित्रासमःशौर्येणचश्रिया ॥ तस्मिन्कथंविःतेसउत्सेकराम
 भूमिपः ॥ २७ ॥ यस्यरक्षांप्रकुरुतेसदारुद्रःपिनाकधृक् ॥ यंदेवादानवायश्चानमतिमणिमौलिभिः ॥ २८ ॥ कुरुताद्वाजिमध्वैर्जनकोमेमहाव
 लः ॥ यात्वेपवाजिशालायांवभ्रंतुममवैभटाः ॥ २९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहिलास्तामनोहराः ॥ प्रहर्षवदनाजाताःकांतंतुपरिरेभिरे ॥ ३० ॥
 गृहीत्वाचहयंपुत्रोराज्ञोवीरमणेर्महान् ॥ पुरंपत्नीसमायुक्तोमहोत्साहमवीविशत् ॥ ३१ ॥ मृदंगध्वनिपुप्रोच्चैराहतेपुसमततः ॥ वंदिभिःसंस्तुतःप्रा
 गात्स्वपितुर्मदिरमहत् ॥ ३२ ॥ तस्मैसकथयामासहयंनीतंरघोःपतेः ॥ वाजिमध्वानिर्मुक्तंस्वच्छंदगतमिन्द्रुतम् ॥ ३३ ॥ रक्षितंशत्रुमृदेनमहावलस
 मेतिना ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यनृपोवीरमणिर्महान् ॥ ३४ ॥ नातिप्रशंसयामासतत्कर्मसुमहामतिः ॥ नीत्वापुनःसमायांतंचौरस्येवविचेष्टितम् ॥ ३५ ॥
 कथयामासजामात्रेशिवायाद्भुतकर्मणे ॥ अर्धांगनाधरायांगभूपायचंद्रधारिणे ॥ ३६ ॥ तेनसमंत्रयामासतृपोवीरमणिर्महान् ॥ पुत्रमृष्टमहत्कर्मविनिर्घम
 हतामतः ॥ ३७ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ राजन्पुत्रेणभवतःकृतंकर्ममहाद्भुतम् ॥ योजहारमहाबाह्वीरामचंद्रस्यधीमतः ॥ ३८ ॥ अद्ययुद्धमहद्भातिपुरापुर
 विमोहनम् ॥ शत्रुप्रेनमहाराज्ञावीरकोट्येकरक्षिणा ॥ ३९ ॥ मयायोध्रियतेस्वांतेजिह्वयाप्रोच्यतेहियः ॥ तस्यरामस्ययज्ञांगंहारतवपुत्रकः ॥ ४० ॥
 परमत्रमहाह्रौंभोभविष्यतितरांरणे ॥ यद्गामचरणांभोजद्रक्ष्यामःस्वीयसेवितम् ॥ ४१ ॥ अत्रयत्नोमहान्कार्योहयस्यपरिरक्षणे ॥ नयिष्यतिबलाद्वा

प० पु०
॥ ४४ ॥

हंमयारक्षितमप्यमुम् ॥ ४२ ॥ तस्मादिदंमहाराजराज्येनसहसन्नतः ॥ वाजिनंभोजनंदत्वाप्रेक्षस्वांप्रियुगंततः ॥ ४३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशिवस्य
सन्तोषतमः ॥ उवाचतंसुरेन्द्रादिवंद्यपादांबुजद्वयम् ॥ ४४ ॥ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मोयत्प्रतापस्यरक्षणम् ॥ तदसौकांतमुद्युक्तः
ऋतुनाहयसंज्ञिना ॥ ४५ ॥ तस्माद्रक्ष्यःस्वप्रतापोयेनकेनापिमानिना ॥ यावच्छक्यंकर्मकृत्वाशरीरव्ययकारिणा ॥ ४६ ॥ सर्वकृतंसुतेनेदंगृहीतोऽथः
पुनर्यतः ॥ कोपितंरामभूपालंसमयार्हंकुरुप्रभो ॥ ४७ ॥ क्षत्रियाणामिदंकर्मकर्तव्यार्हंभवेन्नहि ॥ यदकस्माद्विपोःपादौप्रणमेद्भयविह्वलः ॥ ४८ ॥ रि
पवोविहसंत्येनंकातरोर्यन्तुपाधमः ॥ क्षुद्रःप्राकृतवर्त्रीचोनतवान्भयविह्वलः ॥ ४९ ॥ तस्माद्रवान्यथायोग्यंयोद्धव्येसमुपस्थिते ॥ यद्विधेयंविचार्यैव
कर्तव्यंभक्त्यरक्षणम् ॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यचंद्रचूडोवदद्वचः ॥ प्रहसन्मेघगंभीरवाण्यासंमोहयन्मनः ॥ ५१ ॥ यदिदेवा
स्त्रयस्त्रिंशत्कोटयःसमुपस्थिताः ॥ तथापित्वत्तःकेनाश्वोगृह्यतेममराक्षितुः ॥ ५२ ॥ यदिरामःसमागत्यस्वात्मानंदर्शयिष्यति ॥ तदाहंचरणौतस्यप्रण
मामिसुकोमलौ ॥ ५३ ॥ स्वामिनानहियोद्धव्यंमहाननयउच्यते ॥ अन्येवीरास्तृणप्रायःकिंचित्कर्तुंनवैक्षमाः ॥ ५४ ॥ तस्माद्युद्धयस्तराजेंद्ररक्ष
केमयिपुस्थिते ॥ कोगृह्णातिबलाद्वाहंत्रिलोकीयदिसंगता ॥ ५५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतद्वचःपरंश्रुत्वाचंद्रचूडस्यभूमिपः ॥ जहर्पमानसेऽन्यंतंयुद्धकर्म
णिकौतुकी ॥ ५६ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेपवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरमणिपुत्रेणहयग्रहणंनामएकौनचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३९ ॥
॥ ४४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ सेनाचरामहाराज्ञोमहाबलसमन्विताः ॥ समागतास्तंतंपश्यंतोहर्यंरामस्यभूपतेः ॥ १ ॥ क्रासावश्वःकेननीतःकथंवाह
इत्येतनसः ॥ कोगंतायमपुन्यंविवाहंहत्वासुमंदधीः ॥ २ ॥ विलोकयंतस्तन्मार्गंयावत्सेनाचरारवोः ॥ तावत्प्राप्तोमहाराजोमहासैन्यपरीवृतः ॥ ३ ॥ प
प्रच्छसेवकान्सर्वान्कुत्राश्वोममसांप्रतम् ॥ नदृश्यतेकथंवाहःस्वर्णपत्रमुशोभितः ॥ ४ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वासेवकास्तेहयानुगाः ॥ प्रोत्तुर्नाथमनोवेगोवा
हःकेनापिकानने ॥ ५ ॥ हतोनलक्ष्यतेतस्मादस्माभिर्मार्गकोविदैः ॥ तदत्रयत्नःकर्तव्योहयप्राप्तिप्रतिप्रभो ॥ ६ ॥ तेषांवचनमाकर्ण्यपप्रच्छसुमति
नृपः ॥ शत्रुप्रःशत्रुसंहारकारीमोहनरूपधृक् ॥ ७ ॥ ॥ शत्रुप्रउवाच ॥ ॥ कोत्रराजानिवसतिकथंवाहस्यसंगमः ॥ कियद्वलंभूमिपतेर्येनमेवह
तोहयः ॥ ८ ॥ सुमतिरुवाच ॥ राजन्देवपुरंहेतदेवैवैवविनिर्मितम् ॥ कैलासमिवदुर्गम्यंवेरिसंतैःसुसंहतैः ॥ ९ ॥ अस्मिन्वीरमणीराजामहाशूरःप्रता
पवान् ॥ राज्यंक्रोतिधर्मेणशिवेनपरिरक्षितः ॥ १० ॥ योसौप्रलयकारीसआस्तेभक्त्यावशीकृतः ॥ चंद्रचूडःस्वभक्तस्यपक्षपातंसृजन्सदा ॥ ११ ॥

१. क्षुद्रःप्राकृतदेहोऽपि न भवान्भयविह्वलः । - ४० पा० ।

पा० खं० पं०
अ० ४०

॥ ४४ ॥

तस्मादत्रमहद्युद्धं गृहीतश्चेद्विष्यति ॥ यत्ताः संतः प्रकुर्वन्तुरक्षणकटकस्याहि ॥ १२ ॥ एवं श्रुत्वा स शत्रुघ्नः सर्वभूषाशिरोमणिः ॥ सैन्यव्यूहं रचित्वा सौतिष्ठ
 तिस्ममहायशाः ॥ १३ ॥ अथ तं सुखमासीनं मंत्रयंतं सुमंत्रिणा ॥ आजगाम स देवर्षिर्गुह्यं कौतुकसंयुतः ॥ १४ ॥ तमागतं मुनिं दृष्ट्वा शत्रुघ्नस्तपसि निधि
 म् ॥ अभ्युत्थाया सने स्थाप्य मधुपर्कमथार्पयत् ॥ १५ ॥ स्वागतेन च संतुष्टं नारदं मुनिस्तत्तमम् ॥ उवाच प्रीणयन्वाचा वाक्यवादविशारदः ॥ १६ ॥
 ॥ शत्रुघ्न उवाच ॥ ॥ मदीयौऽश्वः कुत्र विप्रकथयस्व महामते ॥ न लक्ष्यते गतिस्तस्य सेवकैर्मम कोविदैः ॥ १७ ॥ शंसतं येन वानीतं क्षत्रियेण च मानिना ॥
 कथमत्र ह्यप्राप्तिर्भविष्यति तपोधन ॥ १८ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य शत्रुघ्नस्तस्य स नारदः ॥ उवाच वीणां रणयन्त्रा मकथां मुहुः ॥ १९ ॥ ॥ नारद उ
 वाच ॥ ॥ एतद्देवपुरं राजन् भूपो वीरमणिर्महान् ॥ तत्पुत्रेण वनस्थेन गृहीतस्तव वाजिराट् ॥ २० ॥ तत्र युद्धं महत्तेन भविष्यति सुदारुणम् ॥ अत्र वीराः
 पतिष्यन्ति वलशौर्यसमन्विताः ॥ २१ ॥ तस्मादत्रमहायत्नात् स्थातव्यं ते महाबल ॥ रचयन् व्यूहं रचनां दुर्गमां परसैनिकैः ॥ २२ ॥ जयस्नेभित्ताराज
 न्कृच्छ्रेणास्मान्नुपोत्तमात् ॥ रामं को नु पराजीयाद्बुधेन सकले ह्यपि ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वा तं देवविप्रो न भसिस्थितवांस्ततः ॥ युद्धं सुदारुणं द्रक्ष्यन् देवदानव
 योरिव ॥ २४ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ अथ राजा वीरमणिः सर्वशूरशिरोमणिः ॥ पटहं वोपितुं स्वीये पुरमध्यमहारवम् ॥ २५ ॥ आह्वयामास सेनान्यं
 रिपुवीरं महोन्नतम् ॥ कथयामास च क्षिप्रमेव गंभीरयागिरा ॥ २६ ॥ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ ॥ सेनानीः पटहस्याज्ञादि हि मे शोभनेपुरे ॥ तच्छ्रुत्वा मे सुस
 त्रद्धाः शत्रुघ्नं प्रति यांतुते ॥ २७ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य राज्ञो वीरमणेस्तदा ॥ कारयामास पटहं महारवनिनादितम् ॥ २८ ॥ गेहे गेहे च रथ्यायां श्रूयते पट
 हध्वनिः ॥ शत्रुघ्नं यांतु ये सर्वे वीराराजपुरे स्थिताः ॥ २९ ॥ ये वै राज्ञः समुल्लंघ्य शंसन्तं वीरमानिनः ॥ पुत्रावाभ्रातरो वापि ते वध्याः स्युर्नृपाज्ञया ॥ ३० ॥
 शृण्वन्तु वीराः पुनरप्याहते पटहरवम् ॥ श्रुत्वा विधीयतामाशु कर्तव्यं माविलंबितम् ॥ ३१ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ इति पटहरवंस्वकर्णे गोचरं न रवरवीरवरा
 ययुर्नृपोत्तमम् ॥ कनककवचभूषितस्वदेहाः समरमहोत्सवहृष्टचित्तकोशाः ॥ ३२ ॥ केचिद्ययुः शिरस्त्राणं धृत्वा शिरसि शोभनम् ॥ कवचेन सुशोभाभ्याः
 शतकोटिसुशोभिताः ॥ ३३ ॥ रथेन हययुग्मेन मणिकांचनशोभिना ॥ ययुस्ते राजसंदेशान् वरालयमुन्मदाः ॥ ३४ ॥ केचिन्मतंगजैर्मतैः केचिद्गहैः
 सुशोभनैः ॥ ययुर्नृपगृहं सर्वे राजसंदेशकारकाः ॥ ३५ ॥ विविक्तस्वर्णकवचा शिरस्त्राणसुशोभितः ॥ रुक्मांगदोऽपि च निजे रथे तिष्ठन् मनोजवे ॥ ३६ ॥
 शुभांगदो नु जस्तस्य महारत्नमयं दधत् ॥ कवचं वपुषि श्रेष्ठनिजं प्रायाद्रणोत्सवे ॥ ३७ ॥ राजभ्राता वीरसिंहः सर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ ययौ नृपाज्ञया तत्र शा

प० पु०

॥ ४५ ॥

सनंभूमिपस्यहि ॥ ३८ ॥ जामेयस्तस्यराज्ञोपिबलमित्रइतिस्मृतः ॥ सन्नद्धः कवचीखड्गजिगामनृपमंदिरम् ॥ ३९ ॥ सेनानीरिपुवारोपिसेनांतांचतुरंगि
णीम् ॥ सज्जविधायभूपायन्यवेदयदथोमहान् ॥ ४० ॥ अथराजावीरमणिः सर्वशस्त्रास्त्रपूरितम् ॥ मणिसृष्टोच्चक्रोच्चमारोहत्स्यंदनोत्तमम् ॥ ४१ ॥
ततोवीरारणैर्वेशंखनिनादश्चसमंततः ॥ श्रूयतेकातरान्वीरान्प्रेरयन्निवसंगरे ॥ ४२ ॥ भेर्यः समंततो जघ्नुः शुभवादकवादिताः ॥ अनीकान्यत्रतस्यासन्सं
ग्रामायप्रतस्थुषः ॥ ४३ ॥ सर्वैकृतस्वस्त्ययनाः सर्वाभरणभूषिताः ॥ सर्वशस्त्रास्त्रसंपूर्णाययुः समरमण्डलम् ॥ ४४ ॥ भेरीशंखनिनादेनपूरिताश्चनगाशु
हाः ॥ आकारितुंगतः किंनुतद्रवः स्वर्गसंस्थितान् ॥ ४५ ॥ तस्मिन्कोलाहलेवृत्तेराजावीरमणिर्महान् ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तोययौप्रधनमंडलम् ॥ ४६ ॥
आगत्यसंस्थितस्तावद्रथपत्तिसमाकुलम् ॥ समुद्रइवतत्स्थानात्प्लावितुं पुरुषानयात् ॥ ४७ ॥ तदागतंवलंदृष्ट्वा रथिभिः शस्त्रकोविदैः ॥ कोलाहलीकृतं
सर्वमुवाचसुमतिनृपः ॥ ४८ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ समागतोवीरमणिर्ममवाजिधरोवली ॥ योद्धुं मांमहताभूयः सैन्येनचतुरंगिणा ॥ ४९ ॥ कथंयु
द्धंप्रकर्तव्यंकेयोत्स्यंतिबलोत्कटाः ॥ तान्सर्वान्दिशमेवीरान्यथास्याज्जयईप्सितः ॥ ५० ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ स्वामित्रसौमहारजोमहासैन्यपरी
वृतः ॥ समागतः सयुद्धार्थं शिवभक्तिसमन्वितः ॥ ५१ ॥ सांप्रतंयुद्धचतार्वीरः पुष्कलः परमास्त्रवित् ॥ अन्येपिनीलरत्नाद्यायोद्धारोयुद्धकोविदाः ॥ ५२ ॥
शिवेनसहयोद्धव्यंराज्ञावाभवतानघ ॥ द्वंद्वयुद्धेनजेतव्योमहाबलपराक्रमः ॥ ५३ ॥ अनेनविधिनाराजजयस्तेत्रभविष्याते ॥ पश्चाद्यद्रोघतेस्वामिंस्त
त्कुरुष्वमहामते ॥ ५४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नः परवीरहा ॥ सुभटानादिदेशाथयुद्धायकृतनिश्चयः ॥ ५५ ॥ सर्वैः ससैन्ये
युद्धार्थंराजभिः शस्त्रकोविदैः ॥ यथास्यान्मेजयः क्षिप्रंयतितव्यंतथापुनः ॥ ५६ ॥ जयार्थंराघवस्यैवश्रुत्वातेरणकोविदाः ॥ महोत्साहेनसंयुक्ताययुयोद्धुं
तुसैनिकैः ॥ ५७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधवीरमणिनासहयुद्धनिश्चयोनामचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ ॥ ॥
॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ युद्धायतेसुसंनद्धाः शत्रुघ्नस्यमहाबलाः ॥ ययुर्वीरमणेः सैन्यमध्ये शौर्यैः समन्विताः ॥ १ ॥ शरान्विसुंचमानास्तेभिर्दंतः सैनिकान्वहन् ॥
व्यहृद्यंतरणांतःस्थाः शरासनधरानराः ॥ २ ॥ अनेकेनिहतास्तत्रगजामणिमयारथाः ॥ भग्नावाहसमेताश्चहृद्यंतेरणमंडले ॥ ३ ॥ विहितंकदनंतेपांशुत्वारु
क्मांगदोवली ॥ रथेमणिमयेतिष्ठन्त्ययौयोद्धुंसैनिकान् ॥ ४ ॥ शरासनेशरान्धास्यन्निषुधीअक्षयौदधत् ॥ शोणेनेत्रांतरोभीमोमहाकोपसमन्वितः ॥ ५ ॥
अनेकवाणसंविभ्रान्कुर्वन्धूरान्सहस्रशः ॥ हाहाकारंकारयंस्तद्ययोरुक्मांगदोवली ॥ ६ ॥ राजपुत्रः स्वसदृशंवल्लेनयशसाश्रिया ॥ आह्वयामासशत्रु

१ पत्नीमणिन्याः पुत्रः-४० पा० । २ वीरगवः-४० पा० ।

पा० ख० पं०

अ० ४१

॥ ४५ ॥

प्रभारतिपुष्कलंबली ॥७॥ ॥ रुक्मांगद उवाच ॥ ॥ आगच्छवीरकर्मात्वं महाबलपराक्रम ॥ मयायोद्धुंतुबलिनाराजपुत्रेण भास्वता ॥८॥ किमन्यैस्त्रासितैर्वीर
 निहतैः कोटिभिर्नरैः ॥ मया सर्ममहायुद्धं विधाय जयमाप्नुहि ॥ ९ ॥ इत्युक्तवन्तं तं तं सा प्रहसन् पुष्कलोवली ॥ जघान विपुले मध्ये वक्षसं स्तीक्ष्णपर्व
 भिः ॥ १० ॥ तदमृष्यन् राजपुत्रो महाचापे दधच्छरान् ॥ जघान दशभिर्वीरिण्युष्कलंबक्षसोतरे ॥ ११ ॥ उभौ समरसं रंधावुभावापि जयैषिणौ ॥ रेजाते समरे
 तौ हि कुमारतारकौ यथा ॥ १२ ॥ बाणान्धनुषि संधाय दशसंख्यानमहाशितान् ॥ अकरोत् पुष्कलो वीरो विरथं राजपुत्रकम् ॥ १३ ॥ चतुर्भिश्च तुरोवाहान् द्वाभ्यां
 मृतमपातयत् ॥ एकेन ध्वजमेतस्य द्वाभ्यां स्यंदनरक्षकौ ॥ १४ ॥ एकेन हृदि विद्याधराजपुत्रस्य वेगवान् ॥ तदद्भुतं कर्म दृष्ट्वा सर्वे वीराः प्रतोपिताः ॥ १५ ॥
 सच्छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः ॥ अत्यंतं कोपमापन्नः स्यंदनं परमाविशत् ॥ १६ ॥ सस्थित्वा स्यंदनवरे हय रत्नेन भूषिते ॥ शरासनं महद्धृत्वा सुदृ
 ढं गुणपूरितम् ॥ १७ ॥ उवाच पुष्कलंबीरं रुक्मांगद इदं वचः ॥ महत्पराक्रमं कृत्वा क्रयास्यासि परंतप ॥ १८ ॥ पश्य मेऽद्य पराक्रांतिं यद्वलेन विनिर्मि
 तम् ॥ यत्नात्तिष्ठस्व भो वीर नयामि त्वद्रथं नभः ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वा शरमत्युग्रं दधारस्व शरासने ॥ मंत्रयित्वा ततश्चास्त्रं भ्रामकं पौष्कले रथे ॥ २० ॥ मुमो
 च निशितं वाणं स्वर्णपुंखैकशो भितम् ॥ तेन वाणेन नीतो स्य रथो योजनमात्रकम् ॥ २१ ॥ धृतः कृच्छ्रेण मूतेन रथो वभ्राम भूतले ॥ कृच्छ्रेण प्राप्य स्वस्थानं पु
 ष्कलः परमास्त्रवित् ॥ २२ ॥ जगाद वचनं तं वैवाणं विभ्रच्छरासने ॥ स्वर्गं प्राप्नुहि वीराय सवदेवैश्वसे वितम् ॥ २३ ॥ त्वाद्दृशाः पृथिवी योग्यान भवंति
 नृपोत्तम ॥ शतक्रतुसभायोग्यास्तद्रच्छत्वं सुरालयम् ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वा समुपान्नामाकाशप्रापकं महत् ॥ तेन वाणेन सरथो ययौ खमनुलोमतः ॥ २५ ॥
 सर्वांल्लोकानतिक्रामन् ययौ सूर्यस्य मंडलम् ॥ तज्ज्वालया रथोदधो हयसूतसमन्वितः ॥ २६ ॥ तत्करैर्दग्धभूयिष्ठकलेवरः सुदुःखितः ॥ पपात चंद्रचूडं सधृ
 त्वा हृद्य सुखार्दनम् ॥ २७ ॥ भूगौनि पतितस्तत्र करदग्धकलेवरः ॥ अत्यंतं दुःखमापन्नो मूच्छैरणमंडले ॥ २८ ॥ तस्मिन्निपतिते भूमौ मूर्च्छिते राजपु
 त्रके ॥ हाहाकारो महानासीत् तत्र ग्राममूर्धनि ॥ २९ ॥ वैरिणो जयलक्ष्मीं तेषां पुष्कलमुख्यकाः ॥ पलायनपराजातवैरिणो हय रक्षकाः ॥ ३० ॥ तदा पुत्रस्यैव
 मूर्च्छां दृष्ट्वा वीरमणिर्नृपः ॥ प्रायात्समरमध्यस्थं पुष्कलं कोपपूरितः ॥ ३१ ॥ तदा भूमिश्च चालेयं सपर्वतवनोत्तमा ॥ शूरा वै हर्षमापन्नाः कातराभयपीडिताः
 ॥ ३२ ॥ चापं महद्धानः सह पुष्पां अक्षयावपि ॥ रोषान्निःश्वासमा मुंचन्नाह्वयामास वैरिणम् ॥ ३३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवा
 दे रामाश्वमेधेरुक्मांगदपराजयपुष्कलविजयो नाम एकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ ७ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ आह्वयंतं महासैन्यवारिधौ पुष्कलं नृपम् ॥
 समालक्ष्य कर्पाद्रोपि हनुमांस्तमधावत् ॥ १ ॥ लांगूलमुद्यम्य विशालदेहं स रावमातत्यपयोदधोपम् ॥ रणस्थितान् वीरवरान्कर्पाद्रो जगाम तं वीरमणिं नृपे

५० पु०

॥ ४६ ॥

न्द्रम् ॥ २ ॥ आयातंतं हनूमंतं वीक्ष्य पुष्कल उवाच ॥ विलोकयामास दृशवैरिः क्रोधमुशोणया ॥ ३ ॥ जगाद तं हनूमंतं पुष्कलः परमास्त्रवित् ॥
मेघगंभीरयावाचानादयत्रणमंडलम् ॥ ४ ॥ पुष्कल उवाच ॥ कथं त्वं समरे योद्धुमागतोऽसि महाकपे ॥ कियद्वलं स्वल्पमेतद्वाज्ञो वीरमणेरहत् ॥ ५ ॥
यत्र त्रिजगती सर्वो संमुखे समुपागता ॥ तत्र त्वं लीलया योद्धुया तु मिच्छसि वानवा ॥ ६ ॥ कोर्यं राजा वीरमणिः कियद्वलमथाल्पकम् ॥ अत्रागमनमत्युग्रं तव
वीरनभाव्यते ॥ ७ ॥ रघुनाथकृपपांगादहं निस्तीर्य दुस्तरम् ॥ क्षणाग्रियां मिकीशं द्रमाचितं कुरुसंगरे ॥ ८ ॥ त्वयारक्षसपाथोधिस्तीर्णो रामकृपाव्रजात् ॥
तथारामं सुसंस्मृत्य निस्तरिष्यामि दुस्तरम् ॥ ९ ॥ ये केचिदुस्तरं प्राप्य रघुनाथं स्मरंति च ॥ तेषां दुःखोदधिः शुष्को भविष्यति न संशयः ॥ १० ॥
तस्माद्ब्रजमहावीरशत्रुघ्नसविधे बलिन् ॥ एष आयामि निजित्य भूषं वीरमणिं क्षणात् ॥ ११ ॥ शेष उवाच ॥ इति धीरां समाकर्ण्य वाणीं पुष्कलभा
पिताम् ॥ जगाद वचनं भूयः पुष्कलं परवीरहा ॥ १२ ॥ हनुमान उवाच ॥ पुत्रमासाहसं कार्षीर्भूषं वीरमणिं प्रति ॥ एष दाता शरण्यश्च वलशौर्य
समन्वितः ॥ १३ ॥ त्वं बालः स्थविरो भूषोऽखिलशस्त्रास्त्रवित्तमः ॥ अनेके विजिताः संख्ये वीराः शौर्यमुशोभिनः ॥ १४ ॥ जानीहि पाशं वेतस्य त्वं रक्षितारं
सदा शिवम् ॥ भक्त्या वशीकृतं स्थाणुं सोमं चैतत्पुरि स्थितम् ॥ १५ ॥ तस्मादहमनेनैव यो तस्ये भूषेन पुष्कल ॥ अन्यान् वीरान्विजित्वा त्वं कीर्तिमा शुहि पु
ष्कलाम् ॥ १६ ॥ पुष्कल उवाच ॥ शिवो भक्त्या वशीकृत्य स्वपुरे स्थापितो मुना ॥ परमस्या शुद्धये न तिष्ठति महेश्वरः ॥ १७ ॥ सदा शिवो यमाराध्य पर
मं स्थानमागतः ॥ सरामो मन्मनस्त्यक्त्वान्कापि परिगच्छति ॥ १८ ॥ यत्र रामस्तत्र विहसं सर्वे स्थास्तु चरिष्युच ॥ तस्मादहं जयिष्यामि रणे वीरमणिं नृ
पम् ॥ १९ ॥ ब्रजत्वं समरे योद्धुमन्यान्मानि वरान्नृपान् ॥ वीरसिंहमुखान्कीशमर्चितां माकुरु प्रभो ॥ २० ॥ वाचमिदं समाकर्ण्य हनूमान्धीरसेविताम् ॥
जगाम समरे योद्धुं वीरसिंहं नृपानुजम् ॥ २१ ॥ लक्ष्मीनिधिः सुतेनास्य शुभांगदसुसंज्ञिना ॥ द्वैरथेन प्रयुयुधेमहाशस्त्रास्त्रवेदिना ॥ २२ ॥ बलमित्रेण सुमदः
स्वप्रतापबलोजितः ॥ योद्धुं सशस्त्रः संग्रामं विचचार नृपात्मजः ॥ २३ ॥ आह्वयंतं नृपं दृष्ट्वा द्वैरथे युद्धकोविदः ॥ पुष्कलो रूक्मखचिते रथेति प्रन्ययोहित
म् ॥ २४ ॥ राजा तमागतं दृष्ट्वा पुष्कलं युद्धकोविदम् ॥ उवाच निर्भयावाप्यारणमध्यं सुभाषितः ॥ २५ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ बालमायाहि मां
कुद्धं संग्रामे चंडकोपनम् ॥ गच्छ प्राणपरीप्सायै मायुद्धं कुरु मे सह ॥ २६ ॥ त्वादृशान् बालकान् भूपामादृशः कृपयंति हि ॥ प्रहरंति न चैतान् चैतस्माद्ब्रह्मरणा
द्रहिः ॥ २७ ॥ यावत्त्वं न मया दृष्टं श्रुभ्यां तावदुन्मनाः ॥ सांप्रतं त्वां प्रहर्तुं मनःसमाभिकांक्षति ॥ २८ ॥ यत्त्वयामत्सुतो बाणेभिर्भो मूर्च्छितः पुनः ॥

१ रघुनाथकृपायोगात्-४० पा० । २ विताम्-४० पा० । ३ सोमम्-उमया सहितम् । ४ रत्नखचिते-४०, भस्मखचिते-४०, भस्मखचिते-४० पा० ।

पा० ख० पं०

अ० ४२

॥ ४६ ॥

सर्वमयाक्षांतमद्यतवबालधियोमदत् ॥ २९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलोनिजगादतम् ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ बालोहृत्वंमहावृद्धःसर्वशस्त्रास्त्रकोवि
 दः ॥ ३० ॥ क्षत्रियाणांमंतंचैवयेवलाधिक्यसंयुताः ॥ तपवृद्धाभूपाभ्यनवयोवृद्धतांगताः ॥ ३१ ॥ मयातेमूर्च्छितःपुत्रःसशौर्यबलदर्पितः ॥ इदानींत्वाम
 हंशस्त्रैःपातयिष्यामिसंगरे ॥ ३२ ॥ तस्मात्त्वयन्ततस्तिष्ठराजन्संग्राममूर्धनि ॥ रामभक्तंनमांक्षिज्यतींद्रपदेस्थितः ॥ ३३ ॥ इत्थंभाषितमाश्रुत्यपुष्कल
 स्यनृपाग्रणीः ॥ जहासबालंसंवीक्ष्यकोपंचव्यदधात्पुनः ॥ ३४ ॥ तवैकुपितमालक्ष्यभरतात्मजउन्मदः ॥ जघानशरंविंशत्याराजानंहृदितीक्ष्णया ॥ ३५ ॥
 राजातानागतान्दृष्ट्वाबाणांस्तेनविमोचितान् ॥ चिच्छेदपरमक्रुद्धःशरैस्तीक्ष्णैरनेकधा ॥ ३६ ॥ तद्बाणच्छेदनंदृष्ट्वाभारतिःपरवीरहा ॥ चुकोपह
 दयेत्यंतंराजानंचत्रिभिःशरैः ॥ ३७ ॥ विव्याधभालेभूपालपुत्रःपुष्कलसंज्ञकः ॥ तत्रलम्बाविरजुस्तेत्रिकूटशिखराणिकिम् ॥ ३८ ॥ तैर्वाणैर्व्यथितो
 राजाजघाननवभिःशरैः ॥ हृदयेपुष्कलंवीरंमहाकोपसमन्वितः ॥ तैर्वत्सदन्तैर्वह्मस्रंपीतंरामानुजाङ्गजम् ॥ ३९ ॥ सर्पांआशीविपायद्वत्कुद्धास्तद्वपु
 पिस्थिताः ॥ परमंकोपमापन्नःपुष्कलोभूमिपंपुनः ॥ ४० ॥ बाणानांशतकेनाशुविभेदाशितपर्वणाम् ॥ तैर्वाणैःकवचंभिन्नकिरीटःसशिरस्त्रकः ॥ ४१ ॥
 रथोधनुर्महत्सज्यंछिन्नंकोपपरिप्लवात् ॥ क्षतजेनपरिप्लुष्टोबाणभिन्नकलेवरः ॥ ४२ ॥ अन्यस्यंदनमारुह्यजगामभरतात्मजम् ॥ धन्योसिवीररामस्य
 चरणान्जमधुव्रत ॥ ४३ ॥ महत्कृतंकर्मतेऽद्ययदहंविरथीकृतः ॥ प्राणात्रक्षस्वभोवीरसंप्राप्तंमयियुद्धयति ॥ ४४ ॥ सुलभानतवप्राणाःकालरू
 पमयिस्थिते ॥ इत्युक्त्वाव्यहनद्बाणैरसंख्यैःशस्त्रकोविदः ॥ ४५ ॥ भूमौदिशिचतद्बाणानान्यदृश्येततत्रह ॥ अनेकेगजसाहस्राभिन्नाअश्वाःसमत
 तः ॥ ४६ ॥ रथारथयुतास्तेनछिन्नाभिन्नाद्विधाकृताः ॥ शोणितौघासरित्प्रसुप्तावरणांगणे ॥ ४७ ॥ यत्रोन्मदाहिमातंगादृश्यंतेशैलशृं
 गवत् ॥ केशाःशैवाललक्ष्यास्तेसुदुःप्राणिशिरःस्थिताः ॥ ४८ ॥ अनेकेपाणयश्छिन्नावीराणांमुद्रिकाश्रियः ॥ दृश्यंतैरहिवत्तत्रचंदनादिकरू
 पिताः ॥ ४९ ॥ शिरांसिचभटाभ्याणांकच्छपाभांवहंतिवै ॥ मांसानिपंकायत्रासन्वीराणामहतांततः ॥ ५० ॥ एवंव्यतिकरेवृत्तेयोगिन्यः
 शतशोरणे ॥ पपुःपात्रेणरुधिरंप्राणिनारणपातिनाम् ॥ ५१ ॥ मांसानिबुभुजुस्तावैहर्षकौतुकसंयुताः ॥ पीत्वातुशोणितंतत्रभक्षि
 त्वामांसमुन्मदाः ॥ ५२ ॥ ननृतुर्जहसुःप्रोच्चैरुज्युःप्रधनांगणे ॥ पिशाचास्तत्रसमरेप्राणिनामस्तकानिवै ॥ ५३ ॥ धृत्वाकराभ्यामंतांगास्तालवद्वादनोद्य
 ताः ॥ शिवास्तत्रमहामांसंपतितानारणांगणे ॥ ५४ ॥ भक्षित्वाव्यनदन्मताःकातराणांभयप्रदाः ॥ कौतरास्त्राःसमापन्नागताःकुंजरकौटरे ॥ ५५ ॥ भक्षि

५० पु०
॥ ४७ ॥

तायोगिनीभिस्तेपापिनाङ्कापिनस्थितिः ॥ एतत्कदनमालक्ष्यस्वसैन्यस्यरथाग्रणीः ॥ ५६ ॥ पुष्कलोपिचकारात्रकदनंरणमंडले ॥ भिद्यतेगजशीर्षा
णिपतंतित्तौक्तिकानितु ॥ ५७ ॥ दृश्यतेलोमभिःपूर्णाताम्रपर्णावितन्नदी ॥ पुष्कलप्रहितावाणानृणामंगेषुसंगताः ॥ कुर्वतिप्राणविच्छेदंवीराणामपिसर्व
तः ॥ ५८ ॥ सर्वैरुधिरसिक्तांगाःसर्वेच्छन्ननिजांगकाः ॥ दृश्यंतेकिंशुकायद्रत्नुभटाःप्रधानांगणे ॥ ५९ ॥ एतस्मिन्समयेकुद्धःसमाभाष्यमहीपतिम् ॥
जघानबहुबाणैस्तंरोषपूरपरिपुतः ॥ ६० ॥ तद्वाणवेधभिन्नांगोविशीर्णकवचोनुपः ॥ महाबलंतंमन्वानःप्राहरच्छरकोटिभिः ॥ ६१ ॥ तैर्बाणैःकवचान्मुक्तं
सुस्त्रावबहुशोणितम् ॥ वपुर्वभूवरुचिरंशरपंजरगोचरम् ॥ ६२ ॥ शरपंजरमध्यस्थोविह्वलीकृतमानसः ॥ शरान्नेतुंचसंधातुंनक्षमःसचभारतिः ॥ ६३ ॥
रामंस्मृत्वाधनुर्धृत्वाकरेसज्जंमहद्वटम् ॥ मुमोचवाणान्निशितान्वैरिवुंदनिवारणान् ॥ ६४ ॥ तैर्बाणैःशरजालंतद्विधूयमुनिपुंगव ॥ शंखंप्रध्मायसमरेजगाद
गतभीर्नृपम् ॥ ६५ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ त्वयाकृतंमहत्कर्मयन्मांवाणस्यपंजरे ॥ गोचरंकृतवान्वीरवीरतापनमुद्रटम् ॥ ६६ ॥ वृद्धत्वान्मममा
न्योसिसांप्रतंरणमंडले ॥ पश्यमेद्यपराक्रांतंराजन्वीरमणेमहत् ॥ ६७ ॥ वाणत्रयेणभोवीरमूर्च्छितंकरवैनहि ॥ तर्हिप्रतिज्ञांशृणुवैसर्ववीरविमोहिनीम् ॥
॥ ६८ ॥ गंगांप्राप्यापियोवैतानिंदित्वापापहारिणीम् ॥ नमज्जतिमहापापोमहामूढविचोष्टितः ॥ ६९ ॥ तस्यपापंममैवास्तुचेन्नर्त्तवारणमंडले ॥ पातयेमूर्च्छं
यावीरसन्नद्रोभवभूपते ॥ ७० ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलस्यनृपोत्तमः ॥ चुकोपभृशमुद्रिग्नःसंदधेनिशिताञ्छरान् ॥ ७१ ॥ तेशराहृदयंभित्त्वा
गतास्तेभारतेर्महत् ॥ पेतुःक्षितावधोयद्रद्रामभक्तिपराङ्मुखाः ॥ ७२ ॥ ततःशरंमुमोचास्मैनिशितंवाह्निप्रभम् ॥ लक्ष्मीकृत्यमहद्रक्षःकपाटतटविस्तृ
तम् ॥ ७३ ॥ सवाणोभूमिपतिनाद्रिधाछिन्नःशरेणहि ॥ पपातरथमध्यैसरंविमंडलवज्ज्वलन् ॥ ७४ ॥ अपरंवाणमाधत्तमातृभक्तिभवंततः ॥ निधायपुण्यं
सोप्येपचिच्छेदमहतापुनः ॥ ७५ ॥ तदाखिन्नःसहृदयेकिंतव्यमितस्मरन् ॥ रामंहृदिनिजार्तिध्वंमुमोचपरमास्त्रवित् ॥ ७६ ॥ सवाणस्तस्यहृदये
लग्नआशीविषोपमः ॥ मूर्च्छामप्रापयत्तवैज्वलन्सूर्यसमप्रभः ॥ ७७ ॥ ततोहाहाकृतंसर्वपलायनपरायणम् ॥ राज्ञिसंमूर्च्छितेजातेपुष्कलोजयमात
वान् ॥ ७८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेऽपवात्स्यायनसंवादेरामाश्रमेधेवीरमणेःपराभवोनामद्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ शोपउवाच ॥
हनूमान्वीरसिंहंतुसमागत्याब्रवीद्वचः ॥ तिष्ठयासि कुतोवीरजेष्यामि त्वांक्षणादिह ॥ १ ॥ एवमुक्तसमाकर्ण्यपुवगस्यवचोमहत् ॥ कोपपूरपरिपुष्टः

पा०खं०पं०
अ० ४३

१ भटः-६० पा० । २ विदित्वा-६० पा० । ३ पतितं मूर्च्छया नेव करिष्ये तद्विजसायकं । सांप्रतं वीरकुद्धया त्वं संनद्धो भव भूपते-६० पा० । ४ भूमिपतनात्-६० पा० । ५ भूमंडलमिव ज्वलन्-
६० पा० । ६ पुष्कलविजयनाम-६० पा० ।

॥ ४७ ॥

कार्मुकं जलदस्वनम् ॥ २ ॥ विनद्यधोरात्रिशितान्वाणान्मुंचन्वभोरणे ॥ आषाढेजलदस्येवधारासारेमनोहरः ॥ ३ ॥ तान्द्वानिशितान्वाणान्स्व
 देहेसुविलग्नकान् ॥ चुकोपहृदयेऽत्यंतं हनूमानंजनीसुतः ॥ ४ ॥ मुष्टिनाताडयामासहृदयेवज्रसारिणा ॥ समुष्टिनाहतोवीरःपपातधरणीतले ॥ ५ ॥
 मूर्च्छितं तं स मालोक्यपितृव्यं स शुभांगदः ॥ रुक्मांगदोपि स मूर्च्छात्यक्त्वागाद्रणमंडलम् ॥ ६ ॥ बाणान्समभिवर्षतौ मेघाविवमहास्वनौ ॥
 कुर्वतौ कदनं धोरं प्लवंगं प्रतिजग्मतुः ॥ ७ ॥ तौ दृष्ट्वा समरे वीरो समायातौ कपीश्वरः ॥ लांगूलेन च संवेष्ट्य स रथौ चापधारकौ ॥ ८ ॥ स्फोटयामास भूदेशे त
 त्क्षणां मूर्च्छितावुभौ ॥ निश्चेष्टौ समभूता तौ रूधिरारक्तदेहकौ ॥ ९ ॥ बलमित्रश्चिरं युद्धं विधाय सुमदेन हि ॥ मूर्च्छामप्रापयत्तं वैवाणैः सुशितपर्वभिः ॥ १० ॥
 पुष्कलेन क्षणाग्रीतो मूर्च्छाचैतन्यवर्जिताम् ॥ जयमातंतुकटकं शत्रुघ्नस्य भटार्दनम् ॥ ११ ॥ एतस्मिन् समये सां वः स्यंदनं वरमास्थितः ॥ विस्फारयन् धनु
 र्दिव्यमुपाधावद्भटानिमान् ॥ १२ ॥ जटाजूटांतरगतांचंद्ररेखां वहन्महान् ॥ सर्पाभूषां मनःस्पृशां दधदाजगवंधनुः ॥ १३ ॥ मूर्च्छितान् स्वजनान् दृष्ट्वा भक्ता
 र्तिघ्नो महेश्वरः ॥ योद्धुं प्रायान्महासैन्यैः शत्रुघ्नस्य भटानिमान् ॥ १४ ॥ स गणः स परीवारः कंपयन् पृथिवीतलम् ॥ भक्तरक्षार्क्षमागच्छंस्त्रिपुरं तु पुरायथा ॥ १५ ॥
 कोपाच्छोणतरेनेत्रे वहन्प्रलयकारकः ॥ पश्यन् वीरान्वहुमतीन्पिनाकी देववदितः ॥ १६ ॥ तमागतं महेशानं वीक्ष्य रामानुजो वली ॥ जगाम समरे योद्धुं सर्वं
 देवशिरोमणिम् ॥ १७ ॥ अथागतं तु शत्रुघ्नं रुद्रो वीक्ष्य पिनाकधृक् ॥ उवाच परमापन्नः कोपं स गुणचापधृक् ॥ १८ ॥ पुष्कलेन महत्कर्मकृतां रामां प्रिसेविना ॥
 मद्भक्तं योरणे हत्वा गतः समरमंडलम् ॥ १९ ॥ अद्य कास्ति परो वीरः पुष्कलः परमास्त्रवित् ॥ तं हत्वा सुखमाप्स्यामि समरे भक्तपीडनम् ॥ २० ॥ ॥ शेष
 उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा वीरभद्रं स प्रेषयामास पुष्कलम् ॥ याहित्वं समरे योद्धुं पुष्कलं सेवकादर्दनम् ॥ २१ ॥ नंदिनं प्रेषयामास हनूमंतं महाबलम् ॥ कुशध्व
 जं प्रचंडं तु भृंगिणं च सुबाहुकम् ॥ २२ ॥ सुमदं चंडनामानं गणं स्वीयं समादिशत् ॥ पुष्कलस्तु समायातं वीरभद्रं महागणम् ॥ २३ ॥ महारुद्रस्य संवीक्ष्य यो
 द्धुं प्रायान्महामनाः ॥ पुष्कलः पंचभिर्वाणैस्ताडयामास संयुगे ॥ २४ ॥ तैर्वाणैः क्षतगात्रस्तु त्रिशूलं समादिशत् ॥ स त्रिशूलं क्षणाच्छित्त्वा व्यगर्जत महाव
 लः ॥ २५ ॥ छिन्नं स्वीयं त्रिशूलं वै वीक्ष्य रुद्रानुगो वली ॥ खट्वांगेन जघाना शुमस्तकेभारतिं द्विज ॥ २६ ॥ खट्वांगाभिहतः सोऽथ सुमूर्च्छं क्षणमुद्रतः ॥
 विहाय मूर्च्छासद्वीरः पुष्कलः परमास्त्रवित् ॥ २७ ॥ शरैश्चिच्छेद खट्वांगं करस्थं तस्य तत्क्षणात् ॥ वीरभद्रः स्वकेच्छिन्ने खट्वांगं करसंस्थिते ॥ २८ ॥ परम
 क्रोधमापन्नो बभूव भंजराधिनोरथम् ॥ भंक्त्वा रथं तु वीरस्य पदार्तिं च विधाय सः ॥ २९ ॥ बाहुयुद्धेन युयुधे पुष्कलेन महात्मना ॥ स पुष्कलो रथं त्यक्त्वा चूर्णितं ते

५० पु०
॥ ४८ ॥

नवेगतः ॥ ३० ॥ मुष्टिनाताडयामासवीरभद्रमहाबलः ॥ अन्योन्यमुष्टिभिर्घ्नतावूरुभिर्जानुभिस्तथा ॥ ३१ ॥ परस्परवधोद्युक्तौपरस्परजयै
षिणौ ॥ एवंचतुर्दिनमभूद्रात्रिदिवमपीशयोः ॥ ३२ ॥ नकोपितत्रहीयेतनजीयेतमहाबलः ॥ पंचमेतुदिनेवृत्तेवीरभद्रोमहाबलः ॥ ३३ ॥ गृहीत्वानभ
उड्डीनोमहावीरंतुपुष्कलम् ॥ तत्रयुद्धंतयोरासीद्देवासुरविमोहनम् ॥ ३४ ॥ मुष्टिनाचरणाघातैर्बाहुभिःसुसुरैर्महत ॥ तदात्यंतप्रकुपितःपुष्कलोवीरभद्र
कम् ॥ ३५ ॥ गृहीत्वाकंठदेशेनुताडयामासभूतले ॥ तत्प्रहारेणव्यथितोवीरभद्रोमहाबलः ॥ ३६ ॥ गृहीत्वापुष्कलंपादेजघानास्फालयन्सुहुः ॥ ता
डयित्वामहीदेशेपुष्कलंसुमहाबलः ॥ ३७ ॥ त्रिशूलेनचकर्ताशुशिरोज्वलितकुंडलम् ॥ जगर्जपुष्कलंहत्वावीरभद्रोमहाबलः ॥ ३८ ॥ गर्जतातेनशार्वे
णप्रापितास्त्रासमुद्रटाः ॥ हाहाकारोमहानासीत्पुष्कलेपतितरणे ॥ ३९ ॥ त्रासंप्रापुर्जनाःसर्वेरणमध्येसुकोविदाः ॥ तेशांशुश्चशत्रुघ्नंपुष्कलंपतितरणे ॥ ४० ॥
निहतंवीरभद्रेणमहेश्वरगणेनवै ॥ इत्याश्रुत्यमहावीरःपुष्कलस्यवधंतदा ॥ ४१ ॥ दुःखंप्राप्तोरणेत्यंतंकंपमानःशुचामहान् ॥ तंदुःखितंचशत्रुघ्नंज्ञात्वारुद्रो
ब्रवीद्वचः ॥ ४२ ॥ शत्रुघ्नंसमरेवीरंशोचंतंपुष्कलेहते ॥ रेशत्रुघ्नरणेशोकंमाकृथाःसुमहाबल ॥ ४३ ॥ वीराणारणमध्येतुपातनंकीर्तयेस्मृ
तम् ॥ धन्योवीरःपुष्कलाख्योयश्चवैदिनपंचकम् ॥ ४४ ॥ युयुधेवीरभद्रेणमहाप्रलयकारिणा ॥ येनक्षणाद्विनिहतोदक्षोमदपमानकृत ॥ ४५ ॥
क्षणाद्विनिहतायेनदैत्यास्त्रिपुरसैनिकाः ॥ तस्माद्युद्धयस्वरजेंद्रशोकंत्यक्त्वावमहाबल ॥ ४६ ॥ यत्नात्तिष्ठाद्यवीराग्र्यमयियोद्धरिसंस्थिते ॥ शो
कंसंत्यज्यशत्रुघ्नोवीरश्चक्रोषशंकरम् ॥ ४७ ॥ आतसजघनुर्बाणैःप्रचच्छादमहेश्वरम् ॥ तेवाणाःसुरशीर्षण्यवपुपक्षतविक्षतम् ॥ ४८ ॥ अकुर्व
तमहस्त्रिभक्त्यर्थमागतम् ॥ तेवाणाःशंकरस्यापिबाणानभसितसंस्थिताः ॥ ४९ ॥ व्याप्यैतत्सकलंविश्वंचित्रकारिसुनेरपि ॥ तद्वाणयोयुद्धबलं
वीक्ष्यसर्वत्रमोनिरे ॥ ५० ॥ प्रलयंलोकसंहारकारकंसर्वमोहकम् ॥ आकाशेतुविमानानिसांश्रित्यस्वपुरस्थिताः ॥ ५१ ॥ विलोकयितुमागत्य
प्रशंसतितयोर्भृशम् ॥ अयंलोकत्रयस्यास्यप्रलयोत्पत्तिकारकः ॥ ५२ ॥ असावपिमहाराजराजचंद्रस्यचानुजः ॥ किमिदंभविताकोवाजेज्य
तिक्षितिमडले ॥ ५३ ॥ पराजयंवाकोवीरःप्राप्स्यतेरणमूर्धनि ॥ एवमेकादशाहानिवृत्तंयुद्धंपरस्परम् ॥ ५४ ॥ द्वादशेदिवसेप्राप्तेमुमोचास्त्रंनरा
धिपः ॥ ब्रह्मसंज्ञमहादेवंहंतुंकोधसमन्वितः ॥ ५५ ॥ सविज्ञायमहास्रंतंस्तुतंशत्रुघ्नवैरिणा ॥ इसन्नप्यापिबत्तेनस्तुतंब्रह्मशिरोमहत ॥ ५६ ॥ अत्यं
तंविस्मयंप्राप्यार्किकर्तव्यमतःपरम् ॥ एवंविचारयुक्तस्यहृदयेज्वलनोपमम् ॥ ५७ ॥ शरंवैनित्त्वानाशुदेवदेवशिरोमणिः ॥ तेनबाणेनशत्रुघ्नोमूर्च्छितो

पा०सं०पं०
अ० ४३

॥ ४८ ॥

रणमंडले ॥ ५८ ॥ हाहाभूतमभूत्सर्वैकटकंभटसेवितम् ॥ वीराःसर्वैरुद्रगणैःपातिताःपृथिवीतले ॥ ५९ ॥ सुबाहुसुमदोन्मुख्याःस्वबाहुबलदर्पिताः ॥
 पतितंमुच्छेद्यावीक्ष्यशत्रुघ्नंशरपीडितम् ॥ ६० ॥ पुष्कलंतुरयेस्थाप्यसेवकैःपरिरक्षितम् ॥ हनूमानागतोयोद्धुंशिवंसंहारकारकम् ॥ ६१ ॥ श्रीराम
 स्मरणंयोधान्स्वीयान्विप्रप्रहर्षितान् ॥ प्रकुर्वन्नोषितस्तीव्रंलंगूलंचक्रंपयन् ॥ ६२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादि रामाश्वमे
 धेपुष्कलशत्रुघ्नपराजयोनोनामत्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ आगत्यसविधेरुद्रं समरांगणमूर्धनि ॥ जगादहनूमानवीरःसंजिही
 र्षुःसुराधिपम् ॥ १ ॥ ॥ हनूमातुवाच ॥ ॥ त्वंयदाचरसेरुद्रधर्मस्यप्रतिकूलनम् ॥ तस्मात्त्वांशौस्तुमिच्छामिरामभक्तवधोद्यतम् ॥ २ ॥ मयापुरा
 श्रुतंदेवऋषिभिर्वहुधोदितम् ॥ रघुनाथपदस्मारीनित्यंरुद्रःपिनाकभृत् ॥ ३ ॥ तत्सर्वतुमृषाजातंशत्रुघ्नंप्रतियुध्यतः ॥ पुष्कलेमेहतःशूरःशत्रुघ्नोपिवि
 मूर्च्छितः ॥ ४ ॥ तस्मात्त्वांपातयाम्यद्यत्रैलोक्यप्रलयोद्यतम् ॥ यत्नात्तिष्ठस्वभोःशर्वरामभक्तिपराङ्मुखः ॥ ५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवतंप्लवंगं प्रोवाच
 समहेश्वरः ॥ धन्योऽसि वीरवर्यस्त्वंभवान्वदतिनोमृषा ॥ ६ ॥ मत्स्वामीरामचंद्रोऽयं सुरासुरनमस्कृतः ॥ तदश्वमानयामासशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ७ ॥ त
 द्दक्षार्थसमायातस्तद्भक्त्यातुवशीकृतः ॥ यथाकथंचिद्रक्तोऽसौरक्ष्यःस्वात्माइतिस्थितिः ॥ ८ ॥ रघुनाथःकृपां कृत्वाविलोकयतुनिस्त्रपम् ॥ मांस्वभ
 क्तसदुःखेनकिंचित्कोपंदधन्महान् ॥ ९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंवदतिचंडीशेहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ शिलामादायमहर्ताताडयामासतद्रथम् ॥
 ॥ १० ॥ शिलयाताडितस्तस्यरथःशकलतांगतः ॥ समुतःसहयःकेतुपताकाभिःसमन्वितः ॥ ११ ॥ नभःस्थादिवताःसर्वाःप्रशशंसुःकपीश्वरम् ॥
 धन्योसिप्लवगाधीशमहत्कर्मत्वयाकृतम् ॥ १२ ॥ श्रीशिवंविस्थं दृष्ट्वा नंदीतंसमुपाद्रवत् ॥ उवाचश्रीमहादेवंमत्पृष्ठंगम्यतामिति ॥ १३ ॥ वृषस्थितं
 तुभूतेशंहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ शिलोमुत्पात्यतरसाप्राहनद्धदयेतदा ॥ १४ ॥ तदाहतोभूतपतिःशूलंतीक्ष्णंसमाददे ॥ जाज्वल्यमानं त्रिशिखं द्विज्वा
 लासमप्रभम् ॥ १५ ॥ आयातंतन्महद्दृष्ट्वाशूलंप्रज्वलनप्रभम् ॥ हस्तेगृहीत्वातरसावभंजितलशःक्षणात् ॥ १६ ॥ भग्नैरिशूलेतरसाकपीन्द्रेणक्षणाच्छिवः ॥
 शक्तिंकरेसमाधत्तसर्वलोहविनिर्मिताम् ॥ १७ ॥ साशक्तिःशिवनिर्मुक्ताहृदयेतस्यधीमतः ॥ लग्नाक्षणादभूत्तत्रविह्वलःप्लवगाधिपः ॥ १८ ॥ क्षणाच्चत
 द्रच्यथांतीर्त्वागृहीत्वावृक्षमुल्बणम् ॥ ताडयामासहृदयेमहाज्वालाविभूषिते ॥ १९ ॥ ताडितास्तेनवीरिणफणीन्द्रास्त्रासमागताः ॥ इतस्ततस्तेतंमुक्त्वा
 गताःपातालमुज्जवाः ॥ २० ॥ शिवस्तास्मिन्नगेषुक्तेवक्षसिस्वेनिरीक्ष्यच ॥ कुपितोव्यदधाद्रोरंसुसलंकरयुग्मके ॥ २१ ॥ हतोसिगच्छसंग्रामात्पला

प० पु०
॥ ४९ ॥

य्यपुवगाधम ॥ एषतेप्राणहंताहंसलेनक्षणादिह ॥ २२ ॥ मुसलंवीक्ष्यनिर्मुक्तंशिवेनकुपितेनवै ॥ कीशस्तद्वचयामासमहावेगाद्धरिस्मरन् ॥ २३ ॥
मुसलं तपाताधःशिवमुक्तंमहायसम् ॥ विदार्थपृथिवीसर्वजगामचरसातलम् ॥ २४ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतहनूमात्रामसेवकः ॥ गृहीत्वापर्वतंहस्तेता
डयामासवक्षसि ॥ २५ ॥ सयावत्पर्वतंछेतुमर्तिचक्रेसतीपतिः ॥ तावद्धतःकर्पीद्रेणशालेनबहुशाखिना ॥ २६ ॥ तमपिच्छेतुमुद्युक्तोयावत्तावच्छि
लाहतः ॥ शिलास्ताभेदितुंस्वातंचकारमृडयतः ॥ २७ ॥ तावद्वृष्टिचकारार्थशिलाभिर्नगपर्वतैः ॥ लांगूलेनचसंवेष्टयताडयत्येषभूतपम् ॥ २८ ॥
शिलाभिःपर्वतैर्वृक्षैःपुच्छास्फोटेनभूरिशः ॥ नंदीप्रातोमहात्रासंचंद्रोपिशकलीकृतः ॥ २९ ॥ अत्यंतविह्वलोजातोमहेशानःप्रकोपनः ॥ क्षणक्षणेप्र
हारेणविह्वलंकुर्वंतभृशम् ॥ ३० ॥ जगादपुवगाधीशधन्योसिरघुपानुग ॥ महत्कर्मकृतंतेद्ययत्तेहंसुप्रतोषितः ॥ ३१ ॥ नदानेननयज्ञेननाल्पेनतपसा
ह्यहम् ॥ सुलभोस्मिमहावेगतस्मात्प्रार्थयमेवरम् ॥ ३२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंब्रुवंतंतदृष्ट्वाहनूमात्रिजगादतम् ॥ प्रहसन्निर्भियावाण्यामहेशानंसु
तोषितम् ॥ ३३ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ रघुनाथप्रसादेनसर्वमेऽस्तिमहेश्वर ॥ तथापियाचेहिवरंत्वत्तःसमरतोषितात् ॥ ३४ ॥ एषपुच्छलसंज्ञो
नःसमरेपतितोहतः ॥ तथैवरामावरजःशत्रुघ्नोमूर्च्छितोरणे ॥ ३५ ॥ अन्येचवीराबहवःपतिताःशरविक्षताः ॥ मूर्च्छिताःपतिताःकेचित्तात्रक्षस्वगणैः
सह ॥ ३६ ॥ यथाचैतान्महाभूतवेतालाश्चपिशाचकाः ॥ नहरंतिनखादतिश्वश्रुगालादयस्तथा ॥ ३७ ॥ एतेपावपुषोभेदोनभवेत्त्वन्तथाचर ॥ याव
दिंद्रगणंजित्वानयामिद्रोणपर्वतम् ॥ ३८ ॥ तत्रस्थाऔषधीर्वापिनीत्वासंस्थापितान्भटान् ॥ जीवयामिबलात्सर्वास्तावत्त्वरक्षसर्वशः ॥ ३९ ॥ एषग
च्छामितंतेतुंद्रोणपर्वतसत्तमम् ॥ यस्मिन्वसंत्योषधयःप्राणिंसंजीवनंकराः ॥ ४० ॥ एतद्वचःसमाकर्ण्यतथेतिनिजगादतम् ॥ याहिशीघ्रंनगंतुरक्षाभि
त्वद्गतान्मृतान् ॥ ४१ ॥ तच्छ्रुत्वावाक्यमीशस्यजगामद्रोणपर्वतम् ॥ द्वीपान्सर्वानतिक्रम्यजगामशीरसागरम् ॥ ४२ ॥ अत्रतुस्वगणेश्चायंरक्षति
स्मशिवोमहान् ॥ इमशानंतद्रोणैःस्वीयैर्महाबलपराक्रमैः ॥ ४३ ॥ हनूमान्द्रोणमासाद्यद्रोणंनाममहागिरिम् ॥ लांगूलेतंनिधायाशुप्रतस्थैरणमं
डलम् ॥ ४४ ॥ तंतेतुमुद्यतेविप्रचक्रंपेसचपर्वतः ॥ कंपमानंतुतदृष्ट्वातत्पालदेवतागणाः ॥ ४५ ॥ हाहितिकृत्वाप्रोचुस्तेकिमिदंभवितागिरौ ॥
कोह्येननयतेवीरोमहाबलपराक्रमः ॥ ४६ ॥ एवंकृत्वासुराःसर्वसंहताददृशुःकपिम् ॥ मुंचैनमितितंप्रोच्यजन्तुःशस्त्रास्त्रकोटिभिः ॥ ४७ ॥
तान्सर्वान्निघ्नतोदृष्ट्वाहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ जघानतान्क्षणाद्रीरःशक्रःसर्वासुरान्यथा ॥ ४८ ॥ केचित्पदाहतास्तत्रकेचित्करविमर्दिताः ॥

पा० ख० प०
अ० ४९

॥ ४९ ॥

लांगुलेनहताःकेचित्केचिच्छृगेणचाहताः ॥ ४९ ॥ सर्वेतेनाशमापन्नाःक्षणात्कीशेनताडिताः ॥ केचिन्निपतिताभूमौरुधरेणपरिभुताः ॥
 ॥ ५० ॥ केचित्कीशभयाव्रस्ताजग्मुःशक्रंसुराधिपम् ॥ क्षतेनचपरिभुष्टारुधिरक्षतदेहिनः ॥ ५१ ॥ तान्दृष्ट्वाभयसंविग्रान्रुधरेणपरिभु
 तान् ॥ सुराज्जगादविमनाःशक्रःसर्वसुरोत्तमः ॥ ५२ ॥ कथंयूयंभयव्रस्ताःकथंरुधिरविभुताः ॥ केनैतयेननिहताराक्षसेनाधमेनवा ॥ ५३ ॥
 सर्वशंसतमेतथ्यंयथाज्ञात्वाव्रजामितम् ॥ निहत्यवद्धाचायामियुष्मद्वातकमुन्मदम् ॥ ५४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यतुरासाहंसुरोत्तमाः ॥ जगदुदी
 नयावाचसुरासुरनमस्कृतम् ॥ ५५ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ इहागत्यनजानीमःकश्चिद्भानरूपधृक् ॥ नेतुंद्रोणंसमुद्युक्तोलांगुलेष्वेष्ट्य
 तंगिरिम् ॥ ५६ ॥ गंतुकृतमतिस्तावद्वयसर्वसुसंहताः ॥ युद्धंचक्रुःसुसंनद्धाःसर्वशस्त्रास्त्रवर्षिणः ॥ ५७ ॥ तेनसर्वेवयंयुद्धेनिजितावलशालिना ॥
 अनेकेनिहतास्तत्रभूमौपेतुःसुरोत्तमाः ॥ ५८ ॥ वयंतुवहुभिःपुण्यैर्जीविताइहचागताः ॥ शोणितेनसुसिक्तांगाःक्षतपीडासमन्विताः ॥ ५९ ॥ एतद्वा
 क्यंसमाकर्ण्यसुराणांसपुरंदरः ॥ आदिदेशसुरान्सर्वान्महाबलसमन्वितान् ॥ ६० ॥ यातमहाद्रोणगिरिंकर्पिवद्धुंमहाबलम् ॥ वद्धानयतयूयंवैसुराणां
 रणपातकम् ॥ ६१ ॥ इत्याज्ञप्ताययुस्तेवैद्रोणपर्वतसत्तमम् ॥ यत्रास्तेवलवान्वीरोहन्मूमांस्कपिसत्तमः ॥ ६२ ॥ गत्वातेप्राहरन्सर्वेहनूमंतंमहा
 बलम् ॥ हनूमतातेनिहतामुष्टिभिःकरताडनैः ॥ ६३ ॥ पतितास्तेक्षणात्तत्ररुधिरक्षतविग्रहाः ॥ अन्येपलायनपराजग्मुस्तेत्रिदिवेश्व
 रम् ॥ ६४ ॥ तच्छ्रुत्वाकुपितःशक्रःसर्वानमरसत्तमान् ॥ आदिदेशमहावीरानरेंद्रंसुरोत्तमः ॥ ६५ ॥ तदाज्ञप्ताययुस्तेवैयत्रकीशेश्वरोवली ॥ तान्सर्वा
 नागतान्दृष्ट्वाजगादकपिसत्तमः ॥ ६६ ॥ मायांतुवीराःसमरेसंहतारंहिमावलात् ॥ नेष्यामियुष्मानधुनासंयमिन्याःपुरांतिके ॥ ६७ ॥ इत्युक्ताअपितेसर्वेस
 ब्रद्धाःप्राहरन्कपिम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्वहुधामुक्तैर्महाबलसमन्विताः ॥ ६८ ॥ केचिच्छूलैःपरशुभिःकेचित्त्वज्रैश्चपट्टिशैः ॥ सुसलैःशक्तिभिःकेचित्क्रोधेनकलुपी
 कृताः ॥ ६९ ॥ सआहतोमरवरैर्विविधैरायुधैर्वली ॥ शिलाभिस्ताज्जवानाशुसर्वानमरसत्तमान् ॥ ७० ॥ केचित्पलाय्यआहुस्तेगताःशक्रसमीपकम् ॥
 तदुक्तंवाक्यमाकर्ण्यभयंप्रापसुराधिपः ॥ ७१ ॥ बृहस्पतिसुराध्यक्षंमंत्रिणंस्वर्गवासिनाम् ॥ पप्रच्छसविधेगत्वानत्वासुरगुरुवरम् ॥ ७२ ॥ ॥ इन्द्रउवाच ॥
 कोसौयोवानरोद्रोणनेतुंस्वामिन्समागतः ॥ येनमेनिहतावीराअमराःशस्त्रधारिणः ॥ ७३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमुक्तमागिरसो
 महान् ॥ जगादभयसंविग्रंतुरासाहंसुराधिपम् ॥ ७४ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ ॥ योरावणमहन्संख्येकुंभकर्णमदीददत् ॥ येनतेवैरिणःसर्वेहतास्तस्यै

प० पु०
॥ ५० ॥

वसेवकः ॥ ७५ ॥ येनलंकासत्रिकूटानिर्दग्धापुच्छवाह्निना ॥ अक्षश्चनिहतोयेनहनूमंतमवेहितम् ॥ ७६ ॥ तेनसर्वेविनिहताद्रोणार्थमयमुद्यतः ॥ हयमे
धमहाराजःकरोतिबलिसत्तमः ॥ ७७ ॥ तस्याश्चैवशिवभक्तस्तुनृपोवीरमणिर्महान् ॥ जहारतत्रसमभूद्रणंसुरविमोहनम् ॥ ७८ ॥ शिवेननिहताःसंख्येवी
रारामस्यभूरिशः ॥ तान्वैजीवयितुंद्रोणेप्यत्येवमहाबलः ॥ ७९ ॥ नायवर्षशतैर्जैयोभवताबलसंयुतः ॥ तस्मात्प्रसादयकर्पिदेहितत्रत्यमौषधम् ॥ ८० ॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेद्रोणगिरौदेवानांपराजयोनामचतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ७ ॥ शेषउवाच ॥ गुरुभा
षितमाकर्ण्यवृषपर्वरिपुःस्वराट् ॥ ज्ञात्वारामस्यकायार्थमागतंपवनात्मजम् ॥ १ ॥ भयंतत्याजमनसिवानरात्समुपस्थितम् ॥ जहर्षचित्तेचभृशंवाचस्प
तिमुवाचह ॥ २ ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ कथंकार्यसुराधीशद्रोणोऽयंनीयतेयदि ॥ देवानांजीवनंभूयःकथंस्यादितिमेवद ॥ ३ ॥ इदानींपवनोद्धृतंप्रसादय
यथातथम् ॥ रामःप्रीतिंपरांयातिदेवानांचसुखंभवेत् ॥ ४ ॥ देवाधिपस्यवचनंश्रुत्वावाचस्पतिस्तदा ॥ शक्रंतुपुरतःकृत्वासर्वदेवैःपरीवृतम् ॥ ५ ॥
जगामतत्रयत्रास्तेहनूमान्निर्भयःकपिः ॥ गर्जतिप्रसभंजित्वासुरान्सर्वान्मुखासिनः ॥ ६ ॥ तेगत्वासन्निधौतस्यबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ पेतुस्तेचरणौनत्वास
मीरतनुजस्यहि ॥ ७ ॥ बृहस्पतिश्चतर्वीरंजगादप्रेरितोऽमुना ॥ सुराधीशेनलोकस्यगुरुणावदतांवरः ॥ ८ ॥ ॥ बृहस्पतांरुवाच ॥ अजानद्भिःकृतंकर्म
देवैस्तवपराक्रमम् ॥ श्रीरामचरणस्यत्वंसेवकोसिमहामते ॥ ९ ॥ किमर्थमयमारंभःकथमत्रसमागमः ॥ तत्करिष्यामहेसर्वसन्नतास्तवभाषितम् ॥ १० ॥
रोपंत्यक्त्वाकृपांकृत्वादेवाधीशंवलोकय ॥ पवनात्मजदैत्यानांभयंकरवपुर्दधत् ॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यदेवानांसगुरोर्वचः ॥
उवाचदेवान्सकलान्गुरुंचैवमहायशाः ॥ १२ ॥ राज्ञोवीरमणःसंख्येहताःशर्वेणभूरिशः ॥ भटास्तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्यामिपर्वतम् ॥ १३ ॥ तंयेनिवार
यिष्यतिस्ववीर्यबलदर्पिताः ॥ तान्नेष्यामिक्षणादेवयमस्यसदनंप्रति ॥ १४ ॥ तस्माद्ब्रह्मदत्तमेयूयंद्रोणंवाथतदौषधम् ॥ येनसंजीवयिष्यामिमृतान्वीरात्र
णांगणे ॥ १५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवायुसूनोर्महात्मनः ॥ तेसर्वेप्रणतिंगत्वादुःसंजीवनौषधम् ॥ १६ ॥ तेप्रहृष्टाभयंत्यक्त्वासुराः
स्वर्गौकसःस्वयम् ॥ ययुःसुरपतिकृत्वापुरःसौख्यसमन्विताः ॥ १७ ॥ हनुमान्भेषजंतत्तुसमादायागतोरणम् ॥ स्तुतःसर्वैःसुरगणैर्महाकर्मसमुत्सु
कैः ॥ १८ ॥ तमागतंहनूमंतंवीक्ष्यसर्वेपिवेरिणः ॥ साधुसाधुप्रशंसंतमद्भुतंमेनिरिकपिम् ॥ १९ ॥ कपिःसमागत्यमहासुदायुतःपुरोभटंपुष्कलमागतंभृत
म् ॥ शिवेनसंरक्षितमुग्रमंडलेश्रीरामचित्तंसविधेजगामह ॥ २० ॥ सुमार्तिंचसमाह्वयमंत्रिणमंहतांमतम् ॥ उवाचजीवयाम्यद्यसर्वांन्वीरात्रणेमृतान्॥ २१ ॥
एवमुक्त्वाभेषजंतत्पुष्कलस्यमहोरसि ॥ शिरःकायेनसंधायजगादवचनंशुभम् ॥ २२ ॥ यद्यहंनसावाचाकर्मणाराचवंपतिसु ॥ जानामितर्हिपतेनभेषजेना

पा०सं०प०

अ० ४५

॥ ५० ॥

शुजीवतु ॥ २३ ॥ इतिवाक्ययदावक्तावत्पुष्कलउत्थितः ॥ रणांगणेऽदशद्रोषादंतान्वीरशिरोमणिः ॥ २४ ॥ कृतोवीरभद्रोऽसौमांसमूच्छर्यरणां
 गणे ॥ सद्योऽहंपातयाम्येनंकास्तिमेधनुरुत्तमम् ॥ २५ ॥ इतितंभाषमाणवैप्राहवीरंकपीद्रकः ॥ धन्योऽसिवीरयद्भयोवदस्येनंरणांगणे ॥ २६ ॥ त्वंहतो
 वीरभद्रेणरघुनाथप्रसादतः ॥ पुनःसंजीवितोऽस्येहिशत्रुघ्नंयाममूर्च्छितम् ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौतत्रसंग्रामवरमूर्धनि ॥ श्वसन्नास्तेसशत्रुघ्नःशिववाणप्रपी
 दितः ॥ २८ ॥ तत्रगत्वासमीपतच्छत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ निधायभेषजंतस्यवक्षसिश्वासमागते ॥ २९ ॥ उवाचहनुमास्तवैजीवशत्रुघ्नसत्तम ॥ मूर्च्छितोसिरणे
 कस्मान्महाबलपराक्रम ॥ ३० ॥ यद्यहं ब्रह्मचर्यं जन्मपर्यंतमुद्यतः ॥ पालयामितदावीरःशत्रुघ्नोजीवतुक्षणात् ॥ ३१ ॥ उक्तमात्रेणतेनेदंजीवितःक्षणमात्रतः ॥
 कशिवःकशिवोयातोविहायरणमंडलम् ॥ ३२ ॥ अनेकेनिहताःसंख्ये श्रीरुद्रेणपिनाकिना ॥ तेसर्वेजीवितावीराःकपीन्द्रेणमहात्मना ॥ ३३ ॥ तदासर्वेसुसन्नद्धारो
 षपूरितमानसाः ॥ स्वेस्वेरथेस्थिताःशत्रुघ्नप्रययुःक्षतविग्रहाः ॥ ३४ ॥ पुष्कलोवीरभद्रंतुचंडं चैवकुशध्वजः ॥ नंदिनंहनुमान्वीरःशत्रुघ्नःसंगरोशिवम् ॥ ३५ ॥ धनु
 र्विस्फारयंतंशत्रुघ्नंवलिनंवरम् ॥ संग्रामेशिवमाहूयतिष्ठंतं प्रययौनृपः ॥ ३६ ॥ राजावीरमणिर्वीरःशत्रुघ्नःसमरेचली ॥ अन्योन्यंचक्रतुर्युद्धंमुनिविस्मयकार
 कम् ॥ ३७ ॥ राज्ञाचवीरमणिनारथाभग्नःशताधिकाः ॥ शत्रुघ्नस्यनरैर्द्रस्यतिलशःक्षणतोद्विज ॥ ३८ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंशत्रुघ्नोरणमंडले ॥ आ
 ग्रेयास्त्रंमुमोचामुंदग्धुंसैन्यसमन्वितम् ॥ ३९ ॥ दाहकंतन्महद्द्वामहास्त्रंशत्रुघ्नोचितम् ॥ अत्यंतंकुपितोराजावारुणास्त्रमाददे ॥ ४० ॥ वारुणास्त्रेणशी
 तार्तवीक्ष्यरामानुजोबली ॥ बायव्यास्त्रंमुमोचास्मैतेनवायुर्महानभूत् ॥ ४१ ॥ वायुनासंहतामिषाययुस्तेसर्वतोदिशम् ॥ इतस्ततोगताःसर्वेसैन्यतस्तु
 खितंवभौ ॥ ४२ ॥ सैन्येपवनपीडातैर्नृपोवीरमणिर्महान् ॥ पर्वतास्त्रिपृष्ठारिजग्राहचशरासने ॥ ४३ ॥ पर्वतैःस्तीर्भितोवायुर्नचासपतसंगरे ॥ तद्वी
 क्ष्यरामावरजोवज्रास्त्रंतुसमाददे ॥ ४४ ॥ वज्रास्त्रेणहताःसर्वेनगास्तुतिलशःकृताः ॥ चूर्णतांप्रापुरेतस्मिन्रणेवरिवरार्चिते ॥ ४५ ॥ वज्रास्त्रेणविदी
 र्णागावीराःशोणितशोभिताः ॥ बभूवुःसमरप्रातेचित्रंसमभवद्रणम् ॥ ४६ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतराजावीरमणिर्महान् ॥ ब्रह्मास्त्रंचापआधत्तवैरिदाहकमद्भु
 तम् ॥ ४७ ॥ शत्रुघ्नःशरमादायसस्मारसुमनोहरम् ॥ अस्त्रंतद्योगिनीदंतंसर्ववैरिविमोहनम् ॥ ४८ ॥ ब्रह्मास्त्रंतत्करभ्रष्टमागतवैरिणंप्रति ॥ तावच्छत्रुघ्न
 नात्रातुतन्मुक्तमोहनास्त्रकम् ॥ ४९ ॥ मोहनास्त्रेणतद्ब्रह्मास्त्रंछिद्रंक्षणादिह ॥ लभंराज्ञोहृदिक्षिप्रमूर्च्छीसंप्रापयन्नृपम् ॥ ५० ॥ तेषाणांशतशोमुक्ताःशत्रु
 भेनमहीभृता ॥ सर्वेपिमूर्च्छितावीरागणारुद्रस्ययेपुनः ॥ ५१ ॥ शिवस्यचरणोपस्थेमूढाःपेतुर्महीतले ॥ तदाशिवःप्रकुपितोरथेतिष्ठन्ययौनृपम् ॥ ५२ ॥

प० पु०
॥ ५१ ॥

शिवेन सह सायोद्धुंसमायातोरणांगणे ॥ शत्रुघ्नस्तज्जमात्तज्यधनुःकृत्वाव्ययुद्धयत ॥ ५३ ॥ तयोः समभवद्युद्धं चोरवैरिविदारणम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधा मुक्ते
रादीपितदिगंतरम् ॥ ५४ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रसंचातैस्ताडनप्रतिताडनैः ॥ देवानामपि दैत्यानां नैतादृशमण्डलम् ॥ ५५ ॥ तदा व्याकुलितोत्यंतं शत्रुघ्नः शि
वसंगरे ॥ सस्मारस्वामिनंतत्रपावनरुपदेशतः ॥ ५६ ॥ हानाथ भ्रातरत्युग्रः शिवः प्राणापहारणम् ॥ करोति धनुरुद्यम्यत्रायस्वरणमंडले ॥ ५७ ॥ अनेके
दुःखपाथोर्ध्वितीरामतवाख्यया ॥ मामप्युद्धरदुःखस्थं रामरामकृपानिधे ॥ ५८ ॥ इत्थं वक्तुं यदा तावद्वीक्षितोरणमंडले ॥ नीलोत्पलदलश्यामोरामोरा
जीवलोचनः ॥ ५९ ॥ मृगशृंगकंटौ धृत्वा दीक्षितं वपुरुद्रहन् ॥ तं दृष्ट्वा विस्मयं प्राप शत्रुघ्नः समरांगणे ॥ ६० ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्या
यनसंवादे रामाश्वमेधेश्रीरामसमागमो नाम पंचचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ आगतं वीक्ष्य श्रीरामं शत्रुघ्नः प्रणतार्तिहम् ॥ भ्रातरं सक
लाहुः खान्मुक्तो भूद्विजसत्तम ॥ १ ॥ हनूमान् वीक्ष्य विभ्रांतो रामस्य चरणौ मुदा ॥ ववंदे भक्त रक्षार्थमागतं निजगाद च ॥ २ ॥ स्वामिंस्तवैतद्युक्तं तु स्वभक्तप
रिपालनम् ॥ यत्संग्रामे जितं सर्वपाशवद्धममोचयः ॥ ३ ॥ वयं त्विदानीं धन्यावै यद्द्रक्ष्यामो भवत्पदे ॥ जेष्यामो रीन्क्षणादेव त्वत्कृपातोरव्यूह ॥ ४ ॥ ॥
शेष उवाच ॥ ॥ स्थाणुस्तदा गतं रामं योगिनां ध्यानगोचरम् ॥ पतित्वा पादयोर्विप्रजगाद प्रणताभयम् ॥ ५ ॥ एकस्त्वं पुरुषः साक्षात्प्रकृतेः परैर्यसे ॥ यः स्वां
शकलया विश्वं सृजस्य वसिहांसि च ॥ ६ ॥ अरूपस्त्वमशेषस्य जगतः कारणं परम् ॥ एक एव त्रिधा रूपं गृह्णासि कुहकान्वितः ॥ ७ ॥ सृष्टौ विधातृरूपेण पालनेऽप्य
मास च ॥ प्रलये जगतः साक्षादहं शर्वारूप्यतां गतः ॥ ८ ॥ तव यत्परमेशस्य हयमेषकतु क्रिया ॥ ब्रह्महत्यापनोदायतद्विडं वनमद्भुतम् ॥ ९ ॥ यत्पादशौ
चममलंगारयेशिरसोतरा ॥ वहामि पापशान्तिर्यतस्थते पातकं कुतः ॥ १० ॥ मया बह्वपकाराय कृतं कर्म तव स्फुटम् ॥ क्षम्यतां तत्कृपालो हि भवंतो व्य
वधायकम् ॥ ११ ॥ किं करोमि मया सत्यपालनार्थमिदं कृतम् ॥ जानन्नभावं भवतो भक्त रक्षार्थमागतः ॥ १२ ॥ असौ पुरा उज्जयिन्यां महाकालनिकेत
ने ॥ स्नात्वा शिप्राख्यसरितितपस्तेपे महाद्भुतम् ॥ १३ ॥ ततः प्रसन्नो जातो हं जगाद भूमिं प्रति ॥ याचस्वेति महाराज सवत्रे राज्यमद्भुतम् ॥ १४ ॥
मया प्रोक्तं देवपुरे तव राज्यं भविष्यति ॥ यावद्गामहयः पुर्यामागमिष्यति याज्ञिकः ॥ १५ ॥ तावत्प्रभृत्य हं स्थास्ये तव रक्षार्थमुद्यतः ॥ एतद्भवतोराम किं करो
मिस्वसत्यतः ॥ १६ ॥ घृणितोऽस्म्यधुनराज्ञासपुत्रपशुवांधवः ॥ हयं समर्प्यते पादसेवां राजा विधास्यति ॥ १७ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ इति वाक्यं
समाकर्ण्य महेशस्य रघुत्तमः ॥ उवाच धीरयावाचा कृपया पूर्णलोचनः ॥ १८ ॥ ॥ राम उवाच ॥ ॥ देवानामयमेवास्ति धर्मो भक्तस्य पालनम् ॥ त्वया

पा० खं० पं०
अ० ४६

॥ ५१ ॥

१ देवानामपि सहैव तदधुनमण्डले ॥ ५० पा० । २ करो धृत्वा-५० पा० । ३ स्वप्रभायः-५० पा० । ४ वत्सोपकाराय ५०, भक्तोपकाराय-५० च पा० । ५ भवतोऽप्यविधायकम्-५० पा० ।
६ कृपाकण्ठलोचनः-५० पा० ।

साधुकृतकर्मयद्भक्तोरक्षितोऽधुना ॥ १९ ॥ ममासिद्धये शर्वभवतो हृदये त्वहम् ॥ आवयोरंतरं नास्ति मूढाः पश्यति दुर्धियः ॥ २० ॥ ये भेदं विदधत्यद्वा
 आवयोरैक रूपयोः ॥ कुंभीपाकेषु पच्यते नराः कल्पसहस्रकम् ॥ २१ ॥ ये त्वद्भक्तास्त एवास्मद्भक्ता धर्मसंयुताः ॥ मद्भक्ता अपि भूयस्या भक्त्या तव नतिक
 राः ॥ २२ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ इत्थं भाषितमाकर्ण्य शर्वो वीरमणिं नृपम् ॥ मूर्च्छितं जीवयामास करस्पर्शादिना प्रभुः ॥ २३ ॥ अन्यानापि सुतानस्य
 मूर्च्छितां छरपीडितान् ॥ जीवयामास समुद्रः समर्थः प्रभुराश्वरः ॥ २४ ॥ स जं विधाय तं भूपं श्रीरामपदयोर्नतिम् ॥ कारयामास भूतेशः पुत्रपौत्रैः परीवृत
 म् ॥ २५ ॥ धन्यो राजा वीरमणिर्यो ददर्श रघूत्तमम् ॥ योगिभिर्योगिनिष्ठाभिर्दुष्प्रापमयुतायुतैः ॥ २६ ॥ तेन त्वारघुनाथं तं कृतार्थी कृतविग्रहाः ॥ ब्रह्मादि
 भिः पूज्यतमा अभूवन् द्विजसत्तम ॥ २७ ॥ शत्रुघ्नहनुमद्भ्यां च पुष्कलादिभिरुद्भैः ॥ परिष्ठाता यरामाय ददौ राजा हयोत्तमम् ॥ २८ ॥ राज्येन सहितं सर्वसपुत्रपशुवां
 धवम् ॥ शर्वेण प्रेरितः प्रादाद्भूपो वीरमणिस्तदा ॥ २९ ॥ ततो रामो नुतः सर्वैरिभिर्निजसेवकैः ॥ शत्रुघ्नादिभिरत्यंतमुत्सुकैश्च विशेषतः ॥ ३० ॥ रथे मणिमये
 तिष्ठन् बभूव सतिरोहितः ॥ अंतर्हितं रामभद्रे सर्वे प्रापुः सुविस्मयम् ॥ ३१ ॥ माजानी हि मनुष्यं तं रामं लोकैकं वदितम् ॥ जले स्थले च सर्वत्र वर्तते संस्थितः सदा ॥
 ॥ ३२ ॥ ततो वीरा अलं हृष्टा अन्योन्यं परिरेभिरे ॥ तूर्यमंगलवादित्रैः सुमहानुत्सवो भवतु ॥ ३३ ॥ ततो मुक्तो हयः सर्वैरैः शस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ सर्वैरनुगतः प्रीते
 विस्मयेन समन्वितैः ॥ ३४ ॥ शर्वः सत्यप्रतिज्ञश्च तमनुज्ञाप्य सेवकम् ॥ श्रीरामं शरणं प्रोच्य याहिलो कैक दुर्लभम् ॥ ३५ ॥ स्वयमंतर्हितस्तत्र प्रलयोत्पत्तिका
 रकः ॥ कैलासमगमच्छर्वः सेवकैः परिशोभितः ॥ ३६ ॥ भूपो वीरमणिर्ध्यायच्छ्रीरामचरणोदजम् ॥ शत्रुघ्ने नययौ साकं बलिनावलसंयुतः ॥ ३७ ॥ एतद्रामस्य च
 रितं ये शृण्वन्ति नरोत्तमाः ॥ ते पांसंसारजंदुःखं न भविष्यति किंचित् ॥ ३८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणपातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्रमे ये हयप्रस्थानं नाम पट्
 चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ हयोगतो हेमकूटं भारतं ततो द्विज ॥ अनेकभटसाहसैरक्षितो वद्धचामरः ॥ १ ॥ यो वै विस्तरतो दिव्यो
 जनानां समंततः ॥ अयुतेन सुशृङ्गैश्च राजतैः कांचनादिभिः ॥ २ ॥ तत्रोद्यानं महच्छृंगेष्टपादपैः परिशोभितम् ॥ शालैस्तालैस्तमालैश्च कर्णिकारैः समन्ततः ॥ ३ ॥
 हितालैर्नागपुन्नागैः कोविदारैः सविल्वकैः ॥ चम्पकैर्बकुलैर्मैघैर्मदनैः कुटजादिभिः ॥ ४ ॥ जातिकाभिर्युथिकाभिर्नवमालिकया तथा ॥ आज्ञैर्माधवद्वा
 क्षाभिर्दाडिमैः शोभितं वनम् ॥ ५ ॥ अनेकपक्षिसंघुष्टं प्रमोर्नि नदीकृतम् ॥ मयूरकेकारवितं सर्वतु सुखदं हयः ॥ ६ ॥ प्रविशे शशशृङ्गो मनोवेगसमन्वितः ॥
 स्वर्णपत्रं विशाले स्वेभाले विभ्रन्मनोहरम् ॥ ७ ॥ गच्छतस्तस्य बाहस्य हयमेधकृतोस्तदा ॥ अकस्माद्भवच्चित्रं तच्छृणुष्वद्विजोत्तम ॥ ८ ॥ गात्रस्तं भो

१० पु०

॥ ५२ ॥

भवत्तस्यनचचालपथिस्थितः ॥ हेमकूटइवाचाल्योवभूवहयसत्तमः ॥ १ ॥ तदातद्रक्षकाःसर्वेकशाघातान्वितेनिरे ॥ तदाहतेपिनययौस्तब्धगात्रोहयोत्त
मः ॥ १० ॥ शत्रुघ्नसविधेगत्वाचुकुशुवर्हरक्षकाः ॥ स्वामिन्यनजानीमःकिमभूद्वयसत्तमे ॥ ११ ॥ गच्छतोवाहवर्यस्यमनोवेगस्यभूपते ॥ आकस्मि
कोभवत्तस्यगात्रस्तंभोमहामते ॥ १२ ॥ कशाभिस्ताडितोस्माभिःपरंतत्रचचालन ॥ एवंविचार्ययत्कर्मातत्कुरुष्वनृपोत्तम ॥ १३ ॥ तदाविस्मयमाप
त्रोभूपतिःसहसैनिकैः ॥ जगामसहितःसर्वैर्यस्यमहतोन्तिके ॥ १४ ॥ पुष्कलोबाहुनाधृत्वाचरणौतस्यभूतलात् ॥ उत्पाटयामासतदापरंनोचेलतुस्त
तः ॥ १५ ॥ बलेनवल्लिनाक्रांतोनाकम्पतहयस्तदा ॥ हनूमांस्तंसमुद्धर्तुमर्तिचक्रेमहामनाः ॥ १६ ॥ लांगूलेनसमावेष्टचबलेनवल्लिनांवरः ॥ आचकर्षव
लाद्राहंनचचालतथापिसः ॥ १७ ॥ तदोवाचकपिश्रेष्ठोहनूमान्विस्मयान्वितः ॥ शत्रुघ्नंवल्लिनांश्रेष्ठंवीराणांपरिशृण्वताम् ॥ १८ ॥ मयाद्रोणोलांगूलेन
लीलयोत्पाटितोधुना ॥ परमत्रमहाश्वर्यकम्पतेनहयोलपकः ॥ १९ ॥ दृष्टमत्रनिदानंहिवरैर्वैलिभिरुद्धतैः ॥ आकृष्टोपिनचस्थानाच्चचालतिलमात्र
तः ॥ २० ॥ कपिभाषितमाकर्ण्यशत्रुघ्नोविस्मयान्वितः ॥ सुमतिमंत्रिणांश्रेष्ठमुवाचवदतांवरः ॥ २१ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ मंत्रिकिमभवद्वाहेस्तंभ
नंवपुषोनव ॥ कोत्रोपायोविधेयःस्याद्येनवाहगतिर्भवेत् ॥ २२ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ स्वामिन्कश्चिन्मुनिर्मृग्योऽखिलज्ञानविचक्षणः ॥ देशोद्भवमहं
जानेप्रत्यक्षंनपरोक्षजम् ॥ २३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतेर्धर्मकोविदः ॥ अन्वेययामासमुनिसेवकैःसहशोभनम् ॥ २४ ॥ तेसर्वे
सर्वतोगत्वामुनिधर्मविदंभटाः ॥ व्यालोकयंतःसर्वत्रनचापड्यन्मुनीश्वरम् ॥ २५ ॥ एकस्त्वनुचरोविप्रगतोयोजनमात्रतः ॥ पूर्वस्यांदिशिचोद्युक्तःपश्य
तिस्ममहाश्रमम् ॥ २६ ॥ यत्रनिर्वैरिणःसर्वेपशवोजनतास्तथा ॥ गंगास्नानहताशेषकिल्बिषाःसुमनोहराः ॥ २७ ॥ यत्रकेचित्तपःश्रेष्ठकुर्वन्तिस्मदुताशनैः ॥
धूमैरधोमुखाःपत्रैर्वायुभिःस्वोदरंभराः ॥ २८ ॥ यत्राग्निहोत्रजोधूमःपवित्रयतिसर्वदा ॥ अनेकमुनिसंहृष्टोमुक्तपत्रलतोत्तमः ॥ २९ ॥ तमाश्रमंमुनेर्ज्ञा
त्वाशौनकस्यमनोहरम् ॥ न्यवेदयन्नृपायासौविस्मयाविष्टचेतसे ॥ ३० ॥ तच्छ्रुत्वाहर्षितोत्यंतंशत्रुघ्नःसहसेवकैः ॥ हनूमत्पुष्कलाद्यैश्चसयुतोगात्तदा
श्रमम् ॥ ३१ ॥ तत्रवीक्ष्यमुनिश्रेष्ठसंम्यग्भुतदुताशनम् ॥ प्रणम्यदंडवत्तस्यचरणौपापहारिणौ ॥ ३२ ॥ तमागतंनृपंज्ञात्वाशत्रुघ्नंवल्लिनांवरम् ॥ अर्च्य
पाद्यादिकंचक्रेप्रीतस्तद्दर्शनादभूत् ॥ ३३ ॥ सुखोपविष्टंविश्रान्तंनृपंप्राहमुनीश्वरः ॥ किमर्थमटनंदेवमहत्पर्यटनंतव ॥ ३४ ॥ त्वादृशाःपृथिवींसर्वी
नृपावेनभ्रमतिचेत् ॥ तदादुष्टजनाःसाधून्वार्धतेविगतज्वरात् ॥ ३५ ॥ कथयस्वमहीपालशत्रुघ्नंवल्लिनांवर ॥ सर्वशुभायनोभूयात्तवपर्यटनादि

पा०सं०पं०

अ० ४७

॥ ५२ ॥

कम् ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवन्तं भूदेवप्रत्युवाच महीश्वरः ॥ गद्गदस्वरयावाण्यार्हपितस्वीयविग्रहः ॥ ३७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ अक
 स्मादभवाच्चित्ररामाश्वस्यमनोहृतः ॥ नातिदूरेत्वदावासात्तच्छृणुष्वदिवांवर ॥ ३८ ॥ उद्यानेतवशोभाब्ज्येहच्छातोहयोगतः ॥ तत्प्रातिरेकस्यवाहस्यगा
 त्रस्तंभोभवत्क्षणात् ॥ ३९ ॥ तदामेबलिनोवीराः पुष्कलाद्यामदोत्कटाः ॥ बलादाचक्रुः पुर्वाहंनचचालतथाप्यसौ ॥ ४० ॥ अस्मानपारदुःखाब्धौमग्नान्प्र
 तितरिःस्मृतः ॥ देवाहृष्टः सुभाग्यैस्त्वंकथयस्वनिदानकम् ॥ ४१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंपृष्टोमुनिवरः क्षणं दध्यौमहामतिः ॥ ततः कारणसंयुक्तं वि
 चारेण दर्शयाम् ॥ ४२ ॥ क्षणात्तज्ज्ञानतां प्राप्य विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ जगादसमहीपालंदुःखितं संशयान्वितम् ॥ ४३ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ शृ
 गुराजन्प्रवक्ष्यामि ह्यस्तंभस्यकारणम् ॥ यच्छ्रुत्वा मुच्यते दुःखादतिचित्रकथानकम् ॥ ४४ ॥ गौडदेशे महारण्ये कावेरीतीरभूपिते ॥ वाण्डवः सात्वको ना
 म्नाचचार परमंतपः ॥ ४५ ॥ एकाहं पयसः प्राशादिनैकं वा युभक्षकः ॥ दिनैकं तु निराहार एवं त्रिदिनमुन्नयेत् ॥ ४६ ॥ एवं त्रेते प्रवृत्तस्य कालः सर्वक्षयंकरः ॥
 जग्राह स्वस्य दंष्ट्रायां मूर्तिं प्रापमहाव्रती ॥ ४७ ॥ विमाने सर्वशोभाब्जे सर्वरत्नविभूषिते ॥ अप्सरोभिः सह क्रीडन्ययौ मेरोः शिखास्थितौ ॥ ४८ ॥ जंबूनाम
 हावृक्षस्तत्र सेव्यरसो भवत् ॥ नदीजां ववती संज्ञास्वर्णद्रवसमन्विता ॥ ४९ ॥ तस्यां मुनय इच्छाभिः क्रीडन्ते कुतुकान्विताः ॥ अनेकतपसा पुण्याः सर्वसौख्य
 समन्विताः ॥ ५० ॥ तत्रासौ स्वेच्छया क्रीडन्नप्सरोभिर्मुदन्वितः ॥ प्रतीपमाचरत्तेषां स्वाभिमानमदोद्धतः ॥ ५१ ॥ ततः शप्तः स मुनिभीराक्षसो भवदुर्मुखः ॥
 ततोतिदुःखितः प्राह मुनीन्विद्यातपोधनान् ॥ ५२ ॥ अनुगृह्णन्तु मां सर्वे विप्रा यूयं कृपालवः ॥ तदा तैरनुगृहीतो यदारामहयं भवान् ॥ ५३ ॥ स्तंभयिष्यति वे
 गेन ततो रामकथाश्रुतिः ॥ पश्चान्मुक्तिर्भवित्रीति श्लापादस्मात्सुदारुणात् ॥ ५४ ॥ स प्रोक्तो मुनिभिर्देवैराक्षसत्वमितः प्रभो ॥ स्तंभयामास रामाश्वं मोचयान
 वकीर्तनैः ॥ ५५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेशापकीर्तननाम सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ७ ॥
 ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इति प्रोक्तं तु मुनिना संश्रुत्य परवीरहा ॥ विस्मयमानया मासहृदि शौनकमब्रवीत् ॥ १ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कर्मणो गहनावातां यया सा
 त्वकनामधृत् ॥ दिवं प्राप्सोपिमहता कर्मणाराक्षसीकृतः ॥ २ ॥ स्वाभिन्वदमहर्षे त्वं कर्मणां स्वगत्यतिथया ॥ येन कर्मविपाकेन यादृशं नरकं भवेत् ॥ ३ ॥ शौ
 नकउवाच ॥ ॥ धन्योसिराचवश्रेष्ठयत्ते मतिरियं शुभा ॥ जानन्नपि हितार्थां यलो कानां त्वं ब्रवीषि भो ॥ ४ ॥ कथयामि विचित्राणां कर्मणां विविधागतीः ॥ ताः शृ
 णुष्व महाराज यच्छ्रुत्वा मोक्षमाप्नुयात् ॥ ५ ॥ परवित्तं परापत्यं कलत्रं पारकं च यः ॥ बलात्कारेण गृह्णाति भोगबुद्ध्या च दुर्मतिः ॥ ६ ॥ कालपाशेन संबद्धो यमदूते

१० पु०

॥ ५३ ॥

महाबलैः ॥ तामिन्नेपात्यतेतावद्यावद्वर्षसहस्रकम् ॥ ७ ॥ तत्रताडनमुद्धूताःकुर्वन्तियमकिंकराः ॥ पापभोगेनसंतप्तस्ततोयोनिंतुशौकरीम् ॥ ८ ॥ तत्रभु
क्त्वामहादुःखमानुषत्वंगमिष्यति ॥ रोगादिचिह्निततत्रदुर्गंशोज्ञापकंस्वकम् ॥ ९ ॥ भूतद्रोहविधायैवकेवलंस्वकुटुंबकम् ॥ पुष्पातिपापानिरतःसोऽधता
मिन्नकेपतेत् ॥ १० ॥ येनराइहजंतूनांवधंकुर्वन्तिवैमृषा ॥ तेरौरवेनिपात्यतेभिर्द्यतेरुरुभीरुषा ॥ ११ ॥ यःस्वोदरार्थेभूतानांवधमाचरतिस्फुटम् ॥ महारौ
रवसंज्ञेत्पात्यतेसयमाज्ञया ॥ १२ ॥ योवैनिजंतुजनकंब्राह्मणद्वेष्टिपापकृत् ॥ कालसूत्रेमहादुष्टेयोजनायुताविस्तृते ॥ १३ ॥ यावांतिपशुरोमाणिगवांद्वेपंकरोति
यः ॥ तावद्वर्षसहस्राणिपच्यतेयमकिंकरैः ॥ १४ ॥ योभूमौभूपतिर्भूत्वादंडायोग्यंतुदंडयेत् ॥ करोतिब्राह्मणस्यापिदेहदंडंचलोलुपः ॥ १५ ॥ ससूकरमुखैर्दुष्टैःपी
ड्यतेयमकिंकरैः ॥ पश्चादुष्टासुयोनीषुजायतेपापमुक्तये ॥ १६ ॥ ब्राह्मणानांगवायेतुद्रव्यंवृत्तंतथाल्पकम् ॥ वृत्तिवागृह्णतेमोहाहुंपतिस्ववलात्रराः ॥ १७ ॥
तेपरत्रांधकूपेचपात्यंतेचमहादिताः ॥ योन्नस्वयमुपाहृत्यमधुरंचात्तिलोलुपः ॥ १८ ॥ नदेवायनसुहृदेददातिरसनापरः ॥ सपतत्येवनरकेकृमिभोजन
संज्ञिते ॥ १९ ॥ अनापदिनरोयस्तुहिरण्यादीन्यपाहरेत् ॥ ब्रह्मस्वंवामहादुष्टेसंज्ञेनरकेपतेत् ॥ २० ॥ यःस्वदेहंप्रपुष्पातिनान्यजानातिमूढधीः ॥
सपात्यतेतैलतप्तकुंभीपाकेतिदारुणे ॥ २१ ॥ योनागम्यांस्त्रियंमोहाद्योपिद्रावाच्चकामयेत् ॥ तंतयाकिंकराःसूर्म्यापरिरंभंचकुर्वते ॥ २२ ॥ येबलाद्वेद
मर्यादांलुपतिस्वबलोद्धताः ॥ तेवैतरण्यांपतितामांसशोणितभक्षकाः ॥ २३ ॥ वृषलीयःस्त्रियंकृत्वातयागार्हस्थ्यमाचरेत् ॥ पूयोदेनिपतत्येवमहादुः
खसमन्वितः ॥ २४ ॥ येदंभमाश्रयतेवैधूर्तालोकस्यवंचने ॥ वैशसेनरकेमूढाःपतंतियमताडिताः ॥ २५ ॥ येसवर्णास्त्रियंमूढारेतःस्वंपाययतिच ॥ रेतः
कुल्यासुतेपापारेतःपानेषुतत्पराः ॥ २६ ॥ येचौरावह्निदादुष्टागरदाग्रामलुंठकाः ॥ सारमेयादनेतेवैपात्यंतेपातकान्विताः ॥ २७ ॥ कूटसाक्ष्यंवदत्य
द्वापुरुषःपापसंभृतः ॥ परकीयंतुद्रव्यंयोहरतिप्रसभंवली ॥ २८ ॥ सोऽवीचिनरकेपापीअवाग्वक्रःपतत्यधः ॥ तत्रदुःखमहद्भुक्पापिष्ठांयोनिमाव्रजेत् ॥
॥ २९ ॥ योनिरोरसनास्वादात्सुरांपिबतिमूढधीः ॥ तंपाययंतिलोहस्यरसंधर्मस्यकिंकराः ॥ ३० ॥ योगुरुनवन्येतस्वविद्याचारदार्पितः ॥ समृतः
पात्यतेक्षारनरकेऽधोमुखःपुमान् ॥ ३१ ॥ विश्वासघातंकुर्वन्तियेनराधर्मनिष्कृताः ॥ शूलप्रोतेचनरकेपात्यंतेबहुयातने ॥ ३२ ॥ पिशुनोयोनिरान्सर्वा
नुद्वेजयतिवाक्यतः ॥ दंदशूकेचपतितोदंदशूकेःसदश्यते ॥ ३३ ॥ एवंप्राजन्नेकेवैनरकाःपापकारिणाम् ॥ पापंकृत्वाप्रयात्येतेपीडांयातिसुदारु
णाम् ॥ ३४ ॥ येनश्रुतारामकथानपरोपकृतिःकृता ॥ तेषांसर्वाणिदुःखानिभवंतिनरकांतरे ॥ ३५ ॥ अत्रयस्यसुखंस्वर्गंभूयात्तस्यहतीयते ॥ येदुःखि

पा०खं०पं०

अ० ४८

॥ ५३ ॥

नोरोगयुतानरकादागताश्चते ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वा महीपालः कं पमानः क्षणेक्षणे ॥ पप्रच्छ भूयस्तं विप्रं सर्वसंशयनुत्तये ॥ ३७ ॥
 तत्तत्पापस्य चिह्नानि कथयस्व महामुने ॥ केन पापेन किंचिद्दं भूलोके उपजायते ॥ ३८ ॥ इति श्रुत्वा तु तद्वाक्यं मुनिः प्रोवाच भूपतिम् ॥ शृणु राजन् प्रवक्ष्यामि
 चिह्नानि पापकारिणाम् ॥ ३९ ॥ ॥ शौनक उवाच ॥ ॥ सुरापः श्यामदंतश्च नरकांत प्रजायते ॥ अभक्ष्य भक्षकारी च जायते गुल्मकोदरः ॥ ४० ॥ उदक्यावीक्षि
 तं भुक्त्वा जायते कृमिलोदरः ॥ श्वमार्जारदिसंस्पृष्टं भुक्त्वा दुर्गंधिमान् भवेत् ॥ ४१ ॥ अनिवेद्य सुरादिभ्यो भुंजानो जायते नरः ॥ उदरोगवान् दुःखी महारोगप्रपी
 डितः ॥ ४२ ॥ पराव्रविघ्नकरणादूर्णमभिजायते ॥ मंदोदराग्निर्भवति सति त्र्येकदन्नदः ॥ ४३ ॥ विषदश्छर्दि रोगी स्यान्मार्गहापादरोगवान् ॥ पिशुनो नरक
 स्यांत जायते श्वासकासवान् ॥ ४४ ॥ धूर्तौ पस्माररोगी स्याच्छूलिचपरतापनः ॥ दावाग्निदायकश्चैव रक्तातीसारवान् भवेत् ॥ ४५ ॥ सुरालये जले वापिशकृत्क्षे
 पं करोति यः ॥ गुदरोगो भवेत्तस्य पापरूपः सुदारुणः ॥ ४६ ॥ गर्भपातनजारोगाः क्षयमेहजलोदराः ॥ प्रतिमाभंगकारी च अप्रतिष्ठश्च जायते ॥ ४७ ॥
 दुष्टवादी खंडितः स्यात्खल्वाटः परनिदकः ॥ सभायां पक्षपाती च जायते पक्षपातवान् ॥ ४८ ॥ परोक्तहास्यकृत्काणः कुनखी विप्रहेमहत् ॥ तुंदी
 वरीताम्रचौरः कांस्यहृत्पुंडरीकिकः ॥ ४९ ॥ त्रुपुहारी च पुरुषो जायते पिंगमूर्धजः ॥ शीतहारी च पुरुषो जायते शीर्षरोगवान् ॥ ५० ॥ घृतचौरस्तु पुरु
 षो जायते नेत्ररोगवान् ॥ लोहहारी च पुरुषो बर्वरांगः प्रजायते ॥ ५१ ॥ चर्महारी च पुरुषो जायते मेदसावृतः ॥ मधुचौरस्तु पुरुषो जायते वास्तिगंधवान् ॥ ५२ ॥
 तैलचौर्येण भवति नरः कण्डातिपीडितः ॥ आमालहरणाच्चैव दंतहीनः प्रजायते ॥ ५३ ॥ पक्वाहरणाच्चैव जिह्वारोगयुतो भवेत् ॥ मातृगामी च पुरुषो जायते लि
 गवर्जितः ॥ ५४ ॥ गुरुजायाभिगमनान्मूत्रकृच्छ्रः प्रजायते ॥ भगिनीं चैव गमने पीतकुष्ठः प्रजायते ॥ ५५ ॥ स्वसुतागमने चैव रक्तकुष्ठः प्रजायते ॥ भ्रातृभार्यो
 भिगमने गुल्मकुष्ठः प्रजायते ॥ ५६ ॥ स्वामिगम्यादिगमने जायते देहदुर्मंडलम् ॥ विश्वस्तभार्यागमने गजचर्मा प्रजायते ॥ ५७ ॥ पितृष्वस्रभिगमने दक्षिणा
 गेव्रणी भवेत् ॥ मातुलान्यास्तु गमने वामांगेव्रणवान् भवेत् ॥ ५८ ॥ पितृव्यपत्न्यागमने कटौ कुष्ठः प्रजायते ॥ मित्रभार्याभिगमने मृतभार्यः प्रजायते ॥ ५९ ॥
 स्वगोत्रस्त्रीप्रसंगेन जायते च भगंदरः ॥ तपस्विनीप्रसंगेन प्रमेहो जायते नरे ॥ ६० ॥ श्रोत्रियस्त्रीप्रसंगेन जायते नासिकाव्रणी ॥ दीक्षितस्त्रीप्रसंगेन जायते
 दुष्टरक्तसृक् ॥ ६१ ॥ स्वजातिजायागमने जायते हृदयव्रणी ॥ जात्युन्नतस्त्रीगमने जायते मस्तकव्रणी ॥ ६२ ॥ पशुयोनौ च गमनान्मूत्रघातः प्रजायते ॥
 एते दोषानराणां स्युर्नरकतेन संशयः ॥ ६३ ॥ स्त्रीणामपि भवत्येते तत्तत्पुरुषसंगमात् ॥ एवराजन् हि चिह्नानि कीर्तितानि सुपापिनाम् ॥ ६४ ॥

प० पु०
॥ ५४ ॥

दानपुण्यप्रसंगेनतीर्थादिक्रिययातथा ॥ रामस्यचरितंश्रुत्वातपसावाक्षयं व्रजेत् ॥ ६५ ॥ सर्वेषामेवपापानांहरिकीर्तिधुनीनृणाम् ॥ क्षालयेत्पापिनां
पंकनात्रकार्याविचारणा ॥ ६६ ॥ योनावमन्येतहरितस्ययागाविधिभ्रुताः ॥ तीर्थान्यपिसुपुण्यानिपावितुंनक्षमाणितम् ॥ ६७ ॥ हसतेकीर्त्यमानंयश्च
रित्रंज्ञानदुर्वलः ॥ नतस्यनरकान्मुक्तिःकल्पतिपिभविष्यति ॥ ६८ ॥ याहिराजन्विमोक्षार्थहयस्यानुचरैःसह ॥ श्रावयश्रीशचरितंयतोवाहगतिर्भ
वेत् ॥ ६९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वाप्रहृष्टोभूच्छत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ प्रणम्यतंपरिक्रम्यययौसेवकसंयुतः ॥ ७० ॥ तत्रगत्वासहनुमान्हयवर्यस्य
पार्श्वतः ॥ उवाचरामचरितंमहादुर्गतिनाशकम् ॥ ७१ ॥ याहिदेवविमानंस्वैरामकीर्तनपुण्यतः ॥ स्वैरंचरस्वल्लोकेत्वंमुक्तोभवकुयोनितः ॥ ७२ ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नोयावदास्थितः ॥ तावद्दर्शविमलंदेवैमानिकंवरम् ॥ ७३ ॥ सैववाचविमुक्तोहंरामकीर्तनसंश्रुतेः ॥ यामिस्वंबवनंराजत्रा
ज्ञापयमहामते ॥ ७४ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौदेवोविमानेस्वेपरिस्थितः ॥ तदाविस्मयमापुस्तेशत्रुघ्नेनसहानुगाः ॥ ७५ ॥ ततोवाहोविनिर्मुक्तोग्रात्रस्तंभा
ञ्चभूतलात् ॥ ययौतद्विपिनंसर्वभ्रमन्पक्षिसमाकुलम् ॥ ७६ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्रमेधेशेपवात्स्यायनसंवादेहयनिर्मुक्तिर्नामाष्ट
त्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ मासाःसप्ताभवंस्तस्यहयवर्यस्यहेलया ॥ चरतोभारतंवर्षमनेकनृपपूरितम् ॥ १ ॥ सपूजितोभू
पवरैःपरीत्यवरभारतम् ॥ परीवृतोवीरवरैःशत्रुघ्नादिभिरुद्धटैः ॥ २ ॥ सब्रामबहून्देशान्हिमालयसमीपतः ॥ नकोपितंनिजग्राहहयंरामवलंस्मरन् ॥ ३ ॥
अंगवंगकलिंगानाराजभिःसंस्तुतोहयः ॥ जगामराज्ञोनगरेसुरथस्यमनोहरे ॥ ४ ॥ कुंडलनामनगरमदितेर्यत्रकुंडलम् ॥ कर्णयोःपतितंभूमौहर्षभय
सुकंपयोः ॥ ५ ॥ यत्रधर्मव्यतिक्रांतिनकरोतिकदापिना ॥ श्रीरामस्मरणप्रेम्णाकरोतिजनतान्वहम् ॥ ६ ॥ अश्वत्थानांतुयत्राचांतुलस्याःप्रत्यहं
भिः ॥ क्रियतेरघुनाथस्यसेवकैःपापवर्जितैः ॥ ७ ॥ यत्रदेवालयारम्याराधयप्रतिमायुताः ॥ पूज्यंतेप्रत्यहंशुद्धचित्तैःकपटवर्जितैः ॥ ८ ॥
वाचिनामहरेर्यत्रनवैकलहसंकथा ॥ हृदिध्यानंतुतस्यैवचकामफलस्मृतिः ॥ ९ ॥ देवनंयत्ररामस्यवार्त्ताभिःपूतदेहिनाम् ॥ नजातुचिचृणामस्तिस्तस्य
व्यसनमानिनाम् ॥ १० ॥ तस्मिन्वसतिधर्मात्मासुरथःसत्यवान्वली ॥ रघुनाथपदस्मारहृष्टचित्तःपरोन्मदः ॥ ११ ॥ किंवर्णयामिरामस्यसेवकंसुरथं
रम् ॥ यस्याशेषशुणाभूमौविस्तृताःपावयंत्यधम् ॥ १२ ॥ सेवकास्तस्यभूषणपर्यटंतःकदाचन ॥ अपश्यन्हयमेधस्यहयंचंदनचर्चितम् ॥ १३ ॥
तेहृष्टाविस्मयंप्राप्ताहयपत्रमलोकयन् ॥ स्पष्टाक्षरसमायुक्तंचंदनादिकचर्चितम् ॥ १४ ॥ ज्ञात्वारामेणसंयुक्तंहयंनेत्रमनोहरम् ॥ हृष्टाराज्ञेसभास्थायक

पा०खं०पं०
अ० ४९

॥ ५४ ॥

१ यथावमन्येत हरिं तं गंगा न पुनति हि । २ पा० । ३ यत्रस्य पात्रेभ्यो ना अवमन्येत-इति पदच्छेदः । २ स उवाच ह पुतोहम्-इ० पा० । ३ यत्तदेवना-इ० पा० । ४ सप्तव्यसनमोचिनाम्-इ० पा० ।

थयामासुरुत्सुकाः ॥ १५ ॥ स्वामित्रयोध्यानगरीपातिस्तस्यास्तुराघवः ॥ हयमेधकृतोयोग्योहयोमुक्तःपरिभ्रमन् ॥ १६ ॥ सत्तेपुरस्यनिकटेप्राप्तःसेवक
 संयुतः ॥ गृहाणत्वमहाराजहयंतंमुमनोहरम् ॥ १७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वानिजप्रोक्तंवाक्यंहर्षपरिभुतः ॥ उवाचवीरान्बलिनोमेघगंभरि
 यागिरा ॥ १८ ॥ ॥ सुरथउवाच ॥ ॥ धन्यावयंराममुखंपश्यामःसहसेवकाः ॥ ग्रहीष्यामिहयंतस्यभटकोटिपरीवृतम् ॥ १९ ॥ तदामोक्षयामिवा
 हंतयदारामःसमाव्रजेत् ॥ कृतार्थममभक्तस्यचिरंघ्यानरतस्यैव ॥ २० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थमुक्त्वामहीपालःसेवकान्स्वयमादिशत् ॥ गृह्णंतुवा
 हंप्रसभंमोच्योनाश्वोक्षिगोचरः ॥ २१ ॥ अनेनसुमहान्छाभोभविष्यतितुमेमतम् ॥ यद्रामचरणौप्रेक्षेत्रत्नशकादिदुर्लभौ ॥ २२ ॥ सएवधन्यःस्वजनःपुत्रो
 वावांधवोथवा ॥ पशुर्वावाहनंवापिरामासियेनसंभवेत् ॥ २३ ॥ तस्माद्गृहीत्वाक्रत्वश्वंस्वर्णपत्रेणशोभितम् ॥ वध्रंतुवाजिशालायांकामवेगंमनोरमम् ॥ २४ ॥
 इत्युक्तास्तेततो गत्वावाहंरामस्यशोभितम् ॥ गृहीत्वातरसाराज्ञेददुःसर्वशुभांगिनम् ॥ २५ ॥ राजाप्राप्यमुदाचाश्वंरामस्यदनुजार्दनः ॥ सेवकान्प्राहबलि
 नोधर्मकृत्यविचक्षणः ॥ २६ ॥ वात्स्यायनमहाबुद्धेःशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ नतस्यविपयेकश्चित्परदारतोनरः ॥ २७ ॥ नपरद्रव्यनिरतोनचकामेषुलं
 टः ॥ नजिह्वाभिरतोन्मार्गेकीर्त्तयेद्रामकीर्तनात् ॥ २८ ॥ यःसेवकान्नृपोवक्तियूयंसेवार्थमागताः ॥ कथयंतुभवच्चेष्टांधर्मकर्मविशारदाः ॥ २९ ॥ एकप
 त्नीव्रतधरानपरद्रव्यलोलुपाः ॥ परापवादानिरतानचवेदोत्पथंगताः ॥ ३० ॥ श्रीरामस्मरणादीनिकुर्वतिप्रत्यहंभटाः ॥ तानहंरामसेवार्थंरक्षाम्यंतकको
 पवान् ॥ ३१ ॥ एतद्रिरुद्धधर्माणोयेनराःपापसंयुताः ॥ तानहंविपयेमद्यंवांसयामिनदुर्मतीन् ॥ ३२ ॥ तस्यदेशेनपापिष्टाःपापकुर्वन्तिमानसे ॥ हरिघ्यान
 हताशेषपातकामोदसंयुताः ॥ ३३ ॥ यदैवमभवदेशोराजाधर्मेणसंयुतः ॥ तदातत्स्थानराःसर्वेमृतागच्छन्तिनिर्वृतिम् ॥ ३४ ॥ यमातुचरनिर्वैशोनाभव
 त्सौरथेपुरे ॥ तदायमोमुनेरूपंधृत्वाप्रागान्महीश्वरम् ॥ ३५ ॥ बल्कलांवरधारीचजटाशोभितशीर्षकः ॥ सुरथंतुसभामध्येददर्शहरिसेवकम् ॥ ३६ ॥
 तुलसीमस्तकेयस्यवाचिनामहरेःपरम् ॥ धर्मकर्मरतांवात्तीश्रावयंतंनिजाजनान् ॥ ३७ ॥ तदामुनिर्नृपोदृष्ट्वातपोमूर्तिमिवस्थितम् ॥ वदंश्चरणौतस्यपाद्या
 दिकमथाकरोत् ॥ ३८ ॥ सुखोपविष्टविश्रांतंमुनिंप्राहनृपाग्रणीः ॥ धन्यमद्यजनुर्मद्यंन्यमद्यहंमम ॥ ३९ ॥ कथाःकथयतान्मह्यंरामस्यविविधावराः ॥
 याःशृण्वतांपापहानिर्भविष्यतिपदेपदे ॥ ४० ॥ इत्थमुक्तंसमाकर्ण्यजहाससमुनिर्भृशम् ॥ दंताप्रदर्शयन्सर्वास्तालास्फालितपाणिकः ॥ ४१ ॥ हसंतं
 मुनिंप्राहहसनेकारणंकिमु ॥ कथयस्वप्रसादेनयथास्यान्मनसःसुखम् ॥ ४२ ॥ ततोमुनिर्नृपंप्राहशृणुराजन्धियायुतः ॥ यदहंतेभिधास्यामिस्मितेका

५० पु०
॥५५॥

रणमुत्तमम् ॥ ४३ ॥ त्वयाप्रोक्तहरेः कीर्तिकथयस्वममाग्रतः ॥ कोहरिः कस्यवाकीर्तिः सर्वकर्मवशानराः ॥ ४४ ॥ कर्मणाप्राप्यतेस्वर्गः कर्मणानरकं व्रजे
त् ॥ कर्मणैव भवेत्सर्वपुत्रपौत्रादिकं बहु ॥ ४५ ॥ शक्रः शतं क्रतूनां तु कृत्वा गात्रपरमपदम् ॥ ब्रह्मापि कर्मणा लोके प्राप्य सत्याख्यमद्भुतम् ॥ ४६ ॥ अनेके
कर्मणा सिद्धामरुदादय ईशिनः ॥ कुर्वन्ति भोगसौख्यं च अप्सरोगणसेविताः ॥ ४७ ॥ तस्मात्कुरुष्व ज्ञादीन्यजस्व किल देवताः ॥ यथा ते विमला कीर्तिर्भ
विष्यति महीतले ॥ ४८ ॥ इति श्रुत्वा तु तद्वाक्यं कोपक्षुभितमानसः ॥ उवाच रामैकमनाविप्रं कर्मविशारदम् ॥ ४९ ॥ मा ब्रूहि कर्मणो वार्ता क्षियिष्णुफलदायि
नीम् ॥ गच्छ मन्त्रगरोपांताद्बहिर्लोकविगर्हितः ॥ ५० ॥ इंद्रः पतिष्यति क्षिप्रं पतिष्यत्यपि पद्मजः ॥ न पतिष्यंति मनुजारा मस्य भजनोत्सुकाः ॥ ५१ ॥
पश्य ध्रुवं च प्रह्लादं विभीषणमथाद्भुतम् ॥ ये चान्ये रामभक्ता वै कदापि न पतंति ते ॥ ५२ ॥ ये रामनिंदाकादुष्टास्तानि मे यमर्किं कराः ॥ ताडयिष्यंति लोहस्य
मुद्गरैः पाशबन्धनैः ॥ ५३ ॥ ब्राह्मणत्वाद्देहदंडं कुर्यात्ते द्विजाधम ॥ गच्छ गच्छ मदालोकात्ताडयिष्यामि चान्यथा ॥ ५४ ॥ इत्थमुक्तवति श्रेष्ठे भूपे सुरथसं
ज्ञिते ॥ सेवका बाहुना धृत्वा निष्कासयितुमुद्यताः ॥ ५५ ॥ तदायमो निजं रूपं धृत्वा लोकैकैकं वंदितम् ॥ प्राह भूपं प्रतुष्टोऽस्मि याचस्व हरिसेवक ॥ ५६ ॥
मया प्रलोभितो वाग्भिर्बह्वीभि रपि मुव्रत ॥ चलितोऽसि न रामस्य सेवायाः साधुसेवितः ॥ ५७ ॥ तदा प्रोवाच भूमीशो यमं दृष्ट्वा सुतोषितम् ॥ उवाच यदितुष्टा
सि देहि मे वरमुत्तमम् ॥ ५८ ॥ तावन्मम न वै मृत्युर्यावद्दामसमागमः ॥ न भयं मे भवतो हि कदाचन हि धर्मराट् ॥ ५९ ॥ तदोवाच यमो भूपमिदं तव भविष्यति ॥
सर्वत्वदीप्तिस्तंतर्थां करिष्यति रघोः पतिः ॥ ६० ॥ इत्युक्त्वा तं हितो धर्मो जगाम स्वपुरं प्रति ॥ प्रशस्यत स्य चरितं हरिभक्तिपरात्मनः ॥ ६१ ॥ सराजाधामिं
कोरामसेवकः परया मुदा ॥ गृहीत्वा श्वं प्रत्युवाच सेवकां हरिसेवकान् ॥ ६२ ॥ मया गृहीतो वाहोऽसौ राघवस्य महीपतेः ॥ सजीभवंतु सर्वत्र यूयं रणविशा
रदाः ॥ ६३ ॥ इति प्रोक्तास्तु ते सर्वे भटाराज्ञो महाबलाः ॥ सजीभूताः क्षणादेव सभायां जग्मुरुत्सुकाः ॥ ६४ ॥ राज्ञो वीरादशसुताश्च पको मोहकस्तथा ॥
रिपुंजयोतिदुर्वारः प्रतापी बलमोदकः ॥ ६५ ॥ हर्यक्षः सहदेवश्च भूरिदेवः सुतापनः ॥ इति राज्ञो दशसुताः सजीभूतारणांगणे ॥ ६६ ॥ यातुमिच्छाम कुर्वंस्ते
महोत्साहसमन्विताः ॥ राजापि स्वर्थं चित्रं हेमशोभा विनिर्मितम् ॥ ६७ ॥ आह्वयामासु जवैर्वाजिभिः सभलं कृतम् ॥ रणोत्साहेन संयुक्तः सर्वसैन्यपरी
वृतः ॥ ६८ ॥ सभायां सेवकान्सर्वान्दिशन्नास्ते महीपतिः ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालसंभवे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे सुरथराज्ञाह्वयग्रहणं
नाम एकोनपचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ अथ रामानुजो वेगात्समागत्य स्वसेवकान् ॥ पप्रच्छ कुत्र बाहोऽसौ याज्ञिकः सुमनोहरः ॥ १ ॥

पा० सं० पं०
अ० ५०

॥ ५५ ॥

तदतेवचनंप्रोबुः शत्रुमंसुमहाबलाः ॥ नजानीमोभटाः केचिद्वर्यनीत्वागताः पुरे ॥ २ ॥ वयंचधिक्ताः सर्वेवलिभीराजसेवकैः ॥ अत्रप्रमाणं भगवानितिक
 र्तव्यतां प्रति ॥ ३ ॥ तच्छ्रुत्वावचनं तेषां शत्रुघ्नः कुपितो भृशम् ॥ दशत्रोषात्स्वदशनाजिह्वया लेलिहन्मुहुः ॥ ४ ॥ उवाच वीरो महाहृत्वा कुत्रगमिष्यसि ॥
 इदानीं पातयेवाणैः पुरं जनसमन्वितम् ॥ ५ ॥ इत्युक्त्वा सुमतिं प्राह कस्येदं पुटभेदनम् ॥ को वर्तते स्याधिपतिर्यो मेवाहमजीहरत् ॥ ६ ॥ ॥ शेष उवाच ॥
 ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य भूपतेः कोपसंयुतम् ॥ जगाद मंत्री सुगिरास्फुटाक्षरसमन्वितम् ॥ ७ ॥ विद्धीदं कुण्डलं नाम नगरं सुमनोहरम् ॥ अस्मिन्वसति धर्मात्मा
 सुरथः क्षत्रियोवली ॥ ८ ॥ नित्यं धर्मपरो रामचरणद्वंद्वसेवकः ॥ मनसा कर्मणा वाचा हनूमानिव सेवकः ॥ ९ ॥ चरितान्यस्य शतशो वर्तते धर्मकारिणः ॥
 महाबलपरीवारः सुरथः सर्वशोभनः ॥ १० ॥ महद्युद्धं भवेदब्रह्मतश्चेद्वाहसत्तमः ॥ अनेके प्रपतिष्यंति वीरारणविशारदाः ॥ ११ ॥ एवमुक्तं समाश्रुत्य शत्रुघ्नः
 सचिवं प्रति ॥ उवाच पुनरप्येवं वचनं वदतांवरः ॥ १२ ॥ ॥ शत्रुघ्न उवाच ॥ ॥ कथमत्र प्रकर्तव्यं रामाश्वोनेन चेद्धृतः ॥ नायाति योद्धुं प्रवलंकटकं वीरसेवि
 तम् ॥ १३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ दूतः प्रेष्यो महाराजराजानं प्रति वागिमकः ॥ यद्वाक्येन समायाति वलेन वलिनांवरः ॥ १४ ॥ नो चेदज्ञानतो वा होधृतः
 केनापि मानिना ॥ अर्पयिष्यति नः साधुमश्वं कृतुवरं शुभम् ॥ १५ ॥ इति श्रुत्वा तु तद्वाक्यं शत्रुघ्नो बुद्धिमान् वली ॥ अंगदं प्रत्युवाच देवचर्चं विनयान्वि
 तम् ॥ १६ ॥ ॥ शत्रुघ्न उवाच ॥ ॥ याहि त्वं निकटस्थे वै सुरथस्य महापुरे ॥ दूतत्वेन ततो गत्वा प्रब्रूहि नृपतिं प्रति ॥ १७ ॥ त्वया धृतो रामवाहो ज्ञानतो
 ज्ञानतोपि वा ॥ अर्पय तु नवायातु प्रधनं वीरसंयुतम् ॥ १८ ॥ रामस्य दौत्यं लंकायां रावणं प्रति यत्कृतम् ॥ तथैव कुरु भूयिष्ठ वलसंयुत बुद्धिमन् ॥ १९ ॥
 ॥ शेष उवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वा गदो वीरओमिति प्रोच्य भूमिपम् ॥ जगाम संसदो मध्ये वीरश्रेणि समन्विते ॥ २० ॥ ददशैः सुरथैः भूषणं तुलसीं मंजरीधरम् ॥ राम
 भद्रं सनया बुवंतं सेवकां निजान् ॥ २१ ॥ राजापि दृष्ट्वा पुवगं मनोहरवपुर्धरम् ॥ शत्रुघ्न दूतं मत्वा पिवालिं प्रत्यभाषत ॥ २२ ॥ ॥ सुरथ उवाच ॥ ॥ पुव
 गाधिपकस्मात्त्वमागतोऽत्र कथं भवान् ॥ ब्रूहि मे कारणं सर्वैर्यथा ज्ञात्वा करोमि तत् ॥ २३ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ इति संभाषमाणं तं प्रत्युवाच कपीश्वरः ॥ वि
 स्मयंश्चेतसि भृशं रामसेवाकरं नृपम् ॥ २४ ॥ जानीहि मानं नृपश्रेष्ठं वालिपुत्रं हरीश्वरम् ॥ शत्रुघ्नेन च दूतत्वे प्रेषितो भवतोऽतिकम् ॥ २५ ॥ सेवकैः कैश्चिदाग
 त्य धृतोऽश्वो ममांशं प्रतम् ॥ अज्ञानतो महान्याय्यं कुर्वद्भिः सहसा नृप ॥ २६ ॥ तमश्वं सह राज्येन सह पुत्रैर्मुदान्वितः ॥ शत्रुघ्नं याहि चरणे पतित्वा शुप्रदेहि च ॥ २७ ॥
 नो चेच्छत्रुघ्ननिर्मुक्तनाराचैः क्षतविग्रहः ॥ पृथ्वीतलमलंकुर्वन् छयिष्यसि विंशतिपैकः ॥ २८ ॥ येन लंकापतिनां शं प्रापितो लीलाक्षणात् ॥ तस्याश्वं यामयो गयं
 तुहत्वा कुत्रगमिष्यसि ॥ २९ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ इत्यादिभाषमाणं तं प्रत्युवाच महीश्वरः ॥ सर्वैर्यथां वीरैः पितृना नृपतं तव भाषितम् ॥ ३० ॥ परं शृणु

५० पु०

॥ ५६ ॥

ज्वमद्राकथंशुभ्रपदसेवक ॥ मयाधृतोमहानशोरामचंद्रस्यधीमतः ॥ ३१ ॥ नमोक्ष्येसर्वथावाहंशुभ्रप्रदिभयादहम् ॥ चेद्रामःस्वयमागत्यदर्शनंदास्यते
मम ॥ ३२ ॥ तदाहंचरणौनत्वादास्यामिसुतसंयुतः ॥ सर्वैराज्यंकुटुंबंचधनंधान्यंवलंबु ॥ ३३ ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मःस्वामिनापिविरुद्धयते ॥ धर्मेण
युद्धंतत्रापिरामदशनमिच्छता ॥ ३४ ॥ शुभ्रप्रदीपं प्रवीरांस्तानधुनाहंक्षणादपि ॥ जित्वावभ्रामिमद्वेहेनोचेद्रामःसमाव्रजेत् ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥
॥ इतिश्रुत्वांगदोधीमाञ्जहासनृपतिंतदा ॥ उवाचचमहद्राकथंमहाधैर्यंसमन्वितम् ॥ ३६ ॥ ॥ अंगदउवाच ॥ ॥ बुद्धिहीनःप्रवदसिबृद्धत्वात्सागतातव ॥
यत्त्वंशुभ्रनृपतिंधिकरोपिधियावली ॥ ३७ ॥ योमांधातुरिपुंदैत्यंलवणंलीलायावधीत् ॥ येनानेकेजिताःसंख्येवैरिणःप्रबलोद्धताः ॥ ३८ ॥ विद्युन्मालीहतोये
नराक्षसःकामगेस्थितः ॥ त्वंतं वभ्रासिर्वीरं द्रुमतिहीनःप्रभासिमो ॥ ३९ ॥ भ्रातृजोयस्यसुवलीपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ येनरुद्रगणःसंख्येवीरभद्रःसुतोपितः ॥ ४० ॥
वर्णयामिकिमेतस्यपराक्रांतिंबलोजिताम् ॥ येननास्ति सप्तपृथ्व्यां बलेनयज्ञाश्रिया ॥ ४१ ॥ हनूमान्यस्यनिकटेरघुनाथपदाब्जधीः ॥ यस्यानेकानि
कर्माणिभविष्यंतिश्रुतानिते ॥ ४२ ॥ सत्रिकूटाराक्षसपुद्गंधायेनक्षणाद्रलात् ॥ अक्षोयेनहतःपुत्रोराक्षसेंद्रस्यदुर्मतेः ॥ ४३ ॥ द्रोणोनामगिरिर्येनपुच्छग्रेण
सदैवतः ॥ आनीतोजीवनार्थंतुसैनिकानांमुहुर्मुहुः ॥ ४४ ॥ जानातिरामश्चारित्रंनान्योजानातिमूढधीः ॥ यंकपीद्रुमनाकस्वान्ताव्रविस्मरतिसेवक
म् ॥ ४५ ॥ सुग्रीवाद्याःकर्षाद्रायेपृथ्वींसर्वाग्रसंतिये ॥ तेशुभ्रनृपंसर्वेसेवतेप्रेक्षणोत्सुकाः ॥ ४६ ॥ कुशध्वजोनीलरत्नोरिपुतापोमहास्त्रवित् ॥ प्रतापा
य्यःसुबाहुश्चविमलःसुमदस्तथा ॥ ४७ ॥ राजावीरमणिःसत्ययुतो रामस्यसेवकः ॥ एतेऽप्येपि नृपाभूमेःपतयःपशुं पासते ॥ ४८ ॥ तत्रत्वंवीरजलधामश
कःकोभवानिति ॥ तज्ज्ञात्वागच्छशुभ्रकृपालुं पुत्रकैर्युतः ॥ ४९ ॥ बाहंसमर्प्यगंतसिरामराजीवलोचनम् ॥ दृष्ट्वाकृतार्थीकुरुपेस्वांगानिजनुपास
ह ॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ राजाप्रोवाचतंदूतंप्रभुवंतमनेकधा ॥ एतान्दर्शयसि क्षिप्रं सर्वेनममगोचराः ॥ ५१ ॥ यादृशंमद्रलंदूततादृशनहनूम
तः ॥ योरामंपृष्ठतःकृत्वाप्रागाद्यगस्यपालने ॥ ५२ ॥ यद्यहंनसावाचार्कमेणाकुतुकान्वितः ॥ भजामिरामंतर्ह्याशुदर्शयेष्यतिस्वांतनुम् ॥ ५३ ॥ अन्य
थाहनुमन्मुख्यावीरावध्रंतुमांबलात् ॥ गृहंतुबाहंतरसारामभक्तिसमन्विताः ॥ ५४ ॥ गच्छत्वंनृपशुभ्रकथयस्वममोदितम् ॥ सजीभवंतुसुभटाएपया
मिरणवली ॥ ५५ ॥ सविचार्ययथायुक्तंकरिष्यतिरणंगे ॥ मोचयंतुमहाबाहंनवामामाददंतुते ॥ ५६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वास्मितंकृ
त्वाययोवीरोयतो नृपः ॥ गत्वानिवेदयामासयथोक्तं सुरथेनवै ॥ ५७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेअंगदस्यदूतत्ववा
क्यंनरामपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ तच्छ्रुत्वाभाषितंतस्यसुरथस्यांगदाननात् ॥ सजीभूतारणेसर्वे रथस्थारणकोविदाः ॥ १ ॥

१ प्रबलोद्धताः—इ० पा० ।

२ सुदमस्तथा—इ० पा० ।

३ कर्मणाऽकुरुकान्वितः—इ० पा० ।

पा० खं० पं०

अ० ५१

॥ ५६ ॥

पटहानानिनादोभूद्धेरीनादस्तथैवच ॥ वीराणां गर्जनानादाः प्रादुर्भूतारणांगणे ॥ २ ॥ रथचीत्कारशब्देन गजानां वृंहितेन च ॥ व्यातंतत्सकलं विश्वं दिवं या
 तोमहारवः ॥ ३ ॥ रणोत्साहेन संयुक्ता वीरारणविशारदाः ॥ कुर्वन्ति विविधा भ्रातृदण्डात्तरस्य भयं करान् ॥ ४ ॥ एवं कोलाहले वृत्ते सुरथो नाम भूमिपः ॥ स्वसुतेः सै
 निकैश्चाथ वृतः प्रायाद्रणांगणे ॥ ५ ॥ गजैरथैर्हयैः पत्तिव्रजैः पूर्णतुमेदिनीम् ॥ कुर्वन्समुद्रइव तां प्लावयन्दृष्टे भटेः ॥ ६ ॥ शंखनादेन संयुष्टं जयनादैस्तथैव
 च ॥ वीक्ष्य तं प्रधनोद्युक्तं सुमतिं प्राह भूमिपः ॥ ७ ॥ ॥ शत्रुघ्न उवाच ॥ ॥ एष राजा समायातो महासैन्यपरीवृतः ॥ अत्र यत्कृत्य मस्माकं तद्व
 दस्वमहामते ॥ ८ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ योद्धव्यमत्र बहुभिर्वीरैरणविशारदैः ॥ पुष्कलादिभिरत्युग्रैः सर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ ९ ॥ राज्ञा सहसमीर
 स्य पुत्रः परमशौर्यवान् ॥ युद्धं करोतु सुबलः परयुद्धविशारदः ॥ १० ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ इति ब्रूते महा मातृयोयावत्तावन्नृपात्मजाः ॥ रणांगणे धनु
 ष्यद्वास्फारयामासुरुद्धताः ॥ ११ ॥ तान् वीक्ष्य योधाः सुबलाः पुष्कलाद्यारणोत्कटाः ॥ अभिजग्मुः स्येद नैः स्वैर्धनुर्वाणकरामताः ॥ १२ ॥ चंपकेन महा
 वीरः पुष्कलः परमास्त्रवित् ॥ द्वैरथेनैव युयुधे महावरेण शालिना ॥ १३ ॥ मोहकं यो धयामास जानकिः सकुशध्वजः ॥ रिपुं जयेन विमलो दुर्वारेण सुबाहु
 कः ॥ १४ ॥ प्रतापिना प्रतापाभ्यो बलमोदेन चांगदः ॥ हर्यक्षेण नीलरत्नः सहदेवेन सत्यवान् ॥ १५ ॥ राजा वीरमणिर्भूरिदेवेन युयुधेवली ॥
 असुतापेन चोयाश्चोयुधुधेवलसंयुतः ॥ १६ ॥ द्वैरथं तु महयुद्धमकुर्वन् युद्धकोविदाः ॥ सर्वे शस्त्रास्त्रकुशलाः सर्वे युद्धविशारदाः ॥ १७ ॥ एवं प्रवृत्ते
 संग्रामे सुरथस्य सुतेस्तदा ॥ अत्यंतं कदनं तत्र बभूवु निसत्तमम् ॥ १८ ॥ पुष्कलश्चंपकं प्राह किनामासि नृपात्मज ॥ धन्योसि यो मया सार्धं रणमध्यमुपेयिवान् ॥ १९ ॥
 इदानीं तिष्ठ किं यासि कथं ते जीवितं भवेत् ॥ एहि युद्धं मया सार्धं सर्वं शस्त्रास्त्रकोविद ॥ २० ॥ इत्यभिव्याहृतं तस्य श्रुत्वा राजात्मजो बली ॥ जगाद पुष्कलं वीरो मेघ
 गंभीरयागिरा ॥ २१ ॥ ॥ चंपक उवाच ॥ ॥ न नाम्नानकुलेनेदं युद्धमत्र भविष्यति ॥ तथापि तव वक्ष्ये हं स्वनामवलपूर्वकम् ॥ २२ ॥ मम माता राववेशो मात्पिता रावः
 स्मृतः ॥ मम वंधू रामचंद्रः स्वजनो मम रावः ॥ २३ ॥ मन्नाम रामदासश्च सदारामस्य सेवकः ॥ तारयिष्यति मां युद्धे रामो भक्तकृपाकरः ॥ २४ ॥ लोकानां मतमास्था
 यप्रव्रवीमि तवाधुना ॥ सुरथस्य सुतश्चाहं माता वीरवती मम ॥ २५ ॥ मन्नाम योमधौ सर्वाश्चोभनान्विदधाति वैः ॥ मधुपायं रसावांसं त्यजंति मधुमोहिताः ॥ २६ ॥
 वर्णेन स्वर्णसदृशो मध्ये लिङ्गवपुर्धरः ॥ तदाख्ययाभिधा वीरजानीहि मम मोहिनीम् ॥ २७ ॥ युध्यस्व बाणैः प्रधनेन को जेतुं हि मां क्षमः ॥ इदानीं दर्शयिष्यामि
 स्वपराक्रममद्भुतम् ॥ २८ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ इति श्रुत्वा महद्वाक्यं पुष्कलो हृदि तोषितः ॥ तदुर्जयं मन्यमानः शरान्मुञ्चन्नणे भवत् ॥ २९ ॥ शरसं

प० पु०

॥ ५७ ॥

पुं प्रसुंचंतकोटिधापुष्कलंययौ ॥ चंपकःकोपसंयुक्तोधनुःसज्यमथाकरोत् ॥ ३० ॥ सुमोचनिशितान्वाणान्वैरिवृंदविदारणान् ॥ स्वनामचिह्नितान्स्वर्ण
पुं वभागसमन्वितान् ॥ ३१ ॥ तांश्चिच्छेदमहावीरःपुष्कलःप्रधानगणे ॥ शरांधकारसर्वत्रसुंचन्वाणाच्छिलाशितान् ॥ ३२ ॥ स्ववाणच्छेदनंदृष्टाकृतंवी
रेणचंपकः ॥ आह्वयामासबलिनंपुष्कलंकोपपूरितः ॥ ३३ ॥ माप्रयाहिरण्यकत्वेतिब्रुवन्समरेपुनः ॥ पुष्कलंहृदयेवाणैर्विव्याधदशभिस्त्वरन् ॥ ३४ ॥
तेवाणाःपुष्कलस्याहोहृदयेतीव्रवेगिनः ॥ आगत्यसुभृश्लग्नाःशोणितंपपुरुर्जितम् ॥ ३५ ॥ तैर्बाणैर्व्यथितोवीरःशरान्पंचसमाददे ॥ सुतीक्ष्णग्रान्म
हाकोपाद्वारयन्पर्वतानिव ॥ ३६ ॥ तेवाणास्तस्यवाणाश्चपरस्परमथोज्जिताः ॥ आकाशरचिताश्छिन्नाःशतधाराजसूनुना ॥ ३७ ॥ छित्त्वावाणान्सुती
क्ष्णग्रान्सुरथांगोद्रवोवली ॥ बाणाच्छतंसमाधत्तपुष्कलंताडितुंहृदि ॥ ३८ ॥ तेवाणाःशतधाच्छिन्नाःपुष्कलेनमहात्मना ॥ अपतन्समरोपांतिशरवेग
प्रपीडिताः ॥ ३९ ॥ तदातत्सुमहत्कर्मदृष्ट्वाराज्ञःसुतोवली ॥ सहस्रेणशराणांचताडयन्वक्षसिस्फुटम् ॥ ४० ॥ तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्र
वित् ॥ पुनरप्याशुस्वेचापेसमाधत्तायुतंशरान् ॥ ४१ ॥ तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ ततोत्यंतप्रकुपितःशरवृष्टिमथाकरो
त् ॥ ४२ ॥ शरवृष्टिसमायांतीमत्वाचंपकवीरहा ॥ साधुसाधुप्रशंसंतपुष्कलंसमताडयत् ॥ ४३ ॥ पुष्कलश्चंपकंहृदमहावीर्यसमन्वितम् ॥
ब्रह्मणोस्त्रंसमाधत्तस्वेचापेसर्वैशस्त्रवित् ॥ ४४ ॥ तेनसुक्तमहाशस्त्रंजज्वालदिशोदश ॥ खंडोदसीव्याप्यविश्वंप्रलयंकर्तुमुद्यतम् ॥ ४५ ॥ चंपकोमुक्त
मस्त्रंतदृष्ट्वासर्वास्त्रकोविदः ॥ तत्संहर्तुंतदेवास्त्रंसुमोचरिपुमुद्यतम् ॥ ४६ ॥ द्वयोरैकतमतेजःप्रलयमेनिरेजनाः ॥ संजहारतदास्त्रामेकीभूतंपरास्त्रक
म् ॥ ४७ ॥ तत्कर्मचाद्रुतंहृदपुष्कलस्तिष्ठतिष्ठच ॥ ब्रुवच्छरानमोधांस्तुचंपकंसक्रुधाहनत् ॥ ४८ ॥ चंपकस्ताच्छरान्मुक्तानगणय्यमहामनाः ॥
रामास्त्रंप्रमुमोचाथपुष्कलंप्रतिदारुणम् ॥ ४९ ॥ तन्मुक्तमस्त्रमालोक्यचंपकेनमहात्मना ॥ छेतुंयावन्मनश्चक्रेतावद्व्रस्तःशरेणसः ॥ ५० ॥
वद्वश्चंपकवीरेणरथेस्वस्थापितःपुनः ॥ पुरंप्रेषयितुंतावन्मनश्चक्रेमहामनाः ॥ ५१ ॥ हाहाकारोमहानासीद्वृद्धेपुष्कलसंज्ञिके ॥ शत्रुप्रं
ययुयौधाःपलायनपरायणाः ॥ ५२ ॥ भग्नान्स्तान्वीक्ष्यशत्रुघ्नोहनुमंतमुवाचह ॥ केनवीरेणमेभग्रंवलंवीरैरलंकृतम् ॥ ५३ ॥ तदेवाचमहीनाथपुष्कलं
परवीरहा ॥ वद्वानयतिवीरोऽसौचंपकःस्वपदोद्धरः ॥ ५४ ॥ तस्येदंवाक्यमाकर्ण्यशत्रुघ्नःकोपसंयुतः ॥ उवाचपवनोद्धतंमोचयाशुनृपात्मजात् ॥ ५५ ॥
महाबलःसुतश्चास्यवद्व्यायःपुष्कलंभटम् ॥ तस्मान्मोचयवीराभ्यकथंतिष्ठसिचाहवे ॥ ५६ ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यहनूमानोमितिब्रुवन् ॥ जगामतमोच

पा०खं०पं०

अ० ५१

॥ ५७ ॥

यितुं पुष्कलं चंपकाद्रात् ॥ ५७ ॥ हनूमंतमथालोक्य तं मोचयितुमागतम् ॥ बाणैः शतैश्च साहसैर्जघान परकोपनः ॥ ५८ ॥ बाणांस्तान्सर्वभंजाशुमुक्तां
 स्तेनमहात्मना ॥ पुनरप्येनमेवाशुबाणान्मुंचन्महानभूत् ॥ ५९ ॥ तान्सर्वांश्चूर्णयामास नाराचान् नैरिमोचितान् ॥ शालंकरे समाधृत्य जघान नृपनंदनम् ॥ ६० ॥
 शालंतेन विनिर्मुक्तं तिलशःकृतवान्वली ॥ गजो हनूमतामुक्तो नृपनंदनमस्तके ॥ ६१ ॥ सोप्याहतश्चंपकेन मृतो भूमौ पपात सः ॥ शिलाः संमोचयामास
 हनूमान्परमास्त्रवित् ॥ ६२ ॥ चंपकस्ताः शिलाः सर्वाः क्षणाच्चूर्णितवानभूशम् ॥ बाणयंत्रिकया ब्रह्मन्महच्चित्रमभूदिदम् ॥ ६३ ॥ स्वमुक्तास्ताः शिलाः सर्वा
 शूर्णिता वीक्ष्य मारुतिः ॥ चुकोपहृदयेत्यंतं बहु वीर्यमिति स्मरन् ॥ ६४ ॥ आगत्य च करे धृत्वा नभस्युत्पतितः कपिः ॥ तावद्ययौ नेत्रपथादुपरिक्षिप्रवेग
 वान् ॥ ६५ ॥ चंपकस्तं हनूमंतं युयुधेनभसि स्थितः ॥ बाहुयुद्धेन महता ताडितः कपिपुंगवः ॥ ६६ ॥ चुकोपमानसेवीरोगर्वपर्वतदारुणः ॥ पदाधृत्वा
 चंपकं तं ताडयामास भूतले ॥ ६७ ॥ ताडितो सौ कपींद्रेण क्षणादुत्थाय वेगवान् ॥ हनूमंतं तुलांगूले धृत्वा च भ्रामसर्वतः ॥ ६८ ॥ कर्पाद्रस्तद्रलं वीक्ष्य हस
 न्पादेऽग्रहीत पुनः ॥ भ्रामयित्वा शतगुणं गजोपस्थे ह्यपातयत् ॥ ६९ ॥ पपात भूमौ सुबलो राजसूनुः स चंपकः ॥ मूर्च्छितो वीरभूपाज्यमलं कुर्वन् रणां
 गणम् ॥ ७० ॥ तदा हाहेति वैलोकाश्च कुशुश्चंपकानुगाः ॥ पुष्कलं मोचयामास वदं चंपकपाशतः ॥ ७१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्या
 यनसंवादे रामाश्वमेधेषुष्कलमोचनं नामैकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॐ ॥ शेष उवाच ॥ चंपकं पतितं दृष्ट्वा सुरथः क्षत्रियो वली ॥ पुत्रदुःखपरी
 तां गोजगामस्य दने स्थितः ॥ १ ॥ कर्पीद्रमाजुहावाथ सुरथः कोपसंयुतः ॥ निर्ःश्वासवेगं संमुंचन् महाबलसमन्वितः ॥ २ ॥ आह्वयानं नृपं दृष्ट्वा निजं वीरः
 कपीश्वरः ॥ जगाम तं महावीरो महावेगसमन्वितः ॥ ३ ॥ तमागतं हनूमंतं तृणीकुर्वंतमुद्रतान् ॥ उवाच सुरथो राजामेव गंभीरमुस्वरः ॥ ४ ॥ सुरथ उ
 वाच ॥ धन्योसि कपिवर्यत्वं दृष्ट्वा बलपराक्रमः ॥ येन राममहत्कृत्यं कृतं राक्षसकेपुरे ॥ ५ ॥ त्वं रामचरणस्यासि सेवको भक्ति संयुतः ॥ त्वया वीरेण मत्पुत्रः
 पातितश्चंपको वली ॥ ६ ॥ इदानीं त्वांतु संवध्य गतास्मि नगरे मम ॥ यत्नात्तिष्ठ कपीशे शसत्यमुक्तं मया स्मृतम् ॥ ७ ॥ इति भाषितमाकर्ण्य सुरथस्य क
 पीश्वरः ॥ उवाच धीरया वाण्यारणे वीरे कभृषिते ॥ ८ ॥ हनूमानुवाच ॥ त्वं रामचरणस्मारी वर्यं रामस्य सेवकाः ॥ बभ्रासि चेन्मां प्रसभं मोचयिष्यति म
 त्प्रभुः ॥ ९ ॥ कुरु वीर भवत्स्वांतस्थितं सत्यं प्रतिश्रुतम् ॥ रामस्मरन् वैदुःखांतं याति वेदावदंत्यदः ॥ १० ॥ ॥ शेष उवाच ॥ इति ब्रुवंतं सुरथः प्रश
 स्य पवननात्मजम् ॥ विव्याध बाणैर्बहुभिः शतैः शाणेन दारुणैः ॥ ११ ॥ तान्मुक्तान् गणय्याथ बाणाच्छोणितपातितः ॥ करेजग्राहको दंडं सज्यं शरसमन्वि

१ चंडकोपनः-६० पा० । २ महाबलः-६० पा० । ३ निःश्वासश्च बहून्मुंचन्-६० पा० ।

५० पु०

॥ ५८ ॥

तम् ॥ १२ ॥ गृहीत्वाकरयोश्चापंबभञ्जकुपितः कपिः ॥ चीत्कुर्वन्नासयन्वीरात्रखैर्दीर्णान्मृजन्भटान् ॥ १३ ॥ तेनभग्नपतुर्दृष्ट्वास्वकीयगुण
संयुतम् ॥ अपरंधतुरादत्तमहद्वणावेशोभितम् ॥ १४ ॥ तच्चापिजगृहरोषात्कपिश्चापंबभञ्जतत् ॥ अन्यच्चापंसमादत्ततद्वभञ्जमहाबलः ॥ १५ ॥ तस्मि
श्चापेप्रभग्नेऽपिसोऽन्यद्वनुरुपाददत् ॥ सोपिचापंबभञ्जाशुमहावेगसमन्वितः ॥ १६ ॥ एवराज्ञस्तुचापानामशीतिर्विदलीकृता ॥ क्षणेक्षणेमहारोषात्कुर्व
न्नादानेकधा ॥ १७ ॥ तदात्यंतप्रकुपितःशक्तिमुग्रामथाददे ॥ शक्त्यासताडितोवीरःपपातक्षणमुत्सुकः ॥ १८ ॥ उत्थायस्यंदनंराज्ञोजग्राहकुपितो
भृशम् ॥ उड्डीनस्तंगृहीत्वातुसमुद्रमतिवेगतः ॥ १९ ॥ तमुड्डीनंसमालक्ष्यसुरथःपरवीरहा ॥ ताडयामासपरिघैर्हृदिमारुतिमुद्यतम् ॥ २० ॥ मुक्तस्ते
नरथोदूराच्चूर्णीभूतोभवत्क्षणात् ॥ सोन्यंरथंसमारुह्यययौवेगात्समीरजम् ॥ २१ ॥ हनूमांस्तद्वथंपुच्छेसंवेष्टयप्रधानांगणे ॥ हयसारथिसंयुक्तंबभञ्जसप
ताकिनम् ॥ २२ ॥ अन्यंरथंसमास्थायययौराजामहाबलः ॥ बभञ्जतरंथवेगान्मारुतिःकुपितांगकः ॥ २३ ॥ भग्नंतस्यंदनंवीक्ष्यसुरथोन्यंसमा
श्रितः ॥ भग्नःसतेनसहसाहयसारथिसंयुतः ॥ २४ ॥ एवमेकोनपंचाशद्व्याभग्राहनूमता ॥ तत्कर्मवीक्ष्यराजापिविसिस्मायससैनिकः ॥ २५ ॥
कुपितःप्राहकीशेद्रंथन्योसिपवनात्मज ॥ पराक्रमन्निदंकर्मनकर्तानकरिष्यति ॥ २६ ॥ क्षणमेकंप्रतीक्षस्वयावत्सज्यंधनुस्त्वहम् ॥ करोमिपवनोद्भूतरा
मपादाब्जपट्पद ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वाचापमात्तज्यंकृत्वारोषपरिभूतः ॥ अस्त्रंपाशुपतंनामसंदधेशरउल्वणे ॥ २८ ॥ ततोभूताश्ववेतालाःपिशाचायो
गिनीमुखाः ॥ प्रादुर्बभूवुःसहसाभोषयंतःसमीरजम् ॥ २९ ॥ कपिःपाशुपतैरस्त्रैर्वदोलोकैरभीक्षितः ॥ हाहेतिचवदंत्येतेयावत्तावत्समीरजः ॥ ३० ॥
स्मृत्वारामस्वमनसात्रोटयामासतत्क्षणात् ॥ समुक्तगात्रःसहसायुधेसुरधनृपम् ॥ ३१ ॥ तंसुक्तगात्रंसंवीक्ष्यसुरथःपरमास्त्रवित् ॥ महाबलंमन्यमा
नोब्राह्ममस्त्रंसमाददे ॥ ३२ ॥ मारुतिर्ब्राह्ममस्त्रंनुनिजगालहसन्वली ॥ तन्निगीर्णनृपोदृष्ट्वाारमसस्मारभूमिपः ॥ ३३ ॥ स्मृत्वादाशरंथारामरामास्त्रंस्वश
रासने ॥ संधायतंजगादेदंवदोसिकपिपुंगव ॥ ३४ ॥ श्रुत्वातत्प्रक्रमेद्यावत्तविद्वद्वोरणांगणे ॥ राज्ञारामास्त्रतोवीरोहनूमानामसेदकः ॥ ३५ ॥ उवाच
भूपंहनुमान्किंकरोमिमहीभुज ॥ मत्स्वाम्यस्त्रेणसंबद्धोनान्येनप्राकृतेनवे ॥ ३६ ॥ तन्मानयामिभूपालनयस्वस्वपुरंप्रति ॥ मोचयिष्यतिमत्स्वामिआग
त्यसदयानिधिः ॥ ३७ ॥ वद्धेसमीरजेकुदःपुष्कलोभूमिपययौ ॥ तंपुष्कलंसमायातंविवाधवसुभिःशरैः ॥ ३८ ॥ अनेकबाणसाहस्रैर्निजघाननृ
पंबली ॥ राज्ञानेकशरास्तस्यच्छिन्नाःप्रधानमंडले ॥ ३९ ॥ एवंसमरसंकुद्रेसुरथेपुष्कलेतथा ॥ बाणेन्यातंजगत्सर्वस्थास्तुभूयश्चरिण्युच ॥ ४० ॥

१ द्विदलीकृताः-६० पा० । २ सयुक्तगात्र तं वीक्ष्य-६० पा० । ३ ब्रह्मभिः-६० पा० ।

पा० सं० ५०

अ० ५२

॥ ५८ ॥

तेषां णोद्यमवीक्ष्यमुमुहुः सुरसैनिकाः ॥ मानवानां तु कावाताक्षणात्रासं समीयुषाम् ॥ ४१ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रविगमैर्महामंत्रपरिस्तुतैः ॥ बभूवुस्तु
 लयुद्धं वीराणां रोमहर्षणम् ॥ ४२ ॥ तदा प्रकुपितो राजाना राचंतु समाददे ॥ छिन्नः स तु कुपायमुक्तैर्वत्सदतैः सभारतैः ॥ ४३ ॥ छिन्ने तस्मिन् छे
 राजा कोपादन्यं समाददे ॥ छिनत्ति यावत्स शरं तावच्छ्रोत्रो हृदि क्षतः ॥ ४४ ॥ मूर्च्छा प्राप महातेजाः पुष्कलो महद्द्रुतम् ॥ युद्धविधाय सुमहद्राज्ञा सह मह
 तिः ॥ ४५ ॥ पुष्कले पतिते राजा शत्रुघ्नः शत्रुतापनः ॥ सुरयंत्रप्रतिशुद्धो जगाम स्यंदनस्थितः ॥ ४६ ॥ उवाच सुरयंत्रं भूपरामभ्राता महाबलः ॥
 त्वयामहत्कृतं कर्म यद्द्रुहः पवनात्मजः ॥ ४७ ॥ पुष्कलोऽपि महावीरस्तथान्ये मसैनिकाः ॥ पातिताः प्रधने घोरे महाबलपराक्रमाः ॥ ४८ ॥ इदानीं ति
 ष्ठमद्वीराणां पातयित्वा रणांगणे ॥ कुत्रयास्यसि भूमीशसहस्वममसायकान् ॥ ४९ ॥ इत्थमाश्रुत्य वीरस्य भाषितं सुरथो बली ॥ जगाद रामपादाब्जं दधत्तसि
 शोभनम् ॥ ५० ॥ मया ते पातिताः संख्ये वीरामारुतजोन्मुखाः ॥ इदानीं पातयिष्यामि त्वामपि प्रधनांगणे ॥ ५१ ॥ स्मरस्व रामयं वीरः स्वमागत्य प्ररक्षति ॥
 अन्यथा जीवितं नास्ति मत्पुरः शत्रुतापन ॥ ५२ ॥ इत्युक्त्वा बाणसाहस्रैस्तं जघान महीपतिः ॥ शत्रुघ्नं शरसंघातपंजरेन्यदधात्परम् ॥ ५३ ॥ शत्रुघ्नः शरसं
 घातमुंचंतं वह्निदैवतम् ॥ अस्त्रं मुमोच दाहार्थं शराणां नतपर्वणम् ॥ ५४ ॥ तदस्त्रं मुक्तमालोक्य राजा वै सुरथो महान् ॥ वारुणास्त्रेण शमयन् विव्याध शरकोटि
 भिः ॥ ५५ ॥ तदा तद्योगिनीदत्तमस्त्रं धनुषिसंदधे ॥ मोहनं सर्ववीराणां निद्रा प्रापकमद्भुतम् ॥ ५६ ॥ तन्मोहनं महास्त्रं सर्ववीक्ष्य राजा हरिस्मरन् ॥ जगाद शं
 त्रप्रमयं सर्वज्ञास्त्रकोविदः ॥ ५७ ॥ मोहितस्य मम श्रीमद्रामस्य स्मरणेन ह ॥ नान्यन्मोहनमाभाति ममापि भयतापदम् ॥ ५८ ॥ इत्युक्तवति वीरे तु मुमो
 च समहास्त्रकम् ॥ तेन बाणेन संछिन्नं पपातरणमंडले ॥ ५९ ॥ तन्मोहनं महास्त्रं तु निष्फलं वीक्ष्य भूमिपे ॥ अत्यंतं विस्मयं प्राप्य बाणं धनुषिसंदधे ॥ ६० ॥
 लवणो येन निहतो महासुरविमर्दनः ॥ तं बाणं चापआधत्तं घोरं कान्त्यानलप्रभम् ॥ ६१ ॥ तं वीक्ष्य राजा प्रोवाच बाणो यमसतां हृदि ॥ लगते रामभक्तस्य संसु
 खेऽपि न भात्यसौ ॥ ६२ ॥ इत्येवं भाषमाणं तु बाणेनानेन शत्रुहा ॥ विव्याध हृदये क्षिप्रं वह्निज्वाला समप्रभम् ॥ ६३ ॥ तेन बाणेन दुःखातो महापीडा समन्वि
 तः ॥ रथोपस्थे क्षणं मूर्च्छां मवाप परतापनः ॥ ६४ ॥ सक्षणात्तां व्यथां तीर्त्वा जगाद रिपुमग्रतः ॥ सहस्वैकं प्रहारं मे कुत्रयासि ममाग्रतः ॥ ६५ ॥ एवमुक्त्वा
 महासंख्ये बाणमाधत्त सायके ॥ ज्वालामालापरीतां गंस्वर्णपुंखसमन्वितम् ॥ ६६ ॥ सबाणाधनुषो मुक्तः शत्रुघ्नेन पाथिस्थितः ॥ छिन्नोप्यग्रफलेनाशु हृदये स
 मपद्यत ॥ ६७ ॥ तेन बाणेन संमूर्च्छयं पपात स्यंदनोपरि ॥ ततो हाहाकृतं सैन्यं भ्रमं सर्वपराद्रवत् ॥ ६८ ॥ सुरथो जयमापेद संभ्रामेरामसेवकः ॥ दशवीराद
 शसुते मूर्च्छिताः पतिताः क्वचित् ॥ ६९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधसुरथविजयो नाम द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥

१० पु०

॥ ५९ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ सुग्रीवस्तुतत्कटकंभग्नवीक्ष्यरणांगणे ॥ स्वामिनंमूर्च्छितंवापिययौयोद्धुंनृपंप्रति ॥ १ ॥ आगच्छभूपसर्वात्रोमूर्च्छयित्वाकुतांभवा
नृ ॥ गच्छतिक्षिप्रमांदिहियुद्धंरणविशारद ॥ २ ॥ एवमुक्त्वानगंकंचिद्विशालंशाखयायुतम् ॥ उत्पात्यप्राहरत्तस्यमस्तकेबलसंयुतः ॥ ३ ॥ तेनप्रहारेण
महाबलोन्पःसंवीक्ष्यसुग्रीवमथोस्वचापे ॥ बाणान्समाधायशितान्सरोषाज्जघानवक्षस्यतिपौरुषोबली ॥ ४ ॥ तान्बाणान्यधमत्सर्वांस्सुग्रीवःसहसा
हसन् ॥ ताडयामासहृदयेसुरथंसुमहाबलः ॥ ५ ॥ पर्वतैःशिलैरैश्वनगैर्द्विदवर्षमभिः ॥ वेगात्संताडयामासदारयन्सुरथंनलैः ॥ ६ ॥ तमप्या
शुबवंधान्नाद्रामसंज्ञात्सुदारुणात् ॥ बद्धःकपिवरोमेनेसुरथंरामसेवकम् ॥ ७ ॥ गजोयथायसमर्थोशृङ्खलापादलंबिताम् ॥ प्राप्यकिंचिन्नवैकर्तुंशक्रोतिस
तथाह्यभूत् ॥ ८ ॥ जितंतेनमहाराज्ञासुरथेनसुपत्रिणा ॥ सर्वान्वीरात्रथेस्थाप्ययौस्वनगरंप्रति ॥ ९ ॥ गत्वासभायांसुमहान्बद्धंमारुतिमब्र
वीत् ॥ स्मरश्रीरघुनाथंत्वंदयालुंभक्तपालकम् ॥ १० ॥ यथात्वावंधनात्सद्योमोचयिष्यतिमुंशुधीः ॥ नान्यथायुतवर्षेणमोचयिष्यामिवंधनात् ॥ ११ ॥
इत्युक्तमाकर्ण्यसमीरजस्तदासुबद्धमात्मानमवेक्ष्यवीरान् ॥ संमूर्च्छिताञ्छत्रुशराभिघातपीडायुतांवंधनमुक्तयेस्मरत् ॥ १२ ॥ श्रीरामचंद्ररघुवंशजातं
सीतापतिपंकजपत्रनेत्रम् ॥ स्वमुक्तयेवंधनतःकृपालुंसंस्मारसर्वैःकरणैर्विशोकैः ॥ १३ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ हानाथहानरवरोत्तमहादयालो
सीतापतेरुचिरंकुंतलशोभिवक्त्र ॥ भक्तार्तिदाहकमनोहररूपधारिन्मावंधनात्सपदिमोचयमाविलंबम् ॥ १४ ॥ संमोचितास्तुभवतगजपुंगवाद्यादेवाश्चदा
नवकुलमिसुदह्यमानाः ॥ तत्सुंदरीशिरसिसंस्थितकेशवंधःसंमोचितस्तुकुरुणालयमांस्मरस्व ॥ १५ ॥ त्वंयागकर्मनिरतोसिमुनोश्चरेंद्रैर्धर्मविचारयसि
भूमिपतीज्यपाद ॥ अत्राहमद्यसुरथेनविगाढपाशवद्धोस्मिमोचयमहापुरुषाशुदेव ॥ १६ ॥ नोमोचयस्यथयदिस्मरणातिरेकात्त्वंसर्वदेववरपूजितपादपद्म ॥
लोकोभवंतमिदमुद्धसितोऽहसिष्यत्तस्माद्विलंबमिहमाचरमोचयाशु ॥ १७ ॥ इतिश्रुत्वाजगन्नाथोरघुवीरःकृपानिधिः ॥ भक्तमोचयितुंप्रागात्पुष्पकेणाशु
वेगिना ॥ १८ ॥ लक्ष्मणेनानुगेनाथभरतेनसुशोभितम् ॥ मुनिवृंदैर्व्यासमुखैःसमेतंददृशेकपिः ॥ १९ ॥ तमागतंनिजंनार्थवीक्ष्यभूपंसमब्रवीत् ॥ पश्य
राजन्निजंमोक्तुमायातंकृपयाहारिम् ॥ २० ॥ अनेकेमोचिताःपूर्वस्मरणात्सेवकानिजाः ॥ तथामांपाशतोवद्धंसंमोचयितुमागतः ॥ २१ ॥ श्रीरामभद्रमायां
तंवीक्ष्यासौसुरथःक्षणात् ॥ नतीश्वशतशश्चक्रेभक्तिपूरपरिपुतः ॥ २२ ॥ श्रीरामस्तंनिजैर्दोभिःपरिरेभेचतुर्भुजः ॥ मृग्निसिचन्नशुजलैर्हंपांद्भक्तंस्व
कंसुदुः ॥ २३ ॥ उवाचधन्यदेहोसिमहत्कर्मकृतंत्वया ॥ कपीश्वरस्त्वयावद्धोहनूमान्सर्वतोबलः ॥ २४ ॥ श्रीरामःकपिवर्यतंमोचयामासवंधनात् ॥ मू

पा०खं०पं०

अ० ५३

॥ ५९ ॥

छितांस्तान्भटान्सर्वान्वीक्ष्यदृष्ट्यास्वजीवयत् ॥२५॥ तेमूर्च्छीतत्यजुर्दृष्टोरोमेणसुरसेविना ॥ उत्थिताददृशुःश्रीमद्रामचंद्रमनोरमम् ॥२६॥ प्रणतास्तेर
 घुपतिंतेनपृष्ठाअनामयम् ॥ सुखीभूतानृपप्रोचुःसर्वस्वकुशलंनृपाः ॥२७॥ सुरथोवीक्ष्यरामचक्रुषार्थसेवकात्मनः ॥ आगतंसकलंराज्यंसहयंसुमुदार्पयत् ॥२८॥
 अनेकवरिवस्याभिःश्रीरामंसमतोषयत् ॥ कथयामासमेऽन्यायंकृतंतेक्षमराघव ॥ श्रीरामस्तमुवाचाथकृतंतेवाहरक्षणम् ॥२९॥ क्षत्रियणामर्थधर्मः
 स्वामिनासहयुद्धयते ॥ त्वयासाधुकृतंकर्मरणेवीराःप्रतोषिताः ॥३०॥ इत्युक्तवर्तंतृहर्षिपूजयन्सुतोऽभवत् ॥ श्रीरामस्त्रिदिनंस्थित्वाययौतमनुमं
 त्रयच ॥३१॥ कामगेनविमानिनमुनिभिःसहितोमहान् ॥ तंदृष्ट्वाविस्मितास्तस्यकथाश्चकुर्मनोहराः ॥३२॥ चंपकंस्वपुरेस्थाप्यसुरथःक्षत्रियोबली ॥
 शत्रुघ्नेनसमंयातुंमनश्चक्रेमहाबलः ॥३३॥ शत्रुघ्नःस्वहयंप्राप्यभेरीनादानकारयत् ॥ शंखनादान्बहुविधान्सर्वत्रसमवादयत् ॥३४॥ सुरथे
 नसमंवीरोयज्ञवाहममुमुचत् ॥ सवभ्रामापरान्देशान्नकोपिजगृहेबली ॥३५॥ यत्रयत्रगतोवाहस्तत्रतत्रपरिभ्रमन् ॥ सैन्येनमहतायातःशत्रुघ्नःसुरथे
 नच ॥३६॥ कदाचिज्जाह्नवीतीरेवाल्मीकेराश्रमंवरम् ॥ गतोमुनिवरैर्जुष्टंप्रातर्धूमेनचिह्नितम् ॥३७॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेऽशेषवात्स्यायनसं
 वादेरामाश्रमेधेरघुनाथसमागमोनामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५३॥ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ गतःप्रातःक्रियांकर्तुंसमिधस्तत्क्रियार्हकाः ॥ आनेतुं
 जानकीसुनुवृत्तोमुनिसुतैर्लवः ॥ १ ॥ ददर्शतत्रयज्ञाश्वंस्वर्णपत्रेणचिह्नितम् ॥ कुंकुमागरुकस्तूरीदिव्यगंधेनवासितम् ॥ २ ॥ विलोक्यजातकुतुकोमुनि
 पुत्रानुवाचसः ॥ अर्वाकस्यमनोवेगःप्रातोदैवान्मदाश्रमम् ॥ ३ ॥ आगच्छंतुमयासार्धप्रेक्षतांमाभयंकृथाः ॥ इत्युक्त्वासलवस्तूर्णवाहस्यनिकटे
 गतः ॥ ४ ॥ सरराजसमीपस्थोवाहस्यरघुवंशजः ॥ धनुर्वाणधरःस्कंधेजयंतद्वदुर्जयः ॥ ५ ॥ गत्वामुनिसुतैःसार्धवाचयामासपत्रकम् ॥
 भालस्थितंरूपपृष्ठवर्णराजिराजितमुत्तमम् ॥ ६ ॥ विवस्वतोमहान्वंशःसर्वलोकेषुविश्रुतः ॥ यत्रकोपिपरावाधीनपरद्रव्यलंपटः ॥ ७ ॥
 सूर्यवंशध्वजोधन्वीधनुर्दीक्षागुरुयुरुः ॥ यंदेवाःसामराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः ॥८॥ तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारीरघूद्रहः ॥ रामचंद्रोमहाभागःसर्वशूरशिरो
 मणिः ॥ ९ ॥ तन्माताकोशलनृपपुत्रीरत्नसमुद्रवा ॥ तस्याःकुक्षिभवंरत्नैरामःशत्रुक्षयंकरः ॥ १० ॥ करोतिहयमेधंसब्राह्मणेनसुशिक्षितः ॥ रावणाभिध
 विप्रैर्द्रवधपापापनुत्तये ॥ ११ ॥ मोचितस्तेनवाहानांमुख्योसौयाज्ञिकोहयः ॥ महाबलपरीवारोपरिखाभिःसुरक्षितः ॥ १२ ॥ तद्रक्षकोस्तिमद्भाताश
 त्रुघ्नोऽलवर्णातकः ॥ हस्त्यश्वरथपादातसंघसेनासमन्वितः ॥ १३ ॥ यस्याराज्ञइतिश्रेष्ठोमानोजयेत्स्वकान्मदात् ॥ शूरावयंधनुर्धोरिश्रेष्ठावयमिहोत्क

१ हृष्टाः-३० पा० । २ रामेणामासुरवातिना-३० पा० । ३ समदापयत्-३० पा० । ४ अनेकवरिवस्त्रैश्च-३० पा० । ५ यत्र यत्र गतो वाहः पुरदेशान्परिभ्रमन् । तत्र शत्रुघ्न आयातः
 सुरथेन महाबलः-३० पाठांतरम् । ६ यज्ञशुक्तिमान्-३० पा० ।

प० पु०

॥ ६० ॥

टाः ॥ १४ ॥ तेगृहं तु वलाद्वाहं रत्नमालाविभूषितम् ॥ मनोवेगं कामजवं सर्वगत्याधिभास्वरम् ॥ १५ ॥ ततो मोचयिता भ्राता शत्रुघ्नो लीलादृष्टात् ॥ शरासनविनिर्मुक्तवत्सदंतकृतव्यथात् ॥ १६ ॥ येषां त्रियाः क्षत्रियकन्यकायां जाताश्च तस्मै त्रकुलेषु सत्सु ॥ गृहं तु ते तद्विपरीतदेहानमंतुराज्यं रघवे निवेद्य ॥ १७ ॥ इति संवाच्य कुपितो लवः शस्त्रधनुर्धरः ॥ उवाच मुनिपुत्रांस्तत्रोषगद्गदभाषितः ॥ १८ ॥ पश्य तक्षि प्रमेतस्य धृष्टत्वं क्षत्रियस्य वै ॥ लिलेख यो भालपत्रे स्वप्रतापबलं नृपः ॥ १९ ॥ को सौरामः कः शत्रुघ्नः कीटाः स्वल्पबलाभ्रिताः ॥ क्षत्रियाणां कुले जाता एते न वयमुत्तमाः ॥ २० ॥ एतस्य वीरसूमांता जानकी न कुशप्रसूः ॥ यारत्नं कुशसंज्ञं तु दधाराग्निमिवारणिः ॥ २१ ॥ इदानीं क्षत्रियत्वादिदर्शयिष्यामि सर्वतः ॥ यदि क्षत्रियभूरेष भविष्यति च शत्रुहा ॥ २२ ॥ गृहीष्यति मया बद्धं वा हं यज्ञक्रियोचितम् ॥ नो चेत्क्षत्रत्वमुन्मुच्य कुशस्य चरणार्चकः ॥ २३ ॥ अधुना मद्धनुर्मुक्तैः शरैः सुप्तो भविष्यति ॥ अन्ये ये च महावीरारणमंडलभूषणाः ॥ २४ ॥ इत्यादिवाक्यमुच्चार्य लवो जग्राह तं हयम् ॥ तृणीकृत्य नृपान्सर्वांश्चापवाणधरो वरः ॥ २५ ॥ तदामुनिमुताः प्रोचुर्लवं हयजिहीर्षकम् ॥ अयोध्यानृपतीरामो महाबलपराक्रमः ॥ २६ ॥ तस्य बाहं न गृह्णाति शक्रोऽपि स्वबलोद्धतः ॥ मागृहाण शृणुष्वेदं मद्राक्ष्यं हितसंयुतम् ॥ २७ ॥ इत्युक्तं सश्रुतौ धृत्वा जगदसिद्धिजात्मजान् ॥ यूयं बलं न जानाथि क्षत्रियाणां द्विजोत्तमाः ॥ २८ ॥ क्षत्रियावीर्यशौंडीर्याद्विजाभोजनशालिनः ॥ तस्माद्यूयं गृहे गत्वा भुञ्जतु जननीहृतम् ॥ २९ ॥ इत्युक्तास्ते भवंस्तूष्णीं प्रेक्षंतस्तत्पराक्रमम् ॥ लवस्य मुनिपुत्रास्ते संतस्थुर्दूरतो वहिः ॥ ३० ॥ एवं व्यतिकरे वृत्ते सेवकास्तस्य भूपतेः ॥ आयातास्तं हयं बद्धं दृष्ट्वा प्रोचुस्तदालवम् ॥ ३१ ॥ वबंध को हयमहोरुष्टः कस्य च धर्मराट् ॥ को ज्ञाणव्रजमध्यस्थः प्राप्त्यते परमां व्यथाम् ॥ ३२ ॥ तदालवो जगदाशु मया बद्धोऽश्वोत्तमः ॥ यो मोचयति तस्याशुरुष्टो भ्राता कुशो महान् ॥ ३३ ॥ यमः करिष्यति किमु ह्यागतोऽपि स्वयं प्रभुः ॥ नत्वा गमिष्यति शिप्रं शरवृष्ट्या सुतोषितः ॥ ३४ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य बालो यमिति ते ब्रुवन् ॥ समागता मोचयितुं हयं बद्धं तु ये हरेः ॥ ३५ ॥ तान् चैव मोचयितुं प्राप्ताच्छत्रुघ्नस्य च सेवकान् ॥ को दंडं करयोर्धृत्वा क्षुरप्रान्त्सममूमुचत् ॥ ३६ ॥ ते छिन्नबाहवः शोकाच्छत्रुघ्नं प्रति संगताः ॥ पृष्टास्ते जगदुःसर्वे लवात्स्वभुजकृतनम् ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे लवेन हयबंधनं नाम चतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ ॥ एतां श्रुत्वा कथारम्यां लवस्य बलिनो मुनिः ॥ संशयानः पर्यपृच्छ आगं दशज्ञाननम् ॥ १ ॥ ॥ श्रीवात्स्यायन उवाच ॥ त्वयोक्तं तु पुरारामः सीतामेकाकिनीं वने ॥ रजकस्य दुरुक्त्या सौतत्या जमहि लोपः ॥ २ ॥ जानक्यां कसुतो जातौ कथधनुर्धरतांगतौ ॥ कथंचशि

१ उरसे कम्-इ० पा० ।

२ जननीकृतम्-इ० जननीकरे-इ० पा० । जननीहृतामिति पाठे-जनन्यापि कस्माद्याचित्वा आनीतं न तु स्वयमुपाजितमित्यर्थः ।

पा० सं० पं०

अ० ५५

॥ ६० ॥

क्षिताविद्यायोरामहयमाहरत् ॥ ३ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इति श्रुत्वा सुनेर्वाक्यं शेषो नागो महामतिः ॥ प्रशस्य विप्रं जगदेरामचारित्रमद्भुतम् ॥ ४ ॥
 शेषउवाच ॥ ॥ रामो राज्यमयोध्यायां भ्रातृभिः सहितोऽकरोत् ॥ धर्मेण पालयन् सर्वं क्षितिस्खंडं स्वयास्त्रिया ॥ ५ ॥ सीतादधारतद्वीर्यमासाः पंचाभवंस्त
 दा ॥ अत्यंतं शुभे देवी त्रयीव पुरुषं परा ॥ ६ ॥ कदाचित्समये रामः पप्रच्छ च विदेहजाम् ॥ कीदृशो दोहदः साध्विमया ते साध्यते हि सः ॥ ७ ॥ रहस्येव तु
 सापृष्टात्रपमाणा पतिं सती ॥ लज्जागद्गदवाग्रामं निजगादवचोऽमृतम् ॥ ८ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ त्वत्कृपातो मया सर्वभुक्तं भोक्ष्यामि शोभनम् ॥ न काश्चिन्मा
 नसेकांतविषयो ह्यतिरिच्यते ॥ ९ ॥ यस्याभवाद्दशः स्वामी देवसंस्तुतस्तपदः ॥ तस्याः सर्ववरीवर्तिनं किंचिदवाशिष्यते ॥ १० ॥ त्वमाग्रहात्पृच्छसि मां
 दोहदं मनसि स्थितम् ॥ ब्रवीमि पुरतः सत्यं तव स्वामिन्मनोहर ॥ ११ ॥ चिरं जातं मया सत्यो लोपा मुद्रादिकाः स्त्रियः ॥ दृष्ट्वा स्वामिन्मनोद्वृष्टा उत्सुकति सुं
 दरीः ॥ १२ ॥ राज्यं प्राप्ता त्वया सार्द्धं मनेक सुखमास्थिता ॥ कृतग्राहं कदापीह तानमस्कृतुं मानसा ॥ १३ ॥ तत्र गत्वा तपःकोशान्वस्त्राद्यैः परिपूजये ॥
 रत्नानि चैव भास्वंति भूषा अपि समर्पये ॥ १४ ॥ यथामेतोषिताः सत्योददत्त्या शीर्मानोहराः ॥ एपमेदोहदः कांतपरिपूरयमानसः ॥ १५ ॥ इत्थमाकर्ण्य वच
 नं सीतायाः सुमनोहरम् ॥ जगाद परमप्रीतो रामचंद्रः प्रियां प्रति ॥ १६ ॥ धन्यासि जानकी प्रातर्गमिष्यसितपोधनाः ॥ प्रेक्ष्य तास्तु कृतार्थो त्वमाग
 मिष्यसि मेऽतिकम् ॥ १७ ॥ इति रामवचः श्रुत्वा परमां प्रीतिमापसा ॥ प्रातर्मम भवत्युद्धातापसीनां समीक्षणम् ॥ १८ ॥ अथ तत्रिंशिरामे
 ण चाराः कीर्तिनिजां श्रुताम् ॥ प्रेक्षितुं प्रेषितास्ते तु निशीथे ह्यगमनञ्छनैः ॥ १९ ॥ ते प्रत्यहं रामकथाः शृण्वन्तः सुमनोहराः ॥ तद्दिने गतवन्तस्तु
 धनाढ्यस्य गृहं महत् ॥ २० ॥ दीपं वीक्ष्य प्रज्वलन्तं वचनं वीक्ष्य मानुषम् ॥ स्थितास्तत्र क्षणं चाराः समशृण्वन् यशोभृशम् ॥ २१ ॥ तत्र काचन वामा
 क्षीवालकं प्रति हर्षिता ॥ स्तनं धर्यन्तं निजगोवाक्यं तु सुमनोहरम् ॥ २२ ॥ पित्रपुत्रयथेष्टं स्तन्यं मम मनोहरम् ॥ पश्चात्तव मुदुष्प्रापं भविष्यति ममा
 त्मज ॥ २३ ॥ एतत्पुण्याः पती रामो नीलोत्पलदलप्रभः ॥ तत्पुरीस्थजनानां तु न भविष्यति वैजनुः ॥ २४ ॥ जन्माभावात्कथं पानं स्तन्यस्य भुवि
 जायते ॥ तस्मात्पिब मुहुः स्तन्यं दुर्लभं हृदि मन्य च ॥ २५ ॥ ये श्रीरामं स्मरिष्यन्ति ध्यायन्ति च वदन्ति ते ॥ तेषामपि पयःपानं न भविष्यति जातु चित् ॥ २६ ॥
 इत्यादिवाक्यं संश्रुत्य श्रीरामयशोऽमृतम् ॥ हर्षिताः प्रययुर्गेहं मन्यद्वाग्यवतो महत् ॥ २७ ॥ तावदन्यश्चरस्तत्र मनोरममिदं गृहम् ॥ मत्वातिष्ठन् हि
 रामस्य क्षणं शुश्रूषया यशः ॥ २८ ॥ तत्र काचिन्निजं कांतं पर्यकोपरि सुस्थितम् ॥ तांबूलं चर्वन्ती दत्तं भर्त्रा स्नेहेन सुंदरी ॥ २९ ॥ कं कं णस्वरशो

प० पु०

॥ ६१ ॥

भाट्याकपूरारुधूपिता ॥ कांतवीक्ष्यचलत्रेत्राकामरूपमवोचत ॥ ३० ॥ नाथत्वंतादृशोमह्यभासियादृश्योःपतिः ॥ अत्यंतसुंदरतरं पुर्वि
 भ्रत्सुकोमलम् ॥ ३१ ॥ पद्मप्रांतनेत्रयुग्मं वक्षोमोहनविस्तृतम् ॥ भुजौचसांगदौषिभ्रत्साक्षाद्रामइवासिमे ॥ ३२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकांता
 याःसुमनोहरम् ॥ उवाचनेत्रयोःप्रांतंनतैयन्कामसुंदरः ॥ ३३ ॥ शृणुकांतित्वयाप्रोक्तंसाध्यातुसुमनोहरम् ॥ पतिव्रतानांतद्योग्यंस्वकांतोरामए
 वहि ॥ ३४ ॥ परंकाहंमंदभाग्यःकरामोभाग्यवान्महान् ॥ कचहंकीटवत्तुच्छःकब्रह्मादिसुरार्चितः ॥ ३५ ॥ खद्योतःकनभोरनंशलभःकनु
 पामरः ॥ गजारिःकमृगेंद्रोऽसौशशकःकनुमंदधीः ॥ ३६ ॥ कचसाजाह्वर्वादेवीकरथ्याजलमुत्पथम् ॥ क्रमेरुःसुरसंवासःकगुंजापुंजको
 ल्पकः ॥ ३७ ॥ तथाहंकरामोसौयत्पादरजसांगना ॥ शिलीभूताक्षणाजाताब्रह्ममोहनरूपधृक् ॥ ३८ ॥ इतिवाक्यंप्रब्रुवाणंपरिरेभेनिजंपतिम् ॥
 जातकामाहृतप्रेम्णानर्तितभूधनुर्धरा ॥ ३९ ॥ इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्यगतश्चान्यनिवेशनम् ॥ तावदन्यश्चरोवाक्यंशुश्रावयशसान्वितम् ॥ ४० ॥ काचि
 त्पुष्पमयींशय्यांचंदनसहचंद्रकम् ॥ सर्वविधायकामार्हजगादवचनंपतिम् ॥ ४१ ॥ पतेकुरुष्वभोगार्हेशयनंपुष्पमंचकं ॥ चंदनादिकलेपंचतथाभोगम
 नेकधा ॥ ४२ ॥ त्वादृशाएवभोगार्हानचरामपराङ्मुखाः ॥ सर्वरामकृपाप्राप्तमुपभुंक्ष्वयथातथम् ॥ ४३ ॥ मत्सदृशीकामिनीतेचंदनंतापहारकम् ॥
 पर्येकःपुष्परचितःसर्वरामकृपाभवम् ॥ ४४ ॥ येरामंनभजिष्यंतितेनराजठरंस्वयम् ॥ नभर्तुंशकुर्वन्त्येववस्त्रभोगादिवर्जिताः ॥ ४५ ॥ इतिब्रुवंतीमहिलां
 हर्षितःपतिरब्रवीत् ॥ सर्वैतथ्यंब्रवीषित्वंमरामकृपाभवम् ॥ ४६ ॥ इत्येवंरामभद्रस्ययशःश्रुत्वागतश्चरः ॥ तावदन्यस्यवेष्टमस्थश्चरोऽन्यःशुश्रुवे
 वचः ॥ ४७ ॥ काचित्कांतिनपर्येकेवीणावादनतत्परा ॥ कांतिनरामसत्कीर्तिंगायमानापतिजगौ ॥ ४८ ॥ स्वामिन्वयंधन्यतमायेषांपुर्याःपतिःप्रभुः॥
 श्रीरामःस्वप्रजाःपुत्रानिवपातिचरक्षकः॥४९॥ योमहत्कर्मदुःसाध्यंकृतवान्सुलभंनतत् ॥ समुद्रंयोनिजग्राहसेतुंतत्रवबंधच॥५०॥रावणंयोरिपुंहत्वालंकां
 संभज्यवानरैः ॥ जानकीमाजहारात्रमहदाचारमाचरत् ॥ ५१ ॥ इतिप्रोक्तसमाकर्ण्यवचःसुमधुराक्षरम् ॥ पतिःस्मितंचकरिमांवाक्यंपुनरथाब्र
 वीत् ॥ ५२ ॥ मुग्धेनेदंमहत्कर्मरामचंद्रस्यभामिनी ॥ दशाननवधादीनिसमुद्रदमनानिच ॥ ५३ ॥ लीलायावोर्वनिप्राप्तोब्रह्मादिप्रार्थितोमहान् ॥ करो
 तिसच्चरित्राणिमहापापहराणिच ॥ ५४ ॥ माजानांहिनरंरामकौसल्यानंददायकम् ॥ सृजत्यवतिहंत्येतद्विश्वंलीलात्तमानुषः ॥ ५५ ॥ धन्यावयंयेरामस्य
 पश्यामोमुखपंकजम् ॥ ब्रह्मादिसुरदुर्दंशमहत्पुण्यकृतोवयम् ॥ ५६ ॥ अशृणोद्रामचंद्रस्यचरित्रंश्रुतिसौख्यदम् ॥ इत्यादिवाक्यंशुश्रावचारोद्धारिस्थि

पा० सं० प०

अ० ५५

॥ ६१ ॥

तोमुहुः ॥ ५७ ॥ अन्योह्यन्यगृहं गत्वा तस्थौ श्रोतुं हरेर्यशः ॥ तत्रापिरामभद्रस्य यशः शुश्रावशोभनम् ॥ ५८ ॥ खेलंती स्वामिना सार्धं द्यूतेन सुमनोहरा ॥
 उवाच वाक्यं मधुरं न तेयं तं विक्कणे ॥ ५९ ॥ जितं मया कांतं जवेन सर्वैर्कैरिष्यसि त्वं किमु हारिमानसः ॥ इत्यादि वाक्यं परिहासपूर्वकं कृत्वा स्वकांतं परिषस्व
 जेमुदा ॥ ६० ॥ उवाच कांतं श्रवणं गितमेव सुशोभने ॥ रामं स्मरतो नित्यं न कुत्रापि पराजयः ॥ ६१ ॥ इदानीं त्वां तु जेष्यामि रामं स्मृत्वा मनोहरम् ॥ दे
 वा यथापुरा स्मृत्वा दिति जानयन्क्षणात् ॥ ६२ ॥ एवमुक्त्वा पाशकानां परिवर्तनमाकरोत् ॥ तावज्ज्यं प्रपेद सौहर्षितो वाक्यमब्रवीत् ॥ ६३ ॥
 मम प्रोक्तं मृतं जातं जिता त्वं न वयौ वना ॥ रामस्मारी कदाप्येव न भवेद्विपुतोभयी ॥ ६४ ॥ इत्येवं तौ वदंतौ च परस्परमथोत्सुकौ ॥ परिरभ्य हठं प्रे
 म्णा ततश्चरोगतो गृहम् ॥ ६५ ॥ एवं पंचमहाचारा राज्ञः संश्रुत्य वै यशः ॥ परस्परं प्रशंसंतो गेहं स्वं स्वयमुमुदा ॥ ६६ ॥ एकः पष्ठश्चरः कारुणे
 हानालोक्ष्य तत्र ह ॥ जगाम श्रोतुकामो सौ यशो राज्ञो महीपतेः ॥ ६७ ॥ रजकः क्रोधं स्पृष्टो भार्यामन्य गृहोपिताम् ॥ पदासंताडयामास धिक्पूर्वच्छो
 णनेत्रवान् ॥ ६८ ॥ गच्छ त्वं मद्रूहा तत्स्य गेहं यत्रोपिता दिनम् ॥ नाहं गृह्णामि भवतीं दुष्टां वचनलंघिनीम् ॥ ६९ ॥ तदा स्य माता प्रावाच
 मात्यजैनां गृहागताम् ॥ अपराधेन राहितां दुष्टकर्मविर्जिताम् ॥ ७० ॥ मातरं प्रत्युवाचाथ रजकः क्रोधसंयुतः ॥ नाहं राम इव प्रेष्टां गृह्णामि
 मन्य गृहोपिताम् ॥ ७१ ॥ सराजाय त्करोत्येव तत्सर्वं नीतिमद्भवेत् ॥ अहं गृह्णामि नो भार्यां परवेदमानि संस्थिताम् ॥ ७२ ॥ पुनः
 पुनरुवाचे दं नाहं रामो महीश्वरः ॥ यः परस्य गृहे संस्थां जानकीं वैररक्षसः ॥ ७३ ॥ इति वाक्यं समाश्रुत्य चारः क्रोधपरिभूतः ॥ खड्गं गृहीत्वा स्वकरे
 तं हंतुं विदधेमनः ॥ ७४ ॥ सरामोक्तं च स्मरानवध्यः कोपि मे जनः ॥ इति ज्ञात्वा सरोपेतं संजहार मद्रूहामना ॥ ७५ ॥ तदा श्रुत्वा मुहुः स्वार्तः पंचचारायतः
 स्थिताः ॥ ततो गतः प्रकुपितो निःश्वसन् मुहुर्बुद्धुस्तन् ॥ ७६ ॥ तैवै परस्परं तत्र मिलितास्तु सममृवन् ॥ स्वश्रुतं रामचरितं सर्वलोकैकं प्रजितम् ॥ ७७ ॥
 ते तद्भाषितमाकर्ण्य परस्परममंत्रयन् ॥ नवाचर्य रघुनाथाया वाच्यं दुष्टजनादितम् ॥ ७८ ॥ इति संमन्य ते गेहं गत्वा सुषुपुरुत्सुकाः ॥ प्रातराज्ञे प्रशंसाम इति बु
 द्ध्या व्यवस्थिताः ॥ ७९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे चारिनिरीक्षणे नाम पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥
 ॥ शेष उवाच ॥ प्रातर्नित्यं विधाया सो ब्राह्मणान्वेदवित्तमान् ॥ हिरण्यदनैः संतर्प्य विधिवत्संसदं ययौ ॥ १ ॥ लोकाः सर्वे नमस्कृत्य रघुनाथं
 महीपतिम् ॥ पुत्रवत्स्वप्रजाः सर्वाः पालयंतं ययुः सभाम् ॥ २ ॥ लक्ष्मणेनातपत्रं तु धृतं मूर्धनि भूपतेः ॥ तदा भरतश्चुन्नोचामरद्वंद्वधारिणौ ॥ ३ ॥ वसिष्ठ

प० पु०
॥ ६२ ॥

मुखास्तत्रमुनयःपर्युपासत ॥ सुमंत्रप्रमुखास्तत्रमंत्रिणोऽन्यायकर्तृकाः ॥ ४ ॥ एवंप्रवृत्तेसमयेष्वद्वारास्तेस्वलंकृताः ॥ समाजमुर्नरपतिनमस्कृतुं स
भास्थितम् ॥ ५ ॥ तान्वक्तुकामान्संवीक्ष्यचारात्रपतिसत्तमः ॥ संभायामंतरावेऽमरहःप्राविशदुत्सुकः ॥ ६ ॥ एकांतितांश्चरान्सर्वान्पप्रच्छसुमति
नृपः ॥ कथयंतुचरामहंयथातथ्यमरिंदमाः ॥ ७ ॥ लोकाब्रुवन्तिमांकीदृग्भार्यायाममकीदृशम् ॥ मंत्रिणांकीदृशंलोकावदन्तिचरितंकथम् ॥ ८ ॥ इतिवा
क्यंसमाकर्ण्यचारांराममथाब्रुवन् ॥ मेघगंभीरयावाचापृच्छन्तंरघुनायकम् ॥ ९ ॥ ॥ चाराज्जुः ॥ ॥ नाथकीर्तिर्जनान्सर्वान्पावयत्यधुनाभुवि ॥
गृहेगृहेश्रुतास्माभिःपुरुषैःस्त्रीभिरीडिता ॥ १० ॥ विवस्वतोमहान्वंशोभवतापरमेष्ठिना ॥ अलंकर्तुंगतंभूमौकीर्तिर्विस्तारिताबहुः ॥ ११ ॥ अनेकेसगराद्याश्च
कीर्तिमंतोमहाबलाः ॥ अभवन्तादृशीकीर्तिस्तेषांभूयथातव ॥ १२ ॥ त्वयानाथेनसकलाःकृतार्थाश्चप्रजाःकृताः ॥ यासांनाकालमरणंनचरागाद्युपद्रु
तिः ॥ १३ ॥ यादृशश्चंद्रमालोकेयादृशीजाह्नवीसिरिः ॥ तादृक्त्वचसत्कीर्तिःप्रकाशयतिभूतलम् ॥ १४ ॥ ब्रह्मादिकाभवत्कीर्तिमाकर्ण्यत्रपिताभृशम् ॥
नाथसर्वत्रतेकीर्तिःपावयत्यधुनाजान् ॥ १५ ॥ वयंधन्यतमाःसर्वेयेचारास्तवभूपते ॥ क्षणेक्षणेत्वमुखंलोकयाममनोहरम् ॥ १६ ॥ इत्यादि
वाक्यंचाराणांपंचानांवीक्ष्यराघवः ॥ षष्ठंपप्रच्छचारंतविलक्षणमुखांकितम् ॥ १७ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ सत्यंवदमहाबुद्धेयच्छ्रुतंलोकसंक
रे ॥ तादृक्प्रशंसमेसर्वमन्यथापातकादिकृत् ॥ १८ ॥ पुनःपुनश्चतंरामःपप्रच्छाशुसविस्तरम् ॥ तथापिनब्रवीत्येवरामंलौकिकभा
षितम् ॥ १९ ॥ तदारामःप्रत्यवोचच्चारंमुखविलक्षितम् ॥ शपांमिवांतुसत्येनशंससर्वयथातथम् ॥ २० ॥ तदारामंप्रत्युवाचचरोवाक्यं
शनैःशनैः ॥ अकथ्यमपितेवाच्यंवाक्यंकारुजनादितम् ॥ २१ ॥ ॥ चारउवाच ॥ ॥ स्वामिन्सर्वत्रतेकीर्तिर्दशाननवधादिका ॥ अन्यत्रराक्षसगृहे
स्थितायास्तेस्त्रियाअहो ॥ २२ ॥ कारुरेकस्तुरजकोनिशेयमहिलांस्वकाम् ॥ अन्यगेहोषितां दृष्ट्वाधिकुर्वन्समताडयत् ॥ २३ ॥ तन्माता
प्रत्युवाचेमांकथंताडयसेऽनघाम् ॥ गृहाणमाकृत्यानिदांस्त्रियंमद्राक्यमाचर ॥ २४ ॥ तदावोचत्सरजकोनाहंरामोमहीपतिः ॥ यद्राक्षसगृहे
ध्युष्टांसीतामंगीचकारसः ॥ २५ ॥ सर्वैराज्ञःकृतंकर्मनीतिमद्भवतिप्रभो ॥ अन्येषांपुण्यकर्तृणामपिकृत्यमनीतिमत् ॥ २६ ॥ पुनःपुनरुवा
चासौनाहंरामोमहीपतिः ॥ चुक्रुधेसमयेराजन्मयावाक्यंतवस्मृतम् ॥ २७ ॥ तदानींशिरआच्छिद्यपातयामिमहीतले ॥ कृतःपुनर्विचारोमेकरामोरज
कःकनु ॥ २८ ॥ अयंदुष्टोऽनृतंक्वक्तिनहीदंतथ्यमुच्यते ॥ आज्ञापयसिचेद्रामसांप्रतमारयामितम् ॥ २९ ॥ अवाच्यमपितेप्रोक्तत्वादग्रहतउन्नयम् ॥

पा० सं० प०
अ० ६६

॥ ६२ ॥

राजाप्रमाणमत्रेदंविचारयतुसंगतम् ॥ ३० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यसमाकर्ण्यमहावज्रानिभाक्षरम् ॥ निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वासमाचरन्मूर्च्छितोप-
 तत् ॥ ३१ ॥ तंमूर्च्छितंनृपंदृष्ट्वाचारादुःखसमन्विताः ॥ वीजयामासुवोसोप्रेतुःखापनयहेतवे ॥ ३२ ॥ सलब्धसंज्ञोनृपतिमुहूर्तेनजगादतान् ॥ गच्छंतु
 भरतंशीघ्रंप्रेषयंतुचमां प्रति ॥ ३३ ॥ तदुःखिताश्चरास्तूर्णैर्भरतस्यगृहंगताः ॥ कथयामासुरामस्यसंदेशंनयहारकाः ॥ ३४ ॥ भरतोरामसंदेशंशु-
 त्वाधीमान्ययौसदः ॥ रामंप्रतिरहःसंस्थंश्रुत्वातत्त्वरयायुतः ॥ ३५ ॥ आगत्यतंप्रतीहारंप्रत्युवाचमहामनाः ॥ कुत्रास्तेरामभद्रोऽसौममभ्राताकृपा-
 निधिः ॥ ३६ ॥ तन्निर्दिष्टंगृहंवीरोययौरत्नमनोहरम् ॥ रामंवलोकयविह्वलंतंभयमापसमानसे ॥ ३७ ॥ किंवासौकुपितोरामःकिंवादुःखमिदंविभोः ॥ तदा
 प्रोवाचनृपतिनिःश्वसंतंमुहुर्मुहुः ॥ ३८ ॥ स्वामिन्मुखसमाराध्यवक्त्रंतेकथमानतम् ॥ अश्रुभिर्लक्ष्यतेराहुग्रस्तदेहःशरीवते ॥ ३९ ॥ सर्वमेकारणंत-
 थ्यंब्रूहिमांकिंकरोमि ते ॥ त्यजदुःखंमहाराजकथंदुःखस्यभाजनम् ॥ ४० ॥ एवंभ्रात्राप्रोच्यमानोगद्गदस्वरयागिरा ॥ प्रोवाचभ्रातरंवीरोरामचंद्रश्चधा-
 र्मिकः ॥ ४१ ॥ शृणुभ्रातर्वचोमह्यममदुःखस्यकारणम् ॥ तन्मार्जनंकुरुष्वद्यभ्रातःप्रातर्महामते ॥ ४२ ॥ वंशेवैवस्वतेराजानकश्चिदयशःक्षतः ॥ म-
 त्कीर्तिरद्यकलुषांगं गायमुनयागता ॥ ४३ ॥ येषांयशोनृणांभूमौतेषामेवसुजीवितम् ॥ अपकीर्तिक्षतानांतुजीवितंमृतकैःसमम् ॥ ४४ ॥ येषांयशोभवे-
 द्भूमौतेषांलोकाःसनातनाः ॥ अपकीर्त्युरगीदष्टास्तेषांभूयादधोगतिः ॥ ४५ ॥ अद्यमेकलुषाकीर्तिःस्वधुनीलोकाविश्रुता ॥ तच्छृणुष्ववचोमेघरजकेन-
 यथादितम् ॥ ४६ ॥ अस्मिन्पुरेद्यरजकउक्तवाञ्जानकीभवम् ॥ किंचिद्वाच्यंततोभ्रातःकिंकरोमिमहीतले ॥ ४७ ॥ किमात्मानंजहाम्यद्यकिमेनांजा-
 नकींस्त्रियम् ॥ उभयोःकिंमयाकार्यंतत्तथ्यंह्यहिमेभवान् ॥ ४८ ॥ इत्युक्त्वानिर्गलद्वाष्पोवेषथुभित्तांगकः ॥ पपातभूमौविरजोधार्मिकाणांशिरो-
 मणिः ॥ ४९ ॥ भ्रातरंपतितंहृद्वाभरतोःदुःखसंयुतः ॥ संवीक्ष्यशनकैरामंप्राप्तसंज्ञंचकारसः ॥ ५० ॥ संज्ञाप्रातंतुसंवीक्ष्यरामचंद्रंमुदुःखितम् ॥ उवाच
 दुःखनाशायवाक्यंतुसुमनोहरम् ॥ ५१ ॥ कोऽयंवरजकःकिंतुवाच्यंवाक्यंयथाब्रवीत् ॥ जिह्वाच्छेदंकरिष्यामिजानकीवाच्यकारिणः ॥ ५२ ॥ तदारामो-
 ब्रवीद्वाक्यंरजकस्यसुखोद्भूतम् ॥ श्रुतंचोरणतत्सर्वभरतायमहात्मने ॥ ५३ ॥ तच्छ्रुत्वाभरतःप्राहभ्रातरंदुःखशोकिनम् ॥ जानकीवाह्निशुद्धाभूळकायां
 वीरपूजिता ॥ ५४ ॥ ब्रह्माब्रवीदियंशुद्धापितादशरथस्तव ॥ कथंसारजकोक्तित्वाद्धातव्यालोकापूजिता ॥ ५५ ॥ ब्रह्मादिसंतुताकीर्तिस्तवलोका-
 न्पुनातिहि ॥ साकर्तंरजकोक्त्यावैकलुषाद्यभविष्यति ॥ ५६ ॥ तस्मात्त्यजमहादुःखंसीतावाच्यसमुद्भवम् ॥ कुरुराज्यंतयासार्धमंतर्वन्त्यासुभाग्यया ॥ ५७ ॥

प० पु०

॥ ६३ ॥

त्वंकथंस्वशरीरंतुहातुमिच्छसिशोभनम् ॥ वयंहताः स्मसर्वेऽद्यत्वाविनादुःखनाशकम् ॥ ५८ ॥ क्षणंसीतानर्जवेतत्त्वाविनासुमहोदया ॥ तस्मात्पतिव्रतासा
 कंभुनकुविपुलांश्रियम् ॥ ५९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभरतस्यचधार्मिकः ॥ पुनरेवजगादमंवाक्यंवाक्यविदांवरः ॥ ६० ॥ यत्त्वंकथयसिभ्रातस्तत्सर्वधर्म
 संयुतम् ॥ परंयद्रच्यहंवाक्यंतत्कुरुष्वममाज्ञया ॥ ६१ ॥ जानाम्येनंवाह्निशुद्धांपवित्रांलोकपूजिताम् ॥ लोकापवादाद्भ्रतोहंत्यजामिस्त्वांतुजानकीम् ॥ ६२ ॥
 तस्मात्करोशितंघृत्वाकरवालंसुदारुणम् ॥ शिरांश्छिद्यथवाजायांजानकौमुंचवैवने ॥ ६३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यभरतोपतत् ॥ मूर्च्छितःसन्नि
 तौदेहेकंपयुक्तःसवाष्पकः ॥ ६४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेभरतवाक्यंनामषट्षचांशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥
 ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ जगत्पवित्रसत्कीर्तिजानक्यावाच्यवाचनम् ॥ कथंसमकरोत्स्वामीतन्मेकथयसुव्रत ॥ १ ॥ यथामेमनसःसौख्यंभविष्याति
 सुशोभनम् ॥ तथाकुरुष्वशेषाद्यत्वंमुखाग्निःसृतामृतम् ॥ पिवतस्तृप्तिरेवस्याद्ययांसंसृतिर्कृतनम् ॥ २ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ मिथिलार्यामहापुर्णज
 नकोनामभूपतिः ॥ तस्यांकरोतिसद्राज्यंधर्मेणाराधयन्प्रजाः ॥ ३ ॥ तस्यसंकर्षतोभूमिसीतयादीर्घमुख्यया ॥ सीरध्वजस्यनिरगात्कुमारीह्यंतिसुंदरी ॥
 ॥ ४ ॥ तदात्यंतमुदंप्राप्तःसीरकेतुर्महीपतिः ॥ सीतानामाकरोत्स्यामोहिन्याजगतःश्रियः ॥ ५ ॥ सैकदोद्यानविपिनेखेलंतीसुमनोहरा ॥ अपश्यत्स्वमनः
 कांतंशुकशुकयोर्युगंदत् ॥ ६ ॥ अत्यंतहर्षमापन्नमत्यंतंकामलोलुपम् ॥ परस्परंभाषमाणंस्नेहेनशुभयागिरा ॥ ७ ॥ रममाणंतदायुग्मंनभसिप्र
 वेगतः ॥ समुत्पतन्नगोपस्थेस्थितंशब्दंचकारतत् ॥ ८ ॥ रामोमहीपतिर्भूमौभविष्यतिमनोहरः ॥ तस्यसीतेतिनाम्नातुभविष्यतिमहेलिका ॥ ९ ॥ स
 तयासहवर्षाणांसहस्राण्येकयुगदश ॥ राज्यंकरिष्यतेधीमान्कर्षन्भूमिपतीन्बली ॥ १० ॥ धन्यासाजानकीदेवीधन्योसौरामसंज्ञितः ॥ यौपरस्परमाप
 न्नौपृथिव्यांरस्यनोमुदा ॥ ११ ॥ इतिसंभाष्यमाणंतुशुकयुग्मंतुमैथिली ॥ ज्ञात्वेदंदेवतायुग्मंवार्णितस्यविलोक्यच ॥ १२ ॥ मदीयास्तुकथारम्याः
 कुरुतेशुकयोर्युगम् ॥ एतद्ब्रूहीत्वापृच्छामिसर्ववाक्यंगतार्थकम् ॥ १३ ॥ एवंविचार्यसास्वीयाःसखीःप्रतिजगादह ॥ गृह्णंतुशनकैरेतत्पक्षियुग्मं
 मनोहरम् ॥ १४ ॥ सख्यस्तास्तद्विरिगत्वागृह्णन्पक्षियुगंवरम् ॥ निवेदयामासुरिदंस्वसख्याःप्रियकाम्यया ॥ १५ ॥ बहुधाविविधाच्छब्दान्कुर्वद्भीक्ष्म्यम
 नोहरम् ॥ आश्वासयामासतदापप्रच्छतदिदंबचः ॥ १६ ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ माभैपातांयुवारम्यौकौवांकुत्रसमागतौ ॥ कोरामःकाचसासीतातैज्ज्ञानं
 तुकुतःस्मृतम् ॥ १७ ॥ तत्सर्वंशंसतंक्षिप्रंमत्तोवांवेत्युयद्भयम् ॥ इतिपृष्टंतयापक्षियुगंसर्वमशंसत ॥ १८ ॥ ॥ पक्षियुग्ममुवाच ॥ ॥ वाल्मीकिरास्ते

सुमहानृषिर्धर्मविदुत्तमः ॥ आवातदाश्रमस्थानेसर्वदासुमनोहरे ॥ १९ ॥ सशिष्यान्मापयामासभाविरामायणंमुनिः ॥ प्रत्यहंतत्पदस्मारीसर्वभूतहिते
 तः ॥ २० ॥ तदावाभ्यांश्रुतसर्वभाविरामायणंमहत् ॥ मुहुर्मुहुर्गीयमानमायातंपरिपाठतः ॥ २१ ॥ शृण्वावांतेऽभिधास्यावोयोरामोयाचजानकी ॥
 यद्यद्भविष्यतेतत्स्यारामेणक्रीडितात्मना ॥ २२ ॥ ऋष्यशृंगकृतेष्ट्यांचचतुर्धात्वंगतोहरिः ॥ प्रादुर्भविष्यतिश्रीमान्सुरस्त्रीगीतसत्कथः ॥ २३ ॥ सकौंशि
 केनमिथिलंप्राप्स्यतेभ्रातृसंयुतः ॥ धनुष्पाणिस्तदाहृद्वादुर्ग्राह्यमन्यभूभुजाम् ॥ २४ ॥ धनुर्भक्त्वाजनकजांप्राप्स्यतेसुमनोहराम् ॥ तयास
 हमहद्राज्यंकरिष्यतिश्रुतंवरे ॥ २५ ॥ एतदन्यच्चतत्रस्थैःश्रुतमस्माभिरुद्धतैः ॥ कथितंतवचारैर्गिमुंचावांगंतुकामुकौ ॥ २६ ॥ इति
 वाक्यंतयोर्धृत्वाश्रोत्रयोःसुमनोहरम् ॥ पुनरेवजगादेदंवाक्यंपाक्षियुगंप्रति ॥ २७ ॥ सरामःकुत्रवर्तैतकस्यपुत्रःकथंतुताम् ॥ परिग्रहीष्य
 तिवरःकीदृश्रूपधरोनरः ॥ २८ ॥ मयापृष्टमिदंसर्वकथयंतुयथातथम् ॥ पश्चात्सर्वकरिष्यामिप्रियंयुष्मन्मनोहरम् ॥ २९ ॥ तच्छ्रुत्वा
 तांतुकामेनपीडितांवीक्ष्यसाशुकी ॥ जानकीं हृदयेज्ञात्वापपाठपुरतस्ततः ॥ ३० ॥ सूर्यवंशध्वजोर्धोमात्राजापंक्तिरथोवली ॥ यंदेवाःश्रित्यसर्वारिन्वि
 जेर्ष्यतिचसर्वशः ॥ ३१ ॥ तस्यभर्गव्रयंभाविशक्रमोहनरूपधृक् ॥ तस्मिन्नपत्यचातुष्कंभविष्यतिबलोज्ञतम् ॥ ३२ ॥ सर्वेषामग्रजोरामोभरतस्त
 दनुस्मृतः ॥ लक्ष्मणस्तदनुश्रीमाच्छत्रुघ्नःसर्वतोवली ॥ ३३ ॥ रघुनाथइतिरुयातिंगमिष्यतिमहामनाः ॥ तेषामनंतनामानिरामस्यवलिनःसखि ॥ ३४ ॥
 पद्मकोशइवशोभनंमुखंपंकजाभनयनेसुदीर्घके ॥ उन्नतापृथुमनोहरानसावल्युसंगतमनोहरेभ्रुवौ ॥ ३५ ॥ जानुलंबितमनोहरौभुजौकंबुंशोभिलको
 तिह्रस्वकः ॥ सत्कपाटतलविस्तृतश्रिकंवक्षएतदमलंसलक्ष्मकम् ॥ ३६ ॥ शोभनोरुकटिशोभयायुतंजानुयुग्मममलंस्वसेवितम् ॥ पादपद्मखिलै
 र्निजैःसदासेवितंरघुपतिमुशोभनम् ॥ ३७ ॥ एतद्रूपधरोरामोमयाकिंतुसवर्ण्यते ॥ शताननोपिनोयातिपक्षिणःकिमुमादृशाः ॥ ३८ ॥ यद्रूपंवी
 क्ष्यललितामनोहरवपुर्धरा ॥ लक्ष्मीर्मुमोहभुविकावर्ततेयानमोहति ॥ ३९ ॥ महाबलमहावीर्योमहामोहनरूपधृक् ॥ किंवर्णयामिश्रीरामंसर्वैश्वर्यगुणा
 न्वितम् ॥ ४० ॥ धन्यासाजानकीदेवीमहामोहनरूपधृक् ॥ रंस्यतेयेनसहितावर्षाणामयुतमुदा ॥ ४१ ॥ त्वंकासिकितुनामासिवतसुंदरियत्तुमाम् ॥
 परिपृच्छसिवैदग्ध्याद्रामकीर्तनमादरात् ॥ ४२ ॥ एतद्राज्यंसमाकर्ण्यजानकीपक्षिणोयुगम् ॥ उवाचजन्मललितंशंसतीस्वस्यमोहनम् ॥ ४३ ॥ यात्व
 योजानकीप्रोक्तासाहंजनकपुत्रिका ॥ सरामोमांयदाभ्येत्यप्राप्स्यतेसुमनोहरः ॥ ४४ ॥ तदावांमोचयाम्यद्धानान्यथावाक्यलोभिता ॥ लौलयामिसुखे

प० पु०

॥ ६४ ॥

नास्तामद्रेहेमधुराक्षरौ ॥ ४५ ॥ इत्युक्तंतत्समाकर्ण्यैपेतुर्भयतांगतौ ॥ परस्परंप्रक्षुभितौ जानकीमित्यवोचताम् ॥ ४६ ॥ वयंवैपक्षिणः साधिवनस्था
वृक्षगोचराः ॥ परिभ्रमामसर्वत्र नो सुखं नो भवेद्ब्रूहे ॥ ४७ ॥ अंतर्वर्त्नी स्वके स्थाने गत्वा संसूय पुत्रकान् ॥ त्वत्स्थानमागमिष्यामि सत्यमेह्यदितं वचः ॥ ४८ ॥
एवं प्रोक्ता तया सा तु न मुमोच शुकीं स्वयम् ॥ तदा पतिस्तां प्रोवाच विनीतवदनत्सुकः ॥ ४९ ॥ सति मुंचकथं भार्या रक्षसे मे मनो हरीम् ॥ आवागच्छाव विपि
ने विचरावः सुखं वने ॥ ५० ॥ अंतर्वर्त्नी तु वर्तेत भार्या मम मनोरमा ॥ तस्याः प्रसूतिं कृत्वा त्वामागमिष्यामि शोभने ॥ ५१ ॥ इत्युक्ता निजगादेमं सुखं गच्छ
महामते ॥ एतां रक्षामि सुखिनीं मत्पार्श्वे प्रियकारिणीम् ॥ ५२ ॥ इत्युक्तो दुःखितः पक्षी तामूचे करुणान्वितः ॥ योगिभिः प्रोच्यते यद्वै तद्वचस्तथ्यमेवाहि ॥ ५३ ॥
न वक्तव्यं न वक्तव्यं भौ न मां श्रित्यतिष्ठताम् ॥ नो चेत्स वाक्यदोषेण प्राप्नोत्यालानमुन्मदः ॥ ५४ ॥ वयं चेदत्र वाक्यं नाकरिष्याम न गोपरि ॥ वंधनं कथमावां
स्यात्तस्मान्मौनं समाचरेत् ॥ ५५ ॥ इत्युक्त्वा तां प्रत्युवाच नाहं जीवामि धुं दरि ॥ इत्याभार्यया सति तस्मान्मुंच मनो हरे ॥ ५६ ॥ अनेकविधवाक्यैः सा
वोधितानामुच्यताम् ॥ कुपिता दुःखिता भार्या शशाप जनकात्मजाम् ॥ ५७ ॥ यथा त्वं पतिना सार्धं वियोजयसि मामितः ॥ तथा त्वमपि रामेण वियुक्ता भव
गभिणी ॥ ५८ ॥ इत्युक्त्वा तया तस्यां तु दुःखितायां पुनः पुनः ॥ प्राणानिरगमन्दुःखात्पतिदुःखेन पूरितात् ॥ ५९ ॥ रामं रामं स्मरंत्याश्च वदंत्याश्च पुनः पुनः ॥
विमानमागतं सृष्टु पक्षिणीं स्वर्गतावभौ ॥ ६० ॥ तस्यां मृतायां दुःखार्तो भर्ता तस्याः स पक्षिराट् ॥ परमं क्रोधमापन्नो जाह्नव्यां दुःखितो पतत् ॥ ६१ ॥
तथा भवामि रामस्य नगरे जनपूरिते ॥ मद्राक्यादियमुद्ग्राभिव्योगेन सुदुःखिता ॥ ६२ ॥ इत्युक्त्वा स पपातो देजाह्नव्याभ्रमशोभिते ॥ दुःखितः कुपि
तो भीतस्तद्व्योगेन कंपितः ॥ ६३ ॥ क्रुद्धत्वा दुःखितत्वाच्चर्षाया अपमाननात् ॥ अंत्यजत्वं परंप्राप्तो रजकः क्रोधनाभिधः ॥ ६४ ॥ यः क्रोधाच्च स्व
कान् प्राणान्महता दुष्टमाचरन् ॥ संत्यजेत्स मृतो याति अंत्यजत्वं द्विजोत्तमः ॥ ६५ ॥ तज्जातरं रजकोत्तया सौ निदिता च वियोगिता ॥ रजकस्य च शापे
न वियुक्ता सा वनंगता ॥ ६६ ॥ एतत्ते कथितं विप्रयत्ते पृष्ठं विदेहजाम् ॥ पुनरत्र परं वृत्तं शृणुष्वानि गदामितत् ॥ ६७ ॥ ॥ इति श्रोपन्नपुराणे पातालखंडे शे
षवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेरजकप्राग्जन्मकथनं नाम सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ७३ ॥ ॥ शेपडवाच ॥ ॥ भरतं मूर्च्छितं दृष्ट्वा रघुनाथः
सुदुःखितः ॥ प्रतीहारमुवाचे दंशन्नुग्रं प्रापयाशु माम् ॥ १ ॥ तद्वाक्यं प्रोक्तमाकर्ण्य क्षणाच्छब्दुग्रमानयत् ॥ यत्र रामो निजभ्राता भरतेन सह स्थितः ॥ २ ॥
भरतं मूर्च्छितं दृष्ट्वा रघुनाथं च दुःखितम् ॥ प्रणम्य दुःखितोऽवोचत्किमिदं दारुणमहत् ॥ ३ ॥ तदारामो त्यज प्रोक्तं वाक्यं लोकाविगर्हितम् ॥ तं प्रत्युवाच रामो

पा० ख० ५०

अ० ५८

॥ ६४ ॥

१ मधुपदकी-६० पा० ।

२ पक्षिणी-६० पा० ।

३ शिशुः-६० पा० ।

४ विनीते शेषः ।

५ शत्रुघ्नं कथयामास शोकदुःखेन दुःखितः-६० पा० ।

सौशुभ्रप्रपदसेवकम् ॥ ४ ॥ अथोमुखोदीनखोगेद्वदाक्षरेपथुः ॥ शृणुभ्रातर्वचोमेऽद्यकुरुतत्क्षिप्रमादरात् ॥ ५ ॥ यथास्याद्विमलाकीर्तिर्गैवपृथिवीं
 गता ॥ सीतायावाच्यमतुलंलोकेश्रुत्वांत्यजोदितम् ॥ ६ ॥ हातुमिच्छामिदेहंस्वमेनांवाजानकीकिल ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यकिलशुभ्रा ॥ ७ ॥
 सवेपथुःपपातोर्व्यादुःखितःपरदारणः ॥ संज्ञांप्राप्यमुहूर्तेनरघुनाथमवोचत ॥ ८ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ किमेतदुच्यतेस्वामिः ॥ जानकींप्रतिदारुणम् ॥
 पाखंडेदुष्टचित्तैश्चसर्वधर्मबहिष्कृतैः ॥ ९ ॥ निर्दिताश्रुतिरग्राह्याभवातिव्ययजन्मनाम् ॥ जाह्नवीसर्वलोकानांपापघ्नीदुरितापहा ॥ १० ॥ निस्पृष्टा
 पापिभिःपुंभिःसास्पृशेनाहितासताम् ॥ सूर्योऽजगत्प्रकाशायसमुदेतिजगत्पथो ॥ ११ ॥ उलूकानांरुचिकरोनभवेत्तत्रकाक्षतिः ॥ तस्मात्त्वमेनांगृही
 ष्वमात्यजानिर्दितांस्त्रियम् ॥ १२ ॥ श्रीरामभद्रकृपयाकुरुष्ववचनंमम ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यशत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ १३ ॥ पुनःपुनर्जगादेदंयदुक्तंभरतं
 प्रति ॥ तन्निशम्यवचोभ्रातुर्दुःखपूरपरिप्लुतः ॥ १४ ॥ पपातमूर्च्छितोभूमौछिन्नमूलइवद्रुमः ॥ भ्रातरंपतितंवीक्ष्यशत्रुघ्नंदुःखितोभृशम् ॥ १५ ॥ प्रतीहार
 मुवाचेदंलक्ष्मणंत्वानयांतिकम् ॥ सलक्ष्मणगृहंगत्वान्यवेदयदिदंवचः ॥ १६ ॥ ॥ प्रतीहारउवाच ॥ ॥ स्वामित्रामोभवंतंतुसमाह्वयतिवेगतः ॥
 सतच्छ्रुत्वासमाह्वानंरामचंद्रेणवेगतः ॥ १७ ॥ जगामतरसातत्रयत्रसभ्रातृकोऽनवः ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वाशत्रुघ्नमपिमूर्च्छितम् ॥ १८ ॥ श्रीरामचंद्रंदुःखार्तदुः
 खितोवाक्यमब्रवीत् ॥ किमेतद्दारुणंराजन्हृदयतेमूर्च्छेनादिकम् ॥ १९ ॥ तदाशुशंसमांसर्वकारणंमुख्यतो नव ॥ एवंवदंतंनृपतिर्वृत्तांतंसेवमादितः ॥ २० ॥
 शशंसलक्ष्मणंक्षिप्रंदुःखपूरपरिप्लुतम् ॥ लक्ष्मणस्तद्वचःश्रुत्वासीतायास्त्यागसंभवम् ॥ २१ ॥ निःश्वसन्मुदुरुच्छासंस्तब्धगात्रइवाभवत् ॥ भ्रातरं
 स्तब्धगात्रंचकंपमानंमुहुर्मुहुः ॥ २२ ॥ नकिंचनवदन्तंतंवीक्ष्यशोकादितोब्रवीत् ॥ किंकरिष्याम्यहंभूमौस्थित्वादुर्यशसांकितः ॥ २३ ॥ त्यजामीदंवपुः
 श्रीमंलोकभीत्याचशोकवान् ॥ सर्वदाभ्रातरोमह्यंमद्वाक्यकरणोत्सुकाः ॥ २४ ॥ इदानींतिपिदैवेनप्रतिकूलवचःकराः ॥ कुत्रगच्छामिकंयामिहसिष्यं
 तिनृपाभुवि ॥ २५ ॥ दुर्यशोलांछितंमांवेकुष्ठिनंरूपवन्नराः ॥ मनोर्वैशेषपुराभूपाजाताजातायुगाधिकाः ॥ २६ ॥ इदानीमयिजातेतुविपरीतंवभूवतत् ॥
 इतिसंभाषमाणंतंरामभद्रसमीक्ष्यतः ॥ २७ ॥ संस्तभ्याश्रूणिविपुलान्युवाचविकलस्वरः ॥ स्वामिन्विपादंमाकर्षीःकथंतवमतिहता ॥ २८ ॥ सीतामनिर्दितां
 कोनुत्यजतिश्रुत्वान्भवान् ॥ आकारयामिरजकंपरिपृच्छामितंप्रति ॥ २९ ॥ कथंत्वयानिर्दितासाजानकीयोपितांवरा ॥ तवदेशेबलात्काश्चिद्वाप्य
 तेनजनोल्पकः ॥ ३० ॥ तस्मात्तस्ययथास्वातिप्रतीतिःस्यात्तथाचर ॥ किमर्थेत्यज्यतेभीरुःपतिव्रतपरायणा ॥ ३१ ॥ मनसावचसानान्यंजानातिज

प० पु०
॥ ६५ ॥

नकात्मजा ॥ तस्मादेनां गृहाणत्वमेतां मात्यजानकीम् ॥ ३२ ॥ ममोपरिकृपाकृत्वा मदुक्तं श्रयाशुतत् ॥ एवं वदंतं प्रत्यूचैरामः शोकेन कर्षितः ॥ ३३ ॥
लक्ष्मणं धर्मवाक्येन बोधयंस्त्यजनोद्यमः ॥ ३४ ॥ ॥ राम उवाच ॥ ॥ कथं तु मां ब्रवीषि त्वं मात्यजैनामनिदिताम् ॥ लोकापवादात्त्यक्ष्ये हं जानन्नपि
विपापिनीम् ॥ ३५ ॥ स्वयं शः कारणेऽहं स्वदेहं त्यक्ष्याम्यशोभनम् ॥ त्वामपि भ्रातरं त्यक्ष्ये लोकवादाद्विगर्हितम् ॥ ३६ ॥ किमु तान्ये गृहाः पुत्रा मित्रा
णिव सुशोभनम् ॥ स्वयं शः कारणे सर्वं त्यजामि किमु मैथिलीम् ॥ ३७ ॥ न तथा मे प्रियो भ्राता न कलत्रं न बांधवाः ॥ यथा मे विमला कीर्तिर्वल्लभा लोकवि
श्रुता ॥ ३८ ॥ इदानीं रजकोनैर्वै प्रष्टव्यो भवति ध्रुवम् ॥ कालेन सर्वं भविता लोकचित्तस्य रंजनम् ॥ ३९ ॥ आमयो यद्ददामस्तु न चिकित्स्यो भवेत्क्षितौ ॥
सकालेन परीपाकाद्रेष जादेवनश्यति ॥ ४० ॥ तथा कालेन संभावितां प्रतमां विलेख्य ॥ त्यजैनां विपिने साध्वीमां वा खड्गेन घातय ॥ ४१ ॥ इत्युक्तं वाक्य
माकर्ण्य दुःखितो भूतं दामहान् ॥ चितयामास च स्वातिलक्ष्मणः शोककर्षितः ॥ ४२ ॥ पित्राज्ञां सो जामदग्न्यो मातरं चाप्यघातयत् ॥ गुरोराज्ञानैव लंघ्यायु
क्ताऽयुक्तापि सर्वथा ॥ ४३ ॥ तस्मादेनां त्यजाम्येव रामस्य प्रियकाम्यया ॥ इति संचित्य मनसि भ्रातरं प्रत्युवाच सः ॥ ४४ ॥ ॥ लक्ष्मण उवाच ॥ ॥
अकृत्यमपि कार्यैर्गुवाज्ञानैव लंघयेत् ॥ तस्मात्कुर्वे भवद्वाक्यं यत्त्वं वदसि सुव्रत ॥ ४५ ॥ इत्येवं भाषमाणं तं लक्ष्मणं प्रत्युवाच सः ॥ साधु साधु महाप्राज्ञ त्व
यामेतो पितं मनः ॥ ४६ ॥ अद्यैव रात्रौ जानक्या दोहदस्तापसीक्षणे ॥ तन्मिषेण रथे स्थाप्य मोचयेनामं हावने ॥ ४७ ॥ इत्थं भाषितमाकर्ण्य विशुष्य
द्वदनोभितः ॥ रुदन्वाष्प कलांशुं च भ्रगामस्त्वं निवेशनम् ॥ ४८ ॥ सुमंत्रं तु स माहूय वनंतं तथा ब्रवीत् ॥ रथं मे कुरु स ज्वं स दश्वरभूषितम् ॥ ४९ ॥
स तद्वाक्यं समाकर्ण्य रथमानीतवांस्तदा ॥ आनीतं तं रथं दृष्ट्वा लक्ष्मणः शोककर्षितः ॥ ५० ॥ परमं दुःखमापन्नः संरुह्य स्यंदनं वरम् ॥
निःश्वसन् आनको गेहं प्रतस्थे भ्रातृसेवकः ॥ ५१ ॥ गत्वा चांतःपुरे भ्रातारामस्य मिथिलात्मजाम् ॥ प्रत्यूचे निःश्वसन् वाक्यं दुःखपूरपरिभुतः ॥ ५२ ॥
मातर्जानकिरामेण प्रेषितो भवन्तव ॥ तापसीः प्रति याहि त्वं दोहदं प्राप्तिहेतवे ॥ ५३ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य लक्ष्मणस्य विदेहजा ॥ परमं हर्षं
मापन्ना लक्ष्मणं प्रत्यभाषत ॥ ५४ ॥ ॥ जानक्युवाच ॥ ॥ धन्याहं मैथिलीराज्ञी रामस्य चरणस्मरा ॥ यस्यादोहदं पूत्यै प्रेषयामास लक्ष्म
णम् ॥ ५५ ॥ अद्याहं तावन् चरीस्तापसीः पतिदेवताः ॥ नमस्कुर्याच्च वा सोभिः पूजयामिमनोहराः ॥ ५६ ॥ इत्युक्त्वा रम्यवस्त्राणि महार्हाभरणा
निच ॥ मणीन् विमलमुक्ताश्च कपूरादिमुगंधिमत् ॥ ५७ ॥ चंदनादिकवस्तूनि विचित्राणि सद्गन्धा ॥ जम्बाहरघुनाथस्य पत्नीस्त्वं प्रियकाम्यया ॥ ५८ ॥

१ संशुष्य-३० पा० । २ नाद्य-३० पा० । ३ विलय-३० पा० । ४ क्षणं तदा-३० पा० । ५ महामते-३० पा० । ६ मियकरी वय-३० पा० ।

पा० ख० पं०
अ० ५८

॥ ६५ ॥

सीतागृहीत्वासर्वाणिदासीनांकरयोर्मुहुः ॥ लक्ष्मणप्रतिगच्छन्तीदेहल्यांचास्वलत्तदा ॥ ५१ ॥ अविचार्यतदौत्सुक्याल्लक्ष्मणप्रियकारिणम् ॥ उवाचकुत्र
 सरयोयेनमांप्रापयिष्यसि ॥ ६० ॥ सनिःश्वसन्नर्थहैमंजानक्यासहनिर्विशत् ॥ सुमंत्रप्रत्युवाचासौचालयाश्वान्मनोजवान् ॥ ६१ ॥ समुयुक्तंरथंवाक्याल्ल
 क्ष्मणस्यतुचाह्वयत् ॥ अश्रुपूर्णमुखंपश्यल्लक्ष्मणंसमुहुर्मुहुः ॥ ६२ ॥ आहतास्तेनकश्यावाहास्तस्यापतन्पथि ॥ नचलंतियदावाहास्तदाल्लक्ष्मणमब्रवी
 त् ॥ ६३ ॥ ॥ सुमंत्रउवाच ॥ स्वामिश्रलंतिनोवाहायत्नेनपरिचालिताः ॥ किंकारोमिनजानेऽत्रकारणंवाहपातने ॥ ६४ ॥ एवंब्रुवंतंप्रत्युचेल्क्ष्मणो
 गद्गदस्वरः ॥ सारथिर्धैर्यमास्थायताडयैतान्कशादिभिः ॥ ६५ ॥ एतच्छ्रुत्वोदितंयंताकथंचित्समचालयत् ॥ तदास्फुरद्दक्षनेत्रंजानक्यादुःखशंसक
 म् ॥ ६६ ॥ तदैवहृदयेशोकःसमभूदुःखशंसकः ॥ तदैवपक्षिणःपुण्याःकुर्वन्तिपरिवर्तनम् ॥ ६७ ॥ एवंवीक्ष्यैववैदेहीप्रत्युवाचाथदेवरम् ॥ कथमेतापसी
 क्षायैयातुमिच्छारघूद्वह ॥ ६८ ॥ रामेभूयाद्विकल्याणंभरतेवातथानुजे ॥ तत्प्रजामुचसर्वत्रमाभवंतुविपर्ययाः ॥ ६९ ॥ एवंब्रुवंतांसंवीक्ष्यजानकींचस
 लक्ष्मणः ॥ नकिंचिदुक्तवान्रुद्धकंठोवाष्पप्रपूरितः ॥ ७० ॥ सागच्छंतीमृगान्वामंपरिवर्तनकारकान् ॥ अपश्यदुःखसंघातकारकान्समभाषत ॥ ७१ ॥
 अद्ययन्मेमृगवामंवर्तयंतितदिष्यते ॥ श्रीरामचरणौमुक्त्वागच्छंत्यायुक्तमेवतत् ॥ ७२ ॥ महिलानांपरोधर्मःस्वभर्तृचरणार्चनम् ॥ तन्मुक्त्वान्यत्रयांत्यामे
 यद्भवेद्युक्तमेवतत् ॥ ७३ ॥ एवंपथिविचारंतु कुर्वन्त्यापरमार्थतः ॥ जाह्नवीदृशेदेव्यामुनिवृंदैकसेविता ॥ ७४ ॥ यस्यांजलस्यकल्लोलादृश्यतेदुग्धसंनि
 भाः ॥ तरंगोदृश्यतेयत्रस्वर्गसोपानमूर्तिभृत् ॥ ७५ ॥ यस्यावारिकणस्पशोन्महापातकसंचयः ॥ पलायतेनकुत्रापिस्थानमीक्षन्समंततः ॥ ७६ ॥
 गंगांप्राप्याथसौमित्रिर्जानकींस्थंदनेस्थिताम् ॥ उवाचनिर्गलद्वाष्पणंहिसीतेरथाद्भुवि ॥ ७७ ॥ सीतातद्वाक्यमाकर्ण्यक्षणादवततारसा ॥ लक्ष्मणेनधृता
 बाहौस्वलंतीपथिकंटकैः ॥ ७८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेजानक्यांगंगादर्शनं नाम अष्टपंचाशत्तमोऽध्या
 यः ॥ ५८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ अथनावासमुत्तीर्थजाह्नवील्लक्ष्मणस्तदा ॥ जानकीं परतस्तीरेहस्तेधृत्वावनययौ ॥ १ ॥ साचलंतीपथितदाशुष्यद्
 दनलक्षिता ॥ कंटकक्षतसत्पादास्वलंतीचपदेपदे ॥ २ ॥ लक्ष्मणस्तांमहाघोरैविपिनेदुःखदायिनि ॥ प्रवेशयामासतदारार्पवाज्ञाविधायकः ॥ ३ ॥
 यत्रवृक्षामहाघोरावर्तुलाःखदिराघनाः ॥ श्लेष्मातकाश्चिचिणीकाःशुष्कादावेनवाह्निना ॥ ४ ॥ कोटरस्थामहासर्पाःफूत्कुर्वन्तिसुकोपिताः ॥ घूकाघूत्कुर्व
 तेयत्रलोकचित्तभयंकराः ॥ ५ ॥ व्याघ्राःसिंहाःमृगालाश्चद्वीपिनोतिभयंकराः ॥ दृश्यंतेयत्रसरलामनुष्यादाःसुकोपनाः ॥ ६ ॥ महिषाःसूकरादुष्टादंष्ट्राद्व

प० पु०

॥ ६६ ॥

यविलक्षिताः ॥ कुर्वतिप्राणिनांतापमानसस्यमदोदुराः ॥ ७ ॥ ईदृग्वनप्रपश्यतीभयेनोपगतज्वरा ॥ कंटकैर्दष्टचरणालक्ष्मणवाक्यमब्रवीत् ॥ ८ ॥
 ॥ जानक्युवाच ॥ ॥ वीरर्षिमुनिसंसेव्यानाश्रमात्रेन्नसौख्यदान् ॥ नाहंपश्यामिनोतेषांपत्नीश्चसुतपौधनाः ॥ ९ ॥ पश्यामिकेवलंघोरान्पक्षिणःशुष्क
 वृक्षकान् ॥ दावानलेनतत्सर्वदह्यमानमिदंवनम् ॥ १० ॥ त्वांचपश्यामिदुःखार्तमश्रुपूर्णकुलेक्षणम् ॥ शकुनेतरसाहस्रंभवेन्ममपदेपदे ॥ ११ ॥ तन्मेक
 थयवीराश्रयकथंमुक्तामहात्मना ॥ रामेणदुष्टहृदयाक्षिप्रंकथयमेहितत् ॥ १२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणःशोककंशितः ॥ संरुद्धवाष्पवदनोनकिंचि
 त्प्रोक्तवांस्तदा ॥ १३ ॥ तदेवविपिनंघोरंगच्छंतीलक्ष्मणान्विता ॥ पुनरप्याहतंवीरंदुःखार्तापश्यतीमुखम् ॥ १४ ॥ तदापिसनतांवक्तिमपिप्रेक्षुलोलु
 पः ॥ तदासात्यंतनिर्वधंचकारपरिपृच्छती ॥ १५ ॥ आग्रहेणयदापृष्टोलक्ष्मणःसीतयातदा ॥ रुद्धकंठोमुहुःशोचन्नवदत्त्यागसंभवम् ॥ १६ ॥ तद्वाक्यं
 पविनातुल्यनिशम्यमुनिसत्तम ॥ सुलताकृतमूलैववभूवाकल्पवर्जिता ॥ १७ ॥ तदैवपृथिवीतांनजग्राहतनयामिमाम् ॥ रामोविपापिनींसीतांनजह्यादितिशं
 किनी ॥ १८ ॥ पतितांतांतुवैदेहींदृष्ट्वासौमित्रिरुत्सुकः ॥ पल्लवाग्रयसमीरेणसंज्ञिततुचकारसः ॥ १९ ॥ संज्ञांप्राप्ताह्युवाचेदमाहास्यंकुरुदेवर ॥ कथंमांपापरहितां
 त्यजतेसरघूद्रहः ॥ २० ॥ एवंबहुविलप्याथलक्ष्मणंदुःखसंयुतम् ॥ संवीक्ष्यमूर्च्छिताभूमौपपातपरिदुःखिता ॥ २१ ॥ सुहृतेनापिसंज्ञांप्राप्यदुःखप
 रिपुता ॥ जगादरामचरणौस्मरंतीशोकविक्षता ॥ २२ ॥ रघुनाथोमहाबुद्धिस्त्यजतेर्मांकथंमहान् ॥ योमदथेपयोराशिंवद्वान्वा नैर्युतः ॥ २३ ॥ सकथंमां
 महावीरोनिष्पापारजकोक्तिः ॥ त्यजिष्यतिममैवात्रदैवंतुप्रतिकूलितम् ॥ २४ ॥ एवंवदन्तीपुनरपिमूर्च्छांप्राप्ताविदेहजा ॥ मूर्च्छितांतांसमीक्ष्याथरुरोद
 विकृतस्वरः ॥ २५ ॥ पुनःसंज्ञामवाप्येवंसौमित्रिनिजगादसा ॥ दुःखतुरंवीक्षमाणारुद्धकंठसुदुःखिता ॥ २६ ॥ सौमित्रेगच्छरामंत्वंधर्ममूर्तिंयशोनिधिम् ॥
 मद्राक्यमेवैतद्व्यासमक्षंतपसनिधेः ॥ २७ ॥ मांतत्याजभवान्यद्वेजानन्नपिपिपापिनीम् ॥ कुलस्यसदृशंकिंवाशास्त्रज्ञानस्यतत्फलम् ॥ २८ ॥ नित्यंत
 वपदेरक्तांतवदुच्छिष्टमुजंहिमाम् ॥ भवांस्तत्याजतत्सर्वममदैवंतुकारणम् ॥ २९ ॥ कल्याणंतवसर्वत्रभूयाद्रीवरोत्तम ॥ अहंतावद्वनेत्वांहिस्मरंतीप्राण
 धारिका ॥ ३० ॥ मनसाकर्माणवाचाभवानेवममोत्तमः ॥ अन्येतुच्छ्रुताःसर्वेभनसारधुवंशज ॥ ३१ ॥ भवेभवेभवानेवपतिर्भूयान्महीश्वर ॥ त्वत्पद
 स्मरणानेकहतपापासतीश्वरी ॥ ३२ ॥ श्वश्रूजनं ब्रह्मसर्वमत्संदेशंरघूत्तम ॥ त्यक्तावनेमहाघोरिरामेणनिरघासती ॥ ३३ ॥ स्मरामिचरणौयुष्मद्वनेमृगग
 णेयुते ॥ अंतर्वन्तीवनेत्यक्तारामेणसुमहात्मना ॥ ३४ ॥ सौमित्रेशृणुमद्राक्यंभद्रंभूयाद्रघूत्तमे ॥ इदानींसंत्यजेप्राणांजामवीर्यसुरक्षती ॥ ३५ ॥ त्वंराम
 वचनंतथ्ययत्करोपिशुभंतव ॥ परतंत्रेणतत्कार्यरामपादांजसेविना ॥ ३६ ॥ गच्छत्वंरामसविधेशिवाःपंथानपवते ॥ ममोपरिकृपाकार्योस्मर्तव्याहंक

पा०खं०पं०

अ० ५९

॥ ६६ ॥

दाकदा ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वा मूर्च्छिताभूमौ पपात पुरतस्तदा ॥ लक्ष्मणो दुःखमापेदे वीक्ष्य मूर्च्छितजानकीम् ॥ ३८ ॥ वीजयामास वासोत्रैः संज्ञां प्राप्तां प्रकृत्य
 च ॥ सोमित्रिः सांत्वयामास वचनैर्मधुरैर्मुहुः ॥ ३९ ॥ ॥ लक्ष्मण उवाच ॥ ॥ एष गच्छामिरामं वै गत्वा शंसामि सर्वशः ॥ समीपे ते मुनेरस्ति वाल्मीकिरा
 श्रमो महान् ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वा तां परिक्रम्य दुःखितो वाष्पपूरितः ॥ मुंचन्नश्रुकलांदुःखाद्ययोरामं महीपतिम् ॥ ४१ ॥ जानकीदेवरयां तं वीक्ष्य विस्मितलो
 चना ॥ हस्तयं महाभागो लक्ष्मणो देवरोमम् ॥ ४२ ॥ कथं मां प्राणतः प्रेषां विपापां राघवो त्यजत् ॥ इति संचितयंती सा तमैक्ष दानि मे पणा ॥ ४३ ॥ जाह्नवीं
 सर्वथोत्तीर्णा ज्ञात्वा सत्यं स्वहापनम् ॥ पतिता प्राणसंदेहं प्राप्ता मूर्च्छा गता तदा ॥ ४४ ॥ तदा हंसाः स्वपक्षाभ्यां जलमानीय सर्वतः ॥ सिपिचुर्मधुरो वायुर्ववो
 पुष्पसुगंधिमान् ॥ ४५ ॥ करिणः पुष्करैः रूपायैर्जलपूर्णैः समंततः ॥ व्याप्तं शरीरं रजसाक्षालयं तद्वगागताः ॥ ४६ ॥ मृगास्तदंतिकं प्राप्य संतस्थुर्विस्मितेक्ष
 णाः ॥ नगाः पुष्पयुता आसंस्तत्कालं मधुनाविना ॥ ४७ ॥ एतस्मिन् समये वृत्ते संज्ञां प्राप्य तदा सती ॥ विललाप सुदुःखार्तारामरामेति जलपती ॥ ४८ ॥ हानाथदी
 नबंधो हे कैरुणामय संनिधे ॥ अपराधादृते मां त्वं कथं त्यजसि वैवने ॥ ४९ ॥ इत्येवमादिभाषंती विलपंती मुहुर्मुहुः ॥ इतस्ततः प्रपश्यंती संमूर्च्छंती पुनः पुनः ॥ ५० ॥
 तदा स्वशिष्यैर्भगवान् वाल्मीकिः संगतो वनम् ॥ शुश्रावरुदितं तत्र करुणास्वरभाषितम् ॥ ५१ ॥ शिष्यान् प्रतिजगादाथ पश्यंतु वनमध्यतः ॥ कोरोदिति म
 हाधोरे विपिने दुःखितस्वरः ॥ ५२ ॥ ते प्रयुक्ताश्च मुनिना संजगमु र्यत्र जानकी ॥ रामरामेति भाषंती वाष्पपूरपरिप्लुता ॥ ५३ ॥ तां दृष्ट्वा स्त्रियमौत्सुक्याद्वा
 ल्मीकिं प्रत्यशुभुनिम् ॥ श्रुत्वा तदीरितं वाक्यं जगामासौ ततो मुनिः ॥ ५४ ॥ दृष्ट्वा तं तपसारांशं जानकीपतिदेवता ॥ नमोस्तु मुनये देवमूर्तये
 व्रतवाधये ॥ ५५ ॥ इत्युक्तं वंती तां सीतामाशीर्भिरभ्यनंदयत् ॥ भर्त्रा सह चिरं जीवतु प्रौढा मुहिशो भनौ ॥ ५६ ॥ कासि त्वं किं वनेधोरे संगतासि किमिदं शी ॥
 सर्वमेशं सजानीयां तव दुःखस्य कारणम् ॥ ५७ ॥ सा तदा प्रत्युवाचे मरौमस्य महि लामुनिम् ॥ निःश्वसंती करुणया गिरा संजातवेषधुः ॥ ५८ ॥ शृणु मे वा
 क्यमर्थोक्तं सर्वदुःखस्य कारणम् ॥ जानीहि मां भूमिपते रघुनाथस्य सेवकीम् ॥ ५९ ॥ अपराधं विनात्यक्तानजने तत्र कारणम् ॥ लक्ष्मणो मां विमु
 च्यान्नगतवात्राघवाज्ञया ॥ ६० ॥ इत्युक्त्वा श्रुकलापूर्णविभ्रतीं मुखपंकजम् ॥ वाल्मीकिः सांत्वयन् प्राह जानकीं कमलेक्षणाम् ॥ ६१ ॥ वाल्मीकिं मां विजानीहि
 पितुस्तव गुरुमुनिम् ॥ दुःखं मां कुरुवैदहि ह्यागच्छ मम चाश्रमम् ॥ ६२ ॥ भिन्नस्थाने पितुर्गेहं जानीहि पतिदेवते ॥ ईदृशे कर्मणि मम रोपोस्त्वेवमहीप
 तेः ॥ ६३ ॥ एवं वचः समाकर्ण्य जानकीपतिदेवता ॥ दुःखपूर्णां श्रुवदना किंचित्सुखमवापसा ॥ ६४ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ वाल्मीकिः सांत्वयित्वैनां दुः

प० पु०
॥ ६७ ॥

खपूराकुलेक्षणाम् ॥ निनायस्वाश्रमपुण्यतापसीवृन्दपूरितम् ॥ ६५ ॥ सागच्छतीपृष्ठतोस्यवाल्मीकेस्तपसनिधेः ॥ रराजेंदोःपृष्ठतोवैतारकेवमनोह
रा ॥ ६६ ॥ वाल्मीकिःप्राप्यचस्वीयमाश्रममुनिपूरितम् ॥ तापसीःप्रतिसंचरुयोजानकींस्वाश्रमंगताम् ॥ ६७ ॥ वैदेहीतापसीःसर्वानमःश्रेयमहाम
नाः ॥ परस्परप्रहृषिताःपरिरंभसमाचरन् ॥ ६८ ॥ वाल्मीकिर्निजशिष्यान्सप्रत्युवाचतपोनिधिः ॥ रच्यतांवतजानक्याःपर्णशालामनोरमा ॥ ६९ ॥
इत्युक्तंवाक्यमाकर्ण्यवाल्मीकिःसुमनोरमम् ॥ व्यरचन्पत्रकैःशालांदारुभिःसुमनोहरम् ॥ ७० ॥ तत्रावसद्विवैदेहीपतिव्रतपरायणा ॥ वाल्मीकिःपरिचर्याचकुर्व
तीफलभक्षिका ॥ ७१ ॥ जपंतीरामरामेतिमनसावचसास्वयम् ॥ निनायदिवसांस्तत्रजानकीपतिदेवता ॥ ७२ ॥ कालेसासूतपुत्रौद्रौमनोहरवपुर्धरौ ॥
रामचंद्रप्रतिनिधीह्यश्विनाविवजानकी ॥ ७३ ॥ तच्छ्रुत्वातुमुनिहंष्टोजानक्याःपुत्रसंभवम् ॥ चकारजातकर्मादिसंस्कारान्मंत्रवित्तमः ॥ ७४ ॥ कुशैर्ल
वैश्ववाल्मीकिमुनिःकर्माणिचाचरत् ॥ तत्राम्नापुत्रयोरारुयाकुशोलवइतिस्फुटा ॥ ७५ ॥ वाल्मीकिर्यत्रविरजामंगलंतद्यथाचरत् ॥ अत्यंतंहृष्टचित्ता
सावभूवर्कमलेक्षणा ॥ ७६ ॥ तद्दिनेलवणंहत्वाशत्रुघ्नःस्वल्पसैनिकः ॥ आगमच्चाश्रमेचास्यवाल्मीकेर्निशिशोभने ॥ ७७ ॥ तदावाल्मीकिनाशिष्टःशत्रुघ्नो
रघुनायकम् ॥ मांशंजानकीपुत्रौकथयिष्याम्यहंपुरः ॥ ७८ ॥ जानकीपुत्रकौतत्रववृधातिमनोरमौ ॥ कंदमूलफलैःपुष्टौव्यदधादुन्मदौवरौ ॥ ७९ ॥ शुक्रप्रति
पदायाश्चशशीवसुमनोहरौ ॥ कालेनसंस्कृतौजातावुपनीतौमनोहरौ ॥ ८० ॥ उपनीयमुनिर्वेदसांगमध्यापयत्सुतौ ॥ सरहस्यंधनुर्वेदरामायणमपाठयत्
॥ ८१ ॥ वाल्मीकिनाचधनुषीदत्तेस्वर्णसुभूषिते ॥ अभेद्येसगुणेऽश्रेष्ठैर्वैरिवृंदविदारणे ॥ ८२ ॥ इषुधीवाणसंपूर्णौअक्षयेकरवालके ॥ चैर्माण्यभेद्यानिददौजान
क्यात्मजयोस्तदा ॥ ८३ ॥ धनुर्धरौधनुर्वेदपारगावाश्रमेमुदा ॥ चरंतौतत्ररेजतेअश्विनाविवशोभनौ ॥ ८४ ॥ जानकीवीक्ष्यपुत्रौद्रौखद्गर्भधरौवरौ ॥ परमं
हर्षमापन्नाविरहोद्भवमत्यजत् ॥ ८५ ॥ एतदेकथितोविप्रजानक्याःपुत्रसंभवः ॥ अतःशृणुष्वयद्वृत्तंवीरबाहुविकृतनम् ॥ ८६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
पातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्रमेधेकुशलवोत्पत्तिकथानकनामैकोनपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ शेषोवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नोनिजवीराणांछि
न्नात्माहृन्निरीक्षयन् ॥ उवाचतान्सुकुपितोरोषसंदंशिताधरः ॥ १ ॥ केनवीरेणवोबाहुकुंतनसमकारिभोः ॥ तस्याहंबाहुकुंतामिदेवगुप्तस्यवैभटाः ॥ २ ॥
नजानातिमहामूढोरामचंद्रवलमहत ॥ इदानींदर्शयिष्यामिपराक्रान्त्यावलंस्वकम् ॥ ३ ॥ सकुव्रततेवीरोदयःकुव्रमनोरमः ॥ कोवाऽष्टह्लात्सुतसर्पान्मूढो
क्षात्वापराक्रमम् ॥ ४ ॥ इतितेकथितावीराविस्मितादुःखिताभृशम् ॥ रामचंद्रप्रतिनिधिंवालकंसमंशंसत ॥ ५ ॥ सश्रुत्वारोपताम्राक्षोवालकेनहयग्रहम् ॥ सेना

१ छत्रलेखना-४० पा० । २ खपूरादिना धुने-४० पा० । ३ वर्माणे-४० पा० । ४ हयं इतम्-४० पा० ।

पा० सं० ६०
अ० ६०

॥ ६७ ॥

न्यवेकालजितमाज्ञापयद्युत्सुकः॥६॥ सेनानीःसकलसेनाव्यूहयस्वममाज्ञया ॥ रिपुःसंप्रतिगंतव्योमहाबलपराक्रमः॥७॥ नायंबालोहरिर्नूनंभविष्यतिह
 यंधरः ॥ अथवात्रिपुरारिःस्यान्नान्यथामद्वयापहत् ॥ ८ ॥ अवश्यंकदनंभाविसेन्यस्यबालिनोमहत् ॥ स्वच्छंदचरितैःखेलन्नास्तेनिर्भयधीःशिशुः ॥ ९ ॥
 तत्रगंतव्यमस्माभिःसन्नद्धैरिपुदुर्जयैः ॥ एतन्निशम्यवचनंशत्रुघ्नस्यससैन्यपः ॥ १० ॥ सजीचकारसेनांतांदुर्व्यूढांचतुरंगिणीम् ॥ सजांतांशत्रुजिह्वा
 चतुरंगयुतांवराम् ॥ ११ ॥ आज्ञापयत्ततोर्गतुंयत्रबालोहयंधरः ॥ साचचालतदासेनाचतुरंगसमन्विता ॥ १२ ॥ कंपयंतीमहोभागंत्रासयंतीरिपुन्बला
 त् ॥ सेनानीस्तंददशाथवालकंरामरूपिणम् ॥ १३ ॥ विचार्यरामप्रतिममब्रवीद्वचनंहितम् ॥ बालमुंचहयश्रेष्ठंरामस्यवलशालिनः ॥ १४ ॥ सेना
 नीःकालजिन्नामतस्यभूपस्यदुर्मदः ॥ त्वारामप्रतिमंदृष्ट्वाकृपामेहदिजायते ॥ १५ ॥ अन्यथातवमेदौस्थ्याजीवितंनभविष्यति ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्य
 शत्रुघ्नस्यभटस्यहि ॥ १६ ॥ जहासकिंचिदाकोपादुवाचचवचोद्भुतश्च ॥ गच्छमुक्तोसितंरामंकथयस्वहयग्रहम् ॥ १७ ॥ त्वत्तोविभेमिनोशूरवाक्येननय
 शालिना ॥ ममात्रगणनानास्तेत्वाहशाःकोटयोयदि ॥ १८ ॥ मातृपादप्रसादेनतूलीभूतानसंशयः ॥ कालजित्तवयन्नाममात्राकारिप्रनोज्ञया ॥ १९ ॥
 पक्विविफलस्येववर्णतो नचवीर्यतः ॥ दशीयस्वाधुनावीर्यस्वनामवलचिह्नितः ॥ २० ॥ मांकालंतवसंजित्यसत्यनामाभविष्यसि ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥
 सवाक्यैःपविनातुल्यैर्भिन्नःसुभटशेखरः ॥ २१ ॥ चुकोपहृदयेत्यंतंजगादवचनंपुनः ॥ कस्मिन्कुलेसमुत्पत्तिःकिंनामासिचवालक ॥ त्वन्नामनाभिजानामि
 कुलंशीलंयस्तथा ॥ २२ ॥ पादचारंरथस्थोहमधर्मेणकथंजये ॥ तदात्यंतंप्रकुपितोजगादवचनंपुनः ॥ २३ ॥ कुलेनकिंचशीलेननाम्नावासुमनोहदा ॥
 लवोहंलवतःसर्वाज्येयामिरिपुसैनिकान् ॥ २४ ॥ इदानींत्वामपिभटंकरिष्येपादचारिणम् ॥ इत्थमुक्त्वाधनुःसर्ज्यचकारसलवोवली ॥ २५ ॥
 टंकारयामासतदावीरानाकंपयन्हृदि ॥ वाल्मीकिंप्रथमंस्मृत्वाजानकीमातरंलवः ॥ २६ ॥ मुमोचबाणान्निशितान्सद्यःप्राणापहारिणः ॥ कालजित्स्वधनुः
 कृत्वासर्ज्यकोपसमन्वितः ॥ २७ ॥ ताडयामासजवनोलवरंणविशारदः ॥ तद्बाणाच्छतधाछित्त्वाक्षणाद्वेगात्कुशानुजः ॥ २८ ॥ सेनान्यविरथंचकेवसुभिः
 स्वशरोत्तमैः ॥ विरथोगजमानीतमारुरोहभटैर्निजैः ॥ २९ ॥ मदोन्मत्तंमहावेगंसंस्थाप्रस्रवान्वितम् ॥ गजारूढंतुतंहृद्वादशभिर्धनुषोगतैः ॥ ३० ॥ बाणै
 विव्याधविहसन्सर्वात्रिपुगणाञ्जयी ॥ कालजित्तस्यवीर्यंतुहृद्वाविस्मितमानसः ॥ ३१ ॥ गदामुमोचमहतीमहायसविनिर्मिताम् ॥ आपतंतीगदविगाद्भारायुत
 विनिर्मिताम् ॥ ३२ ॥ त्रिधाचिच्छेदतरसाधुरप्रैःसकुशानुजः ॥ परिचनिशितंघोरंरैरप्राणहरोदितम् ॥ ३३ ॥ मुक्तेपुनस्तेनलवश्चिच्छेदतरसान्वितः ॥

प० पु०

॥ ६८ ॥

छित्वातत्परिधंघोरंकोपादारक्तलोचनः ॥ ३४ ॥ गजोपस्थेसमारूढमन्यमानश्रुकोपह ॥ तत्क्षणादच्छिनत्तस्यशुंडांखड्गेनदंतिनः ॥ ३५ ॥ दंतयोश्च
 णौधृत्वारुरोहगजमस्तके ॥ सुकुटंशतधाकृत्वाकवचंतुसहस्रधा ॥ ३६ ॥ केशेष्वकृष्यसेनान्यंपातयामासभूतले ॥ पातितःसगजो
 पस्थात्सेनानीःकुपितःपुनः ॥ ३७ ॥ हृदयेताडयामासमुष्टिनावब्रमुष्टिना ॥ सआहतोमुष्टिभिस्तुक्षुरप्राग्निशिताच्छ्रान् ॥ ३८ ॥ मुमोचहृदयेक्षिप्रकुंड
 लीकृतधन्ववान् ॥ सरराजरणोपातिकुंडलीकृतचापवान् ॥ ३९ ॥ शिरस्त्रंकवचंविभ्रदभेद्यंशरकोटिभिः ॥ सविद्धःसायकैस्तीक्ष्णैस्तंहंतुंखड्गमाददे ॥
 ॥ ४० ॥ दशनोपात्स्वदशनान्निःश्वसन्नुच्छ्वसन्मुहुः ॥ खड्गहस्तंसमायातंशूरसेनापतिलवः ॥ ४१ ॥ चिच्छेदभुजमध्यंतुसखड्गःपाणिरापतत् ॥ छिन्नं
 खड्गधरंहस्तंवीक्ष्यकोपाच्चमूपतिः ॥ ४२ ॥ वामेनगदयाहंतुंप्रचक्रामभुजेनतम् ॥ सोपिच्छिन्नोभुजस्तस्यसांगदस्तीक्ष्णसायकैः ॥ ४३ ॥ तदाप्रकु
 पितोवीरःपादाभ्यामहनलवम् ॥ लवःपादाहतस्तस्यनचचालरणांगणे ॥ ४४ ॥ स्रजाहतोद्विपडवचरणच्छेदनव्यधात् ॥ तदापितंमौलिनासौप्रहर्तुमुप
 चक्रमे ॥ ४५ ॥ तदालवश्चमूनार्थमन्यमानोधिपौरुषम् ॥ करवालंसमादायकरेकालानलोपमम् ॥ ४६ ॥ अच्छिनच्छिरएतस्यमहामुकुटशोभितम् ॥
 हाहाकारोमहानासीच्चमूनार्थेनिपातिते ॥ ४७ ॥ सैनिकाःपरिसंकुद्रालवंहंतुंसमागताः ॥ लवस्तान्स्वशराघातैःपलायनपरान्व्यधात् ॥ ४८ ॥ छिन्नाभि
 त्रांगकाःकेचिद्गताःकेचिद्रणांगणात् ॥ सनिवार्याखिलान्योधान्विजगाहचमूंमुदा ॥ ४९ ॥ वाराहइवनिःश्वस्यप्रलयेसुमहार्णवम् ॥ गजाभिन्नाद्रिधाजा
 तामौक्तिकैःपूरितामही ॥ ५० ॥ दुर्गेमाभूद्राट्याणांपर्वतैर्व्यापृतायथा ॥ अश्वाःकनकपल्याणारुचिरारत्नराजिताः ॥ ५१ ॥ अपतन्रुधिराप्पुष्टेहृदेवल
 सुशोभिताः ॥ रथिनःकरमध्यस्थधनुर्दंडसुशोभिनः ॥ ५२ ॥ रथोपस्थेनिपतिताःस्वर्गगाइववैसुराः ॥ संदष्टोष्टपुटावक्रभ्रमलक्ष्मीविलक्षिताः ॥ ५३ ॥
 पतितास्तत्रहृदयंतेवीरारणविशारदाः ॥ सुस्त्रावशोणितसरिद्धयमस्तककच्छपा ॥ ५४ ॥ महाप्रवाहललितावैरिणांभयकारिका ॥ केपांचिद्वाहवडिछ
 त्राःकेपांपादाविकर्तिताः ॥ ५५ ॥ केपांकर्णाश्वनासाश्वकेपांकवचकुंडले ॥ एवंतुकदंजातंसेनान्यांपतितेरणे ॥ ५६ ॥ सर्वेनिपतितावीरानंकेचिन्नी
 वितस्ततः ॥ लवोजयरणेप्राप्यवैरिबुंदंविजित्यच ॥ ५७ ॥ अन्यागमनशंकायांमनःकुर्वन्नवैक्षत ॥ केचिदुर्वरितायुद्धाद्राग्येननरणेमृताः ॥ ५८ ॥ शत्रु
 प्रंसविधेजगुःशंसितुंवृत्तमद्भुतम् ॥ गत्वातेकथयामासुर्यथावृत्तरणांगणे ॥ ५९ ॥ कालजिनिधनंवालाच्चित्रकारिरणोद्यमम् ॥ तच्छ्रुत्वाविस्मयप्राप्तः
 शत्रुप्रस्तातुवाचह ॥ ६० ॥ हसन्नोपादशन्दंतान्वालाहृदयस्मरन् ॥ रेवीराःकिमदोन्मत्तायुयकिंवाछलप्रहाः ॥ ६१ ॥ किवावैकल्यमायातंकालजि

पा० खं० प०

अ० ६०

॥ ६८ ॥

न्मरणकथम् ॥ यः संख्येवैरिवुंदानां दारुणः समितिजयः ॥ ६२ ॥ तंकथं बालको जीयाद्यमस्यापि दुरासदम् ॥ शत्रुप्रवाक्यं संश्रुत्य वीराः प्रोचुरसृक्प्लुताः ॥
 ॥ ६३ ॥ नास्माकं मदमत्तादिनच्छलोनचदेवनम् ॥ कालजिन्मरणं सत्यं लवाजानीहि भूपते ॥ ६४ ॥ बलं चक्रुस्संमथितं बालेनातुलशौडिना ॥ अतः प
 रंतु यत्कार्ये प्रेष्यान्वरोत्तमाः ॥ ६५ ॥ बालं ज्ञात्वा भवान्नात्र करोतु बलसाहसम् ॥ इति श्रुत्वा वचस्तेषां वीराणां शत्रुहातदा ॥ ६६ ॥ सुमतिं च मतिश्रेष्ठमुवा
 चरणकारणे ॥ ६७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे कुशलवयुद्वेसैन्यपराजयकालजित्सेनानीमरणं नाम पाटितमोऽध्या
 यः ॥ ६० ॥ ॥ शत्रुप्रउवाच ॥ ॥ जानासि किं महामंत्रिन्को बालो हयमाहरत् ॥ येन मे क्षपितं सर्वं बलं वारिधिसन्निभम् ॥ १ ॥ सुमतिरुवाच ॥ स्वामिन्प्रयं मुनि
 श्रेष्ठु बाल्मीकेराश्रमो महात्मा ॥ क्षत्रियाणामत्र वासो नास्त्येव परतापन ॥ २ ॥ इन्द्रो भविष्यति परममर्षी हयमाहरत् ॥ पुरारिर्वान्यथावाहंतवकः समुपाहरेत् ॥ ३ ॥
 कालजिद्येन नाशं वै प्रातः परमदारुणः ॥ तं प्रति श्रीमहाराजगताकः पुष्कलान्यतः ॥ ४ ॥ त्वंच वीरैर्भटैः सर्वैराजभिः परिवारितः ॥ तत्र गच्छ स्वसैन्येन महता
 शत्रुकुंतन ॥ ५ ॥ गत्वा सजीवितं वीरं वद्धा तु कुतुकार्थिने ॥ दर्शयिष्यामिरामायमतं मे त्विदमाहृतम् ॥ ६ ॥ इति वाक्यं समाकर्ण्य वीरान्सर्वान्समादिशत् ॥
 सैन्येन महतायातयूयमायामिपृष्ठतः ॥ ७ ॥ निर्दिष्टास्ते क्षणाद्वीराजमुर्ग्यत्र लवो वली ॥ धनुर्विस्फारयंस्तत्र सुदृढं गुणपूरितम् ॥ ८ ॥ आयातं तन्महद्वद्वा
 बलं वीरप्रपूरितम् ॥ न किंचिन्मनसा विभ्ये लवेन बलशालिना ॥ ९ ॥ लवः सिंह इवोत्तस्थौ मृगान्मत्वाऽखिलान्भटान् ॥ धनुर्विस्फारयन्तोपाच्छरान्मुचन्सह
 स्रशः ॥ १० ॥ तैश्चैः पीड्यमानास्तु महारोपेण पूरिताः ॥ वीरं बालं मन्यमानाः संमुखं प्राद्वंस्तदा ॥ ११ ॥ वीरान्सहस्रशो दृष्ट्वा भ्रमिभिः पर्यवस्थितात् ॥
 लवो जवेन संधाय शरान्त्रोपप्रपूरितः ॥ १२ ॥ भ्रमिराद्या सहस्रेण द्वितीयायुतं संख्यया ॥ तृतीयायुतं युग्मेन तुरीयायुतं पंचभिः ॥ १३ ॥ पंचमौलक्षयोधानां
 पृष्ठीयायुताधिकैः ॥ सप्तमौलक्षयुग्मेन सप्तभिर्भ्रमिभिर्वृतः ॥ १४ ॥ मध्ये लवो भ्रमिव्याप्तः संचरन्वद्विवत्तदा ॥ दाहयामास सर्वान्वैसैनिकान्भ्रमिकार
 कान् ॥ १५ ॥ काचित्खड्गैः शरैः काचित्काचित्प्रासैश्च कुतलैः ॥ पट्टिशैः परिधैः सर्वाभ्रमिर्भ्रमामहात्मना ॥ १६ ॥ सप्तभिर्भ्रमिभिर्मुक्तोर राजसकुशानुजः ॥
 मेघवृंदविनिर्मुक्तः शशीवशरदागमे ॥ १७ ॥ प्राहरत्सर्वथा योधानि भदगजकरान्वहन् ॥ छिदच्छिरांसि वीराणां चक्रैर्भूणिमहांति च ॥ १८ ॥ अनेके पतितानि
 रालववाणप्रपीडिताः ॥ मुमुहुः समरेऽथान्येनष्टान्ये सुकातराः ॥ १९ ॥ पलायनं परं सैन्यं लववाणप्रपीडितम् ॥ वीक्ष्य वीरारणे योद्धुं प्रायात्पुष्कलसंज्ञ
 कः ॥ २० ॥ तिष्ठतिष्ठेति च वदन्तोपपूरितलोचनः ॥ रथे सुहृदशोभादचेतिष्ठन्प्रायाल्लवं वली ॥ २१ ॥ सलवं प्रत्युवाचाथ पुष्कलः परमास्त्रवित् ॥ तिष्ठदत्तैम

प० पु०
॥ ६९ ॥

यासंख्येयमुहयशोभिते ॥ २२ ॥ पदातिनात्वयायुद्धं करोमि कथमाहवे ॥ तस्मात्तिष्ठरथेषश्चायुद्धं चेहं भवता सह ॥ एतद्वाक्यं निशम्या सौलवः पुष्कलम
ब्रवीत् ॥ २३ ॥ त्वया दत्ते रथे स्थित्वा युद्धं कुर्यामहं रणे ॥ तदोमपापमेवस्याजयः संदिग्ध एवाहि ॥ २४ ॥ नवयं ब्राह्मणवीरप्रतिग्रहपरायणाः ॥ वयंतुक्ष
त्रियानित्यं दानकर्मक्रियारताः ॥ २५ ॥ इदानीं त्वद्रथं कोपाद्ग्नान्जिमप्रत्यहं भवान् ॥ पादचारी भवत्येव पश्चाद्युद्धं करिष्यति ॥ २६ ॥ पुष्कलो वाक्यमाक
र्ण्य धर्मधैर्यसमन्वितम् ॥ विसिस्माय चिरं चित्ते धनुःसज्यमथाकरोत् ॥ २७ ॥ तमात्तधनुषं दृष्ट्वा लवः कोपसमन्वितः ॥ चापं चिच्छेद पाणिस्थं शरसंधानमा
चरन् ॥ २८ ॥ सयावत्सगुणं चापं कुरुते तावदुद्धतः ॥ रथभगंचकारास्य समरे प्रहसन्वली ॥ २९ ॥ भग्नरथं स्वकं वीक्ष्य धनुश्छिन्नं महात्मना ॥ महावीरं
मन्यमानः पदातिः प्राद्वद्रे ॥ ३० ॥ उभौ धनुर्धरौ वीरावुभावपिशरोद्धतौ ॥ उभौ क्षतजविषुष्टौ छिन्नसन्नाहितावुभौ ॥ ३१ ॥ परस्परं बाणघातविशीर्ण
वपुलक्षितौ ॥ जयाकांक्षां प्रकुर्वतौ परस्परवधैषिणौ ॥ ३२ ॥ जयंतं कार्तिकेयौ वापुरारिः पुरभिद्यथा ॥ एवं परस्परं युद्धं प्रकुर्वौ रणांगणे ॥ ३३ ॥ पुष्क
लः प्रत्युवाचाथ वालंशूरशिरोमणे ॥ त्वाद्दशोनमया दृष्टः कश्चिद्द्वारशिरोमणिः ॥ ३४ ॥ शिरस्ते पातयाम्यद्य बाणैः शितसुपर्वभिः ॥ मापलायस्व समरे प्राणा
नरक्षस्व संयतः ॥ ३५ ॥ एवमुक्त्वा लवं वीरंचकार शरपंजरे ॥ पुष्कलस्य शराभूमौ न भसिष्याप्यसंस्थिताः ॥ ३६ ॥ शरपंजरमध्यस्थो लवः पुष्कलमब्रवीत् ॥
महत्कर्मकृतं वीरयन्मां बाणैरपीडयत् ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वा बाणसंधातं प्रच्छिद्य वचनं पुनः ॥ जगाद पुष्कलं वीरः शरसंधानकोविदः ॥ ३८ ॥ पालयात्मानमा
जिस्थं मच्छराघातपीडितः ॥ पतिष्यासि महीपृष्ठे रुधिरं परिप्लुतः ॥ ३९ ॥ एवमुक्तं समाकर्ण्य पुष्कलः कोपसंयुतः ॥ रणे संयोधयामास लवं वीरं महाबलम् ॥ ४० ॥
लवः प्रकुपितो बाणं तीक्ष्णैरिविदारणम् ॥ जग्राह लवतः कोशादाशीविषमिव कुधा ॥ ४१ ॥ जाज्वल्यमानः स शरश्चापमुक्तो लवस्य च ॥ हृदयं भेत्तुमुद्युक्त
श्छिन्नो भारतिना श्रुतः ॥ ४२ ॥ छिन्ने भारतिना संख्येयशरेण प्राणहारिणा ॥ अत्यंतं कुपितो घोरं शरमन्यं समाददे ॥ ४३ ॥ आकर्णा कृत्वा पेनसमुत्तौ नि
शितः शरः ॥ विभेदहृदयंतस्य पुष्कलस्य महारणे ॥ ४४ ॥ भिन्नो वक्षसि वीरेण सायकेनाशुगामिना ॥ पपात धरणी पृष्ठे महाशूरशिरोमणिः ॥ ४५ ॥ पति
तंतं समालोक्य पुष्कलं पवनात्मजः ॥ गृहीत्वा राघवभ्रात्रे ददौ मूर्च्छां समन्वितम् ॥ ४६ ॥ मूर्च्छितं तंतं समालोक्य शोकविह्वलमानसः ॥ हनूमंतं लवं हंतुं नि
दिदेश कुपान्वितः ॥ ४७ ॥ हनूमान्कोपसंभ्रुष्टो लवं संख्येयमहाबलम् ॥ विजेतुं तरसा प्रागाहूक्षमुद्यम्य शालमालिम् ॥ ४८ ॥ वृक्षेण हतवान्मृधिलवस्य हनु
मान्वली ॥ तमापतंतं तरसा चिच्छेद शतधालवः ॥ ४९ ॥ छिन्नेन गेपुनः कोपाद्ब्रह्मानुत्पाटय मूलतः ॥ ताडयामास हृदये मस्तके च महाबलः ॥ ५० ॥

१ लवः शरशिरोमणे-३० पा० । २ महावैतिसेषः । ३ लवतः क्षणमात्रादित्यर्थः । ४ आकर्णा कृतवापेन-३० पा० ।

पा० ख० पं०
अ० ६९

॥ ६९ ॥

योन्यान्वृक्षान्समाहृत्याताडयत्पवनात्मजः ॥ तांस्तांश्चिच्छेदतरसावलवाव्रतपर्वभिः ॥ ५१ ॥ तदाशिलाःसमुत्पाट्यगंडशैलोपमाःकपिः ॥ पातया
 मासशिरसिक्षिप्रवेगेनमारुतिः ॥ ५२ ॥ सआहतःशिलासंघैःसंख्येकोदंडमुन्नयन् ॥ बाणैस्ताश्रूण्यामासयंत्रिकाभिर्यथाकणाः ॥ ५३ ॥ तदात्यंतंप्रकुपि
 तोमारुतिःपुच्छवेष्टनम् ॥ चकारसमरोपांतिलवस्यबलिनःकृती ॥ ५४ ॥ स्वंपुच्छेनसमाविद्धंवीक्ष्यस्वावांहदिस्मरन् ॥ मुष्टिनाताडयामासलंगूलमारु
 तेर्वली ॥ ५५ ॥ तन्मुष्टिघातव्यथितोमारुतिस्तममूमुचत् ॥ समुक्तःपुच्छतोयुद्धेशरान्मुंचन्नभूद्वली ॥ ५६ ॥ दुर्वारशरघातेनसंपीडिततनुःकपिः ॥
 वाणवर्षमन्यमानोदुःसहंसमरेबहु ॥ ५७ ॥ किंकर्तव्यमितोस्माभिःपलाययदिगम्यते ॥ तदामिस्वामिनोलजाताडयद्वालकोत्रमाम् ॥ ५८ ॥ ब्रह्मदत्त
 वरत्वात्तुमूच्छानमरणंनहि ॥ दुःसहाबाणपीडात्रकिंकर्तव्यमयाधुना ॥ ५९ ॥ शत्रुघ्नःसमरेगत्वाजयंप्राप्तोतुवालकात् ॥ अहंतावज्याकांक्षीशयेकपटमू
 च्छया ॥ ६० ॥ इत्येवंमानसेकृत्वापपातरणमंडले ॥ पश्यतांसर्ववीराणांकपटेनविमूर्च्छितः ॥ ६१ ॥ तंमूर्च्छितंसमाज्ञायहनुर्मंतंमहाबलम् ॥ जवान
 सर्वान्नृपतीञ्छरमोक्षविचक्षणः ॥ ६२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेहनुमत्पतनं नामैकपाटितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥
 ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ मूर्च्छितंमारुतिंश्रुत्वाशत्रुघ्नःशोकमाययौ ॥ किंकर्तव्यमयासंख्येवालकोयंमहाबलः ॥ १ ॥ स्वयंरथेहेममयेतिष्ठन्वीरवरेः
 सह ॥ योद्धुंप्रागाल्लवोयत्रविचित्ररणकोविदः ॥ २ ॥ लवंददंशंशिशुतांप्रातराममिवक्षितौ ॥ धनुर्बाणकरंवीरान्क्षिपंतंरणमूर्धनि ॥ ३ ॥ विचारयामा
 सतदाकोयंरामस्वरूपधृक् ॥ नीलोत्पलदलझ्यामंवपुर्विभ्रन्मनोहरम् ॥ ४ ॥ एषवैदेहतनुजासुतोभवतिनान्यथा ॥ अस्मान्चिजित्यसमरे
 यांस्यतेमृगराडिव ॥ ५ ॥ अस्माकंनोजयोभाव्यःशक्त्याविरहितात्मनाम् ॥ अशक्ताःकिंकरिष्यामःसमरेरणकोविदाः ॥ ६ ॥ इत्येवंसविचा
 र्याथवालकंतुवचोब्रवीत् ॥ रणेकुतुककर्तारंवीरकोटिनिपातकम् ॥ ७ ॥ कस्त्वंवालरणेस्माकंवीरान्पातयसिक्षितौ ॥ नजानीपेवलंराज्ञोरामस्यद
 नुजादिनः ॥ ८ ॥ कातेमातापिताकस्तेसुभागयोजयमाप्तवान् ॥ नामकिंविश्रुतंलोकजानीयातिमहाबल ॥ ९ ॥ मुञ्चवाहःकथंवद्धःशिशुत्वात्तत्क्षमा
 मिते ॥ आयाहिरामंवीक्षस्वदास्यतेबहुलंतव ॥ १० ॥ इत्युक्तोवालकोर्वीरोवचःशत्रुघ्नमावदत् ॥ किंतेनाम्राथपित्रावाकुलेनवयसातथा ॥ ११ ॥
 युध्यस्वसमरेवीरचेत्त्वंबलयुतोभवे ॥ कुशंवीरंनमस्कृत्यपादयोर्याहिनान्यथा ॥ १२ ॥ भ्रातारामस्यवीरोभूनांवयोर्वेलिनावरः ॥ वार्हविमोचयवला
 च्छक्तिस्तेविद्यतेयदि ॥ १३ ॥ इत्युक्ताशरसंधानंकृत्वाप्राहरदुद्भटः ॥ हृदयेमस्तकेचैवभुजयोरणमंडले ॥ १४ ॥ तदाप्रकुपितोराजाधनुःसज्यमथाक

१ यान्यान्वृक्षान्समादत्ते ताडनाय स मारुतिः-६० पा० ।

२ क्षितपर्वभिः-६० पा० ।

३ हृदये-६० पा० ।

४ वीक्ष्य-६- पा० ।

५० पु०

॥ ७० ॥

रोत् ॥ नादयन्मेघगंभीरं त्रासयन्निव बालकम् ॥ १५ ॥ बाणानपरिसंख्यातान्मुमोच बलिनांवरः ॥ बालो बलेन चिच्छेद स र्वास्तान्सायकप्रजान् ॥ १६ ॥
लवस्यानेकैषामुक्तैर्बाणैर्व्याप्तं महीतलम् ॥ व्यतीपाते प्रदत्तस्य दानस्यैवाक्षयंगताः ॥ १७ ॥ ते बाणव्योमसकलं व्यामुवहन् वसंधिताः ॥ सूर्यमंडलमासा
द्यप्रवर्तते समंततः ॥ १८ ॥ मारुतो नाविशद्यत्र बाणपंजरगोचरे ॥ मनुष्याणां तु कवा तां क्षणजीवितशसिनाम् ॥ १९ ॥ तद्बाणान्विस्तृतान् दृष्ट्वा शत्रुप्रोवि
स्मयंगतः ॥ अच्छिनच्छतसाहस्रं बाणमोचनकोविदः ॥ २० ॥ ताच्छिन्नान्सायकान्सर्वान्स्वीयान् दृष्ट्वा कुशानुजः ॥ धनुश्चिच्छेदतरसां शत्रुप्रस्यमही
पतेः ॥ २१ ॥ सोन्यद्वनुरुपादाय यावन्मुंचति सायकान् ॥ तावद्भजं सरथं सायकैः शितपर्वभिः ॥ २२ ॥ करस्थमच्छिनच्चापं सुदृढं गुणपूरितम् ॥
तत्कर्मापूजयन्वीरारणमंडलवर्तिनः ॥ २३ ॥ सच्छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः ॥ अन्यं रथं समास्थाय यथोद्योतुं लवंबलात् ॥ २४ ॥ अनेकवा
णनिर्भिन्नः स्रवद्रक्तकलेवरः ॥ पुष्पितः किंशुकइव शुशुभेरणमध्यगः ॥ २५ ॥ शत्रुप्रवाणप्रहतः परं कोपमुपागमत् ॥ बाणसंधानचतुरः कुंडलीकृतचा
पवान् ॥ २६ ॥ विशीर्णकवचं देहं शिरोमुकुटवर्जितम् ॥ स्रवद्रक्तपरिपुष्टं शत्रुप्रस्यचकार सः ॥ २७ ॥ तदारामानुजः क्रुद्धो दशबाणाच्छिताग्रकान् ॥
मुमोच प्राणसंहारकारकान् कुपितो भृशम् ॥ २८ ॥ सतांस्तांस्तिलशः कृत्वा बाणेर्निशितपर्वभिः ॥ ताडयामास हृदये शत्रुप्रस्याष्टभिः शरैः ॥ २९ ॥ अत्यंतं
बाणपीडातो लंबवलिनमुत्स्मरन् ॥ दुःसहं मन्यमानस्तं शरान्मुंचन्न भूतदा ॥ ३० ॥ तदालवेन तीक्ष्णेन हृदि भिन्नो विशालके ॥ अर्धचंद्रसमानेन तीक्ष्णप
र्वमुशोभिना ॥ ३१ ॥ सविद्धो हृदि बाणेन पीडां प्राप्तः सुदारुणाम् ॥ पपातस्य दनोपस्थे धनुःपाणिः सुशोभितः ॥ ३२ ॥ शत्रुप्रमूर्छितं दृष्ट्वा नृपाश्च सुरथादयः ॥
दुद्रुवुर्लवमुद्युक्ता जयप्राप्त्यैरणे तदा ॥ ३३ ॥ सुरथो विमलो वीरो राजवीरमणिस्तथा ॥ सुमदारिपुता पाद्याः परिवव्रुश्च संयुगे ॥ ३४ ॥ केचित्शुरप्रैर्मुसलैः के
चिद्राणैः सुदारुणैः ॥ प्राप्तैः परशुभिः केचित्सर्वतः प्राहरन्नुपाः ॥ ३५ ॥ तानधर्मेण युद्धोत्कान् दृष्ट्वा वीरशिरोमणिः ॥ दशभिर्दशभिर्बाणैस्ताडयामास संयुगे
॥ ३६ ॥ ते बाणवर्षविहतारणमप्यमुकोपनाः ॥ केचित्पलायिताः केचिन्मुमुहुर्दुर्धमंडले ॥ ३७ ॥ तावत्सराजा शत्रुप्रोमूर्च्छासंत्यज्यसंगरे ॥ लवं प्रायान्म
हावीरयोद्धुं बलसमन्वितः ॥ ३८ ॥ आगत्य तं लवं प्राह धन्योसि शिशुसन्निभः ॥ न बालस्त्वं सुरः कश्चिच्छलितुं मां समागतः ॥ ३९ ॥ केनापि न हि वीरेण पा
तितो रणमंडले ॥ त्वया हं प्रापितो मूर्च्छासमक्षमपश्यतः ॥ ४० ॥ इदानीं पश्य मे वीर्यं त्वां संख्ये पातयाम्यहम् ॥ सहस्वबाणमेकं त्वं मापलायस्व बालक ॥ ४१ ॥
इत्थुक्कासमरे बालशरमेकं समाददे ॥ यमवक्रसमंधोरं लवणोयेन घातितः ॥ ४२ ॥ संधाय बाणं जांवल्यं हृदि भेत्तुं मनोदधत् ॥ लवं वीरसद्वह्नाणां वद्वि वत्सर्वं

पा० ख० ५०

अ० ६२

॥ ७० ॥

दाहकम् ॥ ४३ ॥ तंवाणं प्रज्वलंतं सद्यो तथं तं दिशो दश ॥ दृष्ट्वा सस्मार बलिनं कुशं वैरिनिपातिनम् ॥ ४४ ॥ यद्यस्मिन् समये वीरो भ्राता स्याद्बलवान्मम ॥ त
 दाशत्रु प्रवशतानमेस्याद्रयमुत्त्वणम् ॥ ४५ ॥ एवंतर्कयतस्तस्य लवस्य च महात्मनः ॥ हृदिलग्नो महाबाणो घोरः कालानलोपमः ॥ ४६ ॥ मूर्च्छां प्राप
 तदा वीरो भूपसायकं सहतः ॥ संगरे सर्ववीराणां शिरोभिः समलंकृते ॥ ४७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे लवमूर्च्छा
 नाम द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ लवं विमूर्च्छितं दृष्ट्वा बलिवैरिविदारणम् ॥ शत्रुघ्नो जयमापेदे रणमूर्ध्नि महाबलः ॥ १ ॥ लवं
 बालं रथस्थाप्य शिरस्त्राणाद्यलंकृतम् ॥ रामप्रतिनिधिं मूर्त्या ततो गंतुमियेष सः ॥ २ ॥ स्वमित्रं शत्रुणाग्रस्तमिति दुःखसमन्विताः ॥ बालामात्रेऽस्य सीता
 ये त्वरिताः संन्यवेदयन् ॥ ३ ॥ ॥ बाल उवाच ॥ ॥ मातर्जानकिते पुत्रो बलाद्वाहमपाहरत् ॥ कस्यचिद्रूपवर्यस्य बलयुक्तस्य मानिनः ॥ ४ ॥ ततो यु
 द्धमभूद्दोरंतस्य सैन्येन जानकि ॥ तदा वीरेण पुत्रेण तव सर्वनिपातितम् ॥ ५ ॥ पश्चादपि जयं प्रातः सुतस्तव मनोहरः ॥ तं भूपमूर्च्छितं कृत्वा जयमापराणां
 गणे ॥ ६ ॥ ततो मूर्च्छां विहायै पराजापरमदारुणः ॥ संकुप्य पातयामास तव पुत्रं रणांगणे ॥ ७ ॥ अस्माभिर्वारितः पूर्वमागृह्णान् दयोत्तमम् ॥ अस्मान्स
 र्वाश्च धिक्कृत्य ब्राह्मणान्वेद पारगान् ॥ ८ ॥ इति वाक्यं शिशूनां सासमाकर्ण्य सुदारुणम् ॥ पपात भूतलोपस्थे दुःखयुक्ता रुरोद ह ॥ ९ ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥
 कथं नृपो दयाहीनो बालेन सह युध्यति ॥ अधर्मकृतदुर्बुद्धिर्नाम द्वालं न्यपातयत् ॥ १० ॥ लव वीर भवान् कुत्र वर्तते तिवलान्वितः ॥ कथं त्वं निष्कृपस्या होरा
 ज्ञोऽहर्षी द्रियोत्तमम् ॥ ११ ॥ त्वं बालस्ते दुराकांताः सर्वं शस्त्रविशारदाः ॥ रथस्थाविरथस्त्वैकथं युद्धं समं भवेत् ॥ १२ ॥ ताता हंतुत्वया साद्धैरामत्या
 गा सुखं जहौ ॥ इदानीं रहिता युष्मत्कथं जिवामि कानने ॥ १३ ॥ एहि मां मुंचय ज्ञाथं गच्छ त्वेपमहीपतिः ॥ महुः खं नाभिजानासि मम दुःखप्रमार्जकः ॥ १४ ॥
 कुशो यद्यभविष्यत्स रणे वीरशिरोमणिः ॥ अमोचयिष्यदधुना भवंतं भूपपाद्वतः ॥ १५ ॥ सोऽपि मदैव तोनास्ति सर्मापि किं करोम्यतः ॥ दैवमेव ममाप्यत्र
 कारणं दुःखं स भवे ॥ १६ ॥ एवमादिबहुश्रीमत्येषा वै विललाप ह ॥ पादां गुष्टेन लिखती भूमिं नेत्रद्वयाश्रुभिः ॥ १७ ॥ बालान् प्रतिजगादा सौष्ठुकः स च
 भूपतिः ॥ कथं मत्सु तमापात्य रणे कुत्र गमिष्यति ॥ १८ ॥ इति वाक्यं वदत्येपाजानकीपतिदेवता ॥ तावत्कुशस्तु संप्राप्तञ्जयिन्यामहर्षिभिः ॥ १९ ॥
 माघासितचतुर्दश्या महाकालं समर्च्य च ॥ प्राप्य भूरिवरांस्तस्मादागमन्मातृसन्निधौ ॥ २० ॥ जानकीं विह्वलां दृष्ट्वा नेत्रोद्भूताश्रुविह्वलाम् ॥ शोकविह्वल
 दीनां गीबभाषेयावदुत्सुकः ॥ २१ ॥ तदा स्वबाहुरवदत्स्फुरद्युद्धाभिः शंसनः ॥ हृदये चरणोत्साहो बभूवातिरथस्य हि ॥ २२ ॥ स प्रत्युवाच जननीं दीनगद

प० पु०

॥ ७१ ॥

दभाषिणीम् ॥ मातस्तवगतदुःखं मयि पुत्रजपस्थिते ॥ २३ ॥ मयि जीवति तेनेत्रादश्रुणिभुविनोपतन् ॥ प्रमृशुवाचाश्रुसिन्नादीनगद्गदभाषिणीम् ॥ २४ ॥
कुशोदुःखमितः सद्योदुःखिताधीरमानसः ॥ ममभ्रातालवः कुत्रवर्तते वैरिमर्दनः ॥ २५ ॥ सदामामागतं ज्ञात्वा प्रहर्षेन्सन्निधाषियात् ॥ नदश्यते कथं वीरः कुत्र
रंतुगतो वली ॥ २६ ॥ केन वा सह बालत्वाद्गतो मावैरिनीरिति सुतम् ॥ किं त्वं रोदिषि मे मातलवः कुत्र सवर्तते ॥ २७ ॥ तन्मे कथय सर्वं यत्तव दुःखस्य कारणम् ॥
तच्छ्रुत्वा पुत्रवाक्यं सा दुःखिता कुशमब्रवीत् ॥ २८ ॥ लवो धृतो नृपेणात्र केन चिद्धरक्षिणा ॥ बंधं बालको मे त्रहयं यागक्रियोचितम् ॥ २९ ॥ तद्रक्षकान्वहं ज्ञिग्ये
कोनैकान्निपून्वली ॥ राजा तं मूर्च्छितं कृत्वा बंधं धरणमूर्धनि ॥ ३० ॥ बालका इति मामुचुः सह गंतार एवाहि ॥ ततो हं दुःखिता जाता निशम्य लवमाधृतम् ॥ ३१ ॥
त्वमोचय बलात्तस्मात्काले प्राप्नो नृपोत्तमात् ॥ निशम्य मातुर्वचनं कुशः कोपसमन्वितः ॥ जगाद तां दशत्रोष्ठं दैतैर्दतान् विनिष्पिषन् ॥ ३२ ॥ ॥ कुश उवाच ॥
मातर्जानीहितं शुक्लवं पाशस्य बंधनात् ॥ इदानीं हन्मि तं वाणैः समग्रं बलवाहनम् ॥ ३३ ॥ यदि देवो मरो वापि यद्विशर्वः समागतः ॥ तथापि मोचयेत्तस्माद्वा
णैर्निशितपर्वभिः ॥ ३४ ॥ मारोदिषि मातरि हवीराणां रणमूर्च्छितम् ॥ कीर्तयेत्तु भवत्येव पलायनमकीर्तये ॥ ३५ ॥ देहि मे कवचं दिव्यं धनुर्गुणसमन्वितम् ॥
शिरस्त्राणं च मे मातः करवालं तथा शितम् ॥ ३६ ॥ इदानीं यामिसमरे पातयामि बलमहत् ॥ मोचयामि भ्रातरं स्वरणमध्याद्विमूर्छितम् ॥ ३७ ॥ न मोचयाम्य
द्य पुत्रं तव मातर्महारणात् ॥ तदा तौ मे भवत्पादौ संरुष्टौ भवतां क्षितौ ॥ ३८ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ इति वाक्येन संतुष्टा जानकी शुभलक्षणा ॥ सर्वप्रादादस्त्रं
दं जयाशीर्भिर्नियुज्यतम् ॥ ३९ ॥ प्रयाहि पुत्रसंग्रामं लवमोचय मूर्च्छितम् ॥ इत्याज्ञप्तः कुशः संख्येकवचीकुंडलीवली ॥ ४० ॥ मुकुटी करवाली च चर्मधा
री धनुर्धरः ॥ अक्षयविषुधीकृत्वा स्कंधयोः सिंहवीर्ययोः ॥ ४१ ॥ जगाम तस्मिन् तत्त्वामातृपादौ रथाग्रणीः ॥ वेगेन यावद्युद्धाय गच्छति क्षिप्रमाहवे ॥ ४२ ॥
तावद्दृशं स्वलंबं वैरिवृंदानि पातकम् ॥ आयातंतं कुशं वीराददृशुः सुमहाभटाः ॥ ४३ ॥ कृतांतमिव संहर्तुं सर्वं विश्वमुपस्थितम् ॥ लवो महाबलं दृष्ट्वा कुशं
तरमागतम् ॥ ४४ ॥ अत्यंतं बलं बलवृद्धेदिदिषे वायुना समम् ॥ रथादुन्मुच्य च आत्मानं युद्धाय सविनिर्गतः ॥ ४५ ॥ कुशः सर्वात्रणस्थान्वै वीरान्पूर्वदिशि क्षिप
त् ॥ पश्चिमायां दिशि लवः कोपात्सर्वांस्तमैरयत् ॥ ४६ ॥ कुशवाणव्यथा व्याप्तालवसायकपीडिताः ॥ सैन्ये जनामुने सर्वे उत्कळोलो बुधिभ्रमाः ॥ ४७ ॥ कु
शेन चलवेनाथ शरवातेः प्रपीडितम् ॥ नशर्मले भेसकलं सैन्यं वीरप्रपूरितम् ॥ ४८ ॥ इतस्ततः प्रभ्रंस्तद्वलं त्रस्तं पुनः पुनः ॥ न कुत्र चिद्वर्णस्थित्वा युद्धमैच्छ
द्वलान्वितः ॥ ४९ ॥ एतस्मिन्समये राजा शत्रुघ्नः परतापनः ॥ कुशं वीरं ययौ युद्धं तादृशं लवसात्रिभम् ॥ ५० ॥ कुशं दृष्ट्वा बलाकांतराममूर्तिसमप्रभम् ॥ रथे

१ रणमूर्धितम्-इ० पा० ।

पा० ख० पं०

अ० ६३

॥ ७१ ॥

तिष्ठन्नेममयेजगादपरवीरहा ॥ ५१ ॥ ॥ शत्रुप्रउवाच ॥ ॥ कोसित्वंसन्निभोभ्रात्रालवेनसुमहाबलः ॥ किं नामासिमहावीरकस्तेतातः कतेप्रसूः ॥ ५२ ॥
 कथं वनेद्विजैर्जुष्टेतिष्ठसित्वंनरर्षभ ॥ सर्वशंसयथायुध्येत्वयासहमहाबल ॥ ५३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकुशः प्रोवाचभूमिपम् ॥ मेघगंभीरयावाचानादयत्र
 णमंडलम् ॥ ५४ ॥ केवलंसुषुवेसीतापतिव्रतपरायणा ॥ वनेवसावोवाल्मीकिश्चरणार्चनतत्परौ ॥ ५५ ॥ मातृसेवासमुद्युक्तौसर्वविद्याविशारदौ ॥ कुशो
 लवइतिप्रख्यामागतौभूपतेनघ ॥ ५६ ॥ कस्त्ववीरोरणश्लाघीकिमर्थहयसत्तमः ॥ मुक्तोस्ति समरेत्वद्यजेतासिबलसंयुतः ॥ ५७ ॥ युध्यस्वत्वमयासार्द्ध
 यदिर्वीरोसिभूमिप ॥ इदानीं पातयिष्यामिभवंतंरणमूर्धनि ॥ ५८ ॥ शत्रुप्रस्तंसुतंज्ञात्वासीतायारामसंभवम् ॥ विसिष्मायस्वयंचित्तेकोपा
 द्नुरुपाददत् ॥ ५९ ॥ तमात्तधनुर्षट्ङ्काकुशःकोपसमन्वितः ॥ विस्फारयामासधनुःस्वीयंसुहृदमुत्तमम् ॥ ६० ॥ मुमोचबाणान्निशिता
 ऽच्छत्रुघ्नःसर्वशस्त्रवित् ॥ तांश्चिच्छेदकुशःसर्वाङ्गैर्लयाग्रहसत्रणे ॥ ६१ ॥ बाणाश्चशतसाहस्राःकुशस्यचतृपस्यच ॥ भुवनं व्याप्नुवन्सर्वतश्चित्रमभवन्मु
 ने ॥ ६२ ॥ अग्न्यस्त्रेणकुशःसर्वान्देहाहतरसावली ॥ शमयामासतंभूपःपर्जन्यास्त्रेणवीर्यवान् ॥ ६३ ॥ शमयामासतंभूपोवायव्येनातिविक्रमः ॥ तदावायुर
 भूत्तात्रिःसर्वतोरणमंडले ॥ पर्वतास्त्रेणतंवायुंक्षोभयंतंसमावृणोत् ॥ ६४ ॥ वज्रास्त्रेणनृपःसंख्येचिच्छेदसनगोपलान् ॥ तदानारायणास्त्रंसमुचकुशउ
 द्रटः ॥ नारायणंतदाभूंपनाशकत्परिबाधितुम् ॥ ६५ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतकुशःकोपपरायणः ॥ उवाचभूर्पशत्रुघ्नमहाबलपराक्रमम् ॥ ६६ ॥ जानामि
 त्वांमहावीरंसंग्रामेजयकारिणम् ॥ यत्त्वांनारायणास्त्रमेनवबाधेभयानकम् ॥ ६७ ॥ इदानीं पातयाम्यद्यभूमौत्वांनृपतेशरैः ॥ त्रिभिश्चेन्नकरोम्येतत्प्रति
 ज्ञांतहिंमेशृणु ॥ ६८ ॥ योमनुष्यवपुःप्राप्यदुर्लभं पुण्यकोटिभिः ॥ तन्नाद्रियेतसंमोहात्तस्यमेस्त्वत्रपातकम् ॥ ६९ ॥ सावधानोभवान्नभवतुप्रथ
 नांगणे ॥ पातयामिक्षितौसद्यइत्युक्त्वास्वशरासने ॥ ७० ॥ शरंसंरोपयामासघोरंकालानलप्रभम् ॥ लक्ष्मीकृत्यरिपोर्वैक्षोविपुलंकठिनमहत् ॥ ७१ ॥
 तंसंधितंशरंदृष्ट्वाशत्रुघ्नःकोपमूर्च्छितः ॥ मुमोचबाणान्निशितां कुशस्त्वग्भेदकारकान् ॥ ७२ ॥ सबाणोददयंतस्यभेतुंतत्प्रचचालवै ॥ घोररूपोवह्निमम
 आशीविषवदुच्छ्वसन् ॥ ७३ ॥ सबाणोनृपवर्येणरामंस्मृत्वाशुलक्षितः ॥ चिच्छेदकुशमुक्तंससायकंशितपर्वकम् ॥ ७४ ॥ तदात्यंतंप्रकुपितःकुशोबाण
 स्यकृतनात् ॥ अपरंसायकंचापेदधारशितपर्वकम् ॥ ७५ ॥ सयावत्तदुरोभेतुं करोतिचबलीदुरः ॥ तंतावदच्छिनत्तस्यशरंकालानलप्रभम् ॥ ७६ ॥

तदाकुशोमातृपादौस्मृत्वारोषसमन्वितः ॥ तृतीयचापकेस्वीयेदधारशरमद्भुतम् ॥ ७७ ॥ शत्रुघ्नस्तमापिक्षिप्रच्छेत्तुंवाणंसमाददे ॥ तावद्विद्धःशरेणासौप
पातधरणीतले ॥ ७८ ॥ हाहाकारोमहानासीच्छत्रुघ्नेविनिपातिते ॥ जयमापकुशस्तत्रस्वबाहुबलदर्पितः ॥ ७९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डे
शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नमूच्छनेकुशजयोनामत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नपतितंवीक्ष्यसुरथःप्रवरोनृपः ॥ प्रय
यौमणिनासृष्टेरथेतिष्ठन्महाद्भुते ॥ १ ॥ पुष्कलस्तुरणेपूर्वपातितःसविचारयन् ॥ लव्ययौतदायोद्धुर्महावीरवलोन्नतम् ॥ २ ॥ सुरथःकुशमासा
द्यवाणान्मुंचन्ननेकधा ॥ व्यथयामाससमरेमहावीरशिरोमणिः ॥ ३ ॥ सुरथविरथंचक्रेबाणैर्देशभिरुच्छिखैः ॥ धनुश्चिच्छेदतरसासुहृदंशुणपूरित
म् ॥ ४ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रसंहारैःक्षेपणैःप्रतिक्षेपणैः ॥ अभवत्तुमुल्लुङ्घर्वराणारोमहर्षणम् ॥ ५ ॥ अत्यंतसमरोद्युक्तेसुरथेदुर्जयेनृपे ॥ कुशःसंचितयामास
किंकर्तव्यरणेमया ॥ ६ ॥ विचार्यनिशितंघोरंसायकंसमुपाददे ॥ हननायनृपस्यास्यमहाबलसमन्वितः ॥ ७ ॥ तमागतंशरंदृष्ट्वाकालानलसमप्रभम् ॥
छेत्तुमर्तिचकाराशुतावल्लग्नोमहाशरः ॥ ८ ॥ मुमूच्छेसमरेवीरोमहावीरबलस्ततः ॥ पपातस्यंदनोपस्थेसारथिस्तमुपाहरत् ॥ ९ ॥ सुरथेपतिते
दृष्ट्वाकुशंजयसमन्वितम् ॥ त्रासयंतंवीरगणानियायपवनात्मजः ॥ १० ॥ सगोरसूनुंप्रबलमायांतंवीक्ष्यवानरम् ॥ जहासदर्शयन्दंताङ्कोपयन्निवर्तकुधा
॥ ११ ॥ उवाचचह्नूमंतमेहित्वंममसंमुखम् ॥ भेत्स्येवाणसहस्रेणमृतोयास्यसियामिनीम् ॥ १२ ॥ इत्युक्तोहनुसाञ्ज्ञात्वाराममूनुंमहाबल
म् ॥ स्वामिकार्यप्रकर्तव्यमितकृत्वाप्रधावितः ॥ १३ ॥ शालमुत्पाटयतरसाविशालंशतशाखिनम् ॥ कुशंक्षसिसंलक्ष्यययौद्धुर्महाव
लः ॥ १४ ॥ शालहस्तंसमायांतंहनूमंतंमहाबलम् ॥ त्रिभिःधुरप्रैर्विव्याधहृदिचंद्रोपमैर्वली ॥ १५ ॥ सवाणविद्धस्तरसाकुशेनवलशालिना ॥
शालेनहृदिसंजघ्रेदंताग्निष्पिष्यमारुतिः ॥ १६ ॥ शालाहस्तस्तदावालःकिंचिन्नाकंपतस्मयात् ॥ तदावीराःप्रशंसांतुप्रचक्रुस्तस्यबाल्य
तः ॥ १७ ॥ सशालेनहतोवीरःसंहारास्त्रसमाददे ॥ संहन्तुर्वैरिणकोपात्कुशःसंपरमास्त्रवित् ॥ १८ ॥ संहारास्त्रसमालोक्यदुर्जयंकुशमोचितम् ॥
दध्यौरामस्वमनसाभक्तविघ्नविनाशकम् ॥ १९ ॥ तदामुक्तंकुशेनाशुतदह्नंहृदिमारुतेः ॥ लग्नमहाव्यथाकारितेनमूच्छामितःपुनः ॥ २० ॥
मूच्छांप्राप्तंतुतंदृष्ट्वाप्लवंगंवलसंयुतः ॥ विव्याधसायकेस्तीक्ष्णैःसैन्यंतत्सकलंमहत् ॥ २१ ॥ तस्यवाणायुतैर्भग्नवलंसर्वरणांगणे ॥ पलायनपरंजातंचतुरंग
समन्वितम् ॥ २२ ॥ तदाकपिपतिःकोपात्सुग्रीवोरक्षकोमहान् ॥ अभ्यधावन्नगात्रैकानुत्पाट्यकुशमुद्रतम् ॥ २३ ॥ कुशःसर्वाप्रचिच्छेदलीलाप्रहस

१ महावीरशिरोमणिम्-इ० पा० ।

५ परममंत्रवित्-इ० पा० ।

२ महाबलसमेतिनः-इति पाठे महाबलसमन्वितस्य नृपस्यैति योजना ।

६ मयुः-इ० पा० ।

३ कुशं प्राति समादाय-इ० पा० ।

४ सौश्रवंचंद्रोपमैर्वली-इ० पा० ।

भ्रगान् ॥ पुनरप्यागतान्वृक्षांश्चिच्छेदतरसावली ॥ २४ ॥ अनेकवाणव्यथितः सुग्रीवः समरांगणे ॥ जग्राह पर्वतचोरं कुशमस्तकमध्यतः ॥ २५ ॥
 कुशस्तं नगमायां तं वीक्ष्य बाणैरनेकधा ॥ निष्पिपेष चकाराशु महारुद्रांगयोग्यताम् ॥ २६ ॥ सुग्रीवस्तन्महत्कर्म दृष्ट्वा लैननिर्मितम् ॥ जया
 शान्प्रतिनिवृत्तौ बभूव समरांगणे ॥ २७ ॥ रणमध्ये दुराक्रांतं कुशं शङ्कलताडकम् ॥ अत्यमर्षीरूपाक्रांतस्तंहंतुं नगमाददे ॥ २८ ॥ आत्मानं
 हंतुमुद्युक्तं वीक्ष्य सुग्रीवमादरात् ॥ ताडयामास बहुभिः सायकैः शितपर्वभिः ॥ २९ ॥ सताडितो बहुविधैः शरैः पीडासमन्वितः ॥ कुशं हंतुं समा
 रब्धो ययौ शालंसमाददे ॥ ३० ॥ तदापि च कुशो वीरो वारुणास्त्रं समाददे ॥ बन्धतंच पाशेन हृदेन सलवाग्रजः ॥ ३१ ॥ सवद्धः पाशकैः क्षिगधैः
 कुशेन बलशालिना ॥ पपातरणमध्ये वै महावीरैरलंकृते ॥ ३२ ॥ सुग्रीवं पतितं दृष्ट्वा वीराः सर्वत्र दुःखुः ॥ जयमापलवभ्रातामहावीरशिरोमणिः ॥ ३३ ॥
 तावन्नवो भटान् जित्वा पुष्कलं चांगदं तथा ॥ प्रतापाग्र्यं वीरमर्णितथान्यानपि भुजः ॥ ३४ ॥ जयं प्राप्य रणे वीरो लवो भ्रातरमागमत् ॥ संग्रामे जयक
 तारं वैरि कोटिनिपातकम् ॥ ३५ ॥ परस्परं प्रहृषितौ परिरंभं प्रकुर्वतः ॥ जयं प्राप्नोत दावार्तामुने चक्रत रून्मदौ ॥ ३६ ॥ लव उवाच ॥ ॥ भ्रातस्तव प्रसा
 देन निस्तीर्णो रणतोयधिः ॥ इदानीं वीर रणकं शोधयावः सुशोभितम् ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वा त्वैरितं वीरो जग्मतुस्तौ कुशीलवौ ॥ राज्ञोर्मौलिमर्णि
 चित्रं जग्राह कनकाचितम् ॥ ३८ ॥ पुष्कलस्य लवो वीरो जग्राह मुकुटं शुभम् ॥ अंगदे च महानर्घ्यं शत्रुघ्नस्यापरस्य च ॥ ३९ ॥ गृहीत्वा शस्त्रसंचातं हनूमंतं
 कपीश्वरम् ॥ सुग्रीवं सविधे गत्वा उभावपि बन्धतुः ॥ ४० ॥ पुच्छे वायुमुतस्यायं गृहीत्वा तु कुशानुजः ॥ भ्रातरं प्रत्युवाचे दंनेष्यामि स्वकर्मदिरम् ॥ ४१ ॥
 आवयोर्जननी प्रीत्यै गृहीत्वा पुच्छके त्वहम् ॥ कीडार्थं मृषिपुत्राणां कौतुकार्थं ममैव च ॥ ४२ ॥ एतच्छ्रुत्वा ततो वाक्यमुवाच च कुशोलवम् ॥ अहमेनं ग्रही
 ष्यामि भवानरं बलिनं दृढम् ॥ ४३ ॥ इत्येवं भाषमाणौ तौ बद्धा तौ बलिनं वरौ ॥ पुच्छयोर्बलिनौ धृत्वा जग्मतुः स्वाश्रमं प्रति ॥ ४४ ॥ स्वाश्रमाय ग
 च्छे तौ वीक्ष्य तौ कपिसत्तमौ ॥ कं पमानौ जगदतुरन्योन्यं भीतया गिरा ॥ ४५ ॥ हनूमान् कपिराजानं प्रत्युवाच भयाद्रंधीः ॥ एतौ रामसुता वस्मादे
 प्यतः स्वाश्रमं प्रति ॥ ४६ ॥ मया पूर्वकृतं कर्म जानकीं प्रति गच्छता ॥ तत्र मे जानकी देवी संसुखा भून्मनोहरा ॥ ४७ ॥ सामां द्रक्ष्यति वेदेही बद्धं पाशे
 न वैरिणा ॥ तदा हसिष्यति वरात्रपामे त्रभविष्यति ॥ ४८ ॥ मया किमत्र कर्तव्यं प्राणत्यागो भविष्यति ॥ महद्दुःखं चापतितं सरामः किं करिष्यति
 ॥ ४९ ॥ सुग्रीवस्तद्वचः श्रुत्वा ममाप्येवं महाकपे ॥ नेष्यते यदि मामेवं निधनं तु भविष्यति ॥ ५० ॥ एवं कथयतो रेव ह्यन्योन्यं भयभीतयोः ॥

प० पु०
॥ ७३ ॥

कुशोलवश्चभवनंमातुःप्रापतुरोजसा ॥ ५१ ॥ तावायातौसमीक्ष्यैवजहर्षजननीतयोः ॥ अन्योन्यंपरमप्रीत्यापरिरेभेनिजौसुतौ ॥ ५२ ॥
ताभ्यांपृच्छगृहीतौतौवानरौवीक्ष्यजानकी ॥ हनूमंतंचसुग्रीवंसर्ववीरंकपीश्वरम् ॥ ५३ ॥ जहासपाशबद्धौतौवीक्षमाणावरंगना ॥ उवाचचविमो
क्षार्थवदंतीवचनंवरम् ॥ ५४ ॥ पुत्रौप्रमुंचतंकीशौमहावीरौमहाबलौ ॥ ईक्षंतौमांयदिरूपीतौप्राणत्यागंकरिष्यतः ॥ ५५ ॥ अयंवेहनुमान्वीरो
योददाहदनोःपुरीम् ॥ अयमप्युक्षराजोहिसर्ववानरभूमिपः ॥ ५६ ॥ किमर्थविधृतौकुत्रकिंवाकृतमनादरात् ॥ पुच्छेयुवाभ्यांविधृतौसमहान्विस्मयोस्ति
मे ॥ ५७ ॥ इतिमातुर्वचःशृङ्खलवीक्ष्यतांपुत्रकौतदा ॥ उचतुर्विनयश्रेष्ठौमहाबलसमान्वितौ ॥ ५८ ॥ मातःकश्चनभूपालोरामोदाशरथिर्बली ॥ तेनमुक्तो
हयःस्वर्णभालपत्रःसुशोभितः ॥ ५९ ॥ तत्रैवलिखितंमातरेकवीराप्रसूर्मम ॥ येक्षत्रियास्तेगृणहंतुनोचेत्पादतलार्चकाः ॥ ६० ॥ तदामयाविचारोवैकृतः
स्वांतेपतिव्रते ॥ भवतीक्षत्रियाकिंनवीरसूःकिंनवाभवेत् ॥ ६१ ॥ धाष्ट्र्यं तद्वीक्ष्यभूपस्यगृहीतोऽश्वमयाबलात् ॥ जितंकुशेनवरिणसैन्यंतत्पातितरणे ॥ ६२ ॥
मुकुटोयंभूमिपतेर्जानीहिपतिदेवते ॥ अयमप्यन्यवीरस्यपुष्कलस्यमहात्मनः ॥ ६३ ॥ जानीहिमुकुटंत्वन्यमणिमुक्ताविराजितम् ॥ अश्वोयमेमनो
हारीकामयानोहिभूपतेः ॥ ६४ ॥ आरोहणायमद्भ्रातुर्जानीहिबलिनोवरे ॥ इमौकीशौमयारंतुमानांतौबलिनांवरौ ॥ ६५ ॥ कौतुकार्थतवैवैतौसंग्रामेयुद्ध
कारकौ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपतिदेवता ॥ ६६ ॥ जगादपुत्रौतौवीरौमोचयेथांपुनःपुनः ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ युवाभ्यामनयःसृष्टोहृत्तोराम
हयोमहान् ॥ ६७ ॥ अनेकेपातितावीराइमौबद्धौकपीश्वरौ ॥ पितुस्तवहयोवीरोयागार्थमोचितोमुना ॥ ६८ ॥ तस्यापिहृतवंतौकिंवाजिनंमखसत्तमे ॥
मुंचतंप्लवगावेतौमुंचतंवाजिनांवरम् ॥ ६९ ॥ क्षाम्यतांभूपतेर्त्राताशत्रुघ्नःपरकोपनः ॥ जनन्यास्तद्वचःश्रुत्वाउचतुस्तांबलान्वितौ ॥ ७० ॥ शात्रधर्मेण
तंभूपंजितवंतौबलान्वितम् ॥ नास्माकमनयोभाविक्षात्रधर्मेणयुध्यताम् ॥ ७१ ॥ वाल्मीकिनापुराप्रोक्तमस्माकंपठतांपुरः ॥ ७२ ॥ कण्वस्याश्रमकेवाहं
धृत्वायागक्रियोचितम् ॥ तस्मात्सुतःस्वपित्रापियुध्येद्भात्रापिचानुजः ॥ ७३ ॥ गुरुणाशिष्यएवापितस्मान्नोपापसंभवः ॥ त्वदाज्ञातोऽधुनाचावांदास्या
वोहयसुत्तमम् ॥ ७४ ॥ मोक्ष्यावःकीशावेतौहिकरिष्यावोवचस्तव ॥ इत्युक्त्वामातरंवीरौगतौरणेकपीश्वरौ ॥ ७५ ॥ अमुंचतांहयंचापिहयमेधक्रियोचि
तम् ॥ सीतदेवीस्वपुत्राभ्यांश्रुत्वासैन्यंनिपातितम् ॥ ७६ ॥ श्रीरामंमनसाध्यात्वाभानुमैक्षतसाक्षिणम् ॥ यद्यहंमनसावाचाकर्मणारधुनायकम् ॥ ७७ ॥

पा० सं० ५०
अ० ६४

॥ ७३ ॥

भजामिनान्यमनसातर्हिजीवेदयन्तुः ॥ सैन्यंचापिमहत्सर्वयन्त्राशितामिदंबलात् ॥ ७८ ॥ पुत्राभ्यांतत्तुजीवितमत्सत्याज्जगतांपते ॥ इतियावद्वचोब्रूते
 जानकीपतिदेवता ॥ ७९ ॥ तावद्वलंचतत्सर्वजीवितंरणमूर्द्धनि ॥ ८० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्रमेधेसैन्यजीव
 ननामचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ क्षणान्मूर्च्छांजहौवीरःशत्रुघ्नःसमरांगणे ॥ अन्येपिवीराबलिनोमूर्च्छांप्राप्ताःसुजीविताः ॥ १ ॥
 शत्रुघ्नोवाजिनांश्रेष्ठददर्शपुरतःस्थितम् ॥ आत्मानंचशिरस्त्राणरहितंसैन्यजीवितम् ॥ २ ॥ वीक्ष्यचित्रमिदंस्वांतंचकारचजगादह ॥ सुमतिमंत्रिणांश्रेष्ठं
 मूर्च्छाविराहेतंतदा ॥ ३ ॥ कृपांकृत्वाहयंप्रादाद्बालोयज्ञस्यपूर्तये ॥ गच्छामरामंतरसाहयागमनकांक्षिणम् ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वासरथेस्थित्वाह
 यमादायवेगतः ॥ ययौतदाश्रमाद्दूरंभेरीशंखविवर्जितः ॥ ५ ॥ तत्पृष्ठतोमहासैन्यंचतुरंगसमन्वितम् ॥ चचालकुर्वन्संभ्रमंस्वभारेणफणीश्वरम् ॥
 ॥ ६ ॥ जवेनजान्दुर्वीतीर्त्वाकल्लोलजलशालिनीम् ॥ जगामविषयेस्वीयेस्वकीयजनशोभिते ॥ ७ ॥ पुष्कलेनयुतोरामासुरथेनसमन्वितः ॥
 रथेमणिमयेतिष्ठन्महत्कोदंडधारकः ॥ ८ ॥ हयंतंपुरतःकृत्वा रत्नमालाविभूषितम् ॥ श्वेतातपत्रंतस्यैवमूर्ध्निचामरभूषितम् ॥ ९ ॥ अने
 करथसाहस्रैःपरीतोवल्लिभिर्नृपैः ॥ उद्यत्कोदंडललितैर्वीरिनादविभूषितैः ॥ १० ॥ क्रमेणनगरींप्रापसूर्यवंशविभूषिताम् ॥ अनेकैःकेतुभिःश्रेष्ठैर्भूषितांदुर्गं
 राजिताम् ॥ ११ ॥ रामःश्रुत्वाहयंप्राप्तंशत्रुघ्नेनसहामुना ॥ पुष्कलेनचवीरेणययौहर्षमनेकधा ॥ १२ ॥ कटकंनिर्दिदेशासौचतुरंगमहाबलम् ॥ लक्ष्म
 णंप्रेषयामासभ्रातरंवल्लिनावरम् ॥ १३ ॥ लक्ष्मणःसैन्यसहितोगत्वाभ्रातरमागतम् ॥ परिरिभेमुदाकांतःक्षतशोभितगात्रकम् ॥ १४ ॥ सर्वत्रकुशलं पृ
 ष्ठोवार्ताचात्रचकारसः ॥ परमहर्षमापन्नःशत्रुघ्नःसंगतोमुदा ॥ १५ ॥ सौमित्रिःस्वरथेस्थित्वाभ्रात्रासहमहामनाः ॥ सैन्येनमहतावीरोययौस्वनगरीं
 प्रति ॥ १६ ॥ सरयूःपुण्यसलिलापवित्रितजगत्रया ॥ रामपादरजःपूताशरचंद्रसमप्रभा ॥ १७ ॥ हंसकारंडवांकीर्णाचक्रवाकोपशोभिता ॥ विचि
 त्रतरवर्णैश्चपक्षिभिर्नादिताभृशम् ॥ १८ ॥ मंडपास्तत्रबहुशोरामचंद्रेणकारिताः ॥ ब्राह्मणानांवेदविदांपृथक्पाठनिनादकाः ॥ १९ ॥ क्षत्रियास्त
 त्रबहवोधनुःपाणिमुशोभिताः ॥ ज्याटंकारेणबहुनानादयंतोमहीतलम् ॥ २० ॥ भुजतेब्राह्मणायत्रविचित्रात्रैर्मनोहरैः ॥ परस्परंप्रपश्यंतोवार्ताचक्र
 म्नोहराम् ॥ २१ ॥ पायसान्नानिशुभ्राणिचंद्रकांतिसमानिच ॥ क्षीराज्यबहुयुक्तानिशर्करामिश्रितानिच ॥ २२ ॥ अपूपस्तत्रबहुलाश्चंद्रविवसमाःश्रिया ॥
 कपूरादिसुगंधेनवासिताःसुमनोहराः ॥ २३ ॥ फेनिकापटकाःस्निग्धाःशतच्छिद्राविरंधकाः ॥ शङ्खुल्योमंडकामृष्टामधुरान्नसमन्विताः ॥ २४ ॥ भक्तं

कुमुदसंकाशमुद्रदालिविमिश्रितम् ॥ सुगंधेनसमायुक्तमत्यंतप्रीतिदायकम् ॥ २५ ॥ ओदनोदधिनायुक्तोभीमसेनसमन्वितः ॥ स्वादुपाककरैःसृष्टः
पात्रेमुक्तःप्रवेशकैः ॥ २६ ॥ तत्रकेचिद्विजाःपात्रेनेक्षितंवीक्ष्यपायसम् ॥ परस्परंतेप्रत्युचुःकिमिदं दृश्यतेद्रुतम् ॥ २७ ॥ किंचद्विष्वंनभसःपतितंत
मसोभयात् ॥ अमृतंतुभवत्यत्रमृत्युनाशकमद्भुतम् ॥ २८ ॥ तच्छ्रुत्वारोपताम्राक्षःप्रोवाचान्योद्विजोत्तमः ॥ नभवत्येवंचंद्रस्यविष्वंनभसःपतितम् ॥ २९ ॥
एकमिदोर्वपुस्त्वेतदृश्यतेसदृशंकथम् ॥ ब्राह्मणानांसहस्रस्यपात्रेपात्रेपृथक्पृथक् ॥ ३० ॥ ततोजानीहिकुमुदंकपूर्वाभविष्यति ॥ माजानीहिमृगांक
स्यविष्वंशुभ्रश्रियान्वितम् ॥ ३१ ॥ तावदन्योरूपाक्रांतोधुन्वन्स्वमस्तकंतथा ॥ नजानंतद्विजामूढाःस्वादुज्ञानाविचक्षणाः ॥ ३२ ॥ इदंतुशौद्रकंद
स्यरसेनपरिपाचितम् ॥ जानीहिशतपत्रस्यपुष्पाणिमधुराणिच ॥ ३३ ॥ एवंपरस्परंविप्राःकंदमूलफलाशिनः ॥ तर्कयंतिमुनेप्रीतारसज्ञानेतिलोलुपाः ॥
॥ ३४ ॥ तावदन्योद्विजःप्राहक्षत्रियाणांवरंजनुः ॥ भोक्ष्यंतेतादृशंत्वग्रंमहत्पुण्यैरुपस्कृतम् ॥ ३५ ॥ तदातंप्रात्रवीद्विप्रोदत्तस्यफलमीदृशम् ॥ ये
ददत्यग्रजन्मभ्यःप्राप्नुवंतितर्पितम् ॥ ३६ ॥ यैरर्चितो नैवहरिर्नैवेद्यैर्विविधैर्मुहुः ॥ तेपामेतादृशंभोज्यंनभवेदक्षिणोचरम् ॥ ३७ ॥ यैरैरग्रजन्मानो
भोजिताविविधैरसैः॥भुंजतेतेस्वादुरसंपापिनांचक्षुरुक्षितम् ॥ ३८ ॥ एवंविधैरसैर्मिष्टैर्भोजिताद्विजसत्तमाः॥ मंडपेविपठंतस्तेशब्दब्रह्मविचक्षणाः॥ ३९ ॥ नृत्यं
त्येकेहसन्त्येकेनदन्त्येकेप्रहर्षिताः ॥ उत्सवोवहुरुद्रातितत्रशत्रुघ्नआगमत् ॥ ४० ॥ रामःशत्रुघ्नमायांतंपुष्कलेनसमन्वितम् ॥ निरीक्ष्यमुदमुद्रानांशक्तुंना
शक्तदा॥ ४१ ॥ यावदुत्तिष्ठतेरामोभ्रातरंहयपालकम् ॥ तावद्गमपदेलग्नःशत्रुघ्नोभ्रातृवत्सलः॥ ४२ ॥ पादयोःपतितंवीक्ष्यभ्रातरंविनयान्वितम् ॥ परिरंभेदृढं
प्रीतःक्षतसंशोभितांगकम् ॥ ४३ ॥ अश्रूणिवहुधामुंचन्हर्षाच्छिरसिरावयः॥ अत्यंतं परमांप्रापमुदंबचनदूरगाम् ॥ ४४ ॥ पुष्कलंस्वीयपदयोर्नम्रंविनयविह्वलः ॥
सुदृढंभुजयोर्मध्येविनीयापीडयद्भृशम् ॥ ४५ ॥ हनूमंतंतथावीरंमुप्रीतंवांगदंतथा ॥ लक्ष्मीनिधिंजनकजंप्रतापाभ्यंरिपुंजयम् ॥ ४६ ॥ सुबाहुंसुमंदं
वीरंविमलं नीलरत्नकम् ॥ सत्यवंतंवीरमणिंसुरथंरामसेवकम् ॥ ४७ ॥ अन्यानपिमहाभागान्पुनाथःस्वयंतदा ॥ परिरंभेदृढंस्निग्धान्पादयोःप्रणता
नृपान् ॥ ४८ ॥ सुमतिःश्रीरघुपतिंभक्तानुग्रहकारकम् ॥ परिरंभेदृढंप्रीतःसंमुखोतिष्ठदुन्नतः ॥ ४९ ॥ तदारामोनिजामात्यंवीक्ष्यसान्निध्यमागतम् ॥
उवाचपरमप्रीत्यामंत्रिणंवदतांवरः ॥ ५० ॥ सुमतेर्मंत्रिणांश्रेष्ठशंसमेवाग्निनांवरः ॥ कएतेभूमिपाःसर्वेकथमत्रसमागताः ॥ ५१ ॥ कुत्रकुत्रहयःप्रातःकेन
केननयंत्रितः ॥ कथंवेमोचितोभ्रात्रामहाबलसुशालिना ॥ ५२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तोर्मंत्रिणांश्रेष्ठःसुमतिःप्राहराघवम् ॥ प्रहसन्मेघगंभीर

नादेनचसुबुद्धिमान् ॥ ५३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ सर्वज्ञस्यपुरस्तेद्यमयाकथमुदीर्यते ॥ पृच्छसित्वंलोकरीत्यासर्वजानासिसर्वदृक् ॥ ५४ ॥ तथा
 पितवनिर्दशंशिरस्याधायसर्वदा ॥ ब्रवीमितच्छृणुष्वद्यसर्वराजशिरोमणे ॥ ५५ ॥ त्वत्प्रसादादहोस्वामिन्सर्वत्रजगतीतले ॥ परिवभ्रामतेवाहोभालपत्र
 सुशोभितः ॥ ५६ ॥ नकश्चित्तंनिजग्राहस्वनामवलदर्पितः ॥ स्वस्वराज्यंसमर्प्यप्रणेषुस्तेपदांबुजम् ॥ ५७ ॥ कोवारावणदैत्येन्द्रनिहंतुर्वाजिसत्तमम् ॥
 गृह्णातिविजयाकांक्षीजरामरणवर्जितः ॥ ५८ ॥ अहिच्छत्रांगतस्तावत्तववाजीमनोरमः ॥ तद्वाजासुमदःश्रुत्वाहयंप्रातंतवप्रभो ॥ ५९ ॥ सपुत्रःप्रबलः
 सर्वसैन्येनबलिनावृतः ॥ सर्वसमर्पयामासराज्यंनिहतकंटकम् ॥ ६० ॥ योराजाजगतांनेत्रीमातरंजगदविकाम् ॥ प्रसाद्यचिरमायुष्यंलेभेराज्यमकंट
 कम् ॥ ६१ ॥ सएषत्वांप्रणमतिमुमदःप्रभुसेवितम् ॥ तंगृहाणकृपादृष्ट्याचिरादर्शनकांक्षकम् ॥ ६२ ॥ ततःसुबाहुभूपस्यनगरेवलपूरिते ॥ दमनस्त
 स्यवैपुत्रःप्रजग्राहहयोत्तमम् ॥ ६३ ॥ तेनसाकंमहद्युद्धंभवधूमनेनच ॥ पुष्कलोजयमापेदेसंमूढार्थसुभुजात्मजम् ॥ ६४ ॥ ततःसुबाहुःसंकुद्धोरणेपवन
 जंबलात् ॥ युयुधेतवपादाञ्जसेवकंबलिनांवरम् ॥ ६५ ॥ तस्यपादाहतोज्ञानंप्राप्यशापतिरस्कृतम् ॥ तुभ्यंसमर्प्यसकलंवाजिनःपालकोभवत् ॥ ६६ ॥
 एषत्वांसुभुजोराजाप्रणमत्युन्नतांगकः ॥ कृपादृष्ट्याभिपिंचत्वंसुबाहुंनयकोविदम् ॥ ६७ ॥ ततोमुक्तोहयोरेवाह्वदेसनिममज्जह ॥ तत्रप्रातंमोहनास्त्रंशु
 भ्रेनवलीयसा ॥ ६८ ॥ ततोदेवपुरेप्रागाच्छिवासाविभूषिते ॥ तत्रत्यंतुविजानासियतस्त्वंतत्रचागतः ॥ ६९ ॥ विद्युन्मालीहतोदैत्यःसत्यवान्संगत
 स्ततः ॥ सुरथेनसमंयुद्धंजानासित्वंमहामते ॥ ७० ॥ ततःकुंडलकान्मुक्तोहयोवभ्रामसर्वतः ॥ नकश्चित्तंनिजग्राहस्ववीर्यवलदर्पितः ॥ ७१ ॥ बाल्मी
 केराश्रमेरम्येहयःप्राप्तोमनोरमः ॥ तत्रयत्कुतुक्तंजातंतच्छृणुष्वनरोत्तम ॥ ७२ ॥ तत्राभस्तवसारूप्यविभ्रत्योडशवार्षिकः ॥ जग्राहवीक्ष्यपत्रांकंवाजिनं
 बलवत्तमः ॥ ७३ ॥ तत्रकालजितायुद्धंमहज्जातंनरोत्तम ॥ निहतस्तेनवीरेणशितधारेणहेतिना ॥ ७४ ॥ अनेकेनिहताःसंख्येपुष्कलाद्यमहाबलाः ॥ मू
 र्च्छितंचापिशत्रुघ्नंचकेवीरशिरोमणिः ॥ ७५ ॥ तदाराजामहदुःखंविचार्यहृदिसंयुगे ॥ कोपेनमूर्च्छितंचकेवीरोहिबलिनांवरः ॥ ७६ ॥ सयावन्मूर्च्छितो
 राज्ञातावदन्यःसमागतः ॥ तेनैतेनचसंजीव्यनाशितंकटकंतव ॥ ७७ ॥ सर्वेषांमूर्च्छितानांतुशस्त्राण्याभरणानिच ॥ गृहीत्वावानरौवद्धौजमगुःस्वाश्रमं
 प्रति ॥ ७८ ॥ कृपाकृत्वापुनस्तेनदत्तोऽवोयज्ञियोमहान् ॥ जीवनंप्रापितंतसर्वकटकंनृजीवितम् ॥ ७९ ॥ वयंगृहीत्वातंवाहंप्राप्तास्तवसमीपतः ॥
 एतदेवमयाज्ञातंतदुक्तंतेपुरोवचः ॥ ८० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषात्स्यायनसंवादेरामाश्रमेधेसुमतिनिवेदनंनामपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

प० पु०
॥ ७५ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ कथितौवैसुमतिनावाल्मीकेराश्रमेशिशू ॥ पुत्रौस्वीयावितिज्ञात्वावाल्मीकिंप्रतिसंजगौ ॥ १ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥
कौशिशूममसारूप्यधारकौबलिनांवरौ ॥ किमर्थतिष्ठतस्तत्रधनुर्विद्याविशारदौ ॥ २ ॥ अमात्यकथितौश्रुत्वाविस्मयोममजायते ॥ यौशत्रुमंहनूमंतली
लयांगवबंधतुः ॥ ३ ॥ तस्माच्छसमुनेसर्वबालयोश्चविचेष्टितम् ॥ यथामेपरमाप्रीतिर्भवत्येवमभीप्सिता ॥ ४ ॥ इतितत्कथितंश्रुत्वाराराजस्यधीमतः ॥
उवाचपरमंवाक्यंस्पष्टाक्षरसमन्वितम् ॥ ५ ॥ ॥ वाल्मीकिरुवाच ॥ ॥ तवांतर्यामिणोनुपांकथंज्ञानंचनोभवेत् ॥ तथापिकथयाम्यत्रवसंतोपहेत
वे ॥ ६ ॥ राजन्यौबालकौमह्यमाश्रमेबलिनांवरौ ॥ त्वत्सारूप्यधरौस्वांगमनोहरवपुर्धरौ ॥ ७ ॥ त्वयायदावनेत्यक्ताजानकीवैनिरागसी ॥ अं
तर्वत्नीवनेधोरेविलपंतीमुहुर्मुहुः ॥ ८ ॥ कुररीमिवदुःखार्तावीक्ष्याहंतवर्षेभाम् ॥ जनकस्यसुतांपुण्यामाश्रमेत्वानयंतदा ॥ ९ ॥ तस्याःपर्णकुटी
रम्यारचितामुनिपुत्रकैः ॥ तस्याममृतपुत्रौद्वौभासयंतौदिशोदश ॥ १० ॥ तयोरकरवंनामकुशोलवइतिस्फुटम् ॥ ववृधातेऽनिशंतत्रशुकपक्षेयथाश
शी ॥ ११ ॥ कालेनोपनयाद्यानिसर्वाणिकृतवानहम् ॥ वेदान्सांगानहंसर्वान्ग्राहयामासभूपते ॥ १२ ॥ सर्वाणिसरहस्यानिशृणुष्वमुखतोमम ॥
आयुर्वेदंधनुर्विद्यांशस्त्रविद्यांतथैवच ॥ १३ ॥ विद्यांजालंधरींचाथसंगीतकुशलौकृतौ ॥ गंगाकूलेगायमानौलताकुंजवनेषुच ॥ १४ ॥ चंचलौचलचि
तौतौसर्वविद्याविशारदौ ॥ तदाहमतिसंतोषंप्राप्तश्चोहंरघूत्तम ॥ १५ ॥ दत्त्वासर्वाणिचास्त्राणिमस्तकेनिहितःकरः ॥ अतीवगानकुशलौदृष्ट्वालोकावि
सिष्मिरे ॥ षड्जमध्यमगांधारस्वरभेदविशारदौ ॥ १६ ॥ तथाविधौविलोक्याहंगपयामिमनोहरम् ॥ भविष्यज्ञानयोगाच्चकृतरामायणंशुभम् ॥ १७ ॥
मृदंगपणवाद्यादियंत्रवीणाविशारदौ ॥ वनेवनेचगायंतौमृगपक्षिविमोहकौ ॥ १८ ॥ अद्भुतंगीतमाधुर्यतवरामकुमारयोः ॥ श्रोतुंतौवरुणोवालावानिना
यविभावरौ ॥ १९ ॥ मनोहरवयोरूपौगानविद्याब्धिपारगौ ॥ कुमारौजगदुस्तत्रलोकेऽदिशोदशतःकलम् ॥ २० ॥ परममधुरंरम्यंपवित्रंचरितंतव ॥
शुश्राववरुणःसाद्रैकुटुंबेनचगायकैः ॥ २१ ॥ शृण्वन्नैवगतस्तृप्तिमित्रेणवरुणःसह ॥ सुधातोपिपरंस्वादुचरितंरघुनंदन ॥ २२ ॥ गानानंदमहालोभह
तप्राणेंद्रियक्रियः ॥ प्रत्यागंतुंदिदेशसौकुमारौनहितावकौ ॥ २३ ॥ रमणीयमहाभोगैर्लोभितावपिबालकौ ॥ चलितौनगुरोश्चात्ममातुःपादांबुजस्मृ
तेः ॥ २४ ॥ अहंचापिगतःपश्चाद्रुणालयमुत्तमम् ॥ वरुणःप्रेमसहितःपूजांचक्रेममप्रभो ॥ २५ ॥ पृच्छतेजन्मकर्मादिसर्वज्ञायापिबालयोः ॥ वरुणा
याब्रुवंसर्वजन्मविद्यायुपागमम् ॥ २६ ॥ श्रुत्वासीतासुतोदेवःसचक्रेवरभूषणैः ॥ देवदत्तमितिग्राह्यमितिमद्राक्ष्यगौरवात् ॥ २७ ॥ आहूतंराजपुत्राभ्यांयदहंतव

पा०ख०प०
अ० ६६

॥ ७५ ॥

नेनतत् ॥ प्रसन्नेनतयोर्वाद्यगानविद्यावयोर्युगैः ॥ ततोमाम्रवतीसीतासुदिश्यवरुणःकृती ॥ २८ ॥ सीतापतिव्रताधुर्यारूपशीलवयोन्यिता ॥ वीरपुत्रा
 महाभागात्यागंनार्हतिकर्हिचित् ॥ २९ ॥ महतीहानिरेतस्यास्त्यागेहिरघुनंदन ॥ सिद्धीनांपरमासिद्धिरेषातेहानपायिनी ॥ ३० ॥ पामरैर्महिमानास्या
 ज्ञायतेयदिदूषितैः ॥ काहानिस्तावतारामपुण्यश्रवणकीर्तन ॥ ३१ ॥ अस्मत्साक्षिकमेतस्याःपावनंचरितंसदा ॥ सद्यस्तेसिद्धिमायातियेसीतापदार्चि
 तकाः ॥ ३२ ॥ यस्याःसंकल्पमात्रेणजन्मस्थितिलयादिकाः ॥ भवंतिजगतांनित्यंव्यापाराणेश्वराभमी ॥ ३३ ॥ सीतामृत्युःसुधाचेयंतपत्येषाचवर्षति ॥
 स्वर्गोभोक्षस्तपोयोगोदानंचतवजानकी ॥ ३४ ॥ ब्रह्माणंशिवमन्यांश्चलोकपालान्मदादिकान् ॥ करोत्येषाकरोत्येवनान्यासीतातवप्रिया ॥ ३५ ॥ त्वंपि
 तासर्वलोकानांसीताचजननीत्यतः ॥ कुट्टिष्ठिरत्रतुक्षेमयोग्यानतवर्कर्हिचित् ॥ ३६ ॥ वेत्तिसीतांसदाशुद्धांसर्वज्ञोभगवान्स्वयम् ॥ भवानपिसुतांभूमैः
 प्राणादपिगरीयसीम् ॥ ३७ ॥ आदतंव्यात्वातस्मात्प्रियाशुद्धेतिजानकी ॥ नचशापपराभूतिःसीतायांत्वयिवाविभो ॥ ३८ ॥ इमानिममवाक्यानि
 वाच्यानिजगतांपतिम् ॥ रामंप्रतित्वयासाक्षाद्वाल्मीकिमुनिसत्तम ॥ ३९ ॥ इत्युक्तोवरुणेनाहंसीतासंग्रहकारणात् ॥ एवमेवाहिसर्वैश्चलोकपालैरपिप्रभो
 ॥ ४० ॥ श्रुतरामायणोद्गानंपुत्राभ्यातेसुरासुरैः ॥ गंधर्वैरपिसर्वैश्चकौतुकाविष्टमानसैः ॥ ४१ ॥ प्रसन्नाएवसर्वेपिप्रशंसुःसुतौचते ॥ त्रैलोक्यमोहितं
 ताभ्यांरूपगानवयोर्युगैः ॥ ४२ ॥ दत्तंयच्छोकपालैस्तुसुताभ्यांस्वीकृतंहितम् ॥ ऋषिभिश्चवराआभ्यामन्येभ्यःकीर्तिरेवच ॥ ४३ ॥ एकरामंजगत्स
 वैपूर्वमुनिविलोकितम् ॥ त्रिराममधुनाजातंसुताभ्यातेसिलेक्षितम् ॥ ४४ ॥ एककामपराभूतिलोकैर्पूर्वमवेक्षिता ॥ कामेश्वतुर्भिरद्यायंजायतेचयतस्त
 तः ॥ ४५ ॥ सर्वत्रान्यत्रराजेंद्ररामपुत्रैकुशीलवौ ॥ गीयतेअत्रसंकोचःकिंकृतोविदुषिप्तायि ॥ ४६ ॥ कृतेपुतवसर्वेषुश्रूयतेमहतीस्तुतिः ॥ त्यागादन्य
 त्रसीतायाःपुण्यश्लोकशिरामणे ॥ ४७ ॥ त्वयात्रैलोक्यनाथेनगार्हस्थ्यमनुकुर्वता ॥ अंगीकार्यौसुतोरामविद्याशीलगुणान्वितौ ॥ ४८ ॥ नतौस्वांमा
 तरहित्वास्थास्यतोभवदंतिके ॥ जनन्यासहितौतस्मादाकार्यौभवतासुतौ ॥ ४९ ॥ दत्तएवतयेदानींसेनासंजीवनात्पुनः ॥ प्रत्ययःसर्वलोकानांपावनः
 पततामपि ॥ ५० ॥ नाज्ञातंतेनचास्मार्कनामराणांचमानद ॥ शुद्धौतस्यास्तुलोकानांयत्प्रदंदिहध्रुवम् ॥ ५१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाल्मी
 किनारामःसर्वज्ञोप्यवज्ञोदितः ॥ स्तुत्वानत्वाचवाल्मीकिंप्रत्युवाचसलक्ष्मणम् ॥ ५२ ॥ गच्छताताधुनासीतामानेतुंयमंचारिणीम् ॥ सपुत्रारथमास्था
 यमुमंत्रसहितःसखे ॥ ५३ ॥ श्रावयित्वाममेमानिसुनेश्वचनान्यपि ॥ संबोध्यचपुरीमेतांसीतांप्रत्यानयाशुताम् ॥ ५४ ॥ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ ॥ या

५० पु०

॥ ७६ ॥

स्यामितवसंदेशात्सर्वेषां नः प्रभोर्विभो॥ देव्यायास्यति चेदेवयात्रामेसफलाततः ॥५५॥ मयिसामाभ्यसूयैव पूर्वदोषवशात्सती॥ अनागतायां तस्यां तु क्षमस्वा
गतुकंमम ॥५६॥ इत्युक्त्वा लक्ष्मणो रामं रथे स्थित्वा नृपाज्ञया ॥ सुमित्रमुनिशिष्याभ्यां युतो गाढमिजाश्रमम् ॥५७॥ कथं प्रसादनीया स्यात्सतीता भगवतीम
या ॥ पूर्वदोषविजानंती रामाधीनस्य मे सदा ॥५८॥ एवं संचितयत्नं तर्हर्षसंकोचमध्यगः ॥ लक्ष्मणः प्रापसीताया आश्रमं श्रमनाशनम् ॥५९॥ रथात्सोधावब्रुवन्
दश्रु रुद्रविलोचनः ॥ आर्यै पूज्ये भगवति शुभे इति वदन्मुहुः ॥६०॥ पपात पादयोस्तस्यावेपमानां खिलांगकः ॥ उत्थापितस्तथा देव्या प्रीतिविह्वलया सचा ॥६१॥
किमर्थमागतः सौम्यवनं मुनिजनप्रियम् ॥ आस्तेसकुशलीदेवः कौसल्याशुक्तिमौक्तिकः ॥६२॥ अरोषो मयिकश्चित्सकीर्त्यं किं वलयादृतः ॥ कीर्त्यते सर्वलोकै
श्च कल्याणगुणसागरः ॥६३॥ अकीर्तिभीतिमापन्नस्त्यक्तुं मां त्वानियुक्तवान् ॥ यदिततश्च लोकेषु कीर्तिस्तस्यामला भवत् ॥६४॥ मृत्वापि प
तिसत्कीर्तिं कुर्वत्यामेहे सुस्थिरा ॥ पतिसामीप्यमेवांशुभ्रया देवहिदेवर ॥६५॥ त्यक्त्यापि मया तेन नासौ त्यक्तो मनागपि ॥ फलं हि साधनाय तं हे
तुः फलवशेन तु ॥६६॥ कौसल्याशल्यशून्यासौ कृपापूर्णा स दामयि ॥ आस्तेकुशलिनियस्याः पुत्रस्त्रैलोक्यपालकः ॥६७॥ सर्वे कुशलिनः संति भर
ताद्याश्च बांधवाः ॥ सुमित्राच महाभागाय स्याः प्राणादहं प्रिया ॥६८॥ मद्राक्तिवमपित्यक्तः सर्वलोकेषु कीर्तये ॥ राज्ञः किंदुस्त्यजंतस्य स्वात्मापि य
स्य न प्रियः ॥६९॥ इत्येवं बहुधा पृष्टस्तयारामानुजः सताम् ॥ उवाच कुशलीदेवः कुशलं त्वयि पृच्छति ॥७०॥ कौसल्याच सुमित्राच याश्चान्या
राजयोषितः ॥ पप्रच्छ कुशलं देवि प्रीत्यात्मा मां शिषा सह ॥७१॥ कुशलप्रश्नपूर्वहितवपादाभिर्वदनम् ॥ निवेदयामि शत्रुभरताभ्यां कृतं शुभे ॥७२॥
गुरुभिर्गुरुपत्नीभिः सर्वाभिरपिते शुभे ॥ दत्ताशीः कुशलप्रश्नः कृतश्च त्वयि जानकि ॥७३॥ आकारयति देवस्त्वानिर्व्यलीकेन चात्मवान् ॥ अलभ्यान्यर
तिस्त्वत्तो न्यत्र सर्वत्र भामिनि ॥७४॥ शून्या एव दिशः सर्वास्त्वां विना जनकात्मजे ॥ पश्यन्नेदिति नाथो नोरोदयन्नितरानपि ॥७५॥ यत्र देवि स्थितासि
त्वं नित्यं स्मरति राघवः ॥ अशून्यं तु तमेवा सोमन्यमानो विदेहजे ॥७६॥ धन्यो यमाश्रमो जातो बाल्मीकेयत्र जानका ॥ कालं क्षपति वार्ताभिर्मदीयाभिर्वंद
न्निति ॥७७॥ उक्तवान्यद्दुर्दंकिं चित्स्वामी नस्त्वयितच्छृणु ॥ व्यक्तीभवति वक्तुर्धृद्वत्तदसंशयम् ॥७८॥ लोकावदंति मामेव सर्वेषां मीश्वरेश्वरम् ॥
अहं त्वदृष्टमेवैषां स्वतंत्रं कारणं भवे ॥७९॥ अदृष्टमेव कार्येषु सर्वेशोऽप्यनुगच्छति ॥ ईशानीयाः कुतो नैतदन्वीयुः सुखदुःखयोः ॥८०॥ धनुर्भगे मतित्रंशे
केकप्यामरणे पितुः ॥ अरण्यगमने तत्र हरणे तव वारिधेः ॥८१॥ तरणेरक्षसां भर्तुर्मारणपरिणेरणे ॥ सहायी भवने मद्वा नृक्षवानररक्षसाम् ॥८२॥ लाभेत
वप्रतिज्ञायाः सत्यत्वे च सतीमणे ॥ पुनः स्वबंधुसंबंधे राज्याप्तौ च भामिनि ॥८३॥ पुनः प्रियावियोगे च कारणं यदवारणम् ॥ प्रसीदति तदेवाग्र्यसंयोगे पुन

१ वः मियाद्विभो-इ० पा० ।

२ निर्व्यलीकः कृतात्मवान्-इ० पा० ।

३ मन्येयम्-इ० पा० ।

४ सर्वेशोऽप्यनुगच्छति-इ० पा० ।

पा० सं० प०

अ० ६६

॥ ७६ ॥

रावयोः ॥ ८४ ॥ वेदन्यथाकृतोयेनलोकोत्पत्तिलयौयतः ॥ लोकाननुगतस्तस्मात्कारणप्रथमंत्वहम् ॥ ८५ ॥ अहमनुवर्ततेलोकाःसंप्रतिबोधकाः ॥
 भोगेनजीर्यतेऽदृष्टंतत्तद्भुक्तंत्वयावने ॥ ८६ ॥ स्नेहोऽकारणकःसतिवर्धमानोममत्वयि ॥ लोकादृष्टेतिरस्कृत्यत्वामाह्वयतआदरात् ॥ ८७ ॥ शङ्कितेना
 पिदोषेणस्नेहनेर्मल्यमजनम् ॥ भवतीतिसवैशुद्धास्वाद्योविबुधैःसदा ॥ ८८ ॥ स्नेहशुद्धिरियंभद्रेकृतमेत्वयिनान्यथा ॥ मंतव्यंरक्षितोऽप्येषलोकः
 शिष्टानुवर्तिना ॥ ८९ ॥ आवयोर्निदयादेविसवावस्थासुशुद्धये ॥ लोकोनश्येद्विसंमूढश्चरितैर्महतामयम् ॥ ९० ॥ आवयोरुज्ज्वलाकीर्तिरावयोरुज्ज्व
 लोरसः ॥ आवयोरुज्ज्वलौवंशावावयोरुज्ज्वलाःक्रियाः ॥ ९१ ॥ भवेयुरावयोःकीर्तिर्गायकाउज्ज्वलाभुवि ॥ आवयोर्भक्तिमंतोयेतेयांत्यतेभवांबु
 धेः ॥ ९२ ॥ इत्युक्ताभवतीतेनप्रीयमाणेनतेगुणैः ॥ पत्युःपादांबुजेद्रष्टुंकरोतुसदयंमनः ॥ ९३ ॥ वासांसिरमणीयानिभूषणानिमहांतिच ॥ अंगरागस्तथा
 गंधामनोज्ञास्त्वयियोजिताः ॥ ९४ ॥ रथोदास्यश्चरामेणप्रेषिताउत्सवायते ॥ छत्रंचचामरेशुभ्रेगजाअश्वाश्चशोभने ॥ ९५ ॥ स्तूयमानाद्विजश्रेष्ठैःमृत
 मागधवंदिभिः ॥ वंद्यमानापुरस्त्रीभिःसेव्यमानाचयोद्धभिः ॥ ९६ ॥ पुष्पैःसंछाद्यमानाचदेवीदेवांगनादिभिः ॥ धनानिददतीतेभ्योद्विजातिभ्योयथेप्सि
 तम् ॥ ९७ ॥ गजारूढौ कुमारौचपुरस्कृत्यजनेश्वरी ॥ मयानुगम्यमानाचगच्छायोध्यानिजांपुरीम् ॥ ९८ ॥ त्वयितत्रगतायांतुसंगतायांप्रियेणते ॥ सर्वासांरा
 जनारीणामागतानांचसर्वशः ॥ ९९ ॥ सर्वासामृषिपत्नीनांकौसलानांतथैवच ॥ मंगलंवाद्यगीताद्यैर्भवत्वद्यमहोत्सवः ॥ १०० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इति
 विज्ञापनादेवीश्रुत्वासीतातमाहसा ॥ नाहंकीर्तिकरीराज्ञोह्यपकीर्तिःस्वयंत्वहम् ॥ १०१ ॥ किमयातस्यसाध्यस्याद्धर्मकामार्थशून्यया ॥ सत्येवंभवतां
 भूपेकोविश्वासोनिरेकुशे ॥ १०२ ॥ प्रत्यक्षावापरोक्षावाभर्तुंदोषामनःस्थिताः ॥ नवाच्याजातुमाहृयाकल्याणकुलजातया ॥ १०३ ॥ पाणिग्रहणकाले
 मेयद्रूपोद्दयेस्थितः ॥ तद्रूपोद्दयात्रासौकदाचिदपसर्पति ॥ १०४ ॥ लक्ष्मणेमौकुमारौमेतत्तेजोशसमुद्भवौ ॥ वंशांकुरौमहाशूरौधनुर्विद्याविशारदौ
 ॥ १०५ ॥ नीत्वापितुःसमीपंतुलालनीयौप्रयत्नतः ॥ तपसाराधयिष्यामिरामंकाममिहस्थिता ॥ १०६ ॥ वाच्यंत्वयामहाभागपूज्यपादाभिवंदनम् ॥
 सर्वेभ्यःकुशलंचापिगत्वेतोमदपेक्षया ॥ १०७ ॥ पुत्रौसमादिशत्सीतागच्छतंपितुरंतिकम् ॥ शुश्रूषणीयपवासौभवद्भ्यांस्वपदप्रदः ॥ १०८ ॥ आज्ञासावप्य
 निच्छंतौतौकुमारौकुशीलवौ ॥ वाल्मीकिवचनात्तत्रजग्मतुश्चसलक्ष्मणौ ॥ १०९ ॥ वाल्मीकिरेवपादाब्जसमीपंतत्सुतौगतौ ॥ लक्ष्मणोपिववंदेतंगत्वाबालक
 संयुतः ॥ ११० ॥ वाल्मीकिर्लक्ष्मणस्तौतुकुमारौमिलिताअमी ॥ सभायांसंस्थितंरामंज्ञात्वातेजमुत्सुकाः ॥ १११ ॥ लक्ष्मणःप्रणिपत्याथसीतावाक्या

प० पु०

॥ ७७ ॥

दिसर्वशः ॥ कथयामासरामायहर्षशोकयुतः सुधीः ॥ ११२ ॥ सीतासंदेशवाक्येभ्योरामोमूर्च्छासमन्वभूत् ॥ संज्ञामवाप्यचोवाचलक्ष्मणनयकोविदम् ॥ १३ ॥
गच्छमित्रपुनस्तत्रयत्नेनमहताचताम् ॥ शीघ्रमानयभद्रंतेमद्वाक्यानिनिवेद्यच ॥ १४ ॥ अरण्येकिंतपस्यंत्यागतिरन्याविचिंतिता ॥ श्रुताहृष्टाथवाम
त्तोयन्नागच्छसिजानकि ॥ १५ ॥ त्वादिच्छयात्वमेवेतोगतारण्यमुनिप्रियम् ॥ पूजितामुनिपत्न्यस्ताहृष्टासुनिगणास्त्वया ॥ १६ ॥ पूर्णोमनोरथस्ते
द्यकिनागच्छसिभामिनि ॥ नदोषमयिपश्येस्त्वंस्वात्मेच्छयाविलोकनात् ॥ ११७ ॥ गत्वागत्वाथवामोरुपतिरेवगतिःस्त्रियाः ॥ निर्गुणापिगुणांभोधिः
किंपुनर्मनसेप्सितः ॥ १८ ॥ यायाक्रियाकुलस्त्रीणांसासापत्युःप्रतुष्टये ॥ पूर्वमेवप्रतुष्टोऽहमिदानींसुतरांत्वयि ॥ १९ ॥ यागोजपस्तपोदानं व्रतं तीर्थं दद्या
दिकम् ॥ देवाश्चमयिसंतुष्टेतुष्टमेतदसंशयम् ॥ १२० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ इति संदेशमादाय सीतां प्रतिजगत्पतेः ॥ आहलक्ष्मण आत्मे शमानतः प्रणयाद्
रौ ॥ २१ ॥ सीतानयनमुद्दिश्य प्रसन्नस्त्वं यद्वचिवान् ॥ कथयिष्यामि तद्वाक्यं विनयेन समन्वितम् ॥ २२ ॥ इत्युक्त्वा पादयोर्नत्वारधुनाथस्य लक्ष्मणः ॥
जगाम त्वरितः सीतारथेतिष्ठन्महाजवे ॥ २३ ॥ वाल्मीकिः श्रीयुतौ वीक्ष्य रामपुत्रौ महौजसौ ॥ उवाचस्मितमाधायमुखं कृत्वा मनोहरम् ॥ २४ ॥ युवां प्रगायतां
पुत्रौ रामचारित्रमद्भुतम् ॥ वीणां प्रवादयंतौ च कलगानेन शोभितम् ॥ २५ ॥ इत्युक्तौ तौ सुतौ रामचारित्रं बहुपुण्यदम् ॥ अगायतां महाभागो सुवाक्यपदचित्र
तम् ॥ २६ ॥ यस्मिन्धर्मविधिः साक्षात्पातिव्रत्यंतु यत्स्थितम् ॥ भ्रातृस्नेहो महान्यत्र गुरुभक्तिस्तथैव च ॥ २७ ॥ स्वामिसेवकयोर्धनं तीर्तमूर्तिमती किल ॥
अधर्मकरशान्तिवैयत्रसाक्षाद्ब्रूद्ब्रूहात् ॥ २८ ॥ तद्गानेन जगद्वाचां दिवि देवा अपि स्थिताः ॥ किन्नरा अपि यद्गानं श्रुत्वा मूर्च्छा मिताः क्षणात् ॥ २९ ॥ वीणाया रणितं
श्रुत्वा तालमनेन शोभितम् ॥ निखिला परिषत्तत्र शालभंजीवचित्रिता ॥ ३० ॥ हर्षाद्भृशमुक्तं तोरामाद्याभूमिपास्तथा ॥ तद्गानपंचमालापमोहिताश्चित्रि
तोपमाः ॥ ३१ ॥ तत्र रामः सुतौ दृष्ट्वा महानानविमोहकौ ॥ अदात्ताभ्यां सुवर्णस्य लक्षं लक्षं पृथक् ॥ ३२ ॥ तदादानपरं दृष्ट्वा वाल्मीकिमुनि सत्तमम् ॥
ब्रूतां प्रहसंतौ तौ किंचिद्वक्त्रकध्रुवौ ततः ॥ ३३ ॥ मुने महानयोनेन क्रियते भूमिपेन वै ॥ यदावाभ्यां सुवर्णा निदातुमिच्छति लोभयन् ॥ ३४ ॥ प्रति
ग्रहो ब्राह्मणानां शस्यते नेतरेषु वै ॥ प्रतिग्रहपरो राजानरकायैव कल्पते ॥ ३५ ॥ आवयोः कृपया मुक्तराज्यं भुंक्ते महपातिः ॥ कथं दातुं सुवर्णा निवांछति
श्रेयसां चितः ॥ ३६ ॥ इत्युक्तं तौ तौ दृष्ट्वा वाल्मीकिः कृपया युतः ॥ अशंसद्युष्मत्पितरं जानीथानीति वित्तमौ ॥ ३७ ॥ इति श्रुत्वा मुने वाक्यं बालकौ नृप
पादयोः ॥ लघ्नी विनयसंयुक्ता मातृभक्त्यातिनिर्मलौ ॥ ३८ ॥ रामो बालौ दृढस्वर्गपरिरभ्यमुदन्वितः ॥ मेने स्त्रियास्तदाधर्मो मूर्तिमंता बुपस्थितौ ॥ ३९ ॥
सभापिरामसुतयोर्वीक्ष्य वक्त्रे मनोरमे ॥ जानकीपतिभक्तिं त्वसत्यमेने मुनींश्चर ॥ १४० ॥ इति शेषमुखलोक्ते श्रुत्वा वात्स्यायनो ब्रवीत् ॥ रामायणं श्रो

पा० ख० पं०

अ० ६६

॥ ७७ ॥

तुमनाः सर्वधर्मसमन्वितम् ॥ १४१ ॥ ॥ वात्स्यायन उवाच ॥ ॥ कस्मिन्काले कृतस्त्वांमित्रामायणमिदं महत् ॥ कस्माच्चकार किन्तव्रवर्णेन तद्वद्व
 स्वमे ॥ ४२ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ एकदा गतवान्विप्रो वाल्मीकिर्विपिन्दं महत् ॥ यत्र तालास्तमालाश्च किंशुका यत्र पुष्पिताः ॥ ४३ ॥ केतकी
 यत्र राजसाकुर्वती सौरभवनम् ॥ शशिप्रभेव महती दृश्यते शुभ्रकर्णभृत् ॥ चंपको वकुलश्चापिको विदारः कुरटकः ॥ ४४ ॥ अनेके पुष्पिता यत्र पाद
 पाः शोभनेवने ॥ कोकिलानां विरावेण षट्पदानां च शब्दितैः ॥ ४५ ॥ संघुष्टं सर्वतोर्म्यं मनोहरवयोन्वितम् ॥ तत्र क्रौंचयुगं रम्यं कामवाणप्रणीडितम् ॥ ४६ ॥
 परस्परं प्रहृषितं रमेस्त्रिगन्धतया स्थितम् ॥ तदा व्याधः समागत्य तयोरेकं मनोहरम् ॥ ४७ ॥ अवधान्निर्दयः कश्चिन्मांसास्वादलोलुपः ॥ तदा क्रौंचीव्या
 धहतं स्वपतिं वीक्ष्य दुःखिता ॥ ४८ ॥ विललाप भृशं दुःखान्मुचंती रावमुच्चकैः ॥ तदामुनिः प्रकुपितो निपादं क्रौंचघातकम् ॥ ४९ ॥ शशापवार्युपस्पृ
 श्य सरितः पार्वनं शुभम् ॥ मानिषादप्रतिष्ठां त्वमगमः शाश्वतीः समाः ॥ १५० ॥ यत्क्रौंचपक्षिणो रेकमवधीः काममोहितम् ॥ तदा प्रवृंथ्य श्लोकस्य जातं
 मत्वा ह्यनुद्विजाः ॥ ५१ ॥ ऊचुर्मुनिं प्रहृष्टास्ते शंसन्तः साधुसाध्विति ॥ स्वामिच्छापोदिते वाक्ये भारती श्लोकमातनोत् ॥ ५२ ॥ अत्यंतं मोहनो जातः
 श्लोको यमुनि सत्तम ॥ तदामुनिः प्रहृष्टात्मा बभूव वाडवर्षभ ॥ तस्मिन्काले समागत्य ब्रह्मा पुत्रैः समन्वितः ॥ ५३ ॥ वचो जगाद वाल्मीकिं धन्यो सित्वं मुनी
 श्वर ॥ भारती त्वन्मुखे स्थित्वा श्लोकं त्वं समपद्यत ॥ ५४ ॥ तस्माद्रामायणं रम्यं कुरुष्व मधुराक्षरम् ॥ येन ते विमला कीर्तिरा कल्पांतं भविष्यति ॥ ५५ ॥
 धन्या सैव मुखे वाणी रामनाम्ना समन्विता ॥ अन्याकामकथानुणं जनयत्येव पातकम् ॥ ५६ ॥ तस्मात्कुरुष्व रामस्य चरितं लोकविश्रुतम् ॥ येन स्यात्पापि
 नां पापहानिरेव पदे पदे ॥ ५७ ॥ इत्युक्त्वा तदधेस्त्रिष्टासर्वदेवैः समन्वितः ॥ ततः संचितयामास कथं रामायणं भवेत् ॥ ५८ ॥ तदा ध्यानपरो जातो नदी
 तीरे मनोरमे ॥ तस्य चेत्तस्य थोरामः प्रादुर्भूतो मनोहरः ॥ ५९ ॥ नीलोत्पलदलश्यामं रामं राजीवलोचनम् ॥ निरीक्ष्य तस्य चरितं भूतभावि भवच्चय
 त् ॥ १६० ॥ तदा तयं तं मुदं प्राप्नोत् रामायणमथासृजत् ॥ मनोरमपदैर्युक्तं वृत्तैर्वहुविधैरपि ॥ ६१ ॥ षट्कांडानि सुरम्याणि यत्र रामायणे जन्य ॥ बाल
 मारण्यकं चान्यत्किंकिधा सुंदरं तथा ॥ ६२ ॥ युद्धसुत्तरमन्यच्च पडेतानि महामते ॥ शृणुयाद्योनरः पुण्यात्सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ६३ ॥ तत्र बाले तु
 संतुष्टः पुत्रेष्टचाचतुरस्सुतान् ॥ प्राप पंक्तिरथः साक्षाद्भिरब्रह्मसनातनम् ॥ ६४ ॥ सकौशिकमखं गत्वा सीतामुद्राह्वयार्गवम् ॥ आगत्य पुरमुत्कृष्टो यौव
 राज्यप्रकल्पनम् ॥ ६५ ॥ मातृवाक्याद्वनं प्रागाह्वयामुत्तीर्य पर्वतम् ॥ चित्रकूटं महिलया लक्ष्मणेन समन्वितः ॥ १६६ ॥ भरतस्तं वने श्रुत्वा जगाम भ्रातरं

५० पु०

॥ ७८ ॥

नयी ॥ तमप्राप्यस्वयनंदिग्रामेवासमचीकरत् ॥ १६७ ॥ बालमेतच्छृणुष्वान्यदारण्यकसमुद्भवम् ॥ मुनीनामाश्रमेवासस्तत्रत्रोपवर्णनम् ॥ ६८ ॥
नासाच्छेदःशूर्पणख्याः खरदूषणनाशनम् ॥ मायामारीचहननंदैत्याद्रामापहारणम् ॥ ६९ ॥ वनेविरहिणाभ्रांतंमनुष्यचरितंभृतम् ॥ कबंधप्रेक्षणतत्रप
म्पायागमनंतथा ॥ १७० ॥ हनूमतासंगमनमित्येतद्वनसंज्ञितम् ॥ अपरंचशृणुमुनेसंक्षिप्यकथयाम्यहम् ॥ ७१ ॥ सप्ततालप्रभेदश्चवालेभारणमद्भुतम् ॥
सुग्रीवैराज्यदानंचनगवर्णनमित्युत ॥ ७२ ॥ लक्ष्मणात्मकर्मसंदेशःसुग्रीवस्यविवासनम् ॥ तथासैन्यसमुद्देशःसीतान्वेषणमप्युत ॥ ७३ ॥ संपातिप्रेक्ष
णतत्रवारिधेर्लघनंतथा ॥ परतीरेकपिप्राप्तिःकैष्किंधकांडमद्भुतम् ॥ ७४ ॥ सुंदरंशृणुकांडवैयत्ररामकथाद्भुता ॥ प्रतिगेहेप्रतिभ्रातिःकपेश्चित्रस्यद
र्शनम् ॥ ७५ ॥ सीतासंदर्शनंतत्रजानक्याभाषणंतथा ॥ वनभंगःप्रकुपितैर्वंधनंवनारस्यच ॥ ७६ ॥ ततोल्काप्रज्वलनंवनारैःसंगतिस्ततः ॥ रामाभि
ज्ञानदानंचसैन्यप्रस्थानमेवच ॥ ७७ ॥ समुद्रेसेतुकरणंशुकसारणसंगातिः ॥ इतिसुंदरमाख्यातंयुद्धेसीतासमागमः ॥ ७८ ॥ उत्तरेऋषिसंवादायज्ञ
प्रारंभएवच॥तत्रानेकारामकथाःशृण्वतांपापनाशकाः॥७९॥ इतिपट्कांडमाख्यातंब्रह्महत्यापनोदनम् ॥ संक्षेपतोमयातुभ्यमाख्यातंसुमनोहरम्॥१८०॥
चतुर्विंशतिसाहस्रपट्कांडपरीचिह्नितम् ॥ तद्वैरामायणंप्रोक्तमहापातकनाशनम्॥८१॥ तच्छ्रुत्वा राघवःप्रीतःपुत्रावाधायचासने ॥ दृढंतोपरिरभ्यथायसीतां
सस्मारवल्लभाम्॥१८२॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्रमेधेरामायणगानं नामपट्पष्टितमोऽध्यायः॥६६॥॥॥ शेषउवाच॥
अथसौमित्रिरागत्यजानकीनतवान्मुहुः ॥ प्रमगद्वदयाशंसन्वाचंरामप्रणोदिताम् ॥ १ ॥ सीतासमागतंहृष्टालक्ष्मणंविनयान्वितम् ॥ तन्मुखाद्रामसंदेशंश्रुत्वा
वाचविलज्जिता ॥ २ ॥ सौमित्रिकथमागच्छेदामत्यक्तामहावने॥तिष्ठामिरामंस्मरन्तीवाल्मीकेराश्रमेत्वहम् ॥ ३ ॥ तस्यामुखोदितंवाक्यंश्रुत्वासौमित्रिब्रवीत्॥
मातःपतिव्रतेरामस्त्वामाकारयतेमुहुः ॥ ४ ॥ पतिव्रतापतिकृतंदोषंनानयतेहृदि ॥ तस्मादागच्छहिमयास्थित्वास्यंदनउत्तमे ॥ ५ ॥ इत्यादिवचनंश्रु
त्वाजानकीपतिदेवता ॥ मनोरोषंपरित्यज्यतस्थौसौमित्रिराग्रे ॥ ६ ॥ तापसीःसकलानत्वामुनींश्चनिगमोज्ज्वलान् ॥ रामंस्मरन्तीमनसारथेस्थित्वा
गमत्पुरीम् ॥ ७ ॥ क्रमेणनगरींप्राप्तामहाहोभरणान्विता ॥ शरयूंसरितंप्रापयत्रगमःस्वयंस्थितः ॥ ८ ॥ रथादुत्तीर्यललितालक्ष्मणेनसमन्विता ॥ राम
स्यपादयोर्लगापतिव्रतपरायणा ॥ ९ ॥ रामस्तामागतंहृष्टाजानकीप्रिमाविह्वलाम् ॥ साधित्वयासहेदानींकुर्वेयज्ञसमापनम् ॥ १० ॥ वाल्मीकिंसानम
स्कृत्यतथान्यान्विप्रसत्तमान् ॥ जगाममातृपदयोःसन्नतिकर्तुमुत्सुका ॥ ११ ॥ कोऽज्ञत्यातामथायातंवीरसंजानकीप्रियाम् ॥ आशीर्भिरभिसंयुज्यययौ
हर्षमनेकथा ॥ १२ ॥ कैकेयीपदयोर्नग्रांवीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम् ॥ भर्त्रासहचिरंजीवसपुत्रेत्याशिषंयधात् ॥ १३ ॥ सुमित्रास्वपदेनग्रांवीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम्॥

१ निगमाद्विराट्-४० पा० ।

२ जानकीं वीक्ष्य पुत्रिणीम्-४० पा० ।

पा०खं०पं०

अ० ६७

॥ ७८ ॥

आशिषंव्यदधात्तस्याः पुत्रपौत्रप्रदायिनीम् ॥ १४ ॥ सीताताः सर्वतो न त्वारामचंद्रप्रियासती ॥ परमहर्षमापन्नावभूवकिलवांडव ॥ १५ ॥ समागतो
 वीक्ष्यपत्नीरामचंद्रस्यकुंभजः ॥ सुवर्णपत्नीधिकृत्यतामधाद्धर्मचारिणीम् ॥ १६ ॥ रामस्तदायज्ञमध्येशुशुभेसीतयासह ॥ तारयातुगतोयद्रच्छशि
 शरदुत्प्रभः ॥ १७ ॥ प्रयोगमकरोत्तत्रकालेप्राप्तेमनोरमे ॥ वैदेह्याधर्मचारिण्यासर्वपापापनोदनम् ॥ १८ ॥ सीतयासहितंरामं प्रसक्तंयज्ञकर्मणि ॥
 निरीक्ष्यजहृष्टुत्तत्रकौतुकेनसमन्विताः ॥ १९ ॥ वसिष्ठं प्राहसुमतिंरामस्तत्रकृतौवरे ॥ किंकर्तव्यंमयास्वामिन्नतः परमवश्यकम् ॥ २० ॥ रामस्यवचनं
 श्रुत्वागुरुः प्राहमहामतिः ॥ ब्राह्मणानांप्रकर्तव्यापूजासंतोषकारिका ॥ २१ ॥ मरुत्तेनक्रतुः सृष्टः पूर्वसंभारसंभृतः ॥ ब्राह्मणास्तत्रवित्ताद्यैस्तोषिताअभ
 वंस्तदा ॥ २२ ॥ अत्यंतवित्तसंभारंनेतुंविप्राशकग्रहि ॥ प्राक्षिपन्हिमवदेशेवित्तभारासहाद्रिजाः ॥ २३ ॥ तस्मात्त्वमपिराजाय्यलक्ष्मीवान्नृपसत्तम ॥
 देहिदानादिविप्रेभ्योयथास्यात्प्रीतिरुत्तमा ॥ २४ ॥ एतच्छ्रुत्वासराजाय्यः पूज्यंमत्वावटोद्भवम् ॥ प्रथमंपूजयामासब्रह्मपुत्रंतपोधनम् ॥ २५ ॥ अने
 करत्नसंभारैः स्वर्णभारैरनेकधा ॥ देशैर्जनैः परिवृतैरत्यंतप्रीतिदायकैः ॥ २६ ॥ अगस्त्यंपूजयामासपत्नीकंमनोरमम् ॥ तथैवरत्नैः स्वर्णैश्चदेशैश्च
 विविधैरपि ॥ २७ ॥ व्यासंसत्यवतीपुत्रंतथैवसमपूजयत् ॥ च्यवनंभार्ययासाकंसुरत्नैः समपूजयत् ॥ २८ ॥ अन्यानपिमुनीन्सर्वानृत्विजस्तपसानि
 धीन् ॥ पूजयामासरत्नौघैः स्वर्णभारैरनेकधा ॥ २९ ॥ अदात्तदाक्रतौरामोविप्रेभ्योभूरिदक्षिणाम् ॥ लक्षलक्षंसुवर्णस्यप्रत्येकंत्वग्रजन्मने ॥ ३० ॥
 दीनांधकूपणेभ्यश्चददौदानमनेकधा ॥ यथासंतोषविहितैर्वित्तैरत्नैर्मनोहरैः ॥ ३१ ॥ वासांसिचविचित्राणिभोजनानिमृदूनिच ॥ तत्रप्रादाद्यथा
 शास्त्रं सर्वेषांप्रीतिदायकम् ॥ ३२ ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णसर्वस्त्वोपबृंहितम् ॥ अत्यंतमभवद्धृष्टंपुरंपुंस्त्रीसमावृतम् ॥ ३३ ॥ दानंददंतं सर्वेषां वीक्ष्यकुंभो
 द्रवोमुनिः ॥ अत्यंतपरमप्रीतिययौक्रतुवरेद्विजः ॥ ३४ ॥ तदाभिपेक्षस्नानार्थं पानीयममृतोपमम् ॥ आनेतुंचचतुःषष्टिनृपान्सस्त्रीन्समाह्वयत् ॥ ३५ ॥
 रामस्तुसीतयासार्द्धमानेतुमुदकंययौ ॥ घटेनस्वर्णवर्णेनसर्वालंकारशोभया ॥ ३६ ॥ सौमित्रिरप्यूर्मिलयामांडव्याभरतो नृपः ॥ शत्रुघ्नः श्रुतकीर्त्याच
 कांतिमत्याचपुष्कलः ॥ ३७ ॥ सुबाहुः सत्यवत्याचसत्यवान्वीरभूपया ॥ सुमदस्तत्रसर्कीर्त्याराड्याचविमलोनृपः ॥ ३८ ॥ राजावीरमणिस्तत्रश्रुत
 वत्यामनोज्ञया ॥ लक्ष्मीनिधिः कोमलयारिपुतापोंगसेनया ॥ ३९ ॥ विभीषणोमहामृत्याप्रतापाय्यः प्रतीतया ॥ उग्राश्वः कामगमयानीलरत्नो
 धिरम्यया ॥ ४० ॥ सुरथः सुमनोहार्यातथामोहनयाकपिः ॥ इत्यादीन्पतीन्विप्रोवसिष्ठः प्राहिणोन्मुनिः ॥ ४१ ॥ वसिष्ठः सरयुं गत्वा शिवपुण्यजला
 पुताम् ॥ उदकंमंत्रयामासवेदमंत्रेणमंत्रवित् ॥ ४२ ॥ पयःपुनीह्यमुंवाहमुदकेनमनोहता ॥ यज्ञार्थंरामचंद्रस्यसर्वलोकैकरक्षितुः ॥ ४३ ॥ उदकं

५० पु०

॥ ७९ ॥

तन्मुनिस्पृष्टसर्वे रामादयो नृपाः ॥ आजहुर्मंडपतले विप्रवयैरुपस्तुते ॥ ४४ ॥ पयोभिर्निर्मलैः स्नाप्यवाजिनं क्षीरसन्निभम् ॥ मंत्रेण मंत्रयामास रामहस्ते
नकुंभजः ॥ ४५ ॥ पुनीहि मां हावाह अस्मिन् ब्रह्मसमाकुले ॥ त्वन्मेधेनाखिला देवाः प्रीणंतु परितोषिताः ॥ ४६ ॥ इत्युक्त्वा स नृपो रामः सीतया सममस्पृशत् ॥
तदा सर्वे द्विजाश्चित्रममन्यंत कुतूहलात् ॥ ४७ ॥ परस्परमोचंस्ते यन्नामस्मरणात्नराः ॥ महापापात्प्रमुच्यंते सरामः किंवदत्यहो ॥ ४८ ॥ इत्युक्तवतिभूमी
शोरा मेकुंभोद्भवो मुनिः ॥ करवालं चाभिमन्य ददौ रामकरे मुनिः ॥ ४९ ॥ करवाले धृतैस्सृष्टेरा मेण सहयः क्रतौ ॥ पशुत्वं तु विहाया शुद्धिव्यरूपमपद्यत ॥ ५० ॥
विमानवरमारूढश्चाप्सरोभिः समंततः ॥ चामरैर्वीज्यमानश्च वैजयंत्या विभूषितः ॥ ५१ ॥ तदा तं वाजितांत्यक्त्वा दिव्यरूपधरं वरम् ॥ वीक्ष्य लोकाः क्रतौ सर्वे विस्म
यं प्राप्नुवंस्तदा ॥ ५२ ॥ तदारामः स्वयं जानन्नज्ञापयन् सर्वतो नरान् ॥ पप्रच्छ दिव्यरूपं तं सुरं परमधार्मिकम् ॥ ५३ ॥ कस्त्वं दिव्यवपुः प्राप्तः कस्मात्त्वं वाजितांगतः ॥
कथं सुरस्त्रिं सहितः किंचि कीर्षसितद्वद ॥ ५४ ॥ रामस्य वचनं श्रुत्वा देवः प्रोवाच भूमेपम् ॥ हसन्मेघरवावाणीमवदत्सु मनोहराम् ॥ ५५ ॥ तवाज्ञातं
न सर्वत्र बाह्याभ्यंतरचारिणः ॥ तथापि पृच्छते तु भ्यं कथयामि यथा तथम् ॥ ५६ ॥ अहं पुरा भवे रामद्विजः परमधार्मिकः ॥ अचरं प्रति कूलैर्वैवेदस्य रि
पुतापन ॥ ५७ ॥ कदाचिद्धुतपापायास्तीरे हंगतवान्पुरा ॥ अनेकवृक्षललिते सर्वत्र सुमनोरमे ॥ ५८ ॥ तत्र स्नात्वा पितृस्तृप्त्वा दानं दत्त्वा यथा
विधि ॥ ध्यानं तव महाबाहो कृतवान्वेदसंमितम् ॥ ५९ ॥ तदा जनाः समायाता व्रह्मवस्तत्र भूपते ॥ तेषां प्रवंचनार्थाय दंभमेनमकारिपम् ॥ ६० ॥
अनेकक्रतुसंभारैः पूर्णमजिरमुत्तमम् ॥ वासोभिश्छादितं रम्यं च पालादियुतं महत् ॥ ६१ ॥ अग्निहोत्रोद्भवो धूमः सर्वतो न भसोगणम् ॥ चकार रम्य
मतुलं चित्रकारिवपुर्धरः ॥ ६२ ॥ अनेकतिलकश्रीभिः शोभितांगो महत्तपाः ॥ दर्भशोभः समित्पाणिर्दंभो मुतिधरः किमु ॥ ६३ ॥ दुर्वासास्तत्र स्व
च्छंदं पर्यटन्न गतीतलम् ॥ प्राप तत्र महातेजा धूतपापसरित्ते ॥ ६४ ॥ ददौ मां दंभकर्मौ नधारिणमग्रतः ॥ अनर्घ्यं करमुन्मत्तमस्वागतवचः करम् ॥ ६५ ॥
दृष्ट्वा तीव्रक्रुधाक्रांतः समुद्रद्विपवर्णि ॥ शशापासौ मुनिस्तीव्रो दंभिनं मां हामतिः ॥ ६६ ॥ दंभकरोषिचेत्तीरे सरितस्त्वं सुदुर्मते ॥ तस्मात्प्राप्नुहि निर्वार्च्यं प
शुत्वं तापसाधम ॥ ६७ ॥ शार्पप्रदत्तं संश्रुत्य दुःखितो हंत दाभवम् ॥ अग्राहि पंपदे तस्य सुने दुर्वासः किल ॥ ६८ ॥ तदामेकृतवात्रामाद्विजो नुग्रहमुत्तमम् ॥
वाजितां प्राप्नुहि मखेराजराजस्य तापस ॥ ६९ ॥ पश्चात्तद्वस्तसंपर्काद्याहितत्परमंपदम् ॥ दिव्यं वपुर्मनोहारिधृत्वा दंभवि वर्जितम् ॥ ७० ॥ तेन शापोपि
संदिष्टो ममानुग्रहांगतः ॥ यदहंत व्रह्मस्तस्य रूपं शीघ्रात्सोमनोरमम् ॥ ७१ ॥ यदेव रामदेवादिदुर्लभं बहुजन्मभिः ॥ तत्तेऽहं करजस्वरूपं शीघ्रात्प्राप्तवानिह

पा० सं० पं०

अ० ६७

॥ ७९ ॥

दुर्लभम् ॥ ७२ ॥ आज्ञापयमहाराजत्वप्रसादादहंमहत् ॥ गच्छामिशाश्वतंस्थानंतवदुःखादिवर्जितम् ॥ ७३ ॥ नयत्रशोकोनजरा
 नमृत्युःकालविभ्रमः ॥ तत्स्थानंदेवगच्छामित्वप्रसादात्रराधिप ॥ ७४ ॥ इत्युक्त्वातपरिक्रम्यविमानवरमारुहत् ॥ अनेकरत्नसचितंसर्वदेवाधिवांदि
 तम् ॥ ७५ ॥ गतोऽसौशाश्वतस्थानंरामपादप्रसादतः ॥ पुनरावृत्तिरहितंशोकमोहविवर्जितम् ॥ ७६ ॥ तेनतत्कथितंश्रुत्वारामंज्ञात्वैतरेजनाः ॥
 विस्मयंप्रापिरेसर्वेपरस्परमुदुन्मदाः ॥ ७७ ॥ शृणुद्विजमहाबुद्धेदभेनापिस्मृतोहरिः ॥ ददातिमोक्षंसुतरांकिंपुनर्देववर्जनात् ॥ ७८ ॥ यथाकथंचिद्वा
 मस्यकर्तव्यंस्मरणंपरम् ॥ येनप्राप्नोतिपरमंपददेवादिदुर्लभम् ॥ ७९ ॥ तच्चित्रंवीक्ष्यमुनयःकृतार्थमेनिरेनिजम् ॥ यद्रामचरणप्रेक्षाकरस्पर्शपवित्रित
 म् ॥ ८० ॥ गतेतस्मिन्सुरेस्वर्गहयरूपधरेपुरा ॥ उवाचरामस्तपसांनिधीन्वेदविदुत्तमान् ॥ ८१ ॥ किंकर्तव्यंमयाब्रह्मन्हयोन्येगतःसुखम् ॥ होमःकथं
 पुरोभावीसर्वदैरततर्पकः ॥ ८२ ॥ यथास्यात्सुरसंतृप्तिर्यथामेमखउत्तमः ॥ तथाकुर्वतुमुनयोयथामेस्याद्विधिश्च्युतम् ॥ ८३ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यजगा
 दमुनिसत्तमः ॥ वसिष्ठःसर्वदेवानांचित्ताभिज्ञानकोविदः ॥ ८४ ॥ कर्पूरमाहरक्षिप्रयेनदेवाःस्वयंपुरा ॥ प्राप्यहव्यंग्रहीप्यतिमद्वाक्यप्रेरिताधुना ॥ ८५ ॥
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामःक्षिप्रमुपाहरत् ॥ कर्पूरंवहुदेवानांप्रीत्यर्थंवहुशोभनम् ॥ ८६ ॥ तदामुनिःप्रहृष्टात्मादेवानांह्वयदद्भुतान् ॥ तेसर्वेनत्क्षणात्प्राप्ताः
 स्वपरीवारसंवृताः ॥ ८७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेयज्ञप्रारंभोनामसप्तपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥
 ॥ शेषउवाच ॥ इन्द्रस्तत्रहविर्घृष्टंरामचन्द्रेणवीक्षितम् ॥ परिस्वादन्कृतौतृप्तिंनप्रापसुरसंयुतः ॥ १ ॥ नारायणोमहादेवोब्रह्मातत्रचतुर्मुखः ॥
 वरुणश्चकुबेरश्चतथान्ये लोकपालकाः ॥ २ ॥ तत्रास्वाद्यहविःस्निग्धं वसिष्ठेनपरिष्कृतम् ॥ तत्रपुनर्हिविप्रेन्द्राःश्रुधार्ताइवभोजनात् ॥ ३ ॥ सर्वान्देवां
 श्संतर्प्यहविषाकरुणानिधिः ॥ वसिष्ठप्रेरितःसर्वमितिकर्तव्यमाचरत् ॥ ४ ॥ ब्राह्मणादानसंतुष्टाहविस्तुष्टाःसुरावराः ॥ तृप्ताःसर्वेस्वकंभागं गृही
 त्वास्वालयंययुः ॥ ५ ॥ ऋषिभ्योहोतृमुख्येभ्यःप्रादाद्राज्यंचतुर्दिशम् ॥ संतुष्टास्तेद्विजाराममाशीर्भिरददुःशुभम् ॥ ६ ॥ पूर्णाहुतिततःकृत्वाव
 सिष्ठःप्राहसुस्त्रियः ॥ वर्धापयंतुभूमींशंयागपूर्तिकरंपरम् ॥ ७ ॥ तद्वाक्यंताःस्त्रियःश्रुत्वालजैरवाकिरन्मुदा ॥ लावण्यजितकंदर्पमहामणिविभू
 धितम् ॥ ८ ॥ ततोवभृथस्नानार्थंप्रेरयामासभूमिपम् ॥ ययौरामःसहस्रवीर्यैःसरयूतीरमुत्तमम् ॥ ९ ॥ अनेकराजकोटीभिःपरीतःपादचारिभिः ॥
 जगामससरिच्छ्रेष्ठांपक्षिवृंदसमाकुलाम् ॥ १० ॥ तारापतिरिवस्वाभिर्भाषांभिवृत्तउत्प्रभः ॥ विरोचतेतथातद्ब्रह्मामोराजगर्जवृत्तः ॥ ११ ॥ तदुत्सवं
 समाज्ञायययुर्लोकस्त्वरायुताः ॥ सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः ॥ १२ ॥ राजेंद्रसीतयासाकंगच्छंतंसरितंप्रति ॥ विलोक्यमुदितालका

प० पु०
॥ ८० ॥

श्चिरं दर्शनलालसाः ॥ १३ ॥ अनेकनटगंधर्वागायंतोयशउज्ज्वलम् ॥ अनुजग्मुर्महीशानं सर्वलोकनमस्कृतम् ॥ १४ ॥ नर्तक्यस्तत्र नृत्यंत्यः
क्षोभयंत्यः पतेर्मनः ॥ जल्यत्रैश्वसिचंत्योययुः श्रीरामसेवनम् ॥ १५ ॥ महाराजविलिपंत्योहरिद्राकुंकुमादिभिः ॥ परस्परं प्रलिपंत्योमुदंप्रापुर्महतराम
॥ १६ ॥ कुचयुगमोपरिन्यस्तमुक्ताहारसुशोभिताः ॥ श्रवणद्वंद्वसंमृष्टस्वर्णकुण्डललक्षिताः ॥ १७ ॥ अनेकनरनारीभिः संकीर्णमार्गमाचरन् ॥
यथावत्सरितं प्रापशिवपुण्यजलापुताम् ॥ १८ ॥ तत्र गत्वा सवैदेह्यारामः कमललोचनः ॥ प्रविवेश जलपुण्यं वसिष्ठादिभिरन्वितः ॥ १९ ॥ अनुप्र
विविशुः सर्वराजानोजनतास्तथा ॥ तत्पादरजसापूतजलं लोकैकवंदितम् ॥ २० ॥ परस्परं प्रसिंचंतो जलयत्रैर्मनोरमैः ॥ सुशोणनयनाः सर्वैर्हर्षप्रापुर्म
नोधिकम् ॥ २१ ॥ सरामः सीतया सार्धचिरं पुण्यजलप्लवे ॥ क्रीडित्वा जलकल्लोलैर्निरगाद्धर्मसंयुतः ॥ २२ ॥ दुकूलवासाः सकिरीटकुण्डलः केयूरशो
भावरकंकणान्वितः ॥ कंदर्पकोटिश्रियमुद्रहन् नृपो राजा प्रययैरुपसंस्तुतो वभौ ॥ २३ ॥ सयागयूपं वरवर्णशोभितं कृत्वा सरित्तीरवरे महामनाः ॥ त्रैलो
क्यलोकश्रियमापद्यद्भुतामन्यैर्दुरापां नृपतिर्भुजैर्निजैः ॥ २४ ॥ एवं जनकपुत्र्यासौ हयमेधत्रयंचरन् ॥ त्रैलोक्ये कीर्तिमतुलां प्रापदेवैः सुदुर्लभाम् ॥ २५ ॥
एवं ते वर्णितां तां तत्पृष्टारामस्तत्कथाम् ॥ विस्तृतः कथितो मेधोभूयः किंपृच्छसे द्विज ॥ २६ ॥ यः शृणोति हरेर्भक्त्यारामचंद्रस्य सन्मखम् ॥ ब्रह्म इत्यांशणात्ती
र्त्वा ब्रह्मशाश्वतमाप्नुयात् ॥ २७ ॥ अपुत्रो लभते पुत्राग्निर्धनो धनमाप्नुयात् ॥ रोगार्तो मुच्यते रोगाद्ब्रह्मो मुच्येत बंधनात् ॥ २८ ॥ यत्कथा श्रवणाद्दुष्टः श्वप
चोपि परंपदम् ॥ प्राप्नोति किमु विप्राश्चरामभक्तिपरायणः ॥ २९ ॥ रामं स्मृत्वा महाभागपापिनः परमंपदम् ॥ प्राप्नुयुः परमं स्वर्गं शक्रदेवादिदुर्लभम् ॥ ३० ॥
ते धन्या मानवा लोके ये स्मरंति रघूत्तमम् ॥ ते क्षणात्संस्तुतिं तीर्त्वा गच्छंति सुखमव्ययम् ॥ ३१ ॥ प्रत्येकमक्षरं ब्रह्म हृत्या वंशदवानलः ॥ तयः श्रावयते धीमांस्तं
गुरुं संपूजयेत् ॥ ३२ ॥ श्रुत्वा कथां वाचकाय गवां द्वंद्वं प्रदापयेत् ॥ स पत्नीकायं संपूज्य वस्त्रालंकारभोजनैः ॥ ३३ ॥ कुण्डलाभ्यां विराजंत्यौ मुद्रिकाभिरलं
कृते ॥ रामसीतेस्वर्णमय्यौ प्रतिमेशो भनेवरे ॥ ३४ ॥ कृत्वा तु वाचकायैव दीयते भो द्विजोत्तम ॥ तस्य देवाश्च पितरो वैकुण्ठं प्राप्नुयुस्तदा ॥ ३५ ॥ त्वया
पृष्टारामकथामया ते कथितापुरा ॥ किमन्यत्कथ्यतां ब्रह्मन् पुरतस्तव धीमतः ॥ ३६ ॥ शृण्वंतियेकथामेतां ब्रह्म हृत्यो धनाशिनीम् ॥ ते यांति परमं स्थानं
यच्च देवैः सुदुर्लभम् ॥ ३७ ॥ गोब्रह्मापि सुतग्रश्च सुरापो युरुतलग्नः ॥ क्षणात्पूतो भवत्येव नोत्र संशयितुं क्षमम् ॥ ३८ ॥ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुरा
णे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेश्रवणपठनपुण्यवर्णननामाष्टपष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ ॥ इति रामाश्वमेधः समाप्तः ॥

पा० सं० प०
अ० ६८

॥ ८० ॥

॥ ऋषयस्तुः ॥ ॥ सम्यक्छतोमहाभागत्वत्तोराभाश्वमेधकः ॥ इदानीं वदमाहात्म्यं श्रीकृष्णस्य महात्मनः ॥ १ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ शृण्वं
तु मुनिशार्दूलः श्रीकृष्णचरितामृतम् ॥ शिवापप्रच्छभूतेशं यत्तद्वः कीर्तयाम्यहम् ॥ २ ॥ एकदा पार्वती देवी शिवं संस्निग्धमानसा ॥ प्रणयेन नम
स्कृत्य प्रोवाच च चर्चनं त्विदम् ॥ ३ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडतद्ब्राह्मभ्यंतरस्थितेः ॥ विष्णोः स्थानं परं तेषां प्रधानं वरमुत्तमम् ॥
॥ ४ ॥ यत्परं नास्ति कृष्णस्य प्रियं स्थानं मनोरमम् ॥ तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामि कथयस्व महाप्रभो ॥ ५ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ गुह्याद्गुह्यतरं गुह्यं
परमानंदकारकम् ॥ अत्यद्गुतरं हः स्थानं मानंदं परमं परम् ॥ ६ ॥ दुर्लभानां च परमं दुर्लभं मोहनं परम् ॥ सर्वशक्तिमयं देवित सर्वस्थाने पुगोपितम् ॥ ७ ॥
सात्वतां स्थानमूर्धन्यं विष्णोरित्यंत दुर्लभम् ॥ नित्यं वृंदावनं नाम ब्रह्मांडोपरि संस्थितम् ॥ ८ ॥ पूर्णब्रह्मसुखैश्वर्यं नित्यमानंदमव्ययम् ॥ वैकुण्ठ
दितदंशांशं स्वयं वृंदावनं भुवि ॥ ९ ॥ गोलोकैश्वर्यं यत्किंचिद्गोकुले तत्प्रतिष्ठितम् ॥ वैकुण्ठवैभवयद्देवद्वारिकायां प्रतिष्ठितम् ॥ १० ॥ यद्ब्रह्म
परमैश्वर्यं नित्यं वृंदावनाश्रयम् ॥ कृष्णधाम परं तेषां नमध्वे विशेपतः ॥ ११ ॥ तस्मात्त्रैलोक्यमध्ये तु पृथ्वीधन्येति विश्रुता ॥ यस्मान्माथुरकं नाम
विष्णोरेकांतवल्लभम् ॥ १२ ॥ स्वस्थानमधिकं नाम धेयं माथुरमंडलम् ॥ निगूढं विविधं स्थानं पुर्यभ्यंतरं संस्थितम् ॥ १३ ॥ सहस्रपत्रकमलाकारं माथुरमं
डलम् ॥ विष्णुचक्रपरिश्रामाद्दामवैष्णवमद्भुतम् ॥ १४ ॥ कर्णिका पर्णविस्तारं रहस्यद्रुममीरितम् ॥ प्रधानं द्वादशारण्यं माहात्म्यं कथितं क्रमात् ॥ १५ ॥
भद्रश्रीलोहभांडीरमहातालखदीरकाः ॥ वकुलं कुमुदं काम्यं मधुवृंदावनं तथा ॥ १६ ॥ द्वादशैतावती संख्या कालिंद्याः सप्तपश्चिमे ॥ पूर्वेष्वेव च न प्रोक्तं
तत्रास्ति गुह्यमुत्तमम् ॥ १७ ॥ महारण्यं गोकुलाख्यं मधुवृंदावनं तथा ॥ अन्यच्चोपवनं प्रोक्तं कृष्णक्रीडारसस्थलम् ॥ १८ ॥ कदंबखंडनं नंदवनं
नंदीश्वरं तथा ॥ नंदनंदनखंडं च पलाशाशोककेतकी ॥ १९ ॥ सुगंधमानसं कैलममृतं भोजनस्थलम् ॥ सुखप्रसाधनं वत्सहरणं शेषशायिकम् ॥ २० ॥
श्यामपूर्वोदधिग्रामश्चक्रभातुपुरं तथा ॥ संकेतं द्विपदं चैव बालक्रीडनधूसरम् ॥ २१ ॥ कामद्रुमं सुललितमुत्सुकं चापिकाननम् ॥ नानाविधरसक्रीडा
नानालीलारसस्थलम् ॥ २२ ॥ नागविस्तारविष्टं भंरहस्यद्रुममीरितम् ॥ सहस्रपत्रकमलं गोकुलाख्यं महत्पदम् ॥ २३ ॥ कर्णिका तन्महद्दामगोविं
दस्थानमुत्तमम् ॥ तत्रोपरि स्वर्णपीठमणिमंडपमंडितम् ॥ २४ ॥ कर्णिकायां क्रमादिक्षुविदिक्षुदलमीरितम् ॥ यदलं दक्षिणे प्रोक्तं परं गुह्योत्तमोत्तम
म् ॥ २५ ॥ तस्मिन्दले महापीठं निगमागमद्रुगं मम् ॥ योगीन्द्रैरपि दुःप्रापं सर्वात्मायज्ञगोकुलम् ॥ २६ ॥ द्वितीयं दलमाग्रेऽयं तद्गहस्यं दलं तथा ॥

प० पु०

॥ ८१ ॥

संकेतद्विपदं चैव कुटीर्द्वौ तत्कुले स्थितौ ॥ २७ ॥ पूर्वदलं तृतीयं प्रधानस्थानमुत्तमम् ॥ गंगादिसर्वतीर्थानां स्पृशच्छित्तगुणस्मृतम् ॥ २८ ॥ चतुर्थदलं
शान्त्यासिद्धिप्राप्तये पितृपदम् ॥ व्यायामवृत्तनागोपीतत्र कृष्णपतिलभेत् ॥ २९ ॥ वस्त्रालंकारहरणतद्वत्समुदाहृतम् ॥ उत्तरेपंचमं प्रोक्तं दलं सर्वदलोत्त
मम् ॥ ३० ॥ द्वादशादित्यमत्रैव दलं च कर्णिकासमम् ॥ वायव्यांतु दलं पृष्ठं त्रिकालीहृदः स्मृतः ॥ ३१ ॥ दलोत्तमोत्तमं चैव प्रधानं स्थानमुच्यते ॥
सर्वोत्तमदलं चैव पश्चिमं सप्तमं स्मृतम् ॥ ३२ ॥ यज्ञपत्नीगणानां च तदीप्सितवरप्रदम् ॥ अत्रासुरोपनिर्वाणं प्रापन्निदशदुर्लभम् ॥ ३३ ॥ ब्रह्ममोह
नमत्रैव दलं ब्रह्मदावहम् ॥ नैऋत्यांतु दलं प्रोक्तमष्टमं व्योमघातनम् ॥ ३४ ॥ शंखचूडवधस्तत्र नानाकोलिरसस्थलम् ॥ श्रुतमष्टदलं प्रोक्तं वृंदारण्यांत
रस्थितम् ॥ ३५ ॥ श्रीमद्वृंदावनं रम्यं मुनायाः प्रदक्षिणम् ॥ शिवालिंगमधिष्ठानं दृष्टंगोपीश्वराभिधम् ॥ ३६ ॥ तद्वाह्ये पोडशदलं श्रिया पूर्णतमीश्वर
म् ॥ सर्वासु दिक्षु यत्प्रोक्तं प्रादक्षिण्याद्यथाक्रमम् ॥ ३७ ॥ महत्पदं महाद्वामस्वधामा धावसंज्ञकम् ॥ प्रथमैकदलं श्रेष्ठमाहात्म्यं कर्णिकासमम् ॥ ३८ ॥
तत्र गोवर्द्धनगिरौ रम्ये नित्यरसाश्रये ॥ कर्णिकायां महालीलातल्लीलारसगह्वरौ ॥ ३९ ॥ यत्र कृष्णो नित्यं वृंदाकाननस्य पतिर्भवेत् ॥ कृष्णो गोविंदां
प्रातः किमन्यैर्वहुभाषितैः ॥ ४० ॥ दलं तृतीयमाख्यातं सर्वश्रेष्ठोत्तमोत्तमम् ॥ चतुर्थदलमाख्यातं महाद्रुतरसस्थलम् ॥ ४१ ॥ नंदीश्वरवनं रम्यं तत्र
नंदालयः स्मृतः ॥ कर्णिकादलमाहात्म्यं पंचमं दलमुच्यते ॥ ४२ ॥ अधिष्ठाताऽत्र गोपालो धेनुपालनतत्परः ॥ पष्ठदलं यदाख्यातं तत्र नंदवनं स्मृत
म् ॥ ४३ ॥ सप्तमं वकुलारण्यं दलं रम्यं प्रकीर्तितम् ॥ तत्राष्टमं तालवनं तत्र धेनुवधः स्मृतः ॥ ४४ ॥ नवमं कुमुदारण्यं दलं रम्यं प्रकीर्तितम् ॥
कौमारण्यं च दशमं प्रधानं सर्वकारणम् ॥ ४५ ॥ ब्रह्मप्रसाधनं तत्र विष्णुच्छन्नप्रदर्शनम् ॥ कृष्णक्रीडारसस्थानं प्रधानं दलमुच्यते ॥ ४६ ॥ दलमेकादशं
प्रोक्तं भक्तानुग्रहकारणम् ॥ निर्माणसेतुबंधस्य नानावनमयस्थलम् ॥ ४७ ॥ भांडीरं द्वादशदलं नंदरम्यं मनोहरम् ॥ कृष्णः क्रीडारतस्तत्र श्रीदामा
दिभिरावृतः ॥ ४८ ॥ त्रयोदशदलं श्रेष्ठं तत्र भद्रवरं स्मृतम् ॥ चतुर्दशदलं प्रोक्तं सर्वसिद्धिप्रदस्थलम् ॥ ४९ ॥ श्रीवनंतत्र रुचिरं सर्वैश्वर्यस्य कारणम् ॥
कृष्णक्रीडादलमयं श्रीकांतिकीर्तिवर्द्धनम् ॥ ५० ॥ दलं पंचदशं श्रेष्ठं तत्र लोहवनं स्मृतम् ॥ कथितं पोडशदलं माहात्म्यं कर्णिकासमम् ॥ ५१ ॥ म
हावनंतत्र गीतं तत्रास्ति गुह्यमुत्तमम् ॥ वालक्रीडारतस्तत्र वत्सपालैः समावृतः ॥ ५२ ॥ पूतनादिवधस्तत्र यमलार्जुनभंजनम् ॥ अधिष्ठाता तत्र बालगोपा

पा० खं० पं०

अ० ६९

॥ ८१ ॥

१ कात्यायन्यवर्चनाद्गोपी-इ० पा० । २ ब्रह्मदावहम्-इ० पा० । ३ स्वाध्यायाध्यायसंज्ञकम्-इ०, स्वाध्यायाध्यायसंज्ञितम्-इ० च पा० । ४ अखिलतत्र-इ० पा० । ५ सप्तमं च कुलारण्यम्-इ०, सप्तमं वकुलारण्यम्-इ० च पा० । ६ कामारण्यं दलं इत्यम्-इ० पा० ।

लःपंचमान्दिकः ॥ ५३ ॥ नाम्नादामोदरः प्रोक्तः प्रेमानंदरसाणवः ॥ दलंप्रसिद्धमाख्यातसर्वश्रेष्ठदलोत्तमम् ॥ ५४ ॥ कृष्णक्रीडाचर्किजल्कीविहारदल
मुच्यते ॥ सिद्धप्रधानकिंजल्कदलंचसमुदाहृतम् ॥ ५५ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ वृंदारण्यस्यमाहात्म्यं रहस्यं वाकिमुद्रुतम् ॥ तदहं श्रोतुमिच्छामि
कथयस्व महाप्रभो ॥ ५६ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ कथितं ते प्रियतमे गुह्याद्ब्रूयते मोत्तमम् ॥ रहस्यानारहस्यं यद्दुर्लभानांच दुर्लभम् ॥ ५७ ॥
त्रैलोक्यगोपितं देवि देवेश्वरसुपूजितम् ॥ ब्रह्मादिवांछितं स्थानं सुरसिद्धादिसेवितम् ॥ ५८ ॥ योगीन्द्राहिसदाभक्त्या तस्य ध्यानैकतत्पराः ॥ अप्सरो
भिश्च गंधर्वैर्नृत्यगीतनिरंतरम् ॥ ५९ ॥ श्रीमद्वंदावनं रम्यं पूर्णानंदरसाश्रयम् ॥ भूरिचिंतामणिस्तोयममृतं रसपूरितम् ॥ ६० ॥ वृक्षं गुरुद्रुमं तत्र सुरभी
वृंदसेवितम् ॥ स्त्रीलक्ष्मीपुरुषविष्णुं तदशांशसमुद्भवम् ॥ ६१ ॥ तत्र कैशोरवयसं नित्यमानंदविग्रहम् ॥ गतिनाथं कलालपस्मितवक्त्रं निरंतरम् ॥ ६२ ॥
शुद्धसत्त्वं प्रेमपूर्णं वैष्णवैस्तद्वनाश्रितम् ॥ पूर्णब्रह्मसुखमग्नस्फुरत्तन्मूर्तितन्मयम् ॥ ६३ ॥ मत्तकोकिलभृंगाद्यैः कूजत्कलमनोहरम् ॥ कपोलशुक
संगीतमुन्मत्तालिसहस्रकम् ॥ ६४ ॥ भुजंगशत्रुनृत्याढ्यंसकलामोदविभ्रमम् ॥ नानावर्णैश्च कुसुमैस्तद्रेणुपरिपूरितम् ॥ ६५ ॥ पूर्णंदुनित्याभ्युदयं मूर्यमं
दांशुसेवितम् ॥ अदुःखं दुःखविच्छेदं जरामरणवर्जितम् ॥ ६६ ॥ अक्रोधं गतमात्सर्यमभिन्नमनहंकृतम् ॥ पूर्णानंदामृतं रसपूर्णं प्रेमसुखार्णवम् ॥ ६७ ॥
गुणातीतं महद्भ्रमपूर्णं प्रेमस्वरूपकम् ॥ वृक्षादिपुलकैर्यत्र प्रेमानंदं श्रुवापितम् ॥ ६८ ॥ किंपुनश्चेतनायुक्तैर्विष्णुभक्तैः किमुच्यते ॥ गोविंदांश्चिर
जः स्पर्शाश्रित्यं वृंदावनं भुवि ॥ ६९ ॥ सहस्रदलपद्मस्य वृंदारण्यं वराटकम् ॥ यस्य स्पर्शनमात्रेण पृथ्वी धन्या जगत्रये ॥ ७० ॥ गुह्याद्ब्रूयते रम्यं
मध्ये वृंदावनं भुवि ॥ अक्षरं परमानंदं गोविंदस्थानमव्ययम् ॥ ७१ ॥ गोविंददेहतोऽभिन्नं पूर्णब्रह्म सुखाश्रयम् ॥ मुक्तिस्तत्र रजः स्पर्शात्तन्माहात्म्यं किमु
च्यते ॥ ७२ ॥ तस्मात्संतीत्यनादेविह दिस्थं तद्वनं कुरु ॥ वृंदावनं विहारिषु कृष्णकैशोरविग्रहम् ॥ ७३ ॥ कालिंदीचाकरोद्यस्य कर्णिकायाः
प्रदक्षिणाम् ॥ लीलानिर्वाणं गंभीरं जलसौरभमोहनम् ॥ ७४ ॥ आनंदामृततन्मिश्रमकरंदवनालयम् ॥ पद्मोत्पलाद्यैः कुसुमैर्नानावर्णसमुज्ज्वल
म् ॥ ७५ ॥ चक्रवाकादिविहगैर्मनुनानाकलस्वनैः ॥ शोभमानं जलं रम्यं तं गतिमनोरमम् ॥ ७६ ॥ तस्योभयतटीरम्या शुद्धकर्णचननिर्मिता ॥
गंगाकोटिगुणाप्रोक्ता यत्र स्पर्शवराटकः ॥ ७७ ॥ कर्णिकायां कोटिगुणो यत्र क्रीडारतो हरिः ॥ कालिंदी कर्णिका कृष्णमभिन्नमेकविग्रहम् ॥ ७८ ॥ पार्व
त्युवाच ॥ ॥ गोविंदस्य किमाश्चर्यं सौंदर्याकृतविग्रह ॥ तदहं श्रोतुमिच्छामि कथयस्व दयानिधे ॥ ७९ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ मध्ये वृंदावने रम्यं जुमंजी

१ योगीन्द्रादिमुनीन्द्रादिसदातद्व्याख्यानतत्परम्-इ० पा० । २ अपरम्-इ० पा० ।

१० पु०

॥ ८२ ॥

रशोभिते ॥ योजनाश्रितसङ्गक्षशाखापल्लवमंडिते ॥ ८० ॥ तन्मध्येमंजुभवनेयोगपीठसमुज्ज्वलम् ॥ तदष्टकोणनिर्माणनानादीप्तिमनोहरम् ॥ ८१ ॥
तस्योपरिचमाणिक्पयस्सिंहासनंशुभम् ॥ तस्मिन्नष्टदलपद्मंकार्णिकार्यासुखाश्रयम् ॥ ८२ ॥ गोविंदस्यपरंस्थानंकिमस्यमाहिमोच्यते ॥ श्रीम
द्रोविंदमंत्रस्थवल्लवीवृंदसेवितम् ॥ ८३ ॥ दिव्यव्रजयोरूपंकृष्णवृंदावनेश्वरम् ॥ व्रजेंद्रसंततैश्वर्यव्रजवालैकवल्लभम् ॥ ८४ ॥ यौवनोद्भिन्नकैशोरवयसा
द्भुतविग्रहम् ॥ अनादिमादिसर्वेषानंदगोपप्रियात्मजम् ॥ ८५ ॥ श्रुतिस्मृत्यमर्जनित्यंगोपीजनमनोहरम् ॥ परंधामपरंरूपंद्भिभुजंगोकुलेश्वरम् ॥ ८६ ॥
वल्लवीनंदनंध्यायेन्निरुणस्थैककारणम् ॥ सुश्रीमंतनवंस्वच्छंद्यामधाममनोहरम् ॥ ८७ ॥ नवीननीरदश्रेणीसुस्निग्धमंजुकुंडलम् ॥ फुल्लेदीवरसत्कांतिसु
खस्पर्शसुखावहम् ॥ ८८ ॥ दलितान्जनपुंजाभचिक्कणंश्याममोहनम् ॥ सुस्निग्धनीलकुटिलाशेषसौरभकुंतलम् ॥ ८९ ॥ तदूर्ध्वदक्षिणेकालेश्यामचूडाम
नोहरम् ॥ नानावर्णोज्ज्वलंराजच्छिखंडिदलमंडितम् ॥ ९० ॥ मंदारमंजुगोपुच्छाचूडंचारुविभूषणम् ॥ कचिद्वृहदलश्रेणीमुकुटनाभिर्मंडितम् ॥ ९१ ॥
अनेकमणिमाणिक्यकिरीटभूषणंकाचित् ॥ लोलालकवृत्तराजत्कोटिचंद्रसमाननम् ॥ ९२ ॥ कस्तूरीतिलकंभ्राजन्मंजुगोरोचनान्वितम् ॥ नीलेंदीवरसु
स्निग्धमुदीर्घदललोचनम् ॥ ९३ ॥ आनृत्यद्भूलताश्लेषस्मितंसांचिनिरीक्षणम् ॥ सुचारुव्रतसौंदर्यनासाप्रातिमनोहरम् ॥ ९४ ॥ नासाग्रजमुक्तां
शुमुग्धीकृतजगन्नयम् ॥ सिंदूरारुणसुस्निग्धाधरोष्ठसुमनोहरम् ॥ ९५ ॥ नानावर्णोल्लसत्स्वर्णमकराकृतिकुंडलम् ॥ तद्रश्मिपुंजसद्वंदुमुकुराभलम
द्वयुतिम् ॥ ९६ ॥ कर्णोत्पलसुमंदारमकरोत्तंसभूषितम् ॥ श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कंमुक्ताहारस्फुरद्गलम् ॥ ९७ ॥ विलसद्दिव्यमाणिक्यमंजुकांचनमिश्रि
तम् ॥ करेकंकणैक्यूरंकिंकिणीकटिशोभितम् ॥ ९८ ॥ मंजुमंजीरसौंदर्यश्रीमदंश्रिविराजितम् ॥ कर्पूरागुरुकस्तूरीविलसच्चंदनादिकम् ॥ ९९ ॥
गोरोचनादिसंमिश्रदिव्यांगरागचित्रितम् ॥ स्निग्धपीतपटीराजत्प्रपदांदोलितान्जनम् ॥ १०० ॥ गंभीरनाभिकमलरोमराजीनतस्त्रजम् ॥ सुवृत्तजानुयुग
लंपापद्ममनोहरम् ॥ १०१ ॥ ध्वजवज्रांकुशांभोजकरांश्रितलशोभितम् ॥ नखेंदुकिरणश्रेणीपूर्णव्रह्मैककारणम् ॥ १०२ ॥ केचिद्वदंतितस्यांशं व्रह्म
चिद्रूपमद्वयम् ॥ तदशांशमहाविष्णुं प्रवदंतिमनीषिणः ॥ १०३ ॥ योगींद्रैः सनकाद्यैश्चतदेवहृदिचित्यते ॥ त्रिभंगललिताशेषनिर्माणसारनिर्मितम् ॥ १०४ ॥
तिर्यग्ग्रीवजितानंतकोटिकंदर्पसुंदरम् ॥ वामांसापितसद्गण्डस्फुरत्कांचनकुंडलम् ॥ १०५ ॥ सहापांगेक्षणस्मेरंकोटिमन्मथसुंदरम् ॥ कुंचिताधरविन्यस्त
वंशीमंजुकलस्वनेः ॥ १०६ ॥ जगन्नयंमोहयंतंमर्ग्रिमसुधारणंवे ॥ ॥ श्रीपार्वत्युवाच ॥ परमंकारणंकृष्णगोविंदाख्यमहत्पदम् ॥ १०७ ॥ वृंदावने

पा०खं०पं०

अ० ६९

॥ ८२ ॥

श्वरानित्यंनिर्गुणस्यैककारणम् ॥ तत्तद्ब्रह्मस्यमाहात्म्यंकिमाश्चर्यचसुंदरम् ॥ १०८ ॥ तद्ब्रह्महिदेवदेवेशश्रोतुमिच्छाम्यहंप्रभो ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ य
 दंभिनखचंद्रांशुमहिमांतो नर्गम्यते ॥ १०९ ॥ तन्माहात्म्यंकिमिदंविप्रोच्यतेत्वंमुदाशृणु ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडेअनंतत्रिगुणोच्छ्रये ॥ ११० ॥ तत्कला
 कोटिकोट्यंशब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ सृष्टिस्थित्यादिनायुक्तास्तितृप्तितत्त्वस्यैवभावाः ॥ १११ ॥ तद्रूपकोटिकोट्यंशःकलाःकंदर्पविग्रहाः ॥ जगन्मोहं
 प्रकुर्वतितदंडांतरसंस्थिताः ॥ ११२ ॥ तद्देहविलसत्कातिकोटिकोट्यंशकोविभुः ॥ तत्प्रकाशस्यकोट्यंशरश्मयोरविविग्रहाः ॥ ११३ ॥ तस्यस्व
 देहकिरणैःपरानंदरसामृतैः ॥ परमामोदचिद्रूपैर्निर्गुणस्यैककारणैः ॥ ११४ ॥ तदंशकोटिकोट्यंशजीवितकिरणात्मकाः ॥ तदंभ्रिपंकजद्वंद्वनखचं
 द्रमणिप्रभाः ॥ ११५ ॥ आहुःपूर्णब्रह्मणोपिकारणवेददुर्गमम् ॥ तदंशसौरभानंतकोट्यंशोविश्वमोहनः ॥ ११६ ॥ तत्स्पर्शपुष्पगंधादिनानासौरभसंभ
 वः ॥ तत्प्रियाप्रकृतिस्त्वाद्याराधिकाकृष्णवल्लभा ॥ ११७ ॥ तत्कलाकोटिकोट्यंशादुर्गाद्यास्त्रिगुणात्मिकाः ॥ तस्याअंभ्रिजःस्पृशात्कोटिविष्णुः
 प्रजायते ॥ ११८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येकृष्णचरित्रेएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ पार्वत्युवाच ॥ यदाकर्णनमेतस्ययेवा
 पारिषदाःप्रभोः ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वदयानिधे ॥ ११९ ॥ ईश्वरउवाच ॥ राधयासहगोविंदस्वर्णसिंहासनेस्थितम् ॥ पूर्वोक्तरूपलावण्यदिव्यभूषांवर
 स्रजम् ॥ २ ॥ त्रिभंगीमंजुसुस्त्रिगंधगोपीलोचनतारकम् ॥ तद्वाह्ययोगपीठेचस्वर्णसिंहासनावृते ॥ ३ ॥ प्रत्यंगरभसवेशाःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ॥ ललि
 ताद्याःप्रकृत्यंशामूलप्रकृतिराधिका ॥ ४ ॥ संमुखेललितोदवीश्यामलावायुकोणके ॥ उत्तरश्रीमतीधन्याऐशान्याश्रीहरिप्रिया ॥ ५ ॥ विशाखाचतथा
 पूर्वेशेव्याचाग्रांततःपरम् ॥ पद्माचदक्षिणेपश्चात्त्रैलोक्येक्रमशःस्थिताः ॥ ६ ॥ योगपीठेकेसरप्रेचारुचंद्रावतीप्रिया ॥ अष्टौप्रकृतयःपुण्याःप्रधानाःकृष्णव
 ल्लभाः ॥ ७ ॥ प्रधानप्रकृतिस्त्वाद्याराधाचंद्रावतीसमा ॥ चंद्रावलीचित्ररेखाचंद्रामदनसुंदरी ॥ ८ ॥ प्रियाचश्रीमधुमतीचंद्ररेखाहरिप्रिया ॥ षोडशाद्याः
 प्रकृतयःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ॥ ९ ॥ वृंदावनेश्वरीराधातथाचंद्रावलीप्रिया ॥ अभिन्नगुणलावण्यसौंदर्याश्चारूलोचनाः ॥ १० ॥ मनोहरामुग्ध
 वेषाःकिशोरीवयसोज्ज्वलाः ॥ अग्रेतनास्तथाचान्यागोपकन्याःसहस्रशः ॥ ११ ॥ शुद्धकांचनपुंजाभाःसुप्रसन्नाःसुलोचनाः ॥ तद्रूपहृदयारू
 ढास्तदाश्चपसमुत्सुकाः ॥ १२ ॥ श्यामामृतसरसमग्राःस्फुरत्तद्भावमानसाः ॥ नेत्रोत्पलाचितेकृष्णपादाब्जेर्पितचेतसः ॥ १३ ॥ श्रुतिकन्या
 स्ततोदक्षेसहस्रायुतसंयुताः ॥ जगन्मुग्धीकृताकाराहृद्वर्तिकृष्णलालसाः ॥ १४ ॥ नानासत्त्वस्वरालापमुग्धीकृतजगत्रयाः ॥ तत्रगूढरहस्यानिगायं
 त्यःप्रेमविह्वलाः ॥ १५ ॥ देवकन्यास्ततःसर्व्यदिव्यवेषारसोज्ज्वलाः ॥ नानावैदग्ध्यनिपुणादिव्यभावभरान्विताः ॥ १६ ॥ सौंदर्यानिशयेनाढ्याः

कटाक्षातिमनोहराः ॥ निर्लज्जास्तत्रगोविंदतंदंगस्पर्शनोद्यताः ॥ १७ ॥ तद्भावमग्रमनसःस्मितसाचिनिरिक्षणाः ॥ मंदिरस्यततोबाह्येप्रिययाविश
दावृते ॥ १८ ॥ समानवेषवयसःसमानबलपौरुषाः ॥ समानगुणकर्माणःसमानाभरणप्रियाः ॥ १९ ॥ समानस्वरसंगीतवेणुवादनेतत्पराः ॥ श्रीदा
मापश्चिमेद्गोरेवसुदामातथोत्तरे ॥ २० ॥ सुदामाचतथापूर्वेकिंकिणीचापिदक्षिणे ॥ तद्बाह्येस्वर्णपीठेचसुवर्णमंदिरावृते ॥ २१ ॥ स्वर्णवेद्यंतरस्थेतुस्व
र्णाभरणभूषिते ॥ स्तोत्रकृष्णसुभद्राद्यैर्गोपालैरयुतायुतैः ॥ २२ ॥ शृंगवीणवेणुवेत्रवयोविषाकृतितस्वरैः ॥ तद्गुणध्यानसंयुक्तैर्गायद्रिरपिविह्वलैः ॥ २३ ॥
चित्रार्पितैश्चित्ररूपैःसदानंदाश्रुवर्षिभिः ॥ पुलकाकुलसर्वांगैर्गोद्वैरैर्विस्मितैः ॥ २४ ॥ क्षरत्ययोभिर्गोविंदैरसंख्यातैरुपावृतम् ॥ तद्बाह्येस्वर्णप्रा
कारेकोटिसूर्यसमुज्ज्वले ॥ २५ ॥ चतुर्दिक्षुमहोद्यानंमंजुसौरभमोहिते ॥ पश्चिमेसंमुखेश्रीमत्पारिजातद्रुमाश्रये ॥ २६ ॥ तदधस्तुस्वर्णपीठेस्वर्णमंडन
मंडिते ॥ तन्मध्येमणिमाणिक्यदिव्यसिंहासनोज्ज्वले ॥ २७ ॥ तत्रोपरिपरानंदवासुदेवंजगत्प्रभुम् ॥ त्रिगुणातीतचिद्रूपसर्वकारणकारणम् ॥ २८ ॥
इंद्रनीलघनश्यामंनीलकुंचितकुंतलम् ॥ पद्मपत्रविशालाक्षमकराकृतिकुंडलम् ॥ २९ ॥ चतुर्भुजंतुचक्रासिगदाशंखांबुजायुधम् ॥ आद्यंतरहितंनित्यं
प्रधानंपुरुषोत्तमम् ॥ ३० ॥ ज्योतीरूपमहद्भामपुराणंवनमालिनम् ॥ पीतांबरधरंस्निग्धंदिव्यभूषणभूषितम् ॥ ३१ ॥ दिव्यानुलेपनंराजघ्नित्रितांगम
नोहरम् ॥ रुक्मिणीसत्यभामाचनाग्रजितीसुलक्षणा ॥ ३२ ॥ मित्रविंदानुविंदासुनंदाजांबवतीप्रिया ॥ सुशीलाचाष्टमहिलावासुदेवप्रियास्ततः ॥ ३३ ॥
उद्भाजिताःपारिषदावृतयोर्भक्तिरतत्पराः ॥ उत्तरेसुमहोद्यानेहरिचंदनसंश्रये ॥ ३४ ॥ तत्राधस्तुस्वर्णपीठेमणिमंडपमंडिते ॥ तन्मध्येहेमनिर्माणद
लेसिंहासनोज्ज्वले ॥ ३५ ॥ तत्रैवसहरेवत्यासंकर्षणहलायुधम् ॥ ईश्वरस्यप्रियानंतमभिन्नगुणरूपणम् ॥ ३६ ॥ शुद्धरूपतिकसंकाशंरक्तांबुजदले
क्षणम् ॥ नीलपट्टधरंस्निग्धंदिव्यभूषास्त्रगंबरम् ॥ ३७ ॥ मधुपानेसदासक्तंमधुवूर्णितलोचनम् ॥ प्रवीरदक्षिणेभागंमंजुनाभ्यंतरास्थिते ॥ ३८ ॥ संतानवृ
क्षमूलेतुमणिमंदिरमंडितम् ॥ तन्मध्येमणिमाणिक्यदिव्यसिंहासनोज्ज्वले ॥ ३९ ॥ प्रद्युम्नचरतीदेवंतत्रोपरिसुखस्थितम् ॥ जगन्मोहनसौंदर्य
सारश्रेणिरसात्मकम् ॥ ४० ॥ असितांभोजपुंजाभमराविंददलेक्षणम् ॥ दिव्यालंकारभूषाभिर्दिव्यगंधानुलेपनम् ॥ ४१ ॥ जगन्मुग्धाकृताशेषसौंद
र्याश्चर्यविग्रहम् ॥ पूर्वोद्यानेमहारण्येसुरद्रुमसमाश्रये ॥ ४२ ॥ तत्राधस्तुस्वर्णपीठेहेममंडपमंडिते ॥ तस्यमध्येस्थिरेराजदिव्यसिंहासनोज्ज्वले ॥ ४३ ॥
दिव्योषयासमंश्रीमदनिरुद्धंजगत्पतिम् ॥ सांद्रानंदघनश्यामंसुस्निग्धंनीलकुंतलम् ॥ ४४ ॥ सुभ्रूवतलताभंगीसुकपोलंमुनासिकम् ॥ सुग्रीवंसुंद

रंक्षोमनोहरमनोहरम् ॥ ४५ ॥ किरीटिनकुंडलिनकंठभूषाविभूषितम् ॥ मंजुमंजीरमाधुर्यादतिसौंदर्यविग्रहम् ॥ ४६ ॥ प्रियभृत्यगणाराध्ययत्रस
 गीतकप्रियम् ॥ पूर्णब्रह्मसदानंदंशुद्धसत्त्वस्वरूपकम् ॥ ४७ ॥ तस्योद्ध्वं चांतरिक्षेचविष्णुं सर्वेश्वरेश्वरम् ॥ अनादिमादिचिद्रूपचिदानंदं परं विभुम् ॥ ४८ ॥
 त्रिगुणातीतमव्यक्तमित्यमक्षयमव्ययम् ॥ समेषु पुंजमाधुर्यसौंदर्यस्यामविग्रहम् ॥ ४९ ॥ नीलकुंचितसुस्निग्धकेशपाशातिसुंदरम् ॥ अरविंददलस्नि
 ग्धसुदीर्घचारुलोचनम् ॥ ५० ॥ किरीटकुंडलोद्भूतशुद्धसत्त्वात्मभिवृतम् ॥ आत्मारामैश्वर्यचिद्रूपैस्तन्मूर्तिध्यानतत्परैः ॥ ५१ ॥ हृदयारूढतद्भयानैर्ना
 साग्रन्यस्तलोचनैः ॥ क्रियतेऽहेतुकीभक्तिः कायहृद्भक्तिभाषितैः ॥ ५२ ॥ तत्सर्वव्ययक्षणेधर्वसिद्धविद्याधरादिभिः ॥ सुकौतैरप्सरःसंघैर्नृत्यसंगीतत
 त्परैः ॥ ५३ ॥ तदंगभजनं कामं वांछाद्भिः कृष्णलालसैः ॥ तदग्रेवैष्णवैः सर्वैश्चांतरिक्षे सुखासने ॥ ५४ ॥ प्रह्लादनारदाद्यैश्च कुमारशुकवैष्णवैः ॥ ज
 नकाद्यैर्लसद्भारवैर्हृद्वाह्यस्फूर्तिस्तत्परैः ॥ ५५ ॥ पुलकाकुलसर्वगैः स्फुरत्प्रेमसमाकुलैः ॥ रहस्यामृतसंसिक्तैरर्द्धयुग्माक्षरोमनुः ॥ ५६ ॥ मंत्रचूडाम
 णिः प्रोक्तः सर्वमंत्रैककारणम् ॥ सर्वदेवस्य मंत्राणां कैशोरं मंत्रहेतुकम् ॥ ५७ ॥ सर्वकैशोरं मंत्राणां हेतुश्चूडामणिर्मनुः ॥ जपंकुर्वति मनसा पूर्णप्रेमसु
 खाश्रयाः ॥ ५८ ॥ वांछंति तत्पदां भोजेन श्रद्धं प्रेमसाधनम् ॥ तद्वह्ने स्फटिकाद्युच्चपावारे सुमनोहरे ॥ ५९ ॥ कुंकुमैः सितरक्ताद्यैश्च तुर्दिक्षु समाकुलैः ॥ शु
 क्तं चतुर्भुजं विष्णुं पश्चिमे द्वारपालकम् ॥ ६० ॥ शंखचक्रगदापद्मकिरीटादि विभूषितम् ॥ रक्तं चतुर्भुजं पद्मशंखचक्रगदायुधम् ॥ ६१ ॥ किरीटकुंडलो
 दीप्तद्वारपालकमुत्तरे ॥ गौरं चतुर्भुजं विष्णुं शंखचक्रगदायुधम् ॥ ६२ ॥ किरीटकुंडलाद्यैश्च शोभितं वनमालिनम् ॥ पूर्वद्वारे द्वारपालं गौरं विष्णुं प्रकीर्तित
 म् ॥ ६३ ॥ कृष्णवर्णं चतुर्बाहुं शंखचक्रादिभूषणम् ॥ दक्षिणद्वारपालं तु श्रीविष्णुं कृष्णवर्णकम् ॥ ६४ ॥ श्रीकृष्णचरितं ह्येतद्यः पठेत्प्रयतः शुचिः ॥
 शृणुयाद्वापि यो भक्त्या गोविंदं लभते रतिम् ॥ ६५ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे श्रीकृष्णचरिते सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥
 भगवन् सर्वभूते शसर्वात्मन् सर्वसंभव ॥ देवेश्वर महादेव सर्वज्ञ करुणाकर ॥ १ ॥ त्वया तु कं पितैवाहं भूयोऽप्याहानु कं पया ॥ त्रैलोक्यमोहनामंत्रास्त्वयामेकथि
 ताः प्रभो ॥ २ ॥ तेन देवेन गोपीभिर्महामोहनरूपिणा ॥ केन केन विशेषेण च क्रीडेत्तद्वदस्व मे ॥ ३ ॥ ॥ महादेव उवाच ॥ एकदा वा दयन्तीनां नारदो
 मुनिपुंगवः ॥ कृष्णावतारमाज्ञाय प्रययौ नंदगोकुलम् ॥ ४ ॥ गत्वा तत्र महायोगमये शंखिभुषणच्युतम् ॥ बालनाट्यधरं देवदर्शनं नंददेवमनि ॥ ५ ॥
 सुकोमलपटास्तीर्णं हेमपर्यंकिकोपरि ॥ शयानं गोपकन्याभिः प्रेक्षमाणं सदासुदम् ॥ ६ ॥ अतीव सुकुमारांगं सुगंधं सुगंधविलोकनम् ॥ विस्मस्तनीलकुटि

लकुंतेलावनमंडलम् ॥ ७ ॥ किंचित्स्मिताङ्कुरव्यञ्जदेकद्विरदकुड्मलम् ॥ स्वप्रभाभिर्भासयंतं समंताद्भवनोदरम् ॥ ८ ॥ दिग्वाससंसमालोक्यसोति
 हर्षमवापह ॥ संभाष्यगोपतिनंदमाहसर्वप्रभुप्रयः ॥ ९ ॥ नारायणपराणां तु जीवनं ह्यतिदुर्लभम् ॥ अस्य प्रभावमतुलं न जानंतीह केचन ॥ १० ॥ भव
 ब्रह्मादयोऽप्यस्मिन्नतिवाञ्छतिशाश्वतीम् ॥ चरितं चास्य बालस्य सर्वेषामेव हर्षणम् ॥ ११ ॥ मुदा गायंति शृण्वन्ति चाभिनंदंति तादृशाः ॥ अस्मिंस्तव सुतेऽ
 चित्यप्रभावे स्निग्धमानसाः ॥ १२ ॥ नराः संति न तेषां वै भववाधा भविष्यति ॥ मुंचेह परलोकेच्छाः सर्वा बलवत्तम ॥ १३ ॥ एकांते नैकभावेन बालोऽस्मिन्प्राति
 माचर ॥ इत्युक्त्वा नंदं भवनान्निष्कांतो मुनिपुंगवः ॥ १४ ॥ तेनार्चितो विष्णुबुद्ध्या प्रणम्य च विसर्जितः ॥ अथासौ चितयामास महाभागवतो मुनिः ॥ १५ ॥
 अस्य कांता भगवती लक्ष्मीर्नारायणे हरौ ॥ विधाय गोपिकारूपं क्रीडां ध्वजध्वनः ॥ १६ ॥ अवश्यं भवतीर्णासा भविष्यति न संशयः ॥ तामहं विचिनोम्य
 द्यगे हे गेहे व्रजौकसाम् ॥ १७ ॥ विमृश्यैवं मुनिवरोगेहानि व्रजवासिनाम् ॥ प्रविवेशातिथिर्भूत्वा विष्णुबुद्ध्या सुपूजितः ॥ १८ ॥ सर्वेषां बलवादीनां रतिनंद
 सुते पराम् ॥ दृष्ट्वा मुनिवरः सर्वान् मनसा प्रणनामह ॥ १९ ॥ गोपालानां गृहे बालाददर्शं श्वेतरूपिणीम् ॥ स दृष्ट्वा तर्कयामास रमा ह्येपान संशयः ॥ २० ॥ प्रविवेश त
 तोधीमात्रं दसल्युर्महात्मनः ॥ कस्यचिद्गोपवर्यस्य भानुनाम्नो गृहं महत् ॥ २१ ॥ अर्चितो विधिवत्तेन सोऽप्यपृच्छन्महामनाः ॥ साधो त्वमसि विख्यातो धर्मनि
 ष्ठतया भुवि ॥ २२ ॥ तवाहं धनधान्यादिसमृद्धिं संविभावये ॥ कश्चित्ते योग्यः पुत्रोऽस्ति कन्या वा शुभलक्षणा ॥ २३ ॥ यतस्ते कीर्तिरखिलं लोकं व्याप्य भविष्य
 ति ॥ इत्युक्तो मुनिवर्येण भानुरानीय पुत्रकम् ॥ २४ ॥ महातेजस्विनं दृष्टं नारदायाभ्यवा दयत् ॥ दृष्ट्वा मुनिवरस्तंतुरुपेणाप्रतिभं भुवि ॥ २५ ॥ पद्मपत्रविशा
 लाक्षं सुग्रीवं सुंदरं भुवम् ॥ चारुदंतं चारुकर्णं सर्वावयवसुंदरम् ॥ २६ ॥ तं समाश्लिष्य बाहुभ्यां स्नेहाश्रूणि विमुच्य च ॥ ततः स गद्गदप्राह प्रणयेन महामुनिः ॥ २७ ॥ नार
 द उवाच ॥ अयं शिशुस्ते भविता सुसखारामकृष्णयोः ॥ विहरिष्यति ताभ्यां च रान्निदिवमतं द्रितः ॥ २८ ॥ तत आभाष्य तं गोपप्रवरं मुनिपुंगवः ॥ यदा गंतुं मनश्चक्रे
 तत्रैवं भानुरब्रवीत् ॥ २९ ॥ एकास्ति पुत्रिका देवदेवपत्न्युपमा मम ॥ कनीयसीं शिशोरस्य जडां धवाधिराकृतिः ॥ ३० ॥ उत्साहाद्बुद्धयेया चेत्त्वां वरं भगवत्
 म ॥ प्रसन्नदृष्टिमात्रेण सुस्थिराङ्कुरबालिकाम् ॥ ३१ ॥ श्रुत्वैवं नारदो वाक्यं कौतुकाकृष्टमानसः ॥ अथ प्रविश्य भवनं लुठंतीं भूतलं सुताम् ॥ ३२ ॥ उ
 त्थाप्यां केनिधायाति स्नेहविह्वलमानसः ॥ भानुरप्याय यौ भक्तिनम्रो मुनिवरातिकम् ॥ ३३ ॥ अथ भगवत्प्रेष्टः कृष्णस्यातिप्रियो मुनिः ॥ दृष्ट्वा तस्याः परं
 रूपमदृष्ट्वा श्रुतमद्भुतम् ॥ ३४ ॥ अभूत्पूर्वसंमुखो हरिप्रेमामहामुनिः ॥ विगाह्य परमानंदं सिंधुमेकरसायनम् ॥ ३५ ॥ सुदुर्लभं तदयं तत्र मुनिरासी

च्छिलोपमः ॥ मुनीन्द्रः प्रतिबुद्धस्तुशनैरुन्मील्यलोचने ॥ ३६ ॥ महाविस्मयमापन्नस्तूष्णीमेवस्थितोभवत् ॥ अंतर्हृदिमहाबुद्धिरेवमेवव्यचित्तय
 त् ॥ ३७ ॥ भ्रातंसर्वेषुलोकेषुमयास्वच्छंदचारिणा ॥ अस्यारूपेणसदृशीदृष्टानैवचकुत्रचित् ॥ ३८ ॥ ब्रह्मलोकेरुद्रलोकईंद्रलोकेचमेगतिः ॥ नको
 पिशोभाकोट्यंशःकुत्राप्यस्याविलोकितः ॥ ३९ ॥ महामायाभगवतीदृष्टाज्ञैर्द्रनंदिनी ॥ यस्यारूपेणसकलमुद्घातसचराचरम् ॥ ४० ॥ साप्यस्याः
 सुकुमारांगीलक्ष्मीनाप्रोतिकर्हिचित् ॥ लक्ष्मीःसरस्वतीकांतिविद्याद्याश्वरस्त्रियः ॥ ४१ ॥ छायामपिस्पृशंत्यस्याःकदाचिन्नैवदृश्यते ॥ विष्णोर्यं
 न्मोहिनीरूपंहरयेनविमोहितः ॥ ४२ ॥ मयादृष्टंचतदपिकुतोस्याःसदृशंभवेत् ॥ ततोऽस्यास्तत्त्वमाज्ञातुंनेशक्तिःकथंचन ॥ ४३ ॥ अन्येचापिन
 जानंतिप्रायेणैनांहरेःप्रियाम् ॥ अस्याःसंदर्शनादेवगोविंदचरणांबुजे ॥ ४४ ॥ याप्रेमाद्विरभूतसामेभूतपूर्वानकर्हिचित् ॥ एकांतेनौमिभवतींदर्शयित्वातिवै
 भवम् ॥ ४५ ॥ कृष्णस्यसंभवत्यस्यारूपंपरमतुष्टये ॥ विमृश्यैवंमुनिगोपप्रवरंप्रेष्यकुत्रचित् ॥ ४६ ॥ निभृतेपरितुष्टाववालिंकादिव्यरूपिणीम् ॥
 अपिदेविमहायोगमायेश्वरिमहाप्रभे ॥ ४७ ॥ महामोहनदिव्यांगिमहामाधुर्यवर्षिणि ॥ महान्दुतरसानंदंशिशिलीकृतमानसे ॥ ४८ ॥ महाभागे
 नकेनापिगतासिममदृक्पथम् ॥ नित्यमंतर्मुखादृष्टेस्तवदेविविभाव्यते ॥ ४९ ॥ अंतरेवमहानंदपरितुष्टैवलक्ष्यसे ॥ प्रसन्नंमधुरंसौम्यमिदंसुमुख
 मंडनम् ॥ ५० ॥ व्यनक्तिपरमाश्वर्यकमप्यंतःमुखोदयम् ॥ रजःसंबधिकलिकाशक्तिस्तत्त्वातिशोभने ॥ ५१ ॥ सृष्टिस्थितिसमाहाररूपिणीत्वम
 धिष्ठिता ॥ तत्त्वविशुद्धसत्त्वाशुशक्तिर्विद्यात्मिकापरा ॥ ५२ ॥ परमानंदसंदोहं दधतीवैष्णवंपरम् ॥ कौत्वयाश्वर्यविभवेब्रह्मरूपादिदुर्गे ॥ ५३ ॥
 योगीन्द्राणां ध्यानपथंनत्वंस्पृशसिर्कहिंचित् ॥ इच्छाशक्तिर्ज्ञानशक्तिःक्रियाशक्तिस्तवोशितुः ॥ ५४ ॥ तवांशमात्रमित्येवंमनीषाप्रवर्तते ॥ माया
 विभूतयोचित्यास्तन्मायाभक्तमायिनः ॥ ५५ ॥ परेशस्यमहाविष्णोस्ताःसर्वास्तेकलकलाः ॥ आनंदरूपिणीशक्तिस्त्वर्माश्वरिन्संशयः ॥ ५६ ॥
 त्वयाचक्रीडतेकृष्णानूतनंवृंदावनेवने ॥ कौमारेणैवरूपेणत्वंविश्वस्यचमोहिनी ॥ ५७ ॥ तारुण्यवयसार्स्पृष्टंकीदृक्तेरूपमद्भुतम् ॥ कीदृशंतवलाव
 ण्यंलीलाहासक्षणांचितम् ॥ ५८ ॥ हरिमातुषलोभेनवंपुराश्वर्यमंडितम् ॥ द्रष्टुंतदहमिच्छामिरूपंतेहरिवल्लभे ॥ ५९ ॥ येनंदसुतःकृष्णोमोहं
 समुपयास्यति ॥ इदानींममकारुण्यान्निरूपंमहेश्वरि ॥ ६० ॥ प्रणतायप्रपन्नायप्रकाशयितुमर्हसि ॥ इत्युक्तामुनिवर्ष्येणतदनुव्रतचेतसा ॥ ६१ ॥
 महामाहेश्वरीन्त्वामहानंदमयींपराम् ॥ महाप्रेमतरोक्तंठाव्याकुलांगींशुभेक्षणाम् ॥ ६२ ॥ ईक्षमाणेनगोविंदमेववर्णयतास्थितम् ॥ जयकृष्णम्

प० पु०
॥ ८५ ॥

नोहारिजयवृंदावनप्रिय ॥ ६३ ॥ जयभ्रूंगललितजयवेणुरवाकुल ॥ जयबर्हकृतोत्तंसजयगोपीविमोहन ॥ ६४ ॥ जयकुंकुमलितांगजयरत्न
विभूषण ॥ कदाहंतवत्प्रसादेनअनयादिव्यरूपया ॥ ६५ ॥ सहितनवतारुण्यमनोहारिवपुःश्रिया ॥ विलोकयिष्येकैशोरेमोहनंत्वाजग
त्पते ॥ ६६ ॥ एवंकीर्त्तयतस्तस्यतत्क्षणदेवसापुनः ॥ भूभूदधतीदिव्यरूपमत्यंतमोहनम् ॥ ६७ ॥ चतुर्दशाब्दवयसांसंभितंललितंपरम् ॥ समा
नवयसश्चान्यास्तदैवव्रजवालिङ्गाः ॥ ६८ ॥ आगत्यवेष्टयामासुर्दिव्यभूषणंरत्नजः ॥ मुनीन्द्रःसंतुनिश्चेष्टोबभूवाश्चर्यमोहितः ॥ ६९ ॥ बालायास्तास्त
दासस्यश्चरणंबुकणैर्मुनिम् ॥ निषिच्यबोधयामासुर्बुधश्चकृपयान्विताः ॥ ७० ॥ मुनिवर्यमहाभागमहायोगेश्वरेश्वर ॥ त्वयैवपरयाभक्त्याभ
गवान्हरिरीश्वरः ॥ ७१ ॥ नूनमाराधितोदेवोभक्तानांकामपूरकः ॥ यदियं ब्रह्मरुद्राद्यैर्देवैःसिद्धमुनीश्वरैः ॥ ७२ ॥ महाभागवतैश्चान्यैर्दुर्दशादुर्गमापिच ॥
अत्यद्भुतवयोरूपमोहिनीहरिवल्लभा ॥ ७३ ॥ केनाप्यर्चित्यभाग्येनतवदृष्टिपथंगता ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठविप्रपैर्धैर्यमालंब्यसत्त्वरम् ॥ ७४ ॥ एनांप्रदक्षिणीकृत्य
नमस्कुरुपुनःपुनः ॥ किंनपश्यसिचार्वांगीमत्यंतव्याकुलामिव ॥ ७५ ॥ अस्मिन्नेवक्षणेनूनमंतर्धानंगमिष्यति ॥ नानयासहसंलापःकथंचित्तेभवि
ष्यति ॥ ७६ ॥ दर्शनंचपुनर्नास्याःप्राप्त्यसिब्रह्मवित्तम् ॥ किंतुवृंदावनेकापिभात्यशोकलताशुभा ॥ ७७ ॥ सर्वकालेपिपुण्याद्यासर्वदिग्गयापिसौ
रभा ॥ गोवर्द्धनाददूरेणकुसुमारुखसरस्तटे ॥ ७८ ॥ तन्मूलेह्यर्द्धरात्रेचद्रक्ष्यस्यस्मान्शेषतः ॥ श्रुत्वैवंवचनंतासांस्नेहविह्वलचेतसाम् ॥ ७९ ॥
यावत्प्रदक्षिणीकृत्यप्रणमेदंडवन्मुनिः ॥ मुहूर्त्तद्वितयंवालांनानानिर्माणशोभनाम् ॥ ८० ॥ आहूयभार्तुंप्रोवाचनारदःसर्वशोभनाम् ॥ एवंप्रभावाना
लेयंनसाध्यादैवतैरपि ॥ ८१ ॥ किंतुयद्ब्रह्ममेतस्याःपदचिह्नविभूषितम् ॥ तत्रनारायणोदेवःस्वयंवसातेमाधवः ॥ ८२ ॥ लक्ष्मीश्चवसनेनित्यंसर्वा
भिःसर्वसिद्धिभिः ॥ अद्यएनांवरारोहांसर्वाभरणभूषणाम् ॥ ८३ ॥ देवीमिवपरंगेहेरक्षयत्नेनसत्तम ॥ इत्युक्त्वा मनसैवैनांमहाभागवतोत्तमः ॥ ८४ ॥
तद्रूपमेवसंस्मृत्यप्रविष्टो गहनंवनम् ॥ अशोकलतिका मूलमासाद्यमुनिसत्तमः ॥ ८५ ॥ प्रतीक्षमाणोदेवींतांतत्रैवागमनंनिशि ॥ स्थितोत्रप्रेमवि
कलञ्चितयन्कृष्णवल्लभाम् ॥ ८६ ॥ अथमच्यनिशाभगेयुवत्यःपरमाद्भुताः ॥ पूर्वंदृष्टास्तथान्याश्चविचित्राभरणस्रजः ॥ ८७ ॥ दृष्ट्वा मनसि संभ्रांतोदंडवत्प
तितोभुवि ॥ परिवार्यमुनिं सर्वास्तास्ताःप्रविबिभुःशुभाः ॥ ८८ ॥ प्रष्टुकामोपिसमुनिःकिंचित्स्वाभिमतंप्रियम् ॥ नाशकत्प्रेमलावण्यप्रियभाषाप्रार्थितः
॥ ८९ ॥ अथागतामुनिश्चेष्टकृतांजलिमवास्थितम् ॥ भक्तिभारानतर्थांसविस्मयंसंभ्रमम् ॥ ९० ॥ सुविनीततमंप्राह तत्रैवकरुणान्वितः ॥ अशोकमा

पा० सं० प०
अ० ७१

॥ ८५ ॥

लिनीनाम्नाशोकवनदेवता ॥ ९१ ॥ ॥ अशोकमालिन्युवाच ॥ ॥ अशोककलिकायांतुवसाम्यस्यामहामुने ॥ रक्तांबरधरानित्यंरक्तमालानुलेपना ॥ ९२ ॥
 रक्तसिंदूरकलिकारक्तोत्पलवतंसिनी ॥ रक्तमाणिक्यकेयूरमुकुटादिविभूषिता ॥ ९३ ॥ एकदाप्रिययासाद्धैविहरंत्योमधूतसवे ॥ तत्रैवमिलितागो
 पवालिकाश्चवाससः ॥ ९४ ॥ अहंचाशोकमालाभिर्गोपवेषधरंहरिम् ॥ रमालूपाश्चताःसर्वाभक्त्यासम्यगपूजयम् ॥ ९५ ॥ ततःप्रभृतिचेतासांमध्ये
 तिष्ठामिसर्वदा ॥ भूषाभिर्विविधाभिश्चतोषयित्वारामपतिम् ॥ ९६ ॥ परात्परमहंसवैविजानामीहसर्वतः ॥ गोगोपगोपिकादीनारहस्यंचापिवेद्म्य
 हम् ॥ ९७ ॥ तवजिज्ञासितंसर्वहृदिप्रत्यभिभाषितम् ॥ तांदेवीमद्भुताकारामद्भुतानंददायिनीम् ॥ ९८ ॥ हरेःप्रियांहिरण्याभांहीरकोज्ज्वलमुद्रि
 काम् ॥ कथंपश्यामिलोलाक्षींकथंवातत्पदांबुजम् ॥ ९९ ॥ आराध्यतेतिभक्त्येतिव्यावृत्तान्विमर्शितम् ॥ तत्रतेकथयिष्यामिवृत्तांतंमुमहात्म
 नाम् ॥ १०० ॥ मानसेसरसिस्थित्वातपस्तीव्रमुपेयुषाम् ॥ जपतांसिद्धमंत्रांश्चध्यायतांहरिमीश्वरम् ॥ १०१ ॥ मुनीनांकांक्षतानित्यंतस्याएवपदां
 बुजम् ॥ एकसप्ततिसाहस्रंसंख्यातानांमहौजसाम् ॥ १०२ ॥ तत्तेहंकथयाम्यद्यतद्रहस्यंपरंवने ॥ १०३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीराधाकृ
 ष्णमाहात्म्येएकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ तदेकाग्रमनाभूत्वाशृणुदेविवरानने ॥ आसीदुग्रतपानाममुनिरेकोदृढव्रतः ॥ १ ॥ साग्रि
 कोह्यग्निभक्षश्चचारात्यद्भुतंतपः ॥ जजापपरमंजाप्यमंत्रंपंचदशाक्षरम् ॥ २ ॥ काममंत्रेणपुटितंकामंकामवरप्रदात् ॥ कृष्णायेतिपदंस्वाहासहि
 तंसिद्धिदपरम् ॥ ३ ॥ दध्यौचक्ष्यामलंकृष्णरासोन्मत्तंवरोत्सुकम् ॥ पीतपट्टधरंवेणुकरेणाधरमपितम् ॥ ४ ॥ नवयौवनसंपन्नंकरपतंपाणिनाप्रि
 याम् ॥ एवंध्यानपरःकल्पशतांतेदेहमुत्सृजन् ॥ ५ ॥ सुनंदनामगोपस्यकन्याभूतसमहामुनिः ॥ सुनंदेतिसमाख्यातायावीणांविभ्रतीकरे ॥ ६ ॥
 मुनिरन्यःसत्यतपाइतिख्यातोमहाव्रतः ॥ संशुष्कपत्रंभुङ्क्तेयःप्रजजापपरमनुम् ॥ ७ ॥ रत्यंतंकामवीजेनपुटितंचदशाक्षरम् ॥ सप्रदध्यौमुनिवरश्चि
 त्रवेषधरंहरिम् ॥ ८ ॥ धृत्वारमायादोर्वल्लीद्वितयंकंकणोज्ज्वलम् ॥ नृत्यंतमुन्मदंतंचसीश्लिष्यंतमुहुर्मुहुः ॥ ९ ॥ हस्तंतमुच्चैरानंदतरंगंजठरांवरे ॥ द
 धतंवेणुमाजानुवैजयंत्याविराजितम् ॥ १० ॥ स्वेदांभःकणसंसिक्तललाटवलिताननम् ॥ त्यक्त्वात्यक्त्वासवैदेहंतपसाचमहामुनिः ॥ ११ ॥ दश
 कल्पांतरेजातोह्ययनंदवनादिह ॥ सुभद्रनाम्नोगोपस्यकन्याभद्रेतिविश्रुता ॥ १२ ॥ यस्याःपृष्ठतलेदिव्यंन्यजनंपरिदृश्यते ॥ हरिधामाभिधान
 स्तुक्छिदासीन्महामुनिः ॥ १३ ॥ सोप्यतप्यत्तपःकृच्छ्रंनित्यंपत्रैकभोजनम् ॥ आशुसिद्धिकरंमंत्रंविशत्यर्णप्रजप्तवान् ॥ १४ ॥ अनंतरंकामवीजा

प० पु०
॥ ८६ ॥

दध्यारूढंतदेवतु ॥ मायातत्पुरतोव्योमहंसासृग्युतिचंद्रकम् ॥ १५ ॥ ततोदशाक्षरपश्चात्त्रयोयुक्तंस्मरादिकम् ॥ दध्यौवृंदावनेरम्येमाधवीमंडपेप्रभु
म् ॥ १६ ॥ उत्तानशायिनंचारुपल्लवास्तरणोपरि ॥ कयाचिदतिकामार्तबल्लव्यारक्तनेत्रया ॥ १७ ॥ वक्षोजयुगमाच्छाद्यविपुलोरःस्थलंमुहुः ॥
संचुंयमानगंडांतंतृप्यमानरदच्छदम् ॥ १८ ॥ कलयंतंप्रियां दोर्भ्यांसाहंसासमुदाद्भुतम् ॥ समुनिश्चवहून्देहांस्त्यक्त्वाकल्पत्रयांतरे ॥ १९ ॥ सा
रंगनाम्नोगोपस्यकन्याभूच्छुभलक्षणा ॥ रंगवेणीतिविख्यातानिपुणाचित्रकर्मणि ॥ २० ॥ यस्यादंतेषुदृश्यतेचित्रिताःशोणविंदवः ॥ ब्रह्मवादीमु
निःकश्चिज्वावालिरिति विश्रुतः ॥ २१ ॥ सतपःसुरतोयोगीविचरन्पृथिवीमिमाम् ॥ सएकस्मिन्महारण्येयोजनायुतविस्तृते ॥ २२ ॥ यदृच्छया
गतोपश्यदेकांवाप्रीमुशोभनाम् ॥ सर्वतःस्फाटिकाबंधतटांस्वादुजलान्विताम् ॥ २३ ॥ ॥ विकासिकमलामोदवायुनापरिशीलिताम् ॥ तस्याःप
श्चिमदिग्भागेमूलेवटमहीरुहः ॥ २४ ॥ अपश्यत्तापसीकांचित्कुर्वतीदारुणतपः ॥ तारुण्यवयसायुक्तांरूपेण विमनोहराम् ॥ २५ ॥ चंद्रांशुसदृशा
भासांसर्वावयवशोभनाम् ॥ कृत्वाकटितटेषामपाणिंदाक्षिणतस्तदा ॥ २६ ॥ ज्ञानमुद्रांचविभ्राणामनिमेषविलोचनाम् ॥ त्यक्ताहारविहारंचसुनिश्च
लतयास्थिताम् ॥ २७ ॥ जिज्ञासुस्तांमुनिवरस्तस्थौतत्रशतंसमाः ॥ तदंतेतांसमुत्थाप्यचलितांविनयान्मुनिः ॥ २८ ॥ अपृच्छत्कात्वमाश्चर्य
रूपेकिंवाचरिष्यसि ॥ यदियोग्यंभवेत्तार्हिंकृपयावक्तुमर्हसि ॥ २९ ॥ अथाब्रवीच्छनैर्वालातपसातीवकिंशिता ॥ ब्रह्मविद्याहमतुलायोगींद्रियांविभृग्यते
॥ ३० ॥ साहंहरिपदाम्भोजकाम्ययासुचिरंतपः ॥ चराम्यस्मिन्बन्धेवोरेध्यायंतीपुरुषोत्तमम् ॥ ३१ ॥ ब्रह्मानंदेनपूर्णाहंतेनानंदेनतृप्तयीः ॥
तथापिशून्यमात्मानंमन्येकृष्णरतिंविना ॥ ३२ ॥ इदानीमितिनिर्विण्णादेहस्यास्याविसर्जनम् ॥ कर्तुमिच्छामिपुण्यायांवापेकायामिहैवतु
॥ ३३ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यामुनिरत्यंतविस्मितः ॥ पतित्वाचरणेतस्याःकृष्णोपासाविधिंशुभम् ॥ ३४ ॥ पप्रच्छपरमप्रीतस्त्यक्त्वाध्यात्म
विरोचनम् ॥ तयोक्तंमंत्रमाज्ञायजगाममानसंसरः ॥ ३५ ॥ ततोतिदुश्चरंचक्रेतपोविस्मयकारकम् ॥ एकपादस्थितःसूर्यनिर्निमेषं विलोकयन् ॥
॥ ३६ ॥ मंत्रंजपापरमंपंचविंशतिवर्णकम् ॥ दध्यौपरमभावेनकृष्णमानंदरूपिणम् ॥ ३७ ॥ चरंतं ब्रजवीथीषुविचित्रगतिलीलया ॥ ल
लितैःपादविन्यासैःक्षणयंतंचनूपुरम् ॥ ३८ ॥ चित्रकंदर्पचेष्टाभिःसस्मितापांगवीक्षितैः ॥ संमोहनाख्ययावश्यापंचमारुणचित्रया ॥ ३९ ॥ विं
बौष्ठपुटचुंविन्याकलालापैर्मनोज्ञया ॥ हरंतंब्रजरामाणामनांसिचवपूंषिच ॥ ४० ॥ श्रुतब्रवीभिरागत्यसहसालिगितांगकम् ॥ दिव्यमाल्यांचरधरं
दिव्यगंधानुलेपनम् ॥ ४१ ॥ श्यामलांगप्रभापूणैर्मोहयंतंजगन्नयम् ॥ सएवंबहुदेवेनसमुपास्यजगत्पतिम् ॥ ४२ ॥ नवकल्पांतरेजातागोकुले

पा० सं० प०
अ० ७२

॥ ८६ ॥

दिव्यरूपिणी ॥ कन्याप्रचंडनाम्नस्तुगोपस्यातियशस्विनः ॥ ४३ ॥ चित्रगंधेतिविख्याताकुमारीचशुभानना ॥ निजांगमैर्विविधैर्मोदयंतीदिशो
 दश ॥ ४४ ॥ तामेनापश्यकल्याणीवृंदशोमधुपायिनीम् ॥ अंगेषुस्वपतिकृत्वारसवैशसमाकुलाम् ॥ ४५ ॥ अस्याःस्तनपरिष्वगेहारैःसर्वैर्विह
 न्यते ॥ वक्षःस्थलात्प्रच्यवाद्भिश्चित्रगंधादिसौरभैः ॥ ४६ ॥ अपरेमुनिव्यास्तुसततंप्रतमानसाः ॥ वायुभक्षास्तपस्तेपुर्जपंतःपरममनुम् ॥ ४७ ॥
 स्मरःकृष्णायकामार्तिकलादिवृत्तिशालिने ॥ आग्नेयीसहितंकृत्वामंत्रंपंचदशाक्षरम् ॥ ४८ ॥ दध्युर्मुनिवराःकृष्णमूर्तिदिव्यविभूषणाम् ॥ दिव्यचि
 त्रदुकूलैर्पूर्णपीनकटिस्थलाम् ॥ ४९ ॥ मयूरपिच्छकैःकूतचूडामुज्ज्वलकुंडलाम् ॥ सव्यजंघांतआदायदक्षिणचरणंबुजम् ॥ ५० ॥ भ्रमंतीमंपुटीकृ
 त्यचारुहस्तांबुजद्वयम् ॥ कक्षदेशविनिक्षिप्तवेषुंपरिचलत्पुटीम् ॥ ५१ ॥ आनंदयतींगोपीनानयनानमनांसिच ॥ परमाश्चर्यरूपेणप्रविष्टारंगमं
 डपे ॥ ५२ ॥ प्रसूनवपैर्गोपीभिःपूर्यमाणान्चसर्वतः ॥ अथकल्पांतरदेहंत्यक्त्वानाताइहाधुना ॥ ५३ ॥ यासांकणेषुदृश्यंतेनाटकारैर्मदीपि
 ताः ॥ रत्नमाल्यानिर्कण्डेपुरत्नपुष्पाणिवेणिषु ॥ ५४ ॥ मुनिःशुचिश्रवानाममुवर्णानामचापरः ॥ कुशध्वजस्यत्रक्षपःपुत्रातवेदपारगो ॥ ५५ ॥
 ऊर्ध्वपादौतपोघोरंतेपतुरुयक्षरंमनुम् ॥ ह्रींहंसइतिकृत्वैवजपंतौयतमानसौ ॥ ५६ ॥ ध्यायंतौगोकुलेकृष्णवालकंदशवार्पिकम् ॥ कंदर्पसरूपे
 णतारुण्यललितेनच ॥ ५७ ॥ पश्यंतीर्ब्रजविंशोष्ठीर्माहयंतमनारतम् ॥ तौकल्पांतितनूत्यक्त्वालब्धवंतौजनित्रजे ॥ ५८ ॥ सुवीरनामगोपस्यमुते
 परमशोभने ॥ ययोर्हस्तेप्रदृश्येतेसारिकेशुभराविणी ॥ ५९ ॥ जटिलोजंघपूतश्चतुर्भासीकधुरेवच ॥ चत्वारोमुनयोधन्याइहामुत्रचनिःस्पृहाः ॥ ६० ॥
 केवलेनैकभावेनप्रपन्नाबलवीपतिम् ॥ तेपुस्तेसलिलेमग्राजपंतोर्मनुमेवच ॥ ६१ ॥ रमात्रयेणपुटितंस्मैराद्यंतदशाक्षरम् ॥ दध्युश्चाढभावेनवल्लवी
 भिर्वनेवने ॥ ६२ ॥ भ्रमंतंनृत्यगीताद्यैर्मानयंतंमनोहरम् ॥ चंदनालितसर्वांगजपापुष्पावतंसकम् ॥ ६३ ॥ कल्हारमालयावीतनीलपीतपटावृत
 म् ॥ कल्पत्रयांतेजातास्तेगोकुलेशुभलक्षणाः ॥ ६४ ॥ इमास्ताःपुरतोरम्याउपविष्टानतभ्रुवः ॥ यासांभर्मकृतान्येववल्लयानिप्रकोष्ठके ॥ ६५ ॥
 विचित्राणिचरत्नाद्यैर्दिव्यमुक्ताफलादिभिः ॥ मुनिर्दीपंतपानामव्यासोभूतपूर्वकल्पाके ॥ ६६ ॥ तत्पुत्रःशुकइत्येवमुनिःख्यातोवरःसुधीः ॥ सोपि
 बालोमहाप्राज्ञःसदैवानुस्मरन्पदम् ॥ ६७ ॥ विहायपितृमात्रादिकृष्णध्यात्वावर्गगतः ॥ सतत्रमानसेदिव्यैरुपचारैरहर्निशम् ॥ ६८ ॥ अनाहा
 रोर्चयद्विष्णुगोपहूषणमीश्वरम् ॥ रमयापुटितमंत्रंजपन्नष्टादशाक्षरम् ॥ ६९ ॥ दध्यौपरमभावेनहरिर्हैमतरोरधः ॥ हैममंडपिकायांचहेमसिंहा

१ कलादिव्रतशालिने-इ०, कलादिवृक्षशालिने-इ० पा० । २ रत्ननिर्मिताः-इ० पा० । ३ ह्रीं-हंस इति-इ० पा० । ४ मनुसुतम्-इ० पा० । ५ स्मराद्यंतदशाक्षरम्-इ० पा० ।

६ यासां धर्मकृतान्येव-इ० पा० ।

सनोपरि ॥ ७० ॥ आसीनहेमहस्ताग्रैर्दधानहेमवंशिकाम् ॥ दक्षिणेनभ्रामयंतंपाणिनाहेमपंकजम् ॥ ७१ ॥ हेमवर्णेष्वप्रिययापरिकृतांगचित्र
कम् ॥ हसंतमतिहर्षेणपश्यंतंनिजमाश्रमम् ॥ ७२ ॥ हर्षाश्रुपूर्णःपुलकाचितांगःप्रसीदनाथेतिवदन्नथोच्चैः ॥ दंडप्रणामायपपातभूमौ
सवेपमानस्त्रिजगद्विधातुः ॥ ७३ ॥ तंभक्तिकामंपतितंधरण्यामायासितोस्मीतिवदंतमुच्चैः ॥ दंडप्रणामस्यभुजौगृहीत्वापरस्पर्शहर्षोपचितेक्षणेन ॥ ७४ ॥
उवाचचप्रियारूपलब्धवर्तंतुंकंहरिः ॥ त्वमेप्रियतमाभद्रेसदातिष्ठममांतिके ॥ ७५ ॥ मद्रूपंचितयंतीचप्रेमरूपदमुपागता ॥ द्वेचमुख्यतमेगोप्यौसमान
वयसीशुभे ॥ ७६ ॥ एकव्रतेएकनिष्ठेएकनक्षत्रनामनी ॥ तप्तजांबूनदप्रख्यातत्रैवान्यातडित्प्रभा ॥ ७७ ॥ एकानिद्रायमाणाक्षीपरासौम्यायतेक्षणा ॥
सोर्चयत्परयाभक्त्यातेहरेःसव्यदक्षिणे ॥ ७८ ॥ सकल्पतितनुंत्यक्त्वागोकुलभ्रून्महात्मनः ॥ उपनंदस्यदुहितानीलोत्पलदलच्छविः ॥ ७९ ॥ सेयंश्री
कृष्णवनितापीतशाटीपरिच्छदा ॥ रक्तचोलिकयापूर्णाशातकुंभघटस्तनी ॥ ८० ॥ दधानारक्तसिंदूरसर्वांगस्यावगुंठनम् ॥ स्वर्णकुंडलविभ्राजद्वंद्वे
शांसुशोभनाम् ॥ ८१ ॥ स्वर्णपंकजमालाब्जाकुंकुमालिप्तमुस्तनी ॥ यस्याहस्तेचर्वणीयंदृश्यतेहरिणार्पितम् ॥ ८२ ॥ वेणुवाद्यातिनिपुणैकेशवस्यनिपे
वर्णी ॥ कृष्णेनपरितुष्टेनकदाचिद्वीतकर्मणि ॥ ८३ ॥ विन्यस्ताकुंभकंठेस्याभातिगुंजावलिःशुभा ॥ परोक्षेपिचकृष्णस्यकांतिभिश्चस्मरार्दिता ॥ ८४ ॥
सखीभिर्वांदयंतीभिर्गायंतीसुस्वरं परम् ॥ नर्तयेत्प्रियवेपेणवेषयित्वावधूमिमाम् ॥ ८५ ॥ वारंवारंचगोविंदभावेनालिङ्ग्यचुंवाति ॥ प्रियासौसर्वगोपीनां
कृष्णस्याप्यतिवल्लभा ॥ ८६ ॥ श्वेतकेतोःसुतःकश्चिद्वेदवेदांगपारगः ॥ सर्वमेवपरित्यज्यप्रचंडंतपआस्थितः ॥ ८७ ॥ मुरारेःसेवितपदांसुधामधुरना
दिनीम् ॥ गोविंदस्यप्रियांशक्तिं ब्रह्मरुद्रादिदुर्गमाम् ॥ ८८ ॥ भजंतीमेकभावेनाश्रियमेवमनोहराम् ॥ ध्यायन्नजापसततमंत्रमेकादशाक्षरम् ॥ ८९ ॥
हसितंसकलंकृत्वावतमायेषुयोजयन् ॥ कांत्यादिभिर्हसंतीभिर्वासयंत्यभितोजगत् ॥ ९० ॥ वसंतवसतस्तेत्येवंमंत्रार्थंचितयन्सदा ॥ सोपिकल्पद्वयेनै
वसिद्धोऽत्रजनिमाप्तवान् ॥ ९१ ॥ सेयंबालायतेपुत्रांकृशांगीकुड्मलस्तनी ॥ मुक्तावलिलसत्कंठीशुद्धकौशेयवासिनी ॥ ९२ ॥ मुक्ताच्छुरितमं
जीरकंकणांगदमुद्रिका ॥ विभ्रतीकुंडलेदिव्येअमृतस्त्राविणीशुभे ॥ ९३ ॥ वृत्तकस्तूरिकावेषीनाध्यैसिंदूरविदुवत् ॥ दधानाचित्रकंभालेसार्द्धचंदन
चित्रकैः ॥ ९४ ॥ यासैवदृश्यतेशांताजपंतीपरमंपदम् ॥ आसीच्चंद्रप्रभोनामराजर्षिःप्रियदर्शनः ॥ ९५ ॥ तस्यकृष्णप्रसादेनपुत्रोभून्मधुराकृतिः ॥
चित्रध्वजइतिख्यातःकौमारावाधिवैष्णवः ॥ ९६ ॥ सराजामुसुतंसौम्यसुस्थिरंद्वादशाब्दिकम् ॥ आदेशयद्विजान्मंत्रं परमष्टादशाक्षरम् ॥ ९७ ॥

अभिषिच्यमानः सः शिशुर्मत्रामृतमयैर्जलैः ॥ तत्क्षणेभूपतिप्रेम्णानत्वेदं शुभप्रकल्पितः ॥ ९८ ॥ तस्मिन्दिने सवैवालः शुचिवस्त्रधरः शुचिः ॥ हार
 नूपुरसूत्राद्यैर्भूषेयाङ्गदकङ्कणैः ॥ ९९ ॥ विभूषितो हरेर्भक्तिमुपस्पृश्यामलाशयः ॥ विष्णोरायतनं गत्वा स्थित्वैकाकीव्यचितयत् ॥ १०० ॥ कथं
 भजामितं भक्तमोहनं गोपयोषिताम् ॥ विक्रीडन्तं सदा ताभिः कार्त्तिकदीपुलिनेपने ॥ १०१ ॥ इत्थमत्याकुलमतिश्चितयन्नेव बालकः ॥ अथापपरमां
 विद्यां स्वप्रभं च संप्रवाप्यत ॥ १०२ ॥ आसीत्कृष्णप्रतिकृतिः पुरतस्तस्य शोभना ॥ शिलामयी स्वर्णपटी सत्सर्वलक्षणलक्षिताम् ॥ १०३ ॥ सा भूदिदी
 वरदयामास्निग्धलावण्यशालिनी ॥ त्रिभङ्गललिताकारशिखंडीपिच्छभूषणा ॥ १०४ ॥ कूजयन्ती मुदा वेणुकां च नीमधरोर्षिताम् ॥ दक्षसव्यगताभ्यां
 च सुन्दरीभ्यां निषेविताम् ॥ १०५ ॥ वर्द्धयन्ती तयोः कामचुवनाश्लेषणादिभिः ॥ दृष्ट्वा चित्रध्वजः कृष्णं तां हृदये पविलासिनम् ॥ १०६ ॥ अवनम्य
 शिरस्तस्मै पुरोलज्जितमानसः ॥ अथोवाच हरिर्दक्षपार्श्वगां प्रियसीं हसन् ॥ १०७ ॥ सलज्जं परमं चैनं स्वशरीरासनागतम् ॥ निर्मायात्मसमं दिव्यं युवती
 रूपमद्भुतम् ॥ १०८ ॥ चितयस्व शरीरेण ह्यभेदं मृगलोचने ॥ अथोत्त्वदङ्गतेजोभिः स्पृष्टस्त्वद्रूपमाप्स्यति ॥ १०९ ॥ ततः सा पद्मपत्राक्षी गत्वा चित्र
 ध्वजांतिकम् ॥ निजाङ्गकैस्तदङ्गानामभेदं ध्यायतीति स्थिता ॥ ११० ॥ अथास्यास्त्वं गते जांसितदङ्गपर्यपूरयन् ॥ स्तनयोर्ज्योतिषा जातौ पीनो चारुपयो
 धरौ ॥ १११ ॥ नितंबज्योतिषा जातं श्रोणिबिम्बमनोहरम् ॥ कुन्तलज्योतिषा केशपाशोभूत्करयोः करौ ॥ ११२ ॥ सर्वमेवं सुसंपन्नं भूपावासः स्रगादिकम् ॥
 कलासुकुशलाजाता सौ रभेनांतरात्मानि ॥ ११३ ॥ दीपादीपमिवालोक्ष्य सुभगां भुविकन्यकाम् ॥ चित्रध्वजां त्रपाभङ्गिस्मितशोभां मनोहराम् ॥ ११४ ॥
 प्रेम्णा गृहीत्वा करयोः साताम पहरन्मुदा ॥ गोविंदवामपार्श्वस्थां प्रियसीं परिभ्यच ॥ ११५ ॥ उवाच तव दासीर्यनाम चास्याश्चकारय ॥ सेवां चास्यैव दप्री
 त्यायथाभिरुचितां प्रियाम् ॥ ११६ ॥ अथ चित्रकलेत्येतन्नामचात्ममतेन सा ॥ चकार चाह सेवार्थं धृत्वा चापि विपंचिकाम् ॥ ११७ ॥ सदा त्वं नि कटे
 तिष्ठ गायस्व विविधैः स्वरैः ॥ गुणात्मन्प्राणनाथस्य तवायविहितो विधिः ॥ ११८ ॥ अथ चित्रकलात्वाज्ञां गृहीत्वा नम्यमाधवम् ॥ तत्प्रेयस्याश्च चरणं गृही
 त्वा पादयोरजः ॥ ११९ ॥ जगौ सुमधुरं गीतं तयोरानन्दकारणम् ॥ अथ प्रीत्योपगृह्णासा कृष्णेनानन्दमूर्तिना ॥ १२० ॥ यावत्सुखांबुधौ पूर्णा तावदेवाप्यबुध्य
 त ॥ चित्रध्वजो महाप्रेमविह्वलः स्मरतत्परः ॥ १२१ ॥ तमेव परमानन्दमुत्कटं ठोरुरोदह ॥ तदारभ्य रुदन्नेव मुक्त्वा हरि विचारकम् ॥ १२२ ॥ आभाषितो

१ समपश्यत-इ० पा० ।

२ तस्मिन्नायतने आसीत्कृष्णप्रतिकृतिः शुभा-इ० पा० ।

३ तन्नामात्ममतेन सा-इ० पा० ।

४ प्रेमविकलः संस्मरन्परम्-इ० पा० ।

५० पु०

॥ ८८ ॥

पिपित्राद्यैर्नैवावोचद्वचःकचित् ॥ मासमात्रं गृहे स्थित्वानि शीथे कृष्णसंश्रयः ॥ १२३ ॥ निर्गत्यारण्यमचरत्तपो वै मुनिदुष्करम् ॥ कल्पातिदेहमुत्सृज्य तप
सैव महासुनिः ॥ १२४ ॥ वीरैर्गुप्ताभिधानस्य गोपस्य दुहिता शुभा ॥ जाता चित्रकलेत्येव स्याः स्कंधे मनोहरा ॥ १२५ ॥ विपंचीदृश्यते नित्यं सप्तस्वरवि
भूषिता ॥ उपतिष्ठति वैवामेरत्नभृंगारमद्भुतम् ॥ १२६ ॥ दधानादक्षिणे हस्ते सवैरत्नपतद्ग्रहम् ॥ अयमासीत्पुरा सर्वतापसैरभिर्वदितः ॥ १२७ ॥ मुनिः
पुण्यश्रवानामकाश्यपः सर्वधर्मवित् ॥ पिता तस्याभवच्छैवः शतरुद्रीयमन्वहम् ॥ १२८ ॥ प्रस्तुवन् देवदेवेशं विश्वेशं भक्तवत्सलम् ॥ प्रसन्नो भगवांस्तस्य
पार्वत्या सह शंकरः ॥ १२९ ॥ चतुर्दश्यामर्द्धरात्रेः प्रत्यक्षः प्रददौ वरम् ॥ त्वत्पुत्रो भविता कृष्णे भक्तिमान्वा एवाहि ॥ १३० ॥ उपनीयाष्टमे वर्षे तस्मै सि
द्धमनुस्त्वयम् ॥ उपदिशैकं विशत्यायो मया ते निगद्यते ॥ १३१ ॥ गोपालविद्यानामायं मंत्रो वाक्सिद्धिदायकः ॥ एतत्साधकजिह्वाग्रे लीलाचरितमद्भु
तम् ॥ १३२ ॥ अनंतमूर्तिरायाति स्वयमेव वरप्रदः ॥ काममायारमाकंठसंज्ञादामोदरोज्ज्वलाः ॥ १३३ ॥ मध्ये दशाक्षरीं प्रोच्य पुनस्ता एव निर्दिशेत् ॥
दशाक्षरोक्तऋष्यादिध्यानं चास्य ब्रवीम्यहम् ॥ १३४ ॥ पूर्णामृतनिधेर्मध्ये द्वीपं ज्योतिर्मयं स्मरेत् ॥ कालिद्यावोष्टितं तत्र ध्यायेद्दं दावनेवने ॥ १३५ ॥ सर्व
तु कुसुमस्रविद्रुमवल्लीभिरावृतम् ॥ नटन्मत्तशिखिस्वानंगायत्को किल पट्टपदम् ॥ १३६ ॥ तस्य मध्ये वसत्येकः पारिजाततरुर्महान् ॥ शाखोपशा
खा विस्तारैः शतयोजनमुच्छ्रितः ॥ १३७ ॥ तले तस्याथ विमले परि तोये तु मंडलम् ॥ तदंतर्मंडलगोपवालानां विष्णुशृंगिणाम् ॥ १३८ ॥ तदंतरे
तुरुचिरं मंडलं व्रजसुभ्रुवाम् ॥ नानोपायनपाणीनां मदविह्वलचेतसाम् ॥ १३९ ॥ कृतां जलिपुटानां च मंडलं शुक्लवाससाम् ॥ शुक्लाभरणभूषाणां प्रेम
विह्वलितात्मनाम् ॥ १४० ॥ चितयेच्छ्रुतिकन्यानां गृह्णीतां वचःप्रियम् ॥ रत्नवेद्यांततो ध्यायेद्दुकूलावरणं हरिम् ॥ १४१ ॥ ऊरौ शयानं राधायाः
कदलीकांडकोपरि ॥ तद्भक्तं चंद्रसुस्मेरं वीक्षमाणं मनोहरम् ॥ १४२ ॥ किंचित्कुंचितवामांश्चि वेषु युक्तेन पाणिना ॥ वामेनालिङ्गयदयितां दक्षेण
चिबुकं स्पृशन् ॥ १४३ ॥ महामारकताभासं मौक्तिकच्छायमेव च ॥ पुंडरीकविशालाक्षपीतनिर्मलवाससम् ॥ १४४ ॥ बर्हभारतसच्छीर्षं
मुक्ताहारमनोहरम् ॥ गंडप्रांतलसच्चारुमकराकृतिकुंडलम् ॥ १४५ ॥ आपादतुलसीमालं कंकणं गदभूषणम् ॥ नूपुरैर्मुद्रिकाभिश्च कांच्याचपरिमंडित
म् ॥ १४६ ॥ सुकुमारतरंध्यायेत्किं शो रवयसान्वितम् ॥ पूजादशाक्षरोक्तैव देवलक्षपुरास्क्रिया ॥ १४७ ॥ इत्युक्त्वा तदं धेदेवो देवी च गिरिजासती ॥ मुनि
रागत्य पुत्राय तथैवोपादिदेश ह ॥ १४८ ॥ पुण्यश्रवास्तु तन्मंत्रग्रहणादेव केशवम् ॥ वर्णयामास विविधैर्जित्वा सर्वान्मुनीन् स्वयम् ॥ १४९ ॥ रूपलावण्य

पा० सं० पं०

अ० ७२

॥ ८८ ॥

वेदाध्यसौंदर्याश्चर्यलक्षणम् ॥ तदाहृष्टमनाबालो निर्गत्य स्वगृहात्ततः ॥ १५० ॥ वायुभक्षस्तपस्तेपेकल्पानामयुतत्रयम् ॥ तदंतैर्गोकुलेजातानंदभातु
 गृहेस्वयम् ॥ १५१ ॥ लवंगाइतितन्नामकृष्णगितनिरीक्षणा ॥ यस्याहस्तेप्रहृश्येतमुखमार्जनयंत्रकम् ॥ १५२ ॥ इतितेकथिताः काश्चित्प्रधानाः कृष्णव
 ल्लभाः ॥ १५३ ॥ हरिविविधरसाद्यैर्युक्तमध्यायमेतद्व्रजवरतनयाभिश्चारुहासेक्षणभिः ॥ पठतियइहभक्त्यापाठयेद्दामनुप्योव्रजतिभगवतः श्रीवासुदेव
 स्यधाम ॥ १५४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडे श्रीकृष्णमाहात्म्येद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ यत्त्वयापृष्टमाश्चर्यतन्मया
 भाषितं क्रमात् ॥ यत्रमुह्यंति ब्रह्माद्यास्तत्रकोवानमुह्यति ॥ १ ॥ तथापि ते प्रवक्ष्यामि युक्तं परमर्षिणा ॥ महाराजमंबरीपंविष्णुभक्तं शिवान्वितम् ॥ २ ॥
 वदर्याश्रममासाद्य समासीनं जितेंद्रियम् ॥ राजा प्रणम्य तुष्टाव विष्णुधर्मविवित्स्या ॥ ३ ॥ वेदव्यासं महाभागं सर्वज्ञं पुरुषोत्तमम् ॥ मां त्वं संसारदुष्पारं परित्रातु
 मिहार्हसि ॥ ४ ॥ विषयेषु विरक्तोऽस्मि न मस्तेभ्यो न मोखिलम् ॥ यत्तत्पदमनुद्विग्नं सच्चिदानंदविग्रहम् ॥ ५ ॥ परं ब्रह्म पराकाशमनाकाशमनामयम् ॥ यत्सा
 क्षात्कृत्य मुनयो भवांभो धितरंति हि ॥ ६ ॥ तत्राहं मनसो नित्यं कथंगतिमवाप्नुयाम् ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ ॥ अतिगोप्यं त्वया पृष्टं यन्मया न शुकं प्रति ॥ ७ ॥
 गदितं स्वसुतं किंतु त्वां वक्ष्यामि हरिप्रियम् ॥ आसीदिदं परं विश्वं यद्रूपं यत्प्रतिष्ठितम् ॥ ८ ॥ अद्याकृतमव्ययं तं तदीश्वरमयं शृणु ॥ मया कृतं तपः पूर्वबहु
 वर्षसहस्रकम् ॥ ९ ॥ फलमूलपलाशांबुवाय्वाहारनिषेविना ॥ ततो मामाह भगवान्स्वध्यानं निरतं हरिः ॥ १० ॥ कस्मिन्नर्थेचिकीर्षते विविक्ता वामहा
 मते ॥ प्रसन्नोऽस्मि वृणुष्व त्वं वरं च वरदं परं ॥ ११ ॥ महर्शनातः संसार इति सत्यं ब्रवीमि ते ॥ ततोऽहमब्रुवं कृष्णं पुलकोत्फुल्लविग्रहः ॥ १२ ॥ त्वामहे
 द्रष्टुमिच्छामि च क्षुब्धार्थामधुसूदन ॥ यत्तत्सत्यं परं ब्रह्म जगज्ज्योतिर्जगत्पतिम् ॥ १३ ॥ वदंति वेदशिरसश्चाक्षुषं नाथमद्भुतम् ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
 ॥ ब्रह्मणैवंपुरापृष्टः प्रार्थितश्च यथापुरा ॥ १४ ॥ यदबोचमहंतस्मै तत्तुभ्यमपि कथ्यते ॥ मामेकं प्रकृतिं प्रादुः पुरुषं च तथेश्वरम् ॥ १५ ॥ धर्ममेकं धनं चैकं
 मोक्षमेकं सुकुतोभयम् ॥ शून्यमेकं भावमेकं शिवमेकं सदाशिवम् ॥ १६ ॥ अपरं वेदशिरसि स्थितमेकं सनातनम् ॥ सद्भावं विप्रियाहीनं सच्चिदानंदविग्र
 हम् ॥ १७ ॥ पश्यद्वयं शेषं यामि स्वरूपं वेदगोपितम् ॥ ततोऽपश्यं भूपालमहं कालांबुदप्रभम् ॥ १८ ॥ गोपकन्यावृतं गोपहंसं गोपबालकैः ॥ कदंब
 मूलआसीनं पीतवाससमद्भुतम् ॥ १९ ॥ वनं वृंदावनं नाम नवपल्लवमंडितम् ॥ कोकिलभ्रमरारारवं मनोभवमनोहरम् ॥ २० ॥ नदीमपश्यं कालिंदी
 मिदीवरदलप्रभाम् ॥ गोवर्द्धनमथापश्यं कृष्णरामकरोद्धुतम् ॥ २१ ॥ महेंद्रद्वैपाशायागो गोपाल सुखावहम् ॥ गोपालमबलासंगमुदितं वैष्णवादि

५० पु०

॥ ८९ ॥

नम् ॥ २२ ॥ दृष्टातिहृद्योऽभर्वसर्वभूषणभूषणम् ॥ ततोमामाहभगवान्वृंदावनचरःस्वयम् ॥ २३ ॥ यदिदमेत्वयादृष्टंरूपं दिव्यं सनातनम् ॥
निष्कलं निःक्रियं शान्तं सच्चिदानंदविग्रहम् ॥ २४ ॥ पूर्णपद्मपलाशां सनातः परतरं मम ॥ इदमेव वदत्येते वेदाः कारणकारणम् ॥ २५ ॥ स
त्यं नित्यं परानंदं चिद्धनं शाश्वतं शिवम् ॥ नित्यमिमथुराविद्धि वनं वृंदावनं तथा ॥ २६ ॥ यमुनागोपकन्याश्च तथा गोपालबालकाः ॥ ममावतारो नित्यो य
मत्र मासं शयं कृथाः ॥ २७ ॥ ममेष्टाहिसदाराधा सर्वज्ञो हं परात्परः ॥ सर्वकामश्च सर्वेशः सर्वानंदः परात्परः ॥ २८ ॥ मयि सर्वमिदं विश्वं भाति मायावि
जृभितम् ॥ ततोहमब्रुवं देवं जगत्कारणकारणम् ॥ २९ ॥ काश्च गोप्यस्तु के गोपावृक्षो यं कीदृशो मतः ॥ वनं किं को किलाद्याश्च नर्दं किं गिरिश्चकः ॥ ३० ॥
कोऽसौ वेणुर्महाभागो लोकानंदैकभाजनम् ॥ भगवानाह मां प्रीतः प्रसन्नवदनां बुजः ॥ ३१ ॥ गोप्यस्तु श्रुतयो ज्ञेयाः ऋचो वै गोपकन्यकाः ॥ देवकन्याश्च रा
जेंद्रतपोयुक्ता मुमुक्षवः ॥ ३२ ॥ गोपाला मुनयः सर्वे वै कुंठानंदमूर्त्तयः ॥ कल्पवृक्षः कंदवो यं परानंदैकभाजनम् ॥ ३३ ॥ वनं मानंदकार्त्तव्यं हि महापातक
नाशनम् ॥ सिद्धाश्च साध्या मंधर्वाः को किलाद्यान संशयः ॥ ३४ ॥ केचिदानंदं हृदयं साक्षाद्यमुनया तनुम् ॥ अनादिहरिदासोऽयं भूधरो नात्र संशयः ॥ ३५ ॥
वेणुयैः शृणुतं विप्रं तवापि विदितं तथा ॥ द्विज आसीच्छांतमनास्तपःशान्तिपरायणः ॥ ३६ ॥ नाम्ना देवव्रतो दातः कर्मकांडविशारदः ॥ सर्वैष्णवजनवा
तमध्यवर्ती क्रियापारः ॥ ३७ ॥ सकदाचन शुश्राव ज्ञेशोऽस्तीति भूपते ॥ तस्य गेहमथाभ्यागाद्विजो मद्रतनिश्चयः ॥ ३८ ॥ समद्रक्तः क्वचित्पूजां
तुलसीदलवारिणा ॥ कृतवांस्तद्ब्रूहे किंचित्फलं मूलं न्यवेदयत् ॥ ३९ ॥ स्नानवारिफलं किंचित्स्मै मत्पदादौ सुधीः ॥ अश्रद्धया स्मितं कृत्वा सोऽप्यमृता
द्विजन्मनः ॥ ४० ॥ तेन पापेन संजातं वेणुत्वमतिदारुणम् ॥ तेन पुण्येन तस्याथ मदीयप्रियतांगतः ॥ ४१ ॥ अमुना सोऽपि राजेंद्र केतुमानिव राजते ॥
युगतिताद्विष्णुपरो भूत्वा ब्रह्म समाप्स्यति ॥ ४२ ॥ अहो न जानंति नरादुराशयाः पुरां मदीयां परमां सनातनीम् ॥ सुरेंद्रनागेंद्रमुनीं द्रसंस्तुतां मनोरमां तां
मथुरापुरातनीम् ॥ ४३ ॥ काश्यादयो यद्यपि संति पुत्र्यस्तासां तु मध्ये मथुरैव धन्या ॥ यजन्ममौजीव्रतमृत्युदाहैर्नृणां चतुर्द्धा विदधाति मुक्तिम् ॥ ४४ ॥
यदा विशुद्धास्तप आदिना जनाः शुभाशयाध्यानधनानिरंतरम् ॥ तदैव पश्यंति ममोत्तमां पुरां चान्यथा कल्पशतैर्द्विजोत्तमाः ॥ ४५ ॥ मथुरावासिनो ध
न्यामान्या अपि दिवौकसाम् ॥ अगण्यमहिमानस्ते सर्वे एव चतुर्भुजाः ॥ ४६ ॥ मथुरावासिनो ये तु दोषान्पश्यंति मानवाः ॥ तेषु दोषं पश्यंति जन्मः
मृत्युसहस्रजम् ॥ ४७ ॥ अधना अपि ते धन्या मथुरायेस्मरंति ते ॥ यत्र भूते श्वरो देवो मोक्षदः पापिनामपि ॥ ४८ ॥ मम प्रियतमो नित्यं देवो भूतेश्वर

पा० सं० पं०

अ० ७३

॥ ८९ ॥

परः ॥ यः कदापिममप्रीत्येनसंत्यजतितांपुरीम् ॥ ४९ ॥ भूतेश्वर्योननमेन्नपूजयेन्नवास्मरेद्भुश्वरितोमनुष्यः ॥ नैनांसपश्येन्मथुरांमदीयांस्त्वयंप्रकाशां
 परदेवताख्याम् ॥ ५० ॥ न कथंमयिभक्तिसलभतेपापपूरुषः ॥ योमदीयंपरंभक्तंशिवंसंपूजयेन्नहि ॥ ५१ ॥ मन्मायामोहिताधेयः प्रायस्तेमानवा
 धमाः ॥ भूतेश्वरंनमंतिनस्मरंतिस्तुवंतिये ॥ ५२ ॥ बालकोपिभ्रुवोयत्रममाराधनतत्परः ॥ प्रापस्थानंपरंशुद्धंयत्नयुक्तंपितामहैः ॥ ५३ ॥ तांपुरींप्राप्यम
 थुरांमदीयांसुरदुर्लभाम् ॥ खंजोभूत्वांधकोवापिप्राणानेवपरित्यजेत् ॥ ५४ ॥ वेदव्यासमहाभागमाक्रुथाः संशयंकचित् ॥ रहस्यंवेदशिरसांयन्मयातेप्रकाशि
 तम् ॥ ५५ ॥ इमंभगवताप्रोक्तमध्यायंयः पठेच्छुचिः ॥ शृणुयाद्वापियोभक्त्यामुक्तिस्तस्यापिशश्वती ॥ ५६ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनादिमथुरामा
 हात्म्यकथनंनामत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ एकदारहसि श्रीमानुद्धवोभगवत्प्रियः ॥ सनत्कुमारमेकांतिहपृच्छत्पार्षदः प्रभोः ॥ १ ॥
 यत्रक्रीडातिगोविंदो नित्यं नित्यसुरारूपदे ॥ गोपांगनाभिर्यत्स्थानंकुत्रवाकादृशंपरम् ॥ २ ॥ तत्तत्क्रीडनवृत्तांतमन्यद्यत्तदद्भुतम् ॥ ज्ञातंचे
 त्तवतत्कथंस्नेहोमेयदिवर्त्तते ॥ ३ ॥ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ ॥ कदाचिद्यमुनाकूलेकस्यापिचतरोस्तले ॥ संवृत्तेनोपविष्टेनभगवत्पार्षदेनवै ॥ ४ ॥
 यद्रहोनुभवस्तस्यपार्थेनापिमहात्मना ॥ दृष्टंकृतंचयद्यत्तत्प्रसंगात्कथितंमयि ॥ ५ ॥ तत्तेहंकथयाम्येतच्छृणुष्ववाहितः परम् ॥ किंत्वेतद्यत्रकुत्रा
 पिनप्रकाश्यंकदाचन ॥ ६ ॥ ॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥ शंकराद्यैर्विचिन्त्याद्यैरहमश्रुतंचयत् ॥ सर्वमेतत्कृपांभोधेकृपयाकथयप्रभो ॥ ७ ॥ किं
 त्वयाकथितंपूर्वमाभीर्यस्तवबल्लभाः ॥ तास्ताः कतिविधादेवकतिवासंख्ययापुनः ॥ ८ ॥ नामानिकतिवातासांकावाकुत्रव्यवस्थिताः ॥ तासांवा
 कतिकर्माणिवयोवेषश्चकः प्रभो ॥ ९ ॥ काभिः सार्द्धैकवादेवविहरिष्यसिभोरहः ॥ नित्येनित्यमुखेनित्यविभवेचवनेवने ॥ १० ॥ तत्स्थानंकीदृशं
 कुत्रशाश्वतंपरममहत् ॥ कृपाचेत्तादृशीतन्मेसर्ववक्तुमिहार्हसि ॥ ११ ॥ यदपृष्टंमयाप्येवमज्ञातंयद्रहस्तव ॥ आर्तातीप्रमहाभागसर्वतत्कथयिष्य
 सि ॥ १२ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ तत्स्थानंबल्लभास्तामेविहारस्तादृशोमम ॥ अपिप्राणसमानानांसत्यंपुंसामगोचरः ॥ १३ ॥ कथिते
 दृष्टमुत्कंठातववत्सभविष्यति ॥ ब्रह्मादीनामदृश्यंयात्किंतदन्यजनस्यवै ॥ १४ ॥ तस्माद्विरमवत्सैतत्किंतुतेनविनातव ॥ एवंभगवतस्तस्यश्रुत्वावा
 क्यंसुदारुणम् ॥ १५ ॥ दीनः पादांबुजद्वंद्वेदंभवत्पतितोर्जुनः ॥ ततोविहस्यभगवान्दोभ्यामुत्थाप्यतंविभुः ॥ १६ ॥ उवाचपरमप्रेम्णाभक्तायभ
 क्तवत्सलः ॥ तत्किंतत्कथनेनात्रद्रष्टव्यंचेत्त्वयाहियत् ॥ १७ ॥ यस्यांसर्वसमुत्पन्नयस्यामद्यापितिष्ठति ॥ लयमेप्यतितदिवांश्रीमभिपुरसुंदरीम् ॥ १८ ॥

५० पु०
॥ ९० ॥

आराध्यपरयाभक्त्यातस्यैस्वंचनिवेदय ॥ तांविनेतत्पदंदातुंनशक्रोमिकदाचन ॥ १९ ॥ श्रुत्वैतद्भगद्वाक्यं पार्थो हर्षाकुलेक्षणः ॥ श्रीमत्पात्रिपुरा
देव्याययौ श्रीपादुकातलम् ॥ २० ॥ तत्रगत्वाददर्शैर्नां श्रीचितामणिवेदिकाम् ॥ नानारत्नैर्विरचितैः सोपानैरतिशोभिताम् ॥ २१ ॥ तत्रकल्पतरुं
नानापुष्पैः फलभर्वेनतम् ॥ सर्वतुङ्गकोमलदलैः स्रवन्माध्वाकिंशिकरैः ॥ २२ ॥ वर्षाद्विर्वायुनालोलैः पल्लवैरुज्ज्वलीकृतम् ॥ शुक्लैश्चकोकिलगणैः सारिका
भिः कपोतकैः ॥ २३ ॥ लीलाचकोरकैर्मयैः पक्षिभिश्च निनादितम् ॥ यत्रगुंजद्वंद्वं गराजकोलाहलसमाकुलम् ॥ २४ ॥ मणिभिर्भास्वरैरुद्यद्वावानल
मनोहरम् ॥ श्रीरत्नमंदिरं दिव्यं तले तस्य महाद्भुतम् ॥ २५ ॥ रत्नसिंहासनं तत्र महाहौमाभिमोहनम् ॥ तत्रवालार्कसंकाशानानालंकारभूषिताम् ॥ २६ ॥
नवयौवनसंपन्नां सृणिपाशधनुःशरैः ॥ राजच्चतुर्भुजलतांसुप्रसन्नामनोराराम् ॥ २७ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशादिकिरीटमणिरश्मिभिः ॥ विराजितपदांभोजा
मणिमादिभिरावृताम् ॥ २८ ॥ प्रसन्नवदनां दिव्यविरदां भक्तवत्सलाम् ॥ अर्जुनोहमिति ज्ञातः प्रणम्य च पुनः पुनः ॥ २९ ॥ विहितांजलिरेकांतिस्थितो भ
क्तिभरान्वितः ॥ सातस्योपासितं ज्ञात्वा प्रसादं च कृपानिधिः ॥ ३० ॥ उवाच कृपया देवी तस्य स्मरणविह्वला ॥ ॥ भगवत्युवाच ॥ ॥ किंवादा
ने त्वया वत्सकृतं पात्राय दुर्लभम् ॥ ३१ ॥ इष्टं यज्ञेन केनात्र तपोवाक्यमनुष्ठितम् ॥ भगवत्यमलाभक्तिः कावाप्राक्समुपाजिता ॥ ३२ ॥ किंवास्मिन्दु
र्लभं लोके किंवाकर्म शुभं महत् ॥ प्रसादस्त्वयि येनायं प्रपन्ने च मुदा किला ॥ ३३ ॥ गूढातिगूढश्चानस्य लभ्यो भगवता कृतः ॥ नैतादृशमर्त्यलोकानां न च भूतलवासि
नाम् ॥ ३४ ॥ स्वर्गिणां देवतादीनां तपस्वीश्वरयोगिनाम् ॥ भक्तानां नैव सर्वेषां नैव नैव च नैव च ॥ ३५ ॥ प्रसादस्तु कृतो वत्सतव विश्वात्मना यथा ॥ तदेहि भजतु द्वे वकु
लकुंडं सरोमम् ॥ ३६ ॥ सर्वकामप्रदा देवी त्वनया सह गम्यताम् ॥ तत्रैव विधत्स्नात्वाद्भुतमागम्यतामिह ॥ ३७ ॥ तदैव तत्र गत्वा स्नात्वा पार्थस्तथा
गतः ॥ आगतं तं कृतस्नानं न्यासमुद्रार्पणादिकम् ॥ ३८ ॥ कारयित्वा ततो देव्या तस्य वैदक्षिणश्रुतौ ॥ सद्यः सिद्धिकरीवाला विद्यानिगदिता प
रा ॥ ३९ ॥ हकारार्द्धपराद्वीपाद्वितीया विश्वभूषिता ॥ अनुष्ठानं च पूजां च जपं च लक्षसंख्यकम् ॥ ४० ॥ कोरकैः करवीराणां प्रयोगं च यथा तथम् ॥
निर्वर्त्य तमुवाचे दं कृपया परमेश्वरी ॥ ४१ ॥ अनेनैव विधानेन क्रियतां मदुपासनम् ॥ ततो मयि प्रसन्नायां तवानुग्रहकारणात् ॥ ४२ ॥ ततस्तु तत्र
पर्ययतेष्वाधिकारो भविष्यति ॥ इत्ययं नियमः पूर्वस्वयं भगवता कृतः ॥ ४३ ॥ श्रुत्वैव मर्जुनस्तेन वर्मणा तां समर्चयत् ॥ ततः पूजां जपं चैव कृत्वा देवी
प्रसादिता ॥ ४४ ॥ कृत्वा ततः शुभं होमं स्नानं च विधिना ततः ॥ कृतकृत्यमिवात्मानं प्राप्तप्रायमनोरथम् ॥ ४५ ॥ करस्थां सर्वसिद्धिं च स पार्थः स

पा० सं० पं०
अ० ७४

॥ ९० ॥

ममन्यत ॥ अस्मिन्नवसरेदेवीतमागत्यस्मितानना ॥ ४६ ॥ उवाचगच्छवत्सत्वमधुनातद्गृहांतरे ॥ ततःससंभ्रमःपार्थःसमुत्थायमुदान्वितः ॥ ४७ ॥
 असंख्यहर्षपूर्णात्मादंडवत्ताननामह ॥ आज्ञस्तुतयासाद्धैदेवीवयस्ययार्जुनः ॥ ४८ ॥ गतोराधापतिस्थानंयत्सिद्धैरप्यगोचरम् ॥ ततश्चस्तुपा
 दिष्टो गोलोकादुपरिस्थितम् ॥ ४९ ॥ स्थिरंवायुधृतंतिन्यंसत्यसर्वसुखास्वपदम् ॥ नित्यंवंदावनंनमानित्यरासमहोत्सवम् ॥ ५० ॥ अपश्यत्परमंगुह्यं
 पूर्णप्रेमसात्मकम् ॥ तस्याहिवचनादेवलोचनैर्वीक्ष्यतद्रहः ॥ ५१ ॥ विवशःपतितस्तत्रविबुद्धप्रेमाविह्वलः ॥ ततःकृच्छ्राल्लव्यसंज्ञोदोर्भ्यामुत्थापि
 तस्तया ॥ ५२ ॥ सांत्वनावचनैस्तस्याःकथंचित्स्थैर्यमागतः ॥ ततस्तपःकिमन्यन्मेकर्तव्यविद्यतेवद ॥ ५३ ॥ इतितद्दर्शनोत्कंठाभरेणतर
 लोभवत् ॥ ततस्तयाकरेतस्यधृत्वातत्पददक्षिणे ॥ ५४ ॥ प्रतिषेधेमुद्देशेनगत्वाचोक्तमिदं वचः ॥ स्नानायैतच्छुभं पार्थविशत्वंजलविस्तरम् ॥ ५५ ॥
 सहस्रदलपद्मस्थसंस्थानंमध्यकोरकम् ॥ चतुःसरश्चतुर्धोरमाश्चर्यकुलसंकुलम् ॥ ५६ ॥ अस्यांतरेप्रविश्याथविशेषमिहपश्यसि ॥ एतस्यदक्षिणेदे
 शेषचात्रसरोवरः ॥ ५७ ॥ मधुमाध्वीकपानंयन्नाम्नामलयनिर्झरः ॥ एतच्चफुल्लमुद्यानं वसंतेमदनोत्सवम् ॥ ५८ ॥ कुरुतेयत्रगोविंदोवसंतकुसु
 मोचितम् ॥ यत्रावतारंकृष्णस्यस्तुवंत्येवदिवानिशम् ॥ ५९ ॥ भवेद्यत्स्मरणादेवमुनेःस्वांतेस्मरांकुरः ॥ ततोस्मिन्सरसिस्नात्वागत्वापूर्वसरस्त
 टम् ॥ ६० ॥ उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम् ॥ ततस्तद्वचनंश्रुत्वातस्मिन्सरसितजले ॥ ६१ ॥ कल्हारकुमुदांभोजरक्तनीलोत्पलच्युतैः ॥
 परागैरंजितेमंजुवासितेमधुबिंदुभिः ॥ ६२ ॥ तुंदिलेकलहंसादिनादैरांदोलितेततः ॥ रत्नावद्धचतुस्तोरंमंदानिलतरंगिते ॥ ६३ ॥ मम्रेजलांतःपा
 थैतुतत्रैवातर्दधेयसा ॥ उत्थायपरितोवीक्ष्यसंप्रांताचारुहासिनी ॥ ६४ ॥ सद्यःशुद्धस्वर्णरश्मिगौरकांततनूलताम् ॥ स्फुरात्किशोरवर्षायांशारदेदु
 निभाननाम् ॥ ६५ ॥ सुनीलकुटिलस्निग्धविलसद्रत्नकुंतलाम् ॥ सिंदूरविंदुकिरणप्रोज्ज्वलालकपट्टिकाम् ॥ ६६ ॥ उन्मीलद्धलताभंगिजितस्मर
 शरासनाम् ॥ घनश्यामलसल्लोलखिललोचनखंजनाम् ॥ ६७ ॥ मणिकुंडलतेजोशुविस्फुरद्दंडमण्डलाम् ॥ मृणालकोमलप्राजदाश्चर्यभुजवल्लरीम् ॥ ६८ ॥
 शरदंबुरुहांसवैश्रीचौरपाणिपल्लवाम् ॥ विदग्धरचितस्वर्णकटिसूत्रकृतांतराम् ॥ ६९ ॥ कूजत्कांचीकलापांतविभ्राजजघनस्थलाम् ॥ भ्राजदुकूलसंवी
 तनितंबोरुसुमंदिराम् ॥ ७० ॥ शिंजानमणिमंजीरसुचारुपदपंकजाम् ॥ स्फुराद्विविधकंदर्पकलाकौशलशालिनीम् ॥ ७१ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नासर्वाभर
 णभूषिताम् ॥ आश्चर्यललनाश्रेष्ठामात्मानंसंख्यलोकयत् ॥ ७२ ॥ विसस्मरचर्यात्किंचित्पौर्वेदहिकमेवच ॥ माययागोपिकाप्राणनाथस्यतदनंतरम् ॥ ७३ ॥

५० पु०
॥ ९१ ॥

इतिकर्तव्यतामूढातस्थौतत्रसुविस्मिता ॥ अत्रांतरेवरेधीरध्वनिराकस्मिकोभवत् ॥ ७४ ॥ अनेनैवयथासुभ्रुगच्छपूर्वसरोवरम् ॥ उपस्पृश्यजलंतस्यसा
धयस्वमनोरथम् ॥ ७५ ॥ तत्रसंतिहिसख्यस्तेमासीदवरवर्णिनि ॥ ताहिसंपादयिष्यतितत्रैववर्मीप्सितम् ॥ ७६ ॥ इतिदेवीगिरंश्रुत्वागत्वापूर्वसरो
थसा ॥ नानापूर्वप्रवाहंचनानापक्षिसमाकुलम् ॥ ७७ ॥ स्फुरत्कैरवकह्वारकमलेंदीवरादिभिः ॥ आजितंपद्मरागैश्चपद्मसोपानसत्तटम् ॥ ७८ ॥ विवि
धैःकुसुमोद्गमैर्मजुकुंजलताद्रुमैः ॥ विराजितचतुस्तीरमुपस्पृश्यस्थिताक्षणम् ॥ ७९ ॥ तत्रांतरेकणत्कांचीमंजुमंजीरंजितम् ॥ किंकिणीनांझ
णत्कारंशुश्रावोत्कर्णसंपुटे ॥ ८० ॥ ततश्चप्रमदावृंदमाश्चर्ययुतयौवनम् ॥ आश्चर्यालंकृतिन्यासमाश्चर्याकृतिभाषितम् ॥ ८१ ॥ अद्भुतांगमपूर्वसा
पृथगाश्चर्यविभ्रमम् ॥ चित्रसंभाषणंचित्रहासितालोकनादिकम् ॥ ८२ ॥ मधुराद्भुतलावण्यंसर्वमाधुर्यसेवितम् ॥ चिंछावण्यगतानंतमाश्चर्याकुल
सुंदरम् ॥ ८३ ॥ आश्चर्यस्निग्धसौंदर्यमाश्चर्यातुग्रहादिकम् ॥ सर्वाश्चर्यसमुदयमाश्चर्यालोकनादिकम् ॥ ८४ ॥ दृष्ट्वातत्परमाश्चर्यंचितयंतीहृदा
कियत् ॥ पादांगुष्ठेनालिखंतीभुवंनग्नाननास्थिता ॥ ८५ ॥ ततस्तासांसंभ्रमोभूद्दृष्टीनांचपरस्परम् ॥ केयंमदीयजातीयाचिरैणानस्तकौतुका ॥ ८६ ॥
इतिसर्वासमालोक्यज्ञातव्येयमितिक्षणम् ॥ आर्मयमंत्रणाभिज्ञाःकौतुकादद्रष्टुमागताः ॥ ८७ ॥ आगत्यतासामेकाथनाम्नाप्रियमुदामता ॥ गिरा
मधुरयाप्रीत्यातामुवाचमनस्विनी ॥ ८८ ॥ ॥ प्रियमुदोवाच ॥ ॥ कासित्वंकस्यकन्यासिकस्यत्वंप्राणवल्लभा ॥ जाताकुत्रासिकेनास्मिन्नानीतावाग
तास्वयम् ॥ ८९ ॥ एतच्चसर्वमस्माकंकथ्यतांचितयाकिमु ॥ स्थानेस्मिन्परमानंदेकस्यापिदुःखमस्तिकिम् ॥ ९० ॥ इतिपृष्टातयासातुविनयाव
नर्तिगता ॥ उवाचसुस्वरंतासामोहयंतीमनांसिच ॥ ९१ ॥ ॥ अर्जुनउवाच ॥ ॥ कावास्मिकस्यकन्यावाप्रजाताकस्यवल्लभा ॥ आनीताके
नवाचात्रकिंवाथस्वयमागता ॥ ९२ ॥ एतत्किंचिन्नजानामिदेवीजानातुतत्पुनः ॥ कथितंश्रूयतांतन्मेमद्राक्येप्रत्ययोयदि ॥ ९३ ॥ अस्मैवदक्षि
णेपार्श्वेएकमस्तिसरोवरम् ॥ तत्राहंस्नातुमायाताजातातत्रैवसंस्थिता ॥ ९४ ॥ विषमोत्कंठितापश्चात्पश्यंतीपरितोदिशम् ॥ एकमाकाशसंभूतध्वनिमश्रौ
षमद्भुतम् ॥ ९५ ॥ अनेनैवपथासुभ्रुगच्छपूर्वसरोवरम् ॥ उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम् ॥ ९६ ॥ तत्रसंतिहिसख्यस्तेमासीदवरवर्णिनि ॥
ताहिसंपादयिष्यतितत्रैववर्मीप्सितम् ॥ ९७ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यतस्मादत्रसमागता ॥ विषादहर्षपूर्णमाचिताकुलसमाकुला ॥ ९८ ॥
आगतास्यजलस्पृष्टानानाविधशुभध्वनिम् ॥ अश्रौषंचततःपश्चादपश्यंभवतीःपराः ॥ ९९ ॥ एतन्मात्रंविजानामिकायेनमनसागिरा ॥ एतदे

पा०सं०५०
अ० ७४

॥ ९१ ॥

वमयादेव्यः कथितं यदितरोच्ते ॥ १०० ॥ कायूर्यंतनुजाः केषां कजाताः कस्य वल्लभाः ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्याः सा वै प्रियमुदाब्रवीत् ॥ १०१ ॥
 अस्त्वेवं प्राणसख्यः स्मृतस्यैव च वयं शुभे ॥ वृंदावनकलानाथविहारदारिकाः सुखम् ॥ १०२ ॥ ता आत्ममुदितास्तेन ब्रजवाला इहागताः ॥ एताः
 श्रुतिगणाः ख्याता एताश्च मुनयस्तथा ॥ १०३ ॥ वयं बल्लववाला हिकथितास्ते स्वरूपतः ॥ अत्र राधापतेरंगात्पूर्वायाः प्रियसीतमाः ॥ १०४ ॥
 नित्यानित्यविहारिण्योनित्यकेलिभुवश्चराः ॥ एषा पूर्णरसादेवी एषा चरसमंथरा ॥ १०५ ॥ एषा रसालयानामेषा चरसवल्लरी ॥ रस
 पीयूषधारेयमेषा रसतरंगिणी ॥ १०६ ॥ रसकल्लोलिनी चैषा इयं चरसवापिका ॥ अनंगसेना एषैव इयं चानंगमालिनी ॥ १०७ ॥ मदयंती इयं बाला एषा च
 रसविह्वला ॥ इयं चललितानामइयं ललितयौवना ॥ १०८ ॥ अनंगकुसुमा चैषा इयं मदनमंजरी ॥ एषा कलावतीनामइयं रतिकलास्मृता ॥ १०९ ॥ इयं
 कामकलानामइयं हि कामदायिनी ॥ रतिलोला इयं बाला इयं बालारतोत्सुका ॥ ११० ॥ एषा चरतिसर्वस्वारतिचिंतामणिस्त्वसौ ॥ नित्यानंदाः काश्चिदेता
 नित्यप्रेमरसप्रदाः ॥ १११ ॥ अतः परं श्रुतिगणास्तासां काश्चिदिमाः शृणु ॥ उद्गीतैषा सुगीतियं कलगीता त्वियं प्रिया ॥ ११२ ॥ एषा कलसुराख्याता बालेयं
 कलकंठिका ॥ विपंचीयं क्रमपदा एषा बहुहुतामता ॥ ११३ ॥ एषा बहुप्रयोगेयं ख्याता बहुकलाबला ॥ इयं कलावती ख्यातामता चैषा क्रियावती ॥ ११४ ॥
 अतः परं मुनिगणास्तासां कतिपया इह ॥ इयमुग्रतपानामेषा बहुगुणास्मृता ॥ ११५ ॥ एषा प्रियव्रतानामसुव्रता च इयं मता ॥ सुरैस्त्रेयं मता बाला सुपर्व
 यं बहुप्रदा ॥ ११६ ॥ रत्नरेखा त्वियं ख्यातामणिग्रीवा त्वसौ मता ॥ सुपर्णा चैयमा कल्पासुकल्पा रत्नमालिका ॥ ११७ ॥ इयं सौदामिनी सुभूरियं च कामदा
 यिनी ॥ एषा च भोगदा ख्याता इयं विश्वमतासती ॥ ११८ ॥ एषा च धारिणी धात्री सुमेधा कांतिरप्यसौ ॥ अपर्णं यं सुपर्णे पामतेषा च सुलक्षणा ॥ ११९ ॥ सुदती
 यं गुणवती चैषा सौ कलिनी मता ॥ एषा सुलोचना ख्याता इयं च सुमनाः स्मृता ॥ १२० ॥ अश्रुता च सुशीला चरति सुखप्रदायिनी ॥ अतः परं गोपवाला वयम
 ज्ञागतास्तुयाः ॥ १२१ ॥ तासां च परिचीयं तां काश्चिदंबुरुहानने ॥ असौ चंद्रावली चैषा चंद्रिकेयं शुभामता ॥ १२२ ॥ एषा चंद्रावली चंद्ररेखेयं चंद्रिकाप्य
 सौ ॥ एषा ख्याता चंद्रमालामता चंद्रालिका त्वियम् ॥ १२३ ॥ एषा चंद्रप्रभा चंद्रकलेयमबला स्मृता ॥ एषा वर्णावली वर्णमालेयं मणिमालिका ॥ १२४ ॥
 वर्णप्रभा समाख्याता सुप्रभेयं मणिप्रभा ॥ इयं हारावली तारामालिनी यं शुभामता ॥ १२५ ॥ मालती यमियं यूथीवासंती नवमल्लिका ॥ मल्लीयं नवमल्लीयम
 सौ शोफालिकामता ॥ १२६ ॥ सौगंधिकेयं कस्तूरी पद्मिनी यं कुसुमदती ॥ एषैव हिरसोच्छासा चित्रवृंदासमा त्वियम् ॥ १२७ ॥ रंभेयमुर्वशी चैषा सुरेखा

प० पु०
॥ ९२ ॥

स्वर्णरेखिका ॥ एषाकांचनमालेयंसत्यसंततिकापरा ॥ १२८ ॥ एताःपरिकृताःसर्वाःपरिचेयाःपराअपि ॥ सहितास्माभिरेताभिर्विहरिष्यसिभामि
नि ॥ १२९ ॥ एहिपूर्वसरस्तीरेतत्रत्वाविधिवत्सखि ॥ स्नापयित्वाथदास्यामिमंत्रंसिद्धिप्रदायकम् ॥ १३० ॥ इतितांसहसानीत्वास्नापयित्वाविधा
नतः ॥ वृंदावनकलानाथप्रेयस्यामंत्रमुत्तमम् ॥ १३१ ॥ ग्राहयामाससंक्षेपादीक्षाविधिपुरस्सरम् ॥ परंवरुणबीजस्यवह्निबीजपुरस्कृतम् ॥ १३२ ॥
चतुर्थस्वरसंयुक्तनादविंदुविभूषितम् ॥ पुटितंप्रणवाभ्यांचत्रैलोक्येचातिदुर्लभम् ॥ १३३ ॥ मंत्रग्रहणमात्रेणसिद्धिःसर्वाप्रजायते ॥ पुरश्चर्याविधिध्यानं
होमसंख्याजपस्यच ॥ १३४ ॥ तप्तकांचनगौरांगीनानालंकारभूषिताम् ॥ आश्चर्यरूपलावण्यासुप्रसन्नांवरप्रदाम् ॥ १३५ ॥ कल्हारैःकरवीराद्यैश्चंपकैः
सरसीरुहैः ॥ सुगंधकुसुमेरन्यैःसौगंधिकसमन्वितैः ॥ १३६ ॥ पाद्याध्याचमनीयैश्चूपदीपैर्मनोहरैः ॥ नैवेद्यैर्विविधैर्दिव्यैःसखीवृंदाहृतैर्मुदा ॥ १३७ ॥
संपूज्यविधिवद्देवींजप्त्वालक्ष्मनुंततः ॥ हुत्वाचविधिनास्तुत्वाप्रणम्यदंडवद्भुवि ॥ १३८ ॥ ततःसासंस्तुतादेवीनिमेषराहितांतरा ॥ परिकल्प्य
निजांछायांमांययात्मसमीहया ॥ १३९ ॥ पार्श्वेऽथप्रेयसीतत्रस्थापयित्वाबलादिव ॥ सखीभिरावृताहृष्टाशुद्धैःपूजाजपादिभिः ॥ १४० ॥
स्तवैर्भक्त्याप्रणामैश्चकृपयाविरभूत्तदा ॥ हेमचंपकवर्णाभाविचित्राभरणोज्ज्वला ॥ १४१ ॥ अंगप्रत्यंगलावण्यलालित्यमधुराकृतिः ॥ निष्कलंक
शरत्पूर्णकलानाथशुभानना ॥ १४२ ॥ स्निग्धमुग्धस्मितालोकजगत्रयमनोहरा ॥ निजयाप्रभयात्यंतद्योतयंतीदिशोदश ॥ १४३ ॥ अत्रवीदथसा
देवीवरदाभक्तवत्सला ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ मत्सखीनां वचःसत्यंतेनत्वंमेप्रियासखी ॥ १४४ ॥ समुत्तिष्ठसमागच्छकामंतेसाधयाम्यहम् ॥ अर्जुनी
सावचोदेव्याःश्रुत्वाचात्ममनीषितम् ॥ १४५ ॥ पुर्लंकांकुरमुग्धांगीवाष्पाकुलविलोचना ॥ पपातचरणेदेव्याःपुनश्चप्रेमविह्वला ॥ १४६ ॥ ततःप्रियं
वदांर्द्वींसमुवाचसखीमिमाम् ॥ पाणौगृहीत्वामत्संगेसमाश्वास्यसमानय ॥ १४७ ॥ ततःप्रियंवदादेव्याआज्ञयाजातसंप्रमा ॥ तांतथैवसमादायसंगेदे
व्याजगामह ॥ १४८ ॥ गत्वोत्तरसरस्तीरेस्नापयित्वाविधानतः ॥ संकल्पादिकपूर्वतुपूजयित्वायथाविधि ॥ १४९ ॥ श्रीगोकुलकलानाथमंत्रंतच्च
सुसिद्धिदम् ॥ ग्राहयामासतां देवीकृपयाहरिवल्लभा ॥ १५० ॥ व्रतंगोकुलनाथार्यंपूर्वमोहनभूषितम् ॥ सर्वसिद्धिप्रदंमंत्रं सर्वतंत्रेषुगोपितम् ॥ १५१ ॥
गोविंदेरितविज्ञासौददौभक्तिमच्चंचलाम् ॥ ध्यानंचकथितंतस्यैमंत्रराजंचमोहनम् ॥ १५२ ॥ उक्तंचमोहनेतंत्रेस्मृतिरप्यस्यसिद्धिदा ॥ नीलोत्पलदल
झ्यामंनानालंकारभूषितम् ॥ १५३ ॥ कोटिकंदर्पलावण्यध्यायेद्वासराकुलम् ॥ प्रियंवदामुवाचेदंरहस्यंपावनेच्छया ॥ १५४ ॥ ॥ श्रीराधिकोवाच ॥

पा० सं० प०
अ० ७४

॥ ९२ ॥

अस्यायावद्भवेत्पूर्णपुरश्चरणमुत्तमम् ॥ तावद्विपालयैनात्वंसावधानासहालिभिः ॥ १५५ ॥ इत्युक्त्वासाययौकृष्णपादांबुरुहसन्निधिम् ॥ छाया
 मात्मभवामात्मप्रेयसीनानिधाय च ॥ १५६ ॥ तस्थौतत्रयथापूर्वराधिकाकृष्णवल्लभा ॥ अत्रप्रियंवदादेशात्पद्ममष्टदलंशुभम् ॥ १५७ ॥ गो
 रोचनाभिर्निर्मायकुंकुमेनापिचंदनैः ॥ एभिर्नानाविधैर्द्रव्यैःसंमिश्रैःसिद्धिदायकम् ॥ १५८ ॥ लिखित्वार्थत्रराजं चशुद्धमंत्रंतमद्भुतम् ॥ कृत्वा न्यासा
 दिकंपाद्यमर्घ्यचापियथाविधि ॥ १५९ ॥ नानर्तुसंभवैःपुष्पैःकुंकुमैरपिचंदनैः ॥ धूपदीपैश्चनैवेद्यैस्तांबूलैर्मुखवासनैः ॥ १६० ॥ वासोलंकारमाल्यै
 श्वसंपूज्यनंदनंदनम् ॥ परिवारैःसंसर्गैःसायुधंचसवाहनम् ॥ १६१ ॥ स्तुत्वाप्रणम्यविधिवच्चैतसास्मरणंययौ ॥ ततोभक्तिवशोदेवोयशोदानंदनः
 प्रभुः ॥ १६२ ॥ स्मितावलोकितपांगतरंगिततरंगितम् ॥ उवाचराधिकां देवींतामानयइहाशुच ॥ १६३ ॥ आज्ञासाचैवसादेवीप्रस्थाप्यशारदांसखीम् ॥
 तामानिनायसहसापुगेवासुरसात्मनः ॥ १६४ ॥ श्रीकृष्णस्यपुरस्तात्सासमेत्यप्रेमविह्वला ॥ पपातकांचनीभूमौपश्यतीसर्वमद्भुतम् ॥ १६५ ॥
 कृच्छ्रात्कर्तुं चिदुत्थायशनैरुन्मील्यलोचने ॥ स्वेदांभःपुलकोत्कंपभावभाराकुलासती ॥ १६६ ॥ ददर्शप्रथमतस्तस्थलंचित्रमनोरमम् ॥ ततःकल्प
 तरुस्तत्रलसन्मरकतच्छदः ॥ १६७ ॥ प्रवालपल्लवैर्युक्तःकोमलोहेमदंडकः ॥ स्फटिकप्रवालमूलश्चकामदःकामसंपदाम् ॥ १६८ ॥ प्रार्थकाभीष्ट
 फलदस्तस्याधोरेत्रमंदिरम् ॥ रत्नसिंहासनंतत्रतत्राष्टदलपद्मकम् ॥ १६९ ॥ शंखपद्मनिधीतत्रसव्यापसव्यसंस्थितौ ॥ चतुर्दिक्षुयथास्थानंसहिताःका
 मधेनवः ॥ १७० ॥ परितोनंदनोद्यानंमलयानिलसेवितम् ॥ ऋतूनांचैवसर्वेषांकुसुमानांमनोहरैः ॥ १७१ ॥ आमोदैर्वासितंसर्वकालागुरुपराजितम् ॥
 मकरंदकणावृष्टिशीतलंसुमनोहरम् ॥ १७२ ॥ मकरंदरसास्वादमत्तानांभृंगयोपिताम् ॥ वृंदशोभकृतैःशश्वच्चैवंमुखरितांतरम् ॥ १७३ ॥ कलकंठी
 कपोतानांसारिकाशुकयोषिताम् ॥ अन्यासांपत्रिकांतानांकलनादैर्निनादितम् ॥ १७४ ॥ नृत्यैर्मत्तमयूराणामाकुलंस्मरवर्द्धनम् ॥ रसांबुसेकसंप्रदत्तमांजनत
 नुद्युतिम् ॥ १७५ ॥ सुस्निग्धनीलकुटिलकषायावासिकुंतलम् ॥ मदमत्तमयूराद्यशिखंडावद्वचूडकम् ॥ १७६ ॥ भृंगसेवितसव्योपक्रमपुष्पा
 वतंसकम् ॥ लोलालकालिविलसत्कपोलादर्शकाशितम् ॥ १७७ ॥ विचित्रतिलकोद्दामभालशोभाविराजितम् ॥ तिलपुष्पपतंगेशचंचुमंजुलनासिक
 म् ॥ १७८ ॥ चारुविंवाधरंमंदस्मितदीपितमन्मथम् ॥ वन्यप्रसूनसंकाशप्रैवेयकमनोहरम् ॥ १७९ ॥ मदोन्मत्तभ्रमर्द्वगीसहस्रकृतसेवया ॥ सुर
 द्रुमस्रजाराजमुग्धपीनांसकद्वयम् ॥ १८० ॥ मुक्ताहारस्फुरद्भक्षःस्थलकौस्तुभभूषितम् ॥ श्रीवत्सलक्षणंजानुलंबिबाहुमनोहरम् ॥ १८१ ॥ गंभीरनाभि

प० पु०
॥ ९३ ॥

पंचास्यमध्यमध्यातिसुंदरम् ॥ सुजातद्रुमसङ्घातमदूरजातुर्मज्जुलम् ॥ १८२ ॥ कंकणागदमञ्जरैर्भूषितंभूषणैःपरैः ॥ पीतांशुकलयाविष्टनितंबघट
नायकम् ॥ १८३ ॥ लावण्यैरपिसौंदर्यजितकोटिमनोभवम् ॥ वेणुप्रवर्त्तितैर्गतिरागैरपेमनोहरेः ॥ १८४ ॥ मोहयंतं सुखांभोधौमज्जयंतं जगन्नय
म् ॥ प्रत्यंगमदनावेशधरं सरसालसम् ॥ १८५ ॥ चामरं लयजनं माल्यंगंधचंदनमेव च ॥ तांबूलंदर्पणं पानपात्रं चर्वितपात्रकम् ॥ १८६ ॥ अन्यत्क्रीडाभ
व्यद्यत्तत्सर्वचपृथक्पृथक् ॥ रसालं विविधं यंत्रं कलयंती भिरादरात् ॥ १८७ ॥ यथास्थाननियुक्ताभिः पश्यंतीभिस्तर्दिगितम् ॥ तन्मुखांभोजदत्ता
क्षिचंचलाभिरनुक्रमात् ॥ १८८ ॥ श्रीमत्याराधिकादेव्या वामभागे ससंभ्रमम् ॥ आराधयंत्यातांबूलमर्पयंत्याशुचिस्मितम् ॥ १८९ ॥ समालोक्या
र्जुनीयासौमदनावेशविह्वला ॥ ततस्तांचतथाज्ञात्वाहृषीकेशोपि सर्ववित् ॥ १९० ॥ तस्याः पाणिगृहीत्वैव सर्वक्रीडावनान्तरे ॥ यथाकामं रहोरेमे महा
योगेश्वरो विभुः ॥ १९१ ॥ ततस्तस्याः स्कंधदेशे प्रदत्तभुजपल्लवः ॥ आगत्य शारदां प्राह पश्चिमे स्मिन्सरोवरे ॥ १९२ ॥ शीघ्रं स्नापय तन्वर्गीक्रीडाश्रां
तां मृदुस्मिताम् ॥ ततस्तां शारदा देवी तस्मिन्क्रीडासरोवरे ॥ १९३ ॥ स्नानं कुर्वित्युवाचैनां सा च श्रांता तथा करोत् ॥ जलाभ्यंतरमाप्तासौ पुनरर्जुन
तांगतः ॥ १९४ ॥ उत्तस्थौ यत्र देवेशः श्रीमद्वैकुण्ठनायकः ॥ दृष्ट्वा तमर्जुनं कृष्णविषण्णं भग्नमानसम् ॥ १९५ ॥ मायया पाणिना स्पृष्ट्वा प्रकृतं विदधे पुनः ॥
श्रीकृष्ण उवाच ॥ ॥ धनं जय त्वैवमांशं सेभवां प्रियसखो मम ॥ १९६ ॥ त्वत्समो नास्ति मे कोऽपि राहो वेत्ता जगन्त्रये ॥ यद्रहस्यं त्वया प्रैष्टमनुभूतं च तत्पु
नः ॥ १९७ ॥ कथ्यते यदि तत्कस्मै शपसे मां तदार्जुन ॥ स नत्कुमार उवाच ॥ ॥ इति प्रसादमासाद्य शपथैर्जातनिर्णयः ॥ १९८ ॥ ययौ हृष्टमना स्त
स्मात्स्वधामाद्भुतसंस्मृतिः ॥ इति ते कथितं सर्वं राहो यद्गोचरं मम ॥ १९९ ॥ गोविंदस्य तथा चास्मै कथने शपथस्तव ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ इति श्रुत्वा वच
स्तस्य सिद्धिर्भौपगविर्गतः ॥ २०० ॥ नरनारायणवासे वृंदारण्यमुपाव्रजत् ॥ तत्रास्ते दद्यापि कृष्णस्य नित्यलीलाविहारवित् ॥ २०१ ॥ नारदेनापि पृ
ष्टोऽहं नाब्रवंतद्रहस्यकम् ॥ प्राप्तं तथापि तेनेदं प्रकृतित्वमुपेत्य च ॥ २०२ ॥ तुभ्यं यत्तु मया प्रोक्तं रहस्यं स्नेहकारणात् ॥ तन्न कस्मैचिदाख्येयं त्वया भद्रे
स्वयानिवत् ॥ २०३ ॥ इमं श्रीभगवद्भक्तमहिमाध्यायमद्भुतम् ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि सरति विंदते हरौ ॥ २०४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे अर्जु
न्यनुनयोननाम चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ वृंदावनरहस्यं च बहुधा कथितं विभो ॥ केन पुण्यविशेषेण नारदः प्रकृतिग
तः ॥ १ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ एकदा श्रयंवृत्तांतं भयाजिज्ञासितं पुरा ॥ ब्रह्मणा कथितं गुह्यं श्रुतं कृष्णमुखांभुजात् ॥ २ ॥ नारदः पृष्टवान्महातदा

पा० ख० प०
अ० ७५

॥ ९३ ॥

हंप्राप्तवानिदम् ॥ अहंवक्तुं न शक्नोमि तन्माहात्म्यं कथंचन ॥ ३ ॥ किंकुर्वेशपनंतस्य स्मृत्वा सीदामि मानसे ॥ इति श्रुत्वा मम वचो दुर्मनाः सोऽभव
 द्यदा ॥ ४ ॥ तदा ब्रह्माणमाह्वय अहमादिष्टवान्प्रिये ॥ त्वया यत्कथितं मर्हान्नारदाय वदस्व तत् ॥ ५ ॥ ब्रह्मा तदाममवचो निशम्य सह नारदः ॥ जगाम
 कृष्णसविधं नत्वा पृच्छत्तदेव तु ॥ ६ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ किमिदं द्वात्रिंशद्वनं वृंदारण्यं विशांपते ॥ श्रोतुमिच्छामि भगवन् यदियोग्योऽस्मि मे वद ॥ ७ ॥
 श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ इदं वृंदावनं रम्यं मम धामैव केवलम् ॥ यत्र मे पशवः साक्षाद्भुक्ताः कीटानरामराः ॥ ८ ॥ येषां तिमिरमांत्ये ते मृतायां तिमिरमांतिकम् ॥
 अत्र या गोपपत्न्यश्च निवसंति ममालये ॥ ९ ॥ योगिन्यस्तास्तु एषं हि मम देवाः परायणाः ॥ पंचयोजनमेवाहिवनं मे देवरूपकम् ॥ १० ॥ कालिंदीयं सुषुम्ना
 ख्यापरमामृतवाहिनी ॥ यत्र देवाश्च भूतानि वर्तन्ते सूक्ष्मरूपतः ॥ ११ ॥ सर्वतो व्यापकश्चाहं न त्यक्ष्यामि वनं क्वचित् ॥ आविर्भावस्तिरोभावो भवेदत्र युगे
 युगे ॥ १२ ॥ तेजोमयमिदं स्थानमदृश्यं चर्मचक्षुषाम् ॥ रहस्यं मे प्रभावं च पश्य वृंदावनं युगे ॥ १३ ॥ ब्रह्मादीनां देवतानां न दृश्यं तत्कथंचन ॥ ॥ ईश्वर
 उवाच ॥ ॥ तच्छ्रुत्वा नारदो नत्वा कृष्णं ब्रह्माणमेव च ॥ १४ ॥ आजगाम ह भूलोकं किमिदं नैमिषवनम् ॥ तत्रासौ सत्कृतश्चापि शौनकाद्यैर्मुनींश्च
 रैः ॥ १५ ॥ पृष्ट्वा प्यागतो ब्रह्मन्कुतस्त्वमधुनावद ॥ तच्छ्रुत्वा नारदः प्राह गोलोकादागतोऽस्म्यहम् ॥ १६ ॥ श्रुत्वा कृष्णमुखां भोजा
 वृंदावनरहस्यकम् ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ तत्र नानाविधाः प्रश्नाः कृताश्चैव पुनः पुनः ॥ १७ ॥ समस्ता मनवस्तत्र योगाश्चैव मया श्रुताः ॥
 तानेव कथयिष्यामि यथा प्रश्नं च तत्त्वतः ॥ १८ ॥ ॥ शौनकादय ऊचुः ॥ ॥ वृंदारण्यरहस्यं हि यदुक्तं ब्रह्मणा त्वया ॥ तदस्माकं समाचक्ष्व यद्य
 स्मासु कृपातव ॥ १९ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ कदाचित्सरयूतीरे दृष्टोऽस्माभिश्च गौतमः ॥ मनस्वी च महादुःखी चिताकुलितचेत
 नः ॥ २० ॥ मां दृष्ट्वा गौतमो देवः पपात धरणीतले ॥ उत्तिष्ठ वत्स वत्सेति तमुवाचाह मेवाहि ॥ २१ ॥ कथं भवान्मनस्वीति प्रोच्यतां य
 दिरोचते ॥ ॥ गौतम उवाच ॥ ॥ श्रुतं तव मुखादेव कृष्ण तत्त्वंच तादृशम् ॥ २२ ॥ द्वारकाल्यं माथुराल्यं रहस्यं बहुशो मया ॥ वृंदावनरहस्यं तु न श्रु
 तं त्वन्मुखांबुजात् ॥ २३ ॥ यतो मे मनसः स्थैर्यं भविष्यति च सद्गुरो ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ इदं तु परमं गुह्यं रहस्यातिरहस्यकम् ॥ २४ ॥ पुरा मे ब्रह्म
 णा प्रोक्तं तादृशं वृंदावनोद्भवम् ॥ रहस्यं वद देवेश वृंदारण्यस्य मे पितः ॥ २५ ॥ इति जिज्ञासितं श्रुत्वा क्षणं मौनी स चाभवत् ॥ ततो माह महाविष्णुं गच्छ व
 त्स प्रभुं मम ॥ २६ ॥ मया पितत्र गंतव्यं त्वया सह न संशयः ॥ इत्युक्त्वा मां गृहीत्वा च गतो विष्णोश्च धामनि ॥ २७ ॥ महाविष्णोच कथितं मयोक्तं यत्तदेव

१० पु०

॥ ९४ ॥

हि ॥ तच्छ्रुत्वाचमहाविष्णुःस्वयंभुदमथादिशत् ॥ २८ ॥ त्वमेवादेशतोमह्यनीत्वावैनारदंमुनिम् ॥ स्नानायविनियुंक्ष्वाभुंसरस्यमृतसंज्ञके ॥ २९ ॥
महाविष्णुसमादिष्टःस्वयंभूर्मातथाकरोत् ॥ तत्रामृतसरश्चाहंप्रविश्यस्नानमाचरम् ॥ ३० ॥ तत्क्षणात्तत्सरःपारेयोषितांसविधेऽभवम् ॥ सर्वलक्षणस
पन्नायोषिद्रूपातिविस्मिता ॥ ३१ ॥ मादृङ्गाताःसमायातीमपृच्छंश्चमुहुर्मुहुः ॥ ३२ ॥ स्त्रियञ्जुः ॥ कात्वंकुतःसमायाताकथमात्माविचेष्टितम् ॥ ३२ ॥
तासांप्रियकथांश्रुत्वामयोक्तं तन्निशामय ॥ कुतःकोहंसमायातःकथंवायोषिदाकृतिः ॥ ३३ ॥ स्वप्रवद्वश्यतेसर्वकिवाभुग्धोऽस्मिभूतले ॥ तच्छ्रुत्वा
मद्वचोदेवीप्रोवाचमधुरस्वनैः ॥ ३४ ॥ वृंदानाम्नीपुरीचेयंकृष्णचंद्रप्रियासदा ॥ अहंचललितादेवीतुर्यातीताचनिष्कला ॥ ३५ ॥ इत्युक्त्वाचमहादेवी
करुणासांद्रमानसा ॥ मांप्रत्याहपुनर्देवीसमागच्छमयासह ॥ ३६ ॥ अन्याश्चयोषितःसर्वाःकृष्णपादपरायणाः ॥ ताश्चमांप्रवदंत्येवंसमागच्छानया
सह ॥ ३७ ॥ ततोनुकृष्णचंद्रस्यचतुर्दशक्षरोमनुः ॥ कृपयाकथितस्तस्यादेव्याश्चापिमहात्मनः ॥ ३८ ॥ तत्क्षणादेवतत्साम्यमलभंविविधोपमा ॥
ताभिःसहगतास्तत्रयत्रकृष्णःसनातनः ॥ ३९ ॥ केवलंसच्चिदानंदःस्वयंयोषिन्मयःप्रभुः ॥ योषिदानंदहृदयोदृष्ट्वामांप्राब्रवीन्मुहुः ॥ ४० ॥ समागच्छप्रिये
कतिभक्त्यामांपरिरंभय ॥ रेमेवर्षप्रमाणेनतत्रचैवद्विजोत्तम ॥ ४१ ॥ तदोक्तंरमणेशेनतांदेवींराधिकांप्रति ॥ इयंमेप्रकृतिस्तत्रचासीन्नारदरूपधृक् ॥ ४२ ॥
नीत्वाभुतसरोरम्यंस्नानार्थंसंनियोजय ॥ तयामेरमणस्यातिगदितंप्रियभाषितम् ॥ ४३ ॥ अहंचललितादेवीराधिकायाचर्गीयते ॥ अहंचवासुदेवा
ख्योनित्यंकामकलात्मकः ॥ ४४ ॥ सत्यंयोषित्स्वरूपोहंयोषिच्चाहंसनातनी ॥ अहंचललितादेवीपुरुषाकृष्णविग्रहा ॥ ४५ ॥ आवयोरंतरंनस्ति
सत्यंसत्यंहिनारद ॥ एवंयोवेत्तिमेतत्वंसमयंचतथामनुम् ॥ ४६ ॥ ससमाचारसकैतललितावत्समेप्रियः ॥ इदंवृंदावनंनामरहस्यंममवैगृहम् ॥ ४७ ॥
नप्रकाश्यंकदाकुत्रवक्तव्यंनपशौक्नचित् ॥ ततोपुराधिकादेवीमांनीत्वातत्सरोवरे ॥ ४८ ॥ स्थित्वासाकृष्णचंद्रस्यचरणान्तेगतापुनः ॥ ततोनिमज्जना
देवनारदोहमुपागतः ॥ ४९ ॥ वीणाहस्तोगानपरस्तद्रहस्यंमुहुर्मुहुदा ॥ स्वयंभुवनंमस्कृत्यतत्रागांविष्णुपार्षदम् ॥ ५० ॥ स्वयंभुवातथादृष्टंनोक्तंकिं
चित्तदापुनः ॥ इतिकथितं वत्ससुगोप्यंचमयात्वायि ॥ ५१ ॥ त्वयापिकृष्णचंद्रस्यकेवलंधामचित्कलम् ॥ गोपनीयंप्रयत्नेनमातुर्जोरइवप्रियम् ॥ ५२ ॥
यथाप्रोक्तंमयाशिष्येगौतमेसरहस्यकम् ॥ तथाभवत्सुकात्त्येनकथितंचातिगोपितम् ॥ ५३ ॥ यत्रकुत्रकदाचित्तुप्रकाश्यंमुनिपुंगवाः ॥ तदाशापोभवे
द्विप्राःकृष्णचंद्रस्यनिश्चितम् ॥ ५४ ॥ इमंकृष्णस्यलीलाभिर्युतमध्यायमुत्तमम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिसयातिपरमंपदम् ॥ ५५ ॥ इति श्रीपद्म
पुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येनारदीयातुनयेपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ अत्रशिशुपालंनिहतंश्रुत्वादंतवक्त्रःकृष्णेनयोद्धं

पा०सं०पं०

अ० ७५

॥ ९४ ॥

मथुरामाजगाम ॥ १ ॥ कृष्णस्तुतच्छ्रुत्वारथमारुह्यतेनसहमथुरामाययौ ॥ २ ॥ अथतंहत्वायमुनामुत्तीर्यनंदव्रजंगत्वापितरावभिवाद्याश्वास्यताभ्यामा
 मालिगितः सकलगोपवृद्धान्परिष्वज्यतानाश्वास्यबहुवस्त्राभरणादिभिस्तत्रस्थान्सर्वान्संतर्पयामास ॥ ३ ॥ कालिद्याः पुलिनेरम्येपुण्यवृक्षसमाकीर्णगोपस्त्री
 भिरहर्निशंक्रोडासुखेनत्रिरात्रंतत्रसमुवास ॥ ४ ॥ तत्रस्थलेनंदगोपादयः सर्वेजनाः पुत्रदारसहिताः पशुपक्षिमृगादयोपिवासुदेवप्रसादेनदिव्यरूपधराविमान
 समारूढाः परमलोकेवैकुण्ठमवापुः ॥ ५ ॥ श्रीकृष्णस्तुतनंदगोपव्रजौकसां सर्वेषां निरामयंस्वपदं दत्त्वा देवगणैः स्तूयमानः श्रीमतींद्रारावर्ताविवेश ॥ ६ ॥
 तत्रवसुदेवोऽप्रसेनसंकर्षेणप्रद्युम्नानिरुद्धाक्रूरादिभिः प्रत्यहंसंपूजितः षोडशसहस्राष्टाधिकमहिषीभिश्चविश्वरूपधरोदिव्यरत्नमयलतागृहांतरेषुसुरतरुकुसुमा
 चित्तश्छ्णतरपर्यंकेषुरमयामास ॥ ७ ॥ एवंहितार्थायसर्वदेवानांसमस्तभूभारविनाशाययदुवंशेवतीर्यसकलराक्षसविनाशंकृत्वा महान्तमुर्वीभारनाशं
 यित्वानंदव्रजद्वारिकावासिनः स्थावरजंगमान्भवबंधनान्मोचयित्वा परमेशाश्वतेयोगिध्येयैरम्यधाम्निसंस्थाप्यनित्यदिव्यमहिष्यादिभिः संसेव्यमानोवासुदे
 वोऽखिलेषूवाच ॥ ८ ॥ असीदव्याकृतं ब्रह्मकरकाघृतयोरिव ॥ प्रकृतिस्थोगुणान्मुक्तोऽब्रवीभूत्वा दिवंगतः ॥ ९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे वृ
 दावनमहात्म्ये पार्वतीशिवसंवादे षट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ विस्तरेण समाचक्ष्वनामार्थपदगौरवम् ॥ ईश्वरस्य स्वरू
 पंचतत्स्थानानां विभूतयः ॥ १ ॥ तद्विष्णोः परमंधामव्यूहभेदास्तथाहरेः ॥ निर्वाणारूपाहितत्वेनममसर्वसुरेश्वर ॥ २ ॥ ईश्वर उवाच ॥ सार्वभौमोऽहं कृ
 ण्णगोपीकोटिभिरावृतम् ॥ तत्रगंगापराशक्तिस्तैत्स्न्यमानंदकाननम् ॥ ३ ॥ नानासुकुसुमामोदसमीरसुरभीकृतम् ॥ कलिदतनयादिव्यतरंगरागशीत
 लम् ॥ ४ ॥ सनकाद्यैर्भागवतैः संसृष्टं मुनिपुंगवैः ॥ आहादिमधुरारवैर्गोवंदैर्भामिण्डितम् ॥ ५ ॥ रम्यस्रग्भूषणोपेतैर्नृत्यद्विर्बालकैर्वृतम् ॥ तत्रश्रीमान्क
 ल्पतरुर्जाबूनदपरिच्छदः ॥ ६ ॥ नानारत्नप्रवालाढ्योनानामणिफलोज्ज्वलः ॥ तस्यमूलैरन्नवेदीरत्नदीधितिदीपिता ॥ ७ ॥ तत्रत्रयीमयं रत्नसिंहासनमुत्त
 मम् ॥ तत्रासीनजगन्नाथं त्रिगुणातीतमव्ययम् ॥ ८ ॥ कोटिचंद्रप्रतीकांशं कोटिभास्करभास्वरम् ॥ कोटिकंदर्पलावण्यं भासयन्तं दिशोदश ॥ ९ ॥
 त्रिनेत्रं द्विभुजं गौरं तप्तजांबूनदप्रभम् ॥ श्लिष्यमाणमंगनाभिः स दामानं च सर्वेशः ॥ १० ॥ ब्रह्माद्यैः सनकाद्यैश्च ध्येयं भक्तवशीकृतम् ॥ सदाघृणितनेत्राभिर्नृ
 त्यंतीभिर्महोत्सवैः ॥ ११ ॥ चुवंतीभिर्हंसतीभिः श्लिष्यंतीभिर्मुहुर्मुहुः ॥ अवाप्तगोपीदेहाभिः श्रुतिभिः कोटिकोटिभिः ॥ १२ ॥ तत्पादांबुजमाष्ठीकचि
 ताभिः परितो वृतम् ॥ तासां तु मध्ये यादेवी तत्सचामीकरप्रभा ॥ १३ ॥ द्योतमानादिशः सर्वाः कुर्वती विद्युदुज्ज्वलाः ॥ प्रधानया भगवती यया सर्वमिदं तत्

५० पु०

॥ ९५ ॥

म् ॥ १४ ॥ सृष्टिस्थित्यंतरूपायाविद्याविद्यात्रयीपरा ॥ स्वरूपाशक्तिरूपाचमायारूपाचचिन्मयी ॥ १५ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवादीनां देहकारणकार
णम् ॥ चराचरजगत्सर्वयन्मायापरिरंभितम् ॥ १६ ॥ वृंदावनेश्वरीनाम्नाराधाधात्रानुकारणात् ॥ तामालिङ्ग्यवसंतंतमुदावृंदावनेश्वरम् ॥ १७ ॥ अन्यो
न्यचुंबनाश्लेषमदावेशविघूर्णितम् ॥ ध्यायेदेवंकृष्णदेवंसचसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ १८ ॥ मंत्रराजमिमंगुह्यतस्यमंत्रचमंत्रवित् ॥ योजपेच्छृणुयाद्वापिसमहा
त्मासुदुर्लभः ॥ १९ ॥ राधिकाचित्ररेखाचंद्रामदनसुंदरी ॥ श्रीप्रियाश्रीमधुमतीशशिरेखाहरिप्रिया ॥ २० ॥ सुवर्णशोभासंमोहाप्रेमरोमांचराजिता ॥
वैवर्ण्यस्वेदसंयुक्ताभावासकाप्रियंवदा ॥ २१ ॥ सुवर्णमालिनीशांतासुरासरसिका तथा ॥ सर्वस्त्रीजीवनादीनवत्सलाविमलाशया ॥ २२ ॥ निपीतनामपी
यूषासाराधापरिकीर्तिता ॥ सुदीर्घस्मितसंयुक्तातप्तचामीकरप्रभा ॥ २३ ॥ मूर्च्छत्येनदीराधावरणालोचनांजना ॥ मायामात्सर्यसंयुक्तादानसाम्राज्य
जीवना ॥ २४ ॥ सुरतोत्सवसंग्रामाचित्ररेखाप्रकीर्तिता ॥ गौरांगीनातिदीर्घाचसदावादनतत्परा ॥ २५ ॥ दैन्यानुरागनटनामूर्च्छारोमांचविह्वला ॥ हरिदक्षि
णपार्श्वस्थासर्वमंत्रप्रिया तथा ॥ २६ ॥ अनंगलोभमाधुर्याचंद्रासापरिकीर्तिता ॥ सलीलमंथरगतिर्मज्जुमुद्रितलोचना ॥ २७ ॥ प्रेमधारोज्ज्वलाकीर्णादलितान्ज
नशोभना ॥ कृष्णानुरागरसिकारासध्वनिसमुत्सुका ॥ २८ ॥ अहंकारसमायुक्तामुखनिदितचंद्रमाः ॥ मधुरालापचतुराजितेंद्रियशिरोमणिः ॥ २९ ॥ सुंदरस्मि
तसंयुक्तासावैमदनसुंदरी ॥ विविक्रारासरसिकाश्यामाश्याममनोहरा ॥ ३० ॥ प्रेम्णाप्रेमकटाक्षेणहरेश्चित्तविमोहनी ॥ जितेंद्रियाजितक्रोधासाप्रियापरिकी
र्तिता ॥ ३१ ॥ सुतप्तस्वर्णगौरांगीलीलागमनसुंदरी ॥ स्मरोत्थप्रेमरोमांचवैचित्रमधुराकृतिः ॥ ३२ ॥ सुंदरस्मितसंयुक्तमुखनिदितचंद्रमाः ॥ मधुरालापच
तुराजितेंद्रियशिरोमणिः ॥ ३३ ॥ कीर्तितासामधुमतीप्रेमसाधनतत्परा ॥ संमोहज्वररोमांचप्रेमधारासमन्विता ॥ ३४ ॥ दानधूलिविनोदाचरासध्वनिमहान
टी ॥ शशिरेखाचविज्ञेयागोपालप्रेयसीसदा ॥ ३५ ॥ कृष्णात्मासोत्तमाश्यामामधुर्पिगललोचना ॥ तत्पादप्रेमसंमोहात्कचित्पुलकचुंविता ॥ ३६ ॥ शिवकुं
डेशिवानंदानंदिनीदेहिकेतटे ॥ रुक्मिणीद्वारवत्यांतुराधावृंदावनेवने ॥ ३७ ॥ देवकीमधुरायांतुजातामेपरमेश्वरी ॥ चंद्रकूटेतथासीताविध्यैविध्यनि
वासिनी ॥ ३८ ॥ वाराणस्यांविशालाक्षीविमलापुरुषोत्तमे ॥ वृंदावनाधिपत्यंचदत्तंतस्यैप्रसीदता ॥ ३९ ॥ कृष्णेनान्यत्रदेवीतुराधावृंदावनेवने ॥ नित्या
नंदतनुःशौरियोऽशरीरतीतिभाष्यते ॥ ४० ॥ वाय्वग्निनाकधूमिनामंगधिष्ठितदेवता ॥ निरूप्यतेब्रह्मणोपितथागोविदविग्रहः ॥ ४१ ॥ सेंद्रियोपियथा
सूर्यस्तेजसानोपलक्ष्यते ॥ तथाकांतियुतःकृष्णःकालमोहयतिध्रुवम् ॥ ४२ ॥ नतस्यप्राकृतीमूर्तिर्मंदोमांसास्थिसंभवा ॥ योगीचैवेश्वरश्चान्यःसर्वा

१ ध्यायेदेताद्विधं वेदम्-४० पा० । २ चंद्ररेखा च-४० पा० । ३ सरखा रसिका तथा-४० पा० । ४ प्रेमरोदनतत्परा-४० पा० । ५ देविकेतटे-४० पा० । ६ चित्रकूटे-४० पा० । ७ प्रभुमता-४० पा० ।

पा० सं० ५०

अ० ७७

॥ ९५ ॥

त्मानित्यविग्रहः ॥ ४३ ॥ काठिन्यदैवयोगेनकरकाष्टतयोरिव ॥ कृष्णस्यामिततत्त्वस्यपादपृष्ठनदेवता ॥ ४४ ॥ वृंदावनरजोवृंदेतत्रस्युर्विष्णुको
 टयः ॥ आनंदकिरणेवृंदव्याप्तविश्वकलानिधिः ॥ ४५ ॥ गुणात्मतात्मनियथाजीवास्तत्किरणगंगाः ॥ भुजद्वयवृतःकृष्णोनकदाचिच्चतुर्भुजः ॥ ४६ ॥
 गोप्यैकयावृतस्तत्रपरिक्रीडतिसर्वदा ॥ गोविंदएवपुरुषोब्रह्माद्याःस्त्रियएवच ॥ ४७ ॥ ततएवस्वभावोयंप्रकृतेर्भावंईश्वरः ॥ पुरुषःप्रकृतिश्चाद्यौराधा
 वृंदावनेश्वरौ ॥ ४८ ॥ प्रकृतेर्विकृतंसर्वविनावृंदावनेश्वरम् ॥ ४९ ॥ समुद्भवेनैवसमुद्भवेदिदंभेदगतंतस्यविनाशतोहि ॥ स्वर्णस्यनाशोनहिविद्यतेतथा
 मत्स्यादिनाशेपिनकृष्णविच्युतिः ॥ ५० ॥ त्रिगुणादिप्रपंचोयंवृंदावनविहारिणः ॥ ऊर्मिवाब्धेस्तरंगस्ययथाब्धिर्नैवजायते ॥ ५१ ॥ नराधिकासमा
 नारीनकृष्णसदृशःपुमान् ॥ वयःपरंनकैशोरात्स्वभावःप्रकृतेःपरः ॥ ५२ ॥ ध्येयंकैशोरकंधेयंवनेवृंदावनवनम् ॥ इयाममेवपरंरूपमादिदेवंपरोरसः
 ॥ ५३ ॥ बाल्यंपंचमवर्षांतपौगंडंदशमावधि ॥ अष्टपंचककैशोरंसीमापंचदशावधि ॥ ५४ ॥ यौवनोद्भिन्नकैशोरंनवयौवनमुच्यते ॥ तद्व्यस्तस्य
 सर्वस्वंप्रपंचमितरद्वयः ॥ ५५ ॥ बाल्यपौगंडकैशोरंवयोवंदेमनोहरम् ॥ बालगोपालगोपालंस्मरगोपालरूपिणम् ॥ ५६ ॥ वंदेमदनगोपालंकैशोराकारम
 द्रुतम् ॥ यमाहुयौवनोद्भिन्नश्रीमन्मदनमोहनम् ॥ ५७ ॥ अखंडातुलपीयूषरसानंदमहार्णवम् ॥ जयतिश्रीपतिगृहंवपुःकैशोररूपिणः ॥ ५८ ॥ एक
 मप्यव्ययंपूर्वैवल्लवीवृंदमध्यगम् ॥ ध्यानगम्यंप्रपश्यंतिरुचिभेदात्पृथग्गिधयः ॥ ५९ ॥ यत्रल्लेदुरुचिर्ब्रह्मध्यैयंब्रह्मादिभिःसुरैः ॥ गुणत्रयमतीतंतवंदे
 वृंदावनेश्वरम् ॥ ६० ॥ वृंदावनपरित्यागो गोविंदस्यनविद्यते ॥ अन्यत्रयद्रुपुस्तत्तु कृत्रिमतंत्रसंशयः ॥ ६१ ॥ सुलभंनजनारीणां दुर्लभंतन्मुमुक्षुणाम् ॥ तंभजेनं
 दसुनुयन्नखतेजःपरमनुः ॥ ६२ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ भुक्तिमुक्तिस्पृहायावत्पिशाचीहृदि वर्तते ॥ तावत्प्रेमसुखस्यात्रकथमभ्युदयो भवेत् ॥ ६३ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥
 ॥ साधुपृष्टं वयाभद्रेयन्मे मनसि वर्तते ॥ तत्सर्वं कथयिष्यामि सावधानानि श्रामय ॥ ६४ ॥ स्मृत्वा गुणान् स्मरन्नामगानं वामनं जनम् ॥ बोधयत्यात्मनात्मानं
 सततं प्रेम्णि लीयते ॥ ६५ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे वृंदावनमाहात्म्ये पार्वतीशिवसंवादे श्रीकृष्णरूपवर्णनं नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥ अथ ॥
 ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ वैष्णवानां च यद्मर्म सर्वतथ्यं च मे वद ॥ यत्कृत्वा मानवाः सर्वे भवां भोधि तं रति हि ॥ १ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ अथ द्वादशधा शुद्धिर्वैष्णवानां
 मिहोच्यते ॥ गृहोपलेपनं चैव तथानुगमनं हरेः ॥ २ ॥ भक्त्या प्रदक्षिणा चैव पादयोः शोधनं पुनः ॥ पूजार्थं पत्रपुष्पाणां भैक्ष्यैवोत्तोलनं हरेः ॥ ३ ॥ करयोः
 सर्वशुद्धीनामियं शुद्धिर्विशिष्यते ॥ तन्नाम कीर्तनं चैव गुणानामपि कीर्तनम् ॥ ४ ॥ भक्त्या श्रीकृष्णदेवस्य वचसः शुद्धिरिष्यते ॥ तत्कथाश्रवणं चैव त

५० पु०
॥ ९६ ॥

स्योत्सवनिरीक्षणम् ॥ ५ ॥ श्रोत्रयोर्नैत्रयोश्चैव शुद्धिः सम्यग्गोच्यते ॥ पादोदकचर्चनिर्माल्यमालानामपि धारणम् ॥ ६ ॥ उच्यते शिरसः शुद्धिः प्रणतस्य हरेः पुरः ॥ आघ्राणतस्य पुष्पादेर्निर्माल्यस्य तथा प्रिये ॥ ७ ॥ विशुद्धिः स्यादंतरस्य घ्राणस्यापि विधीयते ॥ यत्र पुष्पादिकं यच्च कृष्णपादयुगार्पितम् ॥ ८ ॥ तदेकपावनं लोके तद्धि सर्वविशोधयेत् ॥ पूजाचपंचाप्रोक्ता तासां भेदं शृणुष्व मे ॥ ९ ॥ अभिगमनमुपादानं योगः स्वाध्याय एव च ॥ इज्यापंचप्रकारार्चाक्रमेण कथयामि ते ॥ १० ॥ तत्त्वाभिगमनं नाम देवतास्थानमार्जनम् ॥ उपलेपंचनिर्माल्यदूरीकरणमेव च ॥ ११ ॥ उपादानं नाम गंधपुष्पादिचयनं तथा ॥ योगो नाम स्वदेवस्य स्वात्मनैवात्मभावना ॥ १२ ॥ स्वाध्यायो नाम मंत्रार्थानुसंधापूर्वको जपः ॥ सूक्तस्तोत्रादिपाठश्च हरेः संकीर्तनं तथा ॥ १३ ॥ तत्त्वादिशास्त्राभ्यासश्च स्वाध्यायः परिकीर्तितः ॥ इज्यानामस्वदेवस्य पूजनं च यथार्थतः ॥ १४ ॥ इति पंचप्रकारार्चाकथिता तव सुव्रते ॥ सार्धिसामीप्यसालोक्यसायुज्यसारूप्यदाक्रमात् ॥ १५ ॥ प्रसंगात्कथयिष्यामि शालग्रामशिलार्चनम् ॥ केशवादेश्वतुर्वाहोर्दक्षिणोर्ध्वकरक्रमात् ॥ १६ ॥ शंखचक्रगदापद्मीकेशवाख्योगदाधरः ॥ नारायणः पद्मगदाचक्रशंखायुधैः क्रमात् ॥ १७ ॥ माधवश्चक्रशंखाभ्यां पद्मेन गदायुधैः ॥ गदाब्जशंखचक्रचिह्नो विदाख्योगदाधरः ॥ १८ ॥ पद्मशंखारिगदिने विष्णुरुपायते नमः ॥ सशंखाब्जगदाचक्रमधुसूदनमूर्तये ॥ १९ ॥ नमोगदारिशंखाब्जयुक्तत्रिविक्रमाय च ॥ सारिकौमोदकीपद्मशंखवामनमूर्तये ॥ २० ॥ चक्राब्जशंखगदिने नमः श्रीधरमूर्तये ॥ हृषीकेशसारिगदाशंखपद्मिन्नमोस्तुते ॥ २१ ॥ साब्जशंखगदाचक्रपद्मनाभस्वमूर्तये ॥ दामोदरशंखगदाचक्रपद्मिन्नमोस्तुते ॥ २२ ॥ शंखाब्जचक्रगदिने नमः संकर्षणाय च ॥ सारिशंखगदाब्जाय वासुदेवनमोस्तुते ॥ २३ ॥ शंखचक्रगदाब्जाय धृतप्रद्युम्नमूर्तये ॥ नमो निरुद्धाय गदाशंखाब्जारिविधारिणे ॥ २४ ॥ साब्जशंखगदाचक्रपुरुषोत्तममूर्तये ॥ नमोऽधोक्षजरूपाय गदाशंखारिपद्मिने ॥ २५ ॥ नृसिंहमूर्तये पद्मगदाशंखारिधारिणे ॥ पद्मारिशंखगदिने नमोस्त्वच्युतमूर्तये ॥ २६ ॥ सगदाब्जारिशंखाय नमः श्रीकृष्णमूर्तये ॥ शालग्रामशिलाद्वारगतलद्मद्विचक्रधृक् ॥ २७ ॥ शुक्लाभरेखः शोभाब्जः स देवः श्रीगदाधरः ॥ लद्मद्विचक्रोक्ताभः पूर्वभागस्तु पुष्कलः ॥ २८ ॥ संकर्षणोऽथ प्रद्युम्नः सूक्ष्मचक्रस्तु पीतकः ॥ सुदीपैः सुषिरच्छिद्रोद्भूतानिरुद्धस्तु वर्तुलः ॥ २९ ॥ नीलोद्भारेत्रिरेखश्च अथ नारायणोऽसितः ॥ मध्ये गदाकृतीरेखानाभिपद्ममद्भूतम् ॥ ३० ॥ पृथुचक्रो नृसिंहोयः कपिलोयस्त्रिविंदुकः ॥ अथवापंचविंदोस्तु पूजनं ब्रह्मचारिणः ॥ ३१ ॥ वराहः सत्रिलिंगो यो विषमद्वयचक्रकः ॥ नीलस्त्रिरेखः स्थूलोऽथ कूर्ममूर्तिः स विंदुकः ॥ ३२ ॥ कृष्णः सवर्तुलावर्तपांडुरोऽधृतपृष्ठकः ॥ श्रीधरः पंचरेखश्च वनमालीगदांकितः ॥ ३३ ॥

१ तपोधन-३० पा० । २ विलोकयेत्-३० पा० । ३ सारिकौमोदकीपद्मशंखवामनमूर्तये-३० पा० । ४ कपिलोऽप्याभिः विंदुकः-३० पा० ।

पा० सं० पं०
अ० ७८

॥ ९६ ॥

वामनोवर्तुलोनाममध्यचक्रःसनीलकः ॥ नानावर्णानेकमूर्तिनागभोगीत्वन्तकः ॥ ३४ ॥ स्थूलोदामोदरोनीलोमध्यचक्रःसनीलकः ॥
 संकर्षणद्वारकोव्यादथब्रह्मासुलोहितः ॥ ३५ ॥ सुदीर्घरेखासुषिरएकचक्रांबुजःपृथुः ॥ पृथुचक्रःस्थूलछिद्रःकृष्णोविदुश्चविदुमान् ॥ ३६ ॥
 हयग्रीवोकुशाकारःपंचरेखःसकौस्तुभः ॥ वैकुण्ठोर्मलवद्भातिएकचक्रमयोसितः ॥ ३७ ॥ मत्स्योदीर्घांबुजाकारोदीर्घरेखश्चपांडुरः ॥ रामचक्रोदक्ष
 रेखोयःश्यामःसत्रिविक्रमः ॥ ३८ ॥ शालग्रामद्वारकायास्थितायगदिनेनमः ॥ एकेनलक्षितोयोव्याद्वाधारीसुदर्शनः ॥ ३९ ॥ लक्ष्मी
 नारायणोद्वाभ्यांत्रिभिश्चैवत्रिविक्रमः ॥ चतुर्भिश्चचतुर्व्यूहोवासुदेवश्चपंचभिः ॥ ४० ॥ प्रद्युम्नःपद्मभिरैवाव्यात्संकर्षणश्चसप्तभिः ॥ पुरुषोत्तमोष्टभि
 श्चस्याब्रवव्यूहोनवोहितः ॥ ४१ ॥ दशावतारोदशभिरनिरुद्धोवतादथ ॥ द्वादशात्माद्वादशभिरतऊर्ध्वमनंतकः ॥ ४२ ॥ ब्रह्माचतुर्मुखोदंडीर्कमंड
 लुस्रगुन्नतः ॥ महेश्वरःपंचवक्रोदशबाहुर्वृषध्वजः ॥ ४३ ॥ यथायुधस्तथागौरीचंडिकाचसरस्वती ॥ महालक्ष्मीमातरश्चपद्महस्तोदिवाकरः ॥ ४४ ॥
 गजास्यश्चगजस्कंधःषण्मुखोनेकधागणाः ॥ एतेस्थिताःस्थापिताःस्युःप्रासादेवाथपूजिताः ॥ ४५ ॥ धर्मार्थकाममोक्षादिप्राप्यंतेपुरुषेणच ॥ ४६ ॥
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशालग्रामनिर्णयोनामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ शालग्रामेमणोर्यत्रेमंडलेप्रतिमासुच ॥
 नित्यंतुश्रीहरेःपूजाकेवलभवेनेनतु ॥ १ ॥ गंडक्यामेकदेशेतुशालग्रामस्थलमहत् ॥ पाषाणंतद्रवंपातुशालग्राममितिस्थितम् ॥ २ ॥ शालग्रामशि
 लास्पृशत्कोटिजन्माधनाशनम् ॥ किंपुनःपूजनंतत्रहरेःसांनिध्यकारणम् ॥ ३ ॥ शालग्रामैकयजनाच्छतलिंगीफलंलभेत् ॥ बहुभिर्जन्मभिःपुण्ये
 र्योदकृष्णशिलालभेत् ॥ ४ ॥ गोष्पदेनचचिह्नेनजनुस्तेनसमाप्यते ॥ आदौशिलांपरीक्षेतस्त्रिधांश्रेष्ठांचमेचकाम् ॥ ५ ॥ आकृष्णामध्यमाप्रोक्तामिश्रा
 मिश्रफलप्रदा ॥ सदाकाष्ठेस्थितोवाह्निर्मथनेनप्रकाश्यते ॥ ६ ॥ यथातथाहरिव्यापीशालग्रामेप्रतीयते ॥ प्रत्यहंद्वादशशिलाःशालग्रामस्ययोर्चयेत् ॥ ७ ॥
 द्वारवत्याःशिलायुक्ताःसर्वैकुण्ठमर्हायते ॥ शालग्रामशिलायांतुगह्वरंलक्षतेनरः ॥ ८ ॥ पितरस्तस्यतिष्ठंतितृप्ताःकल्पांतकंदिवि ॥ वैकुण्ठभवनंतत्रयत्र
 द्वारवतीशिला ॥ ९ ॥ मृतोविष्णुपुरंयातितत्तीर्थंयोजनत्रयम् ॥ जपःपूजाचहोमश्चसर्वैकोटियुगंभवेत् ॥ १० ॥ मनस्कामसमाभीष्टंकोशमात्रंन
 संशयः ॥ कीटकोपिमृर्तियातिवैकुण्ठभवनंयतः ॥ ११ ॥ शालग्रामशिलायांयोमूल्यमुद्धाटयेन्नरः ॥ विक्रेताचानुमंताचयःपरीक्षानुमोदकः ॥ १२ ॥
 सर्वेतेनरकंयांतियावत्सूर्यश्चसंप्लवः ॥ अतस्तद्वर्जयेद्देविचक्रकथयविक्रयम् ॥ १३ ॥ शालग्रामोद्भवोदेवोयोदेवोद्वारकोद्भवः ॥ उभयोःसंगमोयत्रसु

५० पु०
॥ ९७ ॥

क्तिस्तत्रनसंशयः ॥ १४ ॥ द्वारकोद्भवचकाव्योवहुचक्रेणचिह्नितः ॥ चक्रासनाशिलाकारचित्स्वरूपोनिर्जनः ॥ १५ ॥ नमोस्त्वोकाररूपायसदानंद
स्वरूपिणे ॥ शालग्राममहाभागभक्तस्यानुग्रहंकुरु ॥ १६ ॥ तवानुग्रहकामस्यऋणग्रस्तस्यमेप्रभो ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामितिलकस्यविधिंसुदा ॥ १७ ॥
यच्छ्रुत्वामानवासर्वेविष्णुसारूप्यमामुयुः ॥ ललाटेकेशर्वविद्यात्कंठेश्रीपुरुषोत्तमम् ॥ १८ ॥ नाभौनारायणदेववैकुण्ठहृदयेतथा ॥ दामोदरं वामपा
श्वेदक्षिणेचत्रिविक्रमम् ॥ १९ ॥ मूर्ध्निचैवहृषीकेशंपद्मनाभंचपृष्ठतः ॥ कर्णयोर्धेयानांगंगावाह्नोःकृष्णहरितथा ॥ २० ॥ यथास्थानेषुतुष्यतिदेवता
द्वादशस्मृताः ॥ द्वादशैतानिनामानिकर्तव्येतिलकेपठेत् ॥ २१ ॥ सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ऊर्ध्वपुंड्रमूर्ध्वरेखंललाटेयस्यदृश्यते ॥
॥ २२ ॥ चंडालोपिसशुद्धात्मापूज्यएव न संशयः ॥ यस्योर्ध्वपुंड्रं दृश्येत न ललाटे न रस्यहि ॥ २३ ॥ तद्दर्शनं न कर्तव्यं दृष्ट्वा सूर्यं निरीक्षयेत् ॥ त्रिपुंड्रं
स्यविप्रस्य ऊर्ध्वपुंड्रं न दृश्यते ॥ २४ ॥ तं दृष्ट्वाप्यथ वा स्पृष्ट्वा स चैलं स्नानमाचरेत् ॥ सांतरालंप्रकर्तव्यं पुंड्रं हरिपदाकृति ॥ २५ ॥ निरंतरालं यः
कुर्यादूर्ध्वपुंड्रं द्विजाधमः ॥ ललाटे तस्य स ततं शुनः पादोन संशयः ॥ २६ ॥ नासादिकेशपर्यंतमूर्ध्वपुंड्रं सुशोभनम् ॥ मध्येच्छिद्रं समायुक्तं तं विद्याद्वरिमादिर
म् ॥ २७ ॥ वामभागे स्थितो ब्रह्मादक्षिणेतु सदा शिवः ॥ मध्ये विष्णुं विजानीयात्तस्मान्मध्यं न लेपयेत् ॥ २८ ॥ वीक्ष्यादशैजलेवापियो विदध्यात्प्रयत्नतः ॥
ऊर्ध्वपुंड्रं महाभागः स याति परमांगतिम् ॥ २९ ॥ अग्निरापश्च वेदाश्च चंद्रादित्यौ तथा निलः ॥ विप्राणां नित्यमेते हि कर्णेतिष्ठति दक्षिणे ॥ ३० ॥ गंगा च दक्षिणे
श्रोत्रे नासिकायां हुताशनः ॥ उभयोरपि संस्पृशात्तत्क्षणादेव शुष्यति ॥ ३१ ॥ कृत्वा चैवोदकं शंखे विष्णवानां महात्मनाम् ॥ तुलसीमिश्रितं दद्यात्पिबेन्मूर्धा
भिवंदयेत् ॥ ३२ ॥ प्राश्रीयत्प्रोक्षयेद्देहं पुत्रमित्रपरिग्रहम् ॥ विष्णोः पादोदकं पीतं कोटिजन्माधनाशनम् ॥ ३३ ॥ तदेवाष्टगुणं पापं भूमौ विदुनि पा
तनात् ॥ जलशंकरे कृत्वास्तु त्वानत्वा प्रदक्षिणम् ॥ ३४ ॥ स ततं धारयते वारितेनासंजन्मनःफलम् ॥ शंखो यस्य गृहे नास्ति पंटा वा गरुडान्विता ॥ ३५ ॥
पुरतो वासुदेवस्य न स भागवतः कलौ ॥ यानैर्वा पादुकाभिर्वा पानं भगवतो गृहे ॥ ३६ ॥ देवोत्सवेष्वसेवाच अग्रणामस्तदग्रतः ॥ उच्छिष्टे चैव चाशौचे भगवद्
दनादिकम् ॥ ३७ ॥ एकहस्तप्रणामश्च तत्पुरस्तात्प्रदक्षिणम् ॥ पादप्रसारणंचाग्रे तथा पर्यंकसेवनम् ॥ ३८ ॥ शयनं भक्षणं चापि मिथ्याभाषणमेव च ॥
उच्चैर्भाषामिथोजलपोरोदनानि च विग्रहः ॥ ३९ ॥ निग्रहानुग्रहौ चैव स्त्रीषु च क्रूरभाषणम् ॥ केवलावरणंचैव परनिंदा परस्तुतिः ॥ ४० ॥ अश्लीलभाषणंचै
व अधोवायुविमोक्षणम् ॥ शक्तौ गोणे पचारश्च अनिवेदितभक्षणम् ॥ ४१ ॥ तत्तत्कालोद्भवानांच फलादीनामनर्पणम् ॥ विनियुक्तावशिष्टस्य प्रदानं च

पा० ख० पं०
अ० ७९

॥ ९७ ॥

जनस्ययत् ॥ ४२ ॥ स्पष्टीकृत्याशनंचैवपरनिदापरस्तुतिः ॥ गुरौमौननिजस्तोत्रं देवतानिदनंतथा ॥ ४३ ॥ अपराधास्तथाविष्णोर्द्वात्रिंशत्परिकी
 र्तिताः ॥ ४४ ॥ अपराधसहस्राणिक्रियंतेऽहर्निशमया ॥ तवाहमितिमांमत्वाक्षमस्वमधुसूदन ॥ ४५ ॥ इतिमंत्रंसमुच्चार्यप्रणमेहंडवद्भुवि ॥ अप
 राधसहस्राणिक्षमतेसर्वदाहरिः ॥ ४६ ॥ सायंप्रातर्द्विजातीनांश्रुत्युक्तमशनंतथा ॥ विष्णुभक्तावाशिष्टस्यदिनपापात्प्रमुच्यते ॥ ४७ ॥ अत्रं ब्रह्मार
 सोविष्णुःखादयेन्मांसमुच्चरन् ॥ एवंज्ञात्वातुयोभुंक्तोन्नदोषैर्नलिप्यते ॥ ४८ ॥ अलंबुवर्तुलाकारंमसूरंचसवल्कलम् ॥ तालंशुक्लं चवृताकंनखादेद्वे
 ष्णवोनरः ॥ ४९ ॥ वटाश्चत्थार्कपत्रेषुकुंभीतिदुकपत्रयोः ॥ कोविदारेकदेवेचनखादेद्वेष्णवोनरः ॥ ५० ॥ श्रावणेवर्जयेच्छाकंदधिभाद्रपदेत्यजे
 त् ॥ आश्विनेमासिदुग्धंचकार्तिकेचामिषंत्यजेत् ॥ ५१ ॥ दग्धमंत्रंतुजंवीरंयाद्विष्णोरनिवेदितम् ॥ बीजपूरंचशाकंचप्रत्यक्षलवणंतथा ॥ ५२ ॥ यदि
 वैवाञ्छुंजतितदातन्नामसंस्मरेत् ॥ हैमंतिकंसितास्वित्रंधान्यंमुद्गास्तिलायवाः ॥ ५३ ॥ कलापकंगुनीवाराःशाकंचहिलमोचिका ॥ कालशाकंच
 वास्तूकंमूलकंरक्तकेतरत् ॥ ५४ ॥ लवणंमिधुसामुद्रेगव्येचदधिसर्पिषी ॥ पयोनुद्धृतसारंचपनसाग्रहरीतकी ॥ ५५ ॥ पिप्पलीजीरकंचैवनागरंगक
 तितिडी ॥ कदलीलवलीधात्रीफलान्यगुडमैक्षवम् ॥ ५६ ॥ अतैलपक्कंमुनयोहविष्यान्नंप्रचक्षते ॥ तुलसीपत्रपुष्पाद्यैर्माल्यंवहति योनरः ॥ ५७ ॥
 विष्णुंतमपिजानीयात्सत्यंसत्यंनसंशयः ॥ धात्रीवृक्षंसमारोप्यविष्णुतुल्योभवेन्नरः ॥ ५८ ॥ कुरुक्षेत्रंविजानीयात्सार्द्धहस्तशतत्रयम् ॥ तुलसीका
 ष्ठपटितैरुद्राक्षकारकारितैः ॥ ५९ ॥ निर्मितांमालिकांकंठेनिधायार्चनमारभेत् ॥ तथामलकमालांचसम्यक्पुष्करमालिकाम् ॥ ६० ॥
 कंठेमालांचयत्नेनधारयेद्विष्णुपूजकः ॥ निर्माल्यंतुलसीमालांशिरस्यपिचधारयेत् ॥ ६१ ॥ निर्माल्यंचंदनेनांगमर्कयेत्तस्यनामभिः ॥ लला
 टेचगदाधार्यामूर्ध्निचापंशरस्तथा ॥ ६२ ॥ नंदकंचैवहन्मध्येशंखंचकंभुजद्वये ॥ शंखचकान्वितोविप्रःश्मशानेप्रियतेयादि ॥ ६३ ॥
 प्रयागेयागतिःप्रोक्तासागतिस्तस्यनिश्चिता ॥ योधुत्वातुलसीपत्रंशिरसाविष्णुतत्परः ॥ ६४ ॥ करोतिसर्वकार्याणिफलमाप्नोतिचाक्षयम् ॥
 तुलसीकाष्ठमालाभिर्भूषितःकर्मआचरन् ॥ ६५ ॥ पितृणां देवतानांकृतकृत्योऽपिभवेत् ॥ निवेद्यकेशवेमालांतुलसीकाष्ठानिर्मिताम् ॥ ६६ ॥
 देहंतयानरोभक्त्यातस्यनश्यतिपातकम् ॥ पाद्यादिभिरथाभ्यर्च्यहर्ममंत्रमुदीरयेत् ॥ ६७ ॥ यादृष्टानिखिलावसंधशमनीस्पृष्टावपुःपावनीरो

१ मां शिवमित्यर्थः—इह शिवस्य पार्वतीं प्रत्युक्तत्वात्—अन्यत्र स्मृत्यादौ च— 'अन्नं ब्रह्मा रसो विष्णुर्भोक्ता देवो महेश्वरः,—इत्युक्तत्वात् । २ गुंदाः—इ० पा० । ३ कदंबमालां यत्नेन—इ० पा० ।
 ४ अर्चयेत्—इ०, चर्चयेत्—इ० च पा० ।

५० पु०
॥ ९८ ॥

गाणामभिर्वदितानिरसनीसिक्तांतकत्रासिनी ॥ प्रत्यासत्तिविधायिनीभगवतःकृष्णस्यसंरोपितान्यस्तातच्चरणेविमुक्तिफलदातस्यैतुलस्यैनमः ॥६८॥इति
श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येदेवीश्वरसंवादेतिलकादिनिर्णयोनामनवसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ पार्वत्युवाच ॥ घोरकलियुगेप्राप्तेविषं
यद्ग्राहसंकुले ॥ पुत्रदारधनाद्यातौतत्कथंधार्यतेविभो॥१॥ तदुपायंमहादेवकथयस्वकृपानिधे॥ईश्वरउवाच ॥ हरेर्नामहरेर्नामहरेर्नामैवकेवलम्॥२॥
हरेरामहरेकृष्णकृष्णकृष्णेतिमंगलम् ॥ एवंवदंतियेनित्यंनहितान्वाधतेकलिः ॥ ३ ॥ अंतरंतरंकर्माणिकृतवानामानिचस्मरेत् ॥ कृष्णकृष्णेतिकृष्णेति
कृष्णेत्याहपुनःपुनः ॥ ४ ॥ मन्नामचैवत्वन्नामयोजयित्वाव्यतिक्रमात् ॥ सोपिपापात्प्रमुच्येततूलराशेरिवानलः ॥ ५ ॥ जयांघेतत्त्वयावाप्यथ
वाश्रीशब्दपूर्वकम् ॥ तच्चमेमंगलंनामजपन्यायात्प्रमुच्यते ॥ ६ ॥ दिवानिशिचसंस्थायांसर्वकालेषुसंस्मरेत् ॥ अहर्निशंस्मरन्नामकृष्णंपश्यतिचक्षु
षा ॥ ७ ॥ अशुचिर्वाशुचिर्वापिसर्वकालेषुसर्वदा ॥ नामसंस्मरणदेवसंसारान्मुच्यतेक्षणात् ॥ ८ ॥ नानापराधयुक्तस्यनामापिचहरत्ययम् ॥ यज्ञ
व्रततपोदानंसांगनैवकलयुगे ॥ ९ ॥ गंगास्नानंहरेर्नामनिरपायमिदंद्वयम् ॥ १० ॥ हत्यायुतंपापसहस्रमुग्रंगुर्वगनाकोटिनिपेवणं ॥ स्ते
यान्यथान्यानिहरेःप्रियेणगोविंदनाम्नानचसंतिभद्रे ॥ ११ ॥ अपवित्रःपवित्रोवासर्वावस्थांगतोपिवा ॥ यःस्मरेत्पुंडरीकाक्षंसत्राह्याभ्यंतरःशुचिः ॥ १२ ॥
नामसंस्मरणदेवतथार्तस्यार्थंचितनात् ॥ सौवर्णीराजतीर्वापितथापेर्षास्त्राकृतिम् ॥ १३ ॥ पादयोश्चिह्नितांकृत्वापूजांचैवसमारभेत् ॥ दक्षिणस्यप
दौगुष्ठमूलेचक्रंविभर्तियः ॥ १४ ॥ तत्रनम्रजनस्यापिसंसारच्छेदनायच ॥ मध्यमांगुलिमूलेतुधत्तेकमलमच्युतः ॥ १५ ॥ ध्यातृचित्तद्विरेफाणां
लोभनायातिशोभनम् ॥ पद्मस्याधोध्वजंधत्तेसर्वानर्थजयध्वजम् ॥ १६ ॥ कनिष्ठामूलतोवज्रंभक्तपापौषभेदनम् ॥ पार्श्वमध्यंकुशंभक्तचित्तेरभसका
रणम् ॥ १७ ॥ भोगसंपन्नमयंधत्तेयवमंगुष्ठपर्वणि ॥ मूलेगदांचपापादिभेदनांसर्वदेहिनाम् ॥ १८ ॥ सर्वविद्याप्रकाशायधत्तेसभगवानजः ॥ पद्मादीन्य
पिचिह्नानितत्रदक्षेणयत्पुनः ॥ १९ ॥ वामपादेवसेत्सोयंविभर्तिकरुणानिधिः ॥ तस्माद्गोविंदमाहात्म्यमानंदरससुंदरम् ॥ २० ॥ शृणुयात्कीर्त
येन्नित्यंसनिर्मुक्तोनसंशयः ॥ मांसकृत्यंप्रवक्ष्यामिविष्णोःप्रीतिकरंपरम् ॥ २१ ॥ ज्येष्ठेतुल्लापनंकुर्याच्छ्रीविष्णोर्यत्नतःशुचिः ॥ देनंदिनंतुदुरितंपशमा
सर्तुवर्षजम् ॥ २२ ॥ ब्रह्महत्यासहस्राणिज्ञाताज्ञातकृतानिच ॥ स्वर्णस्तेयसुरापानगुरुतल्पायुतानिच ॥ २३ ॥ कोटिकोटिसहस्राणिह्युपपापानिया
निच ॥ सर्वाण्यथप्रणश्यंतिपौर्णमास्यांतुवासरे ॥२४॥ आसिंचेदच्युतंमूर्ध्नितदैतकलशोदकम् ॥ पुरुषसूक्तेनमंत्रेणपावमानीभिरेवच ॥ २५ ॥ नालि

पा०सं०प०
अ० ८०

॥ ९८ ॥

केरोदकेनाथतथातालफलांबुना ॥ रत्नोदकेनगंधेनतथापुष्पोदकेनच ॥ २६ ॥ पंचोपचारैराराध्यथाविभवविस्तरैः ॥ वषट्पायैमइतिषट्पावाद्यं
 प्रदापयेत् ॥ २७ ॥ पतितस्यमहाध्वान्यस्तपातकसंचये ॥ पाहिमांपापिनंधोरसंसाराणवपातिनम् ॥ २८ ॥ यपवंकुरुतेविद्वा
 न्ब्राह्मणःश्रोत्रियःशुचिः ॥ सर्वपापैःप्रमुच्येतविष्णुलोकंसगच्छति ॥ २९ ॥ आपादशुक्लैकादश्यांकुर्यात्स्वापमहोत्सवम् ॥ आपादे
 चरथंकुर्याच्छ्रावणश्रवणाविधिम् ॥ ३० ॥ भाद्रेचजन्मादिवसउपवासपरोभवेत् ॥ प्रसुप्तस्यपरीवर्तमाश्विनेमासिकारयेत् ॥ ३१ ॥ उत्थानंश्रीहरेःकुर्या
 दन्यथाविष्णुद्रोहकृत् ॥ शुभेचैवाश्विनेमासिमहामायांचपूजयेत् ॥ ३२ ॥ सौवर्णीराजतीर्थापि विष्णुरूपांवल्लिना ॥ हिंसाद्वेषौनकर्तव्यौधर्मात्माविष्णु
 पूजकः ॥ ३३ ॥ कार्तिकेपुण्यमासेचकामतःपुण्यमाचरेत् ॥ दामोदरायदीपंचप्रांशुस्थानेप्रदापयेत् ॥ ३४ ॥ सप्तवर्तिप्रमाणेनदीपःस्याच्चतुरंगुलः ॥ प
 क्षातिचप्रकर्तव्यादीपमालावलिःशुभा ॥ ३५ ॥ मार्गशीर्षेसितेपक्षेपष्ठ्यांचसितवस्त्रकैः ॥ पूजयेज्जगदीशंचब्रह्माणंचविशेषतः ॥ ३६ ॥ पौषेपुण्याभिषेकं
 चवर्जयेच्चंदनंशुभम् ॥ संक्रांत्यामाघमासेचसाधिवासिततंडुलात् ॥ ३७ ॥ नैवेद्यंविष्णवेदद्यादिमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यादेवदेवपुरःस्थि
 तात् ॥ ३८ ॥ अभ्यर्च्यभगवद्भक्तान्द्विजांश्चभगवद्विद्या ॥ एकस्मिन्भोजितेभक्तेकोटिर्भवतिभोजिता ॥ ३९ ॥ विप्रभोजनमात्रेणव्यंगसांगंध्रुवंभवेत् ॥
 पंचम्यांशुकुपक्षेत्तुस्नापायित्वाचकेशवम् ॥ ४० ॥ पूजयित्वाविधानेनचतृपल्लवसंयुतैः ॥ फलचूर्णैश्चविविधैर्वासितैःपटसाधितैः ॥ ४१ ॥ काननंरमणी
 यंचप्रदीपदीपितम् ॥ द्वाक्षेक्षुरंभाजंबीरनागरंगंचपूगकम् ॥ ४२ ॥ नालिकेरंचधार्त्रांचपनसंचहरीतकीम् ॥ अन्यैश्चवृक्षखंडैश्चसर्वतुंकुसुमान्वितैः
 ॥ ४३ ॥ अन्यैश्चविविधैश्चफलपुष्पसमान्वितैः ॥ वितानैःकुसुमोद्दामैर्वारिपूरणचटैस्तथा ॥ ४४ ॥ चूतशाखोपशाखाभिःशोभितंछत्रचामरैः ॥
 जयकृष्णेति संस्मृत्यप्रदक्षिणपुरस्सरम् ॥ ४५ ॥ विशेषतःकलियुगेदोलोत्सवोविधीयते ॥ फाल्गुनेचचतुर्दश्यामष्टमेयामसंज्ञके ॥ ४६ ॥
 अथवापौर्णमास्यांतुप्रतिपत्तसंधिसंज्ञके ॥ पूजयेद्द्विधिवद्भक्त्याफलगुचूर्णैश्चतुर्विधैः ॥ ४७ ॥ सितरक्तैर्गौरपीतैःकंपूरादिविभिधितैः ॥ हरिद्रारागयोगाच्च
 रंगरूपैर्मनोहरैः ॥ ४८ ॥ अन्यैर्वारंगरूपैश्चप्रीणयेत्परमेश्वरम् ॥ एकादश्यांसमारभ्यपंचम्यांतं समापयेत् ॥ ४९ ॥ पंचाहानिचहानिवादोलोत्सवो
 विधीयते ॥ दक्षिणाभिसुखंकृष्णंदोलमानंसकृन्नराः ॥ ५० ॥ दृष्ट्वापराधनिचयैर्मुक्तास्तेनात्रसंशयः ॥ निक्षिप्यजलपात्रेचमासिमाधवसंज्ञके ॥ ५१ ॥
 सौवर्णपात्रेरोप्येवाताम्रेवाप्यथमृण्मये ॥ तोयस्थंयौचयेद्देवंशालग्रामसमुद्रवम् ॥ ५२ ॥ प्रतिमांवामंहाभागेतस्यपुण्यंनगण्यते ॥ दमनारोपणंकृत्वा

५० पु०
॥ ९९ ॥

श्रीविष्णोचसमर्पयेत् ॥ ५३ ॥ वैशाखे श्रावणे भाद्रे कर्तव्यं वातदर्पणम् ॥ पूर्वे पूर्वैर्वातस्येदमनादिषुकर्मसु ॥ ५४ ॥ प्रकर्तव्यं विधानेन अन्यथानिष्फलं भवेत् ॥ वैशाखे चतुर्तीयायां जलमध्ये विशेषतः ॥ ५५ ॥ अथ वामडले कुर्यान्मंडपे वा बृहद्वने ॥ सुगंधचंदनैर्नागसुपुष्टं च दिने दिने ॥ ५६ ॥ यथा प्रयत्नतः कुर्यात्कृशांगस्येव पुष्टिदम् ॥ चंदनागुरुह्नीवैरकृष्णकुंकुमरोचना ॥ ५७ ॥ जटामांसीमुराचैव विष्णोर्गंधाष्टकं विदुः ॥ तैस्तैर्गंधयुतैश्चापि विष्णोर्गानि लेपयेत् ॥ ५८ ॥ धृष्टं च तुलसीकाष्ठं कूर्पूरागुरुयोगतः ॥ अथ वा केसरैर्योज्यं हरिचंदनमुच्यते ॥ ५९ ॥ यात्राकाले च ये कृष्णं भक्त्या पश्यंति मानवाः ॥ न ते पापुनरावृत्तिः कल्पकोटिशतैरपि ॥ ६० ॥ सुगंधमिश्रितैस्तोयैर्देवदेवं गलंति ये ॥ अथ वा पुष्पमध्ये तु स्थापयेज्जगदीश्वरम् ॥ ६१ ॥ वृंदावनं तत्र गत्वा उपस्कृत्य फलानि च ॥ विष्णुभक्तेन योग्येन भोजयेत्तदशेषतः ॥ ६२ ॥ नालिकेरफलं बीजकोशं चोद्धृत्य दापयेत् ॥ घोंटाफलं च पनसं कोशमुद्धृत्य दापयेत् ॥ ६३ ॥ दध्ना विमिश्रितं चान्नं घृतेनापुत्य दापयेत् ॥ पाचितं पिष्टकं पूषमष्टादशघृतेन च ॥ ६४ ॥ तैलैश्च तिलसंमिश्रैः फलपक्कं प्रदापयेत् ॥ यद्यदेवात्मनः प्रीतं तत्तदीशाय दापयेत् ॥ ६५ ॥ दत्त्वा नैवेद्यवस्त्रादिना ददीत कथंचन ॥ त्यक्तं च विष्णुमुद्दिश्य तद्भक्तेभ्यो विशेषतः ॥ ६६ ॥ इति ते कथितं किंचित्समासेन महेश्वरि ॥ गोपीयं प्रयत्नेन स्वयोनिरिव पार्वति ॥ ६७ ॥ श्रीकृष्णरूपगुणवर्णनशास्त्रवर्गबोधोपाधिकार इह चेदलमन्यपाठैः ॥ तत्प्रेमभावरसभक्तिविलासनामहारेषु चेत्त्वलुमनः किमु कामिनीभिः ॥ ६८ ॥ तच्चेतसा प्रभजतां ब्रजबालकैर्द्रव्यं दावनक्षितितलं यमुनाजलं च ॥ तल्लोकनाथपदपंकजधूलिमिश्रलिंगं वपुः किल वृथा गुरुचंदनाद्यैः ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे उमामहेश्वरसंवादे वृंदावनमाहात्म्ये ऽशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ॥ सूत जीवचिरं साधो श्रीकृष्णचरितामृतम् ॥ त्वया प्रकाशितं सर्वभक्तानां भवतारणम् ॥ १ ॥ श्रीकृष्णलीलानिखिलां ब्रूहि देवं दिनीं प्रभो ॥ यया कर्णितया साधो कृष्णे भक्तिर्विबद्धते ॥ २ ॥ गुरोः शिष्यस्य मंत्रस्य विधानं लक्षणं पृथक् ॥ वदास्माकं महाभाग त्वं हि नः परमः सुहृत् ॥ ३ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ एकदा यमुनातीरे समासीनं जगद्गुरुम् ॥ नारदः प्रणिपत्या ह देवदेवं सदाशिवम् ॥ ४ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ देवदेव महादेव सर्वज्ञ जगदीश्वर ॥ भगवद्धर्मतत्त्वज्ञ कृष्णमंत्राविदांवर ॥ ५ ॥ कृष्णमंत्रामया लब्धास्त्वत्तोये च पितुः परे ॥ ते सर्वे साधितास्तत्त्वान्मंत्रराजा दयामया ॥ ६ ॥ बहुवर्षसहस्रेस्तु शाकमूलफलाशिना ॥ शुष्कपर्णांबुवाय्वादिभोजिना च निराशिना ॥ ७ ॥ स्त्रीणां संदर्शनालापवर्जिना भूमिशाथिना ॥ कामादिषड्गुणं जित्वा बाह्योद्विग्ननियम्यता ॥ ८ ॥ एवं कृते पितृवात्मा संतुष्टो मम शंकर ॥ तद्ब्रूहि यत्प्राप्त्येतत्संस्काराद्यैर्विना प्रभो ॥ ९ ॥ सकृदुच्चारणादेव ददाति फलमुत्तमम् ॥ यदि योग्योऽस्मि देवेश तदामेकपया

१ निवातस्ये-४० पा० । २ यत्नात्-४० पा० । ३ नृणाम्-४० पा० ।

पा० ख० प०
अ० ८१

॥ ९९ ॥

वद ॥ १० ॥ ॥ शिव उवाच ॥ ॥ साधुपृष्टं महाभाग त्वं यालोकहितैषिणा ॥ सुगोप्यमपि वक्ष्यामि मंत्रं चिंतामणिं तव ॥ ११ ॥ रहस्यानां रहस्यं यद्ब्रह्मा
 नां गुह्यमुत्तमम् ॥ नमया कथितं देव्यैनाग्रजेभ्यः पुरातनम् ॥ १२ ॥ वक्ष्यामि युगलं तुभ्यं कृष्णमंत्रमनुत्तमम् ॥ मंत्रं चिंतामणिं नाम युगलं द्वयमेव च ॥ १३ ॥
 पर्याया अस्य मंत्रस्य तथा पंचपदीति च ॥ गोपीजनपदं वल्लभांतं तु चरणानिति ॥ १४ ॥ शरणं च प्रपद्ये च एष पंचपदात्मकः ॥ मंत्रं चिंतामणिः प्रोक्तः षोड
 शां नमोऽहं भक्तः ॥ १५ ॥ नमो गोपीजेनेत्युक्त्वा वल्लभाभ्यां वदेत्ततः ॥ पदद्वयात्मकोर्मत्रोदशांशः खलु कथ्यते ॥ १६ ॥ एतां पंचपदीं जप्त्वा श्रद्धया श्र
 द्धया सकृत् ॥ कृष्णप्रियाणां सान्निध्यं गच्छत्येव न संशयः ॥ १७ ॥ न पुरश्चरणप्रेक्षणास्य न्यासविधिक्रमः ॥ न देशकालनियमो नारिमित्रादिशोध
 नम् ॥ १८ ॥ सर्वधिकारिणश्चात्र चंडालांतामुनीश्वर ॥ स्त्रियः शूद्रादयश्चापि जडमूकादिपंगवः ॥ १९ ॥ अन्ये हूणाः किराताश्च पुलिंदाः पुष्कसास्तथा ॥
 आभीरायवनाः कंकाः खसाद्याः पापयोनयः ॥ २० ॥ दंभा हंकारपरमाः पापाः पैशुन्यतत्पराः ॥ गोब्राह्मणादिहंता रोमहोपपातकान्विताः ॥ २१ ॥ ज्ञानवै
 राग्यरहिताः श्रवणादिविवर्जिताः ॥ एते चान्ये च सर्वे स्युर्मनोरस्याधिकारिणः ॥ २२ ॥ यदि भक्तिर्भवेत्तदा कृष्णे सर्वेश्वरे ॥ तदाधिकारिणः सर्वे नान्य
 थामुनिस्तमः ॥ २३ ॥ याज्ञिकोदाननिरतः ॥ वर्ततत्रोपसेवकः ॥ सत्यवादी यतिर्वापि वेदेदांगपारंगः ॥ २४ ॥ ब्रह्मनिष्ठः कुलीनो वा तपस्वी वा तत्तत्परः ॥ अत्राधि
 कारी न भवेत्कृष्णभक्तिविवर्जितः ॥ २५ ॥ तस्मादेककृष्णभक्ताय कृतघ्राय न मानिने ॥ न च श्रद्धाविहीनाय वक्तव्यं नास्ति काय च ॥ २६ ॥ न चाशुश्रूषेवा
 च्यं नासंवत्सरसेविने ॥ श्रीकृष्णेऽनन्यभक्ताय दंभलो भविर्जने ॥ २७ ॥ कामक्रोधविमुक्ताय देयमेतत्प्रयत्नतः ॥ ऋषिश्चैवाहमेतस्य गायत्र्या छंदोऽप्युच्य
 ते ॥ २८ ॥ देवतावल्लबीकां तोमंत्रस्य परिकीर्तितः ॥ सप्रियस्य हरेर्दास्ये विनियोग उदाहृतः ॥ २९ ॥ आचक्राद्यैस्तथामंत्रैः पंचांगानि प्रकल्पयेत् ॥
 अथवापि स्वबीजेन करं गन्यासकौचरेत् ॥ ३० ॥ मंत्रस्य प्रथमो वर्णो विंदुना मूर्ध्नि भूषितः ॥ गमित्येवं भवेद्बीजनमः शक्तिरिहोदिता ॥ ३१ ॥ अंतिमार्णं
 देशांगानि तैरेव च तथा च नम् ॥ गंधपुष्पादिभिस्तच्च जले रेवाप्यसंभवे ॥ ३२ ॥ न्यासपूर्वविधानेन कर्तव्यं हरितुष्टये ॥ अतएवास्य मंत्रस्य न्यासाद्यन्ये वदं
 ति च ॥ ३३ ॥ सकृदुच्चारणादेव कृतकृत्यत्वदायिनः ॥ तथापि दशाधानित्यंजपाद्यर्थं प्रविन्यसेत् ॥ ३४ ॥ अथ घ्यानं प्रवक्ष्यामि मंत्रस्यास्य द्विजोत्तम ॥
 पीतांबरधनश्यामद्विभुजं वनमालिनम् ॥ ३५ ॥ बर्हिर्वहकृतोत्तंसं शशिकोटिनिभाननम् ॥ घूर्णायमानं नयनं कर्णिकारावतं सिनम् ॥ ३६ ॥ अभितश्चंदने
 नाथमध्ये कुंकुमविंदुना ॥ रचितं तिलकं भाले विभ्रतं मंडलाकृतिम् ॥ ३७ ॥ तरुणादित्यसंकाशकुंडलाभ्यां विराजितम् ॥ धर्मांभुकणिकाराजद्वपंणाभ

१० पु०
॥ १०० ॥

कपोलकम् ॥ ३८ ॥ प्रियास्यन्यस्तनयनलीलापांगोन्नतभुवम् ॥ अग्रभागन्यस्तमुक्ताविस्फुरत्प्रोच्चनासिकम् ॥ ३९ ॥ दशनज्योत्स्नयाराजत्पक्वविं
फलाधरम् ॥ केयूरांगदसद्गन्मुद्रिकाभिलसत्करम् ॥ ४० ॥ विभ्रतंमुरलीवामेपाणौपद्मं तथैवच ॥ कांचीदामस्फुरन्मध्यतूराभ्यांलसत्पदम् ॥ ४१ ॥
रतिकेलिरसावेशचपलंचपलेक्षणम् ॥ हसंतंप्रिययासाद्दहासयंतंचतांमुहुः ॥ ४२ ॥ इत्थंकल्पतरुर्मूलेरत्नसिंहासनोपरि ॥ वृंदारण्यस्मरेत्कृष्णसंस्थितं
प्रिययासह ॥ ४३ ॥ वामपार्श्वेस्थितांतस्यराधिकांचस्मरेत्ततः ॥ नीलचोलकसंवीतांतसहेमसमप्रभाम् ॥ ४४ ॥ पट्टांचलेनावृताद्धसुस्मेराननपंकजा
म् ॥ कांतवक्त्रेन्यस्तनेत्रांचकंरीचंचलेक्षणां ॥ ४५ ॥ अंगुष्ठतर्जनीभ्यांचनिजकांतमुखांबुजे ॥ अर्पयतींषुगफलंपर्णचूर्णसमान्वितम् ॥ ४६ ॥ मुक्ताहा
रस्फुरच्चारुपीनोन्नतपयोधराम् ॥ क्षीणमध्यां पृथुश्रोणींकिंकिणिजालमंडिताम् ॥ ४७ ॥ रत्नताटंककेयूरमुद्रावलयधारिणीम् ॥ रणत्कटकमंजीररत्नपादां
गुलीयकाम् ॥ ४८ ॥ लावण्यसारमुग्धांगींसर्वावयवसुंदरीम् ॥ आनंदरससमग्रांप्रसन्नानवयौवनाम् ॥ ४९ ॥ सख्यश्चतस्याविप्रद्वतत्समानवयौगुणाः ॥
तत्सेवनपराभाव्याश्चामरव्यजनादिभिः ॥ ५० ॥ अथतुभ्यंप्रवक्ष्यामिमंत्रार्थंशृणुनारद ॥ बहिरंगैःप्रपंचस्यस्वांशैर्मायादिशक्तिभिः ॥ ५१ ॥ अंतरंगै
स्तथानित्यविभूतैस्तैश्चिदादिभिः ॥ गोपनादुच्यतेगोपीराधिकाकृष्णवल्लभा ॥ देवीकृष्णमयीप्रोक्ताराधिकापरदेवता ॥ ५२ ॥ सर्वलक्ष्मीस्वरूपासाकृष्णाहा
दस्वरूपिणी ॥ ततःसाप्रोच्यतेविप्रह्लादिनीतिमनीषिभिः ॥ ५३ ॥ तत्कलाकोटिकोटचंशुदुर्गाद्यास्त्रिगुणात्मिकाः ॥ सातुसाक्षान्महालक्ष्मीःकृष्णो नारायणः
प्रभुः ॥ ५४ ॥ नैतयोर्विद्यतेभेदःस्वलपोपिमुनिसत्तम ॥ इयंदुर्गाहरिरुद्रःकृष्णःशक्रइयंशची ॥ ५५ ॥ सावित्रीयंहरिब्रह्माधूमोर्णासौयमोहरिः ॥ बहुनाकिमुनिश्रे
ष्ठविनाताभ्यानांकिंचन ॥ ५६ ॥ चिदाचिल्लक्षणसर्वराधाकृष्णमयंजगत् ॥ इत्थंसर्वतयोरैवविभूतिविद्धिनारद ॥ ५७ ॥ नशक्यतेमयावक्तुंवर्षकोटिशतैरपि ॥
त्रैलोक्येपृथिवीमान्याजंबूद्वीपंततोवरम् ॥ ५८ ॥ तत्रापिभारतंवर्षतत्रापिमथुरापुरी ॥ तत्रवृंदावनं नामतत्रगोपीकदंबकम् ॥ ५९ ॥ तत्रराधासखीवर्गस्त
त्रापिराधिकावरा ॥ सानिध्याधिक्यतस्तस्याआधिक्यस्याद्यथोत्तरम् ॥ ६० ॥ पृथिवीप्रभृतीनांतुनान्यत्किंचिदिहोदितम् ॥ सैपाहिराधिकागोपीजन
स्तस्याःसखीगणः ॥ ६१ ॥ तस्याःसखीसमूहस्यवल्लभौप्राणनायकौ ॥ राधाकृष्णौतयोःपादाःशरणस्यादिहाश्रये ॥ ६२ ॥ प्रपद्येगतवानास्मिजीवोहं
भृशदुःखितः ॥ सोदयःशरणंप्राप्तोममतस्ययदास्तिच ॥ ६३ ॥ सर्वतान्यांतदर्थंहितद्रोह्यंनह्यहंमम ॥ इत्यसौकथितोऽग्निप्रमंत्रस्यार्थःसमासतः ॥ ६४ ॥

१ लीलायाचोन्नतभुवम्-इ० पा० । २ कामम्-इ० पा० । ३ धूमोर्चासौ-इ० पा० ।

पा० सं० पं०
अ० ८१

॥ १०० ॥

पुगलार्थस्तथान्यासः प्रपत्तिः शरणागतिः ॥ आत्मार्षणमिमेषं च पर्यायास्ते मयोदिताः ॥ ६५ ॥ अयमेवार्चितनीयो दिवानक्तमंतद्वितैः ॥ ६६ ॥ इति
 श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे वृंदावनमाहात्म्ये एकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॐ ॥ शिव उवाच ॥ ॥ अथ दीक्षाविधिं वक्ष्ये शृणु नारद तत्त्वतः ॥
 श्रवणादेवमुच्येत विना तस्य विधानतः ॥ १ ॥ आविरंच्याज्जगत्सर्वविज्ञायनश्वरं बुधः ॥ आध्यात्मिकादित्रिविधदुःखमेवानुभूय च ॥ २ ॥ अनित्यत्वा
 च सर्वेषां सुखानां मुनिसत्तम ॥ दुःखपक्षे विनिक्षिप्य तानि तेभ्यो विवर्जितः ॥ ३ ॥ विरज्य संसृतेर्हानौ साधनानि विचितयेत् ॥ अनुत्तमसुखस्यापि संप्राप्तौ
 भृशनिवृत्तः ॥ ४ ॥ नराणां दुष्करत्वं हि विज्ञाय च महामतिः ॥ भृशमार्तस्ततो विप्रमां गुरुं शरणं व्रजेत् ॥ ५ ॥ शांतो विमत्सरः कृष्णे भक्तोऽनन्यप्रयो
 जनः ॥ अनन्यसाधनः श्रीमान्कामलो भविर्जितः ॥ ६ ॥ श्रीकृष्णरसतत्त्वज्ञः कृष्णमंत्रविदावरः ॥ कृष्णमंत्राश्रयोनित्यं मंत्रभक्तः सदाशुचिः ॥ ७ ॥
 सद्धर्मश्लासको नित्यं सदाचारनियोजकः ॥ संप्रदायी कृपापूर्णविरागी गुरु रूच्यते ॥ ८ ॥ एवमादिगुणः प्रायः शुश्रूषुर्गुरुपादयोः ॥ गुरोर्नितांत भक्तश्च मु
 मुक्षुः शिष्य उच्यते ॥ ९ ॥ यत्साक्षात्सेवनंतस्य प्रेम्णा भागवतो भवेत् ॥ समोक्षः प्रोच्यते प्राज्ञैर्वेदवेदांगवेदिभिः ॥ १० ॥ आश्रित्य स्वगुरोः पादौ नि
 जवृत्तं निवेदयेत् ॥ संसंदेहानपाकृत्य बोधयित्वा पुनः पुनः ॥ ११ ॥ स्वपादप्रणतं शांतं शुश्रूषुर्निजपादयोः ॥ अतिहृष्टमनाः शिष्यं मनुमध्यापये
 त्परम् ॥ १२ ॥ चंदनेन मृदावापि विलिखेद्वाहुमूलयोः ॥ वामदाक्षिणयोर्विप्रशंखचक्रेयथाक्रमम् ॥ १३ ॥ ऊर्ध्वं पुंड्रं ततः कुर्याद्भालादिषु विधानतः ॥
 ततो मंत्रद्वयंतस्य दक्षकर्णे विनिर्दिशेत् ॥ १४ ॥ मंत्रार्थं च वदेत्तस्मै यथा वदनु पूर्वशः ॥ दासशब्दयुतं नाम धार्यंतस्य प्रयत्नतः ॥ १५ ॥ ततो तिभक्त्या
 सस्नेहवैष्णवान्भोजयेद्बुधः ॥ श्रीगुरुं पूजयेच्चापि वस्त्रालंकरणादिभिः ॥ १६ ॥ सर्वस्वं गुरवे दद्यात्तदद्ध्वं वामहामुने ॥ स्वदेहमपि निक्षिप्य गुरोस्थेयम
 किंचनैः ॥ १७ ॥ य एतैः पंचभिर्विद्वान्संस्कारैः संस्कृतो भवेत् ॥ दास्यभागी सकृत्स्य नान्यथा कल्पकोटिभिः ॥ १८ ॥ अंकनं चोद्ध्वं पुंड्रं च मंत्रो
 नाम विधारणम् ॥ पंचमो याग इत्युक्ताः संस्काराः पूर्वसूक्तिभिः ॥ १९ ॥ अंकनं शंखचक्राद्यैः सच्छिद्रं पुंड्रमुच्यते ॥ दासशब्दयुतं नाम मंत्रो युगलसं
 ज्ञकः ॥ २० ॥ गुरुवैष्णवयोः पूजायाग इत्यभिधीयते ॥ एते परमसंस्कारमयाते परिकीर्तिताः ॥ २१ ॥ अथ तुभ्यं प्रपन्नानां धर्मान्वक्ष्यामि नारद ॥
 यानां स्थायगमिष्यंति हरिधामनराः कलौ ॥ २२ ॥ इत्थं गुरोर्लब्धमंत्रो गुरुभक्त परायणः ॥ सेवमानो गुरुं नित्यं तत्कृपां भावयेत्सुधीः ॥ २३ ॥ सतां धर्मा
 स्ततः शिष्ये तत्प्रपन्नानां विशेषतः ॥ स्वेष्टदेवधियानित्यं वैष्णवान्परितोषयेत् ॥ २४ ॥ ताडनं भर्त्सनं कामिभोग्यत्वेन यथास्त्रियः ॥ गृह्णाति

५० पु०

॥१०१॥

वैष्णवानांचतत्तद्वाङ्मन्त्राबुधैः ॥ २५ ॥ ऐहिकयामुष्मिकीर्चितानैवकार्याकदाचन ॥ ऐहिकंतुसदाभाव्यपूर्वाचरितकर्मणा ॥ २६ ॥ आमु
ष्मिकंतथाकृष्णः स्वयमेवकरिष्यति ॥ अतोहितकृतेत्याज्यःप्रयत्नःसर्वथानरैः ॥ २७ ॥ सर्वोपायपरित्यागःकृष्णीयात्मतयार्चनम् ॥
सुचिरंप्रोषितेकातेयथापतिपरायणा ॥ २८ ॥ प्रियानुरागिणीदीनातस्यसंगैकाक्षिणी ॥ तद्गुणभावयेन्नित्यंगायत्यापिशृणोतिच ॥ २९ ॥ श्रीकृष्ण
गुणलीलादिस्मरणादितथाचरेत् ॥ नपुनःसाधनत्वेनकार्यतत्तुकदाचन ॥ ३० ॥ चिरंप्रोष्यागतंकांतंप्राप्यकांतधियायथा ॥ चुंबंतीवाश्लिष्यंतीवने
त्रांतेनपिबंत्यापि ॥ ३१ ॥ ब्रह्मानंदगतेवाशुसेवतेपरयामुदा ॥ श्रीमदर्चावतारेणतथापरिचरेद्धरिम् ॥ ३२ ॥ अनन्यशरणोनित्यंतथैवानन्यसा
धनः ॥ अनन्यसाधनार्थत्वात्स्यादनन्यप्रयोजनः ॥ ३३ ॥ नान्यंचपूजयेद्देवंननमेतत्स्मरेन्नच ॥ नचपश्येन्नगायेच्चनचर्निदेत्कदाचन ॥ ३४ ॥ नान्यो
च्छिष्टंचभुंजीतनान्यशेषंचधारयेत् ॥ अवैष्णवानांसंभाषावंदनादिविवर्जयेत् ॥ ३५ ॥ ईशवैष्णवयोर्निर्दांशृणुयान्नकदाचन ॥ कर्णोपिधायगंतव्यं
शक्तौदंडंसमाचरेत् ॥ ३६ ॥ आश्रित्यचातर्कीवृत्तिदेहपातावाधिद्विज ॥ द्वैयस्यार्थभावयित्वास्थेयमित्येवमेमतिः ॥ ३७ ॥ सरःसमुद्रनद्यादीन्विहा
यचातकोयथा ॥ तृषितोम्रियतेवापियाचतेवापयोधरम् ॥ ३८ ॥ एवमेवप्रयत्नेनसाधनानिर्विचिंतयेत् ॥ स्वेष्टदेवःसदायाच्योगतिस्त्वंमेभवेरिति ॥
॥ ३९ ॥ स्वेष्टदेवतदीयानांगुरोरपिविशेषतः ॥ आनुकूल्येसदास्थेयंप्रातिकूल्यंविवर्जयेत् ॥ ४० ॥ सकृत्प्रपन्नोवक्ष्यामिकल्याणगुणतांतयोः ॥ वि
चिंत्यविश्वसेदेतौमामिमाबुद्धरिष्यतः ॥ ४१ ॥ संसारसागरात्राथमित्रपुत्रग्रहाकुलात् ॥ गोप्तारौमेयुवामेवप्रपन्नभयभंजनौ ॥ ४२ ॥ योहंम
मास्तियत्किंचिदिहलोकैपरत्रच ॥ तत्सर्वंभवतोरद्यचरणेषुसमर्चितम् ॥ ४३ ॥ अहमस्म्यपराधानामालयस्त्यक्तसाधनः ॥ अगतिश्चततो
नाथौभवन्तावेवमेगतिः ॥ ४४ ॥ तवास्मिराधिकाकांतकर्मणामनसागिरा ॥ कृष्णकांतैतवैवास्मियुवामेवगतिमम ॥ ४५ ॥ शरणंवां
प्रपन्नोस्मिकरुणानिकराकरौ ॥ प्रसादंकुरुतंदास्यंमयिदुष्टेपराधिनि ॥ ४६ ॥ इत्येवंजपतानित्यंस्थातव्यंपद्यपंचकम् ॥ अचिरादेवतद्वाप्त्य
मिच्छतामुनिसत्तम ॥ ४७ ॥ बाह्यधर्माभ्याहोतेसंक्षेपेणोपवर्णिताः ॥ आंतरःपरमोधर्मःप्रपन्नानामथोच्यते ॥ ४८ ॥ कृष्णप्रियासखीभावंसमा
श्रित्यप्रयत्नतः ॥ तयोःसेवांप्रकुर्वीतदिवानक्तमतंद्रितः ॥ ४९ ॥ उक्तोमंत्रस्तदंगानितथातस्याधिकारिणः ॥ तद्धर्माश्चतथातेभ्यःफलंमंत्रस्यना
रद ॥ ५० ॥ अनुतिष्ठत्वमप्येतत्तयोर्दास्यमवाप्स्यसि ॥ स्वाधिकारक्षयेविप्रसंदेहोनात्रकश्चन ॥ ५१ ॥ सकृन्मात्रप्रपन्नयतवास्मीतिचयाचते ॥ नि

पा०सं०पं०

अ० ८२

॥ १०१ ॥

१ वसते-६० पा० । २ मंत्रद्वयस्येत्यर्थः । ३ पद्यपंचकम्-इति पाठः । केषुचित्युस्तकेषु दृश्यते-सु त्रु शोधकानवधानकृत एव । प्रकृताचिरोक्तपद्यपंचकोक्तिस्वारस्येन प्रकृतमूलोक्तपाठ एव साधीयान् ।

जदास्यंहरिर्देव्यान्नमेत्रास्तिविचारणा ॥ ५२ ॥ अत्रतेवर्णयिष्यामिरहस्यंपरमाद्भुतम् ॥ श्रुतपूर्वमयाकृष्णात्साक्षाद्भगवतःपरम् ॥ ५३ ॥ एषतेक
थितो धर्म आंतरो मुनिसत्तम ॥ गुह्यादेश गुह्यतमो गोपनीयः प्रयत्नतः ॥ ५४ ॥ मंत्ररत्नमहं पूर्वैजपन्कैलासमूर्धनि ॥ ध्यायन्नारायणदेवमवसंगहनेवने ॥ ५५ ॥
ततस्तु भगवांस्तुष्टः प्रादुरासममाग्रतः ॥ त्रियतांवर इत्युक्ते मया प्युद्धाट्यलोचने ॥ ५६ ॥ दृष्टो देवः प्रियासाद्वै संस्थितो गुरुदोषि ॥ प्रणिपत्यावोचमहं व
रदं कमलापतिम् ॥ ५७ ॥ यद्रूपं ते कृपासिधो परमानंददायकम् ॥ सर्वानंदाश्रयं नित्यं मूर्तिमत्सर्वतोधिकम् ॥ ५८ ॥ निर्गुणं निष्क्रियं शांतं यद्ब्रह्मेति विदु
र्बुधाः ॥ तदहं द्रष्टुमिच्छामि च क्षुभ्यां परमेश्वर ॥ ५९ ॥ ततो मामाह भगवान्प्रपन्नं कमलापतिः ॥ तदद्य द्रक्ष्यसे रूपं यत्ते मनसि कांक्षितम् ॥ ६० ॥ यमुना
पाश्र्वमेतं रीगच्छ वृंदावनं मम ॥ इत्युक्त्वा तदधे देवः प्रियासाद्वै जगत्पतिः ॥ ६१ ॥ अहमप्यागतस्तर्हि यमुनायास्तटं शुभम् ॥ तत्र कृष्णम
पश्यं च सर्वदेवेश्वरेश्वरम् ॥ ६२ ॥ गोपवेषधरं कांतं किंशोरवयसान्वितम् ॥ प्रियास्कंधे सुविन्यस्तवामहस्तं मनोहरम् ॥ ६३ ॥ हसंतं हासयतं तां मध्ये गोपी
कदंबके ॥ स्निग्धमेव समाभासं कल्याणगुणमंदिरम् ॥ ६४ ॥ प्रहस्य च ततः कृष्णो मामाह मृतभाषणः ॥ अहं ते दर्शनं यातो ज्ञात्वारुद्रतवेप्सितम् ॥ ६५ ॥
यदद्य मे त्वया दृष्टमिदं रूपमलौकिकम् ॥ घनीभूता मलप्रेमसच्चिदानंदविग्रहम् ॥ ६६ ॥ नीरूपं निर्गुणं व्यापिक्रियाहीनं परात्परम् ॥ वदंत्युपनिषत्संवाहद
मेवममानघम् ॥ ६७ ॥ प्रकृत्युत्थगुणाभावादनंतत्वात्तथेश्वरम् ॥ असिद्धत्वान्मद्गुणानां निर्गुणं मां वदंति हि ॥ ६८ ॥ अदृश्यत्वान्ममैतस्य रूपस्य चर्मच
क्षुषा ॥ अरूपं मां वदंत्येते वेदाः सर्वे महेश्वर ॥ ६९ ॥ व्यापकत्वाच्चिदं शेषेन ब्रह्मेति च विदुर्बुधाः ॥ अकर्तृत्वात्प्रपंचस्य निष्क्रियं मां वदंति हि ॥ ७० ॥ मायागुणे
यतो मे शाकुर्वैतिसर्जनादिकम् ॥ न करोमि स्वयं किंचित्सृष्ट्यादिकमहं शिव ॥ ७१ ॥ अहमासां महादेव गोपीनां प्रेमविह्वलः ॥ क्रियातारं न जानामि नात्मान
मपि नारद ॥ ७२ ॥ विहराम्यनयानित्यमस्याः प्रेमवशीकृतः ॥ इमां तु मां त्रिधा विद्धि राधिकां परदेवताम् ॥ ७३ ॥ अस्याश्च परितः पश्य सख्यः शतसहस्र
शः ॥ नित्याः सर्वा इमारुद्रयथाहं नित्यविग्रहः ॥ ७४ ॥ गोपागावो गोपिकाश्च सदा वृंदावनं मम ॥ सर्वमेतन्नित्यमेव चिदानंदरसात्मकम् ॥ ७५ ॥ इदमानंद
कं दारुणं विद्धि वृंदावनं मम ॥ यस्मिन् प्रवेशमात्रेण न पुनः संसृतिविशेत् ॥ ७६ ॥ मद्भनं प्राप्य यो मूढः पुनरन्यत्र गच्छति ॥ स आत्महा भवेदेव सत्यं सत्यं यो
दितम् ॥ ७७ ॥ वृंदावनं परित्यज्य नैव गच्छाम्यहं क्वचित् ॥ निवसाम्यनयासाद्वै महमत्रैव सर्वदा ॥ ७८ ॥ इत्येवं सर्वमाख्यातं यत्ते रुद्रहृदि स्थितम् ॥ कथयस्व
ममेदानीं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ७९ ॥ ततस्तमब्रवीदेवमहं च मुनिसत्तम ॥ ईदृशस्त्वं कथं लभ्यस्तमुपायं वदस्व मे ॥ ८० ॥ ततो मामाह भगवान्साधु

५० पु०
॥ १०२ ॥

रुद्रतवोदितम् ॥ अतिशुद्धतमं ह्येतद्गोपनीयं प्रयत्नतः ॥ ८१ ॥ सकृदावां प्रपन्नोयस्त्यक्तोपाय उपासते ॥ गोपीभावेन देवेश समा मेति न चेतरः ॥ ८२ ॥ सकृदावां
प्रपन्नो वामात्प्रियामेकिं कामुत ॥ सवतेन न्यभावेन समा मेति न संशयः ॥ ८३ ॥ यो मामेव प्रपन्नश्च मात्प्रियां न महेश्वर ॥ न कदापि सचाप्नोति मामेवं ते मयोदितम् ॥ ८४ ॥
सकृदेव प्रपन्नोयस्तवास्मीति वदेदपि ॥ साधनेन विनाप्येव मामाप्नोति न संशयः ॥ ८५ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन मात्प्रियां शरणं व्रजेत् ॥ आश्रित्य मात्प्रि
यां रुद्रमावशीकर्तुं महंसि ॥ ८६ ॥ इदं रहस्यं परममयाते परिकीर्तितम् ॥ त्वयाप्येतन्महादेव गोपनीयं प्रयत्नतः ॥ ८७ ॥ त्वमप्येनां समाश्रित्य राधिकां मम
वृद्धभाम् ॥ जपन्मेयुगलं मंत्रं सदा तिष्ठ मदालये ॥ ८८ ॥ ॥ शिव उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा दक्षिणे कर्णे मम कृष्णोदयानिधिः ॥ उपदिश्य परं मंत्रं संस्कारांश्च
विधाय हि ॥ ८९ ॥ स गणोऽतर्पे विभ्रतत्रैव मम पश्यतः ॥ अहमप्यत्र तिष्ठामि तदारभ्य निरंतरम् ॥ ९० ॥ सर्वमेतन्मया तुभ्यं सांगमेव प्रकीर्तितम् ॥ अधुना
वद विप्रं द्रकिं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ ९१ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे वृंदावनमाहात्म्ये द्व्यंशोऽर्चितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ भग
वन्सर्वमाख्यातं यद्यत्पृष्टं मया गुरो ॥ अधुना श्रोतुमिच्छामि भावमार्गमनुत्तमम् ॥ १ ॥ ॥ शिव उवाच ॥ ॥ साधुविप्र त्वया पृष्टं सर्वलोकहितैषिणा ॥ रह
स्यमपि वक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु ॥ २ ॥ दास्यः सखायः पितरौ प्रियस्तृप्तिश्च हरेरिह ॥ सर्वे नित्यामुनि श्रेष्ठवैसंतिगुणशालिनः ॥ ३ ॥ यथा प्रकटलीलायां पु
राणेषु प्रकीर्तिताः ॥ तथा ते नित्यलीलायां संति वृंदावने भुवि ॥ ४ ॥ गमनागमने नित्यं करोति वनगोष्ठयोः ॥ गोचारणं वयस्यैश्च विनाऽसुरविघातनम् ॥ ५ ॥
करकीयाभिमानिन्यस्तथा तस्य प्रिया जनाः ॥ प्रच्छन्नेनैव भावेन रमयति निजप्रियम् ॥ ६ ॥ आत्मानं चितयेत्तत्र तासां मध्ये मनोरमाम् ॥ रूपयौवनसंपन्ना किं शो
रीं प्रमदाकृतिम् ॥ ७ ॥ नानाशिल्पकलाभिज्ञां कृष्णभोगानुरूपिणीम् ॥ प्रार्थितामपि कृष्णेन तत्र भोगपरा इमुखा ॥ ८ ॥ राधिकानुचरी तत्र तत्सेवनपरायणा
म् ॥ कृष्णादप्यधिकं प्रेमराधिकायां प्रकुर्वतीम् ॥ ९ ॥ प्रीत्यानुदिव संयत्नात्तयोः संगमकारिणीम् ॥ तत्सेवनसुखाद्भावेनातिमुनिर्वृताम् ॥ १० ॥ इत्यात्मानं
विचिंत्यैव तत्र सेवां समाचरेत् ॥ ब्राह्मसुहूर्तमारभ्य यावत्स्थातुमहानिष्ठा ॥ ११ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ हरेर्देवं निर्दोलीलां श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ लीला
मजानतसि व्योमनसा तु कथं हरिः ॥ १२ ॥ ॥ शिव उवाच ॥ ॥ नाहं जनाभिर्तालीलां हरेर्नारद तत्त्वतः ॥ वृंदादेवी भित्तो गच्छसि ते लीलां प्रवक्ष्यामि ॥ १३ ॥
अविद्वद्वदः स्थानात्के शीतीर्थं समीपतः ॥ सखीसंघवृता सास्ते गोविंदपरिचारिका ॥ १४ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ इत्युक्तस्तं परिक्रम्य दृष्टो न त्वापुनः पुनः ॥
वृंदाश्रमं जगामाथ नारदो मुनिस्तत्तमः ॥ १५ ॥ वृंदापिनारदं दृष्ट्वा प्रणम्य च पुनः पुनः ॥ उवाच च मुनि श्रेष्ठ कथमत्रागतस्तव ॥ १६ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥

१ इयं स्त्रोतव-इ० पा० । २ तत्तुल्यायुगशालिनः-इ० पा० । ३ अतः-इ० पा० ।

पा० सं० पं०

अ० ८३

॥ १०२ ॥

त्वत्तोवेदितुमिच्छामिनेत्यकंचरितंहरेः ॥ तदादितोममहृहियदियोग्योऽस्मि शोभने ॥ १७ ॥ वृंदोवाच ॥ ॥ रहस्यमपिवक्ष्यामि कृष्णभक्तोसिनारद ॥
 नप्रकाश्यत्वयाप्येतद्गुह्यद्गुह्यतरंमहत् ॥ १८ ॥ मध्येवृंदावनेरम्येपंचाशत्कुंजमंडिते ॥ कल्पवृक्षनिकुंजेतुदिव्यरत्नमयेगृहे ॥ १९ ॥ निद्रितौतौप्रतस्त
 ल्पेनिविडालिगितौमिथः ॥ मदाज्ञाकारिभिः पश्चात्पक्षिभिवोधितावपि ॥ २० ॥ गाढालिंजनजानंदमाप्तौतद्भंगकातरौ ॥ नमनःकुरुतस्तत्प्राप्तसमुत्था
 तुमनागपि ॥ २१ ॥ ततश्चसारिकासंघैः शुकाद्यैः परितोमुहुः ॥ बोधितौविविधैर्वाक्यैः स्वतल्पादुदतिष्ठताम् ॥ २२ ॥ उपविष्टौततोद्गङ्गासख्यस्तल्पे
 मुदान्वितौ ॥ प्रविश्यसेवाकुर्वतितत्कालेह्युचितांतयोः ॥ २३ ॥ पुनश्चसारिकावाक्यैस्तावुत्थायस्वतल्पतः ॥ गच्छतः स्वस्वभवनंभीत्युत्कंडाकु
 लौततः ॥ २४ ॥ प्रातश्चबोधितोमात्रातल्पादुत्थायसत्वरः ॥ कृत्वाकृष्णोदंतकाष्ठंवलदेवसमन्वितः ॥ २५ ॥ मात्रानुमोदितोयातिगोशालांमणिभि
 र्वृतः ॥ राधापिबोधिताविप्रवयस्याभिः स्वतल्पतः ॥ २६ ॥ उत्थायदंतकाष्ठादिकृत्वाभ्यंगं समाचरेत् ॥ स्नानवेर्दंततो गत्वा स्नापितासाविजालिभिः ॥ २७ ॥
 भूषागृहेव्रजेत्तत्रवयस्याभूषयंत्यपि ॥ भूषणैर्विविधैर्दिव्यैर्गंधमाल्यानुलेपनैः ॥ २८ ॥ ततः सखीजनैस्तस्याः श्वश्रूंसंप्राथ्येयन्नतः ॥ कर्तुमाहूयतेस्वयं
 ससखीसायशोदया ॥ २९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कथमाहूयतेदेविपाकार्थंतुयशोदया ॥ सतीपुपाककर्त्रीषुरोहिणीप्रमुखास्वपि ॥ ३० ॥ वृंदोवाच ॥ ॥
 पूर्वदुर्वाससादत्तोवरस्तस्यैमहामुने ॥ इति कात्यायनीवक्त्राच्छ्रुतमासीन्मयापुरा ॥ ३१ ॥ त्वयायत्पच्यतेदेवितदन्नमदनुग्रहात् ॥ मिष्टंस्यादमृतस्पर्द्धिभो
 कुरायुष्करंतथा ॥ ३२ ॥ इत्याह्वयति तानित्यंयशोदापुत्रवत्सला ॥ आयुष्मान्मेभवेत्पुत्रः स्वादुलोभात्तथासती ॥ ३३ ॥ श्रुत्वा नुमोदिताहृष्टासापिनंदालयं
 व्रजेत् ॥ ससखीप्रकरातत्रगत्वापार्कं करोति च ॥ ३४ ॥ कृष्णोऽपि दुग्धवागाः काश्चिद्दोहयित्वा जनैः पराः ॥ आगच्छतिपितुर्वक्यात्स्वगृहंसखिभिर्वृतः ॥ ३५ ॥
 अभ्यंगमर्दनंकृत्वादासैः संस्नापितोमुदा ॥ धौतवस्त्रधरः स्नग्धीचंदनाक्तकलेवरः ॥ ३६ ॥ द्विफालवद्दचिकुरेग्रिवाभालोपरिस्फुरन् ॥ चंद्राकारस्फुरद्भालति
 लकालकरंजितः ॥ ३७ ॥ कंकर्णागदकेयूररत्नमुद्रालसत्करः ॥ मुक्ताहारस्फुरद्दक्षामकराकृतिकुंडलः ॥ ३८ ॥ मुहुराकारितोमात्राप्रविशेद्रौजना
 लयम् ॥ अवलंब्यकरंस्तस्युर्बलदेवमनुव्रतः ॥ ३९ ॥ भुक्तेयविविधानानिभ्रात्राचसखिभिर्वृतः ॥ हासयन्विविधैर्हास्यैः सखीस्तेहंसतिस्वयम् ॥ ४० ॥
 इत्थंमुक्तातथाचम्यदिव्यस्त्रदोपरिक्षणम् ॥ विश्रम्यसेवकेर्दत्ततांबूलंविभजन्नदन् ॥ ४१ ॥ गोपवेपथरः कृष्णोधेनुवृंदपुरस्सरः ॥ व्रजवासिजनैः प्रीत्यासर्व
 रनुगतः पथि ॥ ४२ ॥ पितरंमातरंनत्वानेत्रतिनापितंगणम् ॥ यथायोग्यं तथाचान्यान्विनिवर्त्यवर्नव्रजेत् ॥ ४३ ॥ वर्नप्रविश्यसखिभिः क्रीडयित्वाक्षणं

प० पु०
॥ १०३ ॥

ततः ॥ विहारैर्विविधैस्तत्रवनेविक्रीडतेमुदा ॥ ४४ ॥ वंचयित्वाततःसर्वांन्द्रिजैःप्रियसखैर्वृतः ॥ संकेतकं व्रजेद्धर्षात्प्रियासंदर्शनोत्सुकः ॥ ४५ ॥
सापिकृष्णंवनयातंदृष्ट्वास्वंगृहमागता ॥ सूर्यादिपूजाव्याजेनकुसुमादृतयेतथा ॥ ४६ ॥ वंचयित्वागुरुन्यातिप्रियसंगेच्छयावनम् ॥ इत्थंतौवदुय
त्वेनमिलित्वाकाननेततः ॥ ४७ ॥ विहारैर्विविधैस्तत्रदिनं विक्रीडतोमुदा ॥ दोलायांचसमारूढौसखिभिर्दोलितौकचित् ॥ ४८ ॥ कापिवेपुंक
रस्तस्तप्रिययापङ्क्तंहरिः ॥ अन्वेषयन्नुपालब्धोविप्रलब्धप्रियागणैः ॥ ४९ ॥ हसितैर्बहुधाताभिर्हासितस्तत्रतिष्ठति ॥ वसंतवायुनाजुष्टंवनखण्डंमुदा
कचित् ॥ ५० ॥ प्रविश्यचंदनाभोभिःकुंकुमादिजलैरपि ॥ निषिंचतोयंत्रमुक्तैस्तत्पर्कैर्लिपतोमिथः ॥ ५१ ॥ सख्योऽप्येवंनिषिंचतिताश्चतौसि
चतःपुनः ॥ वसंतवायुजुष्टेषुवनपंडेषुसर्वतः ॥ ५२ ॥ तत्तत्कालोचितैर्नानाविहारैःसगणौद्विज ॥ श्रान्तौकचिदृक्षमूलमासाद्यमुनिसत्तम ॥ ५३ ॥
उपविश्यासनेदिव्येमधुपानंप्रचक्रतुः ॥ ततोमधुमदोन्मत्तौनिद्रयामीलितेक्षणौ ॥ ५४ ॥ मिथःपाणीसमालंब्यकामत्राणवशंगतौ ॥ रिरंमूविशतः
कुञ्जंस्खलद्वाङ्मनसौपथि ॥ ५५ ॥ क्रीडतश्चतस्तत्रकरिणीयूथपौयथा ॥ सख्योपिमधुभिर्मत्तानिद्रयापीडितेक्षणाः ॥ ५६ ॥ अभितोर्मंजुकुंजेषु
सर्वाणवापिशिङ्गिरे ॥ पृथगेकेनवपुषाकृष्णोपियुगपद्भिः ॥ ५७ ॥ सर्वासांसंनिधिगच्छेत्प्रिययाप्रेरितोमुहुः ॥ रमयित्वाचताःसर्वाःकरिणीर्मज
राडिव ॥ ५८ ॥ प्रिययाचतथाताभिःक्रीडार्थंचसरोव्रजेत् ॥ जलसैर्कर्मिथस्तत्रक्रीडतःसगणौततः ॥ ५९ ॥ वासःस्रक्चंदनेदिव्यैर्भूषणैरपिभूषि
तौ ॥ तत्रैवसरसस्तरेदिव्यरत्नमयेगृहे ॥ ६० ॥ प्रागेवफलमूलानिकल्पितानिमयामुने ॥ हरिस्तुप्रथमंभुक्त्वाकांतयापरिवेष्टितः ॥ ६१ ॥
द्वित्राभिःसेवितोगच्छेच्छय्यांपुष्पविनिर्मिताम् ॥ तांबूलैर्व्यजनैस्तत्रपादसंवाहनादिभिः ॥ ६२ ॥ सेव्यमानोहसंस्ताभिर्मोदतेप्रेयसींस्मरन् ॥ राधि
कापिहरोसुप्तसगणामुदितांतरा ॥ ६३ ॥ अपितंत्रगतप्राणातदुच्छिष्टंभुनक्तिच ॥ किंचिदेवततोभुक्त्वाव्रजेच्छय्यानिकेतनम् ॥ ६४ ॥ द्रष्टुंकांत
मुखांभोजंचकोरीवनिशाकरम् ॥ तांबूलचर्वितंतस्यतत्रत्याभिर्निवेदितम् ॥ ६५ ॥ तांबूलान्यपिचाश्रातिविभजंतीप्रियालिषु ॥ कृष्णोपितासां
शुश्रूषुःस्वच्छंदंभाषितमिथः ॥ ६६ ॥ प्राप्तनिद्रइवाभातिविनिद्रोपिपटावृतः ॥ ताश्चक्ष्वेलीक्षणंकृत्वाकुतश्चिदनुमानतः ॥ ६७ ॥ विदश्यरसनांदद्विःपश्यं
त्योऽन्योन्यमाननम् ॥ विलीनाइवलज्जाब्धौक्षणमृचुर्नकिंचन ॥ ६८ ॥ क्षणादेवततोवस्त्रंदूरीकृत्यतदंगतः ॥ साधुनिद्रांगतोसीतिहासयंत्योहसंति

१ स्वगणेस्ततः । वंचयित्वा च तान्सर्वांश्चने विक्रीडतो मुदा-इ० पा० । २ तत्र गतप्राणा-तत्र कृष्णे गताःप्राणा अंतःकरणयुक्तयो यस्याःसा-कृष्णे कमनस्येत्यर्थः ।

पा० सं० पं०
अ० ८३

॥ १०३ ॥

च ॥ ६९ ॥ एवैर्विविधैर्हस्यैरममाणैर्गणैः सह ॥ अनुभूयक्षणनिद्रासुखं च मुनिस्तम ॥ ७० ॥ उपविश्यासने दिव्ये स गणो विस्तृते मुदा ॥
 पणीकृत्य मिथो हारं चुंबाश्लेषपरिच्छदान् ॥ ७१ ॥ अक्षैर्विक्रीडतः प्रेम्णानर्मलापपुरस्सरम् ॥ पराजितोऽपि प्रियया जितो ह मिति वै श्रुवन् ॥ ७२ ॥
 हारादिग्रहणे तस्याः प्रवृत्तस्ताडयते तथा ॥ तथैवं ताडितः कृष्णः करेणास्य सरोरुहे ॥ ७३ ॥ विषण्णमानसो भूत्वा गंतुं प्रकुर्वते मतिम् ॥
 जितोऽस्मि चेत्त्वया देवि गृह्यतां यत्पणीकृतम् ॥ ७४ ॥ चुंबनादिमया दत्तमित्युक्त्वा सा तथा चरेत् ॥ कौटिल्यं तद्भुवोर्द्रुं श्रोतुं तद्भर्त्सनं वचः ॥ ७५ ॥
 ततः सारीशुकानां च श्रुत्वा वागाहवं मिथः ॥ निर्गच्छतस्ततः स्थानाद्गंतुं कामौ गृहं प्रति ॥ ७६ ॥ कृष्णः कांतामनुज्ञाप्य गवामभिमुखं व्रजेत् ॥ सा तु सूर्यं
 गृहं गच्छेत्सखीमंडलसंयुता ॥ ७७ ॥ कियद्दूरं ततो गत्वा परावृत्य हरिं पुनः ॥ विप्रवेपं समास्थाय याति सूर्यं गृहं प्रति ॥ ७८ ॥ सूर्यं प्रपूजयेत्तत्र प्रार्थितं
 स्तत्सखीजनैः ॥ तदैव कल्पितैर्वेदैः परिहासविगर्भितैः ॥ ७९ ॥ ततस्तज्ञापितं कांतं परिज्ञाय विचक्षणाः ॥ आनंदसागरे मग्नान् विदुः स्वं न चापरम् ॥ ८० ॥
 विहारैर्विविधैरेवं सार्द्धं यामद्वयं मुने ॥ नीत्वा गृहं व्रजेयुस्ताः सच कृष्णो गवां व्रजेत् ॥ ८१ ॥ संगम्य स्वसखीं कृष्णो गृहीत्वा गाः समंततः ॥ आगच्छति
 व्रजं हर्षान्नादयन् मुरलीमुने ॥ ८२ ॥ ततो नंदादयः सर्वे श्रुत्वा वेणुरत्नहरेः ॥ गोधूलिपटलव्यातं दृष्ट्वा चापि न भस्तलम् ॥ ८३ ॥ विसृज्य सर्वकर्मणि
 स्त्रियोवालादयोपि च ॥ कृष्णस्याभिमुखं याति तद्दर्शनं समुत्सुकाः ॥ ८४ ॥ राजमार्गे व्रजद्वारियत्र सर्वे व्रजौकसः ॥ कृष्णोऽपि तान्समागम्य यथा वदतु
 पूर्वशः ॥ ८५ ॥ दर्शनं स्पर्शनैर्वा चास्मितपूर्वावलोकनैः ॥ गोपवृद्धा न्नमस्कारैः कायिकैर्वा चिकेरापि ॥ ८६ ॥ अष्टांगपातेः पितरो रोहिणीमापिनारद ॥
 नेत्रांतमूचितेनैवा विनयेन प्रियां तथा ॥ ८७ ॥ एवैतैस्तद्यथा योग्यं व्रजौकभिः प्रपूजितः ॥ गवालये तथा गाश्च संप्रवेश्य समंततः ॥ ८८ ॥ पितृभ्याम
 र्थितो याति भ्रात्रा सह निजालयम् ॥ स्नात्वा पीत्वा तत्र किंचिद्भुक्त्वा मात्रानुमोदितः ॥ ८९ ॥ गवालये पुनर्याति देगधुकामो गवां पयः ॥ ताश्च दुग्ध्वा दौह
 यित्वा पाययित्वा च काश्चन ॥ ९० ॥ पित्रा सार्द्धं गृहं याति तत्र भावशतानुगः ॥ तत्र पित्रा पितृव्यैश्च तत्पुत्रैश्च वलेन च ॥ ९१ ॥ भुनक्ति विविधान्नानि च
 व्यं चोष्यादिकानि च ॥ तन्मातिः प्रार्थनात्पूर्वराधिका च तदैव ह ॥ ९२ ॥ प्रस्थापयेत्सखीद्वारा पक्वान्नानि तदालयम् ॥ श्लाघयंश्च हरिस्तानि भुक्त्वा पित्रा
 दिभिः सह ॥ ९३ ॥ सभागृहं व्रजेत्तैश्च जुष्टं बंदिजनादिभिः ॥ पक्वान्नानि गृहीत्वा याः सख्यस्तत्र पुरागताः ॥ ९४ ॥ बहूनि च पुनस्तानि प्रदत्तानि
 यशोदया ॥ सख्यस्तत्र तया दत्तं कृष्णोऽच्छिष्टं नयति च ॥ ९५ ॥ सर्वत्राभिः समानीय राधिकायै निवेद्यते ॥ सापि भुक्त्वा सखीवर्गं युता तदनु पूर्वशः ॥ ९६ ॥

प० पु०
॥ १०४ ॥

सखीभिर्मंडितातिष्ठेदभिसर्जुसमुद्यता ॥ प्रस्थाप्यतेमयाकाचिदितएवततःसखी ॥ ९७ ॥ तयाभिसारितासाधयमुनायाःसमीपतः ॥ कल्पवृक्षनिकुं
जेस्मिन्दिव्यरत्नमयेगृहे ॥ ९८ ॥ सितकृष्णनिशायोग्यवेषायातिसखीवृता ॥ कृष्णोपिविविधतत्रहृद्वाकौतूहलंततः ॥ ९९ ॥
कात्यायन्यामनोज्ञानिश्रुत्वासंगीतकान्यपि ॥ धनधान्यादिभिस्ताश्चप्रीणयित्वाविधानतः ॥ १०० ॥ जनैराराधितोमात्रायातिसख्यानिकेत
नम् ॥ मातरिप्रस्थितायांचभोजयित्वाततोदृढम् ॥ १०१ ॥ संकेतकंकांतयात्रसमागच्छेदलक्षितः ॥ मिलित्वाताबुभावत्रक्रुडितोवनराजि
षु ॥ १०२ ॥ विहारैर्विविधैरासलास्यहासपुरस्तरैः ॥ सार्द्धयामद्वयनीत्वारात्रैर्विवहारतः ॥ १०३ ॥ सुषुप्तविशतःकुंजपक्षिणीभिरल
क्षितौ ॥ एकतिकुसुमैःकृतेकेलितल्पेमनोहरे ॥ १०४ ॥ सुप्तावातिष्ठतस्तत्रसेव्यमानोनिजालिभिः ॥ इतितेसर्वमाख्यातनैत्यकंचरितं
हरेः ॥ १०५ ॥ पापिनोपिविमुच्यतेश्रवणादस्यनारद ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मित्वयादेविनसंशयः ॥ १०६ ॥
हरेर्देनंदिनीलीलायतोमेऽद्यप्रकाशिता ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वातांपरिक्रम्यतयाचापिप्रपूजितः ॥ १०७ ॥ अंतर्धानंगतोत्रैल्लग्नारदोमुनिम
त्तमः ॥ मयाप्येतच्चानुपूर्व्यात्सर्वमेवप्रकीर्तितम् ॥ १०८ ॥ जपेत्रित्यं प्रयत्नेनमंत्रयुग्ममनुत्तमम् ॥ कृष्णवक्रादिदंलब्धंपुरारुद्रेण्यवतः ॥ १०९ ॥ ते
नोक्तंनारदायापिनारदेनममोदितम् ॥ संस्कारांश्चविधायैवमयाप्येतत्तवोदितम् ॥ ११० ॥ त्वयाप्येतद्गोपनीयंरहस्यंपरमाद्भुतम् ॥ ॥ शौनकउवाच ॥
॥ कृतकृत्योभवंसाक्षात्त्वत्प्रसादादहंगुरो ॥ १११ ॥ रहस्यानारहस्यंयत्त्वयामहंप्रकाशितम् ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ धर्मानेतानुपातिष्ठन्नल्पमंत्रम
हर्निशम् ॥ ११२ ॥ अचिरादेवतहास्यमवाप्स्यसिनसंशयः ॥ मयापिगम्यतेब्रह्मत्रित्यमायतनंविभोः ॥ ११३ ॥ गुरोर्गुरोर्भातुजायाःकूलगोपीश्वरस्यच ॥ ११४ ॥
इदंचरित्रं परमं पवित्रं प्रोक्तं महेशेन महानुभावम् ॥ शृण्वंतिये भक्तियुतामनुप्यास्तेयांति नित्यं पदमच्युतस्य ॥ ११५ ॥ धन्यं यशस्यमायुष्यमारोग्याभीष्ट
सिद्धिदम् ॥ स्वर्गापवर्गसंपत्तिकारणपापनाशनम् ॥ ११६ ॥ भक्त्यापठंतिये नित्यं मानवा विष्णु तत्पराः ॥ न ते पापुनरावृत्तिर्विष्णुलोकात्कथंचन ॥ ११७ ॥
॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे श्रीवृंदावनमाहात्म्ये च श्रीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ समाप्तं वृंदावनमाहात्म्यम् ॥

पा० ख०
अ० ८३

॥ १०४ ॥

॥ ऋषय ऊचुः ॥ सूतसूतमहाभागरोमहर्षणनंदन ॥ कथारम्यात्वयाप्रोक्तालोकस्यानंददायिनी ॥ १ ॥ श्रीकृष्णस्यमहाभागचरितंमहदद्भुतम् ॥ श्रुतं सर्वं
 त्वयाप्रोक्तंनिर्वृतिस्तेनचाभवत् ॥ २ ॥ अहोश्रीकृष्णमाहात्म्यंभक्तानांगतिदायकम् ॥ यतस्तेनमहाभागनिर्वृतिर्कोनचाप्नुयात् ॥ ३ ॥ अतःपुनरपिश्रीमत्कृ-
 णस्यचरितंमहत् ॥ श्रोतुमिच्छामहेचान्यद्भूतदानार्हणादिकम् ॥ ४ ॥ स्नानंवापिमहाभागयथायेनकृतंपुरा ॥ तत्सर्वविस्तराद्ब्रूहिथानोनिर्वृतिर्भवेत् ॥ ५ ॥
 ॥ सूतउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंद्विजश्रेष्ठालोकानांतारणंपरम् ॥ यूयंकृतार्थाःकृष्णस्यभक्त्यासंपूर्णमानसाः ॥ ६ ॥ श्रीकृष्णचरितंपुण्यंसाधूनांहर्षदं परम् ॥
 प्रवक्ष्यामिद्विजश्रेष्ठामहदाख्यानमुत्तमम् ॥ ७ ॥ एकदानारदोलोकान्पर्यटन्भगवत्प्रियः ॥ मथुरायामंवरीपंकुष्णाराधनतत्परम् ॥ ८ ॥ महाभागंव्रत-
 परंददंशुनिसत्तमः ॥ सआगतंमुनिवरंसत्कृत्यमुनिसत्तमः ॥ ९ ॥ भवंतइवपप्रच्छश्रद्धयाहृष्टमानसः ॥ ॥ अंवरीपउवाच ॥ ॥ येन्मुनेपरमंब्रह्मवेद-
 वादिभिरुच्यते ॥ १० ॥ सदेवःपुंडरीकाक्षःस्वयंनारायणःपरः ॥ योऽमूर्तोमूर्तिमानीशोव्यक्तोऽव्यक्तःसनातनः ॥ ११ ॥ सर्वभूतमयोऽचित्योऽध्यातव्यः
 सकथंहारिः ॥ यस्मिन्सर्वमिदंविश्वमोतंप्रोतंप्रतिष्ठितम् ॥ १२ ॥ अत्यक्तमेकंपरमंपरमात्मेतिविश्रुतम् ॥ यतोजन्मादिजगतोयोनिर्मायस्वयंभुवम् ॥ १३ ॥
 ददौतस्मैचनिगमानात्मन्येवव्यवस्थितान् ॥ कथमाराध्यतेसोयंसमग्रपुरुषार्थदः ॥ १४ ॥ योगिनामपिदुर्गम्यस्तदेतत्कृपयावद ॥ अनाराधितगोविंदा-
 नविदंतिहितीदयम् ॥ १५ ॥ नतपोयज्ञदानानांलभतेफलमुत्तमम् ॥ अनास्वादितगोविंदपदांबुजरसश्चयः ॥ १६ ॥ मनोरथपथातीतंस्फीतंनकलये-
 त्फलम् ॥ हरैराराधनंहित्वादुरितौघनिवारणम् ॥ १७ ॥ नान्यत्पश्यामिजंतूनांप्रायश्चित्तंपरंमुने ॥ यद्धनर्तनवर्तिन्यःश्रूयंतेसिद्धयोखिलाः ॥ १८ ॥
 कथमाराध्यतेसोयंकेशवःकुंशनाशनः ॥ उपास्यतेसभगवान्कर्त्तृनारायणोनरैः ॥ १९ ॥ प्रीतश्चसर्वमेतन्मेहितायजगतोवद ॥ भक्तिप्रियोऽसौभगवान्क-
 याभक्त्याप्रसीदति ॥ २० ॥ कथंतस्मिन्भवेद्भक्तिःसर्वैराराध्यतेकथम् ॥ वैष्णवोसिद्धैस्तस्यप्रियोऽसिपरमार्थवित् ॥ २१ ॥ तेनत्वामेवपृच्छामिब्रह्म-
 न्ब्रह्मविदुत्तम ॥ श्रोतारमथक्त्वारंप्रष्टारंपुरुषंहरेः ॥ २२ ॥ प्रश्रःपुनातिकृष्णस्यतदंघ्रिसलिलंयथा ॥ दुर्लभोमानुषोदेहोदेहिनांक्षणभंगुरः ॥ २३ ॥ तत्रा-
 पिदुर्लभंमन्येवैकुण्ठप्रियदर्शनम् ॥ संसारेस्मिन्क्षणाधोपिस्तसंगःशेषधर्तृणाम् ॥ २४ ॥ यस्मादवाप्यतेसर्वपुरुषार्थचतुष्टयम् ॥ भगवन्भवतोयात्रास्वस्तये-
 सर्वदेहिनाम् ॥ २५ ॥ बालानांतुयथापित्रोरुत्तमश्चोकवर्त्मनाम् ॥ भूतानांदेवचरितंदुःखायचसुखायच ॥ २६ ॥ सुखायेवाहिसाधूनांत्वाहशामच्युतात्म-
 नाम् ॥ भजंतियेयथादेवान्देवाअपितथैवतान् ॥ २७ ॥ छायेवकर्मसचिवाःसाधवोदीनवत्सलाः ॥ तस्मात्त्वंभगवन्मह्यवैष्णवंधर्ममादिश ॥ २८ ॥ यस्यो-

प० पु०

॥ १०५ ॥

पदेशदानेनलभतेवेदजंफलम् ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ साधुपृष्ठमहीपालविष्णुभक्तिमतात्वया ॥ २९ ॥ जानतापरमं धर्ममेकमाधवसेवनम् ॥ यस्मिन्नारा
धिते विष्णौ विश्वमाराधितं भवेत् ॥ ३० ॥ तुष्टे चराचरं तुष्टं सर्वदेवमये हरौ ॥ यस्य स्मरणमात्रेण महापातकसंहतिः ॥ ३१ ॥ तत्क्षणाग्राशमायातिससेव्यो
हरिरेव हि ॥ को नुराजत्रिद्रियवान्मुकुन्दचरणानुजम् ॥ ३२ ॥ न भजेत्सर्वतो मृत्युरुपास्य मृषिदैवतैः ॥ श्रुतो नुपठितो ध्यात आदृतश्चानुमोदितः ॥ ३३ ॥
सद्यः पुनातिसद्गमो वैरो विश्वद्रुहोपि हि ॥ यो यं कारणकार्यादिकारणस्यापि कारणम् ॥ ३४ ॥ अन्नन्यकारणयोगी जगज्जीवो जगन्मयः ॥ अणुर्बृहत्कृशः
स्थूलो निर्गुणो गुणभृन्महान् ॥ ३५ ॥ अजो जन्मलयातीतो ध्यातव्यः स हरिः सदा ॥ सम्यगेतद्वच्यवसितं भवता पुरुषर्षभ ॥ ३६ ॥ यत्पृच्छसे भागवतान्धर्मा
स्त्वं विश्वभावनान् ॥ प्रसंगेन सतामात्ममनः श्रुतिरसायनाः ॥ ३७ ॥ भवन्ति कीर्तनीयस्य कथाः कृष्णस्य निर्मलाः ॥ भावसाध्यो ह्ययं देवः स्वयं जानाति तद्
वान् ॥ ३८ ॥ तथापि वक्ष्ये जगतो हिताय तव गौरवात् ॥ यदाहुः परमं ब्रह्म प्रधानं पुरुषात्परम् ॥ ३९ ॥ यन्मायया तत्सर्वं सर्वं च छित्तिसोऽच्युतः ॥ पुत्रान्कलत्रं
दीर्घायूराज्यं स्वर्गोपवर्गकम् ॥ ४० ॥ सदद्यादीप्सितं सर्वं भक्त्या संपूजितोऽर्जितः ॥ कर्मणामनसा वाचा तत्पराये हि मानवाः ॥ ४१ ॥ तेषां व्रतानि वक्ष्यामि प्री
त्यैश्वर्यपसत्तम ॥ अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यमकल्पता ॥ ४२ ॥ एतानि मानसान्याहुर्ब्रतानि हरि तुष्टये ॥ एकभक्तं तथानक्तमुपवासमयाचितम् ॥ ४३ ॥
इत्येवं कायिकं पुंसां व्रतमुत्तमं नरे श्वर ॥ वेदस्याध्ययनं विष्णोः कीर्तनं सत्यभाषणम् ॥ ४४ ॥ अपैशुन्यमिदं राजन्वाचिकं व्रतमुत्तमम् ॥ चक्रायुधस्य नामा
निसदा सर्वत्र कीर्तयेत् ॥ ४५ ॥ नाशौचं कीर्तने तस्य संपवित्रकरो यतः ॥ वर्णाश्रमाचारवता पुरुषेण परः पुमान् ॥ ४६ ॥ विष्णुराराध्यते पंथानान्यः संतो
षकारणम् ॥ पतिप्रियहिताभिश्च भनो वाक्कायसंयमैः ॥ ४७ ॥ ब्रतैराराध्यते स्त्रीभिर्भासुदेवो दयानिधिः ॥ आगमोक्तेन मार्गेण स्त्रीशूद्रैरपि पूजनम् ॥ ४८ ॥
कर्तव्यं कृष्णचंद्रस्य द्विजातिवररूपिणः ॥ त्रयोवर्णास्तु वेदोक्तमार्गाराधनतत्पराः ॥ ४९ ॥ स्त्रीशूद्रादय एव स्युर्नाम्नाऽऽराधनतत्पराः ॥ न पूजनैर्न यजनैर्न
ब्रतैरपि माधवः ॥ ५० ॥ तुष्यते केवलं भक्तिप्रियोऽसौ समुदाहृतः ॥ स्त्रीणां पतिव्रतानां तु पतिरेव हि देवतम् ॥ ५१ ॥ स तु पूज्यो विष्णुभक्त्या मनोवाक्कायकर्म
भिः ॥ कर्तव्यं श्रद्धया विष्णोश्चित्तयित्वा पतिं हृदि ॥ ५२ ॥ शूद्राणां चैव भवति नाम्ना वै देवतार्चनम् ॥ सर्वेऽप्यागममार्गेण कुर्युर्वेदानुकारिणा ॥ ५३ ॥ स्त्री
णामप्यधिकारोऽस्ति विष्णोराराधनादिषु ॥ पतिप्रियरतानां च श्रुतिरेवा सनातनी ॥ ५४ ॥ स्वं कुलोचितधर्मेण यद्यस्य विहितं व्रतम् ॥ तत्तदेवाचरेद्यस्तुते

१ मरणांतमवाप्नोति स सेव्यो हरिरुच्यते-इ० पा० । २ अनंतकारणम्-इ० पा० । ३ जन्ममयावर्तः-इ० पा० । ४ कोमलाः-इ० पा० । ५ विश्वमस्तीति सोऽच्युतः-इ० पा० । ६ अच्युतः-इ० पा० ।
७ तव भूपते-इ० पा० । ८ अकल्कता-इ० पा० । ९ भवति नान्यथा-इ० पा० । १० हितं धर्मम्-इ० पा० । ११ सदाशुद्धिविधाधिनः-इ० पा० । १२ सोपमः-इ० पा० । १३ पित्रब्रह्मण्यधर्मेण-इ० पा० ।

पा० सं० प०

अ० ८४

॥ १०५ ॥

ननुप्यतिकेशवः ॥ ५५ ॥ हविषाम्रौजलेपुष्पैर्ध्यानैर्हृदयेहरिम् ॥ यजति सूरयोनित्यं जपेन रविमंडले ॥ ५६ ॥ अहिंसाप्रथमं पुष्पं द्वितीयं करणग्रहः ॥
तृतीयकं भूतदयाचतुर्थं क्षांतिरेव च ॥ ५७ ॥ शमस्तुपंचमं पुष्पं दमः षष्ठं च सप्तमम् ॥ ध्यानं सत्यं चाष्टमं च ह्येतैस्तुप्यतिकेशवः ॥ ५८ ॥ एतैरेवाष्टभिः पुष्पै-
स्तुप्यत्येवाचितो हरिः ॥ पुष्पांतराणि सत्यं च वाद्यं विष्णुपदं स्मृतम् ॥ ५९ ॥ भक्त्या कृतानि ये विष्णुः पूजितः परितुष्यति ॥ वारुणं सलिलं पुष्पं सौम्यं घृत-
पयोदधि ॥ ६० ॥ प्राजापत्यं तथान्नादि आग्नेयं धूपदीपकम् ॥ फलपुष्पादिकं चैव वानस्पत्यं तु पंचमम् ॥ ६१ ॥ पार्थिवं कुशमूलं वायव्यं गंधचंद-
नम् ॥ श्रद्धाख्यं विष्णुपुष्पं च वाद्यं विष्णुपदं स्मृतम् ॥ ६२ ॥ एभिस्तु पूजितः पुष्पैरपि विष्णुः प्रसीदति ॥ सूर्याग्निब्राह्मणो गावो वैष्णवः खं मरुजलम् ॥ ६३ ॥
भूरात्मा सर्वभूतानि पूजास्थानानि वाहरे ॥ सूर्य्येतुमंत्रजाप्येन हविषाम्रौजयेत्ततः ॥ ६४ ॥ आतिथ्येन तु विप्राद्ये गोपुग्रासरसादिना ॥ वैष्णवे वां पुस्तक-
त्याहृदये ध्याननिष्ठया ॥ ६५ ॥ वायौ मुख्यधिया तोये द्रव्यैस्तोयपुरस्कृतेः ॥ स्थंडिले मंत्रहृदये भोगैरात्मानमात्मनि ॥ ६६ ॥ क्षेत्रज्ञं सर्वभूतेषु सम-
त्वेनार्चयद्भिभुम् ॥ धिष्येष्वेतेषु तद्रूपं शंखचक्रगदांबुजैः ॥ ६७ ॥ युक्तं चतुर्भुजं शांतिध्यायन्न चैतस्माहितः ॥ ब्राह्मणैः पूजितैरेव पूजितो यं न संशयः ॥ ६८ ॥
निर्भर्त्सितैश्च तैर्भूषभवेन्न निर्भर्त्सितो विभुः ॥ निगमो धर्मशास्त्रं च यदाधारे प्रवर्तते ॥ ६९ ॥ विप्रांस्तैर्वैष्णवीमूर्तिः पावनी परमा मता ॥ ७० ॥ सर्वशुभं जग-
ति धर्मत एव लभ्यं धर्मो गतिर्निगमतो नृपधर्मशास्त्रात् ॥ नूनं तयोरापि गतिर्भुवि भूमिदेवास्तैरर्चितैरिह जगत्पातिरर्चितः स्यात् ॥ ७१ ॥ न यज्ञयोगैर्न तपो-
भिरन्यैर्न योगयुक्त्यान समर्चनेन ॥ तथा विभुस्तुप्यति देवदेवो यथा महांदैवततोपणेन ॥ ७२ ॥ ब्रह्मण्यो ब्रह्मविद्ब्रह्मा ब्रह्मवेदप्रवर्तकः ॥ ब्राह्मणैरेव तुप्येततो-
पितं ब्रह्मदेवतम् ॥ ७३ ॥ नरकेऽपि चिरं मग्नाः पूर्वजा ये कुलद्वये ॥ तदेव याति ते स्वर्गं यदा चैति सुतो हरिम् ॥ ७४ ॥ किते पांजाविते नेह पशुवच्चेष्टिते नाकिम् ॥
येषां न प्रवर्णं चित्तं वासुदेवे जगन्मये ॥ ७५ ॥ ध्यानं तस्य प्रवक्ष्यामि यन्न हृष्टं तु केनचित् ॥ श्रूयतां भूपकैवल्यं केवलं मलवर्जितम् ॥ ७६ ॥ यथादीपानि वात-
स्थानि श्वलो वायुवर्जितः ॥ प्रज्वलन्नाशयेत्सर्वमंधकारं मंहामते ॥ ७७ ॥ तद्रहोपविहीनात्मा भवत्येव निरामयः ॥ निरांशो निश्चलो वीरो न मित्रं न रि-

१ पुष्पमिद्विधा निग्रहः । सर्वभूतदया पुष्पं क्षांतिपुष्पं विक्षिप्यते । शमः पुष्पं दमः पुष्पं ध्यानपुष्पं च सप्तमम् ॥ सत्यं चैवाष्टमं पुष्पमेतैस्तुप्यति केशवः ॥ ५८ ॥ २ पार्थिवं
कुशमूलचम-३० पा० । ३ पुष्पांतराणि सत्यं च वाद्यं विष्णुपदं स्मृतम्-४० पा० । ४ एतैरेव तु तुप्येत यतो भक्तिप्रियोऽप्युतः-५० पा० । ५ भूरात्मा-६० पा० । ६ वर्षं तु विद्यायां त्रय्या ह
विषाम्रौ जपेत् तम्-७० पा० । ७ स द्विजो वैष्णवी मूर्तिः कौतितः पावनी नृणाम्-८० पा० । ८ नित्यं मलविवर्जितम्-९० पा० । ९ बहिरूपधृक्-१० पा० । १० नृपेत्तम-१० पा० । ११ इतः परं पुस्तकांतरेषु
पद्यपाठा अन्यविधा एव संति ते च श्लोकाः- “ निरांशो निश्चलो भूप वैरमेवो विवर्जितः ॥ शोकदुःखभयद्वेषलोभमोहजन्मादिभिः ॥ १ ॥ विषयैर्द्विधायां च कृष्णध्यायी विमुच्यते ॥ यथा ज्वालाप्रसंगे
न दीपस्तेलं प्रक्षोभयेत् ॥ २ ॥ तथा ध्यानप्रसंगेन कर्मणोपि क्षयो भवेत् ॥ तद्ध्यानं द्विविधं तस्य प्रोक्तं शंकरपूर्वकैः ॥ ३ ॥ निरुणं सगुणं वापि तत्रार्थगुणं मानद ॥ केवलं ज्ञानदृष्ट्या सोऽदृश्यते योगयुक्ति-
भिः ॥ ४ ॥ पञ्चात्मपरैरेव राजन्सततं ध्यानतत्परैः ॥ हस्तपादविहीनश्च सर्वं गृह्णाते गच्छति ॥ ५ ॥ ” इति ।

१० पु०

॥१०६॥

पुस्तथा ॥ ७८ ॥ शौकहर्षौविषादश्चनलोभोमत्सरोभ्रमः ॥ संभ्रमालापमोहैश्चसुखदुःखैर्विमुच्यते ॥ ७९ ॥ विषयैश्चापि सर्वैश्चन्द्रियाणांप्रमुच्यते ॥ तदासकेवलज्ञानाकैवल्यत्वंपजायते ॥ ८० ॥ ज्वालाकर्मप्रसंगेनदीपस्तैलंप्रशोषयेत् ॥ वत्प्राधारेणरार्जनेद्रिनिद्र्वावायुवर्जितः ॥ ८१ ॥ कज्जलं वमते पश्चात्तैलस्यापिमहामते ॥ कृष्णासंहृद्यतेरेखादीपस्याग्नेमहामते ॥ ८२ ॥ स्वयमाकुण्ठयततैलंतेजसानिर्मलोभवेत् ॥ कायेचातःस्थितस्तद्वत्कर्मतैलंप्रशोषयेत् ॥ ८३ ॥ विषयान्कज्जलंकृत्वाप्रत्यक्षान्तंप्रदर्शयेत् ॥ ज्वालावन्निर्मलोभूत्वास्वयमेवप्रकाशयेत् ॥ ८४ ॥ क्रोधलोभादिभिःसंज्ञैर्वायुभिःपरिवर्जितः ॥ निःस्पृहोनिश्चलोभूत्वातेजश्चस्वयमुज्ज्वलेत् ॥ ८५ ॥ त्रैलोक्यंपश्यतेसर्वस्वस्थानस्थंस्वतेजसा ॥ केवलज्ञानरूपोयमयातेपरिकीर्तितः ॥ ८६ ॥ ध्यानंचैवप्रवक्ष्यामिद्विविधंतस्यचाक्रिणः ॥ केवलज्ञानरूपेणदृश्यतेपरचक्षुषा ॥ ८७ ॥ योगयुक्तामहात्मानःपरमार्थपरायणाः ॥ यनंपश्यंतिमुग्धास्तुसर्वज्ञंसर्वदर्शकम् ॥ ८८ ॥ हस्तपादविहीनश्चसर्वत्रपरिगच्छति ॥ सर्वगृह्णातित्रैलोक्यंस्थावरंजंगमंपुनः ॥ ८९ ॥ नासामुखविहीनस्तुप्रातिभक्षतिभूपते ॥ अकर्णःशृणुतेसर्वसर्वसाक्षीजगत्पतिः ॥ ९० ॥ अरूपोरूपसंबद्धःपंचवर्गवशंगतः ॥ सर्वलोकस्ययःप्राणःपूज्यतेसचराचरैः ॥ ९१ ॥ अजिह्वोवदतेसर्ववेदज्ञास्त्रानुगंतथा ॥ अंतवचःरूपशमेवापिसर्वेषामेवविंदति ॥ ९२ ॥ सदानंदोविविक्ताक्षएकरूपोनिराश्रयः ॥ निर्गुणोनिर्ममोव्यापीसगुणोनिर्मलोनयः ॥ ९३ ॥ अवश्यःसर्ववश्यात्मासर्वदःसर्ववित्तमः ॥ तस्यमातानचैवास्ति सवैसर्वमयोविभुः ॥ ९४ ॥ एवंसर्वमयं ध्यानंयश्चपश्यत्यनन्यधीः ॥ सयातिपरमंस्थानममूर्त्तममृतोपमम् ॥ ९५ ॥ द्वितीयंतुप्रवक्ष्यामि तच्छृणुष्वमहामते ॥ मूर्त्ताकारंतुसाकारंनिराकारंनिरामयम् ॥ ९६ ॥ ब्रह्मांडंसर्वमतुलंवासितंत्यस्यवासनात् ॥ सतस्माद्रासुदेवस्तुप्रोच्यतेनृपनंदन ॥ ९७ ॥ वर्षमाणस्यमेधस्ययद्भासातस्यतद्भवेत् ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशंचतुर्बाहुंसुरेश्वरम् ॥ ९८ ॥ दक्षिणेशोभतेशंसोहैर्मरत्नविभूषितः ॥ कौमोदकीगदातस्यमहासुरविनाशिनी ॥ ९९ ॥ वामेचशोभतेवीरहस्तेतस्यमहात्मनः ॥ महापद्मसुगंधाढयंतस्यदक्षिणहस्तगम् ॥ १०० ॥ शोभमानंसदैवास्तेसायुधंकमलश्रियम् ॥ कंबुग्रीवंसुवृत्तास्यंपद्मपत्रनिर्भक्षणम् ॥ १०१ ॥ राजमानंरूपीकेशंदशनैःकुंदसेनिभैः ॥ गुडाकेशस्ययस्यास्तेअधरोविद्रुमाकृतः ॥ १०२ ॥ शोभतेपुण्डरीकाक्षःकिरीटनापिभास्व

पा० सं० पं०

अ० ८४

॥१०६॥

१ त्वविहीनः स्पृष्टोसर्व शीतोष्णादि नराधिप-इ० पा० । २ अह्वयः सर्ववश्यात्मा-इ० पा० । ३ पाता-इ० पा० । ४ तस्य ध्यानं महात्मनः-इ० पा० । ५ निराळंबम्-इ० पा० । ६ विधियुक्तैः-इ० पा० । ७ महामाणिविशिष्टः-इ० पा० । ८ पद्म चक्रं जगत्पतेः-इ० पा० । ९ रत्नसंनिभैः-इ० पा० । १० पद्मनाभास्यः-इ० पा० ।

ता ॥ विशालेनापिरूपेण केशवस्तु सुवक्षसा ॥ १०३ ॥ कोस्तुभेनांकितेनैव राजमानो जनार्दनः ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशकुण्डलाभ्यां प्रभाति च ॥ १०४ ॥
 श्रीवत्सकिनपुण्येन सर्वदाराजते हरिः ॥ केयूरकंकणैर्हारी मौक्तिकैर्ऋक्षसन्निभैः ॥ १०५ ॥ वपुषा भ्राजमानस्तु विजयोजयतां वरः ॥ भ्राजते सोऽपि गोविंदो हे
 मवर्णेन वाससा ॥ १०६ ॥ मुद्रिकाभिस्तु युक्ताभिर्गुलीषु विराजते ॥ सर्वायुधैः सुसंपूर्णैर्दिव्यैराभरणैर्हरिः ॥ १०७ ॥ वैनतेयसमारूढो लोककर्ता ज
 गत्पतिः ॥ एवं यो ध्यायते नित्यमनन्यमनसानरः ॥ १०८ ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं सगच्छति ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं ध्यानभेदं जगत्पते ॥ १०९ ॥
 इति श्रीपद्मपुराणपातालखण्डेनारदांबरीषसंवादे वैशाखमाहात्म्ये भगवद्ध्यानवर्णनं नाम चतुर्शीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ॥ अंबरीष उवाच ॥
 साधुसाधुमुनिश्रेष्ठलोकानुग्रहकारक ॥ विष्णोर्ध्यानं त्वया प्रोक्तं सगुणं निगुणं च यत् ॥ १ ॥ अधुना लक्षणं ब्रूहि भक्ते साधुकृपाकर ॥ यादृशीक्रियते
 येन यथायत्र यदा तथा ॥ २ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्य नृपोत्तमस्य मुनिः प्रहृष्टो निजगादभूपम् ॥ शृणुष्व राजन्निखिलापहारिणीं भक्तिं ह
 रेस्ते प्रददाति स्वच्छन्दम् ॥ ३ ॥ अथ भक्तिप्रवक्ष्यामि विविधां पापनाशिनीम् ॥ विविधाभक्तिरुद्दिष्टा मनोवाङ्मायसंभवा ॥ ४ ॥ लौकिकी वैदिकी चापि भवेदाध्या
 त्मिकी तथा ॥ ध्यानधारणया बुद्ध्या वेदानां स्मरणं हियत् ॥ ५ ॥ विष्णुप्रीतिकरी चैषामानसी भक्तिरुच्यते ॥ मंत्रवेदसंयुच्चारैरविश्रांतविचिंतनैः ॥ ६ ॥
 जाप्यैश्चारण्यकैश्चैव वाचिकी भक्तिरुच्यते ॥ व्रतोपवासनियमैः पञ्चैर्द्रियजयेन च ॥ ७ ॥ कायिकी सैव निर्दिष्टा भक्तिः सर्वार्थसाधिनी ॥ भूपणे हं मरत्नां कै
 श्चित्राभिर्वाग्भिरेव च ॥ ८ ॥ वासः प्रतिसरैः सूत्रैः पावकव्यजनोच्छ्रितैः ॥ नृत्यवादित्रगीतैश्च सर्वबल्युपहारकैः ॥ ९ ॥ भक्ष्यभोज्यान्नपानैश्च यापूजा
 क्रियते नरैः ॥ नारायणं समुद्दिश्य भक्तिः सारलौकिकी मता ॥ १० ॥ कायिकी सैव निर्दिष्टा भक्तिः सर्वार्थसाधिका ॥ ऋग्यजुःसामजाप्यानि संहिताध्ययनानि
 च ॥ ११ ॥ क्रियते विष्णुमुद्दिश्य सा भक्तिर्वैदिकी च्यते ॥ वेदमंत्रहविर्यागैः क्रियाया वैदिकी मता ॥ १२ ॥ दर्शचर्पोणमास्यांचकत्तर्व्यं चाग्निहो
 त्रकम् ॥ प्राशनं दक्षिणादानं पुरोडाशं च रुकिया ॥ १३ ॥ इष्टिर्धृतैः सोमपानं याज्ञिक्यं कर्म सर्वशः ॥ अग्निभूम्या निलाकाशद्युतिशंकरभास्क

१ विलासी लक्ष्मलक्ष्मी च केशवः कोस्तुभांकितः ॥ जनार्दनः सूर्यतेजःकुण्डलाभ्यां विराजितः ॥ १ ॥ केयूरहारकटकटिसूत्रांगुलीयकैः ॥ विराजते भ्राजमानो वपुषालं कृतो न च ॥ २ ॥
 वाससहेमवर्णेन प्रावृत्तो गरुडासनः ॥ ध्यातव्यः स्वनगोराजन्भक्तापोषहरो हरिः ॥ ३ ॥ एवं ते ध्यानमुद्दिष्टं द्विविधं नृपसत्तम ॥ यत्कृत्वा मुच्यते पापमैर्नो बाङ्मायसंभवे ॥ ४ ॥ यं यं चाभिलषत्कामं तत्तं प्राप्नोति नि
 श्चितम् ॥ पूज्यते देववर्गेऽथ विष्णुलोकं सगच्छति ॥ ५ ॥ ॥ १० ॥ १० ॥ २ वेदमंत्रमन्त्रादौः ॥ १० ॥ ३ मितेन्द्रियविशेषितैः ॥ १० ॥ ४ अत्र पाठभेदलोकाः ॥ १० ॥ ५ सिद्धिविधाधिनी ॥ याद्याध्यांश्चुपचारैश्च नृत्यवा
 दित्रगीतकैः ॥ बलिभिर्जागृचर्चाभिर्लौकिकी भक्तिरीरिता ॥ १ ॥ ऋग्यजुःसामजप्यैश्च संहिताध्ययनादिभिः ॥ हविर्होमक्रियाभिश्च यागभक्तिः सा ध्रुवैरुकी ॥ २ ॥ दर्शचर्पोणमासश्वविषुवादिपुण्यः पुनः ॥ यागः
 संकीर्तितो विज्ञेयैर्वैदिकी भक्तिः साधकः ॥ ३ ॥

प० पु०

॥१०७॥

रम् ॥ १४ ॥ तमुद्दिश्यकृतकर्मतत्सर्वविष्णुदैवतम् ॥ आध्यात्मिकीतिविविधाब्रह्मभक्तिस्थितानृप ॥ १५ ॥ सांख्याख्यायोगसंजाता
शृणुभूपयथोदिताम् ॥ चतुर्विंशतितत्त्वानिप्रधानादीनि संख्यया ॥ १६ ॥ अचेतनानिभोग्यानिपुरुषःपंचविंशकः ॥ चेतनःसमुद्दिष्टोकर्ताभोक्ताच
कर्मणाम् ॥ १७ ॥ आत्मानित्योव्ययश्चैवअधिष्ठाताप्रयोजकः ॥ पुरुषोऽव्यक्तनित्यःस्यात्कारणं च महेश्वरः ॥ १८ ॥ तत्त्वसर्गोभावसर्गोभूतसर्गश्चतत्त्व
तः ॥ संख्यायाःपरिसंख्यायाः प्रधानंचशुणात्मकम् ॥ १९ ॥ ज्ञात्वासाधर्म्यवैधर्म्यप्रधानंचविधर्मिच ॥ कारणंब्रह्मणश्चैवकामित्वमिदमुच्यते ॥ २० ॥
प्रयोज्यत्वंप्रधानस्यवैधर्म्यमिदमुच्यते ॥ सर्वत्रकर्तृताब्रह्मपुरुषस्याप्यकर्तृता ॥ २१ ॥ अचेतनप्रधानेनसमत्वमिदमुच्यते ॥ तत्त्वांतरंचतत्त्वानां
कार्यकारणमेवच ॥ २२ ॥ प्रयोजनंप्रयोज्यत्वंज्ञात्वातत्त्वप्रसंख्यया ॥ संख्यातमुच्यतेप्राज्ञैर्विजयार्थंविचिंतकैः ॥ २३ ॥ इतिमत्वास्यसद्भावंतत्त्वसं
ख्यांचतत्त्वतः ॥ ब्रह्मतत्त्वाधिकंचापिभूततत्त्वविदुर्बुधाः ॥ २४ ॥ सांख्यैःकृताभक्तिरेषाभक्तिराध्यात्मिकीस्मृता ॥ योगजामपितेभूषशृणुभक्तिवदा
म्यहम् ॥ २५ ॥ प्राणायामपरोनित्यंध्यानवान्निर्यतेन्द्रियः ॥ भैक्ष्यभक्षत्रतीचापिसर्वप्रत्याहृतेन्द्रियः ॥ २६ ॥ धारणंहृदयेकृत्वाध्यायमानोमहेश्वरम् ॥
हृत्पद्मकर्णिकासीनंपीतवस्त्रंसुलोचनम् ॥ २७ ॥ पश्यन्नुद्योतितमुखंब्रह्मसूत्रकटीतटम् ॥ श्वेतवर्णंचतुर्बाहुंवरदाभयहस्तकम् ॥ २८ ॥ योगजामान
सीसिद्धिर्विष्णुभक्तिःपरास्मृता ॥ यएवंभक्तिमान्देवविष्णुभक्तिःसउच्यते ॥ २९ ॥ एवंभक्तिःसमुद्दिष्टाविविधानृपनंदन ॥ सात्विकीराजसीचैवताम
सीभेदतस्त्वमाः ॥ ३० ॥ नानैप्रकाराविज्ञेयाविष्णोरमिततेजसः ॥ यथाग्निःसुसमृद्धाग्निःकरोत्येधांसिभस्मसात् ॥ ३१ ॥ पापानिभगवद्भक्तिस्त
थादहतितत्क्षणात् ॥ ३२ ॥ यावज्जनोनशृणुतेभुविविष्णुभक्तिसाक्षात्सुधारसमशेषरसैकसारम् ॥ तावज्जराभरणजन्मशताभिघातदुःखानितानिलभते
बहुदेहजानि ॥ ३३ ॥ संकीर्तितश्चित्तितकीर्तिरंतःश्रुतानुभावोभगवाननंतः ॥ समंततोर्ध्वविनिर्हंतमेघंधायुर्यथाभानुरिवांधकारम् ॥ ३४ ॥ नदानदे
वांचनयागतीर्थेस्नानश्रुताचारतपःक्रियाभिः ॥ तथाविशुद्धिलभतेतरात्मायथाहृदिस्थेभगवत्यनंते ॥ ३५ ॥ कथाविशुद्धानरनाथतथ्यास्ताएवपथ्या
हरिनाथतथ्याः ॥ संकीर्तितायत्रपवित्रमूर्तेःसंश्रूयतेचश्रुतसाधुकीर्तिः ॥ ३६ ॥ धन्योसिधीरधरणीधरधर्मधुर्ध्वध्यानैकतानहृदयःपुरुषो

पा० ख० प०

अ० ८५

१ विश्वदैवतम्-इ० पा० । २ राजेंद्र-इ० पा०, सचेतनो हि राजेंद्र-इ० च पा० । ३ व्यक्तस्थितेनोनित्यःकारणानांचकारणम्-इ० पा० । ४ च प्रसंख्यातम्-इ० पा० । ५ पुस्त
कांतरेत्वन्यापाठः-“शुणात्मनः । कारणत्वंब्रह्मणश्चसाधर्म्यमिदमुच्यते ॥ नानात्वंचात्रवैधर्म्यप्रधानस्यविदुर्बुधाः ॥” इति । ६ सर्वतत्त्वार्थोचितकैः-इ० पा० । ७ ज्ञात्वातत्त्वम्-इ०, तत्त्वातत्त्वम्-
इ० च पा० । ८ वक्ष्यामिभक्तिमाध्यात्मिकींशृणु-इ० पा० । ९ भक्तयोविविधाज्ञेयाः-इ० पा० । १० संकीर्त्यतेषामुपावित्रकीर्तिर्विशुद्धमूर्तिर्निजदत्तभक्तिः-इ० पा० ।

॥१०७॥

तमस्य ॥ यत्रैष्टिकीमतिरसौतवसौभगश्रीःश्रीकृष्णनाथसुकृतःश्रवणेप्रवृत्ता ॥ ३७ ॥ अनाराध्यहरिभक्त्यावरदंविष्णुमन्ययम् ॥ कुतःश्रे-
 योभवेद्भूपुरुषस्यात्ममानिनः ॥ ३८ ॥ मायाजनिरमायोसौभक्त्याराजन्नमायया ॥ साध्यतेसाधुपुरुषःस्वयंजानातितद्भवान् ॥ ३९ ॥ न
 विद्यतेतेनृपधर्मतत्त्वमज्ञातमेतद्विमलं पुनर्मां ॥ त्वंपृच्छसेतीर्थपदंप्रसंगात्कारसंवेष्णवगौरवेण ॥ ४० ॥ नातःपरंपरमतोषविशेषपोषं पश्यामि
 पुण्यमुचितंचपरस्परेण ॥ संतःप्रसन्नयदनंतगुणाननंतश्रेयोनिधीनधिकभावभुजोभुजंति ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणाःसुरभीसत्यश्रद्धायागतपांसिच ॥
 श्रुतिस्मृतिदयादीक्षाशांतयस्तनवोहरेः ॥ ४२ ॥ आदित्यश्चंद्रमावायुर्भूमिरापोऽंबरदिशः ॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चसर्वभूतमयोविभुः ॥ ४३ ॥
 विश्वरूपःस्वयंचक्रेजगदेतच्चराचरम् ॥ स्वयंब्राह्मणमाविश्यसदान्नमुपभुजते ॥ ४४ ॥ ततस्तुतीर्थास्पदपादरेणून्धराधरात्मालयभूमिदेवान् ॥
 परात्मनःपूजयपुण्यलक्ष्मीसर्वस्वभूतानखिलात्मभूतान् ॥ ४५ ॥ ब्राह्मणंविष्णुबुद्ध्यायोविद्रांसंसाधुपश्याति ॥ सएवैष्णवोयश्चस्वस्वकर्मैकनि-
 ष्ठितः ॥ ४६ ॥ किंचिदेतन्मयाप्रोक्तंरहस्यंसमयोहिमे ॥ स्नातुंगंतुंचंगायानकथावसरोधिकः ॥ ४७ ॥ प्राप्तोयंमाधवोमासःपुण्योमाधववल्लभः ॥
 तस्यापिसप्तमीशुक्लांगायामतिदुर्लभा ॥ ४८ ॥ वैशाखशुक्लसप्तम्याःजाह्नवीजहनुनापुरा ॥ क्रोधात्पीतापुनस्त्यक्ताकर्णरंभ्रातुदक्षिणात् ॥ ४९ ॥
 तस्यांसमचयेदेवींगंगंगनमेखलाम् ॥ स्नात्वासम्यग्विधानेनसधन्यःसुकृतीनरः ॥ ५० ॥ तस्यांयस्तर्पयेद्देवान्निषतृन्मर्त्योयथाविधि ॥ साक्षात्पश्याति
 तंगंगान्नातकंगतपापकम् ॥ ५१ ॥ नमाधवसमोमासोनगंगासदृशीनदी ॥ दुर्लभःखलुयोगोयंहरिभक्त्यैवलभ्यते ॥ ५२ ॥ विष्णुपादोदकोद्भूताब्रह्मलोका-
 दुपागता ॥ त्रिभिःस्रोतोभिरश्रांतायापुनातिजगन्नयम् ॥ ५३ ॥ स्वर्गारोहणनिःश्रेणीसततानंदकारिणी ॥ अनेकदुरितोद्धारहारिणीदुर्गतरिणी ॥ ५४ ॥
 श्रीमहेजजटाजूटवासिनीदुःखनाशिनी ॥ भजमानजनस्वांतकान्तकेलिविनाशिनी ॥ ५५ ॥ सगरान्वयनिर्वाणकारिणीधर्मधारिणी ॥ त्रिमार्गचारिणीदे-
 वीलोकालंकृतिकारिणी ॥ ५६ ॥ दर्शनस्पर्शनस्नानकीर्तनध्यानसेवनैः ॥ पुण्यानपुण्यान्पुरुषान्पावयंतीसहस्रशः ॥ ५७ ॥ गंगागंगेतिगंगेति यैस्त्रिसं-
 ध्यमितीरितम् ॥ सुदूरस्थैश्चतत्पापंहंतिजन्मत्रयार्जितम् ॥ ५८ ॥ योजनानांसद्वेष्टेषुगंगांयःस्मरतेनरः ॥ अपिदुष्कृतकर्मासौलभतेपरमांगतिम् ॥ ५९ ॥
 वैशाखेशुक्लसप्तम्यादुर्लभासाविशेषतः ॥ प्राप्यतेजगतीपालहरिविप्रप्रसादतः ॥ ६० ॥ नमाधवसमोमासोनमाधवसमोविभुः ॥ गतोहिदुरितांभोधौम-
 जमानजनस्ययः ॥ ६१ ॥ दत्तजंतुदत्तंस्नानंयद्भक्त्यामासिमाधवे ॥ तदक्षयंभवेद्भूपुण्यंकोटिशताधिकम् ॥ ६२ ॥ यथादेवेषुविश्वात्मादेवोना

१० पु०

॥१०८॥

रायणोहरिः ॥ यथाजप्येषुगायत्रीसरितांजाह्वीतथा ॥ ६३ ॥ यथोमासर्वनारीणांतपतांभास्करोयथा ॥ आरोग्यलाभोलाभानां द्विपदांब्राह्मणो
यथा ॥ ६४ ॥ परोपकारः पुण्यानां विद्यानां निगमोयथा ॥ मंत्राणां प्रणवोयद्वद्व्यानां नामात्मचित्तनम् ॥ ६५ ॥ सत्यं स्वधर्मवर्तित्वंतपसांचय
थावरम् ॥ शौचानामर्थशौचंचदानानामभयंयथा ॥ ६६ ॥ गुणानांचयथालोभक्षयोमुख्योगुणः स्मृतः ॥ मासानां प्रवरोमासस्तथासौमाधवोमतः ॥ ६७ ॥
तत्रयत्क्रियते श्राद्धं यज्ञदानमुपोषणम् ॥ तपोध्ययनपूजादितदक्षयफलं स्मृतम् ॥ ६८ ॥ वैशाखांतानि पापानि सूर्यातानि तमांसि च ॥ परापकारपेशुन्य
प्रांतानि सुकृतानि च ॥ ६९ ॥ कार्तिके मासि यत्किंचित्तुलासंस्थे दिवाकरे ॥ स्नानदानादिकं राजस्तत्पराधुगुणं भवेत् ॥ ७० ॥ तस्मात्सहस्रगुणितं माघे म
करे गेवौ ॥ ततोपि शतसंख्यातं वैशाखे मेषरे गेवौ ॥ ७१ ॥ ते धन्यास्ते सुकृतिनो नरा वैशाखमासि ये ॥ प्रातः स्नात्वा विधानेन पूजयंति मधुद्विषम् ॥ ७२ ॥
प्रातः स्नानं च वैशाखे यज्ञदानमुपोषणम् ॥ हविष्यं ब्रह्मचर्यं च महापातकनाशनम् ॥ ७३ ॥ पुनः कलियुगे राजत्रे तद्गोप्यं भविष्यति ॥ अश्वमेधादिकं यस्मा
न्माहात्म्यं माधवस्य यत् ॥ ७४ ॥ अश्वमेधमखः पुण्यः कलौ नैव प्रवर्तते ॥ एष माधवमासस्य हयमेधसमो विधिः ॥ ७५ ॥ अश्वमेधस्य यत्पुण्यं स्वर्गमोक्षफ
लप्रदम् ॥ न वेत्स्यति कलौ पापाजनादुरितबुद्धयः ॥ ७६ ॥ तस्मिन् भवैर्नरैः पापैर्गतव्यं नरकारणैव ॥ अतस्तु विरलस्तस्य प्रचारो येन निर्मितः ॥ ७७ ॥ इति
श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे वैशाखमाहात्म्ये पंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ सूत उवाच ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा नारदस्य महात्मनः ॥ अंबरीषश्च राजर्षिर्विस्मितो
वाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ अंबरीष उवाच ॥ मार्गशीर्षादिकान्मासान् हित्वा पुण्यान्महा मुने ॥ सर्वमासाधिकं मासं वैशाखं किं प्रशंससि ॥ २ ॥ सर्वेभ्योऽप्यधिकः
कस्मान्माधवो माधवप्रियः ॥ को विधिस्तत्र किं दानं किं तपः काच देवता ॥ ३ ॥ त्वत्पादां भोजरजसापावितस्य च मे मुने ॥ उपदेशप्रसादेन प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥ ४ ॥
धर्मज्ञो धर्ममार्गाणां सुद्धर्ता सिंहा मुने ॥ त्वमेकोऽखिलतत्त्वार्थवेत्ता धर्मोपदेशकः ॥ ५ ॥ कर्तोपदेशमंतावानुमंतापि प्रयोजकः ॥ शास्त्रविद्धिर्मुनिवरस्मर्यते
समभागेन ॥ ६ ॥ व्रतसत्रतपोदानैर्यत्फलं समवाप्स्यते ॥ धर्मोपदेशेनैव तत्सर्वमुपलभ्यते ॥ ७ ॥ तीर्थस्नानं तपो यज्ञकर्म यत्कुरुते मुने ॥ अपि त
त्फलभागी स्याद्यः प्रवर्तयिता भवेत् ॥ ८ ॥ यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनः ॥ स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते ॥ ९ ॥ तदहंति भवान् धर्ममुपदेष्टुं
तदद्भुतम् ॥ दुर्लभो युरुसंबोधो देशकालोपपत्तयः ॥ १० ॥ न केचन तथा भावाश्चेतः शीतलयंति नः ॥ राज्यलाभादयोप्येतयथा तव समागमः ॥ ११ ॥
सूत उवाच ॥ अथ मंदमृदुस्मेरस्फुरद्दंतप्रभातुगः ॥ अंबरीषं प्रत्युवाच नारदो मुनि सत्तमः ॥ १२ ॥ नारद उवाच ॥ शृणु राजन् प्रवक्ष्यामि हिताय जगत्स्त

१ स्नानदानादियत्किंचित्तदक्षयफलं स्मृतम्-६० पा० ।

२ उपदेशसि वै द्वये-६० पा० ।

३ अपि यत्क्रियया लोकां प्रवर्तयितुमेव तत्-६० पा० ।

पा० ख० पं०

अ० ८६

॥१०८॥

व ॥ विधिर्माधवमासस्ययच्छ्रुतोब्रह्मणःपुरा ॥ १३ ॥ दुर्लभंभारतेवर्षेजन्मतस्मान्मनुष्यता ॥ मानुष्येदुर्लभेलेकेस्वस्वधर्मप्रवर्तनम् ॥ १४ ॥ ततोपिभ
 क्तिर्भूपालवासुदेवेतिदुर्लभा ॥ तत्रापिदुर्लभोमासोमाधवोमाधवप्रियः ॥ १५ ॥ तमवाप्यततोमासंस्नानदानजपादिकम् ॥ कुर्वतिविधिनायेतुधन्यास्तेकृ
 तिनो नराः ॥ १६ ॥ तेषां दर्शनमात्रेण पापिनोपि विकल्बिषाः ॥ भवति भगवद्भावमाविता धर्मकाक्षिणः ॥ १७ ॥ माधवे मासि यैः स्नातं प्रातर्नियमसंयुतैः ॥
 तेकोटिवर्षपर्यंतं क्रीडते नंदने वने ॥ १८ ॥ यथानवारिधिसमोलोके कोपि जलाशयः ॥ तथामासो न वै शाखसदृशो माधवप्रियः ॥ १९ ॥ तावन्पापानि तिष्ठं
 तिमनुष्याणां कलेवरे ॥ यावत्किल मलध्वंसी मासो नायाति माधवः ॥ २० ॥ अवशिष्टदिनान्येव पंचमासस्य तस्य वै ॥ एकादशीं समारभ्य सर्वमाससमानि
 वै ॥ २१ ॥ वैशाखे पूजितो देवो माधवो मधुहातुयैः ॥ नानोपचारैराजेंद्रतैः प्राप्तं जन्मनः फलम् ॥ २२ ॥ किं किं न दुर्लभं तं प्राप्य ते मासि माधवे ॥ स्नाने
 न परमेशस्य पूजने न यथाविधि ॥ २३ ॥ न दत्तं न हुतं न तीर्थं मरणं कृतम् ॥ यैर्हि नारायणो नैव ध्यातो निखिलपापहा ॥ २४ ॥ तेषां जन्ममृणां लोके ज्ञात
 व्यनिष्फलं नृप ॥ द्रव्येषु विद्यमानेषु कृपणो यो भवेन्नरः ॥ २५ ॥ अदत्त्वा भ्रियते यो हितस्य द्रव्यैर्निरर्थकम् ॥ तीर्थस्नानादितपसा सत्कुले जन्म लभ्यते ॥ २६ ॥
 न दानेन विना भूपर्किंचिदप्युपतिष्ठति ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यादपि पंचदिनात्मकात् ॥ २७ ॥ सत्कुले प्राप्य ते जन्म वै भवं विविधं तथा ॥ सुपुत्रः सुकुलं धूप
 धनधान्यं वरस्त्रियः ॥ २८ ॥ सुजन्ममरणं चापि सुभोगाः सुखमेव च ॥ सदा दाने धिकाप्रीतिरौदार्यैर्धैर्यैश्च युक्तम् ॥ २९ ॥ प्रसादात्तस्य देवस्य विष्णोश्चैव महा
 त्मनः ॥ नारायणस्य जायते सिद्धयो भूषणांछिताः ॥ ३० ॥ उज्जै मासितपो मासि माधवे माधवप्रिये ॥ स्नात्वा दामोदरं भक्त्या माधवं मधुसूदनम् ॥ ३१ ॥
 विशेषेण समभ्यर्च्य दत्त्वा दानानि शक्तिः ॥ ऐहिकं सुखमासाद्य नरो हरिपदं व्रजेत् ॥ ३२ ॥ अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयते माधवमज्जनेन ॥ सूर्योद
 ये भूपयथा तमिस्त्रैव च स्वयं भूरिदमादिशब्दे ॥ ३३ ॥ चकार विष्णुर्विपुलप्रचारं मासस्य वै माधवसंज्ञकस्य ॥ यमस्य गुप्तं वचसा विचिंत्य मनुष्यलोके गमितं
 चकार ॥ ३४ ॥ तस्मादास्मिन्समायाते माधवे मासि वैष्णवे ॥ स्नात्वा पुण्यजले तीर्थे गंगायाः पावनं नृणाम् ॥ ३५ ॥ रेवाया वामहाराजया मुने सारदेधवा ॥
 प्रातस्त्वनुदिते भानौ विधानेन नृपो तम ॥ ३६ ॥ पूजयित्वा च देवेशं सुकुंदं मधुसूदनम् ॥ पुत्रपौत्रधनैः श्रेयोवांछितानि सुखानि च ॥ ३७ ॥ अनुभूय तप
 स्त्वं ते स्वर्गमक्षयमाप्नुयात् ॥ एवं ज्ञात्वा महाभाग मधुसूदनमर्चय ॥ ३८ ॥ स्नात्वा सम्यग् विधानेन वैशाखे तु विशेषतः ॥ देवमाराध्य गोविन्दं नारायणमनाम
 यम् ॥ ३९ ॥ प्राप्स्यसि त्वं सुखं पुत्रं धनानि च हरेः पदम् ॥ देवदेवं नमस्कृत्य माधवं पापनाशनम् ॥ ४० ॥ प्रारभेत ब्रतमिदं पोर्णमास्यामधो नृप ॥ यमैश्च
 नियमैर्भुक्तः शक्त्यार्कचित्प्रदाय च ॥ ४१ ॥ हविष्यभुग्भूमिशायी ब्रह्मचर्यं व्रते स्थितः ॥ कृच्छ्रादितपसा क्षामो ध्यायन्नारायणं हृदि ॥ ४२ ॥ एवं प्राप्य च

५० पु०

॥१०९॥

वैशाखीदद्यान्मधुतिलादिकम् ॥ भोजनं द्विजमुख्येभ्यो भक्त्या धेनुंसदाक्षिणाम् ॥ ४३ ॥ अच्छिद्रं प्रार्थयेच्चापितस्य स्नानस्य भूसुरान् ॥ यथालक्ष्मीः प्रियाभूष
माधवस्य जगत्पतेः ॥ ४४ ॥ तथैव माधवो मासो मधुसूदनवल्लभः ॥ एवं विधियुतो मर्त्यः स्नात्वा द्वादशवत्सरम् ॥ ४५ ॥ उद्यापनं चरेच्छ तयामधुसूदनतुष्टये ॥
इदं माधवमासस्य माहात्म्यं कथितं तव ॥ ४६ ॥ यत्पुरा ब्रह्मणो वक्राच्छ्रुतमासीन्मया नृप ॥ ४७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे वैशाखमासमाहात्म्ये
षडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ सुत उवाच ॥ ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा नारदस्य सभूपतिः ॥ प्रणम्य विस्मितः प्राह चिन्तयन् मनसा हारिम् ॥ १ ॥ अंबरी
ष उवाच ॥ ॥ कथमेतद्विमुह्यामः स्वल्पायासेन वैमुने ॥ प्राप्य ते स्नानमात्रेण फलं चैवातिदुर्लभम् ॥ २ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ सत्यमुक्तं त्वया राजत्रलपायासेन य
न्महत् ॥ फलं संप्राप्य ते तत्र श्रद्धास्वविधिभाषितम् ॥ ३ ॥ धर्मस्य गतयः सूक्ष्मा दुर्ज्ञेया हीश्वरैरपि ॥ मुह्यंते चात्र विद्वांसो चित्त्यशक्तिहरेः कृतौ ॥ ४ ॥ वि
श्वामित्रादयो राजन्धर्माधिक्येन बाहुजाः ॥ ब्राह्मण्यं समुपायाताः सूक्ष्मा धर्मगतिस्त्वतः ॥ ५ ॥ अजामिलोऽपि भूपालदासीपतिरिति श्रुतः ॥ धर्मपत्नीपारि
त्यागी नित्यं पापपाथि स्थितः ॥ ६ ॥ प्रियमाणः सुतस्नेहात्प्रोच्य नारायणेति च ॥ तद्व्याननामग्रहणात्पदं लेभे सुदुर्लभम् ॥ ७ ॥ अनिच्छयापि दहतस्मिन्पृष्ठो हुतवहो
यथा ॥ तथा दहतो विदनामव्याजादपीरितम् ॥ ८ ॥ कानीनस्य मुनेः पौत्रा भ्रातृजायाभिगामिनः ॥ गोलकस्य च वैपंडोः पुत्राः कुंडाः स्वयंतथा ॥ ९ ॥
ते पंचापि च भूपालपांडवा द्वौ पदीरताः ॥ तेषां च पुण्यश्लोकं सूक्ष्मा धर्मगतिस्ततः ॥ १० ॥ विचित्राणि च कर्माणि विचित्राभूतभावनाः ॥ विचित्राणि
च भूतानि विचित्राः कर्मशक्तयः ॥ ११ ॥ कदाचित्सुकृतं कर्म कूटस्थं यदवस्थितम् ॥ केनचित्कर्मणा भूपशुभेन परिवर्धते ॥ १२ ॥ फलं ददाति सुमहत्क
स्मिन्नपि च जन्मनि ॥ सूक्ष्मो धर्मो तिगहनो मीयते न यथा तथा ॥ १३ ॥ नैतस्य फलदानस्य श्रूयते भूपनिश्चयः ॥ यत्किंचित्सुकृतं कर्म च्छेद्रपापांतरै
रपि ॥ १४ ॥ तदा गत्यकुतश्चापि स्वं फलं च प्रयच्छति ॥ कृतस्य नेहनाशोऽस्ति पुण्यस्यः दुरितस्य च ॥ १५ ॥ तथापि बहुभिः पुण्यैर्दुरिते याति दारुणम् ॥
यदुक्तं भवता राजन्नायासाधिक्यतो भवेत् ॥ १६ ॥ महत्पुण्यं च तत्रापि कारणमेनिशामय ॥ स्वल्पायासमहायासौ यद्यल्पत्वमहत्त्वयोः ॥ १७ ॥ महापु
ण्यास्ततस्तेऽस्युः संततं कर्षकादयः ॥ मंत्रोच्चारं च सिंहादरायां संबहुलत्वतः ॥ १८ ॥ पंचगव्यं प्रशस्तं हि ब्रतां गत्वेन नो भवेत् ॥ इति कर्तव्यं बाहुल्यं मह
त्त्वं च तदल्पता ॥ १९ ॥ जलाभ्यादिप्रवेशस्य प्रसज्येत ब्रतांतरात् ॥ इदमल्पं महच्चैतदिति नैव नियामकम् ॥ २० ॥ फलं यच्चोदितं शास्त्रे तदेव स्यान्म
हत्तुप ॥ यथाल्पनाशो महतामहंशस्तथाल्पतः ॥ २१ ॥ किं त्वल्पविस्फुलिगेन तृणराशिः प्रदह्यते ॥ २२ ॥ इत्यायुतं पापसहस्रमुग्रं गुर्वगनाकोटिनि
षेवणं च ॥ स्तेयादिपापानि च कृष्णभक्तेरज्ञानजातानि लयं ह्वयंते ॥ २३ ॥ विष्णुभक्तिमता वीरयत्किंचित्क्रियते लपकम् ॥ सुकृतं साधुविदुषा

पा० सं० ५०

अ० ८७

॥१०९॥

तदक्षयफलं भवेत् ॥ २४ ॥ संदेहो नात्र कर्तव्यो माधवे मासि माधवम् ॥ समाराध्य नरो भक्त्या तत्तद्वाञ्छितमाप्नुयात् ॥ २५ ॥ अपत्यं द्रविणं रत्नं दाराहर्म्यं
 हयागजाः ॥ सुखं निस्वर्गमोक्षौ च न दूरे हरिभक्तिः ॥ २६ ॥ एवं शास्त्रोक्तविधिना स्वल्पेनापि न संशयः ॥ पापस्य महतोऽपि स्यात्क्षयो वृद्धिः सुकर्मणः ॥ २७ ॥
 फलाधिक्यं भवेद्भूतत्वाधिक्याद्भावकर्मणोः ॥ सूक्ष्माधर्मस्य विज्ञेया गतिस्तु विविधैरपि ॥ २८ ॥ प्रियो माधवमासोऽयं माधवस्य महात्मनः ॥
 एकोऽप्यनुष्ठितो लोकैः समग्रेऽपि स तदायकः ॥ २९ ॥ पुण्येन गङ्गेन जलेन काले देशेऽपि यः स्नानं परोपि भूष ॥ आजन्मतो भावहतोऽपि दातान् शुद्धिमेती
 तिम तं ममैतत् ॥ ३० ॥ गंगादितीर्थेषु वसन्ति जीवा देवा लयेऽपि क्षिणान्श्चान्तिं यम् ॥ विनाशमायां तत्कृतोऽपवासाभावोऽज्ञितानैव गतिं लभते ॥ ३१ ॥
 भो वतं तो हृत्कमले निधाय श्रीमाधवं माधवमासि भक्त्या ॥ यजेत यः स्नानं परोऽपि शुद्धः पुण्यं न शक्ता वयमस्य वक्तुम् ॥ ३२ ॥ प्रज्वाल्य वर्द्धिं घृततै
 लसिक्तं प्रदाक्षिणावर्तं शिखं स्वकाले ॥ प्रविश्य दग्धः किल भावदुष्टो न स्वर्गमाप्नोति फलं न चान्यत् ॥ ३३ ॥ श्रद्धात्स्वभूपतस्मात्त्वं माधवस्य फलं प्र
 ति ॥ स्वल्पं चापि शुभं कर्म विकर्म शतनाशनम् ॥ ३४ ॥ यथा हरेर्नामभयेन भूपत इयं तिस्रं वेदुरितस्य वृंदाः ॥ नूनं रवौ मे पगते विभाते स्नानेन तार्थं च हारि
 स्तवेन ॥ ३५ ॥ तेजसा वै न ते यस्य पाप्मानः पन्नगा इव ॥ विद्वन्ति च वै शास्त्रस्नानेनोपासिनिश्चितम् ॥ ३६ ॥ गंगायां नर्मदायां वा स्नात्वा मे पगते रवौ ॥
 पापप्रशमनस्तोत्रं यः पठेद्भक्तिभावतः ॥ ३७ ॥ एककालं द्विकालं वा त्रिसंध्यमापि भूपते ॥ स याति परमं स्थानं सर्वपापविवर्जितः ॥ ३८ ॥
 अं वरीषमहत्पुण्यप्राप्तये कुरु वीक्षणम् ॥ माधवे मासि वै स्नानं प्रातर्नियममसंस्थितः ॥ ३९ ॥ यदानन्तं पुरे प्रोक्तं वसतां वर्षकोटिभिः ॥ तत्प्रातर्माधवे मासि स्ना
 नं नैकेन लभ्यते ॥ ४० ॥ ईदृशार्थं यत्पुरा वृत्तं तदाकर्णय भूपते ॥ भार्यया सह संवादं देवशर्मद्विजन्मनः ॥ ४१ ॥ रेवातीरे सुपुण्ये च तीर्थे चामरकण्टके ॥ कौ
 शिकस्य सुतो जातो देवशर्मा द्विजोत्तमः ॥ ४२ ॥ धनपुत्रविहीनस्तु बहु दुःखसमन्वितः ॥ दारिद्रेण सुदुःखेन सर्वदेवप्रणीडितः ॥ ४३ ॥ पुत्रोपायं धन
 स्यापि दिवारात्रौ प्रचितयेत् ॥ एकदा तु प्रिया तस्य सुमनानाममुव्रता ॥ ४४ ॥ भर्तारं चित्तोपेतमधोमुखमलक्षयत् ॥ समालोक्य तदाकांतं तमुवाच यश
 स्विनी ॥ ४५ ॥ दुःखजालैरसंख्यैस्तु तव चित्तं प्रकर्षितम् ॥ व्यामोहेन प्रमूढोऽसि त्यज चिन्तां महामते ॥ ४६ ॥ मम दुःखं समाचक्ष्व स्वस्थो भव सुखं व्रज ॥ नास्ति
 चिन्ता समदुःखं कायशोषणमेवाहि ॥ ४७ ॥ तांस्त्यज्य प्रवर्तत स सुखेन प्रमोदते ॥ चिन्तायाः कारणं विप्रकथय स्वममप्रभो ॥ ४८ ॥ नारद उवाच ॥ प्रिया वाक्यं
 ससंश्रुत्य देवशर्मा महामतिः ॥ उवाच वचनं प्रीतो दुःखितोऽपि सतीतः ॥ ४९ ॥ देवशर्मो वाच ॥ यत्त्वया चिन्तितं भर्त्रे किंचिद्दुःखस्य कारणम् ॥ तत्सर्वं तु प्रवक्ष्या

१. इयमेव देवशर्मसुमनः कथा द्वितीये भूमिखण्डे यथानुपूर्वाकानुवर्णिता । सेवह वैशाखमाहात्म्यप्रसंगेन पुनरुद्धिता । अन्येषु पुस्तकेषु नास्ति । परमेकस्मिंस्त्रिखितपुस्तके समुपलब्धा ।
 अतस्तथैवान्न स्थापितेति बोद्धव्यं सुधीभिः । नात्रानवधानदोषः शङ्कनीयः ।

मिश्रुत्वाचैवावधार्यताम् ॥ ५० ॥ नजानेकेनपापेनधनहीनोस्मिसुव्रते ॥ तथापुत्रविहीनोस्मिपतदुःखस्यकारणम् ॥ ५१ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ श्रूयताम
 भिधास्यामितसर्वसदेहनाशनम् ॥ स्वरूपमुपदेशस्यसर्वविज्ञानदर्शनम् ॥ ५२ ॥ संतोषएवपरमं पुण्यं सौख्यादिकारणम् ॥ असंतोषः परंपापमित्याहभगवान्ह
 रिः ॥ ५३ ॥ लोभः पापस्यबीजोयमोहोमूलं चतस्र्यवै ॥ असत्यंतस्यहिस्क्रंधोमहाशाखासुविस्तरात् ॥ ५४ ॥ मदकौटिल्यपत्राणिकुबुद्ध्यापुपितः
 सदा ॥ अनृतंतस्यसौगंध्यमज्ञानंफलमेवच ॥ ५५ ॥ कुब्जं पाषंडचौराश्चक्रूराः कूटाश्चपापिनः ॥ पक्षिणोमोहवृक्षस्यमहाशाखासमाश्रिताः ॥ ५६ ॥ अज्ञा
 नंसुफलंतस्यरसो धर्मफलस्यहि ॥ भावोदकेनसंवृद्धिस्तस्यश्रद्धाकतुप्रिया ॥ ५७ ॥ अधर्मेधुरसस्तस्यउत्केदैर्मधुरायते ॥ तादृशैश्चफलैश्चैवसफलो लो
 भपादपः ॥ ५८ ॥ तस्यच्छायांसमाश्रित्ययोनरः परिवर्तते ॥ फलानितस्यसोश्रातिस्वपक्वानिदिनेदिने ॥ ५९ ॥ फलानांचरसेनापिअधर्मेनतृपो
 पितः ॥ ससंपुष्टोभवेन्मर्त्यः पतनायप्रयच्छति ॥ ६० ॥ तस्माच्चिंतांपरिश्रित्यस्वामिलोभेनकारयेत् ॥ धनपुत्रकलत्राणांचिंतामेतानकारयेत् ॥ ६१ ॥
 योहिविद्वान्नचेत्कांतमूर्खाणांपथमेवहि ॥ मृषांचितयतेनित्यं दिवारात्रौविमोहितः ॥ ६२ ॥ शुभार्थंचप्रविंदाभिकथंपुत्रानहंलभे ॥ एवंचितयतेनित्यं दिवा
 रात्रौविमोहितः ॥ ६३ ॥ क्षणमेकंप्रपश्येत्संचितारभ्येमहत्सुखम् ॥ पुनश्चैतन्यमायातिमहादुःखेनपीड्यते ॥ ६४ ॥ चितामोहोपरित्यज्यअनुवर्तस्व नं
 द्विज ॥ संसारेनास्तिसंबंधः केनसार्धमहामते ॥ ६५ ॥ मित्राश्चबांधवाः पुत्राः पितामातासुतास्तथा ॥ स्वसंबंधाभवंत्येतेकलत्रादितथैवच ॥ ६६ ॥
 ॥ देवशर्मोवाच ॥ ॥ संबंधः कीदृशोभद्वेतन्मेविस्तरतोवद ॥ येनजायंतितेसर्वेधनपुत्रादिबांधवाः ॥ ६७ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ भर्तृपंचविधाः
 पुत्राजायंतितान्वदाम्यहम् ॥ न्यासापहारकंचैकमृणसंबंधिनंपरम् ॥ ६८ ॥ रिपुंलभ्यमुदासीनमितिकांतभवंतिते ॥ लक्षणानिप्रवक्ष्यामि ते पामीशपृथ
 कपृथक् ॥ ६९ ॥ पुत्रामित्राः प्रियाभार्यापितामाताचबांधवाः ॥ स्वेनस्वेनहिजायंतेसंबंधेनमहीतले ॥ ७० ॥ न्यासापहारभावेनयस्ययेनहृतंभुवि ॥
 न्यासस्वामीभवेत्पुत्रो गुणवान् रूपवान्भुवि ॥ ७१ ॥ येनह्यपहृतंन्यासंतस्यगेहेनसंशयः ॥ न्यासापहारणदुःखंसदत्त्वादारुणं गतः ॥ ७२ ॥ न्यासस्वामी
 सुपुत्रोभून्न्यासापहारकस्यच ॥ गुणवान् रूपवान्श्वेवसर्वलक्षणसंयुतः ॥ ७३ ॥ भक्तिचदर्शयेत्तस्यपुत्रोभूत्वादिनेदिने ॥ प्रियवाङ्मधुरोवाग्मविहुस्नेहंविदर्शये
 त् ॥ ७४ ॥ स्वीर्यद्रव्यसुदृढाह्यप्रीतिसुत्पाद्यचातुलम् ॥ यथातेनप्रदत्तंन्यासापहारणात्परम् ॥ ७५ ॥ दुःखमेवंमहाभागदारुणप्राणनशनम् ॥ तादृशंतस्य
 सोद्वेधात्पुत्रोभूत्वामहागुणः ॥ ७६ ॥ अल्पायुषस्तथाभूत्वाभरणचोपगच्छति ॥ दुःखंदत्त्वाप्रयात्येवंप्रदहत्येवंपुनः पुनः ॥ ७७ ॥ यदाहपुत्रपुत्रेतिप्र

लापहिकरोतियः ॥ तदाहास्यं करोत्येषकस्तुपुत्रोहिकस्य च ॥ ७८ ॥ अनेनापहृतं न्यासं मदीयं पापचारिणा ॥ द्रव्यापहारणेनापिममप्राणागताः किल ॥ ७९ ॥
 दुःखेन महता चैव असंख्येन च वै पुरा ॥ तदा दुःखं मया दत्वा द्रव्यमुद्राह्यमुत्तमम् ॥ ८० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे वैशाखमाहात्म्ये सप्ताशीतितमो
 व्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ ऋणसंबन्धिनं पुत्रं प्रवक्ष्यामि तवाग्रतः ॥ ऋणस्य स्य गृहीत्वायः प्रयाति मरणं किल ॥ १ ॥ अर्थदाता सुतो भूत्वा
 भ्राता वाथ पिता प्रिया ॥ मित्ररूपेण वर्तते अंतर्दुष्टः सदैव सः ॥ २ ॥ गुणैर्नैव प्रपश्येत स क्रूरो निहुराकृतिः ॥ जल्पते निहुरं वाक्यं सदैव स्वजनेषु च ॥ ३ ॥
 मिष्टं मिष्टं स भ्राति भोगान्भुंजति नित्यं शः ॥ द्यूतकर्म रतो नित्यं चौरकर्मणि स स्पृहः ॥ ४ ॥ गृहाद्द्रव्यं चोरयति वार्यमाणः सकुप्यति ॥ पितरं मातरं चैव
 कुत्सते च दिने दिने ॥ ५ ॥ द्रावकस्त्रासकश्चैव बहु निहुरजल्पकः ॥ एवमुद्राह्यतः द्रव्यं सुखेन परित्यजति ॥ ६ ॥ जातकर्मादिभिर्बाल्ये द्रव्यं गृह्णाति दारुणम् ॥ पुनर्वि
 वाहसंयोगान्नानाभेदैरनेकदा ॥ ७ ॥ एवं संक्षीयते द्रव्यमेव मेतद्ददत्यपि ॥ गृहं क्षेत्रादिकं सर्वं ममैव हि न संशयः ॥ ८ ॥ पितरं मातरं चैव हि न स्त्येव दिने दिने ॥
 सुदंढैर्मुशलेः श्वेव के शोत्पाटैश्च दारुणैः ॥ ९ ॥ मृते तु तस्मिन्पितरि मातरि चातिनिहुरः ॥ निःस्नेहो निहुरश्चैव जायते नात्र संशयः ॥ १० ॥ आद्रकार्याणि
 दानानि न करोति सदैव सः ॥ एवं विधाः प्रियाः पुत्रा भवन्ति च महीपते ॥ ११ ॥ रिपुं पुत्रं प्रवक्ष्यामि तवाग्रे द्विजसत्तम ॥ बाल्ये वयसि संप्राप्ते पुत्रत्वे वर्तते
 सदा ॥ १२ ॥ पितरं मातरं चैव क्रीडमानो हि ताडयेत् ॥ ताडयित्वा प्रयात्येवं प्रहस्यैव पुनः पुनः ॥ १३ ॥ पुनरायाति तं तत्र पितरं मातरं पुनः ॥ सक्त्रो धो वर्तते
 नित्यं कुत्सते च दिने दिने ॥ १४ ॥ एवं सर्वतं ते नित्यं वैरकर्मणि संपदा ॥ पितरं ताडयित्वा च मातरं च ततः पुनः ॥ १५ ॥ प्रयात्येवं स दुष्टात्मा पूर्ववैरातु भाव
 तः ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि यथा लभ्यं भवेत्प्रियम् ॥ १६ ॥ जातमात्रः प्रियं कुर्याद्बाल्यं क्रीडनं ताडनैः ॥ वयः प्राप्य प्रियं कुर्यान्मातृपित्रोरनंतरम् ॥ १७ ॥
 भक्त्या संतोषयेन्नित्यं तावुभौ परितोषयेत् ॥ स्नेहेन वचसा चैव प्रियं संभाषणेन च ॥ १८ ॥ मृतौ गुरुसमाज्ञाय स्नेहेन रुदते पुनः ॥ आद्रकर्माणिसर्वाणि पिंड
 दानादिकां क्रियाम् ॥ १९ ॥ करोत्येव मुदुःखार्तस्तेभ्यो यात्रां प्रयच्छति ॥ ऋणत्रयान्वितः स्नेहान्मोचयेद्यस्तु निश्चितः ॥ २० ॥ यस्मात्प्रभ्यं भवेत्कर्ता तं प्रयच्छ
 तिन संशयः ॥ पुत्रो भूत्वा महाप्राज्ञः अनेन विधिना किल ॥ २१ ॥ उदासीनं प्रवक्ष्यामि तवाग्रे प्रियं संप्रतम् ॥ उदासीनेन भावेन सदैव परिवर्तते ॥ २२ ॥ ददा
 ति नैव गृह्णाति न च कुप्यति न तुष्यति ॥ नोवा प्रयाति संत्यज्य उदासीनो द्विजोत्तम ॥ २३ ॥ भूत्याश्चापि स माख्याताः पशवस्तुरगास्तथा ॥ गजामहिष्योदा
 स्यश्च ऋणसंबन्धिनस्त्वमी ॥ २४ ॥ गृहीतमाययैकेन आवाभ्यां तु न कस्य हि ॥ न्यासमेवं न कस्यापि कृतं वै पूर्वजन्मनि ॥ २५ ॥ राधयामि न

५० पु०
॥१११॥

कस्यापि क्षणं कांतं शृणुष्व हि ॥ न वैरमस्ति केनापि पूर्वजन्मनि वैकृतम् ॥ २६ ॥ आबाल्येन तु विप्रेन्द्रन च त्पुत्रो मया पतिः ॥ एवं ज्ञात्वा शर्मगच्छत्यर्जुनचित्तमन-
र्थिकीम् ॥ २७ ॥ हतं नैव च कस्यापि नैव दत्तं त्वया पुनः ॥ कथं ते धनमायाति विस्मयं व्रजमाविभो ॥ २८ ॥ प्राप्तमेव हि यत्रैव रक्षितुं श्रुतमिति ॥ एवं ज्ञात्वा
शर्मगच्छत्यर्जुनचित्तमनर्थिकीम् ॥ २९ ॥ कस्य पुत्राः प्रियाभार्या कस्य स्वजनवांधवाः ॥ कः कस्य नास्ति संसारिनसंबंधो द्विजोत्तम ॥ ३० ॥ मायामोहेन सं-
मूढमानवाः पापचेतनाः ॥ इदं गृहमयं पुत्रद्वयं भार्यामिवैव हि ॥ ३१ ॥ अनृतं दृश्यते कांतं संसारस्य हि बंधनम् ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणोपाख्यानं त्रयोविंशोऽध्यायः ॥
खमाहात्म्ये अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ एवं संबोधितो विप्रो देवशर्मा द्विजोत्तमः ॥ पुनः प्राह प्रियां भार्यां सहितां ज्ञानवादिनीम् ॥ १ ॥
सत्यमुक्तं त्वया भद्रे सर्वसंदेहनाशनम् ॥ तथा हि वंशमिच्छंति साधवः सत्यपंडिताः ॥ २ ॥ यथा पुत्रस्य चित्तमेन धनस्य तथा प्रिये ॥ येन केनाप्युपायेन पुत्र-
मुत्पादयाम्यहम् ॥ ३ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ पुत्रेण लोकाञ्जयति पुत्रस्तारयते कुलम् ॥ सुपुत्रेण महभागपितामाता प्रजिवतः ॥ ४ ॥ एकः पुत्रो वरः
कांतं बहुभिर्निगुणैस्तु किम् ॥ एकस्तारयते वंशमन्ये संतापकारकाः ॥ ५ ॥ पूर्वमेव मया प्रोक्तमन्ये संबंधभागिनः ॥ पुण्येन प्राप्यते पुत्रः पुण्येन प्राप्यते
कुलम् ॥ ६ ॥ सुगर्भः प्राप्यते पुण्यैर्दुर्मृत्युः पातकैस्तथा ॥ सुखानां निचयं कांतं सत्यमेव वदाम्यहम् ॥ ७ ॥ ब्रह्मचर्येण सत्येन तपसान्तिव्यवर्तनैः ॥
दानेन नियमैश्चापि क्षमाशौचेन वल्लभ ॥ ८ ॥ अहिंसा च शक्त्या वाऽस्ते येनापि प्रवर्तते ॥ एतैर्देवशर्मिणैश्च धर्ममेव प्रमूयते ॥ ९ ॥ संपूर्णो जायते
धर्मैर्गैर्गर्भो यथोदरे ॥ धर्मसृजति धर्मात्मा त्रिविधेनैव कर्मणा ॥ १० ॥ तस्य धर्मः प्रसन्नात्मा पुण्यसौख्यं प्रयच्छति ॥ यं यंचित यते प्राज्ञस्ततं प्राप्नोति
दुर्लभम् ॥ ११ ॥ ॥ देवशर्मोवाच ॥ ॥ सर्वदेविसमाख्यातं धर्माख्यं ज्ञानमुत्तमम् ॥ कथं पुत्रमहं विद्यावैष्णवं गुणसंयुतम् ॥ १२ ॥ वद-
त्वमेव महाभागे यदि जानासि सुव्रते ॥ धर्ममार्गं स्वयां सर्वपितुः प्राप्तः पुरानये ॥ १३ ॥ ममैतद्विदितं कांतिं भवती ब्रह्मवादिनी ॥ च्यवनस्य प्रसादेन
विष्णोस्तुष्टस्य ते पुरा ॥ १४ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ वसिष्ठं गच्छ धर्मज्ञं तत्प्रार्थय महासुनिम् ॥ तस्मात्प्राप्स्यसि तं पुत्रं धर्मज्ञं धर्मवत्सलम् ॥ १५ ॥
एवमुक्ते तथावाक्ये देवशर्मा द्विजोत्तमः ॥ करिष्ये तव कल्याणमतमेवं संशयः ॥ १६ ॥ एवमुक्त्वा जगामासौ देवशर्मा द्विजोत्तमः ॥ वसिष्ठं सर्वेत्तारं दी-
प्यंतं तपतां वरम् ॥ १७ ॥ गंगातीरे स्थितं पुण्यमासनस्थं द्विजोत्तमम् ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णं द्वितीयमिव भास्करम् ॥ १८ ॥ राजमानं महात्मानं ब्र-
ह्मसिंहं द्विजोत्तमम् ॥ भक्त्या प्रणम्य स मुनिं दंडवत्पुनः पुनः ॥ १९ ॥ तमुवाच महातेजा ब्रह्मसूनु रकल्मषम् ॥ उपविशासने पुण्ये सुखेन सुमहाम-
तेः ॥ २० ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ उपविष्टः स योगीन्द्रः पुनः प्राह तपो धनम् ॥ गृहे पुरुषते वत्सदारभृत्येषु सर्वदा ॥ २१ ॥ क्षेममस्ति महाभाग पुण्यकर्मसु

पा० सं० पं०
अ० ८९

॥१११॥

चाग्निषु ॥ निरामयोसिचांगेषु धर्मपालयसे सदा ॥ २२ ॥ एवमुक्त्वामहाप्राज्ञः पुनः प्राह महीश्वरम् ॥ किं करोमि प्रियं कामं सुप्रियं ते द्विजोत्तम ॥ २३ ॥ नार
 द उवाच ॥ ॥ एवमसंभ्रम्य तं विप्रं विररामशुभं वचः ॥ ततो विप्रो महाभागो वसिष्ठं मुनिपुंगवम् ॥ २४ ॥ सहो वाचमहात्मानं वाशिष्ठं तपतां वरम् ॥ भगवच्छ्रूय
 तां वाक्यं विच्छेदय द्विजोत्तम ॥ २५ ॥ दारिद्र्यं केन भावेन पुत्रसौख्यं कथं न हि ॥ एतन्मे संशयं तात कस्मात्पापाद्भवस्त्वमे ॥ २६ ॥ महामोहेन संमुग्धः प्रिय
 या बोधितो द्विज ॥ तथा हि प्रेषितस्तात तव पार्थसमागतः ॥ २७ ॥ तत्सर्वं हि समाचक्ष्व सर्वसंदेहनाशकम् ॥ मुक्तिदाता भवस्त्वयं मम संसारबंधनात् ॥ २८ ॥
 ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ॥ पुत्रामित्रास्तथा भ्राता अन्ये स्वजनबांधवाः ॥ पंच भेदास्तु संबंधाः पुरुषस्य भवति ते ॥ २९ ॥ ते ते सुमनसा प्रोक्ताः पूर्वमेव तवाग्रतः ॥
 ऋणसंबंधिनः सर्वे ते कुपुत्रा द्विजोत्तम ॥ ३० ॥ पुत्रस्य लक्षणं पुण्यं तवाग्रे प्रवदाम्यहम् ॥ पुण्यप्रसक्तो यस्यात्मा सत्यधर्मरतः सदा ॥ ३१ ॥ शुद्धिमाज्ञानसं
 पन्नस्तपस्वी वाग्विदारः ॥ सर्वकर्मसु संवीतो वेदाध्ययनतत्परः ॥ ३२ ॥ सर्वशास्त्रप्रवेदी च देवब्राह्मणपूजकः ॥ याज्ञिकः सर्वयज्ञानां दाता त्यागी प्रियंवदः ॥ ३३ ॥
 विष्णुध्यानपरो नित्यं शांतो दातः सुहृत् सदा ॥ पितृमातृपरो नित्यं सर्वस्वजनवत्सलः ॥ ३४ ॥ कुलस्य तारको विद्वान्स्वकुलं परिपोषकः ॥ एवं गुणैस्तु संयुक्तः
 सुपुत्रः सुखदायकः ॥ ३५ ॥ अन्ये संबंधयुक्ताश्च शोकसंतापकारकाः ॥ उदासीनेन किं कार्यं फलहीनेन तेन च ॥ ३६ ॥ आयांति यांति ते सर्वे दुःखं दत्त्वा सु
 दारुणम् ॥ पुत्ररूपेण ते सर्वे संसारे द्विजसत्तम ॥ ३७ ॥ पूर्वजन्मकृतकर्मयत्नव्यापारिपालितम् ॥ तत्सर्वं हि प्रवक्ष्यामि श्रूयतामद्भुतं पुनः ॥ ३८ ॥
 भवाच्छूद्रो महाप्राज्ञपूर्वजन्मनि नान्यथा ॥ कृषिकर्ता ज्ञानहीनो महालोभेन संयुतः ॥ ३९ ॥ एकभार्येः सदा द्वेऽपीबहुपुत्रो ह्यदत्तवान् ॥ धर्मनैव विजाना
 सि सत्यं च परिनिष्ठितम् ॥ ४० ॥ दानं नैव त्वया दत्तं शास्त्रं नैव परिश्रुतम् ॥ कृतं नैव त्वया तीर्थं न च यात्रामहामते ॥ ४१ ॥ एवं कृतस्त्वया विप्रकृपिमार्गः
 पुनः पुनः ॥ पशूनां पालनं पूर्वगच्छंश्चैव द्विजोत्तम ॥ ४२ ॥ महिषीणां तथा श्वीनां पालनं च पुनः पुनः ॥ एवं पूर्वकृतं कर्म त्वयैव च द्विजोत्तम ॥ ४३ ॥
 विपुलं तु धनं तद्भो भेन परिसंचितम् ॥ तस्य व्ययस्तु पुण्येन न कृतस्तु त्वया कदा ॥ ४४ ॥ पात्रे दानं न दत्तं हि दृष्ट्वा वादुर्बलं च तत् ॥ कृषिकृत्त्वान दत्तं तु भ
 वता धनमेव हि ॥ ४५ ॥ गोमयं हित्विदं सर्वं पशूनां संचयं च वै ॥ विक्रयित्वा धनं विप्रसंचितं विपुलं त्वया ॥ ४६ ॥ तक्रं घृतं तथा क्षीरं विक्रीतं सततं दाधि ॥
 दुष्कालं श्रुतिं तो विप्रमोहितो विष्णुमायया ॥ ४७ ॥ कृत्वामहार्षं मे वै तद्धनं ब्राह्मणसत्तम ॥ निर्दयेन त्वया दानं न दत्तं तु तदा किल ॥ ४८ ॥ देवानां पूजनं वि
 प्रभवतान कृतं सदा ॥ पर्वाणि प्राप्य विप्रैश्चोद्रव्यं नैव समापितम् ॥ ४९ ॥ श्राद्धकालं च संप्राप्य श्रद्धयान कृतं त्वया ॥ भार्या वदति ते सा ॥ बीदिनमच्ये समा
 गते ॥ ५० ॥ श्वशुरश्राद्धकालश्च श्वश्चाश्वमहामते ॥ तच्छ्रुत्वा तद्भस्तेषां गृहं त्यक्तत्वा पलायसे ॥ ५१ ॥ धर्ममार्गो न दृष्टो हि श्रुतो नैव कदा त्वया ॥

५० पु०

॥११२॥

लोभोमातापिताभ्रातालोभःस्वजनबांधवाः ॥ ५२ ॥ पालितोलोभएवैकस्त्यक्त्वाधर्मसदैवाहि ॥ तस्मादुःखीभवाज्जातोदारिद्रेणातिपीडितः ॥ ५३ ॥
दिनेदिनेमहातृष्णाहृदयेतेप्रवर्त्तते ॥ यदायदागृहेद्रव्यवृद्धिमायातितेसदा ॥ ५४ ॥ तृष्ण्यादद्वयमानस्तुतदात्वंवह्निरूपया ॥ रात्रौवात्वंप्रसुप्तस्तुलो
भंचितयसेधिकम् ॥ ५५ ॥ दिनंप्राप्यमहामोहैर्व्यापितोहिसदैवाहि ॥ सहस्रलक्षतःकोटिःकदाबाहुंदमेवच ॥ ५६ ॥ भविष्यतिकदाखर्वोनिखर्व
आथमेगृहे ॥ एवंसहस्रलक्षंकोटिरबुंदमेवच ॥ ५७ ॥ खर्वोनिखर्वःसंजातस्तृष्णानैवप्रगच्छति ॥ एवंकालंपरित्यज्यवृद्धिमायातिसर्वदा ॥ ५८ ॥
नैवदत्तंहुतंविप्रभुक्तंनैवकदात्या ॥ निश्चितंभूमिमध्येतत्क्षितंपुत्रानजानते ॥ ५९ ॥ अन्यमेवमुपायंतुद्रव्यागमनकारणात् ॥ कुरुपेसर्वदाविप्रलोक
नपृच्छसिबुद्धिमान् ॥ ६० ॥ खनित्रम्रंजनंवादंधातुवादमतःपरम् ॥ पृच्छमानोभ्रमस्येकस्तृष्ण्यापरिमोहितः ॥ ६१ ॥ सर्वांश्चितयसेनित्यंकल्पान्सिद्धिप्रदा
यकान् ॥ प्रवेशंचित्रवर्णानांचितामणिंचपृच्छसि ॥ ६२ ॥ तृष्णानलेनदग्धोसिमुखंनैवप्रगच्छसि ॥ तृष्णानलप्रदीप्तोसिहाहाभूतोऽप्रचेतनः ॥ ६३ ॥ एवंभूतो
सिविभ्रेद्भगतस्त्वंकालवश्यताम् ॥ दारपुत्रेषुतद्द्रव्यंपृच्छमानेषुवैत्वया ॥ ६४ ॥ कथितंनैवतदत्तंप्राणांस्त्यक्त्वागतोयमम् ॥ एवंसर्वमयाख्यातंवृत्तांतं तव
पूर्वकम् ॥ ६५ ॥ अनेनकर्षणाविप्रनिर्धनोसिदरिद्रवान् ॥ संसारयस्यसत्पुत्राभक्तिर्मतःसदैवाहि ॥ ६६ ॥ सुशीलाज्ञानसंपन्नाःसत्यधर्मरताःसदा ॥ संभ
वंतिगृहेतस्यस्यविष्णुःप्रसीदति ॥ ६७ ॥ धनंधान्यंकलत्रंतुपुत्रपौत्रमनंतकम् ॥ सभुंकेमर्त्यलोकेवैयस्यविष्णुःप्रसन्नवान् ॥ ६८ ॥ विनाविष्णोःप्रसा
देनदाराःपुत्राभवंति ॥ सुजन्मचकुलेविप्रतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेयातालखंडेवैशाखमाहात्म्येदेवशर्मापाख्यानेएकोनव
सितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ॥ ॥ देवशर्मोवाच ॥ ॥ पूर्वजन्मकृतं पापं त्वयाख्यातंममेवतत् ॥ शूद्रत्वेनहिविभ्रेद्भमयैवंधनमर्जितम् ॥ १ ॥ विप्रत्वंहिमया
प्राप्तं तत्कथं द्विजसत्तम ॥ तत्सर्वकारणं ब्रूहि ज्ञानविज्ञानपीडित ॥ २ ॥ दुर्लभं भारतेवर्षे जन्मतस्मान्मतनुष्यताम् ॥ मातुष्ये ब्राह्मणत्वं च सुतरां सत्कुलोदितम्
॥ ३ ॥ तत्रापीदृग्विधाभार्यासर्वज्ञाप्रियवादिनी ॥ सतीसर्वगुणोपेतादुर्लभासाकुतोभवत् ॥ ४ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ॥ यत्त्वया चेष्टितं पूर्वधर्मकर्मकृतं
द्विज ॥ तदहंसं प्रवक्ष्यामि श्रूयतां यद्विप्रस्यसे ॥ ५ ॥ ब्राह्मणैकः सुधर्मात्मा सदाचारः सुपीडितः ॥ विष्णुभक्तस्तु धर्मात्मानित्यं विष्णुपरायणः ॥ ६ ॥ स्नाना
र्थमपि तीर्थानां भ्रमत्येकः समेदिनीम् ॥ अटमानः समायातस्तवगेहे महामतिः ॥ ७ ॥ तस्य दर्शनमात्रेण समुत्पन्ना सुधीस्तव ॥ यतो धर्मगतेगेहे सतामागमनं
भवेत् ॥ ८ ॥ किं किं न लभ्यते विप्रविप्रवैष्णवसेवया ॥ दुर्लभं यच्च लोके स्यान्मोक्षस्थानमपि स्थिरम् ॥ ९ ॥ याचितं स्थानमेकं वैवासाय तैत्तिरीयसत्तम ॥ तवैव
भार्यया दत्तं त्वया च सह पुत्रकैः ॥ १० ॥ एयतामेयतां ब्रह्मन् सुखेन च गृहे मम ॥ वैष्णवं ब्राह्मणं पुण्यमित्युवाच पुनः पुनः ॥ ११ ॥ सुखेन स्थीयतामत्र गृहोयत

पा० खं० पं०

अ० ९०

॥११२॥

वसुव्रत ॥ अद्यधन्योस्म्यहंपुण्यअद्यतीर्थमहंगतः ॥ १२ ॥ अद्यतीर्थफलंप्राप्तंमयातेविप्रदर्शनात् ॥ गवांस्थानंपरंपुण्यंवासस्थानंप्रदर्शितम् ॥ १३ ॥ अं
 गसंवाहनंसम्यक्पादौचैवप्रमर्दितौ ॥ क्षालितौचपुनस्तौयैःस्नातःपादोदकेनहि ॥ १४ ॥ सद्योघृतंदधिक्षीरमन्यमन्यंप्रदत्तवान् ॥ ब्राह्मणायतदात्स्मैत्वं
 तथाऽदृष्टनोदितः ॥ १५ ॥ एवंसंतोषितोविप्रस्त्वयैवसहभार्यया ॥ पुत्रैःसार्धमहाभागोवैष्णवोज्ञानपांडितः ॥ १६ ॥ अथप्रभातेविमलेस्नानार्थमासिमा
 धवे ॥ गंगार्यागच्छतातेनतुष्टेनदययाधिपम् ॥ १७ ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यमुपदिष्टंवाप्रतः ॥ कारितस्तुयथान्यायंसभार्यातनयोभवान् ॥ १८ ॥
 यथानवारिधिसमोलोकेकोपिजलाशयः ॥ तथामासोनवैशाखसदृशोमाधवप्रियः ॥ १९ ॥ तावत्पापानितिष्ठंतिनिष्प्रत्यूहंकलेवरे ॥ यावत्कलमलत्वं
 सीमासैनैतिसमाधवः ॥ २० ॥ तस्यवाक्यंसमाकर्ण्यवैशाखेसेवनंकृतम् ॥ तुष्टेनमनसाविप्रपूजितोमधुसूदनः ॥ २१ ॥ अवशिष्टादिनान्येवपंचमा
 सस्त्यतस्त्यवै ॥ एकादशीसमारभ्यस्नानंचविधिवत्कृतम् ॥ २२ ॥ ब्राह्मणस्यप्रसंगेनरेवांचानुदिनेत्वया ॥ प्रातःस्नानंकृतंविप्रवैशाखेमासितावता ॥ २३ ॥
 पूजितोदेवदेवेशोमधुहापरमेश्वरः ॥ नैवाप्तःसकलोमासःस्नानार्थतवपूवंतः ॥ २४ ॥ एवंस्नानंत्वयाचीर्णमपिपंचदिनात्मकम् ॥ तेनपुण्येनरांग
 त्याब्राह्मणस्यविशेषतः ॥ २५ ॥ गोविंदस्यप्रसादेनत्वंतुब्राह्मणतांगतः ॥ त्वयातन्मासयोगेनप्राप्तमेतन्महत्कुलम् ॥ २६ ॥ दुष्टंभंशमिदेवानांस
 त्यधर्मसमन्वितम् ॥ भार्यापिसुसतीप्राप्तासाध्वीसर्वगुणान्विता ॥ २७ ॥ च्यवनस्यगृहोत्पन्नासर्वज्ञाब्रह्मवादिनी ॥ रूपमेवपरंस्त्रीणांभूषणंचमहा
 मुने ॥ २८ ॥ शीलमेवद्वितीयंचतृतीयंसत्यमेवच ॥ सदार्यत्वंचतुर्थतुष्टंपंचमंपुण्यमुत्तमम् ॥ २९ ॥ मधुरत्वंतथापष्टंशुद्धत्वंसतममहत् ॥ वाङ्मातः
 सततंस्त्रीणांसंभरणसत्तमम् ॥ ३० ॥ अष्टमंतुपतौभावःशुश्रूषानवमंकिल ॥ सहिष्णुताचदशमंरतिरेकादशंतथा ॥ ३१ ॥ पतिव्रतत्वंविप्रैर्द्रव्याद
 शंयोपितांस्मृतम् ॥ एतैःसंभूयिताभार्यासाध्वीतेब्रह्मवादिनी ॥ ३२ ॥ वैशाखस्नानयोगेनलब्धापुण्येनसादरम् ॥ किंकिनदुर्लभतरंप्राप्यतेमासि
 माधवे ॥ ३३ ॥ स्नानेनपरमेशस्यपूजनेनयथाविधि ॥ अथमोहप्रसुग्धोसितृष्णयाव्यापितंमनः ॥ ३४ ॥ पूर्वजन्मनितेविप्रद्रव्यमेवप्रसंचितम् ॥
 नदत्तंब्राह्मणेभ्योहिदीनेष्वन्येषुवैत्वया ॥ ३५ ॥ नबंभुवर्गोनोपुत्रदरेषुचकथंचन ॥ भ्रियमाणेनभवतालोभएवहिचिंतितः ॥ ३६ ॥ नदत्तंनहुतंजप्तं
 नतीर्थैर्मरणंकृतम् ॥ नहिनारायणोदेवोऽप्यनेनाखिलपापहा ॥ ३७ ॥ द्रव्येषुविद्यमानेषुकृपणोजायतेनरः ॥ अदत्त्वाभ्रियतेयस्तुततोदुःखतरं
 नुकिम् ॥ ३८ ॥ तीर्थस्नानादितपसाकुलेजन्मैवलभ्यते ॥ नोदत्तेनाविनाविप्रार्कचिदेवोपतिष्ठति ॥ ३९ ॥ तस्यपापस्यभावेनदारिद्र्यमुपा
 गतम् ॥ अपुत्रवान्भवाज्जातःसततंदुःखपीडितः ॥ ४० ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यादपिपंचदिनात्मकात् ॥ तदैवहरिपूजायाःसंगत्याब्राह्मण

१० पु०

॥११३॥

स्यच ॥ ४१ ॥ लब्धजन्मकुलेविप्रविप्रत्वमपि दुर्लभम् ॥ सुपुत्रश्चकुलविप्रधनधान्यवरास्त्रियः ॥ ४२ ॥ सुजन्ममरणचैव सुभोगः सुखमेव च ॥ सदादानोपि
काबुद्धिरौदार्यधैर्यसुत्तमम् ॥ ४३ ॥ प्रसादात्तस्य देवस्य विष्णोश्चैव महात्मनः ॥ नारायणस्य जायते सिद्धयो विप्रवाञ्छिताः ॥ ४४ ॥ ऊर्जेमासित
पोमासिमाधवेमाधवप्रिये ॥ स्नात्वा दामोदरं भक्त्या माधवं मधुसूदनम् ॥ ४५ ॥ विशेषेण समभ्यर्च्य दत्त्वा दानानि भक्तितः ॥ ऐहिकं सुखमासाद्य जनो
याति ततो हरिम् ॥ ४६ ॥ अनेकजन्माजितपातकावलीविलीयते माधवमज्जनेन ॥ सूर्योदये विप्रयथा तमिन्नावचः स्वयं भूरि दमादिदेश ॥ ४७ ॥ च
कारविष्णुर्विमलं विचारं मासं विधिमाधवमेकमादौ ॥ यमस्य गुप्तं मनसा विचिंत्य मनोऽप्यलोकैर्गमितुं च नाके ॥ ४८ ॥ तस्मादस्मिन्समायति माधवे मासि
माधवे ॥ स्नात्वा पुण्यजले तीर्थैरवावनुदिते धुना ॥ ४९ ॥ पूजयित्वा विधानेन मुकुंदं मधुसूदनम् ॥ पुत्रपौत्रधनं श्रेयोवाञ्छितानि सुखानि च ॥ ५० ॥
अनुभूय तत्स्त्वं ते स्वर्गं मक्षय माप्स्यसि ॥ पूर्वजन्मकृतं सर्वं यत्त्वया परिचेष्टितम् ॥ ५१ ॥ तन्मया कथितं विप्रतवाग्रे परिचेष्टितम् ॥ एवं ज्ञात्वा महाभा
गवैशाखे च विशेषतः ॥ ५२ ॥ स्नात्वा सम्यग्विधानेन मधुसूदनमर्चय ॥ देवमाराध्य गोविंदं नारायणमनामयम् ॥ ५३ ॥ प्राप्स्यसि त्वं सुखं पुत्रं धनानि ह
रिं मय्ययम् ॥ ५४ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ ब्रह्मात्मजेनापि महानुभावः स विप्रवर्यः परिचोषितो हि ॥ हर्षेण युक्तः समहानुभावो भक्त्या वसिष्ठं प्राणिपत्य
तत्र ॥ ५५ ॥ आमंत्र्य विप्रं स जगाम गेहं तां प्राह भार्या सुमनां महर्षिः ॥ सर्वहि वृत्तं मम पूर्वचेष्टितं ते नैव विप्रेण तव प्रसादात् ॥ ५६ ॥ भद्रे वसिष्ठे न विकाशनी तम
द्यैव मोहः परिनाशितो मे ॥ आराधयिष्ये मधुसूदनं तु श्रीमाधवे मासि निमज्ज्य भक्त्या ॥ ५७ ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ आकर्ण्य वाक्यं परमं पवित्रं सुमं
गलं मंगलहेतुमुच्चैः ॥ हर्षेण युक्ता तमुवाच कांतं धन्योसि विप्रेण विवोधितस्त्वम् ॥ ५८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे वैशाखमाहात्म्ये देवशर्मापा
रुयानेन वतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ देवशर्मा महाप्राज्ञः समं सुमनसा तया ॥ तीर्थे कनखले पुण्ये गंगायागतिविश्रुते ॥ १ ॥ वैशाखे
विधिना स्नानं च क्रमेण स्थिते रवौ ॥ पूजयामास विधिवन्मधुसूदनमच्युतम् ॥ २ ॥ यमैः सनियमैर्युक्तः शक्त्या किंचिद्ददौ ततः ॥ हविष्यभुग्भूमि शायी
ब्रह्मचर्यव्रतस्थितः ॥ ३ ॥ कृच्छ्रादितपसा क्षामोऽध्यायन् नारायणं हृदि ॥ तत्र प्राप्य सर्वैशाखीं दत्त्वा मधुतिलादिकम् ॥ ४ ॥ विप्रेभ्यो भोजनं दत्त्वा भक्त्या धे
नुं सदक्षिणाम् ॥ अच्छिद्रं प्रार्थयामास तत्र स्नानस्य भूमुखात् ॥ ५ ॥ सापि साध्वी च सुश्रोणी पतिभक्तिपरायणा ॥ पतिं शुश्रूषते नित्यं स्नात्वा संपूज्य के
शवम् ॥ ६ ॥ तौ दर्पतां ततो यातौ स्वगेहं साधुहर्षितम् ॥ कृतकृत्या वथा त्मानौ मन्यमाना वसं शयम् ॥ ७ ॥ तेन पुण्यप्रभावेन कालेन कियता किल ॥
वधुपुरमितास्तस्य धनधान्यानि संपदः ॥ ८ ॥ तनया विनयोपेताश्च त्वारः श्रुतिकोविदाः ॥ धर्मज्ञा वैष्णवानि नित्यं पितृमातृपरायणाः ॥ ९ ॥ बभूवुराभि

पा० खं० प०

अ० ९१

॥११३॥

तप्रज्ञाः पुरुषार्थयबोधिताः ॥ विख्याताविधितत्त्वज्ञाब्रह्मज्ञाब्रह्मतत्पराः ॥ १० ॥ समग्रगुणसंपन्नाः संप्रतिष्ठंति कीर्तयः ॥ ११ ॥ तौदंपती सुतसमग्रसमृ
द्धसौख्यं पुण्योदयं समुपयुज्यत तत्तत्क्षरेण ॥ स्नानं परं परममीयतुरस्य भक्त्या श्रीमाधवे च सुकृतस्य नृपप्रसादात् ॥ १२ ॥ यथैवमाधवः साक्षाद्विद्यालक्ष्मी
धवः स्मृतः ॥ तथैवमाधवो मासो मधुसूदनवल्लभः ॥ १३ ॥ इदं माधवमाहात्म्यं किंचित्संक्षेपेन नमः ॥ मया ते कथितं वीर्यतपुः पुराचरितुः श्रुतम् ॥ १४ ॥
॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे नारदांबरीषसंवादे वैशाखमाहात्म्ये एकनवतितमोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा नारदस्य
सभूपतिः ॥ प्रणम्य विस्मितः प्राह चित्तयन्मनसा हरिम् ॥ १ ॥ ॥ अंबरीष उवाच ॥ ॥ कथमेतद्विमुह्यामः स्वल्पायासेन यन्मुने ॥ शूद्रः पापसमाचारो
लेभे ब्राह्मण्यमुत्तमम् ॥ २ ॥ ब्राह्मण्यं दुर्लभं तात सुकृतैर्विविधैरपि ॥ कथं माधवमासस्य स्नानेनैवापसोधमः ॥ ३ ॥ न यज्ञदानैर्न तपोभिरग्नैर्न पुण्यसंज्ञै
रपरैरपीश ॥ अस्माद्दशोभूतयोर्यवंतो न तेलभंते वनिदैवतत्वम् ॥ ४ ॥ सगाधिसूतुर्विविधं तपोपि चिरं विधायानि शमेव धोरम् ॥ कृच्छ्रेण लेभे शतवर्षं पूर्णं
रहो कथंचिद्बहुभिः प्रयत्नैः ॥ ५ ॥ कथं सवर्णाधम एष पापः स्वधर्महीनो धनवानदाता ॥ पुण्यादनाया सकृतादमुष्मादल्पादिहा वापसरामतत्वम् ॥ ६ ॥
॥ नारद उवाच ॥ ॥ सत्यमुक्तं त्वया राजन् ब्राह्मण्यमतिदुर्लभम् ॥ तथापि गतयः सूक्ष्मा दुर्ज्ञेया धर्मतत्त्वतः ॥ ७ ॥ विचित्राणि च कर्माणि विचित्राभूतभा
वना ॥ विचित्राणि च भूतानि विचित्राः कर्मशक्तयः ॥ ८ ॥ कदाचित्सुकृतं कर्म कूटस्थं यदवापितम् ॥ केनचित्कर्मणा भूपशुभेन परिवर्धते ॥ ९ ॥ फलं ददा
ति सुमहत्तस्मिन्नापि च जन्मानि ॥ धर्मो गहनसूक्ष्मो र्यनीयते न यथा तथा ॥ १० ॥ न तस्य फलदानस्य श्रूयते कालनिश्चयः ॥ यात्किंचित्सुकृतं कर्म च्छन्नपापां
तरैरपि ॥ ११ ॥ तदा गत्यकुतः कापि सुफलं च प्रयच्छति ॥ कृतस्य नेह नाशोऽस्ति पुण्यस्य दुरितस्य च ॥ १२ ॥ तथापि बहुभिः पुण्यैर्दुरितं याति दारुणम् ॥
यदुक्तं भवतारजन्नायासाधिक्यतो भवेत् ॥ १३ ॥ तत्फलं तत्र तत्रापि शृणु सत्यं मयोदितम् ॥ अनायासमहायासौ यद्यल्पत्वमहत्त्वयोः ॥ १४ ॥ महाव्रता
स्ततस्ते स्युः सततं कर्मकादयः ॥ सिंहव्याघ्रादिमृत्रादौ प्रयासा बहुलास्ततः ॥ १५ ॥ पंचगव्यप्रशस्तत्वं त्रतमध्ये ततो भवेत् ॥ इति कर्तव्यबाहुल्यं महत्त्वं
चेत्तदल्पता ॥ १६ ॥ जलाभ्यादिप्रवेशस्य प्रसज्येत व्रतांतरात् ॥ इदमल्पमहत्त्वं तदिति नैव नियामकः ॥ १७ ॥ फलं यथोदितं शास्त्रे तदेव स्यान्महोदयम् ॥
यथाल्पनाशो महतामहव्राशस्तथाल्पतः ॥ १८ ॥ किं त्वल्पविस्फुल्लिगेन तृणनाशः प्रदृश्यते ॥ अजामिलोपि भूपालदास्याः पतिरिति स्मृतः ॥ १९ ॥
धर्मपत्नीपरित्यागी नित्यं पापपथि स्थितः ॥ त्रियमाणः सुताह्वानं च केनारायणेति च ॥ २० ॥ तथायन्नामग्रहणात्पदं लेभे सुदुर्लभम् ॥ अनिच्छयापि दह
ति स्पृष्टो हुतवहो यथा ॥ २१ ॥ तथा दहतो गोविदनाम व्याजादपीरितम् ॥ २२ ॥ इत्याद्युतं शपनहः सहस्रमुग्रं गुर्वगनाकोटिनिषेवणं च ॥ स्तेयान्यशेषाणि हरेः

१० पु०
॥११४॥

प्रियेणमोविंदनाम्नानिहतानिसद्यः ॥२३॥ विष्णुभक्तिमयंवीरयत्किंचित्क्रियतेल्पकम् ॥ सुकृतंसाधुविदुषातदक्षयफलंभवेत् ॥ २४ ॥ संदेहोचकर्तव्यो
माधवंमासिमाधवम् ॥ समाराध्यजनोभक्त्यातत्तद्वाञ्छितमाप्नुयात् ॥ २५ ॥ अपत्यंद्रविणंदाराधराहर्म्यहयागजाः ॥ सुखानिस्वर्गमोक्षोचनदूरेहरिभ
क्तितः ॥ २६ ॥ एवंशास्त्रोक्तविधिनास्त्वलेपापिनसंशयः ॥ पापस्यमहतोपिस्त्याक्षयःसम्यग्विधानतः ॥ २७ ॥ फलाधिक्यंभवेद्विद्वन्ना
धिक्याद्भावकर्मणोः ॥ सूक्ष्माधर्मस्यगतयोदुर्ज्ञेयाविबुधैरपि ॥ २८ ॥ प्रियोमाधवमासोयंमाधवस्यमहात्मनः ॥ एकोपित्रिषुलोकेषुस
मग्रेप्सितदायकः ॥ २९ ॥ पुण्येनगगिनजलेनकालेदेशेबुधःस्नानपरःकथंचित् ॥ आजन्मनोभावहतोपिदातानशुध्यतीत्येवमतंममैतत् ॥ ३० ॥ प्रज्वा
ल्यर्वाह्निधृततैलसिक्तंप्रदक्षिणावर्तशिखंस्वकाले ॥ प्रविश्यदग्धःकिलमावदुष्टोनस्वर्गमाप्नोतिफलंनचान्यत् ॥ ३१ ॥ गंगादितीर्थेषुवसंतिदेवादेवालयेय
क्षणश्चानित्यम् ॥ विनाशनंयातिकृतोपवासाभावोज्झितास्तेनफलंभते ॥ ३२ ॥ भावंततोद्वेगमलेनिधायश्रीमाधवंमाधवमासिभक्त्या ॥ यजेतयः
स्नानपरोविशुद्धःपुण्यंनशक्त्यावयमस्यवक्तुम् ॥ ३३ ॥ इहार्थेपिपुरावृत्तमाकर्णयमहीपते ॥ विचित्रंकथयिष्यामिफलंकिमपिकर्मणाम् ॥ ३४ ॥ तस्यामाध
वमास्तस्यप्रसादान्माधवस्यच ॥ यथापिब्राह्मणीकाचित्स्वैरिण्यापशुभंफलम् ॥ ३५ ॥ दिवोदासेतिविख्यातःपुराकांतीश्वरोभवत् ॥ तस्यापत्यंगहारत्नं
नारीणासुतमंसदा ॥ ३६ ॥ गुणरूपसमायुक्तसुशीलाचारुमंगला ॥ दिव्यादेवीतिविख्यातारूपेणाप्रतिमाभुव ॥ ३७ ॥ पित्रात्वालोकितासातुरूपला
वण्यसंयुता ॥ सतांद्विदिवोदासोदिव्यादेवीसुतांतदा ॥ ३८ ॥ कस्मैचदियतेकन्यासुवरायमहात्मने ॥ इतिचितापरोभूत्तासमालोक्यनरोत्तमः ॥ ३९ ॥
रूपदेशस्थराजानंसम्यग्ज्ञात्वामहीपतिः ॥ चित्रसेनमहात्मानंसमाहूयततानृपः ॥ ४० ॥ कन्यांददौदिवोदासश्चित्रसेनायधर्मते ॥ तस्याविवाहकाल
स्यसंप्राप्तेसमयेनृप ॥ ४१ ॥ मृतोसौचित्रसेनस्तुकालधर्मैषवैकिल ॥ दिवोदासश्चधर्मात्माचिंतयामासभूपातिः ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणांश्चसमाहूय
पप्रच्छनृपनंदन ॥ अस्याविवाहकालेतुचित्रसेनोदिवंगतः ॥ ४३ ॥ अस्यास्तुकोदृशंकर्मभाविष्यतिश्रुवंतुमे ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ विवाहोवायतेराजन्क
न्याथास्तुविधानतः ॥ ४४ ॥ पतिर्नृपुं प्रयात्येवयोवात्यागं करोति ॥ महायिव्याधिनाभीतस्त्यागंकृत्वाप्रयातिच ॥ ४५ ॥ प्रव्राजितोभवेद्वाजन्धर्म
शास्त्रेषुदृश्यते ॥ तस्यांरजस्वलायांचअन्यःपतिर्विधीयते ॥ ४६ ॥ विवाहंतुप्रधानेनपिताकुर्वान्नसंशयः ॥ एवंराजन्समादिष्टंधर्मशास्त्रेऽनुभर्जनः ॥ ४७ ॥
विवाहःक्रियतामस्याइत्युचुस्तेद्विजोत्तमाः ॥ दिवोदासश्चधर्मात्माब्राह्मणेस्तुप्रणीदितः ॥ ४८ ॥ विवाहार्थमद्वाराजमानसंकृतवानृप ॥ पुनर्दत्ताप्रदाने
नदिव्यादेवीवृत्तमतम् ॥ ४९ ॥ पुष्पसेनायपुण्यायतस्मैराज्ञेमहात्मने ॥ मृत्युधर्मगतोराजविवाहसमयेपितः ॥ ५० ॥ यदायदामहाभागोदिव्यादेव्याश्च

पा०खं०पं०
अ० ९२

॥११४॥

१. इधं दिव्यादेवीकथावि द्वितीय भूमिखंडे प्रोक्तास्ति । सर्वदेवशास्त्रमासमाहात्म्यप्रसंगेन पुनरुदितेति बोद्धव्यं सुधीभिः । केपुचित्पुस्तकेष्वत्र हृदयते । अन्येषु पुस्तकेषुनास्ति ।

भूपतिः ॥ करोतिसपितोद्योगंविवाहस्यातिदुःखितः ॥ ५१ ॥ भर्तापिप्रियतेकालेप्राप्तलभस्तदातदा ॥ एकविंशतिभर्तारःकालेकालेमृतास्ततः ॥ ५२ ॥
 ततोराजामहादुःखीसंजातःख्यातविक्रमः ॥ समालोक्यतमाहूयमंत्रिभिःसहनिश्चलः ॥ ५३ ॥ स्वयंवरमहाबुद्धिचकारपृथिवीपतिः ॥ अथतेनसमाहूतारा
 जानोविविधानृपाः ॥ ५४ ॥ स्वयंवरार्थैवैतस्यावहवोधर्मतत्पराः ॥ तस्यास्तुरूपसंश्रुधामृत्युनापेषितानृपाः ॥ ५५ ॥ संग्रामचक्रिरेमूढामृता
 स्तेथपरस्परम् ॥ एवंतेषांक्षोधाजतःक्षत्रियाणांनरेश्वरः ॥ ५६ ॥ दिव्यदेवीचक्रुःस्वार्तारुरोदकरणततः ॥ बालामालोक्यताराजारुदन्तीचातिदुःखिताम् ॥ ५७ ॥
 पुरोधसंचधर्मज्ञंज्ञानवंतंतपस्विनम् ॥ जातूकर्णप्रणम्यादौविनयान्वितकंधरः ॥ ५८ ॥ ॥ दिवोदासउवाच ॥ ॥ कथयस्वप्रसादेनकिमेतस्या
 हिपातकम् ॥ दिव्यादेव्यास्तुमेपुत्र्यायदेतच्चेष्टितंकृतम् ॥ ५९ ॥ ॥ जातूकर्णउवाच ॥ ॥ तस्यास्तुचेष्टितंवीरदिव्यादेव्यायदास्यहम् ॥ पूर्वजन्मकृतं
 सर्वतन्मेनिगदतःशृणु ॥ ६० ॥ आस्तेवाराणसीपुण्यानगरीपापनाशिनी ॥ तस्यामास्तेमहाप्राज्ञःसुवीरोनामनामतः ॥ ६१ ॥ वैश्यजात्यांसमुत्पन्नोयथा
 न्यसमाकुलः ॥ तस्यभार्यामहाप्राज्ञचित्रानाथसुविस्मृता ॥ ६२ ॥ कुलाचारपरित्यज्यदुराचारेणवर्तते ॥ नमन्यतेहिभर्तारौद्रकृत्येचवर्तते ॥ ६३ ॥ पुण्य
 कार्यविहीनातुपापंचरतिदुर्मतिः ॥ भर्तारंभर्तसेतेनित्यंस्वैरिणीकलहप्रिया ॥ ६४ ॥ नित्यंपरगृहेवासनिरताभ्रमतेधिकम् ॥ परिच्छिद्रंसमापश्येदुष्टाभूते
 पुसर्वदा ॥ ६५ ॥ साधुनिदारतापापाबहुहास्यकरीसदा ॥ कुसंगतिरतावाचादुराचारजनप्रिया ॥ ६६ ॥ धूर्ताधर्मजनद्वेषकरीमनृतभाषिणी ॥ विज्ञायैषं
 सुवीरोस्याउपयेमततोपराम् ॥ ६७ ॥ तयानवीनयावीरोभार्ययासहितोनिशम् ॥ यथासुखंसंबुभुजेविपयान्मनसःप्रियान् ॥ ६८ ॥ धर्माचारेणपु
 ण्यात्मासत्यपुण्यमतिःसदा ॥ सत्ययामितयासत्यासुमत्याराधितोवभौ ॥ ६९ ॥ निरस्तातेनसाचित्राविचित्रावरवर्णिनी ॥ स्वैरिणीगुणसंसर्गधर्म
 विद्वेषिणीततः ॥ ७० ॥ भ्रमतेजारसंयुक्तामुक्ताचारागतत्रपा ॥ सापापरतसंयुक्तारक्तादूतीविकर्मणि ॥ ७१ ॥ कुशलाकुट्टिनीकर्मकलामुत्पन्नयोपि
 ताम् ॥ गृहभंगमसौचक्रेवक्रेणमनसाहिता ॥ ७२ ॥ सार्ध्वीनारीसमाहूयपापवाक्यैश्चनोदयेत् ॥ नर्मलोभकथाकेलिप्रत्ययोत्पत्तिहेतुभिः ॥ ७३ ॥ मनांसिचाल
 येत्पापापुरुषाणांचयोपिताम् ॥ साधूनांसास्त्रियोभव्याःपरेभ्यःप्रतिपादयेत् ॥ ७४ ॥ कारयत्येवकपटधर्मग्रामविवर्जनम् ॥ एवंवर्षशतंभुक्त्वापश्चाद्देश्या
 विधिस्थिता ॥ ७५ ॥ कालेननिधनंप्राप्तासततंपापनिश्चया ॥ जातातवगृहेपुत्रीदिव्यादेवीतिसासुता ॥ ७६ ॥ सुंदरीरूपसंपन्नापुरादष्टेननोदिता ॥
 ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादिवोदासोतिविस्मितः ॥ उवाचराजामधुरंजातूकर्णसुनिवचः ॥ ७७ ॥ ॥ दिवोदासउवाच ॥ ॥
 यदीदृशीसादुरितप्रचारासदादुराचाररताप्रयाता ॥ कथममश्रीपतिदेवतस्यमहाकुलीनस्यसुतानुरूपा ॥ ७८ ॥ सुदुर्लभंराजकुलेविशालेलेभेचसाश्रीम

१० पु०

॥११५॥

तिजन्मधन्यम् ॥ पुण्येनकेनापिमुनेपवित्रेचित्राविचित्रेणचकर्मकर्त्री ॥ ७९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाभूमिपस्यमुनिस्ततः ॥
विवादस्यार्कचित्प्राज्ञोवचःसूनुतमब्रवीत् ॥ ८० ॥ ॥ जातूकर्णउवाच ॥ ॥ चित्राविचित्रसुरतैरथर्वचयतीप्रच्छन्नकासुकविटान्धनधीविहीनान् ॥
वेड्यावभूवविषपानमितश्चरित्वाकालेनानागनगरेमहतिप्रसिद्धे ॥ ८१ ॥ कोपितत्रसमायातःसार्यविप्रःसमार्दितः ॥ अर्दमानोऽगिगुह्यात्मानगरे
नागसंज्ञके ॥ ८२ ॥ अपश्यन्नपरस्थानंमूढश्चित्रागृहंययौ ॥ तयासंमोहितोत्यर्थवेड्ययादृष्टियोगतः ॥ ८३ ॥ पादसंवाहनस्नानतांबूलास
नभोजनैः ॥ विलासैस्तोषितःसोपिखेदहीनोभवत्तदा ॥ ८४ ॥ ततोविचित्रैःसुरतोपचारैरहद्वुद्धचैवतयासविप्रः ॥ संसेवितोऽयंरजनी
मशेषामवाहयद्भावविशेषलुब्धः ॥ ८५ ॥ प्रातःप्रयाणाभिमुखःकथंचिदुवाचचित्रामनुरक्तचित्तः ॥ संतोषितःस्वैश्चरितैःस्वकृत्यैर्वचस्तयाचै
कथितातदानीम् ॥ ८६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ कार्यःप्रत्युपकारस्तेतोषितेनमयाप्रिये ॥ स्वदृढंचनिजंदुःखंकथयाम्यविशेषतः ॥ ८७ ॥
पुराकथाहिवदतांविप्राणांनर्मदातटे ॥ शुभंयत्सर्वपापघ्नंतदाकर्णयसादरम् ॥ ८८ ॥ योदिनत्रयमपिप्रयत्नतःस्नानिमेपउपयानिभास्करे ॥
भास्करेनुदितएवमाधवेमासिसोघनिचयैर्विमुच्यते ॥ ८९ ॥ संपूर्णमपिवैशाखेयोवाहिःस्नानमाचरेत् ॥ विधिनामाधवदेवमर्चयेन्सोपिपापहा ॥ ९० ॥
पुण्यतीर्थविशेषेणस्नानदानक्रियादिभिः ॥ महापार्षदैर्विमुच्येतमानवोमासिमाधवे ॥ ९१ ॥ तावन्महापापचयःशरीरेशरीरिणस्मिन्प्रतिनिविशं
कः ॥ यावन्मुदाचोपसिमेपरांशिसुपागतेमज्जतिनोदिनेशे ॥ ९२ ॥ एवमाकर्णितस्तेपांविप्राणांवदतांमया ॥ अनेकदुरितांभोऽपिगणेषोऽनउ
त्तमः ॥ ९३ ॥ अदूरोशिवदेहाचवर्ततेसौसरिद्धरा ॥ तत्रस्नातुंगमिष्येहंतदाघौषधयायच ॥ ९४ ॥ यदितेरोचतेकांतिविरक्तंवामनोभवेत् ॥ तन्मया
त्वंसमागच्छवैशाखस्नानहेतवे ॥ ९५ ॥ अनित्यंजीवितमिदंयौवनंचालितुंदरम् ॥ हेतुर्नरकवासस्यदुर्वारश्चसनोभवेत् ॥ ९६ ॥ आराधितस्त्वयाहंच
पातितोदुरितार्णवे ॥ महतामपियत्सत्यंदुष्टस्थितशरीरिणाम् ॥ ९७ ॥ किमत्रबहुनोक्तेननविलंबोचितःक्षणः ॥ उद्धरिष्येपिभवतीविरक्तिर्यादितेहृदि ॥ ९८ ॥
॥ चित्रोवाच ॥ स्वामिन्नदृष्टयोगेनतवसंगतिधर्मतः ॥ ध्रुवंविरक्तमचेतोनिंद्यमेतद्ब्रवंप्रति ॥ ९९ ॥ नूनमेवंमयाशास्त्रेभुतंयत्साधुसंगमः ॥ अचिंत्यायै
नमस्तस्यैततोऽनियतायैपुनः ॥ १०० ॥ ॥ जातूकर्णउवाच ॥ ॥ इतिभाष्यततस्तेनसमंचित्राययौतदा ॥ विद्यमानंधनंकिंचिदादायमुनिनोदि
ता ॥ १०१ ॥ ततःपरंसोपिपुनर्द्विजन्मावैशाखमासेशिवदेहदेहम् ॥ अवापसस्नौचदिनेशमस्यैस्नानायसद्योथददौदयालुः ॥ १०२ ॥ हृदयालुरयंविप्रःस्नाप
यामासततदा ॥ यथोचितविधानेनचित्रासुचित्रभाषिणीम् ॥ १०३ ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यंतत्रशुश्रावसाधुदा ॥ पठमानिषुविप्रेषुपुराणानिपृथक्

पा०सं०प०

अ० ९२

॥११५॥

थक् ॥ १०४ ॥ यस्यश्रवणमात्रेणक्षीयतेदुरिताधिकः ॥ यथासूर्योदयेनैवतिमिरोषःप्रणश्यति ॥ १०५ ॥ साशिवेशिवतनूजलेपुनःस्नानतोऽजनिकरेविधान
 तः ॥ स्नानतोविमलमानसोदयासूर्यकांतिरिवनिर्मलबभौ ॥ १०६ ॥ तत्रमर्जतिरेवायांसेवायानिरताहरेः ॥ वैशाखेविविधालोकालोकानंत्यमभीप्स
 वः ॥ १०७ ॥ येनर्मदायामिहशर्मदायामशुद्धकायानपिसौधयति ॥ विशेषतोमाधवमासिमर्त्याभवंतिमर्त्याधिपलोकलीलाः ॥ १०८ ॥ आजन्मनोव
 स्मरणेनरेवानिहंतिदृष्टादशजन्मजंपुनः ॥ स्नाताकर्थाच्छतयोनिकातंसंसेवितायच्छतिरुद्रलोकम् ॥ १०९ ॥ सकलमाधवंमासंसाचित्रानर्मदाजले ॥
 सस्नौर्किंचिद्दौदानंशक्त्याविप्रेषुनित्यज्ञः ॥ ११० ॥ सर्वपापहरस्तोत्रंशृणोतिश्रद्धयाहरेः ॥ विप्राणांतत्रपठतांसंगादस्यद्विजन्मनः ॥ १११ ॥ निम
 ज्यसामाधवमासिपूर्णेरेवाजलेतत्रमहीसुरेभ्यः ॥ अच्छिद्रमासाद्ययथाविधानंतत्रापिचित्रापिचकारमासम् ॥ ११२ ॥ कुटीरकंतंतुनवंविधायसुदेवनामापि
 सभूमिदेवः ॥ उवासरेवासलिलेनिमज्जिप्रोपरोधादनिशंदयातः ॥ ११३ ॥ अथकालेनकियताकालधर्ममुपेयिवान् ॥ विप्रस्तदनुसाचित्राचिरे
 नैवमृतानृप ॥ ११४ ॥ तेनमाधवमासस्यसुकृतेनतदैवसा ॥ पुत्रीतवाभवन्नूनमदृष्टायमयातनाम् ॥ ११५ ॥ तस्यकर्मविपाकोययदातंभू
 पतेःकुलम् ॥ वैष्णवंविशदंवीरदुष्प्राप्यपापकर्मभिः ॥ ११६ ॥ दिव्यादेवीवरंनामजातंचास्यानरोत्तम ॥ यद्दत्तवतीचान्नभोग्यसौख्यसुखा
 निच ॥ ११७ ॥ ब्राह्मणायपुरातस्मैगणिकात्वेपिसंगता ॥ स्नात्वाचमाधवेमासिर्किंचित्तत्रापियद्दौ ॥ ११८ ॥ तस्यदानस्यसाधुक्तेस्नान
 स्यचफलोदयम् ॥ पिबतेशीतलंतोयमिष्टान्नंचतथानिशम् ॥ ११९ ॥ दिव्यान्भोगान्प्रभुंजानावर्ततेचप्रभोगृहे ॥ भुंजतेविधिदत्तंचदुःखशोकादि
 पीडिता ॥ १२० ॥ यत्पुरानरनारीणांगृहभंगरताभवत् ॥ तस्यकर्मविपाकोयमस्याःकिंचिदुपस्थितः ॥ १२१ ॥ माधवस्नानमाहात्म्याद्विनैवय
 मयातनाम् ॥ महापापापितेवीरसुंदरीसासुताभवत् ॥ १२२ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंतवपुत्र्याविचेष्टितम् ॥ सर्वजन्मभवंवीरकर्मदुष्कर्मसंभवम् ॥ १२३ ॥
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येचित्रोपाख्यानेद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ ७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ जातूकर्णवचश्चित्रमेवमा
 कर्ण्यंभूपतिः ॥ तमुवाचनमस्कृत्यज्ञानिनंसुनिमादरात् ॥ १ ॥ ॥ दिवोदासउवाच ॥ ॥ कथमेषाविसुच्येतदुःखादस्मान्भुनेधुना ॥ ॥ जातूक
 र्णउवाच ॥ ॥ कथयामिमहत्पुण्यंयेनेयंसुखिताभवेत् ॥ २ ॥ ॥ अप्रकाशमपिप्रायःप्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ स्वल्पमप्यद्भुतंकर्मविकर्मशतना
 शनम् ॥ ३ ॥ ॥ यथाहरेर्ध्यानबलेनपापंविनाशमायातिमहत्समग्रम् ॥ प्रातस्तदामाधवमासदानस्नानेनघोरंविलयंप्रयाति ॥ ४ ॥ ॥ यथाहरेर्भीतिभयेननागा
 नश्यंतिसर्वेनिचयास्तथैव ॥ नूनंरवौमेषगतेविभातिस्नानेनतीर्थेचहरिस्तवेन ॥ ५ ॥ ॥ तेजसावैनतेयस्यपन्नगाइवपातकाः ॥ विद्रवंतिचवैशाख

५० पु०

॥११६॥

स्नानेनोपासितमिदं ॥ ६ ॥ तस्मादेवापि भूपालादिव्यादेवीपुनःस्वयम् ॥ कृत्वा वैशाखश्रयणं श्रुत्वा पापहरं स्तवम् ॥ ७ ॥ भवित्रीभर्तुः संयोगमुख
संभोगभागेनी ॥ सुदेवोपि सजातोऽस्ति पांज्यदेशाधिपोवली ॥ ८ ॥ वैशाखमासिरेवायां स्नानपुण्येन भूपते ॥ तस्मा एव सुतदिह विशुद्धां स्नानतस्तथा ॥ ९ ॥
माधवस्य पुनः स्तोत्रं श्रवणान्माधवस्य च ॥ संदेहो नात्र कर्तव्यो विचित्रं पश्य भूपते ॥ १० ॥ इहा सुत्रफलं तस्य समाख्यं पुण्यकर्मणः ॥ ॥ नारद उवाच ॥
इत्याकर्ण्यैव मुदितो राजा तमखिलं ततः ॥ ११ ॥ कारयामास तां पुत्रीं जातू कर्णोदितं विधिम् ॥ वीरसेनेन तेनैव पांज्यदेशाधिपेन सा ॥ १२ ॥ पुराजन्मैकसु
हृदादिव्यादेवी विवाहिता ॥ बुभुजेभूरिविषयांश्चिरं सुचरितव्रता ॥ १३ ॥ वीरसेनेन सुहृदा पूर्वजन्मकृतेन च ॥ एतत्ते किंचिदाख्यातमंबरीपतिमासतः ॥
॥ १४ ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यं किमन्यच्छ्रोतुमर्हसि ॥ १५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे वैशाखमाहात्म्ये चित्रोपाख्याने त्रिनवतितमोऽध्यायः ॥
॥ १६ ॥ ॥ अंबरीप उवाच ॥ ॥ पापप्रशमनं स्तोत्रं श्रोतुमिच्छामि तद्विभो ॥ यस्य श्रवणमात्रेण पापराशिर्विलीयते ॥ १ ॥ धन्योऽस्म्यनुगृही
तोऽस्मि श्रावितोऽस्मि शुभं विधिम् ॥ विकर्मोपाजितं यस्य श्रवणादेव हीयते ॥ २ ॥ चित्रं किमत्र मधुसूदनं देव तस्य मासस्य पुण्यसर्वं नैरिह माधवस्य ॥ स्नो
नैरवश्यं विहितैरघराशिनाशः स्याद्यस्य नाम पठनादपि तस्य लोकः ॥ ३ ॥ तदेव पुण्यं परमं पवित्रं हृद्यं च लोके सुकृतैकलभ्यम् ॥ यदुच्यते केशवनामधेयं
मन्ये मुने माधवमासिभव्यम् ॥ ४ ॥ धन्यास्तु ते माधवमासिनामस्मरन्ति येऽहो मधुसूदनस्य ॥ तस्यैव मे किंचिदहो चरित्रं पुनः पवित्रं वद विश्वजन्म्यम् ॥ ५ ॥
॥ सूत उवाच ॥ ॥ वचः समाकर्ण्य हरिप्रियस्य प्रीतोऽमुनिस्तस्य नृपोत्तमस्य ॥ समाधवस्नानसमुत्सुकोऽपि कथारसेनाह समाधवस्य ॥ ६ ॥ ॥ नार
द उवाच ॥ ॥ सत्यं महीपालमिथो सुकुंदकथारसालापविधिर्विशुद्धः ॥ त्वया स समाधवमासधर्मस्नानाधिकोऽयं हरिदेव तेन ॥ ७ ॥ जीवितं यस्य धर्मार्थं
धर्मोऽहं यथैव च ॥ अहो रात्राणि पुण्यार्थं तं मन्ये वैष्णवं भुवि ॥ ८ ॥ किंचिद्द्रव्यामि ते राजन् वैशाखस्नानजं फलम् ॥ अस्मत्पितापिनो यत्कुमलं विस्तरतो
खिलम् ॥ ९ ॥ यत्र मज्जनमात्रेण प्रेतानि मुक्तिमुपागताः ॥ माधवेमासिते पापानमर्दासलिले परे ॥ १० ॥ पुरातीर्थप्रसंगेन भ्रमन्कोपि महीसुरः ॥ मुनिशर्म
ति विख्यातो धर्मात्मा सत्यवाञ्छुचिः ॥ ११ ॥ युक्तः शमदमाभ्यां च क्षातिसंतोषस्तयुतः ॥ युक्तः सपितृकार्येषु श्रुतिस्मृतिविधानवान् ॥ १२ ॥ यु
क्तो मधुरवाक्येषु संयुक्तो हरिपूजने ॥ युक्तो वैष्णवसंसर्गोऽत्रिकालज्ञानवान्मुनिः ॥ १३ ॥ स्वकर्म्मणि रतो धीरो हृदयालुः प्रियाप्रियः ॥ दयालुर्निर्दिष्टे धावी तत्त्व
विद्वान्प्रियः ॥ १४ ॥ माधवेमासिरेवायां स्नानार्थं प्रीतिं संचरन् ॥ अग्रतः पंचपुरुषान्ददर्शातीव दुःखितान् ॥ १५ ॥ परस्परमसंसर्गकारिणः कृष्ण

१ धामेः-३० पा० । २ गोविन्दगेहे गमनाय यत्र-३० पा० । ३ मन्ये मनःस्थे मधुसूदनस्य लोके सतां सत्सुकृतैकलभ्यम्-३० पा० । ४ मन्ये-३० पा० । ५ पापाः-३० पा० । ६ अतितेजस्वी-३० पा० ।

पा० ख० प०

अ० ९४

॥११६॥

विग्रहान् ॥ वटच्छायासुपाश्रित्यसमासीनानवस्थितान् ॥ १६ ॥ पश्यंतोदिक्षुसर्वासुदुरितोद्विग्नचेतसः ॥ तानालोक्यद्विजश्रेष्ठश्चितयामासविस्मितः ॥ १७ ॥
 अत्रैतेकेनराभीताविपिनेदीनचेष्टिताः ॥ चौरावाविकृताकारादृश्यंतसंगभागिनः ॥ १८ ॥ परस्परंचभाषंतःकृशाःकृष्णवपुःश्रियः ॥ यावदेवंसविप्राग्र्यो
 विचारयतिधीरधीः ॥ १९ ॥ तावदागम्यतेसर्वेदूरस्थामुनिमादरात् ॥ वद्धांजलिपुटाभूत्वाप्रणम्योच्चुरितिरुफुटम् ॥ २० ॥ पंचपुरुषाञ्जुः ॥ भव्यंभवं
 तंपुरुषोत्तमवैविभ्राजमानंचरितेनमान्यम् ॥ मन्यामहेविप्रदयालुमुख्यंवाचंसमाकर्णयनोसमैत्रः ॥ २१ ॥ संतःप्रतिष्ठादीनानांदैवाद्भूतपापिनाम् ॥
 आर्तानामार्तिहंतारोदर्शनादेवसाधवः ॥ २२ ॥ अहंपंचालदेक्षीयःशत्रियोवीरवाहनः ॥ ब्राह्मणंहतवान्मोहाच्छरेणशब्दबोधना ॥ २३ ॥ शिखामूत्र
 विहीनस्तुतिलकेनविवर्जितः ॥ अटामिजगतीमेनांब्रह्मघ्नोहमितिब्रुवन् ॥ २४ ॥ ब्रह्मघ्नायातिपापायभिक्षामह्यंप्रदीयताम् ॥ एवंसर्वेषुतीर्थेषुभ्रमन्नत्रास्मि
 चागतः ॥ २५ ॥ ब्रह्महत्यानमेद्यापिप्रयातिमुनिसत्तम ॥ एवंमेवपर्मकंहिव्यतीतंकुर्वतोविभो ॥ २६ ॥ दह्यमानस्यपापेनशोकाकुलितचेतसः ॥ चंद्र
 शर्मापरोविप्रोययंसंलक्ष्यतेद्विज ॥ २७ ॥ गुरुघातिसतुब्रह्मन्मोहाकुलितमानसः ॥ मोहाकुलितचित्तत्वाद्गुरुघातकञ्च्यते ॥ २८ ॥ निवसन्मागधे
 देशेसंत्यक्तःस्वजनैस्ततः ॥ देवादसावपिमुनेभ्रमन्निहसमागतः ॥ २९ ॥ शिखामूत्रविहीनस्तुविप्रलिंगविवर्जितः ॥ मयापृष्टस्तुवृत्तांतंसत्यमेवावद
 द्विजः ॥ ३० ॥ वसतायद्दुरोगैहक्रोधाकुलितचेतसा ॥ महामोहगतेनापियथावैधातितोगुरुः ॥ ३१ ॥ तेनपापेनदग्धोसौवर्तंतेशोकपीडितः ॥ तृती
 योयंपुनःस्वामिन्वेदशर्मासमाहितः ॥ ३२ ॥ सुरापोब्राह्मणोजातोमोहाद्रेक्ष्याप्रसंगतः ॥ पृष्टोमयायमपिमेयथावृत्तंतथाब्रवीत् ॥ ३३ ॥ आत्म
 नश्चेष्टितंसर्वमनस्तापेनपीडितः ॥ निरस्तःसर्वलोकैश्चभार्यावंधुजनेरपि ॥ ३४ ॥ तेनपापेनसंलिप्तोभ्रमन्नत्रायमागतः ॥ चतुर्थोविधुरोनामवैश्योयं
 गुरुतल्पगः ॥ ३५ ॥ मोहान्मासत्रयंयावद्रेक्ष्याभूतांचमातरम् ॥ बुभुजेसविदेहस्थाज्ञाततत्त्वस्ततश्चरन् ॥ ३६ ॥ दुःखितोऽभ्यागमद्भूमिभ्रम
 न्निहमुनेपुनः ॥ पंचमोयंमहापापीपापिसंसर्गकारकः ॥ ३७ ॥ प्रत्यहंधनलोभेनस्तेयादिकृतवानघम् ॥ वैश्योतिपातकैःक्रांतस्ततस्त्यक्तोजनैःस्व
 यम् ॥ ३८ ॥ निर्विण्णमानसोदेवाब्रंदनामेहसंगतः ॥ एवंपंचापिपापिष्ठाःस्थानमेकमुपागताः ॥ ३९ ॥ कःकस्यापिनसंपर्कंभोजनाच्छादनादिभिः ॥

१ चौरा नटविटाश्चेते-इ० पा० । २ भिक्षांजनचयांपमाः-इ० पा० । ३ भव्यं भवंतं पुरुषोत्तमं वै मन्यामहे विप्रवर प्रसीद ॥ यदात्मदुःखं च वर्यं विचार्य विज्ञापयामः शृणु तद्विजेंद्र ॥ पा० इ० । इतः
 परं चैकःश्लोकोऽप्यमुपलभ्यते कस्मिंश्चित्सुस्तके-भव्यानिभूतानिजनादैनस्यपरोपकारायचरंतिविश्वम् ॥ भवाद्दशानांतिमयाविचार्यविज्ञापयामः शृणुताद्विधिः । ४ अद्भुतपाप्मनाम्-इ० पा० । ५ अहंवाचितदेशी
 यः-इ० पा० । ६ शरेणाध्वनि पापकृत्-इ० पा० । ७ विद्वरः-इ०, विधरः-इ० च पा० ।

प० पु०
॥११७॥

नकरोतिमहाभागविनावार्ताद्विजोत्तम ॥ ४० ॥ विशंत्येकासनेनैव न स्वपंत्येकसंस्तरे ॥ एवंदुःखसमाकांतानानातीर्थेषुवैगताः ॥ ४१ ॥ नास्मा
कंपातकंधोरंप्रयातिमुनिसत्तम ॥ दृष्ट्वाभवंतं दीप्यंतं प्रसन्नानि मनसां सिनः ॥ ४२ ॥ वदतिदुरितप्रांतं साधोस्ते पुण्यदर्शनात् ॥ उपायंवदनः स्वामि
न्यथापापक्षयोहिनः ॥ ४३ ॥ ज्ञायते करुणोस्माभिर्विप्रवेदार्थवित्प्रभो ॥ आर्तानामार्गमाणानां पश्चात्तापमुपेयुषाम् ॥ ४४ ॥ मोहादवाप्तपापानां त्वमुद्ध
र्तौ सिनिश्चितम् ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ तेषामिति वचः श्रुत्वा मुनिशर्मा मुनिस्ततः ॥ ४५ ॥ इदमाह विचार्येतिकरुणावरुणालयः ॥ ॥ मुनिशर्मा उवाच ॥
यूयमज्ञानतः प्राप्तपातकाः सत्यभाषिणः ॥ ४६ ॥ अनुतापयुतास्तस्मादनुग्राह्यामयाधुना ॥ शृणुध्वमेव चः सत्यमूर्ध्वबाहुर्वदाम्यहम् ॥ ४७ ॥ यन्मयांगि
रसः पूर्वं श्रुतं मुनिसमागमे ॥ दृष्टं वेदेषु शास्त्रेषु श्रुतं गुरुमुखात्तथा ॥ ४८ ॥ विष्णुनाराधितेनादौ स्वयमुक्तं च तत्त्वतः ॥ न तृप्तिरज्ञानादन्यानगुरुर्जनकादपि ॥ ४९ ॥
न पात्रमन्यद्विप्रेभ्यो न देवः केशवात्परः ॥ न गंगया समं तीर्थं न दानं सुरभीसमम् ॥ ५० ॥ न गायत्र्या समं जाप्यं न द्वादश्या समं व्रतम् ॥ न भार्यया समं मित्रं न ध
र्मोदयया समः ॥ ५१ ॥ न स्वातंत्र्यं समं सौर्यं गार्हस्थ्यान्नाश्रमो वरः ॥ न सत्यात्पर आचारो न संतोपात्परं सुखम् ॥ ५२ ॥ न माधवसमो मासो महापापहरः परः ॥
विधिनानुष्ठितो भक्त्या मधुसूदनवल्लभः ॥ ५३ ॥ गंगादिषु च तीर्थेषु विशेषेण सुदुर्लभः ॥ प्रायश्चित्तानि सर्वाणि द्वादशाब्दमुखानि च ॥ ५४ ॥ तावद्भजति
पापानि यावन्नायाति माधवः ॥ वैशाखसखिलं मासं यः स्नाति हरितपरः ॥ ५५ ॥ हरिपादसमुद्भूते सलिले विमलाशयः ॥ स एव सर्वपापानां हंता दृष्टु
पापिभिः ॥ ५६ ॥ निजपापौघनिष्कृत्यैव क्तव्यं तस्य किन्नरैः ॥ ५७ ॥ मासे तु वै माधवसंज्ञकेऽस्मिन् यः स्नाति पापैः स विमुच्यते हि ॥ मे पस्थिते संप्रति
नर्मदायाः शर्मप्रदेवारिणिवारिता ये ॥ ५८ ॥ दुर्लभा हि महानद्यो माधवे मासि सर्वशः ॥ ततोऽपि दुर्लभा गंगारेवाचयमुना तथा ॥ ५९ ॥ एतासु तिसृषु प्रा
यः प्राप्यैकामपि सादरम् ॥ यः स्नाति माधवे मासि विपापः स हरिं व्रजेत् ॥ ६० ॥ तस्मादहो सहमया सकृत्तैकसरे वैशाखमासि च भवंत उपेत्य रेवाम् ॥ मज्जंतु
पातककृतो मुनिबुंदजुष्टेरेवाजले निखिलपापभयापहत्यै ॥ ६१ ॥ एवमुक्तास्ततः सर्वमुदितामुनिना सह ॥ जग्मुस्ते पापिनो रेवांशं संतोऽद्भुतकारि
णीम् ॥ ६२ ॥ मुनिशर्मा ततो गच्छंस्तेस्तथानुगतो नरैः ॥ ददर्श पथि संव्रतान् पिशाचां ब्रह्मभीषणान् ॥ ६३ ॥ कुर्वतो विविधाच्छब्दान् भ्रमंतोऽपि त
स्ततः ॥ ऊर्ध्वं के शोर्ध्वं रक्तांश्च कृष्णदंतकृशोदरान् ॥ ६४ ॥ अरण्ये कंटकाकान्तिवृक्षपानीयवर्जिते ॥ सन्मुखं धावतो दृष्ट्वा भयसंविग्रमानसः ॥ ६५ ॥
नमोनारायणायेति रक्षरक्षेति चाब्रवीत् ॥ ६६ ॥ नारायणायेति नमो भिधानमाकर्ण्य धर्मैकनिधानमुच्चैः ॥ भवांतरे ते मनसा पिशाचा ययुर्निजा दृष्ट

१ वाजिमेधमुखान्यपि-इ० पा० । २ स एव सर्वपापैस्तु मुक्तो यायात्परं गतिम्-इ० पा० ।

पा० खं० पं०
अ० १४

॥११७॥

वशेनलब्धाः ॥ ६७ ॥ विनयान्वितमनसोऽमुनिशर्मादिलोक्यतान् ॥ उवाचमधुराभाषीकेयूर्यविकृतानराः ॥ ६८ ॥ किंवाकेनकृतंकर्मयेनप्राप्ताचवे
 कृतिः ॥ कथमेवविधाःसर्वेदुःखिनोतीवभीषणाः ॥ ६९ ॥ ॥ प्रेताऊचुः ॥ ॥ क्षुतिपपासादितानित्यनानादुःखचयाकुलाः ॥ कृतबुद्धेहृदिकूरानष्टं
 ज्ञाविचेतसः ॥ ७० ॥ नजानीमोदिशःकापिमूढामानवपातिनः ॥ तदेतदुःखमाख्यातमेतदेवासुखंपुनः ॥ ७१ ॥ प्रभातमिवसंभातिभा
 स्करोदयदर्शनात् ॥ श्रुत्वानारायणेत्युच्चैर्भाषितंतवकोमलम् ॥ ७२ ॥ दृष्ट्वाचदर्शनंविप्रशुद्धभावंगतावयम् ॥ दर्शनैनेवतेविप्रनामश्रवणतो
 हरेः ॥ ७३ ॥ भवांतरमनुप्राप्तावयंप्राप्तादयालवः ॥ विनाशयत्यपयशोर्गुद्विदिशदयत्यपि ॥ ७४ ॥ प्रतिष्ठापयतिप्रायोऽनृणां वैष्णवदर्शनम् ॥
 अहंपर्युपितोनामसूचकोयंद्वितीयकः ॥ ७५ ॥ शीघ्रगोरोधकश्चान्यःपंचमोयंचलेखकः ॥ षष्ठोयमितिवाद्दष्टःसप्तमोयंविदेवतः ॥ ७६ ॥
 नित्यंयाजनकश्चायमष्टमःकष्टदायकः ॥ ७७ ॥ मुनिशर्मोवाच ॥ ॥ प्रेतानांकर्मजातानांनानामानिभवतांकुतः ॥ ७८ ॥ किंतत्कारणमुद्दिश्ये
 नयूयंसनामकाः ॥ ७९ ॥ प्रेताऊचुः ॥ ॥ मयास्वादुसदाभुक्तंदत्तंपर्युषितंद्विजे ॥ ८० ॥ आज्येसतिनिराज्यंचतेनपर्युषितोऽस्म्यहम् ॥
 मिथ्यामिथ्यापरच्छिद्रमर्म्मान्वेषीस्वभावतः ॥ ८१ ॥ सूचयामासतेनासौसूचकोऽशुचिरातुरः ॥ शीघ्रंनश्यतिविप्रेणयाचितःक्षुभितेनवे ॥ ८२ ॥
 एतत्कारणमुद्दिश्यशीघ्रगोद्विजसत्तम ॥ गृहोपरिसदास्वादुभुक्तेनपापिना ॥ ८३ ॥ एकाकिनाकुमनसातेनासौरोधकःस्मृतः ॥ मोनेनापिस्थितो
 नित्यंपादेनलिखतेमहीम् ॥ ८४ ॥ अस्माकमपिपापिष्टोलेखकोलोकसंगतः ॥ गुणिनोयंगुणान्द्वेष्टिनिगुणंचगुणज्ञताम् ॥ ८५ ॥ असंज्ञेज्ञानयोगीचवा
 ग्दुष्टोऽसौततःस्मृतः ॥ नास्तिक्यभावादिनांशंपितृदैवतमानवान् ॥ ८६ ॥ नमन्यतेचसत्कर्मपापस्तेनविदेवतः ॥ सदायाचनकोमिथ्यामिथ्यादौ
 गंत्यदर्शकः ॥ ८७ ॥ सधृतोद्वेजकोलुब्धस्तेनयाचनकस्त्वयम् ॥ एभिःपूर्वकृतैःपापैर्भुक्त्वानरकयातनाम् ॥ ८८ ॥ प्रेतास्तेदर्शनादद्यपुनर्जाताःस्म
 सुस्थिताः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमात्मवृत्तांतसंभवम् ॥ ८९ ॥ प्रश्नंचयदितेश्रद्धापृच्छान्यत्कथयामि ते ॥ ९० ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ येजीवाभुविति
 ष्टितिसर्वआहारमूलकाः ॥ ९१ ॥ युष्माकमपिआहारंश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ ९२ ॥ प्रेताऊचुः ॥ ॥ शृणुष्वआहारमस्माकंसर्वसत्त्वविगर्हितम् ॥ ९३ ॥
 यंश्रुत्वानिंदसेब्रह्मभूयोभूयश्चनित्यशः ॥ श्लेष्मसूत्रपुरीषेणयोषिर्दंगमलेनच ॥ ९४ ॥ गृहाणित्यक्तशौचानितानिभुंजतितत्रवे ॥ स्त्रीदग्धानिप्र
 कीर्णानिप्रकीर्णायस्कराणिच ॥ ९५ ॥ कुत्सितानिमलेनापिप्रेतावैतत्रभुंजते ॥ माधवंयत्रनाचैतिस्त्रीजनितानिगृहाणिच ॥ ९६ ॥ दयाक्षांतिविहीनानिप्रे
 तास्तत्रैवभुंजते ॥ यत्राभद्रागृहेवाचःशौचहीनाश्चयोषितः ॥ ९७ ॥ कलहोयत्रसततंप्रेतास्तेतत्रभुंजते ॥ नयत्रजामयोगेहेतूप्रज्यंतेनवराःस्त्रियः ॥ ९८ ॥

५० पु०

॥११८॥

यत्रदुर्जनसंसर्गस्तत्रभोक्ष्यामहेवयम् ॥ नयत्रहरिसेवावानकथायत्रवैष्णवी ॥ ९५ ॥ नयत्रवैष्णवीप्रीतिःप्रेतावैतत्रभुंजते ॥ येषामेवंगृहेप्रीताभुंज
तेतेपिसत्वरम् ॥ ९६ ॥ प्रेताभवातिपापेननिजवंशविनाशकाः ॥ तस्यमेजायतेब्रह्मन्वदतोभोजनंनिजम् ॥ ९७ ॥ अस्मात्पापतरंचान्यत्कि
चिद्वक्तुंनशक्यते ॥ निर्विण्णःप्रेतभावेनपृच्छामित्वाहद्वन्नतम् ॥ ९८ ॥ यथानजायतेप्रेतोमुक्तिःप्रेतत्वतोयथा ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ एका
दश्यादिभिःपुण्यैर्व्रतैरच्युतकीर्तनैः ॥ ९९ ॥ देवतातिथिपूजाभिरुगूजादिभिस्तथा ॥ आचारैःसाधुचारितैःश्रुतिस्मृत्युदितैर्दिनैः ॥ १०० ॥
एवंश्राद्धक्रियादानैर्यथाविधिविनिर्मितैः ॥ दयादानदमक्षांतिशीलशिष्टाभिवादनैः ॥ १०१ ॥ इत्येवमादिभिर्धर्मैःप्रेतानस्युःकुलेपिवै ॥ गोवि
प्रतीर्थामरपर्वताग्र्यनदीनदाश्वत्थतरूननेकशः ॥ १०२ ॥ योवन्दतेवंधुजनेविनीतःप्रेतोनलोकेभवतीहनूनम् ॥ क्रमादर्चयत्युक्तोविशेषादपिमानवः ॥
॥ १०३ ॥ गंगादिपुण्यतीर्थेषुतस्यपुण्यमनंतकम् ॥ नाहंवर्षसहस्रेषुवक्तुंशक्तःस्वयंविभुः ॥ १०४ ॥ दर्शनादेवतस्यापिमुक्तःप्रेतत्वतोभवेत् ॥
उर्जमूर्जस्वलंमासमथदामोदरप्रियम् ॥ १०५ ॥ तपसामुत्तमंमासंतपोमाधववल्गुभम् ॥ वैशाखमाधवंमासंमधुसूदनदैवतम् ॥ १०६ ॥
उत्तमंसर्वमासानांयमेकंमुनयोविदुः ॥ येनैवसाधनेनस्यात्सर्वकृत्यंहिसापितम् ॥ १०७ ॥ ब्रह्मविद्यामताभ्येतिसालक्ष्मीर्विश्वकारिणी ॥ तस्यावा
सोयतोमासोमाधवोसौततःस्मृतः ॥ १०८ ॥ नमाधवसमोदेवोयथादेवेषुनिश्चितम् ॥ तथामासेषुसर्वेषुनमासोमाधवप्रियः ॥ १०९ ॥ तस्यमा
धवमासस्यमाहात्म्यमपिभक्तितः ॥ श्रुत्वाविमुच्यतेप्रेतयोनितःकिंविधानतः ॥ ११० ॥ सतांसंभाषणादेवपुण्यतीर्थनिषेवणात् ॥ नारायणेति
पठनात्त्रामश्रवणादपि ॥ १११ ॥ मुच्यतेपातकैःसर्वैर्जनोभक्तिपरायणः ॥ यतिष्येतदहंप्रेताभवतामपिमुक्तये ॥ ११२ ॥ परोपकारजंपुण्यं
यतोनेस्यान्मखैरपि ॥ प्रेतायामिततःस्नातुरेवावारिणिमाधवे ॥ ११३ ॥ मासिमेषस्थितेभानवितैरनुगतोनरैः ॥ पंचैवतेपुनर्मोहाज्जातपातकसंच
याः ॥ ११४ ॥ स्नातुमायांतिवचसामैवकरुणावतः ॥ ११५ ॥ तावद्भवंतस्तुनिदेशतोमेतिष्ठंतुतत्रैववनेविशोकाः ॥ श्रीनर्मदावारिण्यावदे
वगत्वानिजस्नानविधिंविहाय ॥ ११६ ॥ निर्मायपुरुषानपिनामतस्मात्कुशस्वरूपानिहनर्मदाके ॥ विधानतोमाधवमासिदीनान्निमज्ज्यामीतिदया
निबद्धः ॥ ११७ ॥ एवंदिनत्रयेणैवमुक्तिर्वःप्रेतयोनितः ॥ नदर्भवदुक्स्नानमात्रेणैवसंशयः ॥ ११८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवमुक्तस्ततस्तैस्तुप्र
तीतैरपिपूजितः ॥ मुनिशर्माययावितैरनुयातस्तुपंचभिः ॥ ११९ ॥ तत्रगत्वाततःप्रातःस्नात्वाकृत्वातथाविधिम् ॥ स्नापयामासतान्प्रेतान्नामतोदर्भानि
मितान् ॥ १२० ॥ स्मृताश्चमुनिनातीर्थैस्नापितानामतस्तथा ॥ प्रेताःपुण्यवतातेनसद्योमुक्तादिवंययुः ॥ १२१ ॥ तेषापिनःपंचयदैवरेवाजलेनिमग्राव

पा०सं०प०

अ० ९४

॥११८॥

चसैवतस्य ॥ श्रीमाधवेमासिविवर्णदेहाःसद्यःसुवर्णैकरुचोबभूवुः ॥ १२२ ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंश्रावितामुनिशर्मणा ॥ समक्षं सर्वलोकानांजातास्ते
 वरकांतयः ॥ १२३ ॥ तत्रस्थामानवास्तास्तुविरजान्स्नानमात्रतः ॥ नस्पृशंतिचराजैद्रूपापिसंसर्गशंकया ॥ १२४ ॥ मुनिशर्मानुरोधेनततोधर्मप्रमा
 णतः ॥ सद्योदिव्याभवद्वाणीयदेतेविगतैनसः ॥ १२५ ॥ स्नातानांमाधवेमासिकुंदहृदयात्मनाम् ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंशृण्वतामिहसादरम् ॥ १२६ ॥
 चित्रंकिमत्रयाशुद्धिर्जायतेपापसंचयात् ॥ सर्वेषामेवपापानांप्रायश्चित्तमिदंपरम् ॥ १२७ ॥ यत्प्रातर्माधवेमासिभक्त्यातीर्थेऽवगाहनम् ॥ यतःप्रेतास्तुते
 पापाःस्नापितानाममात्रतः ॥ १२८ ॥ स्मृताःपुण्यवतातेनमोचितामुनिशर्मणा ॥ १२९ ॥ इत्येवमाकर्ण्यगिरंनभःस्थामत्यद्भुतामाशुततोमनुष्याः ॥
 शशंसुरेतानपिपंचपुण्यान्वैशाखमासंचमुनिचरेवाम् ॥ १३० ॥ अथचाकर्ण्यभूपालःस्तवंदुरितनाशनम् ॥ यदाकर्ण्यनरोभक्त्यामुच्यतेपापराशिभिः ॥ १३१ ॥
 यस्यशृण्वन्वाग्नेष्वापिनःशुद्धिमागताः ॥ अन्येषिवहवोमुक्ताःपापादज्ञानसंभवात् ॥ १३२ ॥ परदारपरद्रव्यजीर्वाहिसादिकेयदा ॥ प्रवर्ततेनृणांचित्तं
 प्रायश्चित्तंस्तुतिस्तदा ॥ १३३ ॥ विष्णवेविष्णवेनित्यंविष्णवेविष्णवेनमः ॥ नमामिविष्णुंचित्तस्थमहंकारगतंहरिम् ॥ १३४ ॥ चित्तस्थमीशमव्यक्तमनंतम
 पराजितम् ॥ विष्णुमीडचमशेषाणामनादिनिधनंविभुम् ॥ १३५ ॥ विष्णुश्चित्तगतोयन्मेविष्णुर्बुद्धिगतश्चयत् ॥ यच्चाहंकारकोविष्णुर्योविष्णुर्मे
 यिसंस्थितः ॥ १३६ ॥ करोतिकर्तृभूतोऽसौस्थावरस्यचरस्यच ॥ तत्पापनाशमायातितस्मिन्नेवहिंचितिते ॥ १३७ ॥ घ्यातोहरतियत्पापंस्वप्नेदृष्टु
 भावनात् ॥ तमुपेंद्रमहंविष्णुंप्रणमामिनतिप्रियम् ॥ १३८ ॥ जगत्यस्मिन्निरालंबेर्भूमुसदनमच्युतम् ॥ हस्तावलंबनंस्तोत्रंविष्णुर्वेदपरात्परम् ॥ १३९ ॥
 सर्वेश्वरेश्वरविभोपरमात्मब्रह्मक्षज ॥ हृषीकेशहृषीकेशहृषीकेशनमोस्तुते ॥ १४० ॥ नृसिंहानंतगोविंदभूतभावनकेशव ॥ दुरुक्तंदुष्कृतंध्यातंशम
 पापंनमोस्तुते ॥ १४१ ॥ यन्मयांचितितंदुष्टंस्वचित्तवशवर्तिना ॥ अकार्यमघमत्युग्रंतच्छर्मनयकेशव ॥ १४२ ॥ ब्रह्मण्यदेवगोविंदपरमार्थपरा
 यण ॥ जगन्नाथजगद्धातःपापंशमयमेच्युत ॥ १४३ ॥ यच्चापराह्णसायाह्नेमध्याह्नेचतथानिशि ॥ कायेनमनसावाचाकृतंपापमजानता ॥ १४४ ॥
 जानताचहृषीकेशपुंडरीकाक्षमाधव ॥ नामत्रयोच्चारणतःसर्वपातुमक्षयम् ॥ १४५ ॥ शारीरंमेहृषीकेशपुंडरीकाक्षमानसम् ॥ पापंप्रशममायातु
 वाकृतंमममाधव ॥ १४६ ॥ यद्भुजानःपिवांस्तिष्ठन्स्वपञ्जाग्रद्यदास्थितः ॥ अकार्षपापमर्थार्थकायेनमनसागिरा ॥ १४७ ॥ महदल्पमपिप्रायोदुर्यो
 निनरकावहम् ॥ तत्पापंप्रशमयातुवासुदेवस्यकीर्तनात् ॥ १४८ ॥ परंब्रह्मपरंधामपावित्रंपरमंचयत् ॥ तस्मिन्प्रकीर्तितेविष्णोयत्पापंतत्प्रण

५० पु०
॥११९॥

इयतु ॥११९॥ यत्प्राप्यननिवर्तते गंधस्पर्शादिवर्जिताः ॥ सूरयस्तत्पदविष्णोस्तत्सर्वशमयत्वयम् ॥ १५० ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रं यः पठेच्छृणुयात्तरः ॥
शारीरैर्मानसैर्वाग्जैः कृतैः पापैः समुच्यते ॥ १५१ ॥ मुक्तः पापग्रहादिभ्यो याति विष्णोः परंपदम् ॥ तस्मात्पापेकृतं जप्यं स्तोत्रं सर्वघमर्दनम् ॥ १५२ ॥
प्रायश्चित्तमघौधानां पठितव्यं नरोत्तमैः ॥ प्रायश्चित्तैः स्तोत्रवरैर्व्रतैर्नश्यति पातकम् ॥ १५३ ॥ ततः कार्याणि ससिद्धये तानि वैभुक्तिमुक्तये ॥ पूर्वजन्मार्जितं
पापमैहिकंचनरेश्वर ॥ १५४ ॥ स्तवस्य श्रवणादस्य सद्य एवाविलीयते ॥ पापद्रुमकुठारो यं पापेधनदवानलः ॥ १५५ ॥ पापराशितमः स्तोमभानुरे
षस्तवनो नृप ॥ मया प्रकाशितस्तुभ्यं तथालोकानुकेपया ॥ १५६ ॥ स्तवो यो यमया प्राप्नोति हस्यं पितुरादरात् ॥ इतिहासमिमं पुण्यं यः शृणोति नरा
धिप ॥ १५७ ॥ तस्यापि पुण्यमाहात्म्यं वक्तुं शक्तः स्वयं हरिः ॥ स्वस्तिते स्तुमहाराज गंगायामथ सत्वरम् ॥ १५८ ॥ स्नातुं यामि स मायातो मासोयं माधवो
महान् ॥ १५९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे नारदा वरीष संवादे वैशाखमाहात्म्ये प्रेतोपाख्याने पापप्रशमनं नाम चतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ ७ ॥
॥ सूत उवाच ॥ यातुं तमुद्यतं न त्वाप्नुमि राजा ततो मुदा ॥ विधिं प्रच्छ संक्षिप्तं स्नानं न दानं कियोचितम् ॥ १ ॥ अंवरीप उवाच ॥ मुने वै
शाखमासेऽस्मिन्कोविधिः किंतपोऽधिकम् ॥ किंच दानं कथं स्नानं कथं केशव पूजनम् ॥ २ ॥ कृपया वद विप्रं सर्वज्ञस्त्वं हरिप्रियः ॥ विशेषतो
पि पूजाया विधिं तीर्थपदे वद ॥ ३ ॥ नारद उवाच ॥ मेषसंक्रमणे भानो माधवे मासि सत्तम ॥ महानद्यां दीर्तरे न देसरसि निझरे ॥ ४ ॥
देवखातेऽथ वा स्नायाद्यथा प्राप्ते जलाशये ॥ दीर्घिका कूपवापीषु नियतात्मा हरिस्मरन् ॥ ५ ॥ मधुमासस्य शुक्लायामेकादश्यामुपोषितः ॥
पंचदश्यांचवा वीरमेषसंक्रमणे पिवा ॥ ६ ॥ वैशाखस्नाननियमं ब्राह्मणानामनुज्ञया ॥ मधुसूदनमभ्यर्च्य कुर्यात्स्नानपूर्वकम् ॥ ७ ॥
वैशाखसंकलं मासं मेषसंक्रमणरवेः ॥ प्रातः सनियमः स्नात्ये प्रीयतां मधुसूदनः ॥ ८ ॥ मधुहंतुः प्रसादेन ब्राह्मणानामनुग्रहात् ॥ निर्वि
घ्नमस्तु मे पुण्यं वैशाखस्नानमन्वहम् ॥ ९ ॥ माधवे मप्ये भानौ मुरारे मधुसूदन ॥ प्रातः स्नानेन मेनाथ यथोक्तफलदो भव ॥ १० ॥ यथा ते माधवो
मासो वल्लभो मधुसूदन ॥ प्रातः स्नानेन मे तस्मिन्फलदः पापहा भव ॥ ११ ॥ एवमुच्चार्य तर्त्तार्थे पादौ प्रक्षाल्य वाग्यतः ॥ स्मरन् नारायणं दे
वं स्नानं कुर्याद्विधानतः ॥ १२ ॥ तीर्थं प्रकल्पयेद्धीमान् मूलमंत्रमिमं पठन् ॥ ॐ नमो नारायणाय मूलमंत्र उदाहृतः ॥ १३ ॥ दर्भं पा
णिस्तु विधिवदाचांतः प्रणतो भुवि ॥ चतुर्हस्तसमायुक्तं चतुरस्रं समंततः ॥ १४ ॥ प्रकल्प्यावाहयेद्गंगां मंत्रेणानेन मानवः ॥ विष्णुपादप्रसूतासि वैष्णवी

१ इति ते यन्मया प्रोक्तं स्तोत्रं पापप्रणाशनम्-४० पा० । २ स्नानदानकयोचितम्-४० पा० । ३ यत्नतः-४० पा० । ४ प्रक्षाल्य-४० पा० ।

पा० खं० ५०

अ० ९५

॥११९॥

विष्णुदेवता ॥ १५ ॥ ब्राह्मिणस्त्वेन सस्तस्मादाजन्ममरणांतिकात् ॥ तिस्रः कोट्योर्द्धकोटीचतीर्थानां वायुरब्रवीत् ॥ १६ ॥ दिविभुव्यंतरिक्षे च तानि ते
 संति जाह्नवि ॥ नंदिनीत्येव तेनामवेदेषु नलिनीति च ॥ १७ ॥ दक्षपृथ्वीर्चविहगा विश्वगाथा शिवप्रिया ॥ विद्याधरी महादेवी तथालोकप्रसादिनी ॥ १८ ॥
 क्षेमं करी जाह्नवी च शांता शांतिप्रदायिनी ॥ एतानि पुण्यनामानि स्नानकाले प्रकीर्तयेत् ॥ १९ ॥ भवेत्सनिहिता तत्र गंगा त्रिपथगामिनी ॥ सप्तवाराभिज
 तेन करसंपुटयोजिते ॥ २० ॥ मूर्ध्नि कृत्वा जलभूषश्चतुर्वापंच सत्तवा ॥ स्नानं कृत्वा मृदा तद्दामं त्र्यनुविधानतः ॥ २१ ॥ अश्वक्रांते रथक्रांते विष्णुक्रांते वसुं
 धरे ॥ मृत्तिके हर्मेषा पंथं नमया दुष्कृतं कृतम् ॥ २२ ॥ उद्धृता सिवराहणविष्णुना शतबाहुना ॥ नमस्ते सर्वलोकानां प्रभवारणि सुव्रते ॥ २३ ॥ एवं
 स्नात्वा ततः पश्चादाचम्य तु विधानतः ॥ उत्थाय वाससी शुक्रे शुद्धे तु परिधापयेत् ॥ २४ ॥ ततस्तु तर्पणं कुर्यात्त्रैलोक्याप्यायनाय वै ॥ ब्रह्माणं तर्पयेत्पू
 र्वै विष्णुरुद्रं प्रजापतिम् ॥ २५ ॥ देवान्यक्षांस्तथानागान्गंधर्वाप्सरसो सुरान् ॥ क्रूरान्सर्पान्सुपर्णांश्च तरुणैर्जंतुकान् खगान् ॥ २६ ॥ विद्याधराञ्जलधरांस्तथै
 वाकाशगामिनः ॥ निराधाराश्च ये जीवाः पापकर्मरताश्च ये ॥ २७ ॥ तेषामाप्यायनार्थाय दीयते सलिलं मया ॥ कृतोपवीर्तं दिवेषु निवीर्तं च भवेन्नरः ॥ २८ ॥
 मनुष्यांस्तर्पयेद्भक्त्या ब्रह्मपुत्रानृपांस्तथा ॥ सनकः सनंदनश्चैव तृतीयश्च सनातनः ॥ २९ ॥ कपिलश्चासुरिश्चैव वोढुः पंचशिखस्तथा ॥ तेषां वंदनां प्रतिमा
 यां तु मद्भक्त्या बुनासदा ॥ ३० ॥ मरीचिमयं गिरसौ पुलस्त्यं पुलहं कृतम् ॥ प्रचेतसं वसिष्ठं च भृगुं नारदमेव च ॥ ३१ ॥ देवब्रह्मरूपीन्सर्वांस्तर्पयेदक्षतो
 दकैः ॥ अप्सव्यं ततः कुर्यात्सव्यं जन्वाच्यभूतले ॥ ३२ ॥ अग्निष्वात्तास्तथा सौम्या हविष्मंतस्तथोष्मपाः ॥ कव्यानलान्बर्हिषदस्तथा वैचाज्यपाः
 पुनः ॥ ३३ ॥ संतर्पयेत्पितॄन्भक्त्या सतिलोदकचंदनैः ॥ यमाय धर्मराजाय मृत्युवे चांतकाय च ॥ ३४ ॥ वैवस्वताय कालाय सर्वभूतक्षयाय च ॥
 उद्धृतराय दध्राय नीलाय परमेष्ठिने ॥ ३५ ॥ वृकोदराय चित्राय चित्रगुप्ताय चैव नमः ॥ दर्भपाणिस्तु विधिवत्पितॄन्संतर्पयेत्ततः ॥ ३६ ॥ पित्रादीन्ना
 मगोत्रेण तथा मातामहानपि ॥ संतर्प्य विधिना सर्वानिमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ ३७ ॥ येषां धवावां धवाये येन्यजन्मनि बांधवाः ॥ ते तु सति मखिलां यां तु ये
 स्मत्तस्तोयकां क्षिणः ॥ ३८ ॥ आचम्य विधिवत्सम्यगालिखेत्पद्ममग्रतः ॥ साक्षतैश्च सप्तपुष्पैश्च सलिलारुणचंदनैः ॥ ३९ ॥ अर्घदद्यात्प्रयत्ने
 न सूर्यनामानुकीर्तनैः ॥ नमस्ते विष्णुरूपाय नमस्ते ब्रह्मरूपिणे ॥ ४० ॥ सहस्ररश्मये सूर्य नमस्ते सर्वतेजसे ॥ नमस्ते रुद्रवपुषे नमस्ते
 भक्तवत्सल ॥ ४१ ॥ पद्मनाभ नमस्ते तु कुंडलांगदभूषित ॥ नमस्ते सर्वलोके शसुप्तानां सुषोढन ॥ ४२ ॥ सुकृतं दुष्कृतं चैव सर्व

५० पु०

॥१२०॥

पश्यसि सर्वदा ॥ सत्यदेवनमस्तेऽस्तु प्रसादममभास्कर ॥ ४३ ॥ दिवाकरनमस्तेऽस्तु प्रभाकरनमोऽस्तुते ॥ एवं सूर्यनमस्कृत्य सप्तकृत्वा प्रदक्षिणम् ॥ ४४ ॥ द्विजंगाकांचनं स्पृष्ट्वा पश्चाच्च स्वगृहं व्रजेत् ॥ आश्रमस्थास्ततः पूज्यप्रतिमां चापि पूजयेत् ॥ ४५ ॥ पूर्वभक्तयेव गोविंदं ह्रीं च नियतात्मवान् ॥ पूजयेद्भक्तितोराजं भयत्रयथाविधि ॥ ४६ ॥ विशेषादपि वैशाखे च ये न्यधुसूदनम् ॥ सर्वसंवत्सरं यावदचितस्तेन माधवः ॥ ४७ ॥ माधवे मासि संप्राप्ते मेषस्थे कर्मसाक्षिणि ॥ केशवप्रीतये कुर्यात्केशवव्रतसंचयम् ॥ ४८ ॥ दद्यादनेकदानानि तिलाज्यप्रभृतीन् यपि ॥ जन्मकोटिसमुद्धृतपातकांतकराणि च ॥ ४९ ॥ जलान्नशर्कराधेनुतिलधेनुमुखानि च ॥ वित्तमानेन देयानि दानानीप्सितसिद्धये ॥ ५० ॥ वैशाखं सकलमासं नित्यस्नायी जितेंद्रियः ॥ जपन्हविष्यं भुंजानः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ५१ ॥ एकभुक्तमथोनक्तमयाचितमतंद्रितः ॥ माधवे मासियः कुर्याल्लभते सर्वमीप्सितम् ॥ ५२ ॥ वैशाखे विधिना स्नानं द्रव्यं नद्यादिके बहिः ॥ हविष्यं ब्रह्मचर्यं च भूशय्या नियमस्थितिः ॥ ५३ ॥ व्रतं दानं जपो होमो मधुसूदनपूजनम् ॥ अपि जन्मसहस्रोत्थं पापं दहत्य दारुणम् ॥ ५४ ॥ यथैव माधवो ध्यातो विनाशयति किल्बिषम् ॥ तथैव माधवे स्नानं नियमेन विनिर्मितम् ॥ ५५ ॥ तीर्थे चानुदिनं स्नानं तिलैश्च पितृतर्पणम् ॥ दानं धर्मघटादीनां मधुसूदनपूजनम् ॥ ५६ ॥ माधवे मासि कुर्वीत मधुसूदनतुष्टिदम् ॥ तिलोदकसुवर्णान्नशर्करां वरभूषणम् ॥ ५७ ॥ पादत्राणां तपत्रां बुकुं भान्दयाद्विजातिषु ॥ त्रिसंध्यं पूजयेद्दीशं भक्तितो मधुसूदनम् ॥ ५८ ॥ साक्षाद्विमलयालक्ष्म्या समुपेतं समाहितः ॥ सुवर्णतिलपात्रैश्च ब्राह्मणाच्छक्तितो बहून् ॥ ५९ ॥ तर्पयेद्दुंदपात्रैर्ब्राह्महत्यां व्यपोहति ॥ वैशाखे मासियः स्नात्वा प्रातर्नद्यां समाहितः ॥ ६० ॥ पूजयित्वा हरिं भक्त्या पुष्पैः कालोद्भवैः फलैः ॥ पूजयेद्ब्राह्मणं शक्त्या पाखंडालापवर्जितः ॥ ६१ ॥ तर्पयेद्ब्रह्मगोदानैरन्नाद्यैर्धनसंचयैः ॥ अन्यद्विस्तं यथाशक्ति स्तोत्रं स्तोत्रं समाचरेत् ॥ ६२ ॥ पश्चाद्विनिःस्वः पुरुषो माधवे मासि माधवम् ॥ पुष्पाचनं विधानेन पूजयेन्मधुसूदनम् ॥ ६३ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः पितृणां तारयेच्छतम् ॥ स जन्मशतसाहस्रं न शोकफलभागभवेत् ॥ ६४ ॥ न च व्याधिभयं तस्य न दारिद्र्यं न बंधनम् ॥ स विष्णुभक्तो जायेत धन्यो जन्मनि जन्मनि ॥ ६५ ॥ यावद्युगसहस्राणि शतमष्टौ तारं भवेत् ॥ तावत्स्वर्गं वसेद्दीरभूषति श्वपुनर्भवेत् ॥ ६६ ॥ भूषते विविधान्भोगान्भुक्त्वा चैव यथासुखम् ॥ माधवस्य प्रसादेन माधवे लीयते ततः ॥ ६७ ॥ शृणुराजं प्रवक्ष्यामि समासां माधवाचनम् ॥ वैदिकं तांत्रिकं वापि मिश्रकं पापनाशनम् ॥ ६८ ॥ न ह्यंतो न तपारस्य नांतः पूजाविधेर्नृप ॥ अथ संक्षिप्य चोच्येत यथावदनुपूर्वशः ॥ ६९ ॥ वैदिकं तांत्रिकं मिश्रः श्रीविष्णोस्त्रिविधो मखः ॥ त्रयाणामीप्सितैर्नैव विधिना हरिं च येत् ॥ ७० ॥ वैदिको मिश्रको वापि विप्रदीनां

१ वित्तशाठ्यविवर्ज्यानि-३० पा० । २ दुग्धपात्रैर्य-३० पा० । ३ याति सोऽपि परं पदम्-३० पा० ।

पा० खं० पं०

म० १५

॥१२०॥

विधीयते ॥ तान्निकोविष्णुभक्तस्यशूद्रस्यापिप्रकीर्तितः ॥७१॥ यथास्वनिगमेनोक्तद्विजत्वंप्राप्यपूरुषः ॥ यजेच्चविधिवद्विष्णुब्रह्मचारीसमाहितः ॥७२॥
अर्चयेत्स्थंडिलेऽग्नौवासूयैप्सुहृदिवादिजे ॥ द्रव्येणभक्तियुक्तेनस्वगुस्तदनुज्ञया ॥७३॥ पूर्वस्नानं प्रकुर्वीतधौतदंतोगशुद्धये ॥ उभयोरपिचस्नानंमंत्रैर्मृद्वह
णादिना ॥७४॥ संध्योपास्त्यादिकर्माणिवेदतंत्रोदितानिवै ॥ पूजतिकल्पयेत्सम्यक्संकल्पंकर्मपावनम् ॥७५॥ शैलीदारुमयीलौहैलेप्यालेह्याचसै
कती ॥ मनोमयीमणिमयीप्रतिमाष्टविधास्मृता ॥७६॥ चलाचलेतिद्विविधाप्रतिष्ठाजीवमंदिरम् ॥ उद्रासावाहनेनस्तःस्थिरायांमाधवाचने ॥७७॥
अस्थिरायाविकल्पः स्यात्स्थंडिलेतुभवेद्द्वयम् ॥ स्नापनंत्वविलेप्यायामन्यत्रपरिमारजनम् ॥७८॥ द्रव्यैःप्रसिद्धैर्देवैर्व्याप्रतिमादिव्धमायिनः ॥ भक्तस्य
चयथालब्धैर्भक्तिभावेनचैवाहि ॥७९॥ स्नानालंकरणंश्रेष्ठमर्चायामेवभूपते ॥ स्थंडिलेष्वपि विन्यासोवह्नावाज्यहुतंहविः ॥८०॥ सूर्येचाभ्यर्हणंश्रेष्ठं
स्थंडिलेसलिलादिभिः ॥ श्रद्धयोपहतंश्रेष्ठंहरौभक्तेनवार्यपि ॥८१॥ गंधोधूपःसुमनसोदीपोन्नाद्यंचर्किपुनः ॥ शुचिःसंभृतसंभारःप्राग्दर्भैःकल्पितास
नः ॥८२॥ आसीनःप्रागुदग्वक्रोह्यर्चायामथसम्मुखः ॥ कृतन्यासःकृतन्यासाहंयर्चापाणिनास्पृशेत् ॥८३॥ कलशंप्रोक्षणीयंचयथावदुपसाधयेत् ॥
तदद्विदैवयजनंद्रव्याण्यात्मानमेवच ॥८४॥ प्रोक्ष्यपात्राणित्रीण्यद्विस्तैस्तैर्द्रव्यैस्तुसाधयेत् ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयार्थंत्रीणिपात्राणिदापयेत् ॥८५॥
हृतशीर्ष्णांचशिखयागायत्र्याचाभिमंत्रयेत् ॥ पिंडेवाप्यग्निंसंसिद्धेहृत्पद्मस्थांपराविभोः ॥८६॥ अर्णवीजीवकलांघ्यायेन्नादातिसिद्धिभाविनाम् ॥ त
यात्मभूतयापिंडेव्यासेसंपूज्यतन्मयः ॥८७॥ आवाह्यार्चादिषुस्थाप्यन्यस्तांगांतांप्रपूजयेत् ॥ पाद्यार्घ्यस्नानाहंणादीनुपचारान्प्रकल्पयेत् ॥८८॥
धर्मादिभिश्चनवभिःकल्पयित्वासनंहरेः ॥ पद्मपद्मदलंतत्रकर्णिकाकेसरोज्ज्वलम् ॥८९॥ उभाभ्यावेदतंत्राभ्यांहरेरुभयसिद्धये ॥ सुदर्शनपांचजन्यंगदा
सीधुधनुर्हलम् ॥९०॥ मुशलंकौस्तुभमालांश्रीवत्संचानुपूजयेत् ॥ नंदंसुनंदंगुरुडंप्रचंडंचंडमेवच ॥९१॥ महाबलंबलंचैवकुसुमकुसुमदेक्षणम् ॥ दुर्गा
विनायकंव्यासंविष्णुवक्त्रेनंगुरुन्सुरान् ॥९२॥ स्वेस्वेस्थानेष्वभिमुखान्पूजयेत्प्रोक्षणादिभिः ॥ चंदनोशीरकर्पूरकुंकुमागुरुवासितैः ॥९३॥ सलिलैः
स्नापयेन्मंत्रैर्नित्यंवाविभवेसति ॥ स्वर्णयमानुवाकेनमहापुरुषविद्यया ॥९४॥ पौरुषेणापिमुक्तेनसामनीराजनादिभिः ॥ वस्त्रोपवीताभरणपत्रस्रग्गंध
लेपनैः ॥९५॥ अलंकुर्वीतसप्रेमविष्णुभक्तोयथोचितम् ॥ पाद्यमाचमनीयंचगंधंसुमनसोस्तान् ॥९६॥ गंधधूपोपहार्याणिदद्याद्देश्रद्धयाचकः ॥
गुडपायससर्पीषिशङ्कुल्यापूपमोदकान् ॥९७॥ पायसंदधिसर्पिश्चनैवेद्यंसविकल्पयेत् ॥ अभ्यंगोन्मर्दानादर्शदंतधावाभिषेचनम् ॥९८॥ अन्नाद्यनृत्य

५० पु०

॥१२१॥

गीतानि सर्वाणि स्युरथान्वहम् ॥ विधिनावहिते कुण्डमेखलावर्तवेदिभिः ॥ १९ ॥ अग्निमाधाय परितः समूहेत्पाणिनोदकम् ॥ परिस्तीर्याथ पर्युक्ष्य दत्वा ह
ध्वं यथाविधि ॥ १०० ॥ प्रोक्षण्यासाद्य द्रव्याणि प्रोक्षण्यैवाज्यसेचनम् ॥ तप्तजानूनादप्रख्यं शंखचक्रगदां दुजैः ॥ १०१ ॥ लसच्चतुर्भुजं शान्तपद्मकिंज
ल्कवाससम् ॥ स्फुरत्किरीटकटकटिसूत्रवरांगदम् ॥ १०२ ॥ श्रीवत्सवक्षसंभ्राजत्कौस्तुभं वनमालिनम् ॥ ध्यायन्नभ्यर्च्य दारुणिहविषासघृतानि
च ॥ १०३ ॥ प्रास्याज्यभागावाधारौ दत्वा चाज्यमुत हविः ॥ अभ्यर्च्यार्थनमस्कृत्य पार्षदेभ्यो बलिं हरेत् ॥ १०४ ॥ मूलमंत्रं जपेद्ब्रह्मस्मरन्नारायणात्मक
म् ॥ दत्वा च मनमुच्छिष्टं विष्वक्सेनायकल्पयेत् ॥ १०५ ॥ मुखवासंतु सुरभिर्तांबूलाद्यमुपाहरेत् ॥ उपगायन् गृणन्नित्यं कर्माण्यभिरवाक्षरैः ॥ १०६ ॥
सत्कथां श्रावयन् चृण्वन्मुहूर्तक्षणीको भवेत् ॥ स्तवैरुच्चावचैः स्तोत्रैः पौराणैः प्राकृतैरपि ॥ १०७ ॥ स्तुत्वा प्रसीद भगवन्निति वंदे तदंडवत् ॥ शिरस्त
त्पादयोः कृत्वा त्राहुभ्यां च परस्परम् ॥ १०८ ॥ प्रपन्नं पाहि मामीश भीतं मृत्युग्रहार्णवात् ॥ इति शेषान्हरेर्दत्तांश्चिरस्याधाय सादरम् ॥ १०९ ॥
उद्गासयेच्च दुद्गास्यं ज्योतिर्ज्योतिषिचात्मनः ॥ अर्चादिषु पदं यत्र श्रद्धावांस्तत्र चाचयेत् ॥ ११० ॥ सर्वभूतेष्व्वात्मनि च सर्वात्मानमवास्थितम् ॥ एवं
क्रियायोगपथैः पुमान्वैदिकतां त्रिकैः ॥ १११ ॥ अर्चयेच्च यतः सिद्धिं हरेर्विंदत्यभीप्सिताम् ॥ तामर्चां संप्रतिष्ठाप्य मंदिरं कारयेद्दृढम् ॥ ११२ ॥
पुष्पोद्यानानि रम्याणि पूजायात्रोत्सवादिकम् ॥ पूजादीनां प्रवाहार्थं महापर्वस्वथान्वहम् ॥ ११३ ॥ क्षेत्रापणपुरग्रामान् दत्वा सायं ज्यतामियात् ॥
प्रतिष्ठया सार्वभौमं सद्गनाभुवनत्रयम् ॥ ११४ ॥ पूजादिनां ब्रह्मलोकं त्रिभिस्तत्साम्यतामियात् ॥ तमेव नैरपेक्षेण भक्तियोगेन किञ्चित् ॥ ११५ ॥
भक्तियोगं सलभते एवं यः पूजयेद्भरिम् ॥ ११६ ॥ यत्कृष्णप्राणिपातधूलिधवलंतद्रूपं तद्रूपं भूतेनेत्रे तपसा र्जितं सुरुचिरेयाभ्यां हरिर्दृश्यते ॥ सा
बुद्धिर्विमलेंदुशंखधवलायामाधव्यापिनी सा जिह्वा मृदुभाषिणी नृपमुदुर्यास्तौतिनारायणम् ॥ ११७ ॥ मूलमंत्रेण कर्तव्यं स्त्रीशूद्रैरपि पूजनम् ॥
श्रद्धयास्वगुरुद्विष्टमार्गेणान्यैश्च वैष्णवः ॥ ११८ ॥ इदं ते सर्वमाख्यातं पावनं माधवार्चनम् ॥ विशेषान्माधवे मासित्वमेतत्कुरु भूपते ॥ ११९ ॥ मृतउ
वाच ॥ ॥ इत्येवमाकर्ण्य चोविचित्रं पुण्यं पवित्रं विधिं नंदनस्य ॥ प्रणम्य बद्धांजलिं राजा सकौतुकिभागवतप्रधानः ॥ १२० ॥ अंवरीप उवाच ॥
समस्तभूमीवल्लभ शरोहमव्याहताज्ञो विबुधप्रसेवी ॥ गोविंदपादां बुज दत्तचित्तः स्वचित्तसंतोषितभूमिदेवः ॥ १२१ ॥ विरुधातराजोचितवशं शरन्निरंतरं
धर्मरुचिर्यं शस्वी ॥ सौंदर्यशौचोदयदानशीलः सुपुत्रवानस्मि जितारिवर्गः ॥ १२२ ॥ केनापि पुण्येन पवित्रबुद्धिर्जातो ह मीढगुणसंगतश्रीः ॥ इयं पुनः

पा० सं० ५०

अ० ९५

॥१२१॥

श्रीरिवपुण्यमूर्तिर्लब्धाकुतःकांतिमतीचकांता ॥ १२३ ॥ इदंमेमुकृतं सर्वपुराजन्मनिचेष्टितम् ॥ समादिशमुनेसम्यक्सर्वज्ञोसिदयानिधे ॥ १२४ ॥
 नारदउवाच ॥ ॥ इयंरूपवतीनामवेद्यासीदन्यजन्मनि ॥ सांप्रतंतवभार्यायास्त्याचारातिमुंदरी ॥ १२५ ॥ वेद्याधर्मेणवर्ततयथोद्दिष्टेनभाविनी ॥
 कुर्वतीकलकर्मणिशुभानिद्विजशासनात् ॥ १२६ ॥ देवदासइतिख्यातोहेमकारोभवानभूत् ॥ पूर्वजन्मनिवैतस्यारुचेर्भर्ताभुजंगमः ॥ १२७ ॥ इयंभवंतं
 भजतेरुचीरूपवतीपुनः ॥ व्ययार्थमयनंधर्मस्थिताविज्ञानमुत्तमम् ॥ १२८ ॥ आकर्ण्यचैकदाधर्मवैशाखस्नानसंभवम् ॥ चक्रेधर्मवतीतेयेस्ना-
 नेमेषगतेरवौ ॥ १२९ ॥ दानंदत्तवतीदक्षवेद्यारूपवतीसदा ॥ ब्राह्मणायनमस्कारंभक्त्यादरपुरःसरम् ॥ १३० ॥ सतयादेवदासस्त्वंबोधितःस्नेहयं
 त्रितः ॥ कृतवान्बुद्धितःस्नानंमाधवेमासिसादरम् ॥ १३१ ॥ तत्रत्रेतायुगस्यादौतृतीयामाप्यनिर्मलाम् ॥ सुवर्णकारंसोवाचदेवदासंतमादरात् ॥ १३२ ॥
 ॥ वेद्योवाच ॥ ॥ उत्तमंकुरुसौवर्णमधुसूदनमच्युतम् ॥ पूजयित्वायवैदेवमेतैःसंतर्प्यचानलम् ॥ १३३ ॥ ब्राह्मणायचदास्यामिब्राह्मणानामनुज्ञया ॥
 दानमेतत्पुराणेषुकथ्यतेतत्रचाक्षयम् ॥ १३४ ॥ अक्षयेति तृतीयासौब्राह्मणेभ्यःश्रुतमया ॥ शुक्लवैशाखमासस्यतदक्षयफलप्रदम् ॥ १३५ ॥ अस्यांदा-
 स्यामित्तैर्हैममधुसूदनमव्ययम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वामधुरंहेमकारकः ॥ १३६ ॥ चक्रेसुवर्णप्रतिमामच्युतस्यापिसुंदरीम् ॥
 सत्यभावेनधर्मार्थमितिचौर्यविवर्जितः ॥ १३७ ॥ यथोद्दिष्टस्यचंद्रस्यप्रतिमालक्षणांविताम् ॥ ददौसाचविधानेनस्नात्वाविप्रायसुंदरीम् ॥ १३८ ॥ पूज-
 यित्वाततस्तस्यामक्षयायांतिथौनृप ॥ १३९ ॥ कालिनकियतावेद्यासामृताधर्मनिष्ठिता ॥ देवदासोपिसततोमृतःस्वीयायुपक्षये ॥ १४० ॥
 तेनपुण्येनभूपालहेमकारोन्यजन्मनि ॥ सत्त्वंप्राप्तोमहींराजत्रशेषगुणसंयुतः ॥ १४१ ॥ सापिरूपवतीवेद्यातेनधर्मेणतेभवत् ॥ नाम्नाकांतिमती-
 कांताप्रणयेनपरिपुता ॥ १४२ ॥ विविधावासनावीरकर्मणांपूर्वसंभवाः ॥ विचित्रागतयस्तातज्ञायतेनबुधैरपि ॥ १४३ ॥ तमेनमाधवंमासं
 प्रतिकार्यनसंशयः ॥ गोपितंतेनदेवेनब्रह्मणामाधवेनच ॥ १४४ ॥ असाधुसंगैरन्यविद्यैरसंयतैराश्रमधर्महीनैः ॥ अभूततीर्थैरकृतव्रतैस्तेन
 लभ्यतेमाधवमासधर्मः ॥ १४५ ॥ गोविंदकेशवमुकुंदहरेमुरारेलक्ष्मीनिवासमधुसूदनकृष्णविष्णो ॥ वाणीवरानवदनेवसतीतियेपावैशाखमास-
 नियमोभवतेनतेषाम् ॥ १४६ ॥ येसाधुसाधुवचनानिहिताधिकानिनाकर्णयंतिचहरेश्चरितामृतानि ॥ पश्यंतियेनकमलापतिकेतनानिवैशाखमास-
 नियमंनहितेलभंते ॥ १४७ ॥ शुश्रूषितानगुरवोनवरायकन्यादात्तासमायसमयेसमलंकृतायैः ॥ अघ्यापितानतनयाविनयादिधर्मवैशाखमासनियमं
 नहितेलभंते ॥ १४८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्येवमादिश्यमुनिर्नरेशमार्गंयतंमंत्रविदमगण्यः ॥ स्नातुंययोमाधवमासिगंगामभ्यर्चितस्तेन

५० पु०
॥१२२॥

तदासविप्राः ॥ १४९ ॥ विधिसराजापिततश्चकारवैशाखमासस्यमुनिप्रणीतम् ॥ पत्न्यासमंपुण्यधियातमेवसंचितयैल्लोकपवित्रकीर्तिः ॥ १५० ॥
॥ इति श्रीपद्मपुराणवैशाखमाहात्म्येनारदांबरीषसंवादेपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ ऋषयज्जुः ॥ ॥ सूतसूतमहाप्राज्ञजीवजीवशतंसमाः ॥
यद्वयंपुण्यसमयंश्रविताजगतोहितम् ॥ १ ॥ वदभूयोपिभूयिष्ठंपिबामस्तावकंवचः ॥ पार्यपार्यनतृप्यामोवयंसूततदुत्तमम् ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥
अत्राप्युदाहरंतीमितिहासपुरातनम् ॥ संवादमादिलोकस्यजगतांजगदीशितुः ॥ ३ ॥ षट्सहस्राणिचोच्छ्रायोविस्तारेणपुनस्त्रयम् ॥ एवंवसहस्रा
णियोजनानांविधायच ॥ ४ ॥ वामयादंष्ट्रयागृह्यजद्धतादौवसुंधरा ॥ दिव्यवर्षसहस्रवैदंष्ट्रयाधारितामही ॥ ५ ॥ धर्माख्यानप्रसंगेनसोवाचविनया
द्विभुम् ॥ ॥ पृथिव्युवाच ॥ ॥ एतेद्वादशमासावैषष्टिर्दिनशतत्रयम् ॥ ६ ॥ एपांकिमुत्तमंपुण्यंप्रियंचतवकेशव ॥ पवित्रःकार्तिकोमासस्तुलासं
स्थेदिवाकरे ॥ ७ ॥ मकरस्थेरेवौमासःपुराणेपावनःस्मृतः ॥ मेपस्थेमाधवोमासोभास्करेपञ्चतेबुधैः ॥ ८ ॥ मार्गशीर्षोपिमासानांपावनःपरिकी
र्तितः ॥ एवंमासाःपवित्रास्तेवासराःकेपिकीर्तिताः ॥ ९ ॥ युगादयोर्युगांताश्चतथाकल्पादयोपिच ॥ सर्वेभ्योऽप्यधिकमासमेतेभ्योवेदपावनम् ॥ १० ॥
सर्वयज्ञमयश्रीमन्नेकनिश्चित्यमेवद ॥ ॥ वराहउवाच ॥ ॥ विधिनाविधिनाचैवयेयजंतिनराधमाः ॥ ११ ॥ माधवेमासिमांभक्त्यातैश्चपूज्योस्म्यहंस
दा ॥ हिरण्याक्षोवरारोहेमाधवेतुमधुर्हतः ॥ १२ ॥ आदिदैत्याबुभवेतौहत्वात्वंतुसमुद्भूता ॥ त्रेतायुगेत्रयीधर्मोज्ञानवर्णव्यवस्थितिः ॥ १३ ॥ माधवेमा
सिसंभूतातेनमेमाधवःप्रियः ॥ त्रेतायुगेतृतीयायांशुक्लायामासिमाधवे ॥ १४ ॥ प्रवृत्तंचत्रयीधर्माःप्रवृत्तास्तेप्रवर्द्धिताः ॥ अक्षयागोच्यतेलोकेतृतीयाह
रिवल्लभा ॥ १५ ॥ स्नानेदानार्चनेश्राद्धेजपेपूर्वजतर्पणे ॥ देचर्यंतियवैर्विष्णुंश्राद्धंकुर्वंतियन्नतः ॥ १६ ॥ तेषांदाढ्यहंसर्वयन्मनोऽ
भीष्टमुत्तमम् ॥ येददंत्यपिदाननिधन्यास्तेधार्मिकानराः ॥ १७ ॥ येयजंतिहेरनिन्त्यमध्वरैर्विविधैरपि ॥ माधवेयजतेयोमातिभ्यस्तदधिकं
फलम् ॥ १८ ॥ स्नानंदानंजपोहोमस्तपोयज्ञव्रतादिकम् ॥ वैशाखेयत्कृतंदेवितस्यपुण्यफलंशृणु ॥ १९ ॥ मन्वंतराणांकोट्यस्तुदशपंचचस
प्तच ॥ मत्सानिध्यगतास्तेपितिष्ठंतिभयवर्जिताः ॥ २० ॥ यद्यपिस्त्र्यग्रहाःसर्वेक्रूराजन्मव्ययाष्टकाः ॥ प्रातःस्नानेनवैशाखेसर्वेसौम्याभवंति ॥ २१ ॥
वैशाखेमासियोविप्रान्भोजयेद्भक्तितत्परः ॥ सिकथेसिकथेभवेत्तृतिःपितृणायुगसंख्यया ॥ २२ ॥ यच्छंतितत्रमधुराधिकभोजनानियेवायवाशनतिलोद
कभोजनानि ॥ छत्रांबराणिचरणोचितरक्षणानिधन्यास्तएवपरितोषकराहिविष्णोः ॥ २३ ॥ विशेषादिहदातव्यास्तिलामधुसमन्विताः ॥ धर्माय

पा०सं०पं०
अ० ९६

॥१२२॥

१ नृपेय विप्रः-इ०पा० ।

२ देवपावनम्-इ०पा० ।

३ त्रयीधर्मःपवित्रस्तेन कीर्तितः-इ०पा० ।

४ धरे-इ० पा० ।

५ मच्छरीरगतव्यास्ते सर्वदुःखाविर्जिताः-इ० पा० ।

बृहतेदीर्घदुरितक्षयहेतवे ॥ २४ ॥ एवंकृतेतुयत्पुण्यंप्राप्यतेमनुजैश्चतैः ॥ तत्कैर्गणयितुंशक्यं वर्षकोटिशतैरपि ॥ २५ ॥ पुत्रपौत्रादिसंपत्ति
 दीर्घायुषियथेप्सितम् ॥ इहाप्नोतिपरत्रापिमात्रमवप्रतिपद्यते ॥ २६ ॥ अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्जनेन ॥ जनस्यतत्रोपासिपुण्यती
 र्येयथाविधानंश्रयतेतथावा ॥ २७ ॥ यःपरित्यज्यवैशाखं व्रतमन्यदुपाचरेत् ॥ सकरस्थंमहारत्नं हि त्वालोष्टं हियाचते ॥ २८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥
 एवंसभगवान्पूर्वमादिदेवोवदद्विभुः ॥ माधवंमासमुद्दिश्यजगत्यांजगतीधरः ॥ २९ ॥ किमत्रवदुनोक्तेननतदस्तिमहीसुराः ॥ यदप्राप्यंभवेन्मासिमा
 धवेमाधवार्चनात् ॥ ३० ॥ शृणुष्वंचपुरावृत्तमिहार्थेपरमाद्भुतम् ॥ ब्राह्मणस्यचसंवादंयमस्यचमहात्मनः ॥ ३१ ॥ मध्यदेशेमहाग्रामोब्राह्मणानां
 बभूवह ॥ गंगायमुनयोर्मध्येयामुनस्यगिरिरथः ॥ ३२ ॥ विद्वांसस्तत्रभूयिष्ठब्राह्मणाश्चावसंस्तदा ॥ अथप्राहयमःकंचित्पुरुषं कृष्णपिंगलम् ॥ ३३ ॥
 रक्ताक्षमूर्द्धरोमाणकाकजंघाक्षिनासिकम् ॥ गच्छत्वंभोमहाग्रामंगत्वाब्राह्मणमानय ॥ ३४ ॥ वसिष्ठगोत्रसंभूतं नामतोयज्ञदत्तकम् ॥ शंभेनिविष्टंवि
 द्वांसंयज्ञकर्मविशारदम् ॥ ३५ ॥ नचान्यमानयेथास्त्वंसगोत्रंतस्यपार्श्वतः ॥ सहितादृग्गुणस्तेनतुल्योऽध्ययनजन्मना ॥ ३६ ॥ आकृत्याचत
 थाचिद्वैःसमस्तेनैवसत्तमः ॥ तमानययथोद्दिष्टापूजाकार्याहितस्यमे ॥ ३७ ॥ सगत्वाप्रतिकूलंतुचकारयमशासनम् ॥ तमेवमानयामासप्रतिपि
 ष्ठोयमेनयः ॥ ३८ ॥ तस्मैयमःसमुत्थायपूजांकृत्वाचधर्मंवित् ॥ प्रोवाचनीयतामेषसौन्यानीयतामिति ॥ ३९ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवमुक्ते
 तुवचनेधर्मराजेनसद्विजः ॥ उवाचधर्मराजंतेनिर्विण्णोगमनायवै ॥ ४० ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ कस्मादहमिहानीतःकस्मात्प्रेरयसेपुनः ॥ गंतुंने
 वोत्सहेतत्रमर्त्यलोकेपुनःप्रभो ॥ ४१ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ इहक्षीणायुषांपुंसंवासःपुण्यवतांभवेत् ॥ अयंवैधर्मराजस्यलोकोधर्मःप्रकीर्तितः ॥ ४२ ॥
 सौख्यभूमिरियंसर्वाधर्मराजोहमीश्वरः ॥ पुण्यापुण्यानुसारेणजंतूनांसुखदुःखदः ॥ ४३ ॥ पापिनायमरूपोस्मिन्पुण्यनिरयदायकः ॥ तथापुण्यवतां
 सौख्यस्त्वर्गदोधर्ममूर्तिमान् ॥ ४४ ॥ गच्छविप्रत्वमद्यैवानिलयस्वंयथागतः ॥ अद्यापिदशवर्षाणामायुस्तेपरिवर्तते ॥ ४५ ॥ क्षयेतवायुषःप्रा
 तिलोकस्यास्यभविष्यति ॥ प्रैष्टव्यंचत्वयाह्यन्यत्पृच्छस्वप्रब्रवीमि ते ॥ ४६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ यत्कृत्वासुमहत्पुण्यंस्वर्गःस्यादश्नहितमम ॥
 सर्वस्यहिप्रमाणंत्वंधर्माधर्मविनिश्चये ॥ ४७ ॥ यदिदेवमयासम्यग्गतंयंनिजमदिरे ॥ तदब्रूदिकर्मणाकेनपतंतिनरकेनराः ॥ ४८ ॥ ब्रजंति केनवैस्वर्गतत्सर्वकृ
 पयावद ॥ ॥ यमउवाच ॥ कर्मणामनसावाचायेधर्मविमुत्तानराः ॥ ४९ ॥ विष्णुभक्तिविहीनायेतैर्वैनिरयंगामिनः ॥ पश्यंतिभेदबुद्ध्यायेवद्भागंशंकरं

प० पु०
॥१२३॥

रिम् ॥ ५० ॥ विरक्ताविष्णुविद्यासुनरानिरयगामिनः ॥ कुलदेशोचितकर्मयस्त्यक्त्वान्यत्समाचरेत् ॥ ५१ ॥ कामाद्यादिबामोहात्सयातिनरकंनरः ॥
अयाज्ययाजकश्चैवयाज्यानांचविवर्जकः ॥ ५२ ॥ विरतोविष्णुविद्यासुसभुंतेनरकान्वहून् ॥ अदत्त्वापितृदेवेभ्योविप्रेभ्योमर्त्यबंधुषु ॥ ५३ ॥ सधनोऽप्रियतेपापः
सयातिनरकान्वहून् ॥ सर्वाण्यन्नानिसिद्धानिपाकभेदं करोति यः ॥ ५४ ॥ अवैश्वदेवंभुंजीतसयातिनरकंचिरम् ॥ बहुद्वेहेणभूतानांयेऽर्जयतिधनद्विज ॥ ५५ ॥
धनवंतोऽनिरयगदाभिक्कादुःखभागिनः ॥ नास्तिक्यादथबालोभान्मोहात्कालेयथादिते ॥ ५६ ॥ भक्त्यानश्राद्धदायेऽस्युःपच्यंतेनरकेषुते ॥ दीयमान
स्यवित्तस्यब्राह्मणेभ्यस्तुपापकृत् ॥ ५७ ॥ विघ्नमाचरतेयोऽसौनरोऽनिरयगोभवेत् ॥ सामान्यदक्षिणांलब्ध्वागृह्णात्येकोविमोहितः ॥ ५८ ॥ नास्तिक्य
भावनिरतोऽनरः स्यान्नरकालये ॥ असहिष्णुतयातस्यगुणानांकारणंभवेत् ॥ ५९ ॥ महत्पापं समुत्पन्नंकारणंनरकस्यतत् ॥ निर्दोषांसुहृदांभार्यात्यज
न्कालेनयातियः ॥ ६० ॥ नवहेतयश्चस्तेषांसनरोऽनरकेपतेत् ॥ अधर्मधर्ममितियोवदन्मोहवशंगतः ॥ ६१ ॥ हेतुकोनास्तिकोयस्तुसनरोऽनिरयालयः ॥
मनसायोन्यभावेनवचसाचान्यथावदेत् ॥ ६२ ॥ हृदयंकलुषं कुर्यात्सनरोऽनरकेवसेत् ॥ अवमन्यचयेयातिभगवत्कीर्तनंनराः ॥ ६३ ॥ तेषांतिनरकं
घोरंतेनपापेनकर्मणा ॥ पश्यंतोभगवद्भारंनामशाल्मपरिच्छदम् ॥ ६४ ॥ अकृत्वातत्प्रणामादितेषांतिनरकौकसः ॥ विनापराधेननराःकृत्वा
पत्न्यधिषेदनम् ॥ ६५ ॥ त्यजंतिमुकलत्रयेतेषांतिनरकेनराः ॥ नशृणोतिगुरोर्वाक्यंयथंशास्त्रंचयोनरः ॥ ६६ ॥ परेषांचेतसःक्लेशकारीऽनिरयगोभवेत् ॥
पश्यतांबंधुवालानांप्रकर्षांमिष्टमश्नुते ॥ ६७ ॥ सयातिनरकंघोरंकेवलोदरपूरकः ॥ तुलामकरमेषेषुप्रातःस्नानंनयश्चरेत् ॥ ६८ ॥ नद्यादिषुचनास्तिक्य
स्तस्यस्यान्नरकालयः ॥ वैष्णवंजनमालोक्ष्यनाभ्युत्थानं करोति यः ॥ ६९ ॥ प्रणयादरतोविप्रसनरोऽनरकातिथिः ॥ काष्ठैर्वाशंकुभिर्वापिशूलैर्यमाभिर
वच ॥ ७० ॥ येमार्गश्चैवरुंधंतितेवैनिरयगामिनः ॥ आद्यंपुरुषमोशानंसर्वलोकमहेश्वरम् ॥ ७१ ॥ नचिन्तयंतियेविष्णुंतेवैनिरयगामिनः ॥ क्षेत्रवृत्ति
गृहच्छेदंप्रीतिच्छेदंचयेनराः ॥ ७२ ॥ आशाच्छेदंचकुर्वंतितेनरानरकौकसः ॥ आगतान्भोजनार्थंचब्राह्मणान्वृत्तिकर्शितान् ॥ ७३ ॥ यःपरीक्षेतमूढा
त्मासंज्ञेयोनरकातिथिः ॥ अनाथवैष्णवंदीनंरोगातैवृद्धमेवच ॥ ७४ ॥ नानुकंपंतियेमूढास्तेवैनिरयगामिनः ॥ नियमांस्तुसमादाययेपश्चादाजितं
द्वियाः ॥ ७५ ॥ विलोपयंतितान्भूयस्तेवैनिरयगामिनः ॥ शृणुविप्रयथायातिनराःस्वर्गं दयालवः ॥ ७६ ॥ समासेनैववक्ष्यामि किंचितेगौरवादहम् ॥ येच
यंतिहरिदेवविष्णुंविष्णुसनातनम् ॥ ७७ ॥ नारायणमजंकृष्णविष्वक्सेनंचतुर्भुजम् ॥ ध्यायंतिपुरुषं दिव्यमच्युतंयेस्मरंतिच ॥ ७८ ॥ लभंतेतेच्युतस्था

१ प्रणयादरतश्चेत्यर्थः ।

पा० ख० प०
अ० ९६

॥१२३॥

नंश्रुतिरेषापुरातनी ॥ इदमेवहिमांगल्यमिदमेवधनार्जनम् ॥ ७९ ॥ जीवितस्यफलंचैतद्यद्दामोदरकीर्तनम् ॥ कीर्तनाद्देवदेवस्यविष्णोरमितते
 जसः ॥ ८० ॥ दुरितानिविलीयतेतमांसीवदिनोदये ॥ गाथांगार्यतियेनित्यवैष्णवींश्रद्धयान्विताः ॥ ८१ ॥ स्वाध्यायनिरतानित्यतेनराःस्वर्गगाभि
 नः ॥ सर्वान्केशान्परित्यज्यविष्णुमेवस्तुवंतिये ॥ ८२ ॥ स्वधर्मनिरताधीरास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ वासुदेवजपासक्तानपिपापकृतोजनान् ॥ ८३ ॥ नोपसर्प
 न्तितान्विप्रयमदूताश्चदारुणाः ॥ नान्यत्पश्यन्तिजंतूनांविहायहरिकीर्तनम् ॥ ८४ ॥ सर्वपापप्रशमनंप्रायश्चित्तंद्विजोत्तम ॥ येयाचिताःप्रहृष्यन्तिप्रियंद
 त्वावदंतित् ॥ ८५ ॥ त्यक्तदानफलायेचतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ वर्जयन्तिदिवास्वापंनराःसर्वसहाश्रये ॥ ८६ ॥ पर्वण्याश्रयभूतायेतेमर्त्याः
 स्वर्गगामिनः ॥ द्विपतामपियेदोषान्नवदंतिकदाचन ॥ ८७ ॥ कीर्तयन्तिगुणांश्चैवतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ येपरेषांश्रियंहृद्धानवितप्यन्तिमत्सरात् ॥ ८८ ॥
 प्रहृष्टाश्चाभिनंदन्तितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ प्रवृत्तौचनेवृत्तौचश्रुतिशस्त्रोक्तमेवच ॥ ८९ ॥ आदरंतिप्रतीतायेतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ यस्मिन्कस्मि
 न्कुलेजातादयावंतोयशस्विनः ॥ ९० ॥ सानुक्रोशाःसदाचारास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ येपूताःपरदारांश्चकर्मणामनसागिरा ॥ ९१ ॥ रमयन्तिन
 सत्स्वास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ सदाकर्मयथोक्तेनकुर्वन्तिविहितानिच ॥ ९२ ॥ आत्मशक्तिंचविज्ञायतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ मनोवाक्कायिकेधर्मेश्र
 द्धांयःकुरुतेसदा ॥ ९३ ॥ साधूनांसंमतायेश्चसभवेद्देवतातिथिः ॥ वचोवेगमनोवेगयोवेगमुदोद्भवम् ॥ ९४ ॥ उपस्थवेगंसहतेसस्वर्गीजायतेनरः ॥
 येषांगुणेषुसंतोषोवाणीयेषांश्रुतंप्रति ॥ ९५ ॥ परमार्थेमतिर्येपांतेशिष्टाःस्वर्गगामिनः ॥ व्रतंरक्षन्तिथेकोपाच्छिद्यंरक्षन्तिमत्सरात् ॥ ९६ ॥ विद्यां
 मानापमानाभ्यामात्मानंतुप्रमादतः ॥ मतिंरक्षन्तिथेलोभान्मनोरक्षन्तिकामतः ॥ ९७ ॥ धर्मरक्षन्तिदुःसंगात्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ एकादश्यांचवि
 धिवदुपवासपरायणाः ॥ ९८ ॥ शुक्लेऽसितेचयेविप्रतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ मातेवसर्ववालानामौषधंरोगिणामिव ॥ ९९ ॥ रक्षार्थंसर्वलोकानानिर्मि
 तैकादशीतिथिः ॥ एकादशीसर्मांकचित्पादत्राणंनविद्यते ॥ १०० ॥ तामुपोप्यविधानेनपुरुषाःस्वर्गगामिनः ॥ एकादशेन्द्रियैःपापंयत्कृतंभवति
 द्विज ॥ १०१ ॥ नरोनिर्दूयतचूर्णप्रीतःस्वर्गंतिमान्भवेत् ॥ अश्वमेधसहस्राणि राजसूयशतानिच ॥ १०२ ॥ एकादशुपवासस्यकलानंहतिषोड
 शीम् ॥ एकतःऋतवःसर्वेसर्वतीर्थतपांसिच ॥ १०३ ॥ महादानादिदानानिव्रतंवैष्णवमेकतः ॥ वैष्णवव्रतजोधर्मोयज्ञादिसंभवः ॥ १०४ ॥ एकत्र
 तुलितौधात्रातत्रपूर्वाभवेद्गुरुः ॥ हरिवासरभक्तानामच्युतानंतभाषिणाम् ॥ १०५ ॥ नाहंशास्ताविशेषेणतेभ्योविप्रविभेभ्यहम् ॥ येषांपुत्रश्चपौत्रश्च
 कादश्यामुपोषितः ॥ १०६ ॥ सहात्मनासपुरुषाञ्छतमुद्धरतेबलात् ॥ उपोषणंततःकुर्यात्पक्षयोरुभयोरपि ॥ १०७ ॥ एकादश्यांसपुरुषोभुक्तिमु

५० पु०

॥१२४॥

त्तयेकभाजनम् ॥ जयाचविजयाचैवजयन्तीपापनाशिनी ॥१०८॥ त्रिस्पृशावंजुलीचैवपक्षसंवर्धिनीवरा ॥ तिलदुग्धापराज्ञेयाअखंडद्वादशीतथा ॥ ९ ॥
मनोरथाख्याचपराभिमद्वादशिकातथा ॥ इत्येवमादयोभेदाद्वादश्याःसंत्यनेकशः ॥ ११० ॥ व्रतेष्वेतेषुयेशकाज्ञेयास्तेब्रह्मणिस्थिताः ॥ श्रोतारोध
र्मशास्त्राणां धर्मप्रत्ययसंगताः ॥ १११ ॥ प्रियंकराश्चबालानांस्वर्गलोकं ब्रजंतिते ॥ मासिमास्येकदिवसेदर्शंश्चाद्रव्रतानराः ॥ १२ ॥ तृप्यतिपि
तरोयेषातिधन्याःस्वर्गगामिनः ॥ भोजनेषूपपत्रेषुभोज्यंयच्छंतिसादरात् ॥ १३ ॥ अभिन्नमुखरागेणाशिष्टास्तेस्वर्गगामिनः ॥१४॥ येभक्तिमंतोमधुसूद
नस्यनारायणस्याखिलनायकस्य ॥ सत्येनहीनारजसापियुक्तागच्छंतितेनाकमनंतपुण्याः ॥ १५ ॥ वितस्तांयमुनांसीतांपुण्यांगोदावरीनदीम् ॥
सेवंतेयेषुभाचाराःस्नानदानपरायणाः ॥ १६ ॥ नतेपश्यतिपंथानंनरकस्यकदाचन ॥ येनर्मदायामिहशर्मदायामज्जंतितुप्यंत्यपिदर्शनेन ॥ १७ ॥
विधूयपापानिमहेश्लोकंगच्छंतितेतत्रचिरंरमते ॥ १८ ॥ स्नाताश्वर्मनदीतीरिरेत्रिरात्रंनियतानराः ॥ व्यासाश्रमेविशेषेणतेनरानाकिनःस्मृताः ॥ १९ ॥
गंगाजलेप्रयागेचकेदारेपुष्करेतथा ॥ व्यासाश्रमेप्रभासेचमृतास्तेविष्णुगामिनः ॥ १२० ॥ द्वारवत्यांकुरुक्षेत्रयोगाभ्यासेनवामृताः ॥ हरिरित्यक्षरंवक्त्रेये
षांतिनपुनर्भवाः ॥ २१ ॥ त्रिरात्रमपियेविप्रद्वारवत्यांपुरिस्थिताः ॥ मज्जंतिगोमतीतीरिधन्यास्तेकेशवप्रियाः ॥ २२ ॥ नरनारायणावासेत्रिरात्रेयसमाश्रि
ताः ॥ मर्त्यलोकैचनंदायांधन्यास्तेकेशवप्रियाः ॥ १२३ ॥ षण्मासमुषिताविप्रपुरुषोत्तमसंनिधौ ॥ तेनूनमच्युतात्मानोदृष्ट्वास्युरयहारिणः ॥ २४ ॥
अनेकजन्मार्जितपुण्यतोयेमज्जंतितोयेमणिकर्णिकायाः ॥ नमंतिविश्वेशमवाप्यकाशींतेवैमयापीहभवंतिवंद्याः ॥ २५ ॥ पूजायत्वाहरिर्येतुभूमौदर्भति
लैःसह ॥ तिलान्विकीर्येलोहंचदत्वाधेनुंपयस्विनीम् ॥ २६ ॥ येमृताविधिवद्विप्रतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ उत्पाद्यपुत्रान्संस्थाप्यपितृपैतामहेपदे ॥ २७ ॥
निर्ममानिरहंकारयेमृतास्तेपिनाकिनः ॥ स्तैन्यात्रिवृत्ताःसततंसंतुष्टाःस्वधनेनच ॥ २८ ॥ स्वभात्येनोपजीवंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ श्रुक्षांवाणीं
निरावाधामधुरोपायवर्जिताम् ॥ २९ ॥ स्वागतेनाभिभाषंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ शुभानामशुभानांचकर्मणांफलसंचये ॥ १३० ॥ विपाकज्ञाश्चयेवि
प्रतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ धनधर्मप्रवृत्तानांधर्ममार्गानुयायिनाम् ॥ १३१ ॥ प्रोत्साहंवर्ययतेयेमोदंतेदिवितेनराः ॥ हेमंतेवैद्विदोयश्चतथाग्रीष्मेजलप्रदः
॥ ३२ ॥ वर्षास्वाश्रमदाताचसस्वर्गमोदतेचिरम् ॥ पुण्यकालेषुसर्वेषुनित्यनैमित्तिकादिषु ॥ ३३ ॥ भक्त्यायःकुरुतेश्राद्धंसनूंसुरलोकभाक् ॥ ३४ ॥
दानंदरिद्रस्यविभोक्षमित्व्यूनांतपोज्ञानवतांचमौनम् ॥ इच्छानिवृत्तिश्चसुखोचितानांदायाचभूतेषुदिवनयति ॥ १३५ ॥ द्विविधःकर्मसंबंधःपापपुण्यसमु

पा०खं०पं०

अ० ९६

॥१२४॥

द्रवः ॥ सत्यमेवसमाश्रित्यक्रियतेह्यत्रनिर्णयः ॥ १३६ ॥ तपोध्यानसमायुक्तं तारणाय भवांबुधेः ॥ पापं तु पतनायोक्तं सत्यमेव न संशयः ॥ ३७ ॥ बलेन प
 रिचारेण शौर्येणाभिद्युतस्य च ॥ पुण्यहीनस्य वै पुंसस्तद्बलादिविलीयते ॥ ३८ ॥ उन्नतागिरिदुर्गेषु वृक्षाः संति सुपुष्टकाः ॥ पतंति वातवेगेन समृत्तास्तु
 घना अपि ॥ ३९ ॥ सत्यधर्मविहीनास्ते तथायांति यमालयम् ॥ सामान्यं सर्वजंतूनां बलं धर्मस्तु केवलः ॥ १४० ॥ येन संतरते जंतुरिह लोके परत्र च ॥
 मया सर्वमिदं सम्यक्स्वर्गमार्गप्रदायकम् ॥ १४१ ॥ समासेन समाख्यातं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ १४२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे वैशाखमा
 हात्म्ये षण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ एतन्मूर्खोऽपि जानाति शुभकर्मकरः पुमान् ॥ नयाति नरकं स्वर्गं तथा पापक्रियार
 तः ॥ १ ॥ क्रतुभिर्विविधैरिष्टैर्हंत दानजपादिभिः ॥ सत्येनाचारकुशलैः स्वर्गसौख्यमवाप्नोति ॥ २ ॥ विद्याचारधनोपेतैर्ऋषिभिर्वेदपारगैः ॥ प्रा
 प्यते पुण्ययोगेन यज्ञैर्नाकस्ततः क्वचित् ॥ ३ ॥ वित्तेन च विनादानं बहुदा तु न शक्यते ॥ विद्यमानधनेनापि कुटुंबासक्तचेतसा ॥ ४ ॥ अग्निहोत्रा
 दयोधर्मा विश्लेषेण कलौ युगे ॥ दुष्परादानधर्मापि दुष्करो भगवन्मतः ॥ ५ ॥ अल्पायासेन धर्मेण लभ्यते धर्मसंचयः ॥ तन्मे विशेषतो ब्रूहि धर्माधर्मप्रद
 शकं ॥ ६ ॥ तदेकं कथ्यतां धर्मसर्वधर्मात्तमोत्तमम् ॥ कृतेनैकेन येनैव सर्वपापक्षयो भवेत् ॥ ७ ॥ धनं धान्यं यशोधर्ममायुर्धर्माभिर्वर्तते ॥ मर्त्य
 लोकेऽपि सख्यं स्यात्स्वर्गेऽपि नाक्षयो भवेत् ॥ ८ ॥ साक्षात्प्रायणोऽप्येन भक्तानामभयप्रदः ॥ तुष्येदस्य प्रसादेन कामः करतले स्थितः ॥ ९ ॥ सर्वय
 ज्ञतपोदानतीर्थसेवाधिकफलम् ॥ लभ्यते येन यद्यस्ति वैवस्वततदादिश ॥ १० ॥ अनुग्राह्यो ह्यहं देवयादिधर्मोपदेशतः ॥ सर्वधर्मक्रियासारं तदेकं कृप
 यावद ॥ ११ ॥ पापानामनु रूपाणि प्रायश्चित्तानि यद्यथा ॥ तथा तथैव संस्मृत्य कथितानि मनीषिभिः ॥ १२ ॥ कर्तुं तानि न शक्यते देवप्रत्येकशो नरेः ॥
 सर्वपापहरं पुण्यमेकं चेदस्ति तद्ब्रू ॥ १३ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा ब्राह्मणश्रेष्ठो यमं धर्मस्वरूपिणम् ॥ तुष्टावप्रयतो भूत्वा सूक्ष्मधर्माभिकां सु
 कः ॥ १४ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ नमस्ते सर्वज्ञमननमस्ते जगतां पते ॥ नमोस्तु देव रूपाय स्वर्गमार्गप्रदायिने ॥ १५ ॥ धर्मशास्त्रस्वरूपाय धर्मराजन
 मोस्तुते ॥ त्वया भूः पाल्यते देवार्प्यं तरिक्षं च द्यौर्महः ॥ १६ ॥ जनस्तपस्तथा सत्यं सर्वस्वं पाल्यते त्वया ॥ न त्वयारहितं किंचिज्जगत्स्थावरजंगम
 म् ॥ १७ ॥ विद्यते त्वद्ब्रह्मीतं तु सद्यो नश्यति वै जगत् ॥ त्वमात्मा सर्वभूतानां सतां सत्त्वस्वरूपवान् ॥ १८ ॥ राजसानां रजस्त्वं च तामसानां तमस्तथा ॥
 चतुष्पदां भवान् देवचतुःशृंगस्त्रिलोचनः ॥ १९ ॥ सप्तहस्तस्त्रिधा वद्धो वृषरूपनमोस्तुते ॥ सर्वयज्ञमयो धर्मस्त्वयि विग्रहविग्रहः ॥ २० ॥ साक्षा
 द्दृष्टोऽसि लोकेऽश्वदेव तुभ्यं नमो नमः ॥ हृदि स्थः सर्वभूतानां पुण्यपापक्षिता भवान् ॥ २१ ॥ तेन शास्ता च भूतानां दाता देवप्रशासिता ॥ प्रवर्तको हि धर्म

५० पु०

॥१२५॥

स्यदेवदंडधरोभुवि ॥ २२ ॥ सर्वधर्ममयंसारमेकं वदसुनिश्चितम् ॥ यमउवाच ॥ ॥ परितुष्टोस्मितेविप्रस्तोत्रेणचविशेषतः ॥ २३ ॥ तथा
प्यागमधर्मेणमान्योसिममसत्तम ॥ यन्नकस्यचिदाख्यातं तद्गोप्यं परमं मम ॥ २४ ॥ सारमुद्धृत्य सर्वेषां यदेकं निश्चितं मया ॥ महानिरयसंघातात्रि
र्वासनकरं परम् ॥ २५ ॥ अनाख्येयमपित्रह्नन्वक्ष्ये विनयतोषितः ॥ २६ ॥ स्युर्मोहायचराचरस्यजगतस्तेतेपुराणागमास्तांतामेवाहिदेवतां परमिकां जल्पंतु
कल्पेविधौ ॥ सिद्धतिपुनरेकएवभगवान्विष्णुः समस्तागमव्यापारेषु विवेकिर्नाव्यतिकर्नतिषु निश्चीयते ॥ २७ ॥ भवो ब्रह्माचविष्णुश्च त्रयमेव त्रयीमता ॥ दी
पोऽग्निर्वीतिस्नेहस्तु यथाविप्रतथा हरिः ॥ २८ ॥ समाराध्य हरिं भक्त्या गोलोकान्गामुयाच्छुभान् ॥ आराधिते हरौ कामाः सर्वे करतले स्थिताः ॥ २९ ॥
दानमेव परं श्रेष्ठं सर्वपुण्येषु वै द्विज ॥ दानेन नश्यते पापं सर्वं दानेन लभ्यते ॥ ३० ॥ नित्यं नैमित्तिकं काम्यमन्यदभ्युदयात्मकम् ॥ अन्यंच परमं दानमिति पं
चविधं स्मृतम् ॥ ३१ ॥ प्रातर्मध्यापराह्णे त्रिषु कालेषु यत्नतः ॥ यत्किंचिदपि दातव्यं नित्यमेव प्रकीर्तितम् ॥ ३२ ॥ शून्यं दिनं न कर्तव्यमात्मार्यहितमि
च्छताम् ॥ यस्मिन्कुले तु दत्तं यत्तत्र तत्रोपतिष्ठति ॥ ३३ ॥ यः स्वयं भक्षयेन्मोहाददत्त्वा बुद्धिर्वर्जितः ॥ उत्पादयाम्यहं रोगं तस्य भोगनिवारणम् ॥ ३४ ॥
तेषु कार्येषु संतुष्टं वृद्धिपीडाप्रदायकम् ॥ मंदानलेन संयुक्तं द्वारं संतापकारकम् ॥ ३५ ॥ त्रिषु कालेषु नोदत्तं ब्राह्मणेषु सुरेषु यः ॥ स्वयंतुभुंजते मिष्टं पापं तैस्तु
महत्कृतम् ॥ ३६ ॥ प्रायश्चित्तेन रौद्रेण तानहं परिशोधये ॥ उपवासैर्महीदेवकायशोपकरादिकैः ॥ ३७ ॥ चर्मकारो यथा चर्मकुंडस्योपरिनिघृणे ॥
शोषयेच्च कशाद्यैश्च कुद्रव्यं स्फोटयेद्यथा ॥ ३८ ॥ तथा हं पापकर्तारं शोधयामि न संशयः ॥ औषधीनां सुयोगैश्च कपायैः कटुकैर्ध्रुवम् ॥ ३९ ॥ उष्णोदकं च संता
पैवैद्यरूपेण नान्यथा ॥ अन्येभुंजंत इति तस्याग्नेर्भोगानन्यान्मनो गतान् ॥ ४० ॥ किं करोमि समर्थश्च न दत्तं दानमुत्तमम् ॥ महतारोगरूपेण न मे नैर्परिवार
येत् ॥ ४१ ॥ नित्यकालस्य यद्दानमात्मानं पापिभिर्यथा ॥ न दत्तं च महीदेव श्रद्धयानिजशक्तिः ॥ ४२ ॥ तथा यातान् प्रवक्ष्यामि नानुपायैर्दुरुणैः
किल ॥ नैमित्तिकं प्रवक्ष्यामि दानकालं तवाग्रतः ॥ ४३ ॥ महापर्वणं संप्राते तीर्थप्रातौ तथैव च ॥ पितुः क्षयाहादिव सेवैशाखादिपुत्रतः ॥ ४४ ॥ मा
सेषु पुण्यकालेषु दानं नैमित्तिकं स्मृतम् ॥ काम्यकालं प्रवक्ष्यामि यद्दानं फलदायकम् ॥ ४५ ॥ व्रतादिकं समुद्दिश्य कामनाफलकल्पितम् ॥ यत्कामं काथि
तं सम्यक् सर्वांगैरेव संगतम् ॥ ४६ ॥ तस्य दानप्रभावेन भावना परिभाविता ॥ तादृक्फलं समश्नाति मानुषस्तत्प्रसादनात् ॥ ४७ ॥ आभ्युदयं प्रवक्ष्या
मि यच्च ज्ञादिषु स्मृतम् ॥ जातकर्मादिकार्येषु मीन्याद्युद्वाहकमसु ॥ ४८ ॥ प्रासादध्वजदेवानां प्रतिष्ठासु प्रयत्नतः ॥ इत्यादिकं महीदेवदानमभ्युद
यात्मकम् ॥ ४९ ॥ प्रजावृद्धिकरं भोगयशःस्वर्गसुखप्रदम् ॥ अंत्यं चैव प्रवक्ष्यामि शृणु दानं द्विजोत्तम ॥ ५० ॥ कामस्य संक्षयं ज्ञात्वा जरया परिपी

पा० सं० ५०

अ० ९७

॥१२५॥

डितः ॥ दद्यादानानियत्नेन कुर्यादाज्ञानकस्यचित् ॥ ५१ ॥ मृतेचमयिमेपुत्राजायावाधवसोदराः ॥ कथमेतेभविष्यतिमाविनासुहृदोमम ॥ ५२ ॥
 अहंविद्विहीनोवाकथंजीवन्पुनस्तथा ॥ भविष्यामीतिविज्ञायनददातिहिक्किचन ॥ ५३ ॥ आशापाशशतैर्वद्धोभाग्यादेवकुमायया ॥ मृत्युं प्रया
 तिमृढात्मारुदंतिचततःसुताः ॥ ५४ ॥ दुःखेनपीडिताःकिंचिन्मोहेनाकुलचेतसः ॥ स्वल्पमल्पंचवादानं कथंचित्कल्पयंतिते ॥ ५५ ॥ नतत्रास्मि
 न्गतेकालेमहादुःखगतेसति ॥ विस्मरंतितदादानंलोभाद्दानददत्यपि ॥ ५६ ॥ मृतोयंचपिताज्ञात्वास्नेहपाशोनिवर्तते ॥ योसौमृतोमर्हदेवममपा
 शैर्निर्यत्रितः ॥ ५७ ॥ तृष्णाक्षुधासमाक्रांतोबहुदुःखैःप्रपीडितः ॥ पच्यतेनरःयोरेचिरकालंनसंशयः ॥ ५८ ॥ तस्माद्दानं प्रदातव्यंस्वयमेव न सं
 शयः ॥ यस्यपुत्राश्चपौत्राश्चकस्यभार्याधनंचवा ॥ ५९ ॥ संसारेनास्तिकःकस्यस्वयंतस्मात्प्रदीयते ॥ पानमग्रंचतांवृलमुदकंकांचनंतथा ॥ ६० ॥
 वसनंगांचभूमिंचच्छत्रपात्राण्यनेकधा ॥ फलानिभूमिदानानिविविधानिस्वशक्तितः ॥ ६१ ॥ दातव्यानिमर्हदेवनात्रकार्याविचारणा ॥ तीर्थानांलक्ष
 णंविप्रप्रवक्ष्यामि तवाग्रतः ॥ ६२ ॥ सुतीर्थानिइयंगंगाभातिपुण्यासरस्वती ॥ रेवाचयमुनातापीनदीचर्मण्वतीतथा ॥ ६३ ॥ सरयूचवरावेणीपूर्णा
 पापप्रणाशिनी ॥ कावेरीकपिलाचान्याविशल्याविश्वतारिणी ॥ ६४ ॥ गोदावरीसमाख्यातातुंगभद्राचगंडर्का ॥ पापानांभीतिदानित्यनर्दीभीम
 र्थीस्मृता ॥ ६५ ॥ देविकाकृष्णगंगाचअन्यायाःसरितांवराः ॥ एतास्तुपुण्यकालेषुसंतितीर्थान्यनेकशः ॥ ६६ ॥ ग्रामेवायदिवारण्येनद्यःसर्वत्रपा
 वनाः ॥ तत्रतत्रैवकर्तव्याःस्नानदानादिकाःक्रियाः ॥ ६७ ॥ यदानज्ञायतेनामतस्यतीर्थस्यभोद्विज ॥ तत्रेत्युच्चारणंकार्यंविष्णुतीर्थमिदंमहत् ॥ ६८ ॥
 तीर्थस्यदेवताविष्णुःसर्वत्रापिनसंशयः॥नारायणेति यन्नामस्मरेत्तीर्थेषुसाधकः॥६९॥तस्यतीर्थफलं सम्यग्विष्णुनात्रैवजायते ॥ अज्ञातानांचतीर्थानां देवता
 नानसंशयः॥७०॥विष्णुनात्रैवनामानिमानवःपरिकीर्तयेत्॥सर्वास्तुसिद्धयःपुण्यास्तीर्थभूतास्तुसागरः॥७१॥सरांसिमानसादीनिनिर्झराःपल्लवादयः ॥
 स्वल्पानद्योपिसर्वास्तास्तीर्थानिहरिनामतः ॥ ७२ ॥ पर्वतास्तीर्थरूपाश्चयज्ञोयज्ञमर्हता ॥ ब्राह्मणायत्रविद्वांसःकौतुकेनाप्यवस्थिताः ॥ ७३ ॥
 तदेवतीर्थमुमहत्सर्वपापहरंस्मृतम् ॥ श्राद्धंचश्राद्धभूमिश्चदेवशालाचहोमभूः ॥ ७४ ॥ यत्रवेदध्वनिःसम्यग्यत्रविष्णुकथाःशुभाः ॥ स्वगृहंपुण्यसंयुक्तं
 गोस्थानमपिपावनम् ॥ ७५ ॥ यत्राश्वत्थतरुवनेयत्रागारोपिपावनः ॥ एवमादीनितीर्थानिपितामातातथैवच ॥ ७६ ॥ पच्यतेयत्रधर्मार्थस्वयंतत्रगुरुः
 स्थितः ॥ साध्वीयत्रास्तिवैभार्यातत्रतीर्थनसंशयः ॥ ७७ ॥ यत्रधर्मरतिर्नित्यंविद्वान्पुत्रःप्रवर्तते ॥ तत्रतस्यहिततीर्थतारणायप्रतिष्ठितम् ॥ ७८ ॥
 इत्येवमादितीर्थानिराजवेइमतथैवच ॥ एवमादिषुतीर्थेषुपर्वयोगाद्विशेषतः ॥ ७९ ॥ अनाराध्यहृत्पिकेशंसर्वदंसर्वदेहिनाम् ॥ कोपिकापिकिमप्यत्र

१० पु०

॥१२६॥

नलभेतेतिनिश्चितम् ॥ ८० ॥ अपत्यं द्रविणंदारास्तारहर्म्यहयागजाः ॥ सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तिः ॥ ८१ ॥ नारायणः परोदेवः सत्यरूपोजनार्द
नः ॥ त्रिधात्मानं स भगवान्ससर्ज परमेश्वरः ॥ ८२ ॥ रजस्तमोभ्यां युक्तो भूद्रजः सत्वाधिकविभुः ॥ ससर्जनभिकमले ब्रह्माणं कमलासनम् ॥ ८३ ॥ रज
सातमसानुष्टं सद्रुमसृजद्विभुः ॥ सत्त्वं रजस्तमश्चैव त्रितयं चैतदुच्यते ॥ ८४ ॥ सत्त्वेन मुच्यते जंतुः सत्त्वं नारायणात्मकम् ॥ रजसा सत्त्वयुक्तेन भवेच्छ्रीम
न्यशोधिकः ॥ ८५ ॥ यद्रेदवाक्यं धर्मस्य समुद्दिश्योपसेवते ॥ तदुद्रमिति विख्यातं विशिष्टं गदितं नृणाम् ॥ ८६ ॥ तेन राजा भवेच्छेके रजसा तमसा पुनः ॥ यद्धीनं
रजसा धर्मकेवलं तमसं च यत् ॥ ८७ ॥ तच्च दुर्गतिदं नृणामिह लोके परत्र च ॥ यो विष्णुः सस्वयं ब्रह्मा यो ब्रह्मा सस्वयं हरः ॥ ८८ ॥ देवास्त्रयोपियज्ञे स्मिन्त्रिधा
देवेषु नित्यज्ञः ॥ यो भेदं कुरुते तेषां त्रयाणां द्विजसत्तमः ॥ ८९ ॥ स पापकारी पापात्मा अनिष्टांगतिमाप्नुयात् ॥ विष्णुरेव परं ब्रह्म विष्णुरेव जगद्विज ॥ ९० ॥
तस्यायं माधवो मासः प्रियः सर्वेषु कर्मसु ॥ कीर्त्यते हयमेधादिमहाक्रतुफलप्रदः ॥ ९१ ॥ तीर्थस्नानतपोदानजपयज्ञफलाधिकः ॥ ९२ ॥ स्नानं विभाते नि
यमेन नद्यामनारतं मे पगतेरवौये ॥ कुर्वति येऽस्मिन्नापि प्रपूजां मंदं डभाजो न हिते भवति ॥ ९३ ॥ हत्वा हत्वा किं करो वं पुरो मे लुप्तं त्वा लुप्तं वा चित्रगुप्तस्य ले
ख्यम् ॥ स्नात्वा स्नात्वा माधवे मासि तीर्थेषूवां नृणां दुर्गतिं हि पापात् ॥ ९४ ॥ इदं भयच्छेदकरं तस्मात्प्रकाशनीयं परमं रहस्यम् ॥ निर्वासे हतुं न रकालय
स्य ममाधिकारक्षयकारणं तत् ॥ ९५ ॥ भागीरथी नर्मदा च यमुना च सरस्वती ॥ विशोका च वितस्ता च विन्ध्यस्योत्तरतः स्थिताः ॥ ९६ ॥ गोदावरी भीमरथी
तुंगभद्रा च देविका ॥ तापी पयोष्णी विन्ध्यस्य दक्षिणास्तु प्रकीर्तिताः ॥ ९७ ॥ द्वादशैतामहानद्यो नित्यं तेनावगाहिताः ॥ वैशाखे विधना स्नानं नद्यां यः
प्रातराचरेत् ॥ ९८ ॥ सर्वाः समुद्रगाः पुण्याः सर्वे पुण्या न गोत्तमाः ॥ सर्वे चायतनाः पुण्याः सर्वे पुण्यावनाश्रयाः ॥ ९९ ॥ तेनावगाहिता दृष्टाः प्रण
ता बहुसेविताः ॥ स्नानमर्द्धां दिते सूर्ये वैशाखे नियतश्चरेत् ॥ १०० ॥ तस्य पुण्यं महीदेवकश्चिद्रक्तुं न शक्यते ॥ यदि वक्रसहस्राणां सहस्राणि भवन्ति
हि ॥ १०१ ॥ आयुश्च ब्रह्मणा स्वल्पं यदित्याद्विजसत्तम ॥ तदा माधवमासस्य फलं कथयितुं भवेत् ॥ १०२ ॥ महानिरयकपाग्निमाधवो माधवो य
था ॥ ब्रह्महत्यादिकं पापमगम्यागमनादिकम् ॥ १०३ ॥ कामाक्ष्यामकृतं पापमेति पातकमेव च ॥ उपपापरहस्यं च संकरीकरणं परम् ॥ १०४ ॥
जातिभ्रंशकरं घोरमपात्रीकरणं तथा ॥ मलावहं प्रकीर्णचवाङ्मनः कायसंभवम् ॥ १०५ ॥ माधवो निर्दहेन्मासो विधना समुपासितः ॥ कल्पकोटि
सहस्राणिकल्पकोटि शतानि च ॥ १०६ ॥ वसेद्विष्णुपुरे श्रीमान्माधवो यो चर्येद्भरिम् ॥ १०७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे वैशाखमाहात्म्ये सप्त

पा० सं० प०

अ० ९७

॥१२६॥

नवतितमोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यभूसुरः ॥ पुनःपप्रच्छमासस्यमाधवस्यविधिंशुभम् ॥ १ ॥ ॥ ब्राह्मण
 उवाच ॥ ॥ धर्मराजमहाभागसम्यग्गुह्यं प्रकाशितम् ॥ माधवस्नानजं पुण्यं नराणां मुक्तिर्दं परम् ॥ २ ॥ माधवं माधवे मासि स्नात्वा प्रातः समाहितः ॥
 कथं संपूजयेद्देवं कैः पुष्पैस्तद्विधिवद् ॥ ३ ॥ ॥ धर्मराज उवाच ॥ सर्वेषां पत्रजातीनां तुलसीके श्रवणप्रिया ॥ पुष्करादीनि तीर्थानि गंगाद्याः सरितस्तथा ॥ ४ ॥
 वासुदेवाद्यो देवावसंतितुलसीदले ॥ सर्वदा सर्वकालेषु तुलसीविष्णुबलभा ॥ ५ ॥ ॥ त्यक्त्वा तु मालतीपुष्पं सुक्त्वा च सरसीरुहम् ॥ गृहीत्वा तुलसीपत्रं भक्त्या
 माधवमर्चयेत् ॥ ६ ॥ ॥ तस्य पुण्यफलं वक्तुमलं शेषोपिनो भवेत् ॥ अस्नात्वा तुलसीं छित्त्वा देवार्थं पितृकर्मणि ॥ ७ ॥ ॥ तत्सर्वं निष्फलं याति पंचगव्येन शुद्ध्य
 ति ॥ दारिद्र्यदुःखभोगादिपापानि सुबहून्यपि ॥ ८ ॥ ॥ तुलसीहरते क्षिप्रं रोगानिवहरीतकी ॥ तुलसीकृष्णगौराख्यातयाभ्यर्च्य मधुद्विपम् ॥ ९ ॥ ॥ विशेषे
 ण हरेर्भक्तो नरो नारायणो भवेत् ॥ माधवं सकलं मासं तुलस्यायोर्चयेद्यतः ॥ १० ॥ ॥ त्रिसंध्यं मधुहंतारं नास्ति तस्य पुनर्भवः ॥ अलाभे पुष्पपत्राणामत्राद्ये
 नापि पूजयेत् ॥ ११ ॥ ॥ शालितंडुलगोधूमैर्यवैर्वापि हरिं सदा ॥ प्रातः स्नात्वा विधानेन माधवे माधवप्रिये ॥ १२ ॥ ॥ पितृदेवमनुष्यांश्च तर्पयेत्स चराचरम् ॥
 योश्च त्वमूलं वैसि चेतोयेन बहुना सदा ॥ १३ ॥ ॥ कुर्यात्प्रदक्षिणां तां तु सर्वदेवमयंततः ॥ योश्च त्वमर्चयेद्देवमुदकेन समंततः ॥ कुलानामयुतं तेन ता
 रितं स्यान्न संशयः ॥ १४ ॥ ॥ अलक्ष्मीः कालकर्णी च दुःस्वप्नो दुर्विचिंतितम् ॥ अश्वत्थतर्पणात्तात सर्वदुःखं विलीयते ॥ १५ ॥ ॥ तर्पिताः पितरस्तेन तेन विष्णुः
 समर्चितः ॥ योश्च त्वमर्चयेद्द्वारौ ग्रहास्तेनैव पूजिताः ॥ १६ ॥ ॥ श्वेतांश्च पुष्पाणि तथा शर्मांश्च हुताशनं चंदनमर्कं विवम् ॥ अश्वत्थवृक्षं च समालं भेतततश्च कुर्या
 त्रिजजातिधर्मान् ॥ १७ ॥ ॥ कंठ्यनंचगोत्रासं स्नात्वा पिप्पलतर्पणम् ॥ कृत्वा गोविंदपूजां च न स दुर्गतिमाप्नुयात् ॥ १८ ॥ ॥ त्रयोदश्यां च तुर्दश्यां वैशाखां च दि
 नत्रयम् ॥ सर्वांश्चोपविधानानि वा पुरुषोपि वा ॥ १९ ॥ ॥ पूर्वोक्तनियमैर्युक्तः प्रातः स्नात्वा च शक्तिः ॥ विमुक्तः पातकैः सर्वैः स्वर्गमक्षयमश्नुते ॥ २० ॥
 वैशाख्यामपि शक्त्या वा भोजयेद्ब्राह्मणान् दश ॥ त्रिरात्रमुत्थितः स्नात्वा सकृच्च प्रयतः शुचिः ॥ २१ ॥ ॥ गौरान्वायदिवा कृष्णांस्तिलान्क्षौद्रेण संयुतान् ॥
 दत्त्वा द्वादशविधेभ्यस्तेनैव स्वस्तिवाचयेत् ॥ २२ ॥ ॥ प्रीयतां धर्मराजो मे पितृदेवांश्च तर्पयेत् ॥ यावज्जीवकृतं पापं तत्क्षणदेवनश्यति ॥ २३ ॥ ॥ अयुतायुतं
 च तिष्ठेत्स स्वर्गलोके यथा सुखम् ॥ मामेव तु न पश्येत्स पूजितोऽखिलदैवतैः ॥ २४ ॥ ॥ पाकान्नादं कंकुभादिपितृदेवततुष्टये ॥ त्रयोदश्यां च तुर्दश्यां पूर्णार्यां च दि
 नत्रयम् ॥ २५ ॥ ॥ यो दद्याद्भक्तितो विप्रमहापापैः प्रमुच्यते ॥ सुवर्णतिलपात्रैस्तु ब्राह्मणाञ्च कृतो नृहम् ॥ २६ ॥ ॥ तर्पयेदुदपात्रैस्तु ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥

५० पु०
॥१२७॥

वैशाख्यापौर्णमास्यांचसृष्टाः कमलयोनिना ॥ २७ ॥ तिलादेयाश्च भक्त्या च श्रेयः संततिहेतवे ॥ इहार्थे च पुरावृत्तं तदाकर्णय सुव्रत ॥ २८ ॥ फलमाधवमा
सस्यपूर्णयां परमाद्भुतम् ॥ मेघसंक्रममारभ्यतिथयस्त्रिंशदुत्तमाः ॥ २९ ॥ सर्वयज्ञाधिकाः पुण्याः पुराणेषु प्रकीर्तिताः ॥ विशेषतोऽपितास्तिस्रः पवित्राः
पापिदुर्लभाः ॥ ३० ॥ ततोऽपि पूर्णिमा पुण्यामाधवीमाधवप्रिया ॥ एषा वाराहकल्पादितिथिराद्यामहाफला ॥ ३१ ॥ पुरानारायणेनास्यामादिदैत्यौविमो
हितौ ॥ हिरण्याक्षमधूविप्रपृथिवीचसमुद्धता ॥ ३२ ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपौर्णमास्यामयं विभुः ॥ क्रमादेतत्रयंचक्रे शुक्लेऽस्मिन्मासिमाधवे ॥ ३३ ॥
ततः प्रभृतिविप्रेन्द्रविशेषादेव पूर्णिमा ॥ कल्पादिः पावनाख्याता कर्मणः कल्पसाक्षिणी ॥ ३४ ॥ येन स्नानं नैवैशाखे प्रातर्नियमशालिना ॥ किं
स्य जन्मना विप्रतूनर्मात्मापकारिणा ॥ ३५ ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपौर्णमास्यां विशेषतः ॥ अपिसम्यग्विधानेन नारीवापुरुषोपि च ॥ ३६ ॥ प्रातः स्नातः
सनियमः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ स्नानदानार्चनश्चाद्वक्रिया पुण्यादिवर्जिता ॥ ३७ ॥ यस्य आतीता च वैशाखी स तूनं निरयालयः ॥ नवेदेन समं शास्त्रेन तैत्तिरीयं
गयासमम् ॥ ३८ ॥ नदानं जलगोतुल्यं न वैशाखी स मातिथिः ॥ जलधेनुं च यो दद्याद्वैशाख्यां विष्णुतत्परः ॥ ३९ ॥ त्रयाणामपि देवानां चतुर्थोऽयं विशेष
तः ॥ मातृहापितृहाचैव भ्रूणहाशुरुत्तल्पगः ॥ ४० ॥ जलधेनुं समालोक्य मुच्यते सर्वपातकैः ॥ दशपूर्वां पुराणं दश्यान्नरकात्तारयति ते ॥ ४१ ॥ जलधेनुं
प्रयच्छति वैशाख्यां विधिना त्रये ॥ शर्कराफलतांबूलमुपानत्करपत्रिकाः ॥ ४२ ॥ प्रयच्छति द्विजाभ्यो धन्यास्ते चात्र कीर्तिताः ॥ मणिकोदककुंभां
श्च पक्वां ब्रह्मदक्षिणाम् ॥ ४३ ॥ यः प्रयच्छति वैशाख्यां सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥ अत्राप्युदाहरंती ममिति हासं पुरातनम् ॥ ४४ ॥ ब्राह्मणस्य च संवादप्रेतैः
साद्धैमहावने ॥ ब्राह्मणो धनशर्मासीन्मध्यदेशे पुरानव ॥ ४५ ॥ कुशाग्र्यैर्वनं यातो ददर्श दमथाद्भुतम् ॥ भीतोऽपश्यत्सौ प्रेतान् दुष्टां स्त्रीनतिदारुणान् ॥ ४६ ॥
उर्ध्वकेशान् सरक्तां शान्कृष्णदंतां कृशोदरां ॥ कुर्वतो विविधारावां धावतोऽपि यतस्ततः ॥ ४७ ॥ तान् दृष्ट्वा भयसंभ्रस्तो ब्राह्मणो विद्रुतो जवात् ॥ क्रंदमा
नास्ततस्तपितमेवानुययुस्तदा ॥ ४८ ॥ संधर्ष्यमाणस्तैः प्रेतैरुवाच मधुरं वचः ॥ ४९ ॥ धनशर्मो वाच ॥ ५० ॥ केयूर्यवः कुतो वस्था जातेति निरयोचिता ॥ ५१ ॥
भयार्त्तमनुकंप्य मांदुःखितं त्रातुमर्हथ ॥ वैष्णवं बहूभृत्यंच निःस्वां विप्रं वनागतम् ॥ ५२ ॥ भवतामपि स श्रेयो वृत्तं दास्यतिकेशवः ॥ ब्रह्मण्यो भगवान्विष्णुस्तु
ष्टोमयनुकंपया ॥ ५३ ॥ अतस्ती पुष्पसंकाशो विष्णुः पीतांबरो हरिः ॥ यस्य श्रवणमात्रेण नांमोयाति महातमः ॥ ५४ ॥ अनादिनिधनो देवः शंखचक्रग

पा० ख० प०
अ० ९८

॥१२७॥

१ भक्ष्याश्च-इ० पा० । २ पितृदुर्लभाः-इ०, यत्र दुर्लभाः-इ० च पा० । ३ कृतमिति शेषः-स्नातमिति पाठस्तु समीचीनः । ४ आत्मापहारिणा-इ० पा० । ५ वैशाख्यां वा दिनत्रयम्-इ०
पा० । ६ सगम्यमानस्तैः-इ० पा० । ७ करुणम्-इ० पा० । ८ बहुभीतं च-इ० पा० । ९ सर्वपापक्षयो भवेत्-इ० पा० ।

दापरः ॥ अक्षयः पुंडरीकाक्षः प्रेतमोक्षप्रदायकः ॥ ५३ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ नामश्रवणमत्रेण विष्णोस्तेपरितोषिताः ॥ पिशाचाः पुण्यभावस्थादया
 दाक्षिण्ययंत्रिताः ॥ ५४ ॥ प्रीणितास्तस्य वचसा तदादिष्टेनोदिताः ॥ इदमृच्छुर्द्विजं प्रेताः क्षुत्तृष्णापूरपीडिताः ॥ ५५ ॥ ॥ प्रेता ऊचुः ॥ ॥ दर्शनेनैव
 ते विप्रनामश्रवणतोहरेः ॥ भावमन्यमनुप्राप्तावयंजाता दयालवः ॥ ५६ ॥ अपाकरोतिदुरितं श्रेयश्च योजयत्यपि ॥ यशोविस्तारयत्याशुनूनं वैष्णवसं
 गमः ॥ ५७ ॥ रसायनमयी शीतापरमानंददायिनी ॥ नानंदयतिकं नाम वैष्णवामृतचंद्रिका ॥ ५८ ॥ अयंकृतघ्ननामास्ति द्वितीयोयं विदेवतः ॥ अ
 वैशाखस्तृतीयोयं त्रयाणामपि पापकृत् ॥ ५९ ॥ सदैवानुष्ठितानेन पापेनातिकृतघ्नता ॥ तेनास्य कर्मजं नाम कृतघ्नारूपं व्यवस्थितम् ॥ ६० ॥ सुदास
 इति नाम्नायं शूद्रो भूत्पूर्वजन्मनि ॥ कृतघ्नस्तेन पापेन प्राप्नोवस्थामिमां द्विज ॥ ६१ ॥ अतिपापिनिभूतं च गुरुस्वाम्यहितोपि च ॥ निष्कृतिर्विद्यते विप्रकृ
 तघ्नेनास्ति निष्कृतिः ॥ ६२ ॥ नानानिरयसंघातं शरीरैर्यातनाक्षमैः ॥ अनुभूयतां त्ववस्थामंत्यामेतांगतो द्विज ॥ ६३ ॥ अनेनांत्रसदाभुक्तमकृत्वा देव
 तार्चनम् ॥ अदत्त्वा गुरुविप्रेभ्यस्तेनैवायं विदेवतः ॥ ६४ ॥ अयं दशसहस्राणां ग्रामाणामीश्वरो नृपः ॥ हरिर्वीर इति ख्यातो नाम्नासीत्पूर्वजन्मनि ॥ ६५ ॥
 रोषाहंकारनास्ति क्यैर्गुणैर्वा ज्ञातव्यतः ॥ अकृत्वैव महायज्ञान्भुक्तवान्विप्रनिंदकः ॥ ६६ ॥ कर्मणा तेन पापेन महानरकसंकटम् ॥ अनुभूयतः प्रेतो
 जातो नाम्ना विदेवतः ॥ ६७ ॥ अवैशाखस्तृतीयो हं त्रयाणामपि पापकृत् ॥ तेन मे कर्मजं नाम ब्राह्मणो हं व्यवस्थितः ॥ ६८ ॥ मध्यदेशे भवनाम्ना गौतमो गो
 व्रतोऽप्यहम् ॥ विप्रो वासपुरे वासी यज्वाऽऽसं पूर्वजन्मनि ॥ ६९ ॥ मया केवलमेवैकं श्रौतमार्गानुसारिणा ॥ उद्दिश्य माधवं देवं स्नातं मासिमाधवे ॥ ७० ॥
 न दत्तं न हुतं किंचिद्द्वैशाख्यां चाविशेषतः ॥ नाचिंतो मधुहातव्रतोपितानमनीषिणः ॥ ७१ ॥ मणिकोदककुंभौश्च न दानैः पितृदेवताः ॥ तर्पितान तिला
 दत्ताः सक्षौद्राः श्रोत्रियेषु च ॥ ७२ ॥ न पुष्पफलतांबूलचंदनव्यजनावरैः ॥ विद्वांसो नाचिंतास्तत्र पितृदेवततुष्टये ॥ ७३ ॥ मयानेकापि वैशाखा पूर्णा
 पूर्णफलप्रदा ॥ स्नानदानक्रिया पूजासुकृतैः परिपालिता ॥ ७४ ॥ तेन मे वैदिकं कर्म सर्वं चैव तु निष्फलम् ॥ ततोऽवैशाखनामा हं प्रेतो जातोऽस्मि सर्व
 तः ॥ ७५ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं त्रयाणामपि कारणम् ॥ त्वं नो भवं समुद्धर्ता पापाद्विप्रोऽसि वैयतः ॥ ७६ ॥ विष्णुं ब्रह्म तीर्थं च साधवः परमं यतः ॥ तार
 यंति महापापात्रिरयेभ्योपि संश्रिताः ॥ ७७ ॥ गंगादिपुण्यतीर्थेषु यो नरः स्नातिसर्वदा ॥ यः करोति सतासंगतयोः सत्संगमो वरः ॥ ७८ ॥ अथवा
 मम पुत्रोऽस्ति धनशर्मेति विश्रुतः ॥ तंगत्वा बोधयस्वामिन् रस्मदर्थं कृतोद्यमः ॥ ७९ ॥ कार्ये समुद्यमं कृत्वा परेषां समुपस्थिते ॥ पुष्कलं फलमाप्नोति यज्ञ

दानक्रियाधिकम् ॥ ८० ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ प्रेतवाक्यंतदाकर्ण्यधनशर्मातिदुःखितः ॥ सतंजनकमाज्ञायपतितंनिरयेनिजम् ॥ ८१ ॥
 आत्मानमभितोनिदन्निदं वचनमब्रवीत् ॥ धनशर्मावाच ॥ ॥ अहंतवसुतःस्वामिन्गौतमस्यनिरर्थकः ॥ ८२ ॥ यस्तुपुत्रोननिस्तारंपितुःकुर्यादतं
 द्वितः ॥ आत्मानं पावयेन्नासावदाताद्रव्यवानिति ॥ ८३ ॥ धर्मोहिगहनोज्ञेयःप्रयत्नेनापिधीमता ॥ यथाममपिताचत्त्वमिमां प्राप्नोसिदुर्गतिम् ॥ ८४ ॥
 यदांचसुखसंतानंनमत्प्राप्तवानसि ॥ लोकयोःसुखसंताने तथासतनयोमतः ॥ ८५ ॥ द्वौगुरुपुरुषस्येहपितामाताचधर्मतः ॥ तयोरपिपिताश्रेयान्वी
 जप्राधान्यदर्शनात् ॥ ८६ ॥ किंकरोमिक्कगच्छामि कथंतातगतिस्तव ॥ धर्मतत्त्वंनजानामिसंश्रयामिभवद्वचः ॥ ८७ ॥ प्रेतउवाच ॥ ॥ शृणु
 पुत्रवचःसत्यंभाविनोऽर्थस्यमेवलात् ॥ अथपुण्येनकेनापिभवित्रीसुगतिर्मम ॥ ८८ ॥ मयाश्रौतानिकर्माणि कुर्वताकिलगर्वतः ॥ अनादृतं गुरुवचो
 गुरुस्तत्रावमानितः ॥ ८९ ॥ गुरुणामपमानेनप्रहर्षक्रोधविस्मयैः ॥ पुण्यानिक्षयमायांति यशांसीवाहिदुर्नयैः ॥ ९० ॥ पौराणिकविधानेनकर्मश्रौता
 विरोधियत् ॥ केवलं वैदिकं कर्मकृतमज्ञानतोमया ॥ ९१ ॥ पापेधनदवज्ज्वालापापद्रुमकुठारिका ॥ कृतानैकापिवैशाखीविधिनापुत्रपूर्णमा ॥ ९२ ॥ अ
 व्रतायस्यवैशाखीसोऽवैशाखोभवेन्नरः ॥ दशजन्मानिचततस्तिर्यग्योनिषुजायते ॥ ९३ ॥ चिरंभुक्कादुःखमतेप्रेतःपर्यायतोभवेत् ॥ लभतेमानुपंज
 न्मकथंचिदपिदुर्लभम् ॥ ९४ ॥ उपायतेवदिष्यामिप्रेतमोक्षकरं परम् ॥ श्रुतवान्यदहंपूर्वजन्मनिस्वगुरोर्मुखात् ॥ ९५ ॥ गच्छपुत्रगृहंस्नात्वा
 यमुनायांविधानतः ॥ अद्यतःसर्वगतिदाकल्पाद्यासाप्युपागता ॥ पश्चिमेऽहनिवैशाखीपितृदेवार्चनेहिता ॥ ९६ ॥ पानीयमप्यत्रातिलैर्विमिश्रंसहोदकुंभा
 न्नफलानिभक्त्या ॥ दद्यात्पितृभ्योभवतीहदत्तंश्राद्धंसदातेनसमासहस्रम् ॥ ९७ ॥ वैशाख्यां पौर्णमास्यांभोजयेद्भूमिदेवताः ॥ सिक्थेसिक्थेभवेत्
 सिःपितृणांयुगसंख्यया ॥ ९८ ॥ वैशाख्यांविधिनास्नात्वाभोजयेद्ब्राह्मणान्दश ॥ पायसंसर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ९९ ॥ गौरान्वायादिवाकृष्णांस्तिला
 न्क्षौद्रेणसंयुतान् ॥ दत्त्वादशभ्योविप्रेभ्यस्तेनैवस्वस्तिवाचयेत् ॥ १०० ॥ प्रीयतां धर्मराजेतिपितृदेवांश्चतर्पयेत् ॥ यावज्जीवकृतं पापं तत्क्षणादेवनश्यति ॥ १०१
 वैशाख्यां पौर्णमास्यांचसृष्टाः कमलयोनिना ॥ तिलादेयाश्चभक्त्याचस्पृश्याःसर्वांगतोद्विज ॥ १०२ ॥ यस्तिर्लैर्यवसम्मिश्रैःस्नातिसर्वांगतस्तदा ॥
 तस्यब्रह्माचधर्मोत्रददातिवरमपिप्तम् ॥ १०३ ॥ प्रीतयेधर्मराजस्ययोदद्यादुदकुंभकान् ॥ सप्तसप्तकुलंतेनारितंस्यान्नसंशयः ॥ १०४ ॥ त्रयोदश्यां
 चतुर्दश्यां पूर्णायांभक्तितत्परः ॥ स्नात्वाजप्त्वातथाहुत्वादत्त्वासंपूज्यमाधवम् ॥ १०५ ॥ यत्फलंजायतेपुत्रतदस्माकंप्रयच्छभोः ॥ नैतोपरिचितोप्रेतो

हित्वास्वर्गंतिमाश्रये ॥ १०६ ॥ एतयोरपिपापस्यह्यंतोयंसमुपस्थितः ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ तथेत्युक्त्वागतः सर्वततश्चक्रैसवैद्विजः ॥ १०७ ॥ प्री
 तः परमयाभक्त्यावैशाखांस्नानदानकृत् ॥ स्नातः समुदितोभक्त्याप्राप्यमाधवपूर्णमाम् ॥ १०८ ॥ दत्त्वावहूनिदानानितेभ्यः पुण्यं ददौ पृथक् ॥
 तत्क्षणादेव ते सर्वे विमानस्था दिव्ययुः ॥ १०९ ॥ तत्पुण्यदानयोगेन मुदिता द्विजसत्तम ॥ धनशर्मापि विप्रेन्द्रः श्रुतिस्मृतिपुराणवित् ॥ ११० ॥ भुक्त्वाभो
 गांश्चिरं कालं ब्रह्मलोकमवाप्तवान् ॥ एषापुण्यतमा तस्माद्वैशाखी विश्वपावनी ॥ १११ ॥ कथ्यते तु मया विप्र समासेनातिगौरवात् ॥ ११२ ॥ धन्यास्त एव कृ
 तिनश्च त एव जाता लोके त एव पुरुषाः पुरुषार्थभाजः ॥ ये माधवे मधुनि पूदनमर्चयन्ति प्रातर्निमज्जयन्ति यमेन विशुद्धचित्ताः ॥ ११३ ॥ यो माधवे मासिनरः
 प्रभाते स्नातः समाराधयते रमेशम् ॥ यमैरुपेतो नित्यमैरशेषैर्वृतोऽपि नृनं स निर्हन्ति पापम् ॥ ११४ ॥ तैरेव कालो विजितस्त एव नरे पुण्यविगतेन सस्ते ॥
 त एव गर्भेन विशति भूयो मज्जति ये माधवमासियुक्ताः ॥ ११५ ॥ समाध्वोगर्जति यज्ञयोगात्तपः क्रियादानविधानयोगात् ॥ यस्मिन्कृतं मासिकं चिदल्पं
 पुण्यं पुनः स्यादिह कल्पतुल्यम् ॥ ११६ ॥ मज्जतो हि मनुजस्य माधवे माधवाचनं कृते दिनोदये ॥ तामसोऽपि जलविन्दुसंगमादंगमावहति पावनं यतः ॥ ११७ ॥
 तानि देहमधिरुह्य देहिनस्तावदेव विचरन्त्यवानि च ॥ यावदेति न समाधवाह्वयः श्रीरमारमणवच्छ भो विराट् ॥ ११८ ॥ स्नातुं पदानि मनुजो गमने विभाते तीर्थे
 ददाति मधुसूदनमासियुक्तः ॥ भूयो भवंति हयमेधसमानितानि श्रीमाधवस्मरणतः पठतोऽस्य नाम ॥ ११९ ॥ मेरुमन्दरतुल्यानि पापान्युग्राह्ये न केशः ॥
 दहते माधवो मासः स्नातो माधववल्लभः ॥ १२० ॥ इदं संक्षेपतः प्रोक्तं मया तेनुग्रहाद्विज ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यं श्रोतुः पापक्षयं करम् ॥ १२१ ॥
 यस्तु श्रोष्यति भक्त्यै नमिति हासं मयोदितम् ॥ सोऽपि पापविनिर्मुक्तो नमालोकियष्यति ॥ १२२ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानि बहुशोऽपि कृतान्यपि ॥
 वैशाखस्य विधानेन तानि नश्यन्ति निश्चितम् ॥ १२३ ॥ त्रिंशत्पूर्वांश्चिरांश्चिंशच्चैव परावरान् ॥ वैशाखे विधिना स्नातो नरकादुद्धरोऽपि नृत् ॥ १२४ ॥
 एकतः सर्वतीर्थानि सर्वे यज्ञाः सदक्षिणाः ॥ एकतो माधवो मासो नित्यमादनुपालितः ॥ १२५ ॥ यतो भगवतस्तस्य हरेरुत्कृष्टकर्मणः ॥ प्रियोऽसौ
 माधवो मासः सर्वेभ्यः प्रवरोधिकः ॥ २६ ॥ संशयं नो विधेहीति महीदेव कथंचन ॥ वैशाखं प्रति वैमासं समासाद्य मयोदितम् ॥ १२७ ॥ इहार्थे
 यत्पुरावृत्तं तदाकर्णय चाद्भुतम् ॥ अनाख्येयमपीदं ते कथयिष्ये कथानकम् ॥ १२८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे वैशाखमाहात्म्येऽष्टमवतितमो
 ऽध्यायः ॥ ९८ ॥ यमउवाच ॥ बभूव भूपतिः पूर्वख्यातो नामा महीरथः ॥ पूर्वपुण्यफलावाप्तप्रभृते श्रयं संपदः ॥ १ ॥ केवलं कामकलना

१ एतच्छ्लोकस्थले पुस्तकांतरेषु—“प्रातःसमुत्थाय निमज्जयेत्तैर्गौरीगेममुद्देविसमर्चनाय ॥ अहोतिथ्यः सुकृतैकसारः सर्वाधिको माधवमास एषः ॥” अयं श्लोक उपलभ्यते ।

प० पु०

॥१२९॥

ललनाललितस्थितः ॥ तदेकव्यसनासक्तिर्नधर्मार्थव्यवस्थितः ॥ २ ॥ मंत्रिणिन्यस्यराज्यश्रीर्बुभुजेविषयान्पुः ॥ सकामिनीसहचरोराज्यकार्य
पराङ्मुखः ॥ ३ ॥ नप्रजानधनधर्मनार्थकार्यचपश्यति ॥ केवलकामिनीकेलिकलनोचितवासनः ॥ ४ ॥ अथकालेनमहतापुरोधास्त
स्यकश्यपः ॥ वचःप्रोवाचतंधर्म्यमितिचेतस्यचितयत् ॥ ५ ॥ नवारयतियोमोहादधर्मान्पतिगुरुः ॥ सोपितत्पापभुक्तस्यबोधनीयःपु
रोधसा ॥ ६ ॥ बोधितोऽप्यवजानातिसचेद्वाक्यपुरोधसः ॥ पुरोधास्तत्रनिर्दोषोराजास्यात्सर्वदोषभाक् ॥ ७ ॥ शृणुराजन्ममगुरोर्वैचोधर्मार्थसंहित
म् ॥ अभिन्नार्थमुपेतार्थमिच्छारागादिवर्जितम् ॥ ८ ॥ अयमेवपुरोधर्मोयद्गुरोर्वैचसिस्थितिः ॥ गुर्वाज्ञायालवोराज्ञामायुःश्रीसौख्यवर्द्धनः ॥ ९ ॥
नविप्रास्तर्पितादानैर्विष्णुर्नाराधितस्त्वया ॥ नब्रतंनतपःकिंचिन्नतीर्थैर्हेकृतंत्वया ॥ १० ॥ हरिनामत्वयाकामवशगेननचिंतितम् ॥ हात्वयाभीरुसं
गत्यानविद्वत्संगतिःकृता ॥ ११ ॥ स्मरचामरवाहिन्योवल्लभाःकस्यनंप्रियाः ॥ किंतुताःपवनोल्लोलकदलीदलवच्चलाः ॥ १२ ॥ तरंगतरलैरर्थभोगै
र्भ्रभंगभंगुरैः ॥ मुहूर्तपैयैस्तारुण्यैर्नतृप्यतेमहाशयाः ॥ १३ ॥ किंविययाचतपसाकित्यागेननयेनवा ॥ किंविविक्तेनमनसास्त्रीभिर्यस्यहृतंमनः ॥ १४ ॥
एकैवसुहृद्दमोनिधनेष्वनुयातियः ॥ सर्वमन्यच्छरीरेणसमंनानांशगमिष्यति ॥ १५ ॥ धर्मज्ञैःसंचिनुराद्रल्मीकमिवपुत्तिकाः ॥ धर्मेणहिसहायेनतमस्त
रतिदुस्तरम् ॥ १६ ॥ अनिलोल्लासितोत्तालजलकल्लोलचंचलम् ॥ किंनजानासिराजेंद्रनृणांजीवितविभ्रमम् ॥ १७ ॥ विनयोरत्रमुकुटःसत्यधर्मोचकुं
डले ॥ त्यागश्वकंकणोयेषांकिंतेषांजडमंडनैः ॥ १८ ॥ मृतंशरीरमुत्सृज्यकाष्ठलोष्टसमंभुवि ॥ विमुखावांधवायांतिधर्मस्तमनुगच्छति ॥ १९ ॥
गम्यमानेषुसर्वेषुक्षीयमाणेतथायुषि ॥ जीवितेलुप्यमानेचकिमुत्थायनधावसि ॥ २० ॥ कुटुंबंपुत्रदारादिशरीरंद्रव्यसंचयः ॥ पारक्यमधुर्वकिंतुस्वी
येसुकृतदुष्कृते ॥ २१ ॥ यदासर्वपरित्यज्यगंतव्यमवशेनते ॥ अनर्थेकिंप्रसक्तस्त्वंस्वधर्मनानुतिष्ठसि ॥ २२ ॥ अविश्रामर्मनानलंमपाथेयम
देशिकम् ॥ मृतःकांतारमध्वानंकथमेकोगमिष्यसि ॥ २३ ॥ नहिंत्वांप्रस्थितंकश्चित्पृष्ठतोनुगमिष्यति ॥ सुकृतदुष्कृतंचत्वांयास्यंतमनुया
स्यति ॥ २४ ॥ श्रुतिस्मृत्युदितंकर्मकुलदेशोचितहितम् ॥ धर्ममूलनिषेवस्वसदाचारमतद्रितः ॥ २५ ॥ परित्यजेदर्थकामोस्यातांचेद्दर्मवर्जितो ॥
धर्मेणप्राप्यतेसर्वमर्थकामादिकंसुखम् ॥ २६ ॥ इंद्रियाणांजययोगंस्मातिष्ठेद्दिवानिशम् ॥ जितेंद्रियोहिशक्नोतिपथिस्थापयितुंप्रजाः ॥ २७ ॥

पा०खं०पं०

अ० ९९

॥१२९॥

१ स्मरावसत्त्वाहिन्यः-इ० पा० । २ एकोमुखो महाधर्मः-इ० पा० । ३ सर्वमन्यच्छरीरेणभोग्यंनानांशं प्रयाति च-इ० पा० । ४ नरस्तस्मिन् दुर्गतिम्-इ० पा० । ५ किमुदो नैव धावसि-इ०
पा० । ६ अभयानु-इ० पा० ।

अतिप्रगल्भललनाकटाक्षचपलाश्रियः ॥ विनयेप्रणिधानेनचरितिष्ठतिभूभुजाम् ॥ २८ ॥ कामदर्पादिशीलानामविचारितकारिणाम् ॥ आयुषासहन
 श्र्यतिसंपदोमृद्वचेतसाम् ॥ २९ ॥ भूतिभिर्नष्टदृष्टाभिर्नृत्यतेनमहाशयाः ॥ नागताभिर्नथाताभिर्नदीभिश्चीयतेबुधिः ॥ ३० ॥ व्यसनस्यचमृतयो
 श्रव्यसनंकष्टमुच्यते ॥ व्यसन्यथोधोव्रजतिस्वर्गाभ्यव्यसनीनृपः ॥ ३१ ॥ व्यसनानिदुरंतानिकामजानिविशेषतः ॥ त्यजतस्मान्महाराजकामधर्मंवि
 रोधिनम् ॥ ३२ ॥ जडानामविवेकानामसुराणांदुरात्मनाम् ॥ भाग्यभोग्यानिराज्यानिस्त्यनीतिमतामपि ॥ ३३ ॥ नैवस्थिराणितानीहदुरितैरनु
 सेवितैः ॥ विलीयंतेयथावद्विसंसर्गेधनानिच ॥ ३४ ॥ गच्छतस्तिष्ठतोवापिजाग्रतःस्वपतोपिवा ॥ नविचारपरंचेतोयस्यासौमृतएवसः ॥ ३५ ॥
 उपदेष्टाश्रुतवतांगुररित्युच्यतेयतः ॥ किंतुत्वासन्नविपदासुपदेशाःशिरोरुहाः ॥ ३६ ॥ विषयज्वरमुत्सृज्यसमयास्वस्थयाधिया ॥ युक्तयाचव्यवहारिण्यास्वा
 र्थःप्राप्तेनसाध्यते ॥ ३७ ॥ अशुभाच्चलितंयातिशुभंतस्मादपीतरम् ॥ जंतोश्चित्तंचशिशुवत्तस्मात्तच्चालयेद्वलात् ॥ ३८ ॥ उपधार्यमतिराजन्वृद्धानांधर्मदर्शिना
 म् ॥ नियच्छेत्परयाबुद्ध्याचित्तमुत्पथगामियत् ॥ ३९ ॥ नधनान्युपकुर्वन्तिनमित्राणिनवाधवाः ॥ नहस्तपादचलनंनदेशांतरसंगतम् ॥ ४० ॥ नकायक्लेशैर्वैधुर्येन
 तीर्थायतनाश्रयः ॥ केवलंतन्मनस्कस्यजपेनासाद्यतेपदम् ॥ ४१ ॥ विषयेवर्तमानस्यतस्माच्चित्तस्यसंयमे ॥ यत्नंकुर्याद्बुधोराजन्धुर्वयंतेववाजिनाम्
 ॥ ४२ ॥ तत्तत्कुर्याद्यतोराजन्भवतायेनवंचितः ॥ मुनिभिश्चफलेस्तेस्तेरतोप्याकर्णयाधुना ॥ ४३ ॥ मुह्यतापिमनुष्येणप्रष्टव्याःसुहृदोबुधाः ॥ तेचपृष्टा
 यथाब्रूयुस्तत्कर्तव्यंयथोचितम् ॥ ४४ ॥ सर्वोपायेनकर्तव्योनिग्रहःकामकोपयोः ॥ श्रेयोऽर्थिनायतस्तौहिःश्रेयोपातार्थमुद्यतौ ॥ ४५ ॥ का
 मोहिबलवान्राजच्छरीरस्थोरिपुर्महान् ॥ नतस्यवशगोभूयाज्जनःश्रेयोभिलाषुकः ॥ ४६ ॥ यःकामोदेवदेवेनपुरातेनैवशूलिना ॥ ललाटवद्वि
 नादग्धःकृतोनांगइतिस्थितिः ॥ ४७ ॥ यदावांछत्यसौनारीनिहंतुंसमनोभवः ॥ पुंसांकायंसमाश्रित्यस्वरूपंदर्शयत्यसौ ॥ ४८ ॥ चित्त्यभानस्य
 वैपुंसोनार्यारूपंपुनःपुनः ॥ तमदृष्टंसमाश्रित्यनरमुन्मादयत्यसौ ॥ ४९ ॥ तथैवोन्मादयत्येपयोपिदंगंसंशयः ॥ स्मरःसंस्मरणान्नामजातंतस्यत
 तोनृप ॥ ५० ॥ यादृशस्तादृशोर्गोवस्त्रंवीरसमाश्रयेत् ॥ आत्मतेजःप्रकाशात्सोश्रुधारापेयतांव्रजेत् ॥ ५१ ॥ नार्यारूपंसमारुह्यधीरंतमपिमो
 हयेत् ॥ पुरुषंतुसमाश्रित्यद्रावयत्येषयोषितम् ॥ ५२ ॥ सपवसहजोराजन्नशरीरीशरीरगः ॥ शरीरकस्यापिविभोक्तृपेपापंविधीयते ॥ ५३ ॥
 यंप्राप्यातिपवित्राणिपंचगव्यहवींषिच ॥ अशुचित्वंक्षणयांतिकोन्यःस्यादशुचित्ततः ॥ ५४ ॥ जिप्रन्नपिस्वदुर्गंधंपश्यन्नपिमलंस्वकम् ॥ नविरज्यतिलो

प० पु०
॥१३०॥

कोयपीडयन्नपिनासिकाम् ॥ ५५ ॥ हृद्यान्नमन्नपानानियं प्राप्यसुरभीणिच ॥ अशुचित्वंप्रयात्याशुकोन्यः स्यादशुचिस्ततः ॥ ५६ ॥ यस्योदरगतंचात्रं
स्वंहिरूपंपरित्यजेत् ॥ कृमिमिश्रममेच्यत्वंशीघ्रप्रज्ञायतेकिल ॥ ५७ ॥ तथापिदेहेभूपालनिजरूपंपरित्यजेत् ॥ शुनतायातिवैपश्चात्कृमिदुर्गंधसंकुले ॥
॥ ५८ ॥ जायतेतत्रवैयूकाः कृमयोवानसंशयः ॥ सकृमिः कुरुतेस्फोटकं दूश्चपरिदारुणः ॥ ५९ ॥ व्यथामुत्पादयेद्वयः सर्वांगंपरिचालयेत् ॥ नखाग्रैर्घृष्य
माणासाकंदूः शांताप्रजायते ॥ ६० ॥ तद्वत्सुखं भवत्येवसुरतस्यनसंशयः ॥ भुंजयेवैरसान्मर्त्यः सुभक्षान्पिबतेपुनः ॥ ६१ ॥ तत्रस्थंपचतेवह्निरपानेपातये
न्मलम् ॥ सारभूतोरसस्तत्रउद्विक्तस्तुप्रजायते ॥ ६२ ॥ निर्मलः शुद्धवीर्यस्तुब्रह्मस्थानंप्रयातिच ॥ आकृष्टः ससमानेननीतस्तेनापिवायुना ॥ ६३ ॥ स्थानं
लभतेवीर्यंचंचलत्वेनवर्तते ॥ प्राणिनाहिकपालेषुकृमयः सतिपंचवै ॥ ६४ ॥ द्वावैतौ कर्णमूलेतुनेत्रस्थानेततः पुनः ॥ कनिष्ठांगुलिमानेनरक्तपुच्छाश्चभूपते
॥ ६५ ॥ नवनीतस्यवर्णेनकृष्णपुच्छानसंशयः ॥ तेषां नामानिभद्रंतेमत्तोनिगदतः शृणु ॥ ६६ ॥ पिङ्गलीशृंगलीनामद्वौ कृमीकर्णमूलयोः ॥ शृंगलीजंगलीचा
न्योनेत्रयोरंतरस्थितौ ॥ ६७ ॥ कृमीणां शतपंचाशत्तादृग्भूतानसंशयः ॥ ललाटांतःस्थिताः सर्वैराजिकायाः प्रमाणतः ॥ ६८ ॥ कपालरोगिणः सर्वोविकुर्वतिनसं
शयः ॥ अन्यमेवंप्रवक्ष्यामिप्राजापत्योमहाकृमिः ॥ ६९ ॥ सतंडुलप्रमाणेनतद्वर्णेनसंशयः ॥ केशद्रव्यं मुखेतस्यविद्यते शृणुभूपते ॥ ७० ॥ प्राणिनांसक्ष
याबुद्धिस्तत्क्षणाद्धिनसंशयः ॥ स्वस्थानेसंस्थितस्यापिप्राजापत्यस्यवैमुखे ॥ ७१ ॥ तद्दीर्घरसरूपेणपततेनात्रसंशयः ॥ सुखेनपिबतेवीर्यतेनमत्तः
प्रजायते ॥ ७२ ॥ तालुस्थानंप्रभेदैवचंचलत्वेनवर्तते ॥ इडाचपिंगलानाडीसुषुम्नातत्रसंस्थिताः ॥ ७३ ॥ स्ववलेनापितस्यैवकंपितानाडि
काक्षणम् ॥ कामकंदूर्भवेद्राजन्सर्वेषांप्राणिनांकिल ॥ ७४ ॥ नरस्यस्फुटतेलिङ्गनार्यायोनिश्चभूपते ॥ स्त्रीनरौचप्रमत्तौतौगच्छतःसंगमंततः ॥ ७५ ॥
कायेनकायंसंघृष्यमैथुनेनहिजायते ॥ क्षणमात्रंसुखंतत्रपुनःकंदूश्चतादृशी ॥ ७६ ॥ सर्वत्रहृदयतेवीरभावएवंविधः किल ॥ विरसः परिपाकोयविपयस्य
नसंशयः ॥ ७७ ॥ धर्मएवपुनःश्रेयान्विधिनासमनुष्ठितः ॥ धैर्यमालंब्यचततोधर्ममेवसमाचर ॥ ७८ ॥ श्वासएषचपलः क्षणमध्येयोगतागतशतानिविध
ते ॥ जीवितंतनुभृतांतदधीनकः समाचरतिधर्मविलंबम् ॥ ७९ ॥ दशमीमापियातस्यचेतोनाद्यापिभूपते ॥ विपयेभ्योनिपिद्धेभ्योहाहानविरमेचल
म् ॥ ८० ॥ नजातुकामः कामानामुपभोगेनशाम्यति ॥ हविषाकृष्णवर्त्मवैभूयएवाभिवर्द्धते ॥ ८१ ॥ पुंश्चल्यापहृतंचित्तंकश्चान्योमोचितुंक्षमः ॥ आत्मा
रामेश्वरमृतेभगवंतंचमाधवम् ॥ ८२ ॥ तस्मात्सर्वैर्निष्फलत्वंप्रयातंकामकश्मलात् ॥ वयस्तेप्यधुनाभूपसमाचरहितंनिजम् ॥ ८३ ॥ वदाम्यहंतवनृप
हितंसर्वोत्तमोत्तमम् ॥ पुरोहितोयतस्तेहंसदसत्कर्मभागपि ॥ ८४ ॥ एकतः सर्वपुण्यानिपापनाशायपापिनाम् ॥ एकतोमाधवोमासोमाधवस्यप्रियः

पा० सं० प०
अ० ९९

॥१३०॥

सदा ॥८५॥ ब्रह्महत्यासुरापानंस्तेयंयुर्वैगनागमः ॥ महातिपातकान्येवकीर्तितानिमुनीश्वरैः ॥ ८६ ॥ तत्रयन्मनसाकायेव्रतेनापिकृतंनरैः ॥ नाशयेन्मा
धवोमासःसर्वपापतमोमहत् ॥ ८७ ॥ दिवाकरइवध्वातंताशयेन्नृपसर्वशः ॥ तथाश्रीमाधवोमासस्तमाचराविधानतः ॥ ८८ ॥ आजन्मनोपिविहिता
निमहांतिराजन्धोराणितानिदुरितानिविहायमर्त्याः ॥ वैशाखमासविहिताचरणप्रभावपुण्येनेतेहरिपुरंमुदितालभंते ॥ ८९ ॥ यद्येकमपिवैशाखमाचरंति
विधानतः ॥ भावतःपापिनोप्यतेप्रयातिहरिभंदिरम् ॥ ९० ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रमारोस्मिन्माधवेधुना ॥ प्रातःस्नात्वाविधानेनसमर्चयमधुद्रिप
म् ॥ ९१ ॥ तंडुलस्ययथाचर्मयथाताम्रस्यकालिमा ॥ नश्यंतिक्रिययावीरपुरुषस्यतथामलः ॥ ९२ ॥ जीवस्यतंडुलस्येवसहजोपिमलोमहान् ॥ नश्यत्ये
वनसंदेहस्तस्मात्कर्मोदितंकुरु ॥ ९३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येनवनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ ॥ श्रीगजोवाच ॥ ॥
क्षीरोदजलतुल्याभिःशीतलामलदृष्टिभिः ॥ तथ्याभिश्चविचित्राभिस्त्वयागीर्भिःप्रबोधितः ॥ १ ॥ असागरोत्थंपीयूषमद्रव्यंव्यसनौषधम् ॥ त्वथाहंपा
थितःसौख्यभद्रोगनिवारणम् ॥ २ ॥ हर्षप्रदोनृणांपापहानिकृज्जीवनौषधम् ॥ जरामृत्युहरोविप्रसद्भिःकिलसमागमः ॥ ३ ॥ यानियानिदुरापानिवां
छितानिमहांतले ॥ प्रार्थ्यतेतानितान्येवसाधूनामेवसंगमात् ॥ ४ ॥ यःस्नातःपापहरयासाधुसंगमगंगया ॥ किंतस्यदानैःकिंतीर्थैःकिंतपोभिःकिमध्व
रैः ॥ ५ ॥ निमज्ज्योन्मज्जतानृणांभवाब्धौपरमायनम् ॥ संतोधर्मविदःशांतानौर्द्वेवाप्सुमज्जताम् ॥ ६ ॥ योमेभावःपुराह्यासीत्कामैकमुखलालसः ॥
दर्शनाद्वचनात्तेऽद्यविपरीतोऽभवद्विभो ॥ ७ ॥ एकजन्मसुखस्यार्थेसहस्राणिविलोपयेत् ॥ प्राज्ञोजन्मसहस्राणिसंचिनोत्येकजन्मना ॥ ८ ॥ हाहाकामरसात्वा
दमुखलालसचेतसा ॥ मयामूढेननकृतंकिंचिदात्महितंद्विज ॥ ९ ॥ अहोमेमनसोमोहोयेनात्मायोपितांकृते ॥ पातितोव्यसनेघोरेदुःखोदकंदुरत्यये ॥ १० ॥
भगवन्परितुष्टोस्मिबोधितोवचनेनते ॥ उपदेशप्रदानेनमासुद्धर्तुमिहार्हसि ॥ ११ ॥ पुराचरितपुण्योऽहंभवताबोधितोस्मियत् ॥ त्वत्पादरजसावापिविशे
षादपिपावितः ॥ १२ ॥ विधिमाधवमासस्यब्रूहिमेवदत्तांवर ॥ सर्वपापक्षयकरोयस्त्वयापरिकीर्तितः ॥ १३ ॥ किंदानंतत्रकिंस्नानंकोदेवोनियमास्तुके ॥
एतदाचक्ष्वविप्रर्षेदुरितोत्तारणायमे ॥ १४ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ इत्येवमुक्तोभगवान्कश्यपःसदयानिधिः ॥ प्रोवाचवचनंविप्रर्म्यविश्वहितंशुभम् ॥ १५ ॥
॥ कश्यपउवाच ॥ ॥ पूर्वार्परसमाधानक्षमबुद्ध्याचतेनृप ॥ पृष्ठंप्राज्ञेनवक्तव्यंनाथमेपापमानसे ॥ १६ ॥ पापप्रवृत्तस्यतथादत्त्वाभूपशुभमातिम् ॥ विद्या
दानफलंसम्यक्प्राप्यतेनात्रसंशयः ॥ १७ ॥ नापृष्टःकस्याचिद्ब्रूयान्नचान्यायेनपृच्छतः ॥ जानन्नपिहिमेधावीजडवल्लोकमाचरेत् ॥ १८ ॥ विदुषाम्

५० पु०

॥१३३॥

पिशिष्याणां पुत्राणां च क्रियावताम् ॥ अपृष्टमापेक्ष्य श्रेयः श्रद्धावतां हितम् ॥ १९ ॥ सांप्रतं शुद्धहृदयोजातस्त्वं वचनान्मम ॥ पुरा चरितपुण्येन
केनापि च महीपते ॥ २० ॥ पापावस्थं शरीरं तद्गतं तव माश्रयात् ॥ श्रवणाद्धर्मशास्त्रस्य धर्मावस्थं तु तेऽभवत् ॥ २१ ॥ पापावस्थमधर्माख्यं धर्मज्ञान
विवर्जितम् ॥ अपरं सद्गतं यद्विज्ञेयं तद्विधार्मिकम् ॥ २२ ॥ धर्माधर्मापभोगाय तत्तृतीयमर्तीन्द्रियम् ॥ तपि भेदं शरीरं हि धर्मविद्विहोच्यते ॥ २३ ॥
यावता धर्मभोगश्च्युतिश्चेत्तत्रिभेदकम् ॥ पापावस्थं शरीरं तत्पापसंज्ञं तदुच्यते ॥ २४ ॥ इदानीं गुरुभक्तिं च कुर्वतश्च वचोमम ॥ शृण्वतो धर्मरूपं तु श
रीरं ते व्यवस्थितम् ॥ २५ ॥ तेनैव शुद्धिरमला जाता धर्मक्रियोचिता ॥ देवेन देहिनां नाम चेतांसि चरितानि च ॥ २६ ॥ शरीराणि च पुण्यं तिकाले काले
विपर्ययम् ॥ सांप्रतं भवतश्चेतो नूनं धर्मप्रवर्तते ॥ २७ ॥ तेन त्वां कारयिष्यामि माधवस्नानमुत्तमम् ॥ ॥ यम उवाच ॥ ततस्तु कारितस्तेन कश्यपे
न पुरोधसा ॥ २८ ॥ स नृपो माधवे मासि स्नानं दानं च पूजनम् ॥ यथा दृष्टं पुरा शास्त्रे वैशाखस्नानं जविधिम् ॥ २९ ॥ समुनिः प्रत्युवाचा सा भूपाय च य
थोदितम् ॥ श्रावितः स्तोत्रसारं च पाठितो हरिमेधसः ॥ ३० ॥ श्रुतेयस्मिन्नधीते च स सम्यक्फलमाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ सकारितस्तेन विशुद्धभावा राजापि
चक्रे विधिवत्तदानीम् ॥ श्रीमाधवे मासि विधानमीड्यं ततो यथा कर्णितमादरेण ॥ ३२ ॥ प्रातः स्नानं च पाद्यं च ह्यर्घ्यं च हरिपूजनम् ॥ नैवेद्यं भक्तिभावेन च कार स नृपो
त्तमः ॥ ३३ ॥ दानं यथानियमपालनमादरेण वैशाखमासि विदधाति विधानमेवम् ॥ यो भक्तितो न्वहमसौ प्रतिवर्षमेवं कृत्वा प्रयाति हरिधाम महीसुराग्र्यः ॥ ३४ ॥
अथेतेषु मासेषु कर्माणि कुचकेलिवान् ॥ भोगे कलालसो भूयो भवत्येवं यथा रुचि ॥ ३५ ॥ न धर्मनियमं राजकार्येषु न विचारणम् ॥ करोति कामवशं गोहित्वा
मांसं समाधवम् ॥ ३६ ॥ महतामपि विप्राग्र्यदुर्निवार्यो मनोभवः ॥ शरीरसहजो नूनमना दिवा स नाक्रमः ॥ ३७ ॥ केशकजलशालिन्यो दुःस्पर्शालो च न प्रियाः ॥
यस्मादग्निशिखानार्यो दहति तृणवन्नरम् ॥ ३८ ॥ घोरः शत्रुः शरीरस्थः पुंसां कामो यथोचितम् ॥ मोहधूममयः पापो न केपा मंधकारितम् ॥ ३९ ॥ इति श्री
पद्मपुराणे पातालखंडे वैशाखमासमाहात्म्ये शततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ ॥ यम उवाच ॥ अथ कालकटाक्षेण लक्षितो नृपतिस्तदा ॥ मृतोतिरतिसेवो
त्थक्षयक्षीणकलेवरः ॥ १ ॥ नीयमानो यमगणैस्ताड्यमानो मुहुर्मुहुः ॥ क्रंदमानो महारावान्सस्मरन्नजपातकम् ॥ २ ॥ विष्णुदूतैः समागम्यताडयित्वा ममा
नुगान् ॥ धर्मवानयमित्युक्ता विमानमथ रोपितः ॥ ३ ॥ नीतो हरिपुरं भूषः स्तूयमानो प्सरोगणैः ॥ प्रातः स्नानेन वैशाखमासस्य क्षीणपातकः ॥ ४ ॥ अथ धर्म
विहीनो यमिति मत्वा च तैः पुनः ॥ देवदूतैर्निदेशेन विष्णोर्भूमिपतिस्तदा ॥ अदूरादेव निरयवर्त्मना स समाहितः ॥ ५ ॥ स गच्छन्नपिशु श्रावजीवानां क्रंदतां पुनः ॥

पा० ख० पं०

अ० १०१

॥१३३॥

१ धर्मवाक्यस्य-इ० पा० । २ अर्तद्वितम्-इ० पा० । ३ वेदविद्विः-इ० पा० । ४ सांप्रतं भवतो राजन्मनो धर्मं समास्थितम्-इ० पा० । ५ प्रातः पवित्रसदनं हरिर्धनं च दानं यथानि यमपा
लनमादरेण ॥ वैशाखमासि विदधाति विधानमेव वैशाखपक्षे पातकेवलमेतदेव ॥ इ० पा० । ६ कामिनीकुलकेलिवान्-इ० पा० । ७ देवदूतैर्दूरेण नरकस्य च वर्त्मनः ॥ आनीतो नृपतिर्विष्णोर्निदेशेऽतिविश्लाघैः ॥ इ० पा० ।

निरयेपच्यमानामाराविविधतदा ॥ ६ ॥ पापिनांकथ्यमानानामाक्रंदमतिदारुणम् ॥ श्रुत्वाविस्मयवान्विप्रराजाभूदतिदुःखितः ॥ ७ ॥ प्रोवा
 चदूताः किमयमाक्रंदोदारुणः श्रुतः ॥ पुनर्नश्यतेतन्मेकारणंवक्तुमर्हथ ॥ ८ ॥ ॥ दूताऊचुः ॥ ॥ जंतवस्त्यक्तमर्यादाः पापास्त्वाचारव
 जिताः ॥ निरयेषुचघोरेषुतामिस्रादिषुपातिताः ॥ ९ ॥ कृतपातकिनस्त्वत्रप्राणत्यागादनंतरम् ॥ याम्यपंधानमाश्रित्यदुःखमश्रंतिदारुणम् ॥
 ॥ १० ॥ यमस्यपुरुषैर्वैरैः कृष्यमाणाहस्ततः ॥ अंधकारेनिपातिताभक्ष्यतेह्यातिदारुणैः ॥ ११ ॥ श्वभिः शृगालैः क्रव्यादैः काककंककका
 दिभिः ॥ अग्रितुंडैर्वृकव्याघ्रैर्भुजैर्वृश्चिकादिभिः ॥ १२ ॥ अग्निनादह्यमानाश्चतुद्यमानाश्चकंटकैः ॥ क्रकचैः पाट्यमानाश्चपीड्यमानाश्चतृष्ण्या
 ॥ १३ ॥ क्षुपयावाध्यमानाश्चघोरैर्व्याधिगणैस्तथा ॥ पूयशोणितगंधेनमूढ्यमानाः पदेपदे ॥ १४ ॥ काथ्यतेचैकचित्तेलैस्ताड्यन्तेमुशलैः
 क्वचित् ॥ आयसीषुप्रपच्यन्तेशिलासुकचिदेवच ॥ १५ ॥ क्वचिद्रांतमथाश्रंतिक्वचित्पूयमसृक्क्वचित् ॥ क्वचिद्विष्टांक्वचिन्मांसंपूतिर्गंधेषुदारु
 णम् ॥ १६ ॥ कृमिभिर्भक्ष्यमाणाश्चवह्निर्तुंडैः क्वचित्क्वचित् ॥ केशशोणितमांसासृग्वसास्थिनिकरेषुच ॥ १७ ॥ अस्थिताः कुणपाः कीर्णाः कृमि
 भिर्भक्षिताः स्फुटम् ॥ काककंकमहागृध्रवदनैर्व्वसितेषुच ॥ १८ ॥ शिवदुर्गंधनीरंघ्रसंवट्टशतकोटिषु ॥ करपत्रशिलापत्रतप्तनिस्तैलकेषुच ॥ १९ ॥
 लोहतैलवसास्तंभकूटशाल्मलसंघसु ॥ क्षुरकंटककीलोग्रज्वालास्तंभविभातिषु ॥ २० ॥ तप्तवैतरणीपूयपूरितेषुपृथक्पृथक् ॥ असिपत्रवनोत्कृत्तनर
 नारीस्तनेषुच ॥ २१ ॥ घोरांधकारग्रहणदारुणेषुसुहुर्मुहुः ॥ पापच्यमानाः क्रंदतोदारुणैर्विविधैर्विधैः ॥ २२ ॥ कंठेषुबद्धपाशाश्चभुजगवापिटाः
 क्वचित् ॥ पीड्यमानास्तथायंत्रैः कृष्यमाणाश्चजानुभिः ॥ २३ ॥ भग्नपृष्ठशिरोग्रीवाः स्तब्धकंठाः सुदारुणाः ॥ कूटागारिभ्राम्यमाणाः शरीरैर्या
 तनाक्षयैः ॥ २४ ॥ पीड्यन्तेपापिनोराजन्क्रंदमानाविकर्मिणः ॥ सहितंविषयास्वादैः क्रंदन्तैर्विधीयते ॥ २५ ॥ क्षुज्यतेचकृतंपूर्वमेतत्सर्वैश्चजंतुभिः ॥
 परस्त्रीषुकृतः संगः प्रीतयेदुःखदोहिः ॥ २६ ॥ मुहूर्तविषयास्वादोजातोनेकाब्ददुःखदः ॥ वपुषस्तवराजेंद्रप्रातः स्नानस्यमाधवे ॥ २७ ॥ विधिनापाव
 नस्येतेप्राप्यस्पर्शचर्मरुतः ॥ लब्धसौख्याः क्षणजातामहसाप्यायितास्तव ॥ २८ ॥ आक्रंदराहितास्तेनजातास्तेनिरयेस्थिताः ॥ नौमापिपुण्यशीला
 नांश्रुतंसौख्यायकीर्तितम् ॥ २९ ॥ जायतेतद्गुरुस्पर्शवायुस्पर्शः सुखावहः ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ इतिदूतवचः श्रुत्वासराजाकरुणानिधिः ॥ ३० ॥
 प्रत्युवाचहतान्दूतान्विष्णोरद्भुतकर्मणः ॥ कोमलं हृदयं नूनंसाधूनांनवनीतवत् ॥ ३१ ॥ वृद्धिसंतापसंतप्तं तद्यथाद्रवतिस्फुटम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥

१ पुण्यविवर्जिताः-इ० पा० । २ पुरुषेणांधकारेणनीयमानाश्चेते पथा-इ० पा० । ३ कथितेतैले-इ० पा० । ४ सप्तिपु-इ० पा० । ५ स्वरोः-इ० पा० । ६ मरुतः-इति पाठोऽपिस्तिताः-भासनात्-इ०, मासता
 त-इ० च पाठौ पुस्तकान्तरे उपलभ्येते । ७ इतः प्राक्-“त्वद्गंसंगमस्पर्शपवनाप्यायितानृपां राज्याधिकारिणः सर्वैलब्धसौख्याहजंतवः” इति एकस्मिन्पुस्तके उपलभ्येते । ८ परसंतापसंतप्तम्-इ० पा० ।

प० पु०
॥१३२॥

नार्तजंतुमहं हित्वा पीडितुं गंतुमुत्सहे ॥ ३२ ॥ तं पापिष्ठं धिगातां नामार्तिं शक्नो न हंतियः ॥ मदंगसंगमोच्छिष्टवायुस्पर्शं न ते यदि ॥ ३३ ॥ जंतवः सुखिनो
जातास्तस्मात्तत्र नयंतु माम् ॥ पवित्रयति जननी मवनी मपिते नराः ॥ ३४ ॥ परतापच्छिदो ये तु चंदनाइव चंदनम् ॥ परोपकृतये ये तु पीडयन्ते कृतिनो
हिते ॥ ३५ ॥ संतस्तप्येव लोके परदुःखविदारणाः ॥ आर्तानां मार्तिना शार्थं प्राणयेषां तृणोपमाः ॥ ३६ ॥ तैरियं धार्यते भूमि नरैः परहितोद्यतैः ॥ मनसो
यत्सुखं नित्यं तत्स्वर्गो नरकोपमः ॥ ३७ ॥ तस्मात्परसुखेनैव सुखिनः साधवः सदा ॥ वरं निरयपातोऽव्रवरं प्राणवियोजनम् ॥ ३८ ॥ न पुनः क्षणमा र्ता ना
मार्तिना शम्यते सुखम् ॥ ३९ ॥ जंतवो निरये घोरे पच्यन्ते तत्र पापिनः ॥ ४० ॥ स्वकर्मैवोपजीवन्ति मोहस्थानेन विद्यते ॥ येन दत्तं न च द्रुतं तीर्थे स्नानं
न वाकृतम् ॥ ४१ ॥ पुनर्नोपकृतं भक्त्या सुकृतं न कृतं परम् ॥ नेष्टं न तप्तं नोजस्यैर्न हृष्टं न यानृप ॥ ४२ ॥ परस्मिन्निह घोरेषु पच्यन्ते निरयेषु ते ॥ दुःशी
ला ये दुराचारा विहारहारनिदिताः ॥ ४३ ॥ परापकारिणः पापकारिणो दुर्विहारिणः ॥ विदारिणो हिममोक्षयापापाः परहृदाहिये ॥ ४४ ॥ निरयेते विप
च्यन्ते ये परस्त्रीविहारिणः ॥ एहि नूनं महीपाल गच्छामो हरिर्मंदिरम् ॥ ४५ ॥ न ते पुण्यवता युक्तमिह स्थातुमतः परम् ॥ ४६ ॥ राजोवाच ॥ ४७ ॥ यद्यहं सु
कृती दूताः कस्मादस्मिन्महाभये ॥ ४८ ॥ नारके पथिवानीतः किं वामे सुकृतं परम् ॥ मयापिन कृतं तादृक् सुकृतं कामशालिना ॥ ४९ ॥ कथं पुरिहरे
गता संशयानोऽहमस्मि वै ॥ ५० ॥ दूता उचुः ॥ ५१ ॥ सुकृतं न कृतं सत्यं त्वया कामवशात्पना ॥ ५२ ॥ नेष्टं न ज्ञेयं वायज्ञावशिष्टं भवता शितम् ॥ किंतु मा
धवमासे यदि धिनावत्सरत्रयम् ॥ ५३ ॥ प्रातः स्नात्वा गुरुवचः श्रितेन पुरात्वया ॥ भक्त्या संपूजितो विष्णुर्विश्वेशो मधुसूदनः ॥ ५४ ॥ महापापाति
पापौघनिहंता भक्तवत्सलः ॥ सर्वधर्मैकसारणतेनैक नरेश्वर ॥ ५५ ॥ नीयते पुण्यभवनं पूज्यमानो मरुद्गणैः ॥ महतामपि पापानां निहंता माधवोचि
तः ॥ ५६ ॥ तथैव माधवो मासो मर्त्यानां विधिनोदितः ॥ यथैव विस्फुल्लिगेन ज्वाल्यते तृणसंचयः ॥ ५७ ॥ प्रातः स्नानेन वैशाखे तथा यौवोपि दह्यते ॥
तावद्रूपि पापानि प्रभवन्ति महान्त्यपि ॥ ५८ ॥ यावन्न माधवमासि तीर्थं मज्जति चोपसि ॥ वैशाखे मासि यो युक्तो यथा कृतं नियमैर्नरैः ॥ ५९ ॥ हरिभक्त्यैव पापौ
घैर्मुक्तोऽच्युतगृहं व्रजेत् ॥ आजन्म नो हि सुकृतं यत्त्वयानपुरा कृतम् ॥ ६० ॥ तेन त्वं निरयस्थानमार्गं नीतो नरेश्वर ॥ अथ भूमिपते तूर्णमस्माभिस्तु मरु
द्गणैः ॥ ६१ ॥ स्तूयमानो विमानेन गच्छ गोविंदमंदिरम् ॥ ६२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे वैशाखमाहात्म्ये एकोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ ६३ ॥
॥ यम उवाच ॥ ॥ तत्स्तु करुणावार्धिस्तेषां शोकेन पीडितः ॥ भूपतिः श्रीहरिर्दूतान् चिनयेनाहवाडव ॥ १ ॥ ऐश्वर्यस्याभिजात्यस्य गुणानां सुकृत

पा० खं० पं०
अ० १०९

॥१३२॥

स्यच ॥ संतःफलहिगण्यतेयद्गीतपरिरक्षणम् ॥ २ ॥ यद्यस्तिमुकृतंकिंचिन्मतेनैवजंतवः ॥ स्वर्गेगच्छंतुमुक्तौघाःस्थानेतेषावसाम्यहम् ॥ ३ ॥ एवंभू
 पवचःश्रुत्वातस्यसत्यवतोहिते ॥ ध्यायंतःसत्यमौदार्यमब्रुवंस्तेवचोनृपम् ॥ ४ ॥ ॥ दूताऊचुः ॥ ॥ अनेनतवकारुण्यकर्मणावचसानृप ॥ वभू
 ववृद्धिर्धर्मस्यसंचितस्यविशेषतः ॥ ५ ॥ स्नानंदानंजपोहोमस्तपोदेवार्चनादिकम् ॥ कृतंयन्माधवेमासितदन्तफलविदुः ॥ ६ ॥ स्वर्गेयज्वाचदाताचक्रीडते
 त्रिदशैःसह ॥ वापीषुहेमपद्मासुकल्पवृक्षतलेपिच ॥ ७ ॥ गीयमानोसुदंयातिगीर्वाणरमणीगणैः ॥ जलान्नदानतोलोकंलभतेवारुणंशुभम् ॥ ८ ॥ कुलानिहेलया
 सप्तसंतारयतिगोप्रदः ॥ हयंदत्त्वारवेर्लोकंयातिविद्याप्रदो नरः ॥ ९ ॥ ब्रह्मलोकंतथाहेमदानाद्यातिमुरालये ॥ योददाति तथाकन्याविष्णुलोकंसगच्छ
 ति ॥ १० ॥ माधवेमासियःस्नात्वादत्वासंपूज्यमाधवम् ॥ अवाप्यसकलान्कामान्प्रयातिपदमव्ययम् ॥ ११ ॥ एकतोपितपोदानक्रतुंमुत्यादिकाःक्रियाः ॥
 एकतोविधिवन्मासोमाधवश्चरितोमहान् ॥ १२ ॥ तस्यमाधवमासस्यादिनैकस्यापिभूपते ॥ कृतंयत्सुकृतंतत्तेसर्वदानाधिकंपुरा ॥ १३ ॥ कारुण्ये
 नदिनैकस्यपुण्यंदेहिधरापते ॥ निरयेपच्यमानेभ्योदुःखितेभ्योदयानिधे ॥ १४ ॥ नदयासहशोधर्मोनदयासहशतपः ॥ नदयासहशंदानंनदयासहशः
 सखा ॥ १५ ॥ पुण्यदःपुण्यमाप्नोतिनरोलक्षगुणंसदा ॥ कारुण्येनविशेषात्तेधर्मवृद्धिस्ततोभवेत् ॥ १६ ॥ दुःखितानांहिभूतानांदुःखोद्धर्तानरो
 हियः ॥ सएवसुकृतीलोकेज्ञेयो नारायणांशजः ॥ १७ ॥ वैशाखेमासिपूर्णायांस्नानदानादिकंत्वया ॥ यत्तीर्थेविहितंवीरसर्वाधिविनिष्पदनम् ॥ १८ ॥
 तदेभ्योदेहि विविधवत्कृत्वासाक्ष्येहरिप्रभुम् ॥ त्रिवाचिकंचनिरयाद्येनामीस्वर्गमाप्नुयुः ॥ १९ ॥ कपोतार्थस्वमांसानिकारुण्येनपुराशिबिः ॥ दत्वाद
 यानिधिःस्वर्गेराजतेकीर्तिवारिधिः ॥ २० ॥ दधीचिरपिराजर्षिर्दत्त्वास्थिचयमात्मनः ॥ त्रैलोक्यकौमुदीकीर्तिलब्धवान्स्वर्गमक्षयम् ॥ २१ ॥ सहस्र
 जिच्चराजर्षिःप्राणानिष्ठान्महायशाः ॥ ब्राह्मणार्थेपरित्यज्यगतोलोकाननुत्तमान् ॥ २२ ॥ नस्वर्गेनापवर्गेपितत्सुखंलभतेनरः ॥ यदार्तजंतुनिष्वाण
 दानोत्थमिति नोमतिः ॥ २३ ॥ सर्वेषुदातृजातेषुपुराजातोसिभूपते ॥ कर्मणानेनसंख्यासुधीरधैर्यनियोज्यच ॥ २४ ॥ दृष्ट्वातवाधियधर्मदयादा
 नंसुनिश्चलम् ॥ अस्माभिरपितृत्साहःक्रियतेधर्मवादिभिः ॥ २५ ॥ यदितेरोचतेराजन्नविलंबतयाततः ॥ तदेभ्योदेहितपुण्ययातनादुःखदाह
 कम् ॥ २६ ॥ इत्युक्तःसतदादेवंकृत्वासाक्ष्येगदाधरम् ॥ तेभ्यस्त्रिवाचिकंपुण्यंदयावान्विधिनाददौ ॥ २७ ॥ दत्तेमाधवमासस्यतस्मिन्नेकदिनोद्भवे ॥
 स्वकृतेजंतवोयाम्ययातनापरिवर्जिताः ॥ २८ ॥ विमानवरमारूढाःसर्वेतेत्रिदिवंययुः ॥ प्रणमंतःस्तुवंतश्चपश्यंतस्तत्प्रहर्षिताः ॥ २९ ॥ नृपेणदत्तं तदवाप्यपुण्यं

प० पु०
॥१३३॥

वैशाखमासैकदिनाभिजातम् ॥ सर्वेययुस्तेनरकाद्विमुक्तादिविमानाधिगताहिचित्रम् ॥ ३० ॥ नूनंविचित्रोभुविभूतवर्गःसंभृतभावोबहुधाविचित्रः ॥
तथाविचित्रोखिलकर्मयोगस्तत्कर्मशक्तिप्रचयोविचित्रः ॥ ३१ ॥ संस्तूयमानोमुनिदेवसर्वैर्यस्तद्विशेषाधिकलब्धपुण्यः ॥ परंपदयोगिवरेरलभ्यययौजग
न्नाथगणाभिवंद्यः ॥ ३२ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्येद्व्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ ॥ यमउवाच ॥ एतन्माधवमासस्य
समासात्किंचिदीरितम् ॥ माहात्म्यपूर्णमायाश्वविशेषाद्विजसत्तम ॥ १ ॥ वैशाखमासेमधुसूदनस्यप्रियंयएनंपठतीतिहासम् ॥ सयातिकृष्णालयमाशुपूतः
कल्पानेकानिहमोदतेच ॥ २ ॥ धन्ययशस्यमायुष्यमिदंस्वस्त्ययनंमहत् ॥ स्वर्ग्यश्रीदंसौमनस्यंप्रशस्त्यमधमर्षणम् ॥ ३ ॥ इदंमाधवमासस्यमाहात्म्यं
माधवप्रियम् ॥ चरित्रंभूपतेस्तस्यसंवादंचावयोरपि ॥ ४ ॥ श्रुत्वापठित्वाविधिवदनुमोद्यमनःप्रियम् ॥ भवेद्भक्तिर्भगवतिययास्यात्पापसंक्षयः ॥ ५ ॥ अथ
गच्छमहीदेवदेवलोकाद्यथेच्छया ॥ निपात्यभुविर्वैदेहंरुदंत्यद्यापिबांधवाः ॥ ६ ॥ विलप्यमानैरपिबंधुभिस्तैर्नयावदग्नौतवतच्छरीरम् ॥ प्रक्षिप्यतेहंतजर्वेन
तावद्याहिस्वयंसुप्तइवप्रबुद्धः ॥ ७ ॥ ममप्रसादादिहपुण्ययोगःश्रुतोयथावत्तमिमविधेहि ॥ विधानतोवैसमयेसमतेसमागमोतेभवितासुरैश्च ॥ ८ ॥ सूतउवाच ॥
इतिदेववचःश्रुत्वानत्वाधर्माधिपंततः ॥ पुनःपपातसइहपरितुष्टमनाद्विजः ॥ ९ ॥ धर्मराजप्रसादेनततस्तत्रमहीतले ॥ संसुप्तइवचोत्तस्थौबंधुवर्गसम
न्वितः ॥ १० ॥ विधिमेनंद्विजोभूमौवर्षेवर्षेचसस्वयम् ॥ स्वयंचकारयामासमाधवस्नापनंजनम् ॥ ११ ॥ यमब्राह्मणसंवादोमयायंपरिकीर्तितः ॥
तस्यमाधवमासस्यपुण्यस्नानप्रसङ्गतः ॥ १२ ॥ वैशाखमासेसततंहरिप्रियेस्नानंविदध्याच्चददातिभक्त्या ॥ दानंचहोमंसुकृतंतथाबुधोदरेःपदंनस्यनदुर्ल
भंकदा ॥ १३ ॥ यःशृणोत्येकचित्तेनमाहात्म्यंमेषसूर्यजम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोयातिविष्णोःपरंपदम् ॥ १४ ॥ ॥ ऋषयउचुः ॥ ॥ सुतसुत
महाप्राज्ञत्वयाऽतिकरुणात्मना ॥ वैशाखमासमाहात्म्यंकीर्तितंपापनाशनम् ॥ १५ ॥ नियमामधुहन्तुर्येमाधवेकथितास्त्वया ॥ पूजनंस्नानदानार्घ्यंश्रौत
स्मार्तविधानतः ॥ १६ ॥ यथाचमाधवोदेवःप्रीयतेपापनाशनः ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामोऽध्यानंतस्यमहात्मनः ॥ १७ ॥ कृष्णस्यभक्तवृन्दानांप्रियस्य
भवतारणम् ॥ १८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुध्वंसुनयःसर्वैकृष्णस्यजगदात्मनः ॥ गोगोपगोपीप्राणस्यवृन्दावनचरस्यच ॥ १९ ॥ एकदानारदः
पृष्टोगौतमेनद्विजोत्तमाः ॥ सतस्मैप्राहयद्व्यानंतद्वक्ष्येपापनाशनम् ॥ २० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ सुमप्रकरसौरभोद्गलितमाधिकाद्युल्लसत्सुशा
खिनवपल्लवप्रकरनप्रशोभायुतम् ॥ प्रफुल्लनवमञ्जरीललितवल्लरीवेष्टितंस्मरेतसततंशिवशितमतिःसुवृन्दावनम् ॥ २१ ॥ विकाशिसुमनोरसास्वदनमंजुलैः
संचरच्छिलोमुखमुखोद्गतैर्मुखरितान्तरंङ्कतैः ॥ कपोतशुकसारिकापरभृतादिभिःपत्रिभिर्विराणितमितस्ततोभुजगशङ्खनृत्याकुलम् ॥ २२ ॥ कलि

पा० सं० प०
अ० १०३

॥१३३॥

नदुहितुश्चल्लहरिविषुषांवाहिभिर्विनिद्रसरसीरुहोदररजश्चयोद्धस्रैः ॥ प्रदीपितमनोभवव्रजविलासिनीवाससांविजोलनपरैर्निषेवितमनारतमारु
 तैः ॥ २३ ॥ प्रवालनवपल्लवंमरकतच्छदमौक्तिकप्रभाप्रकरकारकंकमलरागनानाफलम् ॥ स्थविष्ठमखिलतुंभिःसततसेवितंकामदंतदन्तरपिकल्पका
 ङ्घ्रिपमुदञ्चितंचिन्तयेत् ॥ २४ ॥ सुहेमशिखराचलेउदितभानुवद्भासुरामधोऽस्यकनकस्थलीममृतशीकरासारिणः ॥ प्रदीप्तमणिकुट्टिमांकुसुमरेणुपु
 ओज्ज्वलांस्मरेत्पुनरतन्द्रितोविगतषड्तरङ्गाब्धुः ॥ २५ ॥ तद्रत्नकुट्टिमनिविष्टमहिष्ठयोगपांटेऽष्टपत्रमरुणकमलंविचिन्त्य ॥ उद्यद्गिरोचनसरोचिरमुष्य
 मध्येसंचिन्तयेत्सुखनिविष्टमथोमुकुन्दम् ॥ २६ ॥ सुत्रामहेतिदलिताञ्जनमेघपुञ्जप्रत्यग्रनीलजलजन्मसमानभासम् ॥ सुस्निग्धनीलघनकुञ्चितके
 शजालंराजन्मनोज्ञशितिकण्ठशिखण्डचूडम् ॥ २७ ॥ रोलम्बलालितसुरद्रुमसूनुसंपद्युक्तंसमुत्कचनवोत्पलकर्णपूरम् ॥ लोलालिभिःस्फुरि
 तभालतलप्रदीप्तगोरोचनातिलकमुज्ज्वलचिल्लिचापम् ॥ २८ ॥ आपूर्णशारदगताङ्कशशाङ्कविम्बकान्ताननकमलपत्रविशालनेत्रम् ॥ रत्नस्फुरन्म
 करकुण्डलरश्मिप्रदीप्तगण्डस्थलीमुकुरमुव्रतचारुनासम् ॥ २९ ॥ सिन्दूरसुन्दरतराधरामिन्दुकुन्दमन्दारमन्दहसितद्युतिदीपिताशम् ॥ वन्यप्रवालकुसुम
 प्रचयावकूटप्रग्रैवेयकोज्ज्वलमनोहरकम्बुकण्ठम् ॥ ३० ॥ मत्तभ्रमद्भ्रमरघुष्टविलम्बमानंसंतानकप्रसरदामपरिष्कृतांसम् ॥ हारावलीभगणराजितपी
 वरोरुयोमस्थलीलसितकौस्तुभभानुमन्तम् ॥ ३१ ॥ श्रीवत्सलक्षणसुलक्षितमुव्रतांसमाजानुपीनपरिवृत्तसुजातबाहुम् ॥ आवन्धुरोदरमुदारग
 भीरनाभिभृङ्गाङ्गनानिकरमंजुलरोमराजम् ॥ ३२ ॥ नानामणिप्रघटिताङ्गदकङ्कणोर्मिग्रैवेयसारसननूपुरतुन्दबन्धम् ॥ दिव्याङ्गरागपरिपिञ्जिताङ्गयष्टि
 मापीतवस्त्रपरिवीतनितम्बविम्बम् ॥ ३३ ॥ चारुरुजानुमनुवृत्तमनोज्ञजङ्घकान्तोन्नतप्रपदनिन्दितकूर्मकान्तिम् ॥ माणिक्यदर्पणलसन्नखराजराजद्रक्ता
 ङ्गुलिच्छदनसुन्दरपादपद्मम् ॥ ३४ ॥ मत्स्याङ्कुशारिदरकेतुयवाञ्जवज्रैःसंलक्षितारुणकराङ्गप्रितलाभिरामम् ॥ लावण्यसारसमुदायविनिर्मिताङ्गःसौन्दर्यनि
 न्दितमनोभवदेहकान्तिम् ॥ ३५ ॥ आस्यारविन्दपरिपूरितवेषुर्नभ्रलोलत्कराङ्गुलिसमीरितदिव्यरागेः ॥ शश्वद्भ्रवैःकृतनिविष्टसमस्तजन्तुसंतान
 संनतिमनन्तसुखाभ्युराशिम् ॥ ३६ ॥ गोभिर्मुखाभ्युजविलीनविलोचनाभिरुधोभरस्वलितमन्थरमन्दगाभिः ॥ दन्ताग्रदष्टपरिशिष्टतृणाङ्कुराभिराल
 म्बिवालपिलताभिरथाभिवीतम् ॥ ३७ ॥ संप्रस्तुतस्तनविभूषणपूर्णनिश्चलास्याहठक्षरितफेनिलदुग्धमुग्धैः ॥ वेषुप्रवर्तितमनोहरमन्दगीतदत्तोच्च
 कर्णयुगलैरपितर्णकैश्च ॥ ३८ ॥ प्रत्यग्रशृङ्गमृदुमस्तकसप्रहारसंभवावनविलोलसुराग्रपातैः ॥ आमेदुरैर्बहुलसास्त्रगलैरुदग्रपुच्छैश्चवत्सतरव
 त्सतरानिकायैः ॥ ३९ ॥ हम्भारवक्षुभितदिग्वलयैर्महद्भिरघ्युक्षभिःपृथुककुद्ररभारसिन्धैः ॥ उत्तग्भिस्तुतिपुटीपरिपीतवशच्चानामृतोद्भूतविका

प० पु०
॥१३४॥

सिविशालघोणैः ॥ ४० ॥ गोपैः समानगुणशीलवयोविलासवेशैश्चमूर्छितकलस्वनवेणुवीणैः ॥ मन्दोच्चतारपटुगानपरैर्विलोलदोर्वल्लरीललितलास्यावि
धानदसैः ॥ ४१ ॥ जङ्घान्तपीवरकटीरतटीनिवद्धव्यालोलकिङ्किणिघटारणितैरटद्भिः ॥ मुग्धैस्तरक्षुनखकल्पितकान्तधूपैरव्यक्तमञ्जुवचनैः पृथु
कैः परीतम् ॥ ४२ ॥ अथसुललितगोपसुन्दरीणांपृथुकवरीषनितम्बमन्थराणाम् ॥ गुरुकुचभरभंगुरावलग्नत्रिवलिविजृम्भितरोमराजिभाजाम्
॥ ४३ ॥ तदतिरुचिरचारुवेणुवाद्यामृतरसपल्लविताङ्गाजङ्गमिपस्य ॥ मुकुलविमलरम्यरूढरोमोद्गमसमलंकृतगात्रवल्लरीणाम् ॥ ४४ ॥ तद
तिरुचिरमन्दहासचन्द्रातपपरिजृम्भितरागवारिराशेः ॥ तरलतरतरङ्गभङ्गविप्रदुकरचनश्रमविन्दुसंततानाम् ॥ ४५ ॥ तदतिललितमन्दचिच्छि
चापच्युतनिशितेक्षणमारवाणवृष्ट्या ॥ दलितसकलमर्मविह्वलाङ्गप्रविसृतदुःसहवेषधुव्यथानाम् ॥ ४६ ॥ तदतिरुचिरवेषरूपशोभाभृतरसपान
विधानलालसानाम् ॥ प्रणयसलिलपूरवाहिनीनामलसविलोलविलोचनाम्बुजानाम् ॥ ४७ ॥ विस्त्रंसत्कवरीकलापविगलत्फुल्लत्प्रसूनास्रवन्मा
ध्वीलम्पटचञ्चरीकघटयासंसेवितानामुदुः ॥ मारोन्मादमदस्खलन्मृदुगिरामालोलकाञ्च्युल्लसन्नीवीविश्वथमानचीनसिचयान्तार्चिर्नितम्बत्विषाम् ॥
॥ ४८ ॥ स्वलितलसितपादाम्भोजमन्दाभिघातच्छुरितमणितुलाकोट्याकुलाशामुखानाम् ॥ चलदधरदलानांकुड्मलापक्ष्मलाक्षिद्वयसरसिरु
हाणमुल्लसत्कुण्डलानाम् ॥ ४९ ॥ द्वाविष्टश्वसनसमीरणभितापप्रमलानीभवदरुणौष्ठपल्लवानाम् ॥ नानोपायनविलसत्कराम्बुजानामालीभिः सतत
निषेवितंसमन्तात् ॥ ५० ॥ तासामायतलोलनीलनयनव्याकोशलीनाम्बुजस्रग्भिः संपरिपूजिताखिलतनुनानाविलासास्पदम् ॥ तन्मुग्धाननपङ्क
जप्रविगलन्माध्वीरसास्वादिनीविभ्राणंप्रणयान्मदाक्षिमधुहन्मालामनोहारिणीम् ॥ ५१ ॥ गोपीगोपपशूनांवाहिः स्मरेदग्रतोऽस्यगीर्वाणघटावित्ता
र्थिनीविरिञ्चित्रिनयनशतमन्युपूर्विकांस्तोत्रपराम् ॥ ५२ ॥ तद्भक्षिणतोमुनिनिकरंदृढधर्मवाञ्छयासमाम्नायपरम् ॥ ५३ ॥ योगीन्द्रानथपृष्ठे
मुसुक्षमाणांस्तमाधिनानुसनकाद्यान् ॥ ५३ ॥ स्वयसकान्तानथयक्षसिद्धगन्धर्वविद्याधरचारणांश्च ॥ सकिन्नरानप्सरसश्चमुख्याः कामार्थिनीर्नर्त
नगीतवाद्यैः ॥ ५४ ॥ शङ्खेन्दुकुन्दधवलंसकलगमज्ञसौदामिनीतीतिपिशङ्गजटाकलापम् ॥ तत्पादपङ्कजगताममलाचभक्तिवाञ्छन्तमुज्झित
तरान्यसमस्तसङ्गम् ॥ ५५ ॥ नानाविधश्रुतिगुणान्वितसप्तरागग्रामत्रयीगतमनोहरमूर्च्छनाभिः ॥ संप्रीणयन्तमुदिताभिरपिप्रभक्त्यासंचिन्तय
न्नभसिमांदुहिणप्रसूतम् ॥ ५६ ॥ इतिध्यात्वाऽऽत्मानंपटुविशदधीर्नन्दतनयनरोबुद्धयैवाऽर्थप्रभृतिभिरनिन्द्योपहृतिभिः ॥ यजेद्भूयोभक्त्यास्ववपु
षिवहिष्ठैश्चविभवैरितिप्रोक्तसर्वयदभिलषितंभूसुरवराः ॥ ५७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येऽयुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥

पा० सं० प०
अ० १०३

॥१३४॥

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ॥ भूयोवदमहाभागरामचारित्रमद्भुतम् ॥ राममाहात्म्यसर्वस्वभक्तानांप्रीतिदायकम् ॥ १ ॥ ॥ सूत
 उवाच ॥ ॥ अश्वमेधं कृतुवरं कृत्वा दाशरथिर्यथा ॥ २ ॥ प्रवृत्तो लोककृत्येषु शास्त्रकृत्येषु कोविदः ॥ अयोध्यांगंतु कामेन शंकरेण महात्मना ॥ ३ ॥
 पार्वत्या सह देवेन उषितः सरयूतटे ॥ मुनयस्तं समभ्येत्य शंकरं विश्वरूपिणम् ॥ ४ ॥ कश्यपाद्यामाहात्मानः पप्रच्छुरामितौजसम् ॥ स्वागतं ते मुनिश्रेष्ठस
 भार्यः कुत आगतः ॥ ५ ॥ किमागमनकृत्यं ते कंदेशंगतुमुद्यतः ॥ ॥ शंकर उवाच ॥ ॥ अहं शंभुरिति ख्यातो विप्रो हिमगिरिस्थितः ॥ ६ ॥ द्रष्टुं च
 राघवं गच्छेम मकार्यमहत्ततः ॥ मामाह्वयति राजा सौपुराणश्रवणे रतः ॥ ७ ॥ आगच्छंतु भवं तोषिराघवः परितुष्यति ॥ ततस्ते मुनयः शंभुर्ययूरामदि
 दक्षया ॥ ८ ॥ तानागतान्वसिष्ठस्तु ज्ञात्वा रामाय चोक्तवान् ॥ ततः सत्वरमुत्थाय निर्ययौ सपुरोहितः ॥ ९ ॥ अर्घ्यपाद्यादिकैस्सर्वान् पूजयामास ता
 नृपीन् ॥ गृहराजं ततः सर्वान् प्रावेशयदरिंदमः ॥ १० ॥ प्रत्येकमासनं दत्वा स्वागतोक्त्या सनस्थितान् ॥ क्रमेण रघुशार्दूलः पूजयामास तानृपीन् ॥ ११ ॥
 वाचामधुरया प्रीणन्निदमाहासनस्थितान् ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ अद्य मे सफलं जन्म प्राप्तमद्य तपःफलम् ॥ १२ ॥ अद्याभ्यासस्य विद्यानां फलकालो य
 मागतः ॥ अद्य मे पितरस्तुष्टाराख्यं च सफलं मम ॥ १३ ॥ अद्य मे सफलं वृत्तमद्य मे सफलं श्रुतम् ॥ एवं वदंतं राजानं ब्राह्मणाः कश्यपादयः ॥ १४ ॥ ऊचुः
 प्रियतरं वाक्यं रामं राजीवलोचनम् ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ॥ अयं शंभुर्द्विजः प्राप्तः सर्वशास्त्रविशारदः ॥ १५ ॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञः सर्वभूतहिते रतः ॥ कै
 लासवासी सततं तपसे कृतनिश्चयः ॥ १६ ॥ ब्रह्मण ब्रह्मवर्चस्केतुल्यो ब्रह्मविदां वरः ॥ हरिणा ब्रह्मवात्सल्ये प्रसादे शंकरोपमः ॥ १७ ॥ एवं विधौ काले जा
 शंभुर्ब्राह्मणपुंगवः ॥ अष्टादशपुराणज्ञो मीमांसान्यायकोविदः ॥ १८ ॥ त्वद्भग्यगौरवादेव प्राप्तो यं मुनिसत्तमः ॥ त्वया हूतो मुनिवरः कैलासादागतः
 प्रभो ॥ १९ ॥ अतः पृच्छ महाभाग पुराणाख्यानमुत्तमम् ॥ श्रोतुं कामावयं प्राप्तास्त्वामद्वारधुनं दन ॥ २० ॥ अंतं गतस्य वेदानां सर्वशास्त्रार्थवेदिनः ॥
 पुंसोऽश्रुतपुराणस्य न सम्यग्यातिदर्शनम् ॥ २१ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ एवमुक्तो रघुश्रेष्ठो मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ प्रहर्षमतुलं लभे पुराणश्रवणो
 त्सुकः ॥ २२ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ लिंगार्चनप्रकारं च लिंगमाहात्म्यमेव च ॥ महेशनाममाहात्म्यं पूजामाहात्म्यमेव च ॥ २३ ॥ नमस्कारस्य माहात्म्यं
 दृष्टिमाहात्म्यमेव च ॥ जलदानस्य माहात्म्यं धूपदानस्य सत्तम ॥ २४ ॥ दीपगंधादिदानस्य पुष्पमाहात्म्यमेव च ॥ नानाख्यानेतिहासानां कथां पापप्रणाशिनी
 म् ॥ २५ ॥ धर्मार्थकाममोक्षांश्च तदुपायांश्च सुव्रत ॥ तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामि त्वत्तोषु निवरोत्तम ॥ २६ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ रामराममहाबाहो पुण्यवानसिरा

ध्व ॥ राज्यासक्तस्य तेजातापुराणश्रवणे रतिः ॥२७॥ स्यान्महत्सेवयारामपुण्यतीर्थनिषेवणात् ॥ साजिह्वायाशिर्वंगायेतच्चित्तं यत्तदपि तम् ॥२८॥ तावेवके
 वलौष्ठाध्यौ यौ तत्पूजा करौ करौ ॥ सुजन्म देहमत्यर्थं तदेवाशेषजन्मसु ॥२९॥ यदेवोत्पलकोभासिहरनामानुकीर्तनात् ॥ कृतार्थोऽसिमहाराजतत्प्रश्रानुमलम्
 तिः ॥३०॥ अनंतरं समाजमुज्जीविकाः सत्वरश्रमाः ॥ तत्करात्पत्रिकां गृह्यपपाठरघुसत्तमाः ॥ ३१ ॥ मनसाऽचितयद्रामः कथमेतदभूदिति ॥ रामशंभुस्त
 दाप्राहे देव्या ब्राह्मणवेषवान् ॥३२॥ किंचितयसिकाकुत्स्थमुनिष्वग्रेव सत्स्वापि ॥ तद्वाक्यं राघवः श्रुत्वा पप्रच्छ मुनिपुंगवान् ॥३३॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥
 विभीषणः कथमसौ बद्धः शृंखलयानुभिः ॥ मत्स्थापितं शिर्वलिगं दृष्ट्वा रामे श्वरं त्वहो ॥३४॥ द्वाविडैः कुटिलैर्दुष्टैरात्मना तद्विचार्यताम् ॥ विचार्य मुनिवर्यास्तेने
 शास्तृज्ज्ञातुमल्पतः ॥३५॥ न जानीम इति प्राहू रामं रामस्तदा ब्रवीत् ॥ पुराणं वीक्ष्य विधिना तत्सर्वं ब्रूत सत्तमाः ॥३६॥ भवदज्ञानहेतुश्च विचार्यस्तदनंतरम् ॥
 किं किं पुराणं प्रेक्ष्यं स्याद्दर्जनीयं तथैव किम् ॥३७॥ प्रशस्तः कीदृशः श्लोकस्तदन्यः कीदृशो भवेत् ॥ कीदृशेषु च कार्येषु कीदृशः पूजकस्तथा ॥३८॥ पूजाचकी
 दृशो भक्तैः कार्यानिर्णयदर्शने ॥ इति रामस्य वचनं श्रुत्वा ते द्विजसत्तमाः ॥३९॥ प्रत्युचुस्तं रघुश्रेष्ठं चित्ताव्याकुलमानसम् ॥ न वक्तारो वरं रामवीक्षतां तु पुराण
 वित् ॥ ४० ॥ तच्छ्रुत्वा राघवः शंभुपप्रच्छ विनयान्वितः ॥ सोपितद्वाक्यमाकर्ण्य प्रत्युवाच महामतिः ॥ ४१ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ पुराण
 जीवीपूजार्हः स्वशाखाध्ययनः शुचिः ॥ मीमांसातत्त्वविज्ञानः श्रोत्रियो नृत्तदूषकः ॥ ४२ ॥ देवेषु च समस्तेषु समदृष्टिः शिवेरतः ॥ शतरुद्रियजापीचसा
 ग्रिकश्चातिवाचकः ॥ ४३ ॥ यजुर्वेदीविशेषेण पूजयेत्पुस्तकं मुधीः ॥ श्रीतालपत्रलिखितं देवलिप्यन्वितं शुभम् ॥ ४४ ॥ बंधाद्यतिप्रपंचं यद्युगपत्प्रणवा
 क्षरम् ॥ प्रागृद्धरेखयोः प्रांते प्रणवस्याग्रयोजिका ॥ ४५ ॥ रेखा भवेदेवमेका अकारस्तस्य पार्श्वतः ॥ शिरोभागमुपक्रम्य सकोणाधः प्रलंबिनी ॥ ४६ ॥ आ
 कारः सहिविज्ञेयः पट्टिकादक्षरेखया ॥ वामपङ्कटं विद्वद्वाविकार इति कीर्तितः ॥ ४७ ॥ तस्य वामशिरोरेखालंबिन्या ईउदाहृतः ॥ सर्वाक्षरो शिरोरेखा अवका
 प्रणवं विना ॥ ४८ ॥ तस्यां तु लंबरेखान्यातदंते च लवित्रवत् ॥ उकारः सहिविख्यातो लवित्रद्वयतस्तद् ॥ ४९ ॥ एवमन्यानि सर्वाणि अक्षराण्यहो भारती ॥
 लिप्या नयैव लिखितं पुराणं तु प्रशस्यस्ते ॥ ५० ॥ ब्राह्मपादं वैष्णवं च मार्तण्डं नारदे रितम् ॥ मार्कण्डेयमथाग्रेयं कौर्म वामनमेव च ॥ ५१ ॥ गारुडलैंगमाख्या
 तं स्कान्दं मात्स्यं नृसिंहकम् ॥ तथैव गदितं रामपुराणं कापिलं तथा ॥ ५२ ॥ वाराहं ब्रह्मवैवर्तं शकुनेषु प्रशस्यते ॥ शैवं भागवतं दौर्गं भविष्योत्तरमेव च ॥ ५३ ॥
 भविष्यं चोपसंज्ञानित्वन्यानि च विवर्जयेत् ॥ विमुच्य पुस्तकं रत्नपीठे निक्षिप्य संस्कृतम् ॥ ५४ ॥ धौतवस्त्रधरः स्नात्वा शुचिरक्रोधनोऽञ्जरः ॥ आदावा

त्मानमभ्यर्च्यकृत्वासंकल्पमेवच ॥ ५५ ॥ अंकुशं चाक्षसूत्रं च पाशं पुस्तकमेवच ॥ धारयंतीं सितां ध्यायेत्प्रसन्नास्यां सरस्वतीम् ॥ ५६ ॥ गोक्षीरसदृशका
 रं त्रिनेत्रं वृषाहनम् ॥ सहासवदनं शान्तं शुक्लं वरपरं शिवम् ॥ ५७ ॥ हरिणं चाभयं चोर्द्ध्वबाहुयुग्मं किरीटिनम् ॥ व्याख्यामुद्रां च दक्षेधो वामहस्ते वरप्रदम् ॥
 ॥ ५८ ॥ नानारत्नविभूषाब्जगिरिजाद्धीबुजासनम् ॥ बहुभिर्भुजैर्मुख्यैस्तु ध्यायमानपदांबुजम् ॥ ५९ ॥ मूर्तिमद्भिस्तथावेदैः स्तूयमानं पुराणकैः ॥
 अन्यैः समस्तलोकैश्च संसेवितपदांबुजम् ॥ ६० ॥ ध्यात्वैव पूजकः सम्यगादौ पूजां समाारभेत् ॥ आपो वा इदमित्येतत्कलशस्याभिमंत्रणम् ॥ ६१ ॥ त
 जलं च गृहीत्वा च पात्रस्थमभिमंत्रयेत् ॥ तत्सद्ब्रह्मेति मंत्रेण प्रशस्य प्रणवेन तु ॥ ६२ ॥ आत्मानं सर्वपात्राणितत आवाहयेदिति ॥ यद्वा गितितृचेनैव भार
 तोषोडशार्चनम् ॥ ६३ ॥ पुरुषसूक्तेन वा कुर्याद्वायव्यावासमर्चयेत् ॥ ओं नमो भगवते अमुकपुराणेति पुराणमर्चयेत् ॥ ६४ ॥ कांडादिति हि मंत्रेण
 दूर्वां मानाय पूजयेत् ॥ ओं नमो भगवत्यै दूर्वायै इति ॥ ६५ ॥ सलोकपालपूजास्यात्तद्विधकन्यासमर्चनम् ॥ वत्सरात्पंचकादूर्द्ध्वदशवर्षादधः शुभाः ॥ ६६ ॥
 अनुत्पन्नक्रतुर्वापितां प्रयत्नेन पूजयेत् ॥ गंधपुष्पाक्षतैर्धूपैर्दीपतांबूलभूषणैः ॥ ६७ ॥ पाठयेदप्यमुं मंत्रं पूजकः कन्यकामिमाम् ॥ ६८ ॥ सत्यं ब्रह्मि प्रियं
 ब्रह्म भगवति सरस्वति नमस्ते नमस्ते इति ॥ ६९ ॥ गायत्र्यानुक्रमार्थोत्तुर्द्वयुग्मं तु कारयेत् ॥ सन्निधौ पुस्तकस्याधः सहस्रपरमेत्युच्चा ॥ ७० ॥ दूर्वायुग्मत्रयं
 दद्यात्तस्याहस्ते विचक्षणः ॥ साप्रक्षिपेत्पुस्तकं संधौ शलाकात्रयमन्वतु ॥ ७१ ॥ विसृज्यतां पुनर्दद्याच्छिवाभ्यां नम इत्यथ ॥ पत्रयोर्मध्यमः श्लोकः कार्य
 सिद्धेर्हि सूचकः ॥ ७२ ॥ पूर्वपत्रे समाप्तिः स्याच्छ्लोकस्य विराच ॥ परपत्रे पठेच्छ्लोकं विविच्यार्थं मदीरयेत् ॥ ७३ ॥ शनैः शनैः पठेत्प्राज्ञो व्याख्यासे
 च शनैः शनैः ॥ त्वरे हनहिकर्तव्या कुप्यति त्वरया तु गीः ॥ ७४ ॥ गटिकायास्तु पादः स्याददत्तरास्यात्ततो धिका ॥ त्वरयेन्न च वक्तारं ज्ञातव्यां शमनुद्वि
 जम् ॥ ७५ ॥ विविच्य पाठं श्लोकस्य निश्चित्यार्थं च मानसे ॥ प्रतीपंतं ब्रवत्येवं विविच्य रघुनंदन ॥ ७६ ॥ यदियुक्तमयुक्तं वा श्लोकमन्यं पठेदसौ ॥ पुस्तकस्थं च हि
 त्वैव पूजकः सद्ब्रिजो यादि ॥ ७७ ॥ तत्तथैव हि विज्ञेयं विसंवा दोनं शस्यते ॥ देवागतो हि स श्लोको देवं हि वलवत्तरम् ॥ ७८ ॥ उपश्रुतिपुत्रद्वयनापराधो द्विज
 स्य तु ॥ विस्मयोन च कर्तव्यो देवस्य कुटिला गतिः ॥ ७९ ॥ यत्तत्पदविपर्यासे पत्रे चोपरिवारिणि ॥ तमादेशंति रस्कृत्य द्वितीयं तु पठेदतः ॥ ८० ॥ ततस्तु
 तीयं पाठं च स्यात्ततः कार्यं विवेचनम् ॥ अविस्मयं तत्पूर्वांस्ते पवर्गेतरपंचमाः ॥ ८१ ॥ स्तुति लिङ्गं जितः श्लोकः शकुने पुप्रशस्यते ॥ अध्यायादिः समाप्तिश्च

१ गायत्री त्रिपुबानुपुन्द्वयुग्मं तु कारयेत्-इ०, गायत्र्या च कुमार्पातु पूर्वायुग्मं तु कारयेत्-इ० च पा० । २ पूर्वायुग्मं तु-इ० पा० । ३ सवाच्यः स्वस्थयाधिया-इ० पा० । ४ विचारार्थम्-इ० पा० ।
 ५ गटिकायास्तु-इ० पा० । ६ ज्ञातं व्यासमनुद्विजम्-इ० पा० ।

वृथापत्रं वृथालिपिः ॥ ८२ ॥ उक्तानुवचनं चैव द्वयुपस्तुतमथैव च ॥ दग्धपत्रं नष्टलिपिः संदिग्धाक्षरमेव च ॥ ८३ ॥ एतानि शकुनेनित्यं वर्जनीयानि पण्डितैः ॥ प्रश्नोद्दिष्टविधो ज्ञेयो दीप्तज्ञातप्रभेदतः ॥ ८४ ॥ शांतं च द्विविधं ज्ञेयमुत्पत्तिस्थितिबुद्धितः ॥ तत्र शांतं प्रशस्तं स्याच्छक्तिपूर्वैलक्षणैः ॥ ८५ ॥ कार्यभेदास्तु वर्ण्यते केचिन्मर्त्योपयोगिनः ॥ कस्यचित्कार्यमादाय कश्चित्प्रष्टा भवत्यपि ॥ ८६ ॥ सकरोति तदा प्रश्नं समेत्य स्मरते त्रकिम् ॥ स पुनर्नार्थपत्रं तत्तस्मिन्पत्रं प्रशस्यते ॥ ८७ ॥ अथवा तत्क्षमोपेतं वैराग्यं परमेव च ॥ यतः कुतश्चिद्वृष्टस्तु तत्तिपादकमेव च ॥ ८८ ॥ परिहृत्य परं चापि तस्मिन्त्रयैशुभावहम् ॥ मृतो गृह्णाति वागर्थमिति प्रश्नोऽशुभप्रदः ॥ ८९ ॥ विवादे विजयप्रश्ने जयद्योतकमिष्यते ॥ सृष्टिरप्यत्र शस्ता स्यात्कूरायां क्लेशतो जयः ॥ ९० ॥ प्रशांताया मुपायैस्तु मिश्रायां विद्मो भवेत् ॥ पुरादि वर्णनं यत्तु मध्यमं यदि चोत्तमम् ॥ ९१ ॥ कलिसंभावनयास्तु शृंगारस्योपवर्णने ॥ राज्यनिर्वाहचिंतायां राज्यलिङ्गं शुभावहम् ॥ ९२ ॥ यस्यापि यादृशं योग्यं विचार्यतादृशं बुधैः ॥ स्तुतिवैराग्ययोः कार्यविलयः परिकीर्तितः ॥ ९३ ॥ कार्याल्पसिद्धिः स्वैलितेन च निर्वाहमृच्छति ॥ तस्यान्यार्थस्यान्यभावो रामशांतिविचारणे ॥ ९४ ॥ विसर्गात्तत्पूर्वाद्धविपर्यासो भविष्यतः ॥ संकल्पितान्यथाभावो ह्यध्यायस्य समापने ॥ ९५ ॥ कान्दादेस्तु समाप्तौ तु स्यात्तत्कार्यविनाशनम् ॥ तस्मादेतादृशो दोषेऽशकुनस्य विपर्ययः ॥ ९६ ॥ क्षुते पुस्तकपाते च त्वाहते मस्तकादिषु ॥ वक्ता वैमाननं याति ततः शकुननाशनम् ॥ ९७ ॥ तस्मादेतादृशो दोषेऽशकुनं परिवर्जयेत् ॥ उपमायां भवेद्दामकार्याभासो न वस्तुतः ॥ ९८ ॥ संतानं भो न्यत्र चोक्ता सृष्टिर्मध्यफलप्रदा ॥ स्तुतिः प्रशस्ता कुत्रापि गुणवत्कार्यनिर्णये ॥ ९९ ॥ विवाहे चोपेक्षेदानेन व्यवहारे कृषौ तथा ॥ रथार्थांश्च स्तुतीरामनिर्वाहपिनदूषणम् ॥ १०० ॥ अयथार्थास्तुतिर्याहितत्रकार्यनसिध्यति ॥ अबुद्धार्थे तथाप्येपुराणादिष्वनाहते ॥ १ ॥ पलायने देशभावे व्याधिसंभव एव च ॥ चौराद्यभिभवे तस्मिन् चौरकार्यविनाशनम् ॥ २ ॥ शांतः स्याद्यदि च प्रश्न इति प्राहुः पुराविदः ॥ राम उवाच ॥ अबुद्धार्थं कथं पद्यं पुराणज्ञो वदिष्यति ॥ ३ ॥ अनुक्तो न श्रुतः सम्यक्ज्ञो तूणामिति निश्चयः ॥ तदुदाह्रियतां मद्भ्यमर्थश्चापि विचार्यताम् ॥ ४ ॥ भागावोधकमप्यत्र वक्तुमर्हसि पण्डित ॥ शंभुरुवाच ॥ मधूनि च मधून्यत्र मधुर्मधुमुजं मधुः ॥ ५ ॥ मधुना मधुनाद्यर्थविषाणि च विषाणि च ॥ अबुद्धार्थं स्वत्यर्थं श्लोकः शकुनेन दिशस्यते ॥ ६ ॥ रूतीरुतेरुतेरौरीरीरारं रीररम् ॥ एवं करोति शुद्धात्मा ब्राह्मणो ब्रह्मणोतिथिः ॥ ७ ॥ भागाबुद्धस्त्वर्थं श्लोकः शकुनेन प्रशस्यते ॥ एवमादीनि पद्यानि पुराणेषु रघूत्तम ॥ १०८ ॥ संतितेषां च व्याख्यात

१ स्तुतिपाठकम्-इ० पा० । २ मतो गृह्णाति-इ०, ततो गृह्णाति-इ० पा० । ३ लभते-इ० पा० । ४ कान्दादेस्तु-इ० पा० । ५ गुणवत्तापि निर्णये-इ० पा० । ६ यथार्थवस्तुनो राम-इ० पा० । ७ रुते रुते रुते येनै रीरी रारं रीरी ररम्-इ०, रुते रुते रैरि रीरी रारं रीरी ररम्-इ०, रुते रुते रुते येनै रीरी रीरं रीरी ररम्-इ० च पा० ।

त्पाठस्तुपरंभवेत् ॥ वक्तुःश्रोतुरवैगुण्यं व्रतेषु नियमेषु च ॥ १ ॥ वेदवच्चपुराणानि न चित्यानि कथं न्विति ॥ त्रिरुक्तादिवशादर्थधीरप्यस्तुविचारतः ॥ ११० ॥
 श्लोकार्थप्रक्रियांचैव विचार्य परमार्थतः ॥ बलवांस्तत्र हि श्लोकः प्रक्रियातु ततो लघु ॥ ११ ॥ वृथापत्रे वृथायासे दग्धपत्रे विनाशनम् ॥ स्यादंतरित निर्वाह
 पत्रकार्यविमूत्रता ॥ १२ ॥ शीर्णपत्रे व्ययः प्रोक्तः प्रणष्टलिपिकेतथा ॥ वृथाक्षरे वृथायासः पुनरुक्ते विस्वविदे ॥ १३ ॥ उपमाने तु तत्कार्यसिध्यतीव न सिध्य
 ति ॥ विलंबेनाथवासिद्धिरस्पृष्टाक्षरके पुनः ॥ ११४ ॥ कार्यसंशयमाप्नोति निर्दिष्टदिवसेष्वपि ॥ न प्रत्यहं निरीक्षेत पुराणशकुनं नृप ॥ १५ ॥ भुक्तोत्तिष्ठं
 स्तथानैव निरीक्षेत पुराणकम् ॥ पूर्वस्य दिवसस्याथरात्रौ पूजाविधाय च ॥ १६ ॥ प्रातःकाले रेद्युश्च शकुने रघुनंदन ॥ पश्चात्त्रिरीक्षणं कार्यसद्यः कालमथा
 पि वा ॥ १७ ॥ प्रक्रियादि विशेषेण विशेषं शकुनं वदेत् ॥ शुभकार्येषु सर्वेषु प्रेतश्चाद्धादिवर्जनम् ॥ १८ ॥ दंडप्रणयनं शापो देशानां च विपर्ययः ॥ रक्षसां
 दुष्टसत्त्वानां शुद्धं प्राणिविहिंसनम् ॥ १९ ॥ दहनादेव निर्माणं घ्राणं वनं वनं रुदिः ॥ हासो वीभत्सता दुःखदुःस्वप्नप्रमपापकाः ॥ १२० ॥ पटादि पूर्णं न पीडा
 कलहो मरणं तथा ॥ क्रूराणामागमश्चापि महतां भयमेव च ॥ २१ ॥ एवमाद्यास्तथा चान्याः प्रक्रियास्तु विवर्जयेत् ॥ श्रियः प्राप्तिविचारे च राजसृष्टिः सुखाव
 हा ॥ २२ ॥ ग्रहाणामुदयोरोगशांतिरप्यत्र शस्यते ॥ किमत्र बहु नोक्तेन तत्तद्योगविचारयेत् ॥ २३ ॥ सर्वेषु च पुराणेषु स्कांदमत्र प्रशस्यते ॥ वैष्णवं केचि
 दिच्छंति रामायणमथापरे ॥ २४ ॥ सत्यादि सर्वदोषाणां वैष्णवे नैव दोषता ॥ स्कांदे रामायणे चैव दोषत्वमपि चालपता ॥ १२५ ॥ किंतु पूजयितुं शक्यं वैष्ण
 वं नैव केनचित् ॥ सदाचारविहीनेन पूजितं यदि चेद्भवेत् ॥ २६ ॥ तदा शुभमिवायाति शकुनैर्नैव सिध्यति ॥ सर्वाचारसमोपेते शाखाबंधे यथावृषः ॥ २७ ॥
 ॥ सूत उवाच ॥ इत्थं शंभुद्विजेनाथ बोधितो राघवस्तदा ॥ विभीषणपरीक्षायां शकुनायोपचक्रमे ॥ २८ ॥ वसिष्ठं सर्वतत्त्वज्ञं पुराणेषु विशारदम् ॥
 वभाषे राघवो वाक्यं पुराणवीक्ष्यतामिति ॥ २९ ॥ वसिष्ठोऽप्याहरमंतमुनेश्चासुष्यसन्निधौ ॥ वक्तुं निरीक्षितुं रामनशक्तिर्मम विद्यते ॥ १३० ॥ शंभुं प्राह त
 तो रामोऽमुनिं प्रेक्षिताननम् ॥ भवं तोषिहितत्वज्ञाः पुराणेषु विशारदाः ॥ ३१ ॥ तद्वदंतु पुराणस्थं शकुनं मम कार्यतः ॥ तथेति शंभुरुक्त्वा तु शुचिर्भूत्वा च को भव
 त् ॥ ३२ ॥ स्कांदमभ्यर्च्य विधिवत्प्रश्रं कृत्वेति तत्त्वतः ॥ सर्किं शृंखलाया बद्धो मम भक्तो विभीषणः ॥ ३३ ॥ अमी दृष्टास्तदा इलोकास्त्रय आदेशकास्त्रिधा ॥ ३४ ॥
 बद्धासमुद्रं सतुराघवं द्रोरोधपुयाक्षणाचरं द्वात्र ॥ योद्धुं विनिर्गत्य समाययुस्ते लंकापुरश्चाप्यतिकायमुख्याः ॥ ३५ ॥ अहं शूलाज नपदाः शिवशूलाद्विजा
 तयः ॥ प्रमदाः केशशूलिन्यो भविष्यंतिकलयुगे ॥ ३६ ॥ एवंस्तु तोमहे शस्तु देवताः प्राहवः शिवः ॥ मोचयिष्ये भवत्पत्नीं मेच्छासुरनिरोधिताः ॥ ३७ ॥
 श्लोकत्रयं निरीक्ष्याथ बंधनिश्चयमुक्तवान् ॥ मोचनं त्वरयाराम भविष्यति न संशयः ॥ ३८ ॥ इति श्रुत्वा मुनेर्वाक्यं रामः समुनिवानरः ॥ कर्तुं विनिर्ययोर्शां

५० पु०

॥१३७॥

विभीषणगवेषणम् ॥ १३९ ॥ श्रीरंगनामनगरं त्वरयाप्रविवेशह ॥ रामंतेपूजयामासुःपार्थिवास्तत्रयेस्थिताः ॥ १४० ॥ पूजितस्तानुवाचायकास्थितोसौ
विभीषणः ॥ देवश्रीरामनवयंजानीमस्तुकथामिमाम् ॥ १४१ ॥ प्रेषयामासकाकुत्स्थोवानरान्सर्वतोदिशः ॥ ततो गत्वाकापिवराहद्वन्द्वं तौ न चैव तम् ॥ १४२ ॥
अथ रामो मुनिं प्राह शंभुं पश्चाद्ददस्व मे ॥ तथेति रामसहितो मुनिः शंभुर्द्विजान्वितः ॥ १४३ ॥ दर्शयेति तथैवेति विप्रघोषं जगाम सः ॥ पृष्टास्तेऽपि द्विजास्तत्र
दर्शयामासुरर्चिताः ॥ १४४ ॥ अंतर्भूमि गृहे वद्धराक्षसं वहुशृङ्खलैः ॥ अथाहराषवो विप्राः किमनेन कृतं त्विति ॥ १४५ ॥ तैरुक्तं ब्रह्म हत्येति वृद्धो ब्राह्मण
सत्तमः ॥ द्विजोति धार्मिकः कश्चिदेकांते प्रवयाः कृशः ॥ १४६ ॥ ध्यानायोपवने तस्थौ तत्र गत्वा विभीषणः ॥ पादेनाधर्षयद्विप्रं सविप्रोऽप्यतिवृणितः ॥
॥ १४७ ॥ पदमेकमतो गंतुं न शशाक विभीषणः ॥ अस्माभिस्ताडितो दुष्टो न ममारवधैरपि ॥ १४८ ॥ अतो रामवधित्वेन पापात्मानं वृषीभव ॥
रामः संशयमापन्नो विप्रानिदमुवाच ह ॥ १४९ ॥ वरं मे वै मरणं मद्भक्तो हन्यते कथम् ॥ राज्यमायुर्मया दत्तं तथैव स भविष्यति ॥ १५० ॥ भृत्या
पराधे सर्वत्र स्वामिनां दंड इष्यते ॥ रामवाक्यं द्विजाः श्रुत्वा विस्मयादिदमब्रुवन् ॥ १५१ ॥ ॥ द्विजा ऊचुः ॥ ॥ न पट्टवद्धमरणं भोराममु
निसंमतम् ॥ वसिष्ठादिमुनींद्रैस्तु विचारं कुरुयद्वितम् ॥ १५२ ॥ रामपृष्टा मुनिवराः प्रायश्चित्तमथोचिरे ॥ अज्ञानब्रह्म हत्या तु प्रायश्चित्तैरपोह्यते ॥ १५३ ॥
इयमज्ञानतो हत्या प्रायश्चित्तमपेक्षते ॥ गवांचत्रिंशत्तं पाण्डि ददातु स विभीषणः ॥ १५४ ॥ बंधकाश्चापिते विप्रास्तथेत्युचुः परस्परम् ॥ मोचयिष्याम तद्रक्षः
प्रायश्चित्तं करोतु सः ॥ १५५ ॥ विमुच्य राक्षसं विप्रा राववायन्यवेदयन् ॥ रामोऽपि नाभिभाषेत्तं प्रासंगिकमभाषत ॥ १५६ ॥ स्नात्वा पृष्ट्वा मुनीन् कुद्धान् प्राय
श्चित्तमतः परम् ॥ द्विजानुमतितः पापी मामुपैक्षतुराक्षसः ॥ १५७ ॥ श्रुत्वेति राववचोराक्षसः पापसंयुतः ॥ प्रायश्चित्तमृषिप्रोक्तं कृत्वा राममथाभ्य
गात् ॥ १५८ ॥ प्रायश्चित्तविशुद्धात्माननामरघुनंदनम् ॥ रामस्तं प्रहसन्वाक्यमिदमाह स भान्तरे ॥ १५९ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ अद्य प्रभृतिपौल
स्त्यविमृश्य कुरुयद्वितम् ॥ अस्माकं त्वत्कृते रक्षः प्रयासो यमभूयतः ॥ १६० ॥ कृपालुर्भव सर्वत्र भृत्यो मम यतो भवान् ॥ अथ ते मुनयः सर्वे निश्चितार्थैरघू
त्तमे ॥ १६१ ॥ ऊचुरस्माकमज्ञानं कथं शत्रुमुपागतम् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ विप्रावज्ञानतो विप्रा अज्ञानं नाशमेष्यति ॥ १६२ ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥
त्रेतायुगे भिरामोऽसौ पुराणानि च कृत्स्नशः ॥ द्वापरान्ते भारतं च कथमेतद्विद्युज्यते ॥ १६३ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ पुराणानि तथाप्येवं सति तन्नामका
नितु ॥ व्यासे रितानि त्वद्यैव पुराणानि न चान्यथा ॥ १६४ ॥ अद्यापि च विधानं तत्पुराणश्रवणे फलम् ॥ महाभारतमप्यत्र शकुनाय विशिष्यते ॥ १६५ ॥ आ

१ धर्मवान्भवेत्यर्थः ।

२ विप्रावज्ञानं नाशमेष्यति-इ० पा० ।

पा० सं० पं०

अ० १०४

॥ १३७ ॥

दिपर्वैकमभ्यर्च्यनिरीक्षेतविनिश्चयम् ॥ अथवासर्वपवाणिप्रशस्तान्यर्थनिर्णये ॥ १६६ ॥ श्लोकादिलक्षणं सर्वपूर्वोक्तं तदिहापि तु ॥ श्लोकानामन्वयादेक
 स्तात्पर्यादथवापरः ॥ ६७ ॥ अर्थः संप्रति पद्यततात्पर्यं तत्र गृह्यते ॥ अर्थो देवहिसर्ववस्त्वादेस्तु निरूपणम् ॥ ६८ ॥ यत्रार्थो दृश्यते तत्र धातुः स
 मुदाहृतः ॥ अत्रार्थो देवशब्दानां मिथ्यैव निरूपणम् ॥ ६९ ॥ तस्मात्सर्वत्र नान्योर्थो गृहीतव्यो मनीषिभिः ॥ १७० ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शिवराष
 वसंवादे चतुर्त्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ ७ ॥ ॥ मुनय उचुः ॥ अतः परं महाभागः किंच कारसरावः ॥ मुनयश्च महात्मानः किमकुर्वन्ततः पर
 म् ॥ १ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ रामचंद्रे सुखासीने विभीषणे कपीश्वरे ॥ शंभुमुचुर्मुनिवराः कथां पुण्यां वदस्व नः ॥ २ ॥ तेषामाकर्ण्यैव च नं पावती
 माह शंकरः ॥ इदं कस्यापि विप्रस्य गृहं परमशोभनम् ॥ ३ ॥ रम्यो पवनवापी भिर्वीरुद्रिरुपशोभितम् ॥ कूजन्मधुकरश्रेण्या आहूतकुसुमायुधम् ॥ ४ ॥
 मध्याह्नसंध्यामारोढुमिव सूर्यः प्रवर्तते ॥ छायावापी जलम्लतातौ परिधाय सुवाससी ॥ ५ ॥ मृगनाभिसमुद्भूतपवनसारसुचंदनम् ॥ आलिप्य सल्लकीदामदृढ
 धम्मिल्लसंयुतौ ॥ ६ ॥ अनल्पघनसारंतुतां वृलं प्रतिखादितम् ॥ आस्वाद्यमाद्यन्मुदितौ यत्र धारा गृहे शुभे ॥ ७ ॥ मयूरनादबहुले बहिर्मधुरगीतकैः ॥
 शय्यायामास्तृतायां च परस्परसुखस्थितौ ॥ ८ ॥ विशालस्मितरक्तोष्टमानं चुचितं यदि ॥ संसारफलमाप्नातमावयोस्तु भविष्यति ॥ ९ ॥ इतीरित
 मथ श्रुत्वा कुपिता मुनयस्तुते ॥ उक्तं वासुशुभं वाक्यमस्मासु किमिदं त्वया ॥ १० ॥ विप्रलापः प्रियासक्तेः कृतो नोऽस्मद्वचः कृतम् ॥ अथ कोपपराच्छंभो रा
 ननात्परमाद्भुता ॥ ११ ॥ ज्वालाविनिर्गता सापिकरालवदना भवत् ॥ कस्यचित्तुमुनेर्भार्यामाससादाथसत्वरम् ॥ १२ ॥ पलायनपराचासीद्रामं दृष्ट्वा च
 बिभ्यती ॥ रामोऽपि ब्राह्मणीं शुद्धां मोचयामि त्यभाषता ॥ १३ ॥ जगाम पुष्पकेणैव ब्रुवन्मुक्तिपुनः पुनः ॥ वाणं च धनुषा योक्तुं न च स्मरारारवः ॥ १४ ॥ शंभुरप्यति
 पुण्यानि वनान्यायत नानि च ॥ पुराणि च विचित्राणि दृष्ट्वा रामं न चास्मरत् ॥ १५ ॥ क्षणेन च तदा प्राप्नोती लोको लोके महागिरिम् ॥ दृष्ट्वाथ रावः शैलं गृहमार्गं
 समाकुलम् ॥ १६ ॥ विप्रयोऽपि महाभागा क्व गता वदत द्विजाः ॥ इतो गते तिते प्रोचुस्तमो भागं गिरिरिति ॥ १७ ॥ रामो विवर्णवदनः कष्टमित्यभिचितयत् ॥
 अथ शंभुर्महातेजाः प्रकाशमतुलं ददौ ॥ १८ ॥ तत्प्रकाशप्रभावेन रामः कृत्यां ययावत् ॥ तमो मयी महाभूमिः सर्वजंतुविर्जिता ॥ १९ ॥ आब्रह्मांडक
 टाहांताशतयोजनकोटितः ॥ महारजतभूमिश्च तमो मध्ये व्यवस्थिता ॥ २० ॥ तत्र नारायणपुरं सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ सरामुनिवर्यास्तु नंदं दृष्ट्वा विस्म
 यं ययुः ॥ २१ ॥ किमेतदिति चाचिंत्य नः प्रवेशः कथं भवेत् ॥ किमेतदप्रलयाग्निः स्यान्मायया परमात्मनः ॥ २२ ॥ किं वानो मरणं त्वद्य उत श्रेयो भवि
 ष्यति ॥ इति चिंताकुलेष्वेव सरामेषु मुनिष्वथ ॥ २३ ॥ शंभुराह शृणुष्वद्य राषवै तद्ब्रह्माग्निः ॥ प्रकल्पिता मयामाया तत्कृतेनैतदद्भुतम् ॥ २४ ॥

५० पु०

॥१३८॥

नारायणीयमेतत्तुपरमं धामभास्वरम् ॥ उष्णशीताद्यविच्छेद्यज्ञानगम्यनचाक्षुषम् ॥ २५ ॥ तत्तुपूजयतश्चोर्ध्वपश्यन्नपुण्यपुरोगमान् ॥ दिक्षुसर्वासुचसु
नीन्पश्यपूजयतोऽमलान् ॥ २६ ॥ चतुरोनिगमान्पश्यस्तुवतः परमंपदम् ॥ योगिनः सनकाद्यास्तुयोगमास्थायत्नतः ॥ २७ ॥ ध्यायंति परमं ते जस्तादि
दंपश्यराघव ॥ अमुंचरोमशंपश्यप्रदक्षिणमस्त्रिकायाः ॥ २८ ॥ कुर्वाणकोटिकोटीश्वालखित्यान्मुनीश्वरान् ॥ लक्ष्म्यादिसर्ववनितापूज्यमानंपरं
पदम् ॥ २९ ॥ साकारंचनिराकारं ब्रह्मयत्परिकीर्तितम् ॥ अज्ञानिनो न पश्यंति पश्यंति ज्ञानचक्षुषः ॥ ३० ॥ शंभुवाक्यादतः सर्वे पूजयामासुरच्युतम् ॥
गिरिकर्णोचतुलसीमल्लिकार्जुनतथा ॥ ३१ ॥ नीलोत्पलैरंबुजैश्चक्रुष्णास्फुटजलैरपि ॥ पूजयंतो महात्मानो महात्मानं जनार्दनम् ॥ ३२ ॥ नारदं स्वे
थदहशुर्जटिलं सविपंचिकम् ॥ नारायणपदाघोषं लंबकूचोपवीतिनम् ॥ ३३ ॥ सचापिमनसा दध्यौ कण्ठे नारदः ॥ सपपातप्रभोः पादेशं भोरानं
दनिर्भरः ॥ ३४ ॥ शैवीपंचाक्षरीं विद्यां जापमनसामुनिः ॥ धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि जन्माद्यसफलं मम ॥ ३५ ॥ ब्रह्मादिविद्यां चागम्यं ज्ञातवानस्मि
ते पदम् ॥ नारदं तमथ प्राह शंभुर्मेवं वदेति हि ॥ ३६ ॥ यथा च मानं जानंति तथामेकुरुवर्तनम् ॥ गच्छशीघ्रं हरिं ब्रूहि ममागमनमल्पतः ॥ ३७ ॥ अथ सत्त्वं
रयागत्वा सर्वं व्यज्ञापयद्भरिम् ॥ अथ सत्त्वरया विष्णोरादायाघोषं दं कं शुभम् ॥ ३८ ॥ कमलासहितो योगी कोटिकोटिसमावृतः ॥ निर्ययौ नारदं हस्ते गृही
त्वा गरुडध्वजः ॥ ३९ ॥ नमोनमोनमोऽस्त्वस्मै शंकराय ते युदीरयन् ॥ अर्घपाद्यादिना सर्वान् पूजयामास केशवः ॥ ४० ॥ प्रावेशय दमेयात्माना नारायणपुरं
शुभम् ॥ गृहराजे ततः स्थित्वानारायण उवाच ह ॥ ४१ ॥ कथमेतस्मायाताः कोयं राजा महायशाः ॥ अमानुषप्रवेशो यं ब्रह्माद्यैरप्यगोचरः ॥ ४२ ॥
॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ मुनिवेषायथाप्राप्ता वयमेते नृपस्तथा ॥ तवांशो नृपतिश्चायं रामचंद्रः प्रतापवान् ॥ ४३ ॥ एनां संवीक्षितुं पत्नीं तव केशवकांक्ष
ति ॥ नारायणस्तथेत्युक्त्वा प्रविशेत्प्राहराघवम् ॥ ४४ ॥ अथ प्रविश्य भवनं लक्ष्मीं वक्ष्यन् मनस्यच ॥ विनया वनतो भूत्वा वाचमाह सुचारिणीम् ॥ ४५ ॥
कृतार्थोऽस्मि न संदेहो वदस्व किंतु मन्यसे ॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ ॥ त्वं युवाकामकृष्टश्च रूपवानसिराघव ॥ ४६ ॥ सीतासाचारुसर्वांगी तव पत्नी तयाभवान् ॥
वियुक्तोऽस्ति पुराचासीदतीव विरहाकुलः ॥ ४७ ॥ ममापि वदस्वैतदथ वानचलप्यसि ॥ सहासान्यथ वाक्यानि यूनां चित्तहराणि च ॥ ४८ ॥ श्रुत्वा तु तानि
सर्वाणि रामभद्रो यतात्मवान् ॥ निर्गतुं कांक्षते तत्र आनम्य तन्मुखांबुजम् ॥ ४९ ॥ स्मरवाणेन पद्मेन संपीडय रघुशेखरम् ॥ अन्वेव निर्ययौ
देवीपद्मापद्मवनिप्रिया ॥ ५० ॥ एकपत्नीव्रतं ज्ञात्वा रामं ते समुपागमन् ॥ अथ वेपितसर्वांगं स्खलत्पदगतिं नृपम् ॥ ५१ ॥ शिवनारायणौ दृष्ट्वा विस्मयं परमं

पा० सं० पं०

अ० १०५

॥१३८॥

गतो ॥ अहोस्यद्रढिमाचित्तेमायिनोप्यवशात्मनः ॥ ५२ ॥ धैर्यपश्येहनियतं तेन रामः सुकीर्तिमान् ॥ सर्वतः शिवमेवास्यानाशिवं विद्यते क्वचित् ॥ ५३ ॥
 अथ रामो वचः प्राह गच्छेह भगवान् प्रभो ॥ अनुज्ञातोऽथ हरिणा पुष्पकेन सरावधः ॥ ५४ ॥ समुनिः सह शंभुश्च सह नारायणो ययौ ॥ लोका लोके गतः शीघ्रतः
 स्वाहूदधिगतः ॥ ५५ ॥ ततो द्वीपसमुद्रांश्च जंबूद्वीपं पुनर्गतः ॥ भरद्वाजाश्रमपदे तस्थिवाङ्गौ तमीतटे ॥ ५६ ॥ अथ स्नात्वा महानद्यां भरद्वाजो मुनीश्वरः ॥
 शिष्यैः श्रीमान्परिवृतः पुष्पकं दृष्ट्वा नमुनिः ॥ ५७ ॥ तत्र रामं महाबाहुं शिवनारायणवृषीन् ॥ यथावत् पूजयित्वा तु तानुवाच महामुनिः ॥ ५८ ॥ ममाश्रमप
 देयूयं भोक्तुमर्हथ सत्तमाः ॥ रामस्तु मुनिवाक्येन तथेत्याह कथंचन ॥ ५९ ॥ अथ स्नात्वा महानद्यां कृत्वा देवादितर्पणम् ॥ भोक्तुं कामं तदारामं वसिष्ठो वाक्य
 मुक्तवान् ॥ ६० ॥ धर्मत्यागो भवेद्वा मनश्चाद्धं क्रियते यदि ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ अमायाग्रहणे तीर्थे व्यतीपातेऽथ संक्रमे ॥ ६१ ॥ व्यतीतं यदि चेच्छ्राद्धं
 भगवन् क्रियते पुनः ॥ नित्यं श्राद्धं पुनर्नैव कुर्यादिति वचस्तव ॥ ६२ ॥ यथा ममैव मातृणां मरणे समुपस्थिते ॥ अशौचे च ममायाते नित्यं श्राद्धं नैव कृतम् ॥ ६३ ॥
 व्यतीपातादिकालेषु कृतं तु वचनात्तव ॥ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ॥ एते हि मुनयः सर्वे तथा शंभुरयं द्विजः ॥ ६४ ॥ एतन्मुखादशेषेण निर्णयस्तु भविष्यति ॥ स
 ह सर्वे विनिश्चित्य मुनयः शंभुमब्रुवन् ॥ ६५ ॥ वदास्माकमशेषं त्वं द्विजवर्य महानसि ॥ ॥ शंभु उवाच ॥ ॥ त्यक्तव्यं यज्ञं वे श्राद्धं पुनः कर्तव्यमेव च ॥ ६६ ॥
 मृतके समनुप्राप्ते विघ्नेषु च वदाम्यहम् ॥ मासिकान्युदकुंभानि श्राद्धानि सर्कलानि च ॥ ६७ ॥ प्रति सांवत्सरं श्राद्धं मृतकानंतरं विदुः ॥ त्यक्तान्यन्यानि याव
 त्मृतके विघ्नसंभवे ॥ ६८ ॥ अनंतरं हि कार्याणि सर्वाणीति न संशयः ॥ मासिकानि समस्तानि श्राद्धं प्रात्यहिकं तथा ॥ ६९ ॥ मृतकानंतरं कार्यविघ्नेभ्यस्मि
 न्यतो न्यथा ॥ एकादश्यां कृष्णपक्षे कर्तव्यं शुभमिच्छता ॥ ७० ॥ तत्र व्यतिक्रमे हेतावमायां क्रियते तु तत् ॥ यथोत्तरदिनेष्वेव कर्तव्यं यद्यविघ्नतः ॥ ७१ ॥
 कृष्णपक्षे त्वमायां तु कर्तव्यं रामनोक्तम् ॥ मृताहस्य यदामासो न ज्ञायेत कथंचन ॥ ७२ ॥ मार्गशीर्षेथ वामाघे श्राद्धं तदिव मे स्मृतम् ॥ यदा तु वा सराज्ञानं
 मासस्य ज्ञानमेव च ॥ ७३ ॥ अमायामेव तन्मासे श्राद्धं सांवत्सरं भवेत् ॥ दिनमासापरिज्ञाने प्रोपितस्य मृतस्य च ॥ ७४ ॥ तत्तिथ्यां तद्दिने
 श्राद्धं तत्राज्ञानं यदा भवेत् ॥ आश्विना माचमार्गामाघा माचदिनत्रयम् ॥ ७५ ॥ तत्र वान्यतमं ग्राह्यं दिनमासाप्रतीतितः ॥ वृद्धिस्तमसीमंतप्रे
 तश्राद्धानुमासिकम् ॥ ७६ ॥ नित्योदकुंभश्राद्धं च मासेऽप्युपस्थिते ॥ ग्रहणपुत्रजन्मादौ कर्मण्यपि च शांतिके ॥ ७७ ॥ संकल्पिते
 च सर्वस्मिन्नभिमासो न दुष्यति ॥ रोगीयदामनुष्यः स्याच्छ्राद्धकर्मण्युपस्थिते ॥ ७८ ॥ भार्यावाभ्रातरं वापिशिष्यं वापिनियोजयेत् ॥ तस्याभावे

नहानिःस्यात्कर्मणःश्राद्धसंज्ञिनः ॥ ७९ ॥ नित्यश्राद्धेयथाशक्तिभोक्तारंतुनियोजयेत् ॥ अमावास्यामासिकंचमृताहव्यतिरेकियत् ॥ ८० ॥ स्वयंकर्म
 ण्यशक्तश्चेत्सुतविव्रंनियोजयेत् ॥ राजकार्यनियुक्तस्यदासंग्रहणवर्तिनः ॥ ८१ ॥ व्यसनेषुसमस्तेषुश्राद्धंविप्रेणकारयेत् ॥ प्रातःकालेतुनश्राद्धंप्रकुर्वतिद्विजो
 त्तमाः ॥ ८२ ॥ नैमित्तिकेषुश्राद्धेषुनकालनियमःस्मृतः ॥ ८३ ॥ गृहादिव्यतिरिक्तस्यप्रक्रमःकुतुपःस्मृतः ॥ कुतुपादथवाप्यर्वागासन्नकुतुपोभवेत् ॥ ८४ ॥ मा
 सेमासेयथाश्राद्धेपराह्णस्पृग्विधीयते ॥ अपराह्णव्यापिनीस्यादुभयत्रयदात्वमा ॥ ८५ ॥ क्षयेपूर्वातुक्तव्यावृद्धौसाम्येपरास्मृता ॥ अमावास्यातुयाहिस्या
 दपराह्णद्वयेसमा ॥ ८६ ॥ क्षयेपूर्वापरावृद्धौसाम्येपिचपराभवेत् ॥ क्षीणस्तुचंद्रमायत्रतत्रश्राद्धंतुपार्वणम् ॥ ८७ ॥ अमाष्टभागेसूक्ष्मोऽसौभूताष्टांशेसना
 स्तिचेत् ॥ मध्याह्नव्यापिनीसास्यादेकोद्दिष्टेतिथिर्भवेत् ॥ ८८ ॥ सायाह्नव्यापिनीयास्यात्पार्वणेसातिथिर्भवेत् ॥ अल्पापराह्णगायामाग्राह्याश्राद्धा
 दिकेभवेत् ॥ ८९ ॥ मृताहेत्रिमुहूर्तांचसायंकालेतिथिर्भवेत् ॥ परेह्यस्तंगतायत्रत्रिमुहूर्तंतुपूर्ववत् ॥ ९० ॥ तत्रापरेद्युःश्राद्धंस्याज्येष्ठपुत्रस्यनाशनम् ॥
 अमाश्राद्धंयथाकुर्यान्मृताहेसमुपस्थिते ॥ ९१ ॥ मध्याह्नव्यापिनीतत्रह्यद्विजस्यविधीयते ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ श्राद्धक्रममशेषेणमर्त्यकर्मक्रमंतथा ॥ ९२ ॥
 प्रासंगिकानांधर्माणांनिर्णयंवक्तुमर्हसि ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ श्राद्धस्यदिवसेप्रातेपूर्वेद्युर्नियमान्वितः ॥ ९३ ॥ निमंत्रयीतविप्रेन्द्रांस्विप्रलक्षणसंयुतान् ॥
 एकभुक्तं ब्रह्मचर्यमंत्यजाद्यैरभाषणम् ॥ ९४ ॥ दंतधावनमभ्यंगनखकेशनिकृंतनम् ॥ कर्ताकुर्वीतपूर्वेद्युस्त्यक्त्वाचैवपरेहनि ॥ ९५ ॥ गृहीतनियमानुक्ता
 न्सर्वमेतत्परित्यजेत् ॥ त्रिकालंचैवपूजाचेत्प्रातर्देवंयजेत्स्वकम् ॥ ९६ ॥ अरुणोदयवेलायांकरोतियादिपूजनम् ॥ अयःशायीतथाभूतःप्रातरुत्थायकर्म
 वित् ॥ ९७ ॥ प्रातस्त्यमपिष्कर्मतृत्कृत्वाभ्दानपूर्वकम् ॥ ऋणत्रयविनिर्मुक्तोयास्यतिब्रह्मतत्परम् ॥ ९८ ॥ सूर्यस्योदयवेलायांशिवपूजांकरो
 तियः ॥ सूर्येणसमतेजस्वीशिवलोकेमहायते ॥ ९९ ॥ उदितेभास्करेपश्चाद्वटिकांतरपूजनम् ॥ रुद्रेणसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ॥ १०० ॥
 द्वितीयघटिकायांतुयदिपूजनमीशितुः ॥ वायुनासमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ॥ १०१ ॥ तृतीयघटिकायांतुशिवपूजांसमाचरेत् ॥ कुबेरसमतेजस्वीशि
 वलोकेमहीयते ॥ १०२ ॥ चतुर्थीपंचमीषष्ठीसप्तमीघटिकासुयः ॥ शिवंपूजयतेभक्त्याशिवलोकेमरुत्तमः ॥ १०३ ॥ तत्कालएवक्रियतेपूजाय
 त्कालनोदिता ॥ यथाप्रतिज्ञमथवागृहीतनियमोजेत् ॥ १०४ ॥ उपचारेषुशक्त्यवैनियमंपरिपालयेत् ॥ नियमातिक्रमेवापियागश्चस्याद्विभोर्य
 दि ॥ १०५ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ कृपूजादेवदेवस्यशंकरस्यामितौजसः ॥ स्मरणात्पापनाशस्यस्मरणान्मोक्षदस्यच ॥ १०६ ॥ शिवस्यशिवरूपस्यशिव

तत्त्वार्थवेदिनः ॥ सोमस्यसोमभूषस्यसोमनेत्रस्यराजितुः ॥ १०७ ॥ वेदमूर्तेरमूर्तेश्वेदसारस्यवेदिनः ॥ वेदवेदांगवित्तस्यवेद्यावेद्यस्ययोगिनः ॥ १०८ ॥ गो
 क्षीरसमदेहस्यगोक्षीरस्नानमोदिनः ॥ गोपालिनस्त्रिनेत्रस्यत्रयीनेत्रस्यमायिनः ॥ १०९ ॥ प्रश्नमच्येतथारामंशिवज्ञानमथादिशत् ॥ स्थाणुभूतह्वासीनोनासा
 ग्रन्यस्तलोचनः ॥ ११० ॥ आनंदनिष्पद्यद्विलोचनाश्रुप्रवाहसंस्पृष्टकपोलदेशः ॥ दधारदेवंगिरिशंखदंडुजगोक्षीरमुस्निग्धसुचारुगात्रम् ॥ ११ ॥ प्रतिविवमथो
 गात्रेरामस्यसमदृश्यत ॥ दृष्ट्वैवविवितंशंभुंचतुर्बाहुंत्रिलोचनम् ॥ १२ ॥ विस्मयं परमंयाताः सर्वमुनिहरीश्वराः ॥ शंभोर्विशःस्थितंरामंदृष्ट्वादिताकुतिंशुभ
 म् ॥ १३ ॥ तूष्णींविभूवुर्यामाद्धेमथराममुदैक्षत ॥ स्वप्रश्नमनुसंधायप्राहसर्ववदेतिच ॥ १४ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ अचलेयासदापूजाचलेवापियथेच्छया ॥
 लिंगसंपूजनंमुख्यमलाभेप्रतिमादिषु ॥ १५ ॥ अधिकारविशेषेणतत्रतत्रापिपूजनम् ॥ विगुणंसगुणंवापिसफलंलिंगपूजनम् ॥ १६ ॥ प्रतिमादिकृतापू
 जाविगुणात्फलानहि ॥ अचलेवाचलेवापिपूजांलिंगेप्रशस्यते ॥ १७ ॥ चलस्यपूजनंवक्ष्येस्थापनोद्भासनेतथा ॥ तेउभेनविजानातिकश्चिन्मुनिरपिक
 चित् ॥ १८ ॥ स्थापयंतिहृदंजैवगोपयंतियजंतिच ॥ उद्भासयंतिदेवेशंशंकरंयोगिनःसदा ॥ १९ ॥ क्रियाचार्तावहोतृणांवहोदेवंत्रियंवकम् ॥ पू
 जकानामशेषाणांशिवर्लिगमेहेश्वरम् ॥ २० ॥ लिंगस्यस्थापनंपूजाउद्भासनमथैवच ॥ धारणंशंकरस्यैवर्लिगमेवमहेश्वरम् ॥ २१ ॥ सज्जिकंपरमात्कृष्ट
 स्वर्णचैवविनिर्मितम् ॥ राजतैर्वादलैःकार्यराजतैर्वैण्वैस्तुयत् ॥ २२ ॥ लतामूत्रैरथोवापिरचितंदारुणाथवा ॥ वस्त्रेणवाथरचितंमृदाविरचितंभवेत् ॥ २३ ॥
 तत्रसंवेष्ट्यवस्त्रेणसुगंधेनसमन्विते ॥ धौतवस्त्रयुगेऽशुद्धेऽमृद्भासनसमन्विते ॥ २४ ॥ शीतोष्णरहितेपादचतुष्टयसमन्विते ॥ प्रावृत्तिच्छेदनोपेतोकिमिकी
 टविवर्जिते ॥ २५ ॥ धौतेनमृदुवस्त्रेणसर्वतोवेष्ट्यतंशिवम् ॥ विन्यस्यसज्जिकामध्येप्रावृत्त्यचपुनर्विभुम् ॥ २६ ॥ एषाहिसज्जिकारामदेवस्याग्नेतिकी
 र्तिता ॥ तस्यचस्थापनंपाठोरहस्येचमहेशितुः ॥ २७ ॥ अथवाभित्तिमूलेस्याद्देववेद्यामथापिवा ॥ सुरक्षितेतथादेशेरक्षकंचनियोजयेत् ॥ २८ ॥
 प्राणादेरविनाभावकुर्वीतनियमैःसह ॥ एतद्धिराजसंप्रोक्तस्थापनंपरमात्मनः ॥ २९ ॥ सात्त्विकंस्वसमीपस्थंधारणंतामसंपुनः ॥ धारणंगात्रसंपर्शमं
 शेषदेहगोपनम् ॥ ३० ॥ मस्तकेधारणंमुख्यं ब्रह्मणाचतथाकृतम् ॥ विन्यस्यमुकुटस्यांतेधारणंशुभमुच्यते ॥ ३१ ॥ ललाटेधारणंशस्तंयथालक्ष्म्या
 धृतंशुभम् ॥ बाणेनचधृतंमूर्ध्निदक्षिणोरसिवापुनः ॥ ३२ ॥ कर्णेचहरकर्णेनमुनिनापरमर्षिणा ॥ विनिर्भद्यतथागात्रंलोहस्थानंप्रकल्प्यच ॥ ३३ ॥
 धारयंति तथालिंगंराक्षसाःकचिदुत्तमाः ॥ अनिकेतनमर्त्यानामशक्तानांशिरोधृतिः ॥ ३४ ॥ अथमाधममाख्यातंनीवीबंधादिधारणम् ॥ तेपुतुच्छिष्ट

५० पु०
॥१४०॥

संप्राप्तौ मस्तके धारणं भवेत् ॥ १३५ ॥ अधमाधमवृत्तीनां सदा वैलिङ्गधारणम् ॥ पापिनामपि चाश्चर्यमलोकेन विद्यते ॥ ३६ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥
चित्रगुप्तेन लिखिता ललाटे यालिपिर्दृढा ॥ तया तु लिप्या नियतं नरकं कथमन्यथा ॥ १३७ ॥ करोति पूजनं शंभोः पापनाशयते कथम् ॥ ॥ शंभु उवाच ॥ ॥
पापनाशयते कुत्सन्मपि जन्मशतार्जितम् ॥ १३८ ॥ भर्तृना तत्सर्वपापानां स्मरणाच्च महेशितुः ॥ भस्मेति पदमाख्यातं तस्य धारणमुत्तमम् ॥ १३९ ॥ य
थाविधिललाटे वै हृदये विर्यप्रधारणात् ॥ नाशयेद्विखितार्थमपि पटस्थामिव हव्यभुक् ॥ १४० ॥ कर्णोपरिकृतं पापं पटस्थान्मुखधारणे ॥ कंठे च धारणा
त्कंठभोगादिकृतपातकम् ॥ १४१ ॥ बाह्वोर्बाहुकृतं पापं वक्षसि मनसा कृतम् ॥ नाभ्यां शिश्नकृतं पापं पृष्ठे गुदकृतं तथा ॥ १४२ ॥ पार्श्वयोर्धारणाद्राम
परुयालिंगनादिजम् ॥ तद्भस्म धारणं शस्तं सर्वत्रैवात्रिपुङ्गवम् ॥ १४३ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानां त्रय्यग्रीनां च धारणम् ॥ गुप्त्यै लोकत्रयाणां च धारणं तेन
वैकृतम् ॥ ४४ ॥ धृतं पंचदशस्थानेषु ब्रह्मभस्माभिर्मन्त्रितम् ॥ कोष्ठयुग्मे बाहुयुग्मे कोष्ठोपरियुगे तथा ॥ ४५ ॥ धारणं सर्वदेहानां पूजायै धर्मसंमतम् ॥
भस्माशनाभस्मशय्याभस्मोद्भूतविग्रहाः ॥ ४६ ॥ भस्मस्नानाः सदा पापैर्मुच्यन्ते नात्र संशयः ॥ आदौ ब्राह्मणदीक्षायां त्रियायुषमिति स्मृतम् ॥ ४७ ॥
प्रसवे च मनुष्याणां भूतावेशेऽपि रक्षकम् ॥ सर्पादिविषहान्यर्थं सर्वेषां साधनं त्विदम् ॥ ४८ ॥ अपि वा वैष्णवो मर्त्येऽथ वा पीतरोजनः ॥ भस्मस्नायी भस्म
युक्तः कर्मस्वधिकरोति वै ॥ ४९ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भस्ममाहात्म्यमादौ मे भस्मायुष्यंहिकस्य वै ॥ कथं हिरक्षते ह्येतत्सर्वमेतद्भस्ममे ॥ १५० ॥
॥ शंभु उवाच ॥ ॥ आयुष्यवर्द्धने हेतुस्त्रिविधस्यापि देहिनेः ॥ पापघ्नं शीतमुष्णं च रूपं शोच्छिष्यपदप्रदम् ॥ ५१ ॥ अत्र ते कीर्तयिष्यामि चेति हा
सं पुरातनम् ॥ आसीद्वासिष्ठं वयस्तु धनं जयहतिद्विजः ॥ १५२ ॥ तस्य भार्या शतं चासीद्रूपलावण्यसंयुता ॥ तासामेका तु सुषुप्ते शमाकाकरुणं मुने ॥ १५३ ॥
भार्याणां संख्ययारामसुताश्चासंस्तपस्विनः ॥ पित्रा विभागस्तेषां च विषमः परिकल्पितः ॥ ५४ ॥ भ्रातॄणां च तदा ह्येवैरवंधो महानभूत् ॥ नराणां मेकजातीनां
वैरं नियतमेव तु ॥ ५५ ॥ अथासौ करुणो गत्वा भवनाशिनि कातटे ॥ नानामुनिगणैः सार्द्धं नरसिंहं ददृक्षया ॥ ५६ ॥ नृसिंहदर्शनार्थं तु ब्राह्मणेन तु केनचित् ॥ उत्कृष्टफ
लितं वीरमानीतं हृत्पङ्कजं ॥ ५७ ॥ करुणस्तु तदा दायव्यजिघ्रत्फलमुत्तमम् ॥ तत्र स्थिता द्विजगणाः शापेन तमयोजयन् ॥ ५८ ॥ माक्षिका भवपापात्म
न्वर्षाणां शतमप्यतः ॥ शापावसानं भवितादधीचेन महात्मना ॥ ५९ ॥ अथ माक्षिका तां प्रातो भार्यामिदमभाषत ॥ माक्षिका त्वमहं प्रातो मां शुभे पालयस्व
भोः ॥ १६० ॥ इत्युक्त्वा स तथा भूतो बभ्राव च ततस्ततः ॥ अथैवं विधमाज्ञाय ज्ञातयः पापनिश्चयाः ॥ १६१ ॥ तद्वधेयं त्वमास्थाय तैलमध्ये ह्यपातयन् ॥

पा० सं० ५०
अ० १०५

॥१४०॥

मृतपतिमथादायदुःखितासाकृशोदरी ॥१६२॥ तदुःखशमनार्थयप्राहदेवीत्वरुंधती ॥ अमुंसंजीवयाम्यद्यभस्मनैवशुचिस्मिते ॥६३॥ अथाग्निहोत्रजंभ
स्मअरुंधत्यैन्यवेदयत् ॥ मृत्युंजयेनमंत्रेणमृतजंतौतथाक्षिपत् ॥ ६४ ॥ मंदवायुंतथाचक्रेव्यजनेनशुचिस्मिता ॥ उदतिष्ठततोजंतुर्भस्मनोस्यप्रभाव
तः ॥१६५॥ ततोवर्षशतेपूर्णेज्ञातिरेकोह्यमारयत् ॥ मृतेभर्तरिसाध्वीदुःखिताचशुचिस्मिता ॥१६६॥ दधीचंनामविप्रेद्रंमहामाहेश्वरंमुनिम् ॥ जगामश
रणंसाध्वीप्राहविप्रस्तपोधनः ॥ ६७ ॥ त्रियायुषाविहीनंतुजमदग्निंतपोनिधिम् ॥ भस्मैवजीवयामासकश्यपंचतथाविधम् ॥ ६८ ॥ देवानपितथाभूतान्मा
मप्येतादृशंपुरा ॥ तस्मात्तुभस्मनाजंतुंजीवयामितवानवे ॥ ६९ ॥ इत्येवमुक्त्वाभगवान्दधीचोमहेश्वरं वैशरणंजगाम ॥ भस्माभिमंत्र्याथकरेगृहीत्वासं
जीवयामासधवंसुसाध्व्याः ॥ १७० ॥ महेशस्यकररूपशार्दिशापःकरुणोभवत् ॥ स्वरूपंचततो गत्वास्वमाश्रमपदंययौ ॥७१॥ दधीचमपिसासाध्वीगृहमा
नीयभोजने ॥ प्रार्थयामासविप्रंभिभुक्तवानथसद्विजः ॥ ७२ ॥ भुक्तवत्यथविप्रेद्रेकोटिशिष्याःसमागताः ॥ अथदेवाःसमायाताभस्मोद्धूलितविग्रहाः॥७३॥
नमस्कृत्यदधीचंतुपप्रच्छुःशैवकांक्षया ॥ ७४ ॥ देवाउचुः ॥ ७५ ॥ अस्माकंतुपुराज्ञानंनष्टमासीन्महामते ॥ ७६ ॥ गौतमस्यतुभार्यावैद्वद्वाकामातुरावयम् ॥
तथाचैर्धर्षितादेवीविवाहकृतमंगला ॥ ७७ ॥ तां वैकामयमानानानांनष्टज्ञानमभूच्चनः ॥ ततःसर्वेवयंभूतागतादुर्वाससंसमुनिम् ॥ ७८ ॥ सउवाचाधुनासर्वम
पनेष्यामिवोमलम् ॥ शतरुद्रियमंत्रेणमंत्रितंशंभुनास्वयम् ॥७९॥ ममापिदत्तंतेनैवब्रह्महत्यादिशांतये ॥ इत्येवमुक्त्वादुर्वासादत्तवान्भस्मचोत्तमम्॥८०॥
अथतद्वचनात्सर्वेवयंविकृतचेतनाः ॥ शतरुद्रियमंत्रेणभस्मोद्धूलितविग्रहाः ॥ ८१ ॥ निर्धूतपातकाःसर्वेसंवृत्तास्तत्क्षणेनहि ॥ आश्चर्यमेतजानीमोभस्म
सामर्थ्यमीदृशम् ॥ ८२ ॥ दधीचउवाच ॥ शैवस्यभस्मनःशक्तिसंक्षेपेणवदामिवः ॥ विस्तरेणनशक्येतवक्तुंवर्षशतेरपि ॥ ८३ ॥ अत्रवःकीर्तयिष्या
मिपुरावृत्तंतुदेवयोः ॥ हरिशंकरयोःसर्वेब्रह्महत्यादिनाशनम्॥८४॥ पुराचैकार्णवेषोरेब्रह्मणःप्रलयेसति ॥ महाविष्णुस्तुभगवाञ्छेतेस्मप्रलयांभसि॥८५॥
तस्यपार्श्वेद्र्यप्राप्यब्रह्मांडानांशतद्वयम् ॥ विंशतिःपादयोःपार्श्वेविंशतिर्मस्तकांतरे ॥ ८६ ॥ नासामौक्तिकभावेनब्रह्मांडमदधात्प्रभुः ॥ तन्नाभिमंडलेके
चिह्नोमशाद्यामुनीश्वराः ॥ ८७ ॥ तपस्तपंतःसुमहदीश्वरंपयुंपासते ॥ अथविष्णुर्महातेजाश्चित्तामापसिसृक्षया ॥ ८८ ॥ ध्यानयोगपरोभूत्वानर्कचित्पयं
पश्यत ॥ अथदुःखेनमहतारुरोदोच्चैःपुनःपुनः ॥ ८९ ॥ एतस्मिन्त्रंतरेदीप्तिःकाचिह्नोक्कविलक्षणा ॥ दृष्ट्वाचहरिणाभीत्यालोचनेचनिमीलिते ॥९०॥ आ
गम्यमानोगोक्षीरसमतेजाःसगात्रवान् ॥ संग्रथ्यकोटिब्रह्मांडदामयुग्मंकरद्वये ॥ ९१ ॥ दधानमुरसाधामकोटिब्रह्मांडकल्पितम् ॥ ब्रह्मांडमेकंनिपतदुत्प

प० पु०
॥१४१॥

तच्चकरद्वये ॥ १९० ॥ सर्वाभरणसंयुक्ततथाभूततमव्ययम् ॥ विष्णुस्तुष्टावचादृष्टादर्शनायचतस्यवै ॥ १९१ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ नमस्तेदेवदेवं
शनमस्तेशाश्वताव्यय ॥ नजानेहंभवतंभोस्त्वंचवेत्तिनमोनमः ॥ १९२ ॥ जानामिनचतेभावंदुर्निरीक्ष्याचतेद्युतिः ॥ माणिक्यकुण्डलंहेमदामजालवि
भूषितम् ॥ १९३ ॥ रत्नांगुलीयंसुभगंबाहुकोष्ठविभूषणम् ॥ तनुरक्तोत्तमार्कार्णदीप्तायतविलोचनम् ॥ १९४ ॥ बाणलोचनसंकाशंभालोचनमव्य
यम् ॥ कंदर्पकामुकभ्रांतिजनकभ्रुवमीश्वरम् ॥ १९५ ॥ स्निग्धाधोन्नतचर्चिगनासमच्छकपोलकम् ॥ मंदस्मितप्रसन्नारस्यंविभुंवालेंदुदर्शनम् ॥ १९६ ॥ विज्ञानर
क्तवसनंवेदकल्पितभूषणम् ॥ शरणंत्वांप्रपन्नोस्मिचक्षुर्मेदीयताविभो ॥ १९७ ॥ दीनांधकृपणाज्ञाननष्टस्यशरणंभव ॥ अथदिव्यंददौचक्षुःस्वात्मदर्शन
शक्तिमत् ॥ १९८ ॥ अथदृष्ट्वाहरिःशंभुंत्रिनेत्रंपुरतःस्थितम् ॥ कोभवानित्युवाचाथनजानेत्वांमहायशः ॥ १९९ ॥ प्रणामंकेवलंकर्तुंशक्तोस्मिनाहिवेदितुम् ॥
॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ तवज्ञानंप्रदास्यामिकुरुस्नानंचवारुणम् ॥ २०० ॥ भस्मस्नानंततःपश्चात्ततोज्ञानंवदाम्यहम् ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
मत्स्नानयोग्यंसलिलंचतिष्ठतिकुत्रचित् ॥ २०१ ॥ इत्युक्तोथनिषण्णस्तुब्रह्मांडासक्तविग्रहः ॥ ऊरुदग्रजलेस्नातुंनयोग्यमभवद्दरेः ॥ २ ॥ शंभुर्जहासस्ना
नायजलमत्यधिकंत्वहो ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अथदेवःशिवोविष्णुंभालाक्षेणव्यलोकयत् ॥ ३ ॥ विलीनसूक्ष्मावयवंवामाक्षेणव्यलोकयत् ॥
ततःसूक्ष्मतनुर्विष्णुःशीतदेहश्चशंभुना ॥ ४ ॥ उक्तश्चस्नाहिभोविष्णोहृदएषविकल्पितः ॥ ततोहृददेहरिःस्नातुंहरांकेकल्पितेतदा ॥ ५ ॥ प्रवेष्टुंश
शाकाथगंभीरितदग्रदस्यतु ॥ हरिराहचनोपंथाहृदस्यास्यप्रवेशने ॥ ६ ॥ मार्गोमेदीयतांदेवतमथोशंभुरब्रवीत् ॥ कोटियोजनगंभीरंजलमेतन्महतपु
रा ॥ ७ ॥ निविष्टस्यैवभवत्ऊरुदग्रजलंविभो ॥ इदानींतिष्ठतश्चापिनप्रवेशोहृदकेतम् ॥ ८ ॥ अष्टांगुलप्रमाणायमूरुस्तस्मिन्हृदके ॥ पश्यामिप्रविश
त्वंचपादस्पृशददामिते ॥ ९ ॥ वाक्यमेकंतुसोपानंवेदंमद्राक्यनिस्सृतम् ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥ शब्दारोहणसामर्थ्यकस्यापीहनविद्यते ॥ २१० ॥
मूर्तस्यग्रहणंशक्यंग्रहणंवाकथंश्रुतेः ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ पुंसःशक्तिर्नवस्तूनांधारणारोहणादिषु ॥ ११ ॥ गृहाणेममहावेदंजग्राहहरिरप्यथ ॥
नम्रकरश्चाशक्तेर्हिपतत्रिवजनार्दनः ॥ १२ ॥ नचशक्यंमयाधर्तुमितिप्राहशिवंहरिः ॥ शिवःप्रहस्यनिपतीपात्यतीवमहाहृदे ॥ १३ ॥ तत्सोपानमथा
रुह्यस्तानुमहंसिकेशव ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ वेदसोपानभूतेहिऊरुदग्रोपलब्धिनि ॥ १४ ॥ तत्रस्नात्वासाविधिनावहिरुतीर्यचोक्तवान् ॥ स्नातो
स्मिक्रिमतःकार्यंशंभुराहहरिततः ॥ १५ ॥ ध्यायसेहृदयोर्किंचित्वंचकिंचिच्चदस्वमे ॥ हरिर्नकिंचिदित्याहतमथोशंभुरुक्तवान् ॥ १६ ॥ भस्मस्नानेनसं

पा० सं० पं०
अ० १०५

॥१४१॥

शुद्धोवेत्स्यते परं शुभम् ॥ दीक्षितस्य हितच्छस्तं तद्वर्णाकरवाण्यहम् ॥ २१७ ॥ ॥ दधीच उवाच ॥ ॥ स्ववक्षःस्थितभस्मैकं न खेनादाय शंकरः ॥ प्रणवेनाभिर्मन्त्राथ गायत्र्या ब्रह्मभूतया ॥ १८ ॥ अंगुलिभ्यामुपादाय शिवः पंचाक्षरेण वै ॥ हरिस्तकगात्रेषु सर्वेष्वपि समाक्षिपत् ॥ १९ ॥ शान्तदृष्ट्या निरीक्ष्याथ र्जवित्याह हरिहरः ॥ ध्यायस्व किं ते हृदये स च ध्यानपरो भवत् ॥ २२० ॥ अपश्यद् दृढये दीपं दीर्घाकारमतिप्रभम् ॥ हरिराह शिवं साक्षाद्दीपो दृष्टो मयेति च ॥ २१ ॥ शिवः प्राह न ते ज्ञानं परिपक्वमथोदरे ॥ भस्मभक्षयते ज्ञानं समग्रं संभविष्यति ॥ २२ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥ भक्षायिष्ये शुभं भस्म स्नातो हं भस्मना पुरा ॥ दृष्ट्वैश्वरं भक्तिगम्यं भस्माभक्षयदच्युतः ॥ २३ ॥ तत्राश्चर्यमतीवासीत् पक्वविवसमद्युतिः ॥ वासुदेवः शुद्धमुक्ताफलवर्णो भवत्क्षणात् ॥ २४ ॥ ततः प्रभृतिशुक्लो सौवासुदेवः प्रसन्नवान् ॥ पुनर्ध्यानपरो भूत्वा दीपमध्ये च पूरुषम् ॥ २५ ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशं त्रिनेत्रं द्विभुजं शिवम् ॥ वरदं दक्षिणे हस्ते वामे चाभयदं विभुम् ॥ २६ ॥ पंचवर्णीयवपुः पंशरच्चंद्रायुतद्युतिम् ॥ माणिक्यकुंडलं हेमदामजालविभूषितम् ॥ २७ ॥ रत्नांगुलीयसुभगं बाहुकोष्ठसुभूषणम् ॥ तनुरक्तोष्ठमाकर्णं दीर्घायतविलोचनम् ॥ २८ ॥ बाणलोचनसंकाशं भाललोचनमव्ययम् ॥ कंदर्पकार्मुकभ्रांतिजनकध्रुवमीश्वरम् ॥ २९ ॥ स्निग्धोन्नतमुचावगनासमच्छकपोलकम् ॥ मंदस्मितं प्रसन्नास्यं बालेन्दुदर्शनं विभुम् ॥ ३० ॥ विज्ञानरक्तवसनं वेदकल्पितनूपुरम् ॥ वामांगुलीयमध्यस्थमणिप्रणवमव्ययम् ॥ ३१ ॥ दृष्टवानथ तं विष्णुः कृतकृत्योऽभवत्तदा ॥ अथाहं शुभो विष्णोर्हृदि दृष्टं वया किमु ॥ ३२ ॥ हरिराह पुरा दृष्टः पुरुषः शान्तिविग्रहः ॥ इत्युदीर्य महाविष्णुः शिवपादेषु पातह ॥ ३३ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥ न शक्तिं भस्मनो जाने प्रभावं वा कुतस्तव ॥ नमस्तेस्तु नमस्तेस्तु त्वामेव शरणं गतः ॥ ३४ ॥ ॥ सदा शिव उवाच ॥ ॥ वरं वृणु महाभाग मनसा यत्त्वमिच्छसि ॥ शिववाचमथाकर्ण्य हरिर्विव्रेवरोत्तमम् ॥ ३५ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥ त्वत्पादयुगलेशं भो भक्तिरस्तु सदा मम ॥ अथ दत्त्वा वरं शंभुरिदमाहवचो हरिम् ॥ ३६ ॥ भस्मधारणसंपन्नो मम भक्तो भविष्यति ॥ ॥ दधीच उवाच ॥ ॥ इत्थमुक्तं महाज्ञानं भस्मसंभवमादितः ॥ ३७ ॥ तस्माद्युयं सुराः सर्वे धारयध्वं तदा दरात् ॥ विस्मयोत्फुल्लनयनं देवाश्चासंस्तदस्त्विति ॥ ३८ ॥ यद्वदं शृणुयान्नित्यं पुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ विमुक्तः सर्वपापेभ्यो यात्यसौ शंकरं पदम् ॥ ३९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शिवराववसंवादे भस्ममाहात्म्ये पंचोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ ॥ शुचिस्मितो वाच ॥ ॥ आयुष्यवर्द्धनं भस्माशनं दृष्टं महासुने ॥ परलोकगतिं दातुं शक्तमेतं वदस्व मे ॥ १ ॥ ॥ दधीच उवाच ॥ ॥ अत्र ते कथायिष्यामि इति हासं पुरातनम् ॥ चित्रगुप्तयमाभ्यां

चयद्विख्यातं बभूवह ॥ २ ॥ मिथिलायां पुराकश्चिच्छुनः पर्यटते क्षुधा ॥ पुराजन्मशतात्पूर्वब्राह्मणः पापनिश्चयः ॥ ३ ॥ पूर्वैष्यसि वेदाव्यः शास्त्राढ्यश्च सु
बुद्धिमान् ॥ सस्नातुं जाह्नवीं गत्वा स्नानं कृत्वा पितृनपि ॥ ४ ॥ देवानृषीन्समभ्यर्चययौ प्रातल्लिकापुरम् ॥ प्रतिश्रयमथोचक्रे ब्राह्मणस्य निवेशने ॥ ५ ॥
तत्रैकाक्षत्रियसुतायौ वनस्था हताग्निः ॥ भ्रष्टराज्याचषट्कोटिनिष्कद्रव्येण संयुता ॥ ६ ॥ भुक्त्वाथ शयितं विप्रं सर्वावयवसुंदरम् ॥ रात्रौ चंद्रोदये शुद्धे
ज्योत्स्नाहसितदिङ्मुखे ॥ ७ ॥ ब्राह्मणभ्यां शमागत्य तमुदीक्षयेदमब्रवीत् ॥ कुतस्त्वमागतो विप्रकंवादेशं गमिष्यसि ॥ ८ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ अकाल
चर्या सर्वेषां शंका मुत्पादयेद् ध्रुवम् ॥ वयःस्थयोर्मिथो वादोरहस्येहास्यमंदिरे ॥ ९ ॥ क्षत्रियोवाच ॥ कथाप्रसंगे यात्रायां तीर्थदेशादिविप्रुवे ॥ दुर्भिक्षे प्रा
यदहनेरहो वादोनदूषितः ॥ १० ॥ प्रतिश्रयस्तु मद्देहमेव तैव पुराकृतः ॥ मद्देहवासिनीचाहं न शंकां त्विह कस्यचित् ॥ ११ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ तूष्णीं
भावो मया कायों गच्छत्वं शीघ्रमग्रतः ॥ इत्युक्त्वा ब्राह्मणेनासौ मनसे दमचित्तयत् ॥ १२ ॥ अनेन संगमो मह्यं यथाभूयात्तथाविधि ॥ रोदनं तु करिष्या
मितथायास्य तिसां त्वितुम् ॥ १३ ॥ मां च सां त्वयितुं प्राप्तो मां स मुत्थापयिष्यति ॥ अहमुत्तिष्ठमानैव दोर्लताकं ठसंगिनी ॥ १४ ॥ कुचयुग्मेन तद्वात्रं
स्पर्शयंती विमूर्च्छिता ॥ गतभानां हि माहृद्वानिषण्णः स्वयमेव सः ॥ १५ ॥ उत्संगेमामकं देहं निधास्यति द्विजाग्रणीः ॥ अचेतने ववसनमपास्य रुदती
वच ॥ १६ ॥ सुस्निग्धरोमरहितं पक्वाश्च तदलाकृति ॥ दर्शयिष्यामि तत्स्थानं कामगेहं सुगंधिच ॥ १७ ॥ मयैव विलुठं यांगेत स्य वस्त्रम
पास्यते ॥ विलुप्यमानं संतस्य करिष्ये स्ववशं द्विजम् ॥ १८ ॥ अदृष्टौ यादृशं चित्तं दृष्टौ नैतादृशं भवेत् ॥ दर्शने यादृशं चित्तं संलापे नैव तादृशम्
॥ १९ ॥ संलापे यादृशं चित्तं हास्योक्तौ नैव तादृशम् ॥ हास्योक्तौ यादृशं चित्तं स्पर्शने नैव तादृशम् ॥ २० ॥ स्पर्शने यादृशं चित्तं योनिदृष्टौ नैव तादृ
शम् ॥ तदृष्टौ यादृशं चित्तं योनिस्पर्शने नैव तादृशम् ॥ २१ ॥ बाहुमूलकुचद्वंद्वस्वयोनिस्पर्शदर्शनात् ॥ कस्य न स्वस्वलेते चेतेरेतः स्कवंच नो भवेत्
॥ २२ ॥ ॥ दधीच उवाच ॥ इति संचित्य मनसा क्षत्रियागृहमभ्यगात् ॥ स्वगृहद्वारमासाद्य मंदं दं रुरोद वै ॥ २३ ॥ चिरं कालं च रुदि
तं ब्राह्मणः करुणानिधिः ॥ २४ ॥ स्त्रीबालवृद्धातुरराजयोगिनां विषाग्रितो याद्रिनिपातनादिना ॥ दुःखस्य चैवोद्धरणं प्रशस्यते कूपस्य दांनेन समं वदं
ति ॥ २५ ॥ इत्थं विचार्य विप्रो सौशुचिर्भूतः प्रसन्नधीः ॥ तस्याः समीपमगमत्तामुवाच ततो द्विजः ॥ २६ ॥ अलं शोकेन महता इहामुत्र विरोधिना ॥
शरीरशोषणे ह्येतच्चित्तविध्वंसनं तथा ॥ २७ ॥ त्यज शोकमिमं बालेन चार्थः शोचितेन वै ॥ शोकस्य कारणं किं वा येनेत्थं रुद्यते त्वया ॥ २८ ॥ ॥ दधीच

उवाच ॥ ॥ एवमुक्ताद्विजेनाथनसार्कचिदुवाचह ॥ मूर्च्छितेवापतद्भूमौतमद्वेववीक्षते ॥ २९ ॥ तामथोत्थापयामासब्राह्मणःपरमार्थवित् ॥ उत्थि
 तोत्थापितातेननिपपातपुनःपुनः ॥ ३० ॥ पतितापतिताविप्रोनिषद्योत्थाप्यतांपुनः ॥ अंकमारोपयामासप्रममार्जविलोचने ॥ ३१ ॥ अथसामूर्च्छिते
 वाशुवसनपरिमुच्यतम् ॥ दर्शयंतीस्तनौगुह्यबाहुमूलेविलोचने ॥ ३२ ॥ आलंब्यकंठेबाहुभ्यांस्तनाभ्यामस्पृशद्विजम् ॥ चंद्रातपश्चविशदोमंदमारुत
 संभवः ॥ ३३ ॥ अथचित्तापरोविप्रो नैवकार्यमिदंमम ॥ पितुर्वामातुरुचितं पत्युर्वाथगुरोस्तथा ॥ ३४ ॥ असंबुद्धस्यमेसर्वविपरीतंविभातिवै ॥ अथका
 मःसमायातोरहस्येस्थितयोस्तयोः ॥ ३५ ॥ विव्याधनिशितैर्बाणैर्द्विजकामोदुरात्मवान् ॥ स्मरवाणातुरोविप्रश्चितयामासकामुकः ॥ ३६ ॥ इयंमुच्यन्
 सर्वांगीकामिनीवप्रहृश्यते ॥ नोचेद्योनिमुखेह्यस्याःकंधरोमांचसंभवः ॥ ३७ ॥ तदेतस्याःकुचस्पृशात्सर्वव्यक्तंभविष्यति ॥ इतिसंचित्यमनसाकुचांयां
 निद्विचोऽस्पृशत् ॥ ३८ ॥ सापिमूर्च्छितरूपेवमंदस्मितमुखाभवत् ॥ आलिलिंगाद्विजंगाढमाननंचचुचुवह ॥ ३९ ॥ तयोरथसमायोगोवर्षाणांशतमप्य
 भूत् ॥ गतेवर्षशतेपश्चादेकस्मिन्दिवसेद्विजः ॥ ४० ॥ स्नातुंययौनर्दीपातःसापिविप्रसंगतः ॥ स्नानंतत्रतथाचकेपुराणंश्रुतवानथ ॥ ४१ ॥ कौर्मसमस्त
 पापानानाशनंशिवभक्तिदम् ॥ इदंचपद्यंशुश्रावपुराणज्ञेनभाषितम् ॥ ४२ ॥ ब्रह्महामद्यपःस्तेनस्तथैवगुरुतल्पगः ॥ कौर्मपुराणंश्रुत्वेवमुच्यतेपातकात्त
 तः ॥ ४३ ॥ श्रुत्वैतद्वचनंविप्रःपौराणिकमभाषत ॥ मयाकृतानांपापानानंचसंख्यास्तिकाचन ॥ ४४ ॥ अशेषपापसंदोहनाशनंतदिहोच्यताम् ॥
 ॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ आराधयस्वदेवेशंशंकरंत्रिदशेश्वरम् ॥ ४५ ॥ तस्यसंपूजनाद्विप्रसर्वपापंविनश्यति ॥ पापमेवतमःप्रोक्तंज्ञानदीपेननश्य
 ति ॥ ४६ ॥ अथवापूजयाविप्रसमस्तावविनाशनम् ॥ ज्ञानपूजाविहीनानानरकेपतनंभ्रुवम् ॥ ४७ ॥ ॥ दर्धीचउवाच ॥ ॥ अथद्विजोह्यभिगतः
 शिवालयमनुत्तमम् ॥ द्रोणपुष्पसहस्रेणपूजयामासशंकरम् ॥ ४८ ॥ गृहंजगामचततोभोजनंकृतवान्थ ॥ विहायशत्रियांविप्रोजगामेष्टांभुवं
 ततः ॥ ४९ ॥ हविष्यमन्नमादायभुक्त्यशक्तेःशिवालयम् ॥ गत्वादीपस्थिताज्येनभोजनंकृतवान्चिह्निः ॥ ५० ॥ अथमृत्युवशंश्राप्यमलोकंजगामवै ॥
 ॥ यमउवाच॥ ॥ त्वयाकृतानांपापानांकेषांचिन्नाशनंपुरा ॥ ५१ ॥ त्वयैकदिवसेपूजाशंकरस्ययतःकृता ॥ तवपापसहस्रंचप्रणष्टंभवतोद्विज ॥ ५२ ॥
 स्थितानामपिपापानांफलंनरकपातनम् ॥ वर्षकोटिद्वयंविप्रश्चानजन्मशतंपुनः ॥ ५३ ॥ शिवदीपाज्यहरणात्फलंनरकसेवनम् ॥ नरकेचस्थितिस्त
 स्यशतवर्षसुभीषणम् ॥ ५४ ॥ कुंभीपाकेचकाष्ठत्वंभस्मभूत्वापुनःपुनः ॥ वर्षाणांदशकंत्वेवंकुमिभुक्तिःपरंदश ॥ ५५ ॥ पुनश्चदीपवर्तित्वं

पाणांचतथादश ॥ श्लेष्मामेध्यपुरीषेषुमूत्ररेतोहृद्देषुच ॥ ५६ ॥ उन्मज्ज्यचनिमज्ज्याथश्लेष्मविष्मलभोजनम् ॥ ततो नरकशेषेणश्वानजन्मशतं
 परम् ॥ ५७ ॥ यमवाक्यमिति श्रुत्वा ब्राह्मणो निपपात च ॥ अथ तस्य प्रिया भार्या पतिचित्तापराभवत् ॥ ५८ ॥ एतस्मिन्नंतरे तस्याः समीपं ना
 रदोभ्यगात् ॥ नारदस्य पपातासौ पादयोरिति दुःखिता ॥ ५९ ॥ तामुत्थाप्य मुनिः शुद्धांगतायुषमभाषत ॥ अयिमुग्धे विशालाक्षि भर्तारंगंतुम
 हंसि ॥ ६० ॥ भर्ता ते हि विशालाक्षि मृतो बंधुर्विवर्जितः ॥ नरोदितव्यं ते भद्रे ज्वलनं प्रविशस्व भोः ॥ ६१ ॥ ब्राह्मण्युधाच ॥ अशक्यं यदिव शाक्यं मया गं
 तुं मुनेव द ॥ अग्निप्रवेशकालो वै व्यतीतीत न भवेद्यथा ॥ ६२ ॥ नारद उवाच ॥ योजनानां शतं त्वेकमितः स्थानात्पुरहितत् ॥ श्लोदाहः किल विप्रस्य भविता
 गंतुमर्हसि ॥ ६३ ॥ ॥ अव्ययोवाच ॥ ॥ दूरस्थितं कायनाथं गंतुमर्हामि हे मुने ॥ तद्वचस्तु समाकर्ण्य नारदस्तामभाषत ॥ ६४ ॥ विपंचीनालसंस्थात्वं भव
 गच्छाम्यहं क्षणात् ॥ इत्युदीर्य तदा गत्वा त्वराचक्रे गतं च तत् ॥ ६५ ॥ देशं नष्टद्विजस्थानं तामुवाचा व्ययामुनिः ॥ रोदनं नेह कर्तव्यं यदितत्राग्निमेष्यसि ॥ ६६ ॥
 पापं यदि कृतं भद्रे परपूरुषसेवनम् ॥ एतद्विशुद्धये पुत्रि प्रायश्चित्तं समाचर ॥ ६७ ॥ तवोपपातकव्रातनाशो वह्निप्रवेशनात् ॥ नान्यत्पश्यामि नारीणां सर्वं
 पापोपज्ञांतये ॥ ६८ ॥ अग्निप्रवेशं मुक्तैकं प्रायश्चित्तं जगत्रये ॥ ६९ ॥ दधीच उवाच ॥ अथ नारदवाक्येन नोदिता सा वचोब्रवीत् ॥ ७० ॥ अग्निप्रवेशे नारीणां
 किं कर्तव्यं महा मुने ॥ नारद उवाच ॥ स्नानं मंगलसंस्कारो भूषणं जनधारणम् ॥ ७१ ॥ गंधपुष्पंतथा धूपं हरिद्राक्षतधारणम् ॥ मंगलं च तथा सूत्रपादा
 लक्तकमेव च ॥ ७२ ॥ शतपादानं प्रियोक्तिश्च प्रसन्नास्यत्वमेव च ॥ नाना मंगलवाद्यानां श्रवणं गीतकस्य च ॥ ७३ ॥ व्यभिचारकृते पापे तत्पापस्य प्रज्ञां
 तये ॥ अतीतं पातकं स्पृष्ट्वा प्रायश्चित्तं तदीरितम् ॥ ७४ ॥ कुर्यादथ स्वकां भूषां विप्राय प्रतिपादयेत् ॥ भूषाभावे स्वकीयेन प्रायश्चित्तं तु कारयेत् ॥ ७५ ॥
 नान्यथा तस्य पापस्य नाशनं वेति कुत्रचित् ॥ ७६ ॥ अव्ययोवाच ॥ सर्वमेतत् करिष्यामि हरिद्रामेन विद्यते ॥ ७७ ॥ भूषणं किमु तब्रह्मन् सर्वमेतत् प्रदीयताम् ॥
 नारद उवाच ॥ न ह्यस्ति किंचित्सौभाग्यद्रव्यमन्यत्वेपक्षया ॥ ७८ ॥ ॥ दधीच उवाच ॥ अथ क्षणेन भयं गमत् कैलासं शिवमंदिरम् ॥ गिरिजामथ दृष्ट्वा सौप्रणिप
 त्येदमब्रवीत् ॥ ७९ ॥ हरिद्रादीयतां मातभूषणानि च सूत्रकम् ॥ ८० ॥ पार्वत्युवाच ॥ विधवायै मया किंचिद्भूषणं दीयतां कथम् ॥ ८१ ॥ मया दत्ते हि त
 स्मिन्वै वैधव्यं नोपपद्यते ॥ नारद उवाच ॥ मातर्न विधवा यावद्धवां गंवर्तते स्त्रियः ॥ ८२ ॥ आदाहात्सूतकं नास्ति तत्तिष्ठेत्सौभाग्यमुत्तमम् ॥ पार्वत्युवाच ॥
 न चान्यदेहो मद्भूषां हरिद्रां धर्तुमर्हति ॥ ८३ ॥ भूषणादौ मया दत्ते चिरं जीवितमिष्यते ॥ दीयते हि जयं त्यैव सर्वमेतत्त्वयोदितम् ॥ ८४ ॥ जयंतीं सजगामाथ त
 यादत्तमथाहरत् ॥ स्नपन्त्या अव्ययायास्तु हरिद्रां दत्तवान्मुनिः ॥ ८५ ॥ ततः समुक्ष्मवसन भूषणानि मुनिर्ददौ ॥ आहूचैनां तवांतेष्टिकः करोति नियुंश्च

तम् ॥ ८३ ॥ अव्ययोवाच ॥ त्वयैवमेसमस्तानां क्रियाणां कारणमुने ॥ पितृसिसर्वैर्कुर्वन्ममस्ते मुनिसत्तम ॥ ८४ ॥ दधीच उवाच ॥ अथ तं ब्राह्मणं द
 ग्ध्वानारदस्तामुवाच ॥ अव्यये गच्छ दहनं प्रविश त्वयं दधिच्छसि ॥ ८५ ॥ अथ सा भूषिता सा धीत्रिः प्रदक्षिणपूर्वकम् ॥ नारदं तु नमस्कृत्य गौरांगीमर्पयन्मनः ॥ ८६ ॥
 सुसूक्ष्मं मंगलं सुत्रं हरिद्रामक्षतांस्तथा ॥ कुसुमानि च वासांसि कस्तूरीचंदनं तथा ॥ ८७ ॥ सौवर्णकं कतिकां च फलानि विविधानि च ॥ स्वदक्षिणादिवस्त्रांतं स्पृश
 यित्वा पृथक् पृथक् ॥ ८८ ॥ पार्वती प्रीतिकामा सा पुनर्ब्रूयः खिलंददौ ॥ ज्वाला मालाभिराकाशं दहतं मिवाचानलम् ॥ ८९ ॥ त्रिः प्रदक्षिणमागत्य स्थित्वाग्नेः पुर
 तः सती ॥ इदं प्राह तदा वाक्यं प्रांजलिः प्रहसन्मुखी ॥ ९० ॥ अव्ययोवाच ॥ इन्द्रादयो दिशां पालामातमं दिनिभास्करा ॥ धर्मादयः सुराः सर्वे शृणु ध्वं मम भापि
 तम् ॥ ९१ ॥ पाणिपीडनमारभ्य चैतदंतमहर्निशम् ॥ बाह्वनः कर्मभिर्भर्तां सेवितो यदि भाक्तिः ॥ ९२ ॥ व्यभिचारो यथान स्यादवस्थात्रितये मम ॥
 तेन सत्येन मे पत्या सार्द्धं यानं प्रयच्छत ॥ ९३ ॥ इत्युक्त्वा यः स्वहस्ताग्रपुष्पकं द्रुतमाक्षिपत् ॥ प्रविष्टा ज्वलनं दीप्तमथापश्यद्विमानकम् ॥ ९४ ॥ सूर्येण
 सममुत्कृष्टमप्सरोगीतशोभितम् ॥ आरुरोह विमानं सा भर्ता सा कंदिवं ययौ ॥ ९५ ॥ यमः प्राहाय संपूज्य वनितां तां पतिव्रताम् ॥ अक्षयः स्वर्ग एवेहन च
 पापंत वास्तवै ॥ ९६ ॥ कोटिद्वयसमास्तन्नरके हंत पातकम् ॥ मृष्टमेव न संदेहः किंतु पातकमेव च ॥ ९७ ॥ एकं शिवस्य दीपाज्यभक्षणेन संमर्जितम् ॥
 न वापि नरके पातः श्वानजन्मशतं भवेत् ॥ ९८ ॥ अव्ययोवाच ॥ अग्निप्रवेशशुद्धानां पुनश्च नरकः कथम् ॥ अग्निप्रवेशात्सर्वेषां पापानां नाशनं
 भवेत् ॥ ९९ ॥ यम उवाच ॥ शिवद्रव्यापहारस्य पातकं नैव नश्यति ॥ इत्थमाह पुरा शंभुरन्येषां नाशनं भवेत् ॥ १०० ॥ अथ स श्वानतामा
 प्यशताब्दं स्यात्ततः परम् ॥ दधीचमर्दिं प्राप्नोमृत्योरास्य गतो हि सः ॥ १०१ ॥ तस्य भित्तिर्मापेतु भस्मास्ते ह्यभिर्मर्जितम् ॥ भस्मनि श्वापपाताय
 ममारच गतो यमम् ॥ १०२ ॥ यमः संपूज्या वनतो भवान्पुण्यतमो मुनिः ॥ मद्देहे भवतः स्थानं न योग्यं गम्यतां वहिः ॥ १०३ ॥ अथ गत्वा वहिस्तस्थौ सा
 रमेयो यमोदितः ॥ संतापावस्थितं तं च नारदो दृष्टवानमुम् ॥ १०४ ॥ पप्रच्छ च किमर्थं त्वमिहातिष्ठसि दीप्तिमान् ॥ शिवभस्मस्थितमृतं शैवं जाने मह
 मते ॥ १०५ ॥ शैवानां पापिनां चापि साहसेन तनुत्यजाम् ॥ यमलोको न चास्तीति शिवाज्ञा शिवनोदिता ॥ १०६ ॥ दधीच उवाच ॥ इत्थमाभा
 प्यतं श्वानकैलासमगमन्मुनिः ॥ दंडवत्प्रणिपत्ये शं व्यज्ञाय दथो हरम् ॥ १०७ ॥ देवकश्चिद्यमपुरा द्रहिरास्ते सकुक्कुरः ॥ भस्मन्येव मृतस्तद्वद्भव लोकं
 संचाहति ॥ १०८ ॥ अथ मुख्यगणाविष्टो वीरभद्रः शिवेरितः ॥ आनयामास तं श्वानं दिव्यरूपधरं तदा ॥ १०९ ॥ महेशपादप्रणतं देवायाथ व्यजि

प० पु०
॥१४४॥

ज्ञपत् ॥ आहमाहेश्वरोदेवंगणमेनंकुरुष्वमे ॥११०॥ तथेतिचशिवःप्राहगणःश्वानमुखोभवत् ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अतुल्यंभस्ममाहात्म्यंमयोक्तंतेशु
चिस्मिते ॥ १११ ॥ इतःपरंहिकिंभूयःश्रोतुमिच्छसिमुव्रते ॥ ११२ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेविभूतिमाहात्म्येपटुत्तरशत
तमोऽध्यायः ॥१०६॥ ॥ शुचिस्मितोवाच ॥ ॥ कश्यपंजमदग्निं च देवानां च पुराकथम् ॥ ररक्षभस्मतद्गन्तमाचक्ष्वमुनेमम ॥ १ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥
कश्यपादियुतादेवाःपूर्वमभ्यागमन्गिरिम् ॥ शोकरंनमविख्यातंगिरिमध्येशुशोभनम् ॥ २ ॥ नानाविहंगसंकीर्णनानामुनिगणाश्रयम् ॥ वासुदेवाश्रयं
रम्यमप्सरोगणसेवितम् ॥ ३ ॥ विचित्रवृक्षसंवीतसर्वतंकुसुमोज्ज्वलम् ॥ तथाविधंप्रविश्यैतेगिरिवयमथापरे ॥ ४ ॥ स्तुवंतःकेशवं
तत्रगताःस्मगिरिशेश्वरम् ॥ दृष्ट्वातत्रमहाज्वालांप्रविष्टाश्चवयंचताम् ॥ ५ ॥ मामेकंतुतिरस्कृत्यह्यदहदेवतामुनीन् ॥ मांददाहततःपश्चाद्रस्मी
भूतावयंशुभे ॥ ६ ॥ अस्मानेतादृशान्दृष्ट्वावीरभद्रः प्रतापवान् ॥ केनापिकारणेनासौगतवान्पर्वतंचतम् ॥ ७ ॥ भस्मोद्धूलितसर्वांगोमस्तकस्थ
शिवःशुचिः ॥ एकाकीनिःस्पृहःशांतोहाहाशब्दमथाशृणोत् ॥ ८ ॥ अथर्चितापरश्चासीन्प्रियमाणशवध्वनिः ॥ शवानामिवगंधश्चदृश्येततत्रि
रीक्षणे ॥ ९ ॥ इतिनिश्चित्यमनसाजगामाग्निमातिप्रभम् ॥ सवह्निर्वीरभद्रंचदग्धुमारब्धवानथ ॥ १० ॥ तृणाग्निरिवशांतोऽभूदासाद्यसलिलंयथा ॥
ततोपरांमहाज्वालांवीरभद्रस्तुदृष्टवान् ॥ ११ ॥ खगच्छंतींमहाकालोज्वालांनिपतितामपि ॥ मनसाचित्तयच्चापिवीरभद्रःप्रतापवान् ॥ १२ ॥ ॥ सर्वे
षानाशिनीज्वालाप्राणिनांशतकोटिशः ॥ तत्सर्वरक्षणार्थंहिपिपासुश्चाप्यहंत्विमाम् ॥ १३ ॥ प्राश्रामिमहर्तोज्वालांसलिलंतृपितोयथा ॥ एतस्मिन्नं
तरेवीरवागाहचाशरीरिणी ॥ १४ ॥ ॥ भारत्युवाच ॥ ॥ वीरमासाहसंकार्षीः कृतृषाक्काशुशुशुणिः ॥ तृपितानांजलेनार्थोविपरीतोवनाग्निना ॥ १५ ॥
निकामंयोजनशिःप्रणष्टोराक्षसेश्वरः ॥ शतयोजनवक्त्रश्चशतबाहुस्तथापरः ॥ १६ ॥ अगस्त्यश्चमहाभागोनिःशेषपीतसागरः ॥ एतानन्यानांसं
ख्याताञ्ज्वालेयंतानमारयत् ॥ १७ ॥ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ ॥ भीषिकेयंमहाज्वालात्वदुक्तानहिजायते ॥ सरस्वतिभवत्यांचममरोषश्चाजय
ते ॥ १८ ॥ सर्वदेवार्चितपदंवीरभद्रमवेहिमाम् ॥ ॥ भारत्युवाच ॥ ॥ मयोक्तंहितभावेननद्वेषान्नान्यतोमुने ॥ १९ ॥ कोपमुत्सृजवीरत्वमात्म
नोहितमाचर ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीभारतीवीरभीतितः ॥ २० ॥ अथवीरोमहाज्वालामपासील्लीलयैवतु ॥ क्षणेनमहतीज्वालाशतयोजनविस्तृता ॥ २१ ॥
एकेनवीरभद्रेणपीतापरमदुःसहा ॥ अथचंद्रमुखानांचमुनीनांभस्मराशयः ॥ २२ ॥ दृष्ट्वावीरभद्रेणअहृताश्चमहात्मना ॥ नचाब्रुवन्प्रतिवचोमृता

पा०खं०पं०
अ० १०७

॥१४४॥

मुनिदिवौकसः ॥ २३ ॥ वीरभद्रस्तुविज्ञायनांशमुनिदिवौकसाम् ॥ दध्यावमून्कथं सर्वाजीवियाम्यद्यैकोविदः ॥ २४ ॥ ध्यानेन दृष्ट्वांश्चापि जीवितं भ-
 स्मदेहिनाम् ॥ अथाचम्य मृतानां तु भस्मान्यथ च भस्मना ॥ २५ ॥ मृत्युं जयेनमंत्रेण मंत्रितेन ह्यमंत्रयत् ॥ अथोत्थिता मुनिवराः स्वं स्वं रूपमुपा-
 श्रिताः ॥ २६ ॥ अथ ते गतवन्तश्च गिरिपार्श्वं महाप्रभम् ॥ तत्रापि भक्षिताः सर्वे सपैपाति शरीरिणा ॥ २७ ॥ अथ वीरो महासर्पसमीपमगमत् प्रभुः ॥ वी-
 रमागतमालोक्य भुजगो योद्धुमारभत् ॥ २८ ॥ युयुधेव वर्षमेकं तु नाना रूपधरः फणी ॥ अथ वीरः प्रहृष्टो युगं करयुगेन च ॥ २९ ॥ द्विधा च केसमस्तांगं
 देवांस्तत्र गतायुषः ॥ दृष्ट्वाथ भस्मनैवैता जीवियामास शंकरः ॥ ३० ॥ अथ देवाः समुनयो वीरभद्रं प्रणम्य तु ॥ गतवन्तो यथामार्गं ददृशू रक्ष आगतम् ॥ ३१ ॥
 पंचमेद्रं महाकायं दोर्भिश्च दशभिर्युतम् ॥ पंचपादसमोपेतं शिरोभिर्युतमष्टभिः ॥ ३२ ॥ कांक्षमाणं महाहारं युध्यमानो हि वालिना ॥ महावराहवपुषो
 वामुदेवस्य यद्वलम् ॥ ३३ ॥ तादृशं द्विगुणीभूतं कपौ वालिनि निश्चितम् ॥ तादृशं वानरश्रेष्ठं समुग्रीवं सराक्षसः ॥ ३४ ॥ मुष्टियुद्धे पंचपादैः सह सा-
 हत्य वालिनम् ॥ मुग्रीवं च कराभ्यां सह तु मेघप्रचक्रमे ॥ ३५ ॥ आस्ये निक्षिप्य मुग्रीवमग्रसत्कवलं यथा ॥ वालिमुग्रीवग्रसनं दृष्ट्वा चितामवापह ॥ ३६ ॥
 कथमेनं हनिष्यामि रक्षायिष्ये कथं कपिम् ॥ एवं हि चिंतयानं तं वानरं राक्षसेश्वरः ॥ ३७ ॥ अग्रसीदिकयत्नेन तथा भूतं च राक्षसम् ॥ दृष्ट्वा दिवर्षयः सर्वे पलायन-
 परास्तथा ॥ ३८ ॥ पलायमानां स्तान् दृष्ट्वा पंचमेद्रः सराक्षसः ॥ हस्तैः समस्तैस्तान् सर्वांनादाया भक्षयत्तदा ॥ ३९ ॥ वीरभद्रस्ततो दृष्ट्वा वानरार्पि सुरादनम् ॥
 पंचाशद्योजनशिलां करेणादाय तं रुषा ॥ ४० ॥ निजघान शिरो मध्यमं पतितां शिरः ॥ तत आदाय शैलस्य शृंगं तच्छतयोजनम् ॥ ४१ ॥ स्थापयि-
 त्वा दृढतरं राक्षसेन्द्रं तथा हरत् ॥ राक्षसोऽथ बभाषे तं वीरभद्रं त्रिलोचनम् ॥ ४२ ॥ मम बाहुबलं पश्य वीक्षितं त्वद्रलं मया ॥ असिद्वयं तैलधौतं पंचाश-
 द्योजनोन्नतम् ॥ ४३ ॥ एकयोजनविस्तारं सुदृढं लक्षणाच्चितम् ॥ एकं गृहाणा भित्तं वशिष्टं तन्मम प्रियम् ॥ ४४ ॥ वीरभद्रस्तथेत्युक्त्वा गृहीत्वा सिंहावलः ॥
 करेणाचालयत्तीक्ष्णं श्वेलीं च केततः क्रुधा ॥ ४५ ॥ गृहीता सिस्तथा श्वेलीं च केराक्षसपुंगवः ॥ वीरभद्रं समभ्येत्य कंठं प्रति समर्पयत् ॥ ४६ ॥ तद्वात्रं भिन्नमभव-
 च्छोणितं निर्गतं बहु ॥ राक्षसस्त्वैकहस्तेन पपौ तच्छोणितं ततः ॥ ४७ ॥ वीरभद्रः कंठदेशे राक्षसं प्राहरद्रुपा ॥ शिरोद्वयं तथाच्छिन्नं पतमा-
 नं ततोऽग्रहीत् ॥ ४८ ॥ न्यभक्षय दमेयात्मा सिंहादं च कारह ॥ तेन नादेन महता क्षुब्धमासीज्जगन्नयम् ॥ ४९ ॥ अन्योन्यमसिघातेन भिन्नगजौ वि-
 कस्वरौ ॥ किंशुका विवदुः श्येते पुष्पितौ रुधिराक्षितौ ॥ ५० ॥ वर्षमेकं तु संयुज्य सासीं दिवा सरोतदा ॥ अतः परं वर्षमेकं गदायुद्धमभूतयोः ॥ ५१ ॥

असिपुत्रिकयापश्चाद्वर्षमेकमभूद्रणः ॥ पुनर्गृहीत्वासियुगंयुधातेपरस्परम् ॥ ५२ ॥ शंभुवाणोमहाबद्धदंष्ट्राकारोगणेश्वरः ॥ सरोषरक्तनयनश्चाल
यित्वासिमग्रतः ॥ ५३ ॥ तस्यकंठवनंसर्वचिच्छेदकदलीयथा ॥ शिरांसिसर्वाण्यादायबभक्षभगनेत्रहा ॥ ५४ ॥ तस्यगात्रंकरुहेर्विदार्याहृत्यदेव
ताः ॥ कर्पाद्रौचतथाचान्याअद्राक्षीत्परमेश्वरीम् ॥ ५५ ॥ एतद्युद्धमहाघोरंनारदोवीक्ष्यचान्यगात् ॥ ब्रह्मणेवासुदेवायशंकरायन्यजिज्ञपत् ॥ ५६ ॥
मुनयोरक्षितादेवावालिमुग्रीववानरौ ॥ एतौसंजीवियामासब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ॥ ५७ ॥ रक्षसेशुनादत्तोवरःपरमदारुणः ॥ हिरण्यकशिपोराज्येबल
वानेकराक्षसः ॥ ५८ ॥ देवैःसार्द्धंतुयुधेवर्षाणांशतमद्भुतम् ॥ पलायिताश्चबहुधामृताश्चशतशोसुराः ॥ ५९ ॥ शुकेणरक्षितःसोधगुरुणाचितय
त्त्वदम् ॥ मृतोऽस्मिंशतशःशुक्रजीवितोऽस्मित्वयैवाहि ॥ ६० ॥ अमृत्यवेत्वमेतस्मादुदरस्थमृतायच ॥ अन्यथामरणंमह्यंभविष्यतिनसंश
यः ॥ ६१ ॥ गुरोयमेनसाकंमेयुद्धमासीत्सुदारुणम् ॥ मयासौअसितोयुद्धेयमराजःप्रतापवान् ॥ ६२ ॥ ममोदरंप्रविश्यासौविभेदचननादच ॥ अहं
मृतस्तदाचासंत्वयासंजीवितःपुनः ॥ ६३ ॥ तस्मादुदरसंस्थानांमरणायतपेतपः ॥ ॥ शुक्रउवाच ॥ ॥ एवमेतन्नसंदेहोयथावत्त्वंसमाचर ॥ ६४ ॥
स्यमंतपंचकंतीर्थतत्रत्वंतमुमर्हसि ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ तपेमहत्तपोघोरंयन्नचीर्णसुरासुरैः ॥ ६५ ॥ गुल्फप्रदेशेपादान्तेत्वयःपाशैःप्रबध्यच ॥
अयःस्तंभयुगंकृत्वाअयःपट्टिकयान्वितम् ॥ ६६ ॥ पट्टिकायांपादबंधंकृत्वाधःशीर्षतांतथा ॥ विवृतास्यंतथाकल्पंकृत्वाधोमुखमुच्चकैः ॥ ६७ ॥
स्तंभोत्तरेणज्वालायांचक्रिकायामितस्ततः ॥ अधःशिरास्तथातिष्ठन्मील्यैवविलोचने ॥ ६८ ॥ एवंतपश्चरिष्यामिवरदःकोपिमेभवेत् ॥ ब्रह्मावावरदः
सोस्तुशंकरोविष्णुरेवच ॥ ६९ ॥ वरदेनतुमेभाव्ययोवाकोवावरप्रदः ॥ इत्थमाभाष्यमुनिनागुरुणाभार्गवेणसः ॥ ७० ॥ तथातपश्चषण्मासंपुनरन्यन्नकारह ॥
नखाभ्यांस्वशिरश्छित्त्वाजुहावाग्नौसमंत्रकम् ॥ ७१ ॥ नमोभद्रायभंत्रेणचत्वारिचशिरांसिसः ॥ पंचमंतुशिरोहातुंयतमानेचराक्षसे ॥ ७२ ॥ बर्हिषध्यात्स
मुत्तस्थौभगवानंविपातिः ॥ शुद्धस्फटीकसंकाशोबालचन्द्रविभूषणः ॥ ७३ ॥ अधःशिरस्कंतद्रक्षइदमाहमहेश्वरः ॥ मासाहसंकृतारक्षोवरदोऽस्मिंवरंवृणु
॥ ७४ ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ बहूनांचवराणांत्वंदातानूनमहेश्वरः ॥ हतशीर्षसमुत्पत्तिंअस्तजीवमृत्तितथा ॥ ७५ ॥ वराहवपुषोविष्णोरस्तुशक्तिश्चतुर्गु
णांमयितेनहिरोषःस्यात्संनिधिस्तुसदामम् ॥ ७६ ॥ त्वज्जटोट्पाटनेनैकःपुरुषःसंभविष्यति ॥ तेनैवमरणंनान्यैरिदमस्तुवृत्तमम् ॥ ७७ ॥ भविष्यत्येवमे
वैतदित्युक्त्वातंहितोहरः ॥ एवंलब्धवरःपापीराक्षसानिहतस्त्वया ॥ ७८ ॥ अथालिङ्गहरिर्वीरंशंकरश्चपितामहः ॥ यथागतमथोजगमुरथदेवादियोपितः ॥ ७९ ॥

निपत्यदंडवद्रूपोवीरभद्रमथाब्रुवन् ॥ नमस्तेदेवदेवेशनमस्तेकरुणाकर ॥ ८० ॥ नमस्तेशाश्वतानंतनमस्तेवरदोभव ॥ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ ॥
 भस्मनाजीवायिष्णामिसुरान्समुनिवानरान् ॥ ८१ ॥ भवतीभिःप्रतोष्ट्व्यंशोकःकार्येनचाधुना ॥ इत्युक्त्वावीरभद्रस्तुभस्मनाजीवयत्सतान् ॥ ८२ ॥ उत्थि
 तामुनिदेवाश्चवानरौचोत्थितौततः ॥ इदमूचुर्वचोहृष्टाःशिरःस्थांजलयोनमन् ॥ ८३ ॥ त्वयात्रजीवितास्तातपितात्वधर्मतोहिनः ॥ अस्माकंशरणंनित्यंभ
 वशंकरसंभव ॥ ८४ ॥ शिशूनांदुष्टचरितंदृष्ट्वाशिक्षेत्तथाचतान् ॥ रक्षेःपरकृताबाधाव्याधिभ्यश्चयथौरसान् ॥ ८५ ॥ दक्षाध्वरेकृतागस्काःशिक्षिता
 भवतानघ ॥ इदानींरक्षितास्तातवयंशिशुवदेवते ॥ ८६ ॥ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ सत्यमेतन्नसंदेहोयत्रबाधाभवेत्तुवः ॥ तत्रमांस्मरतक्षिप्रंवाधानांशं
 गमिष्यति ॥ ८७ ॥ वीरभद्रंपदंयेपिपठंत्यष्टशतंततः ॥ प्रणवादिनमोऽतंचचतुर्थीसहितंतथा ॥ ८८ ॥ तेषांराक्षसपीडानांनाशनंचभविष्यति ॥
 ब्रह्मराक्षसपीडासुपिशाचादिभयेषुच ॥ ८९ ॥ नामानुस्मरणात्सर्वबाधानांचविनाशनम् ॥ ९० ॥ विद्युत्प्रभालोचनमुग्रमीशंवालेंदुदंष्ट्रारुणशोभिता
 धरम् ॥ सुनीलगान्त्रंजटाकृतस्रजंदधानमगेभसितत्रिपुंड्रकम् ॥ ९१ ॥ ब्रह्मराक्षसमुक्त्यर्थस्मरणंत्विदमीरितम् ॥ मंत्रेचवीरभद्रस्यसर्वमेतदुदीरि
 तम् ॥ ९२ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ अथैवंविदधेवीरोमुनिदेवास्तथागताः ॥ एतत्रियायुषंप्रोक्तंभस्ममाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ९३ ॥ पठतःशृण्वतोवापि
 स्मरतोषविनाशनम् ॥ शिवभक्तिप्रदंपुण्यमायुरारोग्यवर्द्धनम् ॥ ९४ ॥ शुचिस्मितोवाच ॥ अहंकृतार्थाधन्याचनारीणामुत्तमास्म्यहम् ॥ हतपापात
 थाचास्मिनमस्तेमुनिपुंगव ॥ ९५ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेसप्तोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ श्रीरामउवाच ॥ भस्मोत्पत्ति
 महाभागभस्ममाहात्म्यमेवच ॥ भस्मसंधारणेपुण्यंभस्मदानेचतद्रद ॥ १ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ भस्मोत्पत्तिप्रवक्ष्यामिसर्वपापप्रणाशिनीम् ॥ स्मर
 णात्कीर्तनाद्गामतांशृणुष्वनराधिप ॥ २ ॥ यएकःशाश्वतोदेवोब्रह्मवंद्यःसदाशिवः ॥ त्रिलोचनोगुणाधारोगुणातीतोक्षरोव्ययः ॥ ३ ॥ सिसृक्षतस्य
 जाताथवीक्ष्यात्मस्थंगुणत्रयम् ॥ वेदत्रयमिदंज्ञेयंगुणत्रयमिदंहियत् ॥ ४ ॥ पृथक्कृत्वात्मनस्ताततत्रस्थानंविभज्यच ॥ दक्षिणांगेसृजत्पुत्रंब्रह्माणंवामतो
 हरिम् ॥ ५ ॥ पृष्ठदेशेमहेशानंत्रीन्पुत्रानसृजद्विभुः ॥ जातमात्रास्त्रयोदेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ ६ ॥ इदमूचुर्वचःस्पष्टंकोभवान्केवयंत्विति ॥ ताना
 हचशिवःपुत्रान्ययंपुत्राअहंपिता ॥ ७ ॥ इदंगुणत्रयंपुत्राभज्यं कर्महेतुकम् ॥ ८ ॥ पुत्राऊचुः ॥ कंवागुणंकोभजतांकियंतंकालमीश्वर ॥ ८ ॥ कथं
 गुणनिवृत्तिश्चभवेदेतद्वदस्वनः ॥ ९ ॥ शिवउवाच ॥ यावज्ज्ञानंहिभवतांयावदायुरथापिवा ॥ ९ ॥ धारणंतावदेवस्यादेकैकस्यंगुणस्यच ॥ सत्वंत्र

ह्यारजोविष्णुर्भजेन्महेश्वरस्तमः ॥ १० ॥ इत्युक्तमात्रेदेवेशेब्रह्मासत्त्वमथाग्रहीत् ॥ नचचालयितुंशक्तोधारणेकिमुशक्तिमान् ॥ ११ ॥ तं गुणं तुतिर
 स्कृत्यरजोगुणमथाग्रहीत् ॥ नचचालयितुंशक्तोजग्राहाथतमोगुणम् ॥ १२ ॥ नचचालयितुंशक्तोनिपपातरुरोदच ॥ विष्णुश्चवामहस्तेनरजोगुणमधार
 यत् ॥ १३ ॥ अंगुलीभ्यामहेशोपितमोगुणमधारयत् ॥ सत्त्वमेकंगुलीभ्यांचसत्त्वंविष्णुमथादधात् ॥ १४ ॥ ब्रह्माणं पादपीठेचदधारचननर्तच ॥ १५ ॥
 नृत्यंतमत्यंतविलासरूपंगोक्षीररूपंतर्णुत्रिनेत्रम् ॥ सर्वदधानंकृतकौतुकंशिवसमीक्ष्यपुत्रान्वरदोषभाषे ॥ १६ ॥ शिवउवाच ॥ प्रीतोस्मितवपुत्राहं
 वरंवृणुयथोप्सितम् ॥ अथाहपितरंपुत्रोवरमेनंददस्त्वमे ॥ १७ ॥ मामुद्दिश्यकृतापूजातवपूजाभवेच्छिव ॥ तिष्ठेर्मयिसदात्वंचत्वमेवाहंचवाव्ययः
 ॥ १८ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ एवमेतन्महाभागभविष्यतिनसंशयः ॥ रक्तगौराविमौपुत्रौब्रह्मविष्णुममैवतु ॥ १९ ॥ बाहुमूलस्थरोमौ
 चममाकारौतथानघौ ॥ अथब्रह्माणमाहेदंभजत्वेकं गुणंभवान् ॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ त्वन्निर्दिष्टगुणमहंपर्तुंशक्तो नहीश्वर ॥ धारयिष्ये
 रजोदेवसत्त्वंभजतुवैहरिः ॥ २१ ॥ अवशिष्टं गुणंचायमीश्वरोधारयिष्यति ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ गुणानादायतेदेवानशेकुर्नित्यधार
 णम् ॥ २२ ॥ कर्तुंभरणशक्त्यर्थंशिवमित्यवदत्पुनः ॥ गुणान्वयंसर्वकालंचधारयितुंक्षमाः ॥ २३ ॥ दीयतांभगवच्छक्तिर्यादिभोस्त्वंवरप्रदः ॥
 अथतद्भजनंश्रुत्वाशिवोवाक्यमभाषत् ॥ २४ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ विद्याशक्तिः समस्तानांशक्तिरित्यभिधीयते ॥ गुणत्रयाश्रयाविद्याअविद्याचतदाश्रया ॥ २५ ॥
 गुणत्रयंचदग्ध्वैवत्सार्धतुमर्हथ ॥ यच्चकिंचिद्भवेत्तत्रभवद्भिर्ध्रियताहितत् ॥ २६ ॥ अथाहुस्तत्सुतावाक्यंनदाहोज्वलनंविना ॥ शिवःप्राहमहेशस्यलो
 चनेवद्विरस्तिवै ॥ २७ ॥ गुणत्रयमिदंधेतुर्विद्यास्याद्गोमयंशुभम् ॥ मूत्रंचोपनिषत्प्रोक्तंकुर्याद्भस्मरतःपरम् ॥ २८ ॥ वत्सास्तुस्मृतयोयस्यास्तत्संभूतं
 तुगोमयम् ॥ आगावइतिमंत्रेणधेतुंतत्राभिर्मंत्रयेत् ॥ २९ ॥ गावोगावोगावइतिप्राशयेत्तुतृणंजलम् ॥ उपोष्यचचतुर्दश्यांशुक्लेकृष्णेथवाव्रती ॥ ३० ॥ परेद्युःप्रात
 रुत्थायशुचिर्भूत्वासमाहितः ॥ कृतस्नानोधौतवस्त्रोगोमयार्थं ब्रजेत्तुगाम् ॥ ३१ ॥ उत्थाप्यतांप्रयत्नेनगायत्र्यामूत्रमाहरेत् ॥ सौवर्णेराजतेताम्रेधारयेन्मृन्म
 येघटे ॥ ३२ ॥ पौष्करेवापलाशिवापात्रेगोशृंगएववा ॥ आदधीतहिगोमूत्रंघण्टद्वारेतिगोमयम् ॥ ३३ ॥ अभूमिपातंगृहीयात्पात्रेपूर्वोदितेजधिके ॥ गोम
 यंशोधयेद्विद्वान्छ्रीर्मेभजतुमंत्रतः ॥ ३४ ॥ अलक्ष्मीर्मयीतिमंत्रेणगोमयस्यापमार्जनम् ॥ संत्वांसिचामिमंत्रेणगोमूत्रं गोमयेक्षिपेत् ॥ ३५ ॥ पंचानांत्वेति
 मंत्रेणपिंडांश्चैवचतुर्दश ॥ कुर्यात्संशोष्यकिरणेस्तरणराहरेत्तुतान् ॥ ३६ ॥ निदध्यादथपूर्वोक्तपात्रेगोमयपिंडकान् ॥ स्वगृह्योक्तविधानेनप्रतिष्ठाप्याग्नि

मिधयेत् ॥ ३७ ॥ पिंडान्विनिक्षिपेत्तद्वर्णदेवायपिंडकान् ॥ आधारावाज्यभागौचप्रक्षिप्यद्वौहुनेत्सुधीः ॥ ३८ ॥ ततोनिधनपतयेत्रयोदशजयादयः ॥
 होतव्याःपंचब्रह्माणिनमोहिरण्यबाहवे ॥ ३९ ॥ इतिसर्वाहुतीर्हुत्वाचतुर्थ्यैस्तुमंत्रैः ॥ ततःशर्वायरुद्रायस्यवैकं कतीतिच ॥ ४० ॥ एतैस्तुजुहुया
 द्विद्वाननाज्ञातत्रयंतथा ॥ व्याहृतीरथहुत्वातुततःस्विष्टकृतंहुनेत् ॥ ४१ ॥ इच्छंशेषंतुनिर्वर्त्यपूर्णपात्रोदकंततः ॥ पूर्णमासांतयजुपाजलेनान्येनवृंहये
 त् ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणेज्वृतमितितज्जलंशिरसि क्षिपेत् ॥ प्राच्यामितिदिशांलैर्गैर्दिक्षुतोयंविनिक्षिपेत् ॥ ४३ ॥ ब्रह्मणेदक्षिणांदत्वाशातिपुलकमाहरेत् ॥
 आहरिष्यामिदेवानांसर्वेषांकर्मगुप्तये ॥ ४४ ॥ जातवेदसमेनेत्वांपुलाकंच्छादयाद्यमे ॥ मंत्रेणानेनतर्वह्निपुलाकेच्छादयेदथ ॥ ४५ ॥ त्रिदिनंज्वलनस्थ
 त्यैछादनंपुलकैःस्मृतम् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यास्वयंभुंजीतवाग्यतः ॥ ४६ ॥ भस्माधिकमभीप्सस्तुह्यधिकं गोमयंहरेत् ॥ दिनत्रयेणयदिवाएकस्मि
 न्दिवसेवहु ॥ ४७ ॥ तृतीयेवाचतुर्थेवाप्रातःस्नात्वासितावरः ॥ शुक्लपञ्चोपवीतीचशुक्लमाल्यानुलेपनः ॥ ४८ ॥ शुक्लदंतोभस्मदिग्धोमंत्रेणानेनमंत्रावित् ॥
 तद्वेतिचोच्चारयित्वाभस्मसत्त्यनसंत्यजेत् ॥ ४९ ॥ ततआवाहनमुखाउपचारास्तुपोडश ॥ कर्तव्याहुतदानेनततोभिमुपसंहरेत् ॥ ५० ॥ अग्रेभस्मेति
 मंत्रेणगृहीयाद्भस्मचोद्भवम् ॥ अग्निरस्मीतिमंत्रेणप्रमृज्यचततःपरम् ॥ ५१ ॥ संयोज्यगंगासालिलैःकपिलापयसाथवा ॥ चंद्रकुंकुमकाश्मीरमुशीरचंदनं
 तथा ॥ ५२ ॥ अगुरुद्वितयंचैवचूर्णयित्वातुसूक्ष्मतः ॥ क्षिपेद्भस्मनितच्चूर्णमोमितिब्रह्ममंत्रतः ॥ ५३ ॥ ततःपयःसेचनेचादितःकपिलामनुः ॥ अमृतंदेवि
 तेक्षीरंपवित्रमिहवर्द्धितम् ॥ ५४ ॥ तवप्रसादान्मुच्यंतेमनुजाःसर्वपाप्मनः ॥ प्रणवेनावहेद्विद्वान्भस्मनोवटकानथ ॥ ५५ ॥ अपोरणीयानितिहिमंत्रेणतु
 विचक्षणम् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ इत्थंतुभस्मसंपाद्यशुष्कमादायमंत्रावित् ॥ ५६ ॥ प्रणवेनविमृज्याथसप्तप्रणवमंत्रितम् ॥ ईशानेनशिरोदेशंमुखंतत्पु
 रुषेणच ॥ ५७ ॥ उरोदेशमथोरेणगुह्यंवामेनमंत्रयेत् ॥ सद्योजतेनवैषादौसर्वांगप्रणवेनतु ॥ ५८ ॥ ततउद्धृत्यसर्वांगमापादतलमस्तकम् ॥ ततआचम्यवसनंधौतं
 श्वेतंप्रधारयेत् ॥ ५९ ॥ पुनराचम्यकर्मस्वंकतुमर्हति सर्वतः ॥ ततोभस्मसमादायप्रमृज्यप्रणवेनतु ॥ ६० ॥ त्रिनेत्रत्रिगुणाधारंत्रयाणांजनकंविभुम् ॥ स्मरन्नमःशि
 वायेतिललाटेतुत्रिपुंड्रकम् ॥ ६१ ॥ नमःशिवाभ्यामित्युक्त्वाबाह्वोर्वांपित्रिपुंड्रकम् ॥ अधोरायनमइतिउभाभ्यांचप्रकोष्ठयोः ॥ ६२ ॥ भीमायेतिततःपृष्ठेशिरो
 धिपश्चिमेतथा ॥ नीलकंठायशिरसि क्षिपेत्सर्वात्मनेनमः ॥ ६३ ॥ प्रक्षाल्याथततोहस्तौकर्मनुष्ठानमाचरेत् ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ यूयमेवंप्रकारेणभस्मकृत्वाप्र
 घृष्यच ॥ ६४ ॥ गुणान्धारयितुंशक्तास्ततःस्रक्ष्यथवैप्रजाः ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ इत्थंशिवोदितदेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ ६५ ॥ तथाकृत्वाचविधि

५० पु०

॥१४७॥

नाहमहमिकयातदा ॥ अन्योन्यबोधनाशक्ताः प्रणम्यशिवमूर्चिरे ॥ ६६ ॥ कंठगुणधारयेत्कोवाशिवः प्राहसुतानथ ॥ कर्मशक्तिं तथा ज्ञानं मुखरेणैवैनश्य
ति ॥ ६७ ॥ अल्पायुर्दृश्यते ब्रह्मामनुभिश्चास्यजीवितम् ॥ यो हं ब्रह्मांडमालाभिर्भूषितो ब्रह्मगोपनम् ॥ ६८ ॥ रजोगुणमवष्टभ्य न च जानासि मां तदा ॥
ब्रह्माधिकबलो विष्णुरायुषि ब्रह्मणोधिकः ॥ ६९ ॥ ब्रह्मांडमालाभरणमहेऽस्य ममैव तु ॥ चतुर्निःश्वासमात्रेण विष्णोरायुरुदाहृतम् ॥ ७० ॥ ब्रह्मणोधि
कसत्त्वत्वात्सत्त्वमालंबता हरिः ॥ जानाति सर्वकालं मां कचिदेव न विस्मरेत् ॥ ७१ ॥ सात्त्विकैकैव पूजास्य राजसीतामसीन तु ॥ शांतं शिवं सत्त्वगुणैर्जवक्रा
वमानतः ॥ ७२ ॥ नमो नीलं तथा चैव गुणं शंभुस्तथा भजत् ॥ सत्त्वं रजस्तमश्चापि दधार च पुरा किल ॥ ७३ ॥ अतोऽस्य त्रिविधा पूजा शंकरस्य विधीयते ॥
रजश्च तमसा युक्तं दारुणं परिकीर्तितम् ॥ ७४ ॥ दारुणापिततः पूजा शंकरे गतिदामता ॥ रजश्च तमसा युक्तमलं शास्त्रप्रवर्तकम् ॥ ७५ ॥ विच्छिन्नापिततः
पूजा शंकरे फलदामता ॥ तमश्च सत्त्वसंयुक्तं मिश्रकंच प्रवर्तकम् ॥ ७६ ॥ मिश्रपूजा विफलदा शंकरे लोकशंकरे ॥ यादृशं तादृशं वापि नियमेनार्चनं विभोः ॥ ७७ ॥
शंकरस्याशुफलदं यादृशस्यापि देहि नः ॥ शंभुरुवाच ॥ एतत्संक्षेपतः प्रोक्तं विधानं भस्मनोऽनघ ॥ ७८ ॥ वक्तुं श्रोतुं जनानां च समस्ता धविनाशनम् ॥ ७९ ॥
इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शिवराधवसंवादे भस्मोत्पत्तिविधानं नामाष्टोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ ७९ ॥ शंभुरुवाच ॥ अत्र ते कीर्तयिष्यामि क
थां पापप्रणाशिनीम् ॥ श्रुत्वा यां प्राप धर्मात्मा शिवभक्तिमनुत्तमाम् ॥ ११० ॥ इक्ष्वाकुर्नाम विप्रेन्द्रो महाविद्यो महामतिः ॥ बहुशास्त्रप्रवीणश्च नीतिशास्त्रविशारदः ॥ १११ ॥
नयष्टान च दाता च न देवानां च पूजकः ॥ न चाध्यापयित्वा वेदं न व्याख्याता श्रुतस्य च ॥ ३ ॥ न पुराणेतिहासानां श्रुतीनामागमस्य वा ॥ यत्राद्रोक्ता तथा दे
हसंस्कारैकप्रवर्तकः ॥ ४ ॥ तादृशस्य द्विजस्याथ समालक्ष्यायुरत्यगात् ॥ लक्षांतरे तथैकस्मिन्वत्सरे मासि पंचमे ॥ ५ ॥ तृतीयदिवसे रात्र्यां पुराणं श्रुतवानिदम् ॥
स्वसंपादितवित्तस्य येन दानं न वैकृतम् ॥ ६ ॥ दिने दिने भुज्यमानं निःसारं स्यात्कमेणाहि ॥ वर्षाण्येव च तावति नरके पच्यते ध्रुवम् ॥ ७ ॥ कृमियोनि सहस्रं च अनुभू
यततः परम् ॥ दरिद्रो व्याधितोऽबुधुर्दुष्टभायो बहु प्रजः ॥ ८ ॥ दिने दिने भिक्षितेन याचितेन च जीवनम् ॥ यत्र क्वापि च बीजानां मग्नानां मथ मार्गणात् ॥ ९ ॥ लब्धेन जीव
नं कर्मभृत्यानां मथ जीवनम् ॥ मध्ये श्रोत्रविहीनश्च नेत्रहीनः स्वलज्जमलः ॥ १० ॥ एवं पुराणं श्रुत्वा साविक्ष्वाकुर्भृशदुःखितः ॥ मनसा चिंतयत्तच्चैवं स्मरं स्मरं
द्विजाधमः ॥ ११ ॥ रूपपुष्पैर्माहिष्मयी दुर्गापि फलवर्जिता ॥ तथा पुराणरहिता विद्या नो गतिदर्शनी ॥ १२ ॥ बहुशास्त्रं समभ्यस्य बहुवेदान्स विस्तरान् ॥
पुंसोऽश्रुतपुराणस्य सम्यग्यातिन दर्शनम् ॥ १३ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवं चिंतयतस्तस्य अकालमरणं त्वभूत् ॥ यमलोकं गतश्चाथ यमेन परि

१ रजवत्तानुमानतः-३० पा० । २ पुराण्यासात्-३०, पुराण्यासीत्-३० च पा० ।

पा० खं० पं०

अ० १०९

॥१४७॥

भाषितः ॥ १४ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ अनेकपापयुक्तोसिपुण्यैर्नैवमहत्तव ॥ नवेदाध्यापनात्प्राप्तं पापंचविदितं तव ॥ १५ ॥ कोटिवर्षाणि नरके तव स्थिति
 रिति द्विज ॥ आयुरस्ति तवात्यल्पं गम्यतां पौर्विकीं तनुम् ॥ १६ ॥ कुरु पुण्यं हितं दानं देवतापूजनं जपम् ॥ सांगमध्यापनं विप्रभोजनं भस्मधारणम् ॥ १७ ॥
 भज विश्वेश्वरं देवदेवमुमापतिम् ॥ तस्य प्रयत्नमात्रेण मम लोकं न गच्छसि ॥ १८ ॥ यत्किंचित्प्रत्यहं पापि न पुराणं शृणु सादरम् ॥ ततस्तच्छृणुष्व षण्देवनेक्ष
 सेममयातनाः ॥ १९ ॥ यमस्य वचनं श्रुत्वा ब्राह्मणः स्वांययौ तनुम् ॥ अथ शपूजनकृते यत्नमास्थाय स द्विजः ॥ २० ॥ अगमन्मुनिष्यं तु जाबालि शिवपूजक
 म् ॥ तपःस्वाध्यायसंपन्नं श्रुतिस्मृतिविवेचकम् ॥ २१ ॥ पुराणतत्त्ववेत्तारं लक्ष्मि शिष्यसमावृतम् ॥ जराशिथिलसर्वांगवेदवेदांगपारगम् ॥ २२ ॥
 द्रष्टुकामो ययौ शैलं मंदरं चारुकंदरम् ॥ नानाविहंगसंपूर्णं नानापुष्पलतावृतम् ॥ २३ ॥ सर्वर्तुकुसुमोपेतं नानागंधोपशोभितम् ॥ किन्नराणां च मिथुनैर्गीत
 पूर्णमहागुहम् ॥ २४ ॥ अनेकरूपलावण्यवनिर्तेषितपादपम् ॥ लंबमानविचित्राभिस्ताभिः शोभितपादपम् ॥ २५ ॥ रतिश्रमप्रसुप्तानां बोधनादित
 षट्पदम् ॥ कूजं तिचपिकाः कामं वियुक्तानां युजे किल ॥ २६ ॥ नानामुनिगणाकीर्णप्रज्ञांतमृगचारिणम् ॥ अप्सरोगणसंकीर्णगंधर्वगणसेवितम् ॥ २७ ॥
 नानासिद्धमुखोद्धूतगीतपूर्णवनांतरम् ॥ विचित्रफलसंपूर्णं नानादेवालयान्वितम् ॥ २८ ॥ प्रासादशतसंवाधं नानागृहसमन्वितम् ॥ सिंहा ननेर्गजमुखैरु
 लूकवदनैरथ ॥ २९ ॥ अमुखैर्विमुखैरुग्रैरर्द्धवक्त्रैर्मृगीमुखैः ॥ रुरुजंतुकगोधाहिवानरक्षमुखैरपि ॥ ३० ॥ व्याघ्रवृश्चिकभल्लदृशानगर्दभर्तुडकैः ॥ समस्तजी
 ववदनसदृशास्यैर्गणेश्वरैः ॥ वल्लीमुखैर्वृक्षमुखैः शिलावक्त्रैरयोमुखैः ॥ ३१ ॥ शंखमुक्तादिजलजवदनैरुपशोभितम् ॥ अधिकार्गैरनंगैश्च जटिलैः शिखिमुं
 डितैः ॥ ३२ ॥ पत्रिवक्त्रैर्द्विपङ्क्तैस्त्रिविग्रहमुखैरपि ॥ घंटास्यैः शूर्पवदनकर्णपादमुखैरपि ॥ ३३ ॥ घंटामुखैर्वेणुमुखैः किंकिणीवदनैरपि ॥ यादृग्वस्तुज
 गत्यस्ति तादृशास्यैरयोमुखैः ॥ ३४ ॥ कैश्चिन्निभूतकंदर्परूपलावण्यकोमलैः ॥ कोटिसूयप्रतीकांशैश्च द्रकोटिसमप्रभैः ॥ ३५ ॥ नानावर्णैर्विश्वमुखैर्विश्व
 रूपैश्चतुर्मुखैः ॥ द्विमुखैः पंचवक्त्रैश्च त्रिमुखैः पण्मुखैरपि ॥ ३६ ॥ एकानेकमुखैः शोभैः सर्वदा सुखिभिर्युतम् ॥ नानाभोगसमृद्धैश्च रतिकामसमैरपि ॥ ३७ ॥
 लक्ष्मीनारायणमुखैरुमेशसमविग्रहैः ॥ नानारूपधरैश्चान्यैः सेवितं मंदराचलम् ॥ ३८ ॥ धेनवो यत्र वेदाश्चर्मा मांसावत्स संयुताः ॥ धर्मादयः सवर्ष्माणः पुराणानि
 चकर्मणा ॥ ३९ ॥ स्मृतीतिहासजातानि आगमाश्च शरीरिणः ॥ स्थिताश्च मंदरे यत्र सशैलः पापनाशनः ॥ ४० ॥ तस्य मध्यमहापुण्यं पुरं परमशोभितम् ॥ वापी
 तडागोपवनप्रासादशतशोभितम् ॥ ४१ ॥ सप्तप्राकारपरिलंरत्नाट्टालकसंयुतम् ॥ गोपुरैर्नैवभिर्युक्तं विचित्रगृहसंयुतम् ॥ ४२ ॥ यस्य चाप्रतिमं तेजज्ज्वाला
 दिवर्जितम् ॥ तन्मध्ये नगरी पुण्या तन्मध्ये च सभाशुभा ॥ ४३ ॥ तस्यां भद्रासनं मध्ये वेदपादविचित्रितम् ॥ सर्वोपनिषदाक्लृप्तं पादपीठं सुशोभनम् ॥ ४४ ॥ पुराणाः

न्यागमास्तस्य स्वस्तीति शिवपादयोः ॥ तत्रासीनो महायोगी गोक्षीरसदृशकृतिः ॥ ४५ ॥ मंदस्मितमुच्चार्यस्थो द्रव्यवर्षवयाः प्रभुः ॥ दधान उरसामालां
 माणिरुद्राक्षकल्पिताम् ॥ ४६ ॥ विभ्राण उपवीतंच कर्णिकार समद्युतिः ॥ मुरत्तकुंडलो देवः किरीटकनकांबरः ॥ ४७ ॥ नानाभूषणसंयुक्तो नानागंधवि
 लेपनः ॥ वामांकन्यस्तगिरिजो वीक्षमाणस्तदाननम् ॥ ४८ ॥ मुग्धांच मुमुखी बालां न वयो वैनशोभिताम् ॥ भूषितां चारुसर्वांगीं विभ्रतीं कनकांबुजम् ॥ ४९ ॥
 आलिंग्य वामेन करेण देवीदक्षेण तस्या मुखमुन्नमय ॥ स्पृष्ट्वा शिरो वामकरेण तस्या दक्षेण कुर्वीत लंकंच देवः ॥ ५० ॥ भक्तिर्वीजयते देवप्रणवव्यज
 नेन च ॥ पूजाकांतापि कुमुमैर्माला देवाय विभ्रती ॥ ५१ ॥ ज्ञप्तिर्विक्तिर्वनिते विभ्रत्यौ योगचामरे ॥ समाधिः कार्यकर्ता स्य धारणा योषिदस्य च ॥ ५२ ॥
 यमाश्च नियमाश्चैव किंकरास्तस्य कीर्तिताः ॥ प्राणायामः पुरोधास्तु प्रत्याहारः सुवर्णधृक् ॥ ५३ ॥ ध्यानंच द्राविणाध्यक्षः सत्यं तेनापतिस्तथा ॥ ब्रह्मप्रभृ
 तिकीटांताः पशवस्तत्पतिः शिवः ॥ ५४ ॥ पशूनां पालको धर्मः स्यादधर्मश्च तत्स्करः ॥ मायापाशेन ते बद्धा मोचनी काशिका मृतिः ॥ ५५ ॥ नानावि
 धाश्च प्रमदा देवदेवमुमापातिम् ॥ एतादृशमुमानार्थकोटिर्जतुरनुस्मरेत् ॥ ५६ ॥ इष्टान् भोगानवाप्याथ शिवलोके महीयते ॥ ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा
 स्तत्पुरंदारपालकाः ॥ ५७ ॥ लक्ष्मीसरस्वती देव्यौ देहल्याद्यर्चने क्षितेः ॥ नियुक्ते देवदेवस्य देवाश्च सुरयोषितः ॥ ५८ ॥ दास्यो देवाः समस्ताश्च दासा
 यस्य महात्मनः ॥ एतादृशमहाशैलमिक्ष्वाकुः संददर्शह ॥ ५९ ॥ मुनिप्रणम्य जाबालि मिदमाह वचस्तदा ॥ गंतुकामो महाशैलं शक्तोऽस्य स्मिन्नवा
 मुने ॥ ६० ॥ ममायुरल्पं कथितं यमेन ज्ञानिना पुरा ॥ ६१ ॥ नरकश्च बहुः प्रोक्तः कथं श्रेयो भाविष्यति ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ मयापि सर्वमेतत्ते ज्ञा
 तं दिव्येन चक्षुषा ॥ ६२ ॥ आयुर्दृशदिनं ब्रह्मन् विद्वानपि न धर्मकृत् ॥ न तपस्ते ह्यनभ्यासात्तत्र च योगोऽल्पकालतः ॥ ६३ ॥ न दानं द्राविणाभावाद
 सामर्थ्यात्तथा हरेणा ॥ न यज्ञो न व्रतं पूतं न च पुण्यमनायुषः ॥ ६४ ॥ न चाध्यापनतीर्थादिसेवा कालविरोधतः ॥ तस्मात्तत्पापनाशाय प्रायश्चित्तं न वि
 द्यते ॥ ६५ ॥ गतिप्रदं तथा धर्मगच्छवातिष्ठवामुने ॥ ॥ इक्ष्वाकुरुवाच ॥ ॥ यावज्जीवं प्रतिज्ञाय क्रियते यो वै षोडश ॥ ६६ ॥ तेन पापपरीहारो
 भविष्यति मुनिश्चितम् ॥ तं ह्यहियेन धर्मेण मम पापं प्रणश्यति ॥ ६७ ॥ केन वा पुण्ययोगेन स्वर्गांतं भविष्यति ॥ शरणं भवविप्रर्षेण रकादतिविभ्यतः ॥ ६८ ॥
 सर्वधर्मफलं प्राहुः शरणागतपालनम् ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ सत्यं स्वल्पेन कालेन न तादृग्लभ्यते वृषः ॥ ६९ ॥ अमृते त्वनृते शक्यं तं कुं स्वप्नांतरे
 ज्वपि ॥ रहस्यमेकं किंचित्तु यस्य कस्यापि नोच्यते ॥ ७० ॥ ॥ इक्ष्वाकुरुवाच ॥ ॥ शरणं पालय मुने कालो मे निर्गमिष्यति ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥

ममप्राणाधिकंविप्रहस्यंश्रुतिचोदितम् ॥ ७१ ॥ शिवलिङ्गार्चनं नाम ब्रह्मादिभिरनुष्ठितम् ॥ समस्तपापशमनं सर्वोपद्रवनाशनम् ॥ ७२ ॥ भुक्तिमुक्ति
 प्रदं तस्माच्छिवपूजां समाचर ॥ नातिक्रमेद्यदिभुजे शिवलिङ्गार्चनं शुभम् ॥ ७३ ॥ यः शंभुपूजां विच्छिद्यत्तेनच्छिन्नं हिमेशिरः ॥ वरं शूलविनिक्षेपो वरं
 शाल्मलिकर्षणम् ॥ ७४ ॥ वरं प्राणपरित्यागो नैव पूजाव्यतिक्रमः ॥ वरं वह्निप्रपतनं वरं चाधः शिरःकृतम् ॥ ७५ ॥ वरं स्वमलभुक्तिर्वा नैव पूजाव्यति
 क्रमः ॥ अपूजयित्वा चेजानं यो हि भुक्ते न राधमः ॥ ७६ ॥ पापानामब्रह्मपाणां तस्य भोजनमुच्यते ॥ अनुच्चार्य पदं शंभोर्भुङ्क्ते यद्विचक्षादति ॥ ७७ ॥ शिवे
 तिमंगलं नाम यस्य वाचि प्रवर्तते ॥ भस्मी भवति तस्या शुभहापातककोटयः ॥ ७८ ॥ शिवं प्रदक्षिणीकृत्य येन मस्यति मानवः ॥ भूमेः प्रदक्षिणं कृत्वा यत्तत्पुण्य
 मवाप्नुयात् ॥ ७९ ॥ प्रदक्षिणत्रयं कृत्वा नमस्कारं च पंचधा ॥ पुनः प्रदक्षिणं कृत्वा नत्वा मुच्येत पातकैः ॥ ८० ॥ सर्ववाद्यानि यः कुर्यात्कारयेद्वा शिवाल
 यो ॥ बलेन महता युक्तो वेदसेव्यत्र जायते ॥ ८१ ॥ श्रावयेद्यः पुराणानि देवदेवं त्रिलोचनम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो वसेच्छिवपुरे कृती ॥ ८२ ॥ तं नित्यमादरेणे
 शो वक्ति वाक्यं प्रियं सदा ॥ ८३ ॥ जाबालिरुवाच ॥ एतत्संक्षेपतः प्रोक्तमीशपूजनमुत्तमम् ॥ ८४ ॥ अल्पायुश्च भवान्विप्रशिवपूजनमाचर ॥
 त्रिकालं वा द्विकालं वा एककालमथापि वा ॥ ८५ ॥ यामं यामार्धमथवा शिवपूजनमाचर ॥ वानप्रस्थाश्रमो भूत्वा वानप्रस्थकृताश्रयः ॥ ८६ ॥ वानप्र
 स्थप्रसूनेश्च प्रातःपूजय शंकरम् ॥ श्रीफलैः शतपत्रैश्च पद्मसौगंधिकैरपि ॥ ८७ ॥ नीपैर्जपाभिः पुत्रागैः करवीरैश्च पाटलैः ॥ तुलस्याचरविदलेरपराजितया
 तथा ॥ ८८ ॥ अपामार्गदलैरुद्रजटादमनकेन च ॥ सर्वैरेभिः समफलैर्बिल्वपत्रैश्च धूर्तकैः ॥ ८९ ॥ द्रोणैः शिरीषैः शकैश्च दूर्वयाकोरकैरपि ॥ नद्यावर्तैरक्षतैश्च
 तिलमिश्रैश्च कवैः ॥ ९० ॥ अन्यैरपि यथाशक्ति प्रातःसंपूजयेच्छिवम् ॥ कर्णिकारैश्च सौवर्णैर्दूर्वयापिशिवार्चनम् ॥ ९१ ॥ मुकुलेर्नाचं ये देवं चंपकैर्जल
 जविना ॥ जलजानां च सर्वेषां पत्राणामक्षतस्य च ॥ ९२ ॥ कुशपुष्पस्य रजतमुवर्णं कृतयोरपि ॥ अन्यत्कृत्वा यथायत्तु तैलपक्वं भवेन्नृप ॥ ९३ ॥ न तत्पुं
 पितं प्रोक्तमपूपादिगमिष्यति ॥ उक्षितं यत्फलयायुक्तं तैलक्षाराम्लजीरकैः ॥ ९४ ॥ जले तत्प्रोक्षितं मूलफलशाकादिकं नृप ॥ न च पुं पितं प्रोक्तं गंगातोयं च
 सागरम् ॥ ९५ ॥ महानदी जलं सर्वकेदारजलमेव च ॥ हृद्गुरुपेयतीर्थं कूपतीर्थेन राघव ॥ ९६ ॥ तडागवापीसरसां कूपेनार्पाय द्रवेत् ॥ तत्तीर्थतोयं
 सर्वं च न च पुं पितं भवेत् ॥ ९७ ॥ नरात्रौ जलमाहार्यं दिवा संपादयेज्जलम् ॥ ससैकतं तथा धार्यं न च पुं पितं हितम् ॥ ९८ ॥ एवं विदित्वा पूजां त्वं शिव
 लिंगे समाचर ॥ ९९ ॥ शंभुरुवाच ॥ एवमुक्तो यमुनिना इक्ष्वाकुर्ब्राह्मणप्रियः ॥ १०० ॥ शिवपूजापरो भूत्वा दिनाष्टकमातिष्ठत ॥ नवमेऽथादिने प्राप्ते

१० पु०
॥१४९॥

प्रातःकालेकृताचनः ॥ १९ ॥ मरणावसरेप्राप्तेऽशिवपूजाविधायसः ॥ स्वान्प्राणानुपहारायतत्याजैवमहेशितुः ॥ १०० ॥ मृतंतमथविज्ञाययमदूताःसमा
गताः ॥ यमलोकेप्रापकायेयन्नमास्थायतस्थिरे ॥ १०१ ॥ शैवाश्चापिसमायातादूतावह्निमुखादयः ॥ तेषामन्योन्यवादोभून्मामकोमामकस्त्व
ति ॥ १०२ ॥ अथयामःपाशपाणिःशिवदूतमथार्दयत् ॥ अथवह्निमुखःकुद्ध्योमदूतशतंततः ॥ १०३ ॥ महाकायस्तथाभूत्वागृहीत्वाचकरेणतत् ॥
शिरांसिचतयैकेनापीड्यचिच्छेदशष्पवत् ॥ १०४ ॥ मारयित्वाततोदूतानादायेक्ष्वाकुमभ्यगात् ॥ निवेदयामासचतवीरभद्रायधीमते ॥ १०५ ॥
सचापिशंकरायाथतंप्राहचमहेश्वरः ॥ त्वयाष्टदिनपूजैवकृताकृष्णादिनेदिने ॥ १०६ ॥ त्वमनिंदःपुरामांचलिंगंशिश्नाग्रमित्युत ॥ तेनैवपापयोगेनशिश्न
वक्रोभविष्यसि ॥ १०७ ॥ शिश्नाग्रेविवरंचक्रंजिह्वानासादिवर्जितः ॥ पूर्वमन्नामवक्तृत्वाद्वक्ताचापिभविष्यसि ॥ १०८ ॥ अथेशवचनात्सोपितथाभूतो
भवत्क्षणात् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ यद्दंशृणुयान्नित्यंपुराणाख्यानमुत्तमम् ॥ १०९ ॥ विमुक्तपापबंधश्चशिवभक्तोभविष्यति ॥ सयातिचशिव
स्थानेवक्ताचापितथाभवेत् ॥ ११० ॥ यश्चवक्तिकथामेनाहरेणसदृशोभवेत् ॥ उक्त्वाकथामिमांपूर्वमधीरोनामभूमिपः ॥ १११ ॥ स्वर्गसगतवान्राजा
कृतपापोथभार्यया ॥ ११२ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेविभूतिमाहात्म्येनवोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ ॥ श्रीरामउ
वाच ॥ ॥ अयमग्निशिलोनामवह्निःशिवगणश्चैव ॥ सकथंतादृशोभूतस्तन्मेवदनमस्तव ॥ ११ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अयमासीत्पुराकश्चित्क्षत्रियःक्रोधनः
सदा ॥ नष्टभार्यांनष्टसेनोनष्टराष्ट्रोतिदुःखितः ॥ २ ॥ लब्ध्वालुलायद्वितयंकृषिचक्रेसहात्मजैः ॥ ऋणेनमहतायुक्तःपुनश्चातीवदुःखितः ॥ ३ ॥ पुनश्चदुःखितो
राजासप्रेणसुतनाशनात् ॥ तथाभूतोमहीपालस्तत्याजकृषिमप्युत ॥ ४ ॥ परित्यज्यसुतौचापित्यक्ताहारोरुरोदह ॥ सुतावथसमागम्यप्राहतुःपितरंत्विदम् ॥ ५ ॥
किमर्थरुदतेतातनष्टोनायातिरोदनात् ॥ शरीरशोषणायाथशोकस्तेऽद्यभविष्यति ॥ ६ ॥ शोकेनचक्षुषीनष्टेकंठोनष्टस्तथातव ॥ अनुष्ठानंतथानष्टंकिमर्थ
परितप्यसे ॥ ७ ॥ एकोनष्टोचयातिरक्षपंचस्थितानसूत ॥ बहूनारक्षणपुण्यमाश्रितानांविशेषतः ॥ ८ ॥ अन्याश्रितममुंशत्रुकथंशोचितुमर्हसि ॥
॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ पुत्रःशत्रुःकथंपुत्रोयुवांशज्ञतथाचमे ॥ ९ ॥ अत्यंतमुखिनंपुत्रंकथंशत्रुमभाषतम् ॥ ॥ सुतावचतुः ॥ ॥ जायमानो
हरेर्द्रार्थवर्द्धमानोहरेर्द्धनम् ॥ १० ॥ त्रियमाणस्तथाप्राणाच्छत्रुत्वंकिमतःपरम् ॥ यत्सुखंचत्वयाप्रोक्तंस्पर्शनालिंगनादिभिः ॥ ११ ॥ दुःखोदर्कमि
दंराजन्सर्वमेतद्वदामिते ॥ प्रसूतिकालेपुत्रस्यभार्यानाशविचारणा ॥ १२ ॥ जीवितायामथोपत्त्यामात्मनःसुखनाशनम् ॥ योन्यशुद्धौतुजातायांसंयोगो

१ अथवा मोक्षपाणि च-४० पा० ।

पा० सं० पं०
अ० ११०

॥ १४९ ॥

नोपपद्यते ॥ १३ ॥ आलिंगनपरेगाढस्तन्येनांगपरिपुते ॥ तथापि यदिसंयोगः शिशुरोदनतास्त्रियाः ॥ १४ ॥ दृढं शिशुगतंचित्तंततोवैरस्यमेव च ॥ अथ
 चेत्पतितोर्द्विभोमध्यैथुनमुद्रतिः ॥ १५ ॥ रतिमध्येतुविच्छेदेदुःखं किंचिदसन्निभम् ॥ सर्वकालेपीरमितेकदाचिद्व्रतिसंभवः ॥ १६ ॥ तत्कालेभोजनं ना
 स्तिस्वापोनास्तिचभार्यया ॥ शिशूनां रक्षणेदुःखं व्याधितर्षप्रहादिभिः ॥ १७ ॥ तन्मत्तं यन्मुखं चित्रं यथांकारोहणं पितुः ॥ आलिंगनकृतं तातचुवनदिकृतं
 तथा ॥ १८ ॥ अत्यन्तमधुरोत्तयादियत्सुखानिनेश्वर ॥ रतिमध्येविरामस्य कलानाहंतिपोडशीम् ॥ १९ ॥ अन्यान्यपिचदुःखानि संतिपुत्रसहस्रशः ॥
 अनेन त्वं किं क्रियसेद्दहामुत्रविरोधिना ॥ २० ॥ त्यजशोकमिदं तस्मादावांपुत्रौ स्थितादिह ॥ ॥ श्रीराजोवाच ॥ ॥ त्यजामिशोकं दुर्वारं सर्वकार्यविरो
 धिनम् ॥ २१ ॥ आत्मनश्च हितं कार्यं मिहामुत्र सुतौ मम ॥ पुरोधसंतु गच्छामिमम पूर्वमहागुरुम् ॥ २२ ॥ वसिष्ठमुनिवर्यं च सदास्यति गतिमम ॥ एवमुक्त्वागतो
 विप्रं वाराणस्यां स्थितं गुरुम् ॥ २३ ॥ दंडवत्प्रणनामाथ मुनिना परिपूजितः ॥ आलिंगितः शिरोघ्रातोदत्तासनपरिग्रहः ॥ २४ ॥ उक्तश्चागमनं किं ते किं कार्यं
 करवाणि वै ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ गतिं प्रयच्छ मे विप्रसंसारतरणाय हि ॥ २५ ॥ खिन्नो हं कर्मणा शश्वद्भवंतं शरणं गतः ॥ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ॥ गतिं पश्य म
 हा लिंगं विश्वेश्वरमिति स्थितम् ॥ २६ ॥ एनं पूजय राजेंद्र देवदेवं पिनाकिनम् ॥ यमाराध्यपुराशक्तिरुंधत्याः सुतो मुनिः ॥ २७ ॥ रक्षसाभक्षितश्चापियमलो
 कं गतो न सः ॥ किंचित्कालं गतः स्वर्गं ब्रह्मलोकमगादतः ॥ २८ ॥ ब्रह्मलोकाद्विष्णुलोकं क्रीडन्नास्ते सुतो मम ॥ असुं पश्य महा राजलुब्धकं वनचारिणम् ॥ २९ ॥
 पूजयंतं हि विश्वेशं पत्रमात्रैः स्वसंभृतैः ॥ शमीवृक्षस्य संभृतैस्तथा पूगप्रसूनकैः ॥ ३० ॥ कदंबकुसुमैर्ककुसुमैर्युथिकाभवेः ॥ एतैरन्यैर्महेशानं पूजयंतं विलोकय
 ॥ ३१ ॥ इतोर्द्ध्वममात्रेण मरिष्यति तदद्भुतम् ॥ अंतकाले समयाते लुब्धकोपि शिवाय वै ॥ ३२ ॥ उपहारप्रदानाय दृष्टवान्पार्श्वतोऽपटम् ॥ तंचूतफलसंपूर्णं
 शुनोच्छिष्टं विगर्हितम् ॥ ३३ ॥ संकल्पितोपहारस्य ह्यभावालुब्धकस्तथा ॥ इदं जगौ शुभं वाक्पल्लोकानां भक्तिमूचकम् ॥ ३४ ॥ पुष्पाभावे हरिर्न
 त्रं फलाभावे गुलरविः ॥ लिंगविस्त्रं सनेकं च जमदग्निऋषिस्तथा ॥ ३५ ॥ लिंगपीठविभेदं च गात्रनिभिद्यदत्तवान् ॥ अन्यैर्मोहेश्वरैरन्यत्साहसं परमं कृ
 तम् ॥ ३६ ॥ ममापितत्तथाकार्यं मन्यथादोषभागहम् ॥ एतस्मिन्नंतरे कश्चिदुन्मत्तः शिवमभ्यगात् ॥ ३७ ॥ अथ लुब्धकृतां पूजामाहृत्या भक्षयत्क्ष
 णात् ॥ वमनं च तथा चक्रेशिवपीठेथ लुब्धकः ॥ ३८ ॥ शिवापकारिणं चैनं हन्मिनो वेत्यर्चितयत् ॥ अथ स्वात्मवधायैव यत्नमास्थाय शंकरः ॥ ३९ ॥
 उन्मत्तेन यथोद्भुक्ता शिवपूजामयाकृता ॥ लिंगप्रावरणे ह्येषा तदहं मम देहिनः ॥ ४० ॥ प्रावृत्तिस्त्वगियं त्वद्यनिर्म्मोक्तं व्यामयाद्भुतम् ॥ पूजा

प० पु०

॥१५०॥

विमोचनायैतत्फलदानेर्गलंत्यजेत् ॥ ४१ ॥ इत्थंसंकल्प्यसतथातोक्षणस्वधितिनाद्भुतम् ॥ चक्रेत्वचंदक्षपादंत्वचंछित्वाकटेरधः ॥ ४२ ॥ वामपा
दंतथाचक्रेकटिपर्यंतमाशुच ॥ दृष्ट्वावोपितश्चैवततज्ज्वमथाच्छिनत् ॥ ४३ ॥ करांसोदरदृत्कंठत्वचंनिर्भिद्यलुब्धकः ॥ मस्तकस्यत्वचंचापि
निर्विभेदप्रदृष्टवान् ॥ ४४ ॥ तयोरंतरतस्तस्माद्वाज्रानिर्भिद्यवर्तुलम् ॥ छित्वांगुलिसमादायदेवायार्पितवांस्त्वचम् ॥ ४५ ॥ आरादेवतथादिव्यरूपःस्व
क्षश्चतुर्भुजः ॥ नानाभूषणसंयुक्तःस्थितोवियतिशाङ्करः ॥ ४६ ॥ अथशैवाःसमायातादूताःशतसहस्रशः ॥ विचित्रमुकुटाकाराःसर्वाभरणभूषिताः॥४७॥
त्रिशूलपाणयःसर्वेशुद्रस्फटिकसंनिभाः ॥ चतुर्भुजाःसुरूपाश्चविमानवरसंस्थिताः ॥ ४८ ॥ सर्वेसूर्यसमाःशांतारंभावात्प्रिययायुताः ॥ सूनूपत्नीबलो
त्साहविलासस्त्रीशतान्विताः ॥ ४९ ॥ तेजसासूर्यसहशाःपुष्पवृष्टिमवाकिरन् ॥ तैराहूतोलुब्धकश्चनागच्छदवदच्चतान् ॥ ५० ॥ भार्याबंधुजनोपेतोग-
च्छेहमथवानवा ॥ शैवास्तद्वचनंश्रुत्वावाक्यमेतदथोचिरे ॥ ५१ ॥ येनपुण्यंकृतंपापंतेनभोग्याहितत्फलम् ॥ ॥ लुब्धकजवाच ॥ ॥ अशौचा
नांचसर्वेषांधर्माणामेककर्तृकम् ॥ ५२ ॥ माहेश्वराणांधर्माणांफलंचद्विबहुष्वपि ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तोवीरभद्रःशतार्भकः ॥ ५३ ॥ नानाकोटिगणो
पेतोएहिलुब्धकबंधुयुक् ॥ सर्वत्वयोक्तंचतथासभार्योज्ञातिबंधुयुक् ॥ ५४ ॥ आरुह्योदविमानंचशिवंगच्छाशिवंतुवः ॥ अथतद्वचनात्प्राप्तःशिवलो
कविमानगः ॥ ५५ ॥ ॥ वसिष्ठजवाच ॥ ॥ दृष्टवानसिसर्वत्वमीशपूजांसमाचार ॥ विमुक्तपापबंधुस्त्वंशिवलोकंगमिष्यसि ॥ ५६ ॥ यदिराज्यं
त्वयाप्रार्थ्यमार्जयेशांगणंनृप ॥ गोमयोदकलेपंचनित्यमेवसमाचर ॥ ५७ ॥ एतावताभूमिराज्यंध्रुवंतवभविष्यति ॥ यावदायुश्चतेराज्यमंतेशिव
पदंभवेत् ॥ ५८ ॥ नैतस्मिस्तुभवेद्राज्यसंसिद्धिरनुमृत्युतः ॥ अतोदेहांतरंप्राप्यशिवसेवाप्रभावतः ॥ ५९ ॥ भविष्यतिचतेराज्यंशिवभक्तिःस्थि
रातथा ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अथकृत्वातथापूजांमृतःस्वर्गगतस्ततः ॥ ६० ॥ राजजन्मपुनःप्राप्यराज्यंचक्रेशिवेरतः ॥ कदाचिदथदेवस्यगृहमभ्य
गमनृपः ॥ ६१ ॥ नानादीपसमोपेतंमणिभिर्नागराडिव ॥ भटाभ्युपसंगमसंदर्पकोदीपोपतनृपे ॥ ६२ ॥ तदासौकुपितोराजादीपमादायसत्वरम् ॥
देवालयपुरेऽभ्येन्यक्षिपत्कोपसंयुतः ॥ ६३ ॥ दग्धदेवगृहतेनएनश्चसमपद्यत ॥ अथतेनपुनस्तत्रदग्धवेश्मगृहादिकम् ॥ ६४ ॥ निर्मापयामासनृ
पोमहेशानमथायजत् ॥ अथमृत्युदिनेप्राप्तेराजाराधितशंकरः ॥ ६५ ॥ भस्मस्नार्याभस्मशायीजपन्मद्रंममारह ॥ शिवलोकंगतःसोयंवीरभद्रेणभा
षितः ॥ ६६ ॥ भवत्वंगणशादूलोममवैपरिचारकः ॥ शाङ्करान्ममनिर्देशादानयस्वममांतिकम् ॥ ६७ ॥ शिरोहीनोभवांश्चापिज्वालावक्रोभविष्यति ॥

पा० सं० प०

अ० ११०

॥१५०॥

सतृवाचमहात्मानवीरभद्रगणेश्वरम् ॥ ६८ ॥ चक्षुःश्रोत्रं तथा जिह्वा नासिकास्यं शिरोगणः ॥ एतेर्विनाव्यवहृतिः कथं मे संभविष्यति ॥ ६९ ॥ अभावे
 शिरसः किं वामयापापंकृतं विभो ॥ ॥ वीरभद्र उवाच ॥ ॥ त्वयैव स्वीकृता पूर्वदेवी परमसुंदरी ॥ ७० ॥ महेश भवनं नित्यं चार्तुवर्णकरंगकैः ॥
 स्वस्तिकं सर्वतो भद्रं दद्यात्तादिकं शुभम् ॥ ७१ ॥ पद्ममुत्पलमांदोलपादोव्यजनचामरे ॥ त्रिशूलं शंखचक्रे च गदाधनुरथैव च ॥ ७२ ॥ त्रिशूलं
 डमरुं सङ्घं वृषं भृंगि रिति शिवम् ॥ तथाष्टपत्रं कमलमन्यद्यंत्रादिकं तथा ॥ ७३ ॥ कल्पयंती प्रतिदिनं सेवते वृषभध्वजम् ॥ कदाचिदथ स वेद्या देवसङ्घान्युप
 स्थिता ॥ ७४ ॥ राज्ञः काराङ्गिकः कश्चिद्देवैश्च समाविशत् ॥ अथ तां दृष्ट्वा स्तत्र स इदं वाक्यमुक्तवान् ॥ ७५ ॥ ॥ काराङ्गिक उवाच ॥ ॥ एकांतं
 स्थिता वेद्या युवाहं स्थविरश्चन ॥ स्थविरं व्याधितं पंडमशक्तं धनवर्जितम् ॥ ७६ ॥ अदीर्घमेहनं दीनं पुरुषं योषिदुत्सृजेत् ॥ अश्मश्रुलं मलच्छत्रं जडं दु
 र्गंधिदूषितम् ॥ ७७ ॥ स्वल्पमव्यसनं नारीदूरतः परिवर्जयेत् ॥ तस्मान्मे दीयतां वेद्ये मे धुनं जीवया शुभाम् ॥ ७८ ॥ ॥ वेद्योवाच ॥ ॥ नियतः
 सर्वजातीनामिहामुत्र सुखप्रदः ॥ पातिव्रत्यं परोधर्मः स्त्रीणामिति हि शुभम् ॥ ७९ ॥ यदर्धनाय दवेद्या तदानान्येन संगता ॥ पतिव्रतेति विख्याता तस्मा
 त्परिपालयेत् ॥ ८० ॥ ॥ काराङ्गिक उवाच ॥ ॥ यदि चैवं मतिः शीघ्रं भविष्यति न संशयः ॥ अथ राजांतिकं गत्वा राजानमिदमुक्तवान् ॥ ८१ ॥
 वेद्या वेद्यैव नो भार्यानेति वक्तुं च नोचितम् ॥ इत्थं राजानमुक्त्वा थमंडं चैवारनालजम् ॥ ८२ ॥ किंचिदादाय तस्यास्तु मंदिरं गतवानयम् ॥ निद्रावस
 रमालोक्य प्रसृज्य च करंततः ॥ ८३ ॥ वस्त्रस्य विवरे तत्र मंडं चिक्षेप दुष्टधीः ॥ एवं कृत्वा ततोगत्वा राजानमिदमुक्तवान् ॥ ८४ ॥ राजत्रिर्गत्य गत्वा
 थ वेद्यायां तव योषितः ॥ उत्थापयित्वा वेद्यां तां सर्वांगैर्द्रष्टुमर्हसि ॥ ८५ ॥ उन्मुक्तबंधमथ वावसनं पश्य यत्नतः ॥ वेद्या वेद्यमाथ गतवान् राजा
 काराङ्गिकं वचः ॥ ८६ ॥ इदमाह स निद्रयं पश्येमां यामि पश्यसि ॥ सतृवाच नृपंतत्र न मे युक्तमिदं नृप ॥ ८७ ॥ तन्मातरं वापितरं दर्शनाय नियोजय ॥
 तद्वष्टौ सर्वमेवेदं व्यक्तमाशु भविष्यति ॥ ८८ ॥ आनीता ह्यथ राज्ञा तु माता वीक्षितमुद्यता ॥ वचनात्तु नृपस्यैव वस्त्रं शोधयतीवसा ॥ ८९ ॥ तत्र स्थितं
 मंडमथ विज्ञायां बाह्यमर्दयत् ॥ मर्दनाद्दसनं कृत्रिंकितं दित्याह पार्थिवः ॥ ९० ॥ नाकिंचिद्देवनो किंचिदिति वेद्या प्रसूरापि ॥ बहुवाक्येन राजाथ वसनं वी
 क्ष्य संकया ॥ ९१ ॥ शुक्राङ्गि मर्दवासः प्राहेत त्वपश्यतामिति ॥ अथ दृष्ट्वा समीपस्थास्तथेत्युचुर्वचो नृपम् ॥ ९२ ॥ राजाथ स्वगृहं गत्वा दंडाध्यक्षमभाषत् ॥ इदानी
 मेव वेद्यायाः शिरश्छिद्य विचारयन् ॥ ९३ ॥ दर्शनीयं शिरस्तस्या घटिकाभ्यंतरे मम ॥ दंडकश्च नृपोक्त्या स्यास्तथा कृत्वा ह्यदर्शयत् ॥ ९४ ॥ ॥ वीरभ
 द्र उवाच ॥ ॥ एवं कृतं त्वया पूर्वप्राप्तं च फलमद्यते ॥ ज्वालयैव हि वक्तव्यं श्रोता दृष्टा च जिप्रसि ॥ ९५ ॥ रसं जानासि मतिमानति क्रोधी भविष्यसि ॥ ॥ शंभु

रुवाच ॥ ॥ एवंज्वालामुखोजातोरामाहेश्वरोऽक्षमी ॥१६॥ तस्मात्तुक्ष्मिणाभावंपरत्रेहसुखेऽमुना॥षडंशृणुयान्नित्यं पुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ १७॥
 विमुक्तपापपर्वधश्चिवलोकेभविष्यति ॥ १८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराववर्षादेशिवपूजामाहात्म्यकथनं नाम दशोत्तरशततमोऽ
 ध्यायः ॥११०॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ महेशनाममाहात्म्यं पूजामाहात्म्यमेव च ॥ नमस्कारस्यमाहात्म्यं दृष्टिमाहात्म्यमेव च ॥ १॥ जलदानस्यमाहात्म्यं धू
 पदानस्यसत्तम ॥ दीपगंधादिदानस्यमाहात्म्यं वदमेगुरो ॥ २॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ एकैकनाममाहात्म्यं विस्तरान्न हि शक्यते ॥ संक्षेपेण च ते वच्मि शृणु राघव
 सादरम् ॥ ३॥ पुरात्रेतायुगे राजा विधृतो नाम वीर्यवान् ॥ मृते पितरि बालो सौभूमिराज्येभिषेचितः ॥ ४ ॥ समानवयसः सर्वान्समीपस्थांश्चकार सः ॥ येषु द्वा
 ये च विद्वांसस्ते च तस्य न संमताः ॥ ५ ॥ युवानः संमता दुष्टा अकार्यकरणास्तथा ॥ सुरुयानयनदक्षाश्च चोरकर्मविशारदाः ॥ ६ ॥ भण्डवार्ता रतालास्य
 निपुणास्तस्य संमताः ॥ वशीकरणमंत्रज्ञावस्त्रौषधविदस्तथा ॥ ७ ॥ गीतनर्तनशीलाश्च धूर्ता द्यूतविदः प्रियाः ॥ पितृसंमतकर्तृणां त्यागचक्रे स पा
 र्थिवः ॥ ८ ॥ विचार्य स च तेऽसार्द्धदुष्टैः कार्यमकारयत् ॥ एतादृशास्तथा चान्यान्दुष्टान्सहयुजो ह ॥ ९ ॥ एतदुक्तिमुपालंभ्य शिष्टमुदमत्यजत् ॥
 उरोमुष्टिचफेत्कारं ये कुर्वन्स्तस्य ते प्रियाः ॥ १० ॥ भगलक्षणतत्त्वज्ञारतितंत्रविशारदाः ॥ राजनीतिविहीनंतद्राज्यं समभवत्तदा ॥ ११ ॥ गजाश्वरथमु
 द्वाजंगो महिष्यादिकं च यत् ॥ तत्सर्वनाशमापन्नमपहाराय तस्ततः ॥ १२ ॥ रत्नानि वसुधान्यानि न दृश्यन्ते पुरतदा ॥ अथ भूपांतरेणासौ निर्जितः प्रपलायितः ॥ १३ ॥
 महारण्यमथोगत्वा गिरिदुर्गमकल्पयत् ॥ तत्र चाल्पपरीवारश्चोरवृत्तिसमाश्रितः ॥ १४ ॥ सुवर्णवस्त्रधान्यादिरत्नगंधादिकं तथा ॥ तत्र तत्र विनिर्दिश्य चोराना
 यानवंचकान् ॥ १५ ॥ बंधाद्यकारयत् तैस्तु द्रव्याहरणकर्मणि ॥ यदाहारो न विद्येत तदाहारमकल्पयत् ॥ १६ ॥ गोमहिष्यादिमांसेन यद्यन्नोपलभ्यते ॥ अश्वीय
 नरमांसिनो जनेन पर्य्यकल्पयत् ॥ १७ ॥ एतादृशमभूद्धृत्तंसंध्योपासादिवर्जितम् ॥ एकस्तु सचिवस्तस्य सुरापो नाम राक्षसः ॥ १८ ॥ नियुक्तं सर्वकालं तमाहरप्रहरे
 ति च ॥ एवं रक्षोमते स्थित्वानानादेशगतान्नरा ॥ १९ ॥ नृसहस्रपरीवारो दद्यादद्यादकृपालयः ॥ स्वस्याभिमतयोषास्तु ज्ञात्वा ज्ञात्वा समाहरत् ॥ २० ॥
 किंचित्कालं च ताभुक्त्वा तासां मांसमभक्षयत् ॥ एवं हत्वा न रात्रिरीराज्यं चक्रे सुदुःसहम् ॥ २१ ॥ एवं वर्षसहस्रं तु राज्यं कृत्वा न राधमः ॥ जराशितिलसर्वांगो
 वलीपलितदूषितः ॥ २२ ॥ निर्जीविमभवत्स्थानं संमतादशयोजनम् ॥ अथ मृत्युदिनं प्राप्तां राजस्तस्य महात्मनः ॥ २३ ॥ मृत्युकाले यत्संप्राप्ते स्नातं भूमिगतं
 नृपम् ॥ तस्य चानुचराः सर्वे परिवार्योपतस्थिरे ॥ २४ ॥ सुरापः सचिवः प्राह किं कार्यममचादिश ॥ अथ राजा तथा शक्तो निर्गतायुस्तदादितः ॥ २५ ॥

नाभेरधस्तुक्षीणासुःकथंचिद्वाक्यमुक्तवान् ॥ त्वंसर्वकालेदैत्येन्द्रप्रहरप्राहराहर ॥ २६ ॥ इत्यथोत्काममारासौयमदूताःसमाययुः ॥ विचित्रवंधनेयत्नं
 चकुस्ताडनतपराः ॥ २७ ॥ चूर्णिताबंधपाशाश्चेहेतिदेडाश्चचूर्णिताः ॥ तद्वात्रस्पशमात्रेचतदद्भुतमिवाभवत् ॥ २८ ॥ अथायातःस्वयंमृत्युःपाशेनेन
 मयोजयत् ॥ मृत्युपाशमपिच्छिन्नंवीक्ष्यमृत्युरचितयत् ॥ २९ ॥ सर्वमर्त्यमृतिर्दृष्टादृष्टानेतादृशीकचत् ॥ इतिचिंतापरेमृत्योर्ज्वालावक्रःप्रतापवान् ॥ ३० ॥
 वीरभद्रेणनिर्दिष्टःसहसायाच्चशूलभृत् ॥ ज्वालावक्रमथालोक्यमृत्युस्तूर्णपलाययौ ॥ ३१ ॥ पलायमानंतदृष्ट्वामृत्युं वह्निमुखस्तदा ॥ अरेरेचोरचोरत्वं
 तिष्ठतिष्ठक्यास्यसि ॥ ३२ ॥ एनसोमुच्यतेचोरःशूलारोपणमात्रतः ॥ एवमाभाष्यमृत्युंतंशूलप्रोतमकल्पयत् ॥ ३३ ॥ शूलंस्कंधगतंकृत्वादूता
 न्संग्रथ्यरज्जुना ॥ पादशृंगलविन्यस्तानादायनृपमध्यगात् ॥ ३४ ॥ विमानवरमारोप्यगीतवाद्यसुशोभितम् ॥ वीरांतिकमथोगत्वासर्वमस्मैन्य
 वेदयत् ॥ ३५ ॥ वीरभद्रोपितत्सर्वशंकरायामितात्मने ॥ नानामुनिगणैर्देवैर्ब्रह्मविष्णुपुरःसुरैः ॥ ३६ ॥ सेव्यमानायदेवायपार्वतीसहितायच ॥ प्रणि
 पत्यनिवेद्याथशूलस्थंमृत्युमेवच ॥ ३७ ॥ तूर्णोविभूवविश्वात्मावीरभद्रःप्रतापवान् ॥ ३८ ॥ अग्न्याननवीक्ष्यशिवोविगर्हयन्कथंत्वयैतद्गणसाहसंकृतम् ॥
 विभेषिमृत्योर्नंकथंयमाधिकाद्वदस्वसर्वपरमार्थतोमे ॥ ३९ ॥ प्रणम्यतंवह्निमुखोऽतिरोषोमृत्युंसमालोक्यननर्तहर्षात् ॥ उवाचचौर्यैकृतमेवमृत्युना
 तदेषशूलोऽपिमयाप्ररोहितः ॥ ४० ॥ विमोचयामासशिवोपिमृत्युंदूतानशेषान्निरुजश्चकार ॥ मृत्युंसमालोक्यशिवोविभाषेमन्नामेषामरणसमास्ते ॥ ४१ ॥
 मच्चेतसामन्यधियांचनामहीनाक्षरंवाधिकवर्णयुक्तम् ॥ ममैवलोकेंप्रददामिसत्यं ह्यनेननामप्रहरेतिभाषितम् ॥ ४२ ॥ प्रशब्दमात्रंत्वधिकंहरतिपदप्रदं
 पदमीरयति ॥ आरादमृत्स्वंजपतो नमस्वमदीयवाक्यंचयमंवदस्व ॥ ४३ ॥ नर्तित्यंतिकीर्तिमुपास्तिमाश्रितादास्यंचकैकथ्यमथश्रुतिं वदाः ॥ पंचाक्ष
 रोक्तिंशतरुद्रियोक्तिंशिवस्यकुर्वतितनतेविचार्याः ॥ ४४ ॥ मन्नामरुद्राक्षविभूतिधारणोममाग्रतोयस्तुपुराणवक्ता ॥ सर्वेषुपापेष्वपितेषुसत्सुप्रशास्म्य
 हंनैवयमाधिकारः ॥ ४५ ॥ येचापिपापान्वितमायिनोनराःपराव्रवह्नादिवधूभुजश्च ॥ वाराणसीमृत्युपराश्चयेवैश्रीशैलमर्त्याश्चनतेविचार्याः ॥ ४६ ॥ यूकाश्च
 दंशाअपिमत्कुणाश्चमृगादयःकीटपिपीलिकाश्च ॥ सरीसृपावृश्चिकशूकराश्चकाशीमृताःशंकरमाप्नुवंति ॥ ४७ ॥ इदं नामगृण्यथेद्योवैदृहत्पद्ममंदिरं ॥ त्रि
 यंबकंविहूपाक्षंसोमंसोमाद्वेभूषणम् ॥ ४८ ॥ त्रिनेत्रं त्रयीनेत्रंसोमसूयांशिलोचनम् ॥ तंनमस्कृत्यदूरस्थोभवमृत्योममाज्ञया ॥ ४९ ॥ अथाकर्ण्यशिवप्रोक्तंमृत्यु
 स्तुष्टावशंकरम् ॥ नमस्तेदेवतानाथनमस्तेदेवमूर्तये ॥ ५० ॥ सर्वज्ञायनमस्तुभ्यंपशुनापतयेनमः ॥ अथदेवोमहादेवोमृत्युंप्राहवरं वृणु ॥ ५१ ॥

१० ५०
॥१५२॥

स्तोत्रेणानेनतुष्टोस्मिमृत्युर्वरमयाचत ॥ त्वदीयपालयविभोमाचशंकरपापिनम् ॥ ५२ ॥ तथेत्युक्त्वामृत्युमीशोगच्छवत्सेतिचाब्रवीत् ॥ यमलोकंग
तःसोपियमायाशेषमुक्तवान् ॥ ५३ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ यददंशृणुयान्नित्यं पुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योयातिशंकरसन्निधिम् ॥ ५४ ॥
॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराचवसंवादेएकादशोत्तरज्ञतमोऽध्यायः ॥ १११ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ अथान्यदपिनिर्वचमिप्रमदारूपानु
त्तमम् ॥ सुतयादेवरातस्ययत्प्राप्तनामकीर्तनात् ॥ १ ॥ देवरातसुतावालाकलानामातिरूपिणी ॥ धनंजयसुतस्यासीद्रायीशोणस्यधीमतः ॥ २ ॥
तावुभोनियतौनित्यंधर्मैकप्रवणौशुभौ ॥ लब्धवर्तौनिधिमथोगंगास्नानायतोगतौ ॥ ३ ॥ प्रवाहपतितेकूलेमृत्तिकानयनायतौ ॥ कूलादादायमृच्छोष्टं
दृष्टवन्तौमहाघटम् ॥ ४ ॥ राजतचोद्धर्त्तपाषाणमथशोणःप्रियांवचः ॥ इदमाहकथंकार्यैर्किकर्तव्यं हि नोहितम् ॥ ५ ॥ ॥ भार्योवाच ॥ ननारीमत
मालंब्यकिंचित्कार्यसमाचरेत् ॥ नचनार्याचरेद्ब्रह्ममप्रियंवाथकिंचन ॥ ६ ॥ यदिनारीसमक्षंतुद्रविणं दृष्टिमापतेत् ॥ वंचयति तथानारी ईदृशैर्वाक्यसंच
ये ॥ ७ ॥ अस्माभिर्नहि संप्रेक्ष्यं किं वा तत्र हि तिष्ठति ॥ द्रविणं चेन्न संप्रेक्ष्यं बाधोदकं भविष्यति ॥ ८ ॥ अन्याज्ञातं तु यदिति चेत्कुतो ज्ञानविनिश्चयः ॥ अप्रह
ष्टस्त्विदानीं चेन्निभृतः कोपितिष्ठति ॥ ९ ॥ तिरोधानं न किंचिच्चेन्मायया कोपितिष्ठति ॥ नचेन्मायामनुप्याणां क्षिप्रपालस्तुतिष्ठति ॥ १० ॥ नहि चेद्भै
रवश्चेहतिष्ठति ब्रह्मराक्षसः ॥ नसोपि चेन्महाविद्याराज्ञांतत्र भविष्यति ॥ ११ ॥ नच जानाति चेद्वाजाव्यवहारादिसंभवः ॥ सचेद्ब्रह्मप्रकारेण चोरवाधाभ
विष्यति ॥ १२ ॥ अप्रमत्तस्य भवतो महानर्थो भविष्यति ॥ प्रायेणार्थवतानृणां भोगलिप्सा प्रजायते ॥ १३ ॥ भोगाद्भोगांतरेच्छा च सर्वानुष्ठाननाशिनी ॥ जाना
तियदिनारीस्वभावयोगगर्ततथा ॥ १४ ॥ नारीस्वतंत्रतामेतिरोपाह्वयप्रकाशिनी ॥ रोषे विश्वासतां याति तदा दोषः पुरोदितः ॥ १५ ॥ विश्वासिनिच विश्रंभः
प्रवासोवाच्यचित्तता ॥ विश्रम्भाज्जायते स्त्रीणां नानाविधविचेष्टिता ॥ १६ ॥ यंकंचित्पुरुषं दृष्ट्वा युवानं प्रीतिरापतेत् ॥ प्रीत्या संजायते योगो योगान्मैथुनसंग
तिः ॥ १७ ॥ सततं मैथुने जाते विश्रंभांतरमापतेत् ॥ भवता वा तथा पूर्वभुक्ते दानं चिभुज्यते ॥ १८ ॥ काप्रतीच्छा तवेदानीं प्रीतिः कस्यामथापि वा ॥ काविदग्धासु
संस्निग्धा पुरुषादन्यतश्चरेत् ॥ १९ ॥ यो ब्रवीदथवाक्यं तां यद्विद्व्यासस्त्वमद्य मे ॥ सर्वमेव तथा वच्मि नान्यथा वाक्यमुच्यते ॥ २० ॥ इत्थं च धृष्टं याता तथा रूपं
तरेण च ॥ द्रव्यमादाय यत्किंचिदनुवर्तते त्वत्तंत्रतः ॥ २१ ॥ समारयित्वा तां द्रव्यं गृहीत्वा पातयिष्यति ॥ अथ पूर्वपतिमृतौ प्राविशेन्नाशुशुक्षणिम् ॥ २२ ॥
वैधव्ये द्रविणं सर्वधर्मार्थमे भविष्यति ॥ इति निश्चित्य मनसा वैधव्यं समुपस्थिते ॥ २३ ॥ यो निकुंडं समासाद्य दिवा वा यदिवानि शि ॥ एकांतस्थानमभ्ये

१ मे हितम्-इ० पा० । २ महावाधा-इ० पा० । ३ अथ-इ० पा० । ४ येनिकं द्रुम-इ० पा० ।

पा० खं० पं०
॥११२॥

॥१५२॥

त्यविवृत्यवसनंभगम् ॥ २४ ॥ इदमूचेवचोदुःखादुपस्थस्थकरासती ॥ कित्यविवैकृतयोनेकिंवापापमुपाश्रिता ॥ २५ ॥ शिश्रस्यवाथवापापयत्स्वदं
 तरवेशनात् ॥ यच्चकर्तृकृतंपापंमादक्सैवाविवर्जनात् ॥ २६ ॥ अतोपिकंडूसंभूतोप्रवेशयेदथांगुलीम् ॥ विचित्रचेष्टांकृत्वातुकंडूबुद्धेरतःपरम् ॥ २७ ॥
 मर्दयित्वाकराभ्यांततस्तंताड्यचविवृत्यतु ॥ असकृदुन्वतीपादौविवृतास्यातिदुःखिता ॥ २८ ॥ खट्वाकाष्टमथालिङ्ग्यस्तनपीडयथाप्रियम् ॥ अथोवि
 चित्रचित्तत्वेततःप्रद्युष्टतीभवेत् ॥ २९ ॥ अथवाह्निपुरोस्थित्वाशाकंयवहृतंचयत् ॥ आलंब्यवेष्मनिनिशिसंध्यायांविशिखासुच ॥ ३० ॥ कृत्वा न्यवेष्मतामा
 नयैःकैरप्युपभुज्यते ॥ अथवाच्यप्रभावेनशंकितायोग्यमाहरेत् ॥ ३१ ॥ अज्ञातंचगृहंगत्वारमयेदेवनिश्चितम् ॥ नारीसमक्षलब्धेतुद्रविणेह्येतदिष्यते ॥ ३२ ॥
 तस्मान्मयापिभवतोनविचारप्रयोजनम् ॥ ॥ शोणउवाच ॥ ॥ एवमेतन्नसंदेहो गच्छत्वंतिष्ठदूरतः ॥ ३३ ॥ मलमूत्रविसर्गार्थस्थित्वागच्छाम्यतःपर
 म् ॥ तस्यांगतायांशोणोपिवस्त्रखंडंत्वकल्पयत् ॥ ३४ ॥ एकैकस्मिंस्ततःखंडेत्वग्रहीद्वविणंबहु ॥ सैकतेत्ववरंजानुदग्रंकृत्वाततस्ततः ॥ ३५ ॥ क्षि
 स्वाधनंपूरयित्वाविष्टांचकेततोपरि ॥ वस्त्राधारंघटंतंचप्रतिचिक्षेपकुत्रचित् ॥ ३६ ॥ सर्वमज्ञातवत्कृत्वास्नानायप्रययौमुनिः ॥ तस्यभार्याततःस्नानंकृत्वा
 संपूज्यपार्वतीम् ॥ ३७ ॥ गच्छेतिभर्त्रासांप्रोक्तास्ववेष्माभ्यागमत्सती ॥ एतामेकाकिनीज्ञात्वामारीचोनामराक्षसः ॥ ३८ ॥ भर्तुरुपमथास्थायकला
 भेतदुवाचह ॥ ॥ मारीचउवाच ॥ ॥ सप्तगोदावरीतीरेपवित्रंपापनाशनम् ॥ ३९ ॥ द्राक्षाराममितिप्रोक्तंयत्रभीमःस्वयंस्थितः ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदो नृ
 णांस्मरणात्पापनाशनः ॥ ४० ॥ तत्रगच्छावहेशीघ्रंत्वंतुनिर्गच्छसुंदरि ॥ ॥ कलोवाच ॥ ॥ इदानीमभिपेकायप्रवृत्तोनाभिपिक्तवान् ॥ ४१ ॥
 कथमेतादृशंत्वंहिपूर्वानुक्तंविदिष्यसि ॥ ऋकृतेरन्यथाभावमुत्पातंविदुरुत्तमाः ॥ ४२ ॥ ॥ मारीचउवाच ॥ ॥ भर्तुरप्रतिकूलत्वंनारीणांधर्मउच्यते ॥
 प्रतिकूलानुकूलवाममशीघ्रंवदस्वतत् ॥ ४३ ॥ तूष्णींभूत्वाथसासांवीभर्तैत्येवविचार्यतम् ॥ निर्ययौतेनसावालावनमध्येगतासती ॥ ४४ ॥ अथमध्या
 ह्नकालोसौक्रियतामाह्निकक्रियाः ॥ राक्षसोथवचःश्रुत्वानानुष्ठानस्थलंत्वह ॥ ४५ ॥ यत्रतत्रास्तिगंतव्यमितोगच्छावहेततः ॥ किंचित्प्रदेशंगत्वातुगु
 हांवीक्ष्यसरस्तथा ॥ ४६ ॥ इहस्थानंहिमैस्थातुंकार्यंस्नानमथप्रिये ॥ इत्युक्त्वासरसिस्रात्वाफलाहारंप्रकल्पयत् ॥ ४७ ॥ भोजनावसरेप्राप्तेकलादध्याबुर्मा
 शिवम् ॥ अयंथवोममनवाहतिष्यानपराभवत् ॥ ४८ ॥ अयध्यानेनतंचोरंनिश्चित्यचपतिव्रता ॥ भीतातिनप्रवदनाअश्रुपूर्णमुखीतदा ॥ ४९ ॥ कष्ट
 मापातितंपापमित्युक्त्वानिपपातच ॥ रुदतीतामथोद्वहाराक्षसःपापनिश्चयः ॥ ५० ॥ धर्षितुंतामथारेभेनचैतद्वर्षणंप्रति ॥ बलात्कारमथोक्तुंयतमाने
 तुराक्षसे ॥ ५१ ॥ आजानुनाभिपर्यंतंशैलस्थानमकल्पयत् ॥ शिलासमभवद्भस्त्रराक्षसोवीक्ष्यतामथ ॥ ५२ ॥ इत्येवंतांहनिष्यामिखादयिष्याम्यतः

प० पु०

॥१५३॥

परम् ॥ इत्युक्त्वाभ्रामयित्वासिंशिरइच्छेत्प्रचक्रमे ॥५३॥ कलाहंमत्पतिज्ञात्वाशापंदास्यतिमाहर ॥ इत्युक्तमात्रेवचसिशिराश्चिच्छेदराक्षसः ॥ ५४ ॥
 प्राप्तायादुर्भूतितस्यामथशैवाःसमागताः ॥ दूताविचित्राभरणाःसर्वायुधधराःशुभाः ॥ ५५ ॥ एतांविमानमारोप्यशिवालोकमुपागमन् ॥ तामागतान्गिरि
 सुताहर्षेणप्रतिपूज्यच ॥ ५६ ॥ स्वपादप्रणतान्शुद्धामुमावाक्यमभाषत ॥ पातिव्रत्येनतेतुष्टाअभीष्टप्रददामिते ॥ ५७ ॥ कलोवाच ॥ दासिभावंप्रय
 च्छत्वंत्वत्पादाब्जंममप्रियम् ॥ प्राथ्यैःकिमन्यैर्बहुभिस्तथास्त्वितिशिवाब्रवीत् ॥ ५८ ॥ इंद्रादिवनिताभिःसापूजिताथकलानिधिः ॥ एतस्मिन्नं
 तरेप्राप्तःशोणोमुनिरथोगृहम् ॥ ५९ ॥ नतत्रदृष्ट्वातांभार्याध्यानयोगपरोभवत् ॥ रक्षोहतांमृतांप्राप्तांशिवालोकमुमांप्रति ॥ ६० ॥ उ
 मादत्तवरांचापिदृष्ट्वाज्ञानचक्षुषा ॥ किंचिदुःखश्चिरंध्यात्वापरावृत्यमुनिस्तदा ॥ ६१ ॥ श्वशुरंगतवान्सोऽथदेवरातंमुनीश्वरः ॥ निवेद्यसर्वस
 हितोविश्वामित्रमगान्मुनिम् ॥ ६२ ॥ निवेद्यतद्रसिष्ठस्यवसिष्ठोऽप्याहतान्मुनीन् ॥ गत्वाकैलासमादौतुहृष्टादेवंमहेश्वरम् ॥ ६३ ॥ अनुज्ञांशिवतोल
 ब्ध्वापार्वतीमादिरेगताः ॥ देव्यैविज्ञाप्यतत्सर्वयथार्थंप्रवदामतत् ॥ ६४ ॥ तथेत्युक्त्वामुनिवराःकैलासंशंकरालयम् ॥ गत्वाप्रणम्यदेवेशंवीरभद्रेणपू
 जिताः ॥ ६५ ॥ विज्ञापयामासुरिदंशोणभार्याहृतेतिच ॥ शिवःप्राहमुनींद्रास्तांज्ञातमेवमयात्वदम् ॥ ६६ ॥ अकालमरणंत्वस्याआयुर्वर्षशतं
 स्थितम् ॥ अकालमृत्युयुक्तानांपुनर्जीविनमस्तिच ॥ ६७ ॥ दशपुत्रप्रसूवीरारूपसौभाग्यवत्यपि ॥ भवद्भिरितिनिश्चित्यसमागतमिहद्विजाः ॥ ६८ ॥
 यमलोकगतानांतुसर्वमेतद्विनिश्चितम् ॥ ममलोकगतानांचगतिरन्यानविद्यते ॥ ६९ ॥ अनयाकीर्तितंनामप्राणनिर्गमनेपुरा ॥ तयायमलिपिमृष्टाकथ
 मायुष्यनिर्णयः ॥ ७० ॥ अथवागिरिजायैचनिवेदयतकृतस्त्रशः ॥ अथतेपार्वतीपाददर्शनायगताद्विजाः ॥ ७१ ॥ प्रणम्यमातरंसर्वैश्वामित्रोऽब्रवीदि
 दम् ॥ दीनानाथाकृशाभार्याप्रणष्टपितृकाञ्छिन्नम् ॥ ७२ ॥ रक्षयित्वापुरामातरिष्टदात्वंसदाह्यभूः ॥ कलापौत्रीममैवेयंत्वामाराध्यपतित्वमुम् ॥ ७३ ॥
 शोणलब्धवतीमातस्त्वत्पूजायाःफलंत्विदम् ॥ तपसालभ्यतेपणंदानेनयदिवापिच ॥ ७४ ॥ व्रतोपवासैरथवाकलासालभ्यतेमया ॥ एतयापरिविष्टात्रं
 भोक्तुमिच्छामितत्कथम् ॥ ७५ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ याहशीचेष्यतेभार्याताहशीदीयतेमया ॥ नैनांत्यक्तुमहंशक्तार्किवात्वंमन्यसेमुने ॥ ७६ ॥
 ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ मातात्वमित्येवमयाअविशंकितमीरितम् ॥ शोणोमुनिरयमातस्तवविज्ञापयिष्यति ॥ ७७ ॥ ॥ शोणउवाच ॥
 तामेवभार्यांप्रतिमेप्रीतिरत्युक्तदासती ॥ सैवमेदीयतांभार्यांचान्यथामरणंभवेत् ॥ ७८ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ भार्यापतीसमावेवाविषमौतुवि

पा०खं०पं०

अ० ११२

॥१५३॥

गर्हितो ॥ तबचासदृशीचेयंसदृशीप्रदाम्यहम् ॥ ७९ ॥ नचमन्मदिरेप्राप्तांत्यक्ष्येदेहविवर्जिताम् ॥ ॥ शोणववाच ॥ ॥ यदिनोदीयतेचेयंभार्यामन्यां
 ममप्रियाम् ॥ ८० ॥ राज्यमहेश्वरेभक्तिप्रथच्छवरमुत्तमम् ॥ भविष्यत्येवमेवैतदित्युक्त्वाचाब्रवीन्मुनीन् ॥ ८१ ॥ भोक्तव्यमिहयुष्माभिर्ममास्मिन्दि
 वसत्रयम् ॥ प्रतीदुवारेदेवस्यमहेशस्यैवतुष्टये ॥ ८२ ॥ भोजनीयाःसदाकालमष्टौविप्रामुनीश्वराः ॥ इच्छयायत्रकुत्रापिब्रतमेतदुपक्रमेत् ॥ ८३ ॥
 वत्सरेपरिपूर्णैतुमहाराजतमीश्वरम् ॥ चतुर्निष्कप्रमाणेनतदद्धेनैवकारयेत् ॥ ८४ ॥ श्वेतवस्त्रयुगसंक्षमंचामरेव्यजनेतथा ॥ पादुकोपानहच्छत्रंसर्ववि
 प्रेनियोजयेत् ॥ ८५ ॥ स्वशक्त्यादक्षिणादत्वाब्राह्मणांश्वविसर्जयेत् ॥ एतदुद्यापनेकुर्यादादौभच्येतथासुधीः ॥ ८६ ॥ दिनेदिनेतथापूजासोमस्यपर
 मात्मनः ॥ ८७ ॥ तत्पुरुषस्यविग्रहेमहादेवस्यधीमहि ॥ तन्नोरुद्रःप्रचोदयात् ॥ ८८ ॥ इतिपूजामंत्रः ॥ स्थंडिलेपूजयेदेवंप्रतिमायामथापिवा ॥ एकभ
 क्तंस्वयंकुर्याद्ब्रह्मचर्यसमन्वितम् ॥ ८९ ॥ एतत्सोमव्रतंप्रोक्तंशिवतुष्टिप्रदंशुभम् ॥ यएवंकुरुतेभक्त्यानारीवापुरुषोपिवा ॥ ९० ॥ छायेवशंकरस्यासौ
 नित्यमेवानुवर्तते ॥ अद्यसोमदिनंप्राप्तंमध्याह्नात्परतोभुजिः ॥ ९१ ॥ यूयंचसर्वमुनयःकृतपौर्वाहिकक्रियाः ॥ माध्याह्निकींक्रियांकृत्वाभोक्तुमर्ह
 थसत्तमाः ॥ ९२ ॥ मातुर्वचनमाकर्ण्यतथेत्युक्त्वानमस्यच ॥ अनुष्ठानायतेसर्वंगताभागीरर्थनिदीम् ॥ ९३ ॥ संगमेमध्यतोवृत्तेकृत्वा
 माध्याह्निकींक्रियाम् ॥ विश्वेशपूजांकृत्वाचषोडशैरुपचारकैः ॥ ९४ ॥ अथतेपार्वतीगेहंगत्वादेवींप्रणम्यच ॥ लोकमातुर्नियोगेनशालंका
 यनकात्मजः ॥ ९५ ॥ पादप्रक्षालनमुखापुचारानकल्पयत् ॥ पंचगंधकमादायतान्मुनीन्भयलेपयत् ॥ ९६ ॥ राज्यंचमहदामोतियो
 दद्यात्पंचगंधकम् ॥ पंचबाणसमोभूत्वास्त्रीणांवल्लभतामियात् ॥ ९७ ॥ विष्णवेयोहिदद्यात्सोपिमारसमोभवेत् ॥ कामीत्वकामीयःकुर्यात्कैलासे
 पंचवत्सरान् ॥ ९८ ॥ सर्वगंधसमोपेतोभोगीचेष्टार्थसंयुतः ॥ यथेष्टवर्तनोभूत्वाततोजायेतभूमिपः ॥ ९९ ॥ कस्तूरीचंदनचंद्रमगरुद्वितयंतथा ॥ पंचगं
 धंसमाख्यातंसर्वकार्येषुशोभनम् ॥ १०० ॥ विलिप्तपंचगंधेषुब्राह्मणेषुमहात्मसु ॥ आसीनेषुतदाभ्यागाद्ब्राह्मणःस्थविरःकृशः ॥ १ ॥ उन्मत्तवेपो
 दिग्वासाजराजर्जरितस्त्वरी ॥ खल्वाटःश्वासकासीचबहुहिक्कीशुधान्वितः ॥ २ ॥ लालास्नुतःश्मश्रुकूर्चंश्लेष्मानघ्रःस्खलत्पदः ॥ ब्रह्मवर्षातंथानारीसर्वा
 भरणभूषिता ॥ ३ ॥ रूपलावण्यसंयुक्तालोकोत्कृष्टस्वरूपिणी ॥ पुरुषान्रूपसंयुक्तान्वीक्षतीचततस्ततः ॥ ४ ॥ गायंतीत्वथनृत्यतीतंदृष्ट्वाहसतीप
 तिम् ॥ प्रबाधतेवृद्धधवंशीप्रमेहिकृशाधम ॥ ५ ॥ आलंब्यत्वत्करंवृद्धदुःखितानित्यमस्म्यहम् ॥ भूषणंवसनंप्राणंस्त्रग्विलेपनमेवच ॥ १०६ ॥ हासोगी

तिस्तथापानमंडनंशोभनं गृहम् ॥ सर्वं ऋतुसमृद्धिश्च कामस्यैवाभिवृद्धये ॥ १०७ ॥ सर्वेषामेव कामानां रतिरेकाप्रयोजनम् ॥ सुखानि सर्वाण्येकत्र रतिरेकत्र च
स्थिता ॥ ८ ॥ तुलया तुलितं सर्वरतिः शतगुणाधिका ॥ तन्मादृशी समासाद्य भवंतं किं करिष्यति ॥ ९ ॥ इति चान्यानि वाक्यानि ब्रुवाणा गृह्यवे
करे ॥ तदुत्तरमुवाचेर्दं किं कुर्मो भाग्यमीदृशम् ॥ ११० ॥ मामारयदुरुक्त्या त्वं मां विज्ञायाथ चेदृशम् ॥ एतादृशो द्विजः प्रायात्पार्वतीं मंदिरं त
दा ॥ ११ ॥ अविज्ञायैव गिरिजामिदं वचनमब्रवीत् ॥ ॥ द्विज उवाच ॥ ॥ अन्नार्थिनमिह प्राप्तं विद्विषामातिथिमुने ॥ १२ ॥ भोजनावसरे प्राप्तं ब्राह्मणान्न
हि भोजय ॥ तद्भार्यावचनं प्राह कमुनिर्योषि देवहि ॥ १३ ॥ अंधस्य वचनं सर्वमेव मे तादृशं दृष्टम् ॥ पार्वत्युवाच ॥ प्रक्षाल्य चरणावेतमासन उपवेशय ॥ १४ ॥
जाबूनदकृते तीव्रभोज्येनातर्पयद्विजम् ॥ सुरत्नचषकोपेतममृतं ब्रह्मवादिनीम् ॥ १५ ॥ अरुंधती मया हूय पर्येषयदं बिका ॥ कलाचारुंधती चैव अनसूया
पतिव्रता ॥ १६ ॥ परिवेषपदार्थानां स्निग्धं धाक्षतभूषणाः ॥ अकुर्वन्नं बिका वाक्यात्पद्मानां पृथक् पृथक् ॥ १७ ॥ भुंजानेषु तु विप्रेषु दिग्वासा ब्राह्मणा कृतिः ॥
क्षणेन बुभुजे सर्वं दातुं नो शेकु रंगनाः ॥ १८ ॥ अथ सा गिरिजा देवी स्वयं दातुं प्रचक्रमे ॥ यथा दत्तमशेषं तु क्षणेनाश्रातिसद्विजः ॥ १९ ॥ भांडस्थितमशेषं च
भोक्तुमैच्छति प्रयासह ॥ तथा बिकासमादाय प्रादादक्षय्यमस्त्विति ॥ १२० ॥ अथ वामकरेणासौ भोक्तुमैच्छत्ततः सती ॥ तत्राप्यक्षय्यमेवास्तुतवान्नमिति
चार्पयत् ॥ २१ ॥ कर्णांतरमथोत्पाद्य भोक्तुमैच्छद्विजोत्तमः ॥ एवं करसहस्रं च कृत्वैच्छद्भोजनं द्विजः ॥ २२ ॥ दत्त्वादत्त्वा पुनर्देवी संतुष्टानचकोपना ॥ न
चित्तमन्यथा कर्तुं शक्यमस्या इति द्विजः ॥ २३ ॥ प्रक्षाल्य हस्तौ चरणौ हस्तापितं मुग्धवान् ॥ पार्वती वाक्यमाहेदंतोषितो हं वरं वृणु ॥ २४ ॥ पार्व
त्युवाच ॥ ॥ मम दातुं वरं शक्तो यदि त्वं ब्राह्मणोत्तम ॥ वरेण मम किं कार्यं शंकरो मेयतः पतिः ॥ २५ ॥ तदा ह ब्राह्मणो देवी शंकरः कीदृशं स्त्विति ॥ सदृशोऽसौ त्व
थानो वा त्वद्योग्यो नान्यथा भवेत् ॥ २६ ॥ स्त्रीवल्लभत्वमप्येव रूपं दाक्ष्यं शुभांगना ॥ नो वेदेतादृशी भाव्या मर्दधना कथं भवेत् ॥ २७ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥
त्वद्भार्यावचनं श्रुत्वा तव वाक्यं तथा द्विज ॥ अपलापस्त्वं ब्रह्मच्छ्रुतं किं वा तथा विषम् ॥ २८ ॥ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ धम्मिल्लंते करिष्यामिममं कं
त्वं समारुह ॥ प्रचलेद्यदि ते चित्तं पाति त्रस्यं कुतस्तव ॥ २९ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ मम व्रतं द्विज श्रेष्ठ शंकरां कैकरोहणम् ॥ अथ तच्चित्तमाज्ञाय
भवान्याः परमेश्वरः ॥ १३० ॥ द्व्यष्टवर्षवयाभूत्वा सुस्निग्धकचबंधनः ॥ सुस्निग्धचारुनयनो गोशीरसमाविग्रहः ॥ ३१ ॥ कोटिकंदर्पलावण्यः सर्वाभरणभू
षितः ॥ स्वपार्श्वस्थितनार्यसे प्रसारितभुजद्वयः ॥ ३२ ॥ गायन्मंदतया साकमुमया पटुतायथा ॥ अथ तां पार्वतीं शंभुः करेणाकृष्य चस्मयन् ॥ ३३ ॥
विन्यस्य हस्तौ वनिताद्वयांसे गायन्समस्ताभरणः प्रसन्नहृत् ॥ ननर्तचानंदसमृद्धगात्रो मुनीन्द्रगीतश्च सकालवेलम् ॥ १३४ ॥ एतादृशं शिवं व्यात्वा जन्मकोटि

शतेष्वपि ॥ नदुःखं जायते तस्य सदा हर्षश्च जायते ॥ १३५ ॥ अथ स्तुतो मुनिवैरैर्नारिकृत्वा हरिततः ॥ अथ सापार्वती तुष्टा देवं प्राह पिनाकिनम् ॥ ३६ ॥
 ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ किमित्येतादृशं भावमास्थाय त्वमिहागतः ॥ नारिकृत्वा तथा विष्णुं किंप्रकृत्या न चागतौ ॥ ३७ ॥ शिवः प्राह ब्रूते चात्र ह्यतिथेर्भो
 जनं शुभम् ॥ जाने सिद्धिर्मथो येषां विषादो नाभिजायते ॥ ३८ ॥ जाते विषादे तु ब्रतमसम्यगिति निश्चयः ॥ सोमवाराः समायांतियावंतो दशतानि तु ॥ ३९ ॥
 तावन्ति मत्पुरे देविसर्वभोगसमन्वितः ॥ सभार्य्य पुत्रबन्धुश्च वेदोक्ता युष्पजीवितः ॥ ४० ॥ पश्चाद्द्वाराण सर्गित्वा मृतो मुक्तिमवाप्स्यति ॥ ॥ शंभुरुवा
 च ॥ ॥ अथ देवे स्थिते तत्र मुनयस्त्रिः प्रदक्षिणम् ॥ ४१ ॥ कृत्वा पंचनमस्कारान् पुनः कृत्वा प्रदक्षिणम् ॥ पुनश्च दंडवद्भूत्वा विसृष्टानि र्ययुस्ततः ॥ ४२ ॥
 अथ शोणः शोभितांगी भार्यामापह्नानिदिताम् ॥ राज्यं च भारते वर्षे धर्मेणापालयद्विजः ॥ ४३ ॥ मानुषान् खिलान् भोगान् बुभुजे शिवभक्तिमान् ॥ नित्यं देवा
 र्चनपरो नित्यं ब्राह्मणपूजकः ॥ ४४ ॥ नित्यं दातानित्ययाजी नित्यं श्रोता पुराणकम् ॥ मृतः स गतवां लोकोऽंकरस्य विभोः शुभम् ॥ ४५ ॥ ॥ शंभुरु
 वाच ॥ ॥ नाम लीर्तनमाहात्म्यं प्रसंगात्परि कीर्तितम् ॥ शृण्वतां सर्वपापघ्नं भक्तानां च तथानृप ॥ ४६ ॥ सर्वकल्याणं नित्यं सुभार्य्यो राज्यं दं शिवम् ॥
 शिवभक्तिप्रदं गोप्यं यस्य कस्यापि नेरयेत् ॥ ४७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शिवराघवसंवादे शिवनाममाहात्म्ये द्वादशोत्तरशततमोऽध्यायः ११२ ॥
 ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ खेद इत्यंते विमानस्थानानां रूपधराः शुभाः ॥ सर्वकामफलोपेताः सुभार्य्याः शतयोषितः ॥ १ ॥ सहस्रनरनारीभिः पूज्यमानाः पदे पदे ॥
 गायन्ति विंशतिर्योषां रूपलवण्यकोमलाः ॥ २ ॥ करं क्वाहिनीचैकाचामरासक्तबाहवः ॥ तालवृन्तद्वयं नार्य्योर्वीजयंति प्रगृह्य वै ॥ ३ ॥ सचक्रे चां कमध्ये
 स्या उपधानं तथापरः ॥ एकस्याः करयोर्हस्तः स्तावकानेकसंयुतः ॥ ४ ॥ नानाविधपरीहासकृतोत्फुल्लमुखान्बुजः ॥ एकैकत्र विमाने तु दृश्यते चंद्रदीपितः
 ॥ ५ ॥ स्त्रीशतेषु विमानेषु दृश्यते ईश्वरः शुभः ॥ एते किंपुण्यकर्तारो विष्णुमायाथवासुने ॥ ६ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एते हि ब्राह्मणाः पुण्यागृहस्थाश्रमवा
 सिनः ॥ येषामेव च सग्रासोदत्तोदशरथेन ते ॥ ७ ॥ तेषां तु मम चित्तानां कदाचिदभवन्मतिः ॥ यथेह सुखिनः सर्वे वयं चान्योपजीविनः ॥ ८ ॥ अस्मानेवानुजी
 वन्ति शतशो मनुजा इह ॥ येन पुण्येन च वयं सर्वे कामानुमोदिनः ॥ ९ ॥ सुस्त्रीकृतोपचाराश्च सर्वे राज्यसुखान्विताः ॥ जरामरणहीनाश्च युवानः सर्वदेवहि ॥ १० ॥
 विचार्यैवं द्विजाः सर्वे वसिष्ठस्याश्रमं ययुः ॥ आगतानथ संपूज्य वसिष्ठो वाक्यमुक्तवान् ॥ ११ ॥ किमर्थमागता यूयं शीघ्रं ब्रूत द्विजोत्तमाः ॥ ॥ द्विजा ऊचुः ॥ ॥ वय
 मिच्छामहे सर्वे सर्वसंपत्समन्विते ॥ १२ ॥ विमाने कामेरो दुर्नुत्सपादयनो गुरो ॥ तत्तेषां चितितं श्रुत्वा वसिष्ठो वाक्यमब्रवीत् ॥ १३ ॥ पुराणं सर्वदा
 विप्राः श्रोतव्यं पापनाशनम् ॥ धर्मश्चार्थश्च कामश्च मोक्षस्तत्रैव दृश्यते ॥ १४ ॥ तथेत्युक्त्वा यः पुनः पुराणकुशलं श्रुत्वा ॥ जम्बुरीगरि संश्रेष्ठं सर्वशास्त्र

१० पु०

॥१५५॥

विशारदम् ॥ १५ ॥ सर्वांगमपुराणज्ञंसदासत्कर्मचारिणम् ॥ इदमूर्धनमस्कृत्यवयंसफलजीविनः ॥ १६ ॥ कृतकृत्यावयं ब्रह्मन्साक्षाद्दृष्टोऽसियन्मुने ॥
 ॥ अंगिरा उवाच ॥ ॥ यत्कार्यमागतायुर्यतत्कार्यकरवाण्यहम् ॥ १७ ॥ पुराणं श्रोतुं कामास्तु यूयमत्र समागताः ॥ कीर्तयिष्ये विधानं वः समस्ता घ
 विनाशनम् ॥ १८ ॥ सर्वज्ञानप्रदं देवं तत्त्वविज्ञानसंभवम् ॥ शिवभक्तिप्रदं हृद्यं विष्णुभक्तिप्रदं शुभम् ॥ १९ ॥ विचित्रस्वगतिप्राप्तिज्ञानदं रमणीप्रदम् ॥
 नानाविधशुभज्ञानरतितंत्रप्रकाशकम् ॥ २० ॥ भुक्तिमुक्तिप्रधानं च विधिदर्शनदीपकम् ॥ विचित्रभक्तिकथनं भक्तिसाहसकीर्तनम् ॥ २१ ॥ व्रतप्रति
 ष्ठादानादिभस्मपूजाविधिप्रदम् ॥ पुराणपात्रमुदितं ब्रह्मपद्मोपनिर्वृतम् ॥ २२ ॥ महेश्वरेण कथितं प्रमथाकृतिवर्णनम् ॥ एतदन्यत्र कथितं पुराणे पात्र
 एव तु ॥ २३ ॥ दिलीपेन पुरा पृष्टो वसिष्ठः प्रोक्तवानिदम् ॥ तच्छृणु ध्वं मुनिवरा ज्ञानं सर्वं भविष्यति ॥ २४ ॥ अथ तद्वचनाद्विप्राः पुराणश्रवणे रताः ॥
 कथं श्रोतव्यमधुना किं कृत्वेत्यब्रुवन्मुनिम् ॥ २५ ॥ सोऽपि सर्वसमाचष्ट शृणु धर्मसनातनम् ॥ नमस्कृत्य पुराणं दद्याच्चार्पासनंततः ॥ २६ ॥ निषीदत
 त्रचेत्युक्त्वा गंधपुष्पैः समर्चयेत् ॥ आत्मयोगं च तांबूलमधिकं वासमर्पयेत् ॥ २७ ॥ ब्रह्मिपुण्यकथां ब्रह्मन्पौराणिकीमितीरयेत् ॥ नखदासनमारुह्य
 नोच्चासनमथापि वा ॥ २८ ॥ नीचासनो वै शृणु याद्वर्त्मकमार्थसिद्धये ॥ शृण्वित्युक्त्वा पुराणं ज्ञेयं मंत्रमुदीरयेत् ॥ २९ ॥ नमो हरिं हरमथो
 गणेशं भारतीमतः ॥ इष्टदेवं नमस्कृत्वा पुराणं वक्तुमर्हति ॥ ३० ॥ अर्द्धयामं प्रतिदिनं यदिव पापीच्छया भवेत् ॥ एवं पाठसमाप्तिं च श्रुत्वा कृत्यं समाचरेत् ॥ ३१ ॥
 श्रोतुं श्रुत्वा तूष्णीं मननं तूष्णीं श्रवणमेव वा ॥ अन्यथा भारतीकुद्धयेत्तत्क्रोधान्मूकता भवेत् ॥ ३२ ॥ तस्मात्पुराणश्रोता च तांबूलादिसमर्पणम् ॥ वक्तुं श्रुत्वा जीवि
 काकार्यास्वै सामर्थ्यानुसारतः ॥ ३३ ॥ पुराणप्रक्रमे दयं स चे लोद्धमनीयकम् ॥ सूक्ष्मांवरमथोवापि वस्त्रद्वितयमर्पयेत् ॥ ३४ ॥ आसनं तु महच्चित्रं रम्यम्
 जं स्वलं मृदु ॥ सुवर्णवातथा दद्याद्भोगेहादिकं तथा ॥ ३५ ॥ एतत्समस्तविप्रेन्द्रादक्षिणामूर्तिना पुरा ॥ शंकरेण मुनीनां हि भाषितं च दिवौकसाम् ॥ ३६ ॥
 अथ ते मुनयः सर्वे तं प्रणम्यासनस्थितम् ॥ पृथक् पृथक् च तांबूलं दत्वा शुश्रूषवः स्थिताः ॥ ३७ ॥ तेनापि कथितं सर्वं पुराणं सर्वसंप्रदम् ॥ उपांताध्यायप
 र्यंतं श्रुतवंतो द्विजोत्तमाः ॥ ३८ ॥ ॥ दिलीप उवाच ॥ ॥ कामगेन विमानेन सर्वसंपत्समृद्धिना ॥ सर्वतः सुखयुक्तेन पुण्यस्थानमुपस्थितम् ॥ ३९ ॥
 ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ॥ नालं पृष्टं त्वयाराज त्रितोऽप्यतिशयांतरैः ॥ क्रीडमाना भविष्यति तेन तत्पुण्यमुच्यते ॥ ४० ॥ सुधाधवलितं कृत्वा शिववेष्मस
 मंततः ॥ स्त्रियोरूपविलासाभ्याः सर्वालंकारभूषिताः ॥ ४१ ॥ नानासुगीतकुशलानानानृत्यविशारदाः ॥ चतस्रोऽष्टौषडथवामर्दलध्वनिकाः स्त्रियः ॥ ४२ ॥

१ दिनसमाप्ति च-४० पा० ।

२ व्यवहारं च साधयेत्-४० पा० ।

३ उदिताध्यायपर्यंतम्-४० पा० ।

पा० सं० पं०

अ० ११३

॥ १५५ ॥

वाशिन्यौद्रेआवजिक्यौकोणिकाधमनेउभे ॥ लासिक्यस्तुचतस्रःस्युःसंतुष्टैकाथगायिकाः ॥ ४३ ॥ एकाद्वेवासुगीतज्ञेऽसुखरेहिप्रकीर्तिते ॥ कोण
 वाद्यकृतेद्वेतुतूष्णींभूताःषडष्टवा ॥ ४४ ॥ सर्वारूपविलासिन्यःसर्वाश्चापतितस्तनाः ॥ रतितंत्राधिकुशलास्ततएवाविशंकिताः ॥ ४५ ॥ सुसूक्ष्मवस्त्रवे
 पाश्वविद्युच्चंचलदृष्टयः ॥ एतादृशीभिर्यौषाभिर्ननृत्यंहिकारितम् ॥ ४६ ॥ एकस्मिन्दिवसेराजन्वत्सरान्सविमानगः ॥ शतस्त्रीवीक्षितमुखोयुवा
 बहुभिरर्चितः ॥ ४७ ॥ आनंदपोषसंपूर्णःक्रोधेष्वादिविवर्जितः ॥ पंचगंधविलिप्तांगःसचंद्राह्निदलाननः ॥ ४८ ॥ सूर्योपमस्तुयोपाश्वसर्वास्तादश
 नान्विताः ॥ सद्योविकसितामोदिपारिजातकृतस्रजः ॥ ४९ ॥ सर्वाविकसितारोहिरक्तसंधिकृतस्रजः ॥ धम्मिल्लेवक्षसितथाविभ्रत्यःसुस्मिताधराः ॥ ५० ॥
 चरत्येतादृशीभिस्तुनृत्यगीतानुमोदितः ॥ एवंविमानगोभूत्वाउपित्वाकालमक्षयम् ॥ ५१ ॥ पश्चाज्जायेतनृपतिरेवंकृत्वापुनस्तथा ॥ राज्यंस्वर्गफलंभु
 क्त्वाशिवभक्तोभविष्यति ॥ ५२ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ दिलीपायवसिष्ठोक्तमुनीनामगिरोब्रवीत् ॥ तेतथाकृतवंतश्चतौर्यत्रिकमुमापतेः ॥ ५३ ॥
 श्रुत्वापुराणपाद्वंचसमग्रंमुखिनोभवन् ॥ तएतेब्राह्मणारामविमानवरमास्थिताः ॥ ५४ ॥ दृश्यंतेखेचसुखिनःसदासुदितमानसाः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातं
 पुराणेषुविनिश्चितम् ॥ ५५ ॥ इतःपरंचांकभूयःश्रोतुमिच्छसिराधव ॥ ५६ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराधवसंवादेत्रयोदशोत्तरशतत
 मोध्यायः ॥ ११३ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कएषदृश्यतेव्योमिसर्वाभरणभूषितः ॥ विमानस्थोमहादीप्तमध्याह्नाकईवापरः ॥ १ ॥ दुःप्रेक्ष्यःसर्वमर्त्या
 नांतस्यांकेचारुहासिनी ॥ अपराश्रीरिवव्रह्मंस्तथापंचसुयोपितः ॥ २ ॥ गार्यंतिमधुरांगीतिंसुभ्रूंगानिरीक्षणेः ॥ मंदस्मितैःकरतलशब्दास्फोटिकयात
 था ॥ ३ ॥ कचिद्रलंकृतैर्गीतैरन्योन्यकरताडनैः ॥ अन्योन्यमुखमालोक्यप्रलोभैर्गीतपूर्वकैः ॥ ४ ॥ क्रीडन्नास्तेमहायोगीपद्माकिंजल्कसन्निभः ॥ एवं
 चरितपुण्येनकेनवातद्वदस्वमे ॥ ५ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एषविप्रःपुरारामसर्वसंपत्समन्वितः ॥ नानाविधसुखोपेतोभाय्यौषोपणतत्परः ॥ ६ ॥ अपुत्रो
 दानहीनश्चदेवतार्चनवर्जितः ॥ पंचयज्ञविहीनश्चस्वाध्यायपरिवर्जितः ॥ ७ ॥ प्रातर्मध्याह्नसायाह्नभोजनप्रवणोऽशुचिः ॥ कदाचिदगमद्वेहंगौतमस्यमहा
 त्मनः ॥ ८ ॥ त्र्यंबकस्यगिरौपुण्येनानासुनिगणाश्रिते ॥ तत्रापिशोभितगृहंस्फटिकस्तंभकल्पितम् ॥ ९ ॥ अगुरुद्रवकस्तूरीचंद्रकुंकुमचर्चिता ॥
 भित्तिर्यस्यचसंतानकुसुमामोदसौष्ठवम् ॥ १० ॥ कस्तूरिकापुष्परससमुत्सेचितभूतलम् ॥ सूक्ष्मसुश्वेतविविधवितानोपरिशोभितम् ॥ ११ ॥ अंग
 णंशोभितमहाकदलीपूगशोभितम् ॥ समीपसरसीजातमंजुकूजमधुव्रतम् ॥ १२ ॥ पाटीरतरुसंभूतगंधपूरितदिङ्मुखम् ॥ शिक्षागीतकृताल्हादगीत

प० पु०
॥१५६॥

पूरितदिशुसुखम् ॥ १३ ॥ निदाघजनितातापनाशयंत्राविनिर्मितम् ॥ कदलीदलसंछादिपावकाकल्पितच्छदम् ॥ १४ ॥ पाटीरतरुसुस्निग्धसांद्रद्वारकपाटकम् ॥
सौगंधिकमहामोदिकल्पितांतरभित्तिकम् ॥ १५ ॥ ईशानभागसुभगरतिकल्पितवेदिकम् ॥ हाटिकाकल्पितपदंविचित्रवेदिकायुतम् ॥ १६ ॥ सुस्निग्धनिवि
डच्छायंवटमूलोपकल्पितम् ॥ प्रसूनकदलीसंडसरोभिः प्रांतशोभितम् ॥ १७ ॥ महावटाग्रसंलग्नतुषारितपयोधरम् ॥ नाकोपवनसंपन्नविचित्रारामशोभि
तम् ॥ १८ ॥ वापीरूपतडागाद्यमनेकवनशोभितम् ॥ मंदमंदववौवायुर्यत्रगेहेसुखप्रदः ॥ १९ ॥ वादिन्यश्चारुसर्वांग्योवाद्यानिस्मरसंपदः ॥ वीणविणुत्रिवेणु
चवादयंतिवरांगनाः ॥ २० ॥ तौर्यत्रिककृतोनार्य्यश्चतुर्दिक्षुतथोद्धतः ॥ सुवर्णादिकपात्रेषुवटकाभस्मनःशुभाः ॥ २१ ॥ वासिताः सर्वगंधैश्चसुधूपैरपिधू
पिताः ॥ कुशग्रथितसंघाश्चअक्षमालाश्चकोटिशः ॥ २२ ॥ कृष्णाजिनसहस्राणिबहिः प्रांतिस्थितानिच ॥ एतादृशेष्टहवरेदेववंद्योमुनीश्वरः ॥ २३ ॥ कर्पूरादी
श्चसंस्थाप्यचतुर्दिक्षुमुनीश्वरः ॥ पाटीरपीठेकर्पूरसिंहासनमकल्पयत् ॥ २४ ॥ सूक्ष्मंश्चेतंचसुस्निग्धमावृत्तंघनसारकैः ॥ सुगंधवासितजलैः स्नाप्यक्षीरेणशं
करम् ॥ २५ ॥ अन्यैश्चवैदिकैर्मंत्रैः स्नापयित्वासदाशिवम् ॥ दारुचंद्रोपपीठेवस्त्रपीठनिधायच ॥ पात्रिकामग्रतः स्थाप्यस्थापयित्वादलेष्वमृत् ॥ २६ ॥
एकस्मिन्नक्षताः पात्रेअन्यस्मिन्सतिलाक्षताः ॥ पंचगंधकमेकस्मिन्नन्यस्मिन्नष्टगंधकम् ॥ २७ ॥ काश्मीरंमृगनाभितुकर्पूरंचंदनंतथा ॥ पात्रेष्वन्येषुविन्य
स्यपूजास्थानेप्रकल्प्यच ॥ २८ ॥ नानावरणमार्गेणपूजातत्रविधीयते ॥ लिंगमप्येस्थितोदेवः पंचवक्त्रः सदाशिवः ॥ २९ ॥ तस्यप्रावरणंलिंगंशक्ति
स्तस्यविधीयते ॥ शंकरावरणंविष्णुर्विष्णोरावरणंविधिः ॥ ३० ॥ ब्रह्मप्रावरणंचंद्रस्तस्यसूर्यस्ततः श्रुतिः ॥ दिग्देवतासुतद्भस्तिस्तासामावरणंदिशः ॥ ३१ ॥ दिशा
मावरणंशंभुस्तस्यचावरणंगुणाः ॥ दशप्रावरणंहेतुच्छिवलिंगार्चनंशुभम् ॥ ३२ ॥ केषांचिन्मतमेतत्स्यादथप्रावरणांतरम् ॥ विद्यावरणमाख्यातंतदुमा
वरणंस्मृतम् ॥ ३३ ॥ विष्णुरावरणंतस्याविष्णोश्चावरणंविधिः ॥ ब्रह्मप्रावरणंचंद्रस्तस्यभानुरथावृत्तिः ॥ ३४ ॥ भानोरावरणंचेशइतिषोढावृत्तिः
स्मृता ॥ विधिंविनासमाख्यातंपंचावरणमुत्तमम् ॥ ३५ ॥ शंशांकविष्णुशंकीनमेतदावरणत्रयम् ॥ अंबिकावरणंप्रोक्तमेकावरणमुत्तमम् ॥ ३६ ॥
अथवालोकपालाः स्युरावृत्तिः सोमपूजने ॥ अनावरणमथवापूजनंशस्यतोशिबे ॥ ३७ ॥ पत्रिकाष्टदलेष्वेवस्थितद्रव्यैर्यजेच्छिवम् ॥ पत्रिकालक्षणंवक्ष्येस
र्वकर्मोपयोगितम् ॥ ३८ ॥ स्वर्णेनराजतेनाथतम्रेणाथप्रकल्पितम् ॥ मुक्ताशुक्तिनिर्भंकुर्यात्पत्रिकाष्टदलंशुभम् ॥ ३९ ॥ पद्मपत्रसमानाष्टको
णाकारंप्रकल्पयेत् ॥ पलमात्रंततः शस्तंनिर्वृतंविस्तृतंपदम् ॥ ४० ॥ अस्थूलमध्यमुपरिपद्माकृतिदलाष्टकम् ॥ अथवाशक्तिमार्गेणपंचपत्रंप्रकल्प

पा० सं० प०
अ० ११४

॥१५६॥

येत ॥ ४१ ॥ त्रिपत्रमथवाकुर्याच्छक्तिभावेमतेनच ॥ यथास्याच्छोभनंपात्रंतथाकुर्याद्विचक्षणः ॥ ४२ ॥ शक्त्यांतरितरुद्राक्षैःकल्पिताष्टशतैः
 शुभा ॥ मालोपवीतं त्रिशत्याअष्टकेनप्रकल्पितम् ॥ ४३ ॥ प्रगंडयोरथैकैकंबद्धातुद्वेप्रकोष्ठयोः ॥ शिरस्येकाधृतातेनकंठेचपरमर्षिणा ॥ ४४ ॥
 रुद्राक्षैःस्फटिकैरत्नैःकल्पिताद्यक्षमालिका ॥ व्याप्रचर्मासनंकृत्वापद्मासनगतोमुनिः ॥ ४५ ॥ आवाहनासनंवाच्यं पादवाचमनीयकम् ॥ निर्वर्त्य
 गंगासलिलैःस्नापयामासशंकरम् ॥ ४६ ॥ अष्टगंधकसंयुक्तेःपुष्पैर्वकुलपाटलेः ॥ स्वर्णभांडस्थितैर्वस्त्रशोभितैर्वासितैर्दण्डम् ॥ ४७ ॥ द्वारेताम्रकटा
 हश्चप्रबंधद्रोणिनाशुभम् ॥ गोशृंगेणविषाणेनगवयस्यतथाकचित् ॥ ४८ ॥ दक्षिणावर्तंशस्त्रेनरत्नपात्रैरथापिवा ॥ स्वर्णैर्वाराजतैर्वापिताम्रैकाःस्यैरथा
 पिवा ॥ ४९ ॥ स्वर्णैश्चमुक्ष्मकलशैःस्नापयामासचेच्छया ॥ अथवामृण्मयैःकुर्यात्पद्मपात्रैरथापिवा ॥ ५० ॥ पालाशैश्चूतजंब्वाद्यैःपात्रैःसंस्नापयेद्वि
 भुम् ॥ स्नानानामथसर्वेषांधारास्नानंविशिष्यते ॥ ५१ ॥ नमस्तेत्यादिर्मंत्रेणशतरुद्रियसंज्ञिना ॥ शंचेत्याद्यनुवाकेनशक्तिरूपेणचेश्वरम् ॥ ५२ ॥
 आवृत्यचयथाशक्तिपश्चाद्गंधादिविन्यसेत् ॥ ततश्चशोभनैःपुष्पैःपात्रैर्विल्वैःसमर्चयेत् ॥ ५३ ॥ तुलसीमारुवदलैःकल्हारैःश्वमहोत्पलैः ॥ नीलो
 त्पलेरुत्पलेश्चशेषैश्चकरवीरकैः ॥ ५४ ॥ कर्णिकारैःसितांभोजैरपराजितयातथा ॥ तिलाक्षतैरक्षतैश्चश्रीपात्रैस्तिलमिश्रकैः ॥ ५५ ॥ एवमहेशमी
 शानंपूजयामासगौतमः ॥ कर्पूरागरुकस्तूरीसजागरुकचंदनैः ॥ ५६ ॥ अन्यैश्चधूपयामासषोडशाथप्रदीपिकाः ॥ कर्पूरवर्तिसंयुक्तादीपयंत्रोपरिस्थि
 ताः ॥ ५७ ॥ निवेदितंमहेशायअथनैवेद्यमुत्तमम् ॥ सुपक्वशालिपिष्टांभ्रंभक्ष्यंलेह्यंचचोष्यकम् ॥ ५८ ॥ मधुरादिसमोपेतंपंचभक्ष्यसमन्वितम् ॥
 अनेकपक्वशाकाढ्यमनेकपक्वमिश्रितम् ॥ ५९ ॥ पानंविंशतिसंयुक्तंद्राक्षारंभाफलान्वितम् ॥ सूपाष्टकादिसंयुक्तंयुक्तंमूलफलदिना ॥ ६० ॥
 यथासंभवसंयुक्तैरन्यैरप्युपकल्पितम् ॥ अग्रपुष्पसमोपेतंनैवेद्यंप्रददौमुनिः ॥ ६१ ॥ सौवर्णपात्रिकान्यस्तनीराजनसहस्रकम् ॥ सोपहारायदे
 वायदत्वाच्चैवनमस्यच ॥ ६२ ॥ पूगसंडानयोधृष्टान्पत्राणिक्षालितानिच ॥ अपृष्टाग्राणिमुश्वेतच्छादयामृतिकानिच ॥ ६३ ॥ घनसारकचूर्णचन्यस्तपत्रत्र
 यंशुभम् ॥ सौवर्णपात्रविन्यस्तमिदंतांबूलमीश्वरे ॥ ६४ ॥ अथप्रदक्षिणंकृत्वानमस्काराननंतरम् ॥ अष्टयोषास्ततःप्राप्तास्तंत्रीवेण्वादिधारिकाः ॥ ६५ ॥
 विचित्रवाद्यवादिन्यःसंप्राप्तामुनिसन्निधिम् ॥ क्षुद्रतालयुगंक्ष्वस्वर्यगातुंप्रचक्रमे ॥ ६६ ॥ गौतमेगातुमुद्युक्तेतानंकुर्युरथांगनाः ॥ मंदंमंदंचवाद्यानिवादयं
 तितथापराः ॥ ६७ ॥ मधुरंगायातिमुनौस्वरामूर्तिभृतस्तथा ॥ प्रानृत्यंतमहेशमेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ६८ ॥ एतस्मिन्नंतरंप्राप्तोभगवान्नारदोमुनिः ॥

१० पु०

॥१५७॥

तमागतं गौतमोपि संपूज्य प्रणिपत्य च ॥ ६९ ॥ आह चेन कृतार्थोऽस्मि न च कश्चिन्मया समः ॥ तवागमनकृत्यं किंकृत आगमनं तथा ॥ ७० ॥ श्रीनारद उवाच ॥ पातालादागतोऽस्मीह भुक्त्वा वैवाणमंदिरे ॥ आयास्यति महात्मानो वाणशुक्रादयो गृहम् ॥ ७१ ॥ अथ क्षणादभ्यगाच्च वाणः परपुरं जयः ॥ विंशत्यशौहिणीयुक्तो गजमारुह्य सोमुरः ॥ ७२ ॥ अपरं हि गजं शुक्रः प्रह्लादो रथमुत्तमम् ॥ वृषपर्वारथवरं बलिस्तुरगमुत्तमम् ॥ ७३ ॥ आगतान् यतान् सर्वानाज्ञाय स तु गौतमः ॥ स शिष्यो निजं गमाथ ह्यादादध्यादिकं त्वरा ॥ ७४ ॥ गौतमं चापिते वीक्ष्या वरुह्य च गजादिकात् ॥ नमश्च कुरथो दैत्यास्तं नमस्कृत्य भार्गवम् ॥ ७५ ॥ आलिङ्ग्य राक्षसान् सर्वान् पूजयित्वा यथाविधि ॥ सेनायाः सन्निवेशं च कारमुनिपुंगवः ॥ ७६ ॥ पादौ प्रक्षाल्य शुक्रस्य जलं मूर्ध्नि धृतं तथा ॥ विचित्रफलसंयुक्तं दत्तवानर्हणं मुनिः ॥ ७७ ॥ वापीतडागसरसीस्नानपूर्वकृतक्रियाः ॥ संगमे वर्तमाने तु गौतमस्याश्रमे शुभे ॥ ७८ ॥ तद्वेहंतु प्रविश्याथ राक्षसास्तपुरोहिताः ॥ देवपूजाप्रपत्तिचक्रकुः सर्वे द्विजालये ॥ ७९ ॥ सद्यः प्रकल्पितायां च वेद्यां शुक्रो यजच्छिवम् ॥ तस्यैव वामभागे तु प्रह्लादो यजदच्युतम् ॥ ८० ॥ सोमं च चालिरप्येव मन्ये चासुरपुंगवाः ॥ अथ वाणो यजदेवमेकमेव त्रियं वक्रम् ॥ ८१ ॥ शुक्रोऽपि भगवन्तन्तु सुमानाथमपूजयत् ॥ गौतमोऽप्यथ मध्याह्ने पूजयामास शंकरम् ॥ ८२ ॥ सर्वे शुक्रां वरधराभस्मोद्धूलितविग्रहाः ॥ सितेन भस्मना कृत्वा सर्वस्थानोत्रे पुंड्रकम् ॥ ८३ ॥ नत्वा तु भार्गवं सर्वं भूतशुद्धिप्रचक्रमुः ॥ हृत्पद्ममध्ये सुषिरं तत्रैव भूतपंचकम् ॥ ८४ ॥ तेषां मध्ये महाकाशमाकाशे निर्मलानलम् ॥ तन्मध्ये च महेशानं ध्यायेद्दीप्तिमयं शुभम् ॥ ८५ ॥ अज्ञानसंयुतं भूतं शमलं सर्वसंगतम् ॥ तदेहमाकाशदीपे प्रदहेज्ज्ञानवाहिन्या ॥ ८६ ॥ आकाशस्यावृतं चाहं दग्ध्वा काशमथोदहेत् ॥ दग्ध्वा काशमथोवायुमग्निभूतं तदादहेत् ॥ ८७ ॥ अन्भूतं च ततो दग्ध्वा पृथिवीभूतमेव च ॥ तदा श्रिता न्यगुणान् दग्ध्वा ततो देहं प्रदाहयेत् ॥ ८८ ॥ एवं दहित्वा भूतानि देही तज्ज्ञानं गच्छेत् ॥ शिखामध्यस्थितं विष्णुमानंदरसनिर्भरम् ॥ ८९ ॥ निष्पन्नचंद्रकिरणसंकाशकिरणशिवम् ॥ शिवांगोत्पन्नकिरणैर्मृतद्रवसंयुतैः ॥ ९० ॥ सुशीतलततो ज्वालाप्रशांतचन्द्रश्मिवत् ॥ प्रसारितसुधारुग्भिः सांक्षीभूतश्च संभवः ॥ ९१ ॥ क्रमेण प्रवितं भूतग्रामं संचितयेत् परम् ॥ ९२ ॥ इत्थं कृत्वा भूतशुद्धिक्रियाहोमर्त्यः शुद्धो जायते एव शुद्धः ॥ पूजाकर्तुं जाप्यकर्मापि पश्चाद्देवध्याने ब्रह्महत्यादिहानिः ॥ ९३ ॥ एवं ध्यात्वा चंद्रदीप्तिप्रकाशं ध्यानेनारोप्या शुल्लिगे शिवस्य ॥ सदा शिवं दीपमध्ये विचिंत्य पंचाक्षरेणार्चनमव्ययं तु ॥ ९४ ॥ आवाहनादीनुपचारांस्तथापि कृत्वा स्नानं पूर्ववच्छंकरस्य ॥ उदुंबरं राजतं स्वर्णपीठं वस्त्रादिछत्रं सर्वमेवेह पीठम् ॥ ९५ ॥ अंतकृत्वा बुद्बुदानां च वृष्टिपीठे पीठेनागमेकं पुरस्तात् ॥ कुर्यात्पीठे चोर्ध्वकेनागयुग्मं देवाभ्यां शेदक्षिणे वामतश्च ॥ ९६ ॥ जपापुष्पनागमध्ये

पा० सं० प०

अ० ११४

॥१५७॥

१ तथा-इ० पा०।

२ निर्मलासनम्-इ० पा०।

३ अहमहंकारमित्यर्थः।

निधायमध्येवस्रद्वादशप्रातिगुण्ये ॥ सुध्वेतेनतस्यमध्येमहेशीलंगाकारपीठयुक्तं प्रपूज्यम् ॥ ९७ ॥ एवंकृत्वावाणमुख्यादितीशादत्त्वादत्त्वापचंगंधाष्ट
 गंधम् ॥ पुष्पैःपत्रैःश्रीतिलैरक्षतैश्चतिलोन्मिश्रैःकेवलैश्चप्रपूज्य ॥ ९८ ॥ धूपदत्त्वाविधिवत्संप्रयुक्तं दीपदत्त्वाचोक्तमेवोपहारम् ॥ पूजाशेषंतेसमाप्याथसर्वे
 गीतंनृत्यंतत्रतत्रापिचक्रुः ॥ ९९ ॥ अथास्मिन्नंतरेगौतमस्यप्राप्तःशिष्यःशंकरात्मेतिनाम्ना ॥ १०० ॥ उन्मत्तवेशोदिग्वासाअनेकावृतिमाश्रितः ॥
 क्वचिद्विजातिप्रवरःक्वचिच्चंडालसन्निभः ॥ १०१ ॥ क्वचिच्छूद्रसमोयोगीतापसःक्वचिदप्युत ॥ गर्जत्युत्पततेचैवनृत्यतिस्तौतिगायति ॥ १०२ ॥ रोदि
 ति शृणुतेव्यक्तं पतत्युत्तिष्ठतिक्वचित् ॥ शिवज्ञानैकसंपन्नःपरमानंदनिर्भरः ॥ १०३ ॥ संप्राप्तोभोग्यवेलायांगौतमस्यातिकंययौ ॥ बुभुजेगुरुणासाकंक्वचि
 दुच्छिष्टमेवच ॥ १०४ ॥ क्वचिल्लेहति तत्पात्रंतूष्णीमेवाभ्यगात्क्वचित् ॥ हस्तंगृहीत्वैवगुरोःस्वयमेवाभुनक्क्वचित् ॥ १०५ ॥ क्वचिद्गृहांतरेमूत्रंक्वचि
 त्कर्दमलेपनम् ॥ सर्वदातंगुरुर्दृष्ट्वाकरमालंब्यमंदिरम् ॥ १०६ ॥ प्रवेश्यस्वीयपीठेतमुपवेश्याभ्यभोजयत् ॥ स्वयंतदस्यपात्रेणबुभुजेगौतमोमुनिः ॥ १०७ ॥
 तस्यचित्तं परिज्ञातुं कदाचिदथसुंदरी ॥ अहल्याशिष्यमाहूयभुंक्ष्वेत्युक्त्वाथसाशुभा ॥ १०८ ॥ सौवर्णेभाजनेचात्रनिधायचपकांतरे ॥ पानादिकमथोद
 त्वाएकस्मिन्पावकंपुनः ॥ १०९ ॥ निधायंगारानिचयंकंटकानांचयंपरे ॥ निधायभुंक्ष्वभुंक्ष्वेतिसचापिबुभुजेमुनिः ॥ ११० ॥ यथापपौहिपानीयंतथाव
 ह्निमपिद्विजः ॥ कंटकानपिभुक्त्वासयथापूर्वमतिष्ठत ॥ १११ ॥ पुराहिमुनिकन्याभिराहूतोभोजनायच ॥ दिनेदिनेतत्प्रदत्तंलोष्टमंबुचगोमयम् ॥ ११२ ॥
 कर्दमकाष्ठदंडंचभुक्त्वाप्रीत्याथहर्षितः ॥ एतादृशोमुनिरसौचंडालसदृशाकृतिः ॥ ११३ ॥ सुजीर्णोपानहोहस्तेगृहीत्वातुतथाकरे ॥ अंत्यजोचितभाषाभि
 वृषपर्वानमभ्यगात् ॥ ११४ ॥ वृषपर्वेशयोर्मध्येदिग्वासाःसमतिष्ठत ॥ वृषपर्वानमज्ञात्वापीडयित्वाशिरोऽच्छिन्नन् ॥ ११५ ॥ हतेतस्मिन्द्विजश्रेष्ठेजगदेत
 चराचरम् ॥ अतीवकलुषमभवत्तत्रस्थामुनयस्तथा ॥ ११६ ॥ गौतमस्यमहाशोकःसंजातःसुमहात्मनः ॥ निर्ययौचक्षुषोर्वारिशोकंसंदर्शयन्निव ॥ ११७ ॥
 गौतमःसर्वदैत्यानांसंनिधौवाक्यमुक्तवान् ॥ किमनेनकृतं पापंयेनच्छिन्नमिदंशिरः ॥ ११८ ॥ ममप्राणाधिकस्येहसर्वदाशिवयोगिनः ॥ ममापिमरणंसत्यं
 शिष्यरूपीयतो गुरुः ॥ ११९ ॥ शैवानांधर्मयुक्तानांसर्वदाशिववर्तिनाम् ॥ मरणयत्रदृष्टस्यात्तन्नोमरणंध्रुवम् ॥ १२० ॥ ॥ शुक्रउवाच ॥ ॥ एनंसंजीव
 यिष्यामिममगोत्रंशिवप्रियम् ॥ किमसौप्रियतेब्रह्मन्पश्यमेतपसोबलम् ॥ १२१ ॥ इतिवादिनिविप्रद्वेगौतमोऽपिममारह ॥ तस्मिन्मृतेऽथशुक्रोऽ
 पिप्राणांस्तत्यायोगतः ॥ १२२ ॥ तस्यापिहतमाज्ञायप्रह्लादाहानवेश्वराः ॥ सर्वैर्मृताःक्षणेनैवतदद्भुतमिवाभवत् ॥ १२३ ॥ मृतमा

प० पु०

॥१५८॥

सीदथवलंतस्यबाणस्यधीमतः ॥ अहल्याशोकसंतप्तारुदोच्चैःपुनःपुनः ॥ १२४ ॥ गौतमेनमहेशस्यपूजयापूजितोविभुः ॥ वीरभद्रोमहा
योगीसर्वदृष्टाचुकोपह ॥ १२५ ॥ अहोक्षमहोक्षमहेशाबहवोमृताः ॥ शिवंविज्ञापयिष्यामितेनोक्तंकरवाण्यहम् ॥ १२६ ॥ इति
निश्चित्यगतवान्मंदराचलमव्ययम् ॥ नमस्कृत्वाविरूपाक्षमिदंसर्वमथोक्तवान् ॥ २७ ॥ ब्रह्महरीस्थितौतत्रदृष्ट्वाप्राहशिवोवचः ॥ मद्रक्तैःसाहसंकर्मकृतं
दृष्ट्वावरप्रदः ॥ २८ ॥ गत्वापश्यामहेविष्णुयुवामप्यागमिष्यथ ॥ अथेशोवृषमारुह्यवायुनाधूतचामरः ॥ १२९ ॥ नंदिकेनसुवेषेणधृतैछत्रैतिशोभने ॥
सुश्रुतहेमदंडेचनान्ययोगेधृतेविभोः ॥ १३० ॥ महेशानुमर्तिलञ्छाहरिर्नागांतकेस्थितः ॥ आरक्तनीलछत्राभ्यांशुशुभेलक्ष्यकोस्तुभः ॥ ३१ ॥ शिवानु
मत्याब्रह्मापिहंसारूढोभवत्तदा ॥ इंद्रगोपप्रभाकारच्छत्राभ्यांशुशुभेविधिः ॥ ३२ ॥ इंद्रादिसर्वदेवाश्चस्वस्ववाहनसंयुताः ॥ अथतेनिर्ययुःसर्वेनानावाद्या
नुमोदिताः ॥ ३३ ॥ कोटिकोटिगणाकीर्णागौतमस्याश्रमंगताः ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानादृष्ट्वातत्परमाद्भुतम् ॥ ३४ ॥ स्वभक्तजीवयामासवामकोणानिरीक्ष
णात् ॥ शंकरोगौतमंप्राहतुष्टोऽहंतेवरं वृणु ॥ ३५ ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ यदिप्रसन्नोदेवेशयदिदेयोवरोमम ॥ त्वल्लिगार्चनसामर्थ्यनित्यमस्तुमहे
श्वर ॥ ३६ ॥ वृत्तमेतन्मयादेवशृणुष्वेतथिलोचन ॥ ममशिष्योमहाभागोहेयाहेयादिवर्जितः ॥ ३७ ॥ प्रेक्षणीयंममत्वेननचपश्यतिचक्षुषा ॥ नचप्राणेन
प्रातर्व्यनदातव्यंनचेतरत् ॥ ३८ ॥ इतिबुद्धातथाकुर्वन्सहियोगीमहायशाः ॥ उन्मत्ताविकृताकारःशंकरात्मेतिकीर्तितः ॥ ३९ ॥ नकश्चित्तंप्रतिद्वि
ष्यान्नचर्तंहिसयेदिति ॥ एतन्मेदीयतां देव एतेषाममृतिस्तथा ॥ १४० ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ आकल्पमेतेजीवंतुततोमुक्तिंभजंतुच ॥ त्वयाकृ
तमिदंवेद्मविस्तृतंविभूतंशुभम् ॥ ४१ ॥ तिष्ठामःक्षणमात्रंतुततोयास्याममंदिरम् ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ अयोग्यंप्रार्थयामीशह्यर्थीदोषंनपश्यति
॥ ४२ ॥ ब्रह्माद्यलभ्यं देवेश दीयतां यदितरोचते ॥ अथेशोविष्णुमालोक्यगृहीत्वातुकरंहरैः ॥ ४३ ॥ प्रहसन्नंबुजाभाक्षमित्युवाचसदाशिवः ॥ म्लानोदरो
सिगोर्विददेयतेभोजनंकिमु ॥ ४४ ॥ स्वयंप्रविश्ययदिवास्वयंमुंक्ष्वस्वगेहवत् ॥ गच्छवापार्वर्तगिहंयाकुक्षिपूरयिष्याति ॥ ४५ ॥ इत्युक्त्वातत्करालंवी
एकांतमगमद्विभुः ॥ आदिश्यनंदिनं देवोद्वाराध्यक्षयथोक्तवत् ॥ ४६ ॥ गौतमंसमुवाचायमुत्तरंविष्णुभाषणम् ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ संपादयात्रसर्वेषांभो
क्तकामावयंमुने ॥ ४७ ॥ इत्युक्त्वैकांतमगमद्वासुदेवेनशंकरः ॥ मृदुशय्यांसमारुह्यशयितोदेवतोत्तमौ ॥ ४८ ॥ अन्योन्यंभाषणंकृत्वाप्रोत्तस्थतुरुभा
वपि ॥ गत्वातटाकंगंभीरंस्नास्यंतौदेवसत्तमौ ॥ ४९ ॥ करांबुपानमन्योन्यंपृथक्कृतोभयत्रच ॥ मुनयोराक्षसाश्चैवजलक्रीडांप्रचक्रिरे ॥ १५० ॥ अथवि

पा० सं० पं०

अ० ११४

॥१५८॥

ण्मुर्महेशश्चजलपातानिशीघ्रतः ॥ चक्रतुःशंकरःपद्मकिंजल्कांजलिनाहरेः ॥ १५१ ॥ अवाकिरन्मुखेतस्यपद्मोत्फुल्लविलोचने ॥ नेत्रेकेशरसंपातान्यमील
 यतकेशवः ॥ ५२ ॥ अत्रांतरेहरेःस्कंधमारुरोहमहेश्वरः ॥ हयुत्तमार्गवाहुभ्यांगृहीत्वासंन्यमज्जयत् ॥ ५३ ॥ उन्मज्जायित्वाचपुनःपुनश्चापिपुनःपुनः ॥
 पीडितःसहरिःसूक्ष्मंपातयामासशंकरम् ॥ ५४ ॥ अथपादौगृहीत्वातुआचकर्षचभ्रामयत् ॥ अताडयद्वरेर्वक्षःपातयामासचाच्युतम् ॥ ५५ ॥ अथोत्थितोहरि
 स्तोयमादायांजलिनाततः ॥ अवाकिरदथोशंभुमथविष्णुमथोहरः ॥ ५६ ॥ जलक्रीडेवमभवदथचर्षिगणांतरे ॥ जलक्रीडासंभ्रमेणविव्रस्तजटवं
 धनाः ॥ ५७ ॥ अथसंभ्रमतस्तेषामन्योन्यजटबंधनम् ॥ इतरेतरवद्धासुजटासुचमुनीश्वराः ॥ ५८ ॥ शक्तिर्मतोऽशक्तिमतःआकर्षितचसव्य
 थम् ॥ पातयंतोन्यतश्चापिक्रोशतोरुदतस्तथा ॥ १५९ ॥ एवंप्रवृत्तेतुमुलेसंभूतेतोयकर्मणि ॥ आकाशेनारदोऽह्णेननर्तचननादच ॥ १६० ॥
 विपंचीनादयन्वाद्यंललितांगीतिमुज्जगौ ॥ सुगीत्याललितायास्तुअगायतविधादश ॥ ६१ ॥ शुश्रावगीतंमधुरंशंकरोलोकभावनः ॥ स्वयंगातुं
 हिललितंमंदमंदप्रचक्रमे ॥ ६२ ॥ स्वयंगायतिदेवेशेभिश्चायंगलकेशिकी ॥ नारदेनृत्यमानेतुगायतिस्वरभेदिनि ॥ ६३ ॥ स्वरंध्रुवंसमादा
 यसर्वलक्षणसंयुतम् ॥ स्वधाराभृतसंयुक्तंगानेनैवमथोजयत् ॥ ६४ ॥ वासुदेवोमर्दलंचकराभ्यामिदमाहनत् ॥ अवगाहंश्चतुर्वक्रस्तुबुरुमुखरोवभौ ॥ ६५ ॥
 तानकागौतमाद्यास्तुतूष्णींगातुंचवायुतः ॥ गायकेमधुरंगीतंहनूमतिकपीश्वरे ॥ ६६ ॥ म्लानमम्लानमभवत्कृशाःपुष्टास्तदाभवन् ॥ स्वास्वांगीतिमतःसर्वे
 तिरस्कृत्यैवमूर्च्छिताः ॥ ६७ ॥ तूष्णींसर्वेसमभवन्देवर्षिगणदानवाः ॥ एकःसहनुमान्गाताश्रोतारःसर्वेष्वते ॥ ६८ ॥ मध्याह्नकालविततेभोज
 नावसरेसति ॥ दुकूलयुगमाधत्तशृण्वन्गीतिमहेश्वरः ॥ ६९ ॥ पीतवस्त्रद्वयंविष्णुरारक्तंचतुराननः ॥ स्वस्वार्हाण्यथसर्वेऽपिकृत्यंकृत्वापिकालि
 कम् ॥ १७० ॥ स्वंस्वंवाहनयारुह्यनिर्गताःसर्वदेवताः ॥ गानप्रियोमहेशस्तुजगादप्रवगेश्वरम् ॥ ७१ ॥ प्रवगत्वंमयाज्ञतोनिःशंकंवृषमारुह ॥
 यमचाभिमुखोभूत्वागायस्वाशेषगायनम् ॥ ७२ ॥ अथाहकपिशार्दूलोभगवंतमहेश्वरम् ॥ वृषभारोहसामर्थ्यतवनान्यस्यविद्यते ॥ ७३ ॥ तववाह
 नमारुह्यपातकीस्यामहंविभो ॥ मामेवारुहदेवेशविहंगःशिववाहनः ॥ ७४ ॥ तवचाभिमुखंगानंकरिष्यामिविलोकय ॥ अथेश्वरोहनूमंतमारुरोहवृषं
 यथा ॥ ७५ ॥ आरुढेशंकरेदेवेहनूमान्कंधराशिरः ॥ छित्त्वात्वचंपरावृत्यमुखंगायतिपूर्ववत् ॥ ७६ ॥ शृण्वन्गीतिसुधांशंभुर्गौतमस्यगृहंगतः ॥
 सर्वेचाप्यागतास्तत्रदेवर्षिगणदानवाः ॥ ७७ ॥ पूजितागौतमेनाथभाजेनावसरेसति ॥ यच्चुष्कदारुसंभूतंगृहोपकरणादिकम् ॥ ७८ ॥ प्रकूटमभवत्सर्व

गायमानेहनूमति ॥ तस्मिन्गानेसमस्तानांचित्रदृष्टिरतिष्ठत ॥ १७९ ॥ द्विबाहुरीशस्यपदाभिर्वदनःसमस्तगात्राभरणोपपन्नः ॥ प्रसन्नमूर्तिस्तरुणःसुम
 ध्येविन्यस्तमूर्द्धाजलिभिःसुरैःस्तुतः ॥ १८० ॥ शिरःकराभ्यांपरिगृह्यशंकरोहनूमतःपूर्वमुखंचकार ॥ पद्मासनासीनहनूमतांजलौनिधायपादंत्वपरंमुखे
 च ॥ ८१ ॥ पादांगुलीभ्यामथनासिकाविभुःस्नेहेनजग्राहचर्मदमदम् ॥ स्कंधेमुखेत्वंसतलेचकंठेवक्षःस्थलेचस्तनमध्यमेहृदि ॥ ८२ ॥ ततश्चकुशा
 वथनाभिर्मंडलेततोद्वितीयनिदधातिचांजलौ ॥ शिरोगृहीत्वावनमय्यशंकरःपस्पशंपृष्ठचिबुकनसध्वनि ॥ ८३ ॥ हारंचमुक्तापरिकल्पितंशिवोहनूमतः
 कंठगतंचकारह ॥ अथविष्णुर्महेशानमिदंवचनमुक्तवान् ॥ ८४ ॥ हनूमतासमोनास्तिकृत्स्नब्रह्माडमंडले ॥ श्रुतिदेवाद्यगम्यंहिपदंतवर्किलस्थि
 तम् ॥ ८५ ॥ सर्वोपनिषदव्यक्तंत्वत्पदंकपिसर्वयुक् ॥ यमादिसाधनैर्योगैर्नक्षणेतिपदंस्थितम् ॥ ८६ ॥ महायोगिहृदंभोजिवलंस्वच्छंहनूमति ॥
 वर्षकोटिसहस्रेषुतपःकृत्वातुदुष्करम् ॥ ८७ ॥ त्वद्रूपनाभिजानातिकुतःपादंमुनीश्वराः ॥ अहोभाग्यंविचित्रंहिचपलवानरोमृगः ॥ ८८ ॥
 धत्तेपादयुगंचांगेयोगिहृदयपिनक्षमम् ॥ मयावर्षसहस्रंतुसहस्राब्दंतथान्वहम् ॥ १८९ ॥ भक्त्यासंपूजितोऽपीशपादोनोर्दशितस्त्वया ॥ लोके
 वादोहिसुमहाञ्छुंभुर्नारायणप्रियः ॥ १९० ॥ हरिःप्रियस्तथाशंभोर्नैतादृग्भाग्यमास्तिमे ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ नत्वयासदृशोमह्यं
 प्रियोस्तिभगवन्हरे ॥ ११ ॥ पार्वतीवात्वयातुल्यानचान्योविद्यतेमम ॥ अथदेवायमहतेगौतमःप्रणिपत्यच ॥ १२ ॥ व्यज्ञापयदमेयात्मदे
 वैहिकरुणानिधे ॥ मध्याह्नोऽयंव्यतिक्रांतोभुक्तिवैलाखिलस्यच ॥ १३ ॥ अथाचम्यमहादेवोविष्णुनासहितोविभुः ॥ प्रविश्यगौतमगृहंभो
 जनायोपचक्रमे ॥ १४ ॥ रत्नांगुलीयैरथनूपुराभ्यांदुकूलबंधेनतडित्सुकांच्या ॥ हारैरनेकैरथकंठनिष्कयज्ञोपवीतोत्तरवाससीच ॥ १५ ॥ वि
 लंबिचंचन्मणिकुंडलेनसुषुप्तिधम्मिल्लवरेणदेवः ॥ पंचांगगंधस्यविलेपनेनवाह्मंगदैःकंकणकांगुलीयकैः ॥ १६ ॥ इत्थंविभूषितःशिवोनिविष्टउत्तमा
 सनेस्वसंमुखंहरितथान्यवेशयद्वरासने ॥ अन्योन्यसंमुखौस्थितौहरीशौदेवसत्तमौसुवर्णभाजनान्यथोददौसचापिगौतमः ॥ १७ ॥ त्रिशत्प्रभेदभक्ष्यकं
 सुपायसंचतुर्विधंसुपक्वपाकजातकंशतद्वयंप्रकल्पितम् ॥ अपक्वपक्वमिश्रकंशतत्रयंप्रकल्पितंशतंशतंतथासुकंदशाककंतथासुनिः ॥ १८ ॥
 शाकादिसर्पिषान्वितंददौचपंचविंशतिसुशर्करादिकंतथासुचूनाडादिमादिकम् ॥ मोचाफलंतुगोस्तनींसुखजुंनगरंगकंजंबूफलंप्रियालुकंविंकंकंतफलं
 तथा ॥ १९ ॥ एवमादीनिचान्यानिद्रव्याण्यर्प्यथाविधि ॥ दत्वाचापोशनंविप्रोभुंजध्वमितिचाब्रवीत् ॥ २०० ॥ भुंजानेषुचस

वैष्णवजनसूक्ष्मवस्त्रजम् ॥ गौतमः स्वयमादाय शिवविष्णु अवीजयत् ॥ २० ॥ परिहासमथोक्तुं मियेष परमेश्वरः ॥ पश्य विष्णो हनुमंतं कथं भुंक्ते सवानरः ॥ २१ ॥
 वानरं पश्यति हरो मेढकं विष्णुभाजने ॥ चिक्षेप मुनि संघेषु पश्यत् स्वपि महेश्वरः ॥ ३ ॥ हनुमते दत्तवांश्च स्वोच्छिष्टं पायसादिकम् ॥ त्वदुच्छिष्टमभोज्यं
 तु तवैव वचनादिभो ॥ ४ ॥ अनर्हमने वेद्यं पुत्रं पुष्पफलं तथा ॥ मह्यं निवेद्य सकलं कूप एव विनिक्षिपेत् ॥ ५ ॥ अभुक्ते त्वद्वचो न भुक्ते चापि कृपा तव ॥ ६ ॥ स
 दा शिव उवाच ॥ ७ ॥ बाणलिंगस्वयं भूते चंद्रकांते ह्यवस्थिते ॥ ८ ॥ चांद्रायणसमं ज्ञेयं शोभनैवेद्यभक्षणम् ॥ भुक्तिवैलेपमधुना तद्वैरस्यं कथां
 तरात् ॥ ९ ॥ भुक्ता तु कथयिष्यामि निर्विशं कं विभुं श्वतत् ॥ अथासौ जलसंस्कारं कृतवान् गौतमो मुनिः ॥ १० ॥ आरक्तसुस्निग्धसुसूक्ष्मगात्राननेक
 धाधौ तमुशोषितां गान् ॥ तडागतो येः कृतवीजघर्षितैर्विशोषितैस्तैः करकान् पूरयत् ॥ ११ ॥ नद्याः सैकतवेदिकां नवतरां संच्छाद्य सुक्ष्मां वरैः शुद्धैः श्वे
 ततरेरथोपरि षट्स्तोत्रेण पूर्णान्क्षिपेत् ॥ क्षिप्तवानालकजातिमास्तपुटकं कंकोलकस्तूरिकाचूर्णचन्दनचंद्राश्मि विशदां मालां पुटांतं क्षिपेत् ॥ २१० ॥
 यामस्यापि पुनश्च वारिवसनेनाशोध्य कुंभे क्षिपेच्चंद्रग्रंथिमथो निधाय बकुलं क्षिप्वा तथा पाटलात् ॥ ११ ॥ शेफालीस्तव कमथोजलं च तत्र विन्यस्य त्रय
 मत एव तोय शुद्धिम् ॥ कृत्वाथो मृदुतरसूक्ष्मवस्त्रसंडेनावेष्टेत् सृणिकमुलं च सूक्ष्मचंद्रम् ॥ १२ ॥ अनातपप्रदेशे तु निधाय करकानथ ॥ मंदवातस
 मोपेते सूक्ष्मव्यजनवीजिते ॥ १३ ॥ अथ उर्वीशसालिलैः सिंचयेत् सृणिकामपि ॥ संस्कृत्वा स्वाध्यासात् तत्र नरानां यो धवानृष ॥ १४ ॥ तत्कन्यावाक्षा
 लितां गाधौ तव स्नाश्च वासह ॥ मधुपि गलनिर्घ्यासमस्रां दमगुरुद्रवम् ॥ १५ ॥ बाहुमूलचक्रं ठेच विलिप्य सांद्रमेव च ॥ मस्तके जाप्यं कन्यस्य पंचगंध
 विलेपनम् ॥ १६ ॥ पुष्पनदसुके शास्तु ताः शुभास्याः सुनिर्मलाः ॥ एवमेवोचितानां यं आत्तकुं कुमविग्रहाः ॥ १७ ॥ युवत्यश्चारुसर्वांग्यो नितरां
 भूषणैरपि ॥ एतादृग्वनिताभिर्वा नैर्वा दापयेज्जलम् ॥ १८ ॥ तेषां प्रदानसमये सूक्ष्मवस्त्रात्पवेटनम् ॥ अथ वामकरे न्यस्य करकं तत्र पश्य
 हि ॥ १९ ॥ दौरिकान्यस्तमुन्मुच्य ततस्तोत्रं प्रदापयेत् ॥ एवं सत्कारयामास गौतमो भगवान् मुनिः ॥ २२० ॥ महेशादिषु सर्वेषु भुक्तवत्सु महात्मसु ॥
 प्रक्षालितां हि स्तेषु गंधोद्वर्तितपाणिषु ॥ २१ ॥ तदासनसमासीनो देवदेव महेश्वरः ॥ अथ नीचसमासीना देवाः सर्पिगणास्तथा ॥ २२ ॥ मणिपात्रेषु सर्वेषु च
 पूगसंडान् सुधूपितान् ॥ अकोणवर्तुलान् स्थूलान् सूक्ष्मान् कृशानपि ॥ २३ ॥ श्वेतपत्राणि संशोष्य क्षिप्त्वा कूर्पूरसंडकम् ॥ चूर्णचंशं करायानि वेदयति
 गौतमे ॥ २४ ॥ गृहाण देवतां बूलमित्युक्तवचने मुनी ॥ कपे गृहाण तां बूलं प्रयच्छ मय संडकान् ॥ २५ ॥ उवाच वानरो नास्ति मम शुद्धिर् महेश्वर ॥ अनेक

प० पु०

॥१६०॥

फलभुक्त्वाद्धानरस्तुशुचिः कथम् ॥ २६ ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ मद्राक्यादखिलं शुद्धचेन्मद्राक्यादमृतं विषम् ॥ मद्राक्यादखिलं विदामद्राक्या
देवतादयः ॥ २७ ॥ मद्राक्याद्धर्मविज्ञानं मद्राक्यान्मोक्ष उच्यते ॥ पुराणान्यागमाश्चैव स्मृतयो ममाक्यतः ॥ २८ ॥ अतो गृहाण तां ब्रूलं मम दद्याः
मुखं डकान् ॥ हरिर्वा मकरेणादात्तां ब्रूलं पूगं खंडकम् ॥ २९ ॥ ततः पत्राणि संगृह्य ततः खंडान्समर्पयत् ॥ कर्पूरममृतोदत्तं गृहीत्वा भक्षयच्छिवः ॥ ३० ॥
देवतुकृततां ब्रूलेपार्वतीमंदराचलात् ॥ जयाविजययोर्हस्तं गृहीत्वा यान्मुनेर्गृहम् ॥ ३१ ॥ देवपादौ ततो न त्वाविनम्रवदना भवत् ॥ उन्नम्य मुखं तस्या
इदमाह त्रिलोचनः ॥ ३२ ॥ त्वदर्थं देवदेवेशि अपराधः कृतो मया ॥ यत्त्वा विहाय भुक्तं हितं यान्यच्छृणु सुंदरि ॥ ३३ ॥ अथ स्वमंदिरं स्थाप्य देवदेव विवर्जि
ते ॥ सर्वबंधविमुक्ते च महदेनो मया कृतम् ॥ ३४ ॥ क्षंतुमर्हसि देवेशि त्यक्तकोपा विलोकय ॥ नवभाषैव मुक्त्वा सा अरुंधत्या हि निर्ययौ ॥ ३५ ॥ निर्गच्छंतीं
मुनिज्ञात्वा दंडवत्प्रणनाम च ॥ तदारभ्य महेशाय दंडप्रणतिं संस्तुतिम् ॥ ३६ ॥ कुर्यादुवाच च शिवा गौतम त्वं किमिच्छसि ॥ ॥ गौतम उवाच ॥ ॥ कृत
कृत्योऽस्मि देवेशि यदि देयो वरो मम ॥ ३७ ॥ मन्मंदिरं महाभागे भोक्तुमर्हसि सांप्रतम् ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ भोक्ष्यामि तव गेहे हं शंकरा नु मता सु
ने ॥ ३८ ॥ गत्व शं गौतमो विप्रो लब्धानुज्ञः पुनर्गतः ॥ भोजयामास गिरिजां देवीं चारुंधतीं तथा ॥ ३९ ॥ भुक्त्वाथ पार्वतीं सर्वगंधपुष्पसंभ्रवणा ॥
सहानुचरकन्याभिः सह स्नाभिर्हरययौ ॥ २४० ॥ अथाहं शं करो देवीं गच्छ गौतम मंदिरम् ॥ संध्योपास्ति मंहं कृत्वा आगच्छामि पुनर्गृहम् ॥ ४१ ॥ इत्युक्त्वा
प्रययौ देवी गौतमस्यैव मंदिरम् ॥ संध्यावंदनकामाश्च सर्व एव विनिर्गताः ॥ ४२ ॥ कृतसंध्यास्तटाके तु महेशाद्यास्तु कृत्स्नशः ॥ अथोत्तरमुखः शंभुर्न्यासं कृ
त्वा जपपह ॥ ४३ ॥ अथ विष्णुर्महातेजामहेशमिदमब्रवीत् ॥ सर्वैर्नमस्यते यस्तु सर्वैरेव समर्च्यते ॥ ४४ ॥ हूयते सर्व यज्ञेषु स भवान्किं जपिष्यति ॥ रचितां
जलयः सर्वे त्वा मे वै कमुपासते ॥ ४५ ॥ स भवान्देवदेवेश कस्मैवारचितां जलिः ॥ नमस्कारादिपुण्यानां फलदस्त्वं महेश्वर ॥ ४६ ॥ तव कः फलदो वंद्यः को वा त्वत्तोषि
को वद ॥ ॥ शंकर उवाच ॥ ॥ ध्यायेन किंचिद्भो विंदनं नमस्येह किंचन ॥ ४७ ॥ नोपास्ये कंचन हरे न जपिष्येह किंचन ॥ किंतु नास्ति
कजंतूनां प्रवृत्त्यर्थं मिदं मया ॥ ४८ ॥ दर्शनीयं हरे ते स्युरन्यथा पापकारिणः ॥ तस्माच्छोकोपकारार्थं मिदं सर्वं कृतं मया ॥ ४९ ॥ ओमित्युक्त्वा हरिरथ तं
त्वा समतिष्ठत ॥ अथ ते गौतम गृहं प्राप्ता देवगणर्षयः ॥ २५० ॥ सर्वे पूजामथोक्तुं देवदेवे पिनाकिने ॥ देवो ह नृमतासां र्द्वा गायत्रास्ते रघूत्तम ॥ ५१ ॥ पञ्चाक्ष
रीं महाविद्यां सर्व एव तदा जपन् ॥ हनूमत्करमालं व्यन्य भ्यां शं गतो हरः ॥ ५२ ॥ एकशय्यासमासीनो तां बुभौ देवदंपती ॥ गायत्रास्ते सह त्वांस्तुं बुरुर्नारद

१ विनम्रमदना-इ०पा० ।

२ देवी-इ०पा० ।

३ देवाय शल्लिने सदा-इ०पा० ।

पा० ख० प०

अ० ११४

॥१६०॥

स्तथा ॥ ५३ ॥ नानाविधिविलातांश्चकारपरमेश्वरः ॥ आहूयपार्वतीमीशइदंवाक्यमुवाचह ॥ ५४ ॥ ॥ श्रीसदाशिवउवाच ॥ ॥ रचयिष्या
 मिधम्मिहमेहिमतपुरतःशुभे ॥ देव्याहनचयुक्ततद्गर्वाशुश्रूषणस्त्रियः ॥ ५५ ॥ केशप्रसाधनकृतावनर्थातरमापतेत् ॥ केशप्रसाधनेदेवतत्वंसर्वेनचेप्सि
 तम् ॥ ५६ ॥ अथबंधकृतेपश्चादंसप्रांतप्रमार्जनम् ॥ तनोश्चरमसंलग्नकेशपुष्पादिमार्जनम् ॥ ५७ ॥ एतस्मिन्वर्तमानेतुमहात्मानोयदागमन् ॥ त
 दाकिमुत्तरंवाच्यंतवदेवादिवादेनः ॥ ५८ ॥ नायातिचेदथविभोभीतिर्नाशमुपैष्यति ॥ एवंहिभाषमाणांतांकरेणाकृष्यशंकरः ॥ ५९ ॥ स्वोर्वोस्तांस्थाप
 यित्वैवविस्रस्यकचबंधनम् ॥ विभज्यचकराभ्यांसप्रससारनखैरपि ॥ ६० ॥ विष्णुदत्तांपारिजातस्रजंकचगतामपि ॥ कृत्वाधम्मिहमकरोदथमालांक
 रागताम् ॥ ६१ ॥ मल्लिकास्रजमादायबंधकचबंधने ॥ कल्पप्रसूनमालांचयन्नदत्तांमहेश्वरः ॥ ६२ ॥ पार्वतीवसनेगूढगंधाढयेचसमादधात् ॥ अथां
 सपृष्ठसंलग्नमार्जनंकृतवान्विभुः ॥ ६३ ॥ श्रुथनीवेरधोदेव्यावस्त्रवेष्टेरधोगतः ॥ देवःकिमिदमित्युक्त्वानीवीबंधंचकारह ॥ ६४ ॥ नासाभूषणमेतत्तेपश्या
 मिसमदात्ततः ॥ इत्युक्त्वास्वयमादायविच्छायांमौक्तिकंसती ॥ ६५ ॥ हरिद्रायाःसमायोगेमुक्ताफलमदीप्तिमत् ॥ इदंहिध्रियतांमुक्ताफलंममतव
 प्रियम् ॥ ६६ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ अहोत्वन्मदिरंशंभोसर्ववस्तुसमृद्धिमत् ॥ पूर्वमेवमयासर्ववस्तुज्ञातंविभूषणैः ॥ ६७ ॥ अहोद्रविणसंपत्तिर्भूषणै
 रवगम्यते ॥ शिरोविभूषितंदेवब्रह्मशार्पस्यमालया ॥ ६८ ॥ नरकस्यतथामालावक्षःस्थलविभूषणम् ॥ शेषश्चासुकिश्चैवसविपौतवकंकणे ॥ ६९ ॥
 दिशोऽवरेजटाकेशाभसितंचांगरागकम् ॥ महोक्षोवाहनंगोत्रकुलंचाज्ञातमेवच ॥ ७० ॥ ज्ञायेतेपितरौनैवविरूपाक्षंतथावपुः ॥ एवंवदतींगेरिजाविष्णुः
 प्राहातिकोपनः ॥ ७१ ॥ किमर्थंनिदसेदेविदेवदेवजगत्पतिम् ॥ त्यक्ष्येप्राणांनिप्रियाभद्रेतवनूनमसंयमम् ॥ ७२ ॥ यत्रेशानंदनंभद्रेतत्रनोमरणंव्रतम् ॥ इत्यु
 क्त्वाथनखाभ्यांहिरिच्छेत्तुंशिरोगतः ॥ ७३ ॥ महेशस्तुकरंशृङ्गप्राहमासाहसंकृथाः ॥ पार्वतीवचनंसर्वप्रियंममतवाप्रियम् ॥ ७४ ॥ ममाप्रियंहृषीकेशकृत्य
 त्किंचिदिप्सते ॥ ओमित्युक्त्वाथभगवांस्तूर्णार्णभूतोऽभवद्वरिः ॥ ७५ ॥ हनुमानथदेवायव्यज्ञाप्यदिदंवचः ॥ अर्थयामिविनिष्कामंमपूजाव्रतंतथा ॥ ७६ ॥
 पूजार्थमप्यहंगच्छेममातुज्ञातुमर्हसि ॥ ७७ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ कस्यपूजाकृवापूजाकिंपुष्पांकंदलवद ॥ ७८ ॥ कोगुरुःकश्चमंत्रस्तेकीदृशंपूजनंतथा ॥
 एवंवदतिदेवेशहनूमानतिकंपितः ॥ ७९ ॥ वेपमानसमस्तांगःस्तोतुमेवप्रचक्रमे ॥ ८० ॥ हनूमातुवाच ॥ ॥ नमोदेवायमहतेशंकरायामितात्मने ॥ ८१ ॥
 योगिनेयोगधात्रेचयोगिनांगुरवेनमः ॥ योगिगम्यायदेवायज्ञानिनांपतयेनमः ॥ ८२ ॥ वेदानांपतयेतुभ्यंदेवानांपतयेनमः ॥ ध्यानायध्यानगम्यायधातृणां

१०५०

॥१६१॥

गुरवेनमः ॥ २८१ ॥ शिष्टायशिष्टगम्यायभूम्यादिपतयेनमः ॥ अमस्तेत्यादिनावेदवाक्यानांनिधयेनमः ॥ ८२ ॥ आतनुष्वेतिवाक्यैश्चप्रतिपाद्यायते
नमः ॥ अष्टमूर्तेनमस्तुभ्यपशूनांपतयेनमः ॥ ८३ ॥ त्र्यंबकायत्रिनेत्रायसोमसूर्याग्निलोचन ॥ सुभृंगराजधत्तूरद्रोणपुष्पप्रियायते ॥ ८४ ॥ बृहतीपूगपुं
नागचंपकादिप्रियायच ॥ नमस्तेस्तुनमस्तेस्तुभ्यएव नमोममः ॥ ८५ ॥ शिवोहरिमथप्राहमाभैषीवदमेखिलम् ॥ ८६ ॥ हनुमानुवाच ॥ ८७ ॥
शिवलिंगार्चनंकार्यंभस्मोद्धूलितदेहिना ॥ ८८ ॥ दिवासंपादितैस्तोयैःपुष्पाद्यैरपिताहशैः ॥ देवविज्ञापयिष्यामिशिवपूजाविधिंशुभम् ॥ ८९ ॥
सायंकालेतुसंप्राप्तेअशिरस्नानमाचरेत् ॥ क्षालितं वसनं शुष्कं धृत्वा च मय्यद्विरग्रहीः ॥ ९० ॥ अथ भस्मसमादाय आग्नेयं स्नानमाचरेत् ॥ प्रणवेनसमामं
त्र्याप्यष्टवारमथापिवा ॥ ९१ ॥ पंचाक्षरेणमंत्रेणनाम्नावायेनकेनचित् ॥ सप्ताभिर्मंत्रितंभस्मदर्भपाणिःसमाहरेत् ॥ ९२ ॥ ईशानःसर्वविद्यानामुक्ताशिर
सिपातयेत् ॥ तत्पुरुषायविद्महेमुखेभस्मप्रसेचयेत् ॥ ९३ ॥ अघोरेभ्योऽथघोरेभ्योभस्मवक्षसिनिक्षिपेत् ॥ वामदेवायनमइतिगुह्यस्थानेविनिक्षिपेत् ॥ ९४ ॥
सद्योजातंप्रपद्यामिनिक्षिपेदथपादयोः ॥ उद्धूलयेत्समस्तान्गिप्रणवेनविचक्षणः ॥ ९५ ॥ त्रैवर्णिकानामुदितःस्नानादिविधिरुत्तमः ॥ शूद्रादीनांप्रवक्ष्या
मियदुक्तं गुरुना तथा ॥ ९६ ॥ शिवेतिपदमुच्चार्यभस्मसमंत्रयेत्सुधीः ॥ सप्तवारमथादायशिवायेतिशिरःक्षिपेत् ॥ ९७ ॥ शंकरायमुखेप्रोक्तं सर्वज्ञायह
दिक्षिपेत् ॥ स्थाणवेनमइत्युक्त्वागुह्येचापिस्वयंभुवे ॥ ९८ ॥ उच्चार्यपादयोःक्षित्वाभस्मशुद्धमतःपरम् ॥ नमःशिवायेत्युच्चार्यसर्वांगोद्धूलनंस्मृतम् ॥ ९९ ॥
प्रक्षालयहस्तावाचम्यदर्भपाणिःसमाहितः ॥ दर्भाभावेसुवर्णस्यात्तदभाविगवालकः ॥ १०० ॥ तदभावेतुदूर्वाःस्युस्तदभावेतुराजतम् ॥ संध्योपा
स्तिजपदेव्याःकृत्वादेवगृहं व्रजेत् ॥ १०१ ॥ देववेदिमथोवापिकल्पितंस्थंडिलंतुवा ॥ मृण्मयंकल्पितंशुद्धंपद्मादिरचनायुतम् ॥ १०२ ॥ चातुर्वर्णकरंगैश्च
तैर्नैकेनवापुनः ॥ विचित्राणिचपद्मानिस्वस्तिकादितथैवच ॥ १०३ ॥ उत्पलादिगदाशंखत्रिशूलंडमरुतथा ॥ संरोक्तपंचप्रासादशिवलिंगमथैवच ॥ १०४ ॥
सर्वकामफलवृक्षकुलकंकोलकंतथा ॥ षट्कोणंचत्रिकोणंचनवकोणमथापिवा ॥ १०५ ॥ कोणद्वादशकांदोलांपादुकाव्यजनानिच ॥ चामरच्छत्रयुगलं
विष्णुब्रह्मादिकंतथा ॥ १०६ ॥ चूर्णैर्विरचयेद्देवार्थीमांदेवालयेऽपिवा ॥ यत्रापिदेवपूजास्यात्तत्रैवंकल्पयेद्बुधः ॥ १०७ ॥ स्वहस्तरचितंमुख्यंकीतंचैवतुमध्य
मम् ॥ याचितंतु कनिष्ठंस्याद्बलात्कारमथाधमम् ॥ १०८ ॥ अहंषुयत्स्वहंषुबलात्कारात्तुनिष्फलम् ॥ रक्तशालिजपास्थाणकलमासितरक्तकैः ॥ १०९ ॥
तंदुर्लभाहिमात्रोत्थैःकर्णैश्चैवयथाक्रमम् ॥ उत्तमैर्मध्यमैश्चैवकथितैरधमैस्तथा ॥ ११० ॥ पद्मादिस्थापनैरेवतत्सम्यग्यागमाचरेत् ॥ प्रागुत्तरमुखो

१ शिवोक्तपंचप्रासादम्-इ०पा० ।

पा०खं०पं०

अ० ११४

॥१६१॥

वापियदिवाप्राङ्मुखोभवेत् ॥ ३०९ ॥ आसनंचप्रवक्ष्यामियथादृष्टंयथाश्रुतम् ॥ कौशंचाम्मचैलतुल्यंदारवंताडपत्रकम् ॥ ३१० ॥ कावलंकांचनं
 चैवराजतंताम्रमेवच ॥ गोकरीषार्कजैर्वापिआसनंपरिकल्पयेत् ॥ ११ ॥ वैयाघ्रंरौरवंचैवहारिणंमार्गमेवच ॥ चार्मचतुर्विधंज्ञेयमथवंधुकमेवच ॥ १२ ॥
 यथासंभवेतेषुद्वासनंपरिकल्पयेत् ॥ कृतपद्मासनोवापिस्वास्तिकासनएवच ॥ १३ ॥ दर्भभस्मसमासीनःप्राणानायम्यवाग्यतः ॥ तावत्सदेवतारूपोध्या
 नंचान्तःसमाचरेत् ॥ १४ ॥ शिखांतेद्वादशांगुल्येस्थितंसूक्ष्मतनुंशिवम् ॥ अंतश्चरंतंभूतेषुगुहायाविश्वमूर्तिषु ॥ १५ ॥ सर्वाभरणसंयुक्तमणिमादिगुणान्वित
 म् ॥ ध्यात्वातंधारयेच्चित्तद्वयास्यापूरयेत्तन्मू ॥ १६ ॥ तथादीस्याशरीरस्थंपापनाशमुपागतम् ॥ स्वर्णपारदसंपर्काद्रक्तंश्वेतंयथाभवेत् ॥ १७ ॥ तद्वादश
 दलावृत्तमष्टपंचत्रिरेववा ॥ परिकल्प्यासनंशुद्धंतत्रलिङ्गंनिधायच ॥ १८ ॥ गुहास्थितंमहेशानंलिङ्गेसंचितयेत्तथा ॥ शोधितेकलेशेतोयंशोधितंगंधवासित
 म् ॥ १९ ॥ सुगंधपुष्पांनिक्षिप्यप्रणवेनाभिर्मंत्रितम् ॥ प्राणायामश्चप्रणवःशूद्रेषुनविधीयते ॥ २० ॥ प्राणायामपदेध्यानंशिवेत्योद्धारमंत्रणम् ॥ गंधपुष्पाक्षतादी
 निपूजाद्रव्याणियानिच ॥ २१ ॥ तानिस्थाप्यसमोपेतुततःसंकल्पयिष्यते ॥ शिवपूजांकरिष्यामिशिवतुष्ट्यर्थमेवच ॥ २२ ॥ इतिसंकल्पयित्वातुततआवाह
 नादिकम् ॥ कृत्वातुस्नानपर्यंतततःस्नानंप्रकल्पयेत् ॥ २३ ॥ नमस्तेत्यादिमंत्रेणशतरुद्रियविधानतः ॥ अविच्छिन्नातुयाधारामुक्तिधारेतिकीर्ति
 ता ॥ २४ ॥ तथायःस्नापयेन्मासंजपन्रुद्रमुपांशुवा ॥ एकवारंत्रिवारंचपंचसप्तनवापिवा ॥ २५ ॥ एकादशमथोवारमथैकादशचान्वितम् ॥
 मुक्तिस्नानमिदंज्ञेयमासंमोक्षप्रदायकम् ॥ २६ ॥ शैव्याविद्ययास्नानंकेवलप्रणवेनच ॥ मृण्मयेनांलिकेरस्यशकलेश्चोर्मिभिस्तथा ॥ २७ ॥
 कांस्थेनमुक्ताभुक्त्याचपुष्पादिकसरेणवा ॥ स्नापयेद्देवदेवेशंयथासंभवमीरितैः ॥ २८ ॥ शृंगस्यचर्विधिवक्ष्येस्नानयोग्यंयथाभवेत् ॥ पूर्वमतस्तुसंशो
 ध्यवहिरंतस्तुशोधयेत् ॥ २९ ॥ सुस्निग्धंलघुकृत्वाथनागंछिद्यात्कथंचन ॥ नीचेकदेशविन्यस्तद्वारद्वोण्यासुवृत्तयोः ॥ ३० ॥ कुशानुयुतयास्नानंदेवायप
 रिकल्पयेत् ॥ एवंगवयःशृंगस्यजलमूर्तिरथोच्यते ॥ ३१ ॥ द्वारेनिषिद्धलोहाद्धंसधिद्वारासमन्विते ॥ योगवक्रंनागदंडंनागाकारंप्रकल्पयेत् ॥ ३२ ॥ फल
 स्थानेतुचषकंदंडेनसमंभ्रकम् ॥ तत्रैवपातयेतोयमूर्द्धयंत्रघटेस्थितम् ॥ ३३ ॥ पातयेदथचान्येनवामेनैवकरेणवा ॥ मुक्तिधाराकृतातेनपवित्रंपापनाश
 नम् ॥ ३४ ॥ एवंसंस्थाप्यदेवेशंपंचगव्यैस्तथैवच ॥ पंचामृतैरथस्नाप्यमधुरात्रितयेनच ॥ ३५ ॥ विभूष्यभूषकैर्देवंपुनःस्नाप्यमहेश्वरम् ॥ शीतोपचारंकृ
 त्वाथततआचमनादिकम् ॥ ३६ ॥ वस्त्रंतथोपवीतंचपंचगंधकमेवच ॥ कर्पूरमंरुवंचापिपाटीरमथवाभवेत् ॥ ३७ ॥ उभयमिश्रितंवापिशिवलिङ्गंप्रपूज

प० पु०

॥१६२॥

येत् ॥ कृत्स्नपीठंगंधपूर्णयद्राविभवसारतः ॥ ३३८ ॥ तूष्णीमथोपचारवाकालियंपुष्पमर्पयेत् ॥ श्रीपत्रमरुचित्याजंयथाशक्त्याखिलंयथा ॥ ३९ ॥
अनेकद्रव्यधूपंचगुगुलंकेवलंतथा ॥ कपिलाघृतसंयुक्तं सर्वधूपायशस्यते ॥ ३४० ॥ धूपदत्वायथाशक्तिकपिलाघृतदीपकान् ॥ अथवाप्याज्यमात्रेणदी
पान्दत्त्वोपहारकम् ॥ ४१ ॥ यथाशक्त्युपपन्नंचदत्वापुष्पसमन्वितम् ॥ मुखशुद्धिततोदत्वादत्वातांबूलमादरात् ॥ ४२ ॥ प्रदक्षिणमस्कारौपूजैर्वाहि
समाप्यते ॥ गीतांगपंचकंपश्चात्तानि विज्ञापयामिते ॥ ४३ ॥ गीतं वाद्यं पुराणं च नृत्यं हासोक्तिरेवच ॥ नीराजनंच पुष्पाणामंजलिश्चाखिलार्पणम् ॥ ४४ ॥ क्षमाचो
द्रासनंचैव कीर्तितंचोपचारकम् ॥ भूषणंच तथा छत्रंचामरं व्यजनंतथा ॥ ४५ ॥ शिवोपवीतंकैङ्कर्यं षडीशानोपचारकम् ॥ द्वात्रिंशदुपचारैस्तु यः समाराधये
च्छिवम् ॥ ४६ ॥ एकेनाह्नासमस्तानां पापानां नाशनंध्रुवम् ॥ द्वात्रिंशदुपचारं स्यात्पूजनंतूत्तमोत्तमम् ॥ ४७ ॥ ॥ सदाशिव उवाच ॥ ॥ एवमेतत्कपि
श्रेष्ठ तव पूजां वदाम्यहम् ॥ मत्पादयुगलं पूज्य सर्वपूजाकरो भव ॥ ४८ ॥ आराध्ये तथं यथा लिङ्गे तन्ममाराधनं कुरु ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ गुरु
णालिङ्गपूजैव नियता कल्पिता मम ॥ ४९ ॥ तां करोमि पुरा देव पश्चात्त्वत्पादपूजनम् ॥ इत्युक्त्वैनमस्येशं शिवं लिङ्गार्चने भवत् ॥ ५० ॥ सरस्तीरमथो
गत्वा कृत्वा सैकतवेदिकाम् ॥ तालपत्रैर्विरचितमासनं परिकल्पयेत् ॥ ५१ ॥ प्रक्षाल्य पादहस्तौ तु समाचम्य समाहितः ॥ भस्मस्नानमथोचक्रे पुनराचम्य
वाग्यतः ॥ ५२ ॥ देवदेवामथोचक्रे पद्मानि सुमनोहरम् ॥ अनंतरं तालपत्रं पद्मासनगतः कपिः ॥ ५३ ॥ प्राणानायम्य संन्यासं शुक्लध्यानसमन्वितः ॥ प्रण
म्य गुरुमीशानं जपन्नासीदतः परम् ॥ ५४ ॥ अथ देवार्चनं कर्तुं यत्नमास्थितवानपि ॥ पलाशपत्रपुटकद्वयानीतजलं शुचि ॥ ५५ ॥ शिरःकमंडलुगतं निधा
याग्निं त्रिभंजितम् ॥ आवाहनादिकृत्वाथ स्नानपर्यन्तमेवच ॥ ५६ ॥ अथ स्नापयितुं देवमादाय करसंपुटे ॥ कृत्वा निरीक्षणं देवं पीठं नोदृष्ट्वा न्कपिः ॥ ५७ ॥
लिङ्गमात्रं करगतं दृष्ट्वा भीतिसमन्वितः ॥ इदमाहमहायोगी किं वा पापं मया कृतम् ॥ ५८ ॥ यदेतत्पीठरहितं शिवलिङ्गं करस्थितम् ॥ ममाद्यमरणं सिद्धं पीठं
चेन्नागमिष्यति ॥ ५९ ॥ अथ रुद्रं जपिष्यामि तदा याति महेश्वरः ॥ इति निश्चित्य मनसा जपशतरुद्रियम् ॥ ६० ॥ अथापि न समायातो महेशोऽथ कपीश्वरः ॥ रुद्रं
न्यपातयद्भूम्यां वीरभद्रः समागतः ॥ ६१ ॥ किमर्थं रुद्रते भक्त रुद्रिहेतुं वदस्व मे ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ पीठहीनमिदं लिङ्गं पश्य मे पापसंचयम् ॥ ६२ ॥ ॥ वीरभ
द्र उवाच ॥ ॥ यदि नायाति पीठं तेलिङ्गे मासाहसंकृथाः ॥ दाहयिष्याम्यहं लोकं यदि नायाति पीठकम् ॥ ६३ ॥ पश्य दर्शय मे लिङ्गं पीठं यद्यागतं
न वा ॥ अथ दृष्ट्वा वीरभद्रो लिङ्गं पीठमनागतम् ॥ ६४ ॥ दग्धुकामो खिलो लोकां वीरभद्रः प्रतापवान् ॥ अनलं भुवि चिक्षेप क्षणादग्न्यामहीतदा ॥ ६५ ॥

१ सन्यासं न्यासयुक्तं यथा स्यात्तथेत्यर्थः ।

पा० सं० प०

अ० ११४

॥१६२॥

अथसप्ततलान्दग्ध्वापुनरुद्धमवर्तत ॥ पंचोद्धेलोकानदहज्जनलोकनिवासिनः ॥ ३६६ ॥ ललाटनेत्रसंभृतंनखेनादायचानलम् ॥ जंवीरफलसंकाशंकृत्वा
 करतलेविभुः ॥ ६७ ॥ यदिनायातिपीठतेदग्धालोकानसंशयः ॥ अनायातमथोदङ्गावीरभद्रःप्रतापवान् ॥ ६८ ॥ सनकादयोमहात्मानोज्ञात्वा
 योगेनचागमन् ॥ गौतमस्याश्रमवरंसमागम्यमहेश्वरम् ॥ ६९ ॥ नष्टष्टवंतोदेवादिविद्यमानमपिद्विजाः ॥ अस्तुवन्नथचस्तोत्रैःसर्ववेदसमुद्भवैः ॥ ३७० ॥
 अन्नमोदेवदेवायतस्मैशुद्धप्रभाचित्यरूपायतस्मै ॥ नमःसुराणामधीशायतस्मैनमोवेदगुह्यायशुद्धायतस्मै ॥ ७१ ॥ नमःशिवायादिदेवायतस्मैनमो
 व्यालयज्ञोपवीतायतस्मै ॥ नमःसुरानंदसंदोहवर्षत्रयीविंदुविश्वंभरायतस्मै ॥ ७२ ॥ पृथिव्यथोवायुराकाशमापःपुनःशशीवह्निमूर्य्यैतथात्मा ॥ य
 स्याष्टैतामूर्तयःशंकरस्यतस्मैनमोज्ञानगम्यायशश्वत् ॥ ७३ ॥ एतांस्तुतिमथाकर्ण्यभगनेत्रप्रदःशिवः ॥ विष्णुमाहचगच्छत्वंसमानयचतान्द्रि
 जान् ॥ ७४ ॥ आनीतास्तेनहरिणादेवायप्रणतास्तुते ॥ तानाहशंकरोवाक्यंकिमर्थयूयमागताः ॥ ७५ ॥ ॥ मुनयऊचुः ॥ ॥ देवद्वादशलोका
 नादृश्यंतेभस्मराशयः॥स्थितमेकंवनमिदंपश्यत्वंलोकसंक्षयम् ॥ ७६ ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ ऊर्द्धस्थपंचलोकानांदाहेसंदेहएवनः ॥ कथमंगा
 रवृष्टिश्चकथंनोवामहाध्वानिः ॥ ७७ ॥ ॥ मुनयऊचुः ॥ ॥ भीतिरस्माकमधुनावर्ततेवीरभद्रतः ॥ सएवांगारवृष्टिंचपिपासुरिवतामपात् ॥ ७८ ॥ देवोथ
 वीरमाहूयकिंवीरित्यब्रवीद्भवः ॥ वीरोहनुमतोर्लिङ्गपीठाभावादिदंकृतम् ॥ ७९ ॥ कपेश्वितंपरिज्ञातुंमयाकृतामिदंबृहत् ॥ कृपानिधिरथोदेवोयथापूर्व
 मकल्पयत् ॥ ३८० ॥ दग्धानप्यखिलौल्लोकान्पूर्वतःशोभनान्विभुः ॥ कल्पयामासविश्वात्मावीरभद्रमथाब्रवीत् ॥ ८१ ॥ आलिङ्ग्याघ्रायशिरसितांवृलं
 दत्तवान्हरः ॥ अथासौहनुमानीशपूजनंकृतवानथ ॥ ८२ ॥ एकंवनचरंतत्रगंधर्वसविपंचिकम् ॥ इदमाहमहावीणाममवैदीयतामिति ॥ ८३ ॥ गं
 धर्वोनमयात्याज्यावीणाप्राणसमामम ॥ ममापिप्राणसहशीवीणेत्याहकपीश्वरः ॥ ८४ ॥ अथमुष्टिनिपातेनगंधर्वैपतितेकपिः ॥ आदायवीणांमहतींस्व
 रंतंतुसमन्विताम् ॥ ८५ ॥ अलाबुसंयुतांकृत्वारजवृक्षफलाकृतिम् ॥ तस्योरसिविनिक्षिप्यगायन्नागाच्छिवांतिकम् ॥ ८६ ॥ बृहतीकुसुमैःशुद्धैर्देवपः
 दावपूजयत् ॥ तस्मैवरमथप्रादादाकल्पंजीवितंपुनः ॥ ८७ ॥ समुद्रलंघनेशक्तिंवरंप्रादादथापरम् ॥ ८८ ॥ समस्तभूषासुविभूषितांगःस्वदीप्तिमंदीकृत
 देवदीप्तिः ॥ प्रसन्नमूर्तिस्तरुणःशिवाङ्गकःसंभावयामाससमस्तदेवान् ॥ ८९ ॥ पीतमुद्रमनीयंचसमादायमहेश्वरः ॥ पीतवस्त्रमिदंदेवत्वंगृहाण
 हरेशुभम् ॥ ३९० ॥ ब्रह्मणेरक्तवसनंसर्वेषांवसुदस्तथा ॥ देवर्षिदानवादीनांदत्तवान्वसुयुग्मकम् ॥ ३९१ ॥ रामोपिचैतदाकर्ण्यशंभवेयुग्ममर्पयत् ॥

सुसुक्ष्मं बहुमूल्यं च स्वर्णभूषणमेव च ॥ ३९२ ॥ अथ भुक्त्वा सुखासीनः सामात्यः स पुरोहितः ॥ नानासुनिगणैर्भूषैर्वा नरैर्गौतमीतटे ॥ १३ ॥ शंभुपुराणतत्त्वज्ञं राघवो
वाक्यमब्रवीत् ॥ त्वमेव सर्वजानोषे सर्वधर्मगुहा शतम् ॥ १४ ॥ कस्मिन्कस्मिन्युगे ब्रह्मन्किं विशिष्टं वदस्व मे ॥ ॥ शंभुवाच ॥ ॥ ध्यानमेव कृते श्रेष्ठे त्रेतायां
यज्ञ एव च ॥ १५ ॥ द्वापरे चार्चनं तेष्वेदानं च हरिर्कीर्तनम् ॥ सर्वचशस्तं सर्वत्र ध्यानं च कलौ युगे ॥ १६ ॥ नराणां सुगन्धचित्तत्वात्कृच्छ्रस्थानां विशांप
ते ॥ न धर्मेनियता बुद्धिर्न वेदेनैव च स्मृतौ ॥ १७ ॥ न क्रतौ न स्वधाकारे पुराणानां च न श्रुतौ ॥ नैयज्ञेन च तीर्थेषु न च शुश्रूषणे सताम् ॥ १८ ॥ नेज्यायां
देवतानां च न स्वजातीयकर्मणि ॥ न देवस्मरणेनापि न च क्वापि वृषे नृप ॥ १९ ॥ अतश्च दीर्घकालानां पुण्यानां मक्षमानराः ॥ दानं तु स्वल्पकालत्वात्कतु
शक्रोतिमानवः ॥ ४०० ॥ अतश्च कलिदुष्टानां प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ केषांचित्पापनाशः स्यात्प्रायश्चित्तैस्तु नान्यथा ॥ १ ॥ ब्रह्मज्ञानी गयाश्राद्धी काशी
गताश्रुतौ रतः ॥ पुराणज्ञा वमाश्चैते श्रोतास्तस्य च रार्षव ॥ २ ॥ युगानामनुसारेण तथार्थस्य विवेचनात् ॥ स्वपरप्रत्ययोत्पादात्परब्रह्मप्रकाशनात् ॥ ३ ॥
पुराणवक्ता सर्वस्माद्ब्राह्मणस्तु विशिष्यते ॥ तेनापि च कृतं पापं न सज्येति कमुतान्यतः ॥ ४ ॥ अन्येषामपि केषांचित्पुराणपापनाशनम् ॥ यः पुराणेषु विश्वा
सीवक्ता रम्यते गुरुम् ॥ ५ ॥ ब्रह्मविद्याप्रदातारं विशेषेण ज्ञातिवधुतः ॥ तस्य पापानि सर्वाणि विलयं यान्त्यसंशयम् ॥ ६ ॥ अथ श्रीशैलगमनं पूजकस्य म
हे शितुः ॥ अतः कलौ मनुष्याणां पुराणपापनाशनम् ॥ ७ ॥ पुराकलियुगे रामवृत्तं संकीर्तयेत्पुनः ॥ आसीत्तु गौतमो नाम ब्राह्मणो वेदवर्जितः ॥ ८ ॥
तस्य पुष्टिः पशुश्चास्तां भ्रातरौ वेदवर्जितौ ॥ ताभ्यां सह कृषिचक्रेत वृद्धिं मवाप च ॥ ९ ॥ धनधान्यादिकीर्त्तयेद्वाजानंदं तत्त्वानथ ॥ उवाच वचनं किंचिद
धिकारं निरूपय ॥ १० ॥ अर्थनगमयिष्यामि तौ शक्रौ भ्रातरौ मम ॥ ॥ राजोवाच ॥ ब्राह्मणस्याधिकारो हि वैदिके धर्मकर्मणि ॥ ११ ॥ तदन्यत्र नि
युक्तस्य ब्राह्मण्यं विप्रणश्यति ॥ ॥ गौतम उवाच ॥ युगेष्वन्येषु धर्मोऽयं कलिधर्मो न तादृशः ॥ १२ ॥ भूपति त्वं हि भूपाल नृपाणां धर्म उच्यते ॥ ब्राह्मणश्च परिक्षीण
स्तं कुर्वन्नैव दुष्यति ॥ १३ ॥ शूद्राणां तु कृषिर्द्धर्मो नापद्यप्यग्रजन्मनः ॥ तस्मात्क्षेत्रेण वर्तिष्ये ग्रामान्मम समादिश ॥ १४ ॥ अन्यत्र चात्र क्षेत्रेण वर्तनं मम रोच
ते ॥ अन्यत्र तु तथेत्युक्तो ददौ ग्रामान्द्विजन्मनः ॥ १५ ॥ ग्रामाधिकारदुष्टस्य वर्तनं त्वन्यथा भवत् ॥ अभक्षिमांसं चापायि सुराचाभाषि दुर्वचः
॥ १६ ॥ परयोषा तथा गामि परस्वं प्रत्यहारि च ॥ अक्रौडि द्यूत मसकृत् कलंजं चादिदुर्भुजा ॥ १७ ॥ नापूजि जगतामीशः शिवो वा विष्णुरेव वा ॥
एवं कालेन दुर्वृत्तराजा वाक्यमभाषत ॥ १८ ॥ विप्रविप्रत्वमुत्सृज्य शूद्रत्वं प्राप्तवानसि ॥ तस्मान्नि योगधर्मेण भवंतं भ्रंशयामि च ॥ १९ ॥ मास्तु

विप्रत्वमद्यैवशूद्रतैववरंमम ॥ तदतेयदिविप्रास्तेनभोक्ष्यंतिवरंमम ॥ ४२० ॥ नहिसर्वमिदंत्यक्तुंशक्तोहंपृथिवीपते ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवं
 वदतिदुर्विप्रेराजातूष्णीमतिष्ठत ॥ २१ ॥ सतुवैशूद्रतुल्यश्चबुभुजेन्नसहामिषम् ॥ कदाचिदथदुर्वृत्तःप्रतोलीमंडपस्थितः ॥ २२ ॥ द्विजे
 नपञ्चमानंतुपद्यंतुश्रुतवानिदम् ॥ हृदयेपद्यमेतत्तुद्विजेरितमतिष्ठत ॥ २३ ॥ परात्परतरंयातिनारायणपरायणाः ॥ नतेतत्रगमिष्यंतियेद्विषं
 तिमहेश्वरम् ॥ २४ ॥ व्याख्यानमपिचश्रुत्वापौराणिकमभाषत ॥ कीदृङ्नारायणःप्रोक्तःकीदृशोपिमहेश्वरः ॥ २५ ॥ किंपरंत्वयनंप्रोक्तं
 द्वेषःकीदृगुदाहृतः ॥ किंत्परमितिख्यातंततःपरतरंचकिम् ॥ २६ ॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ परंतद्ब्रह्मणःस्थानंसुखव्यक्तैकलक्षणम् ॥
 ततःपरतरंविष्णोर्द्धामतद्ब्रह्मणोधिकम् ॥ २७ ॥ अविनाशितयातत्तुकीर्तितंपरमंपदम् ॥ तन्मच्येपुरुषोविष्णुस्तदंगपरमंविभुः ॥ २८ ॥
 आपोहिनरजन्मत्वान्नाराःप्रोक्तामनीषिभिः ॥ नाराश्चास्यायनंयस्मात्तेननारायणःस्मृतः ॥ २९ ॥ तत्परंवर्तनंयेषातिप्रोक्तास्तत्परायणाः ॥
 महदादीनितत्वानियानितेषांयईश्वरः ॥ ४३० ॥ सूर्याग्निशशिनेत्रोऽसौमहेशःस्यादुमापतिः ॥ द्वेपोहिर्वैरंविज्ञेयमीश्वरेपरमात्मानि ॥ ३१ ॥
 ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवंपुराणभट्टेनसमीरितमिदंवचः ॥ चितयन्पुनरप्याहमादृशस्यकथंगतिः ॥ ३२ ॥ पौराणिकोऽथतंप्राहशृणुवक्ष्यामि ते गतिम् ॥
 कुरुसर्वेणयत्नेनप्रायाश्चित्तंयथाविधि ॥ ३३ ॥ धर्मचरयथाशक्तियथाकालंयथाविधि ॥ विमुक्तपापःपश्चात्त्वमुत्तमांगतिमेप्स्यसि ॥ ३४ ॥ पुराणमथवानि
 त्यंशृणुष्ववहितश्चसन् ॥ निराशोवामहेशानंपूजयस्वपिनाकिनम् ॥ ३५ ॥ देवंवापुंडरीकाक्षकेशवक्लेशनाशनम् ॥ संन्यासमथवानित्यं ब्रह्मज्ञानपरो
 भव ॥ ३६ ॥ अथवागच्छकाशीशंमुक्तौवामृतिमाप्नुहि ॥ गयांवागच्छतत्रत्वंश्राद्धंकरुं प्रयत्नतः ॥ ३७ ॥ अथवासर्ववेदानांसारंपातकनाशनम् ॥ रुद्रं
 रुद्रप्रियकरंजपप्रत्यहमादरात् ॥ ३८ ॥ श्रीशैलमथवागच्छकेदारमथवेच्छया ॥ अथवाप्रतिवर्षं तुमाघस्नानंप्रवर्तय ॥ ३९ ॥ किमत्रवहुनोक्तेनधर्मभक्तः
 सदाभव ॥ नैवंनरकवासस्तेभवितातुद्विजाधम ॥ ४४० ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ श्रुत्वासर्वकरिष्यामिपुराणंभवतोमुखात् ॥ शास्त्रंविश्वासेहेतुंच
 र्जचापिवदस्वमे ॥ ४१ ॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ वर्ज्यमांसंसुरान्यस्त्रीभोगोद्युतंविकत्थनम् ॥ पारुष्यमनृतंमायादेवदेवविनिंदनम् ॥ ४२ ॥ गुरूणांसुरवृ
 द्धानांपुराणस्मृतिभाषिणाम् ॥ निंदनंश्चेतवृताकंकृतकालाबुवर्तनम् ॥ ४३ ॥ बीजपूरंकुसुंभंचलोहितंशृंगमेवच ॥ अरुंनालिकेरंचकूष्माण्डकंतथैव
 च ॥ ४४ ॥ कोविदारफलतैलपक्कमानवजंपयः ॥ वार्ध्नीणससरीदुग्धंमूतिकाक्षीरमाविकम् ॥ ४४५ ॥ औष्ट्रमेकशफक्षीरंमार्गमाजंनृसंभवम् ॥ विवत्सा

प० पु०
॥१६४॥

संधिनीक्षीरलवणंचैवयोगियत् ॥ ४४६ ॥ नालिकेररसंकांस्थेताम्रेमधुचसीसके ॥ काचेतर्करंकरंभांश्चृताक्तात्रैवकारयेत् ॥ ४४७ ॥ होमेतुमृण्मयेपात्रेपुरो
डाशंतुराजते ॥ नसेवेतपरंलोकेशुभार्थीतुविचक्षणः ॥ ४४८ ॥ पात्रांतश्चूर्णलेपोपितत्रभक्षणमेवच ॥ क्रमुकस्यतथाभक्षश्चूर्णपत्रस्यचैवाहि ॥ ४४९ ॥ क्रमु
कस्यापिपक्वस्यभक्षणंक्रमियोगिनः ॥ पायसेलवणंचैवकेवलंचकरार्पितम् ॥ ४५० ॥ सिंधुसौराष्ट्रकांजोमागधेषुचसिंहले ॥ नदोषायभवेत्तत्रक्षीरंचल
वणान्वितम् ॥ ४५१ ॥ क्षीराणिचसमस्तानिलवणानिचयोगतः ॥ देशेष्वन्येषुदोषायपानेचैवेहसंशयः ॥ ४५२ ॥ किमत्रबहुनोक्तेनसद्भिर्निर्दिष्टंविचर्जयेत् ॥
॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवंतस्यवचःश्रुत्वाब्राह्मणस्यमहात्मनः ॥ ४५३ ॥ स्वमेवभवनंगत्वाचितयामासदुःखितः ॥ रात्रौमृत्युर्दिवाचेतिनजानातिमहान
पि ॥ ४५४ ॥ परलोकेमुखंदुःखमिहभोगविनोदनम् ॥ क्रिमिकीटमनुष्याद्यैःमुखदुःखैःपृथक्पृथक् ॥ ४५५ ॥ प्रतिजीवंतुहेतूनांभेदोऽपिसुविनिश्चयः ॥
एकस्यापिहिजीवस्यनास्तिचैकविधास्थितिः ॥ ४५६ ॥ जन्मकालेमहाज्ञानंशैशवेत्यल्पबोधनम् ॥ स्खलत्पदेल्पविज्ञानंबाल्येचाल्पतथैवच ॥ ४५७ ॥
कौमारेक्रीडनरतियौवनेविषयोषितम् ॥ यौवनेविनिवृत्तेतुद्रव्यसंपादनेषणा ॥ ४५८ ॥ वार्द्धकेभोगलिप्साचनभोक्तुंक्षमतेपिच ॥ दृषिकाश्लेष्मलालाभि
र्वलीपलितकंपनैः ॥ ४५९ ॥ श्वासकासानिलाक्षितैर्दृषांकैर्विकलैर्युतः ॥ किंचिद्धर्तुनशक्नोतिनचजानातिकिंचन ॥ ४६० ॥ तिष्ठंतीषुपरस्त्रीषुगुह्यस्थानंप्रदर्शयेत् ॥
कोशकंडूयनपरःक्रूरोजीवितलक्षणेः ॥ ४६१ ॥ कंडूयतेस्फिचौवल्लमुद्धृत्यचविचालयन् ॥ भुंजानःश्लेष्मणाग्रासंग्रासितुंनचशक्नुयात् ॥ ४६२ ॥ यदाकासस्तदा
जज्ञेपायुवायुश्चशब्दवान् ॥ निःसृतिश्चमलस्यापिश्लेष्मनिर्गमएवच ॥ ४६३ ॥ स्नुषादिभर्तृसंवालातालहास्यनिदर्शनम् ॥ गुरुनिर्गमनादीनिर्गमित्यचपु
नःपुनः ॥ ४६४ ॥ आहूतोभोजनाद्यर्थंभोज्यात्रादिविनिर्दयन् ॥ चिरमुष्णंचनिर्भर्त्स्यपुनश्चित्तामवापसः ॥ ४६५ ॥ अतिदुष्कृतिकर्माहंकथंभोक्ष्येकथं
स्वपे ॥ कथंतिष्ठेकथंगच्छेपरलोकःकथंभवेत् ॥ ४६६ ॥ इतिचिंताकुलोनिर्त्यनमत्यपराश्रितः ॥ द्विजस्यसदंगत्वापुराणज्ञस्यराघव ॥ ४६७ ॥ ल
जावाकृतवक्रश्चकिंकरोमीत्यभाषत ॥ नकिंचिदप्युवाचासौद्विजःपौराणिकस्तदा ॥ ४६८ ॥ पापोयमितिविज्ञायशिष्येणनिरगामयत् ॥ गौतमोपिवि
निर्गम्यद्रार्थेवचबहिःस्थितः ॥ ४६९ ॥ भुव्यासीनंतुविज्ञायपुराणार्थेविचारकम् ॥ कथंकथमपिप्राप्यपीठदत्तंचनाभजत् ॥ ४७० ॥ निषण्णोभूतलेरामपुराण
ज्ञमभाषत ॥ प्रायश्चित्तंकरिष्यामितदत्रैवविधीयताम् ॥ ४७१ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ पापानिकीर्तयस्वत्वंसर्वथैवकृतानितु ॥ सचापिनाकृतंकिंचि
न्मयापापमितीरयन् ॥ ४७२ ॥ रुदन्पपातभूम्यांचकथंतातेतिपीडितः ॥ ब्राह्मणस्तमथप्राहप्रायश्चित्तंनविद्यते ॥ ४७३ ॥ महापापत्रिरावृत्तेपुनश्चयदिचे

पा० ख० ष०
अ० ११४

॥१६४॥

त्कृतम् ॥ ॥ गौतम उवाच ॥ ॥ पौराणिकमहाभागप्राप्यापित्वामहंकथम् ॥ ४७४ ॥ पापयुक्तोद्विजश्रेष्ठसंगतिर्विफलाभवेत् ॥ ॥ पौराणिक उवाच ॥
 शास्त्रं प्रमाणं सर्वेषां प्रायश्चित्तविनिर्णये ॥ ७५ ॥ तद्विना यो हितं ब्रूयात् प्रायश्चित्तं न तद्भवेत् ॥ सकृत्कृते सकृत्प्रोक्तं द्वितीये द्विगुणं भवेत् ॥ ७६ ॥ तृतीये
 त्रिगुणं प्रोक्तं चतुर्थेनास्ति निष्कृतिः ॥ त्वया कृतं तु बहुधा चतुर्विधमपीच्छया ॥ ७७ ॥ कथं वक्तुमहं शक्तः प्रायश्चित्तं भवादृशे ॥ गौतमोऽपि पुनः प्राह कृतं त्वयं
 मयेति च ॥ ७८ ॥ पौराणिको द्विजोराम तूष्णीमेव बभूव ह ॥ गौतमोऽपि महाशैलीश्रया एव जगाम ह ॥ ७९ ॥ अथ तत्र न दींस्नात्वा दृष्ट्वैशं मल्लिका
 र्जुनम् ॥ उपवासत्रयं कृत्वा शिवरात्रिमा विंदत ॥ ४८० ॥ चतुर्थमुपवासं च कारातीव दुःखितः ॥ पारणं चाप्यमायां सकृतवान्फलवत्कलैः ॥ ८१ ॥ अ
 थ प्रदक्षिणं चक्रे श्रीशैलस्य च सद्विजः ॥ गतवान्मंदिरं पश्चाच्चितयाति कृशः श्वसन् ॥ ८२ ॥ कथं पापनिवृत्तिर्मे तूष्णीं भूतस्य सेत्स्यति ॥ अनंतमवि
 चार्यं किं पापं च सुमहत्तरम् ॥ ८३ ॥ श्रुत्वा न कोऽपि मे ब्रूयात् प्रायश्चित्तं विधीयताम् ॥ किंतु कस्मिन्पुराणे तु श्रुते ज्ञातं भविष्यति ॥ ८४ ॥ इति कृत्वा मतिं
 सोऽथ पुराणज्ञमभाषत ॥ पुराणमेकं मता तव व्याख्यातुं भगवानिति ॥ ८५ ॥ जातकर्मादिसंस्कारान्कारयस्व ममाशु वै ॥ द्विजो भूत्वा शृणोम्यद्य प्राय
 श्चित्तं करोम्यतः ॥ ८६ ॥ विधाय कं पुराणं मे भविष्यति चर्चकोर्तितम् ॥ अतः शक्यं करिष्यामि पुराणार्थं विनिश्चयन् ॥ ८७ ॥ ॥ पौराणिक उवाच ॥ ॥
 यथावत्कीर्तयिष्यामि पुराणं पापनाशनम् ॥ यथा ज्ञानं यथा शक्तियथा शुद्धं यथा विधिः ॥ ८८ ॥ किं वांछसि पुराणं तु कीर्तयिष्ये तदेव तु ॥ ॥ गौतम
 उवाच ॥ ॥ सर्वैरुचि पुराणं मे वक्तव्यं किं हितं वद ॥ ८९ ॥ श्रुते यस्मिन्भिदानैव जायते तु हरीशयोः ॥ ॥ पौराणिक उवाच ॥ ॥ कौर्मोक्तं यत्पुराणं
 तद्देवयोरभिदाभिधम् ॥ ४९० ॥ शृणोति यस्तत्प्रथमतस्तस्य पापं विनश्यति ॥ तस्य वक्ता तु यो विप्रस्तस्य विप्रान्तरं भवेत् ॥ ९१ ॥ श्रोतव्यं मन्यते पापो
 यदि भायां विनश्यति ॥ किंचैकं दुष्करं वक्ष्ये श्रोतुं वर्तुर्निदकम् ॥ ९२ ॥ व्याख्यातारि यदि प्रीतिर्द्धर्मादेव प्रकाशिनी ॥ आचारदर्शने पुण्ये कर्मोऽक्षादि
 दर्शके ॥ ९३ ॥ तदा तु द्यौर्महेशः स्याद्रेष्णुरिष्टफलप्रदः ॥ पितरस्ता रित्तास्तेन यांति ते परमांगतिम् ॥ ४९४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पाताल
 खंडे शिवराचवसंवादे चतुर्दशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ ७ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ कथं पातकसंघातसंक्रमे ब्राह्मणाधमे ॥
 पुराणज्ञः कथं व्याख्यां चकार द्विजसत्तम ॥ १ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अध्यापने चाध्ययने जायते चाथ संगमः ॥ संगतो वत्सरं रामयाति पात
 किपातकम् ॥ २ ॥ पुराणज्ञे तु काकुत्स्थ सर्वतत्त्वार्थवेदिनि ॥ अपि पातकसंदोहचीर्णपापं प्रणश्यति ॥ ३ ॥ प्रभूतवह्निना शं हि भूमरा शिं यथैव हि ॥

प० पु०

॥१६५॥

शलभोदीपनाशायवह्निनाशायनप्रभुः ॥ ४ ॥ कृतं पापं तथा न्येषां नाशनायपुराणि कः ॥ भूतादिग्रस्तमर्त्यानां भूतादिभयमोचकः ॥ ५ ॥ समंत्रवानपनये
द्यथानस्वयमातुरः ॥ पौराणिकस्तथापापनं किंचित्प्राप्तुमर्हति ॥ ६ ॥ आत्मनाचकृतं पापमन्यैरपि च यत्कृतम् ॥ पुराणज्ञो नाशयति त्वत्तिदुष्टं स्वक
र्मणा ॥ ७ ॥ भवानीशे हृषीकेऽशेमवृत्तिर्विवेकवान् ॥ लोकवेदक्रियावेत्तारुद्रजाप्यतिनिःस्पृहः ॥ ८ ॥ तुष्टः शान्तः क्रियादक्षः प्रभूतो योगकृद्दशी ॥
यथैव ते पुराणज्ञो वसिष्ठो भगवानृषिः ॥ ९ ॥ नियोगात्तव भूपाल अयोध्यायामतिष्ठत ॥ अपालयद्भुवं कृत्स्नां त्वांचरक्षः समापतत् ॥ १० ॥ सच शुक्रो
पदेशेन राक्षसस्त्वामथाभ्यगात् ॥ निद्रासक्तं हनिष्यामि नान्यथा वसरास्ति वाति ॥ ११ ॥ अथ विप्रो विदित्वैतद्वसिष्ठस्त्वद्धितप्रियः ॥ सुप्तं प्रमत्तं काकुत्स्थं
रक्षो हंति न संशयः ॥ १२ ॥ ब्रह्मा वासवरं तद्विमयाकार्यं निवारणम् ॥ इति संचित्या विप्रर्षिः सेनामादाय निर्गतः ॥ १३ ॥ रक्षो हंतुमशक्तस्तु मृत्युहीनं ततो मुनिः ॥
स्वयंचराक्षसो भूत्वा वाक्यमाह महामुनिः ॥ १४ ॥ किमर्थमागतोऽसौ हवनं मुनिनिषेवितम् ॥ स आहराजारक्षोऽग्नस्तमहं हंतुमागतः ॥ १५ ॥ मुनिरप्याहं किं तेन
जीवितेन मृतेन वा ॥ भुक्त्वा मिषं मदीयं तु युद्धं कृत्वा जयं व्रज ॥ १६ ॥ ॥ राक्षस उवाच ॥ ॥ कथं त्वं राक्षसो मर्ह्यं भक्षणाय भविष्यसि ॥ वसिष्ठोऽप्यथ
मानुष्यमास्थाय वियतिस्थितः ॥ १७ ॥ निष्ठीव्यमस्तके तस्य मुष्टिना तमताडयत् ॥ ताडितो राक्षसस्तेन व्यद्रव यदपि श्रुतम् ॥ १८ ॥ पलायमाना
वन्योन्यं जलं धितुं गता बुभौ ॥ तत्र स्थेन ग्रहणोऽसौ गृहीतो राक्षसस्तदा ॥ १९ ॥ मुनिः पुनरयोध्यायां पूर्ववत्समतिष्ठत ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ तस्मा
त्स्वाभिमतं कुर्यात्पुराणज्ञो विमत्सरः ॥ २० ॥ श्रवणस्य विधानं च कथयामि शुभं शृणु ॥ शुक्रपक्षे दिने शुद्धे वारनक्षत्रयोगतः ॥ २१ ॥ करणे चापिल
प्रेचग्रह तारावलन्विते ॥ अमृतेन ग्रहे बालेन च वृद्धौ गुरौ स्थिते ॥ २२ ॥ न कृष्णपक्षे ग्रहणे न च नास्तिक संनिधौ ॥ पूर्वोक्तलक्षणोपेतं पुराणं शृणु या
दिति ॥ २३ ॥ शुद्धगेहेऽथवा शुद्धवेदिकायां मठेथवा ॥ नदीतीरे देवगेहेऽसभामंडप एव च ॥ २४ ॥ रथ्यामठेथवारम्ये पुण्यशालासुराश्रय ॥ स्वयं नमस्य
विप्रेन्द्रान्पुराणज्ञं विशेषतः ॥ २५ ॥ आसनं कल्पितं कुर्प्याद्दूर्ध्वं सर्वविशेषितम् ॥ एहि धर्मासनमिति वक्तव्यं स्यादनिहुरम् ॥ २६ ॥ पुराणप्रक्रमे दिने
यत्कार्यं तदुदीरयेत् ॥ व्याख्यातारं पुराणस्य वस्त्राद्यैः परिपूजयेत् ॥ २७ ॥ शुभानिदत्वा वस्त्राणि सूक्ष्माणि च नवानि च ॥ करकंठविभूषादिपात्रमास
नमेव च ॥ २८ ॥ गंधपुष्पाक्षतैः पूज्यतां ब्रूलं विनिवेद्य च ॥ शुक्लं वरधरं विष्णुं शशिं शिवं चतुर्भुजम् ॥ २९ ॥ प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ॥
सभासदं च पूज्यं गणेशं प्रार्थयेत्ततः ॥ ३० ॥ ॐ नमस्त्यादिमंत्रेण पूजनं भारतीनुतिः ॥ प्रातःकाले पुराणस्य प्रक्रमं प्रारभेदिति ॥ ३१ ॥ उपक्रम

पा० खं० पं०

अ० ११५

॥१६५॥

दिनेरामत्रिपंचदशवाशुभाः ॥ श्लोकाद्वितीयेदिवसेततोद्विगुणिताः शुभाः ॥ ३२ ॥ तृतीयेदिवसेरामततश्चाधिकमिष्यते ॥ दिनानामव्यवच्छेदा
 द्रव्याख्यानं श्रवणं तथा ॥ ३३ ॥ व्यवस्थितिर्यदाजातातदापौराणिकं गुरुम् ॥ तांबूलादिप्रदायाथपरेद्युःशृणुयादपि ॥ ३४ ॥ पुराणमेवं श्रोतव्यं
 देनं दिनमिति श्रुतिः ॥ व्रतरूपेण यः कश्चित्पुराणं शृणुयान्नरः ॥ ३५ ॥ यदैवं तत्पुराणं तु तत्र याति न संशयः ॥ पुराणं श्रोतुकामेन श्लोकश्चैको
 पि चेच्छ्रुतः ॥ ३६ ॥ तद्दिने तु कृतं पापं नाशयेत्तु न संशयः ॥ ३७ ॥ एवं पुराणं शृणुयाच्च यस्तु स ब्रह्महत्याकृतपापबन्धात् ॥ सुरापीतिः स्वर्णहरश्चरामगुर्वग
 नागश्च विमुक्तिमिति ॥ ३८ ॥ पापानि चान्यानि कृतानि पुंभिः सर्वाणि नश्यन्ति पुराकृतानि ॥ इहापि यान्यब्दशतार्जितानि श्रोतुर्विनश्यन्ति तथा च वक्तुः ॥ ३९ ॥
 कलौ समस्तविप्राणां सर्वज्ञत्वं न विद्यते ॥ विगुणापिततो व्याख्याफलदादानकर्मवत् ॥ ४० ॥ पुराणानामभिप्रायं व्यासो वेदनचापरः ॥ अहं वैद्वि विशे
 ण व्यासादपि विधेरपि ॥ ४१ ॥ न स्वाध्यायस्तपो वापि न मंत्रो न जुहोतयः ॥ फलं तिन तथा तिष्ये पुराणश्रवणं यथा ॥ ४२ ॥ एकैकश्रवणादेव पातकं महदेव
 तु ॥ नाशमाप्नोत्यसं देहः श्रीशैलेवर्तनादिव ॥ ४३ ॥ अतो गुरुः पुराणज्ञः श्रोतृवन्द्योऽघनाशनः ॥ न तस्मादधिकः कश्चिद्गुरुरास्ति गतिप्रदः ॥ ४४ ॥ मंत्रेषु
 गुरवो ये च वेदशास्त्रेषु ये मताः ॥ नेशते सर्वविज्ञानं दातुं तस्मात्प्रबोधकाः ॥ ४५ ॥ पिशाचाः प्रायशोरामब्रह्मराक्षसनामिनः ॥ वेदमंत्रस्य वेत्तारो दृश्यन्ते न पुराण
 वित् ॥ ४६ ॥ पुराणविमुखो नैव सर्वः सर्वं हि पश्यति ॥ पुराणज्ञो हितस्तस्मात्पापनाशकरः प्रभुः ॥ ४७ ॥ तत्पूजासर्वपूजास्यात्सर्वद्रोहोऽस्य पीडनम् ॥
 यथा समस्तदानानां विद्यादानं प्रशस्यते ॥ ४८ ॥ पौराणिकस्तथा धन्यस्तत्र दानं महत्फलम् ॥ ॥ राम उवाच ॥ ॥ किंवा पौराणिके देयं किं यत्की
 दृशमेव च ॥ ४९ ॥ पुराणं कीदृशं वर्ज्यं वर्ज्यः कीदृक् पुराणवित् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ षड्रसान्नपानानि स्नेहद्रव्याणि यानि च ॥ ५० ॥ गृहं सो
 पस्करं राम पुराणज्ञाय दापयेत् ॥ पर्याप्तान्येव सर्वाणि अधिकानि फलाधिकात् ॥ ५१ ॥ दद्याद्द्रव्यमतो भूयः स चैलं शोभितं मृदु ॥ भूषणानि यथा ह्राणि स्व
 शक्त्या प्रतिपादयेत् ॥ ५२ ॥ गंधपुष्पं प्रति दिनं केवलं गंधमेव च ॥ केवलं च तथा पुष्पफलकाले फलान्यपि ॥ ५३ ॥ तांबूलं च तथा दद्यान्नमस्कुर्वाच्च भक्ति
 तः ॥ पुराणस्य समाप्तौ तु दद्याद्दानादिकं तथा ॥ ५४ ॥ अधिकं तु तथा देयं भूहि रण्यादिकं नृप ॥ न च तूष्णीमुपक्रम्य श्रोतुमर्हति कश्चन ॥ ५५ ॥
 सभासङ्क्रिः कृता चैव या पूजैकेन वा कृता ॥ देवस्थाने यथा शक्ति सर्वैः पूजनमिष्यते ॥ ५६ ॥ तीर्थेषु च यथारामपुण्येष्वायतनेषु च ॥ स्वशक्त्या पूजनं
 कुर्यात्पुराणज्ञाय राघव ॥ ५७ ॥ श्रोतुस्तुलक्षणं पूर्वमयोक्तं तु भवेन्नृप ॥ पौराणिकस्य सर्वस्य लक्षणं कथयामि ते ॥ ५८ ॥ कुलहीनो महाव्या

प० पु०

॥१६६॥

धिर्महापापीतिरस्कृतः ॥ शौचाचारविहीनश्चवेदस्मृतिविवर्जितः ॥ ५९ ॥ अन्यदेवः प्रुतिवचोव्यंगश्चाप्यधिकांगवान् ॥ परंपूर्वापतिः स्तेनः प्राणिहं
तानिराकृतिः ॥ ६० ॥ अथवर्ज्यपुराणैकथयामि नृपोत्तम ॥ पूर्वज्ञैरुच्यमानं च यत्प्रोक्तं मुनिभिः परैः ॥ ६१ ॥ व्यासादयो मुनिवरा यत्प्रोक्तं दुदीरये
त् ॥ पुराणस्थं पठेद्वन्ध्याख्यायेत विचारयन् ॥ ६२ ॥ यथा कथापिवारामभाषया देशभाषतः ॥ न देशभाषारचितं ग्रंथं श्रुत्वा फलं लभेत् ॥ ६३ ॥
व्याख्याया कापिका कुत्स्थ पुराणस्य हिता हि सा ॥ तस्मात्स्वदेव्या च स्वव्याख्यास्येयत् पुराणकम् ॥ ६४ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवं पौराणिकेनो
क्तं श्रुतवानपि गौतमः ॥ स्वयं वस्त्रत्रयं प्रादाद्ब्राह्मणाय महात्मने ॥ ६५ ॥ कौर्मपुराणं प्रथमं श्रुतवानिति नः श्रुतम् ॥ दत्तवान्स्वर्णमधिकं वस्त्राणि च शुभानि
च ॥ ६६ ॥ अथ लैंगं च शुश्राव वैष्णवं वामनं तथा ॥ पादं च गारुडं चैव सौरं ब्राह्मणं चैव च ॥ ६७ ॥ एवमष्टसंश्रुतं श्रावपुराणानि स गौतमः ॥ अथ रामाय
णं चैव कौर्ममेव पुनश्च ॥ ६८ ॥ शिवनारायणेत्येवं जपं च क्रेतुं देवहि ॥ अवापनिधनं चापि स गतो ब्रह्मणः पदम् ॥ ६९ ॥ ब्रह्मासं पूज्यतं विप्रं विष्णुलोकमथा
गमत् ॥ विष्णुना पूजितः सोऽथ जगाम शिवमंदिनम् ॥ ७० ॥ सर्वेषामेव बन्धोऽसौ गौतमो मुनिस्तत्तमः ॥ भारतश्रवणे चापि नियमाये मयैरिताः ॥ ७१ ॥
पुराव्यासेन मुनिना त्रिवर्षाद्वत्कृतं शुभम् ॥ श्रवणात्तस्य कृत्स्नस्य व्याकर्ता भारतस्य यः ॥ ७२ ॥ न किंचित्प्रणमेद्विप्रं मुक्त्वा योगिनमुत्तमम् ॥ सर्वेषामे
वं बन्धोऽसौ भारतं व्याकरोति यः ॥ ७३ ॥ यो महाभारतं नित्यं व्याख्यास्यति पठेच्च वा ॥ स सर्वेभ्यो अधिको विप्रस्तारयेच्चैव मानवान् ॥ ७४ ॥ व्याकरोति च सर्वे
कंसर्वाणिकति चित्तुवा ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो हव्येकव्ये विशिष्यते ॥ ७५ ॥ तमेव प्रणमेद्विप्रं तमेवार्हं च पूजयेत् ॥ तमेव भोजयेत्त्रितयं सर्वतस्मै निवेदयेत् ॥ ७६ ॥
तस्य पूजाविधिः प्रोक्तो व्याख्यानसमये द्विजः ॥ प्रतिपूज्योऽथ वस्त्राद्यैः पूजयेद्विधि मार्गतः ॥ ७७ ॥ आदिपर्वसमाप्तौ च सूक्ष्मवस्त्रत्रयं ददेत् ॥ सुवर्णं च यथाश
क्ति सभापर्वणि वा ससी ॥ ७८ ॥ आनुशासनिकारण्यस्वर्गारोहेषु पर्वसु ॥ आदिपर्वणि पूजाया सा पूजानृपपुंगव ॥ ७९ ॥ कर्णाश्वमेधवैराट्शल्यद्रोणेषु
पर्वसु ॥ सूक्ष्मवस्त्रत्रयं शुद्धं निष्कद्रव्यमथापि वा ॥ ८० ॥ क्षुद्रपर्वस्वथान्येषु निष्कावथसमानयेत् ॥ हरिवंशे सनिष्कं तु वस्त्रत्रितयमेव तु ॥ ८१ ॥ भारत
स्याखिलस्यैव समाप्तौ शत्रुदोभवेत् ॥ रामायणस्य श्रवणे कांडिकांडे प्रपूजयेत् ॥ ८२ ॥ क्षेत्रपार्याप्तमथ वा सुवर्णमपि दापयेत् ॥ व्याख्यातुं गुरुवाक्यस्य सर्वक
ल्मषनाशनः ॥ ८३ ॥ अर्थो धर्मश्च कामश्च मोक्षश्च नृपस्तत्तम ॥ व्याख्या श्रवणतः सर्वे सिध्यंति च सुबुद्धयः ॥ ८४ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां सर्वेषामपि नाश
नम् ॥ एकेन श्रवणेनास्य किं नरेन श्रुतं भुवि ॥ ८५ ॥ यानवसुसुवर्णाद्यैर्नित्यमेनं प्रपूजयेत् ॥ व्याख्यातारं यतः पापसंदोहस्य विनाशनम् ॥ ८६ ॥ अन्या

पा० ख० प०

अ० ११५

॥१६६॥

न्यपिपुराणानिमुनिप्रोक्तानितान्यपि ॥ श्रोतृणांपापनाशायवक्तुंश्रापिविशेषतः ॥ ८७ ॥ यश्चसर्वपुराणानिर्षद्विंशत्तुप्रकीर्तयेत् ॥ शृणोतिवानतस्या
स्तित्तित्तच्छेदःकदाचन ॥ ८८ ॥ ब्राह्मपुराणप्रथमद्वितीयपाद्ममुच्यते ॥ तृतीयवैष्णवंचैवचतुर्थशैवमुच्यते ॥ ८९ ॥ अथभागवतंप्रोक्तंपंचमंपष्ठ
मुच्यते ॥ भविष्यनारदीयंचसप्तमंपरिकीर्तितम् ॥ ९० ॥ मार्कण्डेयमितिप्रोक्तमष्टमंनवमंतथा ॥ आग्नेयंब्रह्मवैवर्तदशमंपरिकीर्तितम् ॥ ९१ ॥ लें
गंचवामनंचैवस्कांदंमात्स्यमथैवच ॥ कौर्मवाराहमुदितंगारुडंबाथकीर्तितम् ॥ ९२ ॥ ब्रह्मांडमित्यष्टादशपुराणानिविदुर्बुधाः ॥ तथाचोपपुराणा
निकथयिष्याम्यतःपरम् ॥ ९३ ॥ आद्यंसनत्कुमाराख्यंनारसिंहमतःपरम् ॥ तृतीयमांडमुद्दिष्टंदौर्वाससमथैवच ॥ ९४ ॥ नारदीयमथान्यंचका
पिलंमानवंतथा ॥ तद्वदौशनसंप्रोक्तंब्रह्मांडंचततःपरम् ॥ ९५ ॥ वारुणंकालिकाह्वानंमाहेशंसांवेवच ॥ सौरंपाराशरंचैवमारीचंभार्गवाह्वयम् ॥ ९६ ॥
कौमारंचपुराणानिकीर्तितान्यष्टवैदश ॥ अष्टादशपुराणानांन्याकर्तातुभवेन्मनुः ॥ ९७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेशिवराघवसंवादेपुराणमाहात्म्यकथ
नंनामपंचदशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ संध्यावंदनकर्मक्रियतामितिरामोमुनिमाचष्टायम् ॥ उष्णद्युतिरप्यस्तमुपै
तिद्विजकुलमेतन्नीडमुपैति ॥ १ ॥ स्वयमपिसंध्यावंदनकामोऽज्रजदुत्तरदिशमुज्झितयानः ॥ हाहाहूहूकृतसंगीतिर्वदीप्रमुखप्रस्तुतकीर्तिः ॥ २ ॥ गौतमीतटमुपे
त्यराघवोवायुनंदनमुधौतपद्युगः ॥ जांबवत्कृतकरावलंबनःप्रापदुत्तमनदींतुगौतमीम् ॥ ३ ॥ करद्वयेधृतकुशःसराघवःप्रागमद्वरुणदिशामथोत्तमाम् ॥ दत्त्वात
तोर्षत्रितयंयथाविधिप्रहृष्टरोमाथजजापसोतरे ॥ ४ ॥ संप्रार्थयित्वावरुणंयथाक्रमंशुंभंसिष्टंप्रणनामराघवः ॥ ताभ्यांकृताशीरगमन्मनःपदंहनूमताक्षालि
तपादपंकजः ॥ जुहाववह्नीनथवंदिमागधैःसंस्तूयमानोथविनिर्ययौवहिः ॥ ५ ॥ प्रहसच्चंद्रकिरणैःसुखालितमिवांबरम् ॥ प्रसन्नताराकुसुमंवितानमिवसर्वतः ॥ ६ ॥
अथागच्छत्सौधतलंवृद्धामात्येनकल्पितम् ॥ नानासनसमोपेतंसंभास्थानंययौनृपः ॥ ७ ॥ अथमुनिंष्टुपेक्ष्यसराघवःस्वयमपिप्रथमासनमाभजत् ॥ कपि
गणाःपरितःपृथुविग्रहारचनयास्थितिमाप्रतिपेदिरे ॥ ८ ॥ सुखस्थितंतृपमभिवीक्ष्यसद्विजोवचस्तदासमुचितमाहशंभुः ॥ इहस्थितोभवतिसमस्त
पूजितःकथंकथानृपवरवतंतैर्गुहायाम् ॥ ९ ॥ आकर्ण्यार्थरघूद्वहोद्विजवचःशुश्रूषुरासीत्कथांतत्रस्थोनिपुणंनिवार्यवचनंसर्वैःश्रुतंतत्क्षणात् ॥ शुश्रूषा
मिकथंमहाद्भुततयास्वात्माश्रयामन्यथारक्षोबाधनवादिनीमथनृपः किंत्वेतदित्याहच ॥ १० ॥ कुंभश्रोत्रवधःपुरासमजानेप्रातोदशास्योवधंपश्चादित्ययम
न्यथाविरचितंरामायणंभाषते ॥ कोयंविप्रवरःसमस्तजनतानास्तिक्यसंपादकोराज्ञांस्थानमुपेत्यवाक्तिसमयादंब्योऽथपूज्योऽथवा ॥ ११ ॥ अथाहजांबवानमुं

रघूत्तमंकथांप्रतिरामायणनतावकं त्विदं हि कल्पितं मतम् ॥ समस्तमत्र विस्तराद्दामि देवतच्छृणुष्वैकैरुहस्यसूनुतोमयाश्रुतं पुराह्यभूत् ॥ १२ ॥ जांबवंतं वि
ज्ञाप्य रामचंद्रो वचनमाह ॥ १३ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ कीर्तय पुराणं मे शुश्रूषुः कुतूहलादहं प्रणीतं तत्केन च विज्ञातम् ॥ १४ ॥ जांबवानथ बभाषे हि
विधात्रेन मोनमस्तथैव विधुषणके शवाभ्याम् ॥ १५ ॥ अथ पुरातनं रामायणं कथयामि ॥ १६ ॥ यस्य श्रवणेनाखिलजन्मसंपादितपापक्षयो जायते ॥ १७ ॥
अथ तथापि दशरथो दशरथसमानरथीमहीयसा बलेन सुमानसमाननगरजिगीषयापैकैरुहसुतसुतं वसिष्ठमाहूय नमस्कृत्यामुनिदत्तानुज्ञः शताक्षौहिणीसेनया
सहारुह्यतुरंगमंचंद्रसमानशरीरमतिरोषसमाविष्टो विष्टरश्रवसमाराध्य दंडयात्रां चकार ॥ १८ ॥ साध्यो नाम स्वीयया सेनया ब्रूतो दशरथाभिमुखमाययौ
योद्धुं युद्धं चान्योन्यमभूत् ॥ १९ ॥ मासमेकं युद्धं कृत्वा दशरथस्तं साध्यं जग्राह ॥ २० ॥ अथ साध्यसूनुर्भूषणो नामालपपरिवारो युयुधेदशरथेन ॥ २१ ॥
दशरथोपि साध्यसूनुं भुवो भूषणमवलोक्य योद्धुमेव नैच्छत् ॥ २२ ॥ कथमेतादृशं हन्मि चास्मिन्हतेऽस्य कथं पिता भविष्यति कथं तन्माता कथमप्रौढयौ
वनाप्रियाभार्या ॥ २३ ॥ अमुष्य हि देहे समालिङ्गनचुंबनपरिवर्तननवीनतरदलारविंदपदानिकुसुमानिव दृश्यंते ॥ २४ ॥ एतत्समानवर्णवधाए
तादृशः सुभगः परमप्रीतिवर्द्धनो नाम पुत्रो भल्लूकभक्षितो मृतः स्मृतिपथं प्राप्यापि मार्क्षयितुमिच्छतीव मम हृदयमन्यथा करोति इति मनसा वितर्क्यातिवालकं ग्र
हीतुमारभत् ॥ २५ ॥ स च साध्योपि पराधीनो बभूव ॥ २६ ॥ स च कुमारेण सह पराजयखेदमपि मत्वा सुखमध्युवास च ॥ २७ ॥ दशरथोपि तत्र मासं स्थित्वा तत्पुत्रसं
दर्शनसुखमवलोक्या चिंतयत् ॥ २८ ॥ अहो सर्वदुःखापनोदनक्षममेतन्मुखावलोकनं पुत्रसंवर्द्धनं नाम सर्वराष्ट्रिको मम जयः पुत्रवियोगमनुस्मरतो दुः
स्वायकेवलं भवति ॥ २९ ॥ तदस्य पृच्छां करोमि कथमीदृशो जायते पुत्र इति वितर्क्य तमपृच्छत् ॥ ३० ॥ साध्योपि सकलमोक्षमार्गं क्षिती
शयादिशत् ॥ ३१ ॥ हरीशानौ सहाराध्य सर्वैकादशीरुपोष्य द्वादशीपुत्राह्णानां राध्यत तत्कालभवं फलपूर्वमन्नाद्यं व्यंजनं पुष्पंचन्यायेन संपाद्य कपि
लाघृतेन के शं वस्त्रापयित्वा मुद्रबुध्नेन संलिप्य स्वादूदकेन स्नापयित्वा सुरभिपाटीरंस्वयमुद्भृष्टं मृगनाभ्यागुरुसारेण वासमेतं देवांगं सर्वसुपलिप्य स तु लसीदलेयू
थिकाकरवीरनीलोत्पलकमलकोकनदद्रोणकुसुममरुदमनकगिरिकर्णिकाकेतकीदलपूर्वैर्यथासंभवमभ्यर्च्य द्वादशाक्षरेण पुरुषसूक्तेन वानाम्ना पोडशो
पचारणवाराध्य प्रणम्य नृत्यं कृत्वा देवं क्षमापयेत् ॥ ३२ ॥ तथा ब्रूतानि विचित्राणि नारायणप्रीणनायकुट्यात् ॥ ३३ ॥ प्रसन्नो भगवान्मुनिरीप्ति
तं पुत्रं यच्छति तदमुमाराधयस्वेति दशरथमुक्तवान् ॥ ३४ ॥ स चापि साध्यं तत्र स्थाप्य गत्वा योष्यात् तथा सर्वकृतवान् ॥ ३५ ॥ अथ पुत्रकामेष्टौ समा
सायामाहवनीयाद्यज्ञमूर्तिः शंखचक्रगदापाणि रुदतिष्ठत् ॥ राजानं च वरं वृष्णीष्वेत्युक्तवान् ॥ ३६ ॥ स च राजा वज्रेपुत्रानतिधार्मिकान्दीर्घायुषश्चतुरो लो

कोपकारकान्देहीति ॥ ३७ ॥ अथराजमहिष्यश्चतस्रःकौशल्यासुमित्रासुरूपासुवेषाचेति ॥ ३८ ॥ राजानमब्रुवन्देवप्रतियोपमेकेनपुत्रेणभवि
 तव्यम् ॥ ३९ ॥ अथकौशल्यावाचएषयदिप्रसन्नोदेवस्तदायमुत्पद्यतांमम ॥ ४० ॥ ॥ राजोवाच ॥ ममयदिष्टतदयंप्राथ्यतेहरिः ॥ विष्णोप्र
 सीददेवेशकमलापतेशंखचक्रगदाधरविभीषणसृष्टिममस्तलोकपालादिपूजितपादयुगलशाश्वतहरेनमस्तेनमस्तेएवंस्तुतोभगवानथराजानमाह ॥ ४१ ॥
 ॥ माधवउवाच ॥ तवपुत्रोभविष्यामिकौशल्यायाम् ॥ अथचरुं प्राविशद्वरिः ॥ तंचरुंहिचतुर्धाविभज्यभार्य्याभ्योदत्तवान् ॥ ४२ ॥ अथकौश
 ल्यायारामो लक्ष्मणःसुमित्रायां सुरूपायांभरतः सुवेषायांशत्रुघ्नोजज्ञेखातुप्पवृष्टिश्चपात ॥ ४३ ॥ अथचतुराननःस्वयमुपेत्यजातकमांदिकाःक्रिया
 श्चक्रे ॥ ४४ ॥ त्रिभुवनाभिरामतरारामशतिनामचक्रेरूपशौर्यादिलक्ष्मीयोग्यतयालक्ष्मणइत्यपरस्यभुवंभारात्तारयतीतिभरतःशत्रून्हंतीतिशत्रु
 घ्नइतिनामानिकृत्वाब्रह्मास्वभवनंजगामाशिशवश्चवृद्धिमीयुः ॥ ४५ ॥ अथपादसंचारिणंवालचंद्रसंकाशदर्शनांबिबाधरमुन्नततिलप्रसूननासंपुरश्चलिकालं
 बमानरत्नपत्रकंश्रवणलोललंबमानकुंडलंवक्षःस्थलविचलितस्थूलमुक्ताहारं विलसत्कार्तस्वरबाहुवलयांसिजन्माणिकंकणरत्नांगुलीयकंहेममाणिरचितश्रेणि
 सूत्रंसिजन्मपुरोपशोभितपादमंगुलीयोपशोभितपादमध्यांगुलीकंबज्रांकुशसरोजलांछनशोभितोरुपादतलंतूणीरसदृशजंघंकारिकरसदृशोरुविस्तृतजघनं
 सुक्ष्ममध्यवर्तुलावर्तकंगभीरनाभिर्मिद्वनीलशिलाविशालवक्षःस्थलं कंबुग्रीवंचंद्रविवसदृशवदनमद्धेचंद्रसदृशललाटं नीलकुटिलकुंतलंकोडासक्तंभू
 लिभिरापांडुरंगुलपद्मदलारक्तविलोललोचनंमहेश्वरमिवोद्भूतभूतंमहेश्वरमिवदिगंबरंरामंकुमारंराजादशरथोदृष्ट्वा हर्षपरिपूर्णहृदयःपुत्रमालिग्य चुबि
 त्वावक्षस्यालिलिगदहम् ॥ ४६ ॥ अथकुमारोपिपार्श्वेनास्यांकमारोप्यकलकलितलोचनोर्पात्कचिदुवाच ॥ ४७ ॥ याचमानमितस्ततोवीक्षमाणः
 तातगच्छेश्येतातक्रीडामितातेत्यादिपुत्रसुखमनुभूयानुभूयनिर्वृतिंययौ ॥ ४८ ॥ अथकदाचिद्रोकुमागतेराजनिरामचंद्रोवालक्रीडासक्तहृदयोवहुक्री
 डनकरकमलउत्पुत्यधावमानोनरपतिपुरःस्थितमणिखचितसुवर्णभाजनस्थमंत्रं वामकरेणगृहीत्वारानिचिक्षेप ॥ इदमपिराजासुखायमेने ॥ एतादृशा
 न्यन्यानिचकाररामचंद्रः ॥ ४९ ॥ अथकदाचिक्कीडमानेरामेवात्याराममपातयद्रामश्चरुदन्नपतत् ॥ ५० ॥ एतस्मिन्नंतरेब्रह्मराक्षसोराममगृह्णा
 द्रामश्चमूर्च्छामाप ॥ ५१ ॥ अथसहचरोवालइतस्ततोरोरूयमाणोरामंतथाविधंराज्ञेव्यज्ञापयत् ॥ ५२ ॥ अथराजाराममादायवसिष्ठमाहकिमिदं
 रामस्येतिप्रच्छ ॥ ५३ ॥ अथवसिष्ठोभस्मादायाभिर्मंज्यब्रह्मराक्षसंमोचयामास ॥ ५४ ॥ प्रच्छकोभवानितिसचाहाहंवेदगर्वितोब्राह्मणोवदुशः
 परधनमपहृत्यब्रह्मराक्षसोजातोमेनिष्कृतिविचारय ॥ ५५ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ इदानीमितःपरमेकवर्षशतोपभोग्यंराक्षसत्वंनरकं भागीरथी

स्नानमेकं शिवाय बिल्वपत्रशतं समर्प्यततः स्नात्वा पापाद्विमुक्तो भवतीति ॥ ५६ ॥ कदाचित्तादृशं कृतपुण्यं तव पदं प्रयच्छामि तदुपरिशिष्टां गतिं भजे
 तिवसिष्ठवाक्यमाकर्ण्य ब्रह्मराक्षसो वसिष्ठो पदिष्टपुण्यवशाद्विष्य शरीरो भूत्वा नमस्कृत्वा स्वर्गजगाम ॥ ५७ ॥ अथ रामं प्राप्ते काले उपनीय वसिष्ठो वेदानध्याप
 यामास षडंगानि मीमांसाद्वयनीतिशास्त्रं च आध्यापयामास ॥ ५८ ॥ अथ धनुर्वेदमायुर्वेदं भरतगांधर्ववास्तुशाकुनविविधयुद्धशास्त्राणि च ॥ ५९ ॥
 अथ विवाहं कर्तुं काभेन राज्ञा दशरथेन नानादेशजनपतीन् प्रतिदूताः प्रेरिताः ॥ ६० ॥ अथ कश्चिच्छीप्रमागत्य राजानमिदमब्रवीत् ॥ ६१ ॥ राजन् विद
 भं देशाधिपतिर्विदेहो नाम राजा तस्य पुत्री वैदेही होमलब्ध्या रूपेण लक्ष्मीसमासर्वलक्षणसंपन्नारामयोग्या विद्यते स च तां दातुं राजारामा योद्यतः तद्गम्यतां शीघ्रमि
 ति ॥ ६२ ॥ अथ वसिष्ठादीन् प्रेषयामास ते च तत्र गत्वा तां च निरीक्ष्य लग्नं निश्चित्वा थो ध्यामेत्य राजानमुक्त्वा रामसहिताः पृथिवीपतिसमेताः शीघ्रं
 विविधकरितुरगशकटाशिविकांदोलिकाभिरतिसुभगरूपभोगविलासक्रियानिपुणा विदितविविधचेष्टागंधर्वाः कामशास्त्रसुकुशलाः मृदुकठिनपृथुपयोधरास
 त्रकंठाः स्थूलसूक्ष्मललाटविवदशनच्छदमुखपंकजाः कुटिलकुंतलदीर्घकेशधमिल्लाः केनकपत्रकर्णाः स्नानचेष्टयोत्थितरोमशोभितजपाकुसुमरक्तदशना
 विशदविस्फुरच्छफरीलोचनाः शुक्तिकासदृशश्रवणाः नक्षत्रसदृशस्थूलमुक्ताफलोपशोभितनासा पुटामुकुरसदृशकपोलास्तिलप्रसूननासिका आनम्रम
 ध्यप्रदेशचूचुका ईद्रगोपप्रतीकाशाधरपुटदशनक्षताः समदीर्घकांगप्रदर्शनास्थितसर्वप्रदेशवर्तुला नातिमांसलाः पिंडकाग्रंथिनीव्योवलितबाहुमूला अन
 तिचिरकालोत्थितरोमतया हरिद्रावर्णतया चर्कणिकारदलसदृशबाहुमूला मृदुस्निग्धवर्तुलसूक्ष्ममध्यप्रदेशाः कठिनस्थूलवर्तुलामग्नचूचुकपरस्परस्थाना
 क्रमणस्पर्दिपयोधरमध्यलब्धपदकपयोधरोपरिचंचलविविधमणिमयहारोपशोभितवक्षःस्थलाः पयोधरपरितोलब्धपदतया तरुणदृष्टिपरम्परतया अस
 मानयानाभिभूषोपरितनरोमराज्योपशोभितोदरप्रदेशाभ्यमानमध्यस्थलीकरणएवलीत्रयोपशोभितमुष्टिग्राह्यमध्याः करिकरोपमजघनप्रदेशा अरोमस
 दृशमृदुस्निग्धामलासमजाः व्ययः कदलीस्तंभसंनिभोरुयुगला आमग्नजानुकुशकुशवर्तुलपिंडिकारहितजंघा आमग्नगुल्फा आसूक्ष्मस्निग्धा दीर्घदीर्घा गुली
 पादानुपुरवाह्यमानमदनाहंसमतंगजगमना दक्षिणांशुघुस्पर्शिकाच्छाग्राउपरिकच्छं नीर्वीकृत्वा करद्वययुतावस्त्रप्रदेशकंठमप्रावृत्या परवसनपरिभागावृ
 तस्तनवसनपरभागे वामांस एव दक्षिणपार्श्वगतेन दशाभागेन नाभिप्रातेन प्रवेशितोपशोभितगात्रयष्टयो योषितो विवाहमंगलकर्मकरणा यानेकश आगच्छन्
 ॥ ६३ ॥ बालिकाश्च विद्युच्छतांशुशोभितगात्रयष्टय उद्भिन्नकुचकमलकुड्मलविविधहारोपशोभिवक्षसो यत्किंचिद्वापि न्योऽतिचपलमृदुगतयो वृद्धवनिता

श्रागच्छन् ॥ ६४ ॥ अथविदेहेपुरतःक्रोशमात्रेचूतवनिकायांविषिविधपविस्तरप्रदेशविषिविहंगकूजिताकर्णनदत्तकर्णवनहरिणशाववत्यां महारजत
 निर्मितोच्चनीचप्रासादोपशोभितप्रदेशविषिविहंगयां हेमवलकलसंवीतभसितोद्भूलितशरीरजटिलमुनिगणध्यानोपासनोपशोभितवृक्षमालायां विविध
 विद्याधरवधूपयोधरभाराभिभूतविचरिततरंगसरसीयुतायां सरस्तीरमिलितसैरंध्रीयुवतिभिराहूयमानतरुणजनायां नानावर्णकुसुमसौरभवासिताशेषप्र
 देशायामितस्ततोरिरसयाप्रदर्शितस्फारशफरीविलोचनतरलचक्षुपाप्रभाविलसितशरीरवेश्याजनायांविषिधाश्चर्ययुतायां दशरथः सामात्यपुरोहिताभिरा
 मरामादिपुत्रसहितः सुखमुवास ॥ ६५ ॥ अथवैदेहोऽपिमिथिलानानापताकोपशोभितां विविधप्रासादगोपुरोद्यानदेवतायतनोपशोभितामन्योन्यकेलिचतुर
 युवतिजनानुकीर्णामुशीरविरचितमहाप्रपांसुकेलीजनोपशोभितविशिखां विविधपण्योपशोभितरथ्यां तत्रतत्रब्रह्मघोषशोभितमठांप्रतिमंदिरंमीमांसादि
 व्याख्यानसंपादिसामाध्ययनां सुपुण्यहविर्गंधसामादिस्वरपदक्रमश्रुतिब्राह्मणवाटिकामनेकपरिवृढमंदिरप्रवेशनिष्क्रीतागुरुकुंकुमाध्वर्युवेषांमृदुलवसन
 तांबूलरक्तदंतच्छदकामिनीमृदुवचनकठिनवचनकरसंज्ञानिर्द्धारितप्रतिवचनविषयोपायनाहरणकरजनोपशोभितां मृदुधवलजघनपरिर्वीतवस्त्रोपरिभागे
 नस्निग्धवर्तुलपरस्परसंघर्षपयोधरमध्यप्रदेशोपशोभितवामांसंकंदोपशोभितवनितां विविधमुक्ताहारजपासंकाशदशनच्छदमंदहासमालाकारसहस्रोप
 शोभितां पुण्यासवसाधनमंदिरांतत्रतत्रविचित्रतोरणां विशुद्धवीथिकां तत्रतत्रस्थापितकल्पपादपां रंभाविभूषितद्वारांपुरींशोभितांशोभयामास ॥
 ॥ ६६ ॥ अथाभिकलनार्थविलासिन्योनिशादूर्वाक्षतामंत्रमंगलकजालितकेशिकधमिल्लताग्रथितजटोपशोभितसीमंतशीर्षशोभितनासामुखविचित्राभ
 रणार्हहेमपात्रावस्थिताज्यगुग्गुलुफलादिसौभाग्यद्रव्यमुद्रहंतीभिःस्त्रीभिरन्यैरपिशोभितजनैःसराजानिर्जगाम ॥ ६७ ॥ तदानीमंगलतुर्यघोषादेवदुंदु
 भिभेरीनिःसाणमर्दलशंखादिनादाःप्रादुर्बभूवुः ॥ ६८ ॥ गायकाश्चमंगलानिजगुः ॥ ६९ ॥ मंगलवेदवाक्यानुपाठेनवैदिकाः ब्राह्मणाः ॥ कुलपा
 ठकाभेरीघोषेणकृत्स्नमाकाशमापूरयन् ॥ ७० ॥ अथान्योन्याक्षतपूर्वमंगीकुर्वतःसूतवांदिजनादिभिःस्तूयमानाः पुरंप्रविविशुः ॥ ७१ ॥ विदेहनगरात्प
 श्विमभागोनिर्मितमंदिरंदशरथःप्रविवेश ॥ ७२ ॥ अवशिष्टाश्चयथायोग्यंभवन्विविशुः ॥ ७३ ॥ अथनारदोमिथिलांतदानीमेवागच्छत् ॥ ७४ ॥
 विदेहोपिदेवर्षिमभिपूज्यस्वागतदृष्ट्वाभोजनंकारयित्वा सुखासीनायमुनयेसघनसारंतांबूलंदत्वाव्यज्ञापयत् ॥ ७५ ॥ श्रोविवाहेभवान्स्थातुमर्हतिका
 रायितुंविवाहम् ॥ ७६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ७७ ॥ श्रोहि नक्षत्रं सूर्यनक्षत्रदर्शनंतत्रविवाहो न कर्तव्य इति ॥ ७८ ॥ अथमौहूर्तिकंवृद्धगार्ग्यमा
 हूयराजापप्रच्छकविवाहमुहूर्तः ॥ ७९ ॥ श्रुतिगार्ग्यउवाच ॥ ८० ॥ राजाचनारदंगार्ग्यचोदीक्ष्यभोदमित्यमितिपप्रच्छ ॥ ८१ ॥

अथनारदोगार्ग्यमुवाच ॥ ८२ ॥ कथमुक्तलंघंदास्यासि ॥ ८३ ॥ अथगार्ग्योविषघटिकाश्वविहायलंघंदास्यामिइत्युवाच ॥ ८४ ॥
 नारदोपिब्रह्मवचनानिक्कनजानासीत्युक्तवान्गार्ग्यम् ॥ ८५ ॥ गार्ग्यस्तुष्टस्तान्दोषानपठत् ॥ ८६ ॥ उल्काचब्रह्मदंडश्चमोषःकंपस्तथै
 वच ॥ सर्वकार्यविनाशायदृष्टावैब्रह्मणापुरा ॥ ८७ ॥ प्रतिष्ठासुविवाहेषुमौजविधाभिषेकतः ॥ अन्येषुसर्वकार्येषुविषनाडीर्विवर्जयेत् ॥ ८८ ॥ अतःपरं
 तुकार्य्याणांकरणेनचदोषभाक् ॥ विवाहादिषुकार्येषुदोषमेववदाम्यतः ॥ ८९ ॥ उल्कादहेत्कुलं सर्वब्रह्मदंडोविनाशयेत् ॥ मोषस्तुमरणायस्यात्कंपः
 कं पायकर्मणः ॥ ९० ॥ इतिनारदोक्तमाकर्ण्यगार्ग्योमुनिर्मौनपरोऽभवत् ॥ ९१ ॥ दध्यौरविग्रहपतिविहायविषनाडीर्विवाहःक्रियतमिति ॥ ९२ ॥
 ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कथंब्रह्मवचनम् ॥ ९३ ॥ ॥ सूर्यउवाच ॥ ॥ देशभेदेनव्यवस्थोदितातदस्मिन्देसेविवाहोविषघटिका विहायक
 तंन्यएव ॥ ९४ ॥ नारदोप्यनुमेने ॥ ९५ ॥ उवाचश्वःपराक्लेचक्षत्रविवाहश्चभवेदतःस्वयंवरायनृपाआगच्छंतुतन्तृपदूतान्प्रेषय ॥ ९६ ॥ अथराजादश
 रथानुमतेनसर्वानेवतृपानागमय्याचितयत् ॥ कथंसर्वानेवातिरस्कृत्यवैदेहीरामायदेयेति ॥ ९७ ॥ अथरात्रौसुहृदुर्मुहुर्निःश्वस्यनिद्रालुरपिननिद्रामा
 प ॥ ९८ ॥ अथमध्येनिशंराजाशुचिर्भूत्वात्र्यंबकं साविकंमंगलदुकूलधारिणंकमलभवपुरुषोत्तमशक्रप्रमुखनिसिलदेवैर्भृगुप्रमुखमुनिवरैर्होहाप्रमु
 खगंधर्वैस्तुंबुरुप्रमुखैश्चश्रुतिस्मृतीतिहासपुराणैर्मूर्तिमद्भिश्चसिद्धविद्याधरादिमातृकागणैश्चनंदीप्रमुखगणैश्चसेव्यमानपादकमलंसर्वामंगलपरिमोचकमति
 पुण्यसलिलयागंगयानिःकलंकेनचंद्रमसासेव्यमानशिरोभागं वामांकारूढयागिरिजयाप्रदीयमानवीटिं सहासंसकामंसहावेशणमाददानंगोक्षीरसदृशंप्र
 तिकूलकस्तूरिकासदृशंकंठंमृदुसूक्ष्मस्निग्धजटाभिर्विरचितकपर्दविशुद्धकार्तस्वरकुंडलोपशोभितगंडभागं द्विरष्टवर्षवयसंगोक्षीरसदृशस्थूलमुक्ताफल
 कौमुभवर्णाचलेनावोष्ठिताशिरोभागं विविधरत्नविरचितकार्तस्वरभूषितवक्षःस्थलमतिधवलोपवीतेनोपशोभितशरीरमंबिकानुलम्बकुंकुमारुणसुगंधिशरीर
 मीक्षमाणंतर्जमानकाममार्गणंकोटिकंटर्पसदृशंमनसाचितयत् ॥ ९९ ॥ जजापशतरुद्रियंनुहावचतेनैवकामाहुतीःप्रास्तुवच्चपुरुषसूक्तेन ॥ १०० ॥
 अथतादृशएवमहेश्वरस्तत्रप्रादुरभूत् ॥ १०१ ॥ अथराजानमस्कृत्यास्तुवीत ॥ १०२ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ क्षितिसलिलगगनपवनदहनरविश
 शियजमानमूर्तिभिरष्टमूर्ते विश्वमूर्तेलोकमूर्तेत्रिभुवनमूर्तेवेदपुराणमूर्ते यज्ञमूर्तेस्तोत्रमूर्तेशास्त्रमूर्तेस्वधामूर्तेनारायणमूर्तेसर्वदेवतामूर्तेत्रयीमयत्र
 यीप्रमाणत्रयीनेत्रसामप्रियवसुधाराप्रियभक्तिप्रियभक्तसुलभाभक्तविदूरस्तुतिप्रियधूपप्रियदीपप्रियघृतक्षीरप्रियद्रोणकरवीरप्रियश्रीपत्रप्रियकमलकढारप्रि
 यनंद्यावर्तप्रियवकुलप्रिययूथिकाप्रियकोकनदप्रियग्रीष्मजलवासप्रिययमनियमप्रियनियतेन्द्रियप्रियजपप्रियश्राद्धप्रियगायनप्रियगायत्रीप्रियपंचब्रह्मप्रि

यसदाचारप्रियगोत्रोत्सादिकमलभवहरिहरनयनसमर्चितपादकमलजयप्रदहरिप्रार्थितजलोत्पादितचक्रप्रदर्शकृत्स्मृतियुक्तिप्रदस्मृतमंगलप्रदमह्यंजयन
मस्तेनमस्ते ॥ १०३ ॥ इतिस्तोत्रमाकर्ण्यभगवान्भवोराजानमुवाचवरदोहंवरंवृणु ॥ १०४ ॥ राजोवाच ॥ ॥ श्रीमन्ममकन्यावैदेहीरामाय
दित्सितास्वयंवरेकुलरूपबलोत्साहसंपन्नानेकभूपराक्षसविप्रादिसर्वप्राणिसमामेरामाधिकबलोद्यदितामग्रहीष्यत् ॥ तदावचनमनृतंममपापंच
भविष्यति ॥ १०५ ॥ प्रत्युतदशरथोपिसर्वानेवागतान् विजेतुमलंक्षत्रकदनश्चरामोयद्यायास्यतितर्हिममसुतांकिंकरिष्यतिवा ॥ किंकि
वाप्रेषयिष्यतिकीदृशंकारयिष्यतिमर्किंवाकरिष्यतिसर्वथाहिप्रभूतबलवाहनोनरपतिरशेषमपित्रिभुवनंहन्यात् ॥ किमुतमामल्पसत्वंकिमुतबहुना
भवानेवशरणंममोपायंवदयथाविवाहेश्रेयोभविष्यतिरामश्चजामाताभविष्यति ॥ १०६ ॥ शंभुरपितथाकरोमीत्युवाच ॥ १०७ ॥ रामएवनाथः
सीतायाभविष्यति ॥ रामंचकृत्वास्वस्त्यद्यैवकरिष्यामिगृहाणाजगबंधनुरिदम् ॥ १०८ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ किमेतेनाजगवेनधनुषास्व
यंवरेसीतारामंप्रापय ॥ १०९ ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ इदंधनुरसज्यंमेयस्तुसज्यंकरिष्यति ॥ तस्मैदेयामयासीताप्रतिज्ञामेवमाचर ॥ ११० ॥ इत्येवमु
क्त्वाभगवान्गणैरंतर्दधेहरः ॥ अथादातुंधनूराजानशशाकातियत्नतः ॥ १११ ॥ अथोज्ज्वलंशतसहस्रगजबलंसमाहूयगृहाणेत्युवाच ॥ १२ ॥ सचापिमातु
लेनत्वाट्टहासंकृत्वोत्पुत्यधनुर्द्राभ्यांकराभ्यामुद्धधारजानुपर्यंतमातुलोमारीचःश्रुत्वाएकाकीविप्रेषं कृत्वाविदेहमयाचत ॥ वैश्वदेवांतेप्राप्तमतिथिमाम
वैहि ॥ १३ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ स्वागतंभोइदं ब्रह्मन्नासनंतत्रनिर्पादेति ॥ १४ ॥ सचातिथिस्तथेत्युक्त्वानिषसाद ॥ १५ ॥ अथराजाजलमादायपादोप्र
क्षाल्यगंधपुष्पाक्षतैरभ्यर्च्यमहाजंतस्मैनिवेद्यभोजनायप्रार्थयामास ॥ १६ ॥ सचापितदब्रंषड्भुवोपेतंसौवर्णभाजनगतमीक्षमाणइवेतस्ततोविलोकया
मास ॥ १७ ॥ तस्मिन्नेवावसरेसीतापद्मकिंजल्कप्रभेषदरुणवसनंविभ्रतीनीलकुटिलकुंतलेश्वलद्रिथूनांमनांस्याकर्षयद्भिःप्रेक्षमाणदृष्टिभग्नकलैरिवस्त्रीणां
चित्तमीदृशमितिदर्शयद्भिरिवोपशोभितललाटानंगचापसुभ्रूपद्वयपत्रारुणविलोचनातिलप्रसूननासामृदुस्निग्धरोमशकपोलानंतरारक्तोष्ठारक्तासनमाणिक्व
निभदाडिमीदृशनाजपाकुसुमारुणाधरातिशोभितचिबुकाशुक्तिकर्णासमदीर्घकंठातिमांसलवक्षाःपीनोद्भिन्नकुचकुड्मलानेकहारोपशोभितासुभगाकारान
तिमांसलबाहुलतामुग्धायतसमानांगुलिशिखापद्मारुणपल्लवाविधिवहुरत्नांगुलिभूषणामुष्टिग्राह्यमध्यासुरोमराजिगंभीरनाभिःपृथुजघनाकरिकरोरुस्तूणी
रजंघासुपादकमलानूपुरादिपादविभूषणापादांगुलीभूषिताविकसितसौगंधिकंविदधतीभुंजानमारीचस्यपुरतश्चागता ॥ ११८ ॥ वीक्ष्यासावचित्तय
देनांकथमपहरामिकथमालिगामिकथमन्यात्किंचित्करोमीत्येवमवसरमलभमानस्तूष्णीमेवविनिर्गतः ॥ ११९ ॥ अथदेवाधनुःसजीकरणाययतमाना

प० पु०
॥१७०॥

अहंपूर्विकयाविद्यमानाअन्योन्यतिरस्कारेणमहेंद्रः प्रापधनुरुत्तमं प्रातद्रयात्परनावनमयितुंशशाक॥१२०॥अथसूर्योधनुरादायनमयन्नेवनिपपात॥१२१॥
वायुर्बलवतांश्रेष्ठोजग्राहाजगवमथस्वेनैवकरेणोत्कर्षयन्नधः पपात धनुश्वायोरुपरिपपातअहसस्तदासर्वे ॥ २२ ॥ एतस्मिन्नंतरेतुरगवरमारुह्यवाणा
सुरः सहस्रबाहुनेकानेकशिरोभिर्देतैःपरिवृतःप्रहादसमेतोविदेहपुरीमाजगाम ॥ २३ ॥ अथस्वविभूषणोद्भासितादिशंकुर्वन्स्वतेजसापयशसोदेवताः
कुर्वन्नानाविधगतिंशृण्वन्द्वांगुलमात्रेणशक्तोविरराम ॥ २४ ॥ प्रहादोबलिश्चैवधावातेऽथविरमतुः ॥ २५ ॥ अथराक्षसेषुतूष्णींभूतेषुराजानोतिबलिनःसमा
गताज्यार्वांशाशक्ताअपसृत्यतस्थुः ॥ १२६ ॥ अथब्राह्मणाःसमागताः ॥ १२७ ॥ अथविश्वामित्रोधनुरादायएकांगुलपर्यंतसज्यंकृत्वाविरराम ॥ निवृत्ता
श्चापरे ॥ १२८ ॥ अथदिनमात्रेधनुषितूष्णींभूतेषुरापवःसहानुजैरागत्यधनुर्निरीक्ष्यास्पृशत् ॥ १२९ ॥ अथराजकुमाराःशतशःसमागताः॥सर्वाभरणभू
षिताधनुर्दृष्ट्वापस्पृशुर्नचालनक्षमाः॥१३०॥अथदाशरथिप्रमुखाःकुमाराःसमागताः॥१३१॥अथवेत्रझझरपाणयःसमागमन्सर्वानेवापसारयामासुः॥३२॥
अथरामोलक्ष्मणहस्तंगृहीत्वासर्वाभरणभूषितोधनुरासाद्यस्पृष्ट्वानत्वाप्रदक्षिणीकृत्यधनुरादायोद्धार ॥ ३३ ॥ तदादानसमयेसर्वेएवैत्यसहस्रमृचुः॥अत्रभ
ग्रामहारथाइति॥३४॥अथसरामोधनुर्ज्यास्थानमवनमय्यधनुषिजानुं कृत्वासज्यमेककरेणोत्पादयन्कोटचामनामयत्॥३५॥अथसज्जीकृतंदृष्ट्वासर्वेएवना
साग्रन्यस्तांगुलयोभवन् ॥ ३६ ॥ रामोपिज्यामन्वनादयत् ॥ तेननादेनसर्वेषामनांसिभुभितान्यासन् ॥ ३७ ॥ रामेणसज्यितंधनुरितिसर्वत्रवा
दःसंजातः ॥ ३८ ॥ जनकोपिसीतारामायददौराजभिश्चयुद्धं कृत्वातान्निर्जित्यस्वपुरीमागात् ॥ ३९ ॥ अथैकदादशरथोरामंयोवराज्येभिषिच्यसुखी
बभूवसर्वप्रजारंजनाच्चरामोरानुमतइतिसर्वप्रजावादोऽभूत् ॥ १४० ॥ अथैकैकदेशाधिपतितनयासुवेषारामंराजानमसहमानाराजानमुवाचममव
रदानावसरइतिराजाचितयत्किंदेयमिति॥४१॥॥देव्युवाच॥ ॥ चतुर्दशवर्षाणिरामोवर्नविशतुपालयतुराज्यंभरतः॥४२॥राजानृतवचनदोषभयात्कथं
कथमपिस्वीचकार ॥ ४३ ॥ अथवसिष्ठंभावितायावोचतरामोवनायनिर्गच्छतिअस्याकिंवाभवेदितिविचार्यशुभाशुभंब्रूहि ॥ ४४ ॥ वसिष्ठोविचार्यस
हर्षराजानमुवाच ॥ ४५ ॥ गत्वावर्ननिखिलदानववीरहंताशंभोरनेकविधपूजनमातनोति ॥ सीतावियोगरुषितःकपिसेनयाचतीर्त्वादिर्धदशमुखंचनिहंति
रामः ॥ ४६ ॥ आगम्यराज्यंरघुनंदनोपिबहूनिवर्षाणिसमातनोति ॥ प्रशस्तकीर्तिर्निखिलेलिलोकेशर्वेणदेवेनचिरंन्यवात्सीत् ॥ ४७ ॥ सुपुत्रयुक्तोबहुय
ज्ञयाजीपरिवृढःसर्वगुणाधिकश्च ॥१४८॥इतिवसिष्ठवचनंश्रुत्वादशरथोरामगुणाननुस्मरन्नित्युवाचश्रेयोमेमरणंरामस्यनिर्गमनेइति॥४९॥अथरामोमातरं
पितरंगुरुंचवसिष्ठपितृपत्नीर्नमस्कृत्यवनायजगाम ॥ १५० ॥ अथोपवनेदिनमेकंस्थित्वाजटाःकारयित्वावल्कलंवासोधृतैकोपवीतीकृतदंतशुद्धिरेकेनोप

पा० सं० ५०
अ० ११६

॥१७०॥

वीतिनजटावद्धाभस्मोद्धूलितसर्वांगोभसितानिहुरकायोमुक्ताफलदाममाणिव्यत्यस्तरुद्राक्षमालामुरसिदधानोल्पभूषणाधिभूषितसीतासहायोलक्ष्मणानुच
 रोविवेश्वनांतरम् ॥ १५१ ॥ अथानेकराक्षसांस्तस्मिन्निजघानभवानिवनिखिलंचकारसीतापहरणादिनिखिलमपिभवतायथातथास्याथसुग्रीवाथ्रममृष्यमृ
 कपर्वंतरामोजगामनिविडच्छायाचूतवृक्षमासाद्यलक्ष्मणसहायः परैरथ्रमकल्पयत् ॥ वृक्षेतुधनुषीआरोप्यासीनलक्ष्मणकेशिरःकृत्वाहरिचर्मशय्याशयनो
 लक्षितांगीतिशृण्वन्वृक्षफलंनिरीक्षमाणोवानरमेकंमणिकुंडलंहेमपिंगलंसदृढवद्रमौंजीकौपीनमच्छोपवीतिनमतिचंचलंफलमादायात्मनिविक्षिपंतंपुष्पमं
 जरीश्चकिरंतंगानमनुकुर्वंतंव्यजनेनरामंवीजयंतमारुह्यशाखामपितथावीजयंतमावद्धचूतफलमात्रंरामोवीक्ष्यलक्ष्मणमभाषत ॥ ५२ ॥ लक्ष्मणकोयंकपिरि
 ति ॥ ५३ ॥ ॥ लक्ष्मणोपिनजानइत्युवाच ॥ अथरामःसमाहूयकस्यत्वंकिनामैत्यपृच्छत् ॥ ५४ ॥ सचसुग्रीवस्यहनूमानित्युवाच ॥ ५५ ॥ रामंन
 त्वासुग्रीवमेत्यनत्वादेवनारायणइवापरःपुरुषोयुवामेघइयामोजटीआजानुबाहुरतियशस्वीसूयसंकाशेनसहापरेणनरेणइहास्ते ॥ ५६ ॥ अथतरुच्छाया
 धःसंस्थितौसर्वलक्षणसंपन्नौराजपुत्रौदृष्ट्वाउक्तश्चताभ्यांसुग्रीवायनिवेदयेतितत्त्वयिनिवेदितम् ॥ ५७ ॥ अथसुग्रीवःसत्वरमुत्थायपुष्पसलिलादिद्र
 व्यमादायपादप्रक्षालनादिकंकृत्वाफलानिसमर्प्यव्यज्ञापयत् ॥ ५८ ॥ कौयुवांकिमर्थमागतौराजपुत्रौतपस्विनावितिसुग्रीववचनमाकर्ण्यलक्ष्मणेनाभाषतरा
 मः ॥ ५९ ॥ दशरथतनयावावारांमलक्ष्मणौदुष्टनिग्रहशिष्टपरिपालनायवर्गताविति ॥ १६० ॥ अथसुग्रीवआहयुवयोरुपकारमपकारंकार्य
 मस्तीति लक्ष्यते ॥ ६१ ॥ अन्यथासेनासमेतावागमिष्यतःलक्ष्मणआहस्तिक्तर्थांतरम् ॥ अमुष्यभार्योकेनापहतानज्ञायतेतामन्वेष्टुमागतौतदे
 वावयोःकार्यमन्यदानुषंगिकम् ॥ तदर्थमपिजलधितरावअपिपातालंप्रविशावअपिनाकंसाधयावःअपिमहेंद्रंपातयावःअपिबलिनंहनावःकिमपिकु
 र्वहे ॥ ६२ ॥ ॥ सुग्रीवउवाच ॥ ॥ रावणेनापहतयाकयाचिद्व्रियमाणगतयाविभूषणानिकानिचित्पारित्यक्तानिगतानिमयासंगृहीतानिता
 निदर्शयामीत्याभाष्यरामंमंदिरमागमय्यदर्शयामास ॥ ६३ ॥ रामोपिनिरीक्ष्यनिश्चित्यप्ररुद्यक्कगतोऽसौरावणइतिपप्रच्छसचदक्षिणामाशांगतइतिव
 भाषे ॥ ६४ ॥ अथरामस्तेनसख्यमकरोत् ॥ अपृच्छच्चकिमर्थमिहभाष्योर्हीनःस्थितइति ॥ ६५ ॥ ॥ सुग्रीवउवाच ॥ ॥ ममभ्राता
 वालीमहाबलोममभाष्यरारण्यंचापहत्यकिष्किन्धायामास्तेयुद्धेनचाहंपरमजितः तद्वधायसर्वधाममचितायथासौत्वयानिहन्यतेतथाहमपिसागरंबद्धाप
 रतीरेलकायांस्थितांसीतारावणेनापहतांतवसमर्पयामीत्याभाष्यशपथंकृत्वासुग्रीवोवाल्लिनातिबलिनायुद्धायाहूतेनयुयुधे ॥ ६६ ॥ रामोप्यनंतर
 मनिश्चयाद्वाल्लेनंनाहनत् ॥ ६७ ॥ अथसुग्रीवःपलायितोराममिदमभाषत ॥ ६८ ॥ तवाचित्तमविज्ञायप्रवृत्तोहंमरणाय ॥ ६९ ॥ रामोपियुवयो

१० पु०
॥१७१॥

विंशेषाज्ञानान्मयातूर्णीभूतचिह्नित्वानिरीक्ष्यतंहन्मि ॥ १७० ॥ अथसुग्रीवश्चिह्नकृत्वावालिनंयुद्धायाह्वयसमातिष्ठत् ॥ ७१ ॥ तारावभाषेवालिन
म् ॥ ७२ ॥ सहायवानिवलक्ष्यतेसुग्रीवोचोचेदेवंनाह्वयतिज्ञातमथारामलक्ष्मणौदशरथतनयौनारायणाशौभ्रभारावतरणायसमागतौतावस्यसहायभू
तौ ॥ ७३ ॥ ॥ वाल्यवाच ॥ ॥ नीतिमान्मामइतिमयाश्रुतः ॥ नहिबलवर्तविहायदुर्बलंभजतेतादृशःसमायातुवारामःप्रतिपन्नमधिकंकृत्वाविभे
तिवीरोयदिरामःस्वयंयुद्धाययातस्तदायुद्धंकर्तव्यमित्याभाष्यतारासंभाव्यसुग्रीवयुद्धायनिन्यातः ॥ ७४ ॥ अथसुष्टियुद्धमन्योन्यमभूत् ॥ ७५ ॥
रामोपिवालिनंजघान ॥ ७६ ॥ पपातचवाल्याहचाशस्त्रयुद्धेवाबाणघातोथशोणितसर्वांगोबभूव ॥ ७७ ॥ अथताराचांगदश्चसमागत्यव्यथितौबभूवतुः ॥ ७८ ॥
अथराघवंवानराःसमायातावाल्यापतिनिपेतूरुरुदुश्च ॥ ७९ ॥ अथतारारामंवभाषेशास्त्रकुशलाःशूराधार्मिकाराघवाःपुराचापिरामकथंपापमकार्षीः ॥ १८० ॥
नक्षत्रधर्मजानीषेराजगणसेवितम् ॥ ८१ ॥ अन्योन्ययुद्धचतोर्युद्धेजयोवामरणंभवेत् ॥ अन्योयदितयोर्हन्त्याद्ब्रह्महासनिगद्यते ॥ ८२ ॥ किंवरेणवा
लिनमाहनः किंवानरमांसाशया ॥ ८३ ॥ अभोज्यंवानरमांसंयद्यात्मनोऽप्रिष्टास्तुस्वाभावादपरेषामपितथाभावंमन्यसेअहोविमोहाद्यदिमामादातुमि
दंकृतमेकपत्नीव्रतंतव ॥ ८४ ॥ यदिरावणहृतांसीतामानेतुंसुग्रीवसहायायकृतमेवमेवहामहदंतरंबलवृद्धेनमहाबलेनवालिनसद्भावेनदिनकरावर्ति
तांतरेसीतामानेतुंसमर्थेनस्मरणगतारावणदानसमर्थेनवानरराजेनपंचाशत्पराङ्गवानरभङ्गकसेनावताआत्मकार्येणसिद्धयतइतिकिसुग्रीवेणाल्पवीर्येणसप्त
पराङ्गसेनापतिमाकापिनाकिंसिद्धयतिकार्यवचनवतः ॥ ८५ ॥ अहोज्ञातसर्वदेवभद्रयदुक्तोसि ॥ ८६ ॥ वक्तिचरामःपृथिवीपतिनामयादुष्टनिग्रह
णकार्यंशिष्टपरिपालनंचवालिनसुग्रीवमहिषीरुमापहतारान्यंच अतश्चनताह्वयेदोषः ॥ ८७ ॥ ॥ तारोवाच ॥ सुग्रीवोपितर्हिवध्योदुंदुभिनायु
द्धयतावालिनबिलेप्रविष्टेनवत्सरंतत्रोषितंतदंतरेचमामपहत्यराज्यंचकृतंसुग्रीवणतंपूर्वमपिपश्चात्तंहंतु ॥ ८८ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कियत्काला
त्पूर्वमिदंचवद ॥ ८९ ॥ ॥ तारोवाच ॥ षष्टिर्वषसहस्रादवर्कअशीतितमेवर्षेक्षोयुद्धेसुग्रीवेणराज्यमपहतम् ॥ १९० ॥ पुनश्चवर्षांतरेप्राप्तेनवा
लिनासुग्रीवःपलायितः ॥ ११ ॥ अपहृतातस्यभार्याराज्यंचापहतम् ॥ १२ ॥ तस्मिन्नेवदिनेभवतःपितुर्दशरथस्याभिषेकः ॥ १३ ॥ ॥ राघव
उवाच ॥ मयापितुरनुज्ञासनाद्राज्यगतदुष्टनिग्रहणंकृतम् ॥ कुरुवचनस्यानुल्लंघनयित्वात्तदपहरणवलायांयोराजासनाचरत् ॥ १४ ॥ अथवास्वतंत्रोमृ
गौमृगयोर्हंतश्चवालीमृगाणामन्योन्यंदारणाद्यजुप्साच ॥ १५ ॥ यतोमममृगयावदाथवामृगाणाम् ॥ चलितस्थितबद्धानांचलद्वातपलायिनाम् ॥ अथावसु
जतासंगसुज्झितामृगयातथा ॥ १६ ॥ मृगयाशास्त्रविधितोमृगयेयंमयाकृता ॥ दर्शनादर्शनाभ्यांचधावताधावतातथा ॥ १७ ॥ अवरोहात्परंस्थानं

पा०सं०पं०
अ० ११६

॥१७१॥

सात्विकानां प्रभियते ॥ राज्ञोचमृगयाधर्मो विना आमिषभोजनम् ॥ १८ ॥ अथ रामवचनमाकर्ण्य सर्वे एव प्राकंपयच्छिरांसि ॥ १९ ॥
 वालीवभाषेराममंजलिं मस्तके निधाय नमस्ते राम शृणु वचनं मम ॥ २०० ॥ शंसच्चक्रगदापाणिः पीतवासा जगद्गुरुः ॥ नारायणः स्वयं साक्षाद्भवानिति मया श्रुतम् ॥ २०१ ॥ त्वां योगिनिश्चितयति त्वां यजति च यज्विनः ॥ इव्यकव्यभुगे कस्त्वं पितृदं वस्वरूपधृक् ॥ २ ॥ मरणे चित्तयानस्य त्वां विमुक्तिरदूरतः ॥ सत्त्वं मे दर्शनं प्राप्तो राम मे पापसंक्षयः ॥ ३ ॥ गृहाण बाणं काकुत्स्थ व्यथितो भृशमस्म्यहम् ॥ ४ ॥ अथ रामस्तथेति बाणमादाय वालिनमुवाच किमिष्टं दीयतां वद ॥ ५ ॥ ॥ कपिरुवाच ॥ यदि प्रसन्नो भगवान् मम सद्गतिं देहि ॥ ६ ॥ अयं सुग्रीवस्तथा रक्षणीयों गदो धतारा च मया पापिना पराधः कृतस्तत्फलमनुभूतम् ॥ ७ ॥ अथ रामं पश्यन्नेवाली ममारस्वर्गचगतः ॥ ८ ॥ अथ सुग्रीवराज्येभिषिच्य स्वयं वनं विवेश ॥ ९ ॥ अथ तेन सह येन जलधिसमीपं गत्वा कलंकाकसीताकचारातिरिति सुग्रीवमाहरामः ॥ २१० ॥ अथ हनुमानाहं प्रविश्य लंकां विचिंत्य सीतां सर्वतत्त्वमवगत्य युद्धं संधिं वा कर्तव्यः तदुदधिलंघनाय किंचित्समादिशतु भगवान् ॥ २११ ॥ अथ सुग्रीवमाहरामः ॥ कथमेतद्वदत इति ॥ २१२ ॥ ॥ कपिरुवाच ॥ मम वानराभ्युपसुखाः कोटिशः संति ॥ २१३ ॥ एकं नियुज्य सर्वमाकलय्य यथायुक्तं तथा करणीयम् ॥ २१४ ॥ अथ जांबवानाह ॥ हनूमाने को गच्छतु बुध्यतु लंकां ॥ २१५ ॥ अथ हनूमानगमलंकापुरं विचिंत्य सीतामशोकवनि कायामासीनां तथा च संभाष्य विश्वासं कृत्वा वनं वभंज वनरक्षकांश्च ॥ २१६ ॥ बद्धोरक्ष सालंकां दग्ध्वा उत्तरकूलं गत्वा रामं दृष्ट्वा तं तं कथयित्वा तृष्णीमतिष्ठत् ॥ २१७ ॥ अथ रामः सर्वैर्विचारयामास जांबवानुवाच रामेण लंकाकपिभिर्विनश्यतीति नारदेन ममोक्तम् ॥ २१८ ॥ अथ सागरोत्तरेण यत्नतया स्थेयम् ॥ २१९ ॥ अथ रामः शंकरमाराध्य सर्वान्विवेदयित्वा त्वदुक्तं करोमीति वचनमुक्त्वा शिवमभ्यर्च्य प्रणतो भूत्वा व्यजिज्ञपत् ॥ २२० ॥ हे महादेव महाभूतग्रास महाप्रलयकारण महाहिभूषण महारुद्र शंकर परमेश्वर विरूपाक्ष नागयज्ञोपवीतकरि कृत्तिवसन ब्रह्माक्षरः कपालमालाभरभूषण नरकास्थिभूषण भसितपरनारायण प्रियशुभचरितपंचब्रह्मादिदेवपंचानन चतुर्वदनं वेदवेद्यभक्तसुलभाभक्तदुर्लभ परमानंदविज्ञानपरपूषदंतपातनदक्षशिरश्छेदन ब्रह्मपंचमक्षिरोद्वरणपार्वतीवल्लभ नारदोपगीयमानशुभचरितशर्वत्रिनेत्र त्रिशूलधर पिनाकपाणे कपर्दिन ब्रह्मरूपधर वृषभवाहन शुद्धस्फटिकसंकाश चतुर्भुज नाना युधदाक्षिणामूर्ते ईश्वरदेवपते गंगाधरा त्रिपुरहर श्रीशैलनिवास काशीनाथ केदारे श्वरभूषण सिद्धेश्वर गोकर्णेश्वर कनकलेश्वर पर्वतेश्वर चक्रप्रद बाणचिंतापादकेश्वर हरपूजितचरणकमलसोमसोमभूषण सर्वज्ञ ज्योतिर्मय जगन्म

५० पु०
॥१७२॥

यनमस्तेनमस्ते ॥ २२१ ॥ एवंस्तुवतोरामस्यपुरतोलिंगमध्यकोपेतस्तेजोमयमूर्तिराविर्बभूव ॥ २२ ॥ अभयवानथपुनः ॥ पद्मासनासीनमुमाधि
ष्ठितां कमीशमासुक्तसर्वाभरणसुकांतिकिरीटिनैहैवतीकटिस्पर्शकरद्वयेनाभयवरप्रदंतरंगितानेकदिशाभिः पूर्णतेजस्विनं हासमुखं प्रसन्नवदनं ददर्श रा
मः ॥ २३ ॥ परमेशितारं ननाम बद्धां जलिः पुनश्च दंडवत्पपात ॥ २४ ॥ अथ रामं परमेश्वरोपिवरं वृणुतु त्वं वरदोहमित्युक्तवान् ॥ २५ ॥ राम उवाच ॥ लंकां गमि
ष्यामि समुद्रतरणे उपायमेकं मम देहि शंभो ॥ २६ ॥ ॥ शंभु उवाच ॥ ममाजगवधं नुरस्तितत्कालरूपमविकल्पं वा भवति ॥ तदारुह्य समुद्रं तीर्त्वा लं
कामाप्नुहि ॥ २७ ॥ रामस्तथेति निश्चित्य सस्माराजगवम् ॥ २८ ॥ आगतं धनुस्ततश्च रामो पूजयत् ॥ २९ ॥ अथ हरो धनुरादाय रामाय दत्तवान् ॥ ३० ॥
रामो पि जलधावपातयत् ॥ ३१ ॥ आरुरुहुः सर्वे वानरा रामलक्ष्मणौ च षष्टिपराद्धैतेषामसंख्येषु वानरेषु धनुरारुढेषु निकामं ययौ ॥ ३२ ॥ धनुस्तटं वानराश्च
ततस्ततो गत्वानिरीक्षयामासुः ॥ ३३ ॥ अथातिकायोनामरक्षः कपिबलमालोक्य रावणायोक्तवान् ॥ ३४ ॥ रावणोपि किंकपिभिः शास्त्राभ्युक्तैः किं वामानु
षाभ्यां रामलक्ष्मणाभ्यां किमायातं देवा गतमस्माकं भोजनमित्युवाच ॥ ३५ ॥ अथ सुग्रीवः पश्चिमावलंबिनिभास्वतिहनूमज्जाववदादिमहाबलैश्चातिकायै
रसंख्यातैर्लंकापार्श्वगतवा उपवनं प्रविश्य नानाफलानि खादित्वा पयःपीत्वोपवनराक्षिराक्षसान्विद्राव्य सर्वे विपिनमेकैकशो गृहीत्वा प्राद्वनलंकां गोपुरं च गत्वा
समारुह्य प्रासादं च विशीर्यैकैकशः केचित्स्तंभमादायरक्षोभिर्युयुधुः ॥ ३६ ॥ एकैच शालांबं भृगुहृणाणि चूर्णयामासुर्बालवृद्धस्त्रीजनादिकं सर्वमेवानिजघ्नः ॥ ३७ ॥
अथैकं प्राकारं निर्जितमाज्ञाय रावण इन्द्रजितं संदिदेश ॥ ३८ ॥ इन्द्रजिता च युद्धं वानराः कृत्वा भीताः पलायिताश्च ॥ ३९ ॥ अथ हनूमानसिलं निर्गतमाज्ञा
य रावणं ज्ञात्वा वानरानाहूय निर्भत्स्यसेनां महतीं कारयित्वा दशमुखं कल्पयित्वा मोदयामास ॥ ४० ॥ अथ स्वस्थ एवेंद्रजियुयुधेन च वानरास्तं दृष्टवन्तः ॥ ४१ ॥
अथ हनूमज्जावन्तौ स्वमुत्पत्य पर्वतशिखराभ्यामिन्द्रजितं निजघ्नतुः ॥ ४२ ॥ अथ भुवि पपात तं लक्ष्मणश्च यमलोकगामिनं चकार ॥ ४३ ॥ अथा
तिकायमहाकायौ वानरसैन्यं बहुशोहत्वालक्ष्मणपीडयित्वा रामेण संयुध्य सुग्रीवं कृत्वा हनूमज्जाववद्रां युयुधाते पराजितौ गृहीत्वा तौ च योद्धारवादाय रामस
मीपंगत्वारामाय न्यवेदयताम् ॥ ४४ ॥ अतिकायमभाषतरामः ॥ ४५ ॥ रावणस्य मम युद्धं ब्रूहि सचिवानामन्येषां महाभयानां च ॥ ४६ ॥ ॥ अ
तिकाय उवाच ॥ निश्चितमिदं पुरास्माभिः कार्यसेनां विभागशः कृत्वा विद्युन्मालीनामराक्षसो महाबलो विचित्रयोधी दर्शनादर्शनयोधी वानरैः सर्वैरे
क एव युज्यते ॥ ४७ ॥ अपरे च बलिनोमहांतः शिक्षितास्त्राश्चागता आदांच युवाभ्यां युध्यावो रावणः पुष्पकमारुह्या परभागेन त्वामेव निहनिष्यति ॥ ४८ ॥

१ मोदयामास-इ० पा० ।

पा० सं० पं०
अ० ११६

॥१७२॥

अन्येचराक्षसाःकुंभकर्णमुखाश्चात्मरूपंकृत्वात्वापरिवार्यगृहीत्वासीतायैदर्शयित्वातत्संनिधावेवहनिष्यति ॥ ४९ ॥ रामःप्राहअहोबलवतांकिमसाध्य
 मेवंभवतिदैवगतिःकुटिलासुग्रीवोतिकोपनःसक्रोधं हृद्वा राममुवाच ॥ ॥ २५० ॥ वध्यावेतौनमोचनीयौ ॥ ५१ ॥ रामःप्राहावध्यौमोच
 नीयावेतौवसनानिभूषणान्यानयेत्युक्तमात्रेहनुमतातान्यानीतानिरामस्ताभ्यादत्तवान् ॥ ५२ ॥ नत्वायदेतच्छंकाद्वारेदृश्यतेदारुपंचवक्त्रंशुकेणोक्तमे
 तेनच्छिन्नेनरावणोहन्यते ॥ ५३ ॥ अथचदारुच्छेदनसमनंतरंपातालंगंतव्यमितिभार्गवभाषितंशासनंलिखितम् ॥ ५४ ॥ तस्मात्त्वामिदंदावंकप्रयत्नै
 कबाणनिपातेनपंचधाच्छिधिततस्तवशक्तिज्ञात्वायुद्धमतिदृढंकुर्वीमहि ॥ ५५ ॥ अथभार्गववचोविज्ञायरामःपूर्वकोट्यांस्पर्शमात्रेणसज्यंकृत्वाधनुषिबाणसं
 योज्यरक्षोभ्यांहनूमताश्रावयन्नेवबाणमुमोच ॥ ५६ ॥ बाणंधनुषश्चलितंतौराक्षसौबाणमार्गनिरीक्षमाणोदारुबाणेनपंचधाच्छिन्नंनिरीक्ष्यरामव्यज्ञा
 पयतामावयोःशिशवोरक्षणीयास्त्वयेतितथेत्याहरामः ॥ राक्षसौलंकांप्रविष्टौ ॥ ५७ ॥ अथप्राकारयुद्धंकर्तुवानरागत्वासर्वतोवरणमात्रांहिपा
 र्णिभिःपादैर्जानुभिःकरैःपृष्ठैश्चतलसमंकृत्वाद्वितीयप्राकारंगतास्तदाचरावणःसमागत्यसर्वानेवेषुभिर्द्रावयित्वातदनुगच्छन्राममगात् ॥ ५८ ॥ अथ
 राममपिपंचभिर्बाणैर्विव्याध ॥ ५९ ॥ अथरामोदशभिर्बाणैरावणंसत्रणंचकार ॥ २६० ॥ अनयोरतिदारुणमन्योन्यं युद्धं बभूव ॥ २६१ ॥ रावणोद
 शभिर्बाणैर्विव्याध ॥ २६२ ॥ अथ रामबाणैश्च क्षतशरीरो राक्षसःपलायनपरोऽभवत् ॥ २६३ ॥ वानरा लक्ष्मणश्च कोटिकोटिराक्षसानघ्नन् ॥ २६४ ॥
 अथ परस्मिन्नहनि विभीषणो रावणं विचार्येदमुवाच ॥ २६५ ॥ तृतीयोपायकालोऽयं चतुर्थं न विचारय ॥ चतुर्थो विपरीतो न शस्तःशस्तार्थ
 कारिणः ॥ २६६ ॥ परस्य चाऽऽत्मनः शक्तिं विदित्वा चाऽऽत्मनोऽधिकाम् ॥ तदा युद्धं प्रशस्तं स्याद्विपरीतं विनाशकम् ॥ २६७ ॥ रामेण बलिना
 नैव युद्धं ते दुर्बलस्य च ॥ एकेषुवालिहन्ताऽसौ वालिर्ज्ञातस्त्वया पुरा ॥ २६८ ॥ मारीचमेकबाणेन भवानपि पलायितः ॥ निहता
 राक्षसाः शूरा इन्द्रजिच्च सुतो हतः ॥ २६९ ॥ वरेण्यत्रितयं भग्नं तेन युद्धं च नैव ते ॥ दासभावमथो वाऽपि दत्त्वा सीतामथाऽप्युहि ॥ २७० ॥ गोपु
 रस्थं तथा दारु पञ्चवक्त्रमथेषुणा ॥ चिच्छेद पञ्चधा तेन रामस्त्वं मारयिष्यति ॥ २७१ ॥ त्वदर्थं बहवो नष्टा नाशमेष्यति चापरे ॥ एको न्यायः
 सुखार्थाय न च मौढ्यं सहोदर ॥ २७२ ॥ मानुषीं मृत्युसंयुक्तामनिच्छन्तीं पतिव्रताम् ॥ पत्नीं बलवतश्चापि पूजयित्वा विसर्जय ॥ २७३ ॥ अनि
 च्छन्त्याः समायोगे भवेद्दुःखपरंपरा ॥ दुर्गन्धमलसंयुक्तो नारीसङ्गो जुगुप्सितः ॥ २७४ ॥ विराक्तिरथ चेजाता दुःखायाकार्यवर्तनम् ॥ अनुरागो
 यदि भवेन्मरणं नरकं ततः ॥ २७५ ॥ आत्मनो मरणं व्यर्थं तस्याश्चाद्य समागमे ॥ त्यागो वा मरणं तात धर्मपत्न्यास्तथा भवेत् ॥ २७६ ॥ एव

मादि तथाऽन्यच्च कश्मलं संभविष्यति ॥ अन्यदाख्यामि ते वाक्यं सर्वेषां च प्रियं हितम् ॥ २७७ ॥ गत्वा रामान्तिकं नत्वा स्तुत्वा विज्ञाप्य
 राघवम् ॥ क्षम राम महावीर शरणागतवत्सल ॥ २७८ ॥ तामसा राक्षसाः सर्वे वयमेते सुपापिनः ॥ सीतापहारजं दोषं त्यक्त्वा पुत्रानवेहि नः ॥ २७९ ॥
 त्वदधीना वयं राम रक्ष वा मारयेच्छया ॥ इत्युदीर्य पुरस्तस्य राघवस्य स्थिता वयम् ॥ २८० ॥ स्थिरायुषो भविष्यामः स्थिरराज्या दशानन ॥
 अथाऽऽह रावणो वाक्यमहो नो राक्षसो भवान् ॥ २८१ ॥ न शूरो राजधर्मं च न च जानासि शाश्वतम् ॥ परनारीपरद्रव्यपरराज्यनिषेवया ॥ २८२ ॥
 शूराणामुत्तमो धर्मो न षण्डानां भवादृशम् ॥ शत्रुपक्षं समालिङ्ग्य निर्गच्छेच्छा हि चेन्नृप ॥ २८३ ॥ अथ विभीषणो मन्दिरं गत्वा रामान्तिकं
 गत्वा तं शरणमभजत् ॥ २८४ ॥ अथ रावणः पुरात्रिगंत्य रामेण लक्ष्मणवानरै राक्षसा अपि युयुधिरे ॥ २८५ ॥ अथ रावणं महाबलं हन्तुमशक्तो
 रामो विभीषणमुखमवलोक्य तदुक्तचिह्नपदं वाणेन निर्भिद्यामारयत् ॥ २८६ ॥ अथ कुम्भकर्णो महागदामादाय सर्वं निष्पाद्य वानराननेकशो भक्ष
 यित्वा रामोत्तमाङ्गं गदयाऽहन् ॥ २८७ ॥ अथ रामो निशितवाणशतेन तमहन्ममार कुम्भकर्णः ॥ २८८ ॥ अथ विभीषणेन रावणादेः श्राद्धादि
 कं कारयित्वा शिवालयं तन्नाम्ना कारयित्वा तमेव लङ्काराज्ये विभीषणमभिषिच्य सीतामग्निप्रवेशशुद्धामुभामहेश्वराभ्यां नमयित्वा पुरहरेणदत्ताशि
 लामृतबलायुष्यः सुपुष्पकमारुह्य जलधिमुत्तीर्य पारावारतटे सेनां समवस्थाप्य शिवप्रतिष्ठां तत्र कृत्वा मुनिभिर्देवैरभ्यर्चितोऽयोध्यामगमत् ॥ २८९ ॥
 अथ भरतादिसमुपेतो नागैर्वैसिष्ठेन मुनिभिश्चाभ्यर्चितः स्वगृहमगमत् ॥ २९० ॥ आत्मनाऽऽगतानिन्द्रादिदेवानासनादिनाऽभ्यर्च्य वानरान्संपूज्य
 मुक्तजटोऽभिषिक्तो राज्ये रावणवधहर्षिता देवा राममूचुः ॥ २९१ ॥ त्वयाऽऽत्मराज्ये स्थापिता वयं नः सर्वदा परिपालय त्वमादिनारायणो देवोनिखि
 लदुष्टनिग्रहाथमवतीर्णो रावणं सबान्धवं हत्वा लोकत्रयक्षकोऽसि श्रिया सह सुखी भवेत्युदीर्य स्वर्गं गताः ॥ २९२ ॥ अथायोध्यावासिनो रामं प्रहर्षिता
 ऊचुः ॥ २९३ ॥ हत्वा शत्रून्समायातो दृष्ट्वा प्राप्तोऽसि वै शिवम् ॥ दिष्ट्या त्वं राजसे राम दिष्ट्या पालयसे प्रजाः ॥ २९४ ॥ त्वयायज्ञाः करिष्यते त्वया
 धर्मो विवर्धते ॥ इति पौरवचः श्रुत्वा रामो राजीवलोचनः ॥ २९५ ॥ वल्लादिभिरथोसर्वाङ्गाग्रान्समपूजयत् ॥ मुनीनुवाचधर्मात्मा पूजयित्वा खिलै
 र्जनेः ॥ २९६ ॥ कञ्चित्पःसमृद्धं वः कञ्चिद्यज्ञः स्वनुष्ठितः ॥ कञ्चित्स्वदारनिरताः कञ्चिदीशोभिपूज्यते ॥ २९७ ॥ कञ्चित्सुप्रजसो भार्याः कञ्चित्सर्वसुखोत्तरम् ॥ २९८ ॥
 ॥ मुनय ऊचुः ॥ ॥ त्वयिराजनिकाकुत्स्थसर्वस्वस्थं तपस्विनाम् ॥ गच्छामहे पदमितः किं वा त्वं मन्यसे नृप ॥ २९९ ॥ ॥ राम उवाच ॥ ॥ यस्य विप्राः
 प्रसीदंति तस्य शंभुः प्रसीदति ॥ यस्य प्रसीदती शानस्तस्य भद्रं भविष्यति ॥ ३०० ॥ तत्कृत्वा भोजनमिह गंतुमर्हा अनंतरम् ॥ तथेत्युक्त्वा मुनिगणाः

कृत्वा भोजनमुत्तमम् ॥ ३०१ ॥ अभिवर्च्यतमाशीर्भिर्हृष्टाः स्वस्वंपदंययुः ॥ रामोपि परमप्रीतः सभार्यश्च सहाजुजः ॥ ३०२ ॥ अकंटकंसकृतवात्राज्यंसर्व
 जनप्रियः ॥ शृणोत्येतदुपाख्यानंयः कश्चिदपि पातकी ॥ ३ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः परंब्रह्माधिगच्छति ॥ नदुर्गतिर्भवेत्तस्ययश्चेदंस्मरतेनरः ॥ ४ ॥ यश्चापि
 कीर्तयेत्तस्य एवमेतदुदीरितम् ॥ ३०५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शिवराचवसंवादे पुरा कल्पयारामायणकथनं नाम षोडशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥
 ॥ सूत उवाच ॥ ॥ भारद्वाजगृहे भुक्त्वारामचंद्रः प्रसन्नधीः ॥ मुनींद्रविष्णुसहितो वानरर्क्षसमन्वितः ॥ १ ॥ मेघच्छन्ने तथा काशे मंदं चरति मारुते ॥ तद्वनाभ्यं
 तरेकापि सुदेवगृहमुत्तमम् ॥ २ ॥ अष्टापदस्तंभयुतं हेमपट्टिककल्पितम् ॥ मणिमौक्तिकसंयुक्तं राजतैः कलशैर्युतम् ॥ ३ ॥ पाटीरचंद्रकस्तूरीकुंकुमैः
 सुरभीकृतम् ॥ कर्दमैर्जालकयुतं शकलोपरिसंवृति ॥ ४ ॥ चंद्रजोत्स्नागमसूर्य्यानिरीक्ष्य मध्यभित्तिकम् ॥ गृहांतर्भूतलंकृतं चंद्रपुष्परसोक्षित
 म् ॥ ५ ॥ दिगुदीची तथा कृत्स्नाभित्तिकल्पनवर्जिता ॥ स्तंभेस्तंभे चित्रकारी स्वपादीपरिकल्पितम् ॥ ६ ॥ शतहस्तांगणतस्य स्फटिकोपरिकल्पित
 म् ॥ गृहांगणाधिकच्छायः पारिजातमहीरुहः ॥ ७ ॥ कृत्स्नप्रावृत्तिकंतत्रनिविडंकदलीवनम् ॥ कदलीवनसंयुक्तं केतकीवनसंवृतम् ॥ ८ ॥ मयूरनादव
 हुलंभंजुकूजम्भुव्रतम् ॥ पारावतगणध्वानं नानोपवनशोभितम् ॥ ९ ॥ प्रासादशतसंवाधं मत्तकोकिलनादितम् ॥ शाखालंघिमहारत्नशोभितानेकपादप
 म् ॥ १० ॥ किन्नरीवनितागीतनादपूरितदिङ्मुखम् ॥ अनेकारामसुभगंगौतमतीटमुत्तमम् ॥ ११ ॥ भारद्वाजगृहं पुण्यमनंतगुणसेवितम् ॥ रतिकंदर्पसं
 काशदासीदासशतान्वितम् ॥ १२ ॥ नानोपकरणोपेतं भारद्वाजगृहं शुभम् ॥ तस्य चांतर्गतैः सौधस्तत्रांतर्गृहवाटिकाः ॥ १३ ॥ अष्टोत्तम्यथो ह्येकं गृहं
 परमशोभनम् ॥ चतुर्दिक्षु महादेवगृहप्रासादशोभितम् ॥ १४ ॥ प्रतिदेवगृहं श्यामातौर्यत्रिकसुशोभितम् ॥ स्वर्गस्थितवरस्त्रीणां विश्रामायैव कल्पित
 म् ॥ १५ ॥ भारद्वाजगृहाद्रामो निर्गत्या शेषसंयुतः ॥ तस्यैव च महागेहवनमध्यगतं त्वगात् ॥ १६ ॥ तदंतराच्छादितकंवलंतदापृथक्स्थवस्त्रासनसंयुतं च ॥
 सिंहासनं मध्यगतं तथैकमुन्यासनानेकगतं विवेश ॥ १७ ॥ पौराणिकस्यानुपमासनांतरं भूपालहयं क्षवरासनं च ॥ पौराणिकं पूर्वमथोपवेश्य ततो वसिष्ठमुनि
 पुंगवांश्च ॥ १८ ॥ नारायणं भूमिपतीं नृकीर्णं श्रीनासासनं च स्वयमास साद ॥ मेघावृतं व्योमदिशः प्रसन्नाः सुपुष्पसुर्वीतलमुत्तवीजम् ॥ १९ ॥ तदंगणोष्ण
 महोनशीतलं संतानपुष्पंदमपुष्पगंधि ॥ शंभुविलोक्याथ वचोवभाषिरामः कथां कीर्तय शंकरस्य ॥ २० ॥ तृप्तिर्न जाता मुनिवर्त्य शृण्वतो माहेश्वरख्या
 नमधौ घनाशनम् ॥ चकार किं वानुगौतमाश्रमे महेश्वरो देवगणाधिपः ॥ २१ ॥ ॥ शिव उवाच ॥ ॥ महाविपंचीमवलंब्यानिष्ठितः सवायुसूनुः शिवम
 न्वपृच्छत् ॥ न्यायार्जितैरेव हि पूजने विभोः कीदृग्भवेच्चानयजैः फलं वद ॥ २२ ॥ चौर्यैरथो किं फलमर्पितार्पणे उपाहृतद्रव्यसमर्पणे ॥ एकैकशो भेदो भगवन्वदश

प० पु०
॥१७४॥

प्रश्रोत्तरं किंकथयाशुशंभो ॥ २३ ॥ अथेश्वरो वानरमावभाषेवदामिसर्वतवध्यानतः शृणु ॥ न्यायार्जितैः पूज्यसदाशिवं त्वजं संप्रापचैश्वर्यामिदं हि गौ-
तमः ॥ २४ ॥ पुराद्विजोमंकणसूनुराकथः सुशोभनामापसतीद्विजन्मा ॥ द्ररिद्रपकः करुणासमन्वितः षष्ठाहभोजीपितृवर्जितश्च ॥ २५ ॥ उपोष्यपंचाहमथा-
पिभोक्तुं प्रवृत्तपवाथसमापतद्यतिः ॥ यतिर्बभाषेमधुरंतदाकथं मासोपवासीतवभोक्तुमागतः ॥ २६ ॥ तिष्ठामिभुंजयेदिचास्ति ते सुनेनेमे बुभुक्षान्यगृहा-
द्विभोक्तुम् ॥ ॥ आकथयवाच ॥ ॥ नमेभुजिः पंचदिनं द्विजैर्दृष्टेदिनेमेभुजिरागतश्च ॥ २७ ॥ तदामयाकार्यमर्चितनीयप्रक्षालयाम्येहितवा-
द्यपादौ ॥ ओमित्यथक्षालितपादयुग्मः सभोजनं कर्तुमियेषयोगी ॥ २८ ॥ रंभादलांसेबुभुजेतदन्नं विपाच्य संपादितमाज्ययुक्तम् ॥ वन्यैः सुसंयुक्तमथा-
दरेण न किंचिदुच्छेषितमन्नमस्य ॥ २९ ॥ अथाकथो वीक्ष्य सुनिःसुतुष्टं तु तोषभार्या सहितस्तपस्वी ॥ गतोऽथ भुक्त्वापियतिः सचाकथः संतुष्टचित्तोऽथ ज-
पंचकार ॥ ३० ॥ कपोतवृत्तिसचकारपत्न्या तपोविता नायससज्जनो मुनिः ॥ पीठेऽथ कृत्वा तमुमापतिं शिर्वाङ्गिणं स माराध्य समन्वितंगणैः ॥ ३१ ॥ लिंगनिधा-
याथ निरीक्षमाणो ददर्श चाज्ञातकृशाकृतिद्विजम् ॥ दिगंबरं पादविहीनमेतं काणकुण्डिकर्णविहीनकंप्रभुम् ॥ ३२ ॥ सामोद्विरंतं बहुशास्त्रपारंगं गृहं समायां-
तमथो ददर्श ॥ ३३ ॥ अथाकथो भार्या सुशोभनामिदमुवाच ॥ ३४ ॥ अयं हि विकृतवेषो ब्राह्मणः समायाति ॥ ३५ ॥ अर्द्धदेयमेतस्मै भोजनं रक्षार्द्धमन्नं
चास्मिन्नपि दिने गते षष्ठे ह्निभोजनाभावात्तव जीवितं न तिष्ठतीति मम प्रतीयते किंतु त्वं मन्यसे वद ॥ ३६ ॥ ॥ साशोभनो वाच ॥ आयुर्ललाटे लिखितं
नांतरान् इयति ॥ ३७ ॥ आकथ आह ॥ यथा बद्धायुषोऽपि यज्ञस्य वीरभद्रेण च्छिन्नं शिरजस्तस्मै तस्मात्तु त्वं नृणां पापात्मनामितितदेनं परिहृत्य
त्वया भुज्यते यदित्वे तस्मै मया व्रं दीयते ॥ तवेच्छानुसारतो मम कर्तव्यम् ॥ ३८ ॥ भार्या प्राह कथमहं भोक्ष्ये त्वय्यभुक्ते मया किं पूर्वभुक्तमिदमपरं शृणु ॥ ३९ ॥
अन्नं हि प्राणिनां प्राणाः प्रत्यक्षं सर्वदेहिनाम् ॥ तस्मादन्नप्रदो यस्तु प्राणदः स निगद्यते ॥ ४० ॥ अन्नाद्भूतानि जायंते वर्द्धंते तानि वै यतः ॥ तस्मादन्नाधिकं किं
चिन्नस्य दानं महाफलम् ॥ ४१ ॥ अश्वत्थचलपत्राग्रलीनतो यद्रवास्तिके ॥ जीवितेन हियो दद्यात्तस्य जन्मनिरर्थकम् ॥ ४२ ॥ परलोकसहायो हि
धर्मो भार्या न बांधवाः ॥ भार्या वापितरौ पुत्रा यावदायुर्न बांधवाः ॥ ४३ ॥ संपद्वयः सुहृदि हृद्वा मुन्नहितं स्थितम् ॥ धर्मधर्मभृतां श्रेष्ठं भुक्ते चान्ये
किमावयोः ॥ ४४ ॥ इति भार्या वचः श्रुत्वा आकथः करुणानिधिः ॥ अविशंकितमेवास्मै दत्तवानन्नमूर्जितम् ॥ अयं स शंकरो देवो नानाकरणमागतः ॥ ४५ ॥
इति निश्चित्य मनसा तस्यांगं पापनाशनम् ॥ ४६ ॥ आजानुपादं प्रक्षाल्य पराजं धमतः परम् ॥ गुल्फं च तदधस्तस्य प्रक्षालयामया द्विजम् ॥ ४७ ॥

१ रंभादलांसे-३० पा० ।

२ यक्षस्य-३०, दक्षस्य-३० च पा० ।

पा० ख० पं०

अ० ११७

॥१७४॥

अथाकथोपिपत्संधिगृहांगणमुपानयत् ॥ उन्मुच्यपादसंधिसनिषसादार्पितासने ॥ ४८ ॥ समभ्यर्च्यार्कथःसम्यग्भोजयामासतंतुनिम् ॥ एतस्मिन्नंतरे
 कश्चिदुन्मत्तोऽगृहमागतः ॥ ४९ ॥ पादसंधिमथादायगृहबाह्यमुपानयत् ॥ अथादहच्चतद्वेहंदंपतीचाप्यताडयत् ॥ ५० ॥ आकथस्ताडितोविप्रोद
 ह्यमानंगृहतदा ॥ विवेशदेवमीशानमादातुंतूर्णमेववा ॥ ५१ ॥ अथादायमहेशानंदग्धपूजाद्विजोत्तमः ॥ निर्गत्यचततोदृष्ट्वामुखसंतापमेवच ॥ ५२ ॥
 दग्धपूजातिरस्कृत्यवीक्ष्यदग्धांगमप्युत ॥ भार्यामुवाचधर्मात्मायथापूजामहेशितुः ॥ ५३ ॥ तथाममसमस्तार्गिकर्तव्यमविशंकितम् ॥ ॥ व्यंगजवाच ॥
 पश्चादपिकृतापूजासफलतेभविष्यति ॥ ५४ ॥ यथान्यद्रव्यदहनेतादृशंदीयतेजनैः ॥ पूजायादहनेतद्वत्पूजास्यक्रियतामिति ॥ ५५ ॥ आक
 थजवाच ॥ ॥ चौर्येणाप्यर्जितैर्द्रव्यैःपूजयानहितंभवेत् ॥ नचान्यायार्जितैर्विप्रशंभोःपूजाशुभप्रदा ॥ ५६ ॥ इत्युक्त्वाचाकथस्तूर्णस्वांगं
 दग्धुमुपाक्रमत् ॥ दग्धंलिगंतदोन्मत्तोऽगृहीत्वातदधेक्षणात् ॥ ५७ ॥ अथव्यंगोहरोभूत्वावारयामासचाकथम् ॥ किमर्थंखिद्यतेविप्रवर
 दोहंवरवृणु ॥ ५८ ॥ आकथोपिविभोःपादेभक्तिवत्सेसुनिश्चलाम् ॥ ॥ सूतजवाच ॥ ॥ एतांश्रुत्वाकथारामःप्रहृष्टोऽमुनिभिर्वृतः ॥ ५९ ॥ भा
 रद्वाजंनमस्कृत्यप्रयाणाज्ञामयाचत ॥ ६० ॥ अथोभरद्वाजमुनिःप्रसन्नःशंभुवासिष्ठंमुनिपुंगवंच ॥ नारायणंचार्पिगणांश्चनत्वाव्यसर्जयत्तेऽपिययुःप्रण
 म्य ॥ ६१ ॥ ॥ नैमिषीयाज्जुः ॥ गत्वायोध्यामहातेजाःसमस्तमुनिसंयुतः ॥ किंचकारततोरामःसचशंभुर्महायशाः ॥ ६२ ॥ ॥ सूतज
 वाच ॥ कौसल्यामासिकश्राद्धमपरेहनिराधवः ॥ चिकीर्षुर्द्विजप्रवरानृषिकल्पान्यमंत्रयत् ॥ ६३ ॥ शंभुंसमस्ततत्त्वज्ञानारदरोमशंभृगुम् ॥ विश्वामित्र
 मथोरामएकभक्तव्रतीततः ॥ ६४ ॥ भूमौसुखास्तृतायांचसुष्वापाव्याकुलेंद्रियः ॥ परेद्युरथसंप्राप्तेप्रातःस्नात्वाविधानवित् ॥ ६५ ॥ अन्नंशाकादि
 कंशुद्धंजनैरेवान्वकारयत् ॥ नानात्रानिविचित्राणिचोप्याद्यानितथैवच ॥ ६६ ॥ वटकादींस्तथाभक्ष्यानष्टात्रिशदकल्पयत् ॥ पायसंषड्विधंचैवपक्व
 शाकशतद्वयम् ॥ ६७ ॥ अपक्वमिश्रकाणांचशतत्रयमकल्पयत् ॥ कालशाकादिकंशाकंफलानिविविधानिच ॥ ६८ ॥ मूलानिचैककंदानिवल्कला
 निचराधवः ॥ कारयित्वानर्दीगत्वासहस्रात्पुरोहितः ॥ ६९ ॥ सरयूसलिलेस्नात्वाहुत्वाग्निंस्वागतान्द्विजान् ॥ उक्त्वातुस्वागतंतांस्तुकृतदेवार्चनो
 नृपः ॥ ७० ॥ प्राणानायम्यसंकल्प्यक्षणंचैवप्रदत्तवान् ॥ रोमशंनारदंरामोवैश्वदेव्यमंत्रयत् ॥ ७१ ॥ शंभुंभृगुंकोशिकंचमातृस्थानेन्यमंत्रयत् ॥
 गोमेयेनततःकृत्वामंडलंपूज्यचारहतः ॥ ७२ ॥ पादप्रक्षालनंचक्रेसीतादत्तोदकेनच ॥ आचामयित्वातान्विप्रान्दृष्टुमथोद्यतः ॥ ७३ ॥ अभ्या

प० पु०
॥१७५॥

गतःसमायातःस्थविरोविकृताकृतिः ॥ कृशःसंप्रचलद्वात्रोवेपितांघ्रिशिरास्तथा ॥ ७४ ॥ लंबमानत्वगुत्कर्षच्छासकासादिपीडितः ॥ दूषिका
क्लिन्नगंडश्चलालासंपृक्तकूर्चकः ॥ ७५ ॥ उवाचरामंराजनमहमेकोद्विजःस्थितः ॥ ममापिभोजनंदेयंस्थविरस्यकृशस्यच ॥ ७६ ॥ रामो
पितद्वचःश्रुत्वालक्ष्मणवाक्यमब्रवीत् ॥ पादौप्रक्षालयास्यत्वमहमभ्यर्चयेद्विजम् ॥ ७७ ॥ अभ्यागतोऽपिवचनमाहराममथाकुलम् ॥ त्वया
प्रक्षालितेपादेममभोजनमिष्यते ॥ ७८ ॥ मत्तोधिकाद्विजार्कितेयेनमामवमन्यसे ॥ श्राद्धधर्मनजानीषिमहर्षिगणसेवितम् ॥ ७९ ॥ ममावमा
नतःसर्वविप्राणामवमाननम् ॥ श्राद्धंविहन्यतेचापिनरकंचगमिष्यसि ॥ ८० ॥ अथरामःस्वयंविप्रपादौप्रक्षालयत्तदा ॥ आचामयित्वातंविप्रगृहं
प्रावेशयत्ततः ॥ ८१ ॥ आचान्तश्चस्वयंरामोविष्टरंदत्तवानथ ॥ आसीनेषुचविप्रेषुप्राणवायुंनिरुध्यच ॥ ८२ ॥ स्वकर्मकरणानुज्ञालंघ्वाऽथसतिलंजल
म् ॥ अपहतेतिमन्त्रेणद्वारदेशेविचिक्षिपेत् ॥ ८३ ॥ उदीरतामितितथापितृपात्रस्थलेक्षिपेत् ॥ गायत्र्याचाक्षतजलंदेवपात्रस्थलेक्षिपेत् ॥ पाकजातं
तथाऽभ्युक्ष्यमन्त्रमेतदुदीरयेत् ॥ ८४ ॥ श्राद्धभूमिगयांध्यात्वाध्यात्वादेवंजनार्दनम् ॥ वस्वादींश्चपितृन्ध्यात्वाततःश्राद्धंप्रवर्तयेत् ॥ ८५ ॥ विश्वेदे
वार्चनंकुर्याद्यवैर्वातपण्डुलैरथ ॥ मूलाग्रयोजितौदभौगृहीत्वासाक्षतावथ ॥ ८६ ॥ भूसृष्टदक्षजानुस्तुद्विजहस्तेजलार्पणम् ॥ पुरुरवाद्रवाणंविदेवानामिदमास
नम् ॥ ८७ ॥ इतिदत्त्वाऽऽसनंतेषांश्राद्धदःप्राथयेत्क्षणम् ॥ ८८ ॥ अर्घकृत्वाततःपश्चादुत्तराग्रकुशेष्वथ ॥ न्युञ्जपात्रंततःकृत्वाकुशग्रन्थिमथोपरि ॥ ८९ ॥
उत्तानंतुततःकृत्वाजलैरभ्युक्ष्यरौक्मकैः ॥ पवित्रान्तर्हितेपात्रेशंनोदेव्याजलंक्षिपेत् ॥ ९० ॥ वैश्वदेव्याऽखिलंकर्मयावत्तद्विधोदितम् ॥ यवोऽसिधान्य
राजोवाइतिपात्रेक्षिपेद्यवान् ॥ ९१ ॥ मधुमिश्रांस्तुकरकान्गन्धपुष्पैस्ततोददेत् ॥ द्विजतेऽस्त्वर्घइत्युक्त्वात्वस्त्वर्घोत्तरतस्ततः ॥ ९२ ॥ आवाहयिष्ये
तान्देवानितिपृष्ठातदुत्तरम् ॥ विश्वेदेवासइत्युक्त्वाविप्रमूर्ध्निकुशान्क्षिपेत् ॥ ९३ ॥ विश्वेदेवाःशृणुतेममागच्छन्तिवतिसंजपेत् ॥ समागतोनिपण्णोऽथ
सदर्भपात्रमाहरेत् ॥ ९४ ॥ दक्षिणचरणेक्षिप्त्वामुख्यपात्रोदकंततः ॥ विप्रस्यदक्षिणेहस्तेप्रागग्रेऽथपवित्रके ॥ ९५ ॥ यादिव्याइतिमन्त्रेणनिक्षिपेत्पात्र
वारितत् ॥ इदंभोअर्घमित्युक्त्वाह्यस्त्वर्घोत्तरतस्ततः ॥ ९६ ॥ पात्रेधृत्वाऽर्वतोयंचतत्पात्रंस्थापयेत्क्वचित् ॥ अथदत्त्वाकरेतोयंयवैरेतानथा
र्चयेत् ॥ ९७ ॥ अर्चतप्रार्चतइतिपृष्ठाचोत्तरतस्ततः ॥ पादादिमूर्धपर्यन्तमभ्यर्च्यजलदस्ततः ॥ ९८ ॥ गन्धद्वारेतिमन्त्रेणतथेत्युक्तोत्तरतस्ततः ॥ पितृणा
मर्चनंकुर्यादेवमेवापस्यकम् ॥ ९९ ॥ उपवीतद्विजंकृत्वाकुशान्भग्नान्स्तिलान्वितान् ॥ वामजानुंभूमिगतंकृत्वादद्यात्तदासनम् ॥ १०० ॥ दक्षिणाभिमुखो
भूत्वाक्षिणप्रश्रमथोवदेत् ॥ दक्षिणाग्रेषुदभैषुन्युञ्जपात्रत्रयंन्यसेत् ॥ १०१ ॥ त्रिकुशग्रन्थिसंयुक्तमुत्तानमथकल्पयेत् ॥ ततःसंप्रोक्ष्यपात्रेषुसपवित्रतिले

पा० सं० प०
अ० ११७

॥१७५॥

पुच ॥ १०२ ॥ शनोदेव्याजलंक्षित्वातिलोऽसीतितिलान्क्षिपेत् ॥ गन्धपुष्पमथोदत्त्वास्वधार्घ्यं इति पृच्छति ॥ १०३ ॥ दत्तोत्तरोऽस्त्वर्घ्य इति पितृनावाहये
 ततः ॥ तिलपुष्पकुशैस्तितृष्णकल्पितार्घ्यं करे दधत् ॥ १०४ ॥ उशन्तस्त्विति मन्त्रेण त्रिरर्घ्यो दकमर्पयेत् ॥ अर्चनं तु तदा ते पामपसव्यं तु पूर्ववत् ॥ १०५ ॥
 प्रक्षाल्य भाजनं स्वर्णदेवानां परिकल्पयेत् ॥ पितृणां राजतं कुर्याद्यथा संभवमेव वा ॥ १०६ ॥ तदभावे तु कांस्यं स्यादन्त्याशितमुत्तमम् ॥ पात्राणि
 तदभावे स्युः पालाशानि न मध्यमम् ॥ १०७ ॥ रम्भाणि चूतपात्राणि जम्बूपुंनागकानि च ॥ पराकान्यथ चाम्पानि मधूककुटजान्यपि ॥ १०८ ॥ मातु
 लुङ्गस्य पात्राणि श्राद्धे देयानि वै नृभिः ॥ दर्व्यामन्नमथाऽऽयकराभ्यामाज्यमेव च ॥ १०९ ॥ प्रवेष्टुं ततः पृच्छेत् प्राचीनावीतवान् द्विजम् ॥ करिष्येऽग्नौ
 करणमिति कुरुष्वेति तदुत्तरम् ॥ ११० ॥ परिविष्टोऽपि वीतीत्यादभिवार्य समाहरेत् ॥ हुनेत्सोमाय पितृमते स्वधानमइतीरयन् ॥ १११ ॥ यमायाङ्गिर
 से पितृमते स्वधानमइति ॥ द्वितीया माहुर्ति हुत्वा चाभिवार्याक्षतं ततः ॥ ११२ ॥ अग्नये कव्यवाहनाय स्वधानमस्ततः परम् ॥ हुत्वाऽपसव्यं कृत्वा तु परिवि
 ष्य द्विजान् ब्रजेत् ॥ ११३ ॥ मेषणेन ततोऽभीक्ष्णपातयेत् पितृपात्रके ॥ पिण्डपात्रमतः शेषं दर्वाप्रक्षालनं ततः ॥ ११४ ॥ मेषणस्याग्निनिक्षेपं ततः पात्राण्यु
 पस्तरेत् ॥ पात्रदक्षिणभागे तु दद्यादन्नमन्तरम् ॥ ११५ ॥ भक्ष्याणि भोज्यशकानि सर्वाण्येव सदत्तवान् ॥ अथातिथिर्महावृद्धोऽवीक्षमाणस्ततस्त
 तः ॥ ११६ ॥ उवाच राघवं शान्तं शीघ्रमेव नमस्कुरु ॥ बुभुक्षावर्ततेऽस्माकं भोक्ष्येऽहं वातवाऽऽज्ञया ॥ ११७ ॥ रामोऽवभाषे वचनं विलम्ब्य क्षणमुने ॥ देव
 ताः पितरो मङ्गलं नमस्यन्तेऽधुना मया ॥ ११८ ॥ इत्युक्त्वा राघवः प्रादादन्नं पात्रगतं तदा ॥ प्राक्सौम्याग्राङ्कुशान् देवैः प्रतीचीदक्षिणाग्रकान् ॥ ११९ ॥
 पित्र्येषां वित्रयेदभार्यवानथ तिलानपि ॥ अन्नप्रदानं कुर्वन्ति पृथिवी इति मन्त्रतः ॥ १२० ॥ इदं विष्णुरिति स्पृष्टमद्भुष्टेन द्विजस्य तु ॥ देवेभ्यः प्रथमं दद्याद्ये
 देवा इति वै पठन् ॥ १२१ ॥ पितृणां च ततो दद्याद्दद्यादतिथयेततः ॥ देवताभ्य इति मुखानुच्चार्याऽऽपोशनं ददेत् ॥ १२२ ॥ त्रिर्जपित्वा तु गायत्रीमुपवीती पु
 रोमुखः ॥ प्राचीनावीतवान् न्यूयान्मधुत्रयमतः परम् ॥ १२३ ॥ भुञ्जन्मिति तानुक्त्वा भुजानेषु द्विजातिषु ॥ रक्षोघ्नमन्त्रपठनं भक्ष्यभोज्यादि दाययन् ॥ १२४ ॥
 एतस्मिन् नन्तरे विप्रोऽतिथिस्तदिदं तथा ॥ कृतवान्महदाश्चर्यं तद्ददामि समासतः ॥ १२५ ॥ पात्रस्थितमशेषं च यासेनैकेन चाग्रसत् ॥ प्राणाहुतीनां पर्याप्तं
 दीयतामिति चाब्रवीत् ॥ १२६ ॥ एतावदातुमशक्तः कथं श्राद्धक्रियोद्यतः ॥ ममैकस्य प्रदाने त्वमशक्तो राम किंवृथा ॥ १२७ ॥ बहूनां भोजनं दातुमुद्युक्तो
 राम किंवृथा ॥ सहसा कृतकर्माग्निं समाप्तिं प्रयान्ति च ॥ १२८ ॥ त्वया कृतमशेषाणां नालं प्राणाहुतिर्मम ॥ कथं मे दीयते भुक्तिः कथं मे पां
 तथावद ॥ १२९ ॥ रामस्तमब्रवीद्दीरोऽभुङ्क्ष्वत्वं हियथा सुखम् ॥ इत्युदीर्य निरीक्ष्य कर्म तत्परमाद्भुतम् ॥ १३० ॥ अथ शंभुं समाहूय प्राह त्वं परिवे

षय ॥ त्वंपितापार्वतीमाताशिवादेवीतिमेमतिः ॥ १३१ ॥ अन्नपूर्णेश्वरीदेवीभवान्येवेतिमेमतिः ॥ साशांभवीवचःप्राहतत्पर्याप्तं ददाम्य
हम् ॥ १३२ ॥ अथोमाकांस्यमादायभिस्सापूर्णमलंकृतम् ॥ स्वर्णदर्व्यासमादायपायसंगन्धकान्तिमत् ॥ १३३ ॥ अस्याक्षयमिदं भूयादिति प्रादात्तु
पायसम् ॥ द्विजस्य दक्षिणे हस्ते साऽददात्सत्कृतं मुदा ॥ १३४ ॥ सशिरःकम्पमानस्तु ऊर्ध्वं दृष्टिर्था भवत् ॥ प्रसारितकरश्चाऽऽसीद्वृहीत्वा पायसं क
रे ॥ १३५ ॥ दीयतां पायसं स्वादुसुहृपकमिदं तु किम् ॥ शंभुपत्नीवभाषेत करेभुंक्ष्वततो ददे ॥ १३६ ॥ अभक्षयत्ततो विप्रः पुनः करतले स्थितम् ॥
तदक्षयमथ ज्ञात्वा प्रासारयदथेत रम् ॥ १३७ ॥ तस्मिन् करतले देवी पायसं दत्तवत्युत ॥ अन्येषामपि विप्राणां पक्वाक्षय्यमदात्सती ॥ १३८ ॥ अथ पाणिद्व
यगतं विज्ञायाक्षय्यपायसम् ॥ दृष्ट्वा करान्तरमथो प्रासारयत स द्विजः ॥ १३९ ॥ उवाचा न्नं प्रदातव्यं समूपघृतमुत्तमम् ॥ शिवादेवी तथा प्रादादक्ष
य्यं शंभुवल्गभा ॥ १४० ॥ यद्यत्प्रादात्तदा साध्वी सर्वमेव तदक्षयम् ॥ करान्तरमथो मृष्टं परिपूर्णं पुनः पुनः ॥ १४१ ॥ एवं करसहस्रं तु कृत्वा स विरराम ह ॥
उवाच वचनं विप्रो देहि गण्डूषवारि मे ॥ तर्पितोऽस्मि त्वया भद्रे न रामेण न सीतया ॥ १४२ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ रामेण सीतया दत्तं मया दत्तं हियत्र च ॥ इतः परं हि
किं देयं पूर्णं वा त्वं वदस्व मे ॥ १४३ ॥ ॥ द्विज उवाच ॥ ॥ तृप्तोऽस्मि न च मे देयमधिकं च करस्थितम् ॥ विद्वन्नतः करगतं न पपात कथं च न ॥ १४४ ॥ निष
ण्णो हि चिरं दध्यौ कथमेकैवलः करः ॥ भुक्त्यैकृतमिदं सर्वं नान्यस्मै कर्मणे मम ॥ १४५ ॥ तस्मादन्यकृतेरेतत्सर्वं रिक्तं भविष्यति ॥ इति निश्चित्य मनसा
लिप्ताङ्गोऽतिथिराभवत् ॥ १४६ ॥ पश्यत्सु सर्वदेवेषु तदद्भुतमिवाभवत् ॥ तृप्तानथ द्विजाञ्ज्ञात्वा राघवः परमार्थं वित् ॥ १४७ ॥ दर्वीकरोऽथ तृप्ताः स्थ
इति पृष्ट्वा यथाविधि ॥ तृप्ताः स्म इति विप्रेन्द्राविकीर्यान्त्रं समन्त्रकम् ॥ १४८ ॥ पात्रस्य याम्याभिमुखः संनिधौ पिण्डमर्पयेत् ॥ गण्डूषमपि विप्राणां तत्रैव परिकल्प
येत् ॥ १४९ ॥ उच्छिष्टपुर्णपात्रेषु ते गण्डूषमकुर्वत् ॥ गृहान्तरे च ते विप्राविविशुस्त्वतिथिं विना ॥ १५० ॥ आहातिथिर्वहिः कार्यमयाऽऽचमनं विद्वते ॥
उत्थातुं नैव शक्नोमि करं मे देहि राघव ॥ १५१ ॥ अथ रामः करं प्रादान्नोत्थितस्तु द्विजोत्तमः ॥ हनूमानथ चाप्यस्य दत्तवान्बलवत्करम् ॥ १५२ ॥ इतरेण
गृहीत्वा तु करेण द्विजपुंगवम् ॥ आचकर्षकपीन्द्रस्तु द्विजः साक्रोशमुक्तवान् ॥ १५३ ॥ ॥ द्विज उवाच ॥ ॥ छिद्यते मे करोव्यक्तमुत्थापयततोऽन्यतः ॥
लंगूलेन सपीठं तमावृत्त्याऽऽमस्तकं बलात् ॥ १५४ ॥ अथाधावत्ततः पृथ्वीं द्विजस्तु न च चालह ॥ अथवानरवीरस्तु पद्भ्यां चकृन्ततां महीम् ॥ १५५ ॥
पादौ विन्यस्य सुहृदौ द्विजमूर्धानमाक्षिपत् ॥ विशीर्णमभवद्वेद्म द्विजाः सर्वे बहिस्तथा ॥ १५६ ॥ सहवृद्धद्विजः सोऽथ हनूमान्बाहिरभ्यगात् ॥ पीठे च स्था
पयामास ब्राह्मणं स्थविरं कुशम् ॥ १५७ ॥ द्विजाय जलमादाय जाम्बवान्मुनयेषु गे ॥ आहस्वच्छं जलं विप्रत्वयाऽऽदेयं सभाजनम् ॥ १५८ ॥ सीता प्रशा

लयेदङ्गलक्ष्मणोजलदोभवेत् ॥ जाम्बवानाहतरामब्राह्मणोक्तमशेषतः ॥ १५९ ॥ द्विजप्रक्षालनेरामोव्यादिदेशानुजंप्रियाम् ॥ सौमित्रिर्जलमादाय
 द्विजाङ्गक्षालनेतथा ॥ १६० ॥ प्राक्षालयदशेषाङ्गप्रतिमामिवभूभुजः ॥ अथरामोपदेशेनचक्रतुस्तौतथैवच ॥ १६१ ॥ अथातिथिःस्वगणदूषं
 सीतावक्त्रेव्यमुञ्चत ॥ सालंकाराऽम्बुभिर्व्याप्ताप्राक्षालयदथोसती ॥ १६२ ॥ श्लेष्मलालासुप्रचुरंमुखंविप्रस्यसासती ॥ प्रममार्जपुनःक्षाल्यनासाश्ले
 ष्माणमत्यजत् ॥ १६३ ॥ आचामयित्वासौमित्रिरुत्तिष्ठेत्यब्रवीद्विजम् ॥ द्विजोऽनशक्यमित्याहहनुमानप्यथाऽऽगतः ॥ १६४ ॥ अतिथिःप्राहतंविप्रःपी
 डितोहंहनूमता ॥ गृहीत्वोद्धरतापूर्वपातितोवानरेणच ॥ १६५ ॥ जांबवानथतंप्राहलोभांगममवैमृदु ॥ मयाथभ्रियसेविप्रनचपीडाभविष्यति ॥ १६६ ॥
 इत्युक्त्वाजांबवान्विप्रंदोभ्यामालंब्यचोद्धरत् ॥ द्विजप्रांतमथादायस्थापयामासतंमुनिम् ॥ १६७ ॥ अथरामोद्विजेंद्राणांप्रदक्षिणमवर्तत ॥ दत्ताशीरपिवि
 प्रैर्देत्वातांबूलमग्रतः ॥ १६८ ॥ पादावलंबकृद्रामोभ्रातृभिःसहचाब्रवीत् ॥ अयिसीतेऽतिथेरस्यत्वयानक्षालितंवपुः ॥ १६९ ॥ जंबायुगेऽतिथेरस्यमलंचास्यं
 मलान्वितम् ॥ सम्यक्प्रक्षालयमुखंद्विजोनसहतेमलम् ॥ १७० ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ अथप्रक्षालितंसम्यगिदानींनिर्गतंपुनः ॥ ॥ रामउवाच ॥
 पुनःप्रक्षालयमलंदोषःस्यादन्यथामम ॥ १७१ ॥ अथसीतातथाकृत्वातूष्णीमेववभूवह ॥ आहरामंचसीतांचद्विजःपरमकोपवान् ॥ १७२ ॥
 पादौयौममराजेंद्रतौसीतालंबयेदिति ॥ भवान्करोचभरतोममवीजंप्रयच्छतु ॥ १७३ ॥ लक्ष्मणःकेशनिचयप्रसाधनकरोभवेत् ॥ शत्रुघ्नःश्लेष्मानिमुं
 किंस्ववस्त्रेणकरोतुमे ॥ १७४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अथतेचकुरतिथेरशेषमुदितं तथा ॥ तथापुर्विस्मयंविप्रानरवानरराक्षसः ॥ १७५ ॥ शिवादेवाचशं
 भुश्चसभ्रभंगमुदैक्षताम् ॥ मनसाचाप्यभाषेतामतिथिःशंभुरेवच ॥ १७६ ॥ अतिथिश्चप्रसन्नोऽभूच्छंखचक्रगदाधरः ॥ पीतांबरःसमस्तांगभूषितोती
 वदीप्तिमान् ॥ १७७ ॥ यःपुराराधितःशंभुःप्रसन्नोभूत्रिलोचनः ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशःसर्वाभरणभूषितः ॥ १७८ ॥ कोटिमूर्ध्वप्रतीकाशःकिरीटी
 करुणानिधिः ॥ आलंब्यचाक्रेणःपाणिमातिष्ठतसदाशिवः ॥ १७९ ॥ रामःपरमधर्मात्मापुलकांचितविग्रहः ॥ दंडवन्निपपातोर्व्यामानंदप्राविशे
 णः ॥ १८० ॥ अनमन्भ्रातरस्तस्यदंडवद्भूतलेस्थिताः ॥ शिवउत्थाप्यकाकुत्स्थमालिंग्याप्रायमस्तकम् ॥ १८१ ॥ उवाचमधुरंवाक्यंरामंराजी
 वलोचनम् ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ वरं वृणुप्रसन्नोस्मिब्रह्मादेरपिदुर्लभम् ॥ १८२ ॥ तवादेयंमोर्किंचिद्वृणुत्वंनचिरायवै ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥

नयाच्यमेजगन्नाथमूराज्यममसांप्रतम् ॥ १८३ ॥ स्वर्गश्चकर्मभिः प्राप्तोभक्तिस्त्वत्पाददर्शनात् ॥ आरोग्यं पश्य भुंजेहंसासीतायोषितां वरा ॥ १८४ ॥
 वशीकृताः सर्वनृपाः प्रजाधर्मसमन्विताः ॥ हर्ष एवममापन्नस्त्वदागमनतोच्युत ॥ १८५ ॥ तथापि वरयोर्केचिद्भक्तिरस्तु स्थिरा त्वयि ॥ तथामम
 गृहे देवात्रिवर्षतिष्ठे प्रभो ॥ १८६ ॥ ब्रुवन्समस्तधर्माश्चरूपेणानेन शंकर ॥ ॥ शिव उवाच ॥ एवमस्तु तथाराम सर्वते संभविष्यति ॥ १८७ ॥
 अथाहचक्री राजानं रामं राजीवलोचनम् ॥ वरं वृणु महाभाग प्रसन्नो हं यामिच्छसि ॥ १८८ ॥ श्रीराम आह वचनं मम प्रार्थनया चास्ति हि ॥ यत्प्रार्थ्यं शंभु
 तः प्राप्तमन्यत्सर्वमुदीरितम् ॥ १८९ ॥ किंचैकं वरये विष्णो प्रसन्नः सर्वदा भव ॥ अथ सीतां हरिः प्राह प्रसन्नो हंत वाधुना ॥ १९० ॥ वरं वृणु प्रयच्छामि
 ततः सीतां ब्रवीदिदम् ॥ वरो वृतः पुरा भर्त्रानचान्यो मे वरो वरः ॥ १९१ ॥ यदिकामं प्रयच्छेथामनश्च परपूरुपात् ॥ संनिवृत्तं च भवतान्नमस्तेस्तु द्विजप्र
 भो ॥ १९२ ॥ अथ ते मुनयः सर्वे प्रणेमुर्देवतोत्तमौ ॥ अथासौ राघवं प्राह भुंक्ष्वत्वं वंधुभिः सह ॥ १९३ ॥ एकांतं दिरे रम्ये देव्या सह वसामिते ॥ विष्णुः
 समस्तकरणः समुद्रतनयान्वितः ॥ १९४ ॥ एकस्मिन्मंदिरे रामतिष्ठतां लोलुपो हि सः ॥ अथ शुद्धमहागारे पीठान्धो बहुभाजने ॥ १९५ ॥ अग्रे वसिष्ठो
 भगवानुपविष्टस्तयोर्मुनिः ॥ अपरेऋषयः सर्वे यथा वृद्धं नृपास्तथा ॥ १९६ ॥ तेषामभिमुखो रामो भ्रातृभिः सहितो नृपः ॥ तरुणे सभागे च आसनेतान
 वेशयत् ॥ १९७ ॥ हनूमत्प्रमुखान्भृत्यानां हरामोनुसांत्वयन् ॥ भवंतः परितिष्ठंतु पश्चाद्भुजं न चान्यथा ॥ १९८ ॥ तंतस्ते प्रददुः सर्वे पा
 दार्धान्यपूर्वशः ॥ भुंजुः श्वापिते सर्वे ये रामस्योपसेविनः ॥ १९९ ॥ तेषां दत्त्वा यथा बूलं कर्पीद्रादीन् भोजयत् ॥ भुक्तवत्सु समस्ते पुरामो राजीवलो
 चनः ॥ २०० ॥ दीनां धकृपणादीनां पशुपक्षिमृगस्य च ॥ दत्त्वा हि भोजनं संध्यां वंदितुं हि समारभत् ॥ २०१ ॥ संध्याजपादिकं कृत्वा न त्वाते
 षां नृपस्ततः ॥ सिंहासनगतो रामः पौरजानपदादिभिः ॥ २०२ ॥ सेव्यमानः सभास्थानगतो रजे सराघवः ॥ सर्वदेवपरीवारो यथा देवः शचीप
 तिः ॥ ३ ॥ राजकार्यमशेषं चकृतवान् भ्रातृभिः सह ॥ नाम्नाचैकैकशः सर्वांस्विससर्ज सराघवः ॥ ४ ॥ भ्रातृन्विसर्जयामासवानरादींस्तथा परान् ॥
 अथ रामं महातेजावसिष्ठो वाक्यमुक्तवान् ॥ ५ ॥ तव प्रातर्हित्यत्कार्यं न च विस्मर राघव ॥ आस्तेऽभुंजु गन्नाथो भगवानं विकापतिः ॥ ६ ॥
 स्मर्तव्यो वन्दनीयश्च भगवानथ यत्नतः ॥ तथेत्युक्त्वा गुरुं राजानं त्वातंच व्यसर्जयत् ॥ २०७ ॥ स्वयंच भार्यामभजद्देवविचिंतयन् ॥ ॥ ऋषय उचुः ॥ ॥

प्रातःसमुत्थायगुरोरामोमतिमतांवरः ॥ किंचकारतदाख्याहिश्रोतुंकौतूहलंहिनः ॥ ८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शंभुविलोक्याथततोवभाषे
 रामःकथांकीर्तयशंकरस्य ॥ तृप्तिर्नजातामुनिवर्यशृण्वतोमहेशमाहात्म्यमघौघनाशनम् ॥ ९ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अथप्रश्नशेषस्यो
 त्तरमीशभाषितंतेकीर्तयिष्यामि ॥ अन्यायोपार्जितद्रव्यैरीश्वर्यउपासतेतेव्यंगाजायते ॥ २१० ॥ तद्यथाकश्चिद्रूपकोनामराक्षसोऽन्यायार्जितेन
 द्रव्येणशंकरमाराध्यतेनैवद्रव्येणघंटाभीश्वरप्रीतयेकृतवान् ॥ ११ ॥ तस्यपुत्रःसंपातिरितिख्यातः ॥ चौय्यार्जितैःशंकरंपूजयामास ॥ १२ ॥ तावुभावे
 कस्मिन्दिवसेमम्रतुःगतौशिवलोकंवीरभद्रेणभाषितौच ॥ २१३ ॥ भोरूपकअन्यायार्जितेनद्रव्येणभवतापूजाकृताघंटादिकंचतेनभावेनव्यंगोभूत्वा
 चौरगणोभविष्यसि ॥ २१४ ॥ शिवपदवचनाद्वचकंनामाश्रवणात् ॥ श्रोत्रंतस्यस्वनेनध्वस्तंभवतिनोदर्शनमेतावतादेवत्वयेश्वरपूजासम्यक्कृता ॥ १५ ॥
 अतोभक्तिश्चभविष्यतिवीरभद्रस्त्वनशनंनामगणंक्वचिद्विचरंतमित्यादिदेश ॥ १६ ॥ तौचतथाभूतौशिवलोकेऽतिष्ठताम् ॥ १७ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥
 अथोपहतद्रव्यपूजाकर्थाह्नूमतेमहेशभाषितांकथयिष्यामि ॥ १८ ॥ शृणुराघवप्रमथानांचरित्रमेकैकस्यकर्मविपाकंकथयिष्यामि ॥ १९ ॥ उपहतां
 गगनव्याख्याक्रियतामितिहनुमत्पृष्टः ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ २२० ॥ तदुपहतद्रव्यंज्ञानतोयईश्वरेऽर्पयिष्यतिएतदुक्तंज्ञानिनोऽतःशृणु ॥ २१ ॥ एषसर्वा
 गस्वेदिलःसर्वकालंसर्वागस्वेदिलःस्वेदार्द्रवसनःस्वेदसंपादिताल्पप्रवाहशरीरोनासाग्रनिपतितस्वेदविंदुःस्पर्शायोग्योदृश्यते ॥ २२ ॥ सपुरास्वेदकरणेश्व
 रार्चनंकृतवान् ॥ अत्रेतिहासंकीर्तयिष्यामि ॥ २३ ॥ चेकितानिरितिख्यातोब्राह्मणःकर्षकोभवत् ॥ सनित्यंकृपिमुत्पाद्यप्रातःस्नात्वाचनित्य
 शः ॥ २४ ॥ मध्याह्नकालेसंप्राप्तेसंजपन्ब्राह्मणस्त्वसौ ॥ अन्नमानयमेक्षिप्रमितिभार्यामभापत ॥ २५ ॥ तयानांतिनचात्रेनवेगेनशिवपूजनम् ॥ कृतवानकं
 संतप्तःस्वेदिलःसर्वदैवतु ॥ २६ ॥ गंधपुष्पाक्षताद्यैश्चस्वेदविंदुसमन्वितैः ॥ अथसायंदिनेप्राप्तेशालितांगःसुशोभनः ॥ २७ ॥ पूजयामासदेवेशंकालसंभव
 साधनैः ॥ ममाराधमहाबुद्धिःशिवलोकंगतश्चसः ॥ २८ ॥ वीरभद्रेणचाप्युक्तोभवत्स्वेदिलोगणः ॥ स्वेदस्पृष्टपदार्थेश्वपुराशंभुःप्रपूजितः ॥ २९ ॥
 नित्यंस्वेदसमायुक्तस्तेनस्वेदगणोभव ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ वीरेणाथसमादिष्टःप्राप्तोरामगणस्त्वयम् ॥ २३० ॥ अमुंघंटामुस्तंप्रयायंपुरावैश्यो
 विभावसोनामधार्मिकोमहादानकर्तानित्यंब्राह्मणभोजनंकारयित्वाकृतानुष्ठानः प्रातःकालेशिवंनमस्कृत्यकुसुमैःसंपूज्य किंचित्प्रदेशंगोमयेनोपलिप्य
 पद्मादिकमर्जयित्वादेवायसमर्प्यउपहतघंटानादंकृतवान् ॥ २३१ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कथमुपहतघंटा ॥ २३२ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ आसी

प० पु०

॥१७८॥

त्पुरावलः कश्चित्सोमइत्यभिविश्रुतः ॥ तस्य पुत्रश्चर्मदाख्यो दशवर्षवया अभूत् ॥ २३३ ॥ स चाग्निपक्ककुल्माषान्वंटायां प्राक्षिपन् नृप ॥ तानभक्षयदप्येषतेन
चोपहृता भवत् ॥ ३४ ॥ गृहीतुमथ तवैश्यं यतमानो ब्रवीदिदम् ॥ अथ वैश्यः स्वयंतत्र निश्चित्य द्रव्यशोधनम् ॥ ३५ ॥ लौकिके कृतवाँल्लोके व्यवहारप
दश्चताम् ॥ एतेन पापयोगेन गणोपंटा मुखो भवत् ॥ ३६ ॥ ॥ राम उवाच ॥ ॥ द्रव्यशुद्धेर्विशुद्धा सा कथं पापस्य कारणम् ॥ सम्यगुक्तं द्रव्य
शुद्धयै कथं न द्रव्यशोधिनी ॥ ३७ ॥ ॥ शंभु उवाच ॥ ॥ न लौकिकव्यवहृतौ तवाभक्तो भविष्यति ॥ स याति च शिवस्थानं वक्ता चापि तथा
भवेत् ॥ ३८ ॥ ॥ मृत उवाच ॥ ॥ यश्च वक्तिकथामेतां स तेन सदृशो भुवि ॥ गुह्याद्गुह्यतमं विप्राः शिवज्ञानप्रदं भवेत् ॥ ३९ ॥ एतद्रः कथितं विप्राः
पुण्यायुष्यतमं महत् ॥ यद्दंष्ट्रं पुण्याद्भक्त्या शिवलोके महीयते ॥ २४० ॥ पुराणवक्त्रे दातव्यं वस्त्रं गोहेमभूषणम् ॥ भूमिः सस्यफलोपेता देया शक्त्यनु
सारतः ॥ २४१ ॥ शिवराघवसंवादं सर्वौघनिर्कुंतनम् ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि स याति परमं पदम् ॥ २४२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शिवराघवसं
वादे उपरिभागे राममोक्षो नाम सप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥ ६ ॥ समाप्तं पंचमं पातालखण्डम् ॥ ५ ॥

पा० सं० पं०

अ० ११७

॥ * इति श्रीपद्मपुराणे पंचमं पातालखण्डं समाप्तम् * ॥

॥१७८॥

